Gramatica limbii române (GALR) a fost elaborată sub egida Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" din Bucureşti al Academiei Române, de un colectiv format din cercetători ai institutului şi din cadre didactice de la Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti şi de la Facultatea de Litere a Universităţii „Transilvania" din Braşov:

RALUCA BRĂESCU
ELENA CARABULEA
FULVIA CIOBANU
BLANCA CROITOR BALACIU
LAURENŢIA DASCĂLU JINGA
ANDREEA DINICĂ
MIHAELA GHEORGHE
ADRIANA GORĂSCU
VALERIA GUŢU ROMALO
DANA MANEA
MARGARETA MANU MAGDA
ISABELA NEDELCU
GABRIELA PANĂ DINDELEGAN
MAGDALENA POPESCU-MARIN
MARINA RĂDULESCU SALA
CAMELIA STAN
DOMNIŢA TOMESCU
ANDRA VASILESCU
ILEANA VÂNTU
RODICA ZAFIU

Coordonator:

VALERIA GUŢU ROMALO

Referenţi ştiinţifici:

LILIANA IONESCU-RUXĂNDOIU
IOANA VINTILĂ-RĂDULESCU

Comisia de revizie:

VALERIA GUŢU ROMALO şi
GABRIELA PANĂ DINDELEGAN (resp.)

DANA MANEA
MARINA RĂDULESCU SALA
CAMELIA STAN
RODICA ZAFIU

Realizarea lucrării a fost sprijinită de un colectiv tehnic format din:

CRISTINA DEDIU
ADINA DRAGOMIRESCU

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

II

ENUNȚUL

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 2005

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie, nr. 13, Sector 5
050711, Bucureşti, România,
Tel: 4021-318 81 46, 4021-318 81 06
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www. ear.ro

EDITAT CU SPRIJINUL

AGENŢIEI NAŢIONALE PENTRU CERCETARE ŞTIINŢIFICĂ

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Gramatica limbii române / Academia Română. Institutul de Lingvistică „IORGU IORDAN – AL. ROSETTI". - Bucureşti: Editura Academiei Române, 2005-
vol.
[Vol. 2]: Enunţul. - 2005. - ISBN 973-27-1313-5

I. Academia Română (Bucureşti). Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"

811.135.1'367

Tehnoredactor: Mariana IONICĂ
Coperta: Maria CĂLIN

Bun de tipar: 25.11.2005. Format: 16/70 × 100.
Coli de tipar: 63,25.
C.Z. pentru biblioteci mari: 459(021=59)
C.Z. pentru biblioteci mici: 459

SUMAR

ORGANIZAREA DISCURSIVĂ

INTRODUCERE

GALR vol. al II-lea constituie, ca şi GALR I, o lucrare ştiinţifică de primă importanţă, lingvistica românească îmbogăţindu-se, după mai bine de patru decenii, cu o amplă descriere a structurii sintactice a limbii române, descriere făcută în spiritul unei cercetări de tip academic şi reflectând nivelul şi cerinţele ştiinţifice ale momentului actual.

1. RELAŢIA CU VOLUMUL I

Volumul al II-lea din GALR este conceput ca o continuare firească a celui dintâi, investigaţia sintactică din volumul al II-lea având ca punct de plecare informaţia conţinută în primul. Ca atare, pentru aspectele sintactice, rezultatele globale rezultă numai din corelarea informaţiilor din ambele volume.

Dacă în volumul I, interesul se concentrează asupra *cuvântului*, urmărit ca *reprezentant* al unei clase lexico-gramaticale, ca *reprezentant* al diverselor subclase, dar şi ca unitate *concretă* şi descris sub diverse aspecte: flexionar, combinatoriu, semantic, în volumul al II-lea, interesul se deplasează asupra *organizării şi funcţionării grupurilor sintactice în ansamblu.*

Dată fiind această distribuire diferită a interesului de cercetare: *cuvântul* vs *ansamblul sintactic*, elementele de flexiune, care privesc trăsăturile gramaticale ale cuvântului, fac obiectul special al primului volum şi sunt epuizate în acesta, în timp ce elementele de sintaxă interesează, *în moduri diferite*, ambele volume: în primul volum, *ca disponibilităţi combinatorii ale cuvântului şi ale clasei* pe care cuvântul o reprezintă; în al doilea, *ca trăsături ale ansamblului sintactic.* Aşa se explică, de exemplu, faptul că *diateza*, considerată prin tradiţie o categorie morfologică a verbului, primeşte un spaţiu extrem de restrâns în primul volum, destinat diferenţierii diatezei de celelalte categorii verbale. În schimb, construcţiile opozabile de diateză sunt descrise detaliat în volumul al II-lea, ele deosebindu-se unele faţă de altele nu numai prin variaţia formei verbului, ci şi prin reorganizări ale ansamblului, cu modificări semnificative ale ierarhiilor sintactice (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1; 2**).

2. STRUCTURA VOLUMULUI AL II-LEA

Volumul este organizat *în trei secţiuni*, fiecărei secţiuni corespunzându-i *perspective diferite* de abordare a ansamblurilor sintactice: secţiunea *Organizarea structural-ierarhică*, prin cele două părţi ale ei: *Structuri sintactice* şi *Funcţii sintactice*, include *perspectiva structurală* şi cea *funcţional-sintactică*, iar secţiunea *Organizarea discursivă* include *perspectiva discursiv-pragmatică.*

2.1. *Structurile sintactice* privesc organizarea grupurilor sintactice, impusă şi diferenţiată după *calitatea morfologică a centrului.* Fiecare clasă lexico-gramaticală producătoare de grupuri sintactice are capacităţile ei de guvernare şi, implicit, de organizare a grupului (compatibilităţi diferite de combinare, restricţii diferite de formă şi de roluri tematice impuse de centru subordonaţilor).

Organizarea structurală a grupurilor dă seamă:

(a) de diferenţe de componenţă, de extindere, de relaţii, de mijloace de coeziune între grupurile constituite în jurul claselor-tip: verb (GV), nominal (GN), adjectiv (GAdj), adverb (GAdv), prepoziţie (GPrep), interjecţie (GInterj);

(b) de diferenţe semnificative între componentele aceleiaşi clase-tip. S-a distins, de exemplu, între un GN cu centru substantival şi un GN cu centru pronominal, fiecare dintre acestea prezentând, pe lângă elemente comune, şi trăsături proprii. În cadrul fiecăruia, apar diferenţe semnificative după tipul pronominal de centru (pronume personal vs alte pronume) sau după tipul substantival de centru (substantiv prototipic vs substantiv postverbal şi postadjectival etc.). Fără o tratare diferenţiată a centrelor de grup, n-ar fi fost posibilă, de exemplu, surprinderea şi explicarea diferenţelor dintre un GN prototipic şi un GN cu centru-substantiv postverbal, dintre un GV prototipic şi un GV având drept centru o formă nepersonală etc.;

(c) de relaţiile dintre centrul de grup şi subordonaţii săi şi, implicit, de diferenţele ierarhice din interiorul structurilor (vezi, de exemplu, în structura unui GV, unui GAdj, unui GAdv sau a unui GInterj, diferenţele dintre *complemente* şi *circumstanţiale*; dintre diversele tipuri de *complemente*, deosebite nu numai formal, ci şi ierarhic; dintre diversele tipuri de *circumstanţiale*, a căror poziţie ierarhică în cadrul grupului este extrem de diversificată de la un circumstanţial la altul şi de la o realizare la alta a fiecărei specii de circumstanţial);

(d) de relaţiile dintre subordonaţii înşişi, fie prin intermediul centrului (în cazul structurilor ternare), fie, direct, între componentele subordonate. Complemente diferite, circumstanţiale diferite, complemente şi circumstanţiale pot, în cazul coocurenţei, să-şi impună unele altora restricţii de compatibilitate şi / sau de topică;

(e) de reorganizările de grupuri, reorganizări care privesc modificări esenţiale de ierarhii sintactice, fie ca urmare a unor mecanisme sintactice de tipul pasivizării sau al impersonalizării, fie ca urmare a amalgamărilor de grupuri, al căror efect este atragerea unor componente din exteriorul grupului examinat;

(f) de distincţia dintre *grupurile sintactice propriu-zise* şi *construcţiile legate de grupuri* şi totuşi diferite de acestea. Unele construcţii legate de grupuri sunt *structuri reorganizate* (vezi *construcţii pasive şi construcţii impersonale; construcţii reciproce; construcţii cu predicativ suplimentar; construcţii cauzativ-factitive*, toate legate de reorganizări ale grupului verbal; vezi *construcţii comparative*, legate de reorganizări ale grupului adjectival sau ale celui adverbial). Alte construcţii interesează, simultan, mai multe componente actanţiale, componente legate prin relaţii sintactico-referenţiale (vezi *construcţiile reflexive propriu-zise*, în raport cu structurile corespunzătoare nereflexive). Alte construcţii, indiferent de grupul în care se încorporează, prezintă aceleaşi reguli generale de încastrare, aceeaşi tipologie şi acelaşi inventar de conective (vezi *construcţiile cu propoziţii relative / cu propoziţii conjuncţionale*).

2.2. *Organizarea funcţional-sintactică*, cea mai apropiată de perspectiva oferită de tradiţia noastră gramaticală (în primul rând, de descrierea din GA, vol. al II-lea), dă seama:

(a) de componenţa grupurilor sub aspectul *funcţiilor sintactice*, funcţii determinate de centru prin restricţiile de formă impuse subordonaţilor / complinirilor; *funcţiile sintactice* reprezintă clase de termeni legaţi prin acelaşi tip de relaţie şi prin aceeaşi clasă de substituţie;

(b) de distincţia dintre *funcţiile matriciale*, determinate de trăsăturile sintactice inerente ale centrului, şi *funcţiile reorganizate*, funcţii ocurente numai în unele utilizări, *dobândite* ca efect al reorganizărilor sintactice (vezi *supra*, **2.1.e**). În cazul celor de pe urmă, regentul devine o „gazdă" sintactică a unui component, fie din exteriorul grupului (vezi *complementul posesiv, predicativul suplimentar*), fie din reorganizarea grupului însuşi (vezi *complementul de agent, complementul comparativ*);

(c) de distincţia dintre *funcţiile* cu *interpretare esenţial referenţială* (funcţiile *actanţiale / argumentale*) şi cele cu *interpretare esenţial predicativă* (funcţiile *predicative*); primele au ca realizări prototipice nominalele cu citire individuală (este cazul *complementelor*), iar celelalte indică proprietăţi ale entităţilor actanţiale şi relaţii între acestea (este cazul *numelui predicativ*, al *complementului predicativ al obiectului*, al *predicativului suplimentar*, al *apoziţiei*);

(d) de distincţia dintre *funcţiile sintactice* şi cele *sintactico-enunţiative*. Majoritatea funcţiilor aparţin primului tip, definiţia şi individualizarea acestora realizându-se la nivel strict sintactic (în cazul complementelor) şi la nivel sintactico-semantic (în cazul circumstanţialelor). Funcţiile celui de al doilea tip, mai puţin numeroase, sunt funcţii a căror definiţie nu se poate asigura numai la nivel sintactic şi sintactico-semantic, implicând şi nivelul enunţiativ-pragmatic. Este cazul *predicatului enunţării*, al *circumstanţialului de modalitate*, al *apoziţiei*; predicatul enunţării este legat de trăsătura *predicativităţii*, o trăsătură care permite grupului sintactic ancorarea deictică, asigurându-i autonomie enunţiativă; *circumstanţialul de modalitate* se plasează într-un plan exterior organizării sintactice, planul modalizării (al atitudinii modalizante a locutorului în legătură cu cele enunţate), iar apoziţia este legată de „echivalenţa" discursiv-pragmatică instituită de locutor într-o situaţie de comunicare dată;

(e) de distincţia dintre *complemente* şi *circumstanţiale*, pe de o parte, şi *atribut*, pe de altă parte. Dacă primele sunt determinate fie de restricţiile sintactice ale centrului (*complementele*), fie de relaţiile sintactico-semantice faţă de centru (*circumstanţialele*), *atributul*, în schimb, reprezintă *nu o funcţie*, ci o *poziţie sintactică*, reunind orice alt component al grupului nominal în afara centrului de grup. Indiferent de funcţiile din interiorul grupului nominal („individualizare", „categorizare", „cuantificare", „calificare", „posesie", relaţii circumstanţiale), *atributul* reprezintă componentul care le poate exprima pe toate, atributele fiind şi *individualizante*, şi *categorizante*, şi *de cuantificare*, şi *apreciative*, şi *posesive*, iar, uneori, în vecinătatea unor centre nominale de provenienţă verbală sau adjectivală, exprimând şi relaţii circumstanţiale.

2.3. *Este utilă examinarea distinctă a componenţei structurale şi a celei sintactic-funcţionale? Se poate recupera integral una din alta şi deci se poate renunţa la una dintre ele?*

Perspectiva structurală permite examinarea unor ***aspecte specifice*** în raport cu cea *funcțional-sintactică*, asigurând: (a) pe lângă investigarea relațiilor existente între centru și subordonați, și examinarea relațiilor stabilite între subordonații înșiși, cu incompatibilitățile și compatibilitățile lor de ocurență, cu libertățile și restricțiile lor de topică; (b) investigarea *mărcilor de actanță*, conducând la formularea unor trăsături generale de funcționare a limbii române; (c) urmărirea reorganizărilor de ansamblu a construcțiilor, cu apariții de poziții sintactice noi, necuprinse în matricea sintactico-semantică a centrelor primare; (d) examinarea aspectelor de sinteză, nelegate nici de grupurile propriu-zise, nici de o anumită funcție sintactică (vezi propozițiile relative și cele conjuncționale).

Perspectiva funcțional-sintactică aduce ***elemente noi***. De exemplu, oferă: (a) posibilitatea introducerii „paradigmaticului" în descrierile sintactice, funcțiile nefiind altceva decât clase de termeni substituibili în același context, altfel spus, clase de termeni funcțional echivalenți în aceeași poziție; (b) posibilitatea „legării" unor funcții raportate la centre diferite (*complementele* verbului, ale adjectivului, ale adverbului sau ale interjecției, în ciuda centrelor diferite, sunt legate prin trăsături comune, fiind determinate de același tip de regim al centrului și caracterizate prin același fenomen al atribuirii de caz și de roluri tematice; *circumstanțialele* verbului, ale adjectivului, ale adverbului sau ale interjecției au aceleași trăsături sintactico-semantice în raport cu centrul și cu ansamblul grupului); (c) posibilitatea determinării detaliate a condițiilor de apariție a fiecărei funcții, precum și posibilitatea caracterizării *generale* a unei funcții, indiferent de realizarea individuală a unui centru sau de modul de realizare a funcției într-o situație contextuală anumită; (d) posibilitatea separării unor funcții pe care gramaticile anterioare le grupau împreună, verificându-se și pe material românesc valabilitatea principiului universal al „unicității", potrivit căruia nu pot apărea două compliniri de aceeași natură în același domeniu sintactic.

Ca perspective interferente, eliminarea oricăreia dintre ele ar fi sărăcit descrierea generală, pierzându-se numeroase aspecte, imposibil de recuperat din cealaltă abordare. Și chiar dacă cele două abordări au ca efect și reluarea unor informații, reluările nu se fac din aceeași perspectivă, cu aceeași intenție, iar corelațiile în care se cuprind sunt, de fiecare dată, altele.

2.4. *Fenomenele discursive*, constituind substanța celei de a treia secțiuni, aduc o perspectivă total diferită, prefigurată, de altfel, și de restul lucrării. Numeroase capitole anterioare, din volumul I sau al II-lea, introduc și punctul de vedere discursiv-pragmatic, fie ca punct de vedere *definitoriu* pentru unele fenomene (vezi predicatul enunțării; vezi clase tipic deictice / anaforice de tipul pronumelui; vezi categorii gramaticale cu o importantă dimensiune pragmatică: timp, mod, persoană), fie ca punct de vedere *complementar* pentru altele (de exemplu, pasivizarea, pe lângă componenta sa sintactică, prezintă și o importantă componentă discursiv-pragmatică).

Secțiunea destinată fenomenelor discursive nu trebuie privită ca un capitol dintr-un tratat de pragmatică, ci numai din perspectiva *corelării rolului gramatical și al celui discursiv-pragmatic*, numeroase fenomene cu manifestare gramaticală având fie o componentă pragmatică, fie o „justificare" discursiv-pragmatică.

Introducerea perspectivei discursiv-pragmatice a încercat să atenueze separarea prea rigidă a *sistemului gramatical* de *uzul lingvistic* (în alți termeni, a

competenței de *performanță*). Cum GALR este nu numai o *gramatică a competenței* (*a sistemului*), ci şi o *gramatică a uzului* (a *uzului literar* al limbii actuale, diversificat el însuşi, după varianta vorbită / scrisă de utilizare a limbii literare, după tipul de discurs, după stilul funcţional şi după situaţia concretă de utilizare, după intenţiile de comunicare ale utilizatorilor de limbă literară), ea nu putea să facă abstracţie de numeroasele achiziţii teoretice ale domeniului, menite să aprofundeze înţelegerea ***funcţionării generale a limbii***, inclusiv a variantei ei literare.

3. NOUTĂŢI SEMNIFICATIVE ÎN GALR (VOLUMUL AL II-LEA)

Valorificând toate *detaliile de descriere* obţinute după apariţia GLR (unele, chiar prin cercetări personale ale autorilor, efectuate anterior sau cu prilejul elaborării lucrării de faţă), GALR (vol. al II-lea) aduce, la fiecare capitol, noutăţi de descriere, de detaliere şi de aprofundare a materialului faptic.

GALR, ca gramatică academică, tip de gramatică recunoscut prin relaţia mai strânsă cu tradiţia, valorifică, prudent, *achiziţii teoretice* ale ultimelor decenii, fiind selectate, cu bună ştiinţă, acele aspecte teoretice general recunoscute, devenite, oarecum, locuri comune ale cercetărilor gramaticale recente. Ca noutăţi semnificative, GALR (vol. al II-lea) se distinge prin introducerea perspectivei structurale (a descrierii grupurilor) şi a celei funcţional-discursive (vezi ultima secţiune, dar şi aspecte din secţiunile anterioare).

Nu trebuie înţeles de aici că examinarea funcţional-sintactică (secţiunea *Funcţii sintactice*) rămâne neschimbată faţă de GA (II). La noutăţile fireşti fiecărui capitol, se adaugă altele, precum: (a) separarea unor funcţii sintactice legate în vechea lucrare (complementul secundar de cel direct; complementul prepoziţional de cel indirect; complementul posesiv de atribut, dar şi de complementul indirect); (b) interpretarea diferită a unor funcţii (comparativul ca tip de complement obţinut din reorganizări sintactice, şi nu ca tip de circumstanţial; recunoaşterea unui complement predicativ al obiectului, separat de predicativul suplimentar); (c) introducerea distincţiei dintre *predicatul sintactico-enunţiativ* şi cel *exclusiv sintactic*; (d) deosebirea dintre *predicatul simplu* şi cel *complex*, cu interpretarea diferenţiată a *predicatului complex* la diverse nivele (sintactic, semantic, pragmatico-enunţiativ); (e) ierarhizarea sintactică a circumstanţialelor, cu mare varietate a poziţiilor ierarhice ale acestora, în general, şi ale circumstanţialului de mod, în special; (f) distingerea între *circumstanţialul de mod propriu-zis* şi specia lui, *de modalitate,* şi, în general, între manifestările *sintactice* ale circumstanţialelor şi cele *metadiscursive* ale unora dintre ele (vezi circumstanţialele de relaţie, de cauză, de scop, concesiv, condiţional) etc.

4. ASPECTE TERMINOLOGICE

Terminologia, fără a fi rebarbativă, este totuşi o terminologie a zilelor noastre, care dă seama de noutăţile teoretice, de metodă şi de descriere introduse în această lucrare.

Cum lingvistica românească beneficiază de un dicționar recent de terminologie (DSL), actuala gramatică nu este însoțită de un glosar terminologic. În general, glosarea unor termeni apare în „aspectele definitorii" ale capitolelor (vezi *enunț, complement predicativ al obiectului, deixis, anaforă, organizare tematică* vs *focală* etc.) sau, dacă nu sunt termeni-titlu de capitole, se face contextual, prin parafraze şi explicații introduse la locul primei apariții a termenului.

Sinonimia (şi chiar omonimia) unor termeni, imposibil de evitat totalmente în cazul terminologiei lingvistice, o terminologie supusă constant înnoirilor ca urmare a evoluției teoretice a disciplinei, se rezolvă (atunci când apare) prin indicarea, după bară oblică, a unui termen sinonim sau cvasisinonim (vezi: *actant / argument, restricție selecțională / lexicală, rol tematic / actanțial / semantic, centru / cap* (*de grup*), *regent / guvernor / inductor de restricții sintactice şi sintactico-semantice, complement / obiect, imbricarea / împletirea regentei cu subordonata* etc.). ***Indicele de materii***, de la finalul lucrării, serveşte şi el la stabilirea corespondențelor terminologice, după cum serveşte la stabilirea corespondențelor generale dintre fenomene, asigurând „relaționarea" faptelor lingvistice identice sau înrudite, tratate însă în capitole diferite ale lucrării. „Relaționarea" este cu atât mai necesară cu cât acelaşi fenomen poate apărea, din diverse perspective, cu ponderi diferite, în capitole diferite ale lucrării (vezi: *amalgamare*, tip special de *reorganizare de grupuri sintactice*; *numele predicativ*, component al unuia dintre tipurile de *predicat complex*; *pasivul cu operator*, realizare a unui tip de *predicat complex* etc.).

ENUNȚUL

1. ENUNȚUL - UNITATE COMUNICATIVĂ

Unitate de bază a comunicării, enunțul este reprezentat printr-o secvență fonică asociată – în vederea transferului de informație – cu o semnificație. *Ca unitate comunicativă, enunțul se caracterizează prin referențialitate*, prin corelare pragmatică a unei secvențe fonice cu o informație referitoare la un „fapt", „eveniment" (al realității), *informație care constituie obiectul actului de comunicare.* Ca realizare lingvistică, enunțul se caracterizează prin asocierea secvenței fonice, delimitată prototipic prin pauze, cu un anumit contur intonațional (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.1, 1.4**); secvența este analizabilă sau neanalizabilă la nivelul unităților semnificative ale limbii.

Spre deosebire de *cuvânt,* enunțul nu aparține sistemului lingvistic; *enunțul* – comunicând o anumită informație, evocând un „eveniment" / „fapt" – este o realizare particulară, o combinație inedită (care nu face parte, ca atare, din „inventarul" de unități constituind sistemul limbii date). Organizarea (forma) lingvistică a enunțului depinde în mare măsură de „mesajul" / informația (formulată și) transmisă și de situația de comunicare, reprezentată prin participanții la actul comunicativ (locutor și alocutor), dar și prin coordonatele spațio-temporale ale cadrului de realizare. Realizarea oricărui enunț presupune *selectarea* (din ansamblul posibilităților oferite de sistem) *mijloacelor adecvate* „temei referențiale" a comunicării și contextului situațional. Orice enunț realizează una dintre structurile posibile într-o limbă dată, actualizează o schemă de organizare compatibilă cu sistemul (vezi **I, Unitățile limbii, 4.1.1**), iar calitatea de *unitate a comunicării* este condiționată de referențialitate.

La nivelul enunțului, corelarea dintre o anumită secvență lingvistică și informația / mesajul cu care este asociată este marcată prin intonație, în toate cazurile, și, în mod explicit, prin formele verbale personale, care participă la organizarea prototipică a secvenței enunț. Prin informația gramaticală specifică, modurile personale fixează cadrul situațional al „evenimentului", precizează situarea în timp (vezi **I, Verbul. Timpul, 1.1, 1.2**) a „faptului" care constituie informația cuprinsă în enunț, exprimând totodată atitudinea locutorului și raporturile dintre interlocutori (vezi **I, Verbul. Modurile personale, 1.1, 1.2; II, Modalizarea, 1**). Categoria timpului, prin raportarea „timpului evenimențial" la momentul actului discursiv, are un important rol deictic (implicarea în comunicare a contextului situațional se manifestă atât la nivelul enunțului, cât și al sistemului, vezi **Deixis**). La nivelul grupului nominal, referențializarea se realizează prin asocierea substantivului cu determinanții (vezi **I, Clase de cuvinte, 3.3**) și presupune transferul substantivului din zona abstractă a conceptualului în domeniul

„concret” la care face referință (prin enunț) discursul (compară: *carte* cu *Citesc această carte.*).

Referențializarea implică un proces de precizare, prin restrângere, a semnificațiilor care, la diverse nivele de abstractizare, constituie conținutul semantic (sensul) unităților reprezentând sistemul lexical al unei limbi. Diversele componente ale enunțului, împreună cu determinările / complinirile / adjuncții cu care sunt asociate alcătuiesc, la nivelul enunțului, grupări apte de corelare referențială: orice informație suplimentară restrânge domeniul de referință al centrului, sporind capacitatea de identificare a „obiectului” evocat prin semnificația expresiei lingvistice, cf. ***L-a auzit*** *vorbind / vorbind despre poezie / vorbind despre poezie anul trecut la un simpozion.*, *Copilul este* ***talentat*** */ talentat la muzică.* sau *Vorbește despre* ***literatură*** */ această literatură / această literatură postmodernă / această nouă literatură postmodernă.* Asociațiile de acest fel reprezintă componente ale enunțului, *grupuri semantico-sintactice* funcționând referențial (vezi **I, Unitățile limbii, 4.6**).

Unitățile lingvistice implicate în procesul comunicării sunt *enunțul* (unitate fundamentală), *grupul semantico-sintactic* (parte a enunțului) și *cuvântul* (care participă la actul discursiv în calitate de componentă a enunțului sau, în condiții determinate, ca enunț, vezi *infra*, **2.2**).

2. ENUNȚUL – UNITATE SINTACTICĂ

2.1. Enunțul și unitățile limbii

Ca *unitate lingvistică* a comunicării, enunțul este dependent în realizarea sa de disponibilitățile oferite de sistemul lingvistic al unei anumite limbi. Nefăcând parte din sistem, enunțul, strâns dependent – în calitatea sa de unitate discursivă – de informația transmisă și de contextul situațional al comunicării, este tributar sistemului lingvistic sub aspectul mijloacelor de realizare: orice *enunț* este reprezentat prin *unități ale limbii,* utilizate izolat sau asociate în combinații variabile ca extindere și complexitate de organizare.

2.2. Enunțuri structurate / enunțuri nestructurate

În raport cu modul de realizare lingvistică, enunțurile se grupează în *enunțuri structurate* și *enunțuri nestructurate.*

Enunțurile nestructurate sunt reprezentate prin secvențe fonice care se identifică cu unitatea lexicală (cuvânt sau locuțiune) și sunt, ca atare, neanalizabile. Enunțul neanalizabil, reprezentat prin cuvânt – de obicei, interjecție (*Vai!, Of!*), substantiv (*Atenție!, Liniște!*) sau adverb (*Jos!*) –, se deosebește de unitatea lexicală respectivă prin asocierea cu o anumită intonație, care îi conferă referențialitate (și autonomie enunțiativă); enunțul nestructurat comunică, de regulă, o informație privind reacția vorbitorului față de un fapt extralingvistic.

În multe cazuri, enunțurile neanalizabile pot fi completate ([*Faceți / Să fie*] *liniște!*, [*Stai / Dă-te*] *jos!*) și considerate structuri eliptice rezultate din omisiunea verbului.

Enunțurile structurate sintactic variază ca lungime și organizare. Cele mai reduse sunt reprezentate prin grupări de două, trei unități lexicale (cf. *Ce bine!,*

Bravo vouă!, Ce vreme frumoasă!), asociate semantic şi sintactic şi referenţializate, ca şi cele nestructurate, prin intonaţie.

De cele mai multe ori însă, enunţul structurat – variind foarte mult ca amploare – se organizează prototipic în jurul unei *forme verbale la mod personal* care, prin informaţia gramaticală specifică, ancorează referenţial structura lingvistică reprezentând enunţul şi determină totodată, în virtutea particularităţilor sale semantico-sintactice, configuraţia lingvistică de ansamblu a comunicării.

2.3. Structura semnificativă a enunţului

La constituirea enunţului ca structură semnificativă participă atât unităţile lexicale care îl compun, cât şi modul specific de organizare sintactică: deosebirea de informaţie dintre *Profesorul îşi cunoaşte elevul.* şi *Elevul îşi cunoaşte profesorul.*, structuri alcătuite prin asocierea aceloraşi unităţi lexicale, se datorează diferenţei de organizare, care constă în repartizarea diferită a rolurilor tematice. Enunţul *Îi citeşte scrisoarea tatălui.* admite, în funcţie de statutul sintactic al celui de-al doilea substantiv (*tatălui*), două lecturi: „Tatălui [Beneficiar] îi citeşte scrisoarea.", dacă substantivul se subordonează verbului, şi „Îi citeşte [lui / ei] scrisoarea tatălui [Posesor / Agent].", în condiţiile subordonării faţă de substantivul *scrisoare.* În acest exemplu, diferenţa de organizare sintactică este condiţionată însă şi de deosebiri la nivelul situaţiei comunicaţional-referenţiale. Prima interpretare presupune un unic referent pentru cele două componente nominale (substantivul şi pronumele au acelaşi referent), în cea de-a doua lectură, substantivul şi pronumele au referenţi diferiţi. Contextul situaţional şi lingvistic precizează calitatea (identitate sau nonidentitate) a raportului referenţial, care reprezintă componenta principală a conţinutului informaţional al enunţului, fiind implicat însă şi în organizarea sintactică (relevarea particularităţilor referenţiale se impune în descrierea şi caracterizarea a numeroase situaţii gramaticale).

Enunţul, unitate a comunicării, este dependent de „referinţa" a cărei expresie o reprezintă şi de posibilităţile lingvistice combinatorii oferite de sistem, orice enunţ fiind rezultatul actualizării unor virtualităţi combinatorii ale sistemului limbii date. În organizarea oricărui enunţ interferează cele două planuri, informaţional (comunicativ) şi sintactic (vezi **I, Unităţile limbii, 4.7**).

2.4. Organizarea sintactică a enunţului. Propoziţia şi fraza

Componentele lexicale ale enunţului structurat extins se asociază prin afinităţi semantico-referenţiale (în limitele restricţiilor semantico-lexicale impuse de sistem), dar şi prin relaţii sintactice, constituind ansambluri coerente informaţional, unităţi sintactic organizate, cu grade diferite de autonomie. Ordonarea gramaticală a componentelor enunţului analizabil este realizată prin relaţiile sintactice, fundamentală fiind *relaţia de dependenţă* (vezi **Relaţii sintactice, 1**); asocierile variază în funcţie de extinderea şi de gradul de complexitate sintactică a ansamblului: enunţul analizabil poate fi reprezentat printr-un ansamblu unic (*Frumoasă vreme!, Iarba creşte repede.*), dar şi, mai frecvent, ca asociere prin includere a mai multor grupuri ([[*Pinul canadian*][*creşte repede*]]), ale căror componente se organizează sintactic şi semantic în jurul unui *centru,* structura grupului sintactic fiind determinată de calitatea gramaticală şi de restricţiile impuse

de centru (vezi **Grupurile sintactice**). Participarea la alcătuirea unui *ansamblu superior* (enunț sau grup) situează grupurile ca *subansambluri* ale unei *structuri ierarhice* reprezentând unitatea lingvistică comunicativă. Constituirea în structuri ierarhice se realizează prin componentele care, participând la organizarea sintactică a unui ansamblu structurat, cumulează concomitent statutul de centru și cel de adjunct (vezi **I, Unitățile limbii, 4.5**), dar și prin conectori.

Între diferitele tipuri de grupuri sintactice, o poziție centrală are *grupul verbal*, alcătuit dintr-un număr variabil de termeni organizați în jurul unui *centru verbal*. Spre deosebire de celelalte grupuri (*nominal, adjectival, adverbial*), care participă la organizarea enunțului cu statut de *subansamblu dependent* (*grup semantico-sintactic*, vezi **I, Unitățile limbii, 4.6**), inclus, ca adjunct al unui centru, într-un ansamblu situat la un nivel superior în structura ierarhică a enunțului, *grupul verbal* poate reprezenta un *subansamblu sintactic autonom* (identificându-se cu enunțul: *Toți copiii din oraș au fost vaccinați împotriva gripei.*), când *centrul* este reprezentat printr-un *verb la mod personal*, sau un *subansamblu dependent*, când *centrul* este *o formă verbală nepersonală* (***Respectându-i pe ceilalți**, te respecți pe tine însuți.*). Enunțul / structura actualizată printr-un unic grup verbal reprezintă sintactic *propoziția*. Structura pluripropozițională reprezintă *fraza*. Grupul verbal organizat în jurul unui verb la mod personal poate participa la organizarea enunțului și ca subansamblu dependent, dacă este coocurent cu un alt centru verb la mod personal, statutul de component dependent al grupului fiind marcat prin prezența unui conector subordonator (*A aflat **că** vine / **când** vine., Vestea **că** a obținut bursa l-a bucurat.*).

Poziția privilegiată a verbului în organizarea comunicării, manifestată în capacitatea de a constitui centrul unui *grup* (*verbal*) *autonom*, se datorează informației gramaticale specifice asociate flexionar, care îi conferă statutul de principală marcă a referențializării.

Atât structurarea de ansamblu a enunțului, cât și organizarea grupărilor subordonate acestuia sunt determinate de posibilitățile combinatorii ale componentelor lexicale, dar și de statutul / rolul care li se atribuie în comunicare.

RELAȚII SINTACTICE

Relațiile structurale care organizează enunțul sunt: *de dependență*, *de nondependență* sau *de coordonare* și *de echivalență* sau *apozitivă*.

1. RELAȚIA DE DEPENDENȚĂ SAU DE SUBORDONARE

Relația de dependență reprezintă relația fundamentală în funcție de care se organizează informația care se comunică.

Se caracterizează prin existența unui termen obligatoriu exprimat și neomisibil (denumit *regent*, a cărui absență determină dezorganizarea enunțului) și a unui termen *dependent*, care, de regulă, poate fi omis. Absența termenului dependent anulează relația de dependență, dar nu dezorganizează enunțul privit ca unitate sintactică (compară: *Văd o floare frumoasă. / Văd o floare.; Vine la*

București. / Vine.). În cazul anumitor verbe, complinirile sunt obligatorii: *Locuiește la București. / *Locuiește.; Ei angajează colaboratori. / *Ei angajează.*

Termenul regent dintr-o relație de dependență reprezintă termenul principal, care impune de regulă termenului subordonat anumite particularități de construcție. În funcție de statutul morfologic al termenului regent, aceste particularități de construcție (restricții gramaticale) diferă; astfel, verbul, adjectivul și adverbul impun termenului subordonat apariția unei anumite forme cazuale (***O** strigă.*, ***Îi** comunică., obiect util **oamenilor**; asemenea **copilului***); substantivul impune termenului subordonat adjectiv anumite forme de gen, număr și caz (*unei fete **frumoase***) etc.

1.1. Tipuri ale relației de dependență

Relația de dependență se realizează ca relație de *dependență bilaterală* și de *dependență unilaterală*. Dependența unilaterală se manifestă în structuri binare și ternare.

Relația de dependență bilaterală sau *de interdependență* reprezintă o formă specială de dependență între doi termeni care se presupun reciproc. Acest tip de relație se stabilește între subiectul și predicatul unei propoziții și formează nucleul unui enunț structurat. Fiecare dintre termeni impune celuilalt anumite restricții referitoare la categoriile gramaticale, în sensul că predicatul impune subiectului nominativul, iar subiectul impune predicatului numărul și persoana: *Studentul citește., Caii aleargă., Tu pleci., Ei vin.* etc. (vezi **Subiectul, Predicatul**).

Enunțul minim presupune de obicei un subiect și un predicat.

Relația de dependență unilaterală asociază doi termeni: unul care nu poate fi omis (*regentul*) și unul care poate fi omis fără să se dezorganizeze comunicarea (*adjunctul*).

Relația de dependență presupune prototipic un *regent* unic (***casă** mare; **Vine** repede.*).

Relația de dependență se poate manifesta și în structuri cu doi regenți în cazul numelui predicativ (***Casa este** mare.*), de pildă.

Tot trei termeni sunt implicați în structurile cu complement secundar, a cărui realizare presupune coocurența cu un complement direct (***Îl** învață poezia / să scrie.*). Acest tip de relație este prezent și în unele structuri ternare rezultate prin reorganizare sintactică (vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, Circumstanțialul opozițional, Circumstanțialul cumulativ, Circumstanțialul sociativ, Circumstanțialul de excepție**).

La nivelul frazei, dependența unilaterală se stabilește între un cuvânt din propoziția regentă și propoziția dependentă (atributivă: ***Cartea** care este interesantă se vinde repede.*, completivă directă: *El a **promis** că o să vină.*, completivă prepozițională: *Sunt **convins** că așa e bine.*).

O relație de dependență complexă este presupusă de poziția sintactică de atribut circumstanțial. În enunțurile *Băiatul, speriat, a luat-o la goană.* și *Băiatul, care era speriat, a luat-o la goană.*, adjectivul *speriat* și propoziția relativă *care era speriat* sunt subordonate sintactico-semantic substantivului *băiatul*, dar semantic depind și de predicat (vezi **Atributul**).

1.2. Modalităţi de realizare a relaţiei de dependenţă

Relaţia de dependenţă se realizează în mod parţial diferit la nivelul propoziţiei şi la nivelul frazei.

1.2.1. *La nivelul propoziţiei,* relaţia de dependenţă se exprimă prin acord, recţiune, elemente de joncţiune (prepoziţii) şi topică.

Manifestarea prin ***acord*** a relaţiei de dependenţă constă în repetarea, prin mijloace morfologice, a unei anumite informaţii gramaticale de la regent spre termenul dependent (*casa **albă***; *Casa voastră este **albă**.*).

În acordul dintre subiect şi predicat, subiectul impune predicatului caracteristicile sale morfologice de număr şi persoană (*Eu citesc. / Voi citiţi.).*

Forma de plural a verbului cu poziţie sintactică de predicat este utilizată şi în situaţia unui subiect exprimat prin mai multe substantive sau substitute de substantive, adică în situaţia unui subiect multiplu: *Studentul şi profesorul discută., Studentul, studenta şi prietenul lor ies din facultate., El, ea şi prietenul lor ies din facultate.* (vezi **Acordul dintre subiect şi predicat**).

Acordul în persoană dintre subiect şi predicat apare când subiectul este pronume personal, verbul reluând informaţia inclusă în forma pronominală: *Eu plec., Tu ai venit., El / ea scrie., Noi lucrăm., Voi lucraţi., Ei / ele scriu.* (vezi **Acordul dintre subiect şi predicat**).

Celelalte tipuri de relaţii de dependenţă se manifestă şi ele prin acord. Astfel, relaţia de dependenţă unilaterală cu doi termeni se manifestă prin acord în cazul dependenţei unui adjectiv faţă de un substantiv. Informaţia reiterată se referă la categoriile de număr, caz şi gen ale substantivului, care sunt impuse adjectivului: *copac **înalt** / copaci **înalţi**; acoperişul casei **înalte**; Fata este **frumoasă**.*; *Fata merge **bucuroasă**.* Acordul se manifestată şi în cazul atributului circumstanţial: ***Băiatul, speriat,** a luat-o la goană., **Băieţii, speriaţi,** au luat-o la goană.*

Recţiunea este o altă modalitate de exprimare a relaţiei de dependenţă, în care termenul regent impune termenului dependent anumite restricţii gramaticale: cazuale şi de selectare a prepoziţiei.

Dintre relaţiile de dependenţă, *relaţia de interdependenţă* implică şi recţiunea (nu numai acordul), verbul regent impunând nominalului cu care se combină cazul nominativ: ***Elevul / El** învaţă.*; *Aflând **el** vestea, s-a bucurat.*

Cazul impus diverşilor adjuncţi depinde de regimul verbului: *El scrie o **scrisoare.*** [acuzativ], *Copilul promite **părinţilor.*** [dativ], *Copilul promite **ceva părinţilor**.*

Relaţia de dependenţă se manifestă în cazul anumitor verbe prin selectarea obligatorie a unei prepoziţii (vezi **Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.4.2**): *a se ţine de* (*Băiatul se ţine **de şotii.***), *a conta pe* (*Conta **pe prietena** ei.*), *a depinde de* (*Soluţia depinde **de datele problemei**.*).

Tot prin restricţii de caz şi de prepoziţie se manifestă relaţia de subordonare faţă de un adjectiv sau un adverb. Adjectivele şi adverbele impun cazul dativ (*Copilul drag **sufletului** ei era copilul cel mai mic., Construcţia echivalentă **formelor** celorlalte era aceasta., El se comporta asemenea **unui copil**.*). Unele adjective care impun dativul tolerează, în variaţie liberă, şi o construcţie prepoziţională: *om dator **cuiva** / om dator **faţă de cineva**; zid exterior **casei** / zid exterior **faţă de casă**; obiect util **oamenilor** / obiect util **pentru oameni*** (vezi **I, Adjectivul, 3.2.2**). Dintre adverbele cu regim de dativ, doar unele admit ambele

construcții: *El se purta aidoma **tatălui** său., El se purta aidoma **cu tatăl** său.; El vorbea corespunzător **gradului** său de educație., El vorbea corespunzător **cu gradul** său de educație.* (vezi **I, Adverbul, 3.2.2.1**). O altă clasă lexico-gramaticală caracterizată prin regim este cea a interjecțiilor: *bravo* și *vai* impun nominalului cazul dativ (*Bravo **vouă**!, Vai **nouă**!*); *iată, na, uite*, cazul acuzativ (*Iată-**ne**!, Na-ți **creionul**., Uite-ți **banii** pe masă.*); *halal* admite un adjunct prepozițional (*Halal **de ei**!*), *vai* admite, pe lângă nominalul în dativ și unul prepozițional (*Vai **de noi**!*).

În grupul nominal, relația de dependență se manifestă prin genitiv (*bucuria **copiilor**, malul **mării***) sau prin construcție prepozițională (*casă **de piatră**, dependența **de părinți***).

Regenții grupurilor prepoziționale sunt diferiți din punct de vedere morfologic; orice parte de vorbire, cu excepția conjuncțiilor, poate avea statut de regent al unui grup prepozițional (vezi **Grupul prepozițional**).

Prepozițiile impun de asemenea restricții de caz nominalului pe care îl precedă (acuzativ: *intrarea în **casă***, genitiv: *liniștea dinaintea **furtunii***; dativ: *a reușit datorită **perseverenței***).

Prepoziția exprimă relația de dependență și în afara restricțiilor de regim (*Merge **cu trenul**.*).

1.2.2. Raportul de dependență se manifestă prin elemente joncționale (conjuncții, pronume și adverbe relative) *la nivelul frazei.*

Conjuncția asociază regentului un adjunct propozițional. Selectarea conjuncției depinde de regimul verbului (*El crede **că** a greșit. S-a grăbit, sperând **să** ajungă la timp.*) și de organizarea sintactică (*A auzit totul, **deși** ei au vorbit încet.; Explica destul de clar, **încât** să poată fi înțeles.*) (vezi **I, Conjuncția**).

Elemente de relație proprii nivelului frazei sunt *pronumele* și *adverbele relative*. Ele au statut de conectori și se clasifică în *relativizatori* și *relatori*, criteriile de diferențiere fiind de natură semantică și pragmatică: *Am văzut casa **pe care** ai moștenit-o.* (*pe care* – relativizator), *Am văzut **ce** ai moștenit.* (*ce* – relativizator), *Și-a recunoscut greșeala, **ceea ce** m-a impresionat.* (*ceea ce* – relator), *O auzeam **cum** cântă la pian.* (*cum* – relator). În timp ce relativizatorii determină „încastrarea" propozițiilor relative în structura sintactică a propozițiilor regente, relatorii realizează legarea unor propoziții relative periferice de propozițiile regente. Propozițiile relative integrate sintactic prin relativizatori, indiferent dacă au antecedent (*Studentul **care** învață conștiincios trece examenele.*) sau nu (*Îmi place **ce** văd.*), constituie determinativi ai unui centru din propoziția regentă. Propozițiile relative legate de propozițiile regente prin relatori (*relative periferice*) sunt determinativi facultativi (vezi **Construcții cu propoziții relative, 1.1, 1.2**).

Juxtapunerea se manifestă în exprimarea relației de dependență mai ales la nivelul frazei. Absența conectorilor este suplinită prin marcarea, prin intonație și prin pauză, a subordonării: ***Vrei să treci examenul,** învață!* (condițională), ***Fie pâinea cât de rea,** tot mai bine-n țara mea.* (concesivă).

2. RELAȚIA DE NONDEPENDENȚĂ SAU DE COORDONARE

Relația de coordonare se stabilește între minimum două unități sintactice situate la nivelul aceleiași structuri sintactice. Coordonarea prezintă anumite particularități sintactico-semantice care se referă la structura unităților sintactice

implicate în relație și la modalitățile prin care se realizează relația. În funcție de modul în care sunt organizate sintactic, unitățile implicate într-o relație de coordonare sunt propoziții principale (*A **muncit mult și își merită prima.***) sau componente subordonate aceluiași element regent (*A cumpărat **cărți și caiete.***; *A spus **că e bolnav și că nu o să vină.***; *Ea vorbește **puțin și cum se cuvine.***). Specific relației de coordonare este procesul de repetare a unei poziții sintactice. Teoretic, orice poziție sintactică se poate repeta prin coordonare, cu excepția poziției de predicat, care, prin repetare, determină schimbarea statutului unității, din propoziție în frază (*El **cântă și dansează.***).

În construcții de tipul: *Ideile unui regim, chiar dacă nu le urmărești în presă și în discursuri (**și eu nu le urmăream**) plutesc în aer, ți se insinuează fără să vrei...* (M. Preda, *Viața ca o pradă*), deși propoziția ***și eu nu le urmăream*** este introdusă prin *și,* nu este coordonată, ci incidentă (vezi **Construcții incidente**).

2.1. Modalități de realizare a relației de coordonare

Relația de coordonare se realizează prin *joncțiune*, exprimată prin conectori care, morfologic, sunt conjuncții sau locuțiuni conjuncționale coordonatoare, și prin *juxtapunere* (*parataxă*), marcată intonațional prin pauză, în cele mai multe situații.

2.1.1. *Joncțiunea* este caracterizată prin prezența unor conectori specifici (conjuncții și locuțiuni conjuncționale).

În funcție de raportul semantic dintre termenii săi, relația de coordonare poate fi *copulativă, disjunctivă, adversativă* și *concluzivă.* Raportul *copulativ* indică o asociere a termenilor, cel *disjunctiv* – o alegere, o selectare dintre mai mulți termeni, cel *adversativ* – o opoziție între mai mulți termeni și cel *concluziv* – o urmare, o consecință (termenul al doilea fiind o urmare în raport cu cel dintâi), cf.: *El scrie **și** citește.* (raport copulativ), *El scrie **sau** citește.* (raport disjunctiv), *El nu citește, **ci** scrie.* și *El scrie, **dar** nu citește.* (raport adversativ), *El scrie bine, **deci** citește mult în domeniu.* (raport concluziv).

Construcții de tipul ***Ba** râde, **ba** plânge* pot fi interpretate ca reprezentând un tip aparte de coordonare (*coordonarea alternativă*). Faptul că exprimă opțiuni apropie foarte mult coordonarea alternativă de cea disjunctivă; diferența derivă din faptul că acțiunile implicate presupun succesiune (și nu concomitență) în timp.

Coordonarea opozitivă este considerată un subtip al coordonării adversative, în construcții de tipul *Reporterul povestea în detaliu nu pentru a informa cititorii, **ci** ca să-i convingă.*, în care componentele implicate în coordonare se exclud, în termenii opoziției afirmativ / negativ.

Diversele tipuri de coordonare sunt marcate prin conectori specifici: raportul copulativ este exprimat prin conjuncția *și,* prin locuțiunile conjuncționale *cât și, cum și, precum și*; raportul disjunctiv – prin conjuncțiile *sau, ori, fie,* (învechit și popular) *au*; raportul adversativ – prin conjuncțiile *iar* (doar între propoziții), *dar, însă, ci, or* și locuțiunea conjuncțională populară *numai cât*; raportul concluziv –

prin conjuncțiile *așadar, deci, carevasăzică / vasăzică* și locuțiunile conjuncționale *ca atare, de aceea, în concluzie, în consecință, prin urmare.*

În legătură cu caracteristicile conjuncțiilor concluzive care le apropie de adverbe, vezi **I, Conjuncția, 4.1.**

Diversele tipuri de coordonare sunt marcate prin conectori care însoțesc fiecare termen sau numai unul (ultimul). Conjuncțiile corelative apar în exprimarea coordonării copulative: *Mi-a spus aceleași cuvinte **și** când a venit, **și** când a plecat.* sau disjunctive: *De rana aceasta a pătimit* [Ștefan Vodă] *până la sfârșitul vieții sale, ca să-i fie toată viața amintire: **fie că** nedreptățile se răscumpără, **fie că** numai afacerile desăvârșit pregătite se dobândesc.* (M. Sadoveanu, *Viața lui Ștefan cel Mare*); ***Ori** o să accepte observațiile, **ori** n-o să le accepte și atunci, o să renunțe la colaborare.*; *Profesoara i-a spus **sau** să stea liniștit, **sau** să iasă din clasă.*

În exprimarea coordonării copulative și disjunctive, conectorii cu caracter corelativ includ în structura lor și adverbe: *atât..., cât și; nu numai..., ci și; nu numai că..., dar și* sau numai adverbe cu valoare de conjuncție: *aci..., aci; acum..., acum; când..., când; ba..., ba; nici..., nici.* (vezi **I, Conjuncția**).

Tipul adversativ și cel concluziv de coordonare se marchează printr-un singur conector, situat înaintea celui de-al doilea termen: *A învățat mult, **dar** nu a înțeles corect cursul., Este târziu, **deci** o să ne grăbim.* Termenii asociați prin relația de coordonare pot fi la rândul lor structurați prin coordonare: [*A învățat mult **și** și-a scos notițe,*] [***dar** nu a înțeles corect cursul **și** nu a reținut ideile principale*]., *Este târziu **și** se circulă greu, **deci** o să ne grăbim **și** o să luăm un taxi., A învățat puțin **sau** a învățat fără metodă, **însă** rezultatul la examen a fost neașteptat **sau** a reprezentat o favoare din partea comisiei., **Ori** este târziu, **ori** se circulă greu, **deci** **ori** o să ne grăbim, **ori** o să luăm un taxi.*

Dintre conectorii coordonatori, conjuncțiile concluzive *deci, carevasăzică,* precum și locuțiunile conjuncționale concluzive *ca atare, de aceea, în concluzie, în consecință, prin urmare* pot fi precedate de conjuncția copulativă *și: A nins **și deci** se merge greu.*

Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale proprii relației de coordonare au o topică relativ fixă, fiind situate între termenii pe care îi leagă, în imediata vecinătate a celui de al doilea termen. Topică liberă au conjuncția adversativă *însă,* precum și conectorii concluzivi *deci, carevasăzică, ca atare, de aceea, în concluzie, în consecință, prin urmare: Mi-a spus pe ce stradă să merg, **însă** nu am înțeles exact / nu am înțeles **însă** exact / nu am înțeles exact **însă**., A repetat întrebarea, **deci** i-am înțeles mirarea / i-am înțeles **deci** mirarea / i-am înțeles mirarea **deci**.*

2.1.2. Relația de coordonare se poate exprima și prin *juxtapunere* (*parataxă*). În absența conectorilor specifici, al doilea termen este precedat, în cele mai multe cazuri, de o pauză, marcată grafic prin virgulă. Juxtapunerea reprezintă o modalitate de exprimare comună pentru toate tipurile semantice de coordonare:

– coordonarea copulativă: *Ei confecționează **rochii, fuste, mantouri**., Ei confecționează **rochii de seară, fuste lungi până la glezne, mantouri din stofă fină**.* (coordonare între grupuri nominale reprezentând aceeași poziție sintactică);

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. (L. Rebreanu, *Ion*; coordonare între propoziții);

– coordonarea disjunctivă: *Vorbește, atunci, **cu mama, cu tata, cu cine vrei.*** (coordonare între grupuri cu aceeași poziție sintactică); *Și **eu am, n-am înfățișare** la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal.* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*; coordonare între propoziții);

– coordonarea adversativă: *S-a dus **la facultate, nu acasă.*** (coordonare între grupuri cu aceeași poziție sintactică); ***El a scris, nu a dat telefon.*** (coordonare între propoziții);

– coordonarea concluzivă: ***Am cumpărat de toate, am ce să le dau musafirilor.*** (coordonare între propoziții).

În ciuda unei anumite specializări, nu există o relație strictă de corespondență între conectori și diversele tipuri semantice de coordonare (vezi **I, Conjuncția**).

2.2. Tipuri de coordonare

În cadrul raporturilor prototipice, în funcție de semantica termenilor asociați se pot realiza diverse variații.

2.2.1. *Coordonarea copulativă*, corespunzând unei relații de asociere, marchează o continuitate care se diferențiază în raport cu sensurile termenilor corelați: astfel, indică simultaneitatea unor acțiuni (*El ține materialul **și** ea îl taie.*), simultaneitatea lor contrastantă (*El muncește **și** ea doarme.*), succesiunea temporală sau temporal-cauzală a unor acțiuni (*Scoate portofelul **și** plătește.*, *A muncit mult **și** a reușit la examen.*) etc.

O situație specială de coordonare copulativă o reprezintă construcțiile prin care se asociază propoziții subordonate circumstanțiale de tip diferit (de exemplu: ***Din moment ce ne-am terminat fiecare treaba** și **dacă toți suntem de acord**, putem lua o scurtă pauză.*, ***De vreme ce am cumpărat alte cărți** și **cu toate că este destul de ieftină**, nu o să cumpărăm antologia de texte.*, în care prima dintre propoziții este cauzală, iar cea de-a doua, condițională sau concesivă).

Relația de coordonare copulativă este frecvent înregistrată în textele cu caracter narativ, conjuncția *și* contribuind la realizarea continuității tematice (inclusiv cu funcție de conector transfrastic, chiar marcând introducerea unei replici: *Fata a început a plânge. **Și** „mamă, da cum să mă duc acolo așa departe...?”*; acest tip de construcție are ca punct de plecare un *și* narativ, urmat de un verb de declarație, suprimat din motive de economie a limbajului).

În enunțuri de factură orală, conjuncția este asociată frecvent cu relația semantică de scop (*Du-te **și** cumpără pâine.*). În același registru, conjuncția *și* apare și în calitate de conector cu valoare consecutivă (*Lupu s-o dus colo să citească pe potcoavă ș-atunci i-a dat iapa o potcoavă **și** s-o-mburdat lupu și-o pierit.*, *apud* Teiuș 1980). Tiparul semantic se regăsește și în limbajul standard (*N-am terminat bine de scris lucrarea, **și** a venit să mi-o ceară pentru tipar.*, *L-a certat tare, **și** el s-a supărat.*).

2.2.2. *Coordonarea disjunctivă* presupune posibilitatea unei alegeri, a unei selectări care poate implica excluderea sau alternanța termenilor. Termenii corelați prin coordonare disjunctivă au în comun o serie de trăsături semantice la care se adaugă altele care se exclud reciproc în toate situațiile (***Urcă** sau **coboară** scara?*) sau care doar circumstanțial se exclud (*Toarnă-mi în pahar **vin** sau **țuică!***).

Construcția disjunctivă poate exprima un raport inclusiv (*Citește cursul* ***sau*** *notițele, poate chiar pe amândouă.*) sau exclusiv, marcat neambiguu de prezența conjuncțiilor înaintea fiecărui termen (*Învață* ***sau*** *după curs,* ***sau*** *după notițe.*), cu diverse nuanțe semantice, cum ar fi aproximarea (*Cumpără o pâine* ***sau*** *două.*) sau explicarea, parafrazarea unui termen prin celălalt (*Acolo crește multă mătrăgună* ***sau*** *doamnă-mare, cum îi spuneți voi.*).

Coordonarea disjunctivă, ca și cea copulativă, poate asocia un număr variabil de termeni : *Stai, pleci* ***sau*** *te mai gândești.*, *Vorbește în toate limbile fără să le fi-nvățat și sporovăiește și-i turuie mereu gura și spune fel de fel de taine și păre* [...]: ***ba că*** *„sacul cu lire de la paharnicul Iordache din Dudești* [...] *se află acum pus bine”;* ***ba că*** *„adiata lui Agap* [...] *nu-i scrisă de răposatul* [...]; ***ba că*** *„fratele ăla tinerelul* [...] *este fata a mai micșoară a lui Ristache Muscalagiul de la Ploiești...”* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*)., ***Acum*** *se supără,* ***acum*** *îi trece,* ***acum*** *nu reacționează în niciun fel.*

Semantic, coordonarea disjunctivă, deși marcată prin conectori specifici, exprimă o relație de asociere proprie coordonării copulative în construcții de tipul: *Cartea este utilă lingviștilor, literaților* ***sau*** *sociologilor.*, ***Fie că****-i spui adevărul,* ***fie că*** *îl minți, el tot nu te crede.* Conjuncțiile *sau* și *fie că* din exemplele menționate pot fi chiar înlocuite cu *și*, respectiv *și dacă*: *Cartea este utilă lingviștilor, literaților* ***și*** *sociologilor.*, ***Și dacă*** *spui adevărul,* ***și dacă*** *îl minți, el tot nu te crede.*

2.2.3. *Coordonarea adversativă* indică, din punct de vedere semantico-pragmatic, o opoziție, cu diverse tipuri de manifestare. Opoziția poate reprezenta o contrazicere a așteptărilor pe care vorbitorul emițător le are în raport cu sensul primului termen coordonat (*S-a dus la bibliotecă,* ***dar / însă*** *nu a citit nimic.*), o corectare a primului termen care apare negat explicit (*Artistul nu ia atitudine,* ***ci*** *trăiește răul și binele, eliberându-se de amândouă, rămânând cu o intactă curiozitate.*, G. Călinescu, *Istoria*) sau un simplu contrast tematic între cei doi termeni (*El scrie,* ***iar*** *ea se uită la TV.*).

În coordonarea adversativă de „corectare” a primului termen (*Mănâncă nu fructe,* ***ci*** *legume.*, *Se duce nu la facultate,* ***ci*** *la prietena ei.*, *Este o studentă nu bună,* ***ci*** *eminentă.*) relația se stabilește între o primă propoziție: *Nu mănâncă fructe.*, *Nu se duce la facultate.*, *Nu este o studentă bună.* și o a doua propoziție eliptică – *ci* [mănâncă] *legume*, *ci* [se duce] *la prietena ei*, *ci* [e o studentă] *eminentă*, vezi și **I, Conjuncția.** Corectarea primului termen poate reprezenta, în unele construcții, o negație metalingvistică. Prin acest procedeu se contestă adecvarea unui enunț la realitate, ca în: *Ținuta ei nu este „super”,* ***ci*** *foarte elegantă.* (vezi **Negația**).

Tipul de coordonare adversativă care exprimă o contrazicere a așteptărilor este echivalent cu un raport răsturnat de subordonare concesivă (*Avea bani,* ***dar*** *nu a cumpărat cartea. /* ***Deși*** *avea bani, nu a cumpărat cartea.*), iar tipul care exprimă un contrast tematic exprimă un raport este apropiat de cel copulativ (*Nu avea slujbă,* ***iar*** *singurele locuri pe unde îl puteai găsi în mod sigur erau câteva cârciumi de duzină, unde de altfel cred că și dormea.*, M. Cărtărescu, *Orbitor*).

2.2.4. *Coordonarea concluzivă* asociază termeni (propoziții, fraze sau secvențe de fraze) a căror ordine de succesiune nu se poate modifica și se caracterizează, din punct de vedere semantico-pragmatic, prin următoarele valori ale celui de al doilea termen: urmare factuală (*Este frig,* ***deci*** *lacul îngheață.*), concluzie (*A redactat tot capitolul, s-a îngrijit de computerizare și a făcut*

*corecturile, **deci** a terminat tot ce avea de făcut.*), deducție (*Ușa este forțată, **deci** a intrat un hoț.*). Realizarea acestor valori este determinată de raporturile dintre semnificațiile celor doi termeni.

Din punct de vedere pragmatic, conectorul concluziv poate corela acte diferite de limbaj, cum ar fi o aserțiune și o interogație (*Ai învățat cursul, **deci** vei merge la examen?*), o aserțiune și un ordin sau o invitație (*Este târziu, **deci** nu mai lungi vorba!*).

Semnificația anumitor construcții concluzive – excepție fac cele în care coordonarea exprimă o deducție sau o explicație – este foarte apropiată de cea exprimată printr-un enunț cu subordonată consecutivă: *A muncit mult, **deci** a reușit. / A muncit mult, **așa încât** a reușit.*

2.3. Relația dintre coordonare și subordonare

Din punctul de vedere al informației pe care o transmit, nu se pot stabili întotdeauna limite tranșante între construcțiile realizate prin coordonare și cele realizate prin subordonare. Astfel, valoarea semantică de asociere, de repetare, poate fi exprimată atât prin coordonare adversativă, cât și prin diversele tipare ale circumstanțialului opozițional: *A fost atunci foarte nervoasă, **pentru ca la lecția următoare să explice tuturor motivele ei de îngrijorare.**; **Dacă la prima problemă a mai rezolvat ceva,** la a doua s-a încurcat de tot; Îmi spui mereu minciuni, **în timp ce eu vreau să aflu adevărul.*** (vezi **Circumstanțialul opozițional**). Raportul exprimat de o structură adversativă – *A plecat la timp, **dar** tot a pierdut trenul* – este apropiat de cel al construcției cu concesivă – ***Deși** a plecat la timp, tot a pierdut trenul.*

3. RELAȚIA DE ECHIVALENȚĂ SAU APOZITIVĂ

Relația de echivalență se stabilește între cel puțin doi termeni, oricare dintre ei fiind, în general, omisibil. Numărul termenilor implicați într-o asemenea relație este teoretic nelimitat, dar în utilizarea curentă se reduce, de obicei, la doi termeni.

Prin numărul de termeni implicați și prin posibilitatea lor de a fi omiși (oricare dintre ei) relația de echivalență se aseamănă cu relația de nondependență sau coordonare. Specifică pentru relația de echivalență – *relație de nondependență apozitivă* – este identitatea referențială a termenilor săi. Astfel, în enunțul *Constantinopolul, capitala Bizanțului, a căzut sub dominație otomană în anul 1453.*, numele propriu *Constantinopolul* și secvența *capitala Bizanțului* se află într-o relație de echivalență, având același referent. (vezi **Apoziția**).

Termenii implicați în relația de echivalență pot fi foarte diferiți ca organizare lingvistică: *Au terminat **azi, 18 noiembrie.**; **La țară, unde s-a născut,** n-a mai ajuns.*; *Cocorii **au dispărut, adică și-au luat zborul.***; *Atunci s-au auzit zgomote ciudate, cu totul neobișnuite, **ceea ce el n-o să poată explica niciodată.*** (vezi **Apoziția**).

> Alăturarea a două unități coreferențiale poate corespunde unei relații de echivalență (***Capitala, București,** este un oraș aglomerat.*) sau de dependență (***Orașul București** este capitala țării.*). Relația de dependență presupune utilizarea celui de-al doilea termen pentru a introduce o specificare.
>
> În construcții de tipul *cartea Mariei, prietena mea,* deși relația este de echivalență în plan semantico-referențial, nu poate fi omis decât termenul nemarcat sintactic: *cartea Mariei* vs **cartea prietena mea* (vezi **Apoziția**).

TIPURI DE ENUNȚURI ÎN FUNCȚIE DE SCOPUL COMUNICĂRII

1. CLASIFICAREA ENUNȚURILOR DUPĂ SCOPUL COMUNICĂRII

În procesul comunicării, vorbitorii interacționează prin limbaj. Ei urmăresc diverse scopuri comunicative: să facă aserțiuni legate de o stare de fapte din lumea reală (*Afară este foarte cald astăzi.*); să-i determine pe interlocutori să facă o acțiune, dând ordine, porunci, formulând rugăminți (*Te rog, deschide fereastra!*); să solicite o informație interlocutorilor (*Cine lipsește azi?*); să își ia angajamente legate de acțiuni viitoare (*Promit să vin la timp altă dată.*); să își exprime emoțiile, sentimentele în legătură cu diverse stări de fapte din lumea reală (*Ce frumoasă ești astăzi!*); să producă prin cuvinte o schimbare în lumea reală, instituind o nouă realitate (*Vă declar căsătoriți.*). Deci, în procesul comunicării, vorbitorii performează, adică produc, diverse acte de vorbire: ***reprezentative*** (acte de vorbire prin care este reprezentată realitatea în plan discursiv), ***directive*** (acte de vorbire prin care se dau directive / ordine / instrucțiuni etc.), ***întrebări*** (acte de vorbire prin care se formulează întrebări), ***comisive / promisive*** (acte de vorbire prin care se fac promisiuni), ***expresive*** (acte de vorbire prin care sunt exprimate emoții, atitudini), ***declarative*** (acte de vorbire prin care se fac declarații, vezi **Dialogul**).

Limbile dispun de structuri sintactice specializate (propoziții și fraze), care, alături de intonație (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**), semnalizează scopul comunicativ al vorbitorului:

– Structuri enunțiative (numite și asertive): *Elevii sunt atenți. / Elevii sunt atenți când li se predă lecția nouă.*

– Structuri interogative: *Sunt atenți elevii? / Sunt atenți elevii când li se predă lecția nouă?*

– Structuri imperative: *Copii, fiți atenți! / Copii, fiți atenți când vi se predă lecția nouă!*

– Structuri exclamative: *Ce elevi atenți! / Ce atenți sunt elevii când li se predă lecția nouă!*

Există anumite corelații între actul de vorbire performat și structura sintactică a enunțului. În mod prototipic, aserțiunile se corelează cu sintaxa asertivă / enunțiativă; întrebările, cu sintaxa interogativă; directivele, cu sintaxa imperativă; expresivele, cu sintaxa exclamativă; promisivele / comisivele și declarativele nu au mărci formale specifice, fiind realizate de cele mai multe ori prin structuri cu sintaxă enunțiativă, dar nu numai. Această corelație dintre actele de vorbire și cele patru tipuri structurale nu este însă obligatorie. De pildă, o aserțiune se poate performa și prin intermediul unei structuri sintactice interogative (interogațiile retorice: *Cine te-a pus să vii?* – „Nimeni nu te-a obligat să vii."); un act de vorbire expresiv poate fi performat și prin intermediul unei structuri sintactice asertive (*Astăzi ești nespus de frumoasă.*); rugămințile se pot performa și prin intermediul unei structuri exclamative (*Ce bine ar fi dacă ai închide geamul!*) etc. Selecția structurilor sintactice prin care un vorbitor performează la un moment dat un act de vorbire depinde de mai mulți factori: contextul de comunicare (participanții la actul

de comunicare, relațiile dintre aceştia, locul unde are loc schimbul verbal etc.), strategia discursivă adoptată de interlocutori, forța persuasivă a enunțului într-un context dat etc. (vezi **Dialogul**).

Semnificații suplimentare rezultă la intersecția celor patru tipuri sintactice cu fenomenele logico-semantice de negație şi modalizare, precum şi cu fenomene semantico-sintactice precum emfaza, tematizarea, dislocarea etc.

2. ENUNȚURILE ASERTIVE

2.1. Aspecte definitorii

Enunțurile asertive sunt enunțurile prin care locutorul comunică alocutorului o informație referitoare la producerea unui eveniment (din realitatea extralingvistică), care poate fi calificat ca adevărat sau fals, în urma raportării la starea de fapt corespunzătoare.

Evenimentul despre care se transmite o informație se situează diferit în raport cu momentul enunțării: anterior (s-a produs), simultan (este în curs de a se produce) sau posterior (se va produce): *Copilul a alergat., Copilul aleargă., Copilul va alerga., Ieri nu a plouat., Cursurile nu încep azi.*

Enunțurile asertive reprezintă enunțurile fundamentale ale oricărei limbi naturale. Ele au un caracter structurat şi, fie propoziții, fie fraze, au drept scop să informeze interlocutorul în legătură cu un anume eveniment, chiar dacă informația transmisă nu este nouă. Astfel, dacă un vorbitor formulează enunțuri de genul *Pământul este rotund., Omul este o ființă care gândeşte şi vorbeşte.*, el transmite interlocutorului său informații general cunoscute. În alte situații comunicative, locutorul poate transmite sub formă asertivă o informație despre care este sigur că este cunoscută de interlocutor, când strategia adoptată de el (de locutor) îi facilitează menținerea unor raporturi de cooperare şi respectarea unor norme de politețe în decursul procesului de comunicare. Astfel, un enunț de forma *Ştii că trebuie să-mi predai lucrarea.* poate fi utilizat de un conducător de proiect față de un subaltern în locul unui enunț imperativ ca *Trebuie să-mi predai lucrarea!* sau *Predă-mi lucrarea!*

2.2. Structura enunțurilor asertive

Există mai multe tipuri de enunțuri asertive, delimitate în funcție de factori de natură diversă: implicarea / nonimplicarea afectivă a locutorului, exprimarea modalității, organizarea lor gramaticală, forma pe care o iau în urma trecerii din vorbirea directă în vorbire indirectă.

2.2.1. *Implicarea / nonimplicarea afectivă a locutorului*, care are drept corespondent şi o diferență de contur intonațional, distinge ***asertivele obiective*** (***neutre***) de cele ***subiective*** (***exclamative***): *Au plecat acum în oraş. / Acum au plecat în oraş!, L-am văzut de multe ori la institut. / De multe ori l-am văzut la institut!*

Asertivele obiective (neutre) prezintă anumite elemente intonaționale specifice, în funcție de organizarea tematică a enunțurilor, prin care se realizează trecerea de la o informație dată (veche, prezentă în universul de cunoştințe al locutorilor), la o informație nouă (care urmează să fie inclusă în universul de cunoştințe al interlocutorilor). Astfel, în enunțuri de tipul *Pe ea, au apreciat-o*

întotdeauna., *De vorbit în public, îi era întotdeauna greu.*, secvențele inițiale (*Pe ea*, *De vorbit în public*) sunt pronunțate cu o tonalitate mai înaltă decât celelalte componente.

Enunțurile asertive obiective se caracterizează prin diverse tipuri de intonație: de închidere și de continuitate, enumerativă, parantetică și de suspensie. Fiecare dintre tipurile enumerate are un corespondent la nivelul structurii sintactice a enunțului (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**).

2.2.2. *Enunțurile asertive sunt modalizate prin mijloace diverse* (asociate în același enunț): gramaticale (modurile verbale), lexico-gramaticale (adverbe și locuțiuni adverbiale, verbe modale), lexicale (verbe cu sens modal, precum și perifraze stabile sau libere), prozodice (intonația). În funcție de aceste mijloace variate de modalizare (în primul rând în funcție de modul verbului predicativ), se identifică enunțuri construite cu: modul indicativ, care exprimă certitudinea (ex. *Omul* ***muncește / a muncit / va munci.***), modul prezumtiv, care exprimă o supoziție, deci o probabilitate sau posibilitatea ca o anume stare de fapt să fie adevărată (ex. ***O veni*** *azi.*, ***O fi venind*** *mâine la ședință.*, ***O fi venit*** *ieri la facultate.*), modul conjunctiv, care exprimă o supoziție (însoțit de o intonație specială și de particulele *cam, tot*, de ex.: ***Să tot / cam*** *fie ora zece.*), modul condițional care indică neîncrederea, dubiul locutorului față de informația preluată (ex.: *Prietenul tău* ***s-ar fi mutat*** *la țară.*, ***S-ar părea*** *că a câștigat la loto.*, vezi **Modalizarea**).

2.2.3. Alt factor în funcție de care se disting diverse tipuri de enunțuri asertive îl constituie *forma pe care o iau în urma utilizării lor în calitate de componente inserate în vorbirea indirectă.* Diferențele dintre ele se marchează prin prezența unor conectori diferiți: ***că, să*** și ***ca...să, dacă,*** care semnalează că prin enunțurile asertive în care sunt incluse se realizează acte de vorbire de tip diferit (vezi **Vorbirea directă și vorbirea indirectă**).

2.3. Funcțiile enunțurilor asertive

Enunțurile asertive sunt utilizate prototipic în comunicare în cadrul performării unor acte reprezentative, locutorul angajându-se în privința adevărului exprimat prin intermediul lor: *Acest profesor este sever.*, *Ea le-a spus că acest profesor este sever.*, *Mulți elevi știu să utilizeze computerul.*

> În mod nespecific, enunțurile asertive se pot exprima și prin construcții *interogative* retorice (vezi *infra*, **5.3.2.1**): *I-am spus să nu spună nimic nimănui.* ***Crezi că m-a ascultat?***, *Cine mai crede azi în valorile comunismului?*, *Unde nu te-am plimbat cu mașina?*, *Ce n-ai cumpărat când ai dorit?*. Caracter asertiv au și enunțurile prin care se realizează acte de solicitare de informații, introduse prin verbe ca: *a se interesa, a întreba*: *Ea a întrebat* ***dacă mai vine cineva***.

Se înregistrează însă și enunțuri asertive care funcționează în cadrul altor acte de vorbire, de exemplu, al actelor directive, prin care locutorul intenționează să-l determine pe alocutor să acționeze într-un anume fel: *Ei, poate răspunzi la întrebare!*, *E bine să răspunzi la întrebarea pe care ți-am pus-o.*

Enunţuri asertive se utilizează şi în acte de vorbire promisive, prin care locutorul se angajează să efectueze o anumită acţiune, ex.: *Voi veni mâine la şedinţă., Mă angajez să termin lucrarea la termen., El făgăduieşte că o să vină.*

Actele expresive, prin care locutorul îşi exprimă o stare psihologică, pot fi şi ele exprimate prin enunţuri asertive; ex.: *Mă doare că nu mă crezi., Regret foarte mult că te-am supărat.* În mod similar, şi enunţurile utilizate în actele de declaraţie pot avea caracter asertiv: *Mă declar nevinovat., Recunosc că am comis acest fals.*

Din punct de vedere pragmatico-discursiv, enunţurile asertive pot exprima o opţiune, o mărturisire, o constatare sau o descriere a unui fapt, un avertisment, o predicţie, dirijate dinspre locutor spre alocutor.

3. ENUNŢURILE IMPERATIVE

3.1. Aspecte definitorii

Enunţurile imperative exprimă un ordin, o comandă, un îndemn, o interdicţie, intenţia comunicativă a locutorului fiind de a-l determina pe alocutor să acţioneze într-un anume fel. Spre deosebire de enunţurile asertive, enunţurile imperative nu sunt susceptibile de a primi o valoare de adevăr. Enunţurile imperative au caracter structurat, de ex. *Vino aici!, Du-te să cumperi pâine!* sau nestructurat, de ex. *Hai!*

3.2. Structura enunţurilor imperative

Enunţurile imperative – formă prototipică de manifestare a actului directiv – se structurează diferit, în funcţie de factori de natură diversă, cum sunt modul de realizare a actului de vorbire (act directiv) în cadrul căruia se transmit, gradul lor de complexitate dat de numărul unităţilor componente, statutul lor gramatical (sintactic), modul verbelor predicative din enunţuri, precum şi persoana verbelor predicative.

Modul de realizare a actelor directive este *direct* sau *indirect.* Imperativele directe reprezintă rezultatul unor acte directive care se realizează fără medierea altor acte. Enunţurile imperative directe apar sub forma unor enunţuri simple sau complexe, ex.: *Vino!, Pleacă de aici!, Să mergem acolo!*

Enunţurile imperative indirecte sunt formulate în cadrul unor acte performate mediat, mai precis al unor acte asertive (reprezentative): *E bine să vii cu mine.,* al unor întrebări: *Vrei să pleci de aici?* (cu accent pe forma verbală regentă *vrei*).

În raport cu numărul de unităţi din care sunt formate, enunţurile imperative sunt simple (propoziţii), ex.: *Spune!, Spune tot!,* sau complexe (fraze), de ex.: *Spune ce gândeşti!* Organizarea sintactică a enunţurilor imperative reprezintă un factor în funcţie de care se identifică enunţuri a căror structură sintactică este o propoziţie principală independentă, ex.: *Pleacă!, Sst! Ianuleo,* ***scoală-te, nu*** *mă* ***plictisi!*** (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*) sau o propoziţie principală regentă, ex.: ***Să ştiţi*** *că de azi încolo sunt eu stăpână aici ! Şi* ***să mai ştiţi*** *că cu Ianuloaia n-o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea!* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*).

Modurile verbale predicative din structurile sintactice proprii enunţurilor imperative reprezintă un factor în funcţie de care se disting două subclase: structuri cu predicatele realizate prin forme verbale la moduri personale şi structuri realizate

prin formele verbale nepersonale. Modurile personale sunt: imperativ (*Vino repede!*), indicativ (*Vii repede!*), conjunctiv (*Să vii repede!*). Formele verbale nepersonale sunt: infinitivul (*A **nu se deschide** fereastra în timpul mersului!*) şi supinul (***De rezolvat** aceste probleme până data viitoare!*).

În structurile sintactice imperative cu predicatele exprimate prin moduri personale, persoana verbului reprezintă un alt element de diferenţiere a diverselor tipuri de enunţuri imperative: persoana a II-a singular şi plural pentru structurile cu modul imperativ (*Spune!, Spuneţi!*); persoana a II-a singular şi plural şi persoana întâi plural, pentru structurile cu modul indicativ (*Răspunzi!, Răspundeţi!, Mergem!*); persoana I plural, a II-a singular şi plural, şi a III-a singular şi plural, pentru structurile cu modul conjunctiv (*Să pleci imediat!, Să plecaţi chiar mâine!, Să plecăm!, Să vorbească!, Să ţi se usuce mâna!* – imprecaţie). Formele de conjunctiv persoana a treia indică faptul că enunţul imperativ se adresează unei persoane care nu participă la actul de comunicare.

În enunţuri imperative care exprimă urări sunt folosite formele de conjunctiv persoana a II-a, singular şi plural: *Să creşti mare!, Să trăiţi ani mulţi!*

În imprecaţii apar şi forme de condiţional: ***Usca-s-ar** izvoarele toate şi marea. / Şi **stinge-s-ar** soarele ca lumânarea.* (T. Arghezi, *Blesteme*).

Indiferent de factorul în funcţie de care se stabilesc diversele tipuri, enunţurile imperative includ în structura lor, în mod frecvent, formule de adresare reprezentate de nominale (însoţite sau nu de determinativi) la vocativ (*Mario, Doamnă X, Stimate domnule profesor*), precum şi interjecţii (*măi, hai* etc.).

Prin trecerea din vorbire directă în vorbire indirectă, enunţurile imperative îşi pierd caracterul imperativ: – *Pleacă! / El i-a spus (ordonat) să plece.*

3.3. Funcţiile enunţurilor imperative

Enunţurile imperative reprezintă expresia unor acte directive, prin care locutorul intenţionează să-l determine pe alocutor, printr-un ordin sau un îndemn, să acţioneze într-un anumit mod.

În forma lor negativă, enunţurile imperative funcţionează tot în cadrul unor acte directive prin care locutorul formulează o interdicţie în raport cu alocutorul sau alocutorii săi, ex.: *Nu vorbiţi neîntrebaţi!*

Actul directiv se realizează şi prin enunţuri imperative indirecte, sintaxa lor fiind asertivă, interogativă sau exclamativă (vezi *infra*, **4.1**).

4. ENUNŢURILE EXCLAMATIVE

4.1. Aspecte definitorii

Enunţurile exclamative aparţin construcţiilor de tip afectiv şi exprimă o stare afectivă a locutorului în legătură cu un eveniment care l-a emoţionat, l-a surprins, l-a nemulţumit etc.

Simultan cu reacţia afectivă, locutorul transmite sau solicită alocutorului o anumită informaţie. Exclamativele care transmit o informaţie referitoare la un eveniment din universul real fiind susceptibile de a primi o valoare de adevăr pot fi considerate ***asertive subiective*** (ex.: *Ce deştept este!*,

vezi *supra*, **2.1**). Exclamativele prin care se solicită o informaţie sunt denumite ***interogative afective*** (ex.: *Cum de nu te-ai hotărât mai demult!*).

4.2. Structura enunţurilor exclamative

Enunţurile exclamative se structurează diferit în funcţie de factori de natură diversă: conturul intonaţional, organizarea lor sintactică marcată prin prezenţa anumitor componente adjectivale sau adverbiale asociate frecvent cu tipare sintactice de gradare şi de intensitate, prin prezenţa interjecţiilor şi a unor elemente exclamative şi prin modificări de topică.

Contururile intonaţionale ale enunţurilor exclamative sunt foarte diversificate. Aproape orice structură sintactică poate fi rostită exclamativ. Se deosebesc, astfel, între ele din punct de vedere intonaţional enunţuri ca: *Nici nu intenţionez să-i răspund la aşa o răutate!*, *I-a promovat pe ei ?!*, *Scria repede!*, *Are şi ea un umor!* (vezi **Organizarea prozodică a enunţului**).

Organizarea sintactică a enunţurilor exclamative permite identificarea multor tipuri de enunţuri: independente (sub formă propoziţională sau nominală) sau incidente. În acest sens, sunt independente enunţuri ca: ***Uite vezi!*** *ăsta e cusurul tău – exagerezi.*(I. L. Caragiale, *Amici*), – ***Ei, poftim recunoştinţă militară!*** (L. Rebreanu, *Pădurea*), ***Frumoasă femeie!***, ***Mare prostie!***, ***Urâtă vreme!*** În enunţul următor, ultima parte are caracter exclamativ şi statut de construcţie incidentă: *Şi numai aşa se putea linişti biata mama de răul nostru,* ***biată să fie de păcate!*** (I. Creangă, *Amintiri*).

Enunţurile exclamative independente cu structură nominală sunt rezultate ale unor elipse prin care enunţuri mai dezvoltate se reduc la grupul sintactic cel mai intens marcat afectiv: *Ce frumoasă femeie este doamna X!* devenit *(Ce) frumoasă femeie!* într-un context în care participanţii la comunicare pot s-o identifice în discurs pe doamna X.

În enunţurile exclamative, interjecţiile sunt foarte frecvente: ***Ah!*** *Ce greu e pachetul!*, ***Of!*** *Ce m-ai obosit!* etc.

Prezenţa anumitor elemente de natură adjectivală sau adverbială este asociată, de cele mai multe ori, cu anumite tipare sintactice exprimând cantitatea sau intensitatea: ***Ce*** *multe cărţi ţi-ai cumpărat!*, ***Ce de*** *cărţi ţi-ai cumpărat!*, ***Cât de*** *corect scrie în franceză!*, ***Atât de*** *uşor a rezolvat totul!*

Elementele exclamative *ce, cât (de), cum (de), aşa (de), atât (de)*, pop. *unde nu* (ex.: ***Unde nu*** *începe să toarne!*), pop. *că* (ex.: ***Că*** *proastă mai este!*) se întâlnesc în mod frecvent în enunţurile exclamative. În multe cazuri, un anume contur intonaţional suplineşte elementul exclamativ: *Munceşte!* / ***Cât de*** *mult munceşte!* sau ***Cât*** *munceşte!*

Modificările de topică faţă de forma asertivă a aceloraşi enunţuri se produc frecvent, ca urmare a procesului de tematizare: *Harnic (mai) este! / Este harnic.*, *Director ajunge el! / El ajunge director.*, *Cum îşi dorea a devenit! / A devenit cum îşi dorea.* (vezi **Organizarea tematică a enunţului**).

Modificări de topică se produc şi în enunţurile exclamative care exprimă imprecaţia, ex.: ***Arză-l-ar*** *focul!*, ***Mânca-te-ar*** *puricii să te mănânce!* Al doilea exemplu menţionat indică faptul că, în unele imprecaţii, pe lângă inversiunea elementelor componente ale formelor de condiţional are loc şi o repetare a verbului

predicativ, forma de conjunctiv urmând-o pe cea de condițional (vezi și: *Că rău e, trăzni-l-ar* ***Dumnezeu să-l trăznească!***).

În enunțurile exclamative care asociază comunicarea unui eveniment adevărat sau fals cu expresia atitudinii afective a locutorului față de acest eveniment, topica se caracterizează prin plasarea în primele poziții a elementelor exclamative. Elementele exclamative sunt: *ce* (adverbial, adjectival) urmat uneori de adverbul *mai*, de prepoziția *de* sau de amândouă, *cât* (adverbial sau adjectival, singur sau urmat de prepoziția *de*), *unde*, *cum*, *unde nu*, conjuncția *că* (însoțită, în anumite construcții, de adverbul *mai*, situat la distanță față de conjuncția *că*). În acest sens, următoarele exemple sunt edificatoare: ***Ce*** *întunecoase bucurii simțea mama ei în acea privire*! (M. Eminescu, *Cezara*), cu adjectivul pronominal *ce*; ***Ce mai*** *„schițe" i-ar fi tras, maica ta Doamne! de la el să fi auzit dandanale de mahala și de alegeri.* (M. Caragiale, *Craii*), cu adjectivul pronominal *ce* urmat de adverbul *mai*; ***Ce de mai*** *minciuni mi-a spus*!, cu adjectivul pronominal *ce* urmat de prepoziția *de* și de adverbul *mai*, în registrul familiar; ***Câtă*** *înțelepciune în acest proverb*! cu adjectivul pronominal *câtă*; ***Și câte nu*** *ne venea în cap, și* ***câte nu*** *făceam cu vârf și îndesat, mi-aduc aminte, de parcă acum mi se întâmplă.* (I. Creangă, *Amintiri*), cu pronumele *câte* urmat de forma verbală cu negație expletivă, în vorbirea familiară; ***Și unde nu*** *ne tragem într-o bună zi plini ciucuri de râie căprească de la caprele Irinucăi* (I. Creangă, *Amintiri*), cu adverbul *unde* urmat de forma verbală cu negație expletivă, în vorbirea populară. Tot la începutul enunțului exclamativ se plasează, de obicei, și intejecțiile: ***Af! Af!****, pufni părintele Timotei, aveam aici un diavol și acum a mai venit unul* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*), cu interjecția repetată *af*; ***Uf! că*** *tare* ***mai*** *era obraznic*! cu interjecția *uf* urmată de conjuncția *că* și la distanță, de adverbul *mai*.

Prin trecerea din vorbirea directă în vorbire indirectă enunțurile exclamative își pierd caracterul exclamativ: *Ce frig e afară! / Ea ne-a spus că afară este foarte frig.*

4.3. Funcțiile enunțurilor exclamative

Enunțurile exclamative reprezintă, prototipic, expresia lingvistică a performării unor acte expresive prin care locutorul își exprimă reacția / atitudinea psihologică față de evenimentele din realitate la care se referă enunțul. Stările afective exprimate sunt diverse: admirație (*Ce ordonată este!, Ce mult studiază!*), mirare (*Câtă înțelegere a situației!*), nemulțumire (*Uf! Că tare am obosit!, Ce de (mai) minciuni i-a spus!*), reproș (*Ce urât mi-ai vorbit!*) etc.

În afara actelor expresive, enunțurile exclamative funcționează în cadrul performării unor acte reprezentative (*Mare este magazinul ăsta!*) și a unor întrebări (*Cum de și-a permis?*).

5. ENUNȚURILE INTEROGATIVE

5.1. Aspecte definitorii

Enunțurile interogative sunt structuri sintactice (propoziții sau fraze) specializate pentru a formula întrebări.

– *Dar cutia aceea, cu care fata cea mică se făcea nevăzută,* ***pe unde a rămas****?*

– *Apoi, de, răspunse moș Timofte, unii povestitori spun că s-a pierdut odată cu prințesa* [...].

– ***Și pe urmă nu s-a mai aflat nimic despre ea?*** [...]

– Dacă nu mă înşel, se hotărî el, unchiaşul care mi-a povestit basmul [...] *zicea că nu s-ar fi pierdut chiar cu totul cutia* [...].

– Şi n-a spus unchiaşul acela, călător prin lume cu oile, în ce peşteră se află îngropată cutia? *Îl iscodi iarăşi prichindelul pe moş Timofte.*

– El spunea c-ar putea să fie chiar pe aici prin munţii noştri, poate chiar în Peştera Neagră... (C. Chiriţă, *Cireşarii*)

Enunţurile interogative prezintă particularităţi structurale şi intonaţionale specifice (adică o „sintaxă interogativă"), precum şi un comportament specific în comunicare (ca structuri sintactice prin care se performează acte de vorbire).

Atragem atenţia asupra distincţiei între doi termeni: *interogative* şi *întrebări*. Termenul *interogative* corespunde unei realităţi sintactice: enunţurile interogative sunt structurile cu sintaxă interogativă (o anumită organizare internă, intonaţie specifică etc.; vezi *infra*, **5.2**). Termenul *întrebare* corespunde unei realităţi pragmatice: actul de vorbire întrebare este performat de locutor cu scopul de a obţine un răspuns de la alocutor (vezi *infra*, **5.3, 5.4**). Pentru procesul comunicării este relevantă corelaţia care se stabileşte între structurile interogative şi actele de vorbire performate prin aceste structuri, precum şi posibilităţile de a performa un act de vorbire „întrebare" prin alte structuri sintactice decât cele interogative.

Între structurile cu sintaxă interogativă şi actele de vorbire performate în diverse situaţii de comunicare prin intermediul acestor structuri nu există o corelaţie necesară. În mod prototipic structurile interogative se corelează cu acte de vorbire de tip întrebare, funcţionând în cadrul perechii de adiacenţă întrebare – răspuns: – *Unde mi-ai pus ochelarii?* / – *Pe birou.*

Vorbitorii pot recurge însă la structuri interogative cu alt scop decât acela de a formula o întrebare, de a solicita o informaţie; de pildă, pentru a face o aserţiune: – *Cine a mai pomenit aşa ceva?* („Nimeni n-a mai pomenit aşa ceva."). Pe de altă parte, vorbitorii pot performa acte de vorbire de tip „întrebare" prin intermediul unor structuri cu sintaxă non-interogativă (enunţuri asertive, imperative, exclamative): – *Vreau să ştiu cine ţi-a spus asta.* („Cine ţi-a spus asta?").

5.2. Structura enunţurilor interogative

Există trei tipuri structurale de enunţuri interogative: interogative totale, interogative parţiale, interogative alternative. Se deosebesc între ele prin comportamentul în cadrul cuplului întrebare – răspuns, organizarea sintactică, conturul intonaţional, particularităţile trecerii din vorbirea directă în vorbirea indirectă.

Tipul structurii	Comportamentul în cadrul perechii de adiacenţă	Organizarea sintactică	Conturul intonaţional	Trecerea din vorbirea directă în vorbirea indirectă
Interogative totale	Se solicită un răspuns de tipul *da / nu*	Comună cu a enunţurilor asertive; inversiunea subiect – predicat	Ascendent; un cuvânt din cadrul enunţului poartă „emfaza interogativă"	Subordonarea faţă de regent prin conjuncţia non-circumstanţială *dacă*

Interogative parțiale	Se solicită un răspuns prin care alocutorului i se cere să dea o valoare variabilei din întrebare	Prezența unui cuvânt interogativ (pronume / adverb interogativ); inversiunea subiect – predicat	Descendent	Subordonarea față de regent prin pronume / adverbe relativ-interogative
Interogative alternative	Se solicită un răspuns prin care alocutorului i se cere să facă o selecție între două / mai multe elemente prezentate de locutor în întrebare	Coordonarea adversativă între două propoziții sau între două părți de propoziție	Compus ascendent – descendent	Subordonarea față de regent prin conjuncția noncircumstanțială *dacă*

5.2.1. ***Interogativele totale***

Prin enunțurile interogative totale locutorul îi solicită alocutorului să dea un răspuns de tipul *da / nu: – Ți-e frig? / – Da. / Nu.; – Vrei să mergem la film după ce terminăm lecțiile? / Da. / Nu.*

Organizarea sintactică a interogativelor totale este, în linii generale, aceeaşi cu a propozițiilor / frazelor enunțiative. O deosebire față de enunțiative apare când subiectul propoziției interogative este exprimat: în topica standard, subiectul exprimat este postpus predicatului (***Au venit musafirii?***; ***S-a terminat ședința?***; ***Vine cineva?***; ***E cineva acasă?***). Dialectal, arhaic, poetic poate apărea, ca marcă specifică structurilor interogative, inversiunea verb-auxiliar (***Văzut-ai?***; ***Auzitu-l-ai?***).

Trăsătura distinctivă a enunțurilor interogative în raport cu cele enunțiative este intonația ascendentă (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**), marcată grafic prin semnul întrebării pus la sfârşitul enunțului interogativ. În cadrul enunțului interogativ, unul dintre cuvinte poartă „emfază interogativă", adică este accentuat:

– ***Vrei*** *să mergem la film după ce terminăm lecțiile?*
– *Vrei* ***să mergem*** *la film după ce terminăm lecțiile?*
– *Vrei să mergem* ***la film*** *după ce terminăm lecțiile?*
– *Vrei să mergem la film* ***după ce*** *terminăm lecțiile?*
– *Vrei să mergem la film după ce* ***terminăm*** *lecțiile?*
– *Vrei să mergem la film după ce terminăm* ***lecțiile****?*

Atunci când „emfaza interogativă" afectează predicatul sintactic al propoziției principale, răspunsul (*da / nu*) exprimă acordul / dezacordul vorbitorului cu enunțul în ansamblu (predicațiile logice subordonate predicației logice principale și toți actanții implicați):

– ***Vrei*** *să mergem la film după ce terminăm lecțiile?*
– ***Da. / Nu*** (*vreau să mergem la film după ce terminăm lecțiile*).

Când „emfaza interogativă" afectează predicatul sintactic al unei propoziții subordonate sau alte părți de propoziție din cadrul enunțului, răspunsul (*da / nu*) exprimă acordul / dezacordul vorbitorului doar cu un fragment din enunț (cu secvența care poartă „emfaza interogativă"). În această situație un simplu răspuns *Nu* este insuficient în plan comunicativ, deoarece neagă presupozițiile locutorului şi singur, fără precizări suplimentare, nu umple golul cognitiv al celui care a pus

întrebarea. În măsura în care, în afară de răspunsul *da / nu,* solicită implicit și o precizare legată de un constituent din enunț (altul decât predicatul propoziției principale), acest subtip de întrebări totale se aseamănă cu întrebările parțiale (vezi *infra,* **5.2.2**):

– *Vrei **să mergem** la film după ce terminăm lecțiile?*

– *Nu vreau **să mergem** la film după ce terminăm lecțiile. Vreau **să stăm acasă** și să vedem un film la televizor.*;

– *Vrei să mergem **la film** după ce terminăm lecțiile?*

– *Nu vreau să mergem **la film** după ce terminăm lecțiile. Vreau să mergem **la cofetărie** după ce terminăm lecțiile.*;

– *Vrei să mergem la film **după ce** terminăm lecțiile?*

– *Nu vreau să mergem la film **după ce** terminăm lecțiile. Vreau să mergem la film **înainte să** terminăm lecțiile / **acum**.*;

– *Vrei să mergem la film după ce **terminăm** lecțiile?*

– *Nu vreau să mergem la film după ce **terminăm** lecțiile. Vreau să mergem la film după ce **scriem**; învățăm când ne întoarcem.*;

– *Vrei să mergem la film după ce terminăm **lecțiile**?*

– *Nu vreau să mergem la film după ce terminăm **lecțiile**. Vreau să mergem la film după ce terminăm **curățenia în cameră**.*

În vorbirea indirectă (vezi **Vorbirea directă și vorbirea indirectă**), reproducerea unei întrebări totale formulate într-o situație de comunicare diferită de cea curentă se face prin subordonarea întrebării unui cuvânt (verb, substantiv, adjectiv) care exprimă „lipsa de cunoștințe", incertitudinea, îndoiala; marca formală a subordonării este conjuncția subordonatoare *dacă* în ipostază necircumstanțială (*M-am întrebat dacă mă va ajuta.; I-am adresat întrebarea dacă mă va ajuta.; Eram curioasă dacă s-a dus la ședință.*).

5.2.2. *Interogativele parțiale*

Prin enunțurile interogative parțiale locutorul îi solicită alocutorului să dea un răspuns prin care să precizeze o variabilă conținută în întrebare (reprezentată de cuvântul interogativ): – ***Ce** faci mâine?*, – ***Când** crezi că se întoarce?*

Marca distinctivă a interogativelor parțiale în raport cu interogativele totale este „cuvântul interogativ" (pronume / adjectiv pronominal interogativ: *cine?, ce?, care?, $cât_1$?, al câtelea?*, adverb interogativ: *unde?, când?, cum?, $cât_2$?*, locuțiunea adverbială *de ce?* – vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal interogativ; Adverbul, 4.2.4**). Cuvântul interogativ are rolul de a circumscrie semantic răspunsul așteptat și poate viza orice parte de propoziție (subiect, complement, atribut, circumstanțial etc.: ***Cine** vine mâine la examen?, **Ce** mănânci?, **La ce** te gândești?, **Ce fel de** om este?, **Unde** pleci în concediu?, **Când** ai tren?, **Cum** a fost la Sinaia?* etc.), inclusiv predicatul (prin intermediul unui verb „generic", proverb, precedat de cuvântul interogativ *ce*: ***Ce faci** acolo? / Citesc., **Ce-ai pățit**? / Mi-am rupt piciorul., **Ce s-a întâmplat**? / A căzut o carte de pe raft.*). În topica standard, cuvântul interogativ este așezat la începutul propoziției/frazei interogative, dar în limba vorbită, cu intonație marcată afectiv, poate apărea și la sfârșitul acesteia (*A venit **cine**?, A spus **ce**?, A plecat **unde**?*). Atunci când o propoziție interogativă este subordonată unei regente (***Cine** crezi că a venit?, **Unde** vrei să mergem?, **De ce** zici că ai renunțat?, **Când** ar fi putut să plece?*), cuvântul interogativ este deplasat din subordonată în regentă la începutul întregii fraze interogative. Se produce fenomenul împletirii subordonatei cu regenta: cuvântul interogativ apare la

începutul enunţului, ca marcă interogativă a întregului enunţ, dar îndeplineşte funcţie sintactică (subiect, circumstanţial etc.) în propoziţia subordonată. Deplasarea cuvântului interogativ din propoziţia subordonată la începutul întregului enunţ este posibilă doar din subordonate subiective şi completive (directe, indirecte, prepoziţionale) atunci când predicatul principalei este un verb din anumite clase semantice (verbe „slabe" semantic): verbe de declaraţie, verbe psihologice, verbe de percepţie, verbe de modalizare (vezi exemplele anterioare). Deplasarea cuvântului interogativ din propoziţia subordonată la începutul întregului enunţ nu este posibilă din subordonate atributive şi circumstanţiale sau din subiective / completive dependente de verbe „tari" semantic (*Vorbim după ce ajung* ***acasă****. – *****Unde*** *vorbim după ce ajung?, Mănânc ce mi-a dat* ***mama****. – *****Cine*** *mănânc ce mi-a dat?, Mănânc ce am mâncat* ***în Spania****. – *****Unde*** *mănânc ce am mâncat., Am văzut ce tablouri sunt expuse* ***la Muzeul de artă modernă****. – *****Unde*** *am văzut ce tablouri sunt expuse?*). Cuvântul interogativ se deplasează la începutul enunţului împreună cu prepoziţia care îl regizează: ***Despre cine*** *este vorba? / *****Cine*** *este vorba* ***despre****?,* ***Cu ce*** *scrii? / *****Ce*** *scrii* ***cu****?,* ***De unde*** *veniţi? / *****Unde*** *veniţi* ***de****?*. Cel mai frecvent, enunţurile interogative parţiale se construiesc cu un singur cuvânt interogativ. Există însă şi interogative multiple, construite cu două (rar mai multe) cuvinte interogative juxtapuse sau coordonate copulativ (***Cine ce*** *a spus?,* ***Cine unde*** *s-a dus?,* ***Care cui*** *i-a dat invitaţie?,* ***Unde şi când*** *ne întâlnim?,* ***Cine şi de ce*** *s-a supărat?,* ***Unde şi cum*** *ne distrăm?,* ***Cine ce cui când de ce*** *i-a spus?*); restricţiile de ordonare a cuvintelor interogative respectă, în general, topica standard (subiectul precedă complementele, complementele necircumstanţiale preced circumstanţialele, mai multe circumstanţiale se ordonează în funcţie de relevanţa discursivă în raport cu predicaţia; repoziţionarea complementelor în raport cu subiectul este totuşi posibilă, reflectând relevanţa discursivă a elementelor interogate: ***Cine cui*** *i-a spus? /* ***Cui cine*** *i-a spus?*).

Interogativele parţiale au o particularitate comună cu interogativele totale: subiectul, dacă este exprimat, apare, în topica standard, după predicat (*Despre cine vorbiţi* ***voi*** *acolo?, Unde stă* ***Cătălin****?*).

Interogativele parţiale au contur intonaţional descendent, comun cu al asertivelor; cuvântul interogativ poartă accentul frastic.

În trecerea din vorbirea directă în vorbirea indirectă, subordonarea faţă de verbul / substantivul / adjectivul regent se face prin intermediul pronumelui / adverbului relativ-interogativ *care, cine, ce, unde, când, cum, cât* etc. (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ-interogativ; Adverbul, 4.2.4**).

5.2.3. ***Interogativele alternative***

Prin enunţurile interogative alternative locutorul îi solicită alocutorului să selecteze unul (mai multe) dintre elementele prezentate ca opţiuni posibile: – *Vii* ***luni sau marţi****? / –* (*Vin*) *luni.*, – ***Pleci sau mai stai****? / – Mai stau puţin.*

Sunt structuri bazate pe coordonare disjunctivă (*sau, ori*), realizată la nivelul propoziţiei, între două / mai multe cuvinte care ocupă aceeaşi poziţie sintactică (*Mănâncă mere, struguri sau pere?*) sau la nivelul frazei, între două / mai multe propoziţii care ocupă aceeaşi poziţie sintactică (*Scrii, citeşti, mănânci sau te uiţi la televizor?*). Propoziţiile coordonate sunt uneori simetrice: una pozitivă, alta negativă (*Dormi sau nu dormi?*) sau construite cu verbe aflate în relaţie de antonimie (*Intri sau ieşi?*). Pot fi prezentate ca alternative: predicatele sintactice (*Scrii sau te joci?*); actanţii implicaţi în predicaţie (*Mănânci mere sau pere?*);

circumstanțialele din grupul verbal (*Vrei să afli când sau cum ajunge acolo?*); atributele (*Vrei cafea mare sau mică?*); componenta modalizare din cadrul enunțurilor (*Probabil sau sigur vine?*); categorii logico-semantice (modul, timpul, persoana: *Venise sau veniseră?, Va sau ar veni?, Ai sau ați plecat?*).

Interogativele alternative au contur intonațional compus ascendent – descendent (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**).

In vorbirea indirectă, interogativele alternative se subordonează verbului / substantivului / adjectivului regent prin conjuncția subordonatoare *dacă*, în ipostază noncircumstanțială (*M-am întrebat dacă mă va ajuta sau nu* (*mă va ajuta*).; *M-a întrebat dacă să plec sau* (*dacă*) *să rămân.*; *I-am adresat întrebarea dacă vrea mere sau pere.*; *Eram curioasă dacă s-a dus sau nu la ședință.*). De obicei elementele lexicale care se repetă (verbul, conjuncția subordonatoare) sunt omise; păstrarea lor în enunț este emfatică. Nu pot fi omise însă mărcile modale (*Să plec sau să rămân? – M-am întrebat dacă* ***să*** *plec sau* ***să*** *rămân.; **Ai** pleca sau **ai** rămâne? – Am întrebat-o dacă **ar** pleca sau **ar** rămâne.*).

5.2.4. ***Treceri între tipurile de enunțuri interogative***

Contextual, enunțurile interogative totale pot funcționa ca întrebări parțiale; focalizarea discursivă îl solicită pe interlocutor să furnizeze mai multe informații decât cele solicitate literal: *Ai plecat?* > *Unde ai plecat?, Te plătesc bine?* > *Cu cât te plătesc?*

Semnificația intrinsecă a unor cuvinte interogative poate fi uneori deturnată spre semnificații contextuale noi: – *Unde ai plecat așa subțire îmbrăcată?* (unde? = de ce?) / – *Nu mi-e frig.*

5.2.5. ***Asocierea enunțurilor interogative cu diverse mecanisme sintactico-semantice***

Enunțurile interogative se asociază cu diverse mecanisme sintactice și semantice.

Coordonarea poate apărea între mai multe interogative totale (*A venit târziu și a plecat după cinci minute?*) sau interogative parțiale (*Când ai venit și de ce nu m-ai așteptat?*), vorbitorul așteptând de la interlocutor un răspuns complex. Pot fi coordonate doar interogative de același tip (interogative totale între ele; interogative parțiale între ele). Conturul intonațional specific se extinde asupra întregului enunț interogativ rezultat prin coordonare (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**).

Elipsa este un fenomen specific dialogal (vezi **Elipsa**). În cadrul dialogului pot apărea structuri interogative eliptice – analizabile în diverse grade, unele dintre ele convenționalizate prin uz – rezultate din diverse procese logico-sintactice: evitarea unor redundanțe lexico-gramaticale între structura interogativă și antecedentul care a generat-o, reluarea parțială în întrebare a unor elemente din antecedent, explicitarea unor elemente neclare din antecedent, anticiparea unor conținuturi, omiterea unor elemente ușor deductibile din context: *–Ai citit? / –* [*Întrebi dacă am citit*] ***Lecția?***; *– Am venit împreună cu Maria. / –* ***Care Maria?***; *– Ai lipsit de la curs... / –* ***Cine*** [*spui că a lipsit de la curs*], ***eu?***; *– Am întârziat la interviu. / –* ***Cum*** [*se explică / se face*] ***de ai întârziat?***; *– Aș vrea să... / –* ***Să ce?***; *– Am să încerc să intru în cameră pe furiș.../ –* ***Dacă te vede*** [*ce faci*]*?*,

Tematizarea, adică deplasarea unui constituent din poziția standard la începutul enunțului, are ca efect pragmatic reliefarea elementului respectiv;

elementul tematizat poartă accentul frastic: ***De profesorul** de matematică aţi fost văzuţi?*; ***Cu pixul** vrei să scrii?*. În interogativele parţiale, cuvântul tematizat trece înaintea cuvântului interogativ: ***Pe Ion** cu cine l-ai lăsat acasă?*; ***Mâine** unde te duci?*; ***Copilul** de ce a plecat?*. Pot fi tematizate şi propoziţii: *Ce-mi dai să mănânc la prânz? / – **Să mănânc** ce-mi dai la prânz?*. În întrebările totale poate fi tematizat doar subiectul cu trăsătura semantică [+ Individualizat]: ***Ion** vine? / **Băiatul** vine? / **Cineva** vine?* (vezi **Organizarea tematică a enunţului**).

Dislocarea constă în mutarea unui constituent din poziţia standard la începutul enunţului (dislocare la stânga) sau la sfârşitul enunţului (dislocare la dreapta) şi separarea lui de restul propoziţiei prin pauză şi intonaţie. Dislocarea are ca efect izolarea sintactică a constituentului dislocat. Structurile sintactice tipice dislocării la stânga sunt: complement de relaţie actualizat prin nominal + propoziţie (***Cât despre Mihai**, cine mai are încredere în el?; În ceea ce vă priveşte, ce veţi face în continuare?*); complement de relaţie actualizat prin supin + propoziţie (verbul la supin şi verbul propoziţiei sunt identice: ***De citit**, cine a citit?*); structuri anacolutice, cu constituentul dislocat izolat (***Mihai**, pe el cine îl ajută?; Când la plată, cine lua banii?, **Cuţitul acela mare,** ştii ceva de el?*). Structurile sintactice tipice dislocării la dreapta sunt de tip apozitiv (*Ce nu ţi-o fi pe plac la mine, **neamul meu**?, Dar nu le tundeai, **oile**?; **Ce crezi tu, că-s prost?**, **Despre cine** vorbeşti, **despre Ion?***) sau sunt realizate prin complemente / propoziţii circumstanţiale de excepţie (*Ce faci **altceva decât scandal**?, Ce pot face **altceva decât să-l ascult**?*).

Scindarea constă în „ruperea" unei propoziţii în două părţi, prin introducerea verbului *a fi / a avea* şi reorganizarea sintactică a celorlalţi constituenţi. Pot fi scindate interogativele totale în care emfaza interogativă apare pe un alt constituent decât predicatul: *Te interesează asta? > Asta e ceea ce te interesează?; A plecat Ion? > Ion e cel care a plecat?; Te-ai întâlnit cu Ion? > Ion e cel cu care te-ai întâlnit?*; mai rar se produce scindarea atunci când elementul purtător al emfazei interogative este un circumstanţial (*Bucureşti e oraşul în care vrei să-ţi faci studiile universitare?; Mâine e ziua când se decide soarta companiei?*). Dintre interogativele parţiale apar mai frecvent scindate cele construite cu *cine, de ce*: *Cine a zis aşa ceva? > Cine a fost cel care a zis aşa ceva?; Cine ar răbda toate jignirile tale? > Cine e acela (care) să rabde toate jignirile tale?; De ce ţipi aşa? > Ce ai de ţipi aşa?*. Interogativele alternative nu pot fi scindate. Amplificarea structurii sintactice prin scindare produce efecte discursive: emfază, focalizare.

Izolarea constă în întreruperea unei structuri sintactice şi reluarea ei după pauză / punct. Este rezultatul unor procese psihice reflectate în discurs: ezitare, autocorectare, completare etc. Enunţul izolat este focalizat. Pot fi izolate ca enunţuri interogative distincte părţile componente ale interogativelor alternative (*Te duci la el sau îi dai telefon? > Te duci la el? Sau îi dai telefon?; Vrei mere sau pere? > Vrei mere? Sau pere?*). Pot fi izolate ca enunţ interogativ + enunţ declarativ eliptic frazele interogative totale sau parţiale prin disocierea principalei de subordonată (*L-ai întrebat dacă trebuie să vii mâine? > L-ai întrebat? Dacă trebuie să vii mâine.; Ai văzut că n-a venit nimeni? > Ai văzut? Că n-a venit nimeni.; Cine era acolo când ai sosit tu? > Cine era acolo? Când ai sosit tu.*), propoziţiile interogative totale sau parţiale prin izolarea predicaţiei sintactice de un constituent subordonat / mai mulţi constituenţi subordonaţi (*A venit Ion? > A venit?*

Ion.; Ce a scris pe plic? > Ce a scris? Pe plic.; Despre ce a vorbit directorul la ședință? > Despre ce a vorbit? Directorul la ședință.).

Modalizarea, marcarea în planul enunțului a atitudinii vorbitorului, se poate realiza în enunțurile interogative prin mai multe procedee: (a) prin adverbe specifice indicând incertitudinea (*oare*, general; (*nu*) *cumva*, doar în interogativele totale: *Oare a venit?, Oare cine a venit?, Oare vine sau pleacă?, Nu cumva a venit?*); (b) prin verbe de modalitate devenite regente ale enunțului interogativ (*Cine crezi că a venit?, Poți să vii?, Vrei să mănânci mere sau pere?*; în interogativele parțiale modalizarea prin intermediul unui verb antrenează împletirea subordonatei cu regenta – vezi *supra*) sau incidente în raport cu enunțul interogativ (*Cine a venit, crezi?*); (c) moduri verbale – subjonctivul, prezumtivul, condiționalul (*Ai mânca o prăjitură?, Cine ar mânca o prăjitură?, Ai mânca mere sau pere?, Să mănânc prăjitura asta cu multe calorii?, Cine să vină?, Să plec sau să rămân?, Să fi mâncat copilul prăjitura?, Cine să fi fost la ușă?; Să-și fi amintit sau nu de mine?*); (d) intonație (*Pleci?* – în funcție de context și de mărcile intonaționale poate fi interpretat ca: „Trebuie să pleci?" / „Poți să pleci?" / „Vrei să pleci?" etc. (vezi **Modalizarea**).

Negația afectează semnificația structurilor interogative în diverse moduri. În interogativele parțiale ea are funcția de a nega predicația și orientează selecția referenților: „specificați valorile pentru care propoziția negativă este adevărată": *– Cine a venit? / – Ion și Maria., – Cine nu a venit? / – Ana.*

În interogativele totale, forma preferată este cea afirmativă, fără a anticipa un răspuns afirmativ sau negativ; forma negativă se folosește atunci când vorbitorul anticipează un răspuns negativ: *– A venit? / – Da. / Nu.; – N-a venit? / – Nu. / Ba da.*

Ba este în română un conector pragmatic specializat: apare într-un răspuns pozitiv la o întrebare cu structură interogativ-negativă. Conectorul *ba* marchează răsturnarea expectațiilor locutorului de a primi de la alocutor un răspuns negativ.

În interogativele alternative, ordinea constituenților este, de obicei, fixă: afirmativ – negativ (*Vine sau nu vine?*), deși inversiunea nu este imposibilă (*Nu vine sau vine?*), completată de o schimbare a conturului intonațional compus în două contururi intonaționale ascendente comune cu ale interogativelor totale (*Nu vine↑Sau vine↑*).

În interogativele retorice, caracterizate prin polaritate inversată, negația din interogativă semnalează o lecțiune afirmativă în declarativa corespunzătoare (vezi *infra*: *– Cine nu vrea să fie bogat?* „Oricine vrea să fie bogat.").

Uneori, negația este asimilată strategiilor discursive de atenuare a potențialului agresiv al întrebării: *Nu l-ați văzut pe Ionuț?, Nu știți cât e ceasul?* (vezi **Negația**).

Contururi intonaționale afective. Conturul intonațional de bază al enunțurilor interogative poate fi modificat pentru a exprima valori contextuale suplimentare: indignare, uimire, surpriză, nemulțumire etc. Enunțurile rezultate din modificarea conturului intonațional poartă numele de enunțuri interogative afective (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**). Grafic, aceste valori contextuale suplimentare, afective, se pot marca prin mai multe semne de întrebare, prin semnul exclamării, așezat după semnul întrebării, prin semnul întrebării urmat de puncte de suspensie (*N-ai terminat încă??, N-ai terminat încă?!, N-ai terminat încă?...*). Uneori interogativele afective sunt însoțite de interjecții provenite din pronume / adverbe interogative, care marchează suplimentar orientarea locutorului

spre alocutor (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal interogativ, Adverbul, 4.2.4**): – *Ce, n-a venit nimeni?, **Cum,** ai picat la examen?*

5.3. Funcțiile enunțurilor interogative

În mod prototipic, enunțurile interogative funcționează în comunicare ca acte de vorbire de tipul „întrebare": vorbitorul solicită interlocutorului un răspuns. Există însă și situații în care enunțurile interogative sunt folosite de vorbitori pentru a performa alte acte de vorbire, nonîntrebări: acte de vorbire asertive, directive, comisive, expresive, declarative.

5.3.1. ***Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire de tipul „întrebare"***

Vorbitorii pun întrebări – deci solicită informații – fie pentru a-și umple un gol cognitiv (de diferite tipuri), fie doar pentru a auzi un răspuns formulat de interlocutorul însuși. Întrebările sunt acte de vorbire orientate spre alocutor; locutorul se subordonează informațional alocutorului.

Întrebările nu au valoare de adevăr (adevărat sau fals); valoarea de adevăr urmează a fi specificată de alocutor prin răspuns. De aceea, întrebările formează împreună cu răspunsul o pereche de adiacență (vezi **Dialogul**). Perechea întrebare – răspuns constituie scheletul oricărei interacțiuni verbale: – ***Cine a câștigat meciul de Cupa Davis? / – Elveția.***

Întrebările sunt structuri constrânse pragmatic, în sensul că formularea unei întrebări este dependentă de respectarea unor precondiții pragmatice:

(a) vorbitorul (crede că / pretinde că) nu cunoaște o stare de fapte din lumea reală și dorește să o afle de la interlocutor;

(b) interlocutorul este în măsură să dea un răspuns la întrebarea vorbitorului;

(c) propoziția din întrebările parțiale este adevărată (*Unde pleci mâine?* – „Tu pleci mâine undeva".);

(d) există un ansamblu nonvid de referenți pentru fiecare entitate lingvistică folosită în întrebare.

Nerespectarea acestor precondiții atrage răspunsuri a căror funcție este tocmai negarea / corectarea presupozițiilor false:

– *Ai mâncat prăjiturile din frigider?*

– ***Tu le-ai mâncat, de ce mă întrebi pe mine? / De unde era să știu că sunt prăjituri în frigider? / Ce te face să crezi că erau prăjituri în frigider? / Din bufet, nu din frigider.***;

– *Ce citește Cătălin?*

– ***Nu citește, acum se joacă. / Tu nu vezi? / De unde vrei să știu eu ce citește el? / Nu știu.***;

– *Care este capitala Dunării?*

– ***Dunărea nu este o țară, este un fluviu.***

Tipul sintactic al enunțului și cuvântul interogativ folosit orientează interlocutorul spre un răspuns punctual sau spre un răspuns amplu, dezvoltat; vom distinge deci între întrebări închise și întrebări deschise: *Unde ai pus cartea?, Vii?, Joci cu albele sau cu negrele?* (întrebări închise); *Ce părere ai despre campionatul de fotbal?, De ce n-ai fost la meci?, Cum veți acționa în continuare?* (întrebări deschise).

În conversația cotidiană vorbitorii pun întrebări pentru a-și satisface necesități cognitive personale, pentru a construi un univers de discurs comun cu interlocutorii, pentru a socializa, pentru a rupe tăcerea etc.

În discuțiile instituționalizate, întrebările sunt parte constitutivă a structurii unor tipuri de interacțiuni verbale (discursul didactic, în instanță, interogatoriul la poliție, consultul medical, interviul de angajare etc.), cu particularități specifice de funcționare de la un tip de interacțiune la altul. Sunt constrânse tematic, sunt formulate de pe poziția unor roluri pre-alocate, limitează posibilitățile de răspuns, sunt parte constitutivă a unor sisteme de evaluare exterioare schimbului comunicativ.

5.3.2. *Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire de tipul „nonîntrebare"*

În afară de funcția prototipică de întrebare, enunțurile interogative pot avea și alte funcții pragmatice: *Cine nu știe atâta lucru?* (întrebare retorică; prin structura interogativă nu se solicită o informație, ci se face o aserțiune: „Oricine știe atâta lucru".); *Povestește-mi tot ce ai văzut și ai auzit acolo!* (structură imperativă folosită pentru solicitarea unor informații: „Ce ai văzut și ce ai auzit acolo?").

Structurile interogative de acest tip deviază de la funcția prototipică „întrebare", dar păstrează de la actul de vorbire prototipic de la care au deviat componenta „orientare a locutorului spre interlocutor", participând la un amalgam pragmatic.

5.3.2.1. *Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire asertive*

Există enunțuri interogative, cu diferite grade de gramaticalizare, care, contextual, pot fi folosite pentru a face diverse tipuri de aserțiuni..

Interogativele retorice sunt structuri sintactice interogative – totale sau parțiale –, folosite de vorbitor cu scopul de a face o aserțiune:

I-am rugat să nu lipsească de la ședință. ***Crezi că au venit?*** („Nu au venit".)

Cine nu știe atâta lucru? („Toată lumea știe un lucru atât de simplu".)

Când nu te-*am ajutat eu pe tine?* („Întotdeauna te-am ajutat".)

Ce nu ți-am dat când mi-ai cerut? („Ți-am dat tot ce mi-ai cerut".)

Din punct de vedere semantic interogativele retorice au polaritate inversată (interogativa negativă corespunde unei aserțiuni pozitive și invers), iar cuvintele interogative capătă lecțiuni de cuantificatori universali (*cine – nimeni / toți; ce – nimic / tot; cât – nimic / tot; unde – nicăieri / peste tot; când – niciodată / întotdeauna; cum – nicicum / oricum*). Vorbitorul cunoaște răspunsul, iar enunțul interogativ este un artificiu de construcție a discursului. Uneori, vorbitorul răspunde singur la întrebarea retorică (*Ai venit când te-am convocat? Nu. Atunci ce pretenții mai ai?*). Dacă prin aserțiuni vorbitorul își exprimă punctul de vedere, prin întrebările retorice corespondente vorbitorul îl implică pe interlocutor în dialog. Întrebările retorice sunt marcate afectiv și au efect persuasiv asupra interlocutorului.

Interogativele ofertă / sugestie sunt structuri interogative folosite pentru a face indirect o ofertă, o sugestie. Au structura sintactică și intonațională a interogativelor totale; este specifică folosirea modului conjunctiv într-o principală: *Să te ajut?, Să răspund eu?, Să nu-i dăm un telefon să-l întrebăm?*

Verbul poate fi folosit la forma pozitivă sau la cea negativă; folosirea negației este o strategie de atenuare a potențialului agresiv al interogației. Structura interogativă semnalizează o relativă reținere a vorbitorului în a face oferta, o prezintă ca posibilitate, nu o impune; îi lasă interlocutorului posibilitatea de a o refuza.

Interogativele reproş sunt structuri interogative folosite pentru a face indirect un reproş. Au structura sintactică a interogativelor totale formate dintr-o principală regentă şi o subordonată. Principala conţine un verb la trecut (perfect compus, eventual perfect simplu, mai mult ca perfect) care evocă o istorie conversaţională a interlocutorilor şi care îşi subordonează sintactic propoziţia care exprimă conţinutul reproşului; deseori verbul din principală este un verb *dicendi* (*a spune, a zice, a ruga*), dar nu obligatoriu. Contrastul între un acord anterior între vorbitori şi încălcarea lui de către alocutor este semnalizat de obicei prin forma negativă a acestui verb, deşi nici forma pozitivă nu este exclusă:

– ***Mamiţo, nu ţi-am zis că nu se zice marinel?***

– *Da cum?*

– *Marinal*... (I. L. Caragiale, *D-l Goe*)

– ***Ţi-am spus să nu te joci cu ei?;***

– ***Nu trebuia să fii aici la ora 7 fix? De ce n-ai venit?***

Se aseamănă cu interogativele retorice prin polaritatea inversată a conţinutului propoziţional: *N-am hotărât că stăm acasă?* („Îţi reproşez că nu ai stat acasă."); *Ţi-am spus să mă aştepţi?* („Îţi reproşez că nu m-ai aşteptat."); *Nu trebuia să vii la 7?* („Îţi reproşez că nu ai venit la 7."). Se deosebesc de interogativele retorice prin faptul că enunţul asertiv subiacent nu funcţionează contextual ca o descriere a unei stări de fapt din lumea reală, ci ca un reproş pe care vorbitorul îl face în legătură cu o stare de fapt din lumea reală. Accentul focal cade pe principala regentă.

Interogativele de respingere / rejective sunt structuri interogative care exprimă dezacordul vorbitorului faţă de o aserţiune anterioară a interlocutorului. Neagă valoarea de adevăr a enunţului rostit de interlocutor. Se construiesc cu adverbele interogative *unde, cum* / pronumele interogative *care, ce* desemantizate, având o structură sintactică repetitivă în raport cu enunţul care le-a declanşat:

– *Ieri am fost la curs.*

– *Unde-ai fost tu la curs ieri? / Ce curs?* („Nu e adevărat că ai fost ieri la curs".);

– *Am fost numai eu la curs.*

– *Cum ai fost numai tu? / Care numai tu?* („Nu e adevărat că ai fost numai tu la curs".).

Interogativele de ameninţare sunt structuri sintactice interogative care exprimă o ameninţare pe care vorbitorul o face la adresa interlocutorului. Au structura sintactică a interogativelor totale, polaritate inversată (ca şi interogativele retorice) şi structură lexicală fixă: ***Mai vezi tu*** *vreodată bani împrumut de la mine?!* („Nu mai vezi niciodată bani împrumut de la mine".); ***Mai pupi tu*** *invitaţie la film?!* („Nu mai pupi tu invitaţie la film de la mine..."); ***Îţi mai*** *dau* ***eu*** *vreodată ceva?!* („Nu-ţi mai dau niciodată nimic!").

5.3.2.2. *Enunţuri interogative folosite ca acte de vorbire directive*

Există enunţuri interogative care contextual pot fi folosite pentru a-i solicita interlocutorului / a-l ruga / a-i ordona să facă un anumit lucru.

Întrebările ecou sunt un tip particular de structuri interogative – totale, parţiale – folosite de locutor pentru a adresa interlocutorului rugămintea / solicitarea de a repeta enunţul / o parte din enunţul anterior. Prin structura interogativă vorbitorul îi semnalează interlocutorului o problemă, reală sau pretinsă, survenită pe canalul de comunicare:

– *Am cumpărat unt de arahide.*

– ***Ce ai cumpărat?***;

– *Am pus cartea în bibliotecă.*
– ***Zici că ai pus cartea în bibliotecă?*** *Scuză-mă, nu eram atentă.*

Întrebările ecou au structura sintactică a interogativelor totale sau parțiale, dar se deosebesc de acestea prin intonație: întrebările ecou cu structură de interogative totale au un contur intonațional ascendent, în care accentul focal cade pe cuvântul asupra căruia se centrează întrebarea ecou; cele cu structură de interogative parțiale au contur intonațional ascendent, fără a avea accent semantic pe cuvântul interogativ. Au fie structură repetitivă în raport cu enunțul care le-a declanșat (repetă parțial / total structura acestuia; vezi şi *supra*) fie structură eliptică: – *Am pus cartea în bibliotecă.* / – ***În biblioteecăăă?***; – *Am cumpărat unt de arahide.* / – ***Ce?***; – *Am pus cartea în bibliotecă.* / – ***Îm?***

Reluarea totală / parțială printr-o interogativă a enunțului interlocutorului poate fi şi o strategie comunicativă a vorbitorului de a focaliza răspunsul pe care urmează să-l dea sau de a câştiga timp înainte de a răspunde: – *Ce faci după absolvire?* / – ***Ce fac după absolvire?*** *O să-mi caut un loc de muncă...*

Întrebările de confirmare sunt o clasă particulară de enunțuri interogative totale / alternative; au în comun cu acestea tiparul intonațional ascendent, dar se deosebesc prin structura lexicală fixă şi prin scopul cu care sunt folosite: formulând întrebarea locutorul solicită alocutorului o confirmare / infirmare a unei aserțiuni anterioare. Sunt mărci gramaticalizate ale orientării spre interlocutor: – *Vii mâine,* ***nu-i aşa?***, – *Ai greşit,* ***aşa-i?***, – *Eşti de acord cu mine,* ***da sau nu?***

Au structură sintactică şi lexicală fixă (*nu-i aşa, aşa-i / aşa e*), cunoscând câteva variante: *nu?, da?, adevărat?, zic bine?, este? / da sau nu?, este sau nu este?* etc. Structurile interogative totale pot fi folosite şi legate sintactic, ca regente ale unor subiective conjuncționale (*Aşa-i că vine mâine? / Nu-i aşa că vine mâine?*). Când alege forma afirmativă, vorbitorul anticipă o confirmare din partea interlocutorului; când alege forma negativă, vorbitorul anticipă o posibilă infirmare a ipotezei sale de către interlocutor. Aceste reguli ale uzului nu sunt însă rigide, deci cele două tipare (afirmativ / negativ) funcționează în vorbire în variație liberă. Frecvent, negația funcționează şi în această situație ca modalitate de atenuare a potențialului agresiv al structurii interogative.

Directivele indirecte sunt structuri interogative totale sau alternative folosite de locutor pentru a formula directive / ordine / rugăminți.

În structura interogativelor totale cu funcție directivă apar verbele modale *a vrea, a putea* sau grupul adverbial *tot mai* în interogativele afective cu polaritate inversată: *Vrei să deschizi fereastra, te rog?* („Deschide fereastra!"), *Poți să-mi dai sarea, te rog?* („Dă-mi sarea!"), *Tot mai vorbeşti?!* („Nu mai vorbi!").

Interogativele alternative cu funcție directivă au structură simetrică şi contur intonațional modificat: *Mănânci sau nu?* („Mănâncă odată!"), *Intri sau ieşi?* („Intră odată!").

Performând actul de vorbire indirect prin intermediul unei structuri interogative, uneori însoțite de mărci ale politeții (*te rog, fii bun, dacă nu te superi* etc.), alteori atenuate şi prin optativ (*Ai vrea să...; Ai putea să...*) sau prin impersonalizare (*Ar fi posibil să..., S-ar putea să...*), vorbitorul evită formularea unei rugăminți / a unui ordin în mod direct, lăsându-i interlocutorului posibilitatea de refuz.

5.3.2.3. *Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire promisive / comisive*

Sunt enunțuri interogative totale, cu structură lexicală fixă şi polaritate inversată folosite de locutor pentru a-i face interlocutorului o promisiune: ***N-o*** ***să*** *te ajut eu*

tocmai pe tine? („Îți promit că o să te ajut”.), ***Cum o să*** *te părăsesc tocmai acum?* („Îți promit că nu o să te părăsesc”.), ***Cum să nu*** *te ajut?* („Îți promit că o să te ajut”.).

5.3.2.4. *Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire expresive*

Sunt structuri interogative totale, parțiale, alternative pe care locutorul le folosește pentru a-și exprima sentimente, stări psihologice provocate de alocutor sau de o stare de fapte din lumea reală:

– *Mam'mare!* ***de ce nu mai vine?*** *Eu vreau să vie!* (nerăbdarea)

– *Vine, vine acum, puișorul mamii.* (I.L. Caragiale, *D-l Goe*);

– ***Ce naiba are aparatul ăsta de nu mai merge?*** (nemulțumirea, enervarea);

– ***Ce i-o fi venit tocmai acum?*** (mirarea);

– ***Ce te uiți așa la mine?*** *Pune mâna și scrie!* (indignarea);

– *Hai odată,* ***intri sau ieși?*** (nerăbdarea, enervarea);

– *Am făcut și eu puțină gimnastică.*

– ***Gimnastică?!*** (mirarea, uimirea)

– *Da!...Ce te miri?* ... (C. Chiriță, *Cireșarii*).

5.3.2.5. *Enunțuri interogative folosite ca acte de vorbire declarative*

Sunt structuri interogative ritualizate, parte componentă a unor ceremonii în cadrul cărora se instituie prin discurs o stare de fapte în lumea reală: – ***De bunăvoie și nesilit de nimeni iei în căsătorie pe...?*** */ – Da.;* – ***Te lepezi de Satana?*** */ – Mă lepăd.*

5.3.2.6. *Enunțuri interogative cu funcție fatică*

Sunt structuri lexico-sintactice fixe folosite de vorbitor pentru a verifica eficiența contactului cu interlocutorul (*Știi?, Înțelegi?, Vezi?, Da?*).

5.3.2.7. *Enunțuri interogative convenționalizate*

Unele structuri interogative funcționează ca acte de vorbire convenționalizate prin uz; ele nu mai sunt decodate pe baza sensului lor lexical și nici interpretate contextual, ci au semnificații fixe: *Ce mai faci?* (formulă de salut, desemantizată); *Coborâți la prima?* (pentru a cere permisiunea de a trece spre ușa de coborâre din autobuz); *Alo?* (formulă prin care se răspunde la telefon); *Ți-am spus eu?* (formulă prin care vorbitorul accentuează faptul că a avut dreptate); *Ai văzut (de ce e în stare)?.*

5.4. Acte de vorbire „întrebare” cu sintaxă neinterogativă

Vorbitorii pot cere informații interlocutorilor (deci pot performa acte de vorbire de tipul „întrebare”) recurgând la alte structuri sintactice decât cele interogative: structuri declarative, structuri imperative, structuri exclamative.

Întrebările cu structură sintactică interogativă au funcție de „inițiere” a perechii de adiacență întrebare-răspuns, funcționând ca semnal pe care vorbitorul îl dă interlocutorului pentru a-l determina să răspundă. Spre deosebire de acestea, întrebările cu structură sintactică non-interogativă au funcție de „inițiere” a perechii de adiacență întrebare-răspuns doar retroactiv, adică doar dacă interlocutorul interpretează adecvat structura declarativă ca o întrebare și furnizează un răspuns (altfel spus, doar în momentul formulării răspunsului, structura declarativă capătă statut de întrebare).

5.4.1. *Structurile declarative*

Structurile declarative pot fi folosite cu scopul de a formula întrebări în mai multe situații: (a) când sunt incomplete, vorbitorul semnalându-i interlocutorului prin intonație că așteaptă completarea informației (– *Ți-ai cumpărat o bluză nouă...*[când?, de unde? Cât a costat?]; – *Ți-ai cumpărat bluza de la.../ – Unirea*

Shopping Center.); (b) când declanşează contextual implicaturi conversaţionale prin care este formulată indirect o întrebare (De comun acord, X şi Y au stabilit ca atunci când vine Ion, X să îl anunţe pe Y pentru a-i da indicaţii ce are de făcut în continuare; X: – *A venit Ion.*; pe baza contextului comun, aserţiunea va fi interpretată de Y ca o întrebare: *Ce am de făcut în continuare?*); (c) vorbitorul verbalizează una dintre presupoziţiile întrebărilor: foloseşte într-un enunţ declarativ un verb care prin semantica lui exprimă absenţa unor informaţii, iar vorbitorul implică, în context, dorinţa de a-şi completa acest gol informaţional (*Nu ştiu adevărul... Care este adevărul?*).

Întrebările cu structură declarativă sunt în cel mai înalt grad indirecte; vorbitorul îi lasă interlocutorului libertatea de a refuza un răspuns, de a-l amâna, de a nu da răspunsul etc.

O categorie particulară de întrebări cu structură declarativă sunt întrebările cu verb performativ. Verbul performativ este verbul care numeşte actul de vorbire performat (în cazul de faţă, *te întreb* sau echivalente semantice, *vreau să ştiu*), folosit la persoana I, indicativ, prezent (trecut sau viitor echivalent cu prezentul), activ. Structurile funcţionează ca acte de vorbire de tip „întrebare", deşi, din punct de vedere sintactic, întrebarea propriu-zisă este subordonată unui verb de declaraţie (asemănător întrebărilor din vorbirea indirectă). Folosirea performativului se încadrează în strategiile discursive ale vorbitorului: atenuarea / accentuarea întrebării, anunţarea întrebării; potenţialul agresiv al întrebării poate fi atenuat prin folosirea verbului performativ la condiţional: ***Te întreb*** *ce ai făcut ieri.*, ***Vreau să ştiu*** *ce ai făcut ieri.*, ***Aş vrea să-mi spui*** *ce ai făcut ieri.*

5.4.2. *Structurile imperative*

Structurile imperative pot fi folosite cu scopul de a formula o întrebare în următoarele situaţii: (a) locutorul verbalizează o presupoziţie a întrebării printr-un verb de informare la modul imperativ, care îşi subordonează un complement sau o propoziţie completivă (*Spune-mi adevărul!* – „Care este adevărul?"; *Zi ce s-a-ntâmplat!* – „Ce s-a întâmplat?"; *Să nu-mi spui că a venit deja!* – „A venit deja?"); (b) în structuri imperative care îşi subordonează o condiţională, funcţionând în context ca solicitări de informaţie limitate la anumite circumstanţe (*Să-mi spui dacă nu-ţi place!* – „Îţi place?"; *Zi dacă ţi-e frig!* – „Ţi-e frig?"; *Vorbeşte dacă nu-ţi convine!* – „Îţi convine?").

Folosind structuri imperative cu scopul de a formula o întrebare, vorbitorul îşi asumă o poziţie discursivă superioară interlocutorului, exercitând o presiune asupra răspunsului.

5.4.3. *Structurile exclamative*

Structurile exclamative pot funcţiona ca întrebări în sens larg, ca solicitare a unei reacţii verbale din partea interlocutorului: – *Am pus-o în apă.* / – *În apă!* / – *Tu ai spus s-o pun acolo.*; – *Nu-i frumoasă!* / – *Da, e foarte frumoasă.*

ORGANIZAREA STRUCTURAL-IERARHICĂ

STRUCTURI SINTACTICE
FUNCȚII SINTACTICE

STRUCTURI SINTACTICE
GRUPURI SINTACTICE

GRUPUL VERBAL

1. PRELIMINARII ȘI ASPECTE DEFINITORII

1.1. Grupul verbal (GV) reprezintă o parte componentă a enunțului, organizată în jurul unui centru verbal (la mod personal sau la o formă verbală nepersonală: infinitiv, gerunziu, participiu și supin) și alcătuită din verbul-centru și toți constituenții legați sintactic de acesta, adică acei termeni care satisfac o valență (o posibilitate combinatorie) a verbului-centru.

1.2. În lucrările de specialitate circulă interpretări diferite privind componența grupului verbal.

O primă diferență de interpretare privește includerea sau, dimpotrivă, neincluderea adjuncților (adică a determinanților sintactic facultativi) în componența grupului. Există puncte de vedere care concep grupul verbal ca incluzând numai verbul-centru și actanții / complementele sale. În această interpretare, GV acoperă numai grupul legat de verbul-centru prin reguli de regim (de subcategorizare) ale verbului, deci grupul a cărui ***coeziune*** se realizează sintactic, prin restricțiile de formă (de caz, de prepoziție) ale centrului, semantic, prin restricțiile de rol tematic impuse actanților, iar, lexical, prin restricții selecționale.

Există însă și puncte de vedere care lărgesc componența GV, incluzând și Grupul Circumstanțial (Circ), reprezentat de subordonații facultativi. Aceștia intră în relație sintactică și semantică cu centrul verbal, dar nu sunt ceruți de semantica și sintaxa matricială a acestuia, fiind, din punct de vedere sintactic, omisibili. Distincția s-ar putea schematiza ca: [[Verb + Complemente] + Circ] și primește realizări ca: [[*Îmi trimite cartea*] *numai dimineață*.], [[*Mă învață lecția*] *cu toată atenția*.], [[*Îmi pasă de Ion*] *destul de mult*.], unde, conform primei interpretări, grupul verbal este reprezentat numai de prima paranteză, iar, conform celei de a doua, întreaga organizare, inclusiv a doua paranteză, reprezintă un grup verbal.

A doua deosebire de interpretare privește statutul ierarhic al subiectului, cuprins sau, dimpotrivă, necuprins în componența grupului verbal. Potrivit tradiției noastre gramaticale, subiectul se așază la același nivel ierarhic cu verbul, fiind interpretat ca a doua „parte principală" din organizarea propoziției. Există alte puncte de vedere care consideră subiectul drept complement al verbului, uneori cu specificarea de a fi un ***complement de tip special***, căruia verbul îi impune, ca și altor complemente, restricții de caz și de rol tematic, restricții în măsură să justifice atragerea subiectului sub dominanța GV. Între cele două soluții, se situează aceea a interpretării subiectului drept complement, dar un complement „extern", cerut nu numai de verb, ci compozițional, de grupul [Verb + Complemente].

Oricare dintre soluţii are avantaje şi dezavantaje, existând argumente favorabile uneia sau alteia. În privinţa circumstanţialelor, în lucrarea de faţă, se preferă ***includerea circumstanţialelor legate de proces*** (vezi *infra*, **5**) ***în componenţa grupului verbal***, adoptându-se soluţia teoretică a celor două nivele ierarhice de organizare a grupului; vezi schema: [[V + Complemente] + Circumstanţiale]. Soluţia includerii unor circumstanţiale se întemeiază pe relaţii semantico-sintactice dintre cele mai strânse între verb şi aceste circumstanţiale (vezi *infra*, **5**, ierarhia circumstanţialelor), ca şi pe afinităţi între tipul semantic de verb şi tipul de circumstanţial (vezi, de exemplu, apariţia circumstanţialului final şi a celui instrumental – în ipostaza prototipică de instrument alienabil – în contextul verbelor agentive (*Merge* ***cu tramvaiul ca să ajungă mai repede***.), precum şi diverse afinităţi între verb şi modale (*Priveşte / Citeşte* ***cu atenţie.***, dar **Îl doare / *Preţul creşte* ***cu atenţie.***; *Lucrează / Învaţă* ***greu / repede.***, dar **Locuieşte / *Se comportă* ***greu / repede.***; pentru compatibilităţile verb – circumstanţial modal, vezi **Circumstanţialul de mod, 1.1.1**).

În chestiunea subiectului, se adoptă soluţia ***interpretării subiectului ca un complement de tip special***, dependent, sub multe aspecte, de verb, dar impunând el însuşi restricţii acestuia şi având calitatea de „complement extern" (pentru argumente care privesc în mod special limba română, vezi **Subiectul, 1.1.3**).

1.3. În condiţiile unui centru de grup realizat prin verb la mod personal, grupul verbal poate coincide cu un enunţ constituit dintr-o unică propoziţie. Această „suprapunere", posibilă accidental (neprototipic) şi la alte grupuri sintactice (grupul nominal: *Ce carte frumoasă!*, grupul adverbial: *Afară din casă!*, grupul prepoziţional: *Pe cai!*), ***apare în mod curent şi prototipic la grupul verbal***, ca efect al trăsăturilor gramaticale şi pragmatice ale centrului de grup verbal, care, faţă de alte clase lexico-gramaticale, se distinge prin capacitatea de a fi purtător al mărcilor de predicativitate; ex.: *Elevul* ***citeşte*** *lecţia cu atenţie., Elevul îmi* ***trimite*** *cartea prin poştă.* (vezi **I, Verbul. Prezentare generală, 5; II**, **Enunţul, 1**). Pe baza acestei capacităţi de predicativitate a verbului la mod personal, se poate recurge la un operator verbal de tip copulativ pentru a converti un grup nominal, un grup adjectival, un grup prepoziţional sau un grup adverbial într-un grup predicativ (vezi *infra*, **6**: *profesorul nostru*→ ***este profesorul nostru***; *apt de muncă*→ ***devine apt de muncă***; *de la munte*→ ***este de la munte***; *asemenea celorlalţi*→ ***este asemenea celorlalţi***); vezi şi **Predicatul, 1.1.3**.

Când apar consecutiv două sau trei grupuri verbale, fiecare organizat în jurul unui verb la mod personal, iar între grupuri se stabileşte o relaţie de coordonare, grupurile verbale se constituie într-un enunţ bi- sau multipropoziţional; ex.: [*Elevul îmi* ***trimite*** *cartea prin poştă*] *şi* [*mă* ***anunţă*** *imediat de asta.*]. Toate valenţele unui verb-centru se actualizează în limitele unui singur grup verbal, niciuna dintre valenţe neinterferând cu valenţe ale celuilalt centru. Dincolo de limitele unui grup verbal nu pot apărea decât relaţii de tip anaforic (vezi, în exemplul dat, anafora profrază *asta*, ca realizare a unuia dintre complementele celui de al doilea grup, şi anafora „zero" (Ø), corespunzătoare subiectului subînţeles din acelaşi grup).

Când subiectul sau unul dintre complementele prototipice ale grupului se realizează propoziţional, grupul verbal-matrice încorporează, într-o poziţie ierarhic inferioară, alt grup verbal, ca în construcţii de tipul: [*Profesorul m-a învăţat* [***să gândesc corect.***]]; [*El m-a întrebat* [***cui să trimită cartea.***]]. Rezultatul îl constituie un enunţ pluripropoziţional, cu una sau mai multe propoziţii subordonate.

Dacă centrul grupului este o formă verbală nepersonală, grupul în ansamblu devine sintactic dependent, integrându-se, ca grup subordonat, în componența altui grup. Se include adesea în componența unui grup verbal, unde ocupă poziția de subiect, de complement sau de circumstanțial (ex.: [*Este greu* [***a-ți recunoaște greșeala***.]]; [***Recunoscându-ți greșeala,***] [*ți se reduce o parte din pedeapsă.*]), dar se poate integra sintactic și în componența unui grup adjectival, a unui grup nominal și, mai rar, a unui grup adverbial sau grup prepozițional (vezi *infra*, **6.2**). Lipsite de capacitate predicativă, ca efect al unei trăsături definitorii a formelor nepersonale de a fi incompatibile cu M(orfemele de)P(redicativitate), grupurile verbale organizate în jurul unor asemenea forme nu se pot constitui în enunțuri. Fac excepție grupurile infinitivale, care, cu totul izolat, în anumite situații de comunicare, se pot constitui în enunțuri imperative (*A nu se rupe florile!*); vezi **I, Forme verbale nepersonale, 1; 2.3.6**.

2. COMPONENȚA ȘI RELAȚIILE DIN STRUCTURA GRUPULUI VERBAL

Grupul poate primi extinderi diferite, de la grupul monomembru, limitat la un singur component, cel al verbului „nud" (fără subordonați), la grupul plurimembru, cu dimensiuni diferite, după cum verbul-centru se asociază numai cu subiectul, numai cu complementul / complementele, cu subiectul și un complement sau două complemente, cu subiectul, complementul și adjuncții circumstanțiali.

În condițiile unui verb-centru cunoscut, extensiunea grupului nu depinde de alegerea liberă a locutorului, fiind determinată, în primul rând, de restricții sintactice și, numai în al doilea rând, de intențiile semantice și stilistic-discursive ale locutorului. În esență, extinderea grupului diferă:

(A) *după trăsăturile de subcategorizare (de regim) ale verbului-centru*, care, în funcție de particularitățile semantico-sintactice inerente, își atrage complementele, determinându-le ca număr și ca formă. Verbul cere de la un complement la maximum trei complemente (inclusiv subiectul), impunând fiecăruia restricții de caz, de prepoziție, iar, atunci când complementul se realizează propozițional, impunându-i, în anumite limite, și selecția unei conjuncții; vezi *infra*, exemplele grupate sub (a);

(B) *după forma de diateză din paradigma verbului-centru*, care, în funcție de utilizarea lui la formă activă, pasivă sau impersonală, poate reorganiza sintactic diferit selecția complementelor, disponibilitățile de construcție și extinderea grupului; vezi *infra*, exemplele de sub (b);

(C) *după forma din paradigma flexionară a verbului-centru*, care, trecând de la un mod personal la o formă verbală nepersonală (infinitiv, gerunziu, supin, participiu), antrenează modificări substanțiale privind extinderea și forma grupului. Formele nepersonale în ansamblu limitează, în raport cu modurile personale, posibilitățile de construcție ale centrului și, implicit, extinderea grupului, limitările fiind mai mari sau mai mici în funcție de natura formei nepersonale; vezi *infra*, exemplele de sub (c);

(D) *după actualizarea tuturor disponibilităților combinatorii ale verbului-centru sau numai a unora dintre ele*. Dintre determinări, ***circumstanțialele*** au cele

mai mari posibilități de omisiune, căci, prin natura lor, sunt determinări sintactic facultative. Prezența sau absența acestora este dictată de rațiuni semantico-pragmatice (de specificare a circumstanțelor desfășurării procesului), discursive (de ancorare situațională a procesului) și stilistice (de insistență asupra unei circumstanțe sau a alteia). Cât privește ***complementele***, care, prin natura lor, sunt determinări obligatorii, cerute de semantica și sintaxa verbului-centru, acestea permit în mai mică măsură omisibilitatea. Dacă un complement este totuși suprimabil, omisibilitatea acestuia este dictată și ea de rațiuni sintactico-semantice matriciale, unele centre verbale acceptând omisiunea unui complement, deci folosirea „absolută", iar altele nu; vezi *infra*, exemplele de sub (d);

(E) *după utilizarea unui grup prototipic sau a unui grup reorganizat sintactic, reorganizare având drept efect amalgamarea a două grupuri și, implicit, modificarea trăsăturilor combinatorii ale primului centru*; vezi *infra* (e).

(a) Verbe ca: *a burnița, a se întuneca, a ploua; a alerga, a înota; a deveni, a însemna; a depinde, a se gândi; a conveni, a plăcea, a durea, a ustura; a oferi, a trimite; a învăța* creează grupuri cu extensiuni diferite, după schema actanțială (schema de complemente) pe care o impune fiecare, limitările fiind determinate de trăsăturile de subcategorizare ale verbului-centru (vezi și **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 2; 3**):

a burnița, a se întuneca, a ploua → schemă actanțială „nudă", cu zero complemente și fără subiect (*Burnițează., Se întunecă., Plouă.*);

a alerga, a înota → schemă cu un singur actant, cel de tip special reprezentat de subiect (***Ion** aleargă., **Copilul** înoată.*);

a deveni, a însemna → schemă cu doi actanți, ambii constituind complemente de tip special, unul fiind subiectul, iar celălalt numele predicativ (***Ion** devine **profesor**., **Lectura** înseamnă **plăcere**.*);

a depinde, a se gândi → schemă actanțială cu un subiect și un complement prepozițional (***Ion** depinde **de părinți**., **El** se gândește **la copii**.*);

a conveni, a plăcea → schemă actanțială cu două complemente, dintre care subiectul, un complement de tip special, și un al doilea complement indirect (***Îmi** convine **situația**., **Îmi** place **muzica**.*);

a durea, a ustura → schemă actanțială cu două complemente, cu subiect și un al doilea complement direct (***Mă** dor **dinții**., **Mă** ustură **pielea**.*);

a trimite, a învăța → schemă actanțială cu trei complemente, unul reprezentat de subiect, iar celelalte două reprezentate, în cazul lui *a trimite*, prin complementul direct și cel indirect (***Ion** trimite **salutări prietenilor**.*), iar, în cazul lui *a învăța*, prin complementul direct și cel secundar (***Profesorul** îl învață **declinarea**.*).

(b) Verbele *a alerga, a dormi,* după cum sunt folosite la diateza activă sau la cea impersonală, își reorganizează structura actanțială, determinând pierderea unei valențe, implicit a unui actant (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 2**):

a alerga, a dormi → *Se aleargă mult., Se doarme puțin.,* construcții impersonale devenite zero-actanțiale.

Verbele *a citi, a trimite*, după cum sunt folosite la diateza activă sau la cea pasivă (sau pasiv-reflexivă), își modifică organizarea grupului, perturbări de construcție care antrenează și posibilitatea omiterii unuia dintre actanți, cel devenit complement de agent (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 1**):

a citi, a trimite → *Cartea este citită (de către...)., Documentele sunt trimise instanțelor (de către...).*

(c) Verbele *a trimite, a acorda,* dacă sunt folosite la forme verbale nepersonale, își limitează, diferențiat de la o formă la alta, posibilitățile de extindere; vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 1.**

Astfel, *a trimite,* utilizat la supin, (→*Este dificil* [***de trimis tuturor ajutoare.***]) pierde posibilitatea realizării complementului indirect prin clitic pronominal, iar, în ce privește subiectul, construcția se ambiguizează, componentul cu formă de nominativ-acuzativ (*ajutoare*) putând primi ambele interpretări (vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.4; II, Subiectul, 6.4.2.3**);

a acorda, utilizat la participiu (→[*Odată **acordate ajutoarele***], *interesul general s-a diminuat.*), creează un grup verbal participial, care, pe lângă alte perturbări de construcție, rămâne, de preferință, cu obiectul indirect neexprimat, iar, dacă îl exprimă, nu-l poate realiza niciodată prin formă pronominală clitică (*Odată ajutoarele acordate sinistraților / acordate *le...*).

(d) Verbele *a citi, a plăcea* își modifică limitele grupului, după cum își asociază sau nu circumstanțe cantitative, locative, spațiale, a căror suprimare, posibilă ca organizare sintactică, este mai puțin permisă din rațiuni semantice și discursive; vezi construcțiile: *Citesc ziarul **zilnic câte două ore în grădină.**, Îmi place **mult** gramatica.*, în care circumstanțialele sunt sintactic suprimabile.

Verbele *a învăța, a alcătui; a trimite, a aparține; a se supăra, a conta* prezintă în comun capacitatea de a primi complemente, dar se deosebesc după omisibilitatea sau neomisibilitatea unuia dintre ele; să se compare:

Ion învață [ceva] *cu plăcere.* vs **Ion alcătuiește cu plăcere.*, primul acceptând suprimarea complementului direct, iar al doilea, tot verb tranzitiv, neacceptând-o;

Guvernul trimite ajutoare [cuiva]. vs **Averea aparține.*, unde primul admite suprimarea complementului indirect, în timp ce al doilea nu acceptă același tip de omisiune;

Ion se supără [pe cineva]. vs **Ion contează.*, unde primul permite suprimarea complementului prepozițional (*se supără pe mine.*), în timp ce al doilea nu admite suprimarea complementului cu aceeași prepoziție (*contează pe mine.*).

(e) În condiții de reorganizare sintactică a grupurilor, componente exterioare grupului verbal se pot deplasa, atașându-se clitic verbului-centru. Efectul îl constituie amalgamarea a două grupuri sintactice și, implicit, suplimentarea posibilităților de combinare ale verbului.

Se pot amalgama grupurile GV + GN, ca în exemplele: *Ion **își** adoră părinții., Ion **își** așteaptă oaspeții.*, în care, prin intermediul cliticului de dativ, se transferă asupra verbului-centru o valoare posesivă, provenind dintr-un grup nominal exterior grupului verbal (vezi și **Complementul posesiv, 2.1; Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.3**). Se pot amalgama și grupurile GV + GAdj / GN, ca în exemplele: *Cartea **îi** este folositoare **lui Ion.**, Cartea **îmi** este cunoscută / dragă / familiară / necesară **mie.**, Ion **îmi** este / **îmi** devine ginere / cumnat.*, în care, prin intermediul cliticului de dativ, se atașează verbului-centru un subordonat al adjectivului sau al substantivului, dacă acestea provin din poziția de nume predicativ (vezi **Numele predicativ, 2.1.1**).

Și într-un caz, și în celălalt, verbele-centru își lărgesc posibilitățile combinatorii, devenind apte de a se combina cu dativul (vezi exemplele anterioare) sau devenind apte de a-și atașa coocurent două dative, unul clitic pronominal, altul

substantival sau pronominal nonclitic, fără ca acestea să fie coordonate sau coreferențiale (vezi exemplul: *El şi-a trimis salariul **sinistraţilor**., El şi-a oferit serviciile **acestora**.*).

3. DETERMINĂRILE OBLIGATORII (COMPLEMENTELE)

Cerute de trăsăturile semantico-sintactice matriciale ale verbului-centru, **complementele** reprezintă complinirile *obligatorii* ale verbului, nu neapărat în sensul imposibilității de omisiune, ci în sensul celei mai intime şi mai strânse relații semantico-sintactice cu verbul, ceea ce va apărea sub numele de **coeziune a grupului verbal** (vezi *infra*, **3.1**). Prin urmare, *obligativitatea* nu exclude posibilitatea de omisiune a complementului, fie o omisiune acceptată curent de unele verbe, ca în cazul utilizărilor absolute: *Elevul citeşte, scrie şi învață.* (vezi *supra*, **2.d**), fie o omisiune accidentală, contextul făcând posibilă recuperarea **oricărui** tip de complement (într-un context dialogic, sunt curente răspunsuri de tipul: – *Mai vrei cafea?* – *Mai vreau Ø.*, unde verbul *a vrea* apare fără complementul exprimat, deşi, în afara contextului, el cere prezența *obligatorie* a unui complement direct sau a unei completive directe).

3.1. *Relația verb – complemente. Realizări ale complementelor şi mărci de actanță*

Structurile [Verb + Complemente] asigură, în organizarea unui enunț, tiparul sintactic central, celelalte componente subordonându-se şi integrându-se în această structură. Coeziunea acestei structuri este extrem de puternică şi apare, în primul rând, ca efect al „atracției" şi al constrângerilor exercitate de centrul verbal asupra complementelor şi a subiectului şi, numai în al doilea rând, ca efect al constrângerilor exercitate de complemente asupra centrului (mai ales de subiect) şi de complemente unele asupra altora (vezi *infra*, **3.3**). Coeziunea are o latură **semantică**, una **sintactico-referențială**, o latură **strict sintactică** şi una **lexico-selecțională.**

3.1.1. *Coeziunea semantică* este efectul constrângerilor de rol tematic impuse de verb complementelor şi subiectului, verbul, prin trăsăturile lui semantic matriciale, determinând tiparul de structurare semantică a propoziției. Scheme de tipul: (a) [Verb + Agent], (b) [Verb + Pacient], (c) [Verb + Agent + Pacient], (d) [Verb + Agent + Pacient + Țintă], (e) [Verb + Beneficiar + Temă], (f) [Verb + Experimentator + Temă], (g) [Verb + Experimentator + Locativ], (h) [Verb + Pacient + Locativ], (i) [Verb + Pacient + Țintă] etc. corespund unor clase numeroase şi deschise de verbe şi, implicit, unor organizări semantice diverse ale grupului verbal. Aceste scheme se păstrează indiferent că verbul apare la mod personal sau la o formă verbală nepersonală (nonfinită); vezi exemple pentru fiecare tipar:

(a) *Ion aleargă. / ~ înoată. / ~ merge. / Alergând Ion... / Înotând Ion... / Mergând Ion...*;

(b) *Mâncarea se arde., Cireşele se coc., Producția creşte / descreşte., Steagul flutură., Maşina se opreşte. / Arzându-se mâncarea..., Crescând producția...*;

(c) *Ion ară pământul., Mama aranjează camera., Ion coseşte grâul., Ion învață lecția. / Arând Ion pământul,..., Aranjând mama camera,..., Cosind Ion grâul,..., Învățând Ion lecția,...*;

(d) *Ion dă bani copiilor. / ~ oferă flori mamei. / ~ trimite ajutoare sinistraților. / Dând Ion bani copiilor,...*;

(e) *Ion beneficiază de ajutor., Cartea îi foloseşte studentului. / Beneficiind Ion de ajutor,...*;

(f) *Îmi convine situația., Îmi place gramatica., Mă uimeşte discuția. / Convenindu-mi situația,...Plăcându-mi gramatica,...*;

(g) *Mă doare capul., Mă mănâncă spatele., Mă ustură limba. / Durându-mă capul,...*;

(h) *Butoiul conține benzină., Bibliografia cuprinde / include numai lucrări româneşti., Pădurea mişună de gâze., Fruntea şiroieşte de sudoare. / Conținând butoiul benzină,...*;

(i) *Scrisoarea ajunge la destinație., Eu primesc o scrisoare., Îmi vine o scrisoare. / Ajungând scrisoarea la destinație,...*

Aceeaşi schemă semantică, răspunzătoare de coeziunea semantică a grupului, nu corespunde unei singure organizări sintactice, fiecare schemă semantică putând primi, în funcție de verbul-centru, realizări sintactice diferite (vezi, de exemplu, e, f, h, i).

3.1.2. *Coeziunea sintactică* este asigurată, în primul rând, prin restricțiile de formă (de caz şi de prepoziție) impuse de centrul verbal şi, numai în cazul subiectului, prin restricții formale bilaterale, subiectul inducând verbului, când condițiile gramaticale permit, restricții de acord. Restricțiile de formă impuse complementelor nu sunt altceva decât **mărci de actanță**, mărci având rolul, pe de o parte, de a lega complementele de verb, iar, pe de alta, de a diferenția complementele între ele.

Mărcile de actanță variază: (a) de la un verb la altul; (b) de la un complement la altul; (c) de la un tip de realizare a aceluiaşi complement la altul. Realizările prototipice pentru complemente sunt cele nominale, ale căror mărci de actanță specifice sunt cazul şi prepoziția. Echivalentele funcțional-sintactice ale nominalelor actanțiale sunt formele verbale nepersonale şi propozițiile conjuncționale / relative. Mărcile specializate pentru forme verbale nepersonale sunt prepozițiile, iar, pentru realizările propoziționale, conectorii conjuncționali şi relativele. Pentru fiecare tip de realizare şi pentru fiecare tip de marcă de actanță, se pot desprinde, în ansamblul limbii, câteva trăsături cu o semnificație specială, trăsături adesea determinate sistemic şi intrând în intercondiționare cu alte particularități ale sistemului.

• Pentru **complementele realizate nominal**, este relevantă trăsătura pendulării între mărci de actanță cazuale şi mărci prepoziționale, uneori selectate pentru acelaşi tip de complement, alteori, pentru complemente diferite.

Complementul indirect, de exemplu, poate fi marcat, în funcție de structura grupului nominal din poziția complementului sau de registrul stilistic în care se utilizează, cazual şi prepozițional. Cele două realizări apar fie ca variante (*Aruncă mâncare **păsărilor.** / ~ **la păsări.***), fie în distribuție complementară, una dintre realizări – cea prepozițională – fiind obligatorie pentru o anumită componență a grupului nominal (*Trimite cartea **la doi copii.** / ~ **la doi dintre ei.** / ~ **la asemenea copii.** / ~ **la ditamai profesorul.***); vezi **Complementul indirect, 1.1**.

Complementul direct utilizează, de asemenea, ambele tipuri de mărci, fie în distribuție complementară (*El vede **filmul.** / ~ **pe Ion.***), fie ca variante, pentru acelaşi verb şi acelaşi complement (*El (îl) întâlneşte **pe student.** / ~ întâlneşte*

studentul.). Distincția, extrem de nuanțată și dificil de cuprins integral în reguli, privește caracteristicile lexicale și semantice ale nominalului din poziția complementului direct (vezi următoarele situații: *Ei aranjează **grădina.***, cu un complement direct nonanimat; *Ei (îl) angajează **pe Ion.***, cu un complement direct personal și puternic individualizat; *Ei angajează **grădinar.***, cu un complement direct personal, dar neindividualizat, cu citire „categorizantă" (categorie, specie); *Ei (l-)au șters **pe „i"** din finalul cuvântului.*, cu un complement direct nonanimat, dar individualizat.; *Ea are **pe vino-ncoace.***, cu un complement direct nonanimat și neindividualizat, unde vecinătatea lui ***pe*** asigură clasificarea ca substantiv a secvenței *vino-ncoace*); vezi și **Complementul direct, 2.1.2.**

Complementul prepozițional se marchează în exclusivitate prepozițional (*El se ceartă **cu părinții.** / ~ contează **pe părinți.** / ~ depinde **de părinți.** / ~ se gândește **la părinți.***); vezi **Complementul prepozițional, 2.1.1.**

Pentru complementele realizate nominal, este relevantă, în ansamblul limbii române, ambiguitatea unor mărci prepoziționale, care, de la un verb la altul, de la un registru stilistic la altul sau în funcție de trăsăturile nominalului, pot introduce complemente diferite. Este cazul prepoziției ***pe***, marcând, de la un verb la altul, când un complement direct (*Îl întâlnesc **pe** profesor., Te-au ales **pe** tine.*), când unul prepozițional (*Se bizuie **pe** tine., Contează **pe** tine., Se supără **pe** tine.*). Este, de asemenea, cazul prepoziției ***la***, care introduce, de la un verb la altul, complemente diferite; poate introduce un complement indirect (*Trimit ajutoare **la** copii., Arunc grăunțe **la** păsări., Ofer informații **la** doi dintre ei.*) sau unul prepozițional (*Mă gândesc **la** copii., Mă refer **la** copii., Mă predispune **la** visare.*). Este și cazul prepoziției ***de***, care, în funcție de regimul verbului și de forma lui de diateză, poate marca un complement prepozițional (*Abuzează **de** voi., Se apără **de** voi., Depinde **de** voi., Se sperie **de** voi., Se teme **de** voi.*) sau unul de agent (*Este ales **de** voi., Este preferat **de** voi., Este remarcat **de** voi., Soluția s-a respins în unanimitate **de** toți participanții.*).

În esență, pentru complementele realizate prepozițional, este impresionantă eterogenitatea prepoziției, care poate funcționa, de la un verb la altul, de la o funcție sintactică la alta, fie ca restricție de formă a verbului-centru (este cazul complementului prepozițional), fie cerută de o anumită formă de diateză (este cazul complementului de agent), fie nelegată de restricțiile sintactice ale verbului, prepoziția marcând anumite funcții sintactice, în anumite condiții de realizare a acestora (este cazul complementelor direct și indirect).

• Pentru **complementele realizate prin forme verbale nepersonale**, este relevantă, pe de o parte, specializarea unor mărci prepoziționale pentru legarea acestor complemente de centru (vezi ***a***, specializat pentru infinitiv, și ***de***, pentru supin), iar, pe de alta, ambiguitatea mărcilor, care funcționează atât ca mărci morfologice specializate pentru formele verbale nepersonale, cât și ca mărci sintactice, de legare a acestor tipuri de complement; vezi construcții ca: *Se teme **a** mai **insista.***; *Dorește, cu toată ființa lui, **a reuși.***, în care marca ***a*** îndeplinește atât un rol morfologic, de morfem liber al infinitivului, cât și unul sintactic, de legare a diverselor complemente (prepozițional și direct) de centrul verbal.

Prepozițiile înseși se „încarcă" cu valori diferite, în funcție de regimul verbului-centru și de tipul de complement pe care îl introduc. Astfel, ***de***, marcă pentru complementul realizat prin supin, funcționează diferit în construcții de tipul

(a): *Mă apuc* ***de învăţat****., S-a lăsat* ***de băut****., Mă satur* ***de citit****., A scăpat* ***de învăţat****.* sau de tipul (b): *Este important* ***de văzut****., Rămâne* ***de văzut****.,* ***Mântuie de spus*** *pe de rost.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Termină* ***de învăţat****.* În (a), ***de*** este o marcă sintactică independentă de calitatea de supin a complementului, fiind selectată şi de complemente realizate nominal; în (b), marca ***de*** este nelegată de regimul verbului (căci forma de supin apare în poziţia de subiect sau de complement direct), funcţionând ca marcă de actanţă specializată pentru supin.

Spre deosebire de infinitiv şi de supin, gerunziul, care destul de rar (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 5.3.4**) apare în calitate de complement sau de subiect, se ataşează direct verbului, fără marcă prepoziţională (*Se simte* [***venind*** *o adiere de vânt.*], *Simt* [***venind*** *o adiere de vânt.*]). Numai în cazul special al poziţiei sintactice de complement predicativ al obiectului, gerunziul tinde să se utilizeze prepoziţional, asimilând un tipar prepoziţional al substantivului, cu prepoziţia ***ca*** (*L-au denumit / L-au desemnat* [***ca fiind / ca reprezentând*** *alesul nostru.*]). Spre deosebire de celelalte forme nepersonale, participiul nu poate apărea în poziţia de complement.

• Pentru **complementele realizate propoziţional**, este relevant numărul mare de conectori-tip (complementizatori) şi de variante ale acestora. Ca realizări-tip, se disting conectorii conjuncţionali ***că, să, dacă***, primii selectaţi în funcţie de regimul verbului, iar ultimul ales în condiţiile transpunerii unei interogaţii totale (sau a unei interogaţii alternative) în vorbire indirectă (*El întreabă* ***dacă****..., El verifică* ***dacă****...*; vezi **Vorbirea directă şi vorbirea indirectă, 4**). Primii doi conectori apar fie în distribuţie complementară, selectaţi de clase diferite de verbe, fie ca variante, în construcţie cu acelaşi verb, dar cu diferenţe semantice pentru interpretarea modală a subordonatei (vezi şi **Subiectul, 2.2.3; Construcţii cu propoziţii conjuncţionale, 2.2.1.3**).

Astfel, sunt verbe care admit în poziţia complementelor numai propoziţii introduse prin ***că***: *El afirmă* ***că****..., El consideră* ***că****..., El presimte* ***că****..., El presupune* ***că****...*; *Se cheamă* ***că*** *n-ai înţeles., Rezultă* ***că*** *eşti incorect.*, iar altele care admit numai pe ***să***: *El adoră* ***să****..., El doreşte* ***să****..., El interzice* ***să****..., El preferă* ***să****...*; *Se cuvine* ***să****..., Merită* ***să****..., Rămâne* ***să****...* Sunt şi verbe care admit, succesiv, fie pe ***că***, fie pe ***să***, cu urmări asupra valorii modale a subordonatei (***că*** indică pentru multe verbe regente (nu însă pentru toate), aserţiune în subordonată, faţă de ***să***, nonaserţiune, aserţiunea presupunând şi „certitudinea" locutorului în raport cu starea de fapt din subordonată, iar nonaserţiunea, „incertitudinea / posibilitatea": *Mă bucură* ***că*** *pot face asta. / ~* ***să*** *pot face asta., Mă impresionează* ***că*** *te văd aşa. / ~* ***să*** *te văd aşa.*).

În afara celor doi conectori-tip, româna şi-a creat o variantă contextuală (sintactică), specializată pentru deplasarea preverbală a oricărui component al subordonatei (*El doreşte* ***ca*** [***toţi / astăzi / măcar o dată***] ***să*** *încercăm.*). În română, circulă şi ***ca să***, variantă liberă a lui ***să*** (*El doreşte* ***ca să*** *plece mai repede.*), neacceptată de norma literară actuală, dar frecventă în uz. Graţie celor două variante (***ca... să***, variantă disociată, şi ***ca să***, variantă nedisociată), se rezolvă parţial ambiguitatea lui ***să***, care, dacă în cele mai multe apariţii, funcţionează simultan ca marcă morfologică a conjunctivului şi ca marcă sintactică de legare a propoziţiilor completive, aici se specializează numai ca marcă morfologică.

În română funcționează și numeroase alte variante, diferențiate stilistic și enunțiativ: ***de***, ***cum că***, ***precum că***, ***cum de***, ***că să*** (vezi, de exemplu, **Subiectul, 2.2.3.8**).

3.1.3. *Coeziunea sintactico-referențială* este asigurată, în cazul unora dintre complemente, cel direct și cel indirect, și prin ***dublare***.

Dublarea are ca rol sintactic important marcarea neechivocă a unui complement (vezi, de exemplu, rolul dublării ca singur mijloc de a distinge, în anumite contexte, complementul direct de subiect: ***Țara o** cântă poetul.*, ***Noutatea o** constituie interpretarea.*; vezi rolul dublării ca singur mijloc de a distinge complementul indirect realizat cu ***la*** de cel prepozițional: ***La toți le** dăm aceleași șanse.*, ***La cinci** dintre ei **le** trimitem alimente.*).

Suplimentar, dublarea se „încarcă" și cu alte funcții, indicând, în cazul complementului direct, individualizarea nominalului-complement; vezi: ***Bucureștiul** îl știe pe dinafară.*, ***Cartea** a citit-o într-o noapte.* (complemente individualizate), dar *Străzi din București știe destul de puține.*, *Cărți citește numai noaptea.* (complemente neindividualizate).

Dublarea are și rol coeziv, legând verbul de complement, căci, prin intermediul cliticelor atașate verbului, se transferă asupra verbului informații gramaticale ale celor două complemente. Cliticele cuprind informații de subcategorizare:

– un complement sau două complemente (*El **mi**-a dăruit-**o**.*, dar ***Mă** doare.*);

– un complement direct sau unul indirect (***Îl** doare.* vs ***Îmi** convine.*);

– coreferința actanților subiect și complement direct sau indirect (***Ion se** apără.* vs ***Ion își** impune ceva.*);

– coreferința numai a unuia dintre actanți cu subiectul (***Ion și**-o dorește foarte mult.* vs ***Ion** mi **se** laudă.*).

3.1.4. *Coeziunea lexico-selecțională*, dirijată de centrul verbal prin restricțiile lexicale / selecționale impuse subiectului și complementelor, explică incompatibilități și compatibilități selecționale din interiorul grupului de tipul: *Elevul / Copilul / Profesorul citește lecția.*, dar **Peretele / *Fereastra / *Podul / *Ogorul citește lecția.* sau: *Copilul / Elevul / Profesorul citește *fereastra. / *calul. / *iarba. / *pantoful.*

3.2. Principiul „unicității" și inventarul de complemente

Structura de complemente se organizează în română, ca și în orice altă limbă, pe baza ***principiului*** general (universal) ***„de unicitate"***, potrivit căruia un centru verbal nu poate atribui complementelor sale decât o singură dată același rol tematic și aceeași funcție sintactică. Aparentele excepții sunt reprezentate de pozițiile sintactice aflate în coordonare (subiecte multiple; complemente directe sau indirecte coordonate), precum și de pozițiile sintactice dublate (complement direct dublat; complement indirect dublat, subiect dublat), situații în care componentele coordonate / dublate primesc de la centrul verbal același rol tematic și aceeași funcție sintactică. În exemplul: ***Elevul și profesorul** au organizat împreună conferința.*, cele două nominale coordonate primesc de la verb același rol (Agent) și aceeași funcție (subiect); în exemplul: *Colegii **l**-au trimis **pe Ion** la conferință.*,

complementul nominal *pe Ion* şi cel clitic pronominal *l-*, legate anaforic, primesc de la verb acelaşi rol (Pacient) şi aceeaşi funcţie sintactică (OD).

Efectul interpretativ al acestui principiu de organizare l-a constituit separarea unor funcţii sintactice pe care tradiţia gramaticală le discuta împreună (OI şi OPrep: ***Îmi** pasă **de studenţi**.*; OD şi OSec: *Profesorul **mă** învaţă **carte**.*), dar şi separarea complementului posesiv de un OI autentic (***Mi**-am oferit salariul **sinistraţilor**.*) sau separarea OD de Complementul predicativ al obiectului (*L-au desemnat **ambasador**. L-au poreclit **„grădinarul"**.*). Analiza relaţiilor sintagmatice şi paradigmatice în care se angajează fiecare dintre aceste complemente a confirmat faptul că poziţiile coocurente, dacă nu sunt coordonate sau dublate, sunt, în esenţă, diferite; vezi **Complementul secundar**; **Complementul prepoziţional, Complementul predicativ al obiectului; Complementul posesiv.**

3.2.1. *Inventarul de complemente*, atribuite de verb, câte unul singur, sau grupate câte două şi trei complemente, după capacitatea combinatorie şi de regim a verbului-centru, sunt: subiectul, complementul direct, complementul secundar, complementul indirect, complementul prepoziţional, numele predicativ, complementul predicativ al obiectului, circumstanţialul (în ipostaza de component obligatoriu cerut matricial de unele verbe).

Subiectul, complement de tip special, se distinge prin restricţii formale bilaterale (Verb → Subiect; Subiect → Verb) şi prin calitatea de „complement extern", impus, dacă verbul este biactanţial, „compoziţional" de grupul Verb + OD / OI / OPrep; ex. ***Ion** aleargă., **Elevul** citeşte un roman., Îmi trebuie **o carte**., Mă doare **capul**.*; vezi **Subiectul, 1.1.4**.

Complementul direct (OD), **complementul indirect** (OI), **complementul prepoziţional** (OPrep), complemente propriu-zise, atribuite de centrul verbal, se disting de subiect şi de alte complemente, prin relaţii binare şi prin restricţii formale unilaterale (Verb → Complement), iar, între ele, prin restricţii de formă (de caz, de prepoziţie) şi prin trăsături sintactico-referenţiale specifice (vezi, de exemplu, dublarea, trăsătură sintactico-referenţială proprie complementelor direct şi indirect, nu şi celui prepoziţional; ex.: ***Cartea o** citesc., **Cartea îi** aparţine **profesorului**., El se gândeşte **la viitor**.*; vezi **Complementul direct, 3.1.2, Complementul indirect, 3.3, Complementul prepoziţional, 1.1**).

Complementul secundar (OSec) este o specie de complement caracterizată relaţional prin participarea la o relaţie ternară, relaţie în care complementul cere nu numai prezenţa verbului, ci şi a complementului direct; ex. *Profesorul mă întreabă **rezultatul**.*; vezi **Complementul secundar, 1.1**.

Numele predicativ (NP), complement de tip special, se caracterizează, sintagmatic, printr-o relaţie obligatoriu ternară, implicând o dependenţă sintactică şi faţă de subiect; semantic, se distinge printr-un tip special de semnificaţie (cu unele excepţii, numele predicativ are o semnificaţie „predicativă", şi nu individual-referenţială); ex. *El este **profesor**., El devine **înţelept**.*; vezi **Numele predicativ, 1.1; 1.2**.

Date fiind cele două caracteristici: obligativitatea şi caracterul semantic predicativ, NP apare şi sub denumirea de ***complement predicativ*** şi, dată

fiind raportarea obligatorie la subiect, se numeşte şi ***complement predicativ al subiectului***.

Complementul predicativ al obiectului (CPO), complement de tip special; se caracterizează, ca şi numele predicativ, prin natura ternară a construcţiei, implicând atât relaţia cu verbul, cât şi o relaţie de subordonare faţă de complementul direct (sau indirect). Semantic, se caracterizează, ca şi numele predicativ, prin semnificaţia „predicativă" a complementului (o predicaţie „de denominaţie" sau una „de categorizare"); ex. *L-au botezat* ***Ion***., *Îi zic* ***Ion***.; *L-au denumit / L-au desemnat* ***profesor emerit***.; vezi **Complementul predicativ al obiectului, 1.1; 1.2.**

Deosebirea de numele predicativ este cuprinsă în cele două denumiri paralele: *complement predicativ* ***al subiectului*** (sintagmă terminologică sinonimă cu *numele predicativ*) vs *complement predicativ* ***al obiectului***.

Circumstanţialul (Circ), în ipostaza lui obligatorie, de component implicat în matricea sintactică şi semantică a verbului, apare pentru o clasă restrânsă de verbe, care cer obligatoriu fie un circumstanţial modal (*El se poartă* ***corect***.), fie un circumstanţial locativ (*El locuieşte* ***în România***.), fie un circumstanţial al ţintei / al punctului de ajungere (*El ajunge* ***la Bucureşti***.), fie un circumstanţial al sursei temporale sau locative (*Actul datează* ***din primăvară***., *Vinul provine* ***din Moldova***.), fie unul cantitativ (*Sacul cântăreşte* ***mult***.); vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.4.4; II, Circumstanţialul. Prezentare generală, 2.**

3.2.2. Funcţiile se disting după ***specificul relaţiilor*** stabilite cu verbul, atât ***prin relaţii sintagmatice*** (relaţii unilaterale vs bilaterale; structuri binare vs ternare; restricţii diferite de formă; relaţii speciale de dublare), cât şi ***prin relaţii paradigmatice*** (clase diferite de substituţie); în mai mică măsură, numai în cazul complementelor „predicative", se disting şi ***după specificul semantic*** al complementului (predicativ vs individual-referenţial).

3.2.3. Deşi grila de funcţii sintactice atribuite de verb este determinată de matricea sintactică a verbului, ea este, în oarecare măsură, oscilantă, putându-se modifica de la o etapă de limbă la alta, precum şi, în interiorul aceleiaşi etape, de la o construcţie la alta. Fenomenul ***variaţiei sintactice libere*** apare extrem de frecvent în limba română.

Unele funcţii sunt mai stabile; altele mai instabile, mai uşor supuse fenomenului de variaţie sintactică, fiind evidentă, pe de o parte, o relaţie între semantica verbului şi trăsăturile sintactice ale funcţiei, iar, pe de alta, o tendinţă de marcare mai puternică a funcţiilor cu mărci insuficiente. Astfel, cele mai stabile funcţii sunt subiectul şi complementul direct, dacă îndeplinesc rolul de Agent, respectiv de Pacient. Mai puţin stabile sunt complementul indirect şi complementul secundar, fiecare din motive diferite: primul, dată fiind eterogenitatea lui ca roluri tematice (*Trimite copiilor / şcolilor ajutoare. / Trimite la copii / către şcoli ajutoare.*; *Mi-a ajuns ştirea. / Ştirea a ajuns până la mine.; Pregătesc copiilor dulciuri. / Pregătesc pentru copii dulciuri.*; *Se sustrage obligaţiilor / de la obligaţii.*); al doilea, din nevoia de a primi o marcă formală mai puternică (*Mă sfătuieşte ceva / la ceva., Mă întreabă ceva / despre ceva.*). Sunt puternic instabile structurile verbale în care poziţia de subiect şi cea de complement direct sunt

ocupate de alte roluri decât cele prototipice (Agentul, respectiv, Pacientul), mai ales atunci când în aceste poziții apare unul dintre rolurile locative (*Mă doare gâtul / în gât., Mă apasă stomacul / la stomac.*; *Bibliografia include trei titluri. / În bibliografie se includ trei titluri.*; *Ion colindă satele / prin sate., Cuiul pătrunde materialul / în material.*).

În ansamblu, fenomenul variației de construcție a verbului este extrem de extins, manifestându-se și dincolo de aceste situații; vezi: *a vorbi rău pe cineva / a vorbi rău de cineva; a băga de seamă ceva / a băga de seamă la ceva; a-și aduce aminte pe cineva, ceva / a-și aduce aminte de cineva, de ceva; a spera ceva / a spera la ceva* etc.

3.2.4. În afara funcțiilor atribuite de verbul-centru ca disponibilitate matricială a acestuia, apar și altele, mai puțin numeroase, ca urmare a ***reorganizărilor sintactice*** (vezi *infra,* **4**), fie reorganizări de tipar sintactic (vezi pasivizarea, care determină apariția complementului de agent), fie reorganizări decurgând din deplasări de componente și, implicit, din amalgamări de grupuri sintactice (GV + GN; GV + GAdj; $GV_1 + GV_2$), verbul lărgindu-și posibilitățile de construcție prin atragerea unor componente exterioare grupului verbal primar (vezi *infra,* **4**, apariția complementului posesiv sau a predicativului suplimentar).

3.3. Relații între complemente. Structuri ternare

În structurile conținând complemente, legăturile sintactice și semantice apar nu numai între complemente și centru, ci și între complementele înseși, existând cazuri de obligativitate a coocurenței a două complemente, cazuri de coocurență facultativă și, dimpotrivă, cazuri de incompatibilitate. Există reguli generale de compatibilitate / incompatibilitate și reguli caracterizând anumite clase și subclase sintactice și sintactico-semantice de verbe.

Regulile generale privesc complementele cu statut relațional ternar. Este cazul obligativității dintre numele predicativ și subiect sau dintre complementul predicativ al obiectului și complementul direct / indirect, obligativitate cerută de trăsătura definitorie a acestor complemente, care, în structurile prototipice, cer prezența subiectului, respectiv a OD / OI, dar nu și invers. Coocurență obligatorie apare și între complementul secundar și complementul direct, cel secundar cerând prezența în aceeași structură a unui complement direct.

Regulile particulare privesc: (a) compatibilitatea OD – OI, dar și situații de excludere reciprocă. Deși complementul direct și cel indirect sunt, pentru multe verbe, coocurente (*I-am oferit* ***mamei flori.***, *Le-am citit* ***copiilor povești.***), în structurile cu verbe nonagentive de stare fizică sau psihică, apariția complementului indirect cu rolul Experimentator exclude apariția complementului direct (tipul: *Îmi convine situația., Îmi place munca., Îmi repugnă situația.*) și, invers, apariția complementului direct cu rolul Experimentator exclude apariția complementului indirect (tipul: *Mă doare capul., Mă ustură brațul., Mă indispune situația.*). (b) compatibilitatea, ca formă curentă de manifestare în cazul verbelor bivalente, a funcțiilor Subiect – OD, Subiect – OI, Subiect – OPrep, dar și situații în care fiecare dintre aceste componente poate apărea și în absența poziției subiect. Astfel, din construcții ca: *Mă plouă., Îmi merge bine., Îmi pasă de tine., Mă doare în gât.*, în care apare fie un complement direct, fie unul indirect, lipsește subiectul, ca realizare curentă a construcției sau ca realizare posibilă, variantă.

În structurile sintactice reorganizate (vezi *infra*, **4**), în care apare fie complementul posesiv, fie predicativul suplimentar, construcțiile, prin caracteristicile lor relaționale, se disting ca structuri ternare, în care:

(a) complementul posesiv implică obligatoriu şi alt complement al verbului, fie subiect, fie OD, fie OPrep, fie OI; vezi: ***Îmi** rămân copiii acasă.* (subiectul), *El **îşi** cunoaşte interesul.* (OD), *El **îşi** vede de sănătate.* (OPrep), *El nu-**şi** crede ochilor şi urechilor.* (OI), iar

(b) predicativul suplimentar implică obligatoriu fie subiectul (*Ea se întoarce **profesoară**.*, fie complementul direct (*O consider **o bună profesoară**.*) sau, mai rar, alte poziții sintactice (vezi **Predicativul suplimentar, 1.1**).

3.4. Aşezarea complementelor; neizolare fonetică / grafică

Într-o limbă ca româna, cu topică liberă, numai complementele realizate prin clitice pronominale se caracterizează prin limitări de topică, ajungându-se, în faza actuală de limbă, până la reguli de topică fixă (vezi: *am văzut-o,* dar **o am văzut*; *l-am văzut,* dar **am văzutu-l*; *i le-am dat,* dar **le i-am dat*). Pentru regulile de topică ale cliticelor pronominale, vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.5**.

În condițiile realizării complementelor prin nominale substantivale, regulile de topică sunt mult mai permisive, putându-se vorbi de *preferințe de topică*, şi nu de reguli rigide. Pentru preferințele de topică ale subiectului, vezi **Subiectul**, **4**. Când se asociază două complemente substantivale, oricare dintre complemente poate ocupa poziția din imediata vecinătate a verbului (*Le-am citit **copiilor** o poveste.*, alături de *Le-am citit **o poveste** copiilor.*, *L-am învățat **gramatică** pe elev.*, alături de *L-am învățat **pe elev** gramatică.*). Numai în cazul articulării hotărâte a complementului direct, complementul indirect coocurent preferă antepunerea față de cel direct, aşezare în condițiile căreia se rezolvă ambiguitatea (în locul construcției ambigue *Le-am trimis cartea copiilor.*, în care forma *copiilor* poate fi interpretată ca atribut genitival sau ca obiect indirect, se preferă construcția neambiguă *Le-am trimis copiilor cartea.*).

Relația strânsă față de verb explică de ce, într-o topică sintactică (nemarcată stilistic), complementele, în mod curent, nu se separă prin pauză, ceea ce, grafic, înseamnă nesepararea prin virgulă.

Regula curentă, a neizolării prin pauză (sau, grafic, prin virgulă), este încălcată în toate cazurile de ***tematizare forte*** (vezi **Organizarea tematică a enunțului, 5.4**), care determină o deplasare frontală a complementului (nominal sau propozițional), însoțită de o izolare fonetică şi o marcare intonațională specială a componentului deplasat, izolarea fiind asociată, uneori, cu o reluare anaforică a complementului (vezi: ***Pe Ion*** [*#*], *pe ăsta / pe el îl ştiu de mult.*, ***Lui Ion*** [*#*], *ăstuia / lui i-am dat destul.*, ***Lui Ion*** [*#*], ***asta*** [*#*], *n-am să i-o pot uita niciodată.*, ***Că s-au găsit nereguli*** [*#*], *asta am auzit-o deja.*).

În cazurile de ***tematizare slabă***, obținute prin deplasarea complementelor în antepunere față de verb, antepunere însoțită sau nu de dublare, complementele direct şi indirect adesea nu sunt izolate fonetic de verb, nefiind, în scris, separate prin virgulă (***Pe Ion** l-am întâlnit chiar ieri.*, ***Lui Ion** îi sunt recunoscător.*, ***Multă carte** ştie.*).

4. REORGANIZĂRI ALE GRUPULUI VERBAL. OPERAŢII CARE INFLUENŢEAZĂ INVENTARUL, IERARHIA, TOPICA ŞI VALOAREA COMPLEMENTELOR

4.1. Reorganizarea „pasivă" şi „impersonală". Complementul de agent

Grupul verbal, în ansamblu, participă la opoziţiile de diateză (vezi **I, Verbul. Categoria diatezei, 1**), al căror efect sintactic îl constituie o reorganizare profundă a grupului, cu modificări privind particularităţile de construcţie a verbului, privind ierarhia şi aşezarea complementelor, modificări care diferă după cum structura primară este tranzitivă sau intranzitivă.

4.1.1. *Pasivizarea,* operaţie care afectează, cu unele limitări semantico-selecţionale, structurile verbale tranzitive şi, în mod special, pe cele cu tranzitivitate forte (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.1**), produce, în afara schimbării formei verbului, efecte sintactice importante, constând în:

- aşezarea nominalului-complement direct în poziţia subiectului, devenind „complement extern";
- trecerea nominalului-subiect într-o poziţie postpusă verbului, cu realizare prepoziţională, reprezentând, de fapt, o nouă poziţie şi funcţie, cea de **complement de agent**;
- modificarea valenţelor verbului, în sensul ***intranzitivizării***, deci al pierderii capacităţii lui de a atribui complement direct (ex. *Elevul este lăudat de profesor.*); vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1**.

4.1.2. *Impersonalizarea* acţionează asupra unor structuri complementare celor anterioare, afectând, cu unele limite sintactico-selecţionale, o mare parte a construcţiilor intranzitive. Pe lângă schimbarea formei verbului, are drept consecinţe sintactice:

- suprimarea nominalului din poziţia subiect, poziţie care devine imposibil de saturat;
- modificarea valenţelor verbului, în sensul ***pierderii unei valenţe*** şi al trecerii, de regulă, în clasa ***verbelor zerovalente*** (ex. *Se doarme mult., Se întârzie adesea., Nu se munceşte.*); vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 2.2.1.**

4.2. Reorganizarea „cauzativ-factitivă"

Ca efect sintactic, reorganizarea „cauzativ-factitivă" este pandantul pasivului. În condiţiile introducerii unui predicat cauzativ-factitiv, fie că acesta rămâne neîncorporat lexical (*Efortul îl **face** pe sportiv să obosească., Antrenorul îl **pune** pe sportiv să alerge., Suferinţa îl **face** pe Ion să slăbească.*), fie că se încorporează în matricea lexico-semantică a verbului (*Antrenorul îl **aleargă**., Copilul îl **oboseşte**., Suferinţa îl **slăbeşte**.*), efectul sintactic este acelaşi, şi anume: ***suplimentarea numărului de valenţe*** (din monovalent verbul devine bivalent, iar, mai rar, din bivalent devine trivalent) şi ***tranzitivizarea*** verbului (să se compare utilizarea bivalentă şi tranzitivă a verbelor *a alerga, a obosi, a slăbi* din construcţiile

cauzative cu regimul monovalent şi intranzitiv din construcţiile noncauzative: *Sportivul aleargă., El oboseşte., El slăbeşte.*); vezi **Construcţii cauzativ-factitive, 1.1.**

4.3. Organizarea „reflexivă" şi „reflexiv-reciprocă"

În raport cu operaţiile anterioare, ***reflexivizarea***, ca formă specială de pronominalizare, obţinută în condiţiile de coreferenţialitate subiect – complement direct / subiect – complement indirect, nu determină modificarea tiparului sintactic primar, păstrând, pentru complemente, aceleaşi restricţii de caz şi de rol tematic şi, implicit, aceleaşi funcţii sintactice. Antrenează, în schimb, o reaşezare a complementelor, care, din poziţia prototipică a unui complement substantival, ajung, prin cliticizare, aderente verbului, legate fonetic de acesta, fie în antepunere (*Ion laudă spectacolul.* vs *Ion*$_i$ ***se***$_i$ ***laudă.***; *Ion atribuie merite numai altora.* vs *Ion*$_i$ ***îşi***$_i$ ***atribuie*** *merite.*), fie, mai rar, în postpunere (***lăudându-se***, ***atribuindu-şi*** *merite*), poziţia cliticului depinzând de forma flexionară a verbului-centru. Cliticul reflexiv, singur sau dublat emfatic, va ocupa poziţia de subcategorizare a verbului şi va îndeplini, potrivit cazului atribuit de verb, funcţia de complement direct sau indirect; vezi **I, Pronumele reflexiv, 1.2; 3; II, Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 1.2.1.1**.

O formă specială de reflexivizare o constituie ***reciprocizarea***, care, pe lângă reflexivizarea impusă de coreferenţialitate, adaugă o reorganizare mai profundă a tiparului sintactic, transformând un verb bivalent nonsimetric într-unul bivalent simetric (pentru „predicat simetric", vezi **Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 2**). Dintr-un tipar semantico-sintactic cu două propoziţii coordonate, fiecare conţinând acelaşi verb (biactanţial) şi aceiaşi actanţi, altfel însă distribuiţi în raport cu verbul-centru ([***Ion***$_i$ *laudă* ***pe Gheorghe***$_j$] *şi* [***Gheorghe***$_j$ *laudă* ***pe Ion***$_i$.]; [***Ion***$_i$ *atribuie merite* ***lui Gheorghe***$_j$] *şi* [***Gheorghe***$_j$ *atribuie merite* ***lui Ion***$_i$.]), se obţine o singură propoziţie, ale cărei caracteristici sunt:

- prezenţa subiectului multiplu (sau cu formă de plural);
- apariţia cliticului reflexiv, singur sau dublat emfatic printr-un grup pronominal reciproc dezambiguizator (***Ion***$_i$ ***şi Gheorghe***$_j$ ***/ Ei***$_{ij}$ ***se***$_{ij}$ *laudă* [*unul pe altul*]$_{ij}$; ***Ion***$_i$ ***şi Gheorghe***$_j$ ***/ Ei***$_{ij}$ ***îşi***$_{ij}$ *atribuie merite* [*unul altuia*]$_{ij}$.); vezi **I, Pronumele reflexiv, 1.2.c; II, Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 2.1.2.A**.

4.4. Reorganizarea „posesivă". Complementul posesiv

Ca efect al reorganizării şi amalgamării a două grupuri sintactice: GV + GN, în condiţiile în care GN include un component cu valoare posesivă şi este legat actanţial (mai rar, circumstanţial) de verb, verbul-centru îşi modifică numărul de valenţe, implicit de determinări, acceptând, din afara grupului, şi determinări necuprinse în matricea lui sintactico-semantică. Verbul „captează", printr-un clitic de dativ, valoarea „posesivă" din exteriorul grupului (vezi: ***I****-am cunoscut prietena.*, ***I****-am înţeles suferinţa.*, ***I****-au plecat copiii.*). În condiţiile coreferinţei cliticului de dativ cu nominalul-subiect, structura devine reflexivă (***Şi****-a adorat părinţii.*, ***Îşi*** *plânge suferinţa.*).

Noua vecinătate realizată prin clitic pronominal, care nu este de tip argumental / matricial, reprezintă o formă specială de ***complement posesiv***, cu particularități proprii:

– se realizează, de regulă, prin clitic personal sau reflexiv;

– aparține unei structuri obligatoriu ternare, implicând, în afara verbului, prezența unui grup nominal subordonat acestuia;

– dezvoltă cu unul dintre nominalele-argument (rar, cu un nominal circumstanțial) o valoare de posesie, neobișnuită pentru structurile prototipice ale grupului verbal; vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6; Pronumele reflexiv, 1.2.(b); II, Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.3**.

4.5. Recategorizarea verbului copulativ. Complementul indirect

Verbele copulative, matricial bivalente, construite prototipic cu un nominal-subiect și un nume predicativ (NP), își pot lărgi posibilitățile combinatorii, atrăgând, în formă clitică, dar și ca obiect dublat, un ***complement indirect*** din exteriorul grupului verbal, component care, la origine, reprezintă o complinire a adjectivului sau a substantivului-nume predicativ. Această nouă poziție are trăsături provenind de la ambele grupuri:

– de la verbul vecin, primește posibilitatea realizării prin clitic;

– de la adjectivul / substantivul din poziția de nume predicativ, primește restricția de caz și rolul tematic (***Le*** *este cunoscut / folositor / drag* ***tuturor copiilor***.).

La acest tipar de construcție, se recurge adesea pentru „predicativizarea” grupului adjectival / a grupului nominal, grupuri care, în absența mărcilor de predicativitate proprii, își atrag ca suport predicativ un operator copulativ (vezi *infra*, **6**).

Structura, în ansamblu, poate participa la „organizarea” reflexivă, inclusiv la cea „reflexiv-reciprocă” (vezi *supra*, **4.3**), dacă este îndeplinită condiția de coreferențialitate între subiect și complementul indirect al adjectivului (*Ion*$_i$ *își*$_i$ *este lui*$_i$ *însuși*$_i$ *cel mai mare critic*., *Ei*$_{ij}$ *își*$_{ij}$ *sunt atât de dragi*.); vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.2, 2.2.2**.

4.6. Recategorizări ale verbelor noncopulative. Predicativul suplimentar

Din reorganizarea sintactică a două structuri propoziționale (coordonate sau în raport de subordonare una față de cealaltă), dintre care cea de a doua conține componente coreferențiale cu elemente din prima propoziție, iar altele recuperabile semantic (copulativul *a fi*, operatorul pasiv *a fi*, existențialul *a fi*), verbul primei propoziții își poate modifica, accidental, posibilitățile combinatorii, atașându-și, sub forma unor determinări adjectivale, nominale, gerunziale, mai rar adverbiale, componentul semantic „predicativ” din a doua propoziție. De o mare varietate sintactică de la o construcție la alta, reorganizarea prin predicativ suplimentar se caracterizează, în esență, prin suprimarea elementelor redundante, prin deplasări de componente din subordonată în regentă, prin trecerea verbului-predicat din a doua propoziție ca formă verbală nepersonală legată de primul predicat (ex. *Maria s-a întors* ***bolnavă / profesoară***., *Maria mă consideră* ***bună*** / *o bună* ***profesoară***., *Maria mă știe* ***bolnavă / departe / învățând***.).

Vecinătatea pe care, ***accidental, numai în anumite contexte,*** şi-o ataşează primul verb, fiind atrasă din a doua propoziţie, reprezintă o poziţie de tip special, numită ***predicativ suplimentar***. Cu trăsături asemănătoare complementelor predicative (NP, CPO), predicativul suplimentar se deosebeşte profund de acestea prin caracteristica lui de a fi un component nematricial, necerut obligatoriu de semantica şi sintaxa verbului; vezi şi **Predicativul suplimentar, 1; Construcţii cu predicativ suplimentar, 1.1**.

În condiţii de coreferenţialitate a subiectului şi a complementului deplasat, construcţiile primesc şi realizare reflexivă, inclusiv în varianta ei reciprocă (*Maria*$_i$ *se*$_i$ *consideră / se*$_i$ *ştie* ***nedreptăţită.***, *Ei*$_{ij}$ *se*$_{ij}$ *cred* [*unul pe altul*]$_{ij}$ ***traficanţi*** *de droguri.*).

5. COMPONENTELE FACULTATIVE (CIRCUMSTANŢIALELE). RELAŢIA VERB – CIRCUMSTANŢIALE

În categoria **circumstanţialelor** sunt cuprinse determinările neimplicate în matricea semantică şi sintactică a verbului, acoperind, cu excepţia circumstanţialului obligatoriu (vezi *supra*, **3.2.1**), toate celelalte tipuri ierarhice de circumstanţiale (vezi *infra*, **5.1**). Şi chiar dacă aceste componente subordonate pot dobândi, din punct de vedere semantico-enunţiativ, caracter indispensabil, având în vedere rolul lor: (a) de precizare / de limitare a domeniului predicaţiei (*s-a întremat* ***fiziceşte***, *a obosit* ***psihic***, *a pierdut* ***parţial*** *averea*), (b) de ancorare situaţională, temporală şi spaţială, a procesului, având drept efect tot o limitare (spaţială şi temporală) a predicaţiei (*Lucrează* ***numai două săptămâni.***; *Îl doare capul* ***în Bucureşti, numai în lunile de iarnă.***), din punct de vedere strict sintactic, circumstanţialele au caracter facultativ, suprimarea lor lăsând enunţul corect şi complet; să se compare: *Lucrează.*, *Îl doare capul.*, grupuri obţinute prin suprimarea circumstanţialelor facultative, cu **El procedează*, **El locuieşte*, construcţii imposibile, rămase incomplete prin suprimarea circumstanţialelor obligatorii (matriciale).

În afara circumstanţialului matricial, alegerea circumstanţialelor este ***sintactic liberă***, fiind determinată de necesităţi extrasintactice, semantice şi enunţiative, fie de ancorare spaţio-temporală a procesului, de limitare a predicaţiei, de specificare intensivă sau aspectuală a predicaţiei, de introducere a atitudinii locutorului faţă de predicaţie, de indicare a cauzei, a scopului sau a consecinţei procesului etc.

5.1. Ierarhia circumstanţialelor

Deşi cu statut suprimabil, indicând, sub aspect sintactic, o anumită autonomie faţă de predicat, circumstanţialul ocupă, de la un verb la altul, de la un tip de circumstanţial la altul, de la o utilizare contextuală la alta a aceluiaşi circumstanţial, ***poziţii ierarhice diferite***, apărând fie ca interior procesului (legat intim de verb sau dominat de grupul [verb + complemente]), fie ca interior procesului, dar legat de o întreagă propoziţie / frază, cu toate circumstanţele ei de desfăşurare, fie ca exterior procesului şi planului sintactic, aparţinând, în diverse moduri, planului enunţării. Vezi actualizarea tuturor acestor situaţii într-un enunţ ca:

După cum vă spuneam, din fericire, mutându-se într-un loc nepoluat, în numai două luni, Ioana s-a refăcut fiziceşte complet., a cărui schemă sintactică este:

$[_{Circ6}$*După cum vă spuneam,*$][_{Circ5}$ *din fericire*], $[[_{Circ4}$ *mutându-se într-un loc nepoluat*], $[_{Circ3}$ *în numai două luni*] *Ioana* [[*s-a refăcut* $[_{Circ1}$*fiziceşte*]]$[_{Circ2}$ *total.*]]]], unde indicii (1–6) reflectă, în ordine descrescătoare, gradul de intimitate semantică în raport cu verbul: $Circ_1$ este cel mai intim legat de verb, având rolul de limitare a domeniului predicaţiei (*s-a refăcut **fiziceşte***); $Circ_2$ este şi el intern procesului, specificând validitatea domeniului limitat anterior (*s-a refăcut fiziceşte **total***); $Circ_3$ indică „durata" de realizare a procesului, verbul, ca verb durativ, presupunând un proces cu o anumită durată (*s-a refăcut fiziceşte total **în numai două luni***); $Circ_4$ este un circumstanţial al ansamblului propoziţional, căci numai „cauza" pe care acesta o specifică are drept efect „refacerea rapidă şi totală" (*S-a refăcut fiziceşte total numai în două luni, **deoarece s-a mutat într-un loc nepoluat.***); $Circ_5$ este un circumstanţial parantetic al enunţării, care, situat în alt plan, al modalizării, nu intervine în semantica şi sintaxa procesului (***din fericire***); $Circ_6$ este o construcţie modală totalmente exterioară conţinutului propoziţional şi frazal, plasată într-un plan nonsintactic, al enunţării discursive transfrastice (***după cum vă spuneam***).

Aparţin grupului verbal numai primele patru dintre cele şase circumstanţiale, cele legate de proces.

În funcţie de trăsăturile matriciale ale verbului, s-a efectuat deja (vezi *supra*, **3.2.1**) distincţia între circumstanţialele obligatorii (matriciale) şi cele suprimabile.

Dintre circumstanţiale, cel mai eterogen ierarhic este modalul (vezi **Circumstanţialul de mod)**, care, de la o utilizare la alta, poate apărea: (a) ca intern procesului (un modal matricial: *Profesorul se comportă / se poartă **corect**.*); (b) ca intern procesului, cu rolul de a specifica validitatea parţială sau totală a predicaţiei (*S-a distrus **total / parţial**.*); (c) tot intern procesului, un circumstanţial care califică verbul (dacă este monovalent) sau ansamblul grupului [Verb + Complemente] (*Copilul vorbeşte **corect**., El rezolvă problemele **corect**.*); (d) ca exterior procesului, un modal propoziţional sau frazal de atitudine (***Fireşte***, [*şi-a rezolvat problemele corect.*], ***Din păcate***, [*el şi-a rezolvat problemele corect, dar soluţia a fost incorectă.*]); (e) ca modal nonsintactic, aparţinând planului parantetic discursiv transfrastic (***După cum am mai spus***, *el a procedat corect.*); vezi **Circumstanţialul de mod, 1.1.1; 1.1.2,** unde construcţiile (a, b, c) sunt distinse de (d, e), primele fiind desemnate prin ***circumstanţiale de mod***, iar ultimele două, prin ***circumstanţiale de modalitate***.

Este extrem de eterogen şi circumstanţialul de relaţie, care, de la un tip de construcţie la altul, pendulează între un $Circ_1$, intim legat de proces, specificând şi limitând domeniul predicaţiei (*El corespunde **fiziceşte** cerinţelor.*), şi un $Circ_6$, plasat într-un plan al enunţării, exterior grupului verbal şi structurii sintactice propoziţionale (***Din punctul meu de vedere / De corespuns***, *Ion corespunde fiziceşte cerinţelor.*); vezi **Circumstanţialul de relaţie, 1.1; 1.3**.

Asemănător circumstanţialului de relaţie se comportă şi clasa circumstanţialelor de cauză, de scop, condiţionale, concesive, care, deşi în majoritatea apariţiilor, sunt integrate sintactic şi semantic, pot apărea şi într-o ipostază metadiscursivă şi de enunţare, situaţie în care introduc o explicaţie, o completare a locutorului sau o opinie a acestuia, având drept efect o raportare a cauzei, a finalităţii, a condiţiei, a concesiei la actul enunţării.

În utilizările curente, sunt circumstanţiale integrate sintactic în enunţ, stabilind o relaţie semantică cu ansamblul propoziţional (uneori cu un grup de

propoziţii), în structura căreia / cărora pot intra alte circumstanţiale, mai legate de verb (***Fiind foarte bolnav**, medicul a pierdut **anul acesta** examenul de rezidenţiat.*; ***Ca să-şi ajute familia**, lucra **şi sâmbăta, şi duminica**.*; ***Dacă mă vor chema**, mă voi întoarce **acasă imediat**.*; ***În ciuda eforturilor**, nu s-a descurcat **bine la examen**.*). „Dominarea" semantică a unei întregi propoziţii / fraze are ca reflex o structură sintactică de acelaşi rang cu structura dominată, circumstanţialele aici în discuţie realizându-se în mod curent propoziţional. În situaţia în care aceste circumstanţiale nu sunt formal propoziţii, se realizează prin echivalente semantice ale acestora: prin construcţii gerunziale; prin structuri prepoziţionale cu nominale abstracte; prin adverbe funcţionând ca proforme propoziţionale (***Absentând mult**, n-a putut lua examenul.*; ***De frică / Din cauza absenţelor**, n-a putut lua examenul.*; *A învăţat enorm, **altfel**, nu s-ar fi putut descurca.*).

În utilizările discursive şi metadiscursive, aceleaşi circumstanţiale apar drept componente incidente sau, mai adesea, aparent legate sintactic, dar cu legături sintactice slabe, circumstanţialul plasându-se în afara sintacticului strict, într-un plan nonsintactic al enunţării (*Examenele, **căci se apropie vertiginos venirea lor**, mă găsesc destul de nepregătit.; Şi acum, **ca să nu mai lungim vorba**, am să vă comunic notele.; **Deşi nu e treaba mea**, nu e bine să te duci la petrecere.; Rezultatele sunt sub aşteptări şi, **dacă nu greşesc**, sunt cele mai slabe din ultimii zece ani.*); vezi **Circumstanţialul de cauză, 1.3.2; Circumstanţialul de scop, 1.3.2; Circumstanţialul condiţional, 1.3.2; Circumstanţialul concesiv, 1.3.2**.

Se comportă omogen complementele instrumentale şi cele sociative, care sunt puternic legate de proces, primul, de procese de tip „acţiune" şi, implicit, de clasa verbelor agentive (*Loveşte **cu ciocanul**., Ară **cu tractorul**.*), celălalt, de verbe mai variate, excluzând însă pe cele care indică „stări fizice" (*Ion merge la teatru **cu prietenii**., Ion cade **cu prieteni cu tot**., Ion locuieşte **cu prietenii**.*, dar *Mă doare *cu prietenii.*). Nu întâmplător, prin reorganizări sintactice ale grupului, aceste tipuri de determinări ajung să ocupe poziţii actanţiale, primul putându-se actualiza ca subiect (***Ciocanul** loveşte cu putere., **Tractorul** ară mai eficient.*), iar al doilea ca element component al unui subiect multiplu (*Ion **şi prietenii** merg la teatru.*). Nu întâmplător, există verbe care ajung să încorporeze lexical rolul Instrument (*a biciui, a ciocăni, a cosi, a grebla, a mătura*) sau să includă Comitativul în structura lor de roluri (*Ion se asociază / colaborează **cu Gheorghe** pentru a rezolva treburile mai repede. / Ion **şi Gheorghe** se asociază / colaborează pentru a rezolva treburile mai repede.*).

Circumstanţialul consecutiv apare ca o „urmare" a procesului, fiind legat puternic de proces şi, în mod special, de intensificatorii acestuia, care, chiar şi atunci când nu transpar în structură, sunt implicaţi şi recuperaţi semantic (ex.: [*Munceşte* (*atât de mult*)] ***încât / de / până când** cade bolnav.*; vezi **Circumstanţialul consecutiv, 1.2**).

Există o clasă omogenă de circumstanţiale, cele aparţinând unor structuri ternare (opoziţional, cumulativ, de excepţie), care, ca şi în cazul unora dintre complemente, apar ca rezultat al reorganizărilor de propoziţii. Se deosebesc profund de circumstanţialele autentice, apropiindu-se de semantica raportului de coordonare. Presupun, ca interpretare semantică, două predicaţii, care repetă acelaşi centru verbal (în formă afirmativă / negativă), dar care, în raport cu acelaşi eveniment, îşi modifică nominalul-subiect. Dintre cele două centre verbale, rămâne

„vizibil" numai unul, celălalt fiind recuperat din construcţia globală; vezi: *N-a venit Ion; a venit Gheorghe* → ***În loc de Ion****, a venit Gheorghe.* (opoziţional); *A venit Ion; a venit şi Gheorghe* → ***Pe lângă Ion****, a venit şi Gheorghe.* (cumulativ); *Au lipsit toţi; n-a lipsit Ion* → *Au lipsit toţi, **în afară de Ion**.* (de excepţie).

Ierarhizate semantico-sintactic diferit în raport cu verbul, este clară legarea de grupul verbal a circumstanţialelor ***interne procesului*** şi a celor ***legate de proces***, dar eliminarea din componenţa GV a circumstanţialelor de opinie şi metadiscursive, a căror apariţie nu interesează planul sintactic strict, ele neintegrându-se în organizarea sintactică a propoziţiei şi a frazei. Prin natura şi poziţia lor ierarhică, tipuri întregi de circumstanţiale nu interesează grupul verbal, fiind exterioare acestuia (vezi circumstanţialele din structuri ternare). Altele aparţin grupului verbal numai cu unul dintre subtipuri sau numai cu unele dintre utilizări (astfel, subspecia de modalitate sau ipostazele de opinie şi (meta)discursive ale circumstanţialului de relaţie, precum şi ale circumstanţialelor de cauză, de scop, de condiţie şi concesie nu interesează grupul verbal).

5.2. Circumstanţialele şi principiul unicităţii

Principiul unicităţii, care guvernează organizarea complementelor, nu operează în cazul adjuncţilor / al circumstanţialelor decât cu totul izolat, pentru circumstanţialele de acelaşi tip şi aparţinând aceluiaşi nivel ierarhic.

Este evidentă posibilitatea apariţiei coocurente a două şi trei circumstanţiale semantic diferite (vezi timp, loc, mod, scop: *Lucrează **zilnic în grădină din greu pentru câştig**.*), precum şi a unui circumstanţial din clasa determinărilor obligatorii, grupat cu 1-2 circumstanţiale din clasa adjuncţilor (vezi: loc, mod, cantitate, dintre care cel modal este matricial (obligatoriu): ***La serviciu****, se comportă* ***corect câte două ore pe zi****.*). Este, de asemenea, posibilă apariţia coocurentă a aceluiaşi tip semantic de circumstanţial, aflat însă, faţă de verb, în ipostaze ierarhice diferite (vezi *supra*, **5.1**, unde apar coocurent mai multe modale şi mai multe circumstanţiale de relaţie). Este puţin probabilă însă apariţia coocurentă a două circumstanţiale din acelaşi tip semantic, dacă ele nu sunt coordonate şi dacă nu sunt ierarhic diferite. Aparentele excepţii din construcţii ca: *Locuieşte* [***în Bucureşti,*** [***în Drumul Taberei,*** [***pe strada X,*** [***la numărul 10,*** [***la etaj*** [***pe stânga***.]]]]]] nu reprezintă circumstanţiale de loc diferite, ci aceeaşi poziţie de circumstanţial locativ, care îşi restrânge, succesiv, domeniul de specificare a circumstanţei locative. Raportul dintre construcţiile prepoziţionale este, mai degrabă, apozitiv, de limitare succesivă.

5.3. Aşezarea circumstanţialelor

Caracteristicile ierarhic diferite ale circumstanţialelor au consecinţe în planul topicii şi al izolării faţă de verbul-centru. Şi deşi topica limbii române este în general liberă, se pot observa anumite preferinţe de topică, asociate cu trăsături de izolare / neizolare fonetică, trăsături legate de ierarhia circumstanţialelor.

Astfel, circumstanţialele matriciale nu sunt izolate de verb, indiferent de topica lor postpusă sau antepusă (*Acest inel valorează **mult**., **Mult** valorează acest inel!*).

Circumstanțialele de precizare / limitare a domeniului predicației (unul dintre cele două subspecii de circumstanțial de relație) sau cele de validare / specificare a domeniului predicației (unele forme de modal: *parțial, total*) sunt vecine verbului și, în general, neizolate. Nu se separă prin pauză (respectiv, prin virgulă) nici circumstanțialele interne procesului de tip sociativ și instrumental. Oricare însă dintre aceste circumstanțiale permite și tematizarea forte și / sau focalizarea, ceea ce le aduce în poziție de temă forte și / sau de focus, dislocate sau nu la stânga sau la dreapta (***Cu tractorul, nu cu plugul*** [#], *ară eficient., Ară eficient* ***cu tractorul, nu cu plugul.***; ***Parțial, nu total*** [#], *și-a rezolvat treaba.*; vezi **Organizarea tematică a enunțului, 5.6**).

Circumstanțialele enunțării, cele de tip modalizant sau cele de tip transfrastic, apar cu o intonație parantetică, marcată grafic prin virgulă, iar fonetic și ca topică, sunt izolate fie la stânga (***Din păcate*** [#], *nu l-au mai putut salva.*; ***De salvat*** [#], *nu l-au mai putut salva.*; ***După cum v-au spus*** [#], *nu l-au mai putut salva.*), fie la dreapta enunțului (*Nu l-au mai putut salva,* [#] ***din păcate.***), fie în interiorul acestuia (*Medicii,* [# ***din păcate*** #], *nu l-au mai putut salva.*). Ca topică, apar, uneori, pentru același tip ierarhic de circumstanțial, deosebiri de la o construcție la alta (de exemplu, circumstanțialul de relație al enunțării realizat prin supin nu se poate așeza decât frontal; vezi: ***De citit****, nu mai reușesc să citesc.*, dar **Nu mai reușesc să citesc, de citit.*).

Circumstanțialele depinzând de grupul [Verb + Complemente], de ancorare temporală sau locală a predicației, au adesea o topică variabilă, antepuse, postpuse sau separând grupul complementelor (***Astăzi*** *voi citi întregul volum.* vs *Voi citi* ***astăzi*** *întregul volum.* vs *Voi citi întregul volum* ***astăzi.***). Izolarea fonetică (grafic, prin virgulă) nu este obligatorie, dar poate apărea în orice context.

Circumstanțialele care stabilesc relații semantice cu propoziția / fraza întreagă (cauzale, finale, condiționale, concesive) sunt adesea izolate de restul enunțului prin pauză (care, la nivel grafic, poate fi marcată sau nu prin virgulă). Sunt izolate și toate circumstanțialele cu origine bipropozițională (opozițional, cumulativ, de excepție), pauza servind la recuperarea predicației omise.

6. FUNCȚII / POZIȚII SINTACTICE OCUPATE DE CENTRUL VERBAL

6.1. Centrul verbal la mod personal

Dacă este la ***mod personal*** (***finit***), verbul nu poate ocupa decât ***o unică poziție*** în ierarhia propozițională, cea de ***centru / de nucleu al organizării sintactice***, toate celelalte componente gravitând în jurul lui și fiind ierarhizate în raport cu nucleul central. El ***atribuie funcții*** sintactice complementelor, dar el nu reprezintă, în raport cu acestea, decât centrul lor sintactic (guvernorul sau „atribuitorul" de restricții și de funcții).

În alt plan, al enunțării, el îndeplinește ***funcția de predicat al enunțării***, funcție care, deși legată de particularități morfosintactice ale verbului, se situează ***dincolo de sintaxă***, interesând, în egală măsură, și planul pragmatic, comunicativ. Funcția de ***predicat al enunțării*** este determinată de capacitatea verbului la mod

personal de a-şi ataşa morfemele de predicativitate (MP = morfeme de mod, timp, persoană, număr), morfeme capabile să transforme o organizare sintactică într-un grup cu autonomie enunţiativă (autonomie în comunicare); vezi **Predicatul, 1.1.3.**

• În condiţiile în care MP se ataşează direct verbului (ca morfeme fixe sau mobile), predicatul este ***simplu*** (a):

(a) *Ion lucrează., ~ a lucrat., ~ va lucra., ~ ar lucra., ~ va fi lucrând., Să fi lucrat Ion?, Lucrează mai repede!*

• În condiţiile în care MP se ataşează prin intermediul unui component verbal exterior componentului semantic principal (se ataşează unui copulativ, unui operator pasiv, unui operator aspectual sau modal), predicatul este ***complex*** (b):

(b) *Ion **este** / **devine** / **rămâne** inginer.*,
*Ion **este** / **a fost** / **va fi** / **ar fi fost** lăudat.*,
*Ion **dă** să plece / **apucă** să plece / **începe** să citească / **se apucă** de citit / **continuă** a citi / **urmează** să vină.*,
*Ion **trebuie** să înveţe / **poate** învăţa / **era** să înveţe / **are** de învăţat.*

Prin combinarea de trăsături aparţinând ambelor componente, ***predicatul complex*** impune interpretarea pe mai multe niveluri (vezi **Predicatul, 2.2.2**).

La nivel strict sintactic, cele două componente îşi păstrează autonomia, componentul al doilea ocupând o poziţie sintactică distinctă, obţinută prin „acoperirea" unei poziţii de subcategorizare a operatorului verbal (altfel spus, obţinută prin actualizarea valenţelor acestuia; vezi, de exemplu, poziţia de nume predicativ (NP), în raport cu verbul copulativ (a); poziţiile de complement direct (OD) / complement indirect (OI) / complement prepoziţional (OPrep), în raport cu operatorii modali şi aspectuali (b):

(a) *Ion este / rămâne / devine **inginer**.* (NP)
(b) *Ion începe **să lucreze** / continuă **a lucra** / termină **de lucrat**.* (OD)
*Ion se apucă **de lucrat** / se pune **pe învăţat**.* (OPrep)
*Începe **a ploua**., Continuă **a-l durea** gâtul., Începe **a-i părea rău**.* (Subiect).

O situaţie aparte are ***operatorul pasiv***, pentru care s-au remarcat, sub aspect descriptiv, trăsăturile de autonomie sintactică a componentelor (posibilitatea de disociere şi de inversare: *Ion a fost de atâtea ori lăudat.*; acordul participiului în gen şi număr cu subiectul: *Ion este lăudat.*, dar *Maria este lăudată.*; posibilitatea de gradare, de progresie, de atenuare a participiului: *Ion este mai lăudat decât ceilalţi., Ion este din ce în ce mai lăudat.*; posibilitatea de negare a acestuia, paralel cu negarea întregului grup: *Ion este nu lăudat, ci, dimpotrivă, batjocorit. / Ion nu este lăudat, ci batjocorit.*; vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.1.1**). S-a remarcat, de asemenea, ***trecerea continuă*** de la un predicat pasiv la unul copulativ cu participiu; vezi şi **I, Forme verbale nepersonale, 3.4.1**.

Cum operatorul pasiv introduce o predicaţie verbală, şi nu una adjectivală (vezi **Predicatul, 2.2.1.3**), nu va fi interpretat la nivelul componentelor, grupul, în ansamblu (operator pasiv + participiu), constituind un predicat complex de tip verbal. Pentru acest grup, interpretarea sintactică şi cea enunţiativă coincid.

La nivel semantico-enunțiativ, grupul funcționează ca „bloc", îndeplinind funcția de predicat al enunțării, unitate care are reflexe și la nivel strict sintactic, și la nivel semantic. La ***nivel sintactic***, grupul manifestă, în funcție de operator, un grad mai mare sau mai mic de coeziune; la ***nivel semantic***, componentele își transferă unul altuia semnificații (de la operator spre componentul semantic principal și invers), grupul în ansamblu caracterizându-se printr-un amalgam al semnificațiilor.

Semnele coeziunii sintactice se manifestă prin (vezi și **Predicatul, 2.2.3**):

– controlul subiectului componentului sintactic subordonat de către subiectul regentului (*El începe să mănânce., El termină de lucrat., El se apucă de lucrat., Ion dă să plece., El poate lucra., Ion era să cadă,* dar imposibil *Ion începe *să mănânci tu., El termină *de lucrat tu.*);

– perturbări de valențe (*El dă / stă să cadă.*), cu pierderea totală sau parțială a valențelor originare ale primului component;

– limitări ale posibilităților de disociere (*El dă *azi / *în grabă să plece.; El stă *azi / *jos să cadă.*);

– deplasări de componente (clitice pronominale sau adverbiale), care din guvernarea celui de al doilea component ajung să „cliticizeze" pe primul (*Îl poate vedea., Îi poate spune., Se poate apăra.*; *Îi este cunoscut., Îi este frate.*; *Îl termină de spălat., Îl are de făcut.*);

– participarea blocului în ansamblu la opozițiile de diateză (*Cartea se poate citi de către studenți., Cartea poate fi citită de către studenți.* (pasiv) și la construcțiile reflexive și reciproce (*Ion se poate cruța pe sine., Ei se pot cruța unul pe altul., Ei își sunt atât de dragi / atât de cunoscuți unul altuia.*);

– pierderea posibilității de nominalizare pentru primul component al grupului (*începerea școlii de către copii,* dar *începerea *de către copii să muncească*) etc.

Sub aspect semantic, se constată următoarele:

• Fiecare component participă la predicație cu propria / propriile semnificații, cu observația că informația procurată de MP este obligatoriu purtată de primul component. De exemplu, în blocul [copulativ + NP], copulativul adaugă:

– informațiile temporale și modale (***este / a fost / va fi / ar fi*** *profesor*);

– distincția aspectuală *static / durativ / dinamic* (***este / rămâne / devine*** *profesor*);

– distincția modalizantă *factiv / nonfactiv / contrafactiv* (***este / pare / se dă*** *important / doctor*);

– unele dintre semnificațiile aduse de primul component sunt actualizate *numai contextual*, în vecinătatea componentului semantic principal (*El dă o carte.* vs *El* ***dă să iasă.***; *El se apucă de gâtul mamei.* vs *El* ***se apucă de citit.***; *El apucă marginile mesei.* vs. *El* ***apucă să plece.***; *Cărțile se pun pe masă.* vs *El* ***se pune pe plâns.***; *El trage numai foloase.* vs *El* ***trage să moară.*** etc.);

• Numai ultimul component, cel semantic principal, are capacitatea de a atribui roluri tematice. În construcții ca: *Profesorul* [*poate* ***învăța***] *pe ceilalți limba franceză., Elevul* [*se apucă* ***de citit.***], *Ion* [*trebuie* ***să trimită***] *părinților bani., Banii* [*sunt* ***trimiși***] *părinților., Ion* [*începe să devină* ***util***] *semenilor., Ion* [*este* ***frate***] *cu Gheorghe.* etc., ultimul component, fie verb la infinitiv, supin, participiu sau la conjunctiv (un conjunctiv regizat), fie adjectiv sau substantiv, este cel care atribuie roluri. Esențial de subliniat este faptul că, dacă sub aspect sintactic, fiecare

component își impune, cu unele limitări (vezi gradul diferit de transparență sintactică), restricțiile proprii de construcție, sub aspectul rolurilor tematice, numai ultimul component este responsabil de atribuirea acestora (vezi **Predicatul, 2.2.2.2**).

Semnele de coeziune sintactică și de amalgam semantic sunt *diferite* de la un bloc semantico-sintactic la altul, depinzând de prezența unui operator sau a altuia și, implicit, de gradul de gramaticalizare.

În măsura în care organizarea sintactică a grupului rămâne transparentă sau parțial transparentă, se preferă, cu excepția construcțiilor pasive, analiza sintactică diferențiată a celor două componente (cu un component regent, reprezentat de operator sau de primul operator, dacă se grupează mai mulți, și un component subordonat acestuia, care reflectă capacitatea de construcție a regentului; vezi **Predicatul, 2.2.3.5**). Există însă și construcții caracterizate prin pierderea totală a transparenței sintactice (ex.: *Dă să plece.*, *Stă să cadă.*, *El / Ei era / erau să plece.*), construcții imposibil de descompus sintactic, singura soluție fiind cea a unui „bloc sintactic și enunțiativ".

6.2. Centrul verbal la o formă nepersonală

Dacă centrul este la ***o formă verbală nepersonală*** (infinitiv, gerunziu, participiu, supin), formă inaptă de a primi morfemele de predicativitate, grupul verbal, deși are autonomie sintactică (își păstrează, cu unele restricții, posibilitățile combinatorii ale verbului, inclusiv combinarea cu nominalul-subiect), este lipsit de autonomie comunicativă, fiind inapt de a îndeplini funcția de predicat al enunțării. Pentru a obține această autonomie în comunicare, are nevoie de un suport sintactic la mod personal, suport care poate apărea fie ca exterior grupului (a), fie ca încorporând acest grup, prin legarea lui de un operator verbal (b):

(a) ***Începând ploaia devreme*** *→ s-a renunțat la excursie.*

(b) *Este* ***apreciat astăzi de toți****.* (operator pasiv), *Ion poate* ***trimite studenților cărțile astăzi****.* (operator modal), *El continuă* ***a oferi soluții celor interesați****.* (operator aspectual), *Ion se apucă* ***de trimis anonime la direcție****.* (operator aspectual), *Studentul are* ***de înapoiat cartea la bibliotecă****.* (operator modal).

În ceea ce privește disponibilitatea de asociere cu diverși operatori de predicativitate, există diferențe semnificative între grupuri, în funcție de forma verbală nepersonală aflată în poziția de centru al grupului:

• grupul gerunzial nu se poate asocia operatorilor, în timp ce toate celelalte forme nepersonale se pot atașa unui tip sau altuia de operator;

• grupul participial nu se poate atașa decât operatorului pasiv (*Este* ***cunoscută astăzi de toți****.*) sau, mai rar, celui copulativ (*Devine* ***cunoscută astăzi de toți****.*);

• grupurile infinitival și cu centru-supin se pot atașa, cu excepția operatorului pasiv, oricărui tip de operator (copulativ, aspectual, modal), cu diferențe de compatibilitate între operatorii aceluiași tip (*Elevul începe a învăța.*, dar **Începe de învățat.*; *Poate învăța.*, dar **Poate de învățat.*).

Lipsite de predicativitate, grupurile cu centru verbal la formă nepersonală pot apărea, în ansamblu, **ca poziție de subordonare**, fiind încorporate în organizarea altor grupuri sintactice:

– în componența altui grup verbal (*Ion* **se satură** ***de a împrumuta tuturor bani*** / **se satură** ***de împrumutat tuturor bani***.);

– în componența unui grup adjectival (*Este* **vrednică** ***de a fi aleasă deputat*** / ***de ales deputat***.);

– în organizarea unui grup nominal, construcții limitate la grupurile cu centru substantival (**dorința** ***de a trimite ajutoare sinistraților*** / ***de trimis ajutoare sinistraților***); numai cu totul izolat, pentru câteva centre pronominale funcționând ca profraze cataforice, se pot atașa și acestora (*Dorința tuturor nu este alta decât* **aceea** ***de a trimite imediat ajutoare***.);

– în componența unui grup prepozițional (**fără** ***a fi aleasă deputat***, **pentru** ***a fi aleasă deputat***);

– în componența unui grup adverbial (**înainte** ***de a fi aleasă deputat***, **departe** ***de a obține banii***).

Posibilitățile de integrare / încastrare sintactică în structura altor grupuri diferă: (a) după tipul de grup în care se face integrarea; (b) după cum integrarea se produce în poziții actanțiale (cu funcție de subiect sau de complement), în poziții nonactanțiale (de nume predicativ sau de circumstanțial); (c) după tipul de formă nepersonală în jurul căreia se constituie grupul.

Un grup nominal acceptă integrarea cu ușurință a unui grup gerunzial (*un profesor* ***pregătindu-și cu seriozitate studenții***) și a unuia participial (*ajutoarele* ***trimise de guvern sinistraților***), spre deosebire de un grup adjectival, care, exceptând determinativii facultativi (circumstanțialele), nu permite integrarea acelorași grupuri.

În poziții actanțiale, cele mai mari posibilități de integrare le are grupul verbal, care poate încorpora toate celelalte grupuri, inclusiv pe cel gerunzial (vezi **I**, **Forme verbale nepersonale, 5.3.4**, unde este înregistrată includerea grupului cu centru gerunzial în poziția de subiect sau de complement după verbe de percepție). Grupul participial, care nu apare în poziții actanțiale, poate fi însă integrat după verbe copulative, în poziția numelui predicativ, ca tip special de complement (vezi *supra*, **3.2.1**; vezi și **Numele predicativ, 6.1**), sau după operatorul pasiv, împreună cu care formează un grup sintactico-enunțiativ (vezi **Predicatul, 2.2.2.3**).

Atunci când includerea în matricea altor grupuri se face în poziții circumstanțiale, posibilitățile de inserare sunt mai largi, izolarea fonetică a grupurilor lărgind în și mai mare măsură libertățile de inserare (vezi **I, Forme verbale nepersonale,** construcții gerunziale și participiale absolute, **3.3.5; 5.3.2**).

GRUPUL NOMINAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Grupul nominal (GN) este partea componentă a enunțului organizată sintactic în jurul unui termen nominal (substantiv, pronume sau numeral substitut al substantivului) şi alcătuită din nominalul cu rol de centru şi din elementele direct dependente sintactic de acesta: *case* (sau *altele*) *vechi.*

Grupul nominal are mai multe tipuri de realizări. Distincția principală, în funcție de calitatea morfologică a centrului, este între grupul sintactic al substantivului, numit uneori ***grup substantival*** (*case vechi* – vezi *infra,* **2**), şi grupul sintactic al pronumelui, numit ***grup pronominal*** (*altele / acestea mai vechi* – vezi *infra,* **3**). De tip special este grupul sintactic al cărui centru e un numeral, utilizat mai ales pronominal, ca substitut al substantivului (*două mai vechi* – vezi *infra,* **2.1, 3**).

Termenul generic ***grup nominal*** desemnează oricare dintre aceste tipuri de construcții.

2. GRUPUL NOMINAL CU CENTRU SUBSTANTIVAL

Grupul substantival este constituit din substantivul-centru împreună cu disponibilitățile sale de combinare, actualizate sau nu: *El are* ***o casă*** (***veche, de cărămidă***).

Între adjuncții substantivului, o situație specială au articolul definit (*cas**a**, omu**l**, plecare**a***) şi cel nedefinit (***o*** *casă,* ***un*** *om,* ***o*** *plecare*); vezi **I, Substantivul, 3.1, 3.1.1; Clase de cuvinte, 3.3.2.**

Substantivul-centru poate apărea nearticulat: *El are* ***casă.***

Structura de constituenți a grupului nominal variază parțial în raport cu proprietățile sintactice şi selecționale (de compatibilitate semantică) ale centrului substantival, cu poziția sintactică a acestuia în enunț şi cu tipul de adjuncți (vezi *infra,* **2.1, 2.2, 2.8.1**).

2.1. Centrul

Centrul sintactic al grupului nominal poate fi un substantiv de orice tip formal şi / sau semantic (vezi **I, Substantivul, 1, 4, 5.2**).

Astfel, din punct de vedere semantico-gramatical, centrul de grup poate fi un substantiv comun nume de obiect concret (numărabil, ***casa*** *bunicilor*), un substantiv abstract (nonnumărabil, *un mare* ***curaj;*** numărabil, ***interesul / interesele*** *investitorilor*), „verbal" (***plecarea*** *bunicilor, două* ***plecări***) sau „adjectival" (***frumusețea*** *naturii*), masiv (***laptele*** *proaspăt*), colectiv (***mulțimea*** *agitată*), un nume propriu (***Bucureştiul*** *vechi*). Există diferențe de organizare a grupului

nominal în funcție de tipul semantico-gramatical de substantiv-centru (vezi *infra*, **2.2.1–2.2.3**). Particularități în ce privește structura și extinderea au în special grupurile nominale al căror centru este un substantiv de origine verbală (vezi **I, Substantivul, 4.4, 5.2.1.1**).

Numeralul utilizat substantival nu are, de obicei, adjuncți: ***Doi** și cu **doi** fac **patru**.* (vezi **I, Numeralul cardinal, 2.5.2.3**).

2.2. Adjuncții

Adjuncții substantivului sunt de diverse ***tipuri*** sub aspectul modului de realizare (vezi **II, Atributul, 2; I, Substantivul, 3.1.1**):

(a) substantive – în genitiv (*vârsta **bunicilor***), mai rar, în dativ (*acordarea dreptului de vot **femeilor**; nepot **lui Gheorghe***) sau, excepțional, în nominativ (*devenirea Operei Române **instituție** de stat,* TV, 1996);

(b) pronume substitute în genitiv (*vârsta **lor***); (mai rar) pronume substitute și nesubstitute în dativ (*acordarea dreptului de vot **acestora**; nepot **mie**, nepot **unuia** sau **altuia** dintre șefi*); pronume personale clitice în dativ cu valoare posesivă (*mersu-**ți***);

(c) numerale substitute în genitiv (*sosirea altor **cinci***), mai rar, în dativ (*înmânarea de diplome **primilor***);

(d) adjective – propriu-zise (*culoare **urâtă**, Bucureștiul **interbelic***), pronominale (*nisipul **acela***), participiale (*mulțime **agitată***), gerunziale (*mâncare **aburindă***), alte elemente cu comportament adjectival, cum sunt unele numerale (***trei** copii, **ambele** plecări*);

(e) grupări prepoziționale la care participă substantive (*drum **de țară***), pronume (*lauda **de sine***), numerale substitute (*o carte **dintre primele** publicate de autor*), verbe la infinitiv (*plăcerea **de a călători***) sau la supin (*apă **de băut***), adverbe (*etajul **de sus***);

(f) verbe la gerunziu (*apă **curgând**, listele **conținând** semnături*);

(g) adverbe (*sosirea **mâine***); substantive în curs de adverbializare (*statul la soare **ore** în șir,* vezi **I, Substantivul, 5.1.1.1**);

(h) grupări prepoziționale de elemente corelative (*distanța **de la gară până în sat***);

(i) propoziții introduse de un element relativ anaforic, al cărui antecedent este regentul propoziției (*cartea **pe care o citesc**, ziua **când ne-am întâlnit***), și propoziții relative fără antecedent în regentă (*lista **cu ce am de cumpărat***) – vezi **Construcții cu propoziții relative, 3;**

(j) propoziții conjuncționale (*siguranța **că va reuși**, dorința **să plece**, întrebarea **dacă pleci***) – vezi **Construcții cu propoziții conjuncționale, 3.1.**

Adjuncții substantivului ocupă poziția sintactică de ***atribut***, respectiv de propoziție atributivă.

Dintre adjuncți, cel ***genitival*** este specific grupului nominal (vezi *infra*, **2.2.1**), iar cel ***adjectival*** este foarte frecvent (vezi *infra*, **2.2.2**). Anumite tipuri de substantive-centru au o distribuție specifică în raport cu adjuncții (mai ales unele dintre substantivele abstracte, „verbale" sau „adjectivale" – vezi *infra*, **2.2.3**).

2.2.1. *Adjunctul genitival* este compatibil cu orice tip de substantiv regent: *casa* (*curajul, Bucureştiul*) ***bunicilor** mei*.

Adjunctul genitival participă mult mai limitat la structura altor grupuri sintactice. Astfel, genitivul este cerut de regimul sintactic al unei subclase de prepoziţii (*împotriva **corupţiei***). De asemenea, pot avea formă de genitiv adjuncţii anumitor adjective de origine verbală, utilizate şi ca substantive: (*echipa*) ***câştigătoare a trofeului***.

2.2.2. *Distribuţia* anumitor adjuncţi este *largă*, aceştia fiind compatibili cu toate tipurile de substantive regente: adjectivele propriu-zise sau participiale (*om **bun**, om **citit**, **mare** curaj, condiţie **impusă**, plecare **grabnică** sau **grăbită**, cititor **avizat**, untdelemn **vărsat**, nisip **alb**, buchet **frumos**, bunuri **furate**, România **pitorească**, Bucureştiul **reconstruit***), unele adjective pronominale (cum sunt cele posesive, echivalente ale genitivului – *copilul / interesul / nisipul / buchetul / Iaşiul **tău***), grupările prepoziţionale conţinând substantive (*casă **cu curte**, iubire **de mamă**, apă **de izvor**, armată **în retragere**, Maria **de la Sibiu***) sau adverbe (*copilul / răbdarea / vinul / mulţimea / Sighişoara **de atunci***), propoziţiile relative cu antecedent în regentă (*casa / plecarea / triunghiul / vinul / buchetul **la care se gândea**; Sfătuieşte-te cu Gheorghiu, **care ţi-e prieten!***).

2.2.3. *Distribuţia* altor adjuncţi este *limitată* la combinaţiile cu anumite tipuri semantico-gramaticale de substantive-centru.

Astfel, se combină doar cu regenţi din clasa substantivelor „verbale" (vezi **I, Substantivul, 4.4.2.2.2**) atributul în dativ şi propoziţia introdusă de un pronume relativ (sau de un compus nehotărât al acestuia) în dativ, corespunzătoare în grupul verbal complementului indirect (*acordarea dreptului de vot **femeilor*** sau (***ori**)**cui îl merită** – Acordă dreptul de vot femeilor* sau (*ori*)*cui îl merită.*); atributul în nominativ corespunzător, în grupul verbal, numelui predicativ (*devenirea Operei Române **instituţie** – Opera devine instituţie.*). Substantivele deverbale conservă caracteristicile de regim sintactic ale verbului de bază, cum sunt construcţia cu dativul şi, respectiv, cea cu nominativul nume predicativ.

Adverbele fără prepoziţie (*sosirea **mâine**, prezenţa **aici***) şi substantivele cantitative în curs de adverbializare (*statul la soare **ore** în şir*) se combină numai cu regenţi din clasa substantivelor „verbale" sau „adjectivale" (vezi **I**, *ibid.*).

Infinitivul şi propoziţia conjuncţională se pot combina ca adjuncţi numai cu substantivele abstracte: *ideea / dorinţa **de a pleca*** sau ***să plece***.

Anumite tipuri de adjuncţi prepoziţionali sau conjuncţionali apar în grupul nominal doar dacă centrul de grup este un substantiv „verbal" sau „adjectival" care păstrează parţial construcţia verbului sau a adjectivului de bază (vezi **I**, *ibid.*). Este cazul grupărilor la care participă prepoziţii-regim (*adaptare la, adaptează la; atenţie la, atent la; convertire în, converteşte în; dependenţă de, depinde de; receptivitate la, receptiv la*), al propoziţiilor introduse de conjuncţii-regim (*bănuiala că, bănuieşte că; dorinţa să, doreşte să*) şi al construcţiilor, mai ales circumstanţiale (*clasificarea / clasifică **după greutate**, mersul / mergi **fără să te sprijini** în baston, prezenţa lui – el este prezent – **îndată ce e posibil***).

Dativul posesiv substantival se combină doar cu substantive care indică relații de rudenie ori sociale: (înv.) *nepot **vecinului** nostru, ucenic **bunicului** meu* (vezi **I, Substantivul, 3.1.2.4**).

Posibilitățile de combinare cu adjuncții ale substantivelor provenite din conversiune (vezi **I, Substantivul, 5.2.1**) diferă în funcție de caracterul regulat (sistematic) sau accidental al substantivării. De exemplu, participiile substantivate de tipul (*om*) *rănit* sunt articulabile enclitic (*rănitul*) și se combină liber cu adjuncții substantivelor comune animate (*doi răniți pe care i-a îngrijit* etc.). Participiile și alte tipuri de unități substantivate accidental, prin utilizare autonimică, nu se asociază, de obicei, cu adjuncții obișnuiți ai substantivului (comp. ***Rănit* / **Rănitul*** *nu variază după gen și număr în formele de perfect compus.; Din cuvânt lipsește **i-ul**.; A scris **un b înclinat** spre stânga.*). Substantivele provenite din alte tipuri de conversiune accidentală au distribuția, de asemenea, limitată la anumite contexte: *Se adresează unui **terț** (*de acolo) / ***terțului**, *acestui **terț**.;* unele combinații sunt oarecum stabile (*în **sinea** mea*).

2.2.4. *Coeziunea* dintre componentele grupului nominal se realizează prin diverse mijloace (vezi și **I, Substantivul, 3.1.7**).

Substantivul impune adjectivului și cuvintelor cu comportament adjectival genul, numărul și cazul prin acord (*prețul **acestei cărți cumpărate** ieri,* f. sg. G).

Substantivul impune prin regim (vezi *supra,* **2.2.1, 2.2.3**) adjunctului substantival sau pronominal (inclusiv pronumelui care introduce o atributivă relativă fără antecedent) forma de caz sau construcția prepozițională – *pereții **casei**,* G; *Hai, fiecare pe la casa **cui** ne are.* (I. Creangă, *Amintiri*), G; *furnizarea de armament **combatanților**,* D; *dependența **de părinți**,* Ac cu prepoziție. De asemenea, substantivul impune construcția atributivei cu o conjuncție-regim (*I s-a transmis rugămintea **să participe la festivitate**.*).

Coeziunea în grupul nominal se realizează și prin prepoziții selectate liber (*zile **de vacanță***), prin restricțiile de topică – majoritatea numeralelor cardinale fiind antepuse (***trei** copii*), verbul cu formă nepersonală, totdeauna postpus (*dorința **de a pleca**, alimentele **conținând** conservanți, cal **de furat***) etc.

În unele tipuri de construcții, centrul substantival al grupului nominal și adjunctul său își impun reciproc restricții de formă gramaticală. Astfel, numeralul cardinal, folosit adjectival, impune substantivului regent restricții formale de număr, printr-un fel de „acord" semantic, iar substantivul impune numeralului genul și cazul, prin acord gramatical (*Cumpăr **o carte**.,* f. sg. Ac; *Cumpăr **două cărți**.,* f. pl. Ac) – vezi **Atributul, 2.1.4.** Anumiți adjuncți adjectivali antepuși se construiesc totdeauna cu regentul nearticulat (*acest / același / fiecare / cutare **om***); demonstrativele *acesta, acela* se asociază, în postpunere, cu regentul articulat enclitic (***omul** acesta*); substantivul-centru impune acestor adjective genul, numărul și cazul, prin acord (*Îl cunosc pe **acest om** / pe **omul acesta**.,* m. sg. Ac) – vezi **I, Substantivul, 3.1.5.**

> În limba română contemporană se manifestă tendința de a plasa mărcile flexionare de caz la începutul grupului nominal: *omului cel(ui) bun, domnule căpitan!* (vechi și popular, *domnule căpitane!*).

2.2.5. Grupul nominal poate varia ca *extindere,* în funcție de numărul și de complexitatea adjuncților asociați centrului substantival: *Are **casă nouă**.* (un singur

adjunct), ***această micuță casă veche de lemn,*** *bine* ***conservată, pe care tocmai o cumpărase*** (șase adjuncți), *Au distribuit* ***ajutoare*** [***constând*** [***în*** [***medicamente***]]] (adjunctul substantivului, gerunziul *constând,* este la rândul său centru de grup, selectează obligatoriu, prin regim, prepoziția *în,* fiind astfel complinit printr-un grup prepozițional; comp. **ajutoare constând* – vezi *infra,* **2.6.2**).

În construcțiile complexe, pe lângă relația sintactică existentă între substantivul-centru și adjuncții săi, se manifestă anumite relații între adjuncți (vezi *infra,* **2.6.1, 2.6.3, 2.6.4**). Relațiile de compatibilitate (de coocurență – ***o*** *casă* ***veche, această*** *casă* ***veche***) și cele de incompatibilitate (*****o această*** *casă*) au consecințe directe asupra structurii grupului.

2.2.6. *Prezența adjuncților* în grupul nominal este, în general, *facultativă gramatical.* Grupul nominal are, din acest punct de vedere, o organizare sintactică mai puțin strictă decât grupul verbal și, într-o anumită măsură, chiar decât grupurile adjectival și adverbial, în care exprimarea sau cel puțin subînțelegerea anumitor adjuncți se impune: *a se baza pe ceva, *a se baza; apt* (*pentru*); *gata* (*de*).

Cei mai mulți adjuncți ai substantivului sunt (strict formal) suprimabili. Actualizarea lor se justifică informațional. Anumite tipuri semantice de substantive-centru (cum sunt cele relaționale nume de rudenie) cer, de obicei, prezența adjunctului: *Ion este* ***cumnat cu Gheorghe.*** (*?Ion este* ***cumnat.***). Absența adjuncților modifică uneori substanțial sensul enunțului: *Toate examenele din studenție au fost pentru mine doar o simplă* ***problemă de timp.*** (O. Paler, *Autoportret*) sau *doar o simplă problemă; „unchiul George" imita parcă gesturile unui* ***om în ținută de seară*** (O. Paler, *ibid.*) sau *gesturile unui om.*

Suprimarea adjuncților categorizanți (vezi *infra,* **2.3.5.1**) face adesea ca structurile să fie incomplete semantic: *imita gesturile unui om în ținută* (*de seară*).

Adesea adjuncții calificativi, fiind, prin natura funcției lor semantice, mai slab legați de centrul substantival al grupului nominal, pot fi omiși cu ușurință: *Apărat de rele, omul e, totodată, eliberat de frică, printr-o* ***blândă*** *infuzie de încredere și speranță.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*).

Într-o situație specială se află determinanții. Prezența lor este obligatorie semantic (prin funcția lor de integratori enunțiativi), iar uneori și sintactic: *Copilul* (***acest*** *copil*) *întârzie., *Copil întârzie.*

2.3. Funcțiile semantice ale adjuncților

Adjuncții substantivului îndeplinesc diferite funcții semantice (vezi și **I, Substantivul, 3.1.3**).

Orice substantiv exprimă o categorie conceptuală (*câine* exprimă noțiunea de „câine"; în propoziția *Rex este câine.,* substantivul se interpretează intensional, este utilizat ca predicat logico-semantic, aflat în poziție sintactică de nume predicativ: „Rex are proprietățile a ceea ce, în mod obișnuit, numim *câine.*" – vezi **Numele predicativ, 1.2, 2.2.2**). Un tip de adjuncți, *determinanții* (vezi *infra,* **2.3.1** și **I, Clase de cuvinte, 3.3.1**), îndeplinesc funcția *semantico-pragmatică* de „actualizare" discursivă a conceptului exprimat de substantivul-centru, prin precizarea extensională a substantivului și prin asocierea cu un referent (*Câinele* sau ***acest*** *câine se numește Rex.*). Asocierea cu un determinant face posibilă *integrarea* substantivului în enunț.

Integrarea în enunț a substantivului se realizează (a) sub aspectul semantico-pragmatic al asocierii cu referentul și (b) sub aspectul (semantico-) sintactic al capacității de combinare (în propoziția ***Câinele** se numește Rex.*, substantivul este utilizat ca argument al predicatului semantic, în poziție de subiect). Funcția determinanților de *integratori enunțiativi* ai substantivului se manifestă numai în planul semantico-pragmatic, nu și în cel sintactic (vezi *infra*, **1.8**).

Determinanții pot cumula funcția de integratori enunțiativi cu o funcție *semantică*, de *individualizare* a referentului substantivului (*câinele* – vezi *infra*, **2.3.2**) sau / și de *cuantificare* a acestuia, introducând o precizare de ordin cantitativ (***doi** câini, **mulți** câini; A apărut cartea.*, exemplu în care articolul integrează substantivul în enunț, îl individualizează și îl cuantifică – vezi *infra*, **2.3.3**).

Adjuncții pot stabili cu substantivul regent un raport semantic, a cărui semnificație corespunde, în unele structuri, diverselor *roluri tematice* (*casa **părinților*** – Posesor, *dorința **părinților*** – Experimentator; vezi *infra*, **2.3.4**).

Adjuncții pot preciza extensiunea substantivului, în sensul *identificării* referentului (*evenimentele anului **viitor***) sau al *categorizării*, al includerii lui într-o clasă (într-un tip) de obiecte (*evenimentele anului **sportiv***), sau pot *califica* referentul substantivului regent (*evenimentele anului nu tocmai **fericit** care trecuse*) – vezi *infra*, **2.3.5.**

Adjuncții care corespund în grupul verbal sau adjectival unor circumstanțiale își mențin semnificația de tip circumstanțial atunci când sunt utilizați ca adjuncți ai substantivelor „verbale" sau „adjectivale": *S-a hotărât părăsirea **numaidecât** a imobilului., Mă deranja prezența lui **aici.**, Cel mai mult îl relaxa mersul **vara la pescuit.**, Mersul **fără să te sprijini în baston** devine o probă de curaj.* (vezi *supra*, **2.2.3**).

2.3.1. *Determinarea* (*integrarea enunțiativă*) a substantivului se realizează prin articolele definite (*cas**a**, curaj**ul***) sau nedefinite (***un** om, **o** plecare*) și prin toate elementele care cer nearticularea substantivului, îndeplinind rolul pragmatic al articolului definit. Îndeplinesc acest rol unele adjective pronominale (***acest / un / cutare** om, **ce** oraș?, frate-**său**, **altă** părere*), numerale (***doi** oameni, **două** plecări*), adjective adverbiale (***asemenea** oraș, **așa** curaj, **astfel de** copil, **altfel de** criză*).

2.3.1.1. Determinarea este *specifică grupului substantival*: exclusiv substantivul realizează referința prin combinare cu un determinant. Asocierea determinantului cu un element nesubstantival marchează substantivarea acestuia: (*mai*) *bine**le**, **acel** cineva, **un** oarecare, **o** nimica toată, **Care** doi au venit?* (vezi și **I, Substantivul, 5.2.1.4**).

2.3.1.2. Combinarea diverșilor determinanți cu numele proprii se realizează în condiții și cu efecte care particularizează această clasă de substantive (vezi **I, Substantivul, 4.5.2.4**).

Numele proprii se asociază cu un referent obiect nu prin combinare cu un determinant, ci prin natura lor, independent de contextul concret în care sunt utilizate la un moment dat. De aceea determinanții nu au funcție de integratori enunțiativi în grupul nominal al căror centru este un nume propriu.

Determinanții se combină cu numele proprii animate, în măsura în care acestea au realizat evoluții semantice de tip metonimic sau metaforic, comportându-se ca substantive comune: *Singurul Picasso din România se află acolo, și nu e o capodoperă..., dar poartă semnătura Picasso.* (M. Sorescu, *Trei*

dinți din față, apud Miron-Fulea 2003b) [„tablou pictat de Picasso"]; *Eminescu e **un** Leopardi.* (E. Ionescu, *Nu*) [„poet asemănător cu Leopardi"]; ***Nicio** Antigonă nu se mai poate împotrivi ordinii raționale a bărbatului.* (C. Noica, *Cuvânt împreună..., apud* Miron-Fulea 2003a) [„femeie precum Antigona" (numele propriu apare cu vocala finală *-a,* omonimă cu articolul definit, înlocuită prin desinența *-ă,* după modelul opoziției articulat definit / nearticulat de la substantivele comune feminine, *fata – fată*)]; *Nu cunosc pe **acest** al o mie unulea Ionescu.* (T. Arghezi, *Cimitirul Buna-Vestire, apud* Miron-Fulea 2003b) [„om numit Ionescu"]; *un domn fanariot, **un** Mavrogheni* (O. Paler, *Autoportret*) [„membru al familiei Mavrogheni"]; *Este ultimul om, **acel** Noe pe care-l și prefera.* (C. Noica, *Cuvânt împreună..., apud* Miron-Fulea 2003a); *Fetița ducea în brațe **un** Azorel cu blănița albă.* [„cățel"].

Similar se comportă unele nume proprii inanimate, în special cele compuse prin abreviere: *Dacă n-aș fi evitat să sar un gard care a fost micul meu Rubicon...* (O. Paler, *Autoportret*) [„limită impusă, interdicție, a cărei încălcare este un act de îndrăzneală și schimbă decisiv viitorul"]; *La parter s-a deschis **un** BCR.* [„o agenție a BCR-ului"]; *BCR-ul de la parter* [„agenția"].

Abrevierile care au la finală un substantiv cu articol enclitic se pot combina cu alt determinant atunci când sunt utilizate ca substantive comune: ***o** Romarta* „un magazin Romarta".

Adjectivul demonstrativ de apropiere și cel de depărtare pot apărea ca simple elemente de coeziune anaforică a construcției, pe lângă nume proprii animate: *S-a dat startul pentru concurentul următor, cu calul Ducipal. **Acest** (**acel**) Ducipal este (era) un pursânge arab.* Contextual demonstrativele (în special în variantele neliterare *ăsta, ăla*) exprimă atitudinea vorbitorului față de ființa numită, introducând o nuanță mai ales depreciativă sau ironică: *Îl lauzi prea mult pe **acest** Victor (pe Victor **ăsta**, pe Victor **ăla**)!*

Unele nume proprii inanimate se utilizează cu și fără articol enclitic, după reguli similare celor din flexiunea substantivelor comune (vezi **I, Substantivul, 3.1.5**).

Rolul articolului enclitic este morfosintactic, de marcă a cazului, obligatorie la genitiv-dativ și la acuzativ (în anumite poziții sintactice): *București(**ul**) este un oraș.* (N), *populația Bucureștiului* (G), *necesar Bucureștiului* (D), *Vizitează Bucureștiul* (Ac, complement direct). Același rol are articolul enclitic pe lângă numele proprii compuse prin abreviere, care se termină în alt sunet decât în vocală atonă (tendința limbii actuale fiind de a elimina determinantul sau de a-l separa în scris prin cratimă): *TIB-ul va fi ascuns în spatele a două turnuri gemene.* (Rlib, 2004). *PSD a părăsit sala.* (Rlib, 2004) [N]; *înscrierea în circulație a VW-ului achiziționat* (Rlib, 2004), *privatizarea CEC* (Rlib, 2004) sau *CEC-ului* [G]; *a făcut CSM-ului șapte propuneri* (Rlib, 2004), *un interviu acordat BBC* (Rlib, 2004) [D]; *legături cu KGB-ul* (Rlib, 2004), *judecător la ICCJ* (Rlib, 2004) [Ac cu prepoziție].

Abrevierile terminate în vocală atonă de obicei nu se articulează enclitic (*cu ocazia centenarului FIFA,* Rlib, 2004). Unele apar recent în formă articulată (*ONU-lui,* pronunțat [onuuluĭ]).

Formații ca *FIFA* au o formă de genitiv-dativ în *-ei, FIFEI,* după modelul declinării articulate a substantivelor comune feminine, *casa – casei.*

În nume proprii inanimate, ca *Dunărea,* elementul final *-a* omonim cu articolul definit cunoaște aceeași variație flexionară ca și articolul; *-a* este suprimat contextual după modelul opoziției de articulare a substantivelor

comune feminine: *Dunărea / marea este frumoasă.; frumusețea Dunării / mării; pe Dunăre / pe mare.*

Comportamentul este diferit atunci când numele propriu e asociat cu alt referent decât cel obişnuit: *lângă Dunăre* „fluviu", *lângă Dunărea* „clădire"; *un Carpați* (numele propriu plural este determinat printr-un singular în contextul dat, cu referire la „un pachet de țigări" sau la „o țigară Carpați", dar este incompatibil cu determinanții la singular când denumeşte un lanț de munți).

2.3.2. *Individualizarea* substantivului se poate realiza prin diverşi determinanți noncantitativi, cum sunt articolul definit sau nedefinit (***un*** *om, interesu**l***) şi unele adjective pronominale (demonstrative, ***această*** *plecare;* posesive, *frate-**meu***). În prezența articolului definit, ceilalți determinanți noncantitativi au exclusiv rol de individualizare, integrarea substantivului în discurs realizându-se prin articol: *omul acesta, fratele meu, părerile celelalte.* Determinanții numelor proprii nu au rol de individualizare, ci alte roluri semantice şi / sau gramaticale (vezi *supra,* **2.3.1.2**).

2.3.3. *Cuantificarea* substantivului se poate realiza prin anumiți adjuncți ai acestuia sau prin alte mijloace (pentru care vezi *infra,* **2.4**).

Adjuncții cuantificatori ai substantivului sunt determinanții cantitativi şi alți termeni, exteriori clasei determinanților: numeralele cardinale propriu-zise (***doi*** *copii*), distributive (***câte doi*** *copii*), colective (***amândoi*** *copiii*); unele adjective nedefinite (*câțiva, fiecare, oricare, orice, vreun; mulți, numeroşi, puțini, toți* – ***fiecare*** *om,* ***toți*** *oamenii*), interogative (*cât?* – ***câte*** *crize?*), relative (*Notează în registru* ***câte cărți s-au vândut.***), negative (*niciun* – ***nicio*** *armată*); articolul definit şi nedefinit (*cartea,* ***o*** *carte*); vezi şi **I, Substantivul, 3.1.3, 4.1.2**.

2.3.3.1. Extensiunea substantivului cuantificat poate fi o mulțime de obiecte nonvidă (*trei copii, două ploi, amândouă / toate concursurile, buchetul, un minut*), o mulțime vidă – în situația cuantificării negative (*nicio secundă*) – sau un singur obiect, implicându-se însă existența unei pluralități (*fiecare om*).

2.3.3.2. Numeralele cardinale propriu-zise şi cele colective exprimă o cantitate definită, precisă: ***două / ambele*** *case.*

Adjectivele pronominale *atât(a), cât (oricât, câțiva), ceva, mult, puțin, nişte* (şi *niscai, niscaiva,* populare), *oarecare,* alte adjective ca *destul, numeros, diferiți, diverşi* exprimă o cantitate nedefinită: ***atâția*** (***câți, câțiva, mulți, destui***) *oameni,* ***ceva*** (***nişte***) *lapte.*

Adjectivele pronominale nedefinite *fiecare* (şi *fiece,* rar, învechit), *oricare, orice,* adjectivele interogative şi / sau relative *care, ce,* construite cu substantivul-centru la singular, precum şi numeralele distributive implică nonunicitatea, se referă la o pluralitate în mod distributiv: ***fiecare*** (***oricare, orice, care?***) *om; Notează pe* ***câte o*** *foaie de hârtie.*

Referirea la pluralitate se poate face global, colectiv, substantivul cuantificat având formă de plural: ***toți / tustrei*** *oamenii.*

Cuantificatorii colectivi şi cei distributivi de tipul *fiecare, oricare, orice* sunt cuantificatori „universali", indicând referirea la o întreagă clasă referențială.

Adjectivele *care, ce* şi compusele nedefinite *oricare, orice,* adjectivele nedefinite *unii, vreunii,* construite cu substantivul-centru la plural, se referă la o subclasă de obiecte, în construcții partitive: ***orice*** (***unii***) *oameni,* ***Care*** *oameni?*

Adjectivul relativ *care*, dependent sintactic, în propoziția atributivă neinterogativă, de antecedentul său reluat din regentă, individualizează substantivul regent și uneori dezambiguizează structura, indicând neechivoc antecedentul: *A locuit la nepotul unui bun prieten al ei,* ***care nepot*** *se numea Mihai.* (același efect, de dezambiguizare, se obține prin construcția cu pronume relativ *nepot care*).

Locuțiunile adjectivale nedefinite *cine știe ce, nu știu care, nu știu ce, te miri ce,* formate cu adjectivele *care, ce,* sunt cuantificatori slabi, care introduc (uneori preponderent) o semnificație calificativă: *Nu a avut* ***cine știe ce succese.*** „multe, mari".

Articolul definit sau nedefinit exprimă unicitatea obiectului denotat de substantivul-centru: *casa,* ***o*** *casă.*

Adjectivul negativ *niciun* exprimă o cantitate nulă și se combină cu substantivul la singular: *nicio casă.* Locuțiunea *niciun fel de* se asociază cu pluralul substantivelor numărabile (*Nu are* ***niciun fel de probleme.***), fiind compatibilă și cu singularul, în cazul celor nonnumărabile (*Nu are* ***niciun fel de importanță.***).

Articolul, adjectivele de tipul *vreun, niciun* sunt cuantificatori „existențiali", indicând existența, respectiv inexistența referentului. Presupoziția de existență este asociată și altor cuantificatori: ***Unii / mulți / puțini*** *oameni călătoresc iarna.*

Valoarea generică poate fi exprimată în grupul nominal prin cuantificatorii universali și prin unii cuantificatori existențiali (articolul definit și nedefinit, *niciun*): ***Omul*** (***un om, orice om***) *are defecte.*, (***Toți***) ***oamenii*** *au defecte.*

Adjectivele numerale multiplicative și sinonimele lor adjectivale sau participiale precizează sub aspect cantitativ și totodată califică sau categorizează referentul substantivului regent: *grâul* ***însutit,*** *câștigul* ***înzecit,*** *garsonieră* ***dublă,*** *imagine* (***de***)***dublată*** (***multiplicată***), *personalitate* ***multiplă.***

2.3.3.3. Semnificația cuantificatorilor variază, în anumite limite, de la un context la altul.

Astfel, unii cuantificatori nedefiniți apar în construcții partitive: *Expoziția cuprinde toate lucrările pictorului,* ***câteva*** *tablouri sunt inedite.*

Anumiți cuantificatori dobândesc o semnificație „universală", de „totalitate", prin articulare sau prin combinare cu demonstrativul *cel:* ***Multele*** (***puținele, numeroasele, cele câteva***) *cărți pe care le-a scris sunt romane.* („toate"), față de ***Multe*** (***puține, numeroase, câteva***) *cărți pe care le-a scris sunt romane.* („unele", partitiv). Semnificația este influențată uneori de ordinea lineară a elementelor: *Cărțile* ***multe*** (***puține, numeroase***) *pe care le-a scris sunt romane.* (valoare calificativă).

Comparativul de superioritate al adjectivului *mult* poate exprima contextual aproximația (*A scris* ***mai multe*** *cărți.* „câteva"), sens dezvoltat pe baza celui comparativ (din structurile de tipul *una sau mai multe cărți,* „mai mult de una", deci „cantitate nedefinită, pluralitate").

Adjective ca *oarecare, diferiți, diverși, varii* au sens cantitativ numai când precedă substantivul: *Avea* ***oarecare*** *îndrăzneală.* „puțină"; *A cercetat* ***diferite / diverse / varii*** *fapte.* „unele". În postpoziție, aceste elemente actualizează o semnificație lexicală de tip calificativ: *om* ***oarecare*** „comun, fără importanță"; *fapte* ***diferite, diverse, varii*** „distincte, variate".

La limita cu cuantificatorii se situează adjuncții care califică (identifică sau categorizează) referentul substantivului printr-o proprietate cantitativă a acestuia: *casă **mare**, interes **major** (**maxim**), examen **parțial**, ploaie **abundentă**.*

2.3.4. *Semnificația de rol tematic* (vezi **I**, **Verbul. Prezentare generală, 4**) a adjunctului variază de la un tip de grup nominal la altul, după clasa semantico-gramaticală căreia îi aparține substantivul-centru.

2.3.4.1. Specific adjuncților numelui este rolul ***Posesor*** (vezi **I, Substantivul, 3.1.3**). Relația semantică de posesie dintre adjunct (Posesor) și centrul substantival al grupului nominal identifică indirect referentul centrului, și anume obiectul posedat. Relația de posesie subsumează diverse alte semnificații: apartenența propriu-zisă, față de un Posesor animat (*casa omului*); (într-o accepție lărgită a termenului) apartenența la un anumit loc, originea (*oamenii locului, satului*), apartenența părților la întreg (relația partitivă, *pereții casei*), apartenența la o familie (relația de rudenie, *frate / fratele vecinului*), asocierea (*cristalul mesei* „de pe masă").

Realizarea tipică a Posesorului este ***genitivul*** (*casa **bunicilor***). Posesorul se exprimă și prin diverse elemente echivalente cu genitivul: adjective pronominale posesive (*casa **mea***), grupări prepoziționale (*casa **a doi bătrâni***), propoziții relative fără antecedent introduse de un pronume în genitiv (*costumația **cui participă la carnaval***), propoziții relative introduse printr-o construcție prepozițională echivalentă cu genitivul (*suprafața **a ceea ce se vede***), dative pronominale clitice (înv. *locu-**ți***), unele adjective propriu-zise (***propria** țară* „a lor, a mea", *casa **părintească*** „a părinților"). Dativul substantival, din structurile de tipul: *frate **vecinului** nostru, ucenic **lui Gheorghe**,* are semnificație de Posesor (regentul său fiind un substantiv care indică o relație de rudenie sau socială, subsumabilă raportului de posesie); totodată dativul poate fi interpretat, în aceste structuri, ca fiind o realizare a Temei (rol asociat conceptual substantivului regent).

Unele sintagme prepoziționale exprimă posesia ca semnificație secundară, rolul lor principal fiind acela de a califica obiectul denotat de regent sau de a indica apartenența lui la o clasă (categorie) de obiecte (*casă de gospodari* „a unor gospodari" și „bine întreținută, înzestrată cu bunurile necesare etc.").

Relația de posesie este compatibilă cu diferite tipuri semantico-gramaticale de regenți: substantive comune propriu-zise (***rochia** femeii*), substantive masive (***sângele** victimei*), colective (***buchetul** Anei*), abstracte (***curajul** Anei*), nume proprii (***Mihai** al nostru, **Bucureștiul** bunicilor mei*).

2.3.4.2. Spre deosebire de substantivele prototipice, substantivele „verbale" și cele „adjectivale" (vezi **I**, **Substantivul, 4.4.2.2.2**) au asociată configurația de roluri tematice a verbului sau a adjectivului cu care se înrudesc prin formă, iar uneori numai prin conținut:

– Agentul – *munca **lui*** [*El muncește.*], *exodul **populației*** [*Populația pleacă, emigrează.*]

– Pacientul / Tema – *vinderea **casei*** [*Vinde casa.*], *lovirea **Anei*** [*O lovește pe Ana.*], *prezența **lui*** [*El este prezent.*], inclusiv în ipostaza de obiect posedat, când substantivul regent provine de la un verb de posesie – *deținerea **titlului*** [*Deține titlul.*]

– Experimentatorul – *în văzul **tuturor*** [*Toți văd.*], *cu vrerea **ta*** [*Tu vrei.*], *tristețea **lui*** [*El este trist.*]

– Cauzalul – *omor **din imprudență*** [*A omorât din imprudență.*]

– Instrumentalul – *trasul **cu arcul*** [*Trage cu arcul.*]

– Sursa, Ținta, Parcursul – *traversarea **de pe un mal pe altul, peste pod*** [*Traversează de pe un mal pe altul, peste pod.*], *mersul **la București*** - [*Merge la București.*]

– Locativul – *prezența **în casă*** [*Este prezent în casă.*]

– Beneficiarul – *cumpărarea de cadouri **copiilor*** [*Cumpără cadouri copiilor.*] etc.

2.3.4.3. În unele contexte, substantivul-centru al grupului nominal este ambiguu semantic, actualizând, pe lângă valoarea abstractă verbală („acțiune"), și o valoare derivată metonimic, adesea concretă („rezultat, obiect etc. al acțiunii"). Ambiguitatea centrului implică ambiguitatea adjunctului acestuia, care cumulează, pe de o parte, un rol tematic corelat cu interpretarea abstractă a centrului și, pe de altă parte, rolul Posesor corelat cu interpretarea concretă: *Expo-Market Herăstrău, centrul **cumpărăturilor tuturor*** (TV, 1995) [„unde toți cumpără" (Agent), „cumpărăturilor (mărfurilor) care aparțin tuturor" (Posesor)], *El se va ocupa de **denumirea instituției*** [„se va ocupa de acțiunea de a găsi o denumire instituției, va denumi instituția" (Temă), „se va ocupa de numele instituției" (Posesor)].

Anumite rădăcini lexicale, mai ales verbale, intră în formații substantivale concurente, dintre care unele au sens abstract și se construiesc cu actanți specifici verbului, iar altele au sens concret și se construiesc cu Posesor: *zugrăvirea / zugrăvitul camerei* „acțiune", cu adjunct Temă; *zugrăveala camerei* „rezultatul acțiunii", cu adjunct Posesor.

Adjuncții genitivali ai substantivelor provenite de la verbe tranzitive agentive pot fi interpretați ca având semnificație corespunzătoare, în construcția verbală, subiectului Agent sau complementului direct Temă. În aceste structuri, distincția semantică Agent / Temă se neutralizează: *lauda **studenților*** „studenții (Agent) laudă" și „(cineva) îi laudă pe studenți (Temă)"; *cercetarea **studenților*** „studenții (Agent) cercetează", „(cineva) îi cercetează pe studenți (Temă)" (substantivul-centru având sens abstract, de „acțiune"), dar și „opera (științifică a) studenților (Posesor)" (substantivul regent referindu-se la rezultatul concret al acțiunii).

2.3.4.4. De obicei, rolurile tematice sunt exprimate diferit în grupul verbal sau adjectival și în grupul nominal.

Principalii actanți de tip verbal sau adjectival își modifică forma atunci când se realizează ca adjuncți ai substantivului. Se redau prin genitiv sau prin elemente echivalente cu genitivul:

– Agentul subiect – *munca **lui*** [*El muncește.*], *munca **a doi** dintre ei* [*Doi muncesc.*], *defilare **de trupe*** [*Defilează trupe.*], *control **sârb*** „control al sârbilor" [*Sârbii controlează.*]

– Pacientul / Tema subiect, complement direct, complement indirect prepozițional – *limpezirea **vremii*** [*Vremea se limpezește.*], *prezența **lui*** [*El este prezent.*], *deținerea **a două treimi*** [*Deține două treimi.*], *lauda **de sine*** [*Se laudă pe sine.*], *vânzări **imobiliare*** „vânzări de imobile" [*Vinde imobile.*], *Fugeau de **teama turcilor.*** [*Fugeau pentru că se temeau de turci.*]

– Experimentatorul subiect, complement direct sau indirect – *în văzul **tuturor*** [*Toți văd.*], *usturimea **lui*** [*Îl ustură.*], *plăcerea **lui*** [*Îi place.*].

În general își mențin forma:

– Ținta (Destinatarul) și Beneficiarul complement indirect în dativ sau prepozițional – *trimiterea de invitații **prietenilor*** [*Trimite invitații prietenilor.*], *cumpărarea de cadouri **copiilor*** sau ***pentru copii*** [*Cumpără cadouri copiilor* sau *pentru copii.*] (grupul prepozițional putând fi interpretat și ca atribut al substantivului *cadouri*)

– diversele roluri realizate în mod obișnuit ca circumstanțiale, și anume Cauzalul (*omor / omoară **din imprudență***); Sursa, Ținta, Parcursul (*traversarea / traversează **de pe un mal pe altul, peste pod***); Locativul (*prezența / prezent **în clasă***) etc.

Propozițiile interogative indirecte, relative sau conjuncționale, sunt adesea interpretabile semantic ca expresii ale rolului Temă și își mențin în grupul nominal construcția originară, din grupul verbului sau al adjectivului: *întrebarea / întreabă **cine ești** și **dacă pleci.***

Rolul conceptual nonactanțial care subsumează diversele „stări de a fi", exprimate în grupul verbal prin nume predicativ sau prin complementul predicativ al obiectului, se poate realiza ca adjunct al numelui, cu formă de nominativ: *devenirea Operei Române **instituție** de stat* [*Opera devine instituție.*]; *numirea lui **profesor*** [*Îl numește profesor.*].

Substantivele abstracte verbale sau adjectivale utilizate contextual cu o semnificație lexicală derivată, adesea concretă, își atașează anumiți adjuncți de tip circumstanțial cu ajutorul prepoziției *de*, ca orice substantiv prototipic: *defilarea **din** piață* („rezultat al acțiunii", prep. *de* + *în*), dar *defilarea **în** piață* („acțiune"); *scrisul **de pe** hârtie* („rezultat al acțiunii, ceea ce a fost scris"), față de *scrisul **pe** hârtie* („acțiune"); *prezența **de la** cursuri* („numărul celor prezenți"), față de *prezența **la** cursuri* („faptul de a fi prezenți"). În contextele în care centrul substantival actualizează un sens lexical derivat, adjunctul nu are semnificația unui rol tematic (Locativ, în exemplele date), ci restrânge extensiunea centrului (vezi *infra*, **2.3.5**).

2.3.5. *Modificarea* (*restrângerea*) extensiunii substantivului și *calificarea* acestuia se realizează prin exprimarea unei proprietăți a referentului său.

Adjuncții care pot îndeplini în grupul nominal aceste funcții semantice sunt variați formal.

2.3.5.1. Unii adjuncți restrâng clasa referențială a substantivului regent, indicând proprietatea definitorie pentru o (sub)clasă (o categorie, un tip) de entități desemnate de grupul nominal ca ansamblu: *câine,* față de *câine ciobănesc* (denumind o rasă de câini).

Restrâng (în acest sens) referința substantivului toate adjectivele categoriale (*an **calendaristic / fiscal / sportiv / școlar**, suc **gastric**, triunghi **isoscel***). Un rol similar pot avea îmbinarea locuțională *ce fel de?* (***Ce fel de** om ești?!*), unele grupări prepoziționale la care participă substantive (*ani **de liceu**, coleg **de școală**, frunze **de copac**, flori **de măr**, sare **cu / fără sodiu**, sală **de concerte**,* inclusiv substantive cu sens relațional – *văr **după mamă**, Sunt frați numai **după tată**.*) sau supine (*cal **de furat***), dar și genitive (*omul **interesului***).

Îmbinarea *un fel de* nu îndeplineşte acelaşi rol semantic, ci exprimă, de obicei, incertitudinea asupra referentului: *Peste oraş se lăsa un fel de ceață.*

Restrângerea clasei referențiale a substantivului se poate realiza şi în sensul identificării referentului, distingându-l explicit sau numai implicit de alți referenți. Pot îndeplini acest rol: adjectivele ordinale (numerale, adjective propriu-zise ca *ultim, penultim, antepenultim,* îmbinarea *cel din urmă,* adjectivul interogativ *al câtelea? – **prima,** şi nu **ultima** casă; **A câta** încercare?*); diferite tipuri de grupări prepoziționale, la care participă substantive (*oameni **din sat,** peretele **dinspre stradă***), pronume (*o carte **de-astea***), infinitive (*Ai obligația **de a citi,** nu şi **de a memora** textul.*) sau adverbe (*cartea **de acolo,** furtuna **de atunci***); unele tipuri de propoziții relative neizolate cu antecedent în regentă (*băiatul **care vine,** locul **unde / în care mă aflu***) sau fără antecedent (*teama **de ceea ce s-ar putea întâmpla***) şi propoziții conjuncționale (*E momentul **să fac o precizare despre natura ascezei.*** – A. Pleşu, *Despre îngeri*); gerunziile (*Am corectat paginile **conținând** bibliografia*); genitivul (în construcții ca *problema **banilor***).

Adesea adjuncții categorizanți au şi rol de identificare a referentului: *În decembrie se încheie anul **fiscal,** nu şi anul **şcolar.**, Poartă haine **de furat** sau **de căpătat.*** De tip special sunt genitivul sau grupul prepozițional cu rol denominativ (*galeria **oglinzilor,** ziua **de marți***).

2.3.5.2. Adjuncții cu rol de calificare sunt în special adjectivele calificative (*cu **minunata şi teribila** ei nepăsare* – O. Paler, *Autoportret*). De tip special sunt construcțiile stabile, cu valoarea superlativului absolut, fie vechi (*în vecii vecilor, în veci de veci*), fie mai recente (argotice – *băiat de băiat, filme de filme*) şi construcțiile comparative nonatributive, interpretabile şi ca presupunând elipsa unui adjectiv: *o zi* [lungă] *cât o viață, față* [albă] *ca zăpada.*

2.3.5.3. Distincția semantică dintre „categorizare" şi „calificare" nu e totdeauna netă, multe contexte fiind ambigue din acest punct de vedere: *Dimineața, când văd lumina **cenuşie** care se strecoară de-afară printre jaluzele, sunt fericit că voi vedea din nou cerul limpezindu-se.* (O. Paler, *Autoportret*) [„un anume fel de lumină" sau „o lumină, iar aceasta este cenuşie"].

2.3.5.4. Adjuncții restrictivi şi cei calificativi au o compatibilitate combinatorie extrem de largă. Ei se pot asocia cu orice tip de substantive-centru: comune propriu-zise (***an** fericit*), masive (***făină** albă, veche*), colective (***armată** înfometată*), abstracte (***curaj** mare*), „verbale" sau „adjectivale" (***moarte** grabnică, **plânsul** care se oprise, **stare** de funcționare, **tristețe** apăsătoare*), nume proprii (*bunul **Ion***). Nu orice tip de adjunct se combină însă cu toate tipurile de substantive (vezi *supra,* **2.2.2, 2.2.3**).

2.4. Cuantificarea grupului nominal

În grupul nominal, cuantificarea se realizează atât prin adjuncții substantivului-centru (vezi *supra,* **2.3.3.**), cât şi prin alte mijloace.

2.4.1. Forma flexionară de număr (singular / plural) a substantivului exprimă (prin mărci gramaticalizate – desinențe) o informație intrinsecă de tip cantitativ (*casă, case*). În unele contexte, forma de singular poate avea semnificație de pluralitate distributivă: *Cei trei au ajuns* [„fiecare"] *la spital cu **capul** spart., Vai de **capul** nostru!* („al fiecăruia").

2.4.2. Cuantificarea substantivului se realizează de asemenea prin adverbe şi prin grupări adverbiale fără funcţie sintactică, ce introduc în grupul nominal o semnificaţie de tip restrictiv (*decât, doar, numai, exclusiv*), cumulativ (*încă, şi*), cumulativ-negativ (*nici, nici măcar, nici cel puţin*), implicând existenţa unei pluralităţi: *Numai copilul a plecat.* („altcineva nu a plecat"); *Şi copilul a plecat.* („copilul şi altcineva / alţii au plecat"); *Nici măcar copilul nu a plecat.* („copilul şi altcineva / alţii nu au plecat"); *transportul urma să fie însoţit de încă un angajat înarmat* (Rlib, 2004 – „de un angajat şi de altcineva / alţii"; adverbul cuantifică aici grupul nominal *un angajat,* care include cuantificatorul *un*).

Tipuri speciale sunt combinaţiile (din exprimarea familiară, colocvială) cu particula adverbială cantitativă *la: Au venit* ***la*** *oameni!* („mulţi oameni"), *Mănâncă* ***la*** *pâine!* („multă pâine") şi cele cu adverbul exclamativ *ce* şi prepoziţia *de*(*-a*): *Ce de mere ai cules!* („multe mere"), *Ce de*(*-a*) *pâine mânca!* („multă pâine").

2.4.3. Grupul nominal se poate combina cu substantive care precizează cantitatea referentului său (*majoritate, mulţime, grup, parte, jumătate, sfert, număr, serie* etc.; vezi şi **I, Substantivul, 4.3**). Uneori substantivul cu sens cantitativ este formal regent, antepus faţă de substantivul pe care îl cuantifică. Dependenţa sintactică dintre substantivul cuantificat şi cel cuantificator se realizează prin forma de genitiv (*A citit majoritatea* ***cărţilor cumpărate.***) sau prin prepoziţiile *de, din, dintre* (*A citit o mulţime* ***de cărţi,*** *o parte* ***dintre cărţi.****; Jumătate* ***din lapte*** *s-a stricat.*).

În unele contexte verbul şi adjectivul se acordă cu substantivul cuantificat (centrul semantic al grupului nominal), nu cu substantivul cantitativ (centru formal) cu care sunt în relaţie sintactică: *O mulţime de cărţi sunt noi.*, nu *este nouă.* Între (a) *Se văd o mulţime de oameni.* şi (b) *Se vede o mulţime de oameni.* există o diferenţă de conceptualizare: în enunţul (a), actantul Temă („ceea ce se vede") este plural, *oameni,* iar substantivul *mulţime* este un cuantificator al Temei; în enunţul (b), actantul Temă („ceea ce se vede") este singular, *mulţime,* iar gruparea prepoziţională *de oameni* îi precizează semantic conţinutul.

Contextual, în special în cazul substantivelor masive sau al celor abstracte (vezi **I, Substantivul, 4.1, 4.2**), şi alte cuvinte pot fi asimilate cantitativelor: ***o mână*** *de orez; A băut* ***o ceaşcă*** *de cafea.; Adaugă* ***un vârf de cuţit*** *de sare şi* ***o picătură*** *de oţet.;* ***un pic*** *de linişte;* ***un strop*** *de fericire;* ***un dram*** *de noroc* etc.

Unele substantive cantitative apar şi după grupul nominal, având o valoare apropiată de cea a adjectivelor (fam. *A citit cărţi o mulţime, o grămadă.* „multe") sau a adverbelor (pop. *Parcurge drumul / calea jumătate.* „cât").

În poziţia substantivului cantitativ, mai ales antepus, cu prepoziţie, apar (îmbinări cu) numerale fracţionare (***două treimi*** *dintre absolvenţi*) şi diverse structuri echivalente cu acestea (***a treia parte*** *dintre absolvenţi;* ***trei procente*** */ 3% din voturi* etc.).

> În structurile cu elementele în ordine inversă, *partea a patra,* numeralul este ordinal şi nu are semnificaţie cantitativă, fiind mai degrabă restrictiv, identificator (vezi *supra,* **2.3.5.1**).

De asemenea, în poziţia substantivului cantitativ pot fi utilizate unele substitute pronominale sau numerale, asimilate cu adjuncţii cantitativi: ***câte*** (***atâtea, unele, două***) *dintre cărţi.*

2.4.4. O construcţie specifică limbii române este cea care cuprinde un numeral cardinal (cuantificator) urmat de prepoziţia *de* şi de substantivul cuantificat: *douăzeci de oameni* (vezi **I**, **Numeralul, 2.4**). Substantivul poate fi interpretat drept centru sintactic în grupul nominal, iar numeralul ca adjunct al său cuantificator, prin analogie cu structurile fără *de* (*nouăsprezece oameni*), în construcţiile în care substantivul, şi nu numeralul, impune acordul în gen al adjectivelor şi al elementului *cel:* (*cei*) *douăzeci* (*cei două mii*) *de* ***oameni prezenţi***. Organizarea sintactică a grupului nominal este mai puţin clară în structurile în care cuantificatorul este un substantiv numeral (***zeci şi zeci, sute, miile*** *de oameni prezenţi*) şi în structurile în care acordul se face cu cuantificatorul (***cele două milioane*** *de oameni,* ***miile*** *de dolari* ***cheltuite*** *ilegal*). Calitatea substantivală a cuantificatorului şi, mai ales, acordul indică inversarea raportului sintactic în acest tip de grupuri nominale, cuantificatorul fiind centrul, iar substantivul cuantificat, adjunctul său.

2.4.5. Selecţia cuantificatorilor diferă parţial în funcţie de caracteristica substantivului-centru de a fi numărabil sau nenumărabil (pentru detalii, vezi **I**, **Substantivul, 1.3**).

Numele de acţiune şi câteva nume de stare având corespondent verbal sunt compatibile cu cuantificatorii adverbiali specifici verbului, care nu apar în construcţia celorlalte substantive (vezi **I**, **Substantivul, 4.4.2.2.2**): numeralele adverbiale cardinale şi ordinale (*plecarea* ***de două ori****, existenţa* ***pentru prima dată*** *a unor dovezi*), adverbele numerale multiplicative (*răsplătirea* ***înzecit***), unele adverbe temporale aspectuale (*plecarea* ***frecvent, totdeauna***), unele substantive utilizate adverbial (*mersul pe jos* ***ore*** *în şir, cititul* ***dimineaţa***).

2.4.6. Cuantificatorii se pot combina între ei ori cu alte elemente (cum sunt negaţia, expresiile aproximării etc.), formând structuri cuantificate complexe: ***nu fiecare*** *casă,* ***nu toate*** *casele,* ***aproape / mai / cam toate*** *casele,* ***aproape nicio*** *casă* (structuri partitive); ***mai mult*** (***mai puţin***) ***de trei*** *cărţi,* ***peste / sub / nici / vreo trei*** *procente* (structuri nedefinite); ***aproximativ 4 la sută*** *dintre francezi* (Rlib, 2004 – structură partitivă nedefinită); *adună în fiecare an* ***tot mai puţini*** *specialişti* (Rlib, 2004 – structură care exprimă progresia nedefinită); ***o*** *oră* ***şi trei sferturi, un*** *metru* ***şi jumătate, o*** *unitate* ***şi trei optimi*** (numere mixte, alcătuite dintr-un numeral cardinal propriu-zis şi unul fracţionar sau un echivalent al acestuia, substantivul fiind la singular, intercalat între cuantificatori în exprimarea comună, dar în formă de plural şi plasat după cuantificatori în transpunerea verbală a notaţiei cifrice – ***una şi trei optimi*** *unităţi*).

Adjectivul *vreun* şi articolul nedefinit, cu valoare generică, pot exprima în construcţiile negative o semnificaţie similară aceleia a cuantificatorilor negativi (vezi **Negaţia, 2.2.3**): *N-a citit niciodată vreo / o carte., O cárte n-a citit!* (cu intonaţie de tip special) [„n-a citit nicio carte"].

Cuantificatorul negativ *niciun* şi marca negativă *nici* îşi pot asocia substantive, mai ales cantitative, cu efect de intensificare a cuantificării negative în grupul nominal: ***nicio picătură*** *de apă,* ***niciun dram*** *de noroc, Nu se vede* ***nici picior de*** *om.* [„niciun om"] (vezi *supra,* **2.4.3**, şi **Negaţia, 2.5**).

2.4.7. Uneori *„domeniul"* cuantificatorului (secvenţa cuantificată) afectează şi elemente din afara grupului nominal.

Semnificația cuantificatorului se extinde uneori asupra regentului față de care grupul nominal cuantificat este dependent sintactic: *Memorează fiecare cifră.* „pe rând" (acțiunea verbului regent e realizată distributiv); *Memorează câteva cifre din număr.* (cuantificare partitivă); *Memorează toate cifrele.* „deodată sau pe rând" (structură ambiguă, acțiunea verbului realizându-se colectiv sau distributiv). Unii regenți sunt semantic incompatibili cu anumite tipuri de interpretare (de exemplu, fraza *Citește toate ziarele.* descrie o acțiune realizată distributiv, deși perspectiva asupra obiectului acțiunii este colectivă, globalizantă).

Cuantificatorii restrictivi permit mai multe interpretări. Ei au asociată o semnificație negativă implicită, care se poate extinde fie asupra unui domeniu restrâns, care include și regentul grupului cuantificat (*Vreau să plece* ***numai Ion.*** [„vreau să *nu* plece altcineva"]), fie asupra unui domeniu mai larg, care include un grup sintactic supraordonat, eventual întregul enunț („*nu* vreau să plece altcineva"). Faptul explică „mobilitatea", libertatea de topică a cuantificatorilor de acest tip: *Vede la distanță de* ***numai doi metri*** (*de* ***doi metri numai, numai de doi metri, numai la distanță de doi metri, numai la doi metri distanță***).

Extragerea unui grup nominal care include anumiți cuantificatori, cum sunt cei distributivi, și deplasarea lui la început de frază are drept consecință extinderea domeniului de cuantificare asupra întregii fraze: *E obligatoriu să participe* ***fiecare student****.* [„obligația este ca fiecare student să participe"]; ***Fiecare student*** *e obligatoriu să participe.* [„pentru fiecare student în parte, obligația este să participe"].

2.5. Modificarea raportului dintre constituenți

Inversiunea constituenților grupului nominal poate modifica raportul sintactic dintre aceștia. Construcțiile au, în general, valoare comparativă; prin inversiune, adjunctul comparativ al substantivului din construcția de bază devine centru în grupul nominal modificat: *Ce pari de lumânări* [*lumânări cât parii*]*!* (B. Ștefănescu Delavrancea, *Hagi Tudose*); *bruma de avere pe care o avea* [*avere cât bruma* (*de puțină*)]; *vipera* (*asta*) *de Irina* [*Irina este* (*rea, perfidă*) *ca o viperă*]; *hoțul* (*hoțomanul*) *de Radu* [*Radu este* (*șiret, șmecher*) *ca un hoț*].

Un tip special de inversiune se realizează în structurile în care adjectivul (dependent sintactic de substantiv în construcția de bază) se substantivează prin articulare (*prostul de Radu* [*Radu este prost*]) sau prin sufixare (dobândind valoare superlativă – *o frumusețe de cățel* [*un cățel foarte frumos*]).

2.6. Structuri complexe

Structurile complexe ale grupului nominal includ adjuncți cu structură complexă și / sau mai mulți adjuncți dependenți sintactic de centrul grupului.

2.6.1. Grupul nominal poate include ***mai mulți adjuncți de tipuri diferite*** ai centrului. Adjuncții diferă formal și / sau sub aspectul funcției semantice. De exemplu, în grupul nominal *altă frumoasă oglindă venețiană a ei, cu reflexe cenușii, pe care o cumpărase la Murano,* apar șase adjuncți: determinantul *altă;* adjectivul calificativ *frumoasă* și cel categorial *venețiană;* genitivul *a ei;* grupul prepozițional *cu reflexe* (*cenușii*); propoziția relativă *pe care o cumpărase la Murano.*

2.6.1.1. Cele mai numeroase *restricții de coocurență* privesc utilizarea articolului definit (vezi **I, Substantivul, 3.1.5**). Există, de asemenea, reguli stricte

de coocurență și de topică a celorlalte elemente care aparțin clasei determinanților (vezi **I, Clase de cuvinte, 3.3**).

Adjuncții care nu sunt realizați prin determinanți, susceptibili de a se combina cu orice tip semantico-gramatical de substantiv-centru, au compatibilități de coocurență largi: genitivul, adjectivul, substantivul cu prepoziția *de*, propoziția relativă neinterogativă. Frecvent apar grupate sintagme cu prepoziții diferite: *coleg **de școală cu mine***. Adjuncții ce caracterizează individual o anumită clasă semantico-gramaticală de regenți nu se combină cu adjuncții specifici altei clase; de exemplu, infinitivul (atribut numai al substantivelor abstracte) nu se subordonează niciodată aceluiași centru de grup ca dativul posesiv substantival (specific regenților nume de rudenie și de relații sociale). Pronumele clitice (dative posesive) au distribuție limitată astăzi la anumite tipuri de contexte (vezi **I, Substantivul, 3.1.2.4**); cliticele se pot atașa unui adjectiv articulat enclitic, antepus substantivului-centru (***propria-i** casă*) și pot fi coocurente cu anumiți adjuncți postpuși, mai ales adjectivali (*propria-i casă **veche***), substantivali sau adverbiali cu prepoziție (*propria-i casă **de la țară, de acolo***), propoziționali relativi neinterogativi (*propria-i casă, **care e la țară***).

Anumiți adjuncți ai substantivelor verbale sunt obligatoriu sau de regulă coocurenți și alcătuiesc împreună cu regentul o structură ternară, analogă cu structura grupului verbal corespunzător. Astfel, dativul și construcțiile echivalente cu dativul, care corespund în grupul verbal complementului indirect, apar, în general, în prezența unui adjunct corespunzător complementului direct al verbului: *furnizare **de armament** – furnizează armament – **combatanților** (**la numeroși combatanți, cui s-a angajat în luptă, la câți s-au angajat în luptă**)*. Grupul prepozițional complement de agent și propoziția completivă de agent sunt de asemenea coocurente în grupul nominal cu un adjunct ce corespunde subiectului pasiv: *avertizarea **lor de către inspector** (**de către cine are datoria să o facă**) – **Îi** avertizează inspectorul (cine are datoria să o facă)*.

Genitivul cu valoare de subiect și cel cu valoare de obiect direct nu se combină cu același substantiv verbal: **ultima **lui** înfrângere **a turcilor***.

2.6.1.2. În grupul nominal, *ordinea lineară* a adjuncților de tipuri diferite se bazează parțial pe reguli gramaticale sau pragmatice și, în unele situații, este modificabilă stilistic.

Anumiți adjuncți, ca determinanții sau adjuncții categorizanți, sunt mai strâns legați semantic de centru și tind să se grupeze cu acesta, alcătuind o unitate, astfel încât alți adjuncți determină semantic unitatea integrală, și nu strict centrul substantival al grupului nominal. Topica reflectă ierarhia adjuncților, în sensul că determinativul întregului grup fie precedă grupul (***ultima** premieră teatrală*), fie îl urmează (*o intrare secretă **mascată**; Harap-Alb vede altă drăcărie și **mai mare***. – I. Creangă, *Harap-Alb*).

Posesorul realizat ca substantiv (în genitiv sau în dativ) urmează în general după adjuncții calificativi și categorizanți (adjective, substantive cu prepoziție): *casa **veche** (**și frumoasă**) **a bunicilor**, lecția **de gramatică a profesorului***, (înv.) *nepot **de soră vecinului** nostru*. Posibilitatea distanțării genitivului față de regent trebuie pusă în legătură cu prezența elementului *al*, care, deși nu este propriu-zis pronume în aceste contexte, își menține parțial natura pronominală, stabilind cu

centrul substantival al grupului nominal o relație anaforică (vizibilă în acord – *casa a* f. sg.) și oferind astfel un suport sintactic adjunctului genitival. Posibilitatea distanțării substantivului în dativ posesiv este asigurată de raportul semantic puternic, de tip actanțial, cu Posesorul. Inversiunea se realizează mai ales cu adjuncții adjectivali. Aceștia pot fi deplasați, introducându-se un suport sintactic de tipul *cel* (*casa bunicilor cea veche*) sau pot fi izolați (*casa bunicilor, veche și frumoasă*). Posesorul lexicalizat prin pronume în genitiv sau prin adjectiv pronominal posesiv are o topică mai liberă decât substantivul: *casa* ***lui / mea veche****, lecția* ***lui / sa de gramatică*** (în această poziție substantivul în genitiv este uneori ambiguu sintactic – *lecția* ***profesorului de gramatică*** –, putând fi interpretat ca regent al atributului prepozițional următor), *ultima* ***lui / sa*** (****a scriitorului***) *apariție* ***în public.***

Mai ales adjectivul pronominal posesiv, dar și genitivul pronumelui personal se pot insera între constituentele unor substantive compuse nesudate: *câinele* ***său*** *lup, blocul* ***lui*** *turn.*

Între substantivul verbal regent și genitivul subiectiv sau obiectiv postpus se poate intercala un adjectiv: *asumarea* ***deschisă a opțiunii*** *republicane* („Dilema", 1993). Genitivul subiectiv sau obiectiv postpus poate fi precedat de un substantiv cu prepoziție (*organizarea* ***în muzeu a acestor expoziții***) sau poate fi urmat de o sintagmă prepozițională (*diviziunea* ***istoriei după principii*** *exterioare sau* ***în spirit*** *dogmatic* – G. Călinescu, *Istoria*).

Adjectivele antepuse regentului se raportează semantic, adesea, la o grupare mai largă: ***noua lecție de gramatică*** *a profesorului;* proprietatea „nou" este enunțată despre obiectul „lecția de gramatică", acesta fiind argumentul semantic al predicatului adjectival. Adjectivul poate fi distanțat de regent când relația sa cu acesta este clar marcată prin acordul în gen și număr: ***cursul*** *de gramatică* ***nou al*** *profesorului.* Între centrul substantival al grupului nominal și adjectivul postpus, strâns legat și neizolat de centru, nu se intercalează de obicei alți adjuncți: *votarea separată a legilor, *votarea legilor separată* (posibil însă *votarea legilor, separată,* cu adjectivul izolat).

Adjuncții adverbiali sunt mai slab legați semantic și formal de centrul grupului nominal decât adjuncții adjectivali. Adverbul nu exprimă însușiri ale referentului substantivului, ca adjectivele, ci, în general, circumstanțe, fiind asociat regenților din clasa substantivelor „verbale" sau „adjectivale" (vezi *supra,* **2.2.3**). Adverbul poate urma după un adjunct legat actanțial (tematic) de substantivul-centru și se raportează semantic, în această situație la grupul nominal în ansamblu: *votarea legilor* [„în mod"] *separat* (*legilor,* Temă).

Topica genitivelor și a adverbelor depinde de condițiile pragmatico-stilistice: adjunctul rematic tinde să îl urmeze pe celălalt; adverbul antepus genitivului este marcat de emfază: *întrunirea* ***astăzi a noului Parlament.***

Genitivul precedă, în general, verbul cu formă nepersonală: *plăcerea* ***Mariei de a citi*** (sau *plăcerea de a citi a Mariei* și, cu genitivul antepus regentului, *naiva* ***lor*** *încercare* ***de a imita*** *stilistica bizantină* – G. Călinescu, *Istoria*), *sosirea* ***lor până a se însera,*** *ajutoarele* ***ministerului constând*** *în bani* (sau *ajutoarele constând în bani ale ministerului*), *hainele* ***ei de căpătat*** (sau *hainele de căpătat ale ei*).

Adjuncții realizați ca propoziții și cei însoțiți de determinări se plasează mai ales după adjuncții nepropoziționali fără determinări: *îndemnarea lor **să renunțe**, participarea astăzi **la demonstrația de protest**.*

Adjunctul prepozițional corespunzător complementului de agent și acuzativul cu *de* corespunzător subiectului sau complementului direct precedă alți adjuncți prepoziționali deoarece se leagă mai strâns de substantivul verbal regent, prin rolul lor tematic: *capturarea armelor **de către gardiști** **cu complicitatea** unor militari, distribuirea **de certificate** **la** toate **oficiile** poștale.* Acuzativul cu *de* subiectiv sau obiectiv tinde să urmeze imediat după regent; faptul e explicabil prin funcția de categorizare pe care acest adjunct o îndeplinește concomitent cu rolul tematic: *ultima lansare **de disc** a interpretului, acordarea **de premii** de către fundație* (grupul prepozițional exprimă actantul Temă și tipul de eveniment sau de activitate la care se referă substantivul verbal regent). Adjunctul construit cu o prepoziție-regim urmează adesea imediat după regent, precedând alte grupuri prepoziționale: *adaptarea **la situație** **în** scurt **timp**.* Adjuncții prepoziționali care exprimă o informație cunoscută tind să se plaseze mai aproape de regent, uneori printr-o inversiune cu efect de focalizare: *organizarea **în august** de alegeri generale.*

Construcțiile prepoziționale gramaticalizate pentru a exprima un raport de genitiv au, în general, caracteristicile distribuționale ale genitivului postpus față de regent; de exemplu, *cheamă populația la **comemorarea, marți,** 21 decembrie, **a 4 ani** de la jertfa eroilor* (EZ, 1993). Construcțiile prepoziționale nu precedă regentul.

Ordinea lineară a elementelor (adjective categoriale + grup prepozițional) corespunde unei restrângeri succesive a referinței regentului, într-un exemplu ca: *pe podeaua **metalică mobilă de deasupra tampoanelor*** (O. Paler, *Autoportret*).

2.6.2. Grupul nominal complex presupune prezența unor ***adjuncți care, la rândul lor, sunt centre ale unor grupuri sintactice***. Unui grup nominal îi poate fi astfel subordonat un grup verbal (*pagini **conținând bibliografia***), adjectival (*carte **utilă elevilor***), mai rar adverbial (*întreruperea discuției **relativ devreme / târziu***).

O situație specială este aceea în care grupul subordonat este nominal (substantival sau pronominal): *terasa **apartamentului vechi,** părerea **altora mai competenți**.*

Grupurile subordonate au o structură internă analizabilă sintactic. Centrul (exceptând verbul la mod personal) are funcție dublă, fiind și atribut în grupul nominal; celelalte componente îndeplinesc o funcție în raport cu regentul lor (de exemplu, în construcția *carte utilă elevilor,* adjectivul *utilă* este atribut, iar substantivul *elevilor* este obiectul indirect al adjectivului).

Uneori prezența adjuncților atributului este obligatorie sintactic și / sau semantic, adjuncții fiind strâns legați de regentul lor; suprimarea adjuncților atributului conduce la structuri incomplete gramatical sau modifică sensul acestora: *pagini conținând bibliografia – *pagini conținând, copilul devenit adult – *copilul devenit, carte utilă elevilor – carte utilă* „în general", *sfârșitul anului școlar – sfârșitul anului* „calendaristic" (în absența altor precizări contextuale cu privire la referent).

Grupul nominal este o structură semantică supraordonată, care integrează un grup sintactic adjunct. Componentele integrate pot fi analizate sintactic, însă *coerența semantică* a grupului din care fac parte este mare. Grupul nominal, ca unitate semantică de tip complex, are un ***centru principal,*** care coincide cu centrul principal sintactic al întregii structuri (***sfârșitul** anului școlar, **carte** utilă elevilor*),

şi unul sau mai multe ***centre secundare,*** care coincid cu centrul sintactic al grupurilor adjuncte (*sfârşitul* [***anului*** *şcolar*], *carte* [***utilă*** [***studenţilor*** [*filologi*]]]). Grupul nominal poate domina sintactic şi încorpora semantic mai multe grupuri-adjuncte, subordonate unul altuia: *plăcerea* [*de* [*a mă arunca* [*pe* [*nisipul cald*]]]] (O. Paler, *Autoportret*) – *de a mă arunca* şi *pe nisipul,* grupuri prepoziţionale; *a mă arunca pe nisipul,* grup verbal; *nisipul cald,* grup nominal.

De tip special sunt structurile în care adjunctul substantivului este o grupare cu prepoziţia *de* care introduce în grupul nominal un grup prepoziţional (vezi şi **I, Prepoziţia, 3.3.5**), adesea circumstanţial: *zborul* ***de peste oraş*** [*Zboară peste oraş.*], *operaţia* ***de la*** *picior* [*Se operează la picior.*]. Uneori cele două prepoziţii fuzionează: *defilarea* ***din Bucureşti*** [*Defilează în Bucureşti.*].

2.6.3. Grupul nominal poate include ***mai mulţi adjuncţi de acelaşi tip*** ai centrului. Aceştia stabilesc între ei raporturi de coordonare (*casă* ***veche,*** *dar bine* ***conservată***), de echivalenţă sau apozitive (*o casă totuşi* ***veche, dărăpănată***).

De obicei, adjuncţii diferiţi ca formă sunt *coordonabili* în măsura în care îndeplinesc aceeaşi funcţie semantică: *Dădui peste o slujnică* ***nouă şi care, prin urmare, nu mă cunoştea.*** (C. Hogaş, *Pe drumuri*; adjectivul şi propoziţia relativă au funcţie de calificare); *fragmente arhitectonice* ***de aceeaşi valoare şi aparţinând aceleiaşi perioade*** (adjunctul prepoziţional şi cel gerunzial califică / identifică referentul regentului; *fragmente* ***arhitectonice şi de aceeaşi valoare*** – adjectivul categorizează, iar grupul prepoziţional califică / identifică referentul substantivului). Adjuncţii cu funcţii semantice diferite în grupul nominal nu se coordonează, chiar dacă aparţin aceluiaşi tip formal: *an* ***şcolar*** (*****şi***) ***dificil,*** *boală* ***cardiacă*** (*****şi***) ***incurabilă*** (un adjectiv categorial şi unul calificativ). Aceasta arată că, în grupul nominal, ***adjunctul multiplu este esenţial o structură unitară din punct de vedere funcţional-semantic.***

Determinanţii de tipul articolelor nu se combină niciodată între ei. Ceilalţi determinanţi cu funcţie contextuală de integratori enunţiativi alcătuiesc rareori structuri multiple, deoarece funcţia enunţiativă însăşi implică unicitatea determinantului. Se pot coordona unii cuantificatori (***doi sau trei*** *copii*) şi, excepţional, alţi determinanţi (***acest sau acel*** *proiect,* ***astfel sau altfel de*** *lucruri*). În structurile apozitive, de obicei unul dintre termeni îşi pierde statutul de determinant: *puţini, adică doi copii* (*puţini,* pronume).

Un centru substantival se combină cu un singur pronume clitic în dativ posesiv.

În structurile multiple, adjunctul însoţit de determinative (formând un grup sintactic) se plasează, de preferinţă, pe ultimul loc: *sat* ***vechi, răzăşesc, întemeiat în toată puterea cuvântului*** (I. Creangă, *Amintiri*).

2.6.4. Grupul nominal poate include ***adjuncţi de acelaşi tip***, aflaţi ***în raport de corelare***: *distanţa* ***de la gară până în sat,*** vezi *supra,* **2.2.h**; *traversarea* ***dinspre continent spre insulă.***

În măsura în care există o coeziune formală a elementelor corelative, explicabilă uneori şi semantic, coeziune manifestată prin coocurenţa lor obligatorie (**distanţa de la gară;* vezi şi **I, Substantivul, 3.1.1**), gruparea în ansamblu poate fi interpretată ca ***adjunct cu structură complexă,*** analizabilă, care ocupă o unică poziţie sintactică, aceea de atribut.

Spre deosebire de atributul complex care conține elemente corelative, adjuncții corelați stabilesc între ei un raport mai liber, nefiind obligatoriu coocurenți: *traversarea* ***dinspre continent,*** *traversarea* ***spre insulă.***

Determinanții nu intră în structuri de tip corelativ, neputând fi introduși de prepoziții.

2.6.5. Un adjunct poate fi dependent sintactic de un ***regent multiplu***: ***plăcerea și necesitatea*** *de a călători,* ***limba și literatura*** *română,* ***cântecul și poezia*** *învățată* (cu acordul adjunctului adjectival prin atracție, la singular, conform tradiției), ***cântecul și poezia*** *învățate* (cu acordul la plural, după model străin).

2.7. Structuri eliptice

Grupul nominal se realizează parțial, atunci când, prin elipsă, centrul substantival este recuperat din context: – *Ce fel de casă?* – [***Casă***] ***Înaltă.***

Frecvent adjunctul se substantivează în aceste condiții: (*materiale*) *consumabile.*

Pe de altă parte, substantivul-centru poate fi substituit printr-un pronume, inclusiv semiindependent: – *Care casă?* – *A Mariei.* Un context precum: ***Cel mai frumos*** *era* ***al*** *meu.* este ambiguu, *cel* fiind interpretabil aici ca pronume demonstrativ semiindependent sau ca marcă a superlativului relativ. Substantivările și grupurile nominale al căror centru este un pronume semiindependent substitut sunt compatibile în general cu contextele specifice substantivului (vezi *infra,* **2.8**): de exemplu, *Cumpără consumabile.* (complement direct). Unele incompatibilități se explică formal. De pildă, din cauza flexiunii sale cazuale incomplete, elementul *al* nu poate fi utilizat la genitiv-dativ singular, iar când precedă o formă de genitiv, nici la plural (**alor Mariei*).

Grupul nominal propriu-zis parțial (fără centru exprimat) are posibilități sintactice mult mai limitate, fiind utilizabil mai ales ca enunț nominal: [*Casă*] *Înaltă., De lemn.,* [*Bucurie*] *De a citi.,* [*Haine*] *De căpătat.,* [*Omul*] *Care trece.* etc. (vezi **2.8**).

Anumiți adjuncți nu apar, în mod obișnuit, fără regent: – *Ce fel de soare?* – ****Strălucind.***

2.8. Încadrarea grupului nominal în enunț

Utilizarea în enunț a unui grup nominal presupune încadrarea lui la nivel sintactic și / sau semantic.

> Integrarea enunțiativă a substantivului prin determinanți nu are în vedere această situație (vezi *supra,* **2.3**)

2.8.1. Grupul nominal se încadrează sintactic în enunț în funcție de poziția centrului substantival, ca adjunct, în diverse grupuri sintactice (vezi și **I, Substantivul, 3.2**).

Astfel, substantivul-centru al unui grup nominal intră în alcătuirea grupurilor verbale (*Citesc* ***o carte veche.***), nominale (*casa* ***omului aceluia***), adjectivale (*carte utilă* ***studenților filologi***), interjecțional (*Iată* ***casa mea!***).

Funcțiile sintactice îndeplinite de substantivul-centru al grupului nominal sunt: subiect (***Copilul*** *ei citește.*), nume predicativ (*El este* ***student*** *eminent.*), complement direct (*Citesc o* ***carte*** *veche.*), complement secundar (*Îl învăț un*

*cântec de leagăn.; Greşeala asta nu o să mă coste **viaţa**, ci numai **funcţia** pe care o am.*), complement indirect (*carte utilă **studenţilor** filologi*) şi prepoziţional (*Apelez **la prietenii** vechi.*), circumstanţial (*Merg **la facultatea** noastră.*), atribut (*casa **omului** aceluia*), predicativ suplimentar (*Îl ştiu **avocat** bun.*).

Ocurenţa elementelor nesubstantivale în contexte ale grupului nominal este un indiciu sintactic al substantivării: *bine* subst. < adv., *Face **mult bine.*** (centru de grup, cu adjunct adjectival, cuantificator; complement direct); *Faci **bine** şi îţi auzi **rău.*** (complement direct).

Structura de constituenţi a grupului nominal este parţial condiţionată de poziţia sintactică în care acesta apare şi, implicit, de forma cazuală a substantivului-centru. De exemplu, un grup nominal adjunct în genitiv-dativ singular nu poate include un determinant nedeclinabil la singular şi nearticulabil enclitic, ca adjectivul *tot,* antepus regentului (*tot oraşul, tot curajul, toată linişte*a). Un grup nominal cu centrul în vocativ nu include articolul indefinit sau cuantificatori, ci, mai ales, adjuncţi posesivi (*suflete al meu!*) şi calificativi (*bunule Ion!*). Substantivelor aflate în altă poziţie sintactică decât cea de nume predicativ, de predicativ suplimentar sau de apoziţie în nominativ nu li se pot subordona substantive (pronume nonclitice, numerale) în dativ cu valoare posesivă (înv. *Este **frate vecinului** nostru., Îl consideram **duşman lumii** întregi., Acesta-i Gheorghe, **ucenic tatălui** meu.*).

Includerea semantică în enunţ a unui grup nominal se poate realiza prin relaţii anaforice (*Ţi-a telefonat o colegă şi o să revină; fata e îngrijorată pentru tine.* – *fata* are ca antecedent nominalul *colegă*) sau prin relaţii de coreferenţialitate de tip special, în situaţia subiectului obligatoriu nelexicalizat al unor forme verbale nepersonale (*Omul nu îndrăzneşte a întreba.* – subiectul neexprimat, implicit, al infinitivului *a întreba* este coreferenţial cu substantivul *omul*).

Grupul nominal, extins ca unitate sintactică şi semantică, poate participa în context la raporturi de coordonare sau de corelare cu alt grup nominal: *exerciţii **de menţinere a păcii şi de sprijin umanitar;** trecerea firească **de la planul material la cel alegoric*** (G. Călinescu, *Istoria*).

2.8.2. Grupul nominal nu constituie singur un enunţ. Numai excepţional, grupul nominal, cu o anumită intonaţie, poate funcţiona ca enunţ nominal (vezi **Predicatul, 2.1.3.4**): *Linişte!, Ajutor!, Deşteptarea!, Gura!, Frumoasă zi!, Un cer albit de secetă azi.* (O. Paler, *Autoportret*). Doar în această situaţie substantivul nu este simultan centru de grup şi adjunct.

3. GRUPUL NOMINAL CU CENTRU PRONOMINAL

Grupul pronominal este o realizare particulară a grupului nominal, în situaţii în care centrul grupului sintactic este un pronume. Se includ aici şi realizările speciale, când centrul grupului este un numeral cu valoare pronominală (folosit anaforic sau cataforic – *Erau acolo câţiva copii; doi erau mai mari decât ceilalţi.*; *Sosiseră toţi musafirii. Primul sosise Mihnea.;* vezi **Numeralul**).

3.1. Centrul grupului pronominal

Toate subtipurile semantice de pronume personale (personale propriu-zise, de politețe, reflexive) și nepersonale (demonstrative, de cuantificare – nehotărâte și negative, relative, interogative) (vezi **Pronumele**) pot funcționa în calitate de centre ale unor grupuri pronominale: ***Eu** am făcut tot ce puteam, acum este rândul **lui**.*; ***Pe dumneavoastră** nu vă cunosc.*; *Îi place să vorbească **despre sine**.*; *Nu știu **nimic despre asta**.*; *Te-a căutat **cineva** în vârstă.*; ***Care dintre ei** e vinovat?*.

Interpretarea posesivelor (*al meu, al tău*) fie ca genitive ale pronumelor personale, fie ca grupări alcătuite dintr-un pronume semiindependent *al* și un adjectiv pronominal posesiv / pronume posesiv (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal posesiv**) are consecințe asupra interpretării grupului sintactic în care se integrează posesivele și a relației dintre centru și adjuncți. Interpretat ca genitiv al pronumelui personal, se observă compatibilități combinatorii comune ale posesivului cu pronumele personale (vezi *infra*, **3.2**); interpretat ca adjectiv / pronume în genitiv determinând un pronume, posesivul se integrează ca adjunct în grupul nominal (cu centru un pronume semiindependent).

Interpretarea formelor de întărire ca adjectiv, respectiv ca pronume de întărire (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal de întărire**) se răsfrânge asupra interpretării modului în care aceste forme se integrează în ierarhii de constituenți (ca centre pronominale fără adjuncți, respectiv ca determinări de tip adjectival în structura unor grupuri nominale).

Descrierea care urmează va evita referiri particulare la cele două situații discutabile sub aspectul interpretării.

Nu se constituie în centre ale unor grupuri sintactice realizările clitice ale pronumelor personale și reflexive.

Dintre numerale, funcționează ca centre ale unor grupuri sintactice numeralele cardinale (*Au sosit **trei**.*), numeralele ordinale (*A scris două volume de poezie, **primul** în 1980.*), numeralele fracționare (*Au pierdut examenul opt candidați. **Un sfert** dintre cei căzuți au luat note de 2.*), numeralele colective (*Cursanții m-au dezamăgit. M-au dezamăgit **amândoi**.*) și numeralele distributive (*Corectez lucrările la limba română. Corectez **câte două** pe oră.*). În cele ce urmează, iese din discuție numeralul fracționar, a cărui natură este exclusiv substantivală (vezi **I, Numeralul, 6.3**); celelalte numerale vor fi examinate în calitatea lor de centre cu statut pronominal.

Numeralul ordinal apare însoțit de formantul *cel* care marchează flexiunea cazuală; prezența lui *cel* este obligatorie la cazurile genitiv-dativ (*Cartea **celui de al doilea** este nouă.*; *Îi dau cartea **celui de al doilea**.*) și facultativă la nominativ-acuzativ (***Al doilea** mi-a plăcut mai mult. / **Cel de al doilea** mi-a plăcut mai mult.*; ***Pe al doilea** nu l-am cunoscut. / **Pe cel de al doilea** nu l-am cunoscut.*).

În mod prototipic, pronumele și numeralele alcătuiesc singure un grup sintactic, fără adjuncți. Această particularitate structurală a grupului pronominal decurge din mecanismele semantico-referențiale la care participă pronumele (deixis, anaforă, cuantificare, referință generică).

Grupul pronominal se integrează în propoziție analog grupului nominal cu centru substantival: pronumele / numeralul centru îndeplinește funcții sintactice comune cu substantivul, iar rolurile actanțiale sunt comune cu ale substantivului. La unele subclase semantice de pronume apar limitări privind în special pozițiile de complement secundar și predicativ suplimentar. În mod particular, se realizează prin pronume poziția sintactică subiect: subiectul pronume este fie neexprimat (subiect inclus *Am sosit.*, sau subînțeles *A sosit.*), fie este controlat de subiectul / complementul unui regent (*îi*$_i$ *place* $\varnothing_i$ *să cânte*; *l*$_i$*-am auzit* $\varnothing_i$ *cântând* etc.); exprimarea subiectului pronume este emfatică sau marchează contrastul discursiv (vezi **Subiectul, 3.2.2**). Pozițiile sintactice complement direct și complement indirect exprimate prin clitic pot fi dublate prin pronume accentuate pentru emfază (*L-am văzut* ***pe el.***, *I-am spus* ***lui.***, *S-a mustrat* ***pe sine*** *însuși.*, *Și-a spus* ***sieși*** *însuși.*). Cliticele pronominale (propriu-zise și reflexive) actualizează o funcție sintactică specială, nerealizabilă prin alte părți de vorbire: funcția de complement posesiv (*Ion* ***mi****-a pierdut cartea.*, ***Mi****-am pierdut cartea.*, vezi **Complementul posesiv**). Cliticele personale și reflexive pot ocupa și poziții asintactice (dativ etic, acuzativ și dativ neutru, reflexiv asintactic; vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2, Pronumele reflexiv, 1.2; II, Construcții reflexive și construcții reciproce**).

Pronumele în calitate de centre ale unui grup sintactic pot fi însoțite de semiadverbe neintegrate sintactic: ***Chiar*** *tu ai spus asta.*, *Mă interesează* ***exact*** *asta.*; ***Aproape*** *toți au lipsit.*; ***chiar*** *același;* ***chiar*** *acela;* ***exact*** *celălalt.* În mod particular, pronumele de cuantificare (pronumele nehotărâte, negative și, prin extensie, pronumele relative și interogative) pot fi însoțite de semiadverbe exprimând aproximarea (***cam*** *orice,* ***cam*** *oricine,* ***aproximativ*** *nimic,* ***cam*** *cine?,* ***cam*** *ce?*); combinate cu alte pronume, semiadverbele de aproximare se asociază cu diverse valori discursive (atenuare, ironie etc.). O varietate mai mare de semiadverbe de aproximare se actualizează pe lângă un centru numeral: *vreo cincisprezece, circa douăzeci, aproape cinci la sută, până la patru dintre candidați, peste doi, treizeci și ceva*; aproximarea se poate exprima și printr-un grup complex, format prin repetarea numeralului centru: *doi-trei, al doilea-al treilea, toți patru-cinci, doi-trei la sută* (vezi **I, Numeralul, 2.6, 6.4, 7.5**).

3.2. Adjuncții din grupul pronominal

În cadrul grupului pronominal românesc apar două tipuri particulare de adjuncți: (i) adjuncți obligatorii; (ii) adjuncți facultativi.

3.2.1. *Adjuncții obligatorii*

Adjuncții obligatorii apar ca determinări obligatorii ale pronumelor semiindependente (***Cel*** *nou este albastru.*; ***Al*** *meu este roșu.*; vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ; Pronumele și adjectivul pronominal posesiv**).

Pronumele semiindependent *cel* poate primi ca adjuncți obligatorii: adjective (*cel nou*), adverbe / numerale ordinale precedate de prepoziția *de* (*cel de acolo, cel de al doilea*), substantive / pronume precedate de *al* (*cel al copilului, cel al nimănui*), substantive / pronume cu prepoziție (*cel de la mama, cel de la tine*), *cel* + supin (*cel de scris sau cel de citit*), *cel* + propoziție relativă (*cel care te-a căutat / cel ce te așteaptă*).

Pronumele semiindependent *al* poate primi ca adjuncţi obligatorii un substantiv în genitiv (*Al* ***copilului*** *s-a pierdut.; Al* ***Mariei*** *e mai nou decât al tău.*) sau un posesiv (*Al* ***meu*** *e nou, al* ***tău*** *e vechi.*).

În interiorul grupului pronominal, adjuncţii obligatorii îndeplinesc funcţia sintactică de atribut. Raporturile semantice dintre centru şi adjuncţi, analoge rolurilor actanţiale, sunt comune cu cele din grupul nominal cu centru substantiv şi depind de modul de realizare a relaţiei (caz genitiv sau prepoziţie): Posesor (*al* ***Mariei***), Locativ (*cel* ***de acolo***), Sursă (*cel* ***de la mama***), Ţintă (*cel* ***pentru tine***) etc.; sunt, de asemenea, posibile relaţii semantice de ordonare (*cel* ***de al doilea***).

3.2.2. ***Adjuncţii facultativi***

Tipul adjuncţilor facultativi acceptaţi în grupul pronominal, precum şi tipul de coeziune în cadrul grupului depind de subclasa semantică a pronumelui-centru, iar în cadrul aceleiaşi subclase semantice, diferă uneori de la un membru al subclasei la altul.

La nivelul clasei generale a pronumelui, se poate distinge între adjuncţi facultativi propriu-zişi, specifici unor subclase semantice de pronume (pronume demonstrativ, pronume nehotărât şi negativ, pronume interogativ, pronume relativ; vezi *infra*) şi adjuncţi rezultaţi prin elipsa unui pronume semiindependent din cadrul unei structuri apozitive (pronume personal, vezi *infra*): *Tu,* ***cel*** *de acolo, vino la mine!* > *Tu de acolo, vino la mine!*; *El,* ***cel de la fereastră****, este blond.* > *El de la fereastră este blond.* Construcţiile rezultate prin elipsă au fost asimilate în diverse grade, tiparului nominal; unele au fost acceptate de limba literară, în timp ce altele sunt specifice limbii vorbite şi sunt puternic ancorate contextual.

Adjuncţii facultativi ai centrului-pronume, cei propriu-zişi şi cei asimilaţi tiparului nominal, ocupă poziţia sintactică de atribut (actualizat prin substantiv, pronume, numeral, adverb precedat de prepoziţie, formă verbală nepersonală sau prin propoziţie atributivă).

Diversele tipuri de adjuncţi în cadrul grupului pronominal au frecvenţe diferite în uz; unii adjuncţi apar în îmbinări fixe, cvasilocuţionale.

3.2.2.1. *Centru – pronume personal*

Când centrul grupului sintactic este un pronume personal (propriu-zis sau de politeţe), grupul sintactic poate avea următoarea structură:

– Pronume + prepoziţia abstractă *de* + grup prepoziţional: *el* [*de* [*lângă uşă*]]; *tu* [*de* [*la fereastră*]]; *tu* [*de* [*lângă mine*]]; *el* [*de* [*lângă al doilea din dreapta*]]; *Dumneavoastră* [*d*[*in România*]]; *Dumneavoastră* [*d*[*in grădină*]];

– Pronume + prepoziţia abstractă *de* + grup adverbial: *tu* [*de* [*acolo*]], *dumneata* [*de* [*aici*]]

– Pronume + propoziţie relativă: *Tu vorbeşti,* [*care n-ai avut niciodată nicio problemă*]*?; Ea,* [*care n-are fraţi*]*, nu ştie ce înseamnă dragostea de frate.; El,* [*care e bărbat*]*, nu poate înţelege toate aceste probleme.*

Deşi acceptă combinarea cu o atributivă, pronumele nu pot primi adjective ca adjuncţi: (**el frumos, *ea atentă*). Rar, colocvial, dată fiind tendinţa spre juxtapunere a limbii vorbite, pot apărea structuri de tipul: ?*Tu înalt de acolo, vino la mine!*; ?*Dumneata înalt, vino la mine!*

Dintre pronumele personale, cele de persoana I şi a II-a primesc mai rar adjuncţi, referinţa lor fiind direct accesibilă din context, în timp ce pronumele de persoana a III-a primesc relativ mai multe determinări. Acestea au rol de precizare,

delimitare, evidențiere în discurs, contrast discursiv (*el de lângă ușă, dumnealui mai înalt*). Pronumele reflexive accentuate se combină cu pronume de întărire, în structuri emfatice cvasilocuționale: *se blamează pe sine însuși, și-a acordat distincția sie însuși.*

3.2.2.2. *Centru – pronume demonstrativ*

Când centrul grupului sintactic este un pronume demonstrativ, posibilitățile combinatorii ale centrului sunt mai largi, induse de libertățile combinatorii ale substantivului încorporat: *acesta roșu, nu acela verde = acest creion roșu, nu acel creion verde; acesta de pe masă = acest caiet de pe masă; aceasta roșie cu buline din dreapta = această bluză roșie cu buline din dreapta.* Grupul sintactic poate avea următoarea structură:

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup nominal*: Pe masă sunt două volume; îl vreau pe acesta* [*de* [*poezie*]]; *acela* [*de* [*aur alb*]]; *același* [*de* [*plumb*]]; *celălalt* [*de* [*catifea*]]*; acesta* [*de* [*proverbe*]]*; acela* [*de* [*gală*]];

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup prepozițional*: acesta* [*de* [*lângă ușă*]]; *acela* [*de* [*la fereastră*]]; *același* [*de* [*lângă mine*]]*; celălalt* [*de* [*lângă al doilea din dreapta*]]*; acesta* [*d*[*in România*]]; *acela* [*d*[*in grădină*]];

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *acesta* [*de* [*acolo*]], *acela* [*de* [*aici*]];

– Pronume + adjectiv / grup adjectival: *acela roșu la față, acesta nou, celălalt vechi din 1959; același* nu poate primi determinare adjectivală (**Același nou e al meu.*)

– Pronume + propoziție relativă sau grup prepozițional care include o propoziție relativă: *acela* [*care vine*]; *Îl caut pe acela* [*de care am nevoie*].; *O vreau pe cealaltă,* [*pentru care am piese de schimb*].

– Pronume + propoziție conjuncțională: *Am o dorință, aceea* [*să reușesc*].

– Pronume + *al* + genitiv / posesiv: *acesta* [*al* [*copilului / meu*]], *acesta* [*al* [*Mariei / tău*]], *acela* [*al* [*lui*]], *acelea* [*ale* [*nimănui*]], *acesta* [*al primului* [*dintre ei*]].

> Propozițiile conjuncționale și infinitivul apar ca adjuncți ai unor pronume care substituie substantive abstracte.

3.2.2.3. *Centru – cuantificator (pronume nehotărât și pronume negativ)*

Pronumele nehotărâte și negative, în calitatea de centre de grup sintactic, au următoarele posibilități combinatorii:

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup nominal*: Caut ceva* [*de* [*lucru*]].; *Vreau orice* [*de* [*mâncare*]].*; Caut pe cineva* [*de* [*specialitate*]];

– Pronume + prepoziția partitivă *dintre / din* + grup nominal*: oricine* [*dintre* [*noi*]]; *nimeni* [*din* [*clasă*]];

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup prepozițional: *oricine* [*de* [*lângă ușă*]]*; nimeni* [*de* [*la fereastră*]]; *toți* [*de* [*lângă mine*]]; *nimeni* [*de* [*lângă al doilea din dreapta*]]; *fiecare* [*d*[*in România*]]*; cineva* [*d*[*in grădină*]];

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *oricine* [*de* [*acolo*]], *nimeni* [*de* [*aici*]];

– Pronume + adjectiv / grup adjectival: *oricine* [*interesat de lucrare*], *ceva* [*nou*], *ceva* [*bun de mâncat*], *nimic* [*important* (*pentru el*)].

– Pronume + propoziție relativă sau grup prepozițional care include o propoziție relativă: *Am nevoie de cineva* [*care să mă ajute*].; *Fiecare* [*pe care l-am*

rugat] *mi-a sărit în ajutor.*; *Nu venise nimeni* [*cu care să mă pot sfătui*].; *N-am nimic* [*care să te intereseze*].

– Pronume + propoziție conjuncțională (în construcții relative eliptice): *Nu e nimeni* (*care*) [*să mă ajute*].; *Caut ceva* (*care*) [*să te mulțumească*].

– Pronume + *al* + genitiv / posesiv: *oricare* [*al* [*copilului / meu*]], *niciunul* [*al* [*Mariei / tău*]], *toți* [*ai* [*lui*]], *nimic* [*al* [*Corinei*]].

– Pronume+ *de* + *al* + genitiv / posesiv: *câteva* [*de*-[*ale* [*copilului*]]], *multe* [*de*-[*ale* [*tale*]]].

Specifice cuantificatorilor (pronume nehotărâte și negative; vezi și numeralul *infra*) sunt structurile partitive (în care pronumele nehotărâte se combină cu un nominal introdus prin prepoziția partitivă *dintre / din: oricare dintre elevi, oricare din noi, oricâte din o sută, niciunul din voi, nimeni dintre ei*) și structurile de identificare a referențialității (bazate pe o calificare a apartenenței în cazul obiectelor nonunice: *cineva de-al meu, niciunul de-al tău*).

3.2.2.4. *Centru – pronume interogativ*

Pronumele interogative ca centre de grup sintactic au următoarele posibilități combinatorii:

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup prepozițional: *Cine* [*d* [*in casă*]] *a făcut asta?*; *Ce* [*de* [*pe masă*]] *e al tău?*;

– Pronume + prepoziția partitivă *dintre / din* + grup nominal: *Cine* [*dintre* [*voi*]]... ?; *Care* [*din* [*clasă*]]?, *Care* [*dintre ei*]] *e vinovat?*

– Pronume + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *Care* [*de* [*acolo*]] *e a ta?*, *Ce* [*de* [*aici*]] *te interesează?*

– Pronume+ *de* + *al* + genitiv / posesiv: *câte* [*de*-[*ale* [*tale*]]]?

Sunt posibile și structuri colocviale de tipul:

– Pronume + propoziție relativă: *Câte,* [*care atunci câștigaseră*], *au confirmat ulterior?*; *Cine,* [*care a înțeles situația*], *ar mai continua?*

– Pronume + grup adjectival: *Cine* [*neatent la explicații*] *ar fi înțeles?*

Ca și cuantificatorii, pronumele interogative intră în structuri partitive (*Care dintre elevi a lipsit?*; *Cine dintre voi mă poate ajuta?*; *Câte din o sută vrei?*) și în structuri de identificare a referențialității (*Ce de-al meu te-ar interesa?, Ce de-al tău poate fi folosit?*).

3.2.2.5. *Centru – pronume relativ*

Pronumele relative au posibilități combinatorii reduse, rar actualizate, la unii dintre membrii clasei: *Cu cine din oraș vorbeam îmi spunea același lucru.*; *Care de acolo mă poate ajuta va fi recompensat.*

3.2.2.6. *Centru – numeral cardinal*

Numeralul cardinal (utilizat ca substitut) dispune de următoarele posibilități combinatorii în cadrul grupului sintactic:

– Numeral + prepoziția abstractă *de* + grup nominal: *una* [*de* [*poezie*]], *două* [*de* [*proză*]]; *cinci* [*de* [*aur*]], *patru* [*de* [*argint*]]

– Numeral + prepoziția partitivă *din / dintre* + grup nominal: *una* [*din* [*străzi*]], *două* [*dintre* [*ele*]], *trei* [*dintre* [*aceștia*]]

– Numeral + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *trei* [*de* [*acolo*]], *cinci* [*de* [*aici*]]

– Numeral + grup adjectival: *doi* [*roșu închis*], *trei* [*albi*], *patru* [*galben-verzui*]

– Numeral + propoziție relativă: *Mai aștept doi,* [*care au întârziat*].; *Trei* [*care sosesc primii*] *vor primi premii.*

– Numeral + propoziție conjuncțională, adesea consecutivă, provenind dintr-o elipsă: *Are două [de rămâi cu gura căscată].* (*„două mașini foarte frumoase”*).; *Caută trei [să nu-l doară capul!]* (*„trei piese excepționale”*)

– Numeral + *al* + genitiv / posesiv: *trei ai copilului / mei, două ale Mariei / tale*

– Numeral + *de* + *al* + genitiv / posesiv: *trei [de-[ai [copilului / mei]]], două [de [ale [Marie / tale]]].*

Ca și cuantificatorii nedefiniți (pronumele nehotărâte și negative), numeralul intră în structuri partitive (*Cinci dintre elevi au lipsit.*) și în structuri de identificare a referențialității (*Îți dau una de-a mea și două de-ale ei.*).

3.2.2.7. *Centru – numeral ordinal*

Numeralul ordinal (utilizat ca substitut) dispune de unele posibilități combinatorii comune cu numeralul cardinal:

– Numeral + prepoziția abstractă *de* + grup nominal: *Pe masă sunt două cărți: prima [de [poezie]], a doua [de [proză]].; prima [de [aur]], a doua [de [argint]]*

– Numeral + prepoziția partitivă *din / în / dintre / între* + grup nominal: *prima [dintre [cursante]], a doua [dintre [ele]]; prima [din [clasă]], a doua [din [grup]]; prima [între [campioane]].*

> Prepozițiile cu sens partitiv *dintre, între* se folosesc când nominalul pe care îl regizează este un plural (*dintre* exprimă „detașarea de” grup; *între* exprimă „includerea în” grup). Prepozițiile *din* și *în* se construiesc cu nominale cu formă de singular, care exprimă grupul, colectivitatea; *din* exprimă „detașarea de” grup, *în* exprimă „includerea în” grup. Grupul nominal din cadrul structurii poate avea ca centru un numeral (*a doua din zece*), situație în care folosirea prepoziției *din* este obligatorie.

– Numeral + (prepoziția *de*) + grup prepozițional: *a doua [(de) [lângă perete]], a treia [(de) [pe raftul al doilea]], primul [(de) [lângă tine]]*

– Numeral + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *prima [de [acolo]], a cincea [de [aici]]*

– Numeral + propoziție relativă: *Îl aștept pe al doilea, [care a întârziat].; Al treilea, [care sosește luni], va veni cu trenul.; Ion a fost al șaptelea [care a abandonat cursa].*

– Numeral + *al* + genitiv / posesiv: *a doua [a [Mariei]], al doilea [al [meu]]*

Într-o situație specială se află sintagma *fiecare al doilea* (*Copiii erau aliniați pe un rând. Fiecare al doilea ieșea în fața rândului și își spunea numele.*), în care centrul numeral are ca adjunct un adjectiv pronominal, alături de care formează o grupare cu sens unitar.

3.2.2.8. *Centru – numeral colectiv*

Numeralul colectiv, cu utilizare pronominală, dispune de următoarele posibilități combinatorii în cadrul grupului sintactic:

– Numeral + prepoziția *de* + grup prepozițional: *amândoi [d[in rândul doi]], amândouă [d[in [cameră]]*

– Numeral + prepoziția abstractă *de* + grup adverbial: *amândoi [de [acolo]], ambii [de [aici]]*

– Numeral + propoziție relativă: *Ambii care au venit erau serioși.; Amândouă care au mi-au promis că vin și-au respectat promisiunea.*

– Numeral + *al* + genitiv / posesiv: *ambele [ale [Mariei]].*

3.2.2.9. *Centru – numeral distributiv*

Numeralul distributiv, utilizat ca substitut, poate primi adjuncți în cadrul unui grup sintactic cu următoarea structură:

– Numeral + prepoziție + grup nominal: *Avea pe masă mai multe prăjituri. Își punea câte două [cu frișcă].*

– Numeral + prepoziția *din* (cu sens partitiv) + grup nominal: *Copiii au mers la concurs. Câte cinci [din [fiecare clasă]] s-au calificat pentru faza următoare.*

– Numeral + prepoziția *de* + grup prepozițional: *Păstra pentru sine câte cinci [de [pe [fiecare farfurie]]*

– Numeral + adjectiv demonstrativ: *Umplea paharele. Punea deoparte mereu [aceleași [câte cinci]] pentru fiecare client.*

– Numeral + grup adverbial: *Mereu lipsesc [câte cinci [de sus]] și [câte cinci [de jos]].*

– Numeral + grup adjectival: *Am bancnote noi. Câte cinci [noi] pentru fiecare om.*

– Numeral + propoziție relativă: *S-a uitat la merele din sacoșele celor doi. De la fiecare a luat câte cinci, [care nu apucaseră să se strice].*

Specifice numeralului distributiv sunt structurile cu adjuncți prin care se precizează distribuția pe unitate: numeral distributiv + *pe* + unitate de măsură (*câte 20 pe zi / pe lună / pe an / pe metru pătrat / pe cap de vită furajată*); numeral distributiv + *din* + *fiecare* (*câte 5 din fiecare*); numeral + *fiecare* (*A primit câte 5 fiecare.*). În aceste situații, adverbul distributiv *câte* poate lipsi: *20 pe zi, 5 pentru fiecare, 5 fiecare*, iar determinativul nu este dependent sintactic strict de numeral (*Veneau pe zi / zilnic (câte) cinci.*).

3.2.3. ***Pseudoadjuncții***

Pronumele participă la structuri sintactice particulare, rezultate (a) prin reducerea unor propoziții la forme verbale nepersonale (participiu, gerunziu, supin, infinitiv) sau (b) prin reducerea unor propoziții ca urmare a elipsei verbului predicat. Structura sintactică modificată are ca rezultat adiacența pronumelui cu participii / forme de supin, gerunziu, infinitiv / nominale / adjective ca urmare a amalgamării a două grupuri sintactice.

Pseudoadjuncții, rezultați din amalgamarea unor grupuri sintactice, contractează relații ternare, îndeplinind funcțiile de predicativ suplimentar (*În această fotografie sunt eu* ***urcând*** *pe munte.;* vezi **Predicativul suplimentar**) sau atribut circumstanțial (*El,* ***obosit****, nu se mai putea concentra asupra conversației.;* vezi **Atributul, 3.1**).

Realizări analoge se înregistrează și în situațiile în care centrul grupului sintactic este un numeral substitut.

3.2.3.1. Centru (pronume, numeral substitut) + construcții reduse participiale, gerunziale, cu supin, infinitivale.

Pot participa la structurile cu propoziții reduse la participiu, supin, gerunziu, infinitiv, toate tipurile de pronume, cu diferențe de la o subclasă semantică la alta:

– Pronumele personale (de diverse subtipuri semantice): participiu (*El,* ***contactat****, a refuzat orice declarație.);* gerunziu (*În această poză sunt eu* ***urcând*** *pe munte.*; *Le-am auzit pe dumnealor* ***cântând.****, Se vede pe sine* ***alergând.***).

– Pronumele demonstrative: participiu (*Acela,* ***intervievat****, s-a dovedit mai puțin inteligent.*); gerunziu (*În poza asta e Marius. Aici, același,* ***alergând.***).

– Pronumele nehotărâte și negative: participiu (*Fiecare,* ***amenințat****, a depus o plângere.; Oricine,* ***anchetat****, ar face același lucru.; Nimeni,* ***întrebat****, n-ar spune altfel.; Niciunul,* ***umilit****, n-ar mai continua, cum faci tu.*); gerunziu (*A venit cineva* ***plângând.****; Se vede ceva* ***fumegând.****; N-am mai văzut pe nimeni* ***insistând*** *atâta...*); supin (*Vreau ceva* ***de mâncat.****; Poartă orice* ***de căpătat.****; N-are nimic* ***de mâncat*** *în*

*casă.; N-am nimic **de cumpărat**, toate rochiile mele sunt făcute la croitoreasă.; N-am nimic **de scris** la mine.*).

– Pronumele interogative: participiu (*Cine **întrebat** ar spune altfel?*); gerunziu (*Cine **învățând** nu reușește?*); supin (*Ce **de scris** îți lipsește?*).

– Pronumele relative nu se pot combina cu propoziții reduse.

– Numeralele: participiu (*Trei dintre ei, **contactați** telefonic, au declarat același lucru.; Al doilea, **anchetat**, s-a dovedit nevinovat.; Amândoi, **amenințați** cu moartea, au renunțat la anchetă.; Veniseră câte doi din fiecare grupă, **anunțați** de mine în ultimul moment.*); gerunziu (*Aici sunt doi dintre copiii mei, **urcând** pe munte.; Aici e primul dintre ei **înotând** în valuri.; Iată-i pe amândoi, **alergând** la o întrecere sportivă.; I-am văzut pe câte 2 din fiecare birou, **plecând** acasă mai devreme*).

3.2.3.2. Centru (pronume, numeral substitut) + propoziții reduse prin elipsa verbului predicat

Pot participa la aceste structuri, în calitate de centre de grup sintactic, pronume din toate subclasele semantice:

– Pronumele personale: *Aici sunt eu* [√ *când eram*] ***mireasă**.; În această poză îl vedeți pe el* [√ *când înota*] ***în valuri**.; El,* [√ *pentru că a fost*] ***neatent**, a vărsat sticla cu vin roșu pe covor.; Aici sunteți dumneavoastră* [√ *când mergeați*] ***în mașină**.; Se imaginează pe sine* [√ *cum ar urca*] ***pe munte**.; Când mă uit la tine, mă văd pe mine* [√ *când eram*] ***în liceu***. Când propoziția omisă este atributivă, pseudoadjunctul substantiv este legat de centru prin genitiv (*Voi,* [√ *care sunteți*] ***ai puterii**, evitați un dialog deschis.*) sau prin prepoziția *ca*, desemnând calitatea: *Tu, care ești frate mai mare, trebuie să îi ajuți. > Tu, **ca frate mai mare**, trebuie să îi ajuți.*

– Pronumele demonstrative: *Același inel, când / dacă era pe degetul ei, părea mai frumos.> Același, pe degetul ei, părea mai frumos.* [√ *Deși rămânea*] ***Mereu aceeași**, situația se repeta la două-trei săptămâni.*

– Pronumele nehotărâte și negative: *Oricine,* [√ *dacă ar fi fost*] ***neatent**, ar fi făcut aceeași greșeală.; Nimeni,* [√ *care este*] ***cu capul pe umeri**, nu ar fi făcut așa ceva.*

– Pronumele interogative și relative nu intră în structuri cu pseudoadjuncți.

– Numeral: *Pe masă sunt două cărți: amândouă √ de poezie.; Avea trei rochii, toate trei √ de vânzare; Au venit trei băieți: primul √ blond, al doilea √ brunet, al treilea √ șaten.; Avea doi băieți, amândoi √ înalți și bruneți.; Avea trei fete, toate trei √ harnice și cuminți.; Are trei case, toate trei √ de vânzare., Avea două fete, amândouă √ frumoase să te tot uiți la ele.* Sunt structuri cu elipsa copulativului, informația acestuia fiind recuperată contextual.

3.3. Grupul pronominal amplificat

Grupul pronominal, atât cu centru pronume, cât și cu centru numeral poate fi amplificat prin apoziționare, prin citare, prin alăturări expresive de termeni neintegrați sintactic.

3.3.1. *Amplificarea grupului pronominal prin apoziționare*

Frecvent, centrul pronominal poate fi amplificat printr-o apoziție, care are rolul de a preciza referențial baza pronominală (*El, **copilul blond**, ne privea uimit.; Aceea, **cartea**, nu e a mea.; Cineva, **oricine**, să-mi dea o carte!; Trei, **premianții**, zâmbeau fericiți.; Primul, **Ionel**, părea cel mai atent.; Amândoi, **George și Dan**, sperau să câștige.*). Locutorul revine asupra pronumelui, corectându-l sau dând date suplimentare cu ajutorul cărora alocutorul poate accesa referința.

Relația apozitivă în care sunt implicate pronumele generează uneori semnificații particulare, diferite de relația apozitivă cu bază substantivală: emfază (***Cine altcineva** putea fi?; **Cine altul** decât el?; Nu fusese **nimeni altul / altcineva** decât el.*); reformulare pentru insistență și precizare (*Tu, **acela!**.*); delimitarea unei entități de alți membri ai unei clase și individualizarea ei (***Eu unul** nu mă duc acolo.; **Ce altceva** mai avem de făcut?; **Oricine altcineva** poate veni.; Accept **orice altceva** în afară de scuze.; **Oricare altul** ar fi făcut la fel*). Statut cvasilocuțional au și combinațiile de două pronume: *nimeni altul, orice altceva, oricine altcineva, oricare alții, toți alții, aceștia toți, cine altul, ce altceva, eu însumi, ea însăși*. Într-o situație specială, de îmbinare cvasilocuțională, se află și grupul *fiecare al doilea* (*Copiii erau aliniați într-un șir.; Fiecare al doilea trebuia să facă un pas înainte.*)

> Este discutabilă interpretarea grupărilor de tipul *cine altul, ce altceva, eu însumi* ca realizate prin apoziționare sau prin subordonare (regent – subordonat). Probleme analoge de interpretare pun și grupurile în care se includ numerale (vezi *infra*).

Relația apozitivă este parțial diferită în situația în care baza apoziției este un pronume, respectiv un substantiv, iar apoziția este un numeral. Astfel, numeralele cardinale apar postpuse pronumelui (*ei trei, dumneavoastră doi*). Structurile de tipul pronume + numeral (*ei doi*) sunt paralele cu structurile apozitive de tipul *Copiii, trei, au plecat.*, precum și cu *Copiii / Ei amândoi / tustrei / toți au plecat.*; în mod analog, demonstrativ + numeral (*aceștia doi, acela al doilea, ceilalți trei, aceștia tustrei / tustrei aceștia* etc.), nehotărât + numeral (*fiecare al doilea*).

3.3.2. ***Amplificarea grupului pronominal prin citare***

Unele combinații de pronume apar în condițiile în care al doilea pronume are statut de secvență citată: *Cine este **acest el** despre care îmi tot vorbești?; **Cine el**?* (pronumele personal apare ca inserție în vorbirea directă a unui element citat din vorbirea altui locutor – *Cine este acest „el” despre care îmi tot vorbești?; Cine „el”?*); *Îi invitase și pe ei. **Care ei** nu au venit.*; ***Despre care al meu** vorbești tu?; Îl căutam pe al meu. **Care al meu** dispăruse?; Despre **care toți** vorbești tu?; **Câți mulți**?; Era datoria celorlalți, dar **acești ceilalți** nu făceau nimic pentru îndreptarea situației.; **La care acesta** te referi tu?; **Cine același**?*. În situații analoge se găsesc și numeralele: ***Pe care trei** îi aștepți tu?; **Despre care al doilea** vorbești?*. Pronumele este antrenat într-o substantivizare autonimică, dobândind statutul unui substantiv de tip special.

3.3.3. ***Amplificarea grupului pronominal prin construcții expresive***

Adiacente unor pronume / numerale pot apărea cuvinte / construcții incidente cu valoare interjecțională, neintegrate sintactic în enunț, incluzându-se, alături de pronume, în enunțuri cu valoare expresivă: ***Ce dracu** mai cauți aici?!; **Câte Dumnezeu** mai vrei?!; **El, bătu-l-ar norocul,** a sosit!, Vreau asta, **cum naiba**-i zice...; **Pe dracu' trei**!*

3.4. Extinderea (dimensiunea) grupului pronominal

Extinderea grupului pronominal este mai redusă decât cea a grupului nominal al cărui centru este un substantiv. Pronumele apare cel mai adesea singur în enunț.

3.4.1. ***Numărul adjuncților admiși în grupul pronominal***

Când se combină cu adjuncți, pronumele acceptă de obicei unu, eventual doi adjuncți coordonați (*același,* [***de ieri***] ***și*** [***de azi***]). Situațiile în care centrul pronominal se combină cu doi sau mai mulți adjuncți ierarhizați sunt relativ rare, dar nu imposibile și caracterizează în special limba vorbită, care manifestă tendință spre juxtapunere și destructurare: ***eu*** [***în rochie de mireasă*** [***la biserică***]] / *eu* [***la biserică*** [***în rochie de mireasă***]]; *tu* [***la școală*** [***la serbarea de Crăciun***]] / *tu* [***la serbarea de Crăciun*** [***la școală***]]; [*tu* [***la școală***]] ***veselă*** / [*tu* [***veselă***] ***la școală***]]; *aici sunteți* [[*dumneavoastră* [***la Congres***] [***cu programul în mână***] / [[*Dumneavoastră* [***cu programul în mână***]] ***la Congres***]; [*unele* [***nerezolvate***]] ***ale mele*** / **unele* ***ale mele nerezolvate;*** [*acesta* ***nou***] ***al meu*** / **acesta* ***al meu nou;*** [*acela* ***al tău***] ***de acolo*** / **acela* ***de acolo al tău;*** [*aceștia* ***puțini***] ***de aici*** / **aceștia* ***de aici puțini;*** [*acestea* ***noi***] ***de scris*** / [*acestea* ***de scris***] ***noi;*** [*acela* ***drăguț***] ***cântând*** / **acela* ***cântând drăguț;*** [*unul* ***harnic***] ***de la tine*** / [*unul* ***de la tine***] ***harnic;*** [*unele* ***noi***] ***ale mele*** / [*unele* ***ale mele***] ***noi;*** [*alții* ***atenți***] ***de acolo*** / [*alții* ***de acolo***] ***atenți;*** [*nimic* ***interesant***] ***de spus*** / [*nimic* ***de spus***] ***interesant***. Pronumele relative și interogative nu acceptă adjuncți ierarhizați.

Aceleași reguli funcționează și în cazul în care centrul grupului sintactic este un numeral substitut (*doi de ieri și de azi, două în rochie de mireasă la biserică, a treia la școală la serbarea de Crăciun, amândouă la Congres cu programul în mână, prima de acolo din dreapta* etc.).

3.4.2. ***Regulile de coocurență și de ordonare***

Regulile de coocurență și de ordonare a adjuncților în grupul pronominal sunt următoarele:

– Adjuncții își păstrează restricțiile semantico-sintactice de ocurență în raport cu centrul (vezi *supra,* **3.2**), atât când apar ca adjuncți unici, cât și când apar ca adjuncți coordonați / ierarhizați.

– Adjuncții cu topică liberă în raport cu centrul substantival (antepoziție / postpoziție; vezi *supra,* **2**) sunt, dimpotrivă, obligatoriu postpuși în raport cu un centru pronominal (*copiii drăguți, drăguții copii / aceștia drăguți, *drăguți aceștia*).

– Atunci când la dreapta centrului pronominal apar mai mulți adjuncți, aceștia se ordonează relativ liber, cu preferință pentru: rangul 1 (cel mai apropiat de centrul pronominal) – adjuncții demonstrativi și de cuantificare; rangul 2 – adjectivele propriu-zise; rangul 3 – posesivele; rangul 4 – nominalele / adverbele legate prin prepoziție, iar când apar mai multe nominale / adverbe legate prin prepoziție, ordinea lor relativă este liberă: de la general la particular sau invers; rangul 5 – propoziții reduse (*aceia mulți nevoiași de acolo întinzând mâna după o bucată de pâine / *aceia nevoiași mulți de acolo întinzând... / *aceia întinzând... nevoiași de acolo mulți / *aceia de acolo mulți întinzând... nevoiași; acelea frumoase de la tine din sertar / *acelea de la tine din sertar frumoase / acelea frumoase din sertar de la tine; acestea noi ale mele de scris / *acestea noi de scris ale mele / *acestea de scris noi ale mele; acestea trei interesante de la ei / *acestea interesante trei de la ei / *acestea de la ei trei interesante / *acestea de la ei interesante trei*).

GRUPUL ADJECTIVAL

1. PRELIMINARII

Grupul adjectival este componentul enunțului constituit în jurul unui centru exprimat prin adjectiv. Adjectivul participă la organizarea enunțului ca termen dependent, adică se subordonează centrului unui grup ierarhic superior (grup nominal, grup verbal).

Din punctul de vedere al interpretării comunicativ-pragmatice, grupul adjectival aduce o nouă informație, dezvoltând și detaliind unitatea informațională din cadrul enunțului privit ca mesaj. În organizarea mesajului, grupul adjectival face parte din remă, și nu din temă, fiind plasat, de obicei, după componentul temă. Plasarea grupului adjectival în poziție tematică are loc în emfază, asociată, de regulă, cu o intonație specială, dar nu schimbă caracterul lui de parte nouă a mesajului: [***Așa de bună și de blândă***] *era, că toți o iubeau.*

1.1. Centrul unui grup adjectival poate fi exprimat, în afara adjectivului propriu-zis (***bun*** *de gură,* ***recunoscător*** *lui Dumnezeu*), printr-un participiu cu valoare adjectivală (***cuprinsă*** *de friguri,* ***aleși*** *în parlament,* vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.3, 3.4.1**), ca și printr-un gerunziu devenit adjectiv prin conversiune (*coșuri în trecut / până nu demult* ***fumegânde***).

Adjectivul pronominal și numeralul adjectiv nu pot fi generatoare de grup sintactic.

> Grupul adjectival se apropie în mare măsură de grupul verbal prin calitatea și construcția adjuncților (complemente și circumstanțiale, și nu atribute), dar se deosebește de grupul verbal prin câteva trăsături specifice: (a) lipsa subiectului și a complementului direct, (b) imposibilitatea dublării complementului indirect prin clitice pronominale, (c) transferarea valorilor aspectuale și modale asupra adjuncților, fără posibilitatea de a încorpora aceste valori în forma flexionară a adjectivului-centru (compară: ***poate*** *tristă* cu ***s-o fi întristat***; *bucuroasă* ***acum*** *de succes* cu ***se bucură*** *de succes)* și prezența pe lângă adjectiv (niciodată pe lângă verb) a mărcilor de gradare.

Calitatea gramaticală a centrului de grup are consecințe directe în selectarea adjuncților. Se remarcă o diferență în selectarea adjuncților între adjectivele prototipice și cele înrudite semantic și formal cu verbul. Adjectivele verbale au mai multe complemente obligatorii în raport cu adjectivele propriu-zise (*acțiuni* ***premergătoare grevei****, ploi* ***cauzatoare de*** *inundații, rezultate* ***comparabile cu*** *cele de anii trecuți, scrisori* ***trimise de*** *autori necunoscuți* etc. vs *o femeie* ***delicată*** *și* ***elegantă***, adjective prototipice fără compliniri). Adjectivele postverbale sunt mai deschise față de clasa circumstanțialelor, compatibilitatea sau incompatibilitatea cu anumite tipuri fiind dictată de clasa semantică a verbului-bază. Pot avea circumstanțiale instrumentale sau finale numai adjectivele provenind de la verbe de acțiune sau de eveniment, nu și de stare (*drum construibil* ***pentru mai multă siguranță din piatră***..., *bolnavi transportabili* ***cu trenul*** *în capitală* ***pentru***

tratament). Unele circumstanțiale de mod, care trimit la Agent, nu pot apărea decât pe lângă verbe de acțiune: *gaz captabil* ***cu mare grijă*** *în containere* etc. Semantica adjectivelor prototipice (calificative și categoriale) generează, de asemenea, diferențe în selectarea adjuncților. Astfel, adjectivele calificative, acceptă adjuncți cantitativi de diferite feluri (***grozav de*** *frumos*, ***mult*** *mai dulce*, ***din ce în ce*** *mai friguros*, *mai tare* ***ca piatra*** etc.), temporali sau locali (*elevă atentă* ***acum în clasă***, *persoană fericită* ***atunci în Elveția***), pe când adjectivele categoriale (tipul: *lingvistic, școlar, zonal, pământesc* etc.), utilizate cu sens propriu, admit, în general, un număr limitat de adjuncți, exprimați de obicei prin adverbe de mod (cu sens de negare, de aproximare sau de validare a însușirii): ***nu tocmai*** *românească*, ***deloc*** *școlară*, ***oarecum*** *geografică*, ***sigur*** *zonală* etc.

Grupul adjectival se încadrează în organizarea sintactică a enunțului prin centrul său, adică depinde de poziția sintactică a adjectivului-centru. Astfel, determinativii adjectivului apar cel mai frecvent când grupul adjectival se află în poziții predicative: nume predicativ (*Tinerii* ***sunt dornici de*** *petreceri.*, *Fata* ***a rămas bună de*** *plată.*) ori predicativ suplimentar (***O cred capabilă de*** *dăruire.*, ***Îl consider demn de*** *stimă.*) sau în poziție de atribut izolat antepus sau postpus (***Bună de treabă, femeia*** *a primit postul.*; ***Femeia, bună de treabă,*** *a primit postul.*). Alte două poziții sintactice ale adjectivului, cea de atribut neizolat (*Am văzut* ***un film interesant***., *Am citit* ***un interesant roman***.) și cea de circumstanțial (***De mică*** *îl cunoștea.*, *Nu-mi place laptele* ***decât gras***. etc.) nu sunt favorabile complinirii adjectivului prin adjuncți, dar, în principiu, prezența adjuncților nu este exclusă, mai ales dacă aceștia din urmă sunt obligatorii sau intră în construcții fixate prin uz: *Am văzut un film* ***plin de peripeții***., *Nu-mi place laptele decât* ***plin de caimac***., *Din* ***galbenă cum era*** *s-a făcut verde.*, *Nu-mi plac merele decât* ***bine coapte***.

Un rol important îl joacă și topica adjectivului-centru față de regentul său din grupul nominal. Postpunerea este favorizantă pentru prezența adjuncților adjectivului, iar antepunerea este limitativă. Să se compare: *Ea este o persoană aptă de efort., El este un redactor foarte atent la greșeli., Are o casă destul de plină de lucruri inutile.* cu **Ea este o aptă de efort persoană., *El este un foarte atent la greșeli redactor., *Are o destul de plină de lucruri inutile casă.*

Așadar, adjuncții din grupul adjectival diferă în funcție de calitatea centrului de grup (adjectiv propriu-zis sau adjectiv verbal) și de particularitățile semantico-sintactice și de regim ale centrului.

1.2. Coeziunea sintactică a grupului adjectival este asigurată de restricțiile de caz impuse determinativului de către centru (*dator cuiva ceva*), ca și de conectorul cerut: prepoziție (*apt de, încrezător în, analog cu, folositor la etc.*) sau conjuncție (*încrezător că, apt să, doritor să* etc.). Ca și adjectivele verbale, și cele prototipice impun complementelor restricții de formă (de caz, de prepoziție sau de conjuncție) și roluri tematice. Unele impun dativul (*Virtutea și dragostea față de aproape sunt* ***superioare poftelor***. – „Connaisseur", 2005), altele o anumită prepoziție (*apt de, capabil de, vinovat de, atent la, receptiv la, furios pe, gelos pe*), eventual două (*gelos pe... pentru, invidios pe... pentru*) și altele, care acceptă adjuncți propoziționali, impun o anumită conjuncție, eventual două (cu modificările modale corespunzătoare): *conștientă că, vinovată că, aptă să, gata să, curioasă dacă; bucuroasă că / să..., mândră că / să.*

Câteva adjective propriu-zise îşi schimbă sensul atunci când devin centre de grup: *Ion este vrednic* [harnic]., *Ion este vrednic* [demn] *de a fi premiat*. Tot aşa: *Ea este străină – Ea este străină de matematică.*; *El este surd – El este surd la criticile altora.*

1.3. Calitatea adjuncţilor variază de la un adjectiv la altul, iar adjuncţii pot fi mai mult sau mai puţin specifici. De pildă, complementul de agent poate avea ca regent numai un adjectiv verbal cu sens pasiv: *reclamaţii trimise de anonimi, cărţi scrise de poeţi* etc. O realizare de adjunct comună adjectivului în general este adverbul (grupul adverbial). El poate avea drept centru atât adjective prototipice, cât şi adjective verbale. Adverbul se poate asocia cu celelalte tipuri de adjuncţi.

Determinativii adjectivului pot fi obligatorii când sensul adjectivului este insuficient pentru un enunţ reperabil (*Au căzut bombe* ***cauzatoare de*** *moarte. / *Au căzut bombe cauzatoare.*) sau când prezenţa unui adjunct este impusă de regimul verbului înrudit (*tineri* ***dependenţi de*** *droguri*). Determinativii sunt **facultativi** (când sensul adjectivului este suficient pentru un enunţ reperabil: *am cunoscut o fată* ***frumoasă*** */ am cunoscut o fată* ***frumoasă ca o floare***).

Anumite mărci de gradaţie impun adjectivelor categorii suplimentare de adjuncţi : ***mai*** *frumos* ***decât*** *soarele,* ***cel mai*** *frumos* ***dintre*** *ei* ***/ din*** *clasă* etc.

Extinderea grupului adjectival depinde de numărul şi de calitatea adjuncţilor. Unii adjuncţi se referă numai la adjectivul-centru (*bună* ***la inimă***), alţii complinesc un grup adjectival (***aparent*** [*bună la inimă*]).

2. STRUCTURA GRUPULUI ADJECTIVAL

Adjectivul propriu-zis (*prototipic* sau *verbal*) *poate fi centru* al unui grup sintactic în condiţii limitate semantic şi formal.

2.1. Pot avea determinativi unele adjective calificative (*bun, frumos, urât* etc.), cele mai multe postverbale sau înrudite semantic cu un verb (*credincios, recunoscător, enervant* etc.) şi participiile, care păstrează parţial regimul verbului, impunând adjuncţilor o anumită structură (cer determinativi la un anumit caz, au un anumit regim prepoziţional, impun anumite moduri verbale etc., vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.4.2**). Adjectivele din sfera calităţii acceptă de obicei adjuncţi de cuantificare, de evaluare, de apreciere (*destul de bun, puţin cam urât, nemaipomenit de frumos*), adjuncţi care nu însoţesc, de regulă, adjectivele categoriale.

Deşi numeroase adjective prototipice pot funcţiona în calitate de centru al unui grup, numărul lor este relativ redus în comparaţie cu adjectivele verbale. Deoarece adjectivul are adjuncţi de acelaşi fel cu verbul, este explicabil de ce şi adjectivele postverbale au o deschidere mai mare faţă de adjuncţi. Adjectivele postverbale şi cele înrudite semantic cu un verb au posibilitatea unor adjuncţi comuni cu verbul corespunzător (*salariat încrezător în şefii lui* = „care se încrede în...").

Adjectivele postverbale admit adesea acumulări de adjuncţi de tipuri diferite (*femeie totdeauna* ***recunoscătoare*** *colegelor pentru ajutor*), pe când adjectivele propriu-zise nu suportă de obicei decât câte un anumit tip de adjuncţi (*demn* ***de***

laudă), rar două tipuri (*medicamente **oricând** bune **de luat***), dintre care unul este obligatoriu un adverb, rar un adjectiv (***moartă de** beată **ce era***).

Puținele adjective provenite din gerunzii pot avea determinativi, mai ales adverbiali (*ordine **mereu** crescândă, mâncarea **adesea** aburindă*), dar și prepoziționali (*Femeile suferinde **de inimă** sunt mai numeroase decât bărbații.*).

Adjectivele postverbale derivate cu sufixe se comportă diferit în funcție de tipul de sufix atașat verbului. Unele sufixe (*-cios, -ăreț* etc.) îndepărtează adjectivul de natura verbală a bazei, făcându-l să se comporte ca un adjectiv propriu-zis, care se construiește adesea fără complement (*copil mâncăcios, plângăcios, supărăcios; fată zâmbăreață, plimbăreață* etc.), altele (*-tor, -ant, -bil* etc.) mențin la adjectiv trăsături ale verbului din care provine, păstrându-i capacitatea de a avea complemente (*concluzii referitoare la subiectul anunțat, etapă premergătoare dezvoltării aerobe, delegații participante la conferință, rezultate comparabile cu cele din anii trecuți* etc.) – vezi **I, Relația verbului cu alte clase lexico-gramaticale, 2.1.2**.

Numai adjectivele participiale, provenite de la verbe tranzitive cu două complemente, pot avea complemente neprepoziționale nemarcate cazual (cu formă de nominativ-acuzativ nesubstituibilă printr-un clitic pronominal). Participiul-adjectiv conservă însă doar complementul secundar, nonpersonal: *învățată limbi străine, întrebată teoria mulțimilor*. Singura excepție o constituie adjectivul neparticipial *dator*, care admite un complement neprepozițional (*îmi e dator recunoștință*, vezi *infra*, **3.2**).

2.2. Când adjectivul-centru are poziție de atribut, este evitată situarea grupurilor adjectivale dezvoltate înaintea substantivului (vezi *supra*, **1.1**): **mândrul **că a absolvit** băiat* etc. Dar e posibilă antepunerea adjectivului cu adjuncți de tip adverbial: ***mult stimata** doamnă, **ușor coruptibilul** tânăr* etc. Tiparul sintactic cu grup adjectival dezvoltat antepus apare în idiostiluri culte, prețioase: *pentru a-l trimite în diplomație pe **de nimeni regretatul** J.* (Rlit, 2003).

2.3. Există și situații când un singur adjunct se poate referi la două adjective-centru: ***cumplit de** murdară **și de** leneșă.*

2.4. Când adjectivul-centru are un grad de intensitate diferit de cel pozitiv, adjuncții lui pot reprezenta reperul unei comparații (pot fi complemente comparative), fiind introduși de conectori specifici ceruți de determinările cantitative sau de mărcile de gradare care însoțesc adjectivul: *O carte **mai** bună **decât** asta n-am citit., Studentul era **la fel de** silitor **ca** sora lui., Copilul **cel mai** talentat **dintre ei** a fost premiat., Era **cel mai** obraznic elev **din** clasa lui / **de pe** glob* etc., vezi **Complementul comparativ**.

Comparația se poate realiza și cu un adjectiv-centru nemarcat în privința intensității: *bun **ca** pâinea caldă, negru **ca** smoala* etc.

3. TIPURI DE ADJUNCȚI

Adjunctul adjectivului poate fi: adverb, nume, verb la o formă nepersonală (infinitiv și supin), adjectiv și propoziție (vezi **I, Adjectivul, 3**), iar poziția față de centru este, de obicei, la dreapta, în cazul adverbului, și la stânga.

3.1. Adjunctul realizat prin adverb poate avea drept centru toate tipurile de adjective, verbale şi nonverbale (în general, suportă adjuncţi adverbiali adjectivele calificative, cele categoriale mult mai rar). Pentru adjectivele verbale, varietatea adverbelor este mai mare. Deşi sensul adjectivelor categoriale este mai greu de modificat (**triunghi uşor isoscel, *centru puţin preşcolar* etc.), în anumite cazuri, şi unele adjective categoriale admit adjuncţi adverbiali: *abordare* ***principial*** *matematică,* ***deloc*** *matematică,* ***pe jumătate*** *matematică,* ***sigur*** *matematică* (vezi *supra,* **1.1**).

Adverbele au fie topică liberă în raport cu centrul (*Ajunsese bolnavă* ***sufleteşte*** */* ***sufleteşte*** *bolnavă., Medicamentele sunt* ***totdeauna*** *folositoare / folositoare* ***totdeauna****., Apa* ***oriunde*** *necesară / necesară* ***oriunde...***) fie preferenţială la dreapta (*Ochi lucitori* ***adânc, himeric*** */ ochi* ***adânc, himeric*** *lucitori*) sau la stânga centrului (*vorbe* ***puţin*** *amăgitoare / amăgitoare* ***puţin*** – mai rar şi cu sens schimbat –, *o piesă* ***puţin*** *tristă / tristă* ***puţin***).

Poziţia adverbului depinde de sensul şi de compatibilitatea celor doi constituenţi ai grupului adjectival.

3.1.1. Dintre determinativii adjectivului obligatoriu antepuşi, foarte răspândită este construcţia [adverb + *de* + adjectiv]. Componentul adverbial poate fi de evaluare cantitativă sau calitativă în diverse grade, de la intensitatea maximă a calităţii (*exagerat de mare, groaznic de urât*), la atenuare (*suficient de clară, destul de bun*) sau la o apreciere cantitativă nedefinită (*aşa de dulce, atât de viteaz*). Uneori aprecierea calitativă este subiectivă, fiind exprimată prin asocieri metaforice (*bolnăvicios de geloasă, chinuitor de plăcută, lăudabil de muncitoare, nepermis de leneşă*). Construcţia se caracterizează prin faptul că prepoziţia *de,* postpusă adverbului, nu poate fi disociată de acesta.

Plasarea grupării adjectivale înaintea substantivului regent, în grupul nominal, are drept consecinţă şi antepunerea adjunctului adverb urmat de prepoziţia *de* în imediata apropiere a adjectivului, ceilalţi determinativi precedând această construcţie: astfel, *o idee* [**aparent** ***atât de simplă***] devine *o* [**aparent** ***atât de simplă***] *idee.* În postpunere faţă de adjectivul-centru, adverbele din construcţiile de mai sus realizează structuri sintactice fără element joncţional: *femeie urâtă groaznic,* în loc de *groaznic de urâtă, o pătură groasă cam atât,* în loc de *cam atât de groasă.*

În acelaşi tipar sintactic cu *de* sunt şi adverbele sau locuţiunile adverbiale care exprimă egalitatea, plasate în stânga centrului: *Băiatul este* ***la fel de*** */* ***deopotrivă de*** */ frumos ca fata,* care nu apar în postpunere (vezi **I**, **Adjectivul, 2.4.1.2.1**).

Adverbul poate fi interpretat uneori fie numai ca determinativ al unui centru adjectival: *fată* **realmente** *frumoasă,* fie ca determinativ al întregului grup adjectival: *fată* **realmente** [***incredibil de frumoasă***].

3.1.2. *Substantivele cu valoare de adverbe* în construcţii superlative ca *frumoasă* ***foc*** deplasate la stânga centrului se comportă ca şi celelalte adverbe de mai sus, adică sunt legate de adjectiv prin *de*: *foc de frumoasă.* În cazul unor grupări fixe, antepunerea nu este uzuală: *gol puşcă,* dar **puşcă de gol.*

3.1.3. *Structuri dezvoltate de adjuncţi* (echivalente ale adverbialului *foarte*), situaţi în stânga centrului, cu prepoziţia *de* postpusă, pot conţine grupuri nominale cu sau fără determinare numerică sau grupuri propoziţionale introduse prin

relativele **cantitative curente**. Aceste structuri dobândesc valori superlative şi sunt caracteristice limbajului popular şi oral: *o brumă pe păreţi* ***de trei palme de*** *groasă* (I. Creangă, *Harap-Alb*), *barbe* ***cât badanalele de*** *mari* (I. Creangă, *Amintiri*), *icrişoare moi* ***cât se poate de*** *multe* (I. Creangă, *Amintiri*).

3.2. Adjectivul acceptă **adjuncţi nominali** (substantiv sau pronume) în cazul dativ şi la alte cazuri cu prepoziţie.

Adjectivul *dator* este singurul care poate guverna un determinativ nominal cu formă de nominativ-acuzativ neprepoziţional: *Mi-e dator* ***un răspuns****, îi era datoare* ***o mare sumă de bani*** etc.

3.2.1. *Adjunctul nominal în dativ* (în structuri ca *bibliotecă* ***necesară cercetătorilor****, om* ***potrivnic sieşi****, expresie* ***recunoscătoare oricui****, era* ***dator cui*** *l-a împrumutat cu bani*) are o frecvenţă ridicată în limba actuală (în diverse variante: literar-ştiinţifică, juridică, publicistică, beletristică), fiind prezent şi în limba veche (cf. adjective ca *dator, drag, credincios, potrivnic, prielnic, vinovat, vrăjmaş* etc.).

Tip sintactic deschis, specific şi unui mare număr de participii şi adjective postverbale, care păstrează regimul sintactic al verbelor din care provin, cu numeroase valori semantice, este adesea concurat de structura cu adjuncţi prepoziţionali (vezi **Adjectivul, 3.2.**).

3.2.2. *Adjunctul nominal prepoziţional* poate fi obligatoriu sau facultativ (suprimabil): *Era* ***aptă de*** *muncă, dar* ***neglijentă (în*** *serviciu*). Adjectivul *apt* impune un determinativ prepoziţional, iar *neglijent* nu. Compară: **Era aptă, dar neglijentă în serviciu.* şi *Era aptă de muncă, dar neglijentă.*

Sunt obligatorii adjuncţii impuşi de regimul prepoziţional al unor adjective (*apt de, capabil de, dornic de, gelos pe, conform cu, paralel cu* etc.). Deşi, în comparaţie cu adjectivele postverbale, numărul adjectivelor prototipice cu adjunct este redus, există adjective neverbale care impun prezenţa adjuncţilor. În funcţie de adjectivul-centru, determinativul poate fi obligatoriu sau facultativ. Compară adjectivele „simetrice" ca *analog cu, complice cu, conform cu, paralel cu, tangent cu* etc., care cer un complement prepoziţional cu alte adjective care admit facultativ un nominal precedat de aceeaşi prepoziţie, precum *aspru cu, brutal cu, distant cu, ironic cu, prietenos cu* etc. (vezi **Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 2.2.1, 2.2.2**).

O varietate mai mare de astfel de adjuncţi se întâlneşte la adjectivele înrudite semantic şi formal cu verbe al căror regim îl păstrează parţial (vezi *supra*, **1.1**): *a se încrede în – încrezător în* (*un tânăr* ***încrezător în*** *viitorul lui*); *a depinde de – dependent de* (*o fată* ***dependentă de*** *părinţi*), ca şi de prepoziţia cerută de anumiţi cuantificatori (***dator la întreaga*** *societate, dator* ***la mulţi / la trei*** *bănci*).

Nominalul al cărui caz este impus de prepoziţie admite numeroase elemente joncţionale din clasa prepoziţiilor: *Era nesigură* ***în privinţa căsătoriei / lor.*** (genitiv), *Era deosebit de veselă* ***mulţumită colegelor.****, Era frumoasă* ***datorită cosmeticienei / ei.*** (dativ), *propunere irelevantă* ***pentru el / parlamentar*** (acuzativ).

Determinativul nominal este plasat în mod obişnuit după adjectivul-centru. Dacă acesta din urmă se află în antepunere faţă de regentul său din grupul nominal, el determină deplasarea la stânga a întregului grup adjectival, inclusiv a adjunctului prepoziţional. Astfel: *Femeia,* ***credincioasă datorită educaţiei primite,*** *mergea des la biserică.* devine ***Credincioasă datorită educaţiei primite****, femeia mergea des la*

biserică., iar *Era o propunere* ***irelevantă pentru el.*** devine *Era* ***pentru el o irelevantă*** *propunere.*, unde regentul grupului *pentru el* este dificil de stabilit (verb sau adjectiv).

Plasarea grupului prepozițional înaintea centrului adjectival este neobișnuită, fiind posibilă doar în exprimări emfatice: ***De sănătate*** *dătătoare, Maica lui Dumnezeu!*

Adjunctul prepozițional poate fi disociat uneori de centrul său printr-un adverb, caracterizând întregul grup adjectival (*veselă* ***parcă*** *de întâlnire, necesară* ***oricând*** *la casa omului*) sau printr-o construcție incidentă (*bună,* ***cum se zice,*** *la toate*).

Unele prepoziții sunt impuse nominalului de mărcile de gradare ale adjectivului regent: ***mai*** *bună* ***decât*** */* ***ca*** *mine / sora mea,* ***cel mai*** *bun* ***din*** *clasă /* ***dintre*** *băieți* etc.

Construcția prepozițională poate fi substituită de un infinitiv prepozițional (*demn de cercetare / demn de a fi cercetat*) sau de un supin (*demn de cercetat*), de o propoziție conjuncțională (*conștient de avantaje / conștient că prezintă avantaje*) sau de o propoziție relativă cu menținerea prepoziției înaintea relativului (*sensibil la frumusețe / sensibil la ce-i frumos*).

Pentru adjectivele cu adjuncți pronominali introduși prin prepoziții (*atenți unul cu altul, suspicioși între ei, egală cu sine* etc.), vezi **I, Adjectivul, 3.2.2, Pronumele reflexiv.**

3.3. Adjuncții verbali ai adjectivului sunt forme verbale nepersonale – *infinitiv și supin.*

3.3.1. Determinativul realizat prin *infinitiv*, însoțit în mod obligatoriu de marca prepozițională *a*, este precedat uneori de alte prepoziții ca *de, pentru, spre: Elevă vrednică* (***de / pentru / spre***) ***a fi premiată.***

Construcția este concurată de cea cu adjuncți propoziționali introduși de conjuncția *să* (*vrednică* ***să*** *fie premiată*).

3.3.2. Determinativul realizat prin *supin* poate fi precedat de diverse prepoziții: *mâncare bună* ***de aruncat*** *la gunoi, undiță potrivită* ***pentru prins*** *pește, copii plecați* ***la cules*** *de struguri* etc.

3.4. Adjunctul adjectivului reprezentat tot printr-un **adjectiv** se întâlnește rar, având conotații de evaluare superlativă, similară adjuncților exprimați prin adverb antepus cu prepoziția *de* (tipul ***grozav de*** *deșteaptă*): ***moartă de*** *beată,* ***bolnavă de*** *îndrăgostită* „foarte beată", „foarte îndrăgostită". Sensul superlativ se păstrează și când adjectivul-adjunct este postpus centrului: *era beată* ***moartă.*** Adjectivele *moartă* și *bolnavă* în construcțiile cu *de* își pierd încărcătura semantică, devenind mărci superlative.

Pentru situațiile când adjectivul însoțește un participiu: *țările foste comuniste, considerate comuniste, Camera de domni a coborât la parter, lângă biroul tatei, într-o cameră* ***devenită liberă.*** (I. Gheție, *Fructul oprit*), vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.3** și **II, Numele predicativ**, unde se arată că poziția de (nume) predicativ se păstrează intactă odată cu trecerea verbului copulativ de la un mod predicativ la o formă verbală nepersonală. Ca atare, adjectivele *comuniste, liberă,* din exemplele date, sunt nume predicative sau predicative suplimentare ale unor verbe-centru exprimate prin participiu (vezi **Grupul verbal**).

3.5. Adjuncții propoziționali ai adjectivului pot fi realizați prin propoziții conjuncționale sau relative.

3.5.1. *Adjuncții propoziționali conjuncționali.* Adjectivul admite adjuncți propoziționali echivalenți funcțional ai unui complement prepozițional. Elementele joncționale sunt, ca și în cazul verbului, *că, să* și *dacă.*

Dacă este selectat în cazul transpunerii în vorbirea indirectă a unei interogative totale. Adjectivele regente sunt puține și au sens intrinsec interogativ (*curioasă dacă a greșit*) sau admit numai contextual introducerea întrebărilor (*nesigur dacă o așteptase sau nu*).

Că și *să* introduc subordonate neinterogative, diferența de distribuție dintre ele constând în selecția impusă de centru: *conștientă* ***că*** *este bolnavă / incapabilă* ***să****-și recunoască boala.*

Unele adjective se construiesc numai cu *că* (*Se simțea* ***vinovată că*** *a pierdut anul.*), altele numai cu *să* (*Era* ***liberă să****-și aleagă toaleta.*), iar câteva adjective admit ambele construcții tipul: ***mândru că*** *a reușit /* ***mândru să*** *reușească* (vezi **I, Adjectivul, 3.2.2**).

Construcțiile antepuse adjectivului-centru actualizate printr-un adverb, un nominal cu valoare de adverb sau un adjectiv urmat de prepoziția *de* (vezi *supra,* **3.1.1, 3.4**), implicate în comparație, ca și mărcile propriu-zise ale gradelor de intensitate, pot cere propoziții introduse de alți conectori: *Era o femeie* ***așa de*** *slabă* ***încât*** *se clătina., Era* ***moartă de*** *beată* ***ca să*** *mai știe ce face., Cred că e o femeie...****suficient de*** *bogată* ***ca să*** *fie mândră.* („Luceafărul", 2004), *Era* ***mult mai*** *bogată* ***decât*** *credea., Da, chestiunea se arăta* ***mai grea decât*** *îți venea să crezi la prima impresie.* (I. Gheție, *Fructul oprit.*) – vezi **Construcții comparative**. Alte adjective fără o marcă de comparație o pot presupune: *bătea o lumină* [așa de] *puternică* ***de****-ți lua ochii.*

3.5.2. *Adjuncții propoziționali relativi* pot fi introduși prin pronume relative și nehotărâte în cazul dativ sau acuzativ cu prepoziție: *recunoscător* (***ori***)***cui*** *îl ajută, blând* ***cu cine*** *merită* etc. și prin adverbe pronominale (*bun* ***cum*** *nu se mai poate, fricoasă* ***când*** *e furtună, leneșă* ***cât*** *cuprinde* etc., *Sunt un om bun,* ***cum nu se poate*** *mai bun.* – „Luceafărul", 2004).

4. EXTINDEREA GRUPULUI

Există unele *restricții de combinare* a adjuncților adjectivului atât între ei, cât și în combinație cu semiadverbele.

Semiadverbele care se referă la adjectivul-centru se plasează obligatoriu în antepunere, în imediata vecinătate [*cam* + adj.]. Despărțirea de centru a semiadverbului printr-un adverb adjunct nu este uzuală: **tânăr* ***cam*** *sufletește bolnav,* dar *tânăr* ***cam*** *bolnav sufletește.* Pentru unele, topica este obligatorie (***cam*** *bolnavă / *bolnavă* ***cam***), pentru altele, deși e frecventă antepoziția, se acceptă și postpoziția (***aproape*** *surdă / surdă* ***aproape***). Nu se coordonează două sau mai multe semiadverbe sau un semiadverb și un adverb: **copilul aproape și parcă bolnav, *copilul chiar și uneori bolnav* etc.

Nu pot fi coordonați nici adjuncții realizați prin ***adverbe sau adjective cu valori superlative urmați de prepoziția de***: **colosal (de) și nemaipomenit de frumoasă, *moartă (de) și bolnavă de îndrăgostită.*

În general nu este admisă asocierea mai multor adjuncți de evaluare pe lângă același adjectiv; în schimb, același adverb (sau adjectiv) poate complini două adjective-centru coordonate (norma literară cere repetarea prepoziției): *extraordinar de bună și de blândă, bolnavă de îndrăgostită și de supărată.*

Determinativul adverbial se poate asocia celorlalți adjuncți, apărând fie ca determinativ al centrului (*fata totdeauna bolnavă*), fie ca determinativ al ansamblului (*nicicând* [*bună să fie actriță*]).

Este greoaie construcția *hrana oricând la oameni / oamenilor necesară*, dar posibilă în forma *hrana totdeauna necesară oamenilor*, pentru că adverbul preferă poziția cea mai apropiată de centrul adjectival.

Adjuncții de natură nominală pot fi coordonați între ei, când sunt de același fel. Restricția decurge din semantismul adjectivelor-centru care, de obicei, impun un anumit tip de adjuncți. Se remarcă posibilitatea acumulării de adjuncți în cazul adjectivelor de proveniență verbală: *carte folositoare* ***tinerilor, adulților și copiilor***, *hrană otrăvitoare* ***pentru animale și*** (***pentru***) ***păsări*** etc.

Mai rar, se combină doi adjuncți nominali de tipuri diferite pe lângă același adjectiv-centru de natură verbală. Limba literară admite și structuri de tipul: *carte folositoare* ***tinerilor pentru învățătură.***, *I-a rămas datoare* ***surorii ei mulți bani.***

Rar, în construcții nerecomandabile, se combină un adjunct nominal și unul verbal sau propozițional care realizează aceeași poziție sintactică: *Era mândră* ***de casa ei și de a o fi putut renova*** (***și că a renovat-o***).

Și *adjuncții verbali* ai adjectivului pot fi coordonați, numai când sunt de același fel: *Șef bun de a face gălăgie și de a domina pe alții., ac bun de împuns și de cusut,* dar nu *șef *bun de a face gălăgie și de dominat pe alții.*

O structură posibilă, dar nerecomandată este *aparat bun de tras / de a trage praful și să curețe parchetul.*

Mai rar, pot apărea două propoziții construite diferit pe lângă același centru adjectival: *Era mândră* ***să*** *fie studentă și* ***că*** *și-a luat examenele.*

În general, se evită acumulările de adjuncți ai adjectivului, fiind posibilă însă prezența unui singur adjunct având el însuși diverși determinativi: *Ei înșiși n-au părut* ***conștienți că ar putea fi văzuți ca trimiși ai divinității spre a mătura casa poeziei***. („Luceafărul”, 2004).

Exceptând determinarea prin complement direct, tiparul de construcție a grupului adjectival este asemănător cu cel al grupului verbal. Diferă frecvența de apariție, grupurile adjectivale fiind mai rar utilizate.

GRUPUL ADVERBIAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Grupul adverbial este un component al enunțului constituit dintr-un adverb cu rol de centru şi elementele dependente de acesta.

Grupul adverbial este încorporat în structura altor grupuri: verbal (*a plecat* ***departe*** *de părinți*), nominal (*vecinii* ***de dedesubt***), adjectival ([*opinie*] ***bine*** *fondată*).

2. STRUCTURA GRUPULUI

2.1. Adverbul – centru de grup

Elementele din clasa adverbului constituie centrul unui grup adverbial, însă tipul de adverb are implicații în organizarea grupului. Elementele din clasa semantică a adverbelor de loc, de timp, de mod, de cantitate (cu excepția adverbelor substitute cuprinse în aceste clase semantice), precum şi adverbele modalizatoare pot constitui centrul unui grup adverbial cu adjuncți actualizați. Toate adverbele pot fi centre de grup, cu excepția semiadverbelor care nu pot constitui un grup sintactic.

Anumite adverbe, în anumite contexte sintactico-semantice, cer compliniri obligatorii. Este cazul adverbelor „simetrice" (*asemenea, întocmai, concomitent, paralel, simultan*) care pot apărea fără adjuncți în construcții de tipul: *Ei sunt asemenea.*, *Ei acționează concomitent.*, dar cer obligatoriu un adjunct în contexte ca *El este asemenea tatălui lui.*, *Forțele armate terestre acționează concomitent cu forțele aeriene.* În unele situații, acelaşi centru adverbial poate avea mai multe posibilități de lexicalizare a adjuncților (*asemenea* ***tatălui*** *său / asemenea* ***cu tatăl*** *său / asemenea* ***celui care a intrat pe uşă***).

Alte adverbe (*anterior, posterior, departe, aproape, înainte* etc.) pot avea adjuncți suprimabili atunci când recuperarea informației se face anaforic: *Am plecat în vacanță în august.* ***Înainte*** [*să plec în vacanță*] *am terminat lucrarea.*

Adverbe ca *privitor, referitor, relativ* au adjuncți obligatorii, iar întregul grup tinde să se specializeze pentru a reda circumstanțialul de relație (*Referitor la declarațiile preşedintelui, vom reveni cu amănunte.*). De asemenea, adverbul *indiferent* şi adjuncții săi formează un grup care tinde să se specializeze pentru redarea raportului concesiv (*Fiți frumoase, indiferent de vârstă!*) (vezi **Circumstanțialul concesiv, 2.1.1.5, Construcții cu propoziții relative, 2.3.d**).

Adverbele modalizatoare au posibilitatea de a primi ca adjuncți propoziții conjuncționale. În această situație, dobândesc statutul de adverbe predicative (*Sigur că vom finaliza proiectul.*).

Când adverbul este la un grad de comparație, termenul comparației se actualizează dacă informația nu se recuperează anaforic sau deictic: *Medicamentul*

acționează ***mai puternic*** *decât un drog., Își iubește fiii adoptivi* ***tot atât de mult*** *ca pe cei naturali.* (vezi **Construcții comparative, 3.1**).

2.2. Adjuncții grupului adverbial

Adjuncții centrului adverbial pot fi actualizați prin: nominal, formă verbală nepersonală (infinitiv), propoziții relative și conjuncționale. Centrul grupului adverbial poate fi modificat de adverbe cantitative, adverbe modale și semiadverbe.

2.2.1. Adverbele pot avea *adjuncți nominali* legați direct sau incluși într-un grup prepozițional.

2.2.1.1. Au ca adjunct un *nominal* legat direct adverbele de mod *asemenea, contrar, anterior, posterior, ulterior, potrivit, conform, corespunzător, aidoma, întocmai.* Ele impun nominalului cazul dativ: ***asemenea*** *unui copil,* ***contrar*** *afirmațiilor,* ***ulterior*** *acestei date,* ***potrivit*** *unor surse din minister,* ***conform*** *declarațiilor,* ***corespunzător*** *noii situații,* ***aidoma*** *mie,* ***întocmai*** *tatălui său.*

2.2.1.2. Unele adverbe actualizează un adjunct nominal în cadrul grupului prepozițional căruia îi impun restricția de prepoziție. Adverbele *concomitent, paralel, proporțional, simultan* cer actualizarea adjuncților într-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *cu* (***concomitent cu*** *delimitarea clară a atribuțiilor și competențelor*). Unele dintre adverbele care au ca adjunct un grup nominal au și posibilitatea de a actualiza adjunctul ca grup prepozițional având drept centru prepoziția *cu*: *conform, corespunzător, potrivit, aidoma, întocmai* (***conform*** *cu declarațiile,* ***potrivit*** *cu informațiile,* ***aidoma*** *cu tatăl său,* ***întocmai*** *cu originalul*). Adverbele *privitor, referitor, relativ* impun actualizarea adjuncților într-un grup prepozițional având drept centru *la*: ***referitor la*** *situația creată,* ***privitor*** *la statistici.* Adverbul *întocmai* prezintă în plus posibilitatea de construcție cu un nominal inclus într-un grup prepozițional constituit în jurul prepoziției *ca* (***întocmai*** *ca un copil*).

Anumite adverbe au adjuncți facultativi care se pot lexicaliza printr-un nominal încorporat într-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *de*: *departe, aproape, înainte, indiferent* (***departe / aproape*** *de casă,* ***înainte*** *de război,* ***indiferent*** *de rezultat*).

2.2.2. Unele adverbe pot primi ca adjunct un *verb la infinitiv* încorporat într-un grup prepozițional. Este tot cazul adverbelor *departe, aproape, înainte*: *aproape / departe / înainte* ***de a termina*** *lucrarea* care impun actualizarea grupului prepozițional cu prepoziția *de* centru de grup.

2.2.3. Anumite adverbe pot primi ca adjunct o *propoziție relativă* inclusă într-un grup prepozițional. Au această posibilitate de construcție toate adverbele care se pot construi cu un nominal înglobat într-un grup prepozițional (vezi *supra,* **2.2.1.2**): *Am discutat referitor* ***la ceea ce apăruse în presă.****, Am adăugat proporțional* ***cu ceea ce fusese scos.*** De asemenea, adverbele *aproape, departe, înainte* pot primi ca adjuncți propoziții relative incluse într-un grup prepozițional: *aproape / departe* ***de ceea ce s-a întâmplat în Orientul Mijlociu****, înainte* ***de ceea ce s-a petrecut la 11 septembrie***.

Adverbele ai căror adjuncți se realizează prin grup nominal legat direct (vezi *supra* **2.2.1.1**) pot avea ca adjuncți și propoziții relative. Ca și nominalul

corespondent, pronumele relativ este în cazul dativ (***asemenea** celui ce a intrat pe ușă, **contrar** a ceea ce s-a afirmat.*).

Adverbul *indiferent* are, de asemenea, posibilitatea de a primi ca adjunct propoziții relative. Termenul relativ poate fi atât pronume, în diferite cazuri (*Indiferent cine vine, este bine venit. / Indiferent cui i-am cerut părerea mi-a spus același lucru. / Indiferent ce îl întrebi, știe să-ți răspundă. / Indiferent cu ce îl ispitești, nu cedează.* etc.), cât și adverb relativ (*Indiferent unde te duci, vei întâlni oameni binevoitori. / Indiferent când pleci, tot târziu ajungi.*). Grupul astfel constituit se specializează pentru redarea raportului concesiv.

2.2.4. Au posibilitatea de a avea ca adjuncți *propoziții conjuncționale* unele dintre adverbele de mai sus, precum și adverbele modalizatoare. Adverbul *înainte* poate avea ca adjunct propoziții conjuncționale introduse prin conjuncția *să*: *Înainte să înceapă meciul, toți suporterii scandau numele echipei favorite.* Adverbul *indiferent* are ca posibilitate de actualizare a adjunctului propoziția conjuncțională introdusă prin *că* și *dacă*: *Indiferent că / dacă va câștiga sau nu meciul, echipa se va califica în următoarea etapă.*

Adverbele modalizatoare primesc ca adjuncți propoziții conjuncționale introduse, de regulă, prin conjuncția *că* (*Sigur că va afla toată lumea vestea cea bună.*).

2.2.5. Centrul grupului adverbial poate fi modificat de adverbe cantitative (*suficient, destul, extrem, atât, exagerat, prea, oarecum, aproximativ* etc.), adverbe modale (*totalmente, realmente, incontestabil* etc.), semiadverbe cu rol de intensificare (*chiar, și, tot*), de restrângere (*doar, numai, decât*), de negație (*nu*).

Unele adverbe cantitative se leagă direct de adverbul-centru (***oarecum** recent, **prea** departe* etc.), altele, prin intermediul prepoziției *de* (*Argumentează **suficient de** coerent pentru a-i da dreptate., E **destul de** greu să ne punem de acord., E **extrem de** neplăcut pentru cei din jur cum pune problema., A strigat **așa de** tare, încât / de a trezit tot cartierul.*). Construcția adverbială este antepusă în raport cu centrul grupului.

Adverbele modale au rol de cuantificare (*Acționează **totalmente** just., Locuiește **relativ** aproape.*) sau de modalizare a centrului adverbial (*E **incontestabil** greșit ceea ce afirmi., E **realmente** dificil de înțeles punctul lui de vedere., Face ce e **omenește** posibil pentru a-i ajuta.*). Ele sunt de asemenea antepuse centrului grupului.

Semiadverbele pot modifica centrul grupului adverbial (***chiar** imposibil, **cam** greu, **doar** atunci, **decât** mâine*) sau pot modifica un grup care are alți modificatori (*nu* [***tocmai / chiar / numai / doar / prea** clar*], ***cam*** [***prea** greu*]).

3. EXTINDEREA GRUPULUI

Centrul adverbial poate avea lexicalizat un adjunct obligatoriu, aflat în postpunere și mai mulți modificatori, de diverse tipuri, în antepunere: *indiscutabil* [*cam* [*prea* [***departe*** [*de casă*]]]].

Anumite construcții pot contribui la decodarea referinței adverbelor deictice sau anaforice, aflânduse într-un tip de relație apozitivă cu centrul grupului adverbial: ***Ieri, de Ziua Femeii,** am fost cu prietenele la restaurant., **Acum, când proiectul e terminat,** putem sărbători ciocnind o cupă de șampanie.*

GRUPUL INTERJECȚIONAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Grupul interjecțional reprezintă o parte componentă a enunțului organizată sintactic în jurul unui centru interjecțional și alcătuită din interjecție și alte componente care ocupă diverse poziții sintactice pe lângă aceasta (*Iată-l pe Ion!*, *Mersi pentru sfat.*).

2. STRUCTURA GRUPULUI INTERJECȚIONAL

2.1. Valoarea predicativă și capacitatea de a forma grup sintactic a interjecției

Prin conținutul lor, interjecțiile au autonomie comunicativă și capacitatea de a constitui singure enunțuri nestructurate (*Au!*, *Brrr!*, *Bum!*, *Pleosc!*, *Iată!*). Interjecțiile care reprezintă enunțuri nestructurate au încorporată o predicație a enunțării, nelexicalizabilă, care este pusă în evidență de intonație. Toate interjecțiile pot fi utilizate independent, ca enunțuri nestructurate, însă numai unele dintre ele pot fi și predicate sintactice.

Au capacitatea de a forma grup sintactic onomatopeele și anumite interjecții propriu-zise: cele care exprimă îndemnuri sau ordine, parțial echivalente semantic cu verbe la modul imperativ (*hai*, *na*), cele cu valoare prezentativă, sinonime cu verbul la modul imperativ „privește!" (*uite*, *iată*, *iacătă*), interjecția *mersi*, parțial echivalentă semantic cu verbul „a mulțumi", interjecția *bravo*, parțial sinonimă cu verbul „a felicita", unele interjecții care pot fi echivalate semantic cu adverbul „rău" (*halal*, *vai*). Imitând sunetele și zgomotele ce însoțesc anumite acțiuni (*boc*, *pleosc*, *trosc*) sau sugerând mișcări (*țuști*, *hop*, *țop*), onomatopeele pot fi utilizate în locul verbelor care desemnează acțiunile respective, preluând multe dintre disponibilitățile combinatorii ale verbelor echivalente.

2.2. Tipuri de predicat interjecțional

Disponibilitățile combinatorii ale interjecțiilor, ca și calitatea lor predicativă, sunt în strânsă legătură cu semnificația pe care o au. Astfel, se pot distinge câteva tipuri de predicat sintactic interjecțional:

(a) predicat interjecțional din enunțuri de tip imperativ, reprezentat de unele interjecții propriu-zise cu valoare injonctivă (*hai*, *na*, *poftim*) și de cele prezentative (*iată*, *uite*). Conținutul lor imperativ este marcat prin intonație, iar în cazul interjecției *hai*, și prin atașarea de morfeme ale predicației (*haidem*, *haideți*). Între aceste interjecții, se pot face distincții în funcție de restricțiile combinatorii. Unele se pot combina cu complement direct, inclusiv clitic, fiind numite *interjecții tranzitive* (*iată*, *na*, *poftim*, *uite*), spre a le deosebi de cele care nu se pot combina cu complement direct (numite *intranzitive*). Interjecția *na* se poate construi cu

complement indirect, realizat, de obicei, prin clitic. Interjecţiile prezentative şi interjecţia *na* se pot construi cu un complement posesiv.

Interjecţiile cu valoare imperativă se pot construi cu diverse tipuri de circumstanţiale.

Interjecţiile din această categorie au şi capacitatea de a primi subiect, însă, de obicei, subiectul nu este exprimat.

(b) predicat interjecţional din enunţuri de tip asertiv, exprimat prin interjecţii cu valoare emotivă (*bravo, halal, vai*) sau prin interjecţia *mersi*. Ele diferă între ele, după cum se construiesc cu un complement prepoziţional (*halal, vai, mersi*) sau cu unul indirect (*bravo, halal*), care nu se poate realiza prin clitic (**Bravo-i!, *Îmi halal!* vs *Bravo lui!, Halal mie!*).

Interjecţia *vai* primeşte frecvent un operator copulativ, mai ales dacă locutorul doreşte să se refere la alte momente decât timpul prezent (la indicativ prezent, operatorul copulativ ar fi redundant, întrucât interjecţia, prin valoarea sa deictică, trimite la momentul prezent): *În timpul războiului* **era** ***vai de ei****, se descurcau foarte greu.*

(c) predicat onomatopeic, în enunţuri de tip asertiv. Capacitatea de a se substitui unui verb pe care îl sugerează este o caracteristică a subclasei onomatopeelor, în general, însă ele se întâlnesc mai rar cu această valoare sintactică, de obicei fiind neintegrate sintactic în enunţ sau formând enunţuri independente. Ca predicate sintactice, onomatopeele se întâlnesc mai frecvent în textele literare cu o anumită încărcătură stilistică. Ele preiau multe dintre disponibilităţile combinatorii ale verbului. Toate se pot construi cu subiect şi cu circumstanţiale. Unele acceptă complementul direct (*pleosc, zdronc,* dar nu şi *ţuşti, ţop*, care sugerează mişcări şi sunt echivalente cu verbe intranzitive). Unele se pot construi cu un complement indirect. Nicio onomatopee nu se poate construi cu clitice. Unele interjecţii sunt compatibile cu adjuncţi a căror ocurenţă este consecinţa unor reorganizări sintactice: complementul posesiv şi predicativul suplimentar.

2.3. Adjuncţii din grupul interjecţional

2.3.1. ***Subiectul*** este exprimat mai frecvent când predicatul se realizează prin onomatopee sau prin interjecţia *hai*, mai rar dacă predicatul se realizează prin interjecţiile *uite, na, poftim*:

Hop *şi* **eu** *de la Durău.* (I. Creangă, *Amintiri*);
Iar **el**, ***zvârr!*** *cu o scurtătură în urma noastră.* (*ibid.*);
Hai *şi* **noi**, *măi băieţi, să dăm ajutor la drum.* (*ibid.*);
Uite *şi* **tu** *ce dezordine ai făcut!*;
Na **tu** *cartea asta, eu am citit-o!*;
Poftiţi *şi* **dumneavoastră** *pe la noi!*

2.3.2. ***Complementul direct*** se întâlneşte în grupurile interjecţionale al căror centru este reprezentat de interjecţiile *na, uite, iată, poftim* sau de diverse onomatopee:

Na **bani** *pentru cumpărături.*;
Iată **cartea** *pe care ţi-am promis-o.*;
Uite **pe nea** *Petrică!* (L. Rebreanu, *Răscoala*);
Poftim **cartea**!;

Eu zvârrr! **chibriturile** *din mână.* (I. Creangă, *Amintiri*);

Şi, nici una, nici două, ***haţ!*** **pe ied** *de gât.* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*).

Doar interjecţiile *na, uite* şi *iată* acceptă realizarea prin clitice a poziţiei complementului direct (*Na-le!, Uite-i!, Iată-l!*), însă cliticul nu poate fi antepus, la fel ca în cazul verbelor la modul imperativ (*****Le** ***na*** *(şi pe astea)!*, *****Îi** ***uite*** *(şi pe prietenii noştri)!*, *****Îl** ***iată*** *(şi pe el)!*). Prin urmare, complementul direct regizat de una dintre aceste interjecţii poate fi dublat, dar nu şi complementul direct subordonat unor onomatopee sau interjecţiei *poftim*, care nu acceptă clitice (*****Îl** ***haţ*** *pe ied de gât!*).

Accidental, ca licenţă poetică, cliticul poate fi antepus interjecţiei: *Ajuns acum la pragul tău,* ***mă*** *iată.* (G. Topârceanu, *Psalm*).

Pot fi complemente directe ale unor interjecţii următoarele tipuri de pronume: personal (*Uite-l* ***pe el,*** *dar pe ea n-o văd.*), de politeţe (*Iată-l / uite-l* ***pe dumnealui!***), demonstrativ (*Iat-o* ***pe aceasta!***, *Na-l* ***pe ăsta!***), nehotărât (*Uite / Iată* ***ceva*** *despre accidentul de săptămâna trecută în ziarul de azi!*, *Na* ***altul!***), relativ (*Am găsit cartea despre care am vorbit ieri şi* ***pe care*** *iat-o pe masă.*, *Mai bine ia-ţi pantalonii negri* ***pe care*** *uite-i în şifonier.*), precum şi posesivul (*Uite-l / Na-l / Iată-l* ***pe al meu!***).

Interjecţiile prezentative, interjecţia *na* şi unele onomatopee admit şi o realizare propoziţională a complementului direct. Interjecţiile *uite* şi *iată* acceptă propoziţii atât relative, cât şi conjuncţionale în poziţia complementului direct, iar interjecţia *na* şi onomatopeele, doar propoziţii relative: *Iată* ***ce ţi-am adus!***, *Ia uite* ***cum a rămas!*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*), *Uite / Iată* ***că a reuşit să vină!***, *Eu, haţ!* ***ce mai rămăsese pe masă.***, *Na* ***ce ţi-am promis!***

Când exprimă surpriza, mirarea sau regretul vorbitorului (deci nu are valoare prezentativă, ci emotivă / expresivă), interjecţia *na* nu constituie un predicat sintactic. Ea poate fi urmată de o propoziţie introdusă prin conjuncţia *că*. Aceasta reprezintă o falsă subordonată, deoarece conjuncţia este utilizată expletiv, neavând rolul sintactic de a introduce o propoziţie, ci de a face posibilă apariţia unei propoziţii după un element care nu admite determinanţi propoziţionali (interjecţiile cu funcţie expresivă nu admit determinanţi): *Na c-am spart vaza!* Enunţurile respective se pot construi şi fără conjuncţie, între interjecţie şi restul enunţului făcându-se o pauză, marcată în scris prin virgulă (*Na, am spart vaza!*).

2.3.3. ***Complementul indirect*** poate apărea după interjecţiile *bravo, halal, na* şi unele onomatopee. El se realizează prin pronume şi substantive în cazul dativ sau prin propoziţii relative: *Bravo* ***lor*** *şi bravo* ***Naţionalului!*** („Cotidianul", 2005), *Halal* ***mie / ţie!***, *Na-****vă*** *de cheltuială, ghiavoli ce sunteţi!* (I. Creangă, *Amintiri*), *Aţi vrut Academie? Na-****vă*** *Academie!* (AC, 2005), *Trosc / Pleosc două palme* ***băiatului.***, *Bravo* ***cui reuşeşte!*** Doar interjecţia *na* acceptă realizarea acestei poziţii sintactice prin clitic.

Pentru interjecţia *vai*, tiparul de construcţie cu complement indirect este învechit: *Însă dacă Măria sa Radu-Vodă întârzie şi nu săvârşeşte cele despre care a fost înţelegere şi jurământ, atunci vai* ***nouă.*** (M. Sadoveanu,

Frații Jderi). El este înlocuit în limba actuală de tiparul cu complement prepozițional, introdus de prepoziția *de*.

2.3.4. ***Complementul prepozițional*** este acceptat de unele interjecții propriu-zise cu valoare asertivă (*vai, mersi, halal*) și de interjecția injonctivă *uite*, care provine dintr-un verb construit cu complement prepozițional (*a se uita*, vezi **I, Interjecția, 5.1.3**): *Acolo gătea. Ce să gătească! Vai* ***de gătitul*** *ăla.* (CORV), *Mersi* ***de / pentru cadou!***, *Halal* ***de el!***, *Vai* ***de cine nu vine la timp!***, *Uite* ***la el!***

2.3.5. ***Circumstanțialele*** se pot construi cu toate interjecțiile care constituie predicate sintactice, dar sunt mai frecvente cu anumite interjecții (onomatopeele, interjecția *hai*). În poziția unui circumstanțial pot apărea, mai rar, și propoziții relative și conjuncționale (de obicei, când predicatul este exprimat printr-o onomatopee sau prin interjecția *hai*). Circumstanțialele întâlnite sunt (a) de timp, (b) de loc, (c) de mod, (d) sociativ, (e) instrumental, (f) de cauză, (g) de scop, (h) cumulativ, (i) opozițional, (j) condițional, (k) concesiv:

(a) *Hai* ***mâine*** *la Andreea!*, *Iată-mă* ***astăzi*** *scriind o poezie pe un portret...* (D. Zamfirescu, *Scrisori inedite*);

Și el, cioc-cioc-cioc! ***toată ziua*** *la ușa noastră.*, *Și* ***când răcnește odată cât ce poate***, *eu zvârrr! chibriturile din mână.* (I. Creangă, *Amintiri*);

(b) *Hai* ***la mare!***, *Hopa* ***sus!***, *Pâș-pâș* ***pe cărare!***;

Când i-am pus pițorul în prag, – ori coledzi, ori „Războiul", mă-nțelegi, – tranc! depesă ***aiți...*** (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*);

Halal ***pe la noi!*** *Apele-s dulci, limpezi ca cristalul.* (I. Creangă, *Amintiri*).

În construcțiile cu interjecțiile *uite* și *iată* care au un complement direct și un adjunct cu sens locativ, acesta din urmă se află în poziția de predicativ suplimentar, nu de circumstanțial de loc, similar construcțiilor cu verbele echivalente (cf. *Îl văd sub masă.*, echivalent semantic cu *Văd că el este sub masă.*; vezi **Predicativul suplimentar, 5.5**): *Uite-i* ***subt geamul*** *boierilor și* ***subt ochii*** *noștri!...* (H. Papadat-Bengescu, *Concert*), *Iată-ne* ***în locuința*** *unui boier cu moșie.* (N. Iorga, *Fragmente autobiografice*).

(c) *Hai* ***mai repede!***;

Asemene cel mijlociu, țuștiu! ***iute*** *sub un chersin.* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*);

(d) *Hai* ***cu mine*** *la teatru!*;

(e) *Taică-său, trosc!* ***cu bâta*** *pe spinarea lui.*;

(f) *Și bâldâbâc în apă,* ***fiindcă i se făcuse cald.***;

Hai să plecăm, ***că am stat destul.***

Interjecția *hai* poate fi urmată de o falsă subordonată, introdusă prin conjuncția *că* (cf. interjecțiile expresive urmate de false subordonate introduse prin *că*: *Uf,* ***că*** *tare cald mai e!*, *Na* ***că*** *nu știu unde-am pus banii!* etc.). Spre deosebire de structurile cu propoziție circumstanțială de cauză, în structura cu element expletiv nu se face pauză între interjecție și conjuncție: *Hai* ***că*** *așa călduri n-au mai fost de mulți ani!*

(g) *Hai* ***să vedem un film!***;

*Eu atunci, haţ de sumanul moşneagului, **să-mi plătească paserea**...* (I. Creangă, *Amintiri*).

Circumstanţiala finală poate fi introdusă şi prin conjuncţia *de*: *Hai **de mănâncă!*** (sau „disimulată" sub forma unei propoziţii principale: *Hai **şi mănâncă!***).

(h) *Na şi cerneală, **pe lângă coli**.*;

(i) *Haideţi voi **în locul lor**!*;

(j) *Hai cu noi **dacă vrei să vezi filmul**!*;

(k) ***Deşi nu speram să mai vină**, iată-l la uşă!*

2.3.6. ***Complementul posesiv*** este compatibil cu interjecţiile prezentative şi cu interjecţia *na*: *Iată-**ţi** banii pe luna asta!*, *Uite-**mi** toată familia! zise învăţătorul Dragoş* (L. Rebreanu, *Răscoala*), *Bătrânule! na-**ţi** căciula, nu sta cu capul gol!* (I. Slavici, *Popa Tanda*).

2.3.7. ***Predicativul suplimentar*** determină, în general, interjecţiile prezentative şi unele onomatopee:

*Iată-ne **scoţând** limba unii la alţii.* („Dilema", 1998);

*Uite-o **teafără şi nevătămată**!*;

*Na-o **în bună stare**, aşa cum mi-ai dat-o!*;

*Ursul, mor-mor! **întărâtat** la fereastra noastră!*

Uneori, dacă predicativul suplimentar se exprimă prin adjectiv şi este adiacent nominalului la care se raportează, el poate fi interpretat şi ca un atribut: *Iată-i pe boierii noştri **echipaţi**.* (M. Sadoveanu, *Împărăţia*).

3. DIFICULTĂŢI DE INTERPRETARE

Unele structuri cuprinzând interjecţii şi alte elemente sunt opace, discutabile din punctul de vedere al organizării sintactice. Structurile cu interjecţia *adio* urmată de substantive nearticulate, la singular sau la plural, cu formă flexionară de nominativ-acuzativ pot fi interpretate ca enunţuri structurate, constituite dintr-un grup interjecţional cu organizare internă opacă, sau ca enunţuri nestructurate, constituite dintr-o interjecţie şi un nominal fără funcţie sintactică: *Adio prieteni, adio bani!* Enunţurile de acest tip se pot extinde cu determinări circumstanţiale locative sau temporale, ceea ce pune în evidenţă valoarea predicativă a interjecţiei: *În exil / după o vârstă, adio prieteni!* Enunţurile de acest tip se disting de cele în care interjecţia este urmată de un substantiv în cazul vocativ: *Adio, prieteni* (*dragi*)*!*, *Adio, Leonică...* (I. L. Caragiale, *Broaşte... destule*). În enunţurile cu vocativ, intonaţia diferă, iar între interjecţie şi substantiv se face o pauză.

GRUPUL PREPOZIȚIONAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Grupul prepozițional este un component al enunțului constituit dintr-o prepoziție cu statut de centru de grup şi un alt element care depinde de acesta, element aparținând de obicei nivelului propoziției.

1.1. În calitate de *centru de grup*, prepoziția impune termenului cu care se asociază o serie de restricții, de caz, de număr, de articulare, de topică. Aceste restricții, care reflectă *coeziunea sintactică* a grupului prepozițional, se manifestă diferit, în funcție de capacitatea termenului asociat prepoziției de a se supune lor. Astfel, restricțiile de caz, de număr şi de articulare sunt implicate numai de grupul prepozițional care include un nominal (*vorbeşte **despre tine**, discuția **dintre părinți / ei**, scrie **cu creionul***; vezi *infra,* **2.1**). Restricția de topică, în schimb, este comună tuturor asocierilor prepoziției (nominal, adjectiv, adverb, forme verbale nepersonale, propoziție relativă / conjuncțională), termenul care depinde de prepoziție fiind întotdeauna postpus.

Spre deosebire de celelalte grupuri sintactice (grupul verbal, grupul nominal, grupul adjectival, grupul adverbial), grupul prepozițional nu este niciodată monomembru: prepoziția ca centru de grup se asociază obligatoriu cu un alt termen al enunțului. În situația în care prepoziția nu este însoțită de un element dependent are loc glisarea acesteia în clasa adverbului (*Unii au venit înainte de deschiderea cursurilor, alții **după**.*; vezi **I, Prepoziția, 4.5**).

1.2. *Prepoziția-centru de grup* plină semantic / *circumstanțială* funcționează ca un predicat semantic, atribuind, în această postură, termenului asociat diverse *roluri tematice:* Locativ (*Intră **în magazin.**, Pisica stă **pe pervaz***), Instrument (*Jocul **cu mingea** este preferat de către copii.*), Cauzal (*o emisiune ca o sinucidere **din amor*** - EZ, 2000) etc. (vezi *infra,* **4.1**; pentru interpretarea prepoziției ca predicat semantic, vezi **Predicatul, 1.1.1**). În schimb, *prepoziția-regim* (impusă de termenul regent) / *necircumstanțială* este nonpredicativă, transmițând rolul tematic de la termenul regent la termenul asociat. În acest mod este transmis rolul Temă în exemplele: *În această încercare* **ne bazăm** ***pe ajutorul vostru.**, Gradul de libertate al unei comunități* **depinde** ***de capitalul de destin.*** (G. Liiceanu, *Despre limită*; vezi *infra,* **4.2**).

Rolurile tematice atribuite sau transmise de către prepoziție termenului asociat evidențiază *coeziunea semantică* a grupului prepozițional.

1.3. Spre deosebire de celelalte grupuri sintactice, grupul prepozițional are o autonomie sintactico-semantică mai redusă. Rar, grupul prepozițional constituie un enunț: *La masă!, Pe cai!, În maşină!* (vezi la polul opus grupul verbal care, frecvent, se poate constitui ca enunț: *Toți merg acolo., Ți-am adus o floare.*).

De regulă, grupul prepozițional se include într-un grup sintactic superior: grup nominal (*poveste **fără sfârşit**, acela **de acolo***), grup verbal (*vorbeşte **despre un miracol***), grup adjectival (*util **pentru călătorii***), grup adverbial (*departe **de noi***),

grup interjecțional (*vai* ***de voi***) sau chiar grup prepozițional (*copacul de* ***lângă*** *casă*) (vezi **I, Prepoziția, 3.1.2, 3.1.1.5**). În raport cu centrul grupului sintactic superior, grupul prepozițional este un constituent cu statut facultativ (*stă* ***pe / sub / lângă*** *masă, bun* ***la / pentru / în*** *toate*) sau obligatoriu (*depinde* ***de noi,*** *recurgerea* ***la*** *forță*).

Faptul că anumite semiadverbe au ca suport întreaga construcție constituită din prepoziție şi termenul ei dependent, şi nu doar prepoziția dovedeşte că această construcție funcționează ca un grup sintactic, respectiv ca un grup prepozițional: *Este o haină* ***cam*** [***de copii***]., ***Şi*** [***între directori***] *apar discuții.,* ***Tot*** [***de actualitate***] *este şi noul film.*

Faptul că legătura dintre actanți şi prepoziție ca centru de grup se poate realiza prin caz (*împotriva* ***războiului***) sau prin prepoziție (*împotriva* ***a*** *trei candidați*) sprijină alinierea grupului prepozițional la toate celelalte grupuri sintactice. În cadrul oricărui grup sintactic, atât cazul (impus actantului nominal), cât şi prepoziția indică legătura ierarhică dintre constituenții acestuia, respectiv dintre centru şi actanți (vezi, de exemplu, în grupul verbal, legarea prin caz sau prin prepoziție a nominalului de centru: *Citeşte* ***o poveste copiilor.***, *Luptă* ***pentru dreptate.;*** vezi **Grupul verbal, Grupul nominal, Grupul adjectival, Grupul adverbial, Grupul interjecțional**).

2. STRUCTURA GRUPULUI PREPOZIȚIONAL

2.1. Grupul prepozițional este reprezentat frecvent de combinația ***prepoziție + nominal,*** acest din urmă constituent făcând parte, la rândul lui, dintr-un grup nominal.

Dintre toți constituenții posibili ai grupului prepozițional, nominalul suportă cele mai multe restricții impuse de prepoziția-centru de grup.

2.1.1. Una dintre restricții este cea de *caz*. În general, prepoziția impune ca nominalul pe care îl precedă să fie la unul dintre cazurile acuzativ, genitiv sau dativ.

> Nominalul cu care se combină prepozițiile neologice *versus, per, pro, supra, via* are formă de N-Ac, semn al unei relative autonomii sintactice a acestuia: *În plus, apar situații în care normele pot intra în conflict, cum ar fi în procesul găsirii balanței în problema responsabilității sociale* ***versus libertate*** *individuală.* (Internet), *Am avut un drum mai lung de făcut zilele trecute şi am făcut un consum nervos la drum întins, mai exact între Braşov şi Piatra Neamț* ***via Bacău.*** (Internet).

O serie de prepoziții şi locuțiuni prepoziționale cer ca nominalul cu care se combină să fie la cazul ***genitiv***. Este vorba de prepozițiile şi locuțiunile prepoziționale care conțin un formant final omonim cu articolul hotărât enclitic *-ul* sau *-a*: *împotriva, înaintea, înapoia, îndărătul, dedesubtul; în fața, în spatele, în jurul* etc. (*împotriva voinței / ei, în fața casei / lui*). Prepoziția *contra*, de asemenea, impune nominalului, într-una dintre ipostazele ei de manifestare, cazul genitiv: *contra* (*contra unei sume mari*).

> În cealaltă ipostază, prepoziția *contra* se construieşte cu forma de N-Ac a nominalului: *contra cost, contra cronometru.*

În situația în care nominalul este un cuvânt invariabil sau se asociază cu un determinant invariabil, intervine pentru exprimarea *relației de genitiv* prepoziția abstractă *a*: *căutarea a ceva interesant, în jurul a trei orașe.* Uneori există chiar posibilitatea de alegere între o formă de genitiv exprimată desinențial și alta marcată prin *a*, echivalentă cu genitivul: *contra multor* (*numeroaselor*) *propuneri* / *a multe* (*numeroase*) *propuneri.* (vezi **I, Prepoziția, 3.1.1.1.A**).

Alte prepoziții se construiesc obligatoriu cu un nominal în ***dativ***: *mulțumită, datorită, grație* (*datorită sprijinului prietenilor*).

> Impun cazul dativ și elemente precum *conform, potrivit, contrar, asemenea, aidoma,* (pop.) *așijderea,* considerate adverbe, dar care prin unele trăsături se apropie de prepoziție: *conform înțelegerii, potrivit programului, contrar așteptărilor, aidoma părinților, asemenea lor, așijderea bătrânilor* (pentru interpretarea ca adverbe a acestor cuvinte, vezi **I, Adverbul, 3.2.2.1; Prepoziția, 4.3**).

Dacă nominalul care depinde de una dintre aceste prepoziții este invariabil sau se asociază cu un determinant invariabil, *relația de dativ* se marchează prin prepoziția *la*: *Am oferit flori* ***la două profesoare.*** sau *a*: *Datorită* ***a două profesoare*** *am scris acest articol.*

> În limbajul familiar, neîngrijit, prepoziția *datorită* se construiește cu *la*: *datorită* ***la două profesoare***.

Cele mai multe prepoziții cer ca nominalul pe care îl precedă să fie în cazul ***acuzativ***: *cu, despre, fără, în, pentru, printre, spre* etc. Locuțiunile prepoziționale care au în structura lor, pe ultimul loc, una dintre prepozițiile cu regim de acuzativ impun, la rândul lor, cazul acuzativ: *afară de, în funcție de, cu privire la* etc.

În general (la substantiv, la numeral și la unele specii de pronume sau la anumite persoane ale pronumelui personal), forma de acuzativ a nominalului este omonimă cu cea de nominativ (***Ei* / *Doi*** (*copii*) / ***Aceia*** *vin.* vs ***Pe ei* / *Pe doi*** (*copii*) / ***Pe aceia*** *i-am văzut.*). Combinarea prepoziției cu un nominal distinge însă nominativul de acuzativ, fapt evident când nominalul este pronume personal: *tu* vs *despre tine, eu* vs *pentru mine.*

2.1.2. Coeziunea sintactico-semantică a grupului prepozițional se realizează și prin *restricțiile de număr* pe care anumite prepoziții le impun nominalului cu care se combină. Astfel, prepozițiile *dintre, de* cu sens partitiv se construiesc obligatoriu cu pluralul: *doi* ***dintre toți copiii,*** *unul* ***de-ai lor.*** Prepozițiile *printre* și *între* cer de asemenea ca nominalul pe care îl precedă să fie la plural: *mersul* ***printre rânduri,*** *Stă* ***între noi.*** Unele prepoziții se pot asocia și cu structuri coordonate echivalente cu pluralul: *cearta* ***dintre el și ea* / *ei,*** *stă* ***între mine și tine* / *noi.***

2.1.3. Prepoziția ca centru de grup este răspunzătoare într-o mare măsură de *articularea sau nearticularea nominalului* constituent al grupului prepozițional. Cele mai multe prepoziții care cer acuzativul formează un grup sintactic împreună cu un nominal nearticulat (neînsoțit de determinări): *spre casă, la școală, pentru glorie* etc. Dacă nominalul indică însă o persoană puternic individualizată, atunci acesta apare în forma articulată hotărât: *spre mama, la bunica.*

Prepoziţia *cu* se construieşte cu un nominal articulat sau nearticulat în funcţie de particularităţile sintactice şi semantice ale acestuia din urmă. De exemplu, substantivele masive şi abstracte sunt nearticulate în combinaţie cu prepoziţia *cu*: *prăjitură* ***cu miere,*** *Mergem* ***cu încredere*** *înainte.* În schimb, substantivele care indică instrumentul sunt articulate când urmează lui *cu*: *Merg* ***cu trenul.*** vs **Merg* ***cu tren.*** (pentru regulile de articulare a nominalului care depinde de o prepoziţie, vezi **I, Prepoziţia, 3.1.1.1.B**).

Prepoziţiile cu regim de genitiv sau dativ se construiesc numai cu un nominal articulat: *împotriva hotărârii, datorită succesului* (vezi **I, Prepoziţia, 3.1.1.1.B**).

Într-o construcţie ca *împotriva dificilei hotărâri,* forma nearticulată a substantivului reflectă o restricţie manifestată în grupul nominal *dificilei hotărâri:* în condiţiile antepunerii determinativului, articolul se ataşează acestuia (compară: *împotriva hotărârii dificile* şi *împotriva dificilei hotărâri*).

2.1.4. Alte restricţii pe care anumite prepoziţii le impun nominalului cu care se asociază privesc *apariţia obligatorie a unei alte prepoziţii.*

● Prepoziţia *până* nu se construieşte direct cu un nominal, ci cu un nominal precedat de o prepoziţie: *până* ***la*** *ora patru /* ***la*** *noi, până* ***spre*** *seară, până* ***după*** *şcoală /* ***după*** *ora patru.*

Până se combină direct cu un substantiv numai când acesta se apropie de statutul unui adverb: *până seara / dimineaţa,* ca şi în construcţiile cu adverbe: *până mâine / acolo.*

Adverbele *conform, contrar, potrivit,* precum şi *aidoma, asemenea, aşijderea* se construiesc fie cu dativul (vezi *supra,* **2.1.1**), fie cu o grupare prepoziţională: *potrivit* ***cu cerinţele expuse,*** *conform* ***cu intenţiile anunţate,*** *contrar* ***faţă de ceea ce ne-am propus,*** *aidoma* ***cu părinţii,*** *asemenea* ***cu mulţimea.***

● Prepoziţia *de* cere obligatoriu o altă prepoziţie în transpunerea unui grup prepoziţional circumstanţial din grupul verbal în grupul nominal. Construcţiile de tipul *copacul* [*de* [*lângă casă*]], *vaza* [*de* [*pe masă*]], cu prepoziţia *de* ca centru al grupului prepoziţional superior, sunt specifice grupului nominal în care acesta se include. În grupul verbal, circumstanţialul corespunzător adjunctului din grupul nominal nu presupune prepoziţia *de: Copacul se află* ***lângă casă.****, Vaza este* ***pe masă.*** (vezi **I, Prepoziţia, 3.1.1.5**).

2.2. Grupul prepoziţional constituit din ***prepoziţie şi adjectiv*** **nu** este caracteristic prepoziţiei, fiind şi mai slab reprezentat în uz. Posibilităţile de combinare a prepoziţiei cu un adjectiv sunt mult mai limitate decât cu nominalul (vezi, *supra,* **2.1**).

Centrul unui astfel de grup este de obicei una dintre prepoziţiile *de, din, drept, ca* în construcţii precum: *Şi* ***de dragi*** *unul altuia / Ei din ochi se prăpădesc.* (M. Eminescu, *Povestea teiului*), *Gândirea care se ghidează după logica elementară consideră această întrebare* ***drept absurdă.*** (G. Liiceanu, *Despre limită*), *În felul acesta,* ***din „gelatinoasă"****, ziua capătă un contur şi se vertebrează.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

2.3. La alcătuirea grupului prepoziţional poate participa şi ***adverbul.*** Anumite prepoziţii formează împreună cu adverbul un grup prepoziţional indicând circumstanţe locale (*A ajuns* ***până acolo.***) sau temporale (*A aşteptat* ***până atunci.***, ***De acum*** *nu mai vreau să ştiu nimic.*).

2.4. În structura unui grup prepoziţional intră şi ***o formă verbală nepersonală.***

2.4.1. Grupul prepoziţional care conţine un *infinitiv,* marcat obligatoriu prin *a,* poate avea ca centru diferite prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale: *Dorinţa* ***de a reuşi*** *era mare., Nu renunţă* ***la a-şi cere dreptul.***, *Învaţă* ***pentru a trece*** *examenul.*, ***În afară de a cânta,*** *nu o mai pasionează nimic altceva.*, ***În loc de a veni*** *la mine, s-a dus la ei.*

2.4.2. Grupul prepoziţional care conţine o formă verbală de *supin* are ca centru cel mai frecvent prepoziţia *de: S-a apucat* ***de citit*** *un roman., S-a lăsat* ***de fumat.***, *E gata* ***de plecat*** *la şcoală.*

Prepoziţia *de* este considerată marcă a acestei forme verbale în situaţia în care nu este generatoare de grup, şi anume atunci când apare în poziţiile de subiect şi de complement direct independent de regentul verbal: ***De imitat*** *e uşor., A terminat* ***de cântat.***

Şi alte prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale pot forma împreună cu supinul un grup prepoziţional: *Merge* ***la cules.***, *Se pregăteşte* ***pentru învăţat.***, *Trăieşte* ***din scris.***, ***Pe lângă învăţat,*** *este nevoie şi de noroc.* Dacă unele prepoziţii care se combină cu supinul sunt circumstanţiale, neregizate de termenul regent, altele sunt obligatorii, impuse de regent: ***S-a săturat de*** *citit.*, ***S-a pus pe*** *învăţat.*, *Această maşină este utilizată* ***pentru tăiat lemne.*** (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4; Prepoziţia, 3.1.1.4.B**).

2.4.3. Mai rar, grupul prepoziţional are în componenţa sa o formă verbală de *gerunziu.*

Prepoziţia *ca* împreună cu gerunziul formează un grup prepoziţional corespunzător predicativului suplimentar: *Îl consider* ***ca având*** *o inteligenţă ieşită din comun., Îl apreciez* ***ca fiind cel mai bun.***

2.5. Un constituent special al grupului prepoziţional îl reprezintă *propoziţia relativă sau conjuncţională.*

Specific pentru propoziţia relativă ca membru al grupului prepoziţional este faptul că aceasta nu presupune un antecedent: *Taie* ***cu ce găseşte.***, *Nu mai minte* ***de când a fost pedepsit.*** Propoziţiile relative cu antecedent de tipul: *Este o problemă$_i$* ***la care$_i$ revin des.***, *Nu mai recunosc locul$_i$* ***de unde$_i$ am plecat.*** nu fac parte din structura unui grup prepoziţional: în astfel de contexte, prepoziţia se asociază cu elementul relativ-substitut (în exemplele date, *la care, de unde*), ocupând împreună, în cadrul propoziţiei relative, o anumită poziţie sintactică (relativul se include în structura unui grup prepoziţional care aparţine subordonatei; pentru compararea propoziţiilor relative cu antecedent şi cele fără antecedent, vezi şi **Construcţii cu propoziţii relative, 1.1, 1.2**).

Propoziţiile conjuncţionale pot intra de asemenea în structura unui grup prepoziţional: *Merge înainte* ***fără să privească în urmă.***, *Dacă la începutul lui martie ni s-ar spune că mai avem de răbdat două luni* ***până să se facă frumos şi cald,*** *am claca probabil.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Considerarea propoziției relative / conjuncționale drept constituent al grupului prepozițional își găsește justificarea în corespondența propoziție relativă – nominal, respectiv, propoziție conjuncțională – formă verbală de infinitiv: *Vorbește **despre cine pleacă.*** vs ~ ***despre el.**, Lovește **cu ce găsește.*** vs ~ ***cu piatra.**; Vorbește **fără să se gândească.*** vs ~ ***fără a se gândi.**, **Până să ajungă medic** mai are de învățat.* vs ***Până a ajunge medic*** ~ .

Nu întotdeauna corespondența menționată se realizează. De exemplu, grupul prepozițional cu centrul *spre* evidențiază corespondența nominal – propoziție relativă, dar nu și corespondența formă verbală de infinitiv – propoziție conjuncțională: *Privește **spre el / spre cine pleacă.*** (unde *spre* indică direcția) vs *A vorbit mult **spre a atrage atenția.** / *A vorbit mult **spre să**...* (unde *spre* indică scopul).

După cum, la nivelul propoziției, prepoziția se asociază mai frecvent cu un nominal decât cu o formă verbală de infinitiv, tot așa, la nivelul frazei, prepoziția are posibilități mai largi de combinare cu propozițiile relative decât cu cele conjuncționale. Prepozițiile *sub* și *lângă*, de pildă, se asociază numai cu un nominal sau cu o propoziție relativă: *Am găsit cercelul **sub / lângă cutie.**, Am găsit cercelul **sub / lângă ce mi-ai arătat.*** Prepozițiile *de, la, în,* ca și locuțiunile prepoziționale *cât despre, afară de, în loc de* nu acceptă, dintre toate variantele menționate, asocierea cu o propoziție conjuncțională: *Se gândește **la ea / la cine îi e drag / la a pleca.*** vs **Se gândește **la să**...*

Prepoziția *fără* are o situație privilegiată datorită faptului că poate constitui un grup și cu o propoziție relativă, și cu o propoziție conjuncțională, și cu elementele corespunzătoare acestora la nivelul propoziției: ***Fără ceea ce i-a sugerat profesoara ei,** nu ar fi scris un articol reușit.* vs ***Fără sugestiile profesoarei*** *~;* ***Fără să i se fi dat sugestii de către profesoară*** ~ vs ***Fără a i se fi dat sugestii de către profesoară*** ~.

Între (care cere un nominal la plural sau o structură coordonată, vezi *supra*, 2.1.2) are aceleași compatibilități de combinare ca și prepoziția *fără: Aleg **între ceea ce vreau și ceea ce pot.**, Aleg **între bine și rău.**; Aleg **între să rămân și să plec.**, Aleg **între a sta și a rămâne.*** Asocierea directă cu propoziția conjuncțională este însă numai aparentă în cazul lui *între,* pentru că într-o asemenea situație se subînțelege de fapt un nominal: *Aleg **între*** **[faptul]** *să rămân **și*** **[faptul]** *să plec.*

3. POZIȚII SINTACTICE PE CARE LE OCUPĂ GRUPUL PREPOZIȚIONAL

Pozițiile sintactice în care apare grupul prepozițional sunt fie strâns legate de termenul regent (*Am nevoie **de ceva.**,* nu: **Am nevoie., Apelează **la prieteni.**,* nu: **Apelează.*), fie mai slab legate de regent, în pozițiile circumstanțiale, dovadă că sunt suprimabile (compară: *Cântăm **de bucurie.**, Cântăm **la pian.**, Cântăm **în parc.**, Cântăm **pentru sărbătoriți.**, Cântăm.*).

Funcțiile sintactice ale grupului prepozițional depind de calitatea morfologică a regentului. Astfel, pe lângă un ***regent nominal,*** grupul prepozițional are funcția de *atribut* de diverse tipuri: substantival (*casă **de vacanță***), pronominal (*grija **față de ei***), adverbial (*casa **de acolo***), verbal (*dorința **de învățat***).

În ***grupul verbal,*** având deci ca regent un verb, grupul prepozițional funcționează în diferite poziții sintactice, de *complement*: indirect (*A dat bomboane **la niște copii.***), prepozițional (*Se bizuie **pe sprijinul nostru.***), de agent (*Discuția a

fost condusă ***de către un ziarist.***) sau de *circumstanțial*: de loc (*Merge* ***până acolo.***), de timp (*Nu l-am mai văzut* ***de atunci.***), de scop (*Merge* ***după cumpărături.***), opozițional (*A venit ieri* ***în loc de azi.***), modal (*Vorbește* ***fără rușine.***), cauzal (*Plânge* ***de bucurie.***), condițional (***Fără talent*** *nu poți fi artist.*), concesiv (***Cu orice risc,*** *tot voi deschide ușa.*), de relație (*Îi întrece pe toți* ***la nebunii.***), instrumental (*Taie* ***cu lama.***), sociativ (*Merge* ***cu mine.***) etc.

Grupul prepozițional poate apărea și în poziția de *nume predicativ* (*Pixul este* ***de plastic.***), de *predicativ suplimentar* (*L-au considerat* ***drept șef.***) sau de *complement predicativ al obiectului* (*L-au luat* ***drept șef.***).

În cadrul ***grupului adjectival***, grupul prepozițional ocupă poziții sintactice diferite: complement prepozițional (*capabil* ***de sacrificiu***), complement comparativ (*mai bun* ***decât tine***), circumstanțial de relație (*bun* ***la suflet***), circumstanțial cantitativ (*lat* ***de trei metri***), circumstanțial opozițional (*creioane roșii* ***în loc de albastre***).

Inclus în ***grupul adverbial,*** grupul prepozițional poate satisface poziții sintactice precum cea de complement prepozițional (*departe* ***de casă***), de circumstanțial cantitativ (*Merge* ***de două ori*** *mai repede decât tine.*), de circumstanțial de relație (*E bine* ***după voi!***).

Având ca termen regent ***o interjecție,*** grupul prepozițional poate fi complement prepozițional (*Vai* ***de ei!***, *Halal* ***de voi!***), predicativ suplimentar (*Iată-te* ***în aceeași ipostază!***), circumstanțial: de loc (*Hai* ***la noi!***), sociativ (*Hai* ***cu noi!***) etc.

În multe dintre pozițiile sintactice indicate, realizate în cadrul unui grup sintactic superior, se întâlnește și grupul prepozițional care include o propoziție relativă sau conjuncțională: complement direct (*Anunță* ***pe cine a intrat.***), complement indirect (fam. *Oferim o floare* ***la cine ne deschide astăzi ușa.***), circumstanțial sociativ (*Merge* ***cu cine îl așteaptă.***), circumstanțial instrumental (*Taie* ***cu ce găsește.***), circumstanțial de mod (*Vorbește* ***fără să se oprească.***), circumstanțial de loc (*Te însoțesc* ***până unde lucrezi.***), circumstanțial de timp (***Până să vină el,*** *a fost liniște.*) etc.

4. ROLURILE TEMATICE

Implicate în constituirea grupului prepozițional, rolurile tematice ilustrează legătura sintactico-semantică strânsă dintre componentele sale și sprijină considerarea prepoziției ca centru de grup (vezi și grupul verbal a cărui coeziune sintactico-semantică este dovedită de rolurile tematice pe care centrul de grup le atribuie termenilor cu care se combină.).

În analiza rolurilor tematice legate de prepoziția-centru de grup se disting două situații, după cum prepoziția este predicat semantic sau este nonpredicativă.

4.1. Ca predicate semantice relaționale funcționează prepozițiile purtătoare de sens, de tip *circumstanțial*, care au capacitatea de a impune rol tematic termenului împreună cu care formează grup: Locativ (*Locuiește* ***lângă facultate / în București.***, *Câinele stă* ***sub scaun.***, *Durerea* ***la inimă*** *este greu de vindecat.*), Instrument (***Grație presei*** *suntem bine informați.*), Sursă (*Se întoarce* ***din oraș.***), Parcurs (*Trece* ***prin centrul orașului.***) etc.

În funcție de context, prepozițiile își schimbă sensul și pot atribui alt rol. Prepoziția *din*, de exemplu, poate marca nu numai rolul Sursă (vezi *supra*), ci și

rolul Instrument (*Îmi câştig pâinea* ***din „scrisul despre".*** – „Dilema", 2002) sau Cauzal (*Naivi* ***din disperare,*** *o bună parte a românilor au votat în aşa fel încât am ajuns să fim singura ţară post-comunistă.* – „Dilema", 2000). Sensul prepoziţiei *prin* şi implicit rolul pe care îl atribuie se dezambiguizează tot în context: Parcurs (vezi *supra*) sau Instrument (***Prin grija lui,*** *volumul a fost publicat.*). Prepoziţia *pentru* impune rolul Beneficiar într-o construcţie ca: *Am făcut multe* ***pentru ea.***; această prepoziţie exprimă însă şi scopul: *S-au cheltuit mulţi bani* ***pentru montarea acestui film.*** Sensul locativ sau temporal al prepoziţiei circumstanţiale *peste* şi rolurile pe care aceasta le impune se precizează tot în context: cu sens locativ atribuie rolul Locativ (*L-a lovit* ***peste faţă.***); cu sens temporal marchează Parcursul (***Peste zi*** *nu este acasă.*) sau limita unui interval de timp (*Plec* ***peste două zile.***).

4.2. Funcţionează diferit prepoziţiile-regim, *necircumstanţiale*, din construcţii precum: *a decurge* ***din,*** *a apela* ***la,*** *a beneficia* ***de,*** *a depinde* ***de,*** *a consta* ***în,*** *capabil* ***de,*** *util / apt* ***pentru,*** *departe* ***de*** etc.

Aceste prepoziţii nu atribuie roluri tematice, ci transferă rolul tematic din grila termenului regent nominalului următor. În construcţiile cu prepoziţii-regim, rolul tematic poate fi atribuit compoziţional de gruparea verb + prepoziţie: Temă (*Cel puternic* **depinde de** ***cel slab*** *şi este de aceea – slab.*, G. Liiceanu, *Despre limită*), Comitativ (*Grupa A* **se asociază cu** ***grupa B.***); de gruparea adjectiv + prepoziţie: Ţintă (*Ea este* **invidioasă pe** ***voi.***), Beneficiar (*Termosul este* **util pentru** ***călătorii.***); de gruparea adverb + prepoziţie: Sursă (*Simţeam din zi în zi,* **departe de** ***femeia mea***, *că voi muri.* – Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Unele dintre prepoziţiile-regim au un sens foarte abstract, ca în construcţiile: **A beneficiat** ***de o bibliografie importantă.***, *Originalitatea romanului* **constă** ***în descrierea unei epoci.***, unde rolul de Temă este atribuit compoziţional de gruparea verb + prepoziţie.

Alte prepoziţii-regim au un sens mai puţin abstract, indicând, ca şi prepoziţiile circumstanţiale, diverse roluri: Sursă (*Ratarea* **decurge** ***din duelul*** *nefericit cu limita.*, G. Liiceanu, *Despre limită*), Ţintă (**Am apelat** ***la ea.***).

Asemănător cu prepoziţiile-regim se comportă prepoziţia *a,* cu sens foarte abstract, din grupul nominal. În construcţiile echivalente cu genitivul (vezi *supra,* **2.1.1**), prepoziţia *a* este transmiţătoarea rolului tematic de Posesor (*tată* ***a*** *doi copii, cărţile* ***a*** *mulţi copii*).

> Prepoziţiile gramaticalizate nu sunt implicate în atribuirea rolurilor tematice. Prepoziţia *pe* cu rol sintactic, devenită marcă a complementului direct, nu influenţează rolul atribuit de verb, astfel că verbul atribuie acelaşi rol fie că se construieşte cu *pe* (*Ion îl loveşte* ***pe Gheorghe.*** [+ Pacient]), fie că se construieşte fără *pe* (*Ion loveşte* ***pisica.*** [+ Pacient]). Nici prepoziţiile cu rol morfologic, devenite morfeme libere: *a* pentru infinitiv şi *de* pentru supin, nefiind generatoare de grup, nu participă la atribuirea de roluri tematice: *Îmi place* ***a*** *cânta.*, *Am* ***de*** *citit.*

CONSTRUCȚII SINTACTICE

CONSTRUCȚII PASIVE ȘI CONSTRUCȚII IMPERSONALE

În capitolul destinat categoriei diatezei (vezi **I, Categoria diatezei, 2**), s-a demonstrat că, în raport cu structura verbală **activă,** satisfac condiția **restructurării ierarhice, condiție definitorie pentru opozițiile de diateză, construcțiile pasive** și **cele impersonale,** fiecare dintre ele actualizând o valoare distinctă de diateză. Ambele tipare de construcție se deosebesc de **construcția activă** printr-o organizare sintactică proprie, prin forma verbului, iar, în plan pragmatic, prin componentul diferit spre care se orientează interesul comunicativ. Cum cele două structuri angajează ansamblul construcției (verbul și argumentele / actanții săi), și nu numai verbul izolat, ele vor fi examinate ca **tipuri speciale de construcții verbale**, urmărindu-se, pe de o parte, relația cu structura activă, iar, pe de alta, relația dintre ele.

1. CONSTRUCȚIA PASIVĂ

Pasivul, termenul marcat al diatezei, indiferent de forma pe care o îmbracă (vezi *infra,* **1.1**), se manifestă *sintactic* printr-o organizare specială a propoziției, așa-numita **construcție pasivă**, caracterizată, în raport cu **activul**, prin următoarele trăsături:

(a) Subiectul din construcția activă trece într-o poziție postverbală de complement prepozițional al verbului, așa-numitul *complement de agent.* Noua poziție are un statut de complinire facultativă, admițând suprimarea din oricare construcție pasivă: ***Ion** citește cartea.* ⇒ *Cartea este citită* (***de*** (***către***) ***Ion***).; ***Furtuna** a distrus recolta.* ⇒ *Recolta a fost distrusă* (***de furtună***).; vezi **Complementul de agent, 1.1**.

Complementul de agent, marcat obligatoriu prepozițional prin prepozițiile ***de, de către***, poate deveni coocurent cu un complement primar (matricial), cerut prin regulile de subcategorizare (de regim) ale verbului, marcat identic (*Ion este ferit **de părinți de grijile** zilnice.*). Pentru distingerea pozițiilor, se poate folosi celălalt conector prepozițional, ***de către*** (*Ion este ferit **de către părinți de grijile** zilnice.*).

(b) Complementul direct din construcția activă se „externalizează" ca subiect, schimbându-și ierarhia sintactică (sau, altfel spus, trece dintr-un complement propriu-zis în subiect, un complement special – extern – al verbului; vezi **Subiectul, 1.1.4**). Ca subiect pasiv, poate apărea orice nominal, animat sau nonanimat, și orice tip de propoziție, conjuncțională sau relativă: ***Elevul** este lăudat de profesor.*, ***Cartea** este citită de profesor.*, *La sfârșitul zilei, era deja cunoscut*

cine este ***autorul crimei***., *La sfârşitul zilei, fusese anunţat deja* ***că s-a descoperit autorul crimei***.

(c) Trăsătura (b) are ca efect *intranzitivizarea verbului,* care, contextual, pierde capacitatea de a-şi ataşa un complement direct. De fapt, pierde capacitatea de a primi un complement al tranzitivităţii forte – vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.1** –, dar îşi păstrează capacitatea de a-şi ataşa complemente ale tranzitivităţii slabe: complementul secundar (*Elevul a fost întrebat* ***rezultatul***., *Copilul a fost învăţat* ***tabla înmulţirii***.); complementul predicativ al obiectului (*Ion a fost numit* ***ambasador***., *Ion a fost ales* ***director***., *El a fost botezat* ***Ion***.).

1.1. Tipologia construcţiilor pasive

• Indiferent de tipul formal de pasiv (vezi *infra*, **1.1.1; 1.1.3**), se disting două construcţii: **o construcţie lungă**, cu cei doi actanţi exprimaţi, oricare dintre realizări fiind posibilă – ***Cartea*** (1) *este citită* ***de elev*** (2)., ***Situaţia*** (1) *este cunoscută* [***de oricine stă în bloc***] (2)., *Este cunoscut* ***de toată lumea*** (2) [***că s-au făcut abuzuri***] (1). –, vs **o construcţie scurtă,** cu unul dintre actanţi neexprimat (fie neexprimarea complementului de agent: *Cartea este lăudată*., fie neexprimarea subiectului pasiv: *Înainte de a fi fost ales* √ [subiect neexprimat] *ambasador, Ion a fost şeful partidului*.).

Neexprimarea complementului de agent are loc în următoarele situaţii semantice:

(a) când subiectul activ este „nedeterminat" (*Mi-a fost dat / menit / ursit / sortit / scris să trăiesc şi asta!*);

(b) când subiectul activ are valoare „generică" (*Este cunoscut / ştiut că se fură mult*.);

(c) când subiectul activ, deşi neexprimat, este recuperabil din cunoştinţele comune ale locutorilor (*Legea n-a fost promulgată* √., situaţie în care fondul comun de cunoştinţe trimite la persoana preşedintelui), fie anaforic, din contextul lingvistic (*Îl cunosc bine pe profesor, deci nu mă miră că elevii lui sunt aspru pedepsiţi* √.);

(d) când subiectul activ este neinteresant din punctul de vedere al informaţiei comunicative şi poate rămâne nelexicalizat (*Au fost vândute* √*toate biletele*., *N-au fost reparate* √*toate străzile*., *Au fost suplimentate* √ *locurile de admitere*.).

Construcţiile (a–d) sunt corespondentele pasive ale construcţiilor active cu subiect nelexicalizat, fiecare situaţie corespunzând unui tip anume de subiect neexprimat (vezi **Subiectul, 3.2**).

În raport cu neexprimarea complementului de agent, neexprimarea subiectului pasiv se limitează numai la cazurile în care acesta este recuperat anaforic sau discursiv:

(a) fie în construcţiile cu subiect inclus sau subînţeles, deci cu subiect recuperat contextual, deictic sau anaforic (√ *Am fost căutată telefonic*., ***Ion*** *a muncit enorm şi* √*a fost admis primul*.);

(b) fie în construcţiile cu subiect controlat de subiectul sau de alt complement al regentului (***Ion***$_i$ *poate* [√(e_i) *fi acceptat*.]; ***Îl***$_i$ *ştiu* [*ca* √(e_i) *fiind alungat de ceilalţi*.]);

(c) fie în construcţiile cu subiect avansat din subordonată (***Ion***$_i$ *mi se pare* [*că* √(e_i) *a fost deja închis*.], *Cartea*$_i$ *se dovedeşte* [√ (e_i) *a fi fost nemeritat uitată*.]).

• **În funcţie de forma şi caracteristicile mărcii pasive,** se distinge ***pasivul marcat*** de ***pasivul nemarcat*** (ultimul numit şi ***pasiv lexical*** sau ***cu marcă zero***),

iar, în cadrul primei şi celei mai importante categorii, se distinge ***pasivul cu operatorul a fi***, considerat şi pasiv prototipic, de ***pasivul-reflexiv***.

1.1.1. ***Pasivul cu operatorul „a fi"***

1.1.1.1. *Pasivul cu operator* se caracterizează printr-o construcţie analitică analizabilă. Grupul ***a fi + participiu***, neanalizabil la nivelul funcţiei de predicat al enunţării (vezi **Predicatul, 2.2.1; 2.2.2** ; vezi şi *infra,* **1.1.1.2**), este, sub aspect structural, analizabil, fiecare component păstrându-şi autonomia, după cum probează următoarele trăsături:

(a) Participiul este variabil, cu manifestare adjectivală, forma lui preluând informaţia de gen şi de număr de la nominalul-subiect (***Elevul** este **lăudat**.*, ***Eleva** este **lăudată**.*, ***Elevii** sunt **lăudaţi**.*, ***Elevele** sunt **lăudate**.*; vezi şi **Acordul dintre subiect şi predicat, 1**);

(b) Participiul acceptă, ca şi cele mai multe adjective, mărci ale gradării, ale modalizării, ale aproximării, ale progresiei (*Noul său roman este **mai căutat** de cititori decât cel anterior., Cardiologul X este **cel mai căutat** de bolnavi., Reforma a fost **întrucâtva uitată**.*, Rlib, 2002, *Numele lui este **cam interzis** în România.*, Rlib, 2002, *Prin noile măsuri, informaţia va fi **cât de cât protejată**.*, EZ, 2002), dar şi prin determinări de mod propriu-zise (*Casa este **bine administrată / atent păzită** de noii proprietari.*);

(c) Verbul îşi adaugă o marcă extraverbală, componentul ***a fi***, purtător al informaţiei verbale de mod şi de timp, iar, prin acord, al informaţiei de persoană şi de număr preluate de la nominalul-subiect, încorporând morfemele de predicativitate (MP); vezi **Predicatul, 1.1.3; 2.2.2** (*Cartea este / a fost / va fi / ar fi citită.*; ***Tu eşti** lăudată. – **Ea este** lăudată. – **Noi suntem** lăudate.*);

(d) Componentul ***a fi*** are, cu excepţia imperativului, o flexiune completă, admiţând forme la diferite moduri şi timpuri, inclusiv forme verbale nepersonale de infinitiv şi de gerunziu (*Elevul **a fost lăudat**., Elevul **fiind lăudat**,... / Elevul, înainte de **a fi lăudat**,... / de **a fi fost lăudat***). Absenţa imperativului (**Fiţi ajutaţi la timp!, *Fiţi numiţi ambasadori!*) are o explicaţie semantică, fiind urmarea apariţiei în poziţia subiectului-pasiv a unui nominal nonagent (de obicei, Pacient), nominal care, nedeţinând controlul asupra procesului, nu poate primi un ordin / o interdicţie;

(e) ***A fi*** este substituibil cu alte verbe, sinonime şi mai puţin sinonime: ***a veni*** (pop.) *Înainte de folosire, cratiţa **vine unsă** cu unt.* (*apud* Iordan 1950; vezi şi *infra*, **1.1.2**); ***a se afla*** (*Documentaţia **se află depusă** la primărie.*); vezi şi verbe copulative sau modale (*Actorul **rămâne / a devenit apreciat** de public., Averea **pare** bine **gospodărită** de noul proprietar.*);

(f) Deşi topica sintactică este ***a fi + participiu***, construcţia permite inversiunea componentelor. Topica ***fi-vor adunate***, curentă în limba veche, este rară în româna actuală, fiind totuşi acceptată cu intenţii stilistice; construcţia permite frecvent, aproape nelimitat, disocierea componentelor (*Cartea **va fi**, imediat ce tipărirea va fi gata, **trimisă** tuturor librăriilor., Cartea **va fi** imediat / în două săptămâni **adusă** în librării.*);

(g) Marca pasivă admite suprimarea, fără pierderea sensului pasiv (*Elevul **a fost pregătit de profesor** şi a reuşit să câştige concursul. = Elevul, **pregătit de profesor**, a reuşit să câştige concursul.*), semn clar ca informaţia pasivă este

conținută în matricea semantică a participiului, fiind exterioară verbului *a fi* (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.2**; vezi și *infra*, **1.1.4**).

1.1.1.2. Discuția privind autonomia celor două componente (vezi *supra*, **1.1.1.1**) oferă toate datele pentru *interpretarea construcției cu operator pasiv*.

• Prima observație privește contestarea calității de *morfem mobil* a mărcii ***a fi***, deosebindu-se de morfemele formelor verbale compuse (perfect compus, viitor, condițional, prezumtiv). Flexiunea completă și autonomia celor două componente (vezi *supra*, **1.1.1.1 d, e, f, g**) sunt argumente în măsură să susțină această concluzie. În condițiile în care ***a fi*** nu îndeplinește condițiile unui morfem mobil, dar funcționează ca unic purtător al mărcilor de predicativitate, ***a fi*** din secvența [***a fi*** + participiu] se apropie de ceilalți operatori ai predicatului enunțării (vezi **Predicatul, 1.1.3 b**).

• Dacă se are în vedere, pe de o parte, faptul că marca formei prototipice de pasiv, exterioară participiului, poartă semnele de predicativitate (MP), iar, pe de altă parte, faptul că grupul, în ansamblu, prezintă semne sintactice de coeziune (vezi **Predicatul, 2.2.3.2**), interpretarea acestei construcții impune distingerea a două nivele de analiză:

(a) *un nivel structural*, la care se recunoaște autonomia componentelor;

(b) *un nivel funcțional-enunțiativ*, la care gruparea funcționează unitar, constituind *un predicat complex cu operator pasiv* (vezi **Predicatul, 2.2.2**).

Ca orice predicat complex, cele două componente își distribuie diferit funcțiile. *La nivel pragmatico-enunțiativ*, numai operatorul pasiv are capacitatea de a-și atașa MP, oferind întregului grup autonomie în enunțare. *La nivel semantic*, numai componentul final, cel participial, este purtătorul predicației semantice, inclusiv al informației pasive, atribuind, în același timp, și roluri tematice. *La nivel sintactic*, operatorul este responsabil de o restricție importantă de construcție, constând în selecția obligatorie a formei participiale.

Dat fiind sensul pasiv al componentului participial, sens legat nemijlocit de *natura verbală* a participiului, predicatul cu operator pasiv este *un predicat complex de tip verbal*, și nu unul de tip nonverbal (pentru distincția *predicat complex verbal – predicat complex nonverbal*, vezi **Predicatul, 2.2.1.3**).

> Prin analogie, aceeași soluție se va adopta și pentru realizările nepersonale ale operatorului ***a fi*** (infinitiv sau gerunziu), ca reprezentând grupuri neanalizabile la nivel funcțional (îndeplinesc, în acest caz, o funcție nepredicativă); vezi, de exemplu, funcția de complement prepozițional (a), respectiv de circumstanțial de cauză (b):
>
> (a) *o atitudine de scriitor, literat, dornic* ***de a fi citit*** *de contemporani* (Al. Niculescu, *Individualitatea*);
>
> (b) ***Fiindu-i refuzat*** *ajutorul de către toți cunoscuții, a ajuns în pragul disperării.*

1.1.2. ***Există în română un pasiv cu operatorul „a veni”?***

În literatura de specialitate, se consemnează „urme” de pasiv cu auxiliarul *a veni*, în construcții populare și de limbă vorbită: *Cratița în care se coace cozonacul* ***vine unsă*** *cu unt și cu grăsime.; Partea asta a feței de masă* ***vine festonată****.; Grinda aceea* ***vine așezată*** *aici.; Celălalt bec* ***vine slăbit.*** (*apud* Iordan 1950).

Dată fiind posibilitatea substituţiei lui ***a fi*** şi cu alte verbe (vezi *a se afla*: *Faptul **nu se află însemnat** de cronicari.*), este mai plauzibilă interpretarea lui ***a veni*** + participiu ca rezultând din acelaşi tip de substituţie de care s-a vorbit anterior (vezi *supra*, **1.1.1.1**), semn al autonomiei celor două componente. Soluţia este susţinută şi de faptul că, popular, se înregistrează variaţia ***a fi / a veni*** şi în alte construcţii decât în cele cu participiu pasiv (vezi **Numele predicativ, 3.1**, construcţiile copulative: ***Îmi este / Îmi vine** cumnată.*). În plus, în construcţia ***vine*** + participiu, operatorul ***vine*** introduce, suplimentar, o valoare modală de necesitate, proiectând în viitor realizarea acţiunii / a evenimentului, valoare inexistentă în cazul pasivului cu ***a fi***.

Construcţia se apropie de alte structuri: *Cartea trebuie citită.*, unde operatorul modal *trebuie* se ataşează direct participiului pasiv, ca urmare a unei operaţii sintactice de reorganizare şi de ştergere a operatorului pasiv (*Cartea trebuie* [a fi] *citită.*, *Cratiţa vine* [a fi] *unsă.*) ; vezi şi **Predicatul, 2.2.3.4**.

1.1.3. *Pasivul-reflexiv*

Pasivul-reflexiv se caracterizează prin aceeaşi turnură de propoziţie ca şi pasivul prototipic, adică prin trecerea subiectului activ în poziţia complementului de agent şi prin trecerea complementului direct activ în poziţia de subiect. Se distinge însă de pasivul prototipic prin unele trăsături de structură şi prin numeroase trăsături de uz.

A. *Trăsături proprii de structură*:

(a) Forma verbului / locuţiunii verbale este aceeaşi cu cea a verbului activ, la care se adaugă obligatoriu, ca marcă exterioară verbului, cliticul reflexiv ***se*** (*Nu **se primesc** contestaţii.*; *Dacă aici **se spune** că oamenii urmăresc fericirea ca fiind bunul suprem al vieţii, **se are în vedere** un cu totul alt sens al cuvântului.*, M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*). Cliticul reflexiv, cu statut obligatoriu, nu apare într-o poziţie actanţială / argumentală a verbului şi nu intră într-o relaţie de tip anaforic cu alt nominal, fiind lipsit deci de calitate pronominală; el funcţionează ca ***marcă de diateză***. Pierderea calităţii anaforice / pronominale se manifestă prin: (i) imposibilitatea dublării; (ii) apariţia într-o construcţie intranzitivizată (vezi *supra*, **1 c**, caracteristici generale ale pasivului); (iii) neocuparea unei poziţii de subcategorizare a verbului, ceea ce decurge din proprietatea anterioară.

(b) Paradigma pasivului-reflexiv este incompletă sub aspectul persoanei, fiind limitată la forme pentru persoanele 3, 6, de unde derivă imposibilitatea coocurenţei cu subiecte de pers. 1, 2, 4, 5.

O paradigmă *personală* completă de pasiv-reflexiv este, în româna actuală, cu totul excepţională, apărând numai în construcţii populare ca: *Pe unde umbli, de **nu te mai vezi** deloc?* (*apud* Iordan 1956), unde *nu te vezi* „nu eşti văzut de alţii"; ***Mă cunosc** de la o poştă când mint.*, ***Te cunoşti** când spui minciuni.*, unde *mă cunosc* „sunt cunoscut de alţii", iar *te cunoşti* „eşti cunoscut de alţii".

(c) Limitarea la persoanele 3, 6 restrânge posibilitatea de aplicare a pasivizării (deci a modificărilor de tip pasiv), fiind pasivizabile numai construcţiile active al căror complement direct este fie substantiv sau substitut al acestuia (*Se ştie deja **premiantul / rezultatul / cel** care a câştigat.*), fie propoziţie

conjuncțională sau relativă (*Se știe **că s-a furat**. / **ce și cât s-a furat**.*), dar imposibil de pasivizat construcțiile în care complementul direct este pronume personal; vezi: *Te-am lăudat pentru rezultat.* (activ) → **Tu te lauzi de către mine pentru rezultat.* (pasiv-reflexiv).

B. ***Trăsături specifice de uz:***

(d) Pasivul-reflexiv se utilizează de preferință în condițiile neexprimării complementului de agent (*Libertatea este ceva care **se cucerește** și nu ceva care **se cere** cu insistență.*, N. Iorga, *Cugetări*). Cazurile cu Agent lexicalizat, deși posibile, sunt mai rare; vezi: *Adevărul însuși **nu se vinde decât de aceia** cari nu-l au.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Un om public* [...] ***nu se critică** decât în public **de aceia** cari au simț pentru loialitate.* (*ibid.*), ***Nu se vrea să se facă** capitalism **de către noi, cei** din țară.* (IVLRA), *Împărțeala veniturilor* [...] ***se va face de către judecătorie** în proporție cu creanța fiecăruia.* (*Codul de procedură civilă*), *Cererea de recuzare **se soluționează de instanța judecătorească**.* (*ibid.*). În situația exprimării Agentului, uzul preferă pasivul prototipic.

(e) Pasivul-reflexiv se preferă în condițiile nontopicalizării subiectului pasiv, deci cu subiectul sau echivalentul lui sintactic (propoziția subiectivă) într-o poziție postverbală (vezi *supra*, exemplele de sub **c**). Cazurile cu subiect antepus, deși posibile în condiții clare de topicalizare, sunt mai puțin numeroase (*Și în Austria s-a încercat acest șantaj. **Același lucru** s-a încercat și la noi.*, As, 2004). Pentru subiectele topicalizate (antepuse verbului), se preferă construcția cu ***a fi***.

(f) Construcția pasiv-reflexivă se preferă în condițiile unui subiect pasiv cu citire „nonindividuală", fie generică, pentru substantive masive sau nume de specie (*În România, se vânează **lupi**., Aici, se vinde **lapte**., În post, nu se bea **vin**., Pentru muncile dificile, se aleg **numai străini**., La sărbători, se cântă **marșuri patriotice**.*), fie cu citire „nume de proprietate" / „de categorie" (*Se caută **menajeră**., Aici, se pregătesc **diplomați**.*). Pasivul prototipic este preferat, dimpotrivă, în condițiile unui subiect cu citire „individuală" (*În acest magazin, a fost vândut deja **Luchianul expus**.*, dar **a fost vândut pește, iar acum *este vândută brânză.*).

(g) Pasivul-reflexiv este preferat în condițiile impersonalizării construcției, fie în cazul unui subiect neexprimat (*Orice scriitor dă mai mult când i **se cere** √. E nevrednic acela care nu dă decât i **se cere** √.*, N. Iorga, *Cugetări*), fie al unui subiect propozițional (propoziție conjuncțională) sau substitut al acestuia (*Se spune că, Se crede că, Se preferă să, Se poate orice.*, dar **Este spus că...?, Este crezut că..., *Este preferat să..., *Este putut orice.*).

Din caracteristicile de structură și de uz expuse anterior apare ***o specializare*** a celor două forme de pasiv: pasivul prototipic, specializat pentru construcții cu subiect individual, topicalizat și personal vs pasivul-reflexiv, specializat pentru construcții cu subiect nonindividual, nontopicalizat și preferabil nonpersoană.

În româna actuală apar însă, pentru fiecare construcție, și realizări caracteristice celuilalt tip:

– pasiv-reflexiv în care subiectul primește o citire „individuală" (*Astăzi, s-a ales **Ion** deputat., S-a vândut **Luchianul** din expoziție., S-a citit **capitolul** al III-lea.*);

– pasiv-reflexiv topicalizat (***Rezultatul** se știe dinainte., **Că ești descurcăreț**, se știe de mult.*);

– pasiv-reflexiv cu paradigmă personală (***Mă cunosc** când spun minciuni.*);

– pasiv cu ***a fi*** al cărui subiect primește citire „generică" (*La această școală, sunt pregătiți **muzicieni**.*);

– pasiv cu ***a fi*** al cărui subiect este nontopicalizat (*În acest tur de scrutin, a fost ales* ***Ion****., Sunt știute toate* ***rezultatele****., Sunt făcute publice toate* ***neregulile****.*);

– pasiv cu ***a fi*** impersonal (*E știut* ***că*** *au fost nereguli., Mi-a fost scris* ***să*** *cunosc multe., Dat fiind* ***că*** *s-au făcut multe erori,...*).

Comparând ponderea acestor preferințe si restricții de utilizare, cele mai constrângătoare sunt cele pentru pasivul-reflexiv și privesc limitarea paradigmei personale. Și chiar dacă celelalte constrângeri nu sunt la fel de evidente, contraexemplele fiind numeroase (vezi construcțiile anterioare), o tendință de specializare a celor două tipare pasive nu se poate contesta. Dată fiind prezența, în româna actuală, a unor contraexemple (deci exemple caracteristice celuilalt tip), nu se poate vorbi despre ***o specializare completă***, ci numai de o ***tendință*** *de specializare*. De altfel, în această specializare stă și explicația păstrării și a coexistenței în uz a celor două construcții.

În româna veche, specializarea celor două forme era puțin evidentă, mai dificil de probat.

La specializarea sintactică, semantică și pragmatică stabilită anterior, trebuie adăugată și o preferință pe registre stilistice și pe stiluri funcționale: pasivul prototipic este preferat în registrul cult, exceptând stilul juridico-administrativ, unde trăsătura generală de „impersonalitate" se obține prin utilizarea ambelor tipuri de pasiv.

Cu toată această tendință de specializare, cele două tipuri de pasiv sunt utilizate, nu o dată, ca sinonime, așa cum indică apariția lor în același enunț sau în enunțuri învecinate; vezi: *Când arbitrul unic sau, după caz, arbitrii* ***nu au fost numiți*** *prin convenția arbitrală și nici* ***nu s-a prevăzut*** *modalitatea de numire...*(*Codul de procedură civilă*); *Casarea unei hotărâri se poate cere: 1. Când instanța* ***nu a fost alcătuită*** *potrivit dispozițiilor legale; 2. Când hotărârea* ***s-a dat*** *de alți judecători decât cei care au luat parte la dezbatere.* (*ibid.*).

1.1.4. *Pasivul lexical*

Pasivul lexical (numit și ***pasivul cu marcă zero***) are în vedere formele verbului, toate provenind de la verbe tranzitive, caracterizate prin includerea trăsăturii [+ Pasiv] ca trăsătură semantică inerentă, fără nicio marcă pasivă exterioară. Aparțin pasivului lexical (nemarcat) cele mai multe dintre participiile verbelor tranzitive (*avere bine* ***administrată*** */ bine* ***păzită****; casă bine* ***consolidată*** */ frumos* ***amenajată***; vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 3.4.2.3**), precum și unele dintre supinele provenind de la verbe tranzitive (*Este interzis* ***de utilizat*** *asemenea substanțe de către copii.*; vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.4**).

Utilizările pasive ale participiului sunt mult mai numeroase decât utilizările pasive ale supinului.

Exceptând câteva participii de la verbe tranzitive agentive cu sens activ (*om băut, om învățat* „care a învățat și știe multe, știutor", *om citit, drum ocolit* „care ocolește", *om mâncat* „care a mâncat"), provenind toate de la verbe tranzitive folosite absolut, precum și participii de la verbe tranzitive nonagentive și de la verbe ergative (*copil entuziasmat, carte avută în bibliotecă, greșeala conținută / aflată în titlu*; *frunze căzute, preț crescut*), participii care s-au îndepărtat de natura verbală a bazei, celelalte participii de la verbe tranzitive își păstrează sensul verbal pasiv.

Spre deosebire de participiu, supinele verbale inerent pasive sunt mai puțin numeroase, limitându-se la: (a) unele utilizări din contexte verbale impersonale (*Este interzis* ***de folosit de către copii*** *asemenea substanțe.*); (b) unele utilizări din contexte adjectivale (*propuneri demne* ***de luat în seamă de*** *întreaga* ***societate civilă***; *recolte, gata* ***de achiziționat de către negustori***; *Diplomatul a fost găsit vrednic / demn* ***de numit*** *ambasador* ***de către*** *noul* ***ministru.***); (c) unele ocurențe din construcții reorganizate (*condiții imposibil* ***de acceptat de cumpărători***).

Pasivul lexical se apropie de celelalte tipuri de pasiv prin trecerea subiectului activ drept complement de agent, ocurența agentului fiind, de altfel, singurul semn al valorii pasive încorporate (*avere bine administrată* ***de moștenitori***; *profesor demn de ales director* ***de către colegi***; vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.2; 4.3.1.4; 4.3.4.2**).

1.2. Restricții în alegerea pasivului

În afara restricțiilor generale privind verbele care se sustrag oricăror opoziții de diateză (vezi **I, Categoria diatezei, 2**), în cazul pasivului, se adaugă noi restricții, unele privind *toate* cele trei forme de pasiv, iar altele, *specifice* numai uneia dintre ele.

1.2.1. ***Restricțiile comune tuturor formelor de pasiv*** sunt fie de tip strict sintactic, fie de tip semantico-sintactic:

1.2.1.1. *Restricțiile sintactice* au în vedere, pe de o parte, incapacitatea verbelor intranzitive și a celor ergative (inacuzative) de a satisface construcția pasivă, iar, pe de altă parte, incapacitatea verbelor cu tranzitivitate slabă de a accepta construcția pasivă.

Verbele ergative / inacuzative realizează construcții aparent pasive, construcții cu Pacientul așezat în poziția subiectului (*Steagul flutură., Fântânile seacă., Frunzele cad., Mâncarea se arde., Cireșele se coc., Producția crește., Soarele apune.*) și care, în plus, pot apărea în perechi de construcții, una tranzitivă, cealaltă intranzitiv-ergativă, creând impresia realizării opoziției activ – pasiv (*Muncitorii cresc producția. – Producția crește.; Gospodina arde mâncarea. – Mâncarea se arde.; Căldura coace fructele. – Fructele se coc.; Seceta seacă fântânile. – Fântânile seacă.*). În realitate, construcțiile ergative sunt lipsite de sens pasiv; cele două verbe din construcția tranzitivă și din perechea ei intranzitivă nu sunt legate printr-o relație de „pasiv”, ci reprezintă unități lexicale distincte. Pentru numeroase verbe, există o trecere continuă de la construcția pasiv-reflexivă la cea nonpasivă ergativă vezi: *Se reduce focul și* ***se continuă*** *fierberea. Fierberea* ***continuă*** *cu vasul – acoperit.* (S. Marin, *Carte de bucate*), unde, în aceeași rețetă culinară, apare *a continua* în două ipostaze: întâi, în varianta pasiv-reflexivă, coordonată cu altă utilizare pasiv-reflexivă (*se reduce*), urmată de utilizarea nereflexiv-ergativă.

Anterior recunoașterii verbelor inacuzative (ergative) drept clasă distinctă de verbe, construcția ergativă a fost subordonată, în unele cercetări, pasivului, pe baza constatării, pe de o parte, a elementului comun de așezare ierarhică: Pacientul așezat în poziția subiectului, iar pe de altă parte, ca urmare a unei organizări paralele a acestor verbe, ocurente, succesiv, în construcții intranzitive (ergative) și tranzitiv-active.

Dintre verbele cu tranzitivitate slabă, numai cele cu tranzitivitate foarte slabă se sustrag integral construcției pasive (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2**). Celelalte, reprezentând primul grad de tranzitivitate slabă, pot satisface, măcar una dintre formele de pasiv (vezi: *Se caută menajeră.; Se angajează menajeră.*, verbe care satisfac pasivul-reflexiv, spre deosebire de *a avea*, care nu satisface niciun tip de construcție pasivă: **Este avută avere multă.*, **Se are multă avere.*).

1.2.1.2. *Restricțiile semantico-sintactice* privesc verbele tranzitive nonagentive, a căror probabilitate de a primi pasiv este mai mică decât a verbelor agentive. Totuși, dintre verbele nonagentive, cele psihologice cu Experimentatorul așezat în poziția de subiect pot apărea în construcții pasive (*El este iubit / stimat / urât / disprețuit de colegi.*). Pot satisface pasivul și verbe nonagentive cu Beneficiarul în poziția de subiect (*Cartea a fost pierdută / găsită de Ion.*). În schimb, nu apar deloc ca pasive:

– tranzitivele de stare fizică (*Mă doare capul., Mă furnică spatele., Mă mănâncă piciorul., Mă roade călcâiul., Mă ustură stomacul.*);

– tranzitivele psihologice cu Experimentatorul așezat în poziția OD (*Mă interesează cartea., Mă impresionează situația., Mă afectează suferința voastră., Mă uimește minciuna.*);

– tranzitivele locative cu Locativul așezat în poziția subiectului (*Butoiul conține apă., Titlul cuprinde / include greșeli., Rochia mă încape.*);

– tranzitivele relaționale de echivalență (*Metoda constituie / reprezintă o noutate.*) etc.

> Trebuie subliniată deosebirea dintre construcțiile agentive cu *a include, a cuprinde*, care acceptă pasivizarea (*Titlul este inclus / cuprins de cercetător în bibliografie.*), și construcțiile corespunzătoare nonagentive (*Bibliografia include / cuprinde și aceste titluri.*), care, deși tranzitive, nu admit pasivizarea.

1.2.2. ***Fiecare tip de pasiv prezintă și restricții proprii***, legate de particularitățile de structură și de uz ale fiecăruia. Într-o formă sau alta, aceste restricții apar deja prezentate în descrierea anterioară.

Din comparația pasivului prototipic și a pasivului-reflexiv, rezultă că ultimul prezintă restricții mai numeroase, legate de caracteristica acestuia de a nu apărea decât cu formă pentru persoanele 3 și 6. În consecință, orice verb tranzitiv care cere ca particularitate selecțională un nominal-complement direct cu trăsătura [+ Uman] își restrânge utilizarea numai la persoanele 3, 6, fiind imposibilă apariția unor construcții pasiv-reflexive de la corespondente active ca: *Profesorul* ***mă / te / ne / vă*** *ajută., Ion* ***mă / te / ne / vă*** *laudă.*

Există și situația inversă, de verbe care nu admit pasivul prototipic (vezi modalele : *a putea, a vrea*: **este putut, *este vrut*), dar care acceptă pasivul-reflexiv (***Nu se poate*** *să...,* ***Nu se vrea*** *să..., Ropotele de aplauze* ***s-au vrut*** *a fi o palmă pe obrazul trufașei* A., Adev.lit.art., 2004), uzul actual înregistrând o creștere sensibilă a acestor construcții (vezi: ***Nu se vrea*** *să se facă capitalism în România.*, IVLRA).

Tranzitivele folosite absolut (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.1**) nu acceptă pasivizarea cu auxiliar, ci numai varianta pasiv-reflexivă (*Se mănâncă mult., Se citește mult în România.*, dar **Este mâncat mult.*,

Este citit mult în România.*), semn că sunt mai apropiate de intranzitive (vezi *infra*, **2) decât de tranzitive.

Comparând primele două tipuri de pasiv cu pasivul lexical, se constată că ultimul prezintă restricții suplimentare, legate de caracteristicile formelor verbale nepersonale, în general, și ale celor două forme (participiu și supin), în special. Participiile cu gradul cel mai înalt de adjectivizare, care s-au îndepărtat total de natura verbală a bazei (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.4.1**: *fata entuziasmată / interesată / pasionată / uimită*), își pierd sensul pasiv chiar și atunci când provin de la verbe tranzitive. Supinele din construcții personale al căror subiect este controlat de subiectul personal al unui regent verbal activ nu pot apărea cu sens pasiv (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.1; 4.3.1.2**: *Mă apuc de citit., Termin de citit., Mă pun pe învățat.*). Supinele din construcții impersonale al căror subiect este controlat de un OI personal al regentului nu pot apărea nici ele cu sens pasiv, ca urmare a aceluiași fenomen de control (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.4**: *Mi-e greu de citit cartea., Îți rămâne de terminat curățenia., Nu-ți arde de închiriat casa.*).

1.3. Caracteristici discursive ale pasivului

Caracteristica pragmatică generală a pasivului este reorientarea / deplasarea interesului comunicativ de la nominalul-Agent spre nominalului-Pacient.

Dintre formele de pasiv, pasivul prototipic este construcția cu determinarea pragmatică cea mai puternică. În acest tipar sintactic, accede la poziția de subiect pasiv, care, în mod curent, este și un subiect topicalizat (antepus verbului), pe de o parte, componentul asupra căruia se concentrează interesul comunicativ, iar, pe de alta, componentul al cărui referent este mai cunoscut în discurs. Nominalul-complement de agent trece, în raport cu nominalul-subiect, într-o poziție postverbală, iar, comunicativ, periferică, devenind, prin urmare, omisibil.

2. CONSTRUCȚIA DIATEZEI IMPERSONALE

2.1. Delimitare de alte construcții impersonale

În capitolul de față, nu sunt avute în vedere ***toate*** construcțiile impersonale, ci numai acelea aparținând ***diatezei impersonale***. Construcțiile aici examinate trebuie distinse de alte două tipuri de construcții cu care prezintă în comun trăsătura *absenței raportării la un subiect personal*; vezi (a), (b):

(a) Trebuie deosebite de ***verbele și construcțiile verbale inerent impersonale***, caracterizate prin trăsătura *sintactică* a impersonalității ca trăsătură matricială a verbului, prezentă în orice apariție a acestuia (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.2.2.2**). Manifestarea sintactică a acestei trăsături constă fie în absența poziției subiect, poziție rămasă vidă în actualizările prototipice ale verbului (*Tună., Plouă., Ninge., Burnițează., Se înserează., Se înnoptează., Îmi pasă de ceva. / de cineva., Îmi pare bine / rău de cineva. / de ceva.*), fie în apariția unui subiect postverbal, realizat prin propoziție conjuncțională și prin echivalentele ei sintactice (forme verbale nepersonale), mai rar, și prin echivalente semantice (forme pronominale cu valoare neutră); vezi: *Trebuie să știi., Îmi vine să plâng / a plânge., Nu mi-a rămas decât* ***asta***: *să plec imediat.*

(b) Trebuie deosebite şi de pasivul utilizat în construcţii impersonale, fie ca pasiv prototipic (*E ştiut / cunoscut că...; Mi-este dat / menit / scris / ursit să...*), fie, mai frecvent, ca pasiv-reflexiv (*Se ştie că..., Se crede că..., Se presupune că s-a greşit / a se fi greşit., Nu se acceptă să..., Nu se admite să...*), construcţii a căror natură impersonală derivă din particularităţile complementului activ (devenit subiect-pasiv), realizat prin propoziţie conjuncţională sau prin echivalentele ei (*Oricine ştie / crede / presupune* ***că s-a greşit / a se fi greşit.****, Nimeni nu acceptă / nu admite* ***să facă asta.***).

2.2. Sintaxa diatezei impersonale şi forma verbului

Construcţia diatezei impersonale se opune, pe de o parte, construcţiei active, iar, pe de alta, construcţiei pasive.

2.2.1. *Raportare la diateza activă*

Construcţia diatezei impersonale intră în opoziţie cu activul intranzitiv, manifestându-se, în raport cu acesta, printr-o organizare sintactică proprie, numită ***construcţie impersonală cu impersonalitate dobândită contextual*** (*Nu se vine târziu., Se merge pe jos., Se întârzie., Se procedează incorect.*), construcţie caracterizată prin următoarele trăsături:

(a) Subiectul activ se suprimă, poziţia lui rămânând vidă şi imposibil de saturat printr-un component nominal.

(b) Verbul îşi păstrează forma din construcţia activă, la care adaugă obligatoriu o marcă impersonală extraverbală, realizată prin cliticul reflexiv *se*.

(c) Cliticul, cu statut obligatoriu, este lipsit de orice relaţie de tip anaforic cu un nominal plin referenţial, devenind numai marcă a diatezei. Pierderea funcţiei anaforice se manifestă, ca şi în cazul pasivului-reflexiv, prin:

– imposibilitatea dublării;

– imposibilitatea suprimării sau a substituţiei cu alte nominale;

– neocuparea unei poziţii de subcategorizare a verbului, după cum o dovedeşte apariţia în vecinătatea unor verbe intranzitive, care nu pot atribui cazul acuzativ (vezi *supra*: *a veni, a merge, a întârzia, a proceda*).

(d) Consecinţa trăsăturilor (a–c) este prezenţa unei paradigme incomplete de număr şi de persoană, limitată la forma 3 sg.

2.2.2. *Raportare la pasivul impersonal*

Deşi mecanismul impersonalizării, deci al modificării impersonale, acţionează asupra unor construcţii complementare: structuri tranzitive, în cazul pasivului, dar intranzitive, în cazul impersonalului, există unele *elemente comune*, şi anume:

– Ambele diateze acţionează asupra subiectului activ, cu deosebirea că, dacă în pasivul impersonal, acest subiect activ nu dispare dintre actanţii (argumentele) verbului, dar îşi schimbă poziţia ierarhică, în cazul diatezei impersonale, subiectul activ este suprimat complet, dispărând dintre vecinătăţile verbului (să se compare: *Se ştie / Se află* ***adevărul****.* vs *Se merge pe jos* ***Ø****., Se vine târziu* ***Ø****.*).

– Ambele diateze acţionează asupra disponibilităţilor combinatorii ale verbului, pasivul „intranzitivizând” verbul, iar impersonalul determinând ştergerea actantului-subiect.

– Ambele diateze au drept efect „marginalizarea" sintactică şi pragmatică a actantului-subiect, fie prin ştergerea lui completă, în cazul impersonalului, fie prin deplasarea lui într-o poziţie postverbală prepoziţională, poziţie permiţând şi suprimarea acestuia, în cazul pasivului-impersonal.

– Marca pasivă şi cea impersonală sunt identice ca formă şi prezintă aceeaşi trăsătură nonpronominală, neocupând poziţii actanţiale ale verbului şi neintrând în relaţii anaforice cu alt component care să le asigure referinţa.

– Paradigma pasivului-impersonal şi cea impersonală sunt, amândouă, incomplete sub aspectul persoanei, cu singura deosebire că paradigma pasiv-impersonală poate avea două forme, pentru persoanele 3 şi 6 (*Se ştie rezultatul. – Se ştiu rezultatele.*; *Este ştiut deja rezultatul. – Sunt ştiute deja rezultatele.*), în timp ce paradigma impersonală are o unică formă de persoana a 3-a (*Se merge pe jos.*).

Există însă şi *diferenţe* importante *de organizare sintactică*, şi anume: pasivul impersonal rămâne *actanţial,* deci legat de nominale (de unul, cel cu funcţia de subiect, se leagă direct, iar de celălalt, complementul de agent, se leagă prepoziţional), în timp ce impersonalul devine adesea *zerovalent,* pierzând disponibilitatea de combinare actanţială. În cazurile mai rare când verbul activ este biactanţial, în urma impersonalizării, el pierde actantul-subiect, dar păstrează celălalt actant (*România aderă la convenţiile UE.* → *Se aderă la convenţiile UE.*).

Cum construcţiile primare sunt, de cele mai multe ori, intranzitive monoactanţiale, construcţia diatezei impersonale ajunge similară cu a verbelor zerovalente (*Ninge., Plouă.*; vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 2.1**), amândouă fiind nonactanţiale, cu deosebirea că, pentru clasa *plouă, tună,* natura zerovalentă este una intrinsecă, ţinând de construcţia matricială a verbului, în timp ce pentru diateza impersonală, este una dobândită contextual (*a călca* (intr.), *a merge, a intra, a întârzia, a trece* (intr.), *a adera* sunt verbe intrinsec personale, devenind impersonale numai contextual; să se compare: *Eu calc pe iarbă., Eu merg repede., Ei aderă la... – Se calcă pe iarbă., Se merge repede., Se aderă la...*).

Asemănările de structură, de formă şi de efect pragmatic au determinat pe unii cercetători să subordoneze diateza impersonală celei pasive (variantei pasiv-reflexive), lărgind pasivizarea şi dincolo de condiţia de tranzitivitate. De altfel, în uz, nu o dată este posibilă varierea, în acelaşi context, când a pasivului-reflexiv, când a impersonalului propriu-zis, fără nicio deosebire discursivă, diferenţele fiind dictate în exclusivitate de ***particularităţile sintactice*** ale verbului; vezi trecerea de la o construcţie la alta: *Echinoxiştilor li **s-a reproşat*** (pasiv-reflexiv) *un oarecare manierism. Cu alt prilej, **s-a vorbit*** (impersonal) *de un soi de barochism.* (Rlit, 2003); ***S-a votat*** *stânga* (pasiv-reflexiv) *cu peste 95%, **ajungându-se*** (impersonal) *aproape la unanimitate.* (Rlib, 2001); *Când ni **se spune*** (pasiv-reflexiv) *că Dumnezeu ne este mereu aproape, nu **se vorbeşte*** (impersonal) *despre ubicuitatea Lui.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*). Trecerea continuă de la pasiv-reflexiv la impersonal este asigurată şi de întreaga clasă a verbelor tranzitive folosite absolut (***Se mănâncă*** *mult.,* ***Se citeşte*** *şi* ***se scrie*** *incorect.*), verbe care, contextual, nu-şi actualizează valenţa de acuzativ, comportându-se asemănător intranzitivelor.

Dacă însă se au în vedere, în afara elementelor comune, diferențele structurale, la fel de importante (vezi *supra*, **2.2.2**), pasivul-reflexiv, chiar şi în ipostaza lui impersonală (ipostază derivând din caracteristicile subiectului pasiv), trebuie distins de diateza impersonală propriu-zisă.

2.3. Restricții în acceptarea impersonalului

Pe lângă restricțiile generale prezente pentru orice diateză (vezi **I, Categoria diatezei, 2**), în cazul special al diatezei impersonale trebuie adăugate restricții suplimentare. Una este de tip ***sintactic***: diateza impersonală nu caracterizează decât verbele intranzitive, iar, dacă se adaugă şi restricțiile generale, regula trebuie completată astfel: diateza impersonală nu apare decât la verbele intranzitive nonreflexive şi noncopulative. Altă restricție este de tip ***semantico-sintactic***, şi anume: dintre intranzitive, diateza impersonală nu este acceptată decât de acele verbe care au ca restricție selecțională un subiect cu trăsătura [+ Personal] (*Se adoarme greu când eşti îngrijorat., Se moare repede în țările sărace., Se munceşte mult., Se trăieşte greu., Se absentează prea mult., Din cauza valurilor se înoată dificil., Se minte mult.*, dar **Se curge repede., *Se germinează devreme., *Se concordă., *Se aparține acestei clase., *Se valorează mult.*). Dintre verbele cu subiect personal, răspund general acestui tipar sintactic toate verbele agentive (vezi: *a adera, a înota, a merge*), dar şi unele ergative cu subiect personal (*Se suferă mult în spitalele oncologice., În zilele de arşiță se transpiră mult.*).

Verbele tranzitive folosite absolut, deci cu obiectul direct neexprimat şi nerecuperabil contextual sunt asimilate intranzitivelor, participând, ca şi acestea, la opoziția de impersonalizare (*Se mănâncă prost., Se bea mult., Se citeşte puțin.*).

2.4. Particularități discursive

Locutorul alege turnura de construcție a diatazei impersonale dacă intenția discursivă este de concentrare a ***întregului*** interes comunicativ ***asupra predicației***. În uzul actual, se extinde gradul de utilizare a diatezei impersonale (vezi titluri de ziar precum: *Cum* ***se acționează*** *pentru reducerea costurilor, În viață* ***nu se intră*** *cu picioare de ceară, Cum* ***se procedează*** *ca să devii miliardar*).

Diateza impersonală apare frecvent într-un limbaj caracterizat prin reducerea la maximum a mărcilor deictice, un limbaj atemporal de tipul celui folosit în rețetele culinare. Construcțiile impersonale (sintactic, ***de diverse feluri***) constituie, în acest tip de texte, singura formulă de realizare a predicației; vezi: ***Se alege*** *lintea,* ***se spală*** *şi* ***se pune*** *într-o cratiță cu apă rece* [...]. ***Se prăjeşte*** *uşor cu o lingură de unt o ceapă tăiată mărunt* [...]. ***Se dă*** *uşor cu o lingură de lemn.* ***Se mişcă*** *cratița din când în când, ca* ***să nu se ardă*** *pe fund.* ***Se adaugă*** *puțin bulion. După ce au început boabele* ***să se înmoaie, se adaugă*** *puțină apă, să fiarbă înăbuşit* [...]. ***Se acoperă, se dă*** *la cuptor şi* ***se mai ține*** *un sfert de oră.* (S. Marin *Carte de bucate*).

Se observă că, deşi predominante sunt pasivele-reflexive, provenind de la verbe tranzitive (*se alege, se spală, se pune, se prăjeşte, se mişcă* (*cratița*), *se adaugă, se acoperă, se dă la cuptor*), se utilizează şi o construcție la diateza impersonală, provenind de la un verb intranzitiv: ***se dă*** (*cu o lingură de lemn*), precum şi verbe ergative, pentru care valoarea impersonală se obține din modul de

codificare a Pacientului, aşezat în poziţia de subiect: ***să nu se ardă*** (*cratiţa*), ***să se înmoaie*** (*boabele*), ***să fiarbă*** (*lintea*).

Se remarcă, de asemenea, coocurenţa, în acelaşi enunţ sau în enunţuri învecinate (în coordonare), a unor construcţii impersonale de tip diferit, dar şi a unui *TU generic* sau *NOI generic*, fie că acest *TU* / *NOI generic* apare ca subiect nelexicalizat (inclus), fie că apare ca pronume lexicalizat; vezi: ***Se adoarme*** *greu* (impersonalul unui verb intranzitiv) *când* ***eşti îngrijorat.*** (*TU generic*); ***Se suferă*** *mult* (impersonalul unui verb intranzitiv) *când* ***eşti conştient*** (*TU generic*) *de neputinţa* ***ta.***; *După ce* ***s-a scos*** *rinichiul* (reflexivul-pasiv al unui verb tranzitiv), ***se toarnă*** (reflexivul pasiv al unui verb tranzitiv) *în tavă vinul,* ***se lasă*** (reflexivul pasiv al unui verb tranzitiv) ***să dea*** (ergativ) *câteva clocote, în timp ce* ***tăiem*** (*NOI generic*) *rinichiul.* ***Se ţine*** (reflexivul pasiv al unui verb tranzitiv) *la cald, dar numai câteva minute, până* ***pregătim*** (*NOI generic*) *sosul.* (S. Marin, *Carte de bucate*).

O situaţie identică apare şi în limbajul nondeictic, atemporal al normelor juridice, unde, ca realizări impersonale, adesea în variaţie liberă, se utilizează pasivul prototipic, pasivul-reflexiv şi impersonalul: *Dacă* ***nu s-a numit*** *un supleant* (pasivul-reflexiv) *sau dacă acesta* ***este împiedicat*** (pasiv prototipic) *să-şi exercite însărcinarea,* ***se va proceda*** (diateza impersonală) *la înlocuirea arbitrului.* (*Codul de procedură civilă*).

Prin procedee gramaticale diferite, se ajunge, de fapt, la construcţii cu valori apropiate, deci la construcţii sintactic sinonime. Este o particularitate a limbii române de a avea la dispoziţie construcţii diverse pentru marcarea aceleiaşi valori de ***predicaţie generică.***

CONSTRUCȚII REFLEXIVE ȘI CONSTRUCȚII RECIPROCE

1. CONSTRUCȚII VERBALE REFLEXIVE

1.1. Aspecte definitorii

Construcțiile verbale reflexive sunt construcții organizate în jurul unui centru verbal, la mod personal sau la o formă verbală nepersonală, în care verbul, în funcție de caracteristicile sintactice inerente și de utilizarea contextuală, își asociază un clitic reflexiv sau o formă accentuată de reflexiv (vezi **I, Pronumele reflexiv, 2**). Forma de reflexiv (clitic sau accentuat), extrem de eterogenă sintactic și funcțional, fie participă la relațiile de actanță ale verbului (vezi a) sau se asociază, prin intermediul verbului, unuia dintre complementele acestuia (vezi b), fie marchează opozițiile de diateză în care se angajează verbul (vezi c), fie apare ca formant al acestuia, ocurent în orice apariție a verbului / a locuțiunii (vezi d):

(a) *Nu primi lupta cu omul care* ***se înfățișează*** *numai* ***pe sine***. (N. Iorga, *Cugetări*), *Ca de obicei când sunt nemulțumit de mine și vreau să-****mi*** *vorbesc, m-am dus și* ***m****-am privit în oglinda de la baie.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*);

(b) *Un om mare e acela care-****și are vremea*** *lui ca piedestal.* (N. Iorga, *Cugetări*);

(c) *Judecata morților* ***se face*** *pe pământ* ***de acei*** *cari n-au în mâna lor nici raiul, nici iadul.* (N. Iorga, *ibid.*), *Nu* ***se intră*** *pe ușa din dos!* (TV, 2005);

(d) *El* ***se bucură*** *de rezultat și-****și dă seama*** *că, prin muncă, poate obține mai mult.*

Reflexivul (clitic sau formă accentuată) își „descoperă” rolul sintactic și discursiv în ansamblul grupului, în relație cu verbul și cu actanții / complementele sale, interesând nu forma izolată a verbului, ci ansamblul construcției. Chiar și atunci când reflexivul interesează numai forma verbului (vezi d), distingerea de alte utilizări omonime nu se poate face izolat, ci prin examinarea relațiilor sintactico-semantice ale întregului grup.

Reflexivele prepoziționale (legate de verb prin intermediul prepoziției) sunt, sintactic, eterogene, depinzând de statutul prepoziției în raport cu verbul-centru. În măsura în care prepoziția asociată cu un reflexiv, de obicei formă accentuată de reflexiv, apare ca posibilitate de construcție a unuia dintre actanții / argumentele verbului, situația intră în sfera de interes a acestui capitol (ex. *De la pierderea părinților contează numai* ***pe sine***.; vezi *infra,* **1.2.1.5**; *Își laudă familia, dar se laudă și* ***pe sine***., vezi *infra,* **1.2.1.1**). Ies însă din discuție reflexivele din construcțiile prepozițional-circumstanțiale ale verbului (*Numai* ***grație sieși****, mai exact tenacității și efortului de o viață, a reușit să se afirme.* etc.), care, ca realizare a unui circumstanțial instrumental, nu participă la relațiile de actanță ale verbului.

Reflexivele având centru adjectival sau nominal interesează în acest capitol numai în măsura în care, prin intermediul operatorilor copulativi, ajung să se încorporeze într-un predicat verbal complex (este cazul unui

reflexiv-complement indirect al adjectivului, atras în componența GV: *duşman **sieşi**, credincios **sieşi** → **îşi** este / **îşi** rămâne credincios **sieşi***; vezi *infra*, **1.2.1.2**). În raport cu un centru adjectival, reflexivul accentuat poate apărea şi în poziția unui OPrep: *Profesorul*ᵢ, ***sever cu sine***ᵢ ***însuşi***ᵢ / ***sigur pe sine***ᵢ, / *încrezător* ***numai în sine***ᵢ, *a luat hotărâri neaşteptate*. Exterior verbului, el interesează G(rupul)V(erbal) numai în asociere cu un operator copulativ, dar, spre deosebire de un reflexiv-OI, copulativul nu ajunge „gazdă" fonetică a reflexivului, acesta rămânând legat de nodul prepozițional (*Profesorul **este sever cu sine** însuşi.*).

Dată fiind eterogenitatea structurală şi funcțională a construcțiilor verbale cu reflexiv, ele sunt cuprinse în diverse capitole ale acestei gramatici (vezi **I, Pronumele reflexiv; Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.5; Categoria diatezei**; vezi **II, Construcții pasive şi construcții impersonale; Construcții reflexive şi construcții reciproce** sau diversele **complemente**, ca realizări posibile ale acestora). Ceea ce prezintă, suplimentar, acest capitol este privirea de ansamblu, sinteză care surprinde imaginea ***eterogenității reflexivului*** în română, oferind, totodată, criterii operaționale de dezambiguizare şi de delimitare a diverselor tipare sintactice în care este cuprins reflexivul, respectiv a diverselor funcții şi valori ale acestuia.

1.2. Tipologia construcțiilor verbale reflexive

În operația de dezambiguizare, se disting două mari clase de construcții reflexive, unele incluzând un reflexiv cu ***utilizare sintactică*** şi altele, un reflexiv cu ***utilizare nonsintactică***.

Din altă perspectivă, se disting construcții care conțin verbe inerent (obligatoriu) reflexive şi construcții ale căror verbe se caracterizează prin reflexivitate contextuală / dobândită, trăsătura reflexivității apărând în anumite contexte şi în anumite condiții (vezi şi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.5**). Pentru corelarea celor două clasificări, vezi *infra*, **1.2.2.**

1.2.1. *Reflexivul cu utilizare sintactică*

Prin *reflexivul cu utilizare sintactică* se înțelege reflexivul (cu formă clitică sau nonclitică) ocupând o poziție din organizarea sintactică a G(rupului)V(erbal), fie o poziție de subcategorizare a verbului, cerută deci de particularitățile lui de regim, fie o poziție ataşată verbului prin reorganizări sintactice, provenind din exteriorul grupului verbal. Ataşat clitic sau legat prepozițional de verb, reflexivul se include în organizarea sintactică a grupului verbal, ocupând, prin restricțiile pe care verbul i le impune, prin restricțiile pe care construcția în ansamblu i le impune, o funcție sintactică de ***complement*** în cadrul grupului. Vezi construcțiile:

(a) *Îi amăgeşte pe toți, dar **se** amăgeşte şi **pe sine**.*;

(b) *Aşa se întâmplă cu cel care-şi adună comori numai **sieşi**.*;

(c) *De la moartea părinților, nu contează decât **pe sine** (însuşi).*;

(d) ***Îşi** cunoaşte interesul (său).*

În (a), cliticul ***se*** şi forma prepozițională accentuată *pe sine*, cerute de regimul tranzitiv al verbului *amăgeşte*, ocupă poziția de complement direct (OD); în (b), cliticul *-şi* şi corespondentul accentuat *sieşi* au rolul de complement indirect (OI)

pe lângă verbul *adună*; în (c), forma accentuată prepozițională *pe sine*, legată de verbul intranzitiv *nu contează*, ocupă poziția de complement prepozițional (OPrep).

Se includ în categoria ***reflexivului cu utilizare sintactică*** și cazurile speciale de clitic reflexiv care, deși necerut de trăsăturile de regim ale verbului, își găsește în verb o „gazdă" fonetică și sintactică, integrându-se în organizarea sintactică a grupului și a propoziției, dar participând la relații sintactice și semantice mai complexe, obținute din amalgamarea a două grupuri sintactice (vezi *infra*, cliticul de dativ din **1.2.1.2; 1.2.1.3**). Spre deosebire de (a, b, c), unde reflexivul ocupă o poziție de subcategorizare a centrului verbal, în (d), deși cliticul reflexiv intră în organizarea sintactică a GV, ca tip special de complement posesiv, el nu ocupă o poziție de subcategorizare a verbului; componentul reflexiv este atras din afara grupului, provenind dintr-un GN-complement direct subordonat verbului-centru (*interesul său*).

Sub aspect semantic, există trăsături comune pentru toate aceste apariții, constând în calitatea reflexivului de ***substitut cu utilizare anaforică*** (o anaforă *gramaticalizată*), sursa referențială constituind-o, în oricare ipostază sintactică, nominalul din poziția subiect. Nominalul-subiect poate fi plin referențial (un nominal din clasa substantivului: ***Studentul***$_i$ ***se***$_i$ *amăgește* ***pe sine***$_i$.) sau el însuși anaforic / deictic, în cazul unui subiect pronominal (*Nu numai* ***el***$_i$ ***se***$_i$ *amăgește, ci și* ***noi***$_j$ ***ne***$_j$ *amăgim.*); vezi și **Anafora, 2**.

În ciuda comportamentului semantic omogen, ***reflexivul cu utilizare sintactică*** acoperă, sub aspect sintactic, situații extrem de eterogene, diferențiindu-se: (a) după forma reflexivului (clitică vs accentuată; formă de dativ vs de acuzativ; formă prepozițională vs neprepozițională); (b) după relațiile cu verbul și cu restul construcției, diferențieri care, în ultimă instanță, sunt dirijate tot de trăsăturile verbului-centru, fiind dependente de tiparul sintactic în care verbul se include.

1.2.1.1. *Reflexivul, complement direct (OD) și complement indirect (OI) al verbului*

O primă categorie o constituie construcțiile în care reflexivul sintactic ocupă o poziție de subcategorizare a unui verb tranzitiv, respectiv a unui verb cu regim de dativ, primind de la verb restricția de caz și, dependent de aceasta, funcția de OD, respectiv de OI (vezi și **Complementul direct, 3.1; Complementul indirect, 2.2**). Grupul verbal incluzând acest tip de reflexive se caracterizată sintactic și semantic prin următoarele trăsături:

– Include o realizare obligatorie prin clitic reflexiv, primind, în funcție de regimul verbului și de poziția din construcția verbului, formă de acuzativ sau de dativ.

– Acceptă dublarea emfatică printr-o formă reflexivă accentuată, construcție care se manifestă diferențiat, după cum se dublează cliticul de acuzativ sau cel de dativ: cliticul de acuzativ se poate dubla printr-un reflexiv prepozițional accentuat cu prepoziția *pe* (vezi a) sau, în variație liberă, printr-un pronume prepozițional personal accentuat (vezi b); cliticul de dativ se poate dubla printr-o formă cazuală accentuată de dativ reflexiv sau personal (vezi c):

(a) *Viciul produce instinctiv, fulgerător, fapta rea: el* ***se fecundează pe sine.*** (N. Iorga, *Cugetări*), *Cei mai mulți oameni sunt în stare* ***a se iubi pe sine*** *în afară de faptele lor și împotriva faptelor lor.* (*ibid.*), *Oratorul începe din acea clipă când vorbitorul* ***nu se mai ascultă pe sine***. (*ibid.*);

(b) *Ești un simplu consumator care* ***se consumă*** *în primul rând* ***pe el însuși.*** (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*); *Unii* ***se descriu pe ei*** *batjocorindu-te pe tine.* (N. Iorga, *Cugetări*); *Una dintre deosebirile dintre câine și om este că nu s-a văzut câine care* ***să se lingușească pe dânsul.*** (N. Iorga, *Cugetări*);

(c) ***Își zâmbi sieși*** *cu îngăduință.*; *E prea exigent,* ***își impune*** *prea multe restricții* ***lui însuși.***

– Structurile cu reflexivul-complement dublat apar ca variantă emfatică a structurilor cu clitic reflexiv nedublat, forma accentuată funcționând stilistico-pragmatic și lexical fie ca poziție de emfază (vezi d), fie ca poziție de contrast (vezi e), fie cu rol dezambiguizator (vezi distincția din **f** dintre *a se lovi*, verb ergativ, cu actant unic, Pacient, și *a se lovi*, verb tranzitiv, cu doi actanți, Agent și Pacient, dublarea reflexivului fiind posibilă numai în cazul celui de al doilea verb):

(d) *Numai* ***pe sine nu se vede*** *cât e de „frumușel".* (I. Creangă, *Amintiri*);

(e) ***Se pune în valoare*** *numai* ***pe sine,*** *nu și pe ceilalți.*;

(f) *A căzut,* ***s-a lovit***$_1$ *și nu s-a putut ridica.* vs *Nu întoarce totdeauna vorba înapoi, fiindcă se poate* ***să te lovești***$_2$ ***tu însuți pe tine.*** (N. Iorga, *Cugetări*).

Construcția emfatică recurge, în afara dublării, și alte mărci de insistență: asocierea formei accentuate cu o formă de întărire (*lui însuși, pe sine însuși*) sau lexicalizarea subiectului și sublinierea rolului agentiv al actantului prin forma de întărire sau prin adjectivul *singur* (*Nu întoarce vorba înapoi, fiindcă se poate să* ***te lovești tu însuți pe tine.*** (N. Iorga, *Cugetări*); *E momentul ca* ***tu singur*** *să* ***te prezinți pe tine.***).

Ca anaforic gramatical (vezi **Anafora, 2**), reflexivul OD sau OI se include în lanțuri de coreferențialitate la distanță, care, în funcție de construcția simplă [clitic + Verb] sau dublă [clitic+Verb+formă accentuată], grupează doi termeni (subiect + clitic: ***Elevul***$_i$ ***se***$_i$ *laudă.*) sau trei termeni, incluzând și forma accentuată (subiect + clitic + formă accentuată: ***Elevul***$_i$ ***se***$_i$ *laudă* ***pe sine***$_i$.). Coreferențialitatea reprezintă un mijloc suplimentar de asigurare a coeziunii în cadrul grupului verbal cu reflexiv sintactic.

Reflexivul ocupă, în mod curent, numai una dintre pozițiile de subcategorizare ale verbului (OD sau OI). Cu totul accidental, în cazul verbelor trivalente, cu regim de acuzativ și de dativ în același timp, reflexivul poate ocupa, coocurent, ambele poziții, dublarea fiind posibilă numai pentru una dintre ele (vezi **g**, unde forma accentuată de dativ *sieși* apare fără cliticul corespunzător):

(g) *Iubirea îi dă posibilitatea* ***să se***$_i$ ***dezvăluie pe sine sieși***$_i$. (Internet).

Dintre verbele tranzitive, respectiv cele cu regim de dativ, satisfac acest tipar de construcție, de preferință, verbele agentive (verbe care presupun un „control" din partea subiectului), iar, dintre acestea, verbele cu trăsătura selecțională [+ Uman] (mai rar, [+ Animat]) atât pentru nominalul-subiect, cât și pentru complementul direct / indirect. La aceste condiții, se adaugă o condiție suplimentară, semantico-discursivă, privind acceptarea, potrivit fondului comun de cunoștințe extralingvistice, a coreferențialității nominalului din poziția de subiect și de complement.

Astfel, sunt acceptate construcții cu un reflexiv-complement direct ca: *El se apără., Ion se caracterizează favorabil., El se compătimește (singur)., El se cruță., El nu se cunoaște suficient de bine., Se declară nevinovat., El se descrie în culori*

sumbre., *El se distruge cu atâta muncă.*, *Se iubeşte numai pe sine.*, *Se laudă tot timpul.*, *Se pregăteşte asiduu pentru concurs.*, *Se (auto)proclamă regele romilor.*, *Se (auto)propune director.*, *Ion se supraestimează.* etc., dar, în mod normal, nu sunt acceptate construcţii ca: **Se aclamă pe sine.*, **Se acţionează pe sine în judecată.*, **Se ademeneşte pe sine.*, **Se adoarme pe sine.*, **Se adoptă pe sine.*, *?Se amnistiază pe sine.*, **Se arestează pe sine.*, **Se avertizează pe sine.*, **Se mituieşte pe sine.* etc.

Uneori, semantica matricială a verbului sau forma lui internă impune coreferenţialitatea obligatorie a celor doi actanţi; vezi: *El se abţine, **cu toată forţa / cu toată voinţa,** de la băutură.*, *El se sinucide **pregătind totul în detaliu.***; *În faţa copiilor, el se stăpâneşte **cu multă voinţă.***, construcţii în care, în ciuda obligativităţii reflexivului (**abţin pe altcineva*, **sinucid pe altcineva*, **stăpânesc pe altcineva*), cliticul reflexiv nu funcţionează ca formant obligatoriu (vezi *infra*, **1.2.2.1**), structura actanţială a grupului rămânând transparentă, cu un reflexiv ca realizare a OD. Determinările modale (care pun în evidenţă natura controlată, voliţională, a procesului), ca şi posibilitatea dublării, fără a se ajunge la construcţii aberante (*se abţine pe sine, se stăpâneşte pe sine*) sunt dovezi suplimentare în sprijinul acestei interpretări. O construcţie de tipul: **Se sinucide pe sine.* nu este acceptată nu pentru că verbul ar avea un tipar sintactic intranzitiv, ci pentru că, în prezenţa elementului de compunere (*sine-*), construcţia devine pleonastică.

Obligaţia satisfacerii condiţiei de coreferenţialitate pentru nominalul-OI şi nominalul-subiect funcţionează şi în cazul reflexivului-OI, ca şi pentru reflexivul-OD (vezi *supra*, condiţia pentru reflexivul-OD). În raport cu această condiţie, sunt acceptate construcţii ca: *Îşi atribuie un merit inexistent.*, *Îşi construieşte o imagine deformată.*, *Îşi cumpără o rochie.*, *Îşi impune multe restricţii.*, *Îşi oferă o bucurie.*, *Îşi pregăteşte un ceai.*, *Îşi spune cuvinte de îmbărbătare.*, *Îşi vorbeşte în gând.*, *Îşi zice cu ironie.* etc., dar nu sunt uzuale construcţii reflexive ca: **Îşi aruncă sieşi înjurături.*, *?Îşi dă lui însuşi bună ziua.* etc.

Pentru recunoaşterea tiparului sintactic cu clitic reflexiv în poziţia OD / OI, existenţa paralelă a două verbe (sau locuţiuni), unul cu formă reflexivă, iar celălalt cu formă nereflexivă, ultimul construit cu un complement în acelaşi caz cu forma cliticului, este insuficientă. Relaţia dintre asemenea verbe-perechi nu este în mod necesar o relaţie „reflexivă". Astfel, paralelisme de tipul: *a aduce aminte cuiva – a-şi aduce aminte, a duce pe cineva – a se duce* au alte explicaţii decât „legarea" lor prin reflexivizare. (a) În cazul primei perechi, cele două locuţiuni sunt unităţi distincte, una de tip voliţional cauzativ (*În timpul şedinţei, îi aduc aminte public, cu cinism, de istoria propriilor părinţi.*), iar cealaltă de tip nevoliţional (*Îşi aminteşte din întâmplare de părinţi.*). (b) În cazul celei de a doua perechi, sensul celor două verbe este, în stadiul actual de limbă, diferit, *a se duce* îndepărtându-se de semnificaţia originară reflexivă (*S-a dus la facultate.* nu mai înseamnă „a dus / a purtat pe sine", ci „a mers, a plecat"). În consecinţă, în niciuna dintre construcţiile reflexive examinate, cliticul reflexiv nu funcţionează ca poziţie sintactică distinctă.

Exceptând situaţii puţin numeroase (vezi *supra, a se sinucide*), singura modalitate de recunoaştere a cliticului reflexiv cu funcţie de OD / OI este acceptarea / neacceptarea dublării cliticului prin formă accentuată. Ca atare,

funcţionează ca OD cliticul din construcţiile: *Se apără pe sine.*, *Se compătimeşte pe sine însuşi.*, dar nu şi cliticul din: **Nu se sinchiseşte pe sine.*, **Se bucură pe sine.*; funcţionează ca OI cliticul reflexiv din construcţiile: *Îşi atribuie numai sieşi / lui însuşi merite.*, *Îşi impune sieşi multe restricţii.*, dar nu şi cliticul din: **Îşi revine sieşi după boală.*, **Îşi aminteşte sieşi din întâmplare.*

În cazul cliticului cu funcţie de OD, un mijloc recent de dezambiguizare îl constituie ataşarea, la forma verbului, a prefixoidului *auto-* (*se autoamăgeşte, se autocompătimeşte, se autocaracterizează, se autodenunţă, se autoproclamă, se autoprotejează* etc.), a cărui extindere este din ce în ce mai mare în stilul publicistic, dar care, totuşi, nu se poate ataşa oricărui verb (**se autolaudă*, **se autovede*).

1.2.1.2. *Reflexivul, complement indirect al verbului, avansat din grupul numelui predicativ*

Un tip special de reflexiv în dativ este cel al cărui centru este un adjectiv propriu-zis cu regim de dativ (vezi a), un adjectiv participial păstrând regimul de dativ din construcţia verbală (vezi b) sau un nominal nedeterminat din poziţii predicative (poziţia de nume predicativ sau de nume inclus într-un atribut izolat; vezi c):

(a) ***Indiferentă sieşi***, *celula se destramă.* (Rlib,1983), *o operă riguros terminată, rotundă,* ***suficientă sieşi.*** (A. Blandiana, *Eu scriu*);

(b) *pe lângă suferinţa* ***cauzată sieşi*** *şi persoanelor apropiate* (Internet), *plăcerea supremă a cezarului dăruită publicului sau* ***rezervată sieşi*** (Internet), *după succesive morţi,* ***demonstrate sieşi*** *de către sine* (M. Cărtărescu, *Jurnal*);

(c) *Spiritul devine* ***prizonier sieşi.*** (Internet); *cea mai fidelă oglindă a rătăcitorului său spirit, veşnic* ***sieşi vrăjmaş*** (Internet).

Trăsătura prototipică a acestei determinări reflexive în dativ este realizarea exclusiv prin formă accentuată, ca urmare a unei restricţii distribuţionale a regenţilor (adjectiv, participiu, substantiv), care, deşi acceptă construcţia cu dativul, nu admit ataşarea formelor clitice.

Forma clitică este, totuşi, posibilă în condiţiile încorporării acestor grupuri într-un predicat complex (vezi **Predicatul, 2.2**), prin asocierea cu un copulativ (vezi **d**):

(d) ***Îşi*** *este /* ***Îşi*** *devine* ***sieşi*** *atât de drag.*, ***Îşi*** *este /* ***Îşi*** *rămâne* ***sieşi*** *credincios.*, ***Îşi*** *este* ***lui însuşi*** *duşman.*

Încorporarea într-un predicat complex permite dublarea complementului indirect, acesta ajungând să se comporte ca în orice combinaţie de tip verbal.

Construcţia în ansamblu are trăsături proprii în raport cu structura verbală prototipică cu OI, în sensul că apariţia cliticului reflexiv de dativ este condiţionată de prezenţa operatorului verbal, în timp ce restricţia cazuală (de dativ) şi rolul tematic sunt impuse formei reflexive de către adjectiv sau de substantivul-nume predicativ [*credincios* + dativ, + Ţintă]; [*duşman* + dativ, + Ţintă]. Aceste restricţii impuse simultan de componente distincte ale construcţiei (verbul-operator şi complementul acestuia) transformă structura într-un bloc sintactic grupând trei componente [clitic reflexiv + V-operator + nume predicativ], iar, dacă se are în vedere şi natura anaforică a reflexivului, grupează patru componente, incluzând şi nominalul-subiect coreferenţial. Blocul sintactic este efectul atragerii de către verb

a unor componente ierarhic inferioare şi, implicit, al amalgamării a două grupuri sintactice diferite: GV + GAdj / GN.

1.2.1.3. *Cliticul reflexiv de dativ, complement posesiv*

Un tip special de reflexiv sintactic este cel cu valoare de dativ posesiv. Construcţia în discuţie se subordonează structurilor verbale cu dativ posesiv (vezi **Complementul posesiv**), limitându-se la o parte a acestora, cele în care cliticul se realizează ca ***reflexiv***:

Beţivul ***îşi îneacă*** *întâi* ***necazurile*** *şi apoi viaţa.* (N. Iorga, *Cugetări*); *El* ***îşi*** ***cunoaşte firea.***; ***Îşi*** *simte durerea.*

Tiparul cu reflexiv prezintă caracteristicile generale ale construcţiei verbale cu dativ posesiv, cu unele particularităţi decurgând din limitarea la cliticul reflexiv. Principalele trăsături sunt:

(A) Cliticul reflexiv de dativ participă la o structură ternară, asociindu-şi obligatoriu verbul şi alt component, care, sintactic, este o complinire nominală a verbului. Nominalul implicat poate fi: OD (vezi a); OPrep (vezi b), mai rar, OI (vezi c), Circ (vezi d):

(a) ***Îşi*** *cunoaşte* ***slăbiciunile.***, ***Îşi*** *iubeşte* ***meseria.***, *Nu-****şi*** *înţelege* ***scrisul.***, ***Îşi*** *pierde* ***vremea.***, ***Îşi*** *reface* ***viaţa.***, *Cunoaşte-****ţi*** ***prietenii*** *pentru a-i iubi şi duşmanii pentru a-i stăpâni.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Banul de furat* ***îşi*** *spune* ***stăpânul.*** (*ibid.*), *Pentru a-****şi*** *merita* ***simbria****, el se sileşte să te poată urî.* (*ibid.*).

În construcţii ca: ***Îşi*** *pierde* √ *din interes.*, ***Şi****-a vândut* √ *din pământ.*, nominalul implicat, deşi este unul prepoziţional de tip partitiv, are în vedere tot un OD, dar unul neexprimat, deductibil din partitiv;

(b) ***Îşi*** *caută* ***de sănătate.***, ***Îşi*** *vede* ***de drum.***, *Singur* ***îşi*** *poartă* ***de grijă.***, ***Îşi*** *plânge* ***de milă.***, ***Şi****-a intrat* ***în drepturi.***, ***Îşi*** *dă foc* ***la valiză.***

(c) *Cine să-****şi*** *crează* ***ochilor şi urechilor****?* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*), ***Îşi*** *pune capăt* ***zilelor / vieţii.***

(d) ***Şi****-a pus* ***pe spate*** *un şal.*, ***Şi****-a scos* ***din deget*** *un ciob.*, ***Îşi*** *ia copilul* ***în braţe.***

În raport cu alte construcţii cu dativ posesiv, în care apare un clitic personal (vezi **Complementul posesiv, 2.2**), nominalul implicat de structura **reflexivă** cu dativ posesiv **nu poate ocupa poziţia de subiect**. El acceptă toate celelalte poziţii (vezi a, b, c, d), dar nu şi pe aceea de subiect; să se compare: ***I****-a fugit pisica.*, ***I*** *s-a rupt pantoful.*, unde apare coocurenţa subiect – clitic *personal* de dativ cu valoare posesivă, cu structurile **Şi-a fugit pisica.*, în care este imposibilă coocurenţa subiect – clitic *reflexiv* cu aceeaşi valoare.

Multe dintre exemplele cu reflexiv clitic de dativ cu valoare posesivă, deşi cu organizare încă transparentă, s-au constituit în expresii sau locuţiuni verbale (*Şi-a ieşit din pepeni. / din minţi.*, *Şi-a venit în fire.*, *Şi-a pus în gând.*, *Şi-a pus cenuşă în cap.*, *Şi-a dat arama pe faţă.*).

(B) Dată fiind natura anaforică a reflexivului, comună tuturor reflexivelor sintactice (vezi *supra*, **1.2.1**), cliticul reflexiv se angajează într-un lanţ de coreferenţialitate cu actantul-subiect, încadrându-se într-un tipar semantic şi structural mai amplu, şi anume:

$\text{Actant}_{i\ 1\ \text{Subiect}} + \text{clitic}_i + \text{Verb} + \text{Actant}_2$.

(C) Relația [clitic – Actant$_2$] și, implicit, [Actant$_1$ – Actant$_2$] este, sub aspect semantic, una de posesie, alienabilă – o relație temporară de posesie – (vezi: *Ion își pierde averea.*) sau inalienabilă – o relație de posesie permanentă – (vezi: *El își cunoaște firea., El își pune capăt vieții.*), realizată însă nu prin verb (care, de obicei, nu este verb de posesie), ci direct, între nominalul substituit prin clitic și nominalul-Actant$_2$. Astfel, în construcția: ***Ion$_1$ își$_1$*** *cunoaște* ***interesul.***, pe lângă relația biactanțială proprie verbului *a cunoaște*, se constituie o relație suplimentară între cei doi actanți: *Ion are interesul X / interesul lui Ion.* Cu totul accidental, în tipar pot apărea și verbe de posesie (vezi: ***Ion$_1$ își$_1$*** *are întreaga* ***avere*** *la bancă., Aici* [eu$_i$] ***îmi$_i$*** *aveam* ***biroul*** *de funcționar.*, M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*), situație în care relația de posesie este dublu exprimată, prin rolurile atribuite celor doi actanți ai verbului (*Ion are avere., Eu am birou.*) și, suplimentar, prin relația dintre nominale (*averea lui Ion, biroul meu*).

Valoarea posesivă, se poate evidenția emfatic, mai ales în cazul posesiei alienabile, printr-un atribut anaforic / deictic, lexicalizat ca posesiv, ca pronume personal în genitiv sau ca adjectiv anaforic: *cartea sa, cartea-și, cartea lui, propria carte* (vezi **e**). Mult mai des (frecvent, în cazul posesiei alienabile, și aproape obligatoriu, în cazul posesiei inalienabile), posesivul din GN rămâne neexprimat, fiind recuperat printr-o anaforă asociativă (vezi **f**, precum și toate exemplele de la **a, b, c, d**):

(e) [...] *văzându-**și**$_i$ pe **fiii fiilor săi**$_i$ împrejurul **mesei sale**$_i$.* (I. Creangă, *Harap-Alb*), [...] *Paradoxul **își**$_i$ are **explicațiile lui**$_i$.* (Rlit, 1999), *dar și din nevoia de a-**și**$_i$ motiva **proprii**$_i$ **cetățeni**.* (*ibid.*),

(f) *Bolnavul$_i$ **își**$_i$ așteaptă sfârșitul* (**Ø**$_i$)., *Ion$_i$ **își**$_i$ simte inima* (**Ø**$_i$).

(D) Cliticul reflexiv în dativ apare atât în vecinătatea unor verbe cu regim de dativ (vezi *a împrumuta, a oferi, a pune, a purta de grijă* etc.: *Își împrumută cărțile. / Împrumută cuiva cărțile., Își oferă serviciile. / Oferă cuiva servicii., Își pune un șal pe spate. / Pune cuiva un șal pe spate., Își poartă de grijă. / Poartă cuiva de grijă.*), cât și în vecinătatea verbelor care, în afara acestor construcții, nu satisfac determinarea prin dativ (vezi: *a *avea cuiva, a *cunoaște cuiva, a *detesta cuiva, a *iubi cuiva, a *înțelege cuiva, a *merita cuiva, a *simți cuiva, a *vedea cuiva* etc.).

Apariția cliticului de dativ pe lângă verbe care nu suportă regimul de dativ, precum și posibilitatea coocurenței, în cazul verbelor cu regim de dativ, a două dative necoordonate, unul realizat prin clitic, iar celălalt realizat ca nominal (vezi g), sunt argumente hotărâtoare pentru a individualiza statutul acestui clitic în dativ, și anume: el nu „acoperă" o poziție de subcategorizare a verbului și nu primește funcție de la acesta:

(g) ***Își*** *oferă salariul* ***sinistraților.***, ***Își*** *spune necazul* ***lumii*** *întregi.*, ***Își*** *trimite copilul* ***părinților.***

Construcția nu conține niciun OI autentic, niciun atribut posesiv autentic, ci o poziție sintactică diferită, obținută prin reorganizarea și amalgamarea a două grupuri aflate în relație sintactică unul cu celălalt (un GV și un GN subordonat). Poziția astfel obținută, deși neregizată de verb, ajunge să se includă în organizarea structurală de ansamblu a grupului, funcționând ca un ***complement***. Cum acest complement își recuperează informația „posesivă" din exteriorul grupului, este un complement de tip special, numit ***complement posesiv*** (vezi **Complementul posesiv, 1.1**).

În cazul verbelor care admit şi regim de dativ, şi complement posesiv, se ajunge, în numeroase situații, la ambiguitate, fiind posibile ambele citiri. Construcții precum: *Ion şi-a pregătit cartea.*, *Ion şi-a spus poezia.*, în care verbele admit şi regim de dativ (*a pregăti cuiva ceva, a spune cuiva ceva*), sunt „deschise", succesiv sau simultan, ambelor interpretări: (a) o interpretare cu OI autentic, pusă în evidență prin posibilitatea dublării emfatice (***Şi-a pregătit sieşi / pentru sine*** *cartea pe care trebuia să o înapoieze la bibliotecă.*, ***Şi-a spus sieşi / pentru sine*** *poezia pe care o avea de învățat.*) şi (b) cea de complement posesiv („A pregătit cartea, care carte are şi calitatea **de a fi a sa / de a fi propria carte**", „A spus **propria poezie**").

În cazul verbelor bivalente cu regim de dativ care nu admit însă şi reflexivizare (*a anunța cuiva ceva*, dar **a-şi anunța sieşi ceva*), construcția cu dativ nu poate primi decât interpretare posesivă; vezi, de altfel, şi imposibilitatea dublării: *Ion şi-a anunțat demisia*, dar nu **Ion şi-a anunțat sieşi / pentru sine demisia*. În cazul verbelor care nu admit deloc regim de dativ (vezi *supra*: *a aştepta, a avea, a cunoaşte, a iubi, a înțelege, a merita, a simți, a vedea*), construcția cu clitic reflexiv de dativ nu admite decât interpretare posesivă, după cum probează şi imposibilitatea dublării (**Îşi are sieşi banii.*, **Ion îşi cunoaşte sieşi prietenii.*, **Ion îşi iubeşte sieşi părinții.*, **Ion îşi înțelege sieşi neliniştea.*, **Îşi merită sieşi soarta.* etc.).

1.2.1.4. *Cliticul reflexiv de acuzativ, complement direct sau complement posesiv?*

Un tip special de reflexiv cu utilizare sintactică este cel reprezentat de cliticul reflexiv în acuzativ cu valoare posesivă. Construcția aparține construcțiilor verbale cu clitic în acuzativ cu valoare posesivă, limitându-se la situațiile de clitic reflexiv. Ies din discuție construcțiile cu clitic personal în acuzativ cu valoare posesivă (tipul: *Mă doare capul.*).

Dată fiind această limitare, construcția aici în discuție are trăsături comune cu tiparul general, dar şi trăsături specifice, provenind din natura reflexivă a cliticului. În plus, deşi dezvoltă o valoare de „posesie" comună cu a tiparului anterior (vezi *supra*, **1.2.1.3**), prezintă, atât sub aspect semantic, cât şi structural, particularități proprii, care vor orienta interpretarea în cu totul altă direcție.

> Structurile generale cu clitic de acuzativ cu valoare posesivă se realizează în cazul verbelor de senzație fizică (tipul: *Mă doare spatele.*, *Mă mănâncă spatele.*, *Mă ustură limba.*, *Mă apasă la stomac.*), caracterizate sintactic printr-o construcție actanțială bivalentă, cu OD antepus şi subiect postpus, subiectul intrând frecvent în variație liberă cu o construcție prepozițional-circumstanțială (*Mă apasă stomacul. / la stomac.*, *Mă doare gâtul. / în gât.*). Semantic, se caracterizează prin particularitatea de a atribui celor două nominale rolurile Experimentator + Locativ, nominalele dezvoltând între ele o relație Parte (organ al corpului) – Întreg (ființa umană în totalitate) şi, implicit, o relație de posesie inalienabilă (pentru procedeele generale de exprimare a posesiei, vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal posesiv, 1.1**).

Ca şi în cazul verbelor cu dativ posesiv, cele cu acuzativ posesiv aparţin clasei verbelor biactanţiale nonposesive. Totuşi, aceste verbe încorporează semantic un verb prototipic de posesie şi Tema acestuia (*a durea = a avea durere, a ustura = a avea usturime*). Verbele rezultate ajung să dezvolte între cei doi actanţi o relaţie de posesie, care obligatoriu este una de posesie inalienabilă. Dată fiind natura inalienabilă a posesiei, relaţia nu se exprimă, suplimentar, şi printr-o determinare de tip atributiv, informaţia fiind recuperată printr-o anaforă asociativă (**Mă doare capul meu. / *capu-mi. / *propriul cap.*).

Subordonate construcţiilor generale cu acuzativ posesiv, cele cu clitic reflexiv cu valoare posesivă „acoperă" două tipare total diferite de construcţie:

(a) *Mă frec la ochi., Mă scarpin pe spate., Mă spăl la cap., Mă vopsesc la păr.*;

(b) *Mă tai la deget., Mă lovesc la cot., Mă umflu la ochi.*

Trebuie observat că, pentru cele mai multe construcţii, există şi o variantă cu dativ posesiv: *Îmi frec ochii., Îmi spăl capul / părul., Îmi vopsesc părul., Mi-am tăiat degetul., Mi s-au umflat ochii.*

Particularităţile sintactice şi semantice ale tiparului (a) sunt următoarele:

– Se organizează în jurul unor verbe tranzitive agentive, care, pe de o parte, admit coreferenţialitatea nominal-subiect – nominal-OD şi, implicit, reflexivizarea complementului direct (*X_i spală copilul$_j$ pe cap. – X_i se$_i$ spală pe cap.*), iar, pe de alta, se combină cu un Locativ (realizat printr-un circumstanţial) indicând partea corpului / locul exact în care intervine procesul.

– Relaţia de posesie inalienabilă leagă nominalul-OD şi nominalul din poziţia Locativ. Dată fiind natura anaforică şi specificul de coreferenţialitate al reflexivului, se include în cadrul aceleiaşi relaţii de posesie şi nominalul-Subiect (*Mama$_i$ se$_i$ spală pe cap $\emptyset_i$.*). Relaţia de posesie nu se lexicalizează ca atribut (*Mama se spală pe *capul său. / pe *capul propriu.*).

– Spre deosebire de structurile cu dativ posesiv, acuzativul posesiv din aceste construcţii ***este cerut*** de regimul verbului, intrând în grila de construcţie a verbului atât ca restricţie de caz, cât şi ca rol tematic.

Prin urmare, construcţia cu reflexiv în acuzativ cu valoare posesivă nu rezultă dintr-un proces de reorganizare sintactică. Cliticul de acuzativ „acoperă" o poziţie de subcategorizare a verbului, nefiind altceva decât o realizare a poziţiei OD, după cum probează şi posibilitatea dublării cliticului, în construcţiile cu emfază, printr-o formă accentuată (*Astăzi numai **pe mine mă** spăl pe cap, nu şi pe copii.*).

Tiparul (b) se distinge prin alte particularităţi:

– Se organizează în jurul unor verbe nonagentive ergative, care aşază singurul actant (Pacientul) în poziţia subiectului; ca şi primele, au şi un Locativ, realizat prin circumstanţial: ***Ion*** (Pacient-subiect) *se loveşte **la cap.*** (Locativ-circumstanţial).

– Verbele ergative din acest tipar sunt obligatoriu reflexive, reflexivitatea având aici o singură semnificaţie: aceea de a orienta procesul spre un Pacient-subiect cu trăsătura [+ Uman]. Cliticul reflexiv nu ocupă o poziţie de subcategorizare a verbului, neintrând în schema actanţial-sintactică a acestuia.

Cliticul constituie un reflexiv cu utilizare nonsintactică (vezi *infra*, **1.2.2.1**), fiind un formant care asigură distingerea a două unități verbale: *a se lovi*$_1$, monovalent ergativ, vs *a lovi*$_2$, bivalent agentiv.

– Relația de posesie inalienabilă leagă nominalul-subiect de celălalt nominal, cel circumstanțial. Ca și în tiparul anterior, fiind vorba de o posesie inalienabilă, relația de posesie nu se exprimă și prin atribut (*Se lovește la *glezna sa / *la glezna lui / *la propria gleznă.*).

În concluzie, numai tiparul (a) conține un clitic ***sintactic*** de acuzativ angajat într-o relație de posesie, o posesie obligatoriu inalienabilă. Acest clitic reflexiv funcționează sintactic ***drept un OD autentic***, aparținând ***matricial*** grilei sintactico-semantice a verbului. Unele construcții (vezi: *Mă vopsesc la păr.*) admit dublă interpretare: una agentivă („eu singură fac operația de vopsire"), iar alta cauzativ-extralingvistică („determin / fac **pe altcineva** să mă vopsească"); numai una dintre aceste construcții, cea agentivă, corespunde tiparului cu reflexiv sintactic. Alte construcții (tipul: *Mă operez la picior.*) ies cu totul din discuție, dată fiind interpretarea lor generală ca verbe cauzativ-extralingvistice (probabilitatea de a te opera „singur" este aproape inexistentă). În lecțiunea cauzativ-extralingvistică, cliticul reflexiv apare cu statut obligatoriu. Pentru interpretarea cauzativ-extralingvistică, vezi **Construcții cauzativ-factitive, 2.4**.

1.2.1.5. *Reflexivul accentuat în poziția OPrep*

Verbele cu regim prepozițional admit, în anumite condiții selecționale și semantice, realizarea poziției OPrep ca reflexiv. Ca restricții selecționale apare trăsătura [+ Uman] pentru nominalul-Subiect și nominalul-OPrep, iar drept condiție semantico-discursivă apare acceptarea coreferențialității pentru cele două nominale; vezi: ***Ion***$_i$ *contează numai* ***pe sine***$_i$.; *Unii* ***scriitori***$_i$ *când vorbesc despre alți oameni parcă* [ei$_i$] *vorbesc* ***despre sine***$_i$, (N. Iorga, *Cugetări*), dar *Ion *se înfrățește cu sine. / *colaborează cu sine.*).

În raport cu celelalte reflexive cu utilizare sintactică, reflexivul ocupând poziția OPrep primește ***formă accentuată / nonclitică***, ca urmare a particularității distribuționale a prepoziției de a se construi cu forme accentuate. Reflexivul accentuat, totdeauna anaforic, se decodează prin relația de coreferențialitate cu nominalul-subiect.

> Fac excepție câteva prepoziții (***asupra-și / asupră-și***), care admit formă clitică de dativ. Cu utilizare extrem de limitată, sunt posibile, totuși, și construcții prepoziționale cu formă clitică de reflexiv: *Ion*$_i$ *se întoarce* ***asupră-și***$_i$.

Coocurența clitic reflexiv – formă accentuată prepozițională este posibilă în două situații distincte: fie ocupând fiecare o poziție de subcategorizare proprie (vezi a), fie unul, cel accentuat prepozițional, ocupând poziția OPrep, iar celălalt, clitic, aparținând tiparului nonsintactic cu reflexiv obligatoriu (vezi b):

(a) ***Ion***$_i$ ***se***$_i$ *apără* ***de sine***$_i$ *însuși*$_i$., ***Ion***$_i$ ***se***$_i$ *confruntă pe sine*$_i$ ***cu sine***$_i$ *însuși*$_i$.;

(b) ***Ion***$_i$ *se gândește numai* ***la sine***$_i$., ***Ion***$_i$ *s-a împăcat* ***cu sine***$_i$ *însuși.*, ***Ion***$_i$ *se bazează numai* ***pe sine***$_i$.

Cum în (a) ambele reflexive au utilizări sintactice, comportându-se, în consecință, anaforic, fiecare se include într-un lanț propriu de coreferențialitate cu nominalul-subiect, ajungându-se la „legarea" coreferențială a patru-cinci

componente din acelaşi enunţ. În (b), numai unul dintre reflexive este sintactic, cel accentuat, fiind cuprins în relaţie de coreferenţialitate cu nominalul-subiect.

1.2.2. ***Clitice reflexive cu utilizări nonsintactice***

Comune utilizărilor nonsintactice sunt trei caracteristici (vezi şi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6, Pronumele reflexiv, 1.2**): (a) Forma clitică se desemantizează, pierzând orice legătură cu un nominal antecedent şi făcând imposibilă decodarea prin intermediul nominalului (altfel spus, forma clitică nu mai funcţionează anaforic). (b) Forma clitică nu primeşte funcţie sintactică, nemaiocupând o poziţie distinctă în organizarea propoziţiei. În consecinţă, formele clitice de acuzativ pot apărea în vecinătatea unor verbe intranzitive, situaţie imposibilă în condiţiile în care acest acuzativ ar ocupa poziţia de OD. (c) În absenţa funcţiei sintactice, forma clitică poate primi valori speciale, de natură stilistică sau lexical-dezambiguizatoare (vezi *infra*, **1.2.2.1**).

Astfel, între cele două utilizări ale cliticului ***se*** din (a) şi (b):

(a) *Ion* ***se*** *laudă pe sine, dar îi laudă şi pe ceilalţi membri ai familiei.*;

(b) *Ion* ***se*** *uită pe fereastră şi* ***se*** *cruceşte la vederea noastră.*,

apare o diferenţă semantică şi sintactică importantă.

Din punct de vedere *semantic*, în (a), cliticul funcţionează ca anaforă sintactică (vezi **I, Pronumele reflexiv, 1.1; II, Anafora, 2**), procurându-şi referinţa de la substantivul-subiect, în timp ce în (b), aceeaşi formă de clitic nu trimite la niciun substantiv, neexistând niciun nominal substituit de la care să preia referinţa.

Din punct de vedere *sintactic*, în (a), cliticul îndeplineşte funcţia pe care un substantiv sau alt pronume ar ocupa-o în aceeaşi poziţie: cea de complement direct, în timp ce în (b), cliticul nu ocupă o poziţie sintactică aparte, neprimind de la verb funcţie şi rol tematic.

În (b), spre deosebire de (a), cliticul *se*, în ambele apariţii, este utilizat ***nonsintactic***. Diferenţa dintre (a) şi (b) are importante consecinţe asupra tranzitivităţii verbului-suport: în (a), verbul *a lăuda* este tranzitiv, în timp ce în (b) verbele *a se uita* şi *a se cruci*, ambele incluzând cliticul drept component obligatoriu, sunt intranzitive.

> Nelegate sintactic şi semantic (prin coreferenţialitate) de subiect, cliticele cu utilizare nonsintactică pot apărea şi pe lângă verbe monoactanţiale (vezi: *Ion se îngraşă.*, *Producţia se dublează.*, *Se întâmplă o crimă.*), pe lângă verbe zerovalente (*Se întunecă.*, *Se înnoptează.*) sau pe lângă verbe care, deşi bivalente, sunt verbe fără subiect (*I se urăşte de şcoală.*, *I se face de ducă.*)

Tipologic, clasa verbelor cu reflexiv nonsintactic este ea însăşi eterogenă, eterogenitatea fiind atât sintactică, cât şi funcţional-semantică.

1.2.2.1. *Construcţii verbale cu clitic reflexiv obligatoriu / inerent*

Pentru numeroase verbe şi locuţiuni verbale, forma clitică a reflexivului (de acuzativ sau de dativ) nu reprezintă o complinire identică referenţial cu subiectul, ci se include în forma verbului / a locuţiunii, verbul sau locuţiunea neputând apărea decât în vecinătatea unui clitic reflexiv. Altfel spus, suprimarea reflexivului are ca efect fie obţinerea unei construcţii imposibile pentru româna actuală şi pentru varianta literară a limbii (vezi: **cuvine să faci asta*, **întâmplă o nenorocire*, **bate*

joc de copii), fie modificarea sensului verbului (al locuțiunii), obținându-se un sens diferit de cel realizat în vecinătatea reflexivului; să se compare: *a se aştepta* (*El nu s-a aşteptat la asta.*) – *a aştepta* (*El a aşteptat un răspuns.*); *a se comporta* (*El se comportă brutal.*) – *a comporta* (*Soluția comportă riscuri.*); *a se duce* (*El s-a dus la serviciu.*) – *a duce* (*El duce un geamantan.*); *a se uita* – *a uita ceva; a-şi reveni* (*El şi-a revenit după şoc.*) – *a reveni* (*El revine asupra deciziei.*); *a-şi da seama* (*El îşi dă seama de dificultăți.*) – *a da seama* (*Ca manager, el dă seama săptămânal de cheltuielile făcute.*) etc. În toate aceste cazuri, forma clitică a reflexivului se include în structura verbului (sau a locuțiunii), ca formant al acestora; vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.5; II, Predicatul, 2.1.2.4**.

Suplimentar, pentru verbele care au şi o formă nereflexivă cu sens diferit (vezi exemplele anterioare: *a se aştepta – a aştepta* şi celelalte), cliticul îndeplineşte şi o funcție lexicală, având rolul de distingere a două omonime parțiale.

Plecând de la câteva observații: (a) natura *preponderent personală* a acestor verbe, (b) inventarul de verbe cu reflexivitate obligatorie mult mai bogat în utilizările stilistic marcate ale limbii decât în limba standard; (c) existența, pentru acelaşi verb, a unei variante reflexive alături de una nereflexivă, fără modificare de sens (*a râde – a se râde / a-şi râde*, ultimele două neacceptate de norma literară actuală), s-a vorbit şi de o valoare stilistică specială a cliticului reflexiv, numită *reflexiv dinamic* sau *participativ*, adică un reflexiv care exprimă implicare intensă în proces din partea subiectului personal (*a se bosumfla, a se burzului, a se căciuli, a se codi, a se cruci, a se gudura, a se holba, a se iți, a se izmeni, a se lăfăi, a se mândri, a se mocăi, a se plânge, a se pripăşi, a se proțăpi, a se răsti, a se sclifosi, a se speti, a se urâți, a se văicări, a se văita* etc.).

Urmărind însă întreg inventarul de verbe cu reflexivitate obligatorie, se constată că nu există ***o relație necesară*** între obligativitatea reflexivului şi valoarea stilistică dinamic-participativă. Observația se întemeiază pe faptul că sunt numeroase alte verbe care nu pot apărea decât ca reflexive, fără a putea fi interpretate ca dinamice. Unele sunt impersonale, fiind lipsite de subiect personal sau lipsite total de poziția subiect (vezi: *a se cuveni, a se cădea, a se întâmpla, a se înnopta, a se însera, a i se urî de*); altele sunt reciproce (*a se înfrăți, a se înrudi, a se învecina*), verbe care, prin semantica relației reciproce, nu presupun implicarea intensă a subiectelor (vezi *infra*, **2.1.1**).

În afara obligativității de a primi clitic reflexiv în oricare dintre aparițiile verbelor, clasa este eterogenă.

Sub aspect sintactic, clasa cuprinde:

(a) verbe cu reflexiv clitic de acuzativ (cele mai numeroase: *a se teme* etc.), dar şi cu reflexiv clitic de dativ (*a-şi închipui, a-şi da seama*);

(b) atât verbe personale, care admit poziția subiectului (*Ion se teme de ceva.*), cât şi verbe impersonale, inapte sintactic de a accepta subiect, ultimele, fie ca verbe zerovalente (*Afară se întunecă., Se înserează., Se înnoptează.*), fie ca verbe bivalente fără subiect (*I se căşunează pe cineva., I se urăşte de cineva.*);

(c) în mod curent, verbe noncopulative, dar şi câteva verbe copulative: *a se chema; a se da*: *Vorbeam în citate nu din snobism, ci ca să mă dau mare.*

(M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*); *a se face*: *Copilul se face mare.*, *a se numi*, *a se prinde*: *Ei s-au prins tovarăşi.* (vezi **Numele predicativ, 3**).

Din punct de vedere selecţional, verbele cu subiect admit atât subiecte personale (*Vecinul se aşteaptă la, se deprinde cu, se duce la, se lăfăieşte în, se miră de, se sinchiseşte de, se vaită*), cât şi subiecte nonanimate (*Profitul se dublează. / se micşorează., Criza se adânceşte.*); admit atât subiecte nominale, cât şi subiecte propoziţional-conjuncţionale (*Se întâmplă un necaz., Se întâmplă să nu reuşească.*, (*Mi*) *se cuvine recompensa.*,(*Mi*) *se cuvine să fiu recompensat.*).

Sub aspect semantico-sintactic, verbele reflexive obligatorii aparţin unor clase dintre cele mai diverse:

(a) verbe inerent reciproce / simetrice (*se aliază cu, se aseamănă cu, se căsătoreşte cu, se ceartă cu, se împrieteneşte cu, se înrudeşte cu, se învecinează cu, se sfădeşte cu, se solidarizează cu*; vezi şi *infra*, **2.1.1**);

(b) verbe ergative (*Carnea se arde. / se rumeneşte. / se scumpeşte. / se strică.*);

(c) verbe eventive (*a se îmbolnăvi, a se îngălbeni, a se îngrăşa, a se însănătoşi*);

(d) verbe cauzativ-factitive cu interpretare extralingvistică (*Mă operez., Mă tund., Mă vaccinez., Mă vopsesc la păr.*) etc.

> Multe dintre aceste verbe admit, în funcţie de contextul lingvistic şi de cel situaţional, interpretări diferite: (i) Astfel, construcţiile: *Mă tund., Mă vopsesc.* admit o interpretare cauzativ-extralingvistică („determin pe cineva să facă această operaţie") şi una sintactică, reflexivul acoperind poziţia OD („mă tund singură"; vezi **Construcţii cauzativ-factitive;** vezi şi *supra*, **1.2.1.4**) (ii) Construcţii ca: *Prăjitura se coace., Profitul se dublează., Bogăţia se repartizează inegal., Averea se risipeşte.* admit atât o interpretare ergativă (din care lipseşte sensul pasiv), cât şi una pasiv-reflexivă (ex.: *Prăjitura se coace cu ceasul în mână., Profitul se dublează prin grija specială a patronului.*, unde determinările prepoziţionale *cu ceasul în mână, prin grija specială a patronului* „trimit" spre un Agent volitiv). (iii) Construcţii ca: *Mă caracterizez prin seriozitate.* admit o interpretare cu reflexivul ocupând poziţia OD (*Sunt obligată să mă prezint şi să mă caracterizez singură în faţa comisiei.*), dar şi una nonsintactică, cu reflexiv obligatoriu (*De când mă ştiu, mă caracterizez prin timiditate.*) etc.

Dar niciuna dintre aceste clase **nu stabileşte o relaţie de obligativitate** cu cliticul reflexiv, existând verbe zerovalente şi nonreflexive (*ninge, plouă, tună, burniţează*); verbe bivalente fără subiect şi nereflexive (*Îmi pasă de tine., Îmi stă bine cu ceva.*); verbe impersonal-conjuncţionale şi nereflexive (*Merită să, Trebuie să*); verbe simetrice nereflexive (*a coexista cu, a coincide cu, a comuta cu, a concorda cu, a contrasta cu, a convieţui cu, a semăna cu*); verbe ergative nereflexive (*Temperatura creşte. / scade., Steagul flutură., Cartea alunecă., Mingea cade., Maşina porneşte., Vecinul prosperă.*). Există, de asemenea, variante libere pentru acelaşi tipar de construcţie; vezi: *citind până s-a albit de ziuă / până a albit de ziuă* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*); *i se căşunează pe... / îi căşunează pe..., Se pare că... / Pare că..., Maşina se porneşte. / Maşina porneşte., Pânza îngălbeneşte. / Pânza se îngălbeneşte.* etc.). În absenţa unor corelaţii

sintactice şi / sau semantice regulate, reflexivitatea, ca trăsătură inerentă, iese din domeniul gramaticalului.

1.2.2.2. *Construcţii verbale cu clitic reflexiv gramatical*

Tiparul are în vedere construcţiile pasive marcate prin cliticul ***se***; vezi *Tezele* ***se corectează de profesorii*** *din afara liceului.*, cu Agentul exprimat, sau, mai frecvent, cu Agentul neexprimat: *Cartea* ***se citeşte*** *şi* ***se înapoiază*** *la bibliotecă.* (Pentru descriere şi pentru interpretare, vezi **I, Categoria diatezei, 2**; **II, Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.1.3**).

Cliticul ***se***, neavând nicio trăsătură de substitut (nefiind deci anaforic), nu ocupă o poziţie de subcategorizare a verbului, neîndeplinind funcţia de complement. Rolul lui gramatical este de a marca, în cadrul opoziţiilor de diateză, valorile pasivă sau impersonal-pasivă (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.1.3**). Acest ***se*** intră în structura formei pasive, iar, dacă verbul este la un mod personal, intră în structura predicatului pasiv (vezi **Predicatul, 2.1.2.5**).

Pentru verbele intranzitive, incompatibile cu pasivul, există o construcţie corespunzătoare impersonală (vezi: ***Se doarme*** *mult.*, ***Se merge*** *pe jos.*, ***Se procedează*** *incorect.*, ***Se profită*** *prea mult de îngăduinţa directorului.*, ***Se trece*** *pe roşu.*, ***Se tuşeşte*** *mult.*, ***Se vine*** *târziu.* etc.). În acest caz, ***se***, cu aceleaşi caracteristici nonanaforice, nu îndeplineşte funcţia de complement, ci marchează, în cadrul opoziţiilor de diateză, o valoare specială de diateză caracteristică verbelor intranzitive, cea impersonală. Acest ***se***, ca şi cel pasiv, intră în structura diatezei impersonale a verbului şi, implicit, a predicatului, dacă verbul este la un mod personal (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 2.2.2**).

> Pentru categoria diatezei şi inventarul de termeni ai acestei categorii, vezi **I, Categoria diatezei, 2; 3**, unde apar şi argumentele ***eliminării reflexivului*** dintre termenii de diateză, fie că este vorba de un reflexiv obligatoriu / inerent, fie de unul propriu-zis. Fac excepţie reflexivul-pasiv şi reflexivul-impersonal, constituind termeni ai categoriei diatezei, dar nu ai diatezei reflexive, ci ai pasivului şi ai impersonalului.

2. CONSTRUCŢII RECIPROCE

Construcţiile reciproce sunt alcătuite în jurul unor predicate semantice cu trăsătura reciprocităţii, fie că această trăsătură este matricială, inerentă predicatului, fie că este dobândită contextual (pentru *predicat semantic*, vezi **Predicatul, 1.1.1**). Particularităţile acestor predicate sunt:

– caracterul lor biactanţial, deci posibilitatea de a se construi cu două argumente;

– capacitatea de a funcţiona fie ca predicate „simetrice", ceea ce le permite schimbarea ordinii argumentelor fără modificarea sensului în *oricare* dintre apariţiile predicatului (vezi A); fie ca predicate „mezosimetrice", ceea ce le permite apariţia când în construcţii reciproce, când în construcţii nonreciproce (vezi B).

(A) *X se aseamănă cu Y., X coexistă cu Y., X se înrudeşte cu Y.*; *X concomitent cu Y., X vecin cu Y., X alături de Y., X aidoma lui Y.* Oricare dintre

aceste construcţii permite inversarea ordinii argumentelor fără schimbarea sensului (*X se aseamănă cu Y. = Y se aseamănă cu X.*; *X vecin cu Y = Y vecin cu X*);

(B) *X depinde de Y.* [nonreciproc], alături de *X şi Y depind unul de altul.* [reciproc]; *X gelos pe Y.* [nonreciproc], alături de *X şi Y geloşi unul pe altul.* [reciproc].

2.1. Verbe în construcţii reciproce

2.1.1. ***Verbele intrinsec reciproce*** (numite şi ***verbe simetrice***) sunt verbe care poartă matricial, în configuraţia lor semantică, trăsătura reciprocităţii (vezi *supra*, A). Ca manifestare sintactică a acestei trăsături semantic matriciale, apare, pentru toate aceste verbe, imposibilitatea construcţiei cu un singur argument (**Ion se aseamănă., *Ion se înrudeşte., *Ion colaborează.*). Verbele intrinsec reciproce, obligatoriu biactanţiale, îşi aşază cei doi actanţi: (a) fie unul în poziţia de subiect, iar celălalt, drept complement prepoziţional, adesea cu prepoziţia *cu* (***Ion*** *se aseamănă* ***cu Gheorghe.***, ***Ion*** *se înrudeşte* ***cu Gheorghe.***, ***Ion*** *colaborează* ***cu Gheorghe.***); (b) fie amândouă în aceeaşi poziţie de subiect multiplu, realizat şi ca plural (***Ion şi Gheorghe*** *se aseamănă. /* ***Ei*** *se aseamănă.*, ***Ion şi Gheorghe*** *se înrudesc. /* ***Ei*** *se înrudesc.*, ***Ion şi Gheorghe*** *colaborează. /* ***Ei*** *colaborează.*), cele două construcţii fiind perfect sinonime (*Ion şi Gheorghe se înrudesc., Ion şi Gheorghe colaborează. = Ion se înrudeşte cu Gheorghe., Ion colaborează cu Gheorghe.*). Valoarea de reciprocitate se poate marca, suplimentar, printr-un mijloc lexical, exterior predicatului, realizat, în mod curent, ca grup pronominal cvasilocuţional (*unul cu altul / unul cu celălalt*), iar, mai rar, ca grup pronominal prepoziţional *între ei*.

> Marca suplimentară nu poate apărea decât în construcţiile cu subiect multiplu (*Ion şi Gheorghe colaborează unul cu altul., Ion şi Gheorghe se aseamănă unul cu altul.*, dar nu şi **Ion colaborează cu Gheorghe unul cu altul.*).

Se cuprind în această clasă, de cele mai multe ori, verbe nonagentive, de relaţie (exprimând asemănare, rudenie, contrast, proximitate etc.: *a se asemăna, a coincide, a contrasta, a se înfrăţi, a se înrudi, a se învecina*), iar, mai rar, şi verbe de acţiune, desemnând acţiuni care nu se pot realiza decât prin „colaborare / asociere", deci cu un Comitativ în matricea de roluri a verbului (*a se alia, a colabora, a se solidariza*).

Sub aspect semantic, verbele inerent reciproce atribuie celor doi actanţi acelaşi rol tematic, ceea ce le şi permite aşezarea în aceeaşi poziţie sintactică de subiect. Verbele de stare presupun grila de roluri: $Temă_1$ + $Temă_2$ (vezi: *a se învecina, a semăna*), iar cele simetrice de acţiune presupun grila de roluri: Agent + Comitativ; spre deosebire de cele dintâi, ultimele, în calitate de verbe de acţiune, permit introducerea unui circumstanţial de scop şi a unui beneficiar (o intenţie: *Ion se aliază / colaborează cu Gheorghe* ***în vederea unui câştig.***; un beneficiar: *Ion se aliază / colaborează cu Gheorghe* ***în beneficiul familiei / pentru familie.***).

Din altă perspectivă, se constată că, dintre verbele intrinsec reciproce, unele sunt obligatoriu reflexive (a), iar altele nonreflexive (b):

(a) *a se alia, a se asemăna, a se căsători, a se certa, a se ciorovăi, a se ciondăni, a se cununa, a se împrieteni, a se înfrăţi, a se înrudi, a se întovărăşi, a se*

învecina, a se sfădi, a se socoti (*După masă vino să ne socotim, să-ți dau banii cuveniți.*, R. Tudoran, *Toate pânzele sus!*), *a se solidariza*;

(b) *a coexista, a coincide, a comunica* (*o cameră comunicând cu alta*), *a comuta, a concorda, a contrasta, a conveni* (*X și Y au convenit asupra salariului.*), *a conviețui, a semăna* (*Frații seamănă foarte bine.*), *a rima* (*Versul 1 rimează cu versul 3.*), *a rivaliza*.

Existența celor două subclase dovedește că nu se stabilește ***o relație necesară*** între trăsătura semantică inerentă a reciprocității și trăsătura contextuală a reflexivității, unele verbe fiind obligatoriu reflexive, în timp ce altele exclud apariția lor în vecinătatea unui clitic reflexiv (vezi și *supra*, **1.2.2.1**).

2.1.2. ***Verbele contextual reciproce*** (sau ***verbe cu reciprocitate dobândită***) sunt verbe care, de la un context la altul, pot apărea fie în construcții nonreciproce, fie în construcții reciproce:

A. (a) *Ion îl apără pe Gheorghe.*; *Ion îl ajută pe Gheorghe.*[nonreciproc];

(b) *Ion îi adresează urări lui Gheorghe.*; *Ion îi zâmbește lui Gheorghe.* [nonreciproc]

(a') *Ion și Gheorghe / Ei se apără* (*unul pe altul*).; *Ion și Gheorghe / Ei se ajută* (*unul pe altul*). [reciproc]; vezi, pentru același tipar (a'):

Lupii se strâng în haită pentru ca, dacă nu vor găsi pradă, ***să se poată mânca între sine***. (N. Iorga, *Cugetări*), *Iubirile* ***se întâlnesc*** *pe drum,* ***nu se cheamă una pe alta***. (*ibid.*), *Și așa* ***una pe alta se îndemnau*** *la treabă.* (I. Creangă, *Amintiri*), *O oră să fi fost amici, /* ***Să ne iubim*** *cu dor.* (M. Eminescu, *Pe lângă plopii fără soț*), ***Să ne privim*** *nesățios / Și dulce toată viața.* (M. Eminescu, *Luceafărul*);

(b') *Ion și Gheorghe / Ei își adresează* (*unul altuia*) *urări.*; *Ion și Gheorghe își zâmbesc* (*unul altuia*). [reciproc]; vezi pentru același tipar (b'):

În ceruri nu se poate ține nicio socoteală de ceea ce sunt datori ***a-și da*** *oamenii* ***unul altuia***. (N. Iorga, *Cugetări*), *începură* [...] ***a-și da ghiont una alteia***. (I. Creangă, *Amintiri*); *și, de colè până colea,* ***și-au plăcut una alteia***. (*ibid.*), *Ei șoptesc, multe* ***și-ar spune*** (M. Eminescu, *Călin*), ***Ne spuneam*** *atât de multe / Făr-a zice un cuvânt.* (M. Eminescu, *Pe aceeași ulicioară*).

B. (a) *Ion contează pe Gheorghe.*; *Ion depinde de Gheorghe.* [nonreciproc];

(a') *Ion și Gheorghe contează unul pe altul.*; *Ion și Gheorghe depind unul de altul.* [reciproc];

(b) *Ion se bazează pe Gheorghe.*; *Ion se teme de Gheorghe.* [nonreciproc];

(b') *Ion și Gheorghe se bazează unul pe altul.*; *Ion și Gheorghe se tem unul de altul.* [reciproc].

Verbele de sub **2.1.2** dobândesc trăsătura reciprocității contextual, ca urmare a unei reorganizări sintactice (numită *reorganizare reciprocă* sau *reciprocizare*). Construcția primară, cea supusă reorganizării, are următoarele caracteristici:

– este o structură bipropozițională;

– cele două propoziții (P_1 și P_2) sunt legate prin coordonare;

– cele două propoziții sunt structurate simetric, conținând același verb biactanțial și aceleași nominale, dar cu ordinea sintactică inversată, subiectul din prima propoziție devenind complement direct / indirect / prepozițional în a doua ([*Ion*$_i$ *îl apără pe Gheorghe*$_j$] *și* [*Gheorghe*$_j$ *îl apără pe Ion*$_i$.]; [*Ion*$_i$ *adresează urări lui Gheorghe*$_j$] *și* [*Gheorghe*$_j$ *adresează urări lui Ion*$_i$]; [*Ion*$_i$ *depinde de Gheorghe*$_j$] *și* [*Gheorghe*$_j$ *depinde de Ion*$_i$.]).

Reorganizarea reciprocă rezidă în:

– comprimarea celor două propoziții coordonate într-una singură, obținută prin coordonarea celor două subiecte din P_1 și P_2 și suprimarea verbului din P_2;

– pronominalizarea prin pronume reflexiv (vezi **Pronumele. Preliminarii, 1**) a complementelor direct / indirect / prepozițional din P_1 și P_2;

– pronominalizarea are efecte diferite după cum structura primară conține un complement direct, unul indirect sau unul prepozițional, și anume: (i) se pronominalizează prin clitic reciproc (identic cu cel reflexiv) + grupare pronominală reciprocă, dacă în structura primară apare un OD sau un OI (ex.: *Ion și Gheorghe* ***se*** *apără* ***unul pe altul****., Ion și Gheorghe* ***își*** *zâmbesc* ***unul altuia****.*; vezi *supra,* A); (ii) se pronominalizează numai prin grupare pronominală reciprocă, dacă în structura primară apare un OPrep (ex.: *Ion și Gheorghe contează* ***unul pe altul*** */ depind* ***unul de altul****.*.; vezi *supra,* B).

Ceea ce deosebește structurile (A) și (B) este realizarea morfemului de reciprocitate, și anume:

– În A, unde pronominalizarea privește OD și OI, marca de reciprocitate se realizează obligatoriu prin clitic reflexiv și, numai pentru insistență și cu rol dezambiguizator, se realizează suplimentar prin grupul pronominal reciproc (*unul altul / unul celălalt*);

– În B, unde pronominalizarea privește OPrep, este exclusă apariția cliticului, reciprocizarea având ca marcă obligatorie grupul pronominal cvasilocuțional [*unul* Prep *altul / celălalt*], unde Prep variază după regimul verbului-centru (ex.: *a conta pe – Ei contează unul* ***pe*** *altul., a depinde de – Ei depind unul* ***de*** *altul., a se gândi la – Ei se gândesc unul* ***la*** *altul.*).

> În structurile de tip (Bb'), este posibilă apariția unui clitic reflexiv în cazul unor verbe obligatoriu reflexive, neexistând însă nicio relație între reflexivitate și reciprocitatea dobândită a verbelor cu obiect prepozițional. Și în acest caz, ca și în celelalte construcții de tip (Ba'), marca reciprocă se realizează în exclusivitate prin grupul pronominal cvasilocuțional [*unul* Prep *altul / celălalt*] (vezi *a se baza*: *Ion și Gheorghe se bazează* ***unul pe altul****.*; *a se teme*: *Ion și Gheorghe se tem* ***unul de altul****.*).

Spre deosebire de (B), dar și spre deosebire de verbele inerent reciproce (vezi *supra,* **2.1.1**), în (A), apare ***o legătură necesară*** între valoarea contextuală de reciprocitate și cliticul reflexiv, semnificația reciprocă *neputându-se realiza în afara acestuia.* Diferența dintre (Aa') și (Ab') privește cazul cliticului reflexiv: acuzativ vs dativ, ca urmare a cazului diferit transmis de la complementele pronominalizate: în (Aa), pronominalizarea reciprocă privește OD, ceea ce explică apariția cliticului de acuzativ (*Ei se apără unul pe altul.*), iar în (Ab), privește OI, ceea ce explică apariția cliticului de dativ (*Ei* ***își*** *zâmbesc unul altuia.*).

Indiferent de forma de caz, cliticul reflexiv-reciproc are statut pronominal, de dublu substitut, înlocuind simultan două nominale din structura primară (vezi indicii *i,j*: ***se***$_{ij}$ și ***își***$_{ij}$). Cliticul reflexiv-reciproc este un anaforic sintactic, caracterizat prin legare referențială de nominalele coordonate din grupul subiectului, de la care primesc referința. Cliticul pronominal ocupă, în funcție de caz (acuzativ sau dativ), poziția de complement direct sau indirect. Ca orice

complement, participă la fenomenul dublării, grupurile pronominale [*unul* ***pe*** *altul* / *celălalt*], [*unul altuia* / *celuilalt*] apărând cu rol emfatic şi dezambiguizator în construcţiile cu dublare.

Cele mai multe verbe apte de a realiza construcţia reflexivă (vezi *supra*, **1.2.1.1**) satisfac şi construcţia reciprocă (*El se laudă pe sine. – Ei se laudă unul pe altul.*; *El îşi atribuie merite sie însuşi. – Ei îşi atribuie merite unul altuia.*), ca urmare a aceloraşi restricţii sintactice şi selecţionale pentru ambele tipuri de construcţii: pot satisface aceste construcţii numai verbe biactanţiale, care, în plus, satisfac restricţia selecţională [+ Uman] pentru nominalele din poziţiile subiect şi complement direct / indirect. Ca atare, nu pot apărea în această construcţie verbe tranzitive ca: *a ara, a citi, a durea* sau verbe cu regim de dativ ca: *a contraveni, a deferi, a incumba, a reveni*, care, deşi biactanţiale, nu satisfac condiţia selecţională [+ Uman] fie pentru complementul direct (*Ion citeşte lecţia.*) sau indirect (*El contravine legilor.*), fie pentru subiect (*Mă doare capul.*, *Îmi incumbă / Îmi revine o obligaţie.*).

În raport cu structura reflexivă propriu-zisă, o serie de restricţii provenind din satisfacerea condiţiei de coreferenţialitate sunt, în cazul construcţiei reciproce, care are un subiect multiplu sau cu formă de plural, eliminate; vezi: **se aclamă pe sine, ?se anchetează pe sine, *se anunţă pe sine, * se aplaudă pe sine, *se mituieşte pe sine*; **îşi aruncă sieşi înjurături*, dar *Se aclamă unul pe altul.*, *Se anchetează unul pe altul.*, *Se anunţă unul pe altul.*, *Se aplaudă unul pe altul.*, *Se mituiesc unul pe altul.*; *Îşi aruncă înjurături unul altuia.*

2.1.3. Construcţiile reflexive, mai ales cele care includ forme de plural, prezintă numeroase ***ambiguităţi***, dată fiind citirea „reciprocă" (cu reciprocitate dobândită), posibilă numai în cazul formelor de plural, la care se adaugă şi celelalte interpretări ale reflexivului.

În construcţii precum: *De* ***se-ntâlneşte*** *drag cu drag / Cum inima ta cere.* (M. Eminescu, *Ce e amorul?*), *Ei* ***se salută.***, *Ei* ***se bat.***, tipul sintactic este ambiguu, verbul cunoscând atât o variantă tranzitivă (*a întâlni pe cineva, a saluta pe cineva, a bate pe cineva*), care ar putea sta la originea construcţiei reciproce dobândite, cât şi o variantă intranzitivă, obligatoriu reflexivă, cu reciprocitate inerentă (*a se întâlni cu, a se saluta cu, a se bate cu*). Dezambiguizarea se obţine numai în prezenţa locuţiunii pronominale reciproce: construcţii precum *Ei se salută* ***unul pe altul.***, *Ei se bat* ***unul pe altul.*** provin din tiparul tranzitiv (vezi selecţia prepoziţiei ***pe***), în timp ce construcţii ca: *Ei se salută* ***unul cu altul.***, *Ei se bat* ***unul cu altul.*** provin din tiparul intranzitiv reflexiv cu reciprocitate inerentă (vezi selecţia prepoziţiei ***cu***).

În cazul unor perechi cvasiomonime, precum: *a se supăra* (intranzitiv, obligatoriu reflexiv, prepoziţional cu prepoziţia *pe*) vs *a supăra* (tranzitiv) sunt posibile construcţii reciproce dobândite provenind de la fiecare în parte: de la primul, o construcţie reciprocă dobândită de tipul **2.1.2 B**, iar de la cel de al doilea, o construcţie reciprocă dobândită de tipul **2.1.2 A.** Construcţiile rezultate sunt identice: *Ion şi Gheorghe s-au supărat unul pe altul.*, neutralizându-se, în acest caz, opoziţia dintre cele două verbe.

De la perechi cvasiomonime de tipul: *a se certa* (intranzitiv, obligatoriu reflexiv, simetric) vs *a certa* „a mustra" (tranzitiv), se pot obţine construcţii parţial identice. De la primul, se obţine o construcţie de tipul **2.1.1** (cu reciprocitate inerentă: *Ion şi Gheorghe se ceartă unul cu altul.*), iar de la al doilea, o construcţie cu reciprocitate dobândită de tipul **2.1.2 A** (*Ion şi Gheorghe se ceartă unul pe altul.*), diferenţa formală fiind minimă, redusă la selecţia altei prepoziţii (*cu* vs *pe*).

Construcții cu subiectul la plural de tipul: *Ei se laudă., Ei se apără., Ei se propun directori.* sunt, în absența mărcilor suplimentare, ambigue, putând primi atât o interpretare reciprocă („unul laudă pe celălalt și invers”), cât și una reflexiv-propriu-zisă („fiecare, în parte, se laudă pe sine”). Dezambiguizarea se obține prin atașarea unor mărci suplimentare. Pentru citirea „reciprocă”, se poate atașa oricare dintre mărcile suplimentare de reciprocitate (vezi: *Ei se propun* ***unul pe altul. / între ei. / reciproc.***), inclusiv mărcile prefixale *inter-, între-*, ultimele acceptate de puține verbe (*Ei se întrajutorează., Ei se interconectează.*); pentru citirea „propriu-zisă”, se atașează fie marca de dublare, asociată pronumelui *fiecare* (*Ei se propun fiecare pe sine.*), fie marca lexicală *auto-*, prefixoid acceptat însă numai de unele verbe (vezi: *Ei se autopropun., Ei se autoproclamă.*, dar **Ei se autolaudă.*).

O construcție ca: *Ei se dovedesc incorecți.* acceptă, în absența mărcilor suplimentare, citiri duble: o citire „reciprocă” („unul dovedește pe celălalt și invers”) și una „pasiv-reflexivă” (*Ei se dovedesc, cu probe, de către instanța de judecată, a fi incorecți.* „sunt dovediți de altcineva”). Pentru dezambiguizare, prezența mărcilor contextuale suplimentare este absolut necesară.

Construcții ca: *Ei își povestesc viața., Ei își spun necazul.*, admit citiri multiple: fie una „reciprocă” (reciprocitate dobândită) și, simultan, „posesivă” („își povestesc unul altuia viața proprie”), fie una „reflexiv-propriu-zisă” și, simultan, „posesivă” („fiecare, în parte, își povestește propria viață”).

2.2. Predicate nonverbale reciproce și construcțiile lor

Reciprocitatea, trăsătură legată de calitatea de predicat semantic a cuvintelor, caracterizează, în afara verbului, și orice altă clasă care funcționează semantic predicativ. În consecință, ***adjectivele, adverbele, substantivele***, în ipostaza lor de predicate semantice (vezi **Predicatul, 1.1.1**), pot apărea și ele în construcții reciproce, dacă au caracteristica sintactică de predicate biactanțiale simetrice sau mezosimetrice (vezi *supra*, **2**).

Spre deosebire de predicatele reciproce verbale, care au capacitatea de a-și atașa direct M(orfemele)P(redicativității), cele de tip adjectival, adverbial sau substantival pot dobândi autonomie enunțiativă numai prin atașarea unui operator verbal exterior predicatului semantic, de tip copulativ, alcătuind, împreună cu acesta, un predicat complex cu operator copulativ: *Acțiunea X* ***este concomitentă*** *cu acțiunea Y., Ploiești* ***este aproape*** *de București., Ion* ***este frate*** *cu Gheorghe.*

Ca și în cazul predicatelor reciproce verbale, se disting două tipuri de adjective / adverbe / substantive reciproce: unele cu reciprocitate inerentă, matricială, iar altele cu reciprocitate dobândită, contextuală. Primele au trăsătura reciprocității cuprinsă în matricea lor semantică, fiind predicate obligatoriu simetrice (au deci această caracteristică în *oricare* apariție a lor); celelalte nu conțin în matricea lor semantică trăsătura reciprocității, apărând, de la un context la altul, fie în construcții reciproce, fie în construcții nonreciproce.

2.2.1. Îndeplinesc calitatea de ***adjective intrinsec reciproce*** adjective ca: *adiacent* (*unghiuri* ***adiacente****, probleme* ***adiacente***), *antagonic* (*Îngerii și diavolii nu se găsesc pe poziții* ***antagonice****.*, A. Blandiana, *Eu scriu*), *antinomic* (*două câmpuri de forță subtil* ***antinomice***, G. Munteanu, *Istoria*), *antonim*(*ic*) (*„Frumos”, „urât” sunt adjective* ***antonimice****.*), *asemănător* (*Situațiile celor doi sunt* ***asemănătoare****.*), *coexistent* (*soluții* ***coexistente***), *complementar* (*unghiuri*

complementare, *Cele două diateze sunt* ***complementare***.), *complice* (***complice*** *cu cel care a trimis-o la eşafod.*, O. Paler, *Viața pe un peron*), *concomitent, concordant, concurent, consonant, congruent, coocurent, corespondent* (*Unghiurile 1 şi 5 sunt* ***corespondente***., Geometrie VIII), *contradictoriu, contrar, corelativ, diferit* (*Soluția A este* ***diferită*** *de B.*), *disonant, echivalent, egal, identic, incompatibil, interferent* (*spații* ***interferente***), *înfrățit, înrudit, omonim, opus, paralel, perpendicular* (*Să se arate că segmentele X şi Y sunt* ***congruente*** *şi* ***perpendiculare*** *unul pe celălalt.*, Geometria VI), *proporțional, simetric, sincron, sinonim, suplimentar* (*unghiuri* ***suplimentare***), *tangent, vecin.*

Lista cuprinde adjective variate ca vechime, etimologie şi utilizare. Unele aparțin terminologiilor speciale (vezi terminologia matematică: *perpendicular, suplimentar, tangent* sau cea lingvistică: *antonim, omonim, sinonim*); unele sunt de origine verbală (*asemănător, înfrățit, înrudit*), provenind de la verbe ele însele inerent reciproce (vezi *supra*, **2.1.1**); unele sunt compuse neologice (analizabile sau neanalizabile în interiorul limbii române) cu variantele prefixale *co-, con-*, purtătoare ele însele ale valorii de reciprocitate; altele, mai puține, sunt adjective primare din fondul vechi al limbii (vezi *vecin*).

Sintactic, adjectivele enumerate au fie regim de dativ (*X contrar / opus* ***lui*** *Y*), fie regim prepozițional, construindu-se frecvent cu prepoziția ***cu*** (*sinonim* ***cu***, *identic* ***cu***, *incompatibil* ***cu***), mai rar, cu prepoziția ***de*** (*diferit* ***de***). Potrivit tendinței actuale de trecere de la regimul prepozițional la cel de dativ, unele adjective apar cu regim dublu (*soluție* ***complementară cu cea*** *propusă anterior* / ***complementară celei*** *propuse anterior*).

Reflexul sintactic al trăsăturii semantice inerente de reciprocitate îl constituie obligativitatea exprimării celor două argumente (*Casa mea este *vecină.*, *Soluția mea este *opusă.* construcții imposibile în absența unei recuperări contextuale), aşezate față de adjectiv fie unul în poziția subiectului, iar celălalt în poziția complementului indirect sau a celui prepozițional (***Casa*** *mea este* ***vecină cu a lui Gheorghe.***, ***Soluția*** *mea este* ***opusă celei*** *discutate anterior.*), fie ca două argumente coordonate în poziția subiectului, al doilea argument fiind uneori încorporat în forma de plural (***Casa mea şi a lui Gheorghe*** *sunt vecine.*, ***Ele*** *sunt vecine.*). Dacă subiectul este simplu şi nu are formă de plural, neexprimarea celui de al doilea argument este posibilă numai în cazul recuperării lui contextuale (*Ion şi-a prezentat propria părere. M-a surprins, fiindcă părerea mea este* ***opusă*** / ***identică***. [în raport cu părerea lui Ion]).

Dată fiind trăsătura reciprocității în semantica internă a adjectivului, marca de reciprocitate, realizată fie prin grupul pronominal *unul altuia / unul celuilalt, unul cu altul / unul cu celălalt*, fie prin grupul *între ei / între ele*, este superfluă, apărând facultativ numai în construcțiile cu ambele argumente antepuse (*case asemănătoare unele altora / asemănătoare între ele*). Este însă exclusă în construcțiile cu un argument postpus (**soluție opusă celei anterioare una alteia, *sat vecin cu al tău unul cu altul*).

În condiții semantico-selecționale speciale, atunci când cei doi actanți sunt identici referențial, adjectivele inerent reciproce pot fi utilizate şi reflexiv (realizând tiparul discutat sub **1.2.1.5**); în construcții ca: [ea$_i$] *este veşnic egală* ***cu sine***$_i$, *Ion*$_i$ *este identic* ***cu sine***$_i$ ***însuşi***$_i$, relația de „identitate", de „egalitate" etc. priveşte acelaşi referent surprins în momente diferite, în ipostaze diferite.

2.2.2. Construcțiile cu ***adjective contextual reciproce*** se constituie în jurul unor adjective care nu conțin în matricea lor semantică trăsătura reciprocității. Adjective ca: *atent, brutal, dator, devotat, drag, gelos, grijuliu, invidios, ironic, înțelegător, politicos, prietenos, sarcastic, sătul* etc., deși suportă câte două argumente, amândouă cu trăsătura selecțională [+ Uman], sunt predicate semantice mezosimetrice, admițând, de la un context la altul, fie construcții nonreciproce (a), fie construcții reciproce (b):

(a) *Ion este dator lui Gheorghe. / ~ este invidios pe Gheorghe. / ~ este atent cu Gheorghe. / ~ este sătul de Gheorghe.*;

(b) *Frații sunt datori unul altuia. / ~ sunt invidioși unul pe altul. / ~ sunt atenți unul cu altul. / ~ sunt sătui unul de altul.*; *Și de dragi unul altuia / Ei din ochi se prăpădesc.* (M. Eminescu, *Povestea teiului*).

Sursa valorii de reciprocitate stă, în acest caz, nu într-o trăsătură din semantica matricială a adjectivului, ci ***în construcția de reciprocitate***, ale cărei manifestări sintactice sunt prezența unui subiect multiplu sau cu formă de plural și a mărcii de reciprocitate [*unul* Prep *altul / celălalt*]. Spre deosebire de **2.2.1**, marca pronominală de reciprocitate dobândește statut obligatoriu. În absența ei, se pierde valoarea reciprocă, predicatul primind o citire total diferită, al cărui specific derivă din raportarea la un subiect cu formă de plural (*Frații sunt datori / invidioși.* „fiecare, în parte, are trăsătura *dator* sau *invidios*").

Spre deosebire de verbele contextual reciproce, a căror marcă de reciprocitate se realizează obligatoriu prin clitic reflexiv-reciproc (vezi **2.1.2.A**), în cazul adjectivelor, care sunt incapabile să primească clitic pronominal, marca de reciprocitate se obține prin prezența *obligatorie* a grupului pronominal reciproc (vezi *infra*, **a**). În predicatele complexe cu operator copulativ, prezența operatorului face posibilă atașarea cliticului reflexiv-reciproc, construcțiile devenind asemănătoare celor verbale (vezi *infra*, **b**). În construcțiile cu operator copulativ, grupul pronominal reciproc se transformă din marcă obligatorie în marcă facultativă; să se compare (a) și (b):

(a) *Frații, datori* ***unul altuia****, găsesc multă înțelegere în familie., Frații, devotați* ***unul altuia****, se simt în siguranță.*

(b) *Frații* ***își sunt datori*** (*unul altuia*) *mari sume de bani., Frații* ***își sunt*** *atât de* ***devotați*** (*unul altuia*)*., Ei* ***își sunt*** *atât de* ***dragi****.*

2.2.3. ***Adverbele reciproce*** apar, de cele mai multe ori, în ipostaza de ***adverbe inerent reciproce***. În cazul acestora, trăsătura reciprocității este conținută în matricea lor semantică și, ca atare, este prezentă în oricare construcție; vezi:

Tatăl și fiul sunt ***aidoma****. / sunt* ***asemenea****.*, paralel cu *Fiul este* ***aidoma*** */ asemenea tatălui.*; *Casele noastre sunt* ***alături / aproape*** (***una de alta.***), dar și *Casa mea este* ***alături / aproape de a lui.***). Cele două posibilități de construcție, amândouă cu citire reciprocă, sunt sintactic sinonime.

Există și adverbe care nu satisfac niciuna dintre construcții, apariția lor ca predicate reciproce fiind imposibilă (*Camera mea este sus / jos în raport cu a lui.*, dar **Camerele noastre sunt sus / jos una față de alta.*; *Nunta lui Ion este înainte de cea a lui Gheorghe.*, dar **Nunțile lor sunt înainte una față de alta.*).

2.2.4. ***Predicatele substantivale inerent reciproce / simetrice*** sunt selectate din clasa substantivelor relaționale, desemnând relații de rudenie, relații interumane sau socioprofesionale. Substantive precum: *frate, cumnat, rudă, tovarăș* satisfac condiția de predicate simetrice, cu urmări sintactice asupra construcției, și anume:

– în mod curent, nu pot apărea singure, fără determinări, actualizarea celui de al doilea argument fiind obligatorie (*Ion este *frate, *cumnat.*, *Ion s-a prins *tovarăş.* (pentru alte posibilităţi de construcţie, vezi **Numele predicativ, 2.2.3**, unde se înregistrează situaţiile rare în care asemenea substantive de relaţie pot apărea cu un singur argument exprimat);

– acceptă aşezarea celui de al doilea argument fie în poziţie prepoziţională, rar, ca dativ adnominal; vezi: *Ion este frate / cumnat* ***lui Gheorghe.*** */* ***cu Gheorghe.***; *Ce frumos era în crânguri/ Când* ***cu ea m-am prins tovarăş!***, (M. Eminescu, *Freamăt de codru*); *Ion vine cumnat* ***lui Gheorghe.*** */* ***cu Gheorghe.***), fie ca subiect multiplu sau cu formă de plural (***Ion şi Gheorghe*** *sunt fraţi. /* ***Ei*** *sunt fraţi.*; ***Ei*** *s-au prins tovarăşi.*; ***Ion şi Gheorghe*** *vin cumnaţi.*); vezi şi **Numele predicativ, 2.2.3; 3.4.6.**

Unele substantive „de relaţie" (care exprimă relaţii de rudenie, sociale, interumane) apar numai ca predicate contextual reciproce, situaţie în care, în vecinătatea unui copulativ, este posibilă şi construcţia cu un clitic reciproc; vezi: *Ion şi Gheorghe,* ***duşmani*** *de moarte* ***unul altuia****, nu suportă să se vorbească despre celălalt.*, dar *Ion şi Gheorghe* ***îşi sunt duşmani*** *de moarte* (*unul altuia*).

Există substantive din aceeaşi clasă, care, semantic, nu admit reversibilitatea relaţiei, fiind imposibilă apariţia lor în construcţii reciproce; vezi: *tată, mamă, ginere, noră, mire, mireasă*; de ex.: *Ion este* ***tată / ginere*** *lui Gheorghe.*; *Ioana este* ***mamă / noră*** *Mariei.*; *Eu sunt luceafărul de sus,/ Iar tu să-mi fii* ***mireasă.*** (M. Eminescu, *Luceafărul*), dar **Ion şi Gheorghe sunt taţi / gineri unul altuia.*, **Ioana şi Maria sunt mame / nurori una alteia.*, **Ele sunt mirese una alteia.*

CONSTRUCȚII CAUZATIV-FACTITIVE

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Caracterizare sintactică

Construcțiile cauzative sau **factitive** sunt construcții verbale cu doi actanți, unul reprezentând persoana sau cauza care declanșează o acțiune ce determină un efect (entitatea cauzatoare), iar celălalt, persoana sau obiectul asupra căreia / căruia se răsfrânge efectul acțiunii cauzatoare (entitatea afectată). Sensul cauzativ al acestor construcții este determinat de un verb cauzativ, verb care conține în matricea lui semantică semul [+ Cauzativ]. Verbul cauzativ prototipic este *a face*. Acesta reprezintă totodată un predicat nuclear care poate fi încorporat în structura unor verbe derivate, formând verbe cauzative (vezi *infra*, **2.2**, **2.3**).

Construcțiile cauzative sunt de diverse **tipuri**, în funcție de exprimarea acțiunii cauzatoare și a efectului. În construcțiile cauzative analitice (a), acțiunea cauzatoare este exprimată printr-un verb cauzativ, urmat de o altă componentă (verb, adjectiv, substantiv însoțit sau nu de prepoziții) prin care se exprimă efectul. Acțiunea cauzatoare și efectul sunt exprimate printr-un singur element (verbul) – în construcțiile cauzative morfologice (b), ergative (c), interpretate extralingvistic (d) și lexicale (e):

(a) *Ion **a făcut**-o pe Maria **să iasă** din încăpere.*
*Frigul o **face vânătă** la față.*
***Au pus** un deținut **să mă bată**.* (Internet, 2005)
(b) *Privirea ei veselă îl **rușină**.* (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*)
(c) *Ion **paște** oile.* (cf. *Oile pasc.*)
(d) *Mi-**am făcut** o casă.*, *M-**am operat** la picior.*
(e) *Ion l-**a ucis** pe Gheorghe.*

Din punctul de vedere al ***structurii sintactice***, entitatea cauzatoare poate avea funcția de subiect al verbului cauzativ, de complement de agent – dacă verbul respectiv este trecut la diateza pasivă (*Ceaiul a fost îndulcit **de Ion**.*), de circumstanțial de cauză (*Copacii s-au îndoit **de vânt**.*) sau de circumstanțial instrumental (*Ceaiul de plante se îndulcește **cu miere**.*). Entitatea afectată poate avea funcția de subiect al verbului care exprimă efectul acțiunii cauzatoare – în construcțiile cauzative analitice (*Vremea urâtă a făcut ca **agențiile** de turism să-și anuleze o serie de contracte.*), de complement direct al verbului cauzativ derivat (*Maria înroșește **ouăle**.*) sau al verbului cauzativ primar, avansat ierarhic din poziția de subiect al celui de-al doilea verb – în construcțiile analitice amalgamate (ex. *Ion l-a făcut **pe Gheorghe** să plece.*, vezi *infra*, **2.1**), de complement indirect, având cazul dativ impus de anumite verbe cauzative (*Ion i-a impus **lui Gheorghe** să plece.*) sau de complement prepozițional (*Necazurile au făcut **din el** un pesimist.*).

1.2. Caracterizare semantică

Construcțiile cauzative denotă un eveniment complex, care implică o acțiune cauzatoare și un efect. Efectul poate fi o acțiune, ca în structurile *Ion îl face pe*

Gheorghe să o ia la fugă., Ion aleargă caii, pregătindu-i pentru concurs. („Ion îi face pe cai să alerge."), un proces eventiv şi o stare rezultată (*Soarele a îngălbenit hârtia.*) sau doar o stare (*Ion l-a lăsat mut de uimire pe Gheorghe.*).

În funcţie de ***natura celor două entităţi*** implicate în relaţia cauză – efect, se pot distinge patru tipuri de cauzalitate: cauzalitatea *fizică* (o entitate care nu este înzestrată cu raţiune, cu voinţă, acţionează asupra unei alte entităţi nonraţionale, nonvoliţionale, nonconştiente, ex. *Arşiţa seacă pâraiele.*), cauzalitatea *voliţională* (o entitate voliţională acţionează asupra unei entităţi nonraţionale, ex. *Ion mută dulapul.*), cauzalitatea *psihică* sau *afectivă* (o entitate fizică acţionează asupra unei entităţi raţionale, modificându-i starea mentală, ex. *Culoarea roşie îl enervează pe Ion.*) şi cauzalitatea *inductivă* (o entitate voliţională acţionează asupra unei alte entităţi voliţionale, raţionale, determinând-o să acţioneze într-un anumit fel, ex. *Ion îl convinge pe Gheorghe să plece.*).

În funcţie de ***natura relaţiei cauză – efect***, dar şi de gradul de ***control*** deţinut de entitatea cauzatoare, se poate face o distincţie între cauzalitatea *directă* (*Ion l-a omorât pe Gheorghe cu pistolul.*) şi cea *indirectă* (*Ion l-a omorât pe Gheorghe pentru că nu i-a reparat bine maşina, iar Gheorghe a avut un accident fatal din cauza unei defecţiuni a maşinii.*). Un alt criteriu de diferenţiere semantică a cauzativelor este gradul de control deţinut de către entitatea afectată. Astfel, dacă entitatea afectată este denumită printr-un nominal cu trăsătura semantică [– Animat], gradul de control deţinut de aceasta este zero (*Maria înroşeşte* ***ouăle***.). În schimb, dacă entitatea afectată este denumită printr-un substantiv cu trăsătura semantică [+ Animat], ea poate deţine un grad de control mai mare sau mai mic, în funcţie de sensul verbului. De exemplu, în enunţul *Ion l-a silit pe Gheorghe să plece.*, entitatea afectată *Gheorghe* deţine un grad mai mic de control decât în enunţul *Ion l-a lăsat pe Gheorghe să plece.*

Se pot distinge patru tipuri semantice cauzative, în funcţie de ***felul cum entitatea afectată este determinată*** să facă sau să nu facă o acţiune sau să treacă printr-un proces: (a) *intervenţia* („a face să facă", ex. *Ion l-a făcut pe Gheorghe să plece.*), (b) *nonintervenţia* („a nu face să facă", ex. *Vremea urâtă nu l-a determinat pe Gheorghe să plece.*), (c) *permisiunea* („a lăsa să facă", ex. *Ion i-a permis lui Gheorghe să plece.*) şi (d) *obstacolul* („a face să nu facă", ex. *Ion l-a făcut pe Gheorghe să nu mai plece.*; inclusiv interdicţia: *Ion i-a interzis lui Gheorghe să plece.*).

Din punctul de vedere al ***rolurilor tematice***, entitatea cauzatoare poate fi Agent (***Ion*** *a îndulcit ceaiul.*), Cauză (***Experienţa*** *l-a făcut înţelept.*), Forţă (***Vântul*** *ne-a înroşit obrajii.*), Stimul (***Căderea*** *regulată a picăturilor de apă îl enerva pe Ion.*) ori Instrument (***Mierea*** *a îndulcit ceaiul.*) – cu precizarea că entitatea cauzatoare propriu-zisă nu este cea cu rolul de Instrument, ci un Agent nelexicalizat (***Mierea*** [pusă de Ion] *a îndulcit ceaiul.*). Entitatea afectată are unul dintre rolurile tematice Pacient (*Ion îl învaţă* ***pe Gheorghe*** *matematică.*), Temă (*Ion vopseşte* ***gardul*** *alb.*), Experimentator (*Melodia aceasta îl înnebuneşte* ***pe Ion***.), Agent (*Criza de la minister a făcut ca mai mulţi* ***secretari*** *de stat să-şi prezinte demisiile.*) sau Forţă (*Ploile din ultimele zile au făcut ca* ***apele*** *revărsate să dărâme mai multe case.*).

Uneori, aceeaşi entitate participă la două structuri argumentale (la două grile de roluri), cu roluri diferite: în enunţul *Ion i-a alergat* ***pe hoţi*** *până la sediul poliţiei.*, nominalul din poziţia de complement direct are un rol complex [+ Agent,

+ Pacient]. În construcțiile analitice, entitatea afectată desemnată de un nominal cu funcția de complement direct are rolul de Pacient: *L-am făcut pe **Ion** să vină mai devreme.* Al doilea element verbal din structură, cel care exprimă efectul şi care este, de obicei, un verb la conjunctiv, are un subiect nelexicalizat.

Unele structuri pot primi două interpretări, sub raportul rolurilor semantice: în enunțul *Maria îi distrează pe copii.*, se poate considera că nominalul cu funcția de subiect are rolul Sursă, iar nominalul complement direct, rolul Experimentator („Felul de a fi al Mariei îi distrează pe copii".), dar se poate interpreta şi că nominalul subiect are rolul Agent, iar nominalul complement direct are rolul Pacient („Maria face ceva pentru a-i distra pe copii".).

1.3. Verbele cauzative

Verbele cauzative pot fi grupate, în funcție de trăsătura semantică [+ Cauzativ]. O primă distincție este între cauzativele *primare* şi cele *derivate*.

Verbele cauzative ***primare*** sunt cele în a căror matrice semantică semul [+ Cauzativ] este central, denumind o acțiune cauzatoare, în general, fără a preciza în ce constă acțiunea respectivă. Ele funcționează ca „operatori" cauzativi în construcțiile cauzative analitice, în componența cărora intră, de obicei, împreună cu un alt verb (prin care se exprimă efectul), imprimând construcției sensul „a face, a declanşa o acțiune cauzatoare" (*a face pe cineva să, a pune pe cineva să, a împinge pe cineva să* etc., vezi *infra*, **2.1**).

Verbele cauzative ***derivate*** sunt cele care au încorporat în matricea lor semantică semul [+ Cauzativ], în urma unei operații de derivare de la baze verbale (cauzativele ergative şi unele cauzative morfologice, vezi *infra*, **2.3**, respectiv **2.2**) sau de la baze adjectivale şi substantivale (cauzativele morfologice, vezi *infra*, **2.2**): *a albi, a îngălbeni, a înnebuni, a mări, a prosti, desăra* etc. Ele denumesc atât procesul cauzativ, cât şi procesul eventiv şi starea rezultată, fiind cauzative sintetice. Se poate considera că şi verbele cauzative interpretate extralingvistic (vezi *infra*, **2.4**) sunt derivate, întrucât sensul lor factitiv, de „a pune pe cineva să facă ceva", este obținut contextual (semul [+ Cauzativ] nefăcând parte din matricea lor semantică).

Există o mulțime de verbe care exprimă diverse acțiuni implicând şi un efect, fără ca ele să fie derivate de la alte verbe, de la substantive sau adjective (*a spăla* = „a face să fie curat", *a vopsi* = „a face să fie acoperit cu vopsea" etc.). Doar unele dintre ele acceptă *lexicalizarea stării rezultate* printr-un adjectiv sau un substantiv, care se constituie într-o predicație suplimentară ataşată verbului. Astfel, în enunțul *Maria s-a vopsit roşcată.*, adjectivul *roşcată* desemnează starea rezultată (vs **Ion a spălat pantalonii curați.*, cu adjectivul *curați* având sens rezultativ). Acest tip de verbe sunt numite cauzative ***secundare***, pentru a le distinge de cele care funcționează ca operatori cauzativi şi denumesc o acțiune cauzatoare neprecizată (cauzativele primare) şi de cele care sunt derivate pe terenul limbii române de la verbe, adjective sau substantive (cauzativele derivate). Tot în categoria cauzativelor secundare se încadrează verbele cauzative lexicale (vezi *infra*, **2.5**) şi verbele cauzative din construcții analitice, care exprimă diverse moduri de a determina pe cineva să facă ceva (*a convinge, a forța* etc., vezi *infra*, **2.1.1**).

2. TIPOLOGIA CONSTRUCȚIILOR CAUZATIV-FACTITIVE

După modul cum sunt exprimate acțiunea cauzatoare şi efectul, se poate face o distincție între construcțiile cauzative *analitice sau perifrastice* şi construcțiile cauzative *sintetice*. Cauzativele ***analitice*** sunt cele în care evenimentul cauzal este exprimat prin două predicate semantice lexicalizate, unul denotând acțiunea cauzatoare, iar celălalt, efectul. Cele două predicate pot fi: (a) un verb cauzativ primar (care denotă acțiunea cauzatoare) şi un alt verb care exprimă efectul, (b) un verb cauzativ primar şi un adjectiv sau un substantiv care exprimă starea obținută în urma cauzării, (c) un verb cauzativ secundar urmat de un verb la modul conjunctiv, exprimând efectul, (d) un verb cauzativ secundar urmat de un adjectiv sau un substantiv care exprimă efectul obținut în urma cauzării:

(a) *Ion **l-a făcut** pe Gheorghe* **să** ***îl*** **asculte**.;

(b) *Maria **s-a făcut*** **blondă** *pentru noul său rol.*;

*Experiența şi creativitatea **l-au făcut** pe Mihai* **director** *la doar treizeci de ani.*;

(c) *Ion **l-a obligat** pe Gheorghe* **să demisioneze**.;

(d) *Am **vopsit** gardul* **albastru**., ***L-au pus*** **prefect** *pe Ion.*

Cauzativele ***sintetice*** sunt cele în care atât acțiunea cauzatoare, cât şi efectul sunt exprimate printr-un singur verb – un verb cauzativ derivat. Acesta a încorporat predicatul nuclear *a face*, alături de un adjectiv sau un substantiv exprimând efectul (cauzativele morfologice) ori alături de un alt verb (cauzativele ergative, lexicale şi cele cu interpretare extralingvistică).

Pe lângă cauzativele analitice şi cele cu interpretare extralingvistică, care sunt încadrate la *construcții* datorită caracterului lor analitic (vezi *infra*, **2.1**, **2.4**), sunt tratate la *construcții* şi structurile cu verbe cauzative morfologice şi ergative, deoarece procesul de derivare pe care îl prezintă acestea (mai extins în cazul celor morfologice) – derivare de la adjective, substantive sau verbe – are consecințe gramaticale: mărirea numărului de actanți (cu unu) prin încorporarea predicatului nuclear *a face* (*Ouăle sunt **roşii**. / Maria **a înroşit** ouăle.* – care corespunde semantic structurii „Maria a făcut ca ouăle să devină / să fie roşii".; *Copiii **trec** strada. / Educatoarea îi **trece** strada pe copii.* – care corespunde semantic structurii „Educatoarea a făcut astfel încât copiii să treacă strada".). Verbele cauzative lexicale, discutate în mod tradițional alături de celelalte tipuri de structuri cauzative, nu au o legătură formală cu verbul noncauzativ corespondent, ci doar una semantică (vezi *infra*, **2.5**), astfel încât acestea prezintă un interes gramatical redus, față de celelate tipuri de construcții cauzative.

2.1. Construcții cauzativ-factitive analitice

În construcțiile cauzativ-factitive analitice, acțiunea cauzatoare şi efectul sunt exprimate separat, prin două predicate semantico-sintactice: un verb cauzativ, pe de o parte, şi un adjectiv, un substantiv sau un alt verb, pe de altă parte.

În aceste construcții poate apărea fie un verb cauzativ primar, fie unul secundar. Verbele cauzative *primare* (vezi *supra*, **1.3**) reprezintă *operatori cauzativi*. Dintre aceştia, verbul *a face* este cauzativul prototipic, exprimând acțiunea cauzatoare, în general. El poate fi folosit indiferent de rolul tematic al

subiectului (Agent, Cauză, Forță, Stimul sau Instrument). *A face* este neutru cu privire la gradul de constrângere a entității afectate, are un sens destul vag, exprimând acțiunea cauzatoare, în general, fără informații suplimentare legate de modalitatea de realizare a acesteia, este foarte frecvent, apare într-o varietate de construcții mai mare decât alți operatori cauzativi şi este un predicat nuclear (la fel ca *a deveni*), încorporat în structura semantică a unor verbe derivate cu sens cauzativ. Celelalte verbe cauzative primare pot exprima diverse grade de coerciție a entității afectate (*a pune* [pe cineva să] exprimă un grad de coerciție ridicat), pot oferi informații cu privire la rolul tematic al subiectului (*a cauza* nu se poate asocia cu un subiect cu rolul de Agent: ***Ion** a cauzat apariția unor probleme.*).

2.1.1. ***Inventarul de verbe cauzative*** *primare* din limba română este destul de dificil de stabilit, întrucât gradul de sudură dintre operatorul cauzativ şi verbul următor (criteriu sintactic) nu este foarte mare. Se poate adopta un criteriu semantic de delimitare între cauzativele primare şi cele secundare, în funcție de importanța trăsăturii semantice [+ Cauzativ] în matricea semantică a verbului respectiv. Verbele în a căror matrice semantică trăsătura [+ Cauzativ] este centrală, denumind acțiunea cauzatoare, în general, sunt verbe cauzative primare (ex. *a face* [pe cineva să], *a pune* [pe cineva să], *a lăsa* [pe cineva să], *a determina* [pe cineva să], *a împinge* [pe cineva să], *a sili* [pe cineva să], *a cauza*).

Sunt cauzative *secundare* verbele în a căror matrice semantică semul [+ Cauzativ] este secundar. Ele exprimă diverse moduri de a determina / lăsa pe cineva să facă ceva şi nu se pot construi singure, ci doar cu un alt verb – la modul conjunctiv – prin care se exprimă efectul acțiunii cauzatoare (*Ion* ***a convins*** **(pe cineva să facă ceva).*, *Ion* ***a permis*** **(cuiva să facă ceva).*). Verbele cauzative secundare exprimă: un ordin (*a comanda, a ordona, a porunci*), persuasiunea (*a convinge, a hotărî, a îndupleca*), constrângerea (*a constrânge, a forța, a impune, a obliga, a presa, a sili*), interzicerea, împiedicarea (*a interzice, a împiedica, a opri*), stimularea (*a impulsiona, a îmboldi, a îndemna, a stârni*), ademenirea (*a ademeni, a amăgi, a atrage, a ațâța, a ispiti, a îmbia, a momi, a tenta*), permisiunea (*a îngădui, a lăsa, a permite*), diverse acte de vorbire directive (*a cere, a conjura, a implora, a pretinde, a ruga, a sfătui, a solicita, a sugera*) etc.

O altă categorie de cauzative secundare este reprezentată de verbele care exprimă diverse acțiuni implicând şi un efect. Ele se pot construi „singure", dar şi cu un adjectiv sau un substantiv care exprimă efectul: *Ion* ***a vopsit*** *peretele (***galben***).* Construcțiile în care apar aceste verbe prezintă un grad de amalgamare mai mare, întrucât implică reducerea unei propoziții şi ataşarea predicației suplimentare la predicația principală pentru a forma un grup predicativ complex (**A spart** *placa de gresie* ***în bucăți.***, *Casa* **a construit**-*o* ***pătrată.***, *Poarta* **au vopsit**-*o* ***roşie.***, *Fusta* **a croit**-*o* ***strâmtă.***). Pentru a le distinge de cauzativele secundare care sunt urmate obligatoriu de un verb la conjunctiv şi exprimă moduri de a determina pe cineva să facă ceva (tipul *a convinge*, vezi paragraful precedent), cauzativele secundare de tipul *a vopsi* (care se pot utiliza independent, datorită sensului lor, trăsătura semantică [+ Cauzativ] fiind „mai secundară") sunt denumite *improprii.*

2.1.2. În funcție de *criteriul poziției sintactice a nominalului care exprimă entitatea afectată*, se poate face o distincție între verbele cauzative care *„cer"* prezența în poziția de complement direct a acestui nominal şi cele care *acceptă*, dar *nu impun* plasarea în poziția de complement direct a nominalului respectiv.

Acestea din urmă se pot combina şi ele cu un nominal complement direct, în urma unei operaţii de avansare din poziţia de subiect al propoziţiei subordonate, însă tiparul lor *matricial* de construcţie este fără complement direct. Structurile cu avansarea subiectului (din propoziţia subordonată) în poziţia complementului direct (în propoziţia principală) sunt *structuri derivate*.

În clasa verbelor cauzative care apar în construcţii derivate, pentru care complementul direct este un actant „dobândit" prin reorganizarea unor structuri de bază, intră cauzativele primare *a face* şi *a determina*. În structura matricială, aceste verbe se construiesc cu o completivă directă:

Ion **a făcut** ***ca toţi prietenii lui să plece în vacanţă în acelaşi timp***.;

Ploile şi inundaţiile din ultimele zile **au determinat** ***ca autorităţile să ia măsuri suplimentare de protecţie***.

Subiectul completivei directe poate fi avansat ierarhic în poziţia de complement direct al operatorului cauzativ, iar propoziţia conjuncţională ocupă poziţia de predicativ suplimentar. Structura cu avansare este preferată (celei fără avansare) când entitatea afectată prezintă trăsătura [+ Animat]:

*Ion i-***a făcut** ***pe toţi prietenii*** *lui să plece în vacanţă în acelaşi timp.*;

Ploile şi inundaţiile din ultimele zile **au determinat** ***autorităţile*** *să ia măsuri suplimentare de protecţie.*

Uneori, subiectul celui de-al doilea verb nu este avansat, ci rămâne *in situ* (în poziţia iniţială, de bază):

Asta **face** *ca din întreg sistemul* **să nu fie selectaţi** *decât şapte* ***oameni***. (C. Ivanciuc, *Cartea cuceririlor*);

Liberal era Robespierre, care **a făcut să funcţioneze** *doi ani* ***ghilotina*** *în permanenţă în contra tuturor partidelor cari nu îmbrăţişau doctrinele lui şi* **a făcut să curgă** ***şiroaie*** *de sânge ilustru şi nevinovat.* (Al. Lahovari, *Discursuri parlamentare*).

În clasa verbelor cauzative care cer prezenţa nominalului complement direct în tiparul de construcţie de bază intră toate verbele cauzative secundare ce acceptă doar construcţia cu verb la modul conjunctiv (ex. *a comanda, a forţa, a împiedica, a imboldi, a amăgi, a lăsa, a cere* etc.) şi unele cauzative primare (aproape toate, cu excepţia lui *a face* şi *a determina*):

O curiozitate de nestăpânit ***ne*-a împins** *să cutreierăm până în cele mai îndepărtate colţuri ale planetei.* (Internet, 2005) vs **O curiozitate de nestăpânit a împins ca noi să cutreierăm până în cele mai îndepărtate colţuri ale planetei.*;

*Ion l-***a pus** ***pe Gheorghe*** *să rămână peste program.* vs **Ion a pus ca Gheorghe să rămână peste program.*;

*Ion l-***a rugat / convins / forţat / silit** ***pe Gheorghe*** *să vină.* vs **Ion a rugat / convins / forţat / silit / îmboldit ca Gheorghe să vină.*

Există şi alte construcţii cu reorganizare, caracteristice unor verbe cauzative secundare ca *a tăia, a vopsi, a croi* etc. Acestea se construiesc cu un complement direct din structura de bază şi cu o circumstanţială finală cu predicat nominal, iar structura poate fi reorganizată prin eliminarea copulei şi a conjuncţiei. Numele predicativ din structura de bază este transferat în poziţia predicativului suplimentar: *Am vopsit ouăle* ***roşii şi albastre***. < *Am vopsit ouăle* ***ca să fie roşii şi albastre***.; *Am tăiat hârtia* ***rotundă***. < *Am tăiat hârtia* ***să fie rotundă***. (vezi şi **Construcţii cu predicativ suplimentar**, **2.2.9**).

2.1.3. ***Negația*** se poate atașa fie la verbul cauzativ, fie la verbul următor, cu diverse diferențe semantice: negația atașată verbului cauzativ poate exprima noninterventia (***Nu am vopsit*** *gardul albastru.*), interdicția (***Nu l-am lăsat*** *pe Ion să se uite la televizor.*). Negația atașată celui de-al doilea verb poate exprima obstacolul (*L-am făcut pe Ion* ***să nu plece.***).

2.1.4. ***Pasivizarea*** construcției cauzative analitice se face prin trecerea operatorului cauzativ la forma pasivă, procedeu comun tuturor verbelor cauzative care apar în construcții analitice:

Florin ***a fost pus*** *să fure numai lucruri scumpe din magazin.* (Rlib, 2005);

Ion ***a fost făcut / determinat / constrâns / silit / rugat / amăgit / împiedicat*** *să spună adevărul.*;

Sticla a ***fost tăiată*** *rotundă.*

Se poate pasiviza doar verbul care exprimă efectul, în timp ce verbul cauzativ își păstrează forma activă:

Nabu-Kudurussur [...] *a fost numele care* **a pus** ***să fie gravat*** *pe fronstispiciul capitalei sale, Babilon.* (Internet, 2005).

2.1.5. ***Construcțiile cu verbul a face*** pot prezenta mai multe particularități sintactice decât cele cu alți operatori cauzativi. Construcția de bază, cu o propoziție completivă directă, poate fi reorganizată ca o structură cu complement direct și predicativă suplimentară (vezi *supra*, **2.1.2**) sau predicativ suplimentar nonpropozițional exprimat prin substantiv sau adjectiv (dacă este redusă propoziția predicativă suplimentară): *Am făcut* **hainele *zdrențe*.**, *Mi* **l**-*am făcut* ***prieten*** **pe Ion**.

În construcțiile cu verbul *a face* se poate pasiviza câte unul dintre cele două verbe sau amândouă:

Numai la o singură secție de votare ***au fost făcute*** **dispărute** *aproape 1700 de buletine de vot.* (Rlib, 2004).

Construcțiile de bază (fără avansarea actantului subiect) în care verbul al doilea este fie la forma activă, fie la forma pasivă pot avea un sens foarte apropiat:

Am făcut ca doctorul ***să o examineze*** *pe Maria.*;

Am făcut ca Maria ***să fie examinată*** *de doctor.*

În schimb, reorganizarea fiecăreia din aceste structuri prin avansarea subiectului duce la obținerea unor construcții cu sensuri diferite:

L-am făcut **pe doctor** ***să o examineze*** *pe Maria.*;

Am făcut-o **pe Maria** ***să fie examinată*** *de doctor.*

Această diferență este legată de faptul că în construcția fără avansarea subiectului, cauzalitatea este indirectă, iar construcția cu avansarea actantului în poziția de complement direct implică o cauzalitate directă: *Maria a făcut ca* ***eu*** *să spăl pe jos.*, vs *Maria* ***m****-a făcut să spăl pe jos.* Această diferență semantică face ca nominalele cu trăsătura [– Uman], asupra cărora nu se poate exercita o cauzare directă, să nu poată fi avansate în poziția de actant al operatorului cauzativ: *Ploaia a făcut ca* ***locuințele*** *să rămână fără electricitate.*, vs **Ploaia a făcut* ***locuințele*** *să rămână fără electricitate.* Nominalele cu trăsătura [+ Uman] pot fi avansate sau nu, în funcție de cât de directă este considerată cauzalitatea: *Ploaia a făcut-****o pe Maria*** *să nu mai plece în vacanță.*, *Ploaia a făcut ca* **Maria** *să nu mai plece în vacanță.*

Nominalul postpus verbului *a face* şi verbului la modul conjunctiv poate fi interpretat în două feluri: (a) ca subiect al verbului la conjunctiv sau (b) drept complement direct postpus grupului verbal cauzativ, în structuri cu nominale nonpersonale, care nu impun construirea prepoziţională şi dublarea complementului direct: *cuvinte care* **au făcut să cadă** ***zidul Berlinului şi cortina de fier*** (Internet, 2005).

În construcţiile cu substantiv propriu nu există această dublă posibilitate de interpretare, deoarece numele propriu trebuie să se construiască cu prepoziţia *pe* şi cu dublare când este complement direct: *Am făcut să vină Ion.* (subiect), dar *L-am făcut să plângă pe Ion.* (complement direct).

Interpretarea nominalelor respective drept subiect al verbului la modul conjunctiv, neavansat, este mai plauzibilă, întrucât ele suportă greu testul pasivizării: ****Zidul Berlinului şi cortina de fier*** *au fost făcute să cadă.*, ****Locuinţele*** *au fost făcute să rămână fără electricitate de ploaie.*

Acceptă greu testul pasivizării şi nominalele avansate în poziţia de complement direct din construcţiile cu verbul *a face* în care entitatea cauzatoare nu este un Agent, ci o Cauză, o Forţă: **Maria a fost făcută* ***de ploaie*** *să nu mai plece.* (vs *Maria a fost* ***determinată*** *de ploaie să nu mai plece.*).

2.1.6. Operatorii cauzativi intră în componenţa mai multor *tipare de construcţii cauzative analitice*, unele dintre ele fiind comune tuturor operatorilor cauzativi, altele înregistrându-se doar cu anumite verbe.

2.1.6.1. Un tipar sintactic de construcţie cauzativă analitică, comun tuturor verbelor cauzative primare şi secundare, este: *verb cauzativ + verb la modul conjunctiv* (exprimând efectul acţiunii cauzatoare):

Vârsta mea fragedă ***m-a făcut să dau greş.*** (Internet, 2005);

O curiozitate de nestăpânit ***ne-a împins să cutreierăm*** *până în cele mai îndepărtate colţuri ale planetei.* (Internet, 2005);

A dezjugat-o, i-a dat să bea din căuşul palmei, ***a pus-o să răsufle*** *aer din foalele îngerilor.* (C. Ivanciuc, *Cartea cuceririlor*);

Ion ***l-a rugat / convins / forţat / silit / îmboldit pe Gheorghe*** ***să vină.***;

Ion ***i-a impus / interzis / permis ordonat lui Gheorghe să plece.***

În unele dintre aceste construcţii, entitatea afectată este reprezentată de un nominal cu funcţia de *complement direct* al verbului cauzativ, iar în altele, printr-un nominal cu funcţia de *complement indirect*. În primul tipar, cel cu complement direct, se disting două situaţii, după cum nominalul complement direct reprezintă actantul cu funcţie de complement direct al verbului cauzativ într-o structură *de bază* a acestuia sau ajunge în poziţia de complement direct printr-o operaţie de *avansare* ierarhică a subiectului celui de-al doilea verb (vezi *supra*, **2.1.2**).

Construcţiile cu verbe ca *a impune, a interzice, a permite, a ordona*, în care subiectul celui de-al doilea verb este complementul indirect al verbului cauzativ, pot fi considerate fie structuri derivate dintr-o structură în care nominalul complement indirect apărea în poziţia subiectului în propoziţia subordonată verbului cauzativ (*Ion a impus / interzis / permis / ordonat ca Gheorghe să vină la şedinţă.*), fie structuri de bază, nominalul complement indirect fiind actantul verbului cauzativ.

În limbajul popular şi în limba veche apărea şi un tipar cu propoziţie conjuncţională introdusă prin conjuncţia *de* şi verbul al doilea la modul

conjunctiv (*Îl făcuse pe Solomon* ***de să fugă.***, în DA, s.v.) sau la modul indicativ (*Blăstăma* [Cantemir-vodă] *pe cine l-au îndemnat* ***de-au grăbit*** *de i-au tăiat.*, I. Neculce, *Letopisețul*; *L-a făcut* ***de a plecat.***).

2.1.6.2. Unele cauzative secundare acceptă tiparul de construcţie cu verbul al doilea la *supin*, precedat de prepoziţiile *la* sau *din*:

Petromidia, un elefant pus ***la alergat.*** (JN, 2005);

I-am pus pe copii ***la cules*** *cireşe.*;

Strănutul meu l-a oprit ***din cântat.***;

Căldura îl îndemna ***la dormit.***

Este singurul tipar pe care îl acceptă verbul *a da* (cu sens cauzativ): *Maşina am dat-o* ***la reparat.***

2.1.6.3. Tiparul cu verbul al doilea la modul *infinitiv* este mai rar:

L-a făcut ***a înțelege*** *că a greşit.*;

În aceste condiții, sectorul economic este împins ***pentru a activa*** *în economia subterană.* (Internet, 2005).

În general, tiparul cu verbul al doilea la modul infinitiv este apreciat ca învechit:

Aş fi murit nenorocită şi n-aş fi silită acum ***a-l blăstema*** *şi* ***a plânge!*** (C. Negruzzi, *O alergare de cai*);

Natura [...] *a răspândit asupră-i şi un nu ştiu ce* [...] *care face* ***a fi destul*** *să-l vezi ca să-l cunoşti.* (C. Negruzzi, *Scrisoarea IX*).

În limbajul popular, infinitivul poate fi precedat de prepoziția *de*:

L-a făcut ***de a pleca.***

2.1.6.4. Unele verbe cauzative se pot construi şi cu un *substantiv însoțit de prepoziție*, care, de obicei, exprimă o idee de acțiune, fie că este deverbal – obținut din infinitivul lung (a), fie că este un substantiv propriu-zis care conține în matricea sa trăsătura semantică [+ Activitate] (b). Prepozițiile care se întâlnesc în astfel de construcții sunt, în general, *la* şi *pe*:

(a) *Tot* [...] *îl îndeamnă* ***la descărcarea*** *poverii.* (G. Galaction, *Papucii lui Mahmud*);

(b) *Vremea ploioasă mă îndeamnă* ***la somn / la melancolie.***

Construirea de către americani a „noii ordini mondiale" [...] *a împins cele două mari puteri euroasiatice* ***la acțiuni*** *mult mai ferme.* (Internet, 2005);

Poveştile de groază ale „colegilor" indieni au pus ***pe fugă*** *27 de şoferi români angajați în Kuweit.* („Adevărul", 2005);

M-a cam pus ***pe gânduri*** *refrenul.* (Internet, 2005).

Uneori, substantivul prin care se exprimă efectul acțiunii cauzatoare nu este însoțit de prepoziție:

Numai relațiile cu mediul extern au determinat la om ***apariția*** *conştiinței.* (V. Pavelcu, *Elogiul prostiei*);

Ion ne-a impus tuturor ***tăcerea.***

2.1.6.5. Verbul cauzativ primar *a face* şi unele cauzative secundare pot fi urmate de *adjective* (a) sau *substantive* (b), exprimând *efectul, rezultatul* acțiunii cauzatoare. Anumite verbe care denumesc acțiuni ce implică un efect (ex. *a vopsi*) nu pot fi urmate decât de adjective. De obicei, substantivele prin care se exprimă

rezultatul acțiunii cauzatoare este nearticulat, întrucât desemnează o proprietate, nu un individ.

(a) *Măria Sa vă încurajează a vă face* ***vrednici*** *de o nouă epocă.* (A. Marino, *Pentru Europa*);

Dacă moartea este imanentă în viață pentru ce conștiința morții face ***imposibilă*** *viețuirea?* (E. Cioran, *Pe culmile disperării*);

Ion l-a lăsat ***mort*** *pe Gheorghe.*;

Fata s-a vopsit ***blondă.***;

(b) *Te las / pun* ***paznic*** *până mă întorc eu.*;

Lui Pivot nu i-a făcut nimeni creierul ***maioneză*** *cu lecții de învățământ politic.* („Dilema", 1997).

Unele construcții cu verb cauzativ urmat de adjectiv sau substantiv sunt derivate din structuri bipropoziționale în care adjectivul ocupă poziția de nume predicativ. Prin amalgamarea celor două propoziții, subiectul predicatului nominal din a doua propoziție este avansat în poziția de complement direct al verbului cauzativ din prima propoziție, iar verbul copulativ *a fi* și conjuncția sunt suprimate (contribuția lor semantică fiind, oricum, minimă). Adjectivele sau substantivele respective au funcția de predicativ suplimentar.

Vă încurajează **a face** ***ca voi să fiți vrednici*** *de o nouă epocă.* > *Vă încurajează* **a vă face** ***vrednici*** *de o nouă epocă.*;

Ei **vor face** ***ca Mircea să fie inginer.*** > *Ei* ***îl*** **vor face** ***pe Mircea inginer.***;

Conștiința morții **face** ***ca viețuirea să fie imposibilă*** > *Conștiința morții* **face** ***imposibilă*** *viețuirea.*

Construcțiile cu *a face* urmat de adjectiv sau substantiv sunt parțial sinonime cu verbele derivate de la adjectivul sau substantivul respectiv (cauzative morfologice), obținute prin atașarea de sufixe verbale (eventual, și de prefixe) și încorporarea predicatului cauzativ *a face* în structura verbului derivat: *a face* (*să fie*) *galben – a îngălbeni, a face* (*să fie*) *dulce – a îndulci, a face* (*să fie*) *bogat – a îmbogăți, a face* (*să fie*) *fărâmă / fărâme – a fărâma, a face* (*să fie*) *ferfeniță – a ferfeniți* (vezi *infra*, **2.2**). O diferență semantică importantă între cele două posibilități de exprimare a procesului cauzativ este că structura analitică exprimă acțiunea cauzatoare și starea rezultată, iar construcția sintetică exprimă acțiunea cauzatoare, procesul eventiv și starea rezultată. Prin urmare, verbele derivate sunt orientate spre procesul eventiv, pe când construcția analitică este orientată spre starea rezultată.

Dacă subiectul verbului *a face* și subiectul predicatului nominal din a doua propoziție sunt coreferențiale, prin avansarea subiectului din a doua propoziție în poziția complementului direct al verbului *a face*, acesta se reflexivizează: *Maria*$_i$ *a făcut ca Maria*$_i$ *să fie blondă.* > *Maria s-a făcut blondă.*

Nu toate construcțiile cu verbul *a se face* urmate de adjective sau de substantive sunt cauzative. Dacă actantul din poziția subiectului nu deține *controlul* asupra acțiunii, cu alte cuvinte, nu are rolul de Agent, ci de Pacient, construcția este eventivă. Adjectivul sau substantivul care exprimă rezultatul au funcția de *nume predicativ*, nu de *predicativ suplimentar* (vezi **Numele predicativ, 3.2.3.5**). Nominalul prin care se lexicalizează cauza nu mai ocupă o poziție importantă în ierarhia sintactică a enunțului, având funcția de circumstanțial de cauză:

*Chipul său **se face** când **galben** ca de mort, când **stacojiu** sau **vânăt**,* **din pricina mâniei** *înverşunate care îi zbuciumă pieptul.* (C. Ivanciuc, *Cartea cuceririlor*);

În urma incendiului, *bucătăria **s-a făcut scrum**.*

2.1.6.6. Verbul *a face* poate fi urmat şi de *propoziţii relative predicative suplimentare*, în structuri bipropoziţionale obţinute prin reorganizarea unor structuri cu trei propoziţii, în care relativa ocupă poziţia de nume predicativ (vezi şi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 2.3**):

*Spaima îl făcuse **cum nu-l mai văzusem niciodată**.* < *Spaima făcuse ca el să fie **cum nu-l mai văzusem niciodată**.*

Există şi locuţiuni verbale cauzative, care se construiesc cu subordonate conjuncţionale: *a-l împinge păcatul / nevoia / dracul* [pe cineva să...], *a-l pune dracul / păcatele / nevoia* [pe cineva să...], *a strânge cu uşa* [pe cineva să...] ş.a.

Unele dintre verbele cauzative care se folosesc în construcţii analitice pot avea şi alte sensuri, necauzative: *a pune* şi *a împinge* se folosesc cu determinanţi locativi, *a face* are şi un sens de activitate, urmat de un substantiv nearticulat (*a face politică, a face curte, a face sport*). Urmat de o propoziţie conjuncţională introdusă prin *să*, *a face* poate avea şi un sens necauzativ, „a crea" (nu „a determina"), subordonata conjuncţională fiind o circumstanţială finală: *Am fost făcuţi să trăim veşnic.* (Internet, 2005).

2.2. Construcţii cu verbe cauzative morfologice

Verbele cauzative morfologice sunt obţinute prin *derivare* cu sufixe verbale, eventual şi cu prefixe, de la o *bază adjectivală sau substantivală*. Din punct de vedere semantic, cauzativele morfologice includ în structura lor semantică predicatul nuclear *a face*, precum şi efectul cauzării (starea denumită de adjectiv sau de substantiv). Verbele cauzative morfologice exprimă concomitent acţiunea cauzatoare, procesul eventiv şi starea rezultată.

Verbele cauzative morfologice sunt tranzitive, cu doi actanţi, unul reprezentând Agentul, Cauza sau Forţa, cu funcţia de subiect, iar celălalt, Pacientul sau Experimentatorul, cu funcţia de complement direct:

Soarele îngălbeneşte hârtia.;

Necazurile amărăsc sufletul omului.

2.2.1. ***Sufixele verbale*** care se ataşează mai frecvent la baze adjectivale sunt: ***-a*** (*a creştina, a curăţa, a curba, a micşora, a scurta, a strâmba, a strâmta, a uşura*), ***-i*** (*a acri, a adânci, a aspri, a cuminţi, a domestici, a flămânzi, a frăgezi, a goli, a ieftini, a lărgi, a lăţi, a orbi, a prosti, a rări, a rumeni, a sluţi, a ticăloşi, a umili*), ***-iza*** (*a activiza, a concretiza, a marginaliza, a maturiza, a opaciza, a permanentiza*), mai rar ***-î*** (*a chiorî*).

Sufixele care se ataşează la baze nominale pentru a forma verbe cauzative sunt, în general: ***-a*** (*a băşica, a cârlionţa, a fărâma, a mobila, a ruşina*), ***-i*** (*a boieri, a călugări, a cocoloşi, a popi, a preoţi*), ***-ifica*** (*a cocsifica, a gazifica, a valorifica*).

Unele verbe cauzative derivate se obţin prin derivare parasintetică, cu sufixul ***-a*** sau cu sufixul ***-i*** şi cu prefixul **în- / îm-**, care se poate ataşa la baze adjectivale (*a îmbătrâni, a îmblânzi, a îmbogăţi, a îmbolnăvi, a îmbuna, a împestriţa,*

a împrospăta, a împuțina, a înavuți, a înăcri, a înălbi, a înăspri, a încălzi, a încărunți, a încreți, a îndârji, a îndesi, a îndrepta, a îndulci, a înfierbânta, a înfrumuseța, a îngălbeni, a îngreuia, a îngroșa, a înmulți, a înnoi, a înrăi, a însănătoși, a întări, a întineri, a întrista, a înțepeni, a înverzi, a înveseli, a învia, a învineți), la baze nominale (*a împietri, a împroprietări, a împurpura, a înnobila*) sau la baze numerale (*a îndoi, a înzeci*).

Cu ajutorul prefixului ***des- / dez-*** se formează verbe cauzative care denotă pierderea unei calități sau a unei stări, numite și verbe *decauzative*. Acest sufix se atașează, în general, la baze substantivale (*a descărna, a descătușa, a descentra, a descleia, a devirusa*) sau verbale, înlocuind uneori sufixul *în- / îm-* (*a desăra, a descâlci, a descleșta, a desfăța, a despacheta, a despotmoli, a destăinui, a dešteleni, a deszăpezi, a deșuruba*).

2.2.2. Verbele cauzative deadjectivale și denominale pot fi *parafrazate* cu ajutorul verbelor *a face* și *a fi* sau *a face* și *a deveni*: *călugări* – „a face să fie călugăr / a face să devină călugăr", *a îmbuna* – „a face să fie bun / a face să devină bun", *a împietri* – „a face să fie (ca de) piatră / a face să devină (ca de) piatră", *a înfrumuseța* – „a face să fie frumos / a face să devină frumos".

Unele verbe cauzative derivate pot fi parafrazate cu ajutorul verbelor *a face* și *a avea / a fi cu*: *a decepționa* – „a face să aibă o decepție / să fie cu o decepție", *a găuri* – „a face să aibă o gaură / să fie cu o gaură". Altele sunt parafrazabile prin sintagme formate din *a face* și *a fi acoperit de / plin de / a căpăta* (având o semnificație asemănătoare cu *a avea*): *a aburi* – „a face să fie acoperit de aburi", *a prăfui* – „a face să fie acoperit de praf", *a cocoșa* – „a face să capete o cocoașă", *a dunga* – „a face să fie acoperit de dungi", *a cuta* – „a face să fie plin de cute", *a mâli* – „a face să fie plin de mâl", *a împăduri* – „a face să fie acoperit de pădure", *a păta* – „a face să fie acoperit de pată", *a bășica* – „a face să capete o bășică", *a îngândura* – „a face să fie plin de gânduri".

O subclasă a cauzativelor morfologice este cea reprezentată de verbele derivate de la baze indicând un nume de material: *a auri* („a acoperi cu aur"), *a cerui* („a acoperi / a lustrui cu ceară"), *a chitui* („a acoperi cu chit"), *a faianța* („a acoperi cu faianță"), *a parcheta* („a acoperi cu parchet"), *a pietrui* („a acoperi cu piatră"), *a smălțui* („a acoperi cu smalț"), *a șindrili* („a acoperi cu șindrilă"), *a tapeta* („a acoperi cu tapet"), *a tăblui* („a acoperi cu tablă"), *a zincui* („a acoperi cu zinc"). Sensul acestor verbe este „a face să fie acoperit de" sau „a face astfel încât cineva să facă ceva să fie acoperit de" (în ultimul caz, verbul respectiv se încadrează și în categoria mai largă a cauzativelor interpretate extralingvistic, vezi *infra*, **2.4**). Enunțul *Mi-am parchetat sufrageria.* poate însemna „Mi-am parchetat singur sufrageria." sau „Am pus pe cineva să-mi parcheteze sufrageria.".

O serie de verbe cauzative derivate de la anumite substantive care denumesc stări sufletești au sensul „a face să experimenteze starea (denumită de substantivul de bază)", nominalul cu funcția de complement direct având rolul de Experimentator: *a chinui* – „a face să simtă un chin", *a înfuria* [pe cineva] – „a face astfel încât cineva să simtă furie", *a îngrozi* – „a face să simtă groază", *a liniști* – „a face să simtă liniște", *a mânia* – „a face să simtă mânie", *a panica* – „a face să simtă panică".

Toate verbele deadjectivale încorporează în matricea lor semantică starea rezultată, exprimată de adjectiv, fie că sunt cauzative, fie că sunt eventive. În schimb, verbele denominale pot să încorporeze în matricea lor semantică

Rezultatul (*a bășica, a fărâma, a împietri, a înrobi*), Instrumentul (*a curenta, a încleia, a lumina, a mitui, a mobila*), Locativul (*a adăposti*). Unele verbe derivate sunt ambigue în privința componentei încorporate: verbul *a (se) înzăpezi*, având sensurile „a (se) bloca în zăpadă", „a (se) acoperi cu zăpadă", a încoporat fie Locativul, fie Instrumentul.

2.2.3. Nu toate verbele deadjectivale sau denominale sunt verbe cauzative, unele dintre ele sunt verbe *eventive* (*intranzitive*), fie la forma activă (*a înfrunzi, a înmuguri, a înspica, a umbri*), fie la forma reflexivă (*a se buhăi, a se clăpăugi, a se coroia, a se gheboșa, a se ghemui, a se isteți, a se oțeti, a se părăgini*), neavând o variantă tranzitivă. În astfel de situații, pentru a exprima cauzalitatea se folosește construcția analitică, alcătuită din verbul *a face* urmat de verbul eventiv: *Căldura **a făcut să înmugurească** pomii mai devreme anul acesta.*

Uneori, același verb are și o utilizare eventivă și una cauzativă. În acest caz, de obicei există un verb reflexiv pentru sensul eventiv și unul tranzitiv pentru sensul cauzativ: *a (se) acri, a (se) cocoșa, a (se) cuta, a (se) dunga, a (se) fărâma, a (se) ferfeniți, a (se) îmbogăți, a (se) îmbolnăvi, a (se) împrospăta, a (se) încreți, a (se) îndulci, a (se) înfrumuseța, a (se) îngălbeni, a (se) înnegri, a (se) înroși, a (se) însănătoși, a (se) întrista, a (se) înverzi, a (se) înveseli, a (se) învineți, a (se) lărgi, a (se) lăți, a (se) mări, a (se) mici, a (se) prosti, a (se) sălbătici, a (se) urâți.* Există și situații când atât verbul eventiv, cât și cel cauzativ sunt nereflexive (*a întineri*):

Pe măsură ce ei te lovesc [...], *tu **te veselești** mai tare, tu **te întărești**, tu **întinerești**.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

Verbele cauzative derivate care se folosesc atât ca verbe tranzitive, cauzative, cât și ca verbe intranzitive (reflexive sau nereflexive), eventive, se încadrează și în clasa mai largă a cauzativelor ergative (vezi *infra*, **2.3**).

Unele baze adjectivale pot constitui baza a trei forme verbale derivate, una reflexivă, una tranzitivă și una intranzitivă nereflexivă. Ele se pot specializa pentru diverse sensuri și utilizări sintactice: verbul *a răci*$_1$ este tranzitiv și reflexiv, însemnând „a face să devină, respectiv, a deveni (mai) rece", *a răci*$_2$ este intranzitiv, însemnând „a contracta o răceală"). Verbul *a albi* are sensul eventiv „a deveni alb" în forma sa intranzitivă (reflexivă sau nereflexivă) și sensul cauzativ „a face să fie / să devină alb". Folosirea celor două forme eventive depinde de tipul de subiect și de tipul de transformare denumită de verb. Forma nereflexivă este orientată spre exprimarea procesului eventiv în desfășurarea lui, folosindu-se, în general, pentru a denumi transformări care implică o durată mai mare, fără un punct final (*Părul tatălui meu a albit.*), în timp ce forma reflexivă este orientată spre exprimarea rezultatului procesului eventiv (*Fața lui s-a albit de durere.*). De asemenea, distincția reflexiv – nereflexiv mai poate privi tipul de cauză (externă sau internă) ori distincția proces eventiv – acțiune fără un rezultat final (ex. *a se albăstri* are sensul „a deveni albastru", *a albăstri* intranzitiv nereflexiv are sensul „a răspândi o lucire albastră", în timp ce varianta tranzitivă are sensul „a face ca un obiect să aibă o culoare (mai) albastră"). Verbului cauzativ *a aburi* (*Frigul a aburit ferestrele.*) îi corespunde o formă noncauzativă activă cu sensul „a emana, a scoate aburi" (*Pământul aburește.*) și o formă noncauzativă reflexivă, cu sensul „a se acoperi de aburi" (*Fereastra s-a aburit.*).

Nu toate adjectivele şi substantivele pot constitui baze de derivare pentru verbe cauzative. În acest caz, pentru a exprima un sens cauzativ, vorbitorii au la dispoziţie construcţia analitică, formată din verbul cauzativ primar *a face* urmat de adjectivul sau de substantivul respectiv:

*Experienţa l-**a făcut** pe Ion **mai inteligent**.*;

*Ion **a făcut** paharele **ţăndări**.*

2.2.4. În limba actuală, clasa verbelor cauzative morfologice este extrem de productivă, îmbogăţindu-se cu noi derivate denominale sau deadjectivale. Unele dintre acestea circulă în registrul standard al limbii (*a actualiza, a acutiza, a minimaliza*), altele circulă mai mult în limbajul colocvial (adoptat uneori şi de presă) şi pot avea o uşoară conotaţie negativă, peiorativă (*a asiatiza, a bulgariza, a cederiza, a draculiza, a dugheniza, a libaniza, a mecdonaliza, a maneliza* etc.). Majoritatea verbelor recente sunt formate cu sufixul ***-iza***, mai rar cu alte sufixe (***-a**: a toaleta* [copacii], *a îmborcăna; **-ui**: a brandui* etc.):

*D. a precizat că asemenea acţiunea **ar victimiza** PRM.* („Gardianul", 2003);

*Păcat că sponsorii de tutun nu mai acceptă încă un circuit fără **a brandui** maşinile.* (Internet, 2005);

[...] *prezenţa unor termeni din limba arabă, reflex al tentaţiei de **a „libaniza"** franceza.* (Internet, 2005).

2.3. Construcţii cauzative ergative

Verbele cauzative ergative sunt verbe care au *aceeaşi formă* ca verbele noncauzative corespondente (acestea din urmă pot avea şi formă reflexivă). Trecerea de la forma intranzitivă la cea tranzitivă presupune schimbarea clasei sintactice, din punctul de vedere al *numărului de actanţi*. Operaţia de obţinere a unui verb cauzativ dintr-unul noncauzativ este cunoscută sub numele de *cauzativizare*. Se obţin astfel verbe biactanţiale de la verbe monoactanţiale şi verbe triactanţiale de la verbe biactanţiale.

O mare parte dintre verbele cauzative ergative sunt şi cauzative morfologice, derivate de la substantive sau adjective (vezi şi *supra*, **2.2.3**).

Multora dintre verbele cauzative ergative le corespund verbe noncauzative cu reflexiv.

2.3.1. Majoritatea verbelor cauzative ergative sunt *biactanţiale*, iar verbul noncauzativ corespondent este *monovalent*. În construcţia cu verb noncauzativ, nominalul cu rolul de Pacient, Temă sau Experimentator (exprimând entitatea afectată) are funcţia de *subiect*, iar în construcţia cu verb cauzativ, funcţia de *complement direct* (a), rar *circumstanţial instrumental* (b), poziţia subiectului fiind ocupată de nominalul cu rolul de Agent sau de Cauză (exprimând entitatea cauzatoare). Mai rar, ambii actanţi (reprezentând cele două entităţi) au rolul de Agent (*Maria aleargă caii de cursă prin curte.*). Şi în construcţia cu verb noncauzativ se poate lexicaliza Cauza – sub forma unui circumstanţial de cauză (vezi (a), *din cauza fulgerelor*):

(a) *Copiii **s-au culcat**. – Mama **a culcat** copii.*;

*Războiul **a început**. – Aliaţii **au început** războiul.*;

*Laptele **a fiert**. – Eu **am fiert** laptele.*;

*Prăjitura **s-a copt**. – Eu **am copt** prăjitura.*;

*Maria **s-a speriat** (din cauza fulgerelor). – Fulgerele **au speriat**-o pe Maria.*;

(b) *Clopoțelul* ***sună***. – *Ion* ***sună*** *din clopoțel.* (dar și *Ion* ***sună*** *clopoțelul.*).

Unele verbe cauzative ergative sunt *triactanțiale*, iar verbul noncauzativ este *biactanțial*. Nominalul cu funcția de complement direct și cu rolul de Pacient din construcția cauzativă are funcția de subiect în construcția noncauzativă (al treilea actant având funcția de complement secundar, cf. *o poezie* în exemplul de mai jos):

Gheorghe ***învață*** *o poezie. – Ion îl* ***învață*** *pe Gheorghe o poezie.*

Verbului cauzativ tranzitiv îi poate corespunde un verb noncauzativ cu formă *activă* (a) sau *reflexivă* (b):

(a) *Ion* ***adoarme*** *copilul. – Copilul* ***adoarme***.;

Frigul ***crapă*** *pietrele. – Pietrele* ***crapă***.;

Arșița ***a secat*** *râurile. – Râurile* ***au secat***.;

(b) *Copiii* ***o distrează*** *pe Maria. – Maria* ***se distrează*** *(datorită copiilor)*.;

Aerul de munte o ***va însănătoși*** *pe Maria. – Maria* ***se va însănătoși*** *(datorită aerului de munte)*.

2.3.2. Din punct de vedere *semantic*, verbele ergative pot fi:

(a) *incoative* sau *eventive*, marcând trecerea de la o stare la alta, fie o stare fizică (*Ion* ***adoarme*** *copilul. – Copilul* ***adoarme***.; *Maria* ***fierbe*** *oul. – Oul* ***fierbe***.; *Arșița* ***seacă*** *izvoarele. – Izvoarele* ***seacă***.; *Frigul* ***a crăpat*** *pietrele. – Pietrele* ***au crăpat***.), fie o stare psihologică (*Vremea urâtă îl* ***indispune*** *pe Ion. – Ion* ***se indispune***.; *Maria îl* ***enervează*** *pe Ion. – Ion* ***se enervează***.; *Întunericul îi* ***sperie*** *pe copii. – Copiii* ***se sperie***.).

(b) *verbe de percepție*, categorie limitată la câteva verbe care implică un sem din sfera auzului (*Ion* ***sună*** *copoțelul. – Clopoțelul* ***sună***.; *Ion* ***bate*** *clopotele. – Clopotele* ***bat***.; *Maria* ***zdrăngănește*** *oalele. – Oalele* ***zdrăngănesc***. ș.a.)

(c) *verbe de mișcare* (*Ion o* ***urcă*** *pe Maria în tren. – Maria* ***urcă*** *în tren.*; *Te* ***alerg*** *până la Ploiești. – (Tu)* ***alergi*** *până la Ploiești.*; *Cutremurul* ***a clintit*** *camionul. – Camionul* ***s-a clintit***.; *Ion* ***a înălțat*** *un zmeu. – Un zmeu* ***s-a înălțat***.; ***Am trecut****-o strada pe bătrână. – Bătrâna* ***a trecut*** *strada.*).

În textele literare se pot produce, accidental, cauzativizări (tranzitivizări) ale unor verbe care sunt înregistrate în dicționare doar cu forme intranzitive, pentru a obține efecte stilistice:

În cearcăne verzui te ocolesc departe / vibrațiile ierbii, arcuite tandru, și ***le ivești***, *și* ***le azvârli*** *în jururi.* (N. Stănescu, *Ordinea cuvintelor*);

Numai zigzagul de fluture ***ațipește floarea***. (N. Stănescu, *Ordinea cuvintelor*).

2.4. Construcții cauzativ-factitive cu interpretare extralingvistică

Construcțiile cauzative cu interpretare extralingvistică, denumite și cauzative *pragmatice*, sunt structuri a căror interpretare cauzativ-factitivă se obține contextual, cu ajutorul cunoștințelor extralingvistice. Aceste construcții pot fi parafrazate printr-o sintagmă de tipul „a face ceva astfel încât să determini pe altcineva să facă ceva".

Structura actanțială pe care o implică semantica acestor construcții cuprinde trei actanți și două verbe: un verb cauzativ primar (de tipul *a pune pe cineva să facă ceva, a face astfel încât cineva să facă ceva*) și verbul care apare în construcția

cauzativă interpretată extralingvistic. Astfel, enunțul *Ion și-a construit o cabană.* poate avea interpretarea *Ion a pus constructorii să-i construiască o cabană.*, cei trei actanți fiind *Ion* (entitatea cauzatoare), *constructorii* (entitatea afectată și, totodată, Agentul celei de-a doua acțiuni) și *o cabană* (rezultatul). Construcția cauzativă este obținută în urma unor operații de reorganizare sintactică: verbul cauzativ *a pus* este suprimat, actantul cu rolul de Agent al celui de-al doilea verb (*constructorii*) este, de asemenea, suprimat, fiind considerat nerelevant din punct de vedere semantic sau recuperabil contextual, iar subiectul verbului cauzativ primar, reprezentând actantul care a declanșat întregul proces cauzativ (*Ion*), devine subiectul celui ce-al doilea verb, cel care exprimă efectul acțiunii cauzatoare.

În construcțiile cauzativ-factitive cu interpretare extralingvistică, verbul este, în general, însoțit de *un clitic în dativ sau în acuzativ*, coreferențial cu subiectul, reprezentând Beneficiarul (a), Posesorul – care este și Beneficiar, totodată – (b) sau Pacientul (c):

(a) ***Mi*-am construit** *o cabană.* < *I-am pus pe constructori să-mi construiască o cabană.*;

***Mi*-am montat** *un aparat de aer condiționat.* < *I-am pus pe instalatori să-mi monteze un aparat de aer condiționat.*;

(b) ***Mi*-am renovat** *casa.* < *I-am pus pe muncitori să-mi renoveze casa.*;

***Și*-a redecorat** *casa.*;

***Ți*-ai vopsit** *mașina.*;

***Ne*-am reparat** *televizorul.*;

***Mi*-am schimbat** *acoperișul.*;

***Mi*-am extras** o *măsea.*;

(c) *Ion* ***s*-a tuns** (*la frizeria din colț*). < *Ion l-a pus pe frizer să îl tundă.*;

***M*-am operat** *de apendicită* (*la spitalul Fundeni*).

Există și construcții cauzative discursive în care verbul nu este însoțit de un clitic: *Ceaușescu a construit Casa Poporului., Am renovat casa de la țară., Am operat copilul de apendicită.*

Nominalul-subiect are un dublu rol, de Agent (declanșator al întregului proces cauzativ) și de Pacient sau Beneficiar.

Unele verbe acceptă *două tipare de construcție, sinonime*: (a) cu un clitic în dativ și nominal în acuzativ neprepozițional sau (b) cu un clitic în acuzativ și nominal în cazul acuzativ, însoțit de prepoziția locativă *la* (referentul nominalului respectiv aflându-se într-o relație de posesie inalienabilă cu referentul nominalului subiect): **Mi**-*am vopsit* ***părul.*** / **M**-*am vopsit* ***la păr.***, **Mi**-*am operat* ***piciorul.*** / **M**-*am operat* ***la picior.*** (vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.4.b**).

Unele dintre construcțiile cauzative interpretate extralingvistic conțin verbe cauzative morfologice derivate de la substantive nume de materiale (vezi *supra*, **2.2.2**): *Mi-****am tapetat*** *dormitorul.*, *Mi-****am pietruit*** *aleile.*

Multe dintre construcțiile cauzativ-factitive cu interpretare extralingvistică pot fi interpretate și nonfactitiv (*Mi-am redecorat singur casa., Mi-am reparat singur televizorul.*, mai puțin *M-am operat singur.*, din cauze extralingvistice). Dezambiguizarea enunțurilor se poate face prin mijloace lexicale, ca adjectivul *singur*, circumstanțialul de loc (*la coafor, la spital*) etc.

2.5. Construcţii cu verbe cauzative lexicale

Verbele cauzative lexicale *nu* au nicio *legătură formală* cu verbul noncauzativ (care se consideră că le „corespunde" semantic), spre deosebire de cauzativele ergative. Legătura dintre cele două verbe este doar *semantică* (ex. *a ucide – a muri, a explica – a înţelege*). Este destul de dificil de stabilit un inventar al verbelor cauzative lexicale şi al perechilor lor noncauzative. Se poate considera că sunt cauzative lexicale verbe ca: *a alunga, a exila, a expatria, a expulza* (noncauzativ: *a pleca*), *a anunţa, a informa* (noncauzativ: *a afla*), *a arăta* (noncauzativ: *a vedea*), *a arunca* (noncauzativ: *a cădea*), *a băga, a introduce, a inocula, a vârî* (noncauzativ: *a intra*), *a convinge* (noncauzativ: *a crede*), *a da* (noncauzativ: *a avea*), *a explica* (noncauzativ: *a înţelege*) ş.a.

*Ion l-**a ucis** pe Gheorghe. – Ion l-a făcut pe Gheorghe **să moară**.*;

*I-am **dat** lui Ion o carte. – Ion **are** o carte.* („L-am făcut pe Ion să aibă o carte".);

*I-am **arătat** Mariei tabloul. – Maria **vede** tabloul.* („Am făcut-o pe Maria să vadă tabloul".).

Verbele respective pot fi parafrazate cu ajutorul verbului *a face* şi al verbului noncauzativ, însă între cele două structuri există diferenţe semantice (cf. *El a făcut-o să înţeleagă situaţia.* şi *El i-a explicat situaţia* [dar ea nu a înţeles-o].).

Între verbul cauzativ şi cel noncauzativ există o diferenţă de valenţă: fie verbul cauzativ este bivalent, iar cel noncauzativ este monovalent (ex. *a omorî – a muri*), fie verbul cauzativ este trivalent, iar cel noncauzativ, bivalent *a arăta – a vedea*). Verbele cauzative bivalente se construiesc cu un complement direct (*Ion l-a ucis pe Gheorghe.*). Verbele cauzative trivalente se pot construi cu un complement direct si un complement indirect (*Ion îi arată lui Gheorghe tabloul.*) sau cu un complement direct şi unul secundar (*Ion l-a anunţat pe Gheorghe că începe şedinţa.*).

CONSTRUCȚII CU PREDICATIV SUPLIMENTAR

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Caracterizare sintactică

Construcțiile cu predicativ suplimentar sunt construcții ternare derivate cuprinzând, în manifestarea lor prototipică, un nominal la care se raportează două predicații semantico-sintactice, una principală și una suplimentară. Ele se obțin prin reorganizarea sintactică a unor structuri bipropoziționale, care implică reducerea unei propoziții prin înlăturarea mărcilor predicației (de mod, timp, persoană și număr, vezi **Predicatul, 1.1.3**) și a unor elemente omisibile (recuperabile) semantic (verbul *a fi*, elementele introductive) și amalgamarea, într-o oarecare măsură, a elementelor structurii bipropoziționale de bază. Propoziția redusă ajunge să ocupe, în structura derivată, poziția de predicativ suplimentar:

(a) *Ion vede că Maria intră în bibliotecă.* > *Ion o vede pe Maria* ***intrând*** *în bibliotecă.*;

(b) *Profesoara îl ascultă pe Ion și (profesoara) este atentă la argumentele lui.* > *Profesoara îl ascultă pe Ion* ***atentă*** *la argumentele lui.*

În exemplul (a), structura de bază cuprinde o propoziție principală și o completivă directă. Prin reorganizarea structurii, subiectul completivei directe (*Maria*) este avansat în poziția de complement direct al verbului propoziției principale (*vede*), conjuncția subordonatoare *că* este eliminată, iar verbul completivei directe își pierde morfemele predicativității, primind o formă nepersonală, cea gerunzială (dar își păstrează determinarea – circumstanțialul de loc). Astfel, în structura derivată, gerunziul ocupă poziția de predicativ suplimentar, dependent de verbul predicat (*vede*) și raportat semantic la nominalul avansat (fostul său subiect).

În (b), structura de bază cuprinde două propoziții principale cu același subiect. Prin reorganizarea structurii, subiectul redundant din a doua propoziție este eliminat; sunt eliminate, de asemenea, conjuncția coordonatoare (*și*) și operatorul copulativ *a fi* (*este*), însă se păstrează determinarea prepozițională. Adjectivul *atentă*, fostul nume predicativ, ajunge în poziția predicativului suplimentar în structura derivată / reorganizată.

> Reorganizarea, amalgamarea structurii bipropoziționale nu este efectuată conștient și voluntar de vorbitori. Ea reprezintă un model explicativ, teoretic, la nivelul interpretării gramaticale a structurilor cu predicativ suplimentar.

1.2. Caracterizare semantică

În toate construcțiile cu predicativ suplimentar, nominalul la care se raportează semantic predicativul a fost avansat din poziția de subiect al propoziției

de bază într-o poziție sintactică dependentă de verbul regent, în structura derivată. Această amalgamare face ca structura să aibă un caracter ternar; ambele predicații sunt importante din punct de vedere informațional, dar una este principală, deoarece este predicat al enunțării (cel care conferă autonomie enunțiativă întregului enunț, vezi **Predicatul, 1.1.3**), iar cealaltă este suplimentară – un predicat semantico-sintactic lipsit de autonomie enunțiativă, care completează informația referitoare la același nominal. Dubla predicație este trăsătura care deosebește construcțiile cu predicativ suplimentar de alte construcții ternare derivate (cum ar fi unele construcții cu elemente circumstanțiale, vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 2.2**), în care se păstrează un component dintr-o structură de bază, dar nu predicația semantico-sintactică.

La semantica predicativului suplimentar contribuie, pe lângă semantica proprie a componentului din poziția respectivă, și semantica celorlalte două elemente din structură, nominalul și verbul regent. Tipologia diversă a construcțiilor cu predicativ suplimentar face ca valorile semantice ale predicativului suplimentar să fie foarte diverse: calificativă, categorizantă, de identificare, posesivă, partitivă, circumstanțială de diverse tipuri (vezi **Predicativul suplimentar, 1.2**).

2. TIPOLOGIA CONSTRUCȚIILOR CU PREDICATIV SUPLIMENTAR

2.1. Caracteristici comune și trăsături diferențiatoare

Poziția de predicativ suplimentar cunoaște realizări foarte diverse care cuprind, pe lângă toate realizările posibile ale clasei numelui predicativ (vezi **Numele predicativ**), și forme verbale gerunziale. Diversitatea, eterogenitatea clasei de realizări posibile ale poziției de predicativ suplimentar (substantive nearticulate sau însoțite de articol, pronume, numerale, grupuri prepoziționale, adjective, adverbe, toate tipurile de forme verbale nepersonale, interjecții, propoziții conjuncționale sau relative, vezi **Predicativul suplimentar**, 2) se datorește istoriilor derivative variate ale construcțiilor cu predicativ suplimentar.

Din punctul de vedere al tipului de predicat din propoziția de bază și al operațiilor sintactice implicate în derivare, se pot distinge două tipuri mari de construcții:

(a) construcții obținute prin înlăturarea verbului *a fi*, aflat în diverse ipostaze sintactice în structura de bază: ***verb*** cu sens existențial, urmat de determinări circumstanțiale (locative, temporale etc.); acestea din urmă ajung în poziția de predicativ suplimentar în structura derivată (*Știam că ești la Ploiești până mâine.* > *Te știam la Ploiești până mâine.*); ***operator copulativ***, numele predicativ aflându-se în poziția de predicativ suplimentar în structura derivată (*Copiii aleargă și sunt roșii la față.* > *Copiii aleargă roșii la față.*); ***operator pasiv***, participiul ocupând poziția de predicativ suplimentar (*Maria știe că este admirată de colegi.* > *Maria se știe admirată de colegi.*).

(b) construcții obținute din structuri cu alte verbe decât *a fi*; prin înlăturarea morfemelor predicativității, verbele respective trec la o formă verbală nepersonală, cel mai frecvent gerunziul, rar infinitivul (după verbul *a face* cu sens cauzativ, dar

şi în această situaţie se preferă conjunctivul): *Mă ascultă şi zâmbeşte.* > *Mă ascultă zâmbind.*, *A făcut ca el să rămână.* > *L-a făcut a rămâne / să rămână.*

Singura operaţie sintactică având caracter obligatoriu, indiferent de tipul de construcţie, este avansarea subiectului propoziţiei reduse într-o poziţie sintactică din regentă. Este singura operaţie care are loc în cazul anumitor construcţii în care poziţia PS se realizează propoziţional (*El vede că eu plec.* > *El mă vede că plec.*). Dacă se înlătură morfemele predicativităţii, se înlătură şi elementul introductiv. Verbul *a fi* (vezi *supra*, a) se poate păstra la o formă nepersonală, infinitiv sau gerunziu (în construcţii considerate „intermediare" între structura bipropoziţională şi cea în care verbul este înlăturat cu totul): *Îl bănuiau **a fi** un escroc.*, *L-au apreciat ca **fiind** unul dintre cei mai promiţători scriitori din generaţia lui.* În structura cu gerunziul verbului *a fi* apare, în mod obligatoriu, şi prepoziţia *ca*, dacă predicativul suplimentar se raportează la complementul direct (nu şi când se raportează la subiect).

Verbul din prima propoziţie, care este regentul noii poziţii sintactice, poate suferi modificări: apariţia unui clitic reflexiv în anumite tipuri de structuri (*Ion a văzut că este nevoit să plece.* > *Ion **s-a văzut** nevoit să plece.*), personalizarea unui verb impersonal (*S-a dovedit că emisiunile sunt interesante.* > *Emisiunile **s-au dovedit** interesante.*).

2.2. Istoria derivativă a construcţiilor cu predicativ suplimentar (nonpropoziţional)

Propoziţia care urmează a fi redusă poate fi o principală, o subordonată completivă, subiectivă, circumstanţială sau atributivă.

Pentru simplificarea descrierii, vor fi descrise structuri de bază cu două propoziţii: P1 – propoziţia care conţine verbul regent, iar P2 – propoziţia care este redusă. De fapt, în structura de bază pot fi mai multe propoziţii care urmează a fi reduse, în structura de suprafaţă apărând mai multe predicative suplimentare.

2.2.1. Unele construcţii cu predicativ suplimentar sunt obţinute prin condensarea a două *propoziţii principale*, de obicei coordonate copulativ. Cele două propoziţii au subiecte coreferenţiale. Prin transformări succesive, se suprimă conjuncţia coordonatoare, subiectul şi verbul *a fi* din P2 (dacă este cazul) sau morfemele predicativităţii, iar determinantul lui *a fi* sau gerunziul ajunge să ocupe poziţia de predicativ suplimentar:

*Fata venea **veselă**.* < *Fata venea şi fata era veselă.*;

*Ion cântă **cu ochii închişi**.* < *Ion cântă şi Ion este cu ochii închişi.*;

*Ea s-a întors **prima**.* < *Ea s-a întors şi ea a fost prima.*;

*Pompierii au ieşit **toţi** (**patru**) (**înecaţi** de fum).* < *Pompierii au ieşit şi pompierii erau toţi (şi pompierii erau patru) (şi pompierii erau înecaţi de fum).*;

*Maria iese **urmărită** de privirile noastre.* < *Maria iese şi Maria este urmărită de privirile noastre.*;

*Maria ne pofteşte în casa ei **zâmbind**.* < *Maria ne pofteşte în casa ei şi (Maria) zâmbeşte.*;

*Ion ne priveşte **mirându-se** de bucuria noastră.* < *Ion ne priveşte şi (Ion) se miră de bucuria noastră.*

În construcțiile de acest tip, în care predicativul este exprimat prin numeralul *prima*, respectiv pronumele nedefinit *toți*, iar verbul regent este la persoana a III-a, lexicalizarea subiectului este necesară pentru ca elementele *prima* și *toți* să fie interpretate ca predicative suplimentare. Dacă subiectul nu este lexicalizat, construcțiile sunt ambigue, elementele respective putând fi interpretate fie ca subiect (postpus verbului), fie ca predicative suplimentare.

Dacă se păstrează verbul *a fi* în acest tip de construcții, el nu poate avea decât formă gerunzială (nu și infinitivală): *Maria iese, **urmărită fiind** de privirile noastre.* (virgula marchează o pauză, predicativul suplimentar de acest tip fiind izolat).

Mai rar, se întâlnesc și enunțuri cu predicative suplimentare provenite din construcții în care cele două propoziții principale sunt coordonate adversativ. În această situație, conjuncția coordonatoare se poate păstra: *Deși întârziasem o jumătate de oră, Maria mă aștepta, supărată **însă** că nu venisem mai devreme.* (< [...] *Maria mă aștepta, **însă** (Maria) era supărată că nu venisem mai devreme.*)

2.2.2. P2 este o *completivă directă*, subordonată propoziției P1. În urma amalgamării celor două propoziții, subiectul din P2 este avansat în poziția complementului direct al verbului regent. În cazul în care subiectele celor două propoziții din structura de bază sunt coreferențiale, avansarea subiectului din subordonată în poziția complementului direct în regentă are ca efect reflexivizarea verbului regent.

În funcție de componența propoziției care a fost redusă, predicativul suplimentar din aceste structuri poate fi numele predicativ din structura de bază, participiul sau determinările cu sens circumstanțial ale existențialului *a fi* ori alt verb predicativ lipsit de morfemele de predicativitate (la gerunziu sau la infinitiv). El se subordonează verbului regent (din P1) și se raportează la complementul direct din structura derivată (cu care se și acordă, dacă este exprimat prin adjectiv):

*Mi-l amintesc pe Ion **în liceu / cu părul lung**. < Îmi amintesc cum era Ion în liceu / cu părul lung.*;

*El mă credea **la mare**. < El credea că (eu) sunt la mare.*;

*Vârsta ne face **mai înțelepți**. < Vârsta face ca noi să fim mai înțelepți.*;

*P. G. a murit în 1949, când, văzându-se **încolțit** de securiști, și-a detonat* [...] *o grenadă sub inima dârză.* (AC, 2005) < [...] *văzând că este încolțit de securiști* [...];

*Iată-te **mai frumoasă** ca oricând! < Iată că (tu) ești mai frumoasă ca oricând!*;

*Îl știam pe Ion **lucrând** la minister. < Știam că Ion lucrează la minister.*;

*Eu le-am văzut **împreună**. < Eu am văzut că ele erau împreună.*

2.2.3. P2 este o propoziție *subiectivă*, cu verbul la modul conjunctiv, forma pasivă (perifrastică) și introdusă prin conjuncția *(ca) să*. Predicatul regentei este un verb impersonal, reflexiv sau nereflexiv. Subiectul din subordonată este avansat în poziția în regentă. Se poate realiza acordul în număr dintre subiect și verbul-predicat din regentă, acesta pierzându-și caracterul impersonal:

*Bibliografiile se cuvin **parcurse**. < Se cuvine ca bibliografiile să fie parcurse.*;

*Voi meritați **premiați** pentru această invenție. < Merita ca voi să fiți premiați pentru această invenție.*;

*Bijuteriile s-au dovedit **furate**. < S-a dovedit că bijuteriile sunt furate.*;

*Casa trebuie **terminată** până la toamnă.* < *Trebuie să fie terminată casa până la toamnă.*

Unele construcții sunt posibile, dar nerecomandabile. Pentru unele verbe, realizarea acordului este obligatorie (**Voi **merita** lăudate pentru decorarea sălii.*). Pentru altele, acordul nu se face decât la persoana a III-a în limba literară. Unele construcții cu acord aparțin limbajului popular și colocvial, familiar, fiind la limita acceptabilității normei literare actuale:

*Voi **trebuiați** promovate pentru merite deosebite.*;

*M-**am nimerit** acolo.* (< *S-a nimerit ca eu să fiu acolo.*);

*M-**am întâmplat** acolo.* (< *S-a întâmplat ca eu să fiu acolo.*).

Pentru unele verbe impersonale din propoziția regentă, contragerea de acest tip este posibilă numai dacă predicatul din propoziția subiectivă este la persoana a III-a (singular sau plural):

Se cuvine ca eu să fiu lăudat. > **Eu mă cuvin lăudat.*, **Eu se cuvine lăudat.*;

Trebuie ca tu să fii acceptată de toți. > **Tu trebuie acceptată de toți.*

Dacă se amalgamează structuri bipropoziționale de acest tip, cea de-a doua propoziție își păstrează verbul cu morfemele predicativității: *Premianții se cuvine **să fie lăudați**.*, *Tu trebuie **să fii acceptată de toți**.* Având în vedere că structura nu se amalgamează (subiectul avansat nu se acordă cu verbul din regentă), propoziția a doua este tot o subiectivă (ca în structurile fără avansare, de tipul *Se cuvine ca eu să fiu lăudat.*).

În unele enunțuri, operația de avansare a subiectului din subordonata subiectivă în regentă aparent nu are loc, el rămânând *in situ*, în propoziția redusă: *Trebuiau citite toate **cărțile**.*, *Trebuie dezvoltat acest **capitol**.* (< *Trebuia să fie citite toate cărțile.*, respectiv *Trebuie să fie dezvoltat acest capitol.*). De fapt, realizarea acordului în număr între verb și nominalul subiect (ex. între *trebuiau* și *cărțile*) arată că subiectul a avansat ierarhic până în poziția de subiect al verbului (inițial) impersonal, însă topica sa nu reflectă această ierahie. Participiile *citite* și *dezvoltat* sunt predicative suplimentare, fiind dublu dependente: de verbul *a trebui*, care se personalizează, și de subiectul postpus, dependența de acesta manifestându-se prin acordul în gen și număr. Subiectul din aceste structuri cu participiu (*cărțile, capitol*) este complementul direct al verbului la diateza activă (în structura de bază): *Trebuia* [ca voi / cineva etc.] *să citiți / citescă toate cărțile.*, *Trebuie ca tu să dezvolți acest capitol.* Structuri similare sunt cele cu verbul *a merita*: *Meritau citite cărțile din biblioteca bunicilor mei.*

> Și verbele intranzitive (al căror participiu nu se adjectivizează) apar în construcții impersonale cu *a trebui* și *a merita*, fără subiect, în contexte în care informația de persoană și număr poate fi omisă, fiind considerată nerelevantă sau recuperabilă din context: *Trebuie **înotat** până la km 22.*, *Merită **mers** până la capăt.*, *Merită **vorbit** la decanat pentru bursă.* (vezi **Subiectul, 2.2.1.d**). Forma verbală nepersonală care urmează verbului impersonal este fie un supin, fie un participiu (nepasiv, întrucât verbul este intranzitiv, și unul neadjectival) și se află în poziția de subiect al verbului impersonal.

2.2.4. P2 este o *completivă secundară*, iar predicatul acestei propoziții cuprinde verbul *a fi*. Subiectul din P2 este coreferențial cu un complement direct

din P1. Condensarea presupune suprimarea verbului *a fi*, subordonatul acestuia ajungând în poziţia predicativului suplimentar. Subiectul redundant din P2 este, de asemenea, suprimat:

Bunicii l-au învăţat ***respectuos****. < Părinţii l-au învăţat (ca el) să fie respectuos.*;

Ei l-au obişnuit ***modest****. < Ei l-au obişnuit să fie modest.*;

Părinţii l-au învăţat ***cu bani*** *la discreţie. < Părinţii l-au învăţat să fie cu bani la discreţie.*

2.2.5. P2 este o *completivă prepoziţională*, cu verbul *a fi* (eliminat în structura derivată) sau cu alt verb (care are formă de gerunziu în structura derivată). Subiectul acestei propoziţii este avansat în poziţia de complement prepoziţional în structura derivată (cu prepoziţia impusă de verbul regent):

Mă gândesc la Maria ***singură*** *printre străini. < Mă gândesc că Maria este singură printre străini.*;

M-am pomenit cu el ***bătând*** *la uşă. < M-am pomenit că el bate la uşă.*

2.2.6. P2 este o *circumstanţială temporală*, cu verbul *a fi* sau cu alt verb-predicat. Subiectul din circumstanţiala temporală este eliminat, dacă este coreferenţial cu subiectul din regentă, sau este avansat în poziţia complementului direct în propoziţia regentă. Sunt suprimate adverbul relativ introductiv şi verbul *a fi* (dacă este cazul). Alte verbe-predicat trec la forma nepersonală de gerunziu:

M-am măritat ***tânără****. < M-am măritat când eram tânără.*;

Puii de balenă îi studiază ***mici****. < Studiază puii de balenă când sunt mici.*;

Dar, vezi, tu ***prunc*** *pe-acela l-ai putut cunoaşte. / Isusul meu nu-i cel adevărat, / Şi eu nu-l pot nici duce, nici cunoaşte.* (T. Arghezi, *Sarcină sacră*) < „Tu l-ai putut cunoaşte pe acela când era prunc.";

L-am admirat ***jucând*** *în piesele de la Teatrul Mic. < L-am admirat când juca în piesele de la Teatrul Mic.*

Predicativul suplimentar poate fi precedat de prepoziţia *de*, care se păstrează din structura de bază: *M-am măritat de tânără. < M-am măritat de când eram tânără.* În acest caz, păstrarea copulativului *a fi* la modul gerunziu nu mai este posibilă: **M-am măritat de tânără fiind.* (vs *M-am măritat tânără fiind.*).

În general, adjectivele care apar în poziţia predicativului suplimentar în construcţii de acest tip includ în sensul lor o trăsătură temporală, ceea ce permite încadrarea lor la structurile având la bază subordonate temporale. Înlocuirea adjectivului cu altul care nu conţine în matricea sa semantică o trăsătură temporală duce la schimbarea interpretării construcţiei: enunţul *S-a măritat blondă.* este interpretat preferenţial ca având la bază două propoziţii principale: *S-a măritat şi era blondă.* (însă ar putea fi interpretat şi ca provenind dintr-o structură cu subordonată temporală: *S-a măritat pe când era blondă.*).

2.2.7. P2 este o *circumstanţială cauzală* cu subiect coreferenţial cu cel din regentă, cu verbul *a fi* sau cu un alt verb. Sunt suprimate subiectul redundant, conjuncţia subordonatoare şi verbul *a fi* (dacă e cazul). Alte verbe-predicat se transformă în forme nepersonale, gerunziale:

Manuscrisul a dispărut ***ars*** *într-un incendiu. < Manuscrisul a dispărut fiindcă (manuscrisul) a fost ars într-un incendiu.*;

A plecat, ***enervată*** *de prezenţa lui. < A plecat, fiindcă era enervată de prezenţa lui.*;

Ea a murit ***bolnavă*** *de cancer. < Ea a murit fiindcă / deoarece / din cauză că (ea) era bolnavă de cancer.*

2.2.8. P2 este o *circumstanțială concesivă* cu subiect coreferențial cu cel din regentă, cu verbul *a fi* sau cu un alt verb. Sunt suprimate verbul *a fi* (dacă este cazul), subiectul redundant și conjuncția subordonatoare. Alte verbe-predicat se transformă în forme nepersonale, gerunziale:

A supraviețuit ***bolnavă*** *de cancer până la 90 de ani. < A supraviețuit, deși era bolnavă de cancer, până la 90 de ani.*;

A trăit până la 100 de ani ***fumând*** *un pachet de țigări pe zi. < A trăit până la 100 de ani deși fuma un pachet pe zi.*

2.2.9. P2 este o *circumstanțială finală*, cu predicat nominal. Subiectul este coreferențial fie cu subiectul din regentă (și în acest caz, este eliminat), fie cu complementul direct din regentă. Sunt suprimate verbul *a fi* și elementele introductive ale propoziției. Predicativul suplimentar poate fi precedat de prepozițiile *ca* sau *drept* ori de locuțiunea prepozițională *în calitate de*:

Organizatorii l-au invitat pe Ion (ca) ***președinte*** *al juriului la festivalul de teatru. < Organizatorii l-au invitat pe Ion să fie președinte al juriului la festivalul de teatru.*;

Au vopsit casele ***verzi****. < Au vopsit casele să fie verzi.*

2.2.10. P2 este o *subordonată atributivă*, cu subiect coreferențial cu un complement direct al regentei. Predicatul său poate cuprinde verbul *a fi* sau un alt verb. Sunt suprimate verbul *a fi* (când este cazul) și elementul relativ, iar alte verbe-predicat trec la o formă nepersonală, de gerunziu. În enunțurile în care predicativul suplimentar indică o calitate, apare o prepoziție (sau o locuțiune prepozițională) a calității:

Legumele le mănâncă ***fierte****. < Mănâncă legumele care legume sunt fierte.*;

Ceaiul îl bea ***cu lapte****. < Bea ceaiul care ceai este cu lapte.*;

Îl are ***apărând*** *poarta pe Ionescu, iar* ***ca mijlocaș*** *pe Popescu. < Îl are pe Ionescu care apără poarta și îl are pe Popescu care este mijlocaș.*;

O are ***(drept) directoare*** *pe Maria. < O are pe Maria care este directoare.*;

Hainele le are ***noi****. < Are hainele care haine sunt noi.*;

Ambele partide își au liderii ***implicați*** *în campania electorală.* (TV, 2004).

După cum se vede în exemplele anterioare, verbul *a avea* este frecvent întrebuințat în acest tipar, construit cu predicative suplimentare realizate prin substantive (cu sau fără prepoziții ale calității), forme verbale gerunziale, adjective propriu-zise, adverbe, numerale, pronume:

Hainele le avea ***grămadă*** *pe pat.*;

Romanele lui Rebreanu le avea ***toate / amândouă / câte două*** *pe raft.*;

Aveam bărbia ***vânătă*** *și mă dureau coatele și genunchii.* (M. Preda, *Viața ca o pradă*).

Un subtip al acestui predicativ suplimentar este reprezentat de participiile unor verbe tranzitive:

Avem ***finisate*** *șase apartamente.*;

Avem ***începute*** *trei noi biserici în centrul orașului.*;

Și cum ajunge la fântână, scoate mai întâi furca, de unde o avea ***strânsă****, și apoi se pune jos să se odihnească.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

Gropile astea de lup [...] *în fund aveau* ***bătut*** *câte un mic țăruș, ascuțit apoi ca o țeapă în sus.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

Aveți ***raportate*** *pagube sau victime?* (TV, 2004).

Toate aceste construcții provin din structuri de bază cu subordonate atributive: *Avem șase apartamente care apartamente sunt finisate.*, *Avem trei noi biserici care biserici sunt începute în centrul orașului.* etc.

2.3. Istoria derivativă a construcțiilor cu propoziție predicativă suplimentară

Propozițiile predicative suplimentare provin, în general, din structuri de bază asemănătoare cu cele de mai sus (vezi *supra*, **2.2**). Structura de bază, care poate fi bipropozițională sau tripropozițională, este reorganizată și amalgamată, însă într-o măsură mai mică decât atunci când predicativul se realizează nonpropozițional. Fenomenul sintactic care face ca structura să se amalgameze într-o construcție ternară este avansarea subiectului subordonatei predicative suplimentare într-o poziție sintactică subordonată verbului din propoziția regentă. Morfemele predicativității nu sunt eliminate, nici elementul introductiv. Astfel, construcțiile cu predicativă suplimentară reprezintă situații de anticipare a unui actant, de împletire a subordonatei cu regenta (imbricare). Unele dintre ele au un caracter colocvial, fiind simțite ca „ușor anacolutice".

2.3.1. Propozițiile predicative suplimentare pot proveni din structuri tripropoziționale de bază: *propoziție principală* + *propoziție principală* (cu operatorul copulativ *a fi*) + *propoziție predicativă*. Propoziția predicativă suplimentară este obținută prin reducerea structurii bipropoziționale formate dintr-o propoziție principală cu operatorul copulativ *a fi* și o propoziție predicativă în poziția numelui predicativ. Această predicativă va ajunge în poziția predicativului suplimentar din structura reorganizată, subordonată verbului din prima propoziție principală:

Cartea a fost returnată ***cum a fost împrumutată.*** < *Cartea a fost returnată și era cum a fost împrumutată.*

Reorganizarea duce la suprimarea celei de-a doua propoziții principale aproape în întregime (cu excepția subordonatei predicative), deoarece conjuncția și verbul *a fi* se pot suprima fără pierderi semantice, iar subiectul este redundant, deci omisibil. Elementul introductiv al propoziției predicative suplimentare este același ca al propoziției predicative din structura de bază, adverbul relativ *cum*, care ocupă, în subordonata pe care o introduce, poziția de predicativ suplimentar:

Copilul s-a născut ***cum și-l doreau ei.*** < *Copilul s-a născut și copilul era (așa) cum și-l doreau ei.*

Dacă subordonata predicativă este precedată de adverbul *așa*, ea stabilește o relație de tip apozițional cu adverbul *așa*:

Am luat un soldat care știa drumul peste culme și am pornit-o ***așa cum mă găseam.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

Mănușile erau încă pe pat, ***așa cum le lăsase.*** (M. Eliade, *Noaptea de sânziene*).

Prezența adverbului *așa* este facultativă, el având doar rolul de anticipare a propoziției subordonate introduse prin *cum* (*Am pornit-o cum mă găseam.*).

2.3.2. Propozițiile predicative suplimentare pot proveni din structuri tripropoziționale, având structura *propoziție principală* + *propoziție atributivă* (cu operatorul copulativ *a fi*) + *propoziție predicativă*. Propoziția predicativă din structura de bază ajunge în poziția predicativului suplimentar, în urma unor reorganizări sintactice care constau în suprimarea nominalului redundant din subordonata atributivă, suprimarea verbului copulativ *a fi* din atributivă și suprimarea pronumelui relativ. Prin urmare, cu excepția subordonatei predicative, propoziția atributivă este eliminată (cf. *supra*, **2.3.1**):

El mi-a înapoiat mașina ***cum a luat-o.*** < *El mi-a înapoiat mașina care mașină este cum a luat-o.*

În acest tip de construcții, atributiva de bază este introdusă printr-un pronume relativ (*care*), iar predicativa suplimentară este introdusă prin adverbul relativ *cum*.

> Propoziția introdusă prin adverbul *cum* poate fi precedată de adverbul *așa*. În acest caz, poziția de predicativ suplimentar este ocupată de adverbul *așa*, iar propoziția respectivă reprezintă o extensie apozițională a acestuia (*El mi-a înapoiat mașina așa cum a luat-o.*).

Spre deosebire de construcțiile cu predicativă suplimentară având la bază o completivă directă, complementul direct din propoziția regentă nu este avansat din subordonată, el fiind o complinire a verbului regent încă din structura de bază.

2.3.3. Propoziția predicativă suplimentară poate proveni dintr-o structură tripropozițională cu *completivă secundară / prepozițională* (*l-au obișnuit ceva / cu ceva*), acest tipar nefiind foarte productiv: propoziție principală + completivă secundară (cu operatorul copulativ *a fi*) + propoziție predicativă:

Părinții sunt cei care l-au obișnuit ***cum îl știi.*** < *Părinții sunt cei care l-au obișnuit să fie cum îl știi.*

2.3.4. Propozițiile predicative suplimentare provenite din structuri bipropoziționale cu *completivă directă* apar în urma unei reorganizări sintactice care constă în avansarea subiectului din subordonată în poziția complementului direct din regentă. Dacă subiectul subordonatei și cel al regentei sunt coreferențiale, avansarea subiectului în regentă are ca efect reflexivizarea verbului regent.

O văd ***cum plânge.***, *O văd* ***că plânge.*** < *Văd cum plânge (ea).*, *Văd că (ea) plânge.*;

Mă văd ***cât sunt de prost coafată.*** < *(Eu) văd cât sunt (eu) de prost coafată.*

În acest tipar de construcție se încadrează și unele predicative suplimentare construite cu verbe cauzative (*a face, a lăsa* etc., vezi **Construcțiile cauzativ-factitive, 2.1**):

Când soarele răsfrânt în furnir mă orbea, făcându-mă ***să văd pete mov,*** *mă-ntorceam cu fața la perete.* (M. Cărtărescu, *Orbitor. Aripa stângă*) < [...] *făcând (ca eu) să văd pete mov* [...];

Atunci, își lăsase ochii ***să alunece pe titlurile ediției speciale.*** (M. Eliade, *Noaptea de sânziene*) < [...] *lăsase ca ochii săi să alunece pe titlurile ediției speciale.* (În acest exemplu, amalgamarea structurii are ca efect și apariția cliticului reflexiv cu valoare posesivă *își*).

Acest tip de propoziţie predicativă suplimentară este introdusă prin conjuncţii subordonatoare (a), prin pronume sau adjective pronominale relative (b) şi prin adverbe relative (c), toate fiind păstrate din structura de bază:

(a) *Te cred **că** eşti derutat.* (< *Cred că tu eşti derutat.*);

*La fiece cuvânt, o şovăire / Te face **să** tresari şi-ai aştepta.* (T. Arghezi, *Frunze pierdute*);

*Nu-l scăpa din priviri ca să-l vadă **dacă**-i mincinos.*;

(b) *Îi ascultam **câte** pălăvrăgesc.*;

*Te cunosc **cine**-mi eşti.*;

*Au existat atacuri în presă, care se ştiu **din ce** parte vin.* (TV, 2004);

(c) *Ea l-a înţeles **cât** suferă.*;

*Aud câinii **cum** latră.*;

*Iubeşte-mă **cum** sunt.*;

*Mi te amintesc **când** veneai la mine.*;

*Te ştiu **unde** te-ai ascuns.*;

*I-am văzut pe camarazii mei **ce** sensibili sunt şi voi continua.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Pronumele sau adjectivul pronominal poate fi precedat de prepoziţii, cerute de semantica unui component din subordonată: *Nu-l vezi **în** ce hal e?* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*), *O ştiu eu **de** câte e în stare.*

Prezenţa complementului direct în propoziţia regentă, ca urmare a operaţiei de avansare, de anticipare, constituie un criteriu de distingere a propoziţiei predicative suplimentare de propoziţia completivă directă (un enunţ ca *O văd cum plânge.* nu poate fi interpretat altfel decât cu predicativă suplimentară, întrucât verbul nu poate avea două complemente directe, unul nominal şi unul propoziţional).

2.3.5. Propoziţiile predicative suplimentare obţinute din propoziţii de bază *subiective* sunt subordonate unui verb impersonal. Subiectul subiectivei este avansat în poziţia subiectului în propoziţia regentă, reprezentând regentul nominal al predicativei suplimentare. Verbul impersonal este intrinsec impersonal (a) sau pasiv impersonal (b).

(a) avansarea subiectului din subordonata subiectivă ca subiect al unui verb impersonal intrinsec are ca efect stabilirea unei relaţii de acord între subiectul ridicat şi verbul impersonal, care se personalizează.

*L-am cunoscut la Universitate, într-o împrejurare ce se cuvine **să fie povestită**.* (E. Lovinescu, *Memorii*) < *Se cuvine ca împrejurarea să fie povestită.*;

*Eu m-am nimerit **să plec** chiar înainte să se servească tortul.* < *S-a nimerit (ca eu) să plec chiar înainte să se servească tortul.*;

*Ea s-a întâmplat **să plece** chiar când veneam eu.* < *S-a întâmplat (ca ea) să plece chiar când veneam eu.*;

*Referatele trebuie **să fie trimise până mâine**.* < *Trebuie ca referatele să fie trimise până mâine.*

Pentru verbul *a se întâmpla*, exemplele cu acord au un grad redus de acceptabilitate (??*Ei s-au întâmplat să plece.*, ??*M-am întâmplat să plec.*); acordul verbului *a trebui* a intrat în uz la persoana a 6-a, dar este neadmis de normele literare pentru celelalte persoane (*Piesele **trebuiau să fie terminate până la ora opt***.; (neliterar) *Voi trebuiaţi să fiţi plătiţi.*).

Elementul introductiv al propoziţiei predicative suplimentare este o conjuncţie subordonatoare selectată de verbul regent, aceeaşi ca în structura de bază.

(b) verbul pasiv impersonal primeşte în structura de suprafaţă un subiect avansat din subordonata subiectivă din structura de bază, cu care se acordă, în unele situaţii:

După rezultatele copiilor se văd învăţătoarele ***ce pricepute sunt / că ştiu să predea / cum ştiu să-i educe / cât de pricepute sunt****.* < *După rezultatele copiilor se vede ce pricepute sunt învăţătoarele / că ştiu să predea învăţătoarele / cum ştiu învăţătoarele să-i educe / cât de pricepute sunt învăţătoarele.*;

Statisticile s-au dovedit ***că sunt revelatoare****.* < *S-a dovedit că statisticile sunt revelatoare.*

În construcţiile fără acord, propoziţia îşi păstrează funcţia de subordonată subiectivă: *Statisticile s-a dovedit* ***că sunt revelatoare****.* (vezi şi *supra*, **2.2.3**).

În enunţuri ca *Rezultatele se ştie* ***cine le-a falsificat****.* (< *Se ştie cine a falsificat rezultatele.*), *Toţi banii furaţi se bănuieşte* ***la ce au folosit****.* (< *Se bănuieşte la ce au folosit toţi banii furaţi.*), subiectul avansat nu se acordă cu verbul impersonal (construcţiile cu acord fiind negramaticale: **Rezultatele se ştiu cine le-a falsificat., *Toţi banii furaţi se bănuiesc la ce au folosit.*), dar acordul e mai acceptabil (însă nerecomandat) dacă predicativa suplimentară e introdusă prin adverb relativ: *Rezultatele se ştiu / se ştie cum s-au falsificat.*

Predicativele suplimentare de acest fel sunt fie conjuncţionale, fie relative, iar elementele introductive sunt selectate în funcţie de verbul regent sau de rolul lor în organizarea sintactică a subordonatei.

Spre deosebire de construcţiile cu propoziţii predicative suplimentare provenite din completive directe, elementul *se* din structurile de mai sus nu apare în urma avansării subiectului din subordonată în poziţia complementului direct din regentă, ci are o valoare impersonală (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 2.2**).

2.3.6. Structurile bipropoziţionale de bază cu o propoziţie *completivă prepoziţională* pot fi transformate în structuri cu propoziţii predicative suplimentare, prin avansarea subiectului din subordonată în poziţia complementului prepoziţional din regentă, cu prepoziţia impusă de verbul regent:

Mă uit la ea ***ce obosită e****.* < *Mă uit ce obosită e ea.*;

Mă gândesc la ei ***cât suferă*** < *Mă gândesc cât suferă ei.*;

Mă uit la urşi ***cum vin la geam*** *şi vorbesc cu ei.* (AC, 2004) < *Mă uit cum vin urşii la geam şi vorbesc cu ei.*;

Mi-e milă de el ***cum arată****.* < *Mi-e milă cum arată el.*;

Ne-am pomenit cu el ***că a venit la masă****.* < *Ne-am pomenit că el a venit la masă.*

Acest tip de predicativă suplimentară este introdusă atât prin conjuncţii, cât şi prin pronume şi adverbe relative, aceleaşi ca în structura bipropoziţională de bază.

> Unele propoziţii predicative suplimentare pot fi reduse (la predicativ suplimentar), prin eliminarea verbului *a fi*, a conjuncţiei şi a morfemelor predicativităţii: *O văd că plânge.* > *O văd plângând., Împrejurarea se cuvine să fie povestită.* > *Împrejurarea se cuvine povestită.*

Pentru descrierea celor două componente la care se raportează predicativul suplimentar, nominalul şi verbul regent, vezi **Predicativul suplimentar, 1.1**.

3. AMBIGUITĂȚI ȘI INTERPRETĂRI LITIGIOASE

Unele construcții cu predicativ suplimentar sunt interpretabile sub aspectul istoriei derivative (al modului de producere și al relațiilor de sinonimie în care intră). Lor li se pot atribui mai multe istorii derivative sau se pot raporta la două (sau mai multe) nominale.

3.1. Multe construcții cu verbe la gerunziu sunt ambigue sub raportul istoriei derivaționale sau al delimitării de alte poziții sintactice. În enunțurile în care verbul regent este tranzitiv, cu un complement direct lexicalizat și determinat de un verb la gerunziu, acesta din urmă poate fi interpretat ca raportându-se la subiect sau la complementul direct (*Am găsit-o **căutând** în cartea de telefon.*). Doar gerunziul raportat la complementul direct ocupă totdeauna poziția de predicativ suplimentar, derivat dintr-o structură cu o completivă directă (*I-am auzit **certându-se**.* < *Am auzit că ei se certau.*) sau circumstanțială temporală (*L-am cunoscut pe Ion **pregătindu**-și teza de doctorat.* < *L-am cunoscut pe Ion când își pregătea teza de doctorat.*).

În unele construcții, gerunziul care se raportează la subiect poate fi interpretat ca predicativ suplimentar, derivat dintr-o propoziție principală; alteori, însă, nu poate fi interpretat decât ca un circumstanțial. La dezambiguizarea construcției contribuie sensul verbului regent și sensul verbului la gerunziu: dacă acesta exprimă o caracteristică a nominalului subiect, el este un predicativ suplimentar (raportarea semantică la un nominal fiind una dintre caracteristicile definitorii ale poziției): *Am primit florile **zâmbind**.* (< *Am primit florile și am zâmbit.*). Dacă gerunziul exprimă o circumstanță în care se desfășoară acțiunea denumită de verbul regent, gerunziul se află în poziția unui circumstanțial (temporal, de mod etc.):

*Am cumpărat cărți vechi **călătorind** prin țară.*;

*Dar când ne apropiem de Bran, vedem cu spaimă că înspre noi înaintează, **plutind** larg, un vultur uriaș de foc.* (C. Petrescu, *Ultima noapte*).

Prin urmare, enunțul *Am văzut-o trecând strada.* poate fi interpretat ca derivat dintr-o structură cu o completivă directă, gerunziul ocupând poziția de predicativ suplimentar („Am văzut că ea trecea strada.") sau ca o structură cu un circumstanțial de timp („Am văzut-o în timp ce treceam strada".).

Structurile în care nominalul la care se raportează gerunziul este postpus acestuia (*Aud venind mașina.*) pot fi interpretate în două feluri: (a) verbul la gerunziu ocupă poziția de complement direct, iar nominalul postpus este subiectul său; (b) nominalul postpus gerunziului este un complement direct al verbului predicat, iar gerunziul este un predicativ suplimentar care se raportează semantic la nominalul complement direct.

Uneori, structurile cu topică diferită *Aud mașina venind.* și *Aud venind mașina.* sunt interpretate diferit, elementul care este cel mai apropiat de verbul-predicat (*aud*) fiind considerat complement direct. Construcțiile de acest tip devin mai transparente dacă nominalul postpus este un substantiv propriu, care întotdeauna necesită dublare și prezența prepoziției *pe* când are funcția de complement direct. Faptul că structurile similare cu substantiv propriu nu sunt posibile fără „mărcile" de complement direct (prepoziția *pe*, dublarea), arată că nominalele din astfel de structuri se află în poziția unui complement direct (**Văd venind Maria., *Văd Maria venind.,* dar *O văd venind pe Maria., O văd pe*

Maria venind.), chiar dacă topica sa nu reflectă întotdeauna această ierarhie sintactică. Structurile de tipul *Se vede venind Maria.* sunt aparente excepţii, nominalul postpus *Maria* fiind subiectul verbului impersonal *se vede*, iar gerunziul, un predicativ suplimentar.

Şi în alte tipuri de structuri gerunziul poate fi interpretat ca raportându-se la subiect sau la un alt nominal, cu funcţia de *complement prepoziţional* (structura *Mi-aduc aminte de el trecând prin Bucureşti.* poate fi derivată din [...] *când trec eu prin Bucureşti* sau din [...] *când trecea el prin Bucureşti*) sau *circumstanţial sociativ* (enunţul *Ioana s-a întors cu Maria tremurând din toate încheieturile.* poate fi derivat din *Ioana s-a întors cu Maria şi Ioana tremura din toate încheieturile.* sau din *Ioana s-a întors cu Maria care tremura din toate încheieturile.*).

3.2. Unele predicative suplimentare se pot raporta atât la subiect, cât şi la complementul direct: enunţul *Îmi pierdusem căţeluşa în parc şi, după două ore de căutări, am găsit-o* ***epuizată***. poate fi interpretat ca derivând din două propoziţii principale, predicativul suplimentar raportându-se la subiect (< *Am găsit-o şi eram epuizată.*) sau ca derivând dintr-o completivă directă, predicativul suplimentar raportându-se la complementul direct avansat din poziţia de subiect a subordonatei (< *Am găsit-o pe ea care era epuizată.*).

Enunţul *Am cunoscut-o pe Maria tânără.* este derivat dintr-o structură cu circumstanţială temporală, referitoare la subiect sau la complementul direct: *Am cunoscut-o pe Maria când eram tânără., Am cunoscut-o pe Maria când era tânără.*

3.3. Unele construcţii interpretate ca derivând din structuri conţinând o circumstanţială finală pot considerate ca derivate fie dintr-o subordonată atributivă, fie dintr-o propoziţie principală:

L-au trimis ***misionar*** *în India.* < *L-au trimis pe el ca el să fie misionar în India* sau < *L-au trimis în India pe el care este misionar. / Au trimis un misionar în India care misionar este el.*;

Ea a plecat ***asistentă*** *medicală în Germania.* < *Ea a plecat ca să fie asistentă medicală în Germania.* sau < *Ea a plecat în Germania şi ea era asistentă medicală.*

3.4. Unele construcţii cu predicativ suplimentar pot oscila între o interpretare simplu calificativă, derivată dintr-o propoziţie principală din structura de bază, şi diverse alte interpretări – temporală, concesivă –, provenite din structuri de bază cu circumstanţiale temporale, concesive etc.

A venit la serviciu bolnavă. (< [...] *şi era bolnavă,* [...] *când era bolnavă,* [...] *deşi era bolnavă*)

Pentru delimitarea construcţiilor cu predicativ suplimentar de construcţii cu alte poziţii sintactice, vezi **Predicativul suplimentar**, 5.

3.5. Unele grupări participiale şi gerunziale izolate, absolute, incidente, care reprezintă propoziţii reduse, ar putea fi interpretate şi ca predicative suplimentare. Unele dintre acestea sunt construite cu pronumele nedefinite *unul, altul,* acestea ocupând poziţia de subiect a propoziţiei reduse:

Bologa întâlneşte mai des militari, ***unii coborând, alţii urcând,*** *şi câteva căruţe trase de mârţoage prăpădite.* (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*);

Colegele mele au ieşit de la spectacol ***unele încântate, altele dezamăgite***.

CONSTRUCȚII COMPARATIVE

1. PRELIMINARII

Construcțiile comparative sunt structuri sintactice specializate pentru a exprima o comparație stabilită între două obiecte, calități, cantități, procese etc. Comparația dispune de tipare sintactice proprii (*Ana e tot atât de deşteaptă ca Maria.* / *Ana şi Maria sunt la fel de deştepte.*), dar se poate realiza şi prin formulări libere, în care conținutul specific este transmis prin mijloace preponderent lexicale (de exemplu: *Ana e deşteaptă şi Maria e la fel.*).

1.1. Comparația poate fi **calitativă** – stabilind o analogie între două obiecte, procese, situații sau proprietăți (*Casa e* ***ca o ciupercă.***; *A reuşit acum* ***tot aşa cum a reuşit şi în trecut.***) – şi **cantitativă** – realizând o evaluare a noțiunilor graduale prin raportare la un reper (*Casa e mare* ***cât un palat.***; *A reuşit mai bine* ***decât în trecut.***). Comparația cantitativă presupune noțiuni scalare, graduale (caracteristice pentru adjectiv şi adverb), cea calitativă implică noțiuni nonscalare (mai ales din sfera numelui şi a verbului).

Din punct de vedere semantic, comparația calitativă presupune două elemente esențiale – comparatul X şi comparantul (reperul) Y – , proprietatea (predicația) comună fiind adesea subînțeleasă, neexplicitată: *X este ca Y.* Comparația cantitativă explicitează şi proprietatea comună (*X este* ***mai lung*** *decât Y.*), precizând uneori şi diferența (*X este* **cu 2 cm** ***mai lung*** *decât Y.*).

În semantica tuturor construcțiilor comparative există un element comun (asemănarea) şi unul diferențiator (contrastul dintre două elemente).

Structuri sintactice foarte diferite separă **comparația de egalitate** (între obiecte şi noțiuni preponderent nonscalare, dar care pot fi şi de tip scalar) de **comparația de inegalitate** (bazată aproape în exclusivitate pe noțiuni scalare).

1.2. Construcțiile comparative cuprind complinири atât obligatorii, cât şi facultative. În genere sunt obligatorii complementele comparative ale adjectivului şi ale adverbului din structurile comparative de inegalitate (*un om mai gălăgios* ***decât o morişcă; Fuge mai repede decât gândul.***), vezi **Complementul comparativ;** în schimb, sunt facultative circumstanțialele de mod exprimând comparația de egalitate (*Plânge* ***cum plângi şi tu.***). Complementele adjectivului şi ale adverbului în construcții comparative de egalitate cu marcare explicită apar ca obligatorii (*Merele sunt* ***la fel*** *de scumpe* ***ca piersicile.***); în schimb, absența mărcilor de egalitate le face să pară facultative (*Merele sunt scumpe* ***ca piersicile.*** / *Merele sunt scumpe.*). Opoziția dintre cele două tipuri de compliniri se atenuează însă dacă ținem cont de faptul că mărcile gradului comparativ de egalitate pot fi interpretate ca elemente corelative ale complementului (care se pot grupa şi cu elementul introductiv al acestuia: *Merele sunt scumpe* ***la fel ca piersicile***., ca şi *Plânge* ***la fel cum plângi şi tu***).

1.3. Construcţiile comparative sunt de tip propoziţional, cele fără predicat putând fi considerate în cea mai mare parte eliptice. O bogată sinonimie sintactică apare între diversele grade de elipsă – *Casa e ca un palat. / Casa e mare ca un palat. / Casa e mare cum e un palat.* – şi explicitarea completă (destul de rară): *Casa e mare (tot) aşa cum e mare un palat.* Adesea elipsa înseamnă reducere la un singur element (cel diferenţiator): enunţul *Maria a dormit mai mult* ***decât ieri.*** se poate parafraza prin explicitarea elementelor subînţelese: *Maria a dormit* [azi] *mai mult* ***decât*** [a dormit] ***ieri.*** Reducerea înseamnă însă, cel puţin în cazul în care se păstrează subiectul propoziţiei comparative, o reorganizare sintactică: subiectului nominal (pronominal) i se atribuie cazul acuzativ, propoziţia comparativă devenind un grup sintactic cu rol de complement: *Maria a dormit mai mult* ***decât mine.***

Rămân oricum greu de interpretat situaţiile în care se păstrează mai multe componente sintactice ale propoziţiei comparative, iar reconstituirea elipsei nu mai este posibilă din cauza reorganizării sintactice (*Maria a dormit azi mai mult* ***decât mine ieri.***) sau a conectorului specializat, care nu acceptă un verb la mod predicativ (*Ion îşi apără cartea* **ca** ***un părinte copilul preferat.***).

1.4. Clasificarea sintactică a construcţiilor comparative se poate face după natura elementului regent, după funcţiile sintactice realizate sau după elementul introductiv.

Regentul celui de-al doilea termen al construcţiei comparative poate fi un adjectiv, un adverb, un verb, un nominal sau o propoziţie.

Construcţia comparativă se poate realiza prin funcţii sintactice diferite: circumstanţial de mod (*Merge* ***ca o maşină.***), nume predicativ (*E* ***ca o maşină.***), predicativ suplimentar (*O văd* ***ca pe o maşină.***), atribut (*un om* ***ca o maşină***), complement comparativ (*mai bun* ***decât o maşină***), inclusiv subtipul partitiv al acestuia din urmă (*cel mai bun* ***din clasă***).

1.5. Elementele care introduc cele mai frecvente construcţii comparative sunt: *ca, precum, cât, decât, cum.*

Elementele de relaţie *ca, precum, cât* şi *decât* sunt susceptibile de interpretări diferite. Tradiţional numite „adverbe de comparaţie", mai recent „semiadverbe", ele pot fi considerate şi prepoziţii, în măsura în care impun cazul acuzativ nominalului care ar îndeplini funcţia de subiect în propoziţia comparativă reconstituită: *E timid* ***ca tine.*** = *E timid / cum eşti timid tu.; E mai bun* ***decât mine.*** = *E mai bun decât sunt eu* [*bun*]. (vezi **I, Prepoziţia, 4.2**). Acuzativul poate fi distins de nominativ, în această poziţie, numai datorită formelor pronumelui personal de persoana I şi a II-a singular. Posibilitatea de a considera că aceste elemente de relaţie sunt conjuncţii (introducând întotdeauna propoziţii eliptice) e redusă, pentru că s-au produs unele specializări parţiale: doar *decât* realizează fără restricţii ambele funcţii, putând fi considerat ca reprezentând două unităţi diferite: *decât*$_1$ – prepoziţie (*E mai tânăr* ***decât*** *tine.*) şi *decât*$_2$ conjuncţie (*E mai tânăr* ***decât*** *eşti tu.*), vezi **I, Conjuncţia, 7.1**. Elementul *cât* funcţionează mai ales ca prepoziţie, urmată de nominal (*E mic* ***cât*** *tine.*), mai rar ca o conjuncţie, urmată de propoziţie (*E mic* ***cât*** *ar fi un purice.*). *Ca* este doar prepoziţie – *E la fel de tânăr* ***ca*** *tine.* vs **E la fel de tânăr* ***ca*** *eşti tu* – , corespondentul său la nivelul relaţiilor între propoziţii fiind *cum,* cu folosire exclusiv conjuncţională: *E la fel de tânăr* ***cum*** *eşti tu.* vs **E la fel de tânăr* ***cum*** *tine. Precum,* preponderent conjuncţional (*E tot atât de tânăr* ***precum*** *ai fost şi tu.*), se foloseşte în ultimul timp destul de mult şi cu grup

nominal, interpretabil ca elipsă (*E la fel de tânăr* ***precum*** [sunt] ***colegii lui***) şi chiar cu forme pronominale – *Păi dacă ar fi după oameni* ***precum tine,*** *nu ne-am mai integra deloc în UE.* (Internet) – care indică trecerea spre statutul de prepoziţie.

O altă categorie de elemente de relaţie comparative este alcătuită din *asemenea* (cu varianta *asemeni*) şi (mai rar) *aidoma*. Considerate adverbe, acestea au un comportament prepoziţional în construcţiile comparative de egalitate, introducând, ca reper al comparaţiei, un grup nominal cu centrul în dativ: *E timid,* ***asemenea ţie.****; Discută şi ei,* ***asemenea colegilor din celelalte grupe****.; El este* ***asemenea acelor substanţe chimice care, intrate într-un amestec, îi schimbă brusc şi determinant caracteristicile.*** (A. Blandiana, *Autoportret*); *Vitrinele devin* ***asemenea oglinzilor****.* (*ibid.*); *Cred că puţini compatrioţi au resimţit,* ***asemeni mie,*** *istoria ţării lor ca pe o dramă personală.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*); *E un om simpatic,* ***aidoma prietenilor lui****.; Polul informaţional al globului şi-a schimbat,* ***aidoma polului magnetic****, poziţia.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*).

> *Asemenea* (*asemeni*) şi *aidoma* urmate de grupuri nominale cu centrul în dativ sunt simţite în prezent ca uşor învechite, dar sunt folosite în stilul cult, solemn.

1.6. Construcţiile comparative (mai ales cele de egalitate) cuprind adesea mărci de emfatizare, plasate înaintea elementului de relaţie: *tocmai, chiar, la fel, exact* etc.: *E mic* ***exact cât un purice****.; Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Mircea cel Bătrân sunt nişte personaje,* ***la fel ca Făt-Frumos, Cozma Răcoare sau Greuceanu****.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*)

O focalizare suplimentară (adesea cu rol dezambiguizator, vezi *infra*, **3.2.1**) se realizează în comparaţia de egalitate prin semiadverbul *şi,* plasat după elementele de relaţie *ca, precum, cât,* care devin *ca şi, precum şi, cât şi*: *Preferinţă lipsită de risc* [...], *la fel de vinovată* ***ca şi*** *convingerea că noaptea, golite de oameni, chiar şi oraşele prezentului sunt frumoase.* (A. Blandiana, *Autoportret*). Aceste secvenţe pot fi considerate locuţiuni, care s-au specializat pentru anumite construcţii.

La fel urmat de *ca* formează tot o unitate de tip locuţiune, care şi-a dezvoltat o distribuţie specifică, în parte diferită de a lui *ca,* similară cu a lui *ca şi,* specializată pentru secvenţele izolate: ***La fel ca fratele lui,*** *e un om onest. /* ***Ca şi fratele lui****, e un om onest.* – vs ?***Ca fratele lui****, e un om onest.*

Elementele corelative (care marchează şi emfaza) sunt specifice tot construcţiilor comparative de egalitate: *tot atât, tot aşa, la fel, deopotrivă* etc

1.7. Comparaţia între calităţi (numită şi „comparaţie metalingvistică") presupune confruntarea gradelor diferite de prezenţă a două proprietăţi. Rezultatul confruntării poate fi constatarea inegalităţii sau a egalităţii. Structurile care exprimă inegalitatea sunt mai rare şi mai artificiale (probabil şi din pricina dificultăţii obiective de a compara calităţi cu repere diferite): *Crocodilul e mai mult lung decât lat,; Ana e mai bună decât e Maria frumoasă.*

Egalitatea este indicată de **complementul comparativ proporţional,** care conţine elementele corelative *pe cât... pe atât* şi se exprimă prin grupuri sintactice (adjectival, adverbial, prepoziţional) cu semantică gradabilă şi prin propoziţii cu predicaţie explicită a calităţilor gradabile: *un om* ***pe cât de bun la treabă****, pe atât de modest*; ***Pe cât e de bun la treabă****, pe atât e de modest.* Corelativele *cu cât... cu atât* stabilesc o comparaţie de egalitate (proporţională) între două adjective sau

adverbe aflate la gradul comparativ de inegalitate (*Îi place vinul* ***cu cât mai vechi,*** *cu atât mai bun.*, vezi **Complementul comparativ, 2.3**).

2. CONSTRUCȚIILE COMPARATIVE DE INEGALITATE

Construcțiile comparative care indică inegalitatea se realizează prin complementul comparativ care are ca regent un adjectiv sau un adverb la gradul comparativ de superioritate sau de inferioritate: *copac* **mai înalt** ***decât turnul;*** *om* **mai puțin gras** ***decât Ion;*** *Se mișcă* **mai încet** ***decât tine.*** (vezi **Complementul comparativ**).

Din punct de vedere semantic, comparativul de inegalitate, complinind o sintagmă explicit gradată, exprimă doar comparația cantitativă.

Complementul comparativ este reprezentat printr-o propoziție – *Așa înțeleasă, vindicația capătă un sens mai înalt* ***decât avea la resentimentarul Nietzsche.*** (G. Liiceanu, *Jurnalul*) – redusă frecvent la grupul sintactic care indică reperul ori elementul diferențiator al comparației: *Dansatorii și coregrafii s-au maturizat mai repede* ***decât publicul.*** (LAI, 2004); *Păcatele „strigătoare la cer" tind chiar, adesea, să se înscrie mai curând în sfera patologicului* ***decât în aceea a „vinii" morale obișnuite.*** (A. Pleșu, *Minima moralia*).

Elementele introductive sunt *decât* (caracteristic) și *ca*; mai rar *față de, în comparație cu.*

3. CONSTRUCȚIILE COMPARATIVE DE EGALITATE

Construcțiile comparative care indică egalitatea se realizează în mai multe situații, caracterizabile prin elementul lor regent: (a) adjectiv sau un adverb (la gradul comparativ de egalitate); (b) verb (necopulativ sau copulativ); (c) nominal.

3.1. Comparația de egalitate cu regent adjectival sau adverbial

În grupul adjectival și în grupul adverbial, comparația este predominant scalară, explicită sau implicită, și se realizează prin complement comparativ (vezi **Complementul comparativ**). Complementul are ca regent un adjectiv sau un adverb la gradul comparativ de egalitate, uneori marcat prin construcțiile specifice – *tot atât de... / tot așa de.. ./ la fel de...* –, dar adesea fără asemenea mărci. Mărcile comparative de egalitate sunt responsabile de caracterul obligatoriu al unui subtip de complement comparativ (*E la fel de dulce* ***ca mierea.****; Merge tot atât de încet* ***ca melcul.***), în vreme ce alt subtip este cel condiționat doar semantic (*E dulce* ***ca mierea.****; Merge încet* ***ca melcul.***).

Din punct de vedere semantic, comparația cu regent adjectival sau adverbial este în mod prototipic una cantitativă: o proprietate este comparabilă doar dacă este gradabilă. Există însă o diferență între comparația care explicitează cuantificarea – și pentru care elementul de relație preferat este *cât* (*mare* ***cât casa***) – și cea care stabilește doar o analogie sau raportare la un reper, elementul de relație tipic fiind *ca* (*isteț* ***ca un proverb***). Distincția depinde atât de semantica adjectivului sau a adverbului, cât și de cea a termenului comparant. Unele adjective (cu sens dimensional) permit cuantificarea prin *cât – mare / mic cât..., lung / scurt cât...* – ,

altele (cele mai multe) nu: **bun cât...*, **tare cât...* etc. Termenul comparant poate fi un prototip al calității, situație în care comparația intră clar în sfera cuantificării și atribuie valoare de superlativ – *alb ca zăpada, limpede ca ziua* – sau poate fi ambiguu, contextual: *alb ca untul* [= nu tocmai alb]; *bun ca Ion* [= foarte bun / relativ bun / deloc bun etc., în funcție de cunoștințele extralingvistice]. Când obiectul comparant este perfect individualizat – exprimat printr-un nume propriu sau un pronume cu rol deictic ori anaforic – comparația se îndepărtează de cuantificare: *Om ciudat* ***ca el*** *n-ai mai văzut.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

Complementul comparativ de egalitate se realizează propozițional – *Nu corespunde cu ei decât prin mijloace atât de imperfecte de comunicare,* ***cum e cuvântul.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*) – sau prin grupuri sintactice care indică reperul comparației: *Grecii n-au ieșit din disidența Olimpului lor și din politeism decât cu destinul, la fel de grosolan și pustiitor* ***ca zeul Kronos.*** (C. Noica, *Modelul*).

Elementele introductive sunt *ca, precum* și *cât* – pentru complementul exprimat prin grup sintactic nominal, prepozițional sau adverbial (*îngust cât un șanț / bun ca la Iași / bine precum ieri*) –, și *cum, precum* și *cât,* pentru complementul realizat propozițional (*îngust cât ar fi un șanț / bun cum era la Iași / bine precum a fost ieri*).

Complementul comparativ apare și antepus, în poziția de intensificator al adjectivului sau al adverbului: ***ca un șanț*** *de îngust,* ***cât tine*** *de inteligent; Merge* ***ca din pușcă*** *de iute.*

3.2. Comparația de egalitate cu regent verbal sau propozițional

Această comparație implică o relație complexă între două procese sau stări, în care există un element comun (de obicei implicit) și unul diferit (obligatoriu explicitat). Regentul poate fi nu doar verbul, ci grupul verbal sau chiar propoziția.

Acest tip de structuri comparative se realizează la nivel sintactic prin:

(a) nume predicative: *Casa asta este* ***ca o închisoare.****; Concursul este* ***cum e o loterie.****;*

(b) predicative suplimentare: *Am putea s-o imaginăm la fel de bine* ***ca pe un strat protector fără de care sufletul ajunge în contact direct cu luciditatea și se destramă.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

(c) circumstanțiale de mod comparative ale verbului – *Toți lucrează* ***ca tine.****; Toți lucrează* ***cum lucrezi și tu.*** – sau ale propoziției:

Ca peste tot în sud-est, *efortul intelectual al elitei, devenită politică sub presiunea evenimentelor și a realității de pe teren, era menit a induce și cimenta solidarități organizate.* („Secolul 20", 1997);

(d) atribute izolate: ***Ca și copilul,*** *omenirea vrea să fie dusă de mână* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

Elementele de relație sunt: *ca, precum, cât, cum* (cu specializările lor caracteristice în introducerea unor grupuri sau propoziții, vezi *supra*); adesea apar în structuri emfatizate: *la fel ca / la fel cu, tot așa ca; exact ca, tocmai ca, întocmai ca, ca și: Căci soarta noastră de oameni ai lunii* [...] *are,* ***ca și marea,*** *flux și reflux.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

Cu subordonare față de o propoziție, sunt destul de frecvente și locuțiunile *față de, în comparație cu: Mâncătorii de alte animale dau tipul superior, cel al ființei de pradă.* ***Față de ele,*** *bestia-om a dat în plus doar cultura, pare-se.* (C. Noica, *Modelul*).

3.2.1. Elementul diferit poate fi subiectul propoziției comparative, care devine un grup nominal cu centrul în acuzativ, caz cerut de prepoziția *ca*: *băiatul vorbește* ***ca un papagal; băiatul vorbește ca tine.*** În această situație nu se mai exprimă nici acțiunea (identică celei din regentă), nici modalitatea comună, propoziția fiind redusă la subiectul diferit, convertit în circumstanțial de mod:

Eticul intră și iese din lume, ***ca o respirare fără sfârșit.*** (A. Pleșu, *Minima moralia*);

Drumul propriu-zis rămâne în urma sa, ***ca un vehicul abandonat după atingerea țintei.*** (*ibid.*);

Legile prind corp și vorbesc ***ca niște ființe aievea.*** (*ibid.*).

Dependența de verb și focalizarea comparației asupra subiectului apropie aceste structuri de elementul predicativ suplimentar.

Comparația poate fi și izolată, antepusă: ***Ca și marea,*** *suntem stăpâniți de neprihănita și mândra noastră domniță luna.* (A. Pleșu, *Minima moralia*) și intercalată: *Masivitatea lui –* ***ca și aceea a întregii lumi*** *– se dovedește instabilă, inconsistentă, fugace.* (*ibid.*); *Lumea e –* ***ca și Falstaff*** *– dulce și amară, adevărată și falsă, vitează și lașă.* (*ibid.*). În asemenea situații, comparativul realizează de obicei poziția sintactică de atribut izolat.

Comparația verbelor prin *ca* poate avea două interpretări: elementul comun este fie modalitatea acțiunii, fie acțiunea: *Ana râde* ***ca Ion.*** (= Ana și Ion au același mod de a râde) / *Ana merge la Ploiești* ***ca și Ion.*** (= Ana și Ion îndeplinesc aceeași acțiune). Utilizarea mărcii de comparație focalizate *ca și* are rol dezambiguitor, excluzând intrepretarea care vizează modalitatea acțiunii și impunând ca element comun acțiunea însăși.

Predicatele nominale orientează clar interpretarea spre similitudinea calităților exprimate de numele predicativ (nu spre un „mod de desfășurare" al verbului copulativ): *Sfatul tău e* ***ca o consolare.***

3.2.2. Elementul diferit (comparat) poate fi complementul direct din grupul verbal regent: *Iubește-ți aproapele* ***ca pe tine însuți.***; *Ne-am obișnuit* [...] *să-l lăsăm la voia întâmplării,* ***ca pe o penumbră subînțeleasă.*** (A. Pleșu, *Minima moralia*).

În acest caz, *ca* precedă un grup nominal care are marca *pe* a complementului direct, în primul rând când aceasta e obligatorie (pronume, nume de persoană, nume de rudenie echivalent din punct de vedere funcțional cu un nume propriu, entități personale și puternic individualizate): *Îl iubește pe fratele lui.* / *Îl iubește pe Ion* ***ca pe fratele lui.*** Marca *pe* are funcție dezambiguizatoare, fiind de obicei prezentă chiar când nu este impusă de gradul de individualizare: *Răsfoiește o carte* / *Răsfoiește calendarul,* ***ca pe o carte.*** În asemenea construcții *pe* poate totuși lipsi, în limba vorbită, mai ales atunci când nu se pot confunda pozițiile de subiect și de complement direct: *Răsfoiește calendarul,* ***ca o carte.***

3.2.3. Elementul păstrat din propoziția redusă, în afara verbului subînțeles, poate avea și o altă funcție sintactică: complement indirect (grup nominal în dativ: *Îmi e frică și mie* ***ca oricărui om.***), complement prepozițional (*Vorbește* ***ca despre altcineva.***), diferite tipuri de circumstanțiale (realizate prin grup prepozițional sau adverbial: *Ion se plimbă prin grădină* ***ca printr-un parc.***; *Vin la fel de mulți oameni* ***ca ieri.*** etc.).

3.2.4. Mai multe poziții sintactice păstrate alcătuiesc o structură complexă, o propoziție redusă. Centrul verbal oferă mai multe posibilități de acumulare a

funcțiilor sintactice decât centrele adjectivale și adverbiale: *Băiatul vorbește* ***ca tine acum douăzeci de ani***.; *El le scrie prietenilor* ***ca noi dușmanilor***.; *Trebuie să credem,* ***ca altădată Laplace***, *într-o ecuație integrală a lumii.* (A. Pleșu, *Minima moralia*).

3.2.5. Construcția comparativă se poate realiza printr-o propoziție introdusă de conectorii *cum, precum, cât.* Cel mai des predicatul este identic cu verbul regentei – *Vorbește* ***cum vorbește un papagal***.; *Îl privesc* ***cum îl priveai tu atunci***. – sau este elementul modal al unei construcții imbricate eliptice (reducere a unui predicat complex): *Vorbește* ***cum poate***.

3.2.6. Comparația ireală (numită și ipotetică sau condițională) este introdusă de conectorii *ca și cum, ca și când, (de) parcă:*

Libertatea de a trăi ***ca și când ordinea n-ar exista*** *– nu e nimănui dată.* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

Etica e amenajarea lumii în vederea locuirii ei, e întemeierea unui spațiu în care sufletul să se poată simți ***ca și cum ar fi acasă***. (*ibid.*);

Îi tremura vocea ***de parcă era o actriță la întâiul pas pe scenă***. (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

3.2.7. Comparativa proporțională (progresivă) se stabilește între două procese, implicând o evaluare graduală a acestora: ***Cu cât doarme,*** *cu atât ar mai dormi.*; *De ce vorbește, de aceea se enervează.* Caracterizată de prezența corelativelor *cu cât... cu atât; pe cât... pe atât; de ce... de aceea, de ce... de ce...,* se deosebește de complementul comparativ proporțional (vezi *supra*, **1.7**; **Complementul comparativ, 2.3**) doar prin tipul de regent.

3.3. Comparația de egalitate cu regent nominal

În grupul nominal, comparația de egalitate se realizează printr-o structură comparativă care îndeplinește funcția de atribut.

Elementele de relație sunt aceleași – *ca, precum, cât, cum: un om* ***ca acela***; *un om* ***precum voi***; *un om* ***cât casa***; *un om* ***cum era acela***. În această construcție se folosesc destul de mult și adverbele cu rol de elemente de relație *asemenea* (*asemeni*) și *aidoma*, urmate de grup nominal în dativ: *un om asemenea* (*aidoma*) *nouă*.

Cel mai adesea, grupul sintactic comparativ care determină un nominal corespunde subiectului predicației comparate; e mai puțin frecventă reducerea la alt component al propoziției elidate: *o dezordine* ***ca la noi***. Se poate păstra și un determinativ al subiectului: *un ou* ***ca de ciocolată***. Când se păstrează un atribut în genitiv, poziția subiectului transpus în construcția comparativă este realizată de pronumele semiindependent *al*: *o rochie* ***ca a Mariei***.

4. ALTE CONSTRUCȚII COMPARATIVE

În categoria mai largă a comparației pur calitative intră și structurile care descriu identitatea sau nonidentitatea. Acestea se exprimă lexical, prin pronume, adjective sau adverbe demonstrative, dar impun și construcții sintactice asemănătoare cu cele ale comparației descrise până acum.

Comparaţia de identitate se realizează prin adjectivul de identitate *acelaşi,* care primeşte un complement introdus de prepoziţiile *ca* (*şi*) sau *cu:*

Vorbesc **aceeaşi** *limbă* ***ca a basileilor pe care-i reneagă.*** („Secolul 20", 1997);

Raportarea la realitatea externă operei nu se va mai face, aparent, cu **aceeaşi** *uşurinţă* ***ca şi în cazul literaturii clasice.*** (A. Blandiana, *Autoportret*).

Comparaţia de nonidentitate se realizează prin structuri cu adjective sau adverbe care au o semantică specifică, presupunând distingerea, de exemplu *diferit* sau *deosebit*, construite cu un complement prepoziţional: *I s-ar putea chiar atribui, din perspectivă europeană, un discurs* **diferit** *nu numai* ***faţă de măreţia sa trecută,*** *dar şi prin raport la rangul pe care i l-au rezervat câţiva moderni.* (C. Noica, *Modelul*); *La început eram mândră de condiţia mea* **deosebită** ***de a celorlalţi copii.*** (A. Blandiana, *Autoportret*). Frecvente sunt construcţiile cu pronumele şi adjectivul nehotărât *altul / alt* sau cu adverbul *altfel,* urmate de un complement introdus prin marca *decât* (*Tăria ei este şi ea* **alta** ***decât cea modelatoare de lege.***, C. Noica, *Modelul*).

CONSTRUCȚII CU PROPOZIȚII RELATIVE

1. ASPECTE DEFINITORII

Propozițiile relative sunt o specie de subordonate circumscrise după tipul de conectiv: pronume, adjectiv sau adverb relativ. Din această perspectivă, se opun propozițiilor conjuncționale (vezi **Construcții cu propoziții conjuncționale**). Conectivul relativ se deosebește de cel conjuncțional prin faptul că amalgamează două roluri sintactice: conector interpropozițional (*operator* al subordonării) și constituent cu *funcție sintactică* în propoziția subordonată.

Una dintre particularitățile relativelor românești este prezența obligatorie a conectivului relativ. Ocurența unor propoziții subordonate cu relativ nelexicalizat este rară în limba română și este supusă unor puternice constrângeri semantice (vezi *infra*, **3.3.1.1**), ex.: *Nu-i nimeni **Ø** să-l ajute., Va fi primul **Ø** să-i salute.*

1.1. Construcția relativă prototipică

O structură relativă prototipică este alcătuită așadar din trei componente: un *element relativ* care pune în legătură o poziție sintactică din subordonată (*categorie relativizată*) cu un centru sintagmatic dintr-o altă propoziție (termen regent al relativei și *antecedent* al relativului). Categoria relativizată reprezintă poziția sintactică pe care o „eliberează" relativul deplasat în poziția inițială a subordonatei: *Îți aduc eu* ***cartea***$_i$ [**pe care**$_i$ o citea (e_i) ea ieri]., ***Copilul***$_i$ [**care**$_i$ râde (e_i)] *este al ei.*

Simbolul ***e*** marchează poziția sintactică nerealizată fonetic de unde a fost deplasat relativul.

Indicele ***i*** marchează identitatea referențială dintre elementul relativ, categoria relativizată din subordonată și centrul din regentă (antecedentul propoziției relative) al cărui determinativ este întreaga propoziție relativă.

1.2. Construcția relativă cu antecedent nelexicalizat

În situațiile în care antecedentul din propoziția regentă este nelexicalizat, locul său fiind preluat de întreaga propoziție relativă, conectorul funcționează ca dublu substitut – al antecedentului și al categoriei relativizate: *Pleacă în vacanță* (e_i) [**cine**$_i$ termină lucrarea (e_i)].

Relativele din prima categorie (cf. *supra*, **1.1**) sunt *relative cu antecedent*, cele din a doua categorie, cu antecedent nelexicalizat, *relative fără antecedent* sau *relative libere* (vezi descrierea ambelor categorii, *infra*, **3.1**).

Diferența dintre cele două tipuri de propoziții relative poate fi descrisă și în termenii relației dintre regentul sintactic și antecedentul semantico-referențial (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 4.5**): în primul caz, regentul sintactic al relativei și antecedentul semantico-referențial al conectivului coincid, în cel de-al doilea caz, în absența antecedentului,

regentul relativei este un alt cuvânt din propoziția matrice (în exemplul de mai sus, verbul predicat *pleacă*).

Din perspectiva „intimității” legăturii sintactice cu propoziția regentă, se disting relative *integrate sintactic* și *relative izolate* (*periferice*) – vezi *infra*, **3.3**.

1.3. Propozițiile interogative indirecte parțiale

În tradiția gramaticală, în categoria propozițiilor relative sunt incluse și ***propozițiile interogative indirecte parțiale***, în virtutea faptului că, în vorbirea indirectă, cuvântul interogativ dobândește statut de marcă a subordonării, ca și elementul relativ din propozițiile relative neinterogative. Să se compare propoziția relativă neinterogativă de sub (a) cu relativa interogativă indirectă de sub (b), corespunzătoare propoziției interogative directe de sub (c):

(a) *Se îmbracă mai întâi* ***cine vine la petrecere***.

(b) *M-a întrebat* ***cine vine la petrecere***.

(c) ***Cine vine la petrecere?***

Inventarul conectorilor celor două tipuri de relative se suprapune parțial: cu excepția pronumelui relativ compus *ceea ce*, a relativului invariabil *de* (cu utilizare limitată stilistic) și a pronumelor / adjectivelor nehotărâte, toate pronumele / adverbele relative (*care, cine, ce, cât, unde, când, cum*) se utilizează atât în propozițiile relative neinterogative, cât și în cele interogative indirecte.

Interogativele indirecte au ca termen regent fie un verb de declarație / de incertitudine: *Ți-****a spus*** *ce vrea.* / ***Mă întreb*** *cu cine vine la petrecere.*, fie un substantiv / adjectiv înrudit semantic: *Mi-am pus* ***întrebarea*** *cine mai vine la petrecere.* / *Eram* ***curioasă*** *cine te-a căutat.* (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.3.1.2**).

1.4. Poziția propoziției relative în grupul nominal complex

În grupul nominal complex, propoziția relativă se află în poziție finală. Ea determină (alături de adjective, grupuri prepoziționale, propoziții conjuncționale) un antecedent nominal, reprezentând o extindere a grupului nominal minimal. De exemplu: (a) *această nouă vacanță a mea de vară* ***pe care o așteptasem atâta***, (b) *casa aceasta de la munte a tinerilor noștri prieteni* ***unde am petrecut atâtea clipe minunate***, (c) *un bilet de tren pentru clasa a doua* ***pe care îl cumpărase cu două zile înainte***. (*apud* Florea 1983).

Adjectivele care mai pot apărea după propoziția izolată nu aparțin grupului nominal, ex.: *Fata,* ***care îl știa bine****, supărată, îl certă.*

Afirmația privind topica postpusă se referă numai la relativele cu antecedent lexical, cele fără antecedent sunt reperabile și în poziție antepusă propoziției regente, de exemplu: (***Ceea***) ***ce mă bucură*** *este că ai terminat lucrarea la timp.*, ***Când termini lucrarea****, anunță-mă!*

Propozițiile relative se pot afla în această poziție pentru că, prin intermediul elementului relativ, asigură cea mai explicită marcare a statutului de determinativ: relativul este un termen anaforic care recuperează sub aspect referențial centrul nominal și face posibilă continuarea neîntreruptă a lanțului de determinări (vezi **Anafora, 5.2.2**). De obicei, antecedentul propoziției

relative este un termen plin referenţial, dar există şi situaţii în care acesta este la rândul lui un anaforic: *Îmi place **maşina**$_i$ aceasta, dar nu-mi place **cea**$_i$* **pe care$_i$ mi-ai arătat-o tu**.

O organizare specială sub aspectul ordinii constituenţilor prezintă construcţiile **relative scindate** de tipul: (a) *Cel **care m-a căutat** este Ion.* sau (b) *(**Ceea**) **ce mă bucură** este că am terminat lucrarea la timp.* Acestea sunt construcţii relative emfatice, având drept corespondent neemfatic structuri de tipul: (a') *M-a căutat Ion.* sau (b') *Mă bucur(ă) că am terminat lucrarea la timp.*

Fenomenul *scindării,* prin care iau naştere construcţiile relative de acest tip, este un fenomen gramatical complex, motivat pragmatic. Prin introducerea unui element relativ şi a unui verb copulativ, structura iniţială „se sparge" şi se reorganizează ca enunţ ecuativ: X = Y.

Din punct de vedere semantic, componentul aflat în poziţie de *topic* al enunţului rezultat este o variabilă însoţită de o relativă (tipul a) sau încorporată într-o relativă (tipul b) (vezi **Organizarea focală a enunţului, 5.3**). Prin reorganizarea enunţului, prima secvenţă devine şi *temă* a enunţului. Constituentul focalizat, asociat copulei, identifică variabila şi devine *remă.* (vezi **Organizarea tematică a enunţului, 2.1.3.4**).

Din punct de vedere sintactic, structurile rezultate de tip (a) sunt atributive relative cu antecedent pronume semiindependent (*cel / cea / cei / cele*) în acord gramatical cu constituentul pus în ecuaţie (asociat copulei). Structurile de tip (b) sunt mai dificil de interpretat. Sunt posibile două variante: fie relativa introdusă prin (*ceea*) *ce* este subiectivă, în virtutea poziţiei iniţiale şi a statutului de *temă,* iar subordonata conjuncţională este predicativă, fie relativa este predicativă, iar subordonata conjuncţională subiectivă, în virtutea faptului că informaţia de natură categorială se află în relativă, al doilea component al structurii vehiculând informaţie de identificare. În favoarea ultimei interpretări s-ar putea aduce şi argumentul acordului. Când componentul asociat copulei este un nominal la plural, verbul se acordă cu acesta: *(**Ceea**) **ce l-a deranjat*** **au fost** ***ţipetele** lor.*

1.5. Identificarea antecedentului

O dificultate a interpretării expresiilor anaforice este slaba „saturare semantică" a elementului anaforic. În cazuri de acest fel, identificarea antecedentului „corect" este dificilă. În cazul relativelor, când între centrul nominal şi relativă se află mai mulţi constituenţi care depind de acelaşi centru, sunt posibile unele interferenţe între referinţa centrului şi referinţa altor expresii referenţiale. De exemplu, în enunţul: *A pomenit de casa aceea de la munte a tinerilor noştri prieteni **de care mă leagă amintiri foarte plăcute**.*, antecedentul relativului poate fi atât grupul nominal ***casa** aceea de la munte,* cât şi grupul nominal *tinerilor noştri **prieteni**.*

Interferenţele referenţiale se pot produce numai între expresii aflate la acelaşi nivel ierarhic cu relativa sau între centru şi expresia referenţială din imediata vecinătate a propoziţiei relative.

Dezambiguizarea se poate face fie prin alegerea relativului, fie prin reluarea sursei referenţiale, fie prin alte mijloace aflate la dispoziţia vorbitorului pentru ca actul referinţei să fie reuşit (dublare prin clitic, acord).

De exemplu, în enunţul: *A pomenit de casa aceea de la munte a tinerilor noştri prieteni **unde am petrecut atâtea clipe minunate.***, alegerea adverbului relativ *unde* în locul conectivului pronominal *care* rezolvă ambiguitatea, pentru că

singura sursă referențială posibilă este *casa de la munte*, dată fiind trăsătura semantică [Locativ], comună nominalului şi relativului.

Ambiguitatea se poate rezolva şi prin reluarea antecedentului: *A pomenit de casa aceea de la munte a tinerilor noştri prieteni, **casă / prieteni de care mă leagă amintiri foarte plăcute**.*

Reluarea nu se realizează întotdeauna ca dublare lexicală a centrului, ci poate fi o anaforă lexicală (vezi **Anafora, 6**): *Sensurile inventariate mai sus ne permit să observăm **complexitatea** şi **profunzimea** conceptului de literatură, **trăsături*** **care sunt şi ale spațiului denumit de concept.** (Gh. Crăciun, *Introducere*).

Când antecedentul relativei este centru al unui grup nominal complex, identificarea lui corectă este mai dificilă. În exemplul de mai jos, doar diferența de număr dintre cele două nominale şi marca de plural a relativului fac posibilă lectura neambiguă: *De asemenea, în unele situații, produsul încorporează şi* **elemente de creație** ***a căror** estimare, deşi este mai dificilă, trebuie avută în vedere în evaluarea activității considerate.* (Internet, 2001).

Ambiguitatea se evită tot prin acord şi în situațiile când substantivul nedeterminat se află încastrat într-o structură complexă (de exemplu, un grup prepozițional dominat la rândul lui de un grup nominal, ex.: *tipul **de decizii ce** urmează a fi **luate***).

2. CONECTORII PROPOZIȚIILOR RELATIVE

2.1. Sistemul de conectori

Limba română deține un ***sistem de pronume / adjective / adverbe relative*** care se suprapune parțial peste sistemul de pronume / adjective / adverbe interogative. Cu excepția formelor *ceea ce* şi *de*, elementele constitutive ale sistemului de cuvinte relative sunt omonime cu cele interogative (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ**). Dezambiguizarea se face numai în contextul sintactic.

Cuvintele relative aparțin unei propoziții subordonate şi sunt fie în relație anaforică față de un termen din propoziția regentă, în relativele cu antecedent (vezi *supra*, **1.1**), de exemplu: (a) *Ți-am adus cartea$_i$ **pe care$_i$** mi-ai cerut-o$_i$.*, fie substituie acel termen, în relativele libere (vezi *supra*, **1.2**), ca în exemplul (b) *Ți-am adus (e$_i$) **ce$_i$** mi-ai cerut.* În (a), pronumele relativ este legat referențial de antecedentul *cartea*, dar şi de poziția de extragere a relativului, adică poziția eliberată de relativul deplasat din subordonată (*e$_i$*), precum şi de cliticul pronominal (*o$_i$*). Legătura se conservă şi când antecedentul lipseşte, vezi (b), unde relativul este un dublu substitut, al unui element din regentă şi al unui element din subordonată: *Ți-am adus ~~cartea~~$_i$ [**ce$_i$** mi-ai cerut ~~cartea$_i$~~].*

Cuvintele interogative sunt ocurente în propoziții interogative parțiale (directe sau indirecte) şi nu sunt implicate în nicio relație anaforică din afara propoziției respective: (c) ***Pe care$_i$** mi-ai cerut-o$_i$?* (interogativă directă), (d) *Te-am întrebat **pe care$_i$** mi-ai cerut-o$_i$* (interogativă indirectă). În exemplele de sub (c) şi (d), din lanțul referențial lipsesc „verigile” exterioare propoziției (pronumele este liber în domeniul de discurs).

Ca şi în cazul relativelor libere, în relativele interogative indirecte elementul „şters" din propoziţia regentă este substituit de întreaga propoziţie subordonată, însă conectorul nu are şi calitatea de substitut al acestuia, a se vedea indexarea diferită: *Te-am întrebat* ~~*ceva*~~$_j$ [***pe care***$_i$ ***mi-ai cerut-o***$_i$]$_j$).

Ca o consecinţă a definirii propoziţiilor relative (vezi *supra*, **1**), dar având în vedere şi mecanismul sintactic de subordonare al cărui operator este elementul relativ, se consideră pronume / adjective / adverbe *relative* atât formele ocurente în propoziţii relative propriu-zise (neinterogative), cât şi conectorii relativelor interogative indirecte. Acestea, deşi conservă trăsăturile semantico-pragmatice pe care le manifestă în interogativele directe, funcţionează ca mărci ale relaţiei de subordonare la nivelul frazei.

Alături de pronumele / adjectivele / adverbele relative propriu-zise, o serie de pronume / adjective / adverbe nehotărâte pot avea statut de relative (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal nehotărât, 3.1**). Ele apar numai în construcţiile relative neinterogative libere, integrate sintactic sau izolate (periferice): (a) ***propoziţii relative integrate sintactic***: *Nu răspunde* ***oricui*** *te caută., Îţi aduce* ***orice*** *carte îi ceri., Se duce* ***oriunde*** *îl trimiţi.*; (b) ***propoziţii relative izolate (periferice)***: *Nu răspunde,* ***oricine*** *te-ar căuta!,* ***Orice*** *carte ai citi, tu eşti tot plictisită.,* ***Oriunde*** *te-ai duce, nu uita de prietenii vechi!* (vezi *infra*, **3**).

2.2. Frecvenţa conectorilor

În ceea ce priveşte frecvenţa conectorilor, există importante deosebiri între cele două tipuri de construcţii relative. Conform statisticilor, în relativele propriu-zise (neinterogative), pronumele / adjectivul relativ *care* ocupă prima poziţie, urmat de *ce* şi de *ceea ce*. Mult mai puţin frecvente sunt formele *cât, cine*, pronumele nehotărâte (*oricare, orice, oricine*) şi relativul invariabil *de* (aflat pe ultimul loc în ierarhie).

În interogativele indirecte, distribuţia conectorilor este diferită: pronumele / adjectivul *ce* ocupă primul loc, urmat de *cine* şi de *care*.

Adverbele relative sunt distribuite astfel: în relativele neinterogative, cel mai frecvent este *când*, urmat de *cum* şi *unde*, pe ultimele poziţii plasându-se *cât* şi adverbele nehotărâte. În relativele interogative indirecte, cel mai frecvent adverb este *cum*, urmat de locuţiunea adverbială *de ce* (ocurentă numai în acest tip de propoziţii relative), şi de adverbele *unde, cât, când.*

2.2.1. *Care*

Relativul *care* este pronumele cu cea mai mare frecvenţă de ocurenţă în propoziţia relativă.

Conform statisticilor, în limba actuală, peste două treimi dintre propoziţiile relative au acest conector. În statistica pe tipuri de relative, *care* ocupă primul loc în cazul relativelor cu antecedent. În relativele fără antecedent din limba actuală, locul lui *care* este luat de pronumele / adjectivul relativ *ce*.

Relativul *care*, cu forma de genitiv şi dativ, este cel mai puţin frecvent, în toate categoriile de propoziţii relative. Cel mai mic procent se înregistrează în registrul oral (sub două procente din totalul ocurenţelor), iar cel mai mare (aproximativ zece procente), în registrul scris. Acest contrast este un reflex al diferenţelor dintre cele două registre privind „planificarea lingvistică" a

enunțului. În registrul oral, locutorul optează pentru cea mai comodă formă a relativului, cea care nu pune probleme de acord în gen şi număr. Semnificativ este şi faptul că, dintre toate cazurile, nominativul ocupă locul privilegiat, dar acest fapt poate avea o explicaţie pragmatică.

În interogativele indirecte, frecvența lui *care* este foarte mică (se poate compara cantitativ cu cea din relativele fără antecedent). În ceea ce priveşte distribuţia formelor cazuale ale pronumelui / adjectivului *care*, predomină şi aici formele de nominativ.

2.2.2. ***Ce***

Pronumele / adjectivul relativ invariabil *ce* se plasează în poziția a doua, după *care*, însă într-un procent de cinci ori mai mic. În interogativele indirecte, *ce* ocupă primul loc, cu o frecvență mai mare decât a conectorilor adverbiali şi de cinci ori mai frecvent decât *care*, deci într-un raport invers față de situația din relativele neinterogative.

În ipostaza de adjectiv relativ, *ce* este prezent exclusiv în relativele libere. *Ce* funcţionează şi cu valoare de exclamativ: ***Ce** ploaie a început!* (vezi **Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, 4.4**).

2.2.3. ***Ceea ce***

Ceea ce este singurul pronume relativ compus (pentru tratarea formelor *cel ce, cea ce, cei ce*, vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, 1.1**), ocurent numai în propoziţii relative neinterogative. Este mai frecvent în relativele libere integrate sintactic decât în cele izolate (vezi *infra*, **3**) şi foarte rar în relativele cu antecedent, unde are o ocurență limitată la un singur antecedent: pronumele nehotărât *tot*.

Este concurat de relativul *ce*, cu care împărtăşeşte următoarele configurații sintactice:

(a) relative cu antecedent: *Pe taraba buchinistului constănțean găseşti absolut **tot ce** te interesează în materie de beletristică sau carte tehnică.* (Rlib, 2002)., ***Tot ceea ce** ar putea deranja se cenzurează.* (Rlib, 2002);

(b) relative libere, în poziţii sintactice marcate prepozițional (cu prepoziția impusă obligatoriu de un constituent din propoziția regentă): *Ne pare bine că vedem ştirile din țară şi că suntem la curent **cu ce** se întâmplă.* (TV, 2001), *Mă tem **de ceea ce**-o să iasă din Parlament.* (TV, 2002) sau în poziții sintactice neprepoziționale: *Adu-mi (**ceea**) **ce** ți-am cerut.;*

(c) construcții relative scindate: *Adică **ceea ce** spun eu acuma, eu cred că va fi confirmat de ce-o să se-ntâmple după noiembrie 2002.* (TV, 2001), ***Ce** nu înțelegem noi este de ce Guvernul nu şi-a recunoscut donația încă de la început?!* (Rlib, 2002).

Există şi contexte în care *ceea ce* nu poate înlocui relativul *ce*:

(a) în relative cu antecedent nominal (în afară de pronumele *tot*): *Se abţinu însă, mirat de iritarea (*ceea) ce-l cuprinsese deodată.* (D. Baiski, *Luna*).

(b) în contexte în care relativul *ce* este adjectiv: *I-a explicat babei Rizea (***ceea**) **ce** atribuţiuni are preşedintele şi a promis că va face o statistică a bisericilor ridicate în țară.* („Adevărul", 1999).

În unele contexte, *ce* este exclus din pozițiile lui *ceea ce*, de exemplu în relative pseudoscindate reluate printr-o proformă: *Sunt alături cu sufletul de voi şi*

***ceea ce**$_i$ faceți voi puțini tineri sunt în stare s-**o**$_i$ facă.* (TV, 2001) / *?Sunt alături cu sufletul de voi **și ce**$_i$ faceți voi puțini tineri sunt în stare s-**o**$_i$ facă.*; ***Ceea ce** spusese **o** făcuse doar așa, dintr-o pornire firească.* (D. Baiski, *Luna*) / **Ce* spusese **o** făcuse doar așa, dintr-o pornire firească.*

Vorbitorii folosesc cliticul neutru *o* (alături de proforma *a face*) ca anaforic pentru secvența introdusă de *ceea ce*. Relativul *ceea ce* este așadar resimțit ca „neutru”, în acord cu proformele *o* și *a face*. Pierderea lui *ceea* slăbește gradul de acceptabilitate a construcțiilor.

2.2.4. *Cât*

Cât poate fi pronume / adjectiv sau adverb relativ, formele lui trimit la cantitate, durată, proporție (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 1.1; Pronumele și adjectivul pronominal interogativ, 2; Adverbul, 4.2.4**). În calitate de relativ, *cât* se asociază cu puține prepoziții: *din câte, după câte* etc, spre deosebire de interogativul *cât*, ale cărui combinații cu prepoziții sunt mai numeroase. În privința frecvenței lui în propozițiile relative, adverbul ocupă primul loc, urmat de pronume și de adjectiv.

2.2.5. *Cine*

Cine este întotdeauna pronume și, spre deosebire de relativele *ce* și *care,* în limba actuală are totdeauna statut de centru, deci nu se folosește în relative cu antecedent (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 1; 3.1, Pronumele și adjectivul pronominal interogativ, 2**). În organizarea relativelor libere, *cine* are o frecvență foarte mică (sub un procent).

În privința flexiunii, predomină și în cazul lui *cine* formele de nominativ-acuzativ, în special acuzativ prepozițional. *Cine* se combină frecvent cu prepoziția *cu*, impusă de verbul din subordonată, dar și cu alte prepoziții impuse de un termen din regentă (*de către cine, de la cine, la cine, în funcție de cine, pentru cine* etc.), relativul fiind nodul în care subordonata se „împletește” cu regenta: *Mergem **la** (e$_i$) **cine**$_i$ ne invită.* (vezi *infra*, **3.3.2** și **Imbricarea, 1.1**).

În interogativele indirecte, *cine* este mai frecvent decât în relativele propriu-zise. Și aici, distribuția pe cazuri este similară cu cea din relative, cel mai mic număr de ocurențe se înregistrează pentru formele de genitiv-dativ ale relativului.

Contrastul dintre utilizarea lui *cine* în relative și interogative indirecte se poate explica prin originea interogativă a lui *cine*. Utilizarea lui ca relativ s-a impus mai târziu în română, ceea ce explică faptul că adesea se simțea nevoia reluării lui în regentă prin alt pronume: *Cine te-a trimis acolo, acela să te-ajute!*. Dacă relativul *cine* apare astăzi foarte rar dublat de corelativ, aceasta se poate datora faptului că fenomenul corelației este specific subiectivelor introduse prin *cine*, iar subiectivele aparțin la rândul lor stilului sentențios, destul de puțin reprezentativ pentru româna actuală.

2.2.6. *De*

Relativul invariabil *de* funcționează în limbajul popular, fiind substituibil prin *care*. Antecedentul lui este [± Personal], de cele mai multe ori pronumele semiindependent *ăl* sau demonstrativul popular *ăla*: *ăl(a)* ***de*** *l-ai văzut.* În limba literară actuală, *de* este destul de rar: *În toți anii **de** trecură, doar din povestirile martorilor la spectacole, ale actorilor și regizorilor care au colaborat cu centrul am aflat câte ceva* […] (Rlib, 2002).

2.2.7. *Pronumele nehotărâte*

Sub aspectele avute în vedere aici, pronumele nehotărâte *oricine, orice, oricare* nu prezintă trăsături diferite de ale componentului de bază (*cine, ce, care*). Formele cu *ori-* prezintă interes sub aspect semantico-sintactic, prin tipul de cuantificare pe care îl asociază relativei (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal nehotărât, 3.1**; vezi şi *infra,* **3**).

2.2.8. *Adverbele relative*

Adverbele relative *unde când, cum, cât* funcţionează ca mărci ale joncţiunii relative când categoria relativizată este plasată în poziţie de circumstanţial. Sunt aşadar anafore adverbiale a căror sursă referenţială se găseşte în propoziţia matrice. Alături de aceste adverbe, se include în microsistemul adverbelor relativ-interogative şi locuţiunea adverbială *de ce*, corespunzătoare unui adjunct cu sens cauzal sau final. *De ce* funcţionează numai în propoziţii relative interogative indirecte: *M-a întrebat* ***de ce*** *n-am venit.*

2.3. Dinamica sistemului de conectori

Inventarul conectorilor relativi cunoaşte o anumită dinamică, în sensul că pronumele sau adverbele relative tind ca în unele contexte să-şi „tocească" sensul, apropiindu-se de statutul sintactic al conjuncţiilor. Fenomenul se manifestă însă în diferite grade, de la stadiul de „clişeu sintactic" sau de lexicalizare a unor construcţii sintactice, până la conversiunea contextuală la clasa conjuncţiilor (este cazul adverbelor relative *unde, când, cum,* vezi **I, Conjuncţia, 7.1**).

Se poate afirma că sistemul relativ românesc conţine două tipuri de conectori, deosebiţi atât sub aspect sintactic, cât şi sub aspect pragmasemantic:

– ***relativizatori*** = pronume / adjective / adverbe relative cu rol de operator sintactic al „încastrării" propoziţiilor relative în structura propoziţiei regente;

– ***relatori*** = cuvinte relative cu funcţie relativizatoare slăbită, care asigură legarea sintactică a unor propoziţii relative *periferice*, neintegrate sintactic în structura regentei (vezi *infra,* **3**).

Semantic, *relativizatorii* se află într-o relaţie de tip anaforic cu un element referenţial din regentă, *relatorii* nu aparţin unui asemenea „lanţ anaforic", ei nu prezintă decât parţial trăsăturile anaforice ale relativizatorilor.

Funcţionează ca *relatori* conectivele:

(a) ***ceea ce*** cu sens neutru, în contexte în care rezumă o secvenţă anterioară şi relansează enunţul printr-o legătură sintactică mai laxă decât cea subordonatoare, ex.: *Nu mi-a ascultat sfatul,* ***ceea ce l-a costat, până la urmă.***

> Se poate vorbi de două ipostaze ale relativului compus ***ceea ce***. ***Ceea*** $\boldsymbol{ce_1}$ are statut de *relator,* foarte apropiat de conjuncţii (prin aceasta înţelegând că unul dintre cele două roluri sintactice ale relativelor – cel de conector sintactic a două secvenţe – devine mai pregnant, opacizându-i-se calitatea de anaforic; nu întâmplător aceste pronume şi adverbe relative apar în propoziţii apozitive, unde legătura sintactică este mai laxă, vezi *infra,* **3.4.1.3**). A se vedea şi tendinţa, manifestată mai ales în limba vorbită, de a se folosi forma *ceea ce* în construcţii anacolutice: *Cristian este deja cu un picior în groapă* [...]. ***Ceea ce*** *mă abţin de la a-mi spune părerea.* (A. Buzura, *apud* Avram 2001).

Ceea ce$_2$ are statut de *relativizator*, adică îndeplineşte dublul rol de conector care asigură legarea sintactică a enunţului şi de element anaforic, vehicul pentru informaţia referenţială din propoziţia regentă: *Adu-mi **ceea ce** ţi-am cerut.*

De aici rezultă sensibilitatea lui *ceea ce* faţă de configuraţia sintactică a enunţului în unele situaţii (vezi *supra*, **2.2.3**) şi indiferenţa în altele (în propoziţiile apozitive).

(b) ***care*** în configuraţiile ***după care, la care, drept (pentru) care***, ex.: *Animalul se scutură, se dezmetici, privi în jur, **după care** se pierdu grăbit printre mărăcini* (D. Baiski, *Luna*); *Şi i-am spus că şi io am stat şi mi-am făcut temele, ştii, **la care** el a percutat imediat...* (IVLRA); [...] *reclamantul Iancu poate trece pragul bucătăriei, conform articolului 274 din Codul de procedură civilă. Cu recurs. **Drept pentru care**, în cele din urmă, abia am reuşit să-l evacuez cu forţa, fiind un locatar deosebit de certăreţ* (I. Iovan, *Comisia*).

Tot aici se poate include ***care*** din construcţiile anacolutice, de exemplu: [...] *era miliţie la mijloc, **care** nu se putea să ...să facem scandal* (*apud* Vulpe 1980).

(c) ***unde*** în contexte globalizante, similare cu cele în care apare *ceea ce*, ex.: *Soarele, ieşit acum peste acoperişul anticariatului de peste drum, îi mângâia plăcut obrazul. **De unde** i se păru că frigul se mai îmblânzise puţin* (D. Baiski, *Luna*). Într-un registru de tip special, *unde* este la limita extremă a „conjunctivizării": *Evaluarea ritmului de lucru: Rm = t.n./ Tm x 100, **unde:** Rm – ritm de lucru (coeficient de viteză), T.n. – timp prevăzut de normativ (timp dezirabil), Tm – timp efectiv utilizat* (Internet, 2001).

(d) (*pe*) ***când,*** conector al unei circumstanţiale opoziţionale: *Sănătatea economică a Chinei este din ce în ce mai înfloritoare, **pe când** situaţia economică a Japoniei se deteriorează.* (Rlib, 2002) sau în construcţii în care adverbul nu-şi pierde complet valoarea temporală, însă nu mai este un relativizator (dublu substitut) pentru că, de data aceasta, lipseşte propoziţia regentă; în plus, dobândeşte o valoare exclamativă: *Şi **când** mă gândesc că la lansarea „Evenimentului zilei" am aruncat fluturaşi din elicopter până mi s-a făcut rău.* (R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*).

Construcţiile de acest tip sunt rudimente ale unor construcţii bipropoziţionale din care s-a păstrat doar relativa, regenta fiind suprimată. Ea este însă uşor de reconstituit, graţie stereotipiei acestor formule.

În afară de *ceea ce,* toţi *relatorii* sunt variante contextuale ale *relativizatorilor* omonimi. Relatorii au în comun modificarea statutului de operator al relativizării, pierderea legăturii cu una dintre cele două extreme ale construcţiei relative – antecedentul sau termenul de substituit din regentă şi categoria relativizată, adică poziţia sintactică din care este deplasat relativul. În toate cazurile de sub (a–d), s-a slăbit legătura cu porţiunea stângă a derivaţiei, fie prin izolare (parţială), ca în cazul lui *după care, la care, ceea ce, de unde,* dar cu extinderea sursei referenţiale la întreaga propoziţie regentă, fie prin pierderea legăturii cu sursa referenţială din regentă (cazul *pe când*), fie prin dispariţia totală a regentei (de exemplu: *A fost foarte plăcut spectacolul. Şi **când te gândeşti** că n-am vrut să vin* √ *!*).

În unele situaţii, se conservă relaţia cu regenta, dar se pierde relativa fie parţial, prin ştergerea predicaţiei, ca în exemplul *Cicilia refuză plata până*

la câştigarea procesului intentat, deşi e cert că respectivul nu a primit educaţia corespunzătoare, aruncând periodic obiecte, [***printre care*** √ *şi alimente.*] – (I. Iovan, *Comisia*) relativă *partitivă,* vezi *infra*, **3.4.1.2.** –, fie total, ca în *Aş pleca, dar n-am* [***unde*** √], [***când*** √] *şi* [***cu cine*** √]., structură în care rămâne exprimat doar relativul.

Există de asemenea contexte în care se manifestă o anume stereotipie a formulei de joncţiune: relativul se asociază constant cu un regent, semn că elementul relativ se află probabil într-o fază de tranziţie către statutul de conjuncţie. De exemplu, în relative partitive de tipul: *Au primit 50 de milioane, **dintre care** 30 le-au cheltuit pe maşini.*, lanţul anaforic care leagă antecedentul, relativul şi categoria relativizată este intact, aşadar pronumele încă funcţionează ca operator al relativizării. În aceeaşi situaţie se găsesc „clişeele" sintactice *în măsura / cazul / ipoteza / situaţia în care*, vezi exemplele: *Interpretarea pe care el o dă operei e adevărată **în măsura în care** ea e coerentă, pertinentă, convingătoare* (Gh. Crăciun, *Introducere*).; *Intervenţia militară din Irak* [...] *va repoziţiona Rusia ca furnizor de petrol **în cazul în care** cele două state vor stabili un regim de administrare a Orientului Mijlociu* („Cotidianul", 2002).

Pentru ***în cazul în care***, există o alternativă conjuncţională: locuţiunea *în caz că*, o dovadă clară că fenomenul de „conjuncţionalizare" se produce. Structura „de tranziţie" coexistă un timp cu locuţiunea conjuncţională, probabil chiar vor rezista în paralel, dacă vorbitorul consideră avantajoasă în anumite situaţii varianta cu relativ. A se vedea situaţiile în care relativul *care* e înlocuit de *când*: ***În cazul când*** *nu vor avea succes* [...] *mafiile caviarului vor primi o grea lovitură* („Adevărul", 1999).

Se poate stabili o ierarhie privind gradul de „sudură" din grupări – de la *în măsura în care,* cu cel mai înalt grad de coeziune (nominalul nu primeşte determinanţi şi nu poate fi flexionat: **în măsurile în care*, **în măsura extremă în care...*), la *în ipoteza în care,* stadiu intermediar (componenta nominală admite şi determinări adjectivale, de exemplu: *în ipoteza cea mai sumbră în care...*) şi până la *în cazul în care, în situaţia în care,* cu cea mai slabă legătură a componentelor, pentru care se înregistrează şi variante flexionare ale nominalului (*în situaţiile în care, în cazurile în care*) şi sunt posibile şi amplificări ale grupului nominal (*în situaţia aceasta în care...*).

Asociat unui relativ, adverbul *indiferent* „coagulează" gruparea respectivă care, pe lângă sensul concesiv, adaugă şi valoarea unui cuantificator universal de „liberă alegere". Gruparea formată din *indiferent* şi relativ tinde să-şi modifice statutul, însă procesul de transformare în locuţiune conjuncţională nu este încă încheiat. Sinonimia cu pronumele nedefinite (*oricine, orice, oricare* etc.) nu este un argument suficient pentru a le considera locuţiuni, dar poate demonstra tendinţa de schimbare. Grupările *indiferent* + relativ pot fi interpretate ca grupuri prepoziţionale având drept centru un rudiment al locuţiunii prepoziţionale *indiferent (de)*: *indiferent de **cine** / **ce** / **care** > indiferent **cine** / **ce** / **care**: Evenimentul de la Moscova arată că, **indiferent cine** se află acum la conducerea noii Al-Qaeda, acesta a optat pentru un traseu de război presărat cu atentate spectaculoase.* (Rlib, 2002), ***Indiferent ce*** *poem citeai, erai filmat pe o bancă, în parcul pustiu, sub salcâm...* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), *Observ cu surprindere şi indignare că se încearcă implicarea mea într-o afacere, **indiferent care** ar fi aceea.* („Adevărul", 2000).

Dinamica sistemului de conectori relativi se înscrie în procesul amplu al dinamicii limbii şi ilustrează tendinţa de schimbare a statutului unor elemente de joncţiune (deja încheiată în unele cazuri; a se vedea valorile clar conjuncţionale ale lui *când* şi *unde*, **I, Adverbul, Conjuncţia**).

3. CLASIFICAREA PROPOZIŢIILOR RELATIVE

O primă partiţie a propoziţiilor relative se poate face după tipul de expansiune pe care îl realizează construcţia. Se identifică astfel două categorii de propoziţii relative: ***relativa cu antecedent***, de ex.: *Mi-a fost de mare ajutor* ***cartea***$_i$ ***pe care***$_i$ *mi-ai împrumutat-o*$_i$ (e_i) şi ***relativa liberă***, care ocupă poziţia antecedentului nelexicalizat, de ex.: *Mi-a fost de mare ajutor* (***e***$_i$) ***ce***$_i$ *mi-ai împrumutat* (e_i).

3.1. Propoziţii relative cu antecedent

Cel mai frecvent, propoziţiile relative au ca regent nominale sau se includ în grupuri nominale, aşadar sunt realizări de tip propoziţional ale poziţiei sintactice *atribut*. Relativele atributive al căror regent este totodată şi antecedent al conectorului relativ sunt propoziţii relative cu antecedent. Să se compare: *Adu-mi* ***cartea***$_i$ ***care***$_i$ ***e pe masă.***, unde relativul este un element anaforic, legat referenţial de nominalul regent *cartea*, cu *Asta a fost* ***dorinţa***$_i$ ***cui***$_j$ ***a venit primul aici.***, unde relativul şi nominalul regent sunt diferite referenţial. Regentul propoziţiei atributive nu este şi antecedent al relativului, deci subordonata este o relativă liberă.

Din punctul de vedere al clasei morfologice căreia îi aparţine, regentul antecedent al propoziţiei relative poate fi: (a) substantiv (***Oamenii*** *care beau bere sunt obezi.*), (b) pronume (***Tot*** *ce ţi-am spus este adevărat.*) sau substitute numerale (***Al doilea*** *pe care l-a concediat a mai avut probleme şi altădată.*).

Un caz particular îl reprezintă construcţiile în care antecedentul propoziţiei relative este un adjectiv sau un participiu cu valoare adjectivală. Relativul (întotdeauna *ce* adverbial) este nume predicativ în subordonată: ***De supărată ce*** *era, nici nu se uita la noi.*

> În construcţii de acest tip, propoziţia relativă funcţionează ca marcă a determinării graduale pentru adjectivul din propoziţia regentă, de aceea se poate vorbi aici de o valoare adverbială a relativului. Subordonata relativă este circumstanţială.

În condiţii similare, propoziţiile relative pot avea antecedenţi adverbiali: ***Atent, cum*** *lucra de obicei, a rezolvat problema fără greşeală.* Şi în aceste construcţii se manifestă restricţii în privinţa selecţiei elementului relativ, care va fi întotdeauna adverbial, dacă antecedentul este adverb de mod. Cu adverbe de alt tip în regentă, *cum* nu mai este adverb relativ, ci conjuncţie: ***Departe cum*** *stătea, nu ajungea mereu la timp.* (vezi **Circumstanţialul de cauză, 2.1.1.3, 2.3.2**).

> În unele lucrări de specialitate se menţionează un tip de relative cu antecedent propoziţional. Conectivele care pot „relua" o propoziţie sau o secvenţă multipropoziţională sunt *relatorii* ***după care, la care*** şi ***ceea ce*** cu valoare neutră (vezi *supra*, **2.3**), ex.: ***Copilul era ţinut de mamă, după care***

fu dat servitoarei., ***Am certat-o că nu şi-a terminat lecţiile, la care*** *ea mi-a răspuns printr-un gest de lehamite.*, ***N-a venit când l-am chemat şi nici n-a răspuns la telefon, ceea ce*** *m-a supărat.* Aceste construcţii relative nu sunt relative cu antecedent (şi nu sunt nici atributive, vezi **Atributul 2.7**), ci au un statut sintactic special, determinat de tipul de dependenţă faţă de regentă şi de natura conectivului (vezi *infra*, **3.4.1.3**).

Un criteriu suplimentar de clasificare a propoziţiilor relative cu antecedent îl constituie natura semantică a relaţiei dintre relativă şi antecedent. Anumite particularităţi semantice ale acestuia, corelate cu trăsături ale predicatului relativei şi cu o serie de restricţii privind selecţia relativului permit identificarea a două clase de relative cu antecedent: **relative restrictive (determinative)** şi relative **nonrestrictive (explicative, descriptive)**.

Terminologia utilizată în literatura de specialitate în legătură cu această distincţie este departe de a fi unitară. În funcţie de modelul teoretic în care se face descrierea, în funcţie de şcoala, de tradiţia lingvistică căreia îi aparţine cercetătorul, denumirile propuse în tipologia relativelor cunosc variaţii importante (relative *determinative / restrictive / neizolate / solidare* vs *explicative / nonrestrictive / apozitive / izolate*). Încadrarea neechivocă a construcţiilor relative într-unul dintre tipuri este, de asemenea, o problemă dificilă, în lipsa unor criterii pertinente de discriminare.

În delimitarea celor două categorii de relative se apelează, de regulă, la criterii semantice. Opoziţia dintre determinative şi explicative poate fi formulată (a) în termeni de *extensiune a conceptului* desemnat de antecedent sau (b) în termeni de *clasă / subclasă*:

(a) Relativa din construcţia: *Oamenii* ***care beau bere*** *sunt obezi.* este o adăugire *determinativă*, pentru că ideea de „om" nici nu conţine, dar nici nu exclude ideea de „a bea bere". Relativa restrânge extensiunea primului termen, astfel încât *oamenii* înseamnă *o parte a oamenilor*. Din punct de vedere semantic, relativa *restrictivă* (*determinativă*) formează împreună cu antecedentul un concept total, o idee complexă, nonechivalentă conceptual cu primul termen. Spre deosebire de relativa *restrictivă*, relativa *explicativă* (*nonrestrictivă*) este o adăugire care nu restrânge extensiunea antecedentului; în *Oamenii,* ***care sunt dotaţi cu raţiune,*** *înţeleg necesitatea legilor.*, relativa dezvoltă un concept deja conţinut în cel al cuvântului *om*; nu modifică, nici nu restrânge conceptul acestui termen.

(b) În termeni de *clasă / subclasă*, relativa *restrictivă* restrânge ansamblul denotat de nume şi delimitează o subclasă, iar relativa *nonrestrictivă* nu selectează şi nu restrânge ansamblul care trebuie delimitat independent de relativă.

Criteriilor semantice de delimitare a celor două tipuri de relative li se pot asocia unele trăsături descriptive şi criterii de identificare suplimentare:

– schimbarea sensului frazei (relativa explicativă este omisibilă, restrictiva, nu); să se compare: *Colegii tăi de grupă,* ***pe care i-am cunoscut anul trecut,*** *sunt foarte simpatici. / Colegii tăi de grupă* [Ø] *sunt foarte simpatici.* cu *Persoanele* ***care au intrat*** *sunt prietenii mei. / *Persoanele* [Ø] *sunt prietenii mei.*

– inserţia unor modalizatori (*se pare, se zice, din păcate, probabil* etc.) sau a unor conectori pragmatici (*de altfel, aşadar, cum spuneam* etc.),

acceptați numai de relativele explicative: *El, **care nu muncește cu plăcere niciodată**, mi-a spus că vrea să participe. / El, **care din păcate / se pare / de altfel nu muncește cu plăcere niciodată**, mi-a spus că vrea să participe.* Inserția acelorași modalizatori în relativele restrictive conduce la enunțuri agramaticale: *Oamenii **care muncesc cu plăcere** trăiesc mai mult. / *Oamenii care se pare / din păcate / probabil muncesc cu plăcere trăiesc mai mult. / *Oamenii care așadar / de altfel muncesc cu plăcere trăiesc mai mult.*

– inserția adverbului restrictiv *numai*, acceptată doar de relativele restrictive: *Studentul **care învață în timpul semestrului** ia note mari în sesiune. / Numai studentul **care învață în timpul semestrului** ia note mari în sesiune.*

– selecția modului verbal din relativă (conjunctivul este rezervat restrictivelor): *N-am găsit pe nimeni **care să mă însoțească la spectacol**. / Am găsit pe cineva **care să mă însoțească la spectacol**.*

– prezența pauzei (marcată grafic prin virgulă), ca semn prozodic al determinării de tip apozițional: *Invitații, **care vor să danseze**, se întorc în salon.* vs *Invitații **care vor să danseze** se întorc în salon.*

Niciunul dintre testele enumerate nu conduce însă la rezolvarea convenabilă a distincției, pentru că trebuie avute în vedere și aspecte ce țin de organizarea sintactică a construcției, precum și de situația concretă de comunicare. Aceeași construcție poate avea o „citire” restrictivă (evenimențială) sau nonrestrictivă (nonevenimențială sau generică) în anumite contexte.

3.2. Propozițiile relative libere

Propozițiile relative libere ocupă poziția sintactică a antecedentului nelexicalizat (substituit de pronumele sau de adverbul relativ din subordonată). „Vizibilitatea” antecedentului este criteriul după care se face distincția dintre relativele cu antecedent și relativele libere. Să se compare: *A adus **cartea**$_i$ **ce**$_i$ i-ai cerut-o$_i$ (e$_i$).* (relativă cu antecedent, ocupă poziția de *atribut* al numelui *cartea*) cu *A adus ~~cartea~~$_i$ [**ce**$_i$ i-ai cerut (e$_i$)].* (relativă liberă, ocupă poziția sintactică de *complement direct*).

În privința poziției sintactice actualizate de centrul nelexicalizat în organizarea propoziției regente, nu există restricții, acesta poate fi subiect, complement direct, complement indirect, complement prepozițional, nume predicativ, predicativ suplimentar, circumstanțial etc. În toate situațiile, propoziția relativă liberă va ocupa poziția sintactică a antecedentului nelexicalizat – subiect: *Îmi place (e$_i$) **ce**$_i$ **aud**.*, complement direct: *A adus (e$_i$) **ce**$_i$ **i-am cerut**.*, complement indirect: *I-a răspuns (e$_i$) **cui**$_i$ **l-a felicitat***, complement prepozițional: *Se bucură **de** (e$_i$) **ce**$_i$ **i-ai spus***, predicativ suplimentar: *L-ai văzut **ce face**?*, atribut (echivalent al unui atribut genitival sau prepozițional): *Hai să mergem fiecare pe la casa (e$_i$) **cui**$_i$ **ne are**.*, *Coborârea anevoioasă **de unde l-ai obligat să urce** l-a costat cam mult.*, circumstanțial: *S-au dus (e$_i$) **unde**$_i$ **i-ai trimis / cu cine**$_i$ **i-a chemat / cum**$_i$ **au venit**.* etc.

3.3. Relative integrate sintactic

În funcție de „intimitatea” relației cu regenta și de poziția ocupată în organizarea acesteia, subordonatele relative se pot clasifica în două categorii majore: relative *integrate sintactic* și relative *izolate* (*periferice*).

Trăsătura comună tuturor ***relativelor integrate sintactic*** este legătura sintactică puternică față de un centru din propoziția regentă; prezența lor este necesară pentru gramaticalitatea structurii regentei. Relativele *integrate* sunt fie *relative cu antecedent*, atributive restrictive, al căror regent nominal are și calitatea de antecedent al relativului, fie *relative libere*, subordonate care ocupă poziții sintactice impuse de *structura actanțială* a unui centru din regentă: completive directe, indirecte, prepoziționale, completive secundare, circumstanțiale obligatorii etc.

Relativele izolate (*periferice*) sunt supuse într-o măsură mai mică constrângerilor (sintactice sau semantice) din partea regentei, pentru că ele sunt constituenți facultativi, informația pe care o vehiculează având relevanță la nivel extrasintactic. În categoria relativelor izolate se includ atât *relative cu antecedent* (*nonrestrictive*), cât și *relative libere* (circumstanțiale facultative).

3.3.1. *Relative cu antecedent*

În inventarierea acestui subtip de relative *integrate sintactic,* o mare importanță are zona de joncțiune a propoziției subordonate, complexul semantico-sintactic alcătuit de antecedent și relativ. Mecanismele complexe ale legăturii relative sunt traduse mai ales prin *forma* relativizatorului (realizare lexico-gramaticală și marcă de caz), aflată într-o strânsă dependență de tipul antecedentului care guvernează relativa.

Toate subordonatele din această categorie sunt *atributive*, nominalul antecedent al relativului fiind totodată și regentul propoziției.

Cel mai frecvent dintre ***antecedenții*** acestui tip de propoziție relativă este substantivul (nedeterminat sau asociat cu unul sau mai multe determinative), urmat de pronumele semiindependent și de alte pronume: demonstrative, nehotărâte, negative și numerale.

> De regulă, pronumele personale, reflexive, posesivele, ca și numele proprii sau numele relaționale (de rudenie sau care exprimă alte relații) nu acceptă restrângerea referinței, așadar nu pot fi antecedenți ai relativelor integrate sintactic (întotdeauna restrictive); se asociază numai cu relative izolate, nonrestrictive (vezi *infra,* **3.4.1**). Numai în anumite situații de comunicare și în condiții speciale de „decupaj referențial" operat de relativă asupra referentului antecedentului, nominale din această categorie pot reprezenta antecedenți ai relativelor restrictive: **Mama** ***care l-a crescut*** *și nu mama naturală...* / **Ion** ***care a absolvit colegiul anul acesta*** *și nu Ion din seria anterioară* / **Dunărea** ***care trece pe la noi*** *și nu Dunărea vieneză,* **Tu** ***care ești acum*** *și nu tu cel de dinaintea accidentului.* etc.

(a) **Substantivul** poate fi nedeterminat, o expresie referențială aflată la prima mențiune în frază: *Nu există* ***zi în care să nu-l caute cineva.*** sau un nume cu „citire" virtuală: *Voi n-ați avut probleme cu turci, cu: cu: aprins* ***case-n care stau turci pentru...*** (CORV).

Determinativele asociate substantivului antecedent sunt foarte variate. Cu **articol nehotărât**, substantivul este fie prima mențiune în context: *Se învârte robinetul și țâșnește apa, caldă, opărită, iar asta* ***într-o vreme când era oprită în tot orașul*** („Transilvania expres", 2000)., fie anaforic (reluare): *E doar o mașină roșie acolo,* ***o mașină pe care n-o mai văd*** *după ce fac duș.* (A. Bodiu,

Jurnalexpress), fie generic: *În lumea ei de acasă,* ***o femeie care intra neînsoțită într-un bar*** *și își comanda băutură era fie o bețivă, fie o prostituată în căutare de clienți.* (A. Bittel, *Întâlnire*).

Referentul la care trimite nominalul poate avea existență reală sau virtuală. Când antecedentul relativei este un nume din cea de-a doua categorie, de regulă predicatul relativei este la modul conjunctiv: *I-a fost greu până a găsit* ***un pictor care să-i reproducă tabloul pe o bucată de etamină apretată.*** (D. Baiski, *Luna*).

Substantivul cu **articol hotărât** (însoțit sau nu de determinative adjectivale și precedat sau nu de prepoziții) este cel mai frecvent antecedent al relativelor integrate sintactic. El se referă la indivizi identificabili pornind de la clasa pe care o reprezintă numele (citire *specifică*) sau la ansamblul unei clase (citire *generică*). Ambele sunt posibile când substantivul este antecedent al unei relative integrate sintactic: ***Oamenii care au intrat acum*** *sunt invitații Anei.* / ***Oamenii care sunt cumpătați*** *trăiesc mai mult.*

Cei mai frecvenți conectori ai relativei cu antecedent substantival sunt ***care*** și ***ce***, concurența dintre ei fiind determinată de trăsături semantice ale antecedentului (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ**). Selecția relativizatorilor adverbiali depinde de natura lexicală a antecedentului: *Am discutat pentru prima dată chiar* ***în ziua când am ajuns la Lisabona.*** (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), *Ar urma apoi un party organizat* ***la cafeneaua unde citesc M. și P.*** (*ibid.*), *Acest lucru m-a determinat să mă adresez Dumneavoastră, nădăjduind că* ***în perioada cât voi lipsi*** *veți avea răgazul necesar de a reflecta și a decide.* (I. Iovan, *Comisia*)., *În funcție de* ***modul cum se produce reducerea grosimii****, efilarea poate fi primară sau secundară.* (S. Pauliuc și C. Dinu, *Geologie*).

Substantivul antecedent al relativelor integrate se asociază cu **adjective pronominale nedefinite** (*alt, vreun, atât(a), cutare, câțiva, orice, fiecare, tot* etc.) și **cantitative** (*mulți, puțini*): *Știu că* ***o altă etimologie care a mi-a generat mari probleme*** *a fost la dulf, pentru că nu... da, nu se prea nu e de găsit.* (IVLRA), *Ei au avertizat, de asemenea, că vor executa 10 ostatici* ***pentru fiecare membru al comandoului care va fi ucis*** *sau* √ ***rănit de poliție.*** (Rlib, 2002). Adjectivul *tot* este un cuantificator universal care, asociat nominalului, face ca extensiunea acestuia să fie apoi delimitată de întregul ansamblu [cuantificator + nominal + relativă]: *Mai mult decât atât, vreau să te felicit pentru* ***toate programele pe care le dai*** *și aș vrea cât mai mult să dai mai multe filme bune.* (TV, 2000). **Adjectivul demonstrativ** precedă substantivul sau este postpus acestuia. Relativizatorul își procură referința de la antecedent prin intermediul demonstrativului, construcția având un oarecare grad de redundanță: *Am iubit satul până în acest moment, dar* ***izolarea$_i$ aceasta$_i$ în care$_i$ mă aflu*** *și oamenii care nu sunt așa cum am crezut eu, ci sunt egoiști și cu ciudă pe mine și pe mama, mă face să-l urăsc.* (V. Cristea, *Jurnal*). Când demonstrativul este antepus, substantivul nu are morfem de determinare definită, așadar demonstrativul, pe lângă rolul deictic, cumulează și rolul de indicator al clasei la care se referă numele: *În ce departamente sau în ce sectoare sunt angajate* [***acele persoane***]$_i$ ***care$_i$ fac obiectul diferendumului.*** (IVLRA). **Adjectivul negativ**

reduce la zero extensiunea nominalului. Ca reflex sintactic al acestei trăsături semantice a antecedentului, modul verbal din relativă este (de cele mai multe ori) conjunctivul. Acelaşi efect de cuantificare şi de selecţie modală în relativă se înregistrează şi în cazul adjectivului *singur*: *Nu exista* ***un singur om*** *în facultate* ***care să-l fi citit de bunăvoie pe Borges.*** (R. Petrescu, *Eclipsa*). Când nominalul are sens spaţial sau temporal, relativa poate avea conector adverbial: *E* ***primul loc unde la micul-dejun se mănâncă o aşa-zisă mâncare caldă.*** (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), *Însă* ***din prima clipă când pusese piciorul pe asfaltul parizian,*** *toate acestea îi apăruseră ca o corvoadă, o pierdere inutilă de timp, şi căutase în agendă adresa hotelului ieftin.* (A. Bittel, *Întâlnire*).

(b) **Pronumele** antecedente ale relativelor integrate sintactic sunt pronume nehotărâte şi negative, semiindependente, demonstrative şi numerale. **Indefinitele** (compuse cu structura [relativ + *-va*] sau [*alt-* + relativ + *-va*]) *ceva, cineva, careva, altceva, altcineva* etc. se comportă întocmai ca substantivele cu articol nehotărât, putând primi relative ca unic determinativ sau în asociere cu determinativi de tip adjectival sau cu grupuri prepoziţionale: *Mă întreabă* ***ceva la care nu ştiu să răspund.*** (V. Cristea, *Jurnal*), *E.B. are 60 de ani şi nu a văzut niciodată* ***pe cineva de la primărie care să cureţe pe Strada Traian Moşoiu,*** *pentru că nimeni nu vine să măture pământul.* („Transilvania expres", 2002). În acelaşi mod se comportă şi **negativele** *nimeni* şi *nimic*: *Colonelul e furios când află că n-am găsit* ***nimic care să se potrivească temerilor noastre.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*), *N-am găsit* ***pe nimeni care să-mi dea vreo informaţie.***

Pronumele **semiindependent** ***cel*** este cel mai frecvent dintre antecedenţii pronominali ai propoziţiilor relative; atât în relativele integrate sintactic cu relativizatorul *care*, cât şi în cele cu *ce*, este mai frecvent decât demonstrativul „independent" *acela*.

> Ca antecedent al relativei, *cel* apare în două categorii de construcţii, în care actualizează următoarele valori: ***deictic*** şi ***anaforic*** al unui nume propriu / comun deja menţionat (prin care se evită repetiţia şi se permite lansarea unei noi predicaţii) sau anaforă în construcţii relative scindate.
>
> În ipostaza de ***deictic*** pentru un referent cu trăsătura [+ Uman]: *persoană, ins, individ, om,* referinţa nominalului substituit se reconstituie cu ajutorul relativei, care funcţionează astfel ca o expresie referenţială aflată la prima menţiune în context: ***Cei care staţi la margine*** *trebuie să vă mutaţi pe rândul de la uşă.*
>
> Sursa referenţială a lui *cel* ***anaforic*** poate fi un nume propriu sau un nume comun menţionat deja în context: *După turnir stau de vorbă cu* **U. G.,** ***cea care a făcut*** *(...)* ***documentarea pentru istoria trenului sud-nord.*** (A. Bodiu, *Jurnalexpress*) sau un pronume personal: *Mă întreb dacă* **noi,** ***cei care am trăit această experienţă,*** *am înţeles ceva.*

Când nominalul substituit (fără nicio sursă referenţială în context) este [– Animat], se foloseşte forma de feminin plural cu valoare neutră şi se preferă relativizatorul *ce*: ***În cele ce urmează*** *vom prezenta şi alte elemente componente ale procesului de comunicare.* (Internet, 2000).

Situaţiile în care pronumele semiindependent selectează alt relativizator în afară de *care* şi *ce* sunt rare. În exemplul următor, selecţia adverbului *unde* este posibilă, pentru că nominalul sursă referenţială pentru *cel* este un locativ: *Punctul*

*informativ, **cel unde se aflau computerele**, era aşezat, cu discreţie, la dreapta Pseudo-Sanctuarului.* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*). Şi **pronumele demonstrative** cunosc cele două ipostaze discutate mai sus – substitut al unui nume cu trăsătura [+ Personal] şi anaforic: *Mai întâi de toate trebuie spus că nu sunt **dintre aceia care cred că poezia este intraductibilă**.* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), *În ultimă instanţă,* **ea** *e* **aceea** *[**care** asigură coeficientul de generalitate şi specificitate al studiilor de istorie şi critică literară].* (G. Crăciun, *Introducere*). **Numeralele pronominale** substituie un nominal a cărui referinţă o cuantifică: *Eu n-am văzut decât **vreo doi sau trei care-au votat**, restul s-au abţinut.* (TV, 2002).

În anumite condiţii (predicatul relativei la conjunctiv şi un anumit antecedent, de pildă un pronume negativ, indefinit, numeral etc.), conectorul relativ poate lipsi: *Nu-i nimeni **Ø să m-ajute**., Voi fi prima **Ø să salut o asemenea schimbare**.* etc. Posibilitatea suprimării relativului depinde mai ales de prezenţa conjunctivului în relativă, pentru că morfemul mobil ***să*** preia rolul de conector subordonator în absenţa conectorului relativ. Există trei contexte principale în care relativa are predicat la modul conjunctiv: (a) **context volitiv** (relativă subordonată unui verb volitiv, unui verb volitiv încastrat într-o altă propoziţie sau într-o frază imperativă: **Se doresc** *mai multe articole cu un conţinut politic **în care să se vorbească despre preşedinte**.*), (b) **context negativ / interogativ / ipotetic** (antecedentul este complement al unui verb la formă negativă, interogativă sau al unui verb dintr-o propoziţie condiţională: **Nu mai avea** *pe nimeni **care s-o ajute**.*, **Ai** *pe cineva **care să te-ajute?***, **De-ar avea** *prieteni **care s-o ajute**, ar termina treaba.*). (c) **context superlativ** (factorul care declanşează folosirea conjunctivului se găseşte în GN complex care conţine relativa şi care este sau face parte dintr-o expresie superlativă: **Nu există moment mai potrivit** ***în care să întrebi asta***.).

Şi antecedentul relativei este influenţat de aceste condiţii: când se găseşte în câmpul de acţiune al unui operator modal negativ, interogativ sau condiţional, relativa va avea predicatul la conjunctiv, iar grupul nominal antecedent va primi o interpretare nonspecifică.

3.3.2. *Relative libere (fără antecedent)*

Relativele integrate sintactic fără antecedent pot avea aceeaşi organizare ca şi relativele cu antecedent lexical, discutate mai sus. Deosebirea dintre cele două subcategorii de propoziţii relative constă în anularea realizării lexicale a tuturor constituenţilor grupului nominal antecedent (atât a centrului nominal, cât şi a determinativelor sale). Trăsăturile sintactice ale antecedentului sunt însă active, astfel, relativizatorul va fi influenţat de acestea atât sub aspectul formei cazuale, cât şi în ceea ce priveşte dublarea prin clitic; într-o oarecare măsură, selecţia tipului de relativ depinde de aceste trăsături abstracte ale grupului nominal.

Poziţiile sintactice pe care le pot ocupa relativele integrate sintactic din această categorie sunt poziţii actanţiale, impuse de structura gramaticală a grupului regent: *subiect* (**Vine** *în excursie* (e_i) ***cine**$_i$* ***termină eseul**.*), *complement direct* (**A citit** (e_i) ***ce**$_i$* ***i-ai trimis tu***.), *complement indirect* (*I*-**a povestit** *asta* (e_i) ***oricui**$_i$* ***a fost dispus** să asculte.*), *complement prepoziţional* (*El* **contează pe** (e_i) ***ce**$_i$* ***îi trimiţi tu***.), *nume predicativ* (*El nu va* **deveni** *niciodată* (e_i) ***ce**$_i$**-ţi doreşti tu***), *predicativ*

suplimentar (*L-am văzut* (e_i) ***cum***$_i$ ***învață***.), *circumstanțial obligatoriu* (*Lucrurile n-***au decurs** ***cum ai fi vrut tu.***).

Legătura dintre relativa integrată sintactic și antecedentul său cunoaște diferite grade de „vizibilitate": ***transparență > semitransparență > opacitate.***

Situațiile de ***transparență*** corespund antecedentului cu realizare fonetică (vezi *supra,* **3.3.1**).

În categoria construcțiilor cu joncțiune ***semitransparentă*** se includ relativele libere al căror antecedent nelexicalizat este dominat de un grup prepozițional cu prepoziție „vizibilă", adică menținută și după „ștergerea" grupului nominal și cele al căror conector este în alt caz decât cazul corespunzător categoriei relativizate. Relativizatorul se supune simultan constrângerilor exercitate de un termen din regentă (recțiune cazuală, prepozițională) și de un termen din subordonată care îl domină. Cum condițiile impuse de cei doi sunt uneori contradictorii, formal, relativizatorul este pus în situația de a „face o alegere"; vezi *infra,* **3.3.2.1** și **3.3.2.2**, descrierea situațiilor posibile.

> Aceste configurații sintactice sunt cunoscute în literatură ca „împletiri ale regentei cu subordonata", „amalgamări sintactice", fenomene de „sinteză sintactică", de „imbricare", vezi **Imbricarea**.

Cazurile de ***opacitate*** sunt situații de coincidență, de „consens" în privința constrângerilor exercitate de cele două domenii aflate în „joncțiune relativă": grupul sintagmatic regent și subordonata relativă, vezi *infra,* **3.3.2.3**.

3.3.2.1. *Relative „semitransparente". Constrângeri de regim prepozițional*

„Încastrarea" relativei integrate sintactic cunoaște grade diferite de profunzime: antecedentul relativei poate fi dominat de un grup prepozițional aflat la rândul său sub dominația unui alt grup sintactic.

(a) Grupul prepozițional este dependent de un grup nominal: *Aș dori ca acum, în pragul unei triste aniversări, să-mi exprim* ***părerea de rău*** **pentru** (e_i) **ce**$_i$ **s-a întâmplat anul trecut în Statele Unite**. (TV, 2002), ***Gândul*** *la cumpărături și* **la** (e_i) **ce**$_i$ **faci acolo**. (IVLRA).

(b) Grupul prepozițional este dominat de un grup verbal. Prepoziția este impusă de un centru verbal din regentă: *Iar dumneata măsoară-ți cuvintele. Și nu* ***te baza*** **pe** (e_i) **ce**$_i$ **scrie** *ori nu scrie el în procesul verbal.* (R. Petrescu, *Eclipsa*), *Grig* ***râde*** **la** (e_i) **ce**$_i$ **spun**, *așa e...*(R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*).

Când nominalul nelexicalizat (e_i) are trăsătura [+ Personal], relativizatorul preia această trăsătură, prin selecția formei *cine*: *Sensibil, sărac, orgolios cât cuprinde, la întoarcere* ***va trece*** *probabil* **la** (e_i) **cine**$_i$ **îl va aprecia primul**. (R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*).

Tipul de relativizator depinde și de trăsăturile semantice ale categoriei relativizate. Când categoria relativizată e cuantificată, e ales, de exemplu, *cât: Și numără ăla de puncte îl împărțim* **la** (e_i) **câți doctori suntem** *și avem per doctor cât ar trebui să facă.* (IVLRA).

(c) Grupul prepozițional depinde de un grup adjectival: *Urmăresc știrile în fiecare seară și sunt* ***îngrozită*** **de** (e_i) **câte accidente se întâmplă**, *o parte dintre ele, din cauza oboselii la volan.* (TV, 2002).

În exemplele de sub (a–c), prepoziția „vizibilă" aparține structurii propoziției regente. Alternativa logică la acestea o reprezintă cazurile când prepoziția asociată

relativizatorului este reflex al recțiunii exercitate asupra lui de un centru de grup din relativă:

(d) Într-o primă situație, grupul prepozițional aparține propoziției relative: *Ce v-a decontat? / – Transportu, trenu, avionu,* (e_i) ***cu ce au venit***. (IVLRA). Prepoziția *cu* nu aparține regentei, ci este „deplasată" împreună cu relativul din categoria relativizată (*au venit* ***cu*** ...).

(e) A doua posibilitate este cea în care relativizatorul este dominat de un grup prepozițional, dar același grup prepozițional își justifică existența și în regentă, ca în exemplul: *Vorbesc* ***cu cine*** *vorbești și tu.* Poziția antecedentului nelexicalizat față de prepoziție sugerează că oricare dintre cele două prepoziții ar rămâne „vizibilă", se va găsi tot în vecinătatea relativului: *Vorbesc* ***cu*** (e_i) ***cine****$_i$ vorbești și tu.* (prepoziția aparține domeniului regentei) sau *Vorbesc* (e_i) ***cu cine****$_i$ vorbești și tu.* (prepoziția aparține categoriei relativizate și s-a deplasat împreună cu relativul).

(f) Există însă și a treia posibilitate: ambele domenii (regenta și relativa) exercită constrângeri privind recțiunea prepozițională, producându-se interferențe de regim prepozițional similare cu ceea ce se întâmplă în amalgamările de mărci cazuale (v. *infra*, **3.3.2.2**): *Depinde* ***pe ce*** *mizezi.* Verbul regent al relativei impune prepoziția *de*, însă conectorul relativei s-a deplasat împreună cu prepoziția *pe*, impusă de verbul *a miza* din subordonată: *Depinde* (*~~de~~ e_i) ***pe ce*** *mizezi.* În limba română, prepoziția impusă din relativă (când categoria relativizată este un grup prepozițional) se grupează obligatoriu cu relativul, de aceea enunțuri în care ar fi respectat regimul prepozițional al ambelor grupuri prepoziționale sunt agramaticale: **Depinde* ***de*** (e_i) ***ce*** *mizezi* ***pe***.

3.3.2.2. *Relative „semitransparente". Constrângeri cazuale „divergente"*

(a) *Relativizator supus constrângerilor cazuale din regentă.* În această categorie se încadrează construcții de tipul *Dau* ***cui*** *cere.*, în care relativizatorul preia de la constituentul fără realizare fonetică toate trăsăturile abstracte relevante pentru interpretarea enunțului; aceste trăsături sunt însă în dezacord cu restricțiile impuse relativizatorului din interiorul subordonatei relative. Cazul poate fi impus de un centru adjectival: ***recunoscător*** **cui m-a ajutat** sau adverbial: **Cui**$_i$ **nu este obișnuit cu astfel de lucruri** *îi$_i$ este* ***greu*** *să se descurce.* Formal, relativul preia trăsăturile numelui nelexicalizat și este în cazul dativ, caz impus de adjectivul, respectiv, de adverbul din regentă. În același timp, în subordonată, relativul ocupă poziția sintactică a categoriei relativizate: subiect în ambele exemple. „Combinările" posibile sunt destul de numeroase, vezi **Imbricarea, 1.1.1**.

(b) *Relativizator supus constrângerilor cazuale din relativă.* În alte situații, tensiunea dintre cele două poziții se rezolvă în favoarea relativei, impunându-se mărcile reclamate de categoria relativizată. Când numele nelexicalizat de care depinde subordonata este în poziție de subiect, propoziția relativă este topicalizată, pentru o marcare mai clară a acestei poziții: **Cui îi trebuie tablouri** *să vină acasă.* (V. Cristea, *Jurnal*), *Ar trebui să-l lăsați să spună ce are de spus și* **cui nu-i convine** *să mute pe alt program, că de-aia s-a inventat telecomanda.* (TV, 2002). Relativul este în cazul dativ (complement indirect în subordonată), iar propoziția relativă este, în ambele exemple, subiectivă.

> În sintaxa populară se întâlnesc destul de frecvent construcții topicalizate de tipul: ***Cine*** *se amestecă în tărâțe îl mănâncă porcii.* (Proverb). Formal, relativul este în cazul nominativ, dar poziția sintactică a numelui

nelexicalizat este de complement direct (a se vedea dublarea prin clitic). Şi aici, relativul s-a acomodat în privinţa mărcii cazuale la constrângerea din subordonată, legătura cu regenta fiind reconstituită cu ajutorul cliticului.

3.3.2.3. *Relative „opace”*

Opacitatea poate fi rezultatul unor constrângeri cazuale „consensuale”. Mărcile cazuale impuse din regentă nominalului antecedent sunt în acord cu mărcile cazuale impuse din subordonată relativizatorului. Nominalul antecedent fiind nelexicalizat, conectorul relativ se supune constrângerilor din regentă.

Explicaţia poate fi (şi) de natură pragmatică. Este mult mai uşor de interpretat (şi de planificat) un enunţ în care poziţiile sintactice sau cel puţin mărcile cazuale ale antecedentului şi ale relativizatorului coincid, decât enunţurile cu mărci divergente. Respectarea acestui principiu se impune mai cu seamă în cazul relativelor fără antecedent, care nu conţin în regentă o expresie referenţială „gazdă”.

Şi aici există două situaţii: omonimie sau identitate cazuală.

(a) omonimie cazuală

Grupul nominal antecedent este marcat pentru acuzativ, iar relativizatorului i se impune cazul nominativ: *Îi promit o antologie din care **să aleagă*** ($e_{acuzativ}$) **ce$_{nominativ}$ îi place** (A. Bodiu, *Jurnalexpress*).

Grupul nominal e marcat pentru nominativ, relativizatorului i se impune cazul acuzativ: ***Îi ajunge*** ($e_{nominativ}$) **ce$_{acuzativ}$ i-am adus**.

Se pot include în această categorie şi construcţii de tipul celor discutate *supra*, **3.3.2.1**, dacă grupul prepoziţional care domină relativa nu este lexicalizat: *Le explic că Proiectul nu e un plan: pur şi simplu **îmi dau seama*** (~~de~~ e_i) **ce$_i$ voi face.** (R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*), *Mă gândesc* (~~la~~ e_i) **ce$_i$ a fost aici**. Deşi absentă fonetic, prepoziţia rămâne prezentă din punct de vedere sintactic, ea fiind impusă de regimul verbului din regentă, care determină interpretarea sintactică a propoziţiei: completivă prepoziţională.

(b) coincidenţă de caz şi de poziţie sintactică

Nominalul nelexicalizat şi relativul sunt în aceeaşi poziţie sintactică, de exemplu, nume predicativ: *M-am trezit după ce Lelu nu mai **era*** ($e_{nominativ}$) **ce$_{nominativ}$ a fost pentru mine**. (V. Cristea, *Jurnal*) sau subiect: ***Nu mai conta*** ($e_{nominativ}$) **ce$_{nominativ}$ se întâmplă aici sau acolo.** (P. Cimpoieşu, *Simion*) sau complement direct: ***Mi-a adus*** ($e_{acuzativ}$) **ce$_{acuzativ}$ am cerut.** etc.

(c) coincidenţă de caz, poziţii sintactice diferite

Nominalul nelexicalizat şi relativul sunt în poziţii sintactice diferite, dar cazul impus din regentă şi cazul impus din subordonată coincid: *Îmi place* ($e_{nominativ,\ Sb}$) **ce$_{nominativ,\ Np}$ a devenit Maria**.

Situaţia este frecvent întâlnită în relativele scindate, unde relativizatorul este în poziţie de subiect, iar antecedentul nelexicalizat al relativei este cel de-al doilea actant al verbului, în poziţie de nume predicativ: ($e_{nominativ}$) **Ce mă surprinde** *este că aici, dar şi după-amiază,* [...] *discuţia se poartă în limitele comparaţiei Rusia – Europa.* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*).

Opacitatea poate fi rezultatul unei ***elipse***. În exemplele de mai jos, lipseşte operatorul copulativ, astfel relativa ajunge în vecinătatea unui pronume personal (inapt de a domina relative integrate sintactic). Totuşi, relativa nu este izolată:

*Ei, adică ei, socrii, sunt cei care împreună cu alții îi țin pe ăia de la oraș cu pită și cu praz, **ei*** √ (e_i) **ce**$_i$ **mai țin Paștele și Crăciunul** *și așa mai departe.* (D. Baiski, *Luna*). Constituenții absenți pot fi recuperați fără dificultate, la aceasta contribuind și intonația enunțului și emfaza pronumelui: *Bad, poate doar Bad, cu poveștile lui, cu neghiobiile lui minunate, copilărești, chiar idioate uneori,* ***EL*** √ (e_i) **ce**$_i$ **îl mai împiedica** *să facă ceva urât* (*ibid.*).

Construcțiile ***relative infinitivale*** reprezintă un caz particular de opacizare a relației cu antecedentul. Grupări de tipul: *N-am **ce face / unde merge / cu cine veni*** etc. conțin un relativizator, semn al subordonării la nivelul frazei și un verb la modul infinitiv, care nu îndeplinește condițiile actualizării lui ca predicat al enunțării. Construcția relativă ocupă o poziție sintactică similară cu relativele descrise *supra*, **3.3.2**, al căror antecedent este nelexicalizat. Să se compare (a) *N-am* (***e***$_i$) ***ce***$_i$ *face* și (b) *N-am* (***e***$_i$) ***ce***$_i$ *să fac*. Acceptă, de asemenea, aglomerări de relativizatori: *N-am **cu cine** √**, unde** √**, când** √ **și de ce pleca**.*

Relativele infinitivale se caracterizează printr-o serie de constrângeri în ceea ce privește:

(a) *verbul din regentă – a avea* (personal, tranzitiv), ex.: *N-**am** **ce citi.***, unde construcția este echivalentă cu un complement direct (vezi **Complementul direct, 3.1.4**) sau *a fi / a avea* (impersonale), de exemplu *Nu-**i** **cine-l ajuta.*** / *N-**are** **cine porni mașina.***, construcții echivalente cu subiectul (vezi **Subiectul, 2.2.2.3**).

(b) *poziția sintactică a relativului:* este exclusă poziția de subiect pentru construcțiile cu *a avea* tranzitiv: **N-am **cine veni**.* și poziția de complement direct pentru verbele impersonale: **Nu-i **ce face**.*, **Nu-i **pe cine**$_i$ (-**l**$_i$) **găsi**.*, **N-are*$_{[impersonal]}$ ***pe cine găsi.***

În privința celorlalte poziții sintactice ale relativizatorului, nu se manifestă restricții de construcție, nici în cazul poziției de complement prepozițional: *N-am **la ce mă gândi.***, nici în situația în care relativul este un adverb în poziție de circumstanțial: *N-am **unde merge**.*

(c) *selecția relativului* – din cauza trăsăturii sale semantice [+ Definit], relativizatorul *care* este exclus: **N-am **pe care trimite**.*; *cine* și *ce*, marcate [– Definit] sunt acceptate în acest tip de construcții;

(d) nu este autorizată *dublarea prin clitic* a relativului: **N-am **pe cine**$_i$**-l**$_i$ **trimite**.*, **N-am **cui**$_i$ **îi**$_i$ **spune**.*

3.4. Relative izolate

Spre deosebire de relativele integrate sintactic, cele izolate (periferice) sunt determinative facultative ale unor constituenți din propoziția regentă. Termenii de care depind aceste relative pot fi nominali, nonnominali sau propoziționali. Aceasta, precum și o distincție de natură semantică, privind statutul informației conținute în relativă, determină o clasificare a relativelor periferice în relative periferice *atributive*, *apozitive* și *circumstanțiale*.

3.4.1. *Relative cu antecedent*

Se includ în această subcategorie relativele nonrestrictive și propozițiile apozitive având conector relativ (*relator*). S-a arătat (*supra*, **3.1.1**) că în majoritatea lucrărilor de specialitate criteriul operant al distincției restrictiv – nonrestrictiv este calitatea semantică a antecedentului și relația semantică a relativei cu acesta.

Antecedentul este referent unic sau membru al unui set ce a fost identificat independent în propoziția precedentă. Orice modificare adusă de relativele nonrestrictive unui asemenea centru este informație suplimentară, neesențială pentru identificarea lui.

Această particularitate poate fi tradusă sintactic prin caracterul facultativ al relativei față de centrul modificat: matricea sintactică a antecedentului este „saturată”, prezența relativei nu este reclamată din rațiuni de saturare tematică (implicit, nici referențială), ea plasându-se la periferia structurii sintactice respective. De cele mai multe ori, statutul sintactic de anexă se corelează cu o marcă fonologică: schimbare de contur intonațional și pauză, de obicei reprezentate grafic prin virgulă; vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.7.1**. În plan semantic, relativele izolate sunt de cele mai multe ori predicații care aduc informații suplimentare despre baza la care se adjoncționează.

Uneori, informația din relativa izolată se adaugă regentului sub forma unei interogații retorice: *Și în același timp, jos, în mizerie, ultimele zile ale altor bătrâni, **care ce vină au?*** (R. Popescu *Purtătorul de cuvânt*).

Ca o consecință a relației semantice cu regenta, între cele două clase de relative cu antecedent (integrate sintactic și izolate) există deosebiri și în privința categoriei de antecedenți pe care cele două tipuri de relative îi modifică. De exemplu, relativele nonrestrictive acceptă nume proprii și pronume personale ca antecedenți, spre deosebire de relativele integrate, care au doar în mod excepțional antecedent nume propriu (vezi *supra*, **3.3.1**) și niciodată pronume personal. O altă particularitate a relativelor nonrestrictive este incompatibilitatea cu un cuantificator universal (*oricare, orice, fiecare, niciun / nicio*): ***Oricare / fiecare / niciun om**, **care intră**, (n-)are zâmbetul pe buze.*

În ceea ce privește conectorii, restricțiile impuse de tipul de relativă sunt nesemnificative. Doar apozitivele propriu-zise au conectori specializați – relatorii *ceea ce* și unele ipostaze ale lui *care* – relator (vezi **Apoziția, 1.4.2**).

3.4.1.1. *Atributive izolate (nonrestrictive)*

Cele mai numeroase relative izolate cu antecedent sunt atributivele nonrestrictive. Datorită caracterului parantetic al informației din relativă, grupul nominal antecedent poate fi mai amplu decât în relativa integrată sintactic: *De darurile mele, **pâinile acelea făcute de mine în casă**, **care miroseau de-ți lăsa gura apă și se frângeau în mâini ca niște cozonaci**, nu se atingea nimeni.* (R. Petrescu, *Eclipsa*).

Grupul nominal antecedent are drept centru un *substantiv*, un *pronume* sau un *numeral* cu valoare pronominală.

(a) antecedent *substantiv*

Spre deosebire de relativele integrate sintactic, atributivele izolate funcționează numai în cazuri excepționale cu antecedent substantiv nedeterminat. Substantivul poate fi la plural (în lectură generică sau virtuală): *Am văzut acolo și* **copii**, ***care probabil își așteptau părinții.***, *Caută* **profesori de gimnaziu**, ***care să fie liberi în luna iulie.*** sau (și mai rar) la singular (substantiv masiv): *De aici se extrage* **țițel, *care apoi se prelucrează în rafinării.***

Când substantivul are articol nehotărât, lectura relativei poate fi ambiguă: *În fiecare noapte visez unul și același vis: că sunt* **un câine *ce linge cizma unui caporal*** *și caporalul scoate pistolul de la șold și mă țintește după ceafă.* (D. Baiski,

Luna). Dezambiguizarea se poate face dacă grupul nominal mai are și alți determinanți și dacă predicatul relativei este specificant: *Și arătă spre* **o femeie cu batic alb**, ***ce vindea, la o tarabă, mititei cu muștar*** (*ibid.*).

Numele determinate definit pot fi folosite *generic*: *Dar dacă se-ntâmplă să fii scriitor nu te vede nimeni. Cel mult monstrul Golombre. Ori* **polițistul**. ***Care te amenință cu degetul, preventiv.*** (R. Petrescu, *Într-o după-amiază*) sau *specific*: *El acuză* **regiile locale**, ***care revând energia termică furnizată de Termoelectrica***, *de aroganță ieșită din comun.* („Adevărul", 2000).

Ca și antecedentul relativelor integrate sintactic, antecedentul relativelor izolate poate avea unul sau mai multe determinative: *În fond, eu am făcut o facultate, am salvat un om de la moarte, și-am mai și publicat* **câteva cărți**, ***pe care-am primit nouă premii.*** (R. Petrescu, *Într-o după-amiază*), *Au fost invitați* **toți prietenii lui din copilărie**, ***care locuiau încă în oraș.***

Substantivul propriu este antecedentul specific relativelor izolate. El poate fi un antroponim: *Poate am mai mult noroc cu* **N. M.**, ***despre care se spune*** *că e un regizor foarte bun.* (R. Popescu, *Într-o după-amiază*), un toponim: **Din Montparnasse**, ***unde e singurul zgârie-nori al Parisului***, *pornim spre hotel.* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*), un nume de instituție: *Tot ei dezinformau* **Ministerul Justiției**, ***care dădea în scris***, *pe 17 ianuarie 2000, că împotriva lui C. n-ar fi fost întreprinsă nicio cercetare* („Adevărul", 2000), un acronim: *Mai e și faptul că* **Sidex-ul**, ***care face 10% din exportul țării***, *beneficiază de o conjunctură bună.* („Adevărul", 2000), o siglă: *Ei bine, de asta am propus eu un act de poliție lingvistică, exercitat prin* **CNA**, ***care are și capacitatea și datoria*** *să nu permită să iasă pe post orice analfabet.* („Cotidianul", 2002) etc.

> Numele de rudenie, desemnând referenți unici, funcționează similar numelui propriu: *Abia am găsit-o* **pe mama**, ***care a venit pentru această sărbătoare.*** (V. Cristea, *Jurnal*), dar pot primi și determinanți posesivi: *Păcat de* **tatăl său**, ***care***, *pe lângă faptul că a fost și este un mare cântăreț,* ***a fost și un om cu o reputație nepătată.*** (TV, 2001).

(b) antecedent *pronume*

Ca antecedenți ai relativelor izolate, pronumele personale și cele demonstrative pot funcționa cu sau fără determinativi, iar pronumele semiindependent, obligatoriu urmat de o complinire.

Relativa izolată aduce informații suplimentare despre referentul pronumelui, fără a avea rol de identificare: *A. merge mai departe, convinsă de misiunea ei „istorică" de a reforma prima instituția de presă a țării.* **Ea**, ***care nu are sânge de ziarist nici de-un pahar*** (R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*). Când nu are subordonați, demonstrativul este deictic sau anaforic, lectura relativei nefiind influențată de statutul antecedentului: *Spre deosebire de teoria lui Wagner, continentele nu se deplasează în raport cu fundul oceanic ci sunt purtate pasiv* **de acesta**, ***care joacă, astfel, un rol similar cu al unei benzi transportoare.*** (C. Dinu și S. Pauliuc, *Geologie*). Și cu determinativi adjectivali, lectura relativei este întotdeauna nonrestrictivă: *Dar, ia spune, de ce nu încerci și* **cu ăștia noi**, ***care i-au luat locul lui Ceaușescu?*** (P. Cimpoieșu, *Povestea*).

Pronumele semiindependent poate avea ca subordonat o propoziție relativă, însă natura ei depinde de rangul ocupat în structura grupului nominal respectiv. Dacă este unicul subordonat al pronumelui, relativa este integrată sintactic

(cf. *supra*, **3.3.1**). Dacă pronumele are şi alţi determinativi, relativa este izolată. Pronumele semiindependent ***al*** cu determinativ posesiv nu poate accepta decât relative izolate: *Cel mai ticălos din baterie a fost* **al meu,** ***care se numea cazac.*** (IVLRA). Acelaşi tip de relativă se asociază şi lui ***al*** cu determinativ pronume personal: *Culmea, că premiul meu e mai substanţial ca* **al lui,** ***care e Marele Premiu.*** (R. Popescu, *Purtătorul de cuvânt*).

Ca antecedent al relativelor izolate, pronumele semiindependent ***cel*** are obligatoriu un determinativ grup nominal în genitiv: *un inel asemănător cu* **cel al mamei**, ***care are un diamant***, un grup prepoziţional: *Antonie îşi îndreptă ochii spre cele două poze. Întâi spre* **cea de deasupra,** ***de unde-i zâmbea puştiul, mândru de costumul său de „mariner".*** (D. Baiski, *Luna*) sau un adjectiv: *Concentraţi-vă* [...] *pe efectele secundare ale comunicării sau* **pe cele colaterale, accidentale**, ***care pot să apară în timpul comunicării.*** (Internet, 2000). Absenţa unui subordonat impune citirea restrictivă a relativei: *Iată-i* **pe cei** ***care te-au căutat.*** vs **Iată-i* **pe cei,** ***care*** *te-au căutat.*

Numeralul cu valoare pronominală poate fi antecedent pentru două tipuri de relative izolate. În ambele ipostaze, numeralul este substitut al unui nume cu extensitate cuantificată precis, diferenţa dintre ele constând în valoarea pe care o preia anaforicul relativ. Când anaforicul preia integral extensitatea antecedentului, avem de-a face cu relative integrate sintactic sau periferice, în funcţie de poziţia propoziţiei faţă de nominal şi în funcţie de toţi factorii discutaţi *supra*, **3.1.1**, care pot fi consideraţi criterii de discriminare. Când anaforicul relativ împreună cu întreaga subordonată operează o restrângere a extensităţii numeralului, relativa este întotdeauna izolată (relativă partitivă: *A cumpărat* ***cinci cărţi, dintre care*** *trei dicţionare.*, vezi *infra*, **3.4.1.2**).

Ca antecedent al unei relative izolate, numeralul cu valoare pronominală poate funcţiona fără determinative, ca anaforic al unei expresii referenţiale: *Copiii cântă* ***un cântec****, îl cântă şi pe al doilea, iar* ***al treilea, care*** *e la origine un „şlagăr" sovietic, e reluat cu foc de rusul M. K.* (A. Bodiu, *Jurnalexpress*) sau deictic: **Cei doi**, ***care stau pe bancă****, să vină până la mine.* Când antecedentul este un numeral ce desemnează timpul (ani, ore), conectorul relativ este adverbul *când:* **În 1942, *când*** *au publicat prima ediţie a tratatului.*, **pe la 7 şi 30, *când mă plimbam prin parc.*** Dacă numeralul desemnează o cantitate, o sumă de bani, relativizatorul este *cât*: *preţurile anormal de mici* (**50$, *cât aud*** *că ar fi costat un exemplar din megaalbum*) (Rlib, 2002). Numeralul fracţionar selectează tot adverbul *cât: Deci preţul final la carne ar putea să crească cu doar 0,16%, nu* **cu 10%** ***cât anunţă producătorii de carne*** (*ibid.*). Adverbul relativ *unde* poate prelua referinţa de la un numeral, dacă acesta este substantivizat: *Alt drum* **la 14,** ***unde locuiesc.*** (A. Bodiu, *Jurnalexpress*).

3.4.1.2. *Relative partitive*

Propoziţiile *relative partitive* se caracterizează prin faptul că au drept antecedent un nominal cuantificat sau un cuantificator a cărui referinţă este preluată „integral" de anaforicul relativ. În organizarea relativei, conectorul se subordonează însă unui cuantificator care reprezintă doar o fracţiune din extensitatea antecedentului: *Limba estonă e vorbită de* **1 100 000 de oameni,** ***dintre care 960 000 locuiesc în Estonia.*** Conectivul este întotdeauna *care*, însoţit de prepoziţii (*din, dintre, între, printre*).

O altă particularitate a relativelor partitive este posibilitatea de a funcţiona fără predicat: *A cumpărat* **două sticle,** ***dintre care una*** √ ***de vin***. Verbele suprimate sunt cu sens existenţial (*a fi, a se găsi*). Omisiunea predicatului este însă o caracteristică secundară, de mai mică importanţă pentru sintaxa acestor construcţii. În cazul relativelor cu *din care, dintre care* şi *între care*, diferenţele cantitative dintre relativele cu şi fără predicat sunt nesemnificative. Numai în cazul lui *printre care* predomină exemplele fără predicat.

3.4.1.3. *Relative apozitive*

Propoziţiile apozitive cu conector relativ sunt întotdeauna *apoziţii suplimentare* (vezi **Apoziţia, 1.5**), care pot fi marcate prin apozeme adverbiale sau propoziţionale: *Au cumpărat cărţi, dicţionare,* **adică** ***ce le trebuia pentru studiu***. Prin aceasta se deosebesc de atributivele nonrestrictive cu care sunt uneori asimilate, în virtutea faptului că ambele tipuri de propoziţii adaugă antecedentului / bazei un plus de informaţie.

Conectorii relativelor apozitive sunt selectaţi în funcţie de natura semantică şi gramaticală a antecedentului / a bazei: *Vin* **colegi, prieteni, cunoscuţi**, (**adică**) ***cine i-a fost aproape în aceşti ani.***, *A plecat* **înainte de ora 6**, ***când nu veniseră încă toţi oaspeţii.***, *S-a dus* **acasă, (adică)** ***unde locuieşte*** *când vine în oraş.* etc. Relativul compus *ceea ce* cu valoare neutră este singurul conector ocurent numai în contextul relativelor apozitive: *Rămânea doar ca cei de aici să uite, mai ales că întrebau şi de Niculae cum merge cu şcoala,* ***ceea ce se putea*** *să însemne că într-adevăr nu mai aveau nimic cu nimeni.* (M. Preda, *Moromeţii*).

Un tip particular de relativă apozitivă este relativa cu bază / antecedent propoziţional. Conectorul, de cele mai multe ori un relator (vezi *supra*, **2.3**), reia conţinutul bazei şi îl repoziţionează în organizarea subordonatei: **Şi i-am spus** *că şi io am stat şi mi-am făcut temele, ştii,* ***la care el a percutat imediat***...(IVLRA), **Urmează o jumătate de oră de împărţit stixuri, pe Corso,** ***după care candidatul se duce aţă la cinematograf,*** *să facă o baie de mulţime.* („Adevărul", 1999), *Fireşte,* **asta subîntinde subtil şi precis sensul că dl. preşedinte înţelege tot.** ***Drept care, Occidentul ascultă cuvântul său înţelept.*** (*ibid.*). În acelaşi tipar se înscriu şi construcţiile cu adverbul *unde:* **Privirea constituie un mod „netactil" de a atinge pe cineva,** ***de unde şi expresia „a mângâia cu privirea".*** (Internet, 2000).

Uneori, sensul global al propoziţiei-bază poate fi rezumat în relativă, conectorul fiind un grup nominal complex: *Dar,* **accidentată fiind de tren, am rămas cu picioarele rupte din şold, tovarăşe Inspector General,** ***din care*** **cauză** ***am nevoie de un eminent ajutor, unicul meu copil fiind dispărut de la şcoală pe data de 7 septembrie.*** (I. Iovan, *Comisia*), *După părerea noastră, suferă de boala ideilor fixe, în special pentru faptul că* **vrem să o taxăm nebună**, ***cu care*** **ocazie** ***statul să-i ia şi copilul.*** (*ibid.*).

3.4.2. ***Relative libere***

Relativele izolate libere sunt subordonate fără antecedent, care ocupă poziţii sintactice din afara structurii actanţiale a centrului regent – poziţii circumstanţiale facultative: circumstanţial de loc (*Au plecat* ***unde aveau treabă.***), de timp (***Când are timp,*** *merge la teatru.*), de mod (*A procedat* ***cum l-ai învăţat.***) etc. – vezi **Circumstanţiale**.

Realizările propoziţionale ale circumstanţialelor obligatorii sunt propoziţii *integrate sintactic*, vezi *supra*, **3.3.2**.

CONSTRUCȚII CU PROPOZIȚII CONJUNCȚIONALE

1. ASPECTE DEFINITORII

Propozițiile conjuncționale sunt o specie de subordonate circumscrise după tipul de conectiv: *conjuncție* sau *locuțiune conjuncțională subordonatoare*. Din această perspectivă, se opun subordonatelor relative, ai căror conectori sunt pronume, adjective sau adverbe relative. Spre deosebire de conectorul relativelor, care cumulează două roluri sintactice – de element de relație la nivelul frazei și de component sintactic autonom al subordonatei – (cf. **Construcții cu propoziții relative, 1**), cel ***conjuncțional*** are exclusiv rolul sintactic de „operator" al subordonării (*complementizator*), nefiind implicat în sintaxa propoziției pe care o introduce.

Conjuncția ***să*** reprezintă o excepție, selecția ei cu rol de conector presupunând în același timp și selecția modului conjunctiv în subordonată: *Nu știu* ***să înot.*** vs *Nu știe* ***că*** *înot., Nu știe* ***dacă*** *aș înota.* etc. (vezi **I, Verbul. Modurile personale, 6**).

La această specie de subordonate, prezența conectorului conjuncțional (ca semn al subordonării la nivelul frazei) este obligatorie.

Similar cu situația propozițiilor subordonate relative, unde suprimarea conectorului este foarte rară (*Nu știu pe nimeni* [care] ***să m-ajute.***, vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.1**), și în cazul subordonatelor conjuncționale fenomenul este posibil, dar în condiții limitate stilistic și sintactic (numai în poziție de circumstanțial): [dacă] ***Ai carte****, ai parte.* (Proverb).

2. TIPOLOGIA PROPOZIȚIILOR CONJUNCȚIONALE

În tradiția gramaticală românească, corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție este un fapt unanim acceptat. Realizarea propozițională reprezintă, de regulă, una dintre posibilitățile de actualizare a unei poziții sintactice. O serie de poziții sintactice manifestă preferință pentru realizarea propozițională conjuncțională (de exemplu, circumstanțialele consecutive, concesive, condiționale, cauzale, finale), în timp ce altele acceptă foarte rar sau deloc actualizarea prin acest tip de subordonată (de exemplu, circumstanțialele de relație, instrumental, sociativ și complementul de agent au doar realizare propozițională relativă).

În descrierea propozițiilor conjuncționale, dincolo de criteriul formal (privitor la natura morfologică a conectorului, care permite partiția subordonatelor în *relative* și *conjuncționale*), se au în vedere și alte criterii (unele dintre ele utilizate și în subcategorizarea pozițiilor sintactice): (a) gradul de „intimitate" a legăturii dintre subordonată și termenul regent (vezi *infra*, **2.1**), (b) trăsăturile sintactico-semantice ale regentului care determină selecția unui anumit conector (de ex.: *că* vs *să*, vezi *infra*, **2.2.1**) și (c) poziția sintactică ocupată de subordonata conjuncțională

şi compatibilitatea sau incompatibilitatea realizării propoziţionale cu anumite tipare de construcţie a unor poziţii sintactice (vezi *infra* **3**).

2.1. Propoziţii conjuncţionale integrate sintactic vs neintegrate (izolate)

Clasificarea priveşte statutul sintactic al subordonatei în raport cu termenul regent, gradul de „intimitate" a legăturii cu regenta şi este în bună măsură în concordanţă cu clasificarea tradiţională a subordonatelor: necircumstanţiale vs circumstanţiale.

2.1.1. *Propoziţii conjuncţionale integrate sintactic*

Se includ în clasa *propoziţiilor conjuncţionale integrate sintactic* subordonate „introduse" prin conjuncţiile ***că, să, ca...să*** şi ***dacă*** (rar şi ***de***, ***cum că*** şi ***cum de***, vezi. *infra*, **2.2.1** discuţia privind selecţia conectorului), a căror relaţie cu regenta este foarte strânsă, în sensul că poziţiile sintactice pe care le ocupă sunt cele specifice grupurilor nominale: *poziţii actanţiale*, reclamate de structura semantico-sintactică a centrului de grup dominant (verbal, adjectival, adverbial, interjecţional, nominal).

> În literatura de specialitate, propoziţiile ***conjuncţionale integrate sintactic*** sunt considerate ***propoziţii nominale***, în special datorită ocurenţei lor în poziţii specifice grupului nominal, dar şi datorită altor particularităţi „nominale": posibilitatea tematizării (***Că ai dreptate*** *cred.* vs *Cred* ***că ai dreptate.***) sau a dublării prin clitic (***Că ai dreptate*** ***o*** *cred.*).

În grupul verbal, poziţia sintactică ocupată de propoziţie poate fi: subiect (*Mă enervează* ***că ai dreptate.***), complement direct (*Ea crede* ***că ai dreptate.***), complement secundar (*M-a învăţat* ***să mă stăpânesc.***), nume predicativ (*Problema mea este* ***că n-am timp liber.***), complement prepoziţional (*Au insistat* ***ca şi vouă să vă fie aprobată cererea.***), predicativ suplimentar (*L-au văzut* ***că e harnic.***).

Subordonată grupului adjectival, propoziţia conjuncţională integrată sintactic ocupă poziţia unui complement prepoziţional (*Interesată* ***să-şi rezolve problemele,*** *a uitat de voi.*), în interiorul grupului adverbial poate fi subiect (*Desigur* ***că ai dreptate.***), în interiorul grupului interjecţional, poate ocupa poziţia de subiect (*Zău* ***că n-a greşit faţă de tine.***) sau de complement direct (*Iată* ***că a ajuns.***), iar în grupul nominal este atribut (*ideea* ***că e talentat***).

În toate exemplele de mai sus, propoziţia conjuncţională reprezintă o alternativă la realizarea prin grup nominal (sau grup nominal subordonat unui grup prepoziţional, în cazul complementului prepoziţional) a poziţiei sintactice disponibile în grupul dominant (verbal, adjectival, nominal etc), „saturând" astfel valenţa centrului.

Analogia dintre comportamentul sintactic al propoziţiilor conjuncţionale integrate sintactic şi comportamentul grupului nominal rezistă în anumite limite. Spre deosebire de grupul nominal, a cărui poziţie sintactică este marcată cazual sau prepoziţional, propoziţia conjuncţională nu dispune de aceste mijloace. Conjuncţia subordonatoare (complementizatorul) este un element funcţional care permite integrarea unei propoziţii independente în structura unui grup (în calitate de constituent al acelui grup) fără a lăsa să transpară „instrucţiunile" de recţiune (cazuală sau prepoziţională) ale centrului care regizează acea poziţie: *Am* **consemnat** ***reuşita***$_{Ac}$ *lui* / ***că a reuşit.***, *Sunt* **bucuros** ***de reuşita***$_{Ac\ prep.}$ *lui* / ***că a reuşit.***

În cazul propozițiilor relative nu se înregistrează acest fenomen de „opacitate", pentru că relativele dispun de un conector pronominal care poate „capta" trăsăturile cazuale impuse de termenul dominant din regentă (ex.: *Trimit cărțile* ***cui***$_{dativ}$ ***mi le-a cerut.***). Și în situațiile în care regentul impune o prepoziție, atât conectorul pronominal, cât și cel adverbial se pot supune acestei constrângeri (ex.: *Am vorbit* ***despre ce / cine / care / câți a vrut el*** *să vorbim.*, *Vine* ***de unde l-am trimis.***, *Așteaptă aici* ***până când îl chemi.***). Vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.2.**

„Opacitatea" conectorului conjuncțional în privința constrângerilor de recțiune cazuală (uneori și prepozițională) face ca unele poziții sintactice să aibă realizare propozițională exclusiv relativă (vezi **Complementul indirect**, poziție prin excelență „cazuală" sau **Complementul de agent**, pentru care prepoziția *de* (*către*) este obligatorie și nu poate fi suplinită la nivel frastic printr-o conjuncție). Constrângeri similare, dar care țin de semantica circumstanțialului prezintă subordonatele sociative și instrumentale, a căror realizare propozițională este, de asemenea, exclusiv relativă (vezi **Circumstanțialul instrumental, 2.3** și **Circumstanțialul sociativ, 2.2**).

Din punct de vedere semantic, propoziția subordonată conjuncțională integrată sintactic este un argument evenimențial al predicatului, alături de un alt argument, de regulă cu trăsătura [+ Uman] și cu rol de Experimentator (vezi *infra*, ex. a–c) sau de Agent (vezi *infra*, ex. d–f):

(a) ***Nu-mi*** *pasă* **că *plouă.***, [**ea**] *E geloasă* **că *n-ai invitat-o pe ea.***
(b) *E important* ***pentru noi*** **să *vii și tu.***, ***Mă*** *doare* **să *aud asta.***
(c) *Nu* ***m****-ar surprinde* **dacă *ar renunța la proiect.***, [**ea**] *E nesigură* **dacă *vine.***
(d) ***Tu*** *ai afirmat* **că *demonstrația e greșită.***
(e) ***Ion*** *a spus* **să *vă trimit acolo.*** *El a poruncit* **ca *toți* să *fie prezenți.***
(f) ***Ei*** *au întrebat* **dacă *vii și tu.***

2.1.2. *Propoziții conjuncționale neintegrate sintactic (izolate)*

În clasa *propozițiilor conjuncționale neintegrate sintactic* (*izolate*) se includ subordonate introduse prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale care ocupă poziții sintactice suprimabile fără a afecta gramaticalitatea enunțului, neconstrânse de structura actanțială a grupului regent. Acestea sunt circumstanțiale și apozitive, de ex: *Am apelat la tine,* ***pentru că*** *ești familiarizat cu problema.*, *Vino* ***să*** *mă ajuți.*, *Are și el o idee:* ***să*** *plecăm toți, acum.*

În clasificarea propozițiilor relative s-a avut în vedere același criteriu al „intimității" legăturii sintactice dintre subordonată și termenul regent, distingându-se propoziții *relative integrate sintactic* și propoziții *relative neintegrate* (*izolate*). Vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3; 3.4.**

Paralelismul dintre cele două categorii de subordonate (relative și conjuncționale) nu rezistă însă integral. De exemplu, în cazul relativelor, realizările poziției sintactice de **atribut** „acoperă" ambele categorii: *integrate sintactic* (atributivele restrictive, neizolate: *Băiatul* ***care te-a căutat ieri*** *este aici.*) și *neintegrate* (atributivele nonrestrictive, izolate: *Băiatul blond,* ***care te-a căutat ieri,*** *e aici.*). Spre deosebire de relative, atributivele conjuncționale sunt toate propoziții *integrate sintactic, neizolate*: *Afirmația* ***că demonstrația e greșită*** *m-a neliniștit.* „Izolarea" propoziției

conjuncționale față de un centru dominant nominal este semn al raportului **apozitiv** în care se angajează subordonata: *Afirmația lui,* [și anume] ***că demonstrația e greșită,*** *m-a neliniștit.* (vezi **Apoziția**).

2.2. Conectorii propozițiilor subordonate conjuncționale

Inventarul conjuncțiilor subordonatoare este foarte bogat. În funcție de raportul sintactico-semantic pe care îl exprimă, conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale subordonatoare se clasifică în: *necircumstanțiale* și *circumstanțiale* (vezi **I, Conjuncția, 5**). Această distincție se poate corela cu clasificarea subordonatelor conjuncționale avută în vedere aici (vezi, *infra,* **2.2.1**).

Un alt criteriu de clasificare îl constituie specializarea pentru exprimarea unui anumit raport sintactico-semantic și implicit pentru introducerea unui anumit tip de subordonată (vezi **I, Conjuncția, 5.1**). Conjuncțiile specializate sunt de regulă circumstanțiale, cele nespecializate funcționează cu diverse valori contextuale.

2.2.1. *Conectorii propozițiilor conjuncționale integrate sintactic*

În calitate de conectori ai propozițiilor conjuncționale integrate sintactic funcționează *conjuncțiile subordonatoare-tip*: ***că, să, dacă***. Ele se caracterizează printr-un înalt grad de abstractizare și prin posibilitatea de ocurență în configurații sintactice variate, nefiind specializate pentru exprimarea propozițională a unei anumite poziții sintactice. Selecția lor este dirijată fie *sintactic* (de clasa de regenți sau de tipul de construcție, vezi *infra,* **2.2.1.2**, selecția lui ***să₂*** sau **2.2.1.3**, selecția lui ***dacă₁***), fie *semantico-sintactic*, de trăsăturile regentului.

Celor trei conjuncții li se adaugă alți conectori, variante contextuale ale conjuncțiilor-tip, utilizate în condiții sintactice și stilistice particulare: ***ca…să*** (variantă a lui ***să***), ***de*** (echivalent al lui ***dacă***) și locuțiunile conjuncționale ***cum că***, ***precum că*** și ***cum de*** (de asemenea variante limitate stilistic pentru ***că***).

2.2.1.1. Selecția conjuncției ***că*** este dirijată semantico-sintactic, depinzând de natura regentului. Subordonata are, de regulă, valoare de aserțiune (asumată de locutor ca adevărată sau falsă ori neasumată de locutor). Din punct de vedere semantic, termenii regenți ai subordonatelor introduse prin ***că*** sunt predicate factive (care presupun adevărul complinirii): *(se) afirmă **că**...*, *(se) dovedește **că**...*, contrafactive (care presupun neadevărul complinirii): *minte **că**...*, *inventează **că**...* sau nonfactive (care presupun nonangajarea locutorului în privința valorii de adevăr a complinirii): *(se) pare **că**...*, *(se) presupune **că**...* etc.

Indiferent de calitatea semantică a regentului, poziția sintactică a subordonatei depinde de natura morfologică a regentului și de regimul său sintactic. Propozițiile conjuncționale introduse prin ***că*** sunt subiective (cu regent verbal sau adverbial): *Se pretinde* ***că lucrarea va fi terminată în septembrie.***, *Desigur* ***că lucrarea va fi terminată în septembrie.*** (vezi **Subiectul, 2.2.3**), predicative (cu regent verbal copulativ): *Gestul tău înseamnă* ***că vei termina lucrarea la timp?*** (vezi **Numele predicativ, 2.10**), completive directe (cu regent verbal sau interjecțional): *Credem* ***că avem resurse pentru terminarea lucrării.***, *Iată* ***că ai avut dreptate.***, (vezi **Complementul direct, 3.1.3.2**), completive secundare (cu regent verbal): *M-a învățat* ***că onestitatea este foarte importantă.*** (vezi **Complementul secundar, 2.2.2**), propoziții corespunzătoare complementului prepozițional (cu regent verbal, sau adjectival): *Mă tem* ***că n-ai înțeles nimic din***

experiența asta., *Bucuros că l-ai ajutat, ți-a mulțumit.* (vezi **Complementul prepozițional, 2.2.c**), atributive (cu regent nominal): *pretenția **că știe tot**, bucuria **că te vede*** etc. (vezi **Atributul, 2.7.2**).

Spre deosebire de conjuncția-tip ***că***, cu utilizări omonime și în propoziții circumstanțiale sau apozitive (neintegrate sintactic, vezi *infra*, **2.2.2**), locuțiunile conjuncționale ***cum că, precum că*** și ***cum de*** (variante condiționate stilistic ale acesteia) introduc numai subordonate integrate sintactic: subiective, atributive, completive directe, completive indirecte, vezi **I, Conjuncția, 5.3**.

2.2.1.2. Conjuncția ***să*** cumulează două roluri: operator al subordonării la nivelul frazei și marcă a modului conjunctiv. Așadar, prezența ei este impusă de o serie de factori care declanșează selecția conjunctivului: *regenți modalizatori* sau *verbe aspectuale*, ale căror compliniri sunt evaluate ca aparținând zonei nonreale, posibile.

Impun, de regulă, conjuncția ***să***: modalizatori deontici (*a se cuveni, a se cădea, a trebui, (a fi) obligatoriu, necesar, permis* etc.), verbe exercitive (*a cere, a ruga, a sfătui* etc., care încorporează o valoare deontică prin faptul că implică o decizie în favoarea sau împotriva unei acțiuni, implicând ideea de necesitate), modalizatori volitivi (*a dori, a spera, a vrea* etc.), modalizatori apreciativi (*a detesta, a plăcea, a merita* etc.), verbe de comunicare (*a spune, a sugera, a scrie* etc.), verbe aspectuale și modale (inerent aspectuale: *a continua, a începe*, inerent modale: *a putea* etc. sau contextual aspectuale: *a da, a sta* etc. (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului, 3.2**).

Conjuncția ***să*** are o valoare distinctă (***să***$_2$) când este selectată de verbe *dicendi*: este „semnul” transpunerii în vorbire indirectă a propozițiilor imperative. Să se compare: *Terminați lucrarea până mâine!* (enunț imperativ) ⟶ *El a spus **să terminăm lucrarea până mâine**.* și *Terminați lucrarea până mâine.* (enunț asertiv) ⟶ *El a spus **că terminăm lucrarea până mâine**.*

Opoziția ***să / că*** ilustrată mai sus nu este de același tip cu opoziția de modalitate care permite ca același regent să selecteze fie conjuncția *să*, fie conjuncția *că*, în funcție de natura *asertivă* (*E bine **că vii.***) vs *nonasertivă* (*E bine **să vii.***) a subordonatei (vezi **II, Subiectul, 2.2.3; I, Conjuncția, 6**).

Subordonatele introduse prin ***să*** pot ocupa o anumită poziție sintactică în funcție de natura morfologică și de regimul sintactic al regentului (de obicei verb, dar posibil și adverb, adjectiv, nominal) – subiective: *Îmi place **să dansez**.* (vezi **Subiectul**), completive directe: *Detest **să-ți reamintesc asta**.* (vezi **Complementul direct**), completive secundare: *Te-am rugat **să mă ajuți**.* (vezi **Complementul secundar**), propoziții corespunzătoare complementului prepozițional: *Țin **să te felicit pentru reușită**.* (vezi **Complementul prepozițional**), atributive: *Nu și-a pierdut nici acum plăcerea **să urce pe munte**.* (vezi **Atributul**).

Conjuncția compusă ***ca…să*** este o variantă combinatorie a lui ***să***, de a cărei selecție sunt responsabili aceiași regenți ca în cazul lui *să*. Sintactic, ***ca…să*** este condiționat de deplasarea unui constituent din subordonată în poziție preverbală: *Trebuie **ca** mâine **să** rezolvi problema., Dorește **ca** tu **să**-i relatezi întâmplarea., Se teme **ca** Ana **să** nu fie acuzată de ceva.* (vezi **Subiectul, 2.2.3.4, Complementul direct, 3.1.3.2** și celelalte poziții sintactice necircumstanțiale).

2.2.1.3. Când introduce subordonate integrate sintactic, conectorul ***dacă*** are două valori omonime.

Dacă₁ se utilizează ca marcă a interogației totale transpuse în vorbire indirectă, fiind selectat de cuvinte *dicendi*: verbe (*M-a întrebat* ***dacă venim.***), adjective (*nedumerită* ***dacă au înțeles corect***...), substantive (*întrebarea* ***dacă vine toată lumea***...); vezi **Vorbirea directă și vorbirea indirectă, 3.2**. Din punctul de vedere al pozițiilor sintactice pe care le poate ocupa, subordonata introdusă prin ***dacă₁*** poate fi subiectivă: *Nu se știe* ***dacă plecăm.*** (vezi **Subiectul, 2.2.3.6**), completivă directă: *Am întrebat-o* ***dacă are timp pentru mine.*** (vezi **Complementul direct, 3.1.3.2**), predicativă: *Întrebarea mea este* ***dacă vă sprijină cineva proiectul.*** (vezi **Numele predicativ, 2.10**), atributivă: *Întrebarea* ***dacă vine și el*** *nu-mi dă pace.* (vezi **Atributul**).

Dacă₂ funcționează drept conector cu valoare *modalizantă ipotetică* (vezi **I, Conjuncția 5.3; II, Subiectul, 2.2.3.7**) pentru o acțiune proiectată în viitor (*Depinde de tine* ***dacă vei reuși.***) sau nonipotetic pentru un eveniment consumat deja, dar care este prezentat în contradicție cu așteptarea alocutorului (***Dacă am plecat*** *am făcut-o ca să te determin să reflectezi la gestul tău.*). Pentru funcțiile pragmatice ale acestei construcții, vezi **Organizarea tematică a enunțului**. Subordonata introdusă prin ***dacă₂*** poate fi: subiectivă, inclusă în două tipuri de configurații: (a) subiectivă + principală + finală / cauzală: *Și* ***dacă ramuri bat în geam*** */ De se cutremur plopii / E ca în minte să te am / Și-ncet să te apropii.* (M. Eminescu, *Și dacă*); ***Dacă n-a venit*** *e pentru că a fost bolnav.* și (b) subiectivă + principală + predicativă: ***Dacă vine*** *înseamnă că mă iubește.* sau completivă directă: ***Dacă a venit*** *a făcut-o ca să mă ajute.*

Conjuncția ***de***, echivalentă cu ***dacă₂***, are funcție modală ipotetică și introduce aceleași subordonate (subiectivă: ***De mă vei căuta*** *înseamnă că mă iubești.*, completivă directă: ***De m-a căutat*** *a făcut-o pentru a mă ajuta.* etc.), deosebirea dintre cele două conective plasându-se la nivel stilistic (***de*** este varianta marcată, utilizată în registru poetic sau în stilul livresc).

2.2.2. *Conectorii propozițiilor conjuncționale neintegrate sintactic*

În calitate de conectori ai *propozițiilor conjuncționale neintegrate sintactic* (circumstanțiale sau apozitive) pot funcționa aproape toate conjuncțiile sau locuțiunile conjuncționale subordonatoare: cele specializate pentru exprimarea raporturilor circumstanțiale (*căci, deoarece, fiindcă, întrucât, de vreme ce,* pentru cauzal, *deși, chiar dacă, cu toate că,* pentru concesiv, *încât* pentru consecutiv, *în caz că* pentru condițional, *de câte ori, până ce, îndată ce,* pentru circumstanțialul de timp, *în loc să* pentru opozițional, *după ce că, în afară că, plus că* pentru cumulativ etc., vezi **I, Conjuncția, 5.1; II, Circumstanțiale**), dar și conectori omonimi cu ai propozițiilor conjuncționale integrate (*că, să, ca...să, dacă*); fac excepție locuțiunile conjuncționale: *cum că, cum de, precum că,* admise doar în poziții necircumstanțiale (vezi *supra,* **2.2.1.1**).

3. POZIȚII SINTACTICE CU REALIZARE PROPOZIȚIONALĂ CONJUNCȚIONALĂ

Clasificarea subordonatelor conjuncționale avută în vedere aici este susținută și de distribuția conectorilor (vezi *supra,* **2.2.1, 2.2.2**), supusă unor constrângeri semantico-sintactice din direcția regentei în subordonatele integrate sintactic și

lipsită de asemenea constrângeri în cazul celor izolate. Subordonatele izolate, spre deosebire de cele integrate, se limitează uneori la anumite mijloace de construcție (conjuncții și locuțiuni conjuncționale specializate, o anumită topică în raport cu regenta etc.), dar sursa constrângerii nu se află în regentă, ci în conținutul semantic al subordonatei (de cele mai multe ori circumstanțială).

3.1. Poziții sintactice realizate prin subordonate conjuncționale integrate sintactic

Toate pozițiile sintactice integrate sintactic într-un grup din regentă (poziții necircumstanțiale) se pot actualiza propozițional. Realizare propozițională conjuncțională cunosc: *subiectiva, completiva directă, completiva secundară, completiva prepozițională, predicativa, predicativa suplimentară* și *atributiva* și se introduc prin conectorii: *că, să, ca...să, dacă, de* (predicativa suplimentară admite numai conjuncțiile *că* și *să*). De exemplu:

(a) subiective: *Se știe* **că *Pământul e rotund***., *Trebuie* **să *fim mai atenți***., *Trebuie* **ca *toți* să *fim alături de ea***., **Dacă *a reușit*** *e pentru că a fost ajutat*., *Lui îi e totuna* **de *vii ori ba***.;

(b) completive directe: *Știu* **că *va reuși***., *Doresc* **să *reușesc***., *Aș dori* **ca *tu* să *vii cu mine***., *Nu știu* **dacă *am făcut prezentările***., *Nu vreau să știu* **de *ai*** *sau nu dreptate*.;

(c) completivă secundară: *Te anunță* **că *vine***., *M-a rugat* **să *vin mâine***., *M-a învățat* **ca *totdeauna* să *verific datele***., *Nu m-a anunțat* **dacă *vine***., *Nu m-a anunțat* **de *vine***.;

(d) propoziții corespunzătoare complementului prepozițional: *Mă tem* **că *nu te pot ajuta***., *S-a plictisit* **să *te aștepte***., *S-a săturat* **ca *tot el* să *facă mereu raportul***., *Nu ne-am decis încă* **dacă *vom urma instrucțiunile lui***., *Nu e sigură* **de *vine*** *ori nu*.;

(e) predicative: *Problema e* **că *n-avem timp***., *Datoria lor e* **să *rezolve problema***., *Singurul lui drept este* **ca *stăpânul* să *nu-i ia uneltele***., *Întrebarea este* **dacă** ***se mai poate face ceva***., *A ajuns* **de *ți-e mai mare mila***.;

(f) atributive: *Faptul* **că *ai fost alături de el*** *l-a ajutat*., *Și-a exprimat dorința* **să *ne ajute***., *Avea plăcerea* **ca *dimineața* să *bea o cafea cu lapte***., *Nesiguranța* **dacă** ***va primi răspunsul astăzi*** *o macină*., *Întrebarea* **de *vine ori nu vine*** *o chinuie*.

> Când regentul atributivei este un nume de acțiune, atributiva se poate construi și cu unii conectori circumstanțiali, ca: *îndată ce, până să, în loc să* (*plecarea lui* ***îndată ce i-au permis***).

(g) predicative suplimentare: *L-am văzut* **că *e harnic***., *L-am făcut* **să *plece***.

Nu pot avea realizare propozițională conjuncțională completiva indirectă și completiva de agent (vezi *supra*, **2.1.1**).

3.2. Poziții sintactice realizate prin subordonate conjuncționale neintegrate în grupurile din regentă (izolate)

Cu excepția circumstanțialului sociativ și instrumental (vezi *supra*, **2.1.1**), propoziția conjuncțională poate ocupa aproape orice poziție sintactică neintegrată, circumstanțială sau apozitivă: ***După ce-am văzut filmul***, *am citit și romanul*., *Cântă la chitară* ***fără să fi studiat cu un profesor***., ***Dacă îl ajuți***, *termină temele mai repede*., *Au încercat să salveze situația, adică* ***să dea o explicație plauzibilă*** etc.

FUNCȚII SINTACTICE

PREDICATUL ȘI PREDICAȚIA

PREDICATUL

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Distincția predicat semantic / predicat sintactic / predicat al enunțării

În raport cu ceea ce tradiția gramaticală prezintă despre *predicat*, se va face aici distincția între *predicatul semantic*, cel *sintactic* și cel *enunțiativ*, numai ultimul acoperind ceea ce se înțelege în mod curent prin *predicat*. Distincția este necesară pentru a înțelege specificul funcției *predicat al enunțării* față de celelalte funcții definite în raport cu centrele guvernoare de grupuri sintactice (față de subiect, complemente, nume predicativ, circumstanțiale). De asemenea, este necesară pentru a înțelege de ce același centru de grup funcționează uneori ca predicat al enunțării, fiind și generator de enunț, iar, alteori, angajat în aceeași organizare sintactică a grupului, nu poate funcționa, *singur*, drept centru de enunț (vezi *infra*, **1.1.2,** formele verbale nepersonale în calitate de centre de grup verbal).

1.1.1. ***Predicatul semantic*** reprezintă componentul propoziției care asociază unei entități *o proprietate* sau care stabilește *o relație determinată* între două sau trei entități.

Predicatele care exprimă *proprietăți* primesc *un argument*, fie un argument-nominal căruia i se atribuie proprietatea existențială (***Există / este** un vinovat.*), fie unul care este identificat (*El este **Ion**.*) sau căruia i se atribuie o calitate (*El este **inteligent**.*) sau este inclus într-o anumită clasă (*El este **profesor**. / **ziarist**.*), fie un argument-nominal având calitatea de autor al acțiunii (*Sportivul **aleargă**. / **înoată**.*) sau care suferă procesul exprimat / starea (sau schimbarea de stare) exprimată prin predicat (*Copilul **cade**. / **se împiedică**.*; *El **se îmbogățește**.*, *Fântânile **seacă**.*).

Predicatele care stabilesc *relații* primesc câte două sau trei argumente, implicate fie într-o *relație de stare* (relație de identitate, asemănare, conformitate, relație de rudenie, de posesie / apartenență, relație interumană, relație spațială sau temporală etc. (vezi exemplele a), fie într-o *relație dinamică, procesuală*, în care se angajează două sau trei argumente, dintre care unul determină procesul, acționând, prin proces, asupra celorlalte (vezi exemplele b):

(a) *Ion este **vecin** / **asemănător** / **frate** cu Gheorghe.*; *Termenele sunt **conforme** graficului.*; *Ion este **supărat** / **invidios** pe Gheorghe.*; *Ion rămâne*

dușman / ***credincios** lui Gheorghe.*; *Momentul „x" este **anterior** / **urmează** momentului „y".*; *Ion este **asemenea** lui Gheorghe.*; *Ion **se înrudește** / **se învecinează** / **se aseamănă** cu Gheorghe.*; *Ion **are** o carte.* / *Cartea **aparține** lui Ion.* / *Cartea este **a lui Ion**.*;

(b) *Ion* (*îl*) ***laudă*** / (*îl*) ***ajută*** *pe Gheorghe.*, *Ion* (*îi*) ***vorbește*** *lui Gheorghe.*, *Ion îl **învață** pe Gheorghe carte.*, *Ion îl **numește** pe Gheorghe director.*, *Ion **dă** / **atribuie** / **conferă** / **trimite** premianților diplome.*

Uneori, predicatul semantic, cu unul sau două argumente, poate primi și un argument-eveniment, atunci când, în locul unui argument-nominal prototipic, apar echivalentele lui propoziționale (propoziții subordonate; vezi relația dintre: *Îmi ajunge **salariul**.* vs *Îmi ajunge **să / că primesc un salariu decent.***).

Funcționează ca *predicate semantice*, în primul rând, cuvintele din clasa verbului, dar și din alte clase morfologice, și anume: (a) adjectivul (*Copilul* (*este*) ***inteligent** / **vrednic** / **obosit** / **sigur** pe sine.*); (b) substantivul în poziția sintactică de N(ume)P(redicativ), de P(redicativ)S(uplimentar), de apoziție izolată (*Ion este **profesor**.* / ***ambasador**.* / ***copil** (**de director**).* / ***frate** cu Gheorghe.*; *Îl consider / Îl știu / Îl vreau **medic** (bun).*; *Ultima carte, **excelent roman memorialistic**, a cucerit imediat publicul.*).

> Pentru fiecare dintre aceste clase, există folosiri semantice predicative și nepredicative.
>
> Astfel, **adjectivul,** deși în majoritatea utilizărilor sale exprimă proprietăți, funcționând predicativ, apare și în construcții în care acționează asupra extensiunii numelui, restrângând clasa de referenți desemnată prin nume la o subclasă / subcategorie a acesteia. În acest ultim caz, adjectivul, numit și categorizant (sau relațional), poate îndeplini funcția de predicat semantic numai împreună cu numele, și nu independent de acesta (*Substanța este **acid sulfuric**, și nu **acid clorhidric**.*, *Ședința este **o reuniune locală**, și nu **una națională**.*, *Ion este **copil înfiat**, și nu **copil natural**.*).
>
> **Substantivul** este semantic predicativ numai în anumite poziții sintactice (vezi *supra* (b), pozițiile NP, PS și atribut izolat), funcționarea lui caracteristică fiind, dimpotrivă, cea argumentală, și nu cea predicativă. Altfel spus, „proprietatea" exprimată de predicat privește un argument, iar predicatul de tip „relațional" stabilește o „relație" între două-trei argumente, realizarea prototipică pentru argumente fiind cea substantivală. Să se vadă diferența dintre: *Ion este **profesor** / **frate cu Gheorghe** / **frate lui Gheorghe**.* (funcționare semantic predicativă) vs ***Profesorul** / **Fratele lui Gheorghe** este bolnav.* (funcționare nepredicativă, referențială, desemnând un anume individ).

Funcționează ca predicate semantice și *adverbul* sau *prepoziția*, care, față de celelalte, au o trăsătură specială, și anume calitatea de a denota *proprietăți ale proprietăților*, și nu proprietăți ale entităților.

Adverbul, de la un tip la altul, este predicat *relațional* sau *nerelațional*, dar, în ambele ipostaze, implică și un alt predicat. Sunt relaționale adverbe ca: *asemenea, aproape, departe, alături* (*El se comportă **asemenea părinților**.*, *El locuiește **aproape de părinți**.*), legate obligatoriu de un argument-nominal, fie că este lexicalizat (vezi: *asemenea **lui Ion***), fie că este nelexicalizat, dar recuperabil anaforic sau deictic (vezi: *Ion locuiește **departe de facultate**, în timp ce sora lui locuiește **alături**.* / ***aproape** Ø.*). Sunt nerelaționale cele mai multe adverbe modale și cantitative (vezi: *citește **corect** și **mult***, unde adverbul modal și cel cantitativ

exprimă, fiecare, câte o proprietate a altei proprietăți). Au o poziție specială adverbele modalizatoare, care, în multe dintre aparițiile lor, au caracteristica de a primi un argument propozițional (***Sigur / Firește** că ne vom descurca.*), ipostază în care sunt predicate nerelaționale, cu un argument-eveniment.

Prepoziția este, prin natura ei gramaticală, un predicat de tip *relațional* (vezi și **Grupul prepozițional, 1.1; 1.3**), legând obligatoriu câte două componente, dintre care unul este, în mod curent, el însuși predicat, iar celălalt se realizează ca nominal și este obligatoriu actualizat (*Locuiește **lângă facultate**.*, *A plecat **fără copii**.*). Rar, în cazul unui număr limitat de prepoziții, este posibilă încorporarea, într-un grup prepozițional, și a altor componente decât cele nominale, și anume: propoziții relative și conjuncționale, precum și forme verbale nepersonale; ex.: *A plecat* [***fără** [**ce i se cuvenea de la părinți**.*]] / ~ [***fără** [**să ne spună nimic**.*]]; ~ [***fără** [**a ne spune ceva**.*]]. (vezi **Grupul prepozițional, 2.5**).

Trebuie specificat că nu orice prepoziție funcționează ca predicat semantic, ci numai acele prepoziții purtătoare ele însele de informație semantică (locativă, temporală, posesie, asociere, comparație etc.). Trebuie distins, de exemplu, între ***pe***, predicat semantic relațional din construcții locative ca: *Ion trăiește **pe stradă***, și ***pe*** nonpredicativ, al cărui rol este fie de legare a unui argument de centru: *Ion se bazează **pe Gheorghe**.*, *Ion este invidios **pe Gheorghe***, fie de legare și de marcare a unei anumite funcții sintactice: *Ion (îl) ajută **pe Gheorghe***. Dacă în prima ipostază, prepoziția, în calitate de predicat semantic, atribuie ea însăși roluri semantice (vezi *pe stradă, pe casă, pe pat* [+ Locativ]), în a doua ipostază, ca marcă argumentală, prepoziția este numai transmițătoare de rol semantic, rolul fiind atribuit compozițional de [Verb / Adj + Prep]; vezi *geloasă pe, se supără pe* [+ Țintă], *contează pe, mizează pe* [+ Temă].

1.1.2. Același component al propoziției reprezintă, din *perspectivă sintactică*, un ***predicat sintactic***. *Predicatul sintactic* constituie centrul / guvernorul unui grup sintactic așezat într-o poziție semantic predicativă (centrul unui G(rup)V(erbal), dar și centrul unui grup aflat în poziție de N(ume)P(redicativ), P(redicativ) S(uplimentar), apoziție izolată). În pozițiile predicative, se manifestă, semantic, capacitatea predicatului de a-și atrage argumentele, iar, sintactic, de a-și atrage complementele, cărora le impune restricții de rol tematic și restricții de formă (de caz și de prepoziție). Predicatele sintactice cer asocierea cu actanți / argumente, care îndeplinesc, în funcție de trăsăturile matriciale ale predicatului, unul sau, în cazul mai multor actanți, două sau trei dintre rolurile: Agent, Pacient, Temă, Experimentator, Sursă, Țintă, Locativ, Beneficiar.

Prin trăsăturile lui de subcategorizare (deci prin diferențele lui de regim), predicatul sintactic asigură organizarea sintactică a grupului și coeziunea acestuia, iar prin trăsăturile lui semantico-sintactice, asigură structurarea semantică (pe roluri tematice) a grupului (vezi, de exemplu, pentru **Grupul verbal, 3.1.1; 3.1.2**).

Cele mai multe predicate semantice sunt și predicate sintactice. Vezi utilizări ca: *Ion trimite o carte lui Gheorghe.*, *Îmi place fizica.*, *Mă ustură gâtul.*, unde predicatele de tip verbal *a trimite, a plăcea, a ustura,* în calitatea lor de centre de grup, își atrag actanții, iar, prin restricțiile de rol tematic și de formă impuse actanților, determină: (a) structurarea semantică: [+Agent + Pacient + Țintă], [+ Experimentator + Temă], respectiv [+Experimentator + Locativ]; (b) structurarea

sintactică: [Subiect + OD + OI: ***Ion** trimite **o carte lui Gheorghe**.*], [OI + Subiect: ***Îmi** place **fizica**.*], respectiv [OD + Subiect / Circ: ***Mă** ustură **gâtul**. / ~ **în gât**.*].

În acelaşi mod, predicatele adjectivale *invidios, util,* cele substantivale *frate, rudă*, sau cele adverbiale *departe, aproape,* în calitatea de centre de grup, îşi atrag câte doi actanţi, cărora le impun, ca structură semantică, schemele *invidios*: [+ Experimentator + Ţintă]; *util*: [Temă + Beneficiar]; *frate, rudă*: [+ $Temă_1$ + $Temă_2$]; *departe, aproape*: [+ Temă + Sursă], iar, ca structură sintactică, schemele: [Subiect + OPrep: ***Ion** este invidios **pe Gheorghe**.*], [Subiect + OI: ***Ion** este util **lui Gheorghe**.*], [+ Subiect + GPrep / Dativ adnominal: ***Ion** este frate / rudă **cu Gheorghe** / **lui Gheorghe**.*], [+ Subiect + OPrep: ***Ion** este aproape / departe **de Gheorghe**.*]

S-a notat cu [/] situaţia de variaţie sintactică liberă, adică posibilitatea de realizare sintactică diferită a aceluiaşi actant (care, indiferent de forma sintactică, primeşte acelaşi rol tematic), ca în construcţiile: *Mă doare gâtul / în gât, Ion este frate cu Gheorghe / lui Gheorghe.*

S-au notat prin $Temă_1$ şi $Temă_2$ rolurile atribuite de predicatele simetrice *frate, rudă* (pentru *predicate simetrice,* vezi **Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 2.1.1; 2.2.1; 2.2.4**). Dată fiind calitatea de *predicate simetrice*, nu se încalcă *principiul unicităţii* rolului atribuit, cele două argumente având caracteristica de a-şi schimba poziţia între ele fără modificări de sens (*Ion_i este rudă cu $Gheorghe_j$.= $Gheorghe_j$ este rudă cu Ion_i.*) şi caracteristica de a se putea coordona şi deci aşeza, cu acelaşi sens, în poziţia unui subiect multiplu (*Ion_i şi $Gheorghe_j$ sunt rude.*).

1.1.3. Calitatea de ***predicat al enunţării*** adaugă, la calitatea de predicat semantico-sintactic, şi trăsătura *predicativităţii*, o trăsătură diferită de celelalte, legată de *enunţare*, deci de domeniul *pragmatic*. Este trăsătura care asigură punerea în relaţie, prin diverse mijloace lingvistice, a grupului semantico-sintactic predicativ cu un fapt / eveniment extralingvistic, ancorat spaţio-temporal, şi care asigură, în acelaşi timp, „încărcarea” grupului cu o anumită informaţie modală. Calitatea predicativităţii (deci calitatea de predicat al enunţării) este singura trăsătură care conferă unei secvenţe lingvistice, indiferent de întindere, *autonomie enunţiativă* (= *autonomie în comunicare,* altfel spus, *calitatea de enunţ*; vezi **Enunţul, 1).**

În situaţiile prototipice, *predicativitatea* (sau *autonomia enunţiativă*) se obţine prin ataşarea la un predicat semantico-sintactic a M(orfemelor)P(redicativităţii), adică a morfemelor deictice de mod, timp, persoană şi număr (= morfemele unui mod personal). Rolul ataşării morfemelor de predicativitate este de a transforma o organizare semantico-sintactică într-*un act de enunţare*, ancorând-o temporal şi situaţional, încărcând-o cu o anumită informaţie modală şi, implicit, legând-o de un anume eveniment din realitatea extralingvistică.

Astfel, în condiţiile în care unui predicat semantico-sintactic de tip verbal i se adaugă morfemele deictice de mod personal (mod, timp, persoană, număr), el dobândeşte predicativitate şi, implicit, autonomie enunţiativă, transformându-se într-un predicat al enunţării (*a învăţa Ion lecţia* + MP → *Ion **învaţă / a învăţat / va învăţa / ar învăţa** lecţia.*).

(a) M(orfemele)P(redicativităţii) se pot ataşa direct (flexionar) verbului, ca în exemplul anterior, obţinându-se un *predicat* ***simplu*** *al enunţării*.

(b) MP se pot ataşa unui component exterior verbului principal, un operator verbal cu valoare aspectuală, modală, pasivă, copulativă (numit *operator de*

predicativitate), obținându-se un *predicat* ***complex*** *al enunțării*, ca în: *Ion **se apucă de învățat** lecția., Ion **poate învăța** lecția., El **urmează să învețe** lecția., Lecția **este de învățat**., Dorința lui Ion **este a învăța** lecția.*).

(c) Există și situația în care MP nu se leagă de predicatul semantico-sintactic avut în vedere, trăsătura predicativității fiind oferită de un component al enunțului din afara grupului (*Înainte de **a învăța** Ion lecția, → **a aflat** că...*).

Numai primele două situații (a, b) sunt semnificative pentru transformarea unui predicat semantico-sintactic într-un predicat al enunțării.

● În condițiile în care predicatul semantico-sintactic este *de tip verbal*, MP pot apărea în toate variantele, rezultând atât predicate simple ale enunțării (tipul a), cât și predicate complexe (tipul b; vezi exemplele anterioare).

● Dacă predicatul semantico-sintactic este însă *de tip adjectival, nominal, participial, adverbial, prepozițional*, MP nu se pot atașa direct centrului de grup, varianta (a) fiind imposibilă. Rămâne posibilă varianta (b), în care MP se atașează unui operator copulativ sau pasiv, obținându-se un predicat complex al enunțării (*Ion **este util** celorlalți., Ion **este profesor**., Ion **este învățat** tabla înmulțirii., El **este asemenea** nouă., El **este împotriva tuturor**. / ~ **alături de toți**.*).

Predicatul enunțării este, de cele mai multe ori, și un predicat semantico-sintactic, dar nu și invers: nu orice predicat semantico-sintactic este și predicat al enunțării.

Această particularitate poate să explice de ce un G(rup)V(erbal) al cărui centru este o formă verbală nepersonală, deși se caracterizează printr-o organizare de grup complexă (cu actanți și roluri tematice) și, implicit, prin autonomie sintactică (fiind un predicat semantico-sintactic), nu oferă și autonomie enunțiativă (vezi: **Învățându-l Ion pe Gheorghe lecția.*, grup inacceptabil ca enunț).

Aceeași trăsătură explică și de ce un G(rup)N(ominal), un G(rup)Adj(ectival), un G(rup)Adv(erbial), un G(rup)Prep(ozițional), deși cu organizare sintactică clară (pot primi actanți și roluri tematice) și cu autonomie sintactică a grupului, nu au și autonomie enunțiativă (vezi:***stăpân pe sine**, ***nepot** de frate lui **Gheorghe**, ***diferit de ceilalți**, ***asemenea nouă**, ***lângă fereastră**.*, secvențe inacceptabile ca enunț).

În cazuri rare, predicatului enunțării poate să nu-i corespundă un predicat semantico-sintactic. Există cuvinte, mai ales interjecții (*Ei!, De!, Ah!, Of!, Aoleu!* etc.), care se disting prin autonomie enunțiativă, căci fac legătura cu un anumit fapt din realitatea extralingvistică, adesea din „realitatea" trăirilor interioare ale locutorului. Orice enunț nestructurat (vezi exemplele anterioare; vezi și **Enunțul, 2.2**), a cărui caracteristică este imposibilitatea de a lexicaliza un predicat semantico-sintactic, are „încorporat" un predicat al enunțării (vezi *infra*, **4**).

În concluzie, între autonomia semantico-sintactică, explicabilă prin relațiile semantice ale centrului și prin restricțiile de subcategorizare ale acestuia (atribuitor de roluri tematice și de funcții sintactice), și autonomia enunțiativă nu există o condiționare obligatorie. În enunțurile structurate, autonomia enunțiativă o implică pe cea sintactico-semantică, dar nu și invers.

Ceea ce se va numi în continuare *predicat* corespunde situației în care componentul este, simultan, *predicat semantico-sintactic și al enunțării.*

Distingerea *predicatelor **semantico-sintactice*** de *predicatele **enunțării***, tipuri de predicat a căror suprapunere, deși frecventă, nu este obligatorie,

permite înțelegerea soluției propuse de multe gramatici de a interpreta formele verbale nepersonale drept „propoziții" (propoziții-complement sau propoziții-circumstanțiale). Propunerea se întemeiază pe natura lor de predicate semantico-sintactice, cu toate caracteristicile decurgând din aceasta, dar nu şi de predicate ale enunțării (calitatea lor de predicate ale enunțării se manifestă rar, fiind nespecifică; vezi *infra*, **2.1.3.2**).

Dacă ***propoziția*** se defineşte, convențional, printr-o organizare sintactică structurată în jurul unui centru cu trăsăturile [+ predicat semantico-sintactic, + predicat al enunțării], atunci soluția anterioară nu este corectă, căci formele verbale nepersonale nu sunt şi predicate ale enunțării. Dacă definiția ***propoziției*** se limitează la existența unui centru cu trăsătura [+ predicat semantico-sintactic], atunci soluția este corectă, propoziția, ca parte componentă a unui enunț, putând avea şi centre care nu au calitatea de predicat al enunțării.

1.2. Caracteristici ale predicatului (semantico-sintactico-enunțiativ)

În comparație cu funcțiile definite în raport cu un verb, un adjectiv, un adverb, predicatul are particularități proprii:

– Este singura funcție a cărei individualitate se configurează nu numai la nivel sintactico-semantic, ci implică şi nivelul pragmatic, fiind o funcție a cărei definiție trece *dincolo de sintaxă*. În consecință, pentru a se realiza, este obligatorie apariția sa într-o organizare sintactică în care ocupă poziția de guvernor / de atribuitor de caz, de funcții sintactice şi de roluri tematice, iar, în plus, e obligatoriu să primească, prin intermediul unei forme verbale, M(orfemele)P(redicativității).

– Funcția predicatului reprezintă, în organizarea propoziției, o *poziție sintactică guvernoare*, însă nu se poate defini drept clasă de substituție, căci, față de celelalte funcții, nu cunoaşte realizări propoziționale (de propoziție relativă sau conjuncțională). Există funcții semantice predicative (vezi: numele predicativ, complementul predicativ al obiectului, predicativul suplimentar), definite prin poziția sintactică pe care o ocupă şi prin clasa de substituție pe care o realizează, dar ele, singure, nu pot constitui şi predicate ale enunțării.

– Suprimarea predicatului, exceptând cazurile de elipsă, când intervine recuperarea contextuală, este imposibilă, ducând la anularea enunțului. Este de neconceput un enunț prototipic din care predicatul (cel care asigură organizarea semantico-sintactică şi, în plus, autonomia în enunțare) să lipsească şi să nu poată fi recuperat (**Ion copiilor o carte imediat., *El pe copii imediat., *Cine copiilor o carte?*).

– În timp ce oricare altă funcție sintactică se actualizează prin componente care, simultan, pot ocupa atât o poziție de centru de grup, cât şi una de subordonat, într-un enunț canonic (structurat), componentul care îndeplineşte funcția de predicat nu poate apărea decât ca element regent / dominant. Într-un predicat *simplu*, componentul-predicat nu apare decât ca regent; într-un predicat *complex*, predicatul se realizează printr-un grup sintactic, al cărui centru nu poate funcționa decât ca regent. Pentru distincția predicat *simplu / complex*, vezi *infra*, **2**.

– Predicatul este singura funcție care, în limitele unei unități de tip propozițional, nu admite repetarea prin coordonare. Orice altă funcție sintactică (Subiect, OD, OI, OSec, OPrep, NP, Circ etc) admite coordonarea (de exemplu, situațiile de *subiect multiplu* sau de *nume predicativ multiplu*; vezi **Subiectul, 3.1.2; Numele predicativ, 2.12**), în timp ce orice predicat „coordonat" are drept

efect crearea unei noi organizări sintactico-propoziţionale, depăşind limitele organizării primare (vezi: *Elevul* ***a învăţat şi a obţinut*** *premiul I.*; *Elevul* ***a învăţat***, *dar* ***a fost respins*** *la examen.*).

– Într-un enunţ structurat (canonic), a cărui structură informaţională este binară, fiind alcătuită din Temă + Remă, verbul-predicat (însoţit de complementele sale) aparţine în mod curent părţii rematice a enunţului, fiind partea de enunţ purtătoare a noii informaţii.

Tematizarea forte a unui predicat se realizează printr-o structură specifică limbii române, alcătuită din tematizatorul forte ***de* + supin**, structură introdusă parantetic, fiind cu totul exterioară predicatului (vezi şi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.5; II, Organizarea tematică a enunţului, 5.2**); vezi schimbul de replici (a – b):

(a) – *N-ai prea învăţat astăzi!* / (b) – *Ba,* ***de învăţat****, am învăţat, dar nu mă simt bine.*, unde construcţia cu supin reprezintă un mijloc de tematizare forte pentru predicaţie, în poziţia Remei aşezându-se toată construcţia care îi urmează (*am învăţat, dar nu mă simt bine*); vezi **Organizarea tematică a enunţului**, **3.1.2.1; 5.2.2; 5.2.3**.

Orice alt component în afara predicatului enunţării nu se poate tematiza prin supin, chiar şi în cazul componentelor semantic predicative, de tipul numelui predicativ. Vezi, de exemplu, modul diferit de tematizare forte a numelui predicativ şi a predicatului complex cu operator copulativ: ***De fost****, am fost răbdător, dar totul a depăşit orice limită.* (tematizare forte a predicatului) vs ***De răbdător****, am fost destul de răbdător, dar...* (tematizare forte a NP).

2. TIPOLOGIA PREDICATELOR: PREDICATE SIMPLE VS COMPLEXE

Distincţia *predicat simplu* vs *predicat complex* priveşte, pentru un predicat canonic (unul de tip verbal), modul de încorporare a MP şi, implicit, structura internă a predicatului. În cazul *predicatului simplu,* M(orfemele de)P(redicativitate) sunt incluse în componentul semantic al acestuia, amalgamându-se, ca atare, într-un unic component, informaţia semantică, sintactică şi pragmatică; în cazul *predicatului complex*, MP sunt preluate de un component exterior celui semantic, un operator verbal (numit şi *predicator*), informaţia predicaţiei semantice separându-se de cea sintactică şi de cea pragmatică.

2.1. Structura predicatului canonic simplu

Schema generală a expansiunii unui predicat canonic simplu este:

(Negaţie) [(Clitic$_{\text{reflexiv/ personal}}$) / (Semiadverb) + Verb + MP],

schemă din care reiese *obligativitatea*, pentru un predicat canonic *simplu*, a prezenţei morfemelor de predicativitate, deci a morfemelor unui mod personal, asociate cu morfemele de timp, persoană, număr, şi, respectiv, caracterul *facultativ* al cliticului, al mărcii de negare a predicatului sau al semiadverbului. Caracterul „facultativ" trebuie înţeles nu în sensul posibilităţii de ataşare / suprimare a componentului clitic sau a mărcii de negaţie în orice structură predicativă, ci în sensul că există structuri predicative din care cliticul lipseşte, precum şi altele în care nu apar marca negaţiei şi semiadverbul, dar nu există structuri predicative canonice în care componentele [Verb şi MP] sunt absente.

Prezența componentului clitic, atunci când apare, este impusă de particularități de construcție ale verbului-predicat, de anumite forme de diateză ale acestuia și, mai rar, de anumite trăsături de uz (de registru stilistic) ale construcției verbale. Componentul Negație, atunci când apare, are o determinare extralingvistică, indicând, pentru enunțurile asertive și „sincere" (care respectă maxima calității), nonadevărul predicației; ex.: *Ion **nu mănâncă, nu se joacă, nu iese din casă**.*; (vezi **Negația**, **1**). Apariția componentului Semiadverb este determinată semantico-discursiv, introducând semnificații suplimentare, aspectuale, restrictive, de insistență etc., și legând (presupozițional), adesea, procesul / evenimentul indicat prin predicat de altul / altele anterioare sau posibile (*El se **tot** plânge., El se **mai** plânge., El **doar** se plânge., El se **și** plânge., El **chiar** se plânge.*). În componența predicatului, poziția semiadverbului variază după cum apare sau nu un clitic, după cum apare sau nu marca de negație, dar și după semiadverbul selectat (să se compare, în exemplele date, semiadverbele *tot, mai, și*, care sparg unitatea [clitic + verb], cu *doar, chiar,* așezate în exteriorul aceleiași secvențe).

Expansiunea minimală a predicatului canonic *simplu* este [Verb + MP], „acoperind" construcții cu formă sintetică sau analitică, precum: *lucrez, am lucrat, lucram, voi lucra, aș lucra, voi fi lucrând, lucrați!*

2.1.1. *Predicatul locuțional*

În cazul *predicatului locuțional*, MP se atașează verbului component al locuțiunii, cel care are capacitatea de a primi aceste morfeme. Predicatul locuțional este un tip de predicat *simplu*, căci, sub aspect funcțional, grupul se comportă ca un component verbal unic, locuțiunea, în ansamblu, impunând restricții de formă și de rol tematic diferite de ale verbului component. Vezi: ***Ion*** *[își bate joc]* ***de ceva.***, unde locuțiunea impune ca restricții de formă: [Nominal$_N$ [+***de*** + Nominal$_{Ac}$]]; să se compare cu structurile create în jurul verbului autonom corespunzător: *Ion (îl) bate pe Gheorghe.*, caracterizat prin alte particularități de regim: [Nominal$_N$ + Nominal$_{Ac}$].

Fiecare locuțiune, odată creată, reprezintă o unitate verbală distinctă, constituindu-se ca predicat cu trăsături semantice și sintactice proprii. Grupurile locuționale se deosebesc nu numai de comportamentul verbelor autonome corespunzătoare (vezi comparația anterioară), ci și de locuțiunile create cu același suport verbal. Să se compare predicatul locuțional *a-și aduce aminte* (*Ion [își aduce aminte] de tinerețe.*), care atribuie ca restricții sintactice: [+ Subiect + OPrep] și ca roluri tematice: [Experimentator + Temă], cu predicatul locuțional *a aduce la cunoștință* (*Ion [aduce la cunoștință] ceva cuiva.*), cu alte restricții sintactice [+ Subiect + OD + OI] și alte trăsături tematice [+ Agent + Pacient + Țintă]; vezi **I, Relația verbului cu alte clase lexico-gramaticale, 1.6**.

Prin urmare, *predicatul locuțional simplu* primește, în funcție de actualizarea morfemelor de predicativitate, forme ca: *Ion **ține minte** totul / **ținea minte** totul / **a ținut minte** totul / **va ține minte** toată viața / **ar ține minte** o asemenea situație.*

2.1.2. *Cliticul „pronominal" în componența predicatului*

Cliticul „pronominal" (reflexiv sau personal) intră în componența predicatului în condițiile unui *clitic nonsintactic* (vezi vol. **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6; Pronumele reflexiv, 1.2.B; II, Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.2**). Utilizările *nonsintactice* ale cliticelor pronominale au în comun natura lor nonanaforică / nondeictică și, implicit, natura lor nonpronominală, ceea

ce explică includerea între ghilimele a indicației *clitic „pronominal"*, căci forma, deşi a unui clitic pronominal, nu funcționează sintactic şi semantic ca acesta. Inventariind utilizările nonsintactice ale cliticelor, se disting:

2.1.2.1. *Acuzativul „pronumelui" personal cu valoare „neutră"*

Caracteristică este utilizarea femininului singular ***o*** cu valoare neutră, adică fără legătură coreferențială cu un substantiv şi, implicit, fără referire la un complement. Această valoare are în vedere o utilizare populară, familiară, uneori argotică, ca în exemplele: *a o apuca la dreapta, a o da în ninsoare, a o da în bară, a o da pe franțuzeşte, a o duce bine, a o face lată, a o încurca, a o lăsa mai moale, a o lua din loc, a o păți, a o porni la drum, a o rupe cu cineva, a o scălda, a o scoate la capăt, a o sfârşi cu cineva (cu ceva), a o şterge din loc, a o ține într-un plâns, a o ține tot una şi bună* etc.

Pentru unele verbe-predicat, prezența lui ***o neutru*** este obligatorie (vezi: *Ion **o duce** bine. / rău., De teamă, Ion **a şters-o.*** „a fugit"); pentru altele, este facultativă, construcțiile cu ***o*** şi fără ***o*** fiind variante (*De Crăciun, **dă** / **o dă** în lapoviță şi ninsoare., El **porneşte** / **o porneşte** la drum., Ion **termină** / **o termină** cu cineva., El **apucă** / **o apucă** la dreapta.*). Numeroase predicate locuționale simple (vezi *supra*, **2.1.1**) includ în structura lor un ***o neutru*** (ex.: *a o rupe la fugă, a o lua la sănătoasa, a o lua razna, a o pune de mămăligă* etc.). Uneori, ***o neutru*** se include în structura ***operatorului verbal al unui predicat complex***, fie a unui operator copulativ (ca în: *Ion* [***o face pe*** *prostul*]), fie a unui operator aspectual (ca în: *Ion* [***o ține în plâns***], [***o dă în plâns***]).

Tiparul cu ***o neutru*** este în extindere, cuprinzând noi verbe, în special în utilizări argotice; vezi, de exemplu, seria argotică pentru sensul „a intra în încurcătură": *a încurcat-o, a băgat-o pe mânecă, a ars-o, a fiert-o, a sfeclit-o, a feştelit-o, a nasolit-o, a îmbulinat-o* etc. Tiparul sintactic se extinde, în limbajul actual argotic, şi pentru forma feminină atonă de plural ***le****: le vede, le ştie, le are, le nimereşte* (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6**).

2.1.2.2. *Dativul „pronumelui" personal cu valoare „neutră"*

Cu valoare neutră, deci fără trimitere precisă la obiect, se foloseşte şi dativul singular ***i***, ca în construcțiile: *Păi, ziceam să-**i** dăm înainte., Zi-**i** un cântec ca la noi!, O să-**i** trag un somn!, Sunteți pe drumul cel bun, dați-**i** bice!, Ce chef o să-**i** trag eu!* Funcția lui ***i*** este stilistică, construcția apărând într-un registru familiar şi argotic (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6**).

2.1.2.3. *Dativul „pronumelui" personal cu valoare „etică"*

Forma atonă de dativ de persoana I singular, dublată uneori de cea de persoana a II-a, se utilizează în registrul popular, marcând participarea intensă a vorbitorului, precum şi intenția de captare a alocutorului. Vezi construcțiile: *Începe Flămânzilă a cărăbăni deodată în gură câte o haraba de pâne [...] şi răpede **mi ți** le-a înfulicat* (I. Creangă, *Harap-Alb*), *Pe unde **mi**-ai umblat?, Pe unde **mi**-ai fost?* (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6**).

2.1.2.4. *Acuzativul şi dativul „pronumelui" reflexiv clitic ca formant*

Pentru numeroase verbe şi locuțiuni verbale, forma clitică a reflexivului nu exprimă un component identic referențial cu subiectul, ci se include în forma verbului / a locuțiunii, verbul sau locuțiunea neputând apărea decât în variantă reflexivă. Altfel spus, suprimarea reflexivului are ca efect fie obținerea unei construcții imposibile pentru română (vezi: **cuvine să faci asta, *întâmplă o*

*nenorocire, *bate joc de copii*), fie modificarea sensului verbului (al locuţiunii), obţinându-se un sens diferit de cel realizat în vecinătatea reflexivului (să se compare: *El **se aşteaptă** la orice. – El **aşteaptă mult**.*; *Copilul **se comportă** bizar. – Soluţia **comportă** riscuri.*; *El **se duce** la şcoală. – El **duce** cărţile la bibliotecă.*; *El **se uită**. – El **uită** ceva.*; *El **îşi revine** după accident. – El **revine** asupra deciziei.*; *El **îşi dă seama** de greşeală. – El **dă seama** de ceva.* etc.). În toate aceste cazuri, forma clitică a reflexivului se include în structura verbului (sau a locuţiunii), fiind un formant al acestora, deci apărând în forma lor de dicţionar. Suplimentar, pentru verbele care au şi o formă nereflexivă cu sens diferit (vezi exemplele anterioare: *a se uita – a uita, a se purta – a purta*), cliticul îndeplineşte şi o funcţie lexicală, având rolul de distingere a două sensuri, a două unităţi cvasiomonime (una reflexivă, alta nereflexivă); vezi **Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 1.2.2.1**.

2.1.2.5. *Forma reflexivă se ca marcă pasivă, pasiv-impersonală sau impersonală*

Alături de pasivul cu operatorul *a fi*, româna cunoaşte o construcţie pasivă cu realizare reflexivă, în care Agentul este exprimat sub forma complementului de agent (ex.: *Tezele **se corectează de profesorii** din afara liceului.*) sau, mai frecvent, rămâne neexprimat (*Cartea **se citeşte** şi **se înapoiază** la bibliotecă.; Înţelepciunea **nu se împrumută** cu carul, ci **se câştigă** cu bobul.*, N. Iorga, *Cugetări*).

În cazul verbelor intranzitive, incompatibile cu pasivul, există o construcţie corespunzătoare impersonală; vezi: ***Se merge prea** repede., **Se doarme** prea mult., **Se trece** pe roşu., **Se vine** prea târziu., **Se procedează** incorect.* etc.

Şi într-un tipar, şi în altul, forma de diateză se marchează prin asociere cu forma clitică ***se***. Cliticul ***se*** nu are nicio trăsătură de substitut şi nu ocupă o poziţie de subcategorizare. Cliticul dobândeşte un rol gramatical de marcă, în cadrul opoziţiilor de diateză, a valorilor „pasivă" şi „pasiv-impersonală" (pentru verbele tranzitive) şi, respectiv, a valorii „impersonale" (pentru verbele intranzitive). Dacă verbul este la un mod personal, ***se*** intră în structura predicatului pasiv sau / şi impersonal (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1; 2**).

2.1.2.6. *Asocierea cliticelor şi statutul acestora; clitice ale enunţării*

În asociere cu verbul, este posibilă coocurenţa a două (rar, chiar a trei) componente nonsintactice, fie prin legarea unui clitic nonsintactic personal cu unul reflexiv; ex.: *Şi cum pe Gruia-l vedea / La el **mi se** repezea.* (*Gruia lui Novac*), fie prin asocierea a două clitice nonsintactice personale (vezi: ***mi ţi**-l vedea, **mi ţi**-l jumulea*), a două clitice nonsintactice personale şi a unuia reflexiv (vezi: ***Mi ţi se** aşază în poală, cât e de greu.*).

Statutul cliticelor „pronominale" faţă de verb este diferit:

– Cliticul reflexiv cu statut obligatoriu este „legat" de orice apariţie a verbului, indiferent de calitatea acestuia de a funcţiona sau nu ca predicat. Cu excepţia supinului şi a participiului, care pierd capacitatea de combinare cu clitice pronominale, cliticul reflexiv se menţine în cazul infinitivului şi al gerunziului: *a se gândi la părinţi, dându-şi seama de eroare.*

– Cliticul personal de acuzativ cu valoare neutră se apropie de statutul unui clitic obligatoriu, apărând adesea şi în formele de infinitiv sau de gerunziu (*ştergând-o de acasă, ducând-o bine, a o lua din loc*).

– Celelalte clitice personale (dativul etic şi dativul neutru) sunt puternic legate de enunţare, apărând numai în ipostaza predicativă a verbului.

– Cliticul *se* pentru pasiv şi impersonal intră obligatoriu în structura formelor de diateză, apărând indiferent de calitatea predicativă sau nepredicativă a verbului; vezi gerunziul şi infinitivul din construcţii pasive şi / sau impersonale (*înainte de a se afla rezultatul, aflându-se rezultatul, procedându-se incorect*).

Pentru situaţiile incluse sub **2.1.2.4**, reflexivul are calitatea de ***clitic formant***. Se apropie de această calitate şi situaţiile de sub **2.1.2.1**. În **2.1.2.5**, apare un ***clitic gramatical***. În **2.1.2.2** şi **2.1.2.3** (vezi *supra*), cliticul personal funcţionează drept ***clitic al enunţării***, fiind legat nemijlocit de calitatea verbului de predicat al enunţării.

2.1.2.7. *Marca / mărcile negaţiei predicative*

Principala marcă a negaţiei verbal-predicative este *nu* (vezi **Negaţia, 2.2.1**). În absenţa cliticului, *nu* precedă imediat verbul (*Nu aleargă., Nu citeşte.*) sau verbul însoţit de unele semiadverbe (*Nu mai aleargă., Nu mai citeşte*). În cazul apariţiei cliticului / a cliticelor pronominal(e), *nu* precedă întregul grup de componente: *Nu se* (*mai*) *gândeşte., Nu se* (*tot*) *vaită., N-o mai ia la sănătoasa ca alte dăţi.* Poate fi precedat de semiadverbul *nici* sau de grupul *nici măcar* (*Nici nu se gândea la asta., Nici măcar n-a dormit.*), cu rol de insistenţă, dar şi ca declanşatori de presupoziţii (vezi **Negaţia, 2.2.4**).

În construcţiile în care apar mărci suplimentare de intensificare a negaţiei verbal-predicative (vezi **Negaţia, 2.5.1**), acestea urmează grupului [clitic + verb]: *El nu citeşte* (***absolut***) ***deloc***.

Dacă centrul de grup pierde trăsătura predicativităţii, trecând la o formă de gerunziu, participiu sau supin, negaţia, devenită parţială, se realizează în mod curent ca ***ne-***, şi nu ca ***nu*** (***Neplecând*** *la timp, copilul a pierdut autobuzul.,* ***Neajuns*** *la timp, nu a mai găsit loc.*). Face excepţie centrul infinitival: *Doreşte* ***a nu se implica*** *prea mult.* O situaţie specială au formele verbale nepersonale aşezate în poziţie de negaţie focalizantă (vezi **Negaţia, 2.3**), care primesc morfemul negaţiei verbale ***nu***: *Îşi recapătă forţele* ***nu mâncând*** *urzici, ci urmând un regim alimentar cu multe proteine.*

2.1.3. ***Cazuri speciale ale exprimării predicatului simplu***

2.1.3.1. Predicatul *interjecţional*

Componentul predicativ verbal, prezent în majoritatea enunţurilor, lasă uneori acest rol ***interjecţiei***, care poate constitui, ca şi verbul, centrul semantic, sintactic şi pragmatic al unui enunţ. Inaptă morfologic de a primi MP, interjecţia îşi îndeplineşte rolul de predicat al enunţării în două tipuri de construcţii, absenţa morfemelor de predicativitate fiind suplinită în alte două moduri:

(a) O clasă o constituie interjecţiile *deictice prezentative* (*iată, uite*) şi cele *imperative* (*Hai la masă!, Na-ţi cartea!, Poftim cartea!*), care, în absenţa MP, marchează predicativitatea prin intonaţie, apărând în construcţii intonate imperativ (vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării, 3**).

Ca şi verbele, se disting prin restricţii de formă, impunând, în funcţie de regimul tranzitiv sau intranzitiv, nominalelor subordonate forma de acuzativ, de dativ sau prepoziţională; puţine au posibilitatea de a se combina cu clitice (vezi: *iată-l, uite-l, na-ţi-o!*) şi participă, ca şi verbul, graţie cliticelor (atunci când acceptă clitice), la fenomenul de dublare (*Iată-l pe profesor!, Uite-l pe elev!, Pe asta na-ţi-o ţie!*). Spre deosebire de verbele-predicat, interjecţiile din această clasă, deşi primesc complemente şi chiar complemente realizate prin clitice pronominale, nu

primesc, în mod curent, subiect. Excepție face *hai,* care, uneori, poate primi subiect (ex.: *Hai și voi la plimbare!*; vezi **I, Interjecția, 4.2.1; II, Subiectul, 6.1**).

(b) Altă subclasă o constituie interjecțiile onomatopeice, care numai accidental îndeplinesc rolul de predicat, substituind un verb pe care îl sugerează și preluând toate caracteristicile verbului înlocuit, și anume: construcția integrală a acestuia (inclusiv posibilitatea de combinare cu un subiect), precum și trăsătura predicativității. Spre deosebire de interjecțiile din clasa (a), interjecțiile din clasa (b) nu apar în enunțuri imperative, ci în enunțuri asertive. Vezi substituții ca: *Iepurele* [sare] *țuști! în tufe., Copilul* [dă] *pleosc! o palmă., Copilul* [trântește] *zdronc! ușa., Copilul* [rupe] *hârști! o foaie.* Deși preiau grila sintactică a verbului sugerat, nu acceptă însă și construcția cu clitice: *Copilul *o hârști!* (vezi vol. **I, Interjecția, 4.2.1**).

2.1.3.2. *Predicatul verbal la formă nepersonală*

În mod excepțional, formele verbale nepersonale (nonfinite) de infinitiv sau de supin pot dobândi, contextual, asociate și cu o intonație specială imperativă, funcția de predicate ale enunțării.

Infinitivul apare ca mijloc *nespecific* de actualizare a unui act directiv „de recomandare". Spre deosebire de realizările caracteristice enunțurilor imperative (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 3**), care se disting prin natura adresată a construcției, specifică tiparului sintactic cu infinitiv „predicativ" este, conform particularităților morfologice ale formelor nepersonale, neexprimarea alocutorului, ceea ce înseamnă, implicit, pierderea naturii deictice a enunțului. Efectul îl constituie creșterea valorii generice a construcției, „recomandarea" fiind valabilă pentru *orice alocutor* și pentru *orice* moment al enunțării: ***A nu se rupe*** *florile!*, ***A nu se face*** *zgomot!* (vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 2.3.6**).

Supinul apare și el în enunțuri imperative, fiind un mijloc rar și nespecific de exprimare a actului directiv de „ordin / recomandare". Se utilizează în condiții limitate de recuperare contextuală, din situația de comunicare, a alocutorului: ***De învățat*** *de la pagina 10 la 25!*, ***De rezolvat*** *primele două exerciții!*, ***De observat*** *procedeele folosite!* (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.5**).

2.1.3.3. *Există un predicat adverbial?*

Se au în vedere aici adverbe și grupuri prepoziționale echivalente cu un adverb care aparțin clasei construcțiilor de atitudine propozițională, exprimând atitudinea locutorului (certitudine / incertitudine; aproximare) în legătură cu o întreagă secvență propozițională și realizând tipul de structură M(odalizator) + P(ropoziție); ex.: ***firește*** *că P,* ***negreșit*** *că P,* ***de bună seamă*** *că P,* ***realmente*** *P,* ***într-adevăr*** *P;* ***cică*** *P,* ***pasămite*** *P,* ***parcă*** *P,* ***poate*** *că P* etc.

În structurile cu autonomie enunțiativă, „atitudinea modală" a locutorului este dublu exprimată: o dată, prin M(orfemele)P(redicativității), care, ca mărci modale, sunt încorporate în forma verbului-predicat sau a operatorului predicativ și privesc predicatul / grupul predicatului, iar, suplimentar, prin M(odalizator), care, obligatoriu lexicalizat, aduce alte informații de modalizare, privind ansamblul propoziției / frazei (vezi **Modalizarea, 1; 2.1**); ex.: ***Poate*** *că* ***ar*** *fi bine să mă odihnesc.* În structurile fără autonomie enunțiativă, „atitudinea modală" se exprimă o singură dată, cu ajutorul modalizatorului (vezi: *Studenta,* ***sigur*** *șocată, mi-a vorbit* ***realmente*** *deschis, fiindcă nu mai avea nimic de pierdut.*).

Statutul construcțiilor modalizatoare, deși omogen din punct de vedere funcțional și semantic, este extrem de eterogen din punct de vedere sintactic.

Funcțional, toate aparțin clasei largi a *modalizatorilor*, modalizând fie o predicație verbal-propozițională: *Firește* [*că a învățat.*], fie una adjectivală: *o imagine* [*firește șocantă*], adverbială: *Mi-a vorbit* [*firește deschis.*] sau prepozițională: *Mă întorc* [*firește / negreșit după Crăciun*], *dar nu înainte.*).

Semantic, toate au calitatea de predicat semantic, primind drept argument o întreagă propoziție [*sigur* (*faptul că*)], [*incert* (*faptul că*)], [*aproximativ* (*faptul că*)] sau se raportează la alt predicat [*sigur* (*frumoasă*)]. În primele apariții, adverbele au utilizări de predicate prototipice cu un actant / argument, singurul element specific constituindu-l calitatea propozițională a argumentului (***Firește că*** *a învățat.*). În celelalte contexte, se utilizează ca predicate ale altor predicate (*o fată* ***firește frumoasă***, *o întrebare* ***poate incomodă***).

Sintactic, clasa este însă extrem de eterogenă.

• Unele adverbe, care au și corespondent adjectival, acceptă copula (***Este***) ***sigur*** *că*, (***Este***) ***neîndoielnic*** *că*, (***Este***) ***probabil*** *că*, (***Este***) ***adevărat*** *că*).

• Altele nu acceptă copula, fie că sunt adverbe de proveniență verbală (*Poate că a greșit.*, *Trebuie că e bolnav.*, *Parcă ne-am mai întâlnit.*, *Cică nu mai sunt împreună.*), fie că sunt create cu sufixe adverbiale specifice, care nu le permit și uzul adjectival (*firește P*, *realmente P*, *literalmente P*).

• Unele acceptă, în variație liberă, construcția conjuncțională și cea juxtapusă neconjuncțională (***Poate că*** *e bolnav.* / ***Poate*** *e bolnav.*, ***Firește că*** *am respectat recomandările.* / ***Firește*** *am respectat recomandările.*, ***Negreșit că*** *va pleca.* / ***Negreșit*** *va pleca.*).

• Pentru puține dintre ele, prezența conjuncției este obligatorie, fie că selectează conjuncția ***să*** (***Posibil să*** *P*), fie că selectează pe ***că***, selecția unei anumite conjuncții (vezi ***că***) fiind, pentru unele, semnul conversiunii formei verbale într-una adverbială (***Trebuie că*** *e bolnav.* / ***Poate că*** *e bolnav.*).

• Altele nu acceptă deloc construcția conjuncțională, ci numai pe cea juxtapusă, fie că au încorporat conjuncția în forma lor internă (***cică***, ***parcă***), fie că apar cu această restricție de construcție (***Realmente*** *este obosit.*, ***Literalmente*** *am spus tot ce știam.*, ***Într-adevăr*** *s-au separat.*).

În clasa componentelor modalizatoare este atrasă și o interjecție cu rol de modalizator de certitudine (***Zău că*** *l-am văzut plecând!*), interjecție construită obligatoriu conjuncțional, cu o singură conjuncție de subordonare (***că***).

Eterogenitatea sintactică explică dificultatea de a corela criteriul funcțional-semantic cu cel sintactic, precum și interpretările sintactic diferite propuse acestor adverbe.

Deși din punct de vedere semantic comportamentul lor este omogen, toate având calitatea de predicate semantice (vezi *supra*, **1.1**), pentru ***nivelul sintactic*** se va adopta soluția ***sintactic-formală***, justificată, pe de o parte, prin integrarea lor sintactică (conjuncția, atunci când apare, este totuși un semn al integrării), iar, pe de alta, susținută de o lungă tradiție a gramaticii românești. Conform acesteia, adverbele aici discutate (sau grupurile prepoziționale cu valoare adverbială, la care trebuie adăugată interjecția *zău*) au funcție de predicat atunci când sunt urmate de o conjuncție de subordonare (*Sigur că*, *Firește că*, *Poate că*, *Aproape că începe să plângă*, *Zău că*), fiind predicate construite cu o subordonată subiectivă, dar nu sunt predicate în condițiile

atașării lor prin juxtapunere la o propoziție / frază (*Sigur începe să plângă.*, *Zău începe să plângă.*, *Poate te răzgândești.*). Distincția „admit copula" (*Sigur că, Probabil că*) vs „nu admit copula" (*De bună seamă că, Poate că*) își pierde din relevanță în momentul în care se admite o clasă de ***predicate adverbiale***.

În condițiile în care adverbele discutate nu apar ca modalizatori ai unei structuri sintactice cu predicat, ci ai unor adjective, adverbe, grupuri prepoziționale (*fată* ***într-adevăr frumoasă****, soluție* ***literalmente*** */* ***firește greșită****, rezolvare* ***pasămite corectă****, Au mers îmbrățișați* ***probabil până la Universitate***.) sau apar ca modalizatori propoziționali juxtapuși, izolați sau neizolați fonetic (***Într-adevăr / Literalmente*** *nimeni nu mă respectă.*; *După cele întâmplate,* ***firește*** *nimeni nu-l mai respectă.* */* ***firește #,*** *nimeni nu-l mai respectă.*), toate, în ciuda trăsăturii comune de predicate semantice, îndeplinesc funcția de circumstanțiale de modalitate. În calitate de circumstanțiale de modalitate, diferă poziția sintactic-ierarhică a circumstanțialului, fie pe lângă un GAdj / un GAdv / un GPrep, fie pe lângă P(ropoziție), deci un circumstanțial al adjectivului / al adverbului / al grupului prepozițional sau un circumstanțial al propoziției (pentru distincția *circumstanțial* ***de modalitate*** */ circumstanțial* ***de mod***, vezi **Circumstanțialul de mod, 1.1.1; 1.1.2;** vezi și **Grupul verbal,** 5).

Atunci când apar în dialog, constituind ele singure o replică, adesea ca răspuns la o întrebare (*– Mergi mâine la facultate? – Poate* √. */– Posibil* √. */– Negreșit* √. */– Sigur* √.), interpretarea este tot de circumstanțial de modalitate al unei propoziții, propoziția fiind recuperată contextual).

2.1.3.4. *Elipse totale / parțiale ale predicatelor simple și recuperarea lor*

(a) Elipsa predicatului verbal este recuperată, de cele mai multe ori anaforic, recuperarea fiind integrală și numai în puține cazuri, cu intenție stilistică, parțială, urmărindu-se, în acest ultim caz, păstrarea „vagului" asupra procesului, ceea ce se marchează printr-o intonație specială de suspensie, iar, grafic, prin puncte de suspensie (este cazul ultimului exemplu):

Maimuța are nevoie de public și papagalul √ *de învățător: privighetoarea* √ *nici de unul, nici de altul.* (N. Iorga, *Cugetări*)

Primul copil aleargă, celălalt, √ *și el.*

Ei strâng mere, ceilalți, √ *pere.*

– Îți mulțumesc. / – N-ai de ce √.

Astăzi merg la teatru, mâine nu știu unde √.

S-au cumpărat treizeci de mașini, dintre care √ *numai două pentru București.*

Ei muncesc asiduu, ceilalți frați √*...!* (context în care se pot subînțelege diverse predicate: [„pierd vremea"], [„lenevesc"] etc., toate aflate într-o relație de opoziție cu predicatul anterior.

În anumite structuri, elipsa este obligatorie; este cazul structurilor adversative introduse prin *ci* sau *și nu*:

Reușește nu Dan, ci Gheorghe √., *Reușește Dan, și nu Gheorghe* √.

(b) Elementele absente sunt recuperate anaforic și deictic; anaforic, prin trăsăturile de construcție și selecționale ale restului enunțului, iar deictic, prin situația de comunicare. Sunt avute în vedere mai ales construcții imperative sau exclamative, în care absența verbului (și deci incapacitatea de atașare a MP) este suplinită prin alte mărci de predicativitate, de obicei prin intonație.

• Se cuprind aici enunțuri imperative, de tipul: *Jos!, Sus!, Dreapta!, Stânga împrejur!, Drept înainte!*, unde adverbul, locuțiunea adverbială sau grupul de adverbe, prin natura imperativă a enunțului și prin compatibilitățile selecționale verb – adverb, „sugerează" verbul-predicat absent. Dacă la această recuperare parțială se adaugă informația oferită de contextul situațional, se obține uneori recuperarea integrală a verbului absent („stai!", „așază-te!", „mergi!", „aleargă!", „ridică!"), ca în următoarele situații de comunicare: la intrarea profesorului în clasă; în sala de gimnastică; într-un cadru de instrucție militară; la o demonstrație (cu pancarte în mână) etc.

• Se cuprind aici și enunțuri exclamative de tipul: *Ce casă!, Ce idee!, Ce copil!*, unde intervine decodarea situațională și, de aici, variabilitatea de semnificații: „Ce casă are!" / „a pierdut!" / „și-a cumpărat!" etc.

• În enunțuri alocutiv-exclamative de tipul: *Hoții!, Apele!*, predicatul absent este recuperat din situația de comunicare.

• În enunțuri imperative nominale de tipul: *Valea!, Roiul!, Ușcheală!, Gura!, Fle(o)anca!*, cu utilizare puternic argotică, predicatul absent este decodat, prin conexiuni contextuale, ca echivalent semantic al lui „Șterge-o!" sau al lui „Tacă-ți gura!".

• În enunțuri nominale existențiale (*Ploaie, vânt, frig.*; vezi **Subiectul, 6.2.3**), absența predicatului este recuperată contextual, din trăsături generale ale textului / ale fragmentului de text.

• În enunțuri asertive structurate este posibilă recuperarea imperfectă a predicației, în condițiile în care grupul prepozițional sau cel adverbial, aflat într-o relație semantică strânsă cu predicatul, servește la limitarea posibilităților de alegere a unui anume predicat: *S-a strâns tot satul. Unii, √ cu cazmale, alții, √ cu târnăcoape, alții, √ cu mâna goală.*

(c) Elipsa predicatului este parțială, adverbul negativ sau afirmativ preluând anaforic informația verbului absent și adăugând propria informație:.

Primul copil aleargă, celălalt ***nu*** */ celălalt,* ***dimpotrivă.****, Doi nebuni se înțeleg sau totdeauna sau niciodată; doi cuminți, când* ***da****, când* ***nu****.* (N. Iorga, *Cugetări*).

Față de verbul absent și recuperat integral, adverbul de afirmație / de negație adaugă informația asupra aspectului pozitiv sau negativ al verbului-predicat. Un adverb ca *dimpotrivă*, anaforic în orice apariție, contrazice forma afirmativă sau negativă a predicatului anterior.

(d) Elipsa predicatului este totală, unele adverbe (mai des, aspectuale și modale) preluând rolul unor *pro-declarative*, adică substitute pentru verbele *dicendi*, trăsătură de construcție care apare frecvent în comunicarea orală sau în stilul indirect liber; vezi:

Io ***mereu*** *√ „stai dă iel mamă! vez dă iel mamă!"* (TDM, II)

Nu știți decât să stați cu ochii pe om și să-l păziți și ***iar*** *√, și* ***iar*** *√: „aia nu!, ailaltă nu!; așa nu!"* (M. Preda, *Moromeții*),

unde adverbele *mereu, iar* suplinesc, într-un dialog narat, unul dintre verbele de declarație *zic, spun*; vezi și:

Lui kir Ianulea i-a trecut repede necazul și ***iar*** *√„dragă-n sus! dragă-n jos! Puiule și suflete!"* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*),

unde adverbul aspectual ***iar*** preia rolul unui predicat *dicendi*.

2.2. Structura, tipologia şi interpretarea predicatului complex

Predicatul complex este predicatul care, pe lângă componenta lui semantică, include cel puţin unul dintre *operatorii verbali de predicativitate*. Structura *predicatului complex* este:

[operator modal$_3$ [operator aspectual$_2$ [operator copulativ$_1$ / pasiv$_1$ [suport semantic]]]],

unde *suportul semantic* îl constituie fie adjectivul / participiul purtător al predicaţiei semantice din vecinătatea operatorului copulativ sau pasiv (*este* ***înţelept***, *este* ***pedepsit***), fie forma verbală nepersonală regizată (sau conjunctivul regizat) de operatorii modali sau aspectuali (*poate* ***începe / să înceapă***, *dă* ***să plece***, *stă* ***să cadă***, *continuă* ***a învăţa / să înveţe / de învăţat***).

Operatorii 1, 2, 3 apar succesiv sau simultan, numai unul singur sau grupaţi între ei, până la expansiunea maximă de trei operatori. Succesiunea 1, 2, 3 indică poziţia lineară şi ierarhică faţă de centrul semantic predicativ, fiecare nivel subordonându-l sintactic pe cel imediat următor. La nivelul (1) poate fi selectat oricare operator copulativ (a) sau operatorul pasiv (a'), într-un raport de substituţie (*Ion* ***este / devine*** *înţelept.*, alături de *Ion* ***este / devine*** *apreciat de ceilalţi.*).

Fiecare serie dintre construcţiile:

(a) *Ion* ***este*** *înţelept., Elevul* ***devine*** *medic., Ion* ***rămâne*** *prost., Ion* ***se dă*** *prost.*;

(a') *Ion* ***este*** *pedepsit., Ion* ***rămâne*** *pedepsit.*;

(b) *Ion* ***începe$_2$ a fi$_1$*** *înţelept., Ion* ***ajunge$_2$ să fie$_1$*** *recunoscut., Ion* ***urmează$_2$ să fie$_1$*** *ales.*;

(c) *Profesorul* ***trebuie$_3$ să înceapă$_2$ a fi$_1$*** *mai exigent., Profesorul* ***pare$_3$ să înceapă$_2$ a fi$_1$*** *ascultat.*

actualizează un operator (seria a), doi operatori (seria b) sau maximum trei (seria c), în exemplele date selectându-se operatorii în ordinea nivelului ierarhic al fiecăruia. Este posibilă însă şi combinarea a câte doi operatori din niveluri diferite, în condiţiile păstrării ordinii lor ierarhice; vezi (d):

(d) *Elevul* ***trebuie$_3$ să fie$_1$*** *înţelept., Ion* ***poate$_3$ să fie$_1$*** *ales.*,

unde se grupează operatorii 3 + 1.

Este posibilă şi selecţia a doi operatori aparţinând aceluiaşi nivel, dacă semantic nu sunt incompatibili; vezi (e, f):

(e) ***Trebuie$_3$ să poţi$_3$*** *face asta!, El* ***pare$_3$ să poată$_3$*** *fi$_1$ mai îngăduitor.*

(f) ***Încep$_2$ a mă da$_2$*** *la scris şi la făcut cădelniţa.* (I. Creangă, *Amintiri*).

Este posibilă, de asemenea, selecţia directă a unui operator de rang superior: [operator 2 + suport semantic]; [operator 3 + suport semantic], construcţii în care, uneori, se ajunge la un caz de ambiguitate, operatorul de rang superior dobândind şi valoarea unui operator copulativ / pasiv; vezi exemplele (g) şi (h):

(g) *Elevul* ***ajunge$_2$*** [***să fie$_1$***] *înţelept / apreciat.*

(h) *Elevul* ***pare$_3$*** [***să fi ajuns$_2$ a fi$_1$***] *înţelept / apreciat.*

> Parantezele drepte indică posibilitatea suprimării unuia sau a doi operatori. În construcţiile astfel obţinute, operatorul ***ajunge***, respectiv ***pare***, asociaţi direct cu suportul semantic adjectival sau participial, pot primi interpretare copulativă. În asemenea construcţii, se produce o recategorizare a regentului, care ajunge să cumuleze valoare „modală" + „copulativă" (vezi *pare*) sau „aspectuală" + „copulativă" (vezi *ajunge*).

Posibilitățile de suprimare a unor operatori intermediari sunt dirijate de operatorul de rang mai înalt. Astfel, *trebuie* permite suprimarea operatorului pasiv, dar nu și a celui copulativ (*Copiii trebuie lăudați.*, dar **trebuie frumoși*); *pare* admite suprimarea amândurora (*Copilul pare rănit cu un corp contondent, dar pare conștient.*); *poate* nu permite suprimarea niciunuia (*Copilul poate fi lăudat.*, *~ poate fi mai atent.*, dar **~ poate lăudat.*, **~ poate atent.*).

În sintagmele [operator(i) + suport semantic], se manifestă ***restricții sintactice bidirecționale***, impuse dinspre operatorul mai îndepărtat spre cel de rang inferior până la componentul semantic principal și, invers, dinspre suportul semantic spre operator / operatori. Astfel, operatorii modali impun restricții de construcție operatorilor de rang inferior: ***trebuie să înceapă, trebuie să fie***; ***poate începe, poate fi***; operatorii aspectuali impun restricții de construcție operatorului copulativ / pasiv (***începe să devină, apucă să fie, continuă să fie***) și fiecare, în parte, impune restricții de formă suportului predicativ, atunci când se construiește direct cu acesta (***trebuie să plece, poate pleca***; ***începe să învețe, termină de învățat, se apucă de învățat, se pune pe învățat, urmează să învețe***); pentru restricțiile de construcție impuse de operatorii aspectuali (vezi și **I, Verbul. Categoria aspectului, 3.3.1**).

Și, invers, există o acomodare de construcție dirijată dinspre suportul predicativ spre operatori, evidentă în selecția unei forme unipersonale și a unei construcții impersonale pentru operator, în condițiile unui suport semantic cu trăsătura impersonalității: (***poate ← să plouă***; ***începe ← să plouă, ajunge ← să nu-mi*** *mai pese de tine*); uneori, trăsătura impersonalității se transmite de la suportul semantic spre toți operatorii grupului (***poate ← să înceapă ← să plouă.***). Această „acomodare" dinspre suport spre operator este vizibilă numai în cazul unui operator care își poate varia forma și construcția între un tipar personal și unul impersonal (*poți ← să înțelegi* vs *poate ← să plouă*). Nu este vizibilă însă în cazul unui operator intrinsec impersonal (*Trebuie / Urmează să pleci.* vs *Trebuie / Urmează să plouă.*). Dar și în cazul operatorilor impersonali, se manifestă o tendință de acomodare a acestora la forma variabilă a verbului-suport, manifestată prin schimbarea de statut flexionar al operatorului (vezi: *Erau / Trebuiau ← să plece.*, *Erai / Trebuiai ← să pleci.*; ultimele construcții, deși neacceptate de norma literară, sunt prezente în uz).

2.2.1. ***Tipuri de predicat complex***

2.2.1.1. *După clasa morfologică* a suportului semantic, predicatul complex se clasifică în:

(a) predicate ***cu suport semantic verbal***, forma acestuia aparținând fie conjunctivului (regizat), fie formelor verbale nepersonale, infinitiv și supin (*poate* ***să citească***, *poate* ***citi***; *se apucă* ***de citit***, *se apucă* ***a citi***; *stă* ***să cadă***; *se pune pe* ***învățat***, *se pune* ***a învăța***), fie, mai rar, în construcții populare sau arhaice, indicativului (*M-am apucat eu apoi* ***de-am mai vorbit***., [buba] *s-o apucat apăi* ***de s-o spart***., *apud* M. Vulpe, 1980), *Cu sfiala e ca și cu învelitoarea geamantanelor: întâi protege virtutea, apoi ajunge* ***de ascunde*** *vițiul.*, N. Iorga, *Cugetări*);

(b) predicate ***cu suport semantic adjectival***, ***nominal***, ***adverbial***, ***grup prepozițional*** sau forme echivalente ale acestora (*este* ***isteț***, *devine de*

*nerecunoscut, rămâne **de piatră**, este **împotriva războiului**, este **asemenea / aidoma** celorlalţi, este **departe** de a înţelege*);

(c) predicate ***cu suport semantic participial***, în condiţiile unui ***participiu pasiv*** (*este **invidiat**, ajunge **invidiat** de toţi, rămâne **invidiat** de toţi, pare **invidiat** de toţi*). Când include un participiu care a pierdut valoarea pasivă, grupul [operator + participiu] se subordonează tiparului (b), şi nu lui (c); vezi: *rămâne **uimit**, este **mulţumit** de sine, este **ahtiat** după putere.*

2.2.1.2. *După valoarea operatorului,* predicatul complex se clasifică în:

(a) ***predicate complexe cu operator pasiv*** (*Ion **este** lăudat.*);

(b) ***predicate complexe cu operator copulativ*** (*Ion **este / devine / rămâne** important., Munca **este / înseamnă / se cheamă** efort.*);

(c) ***predicate complexe cu operator aspectual*** (*Ion **începe** să înveţe., Ion **termină** de învăţat., Ion **se apucă** de învăţat., Ion **se pune** pe plâns., Casa **stă** să cadă.*);

(d) ***predicate complexe cu operator modal*** (*Ion **trebuie / poate** să plece., Ion **are** de lucrat., Mai **este** de lucrat destul de mult., **Era** să se întâmple.*).

Pentru inventarul operatorilor copulativi, vezi **Numele predicativ, 3;** pentru inventarul operatorilor aspectuali, vezi **I, Verbul. Categoria aspectului, 3.2**; pentru operatorii modali, vezi **Modalizarea, 2.2.**

2.2.1.3. *După natura verbală vs nonverbală* a suportului semantic, se va distinge între:

(a) ***predicatele complexe nonverbale***, reprezentate de predicatele complexe cu operator copulativ sau cu operator recategorizat drept copulativ;

(b) ***predicate complexe verbale***, cuprinzând predicatele cu ceilalţi operatori.

Având în vedere ***sensul pasiv*** al participiului, ca semn evident al ***naturii verbale*** a acestuia, predicatul complex cu operator pasiv, deşi are ca suport semantic un participiu acordat, se va subordona predicatului complex verbal, şi nu celui nonverbal (vezi şi *supra,* **2.2.1.1.c**). Asta nu înseamnă că nu este posibilă alunecarea spre tipul nonverbal, pe măsura atenuării valorii pasive a participiului (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.2.2**; vezi şi **I, Forme verbale nepersonale, 3.5.1**).

2.2.2. ***Interpretarea predicatului complex la nivel semantic, sintactic, enunţiativ***

Dacă în cazul predicatului simplu, componentul verbal permite interpretarea semantică, sintactică şi pragmatic-enunţiativă în limitele aceleiaşi forme verbale, în cazul predicatului complex, grupul de componente, alcătuit din [operator / operatori de predicativitate + suport semantic], **îşi distribuie diferit funcţiile**, ceea ce obligă la analiza grupului pe mai multe niveluri.

2.2.2.1. *La nivel pragmatic-enunţiativ,* numai primul component al grupului predicativ (operatorul de predicativitate sau, în cazul mai multor operatori, numai primul operator din grup) are capacitatea de a-şi ataşa MP şi, în consecinţă, de a oferi întregului grup autonomie în enunţare. Să se observe invariabilitatea (sau limitarea variabilităţii) suportului semantic predicativ în raport cu variaţia temporală şi modală a operatorului: ***începe / începea / a început / începuse / ar începe** să lucreze.* Să se observe, de asemenea, invariabilitatea operatorilor următori faţă de variaţia temporală şi modală a primului operator: *Tânărul **poate / putea / a putut / va putea / ar putea** începe să devină independent.; Tu **poţi / puteai / ai putut / vei putea / ai putea** începe a fi mai independent.*

Dintre informațiile deictice (de ancorare situațională), numai cele de persoană și de număr se pot transmite suportului predicativ sau operatorilor următori și numai în condițiile în care aceştia au formă de conjunctiv prezent (*Tu poți să vii.*, *Tu poți să începi să te pregătești.*). Dacă însă operatorul al doilea și suportul predicativ apar la o formă verbală nepersonală, niciuna dintre informațiile de ancorare situațională nu este reluată în forma celorlalte componente (*Tu* ***poți*** *pleca.*, *Tu* ***poți*** *începe a spera.*). În condițiile unui singur operator și ale unui suport semantic adjectival, participial, nominal, adverbial, întreaga informație deictică aparține operatorului (*Tu* ***ești / ai fost / erai / ai devenit*** *util / profesor / pedepsit / asemenea celorlalți.*).

Dacă primul operator al grupului pierde MP, trecând de la un mod predicativ la o formă verbală nepersonală (nonfinită), întregul grup își pierde ancorajul enunțiativ (și, implicit, predicativitatea), rolul ancorării lui situaționale revenind altui suport predicativ (*Trebuind să înceapă să lucreze →* ***constată că...***, *Neputând să rămână profesor →*, ***a decis să...***).

2.2.2.2. *La nivel semantic*, componentului final îi revine rolul semantic ***principal***, fiind componentul purtător al predicației semantice: proprietate vs relație; stare vs eveniment vs acțiune (*este* ***înțelegător***, *este* ***vecin*** *cu*; *trebuie să înceapă* ***a înota***, *trebuie să înceapă a fi* ***mai înțelegător***). De aici decurge imposibilitatea ștergerii componentului final (vezi, pentru câteva excepții, *infra*, **2.2.4.2**), dar posibilitatea suprimării operatorului, atunci când informația sa morfopragmatică este suplinită contextual; vezi, de exemplu, cazul operatorului copulativ cu citire generică: *Vorba lungă, √ sărăcia omului.* (în proverbe); cazul enunțurilor tip-definiție: *Desperare de tânăr, √ zăpadă de martie din care cresc flori* (N. Iorga, *Cugetări*); cazul operatorului pasiv din reclame, titluri, sloganuri, prospecte medicale, cosmetice etc.: √ *Salvați de clopoțel!* (titlu de film); √ *Omorât de soțul concubinei!* (titlu de articol de ziar); √ *Căutat pentru primăria Capitalei. Recompensă: un oraș de tip european!* (slogan electoral); √ *Testat dermatologic.* (prospect pentru cosmetice) etc.

Operatorul sau operatorii (când sunt mai mulți) participă și ei la semantica de ansamblu a grupului, adăugând la informația suportului propria informație semantică, diferențiată de la un tip de operator la altul. Astfel, în ansamblul predicativ [*Trebuie să continue a rămâne exigent.*], se amalgamează informațiile semantice [+ calitate, + păstrare a calității, + continuativ, + necesitate], iar în ansamblul predicativ [*Pare să înceapă a fi citită.*], se încorporează informațiile semantice [+ acțiune, + pasiv, + incoativ, + aparență]. Primul operator sau al doilea (dacă primul este impersonal), transmite și informația gramaticală. Astfel, în construcții ca: *Te-ai pus pe învățat, Poți învăța*, cu operator personal, la ansamblul semantic [+ acțiune, + incoativ], respectiv [+ acțiune, + posibilitate], operatorul adaugă și informația propriilor trăsături gramaticale [+ perfect, + pers. 2 sg.], respectiv [+ prezent, + pers. 2 sg.]. În grupul predicativ *Trebuia să ajungi a înțelege*, primul operator contribuie, pe lângă informația modală, cu cea gramaticală a imperfectului, revenind celui de al doilea, pe lângă informația aspectuală, și cea de pers. a 2-a sg. Pentru contribuția semantică a operatorului copulativ la ansamblul grupului, vezi și **Numele predicativ**, **1.2.2**.

Semantic, numai componentul final este cel care atribuie roluri tematice. Numărul de argumente / actanți și tipul de roluri nu sunt modificate de numărul și

tipul de operatori. În grupuri ca: *Trebuie să înceapă* ***a ne învăța*** *literele., Trebuie să ajungă* ***a oferi*** *ajutoare sinistraților., Dă* ***să iasă*** *din cameră., Poate să rămână* ***util*** *societății., Pare să ajungă (a fi)* ***prieten*** *cu noi.*, grila de roluri tematice este impusă în exclusivitate de componentele semantice *a învăța, a oferi, a ieşi, util, prieten.*

2.2.2.3. *La nivel sintactic,* centrul grupului îl constituie operatorul sau, pe rând, fiecare operator în parte, care, deşi nu atribuie roluri tematice, are capacitatea de a-şi domina sintactic componentul următor, impunând restricții de formă suportului semantic; vezi: *se apucă* → *de învățat* (supin) sau, dacă sunt mai mulți operatori, impunând restricții operatorului vecin (*trebuie* → *să se apuce* (conjunctiv) → *de învățat* (supin)).

Există însă deosebiri importante între tipurile de operatori.

• *Tipul pasiv* şi *cel copulativ* impun restricții predictibile şi, în oarecare măsură, identice pentru fiecare dintre ei, şi anume: primul acceptă numai participii pasive, iar al doilea cere complinirea prin N(ume)P(redicativ), acceptând, cu diferențe de la un verb copulativ la altul, termeni din aceeaşi clasă de realizări ale numelui predicativ; vezi **Numele predicativ, 2**.

Operatorii copulativi se deosebesc însă după inventarul de compliniri acceptate; vezi, de exemplu, verbele copulative „de denominație”, care nu admit complinirea prin adjectiv / grup adjectival, ci numai prin substantiv (de obicei, propriu) şi prin câteva adverbe-substitut: *El se cheamă / se numeşte* ***Popescu.***, ***Cum*** *se cheamă Ion?*; vezi **Numele predicativ, 3.2.3**.

• *Operatorii aspectuali* şi *cei modali* se deosebesc de cei anteriori printr-un regim mult mai diversificat, fiecare aparținând, sub aspectul tipului sintactic de verb, la clase diferite (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe; Categoria aspectului, 3.2; 3.3**). De exemplu, incoativul *a începe* este tranzitiv, în timp ce incoativele *a se apuca (de), a se da (la), a se porni (pe), a se pune (pe)* sunt intranzitive, prepoziționale şi obligatoriu reflexive; modalul *a putea* este tranzitiv şi personal, în timp ce modalul *a trebui* este intranzitiv şi, în mod curent, impersonal etc. Unele sunt obligatoriu propoziționale (construite cu subjonctivul; vezi *dă să, stă să, trage să*), în timp ce altele admit şi nominal, şi propoziție conjuncțională, şi formă verbală nepersonală (chiar două forme nepersonale); vezi: *continuă învățatul / să învețe / a învăța / de învățat* etc.

2.2.2.4. În concluzie, repartiția de funcții pentru fiecare component şi, ca atare, participarea diferențiată la ansamblul grupului are drept efect *neconcordanțe între interpretarea pragmatică, sintactică şi semantică.*

Semantic, în ciuda participării ambelor componente la semantica globală, componentul final are rol primordial, el fiind, de altfel, singurul component purtător al predicației semantice. Tot componentului final îi revine capacitatea de a atribui roluri tematice.

Sintactic şi pragmatic, rolul important revine operatorului, fiindcă, în calitate de purtător al M(orfemelor) P(redicativității), asigură autonomia pragmatică a enunțului, iar, în calitate de inductor de tipar sintactic, asigură structurarea lui sintactică. Dacă apar mai mulți operatori, primul operator are rolul pragmatic important, fiind sigurul care primeşte MP, iar, sub aspect sintactic, fiecare, în parte, determină construcția componentului următor.

Propunerea unei analize *pe mai multe niveluri* rezolvă dilema alegerii între două modalități distincte de interpretare a predicatului complex, indiferent că este unul nominal (cu operator copulativ) sau unul verbal (cu operator de mod sau de aspect), şi anume: modalitatea *strict sintactică*, structuralistă, a descompunerii grupului în elemente alcătuitoare, şi modalitatea *semantică*, tradițională, a analizei globale a grupului. S-a sugerat aici faptul că, în funcție de nivelul de analiză avut în vedere, se recurge şi la o soluție, şi la cealaltă.

Pentru nivelul sintactic, se impune soluția descompunerii grupului, cu delimitarea unui centru şi a unui subordonat (eventual, dacă sunt mai mulți operatori, cu recunoaşterea mai multor niveluri de subordonare), subordonatul ocupând diverse poziții sintactice în funcție de construcția regentului. Soluția „descompunerii" este aplicabilă numai în măsura în care organizarea rămâne transparentă (vezi *infra*, **2.2.3.5**, şi cazuri de opacitate sintactică). *Pentru nivelul semantic şi, mai ales, pentru cel pragmatic-enunțiativ*, se impune soluția blocului în ansamblu.

Importantă, în această propunere de interpretare pe mai multe niveluri, este recuperarea soluției „tradiționale", nefiind însă contrazisă nici soluția „structuralistă". Este, de asemenea, recuperată analiza tradițională asupra semiauxiliarelor de mod şi de aspect, care, în construcții mai sudate sau mai puțin sudate, formează blocuri sintactico-semantice cu verbul următor. În plus, este o modalitate de a „lega" interpretarea pasivelor şi a copulativelor şi pe amândouă de interpretarea aspectualelor şi a modalelor.

2.2.3. *Grade de coeziune sintactică şi forme de amalgamare a grupului*

Gradul de coeziune a grupului variază de la un tip de operator la altul, iar, în cadrul aceluiaşi tip, de la un verb-operator la altul.

2.2.3.1. *Pentru operatorii copulativi*, coeziunea sintactică a grupului se manifestă astfel:

– Copulativul îşi poate ataşa, prin cliticizare, subordonați în dativ ai numelui predicativ, avansați în fața întregului grup (***îi** este **dragă**, **îi** este **utilă***; ***Îmi** este / vine / devine **cumnată***), dublarea realizându-se fie după regulile curente ale dublării complementului indirect cu ambele componente avansate (***Îmi** este **mie** dragă.*, ***Îi** este **lui** utilă.*, ***Îmi** este **mie**, şi **nu ție** soacră.*), fie cu păstrarea complementului *in situ* (***Îmi***$_i$ *este atât de dragă* ***mie***$_i$, ***Îi***$_i$ *este util* ***lui Ion***$_i$., ***Îi***$_i$ *este cumnat* ***lui Ion***$_i$.).

– Grupul, în ansamblu, participă la reflexivizare şi reciprocizare, ca şi când cliticul ar ocupa o poziție de subcategorizare a copulativului (***Îmi** sunt cel mai mare critic.*, *Ei **îşi** sunt atât de dragi / de cunoscuți / de indiferenți **unul altuia**.*); vezi **Construcții reflexive şi construcții reciproce, 1.2.1.2; 2.2.2**.

2.2.3.2. *Pentru operatorul pasiv* (***a fi***), coeziunea sintactică a grupului se manifestă:

– prin participarea grupului, în ansamblu, la opoziția de diateză *pasiv* vs *activ*;

– prin ataşarea la operator a cliticului de dativ posesiv, avansat din poziții exterioare predicatului, fie din poziția de subiect , fie din cea de OPrep sau de Circ: ***Mi***$_i$*-a fost amputat brațul* (e$_i$).; ***Mi***$_i$*-a fost furată grădina* (e$_i$).; *Copilul* ***mi***$_i$*-a fost dat în îngrijire. / ~ în brațe* (e$_i$).;

– prin ataşarea negației verbale o singură dată, grupată cu operatorul pasiv (*Şedința **n-a fost** amânată.*, *Ion **n-a fost** sancționat.*).

Este posibilă şi negarea separată a participiului pasiv. Construcţia este însă preferată fie în cazurile de îndepărtare de sensul pasiv şi de apropiere ce cel calificativ (*Casa este **neacoperită şi nevopsită**.*), fie în construcţiile cu negare focalizantă a participiului (*Casa a fost **nu închiriată, ci cumpărată** de noi!*).

2.2.3.3. *Pentru operatorii aspectuali* (vezi şi **I, Verbul. Categoria aspectului, 3.3**), gradul de coeziune se manifestă diferit de la un operator la altul, constând în:

(a) controlul impus de regentul-operator aspectual asupra subiectului suportului semantic, care, ca subiect neexprimat, repetă subiectul verbului-operator (*Ion*$_i$ *se apucă de citit* [Ion$_i$], *Ion se dă la scris., Ion începe să înţeleagă., Hoţul prinde a vorbi., Ion se pune pe plâns., Ion continuă a scrie., El urmează a decide., El ajunge să înţeleagă., El apucă să plece., El nu conteneşte din plâns., El isprăveşte de citit., El termină de lucrat.*). Se observă că subiectul celui de al doilea verb, indiferent de forma acestuia, conjunctiv, supin sau infinitiv, este controlat de subiectul verbului-operator, fiind, astfel, recuperat integral (vezi şi **Subiectul, 3.2.2.1**). Controlul este şi invers direcţionat, dinspre subordonat spre regent, verbul-operator apărând cu statut impersonal atunci când subordonatul este verb fără subiect (*Începe a burniţa., Se pune pe viscolit., Se opreşte din ninsm.*); vezi şi *supra*, **2.2**;

(b) participarea grupului în ansamblu la opoziţia de pasivizare (*Toţi au ajuns să cunoască situaţia.* ↔ *Situaţia a ajuns* (*să fie*) *cunoscută., Familia urmează să recupereze casa.* ↔ *Casa urmează să fie recuperată., Colegii încep să-l respecte pe Ion.* ↔ *Ion începe să fie respectat.*). Fac excepţie grupurile ale căror verbe-operatori au statut reflexiv (*a se apuca de, a se da la, a se prinde să, a se pune pe, a se lăsa de, a se opri din*), care, dată fiind forma lor reflexivă, nu participă la opoziţia de diateză (vezi **I, Verbul. Categoria diatezei, 2.d**);

(c) perturbări de regim ale operatorului, în sensul imposibilităţii de a se mai combina cu un nominal şi al limitării posibilităţilor de selecţie, până la construcţii aproape fixe (*trage să moară., dă să plece., stă să cadă.*). Mai rar, se produc şi limitări ale formelor flexionare ale operatorului (*stă / stătea să cadă*, dar **a stat* / **va sta* / **ar sta să cadă.*, **stai să cazi!*);

(d) avansări de componente, complementele verbului subordonat ajungând să preceadă întregul grup şi chiar să se ataşeze clitic verbului-operator (vezi construcţii ca: *Romanele **le** termină de citit., Clopotele **ni le** opreşte din tras., Cărţile **le** isprăveşte de citit*);

(e) negarea întregului grup o singură dată, cu marca negaţiei ataşată la operator (ex.: *Nu s-a apucat încă de citit.*, dar *S-a apucat *să nu* (*mai*) *citească* / **de necitit., Nu termină de învăţat.*, dar *Termină *să nu înveţe* / **de neînvăţat.*).

Trăsăturile (a–e), ca semne ale coeziunii grupului, trebuie privite în mod global, şi nu ca obligatoriu realizabile de către fiecare operator. Astfel, în cazul operatorului aspectual *a termina*, este posibilă numai negaţia globală (vezi *supra*, e), în timp ce, pentru operatorul incoativ *a începe*, este posibilă şi negarea celui de al doilea component (*Începe a nu mai asculta orbeşte* / ~ *să nu mai asculte orbeşte.*).

2.2.3.4. *Pentru operatorii modali*, gradul de coeziune este diferit şi are forme diverse de manifestare de la un operator la altul, cele mai semnificative fiind următoarele:

(a) controlul exercitat de subiectul operatorului (*Ion*$_i$ *poate să cânte* [Ion$_i$]. / ~ *poate cânta* [Ion$_i$].; *Ion*$_i$ *are de învăţat* [Ion$_i$.] sau de complementul indirect al acestuia (*Dacă* ***îţi***$_i$ *este de cumpărat* [tu$_i$]., ***Îmi***$_i$ *vine să plâng* [eu$_i$].). Uneori, există şi o direcţie inversă, dinspre subordonat spre regentul-operator; un subordonat impersonal cere o utilizare impersonală a operatorului (*Nu are ← a se întâmpla nimic.*). Excepţie fac operatorii impersonali *trebuie*, *este*, care se pot combina cu verbe subordonate de persoane diferite (*Trebuie să plec / să pleci / să plecăm / să plecaţi., Era să cad / să cazi.*). Apare, şi în acest tipar, tendinţa de acomodare a ambelor componente la aceeaşi formă personală (*Trebuiau să plece., Erau să cadă.*); vezi şi *supra*, **2.2.**

(b) avansări de clitice şi de complemente nonclitice în faţa întregului grup, cu ataşarea cliticelor la operator (*Îl pot citi., Îi pot spune., Se poate duce., Mi se poate plânge., Mi-o poate repara.*; *Poezia o am de învăţat., Cărţile le am de citit.*). Uneori, avansează şi clitice provenind din componente subordonate suportului semantic (*Îşi poate rupe gâtul., Îi pot înţelege necazul., Îşi poate vedea de treburi.*), obţinându-se, astfel, blocuri sintactice de câte 3-4-5 componente. Alteori, date fiind restricţiile de regim ale operatorului (vezi modalele intranzitive *a fi* şi *a trebui*), cliticul de acuzativ nu poate fi acceptat (*Viaţa nu mai e de trăit.*). Sudura grupului este mai mare sau mai mică, după cum operatorul se combină cu infinitivul sau cu subjonctivul (***Îl*** *pot aştepta.*, dar *Pot să-**l** aştept.*; *Cărţile trebuie să **le** citim.*, şi nu **Cărţile le trebuie să citim.*);

(c) absenţa conectorului sintactic dintre operator şi subordonatul lui la infinitiv (*pot cânta, putem discuta*), structură imposibilă, în limba standard, în alte combinaţii cu infinitivul;

(d) avansarea subiectului / obiectului verbului subordonat, cu schimbarea statutului morfosintactic al verbului-operator (***Copiii trebuiau / erau*** *să plece.*, ***Multe sunt*** *de schimbat.*);

(e) participarea grupului în ansamblu la opoziţia de pasivizare (*Toţi trebuiau să citească şi să înţeleagă referatele. ↔ Referatele trebuiau (să fie) citite şi înţelese de toţi.*).

2.2.3.5. Formele de coeziune şi de amalgamare sunt diverse, ajungându-se uneori la un bloc sintactic ale cărui componente structurale sunt greu se delimitat. Ca *soluţie de interpretare sintactică*, este de preferat distingerea componentelor grupului ori de câte ori organizarea rămâne transparentă. În schimb, se preferă soluţia ansamblului, atunci când structura nou creată (prin avansare, reorganizare, schimbare de statut morfosintactic) devine opacă şi imposibil de segmentat (vezi: *Copiii trebuiau să plece., Copiii erau să cadă., Poezia o am de învăţat., Îl pot citi., Romanele le termină de citit.*). Se preferă, de asemenea, soluţia ansamblului atunci când perturbările de regim ale operatorului nu mai permit stabilirea funcţiilor sintactice ale componentelor subordonate (*Casa stă să cadă., Ion dă să plece., El trage să moară.*).

2.2.4. *Cazuri speciale în exprimarea predicatului complex*

2.2.4.1. *Elipsa operatorului* este posibilă limitat şi în condiţii determinate:

– Poate fi suprimat operatorul pasiv, atunci când sunt coordonate două nuclee pasive (*Elevul a fost ajutat şi √ sfătuit de profesori.*). Participiul, unicul purtător al valorii pasive, poate apărea singur, cu operatorul suprimat în condiţiile recuperării discursive a valorii deictic-temporale a operatorului (în prospecte: √ *Avizat de*

Ministerul Sănătății!; în titluri TV: *Atomic TV – √ amendat cu 50 de milioane, Câștigurile din tranzacțiile cu acțiuni – √ impozitate din ianuarie 2005 cu 16%* („Gândul", 2005) etc.).

– Este suprimat operatorul copulativ când sunt coordonate adversativ, prin conectorii ***ci, și*** două poziții NP (*Studentul nu este încântat, ci √ supraîncântat., Caietul rămâne al Ioanei, și nu √ al Mariei.*) sau când apare conectorul conjuncțional *deși* (*Deși √ bolnavă, a venit la examen.*).

– Poate lipsi operatorul copulativ din enunțuri generice, când informația temporală a copulativului este recuperată discursiv, fiind vorba de un prezent atemporal (vezi proverbul *Vorba lungă, √ sărăcia omului.*);

– Poate lipsi operatorul aspectual sau modal când este recuperat anaforic (*El începe să muncească, iar ea,√ să se odihnească., El trebuie să citească, iar ea, √ să se odihnească.*).

2.2.4.2. Componentul al doilea, tocmai pentru că este purtătorul informației semantice esențiale, nu poate lipsi, exceptând cazurile de anaforă Ø (*A început deja să ningă. Chiar a început √.; S-a pus pe plâns. Chiar s-a pus √.; – Nu pot să citesc. / – Trebuie și poți √!; Face și el ce poate √.*).

Fac, de asemenea, excepție cazurile în care unii operatori aspectuali și modali acceptă construcția cu un nominal de tip nonverbal (de exemplu: *Ion începe cartea. / casa. / mărul. / vinul.*), unde, în funcție de situația de comunicare, se recuperează deictic, de fiecare dată altul, un verb subordonat: *Ion începe* (*să citească / să scrie*) *cartea., El începe* (*să construiască / să vopsească / să dărâme / să acopere*) *casa., Ion începe* (*să mănânce / să curețe / să spele*) *mărul., Ion începe* (*să bea / să facă / să vândă*) *vinul.*).

3. RELAȚIA DINTRE PREDICATELE SIMPLE ȘI CELE COMPLEXE

Există, pentru unele predicate semantice (adjectivale, adverbiale, nominale), posibilitatea de a exprima, prin predicat simplu și prin predicat complex, aceeași informație semantică predicativă. În condițiile încorporării operatorului în matricea verbului, se trece de la un predicat complex la unul simplu, obținându-se un caz de *sinonimie sintactică*. Operatorii frecvent încorporabili sunt cei copulativi, iar rezultatul îl constituie sinonimii sintactice de tipul: *este vecin cu → se învecinează cu, este asemenea / asemănător cu → se aseamănă cu*; *devine sănătos → se însănătoșește*. În relație cu un pasiv-reflexiv (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 1.1.3**), operatorul pasiv este cel încorporabil, relația dintre cele două construcții fiind de *sinonimie sintactică* (*Casa este refăcută / ~ se reface după planuri meticuloase.*). Ceilalți operatori rămân exteriori și dificil de cuprins în matricea predicatului semantic.

Pentru tipul copulativ, sinonimia sintactică evidențiază mecanismele trecerii de la o predicație adjectivală / nominală / adverbială la una verbală și, implicit, relația dintre ele. Apare aici un argument suplimentar pentru susținerea *echivalenței* dintre două predicate ale enunțării: un *predicat verbal simplu* (cel care încorporează MP în forma verbului-predicat) și un *predicat complex*, alcătuit din [operator copulativ + Adjectiv / Adverb / Substantiv], în care rolul de preluare a MP revine operatorului copulativ.

4. PREDICATUL „ÎNCORPORAT"

Cele ce urmează nu privesc cazurile de elipsă, deci de recuperare anaforică sau deictică (totală sau parțială) a predicatului (vezi *supra*, **2.2.4**), nici cazurile de absență intenționată, cu scopuri stilistice, a acestuia (vezi, de exemplu, alegerea unui stil prin excelență nominal sau intenția de obținere a „vagului" semantic prin neexprimarea predicatului). Nu se au în vedere nici cazurile în care, ca efect al trăsăturilor gramaticale ale centrului, este imposibilă atașarea M(orfemelor)P(redicativității) (vezi predicatele interjecționale, cele verbale cu forme verbale nepersonale sau cele adverbiale).

Prin *enunțuri atipice* se au în vedere *enunțurile nestructurate* (vezi **Enunțul, 2.2**), în care predicativitatea este „încorporată" (imposibil de lexicalizat), obținându-se prin alte mijloace decât cele de tip segmental. În absența unui component predicativ lexicalizat, intonația și contextul situațional dobândesc un rol extrem de important în recuperarea predicativității, servind la recuperarea tipului de act de limbaj și de atitudine propozițională.

Cele mai numeroase secvențe nestructurate „acoperă" acte de limbaj expresive, realizate prin interjecții care sugerează stări psihice ale locutorului (dispreț, bucurie, satisfacție etc.): *Ptiu!*, *Ura!*, *Bravissimo!*, sau stări fizice ale acestuia: *Ah!*, *Of!*, *Aoleu!* Altele „acoperă" acte de limbaj *directive*, orientate spre alocutor, a căror expresie lingvistică o constituie interjecții de „adresare, chemare, menținere a contactului": *Hei!*, *Psst!*, *Bre!*, *Mă!* Tipologia enunțurilor nestructurate, extrem de diversă, cuprinde și adverbe de confirmare / infirmare / validare a predicației, toate exprimând acte declarative: *Da!*, *Nu!*, *Nici vorbă.* etc. Alte interjecții exprimă acte interogative: *Zău?*, *Poftim?* Un loc aparte ocupă interjecțiile polifuncționale, a căror intenție de comunicare se decodează numai situațional: *Ei!*, *Drace!*, *De!*; vezi **I, Interjecția, 3; II, Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 1; 4.1**.

NUMELE PREDICATIV

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Caracterizare sintactică

Numele predicativ (NP), funcție cerută de un centru verbal copulativ (Cop), reprezintă o *clasă de substituție* (adică de echivalente funcționale substituibile în același context verbal) având ca termeni prototipici adjectivul și nominalul în nominativ (altul decât nominalul-subiect), iar ca relație sintagmatică specifică, o relație obligatoriu ternară, implicând verbul-centru de tip copulativ și un nominal-subiect.

1.1.1. În cadrul *structurii ternare* [Subiect + Cop + NP], NP se caracterizează:

(a) *față de verbul copulativ*:

– prin neomisibilitate, orice ștergere a numelui predicativ având drept consecință fie construcții nereperate (**Copilul devine.*, **Munca înseamnă.*), fie construcții cu un grad mare de ambiguitate sau cu schimbare de sens (*Copilul este / rămâne.*);

– prin restricție de caz, verbul impunând nominalului-NP cazul nominativ (N). Sub aspectul tiparului de caz, structura cu NP are forma V(erb) + N_1 + N_2, unde N_1 reprezintă cazul impus nominalului-subiect, iar N_2, cazul impus nominalului-nume predicativ.

(b) *față de nominalul-subiect*, prin semne de dependență precum:

– acordul în gen și număr, în cazul unui nume predicativ adjectival, cu direcția Subiect (nominal) → NP (adjectival):

– restricții selecționale (lexicale), cu direcția Subiect (nominal) → NP (adjectival) (vezi: *Copilul este încăpățânat / inteligent / obraznic / blond.*, dar *Peretele este *încăpățânat / *inteligent / *obraznic / *blond.*);

– restricții impuse de nominalul-subiect în selecția anumitor termeni ai clasei de substituție (vezi *infra*, **2**);

– restricții conjuncționale impuse de nominalul-subiect realizării propozițional-conjuncționale a numelui predicativ (ex.: ***Credința** este **că**...*, ***Speranța** este **să**...*, ***Întrebarea** este **dacă**...*, unde selecția unui conector sau a altuia este dirijată de particularități ale nominalului-subiect).

1.1.2. NP este o poziție (o complinire) care aparține clasei de *compliniri obligatorii* ale verbului, fiind cerută de trăsăturile matriciale ale acestuia. Se aseamănă, sub multe aspecte, cu clasa *complementelor* direct și indirect, de care, *la nivel sintactic*, se deosebește prin natura *ternară* a relației, numele predicativ implicând atât verbul, cât și subiectul.

Situarea în clasa complementelor se poate susține prin numeroase manifestări sintactice ale numelui predicativ, comune cu ale celorlalte determinări obligatorii:

– Nominalului din poziția NP i se impune o restricție cazuală, legătura *cazuală* fiind prezentă și la alte compliniri obligatorii;

– Înlocuirea unui verb copulativ cu unul necopulativ, în condiţiile păstrării sinonimiei ansamblului, atrage modificarea sintactică a construcţiei, fiecare verb impunându-şi tiparul propriu de construcţie; vezi: *Apariţia lucrării **este / înseamnă** **un succes.*** (NP) → ***Un succes îl reprezintă / îl constituie** apariţia lucrării.* (OD), diferenţă de tipar sintactic pusă în evidenţă prin posibilitatea dublării complementului în ultimele construcţii (***Un succes îl reprezintă / îl constituie** apariţia lucrării.*), dar imposibilitatea dublării, în primele; vezi, de asemenea, sinonimii ca: *Servieta este **a elevului**.* (NP) → *Servieta aparţine **elevului**.* (OI); *Ioana este **frumoasă şi inteligentă**.* (NP) → *Ioana are **frumuseţe şi inteligenţă**.* (OD). Schimbarea construcţiei, în condiţii de sinonimie sintactică, probează faptul că atât poziţia OD sau OI, cât şi poziţia NP sunt conţinute în matricea semantico-sintactică a verbului, fiind impuse de fiecare verb-centru în parte;

– Poziţia NP se păstrează intactă odată cu trecerea verbului copulativ de la un mod predicativ la o formă verbală nepersonală (infinitiv, participiu, gerunziu, supin), semn clar că poziţia NP nu este determinată de cea de predicat (vezi şi *infra*, **1.3**), ci de calitatea copulativă a verbului-centru:

*Înainte de **a ajunge medic**, a făcut mari eforturi.*;

***Fiind obosit**, a cedat la presiuni.*;

*E greu **de ajuns diplomat** când nu faci studii de diplomaţie.*;

*O ţară **fostă comunistă** nu renunţă uşor la vechile mentalităţi.*;

*Părţile întregului (**rămas** totuşi **nefinisat**) sunt unele inedite.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*);

– Poziţia NP admite repetarea prin coordonare (*Ana este **inteligentă şi stăruitoare**.*, *Prea mult rod deodată înseamnă **sau o minune, sau niciun rod în viitor**.*, N. Iorga, *Cugetări*), precum şi extinderea (explicitarea) prin apoziţionare (*Comportarea lui este **bizară, adică ciudată**.*), trăsături comune şi altor complemente ale verbului (vezi, de exemplu, *subiectul multiplu, complementul direct coordonat*), dar imposibile pentru predicat (vezi **Predicatul, 1.2**);

– Poziţia NP are o clasă de substituţie extrem de bogată şi de variată, în componenţa căreia, pe lângă termeni specifici, apar şi realizări comune cu ale altor complemente. Sunt comune: (a) realizarea prin nominal neprepoziţional; (b) propoziţiile conjuncţionale, cu aproximativ acelaşi inventar de conective conjuncţionale; (c) formele verbale nepersonale, ca echivalente funcţionale ale propoziţiei conjuncţionale; (d) propoziţiile relative, cu o tipologie comună de propoziţii relative interogative şi relative neinterogative (vezi *infra*, **2**).

Soluţia sintactică a includerii poziţiei NP ca poziţie *distinctă*, aparţinând clasei *determinărilor obligatorii ale verbului* (un *tip special de complement*; vezi *infra*, **1.4**), are avantajul *teoretic* al includerii numelui predicativ într-un sistem coerent de tratare a organizării G(rupului)V(erbal) şi, în plus, pe acela de a rezolva o inconsecvenţă a tradiţiei gramaticale, unde NP era inclus sintactic în componenţa predicatului, în timp ce corespondentul lui propoziţional (propoziţia predicativă) era interpretat ca tip de subordonată.

1.2. Interpretarea semantică a poziţiei NP; eterogenitatea relaţiei semantice

Cum relaţia sintactică în care se angajează NP este una de tip *ternar*, există *manifestări semantice* imediate ale acestei trăsături, la semantica numelui predicativ

participând atât componentul NP (ca manifestare a relației semantice cu subiectul), cât și componentul verbal (prin transfer semantic, în cadrul relației cu NP).

1.2.1. *În raport cu subiectul*, rolul semantic al numelui predicativ este diversificat, putându-se detașa următoarele *valori semantice importante*, fiecare valoare având propriile manifestări și restricții gramaticale (vezi *infra*, **1.2.1.1**):

– *rol identificator* (de identificare a entității exprimate de subiect):

El este ***Ion****.*, *El este* ***profesorul****.*, *Cel mai rău om este* ***acela care nu poate fi bun nici când este fericit****.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Una dintre deosebirile dintre câine și om este* ***că nu s-a văzut câine care să se lingușească pe dânsul****.* (*ibid.*);

– *rol de denominație*:

El se cheamă / se numește ***Ion Popescu.***;

– *rol integrator și categorizant*, exprimând fie includerea (de tip hiponim–hiperonim) într-o specie supraordonată a clasei referențiale desemnate prin nominalul-subiect (a), fie indicarea clasei / categoriei înseși căreia îi aparține entitatea-subiect (b):

(a) *Balena este* (***un***) ***mamifer****.*, *NP este* (***un***) ***complement*** *de tip special.*,

(b) *Ion este* ***profesor / jurnalist / deputat****.*;

– *rol ecuativ*, constând în stabilirea echivalenței între entitatea-subiect și entitatea-NP:

George Bacovia era, în viața curentă, ***G. Vasiliu****.*,

Munca înseamnă ***sănătate****.*,

Obrăznicie e ***a cere de la alții mai mult*** *decât ți se cuvine.* (N. Iorga, *Cugetări*),

A împărtăși suferința cuiva e ***a-l înțelege pe jumătate****.* (*ibid.*);

– *rol apreciativ, calificativ*, constând în aprecierea nominalului-subiect (o apreciere de diverse tipuri, de la cea fizică, psihică, la cea cantitativă – cantitativ-numerică sau cantitativ-nedefinită –, la o apreciere prin comparație sau o apreciere privind „ordinea" într-un șir etc.):

Copilul este ***blond și bucălat****.*, *Vremea este* ***friguroasă și ploioasă****.*,

Profesorul este ***răbdător și înțelegător****.*,

Situația este ***imposibilă****. / este* ***de nesuportat****.*,

Studenții sunt ***mulți / puțini / destui****.*, *Ei sunt* ***doi / doisprezece / primii / amândoi****.*,

Un suflet e ***ca un instrument muzical****.*,

El este ***al doilea****.*;

– *rol locativ* (proveniență), de indicare a originii nominalului-subiect:

El este ***de la munte / muntean / din București / bucureștean.***;

– *rol posesiv și partitiv*, de indicare a posesorului, respectiv a „întregului" într-o relație partitivă, ambele subordonându-se unui tip special de relație *de identificare*, respectiv *de includere*:

Caietul este ***al profesorului / al lui / al meu****.*,

Directorul este ***de-ai noștri / dintre ai noștri / din familie****.*

Unele dintre aceste valori caracterizează și atributul, subordonat direct al numelui, și aparțin G(rupului)N(ominal) (compară valorile „categorizant": *cămașă* ***bărbătească***, *școală* ***politehnică***; „apreciativ": *cămașă* ***nouă și curată***; „de origine": *Universitatea* ***de la Iași / ieșeană***; „posesiv": *caietul* ***profesorului***; „partitiv": *elev* ***de-ai mei***); vezi **Grupul nominal, 2.3;**

Atributul, 1.4. Alte valori caracterizează apoziţia; să se compare valorile „ecuativ" (*G. Vasiliu, **adică** George Bacovia*) şi „identificare" (*El, **profesorul**; El, **Ion Popescu***); vezi **Apoziţia, 2.1**.

1.2.1.1. Din acest inventar al relaţiilor semantice, se constată că NP variază între *interpretarea semantic-predicativă* (indicând o predicaţie „de stare", corespunzătoare valorilor „apreciativ / evaluativ", „origine"), *cea referenţială* („individualizantă", corespunzătoare valorilor „identificare" şi „ecuativ") şi cea *de restrângere a referinţei* numelui-subiect (corespunzătoare valorii „categorizant"), fiecare valoare având manifestări şi restricţii diferite cu privire la inventarul clasei de substituţie.

Astfel, adjectivul apreciativ (gradabil) apare pentru interpretarea predicativă; adjectivul categorizant (negradabil) apare pentru cea de restrângere a referinţei numelui; numele proprii şi pronumele personale apar pentru interpretarea individual-referenţială şi pentru cea ecuativă; grupul genitival apare pentru interpretarea posesivă (vezi şi *infra*, **2**).

1.2.1.2. Ceea ce leagă această diversitate de relaţii semantice este raportarea la acelaşi referent desemnat de nominalul-subiect, fie identificându-l, fie numindu-l, fie încadrându-l într-o clasă / subclasă, fie calificându-l sau comparându-l.

1.2.1.3. *La nivel semantic*, poziţia NP se distinge de celelalte complinir obligatorii ale verbului prin *interpretarea semantic-predicativă* şi prin *cea de restrângere a referinţei*. Efectul, în planul realizărilor lexico-gramaticale, îl constituie posibilitatea numelui predicativ de a se exprima prin adjectiv (adjectiv calificativ / apreciativ, pentru prima interpretare, adjectiv categorizant /relaţional, pentru a doua). NP este, de altfel, singurul complement al verbului realizat (prototipic) prin adjectiv.

Diverşii termeni adoptaţi pentru desemnarea poziţiei reflectă asemănările şi deosebirile faţă de *complemente*: *complement predicativ* (în Huddleston, Pullum (eds.), 2002), *atribut* (în gramaticile franţuzeşti), *atributiv* (în gramatici generative ale limbii române), *nume predicativ* (în tradiţia gramaticală românească). Primul termen este cel mai transparent pentru calitatea numelui predicativ de complinire obligatorie a verbului, dar şi pentru specificul semantic al acestui complement (natura lui „predicativă"). Următorii doi termeni atrag atenţia asupra relaţiei cu numele, în cadrul structurii verbale ternare, iar ultimul, asupra specificului semantic al complinirii. În conformitate cu tradiţia gramaticală românească, se va păstra termenul *nume predicativ*.

1.2.2. La informaţia semantică a numelui predicativ, *copulativul participă cu propriile informaţii semantico-gramaticale*, transferând asupra NP următoarele informaţii (vezi şi *infra*, **1.3**):

– adaugă distincţia aspectuală *static* vs *durativ* vs *dinamic* (*incoativ*), după cum NP: (a) se leagă de copulativul ***a fi*** şi seria lui sinonimică [+ Static]; (b) se leagă de ***a rămâne*** [+ Durativ]; (c) se leagă de copulativul ***a deveni*** şi seria lui sinonimică [+ Dinamic / Incoativ]:

(a) *Ea **este** slabă / grasă / blondă / înţeleaptă/ bogată., Ea îmi **vine** cumnată / mătuşă / vară., Munca **înseamnă** sănătate.*

(b) *Ea **rămâne** frumoasă / aceeaşi.*

(c) *Ea* ***devine*** *slabă / grasă / blondă / înțeleaptă / bogată., Ea* ***se face*** *mare., Ea* ***ajunge*** *premiantă.*;

– adaugă distincția modalizantă *factiv* vs *nonfactiv* vs *contrafactiv*, adusă de copulativele ***este / înseamnă*** vs ***pare*** vs ***face pe / se dă***. Sunt selectate copulativele factive, când locutorul își asumă adevărul predicației vecine; copulativele nonfactive, când locutorul nu se angajează vizibil asupra adevărului / falsului predicației exprimate prin NP, sau copulativul contrafactiv, când, dimpotrivă, locutorul se anagajează deschis asupra neadevărului predicației:

El ***este*** *prost.* (factiv) / ***pare*** *prost.* (nonfactiv) / ***face pe*** *prostul.,* ***se dă*** *mare.* (contrafactive).

1.3. Interpretarea enunțiativ-pragmatică a NP

Dacă sub aspect semantic componentele din poziția NP funcționează ca predicate semantice (vezi **Predicatul, 1.1.1**), fie cu un actant (nominalul-subiect; vezi ***Ion*** *este atent / profesor.*), fie cu doi actanți (în cazul nominalelor relaționale aflate în poziția numelui predicativ: ***Ion*** *este frate* ***lui Gheorghe***. sau al adjectivelor cu doi actanți: ***Ion*** *este furios* ***pe ceilalți.***), predicatul semantic din poziția NP, ***singur***, nu poate funcționa și ca predicat al enunțării. Așa se explică faptul că, grupat cu un copulativ la un mod nepersonal, NP nu poate asigura autonomie în enunțare (vezi *supra,* **1.1.2**).

Pentru a dobândi autonomie enunțiativă, NP își asociază un operator copulativ de predicativitate, purtător al M(orfemelor)P(redicativității). Operatorul copulativ adaugă informația modală și temporală de mod predicativ și informația de persoană și de număr, informații care asigură transformarea predicatului (semantico-sintactic) realizat prin NP într-un ***predicat al enunțării*** (vezi **Predicatul, 1.1.3**):

El ***este / a fost / va fi / ar fi fost*** *magistrat.,*

Ion ***a rămas*** *profesor. /* ***ar rămâne*** *cu mare plăcere profesor., Te rog,* ***rămâi*** *profesor!*

1.4. Interpretarea grupului [copulativ + NP]

Spre deosebire de celelalte compliniri obligatorii ale verbului (complementele direct, indirect, secundar, prepozițional), a căror interpretare se manifestă integral în limitele aceluiași component, în cazul NP, se impun ***două niveluri*** de interpretare a construcției:

– *interpretarea sintactică*, de poziție obligatorie, cerută de o clasă sintactică de verbe copulative, poziție asemănătoare celorlalte complemente;

– *interpretarea semantico-enunțiativă*, de grup predicativ complex (*un predicat complex cu operator copulativ*; vezi **Predicatul, 2.2**), alcătuit din [operatorul copulativ + NP]. Ca orice predicat complex, componentul NP este purtătorul predicației semantice, iar operatorul copulativ, al informației sintactice și pragmatico-enunțiative. Copulativul este, matricial, purtătorul informației sintactice, căci el „atrage” / determină apariția unui NP, iar, prin încorporarea M(orfemelor)P(redicativității), este purtătorul predicației enunțiative. În plus, operatorul copulativ aduce și informații suplimentare modalizante și aspectuale (vezi *supra*, **1.2.2**).

În concluzie, numele predicativ este o *poziție sintactică de sine stătătoare*, reprezentând un *complement de tip special al verbului*, poziție cerută, matricial, de clasa verbelor copulative (vezi şi **Grupul verbal, 3.2.1**). Trăsătura specială a complementului-NP constă, în cele mai multe dintre aparițiile sale, în *citirea sa semantic-predicativă*.

Deşi înzestrat cu trăsătura de predicat semantic, este lipsit de autonomie enunțiativă. Dobândeşte autonomie enunțiativă în condițiile ataşării Morfemelor Predicativității prin intermediul operatorului copulativ, împreună cu care formează un *predicat complex* (al enunțării). Se distinge de alte predicate complexe (vezi **Predicatul, 2.2.1**), prin calitatea de *predicat complex cu operator copulativ*, iar, din altă perspectivă, prin calitatea de *predicat complex cu suport nominal-adjectival* (sau *de tip nonverbal*).

1.4.1. Că ambele componente participă la semantica grupului-predicat, o dovedeşte sinonimia cu predicate simple, obținute din „încorporarea" operatorilor copulativi: *a fi* vs *a deveni*:

a fi *vecin, a fi rudă, a fi asemănător* → *a se învecina, a se înrudi, a se asemăna*;

a deveni *bolnav, a deveni slab, a deveni optim* → *a se îmbolnăvi, a slăbi, a se optimiza*.

1.4.2. Faptul că verbul copulativ ***a fi*** poate fi suprimat nu este un argument în măsură să modifice interpretarea de predicat complex a ansamblului, având în vedere că, dintre copulative, *numai* ***a fi*** poate fi suprimat şi *numai în* ***anumite*** *condiții* de utilizare a acestuia. Elipsa lui ***a fi*** este posibilă grație presupoziției existențiale a oricărei construcții cu ***a fi***, în care, pentru a adăuga o informație „apreciativă", „categorizantă", „individualizantă" cu privire la nominalul-subiect, este necesară subînțelegerea *existenței unui individ / unor indivizi*, cărora să li se atribuie predicația de stare.

Chiar şi în condițiile unor enunțuri cu citire generică: *Delfinul este* (***un***) ***mamifer evoluat***., copulativul poate lipsi (*Delfinul,*[#] ***un mamifer*** *evoluat.*), dată fiind presupoziția „***există*** clasa delfinilor şi ***există*** măcar un exemplar al acestei clase". Prin această presupoziție, se recuperează informația copulativului ***a fi***, dar nu şi celelalte informații legate de gramatica acestuia, privind valorile temporale şi modale ale predicației. De aceea, este posibilă suprimarea unui ***a fi*** din enunțuri atemporale, generice (a), din enunțuri în care recuperarea lui este contextuală (b) sau din enunțuri de echivalență (c):

(a) *Vorba lungă, √ sărăcia omului.* (proverb);

(b) *Ion este strălucit, fratele lui, √ cam leneş.*;

(c) ***Flori*** *false,* √ ***flori*** *care au fost totdeauna uscate şi nu se pot vesteji.* (N. Iorga, ***Cugetări***).

O recuperare *contextuală* apare şi în construcții concesive de tipul: *Deşi √ bolnavă, a reuşit să vină la examen.*, conectorul conjuncțional *deşi* având rol dezambiguizator pentru funcționarea propozițională a construcției şi pentru funcționarea adjectivului drept component al unui predicat al enunțării din care lipseşte operatorul; vezi **Predicatul, 1.1.3**. Din contextul mai larg (mai exact, din valoarea temporală a predicatului din regentă) se recuperează şi informația temporală a predicatului complex cu operator copulativ.

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A NUMELUI PREDICATIV

Ca orice complinire obligatorie a verbului, numele predicativ se caracterizează printr-o clasă bogată de substituție.

2.1. Realizarea prin adjectiv

Cum NP este un complement *de tip special*, natura lui *specială* se manifestă şi sub aspectul inventarului de termeni, fiind, dintre complinirile obligatorii, cea care admite ca termen al clasei de substituție *adjectivul* (vezi şi *supra*, **1.2.1.3**), indiferent de natura acestuia, de adjectiv propriu-zis, participial, gerunzial sau de locuțiune adjectivală, şi indiferent de faptul că apare singur, fără determinativi, sau, drept centru al unui G(rup)Adj(ectival), însoțit de complemente sau de mărci de gradare şi de aproximare:

Devii ***ridicul*** *luptând cu un om ridicul şi nu-l poți nici măcar învinge.* (N. Iorga, *Cugetări*) [adjectiv propriu-zis];

Este o ambiție care atinge orice şi rămâne ***tot aşa de zadarnică şi de flămândă****.* (*ibid.*) [adjective propriu-zise coordonate, însoțite de mărci de gradare];

De-ar fi la o mie de sfaturi şi un singur ajutor, lumea ar fi ***plină*** *de fericiți.*, *ibid.* [adjectiv propriu-zis, centru de grup, având el însuşi complement];

Când eşti ***tulburat*** *pe tine, nu te poți împăca decât făcând bine altuia.* (*ibid.*) [adjectiv participial, primind el însuşi un complement];

Cei din acest salon sunt ***suferinzi*** *de cord.* [adjectiv gerunzial însoțit de complement];

Pentru binele tău, trebuie să fii ***de cuvânt****.* [locuțiune adjectivală];

Câte unul ar fi ***în stare*** *să meargă prin viață cu ochii închişi.* (*ibid.*) [locuțiune adjectivală, ea însăşi primind complement propozițional].

În mod curent, sunt acceptate adjective evaluative, deci gradabile (vezi exemplele anterioare), mai rar, şi adjective categorizante şi, ca atare, negradabile (vezi: *Filmul este* ***românesc****.*, *Şampania este* ***franțuzească****.*, *Comportarea lui este* ***profesorală****.*, *Cartea este, în concepție,* ***saussuriană****.*).

Uneori, adjectivul categorizant poate aluneca spre unul evaluativ, suportând, în consecință, gradarea: *Cartea este* ***mai puțin saussuriană / mai puțin generativă*** *decât mi-am imaginat.*

În condițiile în care adjectivul NP este el însuşi centru de grup, poate primi un complement în dativ sau prepozițional: *Cartea este* ***cunoscută elevilor****.*, *El este* ***dornic de popularitate****.* În cazul unui complement în dativ, acesta poate apărea lexicalizat: (a) printr-un substantiv sau un substitut nonclitic al acestuia; (b) printr-un clitic pronominal, situație în care este obligatorie avansarea cliticului înaintea copulativului; (c) poate apărea dublu lexicalizat, prin substantiv şi prin clitic:

(a) *Cartea este folositoare* ***studenților****.*,

(b) *Cartea* ***le*** *este folositoare.*,

(c) *Cartea* ***le*** *este folositoare* ***studenților****.*

Adjectivul din poziția NP nu suportă substituirea prin pronume personal (clitic sau nonclitic). O construcție poetică de tipul: *Nu poți face nimic ca să ai stil, pentru că stilul nu îl ai, ci* ***îl eşti****.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*) reprezintă nu o pronominalizare a unui adjectiv din poziția NP, ci o deviere metaforică a copulativului, care glisează spre o construcție tranzitivă cu OD.

2.2. Realizarea prin substantiv în nominativ

Alt termen definitoriu al clasei este *substantivul în nominativ*, care, de la o apariție la alta și, implicit, de la o interpretare semantică la alta, variază ca subclasă sau ca formă gramaticală.

2.2.1. *Numele proprii* apar numai în citirile de maximă individualizare, de specificare a unui referent unic (a), în cele de echivalență (b) sau de denominație (c):

(a) *El este* ***Ion****., Vârful din depărtare este* ***Omul****.*

(b) *Puțini mai știu că Brașovul a fost cândva* ***Orașul Stalin****.*

(c) *El se cheamă / se numește* ***Ion****.*

2.2.2. *Substantivul nearticulat*, apariție rară pentru alte compliniri obligatorii ale verbului (subiect sau complement direct; vezi **Subiectul, 2.1.3; Complementul direct, 3.1.1**), este însă frecventă pentru NP, fiind o caracteristică legată de natura semantic-predicativă a acestui tip special de complement (vezi și apariția adjectivului, *supra*, **2.1**). Substantivul funcționează fie ca nume de (sub)specie (a), fie drept categorizant, incluzând referentul desemnat prin subiect într-o anume clasă / categorie (b). Substantivul poate apărea singur sau însoțit el însuși de determinări restrictive (c):

(a) *Balena este* ***mamifer****, iar rechinul,* ***pește****.*;

(b) *Ion este / devine / ajunge* ***frizer*** */* ***bucătar*** */* ***preot*** */* ***medic*** */* ***profesor****.*;

(c) *El este / ajunge* ***medic pediatru*** */* ***profesor de română****., Opalul este* ***piatră semiprețioasă****., Li Tai-pe este* ***poet chinez****.*

NP este poziția sintactică în care, în absența unor forme clar distincte, se neutralizează opoziția adjectiv – substantiv, formele omonime apărând cu ambele citiri (vezi *infra,* d). Este poziția în care se produc cele mai numeroase alunecări de la substantiv spre adjectiv (vezi *infra,* e):

(d) *Ioana este* ***muncitoare****. /* ***luptătoare****.*;

(e) ***Mai mamă*** *decât Fecioara Maria n-a fost nimeni în lumea asta.* („Orizont", 2004).

> În condițiile unui superlativ relativ, NP urmat de complementul comparației este ambiguu, sub aspectul clasei lexico-gramaticale, superlativul putând fi interpretat și adjectival, și substantival: *El este* ***cel mai inteligent*** *din clasă.* Ambiguitatea este confirmată de posibilitatea superlativului relativ de a apărea în poziția unui subiect sau a unui OD, unde nu poate funcționa decât substantival: *La olimpiadă, a reușit* ***cel mai bun*** *din generația sa.*

2.2.3. *Substantivele relaționale* (exprimând relații de rudenie, de vecinătate, relații interumane) nu pot apărea singure (vezi *infra,* a), exceptând cazurile puțin numeroase de citire categorizantă (vezi b). În mod curent, substantivele relaționale apar însoțite:

– fie de dativul adnominal (construcție rară în româna actuală), dativ exprimat substantival (vezi c) sau exprimat prin clitic avansat în fața copulativului ori dublu exprimat (vezi d);

– fie de un grup prepozițional de relație (vezi e);

– fie de un subordonat în genitiv precedat de ***al*** (vezi f).

Mai rar, complinirea obligatorie a substantivului de relație (vezi, pentru calitatea lui de predicat simetric, **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.2.4**) este suplinită prin forma de plural a subiectului sau prin realizarea lui ca subiect multiplu (vezi g):

(a) *Ion este *frate, *cumnat, *nepot de soră.*;

(b) *Numai **mamă** să nu fii!, Frate, **frate**, dar brânza-i pe bani.*;

(c) *Ion este **frate / vecin lui Gheorghe**.*; *este **soră** tuturor **cântăreților** lumii și, totodată, **sclav urei**.* (Adev.lit.art., 2004);

(d) *Ion **îi** este **frate / vecin**. / **îi** este **nepot surorii** mele.*;

(e) *Ion este **frate / vecin cu Gheorghe**.*;

(f) *Ion este **frate / vecin al lui Gheorghe**.*;

(g) *Ion și Gheorghe sunt **frați**., Ei sunt **frați**.*

2.2.4. *Substantivul articulat hotărât* poate funcționa ca identificator, cu identificare deictică (a), sau cu determinări restrictive, care servesc la restrângerea referinței și la identificarea individului / indivizilor (b). Un substantiv din clasa celor de relație, dacă este utilizat cu articol hotărât, trece de la interpretarea predicativă (vezi *supra*, **2.2**) la cea identificatorie și deci individual-referențială (c):

(a) *El este **directorul**. / **doctorul**.*;

(b) *El este **directorul** școlii. / **profesorul** premiat. / **savantul** care...*;

(c) *Ion este **fratele lui Gheorghe**. / **fratele meu**.*

2.2.5. *Substantivul articulat nehotărât* poate funcționa categorizant, articolul având un rol cuantificator de integrare într-o categorie de referenți („unul dintre"; vezi a') sau de integrare într-o clasă („unul aparținând clasei"; vezi a"); mai rar, substantivul cu articol nehotărât poate funcționa și calificant, ca efect al unei devieri semantice (vezi b):

(a') *El este **un cetățean** al României.*;

(a") *Grivei este **un câine**.*;

(b) *El este **un copil**. / **un artist**.* („cu atitudine / comportament de copil, de artist").

2.3. Realizarea pronominală

Pronumele în nominativ apare și el ca termen al clasei de substituție, cu diverse valori ale predicației și cu diverse interpretări ale pronumelui (ca deictic, ca anaforic, ca variabil).

Predicația de identificare și cea de echivalență se realizează prin demonstrative, interogative, relativ-interogative sau prin nehotărâte, cu citire adesea variabilă (a), dar și cu citiri deictice, în cazul unor pronume demonstrative (b), sau citire anaforică, în cazul unor pronume nedefinite și demonstrative (c):

(a) *Cel mai mare orator e **acela** care spune mai puțin și sugerează mai mult.* (N. Iorga, *Cugetări*);

*Dușmanul cel mai rău al omului bun e **cel** pe care-l cunoaște mai puțin.* (*ibid.*);

***Cine** ești de-ți permiți atâtea lucruri?*;

*Nu știu **cine** ești.*;

*Întâmplarea este **ceva** neașteptat.*;

*Pentru lume poetul e **cineva** care face versuri.* (N. Iorga, *ibid.*);

(b) *Cartea care-mi trebuie este **aceasta**. / **aceea**. / **cea** de pe masă. / este **cealaltă**, din dreapta.*;

(c) *Visul părinților era să călătorească; al meu era* ***altul*** *. /* ***același*** *.*

Predicația de categorizare se obține adesea prin interogative, relativ-interogative și relativ-nehotărâte, cu citire variabilă (d), dar și prin nehotărâte pentru care unele informații se deduc anaforic (e):

(d) ***Ce****-a ajuns Ion?, Nu știu* ***ce*** *mai este Ion., Nu mă sperii,* ***orice*** *ar fi ajuns Ion.*;

(e) *Părinții lui au fost medici, dar el ar dori să fie* ***altceva*** *.*

Predicația de calificare se realizează prin pronume demonstrativ de identitate sau, contextual, prin utilizări speciale ale nehotărâtelor sau ale negativelor:

A fost [neserios]$_i$*, dar nu mai e* ***același*** $_i$.;

Când poți să ai mulți prieteni? Când nu ești ***nimic*** *și când nu mai ești* ***nimic*** *.* (N. Iorga, *Cugetări*),;

Ion este totalmente neinteresant și ***oarecare*** *.*

Pronumele personale, deși mai rar utilizate, nu lipsesc din poziția NP; pronumele personale apar fie în situația de identificare deictică (f) sau în construcții ecuative (g), fie cu rol deviant, de calificare, prin păstrarea unei calități (h):

(f) *Ion / Directorul / Cel pe care îl cauți este* ***el*** *, din dreapta.*;

(g) *Nu poți să spui despre un lucru că este, în același timp,* ***el însuși*** *și opusul său.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*);

(h) *Ai rămas* ***tu însuți*** *.*;

Eu sunt ***eu*** *și tu ești* ***tu*** *, nu ne mai putem schimba.*

O excepție de la regula de construcție a unui NP actualizat ca pronume privește pronumele relativ din propoziții relative fără antecedent:

Totul depinde ***de ce*** *va ajunge tânărul după alsolvire.*;

Nu vei înainta niciodată ***spre ce****-ți închipui că ești.*(N. Iorga, *Cugetări*);

Din ce *ai fost, rămâne ce n-ai păstrat.* (*ibid.*).

În situația în care relativa neinterogativă se include într-o poziție puternic marcată a regentei (marcată prepozițional: *depinde* ***de*** *ceva, vei înainta* ***spre*** *ceva, rămâne* ***din*** *ceva*), iar conectorul relativ ocupă, în organizarea relativei, poziția NP, atunci relativul va exprima poziția față de regentă, ajungându-se, astfel, la o excepție de la regula de construcție a unui nume predicativ pronominal: pronumele din poziția NP cu alt caz decât nominativul.

2.4. Realizarea prin numeral

Numeralul în nominativ ocupă această poziție cu rol de cuantificare numerică sau de calificare ca „ordine", distincția utilizare adjectivală vs pronominală nemaifiind transparentă:

Elevii sunt ***doi / doisprezece*** *., El este* ***primul / al doilea*** *.*

Aceeași situație o au pronumele / adjectivele cantitative nedefinite:

Ei sunt ***mulți. / puțini. / destui. / câțiva*** *.*

2.5. Grupuri prepoziționale

Funcționează ca NP și toate grupurile prepoziționale [Prep + Nominal] care exprimă „starea" subiectului, categorizându-l, integrându-l într-o clasă superioară de referenți, indicându-i originea și componența, calificându-l sau comparându-l. Nominalul (substantiv sau pronume) din componența GPrep apare cu formă diferită

de caz, în funcţie de regimul special al prepoziţiei-centru al grupului. În cele mai numeroase cazuri apare acuzativul (a), dar prepoziţia / locuţiunea prepoziţională poate cere şi genitivul (b):

(a) *Adevărul e* ***ca apa*** *rece de care dor numai dinţii bolnavi.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Cine câştigă stima oamenilor e* ***ca acela*** *care...(ibid.)*;

Ei sunt ***de-ai*** *noştri. /* ***de-ai*** *lui Sadam.*;

Paharul este ***de sticlă.***;

Caroseria Trabantului este ***din carton****, nu* ***din metal.***;

Bunicii dinspre tată erau chiar ***de la munte****, iar cei materni,* ***din Bucureşti.***;

Cei mai mulţi sunt ***fără inteligenţă****, dar* ***cu bun-simţ.***;

Partidele politice sunt ***pentru ţară****, bandele politice,* ***pentru ele.***(N. Iorga, *Cugetări*), *El se dă* ***drept profesor.***

(b) *Mare parte a populaţiei este* ***contra războiului.***;

Desigur, poţi fi ***de partea lui Descartes****, [...] din punctul nostru de vedere, e preferabil să fii* ***de partea lui Leibniz.*** (A. Pleşu, *Despre îngeri*).

Pentru cele mai multe exemple, cuprinderea grupului prepoziţional în clasa de substituţie a numelui predicativ are ca argument existenţa, pentru unele grupuri prepoziţionale, a unui corespondent sinonimic adjectival, ceea ce indică posibilitatea redării aceleiaşi relaţii semantice atât prin GPrep, cât şi printr-un adjectiv categorizant. Vezi perechile:

Caroseria este ***din metal – metalică.***,

Bunicii paterni sunt ***de la munte – munteni****, iar cei materni, din* ***Bucureşti – bucureşteni.***,

Ei sunt ***cu / fără inteligenţă – inteligenţi / neinteligenţi.***,

Ei sunt ***contra războiului – antirăzboinici.***,

Ţesătura este ***ca de mătase / ca mătasea – mătăsoasă.***,

El este de partea lui Leibniz – ***proleibnizian.*** etc.

Pentru unele copulative, prepoziţia este cerută de semantica verbului: *El se dă* ***drept mare / drept tine.***

2.5.1. În structura unui nume predicativ realizat prepoziţional poate apărea şi o propoziţie relativă fără antecedent, situaţie în care relativul primeşte regimul cazual al prepoziţiei-centru:

Darurile sunt [***pentru tine***] *şi* [***pentru*** [***cine mai doreşti tu***]].

2.5.2. În poziţia unui nume predicativ realizat printr-un grup prepoziţional poate apărea o structură cantitativă, cu un nominal şi un cantitativ-numeral (vezi a). Poate apărea şi o structură comparativă complexă (vezi **Construcţii comparative, 1.3**), în două tipare de construcţie:

– o construcţie comparativă care, din structura propoziţională primară, păstrează nominalul-subiect (devenit grup prepoziţional) şi conservă cu formă neschimbată alte componente (vezi b);

– o construcţie comparativă sau comparativ-cantitativă cu inversiune, în care se produce opacizarea raporturilor sintactice (vezi c):

(a) *Pânza este* ***de 10 metri.***, *Pantofii sunt* ***de peste un milion*** (***de lei***)., *Distanţa este* ***de 1 km.***;

(b) *Băieţelul este* ***ca tine acum treizeci de ani.***, *Bucuria noastră e* ***ca o masă bună după câteva zile de post.***;

(c) *El este* ***cât tine de inteligent.****, El este* ***ca tine de răsfățat.****,* [Iarba] *era crudă și* ***până la brâu de naltă.*** (I. Creangă, *Amintiri*).

2.6. Grupul genitival

Ca termen al clasei de substituție apare grupul genitival [*a(l)* + genitiv] sau un grup echivalent cu acesta [***a(l)*** + adjectiv posesiv], exprimând o relație de posesie în care se angajează NP (posesorul) și nominalul-subiect (obiectul posedat). Date fiind trăsăturile de ocurență ale genitivului, care impun vecinătatea imediată de stânga a unui substantiv articulat hotărât, în poziția NP nu poate apărea niciodată genitivul fără *al*:

Cartea este ***a profesorului. / a lui. / a acestora. / a fiecăruia. / a tuturor. / a mea. / a noastră.***

Există și un corespondent propozițional al acestui grup, o propoziție predicativă relativă fără antecedent (vezi, pentru alte relative, *infra*, **2.11.2**), al cărei conector relativ este pronume relativ (a) sau adjectiv pronominal relativ (b), fiecare cu formă de genitiv și precedat obligatoriu de ***a(l)***:

(a) *Cartea este* ***a (ori)cui o dorește. / a cui are nevoie de ea.****;*

Lumea nu e ***a cui o străbate cu piciorul, ci a cui o înțelege cu gândul.*** (N. Iorga, *Cugetări*);

(b) *Ea este a generației mele, dar și* ***a câtor generații se vor succeda.***

2.7. Realizarea adverbială

Adverbul, ca termen al clasei de substituție a numelui predicativ, se manifestă diferit (ca inventar, ca interpretare semantică), după cum ocupă poziția NP într-o construcție personală sau într-una impersonală.

2.7.1. *În construcții personale*, inventarul de adverbe cu funcție de nume predicativ este mult limitat, reducându-se la: *cum* (modal interogativ și relativ), *așa, astfel, altfel, cumva, altcumva, oricum* (adverbe modale, ultimul putând apărea și ca modal-relativ); *cât* (cantitativ interogativ sau relativ), *atât, oricât* (nehotărâte cantitative, ultimul putând apărea și ca relativ cantitativ). Toate sunt adverbe „pronominale", funcționând ca proforme, în sensul procurării referinței deictic (a) sau anaforic (b); uneori apar ca variabile (c):

(a) *Ești* ***cam așa!****, Este* ***atât!*** (gest pentru a indica forma sau mărimea);

(b) *E* [*un om frumos*]$_j$ *cel ce pare făcut dintr-o singură bucată. Și o operă de artă,* ***tot așa***$_j$. (N. Iorga, *Cugetări*);

El este dur$_i$. ***Tot astfel***$_i$ *sunt și părinții lui.*; *Viața ta trebuie să fie* ***altfel***$_{ij}$ *decât* ([a fost **Ø**]$_i$) *a noastră.*; *Viața lor a fost dură*$_j$. *A copiilor trebuie să fie* ***altcumva***$_{ij}$;

El este Găsitu$_i$. *Se cheamă* ***așa***$_i$ */* ***astfel***$_i$, *fiind un copil abandonat.*

(c) *Ferice de acela care înfățișează nația sa* ***cum*** *este.* (N. Iorga, *Cugetări*);

Cum *mai ești?*;

Oricum *ai ajunge, părinții vor fi alături de tine.*

În (a), citirea este deictică, facilitată de gest. În (b), citirea este anaforică, adverbele din poziția NP fiind sau echivalente totale ale sursei referențiale (*așa, astfel*), sau decodabile parțial, prin diferențierea de sursă (*altfel, altcumva*). În (c),

deşi funcţionează ca proforme, adverbele au o semantică variabilă, depinzând de răspuns (în uzul interogativ) sau de situaţia de comunicare.

Tot *în construcţii personale* pot apărea şi adverbe / grupuri adverbiale cu centre precum: *asemenea, aidoma,* care, în cele mai multe apariţii, cer compliniri obligatorii (d), sau adverbe ca: *împreună, laolaltă,* care, ca adverbe simetrice / reciproce, apar în condiţiile unui subiect multiplu sau cu formă de plural (e); vezi şi **Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 2.2.3**:

(d) *El este **asemenea** / **aidoma părinţilor**.*;

(e) *Ei sunt / au rămas **împreună**. / **laolaltă**.*

Adverbe precum: *aproape, departe, alături,* care, în mod curent, exprimă raporturi concret-locative, pot glisa spre semnificaţii mai abstracte, sufleteşti, cu rol mai degrabă de calificare decât de localizare. *El este **aproape de oameni**. / **aproape de sufletul meu**. / **alături de mine** la greu.*, *Îngerii au această calitate puţin obişnuită de a fi simultan **aproape de Dumnezeu** şi **aproape de om**.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*). Cât priveşte interpretarea grupului *a fi* (existenţial) + un circumstanţial de loc, vezi *infra*, **6.2.**

2.7.2. *În construcţii impersonale,* inventarul de adverbe şi locuţiuni adverbiale ocupând poziţia NP este mult mai larg, toate fiind adverbe de mod şi de cantitate pline semantic:

*E **bine** să ştii că, atunci când dormi mai sigur, este un duşman să te păzească.* (N. Iorga, *Cugetări*);

*E **ciudat** că se pot gândi oamenii la moarte, când e atât de făcut în viaţă.* (*ibid.*);

*E **mângâietor** că măcar sub anumite raporturi poţi ajunge egal cu cei mai mari.* (*ibid.*);

*E **plăcut** să..., E **primejdios** să..., E **greu** să..., E **vrednic** de luare-aminte că..., Nu e **totuna** să fii respectat sau, dimpotrivă, umilit.* etc.

Se cuprind aici toate adverbele modalizatoare (vezi **Modalizarea, 3.2; 4.1; 6**), purtătoare ale diverselor valori de modalizare: epistemică (de certitudine sau de incertitudine), valori deontice, valori apreciative: *E **de la sine înţeles** că..., E **mai presus de orice îndoială** că..., E **sigur** că...; E **posibil** să...; E **obligatoriu** să..., E **musai** să...; E **bine** că / să..., E **destul** că....* Sunt adverbe care apar în construcţii cu subiect realizat ca propoziţie subiectivă conjuncţională, ca infinitiv sau ca supin. Exceptând adverbe precum *bine, totuna, mai presus,* cele mai multe sunt adverbe de mod omonime cu adjectivele cu formă de masculin singular. Pot apărea în aceeaşi poziţie şi adverbe de provenienţă participială, în condiţiile în care participiile şi-au pierdut valoarea pasivă (*Este **exclus** să se întâmple aşa ceva.*).

În construcţii modalizatoare în care copulativul ***a fi*** este absent (tipul: *Sigur că..., Probabil că..., De la sine înţeles că...*), adverbul / locuţiunea adverbială este interpretat(ă) ca **predicat adverbial** (vezi **Predicatul, 2.1.3.3**), şi nu ca NP. Prin această **decizie** de interpretare se urmăreşte unificarea modului de interpretare a adverbelor modalizatoare, indiferent că ele acceptă sau nu construcţia cu un copulativ, fiind predicate adverbiale atât *Sigur că..., Probabil că...,* cât şi *Fireşte că..., Poate că....*

În condiţiile în care aceleaşi adverbe sunt nelegate conjuncţional (mai puţin cele modal-apreciative, care cer în mod curent legarea conjuncţională),

apărând în juxtapunere în raport cu o predicație verbală, cu una adjectivală sau cu una adverbială / prepozițională (***Probabil*** *va veni.*, *o soluție* ***sigur*** *greșită, Va rezolva* ***probabil*** *corect.*), ele sunt interpretate drept *circumstanțiale de modalitate*, subspecie de modale (vezi **Circumstanțialul de mod, 1.1; 3**).

2.8. Interjecția

Rar, într-un limbaj afectiv / emotiv, poate apărea în clasa de substituție a NP și interjecția (vezi și **I, Interjecția, 4.2.2**). Situația se limitează la un NP cu interpretare *apreciativă*, în care aprecierea locutorului asupra subiectului este numai *sugerată*, și nu precis formulată:

Să ne spargă piața care e și așa ***vai de capul ei***? („Cultura", 2004).

2.9. Grup verbal cu centru formă verbală nepersonală

Dintre formele verbale nepersonale, se includ în clasa de substituție a numelui predicativ:

– participiile, a căror prezență se explică prin natura lor adjectivală (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.3; 3.4.1**);

– infinitivele (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 2.3.2.1**);

– supinele, cu diverse utilizări și valori (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.4.b; 4.3.2**).

În mod curent, lipsește din clasa de substituție gerunziul (*El este / devine *plecând.*, **oftând*). Prezența lui este posibilă în caz de adjectivizare (*El este* ***suferind***.).

Deși frecvent ocurent în construcțiile predicativului suplimentar, unde apare ca rezultat al reorganizărilor și al amalgamărilor sintactice (*Îl știu suferind.*, *L-am văzut plângând.*; vezi **Predicativul suplimentar, 2.5.2**), gerunziul nu este acceptat în poziția NP. Excepție fac construcțiile cu verbul copulativ *a se da*, unde apare un gerunziu prepozițional (*El se dă ca fiind medic. / ca având mulți bani.*).

2.9.1. ***Participiul*** apare în poziția NP numai în condițiile îndepărtării sale de verb, îndepărtare care se manifestă prin pierderea valorii pasive. Dintre participiile adjectivizabile, sunt lipsite de valoare pasivă participiile verbelor ergative (a) și ale verbelor tranzitive folosite absolut (b):

(a) *Mâncarea este* ***arsă***. */* ***stricată***., *Pâinea este* ***coaptă***. */* ***necrescută***. */* ***rumenită***., *Fântâna este* ***secată***., *Prețurile sunt* ***crescute***. */* ***scăzute***. etc.;

(b) *Omul este* ***băut***. */* ***avut***. */* ***mâncat***. („a mâncat și nu mai are senzația de foame") */* ***învățat***. („știutor").

În condițiile în care participiile sunt urmate de un complement de agent (*Pâinea este coaptă* ***de un brutar*** *adus special în sat.*) sau de un circumstanțial de mod care „trimite" la un Agent (*Pâinea este coaptă* ***cu mare grijă***. */* ***cu multă migală***. */* ***cu multă atenție***., *Mâncarea este arsă* ***cu intenție***. */* ***cu bună știință***.), participiul, cu un marcat sens pasiv, se include în componența unui predicat verbal cu un operator pasiv (vezi **Predicatul, 2.2.1.2** ; vezi și *infra*, **6.1**).

2.9.2. ***Infinitivul*** apare în predicaţia ecuativă (a) şi în cea de identificare a subiectului (b):

(a) *A te lăsa descurajat de gândul morţii înseamnă* ***a te închina*** *ei atunci când îi poţi sta împotrivă.* (N. Iorga, *Cugetări*);

A te sinucide înseamnă ***a te declara*** *incapabil sau incorigibil.* (*ibid.*);

(b) [...] *un om a cărui meserie e* ***de a cugeta*** *pentru alţii.* (*ibid.*).

Pentru ambele tipare de construcţie, este valabilă sinonimia cu subjonctivul, construcţia cu infinitivul fiind preferată în registrul cult. În construcţiile de tip (b), legarea de copulativ se poate face, în variaţie liberă, prin ***a*** sau prin grupul de prepoziţii ***de a*** (*a cărui meserie e* ***a*** *cugeta / e* ***de a*** *cugeta*).

Subiectul infinitivului, adesea neexprimat, se recuperează fie anaforic, din cliticul reflexiv cu care se asociază (*înseamnă a* ***te*** *declara*), fie este controlat de determinativi ai primului subiect (*a* ***căruii*** *meserie e de a cugeta* [el_i], *Dorinţa / Gândul / Ideea* ***luii*** *era de a câştiga* [el_i] *ceva mai mult.*). Rar, subiectul infinitivului se poate exprima (vezi: *Dorinţa noastră este de* ***a câştiga Ion*** *bursa.*).

2.9.3. ***Supinul*** din poziţia NP apare în construcţii cu o tipologie şi o semantică destul de diversă:

(a) *Durerea este / ajunge* ***de nedescris / de neimaginat / de nesuportat / de nemaiauzit.***;

(b) *Calul este* ***de furat. / de căpătat.***;

(c) *Aparatul este* ***de curăţat. / de tălpuit. / de spălat.***;

(d) *Problemele sunt* ***de rezolvat.***, *Scrisorile sunt* ***de trimis.***

Pentru primele tipare de construcţie există corespondente adjectivale (grupuri adjectivale) sau corespondente prepoziţionale, aproximative sau mai exacte, ceea ce permite includerea lor în aceeaşi clasă de substituţie şi cu aceleaşi funcţii semantice: aprecierea calitativ-superlativă (în e); originea, provenienţa (în f); destinaţia (în g).

(e) *Durerea este* ***de neimaginat – inimaginabilă.***;

(f) *Hainele sunt* ***de căpătat – căpătate.***;

(g) *Aparatul este* ***de produs*** *căldură. –* ***producător*** *de căldură.*

În (a), rolul apreciativ se manifestă şi prin posibilitatea gradării (*Durerea este* ***mai de nesuportat*** *decât alte dăţi.*). În (b, c), rolul categorizant, prin indicarea originii sau a destinaţiei, împiedică gradarea, apropiind supinul în mai mare măsură de natura lui verbală. Tiparul (d) este obţinut prin reorganizare sintactică, rezultând din avansarea complinirii supinului (*este de rezolvat* ***problemele****, de trimis* ***scrisorile***), care se deplasează frontal, ca subiect al întregii construcţii (vezi *infra*, **5.1.2**; vezi şi **Subiectul, 5.3.2**).

2.10. Propoziţia predicativă conjuncţională

Apariţia propoziţiei predicative conjuncţionale ca termen al clasei de substituţie este condiţionată, pe de o parte, de tipul de subiect, iar, pe de alta, de tipul de copulativ. În oricare apariţie a predicativei conjuncţionale, rolul său este de *identificare* sau de *echivalare* a componentului subiect.

În ce priveşte subiectul, el trebuie să aparţină fie subclasei de nominale abstracte (a), fie unei propoziţii subiective conjuncţionale sau unei anafore pronominale substituind-o pe aceasta (b):

(a) ***Gândul** nostru / **Ideea** noastră era **să obținem totul cu cel mai mic efort.***

Blestemul** prigonirii e **că la fiecare lovitură își înalță dușmanul. (N.Iorga, *Cugetări*);

*Cea mai mare **înțelepciune** a naturii e **că a sădit în sufletul omului nemulțumirea.*** (*ibid.*);

*Cel mai frumos **privilegiu** al naturii e **că nu are nevoie să se răzbune.*** (*ibid.*);

Problema** care se pune este **dacă toate aceste modificări au dus la cristalizarea unei generații. (Adev.lit.art., 2004);

(b) [*Dacă doi oameni au aceeași idee*]$_j$, ***aceasta**$_j$ înseamnă **că nu e a unuia, ci a întregii societăți** în care trăiesc.* (N. Iorga, *Cugetări*).

Dacă subiectul abstract este și postverbal, atunci între baza verbală (păstrată în forma numelui) și selecția conectorului conjuncțional se stabilește o relație strânsă, de dependență, manifestată prin păstrarea regimului conjuncțional al verbului de origine; vezi:

*crede **că** → credința este **că**;*

*speră **să** → speranța este **să**;*

*întreabă **dacă**, se gândește **dacă** → întrebarea este **dacă**, gândul nostru este **dacă**....*

În ce privește copulativul, propoziția predicativă conjuncțională este selectată în mod curent de regenții copulativi *a fi* (vezi exemplele anterioare) și *a însemna* (vezi b). Sunt imposibile construcții ca: *Întrebarea devine *dacă..., Credința rămâne *că....* Rar, în utilizări speciale, pot apărea și *a rămâne, a ajunge* (ultimul, recategorizat drept copulativ): *Chiar dacă obținem viza, problema noastră rămâne să / dacă facem rost de bani de plecare.*

2.10.1. Inventarul de conective conjuncționale este asemănător cu al celorlalte propoziții completive (vezi subiectivă, completivă directă, completivă prepozițională). Conectorii-tip sunt: ***că, să, dacă***, ultimul, mai ales în varianta de interogație totală transpusă în vorbire indirectă. Distincția dintre ***că*** și ***să*** este, și în acest caz, de tip modal, marcând opoziția *asertiv – nonasertiv* (*posibil*) pentru subordonată; vezi:

*Plăcerea mea este **că mă întâlnesc zilnic cu prietenii**.* (asertiv) vs *Plăcerea mea este **să mă întâlnesc cu prietenii**.* (posibil);

*Bucuria este **că te întâlnește**.* (asertiv) vs ***să te întâlnească**.* (posibil).

Varianta ***ca... să*** este selectată, potrivit normei literare în vigoare, în condiții de distribuție complementară cu ***să***, mai precis, în cazuri de tematizare în subordonată (vezi și **Subiectul, 2.2.3.4**): *Speranța este nu numai **ca** noi **să** reușim, ci **ca** cei mai mulți **să** reușească.*

2.10.2. Un caz special de predicativă conjuncțională, diferit de construcțiile anterioare prin natura neregizată a conectorului, îl constituie predicativele comparative introduse prin conectorii modalizanți contrafactivi *ca și cum, ca și când, de parcă,* conectori selectați în condițiile de asumare de către locutor (un locutor exprimat sau neexprimat) a neadevărului comparației din subordonată, folosindu-se o comparație din planul ireal:

*A lăsa fiului tău o moștenire e **ca și cum** l-ai ține pe umeri, pe când alții se căznesc să se suie.* (N. Iorga, *Cugetări*);

Asta-i ***ca şi cum*** *lucrătorii s-ar ridica de la lucru pentru a-şi măsura puterile la maşină.* (*ibid.*);

Privea doar în jos, era ***de parcă*** *ochii ei ar fi fost numai gene.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*);

Eram ***ca şi când*** *aş fi vrut să muşc un creion sau un deget tăiat.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*).

2.11. Propoziţia predicativă relativă

Ca şi pentru celelalte determinări obligatorii ale verbului, în clasa de substituţie a numelui predicativ se include propoziţia relativă, în două dintre variantele ei sintactice (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 1.2; 1.3**): relativa interogativă vs relativa neinterogativă fără antecedent.

2.11.1. ***Relativa interogativă*** este condiţionată de natura substantivului cu funcţie de subiect, care trebuie să aparţină clasei abstractelor postverbale sau postadjectivale, provenind de la verbe sau adjective care admit introducerea discursului raportat:

Întrebările *noastre sunt* ***cine şi când va pleca. / ~ cui*** *i se va da câştig de cauză.*;

Curiozitatea *noastră este* ***pentru cine s-a scos postul şi ce se va întâmpla la concurs***.

În aceste construcţii, este acceptat întreg inventarul de conective cu rol relativ-interogativ, iar forma relativului reflectă poziţia sintactică din subordonata predicativă (***cui***, pentru marcarea poziţiei OI în subordonată, iar ***pentru cine***, pentru marcarea unei poziţii de complement prepoziţional).

2.11.2. ***Relativa neinterogativă*** ocupă, în structura regentei, poziţia NP şi exprimă aceleaşi valori semantice cu adjectivele sau nominalele corespunzătoare:

– identificare (*El va ajunge* ***cine vrem noi să ajungă, nu cine este în realitate***.; *Când se trezeşte în el revoltatul, el va pretinde că eşti* ***ceea ce a putut vedea el.***, N. Iorga, *Cugetări*);

– categorizare (*Nu e deprins de a fi* ***ce a ajuns***. (*ibid.*), *Rămâi* ***ce-ai fost*** *şi nimic mai mult.*);

– calificare / apreciere, care poate fi şi de tip comparativ (*Viaţa nu e bună, nici rea, este* ***cum este.***, N. Iorga, *Cugetări.*, *Cutare avut este, faţă de bogăţia lui,* ***cum e hârbul negru sau fierul ruginit.***, *ibid.*).

2.12. Numele predicativ coordonat

Indiferent de clasa morfologică prin care se exprimă, poziţia NP, ca orice poziţie determinată de verbul-centru, admite repetarea prin coordonare (cu tipuri diverse de coordonare), constituind aşa-numitul ***nume predicativ multiplu***: ***Rezonabil şi matur*** *e şi Descartes.* (A. Pleşu, *Despre* îngeri), *El singur* [...] *era* ***întreg şi frumos*** *ca un zeu.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*), *Prea mult rod deodată înseamnă* ***sau o minune sau niciun rod*** *în viitor.* (N. Iorga, *Cugetări*).

Există însă limite ale coordonării, impuse de cerinţa de a se coordona numai nume predicative cu aceeaşi funcţie semantică. Prin urmare, se pot coordona nume predicative de calificare (*El este* ***inteligent şi harnic.***), de echivalare

(*A şti înseamnă **a avea** siguranţă **şi a stăpâni** ansamblul.*), de categorizare (*El este **inginer şi profesor** în acelaşi timp., Haina este şi **de vară, şi de iarnă.***), de identificare (*El este **acela** care m-a impresionat odată **şi cel** care mă uimeşte acum., El este **profesorul şi directorul** nostru.*), dar nu se pot coordona nume predicative de tip semantic diferit (*El este *profesor şi inteligent., Haina este *călduroasă şi de iarnă., El este *profesorul şi inteligent., Instalaţia este *ieftină şi de încălzit.*).

3. INVENTAR ŞI CLASE DE VERBE COPULATIVE

Clasa verbelor copulative este, sub aspect semantic, sintactic şi ca uz stilistic, destul de eterogenă, singurul element comun constituindu-l caracteristica de a cere poziţia sintactico-semantică NP, fie ca singură posibilitate de construcţie – în cazul verbului *a deveni* –, fie ca actualizare a unuia dintre sensurile distincte (sau a unuia dintre omonime) – în cazul celorlalte copulative – (vezi şi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.3.1**).

3.1. Clasificare după calitatea matricială

Unele sunt, matricial, copulative (*a fi, a deveni, a însemna, a se face, a ieşi, a rămâne*), iar altele devin operatori copulativi prin reorganizare şi recategorizare. În această ultimă clasă intră ***a părea*** şi ***a ajunge***, care funcţionează, primul, ca operator modal, iar al doilea, ca operator aspectual, dar care, prin elipsa operatorului copulativ, ajung să se recategorizeze şi să funcţioneze, simultan, ca operator modal şi copulativ, respectiv ca operator aspectual şi copulativ: *Ion pare* [să ajungă a fi] *mai înţelept., Ion ajunge* [a fi] *mai înţelept.*

Aşa se explică apariţia aceluiaşi verb, cu aceeaşi semantică internă, în construcţii sintactic diferite. În cazul lui *a părea,* (a) în construcţii modale impersonale (*Pare că Ion este înţelept.*); (b) în construcţii personale (sau impersonale) modale şi copulative (*Ion pare înţelept., Pare ciudat că te porţi aşa.*). În cazul lui *a ajunge,* (a) în construcţii aspectuale noncopulative prepoziţionale, fie cu un complement prepoziţional, fie cu o propoziţie conjuncţională corespunzătoare (*Ion ajunge la înţelegerea situaţiei. / să înţeleagă situaţia. / să fie mai înţelegător.*); (b) în construcţii aspectuale şi copulative (*Ion ajunge înţelegător.*).

Suprimarea unor operatori intermediari apare ca efect al unei reorganizări sintactice şi, implicit, al unei recategorizări. Sub aspectul restructurării construcţiei primare, se apropie de structurile cu predicativ suplimentar (vezi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 1.1**), cum, de altfel, *a părea* a şi fost interpretat în unele gramatici. Se deosebesc de predicativul suplimentar prin natura lor de **operatori în predicatele complexe.**

3.2. Clasificare după criterii semantice

3.2.1. *După semnificaţiile aspectuale* pe care le transferă asupra predicatului semantic din poziţia NP (vezi *supra*, **1.2.2.a**), se disting:
(a) o subclasă a verbelor *copulative statice*: ***a fi*** şi sinonimele lui, ***a însemna***: *Sportul înseamnă sănătate.*; ***a veni*** (pop.): *El îmi vine cumnat.*; ***a se ţine*** (pop.): *Ion se ţine prieten cu Gheorghe.*;

(b) o sublasă a verbelor *copulative aspectual-dinamice*, reprezentată prin ***a deveni*** şi sinominele lui:

a ajunge: *Ion ajunge înţelept / profesor.*;

a se face: *Ion se face mai înţelegător / mare şi frumos.*;

a ieşi: *Ion iese inginer.*;

a se prinde (pop.): *Ei se prind prieteni.*;

(c) o categorie a verbelor copulative **aspectual-durative**, reprezentată prin copulativul ***a rămâne***: *Ion rămâne neschimbat / profesor.*

3.2.2. *După semnificaţiile modalizante* pe care le transferă predicatului semantic din poziţia NP (vezi *supra*, **1.2.2.b**), diferite de semnificaţiile modale obţinute prin ataşarea Morfemelor Predicativităţii, se disting:

(a) o subclasă a verbelor *copulative factive*, a căror alegere corespunde cu exprimarea de către locutor a adevărului predicaţiei performate (***a fi***: *El este inteligent. / bolnav. / medic.*);

(b) o subclasă a verbelor *copulative contrafactive*, a căror alegere are loc în condiţiile asumării de către locutor a neadevărului predicaţiei performate (***a se da*** (pop., fam.): *El se dă mare. / se dă drept director.*; ***a face pe***: *El face pe prostul.*; ***a se erija în***: *El se erijează în atotcunoscător.*);

(c) o subclasă a verbelor *copulative nonfactive*, în vecinătatea cărora calitatea performată poate fi adevărată sau falsă (***a părea***: *Ion pare inteligent.*; ***a trece*** (***de / drept***) (pop., fam.): *Între orbi, ar trece drept profet acela care i-ar înştiinţa că merg spre prăpastie.* (N. Iorga, *Cugetări*); ***a se ţine***: *Ei se ţin prieteni.*).

3.2.3. *După tipul de predicaţie acceptată*, de care depinde nemijlocit inventarul de termeni ai clasei de substituţie, se disting unele copulative care acceptă mai multe / toate tipurile de predicaţie, iar altele care limitează mai mult sau mai puţin tipurile de predicaţie admise şi, implicit, clasa de termeni cu care se pot construi.

3.2.3.1. Copulativele *a fi, a deveni, a ajunge, a rămâne* admit toate tipurile de predicaţie inventariate (vezi *supra*, **1.2.2**), ceea ce se corelează cu disponibilităţi mari în construcţia acestor copulative.

3.2.3.2. Copulativul *a însemna* admite o predicaţie de tip ecuativ sau una de tip apreciativ-cantitativ, ceea ce restrânge clasa de substituţie la construcţii ca: *Sportul înseamnă sănătate., A munci înseamnă a avea şi satisfacţii., Dacă munceşti înseamnă că ai şi satisfacţii., Un spor de 30% înseamnă mult pentru mine.* Este imposibilă apariţia adjectivului (**Copilul înseamnă frumos.*), ca urmare a imposibilităţii de selecţie a predicaţiei de calificare propriu-zisă.

3.2.3.3. Copulativele *a se numi, a se chema* admit numai predicaţie denominativă, ceea ce are ca efect posibilitatea construcţiei cu substantive proprii şi cu adverbe de mod din clasa: *aşa, cum* (*El se cheamă / se numeşte Ion., Cum se numeşte / se cheamă colegul tău?*).

Copulativul *a se chema* admite, sporadic (în construcţii arhaizante), şi o predicaţie ecuativă, fiind utilizat, în enunţuri de tip-definiţie, ca sinonim al lui *a însemna*; vezi: *Propoziţia principală se cheamă propoziţia care...*

Acelaşi tip de predicaţie ecuativă apare şi în construcţii ca: *Învăţat se cheamă un om care e bucuros să tot înveţe.* (N. Iorga, *Cugetări*), în care, aparent, poziţia subiectului este ocupată de un adjectiv; în realitate, dată fiind calitatea de enunţ-definiţie, pe prima poziţie apare denumirea conceptului, deci adjectivul substantivizat.

3.2.3.4. Copulativul *a ieşi* admite o predicaţie categorizantă; în consecinţă, îşi limitează construcţia numelui predicativ la substantive denumind nume de funcţii, demnităţi, meserii şi la pronumele interogativ / relativ categorizant *ce* (*El iese profesor / inginer / muzician / un arhitect remarcabil.*, *Ce iese el?*).

Trebuie distins copulativul *a ieşi* de noncopulativul *a ieşi*, verb de mişcare, care se poate construi cu adjective sau participii adjectivizate, dar în construcţii cu predicativ suplimentar, şi nu cu nume predicativ (*El iese pe stradă obosit. / distrat. / supărat.*); vezi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 2.2.1**.

3.2.3.5. Copulativul *a se face* admite predicaţia categorizantă, permiţând aceleaşi realizări ale clasei de substituţie ca *a ieşi*; în plus, admite şi o predicaţie calificativ-apreciativă, ceea ce lărgeşte clasa de substituţie la construcţii cu adjectiv, precum şi la construcţia cu adverbul calificativ *cum* (*El se face profesor / inginer / muzician.*, *Ce se face Ion?*; *El se face mai înţelept / frumuşel.*, *Cum se face el?*).

Trebuie distins copulativul *a se face*, verb copulativ cu clitic reflexiv obligatoriu, de construcţiile în care apare un corespondent agentiv şi cauzativ al verbului. Pentru verbul noncopulativ, agentiv, cliticul reflexiv, atunci când apare, ocupă poziţia sintactică OD, iar adjectivul sau substantivul pe cea de predicativ suplimentar (*Rămas capul familiei, el şi-a făcut fraţii preoţi, iar pe sine s-a făcut* ***învăţător****.*); vezi şi **Construcţii cauzativ-factitive, 2.1.6.5**.

3.2.3.6. Copulativele *a veni, a se ţine, a se prinde* admit tipul de predicaţie categorizantă, impunând, în cadrul acesteia, o restricţie suplimentară, şi anume: o predicaţie relaţional-categorizantă, din clasa numelor de rudenie sau a relaţiilor umane / sociale (*Ion vine cumnat lui Gheorghe. / Ion îi vine cumnat.*, *Ion se ţine / se prinde prieten / tovarăş cu Gheorghe.*). Cum în poziţia NP apar substantive „de relaţie", adesea „simetrice", aceste copulative pot apărea şi în construcţii inerent reciproce (*Ion şi Gheorghe se ţin prieteni.*, *Ce frumos era în crânguri / Când cu ea m-am prins tovarăş!* (M. Eminescu, *Freamăt de codru*), *Ion şi Gheorghe vin cumnaţi.*); vezi şi **Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 2.2.4**.

3.2.3.7. Copulativul *a arăta* acceptă predicaţii calificante şi comparativ-calificante; se construieşte, pe de o parte, cu adjective calificative şi cu adverbul relativ / interogativ calificant *cum* (*Ion arată palid.*, *Cum arată Ion?*), iar, pe de altă parte, cu grupuri prepoziţionale constituite în jurul prepoziţiilor comparative *a*, *ca*, introducând substantive categorizante (*El arată a cerşetor. / ca un cerşetor.*).

3.2.3.8. Copulativele *a se da, a trece* acceptă, ca şi *a arăta*, predicaţii calificante, admiţând construcţia cu un adjectiv (*El se dă mare.*); frecvent, însă, se pot construi cu prepoziţiile calităţii *de, drept*, introducând, prin intermediul prepoziţiei, substantive şi pronume categorizante (*El se dă profesor. / drept altcineva.*, *El trece de / drept învăţat.*).

3.2.3.9. Copulativele *a face pe, a se erija în* introduc predicaţii categorizant-calificante şi se construiesc numai substantival; aparentele forme adjectivale funcţionează, de fapt, substantival, producându-se trecerea de la adjectivul

calificativ la un substantiv care desemnează o „categorie" (*El face pe prostul.* [unde *prost* este substantiv, indicând categoria „indivizilor proşti"], *El se erijează în* (*mare*) *ştiutor* / *în savant.* [unde *ştiutor, savant* sunt substantive, desemnând categoria indivizilor cu trăsătura „ştiutor", „savant"]).

Stabilirea inventarului de verbe copulative este o operaţie anevoioasă şi, pentru unele verbe, adoptată prin decizie. În afara nucleului sigur de verbe copulative, recunoscute ca atare de orice gramatică, limita dintre copulativele contextuale şi verbele noncopulative, ultimele construite cu P(redicativ)S(uplimentar), este o chestiune litigioasă.

• **Criteriul de separare** a verbelor contextual-copulative l-a constituit caracteristica verbului de a cere, pentru actualizarea unui sens diferit, ***complinirea obligatorie prin NP***. Astfel, în cazul verbelor *a trece* (copulativ), *a ieşi* (copulativ), *a se da* (copulativ), pentru actualizarea sensurilor „a fi considerat", „a deveni", „a-şi atribui o falsă calitate", sensuri totalmente diferite de ale altor apariţii ale formelor în discuţie, prezenţa numelui predicativ este absolut obligatorie, vecinătatea NP având un rol semantico-sintactic distinctiv (*Ion **trece învăţat**.* vs *El trece strada.*, *El **iese profesor**.* vs *El iese din cameră.*, *El **se dă mare**.* vs *El se dă pe mâna prietenilor.*).

3.3. Clasificare strict sintactică

În funcţie de *trăsături sintactice proprii fiecărui verb,* se disting: (a) unele copulative care cer prezenţa unui clitic reflexiv obligatoriu, realizarea drept copulativ fiind imposibilă în afara cliticului (*a se numi, a se chema, a se face, a se prinde*), iar altele nonreflexive; (b) unele care cer prezenţa obligatorie a unei prepoziţii. Prepoziţia, de la un verb la altul, apare în ipostaze diferite: (i) fie ea însăşi purtătoare de informaţie semantică, aşa cum se întâmplă cu prepoziţiile calităţii *ca, drept, de* (*Ion se dă drept profesor., El trece de fraier.*) sau cu prepoziţiile comparaţiei *ca, a* (*Ion arată ca un bolnav de ficat.* / *a bolnav de ficat.*); (ii) fie ca particulă prepoziţională a verbului, neinclusă în componenţa numelui predicativ (*Ion* [*face pe*] *prostul., El* [*se erijează în*] *atotştiutor.*).

Spre deosebire de primele verbe, pentru ultimele două, prepoziţia nu este generatoare de G(rup)Prep(oziţional); în consecinţă, ea nu impune restricţii de caz, iar NP nu apare sub dominanţa unui GPrep, ci sub dominanţa directă a verbului. Mărturie stă „acordul" nominalului-NP cu nominalul-subiect, un „acord" de tip special, referenţial, caracterizând orice NP realizat printr-un nominal neprepoziţional (*El face pe **prostul**., Ea face pe **proasta**.*, ca şi *El este **elevul** nostru., Ea este **eleva** noastră.*).

3.4. Clasificare după circulaţia stilistică

În funcţie de registrul în care se utilizează, se disting verbele copulative cu utilizare generală în limbă, indiferent de registru stilistic (*a fi, a deveni, a rămâne, a însemna* etc.), şi cele cu utilizare stilistică limitată, restrânse la registrul popular şi familiar (*a se da, a se ţine, a se prinde*).

4. VARIAȚIA DE TOPICĂ A COMPONENTULUI NP

Ca limbă cu mari libertăți de topică, româna permite variația grupului ternar S(ubiect) – V(erb copulativ) – NP după următoarele tipare de așezare a componentelor:

(A) **S – V – NP**:

(a) *Eu sunt* ***Ion Popescu.*** [*sunt* ***cine?***];

(b) *Sportul înseamnă* ***sănătate.****, Om de știință înseamnă* ***să nu poți trăi fără cărți.*** [*înseamnă* ***ce?*** */ este echivalent* ***cu ce?***];

(c) *Ion este* ***inginer / medic / cercetător.*** [*este* ***ce?***];

(d) *Băutura este* ***gazoasă*** [*este* ***de ce tip?***];

(e) *Ion este* ***înțelept și răbdător.****, Ion este* ***de nerecunoscut.*** [*este* ***cum?***].

Tiparul (A) este universal, acoperind toate tipurile semantice de predicație: de identificare (a); de echivalență (b); de categorizare (c); de restrângere a referinței (d); de calificare (e).

(B) **NP – V – S**:

(a) ***Tot profesor*** *a fost și tatăl lui.* (***Ce*** *a fost?*), (***O***) ***democrație*** *a devenit România.* (***Ce*** *a devenit?*), ***Defect*** *de moarte este ipocrizia.*;

(b) ***Capitalism*** *se cheamă ce trăim noi.*, ***Bogat și greu*** *e iulie al vieții.* (N. Iorga, *ibid.*) (***Cum*** *se cheamă / este?*), ***Deosebit de sângeroase*** *au fost luptele de pe plaja Omaha.* (Adev.lit.art., 2004);

(c) ***Ce*** *sunt nemărginirile acestui pământ?*, ***Cum*** *mai este fratele tău?*, ***Cine*** *ești?*, ***Cât de reală*** *este o latență?* (A. Pleșu, *Despre îngeri*);

(d) ***Ce frumoasă*** *este Ioana!*, ***Cât de nouă*** *îți este ideea!*;

(e) *Nu știu* ***cine / ce / cum*** *este noul proprietar.*, *Totul depinde* ***de ce*** *va ajunge Ion.*

Este un tipar de topică acoperind două situații semantice de predicație: de categorizare (a), de apreciere / calificare (b).

Pentru structurile (c, d, e), tiparul este impus prin trăsăturile ***sintactice*** ale enunțului: (în c) un enunț interogativ, cu o interogație parțială, în care este interogat NP sau un cuantificator al grupului; (în d) un enunț exclamativ; (în e) un enunț incluzând o relativă, fie o relativă interogativă, fie una neinterogativă, singura condiție constituind-o ocuparea poziției de nume predicativ de către relativ. În cazul structurilor (c, d, e), dată fiind condiționarea sintactică a topicii, tiparul poate acoperi orice situație semantică de predicație.

Aceleași construcții permit, în funcție de deplasarea accentului frastic (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.7.3**), schimbarea ierarhică a raporturilor sintactico-semantice și, implicit, schimbarea tiparului topic, cu trecerea de la tiparul B la A. Modificarea se însoțește, uneori, și de schimbarea tipului de predicație, cu trecerea de la predicația categorizantă la cea identificatorie și invers (se va nota cu aldine componentul care primește accentul frastic; el reprezintă și componentul-NP al structurii):

– ***O democrație*** *este România.* (predicație categorizantă) – *O democrație este* ***România.*** (predicație de identificare);

– ***Ion / Acest tânăr*** *este profesorul căutat.* (predicație de identificare) – *Ion / Acest tânăr este* ***profesorul căutat.*** (predicație de identificare).

În scris, unde accentul frastic nu se marchează, structura sintactico-semantică se ambiguizează.

În construcțiile relative de tip scindat (vezi **Construcții cu propoziții relative, 1.4.1**), care sunt construcții de tip ecuativ, identificarea subiectului / a subiectivei, respectiv a numelui predicativ / a predicativei este, în condițiile nemarcării accentului frastic, o chestiune dificilă, uneori chiar imposibilă. Structura scindată, cu efect special de rematizare (vezi **Organizarea focală a enunțului, 5.3**), face imposibilă distingerea subiectului de numele predicativ, oricare dintre acestea putând ocupa, sub accent, poziția de nume predicativ; vezi construcții ca:

*Adu-ți aminte că **ce trece** e viața ta,* N. Iorga, *Cugetări* (unde *ce trece* ocupă poziția NP) vs *Adu-ți aminte că ce trece e **viața ta**.* (unde *viața ta* ocupă poziția NP).

(C) **V – S – NP**:

(a) *S-a întâmplat când era tata **copil**., A ajuns cine nu trebuie **primar**.*;

(b) *Doream să fie Ion **primar**., Speram să ajungi tu **director**., Să știți că de azi încolo sunt eu **stăpână** aici!* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*);

(c) *Doream să fie Ion **directorul**.*

Tiparul (C) se realizează mai ales în subordonate, fie că sunt circumstanțiale (a), fie necircumstanțiale (b, c). Există construcții în care, în absența unui acord dezambiguizator (vezi acordul dezambiguizator din: *Speram **să ajungi tu** director*), accentul frastic (intonația) poate schimba și ierarhia sintactică, și tipul semantic de predicație. Construcția devine și mai ambiguă în condițiile în care nominalul din structură este articulat hotărât (vezi c, d).

(d) *Doream să fie **Ion** primarul. / directorul.* vs *să fie Ion **primarul / directorul**.*

(D) **V – NP – S**:

(a) *Este **uimitor** că..., Este **de la sine înțeles** că..., Este **misiunea ta** să..., Este **primejdios** să..., E **sănătos** a umbla pe jos., E **greu / ușor** de acceptat adevărul.*;

(b) *Se cheamă **om rău** acela care...*(N. Iorga., *Cugetări*), *E **nevrednic** acela care nu dă decât ce i se cere.* (*ibid.*), *E **tot așa de rar** cerșetorul care cerșește pentru plăcerea de a cerși.* (*ibid.*), *E **curioasă** permanenta revenire a angelității.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*).

Tiparul (D), indiferent de realizare, acoperă predicația apreciativă. În cazul (a), tiparul este determinat sintactic, actualizându-se în condițiile unui copulativ impersonal și, ca atare, ale apariției în poziția de subiect a subiectivei conjuncționale sau a unei forme echivalente (infinitiv, supin). În construcțiile cu emfază (vezi și **Subiectul, 5.5.1**), se schimbă tiparul de topică, subiectul (realizat propozițional sau ca formă nepersonală) apărând în antepoziție și deci satisfăcând tiparul (A):

*Că te porți așa, (asta) este **inexplicabil** pentru mine.*

(E) **S – NP – V**:

(a) *Femeia tot **negustoreasă / ipocrită** a rămas.*;

(b) *Nu știu alții **cum** sunt, dar...*, (I. Creangă, *Amintiri*).

(F) **NP – S – V**:

(a) ***Făptașul** tot Ion rămâne., **Tartorul** tu rămâi.*;

(b) *El este numai subdirector., **directorul** eu sunt.*

(E) şi (F) sunt tipare sintactice rare, primul (E) acoperind predicaţia apreciativă, iar ultimul (F), pe cea de identificare; amândouă se realizează mai ales în prezenţa semiadverbului (***tot*** *negustoreasă*, ***tot*** *Ion*), care implică presupoziţia unei stări anterioare identice cu cea din enunţ. În (Fb), se stabileşte o opoziţie (*subdirector – director*).

Comparând primele patru tipare de topică (tiparele cu frecvenţă ridicată), se constată că trei dintre ele (B, C, D) indică un subiect postverbal, ceea ce poate constitui un argument suplimentar în susţinerea *teoriei postverbale* a topicii sintactice a subiectului (vezi **Subiectul, 4.4**). Este important de remarcat intervenţia accentului frastic (a intonaţiei) cu rol sintactic distinctiv, fiind una dintre puţinele construcţii în care accentului frastic îi revine acest rol.

Variaţia aşa de mare a poziţiei componentelor în structurile cu NP, cu efecte atât de diverse, de la cel semantic (de schimbare semantică a tipului de predicaţie) la cel stilistico-pragmatic (de emfază a construcţiei întregi sau de deplasare a interesului comunicativ de la un component la altul), este posibilă ***numai şi numai*** pentru că sintaxa limbii române o permite.

5. FENOMENE SINTACTICE ŞI SINTACTICO-DISCURSIVE PRIVIND POZIŢIA NP

5.1. Avansarea NP din subordonată în regentă

Ca şi în cazul altor complinirí obligatorii ale verbului, şi în cazul NP se pot produce avansări ale componentului NP din subordonată în regentă, unele cu caracter obligatoriu, fiind determinate sintactic, altele însă facultative, fiind explicabile pragmastilistic. Unele structuri au corespondent printre complemente (vezi **Subiectul, 5.3**; vezi şi **Imbricarea,1.2**).

Sunt *obligatorii* avansările unui NP din subordonată în regentă în condiţiile unui NP actualizat ca interogativ (a) sau ca relativ (b), componente care apar frontal, la început de enunţ (a) şi la începutul unei subordonate relative (b):

(a) ***Cine / Ce / Cum*** *crezi că va fi Ion?*;

(b) *Nu ştiu* ***cine / ce / cum*** *ar trebui să fie Ion, pentru a mulţumi pe toţi.*

5.2. Avansarea altor componente; reorganizarea construcţiei conţinând un NP

5.2.1. Este *facultativă* avansarea unui subordonat al supinului în condiţiile unui regent copulativ impersonal, ca în construcţii de tipul:

(a) *Substanţa este* ***greu / uşor / primejdios / obligatoriu*** *de procurat.*

Avansarea unei determinări a supinului (*Este greu / uşor / primejdios / obligatoriu* ***de procurat substanţa.***) are ca efect modificarea ierarhiilor sintactice şi opacizarea organizării ansamblului, fie modificând statutul morfologic al copulativului, care, în noile condiţii, se acordă cu nominalul avansat (b), fie impunând lecţiuni diferite ale structurii, adverbul (la origine, un NP) putându-se citi ca determinativ modal al supinului (c):

(b) ***Substanţele sunt*** *greu / uşor / primejdios / obligatoriu / important / de procurat.*;

(c) *Substanțele sunt de procurat* ***obligatoriu***.

Interpretarea din (c), posibil de acceptat pentru un adverb ca *obligatoriu*, este dificil de acceptat în cazul altor adverbe; vezi (d):

(d) *Substanțele sunt de procurat *primejdios / *important.*

5.2.2. Este *facultativă* avansarea nominalului-subiect dintr-o subordonată conținând un NP într-o regentă impersonală, efectul constituindu-l, ca și în cazul anterior, o modificare a ierarhiilor sintactice, precum și schimbarea statutului flexionar al regentului; vezi (e și e'):

(e) *Lucrarea s-a dovedit* ***neinteresantă***.;

(e') *Măsurile s-au vrut* ***un avertisment***. (TV, 2005); *Pepenii s-au nimerit* ***copți***.

Construcțiile de tip (e), unele acceptate de norma sintactică actuală (e), altele, aflate la limita de acceptabilitate (e'), se realizează în condițiile unei subordonate cu structura [Subiect + Copulativ + NP] (vezi și **Construcții cu predicativ suplimentar, 2.3.5; Subiectul, 5.3**).

> Tiparul de construcție se înscrie într-un tipar mai general de avansare, realizabil indiferent de componența subordonatei, construcții similare fiind posibile și pentru subordonate cu alte structuri: [subiect + operator pasiv + participiu pasiv] (*Cărțile trebuiau citite.*) sau [subiect + *a fi* (existențial) + GAv] (*Copilul s-a nimerit acolo.*).

5.3. Reflexivizare și reciprocizare

Verbele copulative, prin ele însele, ca verbe-operatori, sunt nereflexivizabile; ele pot însă participa la reflexivizare în combinație cu predicatul semantic așezat în poziția numelui predicativ. În condițiile în care acest predicat din poziția NP are două argumente (nominalul-subiect și nominalul-OI) și permite, în același timp, coreferențialitatea acestora, copulativul se poate include într-o construcție reflexivă. Date fiind restricțiile formale impuse de adjectivul sau de substantivul din poziția NP, care nu pot accepta compliniri în acuzativ, construcția copulativă admite numai varianta cu reflexiv în dativ: *Școala trebuie să te învețe* ***a-ți fi dascăl*** *tu însuți.* (N. Iorga, *Cugetări*), ***Își*** *este / rămâne* ***credincios***., ***Își*** *este cel mai mare* ***critic***. Construcția reflexivă cere cliticizarea și repoziționarea nominalului în dativ, care din poziție postnominală (sau postadjectivală) ajunge în poziție precopulativă (*el*$_i$ *a fi dascăl lui*$_i$ → [*el*$_i$] *a-și*$_i$ *fi dascăl*); vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.2**.

În condiții speciale, când predicatul biactanțial din poziția NP permite așezarea simetrică (reciprocă) a celor doi actanți, copulativul poate apărea și în construcții reflexiv-reciproce, fiind valabilă aceeași restricție cazuală pentru cliticul reflexiv: numai clitic de dativ (*Frații* ***își sunt atât de dragi***., *După acest eveniment,* ***și-au rămas recunoscători*** *toată viața.*); vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.2.2**.

5.4. Rematizare și tematizare

5.4.1. Cum adesea NP apare ca răspuns la una dintre întrebările: *Cum este Ion?*, *Ce este Ion?*, *Cine este Ion?*, întrebări pentru a obține o informație nouă în legătură cu subiectul, NP, în realizarea lui prototipică, aparține *părții rematice* a enunțului.

NP, poziție rematică prin excelență, este însă singura poziție verbală obligatorie care nu acceptă turnura de frază caracteristică rematizării forte, neapărând în construcții relative de tip scindat (*Ion este / devine profesor.*, dar **Ceea ce este / devine Ion este profesor.*, *Ion este / devine înțelept.*, dar **Cum este / devine Ion este înțelept.*; vezi și **Organizarea focală a enunțului, 5.3.3.**).

5.4.2. În unele enunțuri, NP poate aparține *temei*, deci părții de informație cunoscute de locutori, fiind, de altfel, exprimat prin anafore pronominale sau adverbiale:

[*Sunt un dobitoc*]$_i$. ***Asta***$_i$ *sunt.*; *A fost un copil* ***deosebit de sensibil***$_i$. *Fiind* ***așa***$_i$ */* ***astfel***$_i$*, educația lui a fost neconstrângătoare.*

În alte construcții, apare legat de o *temă forte*, reluând-o pe aceasta și funcționând, împreună cu ea, ca anaforă conversațională, deci ca element de recurență și de continuitate tematică între două replici sau între două fragmente de text:

– Când întrebai: „Pentru ce?", moș Nichifor răspundea ***glumeț****: „Pentru că n-are Dumnezeu stăpân".*

– ***De glumeț*** [#,] ***glumeț*** *era moș Nichifor, nu-i vorbă, dar, de multe ce dăduse peste dânsul, se făcuse cam hursuz.* (I. Creangă, *Moș Nichifor Coțcariul*).

Tema forte se poate realiza fie prin deplasare și izolare în poziție frontală (a), fie printr-o construcție specializată, alcătuită din tematizatorul ***de*** + adjectiv / substantiv / adverb, grup deplasat și izolat tot în poziție frontală (b); vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.5; II, Circumstanțialul de relație**.

(a) ***Bolnavă*** [#,] *e de când o știu.*;

(b) ***De bolnavă*** [#,] *e bolnavă, dar…*; ***De frate*** [#,] *mi-e frate, dar…*; ***De bine*** [#,] *mi-e bine, dar…*(vezi **Organizarea tematică a enunțului, 5.3**).

6. AMBIGUITĂȚI ȘI INTERPRETĂRI LITIGIOASE

6.1. NP participial

Apariția participiului adjectival în vecinătatea verbului ***a fi*** are adesea drept efect ambiguizarea construcției. Fac excepție participiile verbelor ergative, dar numai în cazul în care nu există și un corespondent tranzitiv al verbului; verbul ergativ, incompatibil cu pasivizarea, este una dintre situațiile în care participiul adjectivat funcționează ca NP:

Femeia este ***căzută****. /* ***plecată****. / de curând* ***ajunsă****.*

Fac, de asemenea, excepție cazurile clare de pasiv cu operator, realizabile în construcțiile cu Agentul exprimat, ca tip de complement de agent (a), sau neexprimat, dar recuperabil contextual, fie din circumstanțiale de mod care „trimit" la Agent (b), fie din alți determinativi, care pot asigura dezambiguizarea construcției, trimițând la interpretarea pasivă (c):

(a) *Femeia este* ***respectată / lăudată / înșelată*** *de vecini.*;

(b) *Prăjitura este* ***coaptă*** **cu ceasul în mână**., *Sportivul este* ***pregătit*** *zilnic* **cu atenție**., *Ouăle sunt* ***vopsite*** **cu migală**., *Cartea este* ***colorată*** **cu multă pricepere**.;

(c) *Copilul este* ***învățat*** **tabla înmulțirii**.; *Brutarii încep lucrul la ora 4 dimineața. Pâinea este* ***coaptă*** **în cuptoare** *speciale.*

Confuzia apare însă ori de câte ori Agentul nu este recuperabil contextual (d):

(d) *Expoziția este* ***deschisă / închisă****., Cartea este* ***ruptă****. /* ***colorată****., Fetița este* ***răsfățată****.*

Confuzia apare frecvent în cazul verbelor cu organizare sintactică dublă (vezi e), acceptând atât o construcție tranzitivă, cât şi una intranzitivă (*a arde ceva* vs *a se arde, a chinui pe cineva* vs *a se chinui, a coace ceva* vs *a se coace, a distruge ceva* vs *a se distruge* etc.); fiecare verb are disponibilitatea de a-şi crea un participiu adjectivizat, dar numai unul dintre participii, cel corespunzător variantei tranzitive, are sens pasiv, celălalt fiind adjectival, nonpasiv.

(e) *Fetița este* ***chinuită****., Mâncarea este* ***arsă****., Sportiva este* ***pregătită****., Recolta este* ***crescută / distrusă****.*

6.2. Predicația locativ-situațională

O problemă specială apare în vecinătatea verbului ***a fi***, când acesta primeşte ca determinare obligatorie un grup prepozițional / adverbial exprimând o relație locativ-situațională (a):

(a) *Ion este* ***înăuntru / afară / alături / în Bucureşti / în România****.*

În cazul unei predicații locative de origine / de proveniență, interpretarea este mai puțin confuză, dată fiind existența, în cele mai multe situații, a unui adjectiv categorizant corespunzător, care, aparând exact în aceeaşi vecinătate, clarifică tipul de structură (b):

(b) *El este* ***de la munte / din Iaşi / din România – muntean, ieşean, român****.*

Alteori, grupurile prepoziționale / adverbiale locative alunecă de la o interpretare spațială concretă spre valori mai abstracte, făcând dificilă stabilirea limitei dintre utilizarea copulativă şi cea existențială a verbului *a fi*; vezi (c). Situația este şi mai dificilă atunci când apar în coordonare grupuri prepoziționale / adverbiale interpretate diferit, unul ca NP, iar celălalt, ca circumstanțial (vezi d):

(c) *Îngerii sunt, ierarhic,* ***deasupra oamenilor****.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*);

(d) *Îngerul este şi* ***lângă noi****, şi* ***împotriva noastră****.* (*ibid.*)

În construcțiile cu determinativ locativ, se va adopta soluția tradiției gramaticale, potrivit căreia, pe baza sinonimiei lui ***a fi*** cu „a exista, a se afla", construcțiile se interpretează ca având un *a fi* (existențial, noncopulativ) + circumstanțial de loc.

Totuşi, ca soluție alternativă nu se poate ignora nici posibilitatea lărgirii interpretării copulative la toate construcțiile verbului *a fi* conținând determinativi locativi. O asemenea soluție ar oferi avantaje semantice şi de interpretare sintactică precum:

– s-ar explica paralelismul cu unele adjective locative, deictice sau anaforice (*Punctul este* ***înăuntru / afară****. – este* ***interior****. /* ***exterior****.*; *Casa este* ***departe****. /* ***aproape****. /* ***alături****. – este* ***(în)depărtată****. /* ***apropiată****. /* ***alăturată****.*);

– s-ar unifica modul de interpretare a predicației de proveniență / origine şi a celei locativ-situaționale, care, în varianta actuală, se comportă diferit: *Studentul este* ***în Cluj****.* (Circ), dar *Studentul este* ***din Cluj****.* (NP);

– s-ar unifica modul de tratare semantică a predicației exprimate prin NP şi a celei exprimate prin P(redicativ)S(uplimentar). Dacă, în interpretarea curentă, NP nu include şi predicația locativă propriu-zisă, ci numai pe aceea de proveniență, în schimb, numeroase construcții cu PS, recunoscute ca atare de orice gramatică, exprimă şi o predicație locativă propriu-zisă (*Îl ştiu* ***la munte / acolo / sus / jos / înăuntru / alături****.*; vezi şi **Predicativul suplimentar, 2.6**);

– s-ar unifica modul de tratare a *predicațiilor de stare*, cuprinzându-se într-un sistem comun de interpretare şi predicația locativ-situațională.

COMPLEMENTUL PREDICATIV AL OBIECTULUI

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Defintie şi inventar de regenţi

Complementul predicativ al obiectului (CPO), funcţie cerută de un centru verbal atributiv, noncopulativ, reprezintă o *clasă de substituţie* având ca termen prototipic substantivul neprepoziţional cu formă de nominativ-acuzativ, iar ca relaţie sintagmatică specifică, o relaţie obligatoriu ternară, implicând verbul-centru şi un complement (de cele mai multe ori, direct, mai rar, indirect). CPO este cerut matricial de o subclasă de verbe trivalente, reprezentată prin verbe ca:

(a) *a boteza* (*L-au botezat* ***Ion.***), *a chema* „a avea nume" (*Îl cheamă* ***Popescu.***), *a denumi* (*Gramaticienii l-au denumit* ***complement secundar.***), *a intitula* (*Autorul şi-a intitulat romanul* ***Orbitor.***), *a numi* (*Părinţii l-au numit* ***Radu.***), *a porecli* (*Sătenii l-au poreclit* ***Ciungu.***), *a spune* „a avea nume" (*Îi spune* ***Popescu.***), *a zice* „a avea nume" (*Îi zice* ***Popescu.***);

(b) *a alege* (*L-au ales* ***deputat.***), *a angaja* (*L-au angajat* ***contabil.***), *a desemna* (*L-au desemnat* ***reprezentantul lor.***), *a unge* (*L-au uns* ***episcop.***);

(c) *a lua* (*Obraznic e numai cineva care se ia pe sine* ***drept altul.***; N. Iorga, *Cugetări*); vezi şi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.3.3.**

Multe dintre aceste verbe permit şi folosiri bivalente, tranzitive, de tipul: *L-au botezat deja pe nepotul lor.*, *L-au ales pe noul director.*, *Au angajat bucătar.*, (*I*)*-au desemnat deja pe noii ambasadori.*, (*L-*)*au uns pe noul mitropolit.*, cu folosiri tranzitive forte (*L-au ales pe noul director.*) sau slabe (*Au ales director.*, *Au angajat bucătar.*); vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.1.3.** În aceste construcţii, verbul, păstrând o componentă semantică prezentă în ambele folosiri (verb de acţiune: „a face un botez / o angajare într-un post / o alegere"), pierde însă o componentă semantică importantă, cea a predicaţiei denominative (*L-au botezat* ***Ion.***) sau a predicaţiei categorizante (*L-au angajat* ***bucătar.***). Atât sub aspect semantic, cât şi sub aspect sintactic, cele două folosiri reprezintă, de fapt, realizări ale unor unităţi verbale distincte.

În gramaticile româneşti, CPO a primit interpretări diferite: (a) conform tradiţiei gramaticale, reprezintă una dintre posibilităţile de construcţie cu P(redicativ)S(uplimentar); (b) conform unor lucrări mai recente, reprezintă, în raport cu PS, o complinire „primară", matricială, a verbului, constituind, împreună cu NP, aşa-numitul *atributiv de bază.* Dincolo de deosebirile de terminologie, soluţia (b) corespunde soluţiei din această gramatică.

1.2. Caracterizare sintactică

Complementul predicativ al obiectului face parte din structuri ternare, fie de forma (a): V + OD + CPO (*L-au botezat Ion.*), fie de forma (b): V + OI + CPO (*Îi zice Ion.*), în care CPO cere atât prezenţa verbului, cât şi prezenţa celuilalt complement (OD sau OI). Subiectul, fără a fi implicat direct în tipul de relaţie în

care se angajează CPO, este totuşi coocurent în majoritatea structurilor, dată fiind calitatea de verbe de acţiune, deci verbe cu Agent, care codifică Agentul ca nominal-subiect.

Absenţa subiectului este rară, restrânsă la câteva construcţii (*Îmi spune Ion.*, *Îmi zice Ion.*), construcţii care, la origine, au avut un subiect nedeterminat (vezi **Subiectul, 3.2.3.4**), dar care au evoluat spre o modificare semantică, verbul păstrând numai predicaţia denominativă (*Îmi zice Ion.* a ajuns să însemne „Mă numesc Ion. / Numele meu este Ion".).

Dată fiind apariţia funcţiei CPO într-o structură ternară implicând şi un complement direct / indirect, complinirea CPO participă la toate (re)organizările sintactice în care este angajat celălalt complement, şi anume:

– la pasivizare, dacă celălalt complement este direct: *Ghenadie **este uns episcop** al Ardealului.* (A. Niculescu, *Individualitatea*), *El **este angajat grădinar**.*;

– la impersonalizare, dacă celălalt complement este indirect, verbul fiind intranzitiv: *De aceea, i **se mai spune** şi „**teritoriul lui non-unde**".* (A. Pleşu, *Despre îngeri*), *Şi de atunci, cine are o piesă din garderoba lui* (sic!) *i **se zice urmaş**.* (N. Iorga, *Cugetări*);

– la reflexivizare, fie angajând complementul direct: *El **se alege pe sine însuşi director**.*, ***S-au autodenumit rumâni**.* (A. Niculescu, *Individualitatea*), *Tot timpul **se ia pe sine drept altul**.*, fie angajând complementul indirect: *Orice om care-**şi zice moral** osândeşte prin aceasta societatea în care trăieşte.* (N. Iorga, *Cugetări*).

În ultimul exemplu, trebuie observat că, deşi în mod curent verbul apare cu subiectul neexprimat, aici poziţia este saturată (*orice om* ***care***$_i$ *îşi*$_i$ *zice moral*), ceea ce explică, de altfel, şi posibilitatea apariţiei construcţiei reflexive. În aceeaşi construcţie, se observă că CPO (realizat prin forma *moral*) primeşte, contextual, semnificaţia unei predicaţii denominativ-categorizante şi, implicit, o citire substantivală (denumeşte clasa de indivizi având caracteristica de a fi „morali").

Trebuie deosebit între: *Îi zice Popescu.* şi *I se zice Popescu.*, prima construcţie fiind o structură matricială, în timp ce a doua, o structură obţinută prin impersonalizare din construcţia anterioară intranzitivă.

1.3. Caracterizare semantică

Complementul predicativ al obiectului este purtător el însuşi de *predicaţie semantică*, fie o predicaţie denominativă (*L-au botezat* ***Ion***.), fie o predicaţie categorizantă (*L-au angajat* ***grădinar***.), predicaţii care privesc complementul, şi nu subiectul. O situaţie specială are verbul contrafactiv *a lua de / drept*, care, în afara predicaţiei categorizante (*M-au luat drept* ***medic***.), admite şi o predicaţie de identificare (*M-au luat drept* ***Ion***.).

Alături de numele predicativ, CPO face parte din grupul de compliniri ale verbului *de tip special*, natura lor specială constând în *calitatea semantic-predicativă*.

Este şi motivul pentru care această poziţia a fost denumită *complement predicativ*. Pentru că predicaţia priveşte obiectul, a fost numită *complement*

predicativ al obiectului, spre deosebire de NP, care este un *complement predicativ al subiectului.*

Cele două tipuri curente de predicaţie (de denominaţie şi de categorizare) se repercutează asupra clasei de substituţie (vezi şi *infra,* **2**), şi anume:

– Numai predicaţia denominativă acceptă prezenţa numelor proprii (*L-au botezat Radu.*, dar *L-au ales *Radu.*) şi a seriei de adverbe-substitute *cum, aşa* (*Cum l-au botezat?*, dar **Cum l-au ales?*; ultima construcţie este posibilă, însă cu alt sens, determinarea fiind modală propriu-zisă: *L-au ales cu dificultate.*);

– Numai predicaţia categorizantă admite prezenţa substantivului comun desemnând o categorie socioprofesională, legată direct de verb sau prin intermediul prepoziţiilor calităţii (*L-au angajat bucătar / ca bucătar.*, dar *L-au botezat *bucătar / *ca bucătar.*), precum şi prezenţa substitutelor pronominale *ce, ceva* (*Ce l-au ales? / l-au angajat?*, dar **Ce l-au botezat?*);

– Verbul *a lua*, care acceptă şi o predicaţie de identificare, are posibilităţi de construcţie mai largi (vezi *infra*, **2**).

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE

Complementul predicativ al obiectului are o clasă de substituţie restrânsă, limitată la :

– substantiv propriu sau devenit, contextual, propriu (*L-au poreclit* ***Ciungu.***, *L-au denumit* ***complement secundar.***);

– substantiv nearticulat, desemnând o funcţie / o demnitate, o categorie socioprofesională, eventual, însoţit de determinativi cu rol restrictiv (*L-au ales* ***ambasador.***, *L-au angajat* ***profesor de română.***, *L-au uns* ***mitropolit al Moldovei.***);

– grup prepoziţional, în care substantivul este precedat de una dintre prepoziţiile calităţii: *de, drept, ca* (*L-au angajat* ***ca grădinar.***, *L-au uns* ***ca mitropolit.***). În vecinătatea prepoziţiei ***ca***, poate apărea şi o construcţie gerunzială (*L-au desemnat* ***ca*** [*fiind reprezentantul nostru la Bruxelles.*] / [*reprezentând comunitatea academică.*].

În cazul special al verbului *a lua,* posibilităţile de selecţie pentru centrul grupului prepoziţional sunt mult mai largi: nume propriu (*M-au luat drept* ***Ion.***), nume desemnând o categorie socioprofesională (*M-au luat drept* ***inspector.***), pronume, inclusiv pronume personal (*M-au luat* ***drept tine. / drept altcineva.***), propoziţie relativă (*M-au luat* ***drept cine nu trebuie.***);

> Spre deosebire de nominalul ataşat direct (*L-au angajat* ***bucătar.***, *L-au botezat* ***Radu.***), a cărui formă cazuală nu se poate decide, căci, în contextul dat, forma substantivală nu permite substituţia cu un clitic pronominal, în prezenţa grupului prepoziţional cu prepoziţia *drept* (nu însă şi cu prepoziţia *ca*), forma impusă este acuzativul (*M-au luat drept* ***tine.***).

– substitute adverbiale (***Cum*** *l-au denumit?, L-au denumit* ***aşa.***) sau substitute pronominale (***Ce*** *l-au angajat?, L-au angajat* ***ceva.***), ceea ce permite şi selecţia unor propoziţii relative introduse prin aceste substitute (*L-au denumit* ***cum şi-a dorit.***, *L-au ales* ***ce şi-a dorit.***).

În funcție de tipul de predicație acceptat de verb, termenii clasei de substituție se distribuie diferit. În clasa de substituție a CPO, adjectivul / grupul adjectival este neacceptat de cele mai multe verbe, iar când apare, este adesea substantivizat; pronumele apare cu totul izolat.

Numeroase adjective ocurente în asemenea construcții se substantivizează; vezi transformarea clară în nume propriu (*Au botezat-o* ***Frumoasa.***) În vecinătatea prepozițiilor calității, se produce, contextual, o trecere spre un nominal desemnând clasa purtătorilor unei anumite calități (*M-au luat drept* [individ cu trăsătura] *prost.*).

3. RAPORTARE LA NUMELE PREDICATIV (NP) ŞI LA PREDICATIVUL SUPLIMENTAR (PS)

3.1. Comparație cu numele predicativ

La nivel sintactic, asemănarea constă în natura *ternară* a relației, iar deosebirea, în implicarea în relație a complementului (OD sau OI), în cazul CPO, dar a subiectului, în cazul NP.

La nivel semantic, asemănarea constă în tipul special de complinire, ambele fiind *complemente predicative* ale verbului. Dar, în timp ce tipurile de predicații semantice exprimate prin NP sunt mai diversificate, în cazul CPO, lipseşte predicația calificativ-apreciativă (Chiar şi într-o construcție de tipul: *M-au luat drept prost.* interpretarea este de „clasă / categorie de indivizi purtând o anumită calitate", şi nu de calitate a referentului realizat prin nominalul-OD). Ca efect al acestei deosebiri de natură semantică, apare faptul că NP acceptă o clasă de substituție mai bogată şi mai diversificată decât CPO.

Apropierea sintactică şi semantică dintre cele două funcții apare clar la anumite verbe, care, în context reflexiv, permit trecerea de la complementul predicativ al obiectului la numele predicativ; vezi: *L-au numit* ***Popescu.*** (CPO) vs *Se numeşte* ***Popescu.*** (NP).

La origine, acest reflexiv a fost probabil un pasiv-reflexiv de la verbul tranzitiv. În limba actuală, sensul pasiv este foarte depărtat (*El se numeşte Popescu.*). Pierzând relația cu pasivul, reflexivul a devenit un formant obligatoriu (inerent), dezambiguizator pentru sensul „a avea numele de".

La nivel enunțiativ-pragmatic, apare o diferență semnificativă între funcții: CPO, spre deosebire de NP, nu participă la o predicație complexă, fiecare component (verbul-predicat şi CPO) păstrându-şi, sub aspect sintactic, semantic şi enunțiativ, autonomia.

3.2. Comparație cu predicativul suplimentar

CPO şi PS au numeroase trăsături în comun, CPO fiind, ca şi PS, o complinire *de tip predicativ*.

Se deosebesc însă, prin *tipul matricial / nematricial* al complinirii: CPO este o complinire matricială a verbului, cerută de semantica şi sintaxa lui internă, în timp ce PS este una nematricială, dobândită contextual. CPO apare obligatoriu în

vecinătatea verbelor atributive, în timp ce PS, nefiind implicat obligatoriu în semantica şi sintaxa verbului-centru, ajunge, accidental, prin reorganizări sintactice, în vecinătatea acestuia.

Astfel, *a denumi* şi *a desemna* cer obligatoriu o complinire predicativă; *a lua de / drept*, pentru a actualiza sensul „a atribui o identitate falsă", are nevoie în mod necesar de vecinătatea unui CPO, devenit un context obligatoriu şi dezambiguizator.

Spre deosebire de acestea, verbe de opinie ca: *a considera, a crede* şi verbe voliţionale şi deziderative ca: *a vrea, a dori* sunt, matricial, tranzitive, având ca particularitate de construcţie realizarea curentă a poziţiei OD ca propoziţie conjuncţională (*Profesorii consideră / cred că el este inteligent., Părinţii vor / doresc ca el să fie medic.*). Prin reorganizare şi elipsă (vezi şi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 1.1**)., în locul unei structuri bipropoziţionale, apare o construcţie „condensată", cu un singur predicat al enunţării, verbele în discuţie ataşându-şi o determinare exterioară, care provine din componenţa sintactică a subordonatei (*Profesorii îl consideră / îl cred inteligent., Părinţii îl vor / îl doresc medic.*).

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Caracterizare sintactică

Predicativul suplimentar este o poziţie sintactică facultativă, realizată în structuri ternare derivate, care se raportează sintactic şi semantic concomitent la un verb (sau o interjecţie predicativă) şi la un nominal:

Făcea planuri de amenajare a întregului palat, se lăsa ***târât*** *spre anticipări.* (H. Papadat-Bengescu, *Concert*);

Lipsa de tradiţii europene face ***imposibilă*** *europenizarea noastră culturală efectivă.* (A. Marino, *Pentru Europa*);

Din moment în moment ne aşteptăm la evenimente importante şi iată-ne ***înconjuraţi*** *numai de spioni, parcă am fi în ţară inamică...* (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*).

1.1.1. Construcţiile cu predicativ suplimentar sunt eterogene din punctul de vedere al realizărilor poziţiei, fapt care se datorează *istoriilor derivative variate* ale acestora, adică reorganizărilor sintactice diferite (vezi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 2**). Structurile cu predicativ suplimentar se obţin din structuri de bază bipropoziţionale (protipic), prin înlăturarea mărcilor predicativităţii uneia dintre propoziţii (cele de mod, timp, persoană şi număr), precum şi a unor elemente „omisibile" semantic şi prin amalgamarea sintactică a elementelor structurii rămase. Unele dintre aceste operaţii sintactice sunt facultative, altele sunt obligatorii. (Ele nu sunt efectuate de către vorbitori conştient, voluntar, dar aşa se explică, din punctul de vedere al structurii gramaticale, al relaţiei cu structura bipropoziţională sinonimă.)

Înlăturarea mărcilor predicativităţii face ca în poziţia predicativului suplimentar să apară fie forme verbale gerunziale (*Ion a intrat zâmbind.* < *Ion a intrat şi Ion zâmbea.*), fie determinări ale verbului *a fi* din structura de bază (*Pe Ion îl credeam* ***profesor la Iaşi***. < *Credeam că Ion este* ***profesor la Iaşi***.).

Componentele care se elimină sunt diverse elemente introductive (conjuncţii, pronume şi adverbe relative ori relativ-interogative) şi verbul *a fi*. Acestea pot fi şi păstrate, când poziţia de predicativ suplimentar se realizează printr-o propoziţie (se păstrează mărcile predicativităţii şi elementul introductiv) sau printr-o formă verbală nepersonală (se păstrează verbul *a fi*): *Simt că Maria este supărată.* > *O simt pe Maria că este supărată.* > *O simt pe Maria (ca fiind) supărată.*

O operaţie sintactică obligatorie, implicată în obţinerea tuturor structurilor cu predicativ suplimentar (indiferent de realizarea poziţiei), este *avansarea subiectului propoziţiei reduse* în diverse poziţii sintactice în grupul regentului verbal al

predicativului suplimentar. Se obține o construcție ternară, constituită dintr-un element nominal, unul verbal și o predicație suplimentară care stabilește relații semantico-sintactice cu celelalte două. Avansarea subiectului poate avea ca efect personalizarea unui verb impersonal (*Sfaturile lui* ***s-au dovedit*** *utile.* < *S-a dovedit că sfaturile lui sunt utile.*) sau reflexivizarea verbului regent (*Ion* ***se consideră*** *bine pregătit.* < *Ion*$_i$ *consideră că (Ion*$_i$*) este bine pregătit.*). Dacă subiectele celor două propoziții din structura de bază sunt coreferențiale, subiectul redundant al propoziției reduse este eliminat (*Maria povestește ceva amuzată.* < *Maria*$_i$ *povestește ceva și Maria*$_i$ *este amuzată.*). Pentru o descriere mai detaliată a diverselor structuri sintactice de bază din care se obțin structuri cu predicativ suplimentar, vezi **Construcții cu predicativ suplimentar, 2**.

1.1.2. ***Raportarea predicativului suplimentar la nominal și la verbul regent*** prezintă câteva caracteristici.

1.1.2.1. Față de *verbul regent*, predicativul suplimentar se caracterizează prin omisibilitate, poziția de predicativ suplimentar fiind una facultativă sintactic: *Ion a intrat (zâmbind).*, *Maria povestește ceva (**amuzată**).*

Verbul regent poate impune anumite restricții de selectare a conjuncției când poziția de predicativ suplimentar se realizează propozițional: *O* **cred** ***că*** *nu știe ce să mai facă.*, *Ea m-***a făcut** ***să****-mi pierd capul.*

1.1.2.2. Față de *nominalul avansat*, la care se raportează semantico-sintactic, predicativul suplimentar se caracterizează prin anumite restricții selecționale pe care nominalul i le poate impune (vezi *infra*, **1.2.1**).

Adjectivul (propriu-zis sau provenit din alte clase de cuvinte) aflat în poziția de predicativ suplimentar *se acordă* cu nominalul avansat, în *gen* și *număr*, la fel ca în structura de bază, în care adjectivul respectiv are funcția de nume predicativ, iar nominalul, funcția de subiect: *Copiii aleargă* ***voioși.*** < *Copiii aleargă și sunt voioși.*

Acordul se poate face atât gramatical (a), cât și referențial – când predicativul suplimentar se raportează la un pronume de persoana I sau a II-a sau la un substantiv care prezintă o neconcordanță între formă și înțeles (b):

(a) *Avea* **fața** *cam* ***buhăită****, ca după un somn lung, cu visuri plăcute.* (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*);

(b) **Noi** *am terminat de citit* ***primele****.*;

Decanul *Facultății de Psihologie a ieșit* ***supărată*** *din sala de ședințe.*;

Gură-cască *a plecat* ***primul****.*

Regulile acordului adjectivului cu un nominal regent coordonat sunt aceleași ca la numele predicativ (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 3, 4**): **Actorul și actrițele** *din rolurile principale au fost considerați foarte* ***talentați****.*

Spre deosebire de atribut, cu care se poate confunda uneori, predicativul suplimentar nu se acordă cu nominalul avansat în *caz*, nici măcar dacă atât nominalul avansat, cât și verbul regent apar cu forma de genitiv-dativ, în enunțuri în care regentul verbal este un participiu cu funcția de atribut al nominalului regent (având același gen, număr și caz): *Revizia unei mașini cumpărate* ***nouă*** *se face o dată pe an.* Confuzia cu atributul, tendința de propagare a acordului și hipercorectitudinea sunt factori care îi pot determina pe vorbitori să facă, greșit, și acordul în caz: *Lectura* **unei cărți** *considerate* ***interesante*** *durează puțin.*, *Revizia* **unei mașini** *cumpărate* ***noi*** *se face o dată pe an.*

Faptul că unul dintre efectele reducerii şi amalgamării structurii de bază nu este şi acordul în caz al adjectivului este susţinut şi de structurile cu predicativ suplimentar substantiv, în care nominalul are formă cazuală de genitiv, iar substantivul predicativ suplimentar, formă de nominativ-acuzativ: *Am pierdut fotografia* **Mariei** ***mireasă (/ *mirese).***

Acordul poate distinge între un complement circumstanţial de mod exprimat printr-un adverb şi un predicativ suplimentar exprimat printr-un adjectiv, care, la genul masculin, numărul singular, este omonim cu adverbul corespunzător: **Elevii** *ascultă* ***atent.*** (circumstanţial de mod), **Elevii** *ascultă* ***atenţi.*** (predicativ suplimentar).

1.1.3. ***Statutul sintactic al nominalului avansat şi al verbului regent***

1.1.3.1. *Verbul regent* poate avea forme diverse de diateză, mod şi timp, semn că poziţia de predicativ suplimentar nu este legată de calitatea de predicat a regentului verbal (predicat al enunţării):

O împodobise cu mătăsurile şi ţesăturile fiecărei ţări, [...] *iubind o Luli turcoaică,* ***găsită*** **cu ochi şi gene** *de cadână pe coasta asiatică şi africană.* (I. Teodoreanu, *Lorelei*);

Plimbându-se **singură** *prin mica staţiune de munte, a dat peste un anticariat.*

În general, nu există verbe care să nu se poată combina cu (cel puţin un tip de) predicativ suplimentar, însă sunt câteva clase de verbe care sunt însoţite mai frecvent de această poziţie sintactică. Printre verbele care se construiesc mai frecvent cu predicativ suplimentar raportat la un nominal complement direct sunt: verbele de percepţie (*a auzi, a simţi, a vedea*), cele care desemnează procese cognitive (*a-şi aminti, a cunoaşte, a recunoaşte, a şti*), voliţionale (*a dori, a prefera, a vrea*), dubitative (*a bănui, a presupune, a suspecta*), verbele de direcţionare (*a expedia, a trimite*), de prezentare (*a arăta, a expune, a prezenta*), de observare (*a observa, a remarca*), de apreciere (*a analiza, a aprecia, a caracteriza, a cataloga, a considera, a estima, a interpreta*), de acceptare (*a accepta, a admite, a primi*), verbele cauzative (*a face, a lăsa*), verbul *a avea* etc. Nu toate verbele acceptă toate tipurile de predicativ suplimentar.

Şi verbele copulative se pot construi cu un predicativ suplimentar (*Ea **a devenit** medic* **singură**, *fără ajutorul nimănui.*), cu excepţia copulativului *a fi*.

1.1.3.2. Nominalul la care se raportează predicativul suplimentar poate avea diverse funcţii sintactice, depinzând de istoria derivativă a construcţiilor cu predicativ suplimentar: subiect (a), nume predicativ (b), complement direct (c), complement indirect (d), complement prepoziţional (e), complement de agent (f), mai rar circumstanţiale (g):

(a) *La câţiva paşi de Podul Mogoşoaiei* [...] *se ridica,* **neprimitoare şi posomorâtă**, ***o casă*** veche. (M. Caragiale, *Craii*);

(b) *Ea este* ***fata*** *considerată* **cea mai bună** *din grupă.*;

(c) *L-am văzut* ***pe Ion*** **dând** *mâna cu vecinul său.*;

(d) *Le trimitem invitaţii la conferinţă* ***celor*** *consideraţi* **mai interesaţi**.;

(e) *Îmi aduc aminte* ***de Ion*** **în armată**.;

(f) *E ultimul concediu petrecut (**de noi**)* **singuri**.;

(g) *Ion a împrumutat o carte de la mine şi a venit* ***cu ea*** **ruptă**.

În unele enunțuri, identificarea nominalului avansat poate pune probleme de interpretare. Se poate considera că nominalul regent este fie subiectul, fie o altă poziție sintactică: un complement direct (***Ion** a zărit-**o** **trecând** pe lângă facultate.*), un complement prepozițional (***Eu** mă gândeam **la el** **cu lacrimi** în ochi.*) etc. (vezi şi **Construcții cu predicativ suplimentar**, **4**).

Regentul nominal poate fi realizat propozițional (***Să vină mâine** s-a dovedit **o idee** bună.*) sau printr-o formă verbală nepersonală, de infinitiv (*A **ataca** pe cineva aflat pe proprietatea ta poate fi considerat* **un fapt** *de legitimă apărare.*).

1.2. Interpretare semantică

Predicativul suplimentar intră într-o *relație semantică dublă*, cu nominalul avansat şi cu verbul regent. Predicativul suplimentar reprezintă o *predicație semantică*, exprimând o caracterizare (în sens larg) a nominalului avansat, care este valabilă în intervalul temporal desemnat de verbul regent. Predicativul suplimentar are multe valori semantice comune cu numele predicativ, datorită istoriei derivative (vezi **Numele predicativ, 1.2.1, Construcții cu predicativ suplimentar, 2**).

1.2.1. În raport cu *nominalul avansat* şi în funcție de realizările poziției, predicativul suplimentar poate avea diverse valori semantice:

(a) *calificativă, apreciativă,* exprimând o apreciere de diverse tipuri a nominalului avansat – fizică, psihică, cantitativ-numerică sau cantitativ-nedefinită, comparativă: *O simt **supărată**., Rafturile le-am cărat **câte trei**., Le văd **multe**., O priveau **ca pe o zână bună**., Îl consider **(cam) măgar**.* (adverbul de aproximare subliniază calitatea predicativă, oarecum „adjectivală" a substantivului);

(b) *integratoare, categorizantă,* exprimând fie includerea într-o categorie supraordonată, fie indicarea categoriei sau a clasei înseşi: *Subiectul este considerat **un complement** de tip special., Ion l-a făcut **prost** pe Vasile., A plecat **ca baby-sitter** în Germania., Îl ştiau **spion**.*;

(c) *de identificare* (a entității denumite de nominalul avansat): *Îl banuiau **spionul** trimis de ruşi., Ea este considerată **lidera** grupului., Echipa Franței este deja văzută drept noua **campioană** mondială.*;

(d) *posesivă*: *Hotelul îl credeam **al lui Popescu**.*;

(e) *partitivă*: *Te ştiam **de-ai noştri**.*;

(f) *circumstanțială,* exprimând o localizare în spațiu (*Televizorul îl dorim **în dormitor**, nu **în sufragerie**.*), în timp (*Tortul îl vrem **mâine**, ca să fie proaspăt.*), o cauză (*Pisoiul a murit **sfâşiat** de un câine.*), o concesie (*A trăit **bolnavă** de diabet încă douăzeci de ani.*), un rezultat (*A rupt hârtia **bucățele**.*).

Raportarea predicativului suplimentar la un nominal se manifestă prin anumite restricții selecționale (lexicale): **Copilul** *se arăta **încăpățânat**.*, **Pâinea** *s-a dovedit **mucegăită**.* (***Copilul** *se arăta **mucegăit**.*, ***Pâinea** *s-a dovedit **încăpățânată**.*).

1.2.2. Şi în raport cu *verbul regent* există câteva restricții semantice: acesta poate impune restricția ca adjectivul din poziția predicativului suplimentar să nu exprime o caracteristică permanentă a nominalului, ci una valabilă într-un anumit interval, delimitat de verbul regent (este cazul verbelor de mişcare): enunțul **Maria vine **inteligentă**.* este imposibil (vs *O consider pe Maria **inteligentă**., Maria vine **veselă**.*), iar enunțul *Fata vine **blondă**.* presupune existența unui interval anterior când persoana denumită de subiect nu avea această calitate (cf. *A intrat la coafor **brunetă** şi a ieşit de acolo **blondă**.*).

O clasificare curentă a predicativelor suplimentare cuprinde două tipuri semantice, în funcție de raportarea la verbul regent:

(a) *rezultativ*, care arată rezultatul acțiunii desemnate de verbul regent, în construcții cu verbe care prin semantica lor internă implică o finalitate, un rezultat:

*A tăiat merele **bucățele**.*;

*Şi mă lasă **pustiit**, / **Veştejit şi amorțit** / Şi cu doru-mi **singurel**, / De mă-ngân numai cu el.* (M. Eminescu, *Ce te legeni*);

*Toate ramele au fost pictate **negre**.*

(b) *descriptiv*, care descrie unul sau mai mulți participanți în intervalul de timp delimitat de verbul regent. Acestea pot avea nuanțe circumstanțiale, de exemplu cauzale:

*Mă trântesc jos, **istovit**.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

*Toți ciulinii pe cărare / Fug, **cuprinşi de panică**.* (G. Topârceanu, *Rapsodii de toamnă*);

*A plecat, **enervată** la culme de prezența lui.*

1.2.3. Suprimarea mărcilor predicativității din propoziția redusă face ca aceasta să nu mai aibă, în unele situații, valori temporale (şi modale) proprii, astfel încât *valoarea temporală* a propoziției reduse este reinterpretată în funcție de valoarea temporală a regentei (a verbului regent). Enunțul *O cred destul de inteligentă (ca) să nu le spună adevărul.* este interpretat ca derivând din enunțul *Cred că ea este destul de inteligentă (ca) să nu le spună adevărul.* şi nu din enunțul *Cred că ea a fost destul de inteligentă (ca) să nu le spună adevărul.* Pentru o lectură corespunzătoare acestui din urmă enunț, ar trebui să existe anumite elemente gramaticale care să marcheze anterioritatea fragmentului redus: adverbe (*atunci*), un timp verbal trecut al verbului propoziției încorporate în cea redusă (*O cred destul de inteligentă să nu le fi spus adevărul.*) etc.

În enunțurile în care predicativul suplimentar este exprimat printr-un gerunziu, evenimentul desemnat de acesta poate fi concomitent sau posterior evenimentului desemnat de verbul regent. Natura relației dintre verbul regent şi gerunziu se stabileşte şi în funcție de topică. În enunțul *Am țipat trezindu-mă.*, gerunziul este interpretabil în două feluri: rezultativ („Am țipat aşa de tare că m-am trezit".) sau concomitent ori posterior verbului regent („Am țipat când / după ce m-am trezit".). Aceleaşi enunțuri pot fi construite şi cu gerunziu izolat, având ambele citiri (*Am țipat, trezindu-mă*). Dacă gerunziul este antepus verbului regent: *Trezindu-mă, am țipat.*, *Trezindu-mă am țipat.*, interpretarea rezultativă este posibilă numai pentru gerunziul integrat (vezi **I, Gerunziul, 5.3.2**). Predicativul suplimentar gerunzial poate păstra diverse determinări temporale din structura de bază, care pot face ca interpretarea sa temporală să nu mai depindă de verbul regent: *Mi-l închipui pe bunicul meu **plecând** pe front* **în tinerețe** ***şi întorcându-se*** **după doi ani**. / *Mi-l închipui pe Ion **plecând*** **mâine** *în armată.*

> Predicativul suplimentar a primit diverse alte denumiri în literatura de specialitate, în funcție de diverse aspecte definitorii ale acestei poziții (denumirile subliniază apropierea ei de alte funcții sintactice de care trebuie delimitată): ***complement al calității*** (pentru construcțiile în care predicativul suplimentar exprimă o calitate: *L-au trimis (ca) prefect la Iaşi.*), ***atribut predicativ*** (avându-se în vedere dependența poziției față de un nominal, la fel ca atributul, şi faptul că are o citire predicativă), ***nume predicativ circumstanțial*** (afirmându-se că predicativul suplimentar nu denumeşte o

stare / o calitate permanentă, ca numele predicativ, ci doar în contextul limitat al acţiunii verbului regent), ***atributiv transformat*** (având-se în vedere două dintre caracteristicile sale: faptul că enunţurile cu predicativ suplimentar sunt obţinute prin transformarea altei structuri, de bază, şi că se raportează obligatoriu la un nominal) ş.a. Uneori, predicativul suplimentar a fost tratat ca un ***complement de mod***, fiind ignorată calitatea de dublu subordonat a poziţiei, manifestată prin acord, precum şi semnificaţia de predicaţie suplimentară. Denumirea „predicativ suplimentar", asemănătoare cu cea tradiţională, de „element predicativ suplimentar", are avantajul de a sublinia natura semantică predicativă a poziţiei şi de a arăta apropierea ei de numele predicativ, termenul „suplimentar" făcând referire la caracterul său facultativ şi derivat.

1.3. Interpretare pragmatică

Predicativul suplimentar reprezintă o predicaţie semantico-sintactică, însă aceasta nu poate funcţiona singură ca predicat al enunţării. Ea se asociază în enunţ cu o altă predicaţie care are şi autonomie enunţiativă – predicaţia principală. În raport cu aceasta, predicativul este o predicaţie suplimentară.

În multe situaţii, componentul care se află în poziţia predicativului suplimentar constituie rema enunţului. Sub acest aspect, interpretarea poziţiei de predicativ suplimentar depinde de topică, de elemente suprasegmentale (intonaţie, pauză) etc. În exemplul *Costumul de socru îl are nou.*, informaţia pe care locutorul doreşte să o comunice este calitatea pe care o exprimă predicativul suplimentar, nu relaţia de posesie. La fel, în enunţul *Carnea o mănâncă fiartă.*, informaţia nouă este cea adusă de predicativul suplimentar. Schimbarea intonaţiei poate indica diferenţe de organizare informaţională, locutorul insistând asupra complementului direct. De asemenea, prin extinderea enunţului, locutorul poate reliefa informaţia reprezentată de predicativul suplimentar (*Costumul îl are nou, nu purtat.*, *Costumul îl are nou, special cumpărat pentru ceremonia de astăzi.*) sau de alte componente ale enunţului – complement direct (*Costumul îl are nou, nu încălţămintea.*), circumstanţial locativ (*Ei au fost formaţi doctori la Iaşi.*) etc.

2. REALIZĂRI ALE POZIŢIEI DE PREDICATIV SUPLIMENTAR

Toate clasele lexico-gramaticale pot ocupa această poziţie sintactică, mai puţin conjuncţia şi prepoziţia (care nu pot avea funcţii sintactice).

2.1. Substantivul poate apărea în poziţia predicativului suplimentar cu sau fără prepoziţie, cu sau fără determinanţi. Substantivul fără prepoziţie şi fără determinanţi apare, în general, nearticulat, ca urmare a calităţii predicative a poziţiei predicativ suplimentar (pentru valori semantice, legate de calitatea predicativă, vezi *supra*, **1.2.1**):

A plecat ***copil*** *şi s-a întors* ***bărbat****.*;

Ne-am despărţit ***prieteni****.*;

Şefule, te ştiam ***om*** *de gust.* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*);

Îmi place să te văd ***făptură*** *clară / răsfrântă-n iezerul de munte.* (L. Blaga, *Prezenţă*).

Poziția de predicativ suplimentar se poate realiza şi ca substantiv propriu:

Îl credeam ***Ion Popescu****, dar îl confundam.*;

Se închipuie ***Napoleon****.*;

Se crede ***un*** *nou* ***Picasso****.*

Substantivele au articol hotărât când sunt urmate de determinativi care cer articularea regentului (ex. *Îl ştiam directorul unei fabrici.*, vs **Îl ştiam directorul.*) sau când sunt substantive comune care au statut de nume propriu (*O credeam* ***şefa****.*).

Dacă predicativul suplimentar are o interpretare categorizantă, integratoare, substantivul poate fi nearticulat sau însoțit de articol nehotărât:

Îl consider ***un măgar****.*;

Îl credeam ***un terchea-berchea****.*;

Se simțea ***o jucărie*** *în mâinile lui şi totuşi nu-i trecea prin gând să-l învinuiască.* (L. Rebreanu, *Ion*).

Nominalul îşi păstrează ***cazul*** din structura de bază, deci nominalul neprepozițional are cazul nominativ: *A plecat* ***muncitor*** *necalificat în străinătate.*, *Mi te imaginam* ***prezentatoare*** *de televiziune.*

> Se consideră că sunt în cazul nominativ şi structurile cu posesiv, întrucât centrul grupului posesiv îl constituie pronumele semiindependent *al*, nu genitivul: *Îl ştiam* ***al dracului****.*, *Casa de la nr. 12 o credeam* ***a Popeştilor****.*

La fel ca la numele predicativ, în poziția de predicativ suplimentar se neutralizează opoziția adjectiv – substantiv, astfel că formele omonime pot primi ambele interpretări: *O considerau* ***muncitoare****.* (vezi şi **Numele predicativ, 2.2.2**).

2.2. Pronumele, la fel ca substantivul, se poate construi fie fără prepoziție, fie cu diverse prepoziții sau locuțiuni prepoziționale (vezi *infra*, **2.8**). Ocupă poziția de predicativ suplimentar pronumele personal – rar – (a), demonstrativ de identitate (b), nedefinit (c), negativ (d), relativ (e), interogativ (f) şi de politețe (g). De asemenea, poziția se poate realiza prin pronumele semiindependent *al* însoțit de determinări posesive (h):

(a) *Ion s-a prezentat* ***drept mine*** *la examen.*;

(b) *Valul mai bate,* ***acelaşi****. / Raza e trează în turn.* (L. Blaga, *Noapte la mare*), *Am regăsit-o* ***aceeaşi****.*;

(c) *Ne-am regăsit* ***alții****.*;

Studenții din anul I au luat ***toți*** *examenul.*;

Se închipuia ***orice*** *în afară de entomolog.*;

Trecut-au ani de-atuncea ***mulți*** */ Şi azi prin flori străbate luna...* (I. Minulescu, *Sub meri*);

(d) *Fetele n-au venit* ***niciuna*** *să ma vadă.*;

(e) *Nu eşti* ***ce*** *te consideră ei.*, *Nu eşti* ***cine*** *te crezi.*, *Nu eşti geniul* ***care*** *te crezi.*;

(f) ***Cine*** *se crede?*;

(g) *Atât de mult vă admiră încât s-a visat* ***dumneavoastră****.*;

(h) *Castelul îl socotea în întregime* ***al său****.*

Este imposibilă apariția în poziția predicativului suplimentar a unui clitic pronominal.

2.3. Adjectivul poate apărea în poziția predicativului suplimentar atât singur, cât şi cu determinări:

Femeia se arăta ***simpatică şi plină*** **de bun-simţ** *şi sănătatea lui avea nevoie de bani.* (H. Papadat-Bengescu, *Concert*);

Țuțuienii [...] *mănâncă slănina* ***râncedă.*** (I. Creangă, *Amintiri*);

O viziune macroscopică a istoriei te face ***contemporan*** *tuturor* **momentelor** *esențiale ale devenirii umane.* (E. Cioran, *Schimbarea la față a României*).

Adjectivul aflat în poziție de predicativ suplimentar nu se acordă în caz cu nominalul regent. El are formă de nominativ sau de acuzativ, dacă este însoțit de prepoziție (*lectura unei lucrări considerate* ***importantă****, luarea unei măsuri recunoscute* ***drept primordială***), formele cu acord în caz fiind hipercorecte (vezi *supra*, **1.1.2.2**).

Adjectivul poate fi însoțit de prepoziția comparativă *ca*, având o semnificație ireală, ipotetică: *Hainele le are* ***ca noi.****, Mergea* ***ca beată****, împleticindu-se., Vorbea* ***ca bolnavă****, abia înțelegându-se ce spune.*

În limba populară, adjectivul poate fi însoțit de prepoziția *de* („drept"): *Îl știu* ***de viclean.*** În limba literară, prepoziția *de* apare doar în locuțiuni: *A dansat* ***de una singură.****, Hainele le-a luat* ***de gata.***

2.4. Numeralul – aproape toate tipurile de numerale se pot afla în poziția de predicativ suplimentar, cu excepția numeralului adverbial şi a celui fracționar:

Ea a ieşit ***a doua*** *pe județ.*;

Ei au plecat ***doi*** *şi s-au întors* ***trei.***;

Cărțile le-am pus ***amândouă*** *pe acelaşi raft.*;

Cărțile le-am pus ***câte două*** *pe raft.*;

Porțiile le-a comandat ***duble.***;

Uitându-te în suflet, biserică-nchisă, / Te vezi ***însutit*** */ Cu toți câți în tine s-au fost zugrăvit / Şi nu s-au cojit.* (T. Arghezi, *Inscripție în dosul unui portret*).

2.5. Formele verbale nepersonale care ocupă poziția de predicativ suplimentar au diverse istorii derivative (este eliminat verbul *a fi*, în structurile cu supin şi participiu, sau sunt înlăturate morfemele predicației, în structurile cu infinitiv şi gerunziu):

2.5.1. ***Supinul:***

Pe Maria o credeau ***de măritat.***;

O astfel de soluție o considerau ***de neacceptat.***

Este posibilă avansarea unui subordonat al supinului, ceea ce are ca efect opacizarea organizării ansamblului: *Te ştiam* ***greu*** **de găsit** *acasă., Substanțele le consideram* ***uşor*** **de procurat**. Uneori, se stabileşte o relație de acord cu nominalul la care se raportează semantic supinul: *Problema o consideram* ***prea grea*** *de rezolvat.*

2.5.2. ***Gerunziul***:

Îl vedeam în fiecare dimineață ***trecând*** *strada prin dreptul ferestrei mele.*

Gerunziul poate fi precedat de *ca*, prepoziția calității (vezi **I, Gerunziul, 5.3.3**). După anumite verbe, de prezentare sau de apreciere, în general, prepoziția este obligatorie:

Îl priveau ***ca aparţinând*** *curentului renascentist.* (**Îl priveau aparţinând curentului renascentist.*);

Ortogeneza ne revelează viaţa ***ca născându-se şi afirmându-se*** *sub determinantul condiţiilor interne şi al unor direcţii lăuntrice.* (E. Cioran, *Schimbarea*).

2.5.3. *Infinitivul*:

Îl socoteau ***a fi unul*** *dintre cei mai buni din generaţia lui.*;

S-au pregătit pentru viitorul comunist al patriei. Şi când acesta s-a arătat ***a fi compromis****, ei au fost chemaţi să-l înfăptuiască şi pe cel democratic.* (EZ, 2004).

În limba actuală, cu excepţia infinitivului verbului *a fi* (existenţial, operator copulativ sau pasiv), infinitivul se întâlneşte rar în poziţia de predicativ suplimentar. În general, se preferă gerunziul, infinitivul putând avea conotaţia „învechit”:

Acum întâiaşi dată vedem ideea de unitate ***a se arăta****.* (N. Bălcescu, *Istoria*).

Selecţia infinitivului depinde şi de verbul regent. După verbul *a face* cu sens cauzativ, infinitivul este ceva mai frecvent (însă este preferat conjunctivul): *L-a făcut* ***a plânge****.* (vezi şi **Construcţii cauzativ-factitive, 2.1.6.3**).

2.5.4. *Participiul* din poziţia de predicativ suplimentar capătă caracteristici de adjectiv, prin acord:

Brazii nici acele nu şi le clinteau, sorbind ***încremeniţi*** *bucuria primăverii.* (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraţilor*);

Dar eu pe tine te credeam ***făcut praf****, acolo la căruţe...* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

Se credea ***ofensat*** *direct de această propunere, se credea* ***păgubit****.* (H. Papadat Bengescu, *Concert*).

Participiul poate fi precedat de prepoziţia *ca*, având un sens comparativ:

Cupola strălucea ***ca poleită*** *cu aur.*;

Le privise pe ucenicele de la etaj câteva minute, ***ca fascinată****, pentru ca apoi să intre în gangul întunecat.* (M. Cărtărescu, *Orbitor. Aripa stângă*).

Propoziţia subordonată corespunzătoare acestui predicativ suplimentar comparativ este introdusă de una dintre locuţiunile conjuncţionale *ca şi când, ca şi cum* şi are, frecvent, predicatul la modul condiţional: *Cupola strălucea* ***ca şi când / ca şi cum ar fi fost poleită cu aur****.*

2.6. Adverbul poate ocupa poziţia de predicativ suplimentar, dar structurile de acest fel se limitează la câteva adverbe: *cum* (relativ şi interogativ), *oricum, precum, unde* (relative), *aşa, astfel, altfel* (modale), *împreună, alături* (modal-asociative), adverbe cu sens locativ care se raportează la un nominal care nu are funcţia de subiect, adverbul *bine* ş.a.:

Cum *ţi-l închipuiai?*;

Oricum *te-ar vedea ceilalţi, ceea ce contează este* ***cum*** *te vezi tu.*;

Sfârşitul le va descoperi însă prea puţin şi astfel se vor stinge inconştienţi ***precum*** *au şi trăit.* (E. Cioran, *Pe culmile disperării*);

Unde *te crezi?*;

Aşa *mă consideră ei?*;

I-ai văzut ***împreună****?*;

Când hoinărind, ***alăturea****, / Noi* ***mână-n mână*** *ne găsim / cu ochii la aceeaşi stea / mai e nevoie de destin?* (L. Blaga, *Strofe de-a lungul anilor*);

Margaretele le-aş prefera ***dincolo****, lângă narcise.*;
Pe Maria o ştiam ***bine****, sănătoasă,* ***alături*** *de ai ei.*

Unele construcţii cu adverbe (de tipul *altfel*, *bine*) pot fi ambigue, interpretarea alternativă fiind aceea de circumstanţiale de mod: *Te găsesc* ***altfel****., Îl ştiu* ***bine****.* Dezambiguizarea se poate face prin extinderea enunţului: *Te găsesc* **altfel**, ***schimbată, mai veselă parcă.****, Îl ştiu* **bine**, ***într-o formă excelentă.*** (pentru enunţul cu predicativ suplimentar), *Te găsesc* **altfel**, ***prin mica publicitate sau în cartea de telefon.****, Îl ştiu* **bine**, ***doar ne cunoaştem de douăzeci de ani.*** (pentru enunţul cu circumstanţial de mod).

În enunţurile eliptice, colocviale, prepoziţia neînsoţită de substantiv devine, contextual, adverb: *– Nu mai ţin minte unde am pus mingea, pe masă sau sub masă? / – Am văzut-o* ***pe****.; – Bei cafeaua cu lapte sau* ***fără****? / – O beau* ***cu****.*

2.7. Interjecţia poate ocupa poziţia predicativ suplimentar datorită capacităţii unora dintre elementele clasei de a se substitui adjectivelor:

O consider cam ***tra-la-la****.* (apariţia adverbului de aproximare subliniază apropierea de clasa adjectivului);
M-a lăsat ***paf****.*;
În fiecare zi îl auzeam pe Ion ***trosc şi pleosc****.*

2.8. Grupurile prepoziţionale sunt construite cu prepoziţiile calităţii (a) sau cu alte prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale (b):

(a) Prepoziţiile calităţii sunt *ca, drept, de* şi locuţiunea *în calitate de*. Substantivul este fie nearticulat, fie însoţit de articolul nehotărât:

Vrea să lucreze pe seama lui ***ca profesor*** *de echitaţie.* (H. Papadat-Bengescu, *Concert*);
Ia decizii singur, ***ca un dictator*** *ce este.*

Uneori, în locul prepoziţiei *ca* se foloseşte greşit gruparea *ca şi* (chiar şi în situaţiile în care nu se doreşte evitarea cacofoniei): *Vorbeşte* ***ca şi prim-ministru****.*

A dat un interviu ***în calitate de*** *proaspăt prim-ministru.*;
A jucat şi Ion în piesa de la Bulandra, ***drept Trahanache****.*;
Sper să nu-l pierdem ***de client****.*

Dintre prepoziţiile calităţii, numai *drept* se foloseşte cu pronume: ***Drept cine*** *te-ai prezentat?* Numeralul apare rar cu prepoziţie, având o valoare pronominală: *Îl bănuia* ***cu amândouă****.*

(b) *Te credeam* ***în delegaţie****.*;
Te ştiam ***din Bacău****.*;
O vedeam ***în afara*** *oricărei* ***primejdii****.*;
Îl bănuiam ***de-al lor****.*;
Te ştiam ***printre ei****.*;
Vă credeam ***cu ele*** *la mare.*;
Pământul, ţarina, bucatele, / Puse-n spinarea mea ***cu toatele****.* (T. Arghezi, *Cuprinsul*).

Substantivul predicativ suplimentar însoţit de prepoziţii este fie în cazul acuzativ (a), fie în genitiv, după anumite prepoziţii (b):

(a) *Îl ştiam* ***între primii zece****., Îl credeam* ***de-al nostru****.*

Însoţite de prepoziţia *drept*, pronumele au formă de acuzativ: *S-a prezentat* ***drept tine****.* Se poate considera, prin analogie, că şi prepoziţia *ca*, sinonimă cu *drept*, este însoţită tot de nominal în acuzativ, deşi ea nu apare niciodată cu pronume personal şi, deci, nu se poate „dovedi” că avem a face cu un acuzativ (*A plecat* ***ca muncitor*** *necalificat în străinătate.*).

Uneori, predicativele suplimentare comparative, construite cu prepoziţia *ca* şi raportate la un complement direct, primesc şi prepoziţia *pe*, ca urmare a faptului că verbul regent este tranzitiv (vezi **Construcţii comparative, 1.4, 3.2**):

Să priveşti totul – prezentul şi chiar viitorul – ***ca pe un trecut****, în care nimic nu se poate schimba.* (A. Blandiana, *Autoportret*);

N-am considerat că ne desparte adopţiunea asta. Am considerat-o întotdeauna ***ca pe mama****.* (IVLRA);

Unii l-au perceput ca ***pe*** *„un mare* ***moment*** *de cinema”.* (Rlit, 2004);

(b) *O ştiam* ***împotriva*** *acestui* ***regulament****., Tabloul îl preferam* ***deasupra televizorului****.*

2.9. Propoziţiile predicative suplimentare sunt relative sau conjuncţionale. Spre deosebire de realizările nonpropoziţionale, propoziţia predicativă suplimentară îşi păstrează morfemele predicativităţii din structura de bază. Structurile cu realizări propoziţionale ale poziţiei de predicativ suplimentar prezintă mai puţine modificări în raport cu structura bipropoziţioinală primară decât cele cu predicativ suplimentar nonpropoziţional, acestea din urmă obţinându-se prin reducerea propoziţiei predicative suplimentare (în urma operaţiilor de înlăturare a mărcilor predicativităţii şi a elementelor introductive). Caracteristica propoziţiilor predicative suplimentare este avansarea subiectului lor într-o poziţie sintactică a verbului regent (de care depinde propoziţia). Predicativa suplimentară se raportează concomitent la nominalul avansat şi la verbul regent.

Predicativele suplimentare conjuncţionale sunt introduse prin conjuncţii selectate de verbul regent:

Astăzi sunt aşteptate ***să*** *apară pe Internet vocile care au rostit dialogul de mai sus.* („Cotidianul”, 2005);

Te ştiu ***că*** *minţi.*

Predicativele suplimentare pot fi introduse şi prin pronume, adjective şi adverbe relative: *Te-am cunoscut* ***cine*** *erai., Te ştiu* ***ce*** *mincinos eşti., O ştiu* ***ce*** *fată serioasă e!, Ion a fost auzit* ***cum*** *ţipa la vecina sa.*

Relativul propoziţiei predicative suplimentare încorporate într-o poziţie puternic marcată a regentei (prepoziţional), aflat în poziţia unui predicativ suplimentar în propoziţia pe care o introduce, este însoţit de o prepoziţie care marchează poziţia subordonatei relative faţă de regentă (nu rolul relativului în organizarea sintactică a subordonatei): *Lor nu le pasă* **de** ***cum*** *te consideri tu., Nu te mai gândi* **la** ***ce*** *te doresc părinţii tăi, gândeşte-te* **la** ***cum*** *te vezi tu.*

3. VARIAŢIA DE TOPICĂ A PREDICATIVULUI SUPLIMENTAR

De obicei, topica predicativului suplimentar este după verbul regent, fie imediat după acesta (*Am plecat* ***prima****.*), fie după diverşi subordonaţi ai acestuia

(*Am plecat de la spectacol* ***prima***.). Această topică se poate schimba în enunțurile emfatice (a), din motive sintactice (b) sau în textele poetice (c):

(a) *În loc să mi-o ia cu forța, cum* ***furioși*** *se pare că vroiau ceilalți,* [...] *îmi mai dăduse una.* (M. Preda, *Viața ca o pradă*);

Curajoasă *m-am arătat eu, dar n-am reușit să trec prăpastia.*;

Eu ***așa*** *am vrut-o.*;

Popă *te fac, fiule!*;

(b) ***Cum*** *am lăsat-o,* ***așa*** *am găsit-o.*;

Cine *te crezi?*;

Ce deșteaptă *te crezi!*;

(c) *Ca-n ape fără prunduri, fabuloase, reci, /* ***arzând*** *se văd minuni – prin lutul purpuriu.* (L. Blaga, *A fost cândva pământul străveziu*);

Reci și palide*-n senin / Se ivesc deasupra stele.* (G. Topârceanu, *Acceleratul*).

Schimbarea topicii postverbale a predicativului suplimentar poate antrena diferențe de interpretare a structurii: dacă substantivul regent și adjectivul predicativ suplimentar se găsesc în imediată apropiere, adjectivul poate fi interpretat ca un constituent intern al grupului nominal, subordonat numai substantivului, nu și verbului. Enunțul *Fata venea veselă.* poate fi „rearanjat" ca: *Veselă venea fata., Venea veselă fata.* – structuri neambigue, cu predicativ suplimentar, sau ca: *Fata, veselă, venea., Veselă, fata venea.* – structuri cu adjectiv izolat, separat de restul enunțului prin pauză (marcată grafic prin virgulă), care poate fi interpretat doar ca un atribut explicativ sau circumstanțial. Dacă adjectivul urmează imediat substantivului (*Fata veselă venea., Venea fata veselă.*) adjectivul este interpretat, în mod preferențial, ca atribut adjectival, însă prin separarea prozodică a celor două cuvinte (o pauză marcată grafic prin virgulă), adjectivul este interpretat ca un predicativ suplimentar (*Fata, veselă venea., Venea fata, veselă.*). Dacă adjectivul este antepus substantivului, trebuie să fie nearticulat pentru a fi interpretat ca predicativ suplimentar: *Veselă fata venea.* (vs *Vesela fată venea.* – cu atribut), *Se sting departe-n asfințit /* ***Roșietici*** *razele de soare.* (I. Minulescu, *Zâna lacului*), ***Zgomotoși*** *copiii vin.*

Dacă adjectivul neizolat este postpus unui pronume personal, interpretarea ca predicativ suplimentar este singura posibilă, întrucât adjectivul nu poate fi atributul pronumelui: *El* ***visător*** *iubea o fată, / Dar nu știa pe care-anume.* (I. Minulescu, *Poveste*).

Se poate face distincție între predicativul suplimentar ***integrat*** și predicativul suplimentar ***neintegrat***, izolat, cu pauză în vorbire, marcată grafic prin virgulă: *Am zărit-o deunăzi* ***stând*** *la taclale cu vecinele.* vs *Am zărit-o deunăzi,* ***stând*** *la taclale cu vecinele., Fata venea,* ***veselă****.* vs *Fata venea* ***veselă****.* (vezi și **I, Gerunziul, 5.3.2**). Între cele două tipuri există diferențe pragmatice. Diferența dintre ele este pusă în evidență prin comportamentul diferit față de negație: construcțiile cu predicativ suplimentar integrat sunt negate prin plasarea negației înaintea verbului regent: *Fata nu venea veselă.*, însă pentru construcțiile cu predicativ suplimentar neintegrat acest tip de negare nu este acceptat: **Fata nu venea, veselă.* (vs *Fata venea, nu veselă, ci îngândurată.*).

4. FENOMENE SINTACTICE CARE AFECTEAZĂ POZIȚIA PREDICATIV SUPLIMENTAR

4.1. Poziția predicativului suplimentar admite repetarea prin ***coordonare*** în cadrul aceleiaşi construcții. Predicativele suplimentare coordonate pot fi juxtapuse sau legate prin conjuncții. Se pot coordona predicative suplimentare de diverse tipuri semantice şi sintactice (neprepoziționale, prepoziționale), între anumite limite:

Bologa [...] *se miră văzându-l* ***foarte senin şi zâmbitor, cu o mulțumire în ochi aproape provocatoare***. (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*);

Mă învârteam ***năuc, în cămaşă şi izmene***, *şi mă aplecam peste ferestră.* (P. Istrati, *Chira Chiralina*);

Bătrânul domn mă întâmpină ***în picioare, dar întors*** *în profil cu fața spre rafturi.* (M. Preda, *Viața ca o pradă*);

Predestinarea este resimțită ***când ca glorie, când ca eşec***. (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

4.2. Între două predicative suplimentare se pot stabili şi relații de ***subordonare*** – un predicativ suplimentar poate fi, la rândul său, regentul verbal sau nominal al altui predicativ suplimentar. În enunțul *Mi-o imaginam* ***aşteptându-mă*** **nerăbdătoare** *toată ziua.* (primul predicativ suplimentar, *aşteptând*, se raportează la regentul nominal *o* şi la regentul verbal *imaginam*; al doilea predicativ suplimentar, *nerăbdătoare*, se raportează la regentul nominal *o* şi la regentul verbal *aşteptând*).

4.3. Poziția predicativului suplimentar poate fi extinsă prin ***apoziționare***: *Îl credea* ***înzestrat*** *cu un har divin, adică* ***foarte talentat***.

4.4. Două predicative suplimentare pot apărea ***juxtapuse*** fără ca între ele să existe o relație de coordonare, subordonare sau apoziționare. Cele două predicative suplimentare pot avea aceiaşi regenți: *Te ştiam* ***cu ele la mare***. (provenind dintr-o structură de bază cu două determinări necoordonate, un sociativ şi un locativ: *Ştiam că eşti cu ele la mare.*) sau regent verbal comun şi regenți nominali diferiți: *Îl simțeam* ***îngrozită în spatele meu***. (predicativul suplimentar *îngrozită* se raportează la subiect, iar predicativul suplimentar *în spatele meu* se raportează la complementul direct *îl*).

4.5. Predicația suplimentară se poate păstra în enunțurile cu ***nominalizări*** (ocupând poziția sintactică de atribut): *Predarea lucrării* ***neterminată*** *poate crea dificultăți.*, dar **simțirea lui* ***îngrozită*** *în spatele meu, *venirea ei* ***supărată***. Se păstrează mai ales predicativele suplimentare dependente de un nominal complement direct, care devine atribut la genitiv în grupurile nominale obținute prin nominalizări.

4.6. În general, pentru predicativul suplimentar sunt trei posibilități de ***negare***:

(a) ***negarea propoziției*** (a predicatului) arată că informația pe care o poartă predicativul suplimentar este cea mai importantă: *Hainele nu le are noi.* reprezintă varianta negativă a propoziției *Hainele le are noi.* şi înseamnă „Are haine, dar nu sunt noi". (negația vizează predicativul suplimentar, nu relația de posesie, deşi este negat predicatul). *Maria nu venea râzând.* este varianta negativă a enunțului *Maria venea râzând.* şi are (preferențial) sensul „Maria venea şi / dar nu râdea"., putând să însemne şi „Maria nu venea (nicicum)".

Enunțul *Nu a văzut-o furând bijuteriile.* poate fi varianta negativă a enunțului *A văzut-o furând bijuteriile.*, negația vizând predicativul suplimentar, nu

evenimentul desemnat de verbul regent. deşi acesta poartă marca negaţiei, sau poate avea sensul „Nu a văzut-o furând, dar e posibil ca acest lucru să se fi întâmplat.", negaţia vizând verbul principal.

(b) ***semiadverbul de negaţie precedă predicativul suplimentar***, în enunţuri contrastive: *A venit nu râzând, ci plângând.*, *Hainele le are nu noi, ci vechi.*, *O considerau nu drăguţă, ci de-a dreptul frumoasă.*

(c) negarea predicativului suplimentar se poate face şi ***lexical*** (prin prefixe negative): *Patul l-am găsit nefăcut.* (sinonim cu *Patul nu l-am găsit făcut.*).

5. AMBIGUITĂŢI ŞI INTERPRETĂRI LITIGIOASE

Ambiguităţile şi dificultăţile de interpretare cuprind diverse tipuri de situaţii: pentru unele construcţii sunt posibile două sau trei interpretări, în alte situaţii, o singură interpretare este corectă, însă elementul respectiv poate fi confundat (în general, din motive formale) cu o altă poziţie sintactică, iar în unele situaţii avem a face cu o dificultate de delimitare a clasei verbelor copulative şi a celor atributive (vezi **I, Verbul. Clase sintactice şi semantico-sintactice de verbe, 4.3**); unele dintre aceste verbe pot fi considerate ca fiind construite cu un predicativ suplimentar.

5.1. Când predicativul suplimentar subordonat subiectului se realizează prin pronume şi numerale, iar subiectul este nelexicalizat, sunt posibile două interpretări: pronumele sau numeralul respectiv poate fi interpretat fie ca predicativ suplimentar, fie ca *subiect*: ***Prima*** *a plecat.*, *A plecat* ***prima***., *Au reuşit* ***toţi***. Intonaţia diferă în cele două situaţii (în enunţurile cu predicativ suplimentar, acesta este reliefat). Dezambiguizarea se face prin lexicalizarea subiectului (***Prima*** *a plecat* **Andreea**., **Andreea** *a plecat* ***prima***., **Candidaţii** *au reuşit* ***toţi***.) sau prin introducerea unor determinări suplimentare (*A plecat* ***prima*** **din stânga**.).

5.2. În construcţiile în care apare un gerunziu care se referă la subiect, acesta este interpretat drept *circumstanţial de mod* dacă exprimă o modalitate de realizare a acţiunii verbului regent (*Vine* ***galopând***., *Merge* ***şchiopătând***.), iar dacă exprimă o calificare a subiectului, atunci este predicativ suplimentar (*Vine* ***zâmbind***., *Merge* ***gândindu-se*** *la proiectul său.*). Dacă gerunziul se referă la alt nominal decât subiectul, structurile sunt neambigue, cu predicativ suplimentar (*Îl credea* ***spionând*** *pentru americani.*, *Şi-o amintea* ***luptându-se*** *pentru a ajunge în finală.*) (vezi şi **Construcţii cu predicativ suplimentar, 3.1**).

Grupurile prepoziţionale cu prepoziţia *cu* ar putea fi interpretate şi drept circumstanţiale de mod. La fel ca în cazul verbelor la gerunziu, grupurile formate cu prepoziţia *cu* sunt circumstanţiale de mod dacă exprimă o modalitate de realizare a acţiunii verbului regent: *Ştefan se plimba* ***cu pasul repede***, *cu mâinile adânc înfundate în buzunarele mantăii.* (M. Eliade, *Noaptea de sânziene*) – al doilea grup prepoziţional fiind un predicativ suplimentar.

În enunţurile cu predicativ suplimentar realizat prin adverb este posibilă de multe ori şi interpretarea acestuia ca un circumstanţial de mod. În enunţuri ca *Le-am găsit* ***aşa*** [**cum le vezi / destul de greu**]., *Pe Maria o pictase* ***altfel*** [**mai înaltă / în acuarelă**]., adverbul are două citiri: predicativ suplimentar, calificând

nominalul cu funcție de complement direct, sau circumstanțial de mod (vezi *supra*, **2.6**). Enunțul se poate dezambiguiza prin extinderea sa.

Adjectivele cu funcția de predicativ suplimentar care se raportează la un nominal subiect de genul masculin, numărul singular şi care la acest gen şi număr sunt omonime cu adverbele admit şi interpretarea drept circumstanțial de mod realizat prin adverb: *Elevul ascultă* ***atent***. Unele enunțuri cu adjective omonime cu adverbele se pot dezambiguiza prin recurgerea la forma feminină a adjectivului: dacă nu se face acordul în gen cu regentul nominal, elementul respectiv trebuie interpretat ca un adverb (circumstanțial): *Mărarul ți-l dau ieftin.*, *Maşina ți-o dau ieftin.* (colocvial: *Maşina ți-o dau ieftină.*).

5.3. Uneori, în cazul grupurilor prepoziționale construite cu prepoziția *cu*, interpretarea poate oscila între predicativ suplimentar şi *circumstanțial instrumental*. Dacă grupul prepozițional denumeşte în mod clar un instrument, un mijloc prin care se poate realiza acțiunea exprimată de verbul regent, structura este neambiguă, cu circumstanțial (*Scobea* ***cu unghiile negre*** *în pământul cleios.*). În structurile în care grupul prepozițional nu poate fi interpretat ca un instrument pentru acțiunea exprimată de verbul regent, fiind o caracterizare a nominalului subiect, avem a face cu un predicativ suplimentar:

Vagoanele nu circulau decât ***cu perdelele trase***, *sau, dacă nu erau perdele,* ***cu geamurile mânjite cu vopsea albă***. (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

Ne aştepta lumea ***cu brațele deschise***. (M. Preda, *Viața ca o pradă*);

Cele care se vor întoarce ***cu speranțele pierdute***. (*ibid.*);

Căpitanul Corabu [...] *a înlemnit* ***cu mâna ridicată*** *când a văzut pumnul meu crispat.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

De obicei, în construcțiile cu predicativ suplimentar realizat prin grup prepozițional cu prepoziția *cu*, nominalul însoțit de prepoziție denumeşte un lucru care se află într-o relație de tip parte – întreg / posesie inalienabilă cu ceea ce denumeşte nominalul regent (ceea ce nu înseamnă că astfel de grupuri au întotdeauna funcția de predicativ suplimentar). Există şi exemple în care ambele interpretări sunt posibile:

Luna clipea uşor, ***cu gene lungi şi încurcate***, *iar feea* [...] *începu un cântec despre Bucureştiul înnoptat.* (M. Cărtărescu, *Orbitor. Aripa stângă*);

Casele îl priveau ***cu ochi galbeni, mirați***. (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*).

Probleme similare de interpretare şi delimitare pun şi construcțiile cu prepoziția *fără* (*Fiind la regim, Ion găteşte mâncărurile* ***fără grăsime***.).

5.4. Delimitarea predicativului suplimentar de *circumstanțialul sociativ* se face ținând cont de faptul că sociativul se poate raporta doar la subiect sau la complementul de agent şi doar în construcțiile în care verbul predicat nu este la forma pasivă, întrucât el exprimă asocierea la îndeplinirea unei acțiuni sau la experimentarea unei stări (vezi **Circumstanțialul sociativ, 1.1**). Prin urmare, nominalul cu sens sociativ care se raportează semantic la un complement direct, complement prepozițional sau la subiectul unui verb la forma pasivă ocupă poziția de predicativ suplimentar: *Pe Ion l-am întâlnit* ***cu / fără Maria***. (se poate considera şi că nominalul prepozițional se raportează semantic la subiect, fiind un circumstanțial sociativ, în interpretarea „Eram cu Maria când l-am întâlnit pe Ion".), *Ion a fost văzut* ***cu / fără Maria***.

5.5. Predicativul suplimentar provenit din structuri de bază cu verbul existențial *a fi* poate fi confundat cu *circumstanțialul de loc*, dacă nu se ține seama de faptul că predicativul suplimentar cu sens locativ nu se raportează la subiect, ci la un complement direct. Circumstanțialul nu se poate raporta decât la subiect, reprezentând o circumstanță a realizării acțiunii descrise de verbul regent.

Te știam ***în bibliotecă****.* < *Știam că ești în bibliotecă.*

Interpretarea structurilor cu verb tranzitiv, complement direct și grup prepozițional cu sens locativ nu poate ține cont numai de criterii formale; trebuie avut în vedere și contextul. Enunțurile *Te văd într-o grădină cu trandafiri.*, *Te credeam în grădină.* pot fi analizate și cu circumstanțial de loc (grupul nominal cu valoare locativă se raportează la subiect), dar și cu predicativ suplimentar (grupul nominal cu valoare locativă se raportează la complementul direct („Mi te închipui în grădină"., „Am crezut că ești în grădină".).

5.6. Probleme similare prezintă delimitarea predicativului suplimentar de un *circumstanțial de timp*. Predicativul circumstanțial cu sens temporal, care apare destul de rar, este derivat dintr-o propoziție subordonată completivă directă cu verbul existențial *a fi* urmat de un determinant temporal. Prin reorganizarea structurii, acesta ajunge în poziția de predicativ suplimentar:

Pe toți fanii noștri din Oradea îi vrem ***deseară*** *la concert.* (Radio, 2004) < *Vrem ca toți fanii noștri din Oradea să fie deseară la concert.*

5.7. Unele construcții formate din substantiv sau *grup nominal precedat de prepoziția* ***ca*** pot prezenta dificultăți de interpretare din cauza faptului că prepoziția are două sensuri, *calitativ* și *comparativ*, și cu ambele sensuri apare în structuri cu predicativ suplimentar. Există mai multe elemente care pot ajuta la dezambiguizarea construcției. *Ca* exprimă calitatea dacă substantivul este nearticulat: *O vedea* ***ca profesoară*** *de matematică.* – nominalul la care se raportează putând fi subiectul sau complementul direct, *Le vorbește* ***ca președinte*** *(al lor).*, *Ne iubim* ***ca frați*** [*, dar ca politicieni, ne certăm*].

Dacă substantivul este articulat cu articolul nehotărât, *ca* are, de obicei, sens comparativ: *Le vorbește* ***ca un președinte****.*, *Ne iubim* ***ca niște frați****.*, dar poate exprima și calitatea: *Sunt cunoscut* ***ca un om*** *care respectă legea.*

Dacă substantivul este articulat hotărât (având diverse determinări), poate fi interpretat în ambele feluri: enunțul *O vedea* ***ca profesoara*** *de matematică a claselor I–IV.* poate fi citit ca „O vedea în același mod ca profesoara de matematică a claselor I–IV". (construcție comparativă, descriind doar circumstanța în care se desfășoară evenimentul desemnat de verb, nu și participanții) sau „O vedea pe ea în calitate de / în funcția de profesoară de matematică a claselor I–IV". (exprimând calitatea). Construcția *Le vorbește* ***ca președintele*** *lor.* este interpretată preferențial ca fiind comparativă, dar nu este exclusă nici interpretarea cu sens calitativ. Enunțul *Ne iubim* ***ca frații****.* acceptă doar interpretarea comparativă. Locutorul poate dezambiguiza construcția prin înlocuirea prepoziției *ca* cu un sinonim (*la fel ca* pentru sensul comparativ, *în calitate de* pentru a descrie calitatea).

5.8. Predicativul suplimentar nu apare în enunțuri în care să fie acceptabilă și interpretarea de *complement direct* a elementului respectiv, însă poate fi confundat cu un complement direct dacă nu se ține seama de faptul că predicativul suplimentar este dublu subordonat, unui verb și unui nominal, spre deosebire de complementul direct, care este subordonat numai unui verb: **I**-*am trimis* ***misionari***

în India. este un enunț cu predicativ suplimentar (*misionari*), nominalul regent fiind complementul direct realizat prin clitic, iar în enunțul *Am trimis* ***misionari*** *în India.*, substantivul *misionari* este un complement direct. Confuzia între un predicativ suplimentar și un complement direct este facilitată de faptul că ambele ocupă poziția imediat postverbală (în mod frecvent) și pot fi utilizate nearticulate.

5.9. De asemenea, trebuie făcută distincție între predicativul suplimentar construit cu diverse prepoziții și *complementul prepozițional*: în enunțurile cu predicativ suplimentar prepozițional, verbul regent este complinit de un complement direct pe care îl califică predicativul suplimentar: *Cartea o știam* ***despre războiul*** *din Vietnam.*, *Cartea se dorea* ***despre războiul*** *din Vietnam.* (vs *Cartea vorbea* ***despre războiul*** *din Vietnam.*, *Cartea se referea* ***la războiul*** *din Vietnam.*).

5.10. Predicativul suplimentar trebuie delimitat de *atribut*, de care se deosebește prin faptul că acesta este subordonat numai unui nominal, nu și unui verb (vezi și *supra*, **3**).

5.10.1. Având în vedere faptul că predicativul suplimentar nu ocupă neapărat o poziție postverbală (ci și una postnominală) și că poate apăra izolat (ceea ce se marchează grafic prin virgulă), se poate face o confuzie între construcțiile cu predicativ suplimentar și cele cu atribut izolat, cu rol explicativ, descriptiv sau circumstanțial. Enunțurile *Tu vei hotărî*, ***ca președinte***. și ***Ca președinte***, *vei hotărî tu.* sunt cu predicativ suplimentar izolat, întrucât grupul prepozițional determină și verbul predicat și subiectul, arătând în ce calitate va îndeplini acțiunea persoana desemnată de nominalul subiect. La fel și în enunțurile cu subiect nelexicalizat: *În primăvara anului 1916*, ***ca sublocotenent*** *proaspăt, întâia dată concentrat, luasem parte, cu un regiment de infanterie din capitală, la fortificarea văii Prahovei, între Bușteni și Predeal.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*), *Iar* ***ca scriitor***, *totuși, ce meserie ai?* (AC, 2004).

Dacă se schimbă topica elementelor, se schimbă și relațiile dintre ele. Enunțurile ***Ca președinte***, *tu vei hotărî.*, *Tu*, ***ca președinte***, *vei hotărî.* și *El*, ***ca cetățean cinstit***, *nu vrea să audă de himere șoviniste.* (L. Rebreanu, *Ion*) sunt cu atribute, deoarece grupurile prepoziționale subliniate determină doar nominalul subiect.

> Atributul circumstanțial este uneori considerat un tip predicativ suplimentar, datorită valorii sale semantice (valoarea circumstanțială fiind dată de raportarea la un verb): *Mingea*, ***dezumflată***, *nu sărea.* (vs. *Mingea*, ***roșie cu buline albastre***, *nu sărea.*).

5.10.2. În structurile de tipul [verb regent + nominal OD neprepozițional, articulat cu articol hotărât + adjectiv], secvența formată din substantiv și adjectiv poate fi analizată atât ca un grup nominal (adjectivul fiind atribut), cât și ca o secvență de două componente care nu formează grup nominal, adjectivul având funcția de predicativ suplimentar (*Am mobila* ***de lemn***., *Am uniforma* ***neagră***., *Mănânc legumele* ***fierte***.).

Dacă substantivul este nearticulat, adjectivul are doar interpretarea de atribut (*Am* **mobilă** ***de lemn***., *Am* **uniformă** ***neagră***.).

În structurile cu predicativ suplimentar, adjectivul antepus substantivului regent trebuie să fie nearticulat (spre deosebire de atribut): *Am **neagră** uniforma.* (vs *Am **neagra** uniformă.*).

Construcţiile se pot dezambiguiza prin introducerea a diverse determinări, cum ar fi pronumele semiindependent *cel* sau un genitiv. Enunţurile *Venea fata **cea** veselă.*, *Am văzut maşina **cea murdară**.*, *Am uniforma **cea neagră**.*, *Am văzut maşina murdară **a lui Ion**.*, *Am uniforma neagră **a fratelui meu**.* sunt neambigue, cu atribut. Dacă determinantul genitival intervine între substantivul articulat hotărât şi adjectiv, singura interpretare posibilă este cu predicativ suplimentar: *Am văzut maşina **lui Ion** murdară.*

Pentru distingerea mai multor tipuri de predicativ suplimentar, vezi **Construcţii cu predicativ suplimentar**, 3.

5.11. Verbul *a se face* este copulativ doar când are sens eventiv (*Maria **s-a făcut** **roşie** la faţă de ruşine.*). Când are sens cauzativ, el se construieşte cu predicativ suplimentar (*Maria **s-a făcut** **roşcată** cu o nouă vopsea de păr.*).

Dificultatea de interpretare a structurilor cu verbul modal *a (se) părea* este legată de faptul că acesta apare şi în structuri bipropoziţionale, care se pot reorganiza. Ca modal, *a părea* domină oricare dintre copulative. În anumite construcţii, el este interpretat ca un modal recategorizat drept copulativ (vezi **Numele predicativ, 3.1**):

*Ioana (îmi) **pare*** **obosită**. – *(Îmi) **pare*** **că Ioana e obosită**.;

*Maria mi **se pare** supărată.* – *Mi **se pare*** **că Maria este supărată**.

5.12. Unele verbe atributive, construite cu un complement predicativ al obiectului, pot apărea şi în structuri bipropoziţionale, ceea ce ar putea constitui un argument pentru încadrarea lor în categoria verbelor construite cu predicativ suplimentar (poziţie apărută prin reorganizarea structurii bipropoziţionale): *a alege*, *a angaja*. Din motive sintactico-semantice, trebuie făcută distincţia între construcţia cu un complement predicativ – o construcţie de bază, deoarece complementul predicativ face parte din structura matricială a verbului, servind la actualizarea sensului special pe care verbul îl dezvoltă – şi construcţia bipropoziţională (în care verbul are altă valoare sintactico-semantică). Prezenţa complementului predicativ schimbă structura sintactico-semantică a verbului, făcându-l să se încadreze în clasa verbelor atributive (vezi **Complementul predicativ, 1.1**).

SUBIECTUL ŞI RELAŢIA CU PREDICATUL

SUBIECTUL

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Caracterizare sintactică

Subiectul, funcţie depinzând de capacitatea sintactică a verbului de a accepta această poziţie, se defineşte în raport cu verbul-centru, indiferent de apariţia acestuia la un mod personal sau la o formă verbală nepersonală. Reprezintă, în relaţie cu verbul, o *clasă de substituţie* (adică de echivalente sintactice substituibile în acelaşi context verbal), clasă având ca termen prototipic nominalul (substantiv, pronume, numeral cu natură pronominală) în ***nominativ***, iar ca relaţie sintagmatică specifică, *relaţia de interdependenţă* cu verbul şi acordul pe care subiectul îl impune verbului-predicat.

1.1.1. Relaţia verb – subiect se caracterizează, în construcţiile ***prototipice*** (atât pentru subiect, cât şi pentru verb), prin *restricţii bilaterale*: verbul impune nominalului-subiect cazul nominativ (***Eu*** *citesc, iar* ***el*** *se joacă.*), iar subiectul impune verbului-predicat acordul în persoană şi număr (***El citeşte. – Ei citesc.***), transferând asupra verbului-predicat, integral sau parţial, informaţiile sale gramaticale (vezi **Acordul dintre subiect şi predicat, 1**).

Nu orice apariţie a subiectului, respectiv a verbului, se caracterizează obligatoriu printr-o relaţie cu manifestări formale bilaterale: există verbe-predicat sau forme din paradigma verbului (verbe intranzitive la diateza impersonală) care ***nu acceptă*** prezenţa unui nominal-subiect (*Îmi pasă de ceva. / ~ de cineva., Mi s-a uitat de ceva. / ~ de cineva., Îi arde de plimbare., Îmi pare rău de ceva. / ~ de cineva., I se căşunează pe cineva.*; *Se vine târziu acasă., Se doarme puţin., Se aleargă mult.*), după cum există grupuri verbale cu un centru verbal la formă nepersonală (infinitiv, gerunziu, participiu, supin), care, deşi apar în relaţie cu un nominal-subiect, ***nu au capacitatea***, prin natura lor morfologică, ***de a satisface acordul*** (***Plecând profesorul*** *spre facultate,..., Odată* ***ajuns profesorul*** *la facultate,..., Înainte de* ***a ajunge profesorul*** *la facultate,..., E dificil* ***de înţeles*** *această* ***carte*** *de întregul grup de cititori.*).

1.1.2. Funcţia *subiect* este cerută, în structurile monovalente, de verbul-centru (***Copilul*** *aleargă / înoată / merge / tuşeşte / visează.*), iar, în structurile bivalente sau trivalente, este atribuită compoziţional, de grupul [Verb + Complement] (sau [Verb + $Complement_1$ + $Complement_2$], dacă verbul admite două complemente), ceea ce înseamnă că verbul poartă matricial, ca particularitate virtuală de dicţionar, schema

sintactică pe care acesta o poate actualiza, inclusiv capacitatea de combinare cu nominalul-subiect. Această schemă este variabilă, în anumite limite, variație care, pe lângă determinări textuale și discursive, este controlată ea însăși de trăsături ale verbului.

Numai în cazul verbelor pasivizabile, este posibilă variația între o construcție tranzitivă și una intranzitivă în care complementul direct a devenit subiect (***Elevul** citește cartea.* vs ***Cartea** este citită de elev.*); or, acceptarea pasivizării este o trăsătură sintactic-matricială a verbului (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 1.2**). Numai pentru verbele impersonalizabile, trăsătură de asemenea sintactic-matricială (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 2.3**), este posibilă variația unei construcții cu subiect cu alta fără subiect (***Elevul** aleargă.* vs ***Ø** Se aleargă.*).

În cazul verbelor bivalente, atribuirea „compozițională" se reflectă în schimbarea schemei sintactice acceptate de verb, inclusiv a calității de subiect atribuite unuia dintre nominale, în funcție de combinația cu alt / alte complemente.

Este relevantă deosebirea dintre *arde*$_1$ [+ Complement direct], care atribuie primului nominal funcția de subiect, și *arde*$_2$ [+ Complement prepozițional], care atribuie primului nominal funcția de complement indirect: ***Ion** arde buruienile.* vs ***Lui Ion îi** arde de joacă.* Selecția unor complemente diferite determină și schimbarea de rol tematic impusă subiectului. Să se observe deosebirea dintre *face*$_1$, verb agentiv, cerând prezența unui subiect căruia îi impune rolul Agent (***Ion** face sport. / ~ curățenie. / ~ o compunere.*); *face*$_2$, verb nonagentiv, cerând subiect căruia îi atribuie rolul Posesor / Pacient (posesie inalienabilă) (***Ion** face burtă. / ~ cearcăne. / ~ riduri.*); *face*$_3$, verb nonagentiv, cerând subiect căruia îi impune rolul Temă (*I se face* ***foame.**, ~ **somn.**, ~ **frică.**, ~ **rușine.**, ~ **lehamite.***); *face*$_4$, verb care apare fără subiect, impunând celor doi actanți rolurile Experimentator, respectiv Țintă (*I se face de ducă.*); *face*$_5$, verb nonagentiv, care apare obligatoriu cu un subiect propozițional (*Ghimpii multor caractere sunt ca ai trandafirilor. Face* ***să sângerezi o clipă pentru ele.***, N. Iorga, *Cugetări*), subiect care corespunde rolului Temă.

1.1.3. Având în vedere că subiectul este o funcție cerută de verb sau de grupul [Verb + Complement / Complemente], urmează de aici *dependența* subiectului față de verb. Teza subordonării subiectului cunoaște argumente speciale pentru limba română, fiind legată de trăsături specifice subiectului în această limbă; vezi, în mod special, trăsăturile (a) și (b):

(a) Apariția unui component în poziția de subiect este subordonată capacității verbului de a admite această poziție, existând în limba română verbe „inapte" sintactic de a se construi cu subiectul. Intră în această categorie verbe zerovalente (*Tună., Plouă., Fulgeră., Geruiește., Burnițează., Se înserează., Se întunecă.*), dar și verbe mono- sau bivalente, care, deși se construiesc cu unul sau două nominale, nu permit niciunuia să acceadă la poziția de subiect (*Mă plouă., Îmi pasă de tine., I s-a căşunat pe cineva., Îi arde de tine., Mi s-a urât de școală.*; vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 3.1; 3.2**). Tiparul sintactic fără subiect este bine reprezentat în limbă, iar, dacă se au în vedere și numeroasele construcții în variație liberă dintre care o variantă este fără subiect (*Mă doare în gât. / Mă doare gâtul., Mă apasă la inimă. / Mă apasă inima., Mă mănâncă pe spate. / Mă mănâncă spatele.* etc.), frecvența acestui tipar, mai ales în registrul popular și în cel colocvial, este mult mai mare.

(b) Neexprimarea subiectului, care priveşte verbe apte sintactic de a primi subiect, cunoaşte în română diverse manifestări (vezi *infra*, **3.2**), fiind una dintre trăsăturile cu mare relevanţă la nivelul organizării sintactice a enunţului. În anumite limite, este o trăsătură controlată tot de verb, fiind consecinţa unei flexiuni bogate a acestuia, trăsătură care permite verbului să preia, integral sau parţial, informaţiile gramaticale ale subiectului.

(c) Coeziunea subiect – verb se realizează nu numai prin repetare de informaţie gramaticală (prin acord), ci şi prin ***caz***. Cazul este mijlocul care permite legarea de verb şi a celorlalte nominale din poziţiile de complement direct sau indirect, asigurând, în acelaşi timp, aşezarea acestora într-o *anumită poziţie,* în care ocupă o anumită *funcţie* sintactică. Dacă se face abstracţie de forma diferită de caz, din punctul de vedere al *tipului de marcare* (*marcare cazuală*), subiectul nu se deosebeşte de complementul direct şi de cel indirect, în realizările cazuale ale celor din urmă.

(d) Funcţia de subiect se păstrează în condiţiile în care centrul verbal îşi pierde posibilităţile flexionare de acord, trecând la una dintre formele verbale nepersonale: infinitiv, gerunziu, participiu, supin (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 1; II, Grupul verbal, 6.2**). Prin urmare, *acordul*, deşi important în „subiectivizarea" nominalului, adică în aşezarea lui în poziţia subiect, are *limite* de manifestare, determinate fie de forma verbului (vezi formele verbale nepersonale), fie de forma subiectului (există subiecte neincluzând informaţia de persoană şi de număr), atribuirea funcţiei-subiect realizându-se independent de manifestarea formală a acordului.

(e) Subiectul şi complementul direct ocupă faţă de verb o poziţie sintactică oarecum *simetrică*, fapt pus în evidenţă de pasivizare, în cazul căreia complementul direct ajunge să ocupe poziţia de subiect (*Ion citeşte* ***cartea***. ↔ ***Cartea*** *este citită.* / ~ *se citeşte.*); vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1**.

(f) Clasele de substituţie ale funcţiilor subiect, complement direct, complement prepoziţional cuprind, pe lângă termeni specifici, *şi un inventar de* ***termeni comuni***, cu reguli asemănătoare de selecţie pentru fiecare:

• Propoziţia conjuncţională, cu acelaşi inventar de conective-tip (*că, să, dacă*) şi de variante ale acestora, selectate în exact aceleaşi condiţii semantice şi semantico-sintactice, caracterizează toate aceste determinări completive, inclusiv subiectul (*Ion îmi va spune* ***că*** *plecăm.* / ~ ***să*** *plecăm.* / ~ ***dacă*** *plecăm.* (conective pentru completiva directă); *Nu mi s-a spus* ***că*** *plecăm.* / ~ ***să*** *plecăm.* / ~ ***dacă*** *plecăm.* (conective pentru subiectivă); *Ion se gândeşte* ***că*** *reuşeşte.* / ~ ***să*** *reuşească.* / ~ ***dacă*** *reuşeşte.* (conective introducând propoziţia corespunzătoare complementului prepoziţional).

• Propoziţia relativă, cu aceeaşi tipologie şi cu inventar identic de conective relative, apare ca realizare a complementelor direct şi prepoziţional, dar şi ca realizare a subiectului:

– relativa interogativă: *Mă frământă* ***cine*** *a furat.* / ~ ***când*** *s-a putut fura.* / ~ ***cât*** *s-a furat.* (subiectivă) vs *Ion întreabă* ***cine*** *a furat.* / ~ ***când*** *s-a furat.* / ~ ***cât*** *s-a furat.* (completivă directă);

– relativa neinterogativă: *Se citeşte* (***ceea***) ***ce*** / ***orice*** *se publică.* (subiectivă) vs *El citeşte* (***ceea***) ***ce*** / ***orice*** *se publică.* (completivă directă);

– relativa infinitivală: *N-are* ***cine pleca.*** (subiect) vs *Ion n-are* ***ce*** ***mânca.*** (OD).

• Formele verbale nepersonale, cu unele diferențe de la o formă la alta și de la un regent verbal la altul, apar cu aceleași trăsături în oricare dintre aceste poziții (*Rămâne* ***de lucrat.*** vs *Ion termină* ***de lucrat.***; *Se dorește* ***a se renunța*** *la proiect.* vs *El dorește / se gândește* ***a renunța*** *la proiect., Se simte* ***venind*** *o boare de vânt.* vs *Ion simte* ***venind*** *o boare de vânt.*).

(g) Pentru o clasă numeroasă de verbe (vezi *infra*, **4.1**), topica subiectului este preferențial *postpusă;* se cuprind aici toate verbele intrinsec impersonale care acceptă subiect nonpersonal și subiectivă conjuncțională (tipul: *Mă doare* ***capul.*** */ ~* ***că s-a întâmplat așa.****, Îmi convine* ***salariul.*** */ ~* ***să primesc acest salariu.****, S-a întâmplat* ***o tragedie.*** */ ~* ***să văd totul.***), precum și cele devenite contextual impersonale, fie pasiv-impersonale, fie pasiv-reflexiv-impersonale (*Este cunoscut* ***adevărul.*** */ ~* ***că s-a furat.****, S-a aflat* ***adevărul.*** */ ~* ***că*** *s-au făcut nereguli.*). Postpoziția nu numai că favorizează pierderea acordului, dar plasează subiectul într-o poziție asemănătoare celor ocupate de celelalte complemente. În asemenea cazuri, nu este rară variația sintactică între o construcție cu subiect și una prepozițională fără subiect (*Îmi șade bine* ***rochia*** *roșie. / ~* ***cu rochia*** *roșie., Îmi place* ***cineva.*** */ ~* ***de cineva.***). Și chiar dacă unele construcții fără subiect sunt neacceptate de norma literară (vezi *Îmi place de cineva.*), ele circulă în uzul colocvial, funcționând ca semn al statutului apropiat al celor două tipuri de compliniri.

(h) Odată acceptată de către verb poziția de subiect, verbul atribuie subiectului *un anumit* rol tematic, inventarul de roluri atribuit subiectului (vezi *infra*, **1.2**), exceptând rolul Agent, fiind *comun* cu inventarul de roluri atribuit complementului direct. Vezi, de exemplu: Experimentatorul, atribuit subiectului, dar și complementului direct (***El*** *se întristează la vederea situației.* vs ***Mă*** *întristează situația.*); Pacientul, posibil pentru subiect, dar și pentru complementul direct (***Fântânile*** *seacă.* vs *Seceta seacă* ***fântânile.***; ***Gutuile*** *se coc toamna.* vs *Gospodina coace* ***gutuile.***); Locativul, atribuit subiectului, dar și complementului direct (***Livezile*** *abundă de fructe.,* ***Pădurea*** *mișună de gâze.,* ***Butoiul*** *conține apă.* vs *Ion colindă* ***satele.****, Ion încalecă* ***măgarul.***); Ținta, rol atribuit și subiectului, și complementului direct (***Copilul*** *primește fonduri.* vs ***Mă*** *ajung din urmă ceilalți sportivi.*); Instrumentalul (frecvent inalienabil), caracterizând și unele subiecte, și unele complemente directe (***Palma*** *mângâietoare a medicului îmi atinge fruntea.* vs *Medicul își atinge* ***palma*** *de fruntea mea.* etc.).

1.1.4. Deși subordonat verbului, având un statut asemănător celorlalte complemente, subiectul este totuși *un complement special, un complement „privilegiat" al verbului*, fiind singurul complement legat de verb prin restricții bilaterale. Subiectul este inductor el însuși de restricții formal-sintactice (acordul impus verbului-predicat; vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 1**) și de restricții sintactico-selecționale (restricțiile impuse numelui predicativ; vezi **Numele predicativ, 1.1.1.b**). Niciuna dintre celelalte funcții cerute de verb (celelalte complemente) nu cunoaște un fenomen similar, restricțiile formale (de caz, de prepoziție) și cele de rol tematic fiind dirijate în exclusivitate în direcția verb → complemente (vezi și **Grupul verbal, 3.1.2**).

„Acordul" verb – complement (direct, indirect), despre care se vorbește în unele gramatici, are o ocurență limitată și o manifestare cu totul diferită de a acordului verb-predicat – subiect. El este urmarea specificului *pronominal* al cliticelor, care, atașate fonetic la verb, transferă asupra acestuia, printr-o

relaţie de tip anaforic, şi unele informaţii gramaticale ale celor două complemente (vezi: ***Îl***$_i$ *învăţ pe* ***student***$_i$ *să gândească.*, dar ***O***$_j$ *învăţ pe* ***studentă***$_j$ *să gândească.*, unde, prin intermediul cliticiului, se transferă asupra verbului informaţia de gen şi de număr a nominalului-complement direct).

1.2. Interpretarea semantică a relaţiei verb – subiect; eterogenitatea semantică a relaţiei

1.2.1. Semantica subiectului este extrem de eterogenă, depinzând de tipul semantico-sintactic de verb (vezi **I, Verbul. Prezentare generală, 4**) sau de forma de diateză a centrului verbal (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale,** 1). În poziţia-subiect, se pot „subiectiviza" nominale cu diverse roluri semantice:

– Agentul (***Copilul*** *loveşte mingea.*, ***Răuvoitorii*** *aprind sondele.*, ***Copilul*** *aleargă.*);

– Instrumentul, alienabil sau inalienabil (***Tractorul*** *ară mai repede decât vechiul plug.*, ***Microfonul*** *amplifică sunetul.*, ***Mâna*** *copilului îmi mângâie obrajii.*, ***Ochii*** *şi* ***urechile*** *vecinilor văd şi aud totul.*);

– Forţa, Cauza sau Stimulul (***Lăcustele*** *distrug recolta.*, ***Furtuna*** *a dezvelit nenumărate case.*, ***Nedreptăţile*** *l-au deprimat.*, *Mă indispune* ***suferinţa.***);

– Pacientul (***Temperaturile*** *cresc.*, ***Fântânile*** *seacă.*, ***Bolnavul*** *a decedat.*, ***Steagurile*** *flutură în vânt.*, ***Profitul*** *se dublează.*, ***Actele*** *s-au distrus cu premeditare.*, ***Scrisoarea*** *ajunge la destinaţie.*, ***Copilul*** *cade de la etaj.*);

– Tema (*Îmi este / Mi se face* ***teamă / frig / somn.***, *Mă apucă* ***somnul / teama.***);

– Ţinta (***Medicul*** *a primit scrisori de mulţumire.*, ***Vasele*** *din apropiere au receptat S.O.S.-ul.*);

– Experimentatorul (***Copilul*** *urăşte orice nedreptate.*, ***El*** *se entuziasmează uşor.*, ***Părinţii*** *se miră de spusele copiilor.*, ***Copilul*** *are groază de corijenţă.*);

– Beneficiarul (***Studenţii*** *beneficiază de burse.*, ***Bancherii*** *obţin profituri.*);

– Locativul (***Străzile*** *mişună de oameni.*, ***Fruntea*** *şiroieşte de sudoare.*, *Mă doare* ***spatele.***, *Mă ustură* ***limba.***);

– Posesorul (***Bunicii*** ***au*** */ stăpânesc / posedă o casă.*).

1.2.2. Se poate stabili o relaţie între semantica şi sintaxa subiectului, constatându-se o mai mare stabilitate sintactică a rolului Agent şi, dimpotrivă, o instabilitate a subiectelor care primesc alt rol semantic decât Agentul. În timp ce Agentul „părăseşte" poziţia-subiect numai în construcţii pasive sau impersonale, trecând într-o poziţie sintactică prepoziţională sau dispărând complet (*Situaţia nu este înţeleasă. / ~ nu se înţelege* ***de către guvernanţi.***; *Ø Se aleargă prea mult după profit.*), Locativul, Pacientul / Tema, Experimentatorul sunt mai instabile, cele mai multe cazuri de variaţie liberă în care este angajat subiectul având drept rol tematic unul dintre ele. Vezi construcţii în variaţie sintactică precum:

– Subiect-Locativ (*Mă doare* ***gâtul.*** */ ~* ***în gât.***, ***Străzile*** *mişună de oameni.* vs *Oamenii mişună* ***pe străzi.***, ***Fruntea*** *şiroieşte de sudoare.* vs *Sudoarea şiroieşte* ***pe frunte.***, ***Livezile*** *abundă de fructe.* vs *Fructele abundă* ***în livezi.***);

– Subiect-Temă (*Îmi stă bine* ***rochia.*** */ ~* ***cu rochia.***, *Îmi place* ***Ion.*** */ ~* ***de Ion.***, *Mă pasionează* ***fizica.*** */ Mă pasionez* ***de fizică.***);

– Subiect-Experimentator (***Ion*** *are teamă de ceva.* vs ***Lui Ion*** *îi este teamă de ceva.*, ***Ion*** *se miră de ceva. /* ***Pe Ion*** *îl miră ceva.*);

– Subiect-Instrumental (*Medicamentele l-au însănătoşit.* vs *El s-a însănătoşit cu medicamente.*) etc.

1.3. Interpretarea comunicativ-pragmatică a subiectului. Relaţia subiect – Temă / subiect – Remă

1.3.1. Sub aspect comunicativ-pragmatic, subiectul este adesea purtătorul informaţiei *tematice*, deci al părţii de informaţie *cunoscute* de locutori, avute în comun de aceştia şi provenind fie din contextul situaţional sau lingvistic, fie din fondul comun de cunoştinţe al comunităţii lingvistice. Nu întâmplător în poziţia subiectului apar frecvent deictice pronominale, a căror informaţie este recuperată situaţional, şi anafore pronominale sau anafora „zero" (vezi **Anafora, 3.1**), a căror informaţie este recuperată din contextul lingvistic, sursa referenţială fiind adesea anterioară. *Subiectele anaforice* sunt cele care asigură, transfrastic, trasferul şi continuitatea de informaţie de la un enunţ la altul, iar *subiectele deictice* sunt cele care asigură ancorarea în situaţia de enunţare. Şi unele, şi altele sunt purtătoare ale unei părţi importante din fondul comun de cunoştinţe ale locutorilor.

1.3.2. În multe enunţuri, subiectul sintactic şi componentul tematic *coincid* (vezi **Organizarea tematică a enunţului, 3.2; 5.1**). De aceea, se recunoaşte că subiectul are, dintre toate poziţiile sintactice, cel mai înalt grad de tematicitate / topicalitate. În enunţul integrat discursiv (mai ales, într-un text dialogic, dar şi în alte tipuri de texte), este posibil să ajungă în poziţie tematică / topică, apărând într-o poziţie preverbală, frontală, şi *alte* componente sintactice în afara subiectului. Astfel, la un debut de conversaţie de tipul (a):

(a) – *Am aflat că ai fost bolnavă.*,

continuarea se poate face în diverse moduri (vezi b, c, d, e), dintre care ***numai unele*** conţin realizarea Temei prin subiect:

(b) – *Dar* ***asta*** *nu m-a împiedicat să continui să mă pregătesc.*;

(c) – ***Asta*** *o comentează deja toţi, care nu mai cred în refacerea mea.*;

(d) – ***De bolnavă***, *$\emptyset_i$ am $fost_i$ şi mai $\emptyset_i$ $sunt_i$ bolnavă, dar* ***asta*** *nu mă împiedică să continui.*;

(e) – *A*, [***dacă e vorba de boală***$_i$ / ***că veni vorba de boală***$_i$], *constat că $\emptyset_i$ a devenit un subiect public.*

În (b), accede în poziţia Temei subiectul (vezi, de altfel, realizarea printr-un anaforic pronominal: ***asta***); în (c), accede în poziţie tematică un complement direct, realizat, ca şi anterior, printr-o anaforă pronominală de tip profrază (***asta***). În (d), apare o temă „suspendată" forte (***de bolnavă***), şi două teme slabe, integrate sintactic (vezi subiectele incluse, iar, în partea a doua a enunţului, profraza ***asta***), dintre care numai temele slabe se realizează ca subiecte. În (e), codificarea Temei se face incident, propoziţional, printr-o temă forte (vezi cele două realizări propoziţionale, care nu sunt propoziţii subiective), dar este reluată, în partea a doua a enunţului, printr-o temă slabă, realizată prin subiect subînţeles.; vezi **Organizarea tematică a enunţului, 5.1**.

1.3.3. În alte enunţuri, este posibil să acceadă la poziţia de subiect componentul reprezentând informaţia nouă, deci Rema, situaţie determinată adesea de o replică cuprinzând o interogativă parţială privitoare la subiect (vezi perechile de replici a – b / a – b') sau determinată de o interogaţie de confirmare a Remei (vezi întrebarea c); vezi şi *infra,* **5.5.2.1; 5.5.2.2**:

(a) – ***Cine** a câştigat alegerile?*
(b) – ***Ion.** / – **Candidatul nostru.***
sau, în variante rematizate,
(b') – ***Ion / Candidatul nostru** este cel care a câştigat alegerile., – Cel care a câştigat alegerile este **Ion / candidatul nostru.***
(c) – ***Tu** eşti?/ – **Eu**. / – **Eu** sunt, cine altul?*

1.4. Concluzii definitorii

Ceea ce ***uneşte*** componente ***semantic*** atât de eterogene (Agent, Pacient, Instrument, Experimentator, Beneficiar, Locativ, Ţintă, Temă etc.; vezi *supra,* **1.2**), componente ***comunicativ-pragmatice*** eterogene (Temă vs component rematic; vezi *supra,* **1.3**), dar şi elemente ***sintactic*** eterogene (cu topică antepusă şi postpusă, cu realizare nominală şi nenominală, fie ca forme verbale nepersonale, fie ca propoziţie conjuncţională, fie ca propoziţii relative de diverse tipuri; vezi *infra*, **2**), permiţând includerea tuturor acestora în aceeaşi funcţie sintactică, a subiectului, ***nu*** sunt consideraţiile „autor al acţiunii", „despre cine sau despre ce se vorbeşte în propoziţie", ci numai elemente ***de formă şi relaţie sintactică***: forma de nominativ (pentru cuvintele care cunosc categoria cazului) şi acordul din relaţia [subiect + verb-predicat], iar, pentru cuvintele care nu cunosc variaţie de caz şi de număr, posibilitatea substituţiei cu un nominal în nominativ acordat.

Astfel, în construcţiile: *Îmi place **filmul.**, Mă indispune **rezultatul.**, S-a întâmplat **o nenorocire.***, nominalul, deşi postverbal şi nonagent, îndeplineşte funcţia de subiect, cum o dovedeşte realizarea acordului în număr (*Îmi plac **filmele.**, Mă indispun **rezultatele.**, S-au întâmplat **nenorociri.***). În construcţii cu infinitiv, supin sau propoziţie conjuncţională (*E nesănătos **a fuma** / ~ **de fumat** / ~ **să fumezi.***), calitatea de subiect şi de subiectivă nu este urmarea unor considerente semantice, ci a posibilităţii de substituţie cu un nominal cu funcţie de subiect (un nominal în nominativ acordat cu verbul-predicat, semn al apartenenţei la aceeaşi clasă de substituţie: *E nesănătos **fumatul.***, dar *Sunt nesănătoase **ţigările.***; vezi *infra*, **2**).

În concluzie, ***subiectul***, deşi *poate fi interpretat* atât sub aspect semantic, cât şi pragmatic-enunţiativ, este o funcţie ***în exclusivitate sintactică***. Funcţia de subiect stabileşte *relaţii **preferenţiale*** cu *un anumit rol tematic* şi cu *un anumit rol pragmatic*, fără a se suprapune perfect acestora. Astfel, pentru verbele agentive, ***Agentul*** este rolul semantic predilect în poziţia de subiect şi rolul având cea mai mare stabilitate sintactică în această poziţie, iar, sub aspect comunicativ-pragmatic, ***Tema*** este rolul pragmatic cu cea mai mare frecvenţă în poziţia-subiect.

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE (DE ECHIVALENTE FUNCŢIONAL-SINTACTICE) A SUBIECTULUI

2.1. Realizările nominale ale subiectului

În mod prototipic, poziţia subiectului este ocupată de grupul nominal, al cărui centru este constituit, pe de o parte, de substantive în cazul ***nominativ***, iar, pe de alta, de deictice / anaforice pronominale sau numerale în cazul ***nominativ***, ultimele ocupând aceeaşi poziţie cu substantivele pe care le substituie sau pe ai căror referenţi îi specifică deictic:

Ion ***și studentele*** *lui au organizat o excursie.*;

Fiecare / Oricare / Unii / Câțiva / Mulți / Doi *dintre studenți a / au obținut notă maximă.*;

Studenții *din anii mari sunt atenți,* ***cei*** *din anii mici sunt gălăgioși;* ***ai*** *colegului, chiar și din ani mici, sunt destul de interesați.*;

Tu *ești timid, dar* ***aceștia*** *din dreapta sunt destul de impertinenți.*;

Să vorbească ***aceștia / aceia / cei /*** (*cei*) ***doi*** *din prima bancă!*

2.1.1. Așezarea în poziția de subiect a unor cuvinte provenind din alte clase decât clasa substantivului, a pronumelui, a numeralului-substitut (cea a adjectivului, a participiului adjectival, a adverbului, a interjecției) nu este posibilă decât în condițiile substantivizării acestora, poziția de subiect fiind incompatibilă cu calitatea de adjectiv, de participiu, de adverb, de interjecție. În mod curent, substantivizarea se marchează atât sintactic, prin așezarea noului cuvânt în poziția-subiect (asociată, uneori, cu legarea de diverși determinanți), cât și morfologic, prin selecția unor mărci flexionare specifice substantivului:

Răul *nu se uită niciodată, dar* ***binele*** *se uită adesea.*;

Pe o potecuță, ***cumintele*** *își găsește largul lui,* ***nebunul*** *nu încape într-un oraș.* (N. Iorga, *Cugetări*);

Ofurile *și* ***ahurile*** *mulțimii erau impresionante.*;

Se auzea frecvent ***un scârț-scârț****.*

Rar, substantivizarea se realizează exclusiv sintactic, singurul semn al schimbării clasei lexico-gramaticale constituindu-l așezarea formelor de adjectiv, participiu, adverb, interjecție în poziția-subiect. Pentru unele clase (instrumentele gramaticale și verbul la mod personal), „subiectivizarea" nu se poate obține decât autonimic (prin citare):

Pe când nu era moarte, nimic nemuritor, / Nici sâmburul luminii de viață dătător, / Nu era ***azi****, nici* ***mâne****, nici* ***ieri****, nici* ***totdeuna*** */ Căci unul erau toate și totul era una.* (M. Eminescu, *Rugăciunea unui dac*);

Li se puneau în seamă și ***spuse****, și* ***nespuse****, și* ***adevărate****, și* ***neadevărate****.*;

Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea ***câr-mâr****.* (I. L. Caragiale, *Kir-Ianulea*);

Lipsește ***„pe"*** *din text.*;

– Ți-l înapoiez azi negreșit! / – Nu te cred, acest ***azi*** *se repetă de o săptămână întreagă!*;

„Sunt" *e o serie de „am fost", nu totdeauna o făgăduială de „voi fi".* (N. Iorga, *Cugetări*).

> O construcție precum: *În curte se striga: „Văleu! Văleu!"* se deosebește de cele în care interjecția substantivizată apare în poziția-subiect; ea aparține tiparelor sintactice de trecere în alt plan, al reproducerii vorbirii directe (vezi și **Interjecția, 4.2.7**).

2.1.2. Centrul substantival al unui grup nominal din poziția subiectului apare frecvent articulat hotărât sau nehotărât, atât în citirile individualizante ale articolului (cu referire la *un anume individ* / la *anume indivizi* desemnați prin substantiv), cât și în citirile lui generice (cu referire la *întreaga clasă de indivizi / la specie*, independent de circumstanțe spațio-temporale):

Am primit un câine. ***Câinele*** *îmi aduce o mare bucurie.* (citire individualizantă hotărâtă: „unul dintre indivizii desemnați prin substantivul *câine*, cel la care s-a făcut referire anterior");

M-a muşcat ***un câine***. (citire individualizantă nehotărâtă: „unul dintre indivizii desemnaţi prin substantivul *câine* m-a muşcat");

Câinele *este un animal devotat omului.* (citire generică: *„toţi câinii / orice câine / specia"*);

Un câine *este o companie agreabilă.* (citire generică: *„orice câine"*).

Valoarea generică nu se obţine identic în articularea hotărâtă şi cea nehotărâtă: nehotărâtele ating generalitatea implicând unul câte unul toate elementele ansamblului, în timp ce hotărâtele ating generalitatea implicând direct specia.

Toate construcţiile în care funcţia de subiect coincide cu cea de Temă (vezi *supra*, **1.3**) cer obligatoriu articularea substantivului-subiect, calitatea tematică (de informaţie cunoscută şi, prin asta, individualizată) fiind incompatibilă cu nearticularea; vezi: *Mi-am cumpărat o nouă carte a lui Cărtărescu.* ***Cartea*** *mi-a plăcut mai puţin decât celelalte.* Excepţie fac cazurile în care nearticularea este urmarea sintactică a vecinătăţii determinanţilor, funcţia individualizantă revenind, în acest caz, determinantului; vezi: *Mi-am cumpărat o carte.* ***Această carte*** *mi-a plăcut mai puţin.* (vezi *infra*, **2.1.3**).

2.1.3. Cazurile de ***nearticulare*** a nominalului din poziţia-subiect, deşi posibile, sunt mult mai rare decât cele ale substantivului articulat şi diferă, ca frecvenţă şi ca subclasă de substantive, după cum forma substantivului-subiect este de plural sau de singular.

Nearticularea la plural este mult mai frecventă decât la singular, apărând cu această caracteristică atât substantive din clasa celor *numărabile*, cât şi substantive *nenumărabile, pluralia tantum*:

Trec pe stradă ***elevi*** *şi* ***studenţi***., ***Flori*** *dintre cele mai exotice umplu grădinile., Din parc se aud* ***cântece*** *de fanfară., Sânt* ***leneşi*** *fără suflet, cari trăiesc în linişte.* (N. Iorga, *Cugetări*); *În lumea cea mai rea, trebuie să rămâie* ***fărâmi*** *de bunătate.* (*ibid.*); *S-au importat* ***blănuri*** *şi* ***mătăsuri*** *scumpe.*

Nearticularea la singular este mai puţin frecventă decât la plural şi are reguli precise de limitare sintactică, lexico-gramaticală şi semantică. Apar ca nearticulate în poziţia de subiect substantivele cu următoarele caracteristici:

(a) substantive proprii, care, prin natura lor autodeterminată, sunt, în utilizările prototipice, incompatibile cu determinarea:

Luchian *şi* ***Enescu*** *sunt cunoscuţi şi peste hotare.*;

(b) substantive precedate de elemente din clasa determinanţilor:

Acest copil / Acel copil / Celălalt copil / Acelaşi copil / Al doilea copil / Fiecare copil *m-a întâmpinat.,* ***Care / Ce copil*** *m-a întâmpinat?*;

(c) substantive *nenumărabile*, din clasa masivelor şi a abstractelor:

La masă se bea ***apă*** *sau* ***vin***., *Mi-a mai rămas* ***cafea***., *În aur zace* ***hrană***, *deşi nu-l poţi mânca.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Când ţi se aruncă* ***noroi***, *tu luminează şi el se va face praf, pe care-l va sufla vântul.* (*ibid.*);

De la noi se aşteaptă ***înţelegere*** *şi* ***compasiune***., *Pentru a fi un erou, ţi se cere* ***caracter***, *pentru a juca un erou,* ***talent***. (*ibid.*);

(d) substantive *numărabile*, dar cu lecţiune „nume de proprietate", indicându-se nu referentul, ci „calitatea" / „proprietatea" pe care referentul trebuie s-o poarte:

Se caută ***profesor*** *(de matematică).*, *Se angajează* ***grădinar.***, *Se alege* ***director.***, *Se propune* ***suplinitor.***, *Se trimite* ***ambasador.***

Exceptând primul exemplu, celelalte enunțuri de sub (d) pot avea și a doua citire, în care există un subiect subînțeles, iar substantivul nearticulat devine predicativ suplimentar (*Ion a fost chemat din vacanță.* [El] *Se trimite ambasador.*) sau complement predicativ al obiectului (*Ion se angajează grădinar.*).

(e) substantive din enunțuri tip-definiție; ele funcționează ca substantive de tip autonimic, fiind posibilă, în această poziție, orice denumire de concept:

Ziar *înseamnă azi adevăr pentru o zi,* ***revistă****, frumusețã pentru o lună.* (N. Iorga, *Cugetări*), ***Copilărie*** *e fapta de copil a cuiva care nu mai e copil.* (*ibid.*), ***Docil*** *este sinonim cu „supus", „ascultător"*;

(f) substantive *numărabile* utilizate în anumite forme de discurs (discursul de mică publicitate), unde este curentă apariția nearticulată atât a subiectului, cât și a complementului direct, poziții sintactice în care se insistă asupra „calității" referentului, și nu asupra unui anume individ / referent desemnat prin nominal:

Intelectual german / Cetățean străin *dorește căsătorie în România.*, ***Familie franceză*** *angajează menajeră.*, ***Comisionar vamal*** *angajează declarant vamal.*;

(g) substantive *numărabile* utilizate generic, multe apariții fiind în proverbe:

Ochi *pentru ochi,* ***dinte*** *pentru dinte.*, ***Cui*** *pe cui se scoate.*, ***Ban*** *la ban trage.*, (proverbe), ***Gând*** *nespus, gând pierdut.* (N. Iorga, *Cugetări*), *Una dintre deosebirile dintre câne și om e că nu s-a văzut* ***câne*** *care să se lingușească pe dânsul.* (*ibid.*);

(h) substantive desemnând fenomene atmosferice, care, prin specificul lor semantic, se apropie de masive, primind o citire partitivă:

Cade ***grindină.***, *Vine* ***furtună.***, *Bate* ***vânt.***, *S-a pus* ***zăpadă.*** (pentru apropierea de masive, vezi construcții ca: *A căzut* ***multă grindină.*** *S-a pus* ***multă / ceva zăpadă.***);

(i) substantive, indiferent de subclasă, apărând în tiparul [(*nici*) Nominal_1 *de* Nominal_2]; vezi și **Negația, 2.5**), care exprimă metaforic ideea de cantitate mică; prezența lui *nici* atrage utilizarea grupului nominal în construcții negative:

(Nici) picior / urmă / țipenie de *om n-a trecut pe aici!*,

(Nici) picătură / strop / dram / pic de *ploaie n-a căzut!*.

În raport cu (h), unde nearticularea caracterizează postpoziția, în (i), nearticularea apare *și în antepoziție*, substantivele acceptând nearticularea dacă sunt folosite în construcții idiomatice negative cu un cuantificator realizat prin substantiv (***Pic de / Strop de ploaie*** *n-a căzut.*).

(j) substantive din construcții parțial fixe, incluzând un *a fi* (static) / *a se face* (dinamic) [+ substantive de stare atmosferică, de stare fizică sau psihică]:

E / Se face ***frig, zăpușeală, întuneric, seară, noapte, iarnă, vară.***; *E* ***ianuarie, luni, marți.***;

Mi-e / Mi se face ***foame, sete, somn, frig, teamă, groază, lene, poftă, rușine, silă, lehamite.***

Aflate la limita dintre grupările neanalizabile (locuționale) și cele analizabile, aceste construcții prezintă încă semne (mai ales sintactice) de păstrare parțială a autonomiei substantivului (*E un frig năprasnic.*, *Mi-e o foame de lup.*, *Mi-e o poftă nebună.*), comportament care orientează interpretarea spre acceptarea unui grup analizabil, în care substantivul are funcție de sine

stătătoare. Pentru poziția specială a acestor substantive și pentru interpretarea acestor construcții, vezi *infra*, **6.3.1**).

(k) substantive din balada populară:

*Pe domnul ruga / **Domn** c-o auzea / **Domn** c-o asculta / Din gură-mi grăia.* (D. Dem.Teodorescu, *Poezii populare române*), ***Vânt** când o sufla / **Fluier** o cânta / Oile-or sălta / Oi că să strângea / Câini că s-aduna / **Crivăț** că bătea.* (*ibid.*)

În ultimul exemplu, au fost subliniate numai subiectele cu formă de singular.

Există diverse explicații ale nearticulării:

– apare ca semn al unei structuri fixe sau parțial fixe (vezi **i**, **j**);

– apare ca semn al vechimii unor construcții (vezi proverbele din **g**; poate și utilizările din **k**);

– are explicații ***sintactice*** (vezi **b**, unde este impusă de determinanți);

– are explicații ***lexico-gramaticale*** (vezi **a**, unde nearticularea privește subclasa substantivelor proprii; **c**, unde nearticularea privește subclasa masivelor și a abstractelor; **i**, unde este legată de anumite tipare lexico-sintactice);

– primește explicații ***semantice*** (vezi **d**, **f**, unde nominalele au interpretarea „proprietate”, și nu „individ”; vezi **g**, nominale nedeterminate, de maximă generalitate).

Trecerea aceleiași forme de la citirea de nume propriu la cea de nume comun, de la citirea masivă la cea numărabilă, de la citirea abstractă la cea concretă, de la citirea nume de proprietate la cea individual-referențială, de la citirea rematică la cea tematică se asociază ***obligatoriu*** cu articularea; vezi:

***Luchian-ul** din casa bunicilor era remarcabil.* (substantiv devenit concret);

*De Florii se mănâncă pește. **Peștele** de anul acesta a avut 2 kg.* (substantiv devenit numărabil);

*Se caută grădinar, căci **grădinarul** nostru s-a îmbolnăvit*; *de altfel, **grădinarul** nu ne mai plăcea.* (substantive cu citire individual-referențială, ultimul apărând în poziție clar tematică).

2.2. Realizări nenominale; echivalente funcțional-sintactice ale nominalului

Intră în această serie formele verbale nepersonale și propozițiile subiective.

2.2.1. *Forme verbale nepersonale*

Prin prezența unor caracteristici care le îndepărtează de verb (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 1**), formele verbale nepersonale dobândesc unele trăsături de tip nominal, dintre care cea mai importantă este compatibilitatea lor cu poziția subiect, specifică numelui:

Nu interesează aici formele a căror îndepărtare de verb se manifestă și din punct de vedere flexionar, forme cuprinse în paradigma substantivului, anume: infinitivul lung, supinul articulat, gerunziul și participiul substantivizate (*Mă interesează **alegerea** directorului. / ~ **strânsul** recoltei. / ~ **suferinzii** de cord. / ~ noii **admiși** la facultate.*).

(a) *infinitivul scurt* (precedat de morfemul mobil *a*, exceptând construcțiile în care apare ca regent impersonalul *a putea*):

A te ocupa *de îngeri devine încet-încet un mod de a revizita întreaga cultură a lumii.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*);

A-ţi ***recunoaşte*** *greşeala este un prim pas spre căinţă.*, *E o mare greşeală* ***a isprăvi*** *anul cu iarna.* (N. Iorga, *Cugetări*);

A fi înţeles *pe omul care nu te-a înţeles dă totdeauna o mare superioritate.* (*ibid.*);

Poate ***ploua*** *oricât.*; *Se poate* ***spune*** *orice.*; *Continuă* ***a ninge***.

(b) *supinul verbal* (precedat obligatoriu de prepoziţia *de*, indiferent de regent):

Rămâne / Este ***de negociat***., *Este important / util / uşor* ***de negociat***.; *Unde se lucrează, e şi* ***de măturat***; *sunt oameni cari fac numai atât.* (N. Iorga, *Cugetări*).

Trebuie remarcată apariţia construcţiilor cu supinul (b) în vecinătatea unor verbe impersonale, iar a infinitivului fără ***a***, în vecinătatea lui *putea* folosit impersonal (vezi unele construcţii de sub a).

(c) *gerunziul* din construcţii rare, urmând unor verbe de percepţie utilizate impersonal:

Se aude ***tunând***., *Se simte* ***venind*** *o adiere de vânt.*, *Se vede* ***apărând*** *curcubeul.*

Exceptând primul exemplu, în care al doilea verb este zerovalent, în celelalte, intervine frecvent reorganizarea construcţiilor, determinările gerunziului fiind atrase sintactic de regentul acestuia, ceea ce are ca efect, mai ales în construcţiile în care subiectul gerunziului este antepus (*Se aude un zgomot venind.*), apariţia unui nou tipar sintactic, conţinând un predicativ suplimentar (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 5.3.4; II, Predicativul suplimentar, 2.5.2**).

(d) *participiul* după câteva verbe inerent impersonale, care se construiesc cu un participiu pasiv (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.4**):

Trebuie ***spus*** *întregul adevăr.*, *Se cuvine* ***făcut*** *acest gest.*, *Merită* ***aprobat*** *acest buget.*

Dat fiind acordul realizat obligatoriu cu subordonaţii participiului, indiferent de topica acestora, deci şi în postpoziţie faţă de participiu (*Se cuvine* **făcută** *această* ***specificare***. / ~ ***făcut** *această* ***specificare***. *Trebuie* **spuse** *aceste* ***adevăruri***. / ~ ***spus** *aceste* ***adevăruri***.), analiza grupului [Verb + Participiu pasiv] conduce spre structuri reorganizate, obţinute prin amalgamarea a două grupuri (vezi şi **Predicativul suplimentar, 2.5.4**).

În construcţii de tip (d), pot apărea şi forme invariabile de la verbe intranzitive inergative: *Trebuie* ***înotat*** *până departe în larg.*, *Trebuie* ***vorbit*** *cu directorul.*, verbe care nu acceptă nici pasivizarea, nici adjectivizarea participiului (*copil *înotat, copil *vorbit*; vezi şi **I, Forme verbale nepersonale, 3.3.4**). Dată fiind imposibilitatea adjectivizării participiilor de la aceste verbe, trebuie admis că apare supinul verbului, şi nu participiul. Interpretarea nu este uşor de acceptat, având în vedere că, exceptând această construcţie, supinul se construieşte obligatoriu prepoziţional.

2.2.2. *Realizări propoziționale relative*

2.2.2.1. O subclasă de *subiective relative* o reprezintă *relativele interogative* din poziția de subiect, propoziții apărând după verbe *dicendi* (de „spunere" și de „întrebare"), după verbe *dubitandi* sau după verbe de modalitate epistemică, ultimele acceptând numai în anumite construcții transpunerea în vorbire indirectă a discursului raportat:

Ni se spune ***cine, ce, când, unde, cum, cât, încotro, de ce****...*
Mă frământă ***cine, ce, cu ce, unde, de ce****...*
Nu se știe / Vreau să se știe ***cine, ce, unde, de ce****...*

Unele dintre regente acceptă atât relative interogative, cât și relative propriu-zise neinterogative; vezi, de exemplu, *a interesa*, care în construcții ca: *Mă interesează* ***încotro*** *ne orientăm.*, admite relativă interogativă, dar în construcții ca: *Mă interesează* ***ceea ce*** *se întâmplă în jurul meu /* ***orice*** *se întâmplă în jurul meu.*, admite relative neinterogative.

Inventarul de relativ-interogative este extrem de bogat, admițându-se *toate* mărcile (pronominale, adjectivale, adverbiale) ale interogației parțiale, inclusiv mărci adverbiale de tipul: *încotro*, *de ce*, dar neadmițându-se, din clasa relativelor, relativul compus *ceea ce*, precum și relativele nehotărâte (tipul: *oricine, orice*). Forma relativului este determinată în exclusivitate de restricțiile cazuale și prepoziționale cerute de relativa-interogativă sau de o subordonată a acesteia, în a căror organizare sintactică se integrează relativ-interogativul (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 3.2; .3; II, Construcții cu propoziții relative, 3.3.2**):

Nu ni se spune (a) [***pe cine*** $_i$] *trebuie să alegem* (e_i).
(b) [***cui***$_i$] *merită să-i*$_i$ *dăm bursa* (e_i).
(c) [***ale cui cărți*** $_i$] *le*$_i$ *apreciezi* (e_i).
(d) [***despre ce*** $_i$] *vom discuta* (e_i).
(e) [***cu cine*** $_i$] *va pleca* (e_i).
(f) [***de unde*** $_i$] *provine* (e_i).
(g) [***încotro*** $_i$] *ar trebui s-o luăm* (e_i).

Se notează prin (e_i) poziția originară ocupată în subordonată de componentul interogat.

În (c, d, e, f), forma relativului reflectă funcția sintactică și, implicit, restricțiile pe care le primește în organizarea sintactică a subiectivei: atribut genitival (în c); complement prepozițional (în d), circumstanțial sociativ (în e); circumstanțial de loc, cu anumită restricție prepozițională (în f). În (a, b, g), forma relativului reflectă funcția și restricțiile sintactice în raport cu o subordonată a subiectivei (*să alegem* ***pe cineva****, să dăm* ***cuiva****, s-o luăm* ***încotro***).

2.2.2.2. Altă subclasă de *subiective relative* este cea a *relativelor propriu-zise* (*neinterogative*), propoziții care, față de tiparul anterior, *se disting* printr-un inventar parțial diferit de conective relative, admițând ca relative specifice pronumele relativ compus *ceea ce*, în variație liberă cu relativul simplu *ce*, precum și relativele nehotărâte (tipul *oricine, orice*):

(a) *Mă sperie* (***ceea***) ***ce*** *s-a întâmplat.*;
(b) *Mă dezgustă* ***cum*** *s-a procedat.*;
(c) *Rămâne numai* ***cine*** *este interesat.*;

(d) ***Cine** sapă groapa altuia cade singur în ea.*;

(e) *Nu-mi place (**ceea**) **ce** (mi se impune să) mănânc* (e_i).;

(f) ***Oricine** spune cuvinte injurioase n-are ce căuta aici.*;

(g) *Să plece **cui** nu-i convine.*;

(h) ***Pe oricine** ai întreba ți-ar răspunde cu amabilitate.*,

(i) ***Pe cine nu lași să moară** nu te lasă să trăiești.*

Caracteristică tiparului al doilea de relative (cele neinterogative) este apariția unei forme a relativului acomodate fie organizării sintactice din regentă, fie organizării sintactice din subordonată (vezi și **Construcții cu propoziții relative, 3.3.2**). Cum însă, în cazul relativei subiective, aceasta ocupă, față de regentă, poziția de subiect, o poziție fără o marcă specială, forma relativului rămâne, uneori, netransparentă (aceeași formă fiind cerută și de regentă, și de subordonată; vezi propozițiile relative „opace", **Construcții cu propoziții relative, 3.3.2.3**). Alteori, forma relativului marchează poziția din subordonată, atunci când această poziție impune o restricție formală puternică (un caz oblic sau o construcție prepozițională specifică). Ca și în tiparul anterior, există situații de deplasare a relativului dintr-o subordonată a subiectivei în regenta acesteia (vezi *infra*, **5.3**). Astfel, în (**a**, **c**, **d**, **f**), în ambele propoziții (regentă și subiectivă) relativul ocupă aceeași poziție (de subiect), cerând aceeași formă. În (e), relativul ocupă față de regentă poziția de subiect, iar față de subordonata subiectivei, din care este deplasat, ocupă poziția de complement direct, ambele impunând relativului aceeași formă: (*ceea*) *ce*. În (**g**, **h**, **i**), relativul marchează numai poziția sintactică din subiectivă, de complement indirect, respectiv de complement direct, poziții cu mărci formale specifice: dativul (în g), respectiv prepoziția *pe* (în **h**, **i**).

2.2.2.3. O specie aparte o constituie *relativa infinitivală*, tip de construcție arhaică și parțial fixă, în care infinitivul conservă o formă fără marca mobilă ***a*** (vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 2.3.4**). Construcția se limitează la un număr extrem de redus de contexte, ocupând poziția de subiect după *a fi* (existențial) și după *a avea* (utilizat impersonal):

(a) *Nu-i **ce** mânca., Nu-i **cine pleca.**, Nu-i **cu cine** pleca., Nu-i **cui** cere., Nu-i **unde** pleca., Nu-i **de ce** rămâne.*;

(b) *N-are **ce** se întâmpla., N-are **cine** se duce.*

Relativa infinitivală are caracteristici care o diferențiază atât de tiparul **2.2.2.1**, cât și de tiparul **2.2.2.2**. Cele mai importante sunt diferențele de frecvență și de repartiție stilistică, fiind un tipar de construcție strict limitat sintactic și lexical și preferat în uzul popular și colocvial al limbii. Se apropie de tiparul **2.2.2.1**, îndepărtându-se de **2.2.2.2**, prin inventarul de relative (niciodată *ceea ce* și relativele nehotărâte) și prin acomodarea formei relativului după poziția sintactică ocupată față de infinitiv (vezi: *cui*, respectiv *cu cine*). Se îndepărtează, totuși, de **2.2.2.1** prin calitatea regentului, care nu admite niciodată discurs raportat.

2.2.3. *Realizări propoziționale conjuncționale*

Propoziția conjuncțională subiectivă admite, ca și conjuncționala completivă directă (vezi **Complementul direct, 3.1.3**), un inventar bogat de conective conjuncționale, unele fiind strict *determinate sintactic*, de clasa de regenți (mai exact, de restricția de conjuncție impusă de aceștia), de „istoria" construcției, de organizarea subordonatei, iar altele permițând *alegere sintactic liberă*, corelată însă cu valori semantice și / sau stilistice suplimentare. În limba actuală, există trei

conjuncții-tip de subordonare*: *că, să, dacă și altele, variante ale celor dintâi, cu determinări sintactice sau / și semantico-stilistice.

2.2.3.1. *Conectorul **că*** este selectat atât de verbe și construcții factive (*Se afirmă **că**..., Se adeverește **că**..., Se cunoaște **că**..., Se dovedește **că**..., Se înțelege **că**..., Se știe **că**..., E de la sine înțeles **că**..., Este sigur **că**...*), cât și de verbe contrafactive (*I se năzare **că**..., Se inventează **că**..., Se minte **că**..., Se fabulează **că**...*) și nonfactive (*Se bănuiește **că**..., Se consideră **că**..., Se crede **că**..., Se pare **că**..., Se presupune **că**...*).

În general, ***că*** este un semn de aserțiune pentru subordonată (*Se afirmă **că**..., Reiese **că**..., Din demonstrație decurge **că**..., Este sigur **că**...*). Însă, în funcție de tipul de regent (factiv, contrafactiv, nonfactiv), aserțiunea este asumată de către locutor ca adevărată sau ca falsă sau, dimpotrivă, nu există o asumare din partea locutorului a opțiunii sale. Chiar și în condițiile unor structuri impersonale (majoritatea construcțiilor sunt de tip impersonal, fără referire la persoană), locutorul, subiacent, își asumă adevărul predicației din subordonată (în cazul regentelor factive), nu-și ia nicio răspundere în legătură cu validitatea predicației subordonate (în cazul regentelor nonfactive) sau, dimpotrivă, își asumă neadevărul predicației din subordonată (în cazul predicatelor contrafactive). Există și cazuri de folosire ambiguă a aceluiași verb, care oscilează între utilizări factive: *În această lucrare, **se vede cu claritate că*** [...] (Al. Niculescu, *Individualitatea*) și altele nonfactive; ex.: *Dar ea, sărmana, **se vede** că se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburei.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Se **vede că** or fi știind ei ceva.* (M. Preda, *Delirul*).

2.2.3.2. *Conectorul **$să_1$*** este un semn de nonaserțiune pentru subordonată și un indice modal de „posibilitate”, fiind selectat de verbe cu anumite caracteristici. ***Să*** apare:

– după verbe și construcții de modalizare deontică (*Se impune **să**..., Se cade **să**..., Se cuvine **să**..., Trebuie **să**..., Merită **să**..., Este necesar / imperios / obligatoriu / musai / permis / nepermis / îngăduit / neîngăduit / de dorit **să**...*);

– după verbe și construcții verbale cu sens modal, exprimând „dorință”, „voință”, „posibilitate” (*Se dorește **să**..., Se vrea **să**..., Este posibil **să**...*);

– după verbe care proiectează în viitor predicația subordonatei, multe dintre ele fiind aspectuale și modale (*Îmi vine **să**..., Urmează **să**...*) sau o proiectează în planul posibilității (*Când este **să** se întâmple., Când ar fi **să**-ți fie urât, adu-ți aminte că ce trece e viața ta și gustă măcar acest gând.* – N. Iorga, *Cugetări*; *Se întâmplă adesea **să** fie obosit.*).

Există regente care acceptă și pe ***că***, și pe ***să***, celor două construcții corespunzându-le, succesiv, o aserțiune sau o posibilitate (*Mă bucură **că** faci asta / **să** faci asta., Îmi priește **că** stau la munte / **să** stau la munte., Mă surprinde **că** ești deprimat / **să** fii deprimat., Îmi place **că** ești vesel / **să** fii vesel., Îmi convine **că** s-au amânat examenele / **să** se amâne examenele., Mă doare **că** te porți așa / **să** te porți așa., Este sănătos **că** mergi pe jos / **să** mergi pe jos., Este destul / important **că** te văd / **să** te văd.*).

În construcțiile conectorului ***că***, sunt asertate câte *două fapte*; în construcția *Mă bucură **că** s-au amânat examenele.*, de exemplu, este asertat: (a) „s-au amânat examenele” și (b) „situația amânării declanșează vorbitorului o stare de bucurie”. În cazul lui ***să***, este asertat *un singur fapt*; în construcția *Mă bucură **să** se amâne*

examenele., singurul fapt asertat priveşte starea vorbitorului de „bucurie" în legătură cu o situaţie posibilă".

2.2.3.3. *Conectorul* ***să₂*** apare numai în discursul raportat, ca semn al transpunerii enunţului imperativ în vorbirea indirectă; vezi construcţii ca: *Mi s-a ordonat **să** plec imediat., Mi s-a spus **să** plec până a doua zi., Mi s-a strigat **să**-mi văd de treabă şi **să** nu mai agit spiritele.*, unde ***să*** apare în vorbirea indirectă fie dintr-un imperativ, fie dintr-un conjunctiv sau indicativ cu valoare de imperativ (*Mi s-a ordonat: – Pleacă imediat! / – Să pleci imediat! / – Pleci imediat!*); vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării, 3.**

2.2.3.4. *Conectorul* ***ca... să***, variantă combinatorie a lui ***să***, este selectat de aceeaşi clasă de regenţi care selectează pe ***să₁*** *şi pe* ***să₂***. Din punctul de vedere al normei sintactice actuale, este utilizat în condiţiile în care, în limitele subordonatei, mai multe componente din subordonată s-au deplasat în poziţie preverbală:

*Trebuie **ca** Ion **să** înţeleagă / **ca** mama şi tata **să** înţeleagă / **ca** mamei şi tatei **să** le explicăm / **ca** astăzi **să** dăm toate explicaţiile.; Ni s-a ordonat **ca** numai împreună **să** plecăm.*

2.2.3.5. *Conectorul* ***ca să***, ca variantă liberă a lui ***să*** (ex.: *Trebuie **ca să** plecăm., Ni s-a ordonat **ca să** plecăm., Ni se cere **ca să** plecăm.*), deşi frecvent în uzul limbii, nu este acceptat de normele literare actuale.

> Apariţia conjuncţiei nedisociate *ca să*, în variaţie liberă cu *să* (*Urma* **ca să** *mă duc acasă., Ni se ordonă **ca să** plecăm.*), nu trebuie pusă numai pe seama registrului popular şi familiar, unde acest uz este mult limitat. Mai probabil, apariţia trebuie explicată prin tendinţa de dezambiguizare a lui ***să***, varianta ***ca să*** asigurând disocierea celor două funcţii ale conectorului: *să* rămâne ca marcă de conjunctiv + ***ca***, marcă a legăturii sintactice subordonatoare.

2.2.3.6. *Conectorul* ***dacă₁*** este semnul interogaţiei totale transpuse în vorbire indirectă, fiind selectat de aceeaşi clasă de regenţi care acceptă subiectivele relative-interogative (vezi *supra*, **2.2.2.1**):

*Nu se ştie **dacă** vom reuşi., Nu ni s-a spus **dacă** vom reuşi., Mă frământă **dacă** vom reuşi sau nu., Se verifică **dacă** informaţiile primite sunt exacte.*

2.2.3.7. *Conectorul* ***dacă₂***, omonim cu cel anterior, nu are nicio relaţie cu interogaţia indirectă, fiind un conector *ipotetic*, fie că predicaţia se proiectează în viitor:

(a) *încât nu ni se va lua drept lipsă de modestie **dacă** ne încercăm în paginile următoare să dăm un exemplu despre modul...* (T. Maiorescu, *Critice*),

fie în trecut, ultima situaţie prezentând o contradicţie între forma ipotetică ***dacă*** şi asumarea de către locutor a conţinutului nonipotetic pentru predicaţia din subiectivă:

(b) *Dar **dacă** în rândurile de mai sus am deplâns lipsa de iubire de adevăr, nu a fost din teama că invectivele lor vor fi putut rămânea puternice împotriva noastră.* (T. Maiorescu, *Critice*);

*Multă lume crede că **dacă** actorul apare în fiecare seară, e că-l încântă lumina rampei.* (N. Iorga, *Cugetări*);

Dacă *nu-l mai auzim, este pentru că, prezent încă din clipa naşterii în urechile noastre, a devenit un mediu sonor indiscernabil.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*).

În (b), faţă de (a), subiectiva introdusă prin ***dacă₂*** este, sub aspectul conţinutului modal, nonipotetică, exprimând o certitudine a locutorului din

momentul enunțării („Este cert că am deplâns lipsa de iubire de adevăr"., „Este cert că actorul apare în fiecare seară"., „Este cert că nu-l auzim".); ***dacă***$_2$, pe lângă funcția conectivă, devine, contextual, un marcator de tematizare forte interfrazală (pentru detalii asupra tiparului și pentru efectele lui discursive, vezi **Organizarea tematică a enunțului, 3.1.2.2**; vezi și *infra*, **5.5.1**).

Pentru regentele care admit, succesiv, pe ***că*** și pe ***dacă***, diferența modală (certitudine vs ipoteză) este transparentă: *Nu contează* ***că*** *întârzii* / ***dacă*** *întârzii.*, *Îmi convine* ***că*** *pleci* / ***dacă*** *pleci.*, *Mă impresionează* ***că*** *pleci* / ***dacă*** *pleci.*, *Mă privește numai pe mine* ***că*** *sunt neglijent* / ***dacă*** *sunt neglijent.*

Mai puțin trasparentă este deosebirea modală dintre construcțiile ai căror regenți admit ambii conectori ai posibilității, atât pe ***să***, cât și pe ***dacă*** (*Îmi convine* ***să*** / ***dacă*** *pleci.*, *Mă impresionează* ***să*** / ***dacă*** *te văd așa.*, *Mă bucură* ***să*** / ***dacă*** *reușești.*, *Depinde numai de tine* ***să*** / ***dacă*** *reușești.*), diferența fiind, în planul general al „posibilității", între „simplă posibilitate" și „ipoteză".

2.2.3.8. *Alți conectori:* ***cum că, precum că, cum de, că să, de*** au, din punctul de vedere al uzului literar actual, o situație periferică, fie ca registru stilistic, fie ca frecvență, fie că adaugă o valoare specială modalizantă.

Cum că, frecvent în limba veche, este mult mai rar în româna actuală. ***Cum că*** apare în contextele în care regentul admite atât conectorul ***cum***, cerut de verbe care permit lexicalizarea subiectului prin (***modul***) ***cum*** (*Nu se înțelege* (***modul***) ***cum*** *ai procedat.*, *Mi se explică* (***modul***) ***cum*** *au procedat.*, *Ni se povestește* (***modul***) ***cum*** *au procedat.*), cât și conectorul ***că***, cerut de verbe care admit lexicalizarea subiectului prin (***faptul***) ***că*** (*Nu se înțelege* (***faptul***) ***că*** *a fost o întâmplare.*, *Ni se explică* (***faptul***) ***că*** *se poate greși.*, *Ni se povestește* (***faptul***) ***că*** *au făcut mari eforturi.*), ***cum că*** rezultând probabil din combinarea celor doi conectori: *Ni s-a explicat* ***cum că***, *Ni se povestește* ***cum că***. Recent, tinde să se specializeze ca tip de conector modalizant de opinie, utilizat pentru exprimarea rezervei locutorului.

Precum că, variantă a lui ***că***, are uneori avantajul de a evita cacofonia (*Printr-o hârtie ți se certifică* ***precum că*** *te încadrezi în categoria de om al poporului.* – Ș. Bănulescu, *Elegii la sfârșit de secol*).

Cum de este un conector al aserțiunii cu valoare modalizantă, introducând și opinia de mirare (uneori, de dezaprobare) a locutorului față de un eveniment deja consumat (redat în subordonată). Apare numai în cazul regenților care admit discurs raportat, permițând transpunerea în vorbire indirectă a enunțurilor exclamative: *Mă miră* / *Mă frământă* ***cum de*** *s-a întâmplat asta.*, *Nu ni s-a spus* ***cum de*** *s-a ajuns la acest haos.*

> Alte corespondente adjectival-adverbiale al acestuia sunt ***ce de***, ***cât de***, apărând în enunțuri exclamative transpuse „imperfect" în vorbirea indirectă, în construcții deviante de tip indirect liber (vezi: *El se mira* ***ce de*** *lume a venit!* / ***cât de*** *mult s-a furat!*; vezi și **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ-exclamativ**).

Că să, conector neacceptat de norma sintactică literară, apare frecvent după regente care admit discurs raportat și este rezultatul amestecului celor două tipuri de vorbiri: *că*, semnul sintactic al discursului direct legat, + *să*, transpunerea în vorbirea indirectă a unei propoziții imperative: *Ni se spune* ***că*** *imediat* ***să*** *plecăm.*, *Mi s-a cerut* ***că să*** *renunț la examen.*

Că să apare şi nelegat de discursul raportat (*S-apropia **că să** mă duc şi eu în război.*, *apud* Vulpe 1980), reflectând, probabil, aceeaşi tendinţă de dezambiguizare a lui **să**; vezi *supra*, **2.2.3.5**).

De, în oricare dintre apariţii, este un conector cu utilizare mult limitată în uzul actual al limbii. ***De***$_1$, conector arhaizant, neutralizează distincţia *asertiv* vs *posibil*, utilizându-se şi în contextele lui ***că***, şi în cele ale lui ***să***: *Ba la mulţi se întâmpla **de** veneau sâmbătă noaptea câte cu un picior frânt.* (I. Creangă, *Amintiri*). În limba actuală, apariţia lui este limitată la registrul popular şi la graiurile arhaizante: *Îi plăcea **de** bea.*, *apud* Vulpe, *op.cit.*

De$_2$, echivalent semantic şi sintactic al lui ***dacă***$_1$, apare în contextele şi cu valoarea acestuia, având deci, ca regente, verbele care admit discurs raportat, iar, ca subordonată, o propoziţie interogativă totală transpusă în vorbire indirectă: *Nu se ştie **de** vom reuşi.* Construcţia este posibilă, dar frecvenţa ei este redusă.

2.2.4. ***Realizări neprototipice; grupuri nominale-subiect cu structuri atipice***

Sunt realizări ale căror caracteristici de formă se îndepărtează ***real*** sau ***aparent*** de la tiparele considerate canonice. Cele mai frecvente situaţii de îndepărtare de la prototip privesc ***subiectul în alt caz decât nominativul***.

2.2.4.1. O excepţie *reală* de la regula de construcţie a subiectului apare în *structuri cu relative neinterogative* (fără antecedent), în care relativul pronominal sau adjectival ocupă poziţia de subiect sau aparţine unui grup nominal aşezat în poziţia subiectului.

Când propoziţia relativă neinterogativă este încastrată într-o poziţie sintactică *puternic marcată* din organizarea propoziţiei matrice (a propoziţiei regente), fie o poziţie de dativ, fie una de genitiv, fie una prepoziţională, iar relativul ocupă în subordonată funcţia de subiect, se produce obligatoriu *acomodarea* acestuia la forma cerută de regentă. Efectul, în planul organizării frastice, îl constituie „împletirea" regentei cu subordonata, iar, în planul organizării relativei, apariţia subiectului în alt caz decât nominativul (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.3.2; Imbricarea, 1.1.1**).

Acest subiect se exprimă printr-un pronume relativ (variabil sau invariabil) sau printr-un nominal având ca subordonat un adjectiv relativ. Vezi exemple ca:

(a) *Dau* (***ori***)***cui*** *cere.*; *Sufletul nu ţi-l da decât **cui** îţi dă sufletul lui.* (N. Iorga, *Cugetări*);

(b) *Cunosc **pe cine** a intrat.*;

(c) *Mă gândesc **la ce** va urma.*; *Depinde **de ce** se va întâmpla.*; *Se bizuie **pe ce** s-a demonstrat.*; *Caută **la cine** te preţuieşte cât de curată e inima.* (N. Iorga, *ibid.*); *Certându-te **cu cine** are dreptate, poţi numai să pari prost sau mişel.* (*ibid.*);

(d) *Dorinţa* (***ori***)***cui*** *învaţă este să reuşească.*; *Lumea nu e **a cui** o străbate cu piciorul, ci **a cui** o înţelege cu gândul.* (*ibid.*);

(e) *Efectul **a ceea ce** s-a făcut este grav.*;

(f) *Dacă e însemnat Asachi, dacă merită recunoştinţa noastră şi **a câtor** generaţii româneşti se vor succeda, e pentru întreaga lui activitate de îndrumător cultural.*;

(g) *Mă ţine la curent **cu ce**$_i$ credea el că ar trebui să se întâmple* (e_i).; *Intraseră pe mâna **cui**$_i$ trebuia* [să intre (e_i).] (M. Cărtărescu, *Orbitor*).

În (a), relativa neinterogativă se „încastrează” în poziția complementului indirect din regentă, poziție puternic marcată, cerând cazul *dativ*. În (b), relativa neinterogativă se include în poziția complementului direct din regentă, poziție cerând prepoziția *pe*, dată fiind calitatea personală și individualizată a nominalului la care trimite pronumele. În (c), „încastrarea” subordonatei are loc în poziții prepoziționale, regentele verbale având regim prepozițional și impunând o anumită prepoziție (*la, de, pe, la, cu*). În (d, e), relativa se „încastrează” într-o poziție de genitiv (*dorința* ***oricui****, efectele* ***acesteia***), cu deosebirea că, în (d), relația de genitiv se exprimă sintetic (cazual: *dorința oricui*), în timp ce, în (e), dată fiind calitatea invariabilă a pronumelui relativ (*ceea ce*), relația se exprimă analitic, cu ajutorul prepoziției *a* (*efectul a ceea ce*), care cere acuzativul. În (f), relativa se „încastrează” în poziția unui genitiv (*recunoștința noastră și* ***a generațiilor***), iar grupul subiectului din relativă (*câte generații*) include un adjectiv relativ, care, ca termen subordonat, preia marca de caz (*a câtor generații*).

În (g), o structură sintactică amplă (cu două propoziții), relativa „se încastrează” într-o poziție puternic marcată (vezi construcția prepozițională *mă ține la curent* ***cu ceva***), relativul îndeplinind funcția de subiect nu în prima propoziție relativă, ci în subordonata acesteia. Al doilea exemplu este asemănător (*intraseră pe mâna* ***cuiva***), cu deosebirea că structura încastrată este eliptică, lipsind subordonata acesteia, care se poate deduce însă contextual (*cine trebuia* [**să intre**]).

2.2.4.2. Un alt tip de construcții care încalcă regula cazului apare în structurile cu *subiect partitiv*, reprezentate de subiecte substantivale și pronominale precedate de prepozițiile partitive *de, dintre, din*:

Au câștigat ***Ø de-ai*** *noștri.*; *Au lipsit* ***Ø de-ai*** *lui Moromete.*; *Au căzut și* ***Ø de-ai*** *lui Sadam, și* ***Ø din coaliție.***; *Au murit și* ***Ø dintre ei.***

În unele citiri, construcția cu *de* (+ demonstrativ de depărtare: *de aceia*), cu aceeași interpretare sintactică, pierde valoarea partitivă, dobândind sens calificativ-comparativ: *Sunt* ***și de aceia*** [unii de felul acelora] *cari cred că albina cea mai harnică va fi aceea* [...]. (N. Iorga, *Cugetări*).

Prepozițiile *de, dintre, din* impun cazul acuzativ numelui pe care îl introduc. O relație *anaforică specială*, curentă în cazul grupurilor nominale partitive, permite, în această structură eliptică, recuperarea (sintactică și semantică a) centrului de grup neexprimat.

2.2.4.3. Unele grupuri nominale din poziția subiectului au structuri atipice, fiind posibil generatoare de confuzii. Se includ aici construcții precum:

(a) *Cartea*$_1$ *mea este încă nouă,*[***a***$_1$ *colegului*] *s-a rupt.*;

(b) *Au plecat* [***douăzeci și doi de***] ***elevi***.;

(c) [***Cât de***] ***mulți*** *lipseau!*, [***Destul de***] ***puțini*** *mă înțelegeau.*;

(d) *O* [***astfel de***] ***situație*** *nu apare frecvent., Au venit* [***fel de fel de***] ***oameni***.;

(e) *Au plecat* [***peste zece***] *din unitate., Au venit* [***la oameni***]*!*

În exemplul (a), componentul ***a*** din grupul nominal *a colegului* are toate caracteristicile anaforelor / substitutelor pronominale, funcționând ca pronume semiindependent (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ, 2.2.1**). Grupul nominal alcătuit din capul pronominal [***a*** + substantiv în genitiv] ocupă poziția subiectului, dar centrul de grup apare în nominativ.

În exemplele (b, c, d), prepoziția ***de*** nu se grupează cu nominalul următor și nu impune acestuia restricție de caz. Nominalul substantival (în b, d) sau

pronominal (în c), precedat de un numeral cardinal „complex" (în b), de un adjectiv anaforic invariabil sau de o locuțiune adjectivală (în d) și de structuri de gradare, exclamative și neexclamative (în c), își păstrează caracteristica sintactică a unui subiect prototipic, fiind în cazul nominativ. În (e), numeralul-substitut (în cazul nominativ: *zece*) și substantivul-centru (*oameni*) sunt precedate de forme cu utilizare specială (*peste, la*), care, prin natura lor suprimabilă și prin valoarea cantitativ-nedefinită, se îndepărtează de statutul prepozițional (vezi **I, Prepoziția, 4.6**).

3. TIPURI DE SUBIECT

O primă clasificare a subiectului privește distincția *subiect **exprimat*** (sau ***lexicalizat***) și *subiect **neexprimat*** (sau ***nelexicalizat***).

3.1. Subiectul exprimat

Denumirea ***subiect exprimat*** (***lexicalizat***) „acoperă" subiectul actualizat în propoziție, poziția de subiect fiind ocupată / saturată de un cuvânt / grup observabil prin corpul său fonetic, indiferent că se exprimă printr-un nominal, o formă verbală nepersonală sau o propoziție. La rândul său, *subiectul exprimat* poate fi: ***simplu***, ***multiplu*** sau ***dublu exprimat***.

3.1.1. ***Subiectul simplu*** constituie exprimarea curentă a subiectului, printr-un *unic component* așezat în poziția-subiect:

***Ion** aleargă.*, ***El** este foarte obosit.*, *Nu-i ușor **a alerga** / ~ **de alergat** zilnic sute de metri.*; *Ajungând **Ion** acasă, **părinții** l-au pus la treabă.*

Simple sunt și subiectele din următoarele propoziții nominale: ***Ploaie. Frig. Vânt.*** (vezi *infra*, **6.3**).

Simplu este și subiectul precedat de unul sau mai multe semiadverbe, de adverbul de negație ***nu*** sau de cliticul adverbial negativ ***nici***: ***Numai Ion** este vinovat.*, ***Și Ion** este vinovat.*, ***Chiar și Ion** este vulnerabil.*, ***Nu Ion** trebuie pedepsit, ci instigatorii lui.*, ***Nici Ion** n-a reușit.* (pentru negația subiectului, vezi **Negația**; **2.2.4**; **2.3**; vezi și *infra*, **5.5.2.2**).

Atașarea semiadverbelor, declanșatoare de presupoziții (***Numai Ion** este vinovat.* → „există măcar o bănuială de vinovăție asupra altuia"; ***Și Ion** a reușit.* → „există măcar un individ, altul decât Ion, care a reușit"; ***Nici Petru** n-a reușit.* → „există cel puțin unul, altul decât Petru, care n-a reușit"), modifică informația semantică a ansamblului propozițional, deși, sub aspect sintactic, nu modifică organizarea propoziției. Este motivul pentru care semiadverbele se grupează sintactic cu nominalul-centru, care, în exemplele comentate, ocupă poziția-subiect.

3.1.2. ***Subiectul multiplu*** este *obligatoriu exprimat* și include, în poziția de subiect, două sau mai multe componente raportate la același centru verbal (predicat sau nepredicat) și aflate în raport de coordonare copulativă sau disjunctivă. Tipul de coordonare nu influențează calitatea de subiect, dar are consecințe asupra acordului cu verbul-predicat (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 4.1**):

Ion, Gheorghe și Maria au reușit** la examen.*; *La examen **va reuși sau Ion, sau Gheorghe.; *Odată **directorul și inspectorul** plecați, s-a instalat vacarmul.*

Multiple pot fi şi subiecte din enunţuri nominale: *Astăzi, **ploaie şi frig.***

O situaţie specială au conjuncţiile adversative, care, chiar şi în absenţa verbului, presupun coordonare între propoziţii (*Astăzi, soare, dar vânt.*). În cazul conjuncţiei ***ci*** – uneori, şi al conectorului ***şi*** (*nu*)–, care se disting prin afirmarea unui component şi negarea celuilalt (*La examen a reuşit **nu Ion, ci Gheorghe**.; La examen a reuşit **Ion, şi nu Gheorghe**.*), ambele funcţionând ca mijloace de manifestare a negaţiei focalizante (vezi **Negaţia, 2.3**), se presupun, subiacent, două structuri propoziţionale. Reflexul interpretativ îl constituie trecerea din planul coordonării a două subiecte, în cel al coordonării de propoziţii (vezi şi **Predicatul, 2.1.3.4**).

3.1.3. ***Subiectul dublu exprimat*** este un subiect alcătuit din două componente raportate la acelaşi verb, dintre care unul este referenţial, iar celălalt obligatoriu anaforic (pronominal, dar şi anaforă lexicală), anaforicul procurându-şi referinţa de la subiectul plin referenţial. Se disting patru tipare sintactice cu subiect dublat, diferenţiate ca topică şi structură, ca efect discursiv şi registru stilistic:

(a) *Vine **ea # iarna.**, Te căptuşeşte **ea # mătuşa** Mărioara., Te prinde **el # tata.**, A veni **ea şi vremea** aceea.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Bate **el # Ivan** în poartă cât poate, dar au prins **ei acum dracii** la minte.* (I. Creangă, *Ivan Turbincă*), *Citiră **ei # popii** acolo una alta.* (*apud* Ulrich 1985), *Ştie **el # avocatul** cum să te sucească.* (*ibid.*);

(b) *Amu **voinicul** meu face **el** ce face., **Tânărul împărat** o mers **el** cât a fi mers.* (*apud* Ulrich, *op.cit.*);

(b') ***Profesorul***$_i$ *este **şi el***$_i$ *om., **Studenţii***$_i$ *au **şi ei***$_i$ *drepturile lor., **Experienţele***$_i$ *ulterioare m-au învăţat **şi ele***$_i$ *să nu mă păcălesc pe mine însumi.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*);

(b'') ***Ø***$_i$ *Ajung **şi eu***$_i$ *acolo., **Ø***$_i$ *Venim **şi noi***$_i$ *la petrecere., Dacă şi guvernul României ne respectă,* [îl] *respectăm **şi noi.*** (IVLRA), *Mai ştiu ce să zic **Ø***$_i$ ***şi eu***$_i$*?* (*ibid.*);

(c) [***Profesorul de română***]$_i$, *despre care m-ai auzit adesea pomenind, **acela***$_i$ *e omul care uneşte talentul cu moralitatea.*;

(d) [***Că este încăpăţânat***]$_i$, ***asta***$_i$ / ***faptul***$_i$ *nu este o noutate pentru mine.*, [***Dacă însă Don Quijote merită nu numai admiraţia noastră, dar este vrednic şi de lancea satirică a creatorului său***]$_i$, ***lucrul***$_i$ *provine din aceea că iubirea lui nu este pusă în serviciul realităţii just percepute.* (T. Vianu, *Literatura universală*);

(d') [***Că aţi protestat***]$_i$, ***faptul***$_i$ *este **şi el***$_i$ *condamnabil.*

Tiparul (a) este popular, conţinând obligatoriu un pronume personal anaforic de persoana a 3-a, adiacent verbului în postpunere şi urmat de sursa referenţială substantivală. Între pronume şi sursa referenţială se face o pauză (notată prin semnul [#]), „umplută”, mai rar, de adverbe sau semiadverbe (***şi vremea, acum dracii***). Construcţia introduce, adesea, acte suplimentare de limbaj: de „ameninţare”, de „uimire”. Apoziţională la origine, rolul substantivului fiind de dezambiguizare a unei anafore pronominale, structura sintactico-semantică a construcţiei se opacizează în momentul în care apare o necoincidenţă între genul pronumelui şi al suportului său referenţial (*A pleca **el mama** de-acasă., Are să-l certe **el preoteasa** pe popă.* (*apud* Iordan 1975); *Mi-a veni **el apa** la moară., Trece **el** aşa **o vreme.***, *apud* Ulrich 1985).

Tiparul (b) este emfatic, fiind utilizat în registre variate ale limbii. Efectul de insistență se obține prin reluarea anaforică, printr-un pronume personal, a substantivului subiect. În (b') sunt prezente două mărci de emfază: reluarea postverbală obligatorie a nominalului-subiect printr-un pronominal anaforic și asocierea pronominalului anaforic cu un semiadverb de insistență (***și el, chiar el***). Varianta (b") apare în condițiile în care subiectul propriu-zis este nelexicalizat, inclus sau subînțeles (vezi *infra*, **3.2.1; 3.2.2**).

Tiparul (c) cuprinde o sursă referențială, reluată, la distanță, după intercalarea uneia sau a mai multor propoziții, de un pronume demonstrativ anaforic (***acela***).

Tiparul (d) este de tip cult, cuprinzând o sursă referențială propozițională, reluată în regentă fie printr-o anaforă pronominală (***asta***), fie prin una lexicală (substantivele ***faptul, lucrul***), prima aparținând pronumelui demonstrativ feminin cu valoare neutră, iar a doua unor substantive generice, vag referențiale, decodabile numai prin antecedentul propozițional. Sunt construcții cu rol emfatic, ca marcă de emfază intervenind, în afara dublării, inversiunea subiectivei. Sunt, în același timp, de la un context la altul, fie tipare de emfază pentru poziția de subiect, fie tipare de tematizare forte; una dintre construcții (cea fals condițională: ***Dacă***..., ***asta / aceasta***...) se specializează pentru o tematizare forte interfrazală (vezi **Organizarea tematică a enunțului**; vezi și *infra*, **3.1.2.2**).

Tiparul (d') apare din combinarea tiparelor (b) și (d), efectul emfatic fiind mai puternic decât al fiecăruia în parte.

În raport cu *dublarea complementului direct sau indirect* (vezi **Complementul direct, 3.1.2; Complementul indirect, 3.3**), fenomene gramaticalizate cu reguli stricte de natură sintactică (construcții cu dublare obligatorie, alături de altele de neacceptare a dublării sau de dublare facultativă) și semantică (rolul individualizant al dublării), ***dublarea subiectului*** este, în orice construcție, facultativă și strict limitată ca uz, fie restrângându-se la câteva construcții aproape fixe (este cazul construcției **a**), fie plasându-se în domeniul stilisticului, ca tip de construcții cu rol emfatic, și al pragmaticului, ca structuri de tematizare forte a poziției subiect.

3.2. Subiectul neexprimat

Clasa *subiectului neexprimat* cuprinde mai multe subtipuri: *inclus, subînțeles, nedeterminat* și *vag determinat*.

3.2.1. ***Subiectul inclus***, construcție frecventă și caracteristică limbii române, reprezintă tipul de subiect omis la persoanele 1, 2, 4, 5, a cărui informație de persoană se recuperează *contextual*, din forma flexionară a verbului, verbul preluând, prin acord, informația de număr și de persoană a subiectului. Odată obținută informația de persoană, recuperarea sursei referențiale se obține deictic, din contextul situațional (vezi **Deixis, 4.1**).

3.2.1.1. *Recuperarea informației referențiale* este *totală* sau *parțială*, în funcție de persoana subiectului și de valoarea specială a acesteia, dar și în funcție de forma verbului.

– Dacă verbul apare la o formă nepersonală, recuperarea *contextuală* a persoanei este blocată, contextul verbal neoferind informațiile necesare. Recuperarea informației se transferă asupra contextului mai larg, situațional sau textual, sau este imperfectă, rămânând, în anumite limite, ambiguă; vezi construcții ca:

Odată plecat Ø [cine? eu sau altcineva?], *am început să respir liniştită.*;

Ajungând Ø la facultate [cine? eu sau altcineva?], *s-a pornit ploaia.*

În cazul infinitivului şi al gerunziului, care păstrează cliticele pronominale, persoana subiectului absent poate fi recuperată prin anafora gramaticală reflexivă, asociată obligatoriu verbului la infinitiv sau la geruziu: *A-**ţi** căuta îngerul e a căuta chipul auroral.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*); *Ajutându-**ţi** semenii, te simţi mai aproape de Dumnezeu.*

– În cazul persoanelor 4 şi 5, dată fiind semantica specială a acestor persoane, care permite mai multe interpretări (*noi* =*„eu”+„tu”, „eu”+„voi”, „eu”+„el / ea / ei / ele”*; *voi* =*„tu”+„tu”, „tu”+„el / ea / ei / ele”*), sarcina dezambiguizării revine, şi aici, contextului situaţional sau larg textual.

– Şi pentru persoanele 1 şi 2, dată fiind omonimia unora dintre formele verbale (1 = 2, *tai, sui, continui, contribui*; 1 = 4, *am suit, suiam*), sarcina dezambiguizării se transferă de la contextul verbal la cel situaţional sau textual.

– În cazul persoanelor 2 şi 4, având în vedere valoarea specială a acestora, care, de la o apariţie la alta, pot primi lecţiune deictică sau generică, recuperarea informaţiei nu se obţine integral din forma verbului, specificarea tipului de citire şi, implicit, a referentului sau a clasei de referenţi revenind în exclusivitate cadrului general discursiv.

– Singura situaţie în care identitatea subiectului este recuperată integral este cea a subiectului de persoana 1, dacă acesta apare în relaţie cu forme verbale neambigue (tipul: *aflu, voi reuşi, am să cânt, aş cânta*).

3.2.1.2. *Exprimarea subiectelor de persoana 1, 2, 4, 5* dobândeşte valori speciale, fie de emfază, fie de reliefare a unor sensuri speciale (sublinierea unicităţii referentului, insistenţa asupra opiniei personale, delimitarea sau opoziţia faţă de altă / alte persoane); vezi construcţii ca:

(a) ***Numai tu singur** eşti în stare să convingi asistenţa.*, ***nici noi** nu ştiam de ele.* (IVLRA);

(b) ***eu, eu cred** că nu punem, nu, nimeni nu poate să pună o condiţie.* (*ibid*)., ***io am părerea mea** în legătură cu treaba asta.* (*ibid.*), *adică **zic io după mine**.* (*ibid.*);

(c) *Greşesc **şi eu**, greşeşti **şi tu**.* (*ibid.*);

(d) *Am să-ţi arăt care sunt rezultatele. Restul, că **tu** acuma ai adus un cantonament şi **eu** nu l-am adus, e treaba ta.* (*ibid.*);

(e) ***Tu, şi nu Ion** ai făcut asta.*;

(f) *Mergem să-l ajutăm **sau eu, sau tu.***;

(g) ***Ba eu, ba tu** făceam câte o năzbâtie.*;

(h) ***– Tu eşti? – Eu. / – Eu** sunt.*

În (a, c), se obţine *insistenţa* asupra subiectului de persoana 1 sau a 2-a, efect marcat şi prin asociere cu alte mijloace de insistenţă: fie asocierea cu un semiadverb specializat (*şi*), fie asocierea cu semiadverbul *numai* şi cu adjectivul *singur*, ambele cu rolul de specificare a unicităţii referentului. În (b), se insistă asupra opiniei personale prin combinarea cu verbe „de opinie”: *cred, am părerea mea* sau construcţii prepoziţionale „de opinie”: *după mine*. Printre caracteristicile comunicării orale, se menţionează frecvent prezenţa unei *sintaxe egocentrice*, orientate puternic spre locutor, al cărei efect îl constituie exprimarea curentă a

pronumelui-subiect de persoana 1 (vezi **Limba română vorbită, 3.7.1.1**). În (d), lexicalizarea când a persoanei 1, când a persoanei a 2-a are ca efect punerea în opoziție a celor doi referenți. În (e, f, g), valorile semantice speciale (opoziție, excludere, alternare), conținute în tipul de coordonare, nu se pot obține decât prin exprimarea deicticelor pronominale-subiecte. În (h), la întrebarea de identificare *Tu ești?*, nu se poate răspunde prin **Sunt*, ci numai prin ***Eu. / Eu** sunt*, căci răspunsul trebuie să includă confirmarea / infirmarea elementului rematic; or, în varianta de confirmare, prezența lui ***eu*** este obligatorie (vezi și **Afirmația, 3.1.1**).

3.2.2. ***Subiectul subînțeles*** este subiectul neexprimat corespunzător unui predicat de persoanele a 3-a și a 6-a, subiect a cărui recuperare semantică este *integrală* și se obține în exclusivitate *anaforic*, prin trimitere la o sursă referențială exprimată anterior. În raport cu subiectul inclus, a cărui identificare referențială este deictică, în cazul subiectului subînțeles, identificarea este anaforică. Subiectul subînțeles este forma cea mai caracteristică de *anaforă zero* (vezi **Anafora, 5.1**).

3.2.2.1. Uneori, subînțelegerea subiectului este impusă obligatoriu sintactic, prin fenomenul de *control al subiectului* din subordonată sau al subiectului formelor verbale nepersonale de către unul dintre componentele nominale ale regentei / regentului, cu care subiectul controlat este obligatoriu coreferențial. În ipostaza de „controlor" pot să apară:

– un subiect al regentei (sau al regentului formei verbale nepersonale): *Ion*$_i$ *începe* [*să învețe* (Ø$_i$)]., *Ion*$_i$ *poate* [*să învețe* (Ø$_i$)]., *Ion*$_i$ *are* [*de învățat* (Ø$_i$)]., *Ion*$_i$ *binevoiește / catadicsește* [*să răspundă* (Ø$_i$)]., *Ion*$_i$ *se apucă* [*de învățat* (Ø$_i$)]., *Ion*$_i$ *se pune* [*pe plâns* (Ø$_i$)]., *Ușa*$_i$ *stă* [*să cadă* (Ø$_i$)]., *Copilul*$_i$ *dă* [*să se ridice* (Ø$_i$].;

– un obiect indirect al regentei (sau al regentului formei verbale nepersonale): *Îmi*$_i$ *vine* [*să plâng* (Ø$_i$)]., *Îmi*$_i$ *este greu* [*să plec* (Ø$_i$)]., *Îmi*$_i$ *este greu* [*de acceptat* (Ø$_i$)]., *Îmi*$_i$ *rămâne* [*de repetat* (Ø$_i$)].;

– un obiect direct al regentei (sau al regentului formei verbale nepersonale): *Părinții l*$_i$*-au făcut pe copil*$_i$ [*să renunțe* (Ø$_i$)]., *L*$_i$*-au sfătuit pe copil*$_i$ [*să renunțe* (Ø$_i$)]., *L*$_i$*-au lăsat pe Ion*$_i$ [*să plece* (Ø$_i$]., *L*$_i$*-au pus pe Ion*$_i$ [*să slăbească* (Ø$_i$)]., *L*$_i$*-au lăsat pe copil*$_i$ [*a plânge* (Ø$_i$) / *plângând* (Ø$_i$)].

Toate construcțiile cu subiect controlat, a căror caracteristică este determinarea sintactică (obligatorie) a identității referențiale a două nominale (din regentă și din subordonată), prezintă un grad înalt al ***coeziunii sintactico-semantice*** în cadrul grupului [Verb + Verb], coeziune frecventă în cazul unor regenți aspectuali, modali sau cauzativi (vezi: *Ion începe să învețe., Copilul se apucă de învățat., Ion se pune pe plâns., Mama dă să plece., Îmi vine să plâng., M-au făcut să plâng.*). Controlul subiectului, alături de alte trăsături, poate constitui un argument în acceptarea unor grupuri semantico-pragmatice neanalizabile (vezi **Predicatul, 2.2.3**).

3.2.2.2. În construcția unui text, ca efect al *continuității tematice*, subiectul poate fi omis pe parcursul mai multor propoziții / enunțuri învecinate, el reapărând ca lexicalizat numai în cazurile de schimbare referențială a acestuia. În evoluția textuală, subiectul subînțeles își modifică referenții, extinzându-i, restrângându-i, grupându-i, după cum predicațiile privesc numai unul dintre referenții tematici anunțați anterior sau îi privesc pe mai mulți, combinați cu toții sau parțial, fiind necesară o operație permanentă de raportare a noii predicații la fondul tematic comun:

Tătica$_i$ și fetele$_j$ ieșiră din cârciumă la cinci după-masă și-o luară ($Ø_{ij}$) *pe jos, pe Mihai Bravu, se-încâlciră* ($Ø_{ij}$) *în mahalale singuratice* [...] *până ajunseră* ($Ø_{ij}$) *la casa Răditei, unde au înnoptat* ($Ø_{ij}$). *Nenea$_k$, Florea$_k$, era pe frontul rusesc și Rădița$_m$, mică negustoreasă$_m$ cu o prăvălie* [...], *rămăsese singură* ($Ø_m$), *înfricoșată* ($Ø_m$), *plângând* ($Ø_m$) *nopți după nopți, iar ziua așteptând* ($Ø_m$) *de dimineață până seara să primească* ($Ø_m$) *de pe front vestea morții bărbatului ei$_m$. Ascultară* ($Ø_{i,j,m}$) *împreună, dar nu-nțeleseră* ($Ø_{i,j,m}$) *nimic din emisiunile de propagandă.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*).

3.2.3. ***Subiectul nedeterminat*** este un subiect nelexicalizat (omis) corespunzător unui verb de persoana a 3-a, mai rar, a 6-a, omisiune fără nicio modificare a restului propoziției (apărând în construcții active, și nu în construcții pasive, pasiv-reflexive sau impersonale):

(a) *cele ce **spune** în cărți.* (I. Creangă, *Amintiri*);

***Scrie** în ziare.*;

*– Sunt curios și io ce **scrie**-n contractu acela. / – Ce **să scrie**-ntr-un contract de sponsorizare?* (IVLRA);

***Au făcut** solduri.*;

***Au mărit** taxele.*;

***Bate / Sună** la ușă.*;

*– Eu am sunat la Panasonic. / – Așa. / – Și mi-**a spus** că **au** în stoc* [...] *reportofonul acela mic.* (IVLRA).

(b) *– De ce te porți așa? / – Mă **privește** √.*;

*– Cum îți **merge** √?/ –√ **Merge, merge**, n-am de ce să mă plâng.*;

*O.K.! Dacă **e** √, îți mai dau eu un telefon după aceea.* (IVLRA);

Iar abia când cere Magdalenei să-i cânte ceva și ea începe, [...] *Bach sfârșește cu adevărat. √ **E** greutatea despărțirii de somnul vieții.* (C. Noica, *Jurnal filozofic*);

*– Nu, deocamdată stau tot în cămin. / – A, lasă că-**i mai bine** √, într-un fel* [...]. *Lasă că deocamdată e bine că √ **te costă** mai puțin. Nu?* (IVLRA).

Spre deosebire de *subiectul subînțeles*, în care recuperarea referențială este *totală*, în cazul *subiectului nedeterminat*, suprimarea are loc în condițiile nedeterminării, adică ale nerecuperării (totale sau parțiale) a informației referențiale, singura informație procurată prin intermediul verbului este cea privitoare la persoana subiectului (a 3-a sau a 6-a) sau la faptul că subiectul satisface același context ca și subiectele pronominale de persoana a 3-a / a 6-a (aparține claselor substantiv, pronume, numeral-substitut).

Nedeterminarea subiectului este posibilă pentru orice tip de verb, atât pentru verbe agentive, cu subiecte animate (vezi a), cât și pentru verbe nonagentive, cu subiecte nonanimate sau propoziționale (vezi b). Nedeterminarea subiectului personal se asociază cu forma de singular sau de plural a verbului-predicat, variație apărând uneori în cadrul aceluiași enunț (vezi a: *Mi-**a spus** că **au** în stoc.*). Nedeterminarea subiectului nonpersonal sau propozițional se asociază numai cu forma de singular a verbului.

3.2.3.1. *Nedeterminarea* poate fi *intenționată*:

– când locutorul, dintr-un motiv sau altul, nu dorește sau nu face efortul de a indica persoana / cauza care a declanșat / declanșează acțiunea / evenimentul (vezi

infra, c); situației îi corespunde, în anumite cazuri, utilizarea demonstrativului nedefinit *ăştia* / *ăia* (vezi *infra*, d, unde apare variația subiect omis vs subiect lexicalizat prin demonstrativul nedefinit *ăştia*);

– când, din punctul de vedere al interesului comunicativ, agentul / cauza declanşatoare sunt neinteresante, fiind vorba de tipuri de teme şi de text în care locutorul este preocupat de specificarea procesului, şi nu a participantului-subiect (vezi *infra*, textul popular e, în care se descrie ritualul de înmormântare, repetabil indiferent de participanți):

(c) – *Nu vezi că* ***mă evită*** *√? / – Cine?/ – Ei, ştii tu!*;

(d) – *Da, stresu ăsta, viața asta zbuciumată, bolile astea, alimentația asta, ce mâncăm noi, toate porcăriile, că* ***spun ăştia*** *acuma* ***au spus****, ştii, de E-uri.* (IVLRA);

(e) *La troițe √ îl* ***opreşte*** *pî la poduri / pî la troițe √* ***azvârle*** *bani / √ îi* ***face*** *mormântarea acolo / colaci pomană / la biserică-i* ***împarte*** *√ vin / pâine / d-aci-ncolo √* ***urmează*** *cu pomenle / pân la şase săptămân, pân la nouă săptămân / pân la şase săptămâni √* ***merge*** *la biserică în fieşce sâmbătă / cu căpețel [...] şi pomană-i √* ***face*** *dă...atunci la mormântare în zâua aia dă-l √* ***mormântează*** *√ a doo zî √* ***zâce*** *că-i dă trei zile / la urmă la nouă zâle la o săptămână iar / la urmă √* ***rămâne*** *la trei săptămâni / la şase / şi la nouă săptămâni [...] / √ turte-i* ***face*** *patruzeci şi patru dă turte / √ ape-i* ***dă*** *câte trei ape şi-i* ***plăteşte*** *√ şi la şasă săptămân le √* ***duce*** *şi √ le* ***dă*** *pă apă / √ le* ***taie*** *pă câti-un băț / într-o oală / -n ceva / şi √ le* ***dă*** *pă apă la şas săptămâni.* (TDM, I, *La mormântare*).

Nedeterminarea poate fi şi *neintenționată*, când agentul sau cauza care declanşează procesul sunt necunoscute de locutori (vezi f) sau fac parte din fondul comun de cunoştințe al comunității lingvistice (vezi g):

(f) ***Bate / Sună*** *la uşă.*;

(g) *Închide uşa,* ***mă trage*** *√!, Mi-e frică să umblu,* ***mă curentează*** *√.*

3.2.3.2. Nerecuperarea referențială este *totală* sau *parțială*. În cazul recuperării *parțiale*, *vagul semantic*, ca efect al omisiunii subiectului, este rezultatul unei echivalări mentale aproximative a subiectului absent cu o întreagă comunicare anterioară; vezi construcții ca:

(h) *Banul trebuie să meargă: îl strângi, îl furi.√* ***E*** *ca şi cum ai opri un râu fără să ai o moară.* (N. Iorga, *Cugetări*);

Fata a rămas repetentă. √ ***S-a întâmplat*** *pentru că nimeni nu s-a interesat de ea.*;

Eram socotit de tatăl meu un nevolnic. M-a dus chiar la nişte filme cu Charlie Chaplin. √ ***Era****, ca să mă consolez.* (Rlit., 2003);

Maria s-a căsătorit. Dar √ ***este*** *un secret.*;

Privea doar în jos, √ ***era*** *de parcă ochii ei ar fi fost numai gene.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*).

3.2.3.3. Acelaşi efect (nedeterminare *intenționată* sau *neintenționată*, *totală* sau *parțială*) îl poate avea şi neexprimarea subiectului în cazul formelor verbale nepersonale:

(i) *Mulțumit deplin!* (text de reclamă);

(j) *Robinetul picură, √* ***enervându-ne****., Afară amurgeşte, √* ***întristându-ne.***;

(k) *L-am văzut* ***plecând.*** *√ (plecând eu sau el?).*

Într-o situație textuală ca (i), nelexicalizarea este voită, urmărindu-se orientarea cititorului, virtual cumpărător, spre o citire generică a textului: „**Orice client al nostru** este mulțumit deplin!"

În construcții precum (j), efectul este vagul semantic, constând dintr-o echivalare mentală aproximativă a subiectului gerunziului cu o întreagă propoziție anterioară (situația echivalentă cu h).

În (k), apare o ambiguitate gramaticală, construcția permițând lecțiuni diferite după cum subiectul este interpretat ca identic sau, dimpotrivă, diferit de subiectul verbului-predicat, dar identic cu obiectul acestuia (vezi și **I, Forme verbale nepersonale, 5.4.3.3**).

Omisiunea subiectului, intenționată sau neintenționată, creând sau necreând ambiguitate, cu efecte stilistico-pragmatice evidente sau mai puțin evidente, cu intenția de a pune în prim planul interesului comunicativ subiectul sau, dimpotrivă, de a-l marginaliza, este posibilă ***numai și numai*** pentru că sistemul sintactic al limbii române o permite.

3.2.3.4. Nedeterminarea obținută prin omiterea subiectului personal a avut ca efect și crearea unor verbe *distincte*, caracterizate prin absența poziției subiect, unități diferite semantico-sintactic de verbele corespunzătoare cu poziția subiectului saturată; vezi: *Îmi* $zice_2$ *Ion.*, *Îmi* $spune_2$ *Ion.*, *Mă* $cheamă_2$ *Ion.*, unde verbele $zice_2$, $spune_2$, $cheamă_2$ actualizează sensul „a se numi", altul decât al verbelor corespunzătoare cu subiect.

3.2.4. ***Elipsa subiectului*** este mult mai rară decât elipsa predicatului (vezi **Predicatul, 2.1.3.4**). Trebuie distinsă de situațiile anterior discutate (subiect *inclus, subînțeles, nedeterminat*); trebuie deosebită și de structurile inapte sintactic de a primi poziția-subiect (verbe fără subiect; vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 2.1; 3.1; 3.2**, sau forme de diateză care fac imposibilă apariția subiectului; vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 2**). Fenomenul elipsei se limitează la ***sintaxa dialogală***, unde subiectul, ca și ***orice*** alt component, singur sau asociat cu mai multe componente, este recuperabil din replica anterioară (vezi **Limba română vorbită, 3.7.1.1**). Situația corespunde, în esență, unui tip special de subiect subînțeles, cu o recuperare anaforică transfrastică:

(a) – *Ce a mai făcut* ***Ion****? / –√ A trimis un răspuns usturător la două ziare.*;

(b) – *Unde s-a întâmplat* ***evenimentul****?/ –√ La Timișoara.*

4. TOPICA SUBIECTULUI

Într-o limbă ca româna, caracterizată printr-o mare libertate de topică, subiectul nu face excepție, acceptând atât antepunerea, cât și postpunerea față de verb, variație din care se pot obține numeroase efecte stilistice și pragmatice. Cu toată această libertate, există ***anumite preferințe*** de topică, precum și ***unele restricții***, determinate fie de tipul sintactico-semantic de predicație, fie de tipul de enunț sau de locul propoziției în enunț, fie de apariția subiectului în subordonate cu anumite particularități de construcție. Numai unele dintre aceste *restricții* au caracter obligatoriu, celelalte fiind doar *preferințe* ale topicii *sintactice / obiective*, preferințe care pot fi încălcate cu o anumită intenție pragmastilistică.

4.1. Restricții și preferințe pentru postpoziție

Se pot stabili următoarele restricții și preferințe pentru ***postpoziție***:

– Apare în postpunere subiectul verbelor și al construcțiilor impersonale (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.2.2**), indiferent că verbul

este monovalent (a) sau bivalent, cu un complement direct sau indirect personal (b), indiferent că subiectul este realizat printr-un nominal sau este propozițional (b'); indiferent că verbul / construcția este inerent impersonal(ă) sau devenit(ă) contextual impersonal(ă), în urma pasivizării (c):

(a) *Trebuie **să pleci**., Merită **să pleci**., Se cuvine / Se cade **să pleci**., Urmează **să pleci**., Este **să se întâmple**., Depinde numai de tine **dacă reușești**., Se întâmplă **să faci și greșeli**., Nu contează **dacă reușești sau nu**., Decurge / Reiese **că ai greșit**., Stă în puterea noastră **să reușim**., E interesant proiectul, face **să te angajezi**., Este ușor / greu / important / nesănătos / obligatoriu / necesar **să pleci**., E de la sine înțeles **că vei pleca**.*;

(b) *Îmi place **să te văd vesel**., Îmi convine **că ai rămas aici**., (Îmi) ajunge **că te știu lângă mine**., Îmi vine **să-mi iau lumea în cap**., Îmi trece prin cap **să fac și așa ceva**., (Mi)-e greu **să aștept**., Mă doare **că te porți așa**., Mă surprinde / Mă miră **că pleci**., Mă privește **dacă mă port obraznic**.*;

(b') *Îmi place **construcția**., Îmi convine **situația**., Îmi ajunge **salariul**.*; *Mă doare **situația**., Mă surprinde **soluția** adoptată., Mă miră **propunerea**.*;

(c) *Se știe / Se spune / Se presupune **că ai fost spion**., Este știut / Este cunoscut de întreaga comunitate **că ai fost spion**.*,

*(Mi)-e dat / ursit / menit / scris **să sufăr în viață**.* etc.

– Apare postpus în construcții exprimând stări meteorologice (d) sau stări fizice și psihice (d'):

(d) *Este **frig / cald / secetă / întuneric / noapte / iarnă / vară**.*

(d') *Îmi este **frig / cald / lene / somn / rușine / greață / lehamite / dor / jenă**.* etc.

– Apare postpus subiectul verbelor existențiale: *a fi, a exista, a se afla*; vezi (e):

(e) ***Există** în creier **o pompă** de vid metafizică.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*), *Erau **zile** în care nu-ntâlneam pe străzi decât orbi.* (*ibid.*), *În interior se aflau **zeci** de fiole.* (*ibid.*), *E **un** singur **fel** de prietenie, sunt multe **feluri** de dragoste.* (N. Iorga, *Cugetări*).

– Este postpus subiectul enunțurilor imperative de tip invectiv sau deziderativ, cu optativul inversat sau cu subjonctivul (f):

(f) *Alege-s-ar **praful**!, Înghiți-l-ar **pământul**!, Mânca-v-ar **câinii**!, Ucigă-l **crucea**, ucigă-l **toaca**!, Bat-o **pustia** s-o bată!, Arză-l **focul** mărițișul!* (Descântece); *Lovi-o-ar **moartea** de Bisisică!* (M. Preda, *Moromeții*), *Pupa-l-ar **mama** de puișor!*

– Este postpus subiectul enunțurilor interogative în care se interoghează alt component decât subiectul sau un subordonat al acestuia (g); pentru interogarea subiectului sau a subordonaților lui, vezi *infra*, **4.2.a**:

(g) *întrebându-se cu voce tare: Cine sunt **eu**?, Ce-nseamnă toată **nebunia** asta?* (M. Cărtărescu, *Orbitor*), *Când pleacă ultimul **tren**?, Unde s-au dus **copiii**?*

– Apare în postpunere subiectul enunțurilor exclamative a căror structură include un verb copulativ (h), exceptând cazurile de dislocare la stânga (h'):

(h) *Ce frumoși sunt **copiii**! , Ce vrednică e **Ioana**!*;

(h') ***Copiii**, ce frumoși sunt!*

– Apare obligatoriu postpus subiectul propozițiilor incidente, după verbe *dicendi* sau care, contextual, primesc utilizări *dicendi* (i):

(i) *Nilă, hai că vreau să vorbesc ceva cu tine, spuse **Birică** în șoaptă groasă.* (M. Preda, *Moromeții*); *Nilă, șopti **el** mohorât.* (*ibid.*); *Hai, Tito, du-te odată și spune-i Ilinchii, se supără **Nilă**.* (*ibid.*); *„Mutule”, strigă **șeful** călușarilor spre*

mut. (*ibid.*); *Hăp-şa! răspunse **şeful** căluşarilor.* (*ibid.*); *Nu ştii despre ce e vorba?! se miră **jandarmul**.* (*ibid.*)

– Este obligatoriu postpus subiectul exprimat al infinitivului, indiferent de poziţia sintactică a acestuia, fie centru al unei construcţii infinitivale absolute, fie în alte poziţii sintactice (j). Este preferenţial postpus subiectul gerunziului neizolat, atunci când este diferit de subiectul verbului-predicat (k), şi este obligatoriu postpus subiectul supinului verbal, în cazurile rare când acesta este exprimat (l):

(j) *Înşelând, arăţi dorinţa de a fi **şi tu** înşelat.* (N. Iorga, *Cugetări*); *Vai de omul care simte nevoia de a se lăuda **el**.* (*ibid.*); *Înainte de a ajunge **profesorul** în sală, studenţii luaseră o decizie.*;

(k) *Simt venind **o adiere** de vânt.*, *Se aude trecând **o căruţă**.*

Orice antepunere a subiectului gerunziului (*Simt **o adiere** venind.*, *Se aude **o căruţă** trecând.*) ambiguizează construcţia, favorizând amalgamarea grupului verbului-predicat şi a grupului gerunziului şi interpretarea construcţiei ca având un predicativ suplimentar (vezi şi *supra*, **2.2.1 c**).

(l) *Este dificil de înţeles acest **exerciţiu** de întreaga grupă de studenţi.* (pentru ambiguitatea construcţiei cu supin, vezi *infra*, **6.4**).

4.2. Restricţii şi preferinţe pentru antepoziţie

– Apare ca antepus subiectul realizat prin pronume interogativ sau adjectiv interogativ, în condiţiile în care este interogat subiectul sau un subordonat al acestuia, chiar şi pentru verbele care, în afara acestor construcţii, preferă postpunerea subiectului; vezi (a):

(a) ***Ce** s-a întâmplat?*, ***Ce carte** a apărut?*, ***Câţi copii** sunt pe stradă?*, *Nu găsiseră nimic suspect, dar **cine** ar fi băgat mâna-n foc pentru inspectorii de poliţie?* (M. Cărtărescu, *Orbitor*), *Dar **ce** e-n afară?* (*ibid.*), ***Al cui copil** a reuşit primul?*

Păstrarea interogativului *in situ*, deşi posibilă, este puţin uzuală, limitându-se, în conversaţie, la interogativele *de întrerupere* (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal interogativ, 3.1**), pentru a se obţine o informaţie suplimentară sau pentru a se completa informaţia pierdută (*A plecat, **cine**?*, *S-a întâmplat, **ce**?*).

– Apare în antepoziţie orice subiect, personal sau nepersonal, realizat printr-un relativ (fie un pronume relativ propriu-zis sau un relativ-interogativ, fie un adjectiv relativ sau relativ-interogativ, ultimul având ca regent un nominal-subiect), chiar şi în condiţiile acomodării la forma cerută de propoziţia regentă; vezi (b):

(b) *Mă miră **ce** s-a întâmplat.*, *Nu se ştie **câţi elevi** au lipsit.*, *Mă gândesc **la ce** s-ar putea întâmpla.*, *Totul depinde **de ce** se va hotărî în consiliu.*, *Încă nu-mi dădeam seama **ce** avea să se petreacă.* (M. Cărtărescu, *Orbitor*).

4.3. Alte preferinţe

Fără a exista reguli de uz foarte rigide, se constată totuşi şi ***alte preferinţe*** de topică decât cele enumerate, depinzând de natura predicaţiei, de caracterul personal vs nepersonal al subiectului, de articulare vs nearticulare, de apariţia subiectului în principală sau în subordonată, şi anume:

– Apar de preferință în postpunere toate subiectele nonpersonale (exprimând părți ale corpului) care stabilesc o relație de posesie inalienabilă cu un clitic pronominal de dativ sau de acuzativ cu valoare posesivă; vezi: *Îmi dogoresc* ***obrajii.***, *Îmi curge* ***nasul.***, *Îmi cade* ***părul.***, *Mi se rup* ***unghiile.***, *Mi se frânge* ***inima.***, *Mi se înfundă* ***nasul.***, *Mi se închid* ***ochii.***, *Mă doare* ***capul.***, *Mă ustură* ***pielea.*** etc.

– Verbele de acțiune (deci de tip agentiv) apar în mai mare măsură cu subiect antepus decât cele de eveniment sau de stare. La întrebările: *Ce se întâmplă? / Ce s-a întâmplat?*, conținând un verb-substitut pentru eveniment, răspunsurile curente sunt cu subiect postpus – vezi (a) –; la întrebările care vizează procese de tip-acțiune, în situațiile rare de lexicalizare a subiectului, acesta apare, de preferință, în antepoziție (b):

(a) *A venit* ***salvarea*** *la vecini.*, *A căzut* ***televizorul.***, *Ne-a părăsit* ***profesorul.***, *A apărut noul* ***director.***, *S-a îmbolnăvit* ***directorul.***, *A venit* ***vestea*** *că...*;

(b) ***Ion*** *se antrenează, iar* ***celălalt*** *muncește în grădină.*, ***Amândoi*** *învață.*

În asemenea răspunsuri, este vorba de preferința de așezare a subiectului, și, nicidecum, de o regulă rigidă de topică.

– Subiectele articulate, în raport cu cele nearticulate, apar mai frecvent în antepunere, ca urmare a incompatibilității dintre tematizare și nearticulare (vezi c; vezi și *supra*, **2.1.3**):

(c) *Vin* ***copii*** *de pretutindeni*, dar ***Copiii*** *noștri sunt bine pregătiți.*; *Cad nenumărate* ***frunze***, dar ***Frunzele*** *căzute acoperă aleile.*; *Aici lucrează* ***fizicieni.***, dar ***Fizicienii*** *au intrat în grevă.*

– Indiferent de tipul de verb, antepunerea este mai frecventă în principală decât în subordonată (este vorba, în primul rând, de subordonatele necircumstanțiale, dar observația statistică este valabilă și pentru circumstanțiale). Apariția lui ***ca... să*** (la subordonatele necircumstanțiale), variantă specializată pentru avansarea preverbală a componentelor din subordonată, inclusiv a subiectului, este, statistic, mai rară în raport cu așezarea în antepoziție a subiectului din principală.

4.4. Există, pentru română, indicii ale tipului de topică sintactică a subiectului?

Pentru a stabili tipul de topică sintactică a subiectului, uzul subiectului din principală este mai puțin concludent, dat fiind faptul că, în principală, poziția subiectului este dirijată, în mai mare măsură, prin întrebare / prin organizarea replicii anterioare și prin adecvarea noii replici la contextul anterior, ***fiind mai puțin controlată sintactic și mai mult determinată textual-pragmatic***. Sau, altfel spus, în principala aflată în poziție frontală de enunț, la poziția de subiect accede, mai des, Tema, enunțul organizându-se în așa fel, încât subiectul și Tema să coincidă.

Exceptând câteva cazuri de ***topică fixă în antepoziție*** (vezi *supra*, **4.2**), precum și uzul frecvent antepus din propozițiile principale, preferințele de topică merg, ***pentru subordonată și pentru cazurile de subiect nontematizat***, spre ordinea V(erb) – S(ubiect). S-ar putea invoca și faptul că româna și-a diversificat tipul de conectori subordonatori, creându-și varianta ***ca...să***, specializată tocmai pentru tematizările din subordonată, inclusiv pentru așezarea preverbală a subiectului, semn că topica sintactică a subiectului este cea postpusă:

El doreşte ***ca fratele*** *lui să-şi continue studiile., El speră* ***ca fraţii şi surorile lui*** *să ajungă la facultate., Este important / obligatoriu* ***ca întreaga familie*** *să fie liniştită., înainte* ***ca el*** *să vină pe lume.*

Ordinea cu subiectul postpus, sugerată, în oarecare măsură, de uz, se poate susţine şi *în planul deducţiilor teoretice*. În caracterizările tipologice privind postpunerea subiectului, s-au stabilit implicaţii structurale de tipul: (a) în limbile V–S–O, adjectivul este aşezat postnominal, ordinea canonică fiind Nume–Adjectiv; (b) în limbile V–S–O, auxiliarul precedă baza verbală. Cele două trăsături sunt evidente pentru limba română, unde adjectivele evaluative (*caiet frumos*), adjectivele posesive (*caietul meu*), precum şi o clasă de determinări adjectivale demonstrative (*caietul acesta / acela / celălalt*) apar, toate, în postpunere şi unde auxiliarul, cu câteva excepţii marginale, este general antepus.

Din jocul continuu între o ***ordine sintactică*** şi una ***stilistico-pragmatică***, rezultă o altă caracteristică a limbii române, constând în posibilitatea alegerii ***libere***, din partea vorbitorului, fie a construcţiei cu subiect individualizat, tematizat şi focalizat (în antepoziţie), fie a construcţiilor cu subiect aşezat marginal (în postpoziţie), alegere din care rezultă nu numai varierea construcţiei, ci şi numeroase efecte stilistico-semantico-pragmatice.

5. FENOMENE SINTACTICE ŞI SINTACTICO-DISCURSIVE CARE INFLUENŢEAZĂ STATUTUL SINTACTIC ŞI TOPICA SUBIECTULUI

În română, mai multe tipare de construcţii, cu statut gramaticalizat, influenţează sintaxa subiectului, modificându-i nu numai topica (aşezarea în raport cu verbul), ci şi statutul ierarhic. Construcţiile *pasive* (de orice tip: pasive cu operator sau pasiv-reflexive), cele *impersonale* (de orice tip), cele *cu subiectul deplasat / extras din subordonată* sunt tipuri de construcţii în care aşezarea şi trăsăturile ierarhice ale subiectului sunt profund modificate. *Tematizarea* şi *focalizarea forte,* ca operaţii sintactico-discursive de organizare informaţională a enunţului, au efecte puternice asupra aşezării componentelor, inclusiv a componentului-subiect.

5.1. Pasivizarea (vezi **Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1**) are ca efect *sintactic* intranzitivizarea construcţiei şi, implicit, schimbarea ierarhică a poziţiei subiectului. În raport cu structura activă, se deplasează în poziţia-subiect, modificându-se ierarhic şi, adesea, şi ca aşezare lineară, componentul complement direct, în timp ce subiectul trece într-o poziţie prepoziţională postverbală, devenind un tip de complement prepoziţional (vezi **Complementul de agent, 1.1**) sau dispare cu totul. Cazurile de omisiune a complementului de agent sunt mult mai numeroase decât cele de neexprimare a subiectului:

Profesorul *citeşte* ***textul*** *cu glas tare.* → ***Textul*** *este citit* (***de profesor***) *cu glas tare.*

Din punct de vedere ***comunicativ-pragmatic***, pasivizarea este mecanismul gramaticalizat cel mai frecvent de tematizare a altui component decât subiectul „activ”. Şi deşi pasivizarea, în funcţie de tipul de pasiv (cu operator sau pasiv-reflexiv), nu se asociază ***în mod necesar*** cu tematizarea noului subiect, cele mai

numeroase apariții ale pasivului cu operator au subiectul-Pacient tematizat, iar, ca informație semantică, au nominalul-subiect determinat / individualizat:

Ei caută grădinar. ***Grădinarul precedent*** *a fost luat în armată.*, *Fabrica angajează muncitori.* ***Municitorii demisionari*** *n-au mai fost angajați.*

5.2. Impersonalizarea (vezi **Construcții pasive și construcții impersonale, 2**) are efecte *sintactice* diferite, după cum privește construcțiile tranzitive sau intranzitive.

5.2.1. În cazul verbelor intranzitive, efectul sintactic constă în pierderea unei valențe, verbul dobândind, contextual, statut de verb zerovalent (dacă, matricial, este un verb monovalent; vezi **a**) și monovalent (dacă, matricial, este bivalent; vezi **b**); în ambele cazuri, se pierde capacitatea de combinare cu nominalul-subiect:

(a) *Se merge pe jos., Se ajunge târziu., Se calcă pe iarbă., Se doarme puțin., Se râde mult.*;

(b) *Se profită de situație., Se participă la grevă.*

Din punct de vedere ***comunicativ-pragmatic,*** dispariția poziției subiect înseamnă, implicit, trecerea la construcții în care interesul comunicativ se concentrează în exclusivitate asupra procesului.

5.2.2. În cazul verbelor tranzitive, impersonalizarea se asociază obligatoriu cu pasivizare, restrângându-se la subclasa verbelor tranzitive cu un complement direct propozițional sau cu o formă verbală nepersonală:

Mi-e dat / menit / sortit ***să****, Este cunoscut / știut de întreaga comunitate* ***că****, Se știe / Se presupune de către noi toți* ***că****....*

Sintactic, poziția de subiect este ocupată de propoziția completivă directă, subiectul „activ" rămânând, de cele mai multe ori, neexprimat.

În construcțiile cu pasiv impersonal și, în mod special, în construcțiile pasiv-reflexive, în prim-planul interesului comunicativ trece procesul și, numai cu totul secundar, sunt focalizate celelalte determinări ale verbului.

5.3. Deplasarea / Avansarea subiectului înseamnă, în cadrul unui enunț bi- sau multipropozițional, o deplasare a componentului subiect (sau a unui grup din care face parte subiectul) spre o poziție lineară frontală, cu trecerea peste un regent verbal (sau adverbial) sau chiar peste două regente, ceea ce, implicit, determină o avansare ierarhică din subordonată în regentă; vezi și **Imbricarea, 1.2.1**.

(a) ***Ion***$_i$ [*trebuie* [*să fi fost* $\emptyset_i$ *la locul accidentului.*]]
s-a nimerit să fie $\emptyset_i$ *la locul accidentului.*
bănuiesc / presupun că a fost $\emptyset_i$ *la locul accidentului.*
se dovedește că a fost $\emptyset_i$ *la locul accidentului.*

(b) ***Această carte /***
Cartea savantului englez [*e necesar* [*să fie* $\emptyset_i$ *în bibliotecă.*]]
e important să fie $\emptyset_i$ *cumpărată.*
e obligatoriu să fie $\emptyset_i$ *cumpărată.*
e greu să lipsească 0_i *din bibliotecă.*
doresc / vreau / se cuvine să existe $\emptyset_i$ *în bibliotecă.*
este interzis să fie $\emptyset_i$ *citită.*
merită să fie $\emptyset_i$ *cunoscută.*

Deplasarea are ***condiționări sintactice***, existând construcții în care este obligatorie, și ***motivații discursive***, situații în care este facultativă.

5.3.1. *Obligativitatea deplasării* apare în următoarele construcții:

– în enunțurile interogative parțiale, când este interogat componentul-subiect din subordonată (vezi a) sau un component subiect dintr-o subordonată de la un nivel inferior de subordonare (vezi b):

(a) ***Cine***$_i$ *merită să plece* $\emptyset_i$*?,* ***Ce***$_i$ *este necesar să se întâmple* $\emptyset_i$*?,* ***Câți***$_i$ *crezi că au lipsit* $\emptyset_i$*?*;

(b) ***Cine***$_i$ *crezi că merită să plece* $\emptyset_i$*?,* ***Ce***$_i$ *ți se pare că doriseră să li se cumpere* $\emptyset_i$*?*

– în structuri relativ-pronominale, în care subordonarea regentei se realizează printr-un relativ pronominal (sau un adjectiv pronominal) deplasat dintr-o subordonată (vezi c) sau dintr-o subordonată a relativei (vezi d):

(c) *blestemele* ***care***$_i$ *nu se putea să nu plouă* $\emptyset_i$ *asupra lor.* (I. Vulpescu, *Sărută pământul acesta*); *două picioruşe scurte, subțiri de necrezut şi* ***care***$_i$ *te aşteptai să se frângă* $\emptyset_i$ *la fiece pas.* (*ibid.*);

(d) *S-au cumpărat cărțile* ***care***$_i$ *cred că trebuiau să existe* $\emptyset_i$ *în bibliotecă.*

Comună pentru (a–d) este *disocierea funcțiilor* îndeplinite de acelaşi component deplasat: în regentă, el funcționează ca marcă interogativă (a, b) sau relativă (c, d), iar în subordonata imediată sau într-o subordonată a acesteia, el apare drept constituent al organizării sintactice cu rol de subiect. În construcțiile prototipice, fără avansare / deplasare de componente, cele două funcții coexistă în limitele aceleiaşi propoziții.

5.3.2. În alte construcții, avansarea este *facultativă*, vorbitorul având posibilitatea alegerii între o construcție cu subiectul nedeplasat şi una cu subiectul aşezat frontal, deplasarea fiind determinată semantic şi conversațional, fie de nevoia alegerii pentru capul de enunț a acelui component care asigură continuitate referențială, fie de nevoia de „modalizare" şi de „subiectivizare" a unui enunț impersonal. Sunt inserate cuvinte şi construcții cu rol modalizator, care, în unele cazuri, asigură, flexionar, şi trimiterea expresă la emițător. Sunt inserați fie modalizatori de opinie (cu trimitere la locutor: *cred, bănuiesc, presupun* sau fără trimitere explicită la acesta: *se pare că, probabil că*), fie modalizatori deontici (*trebuie să, este obligatoriu / imperios / necesar / musai / important să, merită să, este interzis să*); vezi *supra,* **5.3.a;b**; vezi şi **Modalizarea, 3; 4; 6**.

5.3.3. Subiectul (sau grupul-subiect) deplasat poate rămâne *neintegrat sintactic*, fiind rupt de restul enunțului, ruptură asociată cu o izolare fonetică prin pauză; vezi tema „suspendată" din:

(e) ***Copiii noştri,*** *[#] ce bine că nu sunt* $\emptyset_i$ *aici!*

Subiectul deplasat se poate integra sintactic *total* sau *parțial* (vezi şi **Imbricarea, 1.2**). Semnele integrării *totale* le constituie fie schimbarea statutului morfosintactic al verbului regent, care din impersonal devine personal (vezi realizarea acordului în **f**), fie integrarea sintactic-flexionară în organizarea regentei (vezi **g**, unde grupul-subiect deplasat primeşte formă de genitiv, ca urmare a integrării sintactice în structura regentei). Integrarea este însă *parțială* când, deşi organizarea sintactică originară este puternic perturbată, nu este vizibil punctul de „ruptură" fonetică, existând un anume grad de continuitate (vezi **h**):

(f) [***Cărțile indicate***]$_i$ *trebuiau să fie cumpărate* $\emptyset_i$*.,* [***Sfaturile***]$_i$ *s-**au** dovedit (a fi) extrem de utile* $\emptyset_i$*.,* [***Polițiştii***]$_i$ *s-**au** nimerit (să fie* $\emptyset_i$*) acolo în momentul accidentului.,* [***Spectatorii***]$_i$ *mi se **păreau** (că sunt* $\emptyset_i$*) complet neinstruiți.,* [***Materialele***]$_i$ ***sunt*** *periculos de manevrat* $\emptyset_i$*.*;

(g) *N-am învățat nimic din istoria altora și* [***a câtor generații***]$_i$ *s-au nimerit să colinde* $\emptyset_i$ *pe aici!*;

(h) ***Cine*** *consideri că este cel mai bun?*, ***Ce*** *crezi că se va întâmpla?*, ***Câți*** *crezi că vor lipsi?*, ***Cine*** *bănuiești că va reuși?*

5.4. O formă specială de împletire a regentului cu subordonatul: sintaxa verbului *a putea*

În cazul regentului *a putea*, utilizat impersonal, infinitivul subordonat, așezat într-o poziție de subiect, apare obligatoriu construit fără marca ***a***, construcția *putea* + infinitiv prezentând și alte particularități sintactice:

– subiectul infinitivului pasiv-reflexiv sau pasiv (cu operator) avansează înaintea întregului grup (***Asta*** *nu se poate face.*, ***Refuzul*** *nu poate fi acceptat.*);

– forma pasiv-reflexivă a primului verb „absoarbe" pe cel de al doilea *se*, marca pasiv-reflexivă a celor două verbe exprimându-se o singură dată (*giupâneșică dragă, asta* ***nu se poate spune***., I. Creangă, *Moș Nichifor Coțcariul*);

– orice alt clitic al infinitivului-subiect avansează și el în fața regentului *a putea* (*Asta nu* ***mi*** *se poate reproșa.*, *Hemoragia nu* ***i*** *se poate opri.*). Sunt trăsături care indică o *amalgamare* a construcției *putea* + *infinitiv* și, implicit, un grad înalt de coeziune sintactico-semantică a grupului; vezi **Predicatul, 2.2.3.4;** vezi și **Modalizarea, 2.2.1**.

5.5. Tematizare și focalizare

Procedeele de *tematizare forte* (marcată special), respectiv de *rematizare forte* (vezi **Organizarea tematică a enunțului, 3.1; Organizarea focală a enunțului, 5.1**) sunt de diverse tipuri: intonaționale, lexicale, sintactice; în cele ce urmează, se vor avea în vedere numai mărcile de tip ***sintactic***. Cum însă mărcile sintactice își asociază obligatoriu și o componentă intonațională, ele nu pot fi discutate independent de aceasta, procedeele fiind ***sintactico-intonaționale***. Uneori, componentul intonațional este atât de important, încât aceeași turnură de frază, specializată pentru un anume tip de organizare informațională, poate să-și distribuie diferit rolurile focal-tematice, după modul de asociere cu accentul discursiv (vezi *infra*, **5.5.2.1**).

5.5.1. Ca *procedee de tematizare forte* care privesc poziția subiectului, se remarcă:

(a) așezarea subiectului (nominal sau propozițional) în poziție de „temă suspendată", ceea ce, din punct de vedere intonațional, înseamnă o intonație parantetică de izolare, iar, din punct de vedere sintactic, înseamnă o discontinuitate. Discontinuitatea poate rezulta din intercalarea unei propoziții sau poate fi mai profundă, angajând structuri de tip anacolutic:

Olguța [#], *ce fată frumoasă era!*;

Copiii [#], *dacă e să-ți spun drept, m-au uitat de mult!*;

Că sunt bolnavă [#], *nu mai miră pe nimeni!*;

(b) așezarea subiectului într-o poziție frontală și reluarea lui anaforică, în imediata vecinătate sau la distanță, ca în exemple de tipul:

Stări de spirit, [#] ***asta*** *trebuie dat altora, nu conținuturi, nu sfaturi, nu învățături.* (C. Noica, *Jurnal filozofic*);

Avocatul *[#],* ***el*** *nu m-a ajutat niciodată.*;

Că am dificultăți de tot felul [#], ***asta*** *se știe și mă privește numai pe mine.*

(c) Un procedeu special de *tematizare forte interfrazală* îl reprezintă tiparul sintactic cu subordonată subiectivă introdusă prin *dacă*, unde conectorul este un fals condițional, asociindu-se în subordonată cu un proces care, din punctul de vedere al locutorului, este nonipotetic, fiind săvârșit anterior (vezi **Organizarea tematică a enunțului, 2.1;** vezi și *supra*, **2.2.3.7**). În asemenea construcții, *dacă*, pe lângă funcția conectivă, o cumulează și pe aceea de *tematizator forte interfrazal*: ***Dacă n-a venit*** [#], [dar interlocutorii știu că n-a venit!] *e ca să te protejeze!*

5.5.2. Procedeul sintactic curent de *rematizare forte* (și, implicit, de *focalizare forte*) este reprezentat de o turnură de frază *relativă*, un tip de *relativă scindată* (vezi și **Organizarea focală a enunțului, 5.3.1; Construcții cu propoziții relative, 1.4.1**). Cu rol emfatic și focalizant, construcția, față de construcția corespunzătoare neutră, se caracterizează prin scindarea unei construcții unipropoziționale în două componente, unul introdus printr-un relativ pronominal, celălalt legat prin copulativ. Să se compare:

M-a denunțat Ion. (construcție neutră). – *Cel ce m-a denunțat a fost* ***Ion.*** (construcție focală);

M-a supărat indiferența.(construcție neutră) – *Ceea ce m-a supărat a fost* ***indiferența***. (construcție rematizată / focală).

Prin același mecanism, este posibilă trecerea de la o structură bipropozițională, cu o propoziție subiectivă, la una tripropozițională, alcătuită din [relativă + copulativ *a fi* + subordonată conjuncțională]:

E absurd că-și închipuie a ști ce este omul. vs *Ceea ce e absurd e* ***că-și închipuie a ști ce este omul.*** (C. Noica, *Jurnal filozofic*).

Fragmentul rematizat și reliefat este, în mod curent, cel așezat după copulativ.

5.5.2.1. În funcție de distribuția diferită a accentului frastic, se poate schimba organizarea *rematică / focală* a construcției scindate. Vezi, comparativ, enunțurile:

(a) *Cel ce m-a denunțat a fost* ***Ion.*** vs (b) ***Cel ce m-a denunțat,*** *deși nu mă așteptam la asta, a fost Ion.*,

unde plasarea diferită a accentului frastic schimbă natura rematică / focală a celor două componente: în (a), componentul nominal postcopulativ apare ca focus / remă, iar în (b), acest rol revine, dimpotrivă, componentului relativ.

5.5.2.2. Așezarea subiectului în poziție focală și, implicit, rematică este obligatorie în următoarele condiții sintactice:

(a) subiectele apar ca răspuns la întrebările parțiale referitoare la subiect:

– ***Cine*** *lipsește?*, – ***Câte*** *îți lipsesc?* vs – ***Ion și Gheorghe.***, – ***Numai cinci.***;

(b) subiectele apar ca răspuns la întrebări speciale de confirmare:

– ***Tu*** *ești?* – ***Eu*** (*sunt*).;

(c) în construcții cu negație parțială focalizantă, când negația parțială privește componentul subiect: (i) *A venit* ***nu Ion, ci Gheorghe.***, (ii) ***Nu Ion*** *a venit.*

Fie că este exprimată explicit corecția față de informația cunoscută anterior, ca în (i), fie că ea rămâne implicită, nespecificată, ca în (ii), în ambele construcții, subiectul negat reprezintă partea rematică focală a enunțului. În timp ce topica din (i) este relativ liberă, grupul de subiecte legate prin ***ci*** putând apărea în postpoziție sau în antepoziție, în (ii), topica este fixă, subiectul negat apărând, de regulă, antepus verbului (vezi **Negația, 2.3**).

6. SUBIECTUL ÎN CONSTRUCȚII ATIPICE. AMBIGUITĂȚI ȘI STRUCTURI OPACE

6.1. Enunțuri cu un centru interjecțional

6.1.1. Specificul unor predicate interjecționale (vezi vol. **I, Interjecția, 4.2.1; II, Predicatul, 2.1.3.1**) constă în satisfacerea vecinătăților de tip verbal, inclusiv a cliticelor de acuzativ (dacă au statut tranzitiv), dar în imposibilitatea stabilirii unei relații cu un nominal-subiect. Enunțurile predicativ-interjecționale cu interjecții prezentative (*iată, uite*), dar și cu alte câteva interjecții sunt lipsite de subiect:

Iată-l pe profesor!, Uite-l ajuns deja director!, Bravo lor!, Halal de ei!, Vai de ei!

6.1.2. Dacă enunțul este alcătuit în jurul unor interjecții onomatopeice, care numai accidental, cu funcție stilistică, primesc rol predicativ, interjecția preia integral tiparul de construcție al verbului pe care îl sugerează, satisfăcând inclusiv poziția-subiect. În acest caz, subiectul se supune restricțiilor selecționale ale verbului substituit:

*Și **profesorul** pleosc! o palmă., Și **pupăza** zvârr! pe gard., Și **cățelul** țuști în pat!, Și **vecinul**, când ți-e lumea mai dragă, **hop** la masă!*

6.1.3. Unele interjecții cu semnificație imperativă se pot combina cu nominale, care, ca și în cazul imperativului autentic, funcționează frecvent ca vocative (a). Numai în construcții coocurente cu un vocativ, conținând o reluare emfatică (***și** noi, **și** voi*) a unui component neexprimat, pronumele pot funcționa ca subiecte (b):

(a) *Ioane, marș de aici!; Ioane, hai mai repede!* (vocative),

(b) *Copii, hai **și noi** la plimbare!; Fato, marș **și tu** în cameră!* (subiecte).

6.2. Subiectul în construcții eliptice

6.2.1. *Subiectul în enunțuri adverbiale sau cu grup prepozițional*

Unele adverbe și unele grupuri prepoziționale, purtătoare de informație locativă, realizează enunțuri de tip imperativ (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 3**), în care adverbul locativ și grupul prepozițional locativ permit recuperarea predicatului absent. Construcțiile pot fi interpretate eliptic, subînțelegându-se, mai vag (în a), mai transparent (în b), un verb-predicat cu valoare imperativă:

(a) *Jos **mafia**, sus **patria**!*;

(b) ***Copiii**, la masă!, **Ostașii**, pe tancuri!*

În ambele construcții apare și componentul subiect; vezi cele două substantive – ale sloganului din (a) –, precum și substantivele *copiii*, respectiv *ostașii* – din (b) –. Pentru (b), dată fiind omonimia nominativ-vocativ și posibilitatea apariției unor vocative articulate (mai ales în uzul actual), construcția este ambiguă, substantivul putând fi interpretat ca vocativ sau ca nominativ. Construcția se dezambiguizează în:

(c) ***Copii**, la masă!, **Ostași**, pe tancuri!*,

unde substantivul nearticulat nu poate fi decât în vocativ.

6.2.2. *Subiectul în construcții adjectivale eliptice*

În construcții ca:

(a) *Râd cu lacrimi, năpustindu-se în vorbă,* [***care*** (***mai***) ***de care*** √ *mai șiret la cuvânt.*] (B. Delavrancea, *Hagi-Tudose*, în DLRLC),

(b) *Copiii,* [**unul** √ *mai frumos decât altul,*] *ne desfătau cu spectacolul lor.*, nehotărâtul *unul* şi gruparea pronominală *care* (*mai*) *de care* apar ca subiecte ale unor propoziţii eliptice de verbul copulativ, în care predicaţia se exprimă prin componentul semantic adjectival.

6.2.3. ***Subiectul în enunţuri nominale existenţiale***

În enunţuri cu predicat neexprimat ca:

Ploaie, vânt şi frig., ***Grindină** cât oul de bibilică!*, ***Vânt** în rafale!*,
substantivele, singure sau grupate, şi grupurile nominale (având un determinativ cu rol calificativ sau cantitativ-calificativ) se aşază în poziţia subiect (vezi şi *supra,* **3.1.2**).

Construcţiile caracterizează *stilul nominal* (sau fragmente de *stil nominal*), fiind frecvente la unii scriitori; vezi: ***Iarbă** cu vârful subţire.* ***Iarbă** lucioasă, sticloasă.* (Z. Stancu, *Desculţ*); *E aproape şase seara, **vară** târzie şi sufocantă.*, *Ce continent scufundat! **Munţi** albaştri, cu mii de creste învelite în ceaţă, **fluvii** mai late decât Amazoanele, **câmpuri** cu o floră necunoscută, păscute de libelule cu ochi omeneşti.* (M. Cătărescu, *Orbitor*).

6.3. Construcţii existenţiale cu *a fi*

6.3.1. Cu particularităţi speciale de construcţie apare verbul [*a fi* (existenţial) + substantiv nearticulat / adverb], exprimând fenomene ale naturii (a) sau stări fizice / psihice (b):

(a) *E **noapte / dimineaţă, întuneric, cald, bine, rău, urât, soare, nor, frig, arşiţă, ger, secetă, vară, iarnă, gheţuş**...*,

(b) *Îmi este **frig / cald / lene / somn / ruşine / greaţă / lehamite / dor / jenă.*** etc.

Potrivit tradiţiei gramaticale, construcţiile se interpretează ca având un *a fi* „existenţial", urmat de un subiect cu trăsături speciale. Trăsăturile speciale ale subiectului constau în:

– postpunerea obligatorie a nominalului-subiect, explicabilă prin faptul că *a fi* funcţionează existenţial (vezi şi *supra,* **4.1**);

– nearticularea nominalului-subiect, facilitată, pe de o parte, de tiparul de construcţie parţial fixă, iar, pe de alta, de apariţia unor substantive desemnând fenomene atmosferice, substantive care se apropie de o citire „masivă" (vezi *supra,* **2.1.3** h, j);

– dificultatea nominalului-subiect de a primi determinanţi şi, implicit, imposibilitatea de a primi o lectură individuală (*Afară e *acest frig.*, *Îmi este *acest frig.*).

Pentru soluţia tradiţională de interpretare, cu [*a fi* (existenţial) + subiect], pledează sinonimia cu un tipar tranzitiv, conţinând verbul-centru [*a avea* + poziţia OD]: *Am teamă.*, *Am greaţă.*, *Am lehamite.* Trecerea de la construcţia existenţială cu *a fi* la cea cu *a avea* antrenează trecerea de la regimul intranzitiv şi impersonal la cel personal şi tranzitiv (cu tranzitivitate slabă; vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2**), diferenţă care priveşte sintaxa verbului, şi nu semantica globală a construcţiei.

Pentru construcţiile aici discutate, al căror substantiv postverbal are un ***statut special***, există şi argumente în favoarea interpretării componentului postverbal ca N(ume)P(redicativ), şi anume:

– apariția unor adverbe, greu de explicat în varianta interpretării componentului postverbal ca subiect (*Mi-e **rău** / **bine** / **greu** / **urât**., Cum îți mai este?, Îmi este **așa și așa**.*);

– paralelismul cu unele adjective de stare fizică sau psihică: *Îmi este **lene** / **frică** / **groază**. – Sunt **leneș** / **fricos** / **îngrozit**.*;

– Prezența opoziției *static* / *dinamic* (*Mi-e frică / rușine / silă. – Mi se face frică / rușine.*; *E întuneric. – **Se face** întuneric.*), opoziție care caracterizează și structurile cu NP (vezi paralelismul cu: ***Sunt** fricos / rușinos. – **Devin** / **Mă fac** fricos / rușinos.*);

– posibilitatea gradării acestor substantive numai în această poziție (*Mi-e **foarte frig** / **foarte cald** / **foarte frică**., E **foarte întuneric** / **foarte ger**.*), dar niciodată în poziția unui subiect individual autentic (Să se compare: *Îmi este foarte frig.*, dar **Foarte frigul îmi face rău.*, *Este foarte întuneric.*, dar **Foarte întunericul mă sperie.*).

6.3.2. ***Alte construcții din seria celor existențiale*** apar în: *E nevoie de, Nu e chip să*, cu substantivul postpus și obligatoriu nearticulat, precum și construcții ca: *E vorba de, E cazul să*, cu substantivul postpus, dar obligatoriu articulat. Și unele, și altele și-au pierdut, în grade diferite, transparența sintactică, oscilând între interpretarea ca locuțiuni vs ca grupări analizabile. Organizarea devine și mai puțin transparentă în: ***Nu mai era de chip** să doarmă.* (I. Creangă, *Amintiri*), unde apariția prepoziției *de*, fără nicio justificare sintactică, conduce spre soluția de locuțiune ca singura posibilă.

6.4. Subiectul supinului

6.4.1. ***În construcții personale*** cu supin, subiectul supinului este controlat de subiectul regentului (*Ø$_i$ Mă$_i$ pregătesc* [*de citit* (e$_i$)] *acest roman.*, *Femeia$_i$ nu contenește* [*de făcut* (e$_i$)] *rugăciuni.*), fiind obligatoriu neexprimat (lipsa subiectului se marchează prin [e], iar identitatea referențială a subiectului absent al supinului cu subiectul regentului prin indicele *i*). Dat fiind faptul că, prin fenomenul de control, subiectul neexprimat al supinului repetă subiectul personal al regentului, supinul tranzitiv dezvoltă un sens „activ". În asemenea construcții, termenul subordonat supinului (*de citit acest **roman**, de făcut **rugăciuni***) nu poate fi decât complement direct (pentru relația dintre supin și valorile de diateză, vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.1.1; 4.3.1.2; II, Construcții pasive și construcții impersonale, 1.1.4**).

6.4.2. ***În construcții impersonale*** cu supin, subiectul supinului apare în trei situații:

6.4.2.1. În construcții impersonale în care referirea la persoană se realizează printr-o formă clitică de pronume personal, subiectul supinului, obligatoriu neexprimat, intră sub controlul complementului indirect personal al regentului: *Îmi$_i$ este greu* [*de anticipat* (e$_i$)] *situația.*, *Nu mi$_i$-e la îndemână* [*de făcut* (e$_i$)] *asta.*, *Îmi$_i$ rămâne* [*de terminat* (e$_i$)] ***ceea ce mi s-a dat**.* (vezi și *supra*, **3.2.2.1**).

Constrâns prin fenomenul de control, subiectul preia trăsătura „personal" a controlorului, supinul neputând primi, ca și în **6.4.1**, decât valoare „activă". În consecință, determinările acestuia, atunci când apar, funcționează drept complemente directe, respectiv propoziții completive directe (*de anticipat **situația**, de făcut **asta**, de terminat **ceea ce mi s-a dat***).

6.4.2.2. În construcţii impersonale în care supinul este urmat de un complement de agent: *E greu de înţeles* ***de către*** *întreaga* ***clasă*** *ce s-a întâmplat., E periculos de manevrat* ***de către copii*** *asemenea substanţe.*, supinul nu poate fi interpretat decât „pasiv", ceea ce atrage intranzitivizarea supinului. Ca atare, nominalul postpus, combinat direct cu supinul şi coocurent cu un complement de agent, funcţionează ca subiect exprimat al supinului (*de manevrat* ***substanţe***), iar propoziţia postpusă ca propoziţie subiectivă (*de înţeles* ***ce s-a întâmplat***).

6.4.2.3. În construcţii impersonale în care nu există un complement indirect personal şi nici un complement de agent (tipul: *Este important de citit cartea., E necesar de cumpărat alimente., Este imposibil de constatat ce s-a întâmplat.*), supinul provenind de la verbe tranzitive este, sub aspectul valorilor de diateză, ambiguu, putând accepta atât o lectură pasivă, cât şi una activă. Pentru posibilitatea lecturii active, pledează construcţii ca: *E periculos de rămas singur în pădure.*, unde supinul intranzitiv, construit cu un nume predicativ orientat spre „persoană" (*de rămas* ***singur***), nu admite nici pasivizare, nici impersonalizare. Pentru lectura pasivă, pledează construcţii de tipul **6.4.2.2**, unde se poate insera un complement de agent.

Consecinţele acestei ambiguităţi se repercutează asupra interpretării sintactice a componentelor subordonate supinului. Un nominal neprepoziţional subordonat supinului (*de citit* ***cartea***) poate fi calificat fie subiect (potrivit lecturii pasive), fie complement direct (potrivit lecturii active). O interpretare similară poate primi şi propoziţia subordonată (*de constatat* ***ce s-a întâmplat***), fie subiectivă, fie completivă directă. În consecinţă, **subiectul** (respectiv **propoziţia subiectivă**) nu reprezintă decât una dintre interpretările posibile.

6.5. Construcţii opace

6.5.1. Asemănătoare construcţiei cu ***dacă*** „ipotetic" (vezi *supra*, **2.2.3.7**) este o construcţie introdusă prin ***când***, construcţie care, în absenţa corelativului din subordonată, este ambiguă. Să se compare construcţiile (a) şi (b):

(a) ***Când*** *doi oameni au aceeaşi idee,* ***aceasta*** *înseamnă că nu e a unuia, ci a întregii societăţi în care trăiesc.* (N. Iorga, *Cugetări*), ***Când*** *eşti rău cârmuit,* ***aceasta*** *înseamnă de cele mai multe ori că ţi-ai corupt cârmuirea.* (*ibid.*);

(b) ***Când*** *trăieşti într-un stres continuu,* ***atunci*** *eşti obosit şi enervat.*,

unde calitatea subordonatei se dezambiguizează prin corelativ; ***când..., aceasta / asta*** este tipar de subiectivă, iar ***când..., atunci*** este tipar de circumstanţială (temporală sau condiţională).

6.5.2. Lipsită de transparenţă este şi o structură de tipul: ***E rău când*** *tema îngerilor încetează să mai aibă pentru oameni o semnificaţie consistentă. Dar* ***nu e foarte bine nici când*** *ea devine o metaforă graţioasă.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*).

Interpretarea oscilează între o structură cu subiect vid [(Ø) + copulativ + nume predicativ adverbial + circumstanţială de timp] şi una conţinând verbul copulativ [*a fi* + nume predicativ + subiectivă (postpusă) introdusă prin adverbul *când*]. Există opoziţia clară între: *E rău* ***că*** şi *E rău* ***când***; prima construcţie corespunde ***unui singur tipar*** structural „E rău [faptul] că", iar a doua, ***la două tipare*** structurale, ambele incluzând câte o relativă cu antecedent nelexicalizat: (a) „E rău [momentul] când" vs (b) „E rău [în momentul] când", dar numai (a) conţinând o subiectivă relativă.

ACORDUL DINTRE SUBIECT ŞI PREDICAT

1. ASPECTE DEFINITORII

Acordul este manifestarea relației sintactice dintre două cuvinte, constând în repetarea informației gramaticale de la un cuvânt la celălalt. Relația este orientată: dintre cele două cuvinte legate prin acord, unul impune restricția de formă, iar celălalt se supune ei. De exemplu, se repetă, cu direcția subiect – predicat, informația gramaticală de persoană şi număr: *eu citesc, tu citeşti, noi citim.*

Reiterarea informației gramaticale prin acord nu este marcată în toate contextele. Acordul poate fi blocat din anumite cauze sintactice şi morfologice. Pe de o parte, există forme în paradigma verbală care nu marchează repetarea informației gramaticale. De exemplu, formele verbale nepersonale pot avea subiect, dar nu se acordă cu acesta: *Am plecat **înainte de a veni mama.***, *Am auzit **sunând telefonul.*** Pe de altă parte, subiectul unic, atunci când nu este realizat printr-un nominal, nu transferă nici el informații predicatului: ***E uşor a scrie** versuri.*

Prin acord, verbul-predicat preia de la subiect informațiile gramaticale de număr şi persoană, iar numele predicativ realizat adjectival, informații suplimentare de gen. Caracteristicile de acord ale adjectivelor nume predicative se regăsesc şi la participiile pasive.

Acordul în număr priveşte variația de formă a predicatului combinat cu un subiect exprimat prin substantiv sau prin substitutele sale. Verbul are forma indusă de nume (dacă subiectul este unic): nume singular – verb singular, nume plural – verb plural: ***Copilul ştie** adevărul.*, ***Nimeni nu era îngrijorat.***, ***Discuțiile au fost concludente.***, ***Aceştia au fost acceptați** ca martori ai apărării.*

Acordul în persoană priveşte predicatele al căror subiect este un pronume personal. Subiectul unic (*eu, tu, noi, voi*) impune verbului-predicat forma de persoană corespunzătoare:

***Voi ştiți** ce trebuie să faceți, **eu vreau** să plec la facultate.*;

***Tu plănuieşti** o masă în familie, dar **noi am cumpărat** deja bilete pentru spectacolul de diseară.*

Dacă subiectul este un pronume de persoana a III-a, un substantiv sau un substitut al acestuia, verbul are formă de persoana a III-a (***El ştie** ce vrea.*, ***Ioana pleacă** la munte.*, ***Soarele s-a ascuns** printre nori.*, ***Ai mei au fost mulțumiți** de rezultatul concursului*).

Acordul în gen apare marcat numai în forma numelor predicative exprimate printr-un adjectiv sau a participiilor pasive care, prin natura lor, permit reiterarea acestui tip de informație gramaticală:

***Medaliile** au fost **oferite** sportivilor celor mai buni.*;

***Dialogurile** au devenit **interesante** după intervenția noastră.*;

Clădirea** conacului era **luminată** stins şi părea **semitransparentă. (M. Cărtărescu, *Travesti*).

Numele predicative realizate prin substantive moționale, deşi coreferențiale cu nominalul subiect, nu se caracterizează întotdeauna prin corespondență de gen:

***Angela M.**, care ar putea deveni* [...] ***prima femeie cancelar** din istoria Germaniei, este **un creştin-democrat atipic** care, chiar dacă nu s-a făcut iubit de membrii partidului său, şi-a atras totuşi respectul acestora.* (EZ, 2005);

***Animalul** captiv era **un pui**, o leoaică tânără.*

O situaţie particulară este reprezentată de acordul dintre un pronume de persoana a III-a sau numeral şi predicat. Acestea primesc de la substantivul pe care îl reprezintă în discurs genul (întotdeauna) şi uneori numărul. Ca proforme (reiau informaţiile gramaticale şi echivalează termenii), pronumele şi numeralul permit un tip de **„acord referenţial"** (Vezi **I, Pronumele**):

(*S-a întors **Mara.***) ***Ea** nu era deloc **supărată.***;

(*Am cumpărat **mere.***) ***Două** erau **stricate**, **unul** era **bun.***

2. ABATERI DE LA REGULA ACORDULUI

În limba actuală se înregistrează numeroase situaţii care nu se conformează regulilor gramaticale ale acordului. Uzul permite foarte multe variaţii de acord, structuri care reprezintă ezitări ale vorbitorilor. Acestea sunt manifestări ale acordului prin atracţie sau după înţeles şi nu sunt excluse întotdeauna de normele limbii literare.

Acordul prin atracţie constă în transferarea către verbul-predicat a unei informaţii gramaticale de către un constituent al enunţului nelegat sintactic de predicat, dar aflat în vecinătatea acestuia, sau de către o parte componentă a subiectului multiplu. Intercalarea între subiect şi predicat a unor adjuncţi ai nominalului-subiect determină distanţarea în succesiunea liniară a termenilor corelaţi (care ar trebui să se acorde) şi constituie o circumstanţă favorabilă încălcării regulilor gramaticale (***Fiecare dintre cei trei oameni purtau** insignă.*).

Acordul după înţeles este acordul care se orientează după sensul nominalului subiect. Dacă subiectul are formă de singular, dar înţeles de plural (de exemplu, când este exprimat printr-un substantiv colectiv), predicatul se acordă formal, la singular (***Majoritatea a votat** împotrivă.*). Varianta de plural este admisă de normele limbii literare, dacă vorbitorul are în vedere componentele ansamblului denotat de entitatea colectivă (***Majoritatea au fost trimişi** acasă.*).

Graniţa dintre abaterile de la normă acceptate şi greşeli este oscilantă. De exemplu, acordul greşit dintre subiect şi predicat (*dezacordul*) poate produce enunţuri nongramaticale numai în raport cu regulile limbii actuale. Până în primele decenii ale secolului al XIX-lea, omonimiile în cadrul flexiunii verbale erau mai extinse: 3=6 (*el cânta – ei cânta, el au plecat – ei au plecat*) sau 1=6 (*eu zbor – ei zbor, eu cobor – ei cobor*). Dinamica morfologiei verbale explică prezenţa numeroaselor situaţii de „dezacorduri" din limba operelor literare. De la sfârşitul secolului al XIX-lea însă, noi forme morfologice se impun în limba literară, iar fenomenul se interpretează mai departe la nivel sintactic, în termenii acordului (dezacordului).

La nivelul graiurilor populare, regula generală de acord dintre subiect şi predicat variază în funcţie de particularităţile flexionare ale verbului în fiecare grai. În sistemul graiului muntean, omonimia singular – plural la persoana a III-a este generalizată (*el vede – ei vede*). Prezenţa acestor forme este considerată o manifestare de regionalism morfologic şi nu o greşeală de acord.

3. ASPECTE ALE ACORDULUI IMPUS DE REALIZĂRILE PARTICULARE ALE SUBIECTULUI

Subiectul poate da naştere unor situaţii speciale de acord, după cum poate fi realizat prin substantive colective, expresii partitive, nume proprii, pronume relative, pronume de politeţe, propoziţii, forme verbale nepersonale sau termeni în metalimbaj.

3.1. Subiectul este un substantiv colectiv

În funcţie de tipul de substantive colective şi de poziţia pe care o ocupă acestea în grupul nominal, acordul gramatical este frecvent concurat de acordul după înţeles sau de cel prin atracţie. Un substantiv colectiv la singular, aflat în poziţia de subiect, selectează forma de singular a verbului, conform acordului gramatical: ***Un grup a sosit*** *la aeroport.*, ***Un stol de gânduri*** *aspre* ***trecu*** *peste-a lui frunte.* (M. Eminescu, *Strigoii*).

Forma de plural, corespunzătoare acordului după înţeles, se datorează semului [+ Pluralitate], trăsătură inerentă, necontextuală: ***Au venit o grămadă.*** (vezi **I, Substantivul, 4.3.2.5**). De asemenea, prezenţa unui adjunct substantival care explicitează sensul termenului colectiv favorizează acordul prin atracţie: ***Un stol de păsări apar*** *la orizont.*

Fenomenul acordului nu afectează în acelaşi mod cele două subtipuri de substantive colective: cele care îşi specifică direct elementele componente (*armată, popor, tineret* etc.) şi cele care au nevoie de un adjunct, substantiv individual la plural, pentru actualizarea membrilor colecţiei respective (*un morman de hârtii, o mulţime de probleme, un grup de studenţi.*, vezi **I, Substantivul, 4.3.1.2**).

3.1.1. *Substantivele colective care îşi specifică membrii*

Substantivele care exprimă o colectivitate şi precizează direct, prin forma însăşi a termenului, elementele componente ale acesteia, impun predicatului un acord gramatical:

Armata se pregătea *pentru un eventual conflict.*;
Studenţimea a fost*, în sfârşit,* ***răsplătită****.*;
Târziu şi toamna a plecat / ***Frunzişul*** *tot* ***e răvăşit****.* (G. Bacovia, *Ecou de romanţă*).

> Impunerea acordului gramatical la acest tip de substantive colective este rezultatul unui proces istoric, de evoluţie lingvistică. În limba textelor din secolul al XVI-lea sau în cronicile secolului al XVII-lea, acordul după înţeles este extins şi în aceste situaţii: ***Ţara vor vrea*** *să-şi apere ale sale.*

În utilizări metaforice, aceste substantive colective primesc adjuncţi şi permit şi acordul prin atracţie: ***O armată de furnici şi-au făcut*** *apariţia.* (vezi **I, Substantivul, 4.3.2.5**).

3.1.2. *Substantivele colective care nu îşi specifică membrii*

Substantivele colective care nu îşi specifică direct membrii admit două ipostaze sintactice responsabile de două tipuri diferite de acord – un acord gramatical şi un acord după înţeles şi prin atracţie:

Ceilalţi intelectuali [...] *se pun şi ei pe treabă:* ***un grup de ofiţeri*** *superiori* ***predă*** *istoria celui de-al doilea război mondial.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);
Un grup de tineri şi-au cerut *drepturile.*

Acordul numelui predicativ sau al participiului pasiv poate avea în vedere, de asemenea, fie forma numelui subiect, fie sensul substantivului colectiv sau informația gramaticală a adjunctului acestuia:

În cadrul TIB 2005 [...] ***va fi expusă o gamă*** *complexă* ***de centrale*** *telefonice.* (JN, 2005);

Un grup de studenți au fost trimiși *cu bursă la Paris.*;

O grămadă de cărți erau aruncate *pe jos.*

Ștergerea adjunctului nu influențează variația de acord (chiar nelexicalizat, adjunctul se deduce din contextul anterior):

Tinerii *și-au făcut planurile.* ***Un grup a / au plecat*** *deja.*;

Avea foarte multe ***cărți. O grămadă s-a / s-au pierdut.***;

Toți ***copiii*** *sunt așteptați la spectacol.* ***O mulțime este prezentă. / O mulțime sunt prezenți.***

(a) Acordul gramatical (***O mulțime*** *de oameni* ***a fost*** *atent* ***cercetată.***)

În prima ipostază sintactică a numelor colective care nu își specifică membrii, acestea, în calitate de centre de grup, impun acord formal. Accentul cade pe substantivul colectiv înțeles ca o entitate unitară și nu pe ideea de număr, pe valoarea de cuantificare (un grup). Prezența articolului hotărât sau a unui adjunct adjectival întărește statutul centrului:

Mulțimea a părăsit *piața.*;

O serie *de cuvinte* ***a intrat*** *deja sub tipar.*;

Mulțimea toată pare violetă */ Orașul tot e violet.* (G. Bacovia, *Amurg violet*).

(b) Acordul după înțeles și prin atracție (***O mulțime de oameni au fost strânși*** *în curte.*)

În cea de-a doua ipostază sintactică, acordul predicatului se face cu substantivul *oameni*, interpretat drept centru de grup, în timp ce colectivul anterior este doar cuantificator. Centrul de grup poate fi șters și atunci numele colectiv îl înlocuiește și funcționează ca o proformă care își procură referința anaforic sau cataforic: (*Dintre elevi*) *o mulțime mi-au răspuns.*, *O mulțime* (*de elevi*) *mi-au răspuns.* Echivalentul semantic al acestui tip de substantive colective este cuvântul *mulți* (*multe*), cu valoare pronominală:

O serie de texte *noi* ***au fost introduse*** *în programele școlare.*

> Atunci când substantivul colectiv se află în poziția unui complement direct sau indirect, prin fenomenul dublării clitice se reia adjunctul, ceea ce subliniază statutul special al acestuia în cadrul construcției, nu numai în ceea ce privește acordul dintre subiect și predicat: *Pe o mulțime de studenți i-am revăzut mai târziu.*, **Pe o mulțime de studenți am revăzut-o mai târziu.*, *Majorităţii elevilor* ***li*** *s-au respins contestațiile.*, **Majorității elevilor* ***i*** *s-au respins contestațiile.*

Dominați de hipercorectitudine, vorbitorii de limbă literară optează de multe ori pentru un acord strict gramatical cu numele colectiv, dar și varianta cu acordul după înțeles și prin atracție este foarte frecventă, pentru că reflectă exact coerența mesajului.

3.1.3. *Substantivele contextual colective*

Substantivele comune concrete, percepute ca substantive cu valoare cantitativă, pot primi o accepție colectivă, atunci când se referă la o mulțime de obiecte sau persoane (*o căruță de proști, o găleată de bani, o avalanșă de aplauze,*

o căciulă de bani, un cerc de soldați etc.) și favorizează acordul după înțeles: ***O căciulă de bani sunt** pe masă.*, ***O avalanșă de aplauze au încheiat** reprezentația.*, ***Un cerc de soldați au fost desfășurați** în curte.*

În anumite construcții cu adjective substantivizate, acordul formal poate fi concurat de acordul după înțeles. Dintre variantele: ***Grosul forțelor** acestui corp de armată **a fost împins / au fost împinse** înapoi.*, cea cu verbul la plural apare ca fiind semantic mai adecvată. De asemenea, concordanțele semantice prevalează în raport cu regulile formale ale acordului dintre subiect și predicat în construcțiile în care centrul grupului nominal subiect este substantivul „amar": ***A / Au trecut atâta – atâția amar** de ani.* În aceste grupări, adjectivul substantivizat „amar" și-a redus contribuția semantică la o evaluare cantitativă, informație proprie cuantificatorilor.

3.2. Substantivele de tipul: *fel, tip, soi, specie, rasă*

Substantivele menționate sunt însoțite de un substantiv la plural, de aceea nu mai transmit verbului-predicat informația de singular care le este proprie în context (***Au apărut un fel de musculițe.***, *Între sintaxă și lexic **nu se stabilesc niciun fel de relații.***, ***O categorie de spectatori au fost** în mod deliberat **neglijați.***).

Deși au determinanți proprii numelui (adjunct adjectival, articol), aceste substantive au în context mai mult o valoare adjectivală. Efectele diminuării statutului substantival în asemenea îmbinări sunt mai clare la cuvântul „fel", parte constitutivă a locuțiunilor adjectivale *astfel de, fel de fel de*: *Astfel de oameni reușesc în viață., Fel de fel de oameni au venit.*

Spre deosebire de substantivele colective care nu își specifică membrii (cu care au o serie de asemănări), substantivele avute în vedere, în lipsa determinativului prepozițional la plural, nu mai pot fi coocurente cu un predicat la plural (**Acest tip* [...] *nu reușesc în viață.*).

3.3. Subiectul este inclus într-o expresie partitivă

Relația partitivă se exprimă, în limba română, cu ajutorul prepozițiilor *dintre, din* și *de*. *Dintre* presupune apariția unui substantiv numărabil la plural, care poate influența acordul. *Din* selectează un substantiv ai cărui membri nu sunt individualizați, de exemplu un colectiv (*o parte din clasă*), iar *de* selectează, de multe ori, un masiv (*o parte de apă, o parte de ulei*). Prezența substantivului de pe poziția a doua, care reprezintă întregul, sau însuși sensul elementului aflat în poziția de subiect favorizează apariția structurilor cu acord prin atracție sau după înțeles.

3.3.1. *Tipuri de construcții partitive*

Pe poziția subiectului inclus într-o expresie partitivă poate apărea fie un substantiv (*o jumătate, un sfert, o parte, o pereche, o duzină, o multitudine, o cantitate* etc.), fie un cuantificator nedefinit, negativ sau numeric (*fiecare, vreunul, toți, nimeni, niciunul, doi*).

În cadrul construcțiilor partitive, acordul corect este cel formal, predicatul având numărul și persoana impuse de subiect:

***O parte dintre cursanți va merge** la mare, iar **cealaltă parte este condusă** în campus.*;

*Echipele reprezintă 11 localități din România, iar **o treime din participanți provine** din București.* (EZ, 2005);

***Fiecare dintre noi are** un scop în viață.*;

***Mulți dintre voi sunt îngrijorați** de soarta partidei.*

Componentul al doilea al grupului sintactic, care nu este în nominativ, poate fi însă, din punct de vedere semantic, mai adecvat statutului de subiect, ceea ce favorizează acordul verbului-predicat, al numelui predicativ sau al participiului pasiv cu acesta. Acceptarea construcțiilor cu predicatul la plural – a acordului cu adjunctul grupului nominal subiect – presupune reorganizarea semantică și sintactică a grupului nominal: substantivul în nominativ, sărăcit semantic, se reinterpretează ca un determinativ cantitativ, iar poziția dominantă în grup revine substantivului / pronumelui (atribut) la plural, a cărui informație gramaticală este repetată morfologic în forma predicatului, a numelui predicativ sau a participiului pasiv:

O parte dintre cei convocați nu s-au prezentat.;

***Jumătate din bani au fost cheltuiți** fără folos.*;

***Majoritatea clienților** din cafenelele bancare **urmăresc** evoluția acțiunilor cotate la bursa din București.* (EZ, 2005);

***O treime dintre studentele** admise **vor plăti** o taxă suplimentară.*;

***Fiecare dintre copiii** tăi **vor pleca**.*;

***Fiecare dintre noi avem** la un moment dat nostalgia copilăriei.*;

***Unii dintre noi am învățat** devreme ce înseamnă maturitatea.*;

***Mulți dintre voi cunoașteți** deja regulile concursului.*

Acordul semantic se situează la granița dintre corect și incorect: ***Un sfert** din sală **au plecat** deja.*

Ca și în cazul pronumelor, numeralele pun problema unui acord special, „referențial" pentru numele predicative și participiile pasive, funcționând ca niște termeni intermediari între acestea și substantivele pe care le reprezintă: ***Patru** (**dintre fete**) **au fost trimise** la Iași, iar **două au fost aduse** la București.*, *Am multe **vești:** doar **primele sunt bune.***

Numeralale mai mari decât *unu* nu selectează predicatul la singular, ceea ce permite acordul cu adjunctul din grup. Intervertirea rolurilor gramaticale sub dominanța relațiilor semantice dintre elementele componente ale grupului este favorizată de statutul lingvistic al acestor unități lexicale, care se înscriu semantic în seria cantitativelor numerice. Fenomenul afectează toate numeralele compuse în care sunt incluse numerale substantivale simple: *Aproximativ **62 de milioane de germani sunt așteptați*** [...] *la urne pentru a alege un nou parlament în unul dintre cele mai importante state ale Uniunii Europene.* (EZ, 2005).

> Efectele acestui mod de reinterpretare sintactico-semantică afectează și acordul altor componente din grupul nominal, în care cuantificatorul este reprezentat printr-un numeral compus (*cei două sute de lei – *cele două sute de lei*). În aceste situații, când numeralul este asociat substantivului prin *de*, componentul dominant, centrul semantic și sintactic al grupului – cel care impune prin acord reiterarea anumitor informații gramaticale – este substantivul (vezi **I, Numeralul, 2.5.1.1; II, Grupul nominal, 2.4.4**).

Forma numelor predicative și a participiilor pasive înregistrează, de multe ori în limitele aceluiași enunț, ezitările vorbitorilor între acordul gramatical și cel după înțeles sau prin atracție:

***Primiţi** în rate, **o parte din banii** pentru descărcarea de sarcină arheologică **este cheltuită** pentru a asigura salariile acestor lucrători.* (JN, 2005);

*M. a mai spus că în buget **erau prevăzute 300 de milioane de dolari** pentru acest proiect, dar care la rectificare **au fost mutaţi** către alte ministere.* („Ziua", 2005).

Dacă subiectul nu este însoţit de adjuncţi, este recomandabil acordul gramatical: ***Fiecare va şti** ce are de făcut., **Fiecare a fost** odată **tânăr** (**tânără**)., **Câţiva** (**unii, mulţi**) **au fost pedepsiţi.**, **Câteva** (**unele, multe**) **au fost menţionate** în raport.* Absenţa atributului nu împiedică decodarea sa în cadrul enunţului, ceea ce permite o nouă variantă de acord în număr, persoană şi, în cazul numelui predicativ sau al participiului pasiv, în gen. Variante cu acord după înţeles pot fi, cu uşurinţă, reperate la nivelul limbii literare: ***Fiecare vom şti** ce avem de făcut., **Fiecare am fost** odată **tineri** (**tinere**)., **Câţiva** (**unii, mulţi**) **am fost pedepsiţi.**, **Câteva** (**unele, multe**) **aţi fost pedepsite.***

3.3.2. ***Construcţiile restrictive***

Expresiile partitive pot fi însoţite de un adverb sau un adjectiv cu nuanţă restrictivă. Acesta accentuează calitatea de centru a primului component, de aceea este mai adecvat acordul formal: ***Doar o treime dintre studenţi vine.**, **O mică parte dintre studenţi a dat** un răspuns bun., **Numai o parte dintre studenţi a dat** un răspuns bun.*

Mai puţin prezent în aceste contexte, acordul după înţeles nu este, totuşi, exclus: ***Numai un sfert dintre soldaţi cunoşteau** experienţa războiului., **O mică parte dintre paginile** manuscrisului **au rămas necitite.***

3.4. Subiectul este un nume propriu

Subiectele exprimate prin nume proprii (nume de persoană, de opere, de asociaţii, titluri, nume de localităţi, de instituţii) nu se supun unor reguli foarte stricte de acord. Neconcordanţa dintre formă şi conţinut favorizează, de multe ori, acordul după înţeles.

3.4.1. ***Antroponimele***

Numele de persoană cu o formă specială de plural şi înţeles de singular impun predicatului un acord după înţeles: ***Şaptefraţi** (**Poalelungi, Holdemulte**) lipseşte azi., **Ochialbi a scris** un articol foarte interesant.* Numai dacă numele proprii au formă de plural şi înţeles tot de plural, acordul se face conform regulii gramaticale (***Şaptefraţi erau** doi **copii** de vârste apropiate., **Popeştii veniseră** la teatru.*).

Numele predicative şi participiile pasive primesc din context informaţia suplimentară de gen, indiferent de forma substantivelor proprii care impun acordul: ***Popa este absent**, dar **Chivu este prezentă.*** De asemenea, prenumele cu aspect feminin (terminate în *-a*), dar înţeles de masculin se dezambiguizează tot prin acordul adjectivului: ***Luca a fost desemnat** să participe la un concurs de retorică., **Toma este foarte telegenic.*** În contextul prenumelor hipocoristice, care nu sunt specializate pentru masculin sau feminin, claritatea mesajului este asigurată de asemenea prin acord (***Vali este harnic / harnică.**, **Gabi e tânăr / tânără.***).

3.4.2. ***Toponimele***

Toponimele aflate în poziţia subiectului reprezintă dau naştere unor structuri mai complexe, pentru că prezenţa articolului hotărât poate influenţa acordul.

Numele proprii cu formă de singular favorizează acordul gramatical: ***Sibiul ne-a primit** cu brațele deschise.* Şi informația de gen se transmite numelui predicativ sau participiului pasiv, în general conform regulilor gramaticale: ***Luxemburgul este mic.**, Tot **Braşovul e treaz** în noaptea asta., **Mexicul este amenințat** de furtuni puternice., **Franța este** deja **implicată** în conflictul european.*

Un toponim nearticulat, cu formă de plural, impune predicatului acordul după înțeles, la singular: ***Galați este** un oraş pe Dunăre., **Iaşi este** un mare centru cultural., **Cotnari are** faima vinului bun.*

Articularea numelui propriu la plural nu schimbă raportul în favoarea acordului gramatical; prevalează informația semantică (localitatea denumită este una singură): ***Hotarele are nevoie** de o şcoală nouă., **Pietrele era zugrăvit** în roman ca un sat mic, dar foarte viu., **Adunații Copăceni a fost inundat** de ultimele ploi.* Contextele cu predicatul la plural, în care toponimului i se adaugă articol, sunt marginale şi, în general, evitate: *Şi-apoi **Humuleştii** şi pe vremea aceea **nu erau** aşa **un sat** de oameni fără căpătâi.* (I. Creangă, *Amintiri*), ***Hârtoapele se aflau** la 5 kilometri.* Aceleaşi structuri sunt deliberat create în stilul jurnalistic, cu intenție stilistică:

***Bucureştii arătau** ca Parisul în timpul revoluției.* (JN, 2005);

*Şi ca arhitectonică **Iaşii au** destule de oferit, şi ca împrejurimi.* (Internet, 2005).

Pluralul se explică numai dacă numele denumeşte referenți diferiți: ***Crişurile străbat** partea de vest a țării.*

Pentru toponimele nearticulate cu formă de plural vorbitorii preferă, de multe ori, articolul de singular, ceea ce rezolvă, morfologic, contradicția dintre formă şi conținut (*Ploieştiul, Galațiul, Iaşiul*).

Şi abrevierile pot constitui surse ale unor variații de acord. Prin citirea grupului de inițiale care reprezintă numele unei țări ca şi când ar reprezenta expresia sonoră a unui cuvânt obişnuit, se poate pierde din vedere pluralul numelui simbolizat, de unde utilizarea predicatului la singular: ***S.U.A. aveau** resursele financiare pentru a depăşi criza., **SUA admite** genocidul armean.* („Ziua", 2005).

3.4.3. *Titlurile*

Titlurile de opere literare, ştiințifice, muzicale, de ziare, filme, numele unor asociații politice, culturale sau sportive sunt substantive proprii care, în poziția de subiect, impun predicatului acord gramatical, dar permit şi variante cu acord după înțeles: ***„Lumi virtuale" a / au produs** senzație printre amatorii de calculatoare., **„Alge" a strâns** în jurul său suprarealiştii vremii.*

În ciuda unicității de conținut, titlurile cu formă de plural pot impune, în anumite situații, acordul gramatical: ***„Craii de Curte Veche" sunt un poem** al metaforei., **„Morometii" au reprezentat** un moment important în istoria literaturii române.*

Prezența articolului hotărât în structura numelui propriu, la singular sau la plural, susține, în general, acordul gramatical: ***„Gemenii"** lui Mircea Cărtărescu **redau** o atmosferă aparte., **„Fordul" este frumos şi rentabil.*** vs ***„Craii de Curtea Veche" ține** în chip necontrolabil de poezie.*

Norma acordului este mai puțin fermă, iar uzul oscilează între formă şi înțeles, în cazul apariției unui nume predicativ sau a unui participiu pasiv (***„Rapidul" a fost învins / învinsă** pe teren propriu.*), mai ales dacă numele propriu este de proveniență străină sau o siglă:

Cu siguranță ***IKEA este interesat*** *de piața românească, a declarat M.L., reprezentantul dezvoltatorilor proiectului Băneasa.* (JN, 2005);

MasterCard*, sub sigla căreia se află majoritatea cardurilor din România,* ***a fost fondată*** *în 1966.* (EZ, 2005);

Publicația „Daily Telegraph" a observat că ***„Everton*** *este în șoc după ce* ***a fost sfâșiată*** *de Dinamo".* (EZ, 2005).

Pentru dezambiguizare este preferabil să se folosească un substantiv generic (*operă, lucrare, creație, culegere, volum, piesă, echipă, motto* etc.) fie înaintea subiectului, fie înaintea numelui predicativ:

Dintre publicațiile mondene de actualitate, ***„Avantaje" este*** (***o revistă***) ***foarte cunoscută.***;

(***Romanul***) ***„Femei"****, al lui Mihail Sebastian,* ***este preferatul*** *meu.*;

(***Echipa***) ***„Dinamo" a fost învinsă*** *pe teren propriu.*;

(***Poezia***) ***„Litere",*** *de Ana Blandiana,* ***a fost aleasă*** *de Ioana pentru serbare.*

Similar titlurilor se comportă unele citate:

Libertate, egalitate, fraternitate este *o simplă* ***lozincă****, iar revoluția franceză a fost o catastrofă;* ***libertate, egalitate, fraternitate sau moarte este*** *însă cu totul și cu totul* ***altceva.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

3.5. Subiectul este un pronume relativ

Caracterul eterogen al construcțiilor cu pronume relative se reflectă și în fenomenul acordului și este indus, în mare măsură, de absența sau prezența antecedentului și de natura acestuia.

3.5.1. *Relativele fără antecedent*

Pronumele relative fără antecedent în enunț se comportă la fel ca în ipostaza de interogative, în ceea ce privește acordul în număr. *Cine* și *ce* selectează singularul verbului-predicat, *câți, câte* selectează pluralul, iar *care* admite ambele forme de număr:

Nu știu ***cine va merge.****, *Nu știu* ***cine vor pleca.***;

Să vedem ***ce s-a întâmplat.****, *Să vedem* ***ce au fost cumpărate.***;

Nu ni s-a comunicat ***câți / câte pot*** *veni.,*Nu ni s-a comunicat* ***câți / câte poate*** *veni.*

Vreau să știu ***care are / au*** *cont deschis la BCR.*

Pronumele *cine, ce* selectează verbul la persoana a III-a. Regulile privind acordul în persoană sau, pentru numele predicative și pentru participiile pasive, în gen sunt mai puțin rigide pentru relativele *câți / câte, care*:

Mă interesează ***câți*** (***câte***) ***sunt / suntem / sunteți*** *pe listă,* ***cine / ce este*** *pe listă.*;

Mă interesează ***câți sunt admiși / câte sunt admise.***;

Vreau să știu ***care este nou / nouă.***

Pronumele relativ compus *ceea ce*, cu valoare neutră, selectează forma de masculin singular (***Ceea ce este interesant*** *e că a reușit singur.*). O situație similară apare și pentru pronumele demonstrativ cu valoare neutră (***Asta e frumos*** *din partea ta.*). Enunțuri ca: *Asta e de la sine înțeleasă.* sau *Asta era știută.*, în care demonstrativul are valoare neutră, sunt considerate greșite.

3.5.2. *Relativele cu antecedent*

Prezența antecedentului presupune inducerea unui dublu acord. Relativul preia informațiile antecedentului și le transmite verbului predicat: ***Infirmiera care vrea*** *să îl vadă este foarte drăguță.,* ***Asistentele care îl țin sub observație*** *sunt*

foarte atente. *Care* este construit succesiv cu persoana a III-a singular şi plural, în virtutea relaţiei anaforice cu antecedentul: *infirmiera*, respectiv *asistentele*.

Subiectul preia, aşadar, informaţiile de persoană şi număr de la antecedentul său şi le transmite verbului. Acest dublu transfer de informaţie gramaticală ţine seama de funcţia sintactică a antecedentului, de realizările sale sau de caracterul multiplu al acestuia.

3.5.2.1. *Funcţii sintactice ale antecedentului*

Dacă antecedentul pronumelui relativ este *subiect* în propoziţia regentă, transmite relativului şi, mai departe, predicatului informaţia de persoana a III-a:

***Aceia care au răbdat** de foame au înţeles greutăţile vieţii.*;

***Cei care l-au cunoscut** vor fi dezamăgiţi de evoluţia lui.*

Numai cu valoare inclusivă, antecedentul transmite predicatului forma de persoana I sau a II-a:

***Toţi care se găseau** acolo erau îngrijoraţi. / **Toţi care ne găseam** acolo eram îngrijoraţi.*;

***Cei care au fost** pe listă să vină în faţă! / **Cei care aţi fost** pe listă să veniţi în faţă!*

Dacă antecedentul este un *nume predicativ*, acesta poate impune acordul: ***Tu eşti acela care se pleacă** înaintea lui.*, ***Eşti un om care luptă.***

Pronumele relativ şi predicatul său nu preiau consecvent informaţia de persoană a antecedentului, orientându-se adesea tot după subiectul regentei. Dată fiind echivalenţa semantică dintre subiecte şi numele predicative ale regentelor din enunţurile menţionate, orientarea după un fals antecedent este permisă, acest tip de acord fiind foarte frecvent: *Deoarece **eu sunt singurul care activez** alarma, nu voi pleca.*, ***Eu nu sunt omul care să cred** în minciuni.*, ***Eşti un om care lupţi.***

Numele predicativ poate fi însoţit de un atribut la plural care, de obicei, impune acordul: ***Eşti unul dintre oamenii care au luptat** pentru dreptate.* Acordul cu subiectul regentei este marginal şi are drept consecinţă modificarea formei de număr şi persoană: ***Eşti unul dintre oamenii care aţi luptat** pentru dreptate.* Existenţa acestei variaţii de acord este legată de modul în care vorbitorul raportează conţinutul relativei la numele predicativ din regentă sau la subiectul regentei.

3.5.2.2. *Realizări speciale ale antecedentului*

Antecedentul poate fi un substantiv aflat într-o construcţie partitivă şi propagă, prin intermediul relativului, informaţia de număr: ***Unul dintre romanele care au făcut epocă** a fost „Adela”.*

Greşeli pot apărea din cauza ideii de singularitate pe care *unul* o exprimă atât de pregnant (**Am vizitat unul dintre muzeele care cuprinde colecţii impresionante.*). Predicatul trebuie să stea la plural, fiind un plural impus de logica enunţului şi a realităţii reflectate în mesaj.

O situaţie aparte o reprezintă *antecedentul substantiv în vocativ*. Ca orice pronume personal care indică alocutorul, impune persoana a II-a: ***Oltule, care ai fost martur** vitejiilor trecute...* (Gr. Alexandrescu, *Umbra lui Mircea*).

Pronumele nedefinit poate apărea în ipostaza de antecedent al unei relative şi permite variaţie de acord. Predicatul poate primi o formă de persoana a III-a: ***Ca unul care a colaborat** la acest proiect, îşi asumă consecinţele.* Când se referă la emiţător sau la receptor, pronumele este controlat de subiectul regentei, iar predicatul este utilizat la persoana I sau a II-a:

***Ca unul care am colaborat** la acest proiect, îmi asum consecinţele.*;

***Ca unul care ai colaborat** la acest proiect, îți asumi consecințele.*

Dacă *antecedentul este un pronume personal*, relativul preia informația de persoană și de număr a acestuia, impunând-o predicatului din subordonată: ***Ea, care cunoaște** adevărul, va interveni.* Informația de gen, absentă la pronumele personale de persoana I și a II-a, este recuperată contextual în forma numelor predicative sau a participiilor pasive:

***Mie, care am fost căutat / căutată** de toți, mi s-a întâmplat asta.*;

***Pe tine, care ești cel mai talentat / cea mai talentată**, te vor susține.*

Dacă *antecedentul este un pronume posesiv*, relativul preia informația gramaticală a componentului „al": ***Ai mei, care au mers** împreună, s-au bucurat.*, *Dintre toate soluțiile, tocmai **a noastră, care era cea mai bună,** a fost ignorată.*

3.5.3.3. *Antecedentul multiplu*

Dacă antecedentul este multiplu, relativul transmite predicatului informația de plural (***Cruzimea, tensiunea care pluteau** mă oboseau foarte tare.*, ***Eu și Maria, care eram** acolo, ne simțeam bine.*, ***Tu și Ion, care ați fost invitați,** v-ați declarat mulțumiți.*).

3.6. Subiectul este un pronume personal de politețe

Contradicția între formă și înțeles apare și în construcțiile cu pronumele personal de politețe. Partea adjectivală a predicatului și participiul pasiv, spre deosebire de verb, care se pune la plural, se acordă corect după înțeles, la singular și la genul corespunzător cu sexul interlocutorului: ***Domnia sa este însoțit / însoțită** doar de două persoane.*, ***Dumneavoastră sunteți dispus / dispusă** la program prelungit.* Acceptarea formei de plural, conform formei subiectului, se referă numai la un plural real: ***Dumneavoastră sunteți dispuși / dispuse** la program prelungit.*

Două variante de acord apar și în mai vechea construcție cu *Măria Ta*, în care se folosesc alternativ persoanele a II-a și a III-a: ***Măria Ta știi** adevărul.* (acord după înțeles, după referentul indicat de persoana adjectivului posesiv), ***Măria Ta știe** adevărul.* (distant, livresc – acord formal).

3.7. Subiectul este o propoziție sau o formă verbală nepersonală

Se poate extinde conceptul de acord și asupra construcțiilor în care subiectul este o propoziție sau o formă verbală nepersonală. Verbului principalei i se impune acordul la persoana a III-a singular:

Că încearcă să reușească la examen e clar. (propoziție asertivă);

De ce voia să plece era un mister. (propoziție interogativă);

***A nu informa vecinii era** o gravă **greșeală**.* (infinitiv);

Se aude tunând. (gerunziu).

Deși frecvent în limba vorbită, acordul în gen este greșit în contextele: *Este oprit staționarea pe săli.*, *Este interzis aruncarea gunoaielor.*, *E interzis parcarea bicicletelor pe alee.* Vorbitorii sunt influențați de unele expresii cu caracter fix, de tipul: *Este oprit / interzis fumatul în sală.* sau *Nu e permis să se consume băuturi alcoolice.*

3.8. Subiectul este un termen în metalimbaj

Vorbitorul nu mai are în vedere forma sau conținutul termenului în contextul unor secvențe citate cu funcție metalingvistică. Dacă nu constituie un subiect multiplu,

acestea transmit predicatului informaţia de persoana a III-a singular şi genul masculin pentru numele predicative sau participiile pasive:

*În construcţia „Majoritatea elevilor au plecat", **„elevilor" este responsabil** pentru acordul predicatului.*;

***„După 20 de ani" era gravat** pe peretele clădirii vechi.*;

***„Casele albe ca nişte fantome"** este o comparaţie.*

4. ASPECTE ALE ACORDULUI IMPUS DE TIPURILE DE SUBIECT

În funcţie de tipul de subiect: exprimat (simplu, multiplu) sau neexprimat (inclus, subînţeles sau nedeterminat), acordul gramatical este respectat sau substituit de variante cu acord după înţeles şi / sau prin atracţie.

4.1. Subiectul multiplu

Subiectul unui enunţ poate fi realizat prin mai mulţi constituenţi coordonaţi. Fiecare constituent are un conţinut referenţial distinct de celelalte, de aceea acordul gramatical se face la plural:

***Elena şi Rareş sunt** în curte.*;

*Secretul este să ne purtăm aristocratic; **numai gentileţea, bunătatea, calmul, purtările frumoase au haz.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

***Nicio floare, nicio pasăre, nicio prismă şi niciun soare** din univers **nu puteau** atinge splendoarea dumnezeiască a fiarei.* (M. Cărtărescu, *Travesti*).

Acordul predicatului cu un subiect multiplu ţine seama de informaţia gramaticală a elementelor componente, dar şi de tipul relaţiei de coordonare dintre acestea.

4.1.1. *Reguli ale acordului impus de subiectul multiplu*

Termenii subiectului multiplu se află, adesea, într-o relaţie de coordonare copulativă. Raportul semantic dintre aceştia este de asociere, prin urmare acordul cu *predicatul* se face la plural: ***Mama şi sora** mea **se întorc** acasă.*, ***Pasagerii** din autobuz, **pietonii şi cine mai era prin zonă au fost audiaţi** ca martori.*

Nuanţă copulativă, de asociere, are şi raportul disjunctiv care nu presupune excluderea unuia dintre termenii subiectului multiplu, de aceea acordul predicatului se face tot la plural:

***Mama sau tata pot** înţelege situaţia, dar eu nu.*;

***Arghezi sau Eminescu sunt clasici** ai literaturii noastre.*;

***Numai subiectiva sau completiva directă** îi **puneau** probleme de interpretare.*

Coocurenţa mai multor pronume de persoane diferite prin care se realizează subiectul multiplu presupune respectarea unei ordini a acordului în persoană: persoana a II-a are prioritate faţă de persoana a III-a şi persoana I are prioritate faţă de celelalte:

***Tu şi el nu aţi vorbit** niciodată.*;

***Noi şi voi** am vrea să plecăm în vacanţă mai repede.*;

***Ion şi cu mine** scriem un articol.*;

*Lucrul de care **ne dăm seama şi el şi eu** este că ne aflăm deopotrivă îndrăgostiţi de ceea ce găsim cu cale să numim „fenomenul românesc"*. (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

În cazul acordului cu *numele predicativ* realizat adjectival sau cu *participiul pasiv*, regulile de acord nu sunt foarte stricte. Norma permite oscilații, variații de formă în funcție de genul, numărul și referentul componentelor coordonate ale subiectului multiplu, iar uzul înregistrează multe ezitări.

Dacă termenii subiectului multiplu sunt *nume de ființe* și unul dintre aceștia este de genul masculin, acesta are prioritate:

Tata și mama sunt îngrijorați.;
***Colegele și colegii mei sunt invitați** la petrecere.*;
Și Elena și cățelul ei sunt obosiți.

Subiectul multiplu poate conține atât *nume de ființe*, cât *și nume de lucruri*; în acest caz, se face acordul cu genul numelui de ființă:

***Opera** (**operele**) **și autorul** (**autorii**) ei (lor) **au fost uitați** de istoria literară.*;
Sacul** (**sacii**) **și pisica** (**pisicile**) **au fost ușoare.

Postpunerea subiectului multiplu cu termeni de genuri diferite poate influența acordul numelui predicativ și al participiului pasiv, favorizând acordul prin atracție, cu primul termen (***Erau surprinzătoare greșelile și autorul** (**autorii**) lor.*).

Regulile de acord în gen sunt mai rigide pentru subiectul multiplu alcătuit numai din *nume de lucruri:*

(a) Dacă termenii sunt de genul neutru și feminin, acordul se face la forma comună de feminin plural: ***Para** (**perele**) **și mărul** (**merele**) **sunt coapte.***

Valea** (**văile**) **și dealul** (**dealurile**) **sunt împădurite.

(b) Dacă numele de lucruri sunt de de genul masculin și feminin, regula variază după numărul la care se găsește substantivul masculin. Substantivul masculin la singular nu impune constrângeri, iar numele predicativ și participiul pasiv preiau forma de feminin plural:

Roșia** (**roșiile**) **și morcovul sunt proaspete.;
Valea** (**văile**) **și muntele sunt împădurite.;
Morcovul și roșia** (**roșiile**) **sunt proaspete.;
Muntele și valea** (**văile**) **sunt împădurite.

Substantivul masculin la plural poate impune acord prin atracție, numai dacă este substantivul cel mai apropiat de verbul predicat:

Morcovii și roșia** (**roșiile**) **sunt proaspete.;
Munții și valea** (**văile**) **sunt împădurite.;
Roșia** (**roșiile**) **și morcovii sunt proaspeți.;
Valea** (**văile**) **și munții sunt împăduriți.

(c) Dacă numele de lucruri sunt de genul masculin și neutru, regulile depind de asemenea de numărul la care se găsește substantivul masculin. Apariția unui substantiv masculin la singular nu impune acord, iar numele predicativ sau participiul pasiv preiau forma de feminin plural:

Morcovul și mărul** (**merele**) **sunt proaspete.;
Muntele și dealul** (**dealurile**) **sunt împădurite.;
Mărul** (**merele**) **și morcovul sunt proaspete.;
Dealul** (**dealurile**) **și muntele sunt împădurite.

Dacă substantivul masculin e la plural și substantivul neutru la singular, numele predicativ și participiul pasiv păstrează forma de masculin (indiferent de apropierea de predicat a unuia dintre termeni):

Morcovii și mărul sunt proaspeți.;
Munții și dealul sunt împăduriți.;

Mărul şi morcovii sunt proaspeţi.;
Dealul şi munţii sunt împăduriţi.

Dacă substantivul masculin şi cel neutru sunt amândouă la plural, numele predicativ şi participiul pasiv se acordă în gen cu termenul cel mai apropiat:

Morcovii şi merele sunt proaspete.;
Munţii şi dealurile sunt împădurite.;
Merele şi morcovii sunt proaspeţi.;
Dealurile şi munţii sunt împăduriţi.

4.1.2. *Excepţii de la regulile acordului impus de subiectul multiplu*

Se înregistrează o serie de excepţii, situaţii în care, deşi subiectul este multiplu, predicatul rămâne la singular:

(a) dacă termenii subiectului multiplu, la singular, sunt coordonaţi negativ prin „nici", acordul gramatical, la plural, este frecvent concurat de acordul prin atracţie, cu ultimul termen:

Nici el, nici ea n-au / n-a venit.

Numai dacă ultimul temen este la plural, acordul este obligatoriu la plural:

Nici George, nici fraţii *săi* ***nu vor veni.***

(b) în cazul disjuncţiei, termenii se exclud, numai unul este selectat, iar acordul se face la singular:

Profesorul sau elevul a greşit.;
Sau George, sau Paul va elimina *restul.*

Ocurenţa unui termen la plural impune acord la plural:

Profesorul sau elevii au greşit.

(c) dacă subiectul multiplu este postpus, e tolerat acordul prin atracţie cu primul termen al subiectului:

Se aude ploaia şi vântul.;
A fost odată ca niciodată, că dacă n-ar fi nu s-ar povesti. ***A fost odată un porc, un concept, o agenţie*** *de publicitate* ***şi MTV.*** (JN, 2005);
E-un nu ştiu cum şi un nu ştiu ce.;
Mă ***doare capul, burta, ficatul.***;
Drag *mi-e* ***cântecul şi jocul.***;
*Acolo-****i puterea şi viitorul*** *nostru.*;
Acolo ***e lumina şi suferinţa.***

(d) dacă termenii subiectului multiplu, la singular, sunt substantive (masive sau nume abstracte) nearticulate, se admite acordul la singular:

Ploaie şi vânt a mai fost *şi până acum.*;
Era şi aur, şi argint.;
Carne şi brânză se găseşte.;
Şi sănătate, şi fericire este!

(e) dacă elementele componente ale subiectului multiplu se comportă ca un bloc semantic, ca un compus, predicatul se acordă la singular:

În martie 1939, C. îi spune M. B.: va fi război; ***praf şi pulbere se va alege*** *din imperiul britanic.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);
De când ***îi lumea şi pământul,*** *aşa se scurg zilele.*;
Punctul şi virgula desparte *fraza.*;
Limba şi literatura română este specialitatea *surorii mele.*

(f) dacă unul dintre constituenţii subiectului multiplu, ambii fiind la singular, este reliefat prin expresii de tipul: *mai ales, mai cu seamă, în special, mai întâi, în primul rând, îndeosebi* etc., i se dă prioritate, favorizând acordul la singular al predicatului:

Frumuseţea şi mai cu seamă blândeţea ei şi-a spus cuvântul.;

*Venea cu Vitoria Lipan **nu numai crâşmarul, ci şi judeţul satului, ş-un străjer**.* (M. Sadoveanu, *Baltagul*).

(g) dacă predicatul e impersonal, indiferent de structura subiectului multiplu, rămâne la singular:

E uşor de citit şi de scris.;

A ierta** prostia ori urâţenia **şi a condamna** răutatea **este explicabil, dar nu filozofic.

4.1.3. ***Falsul subiect multiplu***

Structura subiectului multiplu este similară altor construcţii cu statut sintactic diferit, ceea ce favorizează apariţia unor confuzii şi, prin urmare, a unor greşeli de acord.

4.1.3.1. *Subiectul şi circumstanţialele*

Subiectul unic poate fi urmat de o construcţie cu circumstanţial sociativ susceptibilă de a fi confundată cu termenul secund al unui subiect multiplu. În această situaţie, acordul predicatului la singular reprezintă o modalitate de dezambiguizare a structurii: *Această **observaţie corelată cu cele** anterioare **duce** la concluzia că situaţia trebuie reevaluată., **X, împreună cu y, a vizitat** muzeul.* (vezi **Circumstanţialul sociativ, 4**).

Prepoziţia *cu* poate exprima acelaşi raport semantic ca şi conjuncţia *şi* (asociere), cu toate că ambele conective aparţin unor clase diferite şi au regim distinct. Adeseori, cele două elemente se întâlnesc combinate în structura subiectului multiplu (*şi cu*), exprimând mai puternic ideea de asociere (***Ana şi cu mine eram** la masă când a sunat telefonul.*).

Şi cu explică utilizarea pluralului în exprimarea operaţiei aritmetice de adunare (***Unu şi cu unu fac** doi.*). Prin analogie, s-a impus acest acord la plural şi în exprimarea operaţiunilor de împărţire, înmulţire, scădere, unde *şi cu* nu mai apare, fapt care face ca forma de plural să-şi piardă justificarea (*Patru împărţit la doi fac doi., Trei înmulţit cu doi fac şase., Cinci minus doi fac trei.*).

Un aparent subiect multiplu este şi structura formată dintr-un subiect unic însoţit de un circumstanţial instrumental: ***Eu cu tine o să fac** o avere.* Antepunerea circumstanţialului, cu un evident rol emfatic, poate crea confuzii, dar acordul la singular clarifică statutul elementelor. Un subiect multiplu ar presupune acord la plural al predicatului: ***Eu cu tine o să facem** o avere.* (vezi **Circumstanţialul instrumental, 4**).

4.1.3.2. *Subiectul şi construcţia comparativă*

Subiectul poate fi urmat şi de o structură comparativă, redată prin „ca şi”, construcţie apropiată de cea cu subiect multiplu: ***El, ca şi ea, a înţeles., El ca şi ea au înţeles.*** Complementul este pe acelaşi plan cu subiectul, de aceea se interpretează adesea, greşit, ca al doilea constituent al unui subiect multiplu (***Şi el, ca şi mine, trăim** bine.* în loc de ***Şi el, ca şi mine, trăieşte** bine.*):

***Suportul primit necondiţionat, ca şi stăpânirea de sine** l-**au ajutat** să traverseze criza.*

4.1.3.3. *Subiectul şi atributele sale*

Subiectul poate fi însoţit de adjuncţi adjectivali sau substantivali care pot genera perturbări ale acordului. Forma corectă a predicatului este de singular: ***Atitudinea** corectă şi colegială îl **face** simpatic.*, ***Spiritul** de disciplină şi de colegialitate îl **face** simpatic.*, ***Dezvoltarea** ştiinţei şi culturii **se impune.***

Subiectul mutiplu presupune apariţia pronumelor coordonate *cel* sau *al*: ***Spiritul** de disciplină **şi cel** de colegialitate **au învins.**, **Consimţământul** mamei **şi al** tatălui nu au întârziat să apară.*, ***Mama** lui Ion **şi a** lui Gheorghe **sunt** aici.*

Similară este construcţia: ***Limba română şi franceză fac parte** din familia limbilor romanice.*, în care subînţelegem cuvântul *limba* în faţa atributului *franceză,* sau pronumele *cea* în faţa celui de-al doilea adjectiv: *limba română şi (cea) franceză* (vezi **Atributul, 4.3.1**).

4.1.3.4. *Subiectul însoţit de o apoziţie*

Dacă subiectul este unic la singular şi este însoţit de o apoziţie, acordul nu se face la plural, intonaţia şi punctuaţia fiind dezambiguizatoare (***Profesorul, prietenul tău, n-a venit.***).

Baza şi apoziţia se află uneori într-o aparentă relaţie de coordonare copulativă sau disjunctivă, dar acordul predicatului la singular şi coreferenţialitatea termenilor infirmă ipoteza subiectului multiplu:

***Mama şi** (**totodată**) **profesoara** mea **m-a învăţat** să scriu şi să vorbesc franţuzeşte.* (este vorba despre o singură persoană, deci de identitate referenţială);

***Câinele** meu **sau prietenul** meu cel mai fidel **se numeşte** Max.*;

***Clorura de sodiu sau sarea de bucătărie este o substanţă** necesară oricui.*;

*Iaca ce-mi **scrie frate-meu şi moşu' vostru.*** (I. Creangă, *Harap-Alb*).

În actul explicit de redenumire, predicatul poate primi o formă de plural: ***Fratele** meu **şi moşul** vostru **sunt** o singură persoană.*

În cazurile în care subiectul multiplu este reluat printr-o apoziţie rezumativă, acordul predicatului este decis de numărul apoziţiei, pentru că aceasta se plasează în imediata vecinătate a predicatului (acord prin atracţie):

*Niciun obstacol, nicio interdicţie, **cu alte cuvinte niciun examen nu se mai impune** publicului.*;

*Tunetele, fulgerele, furtunile, ploaia, zăpada, **totul a contribuit** la pierderea optimismului său.*;

*Băutura şi mâncarea, **asta-i plata** lor.*

4.1.3.5. *Subiectul dublu exprimat*

Subiectul poate fi dublat într-o structură emfatică de doi termeni (vezi **Subiectul, 3.1.3**); acordul nu se face la plural, ca în cazul subiectului multiplu, ci la singular (*Vine ea, mama.*, *Omul avea şi el nişte pretenţii.*).

4.1.3.6. *Coordonarea adversativă prin **ci***

Raportul de coordonare adversativă nu apare între componentele unui subiect multiplu, ci semnalează o structură bipropoziţională şi presupune realizarea acordului gramatical cu subiectul simplu în propoziţia cu predicatul exprimat (vezi **I, Conjuncţia, 4.2.1**):

Nu el / ei, ci ea a venit.;

*Omul să fie mulţumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, **nu bogăţia, ci liniştea** colibei tale te **face** fericit.* (I. Slavici, *Moara cu noroc*).

4.2. Subiectul absent

Neexprimarea subiectului reprezintă o situaţie în care predicatul cunoaşte un acord special (vezi **Subiectul, 3.2**).

4.2.1 *Subiectul inclus*

Acordul cu un subiect inclus permite recuperarea formei acestuia din informaţia de număr şi persoană a predicatului:

Priveam *de foarte aproape coaja brazilor, cu câte o semilună de iască,* ***adunam*** *de jos vreo frunză uscată şi-i* ***contemplam*** *rugina şi fărâmiţarea,* ***ridicam*** *câte o piatră lată şi* ***descopeream*** *o forfotă de furnici.* (M. Cărtărescu, *Travesti*);

Închide *ochii, dormi şi tu, /* ***Lasă****-ţi pleoapele să cadă / Ca un cuţit de ghilotină / Pe gâtul lumii din afară.* (A. Blandiana, *Cântec de leagăn*).

În stilul administrativ: „Subsemnatul / semnatarul / contractantul / expeditorul", se preferă tot acordul cu subiectul inclus (*Subsemnatul, XY, declar...*). Utilizarea la plural a termenilor menţionaţi impune pluralul (*subsemnaţii... avem...*).

O construcţie similară apare în anunţuri publicitare de tipul (***Student caut*** *cameră.*, ***Profesor*** *de matematică* ***dau*** *meditaţii.*).

Lipsa subiectului poate provoca o confuzie între acesta şi alt constituent al enunţului (***Toţi / toată lumea / cu toţii am contribuit.*** (acordul se face cu subiectul inclus „noi"), ***Amândoi plecaţi*** *la mare.* (acordul se face cu subiectul inclus „voi").

Numele predicativ şi participiul pasiv recuperează şi în situaţia subiectului inclus informaţia de gen:

Eram sigură *că mă voi face respectată de colegii mei.*

Te-ai fi aşteptat ***să fii trimisă*** *în delegaţie, dar* ***ai fost trecută*** *pe o listă de rezervă.*

4.2.2. *Subiectul subînţeles*

Subiectul subînţeles se recuperează anaforic, din context (*Ion începe* ***să înveţe.****, El citeşte,* ***mănâncă, se joacă.***). Verbul primeşte forma de persoana a III-a: ***Ştia*** *că trebuie* ***să plece*** *din acel oraş şi* ***se gândea*** *că mai* ***poate*** *prelungi puţin sejurul.*, ***Se gândea*** *că* ***ar putea fi selectată*** *pentru concurs, dar* ***era*** *oricum* ***entuziasmată*** *de experienţa pe care o trăise.*

4.2.3. *Subiectul nedeterminat*

Subiectul poate fi nedeterminat în construcţii cu verbul la persoana a III-a, singular sau plural (***Spune*** *la radio despre tine!*, ***Bate*** *la uşă.*).

De asemenea, verbul poate avea formă de persoana I sau a II-a, dacă subiectul este generic:

Singur în odaia încinsă, ***poţi*** *coborî în fine în lumea ta, în tot ce există adânc şi enigmatic în tine, dacă* ***eşti în stare să-ntâmpini*** *cu acelaşi curaj abjecţia şi sublimul, dezastrul şi mântuirea, arhanghelul şi estropiatul.* (M. Cărtărescu, *Travesti*);

Bine ***faci****, bine* ***găseşti!***;

Ai *carte,* ***ai*** *parte!*;

Vrem, nu vrem*, viaţa merge înainte!*

4.2.4. *Construcţii speciale ale subiectului*

O situaţie particulară o reprezintă cea în care subiectul nu este exprimat, dar apare în enunţ *un adjectiv substantivizat urmat de un adjunct prepoziţional:*

Prostul de mine am sperat *să câştig.*;

Deşteptul de tine ai crezut *că vei reuşi.*;
Nemernicul de el a încercat *să fugă.*;
A! ***Bieţii de noi,*** *tot robi ai istoriei* ***suntem*** *şi tot sub vremi.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

Sintagma subiect este concepută global, ca o construcţie prin care referentul este numit şi calificat în acelaşi timp. Pronumele personal din aceste structuri impune, fără excepţie, acordul verbului. Dacă sintagma include un substantiv în locul pronumelui, predicatul primeşte forma de persoana a III-a (***Biata de soră-mea n-a venit.***).

5. PROBLEME DE TOPICĂ

Construcţiile canonice pot fi modificate, intervertite.

5.1. Reorganizări sintactice

O construcţie partitivă poate fi transformată prin avansarea subiectului (fostul atribut din construcţia iniţială) şi are ca rezultat reorganizarea sintactică a grupului. Dacă în construcţia iniţială erau posibile mai multe tipuri de acord (*Fiecare dintre studenţii admişi a / au primit premii., Fiecare dintre noi a / am avut un scop.*), în construcţia transformată, subiectul, aflat pe prima poziţie, impune acord gramatical: ***Studenţii*** *admişi, fiecare,* ***au primit*** *premii.,* ***Noi*** *fiecare* ***am avut*** *un scop.*

Construcţiile proporţionale cu numerale şi expresii partitive presupun şi ele mai multe posibilităţi de exprimare; schimbarea topicii restrânge posibilităţile de acord la cel formal (*Un procent important din studenţi va fi chestionat / vor fi chestionaţi., Dintr-o sută de studenţi,* ***unul va fi chestionat.***, ***Un student*** *dintr-o sută* ***va fi chestionat.***).

5.2. Modificări de statut al verbelor impersonale

Avansarea subiectului poate produce unele schimbări de statut asupra verbelor, schimbări care afectează şi acordul. „Personalizarea" unui verb iniţial impersonal, ca efect al avansării subiectului în poziţie preverbală, apare frecvent (vezi **Subiectul, 5.3**): ***Ei trebuiau / vor trebui*** *să citească aceste cărţi.,* ***Cărţile s-au dovedit interesante., Studenţii*** *mi* ***s-au părut extrem de revoltaţi.***

A fi cu valoare modală de posibilitate în trecut poate apărea utilizat greşit în construcţii personale, sinonime cu cele impersonale (*Aşa-i că* ***erai*** *să mori şi să nu ştii ce-i frumos în lume?, Tocmai* ***eram*** *să vă întreb de unde le aveţi?*).

5.3. Rolul acordului în distingerea subiectului de numele predicativ

Subiectul este echivalent cu numele predicativ, fapt demonstrat şi de marea mobilitate a topicii (Vezi **Subiectul, 4, Numele predicativ, 4**):

Fetele erau pasiunea *lui cea mai mare.*;
Pasiunea *lui cea mai mare* ***erau fetele.***;
Furia şi curajul nu-i *acelaşi* ***lucru.***;
Furia şi curajul sunt *totuşi două* ***lucruri*** *extrem de diferite.*

Asocierea celor doi factori – echivalența semantică în context și libertatea de topică – provoacă dificultăți în identificarea subiectului și în acordul corect al verbului: *Iată vine nunta-ntreagă / **Vornicel e-un greierel**.* (M. Eminescu, *Călin – file din poveste*). Alături de intonație, articolul poate funcționa ca marcă de dezambiguizare a subiectului (***Profesorul** e doctorand.*, ***Doctorandul** e profesor.*).

Într-un context în care numele predicativ este angajat într-o relație partitivă, forma de gen a acestuia este corespunzătoare adjunctului din construcția partitivă, și nu subiectului:

*Acolo era **conacul**; am fost fericit și fermecat când l-am văzut, căci nu era decât **una dintre clădirile** mele din București, nu se știe cum ajunsă aici.* (M. Cărtărescu, *Travesti*).

Criteriul acordului în distingerea celor două poziții sintactice realizate prin nominale în nominativ devine ineficient în situațiile în care cele două nume sunt reprezentate prin cuvinte aparținând acelorași părți de vorbire și cu aceleași caracteristici gramaticale (***Țara este poporul.**, **Puterea este presa.***). Diferența dintre cele două unități se poate face numai prin topică (de obicei subiectul are o poziție preverbală, iar numele predicativ una postverbală) sau prin intonație, prin accentuarea emfatică a termenului considerat subiect. Construcțiile simetrice pot include pronume, diferențierea pozițiilor sintactice fiind realizată doar prin topică (***Tu ești tu și eu sunt eu.**, **El este acela.***).

COMPLEMENTE

COMPLEMENTUL DIRECT

1. ASPECTE DEFINITORII

Complementul (obiectul) direct funcționează în grupul verbal și, uneori, în cel interjecțional, ca termen subordonat în cadrul unei relații de dependență față de centrul grupului și se realizează, în forma sa prototipică, printr-un nominal în cazul acuzativ (*Elevul mănâncă* ***un măr.***, *O chem* ***pe mama.***, ***Mă*** *felicită.*, *Copilul aruncă* ***ceva.***, *I-am întâlnit* ***pe amândoi.***) care exprimă Pacientul.

1.1. Caracteristici sintactice

Funcția de complement direct este o funcție actanțială, impusă de un verb obligatoriu *tranzitiv*, care cere complement direct. Verbul tranzitiv impune nominalului selectat ca termen subordonat restricții de formă (acuzativul neprepozițional sau marcat prin prepoziția *pe*) și îi atribuie anumite roluri tematice.

Distincția dintre actantul complement direct și ceilalți actanți se face, de obicei, la nivelul realizărilor prototipice, prin intermediul regimului cazual sau prepozițional impus de către verbul regent nominalului prin care este exprimat fiecare actant (nominativ – subiectul, acuzativ – complementul direct, dativ – complementul indirect, construcție prepozițională – complementul prepozițional). În cazul complementului secundar, care presupune coocurența obligatorie cu un complement direct, distincția se face pe baza tipului ternar de structură (vezi **Complementul secundar, 1.1**).

În ceea ce privește *regentul* acestei poziții sintactice (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 2**), în mod curent, complementul direct funcționează în construcții cu verbe bivalente și trivalente. Foarte rar, complementul direct se combină cu un verb fără subiect: ***Mă*** *ninge.*, ***Mă*** *plouă.*

Verbul tranzitiv bivalent se construiește simultan cu doi actanți diferiți, unul în poziția de complement direct, celălalt, de subiect (poziție frecventă: ***Copilul*** *citește* **o carte**.); mai rar, verbul poate avea un actant în poziția de complement direct și un circumstanțial (**Mă** *doare* ***în piept.***, **Îl** *mănâncă* ***pe spate.***).

Clasa de verbe trivalente se caracterizează prin capacitatea combinării cu trei actanți ocupând poziții sintactice diferite: [subiect + complement indirect + complement direct] sau [subiect + complement direct + complement indirect] (structurile cele mai frecvente): ***Prietena*** *mea* ***îmi*** *trimite* **o scrisoare**., ***Elevul*** *a cerut* **informații** ***profesorului.***, [subiect + complement direct + complement

prepozițional]: *El a primit* **o scrisoare** ***de la prietenul*** *lui.*, [subiect + complement direct + complement secundar]: ***Profesorul*** **(îl)** *ascultă* **pe elev** ***lecția.***

Caracteristicile gramaticale care deosebesc complementul direct de alte poziții sintactice sunt:

(a) realizarea printr-o formă neaccentuată (clitică) de pronume personal în acuzativ: *Mănânc* ***fructe.*** → ***Le*** *mănânc.*, *Ascult* ***elevul.*** → ***Îl*** *ascult.*, *Întreb* ***pe elev.*** → ***Îl*** *întreb.*;

(b) dubla exprimare, prin clitic (care reia sau anticipă nominalul) *și* printr-o formă pronominală personală prepozițională accentuată sau prin forma substantivală / pronominală de pronume nonpersonal cu prepoziție: ***Te*** *văd* ***pe tine.***, ***Pe el îl*** *strig.*, ***O*** *văd* ***pe Maria / pe profesoară.***, ***Pe aceea o*** *văd.*;

(c) ocurența în structuri pasivizabile, cu schimbarea calității de complement direct în subiect: *Profesorul a scris* ***o carte.*** → ***Cartea*** *a fost scrisă de profesor.*

Exprimarea numai prin clitic în acuzativ nu este totdeauna concludentă, dată fiind apariția, uneori, a cliticelor pronominale nonsintactice, în construcții ca *a* ***o*** *lua la sănătoasa, a* ***o*** *lua la fugă, a* ***o*** *păți, a* ***o*** *șterge, a* ***o*** *face lată,* ***Le*** *zice bine.*, ***Le*** *vede (la matematică).* Deși cliticul pronominal are formă de acuzativ, nu ocupă poziția de complement direct, nefuncționând ca substitut (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6**); în construcția respectivă nu se admit nici dublarea, nici pasivizarea (**Pe ea a luat-o la sănătoasa.*, **Ea a fost luată la sănătoasa.*).

Dubla exprimare este subordonată exprimării prin clitic în acuzativ, întrucât dublarea nu este posibilă decât în condițiile distribuționale ale acceptării unui clitic pronominal.

Pasivizarea, deși frecvent acceptată de structurile cu un complement direct, nu e un criteriu obligatoriu, ci facultativ, existând verbe care, deși au complement direct, nu admit pasivizarea (vezi *infra,* **2.4** și **Construcții pasive și construcții impersonale, 1.2.1.1**).

1.2. Caracteristici semantice

Tranzitivitatea verbului asigură nu numai coeziunea sintactică, ci și semantică a propoziției, prin impunerea restricțiilor de formă și prin atribuirea rolurilor tematice de către centrul de grup complementului direct.

Verbele care atribuie cu precădere complementului direct un rol tematic sunt de tip agentiv, rolul prototipic fiind Pacientul (*Deschide* ***ușa.***, *Citesc* ***o carte.***, *Aranjează* ***cărțile.***). Într-o construcție cu reflexiv (propriu-zis sau reciproc), Agentul poate fi coreferențial cu Pacientul: *Maria se laudă (pe sine).*, *Ion și Vasile se laudă (unul pe altul).*

Și alte roluri tematice pot fi atribuite complementului direct: Beneficiarul (*Maria ajută* ***pe cineva / pe copil.***), Experimentatorul (***Mă*** *ustură ochii.*), Ținta (*El* ***ne*** *ajunge din urmă.*), Locativul (*Copiii colindă* ***satele.***) etc.

1.3. Caracteristici în plan comunicativ-pragmatic

Complementul direct *face parte dintre complinirile obligatorii ale verbului prototipic* și aparține părții rematice a enunțului, aducând o informație nouă. În funcție de intențiile de comunicare, locutorul poate plasa complementul direct în poziție preverbală (vezi *infra,* **4.3**).

În poziția de complement direct apar frecvent deictice pronominale, a căror referință nu poate fi determinată decât prin raportare la datele concrete ale situației de comunicare (*El **mă** laudă.*) și anafore pronominale a căror referință este recuperată de la un antecedent (*Întâlnind-o pe Ioana, am felicitat-**o**.*).

Ca regente ale complementului direct, infinitivul și gerunziul se deosebesc de verbul prototipic prin pierderea autonomiei în comunicare. Exceptând unele situații accidentale, în care infinitivul (de obicei, la forma negativă) are autonomie comunicativă (*A nu călca iarba!, A nu rupe florile!*), infinitivul și gerunziul, în majoritatea aparițiilor, cer, pentru a forma un enunț autonom, prezența unui suport predicativ.

2. PARTICULARITĂȚI SINTACTICE

2.1. *Regentul* complementului direct sau al propoziției corespunzătoare poate fi:

(a) un verb tranzitiv la un mod personal (frecvent) sau o formă verbală nepersonală (infinitiv, gerunziu, supin): *Bunica **spune** povești., Este o încercare de **a ascunde** gunoiul sub preș., Ne ducem în sus **urcând** cursul apei.* (L. Blaga, *Luntrea lui Caron*), *Au terminat **de citit** romanul., **Spune**-i să plece., **Văzând** că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am șterpelit-o de acasă.* (I. Creangă, *Amintiri*), ***A visa** că zbori.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

(b) o locuțiune verbală tranzitivă: *Profesorul **ia în considerare / are în vedere** rezultatele obținute., **Ține minte** asta!, **Îți aduc aminte** ceva.;*

(c) o interjecție predicativă cu regim de verb tranzitiv: ***Iată** o nuntă de furnici.* (I. Creangă, *Harap Alb*), ***Pleosc** o palmă!.*

> Într-un singur caz regentul poate fi un adjectiv, *dator*, care acceptă un nominal-complement direct nesubstituibil prin clitic pronominal: *Îmi e dator **viața / o casă / recunoștință / bani.*** (vezi **Grupul adjectival, 3.2**).

2.2. Verbele tranzitive, de care depinde poziția sintactică de complement direct, se împart în funcție de caracterul *obligatoriu* sau *facultativ* al acestei poziții.

Pentru o clasă destul de largă de verbe (*a adăuga, a atesta, a clarifica, a constitui, a da, a face, a întâlni, a mângâia, a preconiza, a pune, a reprezenta, a trimite* etc.), nominalul complement direct sau propoziția completivă directă sunt determinativi obligatorii, puternic legați de verbul regent și, de aceea, trebuie exprimați: *Ea adoră **copiii** / face **mâncare** / mângâie **pisica** / proiectează **o casă** / reface **o lucrare** / spune **adevărul**.* De asemenea, există verbe pentru care realizarea propoziției completive directe e obligatorie, din sfera celor *declarandi* (*a spune, a ști, a zice*), de modalitate sau de aspect (*a începe, a isprăvi, a termina, a putea*): *Spune (știe) **ce / pe cine / când / cum / unde** vrea., Poate **să plece**., Începe **să lucreze**., Termină **ce a început**.*

Pentru o altă clasă de verbe (*a ara, a auzi, a bea, a lucra, a mânca, a repeta, a studia, a traduce* etc.), nominalul complement direct sau completiva directă sunt facultative și pot să nu fie exprimate: *El ară (**pământul**)., Citește (**o lucrare / orice găsește**)., Meșterește (**ceva**)., Votează (**constituția / candidații**)., El acceptă (**să lucreze**)., Bea / mănâncă (**ce vrea**).*

2.3. Regentul verbal are capacitatea de a se construi cu un complement direct substantival, caracterizat prin anumite trăsături semantice.

(a) Unele verbe (*a adnota, a ara, a bea, a căpăta, a decomanda, a deduce, a improviza, a inova, a intona, a investi, a majora, a mecaniza, a memoriza, a perfora, a procesa, a relata, a sădi* etc.) acceptă în poziția de complement direct numai substantive caracterizate prin trăsătura semantică [– Animat]: *Ară **pământul**., Guvernanții majorează **taxele**., Întredeschide **uşa**., Îşi investeşte **banii** în educație.*

(b) Alte verbe (*a admonesta, a alfabetiza, a amăgi, a certa, a deporta, a descalifica, a dezmierda, a extermina, a insulta, a păcăli, a procrea, a răsfăța, a ucide* etc.) acceptă numai substantive cu trăsătura [+ Animat] sau / şi [+ Uman]: *Amăgeşte **oamenii / animalele**., Deportează **populația**., Descalifică **atleții**., Insultă **elevii**., Păcăleşte **investitorii**., Răsfață **copilul / cățelul**., Ucide **un om / o căprioară**.*

(c) O altă categorie de verbe (*a captura, a căra, a conduce, a consemna, a critica, a forma, a introduce, a înscrie, a întâmpina, a întrece, a mânca, a vota* etc.) selectează substantive caracterizate prin trăsătura [+ / – Animat]: *Conduce **maşina / elevii**., Critică **lucrarea / pe politicieni**., Formează **o figură geometrică / specialişti**., Întâmpină **neplăceri / un oaspete**., Votează **legi / pe cineva**.*

2.4. Unele verbe cu aceeaşi realizare lexicală pot apărea, în structuri sintactice diferite, în două ipostaze:

(a) Corespund unor diferențe semantice: *El aduce*$_1$ („transportă") ***apă***. – complement direct, dar *El aduce*$_2$ („seamănă") ***cu mama lui***. – complement prepozițional cu prepoziția *cu*; *El îi dă*$_1$ („oferă") ***flori***. – complement direct, dar *El dă*$_2$ („face o mişcare repetată") ***din mâini***. – circumstanțial instrumental. Realizarea unor structuri diferite, asociate cu sensuri diferite ale verbului, permite interpretarea acestor verbe ca omonime, unul tranzitiv, celălalt, intranzitiv. Omiterea nominalului în asemenea situații face construcția ambiguă, selectarea uneia dintre interpretările posibile fiind determinată numai de indicațiile oferite de contextul integral.

(b) Sunt în variație sintactică liberă, fără a antrena vreo diferență semantică: *Medicamentul ajută **pe bolnav***. – complement direct şi *Medicamentul ajută **bolnavului***. – complement indirect; *El sare **gardul***. – complement direct şi *El sare **peste gard***. – circumstanțial; *El scotoceşte **casa***. – complement direct şi *El scotoceşte **prin casă***. – circumstanțial etc.

Unele verbe intranzitive pot fi construite, accidental, cu un complement direct, situație înregistrată sub denumirea de *complement intern*: *A dormit **un somn** adânc., A luptat **o luptă** dreaptă., A mers **un drum** lung., Şi-a trăit **traiul**., A visat **un vis** frumos.* etc. Construcțiile de acest tip au un statut intermediar între tranzitive şi intranzitive, deoarece, formal, satisfac condițiile de tranzitivitate, dar nu şi pe cele sintactico-semantice, verbele neatribuind un rol tematic şi neacceptând, decât parțial, criteriile tranzitivității, adică nu acceptă dublarea şi pasivizarea (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2**).

Stilistic, chiar şi un verb intranzitiv ca *a fi* poate fi tratat ca tranzitiv şi poate avea un complement direct exprimat printr-un clitic în acuzativ: *Nu poți face nimic ca să ai stil. Pentru că **stilul** nu **îl** ai, ci **îl** eşti.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*).

Verbele ergative au comun cu tranzitivele, sub aspect semantic, prezența actantului Pacient, iar sub aspect sintactic, posibilitatea adjectivizării participiului: *Seceta seacă* ***fântânile.*** → *fântâni secate de secetă, Ploaia strică* ***recolta.*** → *recoltă stricată de ploaie* (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2**).

3. CLASA DE SUBSTITUȚIE

Complementul direct se realizează, la diferite niveluri, printr-un nominal sau o propoziție.

3.1. Realizările poziției sintactice în grupul verbal

3.1.1. *Realizarea prototipică: nominalul în acuzativ*

Realizarea prototipică este *nominalul în acuzativ*, reprezentată, pe de o parte, de substantive, iar, pe de altă parte, de deicticele / anaforicele pronominale sau numeralele pronominale, care ocupă aceeași poziție cu substantivele în locul cărora apar ca substitute: *Librarii vând* ***cărți.*** *Studenții* ***le*** *cumpără., Copilul* ***îi*** *iubește* ***pe bunici.***, ***Îl / mă*** *îmbrac., Nu văd* ***nimic.***, *Am întâlnit* ***trei*** *dintre studenți la bibliotecă., Am felicitat* ***pe al doilea / pe cei doi / pe fiecare***.

Complementul direct poate fi precedat de semiadverbe precum *și, chiar* (*și*), *decât, numai*: *Acolo l-am întâlnit* ***și pe profesor.***, *Am cumpărat* ***chiar și prăjituri.***, *N-a citit* ***decât romane.***, *A citit* ***numai poezii.***

Poziția de complement direct se realizează, uneori, și prin locuțiuni pronominale: *Nu spune* ***cine știe ce.*** („nimic, mare lucru"), *Mănâncă* ***te miri ce*** („mai nimic").

Poziția complement direct poate fi realizată și prin unele cuvinte provenite din clase aparținând adjectivului, adverbului, interjecției, numai în condițiile substantivizării acestora. Substantivizarea se marchează atât sintactic, prin așezarea cuvântului în poziția de complement direct, cât și morfologic, prin folosirea unor mărci flexionare specifice substantivului: *Învață* ***engleza.***, *Oricine apreciază* ***frumosul.***, *Părinții îi vor* ***binele.***, *Am auzit* ***un of.***

O structură deosebită în poziția de complement direct este realizată prin forme de tip adverbial, devenite, contextual, denumiri de limbi, după verbe ca *a învăța, a înțelege, a ști*: *Învață* ***englezește / franțuzește / românește*** („engleza, franceza, româna").

Uneori, substantivizarea se realizează numai sintactic: prin așezarea adjectivului, a interjecției, a instrumentelor gramaticale în contextul acuzativului marcat prin *pe*: ***Pe prost*** *îl remarcă oricine., Scoate* ***pe „ah"*** *din propoziție.*

Pentru unele clase (unele adverbe, instrumentele gramaticale sau unele formule), nominalizarea în acuzativ se obține numai autonimic (prin citare): *Ion spune* ***„bine" / „da"*** *foarte des., Scoate* ***„și" / „de"*** *din propoziție., După ce ați închis ușa, spuneți* ***„bună seara".*** (O. Paler, *Singurătate*), *Spune* ***„mulțumesc"***.

3.1.1.1. Poziția sintactică a complementului direct exprimată printr-un substantiv, dependentă de un verb tranzitiv, este compatibilă cu două modalități de expresie: *cazuală*, prin acuzativul neprepozițional, și *prepozițională*, realizată prin acuzativul cu *pe*.

Regulile de construire a complementului direct cu sau fără *pe* implică distincțiile semantice animat / nonanimat, personal / nonpersonal, individualizat / nonindividualizat, precum şi distincţii gramaticale legate de anumite specii de pronume, de prezența anumitor determinanţi sau determinativi, de relația sintactică de dublare, de topică etc. Şi verbul este parțial „responsabil" de folosirea uneia dintre cele două construcţii. De exemplu, dacă verbul tranzitiv admite în poziția complementului direct numai nominale cu trăsătura semantică [- Animat], se foloseşte acuzativul fără prepoziţie: *Bea* ***apă***., *Spală* ***o cămaşă / rufe***. Dacă verbul admite şi nominale cu trăsătura semantică [+ Uman], la unele apare posibilitatea alegerii între construcţia cu *pe* sau fără *pe*, în funcție de altă trăsătură semantică, *individualizarea*: *Caut* ***profesor*** („oarecare"). / *Caut* ***pe profesorul*** *Ionescu*. / ***Îl*** *caut* ***pe profesor*** („anumit"); la altele nu este posibilă decât construcţia cu *pe*: *Am văzut-o* ***pe mama / pe Maria***.

(A) Complementul direct exprimat substantival prin acuzativul neprepozițional este, mai frecvent, inanimat şi cuprinde următoarele subclase:

– substantiv inanimat numărabil, articulat hotărât sau nehotărât, articolul funcţionând ca un categorizant referenţial: *Maria închide* ***uşa / o uşă***., *El citeşte* ***articolul / un articol***., *Bunica spune* ***povestea / o poveste***., *Ea spală* ***vasele***., *El coboară* ***scările***. etc.;

– substantiv abstract articulat, cu valoare de unicitate: *Am cunoscut cândva un profesor meloman. Adora* ***puterea***. (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*), *Critică* ***democrația***.;

– substantiv animat sau inanimat, articulat, într-o construcţie cu „dativ posesiv" aşezat la stânga verbului regent: *Îi cunosc* ***părinţii***., *Îşi aşteaptă* ***rudele / mama***., *Îşi ceartă* ***copilul***., *Eu? Îmi apăr* ***sărăcia şi nevoile şi neamul*** (M. Eminescu, *Scrisoarea III*)., *Îşi ascundea* ***grijile şi gândurile*** *sub mască de mucalit*. (L. Blaga, *Luntrea lui Caron*);

– substantiv comun animat articulat (cu sau fără dativul posesiv exprimat): *El (îşi) mângâie* ***căţelul*** / *(îşi) alungă* ***pisica*** / *(îşi) iubeşte* ***calul***.;

– substantiv propriu toponimic articulat: *Am admirat* ***Bucureştiul***., *Am traversat* ***Parisul***., *Am vizitat* ***Braşovul, Sibiul, Clujul***., *Am traversat* ***Bucegii / România***.; rar, pentru toponime străine cu finală vocalică e posibilă şi folosirea nearticulată: *Am văzut* ***Cairo***.;

– substantiv propriu considerat obiect familiar (cu sau fără dativul posesiv exprimat): *Nici* ***Citirea*** *n-a vrut să-mi cumpere tata*. (M. Preda, *Moromeţii*), *(Mi-) am pierdut* ***Matematica***.

Nearticularea substantivului în poziţia complement direct se întâlneşte la unele subclase semantice:

(a) Substantivele *masive singularia tantum* (mai rar, *pluralia tantum*) se folosesc nearticulate: *El cumpără* ***brânză / carne / pâine / peşte / ulei / valută / zahăr***., *Bea* ***apă / cafea / lapte / vin / ceai***., *El vinde* ***blănuri / mătăsuri***., *Mănâncă* ***icre / fructe*** etc. Unele masive, în poziția de complement direct, sunt compatibile cu opoziția articulat / nearticulat: *Cumpără* ***vin / vinul***., *Aduce* ***unt / untul***., articularea antrenând schimbarea „citirii" substantivului, care devine nonmasiv.

(b) Substantivele *abstracte* se folosesc mai ales la singular, ca entităţi nonnumărabile: *Columb nu cunoscuse* [...] ***teamă***. (L. Blaga, *Drumul lui Columb*); *Copilul are* ***talent***., *Asta nu are* ***importanţă***.

(c) Substantivele *numărabile* se folosesc nearticulat mai rar, fie la singular: *Am cumpărat / luat* ***maşină / calculator***., fie, mai frecvent, la plural: *Spală* ***rufe***., *Are* ***bani / lei / dolari***., *Cumpără* ***alimente***., *Vinde* ***ziare.*** (construcţii ca **Spală* ***rufa***., **Are* ***ban / leu / dolar***., **Cumpără* ***aliment***., **Vinde* ***ziar.*** sunt nereperabile), *Copiii i-au adus* ***satisfacţii***., *El nu aşteaptă* ***laude***. (în propoziţii negative, cu unii cuantificatori, substantivul poate fi şi la singular: *Nu i-a adus nicio / vreo* ***satisfacţie.***).

(d) La *animate*, nearticularea se întâlneşte la:

– nume de persoane prin care se exprimă profesia, ocupaţia, calitatea: *Căutăm* ***profesor / secretară / informatician / zidar / betonist***., *Primeşte* ***studenţi / elevi*** *în gazdă*.;

– în citirile generice (cu referire la întreaga clasă de indivizi sau la specie): *Nu vezi* ***om*** *pe-aici*., *Creşte* ***păsări / animale.***

> În anumite registre ale limbii, la „Mica publicitate", se întâlneşte un substantiv nearticulat, în poziţia de complement direct, precedat, de obicei, de un subiect nearticulat (vezi **Subiectul, 2.1.3**): *Sculptor închiriez* ***apartament.***
>
> Situaţiile de articulare sau nearticulare a substantivului-complement direct în acuzativ neprepoziţional coincid, în mare măsură, cu cele de la subiect.

(B) Complementul direct substantival cu prepoziţia *pe* apare, în anumite condiţii lexicale şi semantice, la subclasa *numelor de persoană* sau a *animatelor personalizate,* în condiţiile *individualizării* puternice a substantivului-complement:

– substantiv propriu nume de persoană sau de animal: *O văd* ***pe Ioana***., *Îl chem* ***pe Lăbuş***.;

– substantiv comun personal articulat, în care articolul hotărât are rolul de identificare a referentului ca obiect unic al clasei, indicând o persoană unică prin raporturile de rudenie: *(O) văd* ***pe mama***., *(L-)am chemat* ***pe tata***.;

– substantiv comun personal, articulat, urmat de un nume propriu sau comun de identificare: *Caut* ***pe profesorul / doctorul*** *Ionescu*., *Aştept* ***pe domnul*** *director /* ***pe inginerul*** *şef*.;

– substantiv comun personal, articulat, urmat de un posesiv, de un pronume personal în genitiv sau de un substantiv în genitiv: *Aştept* ***pe sora*** *mea /* ***fratele*** *tău /* ***vecinul*** *nostru /* ***prietenii*** *lor /* ***nepoţii*** *bunicului /* ***părinţii*** *Mariei*.;

– substantiv comun personal, nearticulat, care indică o persoană anumită / individualizată: *Îl aştept* ***pe profesor / medic / director / inginer***. (dar *Caut* ***profesor / secretară***. vezi *supra*, A, d);

– substantiv comun personal, nearticulat, pentru care rolul de identificare a referentului este preluat de un determinant – adjectiv pronominal – (*fiecare, acest, acel, unii*): *Am ajutat* ***pe*** *fiecare / acest* ***copil*** */ unii* ***copii***. Când adjectivul pronominal este *toţi*, substantivul e articulat: *Am invitat* ***pe*** *toţi* ***prietenii***.

– substantivul personal poate fi regentul unor determinativi: *Domnul nostru-ar vrea să vază* ***pe*** *măritul* ***împărat.*** (M. Eminescu, *Scrisoarea III*), *Ea îngrijeşte* ***pe copiii*** *bolnavi*., *Decanul a convocat* ***pe reprezentanţii*** *studenţilor*.;

– substantiv comun animat, nume de animal, sau inanimat personificat, nearticulat, identificabil: *Vulpea (l-)a păcălit* ***pe urs***., *(L-)a îngrijit bine* ***pe căţel***., ***Pe păpuşă*** *o iubeşte mult*.

Folosirea prepoziției *pe* este o marcare sintactică de tip analitic, adesea coocurentă cu o altă marcă sintactică, dublarea clitică, cumulând funcția de marcă sintactică a poziției de complement direct și de marcă semantică de individualizare.

Prepoziția *pe* este o marcă gramaticală a complementului direct, specifică limbii române. *Pe* nu reprezintă, în această poziție sintactică, un centru de grup prepozițional, ca în celelalte situații (vezi **Grupul prepozițional, 4.2**), rolul tematic fiind atribuit în exclusivitate de centrul verbal și, de aceea, se păstrează neschimbat, în prezența sau în absența prepoziției: *Am ajutat* ***pe elev / elevul / un elev.*** (Beneficiar), *Am întâlnit* ***pe studenți / niște studenți / studenții.*** (Pacient), *Am ajuns din urmă* ***pe drumeț / drumețul.*** (Țintă).

(a) Există construcții în care *pe* îndeplinește rolul de *clasificator substantival,* indicând includerea cuvântului precedat de *pe* în clasa substantivului, când acesta se află în poziția complementului direct: *Scrie-l* ***pe cinci.*** („cifra"), *Omite-l* ***pe și / de.*** („conjuncția / prepoziția"), *la-l* ***pe do.*** („nota muzicală"), *Limba literară dacoromână păstrează* ***pe „e" și pe „i"*** *după s, z și t.* (în DLR „vocala e, vocala i").

Același rol de substantivizare îl are *pe* într-o expresie ca *Are pe vino-încoace.*

(b) În construcții ca *Mână* ***pe mână*** *spală., Cui* ***pe cui*** *scoate.* selecția lui *pe* cu un nominal nearticulat, cu valoare generică, se explică sintactic: necesitatea diferențierii aceleiași forme substantivale care apare, în aceeași construcție, cu funcții sintactice diferite (subiect și complement direct).

(C) În afară de situațiile în care construcția cu acuzativul neprepozițional și cea cu *pe* sunt în raport de complementaritate, excluzându-se reciproc (vezi *supra*, A, B), există și cazuri de variație liberă, fiind posibile ambele construcții, chiar dacă se preferă una dintre ele:

– Când complementul direct este exprimat printr-un substantiv personal, individualizat, precedat la singular de *(vre)un*, *alt*, iar la plural de *niște, câțiva,* cu sau fără deosebiri semantice pot apărea ambele construcții, cu precizarea că forma cu prepoziția *pe* este, de obicei, dublată prin clitic: *Caut* ***un student.*** */ (****Îl****) caut* ***pe un student.****, Aștept* ***niște*** *(****câțiva****)* ***elevi.*** */* ***Îi*** *aștept* ***pe câțiva elevi.***

– La substantivele personale fără determinări construcția cu *pe* + substantiv nearticulat are ca echivalent substantivul articulat fără *pe*: *Am invitat* ***pe copii*** *la masă. / Am invitat* ***copiii*** *la masă., Așteptăm* ***profesorul*** *la oră. / Așteptăm* ***pe profesor*** *la oră.*

– Substantivul propriu nume de persoană este folosit, prin extensie metonimică, pentru a indica opera acestuia: *Am citit* ***(pe) Eminescu / Blaga*** (dublate clitic se folosesc numai cu *pe*).

– Substantivul comun personal articulat, urmat de un posesiv sau de un pronume personal în genitiv, se folosește cu *pe,* cel cu dativ posesiv așezat în stânga verbului, fără *pe: Am văzut* ***pe fratele*** *tău /* ***pe vecinul*** *lor.*, dar *Își iubește* ***părinții.****, Își respectă* ***vecinii.*** (vezi *supra,* A).

Numeroase interferențe între folosirea neprepozițională și folosirea prepozițională cu *pe* probează că deosebirile semantice, alături de celelalte distincții menționate, deși deosebit de importante, nu sunt suficiente pentru o delimitare riguroasă între construcțiile cu *pe* și cele fără *pe*. De altfel, suprapunerea lor este posibilă, uneori

chiar frecventă, în unele registre ale limbii (de exemplu, în vorbirea familiară, mai puțin îngrijită); aceste suprapuneri pun în evidență faptul că, în conștiința vorbitorilor, *pe* ajunge să fie simțit ca o marcă a complementului direct. În această calitate, *pe* se folosește peste tot unde poate elimina o confuzie între subiect și complementul direct. De exemplu, într-o propoziție ca *Admiră studenții elevii?*, în care subiectul și complementul direct sunt exprimate prin substantive nemarcate cazual, având aceeași formă și aceleași trăsături semantice, *pe* aduce precizarea necesară: *Admiră elevii pe studenți?* sau *Admiră studenții pe elevi?*

3.1.1.2. Poziția complementului direct se realizează și prin *substitute* (*pronume* și *numerale*).

Au formă de acuzativ neprepozițional:

– pronumele personale sau cele reflexive (propriu-zise și reciproce) clitice: ***Îl** chem., Am văzut-**o**., **V**-am întâlnit., El **se** îmbracă., Ei **se** ajută* (*unul pe altul*).; vezi și **Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.1.**;

– pronumele interogativ și relativ *ce*, pronumele demonstrative cu valoare neutră *asta, aia*, pronumele nehotărâte care au componentul *ce* (*ceva, altceva, orice*) și pronumele *alta*, pronumele negativ *nimic* (în general, pronumele nehotărâte și negative care substituie nume de inanimate): ***Ce** ai văzut?, Spune **ce** ai văzut!, Când să facem **asta** murim.* (O. Paler, *Avem timp*), *Dă-mi **aia**!, Vreau **alta**., Am găsit **ceva / altceva**., N-am găsit **nimic**., (Mi-a trimis mai multe scrisori, dar) n-am primit **niciuna**.;*

– numeralele cardinale, când substituie un substantiv inanimat: (*Am cumpărat cinci cărți, dar*) *am citit **două**.*

Construcția cu *pe* în poziția de complement direct exprimată prin substitute se întâlnește la:

– pronumele personal formă accentuată, de politețe sau pronumele reflexiv formă accentuată, cu rol stilistic (de precizare, de accentuare), anticipate sau reluate printr-un clitic în acuzativ la aceeași persoană și la același număr: ***Pe tine** te cheamă., Îi aștept **pe ei**., Vă strigă **pe dumneavoastră**., Se amăgește **pe sine**.;*

– pronumele demonstrative, cu excepția celui feminin popular *asta, aia* cu valoare neutră (indiferent de referent) și pronumele interogative și relative *care* și *cine* (indiferent dacă se referă la o persoană sau la un obiect): *-Ce rochie vrei să cumperi? **Pe aceasta** sau **pe cealaltă**?, **Pe acela** nu l-am mai văzut., Ia-o **pe aia / asta**!, Am citit cartea **pe care** mi-ai împrumutat-o., **Pe cine** vezi?, **Pe cine** aștepți nu vine.;*

– pronumele negativ *nimeni* și pronumele nehotărâte sau negativul *niciunul*, când substituie un nume de persoană: *Nu văd **pe nimeni**., Notez **pe fiecare**., **Pe unii / câțiva** îi văd zilnic., Împrumut **pe oricare / oricine**., Aștept **pe cineva**., **Pe altcineva** am așteptat., N-am întâlnit **pe niciunul** dintre ei.;* în expresii, pronumele nehotărât *alta* poate substitui și un substantiv inanimat: *O mână spală **pe alta**.;*

– pronumele semiindependent *al*, urmat de un posesiv sau de un substantiv (pronume personal) în genitiv, dublat clitic: ***Pe ai mei** i-am văzut ieri., (Am luat cartea mea, dar) **pe a colegului** tău am lăsat-o acolo., Lângă ea îi avea **pe ai ei**.* (M. Preda, *Moromeții*) și pronumele semiindependent *cel* urmat de numeral sau de o construcție prepozițională, dublat clitic: *Catrina îi crescuse cu trudă **pe cei trei**.* (M. Preda, *Moromeții*); ***Pe cei din spate** nu i-am văzut.;*

– un pronume nehotărât sau un numeral care substituie un substantiv personal (de obicei, dublat clitic): ***Pe mulți / toți / puțini*** (= *copii*) *i-am trimis acasă.*, ***Pe doi*** (= *elevi*) *i-am întâlnit pe drum.* (numeral cardinal), *I-am așteptat* ***pe amândoi / câteșitrei / toți cinci.*** (numerale colective), ***Pe primul / al patrulea*** *l-am felicitat.* (numerale ordinale).

Și substitutele care se referă la animate pot fi, uneori, în variație liberă; sunt posibile atât construcțiile neprepoziționale, cât și cele cu *pe*: pronume nehotărât (*altul, atâția,* (*vre*)*unul*), fie cu determinative diferite, fie cu deosebiri semantice: *Ai mai văzut* ***pe vreunul*** (*dintre ei*)?/ *Ai mai văzut* ***vreunul*** *ca el?*, *Caută* ***pe altul*** (*anumit*). / *Caută* ***altul*** (*oarecare*). sau fără nicio deosebire: *Am întâlnit* ***pe atâția.*** / *Am întâlnit* ***atâția.***, eventual cu topică diferită: ***Pe doi*** (*dintre elevi*) *i-am întâlnit.* / *Am întâlnit* (***pe***) ***doi*** (*dintre elevi*).

3.1.2. *Complementul direct dublu exprimat*

Complementul direct poate fi exprimat prin două componente, raportate la același verb, dintre care unul este referențial, iar celălalt, anaforic: un nominal în acuzativ cu sau fără *pe* și un pronume personal sau reflexiv neaccentuat (clitic) în acuzativ (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6**), așezat înainte sau după verbul regent.

Cliticul poate anticipa complementul direct (***L****-am întâlnit* ***pe fratele*** *meu.*, *Am întâlnit-****o pe sora*** *mea.*) sau îl poate relua (***Pe fratele*** *meu* ***l****-am întâlnit astăzi.*, ***Pe sora*** *mea am întâlnit-****o*** *ieri.*).

Când nominalul este un substantiv sau un substitut (cu excepția pronumelor personale de persoana I și a II-a, singular și plural), dublarea (reluare sau anticipare) se realizează printr-un clitic de persoana a III-a care se acordă cu nominalul și preia informațiile gramaticale de gen, număr și caz ale acestuia, cei doi termeni fiind asociați semantic și constituind aceeași funcție sintactică. Într-un exemplu ca *Rochia am primit-o cadou, iar pantofii i-am cumpărat.*, prin intermediul verbului asupra cliticelor *o* și *i* „se transferă" informația de gen, număr și caz a substantivului complement direct: feminin, singular, acuzativ, respectiv masculin, plural, acuzativ. Concludente, în acest sens, sunt cazurile în care complementul direct exprimat prin mai multe nominale la singular, coordonate (poziție repetată), este reluat sau anticipat printr-un clitic la plural: ***Cântecul, lumina, taina, unda, întinsurile****-albastre, / Noi* ***le*** *ținem, noi* ***le*** *strângem.* (T. Arghezi, *Caligula*), ***Bluza și fusta le****-am cumpărat astăzi.*, ***I****-a dat la școală* ***pe băiat și pe fată / și pe el, și pe ea.*** Poziția sintactică impune restricția de caz, dar acordul în număr se face la plural.

Când complementul direct este dublu exprimat, prin pronume personal sau reflexiv și clitic, de obicei cliticul precedă forma accentuată a aceluiași pronume (în cazul pronumelui personal de persoana a III-a, la același număr, gen și caz): ***Mă*** *doare* ***pe mine.***, ***Vă*** *aud* ***pe voi.***, *Am chemat-****o pe ea.***, ***I****-am chemat* ***pe ei.***, ***Se*** *distruge* ***pe sine.*** Emfatic, topica pronumelui se poate inversa: ***Pe mine mă*** *doare.*, ***Pe voi vă*** *văd.*, ***Pe el l****-am chemat.*, ***Pe sine se*** *distruge.*

Frecvent, regentul este verb, dar poate fi și o interjecție (rar, în registrul familiar): ***Iacătă-l biletul!*** (I.L. Caragiale, *D-ale carnavalului*), ***Iat-o pe Maria!***.

În limba actuală, se înregistrează unele situații în care dubla exprimare a complementului direct este obligatorie, altele în care nu e posibilă sau este facultativă.

3.1.2.1. *Dublarea* complementului direct *este obligatorie* ori de câte ori este exprimat prin:

(a) forma cazuală de acuzativ neprepoziţional:

– substantiv comun (animat, inanimat) sau propriu inanimat, totdeauna articulat, în antepunere faţă de verb: ***Dragostea*** *ne-**o** ţină zeii.* (L. Blaga, *Catrene*), ***Tabloul l**-am văzut la expoziţie.*, ***Cărţile le**-am cumpărat ieri.*, ***Copiii i**-am îmbrăcat cu haine noi.*, ***Elevul l**-am văzut pe stradă.*, ***Animalele le**-am adăpat zilnic.*, ***Parisul l**-am vizitat mai demult.*, ***Bucegii i**-am străbătut pas cu pas.*, ***„Morometii" i**-am citit de câteva ori.*, ***Luchian-ul l**-am vândut.*;

– substantiv comun inanimat, nearticulat, precedat de un determinant (adjectiv pronominal demonstrativ, adjectivul pronominal nehotărât *fiecare*, pronumele semiindependent *cel* urmat de un numeral cardinal) care îl face apt de integrare în enunţ, totdeauna în antepunere faţă de verbul regent: *Această / acea **lucrare** am terminat-**o**.*, *Acelaşi **stilou l**-am folosit şi ieri.*, *Fiecare **cameră** am vopsit-**o** în altă culoare.*, ***Cele două** caiete **le**-am cumpărat astăzi.* (cu adjectivul pronominal *toţi*, substantivul e articulat: *Toţi **pereţii i**-am reparat.*);

– dublarea e obligatorie şi în situaţia în care demonstrativul este postpus substantivului, dar tot în antepunere faţă de verb: ***Cartea** aceasta am citit-**o**.*, ***Caietul** acela **l**-am pierdut.*

(b) forma prepoziţională cu *pe*:

– substantiv comun personal / personificat sau substantiv propriu nume de persoană, indiferent de poziţia faţă de verbul regent: ***I**-a îmbrăcat **pe copii.** / **Pe copii i**-a îmbrăcat.*, ***Pe Ioana** am întâlnit-**o** la facultate.*, *Birică se tot mişca ascultându-**l pe Moromete.*** (M. Preda, *Moromeţii*), *Dacă Dumnezeu a vrut să-**l** ia **pe Horia**, cum să pun eu în discuţie voia Lui?* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*), ***Pe Soare** să-**l** oprească el noaptea o recheamă.* (M. Eminescu, *Strigoii*), ***Pe păpuşă** a îmbrăcat-**o** frumos.*;

– pronume (personal, de politeţe, reflexiv, demonstrativ, nehotărât, pronumele semiindependente *al* şi *cel*), indiferent de poziţia faţă de regent: ***Pe mine m**-a recunoscut. / **M**-a recunoscut **pe mine**.*, *Nu cumva crezi că **te**-am fluierat **pe dumneata**?* (M. Preda, *Moromeţii*), ***Pe sine se** laudă. / **Se** laudă **pe sine**.*, ***Îl** vreau **pe acela**. / **Pe acela îl** vreau.*, ***Pe asta o** iau. / **O** iau **pe asta**.*, *Când **le** văzu **pe cele două** cu plasa începu să râdă.* (M. Preda, *Moromeţii*), [*Am cumpărat un creion.*] ***Pe al** meu **l**-am pierdut. / **L**-am pierdut **pe al meu**.*, ***Pe toţi i**-am chemat. / **I**-am chemat **pe toţi**.*, *Nu mai pot să **le** duc **pe toate**.* (M. Preda, *Moromeţii*), *Avem timp* [...] *să-**i** judecăm **pe alţii** şi să **ne** absolvim **pe noi**.* (O. Paler, *Avem timp*). Forma accentuată de acuzativ a pronumelui personal şi reflexiv dublează, de fapt, forma clitică a pronumelor respective şi are rol de accentuare (precizare);

– pronumele relativ sau interogativ *care*: *Cartea **pe care** am citit-**o** mi-a plăcut. / Mi-a plăcut cartea **pe care** am citit-**o**.*, ***Pe care îl / o** vrei?*;

– numeral (cardinal, colectiv, ordinal) antepus verbului: ***Pe trei / câteşitrei / amândoi i**-am văzut venind.*, ***Pe al doilea l**-am pierdut.*

3.1.2.2. *Dubla exprimare nu este posibilă* când complementul direct este exprimat prin:

– substantiv la acuzativ neprepoziţional, articulat sau nearticulat, în postpunere: *Citeşte **ziarul**.*, *Mângâie **câinele**.*, *Îmbracă **păpuşa**.*, *Mănâncă **banane**.*,

*Bea **apă**.*, şi nearticulat, în antepunere: ***Cărţi** cumpără.*, ***Portocale** doreşte.*, ***Elevi** meditează* (*nu studenţi*).;

– în construcţiile cu dativ posesiv (plasat înaintea verbului regent), cu referire la complementul direct exprimat prin substantiv articulat: *Mi-am vizitat **părinţii**.*, *Îşi aşteptă **prietenii**.*, *Mi-am primit **cadoul**.*;

– substantiv propriu, inanimat, postpus verbului: *Am vizitat **Parisul / Braşovul / Tokio / Bucegii**.*, *Am citit **„Moromeţii"** de câteva ori.* (antepunerea substantivului complement direct antrenează dublarea: ***Parisul** l-am vizitat anul trecut.*, ***„Moromeţii"** i-am citit.*);

– pronumele relative sau interogative *cine* sau *ce* şi compusele lor: *Spune-mi **pe cine** ai văzut.*, *Supăr **pe cineva**?*, ***Ce** a făcut?*, *Ai mâncat **ceva**?*;

– pronumele nehotărât *orice* şi negativele *nimeni* (la acuzativul cu *pe*), *nimic*, indiferent de poziţia sa faţă de verb: *Cumpără **orice**. / **Orice** cumpără.*, *Nu ştie **nimic**. / **Nimic** nu ştie.*, *Să nu deranjăm cu tristeţile noastre **pe nimeni**.* (O. Paler, *Elegie*);

– pronumele demonstrativ popular *asta, aia*, la acuzativul fără *pe*: *Iau **asta / aia**.*, ***Asta** vreau.*

3.1.2.3. *Dubla exprimare este facultativă* când poziţia complement direct este exprimată prin:

– substantiv comun personal nearticulat sau substantiv propriu nume de persoană la acuzativul cu *pe*, postpus verbului: (***Îi***) *vede **pe părinţi / copii / vecini**.*, (***O***) *ascultă **pe Maria**.*;

– substantiv inanimat, articulat cu articolul nehotărât, antepus verbului: ***O problemă*** (***o***) *ridică scrierea cu cratimă.*, ***Un succes*** (***îl***) *constituie rezultatele bune obţinute la examen.*;

– numeral (cardinal, colectiv, ordinal) la acuzativul cu *pe*, plasat după verb: (***I-***)*am întâlnit **pe trei / câteşitrei / amândoi**.*, (***L-***)*am lăsat în urmă **pe al patrulea**.*;

– pronumele demonstrativ popular *asta, aia* şi pronumele nedefinite (cu excepţia lui *orice*) la acuzativul cu *pe*, postpuse verbului: (***O***) *vreau **pe asta / aia**.*, (***Îl***) *primeşte **pe oricine**.*, *Profesorul* (***îl***) *ascultă **pe fiecare**.*, (***I-***)*am întâlnit **pe unii / alţii / câţiva**.*

Când se află în variaţie liberă, preferinţa pentru o construcţie sau alta diferă de la un vorbitor la altul, în funcţie şi de registrul în care se exprimă locutorul (colocvial, regional, cultivat).

Dublarea clitică este un fenomen gramatical frecvent utilizat în limba română, cu reguli de natură sintactică şi semantică. Ea rezolvă omonimia dintre nominativ şi acuzativ la substantive cu funcţia de subiect, respectiv de complement direct, în condiţiile în care cele două forme cazuale sunt omonime şi substantivele respective au o topică relativ liberă. Într-o propoziţie ca: *Şi drumul meu îl ţine soarta-n palme* (L. Blaga, *Şi munţii unde-s*), în care complementul direct este antepus predicatului, iar subiectul, postpus, dublarea complementului (*drumul îl*) are rol dezambiguizator. Aşezat în poziţie obişnuită (complementul după subiect) distingerea celor două funcţii se realizează, simultan, prin dublare şi prin topică (într-o construcţie ca *Studentul cartea o citeşte.*, complementul este dublat – *cartea o* – iar subiectul apare pe primul loc).

De asemenea, e de semnalat legătura sintactică dintre dublare şi construcţia complementului direct cu *pe*, rolul lor comun, dezambiguizator, şi legătura

semantică dintre cele două fenomene. Există o incompatibilitate între nondefinire / nonindividualizare şi dublare, pe de o parte, şi între nondefinire / nonindividualizare şi construcţia cu *pe*, pe de altă parte. Aproape toate construcţiile în care dubla exprimare şi folosirea lui *pe* sunt obligatorii reprezintă, de fapt, complemente directe caracterizate semantic prin trăsăturile [+ Animat], mai rar [– Animat], dar totdeauna prin definit, individualizat; cele în care dubla exprimare nu e posibilă conţin un complement direct nondefinit / nonindividualizat prin articol sau aflat în vecinătatea altor determinanţi.

3.1.3. ***Realizări nonnominale, echivalente funcţional-sintactice ale nominalului***

În această serie de construcţii intră formele verbale nepersonale şi propoziţiile completive directe.

3.1.3.1. *Forme verbale nepersonale.* Infinitivul, supinul şi gerunziul, prin prezenţa unor caracteristici care le îndepărtează de verb (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 1**), au unele trăsături de tip nominal, dintre care cea mai importantă este compatibilitatea lor cu poziţia de complement direct, specifică numelui.

(a) *Infinitivul* e precedat, de obicei, de morfemul mobil *a*, cu excepţia construcţiilor în care verbul regent este *a putea,* regional şi *a şti*: *Şi **a vorbi de la** dânsa am învăţat.* (I. Creangă, *Amintiri*), *Începe **a merge**., Nu ştie **a mânca**. / Nu ştie **mânca**., Abia mă puteam **încălzi**.* (L. Blaga, *Luntrea lui Caron*), *Am visat* [...] *că nu pot **fugi**.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

(b) *Supinul* e posibil numai după verbe aspectuale cu sensul „a termina" (*a isprăvi, a înceta, a încheia, a mântui, a sfârşi, a termina*) şi după verbul modal *a avea*, precedat, obligatoriu, de prepoziţia ***de***: *Femeia tocmai atunci terminase **de muls**.* (M. Preda, *Moromeţii*), *Sfârşeşte **de vorbit / de spus**., Am **de scris / de citit**.*

(c) *Gerunziul* apare rar, având ca regent un verb de percepţie: *Am văzut **fulgerând**., Am auzit **ţipându-se** în camera de alături.*

3.1.3.2. *Realizări propoziţionale (completivele directe).* După natura conectorului, completivele directe sunt *relative* sau *conjuncţionale*.

Ca şi în cazul nominalului, regentul poate fi nu numai un verb (la un mod personal sau nepersonal), ci şi o locuţiune verbală tranzitivă sau o interjecţie predicativă.

(a) *Completivele relative* pot fi *propriu-zise* sau *interogative.*

(a_1) *Completivele relative propriu-zise* au un inventar bogat de conectori: pronume relativ sau adjectiv pronominal relativ, pronume nehotărât (compus cu relativele *care, cine, ce, cât*), relativul compus *ceea ce*, în variaţie liberă cu *ce,* şi adverb relativ (*când, unde, încotro* şi *cum*): *Nu înţeleg **ce a spus**., Am văzut **pe care** (**student**) **l-a ales**., Cumpără* (***ceea***) ***ce doreşte**., Opreşte **pe** (**ori**)**cine întâlneşte în cale**., Vinde **oricâte** (**cărţi**) **vrea**., Aruncă **orice îi prisoseşte**., O, sărmane! Ţii tu minte **câte-n lume-ai auzit, / Ce-ţi trecu pe dinainte, câte singur ai vorbit** ?* (M. Eminescu, *Scrisoarea I*), *Priveşte / vede **încotro a plecat**., Anunţă **când / unde** vine., Admiră **cum merge**., Priveşte **cum mănâncă**.*

Caracteristică acestui tipar de relative este folosirea conectorului fie la forma cerută de verbul din regentă (*Opreşte **pe oricine** îi iese în cale.*), uneori ocupând şi în subordonată poziţia de complement direct (*Opreşte **pe oricine** cunoaşte.*), fie la forma cerută de poziţia sintactică din subordonată: *Nu înţelege **cui i se adresează / a cui este această lucrare / de cine*** (***de ce***) ***se teme***. Unele completive coordonate

pot fi eliptice de predicat: *Aş vrea să uit* ***în ce zi mă aflu, în ce an*** √ ***şi unde*** √. (O. Paler, *Digul*).

(a$_2$) *Completivele relative interogative* se caracterizează prin subordonarea faţă de un verb regent din sfera verbelor de informare (comunicare şi primire de informaţii): *a cerceta, a ghici, a întreba, a povesti, a spune, a şti, a verifica*. Drept conectori păstrează toate mărcile interogativei parţiale (pronominale, adjectival-pronominale, adverbiale), care se folosesc şi la relativele propriu-zise, neadmiţându-se relativul compus *ceea ce* şi pronumele nehotărâte. Forma relativului este determinată exclusiv de restricţiile cazuale şi prepoziţionale rezultate din organizarea sintactică a subordonatei (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, 3.3** şi **II, Construcţii cu propoziţii relative, 2**): *Maria întreabă* ***cine / cu cine / de ce / pentru ce a venit.***, *Cercetează* ***a cui este cartea / cui i-a dat lucrarea / despre care carte se vorbeşte / cât (timp) a lipsit.***, *Spune* ***de când / de unde / încotro*** *a plecat.*, *Nu ştie / întreabă* ***ce să facă / cum (unde) să meargă.***

În ambele tipuri de relative, există situaţii de deplasare a conectorului relativ din completiva directă în regenta acesteia sau în completiva directă dintr-o subordonată a acesteia (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, 3.3** şi **II, Imbricarea**), de ex.: ***Pe cine*** *vrei să cred?*, *Nu ştiu* ***pe care*** *merită s-o aleg.*

Ca şi în cazul realizării prin nominal, regentul verbal are capacitatea de a se combina cu o propoziţie relativă propriu-zisă, al cărei conector e caracterizat prin anumite trăsături semantice. Astfel, unele verbe selectează numai pronume relative inanimate (*Adnotează* ***ce / ceea ce / orice*** *citeşte.*, *Mănâncă* ***ce / orice*** *vrea.*), altele, numai pronume animate şi personale (*Insultă* ***pe (ori)cine / (ori)care*** *se află în sală.*, *Supără* ***pe (ori)cine / câţi*** *îi ies(e) în cale.*); există verbe care selectează pronume atât cu trăsătura [+ Uman], cât şi [– Uman] (*Vede* ***pe cine*** *a venit /* ***ce*** *a făcut.*, *Aude* ***ce / pe cine*** *îi convine.*). Verbele de percepţie acceptă în această poziţie atât completive introduse prin adverbul relativ *cum* (*Ascultă / admiră / priveşte / vede* ***cum*** *plouă.*), cât şi propoziţii conjuncţionale introduse prin *că* (*Vede* ***că*** *plouă.*). Cu un astfel de regent, propoziţia introdusă prin *când* sau *unde* nu este completivă directă, ci este circumstanţială (dovadă fiind posibilitatea introducerii în enunţ a unui complement direct: *Ascultă* ***jazz*** *când plouă.*, *Priveşte* ***copiii*** *unde s-au oprit.*)

(b) *Relativa infinitivală* este o construcţie formată din infinitivul scurt fără morfemul *a*, precedat de un pronume sau adverb relativ, verbul regent fiind întotdeauna *a avea*: *N-avem* ***ce vinde.*** (M. Preda, *Moromeţii*) (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.3.2.3**).

Relativa infinitivală se deosebeşte de relativa propriu-zisă şi de relativa interogativă prin frecvenţă, fiind limitată sintactic şi lexical, şi prin repartiţie stilistică (se întâlneşte în registrul popular şi familiar). Foloseşte, cu unele excepţii, acelaşi inventar de conectori ca şi relativa propriu-zisă, forma relativului acomodându-se după poziţia sintactică ocupată în subordonată (nu se folosesc *care, oricare, oricine* şi nu pot fi precedate de orice prepoziţie); regentul *a avea* apare, în unele construcţii, numai la forma negativă: *(Nu) are* ***ce / cât / ceea ce / oricât / orice vrea.***, *(Nu) are* ***pe cine vedea.***, *(Nu) are* ***cui spune.***, *(Nu) are* ***de ce / cu ce / cu cine pleca.***, *(Nu) are* ***despre ce vorbi.***, *(Nu) are* ***când / (de) unde pleca.***, *Nu are* ***încotro pleca / de ce lipsi.***

(c) Propoziția *completivă conjuncțională* are un inventar bogat de conectori conjuncționali, unii fiind strâns determinați sintactic de clasa de regenți (prin restricția de conjuncție impusă de aceștia), iar alții permițând o alegere sintactic liberă, în funcție și de valorile semantice (vezi **Construcții cu propoziții conjuncționale, 2.1.1, 2.2.1**).

Conectorii pentru completivele directe sunt *că, să, dacă, de* cu sensul „dacă", *ca...să* (variantă combinatorie a lui *să*) și locuțiunile conjuncționale *cum că, precum că, cum de*. În limba contemporană, sunt frecvenți primii trei.

Conectorul-tip ***că*** este marca unei propoziții descriptiv-factuale

(a) considerată de locutor ca o certitudine (adevărată sau falsă), fiind selectat de predicate factive lexicalizate prin verbe tranzitive ca: *a admite, a afirma, a afla, a aprecia, a cunoaște, a deduce, a înțelege, a mărturisi, a povesti, a recunoaște, a spune, a ști, a zice* (*Spune / afirmă **că a plecat**.*), respectiv de predicate contrafactive lexicalizate prin verbe ca: *a fabula, a inventa, a minți, a pretinde* (*Pretinde / minte **că și-a construit o casă**.*);

(b) în care locutorul nu-și ia nicio răspundere cu privire la descrierea de stare, conectorul fiind selectat de predicate nonfactive, lexicalizate prin verbe ca: *a presupune, a considera, a crede* (*El crede / presupune **că Maria a plecat**.*).

Conectorul ***să*** este marca unei completive directe nonasertive, fiind selectat de predicate cu sens modal exprimând posibilitatea, dorința, voința, lexicalizate prin verbe ca: *a accepta, a binevoi, a ezita, a merita, a permite* (*Acceptă **să plece**.*) sau de modalitate și de aspect (*Începe / termină / poate / vrea **să plece**.*).

Există predicate regente care permit în subordonată atât aserțiuni, cât și nonaserțiuni, cu diferențele de rigoare: certitudine / posibilitate (*El insistă / înțelege **că pleacă**. / El insistă / înțelege **să plece**.*).

Cu verbe modale și aspectuale, poziția complement direct redată prin *să* + propoziție, ca și cea exprimată prin verb la infinitiv sau la supin, formează un grup compozițional sintactico-semantic, putând fi considerat, uneori, un predicat complex (vezi **Predicatul, 2.2**).

Există grade diferite de coeziune a grupului. La nivel sintactic, cele două componente își păstrează autonomia, ocupând poziția de completivă / complement direct: *Poți **să pleci**. / Poți **pleca**., Vreau **să vii**., Începe / continuă **să scrie** / **a scrie**., Termină **să mănânce** / **de mâncat**.* La nivel semantico-sintactic, se poate ajunge la pierderea totală sau parțială a valențelor primului component verbal, ca în exemplul: *El dă să plece.*

Un indiciu că grupul funcționează ca un bloc îl reprezintă deplasarea cliticului pronominal în acuzativ, care, de sub dominanța celui de-al doilea component, ajunge să se atașeze la primul: ***Îl** poate auzi., **Îl** termină de scris.*

Conectorul ***ca...să***, variantă contextuală a lui *să*, este selectat în condițiile în care elemente din subordonată cu diverse funcții sintactice apar în antepunere față de verbul din subordonată: *Aș fi dorit **ca bisericuța din Răzoare să-mi iasă înainte mai curând**.* (Gala Galaction, *Bisericuța din Răzoare*), *Am jurat **ca** peste dânșii **să trec falnic, fără păs**.* (M. Eminescu, *Scrisoarea III*), *Elevul dorește **ca** mâine **să-mi dea cartea**.*

Construcția se întâlnește în registrul cult al limbii și este corectă numai cu disocierea celor două elemente.

Conectorul *ca să* fără disociere (*Vreau **ca să** plece.*, *apud* Avram 1997; *Ei ar fi vrut **ca** s-o fure.*, *apud* Vulpe 1980, *Sinan porunci în grabă **ca să** adune.*, N. Bălcescu, *Istoria Românilor*) apare fie în vorbirea neîngrijită, fie în texte, simțite ca arhaice, din secolul al XIX-lea; trebuie evitată, *ca* fiind superfluu.

Uneori, se foloseşte greşit *căci*, specific cauzalei, îl loc de *că* (*Aflați despre mine **căci** sunt sănătos.*) sau *pentru ca să*, specific circumstanțialei finale, în loc de *să* (*Pot **pentru ca să** zic.*), construcție ridiculizată de I. L. Caragiale.

Conectorul ***dacă*** poate fi:

(a) semnul interogației totale transpuse în vorbire indirectă, fiind selectat de aceeaşi clasă de verbe ca şi completivele relative interogative: *A umblat pe la vraci şi filosofi* [...] *să le ghicească **dacă or să facă copii.*** (P. Ispirescu, *Tinerețe fără bătrânețe*), *El verifică / cercetează **dacă a predat lucrarea.***, *Nu spune **dacă mai rămâne.**;*

(b) modalizant ipotetic sinonim cu *că*, de obicei după verbe / locuțiuni verbale tranzitive la forma negativă: *Nu-şi aminteşte / ține minte **dacă a pierdut cartea sau a împrumutat-o cuiva.***

Acelaşi predicat permite folosirea, uneori, a tuturor celor trei conectori exprimând în subordonată certitudinea, posibilitatea, respectiv ipoteza (*Stiloul nu-şi aminteşte **că l-a găsit / să-l fi găsit / dacă l-a găsit.***).

Conectorul ***de*** are o utilizare limitată: apare în registrul popular ca sinonim al lui *dacă* semn al interogației totale, uneori coocurent cu *dacă* într-un enunț cu propoziții completive directe coordonate (repetate): *Eu pe-un fir de lămâiță / Voi cerca **de mă iubeşti.*** (M. Eminescu, *Floare albastră*), *Hagiul nu vrea să ştie **de crapă pietrele la gerul Bobotezei, nici dacă în iulie turbează câinii de căldură.*** (B. Delavrancea, *Hagi Tudose*).

Cum că, precum că au o utilizare limitată: *În acea nemărginire ne-nvârtim uitând cu totul / **Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată.*** (M. Eminescu, *Scrisoarea I*), *Înțelege **cum că l-au deşteptat picăturile reci ale ploii vijelioase.*** (G. Galaction, *Lângă apa Vodislavei*); *Am mărturisit **precum că toate sunt adevărate*** (D. Sbiera, *Fata Rumpe haine şi Fătul babei*).

Cum de se foloseşte numai după un regent care admite transpunerea enunțurilor interogative sau exclamative în vorbire indirectă (vezi **Vorbirea directă şi vorbirea indirectă**), exprimând opinia locutorului față de un fapt / eveniment deja consumat: *El întreabă **cum de s-a întâmplat asta.**, Se miră **cum de am ajuns deja.***

Conjuncțiile *că* şi *dacă* sunt folosite redundant înaintea lui *să*, introducând vorbirea indirectă legată, în registrul regional (construcție neacceptată de norma literară): *I-am zis **că să** nu mai zugrăvească pe pereți.* (I. Ghica, *Convorbiri economice*), *A zis **că să**-i dau drumu.*, *A spus **că să** plecăm toți.*, *Întreabă **că dacă** sunt nemți pe-aici.* (*apud* Vulpe 1980)

Conjuncție-tip pentru completivele directe după verbe *dicendi*, *că* este considerat, în registrul popular, conectorul specific al introducerii vorbirii indirecte, precedând nu numai conjuncții, ci şi relative: *Le spui **că cine** sunt eu.*, *Mi-o spus **că unde** merge.*, *Zice tata şi maica **că ce** caut eu în timpul aiesta?* (*apud* Vulpe 1980).

După un regent interjecţional, completivele directe se construiesc cu pronume relativ, adverb relativ sau conjuncţia *că*: *Iată **ce se întâmplase.*** (M. Preda, *Moromeţii*), *Uite **cum facem**!*, *Iată / uite **că vine.***

3.1.4. *Dublarea completivei directe*

În frază, propoziţia corespunzătoare unui nominal în acuzativ, în anumite condiţii sintactico-semantice sau stilistice, poate fi *reluată*.

Completiva relativă propriu-zisă poate fi reluată printr-un clitic pronominal anaforic în acuzativ, poziţionat şi în interiorul subordonatei sau numai în regentă.

Conectorul propoziţiei este un pronume relativ sau nehotărât care se referă la persoane, de obicei în cazul acuzativ cu *pe*.

Dublarea este *obligatorie* când subordonata este antepusă propoziţiei regente: ***Pe care / câţi i-am întâlnit*** **i**-*am trimis acasă.*, ***Pe (ori)cine venea la el*** **îl** *primea cu amabilitate.*

Dublarea este *facultativă* sau *imposibilă* când completiva este aşezată după regentă: (**I**-)*am trimis acasă **pe care au venit mai târziu.***, (**Îl**) *primea **pe (ori)cine venea la el.***, *Fac **câte drăcării le vin în cap.***

La completivele conjuncţionale se întâlnesc două tipuri de reluare:

(a) completiva introdusă prin *dacă* sau *că* este reluată printr-un clitic pronominal cu valoare neutră (forma feminină *o*), decodabil numai prin propoziţia care îl precedă: ***Că / Dacă te-am iertat,*** *am făcut-***o** *pentru că aşa am crezut că e bine (nu pentru că ai fi meritat).*, ***Că n-ai venit,*** *am văzut-***o**., ***Dacă n-a venit,*** *a făcut-***o** *pentru că n-a ştiut.*

(b) completiva introdusă prin *că* este reluată printr-un pronume – demonstrativul feminin cu valoare neutră *asta* – decodabil numai prin propoziţia care îl precedă: ***Că nu te-ai dus la şcoală,*** **asta** *îţi reproşează părinţii.*, ***Că m-ai minţit,*** **asta** *nu înţeleg eu.*

Ambele construcţii, care se întâlnesc în registrul cultivat, au rol emfatic, caracterizate nu numai printr-o reluare de tip special, ci şi prin aşezarea completivei înaintea regentei (topica obişnuită fiind postpunerea, vezi *infra*, **4**).

> În vorbirea directă, regional, se întâlneşte un tip special de anticipare propoziţională realizat printr-un pronume de obicei demonstrativ (feminin cu valoare neutră), mai rar interogativ, antepus verbului regent: *Eu* **aceea** *am zis către ceilalţi **că e capra mea.***, *Şi...***ce** *o socotit ei **că s-or băga în paie ş-or dormi acolo.*** (*apud* Vulpe 1980) sau nehotărât, postpus verbului regent: *Ştiţi* **ceva,** *mamă? **că l-a omorât pe Ciripănescu*** (*ibid.*).
>
> Nu este de acelaşi tip construcţia **Altceva** *n-avem **ce vinde.*** (M. Preda, *Moromeţii*), unde pronumele nehotărât *altceva* este deplasat în poziţie frontală din construcţia relativă infinitivală: *N-avem **ce vinde*** **altceva.**

3.1.5. *Realizările neprototipice*

Realizările neprototipice ale poziţiei complement direct sunt construcţiile care se îndepărtează, *real* sau *aparent*, de la tiparele considerate canonice.

3.1.5.1. (a) O excepţie reală o reprezintă construcţiile formate din substantiv, rar pronume demonstrativ sau nehotărât, precedat de prepoziţiile *din* şi *de*: *Arde la căldări, în loc de cărbuni, **din grâul** ce transporta la hambarele vaporului.* (J. Bart, *Europolis*), *A mai luat **din cărţi / din astea.***, ***De toate*** *a cumpărat.*, *Spune-i, Tudore, fetei ăleia să mai aducă nişte **de-asta.*** (M. Preda, *Moromeţii*). Acestea sunt construcţii eliptice, unele partitive, folosite în registrul familiar-popular, care

permit recuperarea centrului de grup nelexicalizat (*o parte din...*, *o băutură de...*, vezi şi **Subiectul**).

(b) O altă situaţie de nerespectare a regulii de construcţie a complementului direct apare în structuri relative, în care pronumele relativ, integrat sintactic şi în structura regentei, marchează numai poziţia faţă de aceasta (vezi **Construcţii cu propoziţii relative; Imbricarea**): *Se gândeşte* ***la ce*** *va face în viitor.*, *Depinde* ***de ce*** *va face în viitor.*, unde *ce*, deşi precedat de prepoziţiile *la, de,* apare cu funcţia de complement direct în subordonată.

3.1.5.2. Unele grupuri nominale din poziţia complement direct au structuri atipice, fiind generatoare de false interpretări.

(a) Substantivul precedat de un numeral cardinal compus cu *de*, de un adjectiv invariabil sau de o locuţiune adjectivală cu *de* (*Decanul a convocat* [*douăzeci şi cinci de*] ***studenţi.***, *Elevul a cumpărat* [*treizeci de*] ***caiete.***, *Nu discut* [*astfel de*] ***probleme.***, *Copilul inventează / spune* [*fel de fel de*] ***poveşti.***). În astfel de situaţii, prepoziţia *de* nu se grupează cu substantivul şi nu impune acestuia restricţie de caz (vezi **I, Numeralul cardinal, 2.5.1.1.b**).

(b) Substantivul în acuzativ este precedat de *la* (în registrul popular sau în texte arhaice): *Şi mănâncă fata* ***la plăcinte*** [...] *a băut* ***la apă*** *până s-a răcorit* [...] *a mâncat* ***la pere.*** (I. Creangă, *Fata babei*), *Spărgea* ***la alune*** *pe nicovală.* (P. Ispirescu, *Prâslea cel voinic*), *Românii, crezând a-şi asigura libertatea şi a stinge aristocraţia, se puneau de ucideau* ***la aristocraţi.*** (N. Bălcescu, *Istoria Românilor*). În asemenea cazuri, *la* nu mai are rol de prepoziţie (dovadă, posibilitatea suprimării ei: *A băut* (*multă*) ***apă.***, *A mâncat* (*multe*) ***plăcinte / pere.***), ci este folosită ca determinativ cantitativ (vezi **I, Prepoziţia**).

3.2. Realizările poziţiei sintactice în grupul interjecţional

Când complementul direct nominal are ca regent o *interjecţie* predicativă, ea este compatibilă cu ambele modalităţi de expresie: acuzativul neprepoziţional sau acuzativul cu *pe*.

3.2.1. Acuzativul neprepoziţional se întâlneşte la *substantive* cu trăsătura [– Animat]: *Iaca* ***lăcaşul*** *unchiului meu!* (I. Creangă, *Harap-Alb*), *Iată* ***rochia / pălăria!***, *Iată* ***o nuntă.***, *Na* ***masa*** *aceasta.*, *Na* ***ţigări!*** (M. Preda, *Moromeţii*), *Na* ***fructe(le)!***, *Şart! part! trosc! pleosc! Patru* ***palme.*** (I. L. Caragiale, *D'ale carnavalului*), *Haţ* ***colacul*** *de pe masă!*, iar acuzativul cu *pe*, la substantive personale, individualizate sau la nume proprii de persoană, de obicei dublate clitic: *Iat-o* ***pe mama!***, *Şi cum sta ea în preajma fântânii, numai iaca* ***pe slujnica*** *ştiută.* (I. Creangă, *Povestea porcului*), *Iată-l* ***pe Vasile / pe profesor!***, *Şi nici una, nici două, haţ* ***pe ied*** *de gât!* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*).

3.2.2. *Substitutele* apar la acuzativul neprepoziţional şi sunt exprimate, mai ales, printr-un clitic pronominal: *Iată-****mă****.*, *Na-ţi-****o****, mamă.* (P. Zanne, *Proverbe*), *Iată-****ne****.*, *Iată-****i*** *aproape de vârful muntelui.* şi, mai rar, prin pronume nehotărât: *Apoi ia o drughineaţă groasă de stejar* [...] *şi pâc! la tâmpla dracului cea dreaptă* ***una!*** [...] *Trosc! şi la stânga* ***una!*** (I. Creangă, *Dănilă Prepeleac*).

4. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

4.1. Ca determinativ obligatoriu al verbului, topica sintactică (nemarcată) a complementului direct este de a fi plasat *imediat* după regentul său, fie că e realizat prin nominal, fie că e realizat propoziţional: *El a scris* ***o carte****., El întreabă* ***cine a scris cartea****., El spune* ***că a scris o carte****.*

Nu întotdeauna complementul direct stă imediat după verb, de care poate fi despărţit de alte poziţii sintactice, considerate mai importante: ***Avu,*** *o clipă,* ***curiozitatea*** *să se ridice.* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*), *Ofiţerul* ***a ordonat*** *soldaţilor* ***să respecte*** *programul.*

În cazul apariţiei a două complemente, unul direct şi altul indirect, situaţie frecvent întâlnită, complementul indirect ocupă, de obicei, prima poziţie: *Profesorul (i-)a cumpărat elevului* ***o carte****.* Există însă şi situaţii când complementul direct ocupă prima poziţie: *A donat* ***biblioteca*** *facultăţii., Acordă* ***prioritate*** *învăţăturii.*

4.2. În unele situaţii apar restricţii în poziţionarea complementului direct faţă de verbul regent, restricţii determinate de construcţia prin care este exprimat şi de tipul sintactico-semantic de predicaţie. Se pot stabili următoarele reguli:

4.2.1. Apare numai în *antepunere* complementul direct exprimat prin:

– pronume personale şi reflexive neaccentuate, cu unele excepţii cerute de forma verbului (vezi *infra,* **4.2.2**). Cliticele apar în această poziţie pe lângă un verb la un mod personal: ***Mă*** *îmbrac.,* ***Îl / îi*** *strig.*, la formele verbale compuse, când complementul este exprimat prin persoana a III-a masculin: ***L****-am vândut.,* ***L****-aş fi văzut.*; la infinitiv, cliticul se foloseşte după morfemul *a* (*a-****l*** */ a* ***o*** */ a* ***le*** *mânca*), iar la subjonctiv, după *să* (*să-****l*** */ să-****i*** */ să* ***o*** */ să* ***le*** *iubească*); cliticul complement direct al infinitivului şi al supinului stă înaintea unor verbe modale şi aspectuale formând cu acestea un grup sintactic cu grad mare de coeziune (***Îl / o / îi / le*** *poate face.,* ***Îl*** *termină de scris.*);

– pronume interogative (***Ce*** *ai făcut?,* ***Pe cine*** *ai văzut?,* ***Pe care*** *l-ai luat?*);

– pronume relative conectori ai completivei relative, indiferent dacă se acomodează sau nu la forma cerută de subordonată (*Nu ştie* ***ce*** *face., Mă refer* ***la ce*** *voi face mâine.;*

– substantive cu *pe,* în expresii (*Cui* ***pe cui*** *scoate.; Mână* ***pe mână*** *spală.*), vezi *supra,* **3.1.1** B, nota **b**.

4.2.2. Apare numai în *postpunere*:

– complementul direct exprimat prin clitic, când verbul regent este la modul imperativ (*Crede-****mă****!, Fă-****o****!, Strigă-****i****!*), la forma verbală nepersonală gerunziu (*chemându-****ne****, punând-****o****, strigându-****i***), la formele verbale compuse inversate ale modurilor personale (*Văzutu-****l****-am., Lua-****i****-ar.*), la formele verbale compuse ale modurilor personale când complementul direct este exprimat prin persoana a III-a singular *feminin* (*Am vândut-****o****., Aş striga-****o****., Ar fi văzut-****o****.*); la viitor, se preferă antepunerea (***O*** *voi vedea. / Voi vedea-****o****.*);

– complementul direct exprimar prin pronume nehotărât, în expresia *O mână spală* ***pe alta****.*;

– complementul direct realizat prin forme verbale nepersonale (*Am auzit* ***tunând****., Termină* ***de scris****.; Poate* ***fugi****., Începe* ***a vorbi****.*);

– după regentul exprimat prin forme verbale nepersonale, când complementul direct este lexicalizat (*văzând **cartea**, Termină de citit **lucrarea**., a construi **o casă***);

– după regentul interjecțional, fie că e realizat printr-un clitic, fie printr-un substantiv (*Iată-**l**!, Iată-**i**!, Na-ți-**o**!, Hârști **o palmă**!*);

Ca fapt stilistic, cliticul poate apărea antepus regentului interjecțional: ***Te** iată prins de vânturi / Stihia nu te cruță.* (T. Arghezi, *Fiara mării*)

– în realizarea propozițională, atât relativele, cât și conjuncționalele, apar, de obicei, în postpunere, dacă nu intervin factori de natură stilistică; apar numai în postpunere relativa infinitivală și completivele introduse prin *de, cum că, precum că*.

Un fenomen sintactic legat de topică apare și în dublarea complementului direct: se spune *Am citit **cartea**.*, dar ***Cartea** am citit-**o**.*

4.3. Ca și alte compliniri ale verbului, poziția complement direct poate fi emfatizată prin inversarea topicii, adică prin așezarea complementului în poziție preverbală.

Emfatizarea complementului direct se poate face atât în realizările nominale, în cele cu infinitivul, dar, mai ales, în cele propoziționale: ***O rochie** cumpăr., **Pe acela** îl cumpăr., **A vorbi** de la mama am învățat., **Cine a meșteșugit aceste stiluri populare, cine a îngânat întâi sfâșietoarea lor melodie** – nu știu și poate nu știe nimeni.* (Gala Galaction, *Lângă apa Vodislavei*), ***Că te-am iubit atâta** putea-vei tu să ierți?* (M. Eminescu, *Despărțire*), ***Când / cum / unde pleacă**, nu mi-a spus.*

Indiferent de poziția lui față de regent, complementul direct nu e, de obicei, izolat de acesta prin niciun semn de punctuație, cu excepția situațiilor în care apar intercalări, marcate prin virgule. În cazul trecerii în poziție tematică a completivei, aceasta poate fi izolată prin pauză, marcată grafic prin virgulă: *Ce știu, nu vreau să țin secret.* sau prin linia de pauză (vezi exemplul din Gala Galaction).

4.4. O situație specială se întâlnește în enunțurile interogative parțiale și în cele relative pronominale în care pronumele interogativ este deplasat din subordonată în regentă, rezultatul fiind o împletire a acestora: ***Pe cine** crezi că a întâlnit?, **Pe cine** trebuie să vezi?, **Ce** zice că a văzut?, Nu știu **ce** zice că a spus., Știu **pe care / pe cine** crede că va întâlni.* (vezi **Imbricarea**).

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Poziția complement direct exprimată prin acuzativul neprepozițional poate fi, uneori, confundată cu cea de subiect, cu consecințe în planul comunicării (vezi *supra*, **3.1.2.3**).

Dezambiguizarea celor două poziții sintactice se face, de obicei, prin topică: subiectul este antepus, iar complementul, postpus verbului regent (*Lăcomia pierde omenia.*). Când ambele apar fie numai în postpunere, fie numai în antepunere, apar alți factori de delimitare:

(a) când ambele sunt în postpunere, dezambiguizarea se face fie numai prin intonație (vezi **Intonația, 1.7.1, 1.7.2**), ca în exemplul *Își ajută părinții copiii.*, fie prin faptul că subiectul este articulat, iar complementul direct, nearticulat: *Mănâncă fructe omizile.*;

(b) când intervin factori de natură pragmatică şi complementul direct apare în antepunere, iar subiectul, în postpunere, deosebirea se face sintactic, prin dublarea clitică a complementului direct: ***Dragostea** ne-o ţină zeii.* (L. Blaga, *Catrenele dragostei*), ***Un succes îl** reprezintă rezultatele obţinute la Olimpiadă.* (vezi **Subiectul, 5.5.2**).

5.2. Unele verbe cantitative cer o construcţie formată dintr-un substantiv care exprimă unitatea (greutatea, măsura, durata, preţul), precedat de un numeral cardinal, constituind o unitate semantico-sintactică substituibilă cu un adverbial (*mult, puţin*): *Sacul cântăreşte **12 kilograme**., Casa are / măsoară **120 de metri pătraţi**., Concertul durează **2 ore**. etc.* Substantivele din aceste construcţii, neadmiţând nici substituirea cu un clitic pronominal în acuzativ, nici dublarea clitică, nu sunt complemente directe, ci sunt circumstanţiale cantitative (vezi **Circumstanţialul cantitativ, 1.1**).

5.3. Pe lângă anumite verbe care admit construcţii sintactice în variaţie liberă, complementul direct este sinonim cu un complement prepoziţional sau indirect, deosebirea făcându-se prin mărci formale specifice: *Priveşte pe cineva* (*ceva*). / *Priveşte la cineva* (*la ceva*)., *Crede ceva. / Crede în ceva* (*cuiva*)., (*Îl*) *ajută pe cineva. /* (*Îi*) *ajută cuiva.* Aceeaşi situaţie se întâlneşte după unele verbe reflexive (cu reflexiv obligatoriu): ***Îşi** aminteşte ceva / de ceva.*

Pentru distingerea complementului direct de cel prepoziţional construit cu prepoziţia *pe*, de ex. *Am supărat **pe Maria**.* (complement direct) vs *S-a supărat **pe Maria**.* (complement prepoziţional), vezi **Complementul prepoziţional, 1.1.1 nota (a)**.

Pentru distingerea complementului direct de complementul secundar, vezi **Complementul secundar, 1.1.**

Pentru situaţia specială a predicativului suplimentar subordonat atât verbului, cât şi nominalului complement direct (de tipul ***Pe el / Vasile** l-au făcut profesor.*), vezi **Predicativul suplimentar.**

COMPLEMENTUL SECUNDAR

1. ASPECTE DEFINITORII

Complementul secundar funcţionează în grupul verbal ca termen subordonat faţă de centrul grupului într-o structură ternară din care face parte şi un complement direct subordonat aceluiaşi centru verbal (pentru alte tipuri de structuri ternare, vezi **Complementul posesiv; Circumstanţialul cumulativ, opoziţional, sociativ, de excepţie**). Se realizează prototipic prin nominal neprepoziţional, dar poate avea şi realizare propoziţională.

Neavând o formă marcată prepoziţional, nominalul în poziţia complementului secundar apare cu forma de N=Ac. Distincţia dintre cele două cazuri nu poate fi pusă în evidenţă, pentru că această poziţie exclude realizarea prin pronume personal (vezi *infra*, **2.1.2**), singurul care precizează, prin forme specifice, cazul acuzativ.

1.1. Caracteristici sintactice

Termenul regent al acestei poziţii sintactice este un verb tranzitiv la un mod personal, mai rar o formă verbală nepersonală, infinitiv sau gerunziu (*M-a rugat* **ceva**., *a mă ruga* **ceva**, *rugându-mă* **ceva**) ori o formă de diateză pasivă (*Copilul a fost întrebat* **ceva**.). Spre deosebire de complementul direct, ca regent al complementului secundar nu apare niciodată o interjecţie, construcţii ca **Iată profesorul ceva.,*Iată-i pe elevi ora plecării.* fiind nereperate.

Poziţia de complement secundar este o poziţie actanţială, în care verbul tranzitiv, obligatoriu trivalent, impune tiparul sintactic şi forma fiecărui component.

Prezenţa complementului secundar într-o structură implică prezenţa complementului direct, nu şi invers: există numeroase construcţii cu complement direct, fără complement secundar (de exemplu: ***Mă** doare capul., Părinţii **îl** caută **pe copil.**, Copilul mănâncă **prăjituri.***), în timp ce complementul secundar presupune, obligatoriu, coocurenţa complementului direct, în toate construcţiile (*El **mă** anunţă* **ora** *plecării., Profesorul **îl** ascultă **pe elev*** **declinarea** *substantivului.*).

Cele două poziţii sintactice subordonate aceluiaşi centru verbal sunt însă diferite sub raport referenţial, ceea ce explică şi trăsăturile semantice diferite ale nominalelor prin care se exprimă: [– Animat] pentru complementul secundar, dar [+ Animat] pentru complementul direct coocurent: *Profesorul a învăţat **elevii*** **carte**. (pentru situaţia specială în care ambele complemente sunt exprimate prin nominale inanimate, vezi *infra,* **2.1.1**: ***Bagajele le** trece* **strada**.).

Realizarea prin nominal neprepoziţional inanimat este compatibilă şi cu poziţia complement direct; compară: *El a anunţat **ora** plecării.* (complement direct) cu *El **m**-a anunţat* **ora** *plecării.* (complement direct + complement secundar).

Această particularitate de construcţie explică interpretarea complementului secundar ca al doilea complement direct, cel inanimat, din structurile considerate de sintaxa tradiţională ca având două complemente directe, unul „al fiinţei" şi altul „al lucrului" sau „al acţiunii".

Cele două nominale, deşi subordonate amândouă aceluiaşi centru verbal, au statut diferit, deoarece, spre deosebire de nominalul complement direct, nominalul complement secundar:

(a) nu acceptă realizarea cu *pe* (acuzativul cu *pe* poate apărea şi la un complement direct inanimat: ***Pe păpuşă** o iubeşte mult.*, *Scrie-l **pe cinci** !*);

(b) nu acceptă substituirea printr-o formă clitică a pronumelui personal, nici dublarea prin clitic (construcţii ca: **El m-a anunţat-o.*, **Lecţia el m-a învăţat-o.* sunt nereperate) şi nu devine subiect în construcţia pasivă echivalentă, ci îşi păstrează poziţia sintactică (*Profesorul îl ascultă pe elev **lecţia.** > Elevul este ascultat de profesor **lecţia.***);

(c) nu este posibilă coordonarea unui complement secundar cu un complement direct (**Profesorul l-a ascultat pe elev şi lecţia.*; construcţia cu *şi* este posibilă numai în cazul folosirii lui *şi* ca semiadverb);

(d) deşi tiparul complementului secundar este identic cu cel al unor complemente directe, grila de roluri este diferită (vezi *infra*, **1.2**);

(e) complementul secundar este incompatibil cu complementul indirect; în construcţii ca *El **îmi** anunţă **ora** plecării.*, faţă de *El **mă** anunţă **ora** plecării.*, înlocuirea complementului direct prin complement indirect are ca efect modificarea structurii: complementul secundar, care apare într-o structură ternară numai împreună cu complementul direct, devine el însuşi complement direct (care acceptă substituirea, dublarea, pasivizarea: *El mi-**o** anunţă.*, ***Ora** el mi-**o** anunţă.*, ***Ora** îmi este anunţată.*).

Supuse unor restricţii suplimentare, structurile cu complement secundar sunt mai puţin numeroase şi mai puţin variate decât cele cu complement direct. Astfel, centrul structurilor ternare cu complement secundar este reprezentat de un număr limitat de verbe tranzitive, ca *a anunţa, a asculta, a convinge, a dăscăli, a examina* „a supune unei verificări cunoştinţele cuiva", *a informa, a învăţa, a ruga, a sfătui, a vesti, a traversa, a trece.*

Anumite verbe din această categorie restrânsă de tranzitive acceptă un complement secundar în variaţie liberă cu un complement prepoziţional, ceea ce are ca efect modificarea structurii, complementul secundar devenind prepoziţional: *a convinge pe cineva **ceva / de ceva**, a-l informa pe profesor **asta** (**ceva**) / **despre asta** (**de ceva**), a-l asculta pe elev **declinarea / despre declinare*** etc., *Să asculte pe fiecare **tot** ce a învăţat. / Să asculte dascălul pe fiecare **de tot** ce a învăţat peste săptămână.* (I. Creangă, *Amintiri*).

1.2. Caracteristici semantice

Între complementul secundar şi complementul direct se constată o repartiţie de roluri tematice diferite, şi anume: Pacient pentru complementul secundar, Ţintă pentru complementul direct (*El anunţă **pe cineva** **ceva.***), Locativ pentru complementul secundar, Pacient pentru cel direct (*El îl trece **pe bătrân** **strada.***) etc.

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

Informaţia pe care o aduce complementul secundar este de natură rematică; el aparţine părţii de enunţ care conţine o informaţie nouă.

În funcţie de intenţiile de comunicare, locutorul poate plasa complementul secundar în poziţie preverbală (vezi *infra*, **3**).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

Clasa de substituție a complementului secundar cuprinde nominale (substantive şi pronume) sau propoziții completive (relative şi conjuncționale).

2.1. Realizarea prototipică este **nominalul neprepozițional**, reprezentat, pe de o parte, prin substantiv, pe de alta, prin unele pronume care ocupă aceeaşi poziție cu substantivele pe care le substituie.

2.1.1. *Substantivul* prin care este exprimat complementul secundar este totdeauna *inanimat*, de obicei din subclasa abstractelor, cel mai adesea articulat enclitic, mai rar articulat proclitic sau nearticulat (impus de vecinătăți de grup nominal): *I-a învățat pe elevi* ***înmulțirea / declinările****.*, *L-a examinat* ***lecția*** */ toată* ***materia****.*, *L-a învățat* ***poezii / jocuri / o poezie / un joc****.*, *Se silea din răsputeri să învețe pe Briceag* ***un cântec*** *nou.* (L. Rebreanu, *Ion*), *Mă voi îndeletnici a vă învăța* ***lucruri*** *dumnezăieşti.* (V. Drăghici, *Robinson Crusoe*).

O situație specială are verbul *a trece*, care poate participa, pe de o parte, la structuri implicând un complement secundar, coocurent cu un complement direct exprimat printr-un substantiv animat, personal: *Profesorul* ***îl*** *trece* ***pe elev*** **clasa**., *Trece-****mă*** **pragul** *la tindă.* (O. Bârlea, *Antologie*), iar, pe de altă parte, la construcții în care ambele complemente neprepoziționale pot fi exprimate prin substantive inanimate: ***Bagajele le****-am trecut* **strada.** */ Am trecut* ***bagajele*** **strada**., dintre care numai primul substantiv poate fi complement direct (este substituibil cu un pronume reluat printr-o formă clitică – (*Pe ele*) *le-am trecut strada.* – şi devine subiect în construcția pasivă – *Bagajele au fost trecute strada.*), iar cel de-al doilea este un complement secundar (*strada*).

> Construcția *Mărfurile le trece Dunărea.* prezintă o situație ambiguă din punctul de vedere al cazului; probabil e vorba de suprapunerea a două construcții cu complement direct: *El trece* ***mărfurile*** (*peste Dunăre*). şi *El trece Dunărea.*

2.1.2. Complementul secundar poate fi exprimat şi prin *pronume*, numai dacă este [– Animat], şi anume:

– pronumele demonstrative *asta, aia: Îl învăț* ***asta / aia.****;*

– pronumele interogativ şi cel relativ *ce:* ***Ce*** *îl anunță?, Nu ştiu* ***ce*** *îl anunță.;*

– pronumele nehotărâte *alta, altceva, câteva, ceva, orice, tot, una* şi locuțiunile pronominale *cine ştie ce, nu ştiu ce, te miri ce*: *Vreau să vă-ntreb* ***ceva****, să mă sfătuiți* ***ceva.*** (O. Bârlea, *Antologie*); *Îl învață* ***una / alta / orice / tot.****, Îl sfătuieşte* ***cine ştie ce.****, Îl roagă* ***nu ştiu ce / te miri ce.****;*

– pronumele negativ *nimic: Nu-l întreabă* ***nimic.***

2.1.3. Poziția de complement secundar poate fi ocupată, uneori, de o formă verbală nepersonală, şi anume infinitivul precedat de *a: Tomşa! El te-a învățat* ***a vorbi*** *cu atâta dârzenie?* (C. Negruzzi, *Doamna Chiajna*), *Să mă-nvăț şi eu* ***a scrie.****, L-am convins* ***a spune / şedea / cânta.*** Sunt construcții învechite, corespunzând propozițiilor completive secundare cu subjonctivul, care sunt mult mai frecvente (vezi *infra*, **2.2.2**). Nu apar în această poziție nici gerunziul, nici supinul (**Te-am învățat scriind / de scris.*)

Cu supinul în antepunere (***De vorbit / de scris**, l-a învățat profesorul.*), construcția nu e suficient de clară: aparent, supinul poate fi considerat un complement secundar; dar, dacă se interpretează că el anticipă o propoziție dintr-o frază eliptică (***De vorbit / de scris** l-a învățat profesorul **să vorbească / să scrie.***), este un circumstanțial de relație.

2.2. Poziția sintactică de complement secundar poate fi ocupată și de o propoziție care, după natura conectorului, este, ca și completiva directă, relativă sau conjuncțională.

2.2.1. Propozițiile completive secundare pot fi *relative propriu-zise* sau *interogative* și sunt introduse prin *ce, ceea ce, orice, cum, unde, când*, verbul de care depind fiind, la cele relative, la oricare dintre modurile personale: *El mă învață **ce să fac**, ... **ceea ce vrea / ar vrea**, ... **orice vrea.**, O va învăța **cum să facă / cum ar face**., El o să mă întrebe **ce aș face.**, ... **când / unde pleacă trenul**.*

2.2.2. Propozițiile completive secundare *conjuncționale* se construiesc cu *că, să, dacă,* rar, popular, cu *de, p(r)ecum că: Te anunț **că hotărârea mea rămâne nestrămutată.*** (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*), *Îl informează **că a luat examenul.**, Îl rog pe cine a fost atent **să enunțe regula.**, A învățat pe elevi **să scrie și să citească.**, Îl întreabă **dacă-l mai doare nasul.*** (I. L. Caragiale, *D-l Goe*), *Muma cea bună nu întreabă pe copii **de le este foame.*** (I.A. Zanne, *Proverbele românilor*), *M-am întâlnit azi cu jupân Traico și mi-a spus să te vestesc **pecum că te așteaptă zi de zi.*** (Gala Galaction, *De la noi la Cladova*).

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Topica normală a complementului secundar și a propoziției corespunzătoare este postpoziția față de verbul regent. Complementul direct sau completiva directă coocurentă ocupă poziții diferite față de complementul (completiva) secundar(ă). De exemplu, când complementul direct este exprimat printr-un substantiv sau printr-o propoziție, ordinea obișnuită este [verb + complement (completivă) direct(ă) + complement (completivă) secundar(ă)]: *A anunțat pe toată lumea **ora** plecării.; A învățat pe elevi **să scrie / să citească.**, Nu sfătuiesc pe cine n-a citit aceste lucrări **să le comenteze.**, A anunțat pe cine a întâlnit **că pleacă / ce face.*** Când complementul direct este exprimat printr-un clitic pronominal, în funcție de plasarea acestuia înainte sau după verb (vezi **Complementul direct, 4.2.1, 4.2.2**), complementul (completiva) secundar(ă) se află fie imediat după verb: *L-a anunțat **ora** plecării / **că pleacă.**, Mă ruga din ochi **să mai stau serile.*** (B. Delavrancea, *Hagi Tudose*), *Îl întreabă **asta / ce face / dacă pleacă.***, fie după complementul direct: *A anunțat-o **ora** plecării., A întrebat-o **asta / ce face / dacă pleacă.*** Când complementul direct este dublu exprimat, complementul (completiva) secundar(ă) se află tot pe ultimul loc, complementul direct, în funcție de clitic, fiind plasat imediat după verb sau după clitic: *I-a ascultat pe elevi **tabla** înmulțirii., Am întrebat-o pe mama **ceva / ce face / dacă pleacă / când pleacă.***

În cazurile în care poziția de complement direct coocurent este ocupată de o propoziție completivă directă, aceasta poate fi plasată: (a) înaintea verbului, iar complementul (completiva) secundar(ă), după verb: *Pe care l-am văzut, l-am rugat **asta / să plece.**, Pe câți i-am întâlnit i-am întrebat **ceva / ce fac / dacă pleacă.*** sau

(b) după verb, înaintea complementului (completivei) secundar(e), cliticul fiind antepus sau postpus verbului: *Îl / o rog pe care a fost atent(ă)* ***să enunțe regula.***, *Am rugat-o pe care a fost atentă* ***să enunțe regula.***, *I-am informat pe câți i-am întâlnit* ***că au luat examenul.*** Când apar coocurente un complement secundar și o propoziție completivă directă, ambele sunt așezate după verb, pe prima poziție stând complementul și pe a doua, propoziția (*Am întrebat acest* ***lucru / ceva*** *pe cine am întâlnit.*).

În enunțuri marcate stilistic, poziția complementului secundar e tematizată prin inversarea topicii, adică prin plasarea complementului / completivei pe primul loc: ***Nimic*** *nu m-a întrebat.*, ***Asta*** *a sfătuit-o.*, ***Ce înseamnă predicat*** *l-a întrebat.*

Complementul secundar, ca și propoziția corespunzătoare, nu se izolează de regent prin niciun semn de punctuație. Numai propoziția reluată în regentă prin pronumele cu valoare neutră *asta* se desparte prin virgulă: ***Ce înseamnă predicat, asta*** *l-a întrebat.*

COMPLEMENTUL INDIRECT

1. ASPECTE DEFINITORII

Complementul (obiectul) indirect, în forma sa prototipică, este un component actanțial al grupului verbal reprezentând destinatarul / beneficiarul procesului codificat prin verb. La nivelul propoziției, se exprimă fie numai prin clitic pronominal în dativ (*Ion **îți** / **ne** trimite niște cărți.*), fie numai prin nominal (substantiv, pronume nonclitic, numeral cu valoare pronominală) în dativ fără prepoziție (*Ion trimite niște cărți **prietenilor** săi / **unora** / **amândurora.***), fie prin nominal coocurent cu un clitic pronominal coreferențial, ambele în dativ (*Ion **le** trimite niște cărți **prietenilor** săi / **unora** / **amândurora**.*). La nivel frastic, se exprimă printr-o propoziție relativă fără antecedent, dublată sau nu în regentă prin clitic pronominal: *Ion* (**îi**) *trimite cărți **cui i-a promis.***

> Complementul exprimat prin grup prepozițional (de ex. *Mă gândesc **la tine.***), considerat în mod tradițional un tip de complement indirect, este o altă poziție sintactică (vezi **Complementul prepozițional, 1.1**)

1.1. Caracteristici sintactice

Complementul indirect se actualizează în grupul verbal, interjecțional, adjectival sau adverbial, ca termen subordonat în cadrul unei relații de dependență stabilite cu centrul grupului.

În majoritatea situațiilor, complementul indirect este un constituent ***obligatoriu*** al grupului verbal, adjectival, (rar) adverbial, fiind, în consecință, nesuprimabil, de ex. ***Îmi priește** clima de aici.*, ***Lui Ion îi incumbă** o sarcină grea.*, *Fapta aceasta **contravine legii.**, **Li s-a năzărit** să plece.*, ***Mi s-a acrit** de discuții sterile.*, *Condițiile contractului **ni se par** acceptabile.*, *Ei au vrut **să se substituie justiției.**, **Ți-e** foame.*, ***Îi e** dor de tine.*, *Ion **vă e prieten.**, L-am cunoscut în seara **premergătoare plecării** mele.*, ***Potrivit înțelegerii,** ne vedem mâine.*, *Veți acționa **conform planului.*** etc. (enunțuri ca **Priește clima de aici.*, **Incumbă o sarcină grea.*, **Fapta aceasta contravine.*, **S-a năzărit să plece.*,**S-a acrit de discuții sterile.*, **Condițiile contractului se par acceptabile.*, **Ei au vrut să se substituie.*, **E foame.*, **E dor de tine.*, **Ion e prieten.*, **L-am cunoscut în seara premergătoare.*, **Potrivit, ne vedem mâine.*, **Veți acționa conform.* sunt ***agramaticale***).

Complementul indirect poate fi însă și un constituent ***facultativ*** al grupului, în vecinătatea unor regenți care nu-l implică matricial, de ex. *Ion **mi-a deschis** ușa.*, *Ea **îți zâmbește.**, Ion **ne-a recitat** o poezie.*, ***Ți-e** frig.*, *Ion **vă e simpatic.**, De când nu ne-am văzut, **mi s-au întâmplat** multe.*, ***Bravo lui!**, Ion este o persoană **fidelă prietenilor** săi.*, *A procedat **adecvat situației.*** etc. (enunțuri ca *Ion a deschis ușa.*, *Ea zâmbește.*, *Ion a recitat o poezie.*, *E frig.*, *Ion e simpatic.*, *De când nu ne-am văzut, s-au întâmplat multe.*, *Bravo!*, *Ion este o persoană fidelă.*, *A procedat adecvat.* sunt ***gramaticale***).

O situație specială prezintă verbul *a fi*, atât ca verb existențial (predicativ), cât și ca verb copulativ; în vecinătatea sa, complementul indirect este fie o complinire obligatorie, fie una facultativă. Astfel, complementul indirect este o complinire obligatorie a verbului **existențial** *a fi* dacă subiectul propoziției în care figurează este un substantiv denumind o senzație fizică sau o stare psihică, deci un cuvânt care implică prin trăsăturile sale semantice intrinsece raportarea la o persoană, de ex. *Îmi e foame / rușine.* (cf. și *Mi s-a făcut foame / rușine*), dar este o complinire facultativă dacă apare în contextul unui subiect exprimat printr-un substantiv care denumește o stare atmosferică, context în care referirea la o persoană este facultativă, de ex. (*Mi-*)*e frig / cald.* (cf. și (*Mi*) *s-a făcut frig / cald*), precum și dacă este coocurent cu adverbul *bine / rău* substantivat, cu funcție de subiect: (*Mi-*)*e bine / rău*. În enunțuri cu verbul **copulativ** *a fi*, complementul indirect este o complinire obligatorie dacă numele predicativ este un substantiv relațional nearticulat desemnând o proprietate (referitoare la relații sociale, de rudenie etc.) a unei clase de indivizi, și nu o persoană anume, de ex. *El mi-e prieten / vecin / văr.* (cf. și *El mi-a devenit / rămas prieten / vecin / văr.*), dar este o complinire facultativă dacă numele predicativ este exprimat prin adjectiv, de ex. *El (mi-)e simpatic / ostil / credincios.* (cf. și *El* (*mi-*)*a devenit / rămas simpatic / ostil / credincios.*).

Și în contextul altor verbe, complementul indirect poate avea caracter de complinire fie obligatorie, fie facultativă, în funcție de trăsăturile semantice inerente ale nominalului din poziția subiectului, nominal în raport cu care verbul își modifică atât sensul, cât și disponibilitățile combinatorii. De exemplu, complementul indirect este un component facultativ într-un enunț ca *Maria* (*îmi*) *surâde.*, unde verbul psihologic *a surâde*$_1$ apare cu sensul său propriu; este însă un component obligatoriu într-un enunț ca *Îmi surâde perspectiva aceasta.*, enunț în care în poziția subiectului este distribuit un substantiv [+ Abstract], în vecinătatea căruia verbul *a surâde*$_2$ dobândește un sens figurat, iar referirea la o persoană se face prin intermediul complementului indirect.

Clasa de substituție a complementului indirect cuprinde următoarele realizări:

– nominal (substantiv, pronume nonclitic, numeral-substitut variabil) în cazul dativ, uneori dublat prin clitic (vezi *infra*, **2.1, 2.3, 2.4.1**);

– clitic de pronume personal sau reflexiv, în cazul dativ (vezi *infra*, **2.2**);

– grup prepozițional având drept cap fie prepoziția *la* + nominal în acuzativ (vezi *infra*, **2.4.2.a** și nota; **2.5.1**), fie prepoziția *către* + nominal în acuzativ (vezi *infra*, **2.5.2**);

– construcția *celor* + numeral cardinal invariabil (vezi *infra*, **2.4.2.b**);

– construcția *celui de-/celei de-* + numeral ordinal invariabil (vezi *infra*, **2.4.2.c**);

– propoziție relativă fără antecedent, rar inclusă într-un grup prepozițional (vezi *infra*, **2.6**).

Nu includem în clasa de substituție a complementului indirect substantivul în genitiv din construcții de tipul *echipă câștigătoare a* ***turneului***, *om iubitor* ***al cărților*** etc., considerat complement, în unele lucrări, în virtutea faptului că regentul său (*câștigătoare*, respectiv *iubitor*) este interpretat drept adjectiv. Derivatele postverbale de acest tip fac însă parte atât din clasa adjectivului, cât și din cea a substantivului, iar comportamentul lor, în aceste construcții, este mai curând de substantiv,

decât de adjectiv, dat fiind că pot primi ca adjunct un adjectiv: *echipă **câştigătoare certă** / **declarată** a turneului, om **mare** / **pasionat iubitor** al cărţilor.* De altfel, tiparul [*substantiv + substantiv + substantiv în genitiv*] mai există în limba română şi în alte construcţii, de ex. *doamna dirigintă a clasei a X-a, un pronume substitut al substantivului* etc., structuri în care este evident că *dirigintă,* respectiv *substitut,* nu sunt adjective (poziţia sintactică de atribut nu implică statutul de adjectiv al cuvântului prin care se exprimă). De aceea, considerăm că nominalele în genitiv din aceste construcţii sunt atribute dependente de un substantiv (cu funcţie sintactică de atribut în nominativ), şi nu complemente indirecte dependente de un adjectiv.

1.1.1. În ***grupul verbal***, funcţia sintactică de complement indirect este o funcţie actanţială. Ca şi în cazul celorlalţi actanţi, verbul îi impune nominalului cu funcţie sintactică de complement indirect restricţii de formă (cazul dativ) şi îi atribuie anumite roluri semantice (vezi *infra,* **1.2**).

Distincţia dintre complementul indirect şi ceilalţi actanţi se poate face, la nivelul realizărilor lor prototipice, strict formal, prin intermediul regimului impus de verbul regent nominalului prin care este exprimat fiecare actant: complementul indirect este actantul exprimat prin nominal în dativ (*Acestei **poezii îi** lipseşte rima.*), subiectul este actantul exprimat prin nominal în nominativ (***Poezia** asta nu se învaţă uşor.*), complementul direct este actantul exprimat prin nominal în acuzativ (*Am recitit **poezia** asta.*), iar complementul prepoziţional este actantul exprimat prin grup prepoziţional cu nominalul în cazul impus de prepoziţie (*M-am săturat **de poezia** asta., Unii critici s-au înverşunat **împotriva** acestei **poezii**.*).

Fiind cerut / admis de o anumită clasă de verbe, în calitate de complement obligatoriu sau facultativ, de ex. *Nu-mi **convine** situaţia creată. / X.* (*îmi*) ***citeşte*** *poveşti.*, dar respins de o altă clasă de verbe, de ex. **X. îmi **ştie** poveşti.*, complementul indirect participă la subcategorizarea verbului (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.4.1**).

Aşa-numitul „dativ posesiv", exprimat frecvent prin clitic de pronume personal sau reflexiv în dativ cu rol semantic de Posesor, de ex. *El **îmi** / **îşi** ştie limitele.*, acceptat – în anumite condiţii semantico-sintactice – de clasa verbelor care nu admit complementul indirect, reprezintă o altă poziţie sintactică (vezi **Complementul posesiv**) şi nu participă la subcategorizarea verbului.

Şi „dativul locativ" reprezintă altă poziţie sintactică (vezi **Circumstanţialul de loc, 2.3**), care se limitează la câteva construcţii populare şi arhaice cu caracter de expresii fixe, apropiate de locuţiuni: *Ion stă / rămâne / se pironeşte **locului**., Ion se aşterne **drumului**.* În acest tip de structuri, substantivul în dativ este în variaţie liberă cu construcţii prepoziţionale cu sens local: *Ion stă / rămâne / se pironeşte **în** / **pe loc**., Ion se aşterne **la drum**.* În plan sintactic, circumstanţialul de loc exprimat prin substantiv în cazul dativ fără prepoziţie se poate delimita de complementul indirect dacă se ţine seama de faptul că acesta din urmă poate fi dublat prin clitic pronominal, chiar dacă este exprimat prin substantiv [+ Inanimat], de ex. *El **îi** spune **locului** acestuia „crâng"., În poezia aceasta, **drumului** spre gară **i** se acordă un sens simbolic.*, ceea ce este imposibil în cazul în care respectivele substantive ocupă poziţia

sintactică de circumstanțial de loc: **El îi stă / rămâne locului.*, **El i se pironește locului.*, **El i se așterne drumului.*

Complementul indirect poate determina atât verbe cu clitic reflexiv de acuzativ obligatoriu, de ex. *Lui Ion i **s-a năzărit** să plece acum.*, *Lui Ion i **s-a întâmplat** ceva ciudat.*, cât și verbe fără clitic reflexiv obligatoriu, de ex. *Lui Ion îi **revine** această plăcută misiune.*, *Ion își **atribuie** idei ale altora.* etc.

(I) Pot fi regente ale unor complemente indirecte ***obligatorii*** verbe cu diverse scheme sintactice (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe, 3**), și anume:

(a) verbe *monovalente,* cu schema

– V + OI, de ex. *Lui Ion îi **tună** și-i **fulgeră**.*, *Vă **merge** (bine);*

(b) verbe *bivalente,* cu schemele

– V + Subiect + OI, de ex. *Viitorul ne **surâde**.*, *Ți se **cuvin** laude.*, *Îmi **e** sete.*;

– V + OI + OPrep, de ex. *Îți **arde** de glumă.*, *I **s-a urât** cu binele.*, ***Nu** vă **merge** cu el.*;

– V + OI + CPO, de ex. *Îmi **zice** Popescu.* „mă cheamă / mă numesc Popescu";

(c) verbe *trivalente,* cu schemele

– V + Subiect + OI + OD, de ex., *El îmi **cere** un sfat.*, *I-**am făcut** un deserviciu.*, *Ion ți-**a ars** o palmă.*;

– V + Subiect + OI + OPrep, de ex. *Mi-**e** / Mi se **face** milă / silă / teamă / dor de el.*

Pot fi regente ale unor complemente indirecte obligatorii unele verbe omonime, care au scheme sintactice diferite și sensuri diferite, de ex. *a arde*$_1$ bivalent (*Îți arde de glumă*) vs *a arde*$_2$ trivalent (*Ion ți-a ars o palmă*).

(II) Complementul indirect se poate actualiza (fie ca o complinire obligatorie, fie ca una facultativă) și în tipare sintactice rezultate din recategorizarea unor verbe, și anume:

– V + Subiect + NP + OI, tipar trivalent rezultat din recategorizarea verbului copulativ, care este bivalent (V + Subiect + NP), dar își atrage complementul indirect al numelui predicativ (exprimat prin substantiv nearticulat sau adjectiv), de ex. *El **îmi** e / devine / rămâne prieten.* sau *El* (**îmi**) *e / devine / rămâne simpatic.* < *El e / devine / rămâne prieten / simpatic **mie**.* (vezi **Grupul verbal, 4.5**);

– V + Subiect + OI + OD + PS, tipar tetravalent rezultat prin amalgamare și recategorizare a unor verbe matricial trivalente ca *a propune* (V + Subiect + OI + OD), de ex. *Ei **ni** l-au propus director.* < *Ei **ne**-au propus ca el să **ne** fie director.* (vezi **Predicativul suplimentar**).

Complementele indirecte ***facultative*** pot fi adjuncți ai unor verbe cu diverse scheme sintactice, de ex. *E soluția pietismului curent, care și-**a inventat** maxima: „Crede și nu cerceta!"* (A. Pleșu, *Jurnalul*); *Competența morală – singura pe care nimeni nu și-o **contestă**.* (id., *Minima moralia*); *Cam așa i se **întâmpla** de ani, zilnic.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*) etc.

În calitate de regent al complementului indirect, verbul poate fi la oricare dintre modurile personale, precum și la formele verbale nepersonale, atât în construcții active, cât și în construcții pasive, de ex. *Unele lucruri ne **rămân** inaccesibile.* (A. Pleșu, *Minima moralia*); *Când a demisionat, tata și-**a procurat** niște lăzi.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*); ***Dă**-mi un telefon!*; *A vrut să se întoarcă*

cu maşina [...] *ca **să arate** lumii că a rămas tot el, cel dinainte.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*); *[Carte] scrisă pentru **a stoarce** lacrimi fetelor de pension de pe vremuri.* (*ibid.*); *Voi scrie pentru fiecare rol o recomandaţie **dedicată** interpretului.* (M. Sebastian, *Jurnal*); *Ar trebui să însemn tot ce mi-a spus **răspunzând** întrebărilor mele.* (*ibid.*); *Adevărul este **de spus** tuturor.; Cartea aceasta mi-**a fost recomandată** de Ion.* etc.

Complementul indirect poate determina şi locuţiuni verbale, de ex. *a aduce aminte, a părea bine / rău* etc., cf. şi *Noi nu i-**o luam înainte.*** (S. Golopenţia, *Cartea plecării*); *Pomi şi lumini, cărora începusem deja **să le ducem dorul.*** (*ibid.*) sau predicate complexe, de ex. *Când spui „materie", nu-ţi **poţi reprezenta** o mai adecvată corespondenţă sensibilă decât pământul.* (A. Pleşu, *Jurnalul*); *Cei patru termeni **pot da naştere** unor combinaţii variate.* (M. Zamfir, *Discursul*); *Constatarea **pare a-i face plăcere.*** (I. Gheţie, *Fructul oprit*), unele fiind expresii verbale impersonale, de ex. *Îmi **este tot mai limpede*** [...] *că rostul însuşi al scrierii de cărţi e lăsarea lor în urmă.* (A. Pleşu, *Jurnalul*); *La mare, 1964 sau 1965, **nu**-mi mai **e clar.*** (S. Golopenţia, *Cartea plecării*) etc.

Complementul indirect având ca regent un verb sau o locuţiune verbală este compatibil cu oricare dintre formele de realizare a acestei poziţii sintactice (vezi *infra*, **2**).

1.1.2. În ***grupul interjecţional,*** complementul indirect poate avea ca regent puţine interjecţii, atât onomatopeice, cât şi unele apreciative sau imperative, cu valoare verbală (predicative), realizând construcţii de tipuri diferite, în funcţie de regimul sintactico-semantic al centrului de grup (vezi **I, Interjecţia, 4.2.1**).

Unica interjecţie în vecinătatea căreia complementul indirect se poate exprima prin clitic de pronume personal în dativ (uneori dublat prin forma nonclitică a pronumelui), cu restricţia ca acesta să fie de persoana a II-a singular sau, mai rar, plural, este *na: **Na**-ţi o carte! / **Na**-ţi-o ţie!; **Na**-vă ce v-am promis! / **Na**-vă vouă cartea asta!. Na* este o interjecţie bivalentă, combinându-se atât cu complementul indirect, cât şi cu complementul direct, care este o complinire obligatorie (când nu este exprimat, este recuperat din contextul lingvistic); datorită sensului ei imperativ (=„ia!"), complementul indirect este frecvent subînţeles, lexicalizându-se numai la persoana a II-a plural: *Ai / Aţi vrut mere. Na! / Na-vă!* Construcţiile cu *na s*e folosesc în limba vorbită familiară; sinonimă cu ea este intejecţia *poftim,* în limba literară, care are însă regim sintactic diferit – cere numai complement direct.

Celelalte interjecţii nu se pot combina cu forme clitice de pronume personal. Ca regente ale complementului indirect, impun restricţia ca acesta să fie exprimat prin anumite nominale sau / şi prin propoziţie relativă, fără dublare.

Cele mai largi posibilităţi combinatorii le are interjecţia *bravo*, în vecinătatea căreia pot apărea diverse tipuri de pronume, substantive, numerale în dativ, precum şi o propoziţie relativă fără antecedent, cu conectorul în cazul dativ. Spre deosebire de *na,* interjecţia *bravo* este monovalentă: ***Bravo** mie / vouă / lor / acestuia / tuturor / câştigătorilor / lui Ion / primului / oricui câştigă!* Cf. şi ***Bravo** la doi dintre ei / celor doi din dreapta / celui de-al doilea concurent.*

Tot monovalentă este şi interjecţia *vai,* care se combină cu dativul pronumelui personal, indiferent de persoană, rar şi cu dativul pronumelui demonstrativ sau cu o propoziţie relativă; construcţia cu complement indirect este

învechită (eventual, retorică): ***Vai** mie / ție / lui / ei / nouă / vouă / lor! // **Vai** celui care greșește / **Vai** cui greșeșete!* Complementul indirect subordonat acestei interjecții este în variație liberă cu un complement prepozițional: *Vai **de mine / tine / el / ea / noi / voi / ei / ele!** // Vai **de cel** care greșește! / Vai **de cine** greșește!*, construcție care se folosește și în limba vorbită actuală.

Dintre interjecțiile onomatopeice, cer complement indirect cele care pot fi puse în legătură cu verbe care au regim de dativ, regim pe care îl preiau, de ex. *Și atunci, el **jap!** o palmă lunganului.* În acest context, interjecția *jap* este trivalentă, ca și verbul *a da*, pe care îl sugerează. Sinonime cu ea, deci susceptibile de a apărea în contextul unui complement indirect, sunt *jart!*, *poc!*, *trosc!*, *hârști!* etc. Complementul indirect dependent de o interjecție din seria acestora se poate exprima, în afară de substantiv, și prin substitutele lui (pronume, numerale), precum și prin propoziție relativă, de ex. *După care, Ion **hârști!** un șut peste picioare ăluia / unuia dintre ei / primului din dreapta / celui de-al doilea / cui merita / la cine s-a nimerit.*

1.1.3. Complementul indirect funcționează și în ***grupul adjectival***, fiind cerut sau admis de unele adjective-centru de grup. În limba română actuală, adjectivele care pot fi regentele unui nominal în dativ (mai rar, și ale unei propoziții corespunzătoare) sunt destul de numeroase.

Majoritatea sunt adjective neologice (împrumutate mai ales din franceză, unde se construiesc tot cu dativul): *accesibil, adecvat, aferent, analog, anterior, apt, conform, contrar, egal, exterior, fatal, favorabil, fidel, indispensabil, inerent, inferior, interior, loial, necesar, ostil, propice, propriu, refractar, superior, tipic, util* etc. Au însă regim de dativ și unele adjective mai vechi, unele chiar foarte vechi în limbă, de ex. *binevoitor, dator, drag, familiar, firesc, păgubitor, potrivnic, premergător, prielnic, recunoscător, scump, străin, vecin, vrăjmaș* etc.

Există adjective regente ale complementului indirect provenite din participii ale unor verbe care se construiesc (obligatoriu sau facultativ) cu dativul, de ex. *O ne-adormire contemplativă, **opusă** adormirii active din jur.* (A. Pleșu, *Minima moralia*); *Un concurs de poezie **deschis** elevilor din toată țara.* (I. Gheție, *Nodul gordian*) sau din participii care, prin adjectivizare, dobândesc regim de dativ, spre deosebire de verbul de la care provin, de ex. *Fața recapitula poate clipa bună a unei copilării mie **necunoscute.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*).

În mod obișnuit, complementul indirect subordonat unui adjectiv se exprimă prin substantiv, de ex. *Oricum, și judecata, și sfatul sunt, prin natura lor, inferioare **actului** etic.* (A. Pleșu, *Minima moralia*), pronume nonclitic, de ex. *Acestea sunt practici păgubitoare **vouă / oricui.**,* numeral substitut, de ex. *Acesta este un obiect util **primului** dintre ei / **la doi** dintre ei / **celor doi / celui de-al doilea.**,* sau prin propoziție relativă, de ex. *Am descoperit la el trăsături indispensabile **cui vrea** să reușească în viață.*

Complementul indirect dependent de un adjectiv se poate exprima prin clitic pronominal *numai* dacă adjectivul ocupă poziția sintactică de nume predicativ, de ex. *E un cârmiș, o încercare de a ieși din făgașul vieții mele apropiindu-mă de un altul care știu că **îmi** e prielnic.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*); dacă adjectivul regent are funcția sintactică de atribut, pronumele prin care se exprimă complementul indirect este obligatoriu nonclitic, de ex. *conjunctură favorabilă **ție**, sfaturi date **nouă**, persoană fidelă **sieși*** etc.

Fenomenul sintactic al dublei exprimări (clitic pronominal şi nominal / subordonată relativă) a complementului indirect dependent de un adjectiv se poate manifesta, de asemenea, numai dacă adjectivul regent are funcţia sintactică de nume predicativ (*Circumstanţele* ***îi*** *sunt favorabile* ***lui Ion.***), dar nu şi dacă are funcţia sintactică de predicativ suplimentar (**Nu vi-l ştiam ostil vouă.*) sau de atribut (**Acesta îi este un comportament străin unui om civilizat.*).

1.1.4. Rar, complementul indirect face parte şi din ***grupul adverbial,*** având ca regent un adverb (adesea provenit din adjectiv), de ex. *S-a comportat* ***adecvat*** *situaţiei.;* ***Aidoma*** *bărbaţilor, Maria umbla cu cuţit la brâu.* (S. Golopenţia, *Cartea plecării*); *A procedat* ***conform*** *indicaţiilor primite.; Îi dă oarecum dreptate şi lui Hermogene,* ***potrivit*** *tacticii pedagogice atât de familiare filozofului.* (M. Zamfir, *Discursul*) etc.

Complementul indirect al cărui regent este un adverb se exprimă, în general, prin substantiv (vezi exemplele de mai sus). Adverbele care pot fi determinate de un substantiv cu trăsătura semantică inerentă [+ Uman], ca *aidoma* (eventual şi *potrivit: Potrivit* ***observatorilor,*** *la alegeri nu s-au produs fraude.*), pot primi şi complemente indirecte exprimate prin substitute ale substantivului sau prin propoziţie subordonată relativă, de ex. *Scrie aidoma* ***ţie / primului*** *dintre profesorii lui /* ***cui l-a învăţat.***

Dacă este subordonat unui adverb, complementul indirect nu se poate exprima prin clitice pronominale (cu excepţia construcţiei învechite *aidoma-**i;*** pentru statutul incert al lui *aidoma* – adverb sau prepoziţie – vezi **I, Adverbul, 3.2.2.1**). De asemenea, complementul indirect dependent de un adverb nu admite dublarea prin clitic.

1.2. Caracteristici semantice

Nominalul cu funcţie sintactică de complement indirect poate îndeplini mai multe roluri semantice, în funcţie de semantica regentului, cele mai importante fiind următoarele:

– Destinatar / Ţintă, în enunţuri ca *El* ***îi*** *trimite cărţi* ***Mariei.***, *Ion* ***mi****-a dat un pix.*, ***Îţi*** *adresez scuze.*, *Ea* ***mi****-a promis multe.*, ***Îţi*** *propun o altă soluţie.*, *Ea* ***i****-a zâmbit* ***colegului*** *de bancă.*, *El* ***ne*** *spune poveşti.*, *Na-**ţi*** *o pară!*, ***Vă*** *sunt recunoscător.* etc.

– Beneficiar, în enunţuri ca ***Lui Ion i****-a revenit o parte din avere.*, *Maria* ***şi-****a găsit o slujbă bună.*, ***Ţi-****am făcut un serviciu.*, *El* ***vă*** *datorează respect.*, *A scris o carte utilă* ***studenţilor.***, *A procedat adecvat* ***împrejurărilor.***, *Acestea sunt obiecte necesare* ***oricui.*** etc.

– Experimentator, în enunţuri ca ***Mariei îi*** *e frig.*, ***I*** *s-a întâmplat o nenorocire.*, ***Îţi*** *place muntele.*, *Nu* ***vă*** *pasă de nimic.*, ***Îmi*** *pare bine de cunoştinţă.*, etc.

– Sursă, în enunţuri ca *El* ***îi*** *cere* ***lui Ion*** *bani / cărţi / sfaturi.*, ***Îţi*** *pretinde supunere.* etc.

Rolul de Destinatar şi cel de Beneficiar sunt cele mai frecvente. Amândouă aceste roluri se actualizează, cu precădere, în tipare sintactice cu verbe care conţin şi un obiect direct în schema lor sintactică. Rolul de Experimentator se actualizează, dimpotrivă, numai în vecinătatea unor verbe din ale căror scheme sintactice lipseşte complementul direct, iar subiectul este fie postpus, fie lipseşte. Rolul de Sursă

(variantă semantică a Locativului) este nespecific acestei poziţii sintactice şi se întâlneşte rar.

Complementul indirect dependent de un adjectiv poate exprima şi alte nuanţe semantice, şi anume:

– punct de referinţă în cadrul unei relaţii

• temporale, de ex. *S-a relatat un fapt anterior / consecutiv / posterior / prealabil / preexistent / ulterior* ***evenimentelor**.;*

• spaţiale, de ex. *Acesta este un spaţiu adiacent / apropiat / exterior / juxtapus / tangent* ***clădirii** principale.;*

• comparative, de ex. *Este o persoană inferioară / superioară* ***ţie**.;*

• de corespondenţă, de diferenţiere sau de opoziţie, de ex. *O soluţie corelativă / opusă / similară* ***celei** propuse de noi.;*

– limitare prin specificarea

• clasei la care se referă calitatea, de ex. *Este un procedeu comun / caracteristic / inerent / propriu / specific / tipic* ***românilor**.;*

• persoanei care evaluează calitatea, de ex. *El este un tip antipatic / simpatic* ***oricui**.* (sens apropiat de rolul de Experimentator);

• persoanei spre care se orientează calitatea, de ex. *Este un om credincios / devotat / fidel* ***prietenilor**.* (sens apropiat de rolul de Ţintă / Destinatar).

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

În marea majoritate a situaţiilor, nominalul cu funcţie sintactică de complement indirect este un component ***rematic*** al enunţului, aducând informaţii noi legate de Destinatarul sau de Beneficiarul acţiunii verbului ori de Sursa unui proces, a unei calităţi. Tot ca remă se realizează şi complementul indirect cu rol de Experimentator din enunţurile cu verb copulativ, de ex. *Ion* ***îmi*** *e simpatic / prieten.*

Complementul indirect poate fi purtător al unei informaţii ***tematice*** (***topice***) numai în construcţii mai largi, anaforice, de ex. *O cunosc bine pe* ***Maria*** *şi ştiu că Ion* ***îi*** *e simpatic / prieten.*

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE

Din clasa de substituţie a complementului indirect fac parte, la nivelul propoziţiei, nominalul în dativ (substantive, pronume – clitice şi nonclitice – , numerale substitut) şi construcţii nominale (fie prepoziţionale, fie realizate cu alţi conectori) echivalente cu dativul, iar la nivel frastic, propoziţii relative fără antecedent în regentă (uneori cu conector prepoziţional).

2.1. Complementul indirect se exprimă, în mod curent, prin *substantiv în cazul dativ,* dublat uneori de un clitic pronominal coreferenţial tot în dativ, şi anume:

– substantive comune (în primul rând cele având trăsătura semantică [+ Animat], desemnând deci persoane (frecvent) sau animale, dar şi abstracte (unele postverbale) ori chiar – rar – nume de obiecte), de ex.

Cine n-a pozat niciodată ***unui artist*** *nu ştie ce înseamnă să fii privit.* (A. Pleşu, *Jurnalul*)

„Existenţa universalului este la fel de imposibilă pe cât ***îi*** *este imposibil* ***unui om*** *să fie măgar."* (M. Zamfir, *Discursul*)

Această creaţie lexicală (***i-***)*o datorăm* ***lui nenea Iancu.***

***I**-a pus **câinelui** numele Bubico.*

*Dumnezeu se refuză **facultăților** mele cognitive.* (A. Pleşu, *Jurnalul*)

*Firescul pe care îl dă **unei întâlniri** orice îndelungă, grijulie și pregătită așteptare a ei.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*)

***Mesei** mele de lucru **i-am** dat o altă destinație.*

Substantivele comune în dativ care apar în poziția sintactică a complementului indirect sunt fie articulate, uneori însoțite şi de un adjectiv pronominal (vezi exemplele de mai sus), fie precedate de alți determinanți (de ex. ***Acestei maculaturi** i se zice „proză modernă"?*).

– substantive proprii (nume de persoane, dar şi de instituții), de ex.

***I**-a procurat **Mariei** bilete la concert.*

*După vizita făcută [...] **i**-am scris **lui Andrei** un e-mail.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*)

I**-am trimis o felicitare **lui Carmen.

*Plângerea a fost înaintată **Ministerului Mediului.***

Pentru realizarea complementului indirect prin grupuri prepoziționale (echivalente cu dativul) în care figurează un substantiv, vezi *infra*, **2.5.**

2.2. O altă modalitate foarte frecventă de realizare a complementului indirect o constituie *cliticele* de pronume personale sau reflexive, *în cazul dativ,* cu diverse valori:

– clitice deictice de pronume personal, de ex.

*E atât de frumos în locul acesta, [...] încât nu-**mi** mai vine să plec!* (A. Pleşu, *Jurnalul*)

*Ceea ce dl Dragomir încerca să **ne** spună [...] era că actul gândirii trebuie să înceapă prin a lua în serios o platitudine.* (*ibid.*)

*Înțeleg că **vă** place aici.*

– clitice anaforice de pronume personal, de ex.

*Leni [...] mă chemase să-**i** țin tovărăşie.* (M. Sebastian, *Jurnal*)

*Vânatul nu-l ajută pe vânător să-l vâneze, nu **îi** e prieten sau sfetnic.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*)

– clitice de pronume personal cu sens generic:

***Ți** s-a făcut un dar, pe care nu-l iei cu tine decât întorcându-i spatele.* (A. Pleşu, *Jurnalul*)

*Dumnezeu nu **ni** se comunică pentru a rămâne inabordabil.* (*ibid.*).

– clitice de pronume reflexiv propriu-zis, de ex.

***Mi**-am zis că am dreptate.*

*Tu de ce nu-**ți** faci semnul crucii?* (I. Gheție, *Fructul oprit*)

***Şi**-a pus în lăzi tot ce era „personal".* (S. Golopenția, *Cartea plecării*)

– clitice de pronume reflexiv-reciproc, de ex.

*Să **ne** scriem, îmi propune el.* (I. Gheție, *Fructul oprit*)

*Ei **îşi** sunt simpatici (unul altuia).*

Pentru situațiile în care complementul indirect nu se poate exprima prin clitice, vezi *supra*, **1.1.3, 1.1.4**.

2.3. Complementul indirect se exprimă şi prin *pronume* nonclitice de diverse tipuri, în cazul dativ, uneori dublate prin clitice coreferenţiale, tot în cazul dativ, de ex.

Privea altfel oraşul, cu un ochi cultural care ***mie-mi*** *lipsea.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*)

Nu către o limbă „mai veche" decât cea contemporană ***sieşi*** *ţinteşte discursul platonician.* (A. Pleşu, *Jurnalul*)

*Pudoarea filozofilor, incapabili să prelucreze în discursul lor iubirea şi să-****i*** *asigure* ***acesteia*** *„în sistem" un loc.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*)

Până şi cea mai corectă pedeapsă ***i*** *se pare injustă* ***celui*** *asupra căruia este aplicată.* (A. Pleşu, *Jurnalul*)

Le*-a povestit* ***alor mei*** *de mizeria din Rusia.* (G. Ionescu, *Copacul*)

Am început să învăţăm un cântec nou în care două versuri au pricinuit mari nedumeriri ***tuturor*** *deopotrivă.* (S. Golopenţia, *Cartea plecării*)

Spuneam odată ***cuiva*** *că ţărăncile îmbătrânesc repede.* (*ibid.*)

În această simplă sfidare, care nu făcea rău ***nimănui.*** (*ibid.*)

Mobilurile unor gesturi lasă în urmă persoana ***căreia îi*** *aparţin.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*)

Pentru complementul indirect exprimat prin grupuri prepoziţionale în componenţa cărora există un pronume, vezi *infra*, 2.5.

2.4. O altă formă de realizare a complementului indirect este prin *numerale substitut*, frecvent dublate prin clitice pronominale în dativ.

2.4.1. Numerale (cardinale şi ordinale) variabile, în cazul dativ, de ex.

Prin clasa a treia am descoperit că ***ne*** *place* ***amândurora*** *literatura.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*)

Are două fete, dar numai ***primei i****-a mers bine în viaţă.*

Are două fete şi ***ambelor li*** *s-au acordat burse.*

Se poate oferi bursă doar ***unuia*** *din zece.*

2.4.2. Numerale (cardinale şi ordinale) invariabile, în trei tipuri de construcţii echivalente cu dativul, şi anume:

(a) prepoziţia *la* + numeral cardinal invariabil în funcţie de caz, de ex.

Numai ***la doi*** *dintre cei trei candidaţi* ***li*** *s-a spus să revină.*

Tiparul sintactic [*la* + numeral cardinal invariabil în funcţie de caz] face parte din clasa de substituţie a complementului indirect – vezi exemplul de sub (a), şi nu din clasa complementului prepoziţional, dacă satisface simultan următoarele condiţii:

– prepoziţia *la* **nu** este cerută de verbul centru, ci se grupează cu numeralul, construcţia actualizându-se în vecinătatea unor verbe cu regim de dativ, şi nu a unor verbe cu regim prepoziţional cu *la* (cf. *Numai la doi dintre cei trei candidaţi* ***m-am referit.***);

– grupul prepoziţional în discuţie este dublat, ca şi nominalele în dativ, printr-un clitic coreferenţial de pronume personal în dativ, ceea ce este imposibil în cazul complementului prepoziţional (cf. **Numai la doi dintre cei trei candidaţi li m-am referit.*);

– grupul prepoziţional [*la* + numeral invariabil în funcţie de caz] poate fi substituit cu un numeral variabil în cazul dativ (de ex. *Numai* ***unuia*** *dintre cei trei candidaţi* ***i*** *s-a spus să revină.*), substituţie imposibilă pentru

complementul prepozițional (cf. **Numai unuia dintre cei trei candidați m-am referit.*).

Şi într-un enunț de tipul *Înfruntarea esențială aparține* ***la două personaje.*** (M. Zamfir, *Discursul*), complementul indirect se exprimă tot prin grup prepozițional cu substantivul în cazul acuzativ cerut de prepoziția *la* (*la...personaje*), din cauză că determinantul său antepus este un numeral invariabil în funcție de caz.

În limba vorbită, acest tipar sintactic s-a extins şi la alți cuantificatori şi circulă paralel cu forma de dativ a cuvintelor respective, de ex. *Lucrarea* ***le*** *va fi utilă* ***multora / la mulți.***; *Situația* ***le*** *convine numai* ***câtorva / la câțiva.***; ***Le****-am explicat* ***tuturor / la toți*** *despre ce e vorba.*; *Emisiunea* (***le****-)a plăcut* ***unor numeroşi / numeroşilor / la numeroşi*** *telespectatori.* (Dar numai *Emisiunea* (***le****-)a plăcut* ***la o mulțime de*** *telespectatori.*, nu şi **Emisiunea* (***i****-)a plăcut* ***unei mulțimi de*** *telespectatori.*, pentru că locuțiunea *o mulțime de* se comportă ca un cantitativ invariabil.)

(b) *celor* + numeral cardinal invariabil, de ex.
Celor doi / două li *s-a spus să revină.*

Acelaşi tipar sintactic funcționează şi dacă numeralul este determinantul antepus al unui substantiv, de ex. ***Celor doi băieți / Celor două fete li*** *s-a spus să revină.*

(c) *celui / celei + de* + numeral ordinal invariabil, de ex.
Celui de-al doilea / Celei de-a doua i *s-a spus să revină.*

Acelaşi tipar sintactic funcționează şi dacă numeralul este determinantul antepus al unui substantiv, de ex. ***Celui de-al doilea băiat / Celei de-a doua fete i*** *s-a spus să revină.*

2.5. În limba vorbită (mai ales populară sau regională), complementul indirect poate fi exprimat şi prin două tipuri de construcții nominale prepoziționale, echivalente din punct de vedere semantic cu dativul.

2.5.1. Este vorba, în primul rând, despre grupul prepozițional [*la* + nominal în acuzativ (cerut de prepoziție)], în care în locul numeralului-substitut invariabil în funcție de caz (vezi *supra,* **2.4.2.a** şi nota) figurează un substantiv variabil, de ex. (***Le****-)am dat de mâncare* ***la păsări.*** sau chiar un pronume, de ex. *Îşi spune ofurile* ***la toți / la oricine.*** (nu însă şi un pronume personal, de ex. **Îşi spune ofurile* ***la mine.***, **I s-a dat* ***la el*** *dreptate.*). În limba literară, acestor enunțuri le corespund construcții cu substantivul / pronumele în cazul dativ: (***Le****-)am dat de mâncare* ***păsărilor.***, respectiv *Îşi spune ofurile* ***tuturor / oricui.***

Acelaşi tipar sintactic apare şi dacă substantivul prin care este exprimat complementul indirect este determinat de un cuvânt invariabil antepus, de ex. ***La astfel de / La asemenea oameni*** *nu* (***li***) *se cuvine nimic.*, construcții admise de limba literară. (Cf. însă şi ***Unor*** *astfel de / asemenea oameni nu (li) se cuvine nimic.*)

2.5.2. Rar (în limba vorbită, în special de către ardeleni) şi numai cu verbul *a zice* ca regent, complementul indirect se exprimă prin grupul prepozițional *către / cătră* + nominal în acuzativ: *Zis-a el* ***către / cătră mine / Maria / amândoi.*** Construcția are multe atestări în limba veche. Se foloseşte numai în enunțuri cadru, în care se inserează un citat (un enunț raportat):

David cel prea mare în făptuire zice **către Domnul**: *„Puterea mea prin tine o voi [...]”* (Internet)

Cel de pe stâlp zice **către cel de jos**: *„Prinde puțin de firul acela din stânga”.* (Internet)

Spre deosebire de tiparul prepozițional cu *la*, construcția cu *către* nu se dublează prin clitice pronominale în dativ și ar fi putut fi inclusă în clasa de substituție a complementului prepozițional. Fiind însă sinonimă și substituibilă cu nominalul în dativ din limba literară, construcția a fost asimilată complementului indirect.

2.6. Complementul indirect se realizează și prin propoziție relativă fără antecedent în regentă.

2.6.1. În limba literară, completiva indirectă este introdusă printr-un conector (pronume relativ ori nehotărât sau, rar, adjectiv relativ ori nehotărât) în cazul dativ, de ex.:

(a) **Cui** ***nu-i place cartea,*** *nu* ***i*** *se vor dărui cărți.*

(b) (***Îi***) *dau sfaturi* **oricui** ***mă ascultă.***

(c) (rar) *Devine ostil* **oricărei** ***persoane îl contrazice.***

Conectorul relativ sau nehotărât al propoziției completive indirecte este întotdeauna în cazul dativ, fiind cerut de verbul-centru sau de adjectivul-centru din propoziția regentă. Uneori, ca în (a), forma lui de dativ este cea proprie poziției sintactice pe care o ocupă în propoziția subordonată (= complement indirect). Alteori, ca în (b), forma de dativ nu corespunde funcței sintactice pe care o are conectorul în propoziția completivă indirectă (= subiect, în cazul de față, care ar fi trebuit să se exprime prin nominal în cazul nominativ); în aceste situații, se manifestă fenomenul sintactic al „împletirii regentei cu subordonata”, subiectul fiind în alt caz decât cel prototipic. La fel stau lucrurile și dacă propoziția completivă indirectă este introdusă printr-un adjectiv relativ sau nehotărât în cazul dativ, ca în (c); substantivul în dativ al cărui atribut este conectorul are funcția sintactică de subiect și constituie o excepție de la regula exprimării subiectului prin nominal în cazul nominativ. Același fenomen sintactic se evidențiază și în cazul unor construcții complexe, de tipul *Averea a revenit* **cui** ***trebuia să-i revină.***, uneori cu elidarea subiectului: *Averea a revenit* ***cui trebuia.*** (vezi **Imbricarea, Construcții cu propoziții relative, 3.3.2.2.a**).

Pronumele relativ în dativ poate avea funcția sintactică de complement indirect când introduce alt tip de subordonate, și anume o subiectivă, de ex. *Se știe* ***cui*** *i-a revenit averea.*, sau o completivă directă, de ex. *Știu* ***cui*** *i-a revenit averea.*, subordonate în care forma relativului e impusă de regentul său din subordonată, în cazul de față verbul *a reveni* (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.2.2.b**).

2.6.2. În registrul familiar sau regional, propoziția completivă indirectă se poate exprima printr-un grup prepozițional având drept cap prepoziția *la* sau, rar, prepoziția *către*, urmate de un conector relativ sau nehotărât în cazul acuzativ, cerut de prepozițiile respective, de exemplu:

Mă adresez **la cine** ***mă poate ajuta.***

(***Îi***) *refuz ajutorul meu* **la oricine** ***nu îl merită.***

La câți ***oameni m-au întrebat*** **le**-*am răspuns.*

I se va lua interviu **la care** ***concurent vine primul.***

A zis **către care** ***era acolo:*** [...]

Cu excepţia frazelor (puţin numeroase) în care în subordonată este distribuit un verb cu regim prepoziţional cu *la,* de tipul *Mă adresez* **la cine** ***te-ai referit*** *tu mai devreme.* (unde funcţia sintactică a relativului precedat de *la* este aceea de complement prepoziţional) sau a frazelor (neliterare) în care în locul lui *cui* se foloseşte relativul la acuzativ precedat de *la* (cu funcţia sintactică de complement indirect), de tipul *Mă adresez* **la cine** ***te-ai adresat*** *şi tu.*, şi în aceste enunţuri se evidenţiază fenomenul imbricării, dat fiind că în subordonatele completive indirecte în discuţie pronumele relativ sau nehotărât (ori substantivul pe care îl determină adjectivul relativ sau nehotărât) ocupă poziţia sintactică a subiectului, poziţie incompatibilă cu un nominal în acuzativ cerut de o prepoziţie.

Completivele indirecte din grupul verbal introduse prin conectori în cazul dativ, precum şi cele introduse prin conectori în acuzativ precedaţi de prepoziţia *la,* pot fi **dublate** în regentă **prin clitice** pronominale în dativ (pentru situaţiile în care dublarea nu este posibilă, vezi *infra,* **3.3.4.6.f**). În frazele în care relativul din propoziţia completivă indirectă este şi el complement indirect (vezi *supra,* **2.6.1.a**), dublarea prin clitic pronominal se produce de două ori: în subordonată pentru conectorul relativ cu funcţie sintactică de complement indirect, iar în propoziţia regentă pentru propoziţia completivă indirectă.

Completivele indirecte având drept regent un adjectiv pot fi dublate prin clitic în regentă numai dacă adjectivul are funcţia sintactică de nume predicativ, de ex. *Instrumentul acesta* ***îi*** *este util* ***cui se pricepe la mecanică.***, nu însă şi dacă adjectivul are funcţia sintactică de atribut, de ex. *A nimerit într-un mediu propice* ***cui ştie să linguşească.***

Nu se dublează prin clitic în regentă completivele indirecte introduse prin prepoziţia *către* + conector, nici cele al căror regent este un adverb sau o interjecţie.

3. TIPURI DE COMPLEMENTE INDIRECTE

Complementul indirect poate fi simplu, multiplu sau dublu exprimat.

3.1. Complementul indirect este *simplu,* dacă este exprimat prin:

– un singur nominal, de ex. *Ne-am preferat până la urmă* **celor** *cu care, mai mult sau mai puţin, semănam.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*); *Putem zice adio* **vacanţei.**;

– un nominal însoţit de un semiadverb, de ex. *S-ar părea că gândul nu îi e străin* ***nici mamei.*** (S. Golopenţia, *Cartea plecării*);

– o singură propoziţie, cu conectorul relativ însoţit uneori de un semiadverb, de ex. *Cer sfaturi* (***numai***) ***cui se pricepe în domeniul respectiv.***

3.2. Complementul indirect este *multiplu* dacă este format din două sau mai multe nominale coordonate printr-o conjuncţie coordonatoare copulativă sau disjunctivă şi / sau prin juxtapunere:

(a) *E modelul băiatului bun, dat mereu ca exemplu* ***lui Gusti şi mie.*** (I. Gheţie, *Fructul oprit*)

(b) ***Nici lui Ion, nici Mariei*** *nu* ***le*** *pasă de nimic.*

(c) *Cartea* ***ne*** *este utilă* ***mie sau ţie.***

(d) *V-am interzis să plecaţi* ***ţie, lui şi Mariei.***

Caracterul de parte de propoziție multiplă al complementelor indirecte de acest tip este pus în evidență de faptul că dublarea se face prin forma de plural a cliticului (vezi exemplul **b**); conform regulilor generale ale acordului în persoană (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 4.1.1**), dacă unul dintre termeni este un pronume de persoana I, cliticul este la persoana I plural (vezi exemplul **c**), iar dacă unul dintre termeni este un pronume de persoana a II-a și nu există niciunul de persoana I, cliticul este la persoana a II–a plural (vezi exemplul **d**).

În cazul coordonării unui complement indirect cu o propoziție completivă indirectă, dublarea se face prin forma de singular a cliticului și privește numai complementul indirect din regentă, deci nu mai avem a face cu o parte de propoziție multiplă, ci cu exprimarea acestei poziții sintactice de două ori, de ex.

(**Îi**) *dă sfaturi* ***copilului său și oricui i le cere.***

Cartea ***îți*** *este utilă* ***ție sau cui e interesat de gramatică.***

I-a *recomandat cartea asta* ***lui și (ori)cui îl apreciază pe autorul ei.***

3.3. Complementul indirect este *dublu exprimat* în propoziție dacă această poziție sintactică este reprezentată atât printr-un nominal, cât și printr-un clitic coreferențial cu nominalul, iar în frază, dacă această poziție sintactică este reprezentată atât printr-o propoziție completivă indirectă, cât și printr-un pronume personal clitic în propoziția regentă.

Problema dublei exprimări a acestei poziții sintactice trebuie abordată, în primul rând, din perspectiva regentului ei și, în al doilea rând, din perspectiva părții de vorbire prin care este exprimat complementul. Trebuie, de asemenea, să se distingă enunțurile fără emfază de cele emfatice, în care dublarea, fiind obligatorie, nu este dictată de reguli sintactice.

3.3.1. Complementul indirect care are drept regent un *adverb* nu se dublează niciodată, de ex. *Ion a procedat potrivit* ***firii sale.***, *Ion se comportă aidoma* ***ție / cui l-a educat.*** Sunt nereperate enunțuri ca **Ion* ***ți / i*** *se comportă aidoma ție / cui l-a educat.*

3.3.2. Singura *interjecție* care admite dubla exprimare a complementului indirect este *na,* în vecinătatea căreia complementul indirect exprimat prin clitic deictic de pronume personal se dublează prin forma nonclitică a pronumelui numai în enunțuri emfatice, de ex. *Na-**ți** cartea **ție**, nu lui!*

3.3.3. Dacă regentul complementului indirect este un *adjectiv,* problema dublei exprimări a complementului se pune numai în condițiile în care adjectivul ocupă poziția sintactică de nume predicativ (vezi *supra,* **1.1.3**).

Complementul indirect exprimat prin substantiv (sau substitut al său, inclusiv propoziție relativă) este situat după adjectivul regent, în enunțuri fără emfază; poate fi dublat prin clitic plasat înaintea adjectivului regent, în mod facultativ, de ex. *Cartea aceasta* (**îi**) *va fi necesară* ***Mariei / ei / acesteia / cuiva / primei din clasă / oricui se ocupă de stilistică.***

> În enunțuri emfatice, complementul indirect plasat înaintea adjectivului nume predicativ este reluat obligatoriu prin clitic, de ex. ***Mariei / ei / acesteia / cuiva / primei din clasă / oricui se ocupă de stilistică îi*** *va fi necesară cartea aceasta.*

Complementul indirect exprimat prin clitic deictic stă înaintea adjectivului nume predicativ și nu se dublează prin forma accentuată a pronumelui decât în enunțuri

emfatice, de ex. *Cartea aceasta **îmi / îți / ne / vă** va fi necesară* (***mie / ție / nouă / vouă***).

3.3.4. Dacă regentul complementului indirect este un *verb,* pentru clarificarea problemei dublei exprimări a acestei poziții sintactice trebuie să se aibă în vedere mai multe aspecte, în afara celor menționate mai sus. Astfel, în enunțurile fără emfază, interesează nu numai tipul de parte de vorbire prin care este exprimat complementul indirect (clitic deictic vs nominal), ci și schema sintactică și *topică* a verbului regent (care ilustrează nu numai tipul de actanți și numărul lor, ci și poziția acestora în raport cu verbul regent), pentru că este evident că posibilitatea dublei exprimări a complementului direct este strâns legată de poziția acestuia față de verbul regent..

3.3.4.1. Compelmentul indirect exprimat prin *clitic deictic* de pronume personal, care este întotdeauna antepus verbului regent, *nu este* niciodată *dublat*, în enunțurile fără emfază, oricare ar fi schema sintactică și topică a verbului. De exemplu:

– [$OI_{(clitic)}$ + V]: ***Îmi** tună și-**mi** fulgeră.*
– [$OI_{(clitic)}$ + V + Subiect]: ***Îmi** e frig / sete / dor., **Îți** place muzica pop.* etc.
– [$OI_{(clitic)}$ + V + OPrep]: *Nu **vă** pasă de nimic.* etc.
– [$OI_{(clitic)}$ + V + CPO]: ***Îmi** zice Popescu.*
– [Subiect + $OI_{(clitic)}$ + V + OD]: *Dan **ne** dă sfaturi., El **îți** trimite flori.* etc.
– [Subiect + $OI_{(clitic)}$ + V + NP]: *El **îmi** e / devine / rămâne prieten.* etc.
– [Subiect + $OI_{(clitic)}$ + V + OD + PS]: *El **ni** l-a propus șef pe Dan.* etc.

În enunțuri emfatice, complementele indirecte exprimate prin clitice deictice, ca cele din structurile de mai sus, pot fi dublate prin pronume nonclitice coreferențiale: ***Mie îmi** tună și-**mi** fulgeră, iar tu ești vesel.* sau ***Îmi** tună și-**mi** fulgeră **mie,** nu ție.; **Mie îmi** e frig / sete / dor, iar ție nu.* sau ***Îmi** e frig / sete / dor **mie,** nu ție.; **Vouă** nu **vă** pasă de nimic, mie îmi pasă.* sau *Nu **vă** pasă de nimic **vouă,** nu mie.; **Mie îmi** zice Popescu, nu ție.; Dan **ne** dă sfaturi **nouă, nu vouă.*** sau ***Nouă ne** dă Dan sfaturi, nu vouă.; **Ție îți** trimite el flori.* sau *El **îți** trimite flori **ție,** nu mie.; El **îmi** e / devine / rămâne prieten **mie,** nu ție.* sau ***Mie îmi** e / devine / rămâne prieten el, nu ție., **Nouă ni** l-a propus el șef pe Dan, nu vouă.*

3.3.4.2. În enunțuri (fără caracter emfatic) în care complementul indirect este exprimat prin *substantiv* (sau substitute ale acestuia, inclusiv propoziție) *antepus* verbului regent, complementul indirect *este* întotdeauna *dublat* prin clitic pronominal coreferențial plasat tot înaintea verbului, în următoarele structuri sintactice și topice:

– [$OI_{(nominal)}$ + clitic + V]: ***Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului** dintre ei / **Cui știi tu îi** tună și-**i** fulgeră.*

– [$OI_{(nominal)}$ + clitic + V + Subiect]: ***Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului** dintre ei / **Cui știi tu îi** e frig / sete / dor.; **Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului** dintre ei / **Cui știi tu îi** place muzica pop.*

– [$OI_{(nominal)}$ + clitic + V + OPrep]: ***Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului / Cui știi tu** nu **îi** pasă de nimic.*

– [$OI_{(nominal)}$ + clitic + V + CPO]: ***Lui Ion / Lui / Ăluia / Cui știi tu îi** zice Popescu.*

Chiar dacă se schimbă topica complementului, fiind deplasat după verb, din motive de ordin stilistic, dubla exprimare a acestuia se păstrează: *Îi tună şi-i fulgeră* ***lui Ion / lui / acestuia / cui ştii tu.***, *Îi e frig / sete / dor* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei* ***/ cui ştii tu.***, *Îi place muzica pop* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei* ***/ cui ştii tu.***, *Nu îi pasă de nimic* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei* ***/ cui ştii tu.***, *Îi zice Popescu* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei* ***/ cui ştii tu.***

3.3.4.3. În enunţuri în care complementul indirect este exprimat prin *substantiv* (sau substitutele sale, inclusiv propoziţie) *postpus* faţă de verbul regent, complementul indirect *este* întotdeauna *dublat* prin clitic coreferenţial plasat înaintea verbului, în următoarele structuri sintactice şi topice:

– [Subiect + clitic + V + NP + $OI_{(nominal)}$]: *Dan îi e / devine / rămâne prieten* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei* ***/ cui ştii tu.***

– [Subiect + clitic + V+ OD + PS + $OI_{(nominal)}$]: *Dan i l-a propus pe Vlad şef* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei* ***/ cui ştii tu.***

Dacă, în enunţuri emfatice, complementului indirect i se schimbă topica, fiind deplasat înaintea verbului regent, dubla exprimare se păstrează: ***Lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei* ***/ cui ştii tu*** *îi e / devine / rămâne Dan prieten.*, ***Lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei* ***/ cui ştii tu*** *i l-a propus Dan şef pe Vlad.*

3.3.4.4. În enunţurile (fără caracter emfatic) având structura sintactică [Subiect + V + OD + OI], complementul indirect exprimat prin substantiv (sau substitutele lui, inclusiv propoziţie), postpus faţă de verbul regent, se dublează sau nu se dublează prin clitic, în funcţie de trăsăturile semantice ([+ Uman] sau [+ / – Animat]) ale substantivului distribuit în această poziţie sintactică, precum şi în funcţie de tipul de determinare a substantivului prin care se exprimă complementul direct (articulat hotărât vs alt tip de determinare / nedeterminare).

(a) Dacă *nominalul* prin care se exprimă complementul indirect *postpus* faţă de verbul regent are trăsătura semantică *[+ Uman]*, complementul indirect *este*, conform normelor limbii literare, *dublat* prin clitic pronominal antepus faţă de verb. Enunţurile cu această structură sintactico-semantică se actualizează în două structuri topice:

– [Subiect + clitic + V + OD + OI], dacă substantivul (sau substitutul său) prin care se exprimă complementul direct nu este articulat cu articol hotărât, de ex. *Dan îi dă sfaturi* ***lui Ion / lui / acestuia / cuiva / cui ştii tu.***

În limba actuală există tendinţa neanticipării prin clitic a complementului indirect, în acest tip de construcţii, de ex. *Dan dă sfaturi* ***lui Ion / lui / acestuia / cuiva / cui ştii tu.*** Dacă, în enunţuri emfatice, complementul indirect este deplasat înaintea verbului, dubla exprimare se realizează întotdeauna, de ex. ***Lui Ion / Lui / Acestuia / Primului*** *dintre ei* ***/ Cui ştii tu*** *îi dă sfaturi Dan, nu oricui.*

– [Subiect + clitic + V + OI + OD], dacă substantivul (sau substitutul său) prin care se exprimă complementul direct este articulat cu articol hotărât, de ex. *Dan îi dă* ***lui Ion / lui / acestuia / primului*** *dintre ei* ***/ cui ştii tu*** *cartea.*

1. Schimbarea topicii celor două complemente se explică prin faptul că un enunț de tipul *Dan (îi) dă cartea lui Ion.* este ambiguu, comportând două lecturi: „Dan îi dă lui Ion cartea" sau „Dan dă cuiva cartea care este a lui Ion" (din cauza omonimiei genitiv-dativ).

2. În limba actuală, există tendința neanticipării prin clitic a complementului indirect și în acest tip de structuri: *Dan dă* ***lui Ion*** */* ***acestuia*** */* ***primului*** *dintre ei /* ***cui știi tu*** *cartea.* Dacă, în enunțuri emfatice, complementul indirect este deplasat înaintea verbului regent, dubla exprimare a complementului se realizează întotdeauna: ***Lui Ion*** */* ***Lui*** */* ***Acestuia*** */* ***Primului*** *dintre ei /* ***cui știi tu îi*** *dă Dan cartea.*

(b) Dacă *nominalul* prin care se exprimă complementul indirect *postpus* față de verbul regent are trăsătura semantică *[+ Animat, – Uman], dublarea* prin clitic a complementului indirect este *facultativă.* Enunțurile cu această structură sintactico-semantică se actualizează în două structuri topice:

– [Subiect + (clitic) + V + OD + OI], dacă substantivul prin care se exprimă complementul direct nu este articulat cu articol hotărât, de ex. *Dan* (***îi***) *dă mâncare* ***pisicii.***

– [Subiect + (clitic) + V + OI + OD], dacă substantivul prin care se exprimă complementul direct este articulat cu articol hotărât, de ex. *Dan* (***îi***) *dă* ***pisicii*** *mâncarea.*

Schimbarea topicii celor două complemente se explică prin aceea că un enunț de tipul *Dan dă mâncarea pisicii.* este ambiguu, comportând două lecturi: „Dan îi dă pisicii mâncarea" sau "Dan dă altcuiva mâncarea care este a pisicii" (din cauza omonimiei genitiv-dativ).

Dacă, în enunțuri emfatice, complementul indirect este deplasat înaintea verbului regent, dubla exprimare a complementului devine obligatorie: ***Pisicii îi*** *dă Dan mâncare(a), nu câinelui.*

3.3.4.5. Rar, complementul indirect poate fi exprimat prin *substantive* cu trăsătura semantică *[– Animat], postpuse* față de verbul regent, în următoarele structuri sintactice și topice:

– [Subiect + V + OI], de ex. *Fapta aceasta contravine* ***legii.****, El s-a consacrat* ***muzicii.*** etc., construcție în care complementul indirect *nu este dublat* prin clitic;

– [Subiect + V + OD + OI], de ex. *El acordă prioritate* ***distracției.****, El a dat o altă destinație acestei* ***camere.*** etc., cu complementul direct exprimat printr-un substantiv care nu este articulat cu articol hotărât, construcție în care complementul indirect *nu este dublat* prin clitic;

– (rar) [Subiect + clitic + V + OD + OI], de ex. *El* ***i****-a găsit destinația acestei* ***clădiri.***, cu complementul direct articulat cu articol hotărât, construcție în care complementul indirect *este dublat* printr-un clitic cu rol dezambiguizator: rezolvă omonimia genitiv / dativ în favoarea dativului. (Dezambiguizarea se poate realiza și prin inversarea topicii celor două complemente, adică prin plasarea complementului indirect în imediata vecinătate a verbului, înaintea complementului direct, situație în care *dublarea* prin clitic nu mai e obligatorie, ci *facultativă: El (****i-****)a găsit acestei* ***clădiri*** *destinația.*)

Când complementul indirect este deplasat, pentru reliefare, înaintea verbului regent, dublarea sa prin clitic este obligatorie: ***Legii îi*** *contravine*

fapta aceasta., ***Muzicii i** s-a consacrat el.*, ***Distracției îi** acordă el prioritate.*, *Acestei **camere i-a** dat el o altă destinație.*, *Acestei **clădiri i-a** găsit el destinația.*

3.3.4.6. În concluzie, se pot formula următoarele reguli generale cu privire la dubla exprimare a complementului indirect, în enunțuri nemarcate stilistic prin emfază:

(a) Complementul indirect exprimat prin clitic deictic, care este întotdeauna antepus față de verbul regent, nu se dublează.

(b) Complementul indirect exprimat prin nominal sau prin propoziție relativă se dublează dacă este antepus față de verbul regent.

(c) Complementul indirect postpus față de verbul regent se dublează dacă nominalul prin care se exprimă (sau propoziția relativă rezultată din dezvoltarea lui) are trăsătura semantică [+ Uman].

(d) Dublarea complementului indirect postpus față de verbul regent este facultativă, dacă acesta este exprimat printr-un substantiv cu trăsăturile semantice [+ Animat, – Uman].

(e) Complementul indirect exprimat printr-un substantiv cu trăsătura semantică [– Animat] este dublat prin clitic antepus verbului regent numai dacă substantivul prin care este exprimat complementul direct din structură este articulat cu articol hotărât și precedă complementul indirect (situație rar întâlnită, în care cliticul are rol dezambiguizator).

(f) Nu se anticipează prin clitice complementele indirecte subordonate unor verbe cu pronume reflexiv în acuzativ obligatoriu, conjugate la persoanele I sg. și II pl.: *Mă adresez **ție / lui Ion / vouă / altora.**, Ne devotăm **ție / familiei / vouă / prietenilor.**, Vă confesați **mie / lui Ion / nouă / tuturor.***

3.3.4.7. În enunțuri emfatice, complementul indirect este deplasat în antepoziție față de verbul regent și este întotdeauna dublat prin clitic.

3.4. Complementul indirect în construcții eliptice

Complementul indirect poate apărea și în unele construcții eliptice, de tipul *Odă **bucuriei*** (= *Odă **închinată** bucuriei*) sau *Salutări **colegilor!*** (= ***Transmite** salutări colegilor!*), structuri din care adjectivul participial sau verbul regent al substantivului în dativ cu funcție sintactică de complement indirect este omis, dar poate fi recuperat din context.

Tot o construcție eliptică este și *Ne-a dat dreptate **tuturor.***, în care cliticul *ne* nu dublează pronumele în dativ *tuturor* (care ar trebui să fie anticipat printr-un clitic de persoana a III-a plural: ***Le**-a dat dreptate **tuturor.***); de fapt, din enunț lipsește pronumele *nouă* cu funcție sintactică de complement indirect, pe care îl dublează cliticul *ne*: ***Ne**-a dat dreptate **nouă** tuturor* (unde *tuturor* este apoziție acordată).

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Complementele indirecte exprimate prin clitice (deictice sau anaforice) sunt întotdeauna antepuse față de verbul regent, de ex. ***Îmi** pare bine de cunoștință.*,

*Îl cunosc pe Ion și **îi** acord deplină încredere.* etc. (vezi *supra,* **2.2**). Este postpus regentului numai cliticul care determină interjecția *na: Na-**ți**-o frântă că ți-am dres-o!*

Tot antepuse față de verbul regent sunt, în enunțuri nonemfatice, și complementele indirecte exprimate prin substantive (sau substitute ale lor) care determină verbe din a căror schemă sintactică lipsește subiectul, de ex. ***Lui Ion îi** tună și-i fulgeră.*, ***Unora le** arde de glumă.*, ***Ăluia îi** zice Popescu.* etc., precum și cele care determină verbe cu subiectul postpus, de ex. ***Plantelor le** trebuie lumină.*, ***Cui se pricepe la muzică îi** place Mozart.*, ***Tuturor le** e dor de el.* etc.

Complementele indirecte exprimate prin substantive (sau substitute ale lor) care apar în celelalte tipuri de structuri sunt postpuse față de elementul regent, de ex. *Ion i-a dăruit **Mariei** flori.*, *Ion i-a devenit simpatic **Mariei.**, Ion a fost deferit **justiției.**, Bravo **lor!**, Acestea sunt condiții favorabile **oricui.**, A procedat conform **înțelegerii.*** etc.

Complementul indirect nu se izolează de regent prin niciun semn de punctuație, în enunțuri nonemfatice. Dacă este plasat în poziție tematică (topicalizat) și între el și regent se intercalează un alt component al enunțului, complementul indirect se desparte prin virgulă de segmentul intercalat, de ex. *Mariei, nu Ioanei, i-a dăruit Ion flori.*

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Complementul indirect este sinonim, în unele enunțuri, cu *complementul prepozițional,* de ex. *A răspuns **întrebărilor / la întrebările** mele., Ion **îmi** este vecin / Ion este vecin **cu mine.**, Vai **nouă / de noi!**, Este o perioadă propice **schimbării / pentru schimbare.**, A procedat conform **înțelegerii / cu înțelegerea** dintre noi.* etc. (vezi **Complementul prepozițional, 5.1**).

5.2. Rar, complementul indirect este sinonim cu un *complement de agent,* de ex. *După cum **vă** este cunoscut* [...] */ este cunoscut **de (către) dv.*** [...].

5.3. Similitudini importante există între complementul indirect și *atributul în dativ,* de care se delimitează prin natura regentului, mai exact prin clasa lexico-gramaticală din care face parte regentul, și anume: verb (în cazul complementului indirect) vs substantiv abstract postverbal (în cazul atributului), de ex. *Mâine se vor acorda premii **concurenților.** / Acordarea de premii **concurenților** va avea loc mâine.* Interpretarea lor drept poziții sintactice diferite (unul complement, iar celălalt atribut) este strict formală, deoarece substantivele postverbale păstrează disponibilitățile semantice și combinatorii ale verbelor din care provin. Vezi **I, Substantivul, 4.4.2.2.2; II, Atributul.**

COMPLEMENTUL PREPOZIȚIONAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Complementul (obiectul) prepozițional, în forma sa prototipică, este un component actanțial al grupului verbal, având o semantică bogată (vezi *infra*, **1.2**). La nivelul propoziției, se exprimă printr-un grup prepozițional în componența căruia intră fie un nominal (substantiv sau substitut al lui – pronume, numeral) în cazul cerut de prepoziție, de ex. *Mă gândesc* ***la Ion / la doi*** *dintre prietenii mei.*, *Decizia aceasta se repercutează* ***asupra tuturor / asupra mea / asupră-ne.***, fie o formă verbală nepersonală cu dublă natură (verbală și nominală), de ex. *Ideea aceasta ne conduce* ***la a afirma*** *contrariul.*, *S-a săturat* ***de mers*** *pe jos.* La nivelul frazei, se realizează fie printr-un grup prepozițional în componența căruia intră o propoziție relativă fără antecedent, de ex. *Apelez* ***la cine se pricepe.***, fie printr-o propoziție relativă fără antecedent, de ex. *Mă gândesc* ***ce să fac / cum să procedez.***, fie printr-o propoziție conjuncțională, de ex. *Mă tem* ***că voi întârzia.***, *Se străduiește* ***să ajungă la timp.***

1.1. Caracteristici sintactice

Complementul prepozițional funcționează în grupul verbal, în grupul adjectival, mai rar și în grupul adverbial sau în grupul interjecțional, ca termen subordonat în cadrul unei relații de dependență față de centrul grupului, care impune nominalului (uneori și formei verbale nepersonale sau propoziției relative) o anumită prepoziție și îi atribuie un anumit rol semantic.

În tradiția gramaticii românești, complementul prepozițional și complementul în dativ au fost considerate o singură parte de propoziție, denumită complement indirect. Între cele două tipuri de compliniri există o serie de asemănări, și anume:

– sunt constituenți ai acelorași grupuri (verbal, adjectival, adverbial sau interjecțional), în cadrul cărora funcționează ca termeni subordonați față de centrul grupului;

– sunt actanți, cărora verbul-centru le impune un anumit regim și le atribuie rolurile semantice;

– se pot exprima prin grup prepozițional cu nominal sau cu propoziție relativă;

– au roluri semantice comune (și, de aceea, în vecinătatea anumitor centre de grup se pot substitui unul prin altul, de ex. *Ion seamănă* ***mamei*** *sale /* ***cu mama*** *sa.*, *I s-au creat condiții propice* ***studiului / pentru studiu.***, *A procedat aidoma* ***ție / cu tine.***, *Vai* ***nouă / de noi!***).

Între cele două complemente există însă și o serie de deosebiri importante, și anume:

– centrul de grup impune nominalului un regim sintactic diferit: cazual (dativul) pentru complementul indirect prototipic, dar prepozițional pentru complementul prepozițional;

– grupul prepoziţional reprezintă o realizare marginală pentru complementul indirect (vezi **Complementul indirect, 2.4.2.a, 2.5**), în timp ce pentru complementul prepoziţional este realizarea prototipică la nivel propoziţional şi o formă frecventă de realizare, cu propoziţie relativă, la nivelul frazei;

– complementul indirect se poate exprima numai / şi prin clitic pronominal, realizare exclusă în cazul complementului prepoziţional, de unde şi imposibilitatea dublei sale exprimări sau a substituirii sale prin clitic (**Ion te recurge* (*la tine*)., **Ion mă colaborează* (*cu mine*). etc.);

– complementul prepoziţional se poate exprima şi prin forme verbale nepersonale (infinitiv şi supin – vezi **I, Forme verbale nepersonale, 2.3.2.1, 2.3.2.2, 4.3.4.2**), realizare exclusă în cazul complementului indirect;

– la nivel frastic, complementul indirect se realizează numai prin propoziţie relativă, pe când complementul prepoziţional se poate realiza şi prin propoziţie conjuncţională.

Diferenţele arătate mai sus constituie argumente în vederea considerării celor două tipuri de complemente drept poziţii sintactice diferite. O dovadă clară oferă, în acest sens, aplicarea „principiului unicităţii": un verb atribuie o singură dată o anumită poziţie sintactică în enunţ (vezi **Grupul verbal, 3.2**); or, există o serie de enunţuri (unele populare sau / şi familiare) în care complementul indirect şi cel prepoziţional sunt coocurente, fără a fi coordonate, de ex. ***Lui Ion** nu-i pasă **de nimic.**, **Lui Ion i** s-a urât **cu binele.**, Problema asta **îmi** dă **de furcă / de lucru.**, **Ţi** s-a făcut **de ducă.**, **Vi** s-a căşunat **pe Ion.**, **Îmi** plăcea **de Ion.**, **I-**am vorbit **Mariei despre tine.**, Locurile acestea **îi** amintesc **prietenului** meu **de copilărie.*** etc. (coordonarea celor două complemente este imposibilă tocmai pentru că reprezintă funcţii sintactice diferite: **Nu-i pasă nici lui Ion, nici de nimic.*, **I s-a urât lui Ion sau cu binele.*, **Problema asta îmi dă mie sau de furcă / de lucru.*, **Ţi s-a făcut ţie sau de ducă.*, **Vi s-a căşunat vouă sau pe Ion.*, **Îmi plăcea mie sau de Ion.*, **I-am vorbit Mariei sau despre tine.*, **Locurile acestea îi amintesc prietenului meu sau de copilărie.*).

Cuvântul *şi* înaintea complementului prepoziţional din enunţuri de tipul celor de mai sus, de ex. *Vi s-a căşunat* **şi** *pe Ion.*, *Îmi plăcea* **şi** *de Ion.*, *I-am vorbit Mariei* **şi** *despre tine.*, *Locurile acestea îi amintesc prietenului meu* **şi** *de copilărie.* etc., nu este conjuncţie coordonatoare, ci semiadverb de precizare.

În marea majoritate a situaţiilor, complementul prepoziţional este un constituent ***obligatoriu*** al grupului din care face parte, de ex. *Evoluţia situaţiei **depinde de conjunctură.**, Tăcerea prelungită **echivalează cu uitarea.**, El se **pretează la orice.**, Concluzia **rezultă din cele** spuse anterior., **Să nu amestecăm** mere **cu pere.**, Este o persoană **aptă de muncă.**, A procedat **conform cu legea.*** etc. (enunţuri ca **Evoluţia situaţiei depinde.*, **Tăcerea prelungită echivalează.*, **El se pretează.*, **Concluzia rezultă.*, **Să nu amestecăm mere.*, **Este o persoană aptă.*, **A procedat conform.* sunt ***agramaticale***).

Complementul prepoziţional poate fi însă şi un constituent ***facultativ*** al grupului, de ex. *Ion **are în tine** un prieten de nădejde., Ea **a găsit** înţelegere **la colegi.**, **Te-ai supărat** degeaba **pe mine.**, El este **gelos pe tine.**, **Vai de ei!*** etc.

(enunțuri ca *Ion are un prieten de nădejde.*, *Ea a găsit înțelegere.*, *Te-ai supărat degeaba.*, *El este gelos.*, *Vai!* sunt ***gramaticale***).

O situație specială prezintă verbele intrinsec reciproce (numite și „simetrice"), cu sau fără pronume reflexiv obligatoriu, de tipul *a colabora*, *a se împrieteni* etc., în vecinătatea cărora complementul prepozițional, construit cu prepoziția *cu*, este obligatoriu numai dacă nominalul prin care se exprimă subiectul propoziției este la singular, de ex. *Ion colaborează bine cu Maria.*, *Ion s-a împrietenit cu Maria.* Dacă nominalul prin care se exprimă subiectul este la plural sau dacă subiectul este multiplu, complementul prepozițional, necesar numai din punct de vedere semantic, poate apărea ca un constituent facultativ, în variație liberă cu sintagma reciprocă [*unul* + *cu* + *altul*] („complement de reciprocitate" dezvoltat, după unii autori), și aceasta cu statut de constituent facultativ (emfatic) al enunțului, de ex. *Ei s-au împrietenit* (*unul cu altul*) / (*cu Dan*)., *Ion și Maria colaborează bine* (*unul cu altul*) / (*cu Dan*). – vezi **Construcții reflexive și construcții reciproce, 2.1.1**.

Există o serie de verbe, reflexive sau nonreflexive, cu regim prepozițional obligatoriu (indiferent de persoana și de numărul nominalului prin care se exprimă subiectul), de ex. *a conta pe* (*Ion contează pe Maria.*, *Ion și Maria contează pe Dan.*), *a fugi de / după* (*Ion fuge de / după Maria.*, *Ion și Maria fug de răspundere / după onoruri.*), *a se îndrăgosti de* (*Ion s-a îndrăgostit de Maria.*, *Ion și Maria s-au îndrăgostit de Grecia.*), *a se lua după / de* (*Eu m-am luat după / de Ion.*, *Eu și Ion ne-am luat după / de Dan.*), *a se teme de* (*Tu te temi de el.*, *Tu și el vă temeți de șeful vostru.*), *a țipa la* (*Ea țipă la el.*, *Ei țipă la Dan.*) etc., care la plural pot dobândi trăsătura semantică [+ Reciproc] în contextul sintagmei reciproce [*unul* + *Prep* + *altul*] cu statut de component obligatoriu al enunțului, sintagmă în componența căreia se transferă complementul prepozițional, de ex. *Ion și Maria contează unul pe altul.*, *Ion și Maria fug unul de / după altul.*, *Ion și Maria s-au îndrăgostit unul de altul.*, *Eu și Ion ne-am luat unul după / de altul.*, *Tu și el vă temeți unul de altul.*, *Ea și el țipă unul la altul.* etc.

Clasa de substituție a complementului prepozițional cuprinde următoarele realizări:

– grup prepozițional fie cu nominal în cazul cerut de prepoziție (acuzativ, genitiv sau, rar, dativ), fie cu verb la infinitiv sau la supin, fie cu propoziție relativă fără antecedent în regentă (vezi *infra*, **2.1.a, b, c, d, 2.2.a**);

– verb la infinitiv fără prepoziție (vezi *infra*, **2.1**, nota de sub **c**);

– propoziție relativă fără prepoziție (vezi *infra*, **2.2.b**);

– propoziție conjuncțională (vezi *infra*,**2.2.c**).

În unele lucrări sunt menționate încă două posibile realizări ale acestei poziții sintactice, și anume: (a) grupul prepozițional în componența căruia figurează un adjectiv calificativ sau un participiu, de ex. ***Din galben*** *s-a făcut roșu.*; (b) verbul la gerunziu (având drept regent numai verbele *a se plictisi*, *a se sătura*, *a nu sfârși*), de ex. *Nu se mai satură* ***citind / privindu-l***.

Dat fiind însă că adjectivul / participiul din structurile de acest tip stabileşte o relaţie de dublă subordonare (atât faţă de verb, cât şi faţă de un nominal, uneori subînţeles, relaţie evidenţiată prin acord, cf. ***Din îmbujorată**, faţa i s-a făcut / i-a devenit palidă.*), grupul prepoziţional adjectival a fost exclus din clasa de substituţie a complementului prepoziţional şi încadrat la poziţia sintactică numită predicativ suplimentar, ca şi grupul prepoziţional nominal din construcţii ca ***Din prinţ**, tânărul s-a transformat / prefăcut în broscoi.*, ***Din prinţesă**, (ea) s-a prefăcut în lebădă.*

Tot predicative suplimentare sunt şi gerunziile din structurile *Nu se (mai) plictiseşte / satură **citind / privindu-l**.*, provenite din amalgamarea a două propoziţii principale: *Citeşte / Îl priveşte şi nu se (mai) plictiseşte / satură.*

1.1.1. În *grupul verbal* complementul prepoziţional este o funcţie actanţială, verbul impunând nominalului prin care acesta se exprimă o anumită prepoziţie. Prepoziţia selectată de verb cere nominalului cu care se asociază cazul acuzativ, în majoritatea situaţiilor, de ex. ***Se abuzează de vorbe** mari., Succesul **constă în** multă **muncă.**, Actorul X. **s-a identificat cu personajul** interpretat., A **revenit la ideile** sale mai vechi.* etc., uneori cazul genitiv, de ex. *Câinele **s-a năpustit asupra vânatului.**, **Are** un dinte **împotriva lui.*** etc., precum şi, rar, cazul dativ, dacă este vorba de un clitic de pronume personal sau reflexiv, de ex. *Multe necazuri **s-au abătut asupră-i.**, A **luat** vina **asupră-şi.*** Fiind cerut / admis de o anumită clasă de verbe, în calitate de complement obligatoriu sau facultativ, dar respins de o altă clasă de verbe (*Acolo **trăiesc** vulpi albe., Ghepardul **aleargă** repede., Îmi **vine** să râd., Ion **culege** mere / laude., **Se** mai **întâmplă** minuni., I **se cuvine** recunoştinţă., Fructele **s-au mănat.**, **Te-ai zbenguit** destul!* etc.), complementul prepoziţional participă la subcategorizarea verbului (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.4.2**).

Complementul prepoziţional ar putea fi confundat cu alte poziţii sintactice din grupul verbal care se realizează prin grup prepoziţional.

(a) Complementul prepoziţional exprimat prin prepoziţia *pe* + nominal (de ex. *Mizez / Contez / Mă bazez / Mă bizui **pe Ion / pe el / pe doi** dintre ei.*) se deosebeşte de **complementul direct** exprimat prin aceeaşi construcţie, deoarece complementul direct construit cu *pe* poate fi dublu exprimat (prin nominal şi clitic), substituit prin clitic sau exprimat numai prin clitic de pronume personal ori reflexiv în acuzativ (de ex. ***Îl** cunosc **pe Ion** şi **îl** stimez., **Mă** pasionează poezia modernă., **Se** îmbracă în culori prea vii.* etc.), în timp ce complementul prepoziţional nu cunoaşte dubla exprimare, nu poate fi substituit prin clitic şi nici nu poate fi exprimat numai prin clitic (de ex. *Contez **pe Ion** şi mizez **pe el.***, dar nu şi **Îl **contez pe Ion** şi **îl** mizez.* etc.).

(b) Complementul prepoziţional exprimat prin grupul prepoziţional *la* + nominal (de ex. *S-a gândit **la doi** dintre ei., Ea n-a apelat **la nimeni.**, Pentru transport am recurs **la cai.***) se deosebeşte de **complementul indirect** exprimat prin acelaşi grup prepoziţional, dat fiind că acesta din urmă poate fi dublat prin clitic pronominal în dativ (de ex. ***Li** s-a adresat **la doi** dintre ei.*) ori poate fi substituit prin nominal în dativ (de ex. *Ea n-a spus **la nimeni / nimănui** adevărul., A dat apă **la cai / cailor.***), în timp ce complementul prepoziţional nu poate fi dublat prin pronume clitic în dativ (de ex. **Li s-a*

gândit **la doi** *dintre ei.*) şi nici nu poate fi substituit prin nominal în dativ (de ex. **Ea n-a apelat* ***nimănui.***, **Pentru transport am recurs* ***cailor.***).

(c) Pentru delimitarea complementului prepoziţional exprimat prin prepoziţia *de* + nominal de **complementul de agent,** vezi **Complementul de agent, 1.4.a**.

(d) În contextul unor prepoziţii polisemantice (*la, de, cu, în* etc.), pentru a deosebi complementele prepoziţionale de **circumstanţiale,** în ansamblu, se are în vedere, în primul rând, caracterul neomisibil al complementului prepoziţional vs caracterul omisibil al circumstanţialului, care este, în marea majoritate a situaţiilor, un component facultativ al grupului, exterior verbului. În consecinţă, grupul prepoziţional având drept cap prepoziţia *la* este complement prepoziţional în enunţuri în care este nesuprimabil, de ex. *S-a atentat* ***la siguranţa*** *statului. / *S-a atentat., El a participat* ***la discuţii.*** */ *El a participat., Marea mă predispune* ***la visare.*** */ *Marea mă predispune.* etc., dar este circumstanţial în enunţuri în care este suprimabil, de ex. *Ion m-a căutat* ***la facultate.*** */ Ion m-a căutat.* (circumstanţial de loc), *Am plecat devreme* ***la cumpărături.*** */ Am plecat.* (circumstanţial de scop); la fel, sunt complemente prepoziţionale grupurile prepoziţionale din enunţuri ca *El excelează* ***în domeniul*** *său. / *El excelează., Noutatea rezidă* ***în metodă.*** */ *Noutatea rezidă., Ea jongjează* ***cu argumentele.*** */ *Ea jonglează., Comportamentul ei rimează* ***cu prostia.*** */ *Comportamentul ei rimează., Ea s-a debarasat* ***de*** *proastele* ***obiceiuri.*** */ *Ea s-a debarasat., Soluţia aleasă depinde* ***de părerea*** *ta. / *Soluţia aleasă depinde.*, dar sunt circumstanţiale grupurile prepoziţionale construite cu aceleaşi prepoziţii din enunţuri ca *Ne-am cunoscut* ***în vacanţă.*** */ Ne-am cunoscut.* (circumstanţial de timp), *A crescut* ***în înălţime.*** */ A crescut.* (circumstanţial de relaţie), *M-a ascultat* ***cu atenţie.*** */ M-a ascultat.* (circumstanţial de mod), *Maria scrie* ***cu creionul.*** */ Maria scrie.* (circumstanţial instrumental), *El merge la teatru* ***cu sora*** *lui. / El merge la teatru.* (circumstanţial sociativ), *Ana plânge* ***de ciudă.*** */ Ana plânge.* (circumstanţial de cauză), *Ne înţelegem* ***de minune.*** */ Ne înţelegem.* (circumstanţial consecutiv).

Pentru rarele cazuri în care circumstanţialul este un component obligatoriu al grupului verbal (unele circumstanţiale de loc, de timp, de mod, de măsură / cantitative), se poate apela la testul substituţiei cu un adverb, test la care răspund numai circumstanţialele, nu şi complementele prepoziţionale, de ex. *Ion locuieşte* ***la Paris.*** */ Ion locuieşte* ***acolo.*** (dar *Ion se gândeşte* ***la ea.*** */ *Ion se gândeşte* ***acolo.***); *Controversa datează* ***de ani buni.*** */ Controversa datează* ***de atunci.*** (dar *Asta depinde* ***de tine.*** */ *Asta depinde* ***de atunci.***); *El procedează* ***cu calm.*** */ El procedează* ***aşa.*** (dar *Părerile voastre coincid* ***cu a mea.*** */ *Părerile voastre coincid* ***aşa.***); *Clădirea este evaluată* ***la milioane.*** */ Clădirea este evaluată* ***la atât.*** (dar *Ea este predispusă* ***la visare.*** */ *Ea este predispusă* ***la atât.***). Acelaşi test este concludent şi în cazul unor verbe cu regim prepoziţional obligatoriu care atribuie poziţii sintactice diferite în funcţie de trăsăturile semantice diferite ([+ Animat] / [– Animat]) ale numelui cu care se combină, cum este verbul *a se abate,* care selectează aceeaşi prepoziţie pentru a actualiza două poziţii sintactice diferite: *Oprobriul public*

s-a abătut ***asupra lui Ion / lui.*** (complement prepozițional), dar *Furtuna s-a abătut* ***asupra satului / într-acolo.*** (circumstanțial de loc); la fel, verbul *a se năpusti,* care selectează, pe lângă substantive cu trăsături semantice diferite, și prepoziții diferite pentru fiecare poziție sintactică: *Câinele s-a năpustit* ***asupra lui Ion / lui.*** (complement prepozițional), dar *Câinele s-a năpustit* ***în cameră / acolo.*** (circumstanțial de loc). Testul funcționează și în cazul unui verb neologic ca *a abunda,* cf. enunțuri ca *Textul abundă* ***în greșeli.*** (complement prepozițional) vs *Greșelile abundă* ***în text.*** (circumstanțial de loc).

Regente ale complementului prepozițional pot fi verbe (cu sau fără pronume reflexiv obligatoriu) cu diferite scheme sintactice, și anume:

(a) verbe bivalente, cu schemele

– V + Subiect + OPrep, de ex. *El* ***se împrietenește*** *cu toți., El* ***abuzează*** *de Ion / de răbdarea ta., El* ***subscrie*** *la părerea ta.* etc.

– V + OI + OPrep, de ex. *I* ***s-a acrit*** *de sfaturile tale., Vă* ***mulțumesc*** *pentru invitație.* etc.

(b) verbe trivalente, cu schemele

– V + Subiect + OD + OPrep, de ex. *El* ***a dat*** *cinstea pe rușine., El* ***nu deosebește*** *binele de rău., Ea* ***face*** *din țânțar armăsar / din noapte zi.; Cu navigația lor lentă, norii îl* ***transformă*** *într-o vietate.* (A. Pleșu, *Jurnalul*) etc.

– V + Subiect + OI + OPrep, de ex. *Mi-****e*** */ Mi* ***se face*** *dor / milă / silă / teamă de el.* etc.

– V + Subiect + NP + OPrep, de ex. *El* ***este / a devenit / a rămas*** *prieten / vecin / coleg cu tine.* etc. (schemă rezultată în urma recategorizării vebului copulativ, bivalent la origine).

Cele mai frecvente prepoziții impuse de verbul-centru sunt următoarele:

– ***cu,*** de ex. *a culmina cu..., a echivala cu..., a se identifica cu..., a jongla cu...* etc., la care se adaugă și destul de numeroasele verbe „simetrice" (cu trăsătura semantică inerentă [+ Reciproc]), de ex. *a se asemăna cu..., a se alia cu..., a se certa cu..., a se ciondăni cu..., a coabita cu..., a coincide cu..., a colabora cu..., a comunica cu..., a conlucra cu..., a se împrieteni cu..., a se înrudi cu..., a se învecina cu..., a rima cu..., a rivaliza cu..., a semăna cu..., a se socoti cu..., a se solidariza cu...* etc.;

– ***de,*** de ex. *a beneficia de..., a se crampona de..., a se debarasa de..., a depinde de..., a se desolidariza de..., a se dezice de..., a se dispensa de..., a se îndrăgosti de..., a se prevala de..., a (se) priva de..., a se sinchisi de..., a se teme de...* etc.;

– ***la,*** de ex. *a atenta la..., a apela la..., a îndemna la..., a se limita la..., a participa la..., a predispune la..., a se raporta la..., a recurge la..., a renunța la..., a se rezuma la..., a subscrie la...* etc.

Conectori pentru complementul prepozițional mai pot fi și prepozițiile:

– ***asupra,*** de ex. *a se năpusti asupra..., a prevala asupra...*etc.;

– ***din,*** de ex. *a decurge din..., a reieși din..., a se retrage din..., a rezulta din...* etc.;

– ***în,*** de ex. *a se complace în..., a consta în..., a excela în..., a rezida în...* etc.;

– **între,** de ex. *a alege între... şi..., a distinge între... şi..., a oscila între...şi...* etc.;

– **pe,** de ex. *a se baza pe..., a se bizui pe..., a conta pe..., a (se) întemeia pe..., a miza pe...* etc.;

– **pentru,** de ex. *a milita pentru..., a mulţumi pentru..., a opta pentru...* etc.

Rar, grupul prepoziţional din această poziţie sintactică poate avea drept cap şi alte prepoziţii: *Organicul vegetal tinde, murind,* ***spre*** *sec.* (A. Pleşu, *Jurnalul*); *Dar nimeni nu se gândeşte să abdice* ***de la*** *efortul ascetic.* (*ibid.*); *Mă întreb dacă voi întâlni măcar o singură persoană cunoscută şi nu voi da numai* ***peste*** *figuri străine.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*) – cf. şi *Ei militează* ***împotriva*** *războiului., El se caracterizează* ***prin*** *ambiţie.* – , precum şi locuţiuni prepoziţionale, de ex. *Ea se laudă* ***faţă de*** *toţi.*

În cazul unor verbe omonime dintre care unul are regim prepoziţional şi celălalt nu, prepoziţia (uneori împreună cu tipul de nominal selectat) are rol dezambiguizator, de ex. *a conta₁* „a avea importanţă" (***Contează*** *faptele, nu vorbele.*) şi *a conta₂* „a se bizui pe cineva / pe ceva" (***Contez pe*** *tine /* ***pe*** *sprijinul tău.*); *a decurge₁* „a-şi urma cursul" (*Discuţia* ***decurge*** *normal.*) şi *a decurge₂* „a rezulta din ceva" (*Soluţia problemei* ***decurge din*** *ultimul argument.*); *a prevedea₁* „a face o previziune" (***Am prevăzut*** *corect evoluţia evenimentelor.*) şi *a prevedea₂* „a dota cu ceva" (*Uşa este* ***prevăzută cu*** *alarmă.*); *a râde₁* „a-şi manifesta veselia" (*El* ***râde*** *zgomotos.*) şi *a râde₂* „a-şi bate joc de cineva" (*El* ***râde de*** *toţi.*); *a simpatiza₁* „a avea simpatie faţă de cineva" (*Ea mă* ***simpatizează.***) şi *a simpatiza₂* „a împărtăşi o doctrină" (*Ea* ***simpatizează cu*** *liberalii.*); *a uza₁* „a strica ceva" (*Degeaba ţi-****ai uzat*** *pingelele până acolo.*) şi *a uza₂* „a face uz de ceva" (*Ea* ***uzează de*** *farmecul ei pentru a convinge.*); *a vedea₁* „a percepe cu ochii" (***Am văzut*** *un film bun.*) şi *a vedea₂* „a avea grijă de cineva" (*Ea* ***vede de*** *copilul tău.*) etc. Prepoziţia are rol dezambiguizator şi atunci când este vorba despre verbe cu regim prepoziţional care pot selecta mai multe prepoziţii, de ex. *a se abate₁ + asupra* „a cădea peste ceva / cineva" (*Uraganul* ***s-a abătut asupra*** *oraşului. / Năpasta* ***s-a abătut asupra*** *lor.*) şi *a se abate₂ + din / de la* „a se îndepărta" (***M-am abătut din*** *drum /* ***de la*** *principiile mele.*).

Verbul regent poate sta la toate modurile şi timpurile personale, de ex. *Omul* ***profită*** *de avantajul de pornire.* (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*); *Toate aceste eşecuri* ***s-au vărsat*** *în filozofie şi* ***au contribuit,*** *să spunem, la reuşită.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*); *N-o să-şi închipuie cineva că un asemenea personaj* ***se va dezice,*** *după toate astea, de marfa pe care o reprezintă.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*); *Oare ce* ***s-o fi ales*** *de ei?* (I. Gheţie, *Fructul oprit*); *Or, teologia trebuie* ***să se reverse*** *peste cultură, nu* ***să aspire*** *la ea.* (A. Pleşu, *Jurnalul*); *Dacă* ***s-ar gândi*** *la consecinţe, n-ar proceda aşa.;* ***Lasă-te*** *de glume!;* de asemenea, verbul regent poate fi la forme verbale nepersonale, de ex. ***A vorbi,*** *ca străin, de pitorescul românesc e legitim, după cum e legitim* ***a vorbi,*** *ca român, de pitorescul pădurilor bavareze.* (A. Pleşu, *Jurnalul*); *De ea am auzit* ***vorbindu-se.*** (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*) etc.

Complementul prepoziţional poate determina şi unele locuţiuni verbale, de ex. *Îţi* ***vei aduce aminte*** *de mine.; Ion* ***şi-a dat seama*** *de greşeală.; Îmi* ***pare bine***

de cunoştinţă.; Ea ***îşi bate joc*** *de talentul ei.; Religia şi credinţa nu trebuie* ***să aibă*** *nimic* ***a face*** *cu puterea seculiară.* (M. Zamfir, *Discursul*); *Niciodată lozincile simplificate [...]* ***nu au avut nevoie*** *de argumentare raţională.* (*ibid.*) etc.

Complementul prepoziţional având drept regent un verb se poate exprima prin oricare dintre membrii clasei de substituţie ai acestei poziţii sintactice:

– grup prepoziţional cu nominal, de ex. *Secolul trecut musteşte* ***de seva*** *noutăţii neaşteptate.* (M. Zamfir, *Discursul*), *Aceste structuri* ***asupra cărora*** *istoria s-a năpustit în diferite momente.* (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*), cu verb la infinitiv, de ex. *Dimpotrivă, spiritul cel mai înzestrat şi mai exersat, sfârşeşte – dacă e prost plasat –* ***prin a nu avea*** *de spus nimic.* (A. Pleşu, *Jurnalul*) sau la supin, de ex. *M-am apucat* ***de gătit.***, ori cu propoziţie relativă, de ex. *Când, după Descartes, se recade* ***în „ceea ce poate fi gândit"****, intelectul a pierdut inocenţa grecească.* (A. Pleşu, *Jurnalul*);

– verb la infinitiv care nu face parte dintr-un grup prepoziţional, de ex. *Se teme* ***a spune*** *adevărul;*

– propoziţie relativă neprecedată de prepoziţie, de ex. *Nu s-a gândit* ***cui să se adreseze.;***

– propoziţie conjuncţională, de ex. *Mă tem* ***că vom avea duel.*** (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*).

Unele verbe au restricţii selecţionale rigide, de exemplu verbul *a adera* al cărui complement prepoziţional poate fi exprimat numai printr-un substantiv (sau substitut) având trăsătura semantică [– Animat] (*Ion a aderat la anumite* ***idei*** */ la* ***un partid*** *de stânga.*), altele au disponibilităţi combinatorii foarte largi, de ex. verbul *a se gândi* al cărui complement prepoziţional poate fi exprimat prin grup prepoziţional cu nominal (*Ion se gândeşte la* ***viitor*** */ la* ***Maria*** */ la* ***toţi*** */ la* ***amândoi.***), cu verb la infinitiv (*Ion se gândeşte la* ***a cere*** *daune morale.*) sau cu propoziţie relativă (*Ion se gândeşte la* ***cine va veni*** */ la* ***ce va face.***), prin verb la infinitiv neprecedat de prepoziţie (*Ion se gândeşte* ***a renunţa*** *la despăgubiri.*), prin propoziţie relativă fără antecedent introdusă de diverşi conectori relativi (*Ion se gândeşte* ***cui să-i dea cartea / ce să spună / unde să plece / când să vină / cum să procedeze / cât să mai aştepte.***), prin propoziţie conjuncţională (*Ion se gândeşte* ***că va ploua / să vină aici / dacă ai aflat.***).

1.1.2. În *grupul adjectival,* complementul prepoziţional (ca şi propoziţia corespunzătoare) poate fi cerut de adjective

– propriu-zise, de ex. *Localnicul resimte peisajul ca destin, ca stihie bărbătească, de obicei tragică, în orice caz* ***străină*** *de decorativism.* (A. Pleşu, *Jurnalul*); *Vedeam jurnale de actualităţi* ***pline*** *de victorii ale nemţilor.* (G. Ionescu, *Copacul*); *Dacă fiinţa feminină se alterează, devine o fiinţă alterabilă şi mobilă, şi* ***capabilă*** *de a-şi ieşi din matcă, atunci nu mai e nimic de sperat.* (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*); *Un caragialesc personaj lăuntric e* ***gata*** *să-şi atribuie toate defectele.* (A. Pleşu, *Minima moralia*); *M-am decis să nu mai fiu* ***cochetă*** *cu tine.* (M. Sebastian, *Jurnal*) etc.

– provenite din participii, de ex. *Detaliile frivole sau detaliile cotidiene* [...] *sunt adeseori* ***încărcate*** *de semnificaţii.* (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*); *Nu trebuie să credem moarte anumite lucruri pasagere şi* ***candidate*** *la uitare.* (*ibid.*); *Snobismul meu dinainte* ***asociat*** *cu un dispreţ pentru aceeaşi lume.*

(*ibid.*); *În regnul vegetal, moartea pare* ***scutită*** *de mizeria descompunerii putride.* (A. Pleşu, *Jurnalul*); *Am fost* ***mântuit*** *de mutilarea liricului pur.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*); *Religia este* ***despărţită*** *de stat.* (M. Sebastian, *Jurnal*); *Războiul era pentru mine un fel de „decor"* ***lipsit*** *de dramatism.* (G. Ionescu, *Copacul*); *La limită, suntem chiar* ***dispuşi*** *să recunoaştem [...] că, în definitiv, există şi oameni mai inteligenţi decât noi.* (A. Pleşu, *Minima moralia*) etc.

– derivate postverbale, de ex. *La cuvântul* ***purtător*** *de ménos, de forţă, se referea Socrate.* (A. Pleşu, *Limba păsărilor*); *Iarna sufletului lui* ***dornic*** *de geometrie.* (id., *Jurnalul*); *Marile texte revelate sunt [...] accidente* ***dătătoare*** *de personalitate.* (*ibid.*) etc.

Uneori, adjectivul regent exprimă un anumit grad de intensitate, de ex. *E substanţa* ***cea mai lipsită*** *de determinări.* (A. Pleşu, *Jurnalul*), *N-am încetat a fi emoţionat şi* ***foarte ruşinat*** *de exemplul ăsta magnific.* (Al. Paleologu- – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*).

Complementul prepoziţional poate avea rol dezambiguizator, când avem a face cu adjective omonime, de ex.: *demn*$_1$ „cu demnitate" (*El este o persoană* ***demnă.***) / *demn*$_2$ „care inspiră" (*El este o persoană* ***demnă de*** *stimă.*); *capabil*$_1$ „dotat" (*El este un student* ***capabil.***) / *capabil*$_2$ „în stare de" (*El este* ***capabil de*** *orice.*); *conştient*$_1$ „în stare de conştienţă" (*Pacientul este* ***conştient.***) / *conştient*$_2$ „care ştie" (*Pacientul este* ***conştient de*** *riscurile operaţiei.*) etc.

Complementul prepoziţional dependent de un adjectiv se poate exprima prin:

– grup prepoziţional cu nominal, de ex. *Realiile [...] există cu adevărat, sub forma unor Universalia independente* ***de timp*** *şi* ***de loc.*** (M. Zamfir, *Discursul*), cu forme verbale nepersonale, de ex. *A călca pe pământ e o ieşire din timp echivalentă* ***cu a privi*** *stelele.* (A. Pleşu, *Jurnalul*), *Prăjitura e gata* ***de servit*** *la masă.* sau cu propoziţie relativă, de ex. *Devii, cu ajutorul celuilalt, conştient* ***de ceea ce (eşti capabil)*** *să simţi.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*);

– verb la infinitiv neprecedat de prepoziţie, de ex. *Pare o persoană hotărâtă* ***a lupta*** *până la capăt.*;

– propoziţie conjuncţională, de ex. *Oameni apţi* ***să-şi asume destinul în diverse circumstanţe.*** (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*).

1.1.3. În *grupul adverbial,* complementul prepoziţional poate avea ca regente adverbe (dintre care unele provenite din adjective), de ex. *Îl simt* ***aproape*** *de sufletul meu., Locuieşte* ***aproape*** *de gară / de cine-i e drag., El se ţine* ***departe*** *de încurcături., S-a mutat* ***departe*** *de centru., A procedat* ***aidoma*** *cu tine. / cu cine l-a învăţat., Meciul de baschet se transmite* ***concomitent / simultan*** *cu cel de volei., Ea se îmbracă întotdeauna* ***potrivit / corespunzător*** *cu situaţia.,* ***Conform*** *cu înţelegerea / cu ce au stabilit, se văd mâine., El dispune de o energie autonomă, activă* ***independent*** *de fiinţa lui filologică, de „semnificaţia" lui.* (A. Pleşu, *Limba păsărilor*) etc.

În alte lucrări, unele dintre construcţiile [adverb + prepoziţie] din enunţuri ca cele de mai sus sunt interpretate drept locuţiuni prepoziţionale. Pentru argumentele în virtutea cărora, în lucrarea de faţă, s-a adoptat altă soluţie, vezi **I, Adverbul, 1.2; Prepoziţia, 4.3, 4.4.**

Complementul prepoziţional dependent de un adverb se exprimă numai prin grup prepoziţional cu nominal sau cu propoziţie relativă.

1.1.4. În *grupul interjecţional,* complementul prepoziţional se actualizează rar. Pot fi regentele sale numai intejecţiile *vai* (***Vai** de ei / de cine nu ascultă!*), *mulţumesc / mersi* – în registrul familiar – (***Mulţumesc / Mersi** pentru masă / pentru ce mi-ai dăruit / că m-ai ascultat!*), precum şi – în registrul popular – *halal / haram* (***Halal** de noi / de cine s-a pricopsit!*).

Complementul prepoziţional poate determina şi o interjecţie onomatopeică având acelaşi regim ca verbul pe care îl sugerează, de ex. *Câinele îl vede pe băiat şi **haţ!** de picior.*

Complementul prepoziţional dependent de o interjecţie se exprimă prin grup prepoziţional cu nominal sau cu propoziţie relativă, iar după interjecţia *mulţumesc / mersi,* şi prin propoziţie conjuncţională asertivă introdusă prin conjuncţia subordonatoare *că.*

În exprimarea neîngrijită, se foloseşte (frecvent, în ultima vreme) locuţiunea conjuncţională subordonatoare *pentru că,* în calitate de conector subordonator al propoziţiei completive prepoziţionale având drept regent interjecţia *mulţumesc* (sau verbul *a mulţumi*), de ex. *Mulţumesc / Vă mulţumesc* ***pentru că aţi acceptat să participaţi la emisiunea noastră.***, construcţie rezultată prin contaminare cu tiparul complementului prepoziţional dependent de această interjecţie (la nivel propoziţional, *mulţumesc* cere prepoziţia *pentru*); or, prepoziţia-regim care introduce complementul prepoziţional nu precedă şi conectorul conjuncţional al propoziţiei corespunzătoare: **Mă gândesc **la că** n-a primit scrisoarea mea.*, **Mă tem **de că** m-a uitat.* Locuţiunea conjuncţională *pentru că* (sinonimă fiind cu *deoarece, fiindcă, din cauză că* etc.) este specializată pentru propoziţia cauzală şi, evident, cine o foloseşte în contextul lui *mulţumesc* nu vrea să spună „(vă) mulţumesc din cauză că aţi acceptat…”.

1.2. Caracteristici semantice

În funcţie de trăsăturile semantice ale centrului de grup, nominalul cu funcţie sintactică de complement prepoziţional poate avea diverse roluri semantice, cele mai importante fiind următoarele:

– Pacient, în enunţuri ca *El a abuzat **de prieteni.**, Decretul acesta atentează **la libertatea** de exprimare a opiniilor., S-a debarasat **de ea.**, Mizez **pe tine.**, A optat **pentru o soluţie** de compromis., Îşi bate joc **de toţi.**, Are o atitudine admirativă **faţă de muzicieni.*** etc.

– Destinatar, în enunţuri ca *El pictează **pentru posteritate.**, A apelat **la mine.**, M-a trimis **la profesorul** lui.* etc.

– Beneficiar, în enunţuri ca *El este prieten **cu tine.**, Acesta este un obiect necesar / util **pentru spălatul** geamurilor.* etc.

– Sursă, în enunţuri ca *Face **din ţânţar** armăsar., Se teme **de frig.**, Caracteristicile clasei rezultă **din definiţie.**, Se trage **din neam** domnesc.* etc.

– Rezultat, în enunțuri ca *Este un medicament dătător* ***de energie.****, Vinul s-a transformat* ***în oțet.*** etc.

– Comitativ, în enunțuri ca *El coabitează / colaborează / conlucrează* ***cu ea.*** etc.

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

Informația adusă de complementul prepozițional este de natură ***rematică,*** referindu-se la pacientul, destinatarul, beneficiarul, sursa, rezultatul etc. procesului codificat prin verbul regent.

Numai în construcții mai ample, când este exprimat prin pronume anaforic, complementul prepozițional poate fi purtător al unei informații ***tematice,*** de ex. *Îl cunosc bine pe Ion și contez* ***pe el.***

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

Grupul prepozițional (cu nominal, cu forme verbale nepersonale sau cu propoziție relativă) reprezintă realizarea prototipică a acestei poziții sintactice, atât la nivelul propoziției, cât și la nivelul frazei. Verbul la infinitiv fără prepoziție, ca și propoziția relativă fără prepoziție sau propoziția conjuncțională, constituie forme mai puțin frecvente de realizare.

2.1. În *propoziție,* complementul prepozițional se exprimă prin:

(a) *grup prepozițional cu nominal* (substantive comune de diverse tipuri sau substantive proprii, pronume din toate subclasele, numerale substitut) *în* cazul *acuzativ,* de ex.

Secretarul semăna [...] ***cu un cioclu*** *de profesie.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*)

E vorba ***de un*** *uriaș* ***buchet*** *de plante uscate.* (A. Pleșu, *Jurnalul*)

Nu trebuie să fiu supărat ***pe seara*** *de azi.* (M. Sebastian, *Jurnal*)

Hermogene este numele personajului care pledează ***pentru convenția*** *lingvistică a termenilor.* (M. Zamfir, *Discursul*)

Mi se cere, deci, să nu uit că am de a face ***cu un dat*** *infinit.* (A. Pleșu, *Jurnalul*)

Momente de stază absolută, urmate ***de țâșniri*** *rapide, de nevăzut.* (*ibid.*)

Nicu Racoviță, căsătorit însă ***cu o Negruzzi.*** (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*)

Pe urmă s-au depărtat ***de mine.*** (M. Sebastian, *Jurnal*)

Trebuia să dublez clasa pentru a nu mă deosebi ***de ceilalți.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*)

Morala e [...] prelucrare subiectivă a moralității generice [...] ***de care*** *se ocupă etica.* (A. Pleșu, *Minima moralia*)

Cu cine *ne-am întâlnit întreg, de atunci, în bine sau în rău?* (S. Golopenția, *Cartea plecării*)

Luxița [...] e regăsită în postura femeii de lume care a schimbat deja un prim bărbat ***cu altul.*** (A. Pleșu, *Jurnalul*)

Nimeni nu se uită ***la nimeni.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*)

Aceste prințese sau doamne nu s-au jenat [...] *să meargă să facă curat* ***la cutare*** *că n-are cine să-l ajute.* (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*)

A optat ***pentru două*** *din cele trei tablouri expuse.*

(b) *grup prepozițional cu nominal* (substantive de diverse tipuri, pronume sau numerale substitut variabile) *în* cazul *genitiv,* de ex.

Seducția e o manevră de asalt, în care abilitatea primează ***asupra corectitudinii.*** (A. Pleşu, *Jurnalul*)

Avocatul va pleda ***împotriva ei.***

Asupra amândurora *s-au abătut o serie de necazuri.*

> Dacă prepoziții ca cele de mai sus se combină cu un posesiv substitut, acesta apare la o formă cazuală de nominativ-acuzativ, de ex. *Mama e alta, ceva s-a schimbat în ea* [...] *mai ales în clipele când puştile ungureşti s-au îndreptat* ***asupra noastră.*** (I. Gheție, *Fructul oprit*).
>
> Varianta *asupră,* respectiv *împotrivă,* se combină cu clitice de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv, cu funcție de complement prepozițional, de ex. *El are ceva* ***împotrivă-mi.****, Ea a luat toate grijile* ***asupră-şi.***
>
> În vecinătatea unor nominale invariabile (pronume, numerale substitut), între prepoziția regim *asupra / împotriva* şi nominal se inserează prepoziția *a,* de ex. *Am căzut de acord* ***asupra a ceva*** *greu de acceptat de către el., Ursul s-a năpustit* ***asupra a doi*** *dintre vânători.*

(c) *grup prepozițional cu verb la infinitiv* (cu morfemul *a*), de ex.

Structuri ca cea de mai sus s-ar plasa înaintea vânătorilor cu vânat care tace şi se limitează ***la a se opune*** *apărându-se şi pierzând.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*)

Există metafizicieni care se mândresc ***de a nu frecventa*** *artele.* (A. Pleşu, *Minima moralia*)

Soluția rezidă ***în a-i găsi*** *o locuință.*

A tăcea echivalează ***cu a aproba.***

El este avid ***de a câştiga*** *cât mai mulți bani.*

> Uneori, verbul la infinitiv nu este precedat de prepoziția regim a verbului regent, de ex. *Se pricepe* ***a se preface*** *bolnavă., Se complace* ***a trăi*** *în mizerie., Există un moment când bărbatul trebuie să se hotărască* ***a abandona*** *postura seducției.* (A. Pleşu, *Minima moralia*).

(d) *grup prepozițional cu verb la supin* (cu *de,* care coincide cu prepoziția regim a regentului), de ex.

Strugurii sunt numai buni ***de cules.***

Acesta este un argument demn ***de luat în seamă.***

S-a plictisit ***de scris*** *scrisori.*

S-a lecuit ***de spus*** *minciuni.*

> Unii autori contestă calitatea de verb la supin a acestor secvențe, considerând că e vorba de o prepoziție + un substantiv (provenit din supin), dar argumentele invocate nu sunt convingătoare (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 4.3.4.2**).

2.2. În *frază*, poziția sintactică a complementului prepozițional se realizează prin: (a) *grup prepozițional cu propoziție relativă* fără antecedent în regentă, introdusă prin pronume (rar, prin adjective sau adverbe) relative ori nehotărâte (cu funcție relativă), în cazul cerut de prepoziția cap de grup, de ex.:

Să nu ne atașăm, cu încăpățânare, ***de ceea ce, uneori, pare proprietatea noastră cea mai intimă.*** (A. Pleșu, *Jurnalul*)

Mă bazez ***pe cine mă iubește.***

Te debarasezi ***de cine nu-ți convine.***

Se împrietenește ***cu oricine îi cântă în strună.***

Câinele s-a năpustit ***asupra cui l-a întărâtat.***

Vă aliați ***cu orice partid vine la putere.***

Astăzi reflectez adesea ***la ce puteau gândi părinții mei pe atunci.*** (M. Flonta, *Apropieri*)

S-a ales ***cu cât i-au lăsat frații mai mari.***

> Prepoziția care precedă relativul fiind impusă de verbul din regentă, în propoziția completivă prepozițională se manifestă fenomenul imbricării: forma cazuală a pronumelui relativ sau nehotărât nu corespunde celei prototipice pentru funcția sintactică pe care o îndeplinește în subordonată. Astfel, sintagmele *de ceea ce, pe cine, de cine, cu oricine, asupra cui, cu* [...] *partid* din primele șase exemple de mai sus, sunt subiecte în cazul acuzativ / genitiv cerut de prepozițiile din componența lor (excepții de la regula exprimării subiectului prin nominal în cazul nominativ, vezi **Subiectul, 2.2.4**). Același fenomen sintactic se înregistrează și în cazul unui enunț ca *Mă gândesc* ***la ce*** *voi face mâine.*, în care imbricarea afectează complementul direct, cu forma neprototipică *la ce* (în loc de *ce*). Forma relativului este cea adecvată poziției sale sintactice numai atunci când, în subordonată, acesta are funcția sintactică de complement prepozițional, ca în *Mă refer* ***la ce*** *te gândești și tu.* Cf. și [...] *reflectez* [...] ***la ce puteau gândi părinții mei.*** (Vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.2.2**)

(b) *propoziție relativă* fără antecedent în regentă, introdusă prin pronume (rar, adjective) relative, precum și prin adverbe relative, de ex.:

Lui nu-i pasă ***cine va lua premiul / ce film vede / unde merge în vacanță / când o să stea ploaia / cum se îmbracă.***

Îmi dau seama ***cât de nepregătite sunt cuvintele pentru a exprima destrămarea.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*)

(c) *propoziție conjuncțională* introdusă prin conjuncțiile *că, să, ca...să, dacă,* de ex.:

Mă tem ***că am pierdut din nou contactul.*** (M. Sebastian, *Jurnal*)

La fel, îi mulțumesc consăteanului meu, [...] *care m-a constrâns* ***să-i dau, pentru editura lui, o carte.*** (M. Petreu, *Filosofii paralele*)

Cuvintele nu sunt apte [...] ***să transmită o stare de alarmă.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*)

Alții, concentrați, asudați, absorbiți într-o transă ritmică, lacomă ***să surprindă palpitul unui loc.*** (A. Pleșu, *Jurnalul*)

Supraviețuiesc datorită, probabil, valorilor tradiționale pe care [...] *ne străduim* ***ca*** *la fiecare generație* ***să le punem la pământ.*** (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*)

Este / A rămas mirat / surprins / uimit / încântat ***că ai venit / să te vadă aici.***

E obsedat / Se gândește / Nu-i pasă / Nu-și dă seama ***dacă va ploua sau nu.***

În cazul verbelor care pot selecta atât conjuncția *că,* cât și conjuncția *să,* cum sunt *a se gândi, a se teme* etc., ca și în cazul adjectivelor (provenite din participii) care au această disponibilitate, propozițiile completive prepoziționale introduse prin *că* sunt asertive, iar cele introduse prin *să* sunt nonasertive, cf. *Mă gândesc că mâine mergem la teatru.* vs *Mă gândesc să mergem mâine la teatru.* sau *Mă tem că am greșit.* vs *Mă tem să nu greșesc.;* cf. și *E / Pare neliniștit că a greșit.* vs *E / Pare neliniștit să nu fi greșit.*

3. TIPURI DE COMPLEMENTE PREPOZIȚIONALE

3.1. Complementul prepozițional este, de obicei, *simplu,* adică exprimat printr-un singur nominal, o singură formă verbală nepersonală sau o singură propoziție, precedate uneori de un semiadverb de precizare sau de restricție (fără funcție sintactică de sine stătătoare), de ex.

Afirmațiile mele par desprinse ***dintr-o logică*** *a bunului-simț.* (M. Zamfir, *Discursul*)

Răspunsul meu la ceea ce alții au așteptat sau au cerut ***de la mine.*** (A. Pleșu, *Jurnalul*)

Fiecare elev avea pupitrul și masa lui, despărțite cu o tablă ***de cel*** *de vizavi.* (M. Flonta, *Apropieri*)

Chiar dacă nu avea orizontul necesar ***pentru a înțelege*** *ce este și ce reprezintă filosofia pentru noul regim.* (*ibid.*)

Gândește-te ***că,*** *independent de dispoziție,* ***în fiecare dimineață trebuia*** *să te rogi.* (*ibid.*)

E un demiurg înjumătățit, capabil ***numai de comentariu.*** (A. Pleșu, *Jurnalul*)

3.2. În unele enunțuri există mai multe complemente prepoziționale *coordonate,* fie numai prin juxtapunere (în cazul coordonării copulative), fie (și) prin conjuncții coordonatoare sau prin conectori coordonatori complecși, uneori fără repetarea prepoziției regim, de ex.

Căci el nu leagă ceea ce vede ***de nicio experiență, de nicio necesitate, de niciun trecut.*** (A. Pleșu, *Jurnalul*)

Catolicismul începuse să fie deja confruntat ***cu mișcări*** *centrifuge* ***și cu scandaluri.*** (M. Zamfir, *Discursul*)

Din succesiunea, alternanța și îmbinarea *lor s-a compus evoluția gândirii noastre.* (*ibid.*)

Ocupându-mă sistematic de filosofia românească [...] *sunt încredințată* ***nu doar de realitatea, ci și de valoarea și de complexitatea*** *ei.*(M. Petreu, *Filosofii paralele*)

Prima era categoria celor care [...] *se mai învârteau pe-acolo în speranța că le va „cădea" ceva* ***de la unul sau altul.*** (M. Flonta, *Apropieri*)

În cazul unui enunț ca *Drama zilnică nu e făcută* ***din virtuți și vicii, ci dintr-o substanță*** *promiscuă.* (A. Pleșu, *Jurnalul*), sunt coordonate copulativ prin *și* două complemente prepoziționale, iar adversativ, prin *ci,* două propoziții principale, a doua cu elipsa predicatului la forma afirmativă *e făcută.*

3.3. În vecinătatea anumitor verbe (a căror semantică implică două argumente în poziția complementului prepozițional), nu avem a face cu două complemente coordonate, ci cu un complement prepozițional *complex*, de ex.

(a) *Personajele s-au împărțit* ***în îngeri și demoni.*** (M. Zamfir, *Discursul*)

(b) *Amândouă pendulează* ***între rigorism*** *fad* ***și ipocrizie*** *infatuată.* (A. Pleșu, *Minima moralia*)

În cazul unor verbe ca acela din exemplul (a), repetarea prepoziției la al doilea membru al structurii este facultativă (cf. *Personajele s-au împărțit în îngeri și* ***în*** *demoni.*), în timp ce în cazul unor verbe ca acela din exemplul (b) repetarea prepoziției este exclusă (cf. **Amândouă pendulează între rigorism fad și între ipocrizie infatuată.*).

Tot un complement prepozițional complex este și cel din structuri comparative, de ex.

Hermogene apelează ***mai degrabă la o instituție decât la o demonstrație.*** (M. Zamfir, *Discursul*)

Caracterul de *structură unitară* a tuturor acestor construcții (în comparație cu cele realizate prin coordonare, alcătuite din două elemente) se probează prin nonomisibilitatea celui de-al doilea component; sunt nereperate (incomplete) enunțuri ca **Personajele s-au împărțit în îngeri.*, **Amândouă pendulează între rigorism fad.*, **Hermogene apelează mai degrabă la o instituție.*

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

În propoziție, în enunțurile neutre din punct de vedere stilistic (nonemfatice), complementul prepozițional este plasat după elementul regent, indiferent dacă acesta este verb, adjectiv, adverb sau interjecție (vezi exemplele de mai sus). Când regentul său este un verb trivalent cu schema sintactică V + Subiect + OD + OPrep, complementul prepozițional stă, de obicei, după complementul direct, de ex. *Știm că scriitorii reprezetativi ai ultimului secol au implicat* ***dimensiunea*** *intelectuală – uneori chiar erudită –* ***în*** *însuși* ***specificul*** *artei lor.* (M. Zamfir, *Discursul*); complementul prepozițional precedă însă complementul direct în construcții cu verbul *a face*, de ex. *Anumite specii literare [...] au făcut mereu* ***din emoționalitate*** *principala* ***atracție.*** (*ibid.*). Cf. și *El are* ***în Ion un dușman*** *de temut.* vs *El are* ***un dușman*** *de temut* ***în Ion.***

În frază, complementul prepozițional exprimat prin pronume relativ (care introduce diverse tipuri de subordonate) precedă verbul regent, de ex. *Știu / Se știe* ***la cine*** *te referi.* Precedă verbul regent și complemetul prepozițional din atributive de tipul *Luxița,* ***de*** *a cărei* ***copilărie*** *candidă poetul își amintește fermecat, e regăsită, în anii maturității.* (A. Pleșu, *Jurnalul*), unde pronumele relativ (care, în calitate de conector, stă la începutul propoziției subordonate) are drept element regent nominalul prin care se exprimă complementul prepozițional, pronumele conector cu funcție sintactică de atribut fiind intercalat între prepoziție și nominal.

În enunțuri nonemfatice, complementul prepozițional nu se izolează prin niciun semn de punctuație de regentul său. Se pot despărți prin virgulă numai cele topicalizate (cu topică inversă), de ex. ***La tine,*** *nu mă mai gândesc de mult.*; complementul prepozițional topicalizat și reluat se desparte obligatoriu prin virgulă de secvența prin care este reluat, de ex. ***De copilărie, de asta*** *își aduce el aminte.*, ***La copilărie, iată la ce*** *se referă el.*

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Relativ frecvent, complementul prepozițional este în variație liberă cu un *complement indirect,* dacă regentul său este:

– un verb, de ex. *contravine* ***hotărârii*** *luate /* ***la hotărârea*** *luată, corespunde* ***dorințelor*** *mele /* ***cu dorințele*** *mele, rezistă* ***presiunilor*** */* ***la presiuni,*** ***îți*** *seamănă / seamănă* ***cu tine,*** *se sustrage* ***obligațiilor*** */* ***de la obligații,*** ***mi*** *l-a trimis pe Ion / l-a trimis pe Ion* ***la mine*** etc.

– un adjectiv, de ex. *manual folositor / indispensabil / necesar / util* ***elevilor*** */* ***pentru elevi,*** ***îmi*** *este dator / este dator* ***față de mine,*** *comportament similar* ***celui*** *descris anterior /* ***cu cel*** *descris anterior* etc.

– un adverb, de ex. *a procedat conform / potivit* ***împrejurărilor*** */* ***cu împrejurările*** etc.

– interjecția *vai,* de ex. *vai* ***mie*** */* ***de mine.***

5.2. Complementul prepozițional este uneori sinonim cu un *complement direct,* de ex. *Își amintește* ***copilăria*** */* ***de copilărie.,*** ***Mă*** *place. / Îi place* ***de mine.***

5.3. Importante similitudini prezintă complementul prepozițional și cu *atributul prepozițional* dependent de un substantiv postverbal sau postadjectival (care păstrează regimul verbului sau al adjectivului din care provine), de ex. *Să fie* ***în adecvare cu*** *fiecare* ***obiect sau ființă*** *a vizibilului.* (A. Pleșu, *Jurnalul*). Delimitarea lor ca poziții sintactice diferite este strict formală și se întemeiază numai pe apartenența regentului fiecăruia la clase lexico-gramaticale diferite: complement prepozițional dacă regentul este verb sau adjectiv, dar atribut dacă este substantiv (vezi **I, Substantivul, 4.4.2.2.2**).

COMPLEMENTUL DE AGENT

1. ASPECTE DEFINITORII

În forma sa prototipică, complementul de agent se actualizează în construcţia pasivă şi corespunde, din punct de vedere semantic, subiectului din construcţiile active tranzitive echivalente.

1.1. Caracteristici sintactice

Complementul de agent este un tip special de complement prepoziţional, care se realizează printr-un nominal (substantiv, pronume sau numeral cu valoare pronominală) în cazul acuzativ cerut de conectorul *de / de către* – la nivelul propoziţiei – sau printr-un tip special de propoziţie relativă fără antecedent, precedată de acelaşi conector – la nivelul frazei –. Între complementul de agent şi regentul său (verb sau adjectiv) se stabileşte o relaţie sintactică de dependenţă.

Complementul de agent prototipic funcţionează în grupul verbal ca adjunct al cărui centru este un verb la diateza pasivă, de ex. *Rolul lui Hamlet* **a fost** *bine* **interpretat** ***de actorul*** *X, pe scena Teatrului Mic.*, fiind echivalentul subiectului din construcţia activă corespunzătoare: ***Actorul*** *X* **a interpretat** *bine rolul lui Hamlet, pe scena Teatrului Mic.* Spre deosebire de subiect, care este principalul actant al verbului activ (consituent obligatoriu în grupul verbal având drept centru un verb care îl conţine în schema sa sintactică), complementul de agent este un constituent facultativ (suprimabil) al verbului pasiv: *Firma aceasta este administrată bine* [*de* (*către*) *managerul ei*]., cf. şi *Rolul lui Hamlet a fost bine interpretat* [*de actorul X*] *pe scena Teatrului Mic.* Fiind cerut nu de o clasă de verbe, ci de o anumită construcţie sintactică, în care se actualizează o anumită clasă de forme (cele pasive) din paradigma unor verbe aparţinând clasei tranzitivelor, complementul de agent este un component al grupului verbal care nu participă la subcategorizarea verbului (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 1.4, 4; II, Grupul verbal, 4.1.1**).

Pentru verbele cu tranzitivitate slabă, care nu acceptă pasivizarea, precum şi pentru situaţiile în care complementul de agent nu se lexicalizează, vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2; II, Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.1, 1.2.1.1, 1.2.1.2.**

Complementul de agent poate determina şi forme verbale cu sens pasiv încorporat (forme de participiu sau de supin provenite de la verbe tranzitive pasivizabile, aşa-numitul „pasiv lexical" sau „pasiv cu marcă zero" – forme verbale inerent pasive), de ex. *Sentimentalismul se opune, prin definiţie, tipului de artă* ***sugerat*** *de primii „moderni",* ***proclamat*** *de Mallarmé şi* ***definit*** *restrictiv de Valéry.* (M. Zamfir, *Discursul*); *Am apelat la un argument uşor* ***de acceptat*** *de către oricine.* etc.

Pentru cazurile în care participiile şi supinele de la verbe tranzitive au sens activ (şi, în consecinţă, nu pot primi ca adjunct un complement de

agent), vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.4.2.3, 3.5.2, 4.3.4.2; II, Construcții pasive și construcții impersonale, 1.1.4.**

Regent al complementului de agent poate fi și un adjectiv postverbal derivat cu sufixul *-abil / -ibil,* adjectiv ce se caracterizează prin trăsătura semantică inerentă [+ Pasiv], de ex. *X. afișează o dezinvoltură* ***inacceptabilă*** *de* (*către*) *conformiști., Statutul fundației este* ***revizuibil*** *numai de către membrii ei fondatori.*

Propoziția relativă care face parte din clasa de substituție a acestei poziții sintactice poate avea aceleași elemente regente ca și nominalul cu funcție sintactică de complement de agent.

1.1.1. În *grupul verbal,* complementul de agent determină verbe (rar, locuțiuni verbale) la diateza pasivă, formă în care verbele sau locuțiunile verbale devin contextual intranzitive.

(a) Complementul de agent este lexicalizat cu precădere dacă verbul este la diateza pasivă construită cu operatorul pasiv *a fi,* atât la moduri personale, situație în care verbul are funcția sintactică de predicat complex, de ex. *Merele* ***au fost puse*** *în coș de* (*către*) *Maria., Cartea* ***va fi prefațată*** *de* (*către*) *un cunoscut critic literar., Muzica rock* ***era apreciată*** *de tot tineretul., Există riscul ca guvernul* ***să fie „guvernat”*** *de grupuri de interese.* (Tv, 2005), cât și la forme verbale nepersonale, în primul rând la infinitiv sau gerunziu, de ex. *Pentru un tânăr,* ***a fi îndrumat*** *de* (*către*) *o persoană competentă este o mare șansă.* (unde infinitivul pasiv are funcția sintactică de subiect), ***Fiind considerat*** *talentat de* (*către*) *un mare pianist, X. a dat examen la Conservator.* (unde gerunziul pasiv are funcția sintactică de circumstanțial de cauză), dar și, mai rar, la supin, de ex. *A fost ușor* ***de înțeles*** *de către toți studenții cursul acesta.,* precum și la participiu, de ex. *Trebuie* ***lămurită*** *situația de* (*către*) *cine cunoaște bine toate detaliile.* (construcții în care și supinul pasiv, și participiul pasiv au funcția sintactică de subiect al unui predicat impersonal).

> Uneori, operatorul de pasivizare *a fi* la gerunziu este omis, în enunț apărând numai participiul verbului conjugat și complementul de agent, de ex. *Mereu* **lovit** *de soartă, X. a clacat.* Cf. și tipul *Deși* **persecutat** *de regimul politic, X. nu a emigrat.,* cu omisiunea operatorului pasiv la mod personal (vezi **Circumstanțialul concesiv, 2.1.4.1**).

(b) Dacă verbul este la pasivul reflexiv (predicat simplu), complementul de agent se lexicalizează rar, în limba română actuală, această formă a pasivului fiind preferată atunci când se consideră că menționarea autorului acțiunii sau a inițiatorului procesului nu este necesară în planul comunicării, de ex. ***S-a văzut*** *uneori în această filozofie specificul englez* [...] *și* ***s-a identificat*** *în William d'Occam strămoșul îndepărtat al lui Locke ori Hume.* (M. Zamfir, *Discursul*), ori atunci când în poziția complementului de agent se subînțelege un cuantificator universal (de tipul „de către toți / oricine”, respectiv „de către nimeni” în enunțuri negative), de ex. *De la înapoierea tatei, orele de punere în funcție a uzinei* ***se respectă*** *cu sfințenie.* (I. Gheție, *Fructul oprit*); *Săptămâna asta,* ***nu s-a apelat*** *la serviciile noastre.* etc.

Există totuși enunțuri cu pasiv reflexiv în care figurează și complementul de agent.

– Este vorba, în primul rând, despre situațiile în care în poziția de centru al grupului apare un verb sau o locuțiune verbală (tranzitivă, în formele sale active) care nu acceptă pasivizarea cu auxiliarul *a fi*, ci numai cu pronume reflexiv, mai ales dacă în poziția sintactică a subiectului este o propoziție conjuncțională, de ex. ***Aducându-mi-se aminte** de către un coleg un detaliu / să precizez un detaliu, revin asupra problemei.; **S-a afirmat / zis / spus / menționat / arătat** de către cineva că textul legii e ambiguu.; **Nu s-a vrut** de către guvern să se aplice legea fără discriminări.* (Tv, 2005) etc.

– În al doilea rând, este vorba despre construcții pasive în care pasivul cu pronume reflexiv și cel cu operatorul de pasivizare sunt în variație liberă, de ex. *Aprobarea **se va semna / va fi semnată** de (către) director / de (către) cine e împuternicit.,Cartea **s-a citit / a fost citită** cu plăcere de (către) amatorii de proză fantastică / de oricine gustă proza fantastică., E de dorit **a se respecta / a fi respectate** de către toată lumea normele în vigoare.* etc.

1.1.2. În *grupul adjectival*, complementul de agent poate determina:

(a) rar, adjective postverbale derivate cu sufixul *-abil / -ibil*, cu funcție sintactică de atribut, de ex. *Teologii pricepuți nu pun mare preț pe argumentul **invocabil** de colegii lor mai puțin pricepuți.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*), de nume predicativ, de ex. *Casa este **netransmisibilă** de către proprietarul repus în drepturi.*, sau de predicativ suplimentar, de ex. *Nu îl credeam **coruptibil** de către putere.*;

(b) frecvent, participii inerent pasive (provenite de la verbe sau de la locuțiuni verbale tranzitive), cu valoare adjectivală, care ocupă pozițiile sintactice ale adjectivului, adică în primul rând funcția sintactică de atribut adjectival, de ex. *A dispărut colțul străjerului, **devastat** de tata în ziua intrării ungurilor în Silvania.* (I. Gheție, *Fructul oprit*), *Are loc o adunare de protest împotriva războiului **dus** de americani în Coreea.* (id., *Nodul gordian*), *Amintesc unele amănunte **avute în vedere** de (către) mine.*, dar și de nume predicativ, de ex. *După difuzarea la radio, lucrarea a devenit **foarte cunoscută** de publicul meloman.*, sau de predicativ suplimentar, de ex. *Nu mi-l închipuiam **atât de iubit** de toți colegii.*;

(c) foarte rar, supine inerent pasive, cu valoare adjectivală, care ocupă poziția sintactică de atribut, de ex. *Aceasta este calea **de urmat** de către orice om integru.* etc.

Prezența formelor de participiu și de supin ca regente ale unor complemente de agent atât în grupul verbal (unde îndeplinesc, ca și infinitivul sau gerunziul, funcții sintactice similare cu cele ale nominalului și pot fi dezvoltate în propoziții subordonate conjuncționale), cât și în grupul adjectival (unde îndeplinesc funcții sintactice similare cu cele ale adjectivului, unele putând fi dezvoltate în propoziții subordonate relative, altele acceptând mărci ale gradării, proprii adjectivului), ține de dubla natură a acestor forme (verbală și nominală / adjectivală), vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3.1, 3.3.3, 4.1; II, Atributul.**

1.2. Caracteristici semantice

Complementul de agent preia multe dintre rolurile semantice ale subiectului din construcțiile active echivalente.

(a) În mod curent, complementul de agent desemnează, fireşte, Agentul care iniţiază şi controlează acţiunea verbului din construcţia activă, respectiv acţiunea verbului de la care provine participiul sau supinul ori de la care este derivat adjectivul cu sufixul *-abil / -ibil*, dacă se consideră că precizarea acestuia este necesară şi în construcţia pasivă. De aceea, regente ale unor complemente de agent vor fi, în primul rând, verbele tranzitive de acţiune, la diateza pasivă (uneori la participiu sau la supin), precum şi unele adjective derivate de la asemenea verbe, de ex. *Ceaşca* **a fost spartă** ***de el.***, *Parcela* **cosită** ***de Ion*** *e peste deal.*, *Tabloul acesta e greu* **de furat** ***de către un hoţ*** *diletant.* etc.

(b) Tot în contextul unor verbe de acţiune, complementul de agent poate exprima şi Forţa care provoacă acţiunea, dar nu o controlează, de ex. *Zona* **a fost devastată** ***de incendiu.***, *Plantele* **sunt distruse** ***de grindină / de omizi.***, *Am închis fereastra ca să* **nu fie trântită** ***de vânt.***, precum şi Instrumentul, de ex. *Privesc brazdele proaspăt* **întoarse** ***de plug.*** (A. Pleşu, *Jurnalul*), *Conversaţia* **e curmată** ***de vorba*** *scurtă a mecanicului.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*) etc.

În unele lucrări, nominalele precedate de prepoziţia *de* cum sunt cele din enunţurile de sub (b) nu sunt încadrate la complementul de agent.

(c) În contextul unor verbe psihologice (nonagentive), rolul complementului de agent este acela de Experimentator, de ex. *Ion* **este iubit / stimat / apreciat / detestat / urât** ***de toţi.***, sau de Stimul, de ex. *Nu o credeam* **influenţabilă** ***de către oricine*** etc.

(d) În enunţuri în care determină tot verbe nonagentive, complementul de agent poate fi şi Beneficiar, de ex. *Cartea aceasta* **a fost găsită / pierdută** ***de Maria.*** etc.

1.3. Caracteristici în plan comunicativ-pragmatic

Informaţia adusă de complementul de agent este de natură rematică. Faptul acesta decurge din însăşi esenţa transformării pasive, care presupune o repoziţionare a Pacientului, prin plasarea sa în poziţie tematică, adică în poziţia sintactică a subiectului, în timp ce Agentul procesului codificat prin verbul regent este distribuit la un nivel ierarhic inferior din punct de vedere sintactic (interesant, eventual, numai din punct de vedere semantic), respectiv în poziţia de complement prepoziţional facultativ, de ex. *Ea a scris un roman.* ***Acesta*** *a fost lăudat în presă* ***(de toţi criticii)***.

Doar în enunţuri emfatice, atât la nivelul propoziţiei, cât şi la nivelul frazei, această poziţie sintactică este „tematizată", prin inversarea topicii (în general, cu intenţie polemică): ***De Mozart*** *[nu de cine crezi tu] a fost compus acest concert.*, ***Numai de cine ţine la tine*** *vei fi sfătuit de bine.* etc.

Deşi construcţiile pasive se întrebuinţează relativ frecvent în limba română actuală, complementul de agent se lexicalizează rar, informaţia furnizată de el fiind recuperabilă din contextul lingvistic sau situaţional.

1.4. Delimitarea de alte poziții sintactice

Complementul de agent construit cu prepoziția *de către* nu pune probleme de acest tip, întrucât conectorul menționat este specializat pentru această funcție sintactică, în varianta standard a limbii române actuale.

Regional, prepoziția *de cătră* poate introduce circumstanțialul de loc (de ex. *A venit* **de cătră munte**., *E venit* **de cătră munte**.), care nu poate fi confundat cu complementul de agent, dat fiind că regentul său este un verb la diateza activă (fie un predicat simplu, fie unul complex construit cu verbul copulativ *a fi* + participiul unui verb intranzitiv în poziția sintactică a numelui predicativ), iar grupul prepozițional *de cătră munte* este, pe de o parte, sinonim cu *dinspre munte,* iar, pe de altă parte, poate fi substituit cu un grup prepozițional construit cu adverbul *acolo: A venit / E venit* **de acolo**.

În schimb, complementul de agent construit cu prepoziția *de* este susceptibil, uneori, de a fi confundat cu alte poziții sintactice.

(a) Problema delimitării complementului de agent de **complementul prepozițional** exprimat prin substantiv (sau substitut al său) precedat de prepoziția *de* se pune în situațiile care urmează.

– În perechi de enunțuri de tipul: *Ion* ***a fost detaşat*** *de şeful lui în provincie.* vs *Ion* ***este detaşat*** *de cele lumeşti.*, cele două poziții sintactice se deosebesc prin tipul de predicat, precum şi prin particularitățile sintactico-semantice ale verbului-centru: predicat complex exprimat prin verb la diateza pasivă (operatorul ***pasiv a fi*** + suport semantic *participial* – participiu cu valoare pasivă) vs predicat complex exprimat prin verb la diateza activă (operatorul ***copulativ a fi***) + suport semantic *adjectival* (nume predicativ exprimat prin participiul unui verb intranzitiv – participiu cu valoare activă); în primul enunț apare verbul agentiv tranzitiv *a detaşa* la diateza pasivă, având ca adjunct un complement de agent, în timp ce în al doilea enunț figurează participiul cu sens activ al verbului intranzitiv *a se detaşa (de ceva)* „a face abstracție", având ca adjunct un complement prepozițional. Cele două enunțuri se deosebesc şi prin calitatea de adjunct facultativ a complementului de agent din primul enunț (*Ion a fost detaşat în provincie.*), spre deosebire de calitatea de adjunct obligatoriu a complementului prepozițional din al doilea enunț (**Ion este detaşat.*).

– În enunțuri de tipul *Ion este / a rămas* **mirat / uimit / încântat / satisfăcut / impresionat** ***de evoluția evenimentelor.*** etc. (care *nu* sunt corespondentele *pasive* ale enunțurilor *Evoluția evenimentelor îl miră / uimeşte / încântă / satisface / impresionează pe Ion.*, vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.1.4.2**), nominalul precedat de prepoziția *de* este tot complement prepozițional, şi nu complement de agent, regentul său fiind un *predicat nominal* al cărui suport semantic este un participiu fără sens pasiv (provenit de la un verb tranzitiv psihologic, puternic adjectivizat, dovadă fiind faptul că poate fi însoțit de morfeme ale gradării sau de semiadverbe de aproximare, de ex. *Ion este / a rămas* ***cam*** **mirat /** ***foarte*** **satisfăcut /** ***destul de*** **impresionat** *de evoluția evenimentelor.* etc.). Cf. şi *De la Sfântul Augustin şi neoplatonicieni, primii* **pasionați** ***de această chestiune*** […] (M. Zamfir, *Discursul*).

– În enunțuri în care centrul grupului verbal este un verb tranzitiv pasivizat care are *şi* regim prepozițional cu *de,* de ex. *X* **a fost bănuit** ***de trădare***

(*de camarazii săi*)., cele două poziţii sintactice se deosebesc prin tipul de determinare: determinare obligatorie cerută de regimul verbului (în cazul complementului prepoziţional) vs determinare facultativă (în cazul complementului de agent); este insuficient un enunţ de tipul **X a fost bănuit (de camarazii săi)*.

(b) Delimitarea dintre complementul de agent şi **circumstanţialul de cauză** (care este, ca şi el, un component facultativ al grupului verbal) este uneori greu de făcut, dat fiind că între clasa verbelor tranzitive (cu Pacientul în poziţia complementului direct) şi cea a verbelor intranzitive ergative (cu Pacientul în poziţia subiectului) se petrec treceri frecvente (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.1.3; II, Construcţii pasive şi construcţii impersonale, 1.2.1.1**).

– În perechi de enunţuri de tipul *Fereastra* **a fost trântită** *de vânt.* vs *Fereastra* **s-a trântit** *de vânt.*, grupul prepoziţional *de vânt* apare, în primul enunţ, în contextul verbului tranzitiv agentiv *a trânti* la diateza pasivă (cf. enunţul activ echivalent *Vântul a trântit fereastra.*) şi, în consecinţă, are funcţia sintactică de complement de agent (dobândeşte contextual rolul semantic de Forţă, iar grupul prepoziţional la care participă nu poate fi substituit cu locuţiunea adverbială *de aceea* sau cu grupul prepoziţional *din cauza vântului*); în al doilea enunţ însă, regentul aceluiaşi grup prepoziţional este verbul intranzitiv ergativ *a se trânti* şi, în consecinţă, are funcţia sintactică de circumstanţial de cauză (dobândeşte contextual rolul semantic de Cauză, iar grupul prepoziţional la care participă poate fi substituit cu locuţiunea adverbială *de aceea* sau cu grupul prepoziţional *din cauza vântului*).

– Într-un enunţ ca *Alimentele sunt* **alterate** ***de căldură.*** (care *nu* reprezintă corespondentul *pasiv* al enunţului *Căldura alterează alimentele.*), regentul grupului prepoziţional *de căldură* este un participiu cu sens activ provenit de la verbul intranzitiv ergativ *a se altera*, participiu puternic adjectivizat (cf. *Alimentele sunt* ***foarte / grav*** **alterate** *de căldură.*) şi, de aceea, adjunctul său este interpretat drept circumstanţial de cauză, şi nu complement de agent.

(c) La fel, într-un enunţ ca *Paltonul este* **murdărit / stropit *de noroi.***, substantivul precedat de prepoziţia *de* este **circumstanţial instrumental,** şi nu complement de agent, dat fiind că participiul regent nu are sens pasiv, iar în grupul prepoziţional conectorul *de* este substituibil prin *cu* (cf. *Paltonul este / pare murdărit / stropit* ***cu noroi.***, enunţ care nu este echivalent cu **Noroiul a murdărit / stropit paltonul.*). Ca şi în cazul circumstanţialului de cauză, uneori delimitarea este greu de făcut, mai ales că există enunţuri complexe în care cei doi adjuncţi sunt coocurenţi, de ex. *Cum poate fi lumea „aceasta" simultan* **coruptă *de demon*** *şi* **impregnată *de Dumnezeu?*** (A. Pleşu, *Limba păsărilor*).

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE

Clasa de substituţie a complementului de agent cuprinde nominale (substantive şi substitute ale lor) precedate de prepoziţia *de* sau de prepoziţia *de către* şi propoziţii relative pronominale precedate de aceleaşi prepoziţii.

2.1. În propoziţie, complementul de agent se exprimă printr-un grup prepoziţional format din prepoziţia *de* (rar, *de către*) şi un nominal, care se poate actualiza prin:
(a) *substantive* în cazul acuzativ

– comune (în primul rând cele având trăsătura semantică [+ Animat], deci nume de persoane sau de animale, dar şi abstracte de diverse tipuri), de ex.

Eu însumi am fost abordat la un moment dat ***de o doamnă.*** (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*)

A sosit şi tata [...] *cu o căruţă trasă* ***de*** *cei mai buni* ***cai*** *ai noştri.* (G. Ionescu, *Copacul din câmpie*)

M-am aşezat în bancă [...] *asaltat* ***de amintiri.*** (M. Sebastian, *Jurnal*)

El poate comunica incomunicabilul, fapt rareori luat în seamă ***de cercetările*** *curente, dar trăit* ***de scriitorii*** *dintotdeauna.* (A. Pleşu, *Limba păsărilor*)

Să nu ne lăsăm înşelaţi ***de calificativul*** *„frumoasă”.* (*ibid.*)

– proprii (nume de persoane sau, rar, de instituţii)

A ţinut la un cerc studenţesc prezidat ***de P. P. Negulescu*** *un speech despre uneltele filozofiei.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*)

Toată lumea ştie povestea limbii originare, [...] *temei şi vehicul al unei armonii pizmuite* ***de Zeul*** *însuşi.* (A. Pleşu, *Limba păsărilor*)

Certificatul i-a fost eliberat ***de Primărie.***

(b) *pronume* în cazul acuzativ, de ex.

Sentimentul că eşti expulzat ***de tine*** *din tine.* (S. Golopenţia, *Cartea plecării*)

Cei de la Morgă vor [...] *să afle cum şi* ***de cine*** *a fost înştiinţată mama.* (*ibid.*)

Hotărât că ar trebui să fiu bătut ***de cineva.*** (M. Preda, *Jurnal intim*)

Interdicţia nu e respectată ***de nimeni.***

(c) *numerale* cu valoare pronominală în cazul acuzativ, de ex.

Textul a fost interpretat ***de doi*** *dintre actorii Teatrului Naţional.*

Am fost recomandat ***de amândoi.***

Premiul i se va înmâna ***de (către) primul*** *dintre sponsorii concursului.*

2.2. Poziţia sintactică de complement de agent poate fi ocupată, foarte rar, şi de un grup prepoziţional format din prepoziţia *de* (*către*) şi o propoziţie relativă fără antecedent în regentă, introdusă printr-un pronume relativ (în special *cine*) ori nehotărât compus cu *ori-* şi, uneori, de un adjectiv relativ sau nehotărât, de ex.

Premiul a fost luat ***de cine merita.***

Emisiunea a fost văzută ***de câţi (telespectatori) au ştiut ora difuzării ei.***

Mi se pot cere explicaţii ***de către oricine e interesat de problemă.***

Unii autori consideră că propoziţia completivă de agent se poate realiza şi ca subordonată conjuncţională, de ex. *Am fost surprins* ***că ai venit / să aud asemenea vorbe de la el.****, Era frământat* ***dacă poate sau nu poate accepta acest lucru.***, subordonate încadrate, în lucrarea de faţă, la completiva prepoziţională (vezi *supra,* **1.4.a; Complementul prepoziţional, 2.2.c**).

Datorită conectorului prepoziţional al acestui tip de propoziţie, în frazele în care se actualizează propoziţia-complement de agent apare fenomenul imbricării (împletirea regentei cu subordonata), pronumele relativ în acuzativ cu prepoziţie îndeplinind, în subordonată, funcţia sintactică de subiect (vezi **Imbricarea, 1.1.1**).

Pronumele relativ sau nehotărât precedat de prepoziţia *de* are funcţia sintactică de complement de agent în fraze în care introduce o propoziţie completivă directă, de ex. *Ştiu* **de cine** *a fost scris textul.*, subiectivă, de ex. *Se ştie* **de cine** *a fost scris textul.* sau concesivă, de ex. **De oricine** *o fi fost scris textul, mie mi s-a părut interesant.*

2.3. Ca *marcă formală* a complementului de agent, prepoziția *de* este folosită în contextul oricărui nominal și în toate stilurile limbii. Conectorul specific al acestei poziții sintactice, prepoziția *de către,* se folosește actualmente rar, cu precădere în stilul științific sau în cel elevat / solemn, și numai în vecinătatea unor substantive (sau substitute ale lor) având trăsătura semantică *inerentă* [+ Uman], de ex. *Dacă vom fi descoperiți pe scară, în jocul apăsător de-a statuile,* ***de către vecini.*** (S. Golopenția, *Cartea plecării*); conform normelor limbii literare, nu se recomandă formulări de tipul **Știrea a fost difuzată* ***de către posturile de radio.,*** cf. însă *Cu un an în urmă se organizase* ***de către UAER*** *un concurs de poezie deschis elevilor din toată țara.* (I. Gheție, *Nodul gordian*). Așadar, dacă în ceea ce privește selectarea complementului de agent decisiv este centrul de grup (care trebuie să aibă nota semantică [+ Pasiv]), în ceea ce privește selectarea prepoziției restricțiile, fără să fie ferme, sunt dictate de trăsăturile semantice ale nominalului care apare în această poziție sintactică, precum și, opțional, de registrul stilistic în care este performat enunțul.

Este justificată folosirea prepoziției *de către* și pentru dezambiguizarea pozițiilor sintactice (complement prepozițional vs complement de agent), în enunțuri al căror verb-centru are în schema sa sintactică prepoziția *de* ca regim, de ex. *El a fost acuzat* ***de*** *corupție* ***de către*** *magistrați.* (Al. Paleologu – S. Tănase, *Sfidarea memoriei*). În enunțuri cu verbe de acest tip, folosirea prepoziției *de* pentru ambele poziții sintactice poate duce la „citire dublă", dacă ambele nominale au trăsătura semantică [+ Uman], de ex. *„Actul de naștere" al acestui cuvânt e legat* ***de*** *filologi* ***de*** *Caragiale.* („e legat de către filologi de Caragiale" sau „e legat de filologi de către Caragiale"); la fel, *Frumoasele vorbe spuse* ***de*** *tine* ***de*** *toți cunoscuții m-au impresionat.* („spuse de către tine despre toți cunoscuții" sau „spuse despre tine de către toți cunoscuții"). Se preferă prepoziția *de către* și atunci când regentul complementului de agent este un supin cu *de,* vezi *supra,* **1.1.1.a, 1.1.2.c**.

3. TIPURI DE COMPLEMENT DE AGENT

3.1. De obicei, complementul de agent este *simplu,* adică este exprimat printr-un singur nominal sau o singură propoziție (vezi toate exemplele de mai sus). Uneori, nominalul poate fi precedat de un semiadverb de precizare sau de restricție (fără funcție sintactică de sine stătătoare), de ex. *Textul a fost semnat* ***chiar / și / numai de el.,*** *Ion e apreciat* ***doar de cine îl cunoaște bine.*** etc.

3.2. Într-un enunț, pot apărea mai multe complemente de agent *coordonate:*

– copulativ, de ex. *Se deosebește numele dat aceluiași zeu* ***de muritori*** (*Eros*) ***și de nemuritori*** (*Pteros*). (A. Pleșu, *Limba păsărilor*); *Lici* [...] *e o fetiță înăltuță, foarte vorbăreață și răsfățată deopotrivă* ***de părinți și de noi.*** (I. Gheție, *Fructul oprit*);

– disjunctiv, de ex. *Nu se știe dacă turneul acesta va fi câștigat* ***de X. sau de Y.***

Rar, în unele construcții complexe, de ex. *A rămas în conacul lui mare în care s-a tras cu tunul și a fost devastat* **de ruși, dar mai ales de țărani.** (G. Ionescu, *Copacul*), coordonarea pare a fi adversativă; de fapt, este tot o coordonare copulativă „conacul a fost devastat de ruși **și,** mai ales, de țărani", conjuncția *dar* fiind aleasă, probabil, și pentru evitarea cacofoniei *ruși și.*

4. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

În propoziţii / fraze enunţiative, **topica** normală a complementului de agent, ca şi a propoziţiei corespunzătoare, este după elementul regent. Topica inversă este rară şi apare în enunţuri emfatice: ***De Ion*** *[şi nu de Dan] a fost luată hotărârea aceea.*, ***De cine nu m-aş fi aşteptat*** *am fost lăudat.*, cf. şi *Sever, adâncit în gânduri* ***numai de el*** *ştiute.* (I. Gheţie, *Fructul oprit*).

Complementul de agent exprimat prin pronume nehotărât sau relativ care introduce o propoziţie concesivă precedă însă verbul-centru, de ex. ***De oricine*** *ar fi fost pictată lucrarea, ea rămâne o capodoperă.* (Cf. şi *Lucrarea rămâne o capodoperă, indiferent* ***de cine*** *a fost pictată.*) Complementul de agent este plasat după verbul regent din concesivă numai în registrul colocvial şi numai dacă verbul este la modul subjonctiv: *Să fie / Să fi fost regizat* ***de oricine,*** *mie tot un kitsch mi se pare spectacolul ăsta!*

În ceea ce priveşte **punctuaţia,** complementul de agent, ca şi propoziţia corespunzătoare, nu se izolează prin virgulă de regent, în enunţuri nonemfatice. Propoziţia de agent topicalizată poate fi despărţită, facultativ, prin virgulă de regentă: *De oricine ţine la tine, vei fi ajutat.*

5. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

5.1. Complementul de agent şi *subiectul* au roluri semantice comune (vezi *supra,* **1.2** şi **Subiectul, 1.2**). Se deosebesc însă în mod clar la nivel sintactic, prin tipul diferit de componenent al grupului verbal care este fiecare, precum şi prin tipul diferit de construcţie în care funcţionează fiecare: complementul de agent este un complement prepoziţional facultativ în construcţia pasivă a verbului, în timp ce subiectul un complement de tip special al verbului, component obligatoriu în grupul verbal atât în construcţia activă, cât şi în construcţia pasivă (vezi **Subiectul**).

5.2. Complementul de agent prezintă importante similitudini cu *atributele prepoziţionale* construite cu aceleaşi prepoziţii, care au ca regent un substantiv abstract postverbal. Se delimitează însă de acestea prin natura regentului, mai precis prin clasa lexico-gramaticală din care face parte regentul, şi anume: verb sau adjectiv (în cazul complementului de agent) vs substantiv abstract postverbal (în cazul atributului prepoziţional), de ex. *Este o soluţie (care* ***a fost****)* ***acceptată / acceptabilă de*** *(către) toţi.* vs ***Acceptarea*** *soluţiei de (către) toţi a fost o surpriză.* Interpretarea lor drept poziţii sintactice diferite este strict formală, deoarece substantivele postverbale, ca şi adjectivele, păstrează disponibilităţile combinatorii ale verbelor de la care provin, atât cele derivate (sau formate prin conversiune) de la infinitiv (vezi exemplul de mai sus), cât şi cele provenite prin conversiune din participii pasive, de ex. *Devenisem un proscris* [...], ***un tolerat*** *deci de noua putere.* (G. Ionescu, *Copacul*). Vezi **I, Substantivul, 4.4; II, Atributul.**

Unii autori includ printre regenţii complementului de agent şi substantivele de provenienţă verbală, de felul celor de mai sus, numite uneori „substantive acţionale".

COMPLEMENTUL POSESIV

1. ASPECTE DEFINITORII

În forma sa prototipică, complementul posesiv este un component al grupului verbal care se actualizează într-o structură ternară şi exprimă posesorul printr-un clitic de pronume reflexiv sau personal cu trăsătura semantică [+ Animat], stabilind prin intermediul verbului regent o relaţie semantică de posesie (şi alte relaţii subsumate posesiei: apartenenţa, dependenţa etc.) cu un alt nominal din structură, care exprimă „obiectul posedat" (în sens larg), de ex. *Ion **îşi** respectă / iubeşte **părinţii** / **vecinii**., **Ţi**-am / **Ţi** s-a auzit **vocea**.* etc. În anumite situaţii (vezi *infra,* **2.3, 2.4, 2.5, 3.2**), complementul posesiv este dublu exprimat – prin pronume nonclitic / substantiv *şi* clitic (mai ales de pronume personal) coreferenţial, ambele în dativ – , de ex. ***Lui Ion i** se bate ochiul stâng., Cunosc un bătrân **căruia** nu **i**-a slăbit vederea.* etc.

Nominalul cu care complementul posesiv stabileşte relaţia de posesie este obligatoriu coocurent şi, în consecinţă, nesuprimabil; enunţuri ca **Ion îşi respectă / iubeşte., *Ţi-am / Ţi s-a auzit., *Lui Ion i se bate., *Cunosc un bătrân căruia nu i-a slăbit.* sunt agramaticale.

Două sunt, aşadar, caracteristicile definitorii ale nominalului în dativ cu funcţie sintactică de complement posesiv: (a) prezenţa sa în enunţ este condiţionată de coocurenţa cu un substantiv subordonat aceluiaşi verb; (b) rolul semantic de Posesor nu îi este atribuit de verbul regent, ci se datorează substantivului coocurent (vezi *infra,* **1.1.b**).

1.1. Caracteristici sintactice

În tradiţia gramaticii româneşti, complementul posesiv (numit „dativ posesiv"), a fost considerat o formă de realizare a complementului indirect, şi nu o poziţie sintactică aparte.

Între complementul posesiv şi complementul indirect există o serie de asemănări, şi anume:

– sunt amândouă componente ale grupului verbal (rar, interjecţional), aflate în relaţie de dependenţă faţă de verb / interjecţie;

– au clase de substituţie similare;

– apar în structuri ternare;

– prezintă fenomenul sintactic al dublei exprimări.

Între cele două tipuri de compliniri există însă şi o serie de deosebiri importante, şi anume:

– în timp ce complementul indirect este un component actanţial al grupului verbal (căruia verbul-centru îi impune forma cazuală de dativ şi îi atribuie rolul semantic: Destinatar, Beneficiar, Experimentator etc. – vezi **Complementul indirect, 1.1.1, 1.2**), complementul posesiv *devine* component al grupului verbal prin amalgamarea acestuia cu un grup nominal, din care îşi păstrează rolul semantic de Posesor, neatribuit de verb (vezi *infra,* **b**);

– numai verbul şi, rar, interjecţia pot fi regenţi ai complementului posesiv, în timp ce complementul indirect poate determina şi adjective sau adverbe (vezi **Complementul indirect, 1.1.3, 1.1.4**);

– cele două compliniri determină verbe diferite (pentru situaţia când pot avea acelaşi verb regent, vezi *infra,* **a**);

– complementul indirect se poate exprima prin nominal nedublat de un clitic, realizare imposibilă pentru complementul posesiv;

– în structura ternară, care este posibilă, dar nu obligatorie şi definitorie pentru actualizarea complementului indirect, acesta nu stabileşte niciun fel de relaţie semantică cu celălalt component nominal al structurii, de ex. *Îmi place frişca.* (vezi **Complementul indirect, 1.1.1.**), în timp ce pentru complementul posesiv structura ternară implică relaţia de posesie dintre nominale, de ex. *Îmi aştept prietenii.*;

– dublarea complementului indirect este guvernată de reguli sintactice (vezi **Complementul indirect, 3.3.4.6**), pe când dubla exprimare a complementului posesiv este un fenomen marginal, care se manifestă mai ales în enunţuri emfatice (vezi *infra,* **3.2**).

Complementul posesiv trebuie să fie considerat o poziţie sintactică aparte, diferită de complementul indirect, în virtutea argumentelor care urmează.

(a) Conform „principiului unicităţii", un verb atribuie o singură dată o poziţie sintactică în enunţ (vezi **Grupul verbal, 3.2.**); or, există enunţuri în care nominalul în dativ cu funcţie sintactică de complement indirect şi „dativul posesiv" sunt coocurente, fără a fi coordonate, de ex. ***Şi**-a consacrat viaţa* ***studiului.**, **Îmi*** *mărturisesc necazurile* ***numai ţie.**, **Îţi** dai numărul de telefon* ***(ori)cui ţi-l cere.**, **Şi**-a dedicat cartea* ***părinţilor** săi.*, *Ne spunem păsul* ***tuturor.**, **Vă** oferiţi serviciile* ***(ori)cui are nevoie.**, **Şi**-au înaintat plângerea* ***tribunalului.**, **Ţi**-ai încredinţat cartea* ***tiparului.**, **Şi**-a dat copiii în grijă* ***unei mătuşi.**, **Şi**-a lăsat toată averea* ***unei fundaţii.**; Nu-**şi** crede* ***ochilor şi urechilor**.* (cu clitic reflexiv) sau ***Ţi**-am vândut colecţia de timbre* ***unui tânăr** simpatic.*, *V-am trimis volumul de versuri* ***unui editor** dispus să-l publice.*, *O agenţie* ***mi**-a închiriat casa din provincie* ***unei firme.*** (cu clitic personal), ceea ce dovedeşte în mod clar că reprezintă poziţii sintactice diferite.

(b) Poziţia sintactică denumită complement indirect este atribuită de verbul-centru al grupului, fiind conţinută în matricea sa sintactico-semantică şi, de aceea, complementul indirect participă la subcategorizarea verbului (vezi **I, Clase sintactice şi sintactico-semantice de verbe, 4.4.1**). Poziţia sintactică denumită complement posesiv nu este atribuită de verb, ci rezultă din amalgamarea grupului verbal cu un grup nominal (vezi **Grupul verbal, 4.4**). Ca urmare a amalgamării se produce o reorganizare sintactică: adjectivul posesiv (sau un pronume în genitiv), devenit clitic pronominal de dativ (*El privirea* ***sa*** *o plimbă peste întinsul mării.* > *El privirea-**şi** plimbă peste întinsul mării.* sau *Admir talentul* ***lui*** *de pianist.* > *Admir talentu-**i** de pianist.*), iese de sub dominanţa numelui şi se ataşează verbului (*El privirea **îşi** plimbă peste întinsul mării.*, ***Îi*** *admir talentul de pianist.*). Aşadar, verbul se recategorizează, dobândind o valenţă de dativ pe care matricial nu o avea (**El plimbă ceva cuiva.*, **Admir ceva cuiva.*). Relaţia de posesie dintre cliticul de dativ, subordonat acum verbului, şi nominalul de sub dominanţa căruia a ieşit se păstrează în noua structură şi se realizează, de data aceasta, prin intermediul verbului; cliticul de dativ îşi conservă rolul semantic de Posesor, iar actantul

nominal, pe lângă rolul atribuit de verb, îşi păstrează şi nota semantică de „obiect posedat”. În urma unei reorganizări sintactice de acest tip, o serie de verbe ca *a admira, a avea, a cunoaşte, a imita, a iubi, a înţelege, a muri, a muta, a plânge, a plimba, a practica, a privi, a respecta, a sări, a sta, a stima, a şti, a uita, a vedea* etc., care nu aveau în schema lor sintactică dativul cu rol de Destinatar / Beneficiar (= complement indirect), au devenit compatibile cu un dativ care exprimă Posesorul (= complementul posesiv). Cf. şi *Pisica* ***îşi*** *ascute ghearele.* Sau chiar *Oraşul s-a modernizat, edilii* ***i-au*** *schimbat înfăţişarea.*

Complementul posesiv se actualizează şi în structuri de tipul ***Mi-au*** *transpirat mâinile.*, ***Lui Ion / Aceluia îi*** *cade părul.* etc., care nu provin din amalgamarea grupului verbal cu unul nominal (**Au transpirat mâinile mele.*, **Cade părul lui Ion / aceluia.*). Prezenţa complementului posesiv în calitate de component obligatoriu al grupului verbal se datorează particularităţilor selecţionale ale verbelor respective, apte de a selecta în poziţia subiectului un substantiv cu trăsătura semantică [+ Obiect posedat inalienabil], substantiv care „cere” exprimarea unui posesor. În contextul unui asemenea substantiv, verbul se recategorizează devenind, din ergativ monovalent (*Eu transpir.*, *Ion cade.*), bivalent cu structura [V + Subiect + CPos]. Cf. şi ***Pisicii i*** *s-au tocit ghearele.* sau chiar ***Pomului i-au*** *căzut frunzele.* (unde se actualizează relaţia semantică Parte – Întreg).

(c) Complementul indirect dublu exprimat intră în lanţuri clitice în cadrul cărora stabileşte relaţii de coreferenţialitate la distanţă numai cu pronumele nonclitic în dativ sau cu un nominal în dativ, de ex. *Ion* ***mi***$_i$*-a dat o carte* ***mie***$_i$. sau *Eu* ***i***$_j$*-am dat o carte* ***lui Ion***$_j$., în timp ce complementul posesiv dublu exprimat intră în lanţuri clitice în cadrul cărora stabileşte relaţii de coreferenţialitate la distanţă atât cu nominalul în dativ, de ex. ***Lui Ion***$_i$ ***îi***$_i$ ***/ Ţie***$_j$ ***îţi***$_j$ *tremură mâinile.*, cât şi cu adjectivul posesiv sau cu pronumele personal în genitiv, de ex. ***Îmi***$_i$ *iau paltonul* ***meu***$_i$ *şi plec.*, ***Le***$_j$ *imitam şuieratul picajului* ***lor***$_j$. (G. Ionescu, *Copacul*).

Complementul posesiv stabileşte o relaţie de dublă subordonare: sintactică – faţă de verb – , şi semantică – faţă de substantivul coocurent din structura ternară la care participă.

1.1.1. În *grupul verbal,* complementul posesiv are ca regent, în general, un verb care nu conţine în schema sa sintactică dativul cu funcţie sintactică de complement indirect (vezi *supra,* **b**), dar şi verbe care se construiesc şi cu un complement indirect (vezi *supra,* **a**). Complementul posesiv determină verbe recategorizate, care dobândesc următoarele scheme sintactice (în scheme, complementul posesiv figurează imediat după componentul cu care stabileşte relaţia de posesie):

(a) V + Subiect + CPos: *Îmi curge nasul.*, *I-a venit fratele.*, *Ţi s-a stricat televizorul.* etc.

(b) V + NP + Subiect + CPos: *Picioarele îmi sunt reci.*, *Mersul îi e nesigur.*, *Care îţi e numele?*

(c) V + Subiect + OD + CPos: *Îmi / Îşi vopseşte părul.*, *Îţi / Îşi udă florile.* etc.

(d) V + Subiect + OPrep + CPos: *Îţi / Îşi vede de casă.* etc.

(e) V + Subiect + OI + CPos: *Şi-a pus capăt vieţii.* etc.

(f) V + Subiect + Circ + CPos: *Îţi sare în spinare.*, *Mi-a venit apa la moară.*, *Îi bate cineva la uşă.* etc.

(g) V + Subiect + OD + Circ + CPos: *Mi- / Şi-a scos o ţeapă din deget., Îţi / Îşi pune cercei în urechi.* etc.

(h) V + Subiect + OI + OD + CPos: *Ţi-am / Şi-a vândut casa de la ţară unui localnic.* etc.

Regentul complementului posesiv poate fi un verb recategorizat ca bivalent – structura minimală – (vezi **a**), ca trivalent (vezi **b – f**) sau tetravalent (vezi **g** şi **h**).

În unele structuri se actualizează numai cliticul reflexiv aflat în relaţie de posesie cu un substantiv cu funcţie sintactică de complement indirect (vezi **e**), în altele numai cliticul de pronume personal aflat în relaţie de posesie cu un substantiv cu funcţie sintactică de subiect (vezi **a** şi **b**) sau de complement circumstanţial al unui verb trivalent (vezi **f**), iar în celelalte se pot actualiza ambele clitice, relaţia de posesie stabilindu-se cu un substantiv care are funcţia sintactică de complement direct (vezi **c** şi **h**), de complement prepoziţional (vezi **d**) sau de circumstanţial (vezi **g**). În şapte din cele opt contexte avute în vedere pot funcţiona şi / numai clitice de pronume personale. În şase contexte, acestea pot fi dublate printr-un substantiv (sau un substitut al lui) în dativ, de ex. ***Mariei i****-a venit fratele în vizită.*, ***Bătrânului*** *mersul* ***îi*** *e nesigur.*, ***Uneia*** *dintre cliente* ***îi*** *vopseşte părul.*, ***Ţie îţi*** *vede de casă mama ta.*, ***Lui Ion îi*** *bate cineva la uşă.*, ***I****-a pus* ***fetiţei*** *cercei în urechi.*; numai în ultimul tip de structură (vezi **h**), în care figurează două nominale în dativ (un complement posesiv şi un complement indirect), dublarea (emfatică) a complementului posesiv exprimat prin clitic se poate face numai prin adjectiv posesiv (***Ţi****-am vândut casa* ***ta*** *de la ţară unui localnic.*, nu şi **Ţie ţi-am vândut casa de la ţară unui localnic.*).

În contextul unor verbe care se construiesc şi cu un complement indirect, cliticul de pronume personal poate fi ambiguu, comportând două citiri, de ex. *Ţi-am trimis cartea.* „ţie ţi-am trimis cartea aceea" (= complement indirect) sau „am trimis cuiva cartea ta" (= complement posesiv). Cf. şi *Îi vinde casa unui localnic.* „îi vinde lui casa care e a unui localnic" / „vinde casa lui unui localnic". În ceea ce priveşte cliticul de pronume reflexiv, ambiguitatea acestuia este mai mare la plural decât la singular, de ex. *Şi-au povestit viaţa.* (vezi **Construcţii reflexive şi construcţii reciproce, 2.1.3**).

Există şi posibilitatea ca pronumele clitic să cumuleze două funcţii: complement posesiv şi dublarea unui complement indirect, de ex. *Nu-i e permis nici să-i vâre* ***pe gât unui client*** *vechi ceva compromiţător.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*).

Dacă substantivul care este implicat în relaţia de posesie are nota semantică [+ Obiect posedat inalienabil], complementul posesiv poate fi un component ***obligatoriu*** al grupului verbal, de ex. *Îmi ţiuie urechile., I-a murit nevasta., Mintea îi e confuză., Îţi / Îşi acoperă genunchii cu un şal., Îi / Îşi taie unghiile., Nu-şi crede ochilor., Mi-a sărit de gât., O pisică mi / i s-a aşezat în poală., Îmi /Îşi scoate un gunoi din ochi., Şi-a închinat întreaga viaţă muzicii.* (enunţuri ca **Ţiuie urechile., *A murit nevasta., *Mintea e confuză., *Acoperă genunchii cu un şal., *Taie unghiile., *Nu crede ochilor., *A sărit de gât., *O pisică s-a aşezat în poală., *Scoate un gunoi din ochi., *A închinat întreaga viaţă muzicii.* sunt agramaticale, fiind receptate ca insuficiente).

În unele dintre aceste structuri, complementul posesiv este în variație liberă cu un atribut (posesiv sau genitival): *A murit nevasta sa / lui / lui Ion., Mintea sa / lui / ei / Mariei e confuză.*, (rar) *Taie unghiile copilului.*, (înv.) *Nu crede ochilor săi., A sărit de gâtul meu., O pisică s-a așezat în poala mea.*, (rar) *A închinat întreaga sa viață muzicii.*

În altele, complementul posesiv reprezintă singura modalitate de exprimare a posesiei inalienabile, în limba română: *Îmi țiuie urechile.* (**Țiuie urechile mele.*), *Îți / Își acoperă genunchii cu un șal.* (**Acoperă genunchii tăi / săi cu un șal.*), *Îmi / Își scoate un gunoi din ochi.* (**Scoate un gunoi din ochiul meu / său.*).

Dacă substantivul implicat în relația de posesie nu are trăsătura semantică intrinsecă [+ Obiect posedat], complementul posesiv este un component ***facultativ*** al grupului verbal, de ex. *Mi s-a stricat televizorul., Ea îți / își udă florile., Mi-a venit apa la moară., Ți- / Și-a vândut casa de la țară unui localnic.* (enunțuri ca *S-a stricat televizorul., Ea udă florile., A venit apa la moară., A vândut casa de la țară unui localnic.* sunt gramaticale).

Uneori, complementul posesiv poate stabili o relație de posesie cu mai multe nominale, coordonate, de ex. *Aceasta nu înseamnă* [...] *că nu* **ne** *cunoaștem* ***căderile, turpitudinile, mizeria interioară.*** (A. Pleșu, *Minima moralia*). Alteori, relația de posesie se stabilește cu două substantive cu funcții sintactice diferite, de ex. ***Pe obraz*** **i** *se putea citi* ***disprețul*** *pentru întreaga omenire.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*).

Substantivul implicat în relația de posesie este puternic individualizat (articulat cu articol hotărât), cu excepția situațiilor în care are funcția sintactică de complement prepozițional sau de circumstanțial, când prepoziția blochează determinarea.

Există însă și cazuri, rare, când substantivul este mai slab individualizat, determinat prin articol nehotărât sau printr-un numeral cu valoare adjectivală, de ex. *Mi-am aruncat* ***o privire*** *prin întreprindere.* (I. Gheție, *Fructul oprit*), *Cu favoriții stufoși, care îi acoperă* ***o cicatrice*** *prelungă de sub tâmplă.* (id., *Nodul gordian*), ori printr-un alt determinant, de ex. *Îi contestă* ***orice originalitate.*** (M. Sebastian, *Jurnal*).

În construcții mai ample (fraze), nominalul implicat în relația de posesie poate fi reprezentat în propoziția în care se găsește complementul posesiv printr-un pronume anaforic, de ex. *Eu văd în* **paltonul** *lui, pe care după fiecare plimbare împreună prin pădure* ***i-l*** *scoteam grijuliu și îl atârnam în cuier, altceva.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

Verbul regent poate fi atât la moduri personale, de ex. *Părinții lui își* ***țin*** *icoanele bine ascunse.* (G. Ionescu, *Copacul*); *Scandalul cu care mulți teologi* [...] ***i-au întâmpinat*** *propozițiile trebuie să fi fost enorm.* (M. Zamfir, *Discursul*); *M-a cântărit de astă dată îndelung, parcă ar fi încercat* ***să-mi hotărască*** *prețul.* (I. Gheție, *Nodul gordian*); ***Spune****-ți părerea!*, cât și la infinitiv, de ex. *Nu e nimic rău în* ***a****-ți* ***spune*** *deschis părerea.* sau la gerunziu, de ex. ***Spunându****-ți deschis părerea, i-ai supărat pe mulți.*

1.1.2. Pot fi regente ale unui complement posesiv și două *interjecții*, și anume *uite* și *iată*, de ex. ***Uite****-ți colegii!*, ***Iată****-ne fratele!* Relația de posesie se stabilește cu un substantiv cu funcție sintactică de complement direct.

În contextul interjecției *na*, care se poate construi și cu un complement indirect, cliticul în dativ este ambiguu; un enunț ca *Na-**ți** caietul!* poate fi citit fie „ na-ți caietul pe care mi l-ai cerut" (cu complement indirect), fie „na-ți caietul tău înapoi" (cu complement posesiv).

1.2. Caracteristici semantice

(a) Rolul semantic al cliticului în dativ din această structură este acela de Posesor (în sens larg), fie că e vorba de pronume reflexiv, de ex. *E soluția intelectualului „luminat", a filozofului „realist", care „**își** cunoaște limitele" și nu înțelege să **și** le depășească.* (A. Pleșu, *Jurnalul*), fie că e vorba de pronume personal, de ex. *Merg să-**i** văd faimoasa **cameră** păltinișeană.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*). Rolul de Posesor nu îi este însă atribuit cliticului de verbul regent (vezi *supra*, **1.1.b**); trebuie să presupunem că în semantica întregii construcții este înglobată o propoziție de posesie. Propoziția *Filozoful își cunoaște limitele.* poate fi decodată ca o structură cu două propoziții: „Filozoful **are** limite. Filozoful le cunoaște."; la fel, *Îi văd camera.* înseamnă „El **are** o cameră. Eu o văd.". Verbul din aceste structuri atribuie rol numai substantivului cu funcție sintactică de complement direct (*limitele*, respectiv *camera*), și anume rolul de Pacient, la care se adaugă, în prezența cliticului, și rolul de „obiect posedat" (cu care vine și acesta din structura inițială).

Dacă verbul regent din structura cu complement posesiv este un verb de posesie (*a avea, a deține, a poseda, a stăpâni*), sensul posesiv al construcției este dublu marcat: prin relația de posesie dintre complementul posesiv și complementul direct implicat, precum și prin rolul de Posesor atribuit subiectului (coreferențial cu complementul posesiv exprimat prin pronume reflexiv) de verbul regent, de ex. *MIKEY-FRED **își** avea, pe vremea aceea, **sediul** într-o fostă spălătorie comunală.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*). (vezi **Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.3**).

(b) În unele contexte, rolul semantic de Posesor al cliticului / substantivului din această poziție sintactică se combină cu cel de Experimentator, de ex. ***Îmi** arde fruntea.*, ***Îți** curge nasul.*, ***Pisicii i** s-a zbârlit coada.* etc. sau cu cel de Beneficiar, de ex. ***Îți / Își** încălzește mâncarea.*, ***Mi**-am găsit nașul.*, ***Ți**-am / ai pierdut batista.* etc.

În relație cu unele substantive care denumesc stări psihice, ca *milă*, *frică* etc., cliticul de pronume personal în dativ (cu funcție sintactică tot de complement posesiv, pentru că, în noua structură, este corespondentul unui adjectiv posesiv sau al unui pronume personal în genitiv din structura inițială) nu mai are rolul de Posesor, de ex. ***Îți** plâng de **milă*** (= *Plâng de **mila ta*** „milă pentru tine"), unde rolul pare să fie acela de Destinatar; cf. și ***Îi** știi de **frică*** (= *Știi de **frica lui*** „frică din cauza lui"), unde rolul pare să fie acela de Sursă / Cauză. În contextul unor abstracte postverbale provenite de la verbe de mișcare, de ex. *Eu **îi** pândeam **sosirea**.* (I. Gheție, *Fructul oprit*), cliticul corespunzător unui pronume personal în genitiv (= *Eu pândeam **sosirea ei*** „ea sosește") are rolul semantic de Agent (vezi **I, Substantivul, 4.4.2**).

Prin construcția cu complement posesiv se poate exprima atât ***posesia inalienabilă***, de ex. *Aș vrea să-l cunosc pe tatăl copilului ăstuia și să-**i** strâng **mâna**.* (M. Sebastian, *Jurnal*), ***Și**-a închis **ochii** și a adormit.*, cât și ***posesia alienabilă***, de ex. *Cineva* [...] ***ne** fură **iernile**, **ne** tulbură **sărbătorile**.* (A. Pleșu, *Chipuri și măști*).

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

Complementul posesiv este forma predominantă prin care se exprimă ideea de posesie, în limba română. Folosirea adjectivului posesiv sau a pronumelui personal în genitiv pare să fie în declin. Este preferat complementul posesiv pentru exprimarea:
– „posesiei inalienabile", de ex.

*Pe față nu **i** se putea citi nimic.* (G. Schwartz, *Paranoia Schwartz*), și nu *Pe fața **lui** nu se putea citi nimic.*

*Corpurile **ni** se conturează luminos și larg.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*), și nu *Corpurile **noastre** se conturează luminos și larg.*

*Un gând **îmi** răsare în minte.* (I. Gheție, *Fructul oprit*), și nu **Un gând răsare în mintea **mea**.*

*Ba chiar **îmi** șoptește la ureche.* (*ibid.*), și nu **Ba chiar șoptește la urechea **mea**.*

– „posesiei alienabile", de ex.

*Decizia **le**-a fost de altă natură.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*), și nu *Decizia **lor** a fost de altă natură.*

***I**-a crescut salariul.*, și nu **A crescut salariul său / lui / ei.*

***Mi** s-a vărsat niște colonie în geantă.*, și nu **S-a vărsat niște colonie în geanta **mea**.*

Structura cu complement posesiv, în care Posesorul este deplasat din grupul nominal, unde ocupa poziția sintactică de atribut, în grupul verbal, ca adjunct al verbului, deci într-o poziție sintactică ierarhic superioară, reprezintă o formă de reliefare a acestui component semantic al enunțului. Adeseori, complementul posesiv figurează în enunț în poziție tematică (topică), de ex. ***Mi**-a amorțit mâna.*, ***Îți** cunosc sentimentele.*, ***Își** știe lungul nasului.*, ***Mariei i**-au înflorit mușcatele.* etc., deși informația adusă de el este, în general, de natură rematică.

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

Din clasa de substituție a complementului posesiv fac parte cliticele de dativ ale pronumelui personal și reflexiv (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6.b** și **Pronumele reflexiv, 1.2; II, Construcții reflexive și construcții reciproce, 1.2.1.3**), pronumele relativ anaforic în dativ dublat de un clitic personal coreferențial, substantivul (sau un substitut al său) în dativ dublat de un clitic personal coreferențial, (rar) o propoziție relativă fără antecedent dublată în regentă printr-un clitic personal în dativ.

2.1. Complementul posesiv se exprimă frecvent prin *clitice de pronume reflexive* în dativ, de ex.

*Pleacă și ei săptămâna viitoare, au început să-**și** strângă lucrurile.* (I. Gheție, *Fructul oprit*)

***Vă** mărturisiți păcatele preotului.*

***Îți** considerai opera genială.*

***Ne** vedem de treabă.*

***Îmi** caut de drum.*

> Uneori, cliticul reflexiv cu funcție sintactică de complement posesiv are valoare generică, de ex. *Când nu-**ți** resimți cărțile drept reziduuri,* [...] *ele devin, pe nesimțite, cărți-evaziune.* (A. Pleșu, *Jurnalul*).

2.2. O altă modalitate curentă de exprimare a complementului posesiv este prin *clitice de pronume personale* în dativ, de ex.

Trăsăturile ***i*** *s-au asprit.* (I. Gheție, *Fructul oprit*)

Un hamal se şi repede să ***ne*** *ia geamantanele.* (*ibid.*)

Păpădii mustoase ***îmi*** *urcă până la piept.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*)

Vă *plouă în casă.*

Cliticul prin care se exprimă complementul posesiv poate avea, uneori, drept suport fonetic (nu însă şi drept unic regent) substantivul cu care stabileşte relația de posesie (*Pe umeri pletele-****i*** *curg râu.* / *Pe umeri pletele* ***îi*** *curg râu.*) sau chiar un adjectiv subordonat acestuia (*Blondele-****i*** *plete flutură în vânt.* / *Blondele plete* ***îi*** *flutură în vânt.*).

2.3. În propoziții subordonate atributive (relative cu antecedent – vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.3.1**), complementul posesiv este exprimat prin *pronume relativ* anaforic *dublat prin clitic* de pronume personal, de ex.

O blondă veselă, elegant îmbrăcată, ***căreia*** *nu-****i*** *stau o clipă liniştiți ochii în cap.* (I. Gheție, *Nodul gordian*)

Aveam printre jucăriile mele [...] *o ambulanță* ***căreia i*** *se deschideau uşile.* (G. Ionescu, *Copacul*)

2.4. În enunțuri inițiale (cu care începe un text sau o conversație), complementul posesiv este dublu exprimat: printr-un *substantiv* (frecvent, desemnând persoane sau animale, dar şi, rar, nume de obiecte) în dativ (care aduce referința) *şi* un *clitic personal* în dativ, de ex.

Copilului i*-au căzut dinții de lapte.* / ***I****-au căzut dinții de lapte* ***copilului.***

Prietenilor *mei* ***le****-au plecat toate rudele în străinătate.* / ***Le****-au plecat în străinătate toate rudele* ***prietenilor*** *mei.*

Câinelui *tău* ***i*** *se aude lătratul de departe.* / *De departe* ***i*** *se aude lătratul* ***câinelui*** *tău.*

Maşinii i *s-a blocat portiera.* / ***I*** *s-a blocat portiera* ***maşinii.***

2.5. În frază, substantivul în dativ cu funcție sintactică de complement posesiv poate fi dezvoltat într-o *propoziție relativă fără antecedent, dublată prin clitic* în regentă, de ex.

Cui îți spuneam i*-au plecat toate rudele în străinătate.*

Îi *vin mereu rudele în vizită* ***cui ştii tu.***

3. TIPURI DE COMPLEMENT POSESIV

3.1. Complementul posesiv este *simplu*, adică este exprimat numai prin clitic, dacă acesta este deictic (de persoana I sau a II-a, singular sau plural), de ex. *Cărțile* ***mi*** *le aşez pe măsuță şi pe pat.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*); *Nu-****ți*** *ştiu obiceiurile.* etc. Tot simplu este şi complementul posesiv exprimat prin clitic anaforic de pronume personal, de ex. *Am încredere în Ion şi* ***îi*** *respect deciziile.*, sau de pronume reflexiv, de ex. *Copilul* ***îşi*** *ascultă părinții.*

3.2. Complementul posesiv este obligatoriu *dublu exprimat* (prin pronume relativ anaforic *şi* prin clitic de pronume personal, ambele în dativ) în subordonate atributive cu antecedent, de ex. *E liniştit, cuminte, atent față de mama,* ***căreia îi*** *mângâie părul.* (I. Gheție, *Fructul oprit*).

Este, de asemenea, exprimat prin substantiv în dativ (eventual, propoziție relativă) *şi* clitic de pronume personal coreferențial complementul posesiv din enunțurile cu care începe un text (scris sau vorbit), de ex. ***Lui Ion i**-au înghețat picioarele.*, ***Uşii acesteia i**-au ruginit balamalele.*, ***Cui nu te-ai fi aşteptat i** s-a mărit salariul.*

În enunțuri emfatice, complemetul posesiv exprimat prin clitic deictic sau anaforic poate fi dublat prin:

– posesiv cu funcție de atribut, subordonat substantivului implicat în relația de posesie, de ex. ***Îmi** pun jucăriile **mele** în dulap.*, *Ion **îşi** bea tacticos cafeaua **sa.**, **Îți** iau umbrela **ta**, fiindcă pe a mea n-o găsesc.*;

– pronume personal în genitiv cu funcție de atribut, subordonat substantivului implicat în relația de posesie, de ex. *Fiecare plecare **şi-a** avut bogăția **ei** de întâmplări.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*);

– pronume nonclitic / substantiv în dativ, cu funcție de complement posesiv, de ex. ***Mie mi** s-a stricat computerul, **ție ți** s-a stricat televizorul, **lui Ion i** s-a stricat maşina, toți avem ghinion.*

4. TOPICA ŞI PUNCTUAȚIA

Cliticul cu funcție sintactică de complement posesiv are topică fixă, şi anume precedă întotdeauna verbul determinat. În enunțurile fără caracter emfatic, nominalul implicat în relația de posesie stă după verbul regent. În enunțuri emfatice, poate fi deplasat înaintea verbului regent şi înaintea complementului posesiv, de ex. ***Limba** nu **ne**-o mai vorbim fără greş şi născocitor. **Meseria** nu **ne**-o mai practicăm.* (S. Golopenția, *Cartea plecării*).

În structurile cu dublă exprimare a complementului posesiv (prin substantiv în dativ şi clitic), substantivul cu funcție sintactică de complement posesiv (care, în mod obişnuit, stă înaintea verbului regent) poate sta după substantivul cu care stabileşte relația de posesie, de ex. ***I** s-au înecat corăbiile **lui Ion.***

Complementul posesiv, ca şi nominalul implicat în relația de posesie, nu se izolează prin niciun semn de punctuație de verbul regent.

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Având acelaşi rol semantic (=Posesorul), complementul posesiv poate fi în variație liberă cu atribute exprimate prin posesiv, de ex. ***Ți**-au plecat prietenii. / Au plecat prietenii **tăi.*** sau prin pronume personal în genitiv, de ex. ***Îi** înțeleg neliniştea. / Înțeleg neliniştea **ei** / **lui.*** (avantajul atributului exprimat prin pronume personal de persoana a III-a singular fiind acela că precizează genul).

5.2. Atributul în dativ exprimat prin clitic („dativul adnominal”) din enunțuri ca *Se gândeşte la frumusețea-i trecută.* sau *Mă obsedează trista-i privire.* se deosebeşte de complementul posesiv prin aceea că, în acest caz, cliticul nu poate fi deplasat în grupul verbal (nu recategorizează verbul şi, în consecință, nu îi poate fi subordonat).

COMPLEMENTUL COMPARATIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Complementul comparativ determină un adjectiv sau un adverb, indicând termenul (cu rol de reper) cu care se stabileşte o comparaţie referitoare la caracteristicile – de obicei graduale – ale unui obiect sau ale unui proces (vezi **Construcţii comparative**). Ca şi celelalte construcţii comparative, complementul se realizează uneori propoziţional, cu maximă explicitare a comparaţiei, dar de obicei constă într-o structură eliptică, cu sau fără reorganizare sintactică, provenind dintr-o propoziţie redusă la unul sau mai multe dintre componentele sale.

Subtipurile complementului comparativ sunt (a) comparativul de inegalitate: *o persoană mai simpatică* ***decât tine***; *Învaţă mai puţin uşor* ***decât fratele lui.***; (b) comparativul de egalitate: *Casa aceea e la fel de ieftină* ***ca a lui.***; *Acţionează tot aşa de energic* ***ca Vlad.***; (c) comparativul partitiv, de specificare a domeniului de comparaţie: *Casa cea mai ieftină* ***dintre toate.***; *A reuşit cel mai bine* ***din grup.***

În multe gramatici româneşti, complementul comparativ a fost considerat un subtip al circumstanţialului de mod, deşi complinirea pe care o realizează are puţin în comun cu circumstanţialele.

1.1. Caracteristici sintactice

Din punct de vedere sintactic, complementul comparativ este un adjunct al adjectivului sau al adverbului, apărând deci doar în grupul adjectival sau în grupul adverbial. Se deosebeşte astfel de toate celelalte complemente, pentru care este specifică poziţia în grupul verbal.

Regentul adjectival sau adverbial are în genere mărci explicite ale comparaţiei (morfeme gramaticale al gradului comparativ de inegalitate, de egalitate, sau ale superlativului relativ), care impun prezenţa complementului comparativ: *un om* **mai** ***cinstit decât el***; *Vorbeşte* **la fel de** ***bine ca profesorul.***; *E* **cel mai** ***înalt dintre copii.***; *Răspunde* **cel mai** ***clar dintre toţi.*** (vezi **I, Adjectivul, 2.4; Adverbul, 5**).

Adjectivele şi adverbele la comparativ şi la superlativ relativ nu cer totuşi întotdeauna actualizarea complinirii prin complement comparativ, apărând şi cu folosiri absolute (*Ar vrea o casă* ***mai ieftină.***; *E produsul* ***cel mai bun.***) sau în structuri eliptice cu rol anaforic (*Maria e mai înaltă decât Ana; în schimb, Ana e* ***mai suplă.***; *Şi de această dată, vom proceda* ***tot aşa de simplu.***); în aceste cazuri, reperul comparaţiei se reconstituie din context.

În comparaţia de egalitate, e posibil ca adjectivul sau adverbul să nu aibă mărci explicite ale comparaţiei: *litere* ***mici ca furnicile***; *Trenul merge* ***repede ca gândul.*** Se poate stabili o distincţie între complementul comparativ de egalitate obligatoriu, impus de prezenţa mărcilor comparaţiei, şi cel facultativ, care doar prin prezenţa sa impune ideea de comparaţie.

Atunci când determină un adjectiv sau un adverb fără mărci de comparaţie, complinirea comparativă nu mai este obligatorie şi ar putea fi interpretată ca un circumstanţial de mod sau cantitativ. Sunt totuşi mai multe trăsăturile comune dintre complementul comparativ al unei structuri explicit marcate (*la fel de mici*) şi cel al unui adjectiv sau adverb fără specificarea gradului (*mici*). În plus, mărcile explicite ale comparaţiei de egalitate – *tot atât de... / tot aşa de... / la fel de...* (a căror gramaticalizare este discutabilă în română), ca şi elementul adverbial (mai rar) *atât de* – se comportă ca nişte elemente corelative şi de emfatizare: ***E mic cât un vârf de ac***. = *E* **tot atât de** ***mic ca un vârf de ac***. = *E* **atât de** ***mic cât un vârf de ac***.

Absenţa mărcilor de comparaţie poate crea unele ambiguităţi în stabilirea regentului: când adjectivul este atribut, e posibilă interpretarea construcţiei comparative ca depinzând fie direct de substantivul centru, fie de adjectiv: [*o zi frumoasă*] [*ca un dar*] / [*o zi*] [*frumoasă ca un dar*]. La fel, poate fi considerat regent fie verbul centru al unui grup verbal, fie adverbul cu funcţie de circumstanţial de mod: [*curge repede*] [*ca un şuvoi*] / [*curge*] [*repede ca un şuvoi*].

Realizările prototipice ale comparativului sunt diferite pentru cele trei tipuri: comparativul de inegalitate se realizează prin grup prepoziţional sau construcţie comparativă introduse de conectivele *decât* sau *ca* sau propoziţie introdusă prin *decât*; comparativul de egalitate se realizează prin grup prepoziţional sau construcţie comparativă introduse de conectivele *ca, precum, cât* sau propoziţie introdusă de adverbul relativ *cum*; comparativul partitiv se realizează prin grup prepoziţional cu prepoziţiile *dintre* şi *din*. Complementele de egalitate şi inegalitate sunt interpretate în genere ca rezultate ale unor elipse (*Macul e mai frumos* ***decât*** [*e frumoasă*] ***petunia***. (vezi **Construcţii comparative**). Complementul partitiv al unui superlativ este însă un adjunct primar, asemănător complementului prepoziţional.

Complinirile cu *din* şi *dintre* ale unui superlativ relativ pot fi interpretate ca fiind complemente prepoziţionale în grupul adjectival şi în grupul adverbial.

Conectivele *ca, decât* şi *cât* (pentru discuţia în legătură cu statutul lor morfosintactic, vezi **I, Prepoziţia, 4.2**; **II, Construcţii comparative, 1.5**) impun cazul acuzativ nominalului centru al grupului nominal care are funcţia de subiect al propoziţiei comparative reduse (*mai mare* ***decât mine*** = *mai mare* ***decât sunt eu***); ele pot fi însă urmate de unul sau mai multe grupuri sintactice cu funcţii diferite în propoziţia redusă (*mai bine* ***decât ieri la facultate***).

Există unele diferenţe şi restricţii de realizare a complementului comparativ în funcţie de clasa morfolexicală a regentului său – adjectival sau adverbial – şi chiar în funcţie de poziţia sintactică a acestuia (adjectiv atribut vs adjectiv nume predicativ, adverb circumstanţial de mod vs adverb circumstanţial cantitativ).

1.2. Caracteristici semantice

Din punct de vedere semantic, complementul comparativ indică termenul care constituie reperul comparaţiei (termenul comparant), presupunând elipsa unei

predicații legate de existența unei calități comune sau similare: enunțurile *Macul e mai frumos* ***decât petunia.***; *Ion cântă mai bine* ***decât Mircea.*** stabilesc o comparație între două entități (comparat: „macul"; „Ion cântă". – și comparant: „petunia", „Mircea cântă".), în baza unei calități comune atribuite obiectelor sau proceselor implicate („frumos", „bine") și identifică o diferență graduală în prezența respectivei calități. Este posibilă și comparația între două calități legate de aceeași entitate: *Călătoria a fost* ***pe cât de lungă,*** *pe atât de plicticoasă.*; *Spectacolul a fost mai mult lung* ***decât interesant.*** În construcțiile superlative, termenul comparant este multiplu sau colectiv (*Ion e cel mai bun* ***dintre coriști / din cor.***) ori desemnează un domeniu spațio-temporal de selectare a comparanților (*Ion e cel mai bun* ***din Sud-Estul Europei / din secolul XX.***).

Complementul comparativ presupune o comparație predominant cantitativă, între grade de prezență a unei calități (fiind comparabile doar proprietățile gradabile); comparativul de egalitate poate fi însă și de tip predominant calitativ. Comparativul tipic cantitativ explicitează cuantificarea prin (a) mărcile comparației adjectivale sau adverbiale (*mai, tot atât de, tot așa de* etc.) și (b) folosirea elementelor de relație *decât* și *cât*: **mai** *înalt* ***decât Ion***; **tot atât de** *înalt* ***cât Ion***; *înalt* ***cât Ion***; comparativul de egalitate mai apropiat de tipul calitativ, care stabilește doar o analogie cu reperul, e lipsit de mărcile explicite ale comparației adjectivale sau adverbiale și preferă elementul de relație *ca*: *Vasile e înalt* ***ca Ion*** [= și Vasile, și Ion sunt înalți]. Diferența dintre cele două tipuri de comparativ depinde nu numai de mărcile explicite ale comparației, ci și (poate în mai mare măsură) de semantica adjectivului și a reperului (vezi **Construcții comparative**, **3.1**). O serie de adjective (indicând calități măsurabile) permit mai ușor cuantificarea: **mic** ***cât un purice***, *E un moment lung,* **lung** ***cât o oră*** *sau poate și mai lung.* (A. Blandiana, *Autoportret*); alte adjective și majoritatea adverbelor au în mai mică măsură sau nu au de loc această caracteristică semantică: **vesel cât un copil,* **repede cât trenul.*

În funcție de cunoștințele generale despre lume și de informațiile contextuale, reperul indicat de complementul comparativ poate fi recunoscut ca prototip al proprietății comparate, sau ca deținând-o în grad limitat și relativ; doar în primul caz comparația are valoare de superlativ: *mare cât casa* vs *mare cât cutia de pe scaun.*

Structurile comparative presupun situații similare, diferențiate prin unele componente ale situației, ca și prin gradul de realizare a unei proprietăți comune. Această caracteristică semantică se reflectă în organizarea sintactică a enunțului: o propoziție conținând o expresie a diferenței de grad poate primi compliniri care să indice exact diferența de situație, tot ceea ce nu se exprimă fiind presupus identic. Astfel, enunțul *Am găsit soluții* ***mai bune.*** poate fi continuat prin complemente comparative care focalizează, prezentând ca diferite, unul sau altul dintre componentele posibile ale situației: agentul – *Am găsit soluții mai bune* ***decât tine.*** –, o circumstanță – *Am găsit* [azi] *soluții mai bune* ***decât ieri.*** –, procesul însuși – *Am găsit soluții mai bune* ***decât am căutat.*** etc. Elementele de diferențiere pot fi mai multe: *Am lucrat cu ei mai bine azi* ***decât am comunicat ieri cu tine.***

Reducerea unei propoziții la complementul diferențiator poate crea ambiguități sintactice: în enunțul *Ana are o soră mai frumoasă* ***decât Maria.***, complementul comparativ se poate referi fie la complementul direct (*Ana are o soră mai frumoasă* ***decât*** [este] ***Maria.***), fie la subiect (*Ana are o soră mai frumoasă* ***decât*** [are] ***Maria***).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A COMPLEMENTULUI COMPARATIV

2.1. Complementul comparativ de inegalitate

Comparativul de inegalitate este exprimat printr-un grup sintactic constituit din:

(a) conectorii *decât* sau *ca* în ipostază prepozițională, urmați de un grup nominal cu nominalul centru în acuzativ, reprezentând transpunerea subiectului din propoziția redusă (*mai bun* ***decât omul / decât mine***; *Vorbește mai bine* ***decât profesorul***.);

(b) conectorii *decât* sau *ca* – în ipostaza de adverbe de comparație – urmați de un grup nominal, prepozițional, adverbial sau verbal, îndeplinind în propoziția redusă o altă funcție sintactică decât subiectul (*Îți telefonează mai des* ***decât surorii lui***.; *o călătorie mai frumoasă* ***ca în ianuarie***; *Vorbește mai bine* ***ca ieri***.; *A da sfaturi e mai greu* ***decât a găsi soluții***.), prin propoziție relativă (*mai supărat* ***decât când ai întârziat***) sau conjuncțională (*E mai bine* ***decât să doarmă***.; *Ajunge mai repede* ***decât dacă ar merge cu trenul***.);

(c) conectorii *decât* sau *ca* urmați de o construcție complexă conținând mai multe componente sintactice (*mai liniștită* ***decât cu tine la examen***; *Mașina merge pe nisip mai încet* ***decât trenurile pe un pod neconsolidat***.);

(d) conectorul *decât* în ipostază conjuncțională, introducând o propoziție subordonată comparativă (*mai mic* ***decât e Ana***; *Desenează mai repede* ***decât desenezi tu***.).

Chiar dacă există o tendință de specializare (*ca* pentru egalitate, *decât* pentru inegalitate), lucrările normative românești au admis situația existentă în uz; prin urmare, folosirea lui *ca* și pentru inegalitate este tolerată: *E abia mai mare* ***ca o colibă***, *văruită în alb*. (Camil Petrescu, *Ultima noapte*); *Drept să-ți spun, n-am pomenit un om care să fi avut mai puțin noțiunea banului* ***ca el***. (*ibid.*). În orice caz, *ca* are o distribuție mai redusă față de *decât* în introducerea complementului comparativ de inegalitate, cel puțin în măsura în care nu poate introduce propoziții (situație în care *decât* poate fi concurat doar de echivalentul *de cum*).

2.1.1. Prepozițiile *decât* și *ca* pot fi urmate de un grup nominal (sau pronominal) cu centrul în acuzativ, care corespunde subiectului predicației reduse: *Casa e mai curată* ***decât un pahar***. [= *Casa e mai curată decât este curat un pahar*].; *Autobuzul pleacă mai repede* ***decât trenul***. [= *Autobuzul pleacă mai repede decât pleacă trenul*]. Cazul acuzativ nu este marcat ca atare decât în realizarea grupului nominal prin substitut pronominal de persoana I sau a II-a singular (având formă specifică, diferită de a nominativului): *un concurent mai deștept* ***decât câștigătorul / decât mine / decât tine*** (nu **decât eu* / **decât tu*). Această construcție este singura care exclude tratarea unitară a construcțiilor comparative ca situații de elipsă: deoarece presupune o reorganizare sintactică, în care subiectul își pierde caracteristicile morfosintactice, devenind un nominal în acuzativ, caz impus de elementul de relație.

Grupul nominal cu centrul în acuzativ este constituit dintr-un substantiv însoțit de determinanți: articol hotărât (*peretele mai alb* ***decât laptele***), articol nehotărât (*peretele e mai alb* ***ca un cearșaf***), demonstrativ (*mai alb* ***decât această coală***), dintr-un nume propriu (*mai simpatic* ***ca Ion***), sau pronume (*mai simpatic*

ca tine); nu şi dintr-un substantiv fără determinanţi (**mai alb ca lapte*). Comparativul de inegalitate este destul de des exprimat şi prin grup pronominal având drept centru un pronume nehotărât: *mai bun **ca toţi**, mai bogat **decât oricine** din oraş*.

Subiectul propoziţiei comparative reduse poate fi reperul comparaţiei pentru predicaţia enunţiativă din regentă, fiind simetric cu subiectul acesteia – *Înţeleptul spune că **nebunia lumii** este mai înţeleaptă **decât el**.* (C. Noica, *Modelul cultural*); *Ştia **Goethe**, mai bine **decât voi**, cine se află îndărătul lucrurilor.* (*ibid.*) – sau se poate lega de centrul nominal al unui atribut a cărui predicaţie este comparată: *Am scris cu o **vopsea** mai deschisă **decât fundalul**.*

Un caz special al complementului adjectivului este realizarea printr-un grup nominal (pronominal) care are un centru anaforic: un pronume demonstrativ (*o carte mai interesantă **decât aceea veche***; *Nu cunoşteau ruşine mai mare **decât aceea de-a le fi capturat căpitanul**.*, I. Nicolau, *Haide, bre!*), pronumele semiindependent *cel* (*Componenta ideologică a artei era cu mult mai palidă **decât cea a filozofiei**.*, G. Liiceanu, *Uşa interzisă*), pronumele semiindependent *al*, urmat de un substantiv în genitiv sau de un posesiv (*o carte mai interesantă **decât a Mariei / decât a ta***). Aceste construcţii apar atunci când diferenţa dintre termenii comparaţiei se situează la nivelul atributelor şi al numelor predicative caracterizând un nominal identic.

2.1.2. Elementul de relaţie *decât* poate fi urmat de un constituent cu organizare proprie, corespunzând oricărei funcţii sintactice – alta decât subiectul – din propoziţia redusă (eliptică):

(a) grup nominal cu centrul în nominativ, cu funcţia de nume predicativ (*E mai curând avocat **decât profesor**.*; *Memoria mea* [...] *este mai mult instrument de lucru **decât materie primă**.*, A. Blandiana, *Autoportret*) sau predicativ suplimentar (*Îl văd mai degrabă premier **decât preşedinte**.*);

(b) grup nominal (pronominal) cu centrul în acuzativ, cu funcţia de complement direct, precedat sau nu de marca *pe* a complementului direct: *Îl identific mai greu decât **pe ei***; *Alege mai greu rochia **decât pantofii**.*;

(c) grup nominal (pronominal) cu centrul în dativ, cu funcţie de obiect indirect: *Lui îi scriu scrisori mai frumoase **decât ţie**.*; *un dar mai util lor **decât mie**.*;

(d) grup prepoziţional alcătuit din prepoziţie urmată de grup nominal, cu funcţia de complement prepoziţional (*Vorbeşte mai frumos despre tine **decât despre colegi**.*), circumstanţial (*Lucrurile sunt cu mult mai complicate în comunism **decât în societăţile occidentale**.*, G. Liiceanu, *Uşa interzisă*) sau atribut (*E mai scumpă o ladă de lemn **decât de plastic**.*).

În toate situaţiile (a-d), grupul nominal poate fi substituit de o propoziţie relativă introdusă de pronume sau adverb: *mai bogat **decât cine a plecat***; *mai repede **decât când au încercat ei*** etc.

(e) grup adverbial cu funcţie de circumstanţial: *Nu cred că proporţional prietenia era mai puţin rară în vechime **decât azi**.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*); *Pe o piaţă în care cartoful nu se putea găsi oricând, furatul era mai rentabil **decât acum**.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*);

(f) grup adjectival cu funcţie de nume predicativ (*E mai degrabă mic **decât mare**.*), element predicativ suplimentar (*Îl consideră mai mult flămând **decât însetat**.*) sau atribut: *Fermecul acestei fiinţe, de obicei posacă, mai mult ciudată*

***decât frumoasă**, îi sta în ochi.* (M. Caragiale, *Craii*). Complementul comparativ exprimat prin adjectiv (grup adjectival) este caracteristic comparației între calități atribuite aceluiași obiect;

(g) grup verbal având drept centru un verb la formă nepersonală, cu funcții de subiect, obiect direct, circumstanțial etc.: *Se poate mai ușor face **decât spune**.*; *S-a descoperit că mai simplu **decât a te conforma regulilor** este numai a nu te conforma regulilor.* (A. Blandiana, *Calitatea*); *Are mai mult de ascultat **decât de citit**.*; *Învață mai mult ascultând **decât citind ceva**.*;

(h) propoziție conjuncțională, cu diferite funcții sintactice: *Știe mai bine să deseneze **decât să cânte**.*; *Acum, cu ciorapi noroioși și boturile atârnând, e mai rău **decât dacă aș fi desculț**.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Conectorul *ca* poate apărea ca substitut colocvial al lui *decât* în situațiile descrise sub punctele (a–e).

Complementul comparativ de inegalitate poate fi introdus și prin locuțiunile prepoziționale *față de* și *în comparație cu: e mai mare **față de trecut / în comparație cu tine**.*

2.1.3. Conectorii *decât* sau *ca* pot fi urmați de o construcție complexă conținând mai multe componente sintactice din propoziția redusă: se pot asocia deci două sau (rar) mai multe elemente din categoriile descrise mai sus, fie în mod omogen – combinându-se diferite grupuri sintactice din tipurile descrise la **2.1.2** – , fie neomogen, prin reunirea unui grup nominal în acuzativ care transpune subiectul (vezi **2.1.1**) cu alte poziții sintactice: *mai norocos **decât tine alaltăieri**.* Construcțiile complexe hibride (subiect transpus în cazul acuzativ urmat de diferite alte funcții sintactice nemodificate) sunt destul de rare; în schimb, pot apărea construcții complexe în care, ca fenomen de veritabilă elipsă, subiectul este conservat la cazul nominativ: *Te pomenești la un moment dat în posesia unei științe care te-a găsit ea pe tine mai mult **decât tu pe ea**.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*). Astfel, construcțiile complexe se dovedesc diferite sintactic de cele simple: subiectul devenit complement unic apare obligatoriu în acuzativ (nu este posibil **mai mult decât tu*), în vreme ce subiectul dintr-o construcție complexă își poate păstra cazul.

2.1.4. În realizarea propozițională a complementului comparativ – introdusă prin elementul de relație *decât,* cu valoare conjuncțională – se pot recunoaște câteva subtipuri:

(a) cu verb copulativ și elipsa numelui predicativ (care din punct de vedere semantic se referă la calitatea comună): *Îmi place casa în sine, mai interesantă **decât ar fi cartierul**.*;

(b) cu repetarea sau contrastarea verbului din regentă, altul decât un copulativ, într-o propoziție noneliptică, dar în care se subînțelege un complement de evaluare graduală: *Îmi place casa în sine, mai mult **decât îmi place cartierul**.* (= cartierul îmi place *mai puțin*); *Am văzut un film mai interesant **decât ai văzut tu**.*; *Trenul întârzie mai des **decât întârzie avionul**.*; *A primit un lucru mai prețios **decât a dat**.*;

(c) cu verb modal, de atitudine, de proces mental sau de opinie (care exprimă diferența dintre situațiile comparate) și cu elipsa totală a propoziției modalizate, parte din predicatul complex: *Îmi place casa în sine, mai mult **decât ar trebui / decât aș vrea / decât am declarat**.* etc.; *Am înțeles atunci chinul acesta, pe care pe*

urmă l-am văzut mult mai răspândit ***decât s-ar părea.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*); *Sunt mai numeroase* ***decât le credeam.*** (*ibid.*). Elipsa propoziţiei modalizate poate fi şi parţială: *mai bun* ***decât am vrea să fie***; *mai bun* ***decât ar trebui să credem că e.***

Mai rar, elementul introductiv poate fi *de cum: E mai tânăr* ***de cum îl ştiau ei.***; *Sunt fără grijă, căci nu ar fi în orice caz mai rău păzită* ***de cum am păzit-o eu singur.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

2.1.5. Realizările enumerate mai sus ale complementului comparativ (**2.1.1**–**2.1.4**) depind în mare măsură de particularităţi ale elementelor regente.

Tipul de complement comparativ exprimat prin grup nominal în acuzativ (**2.1.1**) este cel mai bine reprezentat, realizându-se cu orice tip de regent adjectival sau adverbial. Asemănător ca frecvenţă şi distribuţie este şi comparativul cu funcţie de obiect prepoziţional şi de circumstanţial (**2.1.2**, d, e). Comparativul cu funcţiile de obiect direct şi indirect, nume predicativ şi predicativ suplimentar şi mai ales cel exprimat prin formă verbală nepersonală şi propoziţie conjuncţională apar mai ales în raport cu un regent adverbial.

Adverbele care intră în expresii modale pot avea un complement comparativ exprimat prin grup verbal cu verbul la infinitiv sau propoziţie conjuncţională: *E* **mai greu** *a face* ***decât a spune.***; *E* **mai bine** *să greşeşti* ***decât să nu faci nimic.*** Când adverbul regent are funcţia de circumstanţial de modalitate, integrat aparent grupului verbal, propoziţia comparativă păstrează structura de subordonare faţă de un regent modal, în succesiunea *decât + să*: **Mai bine** *pleacă* ***decât să mărturisească ceva.***

În cazul realizării propoziţionale (**2.1.4**), regentul adjectival – predicativ sau atributiv – favorizează apariţia unei subordonate conţinând un verb copulativ, cu numele predicativ elidat: *Nu era mai singur în Japonia* ***decât fusese în România.*** (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*). Situaţii speciale prezintă regentul adverbial *mai mult.* Acesta poate fi un circumstanţial cantitativ, dar poate ocupa şi alte funcţii sintactice, de cele mai multe ori funcţionând solidar cu un complement comparativ cerut obligatoriu: *Ea este mult mai mult* ***decât un bun.*** (C. Noica, *Modelul*); *Şi-au făcut* ***mai mult decât datoria.*** (Camil Petrescu, *Ultima noapte*). Construcţiile de tipul *mai mult decât + adjectiv* sunt şi mai solidare, adverbul la comparativ urmat de adverbul de comparaţie realizând o marcă a valorii superlative: *Este* ***mai mult decât binevenită*** *o reluare a discuţiei.* (LAI, 2004).

Adverbele la comparativ *mai mult, mai curând, mai degrabă* s-au specializat în această formă pentru a introduce o comparaţie metalingvistică, putându-se intercala – în structuri adesea izolate – în orice punct al propoziţiei:

Mersul în trăsură, ***mult mai mult decât cel în maşină,*** *a fost şi e încă una din voluptăţile alese, pentru mine.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

Talentul de a trăi mi se pare, ***mai mult decât o trăsătură a animalităţii,*** *o consecinţă a subtilităţii.* (A. Blandiana, *Autoportret*);

Comunică prin învăluirea muzicii ***mai degrabă decât a cuvântului.*** (C. Noica, *Modelul*).

Acestea sunt şi elementele prin care se realizează comparaţia între două calităţi ale aceluiaşi obiect: *Romanul lui are calităţi* ***mai mult / mai curând / mai degrabă*** *morale decât estetice.*

2.2. Complementul comparativ de egalitate

Comparativul de egalitate este exprimat printr-un grup sintactic constituit din:

(a) conectorii *ca, precum, cât* în ipostază prepozițională, urmați de un grup nominal cu nominalul centru în acuzativ, reprezentând transpunerea subiectului din propoziția redusă (*tot așa de nehotărâtă* ***ca prietenul vostru***; *Strigă la fel de tare* ***ca mine***.);

(b) conectorii *ca, precum, cât* – în ipostaza de adverbe de comparație –, urmați de un grup nominal, prepozițional, adverbial, adjectival sau verbal, reprezentând în propoziția redusă o altă funcție sintactică decât subiectul (*o călătorie la fel de frumoasă* ***ca în ianuarie***), de o propoziție relativă (*supărat* ***precum când ai întârziat***) sau conjuncțională (*Ajunge tot atât de repede* ***precum dacă ar merge cu trenul***.);

(c) conectorii *ca, precum, cât* urmați de o construcție complexă conținând mai multe componente sintactice (*liniștită* ***ca tine la examen***; *Aleargă pe stradă la fel de repede* ***ca un bolid pe pistă***.);

(d) conectorii *cum, precum, (pe) cât* în ipostază conjuncțională, introducând o propoziție subordonată comparativă (*curată* ***cum e zăpada***; *Scrie la fel de bine* ***cum scria acum un an***.).

Construcțiile sunt similare cu cele ale comparativului de inegalitate, față de care principalele diferențe privesc elementele de relație specifice.

2.2.1. Prepozițiile *ca, precum, cât* pot fi urmate de un grup nominal (sau pronominal) cu centrul în acuzativ (*ca tine*), care corespunde subiectului predicației reduse:

„Sunt melancolic ***ca un cotoi năpârlit***" *— spune el.* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

E prea mândră ca să admită că are atâta nevoie de ceva atât de vulgar ***precum cinematograful***. (LAI 2004);

A avut ocazia să-și vadă dosarul, ținut la zi, gros ***cât o Biblie***. (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*).

Ca și în cazul comparativului de inegalitate, reperul comparației se realizează obligatoriu prin pronume sau prin substantive însoțite de determinări, nefiind posibilă absența acestora: *alb* ***ca laptele***, *nervos* ***ca el***, *nervos* ***ca directorul*** vs **alb* ***ca lapte***, **nervos* ***ca director***.

Comparativul se realizează adesea prin grup nominal cu un centru care reia anaforic un nominal din regentă: *o carte la fel de bună* ***ca aceea de pe masă / ca a ta***.; *Venea* [...] *o trăsură nouă parcă, lăcuită în albastru, cu cauciucurile groase* ***cât cele de automobil***. (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

2.2.2. Elementele de relație *ca, precum, cât* sunt urmate de un constituent cu organizare proprie, corespunzând unei anumite funcții sintactice – alta decât subiectul – din propoziția redusă:

(a) grup nominal (pronominal) în acuzativ, cu funcție complement direct, precedat sau nu de marca *pe*: *Iubește-ți aproapele la fel de mult* ***ca pe tine însuți***.;

(b) grup nominal (pronominal) în dativ, cu funcție de complement indirect: *Lui îi scriu scrisori tot atât de frumoase* ***ca ție***.; *un dar la fel de util ție* ***ca și mie***;

(c) grup prepozițional alcătuit din prepoziție urmată de grup nominal, cu funcție de complement prepozițional (*Vorbește la fel de frumos despre tine* ***ca***

despre colegi.; *o haină mare* ***cât pentru doi***) sau circumstanțial (*la fel de scump* ***ca la piață***; *Timpul e friguros* ***ca în ianuarie.***);

(d) grup adverbial cu funcție de circumstanțial: *la fel de tristă* ***ca atunci.***

În situațiile (a-d), grupul nominal poate fi substituit printr-o propoziție relativă cu pronume sau adverb relativ: *la fel de simpatic* ***precum cine a venit***; *A răspuns tot așa de repede* ***precum când l-ai întrebat tu.***

Unele succesiuni ale conectorului *ca* + relativ, posibile din punct de vedere gramatical, sunt evitate în limba literară actuală din motive eufonice, de exemplu: *ca când.*

(e) grup verbal având drept centru un verb la formă nepersonală, cu funcții de subiect, complement direct, circumstanțial etc.: *E la fel de ușor a face* ***ca și a spune.***; *Are tot așa de mult de ascultat* ***ca și de citit.***; *Învață la fel de mult ascultând* ***ca și citind ceva.***;

(f) propoziție conjuncțională, cu diferite funcții sintactice: *Știe la fel de bine să deseneze* ***cât să cânte.***

Spre deosebire de comparativul de inegalitate, cel de egalitate nu realizează funcțiile de nume predicativ și predicativ suplimentar.

2.2.3. Din propoziția redusă și introdusă de conectorul specific pot rămâne mai multe funcții sintactice. Este deci posibilă coocurența unui grup nominal în acuzativ, care transpune subiectul, și a unuia sau mai multor circumstanțiale, sau numai a unor circumstanțiale: *un om* **la fel de politicos** ***ca tine în vizită seara***; *Mașina merge repede* ***ca atunci în Japonia.***

2.2.4. Elementele de relație *cum, precum, cât, pe cât* introduc propoziții subordonate comparative de tipuri diferite:

(a) cu verb copulativ și reluarea anaforică prin relativ a numelui predicativ: *Îmi place grădina, la fel de frumoasă* ***cum e tot cartierul.***; *perete alb* ***cum e laptele / cum era atunci***; *o movilă mare* ***cât e casa***; *În fond, nevoia mea de a scruta „absolutul" este la fel de aprigă* ***pe cât este cea a lui Andrei.*** (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*); în această construcție, regentul este doar de tip adjectival;

(b) cu repetarea sau contrastarea verbului din regentă, altul decât un copulativ: *Trenul merge repede* ***cum merge gândul.***; *Vine la fel de ușor* ***cum pleacă.***; regentul este mai ales adverbial;

(c) cu verb modal, de atitudine, de proces mental sau de opinie (care exprimă diferența dintre situațiile comparate) și cu elipsa totală a propoziției modalizate – *Lucrează la fel de repede* ***cât trebuie.***; *Doarme atât de mult* ***cât poate.***; *atât de politicoasă* ***cât vrea ea.*** – sau cu elipsă parțială: *serioasă* ***cum trebuie să fie.*** În aceste construcții, regentul poate fi atât adverbial, cât și adjectival.

2.2.5. O structură specifică, bazată pe inversare, aduce complementul comparativ în poziția de intensificator al adjectivului sau al adverbului (după modelul cantitativului cu prepoziție postpusă: *grozav de mare*, *teribil de rău*): *peretele* (*e*) ***ca laptele*** *de alb* = *peretele* (*e*) *alb* ***ca laptele***; *movila* (*e*) ***cât casa*** *de mare* = *movila* (*e*) *mare* ***cât casa.*** Complementul antepus poate fi exprimat și prin grup adverbial – *Trenul merge* ***ca atunci*** *de repede.* –, prepozițional – *vreme* ***ca în ianuarie*** *de friguroasă* – și prin propoziție: *perete* ***cum e laptele*** *de alb.*

Grupul adjectival cu inversiune internă a complementului comparativ poate fi inclus într-un grup nominal sau verbal:

*Mă nimeresc cu capul în dreptul unui bolovan **cât o căldare de mare**.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*); *Bradul din fața casei mele era **cât muntele de mare*** (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*).

Se poate produce o reorganizare sintactică, prin tematizarea comparativului: ***Ca laptele de** alb e peretele. **Ca laptele** e peretele **de** alb.*

2.3. Comparația între calități

Comparația între două calități are proprietăți sintactice și semantice proprii. Urmând disocierea de bază între comparația de inegalitate și cea de egalitate, subtipurile sale sunt:

(a) comparația de inegalitate cu regent adverbial – **mai mult** *discrete **decât timide*** – discutată mai sus, sub **2.1.2, 2.1.5**;

(b) comparația de egalitate – *tot atât de discrete **cât și de timide** –*, care se apropie destul de mult de structurile coordonatoare (*atât... cât și*) și pentru care o construcție specifică este comparația proporțională.

Comparația proporțională (*complementul comparativ proporțional*) are obligatoriu un element corelativ (*pe cât... **pe atât***) și se poate realiza prin grup adjectival sau adverbial precedat de elementul de relație *pe cât,* în poziție de cuantificator, deci urmat de prepoziția *de*: *Încunună culturile cu un nimb **pe cât de fatal, pe atât** de fermecător.* (E. Cioran, *Schimbarea*); *Conduce **pe cât de repede, pe atât** de periculos.*

Structura se poate realiza și propozițional, prin propoziții în care se realizează explicit predicația calității; comparația privește adjective:

*Întâlnirea cu Noica, **pe cât** de benefică mi-a fost în plan cultural, **pe atât** de nefastă mi-a fost în planul vibrației de ființă.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*)

sau adverbe:

***Pe cât** de greu este să ajung la masa de scris, **pe atât** de mult, apoi, îmi place.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

Un tip de comparativă proporțională (ale cărei corelative sunt: *cu cât... **cu atât***) pune în relație adjective sau adverbe la gradul comparativ:

*Liniile contorsionate, îngrămădite, răsucite, chinuite formează un desen general mai frumos (**cu atât** mai frumos chiar, **cu cât sunt mai chinuite**) decât liniile regulate, monotone.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

2.4. Comparația ireală

Comparația *ireală* (*ipotetică* sau *condițională*) se realizează doar propozițional, prin subordonate introduse prin locuțiunile *ca și cum, ca și când, de parcă*: *Era trist **de parcă i se înecaseră corăbiile**.*; *Dispar la fel de repede **ca și cum le-ar șterge cineva**.* Locuțiunile tipice pentru comparația ireală se folosesc destul de rar cu alt regent decât cel verbal (vezi **Construcții comparative**).

> Când elementul introductiv este doar adverbul *parcă*, deși valoarea semantică a comparației este aceeași, raportul dintre propoziții este unul de coordonare: *Vorbește repede, parcă ar alerga.*

2.5. Comparativul partitiv

Comparativul partitiv complinește un adjectiv sau adverb la gradul superlativ relativ și se realizează prin grup prepozițional format din prepozițiile *din* sau *dintre* și grup nominal (pronominal):

Eu sunt băiatul cel mai cuminte ***din lume***. (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

Abisalul Caragiale [...], *cel mai eficient* ***dintre marii români demascatori ai Prostiei***. (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*);

Cântă cel mai bine ***dintre concurenți***.

Construcția cu superlativ și complement partitiv poate fi echivalentă din punctul de vedere al conținutului cu o construcție cu un complement comparativ de inegalitate: *E cel mai bun* ***din clasă*** = *E mai bun* ***decât toți din clasă***.

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Complementul comparativ este în mod normal plasat în imediata vecinătate a adjectivului sau a adverbului regent. Adjectivul la comparativ de inegalitate însoțit de complement comparativ este în mod obligatoriu postpus substantivului regent: *parcul mai mic decât o jucărie* vs **mai micul parc decât o jucărie* sau **mai micul decât o jucărie parc*. Este însă posibilă (dar rară, prezentă doar în stilul livresc) inversarea complementului comparativ, care ajunge să preceadă adjectivul: *un copac decât turnul mai înalt*. Și în comparația de egalitate, adjectivul trebuie să fie ultimul element al sintagmei, în imediata vecinătate a construcției comparative: *parcul* [*mic ca o jucărie*] / vs [*micul parc* [*ca o jucărie*]]. Derogarea de la această regulă produce o structură cu inversiune, marcată prin reorganizare sintactică: *parcul ca o jucărie de mic* (vezi *supra*, **2.2.5**). Adjectivul nume predicativ permite plasarea la distanță a complementului comparativ: *Mai important e omul* ***decât opera***. *La fel de important e omul* ***ca și*** *opera*.

O situație specială o constituie cuantificatorii *mai mult* și *mai puțin* din grupul nominal: în mod normal aceștia sunt antepuși, complementul plasându-se după grupul nominal cuantificat și referindu-se la acesta în ansamblu: *Să nu intre* **mai multă nenorocire** ***decât putem duce***. (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*); *Nu puteai întâlni* **mai multe lichele** ***decât îți permitea lumea în care te mișcai***. (*ibid.*). *Pe termen lung el va avea cu siguranță* **mai mult succes** *în arta plastică* ***decât în dans***. (LAI, 2004); *În Grecia sunt mult* **mai mulți bani** *pentru dans* ***decât în România***. (*ibid.*); *Niciodată nu trebuie să desfășori, în câmpul tactic,* **mai multe trupe** ***decât inamicul***. (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Și cuantificatorii adverbiali corespunzători – *mai mult, mai puțin* – au o situație specială, solidarizându-se cu verbul a cărui acțiune o cuantifică, ceea ce le acordă mai multă libertate de plasare: **Mai mult** *lucrează ei* ***decât voi***.

Când regentul adverbial este un circumstanțial de modalitate, plasarea la distanță este frecventă: **Mai probabil** *desenează* ***decât să asculte muzică***.

O caracteristică a complementului comparativ este imposibilitatea de a-l separa prin pauză (în rostire) sau prin virgula care ar nota pauza (în scris); comparativul manifestă o solidaritate sintactică extremă în grupul adjectival și în cel adverbial. Doar tiparul special al comparației între calități admite izolarea, iar comparativa proporțională chiar o impune.

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

Complementul comparativ de inegalitate (tipul *mai mic* ***decât peretele***, *mai repede* ***decât a vrut***) este foarte bine individualizat prin relația cu regentul, tipul de

construcţie şi clasa de distribuţie, neputând fi confundat cu alte tipuri de complemente sau circumstanţiale

Complementul de egalitate al unor adjective sau adverbe fără mărci explicite de comparaţie apare în situaţii ambigue, în care interferează cu atributul (în grupul nominal) sau cu circumstanţialul de mod (în grupul verbal). Interpretarea semantică este decisivă în asemenea cazuri: *cratere* [***negre** ca smoala*] (complement comparativ, subordonat adjectivului) vs ***cratere negre*** [*ca nişte roţi de locomotivă*] (atribut, subordonat nominalului); *Aleargă* ***repede*** [*ca gândul*]. (complement comparativ, subordonat adverbului) vs ***Aleargă repede,*** [*ca tine*] / ***Aleargă*** [*ca tine*]. (circumstanţial de mod, subordonat grupului verbal).

La distingerea funcţiilor sintactice poate contribui şi izolarea prozodică: *cratere negre, ca nişte roţi de locomotivă*; *Aleargă repede, ca tine.*

Complementul partitiv este foarte asemănător cu un complement prepoziţional care are ca regent un adjectiv sau un adverb.

CIRCUMSTANȚIALE

CIRCUMSTANȚIALUL. PREZENTARE GENERALĂ

Circumstanțialele prototipice reprezintă un *ansamblu eterogen* de poziții (funcții) sintactice care *se caracterizează preponderent semantic*: circumstanțialele adaugă precizări de diferite tipuri referitoare la cadrul universului de discurs sau la diferite aspecte / secțiuni ale acestui cadru.

Clasa circumstanțialelor cuprinde funcții delimitate cu precădere semantic și denumite tradițional în raport cu precizarea („circumstanța" în sensul larg al cuvântului) adusă la / în cadrul situației comunicate: *circumstanțialul de timp, de loc, de mod (modal), cantitativ, de relație, sociativ, instrumental, de cauză (cauzal), de scop (final), condițional, concesiv, consecutiv, opozițional, cumulativ, de excepție.*

Fiind alcătuit pe criterii semantice, inventarul circumstanțialelor variază de la o gramatică la alta. În unele lucrări se face diferența între *circumstanțialul de timp* și circumstanțialele de *periodicitate* și *de frecvență* sau între *circumstanțialul de mod* și *circumstanțialele comparativ, de măsură* sau *de progresie* etc. S-a propus și identificarea funcției de *circumstanțial concluziv*.

În lucrarea de față *periodicitatea* și *frecvența* sunt subsumate *circumstanțialului de timp* (vezi **Circumstanțialul de timp**) și se disociază între *circumstanțialul de mod* și cel *cantitativ*. *Comparativul* nu este considerat circumstanțial, ci o specie de complement, legat de construcția comparativă. (vezi **Construcții comparative, Complementul comparativ**).

1. Având în vedere criteriul **semantico-pragmatic** (privitor la tipul de informație transmis), circumstanțialele pot fi asociate în patru mari grupe.

1.1. *Circumstanțialul de loc* și *circumstanțialul de timp* – ***circumstanțialele situative*** – asigură „ancorajul" spațio-temporal al proceselor comunicate. Circumstanțialul de loc situează procesul și participanții săi într-un cadru spațial sau precizează poziția unui element al situației comunicate în acest cadru. Circumstanțialul de timp fixează procesul și participanții săi într-o anumită zonă a axei temporale sau poartă informații referitoare la intervalul de desfășurare a situației comunicate.

1.2. *Circumstanțialul de mod, circumstanțialul cantitativ* și cel *instrumental* – ***circumstanțialele procesuale*** – aduc precizări privitoare la procesul comunicat.

Prin circumstanţialul de mod şi prin cel cantitativ acţiunea, evenimentul sau starea sunt evaluate în raport cu anumiţi parametri, precum calitatea, „conformitatea" (*Loveşte* ***puternic*** *mingea.*, *Citeşte* ***corect.***, cf. circumstanţialul de mod), sau „cantitatea" (*Munceşte* ***destul.***, *Vorbeşte* ***mult.***, *Vorbeşte* ***din ce în ce mai mult.***, cf. circumstanţialul cantitativ). Circumstanţialul instrumental exprimă mijlocul prin care se produce procesul (*A deschis uşa* ***cu cheia.***, *Şi-a făcut haină* ***din piele sintetică.***, *S-a apărat* ***cu pumnii.***).

1.3. Alte circumstanţiale (*circumstanţialul de cauză, de scop, condiţional, concesiv, consecutiv*) ***redau raporturi logico-semantice stabilite de locutor*** (raporturi de cauzalitate, de consecinţă, de (non)implicaţie) între diferite procese comunicate.

1.4. *Opoziţionalul, cumulativul, circumstanţialul de excepţie, sociativul* şi *circumstanţialul de relaţie* centrează informaţia nouă („precizarea") pe anumite secvenţe ale enunţului din care fac parte. În general, circumstanţialele menţionate „circumscriu" unele componente ale enunţului, altele decât cele care specifică procesul. Primele (opoziţionalul, cumulativul, de excepţie) precizează „circumstanţa" în raport cu acele componente neomisibile ale structurii din care fac parte; compară ***În loc de cărţi*** *preferă* **filmele.**, ***Pe lângă salariu*** *mai ia şi* **dividente.**, *N-am invitat* **pe nimeni** ***în afară de rudele apropiate.***, cu ****În loc de cărţi*** *preferă* ***Ø.***, **Pe lângă salariu* *mai ia şi* ***Ø.***, **N-am invitat* ***Ø în afară de rudele apropiate.*** Celelalte (sociativul şi circumstanţialul de relaţie) se raportează (şi) la componente omisibile ale enunţului; compară: **Ileana** *a mers la cumpărături* ***cu prietenul ei.*** / *Ileana a mers la cumpărături* ***Ø.***, ***În raport cu tine,*** *Matei este înalt.* / ***Ø*** *Matei este înalt.*, ***În privinţa celor declarate,*** *nu am nimic de adăugat.* / ***Ø*** *Nu am nimic de adăugat.*

2. Din punct de vedere **strict sintactic**, circumstanţialele prototipice sunt *termeni subordonaţi ai grupului verbal*, situându-se pe un alt nivel de organizare decât complementele. În schema adoptată în această gramatică – GV = [[V + complemente] + circumstanţiale] – circumstanţialele sunt, de regulă, componente / determinări „periferice" ale grupului (vezi şi **Grupul verbal, 1, 3.2.1, 5**).

2.1. ***Regentul*** unui circumstanţial poate fi centrul grupului (verbul la mod personal sau nepersonal): ***Atunci*** **ningea.**, **Plouând** ***la munte***, *a plecat mai devreme spre Bucureşti.* etc., un anumit segment al grupului (verbul împreună cu unul / sau mai multe dintre complementele sale) sau întregul grup verbal: ***Uneori*** **mulţumirea îi umplea sufletul** *chinuit de atâta vreme.*, ***În acel loc*** **nu mai locuia nimeni** *de 20 de ani.*, ***Fiindcă un singur elev nu fusese cuminte,*** **era pedepsită acum întreaga clasă.**

Unele circumstanţiale (*consecutivele*, de pildă) cer prezenţa unui grup adverbial sau adjectival cu modificatori, grup integrat explicit sau implicit în GV: *Ana muncea* **atât de mult,** ***încât devenise ca o umbră.***

Circumstanţialele pot avea – în anumite împrejurări – regenţi adverbiali, adjectivali sau interjecţionali: *Ana,* **albă** ***la faţă,*** *a privit scena fără să spună un cuvânt.*, *E* **bine** ***cu sănătatea,*** *mai* **rău** *stă* ***cu banii.***, *Pe Ion,* **iată**-*l* ***la uşă.***

În acelaşi enunţ pot apărea două circumstanţiale de acelaşi tip, dintre care unul al ansamblului: [*De câteva luni*] circ. de timp 1 [**se întâlneau** *zilnic* circ. de timp 2 **la facultate**.], [*În acest oraş*] circ. de loc 1 [**te plimbi** *pe stradă* circ. de loc 2 **numai de plăcerea de a admira frumuseţea clădirilor**.], [*Pe tăcute,*] circ. de mod 1 [*în sufletul său* **se instala** *dureros* circ. de mod 2 **neîncrederea**.].

2.2. În marea lor majoritate, circumstanţialele participă la ***relaţii binare***: *A ajuns **acasă**., A venit **târziu**., Merge **repede**.* etc. Unele specii de circumstanţiale sunt însă integrate în ***structuri ternare***. Astfel, în contextele ***Pe lângă felicitări** a primit şi cadouri., Radu vine la petrecere **împreună cu Andreea**., Au venit toţi **cu excepţia lui Marius**., **În loc de prăjitură** a mâncat îngheţată.*, circumstanţialele impun ocurenţa verbului, dar şi prezenţa obligatorie a unui component nominal.

Enunţurile de acest fel provin din contragerea a două structuri propoziţionale: ***Pe lângă felicitări** a primit şi cadouri.* < „A primit felicitări." + „A primit cadouri."; *Au venit toţi **cu excepţia lui Marius**.* < „Toţi au venit." + „Nu a venit Marius."; *Radu vine la petrecere împreună **cu Andreea**.* < „Radu vine la petrecere." + „Andreea vine la petrecere."; ***În loc de prăjitură** a mâncat îngheţată.* < „Nu a mâncat prăjitură." + „A mâncat îngheţată.". În astfel de situaţii, omisiunea unor componente din structurile de bază, posibilă în anumite condiţii de coreferenţialitate, conduce la reorganizarea sintactică a enunţului, reorganizare însoţită de modificări flexionare. În enunţul contras circumstanţialul apare ca subordonat într-o construcţie cu trei termeni, relaţia de dependenţă manifestându-se prin conectori specializaţi, precum *pe lângă, cu excepţia, în loc de* etc.

2.3. ***Clasa de substituţie a circumstanţialelor*** cuprinde (a) adverbe şi grupuri adverbiale, (b) grupuri prepoziţionale care integrează grupuri nominale sau verbale (având drept centru o formă de gerunziu, de infinitiv sau de supin), (c) grupuri verbale construite în jurul unui gerunziu, (d) rar grupuri nominale (monomembre sau extinse) şi (e) propoziţii.

Tipică circumstanţialelor este considerată *realizarea adverbială*. În principiu, substituirea prin adverb reprezintă modalitatea de identificare a poziţiei sintactice de circumstanţial. În enunţurile *Marina este **la munte**., Încă lucrează **la ora trei**., Se luptă **cu îndârjire**., Au îngheţat clanţele **de frig**.*, funcţia de circumstanţial este confirmată prin substituţia cu adverbele interogative: ***Unde** este Marina?, **Când** lucrează?, **Cum** se luptă?, **De ce** (din ce cauză) au îngheţat clanţele?*. Unele circumstanţiale pot fi substituite cu adverbe noninterogative care reprezintă contrageri ale realizărilor propoziţionale: ***Totuşi** a venit. / **Deşi nimeni nu se aştepta**, a venit.*; ***Altminteri**, (**altfel**) nu rezistam. / **Dacă ar fi fost alte condiţii**, nu rezistam.* etc.

În poziţia de circumstanţial, grupurile nominale şi unele grupuri prepoziţionale care includ grupuri nominale se adverbializează; compară: *Vine iarna* subiect*!* cu *Ion vine **iarna*** circ. de timp *pe la noi.*; *Stolul de păsări trece **peste livada noastră**.* GN integrat în GPrep, circ. de loc cu ***Peste noapte*** GN, circ. de timp *a plouat.* Alte grupuri au tendinţa de a se adverbializa: ***De Crăciun*** GPrep., circ. de timp *a primit multe daruri., A stat la noi **toată vara**.* GN, circ. de timp.

Realizarea prin adverb *nu este însă comună* tuturor circumstanțialelor. Nu permit substituirea prin adverb circumstanțialele integrate în structuri ternare (circumstanțialul cumulativ, circumstanțialul sociativ, circumstanțialul de excepție și cel opozițional), circumstanțialul consecutiv și unele circumstanțiale de relație.

O altă trăsătură *tipică* și *comună* tuturor circumstanțialelor este posibilitatea realizării prin *propoziții introduse prin conectori specializați*, conectori purtători de informații semantice, în sensul că ei (conectorii) induc tipul de „precizare", de circumstanță: *unde* (circumstanțialul de loc), *când* (circumstanțialul de timp), *cum* (circumstanțialul de mod), *cât* (circumstanțialul cantitativ), *fiindcă* (circumstanțialul de cauză), *încât* (circumstanțialul consecutiv), *deși* (circumstanțialul concesiv), *în caz că* (circumstanțialul condițional), *cu ce* (circumstanțialul instrumental), *cu cine* (circumstanțialul sociativ), *în loc să* (circumstanțialul opozițional), *pe lângă că* (circumstanțialul cumulativ). Când sunt introduse prin conectori nespecializați (*că, să, de*) aceștia se încarcă cu semnificație circumstanțială, devenind sinonimi cu cei specializați. (vezi **I, Conjuncția; II, Conectori frastici și transfrastici**).

De fapt, majoritatea realizărilor nonpropoziționale pot fi considerate contrageri sau reduceri ale realizărilor propoziționale. Este cazul grupurilor având drept centru o formă verbală nepersonală (gerunziul, infinitivul, supinul) sau al adjectivelor propriu-zise ori participiale, care pot ocupa poziția de circumstanțial – în cele mai multe situații – ca urmare a elipsei gerunziului lui *a fi* (operator copulativ sau pasiv).

3. Privite din punct de vedere **sintactico-semantic**, circumstanțialele sunt componenți *facultativi* ai enunțului și *nu fac parte din structura tematică a verbului*.

3.1. Proprietatea „facultativitate" privește gramaticalitatea enunțului. În propozițiile *Voi veni și eu* ***acolo****., **Ieri** m-am întâlnit cu Elena., Telefonul sună **tare / îndelung**., M-am ascuns **de frică**., A trântit ușa **ca să mă enerveze**.*, termenii se raportează la situația comunicată, exprimând informații privitoare la situarea în spațiu (*acolo*) sau în timp (*ieri*), la calitatea sau la cantitatea procesului (*tare, îndelung*), la sursa declanșării procesului (*de frică*) sau la finalitatea lui (*ca să mă enerveze*). Toate aceste precizări pot lipsi, enunțurile rămânând corecte din punct de vedere gramatical (*Voi veni și eu., M-am întâlnit cu Elena., Telefonul sună., M-am ascuns., A trântit ușa.*).

Există totuși anumite verbe care cer prezența unui circumstanțial. Astfel, în enunțuri ca: *Statuia datează **din secolul al XVII-lea**., El locuiește **la București**., Veronica procedează **bine**., El se comportă **corect**.*, circumstanțialele nu pot fi suprimate (**Statuia datează., *El locuiește., *Veronica procedează., *El se comportă.*). Prezența lor asigură gramaticalitatea enunțurilor. Prin urmare, circumstanțialele respective reprezintă instanțe care deviază de la trăsătura de „facultativitate" în raport cu gramaticalitatea enunțului. În acest caz, componenții cu funcție de circumstanțial fac parte din structura tematică a verbului (vezi **Grupul verbal, 5**). Integrarea în structura actanțială a verbului plasează circumstanțialele de loc, de timp, de mod *obligatorii* (adică cele „necesare din punct de vedere gramatical") la periferia subclasei din care fac parte.

Uneori obligativitatea sau nonobligativitatea ocurenței circumstanțialului are rol dezambiguizator. De exemplu, există o diferență de sens între *Ea a crescut trei copii.* și *Ea a crescut în America.*; *Vasile trage la hotel.* și *Vasile trage căruțul după el.* De aceea se poate vorbi și în aceste situații de „ocurența obligatorie" a circumstanțialului. Alteori circumstanțialul obligatoriu poate să nu fie lexicalizat, deoarece este inserat în matricea semantică a verbului: *El intră **în casă** și spune „Bună ziua." / El intră **Ø** și spune „Bună ziua."* (vezi **Grupul verbal, 5, Circumstanțialul de loc, Circumstanțialul de mod**).

3.2. În legătură cu situația circumstanțialelor în raport cu rolurile tematice se cuvine a fi făcute următoarele precizări:

(a) Circumstanțialelor obligatorii *le sunt atribuite* roluri tematice, la fel ca și complementelor. Astfel, *Laura locuiește la țară.* are structura actanțială [Pacient + V_{stare} + Locativ], în care rolul tematic Locativ este atribuit de verb.

(b) Uneori verbul poate *induce* anumite roluri tematice. De pildă, Instrumentul este implicat de verbe agentive (vezi *Taie copacul cu ferăstrăul.*, unde circumstanțialul instrumental nonobligatoriu (*cu ferestrăul*) are rolul tematic Instrument, rol indus de semantica verbului). În aceeași situație sunt verbele de mișcare care implică ocurența unui nominal Țintă / Direcție / Sursă, cu funcție sintactică de circumstanțial de loc (vezi *Pleacă mâine la Sinaia* $_{\text{circ. de loc / Țintă (Direcție)}}$, dar și *Pleacă mâine Ø.*).

(c) Alteori verbul are *incorporat* în matricea sa semantică rolul tematic, și în consecință, nu mai este necesară lexicalizarea lui (vezi *Ana mătură.* [→ *cu mătura.*] și *Ei schiază.* [→ *cu schiurile*]).

(d) În realizarea prin grup prepozițional, unele circumstanțialele nonobligatorii „primesc" rol tematic („atribuit" sau „transmis") de acele prepoziții care au calitatea de predicat semantic relațional: *Așază cărțile* **în** ***dulap*** [Locativ]., *Ne-am întâlnit* **înainte de *Crăciun*** [Temporal]. **Datorită *încrederii*** [Instrument] *pe care mi-a acordat-o profesoara mea, am reușit să depășesc atâtea momente dificile.* (vezi **Predicatul, 1.1.1, Grupul prepozițional, 4**).

3.3. Anumite trăsături sintactico-semantice deosebesc circumstanțialele de complemente:

(i) circumstanțialele nu sunt supuse unor constrângeri care privesc trăsăturile semantice ale verbului. Fac excepție *circumstanțialul de scop* (subordonat unui grup verbal în care centrul este agentiv) și *circumstanțialul instrumental* (de asemenea, ocurent în structuri cu verbe agentive, sau nonagentive de mișcare). Vezi **Grupul verbal, Circumstanțialul de scop, Circumstanțialul instrumental**;

(ii) circumstanțialele nu se coordonează cu un complement al verbului (**Pictează tablouri și / dar acum* (*repede / totuși / altminteri*)., **Îi răspunde Mariei și / dar acum* (*bine / anume.*); numai rar, în anumite contexte, pot fi coordonate prin conjuncția *și* unele circumstanțiale cu unele complemente ca în *Nu dau bani oriunde și oricui!* (vezi **I, Conjuncția, 1**);

(iii) într-un enunț pot fi coocurente circumstanțiale din clase diferite, având regent comun: ***Muncește*** **[*în fabrică*,]** $_{\text{circumstanțial de loc}}$ **[*din greu*,]** $_{\text{circumstanțial de mod}}$ **[*de dimineață până seara.*]** $_{\text{circumstanțial de timp}}$;

(iv) circumstanţialele se pot „multiplica", se pot „cumula" depăşind cadrul strict al coordonării (*A răspuns **repede şi la obiect**.*, dar şi *Ileana l-a întâmpinat **afară, în faţa casei, pe scări**., Te-au aşteptat **ieri, în ziua aniversării** a zece ani de la absolvirea liceului.*);

(a) Se pot „cumula" şi circumstanţialele cerute de anumite verbe, aşadar acele circumstanţiale care fac parte din structura tematică a verbului: *Locuieşte **în Bucureşti, într-un bloc, în cartierul Pajura**., Mă duc **în Franţa, la Paris, la fiica mea**.* În astfel de situaţii nu pot fi omise toate circumstanţialele, unul fiind necesar, deoarece funcţia sintactică este „dirijată" de nucleul grupului verbal.

(b) Apartenenţa la o grupare din cele patru menţionate mai sus (vezi *supra*, **1.1 – 1.4**) poate da seama de anumite trăsături sintactice ale diferitelor circumstanţiale. Astfel, de exemplu, circumstanţialele care asigură cadrul spaţio-temporal pot fi extinse prin construcţii apozitive (*Vine mâine, marţi., A plecat departe, în Africa.*), pe când cele care vizează procesul (vezi *supra*, **1.2**), precum şi cele integrate în structuri ternare (vezi *supra*, **1.4**) nu acceptă expansiuni de acest fel.

Circumstanţialele care exprimă raporturi logice (vezi *supra*, **1.3**) nu pot fi însoţite de construcţii de tip apoziţional, dar cunosc, în general, alte tipuri de extensie. Astfel, când sunt realizate propoziţional, în regentă poate fi prezent şi un component adverbial cu aceeaşi funcţie sintactică şi cu rol de termen ce asigură coeziunea şi coerenţa întregului enunţ: ***Totuşi** mi-a adus cartea, **deşi nu mai speram să o primesc înapoi**., **De / Pentru asta** a vorbit aşa, **ca să mă enerveze**., **De aceea** n-a venit la nunta mea, **pentru că era plecat în străinătate**.* De asemenea, aceste circumstanţiale se exprimă şi prin grupuri extinse (unitare din punct de vedere semantic, dar analizabile sintactic), în care se regăsesc cuvinte ce exprimă circumstanţa în sine: *cauză, motiv* etc. (pentru circumstanţialul de cauză: *Din diverse motive, am ezitat.*), *scop, intenţie* etc. (pentru circumstanţialul de scop: *A venit cu scopul de a afla mai multe despre România.*), *condiţie, ipoteză* etc. (pentru circumstanţialul condiţional: *Vin cu o singură condiţie: să nu te opreşti din lucru.*) etc.

(v) circumstanţiale din clase diferite pot fi coordonate: *Ne vizitează **deseori** şi **cu mare bucurie**., **Din ce cauză** şi **cu ce scop** a procedat aşa, nu ştiu., Munceşte **pe unde apucă** şi **când nu mai are bani**., **De vreme ce suntem toţi aici** şi **dacă toată lumea este de acord**, am putea relua discuţia.* (vezi **I, Conjuncţia, 1**);

(vi) semnificaţia „circumstanţială" poate fi recuperată prin contextul lingvistic sau prin conturul intonaţional, astfel încât uneori, în realizarea propoziţională, relaţia de subordonare poate fi exprimată prin juxtapunere: [***Vrei să pleci,***] $_{\text{condiţională}}$ *pleacă!*, [***Îi place,***] $_{\text{concesivă}}$ [***nu-i place,***] $_{\text{concesivă}}$ *trebuie să stea acasă.*;

(vii) prezenţa conectorilor specializaţi permite elipsa predicatului sau a operatorului predicativ din circumstanţială: ***Când prin dreptul parcului**, mă întâlnesc cu Andrei!* = [***Când*** √ [am ajuns] ***prin dreptul parcului***]$_{\text{circ. de timp}}$, *mă întâlnesc cu Andrei!*; ***Deşi obosită**, tot a continuat să lucreze.* = [***Deşi*** √ [era] ***obosită,***] $_{\text{circ. concesiv}}$ *tot a continuat să lucreze.*

3.4. Uneori, în situaţii de coordonare, circumstanţiala poate fi redusă doar la conector: *Se plimbă* ***când*** *şi* ***unde vrea.*** = *Se plimbă* [***când*** √ [vrea]] circ. de timp *şi* [***unde vrea.***] circ. de loc; ***Din moment ce*** şi ***cu toate că eşti plictisit****, ar fi trebui să te desprinzi, să pleci undeva departe.* = [***Din moment ce*** √ [eşti plictisit] circ. de cauză şi [***cu toate că eşti plictisit,***] circ. concesiv *ar fi trebuit să te desprinzi, să pleci undeva departe.*

3.5. Unele propoziţii circumstanţiale pot apărea ca structuri independente exclamative, ca urmare a elipsei regentei de la care preiau conturul intonaţional: ***Când ţi-am spus eu*** √ [n-ai vrut să m-asculţi]*!* ***Dacă ar fi şi Doina cu noi*** √ [ce bine ar fi]*!*.

4. Sub aspect **comunicativ-pragmatic** circumstanţialele sunt *componente necesare* ale enunţului. Deşi în absenţa circumstanţialelor, enunţuri ca *Andrei pleacă* (***la munte***) (***mâine***)*., Ion călătoreşte* (***mult***) (***cu trenul***). sunt corecte, totuşi ele sunt incomplete din punctul de vedere al intenţiei (strategiei) de comunicare. În consecinţă, dacă luăm în considerare informaţia transmisă prin enunţ, nu se poate vorbi de caracterul facultativ al circumstanţialelor, ci, dimpotrivă, de *caracterul lor necesar.*

Din perspectivă comunicativ-pragmatică, se poate disocia între ipostaze diferite ale circumstanţialelor.

4.1. ***Circumstanţialele propriu-zise (prototipice)*** vizează universul discursului (al situaţiei comunicate), aducând precizări referitoare la cadrul spaţial (*Citeşte* ***în bibliotecă.***), la cadrul temporal (*Se trezeşte* ***devreme.***), la proces (*Scrie* ***bine / mult.***, ***Economic*** *o duc bine., Cânta aşa de frumos,* ***că l-aş fi ascultat toată ziua.***), la anumite elemente ale universului discursului codificate prin diverse componente ale enunţului cu funcţii sintactice diferite (***Cu excepţia lui Radu****, au venit* **toţi**., ***În loc de premiu*** *am primit* **felicitări**., **Maria** *vine* ***împreună cu Monica.***, *Este* **bun *la matematică.***).

4.2. În unele contexte, circumstanţialele se raportează indirect sau direct la actul enunţării. Vorbim în acest caz de ***circumstanţiale metadiscursive***.

Astfel în *Nu ştiu cum îşi permite să vorbească aşa!* ***Mai întâi*** (***în primul rând***)*, nici nu se născuse pe atunci.* ***Apoi*** (***în al doilea rând***)*, dacă e să-şi spună o părere, se cuvine să o facă într-un mod civilizat!*, circumstanţialele au rolul de a ierarhiza informaţiile cuprinse în enunţ şi de a le pune în relaţie cu alte informaţii vehiculate în contextul mai larg al actului de comunicare (vezi **Deixis, 4.4.2**).

În ***Conform statisticilor curente****, cazurile de infestare cu bacilul Koch s-au înmulţit.*, circumstanţialul este folosit pentru a reda faptul că informaţia purtată de restul enunţului (cu alte cuvinte, ceea ce constituie „conţinutul propriu-zis al enunţului") este atribuită unei anumite surse.

Alteori circumstanţialul are rolul de a justifica actul de enunţare. Aşa se întâmplă în contexte ca: ***De curiozitate****, a venit până la urmă?* (= „Te întreb de curiozitate...."), ***Cu toată modestia****, sunt cel mai bun!* (= „Susţin cu toată modestia..."), ***Sincer****, chiar ţi-a plăcut mâncarea?* (= „Spune sincer....") sau ***Apropo de Ana****, n-am văzut-o de douăzeci de ani.* (= „În legătură cu Ana, afirm că...").

Circumstanţialele metadiscursive pot fi utilizate pentru a sublinia perspectiva locutorului asupra conţinutului enunţului: ***Din partea mea,*** *ducă-se pe apa Sâmbetei!* ***Din punctul meu de vedere,*** *totul s-a terminat între noi.*

De obicei, circumstanţialele metadiscursive sunt integrate sintactic ca în *E bolnav,* ***că n-a venit!*** (= „Afirm că e bolnav, întrucât constat că n-a venit."), ***Dacă e încruntat,*** *e supărat.* (= „Afirm că e supărat, ca urmare a constatării faptului că e încruntat."), *Este cam obraznic,* ***deşi poate că-i mai bine aşa.*** (= „Afirm că este cam obraznic, dar înclin să cred că e mai bine aşa."). Uneori, când apar în construcţii incidente, precum *A avut parte –* ***dacă pot spune aşa / ca să spun aşa*** *– de o existenţă extrem de tumultoasă.*, propoziţiile îşi modifică statutul, având tendinţa de a se îndepărta de clasa circumstanţialelor.

5. În concluzie, câteva trăsături (semantice, sintactice şi pragmatice) pot fi considerate prototipice pentru clasa circumstanţialelor: (a) neintegrarea în structura tematică a verbului; (b) realizarea propoziţională cu joncţiunea manifestată prin conectori specializaţi; (c) posibilitatea de a funcţiona discursiv şi metadiscursiv.

Circumstanţialele care exprimă raporturi logice (vezi *supra,* **1.3**, *circumstanţialul de cauză, de scop, condiţionalul, concesivul, consecutivul*) prezintă toate trăsăturile menţionate mai sus: nu fac parte din structura tematică a verbului, se realizează propoziţional având conectori strict specializaţi, cunosc şi utilizări discursive, şi utilizări metadiscursive.

Circumstanţialul sociativ, opoziţional, cumulativ, de excepţie (vezi *supra,* **1.4**) prezintă primele două trăsături (nu sunt integrate în structura tematică a verbului şi au realizare propoziţională specifică, dar nu pot funcţiona metadiscursiv). Numai *circumstanţialul de relaţie* – în unele dintre realizările sale – este metadiscursiv (vezi **Circumstanţialul de relaţie**).

Dintre circumstanţialele ***procesuale*** (vezi *supra,* **1.2**, *circumstanţialul de mod, cantitativul* şi *instrumentalul*) nu toate prezintă prima trăsătură, deoarece conţin în inventarul lor şi unităţi lexicale care se integrează în structura tematică a verbului regent şi doar unele tipuri de circumstanţial de mod funcţionează şi discursiv şi metadiscursiv (vezi **Circumstanţialul de mod**).

Circumstanţialele ***situative*** (vezi *supra,* **1.1**, adică *circumstanţialele de loc* şi *de timp*) deviază de la prima şi ultima trăsătură (deşi puţine, totuşi unele sunt integrate în structura tematică a verbului şi toate prezintă numai utilizare discursivă).

Aşadar, circumstanţialele alcătuiesc o clasă de poziţii sintactice caracterizată printr-un grad ridicat de eterogenitate (semantică, sintactică şi pragmatică). Gradul diferit de eterogenitate priveşte atât întreaga clasă, cât şi fiecare grupă sau fiecare tip de circumstanţial în parte (vezi şi **Grupul verbal, 5**).

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de timp este un constituent al enunțului care fixează coordonatele temporale ale actului enunțării sau ale situației comunicate, având ca realizare definitorie adverbul *când*.

1.1. Caracteristici sintactice

Circumstanțialul de timp este termenul subordonat centrului verbal al grupului (***Acum* plouă**., ***Când* se înseninează**?) sau al grupului extins – alcătuit din verb și complementele sale (***Mâine* căldura va fi insuportabilă**., ***Când* i s-a întâmplat nenorocirea asta**?, ***Totdeauna* a fost sfătuită de mama sa**., ***Astăzi* copiii au mâncat banane**., ***În tinerețe* s-a bazat pe părinți**.).

Circumstanțialul de timp nu cunoaște restricții legate de trăsăturile semantice ale centrului grupului verbal, care poate fi verb de stare (***Ieri* am stat** *acasă*.), de eveniment (***Ieri* a nins**.) sau de acțiune (***Ieri* am sosit**.). Totodată, regentul verbal poate fi predicat enunțiativ (ca în exemplele de mai sus) sau poate fi o formă verbală nepersonală – gerunziu (**Ajungând** ***prea târziu*** *la gară, am fost nevoiți să ne suim în trenul următor.*), participiu (*Invitații* **sosiți** ***mai târziu*** *au pierdut începutul discursului.*) sau infinitiv (*Cunoșteam deja obiceiul ei de* **a veni *târziu*** *la orice întâlnire.*).

Unele interjecții integrate sintactic pot fi regenți pentru un circumstanțial de timp: ***Mâine* hai** *cu mine la Predeal!*.

În anumite contexte și adjectivul poate fi regent al circumstanțialului de timp: ***Ieri* veselă**, ***astăzi* morocănoasă**, *rămâne aceeași făptură fascinantă.*; *Așa mi-l amintesc:* ***mereu* alert** *și* **binedispus**, ***niciodată* crispat** *sau* **trist**.

Uneori, regentul unui circumstanțial de timp este un întreg ansamblu: ***Acum un an* toți credeam că nu vom reuși să terminăm proiectul la termen**. (vezi **Grupul verbal, 5**).

> În unele grupuri nominale (sau rar adjectivale) anumiți adjuncți au *semnificație* de tip circumstanțial, fiind, din punct de vedere sintactic, atribute sau, respectiv, complemente: *Furtuna* ***de ieri*** *a produs mari distrugeri.*; *Așteptăm anunțarea rezultatelor* ***din septembrie****.*; *Apropiată mie și totuș depărtată, / Logodnică* ***de-a pururi****, soție* ***niciodată****.* (T. Arghezi, *Cântare*); *Un zâmbet, binevenit* ***oricând****, destinde atmosfera.* (vezi **Grupul nominal, Grupul adjectival**).

1.2. Caracteristici semantice

1.2.1. Circumstanțialul de timp face parte din grupa *circumstanțialelor situative*, adică a acelora ce asigură „ancorajul spațio-temporal” al situației de comunicare sau a situației comunicate (vezi **Circumstanțialul. Prezentare**

generală, 1.1). Mai precis, prin circumstanțialul de timp se exprimă toți parametrii care „circumscriu temporalitatea": (a) situarea procesului pe axa temporală: *Vine* ***acum***., *A venit* ***ieri / de curând***., *Voi veni* ***mâine / în curând***.; (b) succesiunea sau coincidența proceselor prin care se configurează situația comunicată: *Au început să vorbească amândoi* ***în același moment***., *Andrei citește* ***în timp ce Ileana doarme***., *Ne întâlnim* ***după spectacol***., *Am venit acasă* ***după ce am terminat toată treaba la birou***., ***Înainte de război*** *avea o avere imensă*., ***Înainte să suni tu***, *am vorbit cu Ioana*.; (c) intervalul de desfășurare a procesului: *Lucrează la acest proiect* ***de doi ani***., *Va rămâne la noi* ***până mâine***., *Se joacă* ***de dimineață până seara***.; (d) durata procesului: *A lucrat* ***trei ani / o lungă perioadă de timp*** *la această carte*.; (e) frecvența proceselor: *Se duce la doctor* ***săptămânal***. (vezi **I, Verbul. Timpul, 1, Categoria aspectului;** *infra*, **3**).

1.2.2. Circumstanțialul de timp nu face parte din structura tematică verbului. Așadar, în principiu, orice grup verbal admite prezența unui circumstanțial de timp, dar acesta are caracter suprimabil. Putem spune *Citesc* ***acum***., *Am fost la cumpărături* ***ieri***., *Mă voi relaxa* ***deseară***. În absența circumstanțialului de timp comunicarea rămâne stabilă, enunțul este complet din punct de vedere sintactic: *Citesc., Am fost la cumpărături.,Mă voi relaxa.*

În cazul unui grup restrâns de verbe, precum *a dăinui, a dura, a ține* etc. circumstanțialul de timp este nesuprimabil, reprezentând un adjunct necesar, obligatoriu al verbului, cu alte cuvinte, este parte a structurii tematice a acestuia. Pentru unele verbe de acest tip actualizarea circumstanțialului cu rolul tematic de Temporal este obligatorie, întrucât prin prezența lui se diferențiază sensurile verbului (compară: *Ea ține în brațe un copil.* [*ține*$_1$ = „a avea, „a duce", „a purta"] cu *În zona respectivă iarna ține* ***din noiembrie până în martie***.[*ține*$_2$, = „a dura" + Temporal]. Pentru altele, ocurența circumstanțialului este facultativă, actualizarea fiind recuperabilă; compară: *Monumentul va dăinui., Ședința va dura.*[+ Temporal, neactualizat, nelexicalizat] cu *Monumentul va dăinui veacuri de-acum încolo., Ședința va dura mult.* [+ Temporal, actualizat, lexicalizat].

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

Posibilitatea de suprimare a circumstanțialului de timp („autonomia lui") vizează numai gramaticalitatea enunțului. Din punct de vedere sintactic, enunțul din care este omis circumstanțialul rămâne corect format. Absența circumstanțialului temporal afectează însă nivelul comunicativ: *Voi lucra mult.* nu transmite aceeași informație cu *Voi lucra mult* ***în vara aceasta***., așa cum nici *Ana vorbește la telefon.* nu exprimă în întregime conținutul enunțului *Ana vorbește* ***acum*** *la telefon*.

Circumscrierea „domeniului temporal" poate avea grade diferite de precizie. În acest sens se pot compara enunțurile: (a) *Am mai vorbit despre asta* ***cândva***. (b) *Am mai vorbit despre asta,* ***după ce ai văzut și tu filmul***. (c) *Am mai vorbit despre asta* ***ieri***. (d) *Am mai vorbit despre asta* ***în 23 ianuarie***.

Circumstanțialele de timp se pot „multiplica", antrenând o aproximare din ce în ce mai detaliată a cadrului temporal: ***Anul acesta, în primăvară, în 25 aprilie, la ora 12.30*** *voi fi în avionul care se îndreaptă spre Frankfurt., A venit* ***târziu, spre seară, pe la ora nouă, când deja se întunecase***. În același fel se circumscrie semnificația unor expresii deictice sau anaforice (**Acum**, ***în acest moment***, *Elena*

vorbeşte la telefon.; **Cu o zi înainte**, ***marţi***, *mi-a spus cu totul altceva.*; **Peste un an**, ***în 1999***, *avea să-şi termine cartea.*), semnificaţia unui adverb a cărui informaţie este vagă (*Am mai vorbit despre asta* **cândva**, ***după ce ai văzut şi tu filmul.***) şi, deopotrivă, semnificaţia unui adverb care permite / cere o precizare (*Se scoală* **dimineaţa** ***devreme***., *A venit* **seara** ***târziu***.). În astfel de enunţuri primul component din serie are funcţia sintactică de circumstanţial de timp, celelalte aflându-se – din perspectivă strict sintactică – într-o relaţie de tip apoziţional. Dacă primul component este suprimat, următorul ocupă poziţia sintactică de circumstanţial de timp. Compară: *A venit* [***târziu***] circ. de timp [***spre seară, pe la ora nouă, când deja se întunecase.***] apoziţie; *A venit* [***spre seară***] circ. de timp [***pe la ora nouă, când deja se întunecase.***] apoziţie; *A venit* [***pe la ora nouă***] circ. de timp [***când deja se întunecase.***] apoziţie; *A venit* [***când deja se întunecase.***] circ. de timp. Componentul apoziţional păstrează *informaţia semantică*, exprimând o precizare referitoare la domeniul temporalităţii.

Dacă relativul *când* este precedat de adverbul *atunci*, iar între cele două unităţi lexicale se instituie o pauză (de obicei, marcată grafic prin virgulă) ca în *L-am văzut atunci [#](,) când a trecut prin dreptul uşii.*, circumstanţialul de timp se realizează prin adverbul *atunci*, iar relativa este o apoziţie, de tipul celor descrise mai sus. Cu o frecvenţă extrem de ridicată apare în limba română contemporană gruparea *atunci când* rostită fără pauză între cele două componente. Contexte precum *L-a văzut (de-abia)* **atunci** ***când a trecut prin dreptul uşii.*** permit o dublă interpretare: (a) gruparea *atunci când* este disociabilă, propoziţia relativă (introdusă prin *când*) fiind considerată o structură de tip apoziţional (aparent circumstanţială), pe lângă adverbul *atunci* (vezi **Apoziţia, 1.4.2**) şi (b) gruparea *atunci când* funcţionează ca o unitate, „ştergerea" lui *atunci* neimplicând nicio modificare semantico-sintactică a enunţului. În această ultimă interpretare, propoziţia relativă este o circumstanţială, exprimând coincidenţa dintre procesele comunicate în frază.

Într-un enunţ nu este exclusă prezenţa a două circumstanţiale de timp diferite. Astfel, în textul următor primul circumstanţial este un circumstanţial al ansamblului, iar cel de-al doilea constituie un circumstanţial al procesului: [**Acum o săptămână,**]circumstanţial de timp 1 [***în seara decernării premiilor***] apoziţie, *aţi ieşit pe scenă* [**înainte de spectacol,**] circumstanţial de timp 2 *ceea ce un regizor nu face niciodată.* („Adevărul", 2003). Vezi **Circumstanţialul. Prezentare generală, 2.1**.

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE A CIRCUMSTANŢIALULUI DE TIMP

2.1. Realizări adverbiale

2.1.1. Poziţia sintactică de circumstanţial de timp se defineşte prin realizarea adverb interogativ *când* (integrat sau nu într-un grup prepoziţional): ***Când*** *vine mama?*, ***De când*** *locuieşti în Bucureşti?*, ***Până când*** *te găsesc acasă?*. Este circumstanţial de timp orice component substituibil cu adverbul interogativ (*de / până*) *când*.

Adverbul interogativ-relativ (*L-a întrebat* ***când*** *vine.*), ca şi adverbul relativ (*A venit* ***când a putut.***) păstrează aceeaşi funcţie sintactică în interiorul propoziţiilor pe care le introduc.

Circumstanţialul de timp se realizează prin adverbe sau locuţiuni adverbiale de timp (de situare temporală) şi de aspect (de durată, de repetiţie, frecventative,

generice) însoțite sau nu de prepoziții: ***Alaltăieri** am fost la plimbare în parc.* și *Nu l-am mai văzut **(de) alaltăieri**.*; ***Totdeauna** a fost optimist.* și *Îl știu **din totdeauna**.*; ***Atunci** era în plină criză de rinichi.* și ***De atunci** nu s-a mai plâns de dureri.* sau ***Până atunci** fusese perfect sănătos.*; ***Pe vremuri** spectacolele de circ erau la modă.*; *Vine la noi **zilnic** (**zi de zi / din când în când**).*; ***În prezent** lucrează ca bibliotecar.*

2.1.2. Substantivele care denumesc zilele săptămânii (*luni / lunea, marți / marțea, miercuri / miercurea, joi / joia, vineri / vinerea, sâmbătă / sâmbăta*, dar și *duminicile, sâmbetele*), cele care evocă momente ale zilei (*dimineață / dimineața, seara, noaptea* etc.) sau anotimpuri (*iarna, primăvara, vara, toamna*, dar și *iernile, primăverile, verile, toamnele*) se adverbializează în contexte precum: ***Luni / lunea** face curățenie.*; ***Duminică / Duminicile** lucrează mult.*; ***Dimineața / dimineață** se scoală devreme.*; ***Iarna / Iernile** stătea la munte.*

În astfel de enunțuri, unitățile lexicale menționate, neînsoțite de determinanți au – în grade diferite – tendința de trecere din clasa substantivului în cea a adverbului (vezi **I, Substantivul, Adverbul**).

2.1.3. Ocupă poziția sintactică de circumstanțial de timp și grupuri în alcătuirea cărora intră pronumele demonstrativ cu valoare neutră precedat de *înainte de* sau *după*: ***Înainte de asta** se jurase că spune adevărul.*, ***După aceea** n-a mai zis nimic.*, *[A împachetat, și-a făcut bagajele, a verificat dacă are biletele de avion și banii.] **După / înainte de asta** mi-a telefonat să vin cu mașina.* În asemenea situații, grupările *înainte de asta / după aceea (asta)* au funcție discursivă (anaforică sau cataforică), așa cum se poate observa din textul următor:

*Abia **după aceea**,* **după ce și-a îndeplinit misiunea pe lângă cei doi voievozi români**, *reprezentantul cardinalilor reuniți la Pisa a luat contact cu un șir întreg de personalități din Europa Răsăriteană.* (Ș. Papacostea, *Evul Mediu românesc*).

2.2. Realizări nominale

Substantivele și pronumele cu funcția de circumstanțial de timp se constituie în *grupuri nominale* monomembre sau extinse care sunt, de regulă, integrate în *grupuri prepoziționale*. Unele grupuri de acest fel ocupă poziția sintactică de circumstanțial de timp ca urmare a reducerii sau a contragerii unor structuri propoziționale.

2.2.1. Au funcția sintactică de circumstanțial de timp (a) substantivele care redau momente sau intervale de timp recunoscute de întreaga colectivitate lingvistică cum sunt *secundă, minut, oră, zi, săptămână, lună, an* etc., părți ale zilei ca *dimineață, seară* etc., anotimpuri *iarnă, vară, toamnă, primăvară* etc. și (b) alte substantive care au trăsătura semantică [+ Perioadă], ca *pregătire* (< *pregăti*), *petrecere* (< *petrece*), *copilărie, tinerețe, adolescență, bătrânețe* sau *război, criză, drum* etc. (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului**; **I, Substantivul**).

Substantivele din grupa (a) pot fi centre ale unor *grupuri nominale neintegrate în grupuri prepoziționale*. Selecția adjuncților acestora se reduce la câteva tipuri:

– determinări cu sens cantitativ: *A stat la Paris **câtva timp / toată vara**.*, *A muncit **zile întregi**.*;

– adjective precum *următor, viitor, trecut, precedent, acesta* (*ăsta*) / *aceasta* (*asta*): ***Noaptea trecută** m-a sunat.*, ***Săptămâna precedentă** vorbisem la telefon.*, ***Anul viitor** va pleca la mare.*, ***Vara următoare** a vizitat şi Londra.*

Unele substantive, precum *an, lună* (uneori şi *săptămână*) sunt însoţite de gruparea prepoziţională *de zile* care, spre deosebire de celelalte determinări discutate, nu aduce nicio informaţie suplimentară: ***Un an de zile** i-a trebuit ca să definitiveze proiectul.*, ***Luni de zile** l-am tot rugat să nu neglijeze această problemă.* Sunt structuri pleonastice, utilizate doar pentru „emfatizarea" informaţiei referitoare la circumstanţa temporală.

Grupurile nominale descrise mai sus se situează într-un mod special faţă de sistemul cazual: sunt forme nominale care nu participă la opoziţia dintre formele cazuale, altfel spus, sunt „neutre" din acest punct de vedere. De altfel, ele nu pot fi substituite cu pronumele, dar admit, în schimb, substituţia cu adverbele: *Îi va răspunde **lunea viitoare, asta**. / **Când** îi va răspunde? Îi va răspunde **cândva**.*; *A lucrat mult **iarna asta**. / **Când** a lucrat? A lucrat **cândva**.*; *Va fi la munte **toată vara**. / **Când** va fi la munte? Va fi la munte **toată vara**.* etc. Astfel, se poate observa că substantivele menţionate – fără a-şi pierde caracteristicile morfosintactice (întrucât acceptă adjuncţi) – se apropie de clasa adverbelor.

Grupurile nominale având drept centre substantivale de tipul celor de sub (a) şi (b) *se includ în grupuri prepoziţionale* formate în jurul prepoziţiilor sau al locuţiunilor prepoziţionale *de, în, din, până* (*la, în*), *peste, după, înaintea, în jurul, de-a lungul*: *M-a anunţat* (**de**) **marţi**., *Vine **în ianuarie**.*, *Stă la munte **din toamnă**.*, *Aşteaptă **până la vară**!*, ***Înaintea crizei economice** câştiga mai bine.*, ***De-a lungul vieţii** am întâlnit fel de fel de oameni.*

În unele situaţii, centrul grupului poate fi prepoziţia *sub*: *Acest cuvânt* [...] *desemna situaţia de exil în care se plasaseră, **sub dictatură**, scriitorii care au rămas în ţara lor* [...]. („22", 2004).

Grupurile prepoziţionale cu *de* pot fi integrate, la rândul lor, în *grupuri adverbiale* având centru pe *înainte*: *Va pleca **înainte de petrecere**.*

Forma cazuală a substantivului (acuzativ sau genitiv) este impusă de regimul prepoziţiei sau al adverbului.

Sunt specifice pentru redarea circumstanţei temporale locuţiunile prepoziţionale şi grupările cvasilocuţionale (cu regim de genitiv) *pe parcursul, în timpul, în / pe vremea, în perioada*: ***Pe parcursul discuţiei** m-am lămurit.*, ***În timpul scandalului** n-a intervenit.*, ***Pe / În vremea copilăriei** mă jucam pe malul acestui râu.*, ***În perioada vacanţei** a citit o mulţime de cărţi.* De asemenea redau numai coordonate temporale grupurile formate în asociere cu unităţi lexicale utilizate prepoziţional cum sunt: ***acum** un secol, o lună* etc. (***Acum o săptămână** m-a rugat să o ajut la mutat.*); (*cu*) *un an / o lună* **înainte / în urmă / mai devreme** (***Trei ore mai devreme** era în parc.*; ***Cu un an în urmă** erau buni prieteni.*); (*cu*) *un an, o oră* etc. **mai târziu** (***O lună mai târziu** părăsea Bucureştiul.*; *A venit* (**cu**) ***trei ore mai târziu** decât promisese.*).

Într-o situaţie de tranziţie sunt şi grupurile prepoziţionale *la anul, la amiază, la prânz, de / la Revelion, de / la Înviere, de Înălţare, de / la Crăciun, de Anul Nou, de Sfânta Maria Mică, de Sfântul Ion* etc., ocurente în enunţuri ca: *Ne vom revedea **la anul**.*; ***De Crăciun** îmi făcuse un cadou frumos.* De la caz la caz, grupările reprezintă diferite trepte de trecere spre adverbializare. Astfel, de pildă, substantive temporale însoţite de *peste* (***Peste iarnă / zi / noapte**, a rămas la noi.*) sunt mai

apropiate de clasa adverbelor, decât cele precedate de prepoziția *la* (*Ne vedem* ***la Crăciun!*** / *Ne vedem* ***la Crăciunul viitor!***).

2.2.2. Au funcția sintactică de circumstanțial de timp și substantivele nume proprii sau cele care prezintă trăsătura [+Animat, +Personal], pronumele personale, posesivele, unele pronume nehotărâte, toate componente ale unor *grupuri prepoziționale* formate în jurul centrelor *după, înaintea, pe (în) vremea, odată cu, în același timp cu*. Substantivele au forma cazuală impusă de prepoziție sau de locuțiunea prepozițională: *A venit* ***după Ion.***, *A intrat* ***înaintea profesorului.***, *A ajuns* ***odată cu / în același timp cu Irina.***, *A venit* ***după mine*** (***tine, noi, voi***) / ***odată cu mine*** (***tine, noi, voi***) / ***în același timp cu mine*** (***tine, noi, voi***)., *A venit* ***înaintea mea.***, *Totul ar putea fi o lecție pentru legiuitorii noștri care ignoră tot ce s-a petrecut* ***înaintea lor.*** (Rlit, 2004), *De obicei intră în sala de cursuri* ***după oricare*** *dintre noi – profesori sau studenți.*, *A venit la petrecere* ***înaintea tuturor.***

Ca și în cazul grupurilor nominale discutate sub **2.2.1**, într-un context ca *A răspuns* ***înainte de oricare dintre voi.*** grupul prepozițional alcătuit în jurul lui *de* este integrat în grupul adverbial cu centrul *înainte*.

> Grupurile prepoziționale de felul celor descrise în acest loc reprezintă, de fapt, structuri reorganizate sintactic, rezultate din reducerea unor grupuri verbale: *A venit* ***după Ion.*** (= „A venit după ce a venit Ion"); *Legiuitorii noștri ignoră tot ce s-a petrecut* ***înaintea lor*** (= „Legiuitorii noștri ignoră tot ce s-a petrecut înainte ca ei să fie legiuitori.").

2.2.3. Are funcție de circumstanțial de timp și *care* anaforic, cu funcție relativizatoare slăbită (relator), *integrat în grup prepozițional*, în contexte ca: *A mormăit ceva, de neînțeles,* ***după care*** *a plecat trântind ușa.* (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.4.1.3**).

2.3. Realizări prin verbe la forme nepersonale

2.3.1. Pot realiza funcția sintactică de circumstanțial de timp ***verbe la infinitiv*** integrate în grupuri prepoziționale cu centrul *până* (***Până a se dezmetici*** *bietul om, ea a și dispărut.*) sau în grupuri prepoziționale incorporate în grupuri adverbiale cu centrul *înainte* (*Puterilor apusene* [...] *le era oferită, de autor, pilda popoarelor din sud-estul Europei care,* ***înainte de a cădea sub stăpânirea otomană,*** *rezistaseră îndelung agresorului.*, Ș. Papacostea, *Evul Mediu românesc*).

Au funcția sintactică de circumstanțial de timp ***verbe la supin*** în grupuri prepoziționale formate în jurul lui *până* (***Până la semănat*** *mai este ceva timp.*) sau *după* (*Parchetul se lăcuiește* ***după rașchetat.***).

2.3.2. Sunt circumstanțiale de timp ***verbe la gerunziu*** sau ***participii***, izolate sau centre de grup: ***Ascultând*** *pierdut, Apostol Bologa se pomeni deodată cu o întrebare înfricoșătoare, pe care știa deslușit că a purtat-o în suflet toată viața fără să o privească vreodată drept în față, ca și cum i-ar fi fost rușine și groază de ea.* (L. Rebreanu, *Pădurea Spânzuraților*); ***Ajuns*** *însă înapoi la studiouri și* ***vizionând*** *materialele înregistrate, reporterul a observat uimit imagini pe care nici el și nici ceilalți nu le văzuseră în peșteră la momentul filmării.* (As, 2004).

2.4. Realizări propoziționale

Dacă circumstanțialul de timp se realizează propozițional, relația de dependență față de regent se manifestă prin joncțiune. Propoziția temporală poate fi introdusă prin conectori relativi (*când, cât, oricând*) sau conjuncționali (*cât timp, câtă vreme, că, (de) cum, după ce, imediat ce, în timp (vreme) ce, îndată ce, odată ce, (ori) de câte ori, până, până ce, pe când, pe dată ce, unde*). Majoritatea jonctivelor cuprind în matricea lor semantică și informații legate de cronologia proceselor comunicate.

2.4.1. *Temporale relative*

2.4.1.1. Propozițiile relative cu funcția de circumstanțial de timp pot fi introduse prin adverbul *când*, conector specializat pentru exprimarea relației temporale. Astfel de propoziții redau fie situarea pe axa temporală (*A sunat* ***când ieșeam din casă.***, *A început să vorbească* ***când erai și tu de față.***), fie intervalul de desfășurare a unui proces (*A fost în Anglia* ***când era elev în ciclul gimnazial.***).

Astfel, sunt circumstanțiale de timp propozițiile relative din textul:

Și ***când vântul o-nfășoară c-o stridentă simfonie,*** */ Sau* ***un freamăt când o face să reverse armonie,*** */ Sau* ***când cumpenele strigă sau se vaită de jale,*** */ Ea oprește pe oricine și îl farmecă în cale.* (T. Arghezi, *Valea Saulei*).

În enunțul *Dar* **azi**, ***când dorul mă usucă,*** */ Sunt osândit numai să plâng.* (T. Arghezi, *Iubitei mele*), circumstanțialul de timp este realizat prin adverbul *azi*, iar relativa este apoziție pe lângă acesta (vezi *supra*, **1.3**).

Când poate fi însoțit de prepozițiile specializate pentru redarea limitelor intervalului temporal, cum sunt *de* sau *până* (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului**): ***De când m-ai povestit despre excursia în Spania****, mă tot gândesc să plec și eu la vară.*, *A așteptat* ***până când s-a făcut ora zece.*** (vezi *infra*, **3.1**).

Acest conector, „transparent" din punct de vedere semantic, este considerat specific pentru realizarea propozițională a circumstanțialului de timp, deși poate introduce și alte tipuri de propoziții subordonate, de exemplu, completive directe sau subiective (*Ana nu știe / Nu se știe când va veni.*) ori atributive (*Este vremea când păsările se întorc din țările calde.*).

În celelalte cazuri, în ipostază de conector al unor propoziții circumstanțiale, *când* își pierde semnificația specifică și statutul de adverb, trecând în clasa conjuncțiilor. Sunt în această situație conectorii din contexte precum: *Și cum m-aș putea comporta altfel,* ***când ea este atât de primitoare****?* (cauzal = „Fiindcă ea este atât de primitoare, nu m-aș putea comporta altfel."); ***Când ar fi după pofta câinilor****, n-ar rămâne viță în sat.* (condițional = „Dacă ar fi după pofta câinilor, n-ar mai rămâne viță în sat."); *Ține cu tot dinadinsul să vină și el,* ***când știe că mă enervează peste măsură!*** (concesiv = „Ține cu tot dinadinsul să vină și el, deși știe că mă enervează peste măsură!"); *Andrei e leit tatăl său,* ***când*** *(de obicei)* ***băieții seamănă mai mult cu mama.*** (opozițional = „Andrei e leit tatăl său, dar (de obicei) băieții seamănă mai mult cu mama.").

Și adverbul pronominal nehotărât *ori(și)când* (format pe baza relativului *când*) este conector specific pentru propozițiile circumstanțiale de timp: *Vino* ***oricând*** *vrei.*

În aspectul popular și familiar al limbii române, adverbul *cât* introduce o temporală dacă este sinonim cu relativul *când*, exprimând însă numai intervalul de

desfăşurare a procesului, nu şi situarea pe axa temporală: ***Cât ai zice „peşte"***, *copilul flămânzeşte.*

2.4.1.2. Introduc propoziţii temporale şi *grupuri prepoziţionale* (cu *în, după, înaintea*) în componenţa cărora intră substantive având adjuncţi adjective relative sau nehotărâte formate pe baza celor relative: *Te aşteaptă* ***în orice zi vrei tu***.

2.4.2. *Temporale conjuncţionale*

Propoziţiile conjuncţionale cu funcţie de circumstanţial de timp se introduc prin conectori specializaţi ca *după ce* (vezi *infra*, **3.1.2**), *de cum, îndată ce, imediat ce, până, până ce,* (*ori*) *de câte ori, pe dată ce*. De asemenea, introduc propoziţii temporale şi conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale sau grupările cvasilocuţionale nespecifice: *că, unde* şi *(de) cum*; *pe când, în timp* (*vreme*) *ce, odată ce*; *câtă vreme, cât timp*.

2.4.2.1. Temporala conjuncţională introdusă prin *până* are predicatul la indicativ sau la conjunctiv:

Până m-am însurat, *am fost slugă, dom'le, la un terghea-berghea, la unul* [...], *să câştig un leu.* (As, 2004);

Până să vin aicea, *la Iaşi, eu n-am ştiut că şi copiii pot să fie răi.* (As, 2004).

Introduse prin celelalte elementele conjuncţionale, temporalele au predicatul cu forma de indicativ:

După ce-am cotit însă pe cărare, *în dreptul unui bloc de piatră, am rămas amândouă pironite pe loc.* (As, 2004);

Valea Saulei răsună neîncetat în a mea minte, / ***Ori de câte ori de dânsa printre trai mi-aduc aminte.*** (T. Arghezi, *Valea Saulei*);

Pe când cu zgomot cad / Izvoarele-ntruna */ Alunece luna prin vârfuri lungi de brad.* (M. Eminescu, *Mai am un singur dor*);

Nici nu se oprise trenul, ***că Olguţa şi sărise de pe scară, veselă, familiară.*** (I. Teodoreanu, *La Medeleni*);

Cum îl scoli, *cere de mâncare.* (I. Creangă, *Amintiri*).

În temporalele conjuncţionale este exclusă forma de imperativ, iar prezumtivul cunoaşte o utilizare foarte restrânsă, în enunţuri de tipul: *S-o fi speriat de-abia* ***după ce o fi auzit vestea.***

Mai ales dacă este selecţionat un conector conjuncţional specializat sau tipic, predicatul propoziţiei circumstanţiale de timp poate fi la condiţional: ***După ce ar ocoli clădirea***, *ar ajunge în spatele blocului.*

2.4.2.2. Temporalele conjuncţionale de posterioritate (vezi *infra*, **3.1.3**) pot fi introduse prin *să* integrat în grupul adverbial cu centrul *înainte*. Introdusă prin *înainte să* (cu varianta *înainte ca...să*), temporala se construieşte cu subjonctivul:

La greci, puterea retoricii se exercitase ***înainte ca Aristotel să fi scris cartea consacrată acestei arte***. (Rlit, 2004).

2.5. Circumstanţialul de timp în structuri eliptice

2.5.1. În anumite situaţii predicatul temporalei poate lipsi, funcţia de circumstanţial de timp fiind identificată prin conector:

Şi ***când*** √ [era] ***prin dreptul podului***, *numai iaca îi iesă şi lui ursul înainte, mormăind înfricoşat.* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

Unele construcţii de acest tip au caracter fix în limba română: *de când lumea, de când lumea şi pământul.*

Frecvent, se utilizează în limba română actuală o structură cu funcţie de circumstanţial de timp, cu tiparul *Ne cunoşteam **de copii***., în care componentul verbal al predicatului nu este exprimat, iar conectorul este parţial elidat. Spunem că în astfel de construcţii, elipsa conectorului este parţială, deoarece în enunţ apare componentul *de*, prin intermediul căruia se redă punctul iniţial al intervalului temporal (vezi *infra*, **3.4.2**): *Ne cunoşteam **de*** √ [când eram] ***copii***., *Îl ştiam **de*** √ [când era] ***student***., ***De*** √ [când eram] ***mică** mi-a plăcut şi să dau şi să primesc.* (As, 2003).

2.5.2. Este plasat într-o structură redusă şi componentul din textul de mai jos – parte a unei construcţii comparative:

*Aşa cum nu s-a întâmplat de mult, am dat la o parte, cu înţelepciune, tot, am pus într-o paranteză răceala şi am stat la taclale pe îndelete, **ca** √ **odinioară**, despre câte-n lună şi în stele.* (Rlit, 2004).

Şi acest tip de structură se regăseşte într-o expresie fixată în limba română: *A fost odată **ca** √ **niciodată**.* (vezi **Construcţii comparative**).

2.5.3. Enunţurile exclamative de felul *Şi când ţi-am spus!* pot fi interpretate ca reduceri ale unor construcţii cu propoziţii de rang diferit (*Şi când ţi-am spus, nu m-ai crezut!*), în care se pierde legătura cu sursa referenţială din regentă, dar subordonata „recuperează" informaţia şi o redă prin conturul intonaţional (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 2.3, Circumstanţialul. Prezentare generală, 3**).

3. TIPURI SEMANTICE DE CIRCUMSTANŢIAL DE TIMP

Prin circumstanţialul de timp se specifică informaţiile legate de „temporalitate" (vezi *supra*, **1.2.1**). Toate aceste informaţii pot constitui criterii diferite de identificare a tipurilor semantice de circumstanţial de timp: plasarea în raport cu un reper temporal (vezi *infra*, **3.1**), cronologia, adică „ordonarea în succesiune" (vezi *infra*, **3.2**), fixarea imprecisă (vezi *infra*, **3.3**), durata şi limitele intervalului de desfăşurare (vezi *infra*, **3.4**), frecvenţa proceselor comunicate (vezi *infra*, **3.5**).

3.1. Circumstanţialul de plasare temporală situează procesul comunicat faţă de un reper temporal, identificând raporturile temporale. Fixarea temporală se exprimă prin asocierea formei verbale cu expresii de diferite tipuri (calendaristice, deictice, anaforice) sau se codifică prin prezenţa unor propoziţii relative sau conjuncţionale.

În cazul exprimării propoziţionale există două posibilităţi de fixare a reperului temporal: prima este aceea prin care punctul de referinţă temporală este considerat procesul comunicat în propoziţia regentă, iar a doua este cea prin care punctul de referinţă este procesul din subordonată. Ambele soluţii sunt convenţionale; niciun argument gramatical nu este suficient de puternic pentru a pleda în favoarea uneia dintre ele. În lucrarea de faţă s-a optat pentru prima posibilitate – reperul temporal este procesul specificat în regentă – având în vedere faptul că, astfel, se păstrează o coerenţă în prezentarea raporturilor temporale în cadrul mai larg al propoziţiilor subordonate (vezi **I, Verbul. Timpul, 1.1**).

Unitățile lexicale care exprimă diviziuni ale timpului (așa-numitele *expresii calendaristice*) sunt modalități de datare a proceselor prin organizarea în sisteme de măsurare a timpului „real", sisteme stabilite prin convenție și cunoscute de întreaga comunitate lingvistică. În limba română redarea datei se realizează prin asocierea (juxtapunerea) substantivelor care exprimă ora, ziua, luna, anul (*Vine marți, 22 ianuarie 2004, ora 12., Școala începe luni, 1 octombrie 2005.*) sau prin grupuri prepoziționale care includ astfel de substantive (*A venit* (*va veni*) *marți, pe 22 ianuarie 2004, la ora 8., A venit* (*va veni*) *în ianuarie 2004.*, *A venit* (*va veni*) *la noi în vara asta.*).

De regulă, numele zilelor săptămânii nu sunt precedate de prepoziții (*Este / Vine joi.*), numele lunilor anului și anul sunt însoțite de prepoziția *în* (*Suntem / Venim în ianuarie. / Suntem / A venit în 1999.*), data propriu-zisă se redă cu ajutorul prepozițiilor *pe, în* sau *la* (*Suntem / Venim pe / în 10 ianuarie., S-a născut la 10 septembrie 1848 și a murit la 9 decembrie 1911.*), iar specificarea orei se realizează cu prepoziția *la* (*Pleacă la ora 7 dimineața și vine acasă la 6 după-amiaza.*).

Unele expresii temporale (*în clipa asta, ieri, mâine, astă iarnă* etc.) sunt – de obicei – raportate la momentul enunțării. *Expresiile deictice relaționale* sau cele *anaforice* (*anul trecut / precedent* etc.; *cu câtva timp înainte, în acel an, cu câțiva ani mai târziu* etc.) exprimă ordonarea proceselor față de un punct de referință temporal redat printr-o expresie calendaristică sau prin alt proces comunicat în discurs (text).

Anumite unități lexicale sau grupuri cu funcție de circumstanțial de timp pot situa procesul în orice zonă a axei temporale (trecut, prezent sau viitor), semnificația de „simultaneitate" („coincidență"), „anterioritate" sau „posterioritate" fiind redată prin asocierea cu formele verbale. Sunt în această situație adverbele *azi* (*astăzi*), *dimineață, la prânz, după-amiază* etc. și grupările care au în alcătuirea lor adjectivul demonstrativ *acesta* (*ăsta*): *în dimineața aceasta* (*asta*), *în după-amiaza aceasta* (*asta*), *în anotimpul acesta* (*ăsta*), *în anul acesta* (*ăsta*), *în secolul acesta* (*ăsta*), *în perioada aceasta* (*asta*) etc.: ***În noaptea asta** cerul* **a fost / este / va fi** *senin.*

Alte circumstanțiale (*atunci, cândva, mai târziu, luni, marți* etc.; *în ianuarie* etc.; *la răsăritul soarelui* etc.; *în câteva minute, după câtva timp, peste câtva timp* etc.; *săptămâna următoare* etc.; *cu o săptămână înainte* etc.; *în săptămâna aceea* etc.) indică anterioritatea sau posterioritatea față de un punct de reper, „dezambiguizarea" fiind posibilă tot în urma asocierii cu formele verbale de timp: ***În săptămâna aceea* am terminat / voi termina** *lucrarea.* (vezi **I, Verbul. Timpul, 1.1**).

3.1.1. ***Circumstanțialul de simultaneitate*** situează procesul *în* zona configurată prin reperul temporal. Dacă circumstanțialul se realizează nonpropozițional, el poate fi exprimat prin adverbe sau grupări ca *acum,* (*în*) *această zi,* (*în*) *luna asta* etc., *în acest moment* (*în clipa asta*), *în prezent, în această dimineață* (*în dimineața asta*), *în acest an* (*anul ăsta*), *în această săptămână* (*în săptămâna asta*) etc.: ***Acum* (*în acest moment, în clipa asta*)** *citesc.*, ***În această dimineață*** *cerul e senin.*

Într-un enunț bipropozițional raportul temporal de simultaneitate se stabilește între două procese care se desfășoară în același moment sau în același interval de

timp. Coincidența din punct de vedere temporal se identifică prin posibilitatea apariției – în același context cu formele verbale – a unor expresii precum: *în același timp, în acest timp, între timp.*

În structurile de același rang simultaneitatea între procese este confirmată prin integrarea expresiilor menționate (*în același timp* etc.) în propozițiile care urmează conectorilor coordonatori *și, iar* sau *dar*: ***Ne plimbăm** și / dar* **în acest timp** ***discutăm***.

Subordonata care exprimă un proces desfășurat concomitent cu cel din regentă este *temporală de simultaneitate.*

Temporala de simultaneitate poate reda un proces nelimitat în timp (durativ), un interval în interiorul căruia se plasează – într-un anumit punct – procesul exprimat în regentă. În acest caz, conectorii sunt: *în timp ce* (***În timp ce mă îndreptam spre casă**, mi-am amintit că-mi uitasem agenda pe birou.*), *în vreme ce, pe când* (***În vreme ce / Pe când Ioana era în concediu**, Mihai a zugrăvit casa.*), *când* (***Și când povestește ea, așa, pe îndelete**, iacă și Făt-Frumos intră pe poarta castelului.*), *cum* (rar ***Cum ea de coate-și răzima / Visând ale ei tâmple**, / De dorul lui și inima / Și sufletu-i se împle.*, M. Eminescu, *Luceafărul*).

Dacă temporala specifică un interval pe a cărui întreagă durată se desfășoară procesul comunicat în regentă, conectorii selectați sunt *câtă vreme* (***Câtă vreme au ținut tratativele**, a fost liniște pe câmpul de luptă.*), *cât timp* (***Cât timp bărbații s-au retras la televizor** să vadă meciul, doamnele au continuat să discute, să mănânce prăjituri și să bea lichior.*), *cât* (***Cât ține nunta**, slugile sunt scutite de bătaie.*, Proverb).

Simultaneitatea actualizată ca o coincidență propriu-zisă se redă cu ajutorul conectorului specific *când*: *Copacul **când înfrunzește** / Pe mulți sub el umbrește.* (Proverb). Uneori *când* este precedat de *tocmai* sau / și *atunci* care au rolul de a „emfatiza" subordonata: **Tocmai** (**atunci**) ***când închideam ușa** a sunat telefonul.*, *Îi recunoști ușor după felul în cere își micșorează amenințător ochii* **atunci când** *sunt puși în inferioritate.*, Rlit, 2004. (Pentru situația grupării *atunci când*, vezi *supra*, **1.3**). Alteori, pentru a exprima sensul restrictiv al situării temporale, *când* este precedat de *numai* sau *exact*: *Apare în clasă* **numai / exact *când sună de intrare*.**

În aspectul familiar și popular al limbii se folosesc și conectorii conjuncționali *până, până cât* sau *până ce*: *Ajunge el, **până vii tu**., Bate fierul **până-i cald**., **Până cât / până ce** mai eram fecior, mai umblam noaptea prin sat.*(în Vulpe, 1980).

În aceste contexte *până* nu exprimă limita intervalului de desfășurare a procesului comunicat; compară: *Am insistat **până mi-a răspuns**.* (limita) cu ***Până a mai fost vreme bună** a mai făcut treabă în grădină.*, unde *până* este sinonim cu „câtă vreme", „în timp ce" (vezi *infra*, **3.4.2**).

Redau raporturi de simultaneitate și construcțiile cu temporală iterativă și cele cu temporală generică (vezi *infra*, **3.5**).

3.1.2. ***Circumstanțialul de anterioritate*** plasează procesul *înaintea* reperului temporal. Funcționează ca circumstanțiale de anterioritate expresii deictice ca *odinioară, pe vremuri, demult, ((răs)(alaltă))ieri, ieri, aseară, de dimineață, azi-noapte, azi-dimineață* etc. De asemenea, expresiile deictice relaționale sau expresiile anaforice ca *noaptea / luna trecută (precedentă)* etc., *acum câtva timp, cu câtva timp*

înainte (*în urmă*), *în acel an, un an mai târziu* etc. însoțesc formele verbale specificând fixarea temporală anterioară punctului de reper: ***Ieri*** (***aseară***) *am început să citesc cartea împrumutată de la tine.*

În cadrul unor enunțuri formate prin coordonare anterioritatea unui proces este exprimată prin ocurența în context cu forma verbală a adverbelor *înainte* sau *mai devreme, mai întâi*: *A adormit, dar* **mai întâi** ***a ascultat o poveste.***

Temporala de anterioritate este subordonata circumstanțială care redă un proces desfăşurat *înaintea* celui specificat în regenta ei. În textul ***După ce te va contempla cu milă***, *nu va ezita să-şi plaseze cunoscuta replică.* (Rlit, 2004), succesiunea proceselor este următoarea: înainte (întâi) „te va contempla cu milă" (subordonata) şi apoi „nu va ezita să-şi plaseze cunoscuta replică" (regenta).

Raportul temporal de anterioritate se exprimă cu ajutorul conectorilor conjuncționali specializați *după ce,* (*de*) *îndată ce* (***De îndată ce l-a văzut****, l-a îmbrățişat.*), *imediat ce* (***Imediat ce i-ai spus*** *că a apărut cartea, a şi cumpărat-o.*).

După ce poate fi considerat conectorul tipic pentru propoziția temporală de anterioritate, deşi el introduce şi propoziții cumulative. În acest ultim caz, conectorul este – de obicei – pus în corelație cu adverbul *şi* (sau *nici*). Compară: ***După ce a spus*** *ce-a spus, a plecat trântind uşa.* (temporală de anterioritate) cu ***După ce a spus*** *ce-a spus a* **şi** *plecat trântind uşa.* (circumstanțială cumulativă).

Introduc circumstanțiale temporale de anterioritate alți conectori (substituibili cu *după ce*), cum sunt: *când* (***Când ploaia se risipeşte****, apă nu se mai găseşte.*, Proverb), *cum* (***Cum a intrat*** *s-a şi repezit la mâncare.*), *odată ce* (***Odată ce s-a măritat****, s-a ocupat mai mult de propria ei casă.*).

Când exprimă raportul temporal de anterioritate între două procese, conjuncției *cum* îi corespunde, de obicei, dar nu obligatoriu, corelativul *cum* în regentă; compară: *Şi* ***cum ajunge la fântână,*** **cum** *începe a bea lacom la apă şi a-şi linge buzele de dulceața şi de bunătatea ei.* (I. Creangă, *Harap-Alb*) şi ***Cum îl văzu****, fata îl şi recunoscu.* (P. Ispirescu, *Prâslea cel voinic*).

În aspectul popular, familiar sau învechit al limbii române, circumstanțialele de anterioritate pot fi introduse şi prin: *cât, cât ce* (*Şi la mine-n prag venea / Mamă-sa* ***cât ce-adurmea*** (G. Coşbuc, în GA[1]), *de* şi *dacă* (*Seara* ***dac-am venit*** *am spus la tata ce s-a întâmplat.*, în Vulpe, 1980), *unde* (***Unde-şi auzea,*** */ Din curteni ieşea, / Domnului vorbea*, Teodorescu, în GA[1]).

De asemenea, sunt utilizați pentru a reda succesiunea proceselor şi *de când* şi *de cum* (***De când / de cum plecase Maria la serviciu,*** *Matei se şi apucase de învățat.*).

În contexte de tipul celor de mai sus, conectorii *de când* şi *de cum* sunt substituibili cu *după ce* (*îndată ce*), aşadar nu exprimă punctul de început al intervalului temporal ca în *Ileana iese la câmp* ***de când răsare soarele.*** (pentru situația conectorului *până*, vezi şi *supra*, **3.1.1,** şi *infra*, **3.4.2**).

3.1.3. ***Circumstanțialul de posterioritate*** plasează procesul *după* reperul temporal. Realizarea nonpropozițională tipică pentru circumstanțialul temporal de posterioritate este locuțiunea adverbială *odată şi odată.*

Circumstanţialul de posterioritate poate fi exprimat prin expresii deictice referenţiale (*mâine, poimâine, răspoimâine* etc. şi *mâine* etc. *dimineaţă / seară / noapte*) sau expresii deictice relaţionale (*de acum într-o oră / săptămână / lună* etc.; *în câteva clipe / minute / ore / zile / săptămâni / luni* etc.; *peste câteva zile / luni / ani* etc.; *la prânz / noapte / iarnă* etc. *la răsăritul soarelui / apusul soarelui* etc.; *în iarnă / primăvară* etc. *în ianuarie / februarie* etc.; (*în*) *noaptea / seara / săptămâna / luna / primăvara viitoare* (*următoare*) etc.: ***Mâine** voi pleca la ţară.*, ***Primăvara viitoare** o să facem o excursie în Grecia.*

Unele expresii dintre cele de mai sus funcţionează şi anaforic: *după o oră / zi / săptămână / lună an / secol / mileniu* etc.: *A plecat ieri şi se va întoarce **după câteva zile**.*

În enunţuri bipropoziţionale de acelaşi rang, posterioritatea unui proces este confirmată prin prezenţa adverbelor *apoi, ulterior* sau a expresiilor *mai târziu, după aceea* (*asta*): *I-a spus lucruri grele, dar* **mai târziu** (**după aceea**) ***i-a părut rău**.*

Temporala de posterioritate este subordonata care exprimă un proces desfăşurat *ulterior* celui specificat în regentă. Circumstanţiala de posterioritate tipică face parte dintr-o structură mai complexă. Predicatul este la modul conjunctiv, iar subordonata se integrează într-un grup adverbial cu centrul *înainte*:

***Cu două săptămâni înainte să se prăpădească**, m-a sunat să-mi spună câte ceva despre premierele de la Mic.* (Rlit,2004).

Dacă un component al subordonatei este deplasat spre stânga (avansat), conectorul tipic (*să*) cunoaşte realizarea *ca...să*:

***Înainte* ca *marile performanţe* să *devină o amintire**, ar fi bine să afle şi alţii ce înseamnă drumul spre elitele mondiale ale gimnasticii.* (As, 2003).

Introduc temporale de posterioritate (cu predicatul la conjunctiv sau la indicativ) şi conectorii: *până* (***Până să-mi răspundă**, am şi ieşit nervos pe uşă.*, *Nu am ştiut de unde vine zgomotul, **până nu am văzut în depărtare trenul**.*), *când* (cu predicatul la subjonctiv, ca de pildă, în enunţul ***Când să spună şi el ceva**, s-a terminat emisiunea.*). În aspectul popular şi familiar al limbii române funcţionează ca termeni introductivi ai unei temporale de posterioritate şi *pân*(*ă*) *ce* (***Pân'ce nu se răstoarnă carul**, nu se tocmeşte drumul.*, Proverb), *pentru / până când* (*Lasă morala, **pentru / până când s-or mai linişti lucrurile**!*).

3.2. Circumstanţialul temporal de proximitate apare în structuri ce transmit şi informaţia „în apropierea reperului temporal".

Dacă circumstanţialul se realizează prin structuri nonpropoziţionale, proximitatea se redă prin adverbe de tipul: *acum* – asociat cu o formă verbală care fixează procesul în zona trecutului sau a viitorului (***Acum** a plecat. / **Acum** o să plece.*), *imediat* (*Să vină **imediat**!*), *într-o clipă* (*Sunt gata **într-o clipă**!*), *de* (*în*) *câteva minute* (*Am venit **de câteva minute**., Plec **în câteva minute**.*), *curând* sau *de* (*în*) *curând* (*Ajung la Bucureşti **în curând**.*), *recent, tocmai, de-abia* (***Recent / tocmai / de-abia** a mai publicat o carte.*).

Distanţa faţă de punctul de reper (momentul enunţării) este mai mult sau mai puţin determinată în funcţie de semnificaţia adverbului care însoţeşte verbul (*imediat* este mai apropiat de momentul enunţării faţă de *curând*; *într-un sfert de oră* este mai precis decât *în câteva minute*).

Proximitatea se poate exprima şi prin asocierea adverbului *îndată* cu grupuri prepoziţionale care exprimă posterioritatea: *La începutul secolului următor,* ***îndată după căderea lui Mihai Viteazul,*** *boierii munteni* [...] *trimit o solie la Constantinopol, propunând reaşezarea raporturilor dintre cele două ţări pe baza sistemului instituit cu 140 de ani în urmă.* (Ş. Papacostea, *Evul Mediu românesc*).

Dacă circumstanţialul de timp este realizat propoziţional, semnificaţia „proximitate" apare în două tipare sintactice.

(a) Primul este acela în care propoziţia temporală este introdusă prin (*de*) *îndată ce, imediat ce* sau *cum*:

Cei care pleacă spre Apus devin invizibili ***de îndată ce coboară din autobuz.*** (DV, 2004);

Cum zice, *şi vine la uşă; şi* ***cum vine,*** *şi începe: „Trei iezi cucuieţi, / Mamei uşa descuieţi".* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*).

(b) Al doilea tipar cuprinde o temporală postpusă regentei (ori o relativă introdusă prin *când*, ori o conjuncţională introdusă prin *că*), temporală care are în componenţa sa anumite corelative.

Relativele conţin corelativele *colo, deodată, dintr-o dată, iaca, numai iaca, numai ce, în sfârşit*:

Nici nu mai credea că-şi va găsi câinele pierdut vreodată, ***când*** **deodată** ***l-a văzut răsărind în faţa ei.***;

Dădu fuga să deschidă porţili, ***când*** **colo**, ***bărbatul mort în căruţă.*** (în Vulpe, 1980);

Credeam că stă jos şi se scutură, ***când*** **numai ce-*****l văd sub picioarele mele.*** (M. Sadoveanu, *Cântecul Amintirii*);

A început atunci să fumeze, ***când*** **deodată** ***s-a sculat de pe scaun şi s-a aşezat în prag.*** (G. Călinescu, *Cronicele optimistului*);

Ajunse în faţa lui, ***când*** **în sfârşit** ***fu recunoscut.*** (Al. Ivasiuc, *Păsările*).

Adverbul corelativ poate fi plasat în propoziţia regentă:

Abia ce *ne adunasem toţi trei* ***când apare o doamnă tânără şi extrem de frumoasă,*** *urcând în grabă dealul „să vadă călugării".* (As, 2004).

În cazul construcţiilor cu *temporale conjuncţionale*, corelativele (*de*) *abia, nici nu, nu...bine, nu mult, încă, tocmai* sunt poziţionate în regentă, iar în subordonată apare – de obicei – adverbul *şi*:

Nici n-*am ajuns* **bine** *acasă* ***că a*** **şi** ***trebuit să plec din nou.***;

Abia *a ieşit pe uşă,* ***că a*** **şi** ***a auzit-o pe Ioana strigând*** *să vină înapoi.*;

Isosică nu apucă să intre **bine** *în curte* ***că alde tat-său îi*** **şi** ***spuse*** *că Aristide trimisese pe cineva după el.* (M. Preda, *Moromeţii*);

Tocmai *deschisesem televizorul, că s-a* **şi** *oprit curentul.*

> În unele gramatici româneşti, construcţiile de acest tip sunt considerate „temporale inverse". Denumirea implică faptul că astfel de structuri redau un raport temporal care, din punct de vedere semantic (al interpretării temporale), este inversat: subordonata este marcată formal ca circumstanţială de timp, deşi regenta este aceea care poartă informaţia referitoare la momentul sau intervalul procesului specificat de predicatul subordonatei. Existenţa temporalei inverse este totuşi controversată. Unele studii de gramatică românească nu consideră necesară luarea în considerare a acestui tip special de temporală, particularităţile de construcţie neconstituind un argument în favoarea recunoaşterii ei.

3.3. Circumstanțialul temporal de aproximație se exprimă de obicei în limba română prin construcții ca: *pe Luni, pe seară, spre miezul nopții, către ziuă, pe la prânz, în jurul orei unsprezece, în preajma Crăciunului, sub două ore* etc. în care unitățile lexicale *pe, (în / din)spre, către, sub, în jurul, în preajma* etc. au statut adverbial, funcționând ca mărci ale fixării temporale vagi, imprecise.

Sunt folosite pentru redarea semnificației discutate și grupuri adverbiale sau prepoziționale precedate de (semi)adverbele *mai* sau *cam*:

Cel din spatele ghișeului continuă să creadă că e superior, cel din fața ghișeului – care ***mai mereu*** *e „solicitant" – continuă să-și asume rolul de supus, cu aceleași fraze precum „Haideți, domnu'" sau „Vă rog io frumooos!"* (DV, 2004);

Ceasul e pe-aproape, pe-aici. / Trebuie să treacă. / Poate **cam pe *la toacă***, / ***Poate*** **cam *între vecernii și utrenii***, / **Cam *după amurgul cu mirodenii***, / **Pe *la greieriș***, / *Când își ivește prin papuri, furiș, / Luna creasta./* **Cam pe *la vremea asta***. (T. Arghezi, *Priveghere*).

Circumstanțiale temporale de același tip sunt și locuțiunile *la un moment dat, într-o zi, într-o vreme, de la o vreme, după un timp* etc., în cazul cărora semnificația „aproximare" este inserată în matricea semantică a unităților lexicale:

„Anchetatoarea" mi-a mărturisit ***la un moment dat*** *că și ea este absolventă a Facultății de Litere.* (DV, 2004).

Mijloacele de redare a impreciziei situării temporale se pot combina în cadrul aceluiași enunț:

Nu trece mult după asta și **într-o zi**, **prin *luna lui mai***, **aproape de *Moși***, *îndeamnă păcatul pe bădița Vasile tântul, [...] să puie pe Nică-a lui Costache să mă procitească.* (I. Creangă, *Amintiri*).

Situarea imprecisă în timp poate fi exprimată și prin propoziții conjuncționale introduse prin conectorii *ce* sau *cât*, în structuri simetrice de felul: *A mers* ***cât a mers*** *și apoi s-a oprit mirat., A stat* ***ce-a stat*** *și apoi a plecat.* (vezi *infra*, **3.4.1**).

3.4. Circumstanțialul de timp poate reda **durata intervalului de desfășurare** și **limitele** unui proces.

3.4.1. Exprimarea ***duratei*** (a „dimensiunii" intervalului temporal) se realizează prin mai multe mijloace:

(a) prin adverbe și locuțiuni adverbiale ca *întruna, tot timpul* etc.: *Țipă* ***întruna***., *A vorbit* ***tot timpul***.;

(b) prin grupuri nominale extinse cu adjuncți cantitativi precum *tot* (*toată, toți, toate*), *întreg* (*întreagă, întregi*), *câțiva* (*câteva*) etc.; *mult, puțin, ceva* etc.; *două, trei* etc.: ***Toată vacanța*** *a lipsit din București.*, ***Întreaga zi*** *a umblat prin magazine., A citit* ***câteva*** (***multe, ceva, două***) ***ore***.;

(c) prin grupuri prepoziționale având drept centru locuțiunile *timp de, pe parcursul, în timpul, în vremea / pe vremea, pe (toată) durata*, grupuri care includ grupuri nominale mai mult sau mai puțin extinse: *A exersat la pian* ***timp de două ore***., ***Pe parcursul călătoriei spre țară*** *au discutat despre ultima carte apărută.*, ***În timpul ședinței*** *s-a plictisit.*, ***Pe toată durata vacanței de vară*** *s-a relaxat.*;

(d) prin propoziții conjuncționale introduse prin conectorii *cât (timp), câtă vreme, (pe) când* etc.: *Rămân în București* ***cât*** (***timp***) ***vrei***., (***Pe***) ***Când Ioana îl căuta la facultate***, *el era la bibliotecă.* (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului, 1.2**; vezi *supra*, **3.1.1**);

(e) prin propoziții conjuncționale introduse prin conectorii *ce* sau *cât*, în construcții simetrice: *A plâns ea* ***cât a plâns****, dar după un timp și-a dat seama că viața trebuie să meargă înainte.*, *A așteptat* ***ce-a așteptat*** *și apoi s-a enervat și a plecat.*

3.4.2. ***Limitele intervalului temporal*** sunt redate cu ajutorul conectorilor *de* sau *până* (vezi, **I, Verbul. Categoria aspectului, 1.2**).

De este specializat în fixarea punctului de origine (de început) al intervalului temporal, indiferent dacă acesta este redat nonpropozițional sau propozițional: *Și* **de** ***atunci***, **de** ***14 ani*** **de** ***când ne-am înființat****, avem acest sediu.* („22", 2004); *N-am cunoscut niciodată acest fel de exil, dar știu,* **de** ***când îl știu pe Ovidiu, din anii mei de latinist*** *și* **de** ***când am citit „Tristele" și „Ponticile"****, că o legătură misterioasă unește cărțile cu exilul.* („22", 2004).

Cu funcția conectorului *de* este folosită și expresia *începând cu*: **Începând cu** ***ora 10****, aveam antrenament.* (As, 2003).

Până specifică punctul final al intervalului temporal: *D. Lefter,* **până** ***adineauri****, habar n-avea că se trăseseră ieri amândouă loteriile.* (I. L. Caragiale, *Două loturi*); *Erau „rechiziționați" de la coasă, de la plug, de la tăiatul lemnelor în pădure, și trimiși „să facă" istorie, târându-se prin tranșee, după care cei ce scăpau se întorceau să-și depene amintirile* **până** ***ce venea alt măcel.*** (O. Paler, *Deșertul*).

Delimitarea întregului interval temporal se realizează prin combinarea celor două mijloace (*Noroc numai că* **de** ***luni dimineața*** **până** ***sâmbătă seara*** *n-o mai vedeai.*, I. Creangă, *Amintiri*) sau cu ajutorul prepoziției *între* (*Scrise* **între** ***1946*** ***și 1954*** *și publicate abia în 1966, la trei ani după moartea poetului, povestirile lui V. Voiculescu au tulburat apele literaturii române.*, Rlit., 2004).

3.5. Circumstanța temporală nu este totdeauna legată de situarea față de un punct de reper. Adverbe ca *(în)totdeauna, niciodată, mereu* etc. au funcția sintactică de circumstanțial de timp, dar poartă și informația aspectuală **generic**. (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului, 1.3**).

Alte circumstanțiale de timp redau frecvența sau repetiția unui proces, purtând semnificația **iterativ**. Sunt în această situație adverbele *periodic, săptămânal, lunar, anual* etc. sau construcțiile alcătuite din substantive care exprimă unități convenționale ale timpului, formate ori pe tiparul ***în fiecare*** *zi / an* etc. sau *o* ***dată pe*** *an, de două ori* ***pe*** *zi* etc. ori prin repetiție ca *zi de zi, oră de oră* etc., *din sfert în sfert de oră, din oră în oră* etc. (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului, 1.4**). Aceeași semnificație poate fi exprimată și prin propoziții conjuncționale introduse prin *oricând* sau (*ori*) *de câte ori*: *Mulțumire simțeam* ***de câte ori îl aveam aproape****.* (M. Caragiale *Craii*); ***De câte ori mă întâlnesc, în ultima vreme, cu oameni de la Radio****, aflu orori.* (DV, 2004).

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Poziția în enunț a circumstanțialului de timp este liberă. Există o *preferință* în a plasa temporalele de posterioritate după regent (*A tușit* ***înainte să-și țină discursul****.*) și pe cele de anterioritate, înaintea regentului (***După ce a mâncat****, s-a culcat puțin.*). Totuși, sunt totdeauna postpuse propozițiile temporale de proximitate construite pe tiparul *Abia ...., când (deodată)...* sau *Nici bine.....că...și* (vezi *supra*, **3.3**).

Stabilirea poziției circumstanțialului în ordonarea lineară a componenților este importantă pentru interpretarea enunțului din punct de vedere semantico-pragmatic. Compară: ***Aseară**, a venit **târziu**.* cu *A venit **târziu aseară**.*; ***Niciodată** nu l-am văzut așa de trist.* cu *Nu l-am văzut **niciodată** așa de trist.*

Fără a avea caracter obligatoriu, între circumstanțialul de timp și regentul său poate fi instituită o pauză redată grafic prin virgulă (*A venit, când l-am chemat.*). Pauza nu este necesară dacă circumstanțialul face parte din structura tematică a verbului regent: ***De trei ani** țin tratativele între aceste două state.* vs ***De trei ani*** (,) *vine cu regularitate la mare în august.*

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

Circumstanțialul de timp interferează cu **circumstanțialul cantitativ**, mai ales dacă realizarea este adverbială (*În multe rânduri / adeseori / de multe ori l-a certat pentru nimicuri.*) sau dacă circumstanțialul se actualizează prin propoziții introduse de *cât* (*Vorbește cât vrea.*) ori *pe măsură ce* (*Strugurii se culeg pe măsură ce se coc.*). Vezi **Circumstanțialul cantitativ**.

Circumstanțialul de timp cumulează și semnificația **circumstanțialului de cauză** în structuri prepoziționale nominale cu *după* (***După boală**, se simte slăbit.*) sau *în urma* (***În urma unor** prelungite și dificile **negocieri**, „pacea" a fost restabilită între Moldova și Biserica constatinopolitană.*, Ș. Papacostea, *Evul Mediu românesc*). Același cumul de semnificații poate apărea în cazul realizării prin gerunziu: ***Observând** că nimeni nu-i dă nicio atenție, a plecat supărată.*

De asemenea, unele circumstanțiale introduse prin conjuncția *când* sau prin locuțiunea *câtă vreme* se află la granița dintre temporale și cauzale (vezi **Circumstanțialul de cauză**):

***Când a aflat vestea**, s-a bucurat nespus de mult.*; *Maică! Eu nu mai am loc de odihnă, nici ceas de tihnă **câtă vreme te văd pe tine așa de tristă și de pierită, dusă mereu cu gândul la soră-mea**.*, I. Slavici, *Băiet sărac.*

Un cumul de semnificații temporale și **condiționale** poate apărea în contexte precum: ***Când doi spun** că ești beat, du-te de te culcă.*, ***Odată ce** ai intrat în joc, joacă!*, ***Dacă a văzut** că fata este veselă, zmeul s-a mai îmblânzit.* Vezi **Circumstanțialul condițional**.

Propozițiile interogative sau exclamative de tipul *Ai plecat de acasă, **când știai** că trebuie să vin în vizită?* sau *S-a supărat, **când noi ne cerusem scuze**!* asociază semnificația temporală cu cea **concesivă**. Vezi **Circumstanțialul concesiv**.

Circumstanțialele conjuncționale introduse prin *până ce* pot fi interpretate uneori ca propoziții temporale cu nuanță **consecutivă**: *Citind scrisoarea, a plâns **până ce nu mai vedea** bine literele.* Vezi **Circumstanțialul consecutiv**.

Circumstanțialele introduse prin *pe când, în vreme ce, pe câtă vreme* etc. pot fi temporale (***Pe când** (**în vreme ce**) **Radu era student**, sora lui nu terminase încă școala.*) sau **opoziționale** (*Firește că Radu a ocupat postul, iar Maria nu: el era licențiat în Drept, **pe când** (**în vreme ce**) **ea, sora lui, nu avea nicio calificare**.*). Vezi **Circumstanțialul opozițional**.

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de loc este un constituent al enunțului, care indică reperele spațiale ale situației de comunicare sau ale situației comunicate, având ca realizare definitorie adverbul interogativ *unde*.

1.1. Caracteristici sintactice

1.1.1. *Circumstanțialul de loc* este termenul subordonat într-o relație de dependență față de un regent care poate fi: (a) verb-centru în structura unui grup verbal (*El* **pleacă** ***acasă.***, *Vecinul* **muncește** ***în grădină.***, ***Deasupra lui*** **se aud** *zgomote.*) adesea a unui grup extins (***Unde*** **i-ai lăsat scrisorile** *mele?*, ***Aici*** *el* **i-a lămurit pe deplin misterul** *casei.*); (b) adjectiv-centru în structura unui grup adjectival (*Friptura* **crudă** ***la mijloc*** *nu a fost mâncată.*, *L-am găsit* **ud** ***la picioare*** *și* **murdar** ***pe mâini.***); (c) interjecție-centru în structura unui grup interjecțional (**Hai** ***acasă*** *cu toții!*, **Iată** ***alături*** *un drum.*). Vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 2.1**, **Grupul verbal, 1; Grupul adjectival, 1; Grupul interjecțional, 1.2.**

Verbul-regent al circumstanțialului de loc aparține uneia dintre clasele semantice, verbe de acțiune (***Acolo*** **merge** *el zilnic.*), verbe de eveniment (***Nicăieri*** **nu plouă.**), verbe de stare (***Dincolo*** **mă simt** *bine.*), fiind, fie la un mod personal (***Unde*** **mă odihnesc?**), fie o formă verbală nepersonală, infinitiv (**A trăi** ***departe*** *este un chin.*) gerunziu (**Rămânând** ***aproape***, *totul se va schimba.*), participiu (**Venit** ***la noi*** *de curând, nu cunoaște pe nimeni.*), supin (*Se pregătește* **de montat** ***aici*** *un spectacol.*).

Regentul adjectival al circumstanțialului de loc face parte, de obicei, din grupul adjectivelor calificative (*Avea un miel* **alb** ***în creștet.***, *Ea a cumpărat un obiect* **util** ***în bucătărie.***), în special al adjectivelor participiale care păstrează particularitățile sintactice și semantice ale verbului din care provin (*De-acum pe cărți voi adormi uitat, /* **Pierdut** ***într-o provincie*** *pustie.* G. Bacovia, *Plumb de toamnă*, **Întinsă** *leneșă* ***pe canapea***, */ Domnița suferă în cartea mea*, T. Arghezi, *Testament*). Vezi **Adjectivul, 1.2.1.**

Circumstanțialul de loc poate fi subordonat unor interjecții integrate sintactic, (predicative), care sunt atât *propriu-zise,* mai ales prezentative (**Iată** ***alături*** *un drum.*,**Uite** ***aici*** *răcoare.*) și injonctive (**Hai** ***acasă*** *cu toții!*, **Poftim** ***înăuntru!***, **Marș** ***în casă!***), cât și *onomatopeice* (*Ș-apoi* **huștiuluc** *și eu* ***în știoalnă,*** *de-a cufundul.*, I. Creangă, *Amintiri*), *Și* **țup** *odatăș!* ***în cârca*** *babei.*, I. L. Caragiale, *Calul dracului*. Vezi **Interjecția 1.2.**

1.1.2. În calitate de component al grupului verbal, al grupului adjectival și al grupului interjecțional, circumstanțialul de loc prototipic este un determinativ *facultativ* al centrului de grup (adjunct). Numai în relație cu unele verbe și

adjective (vezi, *infra,* **1.2.2**), circumstanțialul de loc se manifestă ca un determinativ *obligatoriu*, fiind implicat în structura tematică a regentului.

1.2. Caracteristici semantice

1.2.1. Circumstanțialul de loc exprimă una dintre coordonatele universului de discurs, *spațialitatea,* încadrându-se în grupa *circumstanțialelor situative* (vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală, 1.1**).

Sfera semantică a circumstanțialului de loc privește două aspecte ale spațialității – (a) *localizarea* sau *situarea spațială* și (b) *direcția* sau *orientarea spațială* –, corespunzătoare delimitării a două tipuri semantice: *circumstanțialul de localizare* (*locativ*) și *circumstanțialul de direcție* (vezi *infra,* **3**).

(a) Localizarea sau situarea spațială (a unui proces, a unei acțiuni, a unei stări sau a unei calități) are în vedere:

(a_1) poziția față de un reper (***Unde** se află?*), care include:

– proximitatea (*Lucrează **aproape** de casă., Casa a fost construită **lângă pădure.**, El se stabilește **în vecinătatea** satului natal.*) sau distanțarea (*El trăiește **departe** de lume., Râul se vede **în depărtare.**, Orașul se află **la distanță.***);

– spațiul interior (*Vino **înăuntru.**, Mama intră **în casă.**, Sticla are **în interior** un lichid tulbure.*) sau cel exterior (*Ea mătură **afară.**, Obiectul rămâne **în afara cercului.**, Cu ochii minții el vede **dincolo** de ziduri.*);

– suprafața de contact (*El pune cartea **pe masă.**, Nuferii plutesc **pe apă.**, **Pe pânză** apar culori vii.*);

– planul superior (*Zboară **deasupra casei.**, Se ridică **sus.***) sau cel inferior (*Pune lucrurile **dedesubt.**, Umblă **pe dedesubtul** mesei., Se adună **sub bolta** de viță., Locuiește **jos.***);

(a_2) limitele spațiale (mai ales în relație cu regente exprimate prin verbe de mișcare):

– punctul inițial / de pornire (***De unde** începe?, Pleacă **de acasă.**, Pornește **de acolo.***) sau punctul final / de oprire sau de suspensie (***Până unde** ajunge?, Se plimbă **până la ușă.***);

– extensiunea (***De unde până unde** a săpat?, Drumul se întinde **de aici până acolo.**, Podul a fost construit **de la un mal la altul.***);

– spațiul străbătut (***Pe unde** curge râul?, A zburat **prin aer.***);

(b) Orientarea spațială, specifică verbelor de acțiune, mai ales verbelor de mișcare, se manifestă diferit în funcție de sensul mișcării:

(b_1) direcția de deplasare spre un punct de reper / direcția de plecare (***Încotro** pleacă?, A luat-o **încolo.**, Grupul pornește **spre munte.**, Drumul cotește **la dreapta.**, El merge **înainte.***);

(b_2) direcția de deplasare de la un punct de reper / direcția de sosire (***Dincotro** sosește?, El vine **dinspre sat.**, Mama sosește **de la țară.**, Adversarul atacă **de la dreapta.***).

1.2.2. În structura grupului verbal, a grupului adjectival și a grupului interjecțional, circumstanțialul de loc prototipic este un constituent suprimabil, manifestându-se ca un determinativ neobligatoriu (*El pleacă., El pleacă **acasă / la București / la țară.*** etc.; *Ea este veselă., Ea este veselă **acasă / în clasă / la drum.*** etc.; *Hai cu mine.*; *Hai cu mine **acolo / la teatru / în excursie.***).

În raport cu anumiți regenți verbali, a căror configurație tematică include Locativul (*a amplasa, a (se) aciua, a locui, a (se) plasa, a se refugia, a sălășlui* etc.), Sursa (*a proveni, a izvorî* etc.) sau Ținta (*a ajunge, a descinde* etc.), circumstanțialul de loc este un determinativ obligatoriu, nesuprimabil, făcând parte din structura semantică și sintactică a centrului verbal: **Eu locuiesc., Dar* **nu locuiesc** ***/ la sat și-n*** *nicio* ***odaie /*** **Locuiesc *într-un cântec*** *de pasăre.* (L. Blaga, *Lăcaș*); **Pârâul izvorăște., O forță vie, dinamică* [...] **izvorând *din veacuri,*** *înaintează torențial spre crearea formelor noi.* (N. Crainic, *A doua neatârnare*).

La verbele de acest tip (*a (se) adăposti, a (se) ascunde, a (se) așeza, a coborî, a (se) instala, a introduce, a (se) încuia, a îngropa, a (se) scufunda, a (se) urca* etc.), ocurența circumstanțialului de loc nu este obligatorie dacă indicarea spațialității este recuperabilă contextual: *El s-a așezat. / Când sfârși de vorbit* **se așeză** ***pe pat*** *și oftă.* (M. Preda, *Viața ca o pradă*).

Actualizarea circumstanțialului spațială este obligatorie și în cazul unor adjective participiale, care păstrează matricea tematică a verbului supus conversiunii (*aciuat, amplasat, plasat* etc., respectiv *provenit, izvorât* etc. sau *ajuns, descins* etc.): **Omul* **provenit** *își cunoaște datoria., Omul* **provenit *din breasla*** *cărturarilor responsabili își cunoaște datoria.* (N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*).

În grupul nominal, unii determinativi realizați prin grup prepozițional au semnificație circumstanțială de loc, exprimând localizarea, respectiv, orientarea obiectului sau a acțiunii: *Și deschise* **ferestrele *de deasupra râpei.*** (P. Istrati, *Chira Chiralina*), **Târcoalele** ***pe afară*** *îl osteniseră destul.* (M. Preda, *Moromeții*); *împleticirea de celofan pe sticlă a* **curgerii** *apei* ***peste pietre*** (H.-R. Patapievici, *Zbor*), *Astăzi de dimineață,* **excursie** ***spre Cisnădie și Cisnădioara*** (G. Liiceanu, *Jurnalul*). În condițiile unor nominale de proveniență verbală sau legate semantic de verb / de o locuțiune verbală, grupul circumstanțial locativ se leagă direct de centru; vezi: *a da târcoale* ***pe afară*** → *târcoalele* ***pe afară***; *Apa curge* ***peste pietre.*** → *curgerea apei* ***peste pietre.*** În condițiile unui nominal-centru prototipic, grupul circumstanțial locativ se leagă de centrul nominal obligatoriu prin prepoziția *de*: *ferestrele* ***de*** *deasupra râpei* (vezi **I, Substantivul, 3.1.2.2**).

1.3. Caracteristici comunicativ-pragmatice

Caracterul facultativ este o trăsătură sintactică a circumstanțialului de loc prototipic, care permite suprimarea sau neexprimarea sa fără afectarea corectitudinii sintactice a enunțului. Din punct de vedere comunicativ însă, prezența complementului circumstanțial de loc reprezintă o completare a enunțului printr-un spor de informație, uneori absolut necesară pentru înțelegerea mesajului: *Eu plec. / Eu plec* ***la mare***. Omiterea din enunț a complementului circumstanțial de loc impune, de obicei, alocutorului să solicite, printr-o propoziție interogativă, o informație suplimentară privitoare la locul desfășurării unei acțiuni: – *El a plecat.* – ***Unde*** *(a plecat)?* – *(El a plecat)* ***la mare***.

Actualizarea circumstanţei locale se realizează diferit, sub raportul preciziei, de la semnificaţii foarte generale, exprimate prin adverbe nehotărâte (*Am văzut această scenă* ***undeva***., *Este frig* ***pretutindeni***., *Pleacă* ***oriunde***.) până la indicarea exactă a locului, a adresei (*S-a mutat* ***pe*** (***Bulevardul***) ***Unirii 21***.).

Uneori, informaţiile privitoare la circumstanţa locală sunt prezentate gradat, printr-un circumstanţial de loc urmat de una sau mai multe apoziţii, care, de obicei, precizează situarea sau orientarea locală: *Pleacă* ***la mare, la Constanţa***., ***Pe câmpul*** *mărăcinilor,* ***unde se-năbuşe firul de grâu*** */ Paşte măgarul iarba albastră* (A. Maniu, *Măgarul*), ***Jos, prin ierburi, printre lemne,*** *uhuit s-aude, semne.* (L. Blaga, *Noapte de mai*), *Baba,* ***sus, pe costişă, în şleah, printre boclulcuri,*** *sta ca o arătare.* (M. Sadoveanu, *Crâşma lui Moş Precu*). Prin acelaşi procedeu, circumstanţialul de loc poate fi aproximat: *Stă* ***la ţară undeva***., *S-a ascuns* ***în casă nu ştiu unde***., *Ochelarii sunt* ***pe aici, pe undeva***.

Semnificaţia unor deictice sau anaforice circumstanţiale de loc poate fi actualizată printr-o apoziţie sau o succesiune de apoziţii: **Aici,** ***lângă casă, sub pom*** *creşte o floare*., **Acolo**-*n pacea nopţii,* ***pe drumuri de podgorii*** */ Am mers tăcut alături de carele cu boi.* (I. Pillat, *Ctitorii*), *M-am supărat că văd pe unii ducându-se* **acolo** ***de unde mă întorc eu***. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*).

Precizarea sensului adverbului demonstrativ *acolo* printr-o propoziţie apoziţională relativă introdusă prin adverbul *unde* (***Jos, undeva, sub zidurile dărâmate*** *la piciorul falezei de lut,* **acolo,** ***unde vântul de noapte mişca peste plaja pustie hârtii şi bucăţi de ziar,*** *fremătau valurile grele...*, P. Dimitriu, *Pasărea furtunii*) stă la baza grupului unitar *acolo unde,* echivalent sintactic şi semantic al adverbului relativ *unde,* cu rol de conector al circumstanţialului propoziţional (***Acolo unde***-*n Argeş se varsă Râul Doamnei / Şi* [(***acolo***) ***unde***] *murmură pe ape copilăria mea.../* **Mi-am ctitorit** *viaţa pe dealurile toamnei.*, I. Pillat, *Ctitorii*) sau al apoziţiei propoziţionale (**Departe**-*n ţara holdelor bogate, /* ***Acolo unde*** *foamea e regină, / Au fost furtuni...*, P. Cerna, *Zile de durere*).

În acelaşi enunţ pot fi actualizate, prin două circumstanţiale de loc diferite, atât circumstanţa locală a întregului enunţ, cât şi cea a procesului: ***Pe decindea*** *Dunării, la vale, / Printre triste mirişti cu ciulini, / Trece*-***n baltă,*** *legănat agale, / Un chervan cu coviltir de rogojini.* (V. Voiculescu, *Pe decindea Dunării*). Vezi **Circumstanţialul. Prezentare generală, 2.1, Circumstanţialul de timp, 1.3**.

Două circumstanţiale diferite pot reprezenta circumstanţe diferite ale aceluiaşi proces (direcţia şi locul): *Spre a merge* ***la Almaş*** $_{\text{circums de loc 1}}$ ***pe drumul mare*** $_{\text{circumst de loc 2}}$, *ar fi trebuit să suim dealul Balaurului.* (C. Hogaş, *Pe drumuri de munte*).

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE A CIRCUMSTANŢIALULUI DE LOC

2.1. Realizări adverbiale

Sub aspectul realizării, circumstanţialul de loc se defineşte prin adverbul interogativ *unde* (***Unde*** *lucrează tata?*), care poate substitui orice termen din seria adverbelor locale sau de direcţie. Inclus într-un grup prepoziţional, precum

de unde, până unde, pe unde etc., adverbul interogativ se specializează în exprimarea unor parametri semantici, cum ar fi limitele spațiale ale desfășurării procesului, extensiunea, spațiul străbătut etc.: ***De unde** începe satul?, **Până unde** l-ai condus?, **Pe unde** a trecut râul?*.

Circumstanțialul de loc se exprimă, în general, prin grup adverbial, de obicei monomembru, dar care poate include uneori, ca determinativ, un grup prepozițional, al cărui constituent nominal sau adverbial indică un reper local: *se ridica* **dincolo *de București*, nu departe *de aici*** etc.

Centrul grupului adverbial prin care se realizează circumstanțialul de loc este constituit din:

(a) adverb de loc;

(a_1) adverb simplu: *alături, aproape, departe, acasă, afară, înăuntru, sus, jos, deasupra, dedesubt, împrejur* etc. (*Stă **alături**., Oamenii sunt păsări nemaiîntâlnite, / Cu aripi crescute **înăuntru**.*, N. Stănescu, *Lauda omului*);

(a_2) adverb compus: *ici-colo, încolo-încoace* etc. (*Se văd **ici-colo** ghiocei., Se plimbă **încolo-încoace** fără rost.*);

(a_3) locuțiune adverbială: *în față, în frunte, în spate, în dos, jur-împrejur, peste tot, peste mări și țări, nu știu unde, te miri unde* etc. (*Intra și se uita **peste tot**, așa i-a plăcut lui toată viața.*, G. Adameșteanu, *Dimineață pierdută*, *Corturile se mutau **din loc în loc** cu tot calabalâcul.*, M. Sadoveanu, *Zodia Cancerului*), ***De jur împrejur**, pe o rază de trei kilometri, terenul s-a prăbușit.*, Al. Rosetti, *Note din Grecia*);

(b) adverbe de loc de tip-substitut, utilizate deictic / anaforic sau ca variabile;

(b_1) adverb demonstrativ: *aici, colea, acolo, dincolo* etc. (*Locuiesc **acolo** de mulți ani., Se aude un zgomot **dincolo**.*);

(b_2) adverb interogativ: *unde, încotro, dincotro* etc. (***Unde** este copilul?, **Încotro** privește el?, **Dincotro** vine trenul?*);

(b_3) adverb relativ sau relativ-interogativ: *unde, încotro, dincotro* etc. (*Nu știu **unde** se află satul acesta., Nu văd **încotro** se uită., Știu **dincotro** bate vântul.*);

(b_4) adverb nehotărât: *undeva, altundeva, oriunde, orișiunde, pretutindeni* etc. (*Poate viețui **oriunde**., Se află ascuns **undeva**.*);

(b_5) adverb negativ: *nicăieri, niciunde* (*Nu lucrez **nicăieri**., Nu plec **niciunde**.*).

2.2. Grupuri prepoziționale, incluzând nominale sau adverbiale

Realizarea circumstanțialului de loc prin grup prepozițional este frecventă.

În structura grupului prepozițional care exprimă circumstanțialul de loc sunt cuprinse:

(a) substantive, la cazurile acuzativ și genitiv, impuse de prepoziții cu un regim cazual corespunzător; cu acuzativul se construiesc *către, din, dintre, dintru, după, în, între, întru, la, lângă, pe, peste, prin, printre, printru, sub* etc. (*Mi-e veche inima: un menuet* **captiv *în ceasul*** *unei jucării.*, I. Vinea, *Madrigal*); impun genitivul *înaintea, îndărătul, deasupra, dedesubtul* etc. (***Deasupra casei** tale ies și azi aceleași stele...*, M. Eminescu, *Pe lângă plopii fără soț*). Unele dintre aceste prepoziții sunt specializate în exprimarea unor aspecte semantice ale localizării (*din, în, lângă, peste, sub*; *înaintea, îndărătul, deasupra, dedesubtul* etc.) sau ale direcției (*către, spre*). Vezi *supra*, **1.2.1**.

Circumstanțialul de loc exprimat prin grup prepozițional include numeroase grupări prepoziționale: *de după, de la, de lângă, de pe, de peste, de prin, de sub, înspre, dinspre, pe după, pe la, pe lângă, pe sub, până către, până după, până la, până lângă, până spre, până sub, de deasupra, pe deasupra, de dedesubtul, pe dedesubtul* etc. (*Și drumuri toate s-au retras /* ***De sub picioare, de sub pas.***, L. Blaga, *De profundis*), precum și locuțiuni prepoziționale: *în fața, din fața, în stânga, în dreapta, în susul, în josul, de-a lungul, de-a latul, în lungul, în latul, în jurul, jur împrejurul* etc. (***De-a lungul râulețului*** *se întind două șiruri de sălcii.*, I. Slavici, *Moara*).

Circumstanțialul de loc exprimat prin grup prepozițional include atât nume comune, cât și nume proprii, mai ales toponime, specializate în denominația locală: *să facă un drum* ***până la Borca****, să-ntrebe pe cale* [...] *dacă Lipan n-a fost zărit cumva întorcându-se* ***din Stânișoara.*** (M. Sadoveanu, *Baltagul*).

(b) pronume, la cazurile acuzativ și genitiv, impuse de prepoziții cu regim corespunzător: ***La noi*** *sunt codri verzi de brad...* (O. Goga, *La noi*), [...] *rareori pătrundea* ***până la dânsul*** *câte un țipăt* (L. Rebreanu, *Răscoala*), ***Îndărătul lui*** *creștea oastea.* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*).

În structura grupului prepozițional alcătuit în jurul unei prepoziții cu regim de genitiv apar uneori posesive, echivalente cu formele de genitiv ale pronumelor personale (***Deasupra lui / deasupra sa*** *se vedea cerul.*, ***Înaintea mea*** *se întinde Dunărea.*), precum și formele neaccentuate, clitice de dativ ale pronumelui personal (*Iese* ***înainte-mi.***, *Vine* ***asupră-ți.***, ***Deasupră-mi*** *teiul sfânt să-și scuture creanga.*, M. Eminescu, *Mai am un sigur dor*), reprezentând construcții rare sau savante. Vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal posesiv, Prepoziția; II, Grupul prepozițional**.

(c) numerale cu statut de substitut, la cazul acuzativ sau gentiv, corespunzător regimului prepozițiilor: *Stătea* ***lângă doi*** *mai voinici, simțindu-se apărat.* (Al. Ivasiuc, *Păsările*), ***Peste a doua*** *nu se poate trece.* (T. Popovici, *Străinul*), *Se aplecase* ***deasupra amândurora****, privind cu atenție.* (R. Petrescu, *Eclipsa*);

(d) adverbe de loc, care alcătuiesc, împreună cu prepoziția, grupuri sudate, unele de tip locuționar: *de deasupra, pe deasupra, de dedesubt, pe dedesubt, în stânga, în dreapta, la stânga, la dreapta, în sus, în jos, pe sus, pe jos, din jos, pe dinainte, pe-afară, de-afară* etc. (***De-afară*** *se auzeau strigăte nedeslușite.*, M. Preda, *Delirul*), *Vrând să ocolească o luă* ***la stânga.***, L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*).

2.3. Realizări nominale

Realizat frecvent prin grup nominal inclus în structura unui grup prepozițional (vezi *supra* **2.2**), circumstanțialul de loc se exprimă, în construcții arhaice și populare, prin substantiv la cazul dativ (*dativul locativ*): *a sta* ***locului****, a rămâne* ***locului****, a se duce* ***dracului****, a se așterne* ***drumului*** etc. Substantivul în dativ, care exprimă locul, este fixat în forma articulată definit, neprimind alți determinanți.

Grupul verbal din care face parte dativul locativ este unitar. Intercalarea altor adjuncți între verbul regent și substantivul în dativ este rară: **Rămaseră** *o clipă, nemișcați,* ***locului****, privindu-ne.* (P. Istrati, *Chira Chiralina*).

Unele dintre construcțiile sintactice cu dativ locativ au devenit locuțiuni verbale, precum *a sta **locului**, a se duce **dracului**, a se duce **naibii*** (*În clipa când cineva are curajul să vă spună deschis cine sunteți, **v-ați dus dracului**.*, A. Buzura, *Vocile nopții*) sau (cvasi)locuțiuni adjectivale, precum *țintuit locului, pironit locului* (*L-a lăsat **țintuit locului** de spaimă.*, M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*).

2.4. Realizări propoziționale

2.4.1. Circumstanțialul de loc poate fi realizat printr-o propoziție subordonată față de un regent verbal, adjectival sau interjecțional din structura propoziției regente: *Căci **unde ajunge*** **nu-i** *hotar.* (M. Eminescu, *Luceafărul*), *Este cineva* **stătător** ***unde a fost prisaca lui Buburuz**?* (M. Sadoveanu, *Prisaca de altădată*). **Hai** ***unde știm numai noi***.

2.4.2. Relația de dependență a circumstanțialului de loc propozițional față de regent se exprimă joncțional, prin conectori relativi de diferite tipuri:

(a) adverbe relative: *unde, încotro, dincotro* etc. (*Ce cauți **unde** bate luna / Pe-un alb izvor tremurător.*, M. Eminescu, *Diana*; *Pleacă **încotro** vede cu ochii.*). Acestea pot fi constituente ale unui grup prepozițional: *de unde, pe unde, până unde* etc. (*Acum degrabă să-mi aduci pe fata Împăratului Roș **de unde** știi.*, I. Creangă, *Harap-Alb*; *Mă uitai cercetător **spre unde**-și îndrepta Pisicuța privirile.*, (C. Hogaș, *În munții Neamțului*);

(b) adverbe nehotărâte (compuse cu adverbe relative) *oriunde, orișiunde, oriîncotro, oridincotro* (*Știu s-aprindă o bucățică de soare **orișiunde** vor.*, M. Sadoveanu, *Creanga de aur*), ***Oriîncotro** te-ai uita, vezi grădini înflorite.*;

(c) pronume relative într-un grup prepozițional: *către cine, în ce, spre cine, sub ce* etc. (*Ne ascundem **sub ce** găsim.*, *S-a oprit **lângă ce** văzuse mai frumos*);

(d) pronume nehotărâte într-un grup prepozițional: *către oricine, în orice, spre oricine, sub orice* etc. (*Te văd pe tine **în orice** cântă.*, Al. Macedonski, *Noapte de mai*);

(e) adjective relative, determinante ale unor substantive dintr-un grup prepozițional (*Plecăm / **Spre care*** **port** *ne duce vântul.*, I. Minulescu, *Romanța celor trei corăbii; A înnoptat **la ce*** **casă** *l-a primit mai bine.*, Gala Galaction, *De la noi la Cladova*);

(f) adjective nehotărâte, determinante ale unor substantive dintr-un grup prepozițional (*Plecăm **în orice** țară ne primește.*, *A rămas **în orice** loc i-a plăcut.*).

2.4.3. Circumstanțialului de loc propozițional îi corespund în regentă adverbe corelative, constituente uneori ale unui grup prepozițional, precum *acolo, de acolo, pe acolo* etc. (***Unde crește mușchiul, acolo** sunt și ciupercile.*, C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*, ***De unde** a venit, **de acolo** sunt amintirile.*, ***Pe unde** vei trece, **pe acolo** vei cunoaște alți oameni.*).

2.5. Circumstanțialul de loc în structuri eliptice

În cadrul grupului verbal căruia îi aparține circumstanțialul de loc, verbul-centru poate fi omis: *Ne-am covrigit împrejurul focului; și **deasupra*** √ [era] *ninsoare, **dedesubt*** √ [era] *udeală.* (I. Creangă, *Amintiri*); *Iar **pe deasupra*** √ [veneau], *încrucișându-se cu șuier, cu chiot, cu zbârnâit și cu prăbușiri, obuzele* √ [veneau] ***dintr-o parte și alta.*** (Cezar Petrescu, *Întunecare*).

Prin elipsa verbului, circumstanțialul de loc se poate integra în construcții comparative de tipul: *ca √ acolo, ca √ aici, ca√ dincolo* etc. (*Nimic nu va mai fi* ***ca acolo.***, *La noi este* ***ca peste tot.***, ***Ca într-o*** *medievală* ***iubire***, *tu trebuie, întotdeauna să le cauți.*, G. Liiceanu, *Dans cu o carte*).

3. TIPURI SEMANTICE ALE CIRCUMSTANȚIALULUI DE LOC

Circumstanțialul de loc se realizează diferit după circumstanța spațială pe care o poate actualiza, delimitându-se două tipuri semantice:

(a) *circumstanțialul de localizare* (*locativ*);

(b) *circumstanțialul de direcție.*

Partiția pe criterii semantice a circumstanțialului de loc corespunde unei specializări a mijloacelor de exprimare.

3.1. Circumstanțialul de localizare (locativ) plasează în spațiu un proces, prin indicarea poziției față de un reper și a limitelor sau a extensiunii în spațiu (vezi *supra,* **1.2.1**).

Circumstanțialul locativ se realizează specific prin adverbe de loc simple (*acasă, aproape, departe* etc.), compuse (*ici-colo*), locuțiuni (*peste tot, din loc în loc, jur-împrejur* etc.), precum și prin substitute adverbiale locale demonstrative (*aici, acolo*), nehotărâte (*oriunde, undeva* etc., negative: *niciunde, nicăieri* etc.). Vezi *supra*, **2.1**.

Realizările prepoziționale ale circumstanțialului locativ se caracterizează prin prepoziții specializate în exprimarea circumstanței locative: *lângă, pe, sub, deasupra, dedesubtul* etc. (vezi *supra*, **2.2**).

3.2. Circumstanțialul de direcție exprimă orientarea unei acțiuni, a unui eveniment etc., prin indicarea direcției către / de la un punct de reper (vezi *supra*, **1.2.1**).

Pentru circumstanțialul de direcție definitorie este realizarea prin adverbele interogative *încotro* și *dincotro* (***Încotro*** *a luat-o?* ***Dincotro*** *mă privește?*), care substituie grupuri adverbiale destinate precizării direcției de plecare și de sosire.

Circumstanțialul de direcție se exprimă prin adverbe de direcție (*înainte, înapoi, îndărăt* etc.), prin deictice și anaforice adverbiale de direcție demonstrative (*dincoace, dincolo, încoace, încolo*), prin adverbe interogative sau relative (*încotro, dincotro*), nehotărâte (*oriîncotro, oridincotro* etc.), negative (*niciîncotro* etc.).

Circumstanțialul de direcție prepozițional se realizează specific prin grupuri având drept centru prepozițiile *spre, către* sau locuțiunile prepoziționale *în direcția, din direcția.*

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Indiferent de realizarea sa, circumstanțialul de loc se caracterizează printr-o topică liberă, în care predomină poziția după regent: *Pleacă* ***acolo.***, *Vine* ***unde îi spun eu.***

Antepunerea față de regent are rol emfatic, fiind valorificată semantic și pragmatic: ***Înăuntru*** *se aud glasuri.*, ***Unde*** *va cădea săgeata, acolo să ne luptăm.* (P. Ispirescu, *Greuceanu*).

De obicei, circumstanţialul de loc, mai ales cel care face parte din structura tematică a verbului, nu se separă de regent prin pauză indiferent de poziţia sa faţă de regent: *O samă de gospodari înhămaseră şi porneau* ***către satele*** *lor.* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*), *Ai să te poţi duce* ***unde n-au putut merge fraţii tăi.*** (I. Creangă, *Amintiri*), ***La aurărie*** *prinsese de mică Iapa-Roşie gustul pentru podoabe femeieşti.* (Ş. Bănulescu, *Cartea de la Metopolis*).

Separarea prin pauză redată grafic prin virgulă, a circumstanţialului de loc de regent poate fi motivată stilistic de necesitatea evidenţierii în enunţ a circumstanţei spaţiale: ***De departe,*** *o buciumare de bocet îi răspunse fioroasă.* (V. Voiculescu, *În mijlocul lupilor*), ***Acolo unde chiot şi cântec fură-n toi,*** */ Răsună-n guri de pivniţi ciocanul pe butoi.* (I. Pillat, *Brumar*).

5. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

5.1. Circumstanţialul de loc este interferent, în unele contexte, cu **circumstanţialul de timp:** *Ne-om da sărutări* ***pe cale*** */ Dulci ca florile ascunse* (Eminescu, *Floare albastră*), ***Mai încolo*** [= mai departe sau mai târziu] *vor răsuna strigăte.*

5.2. Circumstanţialul de loc poate caracteriza adesea procesul, asemenea **circumstanţialului de mod**: *Împresurat* ***din toate părţile*** [= complet], *a cedat. Rămâi* ***în urmă*** *cu şcoala., Nică, băiet mai mare şi* ***înaintat*** *la învăţătură* ***până la genunchiul broaştei,*** *era sfădit cu mine.*, I. Creangă, *Amintiri*). De altfel, un număr mare de locuţiuni adverbiale prin care se exprimă circumstanţialul de mod, interferent uneori cu circumstanţialul cantitativ, se construiesc cu un circumstanţial de loc care-şi pierde ulterior semnificaţia (*pe sub mână* [= secret], *pe muchie de cuţit* [= periculos], *din rădăcină* [= complet], *din scoarţă în scoarţă* [= integral] etc. vezi **Circumstanţialul de mod, 5.2, 5.3**).

5.3. Circumstanţialul de loc interferează cu **circumstanţialul cantitativ** care indică dimensiunea locului, a distanţei etc.: *Proprietatea se întinde* ***pe zeci de hectare.***, *Umblă* ***cale de doi kilometri.***, *Se deplasează* ***cam o sută de metri.*** (vezi **Circumstanţialul cantitativ, 4**).

5.4. Circumstanţialul propoziţional relativ introdus prin adverbul relativ *unde*, uneori în grupul prepoziţional *de unde* poate fi interpretat ca **circumstanţial opoziţional**: ***Unde erau cocioabe,*** *acum, se înalţă un oraş.*, ***De unde priveai marea,*** *acum nu vezi nimic.* (vezi **Circumstanţialul opoziţional, 1.1.3**).

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de mod exprimă caracterizarea calitativă a felului de desfășurare a unui proces sau evaluarea enunțiativă a unei propoziții. Circumstanțialul de mod este – din punct de vedere semantico-pragmatic – de două tipuri principale: *de mod propriu-zis*, indicând o caracteristică a procesului (*Dana doarme* ***bine.***) – și *de modalitate*, indicând o evaluare a propoziției, din punct de vedere epistemic, apreciativ sau deontic (*Dana doarme* ***probabil.***; ***Din fericire,*** *Dana doarme.*; ***În mod necesar,*** *Dana se va trezi la 5.*), vezi **Modalizarea, 1. Preliminarii**. În circumstanțialul de modalitate se pot cuprinde – prin extrapolare – și operatorii care se referă la actele de limbaj ale enunțării (***Sincer,*** *doarme.*) sau realizează conectarea unor enunțuri (***De fapt,*** *doarme.*).

În sens strict, numai adjunctul care indică o caracteristică sau o circumstanță a procesului ar putea fi numit un circumstanțial; în lipsa unui termen sintactic pentru modalizatorii propoziționali și pe baza suprapunerilor din inventarul de elemente, noțiunea de *circumstanțial* se poate extinde și la nivelul propozițional și al enunțării.

Modalizatorii nu respectă însă criteriul „realizării definitorii" prin adverbele *așa, cum*, neputând face obiectul unei interogații parțiale care să integreze propoziția:– *Cum doarme Dana? * – Probabil.* De aceea reunirea lor în aceeași clasă cu circumstanțialele de mod propriu-zise este întrucâtva abuzivă.

Alte poziții sintactice cuprinse prin tradiție în categoria destul de eterogenă a modului sunt tratate ca tipuri separate, în capitolele **Circumstanțialul cantitativ, Complementul comparativ, Construcții comparative.** Pentru numeroasele asemănări și interferențe dintre modul acțiunii și instrumentul acesteia, vezi **Circumstanțialul instrumental**.

1.1. Caracteristici semantice

Circumstanțialul de mod propriu-zis exprimă o caracterizare sau indică o circumstanță (alta decât cea spațială sau temporală) a unui proces, rar a unei predicații semantice de tip adjectival. Dacă relația sintactică directă se stabilește cu verbul-centru, relația semantică poate avea domenii de amploare diferită: poate modifica în primul rând verbul-centru – *a vorbi* ***tare****, a acționa* ***direct*** –, având ca domeniu întreg grupul verbal – ***Ion citește*** **repede** ***romanele polițiste****, dar mai încet poezia.* –, dar și predicația (propoziția), cu ancorarea ei situațională: **Repede**, ***Ion a citit tot romanul***. Plasarea la niveluri diferite se poate verifica prin posibilitățile combinatorii ale unor propoziții cu sens generic: acestea acceptă modificarea grupului verbal – *Oamenii citesc* ***repede*** *romanele polițiste.* – dar sunt incompatibile cu circumstanțialele care au valoare situațională: ******Repede****, oamenii citesc romane(le) polițiste.* (combinându-se, în schimb, cu frecventativele: ***Zilnic****, oamenii citesc romane polițiste.*).

Pentru că reprezintă în genere o caracterizare intrinsecă a procesului, nu o referire la condiţiile exterioare ale acestuia, circumstanţialul de mod stabileşte o relaţie semantică cu verbul mai puternică decât a celorlalte circumstanţiale; acest fapt se reflectă şi în unele constrângeri de topică (vezi *infra*, **4**). În prezenţa unor circumstanţiale de tip diferit – de exemplu, spaţio-temporale –, circumstanţialul de mod rămâne în mult mai mare măsură solidar cu verbul, fapt manifestat prin plasarea sa în vecinătatea acestuia: *Ion vorbeşte* ***tare*** **seara acasă. / Seara**, *Ion vorbeşte* ***tare*** **acasă. / Acasă,** *Ion vorbeşte* ***tare*** **seara**. / **Tare, Ion vorbeşte* **seara acasă**.

Circumstanţialul de modalitate indică o evaluare epistemică sau o apreciere afectivă (o modalizare epistemică sau apreciativă) a unei predicaţii semantice. Raportul semantic nu se identifică cu relaţia strict sintactică; circumstanţialul poate fi aparent integrat sintactic grupului verbal (*Pleacă* ***desigur*** *la mare*) sau izolat (prin pauză şi intonaţie): topicalizat (***Desigur****, pleacă la mare.*) sau parantetic (*Pleacă,* ***desigur****, la mare.*; *Pleacă la mare,* ***desigur****.*), iar domeniul său semantic poate avea focusuri diferite, care nu depind strict de poziţie. Modalizatorul îşi poate marca domeniul prin poziţie şi izolare, atunci când este antepus unui singur constituent: *Ion pleacă la mare,* ***probabil*** **mâine**.); în celelalte cazuri, domeniul său semantic este ambiguu, stabilindu-se contextual. Astfel, în enunţul *Ion pleacă* ***probabil*** *mâine la mare.*, sunt posibile mai multe interpretări ale domeniului modalizării: *Ion pleacă* ***probabil*** **mâine** *la mare* [*sau, dacă nu, poimâine.*] (domeniul este propoziţia, cu focalizare pe circumstanţialul *mâine*); **Ion pleacă** ***probabil*** **mâine la mare**, [*sau, dacă nu, rămâne acasă.*] (domeniul e propoziţia, cu focalizare pe predicat).

1.1.1. *Circumstanţialul de mod propriu-zis,* care indică o caracterizare a procesului, cunoaşte mai multe restricţii semantice, depinzând de relaţia de compatibilitate cu sensul verbului.

Verbele care denumesc procese durative, de exemplu, pot fi complinite prin circumstanţiale cu sens aspectual: *citeşte / aleargă / *doarme +* ***repede / încet****.* Multe circumstanţiale se referă la caracteristici perceptuale; printre acestea, cele care indică intensitatea (*tare*) au un sens destul de general pentru a se putea combina cu mai multe tipuri semantice de verbe (*a striga, a alerga, a apăsa*), nu însă şi cu cele dominant neperceptuale (**desenează tare*). Verbele de stare şi cele care desemnează procese mentale au circumstanţiale specifice – *doarme / gândeşte +* ***adânc****.* Unele circumstanţiale de mod (*brutal, ferm, elegant, cu grijă, cu atenţie* etc.) presupun agentul, fiind orientate semantic către acesta: *Conduce* ***cu atenţie****. / *Plouă* ***cu atenţie****.*

Sensurile diferite ale circumstanţialului depind de semantica actanţială şi aspectuală a verbului regent; de exemplu, adverbul *uşor* actualizează sensuri diferite ca circumstanţial al unui verb de stare – *Doarme* $uşor_{1.}$ (= superficial). – sau al unui verb incoativ: *Adoarme* $uşor_{2.}$ (= repede). Multe circumstanţiale de mod sunt extrem de particularizate semantic, putându-se combina cu puţini regenţi: *a declara / a alege / a vota* ***în unanimitate***; adverbul *ritos* poate determina doar un verb de activitate verbală: *Nu suntem în situaţia de a formula* ***ritos*** *o compactă criteriologie morală.* (A. Pleşu, *Minima moralia*).

Calificarea procesului printr-un circumstanţial de mod este comparabilă cu calificarea unui nominal printr-un adjunct-atribut. Această asemănare este susţinută şi de legătura semantică (adesea şi etimologică) dintre adjective şi o clasă de adverbe (vezi **I, Adverbul, 4.1.3**).

Singurul tip de caracterizare care se aplică, cu puține restricții, majorității verbelor este cel de *calificare globală*, în termeni apreciativi pozitivi și negativi: *bine, frumos, rău, prost, urât*: mănâncă *bine / frumos / prost / urât*; doarme *bine / frumos / rău / prost / urât*; vorbește *bine / frumos / rău / prost / urât*; zâmbește *frumos / urât* etc. Totuși, există și destule excepții; unele verbe – mai ales de relație – nu admit un asemenea circumstanțial de mod: **are bine*, **crede frumos* etc.

Principalele subtipuri semantice ale caracterizării modale se referă la:

(a) calificarea globală: *Îmi amintesc* ***perfect*** *ce simțeam atunci.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*);

(b) proprietăți temporal-aspectuale ale procesului: frecvența de realizare (*de obicei, mereu*), surpriza (*brusc, deodată, pe neașteptate*), durata și progresia acțiunii (*constant, continuu, necontenit, neîntrerupt, îndelung, fără încetare*). Acestea constituie o zonă de interferență între modalitate și temporalitate (vezi **I, Verbul. Timpul, Categoria aspectului**; **II, Circumstanțialul de timp**);

(c) proprietăți categoriale (*Cercetează* ***analitic***.) sau graduale (*repede, încet, tare, puternic, adânc, ferm*) ale procesului, dependente de semantica verbului;

(d) proprietăți actanțiale, legate de agent: *cu nerăbdare* (= *nerăbdător*), *cu precauție* (= *precaut*) etc., care apropie circumstanțalul de mod de **Predicativul suplimentar**; indicații privind implicarea agentului multiplu (*laolaltă, împreună, reciproc*);

(e) caracterizarea unui proces generic prin alt proces, văzut ca o modalitate de realizare a sa: *vorbește* ***strigând,*** *merge* ***împleticindu-se*** etc.;

(f) compararea procesului cu un altul, global sau luând ca reper un component al situației (elementul de diferențiere): *vorbește* ***cum gândește***; *vorbește* ***ca tine***. Comparația este folosită în acest caz pentru caracterizarea procesului (vezi **Construcții comparative**).

Unele diferențieri semantice din cadrul circumstanțialului de mod se reflectă în particularități de topică (vezi *infra*, **4**).

Circumstanțialul de mod poate indica și o circumstanță a desfășurării procesului: condiționări ale acțiunii (*ușor, în mod natural*), repere (*după..., în conformitate cu...*: *casa pe care am aranjat-o* ***după gustul meu,*** G. Liiceanu, *Ușa interzisă*), condiții exterioare, cadru de desfășurare – *în public, în liniște* (*Literatura se citește întins în pat, cu o pernă sub cap,* ***într-o liniște deplină.***, SC, 2005) etc.

> În unele gramatici, anumite tipuri semantice constituie clase suplimentare de circumstanțiale din sfera modului: de pildă, *circumstanțialul de conformitate*.

Subtipuri semantice diferite ale circumstanțialului de mod se pot combina în propoziție, ocupând poziții diferite, complementare, ireductibile la o situație de coordonare (vezi *infra*, **2.5.2**). Asemenea combinații sunt totuși rare, majoritatea circumstanțialelor de mod apărând în grupul verbal sau în propoziție ca poziții unice (eventual multiplicate prin coordonare sau apoziționare).

1.1.2. *Circumstanțialul de modalitate* este de tip epistemic, deontic sau apreciativ. Circumstanțialul de modalitate epistemică se diferențiază semantic în funcție de valoarea de certitudine vs incertitudine. Expresiile certitudinii sunt mai numeroase – *desigur, evident, sigur, bineînțeles, firește, de bună seamă, cu siguranță, fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar și poate, mai mult ca sigur*; *în mod cert, în mod sigur, în mod evident* etc. –, cele ale incertitudinii sunt mai

puţine: *poate, probabil, parcă*; lista lor include şi mărcile evidenţiale (*pesemne, cică*), vezi **Modalizarea, 3.1.4, 3.2.1.4, 3.2.3**:

Fireşte, asta nu înseamnă şi moartea literaturii române. (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*);

*Acum vă întrebaţi, **poate**, ce se întâmplă cu acel miliard de euro din bugetul destinat teatrului.* (LAI, 2004).

Circumstanţialele modalităţii deontice exprimă valorile obligativităţii – *obligatoriu, neapărat, negreşit,* (popular) *musai*; *în mod / chip necesar, în mod / chip obligatoriu, cu necesitate – Să-mi trimiţi vorbă, vreau **neapărat** să vin la nunta ta.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*) – şi ale permisiunii, ale acceptabilităţii: *eventual – Vino **eventual** mâine.*

Circumstanţialele modalităţii apreciative exprimă o evaluare subiectivă mai mult sau mai puţin marcat afectivă – *din fericire, din păcate, din nenorocire, din nefericire*; *în mod straniu, în chip bizar, într-un fel înduioşător* etc.: *Majoritatea sistemelor morale nu reuşesc, **din păcate**, mai mult decât să-l pună pe om la adăpost faţă de vacarmul său lăuntric.* (A. Pleşu, *Minima moralia*).

Circumstanţialul enunţării exprimă diferite caracteristici ale actelor de vorbire realizate de enunţ – gradul de sinceritate, de asumare, exactitatea formulării, conformitatea sau compararea cu anumite surse – , sau indică operaţii de reformulare (*cu alte cuvinte, va să zică, altfel spus, mai bine zis, mai exact, sau*), de exemplificare (*de exemplu, de pildă, bunăoară*) etc.:

***Mai precis**, după actuala metodă de atribuire a fondurilor, două facultăţi cu acelaşi profil şi cu acelaşi număr de studenţi primesc fonduri egale.* („Timpul", 2004).

Pseudocircumstanţialul conector exprimă în special operaţii de organizare a discursului şi indică raporturi de tip argumentativ între enunţuri: de adăugare (*în plus, de asemenea, de altminteri, de altfel*), de specificare (*mai ales, mai cu seamă, în special, îndeosebi*), de ordonare şi ierarhizare (*în primul rând, în al doilea rând, mai întâi, apoi, în sfârşit*; *mai înainte de toate, mai ales*), de confruntare (*pe de o parte..., pe de altă parte, în acelaşi timp*), de echivalare (*la fel, tot aşa, tot astfel*), de rezumare (*în esenţă, pe scurt*), de formulare a unei ipoteze alternative (*altminteri, altfel*), de contrazicere (*dimpotrivă, din contra, în schimb*), vezi **Conectori frastici şi transfrastici**.

1.2. Caracteristici sintactice

Circumstanţialul de mod este o complinire, cel mai adesea facultativă, a verbului (a grupului verbal) sau a adjectivului (a grupului adjectival), a propoziţiei sau a enunţului, realizarea sa definitorie fiind adverbul *aşa* (în enunţuri interogative, adverbul *cum?*).

Există un număr limitat de verbe care impun actualizarea obligatorie a unor circumstanţiale de mod în structura grupului verbal: *a se purta* (*Aici toţi se poartă **frumos**. / *Aici toţi se poartă.*), *a se comporta* (*Funcţionarul s-a comportat **corect**. / *Funcţionarul s-a comportat.*), *a proceda* etc. În genere, aceste circumstanţiale de mod sunt indispensabile pentru actualizarea unui anumit sens (sau omonim) al verbului: *Casa arată **bine*** (în care *arată*$_1$ = „are un anumit aspect") vs *Ion îmi arată casa* (în care *arată*$_2$ = „indică, prezintă"); *Lucrurile stau **aşa**.* vs *Invitaţii stau la masă.*; *Titlul sună **bine**.* vs *Cineva sună la uşă.* Astfel de circumstanţiale sunt deci „obligatorii" din punct de vedere sintactico-semantic, chiar atunci când pot să nu fie actualizate, ci doar subînţelese din context: *Treaba merge* [bine].

În funcţie de nivelul sintactic la care apare, de relaţiile sintactice stabilite şi de domeniul semantic asupra căruia îşi extinde calificarea, circumstanţialul de mod poate fi: (a) (*ad*)*verbal*, adică al grupului verbal; (b) *propoziţional*, adică al propoziţiei; (c) *enunţiativ*. Circumstanţialul de mod propriu-zis este – prototipic – un adjunct al grupului verbal, integrat acestuia, dar poate apărea şi ca circumstanţial propoziţional (neintegrat sau parantetic). Circumstanţialul de modalitate nu este niciodată un adjunct al grupului verbal, funcţionând doar la nivel propoziţional. Circumstanţialul propoziţiei nu este niciodată obligatoriu.

Există circumstanţiale de mod „pure", exclusiv verbale, interne procesului – *Dana* [*doarme* ***bine***]. / **Bine* [*Dana doarme*]. – şi circumstanţiale de mod care pot apărea – exprimate prin aceleaşi elemente – atât în grupul verbal, interne procesului – *Dana* [*desenează* ***încet, cu grijă.***] – cât şi la nivel propoziţional, externe procesului: ***Încet, cu grijă,*** [*Dana desenează o pisică.*]. În ambele cazuri, caracterizarea vizează conţinutul semantic – al unui proces în sine sau al unui enunţ propoziţional. În schimb, circumstanţialele de modalitate, exclusiv propoziţionale – **Dana* [*doarme* ***evident***]. / ***Evident,*** [*Dana doarme*]. – se plasează la alt nivel, epistemic sau apreciativ, extern propoziţiei şi vizând o evaluare globală a conţinutului enunţului.

La nivel pragmatic se situează un circumstanţial extern enunţului, caracterizând actul de vorbire (***Serios,*** *dormi!,* ***Sincer,*** *ai greşit.*); acesta poate fi considerat circumstanţialul de mod al unei structuri eliptice, dependent de expresii performative subînţelese ([Îţi spun] ***serios:*** *dormi!*; [Îţi spun] ***sincer:*** *ai greşit.*). Un tipar caracteristic este cel al incidentei metadiscursive introduse prin elemente de relaţie tipic modale: ***Cum se poate vedea,*** *au plecat.* Unii conectori pragmatici au şi o funcţie de circumstanţial al enunţării: ***În esenţă*** [spun:], *vom vota contra.* (conectorul din acest exemplu caracterizează actul enunţiativ, având simultan şi valoare concluzivă).

Uneori, aceeaşi formă poate apărea fie ca adjunct în grupul verbal, cu un sens „de mod" (descriptiv) – *Mihai vorbeşte* ***natural,*** *fără afectare.* (= „vorbeşte într-un mod natural$_1$"); *Ana acţionează* ***cu siguranţă*** *şi cu precizie.* –, fie ca determinativ al propoziţiei, cu un sens diferit, „de modalitate" (epistemic) – ***Natural,*** *Mihai vorbeşte.* (= „E natural$_2$ [că Mihai vorbeşte]".); ***Cu siguranţă,*** *Ana a acţionat corect.*

1.2.1. *Circumstanţialul de mod propriu-zis* este în primul rând un determinativ (adjunct) al grupului verbal – *Ion mănâncă* ***repede.*** –, chiar când grupul nu realizează o predicaţie a enunţării, verbul centru fiind la o formă nepersonală: gerunziu (*L-am văzut lucrând* ***cu atenţie.***), infinitiv (*Pentru a dormi* ***bine,*** *a făcut mişcare.*) sau supin (*S-a săturat de învăţat* ***pe de rost.***). Echivalentul verbului poate fi o interjecţie: *Hai* ***repede!***. În grupul adjectival, apariţia circumstanţialului de mod este rară şi restrânsă la forme elaborate ale stilului cult: *formulări* ***indirect*** *absurde, om* ***gratuit*** *antipatic* etc. Un circumstanţial de mod poate apărea mai uşor ca o complinire a grupului adjectival dacă centrul acestuia păstrează trăsături verbale, fiind un participiu – *o linie* **trasă** ***strâmb*** – sau un adjectiv derivat de la un verb, de exemplu cu sufixul *-bil*: *idei* **nuanţabile** ***inteligent.*** Utilizarea circumstanţialului de mod în grupul adverbial este improbabilă.

Unele circumstanţiale de mod sunt determinativi ai propoziţiei, integraţi în aceasta (la nivel semantic-referenţial): ***Pe nesimţite,*** *vremea începea să se răcească.*

Anumite contexte – combinarea cu anumite verbe şi timpuri verbale, mai ales cu valorile aspectuale specifice – pun în evidenţă diferenţa dintre utilizarea ca adjunct propoziţional şi utilizarea ca adjunct verbal, pentru că admit doar una dintre acestea, de exemplu cea propoziţională: ***Pe nesimţite** suntem între munţi.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*) (unde nu ar fi fost posibilă construcţia cu adjunct verbal: ?*Suntem pe nesimţite între munţi.*).

1.2.2. *Circumstanţialul de modalitate* (incluzând şi *circumstanţialul enunţării* şi *pseudocircumstanţialul conector*) nu poate apărea decât în raport cu o predicaţie a enunţării, deci cu o propoziţie (***Parcă** au zis ceva despre plecare.*), sau cu orice constituent sintactic izolat, constituind un predicat semantic şi purtând (eliptic) informaţia unei propoziţii (*Vine cu trenul de la Iaşi, **parcă mâine.***; *S-a întors acasă, **probabil** pentru a dormi.*). Faptul că circumstanţialul de modalitate nu se poate plasa în interiorul grupului verbal, determinând direct verbul, se verifică prin imposibilitatea unor construcţii integrate verbului la infinitiv: **a dormi **probabil.*** În vecinătatea unei forme verbale nepersonale, circumstanţialele modalităţii, de obicei antepuse, nu sunt subordonate verbului, ci evaluează predicaţia (propoziţia) din care acesta face parte: în enunţul *Ne acuză, **probabil greşind / greşind probabil.***, construcţia subliniată nu înseamnă „greşind într-un anume mod”, ci [dar / deşi] „probabil că / greşeşte”.

Circumstanţialul de modalitate apare şi în raport cu un grup adjectival sau adverbial, dar nici în aceste cazuri nu se subordonează centrului acestora, ci modifică global grupul care ocupă o anumită poziţie sintactică: *o soluţie **probabil*** [***destul de bună***], *a venit şi el, **parcă*** [***relativ repede***].

1.3. Caracteristici pragmatice

Adverbele de mod *aşa* şi *astfel,* cu sens abstract şi general, ca şi grupurile prepoziţionale care includ demonstrative – *în acest fel, în felul acesta* –, funcţionează adesea ca deictice (de exemplu: *Pune mânerul **aşa**!* – enunţ însoţit de gest) sau ca anaforice (*A alergat [foarte repede]$_1$. **Aşa**$_1$ trebuia să alerge ca să câştige.*). Alte circumstanţiale de mod conţinând demonstrative – *altfel, altminteri, altcumva* – sunt doar anaforice: *Eu am procedat [într-un mod]$_1$, tu ai preferat să faci **altfel**$_1$.* Rolul anaforic – ca şi plasarea frecventă la nivelul propoziţiei şi al enunţului – explică tendinţa acestor elemente de a trece din categoria circumstanţialelor propriu-zise în cea a conectorilor (*Vă voi explica dificultăţile drumului. **Astfel**, după 2 km veţi întâlni un pod.*; *Cred că nu sunteţi foarte mulţumiţi de rezultate. **Altfel**, nimeni nu s-a plâns de voi.*).

Şi circumstanţialele de mod incluzând variabile (indefinite) tind să devină conectori: *oricum* poate avea funcţia de circumstanţial de mod propriu-zis (*Se descurcă **oricum.***), de circumstanţial de mod şi element de relaţie introducând o circumstanţială concesivă (***Oricum** ar cânta, place publicului.*), de circumstanţial concesiv: ***Oricum**, noi tot plecăm.*, sau – pornind de la valoarea concesivă – de conector discursiv: ***Oricum**, se descurcă.*

„*Circumstanţialul*” *enunţării*, care apare în structuri eliptice, are adesea realizarea formală a unei propoziţii relative modale, dar poziţie incidentă şi funcţie metalingvistică: *Este* – [spun] ***cum am mai spus*** – *o soluţie., Soluţia,* [afirm] ***cum vom vedea în continuare**, este simplă.*

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI DE MOD PROPRIU-ZIS

Circumstanțialul de mod propriu-zis se exprimă prin grup adverbial, grup prepozițional, grup verbal cu verbul-centru la gerunziu, propoziție relativă.

2.1. Realizări prin grup adverbial

Circumstanțialul de mod se poate exprima printr-un grup adverbial, cel mai adesea constituit dintr-un adverb de mod, cu formă adverbială specifică sau identic formal cu un adjectiv. Adverbele specifice sunt din categoria demonstrativelor: *așa, astfel, altfel, altminteri,* a relativ-interogativelor (*cum*), a nehotărâtelor (*oricum, oarecum, cumva, altcumva*) și a negativelor (*nicicum, nicidecum*). Există adverbe derivate (cu sufix specific modal): *prostește, fățiș* – și foarte puține adverbe primare care nu sunt omonime cu adjectivul corespunzător (adv. *bine* vs adj. *bun*).

În rest, adverbele circumstanțiale de mod au forma de masculin-neutru singular a adjectivului corespunzător: *Cum se supraviețuiește,* ***decent****, în interval?* (A. Pleșu, *Minima moralia*); *Până să hotărăsc cine va fi interlocutorul, imaginea se stingea* ***dureros****.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

Adverbul-centru poate fi la diferite grade de comparație sau în structuri de gradație în care este determinat de modificatori cantitativi: *strigă* ***puțin mai tare****, cântă* ***destul de prost****, dansează* ***din ce în ce mai bine*** (vezi **Circumstanțialul cantitativ**): *Ciupercile nu se împart în rele și bune, ci –* ***mult mai limpede, mai ne-eufemistic, mai explicit*** *– în otrăvitoare și comestibile.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

2.2. Realizări prin grup prepozițional

2.2.1. Circumstanțialul de mod se exprimă adesea printr-un grup prepozițional, alcătuit din prepoziție urmată de un grup nominal (cu centrul substantiv, mai rar pronume sau numeral: *vorbește fără teamă, fără nimic antipatic, fără două dintre erorile tipice*), de un grup verbal organizat în jurul unui verb la infinitiv (*fără a se bâlbâi*) sau (mai rar) de o propoziție relativă (*Nu mai poate trăi fără ce a fost cândva.*).

Realizările circumstanțialului pot fi urmărite în funcție de prepoziția centru. Nu toate prepozițiile admit – pentru a exprima valoarea de mod – combinarea cu oricare dintre clasele lexico-morfologice menționate: de exemplu, *fără* poate fi urmat de un verb la infinitiv – *Aleargă* ***fără a obosi****.* – , dar *cu* nu are această posibilitate.

2.2.2. Prepoziția *în* (cu varianta *într-*) introduce circumstanțiale de mod exprimând împrejurările în care se realizează procesul (*în liniște, în tihnă, în unanimitate*; *într-o liniște adâncă*). Unele dintre îmbinări tind spre statutul de locuțiune, fiind echivalente funcțional cu un adverb: *în grabă, în fugă* etc.

O îmbinare nelocuțională stabilă, tipică pentru funcția de circumstanțial de mod, este cea a prepoziției *în / într-* cu substantivul *mod,* nearticulat ori articulat indefinit sau (mai rar) articulat definit – *în mod... / într-un mod... / în modul...* – , care exprimă lexical specificul semantic al circumstanțialului, urmat de determinativi (atribute): *în mod direct, într-un mod inacceptabil.* Aceste structuri intră în raport de sinonimie sintactică cu adverbele de origine adjectivală – *Scria*

repede şi ***neglijent.*** */ Scria repede şi* ***în mod neglijent.*** */ Scria repede şi* ***într-un mod neglijent.*** – şi sunt chiar singurele folosite atunci când idiomatic adjectivele nu au un corespondent adverbial: **A insistat* ***absurd*** */ A insistat* ***într-un mod absurd.***; *Timpul însuşi a lucrat* ***într-un mod ticălos, revoltător.*** (A. Blandiana, *Autoportret*).

Structuri asemănătoare se realizează – cu unele restricţii stilistice – cu sinonimele *fel* şi *chip* (ultimul marcat ca uşor arhaizant) ale substantivului *mod*: *Am scris despre „Livada cu vişini"* ***într-un fel care mie mi s-a părut cât se poate de normal.*** (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*); *Aceste realităţi sunt instaurate de mult şi trăite* ***în chipul cel mai firesc din lume.*** (A. Marino, *Pentru Europa*); *adevărurile exprimate* ***în chip esenţial*** *de poeţii altui veac* (LAI, 2004) – sau cu substantivul *stil*: *Zurbagiul s-a proiectat (****în stil existenţialist****) o dată pentru totdeauna câine de pripas.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*); *Şi-au făcut mendrele* ***în cel mai autentic stil de carnaval.*** (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

Pronumele poate apărea ca substitut în aceleaşi construcţii: ***Într-un fel*** *se vorbea în orăşelul din Muntenia în care copilărisem* [...] *şi* ***în altul*** *vorbeau oamenii după ce trenul a trecut, miraculos, chiar dacă pe un pod, Oltul.* („Dilema", 2002), inclusiv în construcţia, cu tendinţă de a deveni locuţiune cu sens nedefinit, *într-un fel sau altul*: *tendinţele psihologice amintite, în definitiv explicabile* ***într-un fel sau altul.*** (A. Marino, *Pentru Europa*).

După cum determinanţii substantivelor sunt nehotărâţi sau negativi, se obţin construcţii cu valoare nehotărâtă (*în vreun fel*) sau negativă (*în niciun fel*).

Interogativa parţială (directă sau indirectă) care vizează modul de desfăşurare a unui proces poate cuprinde grupul prepoziţional cu determinativul *ce* – *în ce fel?* –, echivalent al adverbului specific *cum*: *Mai târziu ni se explică* ***în ce fel*** *şi când se traversează o stradă.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

> Structurile de tip *în mod + adjectiv* sunt adesea folosite pentru a parafraza şi chiar a identifica (prin substituţie în context) circumstanţialul de mod propriu-zis, deosebindu-l de circumstanţialul de modalitate: *Citeşte* ***lent.*** = „Citeşte *în mod lent*". vs *Citeşte,* ***pesemne.*** = *„*Citeşte, în mod pesemne"*. Nu se poate însă vorbi de o specializare clară şi de un rol de distingere a funcţiilor, pentru că şi unii modalizatori admit exprimarea şi deci parafrazarea prin structura *în mod + adjectiv*: ***În mod cert****, a greşit.* (vezi *infra*, **3.2**). Mai curând ar putea fi considerată tipică pentru circumstanţialul de mod structura în care *mod* este însoţit de articolul nehotărât: *într-un mod lent* vs **într-un mod cert.*

2.2.3. Numeroase sunt şi circumstanţialele introduse de prepoziţiile *cu* şi *fără,* urmate de un grup nominal.

Când grupul nominal este alcătuit doar din substantiv nedeterminat, construcţiile tind să devină locuţiuni adverbiale: *Riscul unei cedări, al consimţirii la denunţ, al unei recunoaşteri fanteziste a pierit* ***cu desăvârşire.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul*); *Am descoperit preţul lucrurilor spuse* ***fără grabă.*** (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

Numărul sintagmelor de tip cvasilocuţional este destul de mare: *cu greu, cu drag, cu grijă, cu sfială, cu nerăbdare, cu tristeţe, cu bucurie, cu vehemenţă, cu poftă, cu teamă, cu dor, cu orgoliu, cu atenţie, cu demnitate, cu îndreptăţire* etc.; *fără grijă, fără greş, fără teamă, fără sfială, fără ezitare, fără efort, fără grabă* etc.

Asocierile fixe nu sunt simetrice, circumstanţialele construite cu prepoziţia *cu* neavând neapărat un echivalent construit cu prepoziţia *fără*: *cu drag* – **fără drag*; acelaşi lucru este valabil şi în sensul contrar (construcţiile cu *fără* nu se transformă automat în construcţii cu prepoziţia *cu*): *fără greş* – **cu greş*.

Nu mai poate fi vorba de locuţiuni atunci când substantivele sunt articulate şi primesc determinări atributive (*cu o mare atenţie, cu toată bucuria* etc.): *Refuzăm, prin urmare,* ***cu toată energia****, postura ştiutorului.* (A. Pleşu, *Minima moralia*); *Toţi au scris* ***cu mare poftă****.* (SC, 2005); *Am coborât pe peronul Gării de Est* ***cu un fel de teamă****.* (C. T. Popescu, *Copii fiarei*).

Există unele îmbinări stabile în care substantivul e articulat: alături de sintagma *cu forţă* („cu putere"), există, cu alt sens, *cu forţa* („în mod forţat; cu sila"). Din limba veche s-au păstrat şi unele construcţii cu prepoziţiile *fără* + *de*: *fără de veste.*

Prepoziţia *fără* poate fi urmată şi de un grup verbal cu verbul la infinitiv – *I se opune* ***fără a ezita****.* – sau la conjunctiv – *Se integrau perfect mişcării generale,* ***fără să o tulbure****.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Dacă elementul de relaţie *fără* este interpretat ca parte a conjuncţiei compuse *fără să*, al cărei component secund aparţine în acelaşi timp verbului la conjunctiv, construcţia poate fi descrisă ca realizare propoziţională (prin propoziţie conjuncţională) a circumstanţialului de mod.

Această construcţie nu trebuie confundată cu cea formal identică, dar care are semnificaţie concesivă (*A lipsit* ***fără a fi bolnav****.*; *Îmi amintesc acea Romă pe care am descoperit-o* ***fără să vreau.****,* A. Blandiana, *Autoportret*) (vezi **Circumstanţialul concesiv**). Adesea distincţia dintre circumstanţialul modal şi cel concesiv este greu de făcut, diferenţa semantică fiind produsă doar de caracterul preponderent convergent (în cazul modalului) sau preponderent divergent (în cazul concesivului) al proceselor descrise.

Ca test de distingere poate funcţiona transformarea raportului de subordonare într-unul de coordonare copulativă. Transpunerea este posibilă în cazul modalei – *Am căzut fără să mă lovesc.* = *Am căzut şi nu m-am lovit.*, dar nefirească în cazul concesivei: *Am căzut fără să vreau.* = **Am căzut şi nu am vrut.* Vezi **Circumstanţialul concesiv.**

2.2.4. Prepoziţia *după* (cu regim de acuzativ) şi adverbul cu comportament prepoziţional *conform* (construit cu un nominal în dativ) introduc circumstanţiale care exprimă conformitatea cu ceva: *Lucrează* ***după model****.*; *Lucrează* ***conform indicaţiilor****.*; *Ne-am fi oprit, probabil,* ***după obiceiul locului****, la jumătate de drum.* (A. Pleşu, *Minima moralia*).

2.2.5. Prepoziţia *pe* se construieşte cu nominale, în construcţii cvasilocuţionale (*pe fugă, pe plac, pe merit* etc.): *condiţia ca posturile să fi fost ocupate* ***pe merit*** („Timpul", 2004). Mai sistematică este combinaţia dintre *pe* şi forma (pozitivă sau negativă) de supin / participiu feminin plural: *pe alese, pe apucate, pe neştiute, pe nevăzute, pe nepregătite* etc.: *Munceşte* ***pe apucate****, uneori, când şi dacă i se iveşte prilejul.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

2.2.6. Construcţiile cu alte prepoziţii sunt mai rare şi tind să aibă valoare locuţională: *la* (*la întâmplare*: *Ar fi fost oare de aşteptat să iau nişte necunoscuţi,* ***la întâmplare****, de pe stradă?*, „Timpul", 2004; *la voia întâmplării*: *Acest vârtej al pluralităţii care e spectacolul fiecărei vieţi, dar pe care ne-am obişnuit, tocmai pentru că e atât de „comun", să-l lăsăm* ***la voia întâmplării****.* – A. Pleşu, *Minima*

moralia), *prin* (*Oricum, şi judecata şi sfatul sunt,* ***prin natura lor****, inferioare actului etic., ibid.*) etc.

Unele construcţii prepoziţionale realizează circumstanţiale de mod parţial sinonime între ele şi echivalente cu realizările adverbiale: *Îi vorbeşte* ***cu prietenie****.* = *Îi vorbeşte* ***în mod prietenos****.* = *Îi vorbeşte* ***prietenos****.* = *Îi vorbeşte* ***prieteneşte****.*

2.3. Realizări prin grup verbal cu verb la gerunziu

Circumstanţialul de mod se exprimă prin grup verbal al cărui centru este un verb la gerunziu, atunci când un proces este prezentat ca o caracteristică a desfăşurării sau o modalitate de realizare a altui proces: *Un bun se distribuie* ***împărţindu-se****.* (C. Noica, *Modelul*); *Deputatul* [...] *s-a transformat în tricolor ambulant,* ***îmbrăcându-****se în sacou albastru, cămaşă galbenă şi cravată roşie.* (EZ, 2001).

2.4. Realizări propoziţionale

Realizarea propoziţională tipică a circumstanţialului de mod propriu-zis este propoziţia relativă fără antecedent introdusă prin adverbul relativ *cum*. Spre deosebire de circumstanţialele de loc şi de timp, în cazul cărora relativa indică un reper situaţional, modul nu poate fi decât sau al aceluiaşi proces (într-o formulare tautologică – *Vorbeşte* ***cum vorbeşte****.*; *Ştie* [...] *de ce arată* ***cum arată*** *raiurile şi iadurile din farfurie.*, SC, 2005) – sau al unui proces similar, reprezentând reperul sau „prototipul" generic, într-o structură comparativă explicită: *Vorbeşte* ***cum gândeşte****.*; *Vorbeşte azi* ***cum a vorbit ieri****.* (vezi **Construcţii comparative**) sau într-o structură imbricată eliptică: *Vorbeşte* ***cum trebuie*** [să vorbească].

Cele mai frecvente sunt structurile eliptice, uşor de reconstituit, întrucât verbul din relativă este modal sau are un actant neexprimat: *Răspund* ***cum pot*** [să răspund].; *Ne întâlnim* ***cum am stabilit*** [să ne întâlnim].; *Subiectul pe care l-am ales e atât de pretenţios şi de cuprinzător, încât nu pot spera să-l acopăr singur* ***cum se cuvine****.* (A. Pleşu, *Minima moralia*).

Mai rar, această realizare permite ca adverbul relativ să fie precedat de prepoziţia *după*: *Nu era ideea aceasta a limitei cheia fermecată* [...] *cu care puteam să descui toate încăperile vieţii, să le înţeleg, să le explic, să le rânduiesc* ***după cum vreau?*** (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*). Această construcţie ar putea fi încadrată formal în exprimarea prin grup prepoziţional (vezi *supra*, **2.2**), dar este totuşi echivalentă şi în variaţie liberă cu relativa introdusă direct prin adverb: *Decide* (***după***) ***cum*** *îi place.* Învechit, eventual arhaizant cu intenţie stilistică, poate fi folosit şi adverbul relativ *precum*: *Face* ***precum vrea****.*

În cazurile în care există un antecedent adverbial al propoziţiei relative – *aşa, astfel* –, aceasta nu este considerată propoziţie modală cu un corelativ în regentă, ci apozitivă faţă de respectivul antecedent: *Lasă lucrurile* ***aşa / cum erau****.*; ***Aşa*** *să faci,* ***cum ţi-am spus eu!***

2.5. Coocurenţa mai multor circumstanţiale de mod

2.5.1. În mod curent, apar construcţii în care se realizează *repetarea poziţiei sintactice* de circumstanţial de mod, prin coordonare:

Sumerienii credeau – [***cu acea credinţă totală care nu se leagă de cauze şi concluzii, ci de viaţă şi moarte***], [***cu acea credinţă străveche al cărei secret nu numai noi, ci şi romanii îl pierduseră de mult***] *– că un lucru care nu e scris nu are existenţă ontologică.* (A. Blandiana, *Autoportret*)

sau prin relație apozitivă sau pseudo-apozitivă, de restrângere sau aproximare:

G. îl consolează spunându-i că natura operează anume ***aşa, păstrând în creier doar esențialul.*** (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

2.5.2. Coprezența unor circumstanțiale de mod de subtipuri semantice diferite este mai rară, dar nu imposibilă: *Vorbeşte* ***repede,*** **bâlbâindu-se**. Mai frecventă este asocierea unui modal propriu-zis cu un circumstanțial la care valoarea modală se intersectează cu cea aspectuală (aparținând deci mai mult zonei temporale): *Privea într-o parte, neştiind dacă face „bine" vorbind* [***dintr-odată***] [***aşa***]. (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

3. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI DE MODALITATE

3.1. Realizări prin grup adverbial

Circumstanțialul de modalitate se exprimă printr-un grup adverbial, cel mai adesea constituit dintr-un adverb de modalitate, cu formă adverbială specifică sau identic formal cu un adjectiv. Adverbele specifice sunt: *desigur, evident, sigur, bineînțeles, fireşte, poate, probabil, eventual, parcă, pesemne, cică, obligatoriu, neapărat, negreşit, musai* etc. Multe dintre ele (mai multe decât în cazul circumstanțialului de mod propriu-zis) sunt specific adverbiale (neomonime cu o formă adjectivală de masculin-neutru singular): *desigur, fireşte, poate, parcă, pesemne, cică, musai.* Din această categorie fac parte în română şi adverbele de mod (împrumutate) în *-mente: esențialmente, eminamente* etc.:

Şi totuşi această „Europă", ***eminamente*** *suspectă, a fascinat, a traumatizat chiar, timp de decenii, conştiințele.* (A. Marino, *Pentru Europa*).

Circumstanțialul enunțării dispune de adverbe specifice – *sincer, clar* –, şi de unele forme comparative folosite mai ales pentru reformulare: *mai exact, mai precis* etc. Acelaşi lucru este valabil şi pentru pseudo-circumstanțialul conector: *altminteri, mai ales* etc.

Grupurile adverbiale de modalitate şi enunțare sunt folosite integrat sau parantetic:

Sau pornim noi acum de la o premisă greşită gândindu-ne că putem vorbi ***într-adevăr*** *despre „o nouă clasă politică"?* (SC, 2005);

Fireşte*, nu oricine e liber să-şi construiască propriul cod moral.* (A. Pleşu, *Minima moralia*).

3.2. Realizare prin grup prepozițional

Circumstanțialul de modalitate este realizat în special prin sintagme care tind spre valoarea locuțională: *de bună seamă, cu siguranță, fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar şi poate, din fericire, din păcate, din nenorocire, din nefericire* etc.:

Prima diferențiere, cea dintre diversele grade didactice, este, ***fără niciun dubiu****, absolut normală.* („Timpul", 2004).

De fapt, mai multe dintre acestea au devenit deja locuțiuni şi locul lor ar fi mai curând în categoria precedentă, alături de adverbe (vezi *supra*, **3.1**).

Şi unele sintagme nefixate, formate din prepoziția *în* + *mod* (*fel, chip*) + adjectiv, funcționează ca circumstanțiale de modalitate: *în mod cert, în mod sigur, în mod / chip evident, în mod / chip necesar, în mod / chip obligatoriu*; *în mod straniu, în mod / chip bizar, într-un fel înduioşător* etc.:

Înființarea unor universități de stat și private, încadrate ***în mod inevitabil*** *cu personal subcalificat.* („Timpul", 2004).

3.3. Realizări propoziționale

Circumstanțialul de modalitate se poate exprima prin propoziții formal identice cu cele modale (introduse prin adverbul *cum*), care se referă la calificarea modală a conținutului sau a enunțării: ***Cum se știe,*** *au întârziat toți.*; ***Cum spuneam,*** *n-ați greșit.*

Aceste propoziții pot fi interpretate și ca incidente, ele aparținând în mod evident unui alt plan enunțiativ. Vezi **Construcții incidente.**

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA. GRADUL DE INTEGRARE ÎN ENUNȚ

Circumstanțialele de mod din grupul verbal – caracterizând prototipic procesul – sunt plasate după verb – *doarme* ***bine****, merge* ***repede****, citește* ***cu atenție*** –, inversarea fiind posibilă doar cu un efect puternic de marcare afectivă și stilistică (mai ales în exclamative): ***Bine (mai)*** *doarme!* ***(Ce) repede*** *merge!* ***Cu (câtă) atenție*** *citește!*

Circumstanțialele care caracterizează aspectual procesul sunt singurele care admit deopotrivă poziția la stânga și la dreapta verbului: *Întârzie* ***mereu****. /* ***Mereu*** *întârzie.*; *Se trezește* ***deodată****. /* ***Deodată*** *se trezește.* Mobilitatea lor se explică prin faptul că aceste circumstanțiale caracterizează nu semantica verbului, ci predicația ancorată în situație.

Circumstanțialul de modalitate se plasează în mod normal înaintea elementului modalizat: *Ion* ***sigur*** *doarme.*; *idei* ***probabil*** *bune*; *Ion vine mâine,* ***probabil*** *cu trenul.*; *Ion doarme* ***probabil*** *bine* etc. Poziția inițială, cea finală și cea parantetică și izolată corespund unei modalizări globale a conținutului enunțului, fără indicarea unui focus modalizat: ***Sigur,*** *Ion doarme. / Ion doarme* ***sigur****. / Ion,* ***sigur****, doarme. / Ion doarme,* ***sigur****.*

Circumstanțialul de mod din grupul verbal nu este izolat prin pauză – marcată grafic prin virgulă – de verbul centru. Pauza și virgula sunt chiar excluse în realizările minimale (constând în secvența verb + circumstanțial unic: *Doarme* ***bine****.* vs **Doarme,* ***bine****.* sau într-o construcție comparativă simplă: *Doarme* ***cum vrea****.*); ele devin posibile în cazul unor grupuri ample, mai ales realizate prin coordonare (*Doarme în fiecare după-amiază,* ***foarte bine și foarte profund****.*; *Doarme ziua,* ***cum vrea și când vrea****.*).

Când caracterizează global procesul, plasându-se în poziție tematică, circumstanțialul este de obicei separat prin pauză (în rostire) și virgulă (în scris): ***Dintr-o dată,*** *soarele a răsărit.*

Circumstanțialul de modalitate poate fi integrat, nedespărțit prin pauză și virgulă de restul enunțului (*Are* ***probabil*** *dreptate.*) sau de elementul pe care îl precedă și îl modalizează, în structuri focalizate (*Are bani,* ***probabil*** *mulți.*). Foarte adesea circumstanțialul de modalitate (cu diferențe de la o unitate lexicală la alta în preferința pentru anumite construcții) este totuși izolat, parantetic, atât în poziție inițială în enunț, cât și în poziție medială sau finală: ***Firește,*** *s-a plimbat.*; *S-a plimbat,* ***firește****, toată dimineața.*; *S-a plimbat,* ***firește****.*

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. *Interferența circumstanțialului de mod cu circumstanțialul de timp* este foarte evidentă în cazul componentelor de tip aspectual, situate la granița dintre temporalitate și modalitate. Referirea la frecvență – *zilnic, iarăși, din nou, mereu* etc. – poate fi interpretată la fel de bine în termeni temporali sau modali. La fel, indicarea începutului, sfârșitului sau continuării unui proces glisează dinspre temporalitate aspectuală spre valori modale de importanță, completitudine, insistență etc.: *Proiectul a fost gândit* ***de la început*** *pentru un public-țintă situat în intervalul 8–25 de ani.* (SC, 2005); *societatea românească, blagoslovită,* ***în fine,*** *cu o generație nouă de oameni politici* (*ibid.*); *Intenționează s-o folosească* ***în continuare*** *ca vehicul politic.* (*ibid.*).

La nivel lexical, unele construcții și locuțiuni au evoluat semantic spre semnificația modală: *Trăiește* ***de azi pe mâine****, din ce i se dă.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*); ***O dată pentru totdeauna*** *a consimțit a-și trăi propria viață conform exemplului și modelului unui perpetuu azil de noapte.* (*ibid.*).

Adverbele la gradul comparativ de superioritate *mai degrabă* și *mai curând* au dobândit un rol modal, de indicare a preferinței, care a anulat aproape total sensul etimologic preponderent temporal.

5.2. *Interferența circumstanțialului de mod cu circumstanțialul de loc* apare mai ales prin interpretarea valorică a axelor spațiale (în special *sus / jos*): *Nu știe ce-i respectul, toate le ia* ***de sus****, spune ce-i trece prin minte.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

5.3. *Interferența circumstanțialului de mod cu circumstanțialul cantitativ* se poate observa în cazurile de trecere de la valoarea modală la cea cantitativă: de exemplu, demonstrativul *așa* devine și cantitativ (*așa bun, așa repede*). Unele adverbe de mod au dobândit funcția cantitativă (cuantificativă) de mărci de atenuare: *cumva, oarecum.*

5.4. *Circumstanțialul de mod interferează cu complementul comparativ* și cu alte construcții comparative în măsura în care indicarea categoriei abstracte a modului se face adesea printr-o comparație. Nu întâmplător, adverbul relativ și interogativ *cum* este deopotrivă caracteristic pentru circumstanțialul de mod și pentru complementul comparativ.

5.5. *Circumstanțialul de mod propriu-zis* este probabil tipul de circumstanțial care produce cele mai multe interferențe cu alte poziții sintactice, circumstanțiale și chiar necircumstanțiale. La cazurile mai sus discutate se pot adăuga apropierile de **Circumstanțialul instrumental, de relație și concesiv**, de **Circumstanțialul condițional**, de **Circumstanțialul opozițional,** dar și de **Complementul prepozițional, Predicativul suplimentar**, de **Numele predicativ**.

Multe circumstanțiale de mod evoluează spre funcția de conectori discursivi: *astfel, în fond, de fapt* etc. (vezi **Conectori frastici și transfrastici**). Evoluția tipică este de la valori spațio-temporale spre valori modale și de aici spre rolul pragmatic-discursiv. Unități lingvistice ca *în primul rând, în al doilea rând, în fine* au parcurs acest drum evolutiv. De asemenea, se poate trece dinspre mod spre concesie și spre rolul de conector (cazul lui *oricum*) sau spre funcția de marcă de întărire a negației: *nicicum, nicidecum.*

CIRCUMSTANȚIALUL INSTRUMENTAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul instrumental este un constituent facultativ al enunțului care indică mijlocul prin care se realizează sau se poate realiza un proces. Prototipic, este exprimat printr-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *cu*.

1.1. Caracteristici sintactice

Regentul instrumentalului poate fi un verb la mod personal (***Scriu** cu creionul.*), o formă verbală nepersonală (***Pocnind** din bici pe lângă boi.*, G Coşbuc, *Pe lângă boi*) sau o interjecție predicativă (***Poc** cu piatra în geam.*), un adjectiv postverbal (*situație **iremediabilă** cu mijloace obişnuite*) sau un participiu cu valoare adjectivală (*compoziție **bătută** cu mixerul*).

Substantivele de origine verbală păstrează configurația de roluri semantice a verbului de la care provin, ca urmare rolul semantic Instrument se poate actualiza şi în cadrul grupului nominal, în poziția de atribut: *scrierea **cu creionul**, plătitori **cu cardul*** (vezi **Grupul nominal, 3.2.3**).

Grupul prepozițional prin care este exprimat circumstanțialul instrumental poate avea drept centru, pe lângă prepoziția *cu*, şi alte prepoziții sau grupări prepoziționale care asociază semantic trăsătura [+ Instrument]: *prin, din, la, în, pe, datorită, mulțumită, pe bază de*: *A avansat **prin linguşeală şi ipocrizie**., Cântă **la pian**., Merge **pe bicicletă**., Selecția se face **pe bază de interviu**.*

1.2. Caracteristici semantice

Circumstanțialul instrumental exprimă în enunț rolul semantic Instrument.

Verbele agentive pot avea circumstanțial instrumental: *În clădire se intră **cu legitimație**.; S-a îmbogățit **prin fraudă**.*

În unele construcții, Instrumentul poate fi actualizat în poziția de subiect: ***Sportul** menține tinerețea.* (vezi **Subiectul, 1.2.1**) sau în cea de complement de agent: *brazdele întoarse **de plug*** (vezi **Complementul de agent, 1.2**).

Unele verbe agentive au încorporat instrumentul în matricea semantică: *a cosi, a grebla, a ciocăni, a mătura, a secera, a mobila* etc. În aceste situații nu este necesar ca circumstanțialul instrumental să fie lexicalizat. El se lexicalizează însă când nominalul prin care se exprimă are determinanți (*Seceră **cu secera** tocită., Mătură **cu mătura** de nuiele.*)

Circumstanțialul instrumental poate avea ca regent verbe de mişcare: *Invitații sosesc **cu avionul**., Călătorim **cu maşina**. S-a apărat **cu pumnii**.*

Unele verbe nonagentive pot selecta instrumentalul: *Imunitatea organismului creşte **cu multivitamine**.*

Verbele de percepție pot lexicaliza instrumentalul inalienabil: *Deşi n-am auzit* ***cu urechile*** *mele, sunt convins că s-a ajuns şi la celebra concluzie.* (Internet); *Pe drum încoace, am văzut* ***cu ochii*** *mei al doilea avion plonjând în Gemeni.* (Internet).

Exprimările de acest tip sunt pleonastice, însă au intrat în uz şi au tendința de a deveni îmbinări fixe. Instrumentalul inalienabil se constituie împreună cu verbul în expresii: *a face cu ochiul, a trage cu urechea, a da cu gura, a duce cu vorba.*

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

2.1. Realizări prin nominal inclus într-un grup prepozițional

Circumstanțialul instrumental se exprimă prin nominale incluse în grupuri prepoziționale având drept centru prepoziții care impun cazul acuzativ (*cu, prin, din, la, în*) şi dativ (*grație, datorită, mulțumită*):

Acum femeia loveşte surd ***cu vârful*** *unghiilor pe o uşă.* (I.L. Caragiale, *Păcat...*)

Se mai urmărea, ***prin istorie,*** *dovedirea unei origini nobile şi a unui trecut glorios.* (L. Boia, *Istorie*)

Ş-acel rege-al poeziei, veşnic tânăr şi ferice, / Ce ***din frunză*** *îți doineşte, ce* ***cu fluierul*** *îți zice, / Ce* ***cu basmul*** *povesteşte – veselul Alecsandri.* (M. Eminescu, *Epigonii*)

Se înțeleg ***din priviri.***

Omul îşi acoperă prosteşte buzele învinețite ***cu o mână, cu alta*** *ochii uzi.* (I.L. Caragiale, *Păcat...*)

Mie mi se pare important că, ***grație computerului şi telefoniei*** *mobile, poți intra practic în cyberspațiu oricând şi de oriunde.* (Internet)

Construcțiile cu prepozițiile care cer cazul dativ sunt interpretate şi drept cauzale (vezi **Circumstanțialul de cauză, 2.5.1.f**).

O serie de circumstanțiale instrumentale sunt introduse prin grupări cvasilocuționale de tipul *cu ajutorul, prin mijlocirea, prin intermediul, cu / prin bunăvoința*, urmate de un nominal în genitiv (*Să fie însă limpede, nu* ***prin mijlocirea ziarului*** *amintit este influențată opinia publică, ci* ***prin mijlocirea*** *acelor* ***posturi*** *de televiziune care îl tot invită.*, Internet) sau de posesiv (*Acest site, incluzând conținutul, informațiile, produsele sau orice alt serviciu cumpărate* ***prin intermediul său****, sunt furnizate fără nici o garanție.*, Internet).

Caracterul locuțional al acestor îmbinări nu este unanim acceptat. Se consideră că instrumentalul este exprimat, de fapt, prin substantivele *ajutorul, mijlocirea, intermediul, bunăvoința* însoțite de prepoziție şi urmate de un atribut (*Criza a fost rezolvată* ***cu ajutorul*** *serviciilor secrete*). Instrumentul propriu-zis este însă exprimat de atribut (*serviciilor*), nu de substantivul cu prepoziție (*cu ajutorul*).

2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale

2.2.1. Circumstanțialul instrumental se poate realiza printr-un verb la infinitiv inclus într-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *prin*: *A început* ***prin a prezenta*** *argumentele contra.*

2.2.2. Circumstanțialul instrumental se poate realiza printr-un verb la gerunziu: *A slăbit* ***făcând*** *sport.*

2.3. Realizări propoziționale

Circumstanțialul instrumental poate fi realizat prin propoziții relative incluse în grupuri prepoziționale. Relativele pot fi introduse de pronume și adjective pronominale relative și nehotărâte (*ori*)*ce,* (*ori*)*cât, ceea ce,* (*ori*)*cine* etc.

A făcut mâncare ***cu ce avea prin cămară.***

Și ***cu câtă carte știu, cu câtă nu știu,*** *peste câțiva ani pot s-ajung dichiu la vreun mitoc și să strâng un știubei plin de galbeni.* (I. Creangă, *Amintiri*)

A promovat ***grație cui l-a sprijinit.***

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

În situația realizărilor nonpropoziționale, circumstanțialul instrumental este plasat cel mai adesea după regent. Poate fi plasat și înainte, pentru emfază, situație în care se desparte prin virgulă de restul enunțului (***Din priviri,*** *așa se înțelegeau.*). Când este realizat prin propoziții relative, acestea au o topică liberă. În situația în care relativele sunt antepuse, se despart prin virgulă: ***Cu cât a muncit,*** *și-a ridicat o casă.*

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

Circumstanțialul instrumental poate avea nuanțe apropiate de alte circumstanțiale. Cel mai adesea este dificil de delimitat de un circumstanțial de mod realizat prin nominal, în special dacă este construit cu altă prepoziție decât *cu* (***Dintr-o lovitură*** *îl făcu una cu pământul., A reușit* ***prin străduință*** *proprie.*) sau printr-un gerunziu (***Accelerând,*** *depășim mașinile de pe partea dreaptă., I-a demonstrat contrariul* ***punctând*** *aspectele mai puțin evidente*). Tot realizarea prin gerunziu, însă cu regent la modul condițional, poate imprima o nuanță condițională (***Ripostând,*** *aș agrava situația.*). Antepunerea gerunziului nu are ca efect emfaza, ci crearea unei ambiguități în privința tipului de circumstanțial.

Într-un context de tipul *Eu* ***cu tine*** *fac avere.*, circumstanțialul este instrumental dacă are sensul „prin intermediul tău". (vezi **Circumstanțialul sociativ, 1.1., Acordul dintre subiect și predicat**, **4.1.3.1**).

Când este exprimat printr-un nominal sau o propoziție relativă construite cu prepoziții care cer dativul, instrumentalul are nuanță cauzală (*Toate s-au întâmplat* ***datorită ție.,*** *Toate s-au întâmplat* ***datorită cui a propus acest mod de rezolvare.***).

> Confuzia între cauză și instrument are ca rezultat exprimări nerecomandabile, de tipul: *A întârziat* ***datorită aglomerației.***

Construcțiile de tipul *cu / prin aceea că* sunt uneori interpretate ca propoziții instrumentale. Ele pot fi analizate însă ca un circumstanțial instrumental și o propoziție atributivă: *Voi sunteți destul de remunerați* ***prin aceea*** [***că*** *ați putut da probe despre amorul și devotamentul vostru către augusta dinastie.*] (Internet).

CIRCUMSTANȚIALUL SOCIATIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul sociativ este constituentul facultativ al enunțului care indică asocierea cu subiectul, realizat prototipic printr-un grup prepozițional având drept centru prepoziția *cu* (*Merge la mare* ***cu prietenii.***).

Grupul prepozițional prin care se exprimă sociativul poate fi însoțit de unul dintre adverbele de mod *împreună, laolaltă* (*pop.*) sau de o grupare cvasilocuțională (*cu tot*) a căror matrice semantică conține ideea de asociere: *merge* ***împreună / laolaltă / cu tot*** *cu prietenii.* Adverbele sunt totdeauna suprimabile în aceste contexte, rolul lor fiind acela de **intensificare,** de întărire a sensului grupului prepozițional. Când ideea de asociere este încorporată în matricea semantică a verbului (*a se însoți, a se asocia, a se căsători, a se contopi, a se uni, a se întâlni, a se asemăna, a se învecina*), intensificatorii nu pot apărea: **a se căsători împreună cu, *a se asocia laolaltă cu* etc.

Sociativul privativ este o variantă a acestui circumstanțial, construit cu prepoziția *fără,* opusul lui *cu*: *Cristi a venit fără Maria.*

1.1. Caracteristici sintactice

Circumstanțialul sociativ dependent sintactic de un verb implică în mod obligatoriu asocierea cu subiectul: *Președintele a plecat în delegație* (***împreună***) ***cu premierul.***

Regentul circumstanțialului sociativ poate fi un verb la mod personal (*Dan* ***călătorește*** *cu prietena lui.*), o formă verbală nepersonală (***Ieșind*** *des cu prietenii, își neglija soția.*), o interjecție predicativă (***Hai*** *cu mine!*), un adjectiv de proveniență verbală (*mașină* ***disponibilă*** *cu accesorii*) sau un adjectiv provenit din participiu (*angajat* ***bănuit*** *împreună cu familia sa*).

Substantivele de origine verbală păstrează multe dintre disponibilitățile combinatorii ale verbului de la care provin, ca urmare sociativul apare și în grupul nominal, ca atribut, dependent de un substantiv: *Ieșirea* ***cu prietenii*** *îi ridică moralul.*

O clasă de verbe de acțiune (*a se însoți, a se asocia, a se căsători, a se contopi, a se uni, a se întâlni, a se asemăna, a se învecina etc.*) actualizează obligatoriu termenul asociat subiectului (*Ion se asociază* ***cu Gheorghe.***, *Maria se întâlnește* ***cu Ioana.***). Componentul actualizat în mod obligatoriu are funcția de complement (vezi **Complementul prepozițional, 1.1**).

Componentul sintactic cu care sociativul este obligatoriu coocurent și la care se referă este în poziția de subiect: ***Voinicul*** *a pornit la drum* ***cu ajutoarele*** *sale.*

Raportarea se poate face și la un alt component al enunțului: complement direct (*Avem, indiscutabil,* ***un model*** *al înfrățirii pe care am putea să-l exportăm cu mare succes,* **laolaltă cu cârnații** *de Pleșcoi și* **cu palinca** *de Bihor.*, „22", 2005), complement de agent (*Lucrarea a fost*

prezentată ***de director*** *cu adjuncții săi.*); complement indirect (*A da* ***audiență păgubiților*** *cu avocații lor.*), complement prepozițional (*A dat de* ***faimă*** *cu toate avantajele și dezavantajele ei.*), circumstanțial cumulativ referitor la rândul lui la un subiect (***Pe lângă demnitari*** *cu soțiile lor, au sosit și prelați.*) sau la un complement direct (***Pe lângă părinți*** *cu copiii, așteptăm și cupluri tinere.*), circumstanțial de excepție referitor, de asemenea, la un subiect (*Au plecat toți,* ***în afară de Cristi*** *cu Maria.*) sau la un complement direct (*N-am observat pe altcineva* ***decât pe Cristi*** *cu Maria.*). Aceste situații sunt rezultatul unor reorganizări sintactice și, ca urmare, sunt structuri cu predicativ suplimentar, nu circumstanțiale sociative (vezi **Predicativul suplimentar, 5.4**).

Structura din care face parte sociativul poate fi interpretată ca reorganizare sintactică a două structuri de bază, coordonate. Enunțul (a) *Cristi vine cu Maria.* poate fi derivat din structurile: *Cristi vine.*, *Cristi e cu Maria.* sau *Cristi vine. Maria vine.* Prin suprapunerea structurilor, reorganizarea sintactică se poate face și sub forma (b) ***Cristi cu Maria vin.*** Acest tip de reorganizare este posibil și pe baza echivalenței semantice dintre prepoziția *cu* și conjuncția *și*, ambele indicând, în acest caz, asocierea. Ca urmare, *cu Maria* din (b) nu mai reprezintă un circumstanțial sociativ, ci, prin interpretare formală, un termen al subiectului multiplu, după cum indică și forma verbului (vezi **Acordul dintre subiect și predicat, 4.1.3.1**). În plus, între cei doi termeni poate interveni conjuncția *și*: *Tu și cu mine bem câte o cafea.*

1.2. Caracteristici semantice

Acceptă sociativ verbele agentive (*Pleacă* ***cu prietenii.***), verbele nonagentive de stare (*Stă în cameră* ***cu patru colegi.***) și psihologice (*S-a bucurat* ***împreună cu ai casei.***), verbele eventive (*S-a îmbolnăvit* ***cu tot satul*** *de la mâncarea servită la nuntă.*)

> Unele sociative intră în alcătuirea unor grupări frazeologice: *KissFM s-a mutat* ***cu cățel și purcel*** *la Predeal.* (Internet). *Cei îmbarcați deja instalați* ***cu tot calabalâcul****, refuză să se mai mute.* (Internet). *Mi se atrage atenția că, după alegeri, cei din Palatul Victoria mă vor mânca* ***cu fulgi cu tot.*** („Lumea Magazin", 2004).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

2.1. Realizări nominale

Circumstanțialul sociativ se exprimă printr-un nominal inclus într-un grup prepozițional având centru prepoziția *cu*. Deseori, grupul este însoțit de intensificatori adverbiali ca *împreună, laolaltă, cu tot*.

A sluji, halucinat, îngerul națiunii e o erezie nefastă. A sluji, ***împreună cu el*** *duhul comunitar e calea legitimă.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*)

Uitându-mă la televizor, la semnare, m-a apucat așa o mândrie națională când l-am văzut pe președinte grăind în românește. Că doar ne integrăm în Europa ***cu limbă cu tot.*** (ZF, 2005).

2.2. Realizări propoziționale

Circumstanțialul sociativ se poate exprima printr-o propoziție relativă inclusă într-un grup prepozițional: ***S-a întors cu cine a plecat.***, *Se lansează în afaceri* ***cu oricine are aceleași idei ca el.***

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

De regulă, circumstanțialul sociativ stă după regent și nu se desparte de acesta prin niciun semn de punctuație. Sociativul poate fi antepus, pentru reliefare: ***Cu familia*** *a plecat la munte, nu cu prietenii.*

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

În situația în care subiectul și termenul asociat sunt la plural, construcția se ambiguizează, fiind greu de decis între subiect multiplu și circumstanțial sociativ: *Cuțitele împreună cu lingurile se așază la dreapta farfuriei.* În aceste situații, topica poate decide statutul sintactic al termenilor: subiect dacă sunt ambii antepuși verbului, sociativ dacă al doilea termen este postpus, eventual izolat prin virgulă: *Cuțitele se așază la dreapta farfuriei, împreună cu lingurile.*

CIRCUMSTANȚIALUL CANTITATIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul cantitativ exprimă o cuantificare, o caracterizare cantitativă a unei predicații semantice. Componentul cuantificat exprimă o calitate sau un proces înzestrate cu trăsătura gradualității (a scalarității).

Circumstanțialul cantitativ se realizează ca un *cantitativ propriu-zis*, când exprimă variații cantitative în mod relativ și nediferențiat (*Cântărește **enorm**.*), și ca un *cantitativ de măsură*, când le exprimă prin raportarea la unități de măsură obiective (*Cântărește **200 de grame**.*).

1.1. Caracteristici semantice

Circumstanțialul cantitativ exprimă o evaluare cantitativă, o cuantificare, în termeni globali și relativi sau prin raportare la unități de măsură. Apariția sa frecventă în grupul adjectival și în cel adverbial e normală, tocmai pentru că adjectivul și adverbul exprimă adesea noțiuni gradabile și cuantificabile. Nu este vorba doar de noțiunile măsurabile obiectiv (*lung, larg, îngust, adânc* etc.), ci de toate cele gradabile subiectiv (*frumos, bun, cinstit, bine* etc.). Apariția în relație cu grupul verbal depinde de semantica verbului centru: nu foarte multe verbe au un conținut care să descrie un raport de măsură (*a costa, a cântări* etc.); de fapt, acest tip de raport nu privește direct verbul (care este unul de relație), ci subiectul (***Pachetul** cântărește, măsoară*...). Mai numeroase sunt verbele care desemnează activități cuantificabile (*a lucra, a învăța, a desena* etc.): *Lucrează **foarte mult**.*; *Pentru examen a învățat **cam puțin**.*; cu intenție stilistică, mai multe verbe pot fi atrase în această categorie: *Parcă trădăm **cam mult**.* („Timpul", 2004). Cuantificarea cea mai răspândită a verbului este de natură temporal-aspectuală, situație în care circumstanțialul cantitativ interferează cu cel de timp (vezi *infra*): *A dormit **mult**. / A dormit **10 ore**.*

Principalele subtipuri semantice ale caracterizării cantitative sunt:

(a) cuantificarea globală (relativă): *mult, puțin, destul, prea* etc. Cuantificarea poate fi pur cantitativă (cantitate mare, cantitate mică: *mult / puțin*) sau dublată de o evaluare privind suficiența (*destul, suficient, de-ajuns, îndeajuns*) / insuficiența (*insuficient*) sau excesul în raport cu un reper sau un criteriu (*prea*);

(b) cuantificarea globală explicit aproximată: *oarecum, cumva, mai mult sau mai puțin*;

(c) cuantificarea globală progresivă: *tot* (*mai*...), *mereu* (*mai*...), *din ce în ce* (*mai*...), *și* (*mai*...), *încă* (*mai*...); operatorul specific precedă o formă comparativă de superioritate sau inferioritate;

(d) cuantificarea prin indicarea măsurii (cantitativul de măsură): *trei lei, 50 de metri* etc.;

(e) cuantificarea prin raportarea procesului la un altul, la un reper sau la un component al situației: *Cheltuiește **cât câștigă**.*; *Valorează **cât trebuie**.*; *Plătește **cât costă**.*; *Cântărește **cât un geamantan**.* (vezi **Construcții comparative**).

Restricțiile semantice ale realizării cantitativului sunt deci destul de numeroase; în plus, unele cantitative cunosc restricții suplimentare ca modificatori ai unor adjective sau adverbe, pentru că pot apărea doar dacă acestea sunt la un grad de comparație, de obicei comparativ de superioritate sau inferioritate. În această situație se află progresivele: *din ce în ce* (***din ce în ce** mai bun* vs *****din ce în ce** bun*), dar și altele (*mult*: ***mult** mai bun* vs *****mult** bun*).

Progresivele *tot* și *mereu* (***tot** mai bun, **mereu** mai bine*) pot apărea și ca modificatori ai unor adjective și adverbe care nu sunt explicit gradate, dar în acel caz (*un loc **tot** bun*; *merge **mereu** bine*) nu au valoare cantitativă, ci modală sau temporal-aspectuală.

1.2. Caracteristici sintactice

Circumstanțialul cantitativ este o complinire – cel mai adesea facultativă – a verbului (grupului verbal), a adjectivului (grupului adjectival) sau a adverbului (grupului adverbial), a propoziției sau a enunțului; realizarea sa definitorie este adverbul *atât / atât de...* (în enunțuri interogative: *cât? cât de...?*).

În genere, circumstanțialul cantitativ a fost inclus în cel de mod; în unele gramatici, un tip de cantitativ a fost tratat ca o subspecie distinctă a modalului, denumită *circumstanțial de mod de măsură*.

E specific pentru cantitativ (în comparație cu alte circumstanțiale, prototipic asociate grupului verbul sau propoziției), faptul de a apărea ca determinativ al grupului adjectival (*o persoană **prea puțin** simpatică*) sau adverbial (*se mișcă **puțin** mai repede*) cel puțin la fel de des ca în ipostaza de determinativ al grupului verbal (*aleargă **puțin***). De cele mai multe ori, cantitativul din grupurile adjectival și adverbial are realizări diferite de cel din grupul verbal – (*un om*) ***prea** bun;* (*aleargă*) ***prea** repede / *mănâncă **prea*** – sau cel puțin intră în construcții diferite: (*un oraș*) ***enorm de** agitat, vorbește **enorm de** mult / mănâncă **enorm**.*

Cantitativul este așadar operatorul, intensificatorul care realizează gradația adjectivului și a adverbului, în toate situațiile cu excepția structurilor considerate gramaticalizate (vezi **I, Adjectivul, 8, Adverbul, 5**); astfel, în sintagmele *o casă **destul de** mare; mă privește **oarecum** mirat; vorbește **exagerat de** tare,* adverbele *destul, oarecum, exagerat* au funcția de circumstanțial cantitativ, în vreme ce în exemplele *o casă **mai mare**; mă privește **mai puțin mirat**; vorbește **foarte tare** / **cel mai tare**,* unitățile *mai, mai puțin, foarte, cel mai* sunt considerate instrumente morfosintactice ale gradării și ale comparației, solidare din punct de vedere funcțional cu adjectivul / adverbul.

În unele interpretări, majoritatea operatorilor care indică intensitatea maximă a calității exprimate de adjective și adverbe – *extraordinar de..., extrem de..., surprinzător de...* etc. – sunt considerați ca fiind mărci morfologice ale gradului superlativ, în ciuda caracterului lor analizabil. Acești operatori vor fi tratați în cele ce urmează ca realizări ale *cantitativului*. De fapt, limita dintre mărcile gramaticalizate ale gradelor de comparație și cele lexicale este convențională: chiar adverbe ca *foarte* sau *tare* pot fi interpretate ca intensificatori analizabili.

În cadrul grupului verbal, puține verbe cer actualizarea obligatorie a unor circumstanțiale cantitative. Apariția circumstanțialului cantitativ obligatoriu

caracterizează verbul sau indică un sens diferit (sau un omonim) al acestuia: *a cântări* (*Peştele cântăreşte **3 kg**. / *Peştele cântăreşte. / Dana cântăreşte peştele.*), *a măsura* (*Aleea măsoară **100 de metri**. / *Aleea măsoară. / Dana măsoară lungimea aleii.*), *a valora* (*Valorează **10 lei**.*), (familiar) *a face* (*Casa face **o sută de mii**.*), *a avea* (*Terenul are **20 de metri**.*), *a se întinde* (*Construcţia de întinde **pe un hectar**.*) etc. Sunt obligatorii din punct de vedere semantico-sintactic şi acele circumstanţiale cantitative care pot să rămână subînţelese într-un context dat, dar sunt definitorii pentru sensul verbului: *Maşina asta costă!* (= *Maşina asta costă **mult**!*).

Cantitativul constituie o poziţie sintactică unică, nefiind decât rareori admisă (altfel decât prin apoziţionare sau coordonare) coprezenţa mai multor cantitative dependente de acelaşi grup; chiar cantitativele aparţinând unor subtipuri semantice diferite apar greu împreună, fiind de fapt într-o relaţie de subordonare unul faţă de altul: enunţul *Costă **prea mult 5 lei**.* conţine de fapt o evaluare cantitativă de măsură a verbului (*costă **5 lei***) şi una supraordonată, a întregului predicat: ***prea mult*** [*costă 5 lei*]. În schimb, este posibilă – şi chiar frecventă – apariţia recurentă a unui cantitativ care modifică un alt cantitativ (*Asta contează **mult**.; Asta contează **mult mai mult**.*). Cuantificarea se aplică adesea unui grup adjectival cu adjectivul sau echivalentul său (locuţiune, grup prepoziţional) deja gradat prin morfem gramatical: *Un „tânăr furios", acum **puţin*** [***mai în vârstă***] (SC, 2005) sau chiar prin alt cantitativ: *această tânără generaţie pare **un pic*** [**prea** ***grăbită***]. (SC, 2005).

1.3. Caracteristici pragmatice

Cantitativul exprimat prin adverbul *atât* sau prin grupurile prepoziţionale care includ demonstrative (de ex.: *în aşa măsură*) pot funcţiona ca deictice – *Cântăreşte-mi, te rog, **atât**!* (enunţ însoţit de gest sau orientarea privirii) sau ca anaforice: (*Are 30 de kg în plus. Îngrăşându-se **în aşa măsură**, nu mai poate intra pe uşă.*). În propoziţii exclamative, topicalizate şi marcate prin intonaţie şi accent frastic, adverbele *atât* şi *cât* şi grupurile cu demonstrative îşi modifică valoarea semantică, din substitute ale unei cantităţi definite contextual devenind cuantificatori ai cantităţii mari (***Atât** e de simpatic!*; ***Cât** a dormit!*; ***În aşa măsură** a minţit!*).

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE A CIRCUMSTANŢIALULUI CANTITATIV

2.1. Realizări prin grup adverbial

Adverbele specifice cantitativului sunt destul de puţine, aparţinând categoriei nehotărâtelor (*mult, puţin, oricât, întru câtva*), a demonstrativelor (*atât*), a relativ-interogativelor (*cât*). Alte adverbe cantitative sunt *destul, suficient, enorm;* în registrul familiar şi popular apar *niţel, oleacă* şi diminutive ca *olecuţă, multişor, puţintel.* O serie de locuţiuni adverbiale au aceeaşi utilizare: *cât mai mult, mai mult sau mai puţin, de ajuns* etc.

2.1.1. În grupul verbal sunt posibile toate adverbele şi locuţiunile menţionate: *Câteva fraze* [...] *m-au amuzat **enorm** atunci când le-am descoperit.* (A. Blandiana, *Autoportret*); *Singurul lucru pe care mi-l propun e să discut **puţin** despre ideea schimbării macazului la români.* („Timpul", 2004); *Răsuceşte-te, Iancule, în gropniţa ta, numa cât să zgâlţâi **oleacă** munţii aceştia.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*); *Dominat de tendinţa de a cuprinde **cât mai mult**, aromânul interpretează rolurile mai multor personaje.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

2.1.2. În grupul adjectival, adverbul *mult* cere un centru cu marcă de gradare sau comparaţie (***mult*** *prea simplu*, ***mult*** *mai simplu*), în vreme ce adverbele *puţin, întrucâtva,* (familiar şi popular) *niţel, oleacă, olecuţă,* precum şi locuţiunea *mai mult sau mai puţin* se construiesc indiferent de gradarea centrului: *Nu pricepi matematică, artă modernă, lingvistică structurală sau orice altă disciplină,* ***mai mult sau mai puţin*** *sibilinică.* (A. Pleşu, *Minima moralia*); *Alte moduri de gândire,* ***oarecum*** *minoritare până atunci, au început să se impună în anii interbelici.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

Celelalte adverbe şi locuţiuni – *oricât, atât, cât, destul, suficient, enorm, de ajuns* – se leagă de adjectivul-centru prin intermediul prepoziţiei *de*: ***Cât de*** *eficientă poate fi o astfel de strategie?* (SC, 2005); *Ofensiva lucrurilor este* ***atât de*** *puternică şi* ***de*** *violentă, încât nici o precauţie nu mi se pare exagerată* (A. Blandiana, *Autoportret*); *Au o prezenţă* ***suficient de*** *convingătoare în revistele de specialitate.* („Timpul", 2004).

Unele cantitative se leagă de anumite adjective prin intermediul prepoziţiei *de* (***infinit de*** *bun*), dar se plasează direct în antepunere faţă de adjectivul la comparativ (***infinit*** *mai bun*).

Un caz special îl constituie substantivele care funcţionează adverbial, în asocieri idiomatice în care determină un adjectiv: *gol* ***puşcă,*** *beat* ***pulbere,*** *deştept* ***foc,*** *ud* ***leoarcă*** (vezi **I, Adverbul, 4.1.4**); în măsura în care au valoare de intensificatori, de mărci ale gradului maxim, acestea pot fi considerate realizări ale cantitativului.

2.1.3. În grupul adverbial, selecţia şi construcţia adverbelor sunt identice cu cele din grupul adjectival: *Trebuia să fim astăzi* ***mult*** *mai departe în mersul nostru.* (E. Cioran, *Schimbarea*); *Ea seamănă acelor ilustraţii pentru copii în care culoarea e pusă* ***puţin*** *alături.* (A. Blandiana, *Calitatea*); *[Întrebarea se pune]* ***infinit*** *mai tranşant şi mai insolubil.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Tot în categoria realizării adverbiale intră şi elementele considerate prin tradiţie numerale multiplicative (cu folosire adverbială): *dublu, triplu, întreit, înzecit, însutit* etc. (vezi **I, Numeralul, 5**). Acestea apar mai des în grupul verbal: *Dacă pentru un salariu dublu trebuie să munceşti* ***dublu*** *n-ai făcut nici o afacere* (Internet, 2005) – şi ca determinativi ai participiilor cu funcţie adjectivală – *hârtie* ***dublu*** *cretată; parchet* ***triplu*** *stratificat; suferinţă* ***însutit*** *răsplătită,* – dar şi ai altor adjective, fie derivate de la verbe – *osteneli* ***însutit*** *roditoare* –, fie aflate la gradul comparativ: *aceste acţiuni ale lui V.N. mi se par* ***înzecit*** *mai grave.* (Internet, 2005); *Cu toate hainele sale ponosite, Cenuşăreasa era* ***însutit*** *mai frumoasă decât surorile ei.* (Internet, 2005).

2.2. Realizări prin grup nominal

Circumstanţialul cantitativ de măsură are o realizare aparte între circumstanţiale: ca grup nominal legat direct de verb, asemănător complementului direct. În mod normal, în cazul circumstanţialului care exprimă măsura, grupul nominal este alcătuit din numeral (sau un substitut nehotărât, adjectiv sau – mai rar – articol nehotărât, sau adjectiv interogativ ori relativ) şi substantivul care desemnează unităţile de măsură: *Cântăreşte* ***două kilograme.*** */ Cântăreşte* ***câteva kilograme.*** */ Cântăreşte* ***nişte kilograme.*** */* ***Câte kilograme*** *cântăreşte?; Valorează* ***zece lei.*** */ Valorează* ***mulţi lei.*** *etc.* Rar, grupul nominal poate fi alcătuit – cu sens nedeterminat – şi doar din substantiv neînsoţit de articol: *Valorează* ***lei*** */* ***aur***. Această construcţie permite şi realizarea pronominală prin pronume nehotărât (*Valorează* ***ceva***.) sau negativ (*Retorica nu costă* ***nimic.***, „Timpul", 2004).

Diferența față de poziția de obiect direct este dată de faptul că nominalul cu funcție de circumstanțial cantitativ nu se poate substitui sau dubla prin clitic pronominal: *Costă **zece lei** – *Îi costă.*

Realizarea prin grup nominal nu poate apărea în complinirea unui grup adjectival (**greu **două kilograme**, *lung **trei metri***), construcția echivalentă fiind prepozițională (*greu de **două kilograme**, lung de **trei metri***).

Când se referă la măsura timpului, folosind unități specifice, construcția poate fi considerată, după criterii semantice, ca aparținând circumstanțialului de timp: *durează **două ore**, ține **trei ani*** etc. (vezi **Circumstanțialul de timp**). Când se referă la măsura spațiului, construcția similară aparține din punct de vedere semantic circumstanțialului de loc: *Merge **douăzeci de kilometri**.* (vezi **Circumstanțialul de loc**).

2.3. Realizări prin grup prepozițional

2.3.1. Cantitativul de măsură se poate exprima prin prepoziția *de* + numeral (sau substitut nehotărât al acestuia) + substantiv. Această construcție apare în grupul adjectival: *un covor lung **de 2 metri**.*

Când se referă la măsura timpului, și această construcție poate fi considerată ca aparținând circumstanțialului de timp: *o discuție lungă **de 2 ore**.*

Numeralul adverbial care are tiparul *de X ori* poate fi inclus în această categorie, ca structură analizabilă, alcătuită din prepoziție, numeral și (etimologic) substantiv; această construcție apare în grupul adjectival sau adverbial, cu regent la comparativ: ***de două ori** mai bun; **de zece ori** mai repede.*

2.3.2. O altă construcție a cantitativului de măsură este constituită de prepoziția *cu* + numeral (sau substitut al acestuia) + substantiv. Construcția apare în grupul verbal, cu anumite verbe regente: *A crescut **cu 2 centimetri**.*, și în grupul adjectival sau adverbial ca adjunct al unui adjectiv sau adverb la gradul comparativ, în structuri comparative: *un teren **cu 2 kilometri** mai lung.*; *A alergat **cu 2 metri** mai mult.* În poziția substantivului pot apărea nume cu semnificație cifrică sau construcții numerale (***cu 2 treimi** mai mic; **cu 2 la sută** mai mare* etc.).

2.3.3. Mai puțin frecvente sunt construcțiile alcătuite din prepozițiile (*până*) *la* sau *pe* + numeral (sau substitut) + substantiv. Acestea se întâlnesc doar în grupul verbal: *A crescut **(până) la doi metri**.*; *Țapii erau buni pentru seu și pastramă. Toamna, numai o familie putea tăia **până la 4 000 de capete**.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*); *Via se întinde **pe trei hectare**.*

2.3.4. În grupul prepozițional, nominalul poate fi substituit și de o propoziție relativă fără antecedent: *A crescut **cu cât a vrut**.*

2.3.5. Tot în categoria realizărilor prepoziționale intră cantitativul care determină un verb și este introdus prin *cât* urmat de un grup nominal, de un pronume sau un numeral; elementul relator are în aceste construcții statut prepozițional (vezi **I**, **Prepoziția**, **4.2**): *Protecția lui valora **cât cea a Sultanului**.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*); *Muncea **cât șapte** fără să primească vreun ban.* (*ibid.*); *A mâncat **cât mine**.*

În construcțiile comparative complexe, statutul lui *cât* este mai aproape de cel adverbial: *Cuvântul lui făcea **cât clopotul berbecului la oi**.* (*ibid.*).

[illegible] Realizări propoziționale

Realizarea propozițională tipică a circumstanțialului cantitativ este propoziția [illegible] fără antecedent introdusă prin adverbele relative sau nehotărâte *cât, oricât* – *[illegible] cât poate.*; *Slăbește **oricât vrea**.*; *Întreb într-o franceză **cât pot eu** de distins [illegible]* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*) – sau de pronumele (rar) și adjectivele [illegible] corespunzătoare: *Bere bea **câtă poate**.*; *Valorează **câți bani vrei**.*; *Are **câte kilograme trebuie**.*

Cele mai frecvente propoziții cantitative sunt structuri eliptice, provenite din [illegible] un verb modal: *Are **câte kilograme trebuie*** [să aibă].

Circumstanțialul cantitativ se realizează destul de rar prin propoziție [illegible] singura conjuncție introducând o propoziție cantitativă este *până*: *A [illegible] **până a ajuns la 2 metri înălțime**.* Majoritatea propozițiilor introduse prin [illegible] în categoria consecutivului (vezi **Circumstanțialul consecutiv, 2.3**).

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Cantitativul din grupul verbal este în mod normal postpus verbului și integrat [illegible] (*Se uită **mult** la televizor.*). Cantitativul care modifică un grup adjectival sau adverbial este antepus acestora. În toate aceste cazuri, solidaritatea circumstanțialului cu regentul său este foarte ridicată, fapt manifestat în absența pauzei (în oralitate) și a virgulei (în scris).

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

Circumstanțialul cantitativ interferează cu circumstanțialul de timp și cu circumstanțialul de loc care indică dimensiuni temporale sau spațiale; acestea sunt considerate ca aparținând tipurilor respective din punctul de vedere al conținutului locomatic, în vreme ce similitudinile de structură sintactică și valoarea generală de cuantificatori le includ în sfera cantitativului (vezi **Circumstanțialul de timp, 2.2.1**; **Circumstanțialul de loc**). Unele structuri sunt confundabile cu ale circumstanțialului de mod (în sintagma ***complet** treaz*, de exemplu, complinirea adjectivului poate fi considerată și o descriere modală). Alte structuri prezintă similarități cu numele predicativ (*Terenul are 10 m / este de 10 m.*)

O relație specială are cantitativul cu circumstanțialul consecutiv, care indică o urmare a intensității, contribuind astfel la marcarea gradelor de intensitate; multe structuri sunt la limita dintre valoarea predominant cantitativă și cea predominant consecutivă (vezi **Circumstanțialul consecutiv**).

O serie de construcții – având ca regent adjective sau adverbe fără mărci de comparație: *mare **cât un munte**; repede **ca o săgeată*** – pot fi interpretate fie ca circumstanțiale cantitative, fie ca variante de realizare a complementelor comparative (soluție preferată și propusă în capitolul **Construcții comparative**).

Unele cantitative evoluează spre valori discursive diferite. De exemplu, nehotărâtul *orișicât* migrează spre utilizări concesive și chiar de conector discursiv: ***Orișicât**, am avut și eu dreptate.*

CIRCUMSTANȚIALUL DE RELAȚIE

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de relație este un constituent al enunțului care indică limitele de manifestare ale unei acțiuni, stări, calități prin referire la un anumit domeniu (*Este as **la matematică**.*) sau care precizează perspectiva din care se face comunicarea (***Din punct de vedere legal,** tranzacția nu este posibilă.*)

1.1. Caracteristici sintactice

Circumstanțialul de relație este eterogen sub aspect sintactic, prezentând mai multe tipare de construcție, situate pe poziții ierarhice diferite în raport cu centrul (vezi **Grupul verbal, 5.1**). Circumstanțialul de relație poate apărea la diferite niveluri sintactice: integrat sintactic, legat de centrul grupului verbal (*a cedat nervos*) sau adjectival (*priceput **la toate***), dar și parantetic, fals integrat sintactic (***În ce mă privește,** nu vreau să am de-a face cu persoane dubioase.*)

Circumstanțialul de relație integrat sintactic poate fi adjunct în grupul verbal, având ca regent un verb la mod personal (*I-a **întrecut** la carte, dar și la năzbâtii.*) sau o formă verbală nepersonală (*Matematic **vorbind,** rezultatul nu este corect.*). De asemenea, poate fi adjunctul unui adjectiv calificativ propriu-zis (***mic** de statură, **aspru** la pipăit, **dubios** din punct de vedere moral, **stabil** economic*) sau al unui adjectiv provenit din participiu (***plăcută** la înfățișare*). În grupul adverbial, circumstanțialul de relație apare mai rar, ca determinativ al unui adverb de mod (***bine** pentru mine*) sau de loc (***departe** fizic, nu și spiritual*). Circumstanțialul de relație se poate referi la o secvență mai extinsă: [*Stă bine*] ***cu sănătatea.***, [*Prețurile caselor au crescut*] ***în raport cu euro.***, [*Se vor aplica noi proceduri*] ***privitor la limitarea** traficului de ființe umane.*

Circumstanțialul de relație parantetic privește întreaga structură propozițională. Acest tip de circumstanțial este izolat sintactic, funcționează în planul enunțării și este rezultatul tematizării. Cuprinde la rândul său două tipuri, în funcție de modalitatea de tematizare, lexicală sau sintactică (vezi **Organizarea tematică a enunțului, 2.1.2, 2.1.3**).

Circumstanțialul de relație neintegrat sintactic poate fi rezultatul tematizării realizate prin mijloace lexicale (grupări cvasilocuționale care identifică și reliefează tema enunțului): *din punct de vedere, în privința, în ce privește, apropo de, cu privire la, în legătură cu, în materie de, legat de, sub aspect* etc.: ***Din punct de vedere turistic,** România are numeroase atuuri.*; ***Sub aspect financiar,** postul oferit este atrăgător.*; ***În privința aprobării** bugetului, discuțiile nu s-au încheiat.* Aceste structuri sunt rezultatul tematizării constituenților integrați inițial unui grup (*corect **din punct de vedere politic** > **din punct de vedere politic,** este corect; integru **sub aspect moral** > **sub aspect moral,** este integru; optimist **în privința reușitei** > **în privința reușitei,** este optimist*). Tematizarea implică un verb performativ subînțeles, care transpune structura la nivel metadiscursiv: ***Din punct***

de vedere turistic [spun / afirm / consider că] *România are numeroase atuuri.* Pe același plan se situează și grupările care introduc perspectiva locutorului: *din punctul meu de vedere, după părerea mea, după mine.*, echivalente cu „eu spun / afirm / consider". Uneori, expresia performativă este lexicalizată printr-un verb la gerunziu, rezultând grupări de tipul *politic / istoric / economic / sociologic vorbind*: ***Economic vorbind**, argumentele nu sunt convingătoare.* În acest caz, adverbul are funcția de circumstanțial de relație al verbului la gerunziu, iar întreaga grupare constituie un circumstanțial de relație neintegrat, situat în planul enunțării.

Alt tipar al circumstanțialului de relație neintegrat corespunde modalității sintactice de tematizare prin anticiparea unui constituent al enunțului, într-o structură fixă formată din prepoziția *de* și termenul tematizat: ***de mâncat**, am mâncat;* ***de frumoasă**, e frumoasă* etc.

1.2. Caracteristici semantice

Din punct de vedere semantic, circumstanțialul de relație nu este un constituent facultativ. El limitează sfera predicației, restrângând-o la unele dintre manifestările ei (*ager **la minte**, plăcut **la înfățișare***) sau raportând-o la un individ (*bine **pentru mine**; **Din punctul meu de vedere**, poate să vină când vrea.*) ori la un domeniu de activitate (*neclar **sub aspect juridic***).

Domeniul semantic modificat de circumstanțialul de relație poate fi centrul grupului (*S-a realizat **profesional**.*), grupul în ansamblu ([*Îi merge bine*] ***cu afacerile**.*) sau propoziția (***Profesional**, este un om realizat.*).

Circumstanțialul de relație restrânge o predicație de stare (*Doar unu-i împăratul Roș,* **vestit** *prin meleagurile aceste **pentru bunătatea** lui cea nemaipomenită și **milostivirea** lui cea neauzită.*, I. Creangă, *Harap-Alb*), de proces (*Nivelul de trai* **a crescut** ***statistic**, dar nu și **faptic**.*) sau de acțiune (**Am învățat** *mult **la matematică**.*)

1.3. Caracteristici pragmatice

În situațiile în care circumstanțialul de relație se realizează în cadrul unor grupări cvasilocuționale sau îmbinări stabile, acestea tind să se specializeze pentru a reda această funcție sintactică: *din punct de vedere, sub aspect, în privința.* Sunt folosite cu precădere în stilul științific și publicistic și, nefiind integrate sintactic, tind să devină conectori, asigurând organizarea discursului (***Din punct de vedere profesional**, a fost o măsură de protecție, **din punct de vedere uman**, a fost o nedreptate.*)

Circumstanțialul de relație neintegrat sintactic funcționează la nivel metadiscursiv, fiind echivalent cu o expresie performativă: ***După părerea mea*** [=eu spun că], *e mai bine să procedăm așa.*

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE

Circumstanțialul de relație este o clasă sintactică puțin unitară, având în vedere tiparele sale sintactice și posibilitățile de realizare înregistrate.

2.1. Realizări nominale

Circumstanțialul de relație poate fi realizat printr-un nominal inclus într-un grup prepozițional.

Drept centru al grupului prepoziţional pot apărea prepoziţii simple: *în, la, ca, de, cu, din, după, pentru, prin* care impun cazul acuzativ sau *asupra* care impune cazul genitiv. Acest tip de grup prepoziţional este specializat pentru circumstanţialul integrat sintactic, adjunct al unui centru verbal sau adjectival:

Primul este, bineînţeles, Robin Hood, neîntrecut ***în mânuirea** arcului,* ***în tăria** pumnului şi* ***în luptele** cu spada.* (Internet)

Eu, cât aş fi de aristocrat ***în gândire**, politic trebuie să fiu democrat.* (P. Ţuţea, *322 de vorbe*)

Fiul craiului, boboc în felul său ***la trebi** de aieste, se potriveşte Spânului şi se bagă în fântână.* (I. Creangă, *Harap-Alb*)

E bun ***la matematică**, dar corigent* ***la chimie**.*

Exagerează ***cu laudele**.*

Studiul este relevant ***prin abordarea** dintr-o nouă perspectivă a unor elemente cunoscute.*

S-a informat ***asupra posibilităţii** de a obţine credit cu dobândă mică.*

Circumstanţialul de relaţie integrat la nivelul grupului se poate introduce şi prin construcţia [*în*(*tr-*) + *ale*] + substantiv în genitiv. Construcţia este relativ fixă şi este specifică limbajului colocvial, reprezentând reducerea grupării cvasilocuţionale *în domeniul* sau *în privinţa*.

Este o începătoare ***în ale meseriei**, dar foarte nerăbdătoare să trăiască aventurile realităţii.* (Internet)

Dosarul în cauză nu este făcut chiar de nişte nepricepuţi ***în ale legilor**.* (Internet)

Circumstanţialul de relaţie se poate realiza şi printr-un grup prepoziţional având drept centru grupări cvasilocuţionale: *apropo de, cu privire la, în legătură cu, în materie de, legat de, în privinţa, în* (*ceea*) *ce priveşte, cât priveşte,* construite cu acuzativul, *în problema, din partea, din punct*(*ul*) *de vedere, sub aspectul*, care cer nominal în genitiv. Aceste circumstanţiale sunt fie integrate sintactic, situate la nivelul grupului sau al propoziţiei, fie rezultate prin tematizare lexicală.

Împărtăşesc un optimism prudent ***apropo de capacitatea** preşedintelui de a consolida tendinţele europeniste ale guvernării.* (Internet)

Se cercetează arhivele ***cu privire la crima** comisă acum 25 de ani.*

Este expert ***în problema / în chestiunea anexării** Basarabiei de către URSS.*

Nu ştiu nimic ***legat de acest aspect**.*

***Din punctul de vedere al investiţiilor** străine totale, România se situează pe ultimul loc în rândul celor 12 ţări candidate la UE.* (Internet)

***Cât priveşte drepturile** românilor din Ucraina, tratatul cuprinde exact aceleaşi prevederi ca şi tratatul româno-maghiar.*(„Lumea Magazin", 2005)

Gruparea cvasilocuţională *din punct*(*ul*) *de vedere* pune probleme în privinţa folosirii articulate sau nearticulate a cuvântului *punct*. Se foloseşte nearticulat când este urmat de un adjectiv: *din punct de vedere politic*, în timp ce folosirea articulată presupune selecţia unui substantiv în genitiv (*din punctul de vedere al politicii*). Trebuie evitate construcţiile incorecte, de tipul *din punct de vedere al legii, din punctul de vedere legal.*

În limba actuală, cu precădere în stilul publicistic, se manifestă tendinţa de utilizare excesivă a locuţiunii prepoziţionale *vizavi de* cu sens abstract: *răscoala guvernanţilor români* ***vizavi de** relaţia cu FMI* („Săptămâna financiară", 2005), construcţie nerecomandată de normele limbii literare.

Se poate tematiza sintactic un nominal, rezultând o structură alcătuită din prepoziția *de* și nominalul respectiv: ***De poet****, e poet, dar mai trebuie să și mănânce.*

2.2. Realizări adjectivale

Circumstanțialul de relație se realizează adjectival în contextul grupărilor cvasilocuționale *din punct de vedere, sub aspect.* Adjectivul poate fi propriu-zis sau pronominal.

*Poporul român, **din punct de vedere politic**, e greu de glorie.* (P. Țuțea, *322 de vorbe*)

*Performanța sa e lăudabilă **din acest / orice punct de vedere.***

*Am dreptate **din toate punctele de vedere.***

Sub aspect juridic*, această situație este clară.*

> Adjectivele pronominale intercalate *din **acest** punct de vedere, din **toate** punctele de vedere* indică faptul că aceste grupări nu și-au pierdut total caracterul analizabil.

Rar, circumstanțialul de relație se realizează prin adjectiv calificativ cu prepoziție, ca determinativ într-o construcție comparativă sau cantitativă.

*Gardul e cât casa **de înalt.***

*Gardul e de doi metri **de înalt.***

Adjectivul calificativ poate fi tematizat sintactic: ***De tânăr****, e tânăr, dar nu are avere.*

2.3. Realizări prin forme verbale nepersonale

Circumstanțialul de relație se poate realiza prin verbe la infinitiv sau supin incluse în structura unui grup prepozițional având drept centru prepozițiile *în* și *de*:

*S-a dovedit pricepută **în a administra** afacerile familiei.*

*E specialistă **în a încurca** treburile.*

*Sunt grei bătrânii **de pornit**, / Dar de-i pornești, sunt grei **de-oprit**!* (G. Coșbuc, *Nunta Zamfirei*)

> De regulă, tiparului cu infinitiv îi este preferat cel cu substantivul de origine verbală: *S-a dovedit pricepută **în administrarea** afacerilor familiei.*

Predicatul unui enunț se poate tematiza sintactic printr-o formă de supin: ***De muncit****, a muncit toată viața.*

2.4. Realizări adverbiale

Adverbele care pot îndeplini funcția de circumstanțial de relație sunt cele modale.

*Eu nu vorbesc **rasial**, vorbesc **antropologic**.* (P. Țuțea, *322 de vorbe*).

*Tot ce **teoretic** este just, este **practic** necesarmente just.* (P. Țuțea, *322 de vorbe*)

*Intelectualii umaniști dețin un fond de carte net superior, **numeric** și **valoric**.* (CN, 2004)

Structurile alcătuite dintr-un adverb care determină verbul *a vorbi* la gerunziu: ***politic*** *vorbind*, ***economic*** *vorbind*, ***istoric*** *vorbind* sunt frecvent utilizate în stilul publicistic: ***Sociologic*** *vorbind, comunismul a fost mai distrugător decât nazismul.* (Internet). Tiparul se extinde și la alte verbe, ca *a privi* (***Economic*** *privind problema, argumentele nu sunt convingătoare.*).

Circumstanțialul de relație poate fi realizat prin grup adverbial având drept centru adverbele *referitor, privitor* care au ca determinanți obligatorii grupuri prepoziționale cu adjuncți nominali sau propoziționali. Aceste grupuri adverbiale au tendința de a deveni îmbinări unitare, adverbul realizând împreună cu prepoziția o grupare cvasilocuțională.

Privitor *la hotărârea luată, nu am multe de adăugat.*

Referitor *la ceea ce am discutat, situația rămâne neschimbată.*

Adverbul poate fi tematizat sintactic: ***De greu****, e greu și în această meserie, dar ai satisfacții mari.*

2.5. Realizări propoziționale

2.5.1. Circumstanțialul de relație se poate realiza prin *propoziții relative,* introduse prin pronume relative sau nehotărâte, incluse în grupuri prepoziționale având drept centru prepozițiile *în, la, pentru: E pricepută* ***în ce ține de domeniul ei de activitate.****,* ***Pentru cine vine din Orient****, România e în vest.* Ca realizări ale circumstanțialului de relație, propozițiile relative pot fi introduse și prin adverbul relativ *cât: Întrece măsura* ***cu cât cheltuiește pe haine****.*

Aceleași pronume relative sau nehotărâte pot fi însoțite și de îmbinări cvasilocuționale de tipul *în legătură cu, în privința.*

Nu putem face presupuneri ***în privința cui nu și-a exprimat preferința.***

Nu luăm decizii ***în legătură cu cine nu este de față.***

Grupările cvasilocuționale *în ceea ce privește, cât privește* pot fi considerate locuțiuni prepoziționale (vezi *supra,* **2.1; I, Prepoziția, 2.4**).

2.5.2. *Propozițiile conjuncționale* sunt rare ca realizare a circumstanțialului de relație. *Să* poate introduce o circumstanțială de relație în tiparul de tematizare sintactică, prin extindere de la construcția cu supinul, de exemplu: ***Să supere vreun șef****, n-a supărat. /* ***De supărat*** *vreun șef, n-a supărat.*

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Topica și punctuația au implicații în stabilirea tipurilor de circumstanțial de relație. De regulă, circumstanțialul centrului verbal sau adjectival este postpus și nu se desparte prin virgulă (*remarcabil* ***din punct de vedere artistic***), în timp ce tipurile tematizate, neintegrate sintactic, sunt în antepunere și izolate prin virgulă (***din punct de vedere artistic,*** *este remarcabil;* ***de lăudat****, a fost foarte lăudat*).

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

Construcții de tipul *roșu la față* sunt interpretate fie ca circumstanțiale de relație, fie ca circumstanțiale de loc. Sensul puternic locativ al prepoziției *la* în aceste contexte, precum și structurile similare, de tipul *alb pe margine, putred la mijloc,* pot fi argumente în favoarea interpretării ca circumstanțial de loc.

Când este realizat adverbial, circumstanțialul de relație poate fi uneori confundat cu un circumstanțial de mod. Enunțul *Gândesc* ***politic.*** poate fi interpretat fie „Gândesc din punct de vedere politic", fie „Gândesc în mod politic".

CIRCUMSTANŢIALUL DE CAUZĂ

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanţialul de cauză este un component al enunţului prin care se specifică motivul (cauza) care antrenează desfăşurarea unui proces, şi prezintă ca realizare definitorie propoziţia conjuncţională introdusă prin *întrucât* (şi sinonimele sale, *fiindcă, pentru că* etc.).

1.1. Caracteristici semantice

Circumstanţialul de cauză face parte din grupa circumstanţialelor care redau raporturi logico-semantice, fiind component al unei construcţii prin care vorbitorul instituie un raport de cauzalitate între două procese: [*X (vorbitorul) consideră că*] *A întrucât B*: *Nu vorbeşte cu mine,* ***pentru că s-a supărat.***

Circumstanţialul de cauză este un component „periferic" al grupului verbal (vezi, **Circumstanţiale. Prezentare generală, 2**); prin urmare, circumstanţialul de cauză este totdeauna suprimabil, fără a influenţa corectitudinea gramaticală a enunţului.

1.2. Caracteristici sintactice

Circumstanţialul de cauză este termenul subordonat faţă de o construcţie (propoziţie sau grup) cu centru verbal (***A întârziat la serviciu,*** *deoarece* (*întrucât*) *a fost blocat în trafic.,* ***Întârziind la serviciu,*** *deoarece a fost blocat în trafic, nu a putut lua parte la şedinţa de dimineaţă.*), interjecţional (*Şi* ***pleosc!*** *o palmă, fiindcă se enervase.*) sau adjectival (***E nervos,*** *fiindcă nu a terminat lucrarea.,* ***Vesel*** *fiindcă reuşise, m-a întâmpinat zâmbind.*) ori adverbial (*Mi-a spus că* ***nu e bine,*** *pentru că redactarea este neclară.*).

În construcţia regentă este uneori prezentă locuţiunea adverbială *de aceea*, care asigură şi coerenţa enunţului, fiind integrată în mecanisme de tip anaforic: **De aceea** *a greşit,* ***pentru că a fost neatent.***

În anumite realizări ale circumstanţialului de cauză au rol de termeni corelativi şi adverbele *apoi* sau *atunci*: ***Dacă n-a citit cartea,*** **atunci / apoi** *cum o să înţeleagă despre ce vorbim?*.

> Corelativele menţionate apar mai ales dacă structura cuprinde o interogativă retorică: ***Apoi*** *de unde să ştie,* ***dacă nimeni nu i-a spus nimic?,*** ***Atunci*** *ce să te mai străduieşti să clarifici lucrurile,* ***când nu te crede nimeni?***.

1.3. Caracteristici pragmatice

1.3.1. Circumstanţialul de cauză ***prototipic*** exprimă un raport de cauzalitate între două procese comunicate: *E nervos,* ***pentru că are multe de rezolvat.***

În texte elaborate în registru retoric, cauzalele pot avea forma unui enunţ interogativ. Ca *interogative retorice*, ele îşi păstrează caracterul de propoziţie

subordonată. În textele care urmează *care* şi *ce* sunt mărci ale interogaţiei şi nu conectori interpropoziţionali:

Îi spune toate cu de-amănuntul, ***căci, dă,*** **care** ***om nu ţine la viaţă înainte de toate****?* (I. Creangă, *Harap-Alb*);

De bună seamă tot viţiul trebuia s-o fi înnădit şi pe acesta, ***căci altceva*** **ce** ***ar fi putut apropia oameni atât de deosebiţi****?* (M. Caragiale, *Craii*).

1.3.2. În anumite contexte, circumstanţialul de cauză poate reda justificarea enunţării unei comunicări: *S-a întâmplat ceva rău,* ***pentru că prea e nervos.*** În această situaţie raportul logico-semantic se stabileşte la nivel enunţiativ, metadiscursiv: [Afirm că] *s-a întâmplat ceva rău* [întrucât constat] *că prea e nervos.*

Cauzala metadiscursivă poate fi integrată în enunţ (vezi exemplele de mai sus şi *infra,* **3.2.2**) sau poate fi component al unor construcţii incidente, aşadar al unor structuri neintegrate sintactic şi semantic în discurs, construcţii prin care vorbitorul oferă o explicaţie ori aduce o completare legată de faptele comunicate (*Infirmităţile şi boala,* ***căci era bolnav de plămâni,*** *îl înrăiseră, în loc să-l smerească.,* O. Paler, *Deşertul*) ori îşi exprimă opinia asupra situaţiei expuse (*Şi blegul de el,* ***că mai bine nu i-oi zice,*** *a şi crezut-o!*).

Înrudită cu cele de mai sus este structura de felul *Acum,* ***fiindcă tot discutăm despre situaţia studenţilor,*** *trebuie să lămurim şi problema cazării lor.*, în care propoziţia cauzală – identificată prin prezenţa conectorului specializat – exprimă o informaţie corelată cu alte informaţii cuprinse în procesul de comunicare. În aceste situaţii propoziţiile cauzale sunt modalităţi de expresie ale deixisului textual, conectorii având rolul de a *supraorganiza* mesajul din punct de vedere comunicativ (vezi **Deixis, 4.4**).

Locuţiunile *având în vedere, luând în considerare / consideraţie, ţinând seama / cont de* cu funcţia de circumstanţial de cauză sunt tot mijloace de *supraorganizare* a informaţiei, deoarece utilizarea lor are rolul de a „justifica enunţul" într-un context comunicativ dat: ***Având în vedere*** *că ne apropiem vertiginos de Revelion,* [te întreb] ***ce-ţi doreşti în anul 2004****?* (As, 2003).

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE A CIRCUMSTANŢIALULUI DE CAUZĂ

2.1. Realizări propoziţionale

Raportul de cauzalitate se redă cel mai clar prin realizarea propoziţională a circumstanţialului de cauză. Relaţia sintactică se manifestă, de regulă, prin conectori interpropoziţionali, dar nu sunt excluse structurile juxtapuse, paratactice. Topica şi intonaţia sunt uneori mijloace suplimentare de manifestare a relaţiei de dependenţă.

Joncţiunea – principalul mijloc de manifestare a relaţiei sintactice – se exprimă prin numeroşi conectori conjuncţionali: *căci, cum, că, dacă, de bine ce* (*că*), *de ce, din ce, pentru ce, fiindcă, întrucât, unde, din cauză că, deoarece, din pricină că, din moment ce, de vreme ce, pe (pentru) motiv că, odată ce.* Rar, propoziţiile cauzale sunt introduse prin pronume relative integrate în grupuri prepoziţionale precum: *de ce, din ce* sau *pentru ce* (vezi *infra,* **2.1.2**).

Mai frecvent decât alte circumstanţiale, propoziţiile cauzale pot fi ***izolate*** prin pauză de regentele lor. În această situaţie sunt mai ales cauzalele introduse

prin *căci*, dar, în principiu, orice alt tip de propoziție cauzală admite izolarea de construcția regentă, fenomenul fiind de natură stilistică și nu gramaticală. Pauza se redă grafic prin punct sau prin punct și virgulă (când regenta este asertivă) și prin semnul interogației (când regenta este interogativă):

Mai târziu, relațiile dintre noi s-au înrăutățit. ***Căci aveam obiceiul să*** *spun unele lucruri care sunau prea liber într-o mănăstire.* (O. Paler, *Deșertul*);

Au rămas 50 de locuri pe medicina de familie. ***Pentru că e lipsită de atractivitate.*** (DV, 2004);

Deși cuprind numeroase referiri la ce se întâmplă în România de azi, textele sale se instalează imediat într-o atemporalitate specifică literaturii. De ce? ***Pentru că râsul poetului, departe de a fi un simplu acces de râs, are acoperire în tragism.*** (Rlit, 2004).

Propoziția cauzală nu are predicatul la modul conjunctiv sau la imperativ. Indiferent de conjuncția sau de relativul utilizat, predicatul poate fi la indicativ, dar și la condițional sau la prezumtiv, păstrând semnificația modală din propozițiile independente.

2.1.1. ***Cauzale conjuncționale***

2.1.1.1. Conectorii conjuncționali specializați pentru exprimarea raportului de cauzalitate sunt: *atâta timp cât, câtă vreme, căci, de vreme ce, deoarece, din cauză că, din moment ce, din pricină că, fiindcă, întrucât, odată ce, pe motiv că, pentru că.*

Există o anume preferință în utilizarea conectorilor enumerați, în raport cu stilurile funcționale: *întrucât* apare frecvent în stilul științific și în cel administrativ și este folosit mai ales în limba scrisă; *fiindcă, pentru că, deoarece, de vreme ce,* precum și *căci, din moment ce, pe motiv că, odată ce* predomină în limbajul artistic:

Presupun că-i făcea chiar plăcere, ***căci modestia n-a fost niciodată pe gustul său.*** (O. Paler, *Deșertul*);

D. Lefter a trimis turbatului o scrisoare, cerând, cu tot respectul, un congediu de două-trei zile, ***pe motiv că nu se simte deloc bine.*** (I. L. Caragiale, *Două loturi*);

Trebuie să mă iei de bărbat, ***odată ce ți-ai dat cuvântul!*** (I. L. Caragiale, *Făt-Frumos cu Moțu-n frunte*);

Partida Elenei era mai tare, întâi, ***fiindcă memoria lui Ion cel Tânăr era dragă moscoviților,*** *și al doilea,* ***fiindcă Sofia bizantina, înconjurată numai de greci, era mai puțin simpatizată în țară decât moldoveanca noastră.*** (C. Gane, *Trecute vieți de Doamne și Domnițe*);

Limbajul îl tot împrospătăm, ***pentru că în fond, sentimentele, trăirile sunt*** *vechi de când lumea.* (Rlit, 2004);

Logica lui e fără fisură, ***de vreme ce conduce la ideea*** *că o lege poate fi abrogată, atunci când condițiile care au cerut-o au dispărut.* (Rlit, 2004).

2.1.1.2. Conjuncțiile *că, dacă, de* introduc cauzale dacă au semnificația lui *întrucât.*

Cu semnificație cauzală, *că* are o largă utilizare, funcționând drept conector pentru toate tipurile de propoziții cauzale (vezi *infra*, **3.2**).

Uneori *că* este însoțit de (semi)adverbul *doar*:

S-a prăpădit numai de groaza morții, ***că doar picioarele îi ajungeau la*** *pământ.* (L. Rebreanu, *Ion*).

Conjuncțiile cauzale *dacă* și sinonimul său *de* sunt utilizate mai ales în structuri cu regente interogative retorice:

De că n-a vrut să-nvețe carte și nici la stăpân nu vrea să stea, *atunci ce-o să se facă el?* (I. L. Caragiale, *Cănuță, om sucit*).

2.1.1.3. Conectorii *unde*, *când* și *cum* își modifică sensul și statutul (de adverb relativ local, temporal sau modal) devenind conjuncții sinonime cu *fiindcă, întrucât, pentru că*.

Construcția cu *unde* cauzal este destul de rară:

M am gândit că ***unde e aproape cu casa și era spre seară,*** *vrea să se scalde și ea.* (M. Preda, *Întâlnirea între pământuri*, în GA[2]).

Când cauzal apare, de obicei, în construcții retorice:

Și cum ar putea fi altfel, ***când chiar pe Furnica, adică în cartierul rezidențial al Sinaiei, urșii coboară și-acum vara, aproape seară de seară,*** *să cotrobăie și să bată toba cu tomberoanele.* (As, 2003).

În schimb, sunt frecvente în limba română actuală enunțurile alcătuite cu ajutorul lui *cum* cauzal: ***Cum nu s-a întors până seara,*** *m-am îngrijorat.* Structuri de acest fel apar integrate într-un enunț complex, elaborat, așa cum este textul următor:

Într-o seară, pe trezire, ***cum se pornise iar să-mi îndruge*** *cât de mult o iubește, i-am spus verde că mă îndoiesc.* (M. Caragiale, *Craii*).

O structură particulară este aceea în care, prin avansarea unui component al său (de obicei un adverb), propoziția cauzală introdusă prin *cum* este scindată: ***Departe cum stă,*** *întârzie totdeauna.*, ***Târziu cum se scoală,*** *nu ajunge niciodată la timp.*

> Situația descrisă mai sus este diferită de cea înfățișată sub **2.4.1**, care are în vedere construcții cu adjectiv de tipul: ***Inteligentă*** *cum era, a priceput imediat situația.* În context cu adverbul, există anumite restricții: numai prezența unor adverbe de mod (tipul *bine* sau *atent, frumos* în construcții ca: ***Bine / Frumos*** *cum vorbește,* ***toată lumea o ascultă.***, ***Atent*** *cum se comportă,* ***impresionează totdeauna.***) justifică aceeași interpretare și pentru tiparul discutat (vezi *infra*, **2.3.2** și **Construcții cu propoziții relative, 3.1**). Ocurența altor adverbe, precum *departe* sau *târziu*, pentru care relativul *cum* nu poate funcționa anaforic, împiedică unificarea celor două interpretări. Așadar în enunțul *Devreme cum pleacă de acasă, ajunge la serviciu înaintea tuturor.*, structura sintactică este următoarea: [***Devreme*** $_{\text{circumstanțial de timp}}$ ***cum pleacă de acasă,***] $_{\text{circumstanțială cauzală conjuncțională}}$ [*ajunge la serviciu înaintea tuturor.*] $_{\text{regentă}}$.

2.1.2. *Cauzale relative*

În general, se admite că sunt cauzale relative integrate în grupuri prepoziționale propoziții de felul: *Nu-i tace gura* ***de câte are de povestit.***, *Nu mă doare capul* ***de ce crezi tu.***, *O admiră* ***pentru ce a spus.***

2.1.3. *Cauzale juxtapuse*

Conținutul semantic, foarte ușor de recuperat, permite ca relația logico-semantică de cauzalitate să fie exprimată prin enunțuri paratactice. Juxtapunerea este marcată grafic, de obicei, prin două puncte:

Cănuță a rămas orfan de părinți tocmai atunci când se făcuse copil de învățătură. De una, mai bine pentru ei: √ ***mare bucurie n-aveau să capete după urmările lui.*** (I. L. Caragiale, *Cănuță, om sucit*).

Uneori, mai ales în textele literare, se pot interpreta drept cauzale și propozițiile care urmează după o pauză marcată grafic prin punct:

Deodată fața i se însenină de bucurie. √ ***Pe cărare suia încet Ana, cu un coș*** *pe care-l muta mereu dintr-o mână în cealaltă.* (L. Rebreanu, *Ion*).

Unele construcții introduse prin *doar* reprezintă un caz special de exprimare paratactică a raportului cauzal:

Și de acum înainte, ducă-se din partea mea cine știe, că mie unui nu-mi trebuie nici împărăție, nici nimic; ***doar n-am a trăi cât lumea****, ca să moștenesc pământul.* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

Se consideră că acest tip de construcții apar ca rezult al elipsei conectorului *că* din grupul *că doar* (vezi *supra*, **2.1.1.2**). Ele se situează la granița dintre joncțiune și parataxă, adverbul *doar* preluând – într-o oarecare măsură – rolul de conector al conjuncției cauzale *că*.

2.2. Realizări prin verbe cu forme nepersonale

2.2.1. Circumstanțialului de cauză se exprimă deseori prin ***verbe la gerunziu***. Gerunziul poate avea subiect comun cu verbul regent sau poate avea subiect propriu. Textul următor prezintă ambele posibilități:

Considerând femeia ca o simplă marfă și doar atât*, văzuse în Ileana una de preț și se puse pe treabă,* ***împrejurările fiind de partea lui.*** (M. Caragiale, *Craii*).

Adesea poziția sintactică de circumstanțial de cauză se realizează prin gerunziul verbului *a fi* în diversele sau ipostaze – copulativ (***Fiind istoric****, judecă evenimentele din perspectiva istoricului.*), existențial (***Fiind iarnă****, nu ne-am aventurat pe munte.*) sau operator pasiv (***Fiind pedepsit****, nu am fost la petrecere.*).

În această categorie se înscrie și structura *dat / dată / date fiind* interpretată ca o grupare analizabilă în poziție de circumstanțial de cauză și nu ca o locuțiune: ***Dată fiind*** *situația, am acceptat.* (vezi **I, Conjuncția, 7.3**).

Frecvent, în poziția sintactică de circumstanțial de cauză apare gerunziul negativ: *Începuse, apoi, studii teologice, tot pe bază de înlesniri financiare, bănuiesc, pe care le-a părăsit însă,* ***neavând înclinații preoțești.*** (O. Paler, Deșertul), ***Neputând deveni*** *ce visează, începe să defăimeze idealurile tinereții.* (Rlit, 2004).

În limbajul cult, mai ales în aspectul scris al limbii române actuale, au funcția de circumstanțial de cauză construcții alcătuite din locuțiuni verbale (*a avea în vedere, a lua în considerație / considerare, a ține seama, a ține cont*) la modul gerunziu, care subordonează substantive abstracte (însoțite sau nu de determinanți): ***Având în vedere rezultatele****, s-a declarat mulțumit.*, ***Ținând seama de circumstanțele favorabile****, nu mă îngrijorez.*

Aceleași locuțiuni urmate de conectorul *că* au funcția de circumstanțial de cauză, permițând intercalarea unor propoziții completive. Grupările neanalizabile, componente ale propoziției regente, sunt centre de grup pentru propozițiile completive următoare: [***Având în vedere*** circumstanțial de cauză][*că rezultatele au fost foarte bune,*] completivă directă [***s-a declarat mulțumit.***] regentă. Locuțiunile menționate, cu funcție sintactică de circumstanțial de cauză, au totodată și o funcție metadiscursivă (vezi *supra*, **1.3.2**).

2.2.2. Rareori, în construcţii livreşti şi nerecomandabile, circumstanţialul de cauză este realizat prin ***infinitivul perfect*** *integrat în grup prepoziţional*: *Era furios* ***de a nu fi reuşit.***

2.3. Realizări adverbiale

2.3.1. Circumstanţialul de cauză se realizează prin adverbe sau locuţiuni adverbiale prin care se poate manifesta şi funcţia sintactică de circumstanţial de scop, contextul lingvistic (sau extralingvistic) având rol dezambiguizator.

2.3.1.1. Locuţiunea adverbială interogativă *de ce* este considerată realizarea definitorie a poziţiei sintactice de circumstanţial de cauză:

Târzie toamnă e acum, / Se scutur frunzele pe drum, / Şi lanurile sunt pustii... / ***De ce*** *nu-mi vii,* ***de ce*** *nu-mi vii?* (M. Eminescu, *De ce nu-mi vii?*).

În limbajul popular şi familiar în locul lui *de ce* se foloseşte şi *la ce*:

La *ce te mai văicăreşti atunci că lumea nu te înţelege, când tu o dispreţuieşti?* („Dilema", 2003).

În limba română şi adverbul *ce* poate apărea în aceeaşi poziţie sintactică:

Aşa-s copii când cresc mari şi se înstrăinează. Parcă el n-a fost aşa? [...] *Atunci* ***ce*** *să se mire că pe Laura n-o mai dor durerile lui!...* (L. Rebreanu, *Ion*).

2.3.1.2. Funcţionează ca adverbe şi grupările (cvasi)locuţionale alcătuite din demonstrativul cu formă de feminin singular, valoare neutră şi funcţie discursivă, precedat de prepoziţiile *de* sau *pentru*: *de aceea, pentru aceea, de asta, pentru asta, pentru toate acestea.* Sunt structuri cu un grad mare de stabilitate, care substituie o întreagă construcţie existentă deja în contextul lingvistic, având – de obicei – funcţie anaforică (ele reiau informaţia expusă anterior):

Dar, una peste alta, sacrificiul meu a meritat, ***de aceea*** *nu-l consider un sacrificiu.* (As, 2003);

Singura ţară care rămăsese neacoperită era România. Şi ***de asta****, probabil, profesorul Varvaro ne-a îndemnat, pe mine şi pe alţii, spre studierea limbii române.* („22", 2004).

Emfatic, *de aceea, pentru aceea* etc. pot fi utilizate şi cataforic (anticipând informaţia redată printr-un segment de text ulterior): ***De aceea / de asta*** *nu mă duc, fiindcă nu am încredere.*

2.3.2. Pot fi considerate realizări ale circumstanţialului de cauză şi adverbele de mod (propriu-zise ca *bine, agale* etc. sau cele de provenienţă adjectivală ca *frumos, încet* etc., vezi **I, Adverbul, 4.1.3**), antecedenţi ai unor relative, în construcţii (rare) precum: ***De încet*** *ce vorbeşte n-o aud.* (în Avram, 1986) sau ***Încet*** *cum vorbeşte, de-abia o auzi.* Ambele construcţii sunt similare cu structurile cu adjectiv. (vezi şi *infra*, **2.4.1** şi **2.4.2**).

Prima construcţie poate fi interpretată ca o reducere a unei structuri cu verb la gerunziu, verbul elidat fiind cel redat în propoziţia relativă (√ [Vorbind] ***încet*** *cum vorbeşte...*). A doua construcţie, spre deosebire de corespondenta cu adjectiv, apare numai în condiţiile extinderii prin propoziţie relativă a grupului prepoziţional cu adverb. (Compară: *De încet ce vorbeşte n-o aud.*, dar **De încet n-o aud.* cu *De supărată ce e nu vorbeşte.* şi *De supărată nu vorbeşte.*).

2.4. Realizări prin adjective propriu-zise sau participiale

Circumstanţialul de cauză se poate realiza prin adjectiv numai în două tipuri de structuri.

2.4.1. Prima structură este alcătuită din ***adjective calificative*** (***Bucuros** că a câştigat la loto, şi-a invitat prietenii la o mare petrecere în aer liber.*) sau din ***adjective participiale*** (***Întărâtat** de răceala tăioasă a lui Paşadia, de rânjetele şi de mârâielile usturătoare ale celor pe cari îi jicnise, se tulbură, jucă brambura şi pierdu, pierdu tot – o avere.*, M. Caragiale, *Craii*).

> În această situaţie, adjectivele pot fi interpretate ca structuri reduse provenite din construcţii cu verbul *a fi* la gerunziu (*fiind bucuros, fiind întărâtat*).

Adjectivul sau participiul cu funcţie de circumstanţial de cauză poate fi urmat de o subordonată modală relativă, în care relatorul (adverbul *cum*) este anaforic: ***Neatentă*** [*cum era*] relativă cu antecedent *n-a înţeles nimic.* (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.1**).

2.4.2. A doua structură este alcătuită dintr-un ***adjectiv integrat într-un grup prepoziţional*** având drept centru prepoziţia *de*: *Sânta Vinere nu mai putu vorbi mai departe despre aceasta, **de tristă şi de supărată**.* (I. Slavici, *Zâna Zorilor*).

Un astfel de grup prepoziţional poate fi extins printr-o propoziţie relativă modală introdusă prin *ce* sau prin *cum*: *Nu mai putu vorbi, **de tristă şi de supărată*** [*ce / cum era*]. Adjectivul cu funcţie de circumstanţial de cauză este antecedentul unei propoziţii relative (vezi *supra,* **2.4.1, Construcţii cu propoziţii relative, 3.1**).

> Sunt ocurente în astfel de construcţii mai ales adjectivele calificative ce exprimă caracteristici, însuşiri care ţin de starea psihică, mentală şi fiziologică, de trăsăturile de comportament ale fiinţelor (*prost, proastă; deştept, deşteaptă; frumos, frumoasă; urât, urâtă; nervos, nervoasă* etc.) şi substantivele nume de animale care, prin extensie metaforică, specifică – de obicei – defecte ale fiinţelor umane: *Am acceptat **de bou ce-am** fost., Răspunde urât **de măgar ce este.**, **De catâr ce este**, nu a vrut să cedeze deloc.*
>
> O structură de acelaşi tip (rară însă şi restrânsă la limbajul popular) este şi aceea construită cu un substantiv abstract şi verbul *a avea*: ***De evlavia multă ce avea** sau din alte împrejurări a închinat toată averea sa mănăstirii Neamţului.* (I. Creangă, *Amintiri*).

2.5. Realizări nominale

Circumstanţialul de cauză se realizează prin nume, relaţia de dependenţă faţă de regent redându-se prin conectori interpropoziţionali. Au funcţia de circumstanţial de cauză **grupurile nominale incluse în grupuri prepoziţionale** cu centre de o mare diversitate: *de, din, dintru, pentru, din cauză de, din pricină de, de dragul, de răul.* Acestora li se adaugă *cu, în, la, pe, sub, datorită,* prepoziţii care introduc de obicei, circumstanţiale de cauză cu alte nuanţe circumstanţiale (vezi *infra,* **5**).

2.5.1. În cazul realizării prin ***substantiv*** selecţia centrelor de grup prepoziţional este dirijată de un factor semantic (conţinutul semantico-lexical al substantivului) şi de un factor sintactic (obligativitatea existenţei determinanţilor substantivului).

(a) ***Substantivele abstracte care redau stări psihice sau fiziologice*** cu funcţia sintactică de circumstanţial de cauză sunt precedate de prepoziţia *de* (cu regim de acuzativ) în construcţii precum: *N-a venit* ***de ruşine***., *Nu vorbeşte cu nimeni* ***de frică***., *A muncit* ***de nevoie***., *E bolnav* ***de supărare***., *A plâns* ***de dor***.

Cu aceeaşi prepoziţie realizează funcţia sintactică discutată şi ***substantivele care specifică fenomene meteorologice*** (*căldură, frig, ploaie, ninsoare, vânt* etc.): *Crapă pietrele* ***de frig***., *Se scutură frunzele* ***de vânt***.

Substantivele pot primi determinanţi, dar numai intensivi sau cantitativi (*I-a povestit cu mintea pierdută* ***de mare groază***, *tot ce pătimise*., *S-a muiat pământul* ***de atâta ploaie***.) sau pot fi urmate de modale relative cu antecedent (compară: *Se îndoiau copacii* ***de vânt***., *Crapă pietrele* ***de frig***., *A plâns* ***de dor***., *Mi-au crăpat buzele* ***de sete***., cu *Se îndoiau copaci* ***de vânt ce era***., *Crapă pietrele* ***de frig ce e***., *A plâns* ***de dor ce i-a fost***., *Mi-au crăpat buzele* ***de sete ce mi-a fost***.).

(b) ***Abstractele care specifică starea mentală, atitudinea sau comportamentul unei fiinţe*** selectează prepoziţia *din*, pentru a exprima – prin grup prepoziţional – cauza unui proces: *A greşit* ***din neştiinţă şi nepricepere***.

În general, şi aceste substantive pot fi centre ale unor grupuri extinse, cu determinanţi intensivi: *A greşit* ***din* prea mare *orgoliu***., *N-a spus nimic* ***din* prea multă *modestie***.

(c) Îndeplinesc aceeaşi funcţie sintactică ***substantivele abstracte care exprimă noţiunea de cauză*** (precum *motiv, pricină, raţiune, considerente* etc.), în condiţii sintactice similare cu cele de mai sus – fiind centre ale unor grupuri nominale extinse, încorporate în grupuri prepoziţionale formate în jurul lui *din*: *Am tăcut* ***din multe motive***., ***Din alte pricini*** *n-a răspuns*., ***Din diverse considerente***, *proiectul dumneavoastră este respins*., *Nu poate vorbi* ***din raţiuni de stat***. Textul care urmează pune în evidenţă astfel de structuri:

Subiectele în sine sunt extrem de incitante. Realizarea lor, însă, fie ***din motive regizorale***, *fie* ***din cauze financiare*** *le-a lăsat spectatorilor un gust amar.* (OC, 2003).

> Din seria substantivelor care, integrate în grupuri prepoziţionale şi având determinanţi de obicei antepuşi, exprimă noţiunea de cauză şi au funcţia sintactică de circumstanţial de cauză, cuvântul *motiv*, se comportă diferit. Precedat de prepoziţia *pe*, articulat şi urmat de o propoziţie, acesta este component al unei sintagme cu statut cvasilocuţional. În această situaţie se poate considera că funcţia de circumstanţial de cauză se realizează prin substantivul *motiv* care este centrul unui grup extins printr-o propoziţie:
>
> *Concepţia, încă existentă, este că istoricul nu are nevoie de reclamă,* ***pe motivul* că munca lui reprezintă o valoare în sine**. (OC, 2003).
>
> Gruparea *pe motiv că* este considerată locuţiune conjuncţională care introduce o propoziţie cauzală: *A plecat* ***pe motiv că e bolnavă***. (vezi *supra*, **2.1.1.1**).

Dacă adjuncţii sunt demonstrativele *acest, această (asta), aceste*, grupurile nominale alcătuite cu substantivele enumerate au rolul de a trimite la segmente din discursul locutorului sau alocutorului. Cu alte cuvinte, grupări precum *din motivul ăsta, din aceste motive* etc. se comportă ca referenţiale deictice discursive (vezi **Deixis, 4.4**):

Nu ați plătit taxele către Primărie, nu aveți avizul Distrigaz-ului, al Romtelecomu-lui și al Societății Electrica. ***Din aceste considerente*** [care tocmai au fost menționate], *proiectul dumneavoastră este respins.*

(d) Integrate în grupuri prepoziționale cu centrul realizat prin *din* anumite substantive abstracte (nume de acțiune, precum *lipsă*) sunt totdeauna centre de grup nominal:

Din lipsa acoperirii cu medici *suntem obligați să facem față unui număr mai mare de pacienți, alocând timp mai mult, energie mai multă, toate la același grad de profesionalism.* (DV, 2004);

Cel nebun ***din lipsa minții*** *se cunoaște îndată, ca cimpoaiele cele seci* ***din lipsa vântului*** *din ele.* (Proverb).

(e) Mai rar, grupul nominal alcătuit din substantive abstracte cu determinanți obligatorii apare integrat într-un grup prepozițional cu prepoziția *sub*: *Câmpul îngălbenise* ***sub apăsarea arșiței***. (L. Rebreanu, *Ion*).

(f) Substantive cu tipologie diversă (concrete – animate sau nonanimate – și abstracte) realizează poziția sintactică de circumstanțial de cauză, dacă sunt precedate de grupările cvasilocuțiunile cu regim de genitiv *din cauza, din pricina, de răul, de dragul*: *N-am plecat* ***din pricina nehotărârii*** *sale /* ***ploii***.; *N-a venit* ***din cauza bolii / lui Ion***.; *A rămas* ***de dragul copiilor***.

> Alături de *din cauza* și *din pricina* în vorbirea mai puțin îngrijită sunt folosite și locuțiunile *din cauză de* și *din pricină de* care impun substantivului forma de acuzativ.

(g) Poate ocupa poziția sintactică de circumstanțial de cauză și grupul prepozițional având drept centru pe *datorită* (cu regim de dativ). Folosirea acestei prepoziții este, de fapt, improprie pentru circumstanțialul de cauză (*datorită* fiind tipică pentru instrumental) și impune numai contextul pozitiv: *A reușit* ***datorită priceperii și tenacității*** *sale.*, **A căzut la examen datorită lipsei de pregătire.* (vezi *infra*, **5, Circumstanțialul instrumental**).

2.5.2. ***Pronumele personale propriu-zise, demonstrativele, nehotărâtele, interogativele, numeralele cu valoare de pronume*** și ***posesivele*** au funcția de circumstanțial de cauză (a) dacă sunt precedate de grupările cvasilocuționale *din cauza, din pricina, de răul, de dragul* sau (b) dacă sunt integrate în grupuri prepoziționale cu *datorită* – centru de grup: *N-am plecat* ***din pricina lui***., *N-a venit* ***din cauza acestora*** (***celorlalți***)., *N-am plecat* ***din pricina celor doi***., *A câștigat* ***datorită amândurora***., *A rămas* ***de dragul vostru***.:

Și cum află pricina, începe a ne pofti pe fiecare la bălan, și a ne mângâia cu sfântul ierarh Nicolai pentru durerile cuvioaselor muște și ale cuvioșilor bondari, care ***din pricina noastră*** *au pătimit.* (I. Creangă, *Amintiri*);

De dragul dumitale *care mi-ai arătat atâta prietenie, am voit, din capul locului, să-mi calc hotărârea de a rămâne „incognito".* (M. Caragiale, *Craii*);

De dragul cui *să mai trăiești, / Tu soare sfânt?* (G. Coșbuc, *Moartea lui Fulger*);

Dar avea un cățeluș care a început să latre la mine cât zece. Și cum ***de răul lui*** *eu cam dădeam să plâng, Regina m-a luat pe lângă ea,* [...] *în brațe* [...] (As, 2003);

Şi atunci de ce pentru cei mai mulţi dintre noi (interesant, vârsta nu discriminează semnificativ) sănătatea este cea mai importantă preocupare? [...] *Cred că, în bună parte* ***din cauza celor de mai sus.*** (DV, 2004).

Însoţit de prepoziţia *din*, pronumele demonstrativ cu formă de feminin şi valoare neutră are funcţia sintactică de circumstanţial de cauză şi, în acelaşi timp, şi funcţie discursivă (anaforică), aşadar reia o informaţie exprimată anterior printr-un segment de text: *Ai luat notă mică la examen. Nu-i nimic. Nu se moare* ***din asta.***

Mai frecvent, demonstrativul cu valoare neutră realizează aceeaşi poziţie sintactică, funcţionând anaforic în grupări cu *din cauza* (*din pricina*):

Deci fratele său, părintele Nicodim, îl cunoscuse cel mai puţin pe Ionuţ Păr-Negru. ***Din pricina asta*** *monarhul era bucuros să vadă din când în când pe acest „trimes".* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*).

> În acelaşi tipar sintactic se încadrează şi expresia *din atâta lucru* sinonimă cu *din cauza / pricina asta: Ai luat notă mică la examen. Nu-i nimic. Nu se moare* ***din atâta lucru.***

În enunţul *Din istoria mare, care este cam amestecată,* ***din care cauză*** *nici nu prea ştii, la prima vedere, ce să alegi din ea, istoricul alege, filtrează, simplifică şi construieşte.* (Rlit, 2004), circumstanţialul exprimat prin substantivul *cauză* (integrat în grupul prepoziţional) este centru al unui grup nominal complex având ca adjunct relativul *care*. În acelaşi timp, *din care cauză* are aceeaşi funcţie discursivă ca şi pronumele demonstrativ neutru (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.4.1.3**).

3. TIPURI SEMANTICE DE CIRCUMSTANŢIAL DE CAUZĂ

3.1. Circumstanţialul de cauză realizat nonpropoziţional – prin nume, prin adverb, sau verb la mod nepersonal – împreună cu regentul său redau o relaţie logico-semantică de tipul cauză-efect: *Am îngheţat* (efectul) ***de frig.*** (cauza); *Nu vorbea* (efectul) ***din timiditate.*** (cauza); *S-a supărat* (efectul) ***din pricina lui.*** (cauza); *Cânta* (efectul) ***de fericită.*** (cauza); ***De aceea*** (cauza) *n-a venit.* (efectul); ***Fiind umilit,*** (cauza) *s-a revoltat.* (efectul).

3.2. Realizarea propoziţională impune disocierea între două tipuri semantice de circumstanţial de cauză. Împreună cu regentele lor, cauzalele redau fie o relaţie logică de tipul cauză-efect (*implicaţie cauzală* între două procese comunicate, adică succesiunea *A întrucât B*), fie o relaţie argumentativă (*implicaţie cauzală* între un fapt comunicat şi o constatare, adică succesiunea *se comunică A întrucât se constată B*).

În funcţie de termenii implicaţi în relaţia logică exprimată prin mijloace lingvistice, cauzalele se grupează în **cauzale prototipice (propriu-zise)** şi **cauzale metadiscursive (argumentative)**.

Ambele tipuri de cauzale se introduc prin oricare dintre conectorii menţionaţi mai sus (vezi *supra*, **2.1**), cu unele diferenţe în ce priveşte funcţia lor pragmatică.

Propoziţia în care este inclus regentul prezintă însă anumite particularităţi pentru fiecare tip de cauzală în parte.

3.2.1. ***Cauzalele prototipice*** (propriu-zise) exprimă un raport de cauzalitate pe care vorbitorul îl stabileşte între două procese (situaţii) care fac obiectul comunicării sale: *N-a venit*, ***fiindcă a fost bolnav.***, *Nu-şi poate permite să mintă*, ***că am auzit toţi*** *ce a spus.*, *De unde să ştie*, ***dacă nu i-a spus nimeni nimic?*** (= „Nu are de unde să ştie, întrucât nu i-a spus nimeni nimic".).

Regenta cauzalei propriu-zise este o propoziţie asertivă sau o interogativă retorică.

În regentă pot apărea corelative adverbiale de insistenţă (*de aceea*, *de aia*) plasate fie la distanţă, fie în imediata apropiere a conectorului interpropoziţional: ***De aceea*** *am insistat*, ***fiindcă ştiam*** *ce importantă e părerea mea.*, **De aceea**, ***fiindcă ştiam*** *ce importantă e părerea mea, am insistat.*

În propoziţiile cauzale propriu-zise, conectorii au exclusiv funcţie sintactico-semantică: rolul lor este de a lega subordonatele de regentele lor, stabilind ierarhia sintactică în cadrul unui enunţ bipropoziţional şi de a comunica informaţia modală de implicaţie cauzală.

3.2.2. ***Cauzalele metadiscursive*** (argumentative) exprimă premisa din cadrul unei relaţii logice de tipul unui raţionament, între ceea ce vorbitorul constată şi ceea ce comunică.

Regenta cauzalei argumentative poate fi:

– o propoziţie declarativă: *E mulţumit*, ***pentru că zâmbeşte.***, *Aşa a spus*, ***că am auzit toţi.***, *Nu-i minoră*, ***fiindcă are deja 19 ani.***;

– o propoziţie interogativă propriu-zisă (*Unde e*, ***că eu nu l-am văzut?***, *Când a intrat Irina*, ***că nimeni nu a auzit-o?***) sau o interogativă exclamativă (*Unde-o fi*, ***că doar aici l-am lăsat!***);

– o propoziţie interogativă retorică (o „ofertă" de informaţie într-un tipar interogativ): *Nu-i majoră*, ***că are deja 19 ani?*** (= „E majoră, că are deja 19 ani".);

– o propoziţie imperativă: *Spune-i adevărul*, ***că e derutat!***

Enunţurile de mai sus redau relaţia logică de cauzalitate (*A întrucât B*), dar nu între procesele specificate prin regentă şi subordonată, ci între o afirmaţie, o întrebare sau o cerere (rugăminte, poruncă) şi o constatare a vorbitorului; de pildă, acţiunea „a zâmbi" nu este efectul (rezultatul) stării de „a fi mulţumit" (vezi *E mulţumit, că (fiindcă, întrucât) zâmbeşte.*), evenimentul „nimeni nu a auzit-o (pe Irina)" nu este o cauză a acţiunii „Irina a intrat". (vezi *Când a intrat Irina, că nimeni nu a auzit-o?*), după cum nici acţiunea „(tu) spune adevărul" nu trebuie declanşată din pricina faptului că cineva „este derutat" (vezi *Spune-i adevărul, că e derutat!*). Enunţurile exprimă o relaţie cauzalitate de între o afirmaţie a vorbitorului (sau, respectiv, un ordin, o rugăminte sau o întrebare a acestuia) şi o constatare a aceluiaşi vorbitor: „afirm că *e mulţumit,* întrucât constat *că zâmbeşte*", „întreb *când a venit*, întrucât constat *că nimeni n-a auzit-o*" sau „cer *să-i spui adevărul*, întrucât constat *că e derutat*". Relaţia dintre o constatare şi o afirmaţie este de tip deductiv, corespunzând relaţiei logice conclusive: (premisă) *zâmbeşte*, (concluzie) *deci e mulţumit.* Aşadar, în astfel de structuri, subordonata cauzală (identificabilă prin prezenţa sau inserţia conectorilor tipici *fiindcă, întrucât*) corespunde premisei unui raţionament, iar regenta corespunde concluziei.

Cauzalele metadiscursive sunt structuri frecvent utilizate în limba română actuală:

Cum s-a făcut sară, feciorul dumitale s-a mistuit ori în cer, ori în pământ, ***căci nu l-am mai văzut.*** (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*);

Taci, ***că nu mori****, maică, taci, taci... Mai rabdă și taci,* ***că uite-acu scapi!*** (L. Rebreanu, *Ion*);

Și atunci nu-mi rămâne decât să vă doresc tuturor sănătate, ***că-i mai bună decât toate.*** (DV, 2004).

Conectorii cauzalelor argumentative au, din punct de vedere sintactic, același rol ca și cei din cauzalele propriu-zise. Purtători de semnificații modale, au însă funcție pragmatică, integrându-se în clasa conectorilor intradiscursivi (implicit deictici, vezi **Deixis, 4.4**).

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

4.1. Circumstanțialul de cauză are topică liberă, „mobilitatea" fiind, de altfel, o trăsătură comună tuturor circumstanțialelor.

Realizate prin nume sau prin propoziții, circumstanțialele de cauză sunt situate, de obicei, după regent: *Plânge* ***de necaz*** *și* ***de rușine****., Au înghețat încuietorile* ***de ger****., N-a venit* ***de supărată****., Am răspuns* ***din cauza ta****., Am răbdat atâtea* ***pentru că mi-era drag****., Cum să treacă examenul* ***când / dacă n-a învățat nimic****?*.

Sunt obligatoriu postpuse subordonatele cauzale introduse prin *căci* ori *că* sau subordonatele juxtapuse.

Factorii de natură pragmatică (intențiile vorbitorului) dirijează însă plasarea în poziție emfatică a circumstanțialului cauzal, atât în realizările prin nume, cât și în realizările propoziționale (cu excepția celor menționate mai sus): ***De rușine*** *și* ***necaz*** *plânge.,* ***De supărată*** *n-a venit.,* ***De ger*** *[ce e] au înghețat încuietorile.,* ***Pentru că mi-era drag*** *am răbdat atâtea.,* ***Când / dacă n-a învățat nimic****, cum să treacă examenul?*.

Pentru unele structuri, există o preferință pentru „emfatizarea" circumstanțialului. De obicei, dacă se realizează prin adjectiv, circumstanțialul de cauză este antepus regentului: ***Fericită*** *că a reușit, a anunțat pe toată lumea.*

De asemenea când funcția sintactică se realizează prin gerunziu, acesta este, de obicei, antepus: ***Trăind*** *la umbra frumoaselor castele, amintirea legilor e pentru ei aproape inevitabilă, un refren al timpurilor nobile.* (As, 2003).

Nu este însă exclusă postpunerea gerunziului sau a construcției gerunziale: *Toți cei sosiți știau de asemenea că se vor îndestula cu mâncare și cu vin,* ***faima de primire de oaspeți a mănăstirii fiind întru totul neștirbită.*** (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*).

Preferința pentru plasarea în poziție forte în enunț este indusă de factori structurali în următoarele situații:

(a) când circumstanțialul se realizează prin adverb sau locuțiune adverbială (***De ce*** *să vin?*; *Iubirea are totdeauna un scop egoist.* ***De aceea****, la sfârșit, îți lasă un gol în suflet.*; ***De repede*** *ce merge, de-abia o ajung.*), inclusiv în situația în care locuțiunea adverbială are funcție cataforică, fiind în relație cu o propoziție cauzală postpusă (***De aceea*** *ți-am scris,* ***pentru că erai îngrijorat.***);

(b) când circumstanţialul de cauză se realizează prin locuţiunile verbale *având în vedere, luând în considerare, ţinând seama de* (***Luând în considerare reproşurile publice deja,*** *şi-a dat demisia.*);

(c) când funcţia sintactică se realizează ca propoziţie conjuncţională introdusă prin *cum* (***Cum fusesem cu toţii de faţă la discuţie,*** *am lămurit imediat lucrurile.*);

(d) când circumstanţialul de cauză se exprimă prin adjectiv în grupuri prepoziţionale cu *de*, antecedente ale unei propoziţii relative (***De deşteaptă ce sunt,*** *am uitat cartea acasă.*).

4.2. Indiferent de poziţionarea circumstanţialului în enunţ, în cazul realizării prin nume sau prin adverb, acesta nu este izolat prin pauză de regentul lui.

Realizarea prin gerunziu antepus impune izolarea de regent. Pauza este marcată grafic prin virgulă:

Cioran credea că trebuie să mulţumim sorţii că, ***ortodocşi fiind,*** *avem de ridicat biserici, altminteri n-am fi fost în stare să ducem până la capăt construirea unei catedrale.* (Rlit, 2004).

În situaţia realizării propoziţionale, numai existenţa corelativului impune apariţia pauzei (marcată grafic prin virgulă) între cauzală şi regenta sa:

Atunci *la ce-s buni slujitorii şi monarhii,* ***dacă nu cunosc măcar atâta lucru****?* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*).

Dacă subordonata este juxtapusă, pauza (marcată grafic prin două puncte) este, de asemenea, obligatorie:

El îi iubea mult, şi pe mama-doica şi pe învăţătorul lui; şi avea şi de ce: √ ***şi ei îl iubeau pe el destul.*** (I. L. Caragiale, *Mamă...*).

În celelalte cazuri, cauzala se desparte sau nu prin pauză (marcată grafic prin virgulă) în funcţie de importanţa acordată de vorbitor: *Nu a răspuns la telefon* [#], ***pentru că nu e acasă.***, *Nu a răspuns la telefon* ***pentru că nu e acasă, nu pentru că ar fi supărată.***

5. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

Caracteristicile semantice ale circumstanţialului de cauză, pe de o parte, şi configuraţia semantică rezultată din asocierea unităţilor lexicale în enunţ, pe de altă parte, fac posibilă interferenţa funcţiei sintactice la care ne referim cu alte tipuri de circumstanţiale.

5.1. Cea mai frecventă interferenţă se realizează cu **circumstanţialul de timp**: în percepţia comună cauza precede efectul, astfel încât relaţia de cauzalitate este concepută ca o ordonare a proceselor pe axa temporală.

Funcţia de circumstanţial de cauză se poate intersecta cu aceea de circumstanţial de timp, când se realizează prin substantive abstracte precedate de prepoziţia *după* (***După atâta scandal,*** *a făcut o criză de inimă.*). Interferenţa apare îndeosebi când în poziţia sintactică de circumstanţial de cauză se află verbe la gerunziu sau propoziţii. Uneori disocierea celor două funcţii sintactice este dificilă: ***Văzând că porţile nu se surpă,*** *zmeul se opri cam uimit în loc.* (I. Slavici, *Zâna zorilor*) [= „din cauză că a văzut" / „când a văzut..."].

În textele de mai jos, identificarea tipului de circumstanţial realizat prin substantivul precedat de locuţiunea *în urma* este incertă (circumstanţial de cauză sau de timp):

Trecuse printr-un tifos exantematic cumplit, îşi lăsase mustaţă, se maturizase sub gloanţe şi vorbea stins, abia auzit, deoarece coardele vocale îi fuseseră afectate ***în urma exploziei unui obuz*** *care îl îngropase în pământ.* (O. Paler, *Deşertul*);

Profesorul nostru de istorie de la Cristur Odorhei, unde fusesem transferat ***în urma desfiinţării şcolii normale din Abrud****, era un om mic de statură, chiar foarte mic.* (M. Preda, *Imposibila întoarcere*).

Cauzalele interferează cu propoziţiile temporale în structuri de tip retoric (***Când nimeni nu te-ascultă****, la ce bun să-ţi mai spui părerea?*), dar şi când sunt introduse de conectorul *câtă vreme* (vezi **Circumstanţialul de timp**).

Sensul cauzal interferează cu cel cu cel **condiţional** mai ales în subordonate legate de regentele lor prin *dacă* sau *de*: *Şi de ce să nu mă plec /* ***Dacă păsările trec!*** (M. Eminescu, *Ce te legeni...*) [„din cauză că..." / „în condiţiile în care..."].

Relaţia dintre propoziţia circumstanţială cauzală şi cea condiţională este mai complexă şi nu priveşte numai intersectările de semnificaţie discutate mai sus. Structuri ca *Spune-i,* ***că ai să-l convingi!****, Vino,* ***că ai să te distrezi!*** sau *Ascultă de mine,* ***că*** **de nu / altminteri**, ***vei avea multe de pătimit!*** sunt reduceri ale unor construcţii mai ample de felul *Spune-i, că* [dacă ai să-i spui] *ai să-l convingi!, Vino, că* [dacă ai să vii] *ai să te distrezi!* şi, respectiv, *Ascultă de mine, că de nu* [vei asculta], *vei avea multe de pătimit!* (vezi **Circumstanţialul condiţional**).

Apar uneori dificultăţi în disocierea dintre circumstanţialul de cauză şi cel **instrumental**. Aşa se întâmplă, de pildă, când circumstanţialul este realizat prin gerunziu: ***Ridicând tonul****, a rezolvat conflictul.* De asemenea, interferenţe de semnificaţie există şi în realizările prin substantiv integrat în grup prepoziţional cu centrul *datorită*: ***Datorită frumuseţii şi inteligenţei ei*** *reuşea să convingă totdeauna.* (vezi *supra*, **2.5.1**; **Circumstanţialul instrumental**).

Se află la graniţa dintre circumstanţialul de cauză şi circumstanţialul **cantitativ** structuri de tipul: *Trebuie să dai curs invitaţiei,* ***cu atât mai mult cu cât aţi fost aşa de buni prieteni în timpul studenţiei.*** (vezi **Circumstanţialul cantitativ**).

5.2. Destul de frecvente sunt asocierile între circumstanţialul de cauză, temporal şi cel condiţional, mai ales în structuri contrase, cum sunt cele alcătuite din verbe la gerunziu: ***Văzând*** *asta, Dana a mărturisit că ea nu ştie englezeşte chiar aşa de bine.* [= „din cauză că a văzut" / „când a văzut"/ „dacă a văzut"].

Unele valori mixte provin din conţinutul semantic al cuvintelor într-un anume context. De exemplu, în citatul următor subordonata introdusă prin *că* cumulează nuanţe de cauză, de timp şi de concesie: *Acum însă,* ***că putea năzui la orice****, nu mai voi nimic şi se retrase.* (M. Caragiale, *Craii*) [= „când putea năzui..."/ „pentru că putea năzui.../ „deşi putea năzui"].

Tot semnificaţia unităţilor lexicale face posibilă identificarea funcţiei de circumstanţial de cauză în situaţia realizării prin substantive integrate în grupuri prepoziţionale cu *în* (***În lipsă de altceva,*** circumstanţial de cauză *a ales această meserie.* vs *Lucrează* ***în linişte.*** circumstanţial de mod vs *Se plimbă* ***în parc.*** circumstanţial de loc) sau cu *datorită* (*A câştigat* ***datorită împrejurărilor favorabile.*** circumstanţial de cauză vs ***Datorită unui anunţ,*** circumstanţial instrumental *am găsit un loc de muncă.*).

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de scop (final) este componentul enunțului prin care se exprimă finalitatea, ținta desfășurării unui proces și are ca realizare definitorie propoziția conjuncțională introdusă prin *ca să.*

1.1. Caracteristici semantice

1.1.1. Circumstanțialul de scop face parte din grupa circumstanțialelor care redau raporturi logico-semantice. Enunțul cu circumstanțial de scop exprimă un *raport de implicație cauzală* aparte, de tipul *intenție / scop – realizare.*

Situația comunicată trebuie să conțină un participant care – prin voință, intenție și control – să proiecteze desfășurarea unui proces, indiferent dacă acesta este acțiune (***Muncește** din greu ca să câștige cât mai mult.*), eveniment (***I-a spus** toate aceste lucruri ca să-l încurajeze.*) sau stare (***Stă** în pat ca să se refacă.*). Cu alte cuvinte, realizarea acestei funcții este impusă de una dintre următoarele particularități semantice ale construcției regente:

(a) să conțină un centru verbal care impune un subiect [+Animat]: **Ana** ***a coborât*** *ca să-l aștepte în fața blocului.*, **Andrei** ***venise*** *ca să o felicite cu ocazia zilei onomastice.*;

> În enunțuri precum *Fondul Monetar Internațional a cerut plafonarea salariilor* ***ca să limiteze deficitul bugetar.*** existența circumstanțialului de scop în context cu subiect [– Animat] se explică prin extensia metonimică a nominalului („Fondul Monetar Internațional" = „negociatorul Fondului Monetar Internațional").

(b) să conțină un participiu (adjectivat sau nu) al unui verb care selectează un astfel de subiect (***Este un motiv inventat de*** **ei**, *ca să scape mai ușor.*);

(c) să conțină un adjectiv propriu-zis în poziție predicativă, care se asociază cu un centru nominal [+ Uman]: ***Era foarte atentă la ore*** *ca să înțeleagă lecția din clasă.*, ***Era amabil / grijuliu / vrednic*** *ca să facă o bună impresie.*).

Capacitatea anumitor grupuri interjecționale de a funcționa ca regent al circumstanțialului de scop se explică prin valoarea lor „imperativă", adică prin comutabilitatea acestora cu un verb la imperativ, formă care presupune asocierea cu un subiect [+ Animat, + Uman / + Personal].

1.1.2. O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu situația circumstanțialului de scop cu regent verb de deplasare.

Verbele de mișcare (*a (se) mișca, a se duce, a pleca, ieși, a intra* etc.) se caracterizează printr-o configurație semantică care implică ocurența unui component al enunțului cu rol actanțial Țintă.

Dacă rolul tematic Ţintă este atribuit unui component cu trăsătura [+ Concret], atunci el se poate descrie ca specie de Locativ, codificarea sintactică fiind cea de circumstanţial de loc: *Se duce* ***la piaţă.***; *Pleacă* ***la munte.***; *Irina a alergat* ***la şcoală.***

În structuri ca *Pleacă* ***la munte*** **să vadă casa** *pe care ar vrea să o cumpere.* sau *Irina a alergat* ***la şcoală*** **să ia copilul** *care terminase orele şi o aştepta.* ambele componente pot fi interpretate ca Ţintă: primul însă se subsumează argumentului Locativ şi are funcţia de circumstanţial de loc, iar al doilea – care exprimă „ţinta abstractă", implicată de intenţia participantului la situaţia comunicată – ocupă poziţia de circumstanţial de scop. Uneori însă se produc „alunecări" de la concret la abstract, fenomen care are consecinţe în interpretarea semantică a enunţului. De pildă, *Se duce să cumpere ceva.* poate primi „citirea" (a) „Se duce undeva (la piaţă, la magazin etc.)", în care subordonata apare în poziţia de circumstanţial de loc sau (b) „Se duce cu intenţia de a cumpăra ceva de undeva (de la piaţă, de la magazin etc.)", în care subordonata este finală. Semnificaţia [+ Intenţionalitate] impune interpretarea (b). Uneori, în enunţuri de acest tip, absenţa circumstanţialului de loc imprimă circumstanţialului de scop o nuanţă locală (vezi *infra*, **4**).

În unele contexte, sensul [+ Deplasare] al verbului se atenuează. De exemplu, în enunţuri „evenimenţiale" ce specifică „procese unice", structuri ca *Umbla după cerşit.* sau *Mergea des la pescuit.* înseamnă „Umbla cu scopul de a cerşi." şi, respectiv, „Mergea des cu scopul de pescui.". În enunţuri generice, aceleaşi structuri semnifică „Obişnuia să cerşească." şi „Obişnuia să pescuiască." (vezi **I, Verbul. Categoria aspectului**). Cu alte cuvinte, *după cerşit* şi *la pescuit* au funcţia sintactică de circumstanţial de scop numai în enunţuri ce exprimă procese unice, nu şi în enunţuri generice. Enunţuri mai ample pun în evidenţă realizarea poziţiei sintactice discutate: [*Umbla după cerşit* = „cerşea"] $_{\text{generic}}$ [***ca să aibă din ce trăi.***] $_{\text{circumstanţial de scop}}$; [*Mergea des la pescuit* = „pescuia adeseori"] [***ca să se destindă.***] $_{\text{circumstanţial de scop}}$.

Sensul „deplasare" se pierde mai ales în enunţuri imperative ca *Stai* ***să-ţi spun*** *cum a fost!* sau *Du-te* (*mergi*) ***să deschizi*** *uşa!*, unde verbul imprimă sensul de „îndemn", enunţurile fiind echivalente cu „Să-ţi spun cum a fost!" şi, respectiv, „Deschide uşa!" (vezi *infra*, **1.3** şi **4**).

1.1.3. În enunţul cu circumstanţială finală apar uneori semiadverbele *doar, numai* plasate în imediata vecinătate a conectorului propoziţional. Fără a avea funcţie sintactică, componentul adverbial adaugă circumstanţialului de scop informaţia „restrictiv":

Nu ţii un ditamai cuţitul la birou **doar** ***ca să-ţi ascuţi creioanele cu el.*** (Rlit, 2004).

Conectorul circumstanţialei de scop poate fi precedat de adverbele de precizare (*anume, intenţionat, înadins* (*într-adins*) şi *aşa*) care au propria funcţie sintactică (circumstanţiale de mod): *A venit* **anume** ***ca să mă convingă.***, *Nu a fost gafă; a făcut-o* **intenţionat** (**înadins**), ***ca să te enerveze.***, *Au început să vorbească în germană,* **aşa** ***ca să nu poţi înţelege.***, *Am prezentat-o şi eu cu toate titlurile,* **aşa, *ca să o măgulesc.***

Precedat de adverbul *parcă*, circumstanţialul de scop este modalizat:

Şi-atunce o-nceput să fugă mai încet, **parcă dinadins** ***ca să-l poată ajunge ceilalţi.*** (As, 2004).

În circumstanțialele finale negative conectorii *ca să* și *să* pot fi urmați de *cumva* sau *care cumva*, intensificatori fără funcție sintactică (vezi și *infra*, **2.1.1.1**): *Se purta bine* ***ca nu*** *(****care****)* ***cumva să fie pedepsit***.,*Se prefăcea că este vesel* ***să nu*** *(****care****)* ***cumva să se simtă stânjenit vreun invitat***.

1.2. Caracteristici sintactice

Circumstanțial de scop funcționează ca termen subordonat în raport cu un grup verbal de obicei, extins. Centrul grupului poate fi un verb la mod personal (***Radu glumește*** *ca să destindă atmosfera*., ***Aceasta era o strategie plănuită*** *ca să ajute oamenii*., ***Pe când cotrobăiam prin sertare*** *ca să-mi caut pașaportul, am dat peste jurnalul meu din adolescență*.) sau o formă verbală nepersonală (***Glumind*** *ca să destindă atmosfera, Radu a făcut în cele din urmă o gafă*., ***Recitind cartea*** *ca să înțeleagă mai bine teoria, a observat unele inadvertențe*., ***Cotrobăind prin sertare*** *ca să-mi caut pașaportul, am dat peste jurnalul meu din adolescență*.).

Grupul verbal poate cuprinde și un adjectiv sau un adverb (***Era amabilă*** *ca să-și atingă scopul*., ***Muncește mult*** *ca să-și poată plăti datoriile*., ***Făcea totul bine*** *ca să nu mai lucreze încă o dată*.).

Sunt regenți ai circumstanțialului de scop și grupuri interjecționale precum: ***Poftim cartea*** *ca să nu te mai plângi că n-ai ce citi!*, ***Na(-ți) / Uite(-ți) / Iată / Uite(-ți) cheile*** *ca să nu mă mai aștepți pe mine să-ți deschid*.

Circumstanțialul de scop poate avea regent și un context mai larg: ***Se îmbrăcase, își băuse cafeaua, își făcuse bagajele***, *ca să poată pleca imediat ce venea Andrei*.

În construcția regentă există uneori grupările *de aceea* (*de asta*) sau *pentru aceea, pentru asta* care au rolul de „a capta" informația circumstanțialului final, funcționând ca termeni anaforici sau cataforici: ***Ca să facă rost de bani*****, de aceea** *a vândut automobilul pe care de-abia îl cumpărase*.,**De asta** *n-a venit*, ***ca să arate*** *că e supărată pe noi!*.

1.3. Caracteristici pragmatice

1.3.1. Circumstanțialul de scop (final) ***prototipic*** exprimă relația logico-semantică *realizare – intenție* între două procese comunicate. Toate exemplele din paragrafele anterioare ilustrează această situație.

1.3.2. Circumstanțialul de scop cunoaște și ipostaza ***metadiscursivă*** în structuri precum *ca să zic așa, ca să nu mai vorbesc de, ca să încheiem* etc., structuri prin care „finalitatea" se raportează la actul enunțării:

Și nicio politică nu încurajează profesarea medicinii în mediul rural. ***Ca să nu mai spun*** *de gândirea pragmatică a noii generații. „Îmi iese sau nu banul."*. (ĐV, 2004).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI DE SCOP

2.1. Realizări propoziționale

De regulă, finalele sunt legate de regentele lor prin joncțiune, realizându-se mai ales ca propoziții conjuncționale. Predicatul poate avea forma de subjonctiv (conectorii fiind *ca să* sau *să*) sau de indicativ (subordonate fiind introduse prin *de, doar ca*).

Din motive stilistice, circumstanțialele de scop pot fi *izolate* de regentul lor printr-o pauză marcată grafic prin punct. Apar astfel construcții precum: *Am vrut să fiu primul, **ca să-i fac mulțumiți pe părinții mei. Ca să-i pot face**, după cât pot și eu, **fericiți**.* (As, 2004).

Propozițiile circumstanțialele de scop pot fi și juxtapuse față de regentă, situație în care intonația preia rolul de marcator al relației de subordonare.

2.1.1. ***Finale conjuncționale***

2.1.1.1. Conectorul tipic pentru conjuncționalele finale este *ca să*:

*Dumnezeu nu există **ca să-i ceri tu ceva**.* (O. Paler, *Deșertul*);

*Și, **ca să mai potolească bucuria împărătesei**, ursitoarea i-a spus că fetița n-o să aibă minte deloc.* (I. L. Caragiale, *Făt-Frumos cu Moțu-n frunte*);

***Ca să descoperi ceva**, ai nevoie de o echipă.* (Rlit, 2004);

*Prietena mea era nerăbdătoare să ajungă la Templu de la Șinca. Mihai, soțul meu, a venit și el, **ca să nu fim singure**.* (As, 2004);

*Imediat după explozia bombei, tânărul [...] n-a luat-o la goană **ca să se pună la adăpost**. [...] Omul pur și simplu s-a repezit ca disperatul să prindă un autobuz, **ca să nu întârzie la serviciu**.* („Adevărul", 2004).

În situații de deplasare la stânga a unui component al propoziției finale, *ca să* este disociat:

*Alungat-o-ai pe dânsa, **ca** **departe de părinți / În coliba împistrită** **ea să nasc-un pui de prinț**.* (M. Eminescu, *Călin*).

Finala introdusă prin *ca să* poate fi integrată în grup prepozițional având drept centru prepoziția *pentru*. Dacă în realizarea tipică, *pentru* este resimțit ca pleonastic (*ca să* fiind suficient pentru a exprima semnificația finală), în condițiile deplasării unui component al subordonatei, integrarea în grupul prepozițional este frecventă.

Compară:

*Nu le-am făcut și pățit toate astea **pentru ca să merg înapoi** când voi ajunge la ea.* (I. Slavici, *Zâna Zorilor*);

*Ochiul mi-e viu, puterea mi-e întreagă / Și te scrutez prin albul tău veșmânt / **Pentru ca** **mintea mea** **să poată să-nțeleagă / Neîngenunchiată firii pe pământ**.* (T. Arghezi, *Psalm*).

Dacă finala este negativă, intensificatorul *nu cumva* se grupează cu prima parte a conjuncției subordonatoare:

*Rămâneți dar aici, [...] **pentru ca** **nu cumva**, pe când voi umblați pe drumuri, **el să mă răpească și să sosiți prea târziu la surorile voastre**.* (I. Slavici, *Zâna Zorilor*).

În locul structurilor introduse prin *ca să*, în vorbirea curentă apar și propoziții conjunctivale introduse prin *că*: *Or venit la mine* [...] *că să vadă.* (în Vulpe, 1980). Substituirea lui *ca* prin *că*, explicabilă printr-o tendință de hipercorectitudine (*că* fiind conjuncția tipică pentru subordonare în limba română), nu este recomandată în limba română literară.

2.1.1.2. Propozițiile finale se introduc frecvent prin *să* care, în acest caz, este și formant al modului conjunctiv, și conector propozițional:

*Acu să vă ție Dumnezeu **să-l creșteți mare**!* (L. Rebreanu, *Ion*).

Când centrul grupului regent este un verb de mişcare, circumstanţialele de scop introduse prin *să* transmit o informaţie în care semnificaţia „finalitate" se amalgamează cu semnificaţia „local" (vezi *infra*, **4**): *Mamă, mă duc* ***să cumpăr sare pentru oi.***, *După masă mă trimetea* ***să pui porumb sau să semăn ovăz.*** (în Vulpe, 1980).

Avansarea componentelor din subordonata finală permite alternarea conectorilor *să* şi *ca* (...) *să*:

N-ai glas de vifor, ***să jeleşti;*** */ N-ai mâini de fier,* ***ca* fier *să*** *frângi; / N-ai mări de lacrimi,* **mări *să*** *plângi; / Nu eşti de foc,* **la piept** *să-l strângi, /* ***Să-l încălzeşti!*** (G. Coşbuc, *Moartea lui Fulger*).

2.1.1.3. În aspectul colocvial sau popular al limbii române apar propoziţii finale introduse prin conjuncţia subordonatoare *de*:

În toate zilele se ducea el la puţ ***de aducea apă pentru casă.*** (P. Ispirescu, în GA[2]);

Mai şede el cât şede ***de cască gura prin târg****, şi apoi îşi ia tălpăşiţa spre casă.* (I. Creangă, în GA[1]).

Structurile sunt simetrice, verbele din ambele propoziţii având formă identică de mod şi timp: *S-a dus de s-a culcat.*, *S-ar duce de s-ar culca.*

Au funcţia de circumstanţial de scop şi propoziţiile introduse prin *de* în structuri bipropoziţionale cu predicate la modul imperativ: *Du-te* ***de te culcă!*** sau *Mergi* ***de-mi adu dosarul!*** (I. L. Caragiale, în GA[1]). Este singura situaţie în care imperativul este ocurent în propoziţii subordonate (vezi **I, Verbul. Modurile personale, 5**).

În ipostaza de conector subordonator pentru o propoziţie circumstanţială de scop, *de* este cerut mai ales de verbe de deplasare şi sensul final poate fi identificat prin echivalarea: *de = ca să.* Cu alte cuvinte, într-un text ca *Hai* ***de-mi arată drumul, să nu-mi rup gâtul tocmai acum!*** (I.L. Caragiale, *La Hanul lui Mânjoală*), ambele subordonate sunt finale, având însă regenţi diferiţi: prima – interjecţia *hai*, cea de-a doua – grupul verbal *îmi arată drumul*.

Unele studii de gramatică română propun o altă interpretare a lui *de* în construcţii bipropoziţionale imperative. În astfel de structuri *de* este considerat conjuncţie coordonatoare de tipul lui *şi*. Conform acestei interpretări, enunţuri precum *Mergi de-mi adu dosarul!* sunt alcătuite din propoziţii de acelaşi rang, asociate prin *de* coordonator. Interpretarea aleasă este justificată prin incapacitatea imperativului de a apărea în propoziţii dependente. Se diferenţiază astfel între conjuncţia subordonatoare *de* cu sens final şi conjuncţia coordonatoare *de* (sinonimă cu *şi*). În astfel de structuri, sensul final nu este neaşteptat, el fiind impus de prezenţa verbului de deplasare, pe de o parte, şi de semnificaţia modală a imperativului, pe de altă parte. De altfel, şi structurile formate cu ajutorul conectorului *şi* – conjuncţie prin excelenţă coordonatoare – au aceeaşi semnificaţie de „finalitate" (compară cu: *Mergi şi îmi adu dosarul!*). Optând pentru interpretarea expusă mai sus (propoziţia a doua este finală introdusă prin conjuncţia *de*) se obţine o coerenţă în interpretare (conjuncţia *de* este totdeauna subordonatoare). Se cuvine totuşi să se sublinieze faptul că această structură se află la graniţa dintre subordonare şi coordonare.

2.1.1.4. Rar, mai ales în limbajul popular, şi numai în context cu adverbul *doar(ă)* sau cu locuţiunea *doar(ă)-doar(ă)*, subordonatele finale sunt introduse prin primul element al conjuncţiei *ca să* (respectiv, prin *ca*). Prezenţa modalizatorilor induce informaţia *posibil* (*doar = poate*) specifică subjonctivului, „convertind" informaţia semantică a indicativului:

Ea-mi sare-n drum, ***ca doară-doară*** */ M-apuc să-i spui o vorbă-n poară.* (G. Coşbuc, *Duşmancele*).

2.1.2. *Finale relative*

Rar, propoziţiile circumstanţiale de scop sunt subordonate regentelor lor prin pronume relative integrate în grupuri prepoziţionale având drept centru *după* sau *pentru*: *S-a dus (a mers, a plecat)* ***după / pentru ce avea de cumpărat.***

2.1.3. *Finale juxtapuse*

Când în componenţa finalei există adverbul *doar* (cu varianta *doar-doar*), este posibilă juxtapunerea subordonatei:

Când s-a împrăştiat în toate părţile vestea despre prefacerea asta, toţi coconii împărăteşti, care de pe unde, alergară să se înfăţişeze dinaintea fetei, ***doar-doar or face-o*** *să-i iubească, şi apoi de-acolo, ţin-te, peţitori peste peţitori.* (I. L. Caragiale, *Făt-Frumos cu Moţu-n frunte*).

Enunţurile de felul celui de mai sus reprezintă o reducere a construcţiei *ca doar* (vezi *supra*, **2.1.1.4**; vezi şi **Circumstanţialul de cauză, 2.1.3**).

În situaţii de juxtapunere pot fi considerate şi subordonatele care prezintă în poziţie iniţială pe *doar de*:

Mai întâi era să vă poruncesc a supune la cazne fioroase pe toate femeile, ***doar de-om putea afla de la dânsele un crâmpei de adevăr***. (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*).

2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale

Circumstanţialul de scop poate fi exprimat prin forme verbale nepersonale (mai ales ***infinitiv*** sau ***supin***) *integrate în grupuri prepoziţionale*. Uneori, în cadrul aceluiaşi text, propoziţiile conjuncţionale finale alternează cu circumstanţialul de scop realizat prin infinitiv în grup prepoziţional:

Mersese pe jos până la Bucureşti, ***ca să se angajeze în lunile de iarnă, la familia unui doctor,*** **pentru a strânge ceva bani de zestre**. (O. Paler, *Deşertul*).

2.2.1. Este circumstanţial de scop verbul la ***infinitiv*** în grup prepoziţional cu centrele *pentru* şi *spre*:

Pentru a ajunge aici*, este nevoie, evident, de mai mult decât pasiune, este nevoie de motivaţie, de implicare şi, în cele din urmă, de resurse.* (DV, 2004);

Pentru a avea o viaţă mult mai relaxantă*, organizaţi-vă timpul şi problemele pe care le aveţi încă de la începutul săptămânii.* („Adevărul", 2004);

Căci toţi se nasc ***spre a muri*** */ Şi mor* ***spre a se naşte****.* (M. Eminescu, *Luceafărul*);

Spre a confirma urma lecturilor sale*, ne-am întors asupra cărţii lui Titus Livius.* (Rlit, 2004).

2.2.2. Poate avea funcţia de circumstanţial de scop verbul cu forma de ***supin***: *Ne trimeseseră la Cochirleni,* ***la cules*** *struguri*. Selecţia prepoziţiei (*după, la, pentru*) diferă în raport de centrul verbal şi de extensia construcţiei regente: *Merge*

la scăldat. / ?Merge pentru scăldat., dar *Merge la râu pentru scăldat, nu pentru a spăla rufele.*; *Se duce la cules de mure. / ? Se duce pentru cules de mure. / *Se duce după cules de mure.*, dar *Se duce în pădure după cules de mure / pentru cules de mure.* (vezi şi **I, Verbul. Forme verbale nepersonale, 4**).

2.2.3. Realizarea circumstanţialului de scop prin verb la ***gerunziu*** este destul de rară, de cele mai multe ori forma verbală putând fi interpretată şi ca gerunziu coordonat: *Acum umblă prin târguri* ***cerşind***. (vezi **I, Verbul. Forme verbale nepersonale, 5**).

2.3. Realizări adverbiale

2.3.1. Locuţiunea adverbială *de ce* (cu varianta populară *la ce*) reprezintă o realizare a poziţiei sintactice de circumstanţial de scop regăsibilă şi la circumstanţialul de cauză: ***De ce*** *a venit?* (= „Cu ce scop a venit?”) vs *De ce a venit?* (= „Din ce motiv a venit?”). Contextul are rol dezambiguizator:

O gaşcă de copii şi adolescenţi locali [...] *caută fier vechi în pământul parcului lui Ceauşescu.* ***De ce*** *o fac? Evident,* ***pentru a câştiga o pâine***. (DV, 2004).

2.3.2. Funcţionează ca circumstanţial de scop, având şi rol discursiv, grupările adverbiale prin care se realizează şi circumstanţialul de cauză (*de aceea, de aia*) sau grupările specializate pentru specificarea finalităţii (*pentru aceea, pentru asta*):

Cu dumneata mi-a plăcut să retrăiesc treizeci de ani de călătorii, tot cu dumneata, de nu te plictiseşte, îmi voi retrăi astă-seară copilăria şi întâia tinereţe. ***Pentru aceasta*** *ne vom întoarce la Bucureşti.* (M. Caragiale, *Craii*).

Ca şi în cazul lui *de ce*, sensul final al locuţiunilor *de aceea* şi *de asta* poate fi identificat prin ocurenţa în acelaşi context a propoziţiei finale:

De asta *îşi întâlneşte fiul,* ***ca să-l roage să-i facă rost de o slujbă***. (Rlit, 2004);

De aceea *du-te şi tu încotro te-a îndrepta Dumnezeu,* ***ca să nu se mai facă atâta gâlceavă la casa asta din pricina ta***. (I. Creangă, *Fata babei*).

2.4. Realizări nominale

2.4.1. Au funcţia sintactică de circumstanţial de scop ***substantivele abstracte*** – centre de grupuri nominale – *integrare în grupuri prepoziţionale*, formate în jurul lui *pentru, spre, întru, la* (care impun forma de acuzativ) sau *în vederea* (cu regim de genitiv).

Sunt utilizate frecvent grupurile prepoziţionale cu *pentru* şi *spre*:

Pe holurile centrelor medicale, ale dispensarelor, în sălile de aşteptare hiperaglomerate, oamenii, apăsaţi şi aşa de povara bolilor şi durerilor, se plâng de felul în care sunt trataţi, de lungile ore în care stau la coadă ***pentru o consultaţie***, *se plâng de indiferenţă.* (DV, 2004);

De ce nu voi ***pentru nume, pentru glorie*** *să scriu?* (M. Eminescu, *Scrisoarea II*);

În această primăvară [....] *relaţia dintre cultura română şi spaţiul francofon se va concretiza într-o adevărată sărbătoare, o invazie a teatrului şi filmului de expresie franceză pe meleagurile noastre,* ***spre bucuria tuturor iubitorilor de arte ale spectacolului***. („Adevărul”, 2004).

Întru este resimţit ca livresc: *Mai zăbovea apoi pe uliţi* ***întru aşteptarea*** *zorilor.* (M. Caragiale, *Craii*).

Totuşi, în româna actuală se remarcă o revenire a utilizării construcţiei cu această prepoziţie, fie în stilul solemn (*Intelectualii noştri îşi vor aduna simţirea şi talentul, forţa şi nemurirea ideii* ***întru nădejdea*** *de mai bine a României*, „Dimineaţa", 1996), fie în stilul ironic (*Ceilalţi doi se asociaseră* ***întru falsificarea*** *alcoolului.*).

Locuţiunea prepoziţională *în vederea* este utilizată mai ales în aspectele elaborate ale românei actuale:

În vederea obţinerii unei burse de studiu *la o universitate din Germania, candidaţii sunt obligaţi să tracă testul de limba germană, elaborat şi evaluat în Germania.*

La este folosit rar la concurenţă cu *pentru* în structuri precum: *Caut femeie* ***la / pentru curăţenie****.* (vezi **I, Verbul. Forme verbale nepersonale, 4**).

2.4.2. Cu regent verb de mişcare, au funcţia de circumstanţial de scop ***grupurile nominale*** *încadrate în grupuri prepoziţionale*, având drept centru pe *după, la* şi *în*. Structuri precum *A alergat toată ziua* ***după cumpărături****., A venit* ***după copil. / pachet****., A plecat* ***la*** *(****pentru****)* ***specializare****.* provin din construcţii propoziţionale reduse, în care contragerea a fost urmată de o reorganizare sintactică: „A alergat toată ziua ca să facă cumpărături.", „A venit ca să ia copilul / pachetul.", „A plecat ca să facă o specializare.".

2.4.3. Au funcţia sintactică de circumstanţial de scop, grupurile nominale cu centre ***substantive abstracte care exprimă noţiunea de finalitate*** precum: *gând, scop, idee, deziderat, aspiraţie, năzuinţă, speranţă, intenţie, ţel, plan, obiectiv, finalitate, folos, perspectivă* etc.

Grupurile nominale la care ne referim, *obligatoriu extinse şi integrate grupurilor prepoziţionale* în care centrul este reprezentat prin *cu, în* sau *pentru*, funcţionează ca o unitate semantică, dar componentele lor prezintă autonomie sintactică:

Operaţiunea a fost concepută ca o etapă preliminară a unor noi ofensive în interiorul Peninsulei Balcanice, **cu scopul** ***eliminării turcilor din Europa.*** (Ş. Papacostea, *Evul Mediu românesc*);

Luase cu ea [...] *un meteorit de un kilogram proprietate a guvernului rus, evaluat la peste 1.200 de euro,* **cu intenţia** ***de a-l vinde şi de a face o mică afacere.*** (DV, 2004);

Spiritul agresiv care a caracterizat unele luări de poziţie în ultimii ani ai regimului totalitar în ţara noastră – spirit întreţinut de puterea politică **în scopuri** ***diversionist-naţionaliste*** *– e nu numai regretabil, dar de-a dreptul condamnabil.* (Ş. Papacostea, *Evul Mediu românesc*);

„De unde ştiţi toate astea ?" a întrebat Julius, **în speranţa** ***că va reuşi*** *să-l provoace la o mărturisire care să-i dezvăluie ce ascunde doctorul Luca.* (O. Paler, *Deşertul*);

Te rog, **în interesul** ***tău****, vino negreşit!* (I. L. Caragiale, *Două Loturi*);

Pentru ***orice*** **eventualitate** *tocmise şi un avocat.* (L. Rebreanu, *Ion*).

Aşadar în contexte cum sunt cele de mai sus, întregul grup prepoziţional poartă informaţia „finalitate". Sintactic, grupul este analizabil: unităţile lexicale *eliminării, de a-l vinde şi de a face, diversionist-naţionaliste, că va reuşi, tău, orice* sunt adjuncţi ai substantivelor, realizări ale funcţiei sintactice de atribut.

Încadrate în grupuri prepoziţionale, având centru pe *în* sau *cu* şi însoţite de determinanţi adjectivali demonstrativi precum *asta, această, aceste*, substantivele

enumerate formează construcții de felul: *cu acest scop, în această idee, cu / în această perspectivă* etc. Sintagmele au funcție discursivă, preluând informația unui segment de text, plasat anterior sau ulterior: *A plecat **cu acest gând**: să obțină postul.*, ***Cu acest scop** s-a prezentat la interviu, ca să obțină postul.*

2.4.4. Cu statut cvasilocuțional funcționează și ***grupurile prepoziționale** de dragul, de răul*, grupuri utilizate și pentru redarea cauzei, dar care, în anumite contexte, exprimă (împreună cu determinanții lor) scopul, intenția: *Se face deseori de râs susținând unele ipoteze numai **de dragul de a se arăta** bine informat.*

2.4.5. Pronumele ***care***, în ipostaza de conector al unei relative izolate, integrat în grup prepozițional (de tipul *drept care*) ocupă poziția de circumstanțial de scop, funcționând în același timp și ca proformă: *Am vrut să ajung la timp. **Drept care am chemat un taxi**.* (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.4.1.3**).

2.5. Structuri eliptice cu circumstanțial de scop

2.5.1. Uneori grupurile prepoziționale cu funcție de circumstanțial de scop sunt rezultatul unor contrageri urmate de o reorganizare sintactică. Astfel, în *Noi tinerii acolo ne duceam, nu la Capșa. **Pentru Capșa** nu aveam nici vârsta, nici banii.* (As, 2004), poziția de circumstanțial final reprezintă o structură contrasă din „Pentru a merge la Capșa ...” sau „Ca să mergem la Capșa...”.

2.5.2. Adeseori regenta finalei este redusă, mai ales în structuri alcătuite prin coordonare adversativă:

*Dumnezeu ne-a lăsat darurile vieții **ca să ne bucurăm de ele, nu √ ca să le disprețuim**.* (O. Paler, *Deșertul*);

*Dă-mi voie ca să mă duc și eu pe urma fraților mei; **nu de altă**, dar **ca să-mi încerc norocul**.* (I. Creangă, *Harap-Alb*);

Deveneai o persoană mai prețuită, dacă îi ofereai ocazia să îți vină în ajutor. Și **nu** √ ***ca să te oblige***, √ ***ca să-ți poată cere ceva în schimb***. (OC, 2004).

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

În general poziția circumstanțialului de scop față de regentul său este liberă, dar atât în cazul realizării propoziționale, cât și în cazul realizării nepropoziționale există unele restricții.

Au topică liberă finalele introduse prin (*pentru*) *ca să*, cu mențiunea că în antepunere exprimarea este totuși emfatică. Compară:

*Cine intră în cârciumă nu intră **ca să se închine**.* (Proverb);

*De fiecare dată, ne-am concentrat să deslușim măcar un cuvânt, **ca să ne dăm seama** în ce limbă cântă, dar n-am recunoscut nimic.* (As, 2004);

***Ca să-mi pierd urma**, m-am îmbarcat pe un vapor care m-a lăsat în insula Rodos.* (O. Paler, *Deșertul*).

În schimb, circumstanțialele de scop introduse prin *să* sunt totdeauna postpuse regentei:

*Când mi-am luat diploma de medic, am fugit fericit, **să i-o arăt și tatălui meu**.* (O. Paler, *Deșertul*);

*Dă-mi, Doamne, ce n-am avut, / **Să mă mier** ce m-a găsit.* (Proverb).

Tot obligatoriu postpuse sunt finalele cu *de*, *ca doar* sau cele juxtapuse (vezi *supra*, **2.1.1.3, 2.1.1.4** şi **2.1.2**).

Realizările nominale au topică liberă, ca şi realizările prin infinitiv. Supinul cu funcţie de circumstanţial de scop este însă totdeauna postpus regentului, ca şi gerunziul.

În antepunere, circumstanţialul de scop se desparte de construcţia regentă printr-o pauză marcată grafic prin virgulă.

În postpunere, pauza nu este admisă în cazul supinului şi al realizării propoziţionale introduse prin conjuncţia *de*, dar este posibilă în celelalte situaţii de exprimare (non)propoziţională.

4. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

Circumstanţialul de scop poate intra într-o relaţie de coordonare adversativă cu **circumstanţialul de cauză** în construcţii pe tiparul de mai jos:

Şi-au părăsit casele [***nu de bunăvoie,***] $_{\text{circumstanţial de cauză}}$ ***ci*** [***pentru a-şi clădi un adăpost, mai trainic şi mai frumos la porţile Balcanilor.***] $_{\text{circumstanţial de scop}}$ (JN, 2004).

Circumstanţiala finală poate fi confundată cu **circumstanţiala consecutivă** în situaţia în care elementul introductiv este *ca să*. Interpretarea corectă se poate face ţinându-se seama de particularitatea construcţiei consecutive, şi anume aceea de a conţine în regentă un modificator adverbial sau adjectival (vezi **Circumstanţialul consecutiv**).

Când regentul este verb de mişcare, finalele introduse prin *să* au, uneori, o **nuanţă locală**: *S-a dus să cumpere pâine.* (Pentru posibilităţile de interpretare a construcţiilor de acest fel, vezi *supra*, **1.2.2**).

Circumstanţialul de scop trebuie distins de circumstanţialul **opoziţional** de felul: *A fost mereu premiant, spre a nu reuşi să ia bacalaureatul.*(= „A fost mereu premiant, dar nu a reuşit să ia bacalaureatul".).

Din considerente de ordin stilistic în tipare specifice circumstanţialei finale apar propoziţii opoziţionale.

În enunţurile *Să creşti doi copii **ca să nu te-ajute!*** (IVLRA), *M-am ferit de mincinoasa de Ana,* (***pentru***) ***ca să dau de una şi mai mare!*** sau *Am stat cu ea prin spitale de când era mică şi m-am chinuit, **ca să o pierd acum!*** (EZ, 2004) nu se exprimă un raport real scop – realizare, ci un contrast, o opoziţie de felul celei redate prin structuri exclamative bipropoziţionale coordonate copulativ sau adversativ: „Să creşti doi copii şi / dar ei să nu te ajute!", „M-am ferit de mincinoasa de Ana şi / dar am dat peste una şi mai mare"., „Am stat cu ea prin spitale .... şi / dar o pierd acum!" (vezi **Circumstanţialul opoziţional**).

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul condițional este un component al enunțului prin care se exprimă condiția de a cărei îndeplinire depinde desfășurarea unui proces. Realizarea definitorie a circumstanțialului condițional este propoziția conjuncțională introdusă prin *dacă* (sau prin sinonimul său *de*).

1.1. Caracteristici semantice

Circumstanțialul condițional face parte din grupa circumstanțialelor prin care se redau raporturi logico-semantice. Enunțul în alcătuirea căruia intră un circumstanțial condițional specifică faptul că *procesul comunicat prin propoziția regentă* se realizează (îndeplinește) *într-o anumită împrejurare* specificată în subordonată. Un astfel de enunț exprimă, cu alte cuvinte, o relație de implicație (condiționare sau inferență), stabilită de vorbitor, de tipul [*X consideră* (*crede*) *că*] *dacă A, atunci B.*

Condiționalul nu face parte din structura tematică a verbului, fiind în consecință, totdeauna suprimabil, fără a fi afectată corectitudinea (coeziunea) a enunțului.

1.2. Caracteristici sintactice

Condiționalul prototipic este integrat semantic în enunț, dar sintactic – în cadrul grupului verbal – este un constituent „periferic", depinzând de [V + Complemente] (vezi *supra*, **Circumstanțialul. Prezentare generală**). Ceea ce este caracteristic pentru acest tip de circumstanțial este ocurența sa într-o construcție sintactică hipotactică de tipul *dacă.....atunci*, în care condiționalul reprezintă termenul subordonat.

În construcția menționată, regentul circumstanțialului condițional este o întreagă propoziție cu predicatul realizat printr-un un verb:

[***Dacă te iei după măgar,***] $_{\text{condițional}}$ [**te duce** *la stână.*] $_{\text{regent}}$.

Funcționează ca regent al unui condițional și propoziția ce are în componența sa un grup interjecțional, un grup adverbial sau un grup adjectival în poziție predicativă:

[***Dacă reușești,***] $_{\text{condițional}}$ [**bravo** *ție.*] $_{\text{regent}}$;

[***Dacă vei izbuti,***] $_{\text{condițional}}$ [**bine**!] $_{\text{regent}}$;

[*Medicamentele homeopatice* ***sunt*** **utile**] $_{\text{regent}}$ [***dacă medicamentele tradiționale provoacă alergii.***] $_{\text{condițional}}$.

În regenta construcției condiționale pot apărea corelativele *atunci* sau *apoi*: *Dacă te interesează,* ***atunci*** *citește!* sau *Dacă nu asculți sfatul meu,* ***apoi*** *nu îmi mai cere părerea!*. În asemenea situații *atunci* și *apoi* își pierd semnificația, funcționând ca termeni cu rol discursiv, anaforic, prin care se asigură și coeziunea enunțului bipropozițional.

1.3. Caracteristici pragmatice

1.3.1. Circumstanțialul condițional ***prototipic*** specifică o relație de implicație, de condiționare (inferență) între două procese comunicate: ***Dacă n-ai papuci,*** *sunt bune și opincile.*

1.3.2. În unele construcții, propozițiile introduse prin *dacă* exprimă perspectiva (opinia, de obicei, îndoiala sau nesiguranța) locutorului asupra conținutului enunțului: ***Dacă nu greșesc,*** *tu singură te-ai oferit să rezolvi situația.*, ***Dacă îmi aduc bine aminte,*** *era prin aprilie anul trecut.*, ***Dacă-mi dai voie*** (***Dacă nu vă supărați***), *nu e chiar așa!.*

De asemenea, enunțurile cu tiparul *dacă.... atunci* pot exprima un raport „deductiv" care privește aserțiunea locutorului: ***Dacă e umezeală pe stradă,*** *atunci a plouat peste noapte.= Dacă* [constat că] *e umezeală pe stradă* [deduc că] *a plouat peste noapte.* (vezi și **Circumstanțialul de cauză**).

În contexte de tipul celor înfățișate mai sus, circumstanțiala condițională are rolul de a raporta direct sau indirect locutorul la actul enunțării și se situează ***la nivel metadiscursiv***. Condiționalele de acest fel sunt uneori integrate sintactic ca în textul următor:

Dacă nu mă-nșel, *tot acolo la Rățoaia, am întrebat eu: Dar cum de sunteți singuri?* [...] *Acolo, la popotă, chiar îmi amintesc că am băut și o gură de palincă,* ***dacă nu mă înșel.*** (JN, 2004).

Condiționalele metadiscursive pot apărea însă și în construcții incidente:

Nenorocirea care a lovit-o – ***dacă pentru dânsa a însemnat nenorocire*** *– a întâmpinat-o cu o seninătate aproape disprețuitoare.* (M. Caragiale, *Craii*).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI CONDIȚIONAL

2.1. Realizări propoziționale

Realizarea propozițională conjuncțională este aceea care pune în evidență faptul că enunțul ce are în componența sa un circumstanțial condițional specifică o relație de implicație logico-semantică, stabilită de vorbitor. Dacă circumstanțialul condițional se realizează printr-o propoziție, construcția – alcătuită din regentă și subordonata ei – poartă numele de *perioadă / construcție ipotetică.*

Denumirea este legată de faptul că – prin întreaga construcție – se redă o *ipoteză*, pe care vorbitorul o enunță și o poate prezenta ca sigură, posibilă sau imposibilă (vezi *infra*, **2.1.3**). În mod tradițional, cei doi termeni ai construcției se numesc *prodasă* (condiționala) și, respectiv, *apodasă* (regenta).

O caracteristică a perioadei ipotetice este utilizarea acelorași forme verbale în ambele propoziții sau a unor forme verbale comutabile (aflate în raport de sinonimie).

2.1.1. ***Condiționale conjuncționale și relative***

În general, condiționala este legată de regenta ei prin joncțiune.

2.1.1.1. Conectorul specializat pentru circumstanțiala condițională este locuțiunea *în caz că*: *Să reclame,* ***în caz că ar fi fost evacuat cu forța,*** *se temea, fiindcă ar fi*

trebuit să mărturisească a fi tatăl unor copii dezavuați de noul regim. (G. Călinescu, *Scrinul negru*).

2.1.1.2. Conectorul tipic – cel asociat în mod natural perioadei ipotetice – este însă conjuncția *dacă*.

Dacă apare cel mai frecvent în exprimarea perioadei ipotetice, dar nu este un conector specializat, ci o conjuncție plurivalentă: *dacă* funcționează atât în ipostază necircumstanțială (vezi realizările propoziționale pentru complementul direct, complementul indirect, subiect, complementul predicativ, atribut), cât și în ipostază circumstanțială (vezi realizările propoziționale pentru circumstanțialul de timp, circumstanțialul de cauză, circumstanțialul concesiv).

Prin *dacă* se poate exprima o condiție „slabă" de tipul *dacă... (atunci)*, ca în ***Dacă ar bârfi numai persoane oarecare,* atunci** *situația nu ar fi atât de gravă.* (Rlit, 2004) sau „tare" de tipul *(dacă și) numai dacă .... (atunci)*, ca în *Lumea nu era muritoare de foame,* **numai *dacă nu voiai,*** *nu găseai să muncești.* (As, 2003).

Caracterul restrictiv al unei condiții este accentuat și prin adverbele *doar* (cu regent pozitiv, tipul *Vin* **doar *dacă mă chemi.***) și *decât* (cu regent negativ, tipul *Nu vin* **decât *dacă mă chemi.***).

În condiționala introdusă prin *dacă* este exclusă forma de conjunctiv sau de imperativ a verbelor cu funcție de predicat, dar se acceptă forme de indicativ la orice timp: ***Dacă-i fire mincinoasă*** */ Ce folos că e frumoasă?* (G. Coșbuc, *Scara*); ***Dacă ne duceam noi la el,*** *ne primea ca pe niște rude sărace.* (O. Paler, *Deșertul*); ***Dacă ai dat,*** *uită,* ***dacă ai luat,*** *pomenește.* (Proverb); ***Dacă vei veni și tu,*** *va fi fericit.*

De asemenea, în condiționala introdusă prin *dacă* predicatul poate avea forma de condițional (***Dacă nu ar fi ocolișuri,*** *nu ar fi literatură.*, Rlit, 2004) sau de prezumtiv (***Dac-or fi fiind toți plecați,*** *cine ne va deschide ușa?*).

2.1.1.3. Conjuncția *de* este conector în perioada condițională când este sinonim al lui *dacă*: ***De te-ating,*** *să feri în lături, /* ***De hulesc,*** *să taci din gură.* (M. Eminescu, *Glossă*); *Astăzi ar fi linșat un orator* ***de-ar îndrăzni*** *să pronunțe frazele antifeministe ale lui Cato.* (Rlit, 2004).

La fel ca și *dacă*, *de* este o conjuncție plurivalentă, care poate fi utilizată cu valoare necircumstanțială (marcă a interogației transpuse în vorbire indirectă, conector al unei propoziții subiective, predicative sau atributive) sau circumstanțială (conector al concesivei, al cauzalei, al consecutivei sau al finalei)

2.1.1.4. Condiționala interogativă retorică poate fi introdusă și prin conjuncția *când*: *La ce statornicia părerilor de rău, /* ***Când*** *prin această lume să trecem* ***ne e scris*** */ Ca visul unei umbre și umbra unui vis?* (M. Eminescu, *Despărțire*).

2.1.1.5. Condiționala este introdusă și prin conectorul *să*: *Dar n-a fost el!...* ***să-l văd venind*** */ Aș mai trăi o viață.* (G. Coșbuc, *Mama*).

Este situația în care subjonctivul și condiționalul – ca moduri ale posibilității – sunt sinonime; compară: ***Să știe omul*** *ce-ar păți, dinainte s-ar feri.* sau ***Să fie după pofta câinilor,*** *n-ar rămâne vită în sat.* cu ***De-ar ști omul ce-ar păți,*** *dinainte s-ar feri.*, ***Când ar fi după pofta câinilor,*** *n-ar rămâne vită în sat.* (Proverbe).

Condiționala conjuncțională cu predicatul la subjonctiv poate fi integrată într-un grup prepozițional cu centru reprezentat prin *fără*. În această situație, regenta are formă negativă: ***Fără să-mi fi fost frică,*** *n-aș fi fost aici și n-aș vorbi astfel.* (O. Paler, *Viața pe un peron*).

2.1.1.6. În construcţii eliptice, de obicei în limbajul popular, introduce o condiţională conjuncţia *de unde* urmată de adverbul de negaţie *nu*: *Vino, că* ***de unde nu*** √ [vii], *mă supăr!* (vezi *infra*, **2.1.3**).

2.1.1.7. În construcţii reduse introduc condiţionale şi pronumele relative integrate în grupuri prepoziţionale având drept centru *în locul*: ***În locul cui a vorbit****, eu n-aş fi spus asta.*

Se poate observa că această structură provine dintr-o construcţie extinsă cu relativă liberă cu antecedent nelexicalizat („şters"): [***În locul cui a vorbit,***] $_{\text{prodasă}}$ [*eu n-aş fi spus asta.*] $_{\text{apodasă (regenta construcţiei)}}$ < [*Dacă aş fi fost în locul* ***acelui***$_i$] $_{\text{prodasă}}$ [***care***$_i$ *a vorbit*], [*eu n-a fi spus asta.*] $_{\text{apodasă (regenta construcţiei)}}$.

2.1.2. ***Condiţionale juxtapuse***

Perioada ipotetică poate fi redată şi prin juxtapunerea dintre cele două propoziţii, funcţia jonctivului fiind preluată de pauză şi de conturul intonaţional: ***Ai învăţat****, răspunde!*, ***Ai carte****, ai parte!*, ***La calic sluješti****, calic rămâi!* (vezi **Organizarea prozodică a enunţului**).

În limbajul colocvial şi popular condiţionala poate apărea fără conector subordonator, în construcţii cu termeni corelativi pe tiparul [*doar...*] $_{\text{condiţională}}$...[*c-apoi...*] $_{\text{regentă}}$:

Şi ***doar te-a împinge păcatul*** *să clinteşti vreo piatră din locul său, iar mai ales acea mare din fruntea cerbului,* **c-apoi** *atâta ţi-i leacul.* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

2.1.3. ***Condiţionale în construcţii reduse sau eliptice***

2.1.3.1. În construcţia condiţională regenta poate fi *redusă*, ca în textul următor:

Ţăranii discută aprins şi ***dacă-i întrebi***, √ [îţi răspund că / afli că] *fiecare dintre ei are o rudă în Spania.* (EZ, 2004).

Din regentă poate lipsi doar componentul verbal al predicatului: *Ce folos de chip frumos /* ***Dacă nu e lipicios****?* (Proverb).

Uneori regenta este completă, dar condiţionala este redusă:

Îmi vin în minte tablourile lui Vermeer, în care e evident că pictorul nu suportă opacitatea zidurilor. De aceea deschide în ele ferestre sau, ***dacă nu****, aşază pe pereţi hărţi care sunt tot un fel de ferestre.* (O. Paler, *Deşertul*).

Propoziţiile condiţionale cu adverbe de afirmaţie sau de negaţie sunt extrem de frecvente în limba actuală: *Să-mi spui cinstit dacă vrei să vii în excursie.* ***Dacă nu****, nu-i nici o supărare!* ***Dacă da****, voi fi fericit!*.

Şi condiţionalele cu *de* şi cu *de unde* (vezi *supra*, **2.1.1.3**, **2.1.1.7**) îndeosebi când sunt integrate într-o construcţie de tip cauzal, pot fi restrânse, funcţionând ca profraze:

Acum să-mi spui tu cine eşti, de unde vii, şi încotro te duci, că ***de nu****, acolo îţi putrezesc ciolanele!* (I. Creangă, *Harap-Alb*);

Dar să ştii că la-ntoarcere trebuie să găsesc un copil în casă; ***de unde nu****, pâine şi sare cu mine nu mai mănânci!* (I. L. Caragiale, *Mamă...*).

2.1.3.2. Un caz aparte îl constituie ocurenţa lui *dacă*, *de* sau *când* (condiţional) în propoziţii independente de tip afectiv: *Ei,* ***de-aş fi fost de faţă****!*; *Te crede moşul, nepoate, dar* ***când ai şti*** *cu ce greutate se capătă!* (I. Creangă, *Harap-Alb*); ***Şi dacă nu-i decât un zvon****?*.

Aceste construcţii pot fi interpretate ca *reduceri* ale unei structuri bipropoziţionale cu principală exclamativă (*Ei,* ***de-aş fi fost de faţă*** √ [ce bine ar fi fost]*!*, *Te crede moşul, nepoate, dar* ***când ai şti*** *cu ce greutate se capătă* √ [te-ai îngrozi]*!*) sau

interogativă (*Şi dacă nu-i decât un zvon* √ [ce se întâmplă]*?* / [ce ne facem]*?*). Altfel spus, în structuri de tipul celor de mai sus, *dacă* şi *când* (sinonim al lui *dacă*) conservă în matricea lor semnificaţia [+Ipotetic], dar dobândesc valoarea exclamativă / interogativă transferată din regenta suprimată (vezi **Organizarea prozodică a enunţului, Construcţii cu propoziţii relative, Construcţii cu propoziţii conjuncţionale**).

În schimb, în enunţuri ca ***De-abia dacă l-am zărit!*** sau ***Dacă are 20 de ani!***, *dacă* îşi pierde total statutul de relator, devenind un mijloc de redare a incertitudinii locutorului.

2.1.4. *Tipuri semantice de propoziţii condiţionale*

Condiţionala redă o ipoteză, exprimă o condiţie pe care vorbitorul o poate prezenta ca fiind sigură, posibilă (realizabilă) sau imposibilă (ireală).

Cu excepţia propoziţiilor introduse prin *să* (integrate sau nu în grupuri prepoziţionale cu *fără*), propoziţii care au predicatul la subjonctiv, subordonatele condiţionale se construiesc cu indicativul, prezumtivul sau condiţionalul. În general, în regentă se utilizează acelaşi mod şi timp (sau forme cu aceeaşi „valoare", echivalente semantic).

Formele verbale poartă semnificaţii diferite, folosirea lor indicând tipul de implicaţie (condiţionare) dintre cele două procese corelate în perioada ipotetică.

Se consideră ***condiţională sigură*** subordonata care, în perioada ipotetică, specifică un proces prin intermediul formelor de indicativ (prezent, perfect şi viitor):

Dacă nu ţi-i drag, şi dacă nici nu-i chip să-ţi fie milă de el, *apoi degeaba se străduieşte.* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*).

În regentă, în locul indicativului poate fi utilizată o interjecţie predicativă:

Dacă *însă* ***a dorit*** *să se vorbească mai mult despre ea,* **iată** *că acum a reuşit din plin.* („22", 2004);

De te-a împinge păcatul *să mai vii o dată,* **vai** *de steaua ta are să fie!* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

Condiţionala este ***realizabilă*** sau ***posibilă***, dacă redă un proces codificat prin subjonctivul prezent sau prin condiţionalul prezent:

Să ştie *el că sunt aici, m-ar omorî.*;

Dacă ar şti *că sunt aici m-ar omorî.*

Condiţionala este ***ireală***, când redă un proces nerealizat în momentul enunţării, prin intermediul formelor de condiţional perfect, de conjunctiv perfect sau prin imperfectul cu valoarea unui condiţional perfect:

Dacă aş fi auzit vestea, *ţi-aş fi spus.*;

Să fi ştiut, *aş fi venit şi eu.*;

Şi poate că nu ar fi fost nimic / ***Dacă nu intra să sape,*** */ Cu cântecul, cu degetul tău cel mic.* (T. Arghezi, *Morgenstimmung*).

Uneori imperfectul stă în locul condiţionalului perfect în întreaga perioadă ipotetică:

Dacă eu ştiam *prin ce trecea familia mea, mă întroceam mai repede în oraşul natal.*

2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale

Verbul la ***gerunziu*** – însoţit sau nu de (semi)adverbul restrictiv *numai* – poate avea funcţia de circumstanţial condiţional în diferite tipuri de construcţii admise de această formă verbală (vezi **I, Verbul. Forme verbale nepersonale, 5**), inclusiv în formă negativă:

Şi deosebit de aceasta, ***lăsându-l*** *să se ridice l-aş pierde, m-ar părăsi şi mi-ar veni greu să mă mai lipsesc de serviciile sale.* (M. Caragiale, *Craii*);

Neputând *să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?* (M. Eminescu, *Scrisoarea I*).

Gerunziul poate fi centru de grup, având subiect comun cu verbul regent ori subiect propriu:

Înfrângându-ne rutina lecturii, *vom observa uşor că G.N. are dreptate.* (Rlit, 2004);

Făcând abstracţie de toate acestea, *actul medical era (cel puţin aşa mi s-a părut mie) ireproşabil.* (DV, 2004).

2.3. Realizări prin adjective şi participii

În enunţurile ***Singură****, nu se duce în excursie: se plictiseşte, nu prea ştie să-şi facă prieteni şi, în plus, îi este frică să meargă cu avionul.* sau ***Invitat****, ar veni şi el.*, ***adjectivul*** şi, respectiv, ***participiul*** ocupă poziţia sintactică de circumstanţial condiţional, ca urmare a elipsei verbului (operator) *a fi* din construcţia contrasă prin gerunziu (vezi *supra*, **2.2**): ***Singură*** √ [fiind], *nu se duce în excursie.* = „Dacă este singură, nu se duce în excursie."; ***Invitat*** √ [fiind], *ar veni şi el.* = „Dacă ar fi invitat, ar veni şi el." (vezi şi **Circumstanţialul concesiv, 2.3**).

2.4. Realizări adverbiale

Au funcţia de circumstanţial condiţional câteva adverbe (*altminteri, (numai) astfel, altfel, aşa*) şi locuţiuni adverbiale (*în caz contrar, (numai) în felul acesta*).

> Se diferenţiază $altfel_1$ şi $astfel_1$ / $aşa_1$ (modale) actualizate în enunţuri ca *A procedat altfel.* („în alt mod") / *astfel* / *aşa* („în acest mod") de $altfel_2$ (condiţional, sinonim cu „în caz contrar") şi $astfel_2$ / $aşa_2$ (condiţionale, „în aceste condiţii"). De asemenea, adverbul *altminteri* cunoaşte două actualizări ale semnificaţiei: $altminteri_1$ („în alt chip, altcumva, altcum", modal, utilizat mai rar) şi $altminteri_2$ (condiţional „în caz contrar").

Anaforice contrafactuale, *altminteri, altfel, aşa,* şi *astfel* sunt utilizate şi cu funcţie discursivă. *Altminteri* şi *altfel*, rezumă o supoziţie contrară după indicarea singurei posibilităţi existente:

A trebuit să fug, **altminteri** √ [dacă nu fugeam], *muream înjunghiat.* (O. Paler, *Deşertul*);

În plus, banii trimişi acasă de „străini" hrănesc alte milioane de oameni, soţii, copii sau părinţi care **altfel** √ [dacă n-ar fi trimişi banii] *ar supravieţui cu cornuri cu lapte sau cu pensii de mizerie.* („Adevărul", 2004).

Astfel contrage o supoziţie referitoare la indicarea unei posibilităţi:

Vino cu noi cu maşina, căci astfel / aşa (√ [dacă vei veni cu noi cu maşina] *vei călători mai comod.*

Gruparea *(numai) în felul acesta (ăsta)* este impusă de un regent pozitiv:

Scrie-i, căci ***numai în felul acesta*** √ [dacă îi vei scrie] *ai să-l convingi!.*

În caz contrar presupune un regent negativ:

Să vină mâine la tribunal; ***în caz contrar*** √ [dacă nu va veni], *va pierde procesul prin neprezentare.*

De fapt, adverbele şi locuţiunile adverbiale menţionate mai sus sunt pro-forme (substitute), presupunând *in absentia* o construcţie condiţională marcată prin conjuncţia tipică *dacă*, în contextul unei construcţii cauzale regente: *Învaţă, căci, **dacă faci, procedezi*** **altfel** *nu vei reuşi!*, *Învaţă, căci, numai **dacă faci, procedezi*** **astfel** (**în felul acesta**, **aşa**) *vei reuşi!*.

Cu funcţie de circumstanţial condiţional este utilizată locuţiunea adverbială *în orice caz* şi rar, adverbul *oricum* (cu semnificaţia locuţiunii menţionate): *Nu se vedea pe sine ca fiind un om rău. **În orice caz / oricum**, nu mai rău decât cei care îl acuzau cu atâta vehemenţă.*

2.5. Realizări nominale

2.5.1. ***Substantivele abstracte „nume de acţiune"*** pot avea funcţia sintactică discutată când, *alcătuind grupuri nominale monomembre sau extinse*, sunt *integrate în grupuri prepoziţionale* având drept centru pe *cu, fără* sau *în* (cu regim de acuzativ):

***Cu un sacrificiu** relativ neînsemnat s-ar putea îmbunătăţi viaţa tuturor.* (L. Rebreanu, *Răscoala*);

***Fără dotări**, nu ai practic cu ce să asiguri servicii mai bune.* (DV, 2004);

***Fără aceste trepte**, oamenii nu ar mai găsi astăzi drumul Peşterii.* (As, 2004);

***În absenţa talentului**, restituirile sale ar viza impostura, **în lipsa inteligenţei**, interpretarea sa ar fi sub semnul facilului.* (Rlit, 2004).

Au funcţia de circumstanţial condiţional şi ***substantivele abstracte care exprimă ideea de condiţie***, cum sunt: *caz, condiţie, ipoteză* şi *eventualitate* (= „ipoteză"). La rândul lor, acestea – centre de grupuri nominale extinse – sunt integrate în grupuri prepoziţionale, având centre pe *în* sau *cu* (rar): ***În cazul de faţă**, nu mai avem nimic de spus.*, ***În cazul unui incendiu**, chemaţi pompierii.*, ***În situaţia dată**, nu mai e nimic de făcut.*, ***În condiţiile enumerate**, îmi retrag acuzaţiile.*, *Ne-am pregătit **în eventualitatea că vor veni toţi invitaţii**.*, ***În ipoteza absenţei lui / că nu ar fi venit**, ar fi fost tare mâhnită.*, *Vin numai **cu această condiţie**.*

Exemplele care urmează, selectate din texte recente, ilustrează situaţiile menţionate:

În condiţiile *legislaţiei actuale*, *cumpărarea lor ar presupune organizarea de licitaţii publice şi prea puţini medici au resursele necesare cumpărării propriului lor cabinet.* (DV, 2004);

Ca şi vecinii lor de peste Canal, deputaţii francezi primesc sume de bani pentru „garantarea veniturilor" **în cazul *în care nu sunt realeşi***. (JN, 2004);

Documentul confirmă ca boieri pe Dobrin Greavu, pe Stoica şi fiul său Radu, precum şi pe Bucur Paler din Lisa, **cu condiţia *ca ei să facă servicii militare ecvestre la castelul Făgăraş***. (O. Paler, *Deşertul*).

> În exprimarea neîngrijită se pot asocia două substantive de acest fel, în construcţii incorecte atât din punct de vedere semantic, cât şi sintactic, aşa cum se poate observa din textul: *I-a dat băiatu' ăla cinzeci de mii, **în eventualitatea cazului** când să-ntoarce să ia vrun taxi.* (IVLRA).

Însoţite de determinanţi adjectivali demonstrativi (*asta, această, aceste*), substantivele enumerate au funcţie discursivă, reluând sau anticipând un întreg segment de text:

– Dacă nu vii cu mine nu mă duc în excursie: mă plictisesc, nu prea ştiu să-mi fac prieteni şi, în plus, mi-e frică să merg cu avionul.
*– **În acest caz,** renunţă!*;
*Sunt de acord să vin cu tine, dacă îmi garantezi că nu ne întâlnim cu Maria şi cu Paul. Doar **cu această condiţie** te însoţesc.*

Substantivele *caz, condiţie ipoteză, eventualitate* (= *ipoteză, condiţie*) sunt utilizate în construcţii stereotipe, „clişee sintactice" şi reprezintă o modalitate de reliefare a mecanismului de tranziţie de la grupuri prepoziţionale cu o anumită autonomie către structuri locuţionare (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 2.3**).

2.5.2. Sunt circumstanţiale condiţionale ***substantivele abstracte*** în grupuri prepoziţionale, având drept centru locuţiunea prepoziţională specializată *în caz de* (cu regim de acuzativ): ***În caz de pericol**, trageţi mânerul!*, ***În caz de viscol** ne vom adăposti la prima cabană.*

Mai rar (în aspectul colocvial, neîngrijit al limbii române) se foloseşte şi locuţiunea *la caz de*: ***La caz de încurcătură**, voi interveni.*

2.5.3. ***Substantivele animate***, ***pronumele substitute*** (personale propriu-zise, demonstrative, unele nehotărâte), ***relativele*** şi ***posesivele*** pot avea funcţia de circumstanţial condiţional când sunt *integrate în grupuri prepoziţionale* cu centrul actualizat prin locuţiunea prepoziţională *în locul* (cu regim de genitiv): ***În locul lui Ion / acestuia / celorlalţi / tău**, eu aş fi ripostat.* Aceste grupuri provin din construcţii eliptice tip propoziţional: [Dacă aş fi fost] *în locul lui Ion / acestuia / celorlalţi / tău, eu aş fi ripostat.* (vezi *supra*, **2.1.1.7**):

*Îi spusei că **în locul lui** m-aş fi simţit măgulit, mişcat chiar, oamenii se purtaseră cu dânsul cum nu se putea mai frumos, îi daseră dovadă temeinică de prietenie.* (M. Caragiale, *Craii*).

3. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

Poziţia circumstanţialului condiţional faţă de regent este, în general, liberă. Numai în cazul realizării propoziţionale marcate prin conectorul *de unde* sau a condiţionalelor juxtapuse este obligatorie plasarea circumstanţialului înaintea regentului.

Există o preferinţă spre antepunere a condiţionalelor ale căror regente conţin corelative de tipul *apoi* sau *atunci*. De asemenea, sunt antepuse cele mai multe circumstanţiale introduse prin *dacă*.

Circumstanţialele conjuncţionale pot fi despărţite de regentele lor printr-o pauză marcată grafic prin virgulă. Prezenţa pauzei depinde, pe de o parte, de felul condiţionalelor, care prezintă grade diferite de legătură cu regenta după cum sunt prototipice sau metadiscursive (compară: *Aş pleca dacă nu mai e nimic de discutat.*, dar *Aş pleca* [#], *dacă nu mai e nimic de discutat.*, *Aş pleca* [#], *dacă nu vă supăraţi!*), şi pe de altă parte, de prezenţa unui corelativ în regentă (*Dacă ai obiecţii* [#], *atunci vorbeşte!*). Construcţiile în care apar condiţionalele juxtapuse sunt totdeauna marcate prin elemente prozodice (pauză şi un anume contur intonaţional).

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

4.1. Indiferent de tipul de realizare (nonpropozițională sau propozițională) componente ale enunțului cu diverse funcții sintactice pot căpăta și **nuanță condițională**: *instrumentalul* (***Cu mixerul asta**, m-aș putea descurca.*), *sociativul* (*Și-a dat seama că **fără ea** n-ar putea să mai trăiască.*), *circumstanțialul de mod* (*Acum, **cu voia ta**, o să citesc puțin.*), *circumstanțialul de timp* (*Acuma era sigur că **în alte împrejurări**, nu s-ar fi mișcat din București.*)

În general, realizarea prin gerunziu permite combinarea semnificației tipice pentru circumstanțialul condițional cu alte circumstanțe – de timp, de cauză, mod, de instrument:

***Păzind avioanele**, explodează trenurile. **Păzind trenurile**, se scufundă vapoarele.* (EZ, 2004);

*Habar n-avea că, **intrând la bătrânul stareț și duhovnic Iustin**, viața lui se va schimba cu totul.* (As, 2004);

***Mergând însă ceva mai departe**, putem observa că furtul, de pildă, este condamnat și pedepsit în toate culturile – în Islam și în Israel, în Orient și în Occident aproape la fel.* (Rlit, 2004).

4.2. În cazul realizărilor propoziționale, condiționalul interferează cu **propoziția cauzală**, mai ales în utilizarea metadiscursivă:

***Dacă s-a aruncat în partea mâne-sa**, ce-i vinovat el?* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

În construcții ca *Du-te să vezi filmul, că ai să-mi dai dreptate, efectele speciale sunt remarcabile!*, condiționala redusă este „inclusă" în propoziția cauzală: *Du-te să vezi filmul, că* √ [dacă ai să-l vezi] *o să-mi dai dreptate, efectele speciale sunt remarcabile!* (vezi **Circumstanțialul de cauză**).

Uneori condiționala poate fi confundată cu **propoziția concesivă**, disocierea fiind posibilă prin contextul mai larg și prin verificarea acceptării inserției adverbelor corelative *totuși* sau *tot* (cu rol de modalizatori), corelative specifice concesivei (vezi **Circumstanțialul concesiv**):

*Aș fi făcut toate aceste observații **și dacă nu l-aș fi cunoscut*** [...]. *Dar din păcate îl cunosc...*(DV, 2004).

Circumstanțiala condițională apare în construcții similare cu **opozițională**, de care se poate diferenția prin posibilitatea / imposibilitatea echivalării cu o construcție cu propoziții de același rang, aflate în raport adversativ. Compară: *Dacă examenul acesta este greu, apoi următoarele vor fi și mai grele.* = „Examenul acesta este greu, dar următoarele vor fi și mai grele." (opozițională, fals condițională) cu *Dacă examenul acesta ți se pare greu, apoi nu ai ce căuta în facultate!* („În aceste condiții..." condițională).

Uneori limita dintre condițională și opozițională este greu de stabilit (vezi **Circumstanțialul opozițional**).

CIRCUMSTANȚIALUL CONCESIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul concesiv este un component al enunțului prin care se exprimă contrazicerea / excluderea unui raport de condiționare (de inferență) între două procese comunicate. Realizarea definitorie a circumstanțialului concesiv este propoziția conjuncțională introdusă prin *deşi* (sau echivalentul *chiar dacă*).

1.1. Caracteristici semantice

Concesivul face parte din grupa circumstanțialelor care exprimă raporturi logico-semantice. Construcția bipropozițională hipotactică în care subordonata este introdusă prin *deşi (chiar dacă)*, specifică un raport logico-semantic similar celui redat în perioada ipotetică. În construcția cu propoziție concesivă se exprimă însă faptul că desfăşurarea procesului codificat în regentă nu este „condiționat" de cel exprimat prin subordonată; compară: ***Dacă l-ai chemat,*** [condiție, ipoteză] *vine.* cu ***Deşi*** (***chiar dacă***) ***nu l-ai chemat,*** [condiție, ipoteză, exclusă / contrazisă] *vine.*; ***Dacă nu îi atrag atenția,*** [condiție, ipoteză] *nu observă.* cu ***Deşi*** (***chiar dacă***) ***îi atrag atenția,*** [condiție, ipoteză contrazisă] *nu observă.*

Aşadar enunțul alcătuit din circumstanțialul concesiv şi regentul său redă *opinia* vorbitorului cu privire la asocierea dintre două situații despre care acesta *crede* (*apreciază, presupune*) că nu pot fi „compatibile".

> Un raport de acelaşi fel poate fi exprimat şi printr-o structură bipropozițională cu termeni de acelaşi rang coordonați prin *dar* sau *însă* (relația de coordonare adversativă slabă); compară: *Deşi nu este cuminte, îl iubeşte toată lumea.* cu *Nu este cuminte, dar / însă îl iubeşte toată lumea.*

Circumstanțialul concesiv este un component facultativ al enunțului, totdeauna suprimabil.

1.2. Caracteristici sintactice

La fel ca şi circumstanțialul condițional, concesivul este obligatoriu integrat – ca termen subordonat – într-o construcție sintactică. În cazul acestui circumstanțial, construcția este de tipul: *deşi (chiar dacă)...totuşi.*

Regentul concesivului este un grup, de obicei, verbal (*Deşi am cerut,* ***nu au acceptat prezența mea acolo.***), dar şi adjectival (*Fotografia era* ***frumoasă****, deşi neclară.*), adverbial (*La munte a fost* ***bine****, deşi prea frig.*) sau interjecțional (*Deşi nu-l mai aşteptam,* ***uite-l şi pe Marius!***).

În cazul realizărilor propoziționale, în regentă poate fi prezent şi adverbul *totuşi* (sau sinonimul *tot*) ori locuțiunea adverbială *cu toate acestea*, care, pe lângă funcția sintactică (vezi *infra*, **2.3**) au şi un rol discursiv: pe de o parte, reiau sau anticipă informația redată prin subordonata conjuncțională (funcționând ca termeni anaforici sau cataforici) şi, pe de altă parte, asigură coeziunea enunțului în calitate de termeni corelativi.

1.3. Caracteristici pragmatice

1.3.1. Informaţia adăugată de componentul cu funcţie sintactică de circumstanţial concesiv ***prototipic*** priveşte situaţia comunicată. În *Nu m-a ascultat, **deşi l-am avertizat**.* raportul se stabileşte între cele două procese codificate în enunţul bipropoziţional (vezi *supra*, **1.1**, „L-am avertizat, dar nu m-a ascultat".).

1.3.2. În unele contexte însă concesivul se situează ***la nivel metadiscursiv***. De exemplu, construcţiile ***Deşi nu-i treaba mea**, nu te duce la această petrecere!*, *E cam ciudat, **deşi pe cine interesează părerea mea**?* se interpretează ca „[Îţi recomand / te avertizez să] nu te duci la această petrecere, deşi nu e treaba mea." şi, respectiv, „[Spun că] e cam ciudat, deşi pe nimeni nu interesează părerea mea.".

În aceste cazuri opoziţia / contrastul se stabileşte între ceea ce se comunică (în exemplele date, conţinutul recomandării sau al constatării) şi expresiile performative implicate.

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE A CIRCUMSTANŢIALULUI CONCESIV

2.1. Realizări propoziţionale

În realizarea propoziţională, relaţia de dependenţă stabilită între circumstanţialul concesiv şi regentul său se manifestă – de obicei – prin joncţiune şi, uneori, prin juxtapunere. În cazul joncţiunii, intonaţia funcţionează ca mijloc suplimentar de manifestare a relaţiei de dependenţă; în cazul juxtapunerii, intonaţia devine singurul mod de manifestare a acestei relaţii.

Predicatul propoziţiilor concesive poate fi la indicativ, condiţional sau prezumtiv, indiferent de elementul prin care se realizează joncţiunea. Dacă propoziţia concesivă se introduce prin *să* sau este integrată în grupul prepoziţional format în jurul lui *fără*, predicatul este la conjunctiv.

2.1.1. ***Concesivele conjuncţionale***

2.1.1.1. Joncţiunea se redă prin conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale specializate *deşi, chiar dacă* (*de*), *cu toate că*:

***Deşi am stat în acest orăşel moldovenesc numai până la 12 ani**, mă gândesc tot timpul cu drag la el, de fapt, îl iubesc foarte mult.* (As, 2003);

*De Occident nu scapă nimeni şi foarte bine că nu scapă, **chiar dacă există şi în civilizaţia occidentală lucruri** care nu sunt întotdeauna foarte agreabile.* (Rlit, 2004);

***Chiar de se întâmplase uneori** să-i placă fetei, nu se învoiseră, în ruptul capului, părinţii.* (M. Caragiale, *Craii*);

***Cu toate că i-am spus** că nu vreau, / Mi-a dat noaptea-n somn să beau / Întuneric, şi am băut urna întreagă.* (T. Arghezi, *Transfigurare*).

> În situaţii de avansare a unor componente ale enunţului, locuţiunea conjuncţională *chiar dacă* (*de*) poate apărea şi în variantă disociată: ***Chiar** bolnavă **de**-aş fi fost, tot aş fi răspuns la telefon.*, ***Chiar** din timp **dacă** l-ai fi invitat, tot n-ar fi venit.*

Popular şi regional se folosesc şi conectorii *batâr* (*că*), *măcar să / că, chit că, de bine ce*: *Astfel, băiatul e dibaci, **batâr că**-i tinerel.* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*, în

GA[2]), *Împărăteasa, **măcar că era preaînţeleaptă,** îşi pierdea şi dânsa răbdarea uneori.* (I.L. Caragiale, *Făt-Frumos cu Moţu-n frunte*), *Dacă are omul noroc, **măcar să** semene şi cărbuni şi tot se face.* (Proverb).

2.1.1.2. Conjuncţiile *că, dacă* şi *de* introduc concesive când au semnificaţia lui *deşi, cu toate că* etc. (vezi *supra*, **2.1.1.1**).

Cu semnificaţie concesivă, conjuncţiile *că* şi *de* apar mai ales în registrul popular al limbii române: *Soarele, **că e soare** şi nu poate încălzi toată lumea.* (Proverb), *Calul, **de e cu patru picioare**, şi tot se poticneşte.* (Proverb).

De concesiv este utilizat şi în texte de factură cultă: *Urmează-ţi drumul apucat, / **De-o fi senin sau înnorat**.* (T. Arghezi, *Tatălui meu*), *Şi **de-i vremea bună, rea,** / Mie-mi curge Dunărea.* (M. Eminescu, *Revedere*).

> În construcţii de felul celor de mai sus, concesivele cu *de* exprimă aceeaşi semnificaţie „în orice condiţii – favorabile / nefavorabile" ca şi construcţiile relative (vezi *infra*, **2.1.2**). Compară: ***De-o fi bine, de n-o fi bine**, eu tot aşa voi proceda.* cu ***Oricum ar fi**, eu tot aşa aş proceda.*

Dacă este utilizat în diverse stiluri funcţionale:

***Dacă nu găseşti vorbe**, eu totuşi m-aş pricepe ce să-i spun.* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*);

***Dacă port cu uşurinţă şi cu zâmbet a lor ură**, / Laudele lor desigur m-ar mâhni peste măsură.* (M. Eminescu, *Scrisoarea II*);

***Dacă s-au confirmat astfel de interdicţii**, tot nu puteau fi decât temporare.* (Rlit, 2004).

Cu aceeaşi semnificaţie, concesivă, apare în texte de facturi diferite şi conectorul *să* (cu varianta *ca...să*):

***Să aibă Leana-n frunte stea**, / Nu-i partea ei ce-i partea mea!* (G. Coşbuc, *Duşmancele*);

*Şi ori oi putea izbuti, ori nu, dar îţi făgăduiesc dinainte că odată pornit din casa dumitale, înapoi nu m-oi întoarce, **să ştiu bine** că m-oi întâlni cu moartea în cale.* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

Propoziţia conjuncţională concesivă poate fi integrată într-un grup prepoziţional având drept centru pe *fără*. În acest caz, concesiva afirmativă este echivalentă cu o propoziţie negativă: *Ştii bine că, **şi fără să vrei tu**, Victor tot va pleca din Bucureşti.* (= „Ştii bine că Victor va pleca din Bucureşti, chiar dacă tu nu vrei.").

2.1.1.3. Rar, introduc concesive şi conjuncţiile provenite din adverbe relative *când, (de) cum* comutabile cu cele de sub **2.1.1.1**:

*Continuă să fie impertinent, **când*** [= deşi] ***ştie** că mă enervează peste măsură!*;

*Şi **cumu-i de păcătoasă**,* [= deşi e atât de păcătoasă] */ Tot se ţine de frumoasă.* (Jarník-Bârseanu, în GA[2]).

2.1.1.4. Propoziţiile concesive pot apărea într-un tipar cu simetrie antitetică, construcţie cu un grad înalt de răspândire şi de frecvenţă:

***De unde are, de unde n-are**, Veta face mereu parastase pentru soldaţii germani.* (EZ, 2004);

***Fie că-şi dă seama, fie că nu**, asta este în clipa de faţă dl. Pintilie.* (Rlit, 2004).

2.1.1.5. În româna actuală funcţionează ca un conector concesiv şi *indiferent dacă / de / că*:

***Indiferent dacă şi-a asociat religia ortodoxă sau a negat-o cu vehemenţă**, naţiunea română a fost construită cu referinţă la religie.* („22", 2004);

Indiferent că sunt alegeri locale, parlamentare sau prezidențiale, *regulile sunt aceleași*. („22", 2004).

Indiferent este, de fapt, un adverb (vezi contexte precum: *Vrei să mergem la film sau stăm acasă? Mi-e indiferent.*). Asocierea cu *dacă*, *de* sau *că* reprezintă o particularitate de construcție a acestui adverb, care poate apărea și în context cu relativele *cine, care, ce*: *E o bună școală*, ***indiferent ce ajungi*** *să faci după aceea.* (Rlit, 2004). Utilizarea grupării în structuri concesive reprezintă o fază de tranziție spre statutul de locuțiune conjuncțională (vezi **Construcții cu propoziții relative, 2.3**).

2.1.2. ***Concesivele relative***

Propozițiile concesive pot fi introduse și prin relatori adverbiali sau pronominali.

2.1.2.1. Dintre adverbele relative sunt utilizate frecvent pentru a introduce propoziții concesive *cât* (*oricât*) și *oricum*.

Conectorii *cât* și *oricât* apar, de obicei, în context cu adjective sau (rar) adverbe gradabile în tipare de felul *cât / oricât* [*de* + adjectiv / adverb] + *a fi* [operator copulativ]:

Cât am fi unii – *zice-se* – ***de neconformiști sau de originali***, *partea de neconformism e mult mai mare decât cea de originalitate, fiindcă altminteri nimic n-ar funcționa.* (Rlit, 2004);

Cât e baba de bătrână, *tot dorește voie bună.* (Proverb);

Știu prea bine că pe laurii oricărui sportiv, ***oricât de mare ar fi fost***, *tot se așază praful odată și odată.* (As, 2003).

Uneori tiparul sintactic se păstrează, dar funcția predicativă este realizată prin alte verbe:

Oricât de cinic ar suna, […] *articolul este un avertisment cât se poate de serios.* („Dilema", 2003).

Cât și *oricât* apar și în tipare obișnuite de subordonate, tipare în care sunt ocurente și celelalte adverbe formate pe baza celor relative: (*ori*(*și*)*când*, *ori*(*și*)*unde*, *oriîncotro*, *oridincotro*, *oricum*; compară: ***Cât*** (***oricât***) ***ai stărui***, *tot nu-l conving.* cu ***Oricând ai veni***, *tot aici îl găsești.*; ***Ori***(***și***)***unde s-ar fi dus***, *de gândurile rele tot nu scăpa.*, ***Oriîncotro te uiți***, *tot de aceleași reclame dai.*, ***Oricum facem***, *tot la concluzia asta ajungem.*

> În aceste structuri, în care relativele pot fi interpretate, uneori, și ca circumstanțiale de alt tip (locale, temporale, modale) adverbul corelativ *totuși* (*tot*) are rol dezambiguizator.

Oricum apare frecvent în structuri cu operatorul copulativ *a fi* (vezi *infra*, **2.1.4.3**):

Oricum ar fi, *tot îs mai aproape dinții decât părinții.* (I. Creangă, *Amintiri*);

Orașul, ***oricum ar fi el***, *e totuși oraș.* (DV, 2004).

2.1.2.2. Pronumele (adjectivul pronominal) nehotărât format cu *ori-* funcționează ca un conector concesiv în condiții similare cu adverbele relative și nehotărâte corespondente:

Oricare-ar fi sfârșitul luptei, */ Să stai luptând, căci ești dator!* (G. Coșbuc, *Lupta vieții*);

Am văzut de fapt nu imagini, ci o emoție mare, sau o mare lumină, așa cum, ***oricâte chipuri himerice vezi în focul de vreascuri***, *privești de fapt numai flacăra.* (M. Cărtărescu, *Travesti*).

Concesivele relative (vezi toate situațiile enumerate sub **2.1.2**) sunt construcții care pot fi echivalente ale concesivelor conjuncționale introduse prin *chiar dacă*, cu antrenarea unor reorganizări sintactice. Uneori adverbele sau pronumele respective sunt „șterse" din enunțurile conjuncționale corespondente: ***Cât de calmă ar fi**, tot se mai enervează câteodată.* = ***Chiar dacă este (foarte) calmă**, tot se mai enervează câteodată.*; ***Oricâte supărări ar avea**, nu trebuie să pierdem buna măsură a lucrurilor.* = ***Chiar dacă am avea (multe) supărări**, nu trebuie să pierdem buna măsură a lucrurilor.* Alteori, își pierd rolul de conector, și, păstrându-și funcția sintactică, sunt repoziționate în enunț: ***Orice îmi zici tu**, nu mă supăr.* = ***Chiar dacă îmi zici orice**, nu mă supăr.*; ***Oricât ar câștiga**, tot s-ar plânge!* = ***Chiar dacă ar câștiga oricât**, tot s-ar plânge!*

2.1.3. ***Concesivele juxtapuse***

Circumstanțialele concesive sunt juxtapuse față de regentă în două tipuri de structuri:

(a) când predicatul concesivei este la conjunctiv și componentul *să* este elidat:

*Privitor ca la teatru / Tu în lume să te-nchipui: / **Joace unul și pe patru** / Totuși tu ghici-vei chipu-i. [...] / **Zică toți** ce vor să zică, / **Treacă-n lume** cine-o trece; / Ca să nu-ndrăgești nimică, / Tu rămâi la toate rece.* (M. Eminescu, *Glossă*);

***Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l**... / Ce-o să aibă din acestea, pentru el, bătrânul dascăl?* (M. Eminescu, *Scrisoarea I*).

În româna actuală, astfel de structuri apar în construcții frazeologice: *fie ce-o fi, zică ce-o zice, facă ce-o vrea* etc.

(b) când cele două predicate ale construcției (regentul și subordonatul) formează o structură simetrică în care același verb apare la forma afirmativă și la forma negativă:

***Așa a fi, n-a fi așa** – zise mama – eu vreu să-mi fac băietul popă, ce ai tu?* (I. Creangă, *Amintiri*);

*N-am mers să-i cer, **aveam-n-aveam**, / Și n-o să-mi meargă neam de neam.* (G. Coșbuc, *Dușmancele*);

***Eu am, n-am să întâlnesc pe cineva**, la zece fix mă duc în târg. [...] **Eu, am, n-am clienți acasă**, la unsprezece fix mă-ntorc din târg.... [...] **Și eu am, n-am înfățișare**, la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal!* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

Construcțiile de sub (b) sunt structuri simetrice, antitetice, pe tiparul descris sub **2.1.1.4** (vezi și *infra*, **2.3**).

2.1.4. ***Concesivele eliptice***

2.1.4.1. Sunt enunțuri propoziționale eliptice structuri de felul: ***Deși bolnavă**, a venit la întâlnire.*, ***Deși frig**, era plăcut.*, ***Deși pentru prima oară în străinătate**, nu se simțea deloc stingher în Universitatea din Hanovra.*, ***Deși cu greutate**, tot a mărturisit.*

Ele provin din enunțuri cu un verb la mod personal (*a fi* de obicei, dar și alte verbe), verb care, în structura redusă, poate fi recuperat, datorită semnificației intrinsec concesive a conectorului: ***Deși*** √ [era] ***bolnav**, a venit la întâlnire.*, ***Deși*** √ [e] ***frig**, este plăcut.*, ***Deși*** √ [era / se afla] ***pentru prima oară în străinătate**, nu se simțea deloc stingher în Universitatea din Hanovra.*, ***Deși*** √ [a mărturisit] ***cu greutate**, până la urmă tot a mărturisit.*

Concesiva eliptică introdusă prin *deşi* este foarte frecventă în limba română: *Popa era un om cu dare de mână; rămas văduv, **deşi foarte tânăr**, trăia cu maică-sa.* (I. L. Caragiale, *În vreme de război*);

***Deşi scund de statură**, cei dinaintea sa, opriţi la zece paşi, păreau că se uită la el de jos în sus.* (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*);

*Simulacrul pe care îl oferă traducerea, **deşi doar un înlocuitor, un surogat, un „dublu"**, poate juca un rol cu virtualităţi imprevizibile.* (OC, 2003).

2.1.4.2. Realizarea circumstanţialului concesiv prin propoziţie relativă cu un predicat în componenţa căruia intră verbul *a fi* (auxiliar, copulativ sau predicativ) permite apariţia unui alt tip de concesive eliptice, în care operatorul de predicativitate este „şters": ***Cât de mică picătura**, şi tot găureşte piatra.* (Proverb), *Cămaşa **cât de proastă**, acoperă ruşinea.* (Proverb), *I se face rău după orice efort, **oricât de mic**.* (JN, 2004).

2.1.4.3. O situaţie specială există în cazul relativei introduse prin adverbul *oricum*. Frecventa ocurenţă a acestuia în construcţii cu *a fi* permite elipsa verbului. Astfel, *oricum* poate apărea în structuri eliptice, preluând informaţia întregii propoziţii şi funcţionând – în acelaşi timp – şi ca un conector transfrastic:

*Comportamentul ei m-a surprins. Totuşi nu m-am supărat căci, **oricum** √* [ar fi], *rămâne cea mai bună prietenă a mea.*

2.1.5. *Tipuri semantice de propoziţii concesive*

Concesiva reprezintă „excluderea unei condiţii", expresia unei ipoteze neadmisibile, altfel spus, concesiva exprimă opinia vorbitorului asupra imposibilităţii existenţei unei anume „condiţionări" a procesului specificat în regentă. Nu atât conectorii, cât formele verbale utilizate în concesivă imprimă o anumită semnificaţie acesteia. Cu excepţia propoziţiilor introduse prin *să* sau *fără*, propoziţii care au predicatul la subjonctiv, concesivele se construiesc cu indicativul, prezumtivul sau condiţionalul.

Se consideră ***concesivă propriu-zisă*** subordonata care, prin intermediul formelor de indicativ (prezent, perfect şi viitor), exprimă imposibilitatea unei condiţionări faţă de un proces prezentat ca real, sigur: ***Chiar dacă o înţelege**, tot n-o poate ierta.*

Aşa-numita ***concesivă ipotetică*** redă „condiţia exclusă" prin forme verbale specializate pentru codificarea unor procese posibile – realizabile sau ireale: condiţionalul (***Chiar de-ar şti** că n-are dreptate, tot n-ar recunoaşte.*, ***Chiar dacă aş fi mers până la Galaţi**, tot n-aş fi rezolvat nimic.*), prezumtivul (***Chiar dacă Ana o fi procedând greşit**, tot nu există nici o scuză pentru Alex să o bârfească în felul acesta.*) sau conjunctivul (***Să se dovedească escrocheria cu acte**, şi tot n-ar recunoaşte.*, ***Să fi dezvăluit secretul**, şi tot nu m-ar fi crezut.*).

Având în vedere corelaţia dintre condiţională şi concesivă, şi anume faptul că prima exprimă o ipoteză / condiţie „pozitivă", iar cealaltă, o ipoteză / condiţie „negativă" („exclusă"), se pot clasifica tipurile semantice de concesive după modelul celor condiţionale: *reale* (*sigure*, *realizabile*, *posibile*) şi *ireale* (vezi **Circumstanţialul condiţional**).

2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale

2.2.1. Circumstanţialul concesiv poate fi realizat prin verb cu forma de *gerunziu* – centru de grup verbal: ***Ştiind că nu-l vor convinge**, au stăruit totuşi să le asculte argumentele.* Gerunziul poate apărea şi fără compliniri (***Înserându-se**,*

ne-am continuat totuşi drumul mai departe.), dar nu poate avea subiect diferit de cel al verbului regent.

Uneori gerunziul este precedat de (semi)adverbul de intensitate *chiar* (în structuri afirmative) sau *nici* (în structuri negative): *Au stăruit totuşi să le asculte argumentele,* ***chiar ştiind*** *că nu-l vor convinge.*, ***Nici relatându****-i clar întreaga situaţie, n-am reuşit să-l conving.*

Echivalentă cu structura în care *nici* precedă forma verbală este construcţia cu gerunziul negativ, însoţit sau nu de (semi)adverbul *chiar*: ***Necomentând*** *întâmplarea, şi tot s-a văzut pe faţa lui reproşul.*, ***Chiar neştiind*** *nimic, tot a luat examenul.*

> Identificarea funcţiei de circumstanţial concesiv a acestei forme verbale contrase (care permite adeseori cel puţin două citiri) se realizează fie prin prezenţa corelativului *tot* în vecinătatea formei verbale personale, fie prin ocurenţa (semi)adverbelor de intensitate (*chiar, nici*) care precedă gerunziul.

2.2.2. Prepoziţia *fără*, precedată facultativ de intensificatorul *chiar* (*şi*), însoţeşte verbul la ***infinitiv*** cu funcţia sintactică de circumstanţial concesiv: (***Chiar***) ***fără a înţelege*** *prea bine cerinţa, tot a încercat să rezolve problema.*

2.3. Realizări prin participii, adjective şi adverbe

Circumstanţialul concesiv se poate realiza prin grupuri verbale reduse cu centre parţial lexicalizate (vezi *infra*, **2.3.1**) sau nelexicalizate (vezi, *infra*, **2.3.2**).

2.3.1. Apar în poziţia sintactică de circumstanţial concesiv ***grupuri cu participii, adjective calificative*** sau ***participiale*** precedate de *chiar* (*şi*) sau *nici*:

Chiar şi aruncat *în acel infern, Radu Gyr a continuat să compună poezii.* (JN, 2004);

Chiar plecat de-atâţia ani din ţară*, tot vorbeşte perfect româneşte.*;

Nici invitat*, nu ar veni.*;

Chiar bolnavă*, tot a jucat în spectacol.*;

Mi-e drag ca ochii mei din cap / Şi nu l-aş da ***nici mort****.* (G. Coşbuc, *El-Zorab*).

În toate construcţiile de felul celor de mai sus verbul *a fi* (în diverse ipostaze) este elidat. Cu alte cuvinte, aceste structuri pot fi interpretate ca provenind din contrageri ale unor enunţuri precum: ***Chiar şi aruncat*** √ [fiind] *în acel infern, Radu Gyr a continuat să compună poezii.*, ***Chiar*** √ [fiind] ***plecat de-atâţia ani din ţară****, tot vorbeşte perfect româneşte.*, ***Nici invitat*** √ [fiind], *nu ar veni.* sau ***Chiar bolnavă*** √ [fiind], *tot a jucat în spectacol.*, *Mi-e drag ca ochii mei din cap / Şi nu l-aş da* ***nici mort*** √ [fiind].

> În propoziţii ca *Actriţa,* ***chiar bolnavă****, tot a jucat în spectacol.*, deşi semnificaţia concesivă se păstrează, funcţia sintactică a componentului *chiar bolnavă* este de atribut circumstanţial izolat, deoarece, în acest caz, adjectivul este adjunct într-un grup nominal (vezi **Grupul nominal**; **Atributul**).

2.3.2. Gruparea alcătuită din adverbul *aşa* precedat de semiadverbele *şi chiar / chiar şi* este tot o reducere a unei construcţii cu un centru reprezentat prin verbul *a fi*, construcţie de tipul celor de mai jos, unde *chiar aşa* acceptă lectura „chiar aşa fiind situaţia” / „chiar dacă situaţia ar fi aşa”:

Cum, dar nu avea să fie bogată? [...] ***Chiar aşa**, dar averea, pe lângă că se poate pierde nu e o piedică la o meserie – dimpotrivă.* (M. Caragiale, *Craii*);

***Chiar şi aşa**, Securitatea avea o evidenţă clară a trecutului fiecăruia dintre ei.* (JN, 2004);

Probabil că numărul lor [al cărţilor de literatură română apărută în străinătate] *ar fi infim şi, **chiar şi aşa**, nu toate sunt îndeajuns de valoroase pentru a fi justificată traducerea lor.* (Rlit, 2004).

În astfel de construcţii, adverbul *aşa* are şi funcţie discursivă (anaforică), asemănându-se din acest punct de vedere cu gruparea adverbială *cu toate acestea* (vezi *infra*, **2.4**).

2.4. Realizări adverbiale

2.4.1. Sunt circumstanţiale concesive adverbe precum *totuşi*, *tot* şi locuţiunile adverbiale *în niciun caz, nici în ruptul capului.*

Adverbul *totuşi* este intrinsec concesiv:

*Sunt destui scriitori care nu au scris într-o limbă foarte accesibilă şi **totuşi** sunt cunoscuţi.* (Rlit, 2004);

*Traducerea din română în alte limbi latine (mai ales în franceză) este **totuşi** mai uşoară.* (OC, 2003).

Şi locuţiunile menţionate au sens concesiv:

***În nici un caz** nu-i voi spune aşa ceva!*;

*Nu vrea să meargă **nici în ruptul capului**.*

Tot primeşte sensul concesiv contextual, prin prezenţa sau implicarea unor elemente corelative; compară: *Este luna martie şi tot mai ninge.*, unde *tot* este semiadverb aspectual [„ninge în continuare, încă mai ninge"] cu ***Tot** îmi voi susţine punctul de vedete, deşi se va produce un adevărat scandal.*, unde *tot* poartă informaţia lui *totuşi, cu toate acestea.*

> Nu a fost inclus adverbul relativ *oricum* ocurent într-o structură de felul ***Oricum**, nu m-am supărat.* Omiterea lui din clasa adverbelor care realizează funcţia sintactică de circumstanţial concesiv se justifică prin faptul că, în acest caz, poziţia sintactică este ocupată de o propoziţie relativă eliptică. Aşadar, considerăm că enunţul ***Oricum**, nu m-am supărat.* provine din contragerea structurii ***Oricum ar fi**, nu m-am supărat.* (vezi *supra*, **2.1.4.3**).

2.4.2. Circumstanţial concesiv este şi locuţiunea adverbială *cu toate astea* (*acestea*) care are şi funcţie anaforică; alcătuită prin asocierea cu demonstrativul cu valoare neutră (*acestea*), gruparea preia informaţia unui segment de text anterior:

*Am făcut tot ce mi-a stat în putinţă: l-am rugat să rămână, i-am explicat care e situaţia în vreme de iarnă şi cât de înşelător poate fi muntele. **Cu toate acestea** tot n-a renunţat să plece în Făgăraş.*

> Acelaşi rol, de a relua informaţia redată într-un context anterior, îl are şi sintagma *chiar* (*şi*) *aşa*, care este interpretată ca o reducere a unei construcţii cu operatorul copulativ *a fi* centru, construcţie în care expresia adverbială are funcţia sintactică de nume predicativ: *Chiar aşa* √ [*fiind*], *tot nu m-ai convins.* (vezi *supra*, **2.2.2.2**).

2.4.3. Ocupă poziţia sintactică de circumstanţial concesiv şi grupări cvasilocuţionale pe tipar simetric antitetic (vezi, *supra*, **2.1.1.4**), ca *vrând-nevrând* sau *cu voie, fără voie*:

***Vrând, nevrând**, ea este în competiție cu gloria marelui star.* (Rlit, 2004);
*Atunci eu, **cu voie, fără voie**, plec spre casă.* (I. Creangă, *Amintiri*).

2.5. Realizări nominale

Circumstanțialul concesiv se realizează prin grupuri nominale cu centre substantivale sau pronominale precedate de grupări cvasilocuționale (vezi *infra*, **2.5.1**) sau integrate în grupuri prepoziționale sau adverbiale (vezi *infra* **2.5.2**, **2.5.3**).

2.5.1. Circumstanțialul concesiv se realizează mai ales prin ***substantive nonanimate*** precedate de:

– grupări cu un grad înalt de stabilitate (cvasilocuționale) alcătuite din prepoziția *cu* și determinanții *tot* sau *orice* (de tipul *cu tot, cu toată, cu toți, cu toate, cu orice*): ***Cu tot efortul**, (tot) n-a reușit nimic.*, ***Cu toată averea** sa, (tot) nefericit este.*, ***Cu toți banii** lui, (tot) nu s-a ales cu nimic.*, ***Cu toate greutățile**, (tot) și-a găsit drumul în viață.*, ***Cu orice risc**, (tot) voi veni.* Acest tip de realizare a circumstanțialului concesiv are o frecvență ridicată în româna actuală:

***Cu tot zelul său**, nu putuse depăși limitele prudenței.* (I. L. Caragiale, *Două loturi*);

*Și **cu toată stăruința** lui moș Fotea și a lui bădița Vasile, Smărăndița a mâncat papara.* (I. Creangă, *Amintiri*);

*Situația este foarte gravă. Și, **cu toată lipsa de condiții**, există oameni care și-au asumat aceste responsabilități.* (DV, 2004).

– gruparea *indiferent de*, corespondentă a construcției *indiferent dacă / ce / că* (vezi *supra*, **2.1.1.5**):

***Indiferent de condiția** ei **socială**, femeia nu avea voie „să aibă mai mult de jumătate uncie de aur în podoabe".* (Rlit, 2004).

2.5.2. Au funcția de circumstanțial concesiv ***grupurile nominale*** *integrate în grupuri prepoziționale* cu centre actualizate prin *împotriva* și *în ciuda, în contra* (reg., înv.), *în pofida* (reg., înv., livresc):

*Am fost călugăr într-o mănăstire dominicană, dezmoștenit de tatăl meu din pricină că părăsisem medicina, **împotriva voinței lui**.* (O. Paler, *Deșertul*);

***În ciuda incursiunilor și devastărilor** turcești, care nu o cruțaseră, țara reușise să-și salveze independența, ceea ce, potrivit autorului, nu mai era cazul celorlalte țări și popoare din sud-estul european, bulgari, sârbi și albanezi.* (Ș. Papacostea, *Evul Mediu românesc*);

*Și, **în pofida campaniei antiteroriste**, așa-numiții membri Al-Quaida par să dispună din plin și de fonduri, și de specialiști, și de executanți.* („Adevărul", 2004).

De asemenea, îndeplinesc funcția sintactică de circumstanțial concesiv *grupurile nominale integrate în grupuri adverbiale* având drept centru adverbul *contrar*:

*Nu știu de ce, **contrar părerii generale**, o vedeam pe dumneaei într-o lumină mai bună decât pe dumnealui.* (OC, 2004).

2.5.3. Pot constitui realizări ale poziției sintactice discutate și grupuri nominale cu centre lexicalizate prin ***substantiv animat*** sau ***pronume personal*** (și numeral cu valoare pronominală). De obicei precedate de semiadverbele de intensitate *chiar* (*și*) aceste grupuri nominale sunt, de cele mai multe ori, *integrate în grupuri prepoziționale* cu *fără*: ***Chiar și fără călăuză**, tot s-a descurcat.*, ***Chiar***

(*şi*) ***fără ei,*** (*tot*) *se va ţine concursul.,*(***Chiar***) ***Fără tine,*** *şi tot voi merge la petrecere.*

Enunţuri de tipul ***Chiar şi cea mai bună dintre femei,*** *tot are o coastă de drac într-însa.* (Proverb) poate primi două citiri: într-o variantă (cu pauza marcată grafic prin virgulă ***Chiar şi cea mai bună dintre femei*** [#], *tot are o coastă de drac într-însa.*) segmentul subliniat are funcţie de circumstanţial concesiv pe tiparul celor de mai sus; în cea de-a doua variantă (fără pauză, ***Chiar şi cea mai bună dintre femei*** *tot are o coastă de drac într-însa.*), acelaşi segment ocupă poziţia de subiect.

3. TOPICA ŞI PUNCTUAŢIA

Ca orice circumstanţial, concesivul are, în general, topică liberă. De regulă, indiferent de poziţia sa în desfăşurarea lineară a enunţului, circumstanţialul concesiv se desparte de regentul său printr-o pauză marcată grafic prin virgulă.

Se constată o preferinţă pentru antepunerea concesivului realizat prin gerunziu: ***Părând*** *pe veci a răsări / Din umbră moartea-i paşte.* (M. Eminescu, *Luceafărul*). Este posibilă şi postpunerea gerunziului, când acesta este precedat de semiadverbul de intensitate *chiar* (în structuri afirmative) sau *nici* (în structuri negative): *Avea pentru ea o mare afecţiune,* ***chiar bănuind*** *că e o mincinoasă., N-a încetat totuşi să lucreze,* ***nici îmbolnăvindu-se.***

Restricţii de topică apar doar în situaţia concesivelor juxtapuse, care sunt antepuse regentelor (***Zică lumea orice,*** *eu tot nu mă las.,* ***Vrei, nu vrei,*** *bea Grigore agheasmă!*) şi a concesivelor conjuncţionale introduse prin *că* – totdeauna intercalate (*Câinele,* ***că-i câine,*** *dar şi el îşi ia lumea-n cap de la o vreme.*, Proverb).

4. RELAŢIA CU ALTE POZIŢII SINTACTICE

Concesivele se pot uneori confunda cu propoziţiile circumstanţiale de **loc**, **temporale** sau **cauzale**, atunci când joncţiunea se realizează prin conectori omonimi.

În această situaţie, atât corelativele *totuşi / tot*, cât şi conţinutul codificat au rol dezambiguizator; compară: [***Oriunde ar fi,***] $_{\text{concesivă}}$ [(*tot*) *apare el până la urmă!*]; [***Oriunde aş pleca,***] $_{\text{concesivă}}$ [*de gândurile rele* (*tot*) *nu scap.*] cu [*Oriunde ai pleca,*] $_{\text{circumstanţială de loc}}$ [*te-aş însoţi.*]; [*Te superi,*] [***când te minte cineva.***] $_{\text{temporală}}$ cu [*Nu mă crezi,*] [***când eu nu te-am minţit niciodată?***] $_{\text{concesivă}}$; [*E bolnav,*] [***că a lipsit azi!***] $_{\text{cauzală}}$ cu [*Mă întreb de ce-a lipsit azi,*] [***că n-a mai fost bolnav.***] $_{\text{concesivă}}$.

Circumstanţialul concesiv se poate confunda şi cu circumstanţialul de mod, când este exprimat printr-un grup prepoziţional având drept centru pe *fără*; compară: *A lipsit* ***fără*** (***a avea***) ***un motiv întemeiat.*** $_{\text{concesiv}}$ cu *A lipsit* ***fără nicio jenă.*** $_{\text{modal}}$; *A lipsit,* [***fără să aibă un motiv întemeiat.***] $_{\text{concesivă}}$ cu *A lipsit* [***fără să aibă vreo mustrare de conştiinţă.***] $_{\text{modală}}$. (vezi **Circumstanţialul de mod**).

CIRCUMSTANȚIALUL CONSECUTIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul consecutiv este un component al enunțului care exprimă rezultatul, urmarea desfăşurării unei acțiuni, a unui eveniment sau a existenței unei stări, care presupun un anume grad de intensitate. Realizarea definitorie a circumstanțialului consecutiv este propoziția conjuncțională introdusă prin conectorul specializat *încât.*

1.1. Caracteristici semantice

Circumstanțialul concesiv se încadrează în grupa circumstanțialelor care redau opinia vorbitorului în legătură cu raporturile logice dintre procesele comunicate. Din punct de vedere semantic, împreună cu regentul său, circumstanțialul consecutiv specifică un raport de consecință, raport stabilit de vorbitor în funcție de credințele sau de cunoştințele sale. Exprimat prin circumstanțialul consecutiv, raportul de consecință ([*X consideră* (*crede, este de părere*) *că*] *B „decurge din" A*) priveşte *intensitatea desfăşurării* procesului: *M-a rugat atât de mult să fiu de față, încât nu l-am putut refuza.*

Consecutivul nu face parte din structura tematică a verbului. Subordonata conjuncțională consecutivă, dar şi circumstanțialul consecutiv nonpropozițional funcționează ca un mijloc suplimentar de redare a unei aprecieri graduale superlative.

Raportul logico-semantic de consecință care priveşte simpla *desfăşurare* a procesului (nu şi intensitatea desfăşurării acestuia) se exprimă prin unități de acelaşi rang: *M-a rugat să fiu de față, deci (prin urmare) nu l-am putut refuza.* Şi raportul de consecință care implică *intensitatea desfăşurării* procesului poate fi exprimat printr-o construcție alcătuită din două propoziții aflate în relație de coordonare, într-un enunț complex de tip raționament. În acest caz, semnificația este redată tot prin conectori transfrastici concluzivi, precum *deci, aşa că, prin urmare, în concluzie, în consecință, ca o concluzie, vasăzică, care va să zică, drept care.* Cu alte cuvinte, construcția hipotactică *Era aşa de bârfitoare, încât nimeni nu mai avea încredere în ce spunea.* poate fi echivalată o structură prin care se exprimă un raport de coordonare concluziv: *Era foarte bârfitoare; prin urmare nimeni nu mai avea încredere în ce spunea.* În textul următor se exprimă atât raportul de consecință care priveşte intensitatea procesului (printr-o construcție cu propoziții de rang diferit, în care subordonata este consecutivă), cât şi cel care redă „concluzia" unui raționament (prin propoziții de acelaşi rang):

Domnița avea atât de puțină minte şi totodată atâta dor s-o capete, ***încât şi-a închipuit*** *că n-are să se mai împlinească anul cât e lumea;* ***aşa că s-a învoit*** *să urmeze după voința tânărului.* (I. L. Caragiale, *Făt-Frumos cu Moțu-n Frunte*).

1.2. Caracteristici sintactice

Circumstanțialul consecutiv este component al unui grup adjectival, adverbial sau verbal, în care funcționează ca termen subordonat. Circumstanțialul consecutiv prezintă două tipare sintactice:

(a) consecutivul este integrat într-un *grup verbal care include un grup adjectival sau adverbial* având un centru gradabil. Caracteristica semantică a centrului adjectival sau adverbial este marcată prin adverbele *aşa de* sau *atât de*, adverbe care funcționează ca modificatori ai adjectivului sau, respectiv, ai adverbului şi impun prezența circumstanțialului consecutiv: *Sunt atât (aşa) de obosită,* ***încât voi rămâne acasă.***, *Atât (aşa) de mult îmi doresc să văd şi eu filmul,* ***încât voi accepta invitația ei.***

(b) consecutivul este integrat direct *în grupul verbal*, în condițiile în care centrul implică o gradare. Acest al doilea tipar sintactic reprezintă, în fapt, reducerea primului, prin elipsa grupului adverbial cu modificator: *Striga* √ [atât de tare], ***încât te asurzea.***

Aşadar, în ce priveşte organizarea construcției în care apare circumstanțialul consecutiv, există o restricție – regenta consecutivei trebuie să conțină în componența sa un termen care implică o evaluare intensivă:

(i) un adverb sau locuțiune verbală de evaluare (nonsuperlativă) din seria *atât(-a) de..., aşa (de)..., într-atât..., până acolo, până într-atât, în aşa grad, la asemenea..., la astfel de...*: *Era aşa de cald afară,* ***încât nu puteai crede*** *că este de-abia luna ianuarie.*, *Era îndeajuns de deşteaptă,* ***încât să înțeleagă*** *fără să i se explice prea mult.*;

(ii) un adverb sau un adjectiv la superlativ: *Era fără seamăn de frumoasă,* ***încât nu puteai*** *să nu o remarci imediat.*, *Vorbea neobişnuit de bine englezeşte,* ***încât mă întrebam*** *dacă nu cumva engleza este limba ei maternă.*;

> Regional, în regentă poate fi utilizat şi modificatorul *ca acela* sau *ca aceea* cu sensul „însemnat", „extraordinar": *Şi i-a tras o bătaie ca aceea,* ***încât (că, de) a ținut-o minte toată viața.***

(iii) un adverb sau un adjectiv care exprimă intrinsec valoarea de superlativ: *Interpretarea ei a fost de-a dreptul formidabilă,* ***încât am amuțit pur şi simplu.***, *A cântat magistral,* ***încât toată sala a ovaționat îndelung.***;

(iv) un verb care exprimă un proces ce poate fi evaluat pe o scală graduală: *Ploua, tuna şi fulgera,* ***încât credeam*** *că nu mai ieşim vii din pădure.*

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI CONSECUTIV

2.1. Realizări propoziționale

2.1.1. *Consecutivele conjuncționale*

Propoziția consecutivă este obligatoriu legată de regenta ei prin conectori interpropoziționali conjuncționali.

> Conectorul nu poate lipsi, dar, uneori, în situații de coordonare copulativă, nu este lexicalizat:
>
> *Discuțiile în jurul acestui punct obişnuiesc istoricul cu certitudinea limitelor sale, îndemnându-l să-şi ia măsuri de precauție, să-şi selecteze în*

*aşa fel probele, **încât cercetarea lui să reziste timpului**, √* [şi încât] ***să nu devină critică odată cu descoperirea unor fonduri de arhivă***. (OC, 2003).

Consecutivele pot fi ***izolate*** de regentele lor printr-o pauză marcată grafic prin punct sau prin punct şi virgulă:

*Nu lipsea în nici o duminică de la biserică şi respecta cu sfinţenie toate rânduielile creştineşti. **Încât**, probabil, **găsea** că nici revoltele, nici lamentaţiile n-aveau rost.* (O. Paler, *Deşertul*);

*Îşi înfrânge adversarul cu propriile argumente, scoase dintr-o carte mai veche a acestuia. **Încât retorica interogativ-afectivă, primind răspunsuri afirmative chiar din cartea adversarului astfel ruinat, asigură succesul tribunului***. (Rlit, 2004).

Conjuncţia subordonatoare specializată pentru consecutivă este *încât*. Conjuncţiile subordonatoare *de, că, să, (pentru) ca…să* (variantă a lui *să*) introduc circumstanţiale consecutive când sunt sinonime cu conjuncţia specializată *încât*.

2.1.1.1. Subordonata consecutivă introdusă prin *încât* poate avea predicat la orice mod sau timp cu excepţia imperativului.

Selecţia modurilor este utilizată pentru a exprima faptul că vorbitorul consideră consecinţa ca reală sau ca posibilă, virtuală. În primul caz predicatul este la modul indicativ, în cel de-al doilea, predicatul este la conjunctiv, condiţional sau prezumtiv.

De regulă, consecutivele introduse prin *încât* cer ca în regentă să existe sau să poată fi presupus un modificator din seria menţionată mai sus (vezi *supra*, **1.2**) şi anume, *astfel, aşa, atât, în aşa fel, până într-atât, până acolo, destul*:

E **aşa de pustie** *această curte, strivită de o lumină dură la amiază, **încât din ce în ce mai des mă cred în afara timpului***. (O. Paler, *Deşertul*);

Nu interesează atât libertatea abstractă, ideea de libertate, care este **atât de cuprinzătoare**, ***încât riscă să devină fantomatică***, *ci sentimentul libertăţii*. (Rlit, 2004);

Sunt modele ideale, în care realitatea este rearanjată **în aşa fel**, ***încât să capete sens***. (Rlit, 2004);

Din 1998, din cauză că multe organizaţii nonguvernamentale abuzau de această lege şi nu mai aveau activităţi specifice ONG-urilor, legea nu a mai fost prelungită **astfel** ***încât au o situaţie destul de dificilă din acest punct de vedere***. (22, 2004).

Când în regenta consecutivei nu apare un termen care implică evaluarea, atunci el poate fi recuperat:

Era însă în felul ei de a fi ceva ce te stăpânea √ [într-atât], ***încât nu puteai să-i spui*** *decât ceea ce voia dânsa*. (I. Slavici, *Mara*);

Ceea ce nu explică această notă este de ce […] *în anul 1954, nu i s-a respins lui E. viza de plecare într-o altă excursie, în Elveţia şi Austria, şi nici cu ce a supărat el autorităţile √* [până într-atât], ***încât acestea i-au refuzat un nou drum, tot în Austria***. (JN, 2004).

2.1.1.2. Consecutiva cu *de* are frecvenţă ridicată de utilizare în limba româna actuală (îndeosebi în registrul popular). În cazul subordonatei introduse prin *de* cu semnificaţie consecutivă, predicatul poate avea doar formă de indicativ, condiţional sau prezumtiv.

Construcţia regentă poate conţine un corelativ:

Era **așa de frumoasă** ***de parcă se oprise dintr-un basm drept în albul zăpezii***. (As, 2003).

Uneori propoziția regentă are un component (un adjectiv, un adverb sau un verb) care acceptă o evaluare graduală, fără să o actualizeze:

Se prăvăli fără putere pe pământul dogorit și crăpat, strângând dinții ***de-i pârâiau ca niște oase sfărâmate****, căutând să-și ascundă suferința.* (L. Rebreanu, *Ion*);

Era gheața groasă de-un cot ***de mergeau și căruțele pe ea*** *și vântul sufla* ***de rupea pânza***. (As, 2004);

Vorbea ***de te-amețea.***;

Țipa ***de te-asurzea.***

Frecventă este utilizarea consecutivei cu *de* fără modificator lexicalizat după o regentă interogativă:

Ce-ai mâncat / ***De ne-ai uitat****?/ Ce-ai băut /* ***De n-ai urât****?* (Proverb);

Da ce-ai uitat, dragul tatei ***de te-ai întors înapoi*** *?* (I. Creangă, *Harap-Alb*).

> Din construcția cu o consecutivă introdusă prin *de* provin și structurile frazeologice, de tipul: *a minți de-nghează apele, frumos de pică, prost de dă în gropi.*

2.1.1.3. Conjuncția *că* introduce o propoziție consecutivă în aceleași condiții sintactice ca și *de*. Textul care urmează conține două consecutive (prima, tipică și cea de-a doua, introdusă prin *de*), ambele având în regentă modificatori:

O criză care a ajuns **până acolo**, ***încât****, după ce i-a afectat pe pacienți,* ***a început*** *să-i atingă deopotrivă și pe medici,* **atât de tare**, ***că tinerii nu mai vor să se facă medici***. (DV, 2004).

Și în exemplele următoare semnificația consecutivei este subliniată prin existența modificatorilor din regentă:

Erau **așa de fierbinți**, / ***Că se făcuse în spital / Cald ca sub un șal.*** (T. Arghezi, *Cântec mut*);

În fața lumii mari ce se întindea în ochii lui, se simți **atât de mic**, ***că-l cuprinse o neliniște dureroasă***. (L. Rebreanu, *Ion*).

Modificatorul poate lipsi dacă poate fi recuperat din context:

Și tot ce făcea îl prindea ș-avea haz, ***că o lume întreagă se minuna de el.*** (I. L. Caragiale, *În vreme de război*).

2.1.1.4. În circumstanțiala concesivă introdusă prin conectorul *să* predicatul este la subjonctiv:

S-au făcut ca ceara albă fața roșă ca un măr / Și **atâta de subțire**, ***să o tai c-un fir de păr***. (M. Eminescu, *Călin*).

2.1.1.5. Rar, consecutivele sunt introduse prin *ca să*, iar în această situație, predicatul are tot forma de conjunctiv. Regenta poate conține un grup adjectival sau adverbial cu modificator:

Există deja o categorie de oameni care câștigă **suficient de mult** ***ca să-și permită să locuiască în vile sau apartamente de lux****, spun reprezentanții companiilor imobiliare.* (JN, 2004).

Alteori construcția regentă este alcătuită din grup verbal cu intensificatorul *prea*:

Prea *v-ați arătat arama, sfâșâind această țară, /* **Prea** *făcurăți neamul nostru de rușine și ocară, /* **Prea** *v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei, /* ***Ca să nu s-arate-odată*** *ce sunteți – niște mișei!* (M. Eminescu, *Scrisoarea II*).

Consecutivele care au predicatul la conjunctiv şi în regentă corelativul *prea* sunt echivalente ale consecutivelor construite cu indicativul care au în regentă corelative ca *aşa, atât*. Transpunerea dintr-un tipar în altul implică şi „trecerea" de la o structură afirmativă la una negativă şi invers: *Este prea târziu ca să-i mai dau telefon. = Este atât de târziu, încât nu-i mai dau telefon.*; *Este prea puternic ca să nu reziste. = Este atât de puternic, încât rezistă / va rezista.*

2.1.2. *Consecutivele relative*

Singurul conector relativ care introduce o subordonată consecutivă este *cât*, în contexte de tipul: *A luat cu el mâncare*√ [atât de multă] ***cât să-i ajungă pentru trei zile.***, *A băut* √ [atât de mult / puţin] ***cât să se sature.***

2.2. Realizări prin forme verbale nepersonale

2.2.1. Circumstanţialul consecutiv se poate realiza prin ***verbe la infinitiv în*** *grupuri prepoziţionale* cu centrele *pentru, spre, până la*: *E suficient de inteligentă* ***pentru / spre a înţelege.***, *Se emoţionase* ***până la a se bâlbâi.*** De obicei, folosirea infinitivului este limitată la limba literară; construcţiile cu *pentru* şi *spre* au o răspândire mai mare şi sunt în general acceptate; construcţiile infinitivale cu *până la* sunt livreşti şi nerecomandabile.

2.2.2. Rar, şi ***gerunziul*** poate avea funcţia sintactică de circumstanţial consecutiv: *S-a emoţionat tare,* ***începând aproape să plângă.***

2.2.3. De asemenea, tot rar, verbele la ***supin*** (majoritatea cu formă negativă) cu prepoziţia *de* au funcţia de circumstanţial consecutiv: *S-a schimbat mult,* ***de nerecunoscut.*** La fel ca şi structurile similare în care apar substantivele fără determinanţi (vezi şi *infra,* **2.3**), construcţiile cu verbe la supin au caracter cvasilocuţionar şi reprezintă modalităţi de exprimare a superlativului: *Era frumoasă* ***de nespus.***, *Era o sărăcie* ***de plâns.*** etc. (vezi **I, Verbul. Forme verbale nepersonale, 4**).

2.3. Realizări nominale

Circumstanţialul consecutiv se realizează prin grupuri nominale cu substantive abstracte – de regulă, substantive de provenienţă verbală sau nume de acţiune (de natură verbală). **Grupurile substantivale**, monomembre sau extinse, sunt *integrate în grupuri prepoziţionale* de acelaşi fel cu acelea menţionate sub **2.2.1** (vezi *supra*, grupuri cu centre lexicalizate prin *spre, până la*):

Spre marea uimire *a mamei, la sfârşitul examenului, profesorii i-au spus că băiatul ei e chiar foarte talentat.* (As, 2004);

El muncea în construcţii, nu ştiu cât câştigau, dar ştiu că munceau ***până la epuizare.*** (EZ, 2004);

Se agită ca să câştige bani, simte şi vede sfârşitul, bea ***până la limita pericolului.*** (Rlit, 2004).

Pentru realizarea circumstanţialului consecutiv prin grup substantival monomembru este specifică inserarea într-un grup prepoziţional având drept centru pe *de*: *Eram înspăimântate* ***de moarte.*** (EZ, 2004).

Realizarea prin substantiv a poziţiei sintactice de circumstanţial consecutiv este destul de rară. De obicei au funcţie sintactică de circumstanţial consecutiv

construcții „înghețate”, apropiate de structurile cu caracter fix (expresii idiomatice), alcătuite din anumite unități lexicale prin care se care exprimă ideea de superlativ precum: *de minune, de moarte, de mai mare dragul, până la lacrimi, până la sânge*. Acestea pot fi considerate, în fapt, reducția unor construcții propoziționale de tipul consecutivei propriu-zise: *Ne distrăm de minune.* < *Ne distrăm așa de bine, încât îți vine să te minunezi.*; *M-a speriat de moarte.* < *M-a speriat în așa măsură, încât mi-a venit să mor. / încât era să mor.*; *A muncit până la epuizare.* < *A muncit așa de mult, încât s-a epuizat.*; *Spre satisfacția tuturor, spectacolul a fost un adevărat triumf.* < *Spectacolul a fost un asemenea triumf, încât a produs o mare satisfacție tuturor.*

3. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Circumstanțialul consecutiv, indiferent de realizarea sa, se plasează după regent.

Numai în cazul realizării nominale în grup cu prepoziția *spre*, circumstanțialul consecutiv poate fi și antepus regentului: ***Spre bucuria noastră, a tuturor**, a venit și ea. / A venit și ea, **spre bucuria noastră, a tuturor**.*

De regulă, consecutiva este despărțită de construcția în care se găsește regentul prin pauză marcată grafic prin virgulă sau prin punct, în cazul în care circumstanțiala este izolată. Excepție fac consecutivele cu predicatul la conjunctiv și modificatorul *prea* (*Era* **prea** *frig **ca să plec la munte**.*) și cele introduse prin *de* consecutiv, dacă stau imediat după predicatul regentei (*A plâns **de ne-a impresionat pe toți**.*). Pentru consecutivul cu realizare nominală, pauza este facultativă.

4. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

În realizarea sa propozițională, circumstanțialul consecutiv interferează cu **circumstanțialul de timp**. Este vorba, în primul rând, de propozițiile introduse prin conectorul *până* (*ce*) care exprimă și limita extensiunii unui interval temporal iar, din această pricină, poate avea și semnificația „consecință”. Prezența în regentă a corelativelor tipice pentru consecutive conferă siguranță interpretării. Să se compare: *Și* **atâta** *l-a purecat* / [***Până tot l-a sfârtecat.***]$_{\text{consecutivă}}$ (S. Fl. Marian., în GA^2) cu *Și l-a purecat* [***până l-a sfârtecat.***]$_{\text{temporală}}$ (vezi **Circumstanțialul de timp**).

Circumstanțiala consecutivă construită cu subjonctivul (mai ales cea introdusă prin *ca să*) se poate confunda **circumstanțiala de scop (finală)**. Și în acest caz, prezența modificatorilor din regentă orientează interpretarea; compară: *Se prefăcuse* **atât de bine** [***ca nimeni să nu observe***]$_{\text{consecutivă}}$ *ce urmărește.* cu *Se prefăcuse* [***ca nimeni să nu observe***]$_{\text{finală}}$ *ce urmărește.* (vezi **Circumstanțialul de scop**).

Consecutiva relativă introdusă prin *cât* (vezi *supra*, **2.1.2**) interferează cu **relativa cantitativă** (vezi **Circumstanțialul cantitativ**).

CIRCUMSTANȚIALUL OPOZIȚIONAL

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul opozițional indică ceea ce este contrar (sau prezentat ca fiind contrar) celor exprimate de alt component al enunțului (vezi *infra,* **1.2**).

Circumstanțialul opozițional este unul dintre circumstanțialele realizate în structuri ***ternare*** (vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală**), fiind dependent sintactic de regent, dar implicând totodată prezența în enunț a altui element, cu care stabilește raportul semantic de opoziție: *Bea ceai **în loc de apă.*** Circumstanțialul este solidar sintactic (coocurent) cu termenul față de care exprimă opoziția, acesta nefiind suprimabil, în structurile tipice, în prezența circumstanțialului: **Bea în loc de apă.;* circumstanțialul, în schimb, este facultativ, suprimabil: *Bea ceai.* (vezi *infra,* **1.1.1**).

Circumstanțialul opozițional se poate realiza și în structuri sintactice ***binare,*** cu condiția ca opoziția să privească fie centrul verbal al celor două structuri (manifestându-se prin distincția afirmativ / negativ – *Citește o carte **în loc să nu faci nimic toată ziua!*** – sau prin antonime – *Muncește **în loc să trândăvești!***), fie grupul verbal în ansamblu, ca unitate (***În loc să citească romane,** citește filozofie.*); vezi *infra,* **1.1.2.**

1.1. Caracteristici sintactice

1.1.1. Circumstanțialul opozițional poate fi dependent sintactic față de un verb cu formă personală (***A venit** azi în loc de mâine.*) și nepersonală (infinitiv, *Are obrăznicia **de a vorbi** el în locul meu.;* gerunziu, *Ai greșit **vorbind** tu în locul ei.;* participiu, *răspunsul **dat** de el în locul tău;* supin, *S-a săturat **de băut** ceai în loc de apă.*), mai rar față de o interjecție predicativă (***Hai** tu în locul Mariei!*) sau față de un adjectiv, în special având corespondent verbal, compatibil cu poziția sintactică predicativă (*bilete* – sau *biletele sunt* – ***disponibile** azi în loc de mâine*).

Circumstanțialul opozițional este coocurent, în structurile ternare, cu un component, care, de obicei, este legat de regentul circumstanțialului, în diferite poziții sintactice: subiect (*Vino **tu** în locul Mariei!*); nume predicativ (*În loc de pictor, a devenit **un** bun **profesor** de desen.*); complement predicativ al obiectului (*În loc de profesor, el a fost numit **învățător**.*); complement direct (*Pe cap poartă în loc de coif cizelat un fel de **țeastă** cu ochi de bufniță.* – G. Călinescu, *Cronicile*); complement secundar (*Îl învață **cântece** în loc de poezii.*); complement indirect (*M-am adresat **lui** în locul tău.*); complement prepozițional (*În fond, în loc de frică ar trebui să vorbesc **despre iubire**.* – O. Paler, *Apărarea*); complement de agent (*răspunsul dat **de el** în locul tău; S-a întâmplat, însă, ca, în loc de poetici amanți, ciocârlia noastră să fie auzită numai **de o gaiță** flămândă.* – A. Odobescu, *Pseudo-cynegeticos*); circumstanțial (temporal, *În loc de ieri, a venit **azi**.*; instrumental, *Scrieți **cu creion** în loc de pix.* etc.).

În condiții speciale, circumstanțialul opozițional se poate raporta, în structurile ternare, la termeni neexprimați, cum sunt subiectul inclus în forma

verbului (*Vino* [tu] *în locul Mariei!*), subiectul implicit în relație cu o interjecție predicativă (*Hai* [tu] *în locul Mariei!*), diverse elemente deductibile din contextul lingvistic sau din situația de comunicare, precum subiectul subînțeles (*Vorbea* [el / ea / profesorul etc.] *în locul meu.*) și alți constituenți sintactici (*A venit* [ieri / azi] *în loc de mâine.*). Circumstanțialul opozițional se poate raporta la adjunctul unui nominal legat sintactic de regentul circumstanțialului; structurile de acest tip sunt interpretabile ca fiind eliptice: *A cusut pe draperie ciucuri* ***albi*** *în loc de* [ciucuri] *negri.* În structurile cu termeni neexprimați, circumstanțialul opozițional este de obicei postpus; antepunerea, atunci când e posibilă, este asociată cu o intonație de tip special: *În locul* ***Mariei*** *vino!, În locul* ***meu*** *vorbea., În locul* ***lui*** *vorbești?*

Particularitatea de construcție a circumstanțialului opozițional din structurile ternare constă în aceea că poate fi interpretat prin reorganizarea sintactică a două structuri de bază, simetrice, dintre care una este afirmativă, iar cealaltă, negativă. Structurile de bază sunt propoziții (*Vorbește el în locul meu.* < *Vorbește el., Nu vorbesc eu.*) sau grupuri verbale nepredicative (*A greșit* ***vorbind el în locul meu.*** < *vorbind el, nevorbind eu*). Structurile simetrice au același tipar de construcție (predicat + subiect, în *Vorbește el., Nu vorbesc eu.*) și același verb-centru (*a vorbi,* în exemplul dat). Ele diferă prin forma verbului-centru (pozitivă, într-o structură, și negativă, în cealaltă), dar și printr-un anumit component, care ocupă o poziție identică față de centrul verbal în cele două structuri (*el, eu,* subiect). Structurile simetrice se reduc la una singură, prin dispariția componentelor identice. Constituentul distinct (*eu*) este menținut ca circumstanțial opozițional în grupul sintactic reorganizat, fiind introdus cu ajutorul unui conector specific (aici, *în locul,* care selectează posesivul *meu,* ca expresie a relației de genitiv, în locul formei de nominativ a subiectului *eu* din structura inițială – *în locul meu*). Construcția ce conține circumstanțialul opozițional și construcția din care a fost derivată sunt semantic echivalente.

1.1.2. În structurile binare, regentul circumstanțialului opozițional este, în special, un verb predicat: *În loc să câștigi,* ***pierzi.*** Posibilitatea combinării circumstanțialului opozițional cu un verb regent având formă nepersonală este limitată, mai ales la anumite construcții cu infinitivul (*Hotărârea de* ***a pleca*** *imediat, în loc de a rămâne încă o zi, a fost inevitabilă.*) sau cu supinul (*În loc de citit, am chef mai degrabă* ***de hoinărit*** *prin oraș.*).

1.1.3. Circumstanțialul opozițional se realizează în tipare de construcție ***specifice*** și ***nespecifice,*** acestea din urmă fiind proprii altor circumstanțiale.

Tipul sintactic specific, cel mai obișnuit, al circumstanțialului opozițional este cel marcat prin locuțiunile *în loc de* (*în locul*), *în loc să* (vezi exemplele *supra,* sub **1.1.1, 1.1.2**).

Circumstanțialul opozițional poate avea diverse tipuri de construcție nespecifice, în care este interpretat ca fiind:

– „fals condițional" – ***Dacă ieri a fost soare,*** *astăzi, în schimb, plouă.; Trebuie să ne schimbăm, la timp, încălțările, să nu ne atașăm, cu încăpățânare, de ceea ce, uneori, pare proprietatea noastră cea mai intimă,* ***dacă nu chiar*** *însuși* ***destinul*** *nostru.* (A. Pleșu, *Jurnalul*);

– „fals temporal" – *Replicile prietenului meu* [...] *în convingerea lui erau zdrobitoare,* ***când în realitate erau puerile.*** (M. Preda, *Cel mai iubit*);

– „fals local" – ***Departe de a o aproba,*** *ei chiar au contrazis-o categoric.;* ***De unde ieri părea convins*** *să plece, azi și-ar fi dorit mai degrabă să rămână.;*

– „fals final" – *A câştigat detaşat primul set,* ***pentru*** (sau ***spre***) ***a pierde*** *meciul în final.; Maria s-a prezentat drept doctoriță,* ***ca să aflu apoi*** *că nu era decât infirmieră.;*

– „fals modal" – *A încercat* ***fără a reuşi*** sau ***fără să reuşească.***

Structurile de tipul: ***În locul lui Ion,*** *s-a mutat Gheorghe.* sunt ambigue, circumstanțialul fiind interpretabil ca opozițional sau local.

1.2. Caracteristici semantico-pragmatice

În structurile sintactice ternare, opoziția se poate stabili față de un predicat semantic (realizat, în plan sintactic, ca nume predicativ, ca predicativ suplimentar ori ca atribut adjectival); în această situație, circumstanțialul opozițional este purtător de predicație semantică: ***În loc de profesor,*** *el este* ***învățător.*** De asemenea, opoziția se poate stabili față de un argument al predicatului (subiect, complement) sau față de un adjunct circumstanțial (vezi *supra,* **1.1.1**).

În structurile sintactice binare, opoziția se stabileşte totdeauna față de un predicat semantic (care, sintactic, este regentul circumstanțialului opozițional), iar circumstanțialul opozițional este purtător de predicație semantică: *În loc să munceşti, te odihneşti.* (vezi *supra,* **1.1.2**).

Circumstanțialul opozițional şi termenul cu care intră în relație de opoziție se situează pe acelaşi plan ierarhic în organizarea semantică a structurilor ternare, ocupând poziții identice față de regent în structurile sintactice de bază (organizate simetric – vezi **1.1.1**). De asemenea, circumstanțialul opozițional se situează pe acelaşi plan ierarhic cu regentul său din structurile binare, termenii opoziției fiind, în contextele de acest tip, două predicate semantice. Astfel, raportul opozițional este mai apropiat semantic de coordonare, şi anume de relația adversativă, decât de subordonare.

Circumstanțialul opozițional construit cu mărci specifice sau cu locuțiunea *departe de* este analog semantic raportului adversativ exprimat prin *ci*: ***În loc să câştigi,*** *pierzi.* „Nu câştigi, ci pierzi.", ***Departe de a o aproba,*** *ei chiar au contrazis-o categoric.* „Nu au aprobat-o, ci chiar au contrazis-o categoric." Celelalte tipuri de circumstanțial opozițional sunt analoge semantic raportului adversativ exprimat prin *dar / însă: A încercat fără a reuşi.* „A încercat, dar / însă nu a reuşit." etc.

Structurile false condiționale, totdeauna antepuse regentului (vezi *infra,* **4**), pot fi considerate ca fiind o situație de tematizare sintactică forte (despre tematizare în structurile opoziționale de diverse tipuri, vezi **Organizarea tematică a enunțului, 3.1.2.2, 4**).

2. CLASA DE SUBSTITUȚIE A CIRCUMSTANȚIALULUI OPOZIȚIONAL

2.1. Realizări prin grup prepozițional

2.1.1. Circumstanțialul opozițional se exprimă, în structurile specifice, prin grupări prepoziționale construite cu locuțiunile *în loc de*, *în locul.*

Grupările alcătuite cu locuțiunea *în loc de* pot include: substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (***În loc de flori*** sau ***în loc de asta,*** *primeşte*

*bomboane.; **În loc de doi,** au venit trei.*), adjective (în structuri eliptice, ca *ciucuri albi **în loc de*** [ciucuri] ***negri***), adverbe (*Soseşte azi **în loc de mâine**.*), verbe la infinitiv (*hotărârea de a pleca imediat, **în loc de a rămâne** încă o zi*) sau, mai rar, la supin (***În loc de trândăvit** toată ziua, mai bine ai lucra ceva.*), propoziţii introduse de pronume sau de adverbe relative (***În loc de cine era aşteptat,** am venit eu.; **În loc de cât îmi promisese,** mi-a dat mai nimic.*).

Grupările alcătuite cu locuţiunea *în locul* pot include substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului, propoziţii introduse de pronume relative (***În locul Mariei*** sau ***în locul lui, în locul primului, în locul cui era aşteptat,*** *am venit eu.*).

Forma cazuală a nominalelor (inclusiv a pronumelor ce introduc propoziţii relative) construite cu locuţiuni prepoziţionale este impusă de regimul acestora: *în loc de* cere cazul acuzativ; *în locul* cere cazul genitiv, putând fi construită şi cu adjective pronominale posesive (***În locul tău,** am venit eu.*).

Grupurile prepoziţionale ce includ propoziţii relative sunt structuri sintactice complexe, ce aparţin nivelului frazei.

Circumstanţiala opoziţională relativă se realizează totdeauna în structuri ternare.

2.1.2. Circumstanţialul opoziţional fals local se exprimă prin grupări cu locuţiunea prepoziţională *departe de,* urmată de un infinitiv sau de îmbinarea pronominală *aşa ceva: **Departe de aşa ceva,** am făcut ce trebuia.* Circumstanţialul opoziţional fals final se exprimă prin grupări cu prepoziţiile *pentru, spre,* urmate de infinitive, iar cel fals modal, cu prepoziţia *fără,* urmată de infinitiv sau de o propoziţie conjuncţională cu predicatul la conjunctiv (vezi exemplele *supra*, sub **1.1.3**).

2.2. Realizări propoziţionale

Circumstanţialul opoziţional se exprimă prin ***propoziţii relative,*** incluse în structura unor grupuri prepoziţionale (vezi **2.1.1**), sau prin ***propoziţii conjuncţionale.***

2.2.1. Circumstanţiala opoziţională conjuncţională se introduce, în structurile specifice, prin locuţiunea conjuncţională *în loc să* şi se realizează mai ales în structuri sintactice binare (***În loc să citească,** se plimbă.*), rareori în structuri ternare (*L-ai învăţat să fie obraznic, **în loc să-i respecte pe ceilalţi.***).

2.2.2. Opoziţionala conjuncţională de tip fals condiţional se introduce prin *dacă,* cea fals temporală prin conectorii *când* (*dimpotrivă*), *câtă vreme, în timp ce, în vreme ce, pe când, pe câtă vreme,* opoziţionala falsă locală (tip de structură rar şi popular) se construieşte cu (*de*) *unde*, cea fals finală cu (*pentru*) *ca* (…) *să* (construcţie livrescă); opoziţionala fals modală (de asemenea rară), introdusă prin (*ca*) *să,* este inclusă totdeauna într-un grup prepoziţional cu *fără* (vezi *supra,* **1.1.3, 2.1.2**).

Conectorii *când* şi *unde* îşi pierd statutul de adverbe relative şi sensul lexical temporal, respectiv local, comportându-se ca elemente conjuncţionale subordonatoare în structurile opoziţionale.

Propoziţiile opoziţionale cu conectori nespecifici se realizează în structuri sintactice binare.

Opoziţionalele false condiţionale sunt uneori sinonime cu cele false temporale şi locale: ***Dacă*** (sau ***unde, în vreme ce***) ***ieri era convins să plece,*** *azi şi-ar fi dorit mai degrabă să rămână.*

2.2.3. Predicatul propoziției circumstanțiale opoziționale poate sta la orice ***mod*** personal, cu excepția imperativului. În propozițiile conjuncționale, selecția formei de mod a predicatului depinde de conector: conjunctiv după compusele și după locuțiunile formate pe baza conjuncției *să*, celelalte moduri după alți conectori.

Compatibilitatea conectorilor cu anumite moduri verbale diferă uneori la circumstanțialul opozițional față de alte circumstanțiale; de exemplu, *pe când* se combină cu predicate la modul condițional mai ales în propozițiile opoziționale (*Tu te-ai lăsat intimidată, **pe când eu aş fi procedat altfel.***), mai rar în cele temporale (*Nu o să ne deranjăm una pe cealaltă: **pe când tu ai citi,** eu aş scrie.* – vezi **Circumstanțialul de timp, 5**).

3. CORELATIVELE

Corelativele circumstanțialului opozițional sunt adverbele *dimpotrivă, în schimb,* (popular) *apoi.* Acestea se utilizează în propozițiile false condiționale și au rol dezambiguizator, subliniind raportul semantic opozițional: *Dacă ieri ai pierdut, astăzi, **dimpotrivă / în schimb,** câştigi* (sau ***apoi*** *astăzi se cuvine să câştigi*). Prezența corelativelor este totdeauna facultativă.

4. TOPICA ŞI PUNCTUAȚIA

Topica circumstanțialului opozițional depinde de construcția acestuia (vezi *supra,* **2**). Opozițional cu mărci specifice și cel fals temporal (exceptând structurile cu conectorul *când*) au topică liberă în raport cu regentul. Opozițional fals condițional și cel fals local au topică fixă, fiind antepuse regentului, iar opozițional fals final, fals modal și fals temporal introdus prin *când* sunt totdeauna postpuse regentului.

Punctuația circumstanțialului opozițional variază în funcție de tipul construcției și de topică.

Astfel, sunt, de obicei, izolate prin virgulă circumstanțialele opoziționale realizate cu mijloace specifice, atunci când sunt antepuse regentului, în structurile ternare (***În loc de azi,*** *vino mâine!*), și antepuse sau postpuse, în structurile binare (***În loc să pierzi timpul,*** *citeşte!, Citeşte,* ***în loc să pierzi timpul!***). De asemenea se izolează prin virgule opoziționalele construite cu mijloace nespecifice (exceptând tipul fals modal), indiferent de topică (*Ieri a plouat,* ***pe când astăzi e soare., Dacă ieri a plouat,*** *astăzi, dimpotrivă, e soare.*, vezi alte exemple *supra,* sub **1.1.3**). Opoziționalele intercalate în propoziția regentă se izolează între virgule: *Are o soție care trebuie, **dacă nu iubită,** cel puțin respectată.* (M. Preda, *Cel mai iubit*).

Sunt, de obicei, neizolate prin punctuație opoziționalele postpuse regentului în structurile specifice organizate ternar (*Vino azi **în loc de mâine!***) și cele din structurile fals modale (vezi *supra,* **1.1.3**). Pot fi neizolate opoziționalele antepuse în structuri specifice, de tip ternar: ***În loc de frică*** *ar trebui să vorbesc despre iubire.* (vezi *supra,* **1.1.1**).

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Un tip sintactic periferic al circumstanțialului opozițional este cel realizat fără mărci formale specifice, în tipare de construcție ce includ adverbul *decât,*

totdeauna ambiguu semantic, exprimând un raport preponderent comparativ, aflat la limita cu raportul opoziţional: *Au venit alţii* ***decât el.****, Ea pare potrivită cu masa credincioşilor care trebuie ferită mai curând de excesul orgoliului,* ***decât de acela*** *al umilităţii.* (A. Pleşu, *Jurnalul*).

Adverbul *decât* poate fi urmat, în structurile de acest tip, de: substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (*Au venit alţii* ***decât Maria*** sau ***decât al doilea.***), grupuri prepoziţionale (*Să vorbeşti cu altcineva* ***decât cu el.***), adverbe (*Să vii în alt loc* ***decât aici!***), propoziţii introduse de pronume sau de adverbe relative (*Au venit alţii* ***decât cine era invitat.****, Ai ajuns în alt loc* ***decât unde trebuia.***), propoziţii conjuncţionale (*Am învăţat pentru altceva* ***decât ca să fac numai gospodărie.****, Mai curând se joacă* ***decât să înveţe.***), mai rar adjective (*altfel de ciucuri* ***decât albi*** – vezi *supra,* **1.1.1**).

Predicatul opoziţionalei fals comparative poate sta la diverse moduri, inclusiv la conjunctiv.

Opoziţionalul construit cu *decât,* în general, se plasează după regent; în tiparul de construcţie binar, cu adverbul *mai curând,* opoziţionalul poate preceda regentul: ***Decât să înveţe,*** *mai curând se joacă.*

Circumstanţialul opoziţional aflat la limita cu cel comparativ este analog semantic cu raportul adversativ exprimat prin *dar / însă / iar* (*Au venit alţii* ***decât el.*** „Au venit alţii, dar / însă / iar nu el.").

Pentru situaţia comparativului construit cu *decât,* vezi **Complementul comparativ, 2.1.**

5.2. Circumstanţialul opoziţional se apropie, în unele contexte, de circumstanţialele cu care se aseamănă formal prin tiparul de construcţie (*Nu ţi-a trecut măcar prin gând să mi-l comunici,* ***în vreme ce pe mine m-ai comunicat lui Gabi împotriva voinţei mele.*** – G. Liiceanu, *Epistolar* – propoziţie opoziţională, la limită cu propoziţia temporală).

5.3. Raportul semantic opoziţional poate fi exprimat şi prin alte tipuri de structuri sintactice (vezi şi *supra,* **1.2**). Construcţiile analoge semantic raportului de coordonare adversativ exprimat prin *dar / însă* sunt, în egală măsură, comparabile cu structurile circumstanţiale concesive: *A încercat fără a reuşi. – Deşi a încercat, nu a reuşit.*

CIRCUMSTANŢIALUL CUMULATIV

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanţialul cumulativ exprimă, în cadrul unui raport semantic adjonctiv (de adiţionare), o informaţie la care se adaugă cele exprimate de alt component al enunţului.

Circumstanţialul cumulativ este unul dintre circumstanţialele realizate în structuri ***ternare*** (vezi **Circumstanţialul. Prezentare generală**), fiind dependent sintactic de regent, dar implicând totodată prezenţa în enunţ a altui element, faţă de care se exprimă cumulul: ***În afară de tine*** *au mai citit şi alţii.* Circumstanţialul este solidar sintactic (coocurent) cu termenul la care se referă cumulul, acest termen nefiind suprimabil, în structurile tipice, în prezenţa circumstanţialului: **În afară de tine au (mai) citit.*; circumstanţialul, în schimb, este facultativ, suprimabil: *Au (mai) citit şi alţii.*(vezi *infra,* **1.1.1**).

Circumstanţialul cumulativ se poate realiza şi în structuri sintactice ***binare,*** în care cumulul priveşte fie centrul verbal al celor două structuri (***În afară că plouă,*** *mai şi fulgeră.*), fie grupul verbal în ansamblu, ca unitate (***În afară că citeşte romane,*** *citeşte şi filozofie.*); vezi *infra,* **1.1.2**.

1.1. Caracteristici sintactice

1.1.1. În structurile ternare, regentul circumstanţialului cumulativ poate fi un verb cu formă de mod personal (*În afară de flori,* ***a primit*** *bomboane.*) sau cu formă nepersonală (infinitiv, *Pentru* ***a cumpăra*** *şi bomboane, în afară de flori, îţi trebuie bani mai mulţi.*; gerunziu, *Ai greşit* ***vorbind*** *şi cu alţii în afară de mine.*; participiu, *o carte* ***citită*** *şi de alţii în afară de mine;* supin, *Îi revine* ***de achitat*** *şi o taxă suplimentară, pe lângă ce plătise.*), un adjectiv aflat în poziţie predicativă (*O infirmieră trebuie să fie şi* ***omenoasă,*** *pe lângă pricepută.*; *În afară de San Marco şi de Palatul dogilor, Veneţia e* ***plină*** *de amintirile trecutului şi de opere de artă.* – N. D. Cocea, *Vinul de viaţă lungă, apud* Irimia 2000) sau o interjecţie (***Na*** *şi pâine, pe lângă bani.*).

Componentul cu care este coocurent şi la care se raportează circumstanţialul cumulativ în structurile ternare poate fi legat de regentul circumstanţialului în diferite poziţii sintactice: subiect (*Ca să reuşeşti, îţi mai trebuie şi* ***altceva*** *decât curaj.*); nume predicativ (*Poţi deveni şi* ***altceva*** *decât arhitect.*); complement predicativ al obiectului (*În afară de profesor a fost numit şi* ***director.***); complement direct (*Pe lângă drepturi, mai ai şi* ***obligaţii.***); complement secundar (*Pe lângă asta, am să te învăţ încă* ***ceva.***); complement indirect (*În afara ta, s-a adresat şi* ***altora.***); complement prepoziţional (*Gândeşte-te şi* ***la alţii*** *afară de tine!*); complement de agent (*Sau poate se temea că era auzit şi* ***de altcineva*** *în afară de mine.*, O. Paler, *Viaţa pe un peron, apud* Irimia 2000); circumstanţial (*Mai joacă-te şi* ***în altă parte*** *decât aici!*); atribut (*o lectură plăcută şi, afară de asta,* ***instructivă***). În mod excepţional, cumulul se poate referi la un termen subînţeles: *Pe lângă ce avea în casă, a mai cumpărat* [*şi altceva*].

Particularitatea de construcţie a circumstanţialului cumulativ din structurile ternare constă în aceea că poate fi interpretat prin reorganizarea sintactică a două

structuri de bază, simetrice, ambele afirmative – *În afară de tine au mai citit şi alţii.* < *Ai citit tu., Au citit (şi) alţii.* – sau negative – *În afară de tine nu au mai citit nici alţii.* < *Nu ai citit tu., Nu au (mai) citit (nici) alţii.* Structurile de bază sunt propoziţii – *Ai citit tu., Au citit alţii.* – sau grupuri verbale nepredicative – *a cumpăra şi bomboane, în afară de flori* < *a cumpăra (şi) bomboane, a cumpăra flori.* Structurile simetrice au acelaşi tipar de construcţie (predicat + subiect, în *Ai citit tu., Au citit alţii.*) şi acelaşi verb-centru (*a citi,* în exemplul dat). Ele diferă printr-un component, care ocupă o poziţie identică faţă de centrul verbal în cele două structuri (*tu, alţii,* subiect). Structurile simetrice se reduc la una singură, prin dispariţia componentelor identice. Constituentul distinct (*tu*) este menţinut ca circumstanţial cumulativ în grupul sintactic reorganizat, fiind introdus cu ajutorul unui conector specific (aici, *în afară de,* care impune prin regim cazul acuzativ, schimbând forma cazuală de nominativ a subiectului *tu* din structura iniţială – *în afară de tine*). Construcţia ce conţine circumstanţialul cumulativ şi construcţia din care a fost derivată sunt semantic echivalente.

1.1.2. În structurile binare, regentul circumstanţialului cumulativ este un verb, în special cu formă de mod personal (*Studenţii străini ştiu bine româneşte: în afară de citit, ei şi* ***scriu*** *corect.*). Posibilitatea combinării circumstanţialului cumulativ cu un verb regent la mod nepersonal este limitată, mai ales la anumite construcţii cu infinitivul (*În afară de asta, poţi şi* ***citi.***).

1.2. Caracteristici semantice

În structurile sintactice ternare, cumulul se poate referi la un predicat semantic (realizat, în plan sintactic, ca nume predicativ, ca predicativ suplimentar ori ca atribut adjectival); în această situaţie, cumulul constă în introducerea unei predicaţii: ***În afară de profesor*** *a fost numit şi* ***director.*** De asemenea, cumulul se poate referi la un argument al predicatului (şi anume, la subiect, la complement) sau la un adjunct circumstanţial (vezi *supra,* **1.1.1**).

În structurile sintactice binare, cumulul se referă totdeauna la un predicat semantic (care, sintactic, este regentul circumstanţialului cumulativ) şi constă în introducerea unei predicaţii: ***În afară că plouă,*** *mai şi* ***bate*** *vântul.*(vezi *supra,* **1.1.2**).

Circumstanţialul cumulativ şi termenul la care se referă cumulul se situează pe acelaşi plan ierarhic în organizarea semantică a structurilor ternare, ocupând poziţii identice faţă de verbul-centru în structurile sintactice de bază (organizate simetric – vezi *supra,* **1.1.1**). De asemenea, circumstanţialul cumulativ se situează pe acelaşi plan ierarhic cu regentul său din structurile binare, raportul cumulativ stabilindu-se, în contextele de acest tip, între două predicate semantice. Astfel, raportul cumulativ este mai apropiat semantic de coordonare, şi anume de relaţia copulativă, decât de subordonare: ***Pe lângă drepturi,*** *mai ai şi obligaţii.* „Ai drepturi şi obligaţii.", „Ai nu numai drepturi, ci şi obligaţii.", „Ai atât drepturi, cât şi obligaţii.", „Ai şi obligaţii, nu doar / numai drepturi."

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE A CIRCUMSTANŢIALULUI CUMULATIV

2.1. Realizări prin grup prepoziţional

2.1.1. Circumstanţialul cumulativ se exprimă prin grupări prepoziţionale construite cu locuţiunile (*în*) *afară de, în afara, dincolo de* sau cu prepoziţiile *pe lângă, peste.*

Grupările alcătuite cu locuţiunea (*în*) *afară de* sau cu prepoziţia *pe lângă* pot include: substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (*Au mai venit şi alţii* ***în afară de Maria*** sau ***în afară de tine, în afară de al doilea.; Pe lângă cărţi,*** *mai citeşte uneori ziare.;* ***Pe lângă*** *bogatele d-tale* ***cunoştinţe*** *literare, ştiinţifice, artistice, trebuie să fi având gust subţire şi simţire adâncă.*, I. L. Caragiale, *Domnul X..., apud* Beldescu 2004), mai rar adjective (***Afară de harnică,*** *fata mai era şi respectuoasă.* sau în structuri eliptice, de tipul *Ce fel de rochii mai ai* ***afară de*** [rochii] ***albe****?;* ***Pe lângă*** [pantofi] ***albi,*** *a cumpărat şi pantofi negri.*). *În afară de* se poate combina şi cu adverbe (***În afară de azi,*** *a mai telefonat şi ieri.*), cu verbe la infinitiv (***În afară de a citi*** *cărţi, face multe alte lucruri.*) sau la supin (***În afară de citit*** *toate aceste cărţi, am de redactat un referat.*).

Îmbinările ce conţin pronume cu valoare neutră (*asta,* mai rar *aceasta, aceea*) se apropie de statutul unor locuţiuni adverbiale: (*în*) *afară de asta / aceasta / aceea, pe lângă asta / aceasta* (*Era un erudit şi,* ***pe lângă asta,*** *un bun pedagog.*).

> Îmbinarea (*în*) *plus de asta / aceasta* se utilizează în limba vorbită: *O cunosc de mult şi,* ***plus de asta,*** *suntem bune prietene.*
>
> În limba veche apăreau şi construcţii cu prepoziţiile *başca, bez* (*bez Vlaşca şi Teleormanul*).

Grupările alcătuite cu locuţiunea *în afara* pot include substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (***În afara Mariei*** sau ***în afara lui, în afara primului,*** *vor mai veni şi alţii.*).

Locuţiunea *dincolo de* se combină cu substantive abstracte sau cu pronume nehotărâte (***Dincolo de efort*** sau ***dincolo de orice,*** *munca înseamnă şi multă satisfacţie.*), iar prepoziţia *peste,* cu pronume (în special nehotărâte), inclusiv în combinaţie cu substantive abstracte (***Peste toate celelalte calităţi,*** *ea este şi o bună prietenă.*).

Elementele prepoziţionale *pe lângă, peste,* (*în*) *afară de, dincolo de, decât,* îşi pot asocia o propoziţie relativă circumstanţială cumulativă: ***Pe lângă*** (sau ***peste, în afară de***) ***ce avea în casă,*** *a mai cumpărat.;* ***Dincolo de ceea ce trebuia*** [să fie spus], *a mai spus şi alte* ***lucruri.***

Propoziţia relativă circumstanţială cumulativă se realizează totdeauna în structuri ternare.

Forma cazuală a nominalelor construite cu prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale), inclusiv forma pronumelor care introduc propoziţii relative, este impusă de regimul acestora: *în afara* cere cazul genitiv (***În afara cui*** *trebuia, au mai venit şi alţii.*), putând fi construită şi cu adjective pronominale posesive (***În afara ta,*** *i-a întrebat şi pe alţii.*); celelalte cer cazul acuzativ.

2.1.2. Circumstanţialul cumulativ provenit dintr-o poziţie sintactică de subiect, prin contragerea unei propoziţii (vezi *supra,* **1.1.1**) poate participa la o grupare prepoziţională cu *decât,* cu schimbarea cazului. Comportamentul prepoziţional al elementului *decât* constă în aceea că el impune nominalului circumstanţial cumulativ cazul acuzativ: *A mai venit şi altcineva* ***decât tine.*** [*<Ai venit tu.*] (vezi *infra,* **2.3.2**). Prin analogie, se poate considera că, în toate realizările acestui tipar sintactic, circumstanţialul este în acuzativ, inclusiv în situaţiile în care forma cazuală nu este marcată distinct faţă de nominativ, adică la substantive, la alte pronume decât cele personale de persoana I şi a II-a, la numeralele utilizate pronominal: *A mai venit şi altcineva* ***decât Maria*** sau ***decât acela, decât al doilea.***

Decât este utilizat prepozițional în structuri cumulative de tip afirmativ (vezi exemplul, *supra*) sau negativ (*Nu a mai venit și altcineva* ***decât tine.***).

2.2. Realizări propoziționale

Circumstanțialul cumulativ se exprimă prin ***propoziții relative*** sau ***conjuncționale.*** Propozițiile relative pot fi incluse în structura unor grupuri prepoziționale sau în grupări adverbiale cu *decât* (vezi *supra,* **2.1.1**; *infra,* **2.3.2**, **2.3.3**). Propozițiile conjuncționale pot fi însoțite de adverbul *decât* (vezi *infra,* **2.3.4**).

2.2.1. *Propoziția conjuncțională* circumstanțială cumulativă se realizează mai ales în structuri sintactice binare și se introduce prin locuțiunile conjuncționale *după ce (că), pe lângă că,* (familiar) *(în) afară că, plus că,* (popular) *las(ă) că, necum să:* ***după ce eram prost*** *mai aveam și tupeul să-l judec.* (O. Paler, *Viața pe un peron, apud* Irimia 2000); ***După ce că nu muncești,*** *nici nu taci?* (M. Preda, *Moromeții*); ***După ce e mută,*** *apoi e și slută.* (proverb, *apud* Beldescu 2004); *Afară e frig,* ***plus că mai și suflă vântul.***; *Cine dă foc pădurii,* ***las' că e osândit aici ca pentru o moarte de om,*** *dar pe ceea lume va arde în pojar nestâns de brad, în vecii vecilor, fără sfârșit.* (M. Sadoveanu, în GA, II); *Nici oleacă de merinde nu mi-a dat,* ***necum să-mi dea ceva simbrie!*** (I. Pop-Reteganul, *Povești,* în GA, II).

Circumstanțiala cumulativă care participă la structuri ternare poate fi introdusă prin locuțiunile conjuncționale *pe lângă că, (în) afară că, plus că* (atunci când verbul regent sau poziția sintactică a termenului din regentă la care se referă cumulul impun prezența conjuncției *că*): *Mi s-a mai* ***spus*** *și altceva,* ***în afară*** [de faptul] ***că*** *au plecat.*; ***Pe lângă că*** *m-ai jignit, plâng și* ***din*** *altă* ***cauză.***; *Plâng* ***din*** *mai multe* ***motive, plus că*** *m-ai jignit.* Cumulativele construite cu alți conectori conjuncționali, în structuri ternare, sunt marcate prin adverbul *decât* (vezi *infra,* **2.3.4**).

2.2.2. Predicatul propoziției circumstanțiale cumulative poate sta la orice ***mod*** personal, cu excepția imperativului. În propozițiile conjuncționale, selecția formei de mod a predicatului depinde de conector: conjunctiv după *să* (și după compusele sau locuțiunile formate pe baza conjuncției *să*), celelalte moduri după alți conectori.

2.3. Realizări cu adverbul *decât*

Circumstanțialul cumulativ se poate exprima prin îmbinări alcătuite din adverbul *decât* și un component cu diverse realizări formale (vezi *supra,* **2.1.2** și **Circumstanțialul de excepție, 2.3, 5.2**).

2.3.1. Circumstanțialul cumulativ rezultat din contragerea unei propoziții, își menține construcția originară și păstrează simetria formală cu termenul la care se referă cumulul (fac excepție situațiile în care circumstanțialul provine din poziția sintactică de subiect – pentru care vezi *supra,* **2.1.2**).

Circumstanțialul poate fi realizat prin substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului, care își păstrează forma cazuală sau construcția prepozițională: *Am spus și* ***altcuiva decât Mariei*** sau ***decât ție.*** [< *I-am spus Mariei., Ți-am spus ție.*] (circumstanțialul cumulativ provine dintr-o poziție de complement indirect și se raportează, în structura contrasă, la un complement indirect, având formă de dativ), *A mai vorbit și* ***cu alții decât cu tine.*** [< *Nu a vorbit cu tine.*]

(circumstanțialul provine dintr-o poziție de complement prepozițional și se raportează, în structura contrasă, la un complement prepozițional).

2.3.2. Propoziția circumstanțială cumulativă introdusă prin pronume relative precedate de adverbul *decât* are construcția corespunzătoare poziției ei sintactice originare și termenului din regentă la care se referă cumulul (vezi *supra,* **1.1.1**): *A mai spus și* ***altcuiva, decât cui trebuia.*** [< *A spus cui trebuia.*] (circumstanțiala cumulativă provine dintr-o completivă indirectă construită cu pronume relativ în dativ, cerut de regimul cazual al regentului și se raportează, în construcția ternară, reorganizată, la un complement indirect în dativ); *Mă refer și* ***la altceva decât la ce s-a întâmplat.*** [< *Mă refer la ce s-a întâmplat.*] (circumstanțiala cumulativă provine dintr-o completivă prepozițională, construită cu prepoziția *la* impusă de regimul regentului și se raportează, în structura ternară, reorganizată, la un complement prepozițional cu *la*).

2.3.3. Circumstanțialul cumulativ marcat prin adverbul *decât* poate fi realizat de asemenea prin adverbe (*L-a mai întâlnit și altădată* ***decât atunci.***), prin propoziții introduse de adverbe relative (*Au procedat și* ***altfel decât cum e permis.*** – circumstanțiala cumulativă se raportează la un circumstanțial de mod și este introdusă printr-un adverb relativ de mod), mai rar prin adjective (în structuri eliptice– *Are și altfel de rochii* ***decât*** [rochii] ***albe.***) sau prin verb la infinitiv (*Mai urmăreau și altceva* ***decât a demasca*** *fraudele.*). Infinitivul are construcția prepozițională a termenului la care se raportează în structura ternară: *Programul e conceput și* ***pentru altceva, decât pentru a corecta*** *erorile.*

2.3.4. Circumstanțiala cumulativă conjuncțională marcată prin adverbul *decât* participă la structuri sintactice ternare. Adverbul se asociază cu conjuncția *să* (*A mai făcut și altceva* ***decât să*** *doarmă.*), cu un element conjuncțional cerut de regimul verbului regent (***Am aflat*** *și altceva* ***decât că*** *au plecat.;* ***Așteptam*** *și altceva* ***decât să*** *pleci.*) ori specific pentru poziția sintactică a termenului din regentă la care se referă cumulul (*Mă întreba și* ***cu*** *alt* ***scop decât ca să*** *mă ajute.*).

2.3.5. *Decât,* folosit ca marcă a raportului cumulativ, apare numai în construcții afirmative, iar termenul la care se referă cumulul este exprimat prin pronumele *altul,* printr-un compus al acestuia (*altcineva, altceva*) sau este însoțit de adjectivul *alt: Au mai venit și* ***alții*** (sau ***alți studenți***) ***decât tine.***

3. CORELATIVELE

Corelativele circumstanțialului cumulativ sunt adverbele *și, mai, mai* (...) *și, încă și, nici, apoi.*

> Combinațiile pleonastice *mai* (...) *și, încă și* sunt admise în limba literară, *încă mai și* nefiind tolerată: *În afară de asta,* ***mai*** *e* ***și*** *obraznic. Pe lângă ce avea nevoie,* ***încă*** *a* (***mai***) *cumpărat* ***și*** *alte lucruri.*

Prezența corelativelor *și* sau *mai* este obligatorie la circumstanțialul cumulativ marcat prin *decât* (vezi exemplele sub **1.1.1, 2.1.2, 2.3**). Corelativul *apoi* e totdeauna facultativ, însoțind alte corelative: *După ce că nu muncești,* (***apoi***) ***nici*** *nu taci?*

Cumulativele introduse prin *las(ă) că* pot avea drept corelative conjuncțiile adversative *dar* (vezi exemplul sub **2.2.1**), *însă,* însoțite facultativ de corelative adverbiale: *Las' că rudele mele niciodată nu mi-ar ierta un aşa pas,* ***dar apoi nici*** *inima mea n-are plecare a se robi.* (C. Negruzzi, *Zoe*).

Prezența şi topica elementelor corelative dezambiguizează unele construcții: *În afară de asta, e* ***şi*** *obraznic.* „e asta şi, în plus, [e] obraznic" (raport cumulativ în structură ternară), *În afară de asta, e obraznic.* (raport cumulativ în structură binară).

4. TOPICA ŞI PUNCTUAȚIA

Aşezarea circumstanțialului cumulativ depinde de construcția acestuia (vezi **2**). Circumstanțialul (şi propoziția circumstanțială) marcat(ă) prin *decât,* cumulativa introdusă prin *necum să, plus că* se plasează după regent. Celelalte realizări pot fi antepuse sau postpuse. Grupările *(în) afară de asta / aceasta / aceea, pe lângă asta / aceasta, (în) plus de asta / aceasta* sunt de preferință antepuse.

Punctuația circumstanțialului cumulativ variază în funcție de tipul construcției, dar şi de gradul legăturii cu regentul. Sunt de obicei izolate prin virgulă cumulativele conjuncționale (fără *decât* – vezi **2.2.1**). Frecvent se despart prin virgulă de regent cumulativele antepuse şi cele relative slab legate în structură (vezi exemplele sub **2**). În general, cumulativele postpuse, în special cele marcate prin *decât,* nu sunt izolate prin punctuație.

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Raportul semantic cumulativ poate fi exprimat şi prin alte tipuri de structuri sintactice (vezi şi **1.2**).

Expresiile lexicale ale cumulului – adverbul *plus,* îmbinările adverbiale *în plus, pe deasupra* „în plus" etc. – introduc această valoare semantică mai ales în construcții coordonate copulative: *A cumpărat caiete, creioane,* ***plus*** *alte rechizite.; Avem drepturi şi,* ***în plus,*** *obligații.; Ştie totul şi ceva* ***pe deasupra.***

5.2. Circumstanțialul cumulativ marcat prin *(în) afară de, în afara, (în) afară că, decât* se apropie, în unele contexte, de circumstanțialul de excepție, cu care se aseamănă formal, iar cel marcat prin *decât* se apropie şi de complementul comparativ (vezi discuția, la **Circumstanțialul de excepție, 5.2;** vezi şi **Complementul comparativ, 2.1**).

5.3. Raportul semantic cumulativ se aseamănă cu cel sociativ, mijloacele de exprimare fiind însă diferite (vezi **Circumstanțialul sociativ**): ***În afară de Matei,*** *a venit şi Ioana.* (circumstanțial cumulativ), ***Împreună cu Matei*** *a venit şi Ioana.* (circumstanțial sociativ).

CIRCUMSTANȚIALUL DE EXCEPȚIE

1. ASPECTE DEFINITORII

Circumstanțialul de excepție exprimă un tip special de restrângere a unei predicații semantice, indicând ceea ce se exclude din relația predicativă (vezi *infra*, **1.2**).

Circumstanțialul de excepție este unul dintre circumstanțialele realizate în structuri ***ternare*** (vezi **Circumstanțialul. Prezentare generală**), fiind dependent sintactic de un verb și implicând totdeauna un alt component al enunțului: *Au citit toți, **afară de tine.*** Circumstanțialul este solidar sintactic (obligatoriu coocurent) cu termenul la care se raportează excepția, acesta nefiind suprimabil în prezența circumstanțialului: **Au citit afară de tine.*; circumstanțialul, în schimb, este facultativ, suprimabil: *Au citit toți.* (vezi *infra*, **1.1**).

1.1. Caracteristici sintactice

Verbul regent al circumstanțialului de excepție poate avea formă de mod personal (***Nu mă bazez** pe altceva decât pe fapte.*) sau formă nepersonală (*Găsește **de reproșat** câte ceva oricui în afară de tine.*).

Al treilea component al structurii, la care se raportează circumstanțialul de excepție, poate fi legat de regentul circumstanțialului în diferite poziții sintactice: subiect (*Nu vă trebuie **nimic,** decât odihnă.*); nume predicativ (*Pari a nu fi **altceva** decât un mincinos.*); predicativ suplimentar (*Nu te credeam **altceva** decât un mincinos.*); complement direct (*Necunoscând **pe nimeni** afară de tine, se simțea stingheră.*); complement secundar (*În afară de poezii, **altceva** nu m-a învățat.*); complement indirect (*Așa ceva i s-ar fi iertat **oricui** în afară de tine.*); complement prepozițional (*Mă refer **la toți** afară de câțiva.*); complement de agent (*N-am fost jignită **de altcineva** decât de tine., o carte citită **de toți** în afară de tine*); circumstanțial (*Am venit **zilnic** afară de ieri., Nu a venit **altădată / niciodată** decât atunci.*); atribut (*După părerea **tuturor,** în afara câtorva, expoziția a fost un succes.*).

Termenul la care se raportează excepția exprimă sau implică, de obicei, în context ideea de „totalitate”. Acest termen poate fi un pronume nehotărât (ca *fiecare, oricare, orice, oricine, tot*) sau negativ *(nimeni, nimic, niciunul),* un adverb nehotărât (ca *oricând, oriunde, vreodată*) sau negativ (precum *nicăieri, niciodată*) ori este însoțit de adjective din clasa cuantificatorilor nedefiniți (*fiecare, oricare, orice*), negativi (*niciun*), globalizanți (*tot, întreg*): *S-au vândut **toate tablourile,** afară de câteva.* De asemenea, termenul la care se raportează excepția poate exprima sau implica ideea de „alteritate” (de diferențiere): pronumele *altceva, altcineva, altul,* adjectivul *alt,* adverbe, ca *altădată, altfel, altundeva,* locuțiunea adjectivală *altfel de.* Substantivele fără adjuncți adjectivali de acest tip se folosesc mai ales în formă de plural (*S-au vândut **tablourile,** afară de câteva.*) sau de singular cu valoare colectivă (*Afară de niște boarfe, **zestre** n-aducea.*, L. Rebreanu, *Ion*).

Particularitatea de construcție a circumstanțialului de excepție constă în aceea că poate fi interpretat prin reorganizarea sintactică a două structuri de bază, simetrice, dintre care una este afirmativă, iar cealaltă, negativă. Structurile de bază

sunt propoziţii (*Au citit toţi, afară de tine.* < *Au citit toţi., Nu ai citit tu.*) sau grupuri verbale nepredicative (***Necunoscând pe nimeni afară de tine,*** *se simţea stingheră.* < *necunoscând pe nimeni, cunoscându-te pe tine*). Structurile simetrice au acelaşi tipar de construcţie (predicat + subiect, în *Au citit toţi., Nu ai citit tu.*) şi acelaşi verb-centru (*a citi,* în exemplul dat). Ele diferă prin forma verbului-centru (pozitivă, într-o structură, şi negativă, în cealaltă), dar şi printr-un anumit component, care ocupă o poziţie identică faţă de centrul verbal în cele două structuri (*toţi, tu,* subiect). Structurile simetrice se reduc la una singură, prin dispariţia componentelor identice. Constituentul distinct (*tu*) este menţinut ca circumstanţial de excepţie în grupul sintactic reorganizat, fiind introdus cu ajutorul unui conector specific (aici, *afară de,* care impune prin regim cazul acuzativ, schimbând forma cazuală de nominativ a subiectului *tu* din structura iniţială – *afară de tine*). Construcţia ce conţine circumstanţialul de excepţie şi construcţia din care a fost derivată sunt semantic echivalente.

1.2. Caracteristici semantice

În cele mai multe tipuri de structuri, excepţia se referă la un argument al predicatului semantic (şi anume, la subiect, la complement) sau la un adjunct circumstanţial (vezi **1.1**): *Au citit* ***toţi, afară de tine.*** Alteori excepţia se referă la predicatul semantic însuşi, acesta fiind realizat, în plan sintactic, ca nume predicativ, ca predicativ suplimentar (*Eşti* sau *te credeam* ***orice afară de un bun prieten.***) ori ca atribut adjectival (*Este o soluţie* ***convenabilă, afară de*** *câteva* ***dezavantaje*** *minore.*).

Circumstanţialul de excepţie şi termenul la care se referă excepţia, ocupând poziţii identice faţă de verbul-centru în structurile sintactice de bază (organizate simetric – vezi **1.1**), se situează pe acelaşi plan ierarhic în organizarea semantică a enunţului. De aceea raportul de excepţie este mai apropiat semantic de coordonare decât de subordonare. Structurile negative ce conţin un circumstanţial de excepţie construit cu *decât* sunt analoge semantic raportului adversativ exprimat prin *ci: Nu a venit altădată* ***decât atunci.*** „Nu a venit altădată, ci (a venit doar) atunci." Celelalte structuri sunt analoge raportului adversativ exprimat prin *dar, însă: Au citit* ***toţi, afară de tine.*** „Au citit toţi, dar / însă nu (ai citit) tu."; ***Afară de tine,*** *nu a mai citit nimeni.* „Ai citit tu, dar / însă nu a mai citit nimeni."

2. CLASA DE SUBSTITUŢIE A CIRCUMSTANŢIALULUI DE EXCEPŢIE

2.1. Realizări prin grup prepoziţional

Circumstanţialul de excepţie se exprimă prin grupări prepoziţionale construite cu locuţiunile (*în*) *afară de* şi *în afara.*

Grupările alcătuite cu locuţiunea (*în*) *afară de* pot include: substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (*Au venit toţi,* ***în afară de Maria*** sau ***în afară de tine, în afară de doi.***), adverbe (***În afară de azi,*** *altădată nu pot pleca.*), propoziţii introduse de pronume relative (*Ai cumpărat tot,* ***în afară de ce te-am rugat.***), mai rar adjective (*Are diverse rochii,* ***afară de albe.***) sau verbe la infinitiv (***În afară de a mă fi ajutat*** *atunci, nu l-am rugat nimic niciodată.*).

Grupările alcătuite cu locuţiunea *în afara* pot include substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului (***În afara Mariei*** sau ***în afara lui, în afara primului****, altcineva nu m-a căutat.*), propoziţii introduse de pronume relative (***În afara cui promisese****, altcineva nu a mai venit.*).

Forma cazuală a nominalelor (inclusiv a pronumelor ce introduc propoziţii relative) construite cu locuţiuni prepoziţionale este impusă de regimul acestora. (*În*) *afară de* cere cazul acuzativ; *în afara* cere cazul genitiv, putând fi construită şi cu adjective pronominale posesive (***În afara ta****, altcineva nu m-a căutat.*).

Îmbinările (*în*) *afară doar de,* (*în*) *afară numai de,* (*în*) *afară decât de* sunt pleonastice.

Îmbinarea specializată *cu excepţia* este sintactic analizabilă, putând fi interpretată ca realizare a poziţiei circumstanţialului de excepţie: ***Cu excepţia câtorva****, ceilalţi au venit toţi.* (*câtorva,* atribut).

2.2. Realizări propoziţionale

Circumstanţialul de excepţie se exprimă prin ***propoziţii relative*** sau ***conjuncţionale.*** Propoziţiile relative pot fi incluse în structura unor grupuri prepoziţionale sau în grupări cu adverbe restrictive (vezi *supra,* **2.1**; *infra,* **2.3.2, 2.3.4**). Propoziţiile conjuncţionale pot fi însoţite de adverbe restrictive (vezi *infra,* **2.3.5**).

2.2.1. Propoziţia conjuncţională circumstanţială de excepţie se introduce prin locuţiunea conjuncţională (*în*) *afară că:* ***În afară că doarme****, altceva nu mai face.*

2.2.2. Predicatul propoziţiei circumstanţiale de excepţie poate sta la orice ***mod*** personal, afară de imperativ.

2.3. Realizări cu adverbe restrictive

Circumstanţialul de excepţie se poate exprima prin îmbinări alcătuite din adverbele *decât, mai puţin* şi un component cu diverse realizări formale (vezi şi **Circumstanţialul cumulativ, 2.1.2, 2.3**).

2.3.1. Circumstanţialul de excepţie rezultat din contragerea unei propoziţii, îşi menţine construcţia originară şi păstrează, în structurile tipice, simetria formală cu termenul la care se referă excepţia.

Circumstanţialul poate fi realizat prin substantive, pronume, numerale substitute ale substantivului, care îşi păstrează forma cazuală sau construcţia prepoziţională: *Nu am spus* ***altcuiva, decât Mariei*** sau ***decât ţie.*** [< *I-am spus Mariei., Ţi-am spus ţie.*] (circumstanţialul de excepţie provine dintr-o poziţie de complement indirect şi se raportează, în structura contrasă, la un complement indirect, având formă de dativ), *A vorbit* ***cu toţi, mai puţin cu tine.*** [< *Nu a vorbit cu tine.*] (circumstanţialul provine dintr-o poziţie de complement prepoziţional şi se raportează, în structura contrasă, la un complement prepoziţional).

2.3.2. Propoziţia circumstanţială de excepţie introdusă prin pronume relative are de asemenea construcţia corespunzătoare poziţiei sintactice originare şi termenului din regentă la care se referă excepţia: *N-a spus* ***altcuiva, decât cui trebuia.*** [< *A spus cui trebuia.*], *A spus* ***tuturor, mai puţin cui trebuia.*** [< *Nu a spus*

cui trebuia.] (completive indirecte, introduse prin pronume relative în cazul dativ); *A vorbit cu toți, **mai puțin cu cine trebuia.*** [< *Nu a vorbit cu cine trebuia.*] (propoziție completivă prepozițională, introdusă prin pronumele relativ cu prepoziție).

2.3.3. Circumstanțialul de excepție provenit din subiectul unei propoziții contrase își poate menține forma de nominativ: *Nu vine nimeni, **decât tu*** sau ***decât Maria, decât al doilea.*** [< *Vii tu., Vine Maria., Vine al doilea.*], *Toți cetățenii, **mai puțin pensionarii,** plătesc asigurarea.* [< *Pensionarii nu plătesc asigurarea.*]. Uneori forma este modificată, prin analogie cu structurile în care *decât,* utilizat prepozițional, impune prin regim cazul acuzativ: *N-a venit nimeni altcineva **decât tine.***

2.3.4. Circumstanțialul de excepție însoțit de adverbe restrictive poate fi realizat de asemenea prin adverbe (*Altădată nu l-a întâlnit, **decât atunci.**, L-a întâlnit mereu, **mai puțin atunci.***), prin propoziții introduse de adverbe relative (*Nu înoată **altundeva decât unde este apa mai adâncă.*** – circumstanțiala de excepție se raportează la un circumstanțial de loc și este introdusă printr-un adverb relativ de loc), mai rar prin adjective (în structuri interpretabile ca fiind eliptice, ca *Altfel de rochii nu are, **decât*** [rochii] ***albe.***) sau prin verb la infinitiv (*Nu-mi rămâne altceva, **decât a corecta erorile.***). Infinitivul are construcția prepozițională a termenului la care se raportează în structura ternară: *Programul nu e conceput **pentru altceva, decât pentru a corecta erorile.***

2.3.5. Propoziția circumstanțială de excepție poate fi introdusă prin *decât,* folosit conjuncțional și menținându-și valoarea restrictivă în această utilizare (*N-a făcut nimic altceva, **decât a dormit.***) sau prin adverbele *decât, mai puțin* urmate de un element conjuncțional cerut de regimul verbului regent (***Nu am aflat** nimic, **decât** că au plecat.; **Nu vreau** altceva, **decât să** pleci.; Sunt **dispus** la tot, **mai puțin** să-i cer scuze.; **Am aflat** tot, **mai puțin că va pleca.***) ori specific pentru poziția sintactică a termenului din regentă la care se referă excepția (*Nu te întreb **cu** niciun alt scop, **decât ca să te ajut.***).

În propozițiile conjuncționale, selecția formei de mod a predicatului depinde de conector: conjunctiv după *să* (și după compusele cu *să*), celelalte moduri după alți conectori.

2.3.6. *Decât,* folosit ca marcă a raportului de excepție, apare numai în construcții negative, iar gruparea *mai puțin,* în construcții afirmative.

Îmbinările *decât doar, decât numai* sunt pleonastice.

2.4. Realizări prin gerunziu

Circumstanțialul de excepție se poate exprima prin gerunziile *exceptând, excluzând: **Exceptând / Excluzând câteva categorii sociale,** toți cetățenii plătesc taxe.*

3. CORELATIVUL

Corelativul circumstanțialului de excepție este adverbul *mai.* Acesta poate apărea numai în construcțiile negative (pentru construcțiile afirmative, vezi **Circumstanțialul cumulativ, 3**). Prezența sa este facultativă: *În afară de tine, nu a **mai** venit nimeni.; N-a **mai** spus altcuiva, decât cui trebuia.*

Combinații frecvente, în structurile cu circumstanțial de excepție, sunt: *nimeni altcineva, nimeni altul, nimic altceva* etc.

4. TOPICA ȘI PUNCTUAȚIA

Așezarea circumstanțialului de excepție depinde de construcția acestuia. Circumstanțialul (și propoziția circumstanțială) marcat(ă) prin *decât* se plasează după regent. Celelalte realizări pot fi antepuse sau postpuse.

Punctuația circumstanțialului de excepție variază în funcție de gradul legăturii cu regentul, dar și de tipul construcției, fiind mai frecvent izolate prin virgulă circumstanțialele construite cu (*în*) *afară de, în afara,* (*în*) *afară că* (vezi și *infra,* **5.2**).

5. RELAȚIA CU ALTE POZIȚII SINTACTICE

5.1. Raportul semantic de excepție poate fi exprimat și prin alte tipuri de structuri sintactice.

Raportul poate fi marcat prin *decât* (în construcții cu negație) sau prin alte adverbe restrictive – *doar, numai, exclusiv* (în construcții afirmative). Structura e organizată binar, termenul la care se referă excepția rămânând implicit: *Nu vine* [altcineva,] *decât el., Vii doar* (*numai, exclusiv*) *tu* [nimeni altcineva]. (poziția sintactică a termenilor precedați de adverbe restrictive, în exemplele date, este de subiect).

Raportul semantic de excepție se poate exprima în structuri mai ample (unele eliptice), la nivel transfrastic: *Plecăm sigur azi. Doar dacă ar ploua...* [nu am pleca, ne-am răzgândi etc.]. („cu excepția situației în care ar ploua").

5.2. Circumstanțialul de excepție se apropie, în unele contexte, de cel cumulativ, cu care se aseamănă formal: *N-a mai venit nimeni* ***afară de*** (sau ***decât***) ***el.***, *N-a mai venit nimeni* ***în afară de*** (sau ***decât***) ***cine știi.***; *Dar... dar ia să ne întrebăm și altfel: oare Fănică al tău și Mitică al meu,* ***afară de fudulia și de lipsa*** *lor de omenie, n-or fi având și ei dreptate?...* (I. L. Caragiale, *Morală și educație, apud* Beldescu 2004). Circumstanțialul de excepție construit cu *decât* se apropie uneori de complementul comparativ: *Nimic nu e mai plăcut* ***decât a citi.***

În situațiile de mai sus, punctuația dezambiguizează construcția: plasarea virgulei în fața circumstanțialului marchează raportul exceptiv.

Decât, în structurile comparative, este prepoziție; el impune nominalelor cazul acuzativ: *Altul* ***decât tine*** *s-ar fi supărat.* (față de *Nu s-a supărat altul,* ***decât tu.***, circumstanțial de excepție, în nominativ, precedat de adverbul *decât* – vezi *supra,* **2.3.3**).

ATRIBUTUL

1. ASPECTE DEFINITORII

Atributul reprezintă componentul sintactic care face parte din grupul nominal, funcționând ca adjunct al centrului nominal. Între atribut și centrul său sintactic se stabilește o relație de dependență. Atributul restrânge sfera semantică a regentului, introducând noi componente semantice, utile identificării referentului reprezentat prin regent.

1.1. *Substantivul regent* poate fi articulat sau nearticulat. Prezența atributului poate impune anumite constrângeri cu privire la articularea substantivului-regent. Unele tipuri de atribute se asociază în mod obligatoriu cu un regent articulat, altele exclud articularea regentului. Prezența articolului poate fi dependentă de poziția atributului (*acest om* vs *omul acesta*) sau de tipul de atribut (*fiecare om*). Exceptând articolul, determinanții substantivului sunt și atribute. vezi **Substantivul, 3.1.4** și **Clase de cuvinte, 3.4.6.**

1.2. Realizarea diferitelor specii de atribute depinde de *clasa morfologică a centrului* (substantiv, pronume sau numeral), iar, în cazul substantivului, de *tipul semantico-gramatical al substantivului-centru* (substantiv comun sau propriu, concret sau abstract, verbal ori adjectival). Substantivul comun admite o gamă largă de determinativi atributivi, iar substantivul propriu, pronumele, numeralul, numai un număr limitat. Pronumele personal, de pildă, nu admite, în general, printre adjuncți adjectivul. La fel, determinativii atributivi ai abstractelor verbale și adjectivale sunt, în general, diferiți de cei ai substantivelor comune de alte proveniențe. Atunci când au drept regenți substantive de proveniență verbală, atributele se apropie de complementele specifice verbului cu care se asociază formal sau semantic centrul nominal (vezi **Grupul nominal 2.2, 3**).

1.3. *Din punct de vedere formal*, în cadrul propoziției, atributele se grupează în funcție de clasa morfologică în: *adjectivale, substantivale, pronominale, verbale* și *adverbiale,* iar la nivelul realizării propoziționale, în funcție de natura conectorului, în *atributive relative* și *conjuncționale*. Propozițiile atributive relative pot avea sau nu antecedent în regentă (*casa pe care am construit-o* vs *dorul de cine mi-e drag*).

Această clasificare formală acoperă clase eterogene din punctul de vedere al realizărilor semantico-gramaticale, de aceea trebuie coroborată și cu alți factori, cum ar fi natura centrului nominal (respectiv a antecedentului pentru realizarea propozițională) sau, în cazul atributelor adjectivale, natura morfologică originară (adjectiv propriu-zis vs adjectiv pronominal sau numeral etc.).

1.4. În combinarea a doi componenți ai grupului nominal se manifestă restricții de compatibilitate semantică, altfel spus nu orice nominal se combină

semantic cu orice atribut (compară *băiat bălai* cu **cal bălai, centru de benzină* cu **icoană de benzină* etc.).

Prin sensul lui, atributul aduce informaţii suplimentare cu privire la nominalul-centru. Atributul îndeplineşte diverse funcţii semantice în grupul nominal; el poate asigura funcţia de *individualizare* a nominalului-centru (prin atributele din clasa determinanţilor: ***acest** om, **aşa** om, **asemenea** om, **altfel de** om* etc.), jucând, în condiţii sintactice speciale, şi rol de *integrator enunţiativ* (vezi **I, Clase de cuvinte, 3.3.1**). El poate avea rol de *calificare* (prin adjective, grupuri prepoziţionale, propoziţii relative etc.: *fată frumoasă, faţă de neuitat, chip care luminează*), de *cuantificare* (prin atribute adjectivale nehotărâte, numerale etc.: *toţi copiii, trei elevi*) şi de *categorizare / clasare* (prin adjective categoriale, grupuri prepoziţionale, propoziţii atributive etc.: *număr impar, vopsea de păr, substanţă care arde*). Atributul poate îndeplini şi diferite *roluri actanţiale*, cum sunt cel de Posesor exprimat, mai ales, prin nominale în genitiv (*cartea elevului*) sau rolurile Agent, Pacient, Beneficiar etc. în raport cu un regent substantiv postverbal (vezi *infra*, **2.2.1, 2.2.2** şi **Grupul nominal, 2.3**).

1.5. În funcţie de *gradul de dependenţă* faţă de centru, atributul poate fi neizolat, restrictiv, sau izolat, nonrestrictiv (separat de regent prin pauză şi intonaţie, realizate grafic prin virgulă şi linie de pauză). Atributele izolate, nonrestrictive, sunt, sub aspect semantic, descriptive / explicative. Când introduc o nuanţă semantică suplimentară, de tip circumstanţial, atributele izolate sunt dublu dependente sintactico-semantic faţă de centrul nominal şi numai semantic faţă de verb. Prezenţa atributelor neizolate, restrictive, este necesară în organizarea semantico-sintactică a enunţului, care în absenţa lor rămâne insuficient. În realizarea propoziţională, atributiva izolată se caracterizează, de asemenea, printr-o relaţie mai laxă cu nominalul-centru (respectiv cu antecedentul) din propoziţia regentă, fiind, ca şi atributul izolat, un determinativ facultativ (vezi *infra*, **3**), iar atributiva neizolată este restrictivă faţă de regent, fiind un component semantico-sintactic necesar în organizarea enunţului (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.2**).

1.6. În ceea ce priveşte posibilităţile de exprimare, se constată anumite *apropieri între atribut şi numele predicativ*: *cartea* (*este*) *frumoasă / a copilului / a mea* etc., diferenţele sunt nu numai de ordin gramatical (dependenţă unilaterală / bilaterală, apartenenţa la grupuri sintactice structural diferite: grup nominal vs grup verbal), ci şi semantic: posibilitatea omiterii atributului, respectiv imposibilitatea omiterii numelui predicativ în obţinerea unor enunţuri *: cartea frumoasă îmi place / cartea îmi place, cartea este frumoasă / *cartea este* (vezi **Numele predicativ, 1.1**). Totuşi, în cazul atributelor exprimate, de pildă, prin adjective categoriale (care apar foarte rar în poziţie de nume predicativ), omiterea atributului poate modifica sensul enunţului: *Banii sunt dirijaţi către centre şcolare. / Banii sunt dirijaţi către centre.* (generalizare); *Ursul polar este carnivor. / Ursul este carnivor.* (valoarea de adevăr a propoziţiei: ursul, ca specie, este omnivor, ursul polar este numai carnivor).

1.7. Poziţia sintactică de atribut admite repetarea prin coordonare (*casă solidă şi frumoasă, cântec de dor şi de inimă albastră*) şi extinderea prin apoziţionare (*avea o privire alunecoasă, adică stranie*) sau prin înşiruirea de atribute care restrâng succesiv clasa referentului (*conferinţa internaţională de management a oamenilor de afaceri, publicistica românească interbelică*).

Prezența atributivelor relative alături de cele conjuncționale având centru comun este rară (*Dorința să evadez care m-a apucat brusc nu mi-a mai dat liniște.*).

Numărul atributelor dependente de același centru este variabil, dar grupurile nominale cu un singur adjunct sunt cele mai frecvente.

2. TIPURI FORMALE DE ATRIBUT

Atributele sunt de diferite tipuri, după clasa morfologică a termenilor prin care se realizează.

2.1. Atributul adjectival

Atributul adjectival se exprimă printr-un adjectiv propriu-zis (*casă frumoasă*), numeral (*doi copii*), adjectiv pronominal (*această lucrare*), verb la participiu (*mere coapte*), gerunziu adjectivizat (*ordine crescândă*). Aici sunt încadrate și adjectivele provenite din alte părți de vorbire prin conversiune: substantive (*câini mai bărbați*), interjecții (*halal treabă!*), adverbe (*bărbați bine*) și formanți lexicali (*mașină super*). Adjectivele provenite din interjecții, adverbe și din elemente de formare a cuvintelor sunt invariabile. Caracteristica gramaticală a atributului adjectival prototipic exprimat printr-un adjectiv variabil este obligativitatea acordului cu centrul său nominal. Fiind o clasă atât de eterogenă, diferite subclase din cadrul ei au un comportament semantico-gramatical diferit. De pildă, acordul numeralului, ca adjectiv, este diferit de cel al adjectivului propriu-zis (vezi *infra.* **2.1.2**).

2.1.1. Atributul adjectival exprimat prin ***adjectiv propriu-zis*** poate fi la orice grad de comparație (*Discursurile* ***scurte*** *și referirile* ***vagi*** *sporesc misterul* [...] *oratorului.* M. Tupan, *Rhizoma.*, *Un prozator* ***la fel de important*** *trecea la cele veșnice. ibidem*), singur sau însoțit de *cel* (*omul cel bun*). Adjectivul propriu-zis poate avea ca regent toate tipurile de substantive comune (nume de obiecte: ***casă*** *mare*, ***casa*** *cea mare*, masive: ***făină*** *albă*, colective: ***frunziș*** *verde*, abstracte verbale: ***cercetare*** *științifică* sau adjectivale: ***frumusețe*** *comună*) și de substantive proprii (toponime: *vechiul* ***București***, oronime: ***munți*** *înalți*, antroponime: ***Ivan*** *cel groaznic* etc.), ca și locuțiuni substantivale (*mare* ***bătaie de cap***). Mai rar, atributul adjectival poate avea un centru pronominal. Dintre pronume, se combină cu adjectivul pronumele demonstrative (***acela*** *roșu*), nehotărâte (***ceva*** *temeinic*), negative (***nimic*** *remarcabil*) (vezi **Grupul nominal, 3**). Poate fi regent al unui atribut adjectival și numeralul cu valoare pronominală: *Vreau trei garoafe,* ***una*** *albă și* ***două*** *roșii.*

Un centru nominal poate fi determinat de mai multe atribute adjectivale: *Cu-ale tale brațe* ***albe, moi, rotunde,*** *parfumate, / Tu grumazul mi-l înlănțui...* (M. Eminescu, *Noaptea*), după cum, mai rar, un atribut adjectival poate avea mai mulți regenți:

Oricât de îmbibat de ***cultura și arta*** *occidentală, Sextil Pușcariu* [...] *consideră simbolismul* [...] *o plantă exotică.* (Al. Săndulescu, *Memorialiști români*).

În varianta standard, numele proprii de persoane admit în postpunere mai ales atributul adjectival precedat de *cel* (*cea, cei, cele*): *Ancuța cea tânără, Ionuț cel harnic* (cf. **Ancuța tânără, *Ionuț harnic*), spre deosebire de toponime, care își asociază frecvent adjective neînsoțite de *cel*: *Carpații fermecători ne ademeneau., Ne încumetam să trecem Oltul adânc* etc. Așa se explică denumirile *Carpații Orientali, Crișul Repede* etc., dar *Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân.* Antepunerea atributului e posibilă în ambele cazuri (*tânăra Ancuța, harnicul Ionuț, înalții Carpați, adâncul Olt*).

Ataşat direct la numele proprii, adjectivul are rol de diferenţiere a referentului *Ioana mare, Ioana mică, Sfărmaţi statuia goală a* ***Venerei antice****...* (M. Eminescu, *Împărat şi proletar*).

Prezenţa articolului, la substantivul regent sau la atribut, în cadrul grupului nominal, este dependentă de poziţia atributului adjectival. Regentul substantival al atributului adjectival poate fi articulat dacă adjectivul este postpus: *vizitarea* ***casei*** *memoriale de la Humuleşti* („Cultura", 2005), *am vizitat* ***o casă*** *memorială* etc. sau, în cazul antepunerii atributului adjectival, acesta din urmă poate fi purtătorul articolului: ***Frumoasele*** *rânduri l-au impresionat.* În prezenţa unor adjective antepuse invariabile, articolul se ataşează substantivului: *coşcogeamite găliganul, ditamai omul*, iar în prezenţa altora (inclusiv locuţiuni), articularea este imposibilă: **aşa omul, *asemenea femeia, *astfel de mâncarea.* Adjectivele din ultima categorie, provenite din adverbe (*asemenea casă, aşa vorbă, astfel de om, altfel de rochie*), pot fi determinanţi cu funcţie de *integratori enunţiativi* (vezi **Clase de cuvinte, 3.3.1**).

Atributele adjectivale exprimate prin adjectivele antepuse *biet, sărac, sărman* pot figura în grupuri nominale cu dublă articulare, a regentului şi a atributului, când regentul denumeşte o fiinţă unică: *biata mama* (dar şi *biata mamă*), *săraca bunica* (dar şi *săraca bunică*). Alteori dubla articulare este condiţionată de prezenţa altor adjuncţi: *săraca prietena mea,* dar *săraca prietenă a mea, săraca mea prietenă* (vezi **Substantivul, 3.1.5**).

Topica obişnuită a atributului adjectival exprimat prin adjectiv propriu-zis este postpunerea faţă de regent, antepunerea fiind posibilă doar în cazul adjectivelor calificative: *o* ***bună*** *bucată de vreme, un* ***mare*** *compromis, o* ***uşoară*** *adiere* etc. (vezi **I, Adjectivul 3.1.1**).

Foarte puţine atribute adjectivale exprimate prin adjective propriu-zise acceptă numai antepunerea (*biet, coşcogeamite, ditamai*).

Adjectivele categoriale (ca: *acetic, farmaceutic, industrial, isoscel, naţional, studenţesc*) nu pot fi în mod normal antepuse. Plasarea unor adjective categoriale înaintea substantivului, cu sensuri figurate, de obicei în poezie, indică slăbirea conţinutului lor categorial şi apropierea lor de adjectivele calificative: [...] ***ortodoxista şi autohtonista*** *Gândirea.* (Al. Săndulescu, *Memorialişti români*).

În funcţie de topică, unele atribute adjectivale îşi modifică sensul:

diferit „fel de fel, variat, divers" – „care diferă" (*diferite opinii – opinii diferite*);

nou „alt, încă un" – „recent, care nu e vechi" (*un nou articol – un articol nou*);

Tot aşa sunt: *sărac, sărman, simplu* etc. (vezi **I, Adjectivul, 2.1**).

Semantica atributului adjectival exprimat prin adjectiv propriu-zis în raport cu nominalul-centru este variată, ea depinzând nu numai de sensul celor doi componenţi ai grupului nominal, ci şi de tipul de regent: substantiv comun nume de obiect, abstract verbal sau adjectival, nume propriu. Atributul adjectival poate exprima:

(a) aprecierea calitativă (cea mai frecventă valoare semantică a atributului realizat prin adjective calificative): *copil* ***drăguţ****, castelul* ***singuratic****, luna* ***argintie****, soarele* ***roşu*** etc.

Şi vântu-n codri sună cu glas ***duios*** *şi* ***slab****.* (M. Eminescu, *Strigoii*).

Aproape că nici nu ne-ar veni să credem că ***boemul*** *şi* ***turbulentul*** *student berlinez... a devenit managerul* ***extrem de*** [...] ***competent*** *al* ***celei mai importante*** *reviste.* (Al. Săndulescu, *Memorialişti români*).

(b) clasarea (categorizarea): *manuale* ***şcolare****, echipă* ***sportivă****, numitor* ***comun****, animal* ***acvatic*** etc.

Gesturile de azi sunt posterioare vorbirii ***sonore.*** (Al. Graur, *Scrieri*).

Referentul poate fi categorizat şi prin exprimarea unei relaţii de posesie. Acest tip de atribut este compatibil cu orice tip semantico-gramatical de regent. El poate indica posesia (*casa părintească*), dependenţa (*Flămânzilă a început... a zvârli cu ciolane în oamenii* ***împărăteşti.***, I. Creangă, *Harap-Alb*), apartenenţa (*Se oferă cu atâta nepăsare pumnilor* ***materni.***, O. Cazimir, *Grădina cu amintiri*).

(c) cuantificarea: ***destule*** *vorbe,* ***numeroşi*** *copii* etc.

Citind ***bogatele*** *pagini închinate lui Eminescu şi Creangă, constatăm că* ***destule*** *date au trecut în biografia clasică, scrisă de G. Călinescu.* (Al. Săndulescu, *Memorialişti români*).

(d) unele roluri tematice, în grupul nominal având drept centru substantive abstracte: Agentul (*intervenţie bulgară* = bulgarii intervin) etc., vezi **Grupul nominal, 2.3.4.4**).

Nuanţele semantice conţinute de atributul adjectival sunt mai numeroase, ele depind atât de sensul regentului, cât şi de cel al atributului. Uneori valorile atributului sunt ambigue, ele putând fi dezambiguizate de context. De pildă, în îmbinarea *cămin studenţesc*, atributul poate avea rol de Posesor (*Am vizitat un cămin studenţesc.* „al studenţilor") sau / şi de Beneficiar (*Se va construi un cămin studenţesc.* „pentru studenţi").

2.1.2. ***Participiul*** aflat în poziţie de atribut se comportă ca orice adjectiv variabil cu patru forme, având, pe lângă acordul cu regentul, şi alte caracteristici ale atributului adjectival exprimat prin adjectiv propriu-zis. Acceptă antepunerea mai ales când dobândeşte sensuri figurate, poate fi precedat de *cel,* este compatibil cu gradele de intensitate: ***otrăvita*** *lui privire, vorba* ***cea*** (***mai***) ***otrăvită*** etc. Unele participii antepuse pot figura în grupuri nominale cu dublă articulare – a regentului şi a atributului – când regentul denumeşte o fiinţă unică: *regretatul tata* (dar şi *regretatul tată*), *răposatul tata* (dar şi *răposatul tată*). Natura verbală a participiului cu funcţie de atribut se manifestă însă prin menţinerea unor vecinătăţi proprii verbului: nominalul în dativ (*scrisoare* ***trimisă mamei***), nominalul obiect secundar (*foşti analfabeţi* ***învăţaţi carte***), adverbele şi grupurile circumstanţiale (*lucruri* ***corect interpretate***), determinativii prepoziţionali şi conjuncţionali ai verbului corespunzător (*salariaţi* ***supăraţi pe*** *conducere* – ***supăraţi că*** *li s-a micşorat salariul, şomeri* ***ajutaţi de*** *stat* – ***ajutaţi*** *să-şi găsească de lucru*) etc. Unele participii sunt mai depărtate de verb (*aglomeratul Bucureşti, frumuseţe desăvârşită*), iar altele nu se adjectivizează (o mare parte dintre verbele intranzitive şi anume cele neergative:**câine lătrat, *pisică mieunată, *bărbat tuşit* etc., vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3**).

2.1.3. ***Gerunziul adjectivizat*** este o realizare a atributului adjectival mai rar întâlnită în româna actuală, apărând mai ales în îmbinări cu un număr limitat de substantive: *ordine (des)crescândă, coşuri fumegânde, oameni suferinzi, inimi fremătânde, răni sângerânde, forme născânde* etc. (Gerunziul neacordat cu substantivul-centru are funcţie de atribut verbal, vezi *infra,* **2.5.3.**)

Atributul adjectival exprimat prin gerunziu acordat se află de obicei în postpunere faţă de centru, antepunerea este posibilă cu rol emfatic în poezie:

Metalica, ***vibrânda*** *a clopotelor jale / Vuieşte în cadenţă şi sună întristat.* (M. Eminescu, *La mormântul lui Aron Pumnul*).

2.1.4. Atributul adjectival poate fi exprimat prin ***numerale*** de diferite tipuri care au un comportament gramatical specific. Funcţionează ca atribute adjectivale

numeralul cardinal propriu-zis (*cinci lei*), multiplicativ (*forțe înzecite*), distributiv (*câte trei bucăți*), colectiv (*amândouă fetele*) și ordinal (*anul al treilea*).

Numeralului multiplicativ are comportament identic cu al adjectivului propriu-zis: preia formal informația de gen, număr și caz de la substantivul regent (*efort **înzecit**, putere **înzecită**, unei forțe **înzecite**, eforturi **înzecite*** etc.) și are aceleași posibilități sub aspectul topicii și al articulării. Ca orice adjectiv calificativ, în antepunere preia articolul definit al substantivului regent, marcând prin articol și relația de caz (*rezultatul **însutitelor** intervenții*). Numeralul multiplicativ nu are grade de intensitate, intrând în categoria adjectivelor care exprimă semantic intensitatea.

La numeralul cardinal, acordul impus de substantiv se limitează la caz și la gen, ultimul manifestându-se în destul de puține situații (***un / o, doi / două, doisprezece / douăsprezece*** și compușii cu *doi* și *doisprezece*; ex. ***două sute douăsprezece** case*, ***două sute doi** copii*). Informația de număr este inclusă în matricea lexicală a numeralului și nu se distinge prin forme flexionare. Numeralul impune substantivului o limitare a formei de număr, între numeral și substantiv realizându-se un fel de „acord" semantic și nu unul gramatical: numeralul adjectiv *un / o* impune substantivului singularul, iar numeralele *zero* și cele mai mari decât *un / o,* pluralul: (*câte*) *un elev,* (*câte*) *doi elevi* (*câte*) *patru eleve* etc.

Numeralul colectiv impune substantivului numai pluralul.

Ca și celelalte numerale, și numeralul ordinal preia de la regentul substantival informația de caz și de gen. Informația de gen se exprimă simultan atât prin variația primului component *al* (*ai, a, ale*), în cazul grupărilor cu *cel*, și prin variația acestuia (***cel** de al doilea, **cea** de a doua*), cât și prin variația ultimului component: *al **doilea**, al **treilea** copil* vs ***a doua**, a **treia** fată* etc. Și la numeralul ordinal, numărul este inclus în semantica lui internă, între substantivul-centru și numeral realizându-se un fel de „acord" semantic: substantivul regent nu poate fi decât la singular (*soldatul al treilea, clasa a doua, parcela a o sută douăzeci și una* etc.).

Tot în clasa atributului adjectival, alături de tipul *cinci elevi*, se încadrează și numeralele cardinale de la *douăzeci* în sus, construite cu prepoziția *de*, în sintagme de tipul *douăzeci de lei*, considerate în unele lucrări ca fiind formate dintr-un centru numeral însoțit de atribut substantival prepozițional. Prepoziția *de* aparține aici numeralului, nefiind generatoare de grup sintactic și neimpunând restricție de caz substantivului următor, la fel ca în *astfel de, destul de, extrem de* etc., unde prepoziția se grupează la stânga, și nu la dreapta centrului. Tipul [***cincizeci de***] *studenți*, unde *cincizeci de* are comportament adjectival este, din această cauză, diferit de *cincizeci* [*dintre ei*] / *de aici* / *de la munte*, unde prepoziția se grupează la dreapta centrului exprimat prin numeral cu valoare „pronominală", influențând atributul sub aspectul cazului (*douăzeci **de la mine** din oraș*). Determinativul este atribut substantival, pronominal, adverbial construit cu prepoziție (vezi **I, Numeralul, 2.5.1.1**).

> Structura numeral + *de* este asemănătoare construcțiilor substantivale cu valoare de cuantificatori nedefiniți de tipul *un grup de* (*oameni, elevi* etc.), *o sumedenie de, o mulțime de* etc. și este decodată adesea, ca și în cazul grupului cu numeral cardinal, ca determinativ, și nu drept centru, deoarece acordul predicatului se face uneori cu substantivul la plural: *un grup de studenți **s-au prezentat** la examen.*

Atributul adjectival exprimat prin numeralul ordinal (cu excepția lui *primul, prima*) poate fi precedat de *cel* urmat de prepoziția *de*: *A fost premiat **cel de-al doilea** copil al lor.*

Semantic, numeralele sunt, cu unele excepții, cuantificatori (vezi **I, Numeralul**). Numeralul ordinal nu cuantifică referentul denumit de centru, rolul său fiind categorizant.

Apar în antepunere atributele exprimate prin numeral cardinal propriu-zis, colectiv, distributiv, și, de obicei, în postpunere, cele exprimate prin numeral ordinal sau multiplicativ.

Numeralul cardinal antepus centrului său nu poate fi articulat.

2.1.5. Atributul adjectival poate fi exprimat prin ***adjective pronominale*** posesive, relative, interogative, demonstrative, nehotărâte, negative și de întărire: *viața **mea**, **Care** elev te-a supărat?, fata **asta**, **unele** probleme, **nicio** carte, **însuși** profesorul* etc.

Unele adjective pronominale sunt obligatoriu antepuse – adjectivul relativ, cel interogativ, demonstrativul de identitate și unele adjective nehotărâte (*același, alde, alt, care, fiecare, niscai, niscaiva, orice, oricât, unii* etc.), altele preferă postpunerea – adjectivul posesiv (*casa **noastră**, copilul **meu***; poetic, poate fi și antepus: *cu-**ale tale** brațe albe...* M. Eminescu, *Noaptea*). Alte specii de adjective pronominale au topică liberă putând fi atât antepuse, cât și postpuse centrului nominal – adjectivul pronominal de întărire (***însuși** el / el **însuși***), cu schimbarea formei și adjectivul demonstrativ (***acest** băiat / băiatul **acesta***).

> Adjectivul pronominal nehotărât *oarecare* își schimbă sensul și natura gramaticală în funcție de topica față de centru. În postpunere trece de la statutul de adjectiv pronominal la cel de adjectiv calificativ: *un oarecare student* „un student neidentificat" – *un student oarecare* „un student fără importanță, șters".

Atributul adjectival exprimat prin *adjectiv posesiv* are o situație aparte între atributele realizate prin alte adjective pronominale, deoarece în poziția sintactică de atribut păstrează și conținutul de pronume, continuând să țină și locul numelui posesorului.

Rolul semantic fundamental al acestui atribut este de a exprima posesia, ca și atributul pronominal în genitiv (vezi *infra*, **2.3.1**), dar pe lângă abstracte verbale mai poate avea și alte roluri (Experimentator: *iubirea **mea***; Agent: *intrarea **sa** în școală*; Temă: *apariția **sa** neașteptată*). Adjectivul posesiv exprimă posesorul (*Împărați pe care lumea nu putea să-i mai încapă / Au venit și-n țara **noastră**.*, M. Eminescu, *Scrisoarea III*), apartenența (*Ce limpezi sunt mâinile **tale**, iarna!*, N. Stănescu, *Cântec de iarnă*), dependența (*Moșii **noștri** aveau ceaslovul în care însemnau evenimentele mai importante.*, S. Pușcariu, *Memorii*).

Adjectivele pronominale, demonstrative, nehotărâte și posesive au, în anumite grupuri nominale, și rol de determinanți fiind *integratori enunțiativi: acest / cutare / alt copil, frate-său* etc. (vezi **I, Clase de cuvinte, 3.3.1**; **II, Grupul nominal, 2.3.1**).

Regentul substantival urmat de atributul exprimat prin adjectivele pronominale este în general articulat definit (*mâinile tale, casa aceasta, părinții săi*), iar precedat de acesta este mai ales nearticulat (*ale tale brațe, această casă, oarecare avere*), dar el poate fi și articulat în asociere cu unele adjective pronominale antepuse: *însuși împăratul, însăși profesoara.*

2.2. Atributul substantival

Atributul substantival se exprimă prin substantive (inclusiv provenite prin conversiunea altor clase lexico-gramaticale) care apar ca determinativi atașați

direct centrului (la genitiv, dativ, nominativ şi – în mod excepţional – la acuzativ), sau prin substantive incluse în grupuri prepoziţionale (la genitiv, dativ şi acuzativ).

2.2.1. ***Atributul substantival genitival*** este adjunctul specific substantivului şi se realizează atât prin genitivul sintetic cazual (*rochia **fetei**, o carte a **studentului***), cât şi prin construcţia analitică formată din prepoziţia *a* şi forma de acuzativ a substantivului, care se foloseşte la atributele exprimate prin numerale sau prin substantive nearticulate precedate de numerale şi de anumite adjective la plural (*diferit, numeros*): *mânia **a trei muncitori**, notele **a numeroşi elevi**, Meştere **a** nouă sate, / Lăutare, Laie Chioru!* (O. Goga, *Laie Chioru*).

Grupările în care *a* este urmat de un substantiv cu sens cantitativ, ca *parte*, ori de un adjectiv nearticulat la plural, ca *anumit*, se folosesc în concurenţă cu genitivul sintetic: *vânzarea unei părţi* (*a o parte*) *din mărfuri, soluţia anumitor* (*a anumite*) *situaţii* .

Centrul unui atribut substantival genitival poate fi un substantiv tot în cazul genitiv, atribut al altui substantiv anterior, fără a fi vorba de un acord: *Operaţiunea **depistării numelui unui scriitor***... („Luceafărul", 2003).

Aglomerarea de genitive e bine să fie evitată.

Atributul substantival genitival exprimă în grupul nominal mai ales relaţia de **posesie** (posesor, apartenenţă, dependenţă), indiferent de tipul semantico-gramatical de regent (nume de obiect, masiv, nume de persoană, abstract etc.): *casa bunicului, trupul femeii, sarea pământului, sora lui Gheorghe, curajul soldaţilor* etc. Când centrul substantival este un abstract verbal sau adjectival sau un nume de agent, substantivul în genitiv poate exprima roluri actanţiale specifice verbului sau adjectivului-bază, cum ar fi Agentul (*plecarea rândunelelor, mersul cerbilor*), Pacientul (*cumpărarea bijuteriilor, lovirea copilului*), Experimentatorul (*în văzul lumii, cu voinţa lui Dumnezeu*) etc. (vezi **II, Grupul nominal, 2.3.4**).

Raportul semantic dintre atributul în genitiv şi regentul său este uneori inversat, genitivul fiind termenul calificat prin substantivul-centru: *Nemărginirea **firii*** [„firea nemărginită"] *pătrundea adânc în sufletul învăţătorului.* (L. Rebreanu, *Ion*), sau „reperul" unei comparaţii *Nu putea povesti infernul **vieţii** lui.* [„viaţa ca un infern"].

Atributul genitival precedat de prepoziţia *de* intră în construcţii partitive de tipul *o rochie de-a Mariei / de-ale Mariei*, unde *de* cu al doilea substantiv la singular contribuie la identificarea referentului, exprimând o relaţie de nonunicitate, iar cu al doilea substantiv la plural marcând relaţia parte-întreg. Când centrul şi adjunctul său sunt ambele la plural, avem a face cu un genitiv posesiv partitiv (*câteva bluze de-ale Mariei*). Cu un centru substantiv masiv, folosirea determinativului la plural este neacceptată, al doilea substantiv exprimă totdeauna apartenenţa (*parfum de-al Mariei*). Regentul partitivului poate fi numai substantiv comun, niciodată nume propriu (*o casă de-a ei /de-a lor*, dar **un Ion de-al Mariei*), el poate fi exprimat prin pronume nehotărât (*unul de-ai Ioanei*), prin numeral (*doi de-ai vecinului*), dar nu prin pronume personal, demonstrativ sau printr-un posesiv. Adjunctul poate fi exprimat prin substantiv comun sau propriu şi prin pronume personal, posesiv sau demonstrativ (*un caiet de-al fetei / de-ale fetei, de-al lui, de-al acestuia* etc.). Aceeaşi structură este realizată şi cu adjectiv posesiv echivalent al genitivului (*un elev de-al meu / de-ai mei*). Construcţia cu *de* nu e posibilă când regentul este articulat definit: **elevul* (*harnic*) *de-al profesoarei / *de-ai profesoarei, *rochiile de-ale Mariei,* dar poate avea ca regent un substantiv determinat prin articol nedefinit: *un elev* (*bun*) *de-al profesorului / de-ai profesorului.*

2.2.2. ***Atributul substantival prepoziţional*** este un adjunct realizat prin substantiv precedat de o prepoziţie simplă sau de o locuţiune prepoziţională, care impun substantivului un anumit caz:

Studiile ***de*** *filosofie... l-au ajutat mult.* („Luceafărul", 2003).

Ofensiva austro-ungară ***împotriva*** *Italiei... a dat greş.* (S. Puşcariu, *Memorii*).

Scrisoare ***de la*** *Muselim Selo* (G. Coşbuc).

Văd poeţi ce-au scris o limbă ***ca*** *un fagure de miere.* (M. Eminescu, *Scrisoarea III*).

Reuşita ***graţie*** *intervenţiei lui l-a bucurat.*

Ca la orice atribut, centrul poate fi un substantiv (vezi exemplele de mai sus), un pronume (***acela*** *din clasă*) sau un numeral (***al doilea*** *din rând*).

2.2.2.1. *Prepoziţia tipic atributivă* este *de*, specializată pentru a lega adjuncţii de centrul nominal, indiferent de tipul centrului (substantiv comun nume de obiect concret sau abstract, substantiv verbal ori adjectival). Prepoziţia *de* apare în structura adjuncţilor nominali prepoziţionali şi poate intra ca element conector în sintagme prepoziţionale complexe, legând de substantiv o sintagmă prepoziţională construită cu altă prepoziţie: *biserica* [***de*** [***pe*** *deal*]], *vişinul* [***de*** [***lângă*** *casă*]], *perioada* [***de*** [***până la*** *război*]]. Pentru capacitatea prepoziţiei *de* de a crea compuşi prepoziţionali (*din, dintre* etc.), vezi **I, Prepoziţia, 3.1.1.5**.

Atributul care are drept centru un substantiv prototipic se poate combina şi cu alte prepoziţii: *cu, despre, fără, pentru* etc. sau cu anumiţi conectorii comparativi *ca şi cât* etc.: *tocăniţă cu slănină, familie cu greutăţi, carte despre limba română, detergent pentru vase, ochi ca mura* etc. Vezi şi exemplele:

Te-am văzut femeie stearpă, ***fără suflet, fără foc***. (M. Eminescu, *Venere şi madonă*).

Îşi asumă rolul... de acar ***pe căile artelor***. (M. Sorescu, *Uşor cu pianul pe scări*).

Arde-n candel-o lumină ***cât un sâmbure*** *de mac.* (M. Eminescu, *Călin*).

Unele dintre aceste grupări prepoziţionale pot avea ca regent un verb sau un adjectiv neexprimat: *tocăniţă* ***făcută*** *cu slănină, detergent* ***bun*** *pentru vase* etc.

> Unele realizări prepoziţionale din grupul verbal, când sunt transpuse în grupul nominal primesc prepoziţia *de* înaintea celorlalte prepoziţii. Astfel, *caietul e* ***pe masă*** devine *caietul* ***de pe masă***, *florile care erau* ***la piept*** devine *florile* ***de la piept*** etc. Vezi însă *drumul care ducea* ***până la Mamaia*** */ drumul* ***până la Mamaia,*** unde – dată fiind valoarea de „substantiv verbal" a substantivului *drumul* – prepoziţia *până*, care introduce, de asemenea, o sintagmă prepoziţională în grupul verbal nu este precedată de *de* în cel nominal decât rareori (*drumul* ***de până la*** *Mamaia*).

Atributele care au ca regent un substantiv verbal primesc şi alte prepoziţii care reflectă regimul verbului înrudit (***dependenţa de*** *părinţi* / ***depinde de*** *părinţi,* ***apelul la*** *înţelegere* / ***apelează la*** *înţelegere,* ***confruntarea cu*** *inamicul* / ***se confruntă cu*** *inamicul, ura pe soacra lui / o urăşte pe soacră*) sau care ar fi intrat în componenţa circumstanţialelor echivalente: *invitaţie* ***la restaurant*** (*te invit* ***la restaurant***), tot aşa *chemarea* ***din concediu***, *urcatul* ***deasupra norilor*** etc. Unele construcţii atributive cu prepoziţie având ca regent un substantiv verbal corespund în grupul verbal unui complement neprepoziţional: *ura* ***pe trecutul*** *lui / urăşte* ***trecutul*** *lui.*

2.2.2.2. *Valorile semantice* ale atributului substantival prepoziţional corespund, în general, celor ale atributului adjectival şi genitival, fiind însă subsumate ideii de

categorizare, şi nu celei de posesie, ca în cazul celui din urmă. Atributul substantival prepoziţional restrânge sfera referentului prin categorizare / clasare / denominaţie: *complement* ***de loc****, fructe* ***de pădure****, sare* ***cu sodiu / fără sodiu****, prăjituri* ***cu cremă****, ziua* ***de luni****, numele* ***de Maria****, denumirea* ***de Bărăgan*** etc., prin apreciere / evaluare / calificare: ***om de ispravă****, purtare* ***fără milă*** etc. sau prin cuantificare: *fructe* ***cu carul****, cărbuni* ***cu sacul****.*

Prin unii conectori specifici construcţiilor comparative se introduce termenul de reper al unei comparaţii: *un flăcău* ***cât un munte****, o faţă* ***ca bujorul*** (vezi **Construcţii comparative**).

Atributul substantival prepoziţional poate exprima posesorul, obiectul posedat, dependenţa, apartenenţa, mai ales pe lângă substantive regente prototipice: *gospodărie* ***de răzeşi****, copil* ***de om sărac****, casă* ***de bogătaş*** etc.; *oameni* ***cu stare / cu avere****; frunze* ***de copac****, flori* ***de liliac*** etc.

Având drept regenţi substantive verbale sau adjectivale, acest tip de atribute pot îndeplini şi unele roluri tematice ca:

Agentul: *desfăcătură* ***de babă****; acordarea premiilor* ***de către director****.*

Tema / Pacientul: *strângere* ***de mână****, luare* ***de mită*** etc. (vezi **Grupul nominal, 2.3.4.4**).

Valorile semantice ale atributului prepoziţional sunt variate.

2.2.3. ***Atributul substantival în nominativ*** (*profesorul* ***Popescu****, oraşul* ***Bucureşti****, romanul* ***Travesti***) are ca regent un substantiv comun determinat hotărât. Relaţia dintre cele două unităţi lexicale nu este una apozitivă, atributul restrângând extensiunea primului termen până la unicat (vezi **Apoziţia, 4**).

2.2.4. Există unele tipuri de atribute substantivale al căror ***centru nominal*** este ***exclusiv de provenienţă verbală***:

Atributul substantival în dativ se realizează în limba actuală ca determinativ al unui substantiv nume de acţiune: *acordarea de ajutoare* ***sinistraţilor****, conferirea de premii* ***elevilor*** *merituoşi* etc. Transpusă în grupul verbal, construcţia este condiţionată de coocurenţa unui complement direct, determinativ specific verbului: *acordă* ***ajutoare****, conferă* ***premii****.*

> În limba veche şi populară, uneori şi în poezie, atributul în dativ poate avea ca regent un substantiv comun prototipic nearticulat denumind un grad de rudenie sau o atribuţie socială: *Acesta-i vestitul Ochilă... nepot de soră* ***lui Pândilă****.* (I. Creangă, *Harap-Alb*); *Mureşan* [...] *Preot* ***deşteptării*** *noastre,* ***semnelor*** *vremii profet.* (M. Eminescu, *Epigonii*). Substantivul regent în nominativ ocupă o poziţie predicativă sau apozitivă; realizarea poziţiei sintactice de subiect nu este posibilă (subiectul apare, de obicei, în forma cu articol definit).

Atributul exprimat prin substantiv în acuzativ nonprepoziţional asociat cu substantive nume de acţiune sau de stare, de obicei articulate, tinde să se adverbializeze*: accepta renunţarea* ***o vreme*** *la distracţii, mersul* ***kilometri*** *pe jos, aşteptarea* ***ore*** *în şir* etc. Specie rară, acest tip de atribut se apropie foarte mult de complemente (vezi **Grupul nominal, 2.2**).

Atributul nemarcat cazual are ca centru tot un substantiv nume de acţiune şi corespunde unui complement predicativ al obiectului (*Numirea acestui ins* ***ministru*** *a scandalizat opinia publică.*) sau unui predicativ suplimentar (*considerarea lui* ***parlamentar****...*) din grupul verbal (*Acest ins este numit* ***ministru****., El este considerat* ***parlamentar****.*), fiind angajat într-o relaţie ternară.

Acest tip de atribut are o utilizare restrânsă de obicei la stilul publicistic.

2.3. Atributul pronominal

Atributul pronominal se exprimă prin diverse tipuri de pronume, inclusiv prin numeral cu valoare pronominală. El prezintă numeroase analogii cu atributul substantival din punct de vedere formal, dar raporturile semantice exprimate sunt mai puțin numeroase.

2.3.1. ***Atributul pronominal în genitiv*** se exprimă prin pronumele personale, relative, interogative, demonstrative, nehotărâte şi negative şi prin unele numerale cu formă cazuală de genitiv (*strigătul* ***lui****, icoanele* ***ale căror*** *rame, sfatul* ***celuilalt****, aportul* ***fiecăruia****, intervenția* ***nimănui*** etc.; *casa* ***amândurora***) sau cu forma prepozițională a acestui caz (*semnalarea* ***a ceva*** *omis, părerea* ***a trei*** *dintre ei*).

Cu posesivul, acest tip de atribut poate apărea numai la plural: *purtarea* ***alor noştri / alor mei / alor săi*** etc.

Ca şi la atributul substantival genitival, valoarea semantică esențială este cea de posesie (posesorul, obiectul posedat, apartenența, dependența):

Ca ieri umbla încă desculț, cu pălăria ***lui*** *roşie de cardinal.* (S. Puşcariu, *Memorii*).

Dar frumoasa ***lui*** *stăpână / A rămas pierdută-n lume.* (M. Eminescu, *Făt-Frumos din tei*).

Iar în ochii ***ei*** *albaştri / Toate basmele s-adună.* (M. Eminescu, *Crăiasa din poveşti*).

Dar le-am spus părerea despre camarazii ***lor***. (S. Puşcariu, *Memorii*).

Nominalul regent, abstract verbal, impune atributului roluri actanțiale precum: Agent (*mersul* ***ei*** *la fabrică*), Pacient (*câştigarea* ***lui*** *de partea mea*), Experimentator (*În văzul* ***lor*** *s-a petrecut minunea.*) etc.

Pentru atributele pronominale genitivale din construcțiile partitive (*un coleg de-al lor / de-al acestora* etc., vezi *supra,* **2.2.1**).

2.3.2. ***Atributul pronominal în dativ*** se exprimă fie prin cliticele pronumelui personal şi reflexiv (*mâna-****ți****, genele-****i***), fie, mai rar, prin pronume accentuat în construcții asemănătoare atributului substantival în dativ cu regent nearticulat nume de rudenie sau care exprimă o relație socială (*nepot* ***acestuia****, şef* ***lui***) sau cu regent abstract verbal, de obicei articulat (*conferirea de medalii* ***unora...***).

În grupul nominal, cliticul atribut poate fi ataşat atât unui substantiv, de obicei articulat enclitic, cât şi unui adjectiv articulat plasat în antepunere (vezi **I, Substantivul, 3.1.5.3**):

*Aş fi vrut să te păstrez în brațe / aşa cum țin trupul copilăriei, în trecut,/ cu morțile-****i*** *nerepetate.* (N. Stănescu, *Îmbrățişarea*).

*Şi negrele-****i*** *bucle ondoală-n zefire.* (M. Eminescu, *O călărire în zori*).

Relația dintre clitic şi nominalul centru este de subordonare unilaterală.

Atributul pronominal în dativ având ca regent un substantiv prototipic îndeplineşte de obicei rolul de Posesor (*În negru şi în lacrimi prietenii-****mi*** *s-arată.*, (A. Macedonski, în GA), iar ca adjunct al unui substantiv abstract verbal sau adjectival, el poate exprima şi alte roluri actanțiale cerute îndeobşte de regenții verbali: Agent (*mersu-****i*** *legănat*), Agent / Pacient (*căutarea-****i*** *neaşteptată*) etc.

2.3.3. ***Atributul pronominal prepozițional*** se exprimă printr-un pronume personal, reflexiv, posesiv, demonstrativ, relativ, interogativ, nehotărât şi negativ

precedat de un conector prepozițional. Regenții substantivali prototipici nu acceptă prepoziția *de,* ca în cazul atributelor substantivale, unele pronume neputând fi precedate de această prepoziție în construcție cu un substantiv comun neverbal: **casa de oricine*, dar *dorul de oricine*, **cartea de sine*, dar *lauda de sine* etc. Mai frecvent se poate folosi cu substantive comune prototipice drept centru, pronumele demonstrativ precedat de prepoziția *de: prăjitură de asta, vilă de asta.* În general, atributul pronominal prepozițional are ca regent un pronume, un substantiv animat sau un substantiv verbal, în construcții comparative (*unul / om ca tine*), partitive (*elevi din ăștia, case dintr-ale mele, unul dintre noi, câțiva dintre ei*) sau transpuse din grupul verbal (*gândul la ea, sosirea fără acesta*). Valorile semantice ale acestui atribut sunt mult mai reduse decât ale atributului substantival corespunzător.

Atributul pronominal exprimat printr-un clitic precedat de o locuțiune prepozițională (*gardul **din fața**-mi, câmpul **de jur împrejuru-i***) este atribut prepozițional.

Atributul pronominal în acuzativ cu prepoziție este o construcție transferată din grupul verbal și are ca regent un substantiv abstract verbal. Acest atribut este mai rar folosit decât cel substantival corespunzător, fiind redus la tipul echivalent unui complement direct cu *pe: îl cuprindea invidia **pe ea / pe cineva*** etc.

2.4. Atributul adverbial

Atributul adverbial se exprimă printr-un adverb sau o locuțiune adverbială, precedate de prepoziție (de obicei *de* pentru regenți substantive comune prototipice sau pronominalul *cel, cea, cei, cele*): *Îngeri înnegriți între litere, / între pagina **de deasupra** și cea **de jos**.* (N. Stănescu, *Elegia a opta*). Abstractele verbale nu cer totdeauna o prepoziție înaintea adverbului*: trezitul **târziu**, urcatul **sus*** etc. Atributul adverbial însoțește mai ales substantive verbale, având construcții și valori semantice similare circumstanțialelor corespunzătoare (de loc: *mersul **acolo,** venitul **de acolo***, de timp: *sculatul **devreme,*** de mod: *așezatul **așa*** etc.).

Substantivele verbale regente au atribute adverbiale precedate de aceleași prepoziții ca și circumstanțialele verbelor corespunzătoare: *mersul **pe** acolo, aruncatul **în** sus* etc., ele sunt compatibile cu cuantificatori adverbiali specifici verbului, care nu se construiesc cu substantivele prototipice, cum ar fi numeralele adverbiale cardinale și ordinale (*mărirea **de două ori** a fotografiei, explicarea **pentru prima dată** a lecției*), adverbele numerale multiplicative (*creșterea **înzecit** a dobânzii*), cu unele adverbe temporale aspectuale (*Coafatul **frecvent** strică părul.*) și cu unele substantive utilizate adverbial (*Cititul **noaptea** nu-i sănătos.*).

Anumite adverbiale în poziție de atribut apar totdeauna fără prepoziție, putând fi interpretate și drept atribute adjectivale realizate prin adjective invariabile provenite din adverbe (*aievea, alene, anevoie*): *visul aievea, mersul alene, transportul anevoie.*

2.5. Atributul verbal

Atributul verbal se exprimă prin formele nepersonale ale verbului: infinitiv, supin și gerunziu neacordat cu nominalul-centru.

2.5.1. ***Atributul verbal exprimat prin infinitiv*** poate fi subordonat exclusiv unor substantive abstracte. Atributul infinitival poate fi precedat, în afară de marca prepozițională *a,* și de alte prepoziții. Prepoziția prototipică este *de,* pentru abstracte de orice tip, dar sunt posibile și *fără* sau *pentru*, numai cu abstracte verbale.

Scrisul e un mod ***de a încetini*** *gândirea, / un mod primitiv* ***de a înțelege, de a opri*** */ mişcările gândului.* (N. Stănescu, *Arta scrisului*).
Tipărirea textului ***fără a-l corecta*** *este catastrofală.*
Tipărirea textului ***pentru a-l difuza*** *este obligatorie.*

Prezența prepoziției *de* este uneori facultativă când regentul intră într-o locuțiune verbală: *...avea onoarea* ***d-a spune***... (B. Delavrancea, *Paraziții*) / *are aerul* ***a spune***... (G. Călinescu, *Istoria*). Construcția infinitivului fără prepoziția *de* are însă aspect învechit.

Atributul verbal exprimat prin infinitiv este semantic echivalent cu un complement al verbului cu care este înrudit substantivul-centru: complement direct (*dorința de a face*), circumstanțial de scop (*citirea pentru a înțelege*), de mod (*cititul fără a înțelege textul*) etc.

2.5.2. ***Atributul verbal exprimat prin supin*** este subordonat unor nominale nonverbale şi verbale. Indiferent de natura centrului (substantiv comun prototipic sau abstract verbal), el se construieşte cu prepoziția *de: fier de călcat, cal de furat, carte de citit*, dar şi *stare de plâns, curaj de invidiat* (*fără putință* ***de mers*** *şi de zbor*, N. Stănescu, *Elegia a opta*), mai rar în concurență cu *pentru* (*apă de / pentru spălat, cântec de / pentru adormit copiii, pasiunea pentru gătit*).

Când substantivul-centru este abstract sau de proveniență verbală, atributul exprimat prin supin poate fi introdus şi de alte prepoziții, unele cerute şi de verbul bază (*după, la*) etc.: *mersul la vânat* (*a merge la vânat*), *mersul la pădure după cules ciuperci* etc.

2.5.3 ***Calitatea de atribut verbal a gerunziului neacordat*** este clar marcată când regentul nominal este la feminin sau la plural: *Mă impresionează totdeauna o fată* ***plângând.***, *Nicio țipenie de om în ogrăzile băltoase... cu viței* ***mugind*** *sub şoproane sparte.* (Cezar Petrescu, *Scrisorile unui răzeş*).

Distincția între atributul adjectival exprimat prin gerunziu şi cel verbal este ambiguă când nominalul-centru este la masculin sau la neutru singular (*Am văzut un copil* ***suferind.***, *Se zărea un coş* ***fumegând.***).

2.6. Atributul exprimat prin construcții prepoziționale complexe

Atributul poate fi exprimat şi prin unele ***construcții prepoziționale complexe***, în care centrul este în mod obligatoriu un substantiv de origine verbală cu sens intrinsec reciproc, iar structura de constituenți este analizabilă sintactic, cum ar fi: *cearta dintre tată / mine şi fiică / tine, dragostea dintre mine şi omul acesta, diferența între aici şi acolo/ casa bunicii, asemănările dintre subiect, predicat şi complement* etc., unde atributele complexe sunt alcătuite din doi sau mai mulți componenți coordonați, nu obligatoriu de acelaşi fel [substantiv + substantiv], [adverb + adverb], dar şi [substantiv + pronume], [adverb + substantiv etc.], precedați de o prepoziție cu sens de reciprocitate ca *dintre, între* etc.

2.7. Atributul realizat propozițional

Realizarea propozițională diferă în funcție de calitatea conectorilor: *relativi* sau *conjuncționali*, ca şi în funcție de semantica regenților (substantivele legate de o idee verbală admit atributivele conjuncționale).

2.7.1. ***Propoziția atributivă relativă*** este cea mai frecventă realizare propozițională a tuturor speciilor de atribute.

2.7.1.1. Subordonatele atributive relative pot avea în regentă *un antecedent* exprimat prin nominalul regent sau pot fi *fără antecedent*. Din punct de vedere gramatical, regentul atributivei (antecedent sau nu) poate fi un substantiv (propriu sau comun) sau un substitut (pronume, numeral):

***Marosin**, care voia să stea lângă mine, renunță*...(I. Gheție, *Fructul oprit*)

*Acesta voia ca noi ofițerii să facem **un memorand**, cu care să ne prezentăm în deputăție la împăratul.* (S. Pușcariu, *Memorii*)

*Hai fiecare pe la **casa** cui ne are.* (I. Creangă, *Amintiri*)

*Oamenii se împart în două categorii: **unii** care cred și nu se întreabă și **alții** care se întreabă.* (I. Gheție, *Fructul oprit*)

*Dintre textele studiate de noi **primul** care folosește cuvântul este al lui Pann*... (Al. Graur, *Scrieri*).

În atributivele relative, regentul care are și calitatea de antecedent poate fi exprimat printr-un nominal. Cel mai frecvent dintre antecedenți este substantivul, dar și pronumele (semiindependent, demonstrativ, nehotărât, negativ) și numeralele își subordonează o propoziție atributivă relativă.

(a) *Substantivul nedeterminat* este antecedent și regent în general pentru atributive neizolate: *Și orașul are asemenea arătări sterpe, **clădiri care-și dau obștescul sfârșit.*** („Cultura", 2004).

Relativele atributive izolate funcționează numai în cazuri excepționale cu acest tip de antecedent. Substantivul poate fi la plural (în lectură generică sau virtuală) sau (și mai rar) la singular (nume masiv): *Am văzut acolo și **copii, care probabil își așteptau părinții***., *Caută **profesori, care** să fie liberi în luna iulie. Se recoltează **sânge, care să fie dat la spitale.***

Substantivul nedeterminat poate fi o expresie referențială aflată la prima mențiune în frază: *Nu există **spectacol** pe litoral **unde să nu fie solicitați** de publicul care-i iubește* (Rlib, 2002) sau un nume cu „citire" virtuală: *Și-ar dori să cunoască **tineri care au preocupări similare**.*

Un tip frecvent de relativă cu antecedent nedeterminat este cel în care nominalul nedeterminat are sens vag și se referă la o secvență amplă de evenimente pe care o rezumă. Nominale de acest tip (*lucru, chestie, treabă, fapt* etc.) joacă rolul unor anafore de „transfer", cu rolul pragmatic de reglare a informativității, funcționând ca un pivot de relansare a enunțului care a devenit prea amplu pentru a putea fi procesat de către alocutor: *Dacă Bulgaria va primi invitația să adere la NATO cu ocazia summitului de la Praga, **lucru de care suntem convinși**, acest eveniment va marca începutul unei etape dificile pentru țara noastră.* (Rlib, 2002).

Substantivul antecedent poate primi o serie de determinative: articol nehotărât (***o fată** pe care o cunosc de mult*), articol hotărât (***copiii** pe care îi vezi,* situație în care atributiva impune citire individuală substantivului), adjective pronominale nedefinite (***o altă prietenă** care m-a vizitat ieri*), demonstrative (***această întâmplare** despre care îți povesteam*), negative (*Nu e prevăzută **nicio clauză** care să ducă la anularea contractului.*).

Adjectivele pronominale negative reduc la zero referința nominalului. De regulă, consecința sintactică a acestei trăsături semantice a antecedentului

este prezenţa modului conjunctiv în atributivă: *Nu a adus **nicio dovadă care să-l disculpe**.* În asociere cu forma negativă a verbului din regentă, şi adjectivul *singur,* ca determinativ al antecedentului, produce acelaşi efect în subordonata atributivă: ***Nu** există **un singur om care să-l fi ajutat** mai mult decât tine.*

(b) În general, pronumele pot funcţiona ca antecedenţi ai atributivelor relative. Se înregistrează însă unele restricţii în privinţa combinării cu atributiva relativă: pronumele personale, posesive şi semiindependente (ca şi numele proprii, de altfel) nu acceptă restrângerea referinţei, aşadar nu pot fi antecedenţi ai atributivelor restrictive (neizolate), ci primesc doar determinative propoziţionale nonrestrictive (izolate): ***Eu, care l-am ajutat atâta,** mă aşteptam la recunoştinţă din partea lui.*, ***Ai mei, care mă iubesc atât,** au fost de acord cu mine.*, *Ei sunt **cei ce te-au căutat** ieri.*, *Şi astfel timpul îşi pierde răbdarea cu **Garfield, care îşi vede periclitat traiul** liniştit de până atunci.* („Cultura", 2004).

Pronumele nehotărâte, negative, demonstrative şi numeralele pot primi ambele tipuri de atributive relative: *Mi-a cerut **ceva** ce nu găsesc în clipa asta.*, *Mi-aminteşte de **cineva,** pe care însă nu reuşesc să-l identific.*, *Nu văd **pe nimeni**(,) care să-mi dea o informaţie.*, *S-a întors la **acela** care o alungase.*, ***Aceia,** care pierduseră partida, s-au ridicat de la masă.*

Numeralele cu valoare pronominală substituie un nominal a cărui referinţă o cuantifică: *Eu n-am văzut decât **vreo doi** sau **trei** care-au reuşit să încheie traseul la timp.*

Pe baza unor exemple de tipul: *A strigat la noi, **după care** a plecat/ **de unde** am înţeles că s-a supărat.*, se consideră uneori că atributiva ar putea avea drept antecedent o propoziţie. În aceste situaţii avem de-a face cu false atributive care funcţionează ca profraze provenite din construcţii eliptice de regent (*lucru, fapt, moment după care / de unde...*) sau în care se poate presupune o echivalenţă a construcţiilor prepoziţionale *după care, de unde* cu un adverb (locuţiune adverbială) de timp „apoi, după aceea" (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 2.3, 3.1**).

Cei mai frecvenţi conectori ai relativei cu antecedent substantival sunt *care* şi *ce,* concurenţa dintre ei fiind determinată de trăsăturile semantice ale antecedentului (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ**). Alegerea conectorilor adverbiali depinde de natura lexicală a antecedentului: *L-am întâlnit **în ziua când** am ajuns la mare.*, *Ne-am revăzut **în parcul unde** ne-am cunoscut.*, ***În perioada cât** am lipsit s-au întâmplat multe.*, *Dăm mare atenţie **modului cum** alegem sursele.*

Când între centrul nominal şi atributivă se interpun diverse nominale, sunt posibile unele interferenţe care pot crea dubii asupra antecedentului. Situaţia se rezolvă prin alegerea conectorului (vezi ultimul exemplu: *unde* în loc de *în care*) sau prin reluarea centrului, fie direct (*Am citit **articolul** redactat de Ion Preda, **articol** care combătea intoleranţa.*), fie printr-un termen globalizant care le include semantic pe cele două (*Observăm **complexitatea şi dificultatea** problemei în discuţie, **trăsături** care îngreunează procesul înţelegerii.*) (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 1.5**).

Atributivele relative fără antecedent sunt rare şi se introduc mai ales prin pronume şi adjective pronominale relative şi nehotărâte la genitiv sau precedate de

prepoziţii: *casa* ***cui*** *ne are, vina* ***oricărui*** *om n-a plătit, o parte* ***din ce*** *se vinde.* Conectorii relativi-interogativi apar în propoziţii interogative parţiale transpuse în vorbirea indirectă şi nu sunt implicaţi în nicio relaţie anaforică în afara propoziţiei respective (deci nu au antecedent în regentă).

Antecedentul unei propoziţii atributive poate fi ambiguu când face parte dintr-un grup nominal format dintr-un centru şi un adjunct nominal în genitiv: *Casa vărului / acestuia despre care ţi-am vorbit* (antecedentul poate fi atât substantivul *casa,* cât şi genitivele *vărului* sau *acestuia*).

2.7.1.2. *Conectorii pronominali* specifici ai propoziţiei atributive relative sunt pronumele relative şi interogative (*care, ce, cine, cât*), rar adjectivele pronominale relative şi interogative (*care, ce, cât*), unele pronume şi adjective pronominale nehotărâte (*oricare, oricine, orice*) şi adverbele pronominale relative şi interogative (*când, unde, cum* etc.) precedate sau nu de prepoziţii. Caracteristica sintactică a conectorilor relativi este *dublul lor rol sintactic*, de elemente relaţionale şi, în cele mai multe cazuri, de parte de propoziţie în subordonata atributivă. Cuvintele relative sunt adesea substitute ale antecedentului din propoziţia regentă.

Pronumele *care, ce, cât* concordă cu antecedentul în gen şi număr pe baza raportului de coreferenţialitate. Concordanţa este relevată formal la pronumele *care* şi *cât.* Forma cazuală şi prepoziţia care precedă relativul sunt impuse de poziţia lui sintactică din subordonată. Dintre conectorii relativi cel mai frecvent este *care,* precedat uneori de prepoziţii.

Tu cu inima şi mintea poate eşti un paravan / ***După care*** *ea atrage vreun june curtezan, /* ***Care*** *intră ca actorii.* (M. Eminescu, *Scrisoarea V*)

Mi-a dat un sfat ***căruia*** *i-am ghicit resortul interior.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*)

Nu capriţios ca un Iorga, ci real, gata... de a da adversarului lovitura de graţie, vânând popularitatea şi puterea, ***fără de care*** *nu poţi să te menţii decât timpul relativ scurt* ***pe care*** *ţi-l îngăduie starea în opoziţie.* (S. Puşcariu, *Memorii*).

Când *care* la genitiv este însoţit de *al* (*a, ai, ale*), ultimul se acordă în gen şi număr cu substantivul din atributivă pe care-l precedă, în timp ce pronumele *care* preia informaţia de gen şi număr a antecedentului:

Vineri seara s-a deschis a 26-a ediţie a Festivalului Internaţional de Film de la Moscova, ***al cărei maestru*** *de ceremonii este... Nikita Mihalkov.* (CN, 2004).

Topica lui *care* în genitiv cu regent prepoziţional în atributivă poate fi înainte sau după substantiv. În antepunere este însoţit de *al* şi plasat după prepoziţie. Compară:

O nouă stâncă se iveşte în drum, ***de pe creştetul căreia*** *îşi dă iarăşi drumul în gol.* (G. Bogza, *Cartea Oltului*) / ***de pe al cărei creştet****...*

Ca şi *care, cât* preia informaţia de gen şi număr de la antecedentul din regentă:

Dar dintr-al ***prinţilor*** *şirag, /* ***Câţi*** *au trecut al casei prag, / De bună seamă cel mai drag / A fost ales.* (G. Coşbuc, *Nunta Zamfirei*).

Ce, invariabil, se foloseşte mai cu seamă în limba scrisă:

Conu' Jacques a rămas, ca orice moldovean ***ce*** *se respectă, strâns legat de acest oraş plin de farmec.* (S. Puşcariu, *Memorii*), *Întotdeauna porturile tradiţionale au fost atracţia designerilor* ***ce*** *au găsit numeroase surse de inspiraţie în stilul popular.* („Connaisseur", 2005).

Ce apare în unele construcţii fixe: *pe zi ce trece, săptămâna ce vine* etc. În calitate de conector propoziţional atributiv, *ce* este puternic concurat de *care*.

Cine relativ, ca şi compusul său nehotărât *oricine*, nu are de obicei antecedent în regentă, şi în limba actuală apare rar şi mai ales la forma de genitiv-dativ sau în construcţii prepoziţionale, iar regentul este un abstract:

Să te usuci de dorul ***cui*** *ştiu eu.* (I. Creangă, *Amintiri*)

Datoria ***oricui*** *întâlneşte un răufăcător este să-l denunţe.*

Recunoştinţa ***faţă de cine / oricine*** *l-a ajutat era mare.*

Antecedentul lui *cine*, dacă apare, poate fi un pronume negativ sau un pronume nehotărât:

Nu era ***nimeni*** *cui să se adreseze.*

Ar fi dorit să găsească pe ***cineva*** *pe cine să-l întrebe.*

Pronumele nehotărâte, folosite în aceleaşi condiţii cu pronumele relative care intră în componenţa lor, pot fi interpretate uneori ca introducând propoziţii la limita dintre atributive şi apozitive (*Colegele,* ***oricâte*** *primeau telefon, răspundeau amabil.*) sau dintre atributive şi concesive (*Banii,* ***oricâţi*** *ar avea, nu-i ajung.*).

Forma cazuală sau/şi prepoziţională a pronumelor relative şi nehotărâte cu antecedent este cea impusă de funcţia din subordonată şi nu de elementul regent al propoziţiei (*Fata* ***căreia*** *i-am spus secretul meu îmi fusese colegă., Băiatul* ***pe care*** *îl iubise a emigrat.*).

Pronumele relativ *cine* şi compusul său nehotărât la genitiv-dativ sau precedat de prepoziţie au forma cazuală / prepoziţională a poziţiei sintactice ocupate faţă de regentul atributivei (cu excepţia nominativului), care poate fi diferită de cea din atributivă (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, 3.3**):

Datoria (***ori***)***cui*** *întâlneşte un răufăcător este să-l denunţe.* (*Cf.* ***oricine*** *întâlneşte...*)

Casa ***cui*** *l-a crescut.* (cf. ***cine*** *l-a crescut...*)

Ura ***pe oricine*** *îl contrazicea îi întuneca mintea.*

Relativul din exemplele de mai sus intră simultan în două tipuri de relaţii sintactice: cu un termen din regentă, care impune forma cazuală a relativului şi cu un termen din subordonată, pe care o introduce şi în care îndeplineşte o funcţie sintactică (în exemplele noastre subiect, respectiv complement direct). În asemenea situaţii avem a face cu fenomenul împletirii subordonatei cu regenta (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, 3.3; II, Construcţii cu propoziţii relative, 3.3.2, Imbricarea, 1.1.1**).

> În registrul popular se folosesc unele propoziţii atributive cu *de* relativ având antecedent în regentă. Antecedentul este pronominal (mai ales pronume demonstrativ în varianta semiindependentă): *M-a adus tuşa Profira,* ***a de****-i bucătăreasa boierului ăl bătrân.* (L. Rebreanu, *Răscoala*) sau substantival: *cheltuielile* ***de*** *tot ziseşi.*
>
> Într-un context de factură populară, exclamativ şi gradual, atributiva de acest tip atrage şi o valoare consecutivă: *Doamne, cum sunt unia* ***de*** *năpăstuiesc omul chiar pe sfânta dreptate.* (I. Creangă, *Amintiri*).

Adjectivele pronominale relative şi nehotărâte, deşi mai rar decât pronumele corespunzătoare, pot apărea în calitate de conectori interpropoziţionali, cu ambele tipuri de regent (substantiv comun prototipic sau abstract verbal):

Totuşi, el a mai rămas încă şase ani la Paris, ***în care interval*** *şi-a redactat tezele.* (Al. Graur, *Scrieri*)

Niciuna ***din câte crime*** *s-au comis n-a fost mai atroce!*

Călătoria ***în oricare / orice ţară*** *străină te-ai duce e scumpă.*

Adjectivele pronominale relative şi nehotărâte apar fără antecedent în regentă.

Conectorii relativi reprezentaţi de *pronumele şi adjectivele relativ-interogative* apar în propoziţii atributive care au ca regent substantive din sfera informaţiei şi indiferent de provenienţa acestuia (substantiv neverbal sau verbal) se orientează exclusiv din punct de vedere formal (gen, număr şi caz) după poziţia sintactică din cadrul atributivei:

Întrebarea ***ce colegi*** *să invit de ziua mea m-a obsedat multă vreme.*

Problema ***de câţi bani*** *avem nevoie pentru construcţie am ignorat-o la început.*

Adverbele relative sau nehotărâte (*unde, cum cât, când,* respectiv *oriunde, oricum* etc.) precedate sau nu de prepoziţie au, din punct de vedere sintactic, aceeaşi situaţie cu pronumele şi adjectivele pronominale, în sensul că adverbele, ca şi pronumele, în calitate de conectori ai atributivei au dublu rol sintactic, de elemente de relaţie şi de parte de propoziţie în subordonată. Conectorii adverbiali pot sau nu pot avea antecedent în regentă.

În funcţie de felul nominalului-centru (substantiv prototipic sau abstract verbal), propoziţiile atributive având conectori adverbiali sunt de două feluri: prima categorie de propoziţii, cu *regent nelegat semantic de verb*, poate fi echivalată cu cea care are drept conectori un pronominal relativ prepoziţional:

Îl văd mai ales la şedinţele secţiei noastre, ***unde*** *asculta la început atent...* (S. Puşcariu, *Memorii*) (*la şedinţele... în care...*).

Locul ***de unde*** *a venit era cunoscut.* (*locul* ***din care****...*).

Propoziţiile de acest tip au de obicei antecedent în regentă. Acesta din urmă aparţine de regulă aceleiaşi sfere semantice cu adverbul introductiv al subordonatei atributive (locală prin *unde,* temporală prin *când*, apreciativ-modală prin *cum* etc., vezi *supra,* **2.7.1.1**):

Figurile de stil se studiau şi ***pe vremea când*** *încă nu exista o lingvistică bazată pe o metodă ştiinţifică.* (Al. Graur, *Scrieri*)

În ceea ce priveşte ***perioada de când*** *funcţionează conducta din care s-a furat combustibilul...* (CN, 2004)

Era impresionat de ***felul cum*** *a fost primit.*

Cea de a doua categorie este reprezentată de atributivele având conectori adverbiali fără antecedent în regentă. Centrul atributivei este *un substantiv din sfera verbală* care se construieşte la fel cu propoziţia circumstanţială corespunzătoare verbului înrudit cu acest centru nominal (restricţia semantică enunţată mai sus ca regentul să fie din aceeaşi sferă semantică cu adverbul introductiv nu mai funcţionează): ***plecarea*** *unde am hotărât...,* ***întoarcerea*** *de unde am venit...,* ***strânsul*** *recoltei când e timpul* etc.

Adverbele relativ-interogative care introduc propoziţii atributive interogative indirecte nu au antecedent în regentă. Regentul subordonatei atributive este un substantiv din sfera informaţiei: *Întrebarea* ***unde / când / cum / încotro*** *se duce îl chinuia.*

Studii recente demonstrează că într-o ierarhie a frecvenţei conectorilor adverbiali pe primul loc se situează adverbul *când*, urmat de *cum* şi *unde* şi în final de *cât*.

2.7.1.3. O categorie slab reprezentată de atributive este cea în care conectorul relativ este eliptic: *Nu-i nimeni* [care] *să-l ducă la aeroport., Nu găsesc pe cineva* [căruia / cui] *să-i spun vestea asta.* (vezi **Construcţii cu propoziţii relative, 3.3.1**).

2.7.2. ***Atributiva conjuncțională*** este dependentă mai ales de regenți substantivali din domeniul abstractelor verbale și adjectivale și a substantivelor abstracte generice (*ideea, faptul*) și are un inventar bogat de conectori. Unii sunt caracteristici subordonatelor necircumstanțiale: *ca...să, că (cum că* și *precum că* având regenți substantivali din familia unor verbe dicendi), *să*:

*Tudor Vianu a apărat teza **că** lucrările în care se analizează mijloacele stilistice ale unui autor aparțin lingvisticii.* (Al. Graur, *Scrieri*)

*Reprezentantul Estoniei a făcut propunerea **ca** scutul minorităților...**să** fie valabil pentru toate popoarele.* (S. Pușcariu, *Memorii*)

*A venit timpul **să** mă duc la școală.*

Următorul citat conține o atributivă izolată foarte apropiată de o apozitivă:

*Președinții de secții au găsit la repezeală câteva explicații, **cum că** tinerii se trezesc mai târziu, **că** au fost în cluburi sau **că** or să vină sigur mai pe seară.* (CN, 2004).

Alți conectori conjuncționali ai atributivei, specializați pentru propozițiile circumstanțiale, presupun o elipsă când regentul este un substantiv prototipic: *încât, de, să,* cu sens consecutiv, în cazul elipsei unui atribut adjectival, *îndată ce, până să* (cu elipsa unei propoziții) etc.:

*Rula un film **de**-ți tăia răsuflarea*; *rula un film **încât** îți tăia răsuflarea, rula un film **să**-ți taie răsuflarea nu altceva,* presupun un regent adjectival eliptic cu valoare superlativă (*așa de frumos, așa de groaznic* etc.), fiind la limita dintre consecutive și atributive.

La limita dintre atributive și temporale sunt și propozițiile eliptice de tipul:

*Zilele [care au trecut] **până să**-l vadă i se păreau nesfârșite.*

Atributivele interogative indirecte totale având regenți abstracți mai ales din sfera informației sunt introduse prin *dacă*: *Întrebarea / chestiunea / problema **dacă** să mă duc sau nu mi-am pus-o de multe ori., Gândul **dacă** e bine ce fac m-a chinuit săptămâni întregi., Teama **dacă** nu greșesc m-a împiedecat să iau o hotărâre.*

Atributivele conjuncționale concurează construcțiile cu atribute verbale exprimate prin infinitiv sau supin: *dorința de a face / dorința să fac, speranța de a veni / speranța că vine, timpul de cules / timpul de a culege / timpul să culeg* etc.

2.8. Modurile verbale în propozițiile atributive

Propoziția atributivă relativă se construiește cu toate modurile personale, cu excepția imperativului, valoarea modurilor fiind aceeași ca în propozițiile independente: indicativ (*Meyer-Lübke îmi scrie rugându-mă să țin o conferință la Bonn despre literatura română modernă, într-un ciclu de conferințe **pe care îl aranjează**.*, S. Pușcariu, *Memorii*), condițional (*Dacă avem la dispoziție mai multe variante ale unei opere, **cum ar fi de exemplu La Chanson de Roland**...*, Al. Graur, *Scrieri*), conjunctiv (*Are material **cât să-ți croiască o fustă.**, Nu-i nimeni **să ne ajute**.*), prezumtiv (*Îi bănuia pe spărgătorii de case **care vor fi umblând și acum prin oraș**.*).

Atributivele conjuncționale se construiesc cu modurile cerute de elementul introductiv (*să* și compusele sale impun conjunctivul, *că* și compusele sale exclud conjunctivul, iar *dacă, încât* și *de* admit toate modurile, cu excepția imperativului).

2.9. Topica propoziției atributive

Spre deosebire de atribut, care poate preceda, în unele cazuri, centrul nominal, locul propoziției atributive este totdeauna după elementul regent. Într-un

grup nominal extins, propoziția atributivă ocupă totdeauna o poziție terminală: *Această rochie albastră a mea* ***pe care o îmbrăcasem doar o dată.***, *Am rămas o clipă în casa cea veche de lemn, cu acoperiș de tablă,* ***unde mi-am petrecut copilăria.*** În acest fel, atributiva poate fi separată de regentul ei prin alți determinativi (atribute de diferite feluri): *Vreau cartea* ***mică și subțire de pe birou*** *pe care am citit-o ieri.*

Deseori atributiva este intercalată în propoziția regentă:

Domnul, ***care n-a scăpat din ochi nici o mișcare,*** *s-a ridicat și el și pornește pe urma negustorului la câțiva pași.* (I.L. Caragiale, *Accelerat No.17*).

Identificarea regentului este uneori dificilă. Astfel, regentul atributivei se poate confunda în unele cazuri cu un atribut substantival, dacă nu există mărci gramaticale care să înlăture confuzia. Dezambiguizarea se face prin prezența unor clitice în enunț, prin forma de gen sau de caz a pronumelui relativ și / sau prin acordul predicatului din atributivă: *un ciclu interesant de conferințe pe care* ***îl*** *aranjează / un ciclu de conferințe pe care* ***le*** *aranjează; copilul de oameni săraci* ***căruia i*** *s-a dat ajutor / copilul de oameni săraci* ***cărora li*** *s-a dat ajutor; hainele copilului care* ***erau pregătite*** */ hainele copilului care* ***era pregătit*** etc.

Nerespectarea indiciilor gramaticale de precizare a regentului poate duce la confuzii între acesta și alt determinativ al lui:

S-a pronunțat cu ***vociferări*** *la adresa* ***guvernului, care este un obicei al său cunoscut de toți concetățenii din această suburbie***. (I.L. Caragiale, *Proces-verbal*).

Mă recomand Tarsița Popeasca, ***văduva*** *lu' priotul Sava de la* ***Caimata, care a dărâmat-o Pache, când a făcut bulivardu ăl nou.*** (I.L. Caragiale, *Art.214*).

Iată numai șase soluții de ***sandale*** *propuse de* ***designeri, ce te pot face*** *să fii în pas cu moda.* („Connaisseur", 2005).

Locul conectivului atributivei este la începutul ei, cu excepția lui *care* în genitiv cu antecedent referențial în regentă, dar funcționând ca adjunct al unui substantiv precedat de prepoziție din atributivă. În acest caz *care* poate sta și după substantivul regent: *elevul în* ***lucrarea căruia*** *am găsit greșeli / eleva în* ***articolul căreia***... */ elevii în* ***lucrarea cărora***... */ elevele în* ***lucrarea cărora***... În aceste construcții se remarcă acordul pronumelui *care* cu antecedentul, prezența lui *-a* final și absența pronumelui semiindependent *al, a, ai, ale,* prezent în construcțiile cu pronumele relativ antepus substantivului regent: *elevul* ***în a cărui*** *lucrare / eleva* ***în al cărei*** *articol / elevii* ***în a căror*** *lucrare / elevele* ***în a căror*** *lucrare* etc. Acordul lui *al* se face cu substantivul din subordonată, iar al lui *care* cu antecedentul său din regentă (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 3.1**).

3. ATRIBUTE IZOLATE ȘI NEIZOLATE

Clasificarea atributelor (și a realizărilor lor propoziționale) în **izolate și neizolate** are în vedere legătura lor mai strânsă sau mai laxă cu regentul; cele neizolate sunt restrictive, iar cele izolate sunt explicative și circumstanțiale (vezi **Construcții cu propoziții relative, 2.1**).

3.1. Atributul izolat

Atributele izolate sunt separate prin pauză de regent (în scris sunt așezate între virgule sau linii de pauză) și marcate intonațional (vezi **Organizarea**

prozodică a enunțului, 3), prezența lor fiind facultativă în enunț. Ele pot urma sau preceda regentul (substantiv propriu sau comun, pronume):

*Nu mi s-a părut, de pildă, deloc absurd ca Eugène Ionesco, **integrat Europei și culturii ei,** să scrie un mesaj superb, în limba română.* (Rlit., 2004), context posibil și cu regent substantiv comun (***scriitorul,** integrat Europei, să...*).

***Intrepid și curajos,** el iubește lupta fățișă.* (S. Pușcariu, *Memorii*), context posibil și cu alte tipuri de regent exprimat prin pronume: personal de politețe, demonstrativ, posesiv: *dumnealui, acesta, al meu.*

Pot fi izolate față de regent atributele adjectivale (mai ales cele actualizate prin participii urmate de determinativi, vezi *supra*, **2.1.4**) și cele substantivale: *Aveam o piele-n pod, **de miel,** / Doar nu veți fi vândut-o.* (G. Coșbuc, *O scrisoare*).

Atributele exprimate prin gerunziu neacordat, prin izolare, devin circumstanțiale (să se compare: *Cățeii, **lătrând cu furie,** au speriat-o,* circumstanțial de cauză, cu: *Cățeii **lătrând cu furie** au speriat-o,* unde avem a face cu un atribut categorizant).

Nu pot fi izolate adjectivele precedate de pronumele semiindependent *cel.* Prin izolare, adjectivul precedat de *cel* își schimbă regentul. *Cel* devine pronume demonstrativ independent cu funcție de apoziție, iar adjectivul *bun* i se subordonează pronumelui și nu substantivului (compară: *Elevul **cel bun** a fost premiat,* atribut adjectival, cu *Elevul, **cel bun,** a fost premiat*, unde *cel* este apoziție = *acela*).

3.2. Atributul neizolat

Atributele neizolate (restrictive), fiind mai strâns legate de regent nu întrerup linearitatea discursului. Gradul lor mai înalt de sudură cu centrul le dă adesea un caracter indispensabil sau chiar definitoriu pentru referentul regentului:

*Cobora din **larga** șosea **pietruită** pe o cărare cu nisipul **umed**.*

3.3. Propoziții atributive izolate și neizolate

Propozițiile atributive se grupează și ele în *izolate* (*nonrestrictive*) și *neizolate* (*restrictive*). Spre deosebire de atribut, atributivele izolate nu pot fi dislocate, adică nu pot preceda regentul. Pot fi izolate numai atributivele relative, nu și cele conjuncționale:

*Dau un exemplu prost unora dintre colegi, **asupra cărora** exercit o influență, din păcate, nefastă.* (I. Gheție, *Fructul oprit*)

*În cursul audienței veni și principele Nicolae – **care** nu spuse nici un cuvânt – și mai târziu cele două principese.* (S. Pușcariu, *Memorii*)

*Deși erau rupți de oboseală – veniseră cu automobilul din Sibiu, prin Bistrița, **unde** i-a surprins zăpada cea mare, de au trebuit să înhame boii la automobil...* (*ibid.*).

Regentul atributelor (atributivelor) izolate este de obicei un nume propriu, un pronume personal sau un substantiv din sfera animatelor puternic individualizat sau cu un determinativ care îi restrânge referința: ***Ion,** plin de mânie, a ripostat.,* ***Eu,** îmbătat de iluzii, am crezut-o.,* ***Calul,** șchiop, n-a mai vrut să tragă.,* ***O altă prietenă,** mai miloasă, a consolat-o* (pentru atributive izolate, vezi și *supra,* **2.7.1.1.b**), fără a fi excluse și alte tipuri de regent, a se vedea *supra,* **3.1**: *Aveam **o piele**-n pod, de miel....*

Unul şi acelaşi atribut (atributivă) diferă semantic după cum este izolat sau nu:

Elevul, mai inteligent, a rezolvat problema. / Elevul mai inteligent a rezolvat problema.

Am văzut numai o expoziţie, care mi-a plăcut. / Am văzut numai o expoziţie care mi-a plăcut.

3.4. Tipuri de raporturi semantico-sintactice

Atributul izolat stabileşte cu alte componente ale enunţului două tipuri de raporturi. Primul tip, de dependenţă sintactico-semantică se stabileşte cu regentul nominal şi este caracteristic nu numai atributelor descriptive, dar şi atributelor neizolate în general. Celălalt tip, de dependenţă sintactico-semantică faţă de regentul nominal şi de dependenţă semantică faţă de un alt component (verbal sau adjectival) este specific atributelor circumstanţiale. În citatele următoare, complinirea atributivă este de tip descriptiv:

Frumoasă, maiestuoasă şi plină de farmec*, ea ne povesti...* (S. Puşcariu, *Memorii*)

De exemplu în tragedii, ***scrise în dialectul atic****, întâlnim din când în când coruri,* ***care erau scrise în dialectul doric***. (Al. Graur, *Scrieri*).

Nuanţele circumstanţiale ale determinativilor atributivi sunt variate şi adeseori ambigue sau interferente.

(a) cauzală:

Fata, ***bolnavă****, a lipsit de la şcoală.*

Bonjur, bonjur, domnu!... răspunse gazda încântată de chiriaşul ei, ***care se purta atât de cuviincios.*** (L. Rebreanu, *Răscoala*); regentul nominal este *chiriaşul,* iar cel participial-adjectival *încântată*;

(b) concesivă:

Beat turtă*, flăcăul a reuşit să se ridice de jos.*

Ţi-e drag să trăieşti cu un om care se poartă cu tine ca un câine, şi mă goneşti pe mine, ***care te iubesc***... (I. L. Caragiale, în GA II);

(c) consecutivă:

N-am întâlnit aşa copil, ***care să nu înţeleagă nimic***.

Atributul circumstanţial (în realizarea nonpropoziţională sau propoziţională) este adesea ambiguu. Se pot distinge două situaţii. Una rezultă din confuzia dintre atribut şi circumstanţial, dat fiind că la origine atributele izolate sunt de fapt construcţii circumstanţiale eliptice. În exemplul: ***Mirat*** *de întrebarea neaşteptată, Grigore totuşi răspunse cu un gest de indiferenţă.* (L. Rebreanu, *Răscoala*), participiul *mirat* poate fi interpretat fie drept circumstanţial concesiv (contras din: *deşi era mirat*), fie drept atribut cu nuanţă concesivă. Tot aşa de ambiguu este substantivul *copil* din citatul: *Ba* ***copil*** *chiar*, [eu] *era să fiu sfâşiat de un buldog, care se năpustise asupra mea.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*), care este interpretabil fie drept circumstanţial de timp (presupunând o elipsă: *ba* ***fiind*** *copil chiar*), fie atribut cu nuanţă temporală. Cealaltă ambiguitate rezultă din interferenţa dintre nuanţele circumstanţiale. De pildă:

– concesivă, instrumentală: *Zece persoane,* ***cu târnăcoape ascuţite****, abia ar putea dărâma asta,* sau:

– cauzală, temporală, condiţională: *Uşa,* ***închisă pe dinăuntru****, nu se deschide.*

4. MANIFESTAREA RELAȚIEI DE DEPENDENȚĂ

Relația de dependență a atributului se manifestă în planul expresiei prin flexiune și elemente de relație. Flexiunea este implicată în acord și recțiune, în funcție de unitățile gramaticale prin care se realizează atributul. *Probleme de acord* al atributului se pun doar în cazul atributului adjectival exprimat prin adjectiv variabil propriu-zis, adjectiv pronominal, participiu sau gerunziu adjectivizat și al atributului genitival (substantival sau pronominal) în condițiile apariției lui *al* (*ai, a, ale*). Regulile de acord nu privesc adjectivele invariabile. Acordul atributului adjectival cu regentul său vizează categoriile gramaticale de gen, număr și caz ale adjectivului variabil, prin repetarea informației de la substantiv. Informația gramaticală se repetă de la substantiv la adjectiv, dar nu în mod obligatoriu cu aceleași flective. Vezi de pildă *cas-ă bun-ă*, dar *mint-e ager-ă, lapt-e acr-u.*

4.1. Recțiunea orientează flexiunea atributului când acesta se exprimă prin substantiv sau pronume, în sensul că centrul nominal impune adjunctului său atribut forma cazuală de genitiv (*pantoful* ***cenușăresei***) sau de dativ (*soră* ***bunicii*** *mele*).

4.2. Relația de dependență atributivă se exprimă și prin ***conectori***. În cadrul grupului nominal, prepozițiile și locuțiunile prepoziționale impun atributului substantival și pronominal diferite cazuri. Tot prin prepoziții poate fi introdus atributul exprimat prin infinitiv (vezi *supra,* **2.5.1**) sau prin adverb (vezi *supra,* **2.4**). Conectorii interpropoziționali atributivi sunt conjuncționali (*că, ca...să, de, dacă, ca și cum, de parcă*) sau pronominali (pronume și adjective relative, care pun probleme de acord, și adverbe pronominale relative).

4.3. Acordul ridică numeroase probleme la adjectivul aflat în poziție de atribut. În anumite condiții, regula acordului gramatical al atributului adjectival nu este respectată, acordul făcându-se sau *după înțeles* (când adjectivul nu mai repetă categoriile gramaticale ale regentului, ci cele ale conținutului său semantic) sau *prin atracție* cu un termen din imediata vecinătate (acord favorizat de distanțarea adjunctului adjectival de centrul său real). Tipurile menționate de acord nongramatical reprezintă în general abateri de la normele limbii literare, cu câteva excepții care sunt tolerate de normă sau care constituie chiar norma.

Acordul depinde de calitatea morfologică a regentului și de posibilitățile flexionare ale adjectivului

4.3.1. ***Acordul în gen și număr*** reclamă repetarea informației gramaticale de la regent la atributul adjectival: *cas-ă bun-ă, flor-i frumoas-e, arbor-i peren-i.*

Acest tip de acord devine adesea ezitant mai ales când există o contradicție între forma gramaticală a regentului și conținutul său referențial, în sensul că genul regentului este diferit de genul natural al referentului:

(a) regentul, substantiv comun feminin care se referă contextual la cele două genuri: *rudă, rubedenie, gazdă, haimana, japiță, liftă, persoană, personalitate, pușlama, slugă, urâciune* etc., poate fi însoțit, în condiții de izolare, și de adjective la masculin (*Era o mare pușlama,* ***cunoscut*** *în tot cartierul*), dar în general adjectivele sunt la feminin: *Rudele* ***spăsite*** *calcă după dric.* (G. Topârceanu, în DLR). Adjective la masculin pot însoți regenți exprimați prin substantive feminine care desemnează ocupații sau funcții bărbătești (*beizadea, căpetenie, ordonanță, santinelă*): ***Rău la suflet și răzbunător****, santinela și-a împușcat colegul.* etc. Confuzia dintre genul regentului și cel al referentului este accentuată de plasarea

atributului adjectival la o anumită distanță față de regent, ca şi de izolarea atributului.

(b) regentul este un antroponim, nume de familie, indiferent de sexul referentului: *Lupu cea deşteaptă, Cioară cel harnic.* De asemenea, unele prenume hipocoristice se pot utiliza pentru genul comun şi fac acordul după înțeles: *Vali cel bun / cea bună*, tot aşa *Adi, Bebe* etc. sau nume de animale: *Bubi cea rea / cel rău.*

(c) numele feminine de oraşe au atribute masculine când vorbitorul face acordul după înțeles cu substantivul *oraş*: *Reconstruit, Craiova arată altfel.* Acordul este ezitant şi când toponimul are formă de plural sau formă dublă de plural şi singular. De obicei forma de plural acceptă articol definit de singular şi acordul se face cu singularul: *Bucureştiul cel aglomerat mă sperie.* (şi nu: **Bucureştii cei aglomerați...*). Se evită acordul direct al toponimului prin alăturarea numelui generic: *Bucureşti este un oraş poluat., Poluat, oraşul Bucureşti este nefavorabil cultivării florilor.*

(d) titlurile unor opere sau numele unor echipe sportive pot determina uneori un acord după înțeles al atributului adjectival: *Publicată după moarte, „Fructul oprit"* [opera, lucrarea] *a fost bine primită de cititori.* sau *F. C. Argeş* [echipa], *învinsă în Congo, a căzut în clasament.* Asocierea cu numele comun generic obligă acordul cu acesta din urmă: *Lucrarea „Fructul oprit" publicată...* sau *romanul „Tăcerea" publicat..., echipa F.C. Argeş învinsă la ea acasă...* etc.

(e) regentul este un pronume (sau o locuțiune pronominală) de politețe invariabil sau cu formă de plural şi sens de singular sau cu formă de feminin şi sens de masculin, iar acordul se face cu genul natural al referentului:

Dumneavoastră, generos / generoasă / generoşi / generoase, ați ajutat...
Domnia Sa, binevoitor / binevoitoare, a fost de acord...
Excelența Sa, încântat / încântată de propunere...
Preasfinția Sa, obosit, s-a urcat în maşină.

Când regentul este plurimembru (alcătuit din două sau mai multe substantive sau pronume, indiferent de număr, de genuri diferite), regulile acordului în gen şi în număr sunt, în mare, aceleaşi ca la numele predicativ (vezi **Acordul dintre subiect şi predicat, 4.1.1**), mai ales în cazul atributelor izolate. Adjectivul izolat ia formă de masculin plural în cazul regentului plurimembru format din substantive masculine, indiferent de numărul la care sunt elementele alcătuitoare:

Băiatul şi bunicul, grăbiți, au trecut strada.
Băieții şi bunicul, grăbiți, au trecut strada.
Băiatul şi bunicii, grăbiți, au trecut strada.

Cu regentul plurimembru alcătuit din substantive feminine, atributul adjectival izolat stă la feminin plural:

Fata / fetele şi bunica / bunicile, vesele, au trecut strada.

Când regentul plurimembru e format din substantive de genuri (şi numere) diferite în indiferent care ordine, atributul adjectival este de obicei la masculin plural, în cazul substantivelor animate:

Băiatul / băieții şi fata / fetele, veseli, s-au dus la gară.
Fata / fetele şi băiatul / băieții, veseli, s-au dus la gară.

Acordul în gen se poate face cu substantivul cel mai apropiat când sunt coordonate substantive inanimate: *Sacul / sacii şi sacoşa / sacoşele, uitate în piață, au fost găsite.*

Sacoşa / sacoşele şi sacul / sacii, uitați...

Cu regent plurimembru format dintr-un substantiv neutru şi unul feminin, indiferent de număr, atributul adjectival este la feminin plural:

Câmpia şi dealul, inundate de verdeaţă, aveau un aspect mirific.

Atributul adjectival cu regent plurimembru de gen neutru şi masculin, indiferent de număr, are forma de plural, cu genul celui mai apropiat dintre regenţi:

Umărul / umerii şi piciorul / picioarele, dureroase la culme...

Piciorul / picioarele şi umărul / umerii, dureroşi la culme.

Nu este exclus nici un acord de felul: *Picioarele şi umărul, dureroase la culme, îl ţintuiseră în pat.*

Paralel cu aceste reguli, apare acordul prin atracţie cu ultimul component al regentului plurimembru în cazul atributelor neizolate postpuse, acord cerut de norma tradiţională: *limbă şi literatură română, vin şi ţuică fiartă, dealurile şi câmpia olteană, sora şi fratele meu, fratele şi sora mea* etc.

Întrucât nu este totdeauna clar dacă adjectivul se referă la toate substantivele, acest acord este evitat, fie prin repetarea adjectivului (*o ciorbă bună şi un cotlet bun*), fie prin punerea adjectivului la plural (*era în căutare de apartament sau cameră mobilate*), cu excepţia cazurilor când articolul definit sau nedefinit dezambiguizează construcţia: *în dansul şi (în) melodia populară, un raţionament şi un calcul exact* etc.

Un regent multiplu nu poate fi determinat de un singur adjectiv antepus decât în situaţia când termenii care-l alcătuiesc au un referent comun: *Îmi era bună prietenă şi vecină., Maria, buna mea prietenă şi vecină, această prietenă şi vecină* etc., dar când termenii care reprezintă regentul au referenţi diferiţi, adjectivul este adjunctul substantivului celui mai apropiat (*trista veste şi nesomnul l-au dus în spital*).

O problemă specială de acord în română apare în cazul grupurilor de tipul *limba franceză şi română, poporul rus, român şi turc, istoria sârbă şi balcanică* etc. unde substantivul regent reprezintă doi sau mai mulţi referenţi (în funcţie de numărul atributelor adjectivale: *limba română, limba germană şi limba turcă*). În general, regentul mai multor atribute adjectivale are acelaşi referent, caracterizat din mai multe unghiuri de vedere: *persoană blândă, harnică şi generoasă.* Pentru a se marca situaţia diferită a regentului din primele exemple, şi sub influenţa altor limbi, s-a ajuns la un fel de acord în număr al substantivului, regent al mai multor adjective, adică la utilizarea lui la plural: *limbile română, franceză şi germană, popoarele român şi german* (dar nu: **persoane blândă, harnică şi generoasă*). Construcţia specială (*limbile română şi germană*) se poate evita fie prin marcarea grafică a pauzei între regent şi atributele sale (*limbile: germană, franceză* etc.), fie prin substantivizarea adjectivelor şi prin introducerea altui atribut adjectival (*următoare*): *limbile următoare: franceza, germana* etc.

4.3.2. ***Acordul în caz,*** ca şi acordul în gen şi număr este dependent de posibilităţile flexionare ale adjectivului adjunct.

4.3.2.1. Acordul în caz *la grupurile nominale cu centru substantiv masculin,* formate dintr-un nume şi un adjectiv, se face fără mărci speciale (*om bun*) sau cu marcarea primului element prin articolul enclitic: ***profesorului bun / bunului*** *profesor.*

Fac excepţie unele vocative care marchează cazul de două ori în topica atribut adjectival + substantiv regent: ***iubite amice, stimate domnule***, cazuri rare în variaţie liberă cu sintagmele marcate o singură dată sau nemarcate: *iubite prieten, iubit coleg* etc.

Morfemul cazual se repetă la unele grupuri nominale cu două atribute exprimate prin adjective nehotărâte antepuse sau printr-un adjectiv nehotărât şi unul demonstrativ, dar numai la adjective, nu şi la substantivul regent:

S-au dat recompense ***multor altor*** *studenţi,* ***tuturor acestor / acelor*** *studenţi.*

O situaţie specială are adjectivul *tot* la genitiv-dativul plural, pentru că impune acordul cu repetarea mărcii cazuale în antepunere: *s-au dat premii* ***tuturor elevilor***, dar ***multor / unor / altor elevi.***

Este dublu marcat cazul genitiv-dativ la grupurile masculine conţinându-l pe *cel*. Compară: *omului bun,* dar *omului celui mai bun, oamenilor celor mai buni.* La superlativul relativ este preferată construcţia cu adjectivul antepus, unde marcarea cazului se face o singură dată: *premierea* ***celui*** *mai bun student.* În antepunere nu este posibil dezacordul: * *premierea* ***cel mai bun*** *student.*

4.3.2.2. *Acordul în caz la grupurile nominale cu centru substantiv feminin* impune repetarea informaţiei gramaticale la genitiv-dativ (*unei fete frumoase, fetei frumoase*), cerinţă care tinde să nu mai fie respectată.

În limba literară se impune acordul în caz al atributelor adjectivale propriu-zise neizolate, chiar atunci când acestea sunt urmate de compliniri: *unei fete deştepte, cărţii cerute, unei doamne pline de farmec* (nu *plină de farmec*), *unei atmosfere rar întâlnite* (nu *rar întâlnită*).

La atributele izolate, deşi preferabil, acordul este adesea neglijat, chiar şi în limba literară, mai ales atunci când adjectivul este, la rândul lui, centru de grup:

Cu el piere un reprezentant tipic al generaţiei sale, ***admirabilă*** *chiar în neputinţa de ...* (S. Puşcariu, *Memorii*).

Forma cazuală de genitiv a atributului adjectival poate preciza regentul: *Organizarea conferinţei,* ***începute*** *la data de...*, iar cea de nominativ-acuzativ poate crea ambiguitate: *organizarea conferinţei,* ***începută*** *la data de...*, atributul adjectival putându-se raporta atât la substantivul *organizare* cât şi la *conferinţei.*

Indiferent de numărul atributelor antepuse, mărcile de acord cazual trebuie repetate: *iubitei, neuitatei şi regretatei noastre mame* (şi nu: *iubitei neuitata şi regretata noastră mamă* sau *iubitei, neuitatei şi regretatei noastre mamă* etc.).

Deoarece adjectivele demonstrative au forme cazuale de genitiv-dativ, se impune dubla marcare a acestui caz la feminin (*acestei fete*), iar cu substantivul articulat şi adjectivul demonstrativ postpus şi la masculin: *apariţia filmului acestuia*, ca şi *rochia fetei acesteia* regulă, de asemenea, tot mai des încălcată sau construcţie în general evitată. Cu adjectivul demonstrativ de apropiere dezacordul este tolerat: *apariţia filmului ăsta / acesta, bagajul studentelor acestea,* dar nu şi cu adjectivul demonstrativ de depărtare: **apariţia filmului ăla / acela,***bagajul studentelor acelea.*

4.3.2.3. Pentru *atributul exprimat prin adjectiv posesiv* o formă specială există pentru genitiv-dativul singular feminin care se impune în acord: *mamei mele* (*tale, sale, noastre, voastre*). Când este însoţit de *a* (care nu are flexiune cazuală la singular: *o colegă a mea / unei colege a mele*), sunt corecte construcţiile de felul *unei colege a mele / a noastre* etc. şi nu *unei colege a mea* (unde nu se respectă acordul în caz) sau *unei colege ale mele* (unde se alătură forma de genitiv singular a regentului cu cea de genitiv plural a atributului). Adeseori este încălcat acordul de genitiv-dativ la grupurile nominale mai lungi, unde cazul este marcat numai la primul termen: *unei eleve premiantă a noastră*, în loc de *unei eleve premiante a noastre*. Construcţia de acest tip precedată de prepoziţia *de* cu sens partitiv este corectă cu pluralul posesivului: *un coleg de-ai mei, o colegă de-ale mele,* iar cu sens oarecum

categorizant al referentului, prin raportarea lui la o clasă, e acceptabil şi singularul: *un coleg de-al meu, o colegă de-a mea* (vezi *supra*, **2.2.1**).

4.4. Atributul substantival şi cel pronominal genitival sunt implicate în acord atunci când sunt însoțite de marca genitivului *al, ai, a, ale* care se acordă cu regentul (*un creion al profesoarei / al ei, o jucărie a băiatului / a lui*). **Acordul lui *al*** priveşte şi atributul exprimat prin adjectiv posesiv (acesta din urmă având şi el propriile reguli de acord: *un caiet al meu, o carte a mea, o carte a noastră* etc.), vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal posesiv, 1.2**, şi, în realizarea propozițională, când introduce pronumele relativ *care* (*omul a cărui față o cunoştea, eleva al cărei ghiozdan era gol*). *Al* se acordă cu substantivul din subordonată, iar *care* ca substitut preia caracteristicile gramaticale ale antecedentului. Pentru acest tip de acord încrucişat, vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, 3.1**.

Prezența lui *al* şi a unor determinativi dezambiguizează construcții de tipul *Trimit cartea elevului.*, unde *elevului* poate fi interpretat fie drept atribut genitival, fie drept complement indirect (cf. *Trimit cartea aceasta / ruptă a elevului.*).

APOZIȚIA

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Natura relației apozitive

Relația apozitivă este un tip special de relație, de echivalență discursivă, care se constituie între două secvențe lingvistice coreferențiale – baza (pe prima poziție) și apoziția (pe cea de-a doua): *Numai tu le poți porunci să adoarmă,* / **Numai tu**, / ***Fratele meu întru negăsire,*** / **Tu**, / ***Întru căutare mire,*** / **Tu**, / ***Cel ce-ți astupi cu aripa urechile.*** (A. Blandiana, *Moarte în lumină*).

Deși au caracteristici comune, relația apozitivă se delimitează de relațiile sintactice de subordonare și de coordonare. Între termenii construcției apozitive nu se dezvoltă ierarhia sintactică, specifică relației de dependență; apoziția nu este un atribut, nu este integrată sintactic într-un grup (nu reprezintă o funcție sintactică, nefiind legată sintactic, ci doar semantic de centrul sintagmei din care face parte). De asemenea, spre deosebire de relațiile de subordonare, relația apozitivă poate cuprinde o serie teoretic nelimitată de termeni:

A venit **în oraș**, ***în capitală, în București.***;

A plecat **marți**, ***6 august, seara târziu.***;

Dragul meu, ***apropiatul meu, tu, singurul om pentru care scriu*** [...] *cum să scap de rujul acela întins pe viața mea ca pe o oglindă.* (M. Cărtărescu, *Travesti*).

Situate pe poziții sintactice identice, apoziția și baza sa nu se asociază nici într-o singură unitate funcțional-sintactică, specifică relației de coordonare. Ambele relații, cea de echivalență și cea de coordonare, se caracterizează prin rolul secundar îndeplinit în enunț și prin coocurența unei relații de dependență ca formă principală de organizare a comunicării. Distincția dintre ele apare la nivel referențial: apoziția și baza sa indică același referent (**Ioana**, ***sora mea,*** *a scris un articol interesant.*), în timp ce termenii coordonați vizează referenți diferiți (***Ioana și sora mea*** *au scris un articol interesant.*).

Caracterul suprimabil, mobil, sau relativa independență sintactică a termenilor în cadrul enunțului sunt trăsături care apropie structurile apozitive de categoria construcțiilor incidente sau detașate, turnuri de frază cu trăsături semantice și sintactice particulare.

1.2. Coreferențialitatea termenilor

Apoziția formează împreună cu baza sa o unitate referențială și informațională. Cele două elemente ale relației apozitive sunt coreferențiale, dar natura acestei referințe este diferită. Baza are o referință actuală, definită prin corelarea secvenței lingvistice cu segmentul de realitate, de aceea are capacitatea de desemnare. Apoziția are o referință virtuală, definită prin proprietăți lexicale:

Pe teza de diplomă, ***„Lirica lui Călinescu", subiect ales nu fără schepsis,*** **profesorul meu,** ***G. Ivaşcu,*** *a pus nota 10 „cu excepțional".* (M. H. Simionescu, *Toxicologia*);

În romanul „Interval" [...] *ni se prezintă* **o situație** *cu totul neverosimilă:* **o studentă,** ***Olga,*** *este exclusă din facultate, din motive politice cu contribuția cinică* **a colegului ei,** ***Ilie Chindriş, care crede că îşi întăreşte poziția desolidarizându-se în public de fosta lui iubită.*** (Rlit, 2003).

Apoziția este un indice iconic al domeniului bazei, cu funcția generală de a predica proprietățile acesteia. Îşi procură referința de la bază şi, împreună, cele două elemente formează un bloc referențial: **Fratele său,** ***tânărul mai înalt,*** *era îngrijorat.* Prezența apoziției nu este necesară pentru fixarea referentului, dar permite identificarea lui din grupul de referenți, prin indicarea exactă a proprietăților („din doi sau mai mulți tineri, fratele său este acel tânăr care este mai înalt"). Unitățile angajate în relație devin echivalente contextual: într-o anumită structură, corelarea a două unități (inițial independente) într-o relație apozitivă are consecințe imediate în plan referențial. Primul termen este cel care introduce un constituent în discurs, în timp ce al doilea, inserat ca un comentariu, îl reia şi îl completează. Rolul apoziției este de preciza o altă caracteristică a referentului introdus în comunicare prin primul termen.

1.3. Aspecte semantice şi pragmatice

Echivalența discursivă a celor două secvențe lingvistice distincte se realizează prin activarea unor posibilități **semantice**, virtual prezente în matricea termenului. Acelaşi referent este introdus în enunț din două sau mai multe perspective diferite:

Bucureştiul descris de Mateiu Caragiale este **Bucureştiul de la începutul veacului al XX-lea,** ***Bucureştiul de la porțile Orientului, locul de interferență al occidentalismului cu balcanismul.*** (T. Vîrgolici, *Studiu introductiv*).

Conceptul de apoziție este strâns legat de pragmatică, sintagma apozitivă fiind un fapt eminamente discursiv. Apoziția este un act de limbaj, o strategie discursivă cu o anumită intenție de comunicare, care impune selecția la nivel lexico-semantic. Locutorul prezintă două conținuturi diferite ca fiind coreferențiale, astfel încât alocutorul, într-un context extralingvistic bine determinat, să perceapă sintagma ca apozitivă. Din perspectiva pragmaticii, apoziția este o întrerupere a mesajului sub forma unui element suplimentar, prin care locutorul dublează prima denumire, considerată prea vagă sau generală pentru a fi înțeleasă corespunzător de interlocutor:

Suntem în plină polemică iscată **de cartea lui Mihail Sebastian,** ***„De două mii de ani", sau, mai bine zis de prefața acesteia, semnată de Nae Ionescu.*** (Rlit, 2003);

Conştiința, ***„urechea imensă" prin care trec întâmplări, păcate, crime sau remuşcări, veşti bune sau „otrăvite",*** *transformă lumea într-un simbolic Confesional.* (Rlit, 2003).

1.4. Aspecte sintactice

1.4.1. *Caracterul predicativ al apoziției*

Apoziția este un predicat care determină semantic baza, fără să restrângă extensiunea acesteia. Ca expresie a acestei „dependențe", apoziția poate fi intregrată într-o structură în cadrul căreia îi revine funcția sintactică de nume predicativ (**Andrei,** ***prietenul meu,*** *a plecat la munte., Andrei* **este prietenul** *meu.; Păstrasem*

scrisoarea, ***dovada unei sincere confesiuni.***, *Scrisoarea este* ***dovada unei sincere confesiuni.***).

Caz particular al predicației atributive, apoziția se poate combina cu structurile relative (*Am cunoscut* **o fată**, ***o tânără drăguță.***, *Am cunoscut o fată care este o tânără drăguță.; Am primit* **vești bune**, ***soluții pentru toate problemele de până acum.***, *Am primit vești bune care sunt soluții pentru toate problemele de până acum.*). La baza unităților apoziționale stă, așadar, o propoziție subordonată, ceea ce face ca apoziția să se mențină într-o poziție dependentă, sub raport semantic, față de antecedent.

Mecanismul predicativ al unei sintagme apozitive de tipul **Copilul,** ***un neastâmpărat,*** *a stricat aparatul de radio.* este următorul: apoziția funcționează în acest context ca un predicat calificativ, caracterizant, încărcat cu o semnificație valorizantă negativă. Pentru că apoziția se caracterizează prin coreferențialitate cu o secvență lingvistică antecedentă, locutorul enunță mai întâi baza „copilul", presupunând că referentul substantivului este cunoscut (rolul articolului hotărât), apoi adaugă *predicația secundară,* apoziția „un neastâmpărat". Echivalența dintre GN referențial „copilul" și GN cu nucleu adjectival, „un neastâmpărat", pentru care referentul și conținutul predicativ sunt presupuse, este posibilă datorită unicității referentului; apoi este asertată predicația primară: „a stricat aparatul de radio", realizată explicit. Apoziția este un termen descriptiv detașat, un predicat secundar care nu poate modifica vericondiționalitatea predicației primare, nu o poate nega sau aserta ca falsă sau adevărată, ocupând, prin urmare, o poziție periferică în structura argumentală a enunțului.

1.4.2. ***Realizări ale apoziției***

Tiparul apozitiv cel mai frecvent este reprezentat de două nominale coreferențiale. În sens larg, ca secvență echivalentă, din punct de vedere gramatical, cu o unitate antecedentă, apoziția poate fi realizată prin orice parte de vorbire sau printr-o propoziție apozitivă.

Se poate reda printr-un *substantiv,* indiferent de cazul gramatical:

– nominativ: *Pe seară, vizita* **d-lui Ioachim,** ***fostul meu student, om timid și devotat, lăsat deocamdată încă la vatră din cauza periculoasei sale miopii.*** (G. Adameșteanu, *Dimineață pierdută*), **Dimineață triumfătoare de primăvară, la Pietroșița,** ***prima zi după echinox, incredibilă recunoaștere a naturii, răspuns limpede, la timp, ofensei unei ierni murdare.*** (M. H. Simionescu, *Toxicologia*);

– genitiv: *Locuiesc în casa* **unei rude**, ***a unui unchi îndepărtat.***;

– dativ: **Ei**, ***mamei,*** *îi datora totul.*;

– construcție prepozițională: *Întâlnirea are loc* **în grădină**, ***în locul meu preferat.***;

– vocativ: **Copile**, ***năzdrăvanule***, *unde te-ai ascuns?*

De asemenea, apoziția nominală se realizează prin *pronume* (*Scumpa mea Zoe,* **venerabilul**, (***adică eu***) *merge diseară la întrunire* (*întrunirea de alaltăieri seara*). **Eu** (***adică tu***) *trebuie să stau acasă. Nu mă aștepta, prin urmare, și vino tu* (*adică nevastă-mea, Joițica*) **la cocoșelul tău** (***adică tu***) *care te adoră.*, I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*), *adjectiv* (**Mână-spartă**, ***adică risipitor***, *așa îl știau toți.*, *Pare* **năucită**, ***adică intimidată.***) sau *numeral* (*Dintre toate concurentele,* **Elena**, ***a doua***, *avea cele mai mari șanse.*).

Se poate vorbi și despre apoziția verbală, realizată prin *forme verbale nepersonale* (*Era clară dorința lui* **de a triumfa**, ***adică de a fi mai bun decât toți***

cei de față.**, Și-a câștigat respectul tuturor* **muncind** *zi și noapte,* ***reușind adică să-și întrețină familia.) sau *adverbială* / grup prepozițional (*Vine* **la noi,** ***aici, în fiecare săptămână.***, *Intră în chestiune* **de-a dreptul,** ***adică fără menajamente.***).

Prepoziția, conjuncția sau interjecția pot fi apoziții numai în metalimbaj (substantivându-se): **Marcă a obiectului direct,** ***„pe"***, *generează controverse în analiză.*, *Se cere interpretarea* **elementului care marchează relația**, ***adică „și"***., *Sunt necesare explicații* **doar pentru prima interjecție,** ***„vai"***.

Apoziția și baza pot aparține unor clase morfologice diferite:

Ceilalți **comercianți,** ***al doilea și al treilea,*** *se mulțumiră să încuviințeze.* (baza este un substantiv, iar apoziția este realizată printr-o succesiune de numerale cu utilizare anaforică);

Este vorba despre **ceva** *foarte simplu și totodată extrem de delicat,* ***anume de a insufla*** *tuturor sentimentul reușitei.* (baza construcției este un pronume, iar apoziția este o formă verbală nepersonală);

Problema se poate rezolva **numai cu intervenția mamei**, ***adică destul de delicat.*** (baza este substantiv, iar apoziția – adverb).

Apoziția poate fi realizată și ca *propoziție* (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.4.1.3**). Valoarea fundamentală a propoziției apozitive este explicarea, precizarea bazei, cu care este echivalentă. Propoziția apozitivă reprezintă un supliment de informație nonrestrictivă. Deși nondependente sintactic de bază, propozițiile apozitive pot fi introduse în enunț prin conectori specifici subordonatelor (pronume, adverbe relative sau conjuncții):

Eu, ***care acum știu*** [*tot*] ***atât de puțin a vorbi*** [...], **eu,** ***care acum încep să mă îndepărtez de locul în care mă aflu*** [...], *de data asta l-am luat de la început pe nu în brațe.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Nu își făcea decât meseria, ***ceea ce învățase să facă.***

O situație specială o reprezintă relativele apozitive cu antecedent propozițional: *Am aflat că* **festivalul începe peste două săptămâni**, ***ceea ce îmi trebuia pentru a face rezervare la hotel.*** (vezi **Construcții cu propoziții relative, 3.4.1.3**).

Aparent circumstanțiale, anumite propozițiile introduse prin adverbe relative, *unde, când, cum*, se interpretează tot în termeni apozitivi, pe lângă o bază adverbială din regentă. Deși au nuanțe locative, modale sau temporale, sunt construcții detașate și aduc informații suplimentare care nu sunt necesare pentru identificarea referentului grupului precedent:

Ne-am întâlnit **aici / acolo**, ***unde am stabilit.***;

Am procedat **astfel / așa**, ***cum am convenit.***;

Mă caută **acum / atunci**, ***când are nevoie de ajutor.***

Și conjuncțiile de tip subordonator introduc apozitive:

Asta-mi rămâne, asta e calea a treia: ***să fiu țăran deștept și mahalagiu viclean.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

Ea a înțeles **un singur lucru**: ***că nu va putea reveni niciodată acasă.***

Tiparul construcției: **Muncește continuu**, ***adică fără să facă pauze.*** este mai special, întrucât propoziția conjuncțională se inserează într-un grup prepozițional apozitiv (*fără să*).

Propozițiile apozitive pot fi introduse și direct, juxtapus, fără conectori:

Secretul *așadar, coană Lenuță, iată-l:* ***doi și cu doi fac patru este o formulă algebrică, nouă ne revine de fiecare dată sarcina s-o aritmetizăm.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Avea **o mare problemă**: ***își pierduse portofelul.***;

Era un om foarte serios, ***adică își rezolva toate problemele cu atenție, oferea informații oricui era interesat, avea grijă să meargă totul bine.***

Pauza, marcată grafic prin virgulă sau două puncte, este necesară pentru delimitarea apozitivelor de propozițiile subordonate, legate sintactic de centru și restrictive semantic: ***El, care reușise să termine primul,*** *avea nevoie de ajutorul meu.*, ***Mihai, care este prietenul meu cel mai bun,*** *trebuie să sosească.*, *Avea* **o mare problemă***:* ***își pierduse portofelul.***

1.4.3. ***Ipostaze sintactice ale bazei***

Baza de care se leagă apoziția este implicată în relații de dependență la nivelul enunțului și poate ocupa diverse poziții sintactice: subiect (*La fel făcuse și* **al doilea fiu**, *Nilă.* (M. Preda, *Moromeții*), nume predicativ (*Ea era* **harnică**, ***într-un cuvânt cum îi stă bine unei fete la vârsta ei.***), predicativ suplimentar (*l-a cerut să plece* **vesel**, ***adică așa cum este el de obicei.***), complement direct (**Pe noi**, ***adică pe tata și pe mine****, nu ne lăuda nimeni.*), complement prepozițional (*Se vorbea* **despre concurs**, ***adică despre succesul lor.***), circumstanțiale (*Apoi se adresă musafirului* **pe alt ton**, ***pe cel profesoral****, ceea ce-i făcu pe toți să se dea respectuos la o parte.* (C. Olăreanu, *Ucenic la clasici*), *În fond* **pentru asta** *trăim noi:* ***pentru ca să le putem face bine celorlalți.***, **A doua zi**, ***sâmbătă****, plecau la răsăritul soarelui.*).

1.5. Mărci apozitive

Apoziția poate fi semnalată într-un enunț printr-o serie de mărci lexico-semantice, prozodice sau grafice.

La nivel lexico-semantic, apoziția poate fi marcată prin *apozeme* (adverbe cu funcție metalingvistică al căror rol este de a explicita relația apozitivă): *cu alte cuvinte, altfel spus, mai bine zis, mai exact, respectiv, și anume, adică, alias, sau*:

Neparticiparea ta, ***mai bine zis absența nemotivată****, l-a supărat.*;

Tiraniile nu interzic rostirea adevărurilor, ***ci numai*** **a unora**, ***mai bine zis a unuia anume, a celui de care o doare pe respectiva tiranie.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Copiii, ***adică vecinii și colegii săi****, se grăbeau spre ieșire.*;

Cel care va fi sancționat, ***mai exact responsabilul pentru încurcătura de la bancă****, este fratele tău.*;

Prietena mea, ***sau „colacul meu de salvare"****, se numește Ana.*;

Mai are **o singură șansă de reușită** ***și anume să primească sponsorizarea pentru proiect.***;

Azotatul de argint, ***respectiv „piatra iadului"****, este un compus chimic.*

Reluările, reformulările succesive sunt înțelese ca rectificând ceea ce le precedă sau substituindu-se acestora, ca o mai bună aproximare a ceea ce e de spus.

Apoziția este marcată și la nivel prozodic; structura presupune un flux verbal continuu, intonație joasă sau identică cu a bazei, accent independent, nesintagmatic (*Am revăzut-o* **pe Ana**, ***pe prietena mea din copilărie.***).

La nivel grafic, pauza care marchează apoziția este redată prin virgulă [, … ,], două puncte [:] sau linii de pauză [– … –]:

Pe băiat, ***pe Ionel****, l-au dus la țară.*;

Un prieten, ***francez de origine****, m-a vizitat săptămâna trecută.*;

Mă obișnuisem cu gândul că nu putea exista pentru mine decât **un singur viitor:** ***o mansardă cu un scaun, o masă și un pat.*** (M. Cărtărescu, *Travesti*);

Iată **a treia soluţie neaşteptată şi stanie*: minciuna.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Amintirile – *refugiul ei spiritual* – *erau intacte.*

2. TIPURI DE APOZIŢII NOMINALE

Realizarea prototipică a apoziţiei este cea nominală. Se diferenţiază două tipuri de apoziţii nominale: ecuative (vezi *infra*, **2.1**) şi atributive (vezi *infra*, **2.2**), ambele fiind determinative nominale de tip nonrestrictiv, detaşate de bază printr-o pauză, marcată, de obicei, prin virgulă, dar cu trăsături sintactice şi semantice diferite.

2.1. Apoziţia ecuativă

Apoziţia ecuativă este un predicat secundar postpus bazei, care poate prelua rolul acesteia prin intervertirea topicii.

2.1.1. *Structura apoziţiei ecuative*

Baza apoziţiei ecuative este un grup nominal care are drept centru un substantiv comun (**Apartamentul cel vechi,** ***o ruină****, a fost vândut.*), un substantiv propriu (**Paul,** ***un prieten al Mariei,*** *a reuşit să ne ajute.*), un pronume (*Am găsit-o* **pe ea,** ***pe colega ta.****, Ne-am obişnuit* **cu ele,** ***cu aparatele cele noi.***) sau un numeral-substitut (*Au venit* **doi,** ***Ana şi Mihai.***).

Apoziţia ecuativă se poate realiza, ca şi baza, prin substantiv comun (**Andrei,** ***colegul lui,*** *lipsea azi.*, **Ei,** ***mamei,*** *îi datora totul.*) sau propriu (**Fratele meu,** ***Mircea,*** *pleacă astăzi.*), prin pronume (**Prietenul meu,** ***adică el,*** *va suporta consecinţele.*) sau numeral-substitut (*Dintre concurenţi,* **Andrei**, ***al treilea****, va primi medalia de bronz.*).

2.1.2. *Probleme de topică*

Cele două unităţi ale sintagmei apozitive au aceeaşi încărcătură referenţială. De aceea, distincţia dintre apoziţie şi bază se face numai în funcţie de topică: pe prima poziţie baza, iar pe a doua, detaşată, apoziţia:

Am găsit **o carte interesantă**, ***„Exuvii".***

Cele două unităţi pot fi separate de alţi constituenţi ai enunţului:

Am găsit **o carte interesantă**, *ieri, când mă întorceam din oraş –* ***„Exuvii".***

Schimbarea de topică implică inversarea rolurilor – baza devine apoziţie, iar apoziţia se transformă în bază (**Paul,** ***şeful de grupă****, a plecat.*, **Şeful de grupă,** ***Paul,*** *a plecat.*).

În cazul intervertirii topicii, se inversează şi mărcile între cele două unităţi (expresie a regimului verbului cu care se combină): *A ajuns* **la Veneţia,** ***oraşul mării.****, A ajuns* **la oraşul mării,** ***Veneţia.****; Premiul i-a fost oferit* **lui Andrei,** ***fratele meu.****, Premiul i-a fost oferit* **fratelui meu,** ***Andrei.***

Dată fiind perfecta echivalenţă a termenilor, în absenţa relaţiei apozitive, oricare dintre cei doi termeni acoperă integral referinţa termenului introdus în discurs. Nici suprimarea bazei, nici suprimarea apoziţiei nu afectează semnificaţia structurii (**Maria,** ***prietena mea,*** *locuieşte într-un cartier liniştit., Maria locuieşte într-un cartier liniştit., Prietena mea locuieşte într-un cartier liniştit.*).

2.1.3. *Probleme de acord*

Acordul în caz dintre apoziţia ecuativă şi bază este facultativ. Apoziţia poate relua cazul primului termen sau poate rămâne cu o formă fixă de nominativ:

S-a adresat **Mariei,** ***colega sa.*** / *S-a adresat* **Mariei,** ***colegei sale.***;

A ajuns **la Bucureşti,** ***oraşul copilăriei sale.*** / *A ajuns* **la Bucureşti,** ***în oraşul copilăriei sale.***;

Pe mama lui Mateiu, ***Maria Constantinescu,*** *în vârstă de 21 de ani, I. L. Caragiale o cunoscuse în primăvara anului 1884.* (T. Vîrgolici, *Studiu introductiv*).

Dacă baza se află în poziţia sintactică de subiect şi apoziţia are un gen diferit de al acesteia, pot apărea probleme de acord cu numele predicativ sau cu participiul pasiv:

Rectorul Universităţii, ***doamna profesor,*** *este invitat.*;

Doamna profesor, ***rectorul Universităţii,*** *este invitată.*

Dată fiind simetria de construcţie a celor două unităţi lingvistice aflate în raport apozitiv şi deci faptul că doar topica delimitează polul referenţial (baza) de cel predicativ apozitiv, acordul se face cu primul termen, care are statutul de bază. Uzul permite, în aceste situaţii, o variantă de acord prin atracţie cu apoziţia: **Rectorul Universităţii,** ***doamna profesor,*** *este invitată.*

Construcţiile cu apoziţii ecuative prezintă similitudini formale cu structurile juxtapuse; distincţia dintre ele se realizează şi cu ajutorul acordului. Dacă două nume juxtapuse, aflate în poziţia sintactică de subiect, sunt fiecare la singular, construcţia este apozitivă când acordul cu predicatul se face la singular: **Tânărul acela,** ***prietenul ei,*** *era de faţă.* (acordul se face la singular, termenul al doilea funcţionând ca o redenumire a primului; de asemenea prezenţa virgulei şi izolarea construcţiei ca una detaşată infirmă ipoteza interpretării celui de-al doilea nominal ca o parte din subiectul multiplu). Dacă cele două nume juxtapuse propun o interpretare asociativă de subiect multiplu, aşa cum o demonstrează şi absenţa virgulei după cel de-al doilea component, acordul se face la plural, iar varianta apozitivă este exclusă: *Tânărul acela, prietenul ei erau de faţă.* (vezi **Acordul dintre subiect şi predicat, 4.1.3.4**).

2.1.4. *Mărci ale apoziţiei ecuative*

Apoziţia ecuativă admite prezenţa apozemelor. Fie al doilea grup nominal coincide cu primul şi apare atunci procesul de rescriere prin retuşări şi rectificări succesive (*mai degrabă*), fie se consideră că aceste denominaţii succesive se adaugă şi constituie o prezentare indirectă, dar mai bună decât o simplă numire (*sau, în alţi termeni*): **Acidul acetic** ***sau oţetul*** *intră în compusul chimic.*, *Avea* **o fată,** ***anume Maria.***, **Unul dintre noi,** ***mai exact el,*** *are dreptate.*, **Un coleg,** ***adică un student mai bun,*** *l-a depăşit.*

2.2. Apoziţia atributivă

Apoziţia atributivă este un tip special de predicat secundar apozitiv, obligatoriu postpus bazei, dar nesubstituibil acesteia decât cu suprimarea relaţiei apozitive iniţiale.

2.2.1. ***Structura apoziţiei atributive***

Baza apoziţiei atributive este un GN care are drept centru un substantiv comun (*Vi-l prezint* **pe prietenul meu,** ***jurnalist.***), un substantiv propriu (*L-am prezentat* **pe Vasile Alecsandri,** ***scriitor paşoptist.***), un pronume (*Pe secţia întâi* [*am*] *stat de vorbă cu Anatolie Hagi-Beca:* **el,** ***macedonean şi legionar,*** **eu,** ***evreu botezat şi naţionalist român,*** *ne împrietenim imediat.*, N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*) sau un numeral (**Cei doi,** ***bărbat sobru, ferm şi femeie sensibilă, blândă,*** *înaintau repede.*).

Apoziţia atributivă este realizată ca un grup nominal al cărui centru poate fi numai un substantiv comun fără articol, dar care, atunci când face parte dintr-un enunţ, este însoţit, de obicei, de determinative:

Mircea Ene, ***scriitor celebru,*** *era invitat la emisiune.*;

Prietenul meu, ***român de origine,*** *era preşedintele unei companii multinaţionale.*;

?**Mircea Ene,** ***scriitor,*** *era invitat la emisiune.*;

??**Prietenul meu,** ***român,*** *era preşedintele unei companii multinaţionale.*

Prezenţa articolului legitimează exemplul, dar apoziţia devine ecuativă, adică aflată pe acelaşi plan referenţial cu baza: **Mircea Ene,** ***un scriitor,*** *era invitat la emisiune.* **Mircea Ene,** ***scriitorul,*** *era invitat la emisiune.*, **Prietenul meu,** ***un român,*** *era preşedintele unei companii multinaţionale.*

Utilizarea apoziţiei atributive fără suplimente descriptive este, de obicei, posibilă numai într-o enumerare:

Mircea Ene, ***scriitor, publicist, critic,*** *era invitat la emisiune.*

Apoziţia atributivă este realizată printr-un nume care denotă o proprietate a unui individ – profesia, gradul de rudenie, naţionalitatea etc.:

Atât de mulţumit am fost de explicaţia găsită încât pe loc i-am trimis o scrisoare **coanei Lenuţa,** ***mama lui Alecu, vajnică reacţionară, femeie înaltă şi frumoasă, moldoveancă stăpână pe un grai fără ocoluri şi perdele.*** (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*);

Ion Popescu, ***preşedinte de onoare al clubului,*** *avea o poziţie privilegiată.*;

Iubitul meu *pe care nimeni / Nu l-a văzut decât în somn, /* ***Tată cuvintelor din mine / Şi peste nerostire domn, / Nesigur fiu*** */ Născut din ruga / Pe care ţi-o înalţ.* (A. Blandiana, *Cât timp vorbesc*).

2.2.2. ***Probleme de topică***

Baza susţine referinţa, iar apoziţia, ca termen secundar, adaugă referentului, fixat deja, informaţiile pe care le vehiculează, funcţia acesteia fiind de a desemna specia, de a predica proprietăţile bazei şi nu de a identifica referentul (denotaţie de tip proprietate şi nu individ):

Un deputat, ***reprezentant al Colegiului Medicilor,*** *urma sa dea o declaraţie.*;

Prietenul meu, ***membru al Asociaţiei Ecologice,*** *avusese multe probleme cu autorităţile.*;

Sens răsturnat al lumilor văzute, / Cu rădăcinile întoarse în văzduh / Pe ale cărui **frunze,** ***stranii plute,*** */ Trece pe râul morţii câte-un duh.* (A. Blandiana, *Imn*).

Construcţia apozitivă atributivă nu poate fi intervertită decât cu schimbarea calităţii apoziţiei în circumstanţial sau predicativ suplimentar:

[*Ca / fiind*] ***preşedinte de onoare al clubului,*** **Ion Popescu** *avea o poziţie privilegiată.*;

Scriitor deplin original [...], ***desăvârşit creator de tipuri şi atmosferă, pictor iscusit*** [...], **Mateiu Caragiale** *se înscrie pe un loc bine definit în istoria literaturii române.* (T. Vîrgolici, *Studiu introductiv*).

Redate prin construcţii adjectivale, prepoziţionale sau sintagme nominale, circumstanţialele sau alte poziţii sintactice cu valoare semantică circumstanţială pot apărea în construcţii asemănătoare cu apoziţiile. Mobilitatea sau posibilitatea permutării construcţiei (***Epuizat,*** *copilul a adormit.*, *Copilul a adormit* ***epuizat.***), funcţia predicativă (*Copilul care era epuizat a adormit.*), detaşarea prin virgulă sunt exemple de trăsături comune (vezi **Atributul, 3.1**). Limita dintre circumstanţiale şi apoziţiile atributive fiind imprecisă, sunt necesare câteva precizări distinctive. În primul rând, apoziţia atributivă se delimitează de structurile circumstanţiale prin posibilitatea de a apărea în contexte de prezentare, eliptice de predicat, de tipul: **Ion Popescu,** ***medic***; *Iată-l* **pe Ion Popescu,** ***medic.***; *Îmi face*

plăcere să vi-l prezint **pe Ion Popescu,** ***medic.*** În al doilea rând, deplasarea apoziției atributive de lângă bază nu este posibilă, ceea ce constituie o altă diferență față de circumstanțiale (*****Medic,*** *îmi face plăcere să vi-l prezint* **pe Ion Popescu.**).

În cazul atributului izolat circumstanțial, argumentul forte care infirmă statutul apozitiv al acestor construcții este că posibilitatea deplasării lor în poziție frontală demonstrează incidența lor circumstanțială și nu actanțială:

Solemn, înmănușat, *Alecu, șoferul, a coborât pentru a învârti manivela de pornire.* (DV, 2005);

Stăpân *pe o rară orchestrație stilistică, scriitorul are sentimentul acut al nuanțelor.* (T. Vîrgolici, *Studiu introductiv*).

Ca și apoziția ecuativă, apoziția atributivă are caracter suprimabil. Absența sa nu face enunțul nongramatical și nici nu afectează semnificația, referentul fiind identificat prin baza construcției:

Mihail Sadoveanu, ***director al Teatrului Național din Iași, membru al Academiei Române și președinte de Senat, în vechiul regim, președinte de onoare al Uniunii Scriitorilor, șef al delegației române la Conferința de pace de la Paris, membru al Prezidiului și vicepreședinte al Marii Adunări Naționale etc., etc.,*** *îndreptățește temerile ce-i dădeau fiori lui G. Ibrăileanu.* (Rlit, 2003);

Mihail Sadoveanu *îndreptățește temerile ce-i dădeau fiori lui G. Ibrăileanu.*

Baza nu este, însă, suprimabilă pentru că ea este cea care susține referința termenului, apoziția funcționând ca o etichetă, indiferent de complexitatea ei:

****Director al Teatrului Național din Iași, membru al Academiei Române și președinte de Senat, în vechiul regim, președinte de onoare al Uniunii Scriitorilor, șef al delegației române la Conferința de pace de la Paris, membru al Prezidiului și vicepreședinte al Marii Adunări Naționale etc., etc.,*** *îndreptățește temerile ce-i dădeau fiori lui G. Ibrăileanu.*

2.2.3. *Probleme de acord*

Apoziția atributivă nu permite acordul în caz cu baza, așa cum se întâmplă facultativ în cazul apoziției ecuative și păstrează o formă fixă de nominativ:

Trofeul i s-a înmânat **lui Ion Popescu,** ***director al clubului sportiv.***

Trofeul i s-a înmânat **lui Ion Popescu,** ***directorului clubului sportiv.*** – apoziție ecuativă;

Acesta este numărul de telefon **al Mariei,** ***prietenă bună.***

Acesta este numărul de telefon **al Mariei,** ***al prietenei bune.*** – apoziție ecuativă.

2.2.4. *Mărci ale apoziției atributive*

Apoziția atributivă nu poate fi precedată de apozeme:

Personajul,** ***adică fire boemă, *își dezvăluie identitatea la sfârșitul capitolului.*

Acesta este* **Victor, ***mai bine zis compozitor și interpret reputat.***

Ea rămâne marcată numai la nivel prozodic și grafic, fiind o secvență izolată.

3. STRUCTURI APOZITIVE

Varietatea lexicală și virtualitățile semantice bogate actualizate în context sunt trăsături care permit ordonarea elementelor apozitive în funcție de diferite criterii.

3.1. Apoziția simplă și apoziția complexă

După gradul de complexitate a structurii apozitive, se pot descrie două tipuri de structuri – apoziția simplă (a) și apoziția complexă sau înlănțuită (b):

(a) Structura cu apoziție simplă este cea prototipică, binară, în care cele două componente implicate în relația de echivalență, compatibile cu calitatea de centru de grup, sunt opțional însoțite de determinanți sau determinative:

Sighișoara, ***oraș medieval,*** *organiza festivalul de toamnă.*;

Mi-am adus aminte **de vacanța de anul trecut,** ***veritabilă recompensă pentru tot efortul depus la concurs.***

Baza este, de fapt, explicată printr-o structură dezvoltată, parafrazată sau specificată:

Prietenul ei, ***un tânăr student la medicină în anul al treilea,*** *o însoțea.*

Filmul de care ți-am vorbit, ***cel pe care l-am revăzut ieri,*** *este preferatul mamei mele.*

(b) În cadrul structurii cu apoziție complexă sau înlănțuită, baza are o interpretare de tip listă; printr-un mecanism de identificare, specific relației apozitive, se extrag, dintr-o sumă de variabile, elementele definitorii pentru entitatea prezentă în discurs.

După modul de determinare al apozițiilor succesive, se delimitează mai multe tipuri de structuri.

Apozițiile pot fi atributive, trimit fiecare la antecedent, sunt independente una de cealaltă și se află în raport de juxtapunere:

Bătrânul, ***vedetă de televiziune, fost luptător în Golf,*** *era vecinul meu.*;

Poemele sale, ***oază de liniște, mărturii ale unei existențe complicate,*** *vor fi în curând publicate.*

Într-o altă construcție, apoziția ecuativă poate fi însoțită de una atributivă:

Se vorbea mult **despre Elena,** ***vecina lui, bună jucătoare de tenis.***;

Avea **o nouă angajată,** ***persoană de încredere, o potențială concurentă pentru mine.***

În aceste structuri, apoziția atributivă are întotdeauna ca bază secvența antecedentă, chiar dacă aceasta este baza întregii construcții sau o apoziție ecuativă.

Dacă ambele apoziții sunt ecuative, fie trimit la aceeași bază, prima secvență a enunțului, fie prima apoziție devine bază pentru cea de-a doua:

Atena, ***un oraș agitat, fosta capitală a Jocurilor Olimpice,*** *își deschide din nou porțile.*;

Am venit **cu Ion,** ***soțul Mariei,*** colega mea de bancă din liceu.

3.2. Apoziția rezumativă și apoziția multiplă

După capacitatea apoziției de a sintetiza sau de a explicita conținutul informațional al bazei, se disting apoziția rezumativă (a) și apoziția multiplă sau analitică (b):

(a) Apoziția rezumativă reia, de obicei printr-un singur termen, o succesiune de unități coordonate care reprezintă baza. Acest termen poate fi generic cu valoare asociativă (*totul, orice, oricine*) sau privativă (*nimic*):

Familia despre care se vorbea în emisiune pierduse în incediul devastator **mobila, hainele, banii,** ***totul.***;

Copiii aveau nevoie de ajutor **de la școală, de la părinți,** ***de la oricine i-ar fi sprijinit.***;

I-a oferit **o casă, o mașină, bani,** ***orice,*** *numai să-i rămână alături.*;

Nu a reușit **nici să intre la facultate, nici să-și găsească o slujbă, nici să-și întemeieze un cămin,** ***nimic.***

Ca apoziție rezumativă poate funcționa de asemenea un substantiv cu sens colectiv sau un substantiv individual la plural:

A fost aplaudat **de profesori, de elevi**, ***de sala întreagă.***;

Te vor susține **și colegii, și vecinii**, ***toți prietenii tăi.***

Pronumele relativ compus *ceea ce* sau demonstrativul cu valoare neutră *asta* funcționează ca niște apoziții profrază pentru că baza este realizată propozițional:

A fost perseverent, ***ceea ce*** *i-a fost de folos.*;

Ori termină prima, ori nu termină deloc, ***asta*** *era tot ce putea spune.*

(b) Relația dintre bază și apoziția multiplă sau analitică este inversul celei în care este implicată o apoziție rezumativă; baza este reprezentată ca un întreg descompus prin apoziție în unități componente, autonome, eterogene, legate între ele printr-un raport de coordonare:

Întreaga familie*: mama, tata și cei doi copii* *priveau neliniștiți.*;

Dac-am muri deodată (**noi**) *împreună /* ***Ucigaș fiecare și victimă, / Salvator și salvat,*** */ Privindu-ne fără-ncetare-n ochi.* (A. Blandiana, *Dacă ne-am ucide unul pe altul*);

Cei trei crai, *Pașadia, Pantazi și Pirgu*, *fac parte din boema deșănțată a Bucureștiului de odinioară.* (T. Vîrgolici, *Studiu introductiv*);

Copacii din curte, ***pini încolăciți, brazi groși și plini de mușchi, plopi pe lângă gardul cu împletituri baroce***, *colorau cerul într-un verde transparent, cu zone mai întunecate și mari ochiuri azurii.* (M. Cărtărescu, *Travesti*).

3.3. Tipuri semantice de apoziții

După relația semantică de echivalență se delimitează trei tipuri apozitive: de identificare (a), de desemnare (b) și de reformulare (c).

(a) Apoziția de identificare relevă identitatea realității extralingvistice, exprimată de bază, al cărei conținut semantic este, cel mai adesea, nedeterminat:

Ne-am obișnuit **cu ele**, ***cu aparatele cele noi.***;

Până nu de mult eram o țară ciudată [...] *în care nu exista* **decât un singur fel de mașină*: Dacia 1300.*** (DV, 2005);

Avea **cinci trandafiri*: doi albi și trei roșii.***

(b) Desemnarea este inversul relației de identificare; apoziția este mai puțin specifică decât baza pe care o modifică sau realizează o prezentare a realității exprimate lexical anterior:

Petre, ***prietenul meu cel mai bun,*** *era de față.*;

În plină prosperitate economică, cu un prestigiu intelectual indiscutabil, **The Economist**, ***săptămânalul londonez republican***, *are ca una dintre caracteristici pe aceea că articolele sale nu sunt semnate.* (DV, 2005);

Am găsit în sfârșit **soluția**, ***ceea ce căutam de atâta vreme.***

În anumite contexte, apoziția poate avea și funcție deictică, dacă este însoțită și de gestul corespunzător:

Prietenul meu, ***adică el,*** *va suporta consecințele.*

(c) Apoziția de reformulare este o simplă reinterpretare lexicală a bazei, ambele componente ale relației fiind determinate în același grad:

O cunosc și eu **pe vecina ta**, ***câștigătoarea premiului.***;

Aici, ***la tine***, *e foarte cald.*;

La început trebuie să mergi pe bicicletă **încet**, ***fără grabă.***

4. APOZIȚIA ȘI ATRIBUTUL CATEGORIAL

Structurile cu atribut categorial sunt construcții fals apozitive în care apare un determinativ obligatoriu, restrictiv semantic (restrânge extensiunea primului termen și servește la identificarea referențială a obiectului prezent în discurs).

4.1. Construcții atributive categoriale

Structurile cu atribute categoriale cuprind denominații. Suportul este un substantiv comun articulat cu articol hotărât și poate face parte din sfere semantice diferite – nume de rudenie, funcții, regiuni, instituții, opere artistice, termeni susceptibili de a primi o complinire realizată prin nume propriu: *bunicul Mihai, unchiul Tache, domnul Popescu, tanti Maria, prietena Adina, doctorul Stoica, poetul Coșbuc, continentul Europa, orașul Paris, vulcanul Etna, cartierul Militari, Editura Humanitas, poemul Luceafărul, romanul Răscoala, uraganul Katrina, firma Orange punctul P* etc.

Construcția de acest tip nu este apozitivă pentru că cei doi termeni nu focalizează același concept din perspective diferite. Primul termen este numele clasei, actualizate prin cel de-al doilea termen.

O falsă relație de echivalență apare și în sintagmele de tipul *pactul Ribentropp-Molotov, motorul Otto, procesul Dreyfuss, codul Morse, colecția Versace* etc., în care numele propriu reprezintă autorul sau inventatorul obiectului / evenimentului redat prin numele comun.

De asemenea, sintagmele nominale reprezentate de două nume comune de tipul *martor-cheie, grevă-fulger, caz-limită, cifră-record, imagine-șoc, personaj-model* etc. se interpretează tot în termenii relației de dependență.

Din punct de vedere semantic, între atribut și regentul său apare o relație de incluziune, și nu de echivalență: *luna mai, vocala a, cifra trei, secolul XX* etc.

4.2. Aspectul referențial

Diferența dintre apoziție și atributul categorial apare, în primul rând, la nivel referențial. În cazul structurilor atributive categoriale, primul termen este generic, cu sferă noțională largă, iar cel de-al doilea restrânge extensiunea până la unicat. Această diferență explică imposibilitatea apariției unor structuri de simplă redenumire, de tipul: **mama Ana, *soțul George, *tatăl Mihai*, în care numele propriu nu mai poate restrânge extensiunea termenului propriu (în situațiile generale, în care există o singură mamă, un singur soț sau un singur tată).

Aportul nu mai are statutul unei compliniri facultative, ca în cazul apoziției, pentru că referentul nu este fixat prin prezența suportului în enunț (**Poemul „Luceafărul"** *este reprezentativ pentru poezia românească.* / **Poemul** *este reprezentativ pentru poezia românească.*). Dispariția atributului categorial nu face enunțul nongramatical, dar afectează conținutul informațional al enunțului, coerența lui semantică, iar mesajul nu mai realizează scopul dorit al comunicării. În schimb, informația nu se pierde dacă se suprimă regentul, dar aceasta presupune existența unui fond comun de cunoștințe care să permită decodarea mesajului:

Bunicul ***Manole*** *aștepta* **tramvaiul** *12 ca să ajungă la gară.*;

Manole *îl aștepta* **pe 12** *ca să ajungă la gară.*

4.3. Probleme de acord

La nivelul acordului în caz dintre cei doi termeni, se constată invariabilitatea atributului categorial (care nu stă sub semnul regimului cazual impus de termenul prim, ci are o formă fixă de nominativ):

Lectura* **romanului ***„Baltagului"*** *este destul de accesibilă.*;

Călătoria în jurul* **continentului ***Europei*** *i-a plăcut mult.*

Marcarea aportului prin prezența indicilor de caz este posibilă, dar presupune transformarea construcției cu atribut categorial în apoziție ecuativă: *I-am spus* **doctorului** ***Popescu*** *să vină.*, **I-am spus* **doctorului** ***lui Popescu*** *să vină.*, *I-am spus* **doctorului,** ***lui Popescu,*** *să vină.*

Prezența pauzelor este un semn al modificării statutului construcției inițiale; construcția izolată devine o complinire facultativă, pentru stabilirea identității referențiale discursive fiind suficientă prezența substantivului „doctorul". La nivel extralingvistic, se presupune că doctorul despre care este vorba în enunț este numai cel care se numește Popescu, iar prezența numelui său nu ajută la identificarea referentului, ci numai la adăugarea unei informații referitoare la persoana în discuție.

4.4. Probleme de topică

În privința topicii, atributul categorial are o poziție obligatoriu postpusă regentului:

*****P*** **punctul** *se află în interiorul planului.*;

*****Univers*** **Editura** *și-a expus noutățile.*

Schimbarea ordinii termenilor este posibilă fără să afecteze buna formare a enunțului, dar numai dacă atrage schimbarea calității atributului categorial în apoziție ecuativă:

Profesorul ***Popescu*** *a apărut într-o emisiune la televizor.*;

*****Popescu profesorul*** *a apărut într-o emisiune la televizor.*;

Popescu, ***profesorul,*** *a apărut într-o emisiune la televizor.*

Numai în contexte contrastive, pentru dezambiguizarea omonimiei, este posibilă construcția:

Popescu profesorul, *nu* ***Popescu actorul,*** *era implicat în accident.*;

Dumas fiul, *nu* ***Dumas tatăl,*** *este autorul acestei opere.*;

*S-a hotărât să meargă la Atena (****Atena fata,*** *nu* ***Atena orașul****).*

4.5. Mărcile apozitive

Construcțiile atributive categoriale nu pot fi însoțite de mărci, de apozeme: **modul adică indicativ*, **anul bunăoară 1821*. Acceptarea acestora în enunț se face, ca și în cazul marcării cazuale sau al schimbării topicii construcției atributive categoriale, cu trecerea la structuri apozitive ecuative, dislocate (cu o posibilă conotație ironică): **Domnul,** ***ca să zic așa, Popescu,*** *are multe explicații de oferit.*, **Tanti,** ***adică Ana,*** *m-a ajutat mult.*

Cele două structuri se deosebesc și la nivel intonațional sau grafic; cele atributive categoriale nu admit separarea prin pauze marcate prin virgule, două puncte sau linii de pauză și pierd statutul de construcții parantetice proprii apozițiilor (ceea ce explică și denumirea de *apoziții neizolate* sau *închise*, sub care erau cunoscute aceste structuri în gramatica tradițională).

ORGANIZAREA DISCURSIVĂ

ASPECTE ALE CONSTRUCȚIEI DISCURSULUI
STRUCTURI SINTACTICE DEVIANTE
TIPURI DE DISCURS
ORGANIZAREA INFORMAȚIONALĂ A ENUNȚULUI
ORGANIZAREA PROZODICĂ A ENUNȚULUI
IMPLICAȚIILE SINTACTICE ALE PUNCTUAȚIEI

ASPECTE ALE CONSTRUCȚIEI DISCURSULUI

DEIXIS

1. DEFINIȚIE; PREZENTARE GENERALĂ

Prin *deixis* se desemnează ansamblul modalităților de expresie care asigură ancorarea mesajului lingvistic (enunț) în situația de comunicare în care este produs. Orice enunț este actualizarea unei expresii propoziționale-tip (forma virtuală a unui mesaj) în circumstanțe comunicative determinate: un anumit vorbitor se adresează unui anumit destinatar, într-un anumit context spațio-temporal, care constituie cadrul de referință obligatoriu pentru descrierea de stare (caracterizarea unui fragment de univers) realizată prin acest enunț. Chiar enunțurile din clasa „aserțiunilor universale" (*Pământul e rotund.; Omul este un mamifer biped.; Apa fierbe la 100^0 C.*) sunt ancorate deictic, prin timpul „prezent" al verbului-predicat, în situația de discurs: timpul verbal indică valabilitatea factuală și / sau epistemică a informației asertate, în momentul aserțiunii („lucrurile stau așa, acum și întotdeauna"/ „consider, în acest moment, sigur că lucrurile stau așa întotdeauna").

1.1. Coordonatele cadrului deictic

Situația de comunicare este analizabilă în mai multe categorii de elemente inerente actului comunicativ, care funcționează drept *coordonate* ale *cadrului deictic;* acestea sunt: *coordonata personală* (a interlocutorilor participanți la actul de comunicare reprezentat de enunț), cea *temporală* (pe care sunt distribuite acțiunile, evenimentele / stările la care face referire enunțul, în raport cu momentul producerii sale), cea *spațială* (pe care sunt proiectate entitățile / faptele referitoare la enunț, în raport cu locul în care acesta se produce), cea *socială* (pe care sunt proiectate relațiile sociale interpersonale, raportate la poziția locutorului / alocutorului) și cea *discursivă* (care captează raporturile reciproce dintre diferite componente ale discursului însuși). Dintre acestea, coordonata personală și cea temporală sunt *codificate gramatical* (gramaticalizare propriu-zisă / „tare": referirea / raportarea la aceste coordonate este *obligatorie* în orice enunț și se realizează prin mijloace codificate morfologic, sintactic și / sau lexical, în timp ce coordonatele spațială, socială și discursivă, precum și informația „descriptivă" (vezi *infra,* **4.6**) dispun doar de o *codificare lexicală* (gramaticalizare „slabă": referirea / raportarea la ele nu este obligatorie, dar atunci când are loc dispune de mijloace sistematice, de natură lexicală).

1.2. Condiționări pragmatice ale utilizării / interpretării deicticelor

Dacă raportarea la cadrul deictic, prin mijloacele de expresie deictică care îl evocă, este obligatorie pentru orice enunț bine format, în același timp, decodificarea informației factuale transportate de expresiile deictice este posibilă numai în condițiile în care datele concrete ale situației de comunicare sunt cunoscute: în condițiile în care găsim un bilețel anonim, nedatat și neadresat explicit, în care scrie *Vino să mă vezi mâine-dimineață. Te aștept aici. Să nu întârzii!*, nu vom ști nici cine lansează invitația, nici cui, nici unde, nici pentru când.

Această indeterminare referențială a expresiilor deictice necontextualizate comunicativ derivă dintr-o caracteristică definitorie a acestora – aceea de semne lingvistice de tip *indici* (de aceea se mai numesc și *expresii indiciale* – engl. „indexical expressions"): un *semn indicial* (*indice*) este tipul de semn caracterizat prin contiguitatea obligatorie a semnificantului și a semnificatului denotativ (referențial) – semnificantul „trimite la" referentul său doar în prezența fizică a acestuia (și nu îl evocă *in absentia*, ca în cazul semnelor simbolice sau iconice).

Astfel, așa cum un deget întins „indică" un obiect doar când acesta este prezent, perceptibil vizual, pronumele *eu* sau *tu*, adverbele *acum* sau *aici*, *ieri* sau *poimâine*, își „indică" referentul (persoana care / căreia i se vorbește, momentul / locul în care se vorbește, o zi anume în raport cu ziua în care se vorbește) doar când sunt rostite în contextul comunicativ care conține elementele la care fac referire.

Cum coordonatele deictice se schimbă odată cu schimbarea contextului comunicativ (aceasta având loc cu fiecare nou mesaj, produs de către un alt vorbitor), referentul deicticelor va fi și el schimbat cu fiecare eveniment de comunicare în care este ancorat (sau „ambreiat") – denumirile alternative ale expresiilor deictice dând seama de această inserție variabilă (*ambreiori* – *fr. embrayeurs* – sau engl. *shifters* „elemente de comutare"): „eu" sunt *eu* doar atât timp cât vorbesc și mă evoc pe mine astfel, când tac „eu" nu mai sunt *eu*, devine „eu" cel care vorbește și se autodesemnează prin *eu*.

1.3. Deixisul în comunicarea (±) prototipică. Cadrul deictic primar / secundar (deplasat)

Cadrul deictic, reprezentat prin *coordonatele deictice*, are un *centru deictic*, constituit prototipic din persoana vorbitorului și din momentul și locul în care vorbește, într-o situație de comunicare față în față, între parteneri deținători ai rolurilor fundamentale (emițător, destinatar, eventual martori).

Rolurile comunicative fundamentale (cele asumate de participanții la actul de comunicare prototipic, canonic) sunt *monolitice*, ele cumulând un fascicul de atribuții comunicative care, în comunicarea nonprototipică, nu sunt indisolubil asociate; astfel, *emițătorul prototipic* este, în același timp, autor al acțiunii verbale și responsabil de aceasta (destinatar virtual al reacției alocutorului), codificator al mesajului și producător fizic al acestuia, iar *destinatarul prototipic* este simultan primitor fizic al mesajului, decodificator al acestuia, beneficiar desemnat al acțiunii verbale și autor virtual al reacției / replicii.

În anumite situații de comunicare nonprototipică (noncanonică), rolurile comunicative se pot disocia în subroluri: la *polul emițător* – în responsabil al

acțiunii comunicative exercitate prin mesaj / autor al formulării mesajului (codificator) / transmițător / producător fizic al mesajului; la *polul destinatar* – în primitor al mesajului / decodificator / primitor al mesajului decodificat / beneficiar / pacient al acțiunii comunicative.

În situațiile de comunicare la distanță (în spațiu și / sau în timp), sau în care rolurile comunicative sunt disociate, cadrul deictic de referință se adaptează la parametrii noncanonici, după reguli prescrise de codul lingvistic și / sau de codurile sociale. Astfel, într-o scrisoare adresată de X lui Y, redactată de secretara lui X și primită, citită și repertoriată de secretara lui Y, care-i comunică acestuia esența mesajului, o frază ca *Vă mulțumesc, domnule președinte, pentru atenția pe care ați acordat-o problemelor pe care vi le-am prezentat.* va fi interpretată ca referindu-se, prin persoana I, la autorul-responsabil al conținutului mesajului (și nu la redactor sau la transmițătorul acestuia), prin persoana a II-a reverențială la destinatarul acestui conținut (și nu la receptorul fizic al mesajului sau la interpretul acestuia), iar prin perfectul compus (*ați acordat*) la un moment anterior momentului încheierii receptării mesajului (deși ulterior celui al conceperii / redactării / emiterii sale).

Chiar și în situațiile de comunicare canonice, pe *cadrul deictic primar* (al circumstanțelor comunicării) se pot grefa *cadre deictice secundare* (*derivate, deplasate, comutate*), corespunzătoare *punctelor de vedere* diferite pe care le poate adopta vorbitorul. In cazul reproducerii unui discurs în discursul-cadru (prin vorbire directă, indirectă sau prin forme mixte), deplasarea cadrului deictic este gramaticalizată; în cazul discursului narativ, ea este foarte frecventă (autorul își asumă unghiul de vedere al personajului); de asemenea, în conversația curentă, cadrul deictic este parțial mobil. Astfel, în: *Dar* ***mi***$_1$***-ai spus*** *chiar* ***tu***$_2$ *foarte clar: „****Tu***$_1$ *cu* ***mine***$_2$ ***n-o să*** *mai* ***ai*** *vreodată probleme.”*, elementele deictice (pronumele de persoana 1 și a 2-a, persoana 1 și a 2-a și timpul verbelor) prezente în secvența de discurs aparținând exclusiv locutorului, respectiv în cea reprodusă în stil direct, sunt raportate la cadre deictice diferite: primele – la cel al discursului de bază, ultimele – la cel al discursului citat, introducând astfel o perspectivă deictică secundară, derivată în raport cu discursul-cadru. În *Așa, și te-ai ascuns pe șantier în Dobrogea. De ce credeai că* ***acolo / aici ești / erai*** *în siguranță?*, selecția deicticului spațial și cea a timpului verbal se poate face opțional și / sau selectiv, prin raportare la cadrul deictic primar (situația de comunicare) sau la cel deplasat empatic (vorbitorul se plasează mental în contextul situațional evocat).

Gradul de mobilitate, componentele cadrului deictic care îi sunt supuse, ierarhia acestor componente din punctul de vedere al stabilității / mobilității sunt diferite de la o limbă la alta (de exemplu, regulile de concordanță a timpurilor), iar în cadrul aceleiași limbi, de la un stil la altul, de la un tip de discurs la altul și de la un tip de context lingvistic la altul (vezi *infra*).

2. DEICTICE SIMBOLICE VS OSTENSIVE

În funcție de felul în care se realizează evocarea elementelor de context comunicativ de către expresiile deictice, acestea pot fi: (a) *simbolice* sau (b) *ostensive* (*gestuale* – termen alternativ frecvent folosit, dar mai puțin adecvat, fiind mai restrictiv).

2.1. Deictice simbolice

Deicticele simbolice îşi indică nonambiguu referentul prin simpla lor utilizare în situaţia de comunicare, în virtutea regulii de sens care le este asociată. Pronumele de persoana I singular şi persoana I singular a verbelor, adverbe ca *azi, ieri, poimâine, aseară* sunt univoc decodificabile referenţial prin aplicarea directă a procedurii de selectare a referentului din datele perceptibile ale contextului situaţional.

2.2. Deictice ostensive

În cazul *deicticelor ostensive*, utilizarea lor într-un context situaţional nu este suficientă pentru identificarea elementului de context la care fac referire, fiind necesară o indicare („arătare", „ostensiune") a acestuia prin mijloace extralingvistice (gest, orientarea privirii). Dacă spun *Dă-mi* ***aia*** *de* ***acolo****!*, alocutorul va înţelege, pe cale simbolică (convenţională), că îi cer să-mi înmâneze ceva aflat la oarecare distanţă de mine, accesibil vizual şi acţional ambilor, dar nu va şti care obiect anume, situat în care punct al spaţiului comun, decât dacă i-l voi arăta cu mâna sau cu privirea.

Regula de sens (procedeul de atribuire a referentului) asociată deicticelor ostensive cuprinde apelul obligatoriu la mijloace de individualizare extraverbale.

Pronumele, adjectivele şi adverbele demonstrative, pronumele personale de persoana a III-a, ca şi articolele hotărâte, au, atunci când sunt utilizate deictic, o natură ostensivă:

Îmi aleg ***asta, asta*** *şi* ***aia*** *de* ***acolo***.;
Cu ***asemenea*** *ochi cucereşti pe oricine*.;
Nu ***aşa****, mă,* ***aşa****, bag-o la punctul mort şi pe urmă tragi de volan.* (reclamă TV);
Dar ***el*** *cine e şi ce vrea*?;
*Dom**nul*** *este foarte elegant, doam**na**, mai puţin.*

Atunci când contextul situaţional permite decodificarea nonambiguă a deicticului ostensiv – fie pentru că, în circumstanţele date, se află un singur element din clasa referenţilor posibili ai respectivei forme, fie pentru că atenţia interlocutorilor este deja fixată, pe cale discursivă sau extradiscursivă, asupra respectivului element – vorbitorul se poate dispensa de indicaţiile extraverbale în rostirea expresiei în cauză:

Ăsta *pe cine o căuta*? [despre o persoană străină care tocmai a intrat pe uşă]
*Pe-**ăsta*** *dă-mi-l mie, să nu te răneşti!* [tatăl, către copilul care se joacă cu cuţitul]
*Deci, dom**nul*** *doreşte tort, iar doam**na**, îngheţată.* [chelnerul, către cei doi clienţi, de sexe diferite, de la masă]
Nu mai face ***aşa****, că mă supăr!*

Orice deictic ostensiv conţine şi un nucleu semantic simbolic, care determină *tipul* de element situaţional pe care îl poate selecta ca referent: *el* se poate referi la o entitate – persoană, eventual animal personalizat (rareori, la obiecte), de sex / gen masculin (sau neutru, pentru obiecte), distinctă de locutor şi de alocutor; *acolo* este un punct în spaţiul interlocuţiei situat la relativă distanţă de vorbitor; *aşa* este o modalitate de desfăşurare a unei acţiuni etc.

Majoritatea expresiilor utilizabile ca deictice ostensive sunt susceptibile şi de o utilizare nondeictică, anaforică sau cataforică: zona de indeterminare referenţială a formei-tip (necontextualizate) este fixată, atunci când expresia este actualizată în mesaj, fie prin indicii de natură contextual-ostensivă, fie prin precizări de natură verbală:

(deictic) *Fata* ***asta*** *ajunge departe.* [= fata aici de faţă]

(anaforic) (*A cunoscut-o pe* ***Anda*** *când avea 18 ani.*) *Fata* ***asta*** *i-a făcut mult rău.* [fata de care am vorbit]

(deictic) *Ce faci* ***acolo*** ?

(cataforic) *Du-te* ***acolo*** *unde a-nțărcat mutu` iapa!*

(deictic) ***Acela*** *e fostul logodnic al Mihaelei.* [persoana care tocmai a intrat pe ușa amfiteatrului]

(anaforic) (***Fostul ei soț*** *ar fi putut foarte bine s-o ajute.*) *L-a rugat cu cerul și cu pământul, dar* ***acela*** *n-a vrut să audă.*

Unele forme utilizabile deictic ostensiv sunt susceptibile și de o utilizare nondeictică, dar și nonana- / cataforică, expletivă; în limba română, fenomenul se limitează la pronumele personal feminin neaccentuat, în acuzativ singular și în dativ:

*Las-**o** baltă !*

*A luat-**o** la sănătoasa.*

*Hai, dă-**i** drumul, zi ceva !*

*Și-altă dată / O s-**o** facem și mai lată!* (cântec de pahar)

*Zi-**i** odată, ce e ?; Dă-**i** bice, e târziu!*

În vorbirea populară, în anumite contexte, se poate utiliza expletiv și forma de feminin plural, acuzativ, a pronumelui personal: ***Le*** *zice bine!*.

Este reperabilă, în exprimarea argotică, și formula: *Nu* ***le*** *prea am* (*pe-astea*) *cu muzica grea.* (total nerecomandabil), unde apare, opțional, și demonstrativul feminin plural, acuzativ, cu valoare expletivă.

2.3. Deictice mixte

În afara deicticelor pur *simbolice* (cu referent precis determinat convențional în contextul comunicativ dat) și a celor pur *ostensive* (al căror nucleu semantic simbolic este doar de natură categorială), există o *categorie de deictice de natură mixtă*, parțial simbolică și parțial ostensivă.

Pronumele personal de persoana a II-a singular și persoana a II-a singular a verbelor trimit la alocutor, dar atribuirea rolului de alocutor este implicită și nonechivocă doar în dialogul bilateral, față în față; în celelalte situații (dialog între mai mulți interlocutori, dialog la distanță) desemnarea în acest rol are loc prin mijloace ostensive (direcția privirii, gest) sau lingvistice (adresare nominală, formule fatice direcționate explicit, mesaje introductive de desemnare: *Irina, vrei să-mi mai pui puțină cafea*?; *Ascultă, domnule Popescu, nu e deloc de glumă!; În atenția domnului secretar de stat X!* [în deschiderea unei scrisori oficiale]).

Odată stabilit prin consens rolul de destinatar, funcționarea deicticului este simbolică.

Pronumele personal de persoana a II-a plural are un referent compus din alocutor (cu toate precizările de mai sus) și dintr-un număr de alte persoane (identificabile pe cale ostensivă și / sau ana- / cataforică), sau dintr-un grup de destinatari (a căror identitate precisă se determină, de asemenea, ostensiv sau ana- / cataforic).

Voi *cine sunteți?* [grup de destinatari identificabili direct; utilizare deictică simbolică];

Aș vrea să ***vă*** *rog ceva, pe tine și pe prietenii tăi.* [*voi = tu + alții*, identificabili cataforic];

$\textbf{\textit{Voi}}_1$ *și* $\textbf{\textit{voi}}_2$, *veniți cu mine.* $\textbf{\textit{Voi}}_3$, *rămâneți unde vă găsiți!* [grup de destinatari identificabili ostensiv];

Adverbele deictice *aici* şi *acum* au un nucleu deictic simbolic ferm (locul în care vorbesc; momentul în care vorbesc) situat în centrul unei sfere spaţiale, respectiv temporale, vagi, ale cărei contururi precise sunt delimitate fie ostensiv explicit (*Aşază-te* ***aici!*** [semn cu mâna]), fie ostensiv implicit (*Ce bine şi cald e* ***aici!*** [într-o încăpere în care se intră de afară], fie ana- / cataforic (*Vino pe terasă,* ***aici****, lângă mine!*), pentru deicticele temporale, dezambiguizarea zonei vagi se poate face doar pe cale verbală: ***Acum****, după revoluţie, lucrurile s-au schimbat radical.* (cataforă), *Înainte să devină şef era băiat de treabă,* ***acum*** *însă e de nerecunoscut.* (anaforă prin complementaritate).

Zona de referenţialitate virtuală vagă a acestor deictice mixte le face şi pe acestea susceptibile, deci, de utilizări hibride, deictice şi nondeictice (anaforice / cataforice), coroborate. Utilizările alternative, aparent pur anaforice (*După douăzeci de ani, s-a întors în satul natal să-şi caute rudele.* ***Aici*** *n-a mai găsit pe nimeni.*), sunt însă interpretabile (prin componenta de selecţie a demonstrativului de apropiere în locul celui de depărtare, *acolo*) şi drept deplasări ale cadrului deictic (vezi *infra*).

3. CATEGORII DE DEICTICE ÎN FUNCŢIE DE ROLUL ÎN ANCORAREA DEICTICĂ A ENUNŢULUI

În funcţie de rolul pe care îl au în ancorarea deictică a enunţului, expresiile deictice pot fi:

(a) expresii referenţiale intrinsec deictice;
(b) expresii deictice relaţionale;
(c) expresii cu ancoraj deictic intrinsec;
(d) expresii ale „acordului" deictic.

3.1. Expresii referenţiale intrinsec deictice

Expresiile referenţiale intrinsec deictice realizează o ancorare directă în situaţia de comunicare, prin referire la anumite componente ale acesteia pe care le atrag în discurs. Caracterul deictic intrinsec constă în autosuficienţa acestor expresii din punctul de vedere al funcţiei deictice pe care o exercită în enunţul care le actualizează: această funcţie se realizează independent de celelalte elemente de expresie prezente în lanţul sintagmatic, dar constituie baza poziţionării referenţiale a acestora în raport cu cadrul deictic.

Sensul (intensiunea) acestui tip de expresii deictice constă în procedura de atribuire a referentului din situaţia de comunicare.

Pronumele personale şi demonstrative, adverbele demonstrative, morfemele timpurilor verbale deictice sunt elemente de expresie referenţială intrinsec deictică; de asemenea, substantive ca *prezentul*, *trecutul*, *viitorul*, când se referă la cadrul deictic primar.

Când spunem

Eu *nu mă pricep, cred că nici* ***tu****, dar* ***ea*** *e sigur o expertă.;*
Asta *de când a apărut* ***aici****?* ***Ieri*** *nu era.;*
N-o lăsa pe ***mâine****, poţi s-o faci şi* ***poimâine.;***
Prezentul *îl dezamăgeşte,* ***viitorul*** *îl sperie.,*

eu, tu, ea, asta, aici, ieri, mâine, poimâine, prezentul, trecutul sunt univoc decodificabile referenţial prin simpla raportare la situaţia de discurs, indiferent de

restul elementelor cosintagmatice şi de raporturile stabilite cu acestea; de asemenea, formele de timp verbal indică momente univoc poziţionate deictic ale proceselor reprezentate de verbe, indiferent de natura acestor procese.

3.2. Expresii deictice relaţionale

Expresiile deictice relaţionale realizează ancorajul deictic al unor alte elemente de expresie, de natură nondeictică, cărora le sunt ataşate ca determinanţi.

Sensul (intensiunea) deicticului relaţional constă în procedeul de fixare a referentului sintagmei rezultante, prin raportare la coordonatele deictice. În enunţuri ca:

__La__ anul mă însor.;
Săptămîna __trecută__ mi s-a întâmplat ceva straniu.;
Vino să mă întrebi __peste__ două zile.;
__Acum__ douăzeci de ani era superbă.;
Să fim optimişti: anul __ăsta__ e cu mult mai bun decât anul __viitor__.;
Fata __asta__ mă scoate din minţi.

elementele puse în evidenţă referenţializează sintagmele respective în relaţie cu cadrul deictic, spre deosebire de determinativii nondeictici corespondenţi care, distribuiţi în contexte similare, îşi referenţializează sintagmele prin raportare la alte puncte de referinţă, neincluse în cadrul deictic:

Mi-a spus că se însoară în anul __următor__.;
__Cu__ o săptămână __în urmă__ mi se întâmplase ceva straniu.;
Vino să mă întrebi __după__ două zile de la semnarea contractului.;
Cu douăzeci de ani __în urmă__ era superbă.;
Anul __acela__ a fost cu mult mai bun decât anul __următor__.;
Fata __aceea__ mă scotea din minţi.

Deicticele relaţionale nu au aşadar un referent propriu, ci atribuie un referent determinat deictic sintagmei pe care o construiesc; prezenţa lor semnalează lecţiunea deictică a acestei sintagme.

3.3. Expresii cu ancoraj deictic intrinsec

Expresiile cu ancoraj deictic intrinsec se caracterizează printr-o structură semantică analizabilă într-o componentă de semnificaţie descriptivă independentă de coordonatele deictice şi o altă componentă, de natură deictică referenţială, care o ancorează pe prima în contextul comunicativ.

Interjecţiile (cu excepţia celor „imitative", onomatopeice), verbele şi expresiile performative, pronumele şi alocutivele onorifice relaţionale, substantivele în vocativ, verbele la imperativ sunt elemente cu ancoraj deictic intrinsec.

3.3.1. ***Interjecţiile propoziţionale***, cele ***predicative*** şi cele ***alocutive*** sunt elemente de expresie a căror semnificaţie descriptivă conţine obligatoriu referire la elemente ale situaţiei comunicative, fără a se reduce la procedura de identificare a acestora.

Ca elemente de expresie-tip (necontextualizate comunicativ), categoriile de interjecţii menţionate au un sens care poate fi glosat în termenii unei acţiuni verbale exercitate de un locutor virtual asupra unui / unor alocutor(i) virtuali, sau ai unei atitudini exprimate de locutorul virtual în legătură cu o stare sau un eveniment făcând parte din contextul comunicării. Actualizarea interjecţiilor-tip într-un discurs concret le conferă acestora o valoare echivalentă unui mesaj condensat, traductibil printr-un enunţ fixat referenţial în situaţia de comunicare.

Aș!; Haida-de!; Bravo!; Aha!; Sst! pot fi analizate, respectiv, ca: „*Eu* neg hotărât ceea ce ai spus *tu adineaori*”.; „*Eu te* îndemn să fii onest / să-ți revizuiești opinia și să nu mai susții enormități”.; „*Eu te* laud pentru ceea ce ai spus / făcut”.; „*Eu* m-am lămurit în urma spuselor *tale*”.; „*Eu te* rog / îndemn să taci”.

Uf!; Hait! Brrr! sunt echivalentele unor enunțuri sintetice, cu semnificația: „*Eu* sunt nemulțumit de o situație de care iau cunoștință / care îmi este evocată”.; „*Eu* constat o situație (potențial) negativă, cu neplăcută surprindere”.; „*Mie mi*-e frig / teamă”.

Uite-o *aici, pe masă!*, ***Iată*** *omul providențial!*, ***Na****-ți-o ție, mie nu-mi trebuie.* conțin interjecții cu rol de predicate, între ale căror argumente figurează protagoniștii actului de comunicare (*eu, tu*) și entități prezente în contextul situațional.

În sfârșit, interjecțiile alocutive cu rol fatic, ca *Bre, Mă / Măi, Bă Fă* sau *Alo* sunt strict ancorate în situația de comunicare, cu rol echivalent cu cel al unor mesaje fatice cu formă propozițională („*Eu te* rog / îndemn să mă asculți.”), în care sunt, în plus, codificate și informații privitoare la poziția socială și interpersonală a interlocutorilor și / sau la tipul de canal, ori la circumstanțe materiale ale interlocuției (*alo* se folosește la telefon, sau pentru a atrage atenția unei persoane aflată la oarecare distanță).

3.3.2. ***Verbele performative*** sunt o subclasă a verbelor desemnând acțiuni verbale, care prezintă caracteristica de a realiza, atunci când sunt folosite la persoana I indicativ prezent, prin însăși rostirea lor, acțiunea pe care o descriu (desemnează):

Te ***rog*** *să mă ierți!*;
(*Îți*) ***promit*** *să nu mai mint.*;
Declar *că toate cele anterior prezentate sunt reale.*;
Vă ***invităm*** *la onomastica fiicei noastre.*

Valoarea lor perfomativă este strict condiționată de asocierea cu elementele referențiale intrinsec deictice (persoana I, indicativ prezent), în absența cărora funcționează ca simple descrieri / evocări ale unor acțiuni verbale:

L-a rugat să-l ierte.;
Mi-a promis să nu mai mintă.;
A declarat că cele prezentate sunt reale.;
Ne invită la onomastica fiicei lor.

Expresiile performative sunt forme de expresie ritualizate, a căror rostire în circumstanțele prescrise de codul pragmatic (privitoare la participanți și la acțiunile acestora, precum și la contextul situațional) asigură realizarea unei acțiuni sau instituirea unei stări, pe care, atunci când sunt utilizate în alte circumstanțe, doar o descriu: *Sunteți bine-veniți!* realizează o acțiune prin care se instituie un raport particular, de acceptare binevoitoare, între primitor și vizitator. *Lucrările ședinței se încheie aici., Sesiunea este deschisă., Licitația s-a închis., Adjudecat domnului cu haină gri din rândul al treilea.* sunt acte prin care locutorul își exercită autoritatea de a modifica starea de lucruri anterioară și de a institui o stare nouă.

Performativitatea verbelor și expresiilor performative este condiționată de actualizarea componentei lor de ancoraj deictic; atunci când aceasta este anulată (fie prin modificarea formei expresiei, fie prin utilizarea sa într-un context diferit de cel prescris) se anulează și valoarea performativă, în favoarea celei simplu descriptive (evocative).

considerăm deictice *toate* mărcile stilurilor funcționale (variantele diafazice ale limbii), ceea ce pare excesiv.

3.3.4. Formele de ***imperativ, persoana a II-a***, ale verbelor prezintă un ancoraj deictic intrinsec, nerealizându-se decât prin adresare directă alocutorului.

Forma de ***vocativ*** a substantivelor este ancorată deictic intrinsec prin componenta sa alocutivă, de desemnare a alocutorului – desemnare care se servește de componenta semantică descriptivă ca de un adjuvant în dezambiguizarea adresării: ***Fetițo**, vino puțin, te rog!*, rostit către un grup de persoane de vârste și sexe diferite, între care se află un singur copil de sex feminin, este decodificat referențial nonambiguu datorită componentei semantice nondeictice a numelui.

3.4. Expresii ale „acordului" deictic

Verbe de deplasare cu punct terminal determinat, ca *a veni* vs *a merge* (*la*), *a se duce* (*la*) sau *a duce* vs *a aduce*, au o utilizare condiționată de situarea spațială a participanților la actul comunicativ și a entităților evocate, deci de caracteristici legate de coordonatele deictice.

Prin selectarea unuia sau altuia din aceste verbe, autorul enunțului nu *comunică* alocutorului o informație necunoscută de acesta asupra circumstanțelor comunicării, nici nu face referire diferențiată la unele dintre aceste circumstanțe, ci își *adaptează* expresia, în mod redundant, la un cadru deictic cu configurație dată.

Trăsăturile relevante în speță ale cadrului deictic sunt:

– situarea locutorului / alocutorului la momentul locuției;

– situarea locutorului / alocutorului la momentul realizării acțiunii descrise;

– situarea abituală a locutorului / alocutorului;

– coincidența / noncoincidența situării locutorului / alocutorului la momentul locuției cu cea la momentul realizării acțiunii și / sau cu situarea abituală.

Vom avea:

***Vino** mâine să mă vezi* / **Mergi** mâine să mă vezi.*

(situarea locutorului la momentul locuției ≡ situarea la momentul acțiunii ≡ situarea abituală; deplasarea alocutorului către acest loc);

*Pot **veni** mâine pe la tine?* / **Pot **merge** mâine pe la tine?*

(situarea abituală a alocutorului ± identică cu situarea la momentul locuției; deplasarea locutorului către acest loc);

*Trebuie să **merg** / **mergi** la doctor.* / **Trebuie să vin / vii la doctor.*

(situarea locutorului / alocutorului nonidentică, în niciun moment, cu punctul de destinație al deplasării);

Du-te**, te rog, până la mine acasă și udă-mi florile* / *Vino** te rog…*

(situarea alocutorului la momentul locuției ≡ / ≠ situarea la momentul deplasării ≠ localizarea abituală; deplasarea alocutorului către situarea abituală a locutorului);

*Tu **vii** mâine la petrecere? Eu **mă duc**.*, dar și:

*Înțeleg că **te duci** la petrecere. O să **vin** și eu.*

(situarea locutorului / alocutorului la momentul locuției ≠ situarea la momentul încheierii deplasării; situarea locutorului / alocutorului la momentul încheierii deplasării identică);

***Adu**-mi cartea mâine la serviciu.* (eu voi fi acolo), dar

***Du**-mi cartea la serviciu și pune-mi-o în sertar.* / *?**Adu**-mi cartea la serviciu* …(eu nu voi fi acolo).

Selecția verbului adecvat depinde nu numai de configurația distribuției spațiale a rolurilor participante la diversele momente relevante, ci și de posibila adoptare, de către locutor, a unui unghi de vedere „empatic" cu persoane / locuri menționate în discurs:

Am auzit că e un loc formidabil. ***Vin / merg / se duc*** *acolo oameni din toate colțurile lumii.*;

E un doctor extraordinar, ***vine / merge*** *lumea la el ca la Maglavit.*

4. CATEGORII DE DEICTICE ÎN FUNCȚIE DE TIPUL DE INFORMAȚIE CODIFICATĂ

Cea mai frecventă clasificare a deixisului este aceea în funcție de tipul de informație contextual-comunicativă codificată.

După acest criteriu, se pot distinge:

(a) *deixisul personal;*

(b) *deixisul spațial;*

(c) *deixisul temporal;*

(d) *deixisul discursiv* (*textual*);

(e) *deixisul social;*

(f) *deixisul „descriptiv".*

Categoriile (a) – (c) constituie coordonatele fundamentale ale cadrului deictic în funcție de care se realizează inserția tuturor elementelor menționate în universul discursiv, construit în jurul universului „real" (cel în care are loc evenimentul comunicativ).

Categoriile (d) și (e) sunt coordonate deictice secundare, la care raportarea se face opțional, chiar dacă sunt inerente oricărui act de comunicare.

Categoria (f) nu reprezintă o coordonată de referință, ci doar o clasă de informații contextuale codificabilă deictic și nesubsumabilă celorlalte categorii.

4.1. Deixisul personal codifică rolurile comunicative ale participanților la schimbul verbal, prin pronume și prin persoana verbală (vezi și **I, Pronumele, Verbul. Numărul și persoana**).

4.1.1. Persoana I și a II-a sunt deictice pozitive (denotă persoana locutorului, respectiv a alocutorului) și nu pot avea decât utilizare deictică (vezi însă *supra,* **2.3**, în legătură cu dezambiguizarea ostensivă / anaforică a destinatarului adresării); persoana a III-a selectează fie un referent deictic negativ (entitate nonidentică cu persoana locutorului / alocutorului), fie unul identificat pe cale ana- / cataforică.

Persoana 1 plural (rareori, și singular) și persoana a II-a singular (rareori, și plural) sunt susceptibile și de o utilizare generică:

Cum ***procedăm*** *în caz de cutremur?* (instrucțiuni)

Tocăm *bine ceapa și o* ***rumenim*** *ușor.* (rețetă culinară)

Sunt *timid. Cum* ***mă tratez****?* (titlu de broșură cu sfaturi practice)

Ai *carte,* ***ai*** *parte.* (proverb)

Nu e bine să ***te bagi*** *unde nu* ***te pricepi****.*

Luați *un cerc și alintați-l; el va deveni vicios.*

Dacă ***sunteți*** *deprimați,* ***gândiți-vă*** *la cei mai nefericiți decât* ***voi****.*

Fenomenul este explicabil printr-o „virtualizare" a rolurilor comunicative: locutorul se identifică virtual cu un „eu" generic ori își identifică un alocutor virtual într-un „tu" generic.

Pronumele de persoana I plural (*noi*) este îndeobşte considerat ca având o natură mixtă (referă la un ansamblu de persoane care o include pe cea a locutorului, plus un număr variabil de nonlocutori), cu variantele: *noi* inclusiv (*eu* + *tu* ± *alţii*) şi *noi* exclusiv (*eu* + alţii) – aşadar, ar fi un fals plural (nu poate fi considerat un ansamblu de *eu*). Această optică este valabilă pentru comunicarea orală directă, inclusiv pentru cazurile în care se vorbeşte în cor (fiecare rostitor de *noi* emite un mesaj propriu, în care se referă la sine însuşi plus alţii), dar nu şi pentru situaţii de comunicare noncanonică, în care rolul de destinatar al mesajului este disociat în subroluri componente (responsabil al acţiunii comunicative / codificator / transmiţător); un document emis de către o comisie şi redactat de către secretarul acelei comisii, în care se spune: *În urma deliberărilor în plen, **noi**, membrii comisiei X, am decis următoarele...*, face referire prin pronumele *noi* la toţi membrii semnatari, în mod egal responsabili de conţinutul mesajului şi de acţiunea comunicativă pe care o exercită, deci la o pluritate de *eu* (persoana I trimiţând nu la emiţătorul fizic, nici la autorul redactării, ci la autorul-responsabil al acţiunii verbale).

4.1.2. Coordonata deictică personală constituie baza de raportare a deixisului spaţial şi este o componentă intrinsecă a deixisului social.

Elementele de expresie ale deixisului personal sunt de natură simbolică (cu excepţia persoanei a III-a, deictic ostensivă) şi fac parte din categoria deicticelor referenţiale intrinsece (vezi *supra*, **2.1**, **2.2** şi **3.1**).

4.1.3. Coordonata deictică personală nu este deplasabilă decât în discursurile reproduse în vorbire directă:

*Şi atunci mi_1-a spus: „**Eu_2** cu **$tine_1$** nu mai vreau să am de-a face”.*

În discursul reprodus în vorbire indirectă se păstrează raportarea la coordonata personală a cadrului deictic primar:

*Şi atunci mi_1-a spus că **el_2** cu **$mine_1$** nu mai vrea să aibă de-a face.*

4.2. Deixisul spaţial codifică configuraţia spaţială a contextului comunicării prin raportare la poziţia interlocutorilor. Sunt relevante, în speţă, raporturile de distanţă (apropiere / depărtare) faţă de participanţi (cu prevalenţa clară a locutorului faţă de alocutor) şi de poziţionare relativă la aceştia (*în faţă / în spate, la stânga / la dreapta, înainte / înapoi* etc.), precum şi (în cazul expresiilor de „acord” deictic – vezi *supra*, **3.4**) situarea participanţilor în diferite momente (al locuţiei, al acţiunii menţionate în enunţ, situarea abituală).

4.2.1. Adverbele de loc *aici / acolo* codifică lexical parametrul „distanţă faţă de locutor”, în principal la momentul locuţiei;

***Aici** plouă şi e frig. **Acolo** cum e vremea?* (discuţie telefonică).

Adverbul de apropiere (*aici*) se mai poate folosi şi prin deplasarea empatică a centrului deictic către alocutor sau către un personaj menţionat în discurs, dar nu în detrimentul locutorului:

*Bun, deci ai ajuns la Cluj. Şi **aici**, cum te-ai descurcat?*;
*Aşa, şi s-a stabilit în Italia. **Aici** nu i-a mers prea bine.*, dar
*Ai plecat de **aici** în America, şi **acolo** ce-ai făcut?*.

Pronumele demonstrative sunt şi ele organizate în serii conform criteriului distanţei faţă de locutor: *acesta / aceasta / aceştia / acestea* şi *ăsta / asta / ăştia / astea* marchează apropierea, în timp de *acela / aceea / aceia / acelea* şi *ăla / aia /*

ăia / alea – distanța; de asemenea, adjectivele demonstrative corespondente. Apropierea și depărtarea fiind însă noțiuni relative, atunci când nu avem termen de comparație, putem desemna printr-un demonstrativ de apropiere orice obiect aflat în spațiul perceptiv:

Muntele ***ăsta*** *mi-a dat totdeauna fiori.* (rostit de la o distanță de doi kilometri).

Locuțiunile prepoziționale și cele adverbiale care indică relația pozițională a unui obiect – *la dreapta / la stânga; în față (în fața) / în spate(le); înainte(a) / înapoi(a)* – sunt raportabile la perspectiva locutorului (*copacul* ***din dreapta*** *casei, grădina* ***din spatele blocului***), dar și a alocutorului (*Deschide ușa* ***din dreapta!*** poate însemna „din dreapta ta", dar și „din dreapta mea", care nu sunt identice dacă stăm față în față) sau a unui personaj despre care se vorbește (*A luat-o pe strada* ***din dreapta.*** – a mea sau a lui*?*) sau chiar a unui obiect reprezentabil prin analogie cu o persoană (*grădina* ***din fața*** *clădirii* – a cărei fațadă este în partea opusă față de vorbitor).

În legătură cu selecția verbelor de mișcare cu punct de sosire determinat (vezi *supra* **3.4**), „acordul" deictic.

4.2.2. Expresiile spațiale intrinsec deictice (*aici / acolo, dincoace / dincolo, încoace / încolo* etc.) au o natură preponderent ostensivă; cele relaționale sunt simbolice (vezi *supra,* **2**)

4.2.3. Cadrul deictic spațial este deplasabil diferențiat în funcție de tipul de expresie deictică și, desigur, de tipul de situație discursivă; mobilitatea sa globală este, în orice caz, superioară celei a deixisului personal.

4.3. Deixisul temporal codifică reprezentarea temporală prin raportare la spațiul temporal în care are loc actul comunicativ; în comunicarea canonică, timpul comunicațional este tratat lingvistic drept unitar (momentul emiterii și cel al receptării mesajului sunt considerate simultane, durata intervențiilor și distanța temporală dintre ele sunt neglijate); în situații noncanonice (momentele intervențiilor și / sau cele ale subcomponentelor acestora sunt spațiate în timp) devine relevantă distincția dintre *momentul codificării* și *momentul receptării / interpretării* mesajului, ca și cea dintre diversele momente ale redactării unui mesaj (scris sau înregistrat):

Acum*, când îți scriu, lucrurile* ***par*** *fără ieșire. Poate până-mi primești scrisoarea situația se* ***va mai fi limpezit.****;*

Dacă ***urmăriți*** *această înregistrare înseamnă că* ***am murit.*** (testament pe o videocasetă);

Reiau *scrisoarea după o săptămână.* ***Îți spuneam*** *că* ***sunt*** *total demoralizat – între timp mi-****am*** *mai* ***venit în fire****.*;

Ai câștigat *un prăjitor de pâine! Telefonează la XYZ și revendică-ți premiul.* (mesaj pe o etichetă răzuibilă; campanie promoțională);

Ofertă limitată la primele 100 de apeluri. Telefonează ***acum!*** (timpul decodificării = timpul emisiei ≠ timpul codificării).

Elementele de expresie a deixisului temporal pot fi de tipul referențialelor intrinsec deictice (morfemele timpului verbal deictic; adverbe ca *azi, ieri, mâine, poimâine, alaltăieri, aseară, diseară, acum, odată, odinioară, recent,* (*în*) *curând;* substantivele *prezentul, trecutul, viitorul* când sunt lipsite de determinanți nondeictici) sau de tip relațional (determinanți ai altor expresii, nondeictice, cărora le impun un referent identificat pe cale deictică); în ambele cazuri, mecanismul ancorării deictice este de tip simbolic.

4.3.1. ***Deicticele temporale referențiale intrinsec*** pot evoca un referent determinabil cu exactitate (*azi, ieri* etc.), sau vag (*acum, prezentul, recent* etc.); în cel din urmă caz se poate recurge, pentru dezambiguizare, la anaforă / cataforă:

Acum, în noul mileniu, fenomenul globalizării se accelerează vizibil.;
În prezent*, după reorganizare, lucrurile par să o ia pe un făgaș normal.*;
Am văzut-o ***recent****, la vernisajul expoziției de sculptură mică.*

Timpurile verbale prin excelență deictice (prezentul, viitorul simplu, perfectul compus) au referent temporal vag, dezambiguizat prin contextul verbal al enunțului care conține respectivele verbe și / sau prin contextul verbal extins (transfrastic):

Stau *și te* ***aștept*** *de aproape două ceasuri.*;
O să mă întorc *marțea viitoare.*;
Am depus *contestații imediat după anunțarea rezultatelor.*

Dezambiguizarea nu este obligatorie, locutorul putându-se mulțumi cu localizarea temporală oferită de nucleul deictic ferm al referinței deictice (timp situat în interiorul duratei care include timpul comunicării) într-o durată anterioară / ulterioară timpului comunicării:

Suntem *obosiți cu toții, ce-ar fi să facem o pauză?*;
Are *ceva cu tine,* ***e*** *limpede.*;
Am aflat *că* ***ai avut*** *un succes fulminant, felicitări!*;
O să-i spun, *n-avea nicio grijă.*

Chiar timpurile verbale considerate ca nondeictice, întrucât își iau punct de referință momente independente de timpul comunicării (mai mult ca perfectul, viitorul anterior), au totuși o componentă deictică intrinsecă, prin care sunt atribuite obligatoriu categoriei timpurilor trecutului, respectiv viitorului (prin raportare, deci, la momentul *prezent*):

Când ne-am întâlnit ***divorțase*** *deja de cea de a doua soție.*;
La 18 ***ani publicase*** *două volume de versuri superbe.*;
Se va întoarce după ce își ***va fi luat*** *doctoratul.*;
În 2020 toate necazurile astea ***vor fi rămas*** *o simplă amintire.*

De asemenea, perfectul simplu (în utilizări narative) și imperfectul, care impun, în genere, prezența în context a unor determinări temporale explicite verbal (deci sunt predominant nondeictice anaforice sau cataforice), prin însăși apartenența lor la categoria trecutului își manifestă și natura deictică:

La 14 ani ***eram*** *tare neștiutoare.*;
După război ***plecă*** *din țară și nu se mai* ***întoarse*** *niciodată.* (stilul narativ).

Există, de altfel, contexte în care determinarea ana- / cataforică lipsește, selecția imperfectului / perfectului simplu în locul perfectului compus fiind determinată de natura lor aspectuală, iar valoarea temporală fiind una pur deictică:

Mă gândeam*, ce-ar fi să mergem împreună?*;
Ziceam *și eu așa, nu* ***vorbeam*** *serios.*;
Îl căutai*, dar nu-l* ***găsii.*** (regional; Oltenia).

4.3.2. ***Deicticele temporale relaționale*** sunt adjective (*trecut(ă), prezent(ă), viitor(oare), recent(ă)*), adjective demonstrative (*acest / această, astă / ăst*), prepoziții (*peste, la, de*), adverbe utilizate prepozițional (*acum*) care, folosite ca determinanți ai unor substantive comune denumind unități de timp calendaristic (*săptămână, lună, an, oră, minut, secundă* etc.) sau perioade de timp diferențiate calitativ (*dimineață, seară, după-amiază, noapte*) ori ai unor substantive desemnând unități de timp (zilele săptămânii – *luni, vineri* – sau lunile anului – *ianuarie, februarie* – etc.), realizează ancorarea acestora în timpul deictic.

Deicticelor relaţionale temporale le corespund elemente relaţionale temporale nondeictice care, distribuite în aceleaşi contexte, ancorează expresia temporală căreia îi sunt ataşate într-un cadru referenţial nondeictic (o referenţializează anaforic, în raport cu repere temporale independente de cadrul deictic):

Anul ***acesta*** *au avut loc evenimente importante.* (deictic)
În ***acel*** *an au avut loc evenimente importante.* (nondeictic)
Luna ***viitoare*** *se căsătoresc.* (deictic)
În luna ***următoare*** *s-au căsătorit.* (nondeictic)
Ne-am cunoscut duminica ***trecută.*** (deictic)
Se cunoscuseră ***cu*** *o duminică* ***în urmă.*** (nondeictic)
Mă întorc ***peste*** *două zile.* (deictic)
Urma să se întoarcă ***după*** *două zile.* (nondeictic)
Să vedem ce se mai întâmplă ***la*** *anul.*(deictic)
Ne-am înţeles să aşteptăm până ***în*** *anul* ***următor.*** (nondeictic)
La *noapte va fi eclipsă totală de lună.* (deictic)
În *noaptea* ***următoare*** *a fost eclipsă totală de lună.* (nondeictic)
Astă *seară ne facem de cap.* (deictic)
În *seara* ***aceea*** *ne-am făcut de cap.* (nondeictic)
Acum *două săptămâni n-aveam idee de ce urma să mi se întâmple.* (deictic)
Cu *două săptămâni* ***înainte*** *nu aveam idee de ce urma să mi se întâmple.* (nondeictic)

Unele forme relaţionale temporale neutralizează distincţia *deictic / nondeictic*, dezambiguizarea având loc în contextul care impune o lecţiune temporală deictică / nondeictică:

Nu dorm ***de*** *trei zile.* (deictic)
Nu l-am văzut ***de*** *trei săptămâni.* (deictic)
Nu-l văzusem ***de*** *trei săptămâni.* (nondeictic)

Alte forme relaţionale temporale, fundamental deictice (în contexte diagnostice alternează cu forme nondeictice de relaţie temporală, atunci când contextul are lecţiune neutră, sau sunt unica opţiune posibilă atunci când contextul impune o lecţiune deictică), în anumite contexte, neutralizează această opoziţie (constituind termenul nemarcat):

A rămas să ne vedem ***în*** *anul* ***următor*** (nondeictic)
A rămas să ne vedem ***la anul.*** (deictic)

Ne mai vedem ***la*** *anul* (deictic)
* *Ne mai vedem* ***în*** *anul* ***următor***, dar:

Vorbim ***la*** *prânz.* (deictic)
Ne-am întâlnit ***la*** *prânz, în aceeaşi zi.* (nondeictic)

În acelaşi timp, anumite forme temporale relaţionale fundamental nondeictice tind să fie atrase în utilizări deictice, devenind termen nemarcat al opoziţiei, dar şi convers (deictice în utilizări nondeictice):

Mi-a spus că a depus cererea ***acum*** *două săptămâni.* (deictic)
Mi-a spus că a depus cererea ***cu*** *două săptămâni* ***în urmă.*** (nondeictic),

dar şi

Cu *două săptămâni* ***în urmă****, n-aveai barbă, cum ţi-a crescut aşa de repede?* (deictic)
Peste *două zile avem examen.* (deictic)
Ne-am întâlnit ***după*** *două zile, la facultate.* (nondeictic),

dar şi

Mai vorbim ***după*** *două zile* (deictic);

Când ne-am întâlnit era energic şi optimist. ***Peste*** *două zile era mort.* (nondeictic)

4.3.3. Mobilitatea (posibilitatea de deplasare a) cadrului deictic temporal este selectivă în raport cu tipul de context discursiv, dar şi cu elementele de expresie deictică specifică.

4.3.3.1. În discursul raportat prin vorbire directă, toate elementele deictice (temporale sau nu) sunt deplasabile:

*Mi-a spus: „****Eu trec mâine*** *pe la* ***tine****. Săptămâna* ***asta trebuie*** *să rezolvăm problema”.*

4.3.3.2. În vorbirea indirectă, timpurile verbale deictice sunt mobile opţional:

Mi-a spus că ***voia / vrea*** *să-şi cumpere un computer performant.*;

Zicea că ***urma să plece / o să plece*** *a doua zi.*

Majoritatea deicticelor temporale intrinsec referenţiale nu sunt deplasabile (prezenţa lor în discursul raportat trimite invariabil la cadrul deictic primar):

Mi-a spus că vine ***azi*** *după-amiază.*;

Ţi-a promis că vă întâlniţi ***mâine****, nu-i aşa?*,

dar *Credea că* ***acum*** *o să aibă mai mult timp.* (lecţiune ambiguă: raportare deictică primară / deplasată).

Adverbele *recent, de curând, (în) curând* sunt deplasabile condiţionat, în funcţie de (non)deplasarea timpurilor verbale:

Mi-a spus că-şi ***cumpărase recent / de curând*** *o maşină.* (timpul verbal nondeplasat; *recent / de curând* raportat la cadrul deictic secundar, deplasat);

*Mi-a spus că şi-****a cumpărat recent / de curând*** *o maşină.* (timp verbal deplasat; *recent / de curând* raportat la cadrul deictic primar);

Spunea că ***voia*** *să se pensioneze* ***în curând.*** (timp verbal nondeplasat, *în curând* raportat la cadrul deictic deplasat);

Spunea că ***vrea*** *să se pensioneze* ***în curând.*** (timp verbal deplasat, *în curând* raportat la cadrul deictic primar).

Substantivele *trecutul, prezentul, viitorul* şi locuţiunile adverbiale *în trecut, în viitor* sunt deplasabile nerestricţionat şi obligatoriu:

Toţi spuneau că uitaseră ***trecutul****, îşi detestau* ***prezentul*** *şi aşteptau minuni de la* ***viitor*** *– care minuni n-au avut loc.*

În prezent, în schimb, este nu numai nondeplasabil, dar şi nondistribuibil în contextul discursului raportat indirect, cu excepţia cazurilor în care este permisă interpretarea sferei „prezentului” (deictic primar) ca înglobând momentul acţiunii verbale raportate:

Mi-a spus că* *în prezent*** *lucrurile* ***mergeau*** *rău de tot.*,

dar *Mi-a spus că* ***în prezent*** *lucrurile* ***merg*** *rău de tot.*

Dintre deicticele temporale relaţionale, adjectivele demonstrative nu sunt deplasabile (referă nonambiguu la cadrul deictic primar):

A promis solemn că-şi termină teza în cursul ***acelui*** *an* (nondeictic)

vs *A promis solemn că-şi termină teza în cursul* ***acestui*** *an* (deictic)

Deicticele relaţionale temporale adjectivale (*recent, prezent, trecut, viitor*) au deplasabilitate restricţionată, în aceleaşi condiţii ca adverbele, respectiv substantivele corespondente.

Prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale temporale deictice, fiind specializate (având corespondente nondeictice), sunt puţin mobile, cu excepţia cazurilor de neutralizare (vezi *supra*, **4.3.2**).

4.3.3.3. Comunicarea orală de tip narativ prezintă de multe ori oscilaţii între diversele forme de discurs indirect (legat, liber, forme mixte) creând astfel condiţii de deplasare mai puţin restricţionată (şi uneori fluctuantă) a cadrului deictic temporal:

L-am găsit disperat, că el ce se ***face****, n-****a*** *mai* ***mâncat*** *de* ***alaltăieri, mâine avea*** *de plătit lumina, anul* ***ăsta*** *în general îi* ***mersese*** *mizerabil.*

4.4. Deixisul discursiv (textual) este reprezentat de acele elemente de expresie prin care se face referire la însuşi discursul / schimbul verbal care le conţine; prin deixisul discursiv, limbajul îşi exercită funcţia sa *autonimă* (*autoreferenţială*).

Entităţile lingvistice evocate prin deixisul discursiv pot fi de întindere şi de complexitate diverse (de la lexeme la fraze întregi sau la secvenţe de text extinse) şi pot aparţine unor nivele diferite ale realizării mesajului verbal (forme de expresie, forme împreună cu semnificaţia şi / sau referentul lor, acte de limbaj integrale) – în toate cazurile însă este vorba de entităţi-ocurenţă (actualizate în comunicarea concretă în curs); prin aceasta, deixisul discursiv se deosebeşte de funcţia metalingvistică, care se exercită asupra entităţilor lingvistice-tip (elemente ale codului, neactualizate comunicativ decât prin citare).

Referinţa deictică discursivă se realizează prin expresii referenţiale intrinsec deictice (ex. *asta, aceasta, ceea ce*), prin deictice relaţionale sau prin expresii cu ancoraj deictic intrinsec (ultimele două tipuri de ancorare fiind în general coprezente în majoritatea deicticelor discursive).

O componentă deictică discursivă este uneori prezentă şi în utilizarea preponderent nondeictică (anaforică), a unor elemente de expresie, prin selecţia variantei de apropiere / de depărtare a pronumelui / adjectivului demonstrativ sau a adverbelor de loc (*aici / acolo*), alegerea făcându-se în raport cu distanţa în discurs / text faţă de punctul de origine a coordonatelor deictice spaţio-temporale (centrul deictic):

S-au discutat ***problema structurii viitoare***$_1$ *a instituţiei şi* ***cea a planului***$_2$ *pe anul în curs;* ***aceea***$_1$ *e o chestiune de perspectivă, în timp ce* ***aceasta***$_2$ *e stringentă.*

A lucrat un timp ***la Stanford***$_1$*, apoi, după o vreme,* ***la New York***$_2$*;* ***acolo***$_1$ *nu s-a acomodat prea bine,* ***aici***$_2$ *în schimb a reuşit să se fixeze şi a rămas douăzeci de ani.*

4.4.1. ***Referenţialele deictice discursive*** pot trimite la elemente ale discursului curent al locutorului ori la segmente din discursul alocutorului sau al unui terţ (participant la schimbul verbal sau doar prezent în spaţiul contiguu):

Cu ***asta*** *vreau să spun că totul s-a terminat.* (discursul locutorului)
Şi ce vrei să spui cu ***asta****?* (discursul alocutorului)
I-auzi ce zice! ***Asta*** *e tupeu, nu glumă!* (discursul unui terţ)
Are totuşi şi calităţi, ***ceea ce*** *nu înseamnă că l-am iertat* (discursul locutorului).

Date fiind desfăşurarea în timp a comunicării şi posibilitatea de proiectare a axei temporale pe o axă spaţială, imaginară (în cazul discursului oral) ori reală (în cazul comunicării scrise), referirea la momente / puncte ale discursului se poate face prin poziţionarea temporală / spaţială faţă de centrul deictic (momentul rostirii):

Am vorbit ***mai înainte / mai devreme*** *despre asta.* (oral)
Ne-am referit ***mai sus*** *la această chestiune.* (scris)
Voi reveni ***imediat*** *cu amănunte.* (oral)
Voi da detalii ***mai jos.*** (scris)
Asupra acestui punct ne vom opri ***mai încolo.*** (oral / scris)
Spuneam ***la început*** *că ...* (oral / scris)
Voi trage concluziile ***la sfârşit****.* (oral / scris)

În textele scrise în stilul științific este curentă utilizarea unor expresii echivalente în limba latină, abreviate sau nu: *infra, supra, id.* (idem), *ibid.* (ibidem) etc.

Deicticele discursive relaționale sunt folosite ca determinanți ai unor expresii nondeictice denumind forme ale discursului / textului sau secvențe ale acestuia, pe care le identifică drept făcând parte din comunicarea în curs:

În comunicarea ***de față*** *mă voi opri asupra unei chestiuni puțin discutate.*;

Această *lucrare s-a născut din nevoia de a-mi clarifica mie însumi problematica complexă a...*;

Considerațiile ***următoare / de mai jos*** *au drept scop...*;

În capitolul ***anterior*** *am discutat problema...*

4.4.2. În afară de funcția deictică referențială (realizată intrinsec sau relațional), expresiile deixisului discursiv sunt subordonate unei funcții globale, aceea de a supraorganiza din punct de vedere comunicativ mesajul care le conține. Această funcție globală se realizează prin mai multe categorii de funcții specifice, îndeplinite de clase specializate de expresii deictice metadiscursive:

(a) funcția de determinare explicită a tipului de act lingvistic căruia îi aparține enunțul:

O să vin să controlez ce-ați făcut. Și asta ***e o promisiune, nu o amenințare.***

Mă întreb, *oare n-o fi având cumva dreptate?;*

(b) funcția de punere în relație a informației transportate în enunț cu alte informații incluse în procesul comunicativ (relații de tip tematic, temporal, ierarhic etc.):

Că veni vorba de X, *e oare un tip de încredere ?* (relație tematică)

Mai întâi și mai întâi, *eu nici n-am fost acolo.* ***Pe urmă,*** *chiar dacă aș fi fost, habar n-aveam ce se petrece.* (relație temporală / ierarhică)

În primul rând, *n-aveai ce căuta acolo.* ***În al doilea rând,*** *dacă tot te-ai dus, trebuia să te comporți onorabil.* (relație ierarhică);

(c) funcția de explicare / dezambiguizare a formei, a conținutului sau a intenției cu care este produs enunțul (inclusiv prin corectarea enunțurilor greșit constituite):

Am mai multe copii ale articolului – ***adică,*** *exemplare,* ***vreau să zic .*** (dezambiguizare a semnificației, prin substituirea formei ambigue cu una neambiguă)

E o situație inextricabilă, ***vreau să zic*** *– nu-i dau deloc de cap, prea-i încâlcită.* (explicare a formei)

Adio. Asta ***înseamnă*** *că n-o să mă mai vezi niciodată.* (explicare a semnificației intenționate)

E mult prea amabil, ***mai bine zis*** *prea bleg.* (corectare a semnificației printr-o formă mai adecvată intenției)

Sunt mai mici. ***Vreau să spun*** *– mai mari.* ***Adică*** *panselele sunt mai mici decât anemonele.* (corectare a unui enunț ambiguu);

(d) funcția de justificare a enunțului în contextul comunicativ dat:

Acuma, ***mi se pare că merită*** *să vă spun și vouă ce s-a întâmplat.*

Având în vedere toate acestea, nu-i nicio îndoială *că el a fost „cârtița".*

4.4.3. Funcția de supraorganizare a discursului prin precizarea valorii semantico-pragmatice a componentelor sale în ansamblul său, și în raport cu componentele învecinate, se realizează prin expresii de o natură eterogenă (de la formații libere până la lexeme specializate – verbe și locuțiuni verbale ca *înseamnă, vasăzică,* adverbe și locuțiuni adverbiale, cum sunt *adică, vasăzică,* conjuncții: *așadar* etc.). O parte dintre acestea se pot grupa într-o clasă funcțională (de asemenea eterogenă

ca încadrare gramaticală), cea a *conectorilor discursivi* (marcatori / conectori pragmatici, mărci / semnale discursive) – vezi **Conectori frastici şi transfrastici.**

Conectorii discursivi pot funcţiona *intradiscursiv* (*intralocutiv*), indicând raportul (logic, afectiv, argumentativ etc.) între enunţul pe care-l introduc şi un alt enunţ al aceluiaşi locutor, în cadrul aceleiaşi intervenţii – sau *interdiscursiv* (*interlocutiv*), poziţionând replica locutorului în raport cu replica anterioară, a alocutorului.

Am aflat că vrea să plece. ***Ei****, la asta ce să mai fac?* (intradiscursiv)

– Am de gând să plec. – ***Ei****, cum aşa, şi cu mine cum rămâne?* (interdiscursiv)

Mă rog*, asta este.* ***De fapt****, poate e şi o parte bună în gestul lui.* (intradiscursiv)

– Mă tot gândesc şi nu ştiu, e o alegere tare dificilă. / – ***De fapt****, nici nu prea ai mare lucru de ales.* (interdiscursiv)

Cred că or să se despartă. ***Oricum****, asta nu mă priveşte.* (intradiscursiv)

– Cred că or să se despartă. – ***Oricum****, ce te priveşte pe tine?* (interdiscursiv)

– Nu e un om de încredere, fii sigur. – ***Asta-i bună****, cum poţi spune aşa ceva?* (interdiscursiv)

– N-o să-i spun absolut nimic. – ***Ei na****, cum să nu-i spui?* (interdiscursiv)

– M-a mirat foarte tare ce-a făcut. – ***Păi*** *tu nu ştii cine-i el?* (interdiscursiv).

4.4.4. În categoria conectorilor pragmatici intradiscursivi (implicit deictici) ar putea fi incluse şi toate conectivele semantice intraenunţiative care pot funcţiona la nivel metadiscursiv (atunci când funcţionează la acest nivel, *de dicto* şi nu *de re*):

Scuzaţi-mă, ***dar*** *aţi înţeles greşit.*

Omul ăsta face numai prostii; ***deşi*** *– cine sunt eu ca să-l critic?*

Nu cred că ai dreptate, ***deşi*** *– cine ştie? – poate totuşi da.*

E sigur acasă, ***fiindcă / pentru că / că*** *sunt toate luminile aprinse.*

4.4.5. Coordonata deictică discursivă este deplasabilă integral în vorbirea reprodusă în stil direct; în toate celelalte situaţii este fixă (face parte din cadrul deictic primar).

4.5. Deixisul social codifică reprezentarea în enunţ a distincţiilor sociale convenţionalizate, privitoare la:

(a) poziţia relativă a locutorului şi a destinatarului;

(b) poziţia relativă a locutorului şi a persoanei la care face referire;

(c) tipul de context social în care are loc comunicarea.

4.5.1. Criteriul (a) intervine în modalitatea de adresare (selecţia pronumelor ± reverenţiale şi / sau a expresiilor alocutive ± reverenţiale, în funcţie de axa *intimitate* vs *distanţă* şi / sau de cea *egalitate / inegalitate* ierarhică. Expresiile deictice social au, în alocuţie, o componentă deictică personală, de tip referenţial simbolic (desemnează alocutorul) şi o alta descriptivă (a raportului social), ancorată deictic intrinsec (vezi *supra,* **3.3.3**).

4.5.2. Criteriul (b) intervine în selectarea expresiilor prin care este evocată o persoană – prin pronume ± de politeţe de persoana a III-a şi / sau prin denominative ± onorifice, în funcţie de aceleaşi axe ca şi în alocuţie; norma socială impune utilizarea aceleiaşi grile de selecţie a formelor atunci când ne adresăm unei persoane şi atunci când vorbim despre ea, în absenţă: dacă, atunci când îi vorbim, îi spunem *Domnule director, v-aş ruga să aveţi amabilitatea să-mi acordaţi cinci minute.*, nu vom relata convorbirea prin *I-am zis ăluia să mă primească.* (chiar dacă suntem nemulţumiţi de rezultat).

Formele de evocare diferențiate social au o componentă referențială, care ate fi deictic ostensivă (*Invită-l pe* ***domnul*** *să intre.,* ***Dumneaei*** *este soacra za.*) sau nondeictică, anaforică (*Am invitat și familia Popescu, dar* ***domnul*** *era upat și n-a putut veni.*) ori cataforică (***Doamna*** *căruntă pe care-am întâlnit-o la ncert era fosta mea profesoară de fizică.*) – și o componentă descriptivă (a portului social), ancorată deictic intrinsec (marchează raportul *locutorului* față de rsoana respectivă) – vezi *supra,* **3.3.3**.

4.5.3. Tot pe coordonata deictică socială se situează, în afară de onorifice și expresiile intimității / egalității, expresiile „antionorifice", care marchează un port defavorabil alocutorului (*bă! fă!*, adresarea prin porecle necomplezente) sau rsoanei evocate (*ăla, aia, Popeasca* etc.), ori ostilitatea locutorului față de estea, ori o intimitate vulgară. Aceste forme de adresare / evocare sunt total recomandabile, ele conotând în plus apartenența vorbitorului la o categorie cioculturală lipsită de prestigiu. De această conotație scapă *mă!, măi!,* prezente în municarea foarte familiară chiar și a unor categorii de vorbitori educați.

Se convertesc la categoria deicticelor sociale referențiale numele comune semnând relații de rudenie, de serviciu ori de vecinătate, atunci când nu sunt soțite de determinanți deictici personali ori nondeictici (mod de exprimare racteristic în general unor categorii sociale cu educație medie sau inferioară): *țul, soția, vărul, cumnata, șeful, vecinul* sunt interpretate prin raportare la locutor i (în funcție de contextul discursiv) la alocutor, sau (prin deplasarea cadrului ictic) la o terță persoană; unele sunt utilizabile și alocutiv, la vocativ: *vere, mnate, șefule / șefu', vecine.*

4.5.4. Criteriul (c) controlează adaptarea stilului discursiv la tipul de situație cială reprezentat de contextul comunicării, deci variația diafazică a limbajului.

Dacă acceptăm acest fenomen ca aparținând sferei deixisului, l-am putea cadra în categoria „acordului" deictic (vorbitorii nu se referă, prin mportamentul lingvistic adoptat, la elemente ale contextului situațional, nici nu munică ceva despre acestea, ci selectează forme de manifestare concordante cu est context) – vezi *supra,* **3.4**.

Numai pentru un observator extern care nu are acces la datele contextului cial, ci doar la manifestările verbale, acestea pot fi semnale ale situării într-un ntext de tip determinat.

4.5.5. Coordonatele deictice sociale nu sunt deplasabile decât în discursul produs prin vorbire directă și, parțial, în discursul indirect liber; în toate celelalte uații se păstrează cadrul deictic social primar:

Doamnă doctor$_1$, Vasile$_2$ mi$_3$-a spus textual: „Pentru dumneavoastră$_3$ eu$_2$ am t respectul, dar pe aia$_1$ să n-o văd în ochi." (vorbire directă).

Doamnă doctor$_1$, Vasile$_2$ mi$_3$-a spus că pentru mine$_3$ el$_2$ are tot respectul, dar dumneavoastră$_1$ nu vrea să vă mai vadă în ochi.

4.6. Deixisul descriptiv cuprinde o clasă restrânsă de expresii, care referă tensiv la caracteristicile unor acțiuni sau ale unor entități făcând parte din ntextul comunicării.

4.6.1. Adverbe și locuțiuni adverbiale ca *așa, astfel, în felul ăsta / acesta, în est mod*, adjectivele *așa, astfel* (*de*), *asemenea* etc. aparțin acestei clase, primele deictice referențiale, ultimele ca relaționale (determinanți deictici):

sup

de
alo

alte

în c

ma

într

Dacă vorbeşti ***aşa,*** *sigur că nu te înţelege nimeni.*
Cu ***aşa*** *siluetă, poţi deveni fotomodel.*
Poartă-te mai departe ***în felul ăsta*** *şi o să rămâi singur.*
O ***astfel de*** *comportare e inadmisibilă.*
Un ***asemenea*** *zâmbet n-am mai văzut la nimeni.*
Fă şi tu ***aşa****!* [demonstraţie]
Bravo, ***aşa*** *te vreau!*.

Majoritatea deicticelor descriptive sunt de tip *pozitiv*; de tip *negativ* (vezi *supra*, **3.3.3**, notă) par a fi numai adverbul *altfel* şi adjectivul *altfel* (*de*):

Ei, nu, ***altfel*** *se procedează: apucă-l de jos!*
Dacă nu vrei să-ţi pierzi prietenii îţi trebuie un ***altfel de*** *comportament.* [spus de cineva care a asistat la o scenă de suficienţă arogantă şi agresivă din partea alocutorului].

Deixisul descriptiv poate funcţiona simultan şi ca deixis discursiv:

Vorbesc ***aşa*** *ca să nu mă audă ceilalţi.* [locutorul îşi justifică vorbitul în şoaptă]
Încearcă să spui toate astea ***altfel****, mai simplu.*

4.6.2. Ca majoritatea ostensivelor, şi deicticele descriptive pot funcţiona alternativ, nondeictic (anaforic / cataforic):

Dacă face ***aşa*** *cum l-am învăţat, o să iasă bine.*
L-a tot linguşit, şi ***în felul ăsta*** *a reuşit să-l cucerească.*
Avea nişte ochi stranii, vineţii, ***asemenea*** *culoare n-am mai văzut.*

4.6.3. Deixisul descriptiv este deplasabil în reproducerea directă a vorbirii şi în discursul indirect liber, în restul situaţiilor convertindu-se în anaforă / cataforă:

(deixis deplasat) *Zice unul: „Dragul meu /* ***Aşa*** *cui făceam şi eu / Poate chiar mai iscusit / Însă, vezi, nu m-am gândit".* (T. Arghezi, *Cuiul*)

(anaforă) *L-am găsit în mijlocul casei, cu toate întoarse pe dos; cred că într-o* ***asemenea*** *situaţie nu s-a aflat de când e el.*

ANAFORA

1. PRELIMINARII

Anafora este relația dintre două elemente lingvistice, în care cel care apare ulterior în discurs (numit *anaforic*) nu are un sens de sine stătător, ci este interpretat semantico-referențial prin raportare la elementul deja apărut (*antecedent* sau *sursă*): anaforicul preia (parțial sau total) valoarea referențială sau sensul contextual al antecedentului. Raportul invers, mai rar (în care un element se interpretează prin raportare la unul succesiv), este considerat tot un tip de *anaforă*, pentru care se folosește însă și denumirea de *cataforă* (elementul prin care aceasta se realizează fiind numit *cataforic*).

Termenul *anaforă* desemnează nu numai fenomenul lingvistic, relația semantico-referențială, ci și elementele concrete prin care aceasta se realizează (anaforicele și cataforicele).

Anafora este strâns legată de *deixis* (vezi **Deixis**), cu care are în comun mecanisme asemănătoare de preluare a interpretării referențiale a unui element lingvistic de la alt element, aflat în context (în contextul lingvistic, în cazul anaforei, sau în cel situațional, în cazul deixisului), precum și un inventar de mijloace lingvistice: multe deictice funcționează și ca anaforice. Cele două fenomene diferă prin funcțiile specifice (deixisul realizează ancorarea în situația de comunicare, anafora asigură un anumit tip de continuitate și coerență a discursului). În plus, anafora presupune elemente specializate și reguli clar marcate de stabilire a referinței; regulile care stabilesc coreferențialitatea, instituind lanțuri anaforice întinse adesea pe toată lungimea textului, sunt mult mai complexe decât cele ale deixisului.

Între deixis și anaforă există și zone de interferență: așa-numitul *deixis discursiv* sau *textual* (vezi **Deixis, 4**) poate fi considerat o formă de anaforă (vezi *infra*, **3.1**).

2. ANAFORĂ SINTACTICĂ VS ANAFORĂ DISCURSIVĂ

Din punctul de vedere al *funcționării,* mai exact al caracterului obligatoriu sau neobligatoriu al apariției unui anume anaforic și al interpretării sale prin referire la un anume antecedent, anafora poate fi *legată* (strict determinată sintactic, în interiorul propoziției sau în raporturi de subordonare în frază) sau *liberă* (rezultat al unor alegeri pragmatice, manifestate mai ales la nivel interpropozițional și interfrastic).

Anafora legată, sintactică sau ***gramaticalizată*** se realizează prin clitice reflexive propriu-zise și reciproce, prin pronume și adverbe relative sau ca anaforă zero. Identificarea referentului este certă, depinzând de reguli stricte, aplicabile în interiorul structurilor sintactice; de exemplu, cliticul în acuzativ reflexiv sau reciproc și forma accentuată corespunzătoare au referent identic cu cel al subiectului propoziției în care se află (a, b), iar relativul e identic referențial cu antecedentul său (c, d); subiectul neexprimat al conjunctivului, infinitivului și supinului este controlat de verbul regent (e, f, g):

(a) *Marian$_1$ știe că Dan$_2$* ***se$_2$*** *consideră (pe* ***sine$_2$*** */ pe* ***el însuși$_2$****) superior.*
(b) *Părinții$_1$ au observat că frații$_2$* ***se$_2$*** *suspectează (unul$_{2a}$ pe altul$_{2b}$ / între ei$_2$).*
(c) *Vecina$_1$ mea admiră casa$_2$* ***care$_2$*** *îmi place și mie.*
(d) *Am ajuns la locul$_1$* ***unde$_1$*** *ne vom opri.*
(e) *Mihai$_1$ a aflat că [Ion]$_2$ știe Ø$_2$ să cânte.*
(f) *Mihai$_1$ a aflat că [Ion]$_2$ poate Ø$_2$ cânta.*
(g) *Mihai$_1$ a aflat că [Ion]$_2$ are de scris Ø$_2$ un articol.*

Anafora liberă sau ***discursivă*** se realizează prin pronume personale, demonstrative, posesive, adverbe pronominale, ca anaforă zero etc. Identificarea referentului, la nivel frastic și interfrastic, se bazează în primul rând pe condiții contextuale și preferințe ale uzului: depinde de numărul potențialilor antecedenți și de distanța textuală care îi desparte de anaforic, ca și de pregnanța referentului în conștiința vorbitorilor. Există restricții care pornesc chiar de la relațiile sintactice din interiorul propoziției; de exemplu, pronumele complement direct sau indirect, dacă nu este reflexiv, are obligatoriu alt referent decât subiectul („[Dan]$_1$ *îl$_2$* consideră (*pe el$_2$*) superior"); contextul mai larg stabilește care anume este acest referent.

Anafora discursivă e în general ambiguă, permițând mai multe interpretări. În exemplul ***Dan$_1$*** *a fost ieri la* ***Ion$_2$****, care se întâlnise cu* ***Mircea$_3$****.* ***El$_{1/2/3/n}$ i$_{1/2/3}$****-a spus că* ***acela$_{1/2/3/n}$*** *vorbise deja cu nepotul* ***lui$_{1/2/3/n}$****.*, fiecare dintre formele pronominale *el, i, acela* și *lui* poate fi coreferențială cu oricare din cei trei antecedenți ($_{1/2/3}$) sau chiar cu un alt element din contextul anterior ($_n$); anumite restricții privesc însă repartizarea reciprocă a interpretărilor, în funcție de stabilirea referenților pentru celelalte pronume: unele alegeri le condiționează (le exclud) pe altele; dacă subiectul va fi X_1, obiectul indirect și demonstrativul din subordonată vor fi obligatoriu diferite de X_1.

O marcă gramaticală a anaforei este concordanța unor caracteristici gramaticale (de gen și număr) la antecedent și la anaforic (și la elementele acordate cu acesta): *[Dan]$_1$ vorbește cu [Maria]$_2$ despre [candidații stângii]$_3$ și îi$_2$ spune că* ***ea$_2$*** */* ***el$_1$*** */* ***ei$_3$*** *trebuie să fie* ***aleasă*** */* ***ales*** */* ***aleși*** *în noua funcție.* Concordanța anaforicelor (care poate fi considerată o formă de acord) este determinată în primul rând de factori semantici în cazul referenților animați (se realizează în funcție de genul natural: *[Victima]$_1$ se numește Vasile, Ø$_1$ are 30 de ani și o barbă lungă. Ø$_1$ A fost* ***dus*** *imediat la spital.*) și se manifestă pur gramatical doar la inanimate: *[Caietul]$_1$ nu mai era la locul* ***lui$_1$****, lângă [agendă]$_2$. Ø$_1$ A fost* ***furat*** *odată cu* ***aceasta$_2$****.*

> Se manifestă, chiar în româna vorbită, și tendința de a realiza concordanța anaforică după criterii formale și nu semantice; de exemplu, în enunțul următor presiunea factorului semantic ar fi determinat atribuirea unei valori de plural (masculin-neutru) reluării anaforice și acordului pe care îl realizează predicatele respective; de fapt, sunt reluate informațiile gramaticale ale antecedentului *lume* (feminin + singular): *[Multă lume]$_1$ a mai rămas atunci, adică* ***Ø$_1$ era hotărâtă*** *Ø$_1$ să rămâie.* (CORV).

În decodarea anaforei discursive joacă un rol fundamental semantica predicatelor, ansamblul enunțului și cunoștințele de bază, comune, despre lume:

[Dana]$_1$ și$_1$-a adus la noi [pisica]$_2$. Acum Ø$_2$ e în coșul ei$_2$ și Ø$_2$ toarce.
[Dana]$_1$ și$_1$-a adus la noi [pisica]$_2$. Acum Ø$_1$ e la biroul ei$_1$ și Ø$_1$ citește.

Acolo unde mai multe expresii lingvistice sunt posibili antecedenți ai anaforicului, alegerea se face în funcție de scenariul cel mai probabil, care să dea sens succesiunii de enunțuri.

3. CONTINUITATE REFERENȚIALĂ VS RELUARE SEMANTICĂ

Din punctul de vedere al relației cu un referent, anafora acoperă, de fapt, două fenomene, tratate adesea împreună, dar profund diferite: **continuitatea referențială (coreferențialitatea)** și **reluarea semantică (similitudinea categorială)**. În cazul coreferențialității – de exemplu în enunțul *Am vorbit cu **un domn simpatic**$_i$. **Acesta**$_i$ mi-a povestit totul.* – anafora este un *substitut* trimițând la un anume referent, care poate fi total sau parțial identic cu cel deja introdus în discurs. În cazul reluării semantice – *Am văzut **un film**$_{ia}$ **simpatic**$_{ib}$. **Unul**$_{ia}$ **la fel**$_{ib}$ am văzut acum o lună.* – se substituie o expresie lingvistică, pentru a relua un sens deja activat și pentru a-l aplica altui referent.

Anafora prototipică are rol coreferențial. Un caz particular al continuității referențiale îl constituie coreferențialitatea potențială a anaforicului cu o variabilă: [*Fiecare*]$_i$ *poate avansa până **își**$_i$ atinge limita incompetenței.* („22", 2002); [*Cine*]$_i$ *va veni, **acela**$_i$ va ocupa scaunul liber.*; [*Aceia*]$_i$ ***care**$_i$ au greșit vor plăti.* etc.

3.1. Continuitatea referențială

Anafora coreferențială se poate clasifica în funcție de tipul de referent: indivizi, repere temporale, spațiale, entități abstracte, procese etc. În strânsă relație cu aceste tipuri, antecedentul anaforei referențiale poate fi: un grup nominal (*Au venit* [*trei prieteni din București*]$_i$, ***care**$_i$ rămân aici până luni.*); un circumstanțial (grup prepozițional sau adverbial: *Au venit* [*la ora 3*]$_i$, ***când**$_i$ se termină cursul.*; *A ajuns* [*sus*]$_i$. ***Acolo**$_i$ erau două uși.*); un grup verbal (*Dan* [*a alergat toată ziua*]$_i$, ***ceea ce**$_i$ l-a obosit îngrozitor.*) sau chiar un enunț ([*Maria e deșteaptă.*]$_i$ *Toți spun **asta**$_i$*).

Continuitatea referențială se poate realiza ca: (a) *identitate*; (b) *relație cumulativă*; (c) *relație partitivă*; (d) *relație complementară*; (e) *asociere cognitivă*.

(a) **Anafora identității referențiale** reia integral referentul antecedentului:

Am vizitat [*o casă de vacanță cu două etaje*]$_i$. *Pereții **acesteia**$_i$ erau vopsiți în roz.*

În cadrul anaforei referențiale se include așa-numita **anaforă evolutivă**, ai cărei referenți se modifică pe parcursul discursului: în enunțul [*Copilul*]$_i$ *a crescut, Ø$_i$ a devenit la rândul său tată. Azi **el**$_i$ e bunic.*, formele *copilul*, *Ø* și *el* trimit la ipostaze modificate referențial (prin trecerea timpului) ale aceleiași persoane.

Din punct de vedere textual, referentul e întotdeauna modificat (ca obiect al cunoașterii) pe măsură ce informațiile și evaluările se acumulează, în progresia enunțurilor.

(b) **Anafora cumulativă (rezumativă, globalizantă)** reia printr-o expresie unică mai mulți referenți diferiți, chiar din mai multe enunțuri:

Am vizitat [*o vilă*]$_{ia}$, *apoi* [*un apartament de bloc*]$_{ib}$. *Dan ne-a condus și la* [*o căsuță cu grădină*]$_{ic}$. ***Locuințele văzute**$_{iabc}$ erau însă foarte scumpe.*

Reluarea poate fi relativ simplă (însumare de elemente similare, printr-un termen plural sau cu sens colectiv; în măsura în care echivalarea e completă, această anaforă ar putea aparține categoriei identității referențiale), sau mult mai

complexă, atunci când rezumă conţinuturi informaţionale, uneori din întregi secvenţe de enunţuri. O lungă naraţiune poate fi urmată de un enunţ conţinând un anaforic: [...]$_1$ ***Asta**$_1$ a fost tot.*

Acest tip de anaforă – care rezumă discursul însuşi – poate fi interpretată şi ca reprezentând un fenomen de deixis textual sau discursiv. E însă util să se facă diferenţa dintre un deixis discursiv propriu-zis, care trimite la *expresia* textuală (forme, cuvinte, părţi dispuse spaţial ale textului; de exemplu: *Am explicat **în cele de mai sus** intenţia noastră.*) şi anafora care reia *conţinutul* discursului, deci un tip de referent abstract (de exemplu: ***Aceasta** este intenţia noastră.*).

Există un număr limitat de substitute anaforice – cu sens aşa-zis „neutru" – care pot îndeplini acest rol rezumativ: *o, asta, aceasta* (şi la plural: *astea, acestea*).

Anafora rezumativă se realizează, mai des decât alte tipuri anaforice, ca o cataforă:

*Am mai spus-**o**$_1$: [avem voluptatea negativului]$_1$.* („Dilema", 1997).

(c) **Anafora partitivă** reia doar o parte din referentul antecedentului său: *Am văzut [multe case]$_{1a}$. **Una**$_{1b}$ era destul de ieftină.*

E de discutat dacă în asemenea cazuri substitutele specializate au sens partitiv sau dacă rolul anaforic nu ar trebui atribuit unei anafore zero a construcţiei partitive: *una = una dintre Ø.*

(d) **Anafora complementară** (care ar putea fi subsumată şi anaforei partitive) presupune ca date un set de elemente sau o relaţie; un element implicat într-o astfel de relaţie – *celălalt, dincolo* – se decodează prin raportare referenţială la elementul complementar: *Am vorbit cu [un frate]$_{1a}$, apoi cu **celălalt**$_{1b}$.*; *Am fost [la casa de la ţară]$_{1a}$, apoi **dincolo**$_{1b}$.*

(e) **Anafora asociativă** se bazează pe cunoştinţele despre lume şi pe inferenţele stabilite de destinatar: se presupune că între referentul nou introdus de o expresie lingvistică şi unul deja prezent în discurs se manifestă legătura referenţială cea mai directă posibilă în contextul dat (o legătură de tip metonimic, parte-întreg, posesor-obiect posedat etc.). Acest tip de anaforă se realizează în mod obligatoriu prin expresii lexicale pline, nu prin proforme (un referent non-evocat în enunţ nu poate fi pronominalizat):

*Am vizitat [o casă destul de spaţioasă]$_{1a}$. **Pereţii**$_{1b}$ erau cam subţiri.*;

*[Andrei]$_{1a}$ a intrat în sala de mese. A pus **paltonul**$_{1b}$ în cui.*

Uneori, anafora asociativă este deductibilă chiar din semantica termenilor expliciţi:

Zice că într-o maternitate **au născut**$_1$, *în aceeaşi seară, o ardeleancă, o moldoveancă şi o negresă. Peste noapte, o infirmieră buimacă a încurcat **copiii**$_1$.* („Dilema", 2002).

3.2. Reluarea semantică

Similitudinea categorială (*reluarea semantică*) poate fi descrisă, în funcţie de clasele funcţionale implicate, ca având două tipuri principale: cel care reia sensul unor nominale (potenţial sau real referenţiale) şi cel care echivalează predicaţii semantice (grupuri predicative, adjective). Proformele cu această funcţie au rolul de a evita repetiţia.

Primul tip se poate realiza prin anumite uzuri ale unor pronume: demonstrative (*acela*), semiindependente (*cel, al*), nehotărâte (*unul, altul*):

A luat [*valiza*]$_1$ *neagră și pe* ***aceea***$_1$ */* ***cea***$_1$ */* ***una***$_1$ */* ***alta***$_1$ *roșie.*;

A luat [*valiza*]$_1$ *lui Dan și pe* ***a***$_1$ *Mariei.*

În anumite contexte paralele, chiar cliticele personale pot avea această funcție: *Dan și-a terminat* [*teza*]$_1$ *ieri iar Maria și-a terminat-****o***$_1$ *azi.*

Al doilea tip se realizează prin indici ai similitudinii de genul: *la fel, asemenea, tot așa, astfel de,* precum și prin elipsă. Mijlocul cel mai puțin echivoc este tocmai elipsa, care presupune paralelismul sintactic și recuperează semnificația elementului absent: *Dan* [*a plecat*]$_1$ *la munte, Maria* ***Ø***$_1$ *la mare.*

Celelalte forme ridică uneori probleme speciale, atunci când expresiile antecedente conțin la rândul lor anafore care pot produce lecturi ambigue: [*Dan*]$_1$ [*nu se înțelege cu bunicul lui*$_1$]$_x$ *și Maria*$_2$ ***la fel***$_x$. Anafora *la fel* poate presupune în interiorul segmentului reluat identitatea relației (= „Maria nu se înțelege cu bunicul *ei.*") sau identitatea referentului (= „Maria nu se înțelege cu bunicul *lui Dan.*").

4. MIJLOACE DE EXPRESIE

Anafora se realizează prin mai multe mijloace gramaticale și lexicale. O posibilă grupare funcțională a acestora trebuie să distingă **substitutele anaforice (proformele)** de **expresiile nominale indexate**.

Substitute anaforice pot fi – în unele dintre utilizările lor – pronumele personale de persoana a III-a, pronumele reflexive și reciproce, pronumele semiindependente, adjectivele posesive de persoana a III-a, unele pronume demonstrative, nehotărâte, relative, adverbele demonstrative, numeralele, verbul *a face* însoțit de cliticul de acuzativ *o*, unele adjective și locuțiuni adjectivale și adverbiale; în plus, ca mijloace lipsite de suport lexical, anafora pronominală zero și elipsa. Pronumele sunt cele mai tipice substitute anaforice: *A trecut testul* [*un doctor*]$_1$. *Despre* ***acesta***$_1$ */* ***el***$_1$ *ți-am vorbit de multe ori.* (vezi **I, Pronumele. Preliminarii, 1.1**).

Expresiile nominale indexate sunt grupuri nominale cu funcție de anaforă, care conțin **indici anaforici** (respectiv articolul hotărât, adjectivul demonstrativ); elementul nominal intră cu antecedentul într-o relație de repetiție lexicală, într-o relație semantică de sinonimie, de hipo- sau hiperonimie, sau se leagă de acesta exclusiv pragmatic, inferențial, pe baza unor informații contextuale sau extralingvistice. În exemplul de mai jos, termenul *doctor* realizează o repetiție lexicală, *medic* este un sinonim, *chirurg* un hiponim, în vreme ce *tânăr* și *moldovean* pot deveni substitute coreferențiale doar în funcție de datele furnizate de context:

Au trecut testul [*un doctor*]$_1$ *și un economist*$_2$. ***Doctor*ul**$_1$ / ***Medic*ul**$_1$ / ***Chirurg*ul**$_1$ / ***Tânăr*ul**$_1$ / ***Moldovean*ul**$_1$ *era la a doua încercare.*

Rolul decisiv în declanșarea interpretării anaforice nu îl joacă relațiile semantice dintre elementele lexicale, ci indicele. Desigur, elementul cu rol de indice poate avea și alte funcții decât cea anaforică (de exemplu, generică: ***Doctorul*** *e un om cu o meserie frumoasă.*), după cum și repetiția poate fi nonanaforică (*A trecut testul* ***un doctor. Un doctor*** *e în genere un om cu o meserie frumoasă, care îi ajută pe oameni.*).

Între cele două mari tipuri de expresii anaforice, diferențele sunt considerabile: substitutele pronominale nu au sens lexical şi referință proprie şi orientează univoc decodarea spre sursa deja cunoscută (de exemplu: *el = băiatul, Dan, un om* etc.); expresiile indexate sunt lexical pline, aducând adesea o reinterpretare a referentului, furnizând informaţii noi şi fiind în principiu interschimbabile cu sursa (de exemplu: ***Trecătorul**$_1$ s-a oprit să-mi explice pentru cine era punga cu mâncare. **Prietenul animalelor**$_1$ era foarte convingător.* [...] ***Acest ins scund, agitat şi vorbăreț**$_1$ m-a ținut o oră în picioare în parc.*).

> În textele literare narative, expresiile anaforice indexate sunt adesea complexe şi bogate în informaţii, variind mult pe parcursul textului: *Eram însurat de doi ani şi jumătate cu **o colegă de la Universitate** şi bănuiam că mă înşală.* [...] *Dealtminteri, era **această fată** un continuu prilej de uimire.* [...] *Începusem totuşi să fiu măgulit de admirația pe care o avea mai toată lumea pentru mine, fiindcă eram atât de pătimaş iubit de **una dintre cele mai frumoase studente,** şi cred că acest orgoliu a constituit baza viitoarei mele iubiri. Să tulburi atât de mistuitor **o femeie dorită de toți**, să fii atât de necesar unei existențe, erau sentimente care mă adevereau în jocul intim al personalității mele.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Ținând cont de diferențele care apar şi în interiorul celor două categorii, se poate stabili o ierarhie a marcării semantice: de la un minimum de marcare (anafora zero), trecând prin pronume, demonstrativ, până la grupul nominal plin. Ca regulă pragmatică generală, formele slab marcate indică o coreferențialitate imediată, previzibilă ([*Dan*]$_1$ *îl*$_2$ *aşteaptă pe Ion*$_2$ *şi* ***Ø***$_1$ *bea bere.*: anafora zero – ca subiect al unei propoziţii coordonate – indică identitatea referențială cu subiectul primei propoziţii), în vreme ce formele mai puternic marcate o contrazic ([*Dan*]$_1$ *îl*$_2$ *aşteaptă pe Ion*$_2$ *şi* ***acesta***$_2$ *bea bere.*

Dintre elementele enumerate, unele sunt ***exclusiv anaforice,*** dar cele mai multe au şi alte valori. ***Substitute*** exclusiv anaforice (relaţia cu antecedentul fiind determinată strict gramatical) sunt cliticele reflexive propriu-zise şi reciproce. Pronumele semiindependent *al* este exclusiv anaforic, fără a fi obligatoriu controlat gramatical; el funcţionează atât interfrastic (*Am venit cu maşina Mariei. A mea e la reparat*), cât şi relativ lexicalizat (*Ai lui nu-i dau bani*).

Dintre ***indicii*** de coreferențialitate, au totdeauna rol anaforic unele adjective (precum *respectiv*: *Mi-a adus până la urmă o lucrare*$_1$. ***Respectiva lucrare***$_1$ *era plină de greşeli.*).

Alte elemente lingvistice pot fi atât anaforice (atunci când se decodează prin referire la o altă unitate lingvistică prezentă în mesaj), cât şi deictice (când se decodează în raport cu un element din contextul situațional al comunicării). Acestei categorii dublu funcţionale îi aparțin: pronumele personale de persoana a III-a, adjectivele posesive de persoana a III-a, pronumele demonstrative, pronumele semiindependent *cel*, unele numerale (*primul, a doua*), unele adverbe pronominale (demonstrative) – *aici, atunci, aşa.* Şi dintre indicii de coreferențialitate, unii pot fi atât anaforici, cât şi deictici: adjectivele pronominale demonstrative, articolul hotărât, numeralele ordinale.

O serie de unități lingvistice pot avea funcție atât anaforică, cât şi de variabilă; din această categorie fac parte pronumele relative şi unele pronume nehotărâte (*unul, altul*).

Timpurile verbale relative sau chiar toate timpurile în afara prezentului deictic (vezi **I, Verbul. Timpul; II, Deixis**) au fost uneori interpretate ca fenomene de anaforă, în măsura în care au nevoie de un reper temporal, care poate fi considerat „antecedent", pentru a-şi manifesta semnificaţia: *La ora 3 a sunat ceasul. Noi toţi dormeam* (*dormeam* – raportat la reperele „la ora 3" şi „a sunat"; *a sunat* – raportat la reperul prezentului enunţării [*acum*]). Fenomenul este totuşi diferit de cel al reluării referenţiale tipic anaforice (vezi **I, Verbul. Timpul. Preliminarii**).

E sigur că există o diferenţă între anafora din textele orale, din conversaţia spontană – şi cea din textele culte, scrise. În textele orale spontane, anafora zero şi pronumele personale de persoana a III-a domină clar, cu toate ambiguităţile pe care le pot provoca:

M-am gândit că [**Ø**$_1$] *stă...* [**Ø**$_1$] *fiind în zonă,* [**Ø**$_1$] *aparţine cu medicul de familie de... de Vitan. Chiar dacă* [**Ø**$_n$] *nu este medicul* ***lui***$_1$*, un prim ajutor, acolo,* ***îi***$_{1/x}$ *dai ceva să nu... ei, vreau să spun că* ***l***$_1$*-a luat* ***cetăţeanu ăla***$_2$*-n maşină, am mers şi eu cu* ***el***$_{1/2}$*,* ***l***$_1$*-am dus la cinci medici.* ***I***$_1$*-a dat* ***băiatul ăla***$_{2/y}$*... cinzeci de mii, în eventualitatea cazului când* [**Ø**$_1$] *să-ntoarce* [**Ø**$_1$] *să ia vrun taxi sau* [**Ø**$_1$] *să nu mai stea aşa, şi* ***l***$_1$*-am dus şi io la... medici de familie, la* ***care***$_z$ *mi-a ieşit cabinetu-n faţă, la* ***ăla***$_z$ *am vrut să intru. Să-****i***$_1$ *ia o tensiune, să-****i***$_1$ *dea o pastiluţă, să-****i***$_1$ *facă ceva, o apă şi un zahăr, ceva. Să-****i***$_1$*... să-****l***$_1$ *întindă pe un scaun, pe o masă, pă o bancă...* [...] *Da* ***i***$_3$*-am explicat înainte toate cele. Domnule, am dat de* ***el***$_1$*, uitaţi aşa, uitaţi aşa,* ***i***$_1$*-am făcut aşa,* ***i***$_1$*-am dres aşa,* [**Ø**$_1$] *a avut aşa, transpiraţie, cutare,* ***i***$_3$*-am explicat. Restu ocupaţi-vă. Şi la... la...* ***lui***$_1$ ***i***$_1$*-am spus... tataie, ia ia de aici încă cinzeci de mii...* ***I***$_1$*-am mai dat şi io cinzeci de mii, dacă e ceva de ă..., de plată pentru domnu doctor*$_3$*, s-aveţi bani să plătiţi. Adică* ***l***$_3$*-am obligat: bă, vrei bani, uite-ţi plătesc, da fă-****i***$_1$ *ceva. Ce* ***i***$_1$*-*[**Ø**$_3$] *o fi făcut că a...* [**Ø**$_{1/3}$] *a rămas în cabinet acolo cu* ***el***$_{3/1}$. (IVLRA)

În asemenea texte, la constituirea şi identificarea lanţurilor coreferenţiale contribuie în primul rând pregnanţa şi persistenţa referentului, ca şi cunoaşterea de bază a scenariilor prototipice. Nu atât regulile gramaticale şi nu numai structurile tematico-discursive atribuie unui pronume coreferenţialitatea cu un nume, ci mai ales compatibilitatea semantică a acţiunilor în care referentul e implicat: în secvenţa *Ce* ***i***$_1$-[Ø$_3$] *o fi făcut,* cliticul se referă la bolnav şi anafora zero la medic, pentru că acesta este raportul actanţial normal în scenariul dat („cabinet medical"); în vreme ce în secvenţa [**Ø**$_{1/3}$] *a rămas în cabinet acolo cu* ***el***$_{3/1}$, participarea la scena statică lasă deschise ambele interpretări (atât anafora zero cât şi pronumele se pot referi şi la medic, şi la pacient; desigur, cu o probabilitate mai mare ca persoana care *rămâne* în cabinet să fie bolnavul).

La nivel discursiv, trebuie făcută diferenţa între normă şi uz: prima vizează să elimine sau măcar să reducă ambiguitatea, pe care uzul o tolerează, chiar cu riscul de a crea confuzii.

5. SUBSTITUTE ANAFORICE REFERENŢIALE

Substitutele anaforice (proformele) sunt mijloace lingvistice – aparţinând mai multor clase lexico-gramaticale – specializate pentru funcţia anaforică; de obicei, aceasta nu este singura lor funcţie (cel mai adesea, pot fi şi deictice).

5.1. Anafora zero

Cel mai frecvent mijloc anaforic, în română, este *categoria vidă* (*anafora zero*), corespunzând în primul rând neexprimării subiectului unui verb la persoana a III-a, dar şi neexprimării unor complemente obligatorii ale verbului.

5.1.1. O formă de anaforă gramaticalizată (legată) este absenţa subiectului exprimat la unele forme verbale nepersonale (infinitiv, gerunziu, supin) şi în unele propoziţii subordonate, absenţă indicând coreferenţialitatea cu subiectul sau cu obiectul verbului regent (vezi **Subiectul, 3.2.2**). Neexprimarea este un element funcţional în măsura în care verbul cere obligatoriu subiect şi mai ales în măsura în care elementul zero are consecinţe gramaticale în organizarea sintactică a propoziţiei – manifestându-se, în primul rând, prin acord: *Ion*$_1$ *ştie că* [Ø$_2$] ***sunt bune***.

Anumite verbe modale sau aspectuale nici nu permit ca verbul subordonat (la conjunctiv sau infinitiv) să aibă un subiect altfel decât coreferenţial cu al lor: *X poate* [Ø$_x$] *să... / (a)...; X tinde* [Ø$_x$] *să.../ a...; X începe* [Ø$_x$] *să.../ a...*: *Mihai poate să plece.; Ion tinde a ezita. / Zăpada începe să cadă.* Complementul indirect al unor verbe impersonale este coreferenţial cu subiectul celui de-al doilea verb: *Îi*$_x$ *vine* [Ø$_x$] *să plângă.; Le*$_x$ *rămâne* [Ø$_x$] *să plece.* etc. Complementul direct al verbelor factitive este obligatoriu coreferenţial cu subiectul verbului subordonat: *X îl*$_y$ *pune* [Ø$_y$] *să...*: *Ion*$_1$ *îl*$_2$ *pune pe Dan*$_2$ [Ø$_2$] *să-ţi telefoneze.* În asemenea cazuri de control şi coreferenţialitate obligatorie, realizarea normală este anafora zero: *Ion tinde să conteste ?el / *acesta / *doctorul decizia.*; *Ion îl ajută pe Mihai să mute ?el / *acesta / *doctorul mobila.*

În alte subordonate (cu funcţia de argumente sau circumstanţiale ale verbului), este posibilă alegerea între mai multe substitute: *Maria vrea să vină mâine Ø / ea / aceasta / profesoara.* etc.; *Maria crede că va veni mâine Ø / ea / aceasta / profesoara.; Maria a câştigat premiul, deşi Ø / ea / aceasta / profesoara a întârziat la a doua probă.* etc. În aceste situaţii, absenţa subiectului atrage în primul rând interpretarea coreferenţială: *Maria*$_1$ *vrea* [**Ø**$_1$] *să vină mâine. Maria*$_1$ *crede că* [**Ø**$_1$] *va veni mâine.*; *Maria*$_1$ *a câştigat premiul, deşi* [**Ø**$_1$] *a întârziat la a doua probă.* Nu este totuşi vorba de o constrângere gramaticală absolută: în funcţie de context şi de pregnanţa discursivă a altui element, coreferenţialitatea poate fi stabilită, chiar prin anafora zero, cu acel element: *Doctorul*$_1$ *ar fi vrut să vină azi. Maria*$_2$ *vrea* [**Ø**$_1$] *să vină mâine, pentru că azi ea nu e acasă.* Acest tip de construcţie este nerecomandabil şi evitat în genere în limba scrisă, din cauza ambiguităţii sale. În schimb, subiectul lexicalizat prin substantiv propriu, pronume demonstrativ sau expresie nominală indexată indică în aceste cazuri un referent diferit: ***Dan***$_1$ *vrea ca* ***Ion***$_2$ *să vină mâine.;* ***Dan***$_1$ *vrea ca* ***acesta***$_2$ */* ***acela***$_2$ *să vină mâine.;* ***Dan***$_1$ *vrea ca* ***arhitectul***$_2$ *să vină mâine.*

În toate cazurile de anaforă zero, e posibilă şi o exprimare coreferenţială prin pronume personal folosit emfatic, ca situaţie de dublare a subiectului, cu sau fără semiadverbe declanşatoare de presupoziţii: *şi, chiar, numai, doar, tot*: *Maria*$_1$ *vrea să vină* ***şi ea***$_1$ (*chiar ea*$_1$, *numai ea*$_1$, *doar ea*$_1$, *tot ea*$_1$) *mâine.* Această realizare anaforică rămâne însă ambiguă (în cazurile în care subiectul nu este controlat de verbul regent): în funcţie de context, este posibilă şi lectura noncoreferenţială: [*Ana*$_1$ *e marea vedetă a sezonului.*] *Maria*$_2$ *vrea să vină* ***şi ea***$_1$ (*chiar ea*$_1$, *numai ea*$_1$, *doar ea*$_1$, *tot ea*$_1$) *mâine.* Ambiguitatea este eliminată de intonaţie şi de prezenţa mărcilor suplimentare ale identităţii (adjectivul de întărire) – *Maria*$_1$ *vrea*

*să vină **ea însăși**$_1$ mâine.* – care emfatizează subiectul, dar care nu se folosesc împreună cu semiadverbele respective: ?*Maria*$_1$ *vrea să vină **și ea însăși**$_1$ mâine.*

În propoziții coordonate copulativ prin juxtapunere sau joncțiune, anafora zero cu funcție de subiect se interpretează, în mod prototipic, prin coreferențialitate cu subiectul propoziției care e primul membru al coordonării; adesea coordonarea produce lanțuri anaforice:

Tanasie$_1$ *luă pachetul,* [Ø$_1$] *îl vârî în buzunarul larg al hainei și* [Ø$_1$] *ieși.* (I. Groșan, *Caravana*).

Totuși, relația de coreferențialitate nu este gramaticalizată în coordonare, depinzând în ultimă instanță de factori discursivi: dacă tema care se impune puternic este diferită, nu mai contează care este subiectul gramatical imediat anterior: *El*$_1$ *ce să facă? Îi*$_1$ *zice* ***șeful***$_2$ *ceva și atunci* [Ø$_1$] *pleacă.* (nu subiectul primului termen al coordonării – *șeful* – este reluat anaforic de subiectul subînțeles al verbului *pleacă,* ci complementul indirect, care fusese de altfel subiect al unui enunț anterior). Ca și în fenomenele de acord prin atracție sau de anacolut, nu contează structura strict sintactică, ci cea tematică.

Același lucru se petrece la nivel transfrastic: mai multe enunțuri succesive pot stabili, prin anafora zero a subiectului, relația de coreferențialitate cu un antecedent dintr-un enunț anterior, realizând un lanț anaforic:

Mara$_1$ *îi smulge ăluia mic telefonul din mână.* [...] [Ø$_1$] *E furioasă.* [Ø$_1$] *Ezită.* [Ø$_1$] *Nu știe ce anume m-ar jigni mai bine și astfel* [Ø$_1$] *pierde ocazia de a o face.* [Ø$_1$] *S-a blocat deja.* (S. Preda, *Parțial color*).

Între enunțuri este însă și mai probabilă legătura semantico-tematică a anaforei discursive, stabilitatea poziției sintactice nefiind o regulă absolută.

Anafora zero cu funcție de subiect nu corespunde semantic doar situației prototipice de coreferențialitate simplă, putând exprima și o identitate rezumativă, cu antecedent global, abstract etc.: [Ø] *E corect.*; [Ø] *A fost greu.*

5.1.2. Anafora zero cu funcție de complement obligatoriu al verbului este mai greu detectabilă, atât pentru că multe verbe au sensuri diferite (sau chiar omonimii) atunci când apar fără un anumit complement, cât și pentru că relația dintre verb și complement nu este marcată de mijloace gramaticale de tipul acordului dintre verb și subiect.

Se poate totuși vorbi de o anaforă zero – adesea de tip rezumativ, partitiv sau asociativ – a complementului direct, indirect, sau a circumstanțialului.

Obiectul direct cu sens general, abstract, global este de preferință neexprimat în română; enunțuri de tipul *Văd., Înțeleg., Știu.*, înseamnă de fapt *Văd / Înțeleg / Știu* [Ø$_{OD}$]., complementul direct („acest lucru") fiind interpretabil prin coreferențialitate cu un element precedent (exprimat adesea de un segment mai lung de text). Complementul direct poate corespunde, din punct de vedere semantico-referențial, unei anafore partitive: *Mai vreau.* = *Mai vreau* [*din acestea*].

Și circumstanțialele obligatorii pentru sensul verbului sunt adesea exprimate prin anaforă zero: *V-au sunat din Ploiești ca să vă spună că au ajuns deja* [Ø$_{circ}$] [= acolo].; interpretarea poate fi perfect coreferențială sau asociativă, deductibilă din context: *Am deschis ușa și am intrat* [Ø$_{circ.}$]. Verbul *a fi* cu valoare existențială – de plasare într-un anumit spațiu – presupune întotdeauna o anaforă zero: [Ø$_{circ}$] *Sunt flori și iarbă mare.*

Recunoașterea acestui tip de anaforă zero este facilitată și de comparația între limbi: în multe limbi, aceste poziții – obiectul direct al unui verb de

declarație sau al unui verb desemnând un proces mental, partitivul, circumstanțialul de plasare spațială (mai ales în construcții prezentative) – sunt realizate prin pronume speciale.

Anafora zero poate apărea și în grupul adjectival, la adjectivele cu complement obligatoriu din punct de vedere semantic: *Suntem în plin sezon* [*al tomatelor și ardeilor, al piersicilor și prunelor, al pepenilor galbeni și verzi*]$_1$. *Piețele sunt pline* $\emptyset_1$. („22", 2002; anaforă partitivă).

5.1.3. Anafora zero ca determinativ posesiv în grupul nominal este limitată la așa-numita „posesie inalienabilă" – *Maria*$_1$ *ridică mâna* $\emptyset_1$; *Ion*$_2$ *lasă capul* $\emptyset_2$ *în jos.* (vezi **Complementul posesiv**) – , tip de relație anaforică asociativă.

5.2. Anafora pronominală

Realizarea prin pronume a anaforei este probabil tipul cel mai caracteristic și mai complex, determinat atât de constrângeri gramaticale (anafora pronominală legată), cât și de fenomene discursive (anafora pronominală liberă).

5.2.1. *Anafora pronominală legată* include situații clar gramaticalizate de anaforă cu antecedentul în aceeași propoziție: cliticele reflexive, reciproce, de dativ posesiv reflexiv (vezi **II, Construcții reflexive și construcții reciproce; I, Pronumele**). Este un tip de anaforă coreferențială simplă.

5.2.1.1. *Cliticele reflexive* (*se, își*) funcționează ca anaforă legată, indicând coreferențialitatea complementului direct și a celui indirect cu subiectul propoziției în care se află:

Tânărul$_1$ *se*$_1$ *privește în oglindă și* [$\emptyset_1$] *își*$_1$ *adresează o schiță de salut.*

Formele accentuate ale reflexivului (*sine, sieși*) alternează cu cele ale pronumelui personal, eventual însoțit de pronumele de întărire:

Ion$_1$ *se*$_1$ *prezintă pe* ***sine***$_1$ / *pe* ***el***$_1$ (***însuși***$_1$) *ca medic.* ***Își***$_1$ *face* ***sieși***$_1$ / ***lui***$_1$ (***însuși***$_1$) *rău.*

Pentru complementul indirect și complementul direct, valoarea reflexivă a formelor accentuate este dezambiguizată de prezența obligatorie a cliticelor, pe care formele lungi le dublează. În celelalte construcții – complemente prepoziționale – cliticele nu apar, iar reflexivele accentuate nu sunt obligatorii sau sunt chiar improbabile:

Dana$_1$ *vorbește despre* ***ea***$_1$ (***însăși***)$_1$ / *despre* ***sine***$_1$ *ore în șir.*

Maria$_1$ *a reușit datorită* ***ei***$_1$ ***înseși***$_1$ / **datorită sieși*$_1$.

Cele două modalități pot alterna în enunț, la mică distanță:

Convalescentul$_1$ *se află pe drum către* ***el***$_1$ ***însuși***$_1$, *în așa fel încât el*$_1$ *poate* [$\emptyset_1$] *spune despre* ***sine***$_1$ *că* [$\emptyset_1$] *este.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

Oricum, adjectivul de întărire apare curent postpus reflexivelor, devenind aproape un component obligatoriu al formei lungi (*sine însuși, sie însuși*):

Talentele creează, geniul se mistuie ***pe sine însuși***. (A. Blandiana, *Calitatea*);

Anticul îndemn „Cunoaște-te pe tine însuți" rămâne tot ceea ce vreodată omul și-a cerut ***sie însuși*** *mai greu.* (*ibid.*).

Forma *sieși* nu acceptă însă adjectiv de întărire (**sieși însuși*): *Primul își e suficient* ***sieși***, *celălalt are mereu nevoie de alții.* (*ibid.*).

5.2.1.2. *Cliticele reciproce* au construcții similare, doar relația referențială fiind diferită: cliticul reia referentul dublu al subiectului (două grupuri nominale) sau referentul subiectului exprimat prin grup nominal la plural:

Dan$_1$ *și Ion*$_1$ *se*$_{1+2}$ *salută zâmbind. Tinerii*$_1$ *se*$_1$ *salută reciproc.*

În aceste construcţii este exclus orice alt anaforic (pronume personal, demonstrativ etc.).

Formele de explicitare a valorii reciproce (*unul pe altul, unul pe celălalt* etc.) nu sunt la fel de gramaticalizate şi pot avea utilizări discursive, la distanţă:

La noi, dansatorii$_1$ *sunt în stare să-şi recunoască* ***unul***$_{1a}$ ***altuia***$_{1b}$ *meritele.* (LAI, 2004);

Cum s-ar fi putut încontra [bănăţeanul]$_1$ *cu [un sucevean]*$_2$*? Habar n-aveau* ***unul***$_{1/2}$ ***de celălalt***$_{2/1}$. („Dilema", 2002).

Cele două pronume care intră în componenţa structurii reiau global informaţia anaforică de gen a antecedenţilor: *Ioana*$_1$ *şi Maria*$_2$ *se*$_{1+2}$ *salută [una pe alta]*$_{1+2}$. Nu este însă o corespondenţă directă cu unul sau altul dintre antecedenţi, fapt dovedit de imposibilitatea unor forme de gen diferenţiate: **Ion şi Maria se salută unul pe alta.; * Maria şi Ion se salută una pe altul.* etc. (vezi **I, Pronumele reflexiv**).

5.2.1.3. *Dativul posesiv* impune forme de coreferenţialitate dezambiguizate din punctul de vedere al relaţiei cu subiectul: structurile echivalente – construcţiile cu genitivul pronumelui sau cu un posesiv – ar fi în limba de azi ambigue; de fapt unele dintre ele nu se folosesc decât pentru noncoreferenţialitatea cu subiectul, în vreme ce construcţiile cu dativ pasiv impun alegerea clară a unui clitic reflexiv sau personal. În enunţul *[Dan]*$_1$ *e mulţumit că păstrează casa* ***lui***$_2$, pronumele *lui* ar fi putut trimite la subiectul *Dan* sau la un alt antecedent din discurs; de fapt, în măsura în care apare ca marcată faţă de cea cu normală (cu dativ posesiv), construcţia are interpretare noncoreferenţială. Construcţiile cu dativ posesiv dezambiguizează relaţia cu subiectul: *[Dan]*$_1$ *e mulţumit că* ***îşi***$_1$ *păstrează casa.* vs *[Dan]*$_1$ *e mulţumit că* ***îi***$_2$ *păstrează casa.*

5.2.2. O anaforă de tip special este cea reprezentată de *elementul introductiv al propoziţiilor relative cu antecedent* (vezi **Construcţii cu propoziţii relative**): pronume şi adverbe relative. Acestea sunt constrânse de reguli gramaticale de coreferenţialitate, chiar dacă de alt tip decât reflexivele. Coreferenţialitatea se stabileşte în mod non-ambiguu cu grupul nominal care precedă relativa şi al cărui centru este complinit de aceasta: *[umbrela aceea roşie]*$_1$ *pe* ***care***$_1$ *ai adus-o; [locul din oraş]*$_1$ ***unde***$_1$ *ai fost ieri; [fata]*$_1$ *cu ai* ***cărei***$_1$ *colegi am stat de vorbă.*

Pronumele relativ *ceea ce* este specializat pentru anafora rezumativă, care reia global o idee exprimată anterior:

[A făcut, cu alte cuvinte, efortul – deloc neglijabil – de a nu exista public,]$_1$ ***ceea ce***$_1$ *denotă personalitate şi tărie de caracter.* („Dilema", 1996).

Nu întâmplător, antecedentul său tipic este pronumele *tot*: *[Tot]*$_1$ *ceea ce*$_1$ *se produce se totalizează într-o regiune specifică de valori.* (E. Cioran, *Schimbarea*).

Ceea ce funcţionează ca anaforă rezumativă şi la nivel transfrastic (construcţia este interpretabilă şi ca o segmentare a frazei, dar are o anume independenţă):

[Statul „trebuie" să renunţe, măcar formal, pur legislativ, la o parte din prerogativele şi suveranitatea sa.]$_1$ ***Ceea ce***$_1$ *pentru o anumită mentalitate politică, încă dominantă, este imposibil de acceptat.* (A. Marino, *Pentru Europa*).

5.2.3. *Anafora pronominală liberă* se realizează prin pronume personal propriu-zis, adjectiv posesiv, pronume demonstrativ.

5.2.3.1. *Pronumele personal de persoana a III-a* funcţionează ca anaforic în două situaţii principale: (a) cu forma de nominativ şi funcţia sintactică de subiect, în concurenţă cu mijlocul tipic de realizare a acestei poziţii – anafora zero; (b) cu forme de acuzativ, genitiv şi dativ, în toate celelalte poziţii sintactice, în care

anafora zero este mai rară şi mai greu de identificat. În aceste condiţii, principala utilizare a pronumelui de persoana a III-a este la cazurile oblice.

(a) Cu forma de nominativ şi cu funcţia sintactică de subiect, pronumele apare în poziţiile în care este obligatorie exprimarea lui, de exemplu cu un conjunctiv fără *să*:

Anumite persoane îşi luau răspunderea afirmării că suntem gata [...] *cu ştiinţa luptei până la cucerirea oricărei poziţii, fie* ***ea*** *socotită ca inexpugnabilă.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

De asemenea, este folosit cu rol de emfatizare, contrast (*Era întâi o temă a marilor bulevarde în cultură, felul pe care şi l-a ales* ***el*** *de a trăi cultural, digerând esenţialul, spre deosebire de Cioran şi Mircea Vulcănescu.*, G. Liiceanu, *Jurnalul*) sau pentru eliminarea unei ambiguităţi a formei verbale prin opoziţia de gen (*el / ea, ei / ele*) sau de număr (singular / plural): *După aceea vine şi Botezatu şi schimbă* ***ei*** *impresii.* (EZ, 2003), ori chiar personal / nedeterminat: *Probabil că trebuia să relatez cât mai exact ce scria* ***el*** *acolo.* (R. Petrescu, *Eclipsa*).

Exprimarea neobligatorie, alternând cu anafora zero (vezi *supra*), se întâlneşte atât în propoziţii subordonate ([Dan] *Crede că* ***el*** *a venit primul.*) ori coordonate ([*Dan*] *a venit şi* ***el*** *e câştigătorul*), cât şi în succesiunea de enunţuri ([*Dan*] *a plecat. El avea dreptate.*). Preferinţele pentru interpretarea coreferenţială cu o expresie nominală cu funcţie de subiect din propoziţia precedentă sunt mai reduse decât la anafora zero; în stabilirea relaţiei de coreferenţialitate intervine însă contextul, cu factori discursivi de complexitate vaariabilă.

În cazurile de contrast şi în genere în cele determinate de structura informaţională a enunţului, prezenţa pronumelui nu este obligatorie, dar e clar preferată atât anaforei zero, cât şi demonstrativului. Pronumele apare adesea în situaţii de continuitate tematică, când absenţa sa ar aduce pe prima poziţie verbul-predicat:

Copiii României nu-şi pierd vremea cu jocuri fără rost. ***Ei*** *învaţă de mici ce înseamnă munca şi răspunderea, grija pentru cantitatea şi calitatea muncii.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*);

Călătoria în spaţiu nu e o simplă translaţie, ***ea*** *forţează în om schimbări care pot duce până la spargerea barierelor condiţiei sale.* (*ibid.*).

(b) La celelalte forme cazuale, de obicei pronumele nu este omisibil, ci doar substituibil cu un demonstrativ sau (la genitiv) cu un adjectiv posesiv: *Confecţiona din când în când baloane colorate şi alerga cu* ***ele*** *pe câmp.* (R. Petrescu, *Eclipsa*); *Desigur, nu despre carte ca atare este vorba aici şi nici despre autorul* ***ei.*** (G. Liiceanu, *Jurnalul*); *Vorbea cu* ***ea*** */ cu* ***aceasta.***; *Povesteau ceva despre prietenul* ***ei*** */ prietenul* ***său*** */ prietenul* ***acesteia.***

Pronumele personal se foloseşte aproape exclusiv pentru coreferenţialitatea de tipul simplei identităţi. O formă pronominală – cliticul feminin singular *o*, cu aşa-numita „valoare neutră" (vezi **I, Pronumele**) – este utilizată pentru coreferenţialitatea rezumativă:

[*Sporirea aceasta cantitativă în circuit intern nu e o soluţie.*]$_i$ ***O***$_i$ *ştie şi el, dar ce să facă?* („22", 2002).

5.2.3.2. *Adjectivul posesiv* intră în concurenţă limitată cu anafora zero (pentru posesia inalienabilă, vezi *supra,* **5.1.3**) şi în variaţie sistematică cu pronumele personal în genitiv (la persoana a III-a) şi cu demonstrativele.

La nivelul normei, pronumele personal şi posesivul sunt, în mod preferenţial, coreferenţiale cu subiectul, în vreme ce demonstrativul indică noncoreferenţialitatea:

Dan$_1$ vorbeşte cu Ion$_2$ despre problemele lui$_1$ / sale$_1$.
Dan$_1$ vorbeşte cu Ion$_2$ despre problemele acestuia$_2$.

În texte apar adesea situaţii în care pronumele sau posesivul este ambiguu, eventual coreferenţial cu nominalul nonsubiect mai apropiat: *El$_1$ spune că* [Ø$_1$] *a fost invitat la guvern, la celebrul personaj$_2$, cu ocazia zilei sale$_{2/1}$ de naştere.* (EZ, 2003).

Un echivalent lexical al posesivului, cu tendinţe de gramaticalizare, este adjectivul *propriu: A vorbit cu ei despre* ***propriile*** *preocupări.*; cel mai adesea, însă, *propriu* este coocurent cu alte mijloace echivalente, în structuri pleonastice: *propria sa mamă, propria-i mamă.*

5.2.3.3. *Pronumele demonstrative* sunt mijloace anaforice folosite frecvent, principalele forme (*acesta / acela*) având roluri anaforice distincte, care nu corespund decât în parte diferenţierii dintre diversele lor utilizări deictice (vezi **Deixis**). În esenţă, *acesta* este un anaforic referenţial, reluând elementul disponibil cel mai apropiat din textul precedent (*După ce am vorbit cu* [*Ion*]$_1$, *m-am adresat lui* [*Dan*]$_2$. ***Acesta$_2$*** *a înţeles imediat cum stau lucrurile.*), dar şi elementul cel mai prezent sau mai pregnant din punct de vedere discursiv. Adesea semnalează o schimbare tematică, aducând în poziţia de temă un element iniţial rematic, căruia i se modifică în acelaşi timp funcţia sintactică: *În multe situaţii infractorii au fost ajutaţi chiar de* [*oameni din sistemul politic*]$_1$, ***aceştia$_1$*** *primind în schimb «atenţii».* (RL, 2002). Diferenţa pare a proveni în acest caz din structura tematică a succesiunii de enunţuri: forma mai marcată (demonstrativul *acesta*) e posibilă doar în cazul unei schimbări tematice (convertirea unui element rematic al propoziţiei anterioare în noua temă). De aceea *acesta* e posibil în *M-am întâlnit cu* [*Andrei*]$_1$. *Acesta$_1$ mi-a povestit ceva interesant.*, dar nu este tocmai acceptabil în secvenţa: [*Andrei*]$_1$ *tocmai a venit.* **Acesta$_1$ mi-a povestit ceva interesant.*

Utilizările pur anaforice mai frecvente ale demonstrativului *acela* sunt de referire la un element secundar ca importanţă sau plasat la distanţă în text: *Dacă, printr-o întâmplare$_1$, pentru* [*locuitorul$_{2a}$ altei planete$_{2b}$ sau al altui mileniu$_{2c}$*]$_2$ *n-ar rămâne ca mărturie$_3$ a* [*omului actual*]$_4$ *decât Străinul$_5$,* ***acela$_2$*** *şi-ar putea face o idee suficient de exactă despre lume.* (A. Blandiana, *Calitatea*), sau, în context narativ, de raportare la un reper trecut: *Eram* [*în 1950*]$_1$. ***Aceea$_1$*** *era perioada cea mai grea de după război.*

Principala specializare a demonstrativelor este următoarea: *acesta* (= „cel despre care vorbesc") realizează în primul rând coeziunea anaforică; *acela* (= „cel care era atunci") marchează mai ales distanţa narativă. De aceea cele două proforme sunt substituibile în context narativ (a), dar nu în enunţurile care iau ca reper momentul comunicării (b):

(a) *Atunci mă întâlnisem cu* [*Andrei*]$_1$. *Acesta$_1$ / Acela$_1$ mi-a povestit ceva interesant.*

(b) *M-am întâlnit cu* [*Andrei*]$_1$. *Acesta$_1$ /* **Acela$_1$ mi-a povestit ceva interesant.*

Demonstrativele feminine în forma de singular şi plural, în variantele standard *aceasta, acestea* şi (chiar în mai mare măsură) în cele popular-colocviale – *asta, astea* – au între funcţiile lor caracteristice pe aceea de a realiza anafora rezumativă, globală, abstractă (ca şi în cazul pronumelui personalul *o,* genul specializat pentru valoarea abstractă este în română femininul):

[Avem guvern]₁ – asta₁ nu e tocmai o noutate –, dar [avem un guvern spectacol]₂ – asta₂ e o noutate –, iar [spectacolul e ultramodern]₃ – şi asta₃ e marea noutate. („22", 2002);

Şi-l poate cineva imagina pe dl S. [pornit în cruciadă contra lui A.N. ori I.I.]₁? Un liberal asta₁ ar trebui să facă. (*ibid.*);

*[Un caragialesc personaj lăuntric e gata neîncetat să-şi atribuie toate defectele, cu condiţia să i se recunoască în unanimitate măcar o calitate: ţinuta morală.]₁ **Aceasta₁** nu înseamnă că ne socotim, în toate episoadele vieţii noastre, ireproşabili.* (A. Pleşu, *Minima moralia*).

Forma de plural *acestea* apare cu funcţie de anaforă rezumativă mai ales în sintagma *toate acestea: Ştiu toate acestea, şi totuşi simt nevoia năvalei cuvintelor.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

Şi pronumele *acelaşi* are utilizare tipic anaforică, atunci când e folosit (destul de rar) cu rol referenţial (*În magazin a intrat [un domn scund]₁. După o oră a apărut **acelaşi₁**, cu o pălărie nouă.*) şi nu predicativ (*Pare acelaşi.*).

> *Acelaşi* nu este anaforic atunci când se raportează la o situaţie repetată (marcată prin argument multiplu, cuantificatori – *toţi* – sau prin caracterul iterativ ori durativ al acţiunii): *Dan şi Ion au aceeaşi casă.*; *Toţi spun acelaşi lucru.*; *Face mereu / de mai multe ori acelaşi lucru.; Continuă să fie / rămâne acelaşi* (*om*).

5.2.3.4. Şi locuţiunea pronominală *aşa ceva* are rolul de anaforă abstractă şi rezumativă: *Îi răspunde: „Domnule, nu ai talent. Poate [ai geniu]₁, dar la **aşa ceva₁** nu mă pricep*". (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

5.2.3.5. Prin specializare lexicală, apar unele anaforice noi, cu circulaţie de obicei limitată la anumite registre stilistice; forma *respectivul*, de exemplu, tinde să capete valoare pronominală stabilă:

*Cu ocazia percheziţiei efectuate în biroul [consilierului]₁ s-au găsit şi alte bunuri în valoare de peste 5 milioane lei pe care **respectivul** le primise de la diferite persoane.* (EZ, 1999).

5.2.3.6. Anumite pronume nehotărâte, cu rol de cuantificatori – *mulţi, puţini, unul, fiecare* –, pot funcţiona ca anafore partitive:

*Plouă cu [daruri]₁. **Multe₁** nici nu vor ajunge vreodată întregi până jos* („22", 2002);

*[Animalele]₁ au fost favorizate, au legi biologice mai ferme. **Unele₁ₐ** trăiesc în turme, **altele₁ᵦ** retrase în vizuini.* (A. Blandiana, *Calitatea*);

*Am în faţa mea [o puzderie de cravate]₁ şi aproape **fiecare₁** dintre ele₁ îmi evocă, neaşteptat de precis, câte o secvenţă.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

5.3. Numeralul cu rol anaforic

Numeralele (cardinal, colectiv şi ordinal) sunt adesea anaforice, având valoare pronominală, de substitute (şi realizând cu predilecţie anafora partitivă): *Au venit pachetele₁. **Două₁ₐ** sunt deteriorate. **Amândouă₁ₐ** sunt rupte. **Primul₁ᵦ** e întreg.* Este posibilă şi catafora: ***Două₁** dintre pachete₁ s-au pierdut.* (vezi **I, Numeralul**).

5.4. Anafora adverbială

Adverbele demonstrative – *aici, acolo*; *acum, atunci* – sunt substitute anaforice asemănătoare pronumelor demonstrative. Adverbele demonstrative de apropiere

sunt la limita dintre deixisul discursiv şi anaforă, apropiindu-se mai mult de statutul de deictic; totuşi, atunci când nu au sensul „în acest punct al discursului", ci se referă la conţinutul referenţial evocat într-o secvenţă anterioară apropiată, utilizarea lor este clar anaforică:

[Site-ul]$_i$ oferă date actualizate în timp real [...]. Există **aici**$_i$ *şi informaţii despre multe dintre filmele de artă care nu au rulat niciodată la noi.* („22", 2002).

Adverbul *acum* funcţionează anaforic atunci când, într-o naraţiune, transpune punctul de vedere al personajului sau al naratorului-personaj, referindu-se la o concomitenţă în trecut şi combinându-se cu timpuri verbale trecute. Adverbul poate relua un conţinut temporal explicit sau implicit:

Din cele 430 de pagini ale originalului nu reuşiserăm [în momentul X]$_i$ *să depăşim pagina 160. Târam* **acum**$_i$ *în doi, ca pe un uriaş muribund care se stingea lent sub gesturile noastre, ceea ce până atunci târâsem, prin ani, de unul singur.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

Funcţionarea anaforică a demonstrativelor de depărtare este mai simplă şi mai evidentă:

Într-adevăr, alte gazete apărute [în decembrie '89]$_i$ sau rebotezate **atunci**$_i$ *în grabă şi-au uitat originea.* („22", 2002);

Oamenii funcţiilor de stat se aşază [în tipare vechi]$_i$ ca într-un jilţ primitor. Ei ne vorbesc **de acolo**$_i$ *în limba nouă de cristal.* (*ibid.*).

Adverbele demonstrative de mod – *aşa, astfel* – au o utilizare mai complexă, pentru că pot relua tipuri diferite de informaţii:

(a) pur modale (cu antecedent circumstanţial): *Merge [foarte repede]$_i$. Aşa$_i$ merge el întotdeauna.;*

(b) propoziţionale (cu antecedent întreaga propoziţie): *[Merge foarte repede]$_i$. Aşa$_i$ ajunge el departe.*

Când reia predicate semantice (antecedentul fiind un atribut adjectival sau un nume predicativ), *aşa* are valoare adjectivală şi realizează o anaforă semantică, nonreferenţială (vezi *infra*, **7**: *E trist$_i$. E* **aşa**$_i$ *de o lună.*).

Foarte adesea, *aşa* reia secvenţe întregi de enunţ:

[Vedem paiul din ochiul aproapelui şi nu vedem bârna din ochiul nostru]$_i$, dar e firesc să fie **aşa**$_i$. (A. Blandiana, *Calitatea*);

[Te simţeai câteodată cam straniu, ca şi cum...]$_i$ M-am oprit, dându-mi seama că nu mă ascultau. Deşi **aşa**$_i$ *începuse totul.* (R. Petrescu, *Farsa*);

Şi-am hotărât [ca prâslea să aibă grijă de oi, o muncă oricum mai uşoară [...] iar eu să mă înham la munca câmpului.]$_i$ **Aşa**$_i$ *mi s-a părut echitabil.* (*ibid.*).

5.5. Profrazele *da* şi *nu*

Profrazele reiau, integral sau parţial, conţinutul propoziţional al unui antecedent; *da* reia un conţinut afirmativ sau pozitiv (*Plouă. – Da.*) (vezi **Afirmaţia, 2**), *nu* reia un conţinut pozitiv pe care îl transpune în formă negativă (*Plouă$_i$ sau* **nu**$_i$*?*) sau un conţinut negativ (*Nu plouă$_i$. –* **Nu**$_i$.) (vezi **Negaţia, 3.1**). Profrazele pot constitui enunţuri independente – *[Merge la mare]$_i$? –* **Da**$_i$. / **Nu**$_i$ – , propoziţii subordonate – *Cred că* **da**$_i$. – sau predicate, însoţite de reluări ale unor secvenţe din enunţul antecedent sau de elemente noi: *La mare* **nu**. **Nu** *cu trenul.*

5.6. Anafora verbală

Verbul *a face* are funcţie de substitut al unui grup verbal doar în combinaţie cu un pronume personal sau demonstrativ cu sens neutru şi formă feminină, care ocupă poziţia de complement direct al verbului (*o face, face asta*):

Dl S.$_1$ *ar fi putut* [*reforma, fie şi parţial, dar în sens ireversibil, justiţia, ar fi putut să o disloce din actuala structură în care a încremenit.*]$_2$ $Ø_1$ *Nu* ***a făcut-o***$_2$. („22", 2002);

O.I.$_1$ [*ridică vălul de pe un mecanism al corupţiei pe care îl ştiam cu toţii*]. $Ø_1$ ***O face***$_2$ *din disperare.* (EZ, 2003).

6. EXPRESII NOMINALE INDEXATE

Grupurile nominale referenţiale, în care centrul e însoţit de determinanţi, pot funcţiona ca anaforice (vezi **Grupul nominal**). Reluarea prin nominal are un aspect gramatical (obligativitatea indexului de individualizare şi de coreferenţialitate, a determinantului) şi un aspect lexico-semantic: repetarea nominalului, relaţiile de sinonimie, hiperonimie sau asociere semantică bazată pe cunoştinţele despre lume.

Anafora, conţinând centre însoţite obligatoriu de determinanţi (articolul hotărât, adjectivul demonstrativ etc.), se realizează prin:

(a) repetarea nominalului:

A intrat în cameră [*un băiat*]$_1$. ***Băiatul***$_1$ / ***Acel băiat***$_1$ / ***Acelaşi băiat***$_1$ *se certase cu toţi acum un an.*;

Aşa continuă mersul despicat al [*lumii româneşti*]$_1$. ***Acea lume***$_1$ *ageră la modernizarea prin cuvânt şi statornică în moravurile ei premoderne.* („22", 2002);

(b) reluarea prin sinonim:

A intrat în cameră [*un băiat*]$_1$. ***Tânărul***$_1$ *era prietenul Mariei.*

(c) reluarea prin hiperonim:

Iată-l de pildă pe [*însuşi primul ministru*]$_1$ *petrecând la Neptun o vacanţă deplin premodernă.* ***Omul***$_1$ *are gesturi voievodale.* („22", 2002);

(d) reluarea prin hiponim:

Mi-am pierdut [*pisica*]$_1$. [***Siameza*** *asta*]$_1$ *ieşea cam des din curte.*

O serie de substantive cu sens generic – *lucru, problemă, treabă, chestie* – , însoţite de determinanţi, sunt mijloace tipice pentru anafora rezumativă, globalizantă:

[*Am să-l dezamăgesc oare?*]$_1$. *De câte lucruri din mine sau din afara mea atârnă* [***acest lucru***]$_1$? (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

Tot mai mult se pare că de fapt noi trebuia să ne opunem la graniţă să se petreacă ***lucrul ăsta.*** (CORV);

Aflând ***chestia asta****, mi-am zis că* [...] *ar fi fost util* [...] *să fi prevăzut şi un culoar cu inscripţia IRA.* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*).

Expresiile nominale anaforice constituie un mijloc stilistic important, pentru că pot schimba radical o perspectivă, aducând informaţie nouă pe care nu o asertează direct, ci o transmit implicit, prin identificarea coreferenţialităţii:

Eram, nu demult, pe străzile unui oraş de munte, şi era cald, mai mult decât adolescenta vară îngăduia. Aerul coborâse peste acoperişuri, greu, obosit şi, în ***acea apăsare a cerului prea luminos,*** *crengile înflorite încetau să mai transmită bucurie.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

Clasa limitată a determinanților cu rol anaforic se îmbogățește, mai ales în registrul colocvial, prin atragerea unor noi formule: *în cauză, în discuție, cu pricina* etc.:

Așa s-a manifestat acțiunea acestui sistem în toate țările pe care le-a stăpânit: mai devreme sau mai târziu, a adus în frunte o mare parte din gunoiul uman al **țării *în cauză.*** (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*);

Actorul *cu pricina* *s-a arătat neașteptat de volubil.* (EZ, 2003).

7. SIMILITUDINEA CATEGORIALĂ (RELUAREA SEMANTICĂ)

Substitutele semantice sunt: *la fel, aidoma, asemenea; astfel de;* (*tot*) *așa, tot astfel* etc. Poate fi considerat un tip de similitudine categorială prin anaforă zero și elipsa: *Dan a plecat$_1$ la munte, Maria* [Ø$_1$] *la mare.*; *Dan e mai înalt$_1$ decât Maria* [Ø$_1$].

Același, altul, acel pot funcționa atât semantic (analogic, ca indice de similaritate), cât și referențial.

Pronumele semiindependente (articolul demonstrativ și cel genitival) sunt specializate (în unele dintre utilizările lor) pentru a marca similitudinea categorială: ***dicționarul*** *mare și* ***cel*** *mic,* ***paharul*** *plin și* ***cel*** *din dreapta,* ***vărul*** *meu și* ***al*** *Danei,* în situații în care în alte limbi se folosesc articolul hotărât, demonstrativul sau chiar repetarea nominalului; anaforicul *al* este adesea ambiguu, oscilând între valoarea coreferențială (vărul meu = vărul Danei) și cea de similitudine categorială (vărul meu / vărul Danei).

Acela este în multe cazuri un anaforic semantic, de similitudine categorială: reluând sensul, nu și referentul anterior, și stabilindu-i alte restricții referențiale (*S-a întâlnit cu primul [client]$_1$ și cu* ***acela$_1$*** *trimis de Maria.*); alteori funcționează ca o variabilă (*[Acela]$_1$ care$_1$ luptă de obicei câștigă.*).

8. OBSERVAȚII FINALE

Semnificativă este și frecvența **corelativelor anaforice** – *așa... cum, atâți... câți, acolo... unde* – , care contribuie la coeziunea enunțului. Adesea corelativele nu stabilesc relații coreferențiale cu un antecedent, ci sunt variabile cu sens deschis și contextual.

Relația anaforică este uneori dezambiguizată cu ajutorul unor mijloace de întărire – *tot, același* – care, așa cum pot intra în componența expresiilor nominale, ca indici coreferențiali (*același om*), se combină și cu substitutele (*tot el, tot acolo*): *Totul pornește de la Capitală$_1$ și se sfârșește* [***tot acolo***]$_1$. („Dilema", 2002).

MODALIZAREA

1. PRELIMINARII

Modalitatea este categoria semantică, parțial gramaticalizată, care exprimă raportarea locutorului la un conținut propozițional, atitudinea sa cognitivă, volitivă sau evaluativă față de stările de lucruri, reale sau potențiale, descrise prin limbaj. Principalele tipuri de modalitate (sau atitudine propozițională) sunt: **epistemică** (cognitivă) – *Se pare că s-au construit diguri.* – , **deontică** (prescriptivă şi volitivă) – *Trebuie / vrem să se construiască diguri.* – şi **apreciativă** (evaluativă) – *E bine că s-au construit diguri.* Când sunt prezentate relații obiective privitoare la conținutul referențial – abilitatea agentului, existența condițiilor externe favorabile, impunerea unei situații din cauze exterioare – , nu mai este vorba de o modalitate propriu-zisă, ci de pseudomodalitatea „**dinamică**": *Ei pot / trebuie să construiască diguri, pentru că au primit materialele.*

Unele teorii de inspirație logică cuprind şi o modalitate *alethică* (referitoare la adevărul obiectiv al propoziției), greu de verificat în limbajul natural; de obicei, în aceleaşi teorii este omisă modalitatea apreciativă.

Ar putea fi considerată ca un tip de modalitate şi categoria aproximării şi a vagului (*Întrucâtva comisia a greşit., Au cam greşit.*), pentru că şi aceasta presupune o apreciere subiectivă din partea locutorului. Expresiile aproximării aparțin însă în primul rând caracterizării cantitative, fiind mai potrivită tratarea lor în legătură cu categoria *cuantificării* (vezi **I, Pronumele de cuantificare; II, Grupul nominal, 1.3.3, Circumstanțialul cantitativ**).

Modalizarea reprezintă marcarea în mesaj a modalității. Ea depinde de actul de limbaj realizat prin fiecare tip de enunț (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării**). Actele reprezentative (realizate prototipic prin enunțuri asertive), cele directive (pentru care sunt prototipice enunțurile imperative sau interogative), actele promisive (realizate prin enunțuri din mai multe categorii) şi cele expresive (enunțuri exclamative) presupun în genere tipuri diferite de modalizare. Atitudinea cognitivă – gradul de cunoaştere a realului, de asumare de către vorbitor a conținutului informativ al enunțului – se manifestă tipic în aserțiuni (*Afară plouă, **probabil**.*; *Ion **cu siguranță** doarme.*) şi îşi marchează insuficiența în interogații (***Oare** Maria **o fi dormind**?*). Atitudinea volitivă (deziderativă) şi cea prescriptivă (deontică) indică intenția şi gradul de impunere a unor fapte virtuale / potențiale, manifestându-se în enunțurile optative şi imperative (*Acum **aş dormi** puțin.*; *Te rog, **pleacă**!*) şi în echivalentele lor doar aparent asertive (***Vreau** să dorm. **Trebuie** să pleci.*). Atitudinea volitivă este asumat subiectivă şi orientată spre emițător, cea impozitivă este prezentată ca obiectivă şi orientată spre destinatar. Atitudinea evaluativă – aprecierea pozitivă sau negativă a unor stări de lucruri reale sau virtuale / potențiale – se manifestă în enunțuri asertive sau exclamative (***E bine** că a venit.*; ***Ce bine** că a venit!*; ***E bine** să vină acasă.*).

Reguli speciale ale uzului – care țin strict de nivelul pragmatic al analizei – stabilesc convertirea unor enunțuri modalizate în acte de limbaj

indirecte (de exemplu, întrebarea despre permisiune poate realiza o ofertă politicoasă – *Pot să vă ofer un ceai?* –, permisiunea poate funcţiona ca ordin – *Poţi să pleci!* – ş.a.m.d.).

Modalitatea este o categorie fundamental subiectivă, care se realizează însă în două variante: (a) cu subiectivitate asumată (de exemplu, prin folosirea persoanei I singular: *sunt sigur, mi se pare, îmi place*); (b) cu aparentă obiectivizare, atribuind atitudinea unor condiţii exterioare locutorului (în construcţii impersonale: *e sigur, se pare, e frumos*). În acest sens se vorbeşte de modalitate subiectivă (a) şi obiectivă (b): între cele două este o diferenţă de expresie care indică strategii dinstincte ale locutorului.

Tipurile specifice de modalitate au totuşi, în ansamblu, grade diferite de subiectivitate: modalitatea epistemică, cea deontică volitivă şi cea apreciativă sunt mult mai clar subiective decât modalitatea deontică prescriptivă.

2. MODALIZATORI

Modalizatorii sunt mijloacele de realizare a modalizării (de marcare a atitudinii modale în enunţ); ei pot fi de mai multe tipuri:

(a) gramaticali:
- modurile verbale (vezi **I, Verbul. Modurile personale**);

(b) lexico-gramaticali (expresii modale specializate):
- adverbe şi locuţiuni adverbiale; semiadverbe (vezi **I, Adverbul**);
- verbe modale (operatori modali);

(c) lexicali:
- verbe cu sens modal (epistemice, volitive, deontice, apreciative);
- perifraze stabile sau libere;

(d) prozodici:
- intonaţia (vezi **Organizarea prozodică a enunţului**).

Termenul *modalizatori* se aplică, în sens larg, tuturor acestor mijloace; în sens restrâns, este folosit mai ales pentru expresiile parţial gramaticalizate (de la punctul b).

Modalizatorii interacţionează în enunţ: de exemplu, certitudinea exprimată de modul indicativ al verbului poate fi anulată de adverbul epistemic de probabilitate (*Doarme.* > *Probabil doarme.*); permisiunea indicată prototipic de verbul modal este transformată de modul condiţional într-o sugestie sau o ipoteză (*Poate plăti în rate.* > *Ar putea plăti în rate.*) ş.a.m.d.

Se vor discuta în continuare în special particularităţile sintactice ale modalizatorilor lexico-gramaticali (b) şi lexicali (c), având în vedere că mijloacele morfologice şi cele prozodice sunt tratate în capitolele corespunzătoare.

2.1. Adverbele (şi locuţiunile adverbiale) modale

Expresiile modale adverbiale sunt predicate semantice, funcţionând ca modificatori ai unei alte predicaţii, deci ai unei întregi propoziţii cu predicat enunţiativ (***Poate** au primit deja banii.*) sau ai unui element izolabil ca predicaţie semantică: grup adjectival (*Au primit deja banii, **poate*** **insuficienţi**.; *Discuţia, **fireşte*** **prea lungă**, *i-a obosit.*), grup adverbial (*Vine pe la noi, **probabil*** **mâine seară**.), grup prepoziţional (*Au făcut un împrumut mare, **desigur*** **pentru casă**.) (vezi **Predicatul, 2.1.3.3**).

Expresia modală poate apărea în construcții sintactice diferite: (a) ca element gramatical *regent* al propoziției modalizate (***Desigur*** *că vine.*), (b) ca element incident, parantetic (*Vine,* ***desigur.***; *Așteaptă,* ***probabil,*** *o soluție.*) sau (c) ca element integrat (***Desigur*** *vine.*; *Așteaptă* ***probabil*** *o soluție.*). În prima situație (a) adverbele au funcția de predicat al enunțării; în celelalte cazuri (b, c), ele realizează un circumstanțial special – circumstanțialul de modalitate (vezi **Circumstanțialul de mod, 3**), modificator fie al propoziției, fie al unei funcții sintactice exprimate prin grup adjectival, adverbial sau prepozițional. Modalizatorul poate fi folosit și singur, cu valoare de profrază, în dialog și în secvențe textuale care mimează dialogul (*A venit?* ***Desigur.***). Valoarea de profrază se datorează unei elipse a predicației modalizate, recuperabile din context.

Predicatul adverbial modal este plasat obligatoriu înaintea propoziției modalizate cu funcție de subordonată subiectivă: ***Firește*** *că a venit.* Incidența circumstanțialului de modalitate care vizează propoziția în ansamblu se realizează în toate cele trei poziții posibile – inițială, mediană sau finală: *A venit,* ***firește,*** *fără bagaje. /* ***Firește,*** *a venit fără bagaje. / A venit fără bagaje,* ***firește.***

Modalizatorul circumstanțial integrat sintactic (neizolat prin pauză și intonație) poate viza atât propoziția în ansamblu, realizându-se în poziție inițială, mediană (în proximitatea verbului predicat) sau (mai rar) finală (***Probabil*** *pleacă mâine.; Pleacă* ***probabil*** *mâine.; Pleacă mâine* ***probabil.***), cât și un element component al ei, cu condiția de a apărea înaintea respectivului component: *Pleacă la Ploiești* ***probabil*** **mâine**. Domeniul modalizării este adesea ambiguu: modalizatorul integrat poate fi interpretat ca vizând fie întreaga propoziție, fie doar componentul pe care îl precedă.

Nu toate adverbele și locuțiunile modalizatoare admit orice tip de construcții și poziții (regent / independent, parantetic / integrat etc.).

2.2. Verbele modale

Verbele modale au unele trăsături specifice, care pot conduce la considerarea lor drept *operatori* gramaticalizați (*semiauxiliare*), dar sunt destul de apropiate și de statutul de verbe lexicale pline. Secvența [verb operator modal + verb suport] constituie o unitate semantico-sintactică (*predicat complex).* Sunt posibile și structuri cu mai mulți operatori modali ierarhizați sintactic (***Trebuie*** **să poată** *să vină.*), sau cu operatori modali urmați de alte tipuri de operatori (aspectuali, copulativi sau pasivi) și de verbul suport semantic, până la secvența de extensie maximă (vezi **Predicatul, 2.2**).

2.2.1. Verbele cu rol de operator modal au grade diferite de gramaticalizare. Cele mai individualizate verbe modale sunt *a putea* și *a trebui,* caracterizate prin:

(a) lipsa unei autonomii semantice și gramaticale: verbul *a putea* în toate sensurile sale și *a trebui* în sensurile modale nu pot apărea fără un verb suport; excepțiile (de exemplu: *Noi* ***putem.***) sunt aparente, reprezentând situații de elipsă recuperabilă contextual. Verbul modal formează o unitate semantică și temporal-aspectuală cu verbul suport (vezi **Predicatul, 2.2.2**);

(b) fenomene de control: verbul *a putea,* în construcție personală, controlează subiectul verbului suport (ca subiect neexprimat, obligatoriu identic cu subiectul verbului operator (*Maria*$_i$ *poate* $Ø_i$ *să citească.*). Verbul *a trebui* este impersonal, dar atunci când capătă, popular, morfeme de persoană, are cu necesitate același subiect cu al verbului suport: *Ei*$_i$ *trebuiau* $Ø_i$ *să meargă.*). Construcția nu poate fi

dislocată prin două subiecte personale diferite, ca în cazul verbului *a vrea* (***Eu**$_i$ vreau ca **ea**$_j$ să plece.*);

(c) particularități de construcție ale verbului *a putea:* acesta este singurul care admite curent construcția verbului suport la infinitiv fără *a: Poate veni.* (concurentă cu construcția cu conjunctivul – *Poate să vină.*). Construcția cu infinitivul impune în limba actuală plasarea cliticelor pronominale, a negației și a unor semiadverbe înaintea întregului grup: ***nu mi-l*** *poate împrumuta* (= „nu poate să mi-l împrumute"), *mai pot vorbi* (= „pot să mai vorbesc");

(d) particularități de construcție ale verbului *a trebui:* acesta admite structuri în care este urmat de un participiu, rezultate din elipsa operatorului pasiv (*cartea trebuie citită*), sau, prin analogie, structuri cu supinul verbelor intranzitive (*trebuie mers acasă*);

(e) fenomene de repoziționare: verbul *a trebui* admite curent avansarea subiectului verbului subordonat, plasarea acestuia la stânga sa – *El trebuie să doarmă.* – și chiar, popular, acordul prin atracție, care are drept consecință apariția afixelor de persoana I și a II-a și / sau de plural. Verbul *a putea* impersonal este sau nu reflexiv (*Poate să plouă. / Mâine poate ploua. / Se poate să plouă.*); construcția reflexiv-impersonală admite verbul suport doar la conjunctiv, nu la infinitiv (*Se poate să vină și ei. / *Se poate a veni și ei.*), cu excepția situației când verbul suport e tot reflexiv-impersonal, iar cele două valori se suprapun (*Se poate să se întâmple. = Se poate întâmpla.*). Construcția reflexivă care are subiect diferit de al verbului subordonat (*Se poate să doarmă Ion.*) permite ridicarea subiectului (*Ion se poate să doarmă.*);

Cliticul reflexiv care însoțește verbul *a putea* este: (1) marcă impersonală a operatorului modal (***Se poate** să ningă.*); (2) formant obligatoriu, marcă pasivă sau impersonală ori argument al verbului suport, repoziționat înaintea verbului modal (*Copilul **se** poate **uita** la film.; Talonul **se** poate **tăia** acum.; Cu puțin efort, el s-ar putea **regăsi** pe sine.*); (3) rezultatul unei suprapuneri, când atât verbul subordonat cât și *a putea* au marca impersonală (pasiv-impersonală) *se*: ***Se poate privi** pe geam.* (= *Se poate să se privească pe geam.*); ***Se poate citi** romanul.* (= *Se poate să se citească romanul.*);

(f) absența pasivului la tranzitivul slab *a putea* și absența imperativului la *a putea* și *a trebui* – trăsături care se întâlnesc totuși și la alte tipuri de verbe, fiind determinate de factori semantici (vezi **I, Clase sintactice și sintactico-semantice de verbe**);

(g) faptul că, în anumite contexte, verbul subordonat poate fi elidat, păstrându-se numai modalele, care permit recuperarea anaforică a semnificației: *Face întotdeauna ce **poate** / ce **trebuie**.* (= „ce poate / trebuie [să facă]"), *Lucrează cum **poate** / cum **trebuie**.* (= „cum poate / trebuie [să lucreze]").

Verbele modale sunt polisemantice, având sensuri care corespund unor valori modale de tip diferit și chiar unele sensuri nemodale. Interpretarea modală – dezambiguizarea valorilor – se realizează în context și depinde și de semnificația verbului suport. În ceea ce privește verbele modale, este o diferență semantică și sintactică importantă între modalizarea epistemică (cea care are construcții specifice), pe de o parte, și, pe de altă parte, modalizarea deontică (*Ion **trebuie** să plătească impozite.*; *Maria **poate** cere o amânare.*), împreună cu ceea ce cade în afara modalizării sau este considerat o modalitate „dinamică": descrierea abilităților, a circumstanțelor interioare sau exterioare care în mod obiectiv permit,

impun sau împiedică realizarea unor acțiuni sau stări (***Trebuie** ca gheața să se topească, pentru a vedea ceva prin geam.*; *Sportivul **poate** să ridice 100 de kg.*).

E tipică polisemia verbului *a putea* (cu corespondente polisemice similare în multe alte limbi), vezi *infra*, **3.1.2.2, 4.1.2**.

(a) *Ion poate imita orice sunet; e foarte talentat.* = abilitate atribuită agentului, descriere a circumstanțelor, sens nonmodal („pseudomodalitate dinamică");

(b) *Ion poate imita pe cine vrea; n-o să-l pedepsim.* = permisiune (modalitate deontică);

(c) *Ion poate fi beat la ora asta.* = supoziție, posibilitate (modalitate epistemică).

Din punct de vedere sintactic, primele două exemple sunt asemănătoare, pentru că subiectul *Ion* este în ambele un argument al verbului *a putea* (cu sensurile „a fi în stare"; „a avea dreptul"); în (c), *Ion* e subiectul infinitivului, deplasat în fața unui verb *a putea* cu valoare impersonală (cu sensul „a fi posibil": [*Se*] *poate ca Ion să fie beat.*).

2.2.2. Verbele *a avea* și *a fi* au utilizări modale în anumite construcții cu supinul sau conjunctivul (*Mereu **are de citit.***; *Asta **e de scris** pe copertă.*; *Dacă **e să lucreze,** lucrează.*), în care al doilea verb este obligatoriu și formează o unitate sintactico-semantică cu operatorul modal; cliticele sunt uneori antepuse acestei structuri complexe (*îl are de scris*). Construcțiile sunt insuficient amalgamate; verbele *a avea* și *a fi* sunt totuși operatori modali într-un predicat complex.

2.3. Verbele lexicale cu sens modal

Verbele cu sens modal sunt foarte numeroase și aparțin diferitelor tipuri de modalizare: sunt verbe epistemice (*a ști, a crede, a considera* etc.), volitive (*a vrea, a dori*), deontice (*a obliga, a permite* ș.a.), apreciative (*a plăcea, a bucura* ș.a.). Nu toate folosirile lor intră în sfera modalității; verbele funcționează ca modalizatori atunci când exprimă o atitudine a locutorului (fiind ancorate deictic, cu forma de prezent, la persoana I singular: ***Cred** că afară plouă.*), sau o opinie ori atitudine curentă invocată de locutor (în construcții impersonale: ***Se crede** că au fost unele greșeli grave.*), dar nu și atunci când *descriu* sau *relatează* o atitudine a altui locutor sau a aceluiași locutor în alt moment temporal (*Ion **crede** că afară plouă.*; *Ieri dimineață **credeam** că afară plouă.*).

Construcțiile cu verbe care au sens modal pot apărea ca propoziții regente sau independente (incidente, parantetice): ***Se știe** că toți au greșit, dar nu e nimic de făcut. / Toți au greșit, **se știe,** dar nu e nimic de făcut.*

2.4. Perifrazele stabile sau libere

Perifrazele cu rol de operator modal sunt de multe tipuri: construite cu adverbe / adjective (*e bine, e sigur, e obligatoriu*), cu adjective și participii (*sunt sigur, sunt obligat*), cu substantive (*am permisiunea, am certitudinea*). În măsura în care formează propoziții, și acestea pot fi față de propoziția modalizată regente (***Sunt sigur** că ieri Maria nu a fost la facultate.*) – sau incidente (*Maria nu a fost ieri, **sunt sigur,** la facultate.*).

2.5. Construcții imbricate

O trăsătură comună a celor mai multe expresii modale este solidaritatea cu elementul modalizat și capacitatea lor de a produce construcții imbricate (vezi **Imbricarea**), cu un component sintactic din subordonată (subiect, complement direct

sau indirect, circumstanțial etc.) plasat în regentă. Se comportă astfel: (a) verbele modale: **Casa *trebuie*** *să fie nouă.*; **Casa *se poate*** *să o fi cumpărat ei.*; (b) adverbele predicative: **Ție *probabil*** *că ți-au scris.*; (c) predicatele nominale impersonale: **La mare *e bine*** *să mergi.*; (d) verbele cu sens modal, în construcții impersonale sau personale: **Casa *se crede*** *că e nouă.*; **Casa *cred*** *că e nouă.* Toate aceste structuri se realizează și în relative, prin plasarea relativului înaintea modalizatorului: *Aceasta e casa* **pe care *e bine*** *că au cumpărat-o.* (vezi **Construcții cu propoziții relative**).

3. MODALITATEA EPISTEMICĂ

Modalitatea epistemică (sau cognitivă) se realizează în două forme principale, interdependente: evaluarea sau judecata cognitivă (*modalitatea epistemică propriu-zisă*) și indicarea surselor cunoașterii (*evidențialitatea*).

Modalitatea epistemică propriu-zisă (judecata epistemică) reprezintă actul de evaluare a adevărului unei propoziții, de indicare a gradului de certitudine pe care îl are locutorul în legătură cu realitatea stării de lucruri descrise în propoziție. Pe scara certitudinii, constituind un continuum, se pot fixa extremele și câteva valori intermediare – *cert* – *probabil* – *posibil* – *incert* – *improbabil* – *imposibil* – , dar expresiile lingvistice specifice, numeroase și multiplicate cu ajutorul mijloacelor de gradare și aproximare – *absolut cert, foarte sigur, destul de probabil, cam incert* etc. – nu se grupează și nu se ierarhizează decât în mică măsură în funcție de aceste trepte. Utilizarea operatorilor modali reflectă subiectivitatea locutorului, depinde de strategii pragmatice și de informații furnizate de context. Un operator epistemic precum *mai mult ca sigur* exprimă adesea un grad mai mic de certitudine decât valoarea epistemică a modului verbal (indicativul), pentru că pune în evidență perspectiva subiectivă care stă la baza judecății: *Maria a plecat.* [= fapt cert] / ***Mai mult ca sigur*** *că Maria a plecat.* [= fapt presupus ca foarte probabil].

Modalizatorii epistemici pot fi grupați în categorii semantice foarte generale în funcție de caracterul lor *factiv* (presupun adevărul propoziției modalizate: ***Desigur*** *că au greșit.*), *contrafactiv* (presupun nonadevărul acesteia: ***E fals*** *că au greșit.*) și *nonfactiv* (nu presupun nici adevărul, nici falsul: ***Poate*** *că au greșit*).

Evidențialitatea constă în înscrierea în mesaj – prin mărci specifice, numite *evidențiale* – a surselor pe care locutorul le-a avut la dispoziție pentru a cunoaște conținutul unei propoziții. Diferite tipuri de surse sunt: (a) procesele mentale, de inferență, deducție (*Maria* ***trebuie*** *să fi plecat; nu răspunde nimeni.*); (b) preluarea informației de la alții, citarea (***Se zice*** *că Maria ar fi plecat.*); (c) percepția directă, senzorială, mai ales cea vizuală (***Uite***, *nu-i nimeni în grădină.*). Indicarea sursei pentru conținutul unei propoziții înseamnă implicit o apreciere a gradului de certitudine al acesteia, de asumare din partea locutorului: percepția directă este considerată în principiu ca fiind sursa cea mai sigură, comunicarea de către alții – cea mai incertă.

3.1. Modalizarea epistemică propriu-zisă (judecata epistemică)

Mijloacele lingvistice de realizare a modalizării epistemice sunt: modurile verbale, verbele modale, verbele cu sens modal, diferite adverbe și locuțiuni, adjective în diverse construcții, particule pragmatice, îmbinări lexicale libere care conțin substantive cu sens modal; anumite adjective și adverbe cu sens modal se pot obține sistematic prin sufixare (cu sufixul *-bil*).

3.1.1. Modalizarea epistemică se realizează în primul rând – în propoziţii principale (nondependente) – prin intermediul *modurilor verbale* (vezi **I, Verbul. Modurile personale**).

• *Modul indicativ* (în aserţiuni numite „categorice", fără alţi modalizatori) exprimă certitudinea: la timpurile trecut şi prezent, în aserţiuni asupra unor stări de lucruri referenţial reale (*Afară plouă.; Ieri a plouat.*) sau generice (*Scriitorii sunt orgolioşi.*) – şi, prin analogie, în predicţii asupra unor stări de lucruri potenţiale, la viitor (*Mâine va ploua.*). Tocmai pentru că nu sunt marcate, deci nu presupun nici măcar posibilitatea îndoielii sau a contrazicerii, aserţiunile categorice exprimă un grad maxim de siguranţă şi de asumare din partea locutorului.

• *Modul prezumtiv* (provenit din viitorul cu valoare epistemică) indică supoziţia (este deci o marcă evidenţială, vezi *infra*, **3.2.1.1**) şi un grad mai redus de asumare a conţinutului propoziţional, ca simplă probabilitate sau posibilitate de adevăr al unei stări de lucruri prezente sau trecute: *Ana o dormi, acum.*; *O fi dormind.*; *O fi dormit.*

• *Modul conjunctiv* poate accentua, în interogative, dubiul, incertitudinea asupra unui răspuns: *Să fie acasă? Oare unde să se fi dus?*; *De ce să fi fost scoasă la vânzare nefericita roabă? se întreabă poetul.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*). E folosit destul de rar cu valoare epistemică (tot ca marcă evidenţială, vezi *infra*, **3.2.1.1**; cu o intonaţie specială, adesea şi însoţit de semiadverbele *cam, tot*) în principale, în formularea supoziţiilor: *Să fie / Să tot fie / Să cam fie zece ani de atunci, nu mai mult.*

• *Modul condiţional* indică neîncrederea sau neangajarea prudentă, în cazul unor informaţii preluate: *Ostaticii ar fi închişi într-un subsol.*; *La munte s-ar fi produs ieri câteva avalanşe.* Cu valoarea sa specifică, de posibilitate condiţionată (= „dacă nu sunt obiecţii", „în lipsa unor contraexemple"), modul realizează şi o atenuare a aserţiunii, indicând o incertitudine asupra adevărului ei: *Asta ar fi o explicaţie.*; *Cam aceasta ar fi situaţia.*; *Cam aşa s-ar prezenta lucrurile.*

Aparente aserţiuni independente sunt de fapt condiţionale, pentru că includ nume de acţiuni: *Venirea lui ar fi o nenorocire.* (= „Dacă ar veni ar fi o nenorocire").

Condiţionalul perfect indică o stare de lucruri nerealizată în absenţa unor condiţii favorabile (care pot să nu fie explicitate): *Ar fi fost o idee bună.*

Alte valori epistemice se realizează nu doar prin modul verbului (în propoziţie nondependentă), ci prin interferenţa dintre mod şi anumite tipare sintactice. În propoziţie subordonată faţă de un verb epistemic, de opinie sau atitudine, apar semnificaţii specifice. Cu verbe epistemice sau evidenţiale, în construcţie impersonală, condiţionalul are o valoare specială, de amplificare a distanţei epistemice, a ideii de simplă ipoteză: *Se zice că are bani. / S-ar zice că are bani.*; *Se pare că pleacă. / S-ar părea că pleacă.* (un grad suplimentar de neîncredere poate fi indicat de folosirea condiţionalului la ambele verbe: *S-ar zice că ar avea bani.*). Pentru combinarea condiţionalului cu verbe modale sau epistemice, vezi *infra*, **3.1.2.1, 3.1.2.2**. Nonadevărul propoziţiilor este presupus de condiţional şi uneori de indicativ (la imperfect) în structura ipotetică (*dacă..., atunci*), sau în structura comparativă ireală (*ca şi cum..., de parcă...*).

3.1.2. Verbele modale *a trebui* şi *a (se) putea* pot exprima valori epistemice: *a trebui* indică supoziţia (deducţia, deci probabilitatea destul de mare), iar *a putea* posibilitatea (judecata speculativă, ipoteza). Posibilităţile de construcţie sintactică ale celor două verbe au unele trăsături comune, dar şi destule diferenţe.

3.1.2.1. *A trebui* este un verb impersonal – ***Trebuie** să fie multe încurcături în afacerea lor.* –, care apare şi în construcţii formal personalizate, prin plasarea subiectului verbului subordonat în faţa verbului-regent: *Dana **trebuie** să fie acasă.* Varianta personală este confirmată de tendinţa de a realiza acordul lui *a trebui* cu subiectul verbului suport. Acordul nu apare la toate formele, fiind de obicei considerat o greşeală (*Noi **trebuiam** să plecăm.*), dar acceptându-se de către norma literară sau tolerându-se în situaţiile în care s-a generalizat în uz (la indicativul trecut, persoana a III-a plural: *Ei trebuiau / au trebuit să plece.*).

Verbul *a trebui* poate avea sens epistemic, exprimând o deducţie – „e sigur; precis" (***Trebuie** să se fi întâmplat ceva rău cu el.*) – , sens deontic, exprimând o obligativitate sau un act de impunere – „e obligatoriu" (***Trebuie** să plăteşti impozitul.*) – sau sens „dinamic", descriind o necesitate obiectivă sau prezentată ca atare – „e necesar" (***Trebuie** să apeşi pe buton ca să se deschidă uşa*). Între aceste valori pot apărea interferenţe şi adesea ocurenţele verbului sunt ambigue. Interpretarea epistemică nu este cea mai probabilă; în genere, în absenţa unor determinări contextuale mai precise, se impun lecturile deontice şi cele nonmodale, dinamice. *A trebui* este exclusiv epistemic atunci când cere o subiectivă introdusă prin conjuncţia *că* – ***Trebuie că** Dana e acasă.* –, construcţie care exprimă supoziţia şi un grad ridicat de probabilitate. Construcţia, considerată nerecomandabilă din punctul de vedere al normei, nu este foarte frecventă, dar are totuşi atestări în limba literară:

***Trebuie că** se petrece, cu viaţa sufletească, ceva asemănător cu apele care se colorează dintr-o dată.* (C. Noica, *Mathesis*);

*Dau din cap cu frăţească înţelegere, asta **trebuie că** dă bine în cadru.* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*);

*Cazuri similare **trebuie că** există şi pe listele celorlalte partide.* (EZ, 2000).

> Forma *trebuie* în construcţie cu conjuncţia *că* a fost considerată ca având valoare adverbială, pentru că nu apare la alte moduri sau timpuri şi prin analogie cu adverbul *poate* (*că*) (vezi **I, Adverbul, 6.1.6**; **II, Predicatul, 2.1.3.3**).

Construcţiile cu *să* sunt adesea ambigue, valoarea modală depinzând de sensul verbului suport, de rolurile sale actanţiale şi de contextul întregului enunţ. Astfel, cu verbe suport existenţiale este mai probabilă lectura epistemică decât cea deontică: *Ceea ce ştii e că un drum **trebuie** să existe.* (A. Pleşu, *Minima moralia*); cu verbe care au agent uman, mai ales la persoana I singular, e mult mai probabilă şi chiar obligatorie cea deontică (sau dinamică): *Faptul* [...] *de a avea o haină de care **trebuie** să am grijă* [...] *mi se pare intolerabil.* (A. Blandiana, *Autoportret*). La fel, când subiectul subordonatei verbului *a trebui* îşi păstrează locul iniţial în interiorul acesteia, reliefat de *ca... să,* interpretarea epistemică e puţin probabilă, fiind admisă mai ales cea deontică: ***Trebuie** ca Dana să fie acasă.* Combinarea modalului la prezent cu verbul suport la perfectul conjunctivului are cel mai adesea valoare epistemică: *Ce fioruri **trebuie să fi cunoscut** Evul Mediu, oamenii din timpul lui, care făceau cerc cu casele lor în jurul catedralelor?* (E. Cioran, *Schimbarea*). În contextele în care perfectul conjunctivului apare ca timp al anteriorităţii faţă de un reper, e totuşi posibilă şi interpretarea descriptiv-deontică: *Dar pentru a-şi exersa puterea, el **trebuie să fi făcut** dovada libertăţii sale prin raportarea la altul.* (G. Liiceanu, *Despre limită*).

Valoarea epistemică apare mai ales la indicativul prezent al verbului *a trebui*; ea este posibilă şi la imperfect – *De bună seamă tot viţiul* **trebuia** *s-o fi înnădit şi pe aceasta, căci altceva ce ar fi putut apropia doi oameni atât de deosebiţi?* (M. Caragiale, *Craii*) –, dar nu şi la celelalte timpuri ale indicativului.

Verbul *a trebui* la condiţionalul trecut impune propoziţiei modalizate un sens ireal, contrafactiv: ***Ar fi trebuit*** *să aştepte o oră.*

3.1.2.2. Verbul *a putea* este operator modal în două variante de construcţie: însoţit de cliticul reflexiv marcă impersonală, *se* (***Se poate*** *să apară oricând o surpriză.*), situaţie în care antepunerea subiectului verbului suport nu antrenează acordul (*Cei doi* ***se poate*** *să fie acasă.*) – şi fără reflexiv, sensul modal-impersonal rămânând nemarcat formal: ***Poate*** *să apară oricând o surpriză.*; în acest caz, plasarea subiectului verbului subordonat în faţa verbului-regent antrenează obligatoriu acordul: *Cei doi* ***pot*** *să fie acasă*, verbul fiind din punct de vedere formal un verb personal.

Verbul *a putea* are, ca şi *a trebui*, mai multe sensuri modale: epistemic, exprimând o ipoteză şi deci incertitudinea – „e posibil" – (***Se***) ***poate*** *să* doarmă la ora asta. – , deontic, exprimând o permisiune – „e permis" (***Poţi*** *să pleci; ţi-ai terminat pedeapsa.*) – sau „dinamic", descriind o capacitate sau o abilitate obiectivă, sau circumstanţe favorabile – „e în stare"; „există posibilitatea ca..." (*Ion* ***poate*** *ridica greutăţi mari.*; *Apa* ***poate*** *intra prin orificii.*); vezi *supra*, **2.2.1**. Singura construcţie mai puţin ambiguă este cea în care reflexivul impersonal *a se putea* este urmat de conjunctiv: *Dar* ***nu se poate*** *ca pe unii să nu-i doară şi* ***nu se poate*** *ca în viitor să nu-i doară pe toţi.* (E. Cioran, *Schimbarea*), *Cine colindă satele noastre* ***nu se poate*** *să nu le considere ilustrative pentru soarta românească.* (*ibid.*). Construcţia impersonală a verbului *a putea* – *se poate* (*ca...*) *să* exclude lectura „dinamică", fiind doar o expresie epistemică sau deontică; când este epistemică, e indiferent dacă subiectul subordonatei se află în prima poziţie în interiorul acesteia (reliefat prin *ca... să*) – ***Se poate*** *ca Dana să fie acasă.* –, dacă e postpus verbului – ***Se poate*** *să fie acasă Dana* – sau e anticipat, plasat înaintea verbului regent: *Dana* ***se poate*** *să fie acasă.*

Diferenţa dintre lectura epistemică şi cea deontică a verbului *a* (*se*) *putea* este în mare măsură impusă de sensul verbal-aspectual al propoziţiei subordonate: stările selectează interpretarea epistemică, în vreme ce acţiunile cu subiect uman conştient, volitiv, sunt interpretate ca deontice (***Se poate*** *ca Dana să parcheze maşina în grădină.*). Semnificaţia epistemică este rară în cazul verbului *a putea* nonreflexiv cu subiect agentiv (ex.: *Ion* ***poate*** *imita pe cineva.*), construcţie care are mai ales lecturile circumstanţială (abilitate) şi deontică (permisiune). Probabilă este interpretarea epistemică în structura nonagentivă, cu subiect nonuman, nonanimat, sau cel puţin cu verbe de stare şi de existenţă, care nu implică abilităţi interioare şi nici permisiuni: *Căldurile* ***pot*** *reveni peste două zile.* [subiect nonuman, nonagentiv]; *Ion* ***poate*** *pierde bursa.* [subiect uman, nonagentiv]. Dezambiguizarea se realizează, de asemenea, prin timpul verbului subordonat: un timp trecut, diferit de al modalului, impune lectura epistemică: *Dan* **trebuie / poate** ***să fi plecat*** *de ieri.*

La condiţional, exprimând formularea unei ipoteze, verbului modal i se atenuează probabilitatea de adevăr: *Străzile* ***ar putea*** *fi pustii la ora asta.*; la condiţionalul trecut sensul propoziţiei modalizate este contrafactiv: ***Ar fi putut*** *să dea un telefon.*; ***Aş fi putut*** *veni mai repede.*

3.1.2.3. Valoare clar epistemică şi trăsături sintactice specifice are verbul *a părea*, al cărui comportament gramatical este destul de asemănător cu al verbelor modale *a trebui* şi *a putea*. Semnificaţia lui este dublă: evidenţială (indică o

cunoaştere dedusă din percepţia directă, din aparenţe, sau o deducţie prin analogie), dar şi de judecată epistemică, cu valori pe o scară foarte largă, de la ireal la probabil.

(a) Incertitudinea unei impresii directe care poate fi şi ireală, analogică, improbabilă, se exprimă prin mai multe construcţii diferite:

– verbul impersonal, construit cu conjuncţia *că* – ***Pare că*** *s-a schimbat ceva.* – sau personalizat prin anticiparea subiectului şi acord – *Portretele* ***păreau că*** *vorbesc.*; sursa impresiei poate fi indicată printr-un dativ al experimentatorului, în structuri uşor învechite: *îmi / îi pare că...*;

– verbul impersonal, construit cu conjuncţia *să,* cu verbul subordonat la conjunctiv sau infinitiv – ***Pare să*** *se fi schimbat ceva.* / ***Pare a*** *se fi schimbat ceva.* – sau personalizat prin anticiparea subiectului şi acord – *Portretele* ***păreau să*** *vorbească.*

(b) Probabilitatea mai mare a unei informaţii bazate pe experienţă directă sau pe inferenţe şi asumate de locutor se manifestă în construcţia relativizată *mi se pare* (*că*), cu experimentatorul impresiei marcat prin dativ. Construcţia funcţionează modal la persoana I singular, indicativ prezent, cu subiectivitate explicită (***Mi se pare că*** *Ion doarme.*); în rest, ca şi la verbele epistemice, este vorba de o descriere, o relatare care presupune confruntarea dintre universul epistemic al locutorului şi cel al experimentatorului marcat prin complement în dativ (*Lui i se pare că...*).

(c) Semnificaţia „foarte probabil" + „neasumat de locutor" („aflat de la alţii") este asociată construcţiei impersonale (cu marca *se*), cu sau fără anticiparea subiectului verbului al doilea: *Se pare că Ion doarme. / Ion se pare că doarme.*

În toate construcţiile de mai sus propoziţia subordonată poate conţine un verb copulativ; prin elidarea sa (foarte frecventă) se obţin secvenţe de tipul: *Pare* [că e] *târziu.*; *Omul pare* [că e] *vesel.*; *Ziua mi se pare* [că e] *lungă.* Asemenea structuri pot fi folosite pentru a modaliza suplimentar epistemic (rezervă, incertitudine) enunţurile modalizate evaluativ: (***Mi se***) ***pare*** [că e] **îngrozitor** *să răspundă aşa.*

Construcţiile cu *se – se pare, mi se pare* – pot apărea nu numai ca element regent, ci şi ca incidente.

3.1.3. Verbele epistemice *a şti* şi *a crede* (şi sinonimele lor parţiale: verbele *a cunoaşte, a considera, a bănui, a presupune,* perifrazele *a avea cunoştinţă, a avea impresia* etc.) intră în sfera modalizării, la anumite moduri, timpuri şi persoane.

Verbele ridică problema dedublării universului de cunoaştere, prin diferenţa dintre locutor şi subiectul epistemic: instanţe suprapuse la persoana I singular, la prezentul indicativ (*eu ştiu, eu cred*), singura situaţie comparabilă cu esenţa fenomenului de modalizare, dar diferenţiate în toate celelalte cazuri ([eu afirm că] *el ştie*; [eu la momentul t_1 afirm că] eu_{t2} *ştiam*).

La persoana I singular, *eu ştiu că* poate funcţiona ca descriere neasumată complet a situaţiei epistemice („am informaţii despre": *Eu* ***ştiu*** *că a câştigat el, dar poate că mă înşel.*) sau, mai des, ca mijloc de întărire, de marcare a certitudinii („cunosc adevărul"): *Eu ţin în palmă bobul de grâu şi* ***ştiu*** *că, atâta vreme cât el va exista, ordinea va rămâne în lucruri.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

În cazul instanţelor diferite, *a şti* are două interpretări, putând fi factiv sau nonfactiv: *Ion ştie că afară plouă.* = (a) ştie_1 „e informat asupra faptului considerat real de locutor" (factiv); (b) ştie_2 = „crede, e convins că..." (nonfactiv). Cele două valori se pot diferenţia prin accent frastic: *Ion* ***ştie*** *asta.* (factiv) / *Ion ştie* ***asta.*** (nonfactiv). Enunţul negativ marchează diferenţa dintre factiv şi nonfactiv cu ajutorul conjuncţiei: *Ion nu ştie* ***că*** *afară plouă.* (presupune: *Afară plouă.*) vs *Ion*

nu ştie ***dacă*** *afară plouă.* (= *Afară plouă sau nu plouă.*); pentru fapte trecute se foloseşte nonfactiv şi construcţia cu conjuncţia *să* şi verbul subordonatei la conjunctivul trecut: *Nu ştie* ***să*** *fi venit cineva. A crede* este nonfactiv, în vreme ce *a-şi imagina, a-şi închipui, a i se năzări* sunt (în sensurile lor strict epistemice) contrafactive (*Ion îşi închipuie că afară plouă.* presupune, din punctul de vedere al locutorului, propoziţia *Afară nu plouă.*).

În forma negativă, *nu ştie că* este factiv, iar *nu ştie dacă* – nonfactiv; *nu crede* este întotdeauna nonfactiv.

Construcţiile impersonale s-au specializat în bună măsură: *se ştie* este preponderent factiv (propoziţia introdusă e de obicei asumată de locutor; această interpretare este obligatorie cu verbul sub accent frastic): *Inima are, cum* ***se ştie****, o tinereţe cu deosebire durabilă.* (P. Zarifopol, *Din registrul*), iar *se crede* este mai ales contrafactiv (propoziţia e respinsă de locutor): *Domeniul filozofiei e concretul, nu „abstractul", cum* ***se crede*** *îndeobşte.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

Verbele epistemice apar ca element regent (***Cred*** *că Ion e acasă.*) sau incident, parantetic, în poziţie mediană sau finală (*Ion e –* ***cred*** *– acasă.*; *Ion e acasă,* ***cred.***).

Verbul *a se teme* (construit cu conjuncţia *că* şi modul indicativ în subordonată, sau cu conjuncţia *să* şi conjunctivul trecut) reuneşte o valoare epistemică („cred") şi una apreciativă („nu-mi place"): *Mă tem că Ana a plecat.; Mă tem să nu fi plecat Ana.*

3.1.4. *Adverbele, locuţiunile adverbiale şi grupurile prepoziţionale epistemice* se pot grupa după sensul lor – exprimând grade diferite de certitudine – sau după construcţiile sintactice în care intră.

3.1.4.1. După sens, există adverbe de certitudine şi de incertitudine. Certitudinea este exprimată de adverbele: *desigur, evident, sigur, bineînţeles, fireşte* şi de locuţiunile *de bună seamă, cu siguranţă, fără îndoială, fără nici o îndoială, fără doar şi poate, mai mult ca sigur*; de asemenea, de îmbinările alcătuite din *în* + *mod* (sau *în* + *chip*) + adjectiv: *în mod cert, în mod sigur, în mod evident; în chip evident.* Adverbele de incertitudine sunt mai puţine: *poate, probabil, eventual, parcă;* pentru această valoare nu există îmbinări alcătuite pe baza substantivelor *mod* sau *chip.* Unele dintre adverbele care marchează incertitudinea sunt în primul rând indicatori ai sursei cunoaşterii, deci elemente evidenţiale (vezi *infra*, **3.2**). Diferenţa semantică se reflectă într-o proprietate enunţiativă: adverbele de certitudine nu pot apărea în întrebările propriu-zise (ci doar în interogaţiile retorice sau în întrebările-ecou – *Fireşte că au plecat?!*), în timp ce expresiile de incertitudine apar chiar destul de frecvent în interogaţiile totale, cu rolul specific de a sugera un răspuns posibil (*Poate că au plecat?*).

3.1.4.2. Din punct de vedere sintactic, adverbele epistemice – *desigur, bineînţeles, fireşte, natural, negreşit, poate, probabil, sigur, evident, indiscutabil* – precum şi locuţiunile *de bună seamă, cu siguranţă, fără îndoială, fără doar şi poate, mai mult ca sigur* pot avea funcţia sintactică de circumstanţial de modalitate (integrat sau parantetic) sau pe aceea de predicat sintactic.

• Circumstanţialele de modalitate epistemice pot apărea în două ipostaze: (a) ca modificatori integraţi ai unei propoziţii – ***Poate*** *au deschis uşa hoţii.* – sau ai unui constituent al acesteia – *Au deschis uşa* ***poate*** *hoţii., Hoţii au deschis uşa,* ***poate*** *cu forţa., Au deschis uşa nişte hoţi* ***poate*** *isteţi.*; (b) ca elemente incidente, izolate intonaţional (fenomen marcat în scris de punctuaţie):

O să încerc deci să detaliez, să descopăr ce am făcut eu – ***evident****, în afară de a scrie – pentru ea destinul meu să devină unul literar.* (A. Blandiana, *Autoportret*);

Nimeni, ***desigur****, nu are dreptul să condamne arta și nobilele ei funcțiuni.* (C. Noica, *Mathesis*).

Integrarea și izolarea depind în parte de poziția adverbului în secvența sintactică: adverbul în poziție inițială și finală este de obicei izolat intonațional (***Desigur****, oamenilor le place să călătorească.*; *Oamenilor le plac petrecerile,* ***desigur.***); în interiorul enunțului, e destul de frecventă și integrarea: *În perioada de dominație a conjuncției vor apărea* ***desigur*** *resturi din perioada când precumpăneau adjectivul, adverbul și pronumele.* (C. Noica, *Modelul*). De asemenea, există preferințe de construcție pentru fiecare adverb în parte: de exemplu, în poziție inițială, *poate* nu se izolează (*Poate vine. / *Poate, vine.*), în timp ce *desigur* apare în majoritatea cazurilor izolat: *Desigur, vine. / ?Desigur vine.*

Locuțiunea adverbială *într-adevăr* și grupurile prepoziționale formate pe tiparul *în mod* (*în chip*) + *adjectiv* nu au posibilitatea de a impune o subordonată conjuncțională; ele pot apărea doar în construcții parantetice – *Stilul salonard, monden* [...] *a apus,* ***într-adevăr****.* (A. Marino, *Pentru Europa*) – sau, mai des, integrate, apropiate de statutul unui circumstanțial de mod, dar vizând totuși din punct de vedere semantic adevărul propoziției:

În 1938 (eram la Sinaia), am votat ***într-adevăr*** *împotriva constituției lui Carol.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

În mod evident *câinii, de exemplu, sunt mai puțin talentați întru existență decât pisicile.* (A. Blandiana, *Autoportret*);

Unu și repetiția sa caracterizează ***în chip evident*** *culturile primitive de tip totemic.* (C. Noica, *Modelul*);

Nu s-a ținut de cuvânt, pierzând șansa de a înzestra corpul diplomatic românesc cu un reprezentant ce i-ar fi făcut ***în mod sigur*** *cinste.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

• Adverbele epistemice pot avea și valoare de predicație sintactică, fiind elemente regente pentru propoziția pe care o modalizează global; aceasta este o subordonată subiectivă introdusă prin conjuncția *că*: ***Desigur*** *că marile prietenii sunt rare.* Poziția obligatorie a adverbului este la stânga conjuncției, ceea ce înseamnă că este imposibilă inversarea cu rol de tematizare a întregii subordonate (**Că marile prietenii sunt rare,* ***desigur.***); este însă posibilă anticiparea / dislocarea subiectului sau a oricărui alt component sintactic: *Marile prietenii* ***desigur*** *că sunt rare.* Aceleași dislocări se pot produce în relative: *Aștept soluțiile care* ***desigur*** *că vor sosi.* [dislocarea subiectului]; *Aștept soluțiile pe care* ***desigur*** *că le vei găsi.* [dislocarea obiectului direct]; *Evită angajările afective, socotite slăbiciuni (sau prilejuri de suferință,* ***ceea ce fără îndoială*** *că sunt).* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*) [dislocarea numelui predicativ].

3.1.4.3. Inventarul formulelor de modalizare epistemică nu este închis. Unele dintre adverbele modale suportă gradarea (*foarte sigur, oarecum sigur, destul de sigur, absolut sigur, cât se poate de sigur, mai mult ca sigur* etc.), ceea ce sporește numărul formulelor modalizatoare: *Ar fi o ecuație lungă și* ***foarte probabil*** *că ar fi respingătoare ca aspect.* (C. Noica, *Mathesis*).

De asemenea, e frecventă în limba actuală extinderea clasei prin folosirea ca operatori modali a unor adverbe care apar în mod normal doar în construcții cu copulă: (*e*) *posibil*, (*e*) *adevărat*, (*e*) *cert*, (*e*) *clar*, (*e*) *limpede*, (*e*) *neîndoielnic*, (*e*) *incontestabil*: ***Incontestabil,*** *toți suntem români.* („Dilema", 2002). Aceste

adverbe apar mai ales în incidență, dar sunt posibile – în special în limba vorbită – și construcțiile în care ele devin element regent al unei propoziții conjuncționale: ***Clar** că ne așteaptă.*

Unele dintre adverbele modalizatoare se specializează tot mai mult pentru funcția pragmatică de conector, de marcă discursivă. De exemplu, *desigur,* mai ales în poziție inițială, are rolul de a semnala o concesie, anunțând apariția unui membru adversativ al frazei:

*Fondul nostru? **Desigur,** multe lucruri bune, **dar** în sânul lor o rană.* (E. Cioran, *Schimbarea*);

*Poți, **desigur**, să nu fii de acord cu autorul, **dar** nu poți, decât dacă abdici de la condiția lucidității intelectuale, să nu constați consecvența și consistența construcției.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*).

3.1.4.4. O serie de adverbe și locuțiuni adverbiale epistemice (interpretabile și ca adjective invariabile, în contextul acordului cu un subiect abstract, de tipul „faptul", „lucrul") apar predominant ca nume predicative, în construcții impersonale care cer o propoziție subiectivă.

Operatorii modali de certitudine își subordonează o propoziție introdusă prin conjuncția *că* și care are verbul predicat la indicativ (condiționalul, posibil din punct de vedere gramatical, este în genere evitat pentru că ar provoca o contradicție semantică între valorile modale): *e sigur, e mai mult ca sigur, e evident, e indiscutabil, e adevărat, e cert, e clar, e limpede, e neîndoielnic, e incontestabil, e de la sine înțeles* (cu locuțiune adjectivală) ***că...*** : ***E evident** că au venit fără bani.*

Operatorii modali de incertitudine își subordonează o propoziție introdusă prin conjuncția *să (ca...să)* (deci cu verbul predicat la conjunctiv): *e probabil, e posibil, e îndoielnic, e cu putință* (cu locuțiune adjectivală) ***să...***: ***E probabil** să fi venit fără bani.*; ***E posibil** ca anii de comunism să mai fi atenuat din diferențe.* („Dilema", 2002).

Adverbele apar și în diferite construcții gradate: *Altă cale de a înfrunta cercul de fier* [...] ***e foarte îndoielnic** să găsiți.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

Expresiile constituite din predicatele nominale modale pot apărea – destul de rar – și ca elemente incidente, independente: *Toți, **e clar**, au avut dreptate.*

În incidență se folosesc însă de preferință adverbele predicative corespunzătoare, dacă acestea există.

Sintagma predicat nominal *e drept* s-a specializat (păstrându-și însă toate tiparele caracteristice de construcție sintactică) pentru valoarea pragmatică de conector, marcă discursivă a concesiei argumentative: *În partea aceasta se vădește fără voie Mateiu Caragiale ucenic al tatălui său, dar, **e drept**, cu altă dispoziție, cu un soi de ciudă.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

3.1.5. *Particula modală **oare*** apare exclusiv în enunțuri interogative, funcția ei fiind în primul rând una pragmatică (de marcă suplimentară a actului verbal al întrebării); i se poate totuși atribui și o valoare modală epistemică, de subliniere a incertitudinii: *Dar este **oare** corect să ne imaginăm că într-un trecut îndepărtat aromânii erau o masă enormă de păstori?* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

Particula ***cumva*** (cu rol de atenuare, aproximare) apare în interogații afirmative și negative ca marcă epistemică a incertitudinii: *Greșesc **cumva**?*; *Ați adus **cumva** textele? Nu e **cumva** la tine dicționarul meu?*; în plus, în interogativele negative semnalează orientarea preferențială către un răspuns prin propoziția

afirmativă corespunzătoare: *Nu **cumva** a greşit?* [= Cred că a greşit]; *Nu a ajuns **cumva** cultura să fie un soi de Asie a lumii contemporane, un univers exotic, greu de transferat în viaţa zilnică?* (A. Pleşu, *Minima moralia*).

Particula interjecţională *zău* – caracteristică pentru oralitatea populară şi familiară – are în aserţiuni rol de întărire, autentificare, asemănător adverbelor propoziţionale. Ca şi acestea, poate apărea în mai multe construcţii sintactice: ca element incident, regent (*zău că...*) sau ca profrază.

3.1.6. O serie de adjective (unele participiale) epistemice intră în structuri modalizante subiective ca nume predicative, construite cu verb copulativ: *sunt sigur(ă) că..., sunt convins(ă) că...* etc. Ca şi la verbele epistemice, valoarea propriu-zis modală este specifică formelor de persoana I singular, indicativ prezent, care indică o atitudine subiectivă, asumată de locutor: ***Sunt sigur** că Maria a câştigat.* Şi aceste adjective sunt susceptibile de gradaţie (*foarte convins, extrem de convins* etc.).

Propoziţia formată de aceste predicate apare adesea şi ca expresie modalizatoare incidentă: *Anticii, **sunt convinsă**, ar fi continuat să scrie.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

3.1.7. Există numeroase sintagme propoziţionale relativ stabile, formate cu ajutorul unor substantive care conţin lexical ideea de evaluare epistemică: *adevăr, realitate, certitudine, siguranţă, îndoială* etc. şi exprimând aparent obiectiv modalitatea. Cele mai frecvente sunt alcătuite din substantivul respectiv în nominativ, articulat hotărât (cu funcţie de subiect) şi un verb copulativ, urmat de conjuncţia *că* introducând o propoziţie predicativă: *adevărul e / este că, realitatea e / este că...* Altele sunt mai libere: *există certitudinea că, există probabilitatea să..., e o posibilitate să..., nu e nicio urmă de îndoială că..., e în afară de orice discuţie că..., e mai presus de orice îndoială că..., e în afară de orice îndoială că..., nu încape (nicio) îndoială că...; a avea convingerea că..., a avea certitudinea că...; a avea impresia că...* etc.: ***Este în afară de orice îndoială** că Maiorescu, într-adevăr, a formulat-o cu deosebită claritate.* (A. Marino, *Pentru Europa*).

3.2. Evidenţialele

În funcţie de tipul de sursă a informaţiei propoziţionale pe care îl indică, evidenţialele pot fi clasificate în mărci *ale inferenţei, ale relatării* (*citării*) şi *ale percepţiei.*

3.2.1. *Mărcile inferenţei* – mijloace lingvistice care indică faptul că la o anume informaţie locutorul a ajuns prin propria sa judecată, prin raţionament, pe baza unor premise sau probe – aparţin mai multor categorii şi clase lexico-gramaticale; ele sunt: moduri verbale, operatori modale, verbe cu sens epistemic, adverbe. Toate implică şi o evaluare epistemică, accentul fiind pus fie pe procesul cognitiv (astfel încât au în special funcţia de evidenţiale), fie pe rezultat (caz în care predomină valoarea lor de modalizatori).

3.2.1.1. Modul prezumtiv (cu formele sale de prezent şi trecut) indică supoziţia, în enunţuri asertive: ***Oţi fi** ostenite. **V-o fi** foame.* (EZ, 2000); ***O fi făcut**-o şi eu nu ştiu.* (EZ, 1999); inevitabil, prezentarea ca simplă supoziţie constituie şi o evaluare epistemică a propoziţiei, considerate ca probabilă, incertă (vezi *supra*, **3.1.1**). În enunţuri interogative, prezumtivul marchează suplimentar dubiul constitutiv întrebării, dar şi posibila sursă inferenţială a răspunsului, atunci când

este vorba de întrebări formulate de locutor în primul rând pentru sine, ca parte a procesului epistemic: *Ce-**o fi fost** aşa de îngrozitor? m-am întrebat. **O fi fost escrocată!*** (EZ, 2001).

În structurile care coordonează mai multe forme disjuncte de prezumtiv (eventual una afirmativă şi una negativă), valoarea evidenţială a modului se neutralizează, informaţia putând proveni din orice fel de sursă; rămâne importantă doar valoarea de ipoteză („chiar dacă"): ***O fi** nou, **o fi** vechi, **o fi** recondiţionat – la noi nu contează!*; ***O fi fost** vinovat, **n-o fi fost** vinovat, oricum acum e liber.*

Şi modul conjunctiv perfect poate marca inferenţa, destul de rar, în principale afirmative (vezi *supra*, **3.1.1**), fiind tot un mijloc de indicare simultană a sursei mentale şi a incertitudinii asupra adevărului propoziţiei.

3.2.1.2. Dintre verbele modale epistemice, valoare clar inferenţială are *a trebui*: ***Trebuie** să fie acasă, am văzut lumină.* Utilizarea epistemic-evidenţială a verbului *a trebui,* mai ales în construcţie cu conjuncţia *că,* exclude în genere posibilitatea ca informaţia să aibă alte surse decât raţionamentul locutorului. În schimb, *a (se) putea* permite referirea la surse atât interioare (inferenţiale), cât şi exterioare (citaţionale), rolul său fiind doar de a realiza evaluarea epistemică: ***Se poate** să fie acasă, am văzut lumină.*; *Conform declaraţiilor vecinilor, **se poate** să fie acasă.*

3.2.1.3. Verbele epistemice care desemnează procese mentale: *a se gândi, a presupune, a deduce* etc. descriu sursa inferenţială. Chiar verbul *a crede* e mai des folosit cu sens deductiv-supozitiv (***Cred** că se poate accepta soluţia pe care aţi propus-o.*) decât pentru a descrie un set de opinii deja stabile, eventual incerte (***Cred** că oamenii sunt fundamental buni, pentru că aşa mi s-a spus.*).

Aceeaşi valoare de marcă a prelucrării subiective a informaţiei apare în construcţia impersonală sau reflexiv-impersonală a verbului *a părea,* cu experimentatorul exprimat prin dativ (*îmi pare, mi se pare*):

Această mărturie [...] *cuprinde, **mi se pare**, interpretarea completă şi cea mai cuminte a unui vechi fenomen social.* (P. Zarifopol, *Din registrul*);

***Ni se pare**, aşadar, că surprindem acest dualism: geometrie – istorie.* (C. Noica, *Mathesis*).

De fapt, chiar fără experimentator, *a părea* este cel mai adesea interpretabil, din context, ca semnalând o inferenţă, mai mult decât o percepţie directă; nu poate însă indica relatarea, preluarea informaţiei de la altcineva.

3.2.1.4. Adverbul evidenţial cel mai caracteristic al inferenţei este *pesemne,* folosit predicativ ca regent (*pesemne că...*) sau ca un circumstanţial de modalitate incident ori integrat:

*În uşă ne salută un zidar: „Vă tot văd pe aici de la o vreme, îi spune el lui Noica. **Pesemne** că sunteţi frizerul staţiunii?*". (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

*Vor stârni mirare, **pesemne**, prin rafinamentul şi eleganţa lor.* (*ibid.*);

*Osebit de taxa obişnuită, se mai percepea una specială pentru fiecare maimuţă de vânzare (erau **pesemne** foarte căutate ca animale de lux).* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

Alte adverbe ale incertitudinii (*poate, probabil*) se pot combina cu mărcile inferenţiale; în context inferenţial pot apărea şi adverbe de certitudine (*desigur*), dar ele nu indică de la sine sursa, neavând deci valoare propriu-zis evidenţială.

3.2.2. *Mărcile relatării sau ale citării* sunt din mai multe categorii şi clase: moduri verbale, verbe de declaraţie, adverbe, expresii. Există o diferenţă

semnificativă între structurile explicite, care pun în evidență preluarea discursului – ***El a declarat că** nu va participa la alegeri.*; *„Nu voi participa la alegeri", **a declarat el.*** – și cele care pun în prim plan propoziția preluată, marcând minimal distanța față de sursă: ***Cică** nu va participa la alegeri.*

3.2.2.1. Modul condițional este specializat pentru redarea unei opinii care aparține altui vorbitor și pe care locutorul nu și-o asumă, deci pentru indicarea unei distanțe epistemice. Această valoare apare în discursul indirect, după verbe de declarație – *Polițiștii spun că localnicii **nu ar fi ascultat** rugămintea neamțului.* (EZ, 2000) – dar și în propoziții independente, cu sau fără indicarea explicită a sursei necreditate:

*Potrivit altor variante – ale sătenilor – Bebe **ar fi venit** special la Ghimpați pentru a da o mare lovitură.* (EZ, 2000);

*Drobeta **ar fi încasat** 700 de milioane de lei pentru a ceda meciul.* (*ibid.*);

*În fond, percepția mediilor culturale autohtone asupra diplomației a rămas tot în secolul XIX: ea **n-ar fi** mai mult decât „arta de a minți frumos".* (LAI, 2002).

3.2.2.2. Modul prezumtiv are valoare citațională atunci când apare în primul membru, contrazis, al unei construcții adversative: *O fi (fiind) el bun, dar nu reușește să facă nimic.* Propoziția cu verb la modul prezumtiv prezintă o ipoteză neasumată de locutor, deci preluată din altă sursă (adesea, „opinia curentă").

3.2.2.3. Adverbe și locuțiuni adverbiale, particule adverbiale și expresii fixate care marchează neîncrederea față de o opinie citată sunt: *cică, pasămite, chipurile, vezi Doamne, dragă Doamne* etc.:

*În Bitolia, moscopolenii începuseră **cică** să vină mai înainte de-a le fi fost distrus orașul.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*);

*Așadar, **pasămite**, Odiseu, fie și post mortem, ar fi cel care a încercat să valorizeze o stare.* (OC, 2002);

Senatorul (sau deputat?) G.F. [...], ***chipurile**, a trădat interesul național.* („Luceafărul", 2000);

*Ocupatul nostru premier a aflat – **vezi Doamne!** – , din presă, de sosirea Regelui Mihai.* (EM, 1994);

*M-am lovit însă de marea milă a consilierilor față de „bieții oameni", față de săraci, care, **dragă Doamne**, nu vor putea plăti amenzile.* (VL, 2002).

3.2.2.4. Verbele de declarație (care desemnează tipul de act de limbaj) pot indica acordul sau dezacordul parțial sau total (distanța epistemică) dintre opiniile locutorului care relatează și opiniile locutorului citat. Verbe ca *a afirma, a declara, a spune* sunt neutre; în schimb, *a pretinde* și într-o anumită măsură și *a susține*, sunt contrafactive, indicând dezacordul: ***Pretinde / Susține** că a rezolvat toate problemele.*

Explicitarea sursei din care se preia informația în vorbire directă sau indirectă se face prin subiectele verbelor de declarație („X afirmă că") sau prin formule de atribuire de tipul *în opinia...; după părerea...* Sursa externă poate fi neindividualizată, în cazul construcțiilor impersonale, generice (*se zice că..., din câte se cunoaște, vorba ceea*).

Alte verbe au dobândit prin evoluție semantico-pragmatică semnificația „informație preluată", actualizabilă doar în anumite construcții și contexte; din această clasă fac parte verbele *a înțelege* (***Am înțeles** că e plecat.*), *a se părea* (reflexiv impersonal fără marcarea experimentatorului: ***Se pare** că e plecat.*).

Acordul, asumarea opiniei citate sunt marcate prin locuțiuni adverbiale de tipul: *pe drept cuvânt, cu / pe bună dreptate, cu îndreptățire,* determinând verbul care descrie actul de limbaj; aceste locuțiuni nu pot deci apărea în interiorul propoziției

care exprimă opinia: *Cineva îmi reproşa, **pe bună dreptate**, că e poate prea mult să văd în cele trei fete întrupări ale modelului ontologic.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

Tot în vorbirea indirectă, distanţa epistemică poate fi indicată de introducerea propoziţiei subordonate (conţinutul relatat) prin locuţiunea conjuncţională *cum că*:

*Unul, de pildă, elibera, contra cost, certificate **cum că** fata creştină cutare a trecut de bunăvoie la religia mahomedană.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

3.2.3. *Mărcile percepţiei* sunt cel mai puţin gramaticalizate în română. Pot avea valoarea de mărci evidenţiale verbele de percepţie *a vedea, a auzi, a simţi* etc. (când nu sunt folosite în sensuri figurate), precum şi expresiile prezentative (*iată, uite*) şi deicticele (*acum, aici* etc.) care indică accesul nonmediat la o informaţie, la care se adaugă uneori ideea de surpriză: ***Văd** că afară plouă.*; ***Uite**, **acum** afară plouă.*

Verbul *a părea*, adverbele *parcă* şi *aparent*, locuţiunea adverbială *în aparenţă* asociază în sensul lor primar o indicaţie evidenţială (percepţia) şi o valoare modală (incertitudinea). Enunţurile cu *a părea* nereflexiv, construit cu subiect dislocat (*El **pare** că e sănătos. / El **pare** să fie sănătos. / El **pare** sănătos.*) sunt interpretabile ca bazate pe percepţie, pe mărturia directă a locutorului: *Desenat în lumina de la Pompei, labirintul **pare** simplu, pentru că uiţi că parcurgerea lui se petrece în întuneric.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Chiar în cazul unor abstracţii, ca sursă a cunoaşterii apare impresia spontană, observarea directă a fenomenelor, nu inferenţele: *Chiar antumele existente, considerate din perspectiva postumelor, dobândesc **parcă** un relief mai puternic.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

Adverbul *parcă* este folosit frecvent (dar nu exclusiv) pentru a indica incertitudinea în percepţie sau amintire: ***Parcă** văd şi acum paginile îngălbenite de timp.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

4. MODALITATEA DEONTICĂ

Modalitatea deontică indică gradul de obligativitate sau de permisivitate a situaţiilor descrise într-o propoziţie, în raport cu un corp de norme preexistente; valorile sale principale sunt *obligatoriu* şi *permis*. În cadrul modalităţii deontice, se pot distinge **modalitatea deontică propriu-zisă** (*Trebuie să plecaţi!*; *Sunteţi liberi să plecaţi.*) şi cea **volitivă** (**deziderativă**), care indică gradul subiectiv de necesitate sau acceptabilitate a unei acţiuni *(Vreau să plecaţi!.*, *Puteţi să plecaţi, din punctul meu de vedere.*). Adevărata modalitate deontică are un suport extralingvistic, obiectiv; în absenţa acestuia, locutorul poate însă invoca pseudonorme care corespund mai curând voinţei sale subiective; *deonticul* se apropie astfel de *volitiv*.

Modalizarea deontică impune enunţurilor un caracter nonasertiv, realizând acte de limbaj de tip directiv (ordin, îndemn etc.), în care expresiile deontice sunt folosite performativ, prescriptiv (*Trebuie să plăteşti!*). Când aceleaşi mijloace lingvistice sunt utilizate descriptiv, constatativ (*El trebuie să plătească, se pare.*), ele nu mai realizează modalizarea, pentru că nu mai indică o atitudine propoziţională.

4.1. Modalitatea deontică propriu-zisă

Modalitatea deontică nonsubiectivă, întemeiată pe legi exterioare, se exprimă prin moduri verbale, verbe modale, adverbe şi locuţiuni specializate, verbe care au conţinut lexical deontic şi îmbinări libere de cuvinte.

Modalizarea deontică propriu-zisă este foarte mult utilizată în limbajul juridic-administrativ. În afara acestui limbaj, obligativitatea, permisiunea, interdicția sunt interpretate subiectiv și folosite argumentativ: *Trebuie să mănânci tot!, E permis să fumezi la noi în casă!*

4.1.1. Dintre modurile verbale, imperativul realizează în genere valori de tip deontic: *Pleacă!* (= *Trebuie să pleci.*), dar care se află la intersecția cu cele volitive (= *Vreau să pleci!*). În forma gramaticală de imperativ sursa impunerii și cea a enunțării nu sunt indicate disociat, de aceea raportul dintre ele este stabilit doar pe baza contextului (*Nu plânge!* [= trebuie să nu plângi] / [= vreau să nu plângi]; *Nu fura!* [= trebuie să nu furi] / *Nu pleca!* [= vreau să nu pleci]).

Imperativul pozitiv corespunde obligației, cel negativ interdicției.

Conjunctivul cu valoare de imperativ (*Să vii mâine!*) este impozitiv, ca și conjunctivul hortativ (*Să mergem!*), care rămâne totuși preponderent volitiv.

La conjunctivul negativ, un grad mai puternic de interzicere este marcat cu ajutorul particulei *cumva*, intercalată în enunț în poziție postverbală – *Să nu apară* ***cumva*** *pe aici!* – sau, mai des, ca structură eliptică cerând ea însăși un alt conjunctiv, pozitiv sau negativ: *Să nu* ***cumva*** *să pleci!, Să nu* ***cumva*** *să nu vii mâine!* (= „Să nu cumva [să se întâmple] să pleci! / să nu vii mâine!"). Popular și familiar, există cu această valoare și structura *să nu* ***care cumva*** *să...*

Infinitivul negativ poate exprima acte de interzicere, în construcții reflexive impersonale: *A nu se fuma!*.

4.1.2. Verbele modale *a trebui* și *a putea* exprimă valori deontice în aproape toate construcțiile lor: cu sau fără imbricare – avansarea subiectului sau a altui constituent – ***Trebuie*** *să fiți cinstiți.* **Voi** ***trebuie*** *să fiți cinstiți.* – , iar, în cazul lui a *putea*, atât în construcție impersonală cu marca *se* – ***Se poate*** *să predai articolul în mai.* –, cât și în construcție personală: *Tu* ***poți*** *să predai articolul în mai.*

Interpretarea deontică este adesea dezambiguizată contextual, fiind cea preferată pentru verbe cu subiect uman, agentiv, atunci când tinde să se excludă (de exemplu în structura impersonală *se poate*) lectura dinamică: ***Nu se poate*** *să parcheze aici.*

Cu subiect prezent în prima poziție în interiorul subordonatei, reliefat prin *ca... să*, verbul *a trebui* este deontic, nu epistemic, chiar atunci când condițiile semantice ar favoriza lectura epistemică: în vreme ce enunțurile *El* ***trebuie*** *să fie vinovatul.* și chiar ***Trebuie*** *să fie el vinovatul.* pot avea sens atât epistemic, cât și deontic, enunțul ***Trebuie*** **ca** *el* **să** *fie vinovatul.* este în mod cert deontic.

Verbul *a trebui* permite, în utilizarea sa deontică, o construcție eliptică specifică: [*trebuie* + participiu], cu elipsa operatorului pasiv: *Filmul* ***trebuie*** *văzut.* (= „Filmul trebuie [să fie] văzut"), construcție extinsă, prin analogie, și la verbe intranzitive: *Trebuie plecat repede.* (vezi **I, Forme verbale nepersonale, 3**).

Folosirea deontică este proprie, în cadrul modului indicativ al verbelor modale, formelor de prezent și viitor:

Cred că se pot numi, cu aceeași dreptate, gingașe ideile care, în general, ***trebuie*** *să fie cunoscute oricui vrea să treacă drept om cultivat, ca și acele despre care acest om* ***trebuie*** *să pomenească totdeauna cu deosebită băgare de seamă.* (P. Zarifopol, *Din registrul*);

În cazul în care împrumutatul este o persoană juridică, acesta ***va trebui*** *să încheie un contract de asigurare.* (Legea 190 / 1999);

Ipoteca astfel constituită pentru garantarea creditului ***poate*** *avea ca obiect terenul și construcțiile ridicate pe acesta ulterior constituirii sale.* (*ibid.*);

*În situații deosebite instanța de la locul executării **va putea** acorda un termen de maximum 90 de zile.* (Legea 31 / 1990).

La timpurile trecutului, verbele nu mai au sens modal, ci descriptiv: *Făcea semn vioristului, când **trebuia** să schimbe cântecul.* (P. Zarifopol, *Din registrul*).

La condiționalul prezent, valoarea directivă se atenuează, atât obligația, cât și permisiunea, căpătând mai ales calitatea de sugestie: *Ar trebui / Ai putea să mai rămâi.*

La condiționalul trecut, verbele modale nu mai sunt folosite performativ, ci doar descriptiv, contrafactual, implicând faptul că acțiunile exprimate de verbul subordonat nu au fost realizate: *Ar fi trebuit să plece. / Ar fi putut să plece.* [= nu a plecat].

4.1.3. Supinul și construcțiile cu supin, [*a avea* + *de* + supin], [*a fi* + *de* + supin] exprimă necesitatea în construcții personalizate (cu *a avea*: *Am de scris.*) sau impersonale (cu *a fi*: *E de lucrat mult.*).

Construcțiile negative cu supinul exprimă valoarea de interzicere: (*e*) *de neacceptat* [= imposibil de acceptat].

4.1.4. Există de asemenea numeroase alte verbe, perifraze și locuțiuni verbale cu sens lexical de obligație (*a se cere, a se cuveni, a se cădea să... / a obliga să...*), permisiune (*a avea dreptul să... / de a..., a avea voie să..., a permite să..., a da voie să..., a lăsa să...*) sau interzicere (*a interzice să... / a...*). Construcțiile lor sunt diferite, după cum este vorba de verbe exclusiv impersonale (*a se cuveni*), de locuțiuni cu experimentator (*a avea voie, a avea dreptul*) sau de verbe care admit mai ales construcții cu Agent și Pacient (*a obliga, a lăsa*): *Ce **se cuvine** să fac și ce **nu** – sunt lucruri pe care nu eu le hotărăsc.* (G. Liiceanu, *Despre limită*); ***Am dreptul** să le presupun pe amândouă.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*); *Te **las** să asiști la discuții.*

Verbele și construcțiile impersonale care exprimă obligația se pot folosi, ca și *a trebui*, cu elipsa operatorului pasiv: ***Se cuvine precizat.***; ***Se cere făcut.***; *O astfel de avuție **nu se cere căutată, descoperită, furată, însușită,** ci doar **perpetuată** în amintire.* (LAI, 2002).

Verbele cu sens deontic, ca și modalele, au valoare descriptivă atunci când se folosesc la alte timpuri decât prezentul sau viitorul: *Bolnavul de pojar nu **avea voie** să vadă foc și în casa lui **nu trebuia** să se vopsească și să se spele rufe.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

4.1.5. Adverbele, locuțiunile adverbiale și grupurile prepoziționale cu valoare deontică sunt mai puține decât cele epistemice. După sens, acestea sunt modalizatori ai obligației – *obligatoriu, neapărat, negreșit,* (popular) *musai,* la care se adaugă sintagme de tipul *în mod / chip necesar, în mod / chip obligatoriu* – și mult mai puțin ai permisiunii – *eventual.* Spre deosebire de cele epistemice, adverbele deontice nu au un comportament clar propozițional: pot funcționa ca profraze independente, dar nu ca elemente regente. În mod normal apar ca integrate propoziției, fiind mai rar incidente și parantetice. Chiar când sunt plasate la începutul enunțului – ***Negreșit** să vină la noi.* –, poziția lor sintactică nu este interpretabilă ca una de regență, pentru că modul conjunctiv nu este impus de adverb: *Să vină **negreșit** la noi.*; *Să vină la noi **negreșit**.*

Adverbul *neapărat* funcționează adesea ca mijloc de gradare a intensității în combinație cu alte expresii modale, în primul rând cu verbul *a trebui*:

***Trebuie neapărat** să te apleci, la o etapă a vieții proprii și a culturii, asupra eului gol-goluț.* (C. Noica, *Modelul*);

*Aş fi dormit înainte, dus, fără zgomotoasa sosire a unei scrisori pentru care **trebuia neapărat** să iscălesc de primire.* (M. Caragiale, *Craii*).

4.1.6. Modalitatea deontică este exprimată şi de construcţii impersonale de tip predicat nominal, cu nume predicativ adverb (interpretabil şi ca adjectiv invariabil). Spre deosebire de construcţiile epistemice, cele deontice se construiesc cu subiectiva la modul conjunctiv, introdusă prin *să* (sau un infinitiv cu marca *a*) – *e necesar să... / a..., e obligatoriu să... / a..., e imposibil să... / a..., e permis să... / a..., e interzis să... / a...,* (popular) *e musai să... / a...*:

*Nu este **imperios necesar** **să** iei la bani mărunţi în mod public „cine ce a făcut"*. („Timpul", 2004);

*Adunarea generală extraordinară se întruneşte ori de câte ori **este necesar** **a** se lua o hotărâre.* (Legea 31 / 1990);

***Este interzis** cenzorilor **să** comunice acţionarilor în particular sau terţilor datele referitoare la operaţiunile societăţii.* (*ibid.*).

Construcţia impersonală *e nevoie să...* cuprinde un substantiv cu funcţie de subiect.

4.1.7. O serie de adjective deontice intră în structuri modalizante ca nume predicative, construite cu verb copulativ; modalizarea este pusă în legătură cu persoanele vizate de obligativitate sau permisiune, constituind subiectul sintactic al construcţiei: X *e dator să..., e liber să...* etc.: *Lichidatorii **sunt datori**, îndată după preluarea funcţiei, **ca** împreună cu administratorii societăţii **să** facă un inventar şi să încheie un bilanţ.* (Legea 31 / 1990).

Construcţiile cu participii (*e obligat să...*) sunt la limita cu construcţiile pasive: *Acesta îl poate ţine în concediu medical, timp în care **e obligat** să se trateze.* („Timpul", 2004).

4.1.8. Există şi numeroase substantive care exprimă lexical ideea de obligaţie sau permisiune – *obligaţie, permisiune, interzicere* etc. – şi care pot intra în expresii performative sau descriptive; de exemplu, *a avea obligaţia*: *Când persoana juridică îşi revocă reprezentantul, ea **are obligaţia** să numească, în acelaşi timp, un înlocuitor.* (Legea 31 / 1990).

4.1.9. Sufixul *-bil* formează derivate care pot avea sensul de permisiune: *negociabil* (= „care se poate negocia"); *înstrăinabil* (= „care poate fi înstrăinat"). Nu este însă vorba doar de semnificaţie deontică, foarte des fiind prezent sensul dinamic (posibilitate internă sau circumstanţe externe favorabile).

În limba actuală se produc chiar extinderi greşite, nemotivate, în afara sensului construcţiei tranzitive: „(teren) *construibil*" folosit cu sensul „pe care se poate construi".

4.2. Modalitatea volitivă, deziderativă

Modalitatea volitivă este apropiată de cea deontică propriu-zisă, în măsura în care formulele deontice au adesea (în afara folosirilor strict juridice) o bază subiectivă: *se cere* înseamnă de fapt „îţi cer", cererea subiectivă presupunând o dorinţă / voinţă a locutorului.

Modalitatea volitivă se exprimă prin moduri verbale, verbe cu conţinut lexical dezіderativ, construcţii cu adverbe, adjective sau substantive cu aceeaşi semnificaţie.

4.2.1. Dintre modurile verbale, condiționalul cu sens optativ este specializat pentru modalitatea volitivă: *Aş merge mâine la teatru.* (vezi **I, Verbul. Modurile personale, 3**).

Modalitatea se realizează şi în construcții de tip „urare”, inclusiv în imprecații, cu verbul la condițional-optativ, caracterizate de o intonație exclamativă specială şi de inversare – *Arde-l-ar!* – sau de marca *de*: *De-ar veni odată...!*.

Aceeaşi valoare o au construcțiile la modul conjunctiv (cu sau fără *să*), cu intonație exclamativă – *Să reuşeşti în toate! Dea Domnul!*.

4.2.2. Verbele care exprimă lexical ideea de voință şi dorință, în primul rând *a vrea* şi *a dori*, se construiesc cu al doilea verb la conjunctiv, cu subiect identic sau diferit: ***Vreau** să merg / **Vreau** să mergi*; ***Doresc** să plec / **Doresc** să plece.* Alte verbe din aceeaşi sferă semantică sunt: *a spera să... / că...* (***Sper** ca timpul să-mi rezerve răgazul şi al unei cărți mai sistematice şi mai bine documentate.*, A. Marino, *Pentru Europa*), *a-i surâde să... / că..., a ține să...*, locuțiunile *a trage nădejde / speranța să... / că...* (***Trag nădejde** că-s greu de înțeles.*, N. Steinhardt, *Jurnalul*; *Ei **trăgeau speranța că** nu vor mai fi luați de acasă cu arcanul.*, „Timpul”, 2004).

La condițional, aceste verbe exprimă un sens deziderativ atenuat: *aş vrea, aş dori* etc.

4.2.3. Expresia impersonală *e de dorit să...* (adesea cu verbul copulă la condițional: *ar fi de dorit*) prezintă atitudinea volitivă într-o formă obiectivată şi foarte apropiată de modalizarea apreciativă: ***Ar fi de dorit** să mai fie invocată din când în când şi inteligența, care e o calitate individuală, reală şi reconfortantă.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*).

4.2.4. Substantivele care exprimă lexical ideea volitivă – *dorință, speranță, nădejde* etc. – pot intra în expresii performative sau descriptive: *dorința mea este..., am speranța că....* etc.

5. PSEUDOMODALITATEA „DINAMICĂ”

Construcțiile „dinamice” prezintă caracteristici obiective care privesc agentul acțiunii desemnate sau situația însăşi. Se indică astfel capacitatea sau abilitatea Agentului, a Pacientului etc., existența condițiilor externe care permit o anumită situație (*a putea, a fi în stare, a fi posibil* etc.), ca şi impunerea unei situații din cauze exterioare, obiective (*a trebui, a fi necesar, a fi nevoie, a fi nevoit* etc.):

*El este o ființă nouă, care **nu poate** încăpea în cadrele animalității.* (P. Zarifopol, *Din registrul*);

*Titlul cărții **e imposibil** de tradus în româneşte fără confuzie.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*);

***Trebuie** totuşi să găsim o ordine a căutării ordinii.* (A. Pleşu, *Minima moralia*);

*Pentru a merge însă între două puncte **este absolut necesar** să fim convinşi că cele două puncte există.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

O parte dintre expresiile modale (verbe modale, elementele lexicale care conțin ideea de atitudine epistemică sau deontică) se folosesc curent pentru a exprima şi aceste valori, care nu intră în sfera propriu-zisă a modalității (întrucât nu evaluează conținuturi propoziționale), dar se înrudesc cu aceasta şi apar adesea în construcții ambigue, în care valorile modale sunt greu, dacă nu imposibil de delimitat de cele

nonmodale. Din punct de vedere istoric, se pare că sensurile „dinamice" (obiective) stau la baza dezvoltării sensurilor modale actuale (subiective).

Pseudomodalitatea dinamică are ca mijloace lingvistice de realizare verbele modale (*a trebui, a putea*), verbe cu sens specific (*a sili, a reuşi, a izbuti*), adverbe, adjective, locuţiuni adverbiale şi adjectivale în diverse construcţii (*e necesar, e posibil, e imposibil, e capabil, e în stare*), îmbinări lexicale libere care conţin substantive cu sens de necesitate sau posibilitate, adjective şi adverbe obţinute prin sufixare cu sufixul *-bil.*

Verbul *a putea* descrie deopotrivă abilităţile interioare şi circumstanţele exterioare (*Ana **poate** citi textul, pentru că are vederea bună.*; *Ana **poate** pleca la plimbare, pentru că ploaia a stat.*).

Ideea de posibilitate, exprimată lexical în derivatele cu sufixul *-bil* şi în construcţia cu supinul, are sens obiectiv-dinamic, pentru că atribuie o calitate stabilă, prezentarea făcându-se în termenii unor circumstanţe obiective: *Infinitul nu e **inventariabil.*** (G. Liiceanu, *Despre limită*).

6. MODALITATEA APRECIATIVĂ

Modalitatea apreciativă este cea mai subiectivă dintre tipurile de modalităţi, chiar dacă poate lua forme aparent obiective, impersonale, bazându-se pe evaluări curente, împărtăşite de grupuri mari de vorbitori („opinia curentă").

Există o diferenţă fundamentală între celelalte tipuri de modalizare şi cea apreciativă: se pot cunoaşte şi permite doar stări de lucruri, dar se pot aprecia şi obiecte, entităţi izolate, nonpropoziţionale: *E frumos să fii darnic. / Dărnicia e frumoasă. / Darul e frumos.* Apreciativul este deci o categorie mai generală, care implică adjectivul (*bun / rău*), adverbul (*bine / rău*), dar şi substantivul (*bunătate / răutate*) şi verbul (*a plăcea / a displăcea*), exprimând atitudinea favorabilă sau defavorabilă a locutorului chiar la nivelul alegerii lexicale.

Modalizarea apreciativă, ca şi celelalte tipuri de modalizare, raportează conţinutul propoziţional la locutor şi la momentul enunţării (***Mă bucur** că afară plouă.*); mijloacele sale lingvistice pot fi folosite şi nonmodal, descriptiv (*Ieri **m-am bucurat** de ploaie.*; *Ana **se bucură** că plouă.*).

Propoziţia modalizată apreciativ poate avea un sens referenţial sau unul generic; diferenţa este marcată de conjuncţia subordonatoare (*că / să*) şi implicit de folosirea indicativului, respectiv a conjunctivului: *E rău că a plecat supărat. / E rău să plece supărat.*

Există o legătură puternică între deontic şi apreciativul generic: deonticul se bazează pe o evaluare şi pune în prim plan consecinţa normativă a acesteia, în vreme ce apreciativul generic pune în prim plan evaluarea, dar implică şi o prescripţie, o recomandare. De aceea trecerile de la o valoare la cealaltă sunt foarte fireşti în plan pragmatic; enunţul *E bine să pleci.* poate fi interpretat ca pur apreciativ (= „Plecarea e un lucru bun".), dar şi ca indirect deontic („E recomandabil să pleci".).

Construcţiile apreciative pot fi: (a) explicit subiective, referirea la persoana I realizându-se prin forma verbului (*apreciez*) sau prin pronumele clitic (*îmi place*), sau (b) formal obiectivate (*e frumos*). Aprecierea poate fi *nonemotivă, evaluativă* (realizându-se prin apel la valori) – *E corect să fie primit.* – sau *emotivă* (prin apel

la sentimente, stări interioare etc.) – *E îmbucurător să fie primit.* Desigur, limita dintre cele două tipuri nu este netă.

Mijloacele de exprimare a modalizării apreciative sunt: verbele cu sens lexical apreciativ, anumite construcții cu adverbe și locuțiuni adverbiale, cu adjective sau substantive cu sens apreciativ, interjecții și particule exclamative și – mai mult decât la celelalte tipuri de modalizare – intonația.

6.1. Verbele cu sens lexical apreciativ sunt: (a) impersonale – *a-i plăcea că... / să..., a-i displăcea că... / să...* (evaluative și într-o anumită măsură emotive), *a merita să...* (evaluativ), *a-l durea că..., a-l deprima că... / să..., a-l enerva că... / să..., a-l îngrozi că... / să....* (emotive, afective) – sau (b) personale: *a aprecia că...* (evaluativ), *a detesta să..., a urî să...., a regreta că..., a se bucura că... / să* etc. Unele au o componentă epistemică (surpriza): *a-l uimi că..., a-l surprinde că...* Construcțiile sintactice sunt diferite: unele verbe impersonale se construiesc cu Experimentatorul complement indirect în dativ (*îmi place că / să*) – ***Îmi place** să fiu legată de acest cerc al încrederii copilărești.* (A. Blandiana, *Calitatea*) – , altele nu (*merită să...*) – *Sunt cel puțin patru motive pentru care **merită** să faci cultură.* (A. Pleșu, *Minima moralia*); există verbe personale cu Experimentatorul subiect (*apreciez, detest, regret* etc.) și verbe impersonale cu Experimentatorul obiect direct (*mă doare, mă bucură* etc.).

6.2. Destul de numeroase sunt adverbele și locuțiunile adverbiale apreciative, care intră în tipare de construcție diferite:

(a) ca regent al propoziției conjuncționale, în calitate de adverb predicativ sau în construcție cu o copulă: (*e*) *ciudat că...* , (*e*) *bine că...; e rău că...;* (*e*) *de mirare că...* etc. În această construcție pot să apară extrem de multe adjective cu utilizare adverbială (aparținând mai multor categorii semantice: valoare generală, importanță, utilitate, efect, emoție etc.): *e curios, minunat, superb, surprinzător, paradoxal, regretabil, trist, util, cinstit, important, semnificativ, caracteristic, esențial* etc.

Predicatele nominale pot fi modalizate suplimentar cu epistemicul *a* (*se*) *părea*: *mi se pare trist că... / să...*; ***Mi se pare atât de ciudat că** sunt contemporană cu Alfa Centauri...* (A. Blandiana, *Calitatea*); din această combinație s-au clișeizat expresiile *îmi pare bine / rău* (*că... / să...*).

(b) locuțiuni adverbiale cu funcția de circumstanțial de modalitate incident sau integrat: *din fericire, din păcate, din nenorocire, din nefericire*: *Gest firesc, punte naturală între generații* [...], *dar, **din păcate**, gest lipsit de orice finalitate publică.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Și construcțiile cu supinul nume predicativ sunt numeroase: *e de neiertat că / să..., e de admirat că..., e de regretat că...* etc.

6.3. O serie de adjective (unele participiale) apreciative intră în structuri modalizante subiective ca nume predicative, fiind construite cu verb copulativ și putând primi diverse mărci ale gradării: *sunt* (*foarte*) *bucuros*(*-oasă*) *că... / să..., sunt* (*destul de*) *mulțumit*(*ă*) *că... / să...* etc.

6.4. Numeroase substantive care exprimă lexical ideea de evaluare pozitivă sau negativă intră în construcții relativ stabile, cu câteva tipare principale: (a) eliptic și căpătând valoare adverbială, ca regent al unei subordonate conjuncționale: *noroc că...* (***Noroc că** multe dintre aceste convertiri au durat puțin.*, I. Nicolau, *Haide, bre!*); *păcat că...* (***Păcat** că n-ai venit ieri.*); (b) ca subiect postpus copulei, însoțit sau nu de articolul nehotărât sau de determinativi: *e păcat că* (*Grecii n-aveau un cuvânt pentru*

*cultură şi **e păcat că** n-aveau.*, A. Pleşu, *Minima moralia*), *e mare nenorocire că..., e o nenorocire că...*; ca subiect antepus copulei: *problema e că..., lucrul interesant e că...*; *nenorocirea e că...* etc.; (c) în poziţia de complement direct, cu Experimentatorul subiect: *a avea bucuria / plăcerea să... / de a...* (***Am bucuria** să vă anunţ câştigătorii.*); (d) în poziţia de subiect, cu Experimentatorul complement indirect: *a-i fi frică / teamă / jale să... / că...* (***Mi-e teamă** că au greşit numărul.*).

6.5. O serie de cuvinte exclamative (*ce / ce mai..., cât de...*), expresii exclamative (*Slavă Domnului, Doamne fereşte*) şi diverse interjecţii servesc la exprimarea modalităţii apreciative – *Vai, ce bine că a plecat!* – împreună cu o intonaţie de apreciere sau respingere, foarte variabilă şi necodificabilă lingvistic.

7. COMBINAREA MODALIZATORILOR

7.1. În propoziţii subordonate, modalizatorii interacţionează cu valorile specifice ale structurilor sintactice respective. În structurile condiţionale, se manifestă valori nonfactuale, dependente: posibilitatea condiţionată sau care condiţionează; la trecut (condiţional trecut, conjunctiv trecut, imperfect) valoarea semantică este cea de nonrealizare: *dacă ar fi fost / să fi fost / dacă era...*; după operatori de tipul *ca şi cum, de parcă,* se indică stări de lucruri ireale-imaginare; conjunctivul echivalent cu un infinitiv are sens generic-potenţial; în vorbirea indirectă, verbele de declaraţie impun modul indicativ sau conjunctivul în funcţie de tipul de act (asertiv / directiv): *afirm că... / cer să...*. După verbe cu sens modal (epistemic, deontic, volitiv, apreciativ), alegerea între indicativ şi conjunctiv este, în unele cazuri, clar determinată de regimul verbului, în altele nu: *sper **că va veni** / sper **să vină**.*

7.2. În acelaşi enunţ, se pot combina modalizatori de tipuri diferite (de exemplu: epistemici + deontici; epistemici + apreciativi) sau de acelaşi tip cu grade similare („combinaţii armonice", de exemplu: certitudine + certitudine) şi chiar diferite (certitudine + incertitudine: „combinaţii disarmonice").

7.2.1. Există o ierarhie de aplicare a modalizării de tipuri diferite: operatorul epistemic poate avea în domeniul său un operator deontic (**Desigur**, ***trebuie** să plecaţi.*), dar raportul invers este mai puţin posibil (****Trebuie** să plecaţi* **desigur**.):

Fireşte, ***e neapărat necesară** o anumită şcolire şi instrumentaţie prealabilă.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*);

Evident, ***trebuie neapărat** să precizăm şi să enumerăm aceste „valori".* (A. Marino, *Pentru Europa*);

Cred ***că trebuie** să evităm, **neapărat**, pericolul unei noi confuzii între finalitatea cercetării şi predării istoriei contemporane şi obiectivele politice.* („Dilema", 1998).

Între operatorul epistemic şi cel apreciativ, domeniul mai larg îl are tot epistemicul, dar nu este atât de neobişnuită nici combinaţia inversă (**Poate** *că **e bine** că s-au întors. / ?**E bine** că* **poate** *s-au întors.*). Uneori, indiferent de poziţia în enunţ a operatorilor, cele două tipuri de modalizări par să acţioneze simultan, la acelaşi nivel şi cu un domeniu comun, exprimând simultan gradul de certitudine şi gradul de apreciere: **Poate** *că **din fericire** s-au întors.*; ***Din fericire*** **poate** *că s-au întors.* De altfel, operatorii epistemic şi apreciativ pot fi chiar coordonaţi:

Desigur *(**şi din păcate**) sunt prea sceptică pentru a imagina o grevă generală a naturii.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

7.2.2. Modalizatorii epistemici se combină cel mai uşor între ei; anumite combinaţii armonice sunt evitate sau criticate în română din cauza înrudirii etimologice a modalizatorilor – verbul *a putea*, adverbul *poate*, adverbul / adjectivul *posibil* – , care le face să pară pleonastice: *Curajul de a se fi răsculat **ar fi putut** fi, **poate**, uitat.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Combinaţiile disarmonice sunt posibile în măsura în care are loc o anume diferenţiere pragmatică a operatorilor: unul dintre aceştia (cel mai apropiat de propoziţia modalizată) referindu-se mai ales la valoarea de adevăr a conţinutului, în vreme ce al doilea (cel plasat înainte) are funcţie argumentativă de întărire sau atenuare. În enunţul ***E adevărat, probabil** că nici unul dintre ei nu stătuse în viaţa lui la vreo coadă.* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*), *probabil* e modalizator epistemic propriu-zis, în vreme ce *e adevărat* marchează rolul de concesie pe care îl are secvenţa care îi urmează.

7.3. La nivel pragmatic, modalizatorii funcţionează ca mijloace de realizare a unor strategii de atenuare (*poate, posibil*), de întărire, confirmare (*fireşte, desigur*), sau pot marca secvenţe argumentative de concesie, pregătind o contrazicere (*desigur / e adevărat..., dar...*).

AFIRMAȚIA

1. PRELIMINARII

În sens larg, **afirmația** este termenul nemarcat al raportului polar *afirmativ* (*pozitiv*) / *negativ*, care caracterizează propozițiile și enunțurile. Un enunț afirmativ (sau pozitiv) descrie o stare de lucruri, o acțiune sau un obiect ca existente (*Cartea a apărut.*); enunțul negativ corespunzător îl contrazice, exprimând neadevărul său, nonexistența sau nerealizarea respectivei stări (*Cartea nu a apărut.*) (vezi **Negația**). Spre deosebire de negație, afirmația nu are însă o marcă specifică, forma *pozitivă* a propozițiilor fiind indicată de absența mărcilor negației. Propoziția pozitivă are însă o trăsătură individualizantă: existența unui substitut, profraza *da*, aflat într-o relație de simetrie cu profraza negativă *nu*.

În sens restrâns, afirmația este enunțul asertiv în formă pozitivă.

Elementele specifice unui enunț asertiv pozitiv (profraza *da*, diverse adverbe modale de întărire) se pot folosi, în plan pragmatic-dialogic, și pentru exprimarea acordului, a acceptării (așa cum mijloacele negației se folosesc pentru exprimarea dezacordului). Expresia acordului este sensul cel mai larg (și în esență impropriu) în care se folosește termenul *afirmație*.

Așadar *afirmația*, ca și *negația*, apare la nivelul predicației semantico-sintactice (pentru care este preferabilă desemnarea ca *formă pozitivă*), la nivelul enunțiativ (ca tip de enunț, *afirmația* propriu-zisă) și la nivel dialogic (ca *acceptare* a unei propoziții sau ca *exprimare a acordului*). Între cele trei niveluri există destule legături și mai ales mijloace de expresie comune; acestea, ca și paralela cu negația, justifică tratarea lor în același capitol.

Diferitele tipuri de enunțuri se pot realiza în formă propozițională pozitivă sau negativă. Enunțul *asertiv* (vezi **Enunțul**) pozitiv – tipul de enunț propriu-zis **afirmativ** – are o intonație specifică, cu un contur descendent (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**) și anumite preferințe de ordine a cuvintelor, reprezentând topica standard, cea mai frecventă. Esențial este faptul că predicatul enunțului afirmativ nu apare în formă negativă; alte componente sintactice ale propoziției pot fi însă supuse unor negații parțiale (***Nu ieri** a venit scrisoarea.*, ***Nu cu ei** am vorbit.*), fără ca acest lucru să transforme enunțul într-unul negativ.

Enunțurile *exclamative* cu formă pozitivă nu constituie afirmații propriu-zise, ci doar presupun o afirmație implicită: *Ce frumoasă e!* [= e frumoasă].

> Unele enunțuri exclamative cu formă pozitivă au o semnificație negativă relativ fixată în limbă, prin ironie: *Asta-mi mai trebuia!* [= Nu-mi mai trebuie asta.]. Nu este însă vorba de negații propriu-zise, enunțiative, ci de efecte pragmatice plasate la nivelul implicitului.

Și enunțurile *interogative* pot avea formă pozitivă sau negativă, forma pozitivă fiind cea nemarcată. Interogația parțială pozitivă primește de preferință un răspuns pozitiv, fără a exclude însă posibilitatea răspunsului negativ (în contexte în care există presupoziții suplimentare care trebuie contrazise): – *Unde ai fost ieri?*

– *La Ploiești.* vs *Unde ai fost ieri? – N-am fost la Ploiești.* (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.2.5.**).

Idiomatic și în combinație cu o intonație exclamativă, unele interogații parțiale pozitive au căpătat valoare retorică, presupunând un răspuns cu polaritate negativă: *Cine să-l asculte? De unde să aibă el bani?!*

Interogația totală pozitivă nu orientează (în absența unor mărci speciale) polaritatea răspunsului: *Ai fost la Ploiești? – Da. / Nu.* Orientarea pozitivă a răspunsului poate fi însă realizată prin marcare suplimentară, de exemplu cu ajutorul profrazei *da* transformate în semnal al cererii de confirmare: *Ai fost la Ploiești, da?* Această orientare indică presupoziția locutorului, răspunsul real putând fi și negativ (dar de obicei întărit, tocmai pentru că neagă o presupoziție).

Enunțurile *imperative* pozitive beneficiază în paradigma morfologică de forme verbale speciale, diferite de cele negative (*dă! / nu da!*) (vezi **I, Verbul. Modurile personale, 5.1.2**).

2. PROFRAZA *DA*

Da substituie o propoziție pozitivă, reluând integral sau parțial conținutul propozițional al antecedentului său (vezi **Anafora, 5.5**).

2.1. Relația cu antecedentul

Antecedentul profrazei poate fi asertat ca atare (explicitat de un enunț asertiv), ca în (a), sau este presupus de un enunț exclamativ (b) ori de o interogativă totală (c):

(a) *Afară plouă.* ***Da,*** *e tare urât.*

(b) *Cum mai plouă afară!* ***Da,*** *e tare urât.*

(c) *Afară plouă?* ***Da,*** *e tare urât.*

Antecedentul poate fi o propoziție negativă, eventual redusă la profraza *nu*, cu care *da* intră într-o asociere contrastivă: *Ieri n-au plecat toți; azi,* ***da.***; *Puteau să mai încerce: acolo nu, aici* ***da.***

Antecedentul poate fi o ipoteză sau o supoziție, asertată sau presupusă de o interogativă totală; în acest caz, profraza apare într-o structură condițională: *Poate că a plecat. Dacă* ***da,*** *e păcat.*; *Poate exista o soluție? Dacă* ***da,*** *care este?*.

Interogativele totale, față de care *da* este răspuns sau parte din răspuns, apar în dialogul real (*A: Student? B:* ***Da,*** *la masterat.*, IVLRA), în mimarea lui monologică (*Oare să fi plecat?* ***Da,*** *cred că* ***da.***) sau în reproducerea acestuia în stil indirect (*M-a întrebat dacă au plecat. I-am răspuns că* ***da.***).

Nu este însă posibilă reluarea anaforică a unei aserțiuni presupuse de o interogativă parțială: *De când plouă afară? *Da, de o oră.*

În cazul imperativelor, antecedentul e conținutul propozițional (nu și cel modal, transpus din injoncțiune în aserțiune):

(d) *Aruncă ziarele, te rog! – Ziarele* ***da,*** *dar revista o păstrez.*

Antecedentul profazei *da* poate fi și o secvență mai lungă de text, reluată (în dialog sau în monolog) prin anaforă globalizantă sau anticipată cataforic:

Dincolo de culme există însă întotdeauna cealaltă pantă a muntelui. De o parte și de alta a abscisei curbele sunt de sens contrar, dar identice. ***Da,*** *fiecare*

cucerire umană a fost inițial un act de nesupunere, dar în asemenea măsură s-a impus acest adevăr, încât în cele din urmă orice act de nesupunere a fost socotit o cucerire umană. (A. Blandiana, *Calitatea*).

Profraza poate relua conținutul propozițional al antecedentului cu modificări implicite ale reperelor deictice: *Te duci acolo? – **Da*** [= mă duc acolo].

2.2. Aspecte pragmatice

Profraza *da* poate constitui ea însăşi un enunț de tip asertiv (*E acasă? – Da.*) sau interogativ (*E acasă. – Da?*); enunțul interogativ cu antecedent obligatoriu (asertiv) contrazice însă condiția normală a interogației (ignorarea răspunsului), de aceea tinde să se transforme într-o simplă marcă dialogică, într-un semnal de apel.

Există două situații principale de folosire a lui *da* interogativ:

(a) în contextul unei aserțiuni a interlocutorului, față de care *da?* reprezintă o cerere de reconfirmare: *Au venit mulți. – **Da?**; A: Are-aici la... librărie. B: **Da?** A: Da.* (IVLRA);

(b) în contextul unei interogative totale, formulate ca aserțiune pozitivă urmată de profraza cu rol de semnal de apel, de cerere de confirmare: *Au venit mulți, **da**?*. În această situație, este la fel de posibilă (şi echivalentă funcțional) marcarea prin profraza *nu?*, ca şi prin alte semnale de apel: *aşa-i?; nu-i aşa?; este?* etc.

O interogativă totală formulată în prima sa parte ca o aserțiune este dezambiguizată de o secvență finală alcătuită din perechea de profraze *da / nu,* în structură disjunctivă: *da sau nu?*. Această secvență reprezintă anticiparea interogativă a răspunsului, prin explicitarea posibilităților de răspuns: *A plecat, **da** sau nu?*.

2.3. Aspecte sintactice

Din punct de vedere sintactic, profraza *da* funcționează:

(a) ca un *enunț* complet, inanalizabil, care poate apărea singur, dar poate intra şi în relații de coordonare (copulativă şi disjunctivă) cu o altă profrază: *A greşit? Şi **da**, şi nu.; Nici **da**, nici nu.; Vii, **da** sau nu?;* (popular) *Spune: **da** ori ba?*. Enunțul propozițional *da* poate stabili relații de coordonare cu alte propoziții; raportul adversativ este foarte frecvent, pentru că ilustrează mişcarea dialogală a unui acord urmat de o obiecție:

A: E asfalt.

*B: **Da**, dar întuneric.* (IVLRA).

Profraza *da* poate îndeplini rolul de regent pentru orice tip de circumstanțial: ***Da**, dacă vrei.; **Da**, mâine. **Da**, acolo.* Profraza poate fi însoțită de enunțuri eliptice, juxtapuse, alcătuite doar dintr-un modalizator:

B: Complică intriga puțin.

*A: **Da**, exact.* (*ibid.*)

sau din orice alt constituent; enunțul complet se reface pe baza repetiției din dialog: *– Cumpără cărți pentru cineva? – **Da**, pentru nepotul ei.;*

(b) ca o *propoziție* subordonată (față de operatori modali, expresii de declarație, verbe psihologice etc.); în acest caz, este precedată de conectorul specific. Destul de frecvent sunt reduse la secvența conjuncție + profrază propozițiile subiective:

*Este exagerată afirmația că toată cultura noastră se dovedește a fi de acest tip? Poate că **da**.* (C. Noica, *Mathesis*);

*Nu știu dacă auzisem de Petre Țuțea înainte de 1950; probabil că **da**, însă nu intrase în repertoriul meu de nume.* (Al. Paleologu, *Despre lucrurile*)

sau completivele directe: *Cred că **da**.*; *Zice că **da***. De asemenea, este frecventă construcția ca propoziție condițională:

*Există totuși competență etică reală? Și dacă **da**, cine o întruchipează?* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

(c) ca un *predicat*, din al cărui grup verbal se actualizează anumiți actanți și complemente, de exemplu subiectul (*Divinul, așadar, nu poate lua orice mască; **omul**, în schimb, **da**.*, Noica, *Modelul*), numele predicativ (*E simpatică? – Simpatică **da**.*), complementul direct (*Ioana citește? – Romane **da**, poezii nu.*) etc.

Între valoarea de enunț și cea de predicat diferența o fac adesea intonația și pauza (asociate unor variații de ordine a cuvintelor):

*Acceptă cineva? – Eu **da**.* (*da* = predicat, cu subiectul *eu* actualizat);

*Acceptă cineva? – **Da**, eu.* (*da* = enunț afirmativ, urmat de enunțul eliptic *eu [accept]*).

2.4. Structura adversativă *ba da*

Secvența *ba da* este specializată pentru antecedente negative care apar în asertiuni (a), interogative totale (b) și imperative (c); adversativul *ba* contrazice negația. în vreme ce profraza *da* reia conținutul propozițional în formă pozitivă:

(a) – *Otilia, tu nu mă iubești.*
– ***Ba da, ba da,** Felix.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*);

(b) – *N-ați observat scrisori prin casă?*
– ***Ba da,** maică, avea multe.* (G. Călinescu, *Bietul Ioanide*);

(c) – *Nu pleca acum!*
– ***Ba da!***

Spre deosebire de *da*, care poate fi folosit și în afara dialogului, în contrast cu *nu* (*El nu vine, ea da.*), secvența *ba da* apare doar în context dialogal (inclusiv în dialogul mimat în monolog).

2.5. Marcă fatică

Unele fenomene conversaționale ies cu totul din sfera afirmației și chiar a acordului: profraza *da* și multe dintre echivalentele sale funcționale (*așa, bine, O.K.* etc.) pot fi, de exemplu, folosite ca simple semnale de recunoaștere, de verificare a contactului între interlocutori: *Alo! – Da.*; *Ana! – Da.* În dialogurile reale, această funcție fatică este foarte frecventă, *da* apărând suprapus peste replica interlocutorului, fără să o întrerupă:

*A: Mie mi-a spus domnu C*** că ar fi supărați pe noi...*
B: Da.
A ... că de ce nu i-am anunțat...
B: Da.
*A: ... și domnu C*** a zis că nu este treaba lor, că este autonomie universitară și toate cele...*
B: Da. (IVLRA).

Ca semnal de răspuns (confirmare a contactului), *da* nu vizează un conținut asertiv, deci nu mai poate fi considerat afirmație.

3. RĂSPUNSUL AFIRMATIV ŞI EXPRIMAREA ACORDULUI

Sub denumirea extinsă de *afirmaţie* sunt cuprinse mai multe forme, specifice dialogului, de răspuns afirmativ, de acceptare a unei propoziţii deja exprimate sau a presupoziţiei acesteia, de exprimare a acordului cu intervenţia dialogală precedentă; tipurile şi valorile lor depind de antecedent, de intervenţia precedentă cu rol de stimul: aceasta poate fi o întrebare, o aserţiune, un enunţ imperativ etc.

Mijloacele acordului sunt caracteristice dialogului; în textul monologic, ele apar atunci când este mimat dialogul, prin formularea unei întrebări la care se răspunde imediat:

*Prevederea este adevăratul curaj ? **Da**, numai dacă ea există pentru a face posibil un curaj mai mare; **da**, dacă ea este complicatul drum al unei mari îndrăzneli; **da**, numai dacă la capătul ei vom putea fi mai liberi, mai fericiţi şi mai puţin prevăzători.* (A. Blandiana, *Calitatea*).

De asemenea, în monolog se poate autoconfirma o afirmaţie deja exprimată sau presupusă, împotriva unei posibile contestări:

*Există o formă supremă a acestei curiozităţi: stupiditatea cu care ne privim unii pe alţii. **Da**, stăm la geam şi ne privim unii pe alţii.* (C. Noica, *De caelo*).

Mijloacele acordului nu sunt numai de natură verbală: există gesturi convenţionalizate care pot îndeplini singure funcţia de marcare a acordului sau care pot însoţi expresiile lingvistice (mişcarea de sus în jos a capului, semne făcute cu mâinile etc.).

3.1. Răspunsul afirmativ la o întrebare totală

Răspunsul afirmativ constă în asertarea unei propoziţii căreia prin întrebare i s-a presupus doar posibilitatea; se produce astfel o *afirmaţie* propriu-zisă, adică un *enunţ asertiv afirmativ: Ai trimis scrisoarea? – Da.*

În descrierea lingvistică a cuplului întrebare-răspuns trebuie incluse în parte şi actele de limbaj indirecte, care folosesc interogaţii cu alte valori pragmatice; unele structuri de răspuns pot fi nespecifice, comune atât răspunsului afirmativ cât şi acceptării unei cereri: *– Ai putea să închizi geamul? – Da.*, dar altele sunt specifice doar acceptării: *– Ai putea să închizi geamul? – Bine.*

Răspunsul afirmativ la o interogativă totală utilizează mai multe mijloace lingvistice. Implicarea locutorului este un fenomen gradual şi continuu, care poate fi descris simplificat prin trei trepte: ca exprimare *neutră*, *întărită* şi *atenuată* a afirmaţiei. Primele două situaţii sunt cuprinse de obicei în categoria afirmaţiei *sigure* sau *categorice*: grupare justificată, pentru că mijloacele de întărire ajung, prin uz, simple echivalente ale unei afirmaţii simple (*Desigur.*). Ultima situaţie este numită a afirmaţiei *nesigure* sau *necategorice* şi e normal să reunească doar acele elemente care orientează răspunsul în sens afirmativ. Există şi mijloace de expresie plasabile mai curând în preajma negaţiei, precum şi unele care ar putea alcătui o clasă separată, de răspunsuri indecise, plasate la distanţă egală între negaţie şi afirmaţie (*E frumos afară. – Aşa şi-aşa.*).

3.1.1. Exprimarea neutră se realizează prin:

(a) profraza *da,* care poate fi repetată, chiar de mai multe ori; repetarea poate fi, după caz, un simplu automatism (mijloc fatic de menţinere a contactului) sau o formă de subliniere (care o apropie de afirmaţia întărită): *Plouă? – Da, da...;*

(b) interjecții, secvențe sonore bisilabice a căror marcare în scris nu este complet fixată: *aha, îhî, ăhă, mhm* (CORV). Stilistic, acestea aparțin registrului informal, popular și familiar;

(c) repetiția (totală sau parțială, cu omisiuni sau modificări, cu intonație descendentă) a întrebării: – *Mai plouă afară?* – *Plouă.*

Reluarea totală e cu atât mai posibilă cu cât antecedentul este mai scurt (*E deștept? / E deștept.*); în cazul unui antecedent mai lung și mai complex, reluarea totală riscă să nu mai poată fi percepută ca formă de afirmație, ci ca un enunț-ecou, cu alte valori determinate contextual.

Repetiția unor componente ale întrebării poate fi integrală sau – în cazul elementelor ancorate deictic în situația de comunicare – adaptată morfologic (deictic), prin modificarea persoanei și a numărului, la instanța enunțiativă schimbată: – *Ai greșit?* – *Am greșit.*

Se pot repeta chiar părți din componența unor poziții sintactice, de exemplu unele prepoziții: *A intrat în cabină cu bagajele?* – *Cu.* În principiu nu se repetă cliticele, elementele atone, cele cu funcție de instrument gramatical: *Îi place să mintă?* – **Îi;* – *Vor pleca* – **Vor.* La perfectul compus, este păstrat mai curând participiul decât auxiliarul: *Au plecat?* – *Plecat.* (*– *Au*).

Repetiția depinde de structura informațională a antecedentului: nu poate juca rolul de răspuns afirmativ decât reluarea unor elemente din secvența rematică, a secvenței rematice în totalitate sau a întregului enunț. Reluarea unor elemente tematice nu poate reprezenta un răspuns. Așadar, este perfect posibilă secvența – *Casa e frumoasă?* – *E frumoasă.* / – *Frumoasă.*, în vreme ce secvența – *Casa e frumoasă?* – *Casa.* – conține o replică afirmativă, dar cu funcție de dezacord: prin izolare, elementele nonrematice sunt emfatizate (focalizate) și implică un contrast (*Casa, da; dar...*). La fel, repetiția din secvența dialogală – *E frumos afară.* – *Afară.* (= *Numai* afară) marchează un răspuns doar parțial afirmativ. La întrebarea de identificare – ***Tu** ești?* nu se poate răspunde **Sunt.*, răspunsul trebuind să conțină confirmarea elementului rematic: ***Eu.*** sau ***Eu** sunt.*

Sunt posibile și chiar frecvente combinațiile mai multor mijloace, dintre care cel mai des întâlnită cuprinde profraza urmată de repetiție: *Ați rezolvat situația?* – *Da, da, am rezolvat-o.* Este posibilă și ordinea inversă: *Am rezolvat-o, da.*; de fapt, marca *da* se poate intercala în puncte diferite ale enunțului, subliniind anumite secvențe ale acestuia.

Răspunsul afirmativ la o întrebare se poate exprima și non-verbal, printr-un gest de aprobare; de altfel, acesta poate însoți oricare dintre mijloacele lingvistice enumerate.

3.1.2. Exprimarea întărită a răspunsului afirmativ se realizează prin:

(a) modalizatori epistemici de certitudine (vezi **Modalizarea, 3.1**): adverbele *desigur, evident, sigur, bineînțeles, firește, natural, indiscutabil, adevărat, exact, corect;* locuțiunile *fără îndoială, fără nicio îndoială, fără doar și poate, de bună seamă, cu siguranță*; enunțuri eliptice, cuprinzând o modalizare: (*n-am*) *nicio îndoială.*

Modalizatorii pot fi folosiți singuri sau în combinație cu mijloacele neutre (profraza, repetiția): – *E frumos afară?* – *Desigur.* / *Da, desigur.* / *Desigur, e frumos.* etc.

În aceeași categorie semantică intră alte structuri (diferite din punct de vedere sintactic): structuri modalizante de tipul *sunt convins*; *sunt sigur* (cu posibilă

gradație: *sunt extrem de sigur*) şi (mai rar) formule modalizatoare alcătuite din verbul *a fi* la indicativ prezent şi un adjectiv / adverb: *e clar, e sigur, e adevărat, e evident*;

(b) adverbul *absolut*, izolat din structuri în care întărea un modalizator (*absolut sigur*);

(c) elemente pragmatice care introduc şi idei suplimentare (presupoziții negate, focalizare asupra unor componente): *chiar* (surpriză, contrazicerea aşteptărilor), *tocmai* (transformarea enunțului anterior într-un argument pentru propria teză), *vezi bine, cum să nu, ba bine că nu, şi-ncă cum* etc.;

(d) enunțul *chiar aşa (e)*;

(e) reluarea unor secvențe, amplificate prin mijloace de gradare (*E frumos afară. – Foarte frumos.*);

(f) reluarea unor secvențe, prin sinonime care indică o intensitate mai mare, corectându-se astfel afirmația anterioară, fără a-i schimba însă orientarea argumentativă (*E frumos. – Superb.*);

(g) marca pragmatică de răspuns cert *păi* (interjecție caracteristică oralității familiar-populare): de obicei la început de replică, precedând fără pauză profraza sau modalizatorul (*Păi da.; Păi aşa.; Păi sigur.*; A: *– Are multe suferințe. B: – Păi da doamnă.*, IVLRA) sau elementul repetat, mai ales verbul (*Păi este.; Păi doarme.*); mai rar folosită autonom: *Păi!* Marca pragmatică interjecțională *ei* (*Ei da!*) semnalează suplimentar caracterul evident al răspunsului afirmativ.

3.1.3. Mijloacele exprimării atenuate a răspunsului afirmativ sunt:

(a) profraza afirmativă *mda*, specializată pentru a marca dubiul, incertitudinea, neimplicarea;

(b) modalizatorii epistemici de incertitudine, folosiți singuri sau în combinație cu mijloacele neutre: *poate, probabil, parcă*. În cadrul acestei categorii, apar diferențe de selecție în funcție de caracterul obiectiv vs subiectiv al judecății: *Afară plouă. – ?Poate / ?Probabil / Parcă.; E un prost. – Poate / Probabil / ?Parcă.* Cu aceeaşi funcție apar diverse formule modalizatoare cu verb copulativ – *e posibil* – şi chiar verbe şi alte expresii lexicale cu semantică modală: *cred, mă îndoiesc* etc.;

(c) formule de aproximare: *cam, oarecum, întrucâtva, aproximativ* (şi în combinare cu elemente reluate);

(d) enunțul *Cam aşa (e)*.;

(e) enunțuri la modul prezumtiv (*aşa o fi*) şi condițional (*aşa s-ar zice*);

(f) formule evazive bazate pe repetiție: *aşa şi-aşa, şi da şi nu.*

3.2. Replica afirmativă

Replica afirmativă urmează unei aserțiuni pozitive, exprimând acceptarea conținutului acesteia. Mijloacele de exprimare sunt în mare măsură comune cu cele ale răspunsului afirmativ. Formele acordului depind însă în mod clar, în interiorul categoriei, de tipul semantic al aserțiunii. De exemplu, nu sunt decât în parte comune formele de reacție la o aserțiune descriptivă, la o judecată de valoare, la un enunț narativ, la un enunț cu conținut expresiv (de descriere şi manifestare a experiențelor psihice ale emițătorului); de aici provin diferențele de acceptabilitate dintre o secvență perfect posibilă, precum – *Sunt un prost. – Da.* şi una mai puțin probabilă, de tipul: – *Mă doare capul. – Da.*, unde de fapt profraza funcționează ca semnal fatic, de recepție.

Acordul cu o aserţiune non-expresivă – de exemplu *E frumos afară.* – se exprimă neutru (*Da.*), întărit (*Absolut.*) sau atenuat (*Oarecum.*).

3.2.1. Exprimarea neutră a acordului se realizează prin:

(a) semnalul pragmatic *da* (profrază) – şi repetat – *Da, da.* – chiar de mai multe ori (*Da da da da da*, CORV);

(b) interjecţii, care sunt şi mărci de acord cu conţinutul exprimat anterior, spre deosebire de sunetele mai puţin fixate (emisii nazale), care constituie simple semnale fatice, invitaţii la continuarea dialogului (*hm, î?, ă!*);

(c) repetiţia (totală sau parţială, cu omisiuni sau modificări, cu intonaţie descendentă) a enunţului anterior (*E frumos / E.*); repetiţia cunoaşte aceleaşi constrângeri legate de structura informaţională a enunţului descrise pentru răspunsul afirmativ. Şi în cazul replicii afirmative mai multe mijloace se pot combina, în primul rând profraza şi repetiţia:

– *Voi eraţi loviţi de alţii.*

– ***Da da. Da. Eram loviţi**, da' şi Profesoru...* (CORV);

(d) Specific acordului cu o aserţiune (dar imposibil ca răspuns la o interogativă) este enunţul *Aşa e.* (*Aşa-i.*).

După o aserţiune pot apărea şi mărcile discursive *aşa, bine, OK;* funcţia lor esenţială este însă de stabilire fatică a acordului, mai mult decât de confirmare şi asumare a conţinutului propoziţional din aserţiunea precedentă:

D.M.A.: Eu discut de campanie, doamna M., şi de decizia pe care am dezbătut-o împreună la CNA...

*M.M.: **Aşa**, şi?* (TVR, 2003).

3.2.2. Exprimarea întărită a acordului cu o aserţiune se realizează prin:

(a) modalizatori epistemici de certitudine (*desigur, evident, fără îndoială* etc.), eventual în combinaţie cu profraza şi cu repetiţia;

(b) adverbul *absolut;*

(c) unele elemente pragmatice care introduc şi idei suplimentare (*chiar, tocmai, vezi bine*; *cum să nu, ba bine că nu*);

(d) reluarea amplificată (*Plouă. – Plouă tare.*);

(e) particula *păi* în combinaţie cu alte mijloace (*Păi plouă.*).

3.2.3. Acordul atenuat se exprimă prin: a) semnalul *mda* şi echivalentele sale (*mde; mă rog?*); b) modalizatori de incertitudine (*poate, parcă*); formule de aproximare (*oarecum*) etc.:

– *În alte zone se cheamă surate.*

– ***Cam aşa,** cam surate-n ale părţi.* (CORV).

3.3. Acceptarea unor acte injonctive, predictive, promisive

Acceptarea unor acte de limbaj realizate cel mai adesea prin enunţuri imperative (de exemplu: a unei injoncţiuni de tipul *Vino mâine!*) are unele mijloace specifice de exprimare; nu poate recurge la mulţi dintre modalizatorii epistemici, nici la formule de aproximare. Acest lucru se explică prin faptul că acceptarea nu mai priveşte în aceste cazuri conţinutul propoziţional sau presupoziţional al enunţurilor, ci actul de vorbire însuşi.

3.3.1. Exprimarea neutră se realizează prin mijloace comune cu ale răspunsului afirmativ: semnalul pragmatic *da* (şi repetat), interjecţii (*îhî*), repetiţie. Specifice sunt adverbul *aşa* şi mai ales *bine*, ca şi *bun* folosit adverbial; locuţiunea

în regulă şi – în limbajul oral – anglicismul *OK* [=okéĭ]. Caracteristică este şi folosirea verbului *a fi* la conjunctiv, ca formulă de acord concesiv, atenuat: *fie.* Acordul asupra unei acţiuni are mijloace proprii de expresie, care pot însă îndeplini funcţia de mărci fatice ale acordului, acţionând doar în plan pragmatic, nu şi semantic-referenţial (nu confirmă valoarea de adevăr a unor conţinuturi şi nu pot deveni răspunsuri la întrebări). De exemplu, locuţiunea *de acord* are funcţie specifică de replică de acceptare faţă de injonctive (a) sau de confirmare a actului de evaluare (b); nu şi de confirmare a conţinutului asertiv (c) sau de răspuns la întrebare (d); este însă posibilă ca marcă fatică şi conector argumentativ (c'):

(a) *Dă-mi drumul de aici! – De acord...*

(b) *A fost o întâmplare stupidă. – De acord.*

(c) *Afară ninge. – (?) De acord.*

(c') *Afară ninge. – De acord, dar te rog să nu schimbi vorba!*

(d) *Afară ninge? – *De acord.*

3.3.2. Exprimarea întărită se obţine cu ajutorul modalizatorilor: pot fi folosite unele formule de modalizare epistemică – *desigur, sigur, fireşte, evident; e sigur* (nu însă şi: *adevărat, corect* etc.) –, dar mai ales cele evaluative – *perfect, super, minunat; e perfect* – şi deontice: *neapărat, negreşit, musai; e obligatoriu.* Acestea nu pot marca răspunsul afirmativ la o întrebare totală, nici acordul cu o aserţiune.

3.3.3. Exprimarea atenuată se realizează mai ales cu ajutorul mărcilor *mda, mde,* a modalizatorilor deontici de posibilitate şi permisivitate, dintre care unii sunt polivalenţi (*poate*), alţii sunt specifici actului de limbaj-stimul (*eventual*).

NEGAȚIA

1. PRELIMINARII

Negația este un procedeu lingvistic (gramatical) acționând deopotrivă în plan semantic-referențial și în plan enunțiativ. La nivelul logico-semantic al predicației, negația prototipică indică în mod explicit nonexistența unor stări de lucruri, fapte și obiecte. În plan discursiv, negația realizează o contraaserțiune, care presupune existența sau posibilitatea unei afirmații anterioare (prin care se asertează existența stărilor de lucruri respective).

Negația este membrul marcat al raportului de polaritate afirmativ / negativ, care caracterizează propozițiile și enunțurile în funcție de felul în care acestea se referă la existența sau nonexistența unor stări de lucruri (vezi **Afirmația, 1**).

Într-un sens mai larg, negația se manifestă și la nivele diferite de cel al predicației: la nivelul semantic-lexical și la cel pragmatic-interactiv. La nivelul semantic-lexical, poate fi asimilat negației ansamblul de procedee derivative care formează în mod sistematic cuvinte cu sens negativ (prefixele negative). Cuvintele cu sens negativ nu au totuși caracteristicile predicative ale negației gramaticale, ci reprezintă doar un rezultat lexicalizat al acesteia. Diferența dintre negația gramaticală și cea lexicală se observă comparând aplicarea celor două procedee în același punct al unui enunț. Enunțul (a) *Vlad e un om neonest.* nu este echivalent cu (b) *Vlad e un om nu onest...* (construcție cu negație parțială, care presupune o continuare de tipul: *ci...*). În anumite tipuri de predicație, cuvintele cu sens negativ pot contribui la realizarea unor enunțuri afirmative (parțial) echivalente din punct de vedere semantico-logic cu un enunț negativ: *E un om neonest. – Nu e un om onest.*; între cele două enunțuri există totuși o diferență considerabilă din punctul de vedere al structurării informației (și al orientării argumentative).

> Negația furnizează un criteriu puternic în aprecierea caracterului verbal sau nonverbal al unor forme lingvistice. De exemplu, abstractul verbal provenit din infinitiv („infinitivul lung") primește o altă negație decât infinitivul ca formă din paradigma verbală: *neparticipare* vs *a nu participa.*

Termenul *negație* se aplică, în sens larg, și unor acte de refuz și respingere manifestate la nivel pragmatic, în interacțiunea conversațională; acestea au în comun cu negația propriu-zisă unele mijloace lingvistice de bază (în primul rând particula *nu: – Vino! / – Nu.*), dar folosesc multe alte structuri negramaticalizate. Este preferabil ca pentru aceste acte să se folosească termeni diferiți (*exprimare a dezacordului, replică de respingere* etc.).

Negația propriu-zisă (**sintactică**) are ca mijloace prototipice de realizare o **marcă a negației**, obligatoriu integrată unei propoziții, fie atașată verbului (*Ion **nu** pleacă.*), fie precedând un constituent sintactic (***Nu** din vina lui am pierdut.*) și o **profrază**, independentă, întotdeauna anaforică, substituind o propoziție negativă care poate constitui singură un enunț (*– Ai auzit? – **Nu.***) sau poate intra în structuri coordonate sau subordonate (*– Vii sau **nu**?; Cred că **nu**.*). În română, aceeași particulă – *nu* – funcționează și ca marcă a negației, și ca profrază.

Marca negației apare cu unele limitări și diferențe de funcție în relație cu tipurile de enunț. În enunțurile asertive – (a) *Maria nu e acasă.* (a') *Nu azi vine Maria.* – este presupusă posibilitatea enunțului pozitiv corespunzător (*Maria e acasă.; Maria vine azi.*), față de care negația aduce o corecție polemică, la nivelul predicatului sau al altui component. În dialog (sau în discursul monologal care mimează dialogul), un enunț negativ poate avea un antecedent pozitiv exprimat ca atare (– *Le-ai scris? – Nu le-am scris.*).

Enunțurile interogative totale (tipul *da / nu*) în care predicatul apare în formă negativă (*Maria nu a plecat?*) au ca supoziție preferențială răspunsul pozitiv [„Nu-i așa că a plecat?"; „Se pare că a plecat."], ceea ce le diferențiază de enunțurile interogative în formă pozitivă neexclamativă (*Maria a plecat?*), la care în mod normal nu există o supoziție asupra polarității răspunsului. (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5**). Folosite în interogații totale, și negațiile care vizează un alt component sintactic decât predicatul au ca supoziție tot răspunsul pozitiv: *Nu azi pleacă Maria?* (= *Nu-i așa că azi pleacă?*).

În interogațiile parțiale negative (*De ce nu e acasă Maria?*), este presupus adevărul asertiunii negative corespunzătoare (*Maria nu e acasă.*), cererea de informație vizând diferite alte componente ale propoziției. Interogațiile parțiale nu se armonizează cu negațiile parțiale (**De ce nu azi vine Maria?*), probabil pentru că intervine o tensiune între două tipuri de focalizări: asupra componentului despre care se cer informații și asupra celui negat (în exemplul de mai sus, *de ce* și *nu azi*). E posibilă însă reducerea întrebării la componentele focalizate, în unele structuri eliptice în care nu mai apare predicatul: *De ce nu Maria?*

În enunțurile imperative negative, sensul propozițional constă tot în descrierea unor stări de nonexistență, dar mijloacele lingvistice ale negației sunt modalizate și convertite în vederea realizării unor acte de limbaj de tip prohibitiv (interzicere), diferite de cele asertive. Enunțurile imperative par să admită doar negația predicatului, nu și pe cea a altui component sintactic (**Nu acum trezește-te!*).

Se poate considera că existența chiar în paradigma verbului, la imperativ, a unor forme negative diferite de cele pozitive – *Nu te trezi!* vs *Trezește-te!* – marchează suplimentar funcția specială a negației prohibitive (vezi **I, Verbul. Modurile personale, 5**).

Marca negației atașată verbului poate fi însoțită în propoziție de **termeni negativi** (cuvinte cu polaritate negativă): pronume (*nimeni, nimic, niciunul*), adjective pronominale (*niciun*) și adverbe (*niciodată, nicăieri* etc.); în română, acestea nu pot prelua funcția de marcă propozițională a negației (**Nimeni a venit.*).

Profraza (*nu*) substituie propoziții care îndeplinesc funcția de asertiuni negative (*Plouă? – **Nu**.*), de interogative negative (– *Ninge. **Nu?***) și, mai rar, de imperative (de exemplu când este rostită, însoțită de un gest de interzicere, către cineva care vrea să intre într-o clădire: ***Nu!***). În funcție de enunțul anterior din dialog, de polaritatea afirmativ / negativ a acestuia și de presupoziții, profraza negativă se folosește și în combinația stabilă *ba nu* (vezi *infra*, **3.1.1**).

2. NEGAȚIE PROPOZIȚIONALĂ VS NEGAȚIE DE CONSTITUENT

Nivelul semantic-referențial (predicația) este cel la care acționează negația propriu-zisă, ca procedeu sintactic de negare a conținutului propozițional. Realizarea în limbă a negației nu este însă expresia simplă a unui adevăr logic, ci depinde

fundamental de structura informațională a enunțului – vezi **Organizarea informațională a enunțului** –, condiționată la rândul său de intenția vorbitorului și de datele oferite de contextul comunicativ. Din punct de vedere strict referențial, enunțul negativ este insuficient și imprecis; relevanța sa se dobândește doar în context. Enunțul *Pachetul nu e galben.* oferă informații minime despre culoarea obiectului la care se referă propoziția; se presupune însă că acestea sunt pertinente în contextul dat (contrazicând anumite așteptări ale interlocutorului).

Diferența funcțională principală se stabilește între negația predicatului (numită și **negație totală** sau **propozițională**) – *Dan nu doarme.* – și negația unui alt component sintactic decât predicatul (**negația parțială, de constituent** sau **focalizantă**) – *Nu Dan doarme.* Din punct de vedere morfosintactic, diferența se stabilește între **negația verbală** realizată prin *nu* sau *ne-* ca morfeme (mobil / legat) însoțind verbul și intrând în componența paradigmei sale (***nu** pleacă, **nu** va pleca, **ne**plecând*) și **negația nonverbală**, realizată prin *nu* în ipostaza de semiadverb focalizant (***nu** ieri a plecat*).

Negația propozițională se realizează întotdeauna ca negație verbală (eventual cu elipsa verbului): *Câinii **n-**au fugit.; Câinii au fugit, pisicile **nu**.* Invers, negația verbală poate fi considerată una totală sau propozițională numai în măsura în care și verbele la forme nepersonale, care pot apărea însoțite de negație, sunt considerate predicate semantico-sintactice (*preocuparea **de a nu lipsi nimeni** = preocuparea **ca nimeni să nu lipsească***), vezi **Predicatul, 1.1**; altminteri, s-ar considera că există negații verbale nonpredicative. Pentru a evita probleme de interpretare și încadrare, e preferabilă formula de desemnare (mai răspândită) ***negație propozițională.***

Negația parțială, care focalizează un anumit constituent sintactic al enunțului, este o negație nonverbală: ***Nu** despre el povestesc.* Diferența dintre negația verbală și cea nonverbală se observă mai ales atunci când o anumită funcție sintactică este exprimată printr-un verb: ea se manifestă prin diferențe fie în selecția morfemelor (*ne- / nu*), fie în ceea ce privește poziția lor în propoziție. Astfel, sunt folosite morfeme diferite pentru a nega conținutul predicativ (propozițional) al construcției cu verbul centru la gerunziu (a), sau pentru a nega ideea exprimată de grupul verbal care ocupă poziția sintactică focalizată (b):

(a) **Nespunând** ***nimic**, a plecat la munte.* (negație verbală, propozițională);

(b) **Nu spunând** ***minciuni** rezolvi problema, ci luând deciziile potrivite.* (negație nonverbală, de constituent).

În cazul infinitivului, particula negativă apare în locuri diferite, intercalată între morfemul *a* și corpul verbal (c) sau precedând întreaga sintagmă cu funcție sintactică unitară (d):

(c) *Îl obseda gândul **de a** **nu** **greși**.* (negație verbală, propozițională);

(d) *A venit cu gândul* **nu** ***de a reuși**, ci de a-i împiedica pe alții să reușească.* (negație nonverbală, de constituent).

Principalele tipuri de negație sintactică sunt deci *negația propozițională* și *negația de constituent* (*focalizantă*). Există totuși o situație de interferență între cele două, atunci când negația de constituent poate viza predicatul, focalizându-l în calitate de component sintactic pus în contrast cu un altul: *Ion **nu păstrează** ziarele, ci le aruncă.* În asemenea cazuri, doar marcarea explicită poate diferenția negația de constituent de negația propozițională.

2.1. Interpretarea semantică

Negația propozițională (totală, verbală) contrazice nu numai raportul subiect–predicat, ci sensul complex – cu toate componentele sale – al propoziției. Nonconformitatea globală a propoziției cu enunțul afirmativ corespunzător poate fi produsă de inexactități care apar în oricare dintre elementele semantice constitutive ale secvenței rematice (predicative): propoziția *Dan n-a stat trei luni la Iași.* este adevărată dacă este adevărată propoziția care corectează predicatul (*Dan n-a pus niciodată piciorul în Iași.*), dar e de ajuns și neîndeplinirea condiției descrise de un singur component (de exemplu, *trei luni*, dacă e adevărat că *Dan a stat la Iași doar două luni și 25 de zile.*). Elementul care contrazice afirmația este identificat în genere datorită informațiilor furnizate de context. De fapt – în temeiul principiului comunicativ al relevanței – cu cât sunt mai numeroase elementele rematice neizolate, cu atât mai probabil e ca negația propozițională să le vizeze pe ele, mai ales pe cele foarte particulare, verbul însuși apărând doar ca suport al informației noi, nu ca obiect principal al negației. De aceea, dintr-un enunț complex, cu circumstanțiale care restrâng sensul predicației, de exemplu ***Nu** era serviabil pentru a-și asigura serviabilitatea celorlalți.* („Dilema", 2004), nu se poate deduce – în afara contextului – negația predicatului (*Nu era serviabil.*).

2.1.1. *Domeniul și focusul negației*

Negația are ca domeniu întreaga propoziție sau secvență negată, dar adesea în interiorul acesteia există un **element focal** (**focus**), respectiv elementul responsabil de nonrealitatea stării de lucruri descrise. Elementul focal poate fi precizat printr-o propoziție adversativă de corecție, introdusă prin conjuncția specifică *ci*: *Dan n-a stat **trei luni** la Iași, ci doar **trei zile**.* Noțiunea de *focus* pune de fapt în evidență apropierea dintre negația propozițională (totală) și cea de constituent (focalizantă, parțială): focus există în ambele cazuri, dar în negația propozițională delimitarea sa poate fi incertă, în secvențele sintactic complexe, în vreme ce negația de constituent izolează clar focusul, lăsând verbul predicat la o formă afirmativă: *Dan a stat la Iași **nu trei luni**, ci doar trei zile.* Focusul este elementul rematic central al unei propoziții, informația nouă relevantă, care completează un gol – vezi **Organizarea focală a enunțului –**, iar negația acționează întotdeauna asupra remei: în ansamblu și în relație cu cel mai caracteristic element rematic, predicatul, în negația propozițională; punctual și în relație cu elemente care în mod normal nu sunt rematice (de exemplu subiectul), în negația de constituent.

Negația totală a unei propoziții dezvoltate, care conține și alte elemente în afară de predicat (sau de subiect și predicat), este ambiguă, pentru că nu se poate totdeauna determina care este componentul responsabil de nonrealizarea situației descrise; una dintre interpretările sale este însă oricum echivalentă cu negația parțială nonverbală. Propoziția de corecție poate relua din domeniul negației, pentru mai multă claritate sau pentru subliniere, elemente nonfocale, cărora le adaugă substitute ale celor focale:

*Există mai multe cauze pentru situația actuală, iar **autorii viermilor și virușilor** **nu** **mai sunt niște puști cu coșuri care vor să se distreze și / sau să se afirme**, ci niște puști cu coșuri care vor să facă bani.* (LAI, 2004).

În absența continuării corective prin *ci*, diferențele de focus ale negației totale pot fi marcate prin intonație, adică prin accentul contrastiv: *Dan nu mănâncă **pâine** seara.* vs *Dan nu mănâncă pâine **seara**.* (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**).

În propozițiile care conțin doar subiect și predicat, diferența focală este și mai ambiguă, mai greu de marcat doar prin accent contrastiv (***Dan** nu mănâncă.; Dan **nu mănâncă**.*), iar completarea corectivă impune și o anumită topică în interiorul propoziției: subiectul-focus trebuie postpus predicatului – **Dan nu mănâncă, ci Radu.; Nu mănâncă Dan, ci Radu.*, iar predicatul-focus e puțin probabil să fie antepus: *Dan nu mănâncă, ci doarme.; ?Nu mănâncă Dan, ci doarme.*

Negația totală și cea parțială aparțin unui ansamblu de mijloace diferite de focalizare a componentului propozițional negat, care pot fi ierarhizate în funcție de gradul de marcare:

*Musafirii **nu** au sosit ieri.* (focalizare nemarcată);

*Musafirii **nu** au sosit* **ieri**. (focalizare indicată prin accent contrastiv);

*Musafirii **nu** au sosit ieri, **ci** alaltăieri.* (focalizare indicată prin secvența de corecție);

***Nu ieri** au sosit musafirii.* (negație parțială, focalizantă);

*Musafirii au sosit alaltăieri, **nu** ieri.* (focalizare prin negație în propoziția eliptică juxtapusă, cu funcție de corecție).

Negația propozițională poate implica, în cazurile de focalizare prin accent contrastiv, propoziții afirmative (*Musafirii **nu** au sosit* **ieri.** → *Musafirii au sosit în altă zi.*); negația de constituent apare în enunțuri afirmative (***Nu ieri** au sosit musafirii.* → *Musafirii au sosit.*) sau, în cazul în care este negat subiectul, presupune afirmații implicite existențiale (***Nu asta** e important.* → *Există ceva care e important.; **Nu Ion** a venit.* → *Cineva a venit.*). Negarea focalizantă a subiectului sintactic înseamnă plasarea lui în poziție de remă, tema fiind în acest caz predicatul cu subiect nedefinit, interpretabil ca presupoziție.

2.1.2. ***Negația metalingvistică (metadiscursivă)***

Negația metalingvistică este procedeul prin care se contestă, folosind mijloacele obișnuite ale negației, adecvarea unui enunț la realitate (din cauze diferite – semantice, stilistice și chiar formale):

(a) *Nu a lucrat bine, ci foarte bine.*

(b) *Nu a lucrat „mișto", ci bine.*

(c) *Nu „indentitatea" e problema, ci identitatea.*

Negația metalingvistică poate fi interpretată ca referindu-se la un verb de declarație inexprimat („**nu** se poate *spune* că...").

> Negația metalingvistică ilustrează una din deosebirile dintre negația logică și cea lingvistică: din punct de vedere logic, negații de tipul celor citate mai sus (*Maria nu are doi copii, are trei.*) sunt false; negația lingvistică este însă un fenomen pentru care nu contează doar conținutul semantic, ci și adecvarea enunțiativă (iar în uzul lingvistic „are doi" înseamnă „are *doar* doi").

2.2. Negația propozițională

Negația propozițională se realizează prototipic printr-o marcă de negație asociată verbului; domeniul său de aplicație este întreaga propoziție, în interiorul căreia poate fi marcată prin alte mijloace o focalizare restrânsă. Negația propozițională își poate asocia și alți termeni negativi (pronume, adverbe) și poate fi echivalată, în anumite condiții, de unele construcții prepoziționale specifice (*fără, departe de* etc.).

2.2.1. ***Marca de negație* nu**

Negația propozițională are ca marcă particula negativă *nu*, care poate fi considerată un morfem liber. *Nu* are un comportament asemănător cu al unui clitic, dar este în română element lexical purtător de accent. La gerunziu, participiu și supin, morfemul negației se realizează ca prefix (morfem legat), în forma *ne-*: ***Neștiind** ce să facă, a cerut ajutor.*; ***Neajutat** de cei din preajmă, a greșit.*; *E o greșeală de **neiertat**!*.

Chiar dacă normele ortografice românești consfințesc natura prefixală a morfemului *ne-*, statutul acestuia rămâne interpretabil (ca morfem legat vs morfem liber), în măsura în care între *ne-* și forma verbului se poate intercala (semi)adverbul *mai*, cel puțin la gerunziu și participiul adjectivat: *nemaiștiind, nemaiajutat*.

Particula *nu* precedă întotdeauna verbul, fie că acesta este la un mod predicativ – ***Nu** doarme nimeni. Dan **nu** doarme.* – , fie că este la o formă verbală nepersonală: la infinitiv sau (în varianta *ne-*) la gerunziu, participiu și supin. În funcție de structura formelor verbale, particula:

(a) precedă întreaga secvență verbală, inclusiv auxiliarele – *nu merge, nu mergea, nu a plecat, nu va pleca;* în același timp, precedă cliticele pronominale (*nu-l vede; nu mi-l povestește*), marca reflexivă sau omonimă cu aceasta (*nu se uită*) și unele semiadverbe, în primul rând *mai* și *prea*: *nu mai știu, nu prea credea*;

(b) urmează morfemului de origine conjuncțională de la conjunctiv (*să nu plece*) și celui de origine prepozițională de la infinitiv (*a nu pleca*).

Poziția negației este un indiciu al gradului de sudură morfologică a anumitor perifraze verbale. Astfel, negația se intercalează la conjunctiv între morfemul *să* și corpul verbal – *să **nu** vină* – , dar precedă secvența *auxiliar* + *să* la viitorul format cu conjunctivul: ***n**-o să vină; **n**-are să vină.*

Nu se realizează în varianta *n-*, cu eliziunea vocalei *u* în fața altei vocale (*a, o*, rar *ă*), în situații de rostire nonemfatică sau familiară. Eliziunea se produce cel mai frecvent la întâlnirea mărcii negației cu auxiliarele care încep cu vocala *a-* (indicativ perfect compus și condițional prezent și perfect: ***n**-a plecat; **n**-ar pleca; **n**-ar fi plecat*) și cu cliticul pronominal de acuzativ singular feminin *o*: ***n**-o vede.* De asemenea, eliziunea apare atunci când morfemul negației este urmat de formele de prezumtiv sau viitor popular al căror auxiliar începe cu vocala *o*: ***n**-o fi (fiind) el?; **n**-o fi fost el? **n**-or veni toți*, ca și ale viitorului colocvial cu morfemul *o*: ***n**-o să plece.* În niciunul dintre cazuri reducerea la *n-* nu este obligatorie, fiind posibile și formele neelidate: ***nu** a plecat, **nu** o fi, **nu** o să plece* etc.; prezența sau absența eliziunii este determinată de raportul oralitate / scris, limbă colocvială / standard. La întâlnirea mărcii *nu* cu pronumele clitice, eliziunea finalei *-u* se poate produce doar înaintea formei de acuzativ *o* (***n**-o crede*); când *nu* este urmat de cliticele care au variante cu și fără *î* protetic, în locul eliziunii se produce selecția formei fără *î-* (***nu**-l vede, **nu**-mi spune*); și în acest caz, formele fără eliziune sau cu *î-* păstrat corespund unei rostiri solemne sau emfatice, sau pur și simplu convențiilor limbii scrise (***nu** o crede, **nu** îl vede, **nu** îmi spune*). Posibilă în oralitate dar rar înregistrată în scris este eliziunea finalei *-u* când morfemul negației este urmat de forme simple ale unor verbe cu inițiala *a*: ***n**-așteaptă.*

Particula negativă *nu* poartă în mod normal accent lexical: *nù cred, nù vine.* Accentul negației poate anula și deplasa (prin anticipare) accentul verbului, în situații de eliziune: *n-àude*, față de *aùde; n-àvea*, față de *aveà.* Fenomenul se

produce şi în cazul formelor cu auxiliar: *am fòst* devine *n-àm fost.* Neaccentuarea negaţiei este cazul marcat, care reprezintă de fapt consecinţa unei accentuări contrastive a verbului: *Nu ştìe, sau nu crède?.*

Imperativul negativ este diferit de cel pozitiv, la persoana a II-a singular, nu numai prin prezenţa morfemului negaţiei, ci şi prin forma verbală: *Vino / Nu veni!* (vezi **I, Verbul. Modurile personale, 5**).

2.2.2. ***Termenii negativi***

Termenii negativi sunt pronumele, adjectivele pronominale şi adverbele negative care însoţesc negaţia propoziţională, apărând în aceeaşi propoziţie, ca argumente sau circumstanţiale ale verbului negat (*Nu vine* ***nimeni.****; Nu văd* ***nimic.****; Nu merge* ***nicăieri.***) sau cu funcţia de cuantificatori în grupuri nominale incluse în grupul verbal (*Nu vorbeşte cu* ***niciun*** *spectator.*). Coocurenţa negaţiei propoziţionale cu un termen negativ – fenomen numit **negaţie dublă** sau **concordanţă negativă** – este în română regula generală de utilizare a termenilor negativi. Aceştia pot fi consideraţi cuantificatori care focalizează negaţia, indicând absolutizarea ei pe un anumit parametru: *Dan nu mănâncă. / Dan nu mănâncă* ***nimic****. / Dan nu mănâncă pâine* ***niciodată****.* Termenii negativi au o folosire foarte limitată în lipsa negaţiei propoziţionale; în orice caz, nu pot realiza singuri negaţia unei propoziţii. Ei se pot asocia şi cu prepoziţia *fără* (vezi *infra*, **2.2.5**), apărând în componenţa complementului sau a atributului introduse de prepoziţie (*a plecat* ***fără nimic*** *în traistă.; o bibliotecă* ***fără nicio*** *carte de valoare*; *Au răspuns* ***fără*** *să fi întrebat* ***nimeni.***).

2.2.2.1. Termenii negativi sunt:

(a) pronumele *nimeni, nimic, niciunul* (*niciuna*) (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal negativ**):

Nimeni nu *se gândeşte să-i ridice statuie lui Radu cel Frumos, bunăoară.* („Secolul 20", 1997);

Citeşti ce se scrie şi ***nu*** *mai pricepi* ***nimic****.* („Dilema", 2002);

Tot ce pot să spun este că ***niciuna*** *dintre întrebările mele* ***nu*** *mi se pare destul de serioasă.* (A. Blandiana, *Autoportret*).

Nimeni este specializat pentru persoane (*N-a venit* ***nimeni.***), *nimic* pentru inanimate, mai ales abstracte (*N-am găsit* ***nimic;*** *nu ştiu* ***nimic.***), *niciunul* (*niciuna*) pentru numărabile, cu sens partitiv, indiferent de opoziţiile animat / inanimat, persoană / nonpersoană. Prin excludere, este singurul care se foloseşte pentru animate nonpersoane, cu precizarea contextuală a mulţimii sau a categoriei: ***Niciunul*** *(dintre câini) nu era în curte.*

Nimic apare şi însoţit de determinări (adjectivale) restrictive (cu formă de masculin singular): *nimic nou, nimic bun*: *Nu am reţinut* ***nimic interesant*** *din prezentare.*

(b) adjectivul pronominal *niciun* (*nicio*) (vezi **I, Pronumele şi adjectivul pronominal negativ**): *Odată cu lăsarea serii* ***niciun*** *bucureştean* ***nu*** *cuteza să mai intre în mahala.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

Adjectivul pronominal, cu rol de cuantificator, realizează o negare generică, globală, a categoriei exprimate prin substantivul centru: *nu cade niciun strop = nu cad stropi; nu are niciun prieten = nu are prieteni.* Aşa cum se vede şi din structura sa morfologică (etimologică), adjectivul pronominal *niciun* este corespondentul negativ al articolului nehotărât *un*; din punct de vedere semantic,

corespunde doar lecturii existențiale şi generice a articolului – *Am nevoie de o maşină. / N-am nevoie de nicio maşină.* – , nu şi celei specifice, pe care negația propozițională nu o afectează: *Am vorbit cu un prieten. / Nu am vorbit cu un prieten* (*ci cu fratele meu*).

Este posibilă folosirea drept cuantificator negativ a adjectivului pronominal *niciun* (*nicio*) atât pentru substantive numărabile – *De-atunci **n-am** mai avut **nicio** clipă de linişte.* (R. Petrescu, *Eclipsa*) – cât şi pentru abstracte şi masive (situație în care capătă sensul „niciun fel de"): ***Nu**-i **nicio** ruşine.* („Dilema", 2002). Cuantificatorul are doar forme de singular, care stabilesc echivalențe cu substantivul nearticulat plural pentru numărabile, cu cel nearticulat singular pentru nonnumărabile. Construcțiile cu adjectiv pronominal – *nu e nicio problemă / nu are nicio problemă; n-are nicio grijă* – sunt echivalente cu construcțiile în care substantivul (în nominativ sau în acuzativ) apare fără articol, folosit generic, nonspecific, de obicei la plural: *nu sunt probleme / nu are probleme* (sau chiar la singular: *nu are nicio ruşine = nu are ruşine; nu e nicio supărare = nu-i supărare*). În acest raport de sinonimie sintactică, adjectivul pronominal apare mai ales ca un mijloc de explicitare şi întărire a negației.

> În limba vorbită actuală, elementul component *nici* din adjectivul sau pronumele negativ poate fi şi scos în afara grupului prepozițional, ajungând astfel să preceadă prepoziția: *nici într-un caz*; *nici într-una din circumscripții* (pentru: *în niciun caz*; *în niciuna din circumscripții*). Construcția este criticată, dar se extinde.

(c) construcția *niciun fel de* (care manifestă tendința de a deveni o locuțiune adjectivală), folosită pentru cuantificarea negativă a nonnumărabilelor (*niciun fel de tristețe*), dar şi a numărabilelor la plural (*niciun fel de probleme*) şi chiar ca un echivalent intensificator al adjectivelor *niciun / nicio*:

*Viața lor este o cădere inevitabilă, care **nu** inspiră **niciun fel de** regret.* (E. Cioran, *Schimbarea*);

(d) adverbele circumstanțiale *nicăieri, niciunde* (de loc); *niciodată, nicicând* (de timp); *nicicum, nicidecum* (de mod), *nicicât* (cantitativ):

*Știți imaginile lui Escher în care scările **nu** duc **nicăieri**.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

*Dacă **nu** vrei să pleci **niciunde**, poți (conform aceluiaşi afiş) măcar asista la conferință.* („Dilema", 2004);

***Nu** ne-am bătut **niciodată**, ci doar am avut nişte schimburi de replici mai dure.* (EZ, 2000);

*Literatura **nu** a fost **nicicând** profesor de morală.* („Dilema", 2000).

Adverbele din acest inventar diferă foarte mult din punctul de vedere al utilizării actuale: *nicicât* este învechit şi ieşit din uz; *niciunde* şi mai ales *nicicând* sunt mai frecvente în stilul solemn; *nicicum* şi mai ales *nicidecum* s-au specializat în mare măsură ca intensificatori ai negației (vezi *infra*, **2.5.1**).

În vreme ce pronumele negative apar în roluri sintactico-semantice esențiale pentru sensul global al propoziției, adverbele (circumstanțiale) sunt oarecum tautologice şi de aceea evoluează destul de uşor şi previzibil spre funcția de întărire a negației. În această situație se află mai ales adverbele de mod: *Nu înțelege ce vrei. / Nu înțelege **nicicum** ce vrei.*, dar şi cele de timp, în funcție de natura temporal-aspectuală a predicatului: cu cât adverbul repetă informația temporală şi aspectuală transmisă de verb, cu atât e mai puțin relevant din punctul de vedere al

conținutului, îndeplinind rolul unei simple expresii de întărire a negației. Același circumstanțial poate fi indispensabil pentru a indica generalizarea temporală în combinație cu un timp preponderent punctual, ca perfectul (*Nu a mâncat carne. / Nu a mâncat carne* ***niciodată.***), dar este aproape tautologic când complinește o formă verbală la un timp preponderent durativ și generic, ca prezentul gnomic sau viitorul, fața de care apare ca un element de întărire: *Temporalitatea* ***nu*** *este și* ***nu*** *va fi* ***niciodată*** *elementul spiritului.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

Unele îmbinări pe cale să devină locuțiuni adverbiale – *în niciun fel, în niciun chip, în niciun caz* – funcționează ca circumstanțiale – *Nivelul actual al culturii ar fi atât de ridicat, încât o țară ca România* ***n-ar*** *putea participa* ***în niciun fel*** *la el.* (E. Cioran, *Schimbarea*) – și tind să devină elemente de întărire a negației (vezi *infra*).

(e) în limbajul popular și colocvial, construcții evoluând spre statutul de locuțiune, sinonime expresive ale pronumelor negative (vezi *infra*, **2.5.3**), sunt *nici dracu'* (*nici naiba*) „nimeni" (pentru persoane, în nominativ cu funcție de subiect): *Nici dracu' nu înțelege ce s-a întâmplat.* și *nici pe dracu'* „nimic", „nimeni" (pentru persoane și inanimate, în acuzativ, cu funcție de obiect direct): *N-a găsit la birou nici pe dracu'. N-are nici pe dracu'.* Ele pătrund în limbajul scris ca trăsături de oralitate: *Asta nu-i o lozincă, nu strigă* ***nici dracu'*** *„Vrem accelerarea reformei!"* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*).

2.2.2.2. Negația dublă se realizează în română indiferent de poziția cuantificatorului (preverbală sau postverbală): ***Nimeni nu****-l ascultă. /* ***Nu****-l ascultă* ***nimeni****.* Singura excepție parțială de la această regulă apare la participiu: construcția fără negație dublă, deci cu forma afirmativă a participiilor, este preferată atunci când expresia negativă precedă participiul al cărei complement este: *om* ***de nimeni ascultat****, loc* ***niciodată văzut****.* Când pronumele sau adverbul negativ urmează verbului, este normală negația dublă – *om* ***neascultat de nimeni****, loc* ***nevăzut niciodată*** – , uneori (destul de rar, într-un stil livresc) fiind posibilă și forma afirmativă a participiului: *carte* ***citită de nimeni****.*

În absența negației propoziționale, termenii negativi se folosesc destul de rar, în câteva tipuri de construcții, între care principalele sunt: (a) unele combinații cu pronumele și adjectivul *alt*(*ul*) și cu pronumele, adjectivele și adverbele nehotărâte compuse cu acesta: *nimeni altul, niciun alt..., nimic altceva, nimeni altcineva, nicăieri altundeva* etc.; (b) coordonările dintre un termen pozitiv și unul negativ.

(a) Secvențele care conțin atât pronumele și adjectivul *alt*(*ul*) cât și un termen negativ au sens restrictiv (*nimeni altcineva decât X = doar X*) și implică o afirmație (*N-a venit nimeni altul. => A venit el.*). Ele însoțesc, ca orice expresie negativă, negația propozițională – *N-a venit nimeni altul.* –, dar pot apărea și în absența acesteia, în propoziții afirmative, dacă urmează verbului și intră în structuri explicite care precizează excepția – *A venit nimeni altul decât el.* –, în structuri comparative (*Cântă ca nimeni altul.*) etc.

Ordinea sintagmei este în genere fixă (negativ + nedefinit: *nimic altceva*); succesiunea nedefinit + negativ (*altceva nimic*), pe care par să o admită unele construcții, este interpretabilă mai curând ca structură eliptică:

Deasupra desenului figurează un an, probabil al morții, ***altceva nimic,*** *niciun nume, niciun cuvânt.* (A. Blandiana, *Autoportret*) [= altceva nu e nimic].

(b) Prin elipsă se pot explica și construcțiile coordonate care asociază un termen pozitiv (cu cuantificare largă) și unul negativ:

*Cum să pășești într-o iluzie, într-un oraș de fum și lumină despre care **știi totul și** √**nimic** ?* (C.T. Popescu, *Copiii fiarei*);

*A fixat centrul de greutate **în fiecare individ și** √ **în niciunul**.* (E. Cioran, *Schimbarea*).

În alte situații, termenii negativi neasociați unei negații – *E foarte interesant să scrii despre **nimic** sau să vorbești despre **nimeni**.* (Internet, 2005) – suferă unele modificări de sens, care pot merge până la schimbări de clasă lexico-gramaticală (se manifestă de exemplu o tendință spre substantivare, dusă până la capăt în cazul pronumelui *nimic*, care a produs substantivul articulabil *un nimic / nimicul*).

2.2.2.3. Negația dublă se realizează și la distanță, în structuri în care negarea verbului centru controlează termenii negativi din grupul verbului subordonat. Fenomenul apare în predicatele complexe, cu operatori modali sau aspectuali (vezi **Predicatul**), în care verbele au același subiect, iar verbul subordonat este la infinitiv sau la conjunctiv (propoziție conjuncțională introdusă de *să*): *Maria **nu** poate vedea **nimic**.; Maria **nu** poate să meargă **nicăieri**.; Maria **nu** știe să facă **nimic**.*; de asemenea, când operatorul este impersonal: *Până la ora 12 **nu** trebuie să vorbești cu **nimeni**.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

În afara cazurilor de tipul citat, dubla negație este posibilă și fără identitatea de subiect a celor două verbe, chiar când operatorul nu este impersonal: *Maria **nu** vrea să plece **nimeni**.*

Este discutabilă posibilitatea de apariție a dublei negații în subordonate conjuncționale introduse de *că*, în care verbul regent are un sens epistemic: (?) *Ea **nu** crede că mai plecăm **nicăieri**.*

2.2.2.4. Negația dublă devine **negație multiplă** atunci când în aceeași propoziție se acumulează mai multe expresii negative raportate la aceeași negație propozițională:

*Pentru că **nimeni nu** a avut **nimic** de spus, s-a întors și a intrat în casă.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*);

*Sentimentele acestea de apărător al dragostei **nu** i le bănuise **nimeni**, **niciodată**.* (C. Petrescu, *Ultima noapte*);

*N-a făcut asta **nimeni**, **niciodată**, **nicăieri**.*

2.2.3. ***Termenii pozitivi nedefiniți***

Unii termeni pozitivi nedefiniți – pronume, adjective pronominale și adverbe nehotărâte (*vreunul, vreun, vreodată* etc.) – pot însoți negația propozițională, apărând în propozițiile negative, în pozițiile ocupate în mod obișnuit de termenii negativi.

Expresiile nedefinite intrate în domeniul negației pot apărea în două situații: fie ca echivalente ale termenilor negativi corespunzători – ***Niciodată n**-a apărut cu **vreun** bărbat.* (C. Petrescu, *Ultima noapte*); *Ceea ce vă doresc sincer e să **nu** reveniți **vreodată** la filozofie.* (*ibid.*) –, fie cu o valoare specifică, fără a căpăta sens negativ: *Ana nu caută pe **cineva**.*

În esență, diferența este cea dintre o interpretare generică a nedefinitelor, care prin negația propozițională devine cuantificare negativă universală, și interpretarea specifică pe care unele dintre ele o pot avea. Rămân nedefiniți termenii de specificare (*cineva, ceva, unul* etc.), care apar fie în negații-ecou, corectând un

singur alt component al unei afirmații anterioare (*Ana caută pe cineva. – Nu, Ana nu caută pe cineva.*), fie în cazurile în care tocmai nehotărâtul este focalizat (și corectat metalingvistic): *Ana nu caută pe cineva, caută ceva.*, fie când nehotărâtul este anaforic (*Unul* [dintre ei] *n-a venit.*). E posibilă în context negativ și apariția cuantificatorului global, *toți,* în enunțuri care doar din punct de vedere logic, nu și lingvistic, ar fi echivalente cu cele conținând pronumele negativ *nimeni*: *Toți n-au bani.* vs *Nimeni nu are bani.*

2.2.4. ***Negația „adăugată"*** **(*semiadverbul* nici)**

Semiadverbul *nici,* corespondentul negativ al semiadverbului *și,* apare în contextele acestuia din urmă (precedând mai ales un argument al verbului sau un circumstanțial), cu condiția existenței unei negații propoziționale: ***Nu*** *vine* ***nici*** *el.*; ***Nu*** *plecăm* ***nici*** *mâine.* – realizând deci o dublă negație. Semiadverbul *nici* are sens cumulativ, indicând un adaos la o serie negativă presupusă, sau la cel puțin un alt element negat (*nici el... → sunt deja alții care nu...; există cel puțin unul care nu...*):

În fine, ca de obicei, ***nu*** *se știe* ***nici*** *în acest caz ce a fost mai întâi, oul sau găina.* („Dilema", 2002).

Nici poate însoți și predicatul (o utilizare similară, dar mai puțin frecventă, are și semiadverbul *și*): ***Nici n-am*** *apucat încă să vorbesc.* (R. Petrescu, *Eclipsa*).

Semiadverbul *nici* se plasează imediat înaintea constituentului sintactic pe care îl reliefează: subiect (***Nici*** *el n-a venit.*), obiect direct (*Nu-l văd* ***nici*** *pe el.*), obiect prepozițional (*N-au vorbit* ***nici*** *despre el.*), nume predicativ (*Supa nu e* ***nici*** *caldă.*) etc. Când însoțește un verb predicat, se plasează imediat înaintea morfemului *nu* (***Nici nu*** *suflă.*), cu excepția conjunctivului cu valoare imperativă, la care sunt posibile două variante, precedând (de obicei) sau urmând (mai rar) morfemul *să*: ***Nici*** *să nu îndrăznești! // Să* ***nici*** *nu îndrăznești!*

În limbajul popular și familiar, există construcția *nici că* (în care elementul *că* este expletiv și negația verbului nu apare), echivalentă cu *nici nu* pentru sublinierea predicatului: *Lui* ***nici*** *că-i pasă!*

În toate contextele descrise, *nici* poate fi urmat de semiadverbul *măcar*, care explicitează o presupoziție suplimentară: așteptarea ca elementul adăugat la seria preexistentă să constituie o excepție, fiind elementul cel mai puțin probabil; prin *nici măcar* este negată condiția minimală de realizare a unei situații:

Nu face ***nici măcar*** *gestica minimei decențe.* (A. Pleșu, *Minima moralia*);

Cel mai adesea ***nici măcar nu*** *pot să vizualizez imaginea.* (LAI, 2004).

Această presupoziție este adesea atribuită contextual chiar lui *nici* folosit singur, fiind însă marcată intonațional, prin accentul contrastiv pe constituentul reliefat: ***Nici*** **apă** *n-am găsit!* (= „nici măcar apă" vs **Nici** ***apă*** *n-am găsit.*, în care semnificația e doar de adăugare la o negație precedentă) (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**).

Semiadverbul *nici* poate fi urmat și de semiadverbul *chiar*, purtător al unei presupoziții asemănătoare celei a lui *măcar*: așteptarea ca elementul adăugat la seria preexistentă să constituie o excepție la negație, fiind elementul cel mai potrivit afirmației; prin *nici chiar* este negată condiția maximală de realizare a unei situații: *Sub dictatură,* ***nici chiar*** *nomenclaturiștii nu puteau avea sentimentul adevărat al proprietății.* (C. T. Popescu, *Copiii fiarei*).

Spre deosebire de *nici măcar*, secvența *nici chiar* nu este însă folosită pentru reliefarea predicatului (*****Nici chiar* *n-a vorbit*).

2.2.5. ***Conjuncția* nici**

Conjuncția *nici* (echivalentul parțial al conjuncției *și*) este specializată pentru coordonarea copulativă a unor propoziții sau constituenți negativi (vezi **I, Conjuncția, 4.1**). Ea apare:

(a) între două sau mai multe propoziții negative ori între doi sau mai mulți constituenți ai unor negații propoziționale, repetat în fața fiecărui termen, punând astfel în relief toate elementele coordonate: ***Nici*** *nu pleacă,* ***nici*** *nu ascultă ce-i spun.; Nu vrea* ***nici*** *bani,* ***nici*** *avantaje,* ***nici*** *onoruri*;

(b) între două propoziții negative (două negații propoziționale) puse pe același plan (chiar dacă nu în structură corelativă): *Nu este căsătorit,* ***nici*** *nu are copii.; Dan nu intră în casă,* ***nici*** *nu aprinde lumina.; Dan nu învață,* ***nici*** *Maria nu citește.*

Spre deosebire de *și*, care poate indica raporturi temporale (și poate sugera continuități spațiale), de pildă succesiunea unor acțiuni (*Dan intră în casă și (apoi) aprinde lumina.*) sau simultaneitatea lor (*Dan doarme și Maria citește.*), *nici* exprimă predominant raporturi logice.

Structura poate fi interpretată ca o juxtapunere în care al doilea termen este precedat de semiadverbul *nici*, cu valoarea sa caracteristică de negație adăugată (vezi *supra*, **2.2.4, I, Conjuncția, 4.1**). Faptul că *nici* poate fi precedat de *și* – *Nu tace* ***și nici*** *nu vrea să audă argumentele tale.* – exact așa cum poate fi precedat de alte conjuncții coordonatoare, de exemplu *dar*: *Nu încerc să scriu o istorie a infamiilor aromâne,* ***dar nici*** *nu mă feresc de ele atunci când îmi ies în drum.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*) – pune la îndoială statutul său conjuncțional.

(c) între doi constituenți negativi coordonați, puși pe același plan: primul este negat doar prin intermediul negației propoziționale, al doilea e realizat ca negație adăugată, marcat de antepunerea lui *nici*, și indică retroactiv focalizarea termenului cu care se asociază (poate fi însă considerat și o propoziție eliptică): *Dan nu bea bere,* ***nici*** *vin.; Dan nu știe să scrie,* ***nici*** *să citească.* Acest tip de coordonare impune unele restricții; subiectul nu poate fi coordonat prin *nici*, impunând o coordonare propozițională eliptică: **Dan nici Maria n-au plecat. / Dan n-a plecat, nici Maria.*

2.2.6. ***Echivalentele negației propoziționale***

Anumite construcții prepoziționale și conjuncționale (*fără, fără să, departe de*) sunt echivalente ale negației propoziționale din propoziții subordonate.

2.2.6.1. *Prepoziția* ***fără*** introduce secvențe echivalente cu o propoziție negativă; un reflex al acestei echivalențe este apariția în interiorul grupului prepozițional, respectiv al propoziției conjuncționale, a termenilor negativi care impun de obicei dubla negație (pronume, adjective, adverbe *nimeni, niciun, nicăieri* etc.): *fără să-i spună* ***nimeni****; fără aprobarea* ***nimănui;*** *fără a merge* ***nicăieri;*** *fără* ***niciun*** *folos; Animalele traversau podul* ***fără nicio*** *taxă.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*); *Mi-am adus aminte acum (****fără nicio*** *legătură cu îngerul decapitat) cum s-a răzbunat amicul G.* („Dilema", 2004). Totuși, acestea nu sunt obligatorii, putând fi substituite de expresii nehotărâte: *fără să-i spună* ***cineva****; fără* ***vreun*** *folos; Gertrude va fi trecut oare prin această lume fără să lase* ***vreo*** *urmă?*

(„Dilema", 2004). În anumite cazuri expresiile nehotărâte sunt mult mai probabile decât cele negative: *fără să știe vreodată / ?niciodată.* De asemenea, construcțiile introduse de prepoziția *fără* nu acceptă în componența lor particula adverbială *nici* (**fără a veni nici el*).

Prepoziția *fără* urmată de un grup nominal sau de un infinitiv și conjuncția *fără* (*să*) urmată de un subjonctiv îndeplinesc funcțiile de circumstanțial de mod (*Lucrează fără a face vreo pauză.*), condițional (*Fără ajutorul lui, nu reușea să câștige.*); sau concesiv (*A plecat, fără să aibă bani de drum.*).

2.2.6.2. Sintagma adverbială *departe de,* urmată de un infinitiv (prezent sau perfect), apare în diferite poziții sintactice, fiind echivalentă cu o propoziție negativă.

> Sintagma, specifică stilului cult (probabil imitată după franceză: *loin de* + infinitiv), cu sens eufemistic la origine, este tot mai răspândită în limba de azi.

Construcțiile specifice apar în poziția de: (a) nume predicativ – *Într-o enumerare care e* ***departe de a fi*** *completă, selecția ia în seamă următoarele criterii.* („Dilema", 1997); *Gazetarii români* ***sunt departe de a fi priceput*** *ei înșiși „care-i treaba" cu Europa.* („Dilema", 2000); (b) circumstanțial opozițional – *Prezența obsesivă a unei noțiuni în paginile unui autor,* ***departe de a însemna specializarea autorului în acea noțiune,*** *este o dovadă a nostalgiei după ea.* (A. Blandiana, *Autoportret*); *Inutil de subliniat că,* ***departe de a fi omogene și solidare,*** *grupurile în chestiune s-au agregat și dezagregat succesiv.* („Dilema", 1998); ***Departe de a fi strict documentare*** [...], *fotografiile lui Nash prelungesc misterul mai mult decât îl divulgă.* („Dilema", 1998).

2.3. Negația de constituent

Negația de constituent (desemnată și ca negație nonverbală, parțială, focalizantă, a altor constituenți sintactici decât predicatul) utilizează același mijloc cu negația propozițională, marca negativă *nu,* care precedă constituentul sintactic respectiv: ***Nu*** *ieri a venit.* ***Nu*** *despre voi am vorbit.*

Statutul gramatical al mărcii negative poate fi însă considerat ca diferit în cele două cazuri: nu_1, al negației verbale, este un morfem gramatical, iar nu_2, al negației de constituent, este un semiadverb, mijloc lexico-gramatical cu caracteristici proprii. *Nu* focalizant exclude realizarea *ne-* (caracteristică negației verbale la trei dintre formele verbale nepersonale) și nu se reduce niciodată fonetic la *n-*. Aceste caracteristici sunt legate de faptul că *nu* focalizant este în mod normal purtător al accentului frastic (în vreme ce *nu* verbal poartă accent lexical).

În grupul nominal, *nu* poate preceda adjuncți adjectivali, substantive în genitiv etc. (*casă* ***nu nouă;*** *casă* ***nu a Mariei***); în grupul verbal, orice tip de complement (*citește* ***nu cărți,*** *ci reviste; pleacă* ***nu azi,*** *ci mâine*). În grupul adjectival și în cel adverbial, negația precedă complemente (*apt* ***nu de muncă***) și determinanți ai gradației (***nu*** *foarte,* ***nu*** *prea*), dar nu poate interveni în structurile legate prin prepoziția *de,* pe care le precedă doar: *nu extrem de util; *extrem nu de util; * extrem de nu util.*

Nu focalizează și poziții sintactice realizate prin propoziții subordonate – *Răspunde* ***nu când vreau eu.*** *Pleacă* ***nu ca să câștige bani.*** Înaintea unei relative

apare mai rar (? *un om* ***nu*** *care aşteaptă, ci care acţionează*) sau e chiar exclus (dacă relativa are predicat nominal: **un om* ***nu*** *care e harnic, ci leneş*), plasându-se în schimb în interiorul acesteia: *un om care* ***nu aşteaptă****, ci acţionează; un om care* ***nu*** *e harnic, ci leneş.*

Construcţia cu negaţie focalizantă manifestă unele preferinţe de topică: constituentul negat tinde să ocupe poziţia iniţială; în schimb, e puţin probabil să apară în finală fără ca enunţul să fie completat de un segment de corecţie: ***Nu romane*** *scrie. / ? Scrie* ***nu romane****. / Scrie* ***nu romane,*** *ci poeme.* Constituentul focalizat poate fi – în cazuri speciale, clar marcate – şi predicatul (*În grădină, Ion* ***nu smulge,*** *ci plantează flori.*; în acest caz diferenţa dintre negaţia propoziţională şi cea focalizantă se neutralizează).

2.3.1. Unele combinaţii, care realizează iniţial figura retorică a *litotei* (un termen cu sens negativ, supus procesului de negare, substituie un cuvânt cu sens pozitiv: de exemplu, *nu rău* e folosit în loc de *bun*) tind să devină stabile. Mai ales adjectivele şi adverbele tind astfel să formeze o unitate cu negaţia care le precedă: *nu puţin, nu o dată, nu demult* etc: *În* ***nu puţine*** *cazuri i-am aprobat pe deplin.* (A. Marino, *Pentru Europa*); *La limită, ele sunt,* ***nu o dată,*** *străine unele de altele.* (*ibid.*).

Sunt relativ stabile şi combinaţiile mărcii negative cu diverse particule pragmatice (semiadverbe); în funcţie de sensul şi valoarea acestora, unele expresii negative au funcţia de a anula o restrângere, implicând o lărgire a aplicaţiei predicatului (*nu numai, nu doar:* ***Nu numai*** *copiii greşesc.*), altele funcţionează ca atenuatori, aproximatori (*nu chiar, nu tocmai*: *Răspunsul lui a fost* ***nu tocmai*** *corect.*).

Posibilitatea ca semiadverbele să producă unele combinaţii stabile cu marca de negaţie care le precedă este variabilă de la unitate la unitate, lucru firesc dată fiind eterogenitatea funcţională a clasei. Este destul de frecventă secvenţa *nu încă* (*un om nu încă bătrân*).

> Un caz special este cel al combinării negaţiei cu semiadverbul *mai*: particula negaţiei îl precedă când acesta precedă forma verbală (*nu mai vine; nu mai dormise*), dar se referă la verb, nu la semiadverb, aşa cum o dovedeşte plasarea ei în structurile cu *mai* intercalat: *nu a mai venit, nu va mai dormi.*

În aceste construcţii care tind spre lexicalizare, segmentul de corecţie (continuarea explicativă) poate fi mult mai uşor omis decât în cazul unei negaţii pur focalizante; un enunţ independent de tipul (?) *Răspunsul lui a fost* ***nu corect.*** este mult mai greu reperabil decât unul în care negaţia priveşte semiadverbul: *Răspunsul lui a fost* ***nu tocmai*** *corect.*

În aceste cazuri, nu se mai poate vorbi de o negaţie a constituentului sintactic. Particula *nu* neagă instrumente pragmatice şi chiar pe cele considerate ca gramaticalizate, ale formării gradaţiei, ca *foarte: un om nu foarte serios.* Se poate considera desigur că negaţia focalizantă priveşte fie grupul adjectival în întregime, sau cel puţin unitatea formată din adjectiv şi adverbul gradaţiei: *nu* [*foarte serios*], fie adverbul de intensitate: [*nu foarte*] *serios.* A doua interpretare pare mai adecvată, aşa cum o dovedeşte diferenţierea semantică a adverbului *prea*, atunci când este precedat de negaţie („foarte") şi atunci când nu este precedat („mai mult decât trebuie"): [*nu prea*] *modest* vs *prea modest.*

2.3.2. Segmentul cu negaţie focalizată poate fi topicalizat în construcţiile cu expresii modale, în afara propoziţiei sau construcţiei căreia îi aparţine: ***Nu acelaşi lucru*** *se poate spune despre colegii lui.;* ***Nu despre noi*** *trebuie să se vorbească.*

2.4. Explicitarea reciprocă a negației și a afirmației

Există o serie de structuri sintactice de coordonare cu sens adversativ – *Îi telefonează nu Mariei, ci Danei.*; *A plecat acum un an, nu luna trecută.* – în care negația este utilizată pentru a întări afirmația complementară.

Pentru negarea / afirmarea unui constituent diferit de predicat, există mai multe posibilități de realizare: prin punerea în prim plan a negației focalizate – (a) ***Nu** vin bea, ci bere.*; (a') *Bea **nu** vin, ci bere.* (enunțuri între care diferențele sunt doar de topică) – dar și prin folosirea negației verbale urmate de corecția care precizează focusul (b): ***Nu** bea vin, ci bere.* În structuri de acest tip, secvența adversativă – de corecție – ridică unele probleme de interpretare sintactică: în (b) este considerată în mod normal propoziție eliptică, afirmativă, coordonată cu o propoziție negativă; în (a) și (a'), dat fiind că verbul este la formă afirmativă, secvențele pot fi considerate și constituenți coordonați între ei (complemente directe, în acest caz).

Secvența alcătuită din negație și afirmația care o substituie se poate realiza și fără conjuncția *ci,* prin juxtapunere, cu condiția să se repete tiparul sintactic, de preferință și verbul centru, iar raportul să fie marcat prin pauză și intonație: (c) ***Nu bea vin**, bea bere.*

Aceeași semnificație se exprimă prin structuri care pun în prim plan afirmația, căreia i se asociază negația termenului complementar, ca segment juxtapus – (d) *Bea bere, **nu vin**.* – sau coordonat copulativ: (e) *Bea bere **și nu vin**.* Și în acest caz există probleme de interpretare: negațiile din (d) și (e) trebuie considerate propoziționale (eliptice), neutralizând însă diferența dintre negația propozițională (*nu bea vin*) și cea focalizată (*nu vin bea*).

Și negarea predicatului (a predicației) poate intra în acest tipar, cu mai puține realizări posibile, dat fiind că în acest caz nu mai apar variante ale modalității de focalizare și nici coordonarea copulativă a segmentului negat: ***Nu ascultă muzică**, ci doarme.*; *Doarme, **nu ascultă muzică**.*

Structurile coordonate care asociază negația și afirmația au un caracter polemic marcat și o valoare argumentativă considerabilă.

2.5. Întărirea negației

Negația poate fi întărită prin două categorii de fenomene destul de diferite: unul predominant gramatical – adăugarea unor intensificatori, în zonele semantic-discursive care acceptă gradualitatea (***Nu** doarme. / **Nu** doarme **deloc.**; **Nu** mănâncă pâine. / **Nu** mănâncă **niciun pic** de pâine.*), celălalt predominant stilistic – substituirea unor termeni negativi prin echivalente marcate expresiv, simțite de vorbitori ca mai puternice (***Nu** zice **nimic.** / **Nu** zice **nici cârc.***). O serie de mijloace lingvistice sunt totuși comune celor două fenomene, ceea ce justifică tratarea lor împreună.

Întărirea se realizează în parte prin cuvintele negative cu rol de argumente sau circumstanțe – cu atât mai mult cu cât conțin informație deja presupusă de semantica verbului (vezi *supra*, **2.2.2.1**) – dar și prin multe alte mijloace specializate pentru această funcție.

Negația propozițională este întărită prin adăugarea unor mărci de intensificare fie direct verbului, care desemnează procese graduale sau apreciabile din punct de

vedere epistemic ca graduale (*Nu progresează. / Nu progresează* ***deloc.***; *Nu doarme. > Nu doarme* ***nicidecum.***), fie complinirilor sale (*Nu doarme* ***deloc bine.***; *Nu are* ***niciun pic de răbdare.***). Mijloacele specializate sunt mărci de intensificare: (a) de tip adverbial – adverbe cu sau fără determinanți de cuantificare, locuțiuni și expresii echivalente: *deloc (absolut deloc), nicidecum, nicicum, câtuşi de puțin, nici pe departe, în niciun caz, niciun pic* etc.; (b) de tip adjectival – locuțiuni care precedă și cuantifică un nominal: *niciun pic de..., nici urmă de...*

Unele dintre mijloacele de tip adverbial sunt folosite ca marcă a negației focalizante, mai ales în contexte în care *nu* este puțin folosit: cu atribute neizolate sau izolate, nume predicative, elemente predicative suplimentare: *A dat un răspuns* ***deloc*** *corect. /* (?) *A dat un răspuns* ***nu*** *corect.;* ***Nicidecum*** *jenat, a răspuns la apel. /* (?) ***Nu*** *jenat, a răspuns la apel.* etc.

2.5.1. ***Mărci de intensificare de tip adverbial***

Principalele mărci de intensificare de tip adverbial sunt în româna actuală standard adverbul *deloc* (general) și locuțiunile *nici pe departe, câtuşi de puțin* (destul de frecvente):

Nu*-mi amintesc* ***deloc*** *luna decembrie 1984.* („Dilema", 2004);

Cartea „Haide, bre!" ***nu*** *este* ***nici pe departe*** *o monografie.* („Dilema", 2000);

Nu pretind ca e aşa cum spun eu, ***nu, câtuşi de puțin,*** *mă întreb doar.* (N. Steinhardt, *Jurnalul*).

În limbajul popular-regional și colocvial există și alte cuvinte și expresii cu valoare de întărire: *niciun pic*; *de fel; neam* etc. (*Nu aşteaptă* ***niciun pic.***). Unele dintre formulele idiomatice sunt limitate – prin origine – la combinarea cu anumite predicate: *nici în ruptul capului* sau *nici mort* (în care adjectivul variază după gen și număr) apar ca intensificatori ai negației unor verbe cu caracter agentual și intențional: *Nu pleacă nici în ruptul capului. / *Nu plouă nici în ruptul capului.*

Ca întărire a negației propoziționale, *deloc* este plasat imediat după verb (*nu... deloc* încadrează astfel forma verbului). De obicei apariția adverbului de intensificare este imposibilă dacă verbul este deja însoțit de un termen negativ pronominal sau adverbial (**Nu câştigă nimic deloc.; ?Nimeni nu vine deloc; *Nu greşeşte deloc niciodată.*).

Un grad și mai puternic de întărire se obține prin amplificarea lui *deloc,* în construcția *absolut deloc:*

L. va testa efectele privării de somn asupra organismului, el propunându-şi să nu doarmă ***absolut deloc*** *timp de 60 de ore.* (EZ, 2004);

Nu îmi doresc ***absolut deloc*** *premii, ci doar bani pentru proiectele mele.* (ALA, 2003).

Dintre termenii negativi (pronume și adverbe), adverbele de mod tind să devină simple elemente de întărire a negației. Această funcție a căpătat-o *nicidecum* (caracterizând în prezent stilul înalt), în mai mare măsură decât *nicicum* (care își păstrează mai mult valoarea modală):

Iar unitatea ***nu*** *este* ***nicidecum*** *unicitate.* („Dilema", 2002);

Ați instalat un joc care ***nu*** *vrea să pornească* ***nicicum****?* (EZ, 2004).

Alte locuțiuni similare sunt construite prin utilizarea unui tipar prepozițional: *în niciun caz* (standard), *cu niciun chip* (popular) etc.

Deloc poate substitui particula negației focalizante (nonverbale) înaintea unor adjective sau adverbe:

Multe alte biserici au fost câştigate prin procese puţin milostive şi ***deloc*** *misionare.* („Dilema", 2004);

Prima [*temă*] *o reprezintă meditaţia asupra spaţiului sacru;* ***deloc*** *întâmplător, ea este cea lămuritoare.* („Dilema", 2004).

Adverbul *deloc* nu poate însă nega elemente nongradabile: argumente ale verbului, circumstanţiale de loc sau timp (**deloc Ion*, **deloc ieri*).

Nicidecum poate fi echivalentul particulei de negaţie focalizantă (nonverbale), atât în contexte graduale, cât şi în cele care nu impun ideea de gradaţie:

Desemnarea lui G. D. în postura de candidat s-a făcut pe criterii clientelare, ***nicidecum*** *pe baza popularităţii.* (EZ, 2004).

Şi locuţiunile *în niciun caz, cu niciun chip* etc. apar frecvent ca mărci pentru negaţia focalizantă sau în structuri eliptice de asociere afirmaţie-negaţie:

Este ca şi cum acest gen de revoluţie ar suplini un război victorios, ***în niciun caz*** *revoluţia.* (E. Cioran, *Schimbarea*).

2.5.2. ***Mărci de intensificare de tip adjectival***

Intensificatorii de tip adverbial sunt în majoritate mijloace expresive (aparţinând limbajului popular şi familiar), locuţiuni în curs de fixare, care alcătuiesc deci o listă deschisă. La baza expresiilor stau substantive care exprimă metaforic ideea de cantitate mică – *fir, firmitură*; (poetic) *fărâmă, boabă, leţcaie, iotă, ţipenie* etc., în genere însoţite de cuantificatorul *niciun* (*nicio*). Mărcile de tip adjectival însoţesc negaţia propoziţională, dar apar în interiorul unui grup nominal cu funcţie de argument sau circumstanţial al verbului şi au structura:

(a) niciun (nicio) N_1 de N_2: *niciun pic de..., nicio picătură de..., niciun strop de..., niciun dram de...: Nu are* ***niciun pic de*** *răbdare.;*

(b) nici N_1 de N_2: *nici urmă de..., nici picior de...: Nu vede* ***nici urmă de*** *clienţi.*

Multe dintre expresii sunt încă destul de concrete, apărând, în afara limbajului popular, într-un stil căutat, pitoresc: *N-au, oare,* ***niciun fir de*** *dreptate cei care apără OTV?* („Cotidianul", 2002).

2.5.3. ***Mărci de intensificare de tip pronominal***

Limbajul popular şi familiar dispune şi de intensificatori stilistici de tip pronominal, care substituie un pronume negativ, funcţia lor de întărire a negaţiei manifestându-se prin adaosul expresiv (vezi *supra*, **2.2.2.1**). Structura clasei este „nici N": *nici dracu', nici naiba, nici tata-mare* etc.: *N-a venit nici dracu'.*

Limbajul popular şi familiar foloseşte substantivele centre ale acestor locuţiuni – cuvinte din imprecaţii, tabuizate, considerate agresive şi vulgare (*dracul, naiba* etc.) şi în construcţii afirmative (fără *nici*) al căror sens global, pragmatic, e negativ: *Are pe dracu'.* (= N-are nici pe dracu'. = N-are nimic.); *A venit tata-mare.* (= N-a venit nimeni.).

În afara substitutelor generale, există unele cu caracter idiomatic, restrânse la combinarea cu anumiţi regenţi: de exemplu, *nici cârc, nici pâs* sunt complemente directe ale unui verb de declaraţie (*N-a zis* ***nici cârc / nici pâs****.*), *pe dracu' ghem* al verbului *a face* (*A făcut pe dracu' ghem.*) etc.

2.6. Structuri negative cu alte valori decât negaţia

O serie de structuri sintactice conţin o marcă negativă a cărei funcţie principală nu este negaţia: este vorba de aşa-numita *negaţie expletivă*, de restricţia cu formă negativă (*nu... decât...*), de cumularea cu formă negativă (*nu numai..., ci şi...*).

2.6.1. *Negația expletivă*

Negația expletivă constă în apariția unei mărci negative într-o propoziție al cărei sens logic este pozitiv. Marca lipsită de valoare negativă apare în mai multe situații diferite: (a) cu expresii conținând ideea de „teamă" sau de „obstacol" (*Mi-e teamă să **nu** plouă. Nu mă pot împiedica să **nu** spun asta.*); (b) în construcții temporale (*Vino până **nu** se răzgândește el.*); (c) în enunțuri exclamative (*Câte zile **n**-a așteptat!*).

(a) Propoziția subordonată unor expresii conținând ideea de „teamă" – *a-i fi teamă, a-i fi frică, a se teme* –, cu verbul la conjunctiv, apare în formă negativă, deși motivul preocupării este producerea, nu nonproducerea evenimentului desemnat: *Mi-e frică să nu cadă peretele.* [= Mi-e frică de posibilitatea ca peretele să cadă]. În aceste construcții (similare în multe alte limbi), se poate vorbi de o specializare sintactico-semantică în funcție de forma pozitivă sau negativă a conjunctivului din subordonată. Cu forma de conjunctiv pozitiv, verbul capătă sensul „mă sperie ideea de a face X" și verbul al doilea are subiectul controlat de complementul indirect (cu rolul de Experimentator): *Mi-e teamă să ies din casă.* Cu forma negativă de conjunctiv, sensul este diferit: „e posibil X și eu nu vreau X"; subiectul poate fi diferit, pentru că realizarea acțiunii nu depinde de voința subiectului temerii; aproximativ echivalentă e construcția cu *că* și indicativul sau condiționalul: *Mi-e teamă să nu greșesc.* (= Mi-e teamă că o să greșesc / că s-ar putea să greșesc.). Negația din subordonată poate fi explicată sau ca aparținând semantic verbului centru (***Nu vreau** să plouă.*), sau ca o contaminare: *Mi-e teamă: / [Vreau] / să **nu** plouă!*

Tot ca o „propagare" a negației din regentă poate fi interpretată și negația expletivă după expresii ale obstacolului, restricției, obligatoriu în formă negativă (***Nu** se **poate împiedica** să **nu** se gândească la asta.*).

(b) La fel, subordonatele temporale introduse de *până* pot conține o negație expletivă propagată din negația predicatului regent – ***Nu** se oprește până **nu** termină.* – sau provenită din expresia atitudinii: *Vino până nu se termină spectacolul.* (= Vino / să nu se termine spectacolul!).

(c) Enunțurile exclamative cu negație expletivă – *Câte nu mi-a spus! Ce n-a făcut!* – pot fi interpretate ca propagând în propoziție o negație a atitudinii modale ([Nu pot să cred] câte mi-a spus! / ce a făcut!).

2.6.2. *Restricția cu formă negativă (polemică)*

Restricția polemică este alcătuită din negația verbală *nu* și particula restrictivă *decât:* negația însoțește verbul, iar *decât* precedă elementul a cărui excepție este afirmată (subiect, complement, nume predicativ etc.; inclusiv subordonatele corespunzătoare). Constituentul sintactic precedat de *decât* își păstrează caracteristicile morfosintactice ale funcției sale: caz (*Nu-mi spune decât **mie**.*), morfem specific (*Nu mă vede decât* **pe** ***mine***.), conjuncție (*Nu știe decât* ***că ai plecat****. Nu vrea* **decât** ***să cânte***.) sau relativ (*Nu merge* **decât** ***unde-i spun eu***.).

Ordinea cuvintelor este fixă; nu este posibilă decât structura în care verbul negat este urmat de constituentul introdus prin *decât: Nu are decât mere și prune.* / **Decât mere și prune nu are.* Construcția este sinonimă celei cu restrictorii pozitivi *doar* sau *numai*: *Are doar mere și prune / numai mere și prune.*

În limba actuală, un fenomen regional (din sud) tinde să se extindă, în ciuda condamnării sale de către normele limbii standard: folosirea adverbului *decât* şi în contexte pozitive, deci cu neutralizarea polarizării sale: *Are decât mere.*

2.6.3. ***Cumularea cu formă negativă (polemică)***

Cumularea polemică este alcătuită din elemente corelative care, sub aparenţa unei structuri adversative, indică un raport de coordonare copulativă: *nu numai / nu doar... ci şi / dar şi; nu numai că... / nu doar că... ci şi / dar şi.* Mecanismul structurii constă în negarea unei restricţii şi corectarea ei printr-o lărgire a domeniului vizat. Construcţia se grefează pe tiparul negaţiei focalizante – *Vorbeşte* ***nu numai*** *cu pasiune,* ***ci şi*** *cu răbdare.* (cf.: *Vorbeşte* ***nu*** *cu pasiune,* ***ci*** *cu răbdare.*). Când vizează propoziţii, negaţia focalizantă utilizează în plus conjuncţia *că: Nu numai că plouă, dar e şi vânt.*

3. ASPECTE DISCURSIV-PRAGMATICE

3.1. Profraza *nu*

Profraza ***nu*** *substituie* o propoziţie negativă, reluând, integral sau parţial, conţinutul propoziţional al antecedentului său pozitiv: *Scrisoarea lui m-a bucurat*$_1$. *Desigur,* ***nu***$_1$ *în totalitate.* Spre deosebire de profraza afirmativă *da* (vezi **Afirmaţia, 3.1**), profraza *nu* – omonimă cu marca negaţiei – poate fi aproape întotdeauna interpretată şi ca rezultat al unei elipse: *A plecat? Cred că* ***nu*** [a plecat].

Antecedentul profrazei poate fi asertat ca atare (explicitat de un enunţ asertiv) – *Afară plouă. – Nu, e soare.* – sau presupus ca posibil, de pildă de o interogativă totală: *Afară plouă? Nu, e soare.* Antecedentul în formă pozitivă este adesea, coordonat, asociat contrastiv cu profraza negativă: *Vine sau nu?.*– dar poate fi şi o secvenţă mai lungă de text, reluată prin anaforă globalizantă.

Profraza *nu* reia conţinutul propoziţional al antecedentului, schimbându-i polaritatea şi cu modificări implicite ale reperelor deictice: *Te duci acolo? – Nu* [= nu mă duc acolo].

Profraza *nu* poate fi însoţită de reluări ale unor secvenţe din enunţul antecedent, pentru a indica faptul că ele constituie focusul unei negaţii propoziţionale: *Te duci acolo? – Acolo* ***nu.*** Foarte adesea, elementul absent (favorizând interpretarea ca elipsă) e doar verbul predicat: *Citeşte romane,* ***nu*** *√ poezii.; Citeşte ce vrea,* ***nu*** *√ ce-i spun eu.*

Profraza negativă poate constitui singură un enunţ de tip asertiv (*E acasă? – Nu.*) sau interogativ (*Nu e acasă. – Nu?*); enunţul interogativ negativ are un antecedent obligatoriu negativ, funcţionând de obicei ca o cerere de reconfirmare sau ca un semnal al surprizei. În cadrul aceleiaşi intervenţii dialogale – *Nu e acasă,* ***nu****?* – profraza devine un semnal de apel, o marcă suplimentară a întrebării şi un indiciu al presupoziţiei negative (vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării, 5**).

Din punct de vedere sintactic, profraza *nu* funcţionează:

(a) ca un *enunţ* complet, inanalizabil, care apare singur, dar poate intra şi în relaţii de coordonare (copulativă şi disjunctivă) cu o altă profrază: *da şi nu; da sau*

nu?; vezi **Afirmația, 2.3**. Profraza intră în relații de coordonare cu alte propoziții, frecvent fiind raportul adversativ – *E nu, da'... da' vorbeam pentru copil.* (IVLRA); *Nu nu, da' și pentru bătrâni în general au ei... că vor să ne termine.* (*ibid.*); de asemenea, poate fi regentă pentru un circumstanțial al propoziției: *Nu, pentru că au plecat.*;

(b) ca o *propoziție* subordonată, precedată de conectorul specific (în construcții cu regente operatori modali, expresii de declarație, verbe psihologice etc.): *Sigur că nu.*; *Cred că nu.*; *Știu că nu.* Este frecventă subordonarea condițională a profrazei: *dacă nu, de nu* – *Vino mâine; dacă nu, luni la ora 5.*; *Dacă nu, nu.*;

(c) ca un *predicat*, din al cărui grup verbal se actualizează anumiți actanți sau circumstanțiale: *Mănâncă, dar nu prăjitura.*; *Pleacă, dar nu la Ploiești.*

În română, aceeași formă funcționează ca profrază globală și ca profrază a predicatului (sau marcă a elipsei parțiale a acestuia): *I-a dat banii? – **Nu,** banii* **nu**. / ***Nu,*** **nu** *banii.*

O expresie formată prin coordonare și repetarea intensivă a profrazei *nu* este *nu și nu*: folosită în relatarea dialogului prin citare și vorbire indirectă, ca secvență mixtă (profraza apare ca fiind citată, dar secvența ca atare nu e reperabilă în dialog) pentru a relata refuzul repetat: *I-am spus să mai încerce, dar ea **nu și nu**.*

Alte construcții cu profraze sunt: *și da și nu, nici da nici nu.*

3.1.1. Structura adversativă *ba nu* este specializată pentru a contrazice o afirmație asertată (într-o asertiune) sau presupusă, anticipată (într-o interogativă): *El e vinovatul. – Ba nu!; Iar ai uitat acasă banii? – Ba nu!.*

3.1.2. Ca profraze negative pot funcționa și alți termeni negativi de intensificare: ***deloc, nicidecum*** etc.

3.2. Răspunsul negativ și exprimarea dezacordului

Mijloacele de respingere a unei propoziții sau presupoziții, specifice dialogului, depind de replica anterioară, care are rolul de stimul și care conține antecedentul anaforelor negative. Situațiile caracteristice sunt: (a) răspunsul negativ la o întrebare totală: *A înghețat apa? – Nu.*; (b) respingerea unei afirmații precedente: *Apa a înghețat. – Nu. / Ba nu.;* (c) respingerea unor acte injonctive, predictive, promisive etc.: *Vino mâine. – Nu. / Ba nu.*

În dialog apare și situația în care antecedentul este un enunț negativ, față de care se poate exprima acceptarea sau respingerea; o replică negativă poate deveni în primul caz o formă de realizare a acordului:

– *Nu ai deloc tendința spr- / nativă spre depresie.*

– *Nu, nu, nu, nu.*

– *Tu n-o ai.*

– *Nu, nu.* (CORV).

Răspunsul negativ la o interogație totală în formă afirmativă este situația prototipică a respingerii unei propoziții presupuse; este produs astfel un *enunț asertiv negativ*. Răspunsul negativ sau respingerea unei afirmații pot fi caracterizate (ca și răspunsul afirmativ și acceptarea) în funcție de exprimarea lor *neutră*, *întărită* sau *atenuată*.

Față de o interogație totală în formă afirmativă, mijloacele de negare neutră a aserțiunii posibile sunt:

(a) profraza *nu*: *Vine mâine? – Nu.*

Adesea, în dialogurile reale, *nu* poate fi repetat de multe ori:

– *Nu era chestia aia: gen Giuna, cu mâna, în dreptul...*

– *Nu, nu, nu. Nu, nu.*

– [...] *organului dureros sau bolnav.*

– *Nu, nu.* (CORV);

(b) interjecții – *aș!* –, secvențe sonore a căror marcare în scris nu este fixată: [ĭ ĭ] și clicul *nț;* acestea aparțin registrului popular și familiar;

(c) repetiția (totală sau parțială, cu omisiuni sau modificări, cu intonație descendentă) a întrebării: – *Au venit toți?* – *N-au venit toți.*

Negația întărită se realizează prin:

(a) termenii negativi de intensificare: *deloc, nicidecum* etc., inclusiv echivalentele lor colocviale și populare: *nici vorbă, nici gând, nici pe departe, câtuși de puțin, da' de unde* etc.;

(b) modalizatori epistemici de certitudine (vezi **Modalizarea, 3.1.4**) urmați sau precedați obligatoriu de profrază (altminteri ar fi interpretați afirmativ): *Desigur că nu., Fără nicio îndoială că nu.; Nu, desigur.* etc.

Mijloacele exprimării atenuate a răspunsului negativ presupun asocierea mărcilor negative cu diferite formule de modalizare și atenuare: *nu prea, nu tocmai, nu chiar, cam deloc* etc.

Respingerea unei afirmații precedente utilizează în genere mijloace comune (neutre, de întărire sau de atenuare) cu ale răspunsului negativ: – *A început ploaia.* – *Nu. / Aș! / N-a început. / Nicidecum. / Nici vorbă. / Evident că nu. / Nu tocmai.* etc.

În respingerea unor acte injonctive, predictive, promisive etc. apar însă unele formule speciale, în primul rând de tipul circumstanțialelor de mod: – *Dă-mi cheia!* – *În nici un caz. Cu nici un chip. / Cu nici un preț. / Sub nici o formă. / Nici în ruptul capului.* etc., care nu pot apărea ca răspuns negativ la o interogație totală sau ca infirmare a unei aserțiuni. Respingerea unor acte injonctive dispune de altfel, în limbajul popular, de mijloace polemice foarte variate, lexico-pragmatice (termeni vulgari, formule de imprecație etc.), care ies din sfera de interes a gramaticii.

CONECTORI FRASTICI ŞI TRANSFRASTICI

1. ASPECTE DEFINITORII

1.1. Conectorii reprezintă o clasă eterogenă de elemente lexico-gramaticale cu rol în articularea relaţiilor gramaticale (sintactico-semantice) şi / sau pragmatice dintre componentele discursului care se situează la nivel frastic sau transfrastic.

Caracterul eterogen al clasei reiese din statutul lexico-gramatical diferit al elementelor cu rol de conector (conjuncţii, adverbe, interjecţii, construcţii negramaticalizate etc.), din tipul de relaţie pe care o marchează conectorii, relaţie gramaticală (de dependenţă sau nondependenţă sintactică) sau relaţie pragmatică, din multitudinea de valori semantice şi pragmatice pe care conectorii le capătă în context.

1.2. Dacă la nivel frastic, relaţiile indicate de conectori între componentele enunţului sunt, în primul rând, sintactico-semantice şi, secundar, pragmatice, la nivel transfrastic, legăturile dintre enunţuri sunt, în special, de natură pragmatică, criteriile sintactice de organizare a textului nefiind la fel de riguroase ca cele care intervin în structurarea propoziţiei sau a frazei. Astfel, la nivel transfrastic, nu regulile sintactice interesează, ci constrângerile de ordin pragmatic, conexiunea dintre două sau mai multe enunţuri ţinând cont de intenţia de comunicare, de condiţiile de realizare a acesteia şi de efectul scontat (adică de reuşita comunicării). Aceşti factori sunt presupuşi, într-un mod diferit, atât de discursul dialogic, cât şi de cel monologic. Discursul de tip dialogic, construit prin replicile alternative ale participanţilor la dialog, evidenţiază cel mai bine intenţia comunicativă a locutorului şi efectul produs asupra alocutorului într-o situaţie concretă de comunicare. În discursul monologic însă, cadrul de realizare a comunicării şi rolul alocutorului (absent) sunt elemente secundare care nu influenţează în mare măsură progresia tematică. În textul de tip monologic, conexiunile dintre enunţuri asigură continuitatea tematică prin adăugarea succesivă a unor teme şi subteme conform intenţiei de comunicare a locutorului.

1.3. În sens strict ***sintactic***, în clasa conectorilor intră elemente specializate gramatical pentru indicarea relaţiilor sintactico-semantice, precum prepoziţiile, conjuncţiile, relativele pronominale, adjectivale sau adverbiale (vezi **I, Prepoziţia, Conjuncţia, Pronumele şi adjectivul pronominal relativ, Adverbul, 4.4.1**). Ocurenţi la nivel frastic (în cadrul propoziţiei sau al frazei), aceşti conectori se caracterizează prin anumite restricţii sintactice şi semantice de conexiune pe care le impun unităţilor sintactice coocurente şi printr-un sens relaţional pe care îl actualizează în context. Cu excepţia conjuncţiei, conectorii menţionaţi sunt de regulă frastici.

1.4. În sens ***pragmatic***, clasa conectorilor este mai largă, cuprinzând, pe lângă unele elemente gramaticale specializate pentru exprimarea conexiunilor sintactico-semantice (care, însă, dezvoltă îndeosebi la nivelul textului semnificaţii pragmatice, discursive, precum conjuncţiile şi, uneori, relativele), şi elemente nespecializate cu rolul de a marca legături pragmatice de tip argumentativ, metadiscursiv etc. Printre aceste elemente nespecializate, care contribuie în mare

măsură la realizarea coerenței textului, se numără unele interjecții: *păi, a, ei,* unele adverbe și locuțiuni adverbiale: *astfel, totuși, de altfel, de asemenea, de fapt,* construcții negramaticalizate precum: *pe de o parte, pe de altă parte, în acest caz, altfel spus* etc. și chiar propoziții: *așa cum am spus mai înainte, din cele arătate mai sus rezultă că* etc. (vezi *infra,* **2**). Conectorii pragmatici se întâlnesc la nivel transfrastic, dar și la nivel frastic.

Nu există elemente specializate pentru marcarea diverselor conexiuni de natură pragmatică între propozițiile sau frazele care alcătuiesc un text, înțeles ca rezultat al discursului. Cel mult, se poate constata o anumită preferință de ocurență a unor conectori la nivelul textului, datorită rolului lor pragmatic, discursiv, cum este, de exemplu, conjuncția *or* (vezi *infra,* **2.1**).

1.5. Dacă realizarea conexiunii dintre două elemente prin intermediul unui conector este determinată sintactic, reflectând o *restricție de combinare,* atunci conectorul este obligatoriu exprimat. În această situație se află conjuncțiile subordonatoare *că* și *să* ca regim al verbului, al substantivului deverbal, al adjectivului, al adverbului sau al interjecției: *afirm că, doresc să, bănuiala că, dorința să, dornic să, capabil să, înainte să, iată că* (vezi **I, Conjuncția, 6**). În schimb, când conexiunea depinde de rațiuni semantico-pragmatice, prezența conectorului în enunț poate fi facultativă. În următoarea succesiune de enunțuri, rolul argumentativ de explicare sau de justificare a celui de-al doilea enunț în raport cu cel precedent nu este marcat, interpretarea conexiunii efectuate presupunând o operație logică de deducție: *Îmi răspunde profesional, aruncându-mi doar câte-o scurtă privire. După treizeci de ani e normal să nu mă mai recunoască.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*). Ocurența unui conector însă dezambiguizează sau explicitează tipul de conexiune dintre două enunțuri. Același rol argumentativ de justificare pe care se bazează conectarea a două enunțuri este marcat frecvent prin locuțiunea conjuncțională *pentru că: Vizitarea timpului trecut este sursa însăși a nefericirii.* ***Pentru că*** *trecutul este teritoriul regretelor și al remușcărilor.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

2. CONECTORII PRAGMATICI

Organizarea discursului, ca eveniment comunicativ, are un fundament pragmatic care-i asigură coerența și continuitatea tematică. Formularea unui enunț vizează transmiterea unei informații care se adaptează condițiilor activității de enunțare, iar înlănțuirea enunțurilor reflectă diverse relații în plan factual (descriptiv) sau între acte de vorbire. Un rol important în organizarea și avansarea tematică a discursului îl au conectorii pragmatici.

2.1. În clasa conectorilor pragmatici intră în primul rând ***conectorii transfrastici.***

Conectorii transfrastici nu se integrează în structura propozițiilor, ci doar semnalează diverse relații semantico-pragmatice între acestea. Prin urmare, relativele (dintre care unele sunt substitute; vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, Adverbul, 4.4.1**), având funcție sintactică în propozițiile pe care le introduc, nu se comportă asemenea unor conectori transfrastici. În următoarele exemple însă:

Este clipa intrării în luptă, în lupta menită să reabiliteze calitatea de martor, calitatea celui menit să privească și să spună ce-a văzut. ***De unde*** *rezultă,*

paradoxal, că şi dreptul de a nu lupta se cucereşte prin luptă. (A. Blandiana, *Calitatea de martor*);

*Spuneam ieri că Ideile nu sunt în afara noastră, „dincolo". **La care** Andrei îmi spune: „Atunci sunt în noi!"* (G. Liiceanu, *Jurnalul*),
grupările care conţin relativele *care* sau *unde* marchează o relaţie anaforică de tip discursiv, trimiţând la un enunţ (mai multe enunţuri anterioare), şi nu la un component al acestuia, fapt pentru care acestea sunt asimilate clasei conectorilor pragmatici. Astfel de conectori se întâlnesc cel mai adesea la nivel transfrastic, dar şi la nivel frastic: *Sunt trase prea de aproape şi urechea înnebunită nu le aude vâjâitura nepământească decât aproape, odată cu prima explozie, cea fuzantă, la trei metri, **după care** vine scurt, dar deosebit, a doua catastrofă.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

> *Care* şi *unde* sunt relative-substitute, deci conectori sintactici frastici, în contexte precum: *Am intrat într-un anticariat **de unde** mi-am luat un volum de Rimbaud., Sunt multe cărţi **la care** aş vrea să mă întorc.*

Fără a fi specifice nivelului transfrastic, relaţiile sintactice şi pragmatice dintre două enunţuri contigue sau dintre două fragmente de text pe care le marchează conectorii transfrastici se manifestă diferit la acest nivel faţă de nivelul intra- şi interpropoziţional. La nivel transfrastic, aspectul pragmatic, discursiv prevalează în raport cu cel sintactic. (vezi, *infra,* **2.2**).

La nivel transfrastic, cel mai bine reprezentaţi sunt *conectorii conjuncţionali.* Pentru exprimarea raporturilor transfrastice, conjuncţiile cele mai utilizate sunt cele *coordonatoare.*

Un exemplu concludent este dat de aşa-numitul *şi narativ*, folosit frecvent pentru indicarea succesiunii faptelor, argumentelor, descrierilor care reprezintă obiectul unui text, substanţa sa, ceea ce se comunică. Adeseori, *şi* apare, fără să aibă o legătură directă, sintactică, cu ce se enunţă înainte, la început de paragraf, impunând o lectură narativă fragmentelor de text pe care le conectează: *Ce beţie să poţi cuceri lumea nesângeros, dintre patru pereţi, printr-o simplă campanie a gândului, aşezat pur şi simplu la un birou! / **Şi** chiar aşa s-a şi întâmplat!* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

La nivel transfrastic, pe tiparul unei relaţii sintactice de coordonare adversativă, se stabilesc diverse relaţii pragmatice sau discursive.

Conjuncţia relativ specializată pentru exprimarea raportului adversativ la nivel transfrastic este *or*: *Trebuie să fii curat ca să te rogi. **Or,** eu nu sunt în ordine.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*). Conectorul *or* introduce din punct de vedere pragmatic a doua premisă a unui argument, decisivă pentru concluzie.

Pe lângă *or*, tot ca mărci ale unui raport sintactic adversativ se mai întâlnesc la acest nivel conjuncţiile *dar* şi *însă,* ca şi locuţiunea *numai că,* aceşti conectori semnalând o contrazicere a aşteptărilor sugerate de enunţul sau enunţurile precedente: *Probabil nu ştia că i-a fost rău pe stradă. – **Da'** i-am explicat înainte toate cele.* (IVLRA).

La început de paragraf, conectorii adversativi pot anunţa fie o nouă perspectivă de abordare a temei în discuţie, fie o nouă temă de discurs, fie revenirea la o temă anterioară:

***Dar** ce îi rămâne să facă aceluia care se excomunică astfel din ţinutul filozofiei?* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*);

***Numai că** în „perioada a doua" a Evului Mediu, spiritul, am văzut, pierde bătălia cu carnea şi se retrage din lume.* (*ibid.*).

Față de conectorii adversativi menționați, conjuncția *iar* marchează un contrast tematic:

– *Ștef, te rog, nu insista, că nu pot să spun nimic.*

***Iar** Iorgu, gros, cu fața mare, ștergându-și de vin mustața groasă și scurtă, nemaiputându-se stăpâni:*

– *A dormit...dragă.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Conjuncția *ci,* în schimb, având ca restricție de utilizare coocurența obligatorie a unui termen negat anterior, nu apare la nivel transfrastic, dovadă că restricțiile sintactice nu intervin la acest nivel. Când apare totuși separată de termenul negat, la începutul altui enunț, faptul se explică prin fenomenul stilistic de izolare care are ca efect reliefarea unor componente ale discursului: *Iată de ce n-a dormit: nu de teamă, de îngrijorare, de emoție.* ***Ci*** *de nerăbdarea de a le striga adevărul de la obraz.* (N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii*).

Deși subordonarea este o relație specifică nivelului frastic, anumite conjuncții *subordonatoare* au căpătat și funcția de a marca raporturi transfrastice.

Propozițiile cauzale explicative marcate prin conectori conjuncționali specializați (*căci, pentru că, fiindcă*) se apropie mai degrabă de propozițiile coordonatoare prin faptul că nu exprimă o dependență sintactico-semantică față de ce s-a enunțat înainte. În exemplul: – *N-ar fi bine să-ți comanzi, azi sau mâine, două costume noi?* ***Căci*** *hainele, dacă le porți cu rândul, se păstrează mai bine.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*), enunțul marcat prin conectorul *căci* constituie din punct de vedere pragmatic un argument, o explicație pentru ceea ce se spune în primul enunț, nu o cauză a realizării sau a nerealizării acțiunii din enunțul anterior, ca în exemplul: *Mi s-au întâmplat și necazuri penibile, alteori numai ridicule.* ***Căci*** *puteam numai să încep seria automată, nu s-o și controlez mai departe.* (*ibid.*). În ceea ce privește topica propoziției cauzale intervine o diferență între nivelul frastic și cel transfrastic. Dacă la nivel frastic, propoziția cauzală urmează sau precedă propoziția în raport cu care se stabilește o relație cauzală propriu-zisă sau cauzală explicativă: *Am plecat repede* ***pentru că*** *a început să plouă. /* ***Pentru că*** *a început să plouă, am plecat repede.*, la nivel transfrastic, cauzala se situează în continuarea propoziției regente. De exemplu, ordinea următoarelor două enunțuri între care se stabilește o relație argumentativă transfrastică nu poate fi inversată: *Poetul există și rămâne numai prin ceea ce reușește să nu trăiască și, netrăind, să creeze doar.* ***Pentru că,*** *după cum bine se știe, numai ceea ce nu există în planul vieții se realizează în planul artei.* (A. Blandiana, *Calitatea de martor*).

Pe lângă conjuncții, funcționează cu același rol, de a asigura continuitatea discursivă, o serie de *elemente adverbiale* (altele decât cele relative: *totuși, astfel, de altminteri* etc.), *interjecții* (*păi, ah* etc.), unele *construcții fixate* (precum *în afară de acestea, în orice caz* etc.) sau chiar *propoziții* (*așa cum spuneam mai înainte, după cum v-ați dat seama* etc.).

Pentru că apar în replica a doua dintr-un dialog, conectori precum *păi, de, nde, e, ia,* frecvenți în conversație, aparțin nivelului transfrastic:

– *Da' de ce ești așa dus rău cu sorcova, măi Horia?*

– ***Păi,*** *sunt emoționat.* (IVLRA);

– *Și din ce trăți?*

– ***E,*** *lucrez în altă parte.* (*ibid.*).

Acești conectori imprimă enunțului care îi conțin o valoare modalizatoare, exprimând îndoiala, indecizia locutorului față de cele enunțate. Dintre acești

conectori, *păi* nu indică întotdeauna o ezitare, ci poate avea chiar o valoare opusă, de a întări cele enunțate, locutorul asumându-și responsabilitatea pentru conținutul informațional comunicat: *Da' cum de-au aflat cei de la inspectorat? – **Păi** el le-a spus.* (IVLRA; pentru alte valori pragmatice ale lui *păi,* vezi *infra,* **3.1, 3.2.5**).

2.2. Cu rol pragmatic funcționează și unii ***conectori frastici.***

2.2.1. Fiind și cele mai frecvente mărci de conexiune discursivă, *conjuncțiile,* în special cele coordonatoare, dezvoltă numeroase valori semantice și pragmatice (vezi **I, Conjuncția, 4.3, 5.3**).

Valorile pragmatice ale conjuncțiilor întâlnite la nivel frastic, în enunțurile de tip propoziție sau frază, se regăsesc, în general, și la nivel transfrastic (vezi, *supra,* **2.1**).

De exemplu, contrazicerea așteptărilor, semnalată de conectorul adversativ *dar,* este redată și la nivel frastic, fie în plan factual, referențial (*Ea este frumoasă, **dar** antipatică.*), fie în plan discursiv (*Am copiat și capitolul „Tănase", **dar** la el am rămas.*, P. Goma, *Alte jurnale*). În asemenea enunțuri, presupoziția primei părți a relației adversative este contrazisă de argumentul introdus de conectorul *dar.*

Marcând o opoziție puternică, conectorul adversativ *ci,* care presupune un termen negat anterior, se întâlnește cu o valoare discursivă metalingvistică de reformulare sau rectificare numai la nivel frastic: *Nu e inteligentă, **ci** eminentă.*

Conjuncțiile disjunctive *sau, ori,* care indică excluderea sau alternanța unor acțiuni, momente, posibilități etc. (vezi **I, Conjuncția, 4.1, 4.3**), apar la nivel frastic cu o valoare pragmatică metadiscursivă: *A venit **sau,** cel puțin, așa am înțeles.* (enunț format dintr-o aserțiune și o rectificare / reformulare).

Unele *adverbe* au valori pragmatice, discursive, marcând roluri argumentative: concesia (*totuși*), acordul (*într-adevăr*) etc. (vezi, *infra,* **3.2**) sau relații metadiscursive, precum reformularea (*mai precis;* vezi *infra,* **3.2.2**), introducerea unei teme de discurs (*dimpotrivă, în schimb;* vezi *infra,* **4.1**) etc.

Uneori, rolul de conector al adverbului este dedus numai din utilizarea lui într-un anumit tip de text. Adverbul *atunci* este, de obicei, temporal într-un text narativ, dar are valoare concluzivă într-un text argumentativ: *Dacă nimic nu e adevărat, **atunci** se poate afirma orice.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

Față de conectorii conjuncționali sau adverbiali, *prepoziția,* conector frastic indicând o relație de subordonare, deci, de dependență, marchează în primul rând relații sintactice, gramaticale, prezența sa fiind cerută în mod obligatoriu de reguli sintactice.

Ca marcatori discursivi apar grupările prepoziționale *în legătură cu, apropo de, față de, în raport cu, în ceea ce privește* etc. care anunță o temă de discurs sau aduc în prim plan un element dintr-un discurs anterior: ***Apropo de** citatul lui Heidegger: este atât de limpede ce anume desparte filozofia de literatură.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*; vezi și **Circumstanțialul de relație, 1.3**).

2.2.2. Când deschid o *construcție incidentă* conectorii stabilesc numai formal legătura acesteia cu enunțul în care se încadrează. Utilizați incidental, conectorii introduc o completare sau o reflecție asupra conținutului discursului enunțat, asupra unei secvențe a discursului, asupra unuia dintre interlocutori sau asupra oricărui alt factor presupus în comunicare:

*Știam însă că acel „așa cum era" ar fi fost în detrimentul esenței Dilemei – **și** dragă îmi era și esența ei.* (DV, 2005);

*Îmi aduc aminte de o vorbă a lui C. cum că generația noastră (**dar** mai există astăzi o generație?), ca să-i poată ajunge, ar trebui sa meargă tot atât de departe în reușită pe cât au mers ei în eșec.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

Iar astfel justificată și gândită, cartea ta intră în „silogism" – ***căci*** *acesta e al doilea lucru despre care mi-am propus să vă vorbesc – și cu „Tragicul", și cu „Simbolismul limitei". (ibid.).*

Conectorii incidentali pot lega fie două acte de vorbire, dintre care unul corespunde construcției incidente: *S-a întunecat –* ***și*** *stai, că mai avem până la 21 decembrie, la solstițiul cel negru.*, P. Goma, *Alte jurnale* (cf. aserțiune + avertisment), fie două conținuturi descriptive: *O lectură atentă –* ***și*** *necrispată – a primelor două capitole ale Genezei lasă loc suficient unei intuiții a angelicului.* (A. Pleșu, *Despre îngeri*).

3. ASPECTE ALE PRAGMATICII CONECTORILOR

3.1. Conectorii pragmatici, frastici și transfrastici, au capacitatea de a stabili ***conexiuni între două acte de vorbire*** (pentru descrierea actelor de vorbire, vezi **Dialogul, 3.1**):

- aserțiune vs întrebare:

Inutil să mai precizez reacția publicului – plină de sine și lipsită de fair-play – în fața acestor intruși internaționali, care de bine, de rău, asigură șubredul blazon al festivalului. ***Dar*** *cum reacționează studenții noștri în fața propriilor opere?* („Dilema", 2000);

Există poate și un Dumnezeu al culturii noastre ***și*** *de ce nu ar fi al nostru ceasul marii epifanii?* (G. Liiceanu, *Jurnalul*);

- aserțiune vs reproș:

– Domnule, românii e deștepți...Ți-o spun eu...

– ***Păi bine,*** *domnule Predescu, atunci de ce nu intrăm?* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

- două aserțiuni:

Aromânii au umblat mult ***și*** *cine umblă mult știe rosturile drumurilor.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*);

- promisiune vs ordin:

Ți-am promis să te duc pe un drum unde vei vedea aromâni, ***dar*** *nicio clipă să nu uiți că am ieșit la plimbare.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*);

- ordin vs amenințare:

Traversează pe trecerea de pietoni, ***altfel*** *vei fi amendat!*

3.2. Conectorii pragmatici frastici si transfrastici dirijează decodarea intențiilor cu care a fost formulat un enunț, marcând diverse ***roluri argumentative***: confirmarea, justificarea, concesia, rectificarea, obiecția, dezacordul, reproșul, concluzia.

Rolurile argumentative sunt indicate foarte frecvent de conectori specializați gramatical (întâlniți, deci, și la nivel frastic, vezi *supra*, **2.2**), precum o serie de conjuncții și adverbe nerelative, dar și de alte cuvinte sau expresii care capătă la nivel discursiv statut de conector.

3.2.1. Pentru marcarea rolului argumentativ de *confirmare*, se utilizează frecvent conectorii *așa, bun, într-adevăr* etc.:

– Scrie acolo...n-ai văzut și dumneata? Și-mi arătă, vag, copia testamentului.

– ***Bun...*** *de acord....vasăzică nu mi-o lasă, în voia mea, să mă folosesc de ea...* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*);

Într-adevăr, *orice revoltă este o revoltă împotriva autorității.* (DV, 2005).

3.2.2. Rolul argumentativ de *explicație* sau *justificare* este indicat de numeroşi conectori (*pentru că, deoarece, fiindcă, de aceea, de aici etc.*):

*În loc să transforme frumusețea (**pentru că** eroul fascinează, în primul rând, prin superbia faptei) tinerilor din decembrie '89 în ideal al propriilor acțiuni, mi se pare că tinerii din generația mea transferă imaginea lor asupra celor care, credeam eu, mai aveau o şansă de a deveni „eroi".* („Dilema", 2000);

*În toate astea are şi B. o vină. **De aici**, poate, şi impetuozitatea sa nu prea diplomatică.* (DV, 2005).

Anumiți conectori „explică" sensul sau forma gramaticală a unor componente ale discursului, dobândind astfel funcție metalingvistică: *Am angajat o socăciță, **pentru că** aşa i se spune pe la noi bucătăresei.*

Alți conectori aduc o explicație prin *reformulare*, fiind metalingvistici: *altfel spus, cu alte cuvinte, într-un cuvânt, mai precis* etc.:

*„În stadiul său curent, omul nu are conştiința stărilor nonindividuale ale ființei sale: e ca o notă muzicală ale cărei armonice superioare nu se aud". **Cu alte cuvinte,** omul e un ansamblu simfonic din care nu se aude decât un paragraf.* (A. Pleşu, *Despre îngeri*);

*Din când în când, nu ştiam când dinainte, simțeam cum se scurge prin mine un mileniu de istorie. **Mai precis,** simțeam cum cade ca printr-o pungă ruptă un măr.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

3.2.3. Rolul argumentativ de *rectificare* poate fi marcat de conectori precum: *dar, însă, ci, de fapt, în fine.*

Conectorii de rectificare stabilesc o relație argumentativă cu ceea ce s-a enunțat anterior (un enunț sau mai multe) ori numai cu o secvență a unui enunț:

*Contemplam o pereche de tineri dansând. **De fapt**, la început nu fusese decât o privire scurtă, informativă, asupra unui spațiu şi a unei acțiuni din care mi-ar fi plăcut sa fac parte.* (A. Blandiana, *Autoportret*);

*Trebuie să-mi găsesc un rost iar acesta nu poate fi căutat în afara literaturii (**în fine,** a intenției de literatură).* (P. Goma, *Alte jurnale*).

Unii conectori de rectificare sunt metadiscursivi: *mai bine zis, în fine* etc.: *Toleranța, **mai bine zis** îngăduința, are vechi rădăcini în Balcani.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*).

3.2.4. Ca marcatori ai rolului argumentativ de *concesie* se întâlnesc conectori propriu-zişi (*dar, totuşi*), dar şi grupări de tipul: *cu toate acestea, în ciuda celor întâmplate: Mi-e ruşine, **dar** asta este: nu mai ştiu să bat la maşina de scris!* (P. Goma, *Alte jurnale*).

Incidental, rolul de concesie este marcat şi de expresia *mă rog*: ***Mă rog**, dacă patul e doar o saltea, cu multă bunăvoință, merge: de câte ori te întinzi pe pat?!* (P. Goma, *Alte jurnale*).

3.2.5. Rolul argumentativ de *obiecție* este indicat de conectori precum: *dar* (*totuşi*), *însă, păi* etc.:

*Indiscutabil, atitudinea față de ceea ce vine din Occident s-a schimbat. **Dar** nu s-a schimbat prea mult atitudinea politicii româneşti față de angajamentele luate, față de parteneri, față de noi înşine.* (DV, 2005);

– Habar n-am de uzină, de durboren, de stosmaşine, cum le mai spune... În viața mea n-am...

Eram uluit.

– *Cum, în viața dumitale...? Ce vrei să spui?* ***Păi*** *n-ai avut o fabrică de clopote?* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

3.2.6. *Concluzia*, ca rol argumentativ, este semnalată prin conectori specializați ca: *deci, așadar, în consecință, prin urmare, pe scurt* etc.: *Nu mai aveam ce spune, nou, interesant,* ***așa că*** *am aglutinat ultimele capitole pe o singură pagină.* (P. Goma, *Alte jurnale*).

Conectorul *pe scurt* marchează o reformulare concisă, rezumativă: *Abia când, în economia avansării către un scop, limita interioară se dovedește a fi impediment, punct mort, prilej de tărăgănare etc.,* ***pe scurt*** *moment negativ, ea devine limită de depășit.* (G. Liiceanu, *Despre limită*). Același conector rezumativ poate anunța totodată o concluzie a celor enunțate anterior, ca în următorul exemplu, unde, *pe scurt* apare la început de paragraf: ***Pe scurt,*** *„Jurnalul de la Păltiniș" era povestea unui crez, a unui mod de viață, a felului de a-ți da un destin.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

3.2.7. Rolul argumentativ de *dezacord*, bine reprezentat în discursul de tip polemic, este marcat prin conectori ca: *din contră, dimpotrivă, în schimb, însă, dar: Tocmai excesul acesta de personal și intim face visul intransmisibil, și povestea lui nesuferită. /* ***Dimpotrivă,*** *sunt interesante visele noastre comune, cele în care ne recunoaștem cu toții.* (G. Liiceanu, *Ușa interzisă*).

3.3. Unii conectori au o ***funcție expresiv-emotivă*** care se asociază adesea unui rol argumentativ. Foarte frecvent, interjecțiile se găsesc în această situație. De exemplu, în următoarea succesiune de două enunțuri, conectorul transfrastic *ei, uite*, cu funcție emotivă, care apare la început de paragraf, marchează și un rol argumentativ de obiecție: *O fi aflat el că un gazetar trebuie să insiste, să nu se lase, dacă e dat afară pe ușă, să intre pe fereastră. /* ***Ei, uite,*** *cu mine nu i-a mers decât pe jumătate.* (P. Goma, *Alte jurnale*). La fel, asocierea interjecției *vai* cu *dar,* cu efect expresiv-emotiv, indică un rol argumentativ de obiecție: *„Vast program", mi-am zis admirativ, reluând, în pană de inspirație, replica lui De Gaulle. /* ***Dar vai,*** *scurtă-mi fuse bucuria, amară deșteptarea!* (DV, 2005).

3.4. Trimițând la un fond de cunoștințe comun interlocutorilor, anumite expresii și cuvinte de tipul *așa cum ai văzut, după cum știi* etc., cu rolul de a conecta două enunțuri / secvențe de enunț sau două fragmente de text, au ***funcție de reamintire.*** Prin aceste mărci locutorul invocă un sprijin pentru ceea ce vrea să-i comunice alocutorului concret sau virtual: *Epoca debutează, „firesc", cu revoluțiile burgheze:* ***după cum se știe,*** *in versiunea comunistă a istoriei, acestea ar fi deschis calea orânduirii capitaliste.* („Dilema", 1998).

4. CONECTORII DE STRUCTURARE DISCURSIVĂ

Constituind un tip aparte de conectori pragmatici, acești conectori ajută la decuparea secvențelor textuale și implicit la decodarea sensului global al textului. Fiind orientați către discurs sau către factorii de care depinde structurarea acestuia (interlocutori, context situațional, temă a discursului), marcatorii discursivi au un rol ostensiv în comunicare.

4.1. În organizarea discursului, foarte importanți sunt ***conectorii de introducere a unei noi teme de discurs,*** care asigură totodată legătura cu tema anterioară.

Cu această funcție apar frecvent conectori precum *dar, iar, totuşi, de fapt, şi* etc., care, exprimând o opoziție, aduc un element nou în discurs:

Grecii ştiau asta, ştiau că fiecare ins are prăpastia vieții lui şi că, într-o bună zi, vălul care o acoperă se va da la o parte. Noi, ***în schimb,*** *trăim cu ideea că prăpastia este a altuia.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*);

Tocmai acesta era miracolul: cu cât te apropiai mai tare de tine, cu cât coborai mai adânc în intimitatea ta, cu atât ceilalți se recunoşteau mai mult în vorbele tale. Felul cel mai eficace de a da era să te dai. / ***Şi apoi*** *de ce să mă tem de pierderea identității?* (*ibid.*).

Conectorul *de altfel* marchează de asemenea trecerea la o altă idee, care susține ceea ce s-a spus înainte: *Fericiți cei ce pot vedea dintr-o dată lucrurile, fericiți cei care le văd din treacăt, din mers. /* ***De altfel,*** *mi se pare că şi vedem alte lucruri.* (C. Noica, *Mathesis*).

În categoria conectorilor care semnalează o nouă temă de discurs intră şi *cică*, conector de opinie: *Mi-a scris Cistelecan:* ***cică*** *el a fost de vină în accidentul de maşină.* (P. Goma, *Alte jurnale*). Utilizarea conectorului *cică* sugerează o detaşare din partea locutorului, acesta neasumându-şi responsabilitatea pentru ceea ce enunță.

Anumite expresii se apropie de funcția unui conector, anunțând o temă nouă de discurs şi indicând totodată un rol argumentativ de justificare: ***Că tot am adus vorba*** *de Țepeneag: anume scene există în „Jurnal", există în „Bonifacia" şi există în „Unde am greşit?". N-am ce face: asta este.* ***Şi pentru că tot vorbim:*** *am avut din nou dovada că „hârtiile" mele sunt scrise neglijent – de ce?* (P. Goma, *Alte jurnale*).

4.2. ***Conectorii corelativi*** de tipul *pe de o parte ... pe de altă parte, în primul rând...în al doilea rând...în final* sunt utilizați pentru expunerea ordonată a unor argumente, având astfel rol de organizatori discursivi: ***Pe de o parte,*** *sinceritatea dă forță scrisului,* ***pe de alta,*** *folosită fără limită, poate respinge pe cititorul care nu e dispus să împărtăşească cu autorul toate experiențele pe care acesta i le propune şi i le dezvăluie.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

Spre deosebire de conectorii conjuncționali a căror utilizare în perechi corelative este mai riguroasă, în sensul că ambii termeni trebuie să fie obligatoriu exprimați (*fie...fie, sau...sau, nici...nici*) şi obligatoriu identici, nu sinonimi, potrivit normei literare (prin urmare, perechile conjuncționale de tipul *fie...sau, ori...sau* sunt nerecomandabile), utilizarea corelativelor discursive este mai laxă, omiterea termenului sau a termenilor corelativi fiind destul de frecventă:

Pune ceea ce îi trebuie, ***în primul rând*** *pentru a creşte unul, doi purcei şi câteva găini.* (V. Cristea, *Jurnal*);

Jurnalul este cea mai strânsă formă de colaborare cu viața care ți-a fost dată. Este un fel de reverență făcută nu-se-ştie-cui, un fel de a arăta că ceea ce ți s-a dat nu-ți este indiferent. ***Pe de altă parte,*** *faptul că ai primit ceva în necunoştință de cauză poate să devină sursa unui protest infinit.* (G. Liiceanu, *Uşa interzisă*).

4.3. O altă categorie de ***conectori pragmatici, cu funcție metadiscursivă,*** au valoare modalizatoare discursivă, textuală, oferind informații despre atitudinea vorbitorului în raport cu ceea ce a fost sau va fi comunicat: *în ghilimele fie zis, ca să spun drept, ca să spun aşa* etc.: *Această independență, până la urmă, a fost aprobată,* ***ca să spun aşa,*** *numai în măsura în care preşedintele şi vicepreşedinții vor fi numiți de către o adunare parlamentară.* (Internet).

5. REGISTRUL STILISTIC

Se constată o anumită preferință de utilizare a conectorilor în ceea ce privește registrul stilistic. În conversația spontană, se întâlnesc frecvent cu diverse valori semantice și pragmatice conectorul de opinie *cică*, la fel ca și conectorii *așa, bun, tocmai* sau interjecțiile *păi, ei, bine*.

Toți acești conectori sunt mărci ale oralității: *Se văita că de ce mă dor gleznele, **păi,** băi, zic, tu ar trebui maxim nouăzeci dă kile, ar trebui să cari p-astea, **păi** scuză-mă, nene...* (IVLRA).

Transpuși în textul narativ, conectorii menționați contribuie la redarea oralității stilului:

*În schimb, cum punea Calciu al Dafin din Târnovo spânzurătoarea am înțeles întrucâtva. **Cică** lua un lemn, îl lega cu o sfoară și îl așeza sub talpa piciorului.* (I. Nicolau, *Haide, bre!*);

*Să-mi spui când te însori, să-mi trimiți vorbă, vreau neapărat să vin la nunta ta. **Păi**, cum să vii tu în Italia, îl întreabă Burileanu.* (*ibid.*).

În conversație, anumiți conectori, precum *deci, păi, bun, da* devin ticuri verbale, elemente de umplutură, nemaiavând o valoare semantică și pragmatică evidentă:

(a) A: *Păi eu mâine, eu mă duc în București să mă-nscriu.*
B: ***Da,** baftă multă.* (IVLRA)

(b) A: *Și ce nume vi s-au părut mai interesante, așa, ca două, trei exemple?*
[...]
B: ***Da**, mi s-a părut interesant, de exemplu, în cazul balaurului, ipoteza domnului Evseev.* (*ibid.*).

Conectorul ***deci*** este folosit în mod abuziv în limba actuală, având posibilități largi de punere în conexiune a componentelor discursului. Acest conector leagă frecvent acte de vorbire de tip diferit: *Am repetat întrebarea, **deci** ai înțeles?* (aserțiune + întrebare), *Îți promit că te voi urma, **deci** mergi înainte.* (promisiune + ordin). *Deci* este si marcă a rolului argumentativ de tip concluzie: *A realizat multe în viață, **deci** este un om împlinit.* În anumite contexte, *deci* stabilește o relație de echivalență, fiind sinonim cu *adică* (*Vor veni peste exact o lună, **deci** pe 20 august.*). În conversație, conectorul *deci* devine un tic verbal, un element superfluu, nejustificat decât pragmatic, permițând un răgaz de gândire, acoperind un gol de exprimare: *Cazanul este din acești treizeci și șase de milioane? – **Deci, deci**, cum să vă spun, **deci** ei scriu așa: saună opt, nouă persoane.* (IVLRA).

Alți conectori, numiți și "conectori nobili", apar, de obicei, în varianta scrisă, îngrijită a limbii sau în discursul oral elevat: *pe scurt, în fond, într-adevăr, în consecință, mai precis, ca urmare a celor spuse, contrar celor spuse, în paranteză fie zis* etc.:

*Nu sunt destui bani nici pentru afaceri, nici pentru investiții. **În consecință,** nu sunt destui bani nici pentru consum.* („Dilema", 1998);

*Societatea își alege două sute dintre membrii ei, între 30 si 35 de ani, și le dă pentru restul vieții un cec în alb. **În fond,** este vorba de un credit moral.* (G. Liiceanu, *Jurnalul*).

STRUCTURI SINTACTICE DEVIANTE

CONSTRUCŢII INCIDENTE

Construcţia incidentă constă în inserţia unei structuri sintactice complementare, parantetice (nelegate sintactic), în componenţa unui enunţ, pe care, de obicei, îl întrerupe sau îl suspendă.

Includerea unei structuri sintactice parantetice în structura unei comunicări este numită şi *incidenţă* sau *inciză*. Termenul de *inciză* este folosit uneori numai pentru construcţiile incidente de raportare a vorbirii directe.

1. ASPECTE SINTACTICE

Construcţiile incidente constituie un fenomen de discontinuitate sintactică, creată de intersectarea a două structuri sintactice independente, aparţinând unor planuri diferite ale comunicării: mesajul comunicat (structura *primară*) şi mesajul subsidiar al locutorului sau vorbitorului (structura *incidentă*) (vezi *infra*, **1.2**). Locutorul căruia îi aparţine construcţia incidentă poate fi cel care produce mesajul comunicat sau alt vorbitor, care intervine cu o comunicare suplimentară.

Moromete nu zise nimic, le dădu sfaturi, dar ceva – ***nu putea să înţeleagă bine de ce*** – *un soi de înfrigurare, de poftă oarbă, care se făcea simţită în purtarea fiilor săi, începea să-l îngrijoreze.* (M. Preda, *Moromeţii*);

Dacă ar vrea, ***spuse el ca pentru sine,*** *de mult n-ar mai interesa-o mizeriile astea.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*).

Includerea structurii incidente extinde structura primară, alcătuind un enunţ nou, caracterizat prin absenţa relaţiilor sintactice între cele două componente de sine stătătoare, aparent legate, dar ierarhizate diferit din punct de vedere discursiv.

Componenţa celor două structuri este diferită atât din punctul de vedere al numărului de constituenţi, al relaţiilor sintactice angajate, cât şi al tipologiei enunţului.

1.1. Structuri incidente

Structura primară este, de obicei, un enunţ propoziţional de orice tip (asertiv / interogativ / imperativ / exclamativ, complet / eliptic), care poate fi independent (a) sau inclus într-o frază, ca regent (b) sau ca subordonat (c).

(a) ***Fata avea,*** *era limpede,* ***toată iniţiativa.*** (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*)

(b) ***Şi mama,*** *Dumnezeu s-o ierte,* ***straşnic se mai bucura*** *când se întâmpla oaspeţi la casa noastră.* (I. Creangă, *Amintiri*)

(c) *Aici se poate vedea o mică scobitură pătrată şi puţin adâncă pe care,* ***după cum spune legenda,*** *sfânta Teodora a săpat-o cu înseşi unghiile sale.* (C. Hogaş, *Pe drumuri de munte*).

Enunţul primar poate fi şi o frază (d), în cazul în care construcţia incidentă întrerupe sau suspendă întreaga construcţie frastică (nu o singură propoziţie din structura ei), pentru a insera un mesaj al locutorului privind integral comunicarea:

(d) ***Ce bine ar fi fost să fi plecat în excursie,*** *nu-i aşa, mamă?*

Mai rar, construcţia incidentă poate fi inclusă într-o altă structură incidentă: *Savantul naturalist presimţi gradul aproape incalculabil al voracităţii raţelor,* [...], *luă fără întârziere treizeci de raţe bine crescute* (***adică nu bine educate*** *– sunt fiinţe incapabile de o bună educaţie! –* ***ci bine dezvoltate ca corp***) *şi le închise într-un ţarc pe toate la un loc.* (I. L. Caragiale, *apud* Ungureanu 1998).

1.2. Complexitatea enunţurilor incidente

Construcţia incidentă poate avea grade diferite de complexitate, reprezentând:

(a) o structură *simplă*, cu un singur component;

(b) o structură *dezvoltată*, cu mai multe componente sintactice.

Structurile incidente simple (a) sunt alcătuite dintr-un cuvânt (1), un grup locuţional (2), aparţinând la diferite clase lexico-gramaticale (vezi *infra*, **2**):

(1) *Cartea mea,* ***fiule,*** *e-o treaptă.* (T. Arghezi, *Testament*); *Nu ştiu,* ***zău,*** *cum poţi să stai toată ziua.* (M. Preda, *Moromeţii*);

(2) *Vine,* ***de bună seamă,*** *pe-nserate.*

Exceptând formulele incidente vocative, structurile incidente simple sunt, în general, echivalente cu un enunţ, fiind constituite din elemente cu valoare predicativă (adverbe, interjecţii) sau pot reprezenta enunţuri eliptice.

Petrecea multe ore – [este, pare] ***bizar!*** *– cu imaginea neuitatei fete.* (R. Petrescu, *Eclipsa*)

Structurile incidente dezvoltate (b) sunt constituite din:

(b_1) grupuri sintactice: nominale (1), verbale (2), adverbiale (3), prepoziţionale (4), cele mai multe aparţinând unor enunţuri eliptice:

(1) *Când a plecat de-acasă mama lui –* ***de treabă femeie!*** *– l-a sărutat* [...] (I. L. Caragiale, *Cănuţă, om sucit*)

(2) *Ar fi înfruntat această privire lucitoare cu privirea lui cenuşie* (***şi-o cunoştea***) *şi s-ar fi regăsit.* (T. Popovici, *Străinul*)

(3) *Era foarte frumoasă,* ***fireşte*** *nu ca dumneata, dar nu ne-am putut înţelege.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*)

(4) *Liliecii –* ***după afirmaţiile ignoranţilor*** *– ar fi păsări de pradă.* (E. Papu, *Existenţa*)

(b_2) enunţuri propoziţionale independente: asertive (1), interogative (2), imperative (3), exclamative (4):

(1) *Gheorghe Jinga, fiind leat cu cei trei –* ***avea în jur de treizeci de ani*** *– le umplu bărdaca până în buze.* (F. Neagu, *Îngerul*)

(2) *Ai fost lăsat –* ***poţi să crezi asta?*** *- să te perpeleşti...* (R. Petrescu, *Eclipsa*)

(3) *N-ai făcut-o pentru glorie –* ***recunoaşte!*** *– nici pentru bani.* (Al Ivasiuc, *Păsările*)

(4) *Lumina se strecoară –* ***ce luminos curge!*** *– printre ramuri.* (M. Sadoveanu, *Dumbrava minunată*)

(b_3) fraze cu structuri diferite, alcătuite din:
– propoziții principale, coordonate (1)
– propoziție principală, regentă a unor propoziții subordonate (2);
– propoziție subordonată într-o structură frastică eliptică (3);
– propoziții principale cu mai multe subordonate (4).

(1) *Ia spune-ne și nouă ce-a ieșit, că noi toți ăștia care suntem aici –* ***și el îi arătă cu mâna și le spune și numele*** *– nu știm.* (M. Sadoveanu, *Creanga de aur*)

(2) *Amicul nostru –* ***mărturisesc astăzi că acela eram eu însumi*** *– s-a grăbit să schimbe vorba.* (Al. I. Odobescu, *Pseudo-kineghetikos*)

(3) *In sfârșit,* ***ca să nu-mi uit vorba,*** *toată noaptea cea de dinainte de plecare m-am frământat cu mintea-n fel și chip...* (I. Creangă, *Amintiri*)

(4) *Se hotărî să-l întrebe totuși despre loc și își spuse că dacă și acum va glumi –* ***și gândind astfel, Bălosu simți deodată că-l urăște pe acest om și îi dorește să-l vadă venind la poartă să se roage , iar el, Tudor Bălosu, să se uite surd, disprețuitor în aer, așa cum se uita de astă dată Moromete*** *– dacă nici acum Moromete nu va sta cinstit de vorbă, atunci el* [...] (M. Preda, *Moromeții*).

1.3. Incidente independente / legate

Includerea construcției incidente într-un enunț la care nu se raportează sintactic, ci discursiv, corespunde unei conexiuni parțiale cu enunțul primar, motivând diferite tipuri de articulare sintactică a celor două enunțuri (primar și incident), pe baza cărora se pot distinge:

(a) construcții incidente *independente*: *...deși palatul –* ***așa-i zicea dânsul*** *– era destinat de zestre celor două odrasle ale sale.* (L. Rebreanu, *Răscoala*);.

(b) construcții incidente *legate* formal și aparent cu:

(b_1) mărci de coordonare: *M-am tot întrebat –* ***și*** *cu asta vreau să închei – care este rostul meu în această adunare.* (C. Țoiu, *Galeria*); *Are să se întindă vestea numaidecât în sat că cei trei băieți ai lui Moromete au fugit câteșitrei de acasă cu caii și cu oile și că asta s-a întâmplat –* ***și*** *Guica avea să aibă grijă să se afle întocmai așa – din pricina celor două fete ale lui Moromete.* (M. Preda, *Moromeții*)

(b_2) mărci de subordonare: *Astfel,* ***după cât*** *spunea gazda noastră din ce apucase și el* ***și după cât*** *știa și din spusele bătrânilor, viața se scurgea liniștită în acest colț împădurit.* (M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*), *Nenorocirea care a lovit-o –* ***dacă*** *pentru dânsa a însemnat o nenorocire – a întâmpinat-o cu o seninătate aproape disprețuitoare.* (M. Caragiale, *Craii*).

(c) construcții incidente *imbricate*, împletite cu enunțul primar (vezi **Imbricarea, 1.1**):

Dar ea [pupăza], *sărmana,* ***se vede că*** *se mistuise de frica mea prin cotloanele scorburii pe undeva.* (I. Creangă, *Amintiri*); *Ăst cuvânt minunat / Pe care domnul lup* ***auz că*** *l-a-nvățat... Pe mulți din dregători să plângă i-a-ndemnat.* (G. Alexandrescu, *Lupul moralist*).

În cazul construcțiilor incidente *legate* (b), elementele de relație coordonatoare și subordonatoare sunt conectori pragmatici ai comunicării globale.

Elementele subordonatoare, preponderent relative (având la bază adverbe relative): *după cât, pe cât, pre cât, după cum* etc., pot exprima uneori relația enunțului incident cu o regentă subînțeleasă, în cadrul unei fraze incidente:

Totul curge, [citez, spun] ***după cum*** *spune Heraclit*. (P. Țuțea, *Filozofia nuanțelor*).

Cele mai frecvente conective subordonatoare conjuncționale sunt de tip cauzal: *Viața mea acolo,* ***căci*** *despre asta vreau să vorbesc, era banală., Chipul ei,* ***fiindcă*** *numai la ea mă gândesc, era mereu umbrit de gânduri.*; de tip condițional: Plecase, ***dacă****-mi dați voie* [să spun], *fără nicio pregătire., Situația,* ***dacă****-i vorba, nu este dintre cele mai fericite.*; de tip final: Și, ***ca să*** *nu mai lungim vorba, povestea ta nu-mi place., Acum,* ***ca să*** *încheiem, totul îmi pare un vis.* etc.

1.4. Topica incidentei

Din punctul de vedere al topicii, inserția construcției incidente în enunțul primar este liberă, realizându-se după orice component al structurii acestuia, prin intercalare (1), în cazul enunțului întrerupt, sau, prin alăturare, la sfârșitul enunțului (2).

(1) *Mie,* ***cum avea să spună Ion****, mi se făcuse dor de Noian.* (F. Neagu, *Îngerul*)

(2) *Așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății,* ***pe cât mi-aduc aminte****...* (I. Creangă, *Amintiri*)

1.5. Punctuația incidentei

Independența sintactică a construcțiilor incidente este marcată prin pauze care le separă de restul frazei în care sunt inserate; în scris, pauzele sunt marcate prin virgule, linii de pauză sau paranteze. Pauzele nu sunt obligatorii la structurile incidente simple (interjecții, adverbe simple).

2. ASPECTE SEMANTICO-FUNCȚIONALE

Construcțiile incidente sunt diferențiate din punct de vedere semantico-funcțional, potrivit rolului diferit pe care îl are mesajul locutorului în cadrul comunicării, precum și tipului de mesaj pe care îl reprezintă.

Din punct de vedere discursiv, construcția incidentă, deși reprezintă un plan distinct al comunicării, se înscrie într-o anumită continuitate, care impune o raportare a mesajului locutorului la cel comunicat.

Tipologia semantică a construcțiilor incidente cuprinde următoarele structuri:

(a) construcții incidente alocutive, orientate spre alocutor, de tipul formulelor de adresare sau de apel, care reprezintă indicarea explicită de către vorbitor a alocutorului, destinatar al mesajului primar. Se realizează prin structuri simple caracteristice:

(a_1) vocative ale substantivelor proprii personale (prenume, nume de familie, porecle); vocative ale substantivelor comune (mai ales nume generice *domn, doamnă, domnișoară* etc., nume de rudenie: *mamă, tată, frate* etc., nume de funcții, profesii, titluri: *președinte, ministru, director, doctor, profesor* etc., nume de calificare, folosite adesea metaforic: *hoț, tâlhar, crai* etc.); vocative ale adjectivelor substantivizate prin articulare, exprimând aprecieri subiective asupra relațiilor interpersonale: *drag, scump, iubit, stimat* etc. sau caracteristici ale interlocutorului, folosite adeseori metaforic: *frumos, deștept, prost* etc.; vocative ale pronumelor personale;

(a_2) interjecții: *măi, bre* etc.

(b) construcții incidente de raportare a vorbirii directe, constituind enunțul-cadru, reprezentate de grupul verbal al unui verb care descrie contextul comunicativ: *a zice, a spune, a grăi, a murmura, a șopti* etc; *a simți, a tresări, a zâmbi* etc.;

(c) construcții incidente metadiscursive, de tipul comentariului care arată atitudinea vorbitorului: apreciere, dezaprobare, gradul de convingere asupra celor comunicate: *Ai trecut, nefericitule, în Valea plângerii.* (P. Ispirescu, *Tinerețe fără bătrânețe*) sau de tipul indicațiilor cu privire la actul comunicării sau al explicațiilor necesare pentru înțelegerea sau clarificarea celor exprimate: *Dacă te apuci să răscolești lucrurile, până aici te-nfunzi* – ***secretarul își taie gâtlejul cu degetul*** – *și ajungi la concluzia că pe toți trebuie să-i dai afară.* (M. Preda, *Delirul*).

Construcțiile metadiscursive au funcții diferite de :

– modalizatori adverbiali de necesitate: *neapărat, obligatoriu* etc., de certitudine: *desigur, bineînțeles, firește, de bună seamă, fără îndoială* etc., de probabilitate: *poate, pesemne, probabil*, de aproximare: *cumva, pe undeva, oarecum* etc. sau enunțuri cu același rol: *se știe, se cunoaște, este musai, cum să spun?, nu știu cum să spun, știu și eu?*

– interjecții prezentative: *iată, uite, iacă, iacătă*;

(d) construcții incidente cu rolul de conectori pragmatici ai enunțurilor de tip concluziv, cauzal, concesiv etc.: *ei bine!, așa, în fine, în sfârșit, mă rog, ce-i drept, ce-i drept e drept* etc.

(e) construcții incidente cu funcție expresivă, prin care se transmit stări și sentimente – interjecții: *aoleu! o!, ah!;* structuri exclamative: *bună treabă!, ce nenorocire!;* formule de invocare: *Dumnezeu să-l ierte!, Dumnezeu să ne țină!, Dumnezeu să ne ajute!, Doamne ferește!;* formule de imprecație: *bată-l să-l bată norocul / urgia / pustia, lua-l-ar dracul / naiba* etc.

(f) construcții incidente cu funcție conativă: interjecții *hai, haide;*

(g) construcții incidente fără rol semantic de tipul automatismelor verbale: cuvinte sau construcții folosite nejustificat, fără a comunica ceva, golite de sens sau cu un sens șters, repetate abuziv dintr-o deprindere devenită tic verbal, incluzând vocative (*domnule, soro, frate, dragă*): *Ei, **frate**, preciză Stanică cu un aer jignit, domnul doctor nu ia niciun ban.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*); interjecții (*zău, măi, iată, na*): *Dar și tu, **zău,** ești aiurea.* (N. Breban, *Animale bolnave*); locuțiuni adverbiale (*în sfârșit, în fine, din păcate*): *Nu primesc, **din păcate,** cele promise.* (M. Caragiale, *Craii*); propoziții (*mă rog, ce mai?, ce să mai vorbim?, ce să-i faci?, cum să spun?, nu-i așa?, nu?, știi?*): *Ce bine ar fi, **nu-i așa**, să fie el aici.* (L Rebreanu, *Răscoala*); fraze (*nu știu cum să spun, nu știu ce să zic, nu știu dacă mă înțelegi*): *Toate scuzele, **nu știu dacă mă înțelegi,** mă înfuriau teribil.* (Camil Petrescu, *Ultima noapte*).

3. ASPECTE STILISTICE

Construcțiile incidente reprezintă un fenomen de oralitate populară sau cultă. Diversitatea construcțiilor incidente și frecvența lor ridicată caracterizează vorbirea populară și familiară. Unele construcții incidente, de tipul automatismelor verbale, specifice vorbirii neîngrijite se abat de la normele literare. Folosirea cu precădere a construcțiilor incidente este specifică stilului beletristic, ca mijloc de reproducere a vorbirii populare, ca trăsătură de autenticitate, precum și stilului retoric ca procedeu al emfazei.

ANACOLUTUL

Anacolutul este un fenomen sintactic de discontinuitate în construcţia propoziţiei sau a frazei, o deviere de la normele sintaxei literare, specifică limbii populare şi familiare, mai ales variantei orale. Anacolutul reprezintă o „fractură" la nivelul organizării şi al coerenţei unui enunţ, constând în întreruperea, reluarea, de obicei la distanţă, şi modificarea construcţiei sintactice după alt tipar structural. Anacolutul implică, în general, izolarea fonetică şi sintactică a unei părţi a enunţului, cu unele consecinţe pragmatice şi stilistice legate de tematizarea / focalizarea componentului izolat.

1. ASPECTE SINTACTICE

1.1. Întreruperea construcţiei sintactice se produce, de cele mai multe ori, prin intercalarea, între componentele unui enunţ, a unuia sau a mai multor componente. Componentele intercalate pot avea structuri diferite, reprezentând:

– un grup sintactic (în cadrul unei propoziţii): ***Harap-Alb****, văzându-le aşa,* ***i*** *se face milă de dânsele*...(I. Creangă, *Harap-Alb*);

– mai multe grupuri sintactice (în cadrul unei propoziţii): *Atunci* ***împăratul****, văzând aşa mare obrăznicie, pe de-o parte* ***i****-a venit a râde, iar pe de alta se tulbură grozav.* (I. Creangă, *Harap-Alb*);

– o propoziţie (în cadrul unei fraze): ***Moşneagul****, când a văzut-o,* ***i*** *s-au umplut ochii de lacrimi şi inima de bucurie.* (I. Creangă, *Fata babei*);

– mai multe propoziţii (în cadrul unei fraze): *Împăratul a dat de ştire prin crainicii săi în toată lumea că* ***oricine*** *s-a afla să-i facă, de la casa aceluia şi până la curţile împărăteşti, un pod de aur pardosit cu pietre scumpe şi fel de fel de copaci, pe de o parte şi pe de alta, şi în copaci să cânte tot felul de păsări, care nu se mai află pe lumea asta,* ***aceluia*** *îi dă fata.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

– o construcţie incidentă, care nu aparţine structurii enunţului: ***Bărbatul****, ce să-ţi mai spun, nu-i ardea de nuntă.* (M. Sadoveanu, *Judeţ al sărmanilor*)

În sintaxa orală, întreruperea construcţiei sintactice este involuntară, condiţionată în plan afectiv şi emotiv de circumstanţele actului de comunicare, de lipsa planificării prealabile a structurii enunţului, de starea şi atitudinea locutorului (goluri de memorie, oboseală, nesiguranţă), precum şi de intervenţiile colocutorului / colocutorilor, având ca urmare pierderea controlului vorbitorului asupra ansamblului organizării sintactice a enunţului.

În sintaxa limbii scrise, întreruperea construcţiei sintactice este, în general, rezultatul elaborării enunţului, ca organizare sintactică complexă, fiind uneori intenţionată, în vederea reproducerii cât mai fidele a vorbirii populare, a obţinerii unor efecte stilistice.

În cazuri mai rare, întreruperea unei construcţii sintactice are loc fără intercalarea unuia sau a mai multor componente ale aceluiaşi enunţ, reorganizarea construcţiei făcându-se direct, cu toată proximitatea celor două părţi ale enunţului anacolutic, componentul izolat şi componentul modificat: ***Norocul, lui nu-i*** *trebuie ochi.* (*apud* Şerban 1970).

1.2. Reluarea construcției întrerupte se face într-o nouă organizare sintactică, „deviată", în cadrul căreia pozițiile și funcțiile sintactice, precum și relațiile unor componente ale enunțului se schimbă. Dezorganizarea sintactică afectează acele componente ale enunțului ale căror relații sintactice impun constrângeri de formă gramaticală de tipul acordului și al recțiunii. Prin anacolut sunt perturbate atât relații de interdependență (de tipul subiect – predicat): ***Omul**, câtu-i pe pământ, nu-**i** trebuie altceva decât sănătate.*, ***Cine** nu muncește lucrul nu-**i** sporește*, cât și relații de dependență (de tipul regent – subordonat): ***Pe ticălos**, să-**i** dai o bătaie strașnică.* Reorganizarea construcției sintactice se face cu numeroase modificări morfosintactice, care privesc realizarea categoriilor gramaticale de caz, persoană și număr (*vezi infra*, **2**).

1.3. Izolarea sintactică a unui component al construcției anacolutice este marcată fonetic prin pauză și schimbare de intonație, grafic prin virgule sau, mai rar, linie de pauză. Ierarhizarea componentelor enunțului se schimbă prin plasarea componentului izolat în poziție parantetică, tematică, fără deplasarea sa. Partea izolată a enunțului este focalizată, concentrând interesul comunicativ.

Efectul stilistic al izolării sintactice constă în evidențierea semantică a componentului izolat, reliefarea sa expresivă sau persuasivă, contribuind la transformarea unei devieri a uzului sintactic într-o figură de construcție sintactică (*metataxă*).

1.4. Inconsecvența sintactică reprezentată de anacolut se manifestă diferit în cadrul enunțului:

(a) Devierea sintactică afectează în întregime structura enunțului, care se scindează într-un component izolat și un component modificat, ambele incomplete: ***Fetele împăratului**, întâmplându-se de față când a fost lovit spânul pe Harap-Alb, **li** s-au făcut milă de dânsul.* (I. Creangă, *Harap-Alb*)

(b) Discontinuitatea sintactică afectează numai o parte a enunțului, dacă anacolutul este urmat de o construcție care restabilește continuitatea sintactică. Devierea sintactică este, în acest caz, corectată:

(b_1) *Atunci **împăratul**, văzând așa mare obrăznicie, pe de-o parte **i**-a venit a râde, iar pe de alta **se tulbură** grozav.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

(b_2) ***Credinciosul** împăratului, auzind aceste, pe de o parte, **l**-a cuprins spaima, iar pe de alta, **s-a îndrăcit** de ciudă.* (I. Creangă, *Povestea porcului*).

În ambele enunțuri, eliminarea construcției deviate prin anacolut reface coerența sintactică și logică a componentelor enunțului, eliminând izolarea unuia sau a mai multor componente: *Atunci **împăratul**, văzând așa mare obrăznicie* [...], ***se tulbură** grozav*, respectiv, ***Credinciosul** împăratului, auzind aceste* [...], ***s-a îndrăcit** de ciudă.*

Manifestarea parțială a devierii (numai a unor componente ale enunțului) arată că anacolutul reprezintă, în construcția unui enunț, un „accident" sintactic, care nu este ireparabil.

În schimb, recuperarea continuității sintactice complică organizarea generală a enunțului, care se caracterizează prin discontinuitatea unor componente, combinată cu altele a căror organizare este coerentă. Componentul inițial al construcției, întrerupt și reluat prin două construcții diferite, una afectată de anacolut și alta fără anacolut, este, pe de o parte, izolat față de construcția sau componentele „deviate" și, pe de altă parte, neizolat față de construcția care corectează discontinuitatea sintactică.

Fenomenul de anacolut se poate manifesta de mai multe ori în cuprinsul aceluiași enunț, dezorganizând întreaga structură a enunțului: ***Omul,*** *după ce văzuse acestea toate, **nu-i** mai păsa, încât **vecinul** său tot **nu-i** venea să creadă.* (M. Preda, *Moromeții*)

2. ASPECTE MORFOSINTACTICE

Discontinuitatea sintactică reprezentată de construcțiile anacolutice are manifestări diferite la nivelul realizării formale a enunțului, care privesc categoriile gramaticale de caz, persoană şi număr.

În funcție de modificările morfosintactice pe care le implică, se pot deosebi mai multe variante ale anacolutului.

2.1. Anacolutul cazului, numit şi *antipalagă*, înregistrat cel mai frecvent, se exprimă prin nerespectarea unor restricții de caz (recțiunea cazuală) sau de prepoziție (recțiune prepozițională), impuse de centrul grupului verbal cu rol de predicat.

Schema prototipică a anacolutului cazului cuprinde un grup nominal sau pronominal al cărui centru realizează o valoare de caz corespunzătoare poziției sintactice din structura unei propoziții principale sau subordonate, care devine neconformă cu regimul cazual sau prepozițional al regentului verbal din aceeaşi propoziție sau din altă propoziție.

2.1.1. De cele mai multe ori, anacolutul cazului afectează poziția de nominativ-subiect, care ocupă, în general, primul loc în enunț, fiind puternic tematizată prin izolare (*nominativus pendens*). Cele mai multe anacoluturi ale cazului se explică prin tendința spontană a vorbitorului de a începe un enunț cu subiectul, adesea un subiect personal.

Discontinuitatea sintactică a construcției anacolutice constă în suspendarea relației de interdependență a subiectului în nominativ cu predicatul şi înlocuirea ei cu o relație de dependență față de verbul sau construcția verbală cu funcție de predicat, impusă de regimul cazual sau de regimul prepozițional.

(1) ***Fata** împăratului, cum a ajuns la casa mirelui, **i**-au plăcut palaturile şi socrii.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

(2) *Atunci **ea,** deşi îi fugeau ochii de atâtea străluciri, se uită mai cu băgare de seamă şi îndată cunoaşte podul cel minunat din aceea lume şi palatul în care trăise ea cu Făt-Frumos aşa de puțin şi îndată **i** se umplură ochii de lacrimi.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

(3) *Dar **tu** Ilie a lui Cocoşilă, ce-**ți** dădu nea Gheorghe când te însuraşi?* (M. Preda, *Moromeții*);

(4) *Iară **voinicul** care s-a bizui să vie ca s-o ceară de nevastă şi n-a izbuti să facă podul, aşa cum ți-am spus, **aceluia** pe loc îi şi taie capul.* (I. Creangă, *Povestea porcului*);

(5) ***Drumeții** adunați în jurul focului, **tuturor** li se muiaseră inimile.* (M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*);

(6) ***Fratele** meu, după cearta cu părinții, nu-mi mai pasă **de el.***;

(7) ***Cei** ce cred, în adevăr, că limba şi scrierea română se va îndrepta după d. Cipariu sau Pumnul [...], **cu aceia** nu avem ce discuta.* (T. Maiorescu, *Limba română*);

(8) ***Eu**, când mă gândesc la cele întâmplate, **mă** cuprinde o mare tristețe.*

„Ruptura" sau „fractura" sintactică afectează nominalul sau pronominalul în nominativ cu funcție de subiect, care rămâne izolat, mai ales după intercalarea unuia sau a mai multor componente ale enunțului, fiind reluat printr-un pronominal personal neaccentuat (1, 2, 3), printr-un pronume demonstrativ (4) sau printr-un pronume nehotărât (5), în cazul dativ, cu funcția de complement indirect, sau în cazul acuzativ cu prepoziție cu funcția de complement prepozițional (6, 7), în conformitate cu recțiunea verbului-predicat (sau a unui subordonat al acestuia; vezi 7), mai rar în cazul acuzativ, cu funcția de complement direct, în concordanță cu tranzitivitatea verbului-predicat (8).

Uneori nominativul – subiect, izolat față de componentul deviat al construcției, restabilește relația de interdependență cu un alt predicat din altă propoziție a frazei.

2.1.2. În unele construcții anacolutice, devierea sintactică a construcției întrerupte constă în înlocuirea nominalului-subiect în cazul nominativ cu alt nominal-subiect, în același caz, acceptat de verbul-predicat:

*Nu totdeauna denumirea unui termen este identică conținutului acesteia, cum de pildă **un șir** întreg de instituții medievale românești, deși poartă nume slave, **conținutul** lor **este deosebit** de cele slave propriu-zise.* (D. Bogdan, *Paleografia*).

2.1.3. Un caz special al nominativului-subiect afectat de anacolut privește subiectul propozițional, realizat ca o relativă liberă, al cărei conector îndeplinește funcția de subiect al subordonatei relative, substituind nominalul-subiect al regentei (vezi **Imbricarea, 1.1**).

(1) ***Cine** se duce și umblă după înțelepciune **îi** merg toate apoi bine.* (I. Zanne, *Proverbele românilor*);

(2) ***Cine** strâcă dragostile / Mânce-**i** grâu păsările.* (G. Dem. Teodorescu, *Lirica populară*);

(3) ***Cine** se poartă așa urât, **de el** nici nu amintesc.*

Forma de nominativ a pronumelui relativ-subiect, corespunzătoare relației de interdependență cu predicatul subordonatei, nu corespunde regimului cazual de dativ (1, 2) sau regimului prepozițional (3) al verbului-predicat din regentă și, invers, în construcțiile relative (4, 5), forma de dativ (4), respectiv de acuzativ prepozițional (5) a relativului pronominal, corespunzătoare relației acestuia din subordonată, nu corespunde poziției sintactice de nominativ, cerută de relația față de verbul-predicat din regentă:

(4) ***Cui i**-e foame, codri **visează**.* (I. Zanne, *Proverbele românilor);*

(5) ***Pe cine** nu lași să moară **nu te lasă** să trăiești.* (I. Zanne, *Proverbele românilor*).

2.1.4. Cazul nominativ-subiect al unui pronominal (relativ sau nehotărât cu valoare relativă), pus în relație de interdependență cu verbul unei construcții gerunziale, poate fi reluat, într-o construcție anacolutică, de un nominal, cu altă referință decât pronominalul izolat:

*Masa era compusă din două mesuțe mici, așezate cap la cap, **care**, neavând aceeași formă și nici aceeași înălțime, **îmbinarea** lor alcătuia o figură geometrică cu totul arbitrară.*

*Erau două case, **care**, fiind foarte vechi, **zidurile** lor aproape nu mai aveau aceeași culoare.*

2.1.5. Anacolutul poate reprezenta discontinuitatea cazului dativ cu funcție de complement indirect al unui pronominal (relativ sau nehotărât cu valoare relativă), pus în relație cu un verb-predicat a cărui relație de interdependență cu subiectul este nesatisfăcută:

*Aş vrea să spun ceva, dar gândurile s-au depărtat de mine că trebuie să le trag înapoi ca pe nişte balonaşe captive, **cărora** dându-le liberă sfoară **s-au ridicat** şi s-au lipit de tavan.* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*)

2.1.6. Cazul afectat de anacolut poate fi acuzativul-complement direct al unui pronominal (relativ sau nehotărât cu valoare relativă), pus în relație de interdependență cu un verb-predicat (1) sau acuzativul-complement prepozițional al unui pronominal de acelaşi tip, în relație cu un verb-predicat regent cu regim de dativ (2, 3):

(1) *Va fi fost o experiență a celor de dinainte, **pe care** oamenii aceştia stând pe tuşă, ca orice jucător care se respectă, **învață** mai mult pe tuşă.* (Radio, 1991);

(2) ***Pentru cine** nu ajunge la timp, nu **i** se mai acordă premiu.*;

(3) *Negreşit că **pentru oricare** ştie să țină un condei cu trei degite şi **pentru oricare** din acei scriitori ce nu s-au pătruns că scrisul trebuie să fie numai o urmare cugetată a gândirii şi a studiului foarte lesne **le** vine a scrie „currente calamo" despre orice materie, ştiută sau necunoscută lor.* (Al. Odobescu, *Pseudo-kinegetikos*).

2.2. Anacolutul persoanei priveşte tot relația de interdependență dintre subiect şi predicat, afectând acordul predicatului cu subiectul. Discontinuitatea construcției sintactice se manifestă ca o necorespondență fie între persoana verbului-predicat şi cea a pronominalului-subiect: *Ce folos **să citesc** orice carte bisericească, dacă **nu ştii** a însemna măcar câtuşi de cât, e greu.* (I. Creangă, *Amintiri*), fie între impersonalitatea verbului sau a construcției verbale şi persoana pronominalului subiect: ***Ea**, când **a văzut** asta, **a fost imposibil** să reziste.*

Anacolutul persoanei este de multe ori efectul vorbirii directe legate:

(1) – ***Eu**, domnule judecător, dumneaei zice, pardon, iar **ai venit**, mă porcule?* (I. L. Caragiale, *Justiție*);

(2) *Spânul neputându-le strica hatârul, **cheamă** pe Harap Alb de față cu dânsele şi-i **învoi aceasta** însă cu tocmală, ca în tot timpul ospățului să steie numai la spatele stăpânu-său şi nici măcar să-şi ridice ochii la ceilalți meseni, **că de l-oiu vedè** obrăznicindu-se cumva, acolo pe loc **îi şi taiu capul.*** (I. Creangă, *Harap-Alb*).

2.3. Anacolutul numărului, ca şi cel al persoanei, priveşte nu dezacordurile simple dintre subiect şi predicat, care nu sunt considerate anacoluturi, ci discontinuitatea construcției sub raportul numărului a diferitelor verbe-predicat ale enunțului, în relație cu acelaşi subiect: *Dar fiindcă **te întorci** [...] **lasă-ți** butea să vină pe urmă şi **aideți** cu noi.* (P. Ispirescu, *Prâslea cel voinic*).

2.4. Anacolutul elementelor relaționale, conjuncționale sau relative, se produce prin evitarea sau neglijarea conectorilor, având drept consecință amestecul construcțiilor subordonate cu cele coordonate, care dezorganizează întreaga structură a enunțului: *Este o **criză**, **care** ascultă-**mă pe mine**, că **dv nu ştiți, care**, mă-nțelegi.*; ***Statul** cum a devenit acuma, **eu** după cum văz că se petrece, **că** nu sunt prost, înțeleg şi **eu** atâta lucru, **fiindcă nu mai merge** cu sistema asta, **care, cum te gândeşti, te-apucă** groaza, monşer, groaza!* (I. L. Caragiale, *Căldură mare*).

Gradul abaterii de la normele limbii literare a diferitelor variante de anacolut este apreciat diferit după efectul discontinuității sintactice asupra inteligibilității construcției, a ambiguității sau a echivocului creat, precum şi după efectele stilistice ale fenomenului.

ELIPSA

1. ASPECTE SINTACTICE

Elipsa este un fenomen sintactic, specific oralității, care constă în omisiunea voluntară sau involuntară, din structura unei construcții exprimate, a unuia sau a mai multor componente recuperabile semantic (subînțelese).

Construcțiile *eliptice*, conținând una sau mai multe elipse, reprezintă realizarea parțială, trunchiată, a unei construcții neexprimate integral de către vorbitor. Componentele omise, subînțelese în structura eliptică fragmentară, pot fi reconstituite, spontan sau intenționat, prin reformulări ale construcției integrale inițiale.

1.1. Cele două structuri implicate în fenomenul elipsei corespund, în general, din punct de vedere semantic și sintactic, ceea ce permite, de obicei, subînțelegerea sau completarea construcției eliptice. În același timp, absența unor componente în cadrul construcției eliptice poate determina unele restructurări sintactice, în cadrul cărora apar poziții sintactice fie nesaturate lexical, fie izolate.

Recuperarea semantică și sintactică a componentelor absente se realizează în cadrul contextului verbal și nonverbal.

Producerea elipsei este legată de necesitatea de economie a limbajului, de simplificare sau de concizie a exprimării, precum și de afectivitate sau de expresivitate, fiind valorificată stilistic, ca *figură de construcție,* cu forme specifice, precum *asindetul.*

Componentele omise în cadrul construcțiilor eliptice pot fi (a) părți de propoziție / grupuri sintactice, (b) enunțuri propoziționale de diferite tipuri, (c) fraze.

1.2. Construcțiile eliptice au variante de realizare, considerate, uneori, fenomene sintactice distincte, deși sunt manifestarea aceluiași mecanism de omisiune sau de neexprimare a unor componente sintactice, care pot fi subînțelese.

1.2.1. *Brahilogia* sau *subînțelegerea* este o formă particulară a elipsei, constând în suprimarea unor componente ale enunțului deja exprimate în același context. Particularitatea acestui tip de omisiune, numită și *elipsă textuală*, constă în condiționarea sa de către alte componente ale contextului verbal în care se produce elipsa. Componentul omis este subînțeles în construcția eliptică, fiind recuperabil semantic și sintactic prin raportare la antecedent. În brahilogie, omisiunea sintactică este echivalentă cu nereluarea unui component al contextului verbal, mai ales, pentru evitarea repetiției. Simplificarea exprimării se face prin renunțarea la elementele contextuale potențial redundante.

Subînțelegerea componentului omis, decodarea sa prin referire la un element coreferențial aparținând contextului verbal imediat, atribuie acestui tip de elipsă o funcție *anaforică.*

Spre deosebire de elipsa propriu-zisă, în cazul brahilogiei, construcția poate fi reconstituită integral, fidel, prin reluarea antecedentului. *Atunci iepurele sare, dracu* [sare], *după el.* (I. Creangă, *Dănilă Prepeleac*).

Brahilogia afectează orice parte a enunțului, cu unele deosebiri de frecvență (a, b, c, d), precum și sistemul de conectori prepoziționali (e).

(a) Cu precădere este suprimat predicatul verbal al unei propoziții coordonate, încadrat într-o succesiune repetitivă de acțiuni, în relație cu același subiect: *Astăzi **vine** supărat, mâine* [vine] *băut, și tot așa,*[vine] *în fiecare zi, până cine știe când.* (R. Petrescu, *Eclipsa*) sau cu subiecte diferite: *Bărbatul **vine** azi cu o cerere, femeia lui,* [vine] *mâine, cu o plângere, eu ce să fac?* (C. Țoiu, *Galeria*).

Brahilogia sau subînțelegerea predicatului este frecventă în dialoguri, al căror ritm dat de succesiunea replicilor impune exprimarea succintă, cu suprimarea componentelor repetabile. Caracteristică, din acest punct de vedere, este omiterea predicatului în enunțurile interogative parțiale, din cadrul dialogurilor cu perechi de replici de tipul: întrebare-răspuns (eliptic): *Cine vine? Mama* [vine]., cât și asertiune – întrebare (eliptică): *Vine mama. Cine* [vine]?

Elipsa textuală a predicatului poate fi nu numai totală, ci și parțială, cu păstrarea unei părți a predicatului exprimat printr-o formă compusă.

În cazul predicatelor unor propoziții coordonate, exprimate prin forma afirmativă și negativă a aceluiași verb, elipsa predicatului constă în suprimarea verbului din forma negativă compusă. Adverbul de negație este păstrat, preluând funcția predicativă a verbului absent: *Fata zâmbea, mama ei **nu*** [zâmbea]., substituind uneori întregul grup verbal: *La soare te poți uita, dar la fată **ba*** [nu te poți uita].

De asemenea, în dialog, în cazul unor predicate exprimate prin verbe la timpuri compuse (mai ales timpul perfect compus), elipsa textuală suprimă, de obicei, verbul auxiliar, păstrând participiul verbal: *Ai fost la teatru*? [Am] *Fost.*, mai rar, participiul verbal, păstrând auxiliarul: *Ai văzut filmul? Am* [văzut].

(b) In cadrul predicatului nominal, brahilogia este parțială, prin omiterea verbului copulativ: *Fata este frumoasă, casa* [este] *frumoasă, merită să-ți încerci norocul, voinice.* (P. Ispirescu, *Basme*)

(c) Suprimarea subiectelor repetate, în cazul unor propoziții ale căror predicate sunt în relație cu același subiect, duce la apariția unor subiecte *subînțelese*: *Copilul citește,* [copilul] *desenează,* [copilul] *se joacă,* [copilul] *face excursii, e bine în vacanță.*

Brahilogia implică, de cele mai multe ori, tot grupul nominal al subiectului: *Fata harnică lucrează ziua,* [fata harnică] *învață noaptea,* [fata harnică] *nu stă o clipă.* Exprimarea propozițională a subiectului duce la omiterea condiționată și la subînțelegerea unor enunțuri: *Cine nu muncește nu câștigă, deci* [cine nu muncește] *nu trăiește bine.*

(d) In cadrul unor propoziții coordonate, brahilogia poate afecta și alte părți de propoziție: complement direct: *Ea iubește* [animalele] *și el bate animalele.*, complement indirect: *Ea* [(le)] *dă* [copiilor jucăriile] *și el* (*le*) *ia copiilor jucăriile.* etc.

(e) Coordonarea a două sau mai multe grupuri prepoziționale se face adeseori cu suprimarea prepoziției-centru din grupurile prepoziționale succesive: *La munte și* [la] *mare te odihnești. Face curățenie în casă și* [în] *curte. Deasupra munților și a văilor se lasă ceața.*

Componentele supuse elipsei condiționate de contextul verbal imediat nu corespund întotdeauna formei și poziției sintactice a antecedentului. Uneori reconstituirea componentului omis provoacă modificări flexionare, privind modul: *Aș fi mers azi, mâine nu mai pot* [merge, să merg]., timpul: *Acum a venit, dar mâine*? [mai vine, va veni?], persoana: *Eu merg la școală, tu* [mergi] *în oraș.* și numărul: *Eu citesc, voi nu* [citiți].

Poziția sintactică în enunțul eliptic poate fi, de asemenea, diferită de cea a antecedentului: „*Eu n-am cunoscut niciodată* ***dumbrava*** (complement direct) *asta. Acum văd că* [dumbrava] (subiect) *-i o pădure ca-n poveştile pe care ni le spunea mama.* (M. Sadoveanu, *Amintire*)

1.2.2. Spre deosebire de brahilogie (elipsa condiționată textual, anaforică), *elipsa propriu-zisă* depinde atât de contextul verbal, cât şi de contextul nonverbal (situațional). Componentele omise nu sunt coreferențiale cu un antecedent din structura aceluiaşi text, dar pot fi subînțelese şi reconstituite atât sintactic, cât şi semantic. Cele mai multe elipse sunt fenomene sintactice, componentul absent putând fi reconstituit în virtutea unor trăsături lexico-gramaticale (sintactice) ale clasei din care face parte. Dacă un component omis este guvernat de verb, poziția sintactică în grupul verbal, de complement sau de adjunct, relațiile cu centrul, compatibilitatea sau incompatibilitatea centrului cu anumite tipuri de adjuncți pot orienta reconstituirea integrală a enunțului neexprimat. Elipsa propriu-zisă este condiționată de contextul verbal, în general. Recuperarea semantică a componentului omis se poate face parțial prin contextul verbal, dar are şi o componentă situațională. Din complexul de factori verbali şi nonverbali care determină subînțelegerea unui component face parte şi componenta suprasegmentală a intonației (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.1**).

Elipsa propriu-zisă afectează şi structura eliptică, şi structura inițială, care nu mai pot fi reîntregite decât parțial sau aproximativ.

Componentele omise ale structurii eliptice pot să aparțină unor funcții sintactice diferite:

(a) Cel mai frecvent tip de elipsă este cea a predicatului: *Înalți şi drepți ca fumuri, / poveri purtăm pe drumuri. / În paşii noştri: soartea, / pe prund de suflet: moartea. / Sub zeaua noastră: oasele, In inimă: frumoasele.* (L. Blaga, *Cântăreți bolnavi*).

Omiterea predicatului verbal nu afectează comunicarea şi nici constituirea unei propoziții ca unitate sintactică, predicatul fiind recuperabil, în linii generale, după particularități sintactice: *Oamenii* [se adună, se însoțesc, stau laolaltă] *cu oamenii, boierii* [se adună, se însoțesc, stau laolaltă] *cu boierii.* Decodarea predicatului se face prin raportare atât la poziția subiectului, cât şi la grupul prepozițional subordonat, prepoziția *cu* sugerând relația verbului cu un complement sociativ, precizată prin trăsăturile nominalului [+ animat, + personal] prin care se exprimă complementul. O construcție eliptică de acelaşi fel: *Oamenii* [lucrează, muncesc, dau] *cu sapa.* poate fi refăcută prin raportare la un complement instrumental.

Elipsa parțială a predicatului verbal este destul de rară, afectând unele forme verbale compuse (mod sau formă negativă): *Când ordoni d-ta, d-le Niță, chiar să nu [vreau], eu tot da.* (B. Delavrancea, *Hagi Tudose*).

Funcția predicativă a interjecției poate fi considerată un rezultat al elipsei predicatului dintr-o construcție în care interjecția a avut poziție de circumstanțial: *Asemenea cel mijlociu,* [sare, face] *țuşti! sub un chersin.* (I. Creangă, *Capra cu trei iezi*).

Elipsa predicatului nominal se face parțial, prin omiterea verbului copulativ: *Neagră ca un as de pică, / Subt nemărginitul cer; / Singuratică şi mică / Cât o boabă de piper.* (G. Topîrceanu, *Cioara*).

Uneori construcția eliptică a unei propoziții-cadru din reproducerea vorbirii directe omite verbul de declarație: *Si el* [zice] *de colo: Să-mi dai banii imediat.*

(b) În cazul unor construcții partitive, este necesară reîntregirea sintactică a unor subiecte sau complemente directe exprimate printr-un pronominal nehotărât, elipsa regentului putând determina analize eronate: [Unii] *dintre aceștia vin la petrecere. Vedea* [*multe, unele*] *de acestea prin călătoriile sale.*

(c) Frecventă este elipsa conectorilor care exprimă relația unui grup sintactic, a unei propoziții sau a unei fraze. (Suprimarea elementelor de relație este valorificată stilistic de una dintre figurile de construcție numită *asindet*). De obicei pot fi omise: prepoziții, în cadrul unui grup nominal: *vagoane* [de] *marfă, carte* [de] *credit* etc; conjuncții coordonatoare adversative: *Și dă el să descuie ușa,* [dar] *nu poate, dă s-o desprindă,* [dar] *nici atâta.* (I. Creangă, *Amintiri*); disjunctive: *Vii cu tata,* [ori] *cu mama, cu cineva.*; concluzive: *Dascălul nu ne mai primea în școală, Irinuca nu ne putea vindeca, pe bunicul n'avè cine-l înștiința, merindele erau pe sfârșite,* [deci] *rău de noi.* (I. Creangă, *Amintiri*), mai rar, conjuncțiile subordonatoare: *na!* [dacă] *car mi-a trebuit, car am găsit.* (I. Creangă, *Amintiri*). [dacă] *Ai carte, ai parte.*

(d) Construcțiile eliptice includ omisiuni ale unor enunțuri propoziționale, de obicei, subordonate: [Ce bine ar fi] *De-ar sosi odată!, O să moară, dar nici nu face nimic* [să trăiască].

1.2.3. Construcțiile eliptice cuprind *tipuri intermediare* între brahilogie și elipsa propriu-zisă: *Nu-mi aduc aminte, și pace bună! Am vorbit cu el și degeaba.* Combinarea elipsei cu brahilogia în dialog face imposibilă reconstituirea componentelor omise, construcția eliptică devenind absurdă: *Se încinge o conversație*: *Hei, mă! din casă! – Cine? – Tu. –Eu? – Păi cine? – Ce-i? – Cum ce-i? – Păi ce-i? Ai o scrisoare! – Cine, mă? – Tu. – Eu? – Păi cine? Ad-o-ncoa!* (I.L. Caragiale, *Cum se înțeleg țăranii*).

1.3. Elipsele sintactice evoluează diferit fie prin lexicalizare, fie prin gramaticalizare.

1.3.1. *Lexicalizarea construcțiilor eliptice* are ca rezultat apariția unor expresii cu formă fixă, independente de context, care capătă uneori o semnificație diferită de cea a construcției inițiale. Elipsele *lexicale* sau *lexicalizate,* diferite de elipsele sintactice, se manifestă de obicei într-un grup nominal, în care fie substantivul preia sensul adjectivelor: *de calitate* [superioară]; a*re temperatură* [mare], *are tensiune* [mare], fie, mai des, adjectivele preiau sensul centrului nominal, substantivându-se: [rețete] *compensate*, [pătlăgea] *roșie, vânătă,* [alegeri] *locale, prezidențiale* etc. Elipsele lexicalizate se fixează prin repetarea frecventă a unui tip eliptic contextual: omiterea predicatului: *Nici gând!, Nici vorbă!, Nici poveste!*, a complementului: *a da* [examen] *la facultate / la drept*, a unei propoziții sau a unei forme verbale nepersonale: *are de unde* [da, să dea], *ți-ai găsit* [să poată, să facă], *n-am când* [face, să fac], *n-am cum* [face, să fac]. Eliminarea unor propoziții poate crea expresii fixe de tipul: *Da de unde?* [să fac, să pot], *N-ai decât!* [să faci]. Formulele de salut, de urare, imperative provin din construcții eliptice: *Sănătate!, Poftă bună!, Drepți!*

În contexte determinate, unul dintre elementele sintagmelor relativ stabile este suficient pentru a evoca întreaga sintagmă: prepozițiile *pro, contra, cu, fără*: *El e pentru, ea e contra,* numerale ordinale: *E într-a doua* [viteză].

Elipsele lexicalizate au sens contextual, elementele omise fiind cunoscute de toți vorbitorii: *a coborî la* [stația] Foişor, *a sta, a locui, a merge, a se plimba pe* [strada, bulevardul] *Magheru, a sta, a locui în* [cartierul] *Berceni*.

1.3.2. *Gramaticalizarea unor elipse* este specifică unor construcții stabile, cum ar fi omiterea verbului copulativ *a fi* din concesiva factuală: *Deşi* [este, era] *bolnavă, a venit totuşi.* sau a operatorului *a fi* din structura pasivă dependentă de un verb modal impersonal: *trebuie* [a fi, să fie] *remarcat.*

2. ASPECTE PRAGMATICE

Din punct de vedere pragmatic, elipsa este un fapt de subiectivitate care reflectă relațiile interpersonale, uneori un procedeu de focalizare în discurs a unor elemente: vorbitorul exprimă în discurs doar elementele strict necesare înțelegerii mesajului, punctele nodale ale structurii informaționale, lăsând neexprimate elementele care ocupă poziții de legătură uşor de reconstituit. Interpretarea enunțului eliptic se bazează pe un proces de reconstrucție, care pune în relație structura sintactică incluzând elipsa cu bagajul lingvistic de care dispune receptorul. Reconstrucția structurii neexprimate este posibilă pe baza competenței comunicative comune a celor doi participanți la actul comunicării, precum şi a raportării la contextul extralingvistic.

REPETIȚIA

1. PRELIMINARII

Repetiția constă în reluarea o dată sau de mai multe ori a unui component al discursului (sunet, cuvânt, sintagmă, propoziție, enunț). În afara repetițiilor ocazionale, există numeroase tipuri gramaticalizate, care se manifestă pe diverse niveluri: lexical (*fel de fel*; *din ce în ce* etc.), gramatical (*Copiii sunt copii.*, *Ce-o fi o fi.* etc.), semantic (*Am băut cafea-cafea.*, *N-au găsit pe nimeni, dar pe nimeni.* etc.), pragmatico-discursiv (*De văzut, am văzut destule.*). În cadrul interacțiunii verbale, mai ales al conversației spontane, se întâlnesc repetiții involuntare (ezitări) sau inconștiente (ticuri verbale), dar și numeroase repetiții intenționate, folosite pentru realizarea coeziunii textuale, a diverselor mișcări argumentative sau a unor strategii conversaționale etc. Multe repetiții cu funcții stilistice (anadiploza, chiasmul etc.) sunt folosite nu numai în domeniul creației artistice, ci și în limbajul curent.

În acest capitol nu sunt prezentate repetițiile sunetelor, repetițiile semantice (pleonasme, serii sinonimice) și numeroasele tipuri repetitive cu valori strict stilistice, care fac obiectul retoricii.

O mare parte dintre exemplele prin care sunt ilustrate diversele tipuri de repetiții provin din „texte orale", cu precădere materiale de limbă vorbită actuală: înregistrări audio (cuprinse în fondul „Arhiva CORV" din *Arhiva fonogramică a limbii române* a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" al Academiei Române din București), pentru care se indică sursa prin siglele CS („corpus spontan") sau TV („corpus TV") și texte de limbă vorbită publicate (CORV, IVLRA, *Verba*); sistemul de transcriere a fost simplificat și completat cu semne de punctuație; elementele repetate au fost indicate prin caractere aldine, iar cele accentuate, prin majuscule. Pentru reprezentarea intonației, vezi **Organizarea prozodică a enunțului,1.**

2. CRITERII DE CLASIFICARE

Repetițiile se pot clasifica după diverse criterii, printre care: realizarea lingvistică, distanța dintre termenii repetiției, fixitatea structurii repetitive, intenționalitatea, rolul vorbitorului în cursul interacțiunii verbale (locutor sau alocutor).

2.1. Realizarea lingvistică

Din punctul de vedere al realizării lingvistice, repetițiile pot fi identice sau modificate.

Repetițiile **identice** pot conține substantive (*Trec* ***rânduri-rânduri*** *de soldați.*), adjective (*o femeie* ***bătrână-bătrână***), pronume (*N-a mai rămas* ***nimic, nimic, nimic!***), numerale (*Au intrat* ***doi*** *câte* ***doi.***), verbe (***Auzi, auzi****, ce îndrăzneală!*), adverbe (*Era* ***gata-gata*** *să plângă!*) etc.

Unele forme „reduplicate” (bazate pe o singură reluare a unui cuvânt) se pronunță ca un grup accentual și ritmic (fapt reflectat în ortografierea lor cu cratimă); de pildă, în exemplul *Se pornește cu fata și **hai-hai, hai-hai,** până la pădure.* (A. Vasiliu, *Povești și legende*, *apud* Byck 1934) apare de două ori grupul *hai-HAI* (cu un singur accent pe al doilea element).

Repetițiile **modificate** pot să conțină o altă formă gramaticală a primului termen (***cântarea cântărilor, de mâncat, mănâncă***), o formă derivată a acestuia (***gol-goluț, încet-încetișor, câine-câinește, se suci, se răsuci***) sau o formă corectată a lui (***plem plecăm** miercuri,* vezi *infra,* **4.3.6.3.**).

2.2. Distanța dintre termenii repetițiilor

Din punctul de vedere al distanței dintre termeni repetițiile se pot împărți în:

(a) repetiții **imediate:** ***mare-mare, repede-repede*** etc.;

(b) repetiții **la distanță**, în care între un termen și reluarea lui se află și alte elemente: ***Au** salariul pe care-l **au**.*, *Trenul **ajunge** când **ajunge**.* etc.

2.3. Fixitatea structurii repetitive

Din punctul de vedere al fixității structurii se poate face distincție între:

(a) repetiții **libere**, create *ad hoc*, prin simpla repetare – o dată sau de mai multe ori, imediată sau la distanță, identică sau modificată –, a unor elemente (vezi, de pildă, exemplele de sub **2.2.a**);

(b) repetiții **fixate la nivel structural:** ***Copiii** sunt **copii**.*, *La munte când **plouă, plouă**!* etc. (pentru detalii, vezi *infra* **3.2**);

(c) repetiții **fixate atât la nivel structural, cât și la nivel lexical,** în general idiomatice. Numeroase tipuri atestate în corpusul vorbit sunt locuțiuni, în care elementele repetate sunt legate prin conjuncții sau prepoziții, prin juxtapunere sau / și prefixarea celui de al doilea termen (***frig** și **frig**, **zi** după **zi**, **jumate-jumate, leu paraleu, vrând nevrând*** etc.) (vezi *infra* **3.1**).

2.4. Intenționalitatea

Repetițiile pot fi neintenționate sau intenționate.

2.4.1. Repetițiile *neintenționate*, care intervin preponderent în comunicarea orală, din cauza caracterului ei neplanificat, pot fi involuntare sau inconștiente.

(a) *Repetiții involuntare: ezitările*

Ezitările *afective* exprimă diverse mișcări sufletești: nesiguranță, temere, îndoială, în general o stare de tulburare accentuată; ele abundă în limba vorbită, mai cu seamă în secvențele de contrazicere sau în care vorbitorul este contrariat de ceva, relatează fapte triste ori dureroase din existența sa etc.:

Ce ce i-au chinuit pe oamenii ăștia. [...] *Și-acuma **mai mai mai mai** au neobrăzarea să mai spuie că „bătrânii” și „ăștia”. După ce i-au chinuit așa.* (CORV).

Ezitările *lingvistice* constituie forma verbală sau doar vocală prin care se manifestă, „la vedere”, procesul de elaborare mentală a mesajului, care, în cazul discursului vorbit, are loc concomitent cu producerea lui verbală; în afara lungirii sunetelor și a pauzelor, o consecință frecventă a ezitării este și repetiția:

Şi de vină sunt î î î compuşii cloro î î floro-carbonici ***adică adică*** *CUM îi zice ...*[pocneşte din degete] *ĂSTA, propenatul, î î gazul care se bagă şi-n frigidere, se bagă şi-n spray-uri. FreOnul.* (CORV).

(b) *Repetiţii inconştiente: ticurile verbale*

Ticurile verbale sunt cuvinte sau expresii (având, de obicei, rol de mărci discursive) care, datorită repetării abuzive de către un anumit vorbitor, şi-au pierdut, în discursul acestuia, aproape integral conţinutul semantic sau funcţia conversaţională; dintre cele mai frecvente ticuri întâlnite în vorbirea actuală se pot menţiona: *adică, ai / aţi înţeles?, (nu ştiu) cum să spun, deci, eu ştiu?, fără doar şi poate, mă-nţelegi?, mă rog, nu-i aşa?, nu ştiu ce, păi, părerea mea!,şi aşa mai departe, ştii?, ştiu eu?* etc.

2.4.2. Repetiţiile *intenţionate* cunosc o mare varietate de tipuri (vezi *infra,* **3**) şi pot îndeplini diverse funcţii (vezi *infra* **4**).

2.5. Calitatea de locutor sau de alocutor a vorbitorului

În cadrul interacţiunii verbale, datorită coprezenţei interlocutorilor, un rol important îl are clasificarea repetiţiilor în funcţie de rolul în dialog al celui care le produce în:

(a) **autorepetiţii**, create prin reluarea unui element de către acelaşi locutor care l-a emis iniţial;

(b) **heterorepetiţii**, create prin reluarea de către alocutor a unui element din mesajul anterior al locutorului.

> Aceste clasificări nu sunt totdeauna univoce, categoriile respective nepermiţând o delimitare strictă, ci mai degrabă stabilirea unor deosebiri graduale. De asemenea, nu orice criteriu de clasificare este compatibil cu toate celelalte.

3. STRUCTURI SINTACTICO-SEMANTICE REPETITIVE

Numeroase repetiţii prezintă un anumit nivel de gramaticalizare, manifestat prin folosirea unui *tipar structural* care poate fi actualizat de la caz la caz cu diverse elemente lexicale. Dintre acestea fac parte structurile repetitive *unitare* şi cele *neunitare*.

3.1. Structuri repetitive unitare

Structurile repetitive unitare constituie ansambluri unitare din punct de vedere sintactic şi semantic; ele pot fi formate prin reluare identică sau modificată a unui element şi, în afara elementelor repetate, pot cuprinde:

- prepoziţii, plasate între termenii repetiţiei (***an*** *cu* ***an***, ***cât*** *de* ***cât***, ***umăr*** *lângă* ***umăr***) sau înainte de fiecare termen (*din* ***vorbă****-n* ***vorbă***, *din* ***când*** *în* ***când***);
- conjuncţia *şi* (***zor*** *şi* ***zor***, ***aleargă*** *şi* ***aleargă***, ***când*** *şi* ***când***, ***vai*** *şi* ***vai***), uneori întărită de adverbe ca *iar, mai, numai, tot* (***muncă*** *şi iar* ***muncă***; ***câte*** *şi mai* ***câte***, ***ea*** *şi numai* ***ea***, ***plânge*** *şi tot* ***plânge***).

> Unele structuri repetitive fixe sunt rezultatul elipsei: ***şi mai şi*** (în loc de *şi mai şi mai*), ***vai de mine şi de mine*** (în loc de *vai de mine şi vai de mine*), ***dac-o fi şi-o fi*** (în loc de *dac-o fi şi dac-o fi*) etc.

În funcție de structura repetiției, **valorile semantice** ale structurilor repetitive unitare se repartizează astfel:

(a) structura ***x-x***:

– *intensitatea*: substantive, adjective sau adverbe (*Era* ***frig-frig****., A fost o călătorie* ***lungă-lungă****.,* ***Târziu-târziu*** *am descoperit misterul.*);

– *continuitatea*: adverbe (***mereu, mereu***), substantive (*Da' cum era abonamentul? Era* ***tot timpul, tot timpul****?* – CS), verbe (*Freonul ăsta tot* ***iese, iese, iese*** *din instalațiile frigorifice, din spray-uri, gaura respectivă de deasupra polilor* ***se tot lărgește, se tot lărgește****.* – CORV);

– *aproximația*: adverbe (***Mai-mai*** *să pună mâna pe dânșii!*), numerale (*pe la* ***unșpe-unșpe*** *și ceva* – CORV);

– *distribuția:* substantive (*Am împărțit pâinea* ***jumate-jumate****., Se apropiau* ***cete-cete****.*), numerale (*Au primit fiecare* ***treizeci-treizeci*** *de litri.*);

– *imprecații:* verbe (***Arză-l-ar*** *focul* ***să-l arză****!*);

(b) structura ***x și x****:*

– *durata*: substantive (***soare*** *și* ***soare; ani*** *și* ***ani***), adjective (***Era tristă*** *și* ***tristă****.*), verbe (***Plouă*** *și* (*iar*) ***plouă****.*);

– *calitatea*: substantive la singular (*orez* ***bob*** *și/cu* ***bob***) sau pronume (*artiști* ***unul*** *și* ***unul***);

– *cantitatea*: substantive sau numerale (substantiv) la plural (***ani*** *și* ***ani; zile*** *și* ***zile; sute*** *și* ***sute***);

– *intensitatea*: substantive legate prin *și iar* (***frig*** *și iar* ***frig***);

(c) structura ***x*** **+ prepoziție +** ***x:***

– *cantitatea:* adverbe (***cât*** *de* ***cât***);

– *distribuția*: substantive (***bucată*** *cu* ***bucată***);

– *periodicitatea*: substantive (***zi*** *de* ***zi***);

– *succesiunea:* substantive (***an*** *de* ***an, zi*** *după* ***zi***);

– *reciprocitatea:* substantive (*Merg* ***umăr*** *la* ***umăr****., Se bat* ***cap*** *în* ***cap****.*);

– *progresia:* substantive (*Am citit cartea* ***capitol*** *cu* ***capitol****., Se apropiau* ***pas*** *cu* ***pas****.*);

(d) structura **prepoziție +** ***x*** **+ prepoziție +** ***x:***

– *progresia:* adverbe ori substantive precedate de prepozițiile *din* și, respectiv, *în* (*Mergea din* ***ce*** *în* ***ce*** *mai încet.; Apoi a fost regimul lui Antonescu care a fost un regim de război, faptul că nu am putut să ne oprim unde trebuia, dup-aceea bolșevizarea țării* [...] *din* ***dezastru*** *în* ***dezastru****.* – TV); substantive precedate de prepozițiile *de la* și, respectiv, *la* (*E una dintre actrițele care joacă de la* ***spectacol*** *la* ***spectacol*** *mai bine.* – TV);

– *periodicitatea:* substantive, numerale sau adverbe precedate de prepozițiile *din* și, respectiv, *în* (*din* ***timp*** *în* ***timp****; din* ***doi*** *în* ***doi*** *ani; din* ***când*** *în* ***când***);

– *limitarea:* substantive precedate de prepozițiile *din* și, respectiv, *în* (*din* ***scoarță****-n* ***scoarță***) sau de prepozițiile *de* și, respectiv, *până* (*de* ***marți*** *până* ***marți***);

(e) structura ***x câte x:***

– *distribuția*: numerale distributive (***unul*** *câte* ***unul****;* ***doi*** *câte* ***doi***), adverbe (***puțin*** *câte* ***puțin***).

3.2. Structuri repetitive neunitare

Structurile repetitive neunitare sunt structurile în care termenii repetiției nu fac parte dintr-o singură unitate sintactică, ci constituie fiecare unități distincte,

între care se stabilesc diverse relații. Multe dintre ele constituie sau cuprind *tautologii* (repetări ale aceloraşi elemente, cu funcții sintactice diferite).

3.2.1. Unele structuri repetitive au rolul de a *intensifica semantic elementul repetat*. Mijloacele prin care se obține această emfază „forte" pot fi de tip prozodic, lexical şi / sau structural.

(a) Structura cu schema repetitivă ***x, X*** se bazează pe repetarea (o singură dată) a unui substantiv, în formă nearticulată şi cu accent emfatic; rolul ei este metadiscursiv, subliniind sensul propriu în care este folosit cuvântul („autenticitatea", caracterul „veritabil", „genuin"); în exemplul următor sintagma *mango-mango* înseamnă „mango adevărat, veritabil":

A: *Şi are vreo aromă „mango" ăsta?* (despre un sirop de fructe)
B: *Foarte bună.* ***Mango-MANgo***. (CS).

În afara tipului substantival menționat, pot apărea şi variante adjectivale (***curat-cuRAT*** „realmente curat") sau adverbiale (***departe-dePARte*** „cu adevărat departe"), care exprimă intensitatea (sens de superlativ).

Valoarea de autenticitate exprimată de structura repetitivă poate fi întărită prin adăugarea unor sinonime adjectivale (*adevărat, autentic, curat, pur, real* etc.):

E vorba de ***privatizare***, *o* ***privatizare*** *integrală,* ***privatizare-privatiZAre***, *adevăRAtă şi nu cuponiadă.* (TV)

sau prin intermediul unor adverbe sau locuțiuni adverbiale, într-o formulă repetitivă de tipul ***chiar x X:***

Ați fost chiar ***prieteni-priEteni.*** (CS)

ori de tipul ***x , cu totul x***:

Facem o ***digresiune*** *cu TOtul* ***digresiune*** *față de obiectul seminarului* (CORV);

(b) Structura emfatică ***x dar X*** constă în repetarea, după conjuncția *dar,* a unui element, rostit cu accent puternic:

N-a scos ***pe nimeni da' pe NImeni*** *dintre cei care ar fi trebuit să fie scoşi.* (TV)

sau cu lungirea vocalei finale:

N-am avut director la seral opt luni. Tot trimiteau pe ***o proastă*** *de desen da'* ***o proastăă*** *... ca o cizmă.* (CS).

(c) Structura emfatică ***x dar ce x!***:

Ajungem pe neaşteptate în fața unei ***clădiri. Dar ce clădire!*** *Un adevărat palat din poveşti.* (*apud* Iordan 1975);

(d) Structura ***x – ce x? –Y!*** rezultă din faptul că vorbitorul repetă cuvântul imediat anterior, precedat de *ce*, cu **intonație rejectivă**, ca o aparentă formă de corectare a acestuia, dar având în realitate rolul de a conferi o emfază specială termenului care urmează, rostit cu accent puternic; intonația rejectivă este caracterizată printr-un ton uşor descendent, plasat în registrul de jos al vocii vorbitorului (secvențele rostite astfel sunt marcate mai jos prin semnul [!]); cuvântul repetat poate fi un substantiv:

Candidatul *nostru.* Adică *ce* mai ***candidat?*** *ALEsul nostru.* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*); sau un adjectiv ori adverb:

În mijlocul acestui vârtej [...] *stătea neclintită secretara franceză despre care am mai vorbit* [...] *model de funcționară* ***conştiincioasă*** *– ce* ***conştiincioasă?*** *de-a dreptul pătimaşă ar trebui să spun, lucrând până seara târziu chiar şi sâmbetele şi duminicile numai ca treaba să fie făcută.* (N. Djuvara, *Amintiri din pribegie*).

3.2.2. Repetiția poate funcționa în limba română ca *procedeu sintactic de exprimare a aspectului verbal* prin două tipuri de structuri specifice:

(a) structurile repetitive bazate pe coordonare exprimă **durata nedelimitată;** elementele repetate sunt fie juxtapuse: ***S-o luptat** ei, **s-o luptat** până l-o omorât pe zmeu.* (M. Eminescu, *Basme, apud* Guțu Romalo 1960), fie legate prin *și*: ***Şi merge și merge** până se întâlnește cu Decuseară* (I. Pop Reteganul, *Povești ardelenești, apud* Guțu Romalo 1960). De asemenea, durata nedelimitată poate fi exprimată concomitent prin repetiție și prin adăugarea unor elemente lexicale nonrepetitive (adverbe ca *iar, tot*): ***Se** tot **duc**, **se duc** mereu*;

(b) structurile bazate pe subordonare (al doilea termen al repetiției fiind precedat de *ce* sau *cât*) exprimă o **durată delimitată:** ***Merge** el ce **merge** până ajunge acasă la moșneag.* (I. Creangă, *Povești, apud* Guțu Romalo 1960); ***Mai rumegă** el cât **mai rumegă** și pe urmă se așterne pe somn* (*ibid.*).

Într-o schemă mai cuprinzătoare **regentă + conectiv pronominal sau adverbial + subordonată** pot fi cuprinse și numeroase alte tipuri de subordonate (***Face** ce **face**., **A umblat** pe unde **a umblat**., **O trece** cum **o trece** și necazul ăsta!*), în construcții care nu exprimă aspectul verbal, ci au ca valoare semantică fundamentală **caracterul nedeterminat,** cu alte cuvinte, exprimarea unor circumstanțe rămase sau lăsate necunoscute.

3.2.3. Structura repetitivă ***Copiii** sunt **copii.*** se bazează pe raportul subiect – predicat nominal, în care al doilea termen al repetiției (numele predicativ) subliniază identitatea celui dintâi (***Legea** e **lege**., **Datoria** e **datorie**., **Cuvântul** e **cuvânt**.* etc.). Semantic, această structură poate fi interpretată ca o formă de insistență asupra *caracterului imuabil* al referentului: vorbitorul are convingerea că nu există alt mod mai potrivit de calificare a acestuia decât prin reidentificare („așa sunt copiii, asta este natura lor" etc.), subliniind în același timp existența informației respective în fondul comun de cunoștințe al interlocutorilor („știi ce vreau să spun cu asta") .

Substantivul care reprezintă cel de al doilea termen al repetiției poate fi întărit lexical (***Copiii** sunt tot **copii.***) sau prin accent (***Copiii** sunt **coPII.***), iar verbul copulativ poate fi și la conjunctiv (***Copiii** să fie **copii!***) sau poate fi omis (***Copiii,** TOT **copii!***).

Când termenul al doilea al repetiției este un adjectiv, se subliniază o caracteristică intrinsecă a antecedentului (același adjectiv, dar substantivizat): ***Prostu**-i **prost** și-n ziua de Paști!, **Prostul,** TOT **prost!***

3.2.4. Structura repetitivă ***Frate frate,** dar brânza-i pe BANI!*, cu funcție concesivă, are rolul de a atrage atenția asupra elementului sintactic care urmează, de obicei accentuat și legat de tautologie prin coordonare adversativă, conform schemei ***x** (**ca**) **x**, **dar Y:***

***Vara** ca **vara**, dar IARna-i cel mai greu.; **Toate** ca **toate**, dar...*

În afara structurii repetitive, sublinierea contrastului este susținută și printr-o intonație specifică, în care termenul al doilea al repetiției este rostit cu vârf melodic (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 2.1.1**) în silaba accentuată, în timp ce elementul următor este, în general, rostit cu vârf dinamic:

el,
***El** ca   dar să vezi EA*
ce pisăloagă
e!

3.2.5. Construcția repetitivă de tipul *De văzut, **am văzut** destule.* cuprinde un circumstanțial de relație (exprimat într-o formă specifică limbii române, prin prepoziția *de* + verb la supin), urmat de structura propozițională propriu-zisă, care conține repetarea verbului la un mod predicativ. Prin plasarea în poziție inițială și folosirea prepoziției *de*, precum și prin izolarea sa fonetică (ton ascendent și pauză), sintagma *de văzut* se constituie într-un mijloc de **tematizare forte** (vezi **Organizarea tematică a enunțului, 2.1**) :

zut,
De vă ***am văzut*** *des*
tu
le.

Tipul menționat cunoaște și alte variante, exprimate prin *de* + adjectiv, substantiv, adverb, care funcționează ca nominalizări tematice (tema realizându-se prin nominale sau prin echivalentele lor): *De **cuminte**, vede ea că-i **cuminte**., De **frate**, **frate** să-mi fii, dar la noi mai rar să-mi vii., De **greu**, îi era **greu**.* (*apud* Pană Dindelegan 2003).

Construcția este specifică registrului informal (popular și familiar), cu diverse funcții în cadrul interacțiunii:

- reiterează predicația dintr-o replică anterioară, porțiunea inițială, introdusă prin *de*, funcționând ca anaforă conversațională:

A: *Da' ce-ai uitat, dragul tatei?*

B: ***De uitat, n-am uitat*** *nimica, tată, dar, ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit un urs groaznic, care m-a vârât în toți spărieții* (I. Creangă, *Povești, apud* Pană Dindelegan 2003);

- introduce o temă nouă:

*Am vorbit de câte și mai câte. Dar **de mâncat, ai mâncat**? (apud* Pană Dindelegan 2003);

- marchează opoziția față de aserțiunea anterioară:

*De nume ți-am auzit, dar **de văzut, nu te-am văzut**. (ibid.).*

3.2.6. Structura repetitivă *Sunt **oameni** și **oameni**.* este bazată pe coordonarea termenilor, substantivul fiind obligatoriu nearticulat (în acest caz, substantivele repetate sunt utilizate nereferențial ca expresie a specificului lor intensional). Construcția pune în contrast cei doi termeni ai repetiției („sunt diferite feluri de oameni"), ceea ce se realizează prin pronunțarea lor în grupuri accentuale separate, la nivele intonaționale diferite (primul termen al repetiției este rostit cu ton înalt, iar al doilea, cu ton grav):

oameni
Sunt *și*
oameni.

3.2.7. Tipul repetitiv ***Poruncă, neporuncă,*** *trebuie s-o îndeplinim!* este bazat pe reluarea unui substantiv nearticulat. Structura, care coordonează o formă afirmativă și una negativă a aceluiași element, exprimă două ipoteze sau situații opuse; de regulă, este plasată înaintea unei regente a cărei acțiune se îndeplinește în orice condiții, indiferent de realizarea acestor variante (sensul „chiar dacă" poate fi subliniat prin adverbe ca *tot, oricum,* eventual accentuate):

Zăpadă, nezăpadă, *oricum plecăm la munte.*

Profesor, neprofesor, *TOT va trebui să-și dea doctoratul.*

Schema ***x*, *ne-x*** este echivalentă cu cea nonrepetitivă ***x sau nu*** (*zăpadă sau nu...*).

Un tipar repetitiv similar se poate întâlni şi la nivelul frazei, când două propoziţii juxtapuse care conţin acelaşi predicat (întâi la forma pozitivă, apoi la cea negativă) sunt subordonate concesiv faţă de o regentă, pe care o precedă; fiecare termen al repetiţiei este pronunţat cu intonaţie ascendentă:

cut, ***cut,***
Ce-a fă ***ce n-a fă*** *s-a descur*
cat.

rei, ***rei,***
V ***nu v*** *bea*
Grigore a
gheasmă.

3.2.8. Pe baza schemei repetitive ***x nu x***, se pot folosi două întrebări dubitative juxtapuse (pronunţate fiecare cu intonaţie ascendentă) pentru exprimarea *incertitudinii:*

me, ***me?***
nu ***nu***
Să dăm ***să nu dăm*** *Nu*
ştiu. (CORV).

3.2.9. Altă structură repetitivă bazată pe coordonarea termenilor repetaţi este formată din două întrebări retorice juxtapuse (a doua fiind repetarea cu topică modificată a celei dintâi), rostite cu ton ascendent – descendent:

Stan,
Ce mi-e popa ***ce***
mi-e
Stan
popa.

3.2.10. Două temporale, cu nuanţă condiţională, coordonate copulativ, (exprimând momentul când se va petrece acţiunea regentei, dar şi o condiţionare strictă a realizării acesteia), sunt în general pronunţate ca un singur grup accentual şi cu intonaţie ascendentă:

pla,
Dacă ***s-o întâmpla*** *şi* ***s-o întâm*** *va trebui să ple*
căm. (*apud* Iordan 1975);

fi,
Când ***a fi*** *şi-a* *ne-om muta din ca*
să. (*ibid.*).

3.2.11. În unele cazuri, când se subliniază contrastul dintre referenţii fiecărei propoziţii, coordonarea are loc între două tautologii: prima este pronunţată cu intonaţie ascendentă şi este urmată de pauză, iar a doua, cu intonaţie descendentă; termenul al doilea al fiecărei repetiţii este puternic accentuat:

VORbă,
Vorba-i ***treaba-i***
TREA
bă.

cu varianta eliptică:

VORbă,
Vorba *treaba*
TREA
bă.

Într-un exemplu de tipul ***Dealu**-i **deal** și **valea**-i **vale**, **mândra**-i **mândră** până moare.*, deși, din punct de vedere formal, între primele două propoziții și a treia este un raport de coordonare, între ele s-ar putea identifica și un raport semantic de subordonare („Așa cum dealu-i deal..., tot așa mândra-i mândră...").

3.2.12. Schema repetitivă cu topica **subordonată + regentă** poate cuprinde diverse tipuri de subordonate (*Cine **are** noroc **are**., Dacă **n-am știut, n-am știut**!, Ce-**o fi**, **o fi**!, Unde **se poate**, **se poate**!, Cât **merge**, **merge**!*) și exprimă caracterul *definitiv, categoric, ireversibil* al unei aserțiuni, susținut și de accentuarea deosebită a ultimului termen. Dacă elementul repetat este un adjectiv, construcția are rolul de a sublinia caracterul intrinsec al însușirii respective:

drept
Ce e ***e***
DREPT.

3.2.13. Tipul *Lumea noastră **este** cum **este**.* reprezintă o structură frecvent folosită în româna actuală, mai ales cu rol de argument forte, în care, printr-o anumită ambiguitate semantică intenționată („știm cu toții cum este"), se sugerează atât un sentiment de solidaritate între interlocutori, cât și imuabilitatea situației (și deci soliditatea argumentului). Această structură are variante sintactice numeroase: ***Au** salariul pe care-l **au**., **A scris** ce-**a scris**., **Trăim** cum **trăim**.,Trenul **ajunge** când **ajunge**.* etc.

3.2.14. În structura repetitivă care are rolul de a insista asupra conținutului semantic al unui anumit element din regentă (rostit cu accent puternic), prima propoziție (temporală sau condițională) are intonație ascendentă:

plouă,
La munte când ***PLOuă!***
bal,
Dacă-i ***BAL** să fie!*

Elementul din regentă poate fi evidențiat și prin adăugarea unui adverb:

vește,
*Ăsta când **te lo*** *apoi **te loVEȘte!***

3.2.15. Circumstanțiala concesivă cu accent emfatic pe termenul al doilea al repetiției și introdusă prin *că* este totdeauna intercalată în interiorul regentei, imediat după antecedent:

MUN
***Muntele**, că-i* ***te**, și TOT are doruri*
multe.
FIER,
***Fierul**, că-i* *și putre*
zește.

3.2.16. Structura repetitivă bazată pe juxtapunere (cu condiționala plasată înaintea regentei) are o intonație caracteristică, reprezentată prin două variante melodice:

(a) prima propoziție este pronunțată cu ton ascendent, iar a doua, cu ton descendent:

it,
bu
Car** mi-a tre* ***CAR
am gă
sit!

t-o,
ca ***EL***
***El** a stri* *s-o drea*
gă!

(b) prima propoziție este rostită în întregime pe un ton înalt, a doua, pe un ton grav:

***Car** mi-a trebuit,*
***CAR** am găsit!*
***El** a stricat-o,*
***EL** s-o dreagă!*

> Forța emfatică a construcției, cu rol de argument forte în cadrul discursului, este amplificată prin pauza care precedă al doilea termen al repetiției și prin intensitatea cu care se rostește elementul care trebuie evidențiat.

3.2.17. Structura paratactică complexă ***Vine, vine; nu vine, nu vine.***, realizând schema: *subordonată condițională* + *regentă* + *subordonată condițională* + *regentă,* exprimă o *alternativă*, concomitent cu sugerarea indiferenței vorbitorului față de modul de soluționare a problemei. Se exprimă în general două raționamente complementare, o dată în formă afirmativă, a doua oară, în formă negativă sau invers (întâi negativ, apoi afirmativ):

Făceai, dădeai, nu făceai, nu dădeai nimic. (TD, *apud* Vulpe 2004).

Intonația construcției este cea caracteristică subordonatelor juxtapuse față de regenta pe care o precedă: ton ascendent – ton descendent + ton ascendent – ton descendent:

ne, ***ne,***
Vi ***vi*** ***nu vi*** ***nu vi***
ne, ***ne.***

Structurile repetitive, deși, prin natura repetiției, par „neinformative” la nivelul conținutului propozițional, au deplină relevanță în planul comunicării: pentru interpretarea adecvată a mesajului conform intențiilor vorbitorului, un rol important au atât faptul că repetarea unui element se face în general cu altă funcție sintactică și / sau semantico-discursivă, cât și, foarte frecvent, diferențele de realizare intonațională și / sau accentuală.

4. FUNCȚIILE REPETIȚIEI

Printre cele mai importante funcții ale repetiției sunt asigurarea coeziunii textuale și intensificarea semantică, la care se adaugă, în cadrul interacțiunii verbale, răspunsul la întrebare, prefațarea răspunsului, realizarea unor mișcări argumentative (de suport sau de contrazicere a alocutorului) sau a unor funcții metalingvistice, exprimarea semnalelor de receptare, realizarea unor strategii conversaționale (digresiunea, menținerea sau preluarea dreptului la cuvânt, rectificarea).

4.1. Asigurarea coeziunii textuale

Multe autorepetiții au ca efect asigurarea și / sau creșterea coeziunii textuale: prin repetarea unor elemente, discursul vorbitorului devine mai legat, decurge într-un mod mai logic și este mai ușor de urmărit. În general este vorba de repetarea unor elemente lexicale, dar uneori se pot repeta și structuri sintactice (vezi, de pildă, *infra* „paralelismul sintactic").

4.1.1. ***Modalitățile de realizare*** a coeziunii textuale prin intermediul repetiției sunt tematizarea și autorepetiția după intercalări.

(a) Tematizarea

Funcția coezivă a repetiției este foarte importantă în marcarea relației dintre informația veche și cea nouă. Adeseori procesul tematizării se reflectă în plan prozodic. Astfel, în exemplul următor, prima menționare a numelui *Miron Neagu* este rostită cu accent emfatic; cu prilejul repetărilor sale următoare, acest nume nu mai este accentuat, întrucât accentul frazei s-a mutat pe alte elemente, care constituie informația nouă, în timp ce *Miron Neagu* a devenit informația veche:

A: *Și-n Sighișoara era un librar intelectual?*

B: *Era tatăl lui Dodo. Și mai era* ***Miron NEAgu. Miron Neagu*** *a avut librărie și a avut casă de editură și tipograFIe. Cunoscută-n toată țara. N. D. COcea a publicat la* ***Miron Neagu****. Da' CÂȚI n-au publicat în țară la* ***Miron Neagu*** *la Sighișoara.* (CS).

(b) Autorepetiția după intercalări (sau după paranteze explicative):

Limbajul*, asta o să vorbim la anul, dacă om fi tot împreună,* ***limbajul*** *standard se bazează în special pe formele muntenești, dar nu numai.* (CORV).

4.1.2. ***Tipurile repetitive*** cele mai folosite pentru realizarea coeziunii textuale sunt: anadiploza, chiasmul, paralelismul sintactic, laitmotivul și anumite structuri atributive.

(a) *Anadiploza* constă în repetarea unui cuvânt sau grup de cuvinte la sfârșitul unei unități sintactice și la începutul celei următoare:

Eu sunt de acord cu ceea ce a spus X. dar cu ***un amendament. Un amendament*** *seriOS și anume că tot ceea ce a spus el este valabil pentru acea minoritate a cetățenilor români care citesc ziarul* ***dar... DAR*** *... ei reprezintă totuși elita intelectuală a țării și deci efectul este* ***foarte important. Foarte important*** *pentru că sânt oamenii care de fapt decid ce trebuie să fie mainstream-ul opiniei românești.* (TV).

Procedeul anadiplozei este cunoscut și în vorbirea populară românească; de exemplu, „temporala de reluare": ***a pus sacii în căruță/ ... și dac-a pus sacii în căruț****-a plecat.* (TD, *apud* Vulpe 1980). La aceasta se adaugă și alte

subordonate „de reluare”, semnalate pentru graiurile munteneşti: ***face sclăbuc*** / *dacă* ***face sclăbuc*** / *înseamnă că e fiert.* (TD, *apud* Pană Boroianu 1992); ***era*** *taman* ***după război*** / *vezi* / *dacă* ***era după război*** *nu se găsea material.* (*ibid.*).

(b) *Chiasmul* este procedeul sintactic prin care se repetă aceleaşi elemente, dar în ordine inversă; de cele mai multe ori emfaza astfel realizată este amplificată prin pronunţarea parţială a secvenţei repetate cu o proeminenţă dinamică:

Şi ***erau sabotaţi cumplit. CumPLIT erau sabotaţi.*** (CS).

Chiasmul a fost semnalat şi în vorbirea populară, ca „structură simetrică”, iar, pentru graiurile munteneşti, este considerat o trăsătură specifică: ***era toamna / toamna era*** (TD, *apud* Pană Boroianu 1992).

(c) *Paralelismul sintactic* constă în repetarea unor unităţi sintactice cu structură simetrică, de obicei cu ritm şi intonaţie similare; în exemplele următoare, unităţile sintactice sunt repetate cu intonaţie ascendentă:

Eram orfan de război şi nu plăteam nicio taxă de înscriere, de nimic. Şi ***m-am înscris la*** *drept,* ***m-am înscris la*** *litere,* ***m-am înscris la*** *artă dramatică,* ***m-am înscris*** *la sport şi la . . . da' UNde nu m-am înscris!* (CS).

Prin repetarea tiparului intonaţional, vorbitorul poate sugera caracterul obsesiv al unor secvenţe (eventual citate în vorbire directă sau indirectă), ca în următorul exemplu:

*Americanii tot dau de exemplu Europa: „**europenii** nu mai primesc, **europenii** au interzis, **europenii** nu mai lasă, **europenii** au pus nu ştiu ce condiţii, **europenii...*** ” (despre imigranţi) (CS),

unde vorbitorul lasă ultima repetiţie incompletă în mod deliberat: *europenii...*, ca şi când enumerarea ar putea continua, pe acelaşi ton, adăugând alte cazuri celor deja menţionate.

Paralelismul sintactic nu implică în mod necesar repetarea unor elemente lexicale: *Am aşternut faţa de masă, am aşezat farfuriile, am pus paharele...* etc.

(d) *Laitmotivul* constă în repetarea de mai multe ori (imediată sau la distanţă) a aceluiaşi element, care reprezintă, de regulă, tema unei secvenţe conversaţionale:

Mi se părea că n-o să pot niciodată ***să fac teatru****. Şi asta a ţinut un semestru. După un semestru eu am înţeles ce vrea de la mine, am înţeles ce-nseamnă* ***să faci teatru*** *şi nu să faci, să te FACI că* ***faci teatru*** *cum cum făceam eu, cum fusesem învăţat. Adică eu eram învăţat* ***să fac un teatru*** *diletant,* ***un teatru*** *exterior şi nu* ***un teatru*** *de adevăr şi de profunzime.* (TV).

(e) *Structurile atributive* (culte) cu repetarea, fără articol, a unui nume cunosc două tipuri repetitive:

– Schema ***x, x care...***

O treime din pământul aflat în proprietate se afla într-o formă de proprietate care era necunoscută ***codului civil, cod civil care*** *fusese votat în primul deceniu al secolului al douăzecelea.* (TV);

– Schema ***x, care x ...***

Mergem spre o ***economie de piaţă, care economie de piaţă*** *presupune iniţiativa privată.* (TV).

4.2. Intensificarea semantică

Sublinierea unui element în cadrul narațiunii sau al dialogului se face frecvent prin autorepetiții:

*Şi era lista cu **TOT** trusoul, ce este, cât a costat, **TOT, tot, tot, tot**.* (CORV).

Pentru alte structuri repetitive cu funcție emfatică vezi *supra* **3.2.1**.

4.3. Repetiția în dialog

Numeroase auto- şi heterorepetiții sunt folosite în cadrul **interacțiunii verbale**, având diverse funcții specifice.

4.3.1. *Răspunsul la întrebare*

4.3.1.1. În mod frecvent, *răspunsul la o întrebare totală* conține repetarea ei, integrală sau parțială, identică sau modificată. Acest fel de răspunsuri au de obicei o notă categorică (afirmație sau negație categorică) şi pot avea diverse structuri repetitive (bazate pe heterorepetiții):

(a) Răspunsul afirmativ la o întrebare formulată afirmativ o poate repeta integral, cu eventuale modificări de persoană şi / sau număr:

A: *Tu **ți-aminteşti?***

B: ***Mi-amintesc** drumul ăla FOARte bine.* (CORV)

sau o poate repeta parțial:

A: *La Suceava stăteați **la bloc**?*

B: ***La bloc.*** (*Verba*).

De asemenea, se poate exprima un răspuns afirmativ prin intermediul unei întrebări repetitive retorice cu verbul la acelaşi mod ca antecedentul, dar la forma negativă:

A: ***Vrei** bere?*

B: *Cine **nu vrea** bere?*

sau cu verbul la modul conjunctiv:

A: ***Vrei** bere?*

B: *Cum **să nu vreau**?*

(b) Răspunsul afirmativ la o întrebare formulată negativ impune în limba română folosirea particulei *ba*, urmată de *da* sau, destul de frecvent, de repetarea (integrală sau parțială, eventual cu modificarea persoanei şi / sau a numărului) a întrebării, prin care se imprimă răspunsului un caracter mai categoric:

A: *Nu **l-ai invitat**?*

B: *Ba da. / Ba **l-am invitat**.*

Un alt tip de răspuns afirmativ categoric constă în repetarea fără negație a unui element formulat negativ în antecedent, asociată cu rostirea sa emfatică:

A: *Da' nu **e un semnal de alarmă**?*

B: ***ESTE un semnal de alarmă**, sigur.* (*Verba*).

(c) Răspunsul negativ la o întrebare totală poate fi *nu*, dar foarte frecventă este şi repetarea ei (parțială sau integrală) în forma negativă:

A: ***Ştii când pleacă**?*

B: *Nu **ştiu când pleacă**.* (IVLRA).

În ce priveşte cuplul *întrebare – răspuns*, poate fi amintit obiceiul unor vorbitori de a-şi formula răspunsurile, cel puțin în partea lor inițială,

prin repetarea (integrală sau parțială) a întrebărilor. Procedeul, simțit „școlăresc”, este folosit uneori cu intenții comice:

A: *Cum **s-a rezolvat** cu Iașul?*

B: ***S-a rezolvat** că nu mă mai duc.* [...]

A: *Care-a **fost motivul**?*

B: ***Motivul a fost** că nu-mi permit să scot din buzunarul propriu atâția bani pentru două zile.* (IVLRA).

Un răspuns negativ se poate exprima și prin intermediul unei întrebări repetitive retorice cu verbul la modul conjunctiv:

A: *Nu ți-**e teamă**?*

B: *De ce să-mi **fie teamă**?*

sau al unei întrebări repetitive rostite cu intonație rejectivă:

A: ***Vrei** bere?*

B: *Ce să **vreau**!* [*Nu vezi că n-avem timp?*].

Pentru folosirea intonației rejective, vezi și *infra*, **4.3.3.2.b**.

4.3.1.2. În cazul unei *întrebări alternative* răspunsul este, de obicei, parțial repetitiv, constând în exprimarea opțiunii alocutorului:

A: *Doriți bilet sau doar pentru **informații**?*

B: *Numai **informații**.* (IVLRA).

4.3.2. ***Prefațarea răspunsului***

Întrebările ecou pot fi formulate de alocutor ca o strategie de amânare a răspunsului propriu-zis, în scopul de a câștiga timp pentru elaborarea acestuia:

A: ***Când v-ați întors?***

B: ***Când ne-am întors?** Ia să vedem, cred că era înainte de Crăciun.*

Același rol îl poate avea și heterorepetiția cu verbul la modul conjunctiv:

A: ***Cum umpleți borșul?***

B: ***Cum să umplu și borșu?!** // spăl vasu frumos / pui mălai și cu tărâță de grâu /* [...] *l-amesteci frumos / l-înmoi cu apă rece* [...] (TD, *apud* Dascălu 1979).

4.3.3. ***Realizarea unor mișcări argumentative***

Când sunt folosite pentru realizarea diverselor mișcări argumentative, repetițiile imprimă, în general, intervenției o notă de emotivitate sau de participare intensă.

4.3.3.1. Mișcările argumentative *de susținere comunicativă* (confirmarea, acordul, adeziunea, ratificarea etc.) pot consta în repetarea de către alocutor a antecedentului:

A: ***ȘI aicea semănăm.***

B: ***ȘI aicea semănăm.*** (CORV).

4.3.3.2. Mișcările argumentative *de tip polemic* (dezacordul, contestarea, obiecția, reproșul, contrazicerea etc.) se pot realiza atât prin autorepetiție, cât și prin heterorepetiție.

(a) Prin autorepetiție, pronunțată cu intonație descendentă, eventual întărită prin rostire forte şi / sau la un nivel mai înalt al vocii vorbitorului, se poate exprima contrazicerea interlocutorului:

A: *Avea o maşină Ford foarte bună.*

B: *Nu, o maşină*

A: ***O limuzină mare americană.***

B: *Ei, nu ştiu dacă era aşa mare.*

A: *Era* ***o limuzină mare americană*** [replică rostită cu voce mai puternică şi pe un ton mai înalt] (CORV),

iar printr-o heterorepetiție multiplă se poate obține contestarea unei asertiuni a interlocutorului făcută sub forma unui enunț negativ:

A: *Niciodată nimeni de la Bucureşti n-a spus că această siglă este făcută la Constanța.*

B: ***S-a spus, s-a spus, s-a spus.*** (IVLRA).

(b) Prin autorepetiție sau heterorepetiție (integrală sau parțială, identică sau modificată), pronunțată cu intonație rejectivă se realizează contestarea (folosirii) antecedentului:

Nu ***mai am*** *niciun fel de încredere...* ***Nu mai am!*** *De fapt n-am avut niciodată, în asistența noastră medicală* (CS).

> În cadrul conversației *repetițiile rejective* pot îndeplini diverse alte funcții:
>
> – comentariu autocritic şi autocorectare (autorepetiție): vorbitorul repetă mai întâi propriile cuvinte cu intonație rejectivă (ca un fel de autocitare ironică sau ca un comentariu prin care respinge folosirea lor ca fiind inadecvată în contextul respectiv), iar apoi se autocorectează, oferind termenul pe care îl consideră adecvat:
>
> *O văd* ***mereu*** *la...* ***mereu!*** *când dau la televizor câte o imagine cu liberalii.* (CS);
>
> – dezacord cu interlocutorul (heterorepetiție), eventual urmat de o justificare:
>
> A: *N-avea* ***fiecare*** *fântâna lui?*
>
> B: *Ei,* ***fiecare!*** *Da' de unde! Erau doar câteva fântâni în sat.* (CS);
>
> sau de o rectificare:
>
> A: *Înainte de a ne evacua pe noi,* ***pe toți*** *pensionarii i-a scos din Braşov.*
>
> B: ***Pe toți!*** *Pe Unii.* (CS).

(c) Prin reluarea, de regulă de două ori, a întrebării interlocutorului (heterorepetiție) cu intonație rejectivă, vorbitorul contestă dreptul acestuia de a întreba, întrucât cunoaşte deja răspunsul:

A: ***Care amic?***

B: ***Care amic, care amic!*** *ŞTII dumneata...* (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

(d) Prin heterorepetiție însoțită de negație şi rostită cu intonație descendentă se poate exprima:

– contestarea spuselor interlocutorului:

A: *De exemplu spuneți* ***„tre' să SPUie"*** [...]

B: *Nu zi că zic „tre'". „Tre'" nu-l am. Eventual zic „treBE să spuie".* ***„Tre' să spuie"*** *nu, nu cred.* (CORV);

– obiecția față de afirmația interlocutorului, urmată, eventual de justificare:

A: *Chirpici e un fel de **cărămidă** nearsă, NEcoaptă.*

B: *NU e chiar **cărămidă**, că e amestecată ȘI cu paie.* (CORV).

4.3.4. *Funcții metadiscursive*

În cursul interacțiunii verbale numeroase repetiții sunt folosite în secvențe de tip metadiscursiv, formate de obicei din trei intervenții succesive („triade metadiscursive").

4.3.4.1. Secvențele metadiscursive orientate asupra *condițiilor* de desfășurare a schimbului verbal sunt legate fie de modul de producere a mesajului, fie de modul de receptare a acestuia.

(a) Secvențe legate de modul de *producere* a mesajului

Când locutorul A întâmpină dificultăți în găsirea unui termen, alocutorul B poate interveni să-l ajute, printr-o *sugestie lexicală*. Repetiția intervine cu prilejul acceptării de către A (în intervenția a treia) a termenului sugerat:

A: *A luptat în Spania, în anii treizeci și...*

B: ***Opt.***

A: ***Opt,** așa...* (*Verba*).

(b) Secvențe legate de modul de *receptare* a mesajului

Interlocutorul B cere repetarea celor spuse de A (pentru că n-a auzit sau n-a înțeles bine etc.). Elementele repetate se găsesc în prima și a treia intervenție.

Când B solicită repetarea integrală, întrebarea sa este formată numai din cuvântul interogativ (*Ce?,Cum?*) sau din interjecția care îndeplinește aceeași funcție (*Poftim?, Mhm?*); vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.2.2.f** și **1.6.2.1.a**:

A: ***Îmi iau mâine unele portocalii.*** [bretele]

B: *Cum?*

A: ***Îmi iau unele portocalii mâine.*** (*Verba*).

Dacă se solicită repetarea unei întrebări, secvența va cuprinde și o a patra intervenție, constând în răspunsul propriu-zis la întrebare:

A: ***Unde-ați terminat?*** [studiile]

B: *Poftim?*

A: ***Unde-ați terminat?***

B: *Am teminat aici.* (IVLRA).

Când B solicită doar repetarea parțială a intervenției anterioare a lui A, întrebarea sa cuprinde, în afara unui cuvânt interogativ, și un element repetat:

A: *Veneau **cu Vifleimul.***

B: ***Cu** ce?*

A: ***Cu Vifleimul.*** (CS).

4.3.4.2. Secvențele metadiscursive conținând repetiții orientate asupra *codului* au intonații diferite, în funcție de funcția lor interactivă.

(a) Alocutorul repetă un termen folosit anterior de A, cu *intonație descendentă*:

– cerând *definirea* lui, printr-o formulare de tipul „Ce înseamnă x?"

A: *Priveam când se lua zestrea la nuntă, la înmormântări, la botez, la **strânsură...***

B: *Ce-i asta **strânsură?***

A: ***Strânsură*** [...] *este o sărbătoare a satului şi atunci oamenii pregătesc cele mai bune bucate şi vin rudele, vecinii din alte sate şi petrec împreună.* (*Verba*);

– solicitând *explicaţii* suplimentare, printr-o întrebare de tipul „Cum (adică) x?”:

A: *Am făcut **„ghiveci umplut”**.*

B: *Cum **„ghiveci umplut”**?*

A: *Adică: două vinete umplute, doi dovlecei umpluţi, două roşii umplute* [...] (CS).

(b) Prin repetarea cu *intonaţie ascendentă* se realizează o întrebare „ecou” (vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării, 5.3.2.2, Organizarea prozodică a enunţului, 1.4.2.2.e**). Repetând (parţial sau total, în mod identic sau modificat) cuvintele locutorului, alocutorul se arată surprins de forma sau de folosirea lor, cerând (implicit) explicaţii; secvenţa are de obicei trei intervenţii, dintre care cel puţin primele două conţin elemente repetate:

A: *Trebuie să mă duc să vopsesc **ouălele.***

B: ***Ouălele?***

A: *Aşa se zice la Bran: **„ouălele”** sau „oorle”.* (CS).

Pentru secvenţele metadiscursive conţinând repetiţii prilejuite de diverse strategii de rectificare, vezi *infra*, **4.3.6.3**.

4.3.5. *Exprimarea semnalelor de receptare*

Heterorepetiţia (parţială sau totală) serveşte uneori ca semnal de receptare a mesajului de către alocutor, exprimând, în acelaşi timp, acordul:

A: *Aicea şi-a petrecut* [...] *cele mai multe ore din viaţă şi cei mai*

B: ***Chit că ţinea** enorm **la** familie*

A: ***Chit că ţinea la***

B: *da' **viaţa** lui era aici.*

A: **Viaţ-** Exact, era concentrată PENtru institut. (CORV).

4.3.6. *Realizarea unor strategii conversaţionale*

4.3.6.1. *Strategiile digresive* implică, de obicei, autorepetiţia, care intervine după încheierea digresiunilor, pentru a semnala revenirea la firul discursiv principal (având, în acest fel, şi rolul de a asigura coeziunea textuală şi coerenţa discursivă).

(a) *Digresiune monologală* (creată de un singur vorbitor):

*Uluirea mea a fost produsă printre altele şi de faptul că la **un eveniment,** fac o paranteză şi vreau, aş vrea să închei cu asta şi cred c-am să şi pot, **un eveniment** la care eu am participat în mod indirect fără să vreau.* (CORV).

(b) *Digresiune dialogală* (construită împreună de interlocutori):

A: *Eu-s FOARte rea de foame. **ODAtă fac***

B: *Ca şi mine, aicea semănăm.*

A: *ŞI aicea semănăm.*

B: [râde] *ŞI aicea semănăm.*

A: ***ODAtă fac** o o hipoglicemie.* (CORV).

4.3.6.2. *Strategiile de menținere sau de preluare a dreptului la cuvânt* se bazează în mare măsură pe autorepetiție.

(a) *Menținerea dreptului la cuvânt* (autorepetiție după întrerupere):

A: ***Şi-atuncea** nemții când le văd așa, îmbrăcate-n caftane și nu știu ce*

B: *Păi da, da' nemții nu-s obișnuiți*

A: *NU-S obișnuiți **și-atuncea***

B: *să tolereze.*

A: ***Şi-atuncea,** când îi văd așa, zic...* (CORV).

(b) *Preluarea dreptului la cuvânt:* după ce a făcut o tentativă nereușită de a se insera printr-o suprapunere, interlocutorul își reia încercarea, repetând cele spuse (autorepetiție):

A: *Profesorul, chiar când oamenii au greșit, n-a vrut să se dispenseze de ei.*

B: *Adică erau muștruluiți: „Măi, încearcă să-ți revii"*

B: ***Profesorul profesorul,** în momentul când investea încredere-ntr-un om, o retrăgea GREU.* (CORV).

4.3.6.3. În cadrul *strategiilor de rectificare* cele mai frecvente sunt repetițiile modificate, dar, în diverse faze, pot interveni și repetiții identice.

(a) *Autocorectările* se realizează prin reluarea termenului eronat, într-o formă considerată de vorbitor corectă sau prin înlocuirea acestuia cu alt termen, mai adecvat; în cazul de față interesează prima situație:

*Noi **plem, plecăm** miercuri sau joi.* (CS);

(b) *Autocorectările heteroinițiate* au o structură cu trei faze:

I – A produce eroarea

II – B identifică și semnalează eroarea

III – A emite termenul corectat.

În faza a II-a, corectarea se realizează:

– ca heterorepetiție cu ton ascendent, când eroarea este reluată ca o întrebare „ecou":

A: *Penețe, **liberalii**, asociația evreilor...*

B: *Şi **liberalii**?*

A: *Nu. Penețe, legionarii, evreii* [...] (CS);

– ca heterorepetiție cu ton descendent, când eroarea este reluată și precedată de un cuvânt interogativ:

A: *Stăteau la **nora lui Grete.***

B: *Care **nora lui Grete?***

A: *Nu. A lui Lucica.* (CS).

În faza a III-a, rectificarea se realizează ca autorepetiție modificată (în forma corectă), provocată de interlocutor prin scurte întrebări care solicită repetarea (*Ce?, Cum?, Mhm?*):

A: *Ea îi lăsase vorbă: **„Dacă vrei, pro' să pleci".***

B: *Cum?*

A: ***„Dacă vrei, poți să pleci".*** (CS).

(c) *Heterocorectările autoinițiate* cuprind, de asemenea, trei faze:
I – A detectează eroarea şi inițiază corectarea ei
II – B realizează corectarea, propunând termenul corect
III – A acceptă termenul corect (prin repetarea acestuia).

În faza a II-a poate interveni o heterorepetiție atunci când A lasă alocutorului B sarcina încheierii corectării; A poate iniția procedeul rectificării, manifestându-şi nesiguranța:

– în mod explicit, printr-o întrebare (repetiția intervine prin reluarea de către alocutor a termenului propus de locutor):

A: *Da' băia-, Andre-,* ***Adrian*** *se cheamă băiatul dumitale?*
B: ***Adrian.***
A: *Se duce vreodată la biserică?* (CS);

– în mod implicit, când, unind termenul corect şi pe cel greşit într-o construcție disjunctivă, A sugerează că nu ştie care este cel potrivit, iar alocutorul B percepe intervenția ca pe o invitație să coopereze şi oferă termenul corect; heterorepetiția se produce datorită reluării uneia dintre variantele propuse de A:

A: *Proprietarul era* ***arhitect*** *... sau ingiNER era.*
B: ***ArhiTECT*** *era, mamă.* (CS).

(d) *Heterocorectările heteroinițiate* sunt bazate pe următoarea secvență ternară:
I– A produce eroarea
II – B propune corectarea ei
III– A acceptă corectarea, repetând termenul respectiv.
Repetiția intervine în faza a III-a, prin acceptarea de către A a termenului propus de B (heterorepetiție):

A: *Moni-i născută în unu mai, ca şi bunica de la Cluj.*
B: ***În şaişpe mai.***
A: ***În şaişpe mai.*** (CS).

În cadrul interacțiunii verbale, repetiția are unele funcții specifice: reprezintă răspunsul la întrebare sau prefațarea răspunsului, marchează diverse mişcări argumentative (de susținere sau de tip polemic), constituie parte componentă în secvențele metadiscursive, exprimă semnale de receptare, realizează diverse strategii conversaționale (digresiunea, menținerea sau preluarea dreptului la cuvânt, rectificarea). Cele mai multe tipuri de repetiții au o *valoare pragmatică diferită* de cea a antecedentului, valoare care se datorează în mare măsură poziției lor în dialog (autorepetiții sau heterorepetiții), dar şi aspectului diferit din punct de vedere prozodic (intonație, accent, durată) față de antecedent. Cu alte cuvinte, în afara repetițiilor modificate în plan segmental, trebuie luate în considerare şi cele modificate în plan suprasegmental.

IMBRICAREA

1. ASPECTE SINTACTICE

Imbricarea sau *împletirea propoziției subordonate cu propoziția regentă* este un fenomen sintactic care constă, prototipic, în suprapunerea parțială a două unități sintactice ale frazei aflate în relație de dependență, prin integrarea unui component sau a unui grup de componente în ambele structuri propoziționale. Componentul sau grupul de componente, inclus atât în regentă, cât și în subordonată, amalgamează cele două construcții sintactice ale căror limite nu pot fi stabilite decât convențional.

Termenul de *imbricare*, provenit din verbul *a imbrica* (< fr. *imbriquer*), cu sensul „îmbinare (prin acoperire parțială) a țiglelor (șindrilelor) de pe un acoperiș, a solzilor unui pește sau a penajului unei păsări", a fost puțin folosit în literatura de specialitate, dar este sugestiv pentru construcția frastică specifică de împletire sau de întrepătrundere a structurii propoziției subordonate cu cea a propoziției regente.

Fenomenul imbricării se manifestă, cu un grad diferit de complexitate, în structuri frastice atât bipropoziționale, cât și multipropoziționale. În unele cazuri mai rare, imbricarea implică mai multe propoziții regente sau mai multe propoziții subordonate de același fel (în relație de coordonare) (vezi *infra*, **1.1.2**) sau trei propoziții dintr-un lanț de subordonare (regentă, subordonată regentă, subordonată) (vezi *infra*, **1.2.3**).

Particularitatea imbricării rezultă din apartenența dublă (mai rar, multiplă) a unui component sau a unui grup de componente la fiecare dintre structurile parțial suprapuse, în cadrul cărora se angajează în relații distincte cu alte componente, ocupând poziții sintactice diferite.

Împletirea subordonatei cu regenta cunoaște mai multe variante, fiind efectul unor fenomene sintactice generale de reorganizare a structurilor propoziționale, cum ar fi expansiunea unui grup nominal (construcții cu propoziții relative), tematizarea și focalizarea, deplasarea și dislocarea unuia sau a mai multor componente etc.

1.1. Imbricarea, ca rezultat al structurilor relative, reprezintă o variantă simplă și economică de construcție a frazei, fiind înregistrată cu o frecvență ridicată. Fenomenul de împletire a subordonatei cu regenta este caracteristic numai relativelor neinterogative, libere (cu antecedent nelexicalizat, „șters"). (vezi **Construcții cu propoziții relative, 1.2**).

1.1.1. Expansiune a unui centru nominal, cu diferite funcții sintactice în propoziția regentă, subordonata relativă liberă preia poziția sintactică a antecedentului neexprimat („șters"), substituindu-l prin conectivul relativ (de obicei cu valoare pronominală, mai rar, adverbială):

(a) pronume relativ sau pronume nehotărât cu funcție relativă:

Vine ***omul care*** *poate > Vine* ***cine*** *poate.*; *Vine* ***oricine*** *poate.* [subiect];

Hoțul este ***omul care*** *știe casa.* > *Hoțul este* ***cine*** *știe casa.; Hoțul este* ***oricine*** *știe casa.* [nume predicativ];

Casa ***omului care*** *muncește este îmbelșugată.* > *Casa* ***cui*** *muncește este îmbelșugată.; Casa* ***oricui*** *muncește este îmbelșugată.* [atribut genitival];

Discuția cu ***omul care*** *cunoaște locurile este necesară.* > *Discuția* ***cu cine*** *cunoaște locurile este necesară.; Discuția* ***cu oricine*** *cunoaște locurile este necesară.* [atribut prepozițional];

Îl felicit pe ***omul care*** *câștigă.* > *Îl felicit pe* ***cine*** *câștigă.*; *Îl felicit pe* ***oricine*** *câștigă.* [complement direct];

Dau premiu ***omului care*** *merită.* > *Dau premiu* ***cui*** *merită.*; *Dau premiu* ***oricui*** *merită.* [complement indirect];

Mă tem de ***omul care*** *vine.* > *Mă tem* ***de cine*** *vine.*, *Mă tem* ***de oricine*** *vine.* [complement prepozițional] etc.;

(b) adverb relativ:

Îmi amintesc ***de felul în care*** *zâmbești.* > *Îmi amintesc* (***de***) ***cum*** *zâmbești.* [relativul adverbial păstrează indicii ale relației sale cu regenta; vezi prepoziția ***de***];

Vine ***din*** (< ***de în***) ***locul în care*** *l-ai trimis.* > *Vine* ***de unde*** *l-ai trimis.* [prepoziția ***de*** reflectă raportarea sintactică a adverbului relativ la organizarea regentei] etc.

Suprapunerea parțială a structurilor regentei și ale subordonatei se realizează prin conectorul relativ, component integrat în ambele structuri propoziționale: în dubla calitate de substitut al nominalului din regentă și de element introductiv al subordonatei relative libere, care ocupă poziția sintactică a nominalului suprimat. (vezi **I, Pronumele și adjectivul pronominal relativ, 1.1**).

În cadrul structurilor imbricate, pronominalul relativ și pronominalul nehotărât stabilesc relații duble, de dependență (subordonare) atât în regentă, cât și în subordonată: *Mă gândesc* ***la cine*** *te referi tu.*, *Mi-am adus aminte* ***de*** (***ori***)***cine*** *a plecat.*

Pronominalul relativ și pronominalul nehotărât îndeplinesc funcții distincte în propoziția regentă și în subordonată, care pot fi:

– de același tip, de exemplu, complement direct: *Eu trebuie să plec, să uit* ***ceea ce*** *nu știe nimeni.*(G. Bacovia, *Poemă finală*), *Accept* ***pe*** (***ori***)***cine*** *vrei tu.*; complement indirect în dativ: *Dau banii* (***ori***)***cui*** *i se cuvin.*; complement prepozițional: *Mă tem* ***de*** (***ori***)***cine*** *îți este frică și ție.*

– de tip diferit, de exemplu complement direct, respectiv, subiect: *Aștept* ***pe*** ***(ori)cine*** *este anunțat.*; complement prepozițional, respectiv, subiect: *Depinde* ***de*** ***ce*** *se va întâmpla.*

Pronominalul relativ și pronominalul nehotărât își acomodează forma cazuală sau prepozițională după poziția sintactică a nominalului substituit, marcând formal numai relația și funcția din regentă. În calitate de component subordonat al unui grup verbal, adjectival, adverbial sau interjecțional din propoziția regentă, pronominalul relativ și pronominalul nehotărât se supun unor restricții impuse de centrul grupului alcătuit din:

– verbe (mai rar, locuțiuni verbale, expresii verbale eliptice) cu regim de dativ: **Dă** *acestea* ***cui*** *te-a trimis.*, **Adu**-i **aminte** ***cui*** *te întreabă că am suferit și eu.* (G. Ibrăileanu, *Adela*), **Am cerut socoteală** ***oricui*** mi-a încălcat averea. (M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*), *Carte frumoasă,* **cinste** ***cui*** *te-a scris...* (T. Arghezi, *Ex libris*);

– verbe (mai rar, locuţiuni verbale, expresii verbale eliptice) cu regim prepoziţional, selectând prepoziţii care cer acuzativul: **Se temea** ***de oricine*** *îi călca pragul.* (M. Preda, *Moromeţii*), **Îşi aducea aminte** *mereu* ***de câte*** *i s-au spus la alte cinstite adunări.* (M. Sadoveanu, *Hanu Ancuţei*), **Am luat act** ***de ce*** *mi-ai spus.*;

– verbe (mai rar, locuţiuni verbale, expresii verbale eliptice) cu regim prepoziţional, cu prepoziţii care impun genitivul: **Revino** ***asupra a ceea ce*** *ai hotărât pripit.*, **I-am atras atenţia** ***asupra a ceea*** *ce am discutat ieri.*;

– verbe tranzitive (locuţiuni verbale tranzitive, expresii verbale) care se construiesc cu prepoziţia *pe*: **Chemi** ***pe cine*** *nu vrea să vină.*, **A pus sub acuzare** ***pe cine*** *se făcuse vinovat de aceste fapte.*, **Dă afară** ***pe cine*** *vrea.*;

– adjective cu regim de dativ: *El nu poate fi* ***favorabil cui*** *nu merită.*;

– adjectiv cu regim prepoziţional: *acest amănunt* **amintitor** ***de câte*** *am pătimit m-a răscolit* (L. Rebreanu, *Răscoala*);

– adverb cu regim prepoziţional: *Stă* **departe** ***de cine*** *putea s-o ajute.*;

– interjecţie predicativă cu regim de dativ: **Bravo** ***cui*** *ia premiu!*

Unele constrângeri cazuale sau prepoziţionale din partea regentului marchează forma relativului pronominal şi la includerea într-un grup nominal, mai ales dacă centrul este un nume de acţiune sau o locuţiune substantivală, care păstrează regimul cazual sau prepoziţional al verbului, respectiv, al locuţiunii verbale de provenienţă: **Temerea** ***de câte*** *nu ştia îi revenea adesea.* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*), *Îl chinuia* **aducerea-aminte** ***de ceea ce*** *făcuse odinioară.* (I. Slavici, *Mara*).

În calitate de component al propoziţiei subordonate, relativul pronominal îndeplineşte diferite funcţii sintactice, pe care le exprimă atipic:

– subiect în dativ: *de aceea trebuie să spun* ***oricui*** *vrea să m-asculte, trista mea întâmplare.* (I.L. Caragiale, *Infamie*);

– subiect în acuzativ prepoziţional: *este un fel de datorie* ***pentru cine*** *ţine la tradiţiuni, să mintă şi să mistifice, inspirat sau nu.* (I.L. Caragiale, *1 Aprilie*);

– subiect în genitiv: *Hai pe la casa* ***cui*** *ne are.* (I. Creangă, *Amintiri*);

– complement direct construit prepoziţional (în afara modelului cu prepoziţia pe): *Nu s-a mulţumit* ***cu ce****-a avut, a vrut mai mult.* (I. Agârbiceanu, *Fefeleaga*).

Un model diferit al imbricării îl prezintă relativele libere al căror conector se exprimă prin adjectiv relativ sau adjectiv nehotărât: *Totul depinde* ***de ce*** *documente mi-ai recomandat.*, *Dau ajutor* ***oricărui*** *student are nevoie.*

Suprapunerea parţială a celor două propoziţii se realizează printr-un nominal, integrat atât în structura regentei, cât şi în structura subordonatei, îndeplinind funcţii distincte în regentă şi în subordonată. Conectivul adjectival relativ sau nehotărât este atras în structura ambelor propoziţii, întreg grupul nominal din care face parte relativul având duble relaţii, în regentă şi în subordonată. În ambele propoziţii, adjectivul relativ sau nehotărât are funcţia de atribut adjectival.

1.1.2. În enunţurile multipropoziţionale, a căror structură cuprinde regente sau subordonate în raport de coordonare, fenomenul imbricării este mai extins, incluzând amalgamarea mai multor propoziţii aflate în relaţie de dependenţă. Există mai multe variante ale imbricării multiple:

(a) propoziţia subordonată se împleteşte cu două propoziţii regente în relaţie de coordonare, făcând parte din ambele grupuri verbale: **Apreciez şi respect** ***pe oricine*** *munceşte cu seriozitate.*;

(b) propoziţiile subordonate în relaţie de coordonare se împletesc cu o singură propoziţie regentă, integrându-se prin conectorii relativi în structura regentei: **Îşi**

amintea ***de ceea ce*** *văzuse altă dată și, mai ales,* ***de ceea ce*** *făcuse atunci.* (Gala Galaction, *De la noi la Cladova*).

1.2. Imbricarea, ca rezultat al deplasării (ridicării) unuia sau a mai multor componente (grupuri sintactice) din propoziția subordonată în propoziția regentă, se realizează prin repoziționarea lor în ambele structuri propoziționale. Împletirea propoziției subordonate cu propoziția regentă se realizează, în cadrul unui enunț bi- sau multipropozițional, prin componentul sau componentele deplasate, care se integrează, cu funcții sintactice diferite, în structura subordonatei și în structura regentei sau a întregii fraze.

1.2.1. Repoziționarea unor grupuri sintactice din structura subordonatei permite împletirea subordonatei cu regenta, realizată, însă, în grade diferite de suprapunere a structurii celor două unități sintactice.

În general, deplasarea spre stânga a unui grup sintactic se face cu trecerea peste un regent verbal: ***Omul*** (***nostru, de acolo***) *trebuie să fie înțelept.* sau adverbial: ***Omul*** (***locului, lor***) *pesemne că e harnic.* sau chiar peste două regente verbale: ***Omul*** (***grăbit, de aici***) *presupuneam că trebuie să plece.* sau peste un regent adverbial și unul verbal: ***Problemele*** (***grave, noastre***) *probabil că va dori să le rezolve.*

Deplasarea componentelor din subordonată este legată de prezența în propoziția regentă a unor modalizatori cu predicație:

– verbe impersonale active și reflexive: *a trebui, a se părea, a se nimeri, a se dovedi, a se cuveni* etc.: ***Omul*** *trebuie să se adapteze.*, ***Ion*** *se pare că nu știe lecția.*, ***Prietenul*** *se nimerește să fie acasă.*, ***Elevul*** *se dovedește că nu știe lecția.*, ***Prietenul*** *se cuvine să te ajute.*;

– expresii impersonale: *este bine, este necesar, este important, e greu* etc.: ***Elevul*** *este bine să învețe.*, ***Copilul*** *este necesar să cunoască pericolele.*, ***Rezultatul*** *este greu să fie prevăzut.*;

– adverbe și locuțiuni adverbiale predicative: *firește, negreșit, bineînțeles, pesemne, probabil, fără îndoială, nici vorbă* etc: *Și* ***turcii*** *negreșit că se luaseră după ele.* (Gala Galaction, *La Vulturi*).

Componentele deplasate din subordonată în regentă sunt diferite sub raportul poziției sintactice ocupate sau al funcției îndeplinite în structura subordonatei. Se deosebesc astfel diverse tipuri de deplasări (ridicări) ale unor componente din subordonată în regentă:

(a) deplasarea (ridicarea) subiectului (simplu sau multiplu) din propoziția subordonată, exprimat diferit (prin forme nominale, pronominale, forme verbale nepersonale): ***Viața*** *era să-i fie mai bună.*, ***Noi*** *pesemne că bănuiam.*, ***Al doilea*** *pesemne nu cunoștea drumul.*, ***A lucra*** *trebuie să fie deviza noastră.*, ***Elevul și părinții*** *săi trebuie să se prezinte la școală.*

(b) deplasarea (ridicarea) complementului direct din propoziția subordonată, exprimat diferit: ***Cartea*** *este necesar să o citim.*, ***Aceasta*** *este bine să o înțelegem.*, ***Pe al doilea*** *probabil că l-ai văzut.*, ***A iubi*** *pesemne că nu poate.*, ***Animalele și plantele*** *probabil că le îngrijește.*

(c) deplasarea (ridicarea) complementului indirect (în dativ) sau a complementului prepozițional din propoziția subordonată, fiecare exprimat diferit: ***Copiilor*** *trebuie să le dăm o bună învățătură.*, ***Lor*** *este necesar să le mulțumești.*, ***Femeilor și copiilor*** *probabil că li se dăduse de mâncare.*, ***De dușmani*** *ar trebui să te temi.*, ***De tine*** *se cuvine să-mi amintesc mai des.*

(d) deplasarea (ridicarea) complementului de agent din propoziția subordonată, exprimat diferit: ***De profesor** trebuie să fie pusă nota.*, ***De mine** este necesar să fie lucrată cartea.*, ***De noi și de toți oamenii** se cuvine să fie înțeleasă schimbarea.*

(e) deplasarea (ridicarea) circumstanțialului din propoziția subordonată, exprimat diferit: ***Aici** este obligatoriu să punem o piatră de hotar.*, ***Din această seară** probabil că va începe programul.*, ***Din cauza furtunilor și a ploilor** a fost obligatoriu să ne asigurăm casele.*

Repoziționarea unor componente din subordonată în regentă are două consecințe sintactice: pe de o parte, legarea sintactică de restul enunțului a componentului sau a componentelor deplasate, iar, pe de altă parte, poziționarea lor parantetică, izolarea lor de enunț.

Fenomenul imbricării se produce, în general, prin deplasarea din subordonată în regentă a unor componente legate sintactic de restul enunțului. Legarea sintactică poate fi integrală, în cazul în care componentul sau componentele ridicate se integrează în structura regentei, repoziționarea lor fiind marcată sintactic, sau parțială, în cazul în care legarea de regentă implică numai anumiți conectori prepoziționali sau este legată de topica întregii construcții.

În funcție de repoziționarea în raport cu regenta a componentului sau a componentelor ridicate din subordonată, imbricarea cunoaște mai multe variante.

1.2.2. Legarea sintactică integrală, reprezentând includerea componentului deplasat în structura regentei, este o variantă a imbricării marcate sintactic. Deplasarea în propoziția regentă a subiectului unei subordonate poate fi indicată prin acordul predicatului regentei cu subiectul deplasat: *Și **potecile**, ca orice lucru în lumea asta **trebuiau** să aibă până la urmă un capăt și un sfârșit.* (C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*), *pentru că **toate acestea trebuiau** să poarte un nume* (M. Sorescu, *Eminescu*). Imbricarea propoziției regente cu propoziția subordonată se realizează prin subiectul comun celor două structuri propoziționale, prin dubla relație a subiectului cu predicatele din ambele propoziții, marcată de dublul acord: ***Zilele** bune **se cuveneau să fie cinstite** de toți cei de față.* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*).

1.2.3. Legarea parțială de enunț a componentelor repoziționate are ca rezultat alte variante ale imbricării, marcate de dubla funcție a componentului deplasat, de topica obligatorie și, uneori, de conectori prepoziționali:

(a) Imbricarea se poate realiza parțial prin deplasarea unui component din propoziția subordonată alcătuit din pronume interogative și adverbe interogative, *care cumulează funcția sintactică din subordonată, corespunzătoare diferitelor* poziții sintactice, și funcția de marcă a interogației parțiale, cu topică fixă (la începutul enunțului): ***Cine** se cuvine să ia premiu?*, ***Unde** trebuie să semnăm?*

(b) Imbricarea parțială se poate produce prin deplasarea unui component din propoziția subordonată, alcătuit din grup adjectival sau adverbial, în care adjectivul (sau adverbul) apare la gradul superlativ absolut: ***Ce frumoasă** trebuie să fi fost serbarea!*, ***Cât de mult** mi se pare că a crescut!*, ***Ce fată frumoasă** trebuie să fi fost în tinerețe!* Mărcile exclamative (cu valoare adverbială, mai rar adjectivală) cumulează și funcția de marcă a exclamației, cu topică fixă (la începutul enunțului), și pe aceea de complement cantitativ în grupul adjectival, adverbial sau nominal deplasat. Izolat, se înregistrează și deplasarea adverbului exclamativ, disociat de adjectivul sau adverbul al cărui grad de intensitate îl realizează, precum și de conectorul prepozițional, ca o manifestare a tendinței de a marca mai bine exclamația: *Mă gândeam **cât** trebuie să fie **de grozav** când ești fericit.* (I. Slavici, *Moara*).

(c) Imbricarea poate fi rezultatul deplasării unui component din propoziția subordonată în propoziția regentă, aflată la rândul ei, într-o relație de subordonare față de altă propoziție. Componentul deplasat, alcătuit dintr-un relativ pronominal sau adverbial, cumulează funcția sintactică din subordonată, corespunzătoare diferitelor poziții sintactice, și funcția de conector subordonator al regentei (marcând relația de dependență a regentei față de o altă propoziție).

Propoziția regentă cu care este amalgamată subordonata este o relativă cu antecedent: *Nu știam femeia **care** pesemne că ne cunoștea.* (R. Petrescu, *Eclipsa*) [subiect deplasat], *Artistul **care** fusese sortit să fie se năștea greu.* (G. Călinescu, *Bietul Ioanide*) [nume predicativ deplasat], *Drumul **ce** trebuia să ținem se încovoia ca un șarpe.* (C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*) [complement direct deplasat], [...] *deformațiile fizice erau o penibilă realitate **cu care** trebuia să se obișnuiască.* (G. Mihăescu, *Donna Alba*) [complement prepozițional deplasat], *Am revăzut locul **unde** trebuia să fie școala.* (M. Sadoveanu, *Domnu Trandafir*) [circumstanțial].

În organizarea celor trei propoziții, forma relativului pronominal corespunde funcției sintactice îndeplinite în propoziția a treia, fiind impusă de regimul cazual sau regimul prepozițional avut în această subordonată.

(d) Imbricarea poate fi rezultatul combinării unei structuri cu propoziție relativă (vezi *supra*, **1.1.1**) cu fenomenul de ridicare a componentelor din subordonată în regentă (vezi *supra*, **1.2**), manifestându-se în organizări frastice complexe. Condițiile de realizare a acestei variante de imbricare coincid cu cele din varianta precedentă (c): deplasarea unui component din subordonată exprimat prin pronume relativ, pronume nehotărât cu valoare relativă sau prin adverb relativ, care îndeplinește, pe lângă funcția sintactică din ultima subordonată, și funcția de conector al propoziției regente.

Deosebirea constă în tipul propoziției introduse de relativul deplasat din subordonată, regenta implicată în imbricare fiind o subordonată relativă liberă (cu antecedent nelexicalizat, „șters"), dezvoltată prin expansiunea unui nominal substituit de pronumele sau adverbul relativ conector. Fenomenul imbricării implică trei propoziții (1), (2), (3), aflate în relație de subordonare în lanț [(1) regentă ← (2) subordonată relativă regentă ← (3). subordonată)]. Suprapunerea parțială a structurilor celor trei propoziții se realizează prin relativul pronominal sau adverbial, care are calitatea de dublu substitut al unui nominal din prima regentă (1) și al unui nominal din a doua subordonată (subordonata subordonatei) (3). Pronumele relativ sau adverbul relativ îndeplinește o triplă funcție sintactică, cumulând funcțiile sintactice din prima regentă (1) și din a doua subordonată (3) cu funcția de conector al subordonatei relative regente (2). Funcțiile sintactice îndeplinite de relativ în prima regentă (1) și în a doua subordonată (3) pot fi:

– de același fel *Nu este menționat **cine** trebuie să intre primul.* (G. Călinescu, *Enigma Otiliei*) [(1) subiect; (3) subiect deplasat], *Un poet de o așa puternică gândire abia începe să devină **ceea ce** e menit să fie.* (E. Lovinescu, *Mite*) [(1) nume predicativ; (3) nume predicativ deplasat], *Ți-am adus **ceea ce** bănuiam că ai uitat.* (R Petrescu, *Eclipsa*) [(1) complement direct, (3) complement direct deplasat], *Aduc laude **oricui** se cuvine să aduc laude.* (N. Iorga, *O viață de om*) [(1) complement indirect (3) complement indirect deplasat], *Plec **unde** sper că-mi voi găsi liniștea.* (Camil Petrescu, *Patul lui Procust*) [(1) circumstanțial, (3) circumstanțial deplasat] etc.

– diferite: *Nu văd **ce** trebuie să se schimbe.* [(1) complement direct; (3) subiect deplasat], *El nu se îndoiește **de ceea ce** trebuie să devină.* [(1)

complement prepoziţional; (3) nume predicativ deplasat], *Se întâmpla acum* **ceea ce** *bănuiesc că prevăzuse de multă vreme.* [(1)subiect; (3) complement direct deplasat], *Dăruia totul* **oricui** *se întâmpla să treacă pe acolo.* [(1) complement indirect; (3) subiect deplasat], *Acela va şti* **cum** *am trebuit să fiu când am căpătat siguranţa.* (Augustin Z. N. Pop. *Mărturii*) [(1) complement direct, (3) nume predicativ deplasat].

În condiţiile în care funcţiile sintactice îndeplinite de relativul pronominal în raport cu regenta 1 şi cu subordonata 3 nu coincid, forma acestuia corespunde, în cazul imbricării, poziţiei sintactice din prima regentă (1), reflectând regimul cazual sau prepoziţional impus de organizarea sintactică din această propoziţie, indiferent de funcţia îndeplinită în ultima subordonată (3).

2. ASPECTE SEMANTICO-PRAGMATICE

Fenomenul sintactic al imbricării are implicaţii semantico-pragmatice, care motivează mai ales repoziţionarea componentelor din subordonată în regentă (vezi *supra,* **1.2.1**). Elementele din propoziţia regentă peste care are loc deplasarea componentului din subordonată sunt, de obicei, verbe şi construcţii impersonale, caracterizate semantic prin neatribuirea acţiunii unui Agent, ceea ce favorizează deplasarea unui subiect personal din subordonată în regentă.

Imbricarea are, adesea, ca efect „subiectivizarea" enunţului, atât prin deplasarea frontală a unui subiect *personal,* cât şi prin introducerea unor componente care permit exprimarea atitudinii, a opiniei, a intenţiei vorbitorului. Certitudinea şi incertitudinea vorbitorului faţă de cele comunicate se exprimă prin verbe, adverbe şi locuţiuni adverbiale adecvate: *se ştie, se cunoaşte, se consideră, desigur, bineînţeles, negreşit, fireşte, normal, fără îndoială, nici vorbă* etc, respectiv: *se bănuieşte, se pare, probabil, poate, pesemne* etc. Numeroase verbe şi expresii impersonale au o încărcătură modală apreciativă: *e bine, e rău, e frumos, e greu, e uşor, e grav, e imposibil, e* (*puţin*) *important* etc. sau deontică, de obligativitate: *trebuie, e necesar, e obligatoriu, e musai* etc., de permisiune: *e permis, e îngăduit, e voie* etc. sau de interdicţie: *nu se poate, e interzis, e nerecomandabil* etc.

Inserţia în regentă a elementelor verbale şi adverbiale care exprimă implicarea locutorului în comunicare rupe organizarea sintactică a mesajului, având, la origine, un caracter incident. „Legarea" construcţiei incidente, prin conectori conjuncţionali, de o propoziţie regentă determină reorganizări ale ansamblului frastic, având drept efect şi fenomenul imbricării.

TIPURI DE DISCURS

DIALOGUL

1. ASPECTE DEFINITORII

Dialogul este o practică socială având ca suport limba: o formă de comunicare între doi sau mai mulți vorbitori (< gr. *dia*, „prin", „între" + *logos*, „vorbire").

Dialogul este **forma prototipică de funcționare a limbii în cadrul societății**. Următorul exemplu este un dialog între trei persoane, A, B, C, angajate în interacțiune verbală cu scopul rezolvării unei probleme:

A: bună. tu te pricepi la calculatoare?
C: nu prea ↓ da spuneți.
B: ne uitam aici la chestiile astea.
A: ce-i asta? <$_{\text{CIT}}$textul se va scrie pe coloane.> asta înseamnă două coloane?
C: probabil. (IVLRA, 70).

Dialogul de mai sus este o transcriere după o înregistrare a unui dialog real, într-o situație reală de comunicare. În transcriere s-au folosit convenții grafice (vezi *Anexa* de la sfârșitul capitolului) care notează fenomene discursive relevante (intonații, pauze, întreruperi, suprapuneri, ritmul vorbirii etc.). În citatele care urmează în acest capitol, sistemul notațiilor va fi simplificat, pentru a le păstra doar pe cele cu relevanță directă pentru fenomenele discutate.

Prin tradiție, **dialogul** se opune **monologului**. Mesajul produs de o persoană care se adresează unui public (real sau imaginar) fără a aștepta un răspuns imediat de la acesta este un monolog; monologul autoadresat se numește **solilocviu**. Monologul se caracterizează prin absența alternanței la cuvânt a unor interlocutori. Procesul producerii mesajului demonstrează însă că, în structura lui internă, orice monolog are, în esență, caracter dialogic prin două trăsături definitorii: dialogism și plurivocitate. Orice activitate comunicativă este, în esența ei, dialogală.

Pe de o parte, emițătorul își concepe monologul din perspectiva destinatarului potențial; în cazul monologului oral (nu scris), emițătorul poate monitoriza vizual și auditiv alocutorul și își poate reorganiza în permanență mesajul în funcție de reacțiile observate la acesta; această trăsătură internă a discursului monologal poartă numele de **dialogism**.

Pe de altă parte, emițătorul produce acte de limbaj prin creație și imitație. El folosește în mod creativ limbajul, producând enunțuri personale pe baza unor reguli recursive de gramatică și a unui vocabular, pentru a-și

exprima idei, sentimente, atitudini personale; în acelaşi timp însă el imită acte de limbaj produse de ceilalţi oameni în împrejurări similare, deci foloseşte limba aşa cum o fac şi ceilalţi membri ai societăţii. Orice enunţ poartă în el nu doar „vocea" celui care îl produce la un moment dat, ci şi „vocea" acestuia în interacţiuni anterioare, precum şi „vocile" celorlalţi membri ai societăţii, vorbind pe aceeaşi temă, în diverse momente, în diverse circumstanţe concrete. Această trăsătură internă a discursului monologal poartă numele de **plurivocitate**. Una dintre manifestările plurivocităţii este intertextualitatea, adică particularitatea unui text de a evoca alte texte (prin clişee, citate, simboluri etc.).

În acest capitol termenul *dialog* va fi folosit cu accepţia sa tradiţională: vorbire între mai multe persoane.

Dialogul este constrâns, pe de o parte, de **reguli constitutive** (de existenţă), pe de altă parte, de **principii de eficienţă**.

Pentru ca un dialog să aibă loc, trebuie satisfăcute următoarele reguli constitutive: (a) să existe minimum doi participanţi la actul de comunicare; (b) participanţii la dialog să se afle într-o situaţie comună de interacţiune (faţă-în-faţă sau într-o situaţie mediată tehnic – telefon, calculator, televizor, radio etc.), care să le permită interlocutorilor o legătură interacţională (prin limbă, prin elemente paraverbale şi nonverbale); (c) între participanţii la dialog să existe interes reciproc (locutorul trebuie să se orienteze spre alocutor, manifestând intenţia / dorinţa de a comunica; alocutorul trebuie să reacţioneze la ceea ce spune locutorul; atât locutorul, cât şi alocutorul trebuie să fie dispuşi să se angajeze în procese cognitive care implică în special memoria de scurtă durată); (d) participanţii la dialog trebuie să aibă un univers comun de discurs (cunoştinţe comune despre lume, cunoştinţe contextuale comune, experienţe împărtăşite, ca bază a schimbului informaţional).

Eficienţa schimbului dialogal este guvernată de următoarele principii: (a) participanţii la dialog trebuie să adopte un comportament dialogal care să permită schimbul alternativ de replici (să fie flexibili, să îşi inhibe replica proprie sau reacţiile afective cât timp vorbeşte interlocutorul, să cedeze cuvântul după o replică rezonabil de lungă în raport cu scopul curent al conversaţiei); (b) participanţii la dialog trebuie să aibă un comportament cooperant, în sensul că trebuie să aibă contribuţii verbale care să satisfacă scopul curent al interacţiunii (să aibă contribuţii coerente în contextul dialogal, semnalizate adecvat în planul expresiei; să manifeste preocupare pentru aceeaşi temă).

Abilitatea individului de a comunica participând la activităţile dialogale reprezintă **competenţa dialogică** a individului. Competenţa dialogică presupune control şi autocontrol comunicativ, adaptare dinamică la o situaţie de comunicare dată, colaborare cu partenerii de dialog.

Controlul şi autocontrolul comunicativ reprezintă capacitatea locutorului de a înţelege şi a evalua corect scopurile comunicative ale alocutorilor în diversele stadii ale unei interacţiuni verbale, de a-şi înţelege şi formula clar propriile scopuri comunicative. În felul acesta locutorul, prin intervenţiile sale în cadrul dialogului, poate acţiona eficient asupra alocutorului / alocutorilor.

Adaptarea presupune receptivitatea interlocutorilor la situaţii de comunicare diferite (deci la configuraţia concretă a factorilor care modelează

situaţia de comunicare) pentru a alege strategia optimă de comunicare şi a produce răspunsuri adecvate şi eficiente (care să-şi atingă scopul). Capacitatea de adaptare depinde de mai mulţi factori: abilitatea de a folosi în mod adecvat limba, experienţa dialogică a vorbitorului (angajarea în diverse tipuri de dialoguri care îi asigură individului experienţă în comunicarea dialogică), abilitatea individului de a gestiona anxietatea (emoţiile negative care pot afecta comunicarea: teama de comunicare, tracul, neîncrederea, frustrarea etc.), abilităţi de planificare a intervenţiilor comunicative, abilităţi integrative (relaţionarea unităţilor dialogale, integrarea unităţilor minimale în unităţi de rang superior, vezi *infra*), abilităţi de anticipare şi predicţie legate de comportamentele comunicative ale interlocutorilor, abilitatea de învăţare a unor modele de interacţiune verbală şi imitare a acestor modele în situaţii adecvate.

Colaborarea cu partenerii de dialog presupune negocierea conţinuturilor, a semnificaţiei, a accesului la cuvânt, a identităţii interlocutorilor etc. Negocierea (în plan comunicativ) este un proces interacţional prin care participanţii la dialog estompează asimetriile discursive (asimetriile informaţionale, asimetriile privind relaţiile dintre participanţii la dialog, asimetriile privind comportamentele comunicative).

Abilităţile de angajare eficientă în dialog cu diverşi interlocutori nu sunt înnăscute, ci se învaţă. Competenţa dialogică presupune formarea unor comportamente adecvate prin învăţare dirijată şi experienţe de comunicare diverse.

Prin dialog oamenii participă la proiecte comunicative comune. Interacţiunea dialogică este modelată de factori culturali, sociali, psihologici, textuali aflaţi în interacţiune. Ansamblul acestor factori configurează **contextul de comunicare**: *cine cu cine comunică, pe ce canal, coordonatele spaţio-temporale, din ce cauză şi cu ce scop, în ce mod*. Se distinge între context situaţional (format din ansamblul elementelor extralingvistice care definesc situaţia de comunicare: locul şi momentul interacţiunii, participanţii la interacţiune şi relaţiile dintre ei, modele de interacţiune pe anumite teme, genuri comunicative, factori sociali, factori psihologici, cunoştinţe şi credinţe despre lume, cunoştinţe specifice pe o temă dată, gradul de cunoaştere a limbii în care se comunică etc.) şi context lingvistic (numit şi cotext, format din secvenţele lingvistice adiacente unei secvenţe particulare). Contextul are rol decisiv în producerea şi interpretarea unui enunţ: pe de o parte, aceeaşi intenţie discursivă se poate actualiza în forme diferite în funcţie de context, pe de altă parte, aceeaşi structură lingvistică acceptă interpretări diferite în funcţie de context. Pentru locutor contextul funcţionează ca filtru al alegerilor comunicative, iar pentru alocutor ca suport în interpretarea semnificaţiei enunţului. Contextul are caracter dinamic, modificându-se în permanenţă, odată cu fiecare nouă contribuţie comunicativă.

Dialogul nu este o succesiune mai mult sau mai puţin întâmplătoare de replici, ci are o **organizare internă** care poate fi descrisă ca o **structură ierarhică de unităţi comunicative**. Unităţile comunicative nu coincid în mod necesar cu unităţile lexicale / gramaticale (cuvinte, propoziţii, fraze). Între unităţile comunicative şi unităţile gramaticale se stabilesc condiţionări complexe.

Pentru a vehicula semnificaţii în cadrul dialogului, vorbitorii pot „spune ceva" sau pot „implica ceva". În timp ce semnificaţiile „spuse" sunt decodate de

alocutor pe baza regulilor de amalgamare sintactico-semantică, semnificaţiile „implicate" sunt deduse pe baza unor mecanisme pragmatice (presupoziţii, implicaţii, implicaturi) subsumate unor **principii comunicative**: principiul cooperării şi principiul politeţii.

Activitatea dialogală produce un tip special de text, **textul dialogal** (distinct în raport cu textul narativ / descriptiv, textul poetic, afişul, anunţul, instrucţiunile etc.), cu anumite particularităţi pragmatice, semantice, gramaticale, care decurg din particularităţile procesului de comunicare.

2. VARIABILE CONTEXTUALE CARE MODELEAZĂ DIALOGUL

Particularităţile contextului în care are loc interacţiunea verbală are consecinţe în planul textului dialogal.

2.1. Numărul participanţilor la dialog

În funcţie de numărul participanţilor la interacţiune, se distinge între dialog cu doi participanţi şi dialog cu mai mulţi participanţi.

2.1.1. *Doi vs mai mulţi participanţi*

Schimburile verbale cu mai mult de doi participanţi sunt, prin complexitatea lor, mai mult decât succesiuni de dialoguri cu doi participanţi. Complexitatea se manifestă în procesul constituirii universului comun de discurs, în progresia tematică, în dinamica relaţiilor dintre interlocutori: sistemul înscrierilor la cuvânt; „coaliţiile" comunicative şi configurarea subgrupurilor comunicative (cine cu cine interacţionează şi pe cine ignoră, cine pe cine susţine din punct de vedere comunicativ, cine pe cine contrazice); procesul trecerii de la statutul de locutor la cel de alocutor, la cel de ascultător pasiv (martor la dialog, potenţial interlocutor) sau la cel de martor la dialog, ignorat complet de locutor şi alocutor, fără perspective de a dobândi statut de interlocutor în comunicare. Dialogul care urmează reflectă dinamica grupului comunicativ; la dialog iau parte, cu intervenţii mai lungi sau mai scurte, A, B, C, F, în timp ce D şi E ascultă, fără a interveni:

> B: (către C, mama lui F) nu-i faceţi# chestii_d-alea_acasă?
> C: da:↓ dar ea este:⊥ cum să spun↑ ă⊥ ei îi place foarte mult să umble în părul altuia în general [femeile cu părul lung la NEbunie↓
> A: [în general TOŢI sunt aşa.
> +C: dar ei să NU-I umbli-n păr↓ [să nu stai
> A: [de ce?
> +C: s-o împopoţonezi↓ [nu-i place.
> B: [TOŢI sunt aşa.
> C: da' ea să facă la alţii [s-a învăţat singură
> B: [TOŢI sunt aşa
> A: se face coafeză ((râde))
> (*C îşi desface codiţele împletite de fiica ei*)
> F: STAI ma:mi:↓ nu⊥
> (D şi E sunt practic ignorate în această conversaţie) (IVLRA, 30).

2.1.2. *Emițător – receptor*

De obicei, se vorbeşte despre **emițător** (sinonim cu locutor, vorbitor) şi **receptor** (sinonim cu alocutor, ascultător). Detaliind analiza, emițătorul şi receptorul se pot scinda în două cupluri: (i) locutor – alocutor şi (ii) sursă – destinatar. Sursa este individul care a conceput un mesaj într-un anumit moment t_0 pentru un anumit destinatar. Locutorul este cel care verbalizează mesajul pentru un alocutor la momentul t_1 al discursului. De obicei, t_0 şi t_1 coincid, de asemenea coincid sursa şi locutorul, respectiv destinatarul şi alocutorul. Există însă situații în care t_0 şi t_1 sunt diferite, ca şi sursa şi locutorul, respectiv destinatarul şi alocutorul:

Trahanache [**în momentul vorbirii, locutor**] îi citeşte lui Tipătescu [**în momentul vorbirii, alocutor**] scrisoarea pe care Tipătescu [**în momentul conceperii scrisorii, sursă**] i-o scrisese lui Zoe [**destinatarul scrisorii redactate de sursă**], soția lui Trahanache: *...venerabilul* (*adică eu –* [***locutorul în momentul vorbirii***]) *merge desearǎ la întrunire* [...]. *Eu* [***sursa scrisorii***] (*adică tu* [***locutorul în momentul vorbirii***]) *trebuie să stau acasă* [...] *Nu mă aştepta, prin urmare vino tu* [***destinatarul scrisorii***] (*adică nevastă-mea, Joițica*), *la cocoşelul tău* [***sursa scrisorii***] (*adică tu* [***ascultătorul în momentul vorbirii***]) *care te adoră.* (I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

Efectul comic al pasajului se bazează pe ambiguitățile produse în discurs de metamorfoza celor patru elemente (sursă – destinatar; vorbitor – ascultător), de glosările prin care vorbitorul curent doreşte să facă trecerea între cele două momente de referință.

2.2. Identitatea participanților la dialog

Participanții la dialog sunt indivizi cu identitate culturală, socială, psihologică. Ei intră în interacțiune cu un bagaj de cunoştințe (cunoştințe enciclopedice, cunoştințe lingvistice, cunoştințe despre interlocutor, abilități de comunicare etc.), cu credințe şi valori personale, cu resurse personale (predispoziții cognitive, afective, comunicative, trăsături de personalitate, caracteristici fizice şi psihice, o anumită capacitate de monitorizare a interlocutorului şi de automonitorizare). Toate acestea influențează opțiunile comunicative şi percepțiile reciproce. În acelaşi timp, identitatea participanților la dialog se reflectă în limbă.

2.2.1. ***Identitatea culturală a interlocutorilor***

Felul în care comunică interlocutorii este modelat de particularitățile culturii pe care o vehiculează limba respectivă.

Între culturi apar diferențe marcate în limbă: există culturi care preferă cuvântul, altele care preferă tăcerea; sunt culturi care preferă atingerea, distanțele mici de interacțiune şi culturi care preferă distanțele mari de interacțiune; sunt culturi care preferă conflictul verbal şi culturi care preferă armonia socială; culturi în care ierarhiile sociale sunt marcate printr-un sistem rigid de onorifice şi culturi în care distanțele sociale sunt mascate prin limbaj. Sunt gramaticalizate în limbă diferit percepții asupra lumii: în limbi diferite, aceeaşi realitate este conceptualizată ca substantiv masiv (rom. *mazăre*), în altele ca substantiv numărabil (engl. *peas*, fr. *petit pois*); sistemul deicticelor (pronume, timpuri verbale) reflectă conceptualizări diferite ale relațiilor spațio-temporale dintre participanții la comunicare (de pildă diferențele din sistemul concordanței timpurilor în română / franceză, engleză; mijloacele prin care se realizează modalizarea, într-o mai mare măsură gramaticalizată

în engleză, de pildă, față de română, unde un loc important în modalizare îl deține intonația etc.); strategiile discursive au mărci lingvistice diferite (în română, de pildă, atenuarea potențialului agresiv al unei întrebări se face prin negație: *Nu l-ai văzut (cumva) pe Ion?*, în timp ce în engleză, folosirea negației în acest tip de întrebări marchează reproșul locutorului față de ignoranța alocutorului). Pe fundalul diferențelor dintre culturi, comunicarea între vorbitori proveniți din culturi diferite poate da naștere la fenomene de comunicare nereușită / eșuată, la neînțelegeri. Pentru evitarea acestora, interlocutorii adoptă adesea strategii de negociere a codului, prin care verifică gradul de înțelegere reciprocă; ele conduc la amplificarea schimbului verbal prin secvențe cu funcție fatică și metalingvistică, influențează progresia tematică și o parazitează prin secvențe cu funcție metacomunicativă.

Proveniența interlocutorilor dintr-o anumită regiune are reflexe fonetice, morfologice, sintactice și lexicale în plan textual.

2.2.2. ***Identitatea socială a interlocutorilor***

Statutul socioeconomic al vorbitorului, apartenența la o anumită clasă socială, gradul de cultură se reflectă în limbă. De exemplu, indivizii educați recurg la coduri elaborate, folosesc limba literară (deci corectă), încearcă să obțină vizibilitate prin limbaj.

2.2.3. ***Identitatea psihologică, sexul, particularitățile fizice ale interlocutorilor***

Identitatea persoanelor care se angajează în dialog are consecințe asupra schimbului verbal în ansamblu. De exemplu, persoanele cu înalt nivel de automonitorizare – preocupate să aibă un comportament social adecvat, cu un repertoriu larg de comportamente interacționale – își exprimă adecvat stările emoționale, au intervenții bine proporționate în comunicare, își întrerup frecvent interlocutorii, inițiază conversația și introduc frecvent teme noi de discuție, împărtășesc gradul de intimitate conversațională a interlocutorului, apelează la argumente logice pentru a-și convinge interlocutorii, sunt critice și asertive. Persoanele extrovertite, comparativ cu introvertiții, fac pauze în comunicare mai scurte, vorbesc mai mult și mai repede, au o intensitate vocală ridicată, au expresivitate comunicativă, manifestă interes pentru teme cu caracter general, pe care le tratează relativ superficial fără a le focaliza, au o activitate nonverbală intensă (mimică, gesturi), manifestă relativă precizie în decodarea mesajelor nonverbale, preferă distanțele mai mari de interacțiune, își privesc partenerii de dialog cu relativă intensitate. Persoanele care manifestă tendință de dominare sunt asertive, au încredere de sine, își întrerup frecvent interlocutorii, vorbesc mult, cu pauze scurte, folosesc frecvent modalizatori de certitudine, au intensitate vocală ridicată. Indivizii care manifestă reticență față de angajarea în comunicare fac multe repetiții, au ezitări, false începuturi, rar inițiază conversația și introduc puține teme în discuție, au contribuții comunicative relativ scurte și simple, au activitate nonverbală redusă, manifestă anxietate discursivă, sunt puțin expresivi; în schimb, sunt mai productivi în scris, au un limbaj mai complex și focalizează mai bine tema. Cei care manifestă anxietate în comunicare vorbesc mai repede și evită tema prin aproximări și lipsă de focalizare, preferă distanțele mai mari de interacțiune, fac pauze mari, produc fraze eliptice și fac multe începuturi false, se bâlbâie, repetă cuvinte și enunțuri. Femeile, comparativ cu bărbații, manifestă preferință pentru limbajul standard, corect gramatical, pun mai multe întrebări, pun multe întrebări de confirmare (*nu-i așa?, da?*), manifestă preferință pentru anumite subiecte,

manifestă tendința de a-și exprima sentimentele, au gesturi și mișcări discrete, zâmbesc mai mult, privilegiază comunicarea nonverbală, manifestă preferință pentru actele de vorbire indirecte, folosesc frecvent calificări adjectivale și adverbiale, recurg frecvent la atenuatori de expresie, cuvinte de umplutură, își cer frecvent scuze, își întrerup interlocutorii relativ rar, sunt mai puțin argumentative decât bărbații.

2.2.4. ***Personalitatea***

Personalitatea vorbitorilor se reflectă în stilul lor comunicativ. Stilul comunicativ se constituie la intersecția unor atitudini comunicative exprimabile prin opoziții manifestate gradual de-a lungul unui continuum: dominant / supus, histrionic / rezervat, conflictual / nonconflictual, expresiv / inexpresiv, calm / frenetic, atent / neatent, semnificativ (care se impune atenției) / nesemnificativ, deschis / închis, prietenos / ostil. Stilul comunicativ se reflectă în: distanțele mai mari sau mai mici de interacțiune, intensitatea vocală și accentele afective, debitul verbal, comportamentele comunicative adoptate (vezi *infra*), inițiativele verbale (introducerea temelor, gradul de dezvoltare și elaborare a lor, schimbările de teme), conținuturile vehiculate (noi / banale), tipul de argumentare (argumente logice, afective etc.), strategiile de acces la cuvânt (întreruperea vorbitorilor) și de menținere a cuvântului, numărul și lungimea pauzelor în comunicare, tipurile de acte de vorbire predominante în exprimarea unui individ (acord / dezacord cu interlocutorul, lăudarea interlocutorului / criticarea interlocutorului etc.), structurile lingvistice cel mai frecvent folosite în performarea unor acte de vorbire (enunțiative / interogative / exclamative / imperative), preferința pentru acte de vorbire directe sau indirecte, ocurența unor modalizatori (de certitudine / incertitudine, epistemici / deontici / afectivi), lexicul folosit (termeni neutri / încărcați afectiv), recurențe lexicale, noutatea expresiei lingvistice (originalitate / clișeu). Cum comunicarea se realizează printr-un sistem complex de semne (în care limba este doar unul dintre subsisteme), stilul comunicativ se corelează și cu aspecte legate de aspectul fizic al individului, carismă etc.

2.3. Relațiile dintre participanții la dialog

Între participanții la dialog se stabilesc relații complexe care se reflectă în organizarea interacțiunii verbale.

2.3.1. ***Locutor – alocutor***

Participanții la dialog îndeplinesc alternativ rolul de vorbitor / **locutor**, respectiv de ascultător / **alocutor**. Dialogul este o construcție intersubiectivă a participanților la interacțiunea verbală. Aceștia au rol activ în construcția dialogului atât în ipostaza de locutori, cât și în cea de alocutori. Ca locutori, ei își adaptează discursul la alocutor și se orientează spre acesta, prin contextualizări și recontextualizări succesive în funcție de reacția acestuia: aduc informații, le completează, fac corecții și autocorecții, confirmă, infirmă, acceptă, resping etc. Ca alocutori, participanții la dialog oferă feedback locutorului curent, participă activ, procesând informația primită pentru a se angaja în interacțiune în mod relevant. Contribuția comunicativă a participanților la dialog nu este simetrică în ceea ce privește cantitatea de informație, timpul cât vorbește fiecare, puterea de persuasiune etc.

2.3.2. ***Gradul de cunoaştere reciprocă şi de intimitate***

Între participanții la dialog pot exista diferențe privind **gradul de cunoaştere reciprocă** şi de **intimitate**. Acestea au diverse reflexe textuale: numărul de teme comune şi gradul de profunzime cu care acestea sunt abordate, deschiderea interlocutorilor spre autodezvăluire (spre confesiuni), cunoştințele contextuale mutuale care permit asocieri de idei, neglijențele comunicative îngăduite, predicțiile în legătură cu interlocutorul, lexicul folosit, formulele de salut şi de adresare, prezența / absența elementelor afective, mimica şi gesturile, poziția corpului şi distanțele de interacțiune. Dialogurile care urmează reflectă astfel de diferențe:

(a) [Discuție într-un birou, între colegi de serviciu]

A: DOmnu marian ↓

B: zi.

A: te rog frumos să-mi spui şi mie # care-i faza cu Chimitex # că stă dosaru de nu ştiu când şi mă întreabă şi pe mine # şefu' nostru ↓

B: deci cu Chimitexu' am convenit un contract

A: CE.

B: după cum ştii şi tu bine # spre sfârşitul lunii ↑

A: ce ↑

B: am convenit cu cucoana # madam bucşă ⊥ buşcă

A: aşa ↓

B: să ne aducă # documentele financiare ale avalizatorului # care este şi acționarul principal ## ă # în jurul datei de 11 azi e =

A: = azi e miercuri astăzi trebuia să aducă dosaru' lu # cealaltă firmă ↓ (IVLRA, 114);

(b) [Dialog între prieteni; A „îi dă în cărți" lui B]

A: da. ba da. ba da. ba da. da. şi cu: ochii verzi?

B: cu ochii verzi CE.

A: nu ştiu. A↓ aici e dorin. nu?

B: TOni are ochii verzi. garantat. şi mama MEA are ochii verzi garantat.

A: A:↓ atunci e MAma. mama care face-un drum scurt?

B: e MAma. dacă se şi ceartă cu cineva:↑

A: n:u. (râde)

B: nu? e mama.

A: face un drum scurt?

B: mama fa:ce drumuri↓ CUM.

A: da. da. la un drum scurt. uite↓ gândeşte un dar de bani.

B: mama da_d– da DE CE nu mi-ai ZIS de la început asta. (IVLRA, 67).

2.3.3. ***Relații de colaborare – relații conflictuale***

În funcție de orientarea interlocutorilor în raport cu scopul comunicării, se poate distinge între **relații de colaborare**, respectiv **relații conflictuale**. Interlocutorii pot stabili relații de colaborare, având ca scop negocierea unei soluții pentru a o face acceptată de ambele părți sau, dimpotrivă, relații conflictuale, când participanții se percep ca având scopuri opuse, iar comunicarea evoluează în sensul accentuării diferențelor dintre ei. Opoziția colaborare / conflict se reflectă în frecvența cu care sunt performate anumite tipuri de acte de vorbire (laudă / reproş), respectarea intervenției celuilalt / întreruperea exagerată a interlocutorului,

susţinerea şi creditarea comunicativă a celuilalt / respingerea şi discreditarea comunicativă a celuilalt, strategii ale solidarizării cu celălalt / strategii ale desolidarizării de interlocutor, umor / ironie, sarcasm etc., folosirea unor mărci de identitate (apelative, nume, onorifice) adecvate / inadecvate, egalitate asumată / inegalitate asumată. Dialogul care urmează pune în evidenţă relaţia conflictuală dintre interlocutori:

[Conflictul verbal se desfăşoară între doi sportivi; A îi reproşează lui B conducerea ineficientă a Federaţiei Române de Box]

B: nu-i adevărat.

A: CUM adică nu-i adevărat?

B: ştii de ce-ai refuzat? fiincă nu <$_{P}$POŢI> să fii.

A: # <$_{J}$de ce↑>

B: o⊥ HAI să-ncerci.

A: <$_{J}$nu POT să fiu↑>

B: nu poţi să fii [preşedinte

A: [<$_{P}$oche:i↓ bu:n↓> eu ţi-am spus # ţi:e ă:: acum_o săptămână_cre:d↓ ţi-am spus că # nu am încoTRO şi va trebui să:

B: [ruDE:le deci ştii

A: [<$_{P}$să accept demisia ta.>

B: care-a fost greşeala ta? ştii CARE-a fost [greşeala ta?

A: [până să până_să-ţi retra:gi deMI:sia

B: da:↓

A: mi-ai sp- ⊥ m-ai întrebat CE vei face? <$_{R}$vei fi preşedintele-> şi <$_{R}$io_ţi-am spus> NU: nu-mi_trebui AŞA ceva::↓ însă nu am încoTRO în momentu_ă:sta↑ federaţia NU POAte # să rămână neconDU:să↑ ştii că SUNT probleme la nivel internaţional↓ ştii din auzite↓ eu ştiu [la modul conCRET

B: şi tu te <$_{F}$şi tu te sacri:fici>

A: exact.

B: şi tu te sacrifici

A: exA:CT.

B: [şi-o vei conduce tu.

A: [exA:ct. exA:CT.

B: [hai să <$_{Z}$nu

A: [exA:CT.

B: exageră:m> că: nu [suntem copii aicea (IVLRA, 191).

2.3.4. *Relaţii de putere*

Între participanţii la dialog se stabilesc **relaţii de putere**, exercitate (şi) prin limbă. Se spune că A are putere discursivă asupra lui B, atunci când A influenţează comportamentele comunicative ale lui B, făcându-l pe B să acţioneze în modul dorit de A. Puterea discursivă se reflectă în contribuţiile verbale ale fiecărui participant şi în rolul avut în negociere: cel care deţine puterea discursivă are intervenţii frecvente în dialog şi contribuţii verbale relativ lungi, întrerupe frecvent interlocutorii, foloseşte intensificatori de expresie, recurge frecvent la structuri sintactice enunţiative şi imperative, la apelative, pune întrebări şi îşi constrânge interlocutorii să răspundă, foloseşte modalizatori de certitudine, are fermitate vocală etc.

2.3.5. *Rolul social*

Participanții la dialog pot comunica de pe poziția de individ cu scopuri comunicative personale sau de pe poziția unui **rol social** (medic-pacient, vânzător-cumpărător, profesor-elev, polițist-contravenient etc.). Rolul social limitează temele ce pot fi abordate și scopul comunicativ (stabilirea unui diagnostic, efectuarea unei tranzacții comerciale, predarea-învățarea-evaluarea, sancționarea contravenientului etc.), constrânge progresia tematică (de obicei liniară, fără divagații), reglează accesul la cuvânt (cine când și cât vorbește; cine pe cine poate întrerupe), afectează formele de expresie (selecțiile lexicale se înscriu într-un câmp lexico-semantic predeterminat; apar clișee verbale – *Ce doriți?, Cu ce vă putem servi? Ce vă doare? Cine știe să-mi răspundă la următoarea întrebare...*; participanții la dialog performează cu predilecție anumite acte de vorbire – medicii, anchetatorii pun întrebări, clienții, pacienții, anchetații răspund; cumpărătorii solicită mărfuri, vânzătorii satisfac solicitările; actele expresive apar rar în relațiile de rol, în schimb sunt specifice actele de vorbire declarative, replicile sunt de obicei scurte). Contribuțiile comunicative ale participanților la dialog sunt în conformitate cu expectațiile de rol și se înscriu într-un repertoriu prestabilit de comportamente.

(a) [La medic]

A: așa↓ să-mi spuneți vă rog: # greutatea ei la naștere
B: (trei chile)
A: sarcina a fost normală↑
B: da.
A: ați luat suplimente de calciu și fier în sarcină↑
B: da da ↓ și calciu și fier
A: naștere normală ↑
B: normală.
A: a:șa ### ă::: ați alăptat copilu↑
B: nu. ## cu: lapte praf
A: deci n-a primit nici un pic de lapte: de mamă da ↑ ă:
A: așa. spune-mi te rog: spuneți-mi c câte ă ce boli a avut ea: mai grave↓ de-a lungu vieții pân-acum.
B: referitor la tot acest interval doamna doctor nu↑ decât rubeolă ↓ rujeolă: cele: ă normale la copil mic.
A: hepatită↑
B: nu
A: / tebece/ ↑
B: nu (IVLRA, 107);

(b) [La farmacie]

A: bună ziua. fiți amabilă aveți cumva loțiune gerovital↑ pentru regenerarea părului.
(B clatină din cap)
A: nu↓ atunci ulei de ricin↑
(B aduce o sticluță)
A: așa și dacă aveți cumva tifon. (uitându-se la sticluța cu ulei) [nu aveți:↑
B: [comprese sterile sau fașă.
A: fașă. fașă. (arătând spre sticluța cu ulei) nu aveți decât la gramajul acesta↑
B: da.

A: daţi-mi DOuă vă rog.
B: douăzeci de mii şi faşa
A: da (întinzându-i o bancnotă) (IVLRA, 131).

2.3.6. *Dialog formal* vs *dialog informal*

Relaţiile dintre participanţii la schimbul verbal generează distincţia **dialog formal** vs **dialog informal**. Dialogul formal este ritualizat, urmează un protocol evasiprecis, participanţii comunică de pe poziţia de rol prealocat, relaţiile dintre ei sunt formalizate, temele sunt constrânse de un repertoriu prestabilit, formele de adresare sunt constrânse situaţional (formule de adresare standardizate, afectivitate reţinută, structuri sintactice elaborate). Dialogul informal presupune relaţii informale, laxe în care participanţii la comunicare pot avea un repertoriu larg de teme, îşi permit treceri rapide de la o temă la alta, nu au roluri discursive prealocate, dispun de opţiuni numeroase de expresie (formule de adresare, modalităţi diverse de exprimare a afectivităţii, structuri sintactice laxe).

(a) Dialog formal [la agenţia CFR]
B: patru milioane opt sute=
C: =cinzeci de mii patru milioane opt sute cinzeci de mii
A: îhî# şi e inclusă şi o reducere pen[tru tineri↓
C: [da↓ da↓
A: ştiu că există# [astea
C: [da
C: deci acesta-i preţu biletului dus întors↓ cu:: loc cu tot
A: da↓ da↓ este cuşetă↑ de [dormit↑
C: [nu. loc clasă.
A: aha
C: ă: la cuşetă vă costă mai mult ((către **B**)) CÂT este cuşeta.
B: încă trei sute de mii.
C: trei sute de [mii în plus.
A: [încă trei sute de mii↓ # aha# mda
C: deci în jur de cinci milioane şi cinzeci de mii cu cuşetă. biletu şi cuşeta.
A: da↓ da↓ şi-astea dus întors două milioane jumate şi-aşa# da <@ mulţumesc.>
C: cu plăcere. (IVLRA, 137);
(b) Dialog informal [la magazinul de dulciuri]
A: le-aţi încurcat ((râde))
B: le-a încurcat fata asta care-i nouă# # cred că le-a confundat↓ CINE ştie ce-a făcut↑ (xxx) le-a băgat la un preţ mai mic
A: da
B: de la treijnouă la treişapte
A: (xxx)
B: treişapte cinci sute candi
A: candi↑
B: da# dă zece mii?
A: da. dă zece mii.
B: alceva↑
A: daţi-mi de CINCI mii câteva arahide d-alea↓ ((arată cu degetul)) d-alea ca să pun pă ceva

B: ((cântăreşte)) ş-alceva↑ <R v-ajunge atâta?>
A: mi-ajunge↓ pun p-o colivă.# un domn m-a rugat să-i fac o colivă pentru sora lui şi: şi daţi-mi de cinci mii biscui- biscuiţi digestivi
B: alceva↑
A: atât.. (IVLRA,134).

2.3.7. *Percepţia*

Relaţiile de comunicare sunt modelate şi de felul în care participanţii la dialog se percep reciproc. **Percepţia** este influenţată de factori psihologici şi de factori socioculturali.

Printre **factorii psihologici** care influenţează percepţia se numără asocierea de atribute (oamenii sunt consecvenţi în modul în care asociază atributele pozitive şi negative pe care le construiesc la adresa interlocutorilor: frumos şi deştept, vesel şi simpatic, morocănos şi antipatic etc); reducerea atributelor la categorii binare (prost sau deştept, slabă sau grasă, frumoasă sau urâtă, simpatică sau antipatică, rea sau bună); deducerea şi generalizarea unor atribute pornind de la un element particular (are maşină frumoasă, deci e bogată; a întârziat, deci e neserioasă); „profeţia autorealizării" (predicţiile pe care indivizii le fac în legătură cu propriile comportamente îi fac să se comporte astfel încât să îşi confirme predicţiile despre sine: cel care spune „n-o să mă descurc", tinde să se comporte astfel încât să îşi confirme predicţia; cel care spune „nu ştiu nimic" tinde să se comporte la examen astfel încât să îşi confirme predicţia); efectul Pygmalion (dacă o persoană ne este prezentată a fi competentă avem tendinţa să o considerăm competentă fără a verifica acest atribut); puterea primei impresii (indivizii tind să fie consecvenţi cu primele impresii pe care şi le fac despre interlocutorii lor: de exemplu, interlocutorii care în primele momente sunt percepuţi ca inteligenţi vor fi consideraţi inteligenţi şi în interacţiunile viitoare, în virtutea primei percepţii); consecvenţa (dacă îmi place o persoană, mă aştept să mă placă şi ea pe mine; mă aştept ca aceia care mă apreciază pe mine să îi aprecieze şi pe prietenii mei).

Factorii **socioculturali** se regăsesc în percepţie în forma unor stereotipuri pozitive sau negative, „scurtături în percepţie", în baza cărora indivizii sunt percepuţi ca exponenţi ai unor grupuri (sociale, etnice) şi nu ca indivizi cu identitate proprie (românii sunt ospitalieri, italienii sunt vorbăreţi, nemţii sunt exacţi, americanii sunt bogaţi etc.).

2.4. Canalul de comunicare

Canalul de comunicare determină opoziţia de registru – **scris / oral.** Transmiterea unui mesaj oral are implicaţii importante asupra procesului de comunicare şi reflexe în plan textual (vezi **Limba română vorbită**).

2.4.1. *Forme scrise* vs *forme orale*

Unele forme de dialog sunt instituite social ca **forme scrise** (completarea de formulare este o formă de dialog între un solicitant şi o instituţie, dialogul pe e-mail, chestionarele de marketing, sondajele de opinie, examenele scrise etc.), în timp ce altele sunt instituite social ca **forme orale** (conversaţia curentă, conferinţele de presă, examenele orale etc.). În unele forme de comunicare (e-mailul),

particularități ale dialogului scris coexistă cu forme specifice comunicării orale. (vezi **Limba română vorbită**).

2.4.2. ***Dialogul oral***

Folosirea canalului oral de comunicare se reflectă în plan macrotextual (organizarea de ansamblu a dialogului) și în plan microtextual, local (selecția formelor de expresie). Astfel, simultaneitatea gândirii mesajului și a producerii lui determină o relativă destructurare a mesajului (bâlbâieli, false începuturi, enunțuri eliptice, anacolut, preferința pentru coordonare, reveniri, corecții, autocorecții, ezitări, întreruperi, autoîntreruperi); coprezența spațio-temporală a interlocutorilor determină folosirea unui limbaj al momentului (deictice personale și spațio-temporale frecvente, limbaj afectiv, sensuri contextuale speciale, salturi logice, elipse etc.), permanenta orientare spre interlocutor (prin vocative, interjecții, formule de adresare, întrebări retorice, întrebări de confirmare etc.) adaptarea la interlocutor (reveniri, corecții, repetiții, ezitări, secvențe fatice – *ai înțeles, da?, OK?*), sincretismul (transmiterea informației pe mai multe canale, vezi *infra*).

2.4.3. ***Mediile de transmitere a dialogului***

Prototipic, dialogul este asociat cu registrul oral, în care informația este transmisă prin **mai multe „medii"**: la elaborarea mesajului concură elemente verbale, elemente paraverbale (debit verbal, intensitate vocală, accentuare, râs etc.) și elemente nonverbale (mimică, gesturi, privire, zâmbet, distanțe spațiale etc.).

Elementele paraverbale dau informații legate de stări afective sau psiho-fizice (enervare, bucurie, nerăbdare, grabă, oboseală etc.), intenții comunicative, atitudinea față de interlocutor (îngăduință, agresivitate, dezinteres etc.), caracterul tematic / rematic, focalizat / nonfocalizat al unei secvențe etc. Exemplele care urmează ilustrează rolul elementelor paraverbale în dialog:

[Convorbire în tren între A – 71 de ani; B – 30 de ani]

A: phii↑ ((***fluieră***)) să crești (doi) copii ca să nu te-ajute [părintele ((***își drege vocea***))

B: [exemplul cel mai bun de unde îl au↑ ca: ca: ca virgulă copil? de la părinți. <$_R$ dacă noi i-l dăm>↑

eXEMplul cel mai# autentic și cel mai# vizibil. de UNde știe copilu ăsta să facă MOAțe.

((***A chicotește; B se uită spre F***))

B: de la MAma. ă rezultatul este# invers proporțional. <$_Z$ adică face și fiica mai– maică-sii>

A: are multe sufeRINțe

B: păi da doamnă↓

((***A râde***))

B: da' vreau să vă mai spun ce:va. la VÂRSTA aia↓ CE vrei domle↓ să-ți facă și-un doctor. păi# să te facă de doozeci de ani? (IVLRA,32).

Elementele nonverbale interacționează cu elementele verbale generând sintaxa mixtă. Elementele nonverbale și cele verbale se pot afla în diverse raporturi:

– elementele nonverbale însoțesc elementele verbale, le dublează

B: treizeci↓ patruzeci și <$_J$ patru de mii>.

A: ((***luând pachetul***)) mulțumesc.

B: ((*numărând restul*)) patruzeci şi cinci↓ cinzeci.
A: ((*luând restul*)) mulţumesc↓ bună ziua. (IVLRA,135);

– elementele nonverbale completează elementele verbale, transmit informaţii suplimentare

C: deci cu şină separat ((*arată spre raft*)) şi astea plic n-au şină.
B: a: deci astea sînt singurele practic?
A: da (IVLRA,133);

– elementele nonverbale contribuie la dezambiguizarea sensurilor vehiculate prin unităţile lexicale; frecvent în această situaţie sunt deicticele pronominale şi adverbiale:

A: da' cum adică să scriu pe coloane↑
B: ***pe coloane este AŞA*** ((*arată*))
A: am văzut eu nişte reviste scrise aşa↓
B: asta ar însemna că se scrie tot textul în mod normal↓ se selectează şi la↓
A: aici zice?
B: nu # nu. (IVLRA,69)
A: daţi-mi de CINCI mii câteva arahide ***d-alea***↓ ((***arată cu degetul***)) d-alea ca să pun pă ceva
B: ((cântăreşte)) ş-alceva↑ v-ajunge ***atâta?***
A: mi-ajunge↓ (IVLRA,135);

– elementele nonverbale substituie elementele verbale

A: bună ziua. fiţi amabilă↓ aveţi cumva loţiune gerovital↑ pentru regenerarea părului.
((**B** ***clatină din cap***))
A: nu↓ atunci ulei de ricin↑
((**B** ***aduce o sticluţă***)) (IVLRA,132);

– elementele nonverbale sunt paralele cu cele verbale (cuvintele reflectă activităţi desfăşurate simultan cu schimbul verbal)

A: mă↑ n-am auzit. până m-am dus în farmacie şi am rugat-o să mă lase să dau un telefon.
B: (*ce*) ***dracului te-am răsturnat***
A: ((***şterge cu cârpa***)) î: când să plecăm↓ îmbrăcată tot↓ a sunat-o o fetiţă↑ să iasă la joacă (IVLRA,76).

Participanţii la dialog se pot afla într-o situaţie de **interacţiune directă**, faţă-în-faţă, sau într-o situaţie de **interacţiune indirectă**, mediată tehnic. În dialogul faţă-în-faţă interlocutorii se monitorizează vizual reciproc. În dialogul mediat (conversaţiile telefonice, dialogurile radiofonice) între participanţii la dialog se interpune un suport tehnic, care modifică regulile interacţiunii verbale: rolul elementelor nonverbale este limitat; folosirea deicticelor spaţiale şi personale se restrânge; vorbitorii recurg la coduri mai elaborate, care amplifică intervenţia verbală, întreruperile sunt mai puţin frecvente; apar elemente cu funcţie fatică, prin care este verificat canalul de comunicare (*alo!, mă auzi?, mai sunteţi pe fir?*). Dialogul care urmează reflectă câteva dintre particularităţile interacţiunii mediate:

[Convorbire telefonică între mamă şi fiică]

A: saluta::re::↓
B: hehe↓ [salut.
A: [m-auzi?
B: i:ieram în BA:ie↑ şi mă spălam pă DInţi_şi zicea:m_DOmne ce_parcă sună teleFO:nu.
A: păi şi chiar sună. # da iarăşi a intrat robotu după doo_ori↓
B: asta e_dracu să-l ia. BUN.
A: m-a sunat DOINA ş- [auzi?
B: [DA↑
A: m-a sunat DOINA şi mi-a zis de cuTREmur↓ CUM a fost. cât de mare.
B: MA::MĂ: dra::gă↓ doa:mne_dumnezeule da' CHIAR că nu vă mai SPUN niMIca↓ ă_ ieram pe_canapea↑ scriAm↑ şi s-a zgâlţâIT_ CANApeaua cu mine↓ # # [şi când
A: [da. # [aha↓
B: [m-am dus în dormito:r du:pă: un minut_aşa↓ încă se mai mişca LAMpa↓ #
A: îhî:m↓ # până la ea↓ a ajuns cu TOtu altfel↓ #
B: îm↑
A: # şi PÂnă la mine ŞI_MAI rău↓> [((râs uşor, ironic))
B: [DA:. păi AIA e. # mai BIne nu ziceam_nimic. NU NU NU.
A: e: nu: da' [acu' oricum e bine totul- (IVLRA, 169).

2.4.4. *Dialogul în literatură*

O situaţie tipică de actualizare a dialogului în scris este **dialogul în literatură**, folosit ca procedeu narativ prin care se mimează dialogul real:

– Ce uneltiţi acolo?
– Nuni mă roagă să cânt.
Suzica izbucni:
– Şi eu, şi eu!
– Ce te faci, Sonia? Cu soborul nu poţi lupta!
– Mă supun... cu o condiţie!
– S-o auzim!
– Cântăm împreună. (I. Teodoreanu, *Uliţa copilăriei*).

Dialogul literar captează doar unele dintre fenomenele specifice dialogului cotidian, cum ar fi: alternanţa de replici, pauza între replici, unele suprapuneri şi întreruperi sugerate prin semnele de punctuaţie, elipse dialogale; de obicei, în dialogul literar o replică este alcătuită din enunţuri încheiate (propoziţii, fraze).

2.5. Locul şi momentul desfăşurării dialogului

Orice dialog se desfăşoară într-un anumit spaţiu şi într-un anumit moment.

În cadrul fiecărei societăţi funcţionează „cadre de comunicare", prototipuri situaţionale, care determină un anumit protocol al dialogului: la medic purtăm într-un anume fel dialogul, altfel într-o sală de spectacol, într-un fel vorbesc candidaţii cu alegătorii într-o piaţă publică şi profesorii cu studenţii la curs, la piaţă ne angajăm în tipuri specifice de dialog, la telefon vorbim respectând un anumit ritual (vezi exemplele *supra*) etc. Cadrele de comunicare limitează apriori formele de dialog,

iar cunoaşterea regulilor specifice diverselor prototipuri comunicaționale este parte componentă a competenței dialogale a individului.

2.6. Cauza şi scopul

Existe cauze şi scopuri diverse din care şi cu care oamenii intră în dialog. Cauze: oamenii vor să rezolve probleme practice (de pildă, vor să obțină un loc de muncă şi atunci, se duc la un interviu de angajare, vor să obțină un împrumut şi atunci solicită un formular de la ghişeul unei bănci pentru a-l completa, vor să se însănătoşească şi atunci se duc să consulte un medic etc.); vor să intre în relație cu alți membri din societate (de aceea dau un telefon de felicitare de ziua unui prieten, fac complimente, fac glume etc); vor să se autoexprime (compun poezii, vorbesc despre ei şi fac confesiuni etc.) etc. Scopul în care comunică este de a acționa asupra celorlalți: de a-i informa pe ceilalți, de a-i determina să acționeze într-un anumit fel, de a-i convinge etc. Alegerile comunicative determinate de anumite cauze sunt planificate în funcție de scopul urmărit de vorbitor.

2.7. Modul de comunicare

Dialogul se organizează în diverse tipuri de comportamente comunicative, prin intermediul cărora oamenii pun în relație scopurile comunicative cu situația concretă de comunicare. În cadrul unui dialog, diverse tipuri de comportamente comunicative coexistă în diverse proporții.

2.7.1. *Comportamentul euristic*

Comportamentul euristic a fost gramaticalizat în limbă în forma enunțurilor interogative (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5**), iar, din punct de vedere dialogic, se manifestă în cadrul perechii de adiacență întrebare – răspuns (vezi *infra*). În funcție de rolul structural pe care îl au, întrebările sunt de două tipuri: (i) întrebări ad-hoc, acte de vorbire în cadrul unor conversații / discuții prin care se solicită interlocutorului să formuleze un răspuns şi (ii) întrebări cu funcție structurală în cadrul unor tipuri specializate de dialoguri, unde perechea de adiacență întrebare-răspuns reprezintă modul de organizare a discursului (în discursul didactic, în justiție, în consultația medicală, în psihoterapie, în interviul mass-media, în interogatoriul poliției, în anchetele de marketing şi sondajele de opinie, în interviul de angajare etc.).

2.7.2. *Comportamentul de ranforsare*

Comportamentul de ranforsare se constituie ca răspuns valorizant pozitiv sau negativ al locutorului la o acțiune (verbală sau nonverbală) a alocutorului. Scopul ranforsărilor pozitive este de a încuraja comportamente viitoare analoge cu comportamentul ranforsat, iar al ranforsărilor negative este de a împiedica repetarea comportamentului respectiv. Ranforsările au semnificație socială şi emoțională pentru interlocutor; se concretizează în forma unor acte de vorbire tipice (laude sau critici, încurajare sau interdicție), în forma răsplății verbale sau a sancțiunilor, a recunoaşterii meritelor celuilalt prin acte de vorbire reprezentative (*Mi-a plăcut foarte mult compunerea ta şi am să-ți dau un zece în catalog. / Nu mi-a plăcut deloc cum ai lucrat azi, vei primi o notă mică.*), expresive (*Foarte bine! Bravo! Cea mai frumoasă lucrare! / Să-ți fie ruşine că iar nu ai învățat!*),

declarative (*Premiul de excelență se acordă doamnei învățătoare Ionescu pentru întreaga sa activitate la catedră. / Patru. Te las corigent.*). Ranforsările apar în conversația cotidiană, dar sunt mai frecvente în anumite tipuri de discurs (discursul didactic, discursul de evaluare în cadrul diverselor organizații, discursul publicitar în care folosirea unui produs este răsplătită cu beneficii personale etc.).

2.7.3. *Comportamentul de susținere (de sprijin)*

Comportamentul de susținere (de sprijin) se concretizează în semnale pe care locutorul le trimite alocutorului în legătură cu modul în care îl percepe, îl acceptă, îl susține, oferindu-i sprijin informațional, relațional și emoțional. Este un comportament cu rol esențial în constituirea și întreținerea relațiilor interumane. Formularea unor răspunsuri suficient de informative la întrebări, folosirea unor strategii ale politeții pozitive (vezi *infra*), empatizarea cu celălalt sunt concretizări ale susținerii comunicative pe care locutorul o oferă alocutorului, oferindu-i sentimentul apartenenței la grup, satisfăcându-i nevoia de cooperare, de aprobare, de apreciere. În dialogul care urmează au fost reliefate elementele cu rol de sprijin, prin care locutorul își manifestă interesul față de ceea ce spune alocutorul, empatizarea cu acesta:

A: <@da' CE s-a-ntâmplat.>
B: s-a stricat locomotiva.
A: ***<@ E:xtraordinar.>***
B: și noi aveam legătură în: fetești↑ o Oră și jumătate am avut întârziere
A: [***m:::***↑
+B: [până a venit ALtă locomotivă↓ și am pierDUT legătura din fetești. era la cin_și Zece↑ și noi am ajuns pe la ȘAse # în fetești.
A: [***E:xtraordinar***↓
+B: [și nu mai aveam legătură decât la zece fără zece minute.
A: ***u:::***↑
B: și din fetești până-n cireșu la soacră-mea↑ mai faci cam # aproape două ore
A: ***phii***↑ ((***fluieră***)) (IVLRA,45).

2.7.4. *Comportamentul reflexiv*

Comportamentul reflexiv este o formă de răspuns prin care locutorul reflectă ceea ce a spus alocutorul, marcând coparticiparea la dialog în ciuda rolului pasiv asumat. În cadrul dialogului poate avea diverse funcții: (a) încurajează conversația (locutorul îi trimite alocutorului un semnal că îl urmărește, îl lasă să continue, este interesat de ceea ce spune); (b) induce o schimbare în cursul conversației (locutorul îi solicită alocutorului clarificări, reformulări, aprofundări, se concentrează pe anumite porțiuni din discursul interlocutorului); (c) încheie conversația (locutorul reia spusele alocutorului pentru a semnaliza dorința de a abandona subiectul). Printre mărcile lingvistice specifice sunt repetițiile (parțiale sau totale), interjecțiile (*aha; da, da, da...; și?, mhh...*), deicticele textuale (*așa..., a, acum înțeleg...*), secvențe prin care se introduc reformulări (*adică, vrei să zici..., dacă înțeleg bine..., deci*), conectori pragmatici (*ei, deci...*), secvențe concluzive (*bun, asta a fost, ne oprim aici, următorul*).

2.7.5. *Comportamentul explicativ*

Prin comportamentul explicativ vorbitorul prezintă o problemă pentru a o face înțeleasă de un public determinat. Explicațiile sunt implicate în anumite

profesii (discursul didactic, discursul avocaţilor, discursul asistenţilor sociali, discursurile din ghidurile turistice, discursul ştiinţific de popularizare etc). Printre mărcile textuale ale acestui tip de comportament comunicativ se numără: structurile explicative, glosările apozitive, metaforele cu funcţii concretizatoare, enunţurile asertive, conectorii (*în primul rând... în al doilea rând; pe de o parte... pe de altă parte; întâi... apoi*), demarcatorii discursivi (*vom discuta în continuare..., până aici am văzut cum..., o altă întrebare care se naşte este...*), structurile enumerative etc.

2.7.6. *Comportamentul autocentrat*

Prin comportamentul autocentrat indivizii se dezvăluie celorlalţi vorbind despre ei înşişi. Tip de comportament verbal constitutiv pentru anumite genuri şi specii literare / jurnalistice (memorialistica, interviurile, cv-urile etc), autodezvăluirea este o parte constitutivă a relaţiilor sociale în măsura în care defineşte stadiul unei relaţii (stadiu iniţial, stadiu avansat, stadiu final; relaţie pozitivă / negativă), gradul de intensitate al relaţiei (relaţie superficială / relaţie intimă) sau dă indicii asupra direcţiei pe care o va urma relaţia (constituire, continuare, disoluţie, repararea relaţiei). Autodezvăluirile au funcţie strategică în comunicare: vorbitorul îi propune interlocutorului o imagine despre sine pentru a o negocia pe parcursul interacţiunii verbale. Vorbitorul este constrâns în autodezvăluire de reguli ale modestiei şi de riscurile pe care le comportă dezvăluirile personale. Printre mărcile discursive specifice sunt formele verbale şi pronominale de persoana I, determinările adjectivale şi adverbiale, modalizatorii subiectivi (*părerea mea, zic că, cred că*), frecvenţa deicticelor, constituirea unor opoziţii discursive eu / alţii, enunţurile metadiscursive (*dacă mi-aduc aminte, să-ţi spun un secret*), mărci ale afectivităţii.

2.7.7. *Comportamentul ludic (umorul)*

Comportamentul ludic (umorul) este o formă de comportament comunicativ prin care locutorul solicită alocutorului un răspuns actualizat prin elemente paraverbale (râsul) sau nonverbale (zâmbetul). Elementul distinctiv îl constituie atitudinea ludică faţă de mesaj a participanţilor la comunicare. Când atitudinea ludică este substituită de intenţii ofensatoare, umorul se transformă în ironie. Umorul are diverse funcţii în cadrul discursului: (i) locutorul solicită alocutorului informaţie (modul în care interlocutorul răspunde la umor poate fi un indiciu al atitudinii sale în raport cu tema dialogului sau cu gradul în care îi acordă atenţie alocutorului); (ii) locutorul se autodezvăluie (îi dă interlocutorului un semnal de acceptare, de cordialitate, semnalizează o atitudine pozitivă, dorinţa de afiliere, de acord); (iii) locutorul exercită controlul în relaţiile interpersonale (reacţia pozitivă la umorul alocutorului este o formă de recompensă, în timp ce refuzul de a răspunde la umor poate fi expresia ostilităţii în cadrul relaţiei; prin umor se pot umple golurile comunicative, poate fi păstrat interesul interlocutorului pentru tema în discuţie, se poate anunţa schimbarea temei; poate funcţiona ca formă de obţinere a acordului / bunăvoinţei / recunoaşterii celorlalţi); (iv) locutorul creează un context comun de interacţiune oferind sentimentul apartenenţei la grup şi al sprijinului mutual ca formă de marcare a identităţii de grup; (v) locutorul urmăreşte reglarea anxietăţii în cadrul relaţiei de comunicare (eliberarea tensiunilor acumulate, ieşirea dintr-o situaţie neplăcută, ieşirea din stările de surescitare – glumele din sala de aşteptare la dentist, glumele dinaintea unui examen etc.); (vi) locutorul participă la fixarea tiparelor cognitive şi a stereotipurilor (vezi, de pildă, glumele pe seama grupurilor etnice) sau le neagă (prin ieşirea din realitate în fantezie).

2.7.8. *Tăcerea (absenţa vorbirii)*

Tăcerea (absenţa vorbirii) are diverse funcţii în comunicare: marchează începutul şi sfârşitul dialogului, delimitează replicile interlocutorilor, este o strategie de a amâna replica sau de a câştiga timp de gândire, exprimă acordul / dezacordul cu interlocutorul, transmite emoţii (admiraţie, reproş, anxietate), este indice al lipsei de cunoştinţe, indicator al gradului de implicare comunicativă, semnal al relaţiilor dintre interlocutori (complicitate, respingere) etc.

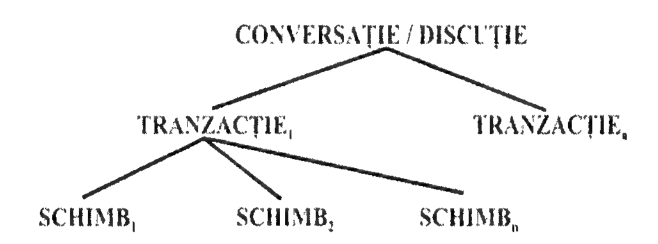
2.8. Relaţia dintre context şi cotext

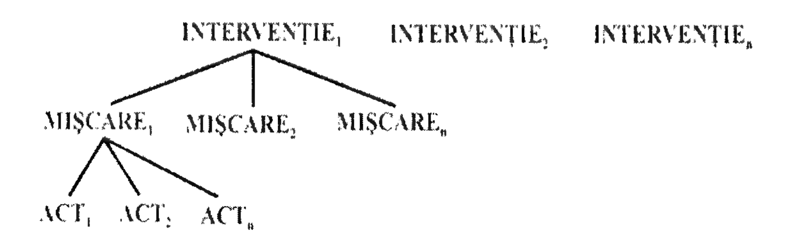
Puternica ancorare contextuală a dialogului (vezi *supra*, **1.1 – 1.8**) face posibilă o relaţie specială între cotext (secvenţele textuale adiacente unei secvenţe date) şi context (ansamblul elementelor relevante în situaţia de comunicarea dată: interlocutorii, relaţiile dintre ei, cunoştinţele comune împărtăşite etc.). Astfel, secvenţe textuale din dialog sunt conectate la elemente implicite din context, nu la alte secvenţe textuale; vorbitorii stabilesc relaţii sintactice între elemente prezente în discurs şi elemente implicite (prezente doar ca informaţie contextuală, neexprimate ca atare):

> faptul că ea este bătrână↓ că e⊥ NU e foarte bătrână↓ dar ajungând în situaţia asta de BOAlă şi de VÂRstă foarte avansată↓ dar sunt persoane care şi la obzeci de ani [au un (IVLRA, 50).

3. UNITĂŢILE DIALOGULUI

Organizarea internă a dialogului poate fi descrisă ca o structură ierarhică de niveluri, în care unităţile de rang inferior se combină, producând unităţi ale nivelului imediat superior: actele de vorbire sunt părţi constitutive ale mişcărilor comunicative, mişcările comunicative se includ în intervenţii ale fiecărui locutor, două sau mai multe intervenţii formează un schimb, mai multe schimburi formează o tranzacţie, tranzacţiile se relaţionează în cadrul unei conversaţii sau discuţii.

Unităţile comunicative nu se suprapun peste unităţile sintactice, aşa cum se manifestă ele în textul narativ / descriptiv. „Linearitatea" este afectată de o serie de

fenomene specifice, care configurează textul dialogal în mod particular, atât pe orizontală, cât şi pe verticală.

3.1. Actul de vorbire

În procesul comunicării, oamenii acţionează unul asupra celuilalt prin limbă, producând schimbări în lumea înconjurătoare. Unitatea comunicativă minimală este actul de vorbire. Actul de vorbire este actul performat prin utilizarea limbii în situaţii de comunicare concrete: secvenţa produsă de vorbitor cu o anumită intenţie comunicativă, într-un context determinat. Dialogul apare ca o succesiune ordonată de acte de vorbire:

> A: <R fiţi> amabilă↓ [**SECVENŢĂ DE APEL**] ştiţi cumva cum putem ajunge de aici la universitate? [**ÎNTREBARE**]
> B: CUM să nu. [**ACT ASERTIV**] mergeţi în cogălniceanu şi luaţi troLEu. [**ACT ASERTIV**].

Nu există o relaţie 1:1 între actul de vorbire şi structurile sintactice (propoziţii, fraze). Actul de vorbire, ca unitate comunicativă, poate fi format dintr-una sau mai multe propoziţii, din propoziţii eliptice, din porţiuni de propoziţii (vezi exemplul *supra*). Alteori, două acte de vorbire pot apărea contopite într-o singură unitate intonaţională, prin ştergerea graniţelor prozodice dintre unităţile sintactice:

> B: de CE.
> A: pentru că l-a disperat nu ştiu. (IVLRA, 123);
> C: ***păi aşa am zis şi eu la răzvă astăzi zic***↓ ieri era cald de mureai↓ şi astăzi# înnorat şi te-apăsa aşa# pe creier aşa (IVLRA, 122).

3.1.1. *Structura actelor de vorbire*

Într-o situaţie de comunicare dată, un vorbitor produce o secvenţă lingvistică (aceasta fiind **componenta locuţionară** a actului de vorbire) cu o anumită intenţie (**componenta ilocuţionară** a actului de vorbire), urmărind producerea unor efecte asupra interlocutorului (**componenta perlocuţionară** a actului de vorbire).

> Actele de vorbire au trei componente: componenta locuţionară, componenta ilocuţionară şi componenta perlocuţionară. Componenta locuţionară este rezultatul producerii unor secvenţe lingvistice conforme cu regulile fonetice, gramaticale şi semantice ale unei limbi date: *În clădire sunt doi oameni.* este o structură care respectă regulile de combinare a fonemelor, morfemelor, cuvintelor în limba română şi se asociază cu o interpretare semantică. Când regulile de bună formare sunt încălcate, atunci enunţul nu este gramatical / acceptabil.
>
> Orice enunţ însă este mai mult decât o structură fonetică-gramaticală-semantică; vorbitorul produce acel enunţ cu o anumită intenţie, cu scopul de a acţiona asupra interlocutorului său, ataşând deci enunţului o forţă convenţională, numită forţă ilocuţionară. Astfel, enunţul *În clădire sunt doi oameni.* poate funcţiona, în raport cu contextul şi cu intenţia comunicativă a vorbitorului, ca o aserţiune (o descriere adevărată sau falsă a unei stări de fapt din lumea reală), ca un ordin indirect (vorbitorul îi sugerează portarului să îi dea afară pe cei doi intruşi din clădire), ca un reproş indirect (vorbitorul îi sugerează portarului că nu ar fi trebuit să permită pătrunderea niciunui străin

în clădire), ca o amenințare indirectă (vorbitorul, un bandit, îl amenință pe interlocutor că nu-i va fi greu să-l omoare dacă nu face ce îi spune). Pe baza unor inferențe pe care le fac, interlocutorii deduc intenția comunicativă a vorbitorului; dacă locutorul reușește să performeze actul de vorbire astfel încât alocutorul să poată deduce corect intenția vorbitorului, actul de vorbire este reușit, este performat cu succes; dacă locutorul nu a reușit să transmită mesajul astfel încât alocutorul să deducă intenția sa, atunci actul de vorbire este nereușit, eșuat.

Ilocuția are efecte asupra alocutorului: îl lasă indiferent, îi umple un gol cognitiv, îl determină să facă anumite acțiuni motorii, îi induce teama etc. Efectele ilocuției reprezintă componenta perlocuționară a actului de vorbire. Din acest punct de vedere, un act de vorbire poate să fie eficient (când actul de vorbire are asupra alocutorului efectul scontat de locutor) sau ineficient (când scopul perlocuționar nu este atins).

3.1.2. *Clasificarea actelor de vorbire*

În funcție de particularitățile pragmatice (cum ar fi scopul cu care este performat actul de vorbire – scopul ilocuționar; relația dintre cuvinte și starea de fapte din lumea reală; starea psihologică exprimată de locutor; relația dintre interlocutori; conținutul propozițional al actului de vorbire; condiționarea actului de vorbire de existența unui cadru instituțional etc.) actele de vorbire se clasifică în: acte reprezentative (asertive), acte directive, întrebări, acte comisive (promisive), acte expresive, acte declarative.

Prin ***actele de vorbire reprezentative*** (***asertive***) locutorul își asumă conținutul propozițional, în diverse grade: când spune *Astăzi sunt 2°C.*, locutorul consideră adevărat conținutul propozițional al actului de vorbire. El folosește cuvintele pentru a descrie o stare din lumea reală pe care o crede / o prezintă ca adevărată. Există diverse subclase de acte reprezentative (asertive): *afirmație, sugestie, insistență, presupunere, deducție, plângere, reproș* etc. Prin ***actele de vorbire directive*** locutorul încearcă să-l determine pe alocutor să facă o anumită acțiune: când spune *Închide geamul!* locutorul dorește să îl facă pe alocutor să acționeze în sensul conținutului propozițional al actului de vorbire („a închide geamul"). El vrea / dorește să schimbe o stare de fapte din lumea reală folosind cuvintele. Există diverse subclase de acte directive: *ordin, poruncă, rugăminte* etc. Prin ***actele de vorbire întrebare*** locutorul îi solicită alocutorului să furnizeze un răspuns care să-i umple un gol cognitiv (de diverse tipuri; real sau pretins): *La ce oră te întorci? / – La ora 10.* Există diverse subclase de acte întrebare: *întrebare, interogare, chestionare, informare* etc. Prin ***actele de vorbire comisive*** (***promisive***) locutorul își ia angajamentul să realizeze acțiunea specificată de conținutul propozițional al actului de vorbire: *Promit să nu mai întârzii.* (vorbitorul își ia angajamentul în fața interlocutorului „de a nu mai întârzia"). Locutorul își exprimă intenția de a face astfel încât starea de lucruri din lumea reală să fie conformă cuvintelor sale. Subtipuri de promisive: *promisiune, jurăminte, angajament* etc. Prin ***actele de vorbire expresive*** locutorul își exprimă atitudinea (bucurie, entuziasm, tristețe, compasiune, admirație etc.) față de conținutul propozițional al actului de vorbire: *Ce frumoasă ești!* (locutorul își

exprimă admiraţia faţă de o calitate atribuită interlocutorului „a fi frumoasă"). Subtipuri de acte de vorbire expresive: *mulţumirile, felicitările, scuzele, condoleanţele* etc. Prin ***actele de vorbire declarative***, locutorul face o declaraţie verbală care instaurează o stare de fapt în lumea reală: spunând *Vă declar căsătoriţi.*, ofiţerul stării civile instituie starea de „căsătorit" pentru persoanele spre care este direcţionat actul de vorbire. Prin cuvinte se performează o acţiune în mod convenţional. Pentru ca actul de vorbire să fie performat în condiţii de succes este nevoie ca anumite condiţii extralingvistice, instituţionale, să fie satisfăcute. „A declara căsătoriţi", „a boteza", „a declara război", „a declara şedinţa închisă / deschisă" sunt acte de vorbire declarative.

Diverse tipuri de acte de vorbire se corelează în mod prototipic cu anumite structuri lingvistice; devieri de la corelaţia prototipică sunt posibile (vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării**).

3.1.3. ***Acte de vorbire directe vs acte de vorbire indirecte***

Actele de vorbire pot fi performate direct (**acte de vorbire directe**) sau indirect (**acte de vorbire indirecte**). Actele de vorbire indirecte sunt actele de vorbire performate prin intermediul altor acte de vorbire (purtând mărcile formale ale altor acte de vorbire). Astfel, locutorul poate să-i solicite alocutorului să deschidă fereastra, performând un act de vorbire direct (marcat prin sintaxa imperativă: – *Deschide fereastra!*) sau indirect, prin intermediul unui act de vorbire reprezentativ / asertiv (cu sintaxă asertivă: – *S-a făcut foarte cald aici.*), al unei întrebări (cu sintaxă interogativă: – *Vrei să deschizi fereastra?*), al unui act de vorbire expresiv (cu sintaxă exclamativă: – *Ce cald e aici!*). În comunicare, interlocutorii folosesc deseori acte de vorbire indirecte. Actele de vorbire indirecte sunt interpretate de alocutori pe baza cunoştinţelor contextuale comune şi a competenţelor comune de comunicare.

Factorii care influenţează performarea actelor de vorbire indirecte sunt (i) relaţia de putere între locutor şi alocutor, (ii) distanţa socială dintre locutor şi alocutor, (iii) gradul în care actul de vorbire performat îi impune o obligaţie alocutorului, (iv) sistemul de drepturi şi obligaţii care îl leagă pe locutor de alocutor. Vorbitorii au tendinţa de a recurge la acte de vorbire indirecte: (i) în comunicarea cu alocutori pe care îi percep ca deţinători ai puterii (instituţionale, discursive etc.); (ii) când se percep la o distanţă socială mare faţă de alocutor (diferenţe privind statutul, vârsta, sexul, rolul social al alocutorului); (iii) când actul de vorbire impune alocutorului o obligaţie percepută ca relativ mare (v. *Dă-mi şi mie 2 lei până mâine! / Ai putea să-mi împrumuţi şi mie, te rog, 2 lei până mâine?*); (iv) când actul de vorbire performat este perceput ca exterior sistemului de drepturi şi obligaţii dintre interlocutori (– *Domnu' şofer, vă rog, puteţi să-mi deschideţi uşa să cobor aici la semafor?*).

Cu cât procesele implicate în interpretare sunt mai complexe, cu atât actul de vorbire este, într-un grad mai mare, indirect.

Vrei să bem o cafea împreună? / – ***Mai întrebi?*** – întrebarea retorică este un act de vorbire indirect, convenţionalizat prin uz; interlocutorul deduce, în baza convenţiilor cunoscute, că răspunsul este „da".

– *Vrei să bem o cafea împreună?* / – ***O persoană drăguță nu poate fi refuzată.*** – interlocutorul deduce că răspunsul este „da" în urma unor calcule inferențiale: ea îmi spune că „o persoană drăguță nu poate fi refuzată"; ea vorbește cu mine, deci probabil se referă la mine, despre mine crede că sunt „o persoană drăguță"; dacă spune că „o persoană drăguță nu poate fi refuzată", eu fiind persoana drăguță, înseamnă că nu va refuza invitația; deci răspunsul este „da".

3.1.4. *Mărci ale forței ilocuționare*

Forța ilocuționară a unui act de vorbire poate fi **marcată** prin diverse elemente lingvistice: verbe performative, moduri și timpuri verbale, elemente lexicale, elemente suprasegmentale (intonația), elemente paraverbale, elemente implicate în situația de comunicare, elemente nonverbale (mimică, gesturi etc.).

– Verbele performative sunt verbe care, folosite în anumite condiții gramaticale – indicativ prezent, activ, persoana I singular – numesc actul de vorbire performat de locutor:

***Afirm** că așa stau lucrurile.* (verb performativ, marcă a unui act de vorbire reprezentativ / asertiv);

*Te **rog** să stai acolo.* (verb performativ, marcă a unui act de vorbire directiv);

***Întreb** dacă va veni toată lumea.* (verb performativ, marcă a unui act de vorbire întrebare);

***Promit** să nu te mai întrerup.* (verb performativ, marcă a unui act de vorbire comisiv / promisiv);

*Îți **mulțumesc** pentru ajutor.* (verb performativ, marcă a unui act de vorbire expresiv);

*Vă **declar** căsătoriți.* (verb performativ, marcă a unui act de vorbire declarativ).

– Modurile verbale pot distinge între tipuri de acte de vorbire: modul indicativ corespunde, în mod prototipic, unui act de vorbire reprezentativ / asertiv (*Ion deschide fereastra.*); modul imperativ corespunde, în mod prototipic, unui act de vorbire directiv (*Ion, deschide fereastra!*).

– Anumite elemente lexicale sunt specifice unor acte de vorbire. De exemplu, negația poate marca un refuz (*Nu mă mișc de aici!*) sau o interdicție (*Nu te mișca de aici!*); modalizatorul *sigur,* în anumite contexte, poate funcționa ca intensificator al unei promisiuni (*Vin sigur mâine.*); *te rog* marchează un act de vorbire directiv (rugăminte); *nu-i așa?* transformă o aserțiune în întrebare de confirmare etc.

– Elementele paraverbale (intonația, tonul vocii, debitul verbal, emfaza) pot distinge, de exemplu, între o aserțiune, o promisiune, o amenințare, un reproș etc.

– Elementele nonverbale (gesturi, mimică) modifică forța ilocuționară. În funcție de mimică, de exemplu, enunțul *Maria pleacă mâine.* poate funcționa ca aserțiune, poate exprima un reproș, o amenințare, poate fi un act de vorbire expresiv (exprimă regretul).

– Elementele constitutive ale situației de comunicare contribuie la marcarea forței ilocuționare: de exemplu, locul în care se produce schimbul verbal poate face ca actul de vorbire *Atenție!* să fie interpretat ca ordin (în armată) sau ca secvență cu funcție de apel în conversația cotidiană.

3.2. Mişcarea conversaţională

Locutorii performează acte de vorbire pentru a construi schimbul verbal: pentru a-l iniţia, pentru a-l menţine, pentru a face tranziţia de la o temă la alta sau pentru a-l încheia. Actele de vorbire se integrează în mişcări conversaţionale. Mişcarea conversaţională (de iniţiere / menţinere / de tranziţie / de încheiere) poate fi simplă, alcătuită dintr-un singur act de vorbire, sau complexă, alcătuită din mai multe acte de vorbire. În dialogul următor mişcarea de deschidere a dialogului este alcătuită din două acte de vorbire (adresare către interlocutor şi întrebare), mişcarea de menţinere a conversaţiei este alcătuită dintr-o succesiune complexă de întrebări şi răspunsuri, fiecare format din unu sau mai multe acte de vorbire, mişcarea de trecere la o nouă subtemă este alcătuită dintr-un act de vorbire aflat în aceeaşi intervenţie cu un act de vorbire cu funcţie de menţinere a conversaţiei, mişcarea de încheiere a conversaţiei este alcătuită din câte un act de vorbire performat de fiecare interlocutor:

[DESCHIDEREA CONVERSAŢIEI – **2 acte de vorbire: adresare către interlocutor şi întrebare**]

A: {fiţi amabilă↓}$_{ACT1}$ {ştiţi cumva cum putem ajunge de aici la universitate? }$_{ACT2}$

[MENŢINEREA CONVERSAŢIEI: **răspunsuri, întrebări**]

B: {CUM să nu.}$_{ACT1}$ {mergeţi în cogălniceanu şi luaţi troLEu.}$_{ACT2}$

C: {CE troleibuz. }$_{ACT1}$

B: {ORce troleu.}$_{ACT1}$

A: {orice troleu.}$_{ACT1}$ [TRANZIŢIA LA ALTĂ SUBTEMĂ] {cu metroul se poate? }$_{ACT1}$

B: {nu.}$_{ACT1}$ {e compliCAT.}$_{ACT2}$ {trebui să mergeţi pân la uNIrea↓}$_{ACT3}$

A: {da.}$_{ACT1}$

+B: {de la unirea schimbaţi mergeţi pe cellalt tronson↑ până coborâţi↑}$_{ACT1}$

A: {AM înţeles.}$_{ACT1}$

B: {aşa-nţelegeţi.}$_{ACT1}$

A: {da da da}$_{ACT1}$ {deci prin spate↑ da.}$_{ACT2}$

B: {traversaţi↓ o luaţi pe lângă teatru bulandra pe străduţa_aceea-ngustă↑ ş-ajungeţi în cogălniceanu şi luaţi orice troleu.}$_{ACT1}$

[ÎNCHEIEREA CONVERSAŢIEI]

A: {mulţumim. mulţumim.}$_{ACT1}$

C: {mulţumim.}$_{ACT1}$ (IVLRA, 92).

Interacţiunea verbală poate fi iniţiată prin formule standardizate de deschidere a conversaţiei (formule de salut, formule introductive de tipul *vreau să discutăm astăzi despre...*), prin secvenţe de apel care atrag atenţia interlocutorului (interjecţii de adresare – *uite!; hei!; atenţie!*; vocative; formule de adresare), prin focalizarea unei teme (metacomentarii – *în ceea ce priveşte...; ce ar fi de spus despre...; aş vrea o părere sinceră de la tine...*), prin întrebări care îşi aşteaptă răspunsul, prin aserţiuni care stimulează un comentariu din partea alocutorului. Interacţiunea verbală poate fi menţinută prin întrebări, prin răspunsuri, prin corectarea unor replici anterioare, prin secvenţe de ratificare (*da, dar...; înţeleg; bun...*), prin operatori discursivi semnalizând atenţia acordată de locutor alocutorului său (*îhm; aha...*), prin aserţiuni care induc o reacţie a alocutorului, oferte etc. Un loc special în menţinerea interacţiunii verbale îl au secvenţele de redeschidere, care amână încheierea schimbului verbal şi amplifică interacţiunea

verbală (atât sub aspect informațional, cât și sub aspectul participării interlocutorilor la schimbul verbal). Tranzițiile de la o temă / subtemă la alta pot fi marcate prin formule specifice (*în altă ordine de idei...; să trecem acum la altceva...; o altă problemă este...*), prin pauze mai lungi în comunicare sau se pot realiza abrupt, fără ca locutorul să semnalizeze în vreun fel schimbarea temei. Dialogul poate fi încheiat prin formule standardizate (formule de salut), prin pozițiile corporale (lipsa orientării spre interlocutor), prin tăcere.

3.3. Intervenția (replica)

Contribuția conversațională (de obicei verbală, dar și nonverbală / paraverbală) a unui locutor, imediat urmată de contribuția conversațională a altui locutor reprezintă o intervenție (replică): intervenția (replica) lui A, urmată de intervenția (replica) lui B, urmată de intervenția (replica) lui A etc. În textele scrise fiecare intervenție (replică) este marcată printr-un semn de punctuație specific, linia de dialog. O intervenție (replică) este formată de obicei dintr-o singură mișcare conversațională (de inițiere, de menținere, de încheiere a conversației); există însă și situații în care, în cadrul unei intervenții, vorbitorul încheie o secvență conversațională și inițiază alta (vezi exemplul *supra,* **2.2**). Intervenția (replica) unui vorbitor poate fi formată dintr-un act de vorbire sau din mai multe acte de vorbire (vezi exemplul *supra,* **2.2**). Lungimea intervențiilor este variată: un cuvânt, o sintagmă, o propoziție, o frază, mai multe fraze. În mod ideal, o intervenție conține o unitate informațională; în realitate, nu există o relație 1:1 între intervenție și unitățile de informație.

• **Intervenții eliptice.** Dat fiind rolul crescut al contextului și permanenta orientare a locutorului spre alocutor, intervențiile pot fi eliptice, sensul fiind recuperat contextual. Elipsa poate fi rezultatul economiei lingvistice, al unor intenții glumețe, al unor emoții sau al vitezei cu care comunică interlocutorii:

A: a↓ și-o să meargă?
B: da.
A: *păi pos_să:*↑
B: *păi NU poți să.#* (IVLRA, 93).

• **Intervenții incomplete**. Din diverse motive interne (uită, se răzgândesc, fac economie de cuvinte deoarece consideră contextul suficient pentru recuperarea semnificației de către alocutor) și externe (alocutorul intervine înainte ca locutorul să-și fi terminat intervenția, intervine un eveniment exterior care întrerupe comunicarea), uneori locutorul nu își încheie enunțul, nu își elaborează până la capăt ideile în cadrul unei intervenții. Ideea fie este abandonată, fie este recuperată din contextul extralingvistic. În dialogul care urmează, vorbitorul B lasă neîncheiate primele două replici; deși tema nu este abandonată, nu se poate reconstitui ce ar fi dorit B să comunice în cele două intervenții neterminate:

A: vai [da'#
B:[**mie**
A: da' ce-ai pățit TU? ești STRESATĂ? CE-AI. că TU de_obicei ieșeai mai des. NU așa.
B: am foarte mult de-nvățat↓ # **și-mi #**
A: o:h↓

B: tu ştii ce medie de toată: JEna↓ am scos anu trecut? (IVLRA, 175).

În alt dialog, vorbitorul B lasă neîncheiat enunţul *şi-i urez* al cărui conţinut, în linii mari, poate fi intuit din contextul extralingvistic (dedicaţii muzicale pentru ocazii speciale):

A: aşa: camelia↓# hai să te-auzim↓ CARE i dedicaţia ta↓ eşti ultima: ascultă[toare care a intrat în direct.
B: [da. ă: # pentru cumnata mea mihaela # luca:
A: îhî:
+B: cu mesajul↓ o iubesc foarte mult #
A: da.
+B: ***şi-i urez*** ↑# că-mplineşte pe douăzeci şi doi # nouăsprezece ani.
A: da.
B: şi dedicaţie pentru # soacra mea # soţul meu şi: # soţul meu.
A: şi soţul tău de două ori. la pătrat. # soţul tău la pătrat↑da:?
B: da.
A: bine. la revedere # camelia. vă mulţumim tuturor # (IVLRA, 226).

În dialogul următor, a doua intervenţie a lui A este incompletă, dar poate fi reconstituită cu uşurinţă datorită începutului şi datorită contextului extralingvistic (*de ce închizi?*), care funcţionează ca element de coeziune între contribuţiile conversaţionale ale interlocutorilor.

B: [c-a:r vrea în / uichend / să mă lase cu gâtul GO:L↓ ca să se::↓ BIne. pa. alo?
A: [STAI puţin↓ CE faci. de ***CE-***
B: [credeam [c-ai închis. (IVLRA, 170).

• **Intervenţii fragmentate prin pauze.** Mecanisme psihologice precum necesitatea planificării mesajului, obţinerea unui timp de gândire, incertitudini, imposibilitatea / lipsa dorinţei de a continua mesajul, ezitarea, crearea suspansului se materializează prin stagnări în cadrul dialogului. Pauzele se pot concretiza prin tăcere (absenţa cuvântului) sau prin pauze vocalizate (lungiri de sunete, vocale de umplutură).

A: *dar îmi este teamă că-ntr-o zi* ***î:::#*** *deşi eu N-AM cheie la apartament↓ la noi* ***#*** *au fost [nişte discuţii odată demult* (IVLRA, 49);
B: [poate ***că:*** suferinţa asta a mai şi-mblânzit-o↓ nu mai e **aşa*:*** dură↓ şi intransigentă↓ şi-ncearcă ***#*** o-nţelegere cu voi↑ ştiindu-s*e:* singură↑
A: ***nu:*** (IVLRA, 50);
A: ((sună insistent la uşă, de mai multe ori)).
B: da:a↑
A: lumi:na*::* ***#*** la NOuăşPAtru.
B: ((deschizând uşa)) da_da↓
A: să citesc.
B: ***###*** imedia:t↓ ***##*** [poftiţi.
A: [bună ziua. am fost dimineaţă↓ n-aţi fost acasă. (IVLRA, 136).

• **Intervenţii fragmentate prin autoîntreruperi.** Ezitările, emoţiile (teama, enervarea, bucuria), falsele începuturi (când vorbitorul se răzgândeşte şi continuă enunţul într-un mod diferit decât cel intenţionat la începutul replicii), stările

mentale (confuzia, indecizia, lapsusul), bâlbâielile produc enunţuri incomplete, deseori fragmente de enunţ izolate, însoţite de pauze mai lungi sau mai scurte. Întreruperile dezorganizează enunţurile în diferite grade:

> A: parcă nu reuşea să mai găsească nici un #⊥ absolut # NU ştiu #↓ NU am reuşit să ne-nţelegem. (IVLRA, 135);
> A: de foarte mult în familie↑ sunt un copil adoptat↓ sunt din famili-⊥ sunt î: nepoata şi:⊥ adică ne-am înţeles foarte bine până la perioada pubertăţii. odată cu: pubertatea nu am reuşit să mai găsim nici un punct comun. ea fiind şi singură↑ divorţată↑ TOT motivul am fost eu↓⊥ a:l al adoptării din familie↓ nu a vrut să ia din partea tatălui↑ au divorţat↑ şi o persoană ***apro- foarte: îm:# CUM să sp- ă: adică*** totul să fie NUmai şi NUmai pentru EA↑ (IVLRA, 136);
> D: ***fra- ă: văru lu laura*** ştie din ⊥ maestru lor era din coreea de sud↓
> A: se poate↓ da' zice că toată asta e de din de la egipteni↓ (IVLRA, 54);
> A: eu am refuzat să fiu preşeDINte↑ [***în defavoarea t***⊥
> B: [NU-I adevărat. nu-i [adevărat.
> A: [***ă în favoarea ta.***
> B: nu-i adevărat. (IVLRA, 191);
> B: io vă spun ALTĂ chestie. io sunt bugeTAR↓ şi TOT nu iau bani. adică: lucrez în mi:ni:sterul ***să:– sănătăţii.*** şi n-am luat banii dă trei luni. ori dumneastră vă opreşte la: toţi acel cease↓ cu toate că mi-l ia şi mie. deci io n-am luat banii din# ***iu– iul–***
> E: iulie
> B: ***iu– iu– IUlie.*** deci NU o mică parte să nu iau sau o mare parte <$_{P.R}$ să nu iau>. n-am luat ***de:– deLOC*** (IVLRA, 29).

• **Intervenţii amplificate prin autorepetiţii, reformulări.** Diverse intenţii de comunicare ale locutorului (dorinţa de accentuare a unei idei, dorinţa de corectare a unui enunţ, dorinţa de accentuare a stării afective, intenţia de păstrare a cuvântului), precum şi mecanisme psihologice (nesiguranţă, ezitare, dorinţa de a câştiga timp de gândire) explică amplificarea intervenţiei prin repetarea de către locutor a unei secvenţe (vezi **Repetiţia**):

> A: tonus fantastic şi sînt FOARte tinere. dar ea a decăzut foarte mult. ***şi NU pot s-o las. <$_{MARC}$NU pot s-o las>*** [***să:*** (IVLRA, 50);
> ***A:*** [***şi ŞTIe şi ŞTIe şi ŞTIe***↑ eu # în şifonierul în dormitor am⊥ în cele două camere: sunt uşile închise↓ cheile sunt la brâu↑ ca la hangiţă↑ da↑ iar eu NU mă interesează am spus că nu mă⊥ decât în clipa când⊥ dacă moare↑ ***aTUNci poate↓ aTUNci voi şti*** ce are-n casă. ***eu NU ştiu ce are-n casă↓ nu ştiu ce bani↓ nu ştiu ce# bijuterii↑ eu NU ştiu ce are-n casă.*** (IVLRA, 50).

3.4. Schimbul (de replici)

Cea mai mică unitate interactivă, formată, de obicei, din două intervenţii (replici) formează un schimb de replici.

3.4.1. *Principiul alternanţei la cuvânt*

Schimbul de replici este guvernat de *principiul alternanţei la cuvânt.* Intervenţiile care compun un schimb de replici sunt succesive, separate, de obicei, prin pauze care variază între câteva microsecunde şi câteva zecimi de secundă. În mod ideal, fiecare replică ar trebui să fie o unitate informaţională completă.

Principiul alternanței la cuvânt afectează unitatea informațională a replicii, având diverse consecințe în plan textual.

• *Enunțuri eliptice*. O formă de elipsă specific dialogală este elipsa în cadrul schimbului de replici, adică elipsa între intervențiile interlocutorilor succesivi. În următorul exemplu sunt afectate de elipsă părțile comune din enunțurile celor doi vorbitori pentru evitarea redundanței. Enunțurile rezultate sunt asintactice, neanalizabile; pot fi însă reconstituite prin raportare la replica anterioară umplând golurile semantice și refăcând legăturile sintactice; frecvent apar pro-frazele (*da, nu*), proverbele (verbul *a face*), cuvintele interogative alcătuind singure un enunț (*ce?, când?, de ce?, cum?*):

C: da' la CAre dintre feminine crezi că a apărut mai întâi desinența i.
B: ă::
C: la femininele: care provin din: î: substantivele latine de declinarea întâi↑ sau din⊥ la cele care provin din
B: ***în NIci un caz de la declinarea întâi.***
C: ***da' la CAre.***
B: ***la declinarea a treia***
C: ***de CE crezi*** (IVLRA, 96);
A: leucoplast aveți?
B: ***da. cu rivanol sau fără***?
A: ***fără. simplu.***
B: ***ă rolă↓ nu?***
A: ***da.***
B: ***la paisprezece mii.*** (IVLRA, 131);
B: și-am ajuns la nouă și jumătate în: cireșu↓
A: **seara**↓ (IVLRA, 44).

• *Enunțuri fragmentate în două sau mai multe intervenții ale unui vorbitor.* Uneori, deși s-a întrerupt / a fost întrerupt, locutorul nu abandonează ideea, ci o continuă într-o intervenție ulterioară, după ce alocutorul și-a terminat intervenția. În aceste situații, două enunțuri paralele (cel a locutorului și cel al alocutorului) sunt fragmentate de alternanța la cuvânt a participanților la schimbul verbal:

C: ***deci nici unu n-are șină***
A: proba[bil#
C: [***au numai clape***
A: că la asta s-au referit↓ ca să aibă clape cât mai mari să nu: pice documentele (IVLRA, 133).

Fragmentarea enunțului în replici succesive ale locutorului poate fi însoțită de repetiții. Deoarece se întrerup reciproc, nici unul dintre vorbitori nu reușește să își termine ideea în cadrul aceleiași intervenții; fiecare dintre ei reia însă ideea, încercând să o termine în intervenția următoare:

B: [ruDEle↓ vreau să te-ntreb ceva.
A: [așa că e:ști:
B: [***asear_a:m-***
A: ești greșit
B: [***aseară-***
+A: [toTAL aicea.

B: ***asear-am*** vorbi:t [cu cine:va:↓ (IVLRA, 190).

• *Enunţuri paralele, transmiţând aceeaşi informaţie, succesiv, în intervenţia fiecărui interlocutor.* Anticipând intenţiile comunicative ale locutorului, alocutorul îl poate întrerupe preluându-i ideea. Apar astfel două enunţuri paralele, cu (parţial) acelaşi conţinut informativ, cu organizare sintactico-semantică identică sau diferită:

B: *cum arată↑* ***e mai [lung↓ aşa:***
A: ***[e mai lung↓ aşa:*** (IVLRA, 127);
B: *da↓ dacă-l vezi pă răzvan* ***[să-i spui***
A: [îi spun să-ţi dea un telefon (IVLRA, 130).

• *Enunţuri construite prin coparticiparea interlocutorilor.* Pauzele dintre intervenţiile vorbitorilor succesivi pot fi foarte mici, imperceptibile, astfel încât enunţurile apar sudate, incluse în aceeaşi unitate intonaţională. Astfel, unitatea sintactico-semantică se constituie din intervenţiile a doi (mai mulţi) interlocutori:

B: ***şi cu urechile [mai:***
A: ***[clăpăuge↓ aşa↓ ştii↑***
B: aha. (IVLRA, 75);
B: ***asta ar fi aşa un una la un milion şansă=***
A: ***= ar fi chiar un absurd.*** (IVLRA, 56);
B: ***fiindcă numai ieri erau complet tufliţi că: trebuie s-o ia de la capăt=***
A: ((din altă cameră)) = ***iar ţie fireşte nu ţi-a dat prin gând să-mi spui↑ că de UNDE să ştii.*** (IVLRA, 50).

• *Enunţuri complexe.* Există situaţii când două sau mai multe dintre fenomenele prezentate mai sus coexistă: în dialogul care urmează primele două intervenţii sunt paralele, apoi A îşi continuă ideea şi în cea de a doua intervenţie, în timp ce a doua intervenţie a lui B formulează o concluzie în legătură cu ideea dezvoltată de A în cele două replici anterioare. C enunţă o propoziţie circumstanţială de scop, a cărei regentă nu este explicită, ci implicită, rezultată din coparticiparea lui A şi B:

A: păi nu↓ dacă-ţi fa[ce:
B: [îţi fac îţi scot
A: din nou spate[le
B: [sigur că da
C: că să vi[nă aşa
A: [că văd că asta-i destul de lungă↓
B: este↓ da
A: i-o-ndoi doar un pic↓ tănţica
C: îhî (IVLRA, 128).

• *Enunţuri repetate în replici succesive ale aceluiaşi locutor sau în replicile ambilor interlocutori.* Repetarea (vezi **Repetiţia**) totală sau parţială a unui enunţ în cadrul schimbului de replici poate avea diverse funcţii discursive: de accentuare a ideii exprimate de locutor:

+A: ***de CE vă e FRICĂ-n momentu ĂSta↓: sau TEAmă↑***
C: <F ***mie nu mi-e tea[mă***
A: [CE vă sperie.
C: ***mie nu mi-e teamă de nimic>.***

A: ***nu vă e teamă de nimic.***
C: de un singur lucru
A: <$_{F}$ ***nu vă e teamă de nimic***>. (IVLRA, 205),

de insistență, pentru impunerea ideii în spațiul discursiv:

A: [<$_{P}$***în general TOȚI sunt așa***>.
C: dar ei să NU-I umbli-n păr↓ [să nu stai
A: [<$_{P,R}$ de ce>?
C: s-o împopoțonezi↓ [nu-i place.
B: [***TOȚI sunt așa.***
C: da' ea să facă la alții [s-a învățat singură
B: [<$_{P}$***TOȚI sunt așa***>
A: se face coafeză ((râde)) (IVLRA, 30),

de semnalare a unei deficiențe pe canalul de comunicare:

A: ***UNde ați terminat.***
B: poftim?
A: ***UNde ați terminat.***
B: ***am terminat:*** aici.
A: aici. CÂND.
B: litere↓ anu anu patru. (IVLRA, 95),

de marcare a coeziunii textuale:

C: şi cu CIne-ați făcut lucrarea.
B: cu domnu profesor b***.
C: despre ce?
B: **ăm*****: despre: situația: desinenței în limba română.***
C: şi CAre e situația desinenței în limba română. (IVLRA, 95).

- *Enunțuri izolate, neintegrate sintactic.* Regenta poate fi reconstituită de interlocutori din context (cunoştințele comune împărtăşite) sau dintr-o intervenție anterioară, dovadă a faptului că unitățile discursive depăşesc granițele unei singure intervenții (frază / propoziție), iar relațiile sintactice de coordonare şi subordonare se pot stabili între secvențe aparținând unor vorbitori distincți:

A: îhî# la ce opțional↓ la ăla de /edvărtaizing/?
B: ă:# păi ***dacă pă primu e cu /edvărtaizing/↓ p-al doilea e cu metode***
A: aha# păi mâine mă duc
B: ***dacă poți să le treci pe-ale mele↓***
A: (păi) şi eu am (IVLRA, 37).

Ruptura sintactică poate apărea în orice punct al propoziției / frazei, determinând apariția unor intervenții constituite exclusiv din subordonate, din elemente de relație, dintr-un singur cuvânt etc.

3.4.2. ***Accesul la cuvânt***

Actualizarea schimbului de replici, alternanța la cuvânt, presupune **accesul la cuvânt** al interlocutorilor. Interlocutorii recurg la diverse strategii prin care „iau cuvântul", „păstrează cuvântul", „cedează cuvântul". Pentru a lua cuvântul locutorul poate: (i) să înceapă pur şi simplu să vorbească pe o anumită temă; (ii) să preia cuvântul de la alocutor prin introducerea unor mărci de validare a enunțului

anterior (*ah, oh, îm, da, ei bine*) sau a unor conectori transfrastici (*şi, dar, pentru că, deci*); (iii) să-şi întrerupă alocutorul ridicând tonul, folosind cuvinte de „alertă" (*hei, ascultă, uite*) sau făcând comentarii metalingvistice (*mă scuzi că te întrerup o clipă; aş vrea să adaug ceva; lasă-mă să spun ceva; daţi-mi voie; o clipă, vă rog; taci tu să spun eu!*). Pentru a păstra cuvântul, vorbitorul poate: (i) să îşi continue pur şi simplu ideea, fără a da posibilitatea interlocutorului să intervină; (ii) să recurgă la cuvinte de umplutură pentru a semnala interlocutorului că nu doreşte să abandoneze cuvântul; (iii) să recurgă la repetiţii lexicale şi reformulări care îi permit planificarea mesajului fără a ceda cuvântul interlocutorului. Contururile intonaţionale nonterminale, elementele nonverbale şi paraverbale (poziţii corporale, privirea îndreptată spre interlocutor, mimica, gesturile, debitul verbal) sunt elemente care însoţesc mesajul verbal semnalând intenţia vorbitorului de a păstra cuvântul. Pentru a ceda cuvântul locutorul poate: (i) să performeze anumite acte de vorbire (întrebările, directivele, scuzele, invitaţiile, ofertele cer, conform principiului perechilor de adiacenţă, producerea de către interlocutor a unui răspuns la stimul); (ii) să dea alocutorului semnale explicite că îi cedează cuvântul (secvenţe de apel adresate interlocutorului – vocative, întrebări de confirmare); (iii) să recurgă la un contur intonaţional terminal; (iv) să tacă; (v) să îi ofere interlocutorului semnale mimico-gestuale (îl priveşte fix, îl invită prin mimică şi / sau gesturi să preia cuvântul, îşi relaxează brusc muşchii feţei etc.). Accesul la cuvânt nu este însă reglementat de reguli foarte stricte, pe de o parte, iar pe de altă parte, semnalele angajării comunicative a locutorului nu sunt univoce. De aici rezultă o serie de fenomene textuale.

• *Suprapunerile.* Nerespectarea dreptului la cuvânt al locutorului (graba de a răspunde, intenţia de a-l împiedica pe locutor să îşi termine ideea) conduce la suprapuneri între intervenţii. În exemplul următor parantezele drepte marchează porţiunile suprapuse şi momentul în care s-a produs suprapunerea:

B: noi autorităţile sânte suntem într-un demers le[***GAL***
C: [***dumneavoastră***
B: dumneavoastră sunteţi [***în***
+C: [***dumneavoastră ac***[***ţionaţi***
+B: [***afara cadrului legal***
+C: [***actio***[***naţi***
+B: [***la aceasta oră***
C: noi vă propu[***nem că aţi spus că aveţi***
M: [***dumneavoastră acţionaţi asupra amărâ***[***ţilor***
C: [***aţi spus că aveţi copii care sunt stu***[***denţi***
M: [***asupra marilor corupţi nu acţionaţi***↑ (IVLRA, 167).

• *Sudările.* Când pauza dintre intervenţiile succesive ale interlocutorilor este foarte mică, imperceptibilă, cele două replici apar ca o singură unitate, apar sudate:

B: ***asta ar fi aşa un una la un milion şansă=***
A: ***= ar fi chiar un absurd.*** (IVLRA, 56).

• *Pauzele.* Când pauza dintre intervenţiile succesive ale interlocutorilor este foarte mare, aceasta capătă diverse semnificaţii discursive. Când alocutorul nu intervine în dialog la intervalul normal din cadrul schimbului de replici, pauza este

semnalul neatenției alocutorului, al dorinței acestuia de a-și amâna reacția, al indeciziei acestuia, al ezitării în privința reacției, al refuzului de a reacționa etc.

Schimbul de replici se constituie după principiul acțiunii (locutorului) și reacției (alocutorului): întrebare-răspuns, invitație-acceptarea / refuzarea invitației, ordin-îndeplinirea ordinului, scuze – acceptarea / respingerea scuzelor etc. Acest cuplaj de replici poartă numele de **perechi de adiacență**. Primul element al perechii de adiacență condiționează un anumit tip de reacție în replica alocutorului. Uneori schimbul (de replici) este alcătuit din trei elemente: acțiune (vorbitorul 1) – reacție (vorbitorul 2) – ratificare (feedback dat de vorbitorul 1 vorbitorului 2).

A: orice troleu. cu metroul se poate?
B: nu. e compliCAT. trebui să mergeți pân la uNIrea↓
A: da. (IVLRA, 92);
+B: de la unirea schimbați mergeți pe cellalt tronson↑ până coborâți↑
A: AM înțeles.
B: așa-nțelegeți. (IVLRA,92).

3.4.3. *Coerență directă* vs *coerență indirectă*

În funcție de relația logico-semantică dintre replici, se vorbește de schimburi de replici cu *coerență directă* (replica alocutorului este direct pertinentă în raport cu replica locutorului: – *Dana, vii mâine la bibliotecă? / – Vin.*) și schimburi de replici cu *coerență indirectă* (replica alocutorului nu este direct pertinentă în raport cu replica locutorului: – *Dana, vii mâine la bibliotecă? / – De ce întrebi? / – Vreau să-ți aduc cursurile. / – Vin.*).

De obicei, există o legătură evidentă între stimul (ceea ce spune vorbitorul) și reacție (ceea ce răspunde interlocutorul). Există însă și situații în care scopul conversațional al interlocutorilor este pentru moment divergent, astfel încât coerența perechii de adiacență este pentru moment suspendată, fiind refăcută ulterior:

B: CINE-a citit volpone.
A: hi: mi-am agățat ciorapii.
G: ((râd))
A: <@ am pierdut trezeci de mii de lei> # volpone eu am citit. (IVLRA, 76).

3.5. Tranzacția

Unul sau mai multe schimburi pe aceeași temă formează o tranzacție. O temă poate fi alcătuită din mai multe subteme. Tema se organizează după două principii: principiul coerenței și principiul coeziunii (vezi **Organizarea tematică a enunțului**). Un mesaj este coerent atunci când ceea ce spune locutorul are sens într-un context dat; coerența este un co-construct al locutorului și al alocutorului: locutorul are în minte principiul coerenței în momentul elaborării mesajului, iar alocutorul, pe baza competențelor sale comunicative și lingvistice, învestește mesajul cu coerență. Coeziunea este asigurată prin legăturile formale care marchează în plan lingvistic continuitatea tematică: deictice (vezi **Deixis**), anafore (vezi **Anafora**), repetiții (vezi **Repetiția**), mărci intonaționale și prozodice (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**), elipsa (vezi **Elipsa**), conectorii transfrastici (vezi **Conectori frastici și transfrastici**). Specifică dialogului este folosirea acestor mărci ale coeziunii între replici, în cadrul schimbului. (Pentru anaforă,

repetiție, elipsă vezi *supra*, **2.5**). Următoarele exemple ilustrează funcția coezivă a conectorilor pragmatici folosiți între replici:

> A: îhî# la ce opțional↓ la ăla de /edvărtaizing/?
> B: ă:# ***păi*** dacă pă primu e cu /edvărtaizing/↓ p-al doilea e cu metode
> A: aha# ***păi*** mâine mă duc
> B: dacă poți să le treci pe-ale mele↓
> A: (**păi**) și eu am (IVLRA, 37),

a anaforei interreplici (subiectul subînțeles preluat din enunțului locutorului precedent):

> A: da' e mai MAre decât o dischetă ***ăsta*** nu?
> B: e↑ nu știu↓ ***are șase_sute patruj_de /ka/*** (***nu e***) (IVLRA, 93)

și a deicticelor interreplici:

> B: [(doamnă) am fost la grefieră↓ grefiera-mi spune că v-a adus **dosaru**-n arhivă
> A: CÂND mi **l**-a adus în arhivă. (IVLRA, 104).

În cadrul unei tranzacții interlocutorii negociază tema: introduc tema, o susțin, acordă atenție specială un aspect particular al ei, o abandonează, o reiau, alunecă spre altă temă, fac digresiuni, suspendă tema, însoțesc tema de comentarii asupra acțiunilor exterioare.

Introducerea temei depinde de cunoștințele comune ale vorbitorilor, de gradul de cunoaștere reciprocă dintre vorbitori. Presupune adoptarea unor strategii prin care vorbitorul își începe interacțiunea comunicativă și își pregătește interlocutorii pentru schimbul verbal. Temele pot fi introduse direct prin acte de vorbire reprezentative / asertive, expresive, întrebări sau indirect, prin elemente cu caracter pregătitor (anunțarea temei, anunțarea intenției de a introduce o temă). Susținerea temei se face prin informații suplimentare sau prin exprimarea unor atitudini, emoții provocate de temă. Abandonarea temei se poate face prin întreruperea schimbului verbal sau prin mărci explicite: lexicale (*bine, da, asta e, atât am avut de spus*), paralingvistice (intonație descendentă, pauză, râs), non-verbale (mimică, gesturi). Există conectori specifici de continuitate (*da, apropo, de, ei*) sau de discontinuitate (*dar, **ba** da*), de ezitare (*ăă, păi*). Focalizarea unui element particular al temei se face prin tematizare, dislocare la stânga, emfază, solicitând detalii, elicitând reacții în legătură cu aspectul focalizat, accentuându-l prin acte de vorbire expresive, acumulând acte de vorbire legate de elementul focalizat. Tema poate fi abandonată pur și simplu prin abordarea unei noi teme, prin anunțarea schimbării (*Altceva?; Ți-am spus?; Apropo...; Aș vrea să vă întreb ceva...*), prin structuri sintactice tematizate sau dislocate la stânga, elemente paraverbale (râs, pauză) și nonverbale (mimică, gesturi). Reluarea unei teme anterioare este de obicei marcată în plan lexical (*bine, sigur, OK, bun, acum, deci, să revenim la oile noastre*); un caz particular de reluare îl reprezintă recontextualizarea unui element dintr-o temă anterioară. Alunecarea spre o altă temă se face prin treceri imperceptibile, bazate pe legături asociative, analogii, comparații, contrast etc. Digresiunea, depărtarea temporară de o temă curentă, este semnalizată prin elemente lexicale (*apropo, chiar așa, de fapt, o paranteză, nu cumva să uit*) și prozodice (ritmul vorbirii, înălțimea tonului). Tema poate fi suspendată temporar când locutorul se adresează altui alocutor decât partenerilor de discuție / conversație, pe o temă nelegată de tema curentă; suspendarea temei poate fi

semnalizată lexical (*Mă scuzați o clipă...; Întrerupem puțin...*), prin elemente paraverbale (pauză mai lungă, schimbarea tonului / intonației) și nonverbale (orientarea spre un alt alocutor decât alocutorii din grupul de discuție). Elemente parazitare dialogului pot interveni când locutorul își însoțește acțiunile exterioare temei (oferte de mâncare și de băutură) de remarci verbale (*Vă rog să vă serviți...; Doriți puțină apă?; Ia uite, era să cad...*).

3.6. Conversația. Discuția

Una sau mai multe tranzacții formează o conversație sau o discuție.

3.6.1. *Conversația*

Conversația este un dialog cu caracter neinstituționalizat: se desfășoară între membrii unei familii, între prieteni, colegi de serviciu în pauză, necunoscuți pe stradă; are ca scop socializarea, cunoașterea celuilalt, dobândirea de informații, autoexprimarea etc.; scopul conversației este difuz și în continuă negociere; participanții interacționează și negociază semnificația de pe poziții interpersonale; are grad mic de structurare tematică; se desfășoară fără un protocol de interacțiune prestabilit. În planul expresiei lingvistice, conversația este, de obicei, informală, are grad maxim de libertate și este deschisă tuturor opțiunilor permise de limbă în contextul de comunicare dat. Conversația este considerată forma prototipică de comunicare în cadrul societății.

3.6.2. *Discuția*

Discuția este un dialog cu caracter instituțional: se desfășoară într-un cadru instituționalizat (ședința de redacție, consultația medicală, ora didactică, interpelările parlamentare, procesele în instanță, solicitarea de informații la ghișee specializate etc.); are ca scop prestabilit rezolvarea unor probleme de tip instituțional; semnificația este negociată de pe poziții de rol; are grad mare de structurare tematică și, în mod ideal, se desfășoară conform unui protocol de interacțiune mai mult sau mai puțin formalizat. Discuția are, de obicei, caracter formal și este constrânsă lexical și gramatical: apar termeni de specialitate (cu accepții tehnice diferite de cele din limba curentă, circumscriși unor câmpuri lexico-semantice particulare), structuri sintactice fixe, recurente (*Ce doriți?; Pe agenda întâlnirii de azi avem următoarele puncte...* etc.); formule de adresare specifice, incluzând titluri științifice / academice (*domnule director, domnule profesor* etc.). De-a lungul continuumului conversație – discuție pot apărea forme de interacțiune hibride.

3.6.3. *Structura conversației / discuției*

Atât conversația, cât și discuția au următoarea **structură:**

Deschiderea conversației / discuției:	– Salut de inițiere
	– Prelungirea salutului prin complimente
	– Secvențe fatice
Negocierea temei / temelor:	– $tema_1$: subtemă...subtemă...subtemă....subtemă
	– $tema_2$: subtemă...subtemă...subtemă....subtemă
	– $tema_n$: subtemă...subtemă...subtemă....subtemă
Încheierea conversației:	– Discuție fatică de despărțire
	– Remarci politicoase, complimente
	– Salutul de încheiere

Diversele paliere din structura unei conversații sau a unei discuții sunt mai ample sau mai reduse, uneori pot fi chiar omise.

În ciuda structurii comune, între conversație și discuție apar unele diferențe legate de amploarea fiecărei secvențe, de formulele specifice folosite etc.

Conversația. Formulele de salut au caracter convenționalizat, înscriindu-se într-un sistem de interacțiune socială specific fiecărei culturi. Formele românești de salut sunt neutre (*bună dimineața, bună ziua* etc.) sau marcate ca deferente (*să trăiți, dom'director, respectele mele*), amicale (*salutare, pa*), specializate pentru adresarea către bărbați, respectiv femei (*să trăiți / sărut mâna*), însoțite de gesturi tipice (bărbații își strâng mâna, femeile se sărută pe obraz de două ori, bărbații sărută mâna femeilor). Complimentele prin care se prelungesc formulele de salut (de inițiere sau de încheiere) vizează de obicei aspectul exterior al interlocutorului (*Ce bine arăți!, Ești foarte elegantă astăzi...*) și felicitări pentru realizări personale. Deseori se răspunde la complimente prin „contestarea complimentului" (*Mmm, nu arăt grozav...; Mmm, nu mare lucru...*) subordonat maximei modestiei; sub influența unor modele străine, este tot mai frecvent comportamentul discursiv de „acceptare a complimentului" (*Mulțumesc mult.*). Discuțiile fatice (de inițiere și de despărțire) exprimă satisfacția vorbitorilor în legătură cu întâlnirea (*Mă bucur că te-am întâlnit.*), conțin promisiuni privind contacte viitoare (*Mai vorbim., Pe curând., Te sun eu.*); abordează aspecte legate de familie (*Ce mai face mama? Soția? Copiii câți ani au?*), prieteni (*Cu cine te-ai mai întâlnit?; L-ai mai văzut pe...?*), „noutăți" (*Ce mai e nou?*), mai rar vreme, politică, focalizează sentimente împărtășite de interlocutori în legătură cu diverse evenimente de actualitate.

Discuția. Față de conversație, discuția presupune folosirea acelor formule de salut instituite prin protocolul instituțional; salutul este de obicei scurt, iar secvențele de prelungire / pregătire a salutului (complimente, discuții fatice) au caracter convențional și sunt reduse la minimum. Negocierea temelor urmează un protocol cu diferite grade de permisivitate, în funcție de situația concretă de comunicare.

4. MECANISME PRAGMATICE SUBIACENTE DIALOGULUI

Pentru a-și atinge scopurile comunicative, vorbitorii folosesc limba strategic, realizând anumite corelații între intenția comunicativă și forma lingvistică. Unele semnificații sunt transmise literal, altele doar implicate. Alegerile discursive ale locutorului și interpretarea lor de către alocutor sunt reglate prin mecanismul presupozițiilor și al implicațiilor, constrânse de principiul cooperării și de principiul politeții.

4.1. Principiul cooperării

În mod ideal, se presupune că participanții la dialog sunt indivizi raționali, capabili să identifice și să gestioneze scopurile curente ale schimbului verbal, știu să facă astfel încât contribuțiile lor conversaționale să corespundă scopului curent al conversației. Comportamentele lor comunicative se raportează la un set de

maxime ideale, maximele cooperării, care funcționează ca puncte de reper pentru alocutori în deducerea semnificației contextuale a unui enunț.

Maxima cantității: cantitatea de informație oferită de locutor trebuie să satisfacă scopul curent al conversației (să nu fie nici prea mare, nici prea mică).

Maxima calității: informația oferită de locutor trebuie să fie adevărată (vorbitorul nu trebuie să spună lucruri pe care le crede neadevărate sau pentru care nu are dovezi).

Maxima relevanței: informația oferită de locutor trebuie să fie relevantă în raport cu contribuțiile comunicative anterioare ale vorbitorilor și în raport cu scopul curent al conversației.

Maxima manierei: contribuția comunicativă a locutorului trebuie să fie formulată clar, nonambiguu, să nu fie obscură, să nu fie prolixă.

O parte din informația vehiculată implicit în cadrul dialogului este transmisă prin intermediul presupozițiilor, implicațiilor, implicaturilor.

4.1.1. ***Presupozițiile***

Presupozițiile sunt parte constitutivă a universului comun de discurs, reprezentând precondiții ale enunțării cu succes a unei propoziții: o întrebare cum ar fi *Cine a plecat?* se justifică doar în condițiile în care „Cineva a plecat" (care este presupoziția întrebării); aserțiunea *A venit Maria.* se justifică doar în condițiile în care „Există cineva pe nume Maria"; aserțiunea *A revenit.* se justifică în condițiile în care „venise cel puțin încă o dată înainte de momentul vorbirii". Presupozițiile se leagă de conținutul propozițional, de valoarea de adevăr, dar, mai ales, de condițiile pragmatice (contextuale) ale actului de enunțare. În cadrul dialogului, presupozițiile suferă procese permanente de modificare, odată cu fiecare nou act de enunțare.

Presupozițiile sunt declanșate de trăsături lexicale, sintactice, intonaționale din enunț; aceste elemente variate ca natură se numesc **declanșatori de presupoziții**. Funcționează ca declanșatori de presupoziții diverse părți de vorbire (substantive, verbe, adverbe) cu anumite trăsături semantice inerente, diverse tipuri de propoziții subordonate (circumstanțiale și necircumstanțiale), tipuri de acte de vorbire. Declanșatori de presupoziții: (i) substantivele comune articulate hotărât sau substantivele proprii (***Fata / Maria*** *e studentă.* – presupoziția: „există o fată / o fată numită Maria"); (ii) anumite subclase semantice de verbe: verbele psihologice (*îmi pare bine, mă bucur, regret*) a căror propoziție subordonată este presupusă ca adevărată (***Mă bucur*** *că ai venit.* – presupoziția: „ai venit"); verbe ca *a-și imagina, a visa,* a căror propoziție subordonată presupune opusul (***Mi-am imaginat*** *că sunt balerină.* – presupoziție: „nu sunt balerină"); verbele factitive *a face, a pune, a îngălbeni* a căror propoziție subordonată este presupusă ca adevărată (***M-a făcut*** *să plâng.* – presupoziție: „am plâns"; ***A îngălbenit*** *covorul cu iod.* – presupoziție: „covorul este acum galben"); verbe aspectuale – *a începe, a continua, a termina* (*Minerii* ***continuă*** *greva.* – presupoziție: „ei sunt în grevă"); verbele implicative – *a uita* (presupune că „a știut cândva și nu mai știe"), *a reuși* (presupune că „a încercat"); verbe de opinie – *a acuza, a critica* (*M-a* ***criticat*** *că am venit.* – presupoziția: „acțiunea de a veni este considerată negativă de locutor"), *a lăuda* (*M-a* ***lăudat*** *că am venit.* – presupoziția: „acțiunea de a veni este considerată pozitivă de locutor"); (iii) adverbe și prefixe iterative (*iar, din nou, re-*: ***a revenit*** / *a venit* ***iar*** – presupoziția: „mai fusese și înainte"); (iv) structuri sintactice

comparative (*Ion este **mai brunet** decât Gheorghe* – presupoziție: „Gheorghe este brunet"; *Ion este la fel de vesel ca și Gheorghe* – presupoziție: „Ion și Gheorghe sunt veseli"); (v) atributivele explicative (*Maria, care învață mult, e premiantă.* – presupoziție: „Maria învață mult."); (vi) circumstanțialele temporale (***Înainte de a pleca**, i-am dat telefon*; presupoziție: „Eu am plecat"); (vii) circumstanțialele condiționale ireale (***Dacă aş fi fost director**, l-aş fi sancționat.*; presupoziție: „Nu sunt director"); (viii) actele de vorbire întrebare (***Când soseşte coletul?***– presupoziție: „coletul soseşte").

4.1.2. ***Implicațiile***

Implicațiile sunt consecințele logice ale stării de fapt asertate printr-un enunț: *Ion a plecat* implică: „Ion nu mai este aici"; *Voi citi mâine* implică „Nu citesc azi".

4.1.3. ***Implicaturile***

Încălcarea maximelor conversaționale generează implicaturi, adică sensuri contextuale suplimentare la care interlocutorii au acces în urma unor inferențe făcute pe baza cunoştințelor contextuale comune. De exemplu, la întrebarea *Cât e ceasul?* interlocutorul poate răspunde respectând maxima cantității și a relevanței *E ora şase.*, sau poate încălca aceste maxime răspunzând *Tocmai a închis la florărie.* În aparență, răspunsul este nerelevant în raport cu întrebarea. Dar interlocutorul interpretează acest răspuns pe baza cunoştințelor contextuale comune („ştim că la florărie închide la ora 6"), a principiului cooperării (locutorul ştie că alocutorul se comportă ca locutor rațional) și a celor patru maxime (calculând devierea de la maxima cantității şi a relevanței alocutorul interpretează enunțul *Tocmai a închis la florărie.* ca *Este ora 6.*). Alteori, implicaturile sunt mai puțin dependente de contextul concret, având un caracter mai mare de generalitate: structurile interogative funcționează adesea ca acte de vorbire directive indirecte (*Poți să-mi dai sarea?* = „Dă-mi sarea!"; *Vrei să deschizi fereastra?* = „Deschide fereastra!" etc.).

4.2. Principiul politeții

Participanții la comunicare dispun de două imagini comunicative / imagini publice / fețe: fața pozitivă şi fața negativă. Fața pozitivă se manifestă prin tendința vorbitorilor de a-și manifesta dorința de angajare în relație cu ceilalți, atracția față de ceilalți; fața negativă se manifestă prin tendința vorbitorilor de a-şi păstra un teritoriu privat, neîmpărtăşit cu ceilalți participanți la dialog, de a se distanța de ceilalți. Cele două fețe de care dispun vorbitorii se concretizează în strategii ale politeții pozitive (sau strategii ale solidarizării cu interlocutorul), respectiv strategii ale politeții negative (sau strategii ale desolidarizării de interlocutor). Alegerea uneia sau a alteia dintre strategii este parte a unui comportament planificat, menit să contribuie la menținerea unor relații interpersonale armonioase. Prin strategiile politeții pozitive vorbitorii accentuează relația de colaborare cu interlocutorul, prin strategiile politeții negative vorbitorii atenuează potențialul agresiv al unor acte de vorbire care pot afecta dorința de independență a interlocutorilor.

4.2.1. ***Strategiile politeții negative***

Printre **strategiile politeții negative** se numără: (i) performarea de acte de vorbire expresive (a cere scuze, a exprima regretul, a cere iertare); (ii) performarea de acte de vorbire indirecte prin care sunt diminuate constrângerile vorbitorului

asupra interlocutorului, pentru a-i lăsa posibilitatea unor opţiuni (*Vrei să închizi geamul, te rog?* în loc de *Închide geamul!*) sau se evită un refuz (– *Vii mâine?* / – *Aş veni, dar, din păcate, trebuie să merg în altă parte.*); (iii) atenuarea expresiei lingvistice prin modalizatori de incertitudine (*cred, bănuiesc, sper*), prin adverbe, pronume şi locuţiuni de aproximare (*oarecum, într-un fel, cam, cineva*) sau prin condiţional (*Aş zice să mai aşteptăm.*), prin litotă, diminutive (*Mi-ar trebui şi mie o foicică de hârtie, nu mai mult.*); (iv) impersonalizarea expresiei prin folosirea verbelor impersonale, a unor verbe nonagentive sau a reflexivelor impersonale (*trebuie, regula este să...; ni se cere să...*); (v) reducerea la minimum a tuturor presupunerilor legate de interlocutor (prin structuri condiţionale, temporale: *Dacă vrei, pot să te ajut., Când te hotărăşti, vin să facem ordine în bibliotecă.*); (vi) exprimarea deferenţei prin folosirea pronumelor de politeţe, a pluralului, a titlurilor academice (*Domnule academician, vă rog să îmi acordaţi un interviu.*); (vii) exprimarea subordonării faţă de interlocutor (*Vă rămân dator.; Aş fi onorat să...*); (viii) neimplicarea comunicativă (tăcerea, replici scurte, imobilitate).

4.2.2. *Strategiile politeţii pozitive*

Printre **strategiile politeţii pozitive** se numără: (i) performarea unor acte de vorbire expresive de tipul complimentelor, flatărilor (*Ce bluză frumoasă ai!*); (ii) folosirea de intensificatori de expresie pentru a exagera interesul faţă de alocutor (***Te rog**, atenţie la scări, sunt **extrem** de alunecoase!; **Întotdeauna** ai fost **cel mai bun!***); (iii) folosirea mărcilor solidarităţii de grup sau ale apartenenţei la grup: persoana I plural la verb; pronumele personale şi posesive de persoana I plural; cuantificatorul *toţi*; substantive (*grupul nostru, colectivul nostru*); pluralul solidarităţii; adresarea inversă (folosirea de către locutor a unui termen care ar fi de aşteptat să fie folosit de către alocutor ca în – *Ce faci, **mamă**, acolo?*, unde substantivul *mamă* este folosit de mama care se adresează fiicei); folosirea desemantizată a unor substantive denumind grade de rudenie (*Ce faci, **soro**, acolo?; Păi bine, **frate**, aşa se vorbeşte?*); (iv) empatizarea cu interlocutorul (*Te înţeleg foarte bine.; Ştiu ce simţi.*); (v) exprimarea prin modalizatori a optimismului în raport cu interlocutorul (*Sunt sigură că vei reuşi!; Fără îndoială că ai dreptate.*); (vi) orientarea spre interesele celuilalt prin apelul enunţarea unor aserţiuni cu funcţie de presecvenţe (*Ştiu că este important pentru tine să ai un răspuns cât mai repede.*); (vii) folosirea apelativelor care marchează intimitatea discursivă (numele mic) şi a persoanei a II-a a verbului (*tu*); (viii) exprimarea interesului comunicativ pentru interlocutor prin conversaţii fatice, prin operatori discursivi care îl încurajează să continue (*da, îhm*), prin volubilitate (debit verbal, gestică, mimică).

ANEXĂ

Textele folosite ca exemplificări în acest capitol au fost extrase din Liliana Ionescu-Ruxăndoiu (coord.), *Interacţiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiţă de tipologie*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2002. Prezentăm în continuare simbolurile folosite în transcrierea înregistrărilor (*apud* Ruxăndoiu, *ibid.*, p. 22–23).

NORME DE TRANSCRIERE A TEXTELOR

Se foloseşte literă mică atât la iniţială de propoziţie sau de frază, cât şi la iniţiala numelor proprii; majuscula notează emfaza. Cuvintele în limbi străine sunt notate conform audiţiei, între bare oblice (ex. / niiorc / pentru New York).

Accent	á	se notează numai când diferă de cel curent
TEXT		accent emfatic (al cuvântului sau al unei silabe)
Intonaţie	.	contur melodic descendent terminal
	↓	contur melodic descendent nonterminal
	?	contur melodic ascendent terminal
	↑	contur melodic ascendent nonterminal
	!	intonaţie rejectivă (contur melodic uşor descendent, asociat cu înălţimea scăzută a vocii; semnalează reconsiderarea de către emiţător a afirmaţiei sale precedente)
Înălţime	<↑ >	înălţime ridicată a vocii
	<↓ >	înălţime scăzută a vocii
Tempo	<L >	tempo lent al vorbirii
	<R >	tempo rapid al vorbirii
Intensitate	<F >	intensitate forte a vocii
	<P >	intensitate slabă a vocii

_	(linie jos, între cuvinte) rostire legato
–	(linie de dialog) cuvânt neterminat
:	lungire a unui sunet; numărul de semne (u: / m:) indică, în mod aproximativ, durata fenomenului
'	apocopa unor sunete; omiterea curentă a lui *l* final articol definit este marcată sistematic, fără a se utiliza apostroful
ʕ	stop glotal
#	pauză; numărul de semne indică, în mod aproximativ, durata pauzei
text = = text	intervenţie începută de un vorbitor şi continuată, fără pauză, de altul
[text	începutul suprapunerii unor intervenţii succesive; se marchează atât în intervenţia în curs, cât şi în intervenţia suprapusă
+A:	continuarea primei intervenţii fără a se ţine seama de intervenţia suprapusă
text ⊥	construcţie abandonată
„ "	secvenţă redată de emiţător în vorbire directă
<@ >	râs concomitent cu rostirea
<Z >	zâmbet concomitent cu rostirea
<OF >	secvenţă rostită prin mişcarea expiratorie specifică oftatului
<MARC>	secvenţă pusă în evidenţă printr-o rostire rară (uneori chiar silabisită) şi apăsată
<IM>	imitarea modului de a vorbi al unei persoane
<CIT>	emiţătorul citeşte un text
(( ))	indicaţii „scenice" (ex. tuşeşte; îşi drege vocea etc.)
( )	transcriere probabilă
(xxx)	text neclar; numărul de semne (x) indică, în mod aproximativ, lungimea secvenţei neclare
[...]	secvenţă netranscrisă

VORBIREA DIRECTĂ ŞI VORBIREA INDIRECTĂ

1. ASPECTE DEFINITORII

Vorbirea directă şi vorbirea indirectă reprezintă modalităţi discursive prin care un locutor exprimă propriul discurs, respectiv redă discursul său sau al altui locutor, formulat într-un moment diferit al comunicării.

Redarea discursului se realizează prin reproducere sau prin relatare. Reproducerea este modalitatea specifică vorbirii directe: *Mama i-a spus copilului:* – ***Du-te acum la şcoală!****; Eu îi spun:* – ***Am fost ieri la facultate***. Relatarea constă în reorganizarea formei discursului iniţial, respectându-se conţinutul semantic al acestuia şi este modalitatea discursivă proprie vorbirii indirecte: *Mama i-a spus copilului* ***să se ducă atunci la şcoală.****, Eu îi spun* ***că am fost ieri la facultate***.

Discursurile redate prin vorbire directă şi indirectă sunt formate din secvenţe lingvistice organizate din două componente: *componentul cadru* (*citant*) şi *componentul inserat* (*citat*). Aceleaşi componente se regăsesc şi în discursurile comunicate în vorbirea directă legată şi în vorbirea indirectă liberă (fenomene de comunicare cu statut intermediar între vorbirea directă şi vorbirea indirectă):

Ea zice ***că de ce l-ai chemat.*** – vorbire directă legată;

Caimacanul l-a strâns în braţe, l-a suit în butcă şi, ***mânaţi, bre!*** (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*) – vorbire indirectă liberă.

Componentul inserat corespunde unei secvenţe lingvistice rostite şi transmise prin vorbire directă sau indirectă şi unei secvenţe lingvistice formulate în gând de către un locutor (monologul interior: *El îşi zise în gând* ***că trebuie să-şi recunoască greşeala.***).

Modalităţile discursive de redare a discursului (vorbirea directă, indirectă, directă legată şi indirectă liberă) prezintă proprietăţi gramaticale (sintactice şi morfologice), semantico-pragmatice şi intonaţionale diferite. Cea mai importantă proprietate, în funcţie de care se structurează toate tipurile de discurs menţionate, este de natură sintactică şi se referă la prezenţa sau absenţa unei relaţii de subordonare între expresiile *dicendi* din propoziţia cadru şi componentul inserat. Relaţia de subordonare este prezentă în discursurile comunicate în vorbirea indirectă şi în vorbirea directă legată, dar absentă în discursurile comunicate în cadrul vorbirii directe şi al vorbirii indirecte libere.

Expresiile *dicendi* includ verbe sau locuţiuni verbale de declaraţie, precum şi anumite substantive utilizate în diverse structuri (construcţia populară *vorba ceea* sau construcţii culte de tipul *declaraţia sa, promisiunea sa, replica sa* etc.):

Mai des acum, când se râdecase câteva fete frumuşele în sat la noi şi începuse a mă scormoli şi pe mine la inimă. ***Vorba ceea:***

– *Măi Ioane, dragi ţi-s fetele?*

– *Dragi.*

– *Dar tu lor?*

– *Şi ele mie*...(I. Creangă, *Amintiri*);

Declaraţia *sa „Sunt nevinovat" nu a convins pe nimeni.*

Verbele sau locuţiunile verbale de declaraţie se grupează în două clase: prima include verbele declarative prototipice, ca *a spune, a zice, a întreba, a răspunde,* al căror sens propriu indică enunţarea; a doua include verbele declarative secundare (dezvoltă sensuri secundare subordonate sensului general de îndeplinire a unui act de enunţare), ca *a chicoti, a continua, a disculpa, a încheia, a întrerupe, a se mira, a tuna, a zâmbi* etc.

2. VORBIREA DIRECTĂ

Vorbirea directă reprezintă un procedeu de comunicare prin care un locutor redă un discurs.

2.1. Proprietăţi sintactice

(a) Discursul inserat prin reproducere se caracterizează prin independenţa sintactică faţă de componentul cadru.

Discursul cadru poate ocupa diferite poziţii faţă de discursul inserat, anume poziţie iniţială, finală sau mediană:

Craiul, primind cartea, îndată cheamă tustrei feciorii înaintea sa şi le ***zice:***

– Iaca ce-mi scrie frate-meu şi moşul vostru. Care dintre voi se simte destoinic a împărăţi peste o ţară aşa de mare şi bogată ca aceea are voie din partea mea să se ducă, ca să împlinească voinţa cea mai de pe urmă a moşului vostru. (I. Creangă, *Harap-Alb*);

– De când se împrietenise cu Lică, Ghiţă parcă fugea de dânsa, parcă-i ascundea ceva şi se ferea să nu rămâie singur cu dânsa.;

– Ghiţă, ce ai tu cu omul ăsta? îl ***întrebă*** *ea într-una din zile după plecarea lui Lică.* (I. Slavici, *Moara cu noroc*);

– Măi fetiţelor, ***repetă*** *el, păi nu ne-am înţeles noi că o parte din bani ne trimite Achim să plătim banca?* (M. Preda, *Moromeţii*).

(b) Expresiile *dicendi* sunt verbe sau locuţiuni verbale de declaraţie, substantive care aparţin sferei semantice a verbelor de declaraţie (*cuvânt, întrebare, răspuns* etc.), precum şi substantive incluse în expresii populare de tipul *vorba ceea, povestea cântecului.*

În situaţiile în care secvenţele care formează discursul citat sunt notate în scris, cu linie de dialog, cuvintele de declaraţie pot lipsi, dar sunt recuperabile din context:

Tot atunci mama ieşi în prag. Avea faţa roşie şi obosită, iar năduşeala îi curgea şiroaie înnegrite peste obraji şi gât.;

– Ilie, unde s-au dus fetele alea? Ce fac eu aici singură? Acu se întunericeşte şi ce mâncaţi?;

– Raci o să mâncăm, fa, d-aia te vaiţi tu? ***răspunse*** *Moromete trăgând calul spre grajd.* (M. Preda, *Moromeţii*).

Înainte de prima replică, în interiorul sau la finalul ei poate fi presupusă existenţa unui verb ca *a spune* sau *a întreba.*

(c) Discursurile inserate din vorbirea directă includ diverse tipuri de enunţuri: asertive (*Ea mi-a spus: –* ***Cartea este foarte bună.***), interogative (*El a întrebat: –* ***Este interesantă cartea asta?***), imperative (*El s-a răstit: –* ***Dă-mi cartea!***), exclamative (*Mi-a spus: –* ***Ce carte bună!***).

(d) Discursurile citate din vorbirea directă pot include anumite mărci discursive care, pragmatic, sunt orientate către alocutor: *mă rog, mă-nțelegi, dacă vrei, cum știi, între noi fie vorba, una peste alta, ca să nu mai lungim vorba, pe scurt, după cum știi* etc. – ***Mă rog,** ea este foarte muncitoare, a subliniat el.*

2.2. Proprietăți semantico-pragmatice

(a) Discursurile citate prezente în vorbirea directă nu pot apărea după orice verb de declarație utilizat în orice situație de comunicare.

Unele verbe declarative pot forma discurs cadru în vorbirea directă doar în poziție inițială sau finală, însoțite frecvent de adverbe anaforice de tipul *așa* și *astfel*: *a glăsui, a rosti, a vorbi* („a se adresa cuiva"): *Magul **a glăsuit:** – Întoarce-te repede la palat!*, *– Întoarce-te repede la palat, i-**a glăsuit** magul.* Ca urmare, sunt nereperate în limba română construcțiile de tipul: **– Întoarce-te repede, **a glăsuit** magul, la palat!*

Unele verbe declarative nu pot forma discurs cadru, neadmițând, deci, un discurs inserat: *a demonstra, a dovedi, a slăvi*. Astfel, în limba română sunt nereperabile construcții ca: **El **a demonstrat:** – Tu ai dreptate în mod evident.*; **– Tu ai dreptate în mod evident, **a demonstrat** el*; – **Tu ai dreptate, **a demonstrat** el, în mod evident.* sau **Noi **am ovaționat:** – Vă stimăm mult, domnule președinte!*; **– Vă stimăm mult, domnule președinte, **am ovaționat** noi*; ** – Vă stimăm mult, **am ovaționat** noi, domnule președinte.*

Este limitată în discursurile cadru din vorbirea directă utilizarea descriptivă a unor verbe performative explicite: – *Poți să pleci, i-**a permis** directorul.* / **Directorul i-**a permis:** – Poți să pleci.*

(b) În vorbirea directă, discursurile inserate pot apărea și după *verbele declarative secundare* care denotă: producerea unor sunete (*a chicoti, a geme, a ofta, a plânge, a râde*), fenomene naturale (*a tuna*), mișcări și reacții faciale (*a se încrunta, a se roși, a zâmbi*), mișcări ale corpului (*a se crispa*), un comportament social (*a disculpa*), strategii conversaționale (*a întrerupe, a relua, a replica*), atitudini emotive care nu implică un act de vorbire (*a se mira, a se indigna, a se liniști*). Verbele declarative secundare pot proveni și din verbe care indică o mișcare orientată (*a avansa, a întoarce*) sau din verbe psihologice (*a se căi, a se îngrijora, a se mira, a medita, a se veseli*):

*Bătrânul **a tunat:** – De ce minți?;*

*Tatăl **s-a încruntat** la copii: – Nu mai vorbiți tare!;*

*– Nu știu nimic, **s-a crispat** suspectul.;*

*Toți **s-au mirat:** – Plouă cu soare!;*

*– Nu-i ghicitoare, ci doftoroaie; ai s-o vezi ș-ai să te bucuri, jupâneasă Ilisaftă, **se veseli** starostele Nechifor.* (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*).

2.3. Proprietăți intonaționale

În vorbirea directă, discursul citant are întotdeauna intonația proprie enunțurilor asertive. Discursul citat poate fi asociat cu diferite contururi intonaționale, în funcție de tipurile de enunț prin care este exprimat: asertiv, imperativ, interogativ, exclamativ (vezi **Organizarea prozodică a enunțului**).

3. VORBIREA INDIRECTĂ

Vorbirea indirectă reprezintă un fenomen de comunicare prin care un locutor redă, prin *relatare*, un discurs formulat în alt moment al enunţării.

3.1. Proprietăţi sintactice

(a) Discursul inserat este dependent sintactic de expresiile *dicendi* (verbe de declaraţie, substantive nume de acţiuni) din discursul citant.

În vorbirea indirectă, componentul inserat are, de obicei, poziţie finală:

– Aş putea spune ***că pentru acest cocon s-a întâmplat fapta de anul trecut din secuime când Măria Sa a prins pe Petru Aron-vodă şi l-a omorât.*** (M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*);

Ca să-l potolească, Pantazi îl întreabă ***dacă are nevoie de bani***. *Pirgu răspunse mândru* ***că nu*** √, *ceea ce ne miră chiar după ce-l văzurăm scoţând, dintr-un plic, un teanc de sutari.* (M. Caragiale, *Craii*);

– Boier Stoicea, sărutămu-ţi dreapta, aşa te îndeamnă zornic boierul Revin, socrul boieriei tale, ***să-ţi ridici în sârg nevasta şi copiii şi ce ţi-e mai scump din câte ai şi să fugi spre munţi.*** (Gala Galaction, *Moara lui Călifar*).

Inversarea ordinii dintre componentul cadru şi componentul inserat este rară:

Că o să plece în concediu*, i-a spus.*;

Să termin lucrarea*, mi-a spus.*

(b) Ca şi în vorbirea directă, atunci când lipsesc, expresiile *dicendi* sunt recuperabile contextual: *Eu* ***spun că e frig****, tu* ***că e cald.****, El* ***a spus că a câştigat****, ea,* ***că a pierdut.***

(c) Raportul de subordonare dintre expresiile *dicendi* şi discursul inserat se marchează prin conectori – conjuncţii (*că, să, dacă*), pronume, adjective sau adverbe pronominale relativ-interogative: *N-aş putea spune* ***când*** *apăruse în vagon, dar a ieşit odată cu mine în piaţa Kennedy.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim femeile*).

Utilizarea anumitor conjuncţii după anumite verbe declarative este condiţionată semantico-pragmatic (vezi *infra*, **3.2**).

3.2. Proprietăţi semantico-pragmatice

(a) Discursurile redate din vorbirea indirectă sunt dependente semantic de cuvintele de declaraţie.

Discursurile inserate din vorbirea indirectă, ca şi cele din vorbirea directă, nu pot apărea după orice verb de declaraţie utilizat în orice situaţie de comunicare; astfel, se pot identifica verbe care nu formează, în niciun context, discursuri cadru şi verbe care formează discursuri-cadru doar într-o anume utilizare.

Nu formează discurs cadru verbele declarative (tranzitive) orientate spre un alocutor (exprimat printr-un obiect indirect în dativ): *a enumera, a evoca, a expune, a preda, a prezenta, a reproduce, a zugrăvi* (**A expus că a înţeles problema.*, **A prezentat că în limba română sunt mai multe conjugări.*, **A zugrăvit că România are un relief variat.*); verbe care arată asocierea: *a delibera, a negocia* (**Juraţii au deliberat că inculpatul este nevinovat.*, **Ei negociază că o să vândă terenul.*); verbele care indică repetarea unui enunţ sau schimbul alternativ de replici dintre interlocutori: *a cicăli, a intervieva* (**El l-a intervievat că a scris cartea.*); verbele ale citării autonimice: *a boteza, a numi, a porecli* (**L-a poreclit că este iute*

de picior.); verbele care denotă repetarea enunțului construit de un locutor sau repetarea gesturilor și a mimicii acestui locutor: *a imita, a maimuțări, a parodia* (**L-a imitat că el se mișcă.*).

Din pricina semantismului lor, verbe performative precum *a avertiza, a permite, a ura*, utilizate la persoana I, nu formează discursuri-cadru: *Vă* ***avertizez că*** *veți fi amendați., Vă* ***permit să*** *vă luați concediu., Vă* ***urez să*** *trăiți cât mai bine.* Folosite la persoana a III-a indicativ prezent, aceste verbe devin descriptive și pot forma discurs citant: ***I-a avertizat că*** *vor fi amendați., Le-****a permis*** *să-și ia concediu.,*
*Le-****a urat să*** *trăiască cât mai bine.*

(b) Discursurile inserate din vorbirea indirectă sunt introduse prin conectori conjuncționali sau nonconjuncționali, în funcție de unitatea sintactico-semantică la care se referă actul de vorbire.

Dacă actul de vorbire are în vedere predicatul, se produce o interogație indirectă totală și discursurile citate se introduc prin conjuncțiile *că, să, dacă;* când vizează un constituent din propoziție, interogația indirectă este parțială și discursurile citate se introduc prin pronume, adjective și adverbe pronominale interogative.

(c) Discursurile inserate din vorbirea indirectă sunt introduse prin anumiți conectori conjuncționali în funcție de actele de vorbire pe care le exprimă.

– Conjuncția *că* introduce anumite secvențe prin care se realizează acte reprezentative și declarative, discursuri subordonate sintactic și semantic unor verbe orientate spre receptor (*El* ***spune*** **că** *afară este cald., Vă* ***declar*** **că** *sunt nevinovat.*) sau auditor (*La radio* ***spune*** **că** *afară este cald.*); tot prin conectorul *că* se introduc discursuri citate după verbe care denumesc un act de receptare, ca *a auzi* (*A* ***auzit*** **că** *iarna o să fie grea.*);

– Conjuncția *să* introduce enunțuri de tip asertiv și de tip imperativ prin care se realizează acte directive: *a cere, a interzice, a recomanda* (***I-am cerut*** **să** *spună adevărul*).

Conjuncțiile *că* sau *să* introduc enunțuri de tip asertiv prin care se realizează acte comisive (*a se angaja, a făgădui, a promite*), dar și acte reprezentative (*a da de înțeles*).

– Conjuncția *dacă,* după verbe ca *a se interesa, a întreba,* introduce secvențe prin care se realizează acte de solicitare a unei informații*: El* ***a întrebat*** **dacă** *are tren spre București.*

(d) Discursurile citate din vorbirea indirectă pot fi subordonate semantic – în mod similar cu discursurile citate din vorbirea directă – unor verbe declarative secundare de tipul *a avansa, a se decide, a se gândi, a se îndupleca, a socoti* (cu sensul „a crede"): *El* ***a avansat*** *ideea să plecăm duminică la mare. Ana a decis pe dată că vrea să vină și ea cu noi., Victor s-a gândit că Dumnezeu nu bate cu bâta., El* ***s-a înduplecat*** *în fața tuturor s-o ierte., El* ***a socotit*** *pe loc că e mai bine să plecați.*

(e) În discursurile inserate din vorbirea indirectă pot apărea mărci discursive cu rol de modalizatori, care nu sunt însă orientate către alocutor: *Mi-****a spus*** **că** ***în mod sigur*** *o să plece. / El i-****a spus:*** *–* ***După cum știi,*** *trebuie să plec imediat, negreșit.*

3.3. Proprietăți intonaționale

4. TRANSPUNEREA DISCURSURILOR DIN VORBIRE DIRECTĂ ÎN VORBIRE INDIRECTĂ

În procesul de transpunere a unui discurs din vorbire directă în vorbire indirectă se produc următoarele modificări:

(a) Între discursul cadru şi discursul inserat, despărţite, în vorbirea directă, printr-o pauză, se introduce, în vorbirea indirectă, un conector conjuncţional (*că, să, dacă*) sau nonconjuncţional (pronume, adjective pronominale sau adverbe relativ-interogative).

Propoziţiile independente din discursul inserat devin subordonate necircumstanţiale (completive directe, subiective, rar predicative sau atributive), în funcţie de natura morfologică şi sintactică a expresiilor *dicendi* (verb sau substantiv):

*El a spus: – Mâine plecăm la munte. > El a spus **că mâine ei pleacă la munte.*** (completivă directă);

*S-a anunţat în amfiteatru: – Mâine, restanţierii se prezintă la examen. > S-a anunţat în amfiteatru **că a doua zi restanţierii se prezintă la examen.*** (subiectivă);

*Răspunsul este: – Vine cine vrea. > Răspunsul este **că vine cine vrea.*** (predicativă);

*El a prezentat invitatul: – Este un foarte bun specialist în domeniu. > El a prezentat invitatul **care este un foarte bun specialist în domeniu.*** (atributivă).

(b) Discursurile imperative, exclamative sau interogative îşi pierd, în vorbirea indirectă, acest caracter:

*El m-a rugat: – **Împrumută-mi cartea asta!** > El m-a rugat **să-i împrumut cartea asta / aceea.**;*

*M-a întrebat: – **Ce manual ai consultat?** > M-a întrebat **ce manual am consultat.**;*

*M-a întrebat: – **Ai înţeles?** > M-a întrebat **dacă am înţeles.**;*

*Mi-a spus: – **Vai! Ce frig e afară!**, Mi-a spus: – **Cât eşti de leneş!** > Mi-a spus **că afară e foarte frig.**, Mi-a spus **că sunt foarte leneş.***

Formele verbale de imperativ trec la conjunctiv (*împrumută / să împrumut*) şi pierd elementele afective exprimate prin interjecţii (*vai*), adverbe exclamative (*cât, ce*) care sunt înlocuite de construcţii gramaticalizate de superlativ (*foarte frig, foarte leneş*).

Discursurile exclamative optative transpuse în vorbire indirectă, păstrează, de obicei, forma de optativ a predicatelor: *Cum **aş** mai **pleca** în vacanţă!, Ce-**aş** mai **dormi**!, De-**ar veni** odată primăvara!, Numai dacă nu **m-aş enerva**! / Mi-a spus că **ar pleca** în vacanţă., Mi-a spus că **ar dormi.**, Mi-a spus că **s-ar bucura** dacă ar veni primăvara., Mi-a spus că **ar dori** să nu se enerveze.* În ultimele două exemple, forma transpusă în vorbire indirectă implică o structură sintactică mai complexă concretizată prin introducerea, după regentele cu verbe declarative, a unor propoziţii completive directe (*că s-ar bucura, că ar dori*).

Discursurile interogative, după cum sunt totale (*M-a întrebat: – Ai înţeles?*) sau parţiale (*M-a întrebat: – Ce manual ai consultat?*) devin, în vorbirea indirectă, interogative indirecte introduse prin *dacă* (*M-a întrebat **dacă** am înţeles.*) sau îşi păstrează construcţia (*M-a întrebat **ce** manual am consultat.*), fiind introduse prin pronume, adjective pronominale sau adverbe relativ-interogative.

Limba română admite însă şi păstrarea intonației interogative în cazul trecerii unui discurs din vorbire directă în vorbire indirectă: *M-a întrebat **că am înțeles**?*, *M-a întrebat **ce manual am consultat**?*. Construcții de acest tip – considerate de unii autori ca expresie a unui aşa-numit *discurs indirect intonat direct* – sunt evitate în exprimarea îngrijită.

(c) Transpunerea discursurilor din vorbire directă în vorbire indirectă implică modificări ale formelor de adresare (exprimate prin nominale la vocativ) fie prin reorganizare sintactică (situarea lor în alte poziții sintactice), fie prin eliminarea lor: *El i-a spus: – **Domnule profesor**, explicați-mi încă o dată problema asta!* > *El i-a spus **domnului profesor** să-i mai explice, încă o dată, problema aceea.*; *El a întrebat-o: – Ai înțeles problema, **scumpo**?* > *El a întrebat-o dacă a înțeles problema.*

(d) Discursurile din vorbirea directă modifică, prin transpunerea în vorbire indirectă, persoana pronumelor personale şi a formelor verbale – persoana întâi se înlocuieşte cu persoana a treia, iar persoana a doua, cu persoana întâi sau cu persoana a treia:

*El mi-a spus: – Aseară **am fost** la teatru.* > *El mi-a spus că aseară **a fost** la teatru.*;

*M-a întrebat: – Când **termini tu** lucrarea?* > *M-a întrebat când **termin eu** lucrarea.*;

*Profesoara a întrebat-o: – Când **termini tu** lucrarea?* > *Profesoara a întrebat-o când **termină ea** lucrarea.*;

*Directorul i-a spus: – **Pleacă** imediat pe teren!* > *Directorul i-a spus **să plece** imediat pe teren.*;

*Directorul mi-a spus: – **Pleacă** imediat pe teren!* > *Directorul mi-a spus **să plec** imediat pe teren.*;

*El i-a spus: – Ce obraznic **eşti**!* > *El i-a spus că **este** foarte obraznic.*;

*El i-a spus – Ce frumoasă **este** prietena noastră!* > *El i-a spus că prietena lor **este** foarte frumoasă.*

Dacă în discursurile în vorbire directă, pronumele personal şi forma verbală sunt la persoana a treia, prin transpunere în vorbire indirectă, această persoană se menține: *El a spus: – **Au plecat** mulți studenți acasă.* > *El a spus că mulți studenți **au plecat** acasă.*, *Profesorul a spus: – **Ei au absentat** nemotivat.* > *Profesorul a spus că **ei au absentat** nemotivat.*; *El a întrebat: – **Au plecat** mulți studenți acasă?* > *El a întrebat dacă **au plecat** mulți studenți acasă.*; *Noi ne-am mirat: – Cât de bine **cântă ea** la pian!* > *Noi ne-am mirat cât de bine **cântă ea** la pian.*

Menținerea persoanei a treia la pronumele personal şi la forma verbală în urma transpunerii unui discurs citat din vorbire directă în vorbire indirectă poate fi admisă şi pentru discursurile de tipul *Comandantul a ordonat: – **Să vină ei** la mine!*, cu forma *să vină* la conjunctiv: *Comandantul a ordonat **ca ei să vină** la el*; cealaltă interpretare posibilă constă în identificarea unei elipse de tipul *Comandantul a ordonat: – Ioane, **spune**-le să vină la mine!*, cu transpunerea în vorbirea indirectă: *Comandantul a ordonat **ca Ion să le spună să vină** la el.*

(e) Prin transpunerea din vorbire directă în vorbire indirectă se modifică şi persoana adjectivelor posesive: *Mi-a spus: – Am uitat manualul **meu** acasă.* / *Mi-a spus că a uitat manualul **său** acasă.* (persoana întâi se înlocuieşte cu persoana a treia), *Mi-a spus: – Am uitat manualul **tău** acasă.* / *Mi-a spus că a uitat manualul **meu** acasă.* (persoana a doua se înlocuieşte cu persoana întâi), *I-a spus: – Am uitat*

manualul ***tău*** *acasă. / I-a spus că a uitat manualul* ***său*** *acasă.* (persoana a doua se înlocuieşte cu persoana a treia)

(f) elementele deictice de natură adverbială, pronominală şi adjectivală se înlocuiesc, în general, prin elemente anaforice: *Ea le-a spus: – Stați* ***aici****, în fața magazinului, şi aşteptați-mă! > Ea le-a spus să stea* ***acolo****, în fața magazinului, şi să o aştepte.; El a anunțat: –* ***Mâine*** *o să lipsesc de la ore. > El a anunțat că* ***a doua zi*** *o să lipsească de la ore.; Ea a spus: –* ***Ăsta*** *e prietenul meu. > Ea a spus că* ***acela*** *e prietenul ei.; Ea i-a scris: – Răspunde-mi imediat la scrisoarea* ***asta****! / Ea i-a scris să-i răspundă imediat la scrisoarea* ***aia****.* (vezi **Deixis**)

Se înregistrează şi discursuri care, prin transpunerea din vorbire directă în vorbire indirectă, nu prezintă nici o modificare a elementelor adverbiale, pronominale sau adjectivale: *Portarul a întrebat: – Cine sună* ***acolo****? > Portarul a întrebat cine sună* ***acolo****.; I-am spus: – Intră* ***aici****, în camera* ***asta****! > I-am spus să intre* ***aici****, în camera* ***asta****.* (vezi **Deixis**)

5. DISCURSUL DIRECT LEGAT ŞI DISCURSUL INDIRECT LIBER

5.1. Aspecte definitorii

Discursul direct legat şi discursul indirect liber reprezintă forme intermediare între discursul direct şi discursul indirect, numite stiluri mixte sau derivate.

5.2. Discursul direct legat

Discursul direct legat prezintă câteva caracteristici sintactice de bază.

(a) Discursul reprodus prin citare devine dependent sintactic de cuvintele de declarație din discursul citant.

Dependența este exprimată prin conectorul că: ***Mi-a spus că „ai câştigat concursul".****,* ***M-a întrebat că „ce vrei să faci?", A exclamat că „ce bine ai înțeles problema".***

Conectorul marchează relația de dependență atât în raport cu formele personale ale verbelor (şi ale locuțiunilor verbale) de declarație şi cu substantivele din sfera lor semantică, cât şi cu formele verbale nepersonale: *I se spunea „intră", intra şi dădea bună seara numai Catrinei,* ***spunând*** *de fiecare dată* ***că „la proştii ăilalți nu dau bună seara".*** (M. Preda, *Moromeții*).

Expresiile *dicendi* din discursul citant, în anumite situații, pot să nu fie exprimate, dar se recuperează contextual: *Ea* ***îi spune că „să plecăm imediat, el, că „să mai rămânem puțin".***

(b) Discursurile din vorbirea directă legată includ diverse tipuri de enunțuri (asertive, interogative, imperative, exclamative).

În componența lor intră imperative şi vocative (*El le spune* ***că „voi sunteți prietenii noştri" / „băieți, voi sunteți prietenii noştri?" / „băieți, voi să fiți prietenii noştri!" / „băieți, fiți prietenii noştri!".***

Discursurile din vorbirea directă legată pot include anumite mărci discursive, care, pragmatic, sunt orientate către alocutor: *mă rog, mă-nțelegi* etc. (vezi *supra*, **2**).

Intonațional, discursul direct legat prezintă contururi similare cu discursul direct.

Discursul direct legat este utilizat frecvent în vorbirea populară și familiară, dar este nerecomandat în limba literară.

5.3. Discursul indirect liber

Discursul indirect liber are o serie de proprietăți sintactice prin care se delimitează de celelalte modalități discursive.

(a) Discursul inserat nu este implicat într-o relație de dependență sintactică față de discursul citant (care nu conține expresii *dicendi*):

Pe de altă parte, văzându-se scos la selemet, l-a apucat pe Kir Ianulea un fel de groază... ***Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste și-n ocară?*** [...] ***Și încă, treacă-meargă toate!... Dar ce te faci cu fata lui Hagi-Cănuță?...*** (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*);

Nilă mormăi ceva care putea să însemne că tatăl său vorbește ca să nu tacă. O luă pe lângă garduri, călcând în același fel cu mormăitura; ***adică, sigur, să nu se ducă nimeni, dar uite că se duce și te silește și pe tine să te duci.*** (M. Preda, *Moromeții*).

(b) Discursul indirect liber nu este introdus prin niciun conector.

Ca o situație aparte se înregistrează construcții introduse prin *căci* și *că*, conjuncții desemantizate; construcțiile respective au forma unor propoziții cauzale indirecte subordonate doar semantic verbului predicativ din fraza precedentă:

Mai întâi nu pricepea cum putuse el să iasă din iatacul copiilor, nevăzut de nimeni. ***Cum de nu l-au zărit, când s-a furișat din casă, slugile de la bucătărie și angajații de la grajduri. Căci fără îndoială numai pe ușa sau pe fereastra din dos putea să iasă.*** (Camil Petrescu, *Un om*);

E un om cuvios, cu barbă albă, și ne-a îndemnat să aducem pe mai-marele nostru. ***Că-i bucuros să ne primească frățește. Iar dacă nouă nu ni-i drag pârcălabul Irimia, să se știe că acest pârcălab e otrava vieții mazililor.*** (M. Sadoveanu, *Nicoară potcoavă*).

(c) Discursul inserat acceptă în poziție de predicat o formă verbală personală.

În limba română nu există un anumit timp sau mod verbal care să fie caracteristic acestei modalități de redare a unui enunț; se constată doar utilizarea mai frecventă sau mai rară a unor moduri (condițional-optativul și prezumtivul sunt utilizate rar) și timpuri (imperfectul, perfectul compus și viitorul indicativ sunt folosite frecvent).

(d) Discursul inserat din discursul indirect liber include, în mod similar cu discursul din vorbirea directă, anumite elemente de oralitate, fără funcții sintactice: adverbele de mod de întărire de tipul *desigur*, expresiile de tipul *cu orice preț*, *fără discuție*, secvențe aflate în inciză și nelegate sintactic de restul construcției: *Lăutari cu țambalul, și flașnete, și clarinete cu tobă mare, și trâmbicioare, și fluierașe, și hârâitori, și clește clănțănind pe grătare, și strigăte, și zbierete, și chicote!* ***– e o plăcere!*** *și un miros de grătar încins!* ***– e o bunătate!*** (I. L. Caragiale, *La moși*).

(e) O altă caracteristică a discursului indirect liber se referă la persoana pronumelor personale și a formelor verbale în transpunerea unor secvențe din vorbirea directă. Se constată diferențe referitoare la această transpunere în funcție de tipul de text literar în care se utilizează stilul indirect liber.

În proza în care locutorul este narator se efectuează trecerile de la persoana întâi şi a doua spre persoana a treia:

*Şi apoi le spune tuturor că acuma prietena nu se mai duhovniceşte la Căldăruşani: i-a pus lui Kir Ianulea gândul... „să-mi spargă casa!" Da **o s-o prinză** odată şi **n-o s-o ierte** cum a iertat-o vodă.* (I. L. Caragiale, *Kir Ianulea*).

În proza în care locutorul este protagonist se trece de la persoana a doua la persoana întâi:

*Doamna Z..., una dintre invitate, o văduvă respectabilă, care ştie toate câte se petrece în societatea nostră, şi chiar mai multe, ne-a afirmat pe drum – **„contând, se-nţelege, pe discreţia noastră"** – că N..., cum e cam bolnăvicios, şi-a făcut testamentul şi lasă toată averea sa copilei lui Mandache, pe care o iubeşte la nebunie.* (I. L. Caragiale, *apud* Mancaş 1972);

Secvenţa *contând, se-nţelege, pe discreţia noastră,* este transpunerea unei replici directe cu forma aproximativă *contez, se-nţelege, pe discreţia d-voastră.*

(f) Secvenţele inserate în stil indirect liber prezintă încă o proprietate referitoare la utilizarea deicticelor. Se constată tendinţa de actualizare a enunţării prin folosirea unor adverbe ca *aici, acum,* a unor forme pronominale ca *asta, ăsta,* toate prezente în mod frecvent în vorbirea directă.

Secvenţele din discursul indirect liber prezintă contururi intonaţionale proprii enunţurilor asertive, interogative, imperative şi exclamative.

Discursul indirect liber este frecvent utilizat în textele literare; este înregistrat însă şi în anumite texte populare şi dialectale.

6. ÎNTREPĂTRUNDERI ALE DIVERSELOR TIPURI DE DISCURS

În naraţiune, în reproducerea discursului unui alt locutor, vorbirea directă, indirectă, directă legată şi indirectă liberă se întrepătrund. Rezultă construcţii complexe, formate din secvenţe specifice diverselor forme de discurs: *„Poate să fie în lada aceea", se gândea cu îndoială Vitoria. Se vestise în tot satul că baba Maranda are ascuns la ea pe cel cu nume urât. Dacă-l spui şi n-apuci a-ţi face cruce cu limba îţi ia graiul. Ce demon va fi la fund, cine putea şti? Vitoria înclina să creadă că tot în căţeluşă sălăşluieşte.* (M. Sadoveanu, *Baltagul*). Exemplul începe cu o secvenţă construită în vorbire directă (*„Poate să fie în lada aceea", se gândea cu îndoială Vitoria*) şi continuă în vorbire indirectă (*Se vestise în tot satul că baba Maranda are ascuns la ea pe cel cu nume urât*), în vorbire indirectă liberă (*Dacă-l spui şi n-apuci a-ţi face cruce cu limba îţi ia graiul. Ce demon va fi fiind cine putea şti?*) şi din nou în vorbire indirectă (*Vitoria înclina să creadă că tot în căţeluşă sălăşluieşte.*).

LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

1. PRELIMINARII

1.1. Limba română se realizează sub forma unui ***sistem*** complex ***de variante lingvistice*** care se deosebesc între ele din perspectiva funcţiilor îndeplinite în comunicare.

Acţiunea factorilor de variabilitate (a factorilor extralingvistici care condiţionează diversitatea lingvistică), percepută în comunicare în spaţiu şi timp, generează varietăţi lingvistice *diatopice* (determinate de variaţia spaţială), *diastratice* (determinate de acţiunea factorilor socioculturali), *diafazice* (determinate de acţiunea factorilor de expresivitate şi a factorilor pragmatici), *diamezice* (determinate de specificul canalului de comunicare), realizate în *sincronie* (într-o etapă dată) sau *diacronie* (în evoluţia de la o etapă istorică la alta), desemnate prin termeni generici precum: graiuri (dialecte regionale), sociolecte (dialecte sociale), stiluri (registre), coduri orale / scrise.

În utilizare, vorbitorii recurg, în măsură mai mare sau mai mică, la elemente caracteristice diferitelor variante ale limbii, acestea din urmă fiind, în practică, greu de disociat din cauza coexistenţei factorilor de variabilitate la nivelul actului comunicativ.

1.2. Elementele comune variantelor folosite în comunicarea curentă se regăsesc în *româna standard* (variantă nondialectală) ca formă prototipică pentru diversele ipostaze comunicative ale limbii române.

Limba română standard reprezintă o aproximare a uzului general al *variantei literare*, reunind fapte lingvistice aparţinând tuturor vorbitorilor, utilizate în condiţii obişnuite, nemarcate de specializare profesională sau de coloratură dialectală.

Limba literară este varianta fixată în scris în gramaticile descriptiv-normative (deci „standardizată"), reprezentând ansamblul de reguli constituite în cursul unui proces istorico-cultural complex, a căror respectare constituie o condiţie obligatorie pentru realizarea unei exprimări considerate, la un moment dat, în mod convenţional, corectă.

1.3. În principiu, fiecare variantă a limbii române se manifestă prin două ***modalităţi*** specifice în actul concret de comunicare: ***orală şi scrisă*** (**variante *diamezice***).

Realizarea vorbită diferă de cea scrisă în raport cu *canalul de comunicare*.

Varianta vorbită a limbii standard aparţine nivelului stilistic nespecializat, fiind diferenţiată (pe axa unei permisivităţi scalare + / – acceptabilitate în raport cu norma prescriptivă) prin trăsături de tipul *oficial* (*formal*), *„colocvial"* (*semiformal*), *„familiar"* (*informal*).

Varianta scrisă a limbii standard se realizează, prin specificul canalului de comunicare utilizat, cu precădere în *registrele formale* („*stilurile oficiale*") *ale exprimării.*

Comunicarea orală fiind mai permisivă, unele dintre elementele lingvistice pot aparține registrelor nonstandard ale comunicării: limbajului popular, argotic sau diferitelor varietăți regionale (graiuri), pentru care este specific uzul oral.

1.4. Forma prototipică de realizare a comunicării vorbite este ***conversația spontană***. Aceasta este structurată într-o succesiune de intervenții alternative (*turns*), fiind creată continuu prin interacțiunea a doi sau mai mulți participanți care își asumă alternativ, în mod liber, rolul de emițător, într-un *cadru neoficial* de desfășurare a comunicării. Principalele trăsături ale *conversației spontane* sunt: coprezența vorbitorului și a interlocutorului, contextul extralingvistic comun, mijlocul (canalul) fonico-acustic (oral).

1.5. Limba vorbită, înțeleasă ca totalitate a manifestărilor orale, concrete și individuale ale unui sistem lingvistic, a constituit, multă vreme, o preocupare periferică a lingvisticii. Obiectul cercetării l-a constituit, în mod unilateral, ***textul scris***, planificat și elaborat, detașat de situația de comunicare, capabil de a oferi o imagine *stabilă și unitară* asupra limbii.

Neglijarea aspectului vorbit al limbii s-a datorat faptului că exprimarea orală se înfățișează ca un ansamblu *eterogen* (prezentând numeroase variante) și *instabil* (în continuă modificare), limba vorbită constituind terenul de manifestare a majorității structurilor inovative, al dinamicii limbii.

Prin specificul realizării funcției comunicative, prin bogăția și complexitatea fenomenelor, ***discursul oral***, prin excelență dialogat, prezintă *elemente și preferințe necunoscute textului scris* „bine alcătuit", întregind și modificând perspectiva asupra sistemului și a modului de funcționare a limbii, obiect de cercetare al lingvisticii.

> În ultimii ani, odată cu dezvoltarea științelor comunicării, bazată pe interpretarea materialului empiric aparținând unor *corpusuri orale* riguros alcătuite, atenția cercetătorilor s-a îndreptat, din ce în ce mai mult, spre chestiunile ridicate de cunoașterea vorbirii.

2. CARACTERIZAREA LIMBII VORBITE

2.1. ***Limba vorbită*** reprezintă (prototipic) utilizarea sistemului în formă de comunicare fonico-acustică și vizuală directă (sau „față în față").

2.2. Particularitățile limbii vorbite sunt determinate de ***condițiile specifice impuse comunicării de realizarea orală a mesajului.***

Orice comunicare presupune, în mod obligatoriu, doi participanți – sursa comunicării, *locutorul*, și destinatarul, *alocutorul* – angajați în realizarea actului de comunicare.

Canalul oral implică stabilirea și menținerea comunicării între emițător și receptor prin intermediul *vorbirii.*

În comunicarea orală, interlocutorii (locutorul şi alocutorul) se află, de regulă, „faţă în faţă”, într-un *cadru comun de comunicare*.

Cadrul în care se realizează comunicarea priveşte contextul extralingvistic (situaţional) care influenţează modul de realizare a mesajului, caracteristicile relevante ale participanţilor, acţiunea lor verbală, acţiunea nonverbală prin care se reconstruieşte cadrul comunicativ, obiectele pertinente, efectul acţiunii verbale.

Analiza discursului oral, perceput ca produs a doi sau mai mulţi interlocutori în cadrul interacţiunii lingvistice, presupune luarea în consideraţie a unor *elemente de natură cognitivă, psihologică şi socială,* implicate în procesul de comunicare.

2.2.1. ***Prezenţa alocutorului*** determină inserarea în mesaj a unui număr mare de elemente specifice *funcţiei conative* (*alocutive*) şi *funcţiei fatice* (*elemente fatice*) care susţin, în planul expresiei, necesitatea de adaptare a mesajului la partenerul de comunicare.

Funcţia conativă (de apel) şi *funcţia fatică* (de menţinere a contactului între interlocutori) se concretizează în plan lingvistic printr-un întreg repertoriu de mărci, reprezentând dovezi ale atenţiei pe care interlocutorii şi-o acordă unul altuia pe durata interacţiunii: *formule de politeţe, vocative nominale şi pronominale, interjecţii, imperative, forme adverbiale, întrebări de confirmare* etc., singure sau în asociere.

Alegerea elementelor menţionate este influenţată de specificul relaţiilor dintre interlocutori (personale / tranzacţionale), precum şi de gradul de formalitate a contextului situaţional în care se desfăşoară comunicarea.

Prezenţa alocutorului reprezintă un factor important: privirea şi atitudinea sa (atenţie, interes, dezaprobare etc.) constituie un factor de *feedback* pentru vorbitor, permiţând şi impunând adaptarea discursului în actualizarea unui schimb comunicativ. Comunicarea orală este un teritoriu al sensurilor negociabile între partenerii coprezenţi la interacţiune (vezi **Dialogul, 2.3**).

De asemenea, schimbul de replici în cadrul dialogului generează structuri de *sintaxă dialogală*: ansambluri coerente şi coezive însumând segmente sintactice izolate unele de altele, aflate în replici rostite alternativ de către interlocutori.

2.2.2. Caracterul ***spontan*** al comunicării orale influenţează structura mesajului cu precădere la nivelul organizării sintactice şi pragmatic-discursive.

Caracterul imediat (în producere şi recepţie) al comunicării determinate de canalul fonico-acustic îi oferă acesteia o *posibilitate redusă de planificare.*

Discursul oral este *mai puţin riguros în organizare* decât textul scris.

Referirea (explicită sau presupusă) la un fond aperceptiv comun de cunoştinţe favorizează *elipsa* şi, în general, caracterul implicit (opus explicitării, specifice scrisului).

Imposibilitatea „ştergerii” implică folosirea unor *strategii de autocorectare* (implicite şi explicite).

Caracterul improvizat (datorat spontaneităţii vorbirii) şi nonpersistenţa mesajului oral explică gradul ridicat de *redundanţă* a acestuia şi prezenţa masivă a *tiparelor* (clişee) la toate nivelele structurii lingvistice, inclusiv la cel al organizării discursive.

Lipsa de perspectivă asupra textului, linearitatea temporală a discursului oral conduc la *„dezordine” sintactică* (trăsături ale mesajului oral, care se actualizează mai cu seamă în aspectul său informal şi / sau neîngrijit): *corectări / autocorectări, reveniri, repetiţie, elipsă, anacolut, acord după înţeles* etc. Structurile discursive

sunt construite, mai ales, *prin adăugare* şi, mai puţin, prin subordonare, pentru că determinarea sensului nu este dependentă numai de gramatică, ci de ansamblul datelor situaţiei comunicative; tipice pentru aspectul oral sunt structurile sintactice care reliefează un anumit element din discurs (vezi **Organizarea focală a enunţului**).

Datorită caracterului *spontan* al comunicării, vorbirea prezintă o mai mare implicare afectivă decât scrisul. Permisivitatea sporită a comunicării vorbite justifică numărul mare de *elemente afective* prezente în comunicarea directă, producând mărci de oralitate evidente (cu funcţie de intensificare), dintre care cele mai frecvente sunt: *mărcile interjecţionale* (*şi formulele incidente asimilabile lor*), *structurile exclamative, intensificatorii şi construcţiile cu sens superlativ.*

Caracterul relaxat al comunicării orale, pe de o parte, precum şi nevoia de eficienţă determină utilizarea unui *lexic limitat,* cu folosirea frecventă a *termenilor generici, a mijloacelor de suspendare a comunicării, a expresiilor eliptice, a expresiilor de iterare* etc.

Caracterul spontan al comunicării, specific aspectului vorbit al limbii, se regăseşte, prin trăsăturile enumerate, cu precădere în textele orale. Practica demonstrează însă existenţa, în comunicarea socială, a formelor de *comunicare „mixtă"*, caracterizate prin inserarea, conştientă sau nu, a faptelor de oralitate în scris sau a faptelor de limbă scrisă în comunicarea orală. În acest cadru, limba vorbită (sau limba scrisă) este privită *ca un mod de elaborare* a unui mesaj (vizând intenţia vorbitorului, alegerea mijloacelor lingvistice guvernată de norme specifice) şi nu ca realizare *fonică* sau *grafică* a acestuia. Astfel, se consideră *fapte de oralitate* elementele lingvistice condiţionate de modalitatea orală de desfăşurare a comunicării şi *fapte de limbă scrisă* elementele lingvistice condiţionate de modalitatea scrisă de desfăşurare a comunicării.

Un rol decisiv revine în zilele noastre comunicării fono-acustice şi / sau vizuale indirecte, realizate prin intermediul *limbii transmise* cu ajutorul unor mijloace tehnice – telefonul, radioul, televiziunea, diverse aparate de înregistrare-redare etc. (vezi **Dialogul, 2.4**).

2.2.3. ***Contextul situaţional*** determină atât utilizarea mijloacelor lingvistice (limbaj articulat, elemente suprasegmentale), cât şi a celor nonlingvistice (paraverbale); informaţiile verbale şi cele nonverbale contribuie împreună la construirea interacţiunii în cadrul unei *sintaxe mixte.*

Cadrul comun de comunicare justifică prezenţa în discursul oral, esenţial situaţional, a *elementelor deictice* (vezi **Deixis**); emiterea deicticelor este adesea însoţită de *gesturi* indicatoare (vezi sintaxa demonstrativelor); raportul dintre deixis şi anaforă (vezi **Anafora**) diferă în mesajul oral faţă de cel scris.

În mod tradiţional, caracterizarea aspectului vorbit al limbii s-a realizat în opoziţie cu *limba scrisă*, opoziţie generată de canalul de comunicare ca factor de variabilitate.

Limbă scrisă este reprezentată prin codul utilizat în forma de comunicare vizuală la distanţă, caracterizat prin folosirea pentru transmiterea mesajelor a unor semne grafice care transpun formele şi structurile dintr-o

anumită limbă. *Scrierea* este aceea care asigură stabilirea şi menţinerea comunicării între emiţător şi receptor.

Lipsa contactului în spaţiu şi timp a partenerilor la comunicarea scrisă (emiţătorul şi receptorul se află la distanţă temporală şi spaţială unul faţă de altul), universul de cunoaştere comun adesea inexistent (sau necunoscut) impun necesitatea reconstituirii contextului extralingvistic cu mijloace specifice (deixis textual, reconstituirea elementelor suprasegmentale şi paradiscursive, a universului de cunoaştere cu ajutorul registrului de mijloace grafice), alcătuirea unui mesaj elaborat etc.

Dintre funcţiile cele mai importante ale limbii scrise, amintim pe acelea orientate spre mesaj (funcţia *informativă* şi cea *poetică*).

Scrierea permite comunicarea la distanţă, în spaţiu şi în timp, precum şi conservarea mesajului (utilizabil în scopuri publice sau private).

Structura mesajului scris este influenţată în mod decisiv de condiţiile specifice de desfăşurare a comunicării scrise.

Printre avantajele comunicării scrise se numără faptul că persoana care scrie dispune de suficient timp pentru a-şi elabora mesajul, ceea ce permite o mai bună clarificare şi o structurare mai precisă a textului scris, conferindu-i un caracter autonom. De asemenea, secvenţele, componente ale textului scris pot fi vizualizate aproape *simultan* de către receptor; semnele grafice (produse în succesiune temporală) persistă, putând fi *revăzute sau modificate* de către emiţător şi *recepţionate în mod repetat* de către cititor.

3. LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

3.1. Sistemul limbii române cunoaşte două modalităţi de realizare în raport cu canalul de comunicare: ***româna scrisă*** şi ***româna vorbită***.

În capitolul de faţă, avem în vedere descrierea unor particularităţi ale limbii române vorbite la nivelul *variantei standard*.

Transcrierea materialului lingvistic exemplificator a fost simplificată şi, parţial, literarizată.

Diferenţa de canal de comunicare dintre cele două ipostaze ale limbii atrage diferenţe însemnate la nivelul structurii mesajului, varianta orală deosebindu-se de cea scrisă mai ales prin *frecvenţa* ocurenţei în comunicare a unor elemente ale sistemului, dar şi prin modalităţi proprii, specific dialogale de *organizare* a discursului.

Cele mai multe particularităţi (preferinţe) distincte ale limbii române vorbite ţin de condiţiile de realizare *in praesentia* a comunicării orale.

Coparticiparea interlocutorilor la actul de comunicare imprimă mesajului vorbit un grad ridicat de *subiectivitate*. Comunicarea verbală presupune opinii reflexive vizând *intenţiile* pe care interlocutorii le au unul în legătură cu celălalt.

Voinţa de participare a interlocutorilor la comunicare este exprimată adesea în română prin anunţarea prealabilă a intenţiei de a realiza un anumit tip de activitate lingvistică. Aceasta se redă prin intermediul unui *indice volitiv* (explicit sau implicit): verbul *a voi / a vrea* (la indicativ sau optativ) sau echivalente ale

acestuia, adăugate verbului la conjunctiv (*vreau să... spun, vorbesc, discut, întreb, rog, invit...*).

Indice volitiv prezent explicit:

A: ***Vreau** să spun următoru lucru, domnu Hurezeanu, eu... dumneavoastră îmi citați exemplele cu Franța, cu Germania, cu Rusia...*
B: ***Vreau** să spun că complicitățile sunt generale...*
C: ***Vroiam** să spun și eu câteva lucruri. Imediat am să vă dau cuvântul legat de ceea ce ați spus dumneavoastră...* (TV, 2003).

Expresia lingvistică a subiectivității se regăsește în numărul mare al *formulelor specifice de inițiere a conversației*, al *formulelor de politețe* prezente în mesajul oral, în formele specifice ale *deixisului personal și social*, în numărul mare de *vocative* (mai ales al celor marcate) sau al *interjecțiilor de interpelare*, caracteristice comunicării directe. Frecvența și formele acestor elemente lingvistice variază în raport cu gradul de formalitate a contextului comunicativ.

Comunicarea vorbită, fiind empatică și participativă, conține numeroase tipuri de *mărci emoționale* caracteristice enunțurilor orale: *interjecții, hipocoristice, repetiții, enunțuri exclamative, interogative retorice* etc.

3.2. Structurile interacțiunii orale se manifestă prin secvențe de acte ilocuționare (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 1**; **Dialogul, 3.1**) a căror coeziune și coerență se realizează prin intermediul unor mijloace lingvistice de reglare a spațiului interactiv, care funcționează ca ***mărci discursive***. Acestea înglobează elemente eterogene din punct de vedere structural: *elemente lexicale sau gramaticale – simple sau compuse, locuțiuni, stereotipii verbale, îmbinări libere (sintagme, propoziții sau fraze).*

Din perspectivă *gramaticală*, mărcile discursive reunesc: *vocative, verbe, interjecții, adverbe și locuțiuni adverbiale, conjuncții, construcții exclamative sau interogative* etc.

Clasificarea mărcilor pragmatic-discursive se face în raport cu funcțiile îndeplinite de acestea în comunicare: *mărci de contact sau fatice, mărci de structurare a interacțiunii verbale* (*globale* sau *la nivelul intervențiilor*), *mărci ale ezitării și corectării, mărci ale modalizării / nuanțării,* dar și, în acord cu structura secvențială globală a conversației (vezi fazele activității dialogale în **Dialogul, 1**), *mărci de inițiere a conversației, mărci de dezvoltare a intervențiilor conversaționale, mărci de închidere a conversației.*

Dintre cele trei tipuri de mărci, cele de inițiere și de închidere a conversațiilor, făcând parte, de regulă, din categoria formulelor conversaționale, sunt adesea facultative. În absența lor, funcția pragmatică îndeplinită de acestea este preluată de alte elemente ale comunicării (vezi, de exemplu, interogația cu funcție de *salut: Ce (mai) faci?*, construcții interjecționale etc.).

Studiul mărcilor interactive din limba română actuală vorbită a pus în evidență două aspecte: pe de o parte, o tendință spre *diversificare a mijloacelor de exprimare a efectelor pragmatice*, cele mai expresive mijloace întâlnindu-se în limbajul popular și familiar, și, pe de altă parte, o tendință spre *polifuncționalismul expresiei* (vezi, de exemplu, interjecția *păi* – ca marcă a inițierii unei intervenții, marcă a ezitării, marcă modalizatoare; interjecția *poftim* – ca marcă de inițiere a intervenției, marcă a comuniunii fatice, marcă a transferului rolului de locutor,

marcă cu rol modalizator; conjuncţia concluziva *deci* – ca marcă a iniţierii, a menţinerii sau a încheierii unui dialog, marcă de solicitare a rolului de locutor, marcă a ezitării, marcă a corectării / rectificării etc.).

3.2.1. *Stabilirea / menţinerea / restabilirea contactului / întreruperea comunicării* între vorbitori se realizează, în comunicarea vorbită, mai cu seamă prin intermediul unui set de *formule clişeizate* sau de *întrebări şi răspunsuri stereotipe cu funcţie fatică*:

– formule de salut (*bună!, salut!, bună dimineaţa!, bună ziua!, bună seara!, (să) trăiţi!, respectele mele!, sărut-mâna!* etc.):

A: ***Bună ziua,*** *fiţi amabilă, aveţi cumva loţiune Gerovital pentru regenerarea părului?* (IVLRA : 131);

– mijloace lingvistice orientate îndeosebi spre reglarea contactului, de tipul: *ce plăcere!, ce mai faceţi?, încântat să vă revăd!* etc.:

A: *Bună dimineaţa, părinte.*

B: ***Să trăiţi, domnule doctor, cu stimă!*** (CORV: 218);

– formulele *captatio benevolentiae*, de cerere de permisiune, vizând obţinerea implicării în activitatea interlocutivă a unui alocutor: (*îmi*) *permiteţi?, se poate?, se poate să vă reţin..., mă scuzaţi că vă deranjez, îmi cer scuze că vă deranjez* etc.:

A: *Deci,* ***iertaţi-mă, dacă îmi permiteţi****, aş vrea să vă întreb...* (IVLRA: 157);

– formule de închidere a conversaţiei: *urări, felicitări, formule de mulţumire, cerere de permisiune, formule de rămas-bun* etc.:

A: *Pentru Ghergani, nu vă supăraţi, la ce oră am eu legătură?*

B: *Două şi cinci, linia şapte.*

A: ***Mersi mult.*** (IVLRA: 142);

A: ***Bine****. Atunci v-aştept.*

B: *Ne vedem la cinci jumate.*

A: *Da.*

B: ***Te sărut.***

A: ***Pa.***

B: ***Noapte bună.*** (CORV: 216);

A: *Păi io mâine eu mă duc la Bucureşti să mă-nscriu.*

B: *Da.* ***Baftă multă!***

A: ***Să fie. Mersi mult.*** (IVLRA: 37).

Comuniunea fatică se asigură adesea prin secvenţe discursive cu valoare introductivă (întrebări referitoare la starea vremii, a sănătăţii, afirmaţii referitoare la fapte banale etc., alcătuind aşa-zisa *conversaţie fatică*), utilizate cu funcţie strategică, menite să rupă tăcerea, să sondeze dispoziţia conversaţională a partenerilor, înlăturând tensiunea cu care sunt confruntaţi vorbitorii în momentul angajării într-o interacţiune verbală:

A: *Helău!*

B: *Ce faci?*

A: *Uite, îmi cer ăştia de la doctorat dosar plic cu clape...* (IVLRA: 33).

Locutorul dispune de mijloace lingvistice diverse (*elemente fatice*) pentru a declanşa comunicarea (vezi *infra*, **3.3**, *alocutivele*), pentru a controla ceea ce se petrece la polul receptării sau pentru a întreţine dialogul prin forme de feedback.

Stabilirea şi menţinerea contactului de către *locutor* se realizează şi prin mărci discursive care se organizează în jurul verbelor de percepţie ca *a auzi, a vedea, a asculta* (*ascultă aici!, ascultă de mine!, auzi aici!, stai să vezi!, vezi tu!* etc.) sau al verbelor şi locuţiunilor verbale epistemice ca *a şti, a imagina, a-şi da seama* (*după cum ştii, nu ştiu dacă ştii, imaginează-ţi, nici nu-ţi imaginezi, vă daţi seama* etc.); verbele sunt utilizate la persoana a II-a singular sau plural, imperativ sau indicativ prezent, fiind urmate, eventual, de un vocativ sau de o interjecţie:

Ascultă, măi! *Bine, eu te-nţeleg că n-ai decât liceu'*... (IVLRA: 54);

A: ***Ştii ce voiam să te mai întreb?***
B: Da.
A: Că mi-am adus aminte.
B: Zi-mi. (IVLRA : 38).

În registrul exprimării familiare, unele mărci fatice se clişeizează:
A: *Apă rece?*
B: *Ph* ***l-auzi!*** *Binenţeles! Cine fierbea apă noaptea?!* (CORV: 86).

O formulă discursivă clişeizată, cu funcţie fatică, utilizată foarte frecvent este *ce se întâmplă?* (*ştii ce s-a-ntâmplat?*):

Ştii ce se-ntâmplă? *În limbaju'... hm... asta o să vorbim la anul dacă om fi tot împreună.* (CORV: 164).

Rol discursiv au şi unele *adverbe*, frecvent cele *de afirmaţie şi de negaţie*, întrebuinţate interogativ (*da?, nu?*), combinate uneori cu verbe şi expresii verbale (*nu-i aşa?, nu-i adevărat?, ştii, nu?, pricepi, nu?*).

Formulele de menţinere a contactului îmbracă frecvent aspectul întrebărilor de confirmare (incidente care conţin cereri clişeizate de confirmare), care vehiculează presupoziţia acceptării de către interlocutor a discursului, la care nu se aşteaptă în mod necesar răspuns:

A: *Cu Coloana ţi-am spus,* ***nu?***
B: [gest afirmativ cu capul]. (CORV: 148);

Vii diseară, ***da?***

Spre deosebire de mărcile de stabilire / restabilire a contactului, care apar, de obicei, la începutul intervenţiei, mărcile de *verificare şi stimulare a contactului* ocupă frecvent o poziţie mediană în cadrul intervenţiei şi o poziţie mediană sau finală în cadrul enunţurilor care alcătuiesc intervenţia:

Eram vrând nevrând cu conştiinţa trează şi mă uitam la ce se-ntâmplă şi nu să mai întâmpla, ***ştii?*** *Dar cu... rusul ăla tocmai* ***asta vreau să-ţi spun***. (CORV: 141).

Alocutorul deţine, de asemenea, un rol activ, dinamic, în procesul interactiv, în sensul că el influenţează comportamentul lingvistic al locutorului, fiind la rândul său responsabil de desfăşurarea dialogului. Semnalele de feedback (pozitiv sau negativ) din partea alocutorului, determină, din punct de vedere lingvistic, diverse *schimbări de planificare* induse din exterior: întreruperi şi / sau discurs simultan, semnale de tip *back channel*, semnale discursive de confirmare sau de dezacord

etc. Acestea din urmă pot fi clasificate în trei categorii, după funcția pe care o au în procesul interactiv:

– *mărci-stimul,* unități lingvistice care exprimă adeziunea (adverbe, interjecții, sintagme și propoziții exclamative sau interogativ-exclamative, de tipul *de acord, sigur, evident, fără doar și poate, da, desigur, bineînțeles, păi da!, mai încape vorba?!, nu-ncape îndoială, cred și eu!, vezi bine!, mie-mi spui?!*):

A: *Și-mpart această sumă la număru de doctori și aflu câte puncte trebuie să facă fiecare. Dacă nu vom gândi așa, ne ducem, dar ne ducem în jos de tot.*

B: ***Sigur.***

A: Adică banii noștri nu sunt banii spitalului. De asta au făcut decalarea.

B: ***Da.*** (IVLRA: 112)

sau reluări în ecou, diferite „semnale" ale uimirii (*da?!, nu mai spune?!, i-auzi!, măi să fie!*), ale curiozității (*și?, și, și?, așa, așa?, ei, ei?*), ale dezacordului (*aș!, da(r) cum!, nici vorbă!, ei da!, ei!*) sau „semnalele" de receptare-edificare, prin care interlocutorul îl asigură pe locutor de atenția sa și de menținerea contactului (mai ales în convorbirile telefonice: *da, mhm, aha*):

A: Noica și Ticu ... Constantin Ticu Dumitrescu, toți vorbesc de Lățești ăsta.

B: ***Da?*** (CORV: 55);

A: Bronșită cronică? Sau în clipa aia avea.

B: Cronică și tabagică.

A : ***Aha.*** *[își drege glasul]* ***Mhm.*** (CORV: 136);

– *mărci de verificare a calității receptării,* întrebări de confirmare (*adevărat?, chiar?*), constând uneori în reluarea intervenției locutorului precedent, urmată de un adverb de afirmație sau de negație (*da?, nu?*):

B: De ce nu-l luați, că noi nu-l folosim?

A: ***Chiar?*** (IVLRA: 55);

– *mărci ale eșuării receptării,* interjecții, adverbe sau propoziții scurte întrebuințate interogativ (*hm?, cum?, poftim?, ce-ai spus?*), urmate uneori de o propoziție imperativă, prin care se solicită repetarea intervenției sau de o propoziție justificativă (*nu am înțeles, n-am auzit*):

A: O să venim.

B: ***Poftim?***

A: Venim să vă-ntrebăm.

B: Da.

C: Și dimineața eventual plecăm direct de la seminar, c-o s-avem multe nelămuriri.

B: ***Cum?***

C: Dimineața, la examen, o să plecăm direct de la seminar. (CORV: 168).

3.2.2. Identificate, în parte, cu *conectorii pragmatici* (cuvinte sau grupuri de cuvinte din clasa adverbului sau a conjuncției a căror funcție este să asigure legătura formală și semantică dintre segmentele unui discurs), mărcile discursive au funcție de *structurare a interacțiunii,* caracterizând pregnant oralitatea dialogală (vezi **Conectori frastici și transfrastici, 2**).

(a) ***Mărci de inițiere a conversației***

Acțiunea de *inițiere a conversației* este îndeplinită prin intermediul unui text care include totdeauna solicitarea participării la activitatea dialogală. Forma de debut conversațional depinde de tipul de enunț – *asertiv, interogativ, imperativ* – prin care este exprimat actul lingvistic de solicitare.

Inițierea conversației se poate face în formă interogativă, declarativă sau injonctivă (acesta din urmă fiind precumpănitoare în româna familiară).

Debut verbal interogativ:

A: ***Şi cum a fost la Brăila la vie ?***

B: No...Dacă vă povestesc faceți un roman. (IVLRA: 44).

În formă declarativă:

Sunt Gheorghe Luțu de la [...] *radio Monreal* [...] ***avem nevoie de argumente serioase****, puternice solide...* (IVLRA: 147).

În formă injonctivă:

A: Aşa. ***Să-mi spuneți, vă rog, greutatea ei la naştere***.

B: Trei chile. (IVLRA: 107).

Esențială pentru menținerea şi dezvoltarea dialogului este *introducerea unei teme de discurs* şi corelarea ulterioară a acesteia cu alte teme.

(b) ***Mărci de dezvoltare a intervențiilor conversaționale***

Intenția de introducere sau de schimbare a unei teme este semnalată de mijloace verbale de tipul *aşa, aşadar, bun, bine, cât despre, cu privire la, deci, în ceea ce priveşte, privitor la, referitor la* etc., care marchează tranziția de la faza inițială a dialogului (înglobând adesea, pe lângă schimbul de saluturi sau de formule de curtoazie, secvențe cu funcție de asigurare a unui climat cooperativ) spre cea următoare:

Aşa. *Acum, Papa spune nişte lucruri extraordinare despre războiu ăsta, şi nu sunt luate în seamă...* (TV, 2003);

A: Dom'le, binele nu se poate face cu forța! Răul se poate face cu forța! Binele nu se poate face cu forța! [...]

B: ***Bun,*** *şi dumneavoastră cum ați fi văzut intervenția asta?* (TV, 2003);

Încerc s-o reiau de unde, de unde eram. ***Deci...*** (TV, 2003);

Cu privire la *situația din Iugoslavia... a fost un moment important, de referință,* ***în ceea ce priveşte*** *o criză care preocupă la... în acest moment pe toată lumea.* (CORV: 227).

În limba română vorbită poate fi identificată o schemă argumentativă bazată pe comportament persuasiv emoțional, argumentația fiind susținută adesea de un set de suporturi lingvistice caracterizate prin semantism vag şi menite să confere mesajului mai curând o notă de ambiguitate decât de claritate (vorbitorul lăsând în seama interlocutorului responsabilitatea de a stabili sensul demersului argumentativ).

Conectorii propriu-zişi marchează *mişcări argumentative* ale discursului. Între aceştia există diferențe de registru, unii aparținând nivelului colocvial al dialogului (*păi*), alții fiind acceptați şi în discursul cult de tip argumentativ (*ei bine*):

A: Da' cum de-au aflat cei de la inspectorat?

B. ***Păi*** *el le-a spus!* (IVLRA: 36);

– *Te pişcă, **ei bine**, m-am culcat şi eu acolo cu faţa la pământ. Au tras patruzeci de minute.* (IVLRA: 48).

Păi, semnalul de răspuns de tip argumentativ colocvial, introduce o notă de *ezitare* în exprimarea contextuală a diferitelor nuanţe discursive:

– confirmare sau infirmare a unei opinii:

A: Are multe suferinţe.
*B: **Păi** da, doamnă!* (IVLRA: 32);

A: Cu clape dintr-astea. Nu astea sunt?
*B: **Păi** nu!* (IVLRA: 133);

– surpriză:

– M-aş muta cu Ionuţ...
*– **Păi** chiar vrei să te măriţi cu el acum!?;*

– obiecţie:

*– Da' vreau să vă mai spun ceva. La vârsta aia ce vrei domle să-ţi facă şi-un doctor? **Păi** să te facă de doozeci de ani?* (IVLRA: 32);

– concesie:

– Hai să mergem pe jos...
*– **Păi** dacă ţii neapărat, fie.*;

– reproş:

***Păi** bine mă nenorocitule, tu nu-ţi dai seama? Nu ţi-am spus care ie treaba?* (TDM, III: 606);

– justificare:

A: Toată averea asta va rămâne acestui băiat beţivan pe care-l au.
B. Da.
*C: **Păi** de-aia vrea el să doneze colecţia.* (CORV: 71).

Numeroase conjuncţii sau adverbe de tipul: *aşa, bun, bine, deci, sigur* etc. dobândesc contextual un sens deviat, preluând funcţia de a marca diferite roluri argumentative.

Astfel, prin *aşa, bine, bun, ok!* (formă împrumutată din engleză / americană, tot mai frecvent auzită în româna actuală vorbită) poate fi exprimat *acordul*:

A: *Cine a creat ONU, domnu Hurezeanu? Statele Unite cu Roosevelt.*
B: ***Bun!** Deci Statele Unite au impus ordinea internaţională creând Consiliul de Securitate.* (TV, 2003);

***Ochei!** Bine-atunci. Mulţumesc mult.* (IVLRA: 202),

dar şi *obiecţia* (urmate sau nu de conjuncţia adversativă *dar*):

A: Eu cred nu că e vorba de servilism, ci cred că este vorba de dependenţă de anumite surse de informaţii.
*B: **Bine** da...*
C: Mă întreb dacă există vreo perioadă în istoria controlabilă din memoria noastră, în care guvernele care au intrat într-un război nu sunt contrazise de majoritatea populaţiei.
*D: **Bine**, aicea....* (TV, 2003)

sau *reproşul*:

*– „**Bine**, mă", zic, „n-ai atâta minte să-ţi dai seama? Cum să ţi-l dau ţie?"* (IVLRA: 55).

Concesia şi *concluzia* pot fi marcate prin: *mă rog, deci, aşadar:*

A: Care a fost mai bătut parcă, nu?
*B: Mai bătut, dar, **mă rog**, ce făcusem eu până acum era o chestie originală.* (IVLRA: 43);

***Deci** practic superioritatea tehnologiei armatei americane nu prea mai are unde să-şi facă efectul, odată ce se va transforma toată această luptă, tot acest război, în război de gherilă...* (TV, 2003).

La nivelul *intervenţiilor*, mărcile argumentative de structurare conversaţională pot fi:
- *mărci de ordonare graduală a informaţiilor* (numerale, adverbe şi locuţiuni adverbiale: *înainte de toate, mai întâi, în primul rând, unu; în afară de asta, pe lângă aceasta, apoi, doi, în al doilea rând, nu în ultimul rând; în sfârşit, în fine, în ultimul rând*):

***În primul rând**, vizita Papei a fost vizita unui şef de stat.* (CORV: 226);
- *mărci de dezvoltare a intervenţiei* (*în continuare, deci, referitor la, pe de altă parte*):

***Pe de altă parte**, se apreciază că instituţia se află în imposibilitatea de a verifica trecutul unor persoane...* (CORV: 236);
- *mărci de închidere a intervenţiei* (verbe – *rezumând, concluzionând, ştiţi* etc.):

***Rezumând** ideile enumerate în expunere, putem spune că obiectivul nostru a fost atins.*,

dar şi adverbe şi expresii cu valoare conclusivă (*în încheiere, în fine, într-un cuvânt, în rest* etc.):

***În rest**, probabil că aicea vom ajunge.* (IVLRA: 147);
- *mărci ale separării conflictuale* (*gata!, afară!, am terminat!, până aici!, de-ajuns! vă rog* etc.):

***Gata! Am terminat discuţia** pe această temă!*;

A: Aşa...În Anglia, după...
B: Au fost şi câteva erori...
*C: **Vă rog, vă rog, vă rog!** Vedeţi că tabăra noastră începe să sufere pierderi!*
B: Da nu suntem... (TV, 2003).

(c) ***Mărci de încheiere a conversaţiei***

Încheierea procesului dialogal poate fi marcată prin:
- clişee conversaţionale utilizate mai cu seamă în conversaţia formală sau semiformală (formule de politeţe – *nu vă supăraţi, vă rog, permiteţi-mi, fiţi amabil, mulţumesc pentru participare*; clişee de încheiere – *mai vorbim, vorbim mai târziu...* etc.):

*A: **Şi vă mulţumesc foarte foarte mult.***
*B: **Şi eu vă mulţumesc, domnule doctor. Cu stimă.***
*A: **Cu toată stima, domnule părinte.*** (CORV: 220);
- conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale concluzive (*deci, aşadar, prin urmare, carevasăzică*):

***Deci** cred că atunci când v-aţi asumat aceste efecte negative eu cred că aţi studiat şi legea.* (IVLRA: 168);
- adverbe care semnalează o mişcare de acceptare (*bine, bun, gata, da* etc.):

*A: Pe la douăşpe. **Bine**. Am să fiu la douăsprezece acolo.*
*B: **Da.*** (CORV: 220);

***Bun**. Domnilor, vă mulţumesc pentru participare.* (CORV: 257);
– propoziţii cu valoare rezumativă (de tipul *asta este, aici e toată problema*):
***În sfârşit**. E, **asta este**. O lume destul de nebună...* (CORV: 111);

***Asta e problema**. Costă prea scump.* (CORV: 259);
– propoziţii care anunţă explicit încheierea discuţiei (*suficient, am încheiat discuţia, am terminat, ne oprim aici* etc.):
*– Da. Vă mulţumesc. Oameni buni, **ne oprim aici**.* (CORV: 258).

În registrul exprimării populare şi familiare, ca expresie specială, cu efect demobilizator, este utilizată forma verbală la persoana a II-a imperativ a verbului *a lăsa – lasă* (care funcţionează şi ca marcă a actului lingvistic de consolare):

B: Şi-a dat doar numele.
A: Fără titlu, fără nimic?
B: Fără titlu, fără rezumat, fără nimic, ştii?
*A: Îhî. **Las'** c-o să-i trimit eu un meil.* (IVLRA: 34).

3.2.3. Discursul oral poartă amprenta *ezitărilor*, a pauzelor, a discontinuităţii de gândire sau de exprimare etc., determinate de *caracterul spontan* al exprimării orale.

Ezitarea este marcată prin:
– lungirea sunetelor (notată prin [:]) şi / sau pauză (vezi **Organizarea prozodică a enunţului, 3**):

A: Naştere normală?
B: Normală.
*A: **Aşa... ă...** aţi alăptat copilu?* (IVLRA: 107);

– repetiţii (autorepetiţii involuntare – vezi **Repetiţia**):

A: Acuma... a... cuma:
B: (*xxx text neclar*) (IVLRA: 105);

– anumite adverbe sau interjecţii (*păi*, considerată marcă prototipică a ezitării: vezi *supra* **3.2.2 b** *aşa, bine, bun, da, ei!*):

A: Probabil că la asta s-au referit, ca să aibă clape cât mai mari, să nu pice documentele.
*B: **Mda** ... şi cât e unul din ăsta?* (IVLRA: 133);

– conjuncţii (*deci, vasăzică*):

***Deci** ... ce spuneam? Da.*;

– verbe – *să zicem, ştiu* (*eu*):

*Vin dimineaţă, **să zicem** pe la zece. Bine?*;

– cuvinte de umplutură, unele constituindu-se în adevărate ticuri verbale care sunt însoţite uneori de gesturi, râs, prin care locutorul reuşeşte să câştige timp de gândire:

*Că tata ştia câteva limbi foarte bine, făcuse şi filozofie şi istorie şi... .**mă rog**, era o... **cum să spun,** o figură de generaţie. Dup-aia, **mă rog**, nu s-a mai putut ajunge la nivelul lui...* (CORV: 147).

Câteodată, verbele sau adverbele de atitudine care apar în poziţie mediană (incidenţă) (*cred, bănuiesc, îmi închipui, probabil* etc.) sau construcţiile de tipul *vreau să zic* (metadiscursiv) nu reprezintă altceva decât *strategii de mascare a ezitării*:

*A: Staţi la bloc, **probabil**, nu?*
B: Da, stau şi la bloc. (CORV: 229).

3.2.4. *Corectările* (notate în exemple prin K) sunt provocate fie de evaluarea greşită de către locutor a procesului emiterii / receptării (*corectări autoiniţiate* sau *autocorectări*), fie în urma intervenţiei interlocutorului – prin intermediul unor expresii ale dezacordului, întrebări parţiale, întrebări-ecou, repetiţii etc. (*corectări heteroiniţiate*):

– corectări autoiniţiate:

Aicea şi-a petrecut, cred, ***cei*** *(K)* ***cel*** *(K)* ***cele*** *mai multe ore din viaţă şi cei mai...* (CORV: 161);

– corectări heteroiniţiate:

A: Toţi vorbesc de ***Läţeşti*** *ăsta.*
B: Da?
C: (K) ***Lăteşti.***
A: Din Bărăgan. ***Lăţeşti.***
C: (K) Nu! ***Lăteşti!*** (CORV: 56).

Înlăturarea erorilor sau a deficienţelor din discurs se realizează prin *reformulări sau reluări*, îndeosebi când intenţia locutorului este de a nuanţa cele spuse anterior, sau prin *substituţii* parţiale ori totale ale secvenţei precedente:

Lampă ***de ...*** *(K)* ***cu petrol****, nu?* (CORV: 61).

Corectările se pot produce *brusc*, prin întreruperea emiterii şi abandonarea unităţii verbale în curs de rostire (*corectare implicită*):

Da, au fost mulţi probabil care au fost în ***proteş*** *(K) în procesul lui Pătrăşcanu.* (CORV: 56)

sau pot fi *anticipate de diferite semnale* (*deci, vream / voiam / vreau să zic, adică, în fine, cu alte cuvinte, sau, mai bine zis, altfel spus*) care, aparent, anunţă o concluzie, o „traducere” a termenului sau a secvenţei precedente (*corectare explicită*):

Asta că s-a hotărât, ***adică*** *s-a cedat Transilvania..* (CORV: 46).

„Urmele” cele mai evidente lăsate în discurs de corectarea implicită sunt unităţile trunchiate şi nominativele suspendate.

3.2.5. Alături de mărcile fenomenelor conversaţionale amintite mai sus, structurile comunicării orale conţin numeroase expresii ale componentei subiective a folosirii limbajului (*mărci ale implicării afective, modalizatori, expresii ale impreciziei*).

Spontaneitatea comunicării orale produce două tendinţe contradictorii, care se echilibrează: *intensificarea afectivă* (vezi *infra,* **3.4**), pe de o parte, şi *înclinaţia spre atenuare şi aproximare,* pe de alta.

Registrul modalizatorilor în comunicarea orală este extrem de bogat. Modalizatorii funcţionează ca strategii de atenuare (*poate, posibil*), de întărire, confirmare (*fireşte*), în secvenţe argumentative de concesie (*desigur,... dar*) etc. (vezi **Modalizarea**).

3.2.5.1. Puternic marcate în comunicarea vorbită sunt modalităţile de *atenuare, de exprimare a vagului şi a impreciziei* (ca şi cele de *intensificare*), specifice registrelor asociate oralităţii, aflate în zona popular-familiară:

– substantive (*un pic, o ţâră, un dram*):

*A: Şi-atuncea c-****un pic*** *de... dulce...*
B:E salvatoare. (CORV: 126);

*Şi-am rămas cu **o țâr** de penzie, da' micuță.* (*TD Sibiu: manuscris*);
– adverbe (*cam*):

*A: Înregistrări acolo n-am mai făcut, pentru că românii pe care i-am întâlnit sunt toți **cam** din... cu studii superioare.*
B: Ingineri.
A: Aşa... (CORV: 111);

– adjective nehotărâte – *ceva, niscai, niscaiva, oarece, oareş(i)ce*:

*Da' vin şi cu **ceva** marfă mai specială cu oale.* (CORV: 99);

– extinderea, în exprimarea vagului, a utilizării articolului nehotărât (sugerând apartenența la o categorie):

*Am vrut să intru, să-i ia **o tensiune**, să-i dea **o pastiluță**, să-i facă ceva, **o apă** şi **un zahăr**.* (IVLRA: 31).

3.2.5.2. O categorie aparte de modalizatori o reprezintă *evidențialele*, mărcile lingvistice care înscriu în mesaj sursele cunoaşterii, şi anume: *mărcile inferenței, mărcile relatării sau ale citării şi mărcile percepției* (vezi **Modalizarea, Vorbirea directă şi vorbirea indirectă, 2.2**).

Între mijloacele de indicare a *distanței epistemice* (care însoțesc citarea sau relatarea), amintim:
– expresii ale neîncrederii (*măi să fie!*):

„***Măi să fie!*** *Sediul central FSN din nou jefuit*" (*Adevărul* 195,1992, *în* Zafiu 2002: 423);

– expresii ale dubiului şi distanțării (*vezi Doamne, chipurile, pasămite, cică* etc.):

*– Şi asta a apărut din o mie nouă sute obzeci şi patru, **chipurile**. S-a observat gaura aia...*(CORV: 77);

– gruparea conjuncțională *cum că*:

*– Am auzit **cum că** ar veni mâine!*;

– folosirea prezumtivului (vezi **I, Verbul. Modurile personale; II, Modalizarea**).

3.3. Româna, în utilizarea ei orală, prezintă o predilecție pentru utilizarea modalității alocutive în comunicare. Orientarea către persoanele participante la situația de comunicare se manifestă prin numeroase mijloace şi forme lingvistice care sunt folosite pentru inițierea unor relații comunicative între indivizi, respectiv pentru explicitarea contactelor sociale pe cale lingvistică. Numărul mare de astfel de ***elemente ale tipului alocutiv*** conferă mesajului un grad crescut de subiectivitate exprimată în primul rând prin afectivitate.

3.3.1. Comunicarea directă, determinată de coprezența locutorului şi a alocutorului, implică *adresarea* (modalitate specifică), prin care se instituie relația dintre locutor şi alocutor în cadrul comunicării lingvistice.

Adresarea presupune desemnarea destinatarului (realizată prin forme nominale sau pronominale) şi solicitarea ca destinatarul să-şi asume statutul de alocutor (prin folosirea *vocativului cu intonație specifică* şi / sau prin *forma imperativă* a enunțurilor).

Româna dispune de un sistem al elementelor de adresare puternic standardizat.

Actul adresării, constitutiv pentru reprezentarea situației dialogale, se realizează punctual, prin intermediul *alocutivelor*. Elementele specifice planului adresării directe către partenerul de dialog se constituie în formațiuni constând în

elemente lexicale (*apelative*) specializate pentru desemnarea destinatarului, asociate cu elemente gramaticale corespunzătoare: *vocativ singular / plural la clasa numelui şi a pronumelui; persoana a II-a singular / plural la clasa verbului şi a pronumelui; propoziţii / fraze interogative sau imperative* – care presupun prezenţa reală sau imaginară a interlocutorului.

În româna familiară (cu tendinţă de extindere şi în registrul exprimării mai îngrijite), elementele adresării directe amintite sunt însoţite, de cele mai multe ori, de un set de mărci suplimentare ale funcţiei conative, *elemente cu valoare interjecţională, imperative*, cu rol de intensificare a mobilizării verbale.

Între mijloacele lingvistice preferate în limba română vorbită în realizarea actului adresării se încadrează: *vocativul, sistemul pronominal şi interjecţiile de interpelare*.

3.3.1.1. Vocativul este cazul prototipic al substantivelor utilizate alocutiv, asociat, de obicei, cu mijloace din aceeaşi clasă funcţională (interjecţii de interpelare, forme de persoana a II-a la verb, forme de imperativ) (vezi **I, Substantivul, Adjectivul, Verbul. Numărul şi persoana**).

Spre deosebire de celelalte cazuri, vocativul este obligatoriu marcat intonaţional şi este, în general, izolat de restul enunţului printr-o pauză (vezi **Organizarea prozodică a enunţului**).

Vocativul are *funcţie conativă* (identificarea şi apelarea alocutorului aflat în proximitate sau la o anume distanţă faţă de locutor — vezi *vocativul de adresare* şi *vocativul chemării*), *funcţie fatică* şi *funcţie expresivă*.

Frecvenţa mare a vocativului în româna vorbită justifică faptul că limba română se distinge, în general, printr-o *puternică marcare morfologică* a acestui caz (vezi **I, Substantivul, 2.3; Adjectivul, 2.1.3**).

În comunicare, vocativul apare în formă *simplă*, exprimată printr-un termen unic:

Dragă, erau nişte scânduri... rele, erau... Da' eu ştiu ce era? (CORV: 59)

sau *dezvoltat*, exprimat prin combinaţii de tipul:

– substantiv + substantiv

Domnule consilier, dacă-mi permiteţi, ă: aş vrea câteva lămuriri. (IVLRA 157),

– substantiv + adjectiv

Mamă dragă, Doamne Dumnezeule, da' chiar nu vă mai spun nimica! (IVLRA: 169),

– pronume + substantiv

Tu fetiţo, vino la masă!,

– interjecţie +substantiv

„Băi Victore, eşti sigur aici?” (IVLRA: 49),

– interjecţie + pronume

Hei, tu din prima bancă, vino la tablă!.

Utilizarea vocativului. În ceea ce priveşte utilizarea vocativului în comunicarea orală, poate fi remarcată o repartiţie diferenţiată a formelor *vocativului marcat* la nivelul diferitelor variante, standard şi substandard, ale românei actuale vorbite.

Varianta literară a limbii române evidenţiază o tendinţă de diminuare a circulaţiei formelor de vocativ cu desinenţe specifice (fiind simţite ca orale, conotate afectiv) şi înlocuirea acestora prin forme omonime cu cele de nominativ

nearticulat sau articulat, considerate adecvate tonului neutral al registrului exprimării (semi)formale (de exemplu: *Ioano / Ioana, Marie / Mario / Maria*).

Formele de vocativ marcate sunt încadrate în mod diferențiat în raport cu norma prescriptivă a limbii române, în funcție de tipul de context și de condițiile de utilizare.

De exemplu, vocativul *fetițo* este acceptat de varianta literară în vreme ce *fato* sau *soro* se regăsesc în registrul exprimării colocviale sau familiare:

– literar

__Fetițo__, spune-mi, te rog, cât e ceasul?,

– familiar

Da' nu ți-am zis, __fato__, să stai la coadă cu mine? N-ai vrut. Iată-ia, io am loat! (CG).

La nivelul variantelor exprimării familiare cu coloratură regională se înregistrează o repartiție diferențiată a vocativului marcat în funcție de diferite zone geografice și anume:

– se remarcă o anumită preferință pentru vocativele cu desinențe specifice în registrele de exprimare familiară cu coloratură muntenească (*Mario*, *Adriene*, sau, hipermarcat, *domnule Traiene*), însoțite, cel mai adesea, de interjecții (*bă, mă!, măi!, bre!, fă*);

– este atestată, în Transilvania (cu excepția zonei sud-estice), Maramureș, Moldova, la numele proprii feminine, preferința pentru formele (de vocativ omonim cu nominativul) nearticulate: *Ană, Mărie, Luceană*; substantivele în vocativ sunt însoțite, de obicei, la masculin de *mă(i)*, iar la feminin de *tu* interjecțional: *mă Ioane, mă băiatule, tu femeie, tu fată*;

– în zona moldovenească, vocativul este precedat de pronumele personal *tu* și în cazul substantivelor proprii masculine: *tu Vasili*.

Multiplicarea și diferențierea situațiilor de comunicare, modificarea raportului dintre scris și oral datorată fenomenului de hipermediatizare din societatea românească contemporană antrenează modificări structurale și funcționale privind poziția *alocutivelor* în limba română actuală.

Se observă o tendință de revitalizare a mijloacelor și formelor lingvistice folosite pentru inițierea unor relații comunicative între indivizi, respectiv pentru explicitarea contactelor sociale pe cale lingvistică, existente la nivelul limbii române standard, paralel cu fenomenul de transfer al unor asemenea mijloace din registrul exprimării familiare în cel al exprimării colocviale și chiar literare.

Productivitatea vocativului marcat este înregistrată recent nu numai la nivelul registrului familiar al exprimării, ci și în zone rezervate, în trecut, registrului exprimării culte:

„Voi avea un cuvânt greu de spus în partid." În care, __Mirceo?__ (EZ, 2004).

Pentru ilustrarea amplitudinii fenomenului menționat, vezi și formele de vocativ, asociate cu alte alocutive, parodiate în *Academia Cațavencu* (AC):

***Hai, bă Mittal**, fii băiat de înțeles și nu mă mai fierbe!* (AC, 2002; ***Hai, bre, domnu' ministru**, dă-te dracu' cu turismu' lu' matale!* (AC, 2001); ***Hai, bă Traiane**, lasă șopârlele...* (AC, 2002); ***Hai, bre nea Ioane**, nu-nțelegi odată că trebuie făcută intrarea de capital?* (AC, 2001).

Tendința excesivă de extindere a limbajului familiar în zone rezervate registrului oficial al exprimării lingvistice (în special în stilul presei scrise sau vorbite), cu funcții stilistice specifice, generează un proces de „reașezare" gramaticală care își găsește expresia în revitalizarea unor forme specifice de vocativ (în mod special marcat), precum și în *stereotipizarea* unor formule de adresare proprii registrului oral al exprimării.

În acest sens, un caz aparte îl reprezintă folosirea alocutivă a cuvântului *domn,* care prin sfera sa largă de utilizare a devenit *marcă a orientării locutorului către alocutor în limba română*; faptul că în exprimarea categoriei impersonalului în română este preferată forma pronominală scurtă de persoana a II-a singular (*nu-ți poți închipui...*) a condus, în timp, la intensificarea valorii persoanei a II-a cu sens general și la asocierea ei cu forma stereotipizată *domnule,* cu varianta sincopată *dom'le,* care s-a extins în limba actuală (fiind utilizată inițial numai ca formulă generală protocolară de adresare) în:

– limbaj familiar

Păi ***domle****, știi ceva? Nu sunt eu singuru', deci nu sunt eu singuru' nebun!* (conversație între bărbați) (CORV: 159),

*Și am zis zic: „****domne****", zic, mi-a zis aseară „te rog frumos vorbește cu Marilena, dacă nu cumpără-ți un telefon că m-am săturat să te caut, să nu știu ce*". (conversație între femei) (IVLRA: 85),

– limbajul presei vorbite

A: ***Domnule*** *și cum credeți dumneavoastră că ar fi trebuit să să comporte România?* [...]

*B: România putea să sprijine, să spună:«****Domle****, noi vrem să intrăm în NATO, ni-s foarte dragi americanii, dar nu vrem... suntem prea mici să ne băgăm noi într-o chestie dintr-asta...»*

C: Da nu ne-am băgat, ***domle****!...* (TV, 2003).

Cu aceeași funcție este înregistrat (cu precădere în exprimarea colocvială a femeilor, indiferent de vârstă) vocativul adjectivului substantivizat *dragă!*; *dragă* apare mai rar în vorbirea bărbaților, în special în adresare către persoane feminine:

– ***Dragă****, dacă nu vine până la trei, înseamnă că a uitat.* (o femeie de 50 de ani) (CG),

– *Ia uitați-vă,* ***dragă****, ce ninge-afară!* (vârsta subiectului: 35 de ani) (CG).

Derivatele lui *dragă* prezintă, față de cuvântul de bază, unele nuanțe stilistice suplimentare:

– *drăguță* (învechit, inițial hipocoristic, mai ales în adresarea vârstnicilor către mai tineri), este folosit astăzi cu o ușoară nuanță ironică:

Așa, ***drăguță****,văd că nu mi-ai uitat vocea.* (CG);

– *drăguțo, drăguțule* sunt utilizate adesea cu nuanță peiorativă:

Dacă-mi mai spui așa o singură dată, te calc în picioare, ***drăguțule.*** (CG).

Formele de adresare de tipul *iubita* (– *Ce faci,* ***iubita****?*), *scumpa* sau *șefa* (vezi *infra*), frecvent întâlnite în exprimarea persoanelor mai puțin instruite din mediul urban și semiurban, sunt nerecomandate.

O trăsătură a românei colocviale actuale este utilizarea alocutivă a substantivelor comune desemnând relații de rudenie, de serviciu ori de vecinătate

(mod de exprimare caracteristic, în general, unor categorii sociale cu educație medie sau inferioară): *vere, cumnate, frate, soro, nene, mamă / tată / tataie* (în adresare inversă), *șefule* (cu variantele nemarcate *șefu' / șefa*), *vecine*, însoțite sau nu de forma de interpelare *măi* (vezi **Deixis, 3.5.2**):

*Da nu zici, **frate**, că m-a dus și pă mine* (o femeie către altă femeie) (CG);

***Șefa**, de ce-a intrat chestia asta semnat nîdî?* (IVLRA: 118);

A: Cum dai prunele, mamaie?
*B: Ieftin, **maică**. Hai, ia-le pe toate, ca să plec și eu acasă!* (reclamă TV, 2005).

Vezi și formele parodice din *Academia Cațavencu* :

*Stai, **șefu**, nu te arunca așa, că OTV mai întârzie puțin. Are un direct D. D. cu G. B., care-și povestește viața...* (AC, 2002).

Este frecventă, cu precădere în limbajul tinerilor, utilizarea în adresare a unor nume generice de persoană (*fată* – cu varianta de nominativ plural articulat *fetele* –, *frate, soră*) cu scopul de a crea o atmosferă de solidaritate cu partenerii de conversație:

*Așa **fetele** și ce-ați mai făcut astăzi?* (IVLRA: 78);

*Vorbește, **fată**, mai tare! Las-o să vorbească, nu te mai băga!* (IVLRA: 78).

Un fenomen caracteristic registrului familiar este *adresarea inversă* (constând în folosirea de către adulți, în adresarea către persoane mai tinere, a unor forme specifice adresării copiilor către părinți sau bunici):

***Stai, mami!** Nu!* (mama către fiică) (IVLRA: 31);

„*Și așa să face nunta, **taică***" (alocuțiune inversă metaforică: subiectul s-a adresat grupului de anchetatori) (TDM III: 1010).

Frecvența vocativului în exprimarea orală se asociază cu o largă diversitate a utilizărilor sale, îndeplinind o funcție conativă, fatică sau expresivă.

Funcția conativă a vocativului. *Termenii de adresare* variază în funcție de următoarele coordonate: factori *sociali* (*statut socioprofesional, relații de rol*), *vârstă, grad de rudenie*, factori *contextuali* (caracterul *formal* sau *informal* al conversației) și *stilistici* (caracterul *expresiv* al comunicării) și sunt utilizați în comunicarea directă sau în discursul redat indirect pentru identificarea destinatarului.

Selectarea formelor de vocativ utilizate în comunicare se face în funcție tipul de relații psihosociale care se stabilesc între participanții la interacțiunea lingvistică (în acord cu parametrii *superioritate* vs *inferioritate* și *intimitate* vs *distanță*).

Statutul social și *relațiile de rol dintre interlocutori* impun utilizarea fie a unor *termeni familiari*, fie a *termenilor protocolari* de adresare.

Dacă *rolurile* care intră în relație sunt mai distanțate social, formula de adresare este de tipul *doamnă / domnule* + titlu; pe măsură ce distanța dintre roluri se reduce, vorbitorul recurge la vocativul numelor proprii sau al substantivelor comune și chiar la interjecții. Această gradare a elementelor fatice cu rol în adresare corespunde creșterii gradului de familiaritate sau gradului de afectivitate dintre partenerii aflați în interacțiune.

Numele generice de persoană prototipice pentru *adresarea reverențioasă* în româna literară sunt *domnule / doamnă / domnișoară* (+ nume de familie, funcție,

titlu), desemnând, prin tradiție: o persoană de gen masculin, o persoană de gen feminin căsătorită, o persoană de gen feminin necăsătorită:

Domnule Pleşu, [...] ***dumneavoastră*** *spuneați prin septembrie* [...]. (CORV: 234);

Doamna C, *mutați, vă rog, glastra să pun cărțile-acestea.* (CG).

Nominativul articulat cu valoare de vocativ, *doamna* + nume propriu, este utilizat în acord cu forma masculină *domnule.*

Domnişoară *B, asta e situația. Eu n-am nici o vină.* (CG).

Doamnă şi *domnişoară* sunt folosite ca formule de adresare şi fără numele de familie, păstrând semnificațiile menționate mai sus (pentru cazul în care nu este cunoscut numele):

Doamnă, *coborâți la prima?* (CG) (se referă la stația de troleibuz, autobuz etc.);

Domnişoară, *ce se vinde aici?* (CG).

Tot mai frecvent, se înregistrează în ultima vreme formula de adresare în care vocativul este identic cu nominativul articulat, neînsoțite de numele de familie. Formulele de adresare de tipul *domnul* (*doamna*) sunt folosite de către o anumită categorie de vorbitori adeseori pentru marcarea condescendenței sau a dezaprobării față de un interlocutor cu statut social inferior:

Eeei, ***domnu'****! îl repezi Grigorescu.* (în Iordan 1975: 104).

În practica socială, forma prescurtată *dom'* este acceptată uneori ca termen de adresare politicos, atunci când este asociată cu un titlu (vezi cazul *dom' profesor*, utilizată frecvent in adresarea elevilor şi a studenților către profesorii lor, fără a influența respectul şi politețea pe care această relație de rol o implică).

Termenul *duduie*, utilizat ca element de adresare pentru o persoană feminină în comunități urbane, în care relațiile întâmplătoare ce se stabilesc între indivizi nu sunt marcate de un grad înalt de familiaritate, prezintă o anumită neutralitate sub aspect sociolingvistic (se eludează informațiile privitoare la starea civilă sau vârsta femeii căreia îi este adresat):

Duduie, *v-am întrebat, mai aveți şi alte culori?* (CG);

De ce-mi iei punga, ***duduie?*** *Până acum le-ați vândut în pungi. De ce mie mi-l înveliți în hârtia asta ordinară?* (CG).

Mai vechiul termen generic *tovarăşe* a dispărut din uz, odată cu schimbarea sociopolitică de după 1989:

*Spun milițianului: „****tovarăşe****, ce-i facem cu fata aia? Iote mi-a luat fata".* (TDO: 347).

Formele protocolare de adresare menționate sunt utilizate uneori în formule în combinație cu termeni exprimând o apreciere subiectivă a relațiilor dintre interlocutori (*drag, iubit, onorat, scump, stimat),* specializate pentru anumite contexte comunicative mai mult sau mai puțin formale:

Stimată doamnă J., stimate domnule V.J., [...] ***ilustrissime rector, stimați colegi, onorată asistență...*** *m-am oprit asupra activității profesorului J.* (CORV: 177).

Formulele de tipul *stimați (tele)spectatori, dragi / stimați ascultători, onorat auditoriu, dragi colegi / elevi* sunt strict legate de limbajul mass-mediei sau de cel al conferințelor. Simțite de majoritatea vorbitorilor culți ca fiind specifice situațiilor formale, aceste construcții reușesc să îmbine distanța socială cu familiaritatea care trebuie să existe între participanții la un asemenea act de comunicare. Conținutul semantic al unora dintre componentele lor contribuie la intensificarea gradului de intimitate în comunicare (*dragi*) sau la sublinierea expresă a politeții (*onorați, stimați*).

Statutul socioprofesional impune utilizarea unor termeni desemnând *numele de funcții, ocupații, titluri profesionale* (*președinte, primar, ministru, doctor, inginer, profesor, maistru*). În limba română, acestea sunt folosite de obicei în sintagme, fiind precedate de un nume generic de persoană în vocativ, pe lângă care funcționează ca determinative apozitive; în funcție de forma consacrată prin uz, această asociere este obligatorie sau opțională:

– asociere obligatorie:

__Domnilor președinți, doamnelor și domnilor parlamentari__,... nu pot trece la altele fără să-mi exprim admirația... (CORV: 275);

Ce-ați vrea să v-aducă Moș Crăciun, __domnule prim-ministru__? (CORV: 251),

– asociere opțională (în funcție de context):

De ce boală suferă pacientul, __doctore__?

__Domnule doctor__, întâi să-mi dați adresa mai precisă. (CORV: 219).

În limba literară, adresarea prin formule incluzând funcția sau titlul presupune asocierea numai cu predicatul la plural:

__Domnule profesor__, __vreți__ să ne mai povestiți o dată întâmplarea? (CG).

În limbajul popular, asemenea formule pot fi asociate și cu predicatul la singular:

„__Domnule Trăiene__" zic „mai bine-mi __dai__ și mie niște liemne". (TDO: 249).

Factorul *vârstă* este, de obicei, marcat prin utilizarea unor formule de adresare + / – reverențioase (literar: *domnule, doamnă;* familiar: *nene, unchiule, tanti, tataie, mamaie, șefule, șefa* etc. sau regional: *babule, bade, dodă, gagă, lele, leliță, liță, mătușă* etc.) asociate cu pronume corespunzătoare relației + / – egalitate între interlocutori (*tu, dumneata, mata, matale, tale, tălică*; vezi *infra* **3.3.1.2**):

Și i-am zis: „__Hai, domle__, la policlinica Vitan" și „Unde stai, __tataie__?" Zice: „La Matei Ambrozie". [...] i-am zis: „__Dom doctor__, sunteți al cincelea, __domne__!

Păi ce fac păi pân la... ?" „Du-l și __dumneata__ la etaju cinci, acolo unde sunt medici numai de familie..." „du-l __și tu__ că io n-am timp, am treabă!" (IVLRA: 31),

„De mă __gagă__ Mărie", zice mama mea , iera mai mică mama. (TDO: 117)

„__Liță__ Mărie, ce ai?" (TDO: 27).

Persoanele mai în vârstă se adresează celor mai tinere pe nume sau cu termeni de adresare de tipul: *băiete, fată, omule, dragă* sau cu forme de adresare inversă:

A: Da chiar, din ce era casa?

*B: **Dragă**, erau nişte scându... rele, erau... Da' eu ştiu ce era?* (CORV: 59),
***Mamă**, n-ai voie!* (IVLRA: 29) (către fiică)

*I-a spus **moşu** în căte ţigan: „un-te duci **măi băiete**?"* (TDO: 50).

Cei de vârstă apropiată îşi vorbesc între ei cu *fată, frate, vere, vecine, soro / sor-meo* etc.:

*A: **Dana**.*
*B: Ce zici, **fată**?*
A: Taci puţin!
*B: Vorbeşte **fată** mai tare! Las-o să vorbească, nu te băga.* (IVLRA: 78);

*Ş-apoi a zâs femeia: „bine, **omule**-ţ fac".* (TDO: 102) etc.

În *adresarea familiară* sunt utilizate foarte frecvent denumirile specifice date de comunitate diferitelor *grade de rudenie*; în româna colocvială, substantivele care denumesc o relaţie de rudenie şi au rol fatic în enunţ se reduc la vocativele: *mamă!, tată!, bunico!, bunicule!, unchiule!, mătuşă!, nepoate!, vere!, nevastă!, bărbate!* (cu variantele conotate stilistic *mămică, mami, tăticule, tati, buni* etc.); la acestea se adaugă *tanti!* şi, mai rar, *nene!*, folosite de vorbitor atât în interpelarea unei persoane cu care se află într-o relaţie de rudenie mai îndepărtată, cât şi pentru a se adresa unei persoane mai în vârstă:

*A: Săru' mâna, **tanti**!*
B: Vă sărut din toată inima. (CORV: 195),

*Zisă doctoru zice: „nu te speria, **mătuşică**, că nu-i aşa grav", zâce, „îl ţinem vo câteva zile şi vine acas".* (TDM, I: 8),
*„Ţin-te **nene** Tică", c-aşa-m zicea el mie.* (TDO: 32) etc.

Asociate *gradului de formalitate a contextului de comunicare*, formulele de adresare se comportă după cum urmează.

În *situaţii informale*, marcate prin intimitate, sunt utilizaţi *termeni familiari* de adresare – vocativele numelor proprii sau ale substantivelor comune şi formele verbale de persoana a II-a singular:

***Auzi tu**, m-am întâlnit ieri cu un prieten.* (CG);
*Păi de unde plăteşti, **Marcela**, dacă n-**ai** bani?* (CG).

Situaţiilor formale, caracterizate prin distanţă socială şi diferenţe pertinente de statut social, le corespund formule de adresare mai complexe (*formule protocolare de adresare*), asociate cu forme verbale de persoana a II-a plural:

*– **Domnule director**, problema trebuie privită în toate aspectele ei, nu să le expediem urgent, pe cele care par incomode.*
*– **Ştiţi**, toate acestea trebuiau spuse atunci, nu acum.* (CG).

Alegerea formelor de vocativ, ca şi a alocutivelor pronominale, tinde să respecte simetria sau asimetria relaţiilor sociale (relaţia dintre superior şi subaltern impune forme lingvistice „nonreciproce", unidirecţionale; formele deferente sau familiare sunt folosite, în funcţie de caz, şi în mod reciproc şi bidirecţional):

– adresarea reciprocă cu formula: titlu + nume de familie:

*A: **Domnu' Ionescu**, am rezolvat problema analizelor.*
*B: Foarte bine, **doamnă Popescu**.* (CG);

– adresarea nereciprocă în care unul din vorbitori foloseşte formula titlu + nume de familie, iar celălalt prenumele:

*A: **Florine**, dă-mi, te rog, mie ora aceasta la clasa a XII-a A.*
*B: Nu pot, **domnu' Filip**, sunt în urmă cu materia.* (CG);

– adresare reciprocă cu prenumele:

*A: **Marcela**, ți-am spus să-mi pui capsatorul pe birou.*
*B: Acolo l-am și pus, **Meri**.* (CG).

Funcția fatică a vocativului

Prin elementele menite să atragă atenția alocutorului, funcția fatică interferează cu funcția conativă. Un asemenea rol dublu – fatic și conativ – dețin mai ales elementele care contribuie la declanșarea comunicării.

Simpla numire (pronunțarea numelui, a pronumelui personal sau a altor forme de interpelare, însoțită sau nu de indicarea prin gest a persoanei) are, în sine, efect mobilizator sau demobilizator asupra alocutorului prezent la comunicare, preluând adesea funcția elementelor dicendi eludate (*vorbește / taci*).

> Înțelegem prin mobilizare / demobilizare acțiunea de convocare / anulare a prezenței la cuvânt, întreprinsă de către interlocutori în cadrul conversației.

*A: **Domnule Teodorescu!***
B: Ce să spun eu după Mircea, dom'le! (TV, 2003).

Demobilizarea prin numire se deosebește de mobilizarea prin numire prin intonație:

A: Toți benladenii acum jubilează!
*B: **Domu' Paler!** „Vom învinge America, Alah va distruge America... și așa mai departe."... da nu mi-am terminat ideea și aș vrea să termin ideea asta.* (TV, 2003).

În calitate de formule de *declanșare* sau de *întrerupere* a conversației, formele de vocativ pot fi însoțite (precedate sau urmate) de diverse elemente din aceeași categorie pragmatică – *salut, cerere de permisiune, scuze, interjecții* etc.:

– declanșare a conversației:

A: Bună ziua.
B: Bună ziua. [...];

*A: **Domnu Judecător**, avem o problemă: dânsa are transformare în legea obzejdoi...* (IVLRA: 100);

*– **Uite, dragă**, veneam cu banii. Ție trebuie să ți-i dau.* (CG),

– încheiere:

*A: Și vă **mulțumesc foarte foarte mult**.*
*B: Și eu vă **mulțumesc, domnule doctor. Cu stimă**.*
*A: **Cu toată stima, domnule părinte**.* (CORV:220).

Funcția expresivă a vocativului. Unele clase semantice de substantive comune sau de adjective substantivizate, folosite la vocativ, dobândesc valori metaforice (uneori clișeizate), exprimând o anumită atitudine afectivă (favorabilă – termeni *hipocoristici* – sau defavorabilă – *injurii*), uneori ironică, față de destinatar: *puișor, drăcușor, prostule, derbedeule, urâtule* etc.:

*Pe toate le-am adus, **porumbițo**! Să-ți alegi după pofta inimii.* (CG);

*Să-şi fie ruşine, **mincinoaso!*** (CG).

Vocativele nominale şi pronominale, cu variante mai mult sau mai puţin familiare şi afective, caracterizează cu precădere registrul popular al exprimării:

„***Fata mea dragă**, adu-m o cană cu apă că mâine o să ne cununăm*". (TDM, I: 231);

„***Fa! Zău, dădică Mario**, Mariţa l-a loa pă George*"

„***Tu! tu eşti proastă!***" (TDM, III: 665).

Intonaţia marchează diferite stări sufleteşti exprimate prin intermediul vocativului: *vocativul îngrijorării, al reproşului, al ezitării* (vezi **Organizarea prozodică a enunţului**).

3.3.1.2. Limba română şi-a dezvoltat un sistem de *adresare pronominală* tridimensional, în care, alături de *tu / voi* şi *dumneavoastră*, mai există o formă apropiată funcţional de „*tu*", într-o exprimare „semiformală", *dumneata* (vezi **I, Pronumele de politeţe; II, Deixis**).

Pronumele personal *tu* marchează un raport social de intimitate, fiind utilizat în contexte informale de comunicare, între interlocutori cu statut social egal sau marchează distanţa ierarhică (superior > inferior):

*A: Cine eşti **tu** şi de unde vii?*

B: Camelia Luca, din judeţul Prahova. (IVLRA: 226).

Limba vorbită evidenţiază preponderenţa vocativului *tu* în vorbirea femeilor. Când apare în vorbirea bărbaţilor, vocativul *tu* este utilizat, mai ales, în scopul identificării interlocutorului:

***Tu**, cel cu jachetă albă, trage perdeaua că vine soarele la mine.* (CG).

Nevoia de întărire a contactului dintre locutor şi interlocutor a condus la marcarea emfatică a adresantului în comunicarea directă, prin asocierea pronumelui *tu* cu valoare interjecţională substantivelor în vocativ (fenomen caracteristic mai ales zonei nordice a dacoromânei):

***Tu**, uită-te ce bine-arată Meri... şi s-a culcat la douăsprezece noaptea.* (CG);

*– Ce ceas, **tu**, Alina?* (IVLRA: 88).

Sistemul pronominal românesc marchează (prin existenţa unui termen de medie formalitate, *dumneata*) raporturi semiformale între vorbitori. Utilizat, iniţial, în comunităţi restrânse (de exemplu, comunităţi rurale, care nu includeau în sistemul pronominal forma *dumneavoastră*), în raporturile de familie (în anumite familii, copiii se adresează părinţilor cu *dumneata* – practică din ce în ce mai puţin frecventă), *dumneata* poate prezenta combinaţia intimitate + raport ierarhic favorabil alocutorului. Mai recent, *dumneata* se foloseşte pentru situaţii de nonintimitate în care raportul ierarhic este uneori defavorabil alocutorului:

„*Du-l şi **dumneata** la etaju cinci, acolo unde sunt medici numai de familie...*"

„*du-l şi **tu** că io n-am timp, am treabă!*" (IVLRA: 31).

Pronumele personale de politeţe: *dumneavoastră, Domnia voastră, Domniile voastre* marchează un raport social de nonintimitate sau distanţă ierarhică dintre locutor şi alocutor (în favoarea acestuia din urmă):

*Dacă **dumneavoastră vi** se spune: „A plecat, domnule!", **dumneavoastră nu vă** interesaţi să vă spună data când a plecat?* (IVLRA: 104).

În limba română actuală se remarcă o tendinţă de slăbire în intensitate a poziţiei pronumelui de politeţe şi de întărire a apelativelor interjecţionale *mă, bă, băi, bre, tu* (vezi *infra*, **3.3.1.3**):

A: E problema ***dumneavoastră****, nu-i a mea.*
B: ***Dumneata ai*** *educaţie? Vai ce frumoasă educaţie* ***ai dumneata!***
A: Da.
B: ***Vrei*** *să mă conduci acuma pă mine pă la spate...* ***Băi, dumneata vrei să-ţi spui*** *ceva?*
A: Da!... (TV, 2004).

Tendinţa spre un model de comunicare mai relaxat, identificată în interacţiunea lingvistică din perioada actuală (datorată modificării raportului dintre scris şi oral, precum şi influenţei modelelor străine), a impus adresarea informală, dominată de „familiarul intimist *tu*" în defavoarea adresării reverenţioase:

A: ***Domnu Marian!***
B: ***Zi!***
A: ***Te*** *rog să-mi* ***spui*** *şi mie care-i faza cu Chimitex.* (IVLRA: 114).

3.3.1.3. Limba română vorbită deţine o paradigmă interesantă de *termeni* „scurţi" *de interpelare* care exprimă îndemnul la luare de contact între vorbitori şi stimulează declanşarea comunicării (*hei, ei, e, măi, mă, băi, bă, bre, fa, fă, făi, tu*). Rolul *declanşator conversaţional* revine *interjecţiei* (vezi **I**, **Interjecţia** şi *supra*, **3.2.1**).

În utilizarea acestor elemente lingvistice au intervenit, în timp, modificări structurale şi funcţionale. Termenii în discuţie au fost utilizaţi iniţial cu precădere în registrele nonstandard (regional, popular).

Folosirea interjecţiilor de adresare *mă(i), fă* etc. (care pot fi considerate ca aparţinând întregului domeniu dacoromân) este semnalată cu frecvenţă sporită în graiurile româneşti din sudul ţării. În această zonă, în utilizarea vocativului unor nume, grade de rudenie, interjecţia *mă, bă,* apare ca o intensificare a chemării: *mă soru-mea, mă omule.* Adesea se remarcă folosirea interjecţiei *mă* ca singura formă de adresare în locul vocativul *bărbate.* De asemenea, dintre diferitele interjecţii de adresare din zona sudică se pot stabili diferenţieri semantice şi stilistice: astfel, între *mă* şi *măi,* ultima formă este considerată mai politicoasă; foarte frecvente sunt *bă* şi *băi,* ambele asociate cu un grad de politeţe mai redus; de cele mai multe ori însă aceste două formule apar în variaţie liberă: ***Măi*** *Mărine, te mai pui cioban la vară? Mă pui* ***bă,*** *nea Ioane.* (TDO: 997).

Formula cea mai obişnuită de adresare către femei este *fă, făi;* şi, în acest caz, pot apărea nuanţări semantice între cele două forme, vorbitorii făcând deosebire între adresarea faţă de cineva apropiat (soţie, fiică) şi o femeie străină.

O interjecţie de adresare frecvent întâlnită în graiurile din sudul ţării este *bre.*

Tipul de adresare *măi omule* este atestat deosebit de frecvent în Moldova.

Interjecţiile utilizate în Muntenia ca forme de adresare, *fă(i), bre,* nu sunt atestate în niciun punct din Transilvania.

Şi din punct de vedere funcţional au avut loc modificări în timp, prin extinderea categoriei persoanelor interpelate cu formulele în discuţie.

Lucrările româneşti de lexicografie consemnează utilizarea acestor interjecţii „în raport de la superior la inferior" şi „de la egal, la egal", confirmă extinderea stilistică a sferei de utilizare a acestora (pop. → fam.), dar consideră utilizarea lor în adresarea către persoane de sex feminin ca rară.

Mai nou, se înregistrează extinderea utilizării lui *mă(i)* în adresare către persoane de sex feminin; de altfel, utilizarea formei *mă(i)*, din ce în ce mai frecvent cu această funcţie (adresarea către persoane feminine) în registrul exprimării familiare, dovedeşte pierderea funcţiei iniţiale (adresare către persoane de sex masculin) şi specializarea acestuia ca *marcă a adresării familiare*:

– ***Mă****, nu ştiu dacă ţi-e de folos ce ţi-am spus eu.* (conversaţie între două colege) (IVLRA: 42).

Se poate observa, de asemenea, faptul că unele dintre cuvintele menţionate, pe lângă nuanţa semantică deja semnalată, au dezvoltat funcţia de semnale demarcative ale unităţilor dialogale (ale replicilor): ele apar fie numai la începutul fiecărei replici într-o conversaţie, fie marchează unitatea dialogală atât la început, cât şi la sfârşit; prezenţa lui *mă, bă* şi înainte de *tu* demonstrează specializarea de care vorbeam.

– *Caragiale avea o vorbă: „Ce să caute neamţu' în Bulgaria?" „Ce caută,* ***bă****, românu' în Irak,* ***băi****?!"* [...] *„Ce cauţi,* ***bă****, la noi,* ***bă****? Cin' te-a trimis?" „Tucă m-a trimis, m-a trimis Nistorescu şi Iliescu!"* (!) (TV, 2003).

Din pricina tendinţei de stereotipizare a formelor masculine (vezi: *dom'le, frate, nene* extinse în adresare către persoane feminine), precum şi din cauza apartenenţei acestor forme la graiurile munteneşti, deci asociată utilizării registrului regional şi suburban de exprimare, forma feminină de adresare *fa* pierde teren.

Interjecţiile alocutive cu rol fatic, ca *bre, mă / măi, bă! fă!* sunt nerecomandabile în perspectiva normei, marcând un raport defavorabil alocutorului, conotând apartenenţa vorbitorului la o categorie socioculturală lipsită de prestigiu; excepţie face *mă!, măi!*, prezente în comunicarea foarte familiară chiar şi a unor categorii de vorbitori educaţi (vezi **Deixis**), de pildă în limbajul presei vorbite:

A: ***Măi!*** *Eu spun o chestie foarte serioasă! Dă bine,* ***mă!*** *Dă... refacerea imaginii... Indiferent c-ai fost securist, activist de partid, c-ai făcut la Moscova... pro american: „noi suntem pro americani!" Vezi-ţi,* ***domle****, de bătătura ta,* ***băi!*** *România putea să rămână, cum ne lăudăm noi că suntem o insulă de latinism într-o mare slavă, puteam să rămânem o insulă curată, şi să vină ăştia în România şi să-şi lingă rănile!...*

B: ***Staţi, bă!****...* (TV, 2003).

Prototipică pentru iniţierea conversaţiei telefonice în limba română este *alo?*:

A: ***Alo****, bună seara.*

B: Bună seara.

B: Sunt L.D. Pot să vorbesc cu domnul profesor? (CORV: 210).

Acest sistem deosebit de dezvoltat al elementelor de adresare serveşte nu numai la îndeplinirea funcţiei fatice a limbajului, ci vine şi în sprijinul realizării funcţiei *persuasive* a limbajului.

O caracteristică a majorităţii trăsăturilor identificate ca tendinţe în comunicarea curentă, enumerate mai sus, este apartenenţa acestora la aria lingvistică muntenească, semn că noua limbă română vorbită are la bază registrul familiar al românei bucureştene.

3.3.2. Între elementele alocutive, o poziție centrală are ***verbul la imperativ***.

Ca mod al adresării directe, *imperativul* apare, de regulă, în enunțuri de tip prescriptiv, în diverse forme ale discursului adresat (dialog, vorbire directă, vorbire indirectă liberă etc.); informația purtată de imperativ este susținută de conturul intonațional al enunțului.

3.3.2.1. Imperativul este frecvent utilizat în asociere cu interjecții de interpelare, cu substantive sau pronume în cazul vocativ, cu adjective substantivizate (*dragule, scumpo, frumoaso, prostule* etc.), pronume de politețe (*domnia ta, dumneavoastră, mata* etc.) (vezi *supra,* **3.3.1.2**) (vezi **I, Verbul. Modurile personale**).

Valoarea directivă a imperativului este modificată de folosirea apelativelor de diverse feluri, utilizate în amalgam sau repetiție, rostite cu intonație specifică:

*„**Cerbule, cerbule** , **adu**-m și mii-o cană cu apă". Cerbu nu vrea.* (TDM, I: 230).

Ordinul este atenuat prin intercalarea unor atenuatori verbali între alocutivul exprimat și imperativ sau între imperativ și altă parte a propoziției:

*Ospătar, **dacă ești bun,** adu o sticlă de vin!* (în Coteanu 1990: 130);

*Vino **și** dumneata peste o săptămână.* (*ibid.*).

Ordinul este întărit prin intermediul unor intensificatori verbali:

*Terminați **imediat** cu gluma și zbenguiala!* (*ibid.*);

*Nu te lăsa, **în nici un caz**, măi băiete!* (*ibid.*).

În exprimarea *valorii directive*, limba română apelează mai puțin la forme verbale de imperativ sau la perifraze verbale performative (de tipul *îți ordon să...*) și mai mult la *conjunctivul hortativ* (cu diversele sale nuanțe) (vezi **I, Verbul. Modurile personale**) însoțit de *interjecții* (*hortative*):

*– **Haideți să vorbim** pentru început de ăsta propriu zis... Da' vă rog continuați-vă ideea așa cum ați formulat-o pân' la urmă.* (TV, 2003)

sau, foarte frecvent la *profraze* de tipul substantivelor sau adverbelor: *Liniște, Gura! Afară! Gata!* și, în special, de tipul interjecțiilor hortative *hai* și *ia*.

3.3.2.2. Formele verbale de imperativ (sau indicativ) au adeseori rolul de marcă discursivă (vezi *supra,* **3.2.2.1**).

3.3.3. Acțiunea de convocare / anulare a prezenței la cuvânt întreprinsă de către interlocutori în cadrul conversației se realizează printr-un set de *mărci suplimentare ale funcției conative* (expresii ale mobilizării verbale) care apar în enunțurile prin care se realizează acte *directive* de tip ordin, îndemn etc. precedând, de obicei, un verb la modul conjunctiv sau imperativ.

3.3.3.1. Având sens apropiat de cel al imperativului, *interjecțiile hortative* prezintă unele trăsături comune cu vocativul și cu imperativul: pot apărea izolat în frază, se rostesc cu o intonație specială și servesc spre a ne adresa cuiva; de aceea interjecțiile acestea pot însoți un vocativ sau un imperativ.

Apropierea dintre interjecție și imperativul verbal este marcată atunci când interjecția capătă valori predicative, împrumută desinențe verbale, ca în cazul lui *haide* devenită *hai, haidem, haideți*:

*– Da. Domnu' Pârvulescu, **haidați**, vreau și de partea asta mai multe argumente.* (TV, 2003).

Contextual, enunțurile discutate dobândesc diferite *nuanțe și funcții*.

Prin natura ei, *interjecția* exprimă frecvent, în mod simultan, necesitatea și nerăbdarea locutorului de implicare a alocutorului în comunicare (situație în care *funcția fatică* și cea *emotivă* se suprapun):

***Hai** să vă spun un banc cu pierdutu.* (IVLRA:121);

***Haideți**, c-am început cu sfârșitul; deja discutăm despre ce ne-așteaptă... după război. Domnule Constantiniu... dacă aveți ceva de spus în legătură cu... cele... spuse mai devreme de ceilalți doi invitați.* (TV, 2003).

Prin valoarea sa *injonctivă*, interjecția este unul dintre cele mai importante mijloace verbale de *inițiere a conversației* în limba română vorbită:

***Haideți** să vorbim, pentru început, de ăsta propriu zis...* (TV, 2003).

Interjecțiile menționate, *ia, hai* (urmate de un verb la imperativ sau la conjunctiv) au, în afara funcției menționate, și un rol determinant în structurarea interacțiunii, anunțând *introducerea* sau *schimbarea temei de discurs*:

– *Bun. Și **ia** mai spune-mi, cine a venit la petrecere?*

– ***Hai** să trecem la altceva!* (IVLRA: 194).

Frecvent, aceste interjecții adaugă comunicării o notă *afectivă* neprecizată ca sens, menită să exprime adeziunea vorbitorului față de cele spuse, întărind sau subliniind o afirmație, o negație sau o întrebare.

3.3.3.2. *Prezentativele* de tipul *uite* (*ui, ia, iată, iacă, ian, na, ia te uită*), au, uneori, în afara funcției fatice, și rolul de *a introduce argumentul de necesitate* adus de locutor alocutorului în actul de solicitare verbal performat.

*Pentru că eu mi-am pus de mult problema dacă pă vremea lu Ceaușescu veneau americanii și spuneau „Dom'le, **uite**, aveți un dictator. O să bombardăm astăzi cartieru „Primăverii", „Casa Poporului", podu dă pă..., podurile dă pă... Dâmbovița, așa, ești de acord ?"* (TV, 2003),

*„Măi Didino, **uite ce este**: cerui la ta-tu să-m dea să mănânc".* (TDM, I: 271).

3.3.3.3. Funcția excesiv mobilizatoare a lui *hai(de)* în româna vorbită a determinat dezvoltarea, în aceeași arie lingvistică, a unui element – pereche, simetric cu cel dintâi, cu funcție temperantă, demobilizatoare. Aceasta îi revine tipului *stai* (la imperativ având și valoare de interjecție). *Stai* exprimă ideea demobilizării bruște, contracarând mișcarea imprimată enunțurilor de *hai*. Expresii funcțional echivalente cu *stai* în limbajul familiar: *taci, taci din gură, lasă, fugi de-aici* etc. Pendularea *hai – stai* ocupă o poziție pragmatică importantă în exprimarea sintagmei interacționale minimale acțiune-reacție în limba română:

A: Da nu suntem...
*B: **Stați puțin**! Ca Statele Unite în Emirat...* (TV, 2003);

A: Păi n-am apucat să-l întrerup din expunere pe strategul militar Mircea Dinescu!...
Conform analizei lui, deci, lucrurile merg invers, merg totu' spre Bagdad.
*B: **Stai** măi, eu nu sunt, eu nu laud pă.. Saddam. Spun numai că sunt tâmpiți.* (TV, 2003).

În *încheierea conversației* mai apar elemente cu valoare interjecțională, frecvent utilizate în registrul familiar al exprimării (*termină!, ține-ți gura!, am încheiat discuția!*) sau interjecții hortative prin care se impune tăcerea (*hai!, ssst!* etc.).

În româna familiară actuală circulă formule de încheiere de tipul: *hai / șatap /* [shut up] (IVLRA: 121).

O formulă mai recentă de încheiere, cu funcție de salut, este *hai pa!*.

3.4. Abundența interjecțiilor și a adverbelor se datorează și *spontaneității* comunicării orale, vorbirea prezentând o mai mare *implicare afectivă* decât scrisul.

Elementele afective sunt prezente în comunicarea directă, constituindu-se în evidente mărci de oralitate, cu funcție de intensificare. Între acestea, cele mai frecvente sunt: *interjecțiile și formulele incidente asimilabile lor* (vezi **I, Interjecția**), *structurile exclamative* (vezi **Enunțul**), *intensificatorii și construcțiile cu sens superlativ — repetiții, locuțiuni adverbiale* etc.(vezi **I, Adjectivul, Adverbul**; **II, Repetiția, Organizarea prozodică a enunțului**).

Reacțiile emoționale ale locutorului se manifestă cu predilecție prin interjecții și locuțiuni interjecționale care, în funcție de intonația cu care sunt pronunțate și de context, exprimă: *uimire* (*ei!, zău?, vai!, Doamne!, olala!, ha!*), *indignare* (*hă?!, hm?!, ei, poftim!, ei, drăcia-dracului!*), *surpriză* (*a!, ei?!*), *satisfacție* (*ooo!, ah!*), *încântare* (*țuț!, aii!, trăsnet!*), *dezaprobare* (*la naiba!*), *compasiune* (*săracul!, bietul!, Doamne Dumnezeule!*), *neîncredere* (*ei, da!*), *spaimă* (*aoleu!, ferească Dumnezeu!, ferească Sfântul!*) etc. În majoritatea situațiilor, valorile modale ale interjecțiilor se suprapun.

Exemple:

A: Da ce s-a-ntâmplat?
B: S-a stricat locomotiva.
A: ***Extraordinar!*** [...]
B: Până a venit altă locomotivă și am pierdut legătura din Fetești era la cinci și zece și noi am ajuns pe la șase în Fetești.
A: ***Extraordinar!***
B: Și nu mai aveam legătură decât la zece fără zece minute.
A: ***U!***
B: Și din Fetești până-n Cireșu, la soacră-mea, mai faci cam aproape două ore
A: ***Phii!*** [...]

B: ***Doamne Dumnezeule! Ce facem?! Ajungem dimineața?****...*(IVLRA: 45);
Spectacol, prostii, ceva dă grădiniță cu cântecele, ***pă bune****, a zis că cum să lăsăm inspectoratu să se ocupe de programu cultural.* (IVLRA: 36).

Interjecțiile constituie un factor de oralitate prin toate posibilele lor funcții pragmatice: expresiv-afectivă, conativă sau injonctivă, deictică, de marcare discursivă. Inventarul actual de interjecții pare să se lărgească, inclusiv prin împrumuturi (*uau, ups*):

A: că așa am ajuns eu cu Anamaria pe la nouă jumate și vorbisem să ne aștepte cineva și mi-a scris că nu au oameni și ne-am dus , am orbecăit noi și-am ajuns în altă parte.
B: ***uau!*** (IVLRA: 39).

O zonă semantico-pragmatică semnificativă a afectivității este constituită de discursul agresiv. Folosite într-o măsură destul de mare în discursul românesc public actual, mijloacele de construcție a discursului agresiv (*insulte, imprecații*) contribuie la impresia de implicare subiectivă.

3.5. *Canalul sonor* (*oral*) influențează structura mesajului generând ***fapte de oralitate*** ce se regăsesc în special ***la nivel fonetic și fonologic***.

Modificările *fonetice* produse în mesajul oral sunt datorate pe de-o parte ritmului rapid al vorbirii (trăsătură intrinsec orală) și, pe de altă parte, tendinței spre articulare incompletă (dând naștere la forme reduse, ilustrate de fenomene de slăbire și cădere a consoanelor intervocalice, de sincopare, afereză și apocopă silabică). Unele dintre acestea au o anume regularitate în pronunție pentru că apar în unități morfo-lexicale foarte frecvent utilizate.

Se remarcă, de asemenea, în mesajul oral, frecventa incidență a pronunției neliterare (fenomenele de natură populară caracterizând în ansamblu oralitatea colocvială).

Dintre fenomenele cu cea mai mare frecvență în uz (și care tind să devină reguli) amintim:

– amuțirea articolului *-l* (fenomen sistematic, aproape generalizat în oralitatea informală, cazuri sporadice de menținere fiind semnalate la intelectuali – ca o caracteristică a limbii scrise citite):

– *Când a luat **premiu'** Herescu pentru: **Dicționaru'** Etimologic, ei erau atuncea la Viena.* (CORV: 115);

– *Și-n ce consta **tratamentu'**?* (CORV: 140).

Această trăsătură se regăsește în elemente lexicale aparținând registrelor nonliterare (mai ales expresii populare *ca dracu'*, *ca prostu'*, *ca tot omu'*, *să-ți dai cu stângu-n dreptu, la botu' calului* etc.);

– forma *io* pentru persoana I a pronumelui personal *eu*

– *Eram în Brăila, sunt brăileancă și ă... în timpurile care le trăim acuma le-am trăit **io** atunci în Brăila.* (IVLRA: 28).

3.6. Permisivitatea sporită a exprimării orale explică prezența în realizarea familiară a românei standard a unor ***forme morfologice*** aparținând variantelor neliterare ale limbii (asociate stabil cu anumite forme și construcții tipice vorbirii populare), utilizate în anumite contexte de comunicare (informale sau semiformale). Unele dintre acestea ilustrează pregnant tendințele de evoluție, de modificare a structurii lingvistice în general, sau de schimbare a configurației limbii literare (care se manifestă, mai întâi, cu precădere în limba vorbită).

3.6.1. Dintre tendințele generale înregistrate în uzul oral actual, amintim *reducerea flexiunii nominale*, ca urmare a extinderii morfemului de caz *lui* (considerat cel mai caracteristic dintre mijloacele actuale de *reducere a flexiunii* în româna populară); în limbajul familiar este curentă folosirea construcției cu *lui* proclitic pentru substantive desemnând grade de rudenie sau pentru nume proprii feminine cu finală neadaptată flexiunii și chiar utilizarea formei cu pronume demonstrative – *lu' aia, lu' ăla*:

Ce culoare avea rochia aia. [...] ***a lu' Natalia Oreiro****?* (IVLRA: 79),

*Da, da. A zis că noi avem mai multă putere, forță, în fața **lu' firma Secea**.* (IVLRA: 90),

*Dă-i **lu'** taică-su sau **lu' ăla** din colț.*

În aceeași tendință de reducere a flexiunii se înscrie utilizarea construcțiilor cazuale analitice prepoziționale în locul celor sintetice, ca și tratamentul

adjectivelor pronominale după modelul flexionar al adjectivelor propriu-zise, generalizând la masculin singular şi la feminin plural omonimia cazuală totală (ca urmare a tendinţei generale de reducere a flexiunii):

Adăugirile aduse costumului ***acesta*** *îi strică aspectul.*

Mai mulţi elevi ai claselor ***acestea*** *au lipsit de la examen.*

De exemplu, cazul dativ (cu funcţie de complement indirect exprimat prin substantive sau substitute ale acestora) este curent înlocuit prin construcţia echivalentă în acuzativ cu prepoziţia *la*:

Dă-i şi ***la Mioara*** [Mioarei] *o prăjitură.*

3.6.2. Uzul oral se caracterizează prin tendinţa de diversificare a formelor expresive de redare a sensurilor gramaticale.

Comportamentul discursiv presupune utilizarea în comunicarea orală a unor forme pronominale sau verbale menite să sporească, prin nuanţa expresivă pe care o sugerează, influenţa locutorului asupra interlocutorului. Între acestea amintim:

– persoana a II-a şi a III-a a verbului cu sens general, pluralul modestiei, pluralul colectivităţii, asocierea cu sau disocierea vorbitorului de agentul acţiunii (vezi **I, Pronumele personal propriu-zis, 4.2**);

– prezentul cu valoare de viitor (exprimând atitudinea participativă a locutorului faţă de acţiunile anticipate precum şi nevoia de certitudine a acestuia):

A: Nu ştie când ***se întoarce*** *în mod normal.*

B: Cred că dacă ***aduce*** *dosarul lu' Viva o să fie în regulă.*

A: ***Mă duc*** *să-l vizitez la fabrică.*

B: ***Te duci*** *la Nehoiu.* (IVLRA: 116).

Anumite forme verbale au rol de atenuare în interacţiunea verbală (unele funcţionând ca suport pentru realizarea unor acte de limbaj indirecte):

– viitorul cu valoare de prezent:

O să vă rog *să închideţi fereastra.*

– imperfectul modestiei:

Voiam *să vă rog să-mi aduceţi luni cartea înapoi.*

– condiţionalul ca marcă a politeţii:

Domnule Consilier, ***dacă-mi permiteţi, aş vrea*** *câteva lămuriri.* (IVLRA: 157).

3.7. Specificul canalului de comunicare afectează profund ***organizarea sintactică a discursului oral.***

Caracterul spontan al comunicării orale influenţează în mod hotărâtor structura mesajului la nivelul organizării sintactice şi pragmatic-discursive, atât în cadrul fiecărei intervenţii, cât şi în cadrul schimburilor verbale, inducând o serie de fenomene care modifică linearitatea în dialogul autentic. Consecinţele secvenţialităţii şi ale spontaneităţii (care acţionează împreună în comunicarea orală) sunt greu de disociat.

Sintaxa discursului oral este determinată de: *dinamica procesului interactiv* (*rezultat al alternanţei replicilor dintre interlocutori*), *intervenţia factorilor emoţionali* (*spontaneitate, ezitări, reveniri* etc.), *acţiunea factorilor de variabilitate care ţin de contextul situaţional.*

3.7.1. ***Formațiuni determinate de dinamica procesului interactiv***

3.7.1.1. Comunicarea orală dialogală realizându-se prin secvențe emise alternativ de către interlocutori în cadrul interacțiunii lingvistice, o particularitate importantă o constituie *sintaxa dialogală*, caracterizată prin construcția „în salt" a enunțurilor, „enunțul" global prezentându-se ca o sumă de segmente sintactice, izolate unele de altele (reprezentând contribuția celor doi locutori), dar alcătuind adesea un tot coeziv și coerent:

> *A: Și-am ajuns la nouă jumătate în Cireșu.*
> *B: Seara.*
> *A: Și e drum așa, sau mergeți peste câmp așa...*
> *B: E asfalt.*
> *A: E asfalt.*
> *B: Dar întuneric nu e, deci nu e sat. Câmp, câmp, câmp...*
> *A: O șosea în câmp.* (IVLRA: 46).

3.7.1.2. Particularitatea sintactică definitorie a discursului oral este *organizarea mai puțin riguroasă a enunțurilor*, reflectată în caracterul fragmentat al acestora, concretizat prin: *discontinuități, construcții trunchiate, rectificări, elipse, incidențe, topică particulară a constituenților* (vezi **Dialogul**).

Sintaxa dialogului colocvial se caracterizează, în primul rând, printr-o mare libertate în construirea frazelor.

Preocuparea pentru conținutul mesajului, clarificarea lui prin intercalarea unor informații suplimentare se manifestă adeseori prin neglijarea aspectului formal al organizării sintactice a enunțului, „schema" sintactică a frazelor mai ample fiind greu de determinat:

> *Fuseseră înainte alte serii, că erau tot așa și ăsta plecase din... unde-a fost Titu ș-atuncea... ă... tot Luci că numai ea mai era cu oarecare situație, câtă putea să fie atuncea și l-a ajutat ca să cumpere această dărăpănătură, că nu poți să-i zici casă. Ce să fie casă!* (CORV: 58).

Exprimarea persoanelor instruite tinde, și în asemenea circumstanțe, spre o mai mare coeziune și coerență.

În româna vorbită se înregistrează diferite forme de slăbire a congruenței între predicat și subiect, între pronumele semiindependent *al* și substantivul pe care îl reprezintă, între un substantiv și un element cu funcție anaforică sau cataforică etc.

Un fenomen frecvent în varianta vorbită este *anacolutul* (concretizat în subordonate suspendate, subiective, completive sau circumstanțiale – vezi **Anacolutul**). Acesta este datorat în mod special *modificării proiectului de discurs*, dar și elipsei și economiei de limbaj, precum și digresiunilor, parantezelor, priorității structurii informațional-comunicative în defavoarea celei strict sintactice, care poate fi alterată ca efect al diferitelor strategii discursive precum topicalizarea și focalizarea sau prin intervenția factorului afectiv, al ezitării etc.

3.7.1.3. Discursul oral manifestă o înclinație spre *economie lingvistică*, care se reflectă prin elipsă (vezi **Elipsa**), concizia realizându-se în diverse moduri.

3.7.1.4. Tendința contrară celei menționate determină *caracterul redundant al comunicării*. Amplificarea enunțării cu scopul unei mai bune înțelegeri a mesajului se face prin *reluări, repetiții, adiționări, cumul de termeni identici semantic și funcțional* etc. (vezi **Repetiția**).

Textul progresează prin adaosuri, precizări sau *corecții* succesive.

Construcțiile adiționale (cuvinte, sintagme sau propoziții întregi), subordonatele marcate formal prin prezența unui conectiv subordonator și despărțite de regenta lor printr-o intonație terminală constituie una dintre cele mai evidente forme de manifestare a lipsei de perspectivă în organizarea comunicării orale. Prin intermediul intonației, vorbitorul încheie un enunț mai mult sau mai puțin dezvoltat; abia după aceea își amintește (sau își dă seama) că cele spuse sunt incomplete sau că formularea aleasă este prea vagă, raportată la cunoștințele receptorului și, făcând abstracție de limita instituită de intonație, el aduce completarea necesară, ca în:

A: De ce a ieșit Udemereu' cu această formă de protest? El, această organizație, nu are esențial pentru...
B: Ea, ea, ea!
C: Că e uniune.
A: Ea, mă rog. Este un partid. (TV, 2003).

3.7.1.5. Discursul oral preferă o *formulă constructivă secvențială simplă, paratactică și acumulativă.*

Textele orale se dezvoltă frecvent prin coordonare, stabilind raporturi sintactice simple, înlănțuind ideile după modele narative elementare, de maximă accesibilitate.

Raporturile sintactice condiționate de modalitatea orală de realizare a mesajului au fost grupate, în general, în trei categorii: (a) *construcții situate la limita dintre coordonare și subordonare*, (b) *construcții incomplete* (vezi **Elipsa**), (c) *construcții redundante* (vezi **Repetiția**).

(a) construcții la limita dintre coordonare și subordonare:
– subordonarea paratactică:
*Ea se ducea zilnic la treabă / noaptea noi o necăjeam / **nu se hodinea** /* (consecință, în Vulpe 1980: 55),
– false subordonate:
***Că** bine zici dumneata, mătușă; asta s-o facem.* (I. Creangă, în GA, I: 401),

(b) enunțuri fragmentare (datorate întreruperilor, corectărilor, ezitărilor):
***Și când ajunse...** n-ajunse până-n stradă și căzu jos.* (*în* Vulpe 1980: 77),

(c) construcții redundante:
***Ăla cred că era, ăla cred că era**, da. Care are așa o coroană ieșită în drum un pic. **Ăla era**.* (CORV: 122).

Propozițiile coordonate sunt legate, în majoritatea situațiilor, prin conjuncția *și* care are, în româna vorbită, valoarea unei „conjuncții coordonatoare universale", exprimând diferite raporturi (vezi **I, Conjuncția**) sau având rolul de a sublinia continuitatea discursului:

***Și** când a venit prima oară... în vizit... după ce m-a cerut pe mine... **și**-au venit părinții la mama la o cafea după masă la un ceai. Mama a făcut această prăjitură, dar reapăruseră stafidele și migdalele **și** s-a disperat **și** le-a făcut prăjitura așa cum trebuie **și** eu râdeam **și** ziceam că ăsta se cheamă „Kuskrenkuhen"* [râde] (CORV: 124).

Conjuncția adversativă *dar* (cu varianta *da'*) apare frecvent la începutul replicilor fără a marca o coordonare cu contextul anterior, având rolul de a exprima, între altele, dezacordul vorbitorului în raport cu comportamentul interlocutorului sau de a semnala schimbarea temei de discurs:

A: Voi, cu doica, cu mine, cu... tata.
B: ***Da'*** *fără tata. și tata era?* ***Da'*** *unde-au încăput toți în mașina aia?*
A: ***Da'*** *tu ți-amintești?*
B: Mi-amintesc drumul ăla foarte bine. (CORV: 47).

Conjuncția coordonatoare neologică *or* este asimilată formal conjuncției disjunctive *ori*:

A: El a fost gândit [...] *să dureze șase ani.*
B: Șase ani.
A: ***Ori*** *acuma să propune să dureze patru ani, deci să să acopere perfect cu... legislaturile politice.* (CORV: 239).

În vorbirea populară și familiară, conjuncția *că* are multiple valori sintactice ajungând, în felul acesta, cea mai frecventă conjuncție subordonatoare. În exprimarea orală nenormată, această „conjuncție universală" poate avea, în plus, o „nuanță copulativă" (când leagă o interjecție imitativă de o propoziție) sau poate introduce propoziții independente (vezi **I, Conjuncția**):

Și... hop ***că*** *eu numa bine m-am dus.* (*apud* Vulpe 1980: 64).

Conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale polivalente (*că, de...*) funcționează ca mărci ale registrului popular și familiar.

3.7.2. ***Formațiuni determinate de structura contextului situațional***

Organizarea textului oral, puternic determinată de situația de comunicare, se caracterizează prin abundența *elementelor deictice* (vezi **Deixis**) care, semnalând actanții comunicării și relațiile dintre aceștia, proiectează în timp și în spațiu discursul și variază informațional sistematic cu desfășurarea procesului comunicativ.

Dintre deictice, apare cu o mai mare frecvență în româna vorbită decât în varianta scrisă pronumele personal de persoana I singular *eu* (subiect lexicalizat) – având ca efect sintactic o *perspectivă egocentrică* asupra mesajului:

A: ***Eu*** *m-am gândit la ochi... Da' probabil că n-am știut să mă concentrez bine.* ***Eu*** *sufăr în continuare cu ochii.*
B: Vai și ***eu. Îngrozitor! Eu*** *nu știu...* (CORV: 137).

În exprimarea colocvială, afectivă, locutorul subiect este frecvent exprimat prin substantive desemnând grade de rudenie (*mamă, tată, bunică bunic, unchi, mătușă*) sau prin nume proprii înlocuind pronumele personal de persoana I:

Așteaptă, că îți dă ***mama*** *imediat.* (Mama se adresează copilului).
Vino la ***bunica!*** (Bunica se adresează copilului).

Apar uneori în vorbire pronumele personale în *dativ etic* cu valoare expresivă:

*Care-****mi*** *bei cafeaua?*
*Eu vă rog să-****mi*** *dați definiția x.*

3.7.3. ***Intervenția factorilor emoționali în organizarea enunțurilor***

3.7.3.1. Dialogul colocvial abundă în *propoziții exclamative, în interogative retorice și cauzale justificative* :

A: ***Vai, da ce bun e!***
B: Plăcut, ***nu?*** (IVLRA: 54),

Știți cum am fost? *Citeam tot ce întâlneam și tot ce găseam!* (CORV: 153),

Şi eu, din sărăcia mea, din asta... m-am dus cu cârnaţi, cu cârtaboşi, cu tot ce era aşa... de-aicea din. Bucureşti m-a m-a dus. Palade... ***că eu nu ştiam aşa, pe drum, unde să mă duc*** (CORV: 57).

3.7.3.2. Enunţul discursului oral este, de regulă, scurt, lipsit de ramificaţii.

Sunt frecvente propoziţiile *eliptice*, cele *sintetice*, *neanalizabile*, reprezentate prin:

– substantive:

Gura! Linişte!

– adverbe (vezi **I, Adverbul**) *da, chiar, nu* etc.:

A: *Tu ai fost?*
B: ***Nu.*** *Îţi spun eu că-n memoriile lui Diaconescu scrie că şi el a fost la Lăteşti.*
A: ***Da.*** (CORV: 59);

– interjecţii (vezi **I, Interjecţia**) – *aa, aha, ei, hm, mm, zău* etc sau combinaţii ale acestora:

A: ***Mhm***
B: *într-adevăr m-am simţit mai bine o bucată de...*
A: **mhm**. (CORV: 137).

Se remarcă frecvenţa mare a *construcţiilor incidente* utilizate cu efecte discursive variate (vezi **Construcţii incidente, Organizarea prozodică a enunţului, Modalizarea**):

– cu funcţie de intensificare sau atenuare a informaţiilor relatate de locutor:

Păi, ***scuză-mă nene****, de la nouăzeci la o sută douăzeci...* (IVLRA: 82);

Citeai [vecinik] şi [obicinuit], ***hai să zici****, da' vecinic te-ncurca, te trimitea la cu totul altă familie de cuvinte.* (CORV: 163),

– cu funcţie rezumativă sau de suspendare a enumerării:

Spre sfârşitul zilei eram obosiţi, ***nu ştiu ce****, şi acolo mergea televizorul...* (CORV: 141);

Şi era un bătrân căzut de dimineaţă, i-a venit rău şi, ***mă rog****, l-a luat cineva cu maşina.* (IVLRA:31),

– cu funcţie metalingvistică:

Da, da ea este, ***cum să spun****, ei îi place foarte mult să umble în părul altuia.* (IVLRA: 30),

– cu funcţie metadiscursivă:

Mie mi-a plăcut foarte mult când Profesoru a dat un răspuns... Deci pe-atunci anumiţi tipi din Securitate... binenţeles, orice instituţie era supravegheată, şi i s-a pus o-întrebare, ***dumneavoastră ştiţi foarte bine****, au fost şaptesprezece oameni la burse-n Statele Unite şi n-a rămas nimeni.* (CORV: 155).

Succesiunea de enunţuri scurte se asociază cu prezenţa mărcilor pragmatice care asigură, de obicei, împreună cu mijloacele paraverbale, coeziunea discursului oral.

3.7.3.3. Modalitatea de exprimare orală favorizează, prin frecvenţa utilizării, pătrunderea în exprimarea îngrijită a unor *structuri neliterare de organizare a discursului.*

Un fenomen nerecomandabil, deosebit de frecvent în limba actuală vorbită (cu tendinţa de a se generaliza), este omiterea prepoziţiei *pe*, când funcţia de complement direct este îndeplinită de un relativ (*care*):

A: Eram la Brăila. Sunt brăileancă şi timpurile ***care*** *le trăim acuma, le-am trăit io atunci la Brăila.* (IVLRA: 28).

Sunt înregistrate foarte frecvent în vorbirea actuală unele modificări nerecomandabile de topică (aparţinând registrului exprimării populare de coloratură regională) cum ar fi modificarea poziţiei adverbului *mai* (*cam, prea, şi tot*) prin aşezarea acestuia înaintea formelor verbale compuse:

A: Ne cântaţi ceva?

B: Nu, că în ultima vreme nu ***mai*** *m-am ocupat de asta* (TV, 2004).

Este, de asemenea, frecventă şi nerecomandabilă extinderea adverbului *decât* în construcţii pozitive care admit doar adverbul *numai*:

A cumpărat ***decât*** *două cămăşi.*

3.7.4. *Prezenţa mesajului în mesaj*

Reproducerea vorbirii este un proces complex de reactualizare prin limbă a acţiunilor verbale anterioare momentului prezent. Utilizarea diferitelor modalităţi de reproducere a vorbirii variază în funcţie de factori de natură socioculturală sau contextuală.

Caracteristicile principale ale dialogului evocat în comunicarea orală sunt autenticitatea şi expresivitatea redării (elemente care privesc variaţia stilistică şi pe cea sociolingvistică).

În româna familiară, de exemplu, predomină reproducerea vorbirii în stil direct, mai comodă în codare şi mai utilă vorbitorului (mesajul câştigă în expresivitate), textele reproducând *in extenso* şi conservând în foarte mare măsură indicii informaţionali ai oralităţii, specifici comunităţii lingvistice, cum ar fi: *formule de adresare specifice, interjecţii, mărci specifice ale declaraţiei, expresii eliptice, elemente fatice specifice, expresii cu funcţie de reliefare, intensificare, construcţii dubitative, expresii de iterare, expresii ale eşecului, exclamaţii* etc.:

Prin urmare, cum am scăpat eu dăcât cu voia lu' Dumnezeu de-acolo. Vezi? Aşa că e limpede. ***„Băi Costică, eşti sigur aici?" „Domn' sublent, aicea este locu' unde am fost eu şi dumneavoastră aţi fost aicea! Precis! Uite".*** *Erau numai margini dă gropi de obuz...* (IVLRA: 49).

Concomitent cu tendinţa menţionată, analiza textului oral relevă clar faptul că, din nevoi specifice de eficienţă şi economie în comunicare, reproducerea vorbirii locutorului absent se realizează în mod selectiv şi rezumativ. Adeseori, „citarea" textului este omisă şi sunt redate în rezumat, prin parafrază sau clişee verbale, de tipul *aşa aşa, câte-n lună şi în stele, c-o fi c-o păţi, cutare, nu ştiu ce* etc., toate actele verbale care nu pun în prim plan intenţia comunicativă a locutorului:

– *„Domnule", am dat de el,* ***„uitaţi aşa, uitaţi aşa, i-am făcut aşa, i-am dres aşa, a avut aşa, transpiraţie cutare****", i-am explicat restul.* (IVLRA: 32).

Procedeul este larg folosit şi în comunicarea scrisă, mai ales în textele literare (vezi **Vorbirea directă şi vorbirea indirectă, 3**).

ORGANIZAREA INFORMAȚIONALĂ A ENUNȚULUI

PREZENTARE GENERALĂ

1. TIPURI DE INFORMAȚIE ÎN ENUNȚ

Enunțul, ca realizare lingvistică a unui mesaj minimal, este purtătorul unei informații complexe, rezultate din sinteza mai multor tipuri de informații, de naturi distincte, care dispun de mijloace specifice de codificare în cadrul sistemului limbii.

Aceste informații pot fi grupate în trei categorii generice:

(a) ***informația factuală*** (***cognitivă, descriptivă***), constând în descrierea unei stări de lucruri aparținând unei secțiuni a universului discursiv

(b) ***informația*** (***inter***)***acțională***, corespunzătoare forței (valorii) ilocuționare a enunțului, constând în tipul de acțiune care se realizează prin producerea enunțului respectiv într-o situație de comunicare determinată

Informațiile de tip (a) și (b) constituie, împreună, *informația substanțială* (partea esențială a mesajului, care face obiectul intenției comunicative fundamentale a locutorului).

(c) ***informația comunicativă*** (***discursivă***), privitoare la organizarea operațiilor de integrare, de prelucrare și de stocare a informației substanțiale (a–b) în cadrul procesului comunicativ – operații prin care se realizează o *progresie informațională* coerentă a discursului / dialogului.

2. ORGANIZAREA COMUNICATIV-INFORMAȚIONALĂ: FUNCȚII

Organizarea comunicativ-operațională (c) a enunțului asigură:

(1) *punerea în relație a informațiilor „noi"* aduse de acesta cu *informațiile „vechi"* – deja achiziționate de interlocutori pe calea discursului desfășurat până la momentul respectiv sau pe calea evidenței situaționale ori împărtășite în virtutea experienței anterioare comune

(2) *ordonarea internă a operațiilor semantice* prin care se realizează sinteza semnificației globale a enunțului din elementele dotate cu semnificație care-l compun (deci stabilirea unui *traseu de calcul semantic*)

(3) crearea premiselor pentru *repertorierea informațiilor* introduse progresiv în discurs / dialog și *depozitarea* lor în „memoria conversațională" comună, spre a fi ulterior (virtual) dezvoltate prin adiționarea de informații noi.

2.1. O parte dintre aceste funcții de organizare comunicativ-operațională sunt inerente structurilor proprii organizării informației substanțiale.

Astfel, la nivelul structurii referențiale, elementele de expresie cu referențializare directă (deictice, nume proprii, nume cu referent unic), precum şi anaforicele sunt nucleele „naturale" ale arhitecturii referențiale a enunțului, constituind baza de raportare a elementelor referențializate relațional: în *Câinele vecinului meu de palier o latră pe Maria de câte ori o vede.*, referentul global al enunțului (starea de lucruri repetitivă descrisă) este constituit pornind de la nucleul deictic „eu", în relație cu care se identifică „palierul *meu*", „vecinul *meu* de palier" şi, mai departe, „câinele vecinului *meu* de palier" – şi de la nucleul (nume propriu) „Maria", elemente suficiente pentru ordonarea operațiilor de referențializare.

În afară de ordonarea intrinsecă a operațiilor de referențializare, la acelaşi nivel mai este codificată şi semnalarea caracterului de informație „veche" al elementelor deja identificate referențial: acestea sunt reluate anaforic.

De asemenea, structurile sintactice prezintă o ordonare inerentă a operațiilor semantice care le sunt asociate, centrele de grup constituind nucleele „naturale" la care se adiționează informațiile specifice adjuncților lor.

Cele două tipuri de ordonare a operațiilor semantice nu sunt în mod necesar (şi nici măcar preferențial) paralele, fiecare dintre ele reprezentând progresia unui tip distinct de informație: în enunțul citat, centrul de grup („câinele", nucleu al operațiilor semantico-sintactice) ocupă o poziție inferioară în cadrul structurii referențiale, legătura sa cu nucleul referențial („eu") fiind mediată prin trei trepte relaționale.

2.2. Organizarea comunicativ-operațională a enunțului dispune şi de modalități de structurare proprii, fiecare dintre acestea codificând un tip distinct de informație comunicativă:

(a) ***organizarea tematică***, (b) ***organizarea focală***, (c) ***organizarea lineară.***

Convențiile de reprezentare grafică sunt explicitate sub **Organizarea tematică a enunțului, 2** şi **Organizarea focală a enunțului, 3.**

2.2.1. La nivelul ***organizării tematice***, conținutul informațional al enunțului este repartizat în *temă* şi *remă* (*comentariu*), *tema* fiind un element informațional (entitate / stare de lucruri) prezent în conştiința interlocutorilor şi relevant din punct de vedere comunicativ, în legătură cu care *rema* aduce informații noi (rema „vorbeşte despre" temă, o „comentează" într-o manieră relativ liberă). În succesiunea enunțurilor care compun discursul / dialogul se constituie un „repertoriu" tematic (elementele informaționale introduse progresiv în câmpul de interes al interlocutorilor, pe cale discursivă sau situațională), în „rubricile" căruia sunt distribuite, periodic, informații noi, atunci când tema virtuală aferentă acelei „rubrici" este activată. Din punctul de vedere al nivelului tematic de organizare, discursul / dialogul se prezintă aşadar ca un proces similar celui de constituire şi de dezvoltare a unui „fişier", enunțul tematizat având rolul de a adăuga informații „fişei" tematice respective, precum şi de a introduce „fişe" noi (corespunzătoare elementelor prezente în partea sa rematică, ulterior activabile ca teme).

O atare repertoriere progresivă a informației discursive reprezintă un proces cognitiv natural, care se aplică indistinct *tuturor* elementelor informaționale puse în relație în enunț (fiecare element face obiectul unei adiționări de informații, corespunzătoare relațiilor în care este plasat cu toate celelalte elemente).

Pentru a dirija univoc procesul de repartizare tematică a informaţiilor, locutorul trebuie să indice nonambiguu tema / temele pe care o / le are în vedere; acesta este rolul *tematizării forte* (explicite, stricte), care dispune de modalităţi de marcare specifice, de natură prozodică, sintactică sau lexico-sintactică (vezi **Organizarea tematică a enunţului**).

În lipsa opţiunii locutorului de a-şi tematiza explicit enunţul, interpretarea tematică este atrasă preferenţial de structurile ordonate operaţional ale altor nivele informaţionale (sintactic, referenţial, linear etc.), nucleele acestora fiind asumate drept *teme slabe* (implicite; „teme" în sens lax).

2.2.2. La nivelul ***organizării focale***, informaţia nouă furnizată de enunţ este una de identificare: locutorul precizează identitatea unui element component al unei informaţii descriptive deţinute obligatoriu de ambii interlocutori la momentul producerii enunţului. Informaţia identificatoare constituie *focusul* enunţiativ, componenta informaţională de identificat este *topicul*, iar informaţia împărtăşită care înglobează componenta neidentificată este *presupoziţia* asociată structurii focalizate.

Când rosteşte ***La Canál*** *şi-a pierdut tatăl meu sănătatea.*, locutorul identifică *locul* unde şi-a pierdut sănătatea tatăl lui, faptul că acest lucru s-a întâmplat fiind cert pentru ambii interlocutori, ca o condiţie necesară a acceptabilităţii enunţului (vezi **Organizarea focală a enunţului**).

Producerea unui enunţ focalizat este aşadar strict condiţionată de existenţa unei informaţii asupra unei stări de lucruri acceptate în prealabil ca reală de către interlocutori, iar natura informaţiei noi pe care acest enunţ o aduce este, de asemenea, strict definită: se stabileşte identitatea unui element având o poziţie determinată în cadrul stării de lucruri în cauză.

2.2.3. În ciuda naturii radical diferite a informaţiei codificate la nivelul organizării tematice, respectiv focale, a enunţului, cele două tipuri de structurare comunicativă sunt relativ frecvent confundate.

O sursă posibilă a acestei confuzii este faptul că, la ambele nivele, se stabileşte o progresie comunicativă de la o informaţie veche (dată / împărtăşită) către o informaţie nouă, intrinsec legată de prima; or, dacă *rema* constituie informaţia nouă, iar *focusul* de asemenea, ar rezulta că aceste două concepte sunt echivalente; aşadar *tema* şi *topicul* s-ar suprapune şi ele. Identificarea cuplurilor conceptuale *topic / focus* şi *temă / remă* este favorizată şi de terminologia engleză, în care termenul „topic" intră concomitent în două opoziţii: „$topic_1$ / comment" (echivalent cu *temă / remă*) şi „$topic_2$ / focus". În plus, perspectiva preponderent sintactică din care este îndeobşte abordată această problematică tratează implicit noţiunile în cauză ca desemnând *segmente de expresie* (şi nu *elemente informaţionale* codificate prin tipare de expresie).

O demonstraţie simplă a nonechivalenţei celor două cupluri conceptuale se poate face pornind de la tiparele lingvistice în privinţa cărora există consens asupra identificării elementului „tare" (marcat) al uneia sau al celeilalte dintre cele două opoziţii: ***temă*** (vs *remă*; sau „$\mathit{\mathbf{topic}}_1$ vs *comment*") şi ***focus*** (vs $topic_2$).

Astfel, frazele „scindate" (cărora în română li se asociază obligatoriu mărcile prozodice specifice, vezi **Organizarea focală a enunţului**) sunt acceptate cvasiunanim ca structuri emfatice, punând în evidenţă *focusul*:

Él e cel care o tot sună noaptea şi închide.

De asemenea, e necontroversată interpretarea structurilor de tipul următor ca emfatizând *tema*:

*Cât despre **el** – o tot sună noaptea şi închide.*

Un enunţ cu dublă emfază comunicativă, cum este:

*Cât despre **el** – **él** e cel care o tot sună noaptea şi închide.*

demonstrează indubitabil că *focus* şi *remă* sunt concepte absolut distincte, odată ce unul şi acelaşi element informaţional poate deţine simultan în enunţ rolul de *focus* şi cel de *temă*: altfel ar însemna că acelaşi element este concomitent temă şi remă, ceea ce este absurd; rezultă că cele două opoziţii sunt nonechivalente.

Se poate doar accepta ideea că topicul (de cele mai multe ori nereprezentat explicit în enunţ, subiacent secvenţei focale) se constituie într-o „temă slabă" (implicită, „temă" în sens lax) - întrucât a identifica un element *este* una dintre modalităţile de a „vorbi despre" acel element.

2.2.4. ***Organizarea lineară*** a enunţului priveşte ordinea operaţiilor de decodificare primară a mesajului pe măsură ce acesta este emis / receptat, până în momentul încheierii sale: alocutorul elaborează provizoriu informaţia furnizată până la un anumit moment, anticipând şi selectând posibilităţile alternative de dezvoltare a acesteia în baza virtualităţilor combinatorii ale elementelor de expresie deja oferite; progresia informaţională se realizează prin restrângerea continuă a acestor virtualităţi, până la fixarea finală a formei (şi a conţinutului aferent) enunţului produs de locutor.

Ordinea lineară este, în limba română, relativ liberă: nici structurile care organizează informaţia substanţială, nici cele reprezentând strict organizarea comunicativă *nu impun* cu necesitate o anumită ordine a elementelor lor constitutive (şi reciproc, o anumită ordine a elementelor de expresie *nu impune* cu necesitate o anumită distribuţie a funcţiilor informaţionale la un nivel de organizare informaţională dat).

Cu toate acestea, pe plan sintactic se recunoaşte existenţa (relevantă tipologic) a unei ordini preferenţiale (neutrale, nemarcate) a constituenţilor; în acelaşi timp, procesului de decodificare lineară îi este inerentă progresia unui tip de informaţie, strict operaţională. Tendinţa spre economie în procesul de elaborare / interpretare a informaţiei *favorizează* distribuţia similară a informaţiilor „vechi", respectiv „noi", de naturi distincte; acesta este rolul „dislocării la stânga" (spre începutul enunţului) a constituenţilor sintactici cărora li se atribuie rolul comunicativ *temă* (iar „la dreapta", a elementelor rematice), precum şi al „dislocării la dreapta" (spre sfârşitul enunţului) a *secvenţei focale* (iar „la stânga", a secvenţei presupoziţionale). O atare distribuţie economică poate conduce la situaţii de cumul de funcţii comunicative de către una şi aceeaşi secvenţă de expresie, fără ca prin aceasta respectivele funcţii să-şi piardă autonomia, fapt demonstrat de posibilitatea distribuirii lor nonparalele. Astfel, în:

↑ ***Pe Mihai***$_1$↑(#) *l-am întâlnit prima dată* ***la Ioána***$_2$.,

secvenţa 1 este temă, ocupă poziţia lineară iniţială şi face în acelaşi timp parte din secvenţa presupoziţională („Pe Mihai l-am întâlnit prima dată *undeva*".), iar 2 este secvenţă focală, făcând în acelaşi timp parte din remă şi ocupând poziţia lineară finală. Aceeaşi informaţie substanţială, cu aceeaşi distribuţie a funcţiilor comunicative, permite însă şi o organizare lineară diferită:

La Ioána$_2$ *l-am întâlnit prima dată* (#) ↓***pe Mihai***$_1$.↓,

după cum şi funcţiile comunicative pot fi distribuite diferit:

↑*Pe Mihai*$_1$↑(#) – ***pe él***$_2$ *l-am întâlnit prima dată la Ioana*$_3$ (*şi nu pe Dan, cum greşit credeam că-mi amintesc*). – unde secvenţele 1 şi 2 (coreferenţiale) sunt temă, respectiv focus, iar 3 face parte din secvenţa presupoziţională.

3. PROGRESIA COMUNICATIVĂ

Progresia comunicativă vizează fiecare nivel de organizare informaţională (comunicativă sau substanţială) în parte, un acelaşi element de expresie putând corespunde simultan unei informaţii „vechi" dintr-un punct de vedere, şi „noi" din alt punct de vedere. În:

↑***O carieră de artistă***$_1$↑(#) *îşi visau* ***multe fete***$_2$ ***DIN CIOROGÂRLA***$_3$. (*Cele din Bucureşti erau mai realiste.*), enunţul cumulează mai multe trasee de calcul semantic, în fiecare dintre ele una şi aceeaşi secvenţă de expresie (dintre cele indexate) corespunzând unei informaţii cu poziţie diferită din punctul de vedere al dinamismului comunicativ:

– pe plan referenţial, punctul de pornire al calculului semantic este 3; 2 este referenţializat indefinit, prin raportare la 3, iar 1 are gradul de referenţializare minim (este o expresie indefinită, generică)

– pe plan sintactic, calculul semantic porneşte de la 2 (subiect), îi adiţionează 3 şi se încheie cu 1

– pe plan linear, decodificarea urmează traseul 1→2→3

– pe planul organizării tematice, 1 este *temă* (deci punct de pornire al progresiei informaţionale), iar 2 şi 3 fac parte din *remă* (informaţie nouă)

– pe planul organizării focale, 3 este focus contrastiv (deci poartă cantitatea maximă de informaţie nouă), în timp ce 1 şi 2 sunt incluse în informaţia de tip presupoziţional (deci veche); *topicul* este implicit, subiacent poziţiei 3 („locul de origine al fetelor care-şi visau o carieră de artistă"), deci „tema slabă" nu are reprezentare segmentală.

ORGANIZAREA TEMATICĂ A ENUNȚULUI (TEMĂ / REMĂ)

1. PREZENTARE GENERALĂ

Organizarea tematică (tematizarea) este una dintre modalitățile de structurare comunicativă a discursului / dialogului, prin care se asigură progresia informațională de la *un tip de informație dată* (veche – deja achiziționată la un moment determinat al schimbului comunicativ – şi făcând parte din bagajul comun de cunoştinţe ale participanților) către *informația nouă*, adiționată celei vechi şi intrând şi ea, progresiv, în bagajul informațional comun.

Informația furnizată de organizarea tematică este una *de tip operațional*, privitoare la *modul de distribuire* a informației descriptive (factuale) în jurul punctelor de interes deja instituite în cursul discursului / dialogului: entitățile, evenimentele sau ideile la care s-a făcut referire anterior, ori care au o prezență relevantă în contextul situațional, se constituie în *teme virtuale* (*latente*), deschise unei ulterioare elaborări prin adiționare de informații privitoare la acestea. Fiecare enunț (unitate comunicativă minimală) se construieşte în jurul (cel puțin) unei **teme** preluate (activate) din contextul discursiv anterior sau impuse de contextul extradiscursiv, pe care o dezvoltă printr-o secțiune purtătoare de informații noi referitoare la aceasta (**rema / comentariul**).

Tema este, aşadar, elementul informațional (entitatea / starea de lucruri) „despre care se vorbeşte", iar *rema* - „ceea ce se spune despre temă".

Temă şi *remă* (*comentariu*) sunt concepte privitoare la *conținutul* informațional al enunțului; acestor elemente informaționale le corespund, în planul *expresiei*, o *secvență tematică*, respectiv o *secvență rematică*. Din rațiuni de economie, termenii *temă / remă* sunt însă frecvent folosiți, atunci când confuzia planurilor nu este posibilă, cu referire la segmentele de expresie respective.

2. SELECȚIA TEMATICĂ: CONDIȚIONĂRI CONTEXTUALE / PRAGMATICE

Tema selectată poate fi (a) una deja activată la momentul producerii enunțului, prin (a_1) secvența comunicativă imediat precedentă, ori prin (a_2) intruziunea unui element extracomunicativ demn de interes, sau poate fi (b) reactivarea uneia dintre temele latente – fie (b_1) temă a unui enunț anterior, temporar lăsată în plan secund, fie (b_2) un element aflat anterior într-o poziție rematică; pentru fiecare dintre aceste situații există modalități de marcare specifice.

Introducerea unei (c) teme noi este posibilă într-un moment noninițial al unui schimb comunicativ, însă numai cu semnalarea explicită a discontinuității tematice, însoțită de o cerere (explicită sau implicită) a acordului alocutorului.

Nerespectarea acestor condiții de *relevanță tematică* atrage după sine neacceptarea enunțului de către alocutor, prin contestarea / chestionarea rațiunii prezenței acestuia în discurs (*Ce are una cu alta?, Tu despre ce vorbești?*), sau implicit, printr-o reacție de stupoare, posibil urmată de abandonarea discuției.

În exemplele din capitolul de față, secvența tematică avută în vedere este marcată grafic simplificat, în afară de caracterele cursive aldine, și prin încadrare între semnele [↑] sau [↓], indicând intonația specifică poziției respective – atunci când este adusă în discuție (vezi *infra*, **2.1.1**); prin [#] se indică pauza virtuală.

Astfel, în:

(a_1') ↑***Bunică-mea***$_1$↑(#) *era o femeie deosebit de frumoasă și de atentă la cum arată.* ↑***Pe ea***$_1$↑(#) *n-ai fi văzut-o vreodată că iese nearanjată, nefardată, negătită.*,

tema primului enunț este preluată în enunțul imediat următor, în timp ce în:

(a_1") ↑***De întâlnit,***↑(#), *l-am întâlnit de multe ori,* ***la club***$_2$.↑***Acolo***$_2$ *însă*↑(#) *poate că nu era același ca în intimitate.*,

este tematizat (în al doilea enunț) un element care, în enunțul precedent , are o poziție rematică.

În (a_2), *Să ne înțelegem,* ↑***ce-am discutat aici***↑(#) *rămâne strict între noi.* (#)↑***Dumneavoastră***↑(#) *pe cine căutați?*, al doilea enunț are o temă impusă extradiscursiv (pe ușă intră o persoană necunoscută / inoportună).

În ($b_{1/2}$), *Alegerea delegaților n-o putem face acum, că n-avem cvorum;* ↑***în privința datei începerii negocierilor***↑(#) *ne putem însă pune de acord.*, este reactivat tematic un element informațional menționat anterior în discuție, la oarecare distanță, într-o poziție tematică sau rematică.

În (c_1') *Ia să vorbim puțin și* ***despre tine****, drăguță!* sau (c_1") *Trecând acum la* ***chestiuni organizatorice****, trebuie să stabilim componența comisiilor.*, se propune o temă nouă, aflată totuși în sfera tematică largă, virtuală, a discuției anterioare, în timp ce în (c_2) *Bun, să lăsăm filosofia.* ↑***Tu***↑ *ce faci, cum o mai duci?* clivajul tematic este abrupt și explicit. În ambele situații, saltul tematic se realizează printr-o propunere explicită, formulată într-un enunț (sau segment de enunț) metadiscursiv distinct, care conține tema nou propusă în poziție rematică (c_1', c_1") sau care doar anunță abandonarea liniei tematice precedente.

2.1. Tema nu reia obligatoriu un element informațional prezent *ca atare* în contextul discursiv / situațional (chiar dacă de cele mai multe ori o face), ci trebuie doar să se înscrie în sfera semantică ori logică (inferențială) a acestuia. Astfel, dacă la întrebarea *Știi cumva cât e ceasul?* se răspunde cu *Bunică-mea a trăit 90 de ani.* (în loc de *E douăsprezece și jumătate.* sau *Nu știu, n-am ceas.*), schimbul dialogal este eșuat, replica fiind considerată nonacceptabilă, întrucât este irelevantă, noncooperantă, aberantă comunicativ; în schimb, replici ca *De ce te grăbești?, Stai liniștit, e încă devreme.* sau chiar *Vai, bine că mi-ai adus aminte, trebuia să dau un telefon.* pot fi acceptate drept cooperante, întrucât li se poate depista relația cu tema propusă prin întrebare („ora desfășurării dialogului").

2.2. Mecanismul inserției și al progresiei tematice este strict controlat contextual *în dialog*; în discursul de tip *monologal* (narațiune, conferință, dar și intervenție compactă extinsă, narativă sau argumentativă, într-un schimb conversațional), continuitatea tematică poate fi „jucată", „pusă în scenă", ca și cum monologul ar rezulta din contragerea unui dialog subiacent, tacit, în care destinatarul ar fi pus implicit la curent cu elementele informaționale tratate explicit drept teme enunțiative:

La 18 ani, am intrat la facultate. ↑***Pe X***↑(#) *l-am cunoscut în anul I, eram colegi de grupă.* ↑***Că era un bădăran***↑(#) *ne-am lămurit din prima clipă;* ↑***că era și turnător***↑(#) *am aflat abia în anii din urmă.*

3. FUNCȚII COMUNICATIVE; TEMATIZARE *FORTE* VS *SLABĂ*

Organizarea tematică a enunțului îndeplinește concomitent două funcții comunicative:

– *organizează operațiile semantice* necesare sintezei semnificației globale a enunțului, pornind de la anumite nuclee informaționale propuse drept centre de interes (*teme*), la care se adiționează informații noi, care le dezvoltă pe primele (*remă / comentariu*, prin care enunțul „vorbește despre", „spune ceva despre temă");

– *realizează repartizarea informațiilor* aduse prin enunț în „repertoriul" tematic discursiv / dialogal preconstituit în cursul procesului comunicativ de până la momentul producerii enunțului și contribuie la dezvoltarea acestui repertoriu prin introducerea de „rubrici" noi, asigurând astfel *coerența* și *progresia tematică* a discursului / dialogului.

Aceste operații de manipulare și de stocare a informației dispun de mijloace de semnalare explicită și nonambiguă (mărci specifice de tematizare *forte / explicită / strictă*), dar utilizarea lor nu este obligatorie (informația tematică este gramaticalizată în sens slab). Atunci când locutorul *nu* decide să orienteze univoc interpretarea tematică a mesajului său, această interpretare va avea loc pe baza unor mărci nonspecifice, proprii organizării altor tipuri de informație prezente în enunț, cum sunt:

(a) *structura sintactică*: centrele de grup au prevalență tematică față de determinativii lor; subiectul are prevalență tematică față de predicat, apoi, regresiv, față de obiectul direct, față de obiectul indirect, față de complementele prepoziționale și de complementul de agent, față de circumstanțiale;

(b) *structura referențială*: nucleele de referențializare – deictice, anaforice, nume proprii, nume comune cu referent unic – au prevalență tematică față de sintagmele nominale definite, iar acestea din urmă, față de expresiile nominale indefinite – nume / pronume / sintagme nominale indefinite;

(c) *structura focală* favorizează interpretarea focusului drept (element de) remă și plasarea temei în segmentul nonfocal;

(d) *ordinea lineară* impune, independent de toate celelalte modalități de structurare concomitent prezente în construcția enunțului, o succesiune strictă a operațiilor de decodificare primară: latențele combinatorii ale primului element din lanțul sintagmatic sunt restrânse prin apariția elementului următor și așa mai departe, ceea ce echivalează cu precizări aduse progresiv informației purtate de un element de expresie de către elementele de expresie aflate „la dreapta" sa, deci cu o

tematizare lineară, progresivă, strict operațională intraenunțiativ, pe termen scurt (până la încheierea procesului de receptare și decodificare a enunțului).

Situațiile de sub (a) – (d) manifestă o tematizare *slabă / implicită/laxă* – de tip structural (a) – (c) sau linear (d).

Tematizarea forte este structurală, deliberată, univocă (nonambiguă), actualizată (este impusă de locutor în procesul de codificare, pentru a fi preluată ca atare în decodificare). *Tematizarea slabă* este plurivocă (ambiguă) și virtuală: destinatarul poate repertoria informațiile, simultan sau alternativ, sub oricare dintre „rubricile" oferite de elementele cu potențial tematic – mărcile de tematizare nonspecifice fiind controlate (catalizate) de proeminența tematică contextuală a elementelor de expresie suport.

Cum un enunț care nu este marcat tematic forte poate fi interpretat ca (și, *de facto*, chiar este) furnizor de informații cu privire la oricare – și fiecare – dintre elementele sale, tematizarea explicită a unui / unor elemente poate fi privită drept *emfază tematică* (marcare suplimentară a temei / temelor).

3.1. Tematizarea forte (*explicită, strictă*) se realizează cu ajutorul *mărcilor specifice*, asociate preferențial (dar nu obligatoriu) cu mărcile nonspecifice (de tematizare slabă).

Mărcile (*specifice*) *de tematizare forte* sunt de următoarele categorii: (a) *mărci intonaționale*, (b) *mărci sintactice*, (c) *mărci lexico-sintactice*.

3.1.1. ***Mărcile intonaționale*** (vezi și **Organizarea prozodică a enunțului**) sunt obligatorii în tematizarea forte, asociate sau nu cu mărci de tip (b) sau (c) și / sau cu mărci nespecifice. Se poate identifica un *contur intonațional local* al secvenței tematizate explicit, cu configurație distinctă în funcție de tipul de enunț și / sau de poziția secvenței tematice în cadrul acestuia (*nu* și de funcția sintactică a secvenței).

În enunțurile asertive și în cele injonctive, secvența tematică aflată în poziție inițială este pronunțată cu o tonalitate medie mai înaltă decât cea a restului enunțului, cu un final ascendent începând de la ultima silabă purtătoare de accent lexical (menținut la același nivel de eventualele silabe următoare neccentuate) și urmată de o pauză virtuală:

Pe Ma ***ria*** (#)

n-am văzut-o niciodată furioasă.

Să mă duc acolo de bună ***voie*** (#)

nu și-ar fi închipuit ei vreodată.

A ***colo*** (#)

du-te singur!

În enunțurile interogative, secvența tematică inițială are, dimpotrivă, o tonalitate medie mai joasă decât a restului enunțului, cu un final descendent începând de la ultima silabă accentuată lexical (menținut la celași nivel pe eventualele silabe neaccentuate următoare) și este, de asemenea, urmată de o pauză virtuală:

***Dar** tu* (#), *ce-ai de gând?*

***Să faci mereu ce vor** alții* (#), *crezi că e bine?*

***De vă**zut* (#), *l-ai văzut?*

În toate tipurile de enunțuri, secvența tematizată forte noninițială (mediană, finală) este pronunțată cu o tonalitate medie mai joasă (menținută aproximativ constantă) decât cea a restului enunțului și este încadrată de pauze virtuale:

Las' că vine ea, (#)***răsplata*** (#), *n-avea grijă.*

(Îl) știu eu bine ce poate, (#) *(pe)* ***frate-tău.***

Aș putea s-o mai țin – (#) ***cartea aia*** (#) – *o săptămână?*

Dă-o-ncoace, (#) ***umbrela*** (#), *de ce-o iei cu tine?*

N-a reușit să-și vină în fire – (#) ***fata cea mică*** (#) – *orice au încercat.*

Uite că s-a reparat singur – (#) ***becul din baie.***

Se pare că toate secvențele tematice forte noninițiale sunt tratate ca incidente, cu dublu rol: de explicitare a unui anaforic / deictic explicit sau implicit (cu expresie Ø) și de precizare a poziției sale de temă enunțiativă – fiind deci echivalentele contrase ale unor propoziții incidente cu valoare metadiscursivă („Este vorba despre X" / „Ceea ce spun se referă la X").

3.1.2. ***Mărcile sintactice*** ale tematizării forte sunt de două tipuri: (A) mărci *intrapropoziționale* (*de constituent*), care instituie ca temă un grup – parte de propoziție și (B) mărci *interpropoziționale* (*de propoziție*), care investesc tematic informația unei întregi propoziții constituente a frazei.

3.1.2.1. *Mărcile sintactice de tematizare forte intrapropozițională* sunt, în limba română, specializate la o clasă restrânsă de constituenți (predicate verbale, nume predicative, predicative suplimentare, anumite circumstanțiale) și se reduc la construcția ***de + constituent tematizat + predicat verbal / nominal*** (cu verbul la un mod personal).

Când constituentul de tematizat este ***un predicat verbal*** (însoțit sau nu de determinativi), construcția va fi *de + supinul verbului + predicatul verbal;* complinirile predicatului (atunci când există) pot rămâne atașate acestuia, pot întovărăși supinul sau se pot distribui selectiv:

De știut, *știa foarte bine că n-are nici o șansă.*

De obținut tot ce-ai vrut, *ai obținut – acum ce mai vrei?*

De mers la mare, *n-aş merge anul ăsta.*

Atragerea (unei părți a) determinativilor verbului-predicat de către supin indică tematizarea informației transportate în întreaga secvență (verb + complementele supinului): „În legătură cu obținerea a tot ce ai vrut – ea s-a realizat"; „În legătură cu mersul la mare – n-aş face-o anul ăsta".

Nonatragerea de către supin a unor determinativi nu indică însă, în mod necesar, excluderea acestora din sfera informației tematizate; înglobarea în temă a complinirilor rămase atașate verbului-predicat este marcată prin extinderea conturului intonațional tematic pe deasupra predicatului verbal, până la limita finală a complementelor vizate:

(a') ↑***De plecat în vacanță cu mamă, soacră, cățel și purcel***↑(#), *n-aş mai pleca în viața mea.* este echivalent ca structură tematică cu:

(a") ↑***De plecat, n-aş mai pleca în vacanță cu mamă, soacră, cățel și purcel***↑(#) *în viața mea.* (locutorul afirmă, în legătură cu o plecare în vacanță cu atâtea persoane, că nu mai e dispus să și-o asume vreodată), în timp ce în:

(b) ↑***De plecat,***↑(#) *n-aş mai pleca în viața mea în vacanță cu mamă, soacră, cățel și purcel.* este tematizată (contrastiv) doar „plecarea", în legătură cu care locutorul afirmă (rematic) că nu și-ar mai asuma-o în asemenea condiții exasperante: ca probă, enunțul poate fi completat prin *Mai bine aş rămâne acasă.*, în timp ce pentru (a') – (a") o completare firească ar fi *Aş pleca singur / doar cu nevasta.*

Atunci când tematizarea sintactică vizează un predicat verbal exprimat printr-o *locuțiune verbală*, secvența cuprinsă între *de* și verbul la mod personal poate cuprinde întreaga locuțiune (cu centrul verbal la supin) – caz în care poziția predicativă e ocupată doar de centrul verbal al locuțiunii – sau numai supinul centrului verbal, locuțiunea *in extenso* apărând doar în poziția predicatului:

De dus capul, *îl duce la tot felul de chestii, n-avea grijă.*

De dus, *îl duce capul la tot felul de chestii, n-avea grijă.*

Reducția secvenței tematizate (în supin) la centrul verbal al locuțiunii este condiționată de gradul de fuziune al acesteia și / sau de posibilitatea recuperării expresiei integrale din contextul lingvistic imediat precedent: ?*De găsit, a găsit cu cale să acționeze singur.* ar fi, eventual, acceptabil ca răspuns ludic (ecou ironic) la întrebarea *Și cam ce-a găsit cu cale să facă în asemenea condiții?*. În aceste situații, complinirile rămân de regulă atașate la versiunea integrală a locuțiunii (predicatul verbal), eventuala apartenență la informația tematizată fiind marcată intonațional, în funcție de poziția în enunț (vezi *supra*, **3.1.1**):

↑***De dat, s-a dat jos din pat***↑(#) *abia miercuri.*

↑***De adus***↑, *își aduce el foarte bine aminte* (#)↓***de mine***↓.

Tematizarea forte sintactică poate afecta și predicatele verbale la diateza pasivă sau reflexive:

De găsit, *a fost găsită în cele din urmă, dar într-o stare de nedescris.*

De văzut în oglindă, *s-a văzut la două săptămâni de la operație, și s-a speriat.*

De trezit, *s-a trezit la vreme, dar a adormit la loc.*

De propus să se lase de fumat, *și-a tot propus;* ***de lăsat***, *nu s-a lăsat decât de zece ori.*

Același procedeu sintactic de tematizare forte poate afecta informația codificată într-un ***predicat nominal***, caz în care secvența tematizată va fi ***numele predicativ***, exprimat printr-un adjectiv, substantiv, rar adverb sau posesiv (niciodată subordonată predicativă): ***de + nume predicativ + predicatul nominal integral.***

Adjectivul – nume predicativ admite, tematizat, un număr restrâns de determinativi, din clasa circumstanțialelor de relație:

De frumoasă, *e frumoasă, nimic de zis.*

De bună la suflet, *s-ar putea să fie bună, păcat că nu știe să se poarte.*

? ***De priceput la mașini și la calculatoare***, *a devenit priceput de-abia la bătrânețe.*

Numele predicativ – *substantiv* nu admite însă, în această structură sintactică, determinativi:

De șef, *a fost șef toată viața.*

De frate, *poate să-mi fie frate, dar brânza-i pe bani,*

dar: **De director în Ministerul Culturii***, *n-a reușit să ajungă director, oricât s-a zbătut.*

Adverbul – nume predicativ tematizat sintactic acceptă, uneori, determinări limitative, inclusiv de tip propozițional:

De devreme, *e devreme, avem tot timpul.*

De târziu pentru vizite, *s-a făcut târziu, hai acasă!*

De târziu ca să-i telefonăm, *e prea târziu, ce-i drept.*

Posesivul nu admite determinativi proprii în poziție tematizată forte sintactic, ca nume predicativ:

De-a mea, *e a mea, că-i recunosc zgârieturile.*

De-al tău, *e al tău, faci ce vrei cu el.*

**De-al meu din punct de vedere legal,* *este al meu.*

Mai poate fi tematizat forte prin construcția sintactică cu ***de*** și ***predicativul suplimentar*** (adjectiv, substantiv sau adverb):

De tristă, *am văzut-o tristă de multe ori.*

De aproape, *nu l-am simțit vreodată aproape,*

rareori însoțit de compliniri limitative:

De devotați mie, *i-am știut întotdeauna devotați.*

? ***De tristă că nu-i băgată în seamă***, *am văzut-o tristă de multe ori.*

Rareori, pot apărea în poziția secvenței tematizate prin *de* anumite ***circumstanțiale***:

De repede, *lucrează repede, nimic de zis.*

De bine, *se mănâncă foarte bine la ei, cu dormitul e mai prost.*

Este interesant de observat că tematizarea sintactică prin *de* poate viza un constituent al unei subordonate, traversând chiar nivele multiple de regență:

De convins, *nu credea să-și amintească a-l fi putut vreodată convinge de ceva.*

De invidioasă, *n-ar trebui să-ți spun eu că n-ai voie să te arăți invidioasă.*

Tematizarea cu *de* poate afecta toate tipurile fundamentale de enunț:

***De văzut**, l-am văzut chiar ieri.* (asertiv)

***Dar de deşteaptă**, măcar e deşteaptă?* (interogativ)

***De dus**, du-te, nu mai sta pe gânduri!* (injonctiv)

În toate situaţiile, tematizarea forte sintactică este însoţită, în exprimarea orală, de mărcile tematice intonaţionale (vezi *supra*, **3.1.1**). În scris, tiparul sintactic descris asigură însă, independent, decodificarea nonambiguă a organizării tematice.

3.1.2.2. *Tematizarea sintactică forte a unei întregi propoziţii*, în cadrul enunţului – frază, se realizează în limba română cu ajutorul conjuncţiei ***dacă*** fals condiţională, în două tipuri de construcţii:

(a) ***Dacă el e deştept**, (atunci) ea este de-a dreptul genială.*

***Dacă ea e frumoasă**, el (în schimb) e urât ca noaptea.*

***Dacă acum poţi să spui ce vrei**, pe vremuri trebuia să-ţi supraveghezi fiecare vorbă.*

***Dacă la noi e dezordine**, stai să vezi cum e la ei.*

***Dacă tu eşti zăpăcit**, păi să ştii că şi eu sunt, nu-ţi face probleme.* etc., şi:

(b) ***Dacă am făcut asta**, e ca să fii tu fericit / e fiindcă mi-a cerut-o el / e în ciuda opoziţiei tuturor / e numai şi numai de dragul ei.*

În *construcţiile de tip* (a), falsa condiţională propune o temă de interes („inteligenţa" / „frumuseţea" / „ordinea în casă" / „libertatea cuvântului" etc.) în legătură cu care principala „spune ceva". De remarcat că:

– *secvenţa de expresie* purtătoare a mărcii tematice sintactice este o întreagă propoziţie, dar *informaţia* tematizată e conţinută doar de un component al acesteia şi constă în sfera semantică din care face parte respectivul element (ceea ce *nu* se întâmplă în situaţiile în care o secvenţă propoziţională este marcată tematic strict intonaţional – vezi *supra*, **3.1.1** – caz în care informaţia tematizată este întregul conţinut propoziţional: ↑***Că n-are de gând să vină***↑(#)*, era clar de la început).*

– informaţia tematizată explicit prin falsa condiţională nu este marcată tematic în niciun fel, tare sau slab, în propoziţia următoare (deşi acesteia îi este propusă drept temă), dimpotrivă, are un tratament clar rematic (poziţie finală sau prefinală, funcţie predicativă, intonaţie neutră), ceea ce confirmă afirmaţia că oricare şi fiecare dintre elementele constitutive ale enunţului „vorbeşte despre" fiecare şi oricare dintre celelalte elemente, indiferent de (non)tematizarea sa intraenunţiativă, şi se constituie în acelaşi timp în temă discursivă virtuală (permite repertorierea enunţului, în memoria discursivă, sub oricare şi fiecare dintre „rubricile" respective);

– în afară de funcţia de tematizator propoziţional, ***dacă*** fals condiţional mai are, în construcţiile de tip (a), şi funcţie de *catalizator* (*semnal, declanşator*) al unei *tematizări intrapropoziţionale* suplimentare, atât pentru falsa condiţională tematizată, cât şi pentru principala care îi urmează, cele două alcătuind un cuplu contrastiv: *el* vs *ea*, *acum* vs *pe vremuri* etc.; pentru aceste teme intrapropoziţionale, ***dacă*** nu este *marcă* tematică (nu *indică* elementul tematizat), ci doar *impune* o operaţie de tematizare prin mărci de altă natură (tari – intonaţia – sau slabe – poziţie iniţială / rol de subiect / anaforă prin complementaritate etc.);

– fraza rezultată în urma operaţiei de tematizare propoziţională de tip (a) are aspectul sintactic al unei principale *precedate* (obligatoriu) de o subordonată (fals) condiţională. Pragmatic, acest tip de enunţ este echivalent cu un enunţ eliptic cu

valoare metadiscursivă, interpretabil ca: „*Dacă* e în discuție inteligența / frumusețea / ordinea / libertatea cuvântului, *atunci* pot / e relevant să spun (pe această temă) că X e genială / Y e urât / la Z e dezordine etc." – ceea ce ar explica prezența acestui enigmatic *dacă*: evident fals condițional la nivelul informației factuale, el funcționează ca un condițional metadiscursiv.

În *construcțiile de tip* (b), falsa condițională își tematizează întregul conținut propozițional (descrierea unei activități / stări), în legătură cu care predicatul regent aduce informații privitoare la scop / cauză / condiționare concesivă.

Strict sintactic, frazele pot fi interpretate ca fiind compuse dintr-o subordonată subiectivă (cu aspect fals condițional), al cărei regent este un predicat verbal (verbul *a fi* cu valoare existențială, echivalentă cu „s-a întâmplat / a avut loc [evenimentul descris în falsa condițională]"), determinat de o subordonată finală / cauzală / concesivă (sau de un circumstanțial de natura respectivă).

Semantic și pragmatic, enunțurile de tip (b) sunt interpretabile ca echivalente cu ↑***Am făcut asta***↑*(#) ca tu să fii fericit / fiindcă mi-a cerut-o el / în ciuda opoziției tuturor / numai și numai de dragul ei.*, deci ca o principală tematizată global, care-și subordonează un circumstanțial / o circumstanțială.

3.1.3. ***Mărcile lexico-sintactice ale tematizării forte*** constau în îmbinări lexicale semigramaticalizate sau semilibere, cu rolul de a identifica nonambiguu *tema* enunțului.

3.1.3.1. Dintre acestea, unele au forma unor *prepoziții* sau *locuțiuni prepoziționale*, *tema* selectată având sau căpătând deci, obligatoriu, expresie nominală, iar întreaga sintagmă – rol de circumstanțial de relație:

În privința ***examenelor***, *fii fără grijă, o să le ia pe toate cu brio.*

Cât despre ***mersul la munte***, *nu știu, mai vedem.*

În legătură cu ***ce-am discutat***, *lucrurile nu stau prea bine.*

Dinspre partea ***banilor de la minister***, *mai avem de așteptat.*

Referitor la ***deducerile fiscale***, *se vor deduce cheltuielile pentru îmbunătățirea confortului termic.*

Referitor la ***taxe***, *acestea vor crește simțitor de la începutul anului viitor.*

Din punctul de vedere al ***teoriei***, *totul pare clar; practic, lucrurile nu sunt așa de limpezi.*

Specializarea ca tematizatori a acestor locuțiuni se manifestă numai în asociere cu *topica* (poziție inițială) și / sau cu *intonația tematică*. Când topica e fixă (*cât despre* nu poate apărea decât la începutul frazei, la fel și colocvialul *apropo de*), interpretarea tematică este inevitabilă (în consecință, și intonația tematică, indisociabilă de toate celelalte mărci ale tematizării forte). Când topica este mobilă (sintagma *locuțiune prepozițională* + *nominal* apare în poziție mediană sau finală), prezența sau absența intonației tematice impune interpretarea sintagmei ca temă, respectiv ca simplu circumstanțial de relație netematizat:

Fii fără grijă, (#)↑***în privința examenelor*** (#)↑, *o să le ia pe toate.* vs

Fii fără grijă în privința examenelor, o să le ia pe toate.

În ambele situații, constituentul respectiv este, din punct de vedere sintactic, un circumstanțial de relație, însă atunci când este tematizat, operează la nivelul metadiscursiv, în timp ce netematizat operează la nivelul conținutului propozițional: „În legătură cu ce-am discutat, (pot spune că) lucrurile nu stau prea bine" vs „Lucrurile nu stau prea bine în legătură cu X [= subiectul pe care l-am discutat]".

3.1.3.2. O altă categorie de îmbinări lexicale cu rol de tematizare e constituită de cele cu formă propoziţională, relativ liberă:

Că veni vorba de ***tenis****, ai mai jucat în ultima vreme?*

În ce priveşte ***cariera****, mai bine să nu mai discutăm.*

Dacă e vorba de ***bani****, păi de ăştia nu s-a putut plânge niciodată.*

Şi acestea pot fi considerate tematizatori doar atunci când operează la nivel metadiscursiv; „că veni vorba" este specializat (e un metadiscursiv explicit şi exclusiv), în schimb putem avea:

↑**În ce priveşte cariera**↑(#) (pot spune că) *e foarte grijuliu.* (tematizat),

dar şi: *E foarte grijuliu în ce priveşte cariera* (netematizat),

sau: ÎN CE PRIVEŞTE CARIÉRA *e foarte grijuliu,* (*de viaţa personală nu-i pasă*) (netematizat, focalizat).

3.1.3.3. O clasă distinctă de tematizatori lexico-sintactici este aceea prin care procesul de tematizare se realizează ca un „efect secundar" al unei alte operaţii de emfatizare comunicativă: cea de *focalizare* – desigur, în asociere cu mărcile intonaţionale specifice, obligatorii (vezi **Organizarea focală a enunţului**).

Astfel, în:

Ceea ce-ţi doresc eu ţie *este să te realizezi ca om.*

Ora pe care o stabilisem pentru întâlnire *era trei şi jumătate.*

Motivul pentru care i-am spus ce i-am spus *e că nu mi-a trecut altceva prin minte.*

Raţiunea pentru care se opune oricărei iniţiative *e dorinţa de control absolut.*

Ce vreau să spun *e că nu lasă pe nimeni să-i cunoască adevărata faţă.*

avem de a face cu un tip special de enunţuri ecuaţionale („structuri scindate" ori echivalente ale acestora), care izolează un component semantic cu valoare de variabilă (lexicalizat printr-un relativ fără antecedent sau un substantiv), încorporat în sau însoţit de o relativă care-l determină semantic parţial (atribuindu-i informaţiile cuprinse în presupoziţia enunţului) – variabilă pe care partea focală o fixează, prin identificare. Variabila de identificat (*topic*) devine, prin lexicalizare şi prin reorganizarea sintactică a enunţului, şi *temă* a acestuia, partea focală instituindu-se în *remă* (întrucât a *identifica* o entitate doar parţial caracterizată *este* o modalitate de a „vorbi despre", a „da informaţii despre" aceasta – vezi **Organizarea focală a enunţului**).

Interpretarea sintactică a acestor structuri ecuaţionale e dificilă: partea tematizată (care explicitează *topicul*) ar candida, prin însuşi rolul de temă şi prin poziţia iniţială, la statutul de subiect, partea rematică (şi focală) urmând deci a constitui predicatul nominal (copula *a fi* + nume predicativ); în acelaşi timp însă, informaţia din partea rematică / focală este una de identificare, în timp ce informaţia din partea tematică / topică este de natură categorială – ceea ce ar recomanda soluţia opusă: numele predicativ în prima parte a ecuaţiei, iar subiectul, în cea de-a doua.

Nici unul dintre aceste criterii nu este decisiv, fapt demonstrat de acord, atunci când unul dintre termenii ecuaţiei se întâmplă să fie la plural:

Singura speranţă care ne-a rămas sunt *tinerii.*

Singurii pe care îi invită la toate petrecerile sunt *familia Dan.*

3.2. Mărcile tematizării slabe (mărci virtuale, nespecifice) – vezi *supra,* **3** – ordonează preferențial operațiile semantice (adiționare / integrare a informației „vechi" cu informație „nouă") în condițiile în care se coroborează reciproc și în absența mărcilor de tematizare forte.

Astfel, în:

Această idee a fost susținută, în repetate ocazii, tocmai de către unii adversari ai reformei.,

secvența *această idee* este, simultan, recomandată pentru interpretarea ca temă a enunțului de poziția inițială, de funcția sintactică de subiect (în plus, al unei construcții pasive), de valoarea de element identificabil referențial (de tip anaforic, cel mai susceptibil de a deveni temă enunțiativă), precum și de apartenența la secvența nonfocală (presupozițională: „Această idee a fost susținută [...] de către cineva."; focus: „cineva = *unii adversari ai reformei*").

3.2.1. Un atare paralelism nu este însă obligatoriu, mărcile (virtuale) ale tematizării slabe putând fi contradictorii, ca în:

Uneori, de către unii adversari ai reformei, a fost susținută tocmai această idee.,

unde ordinea lineară promovează tematic circumstanțialul de timp și complementul de agent, ambele indefinite referențial, în timp ce subiectul, care reia anaforic o temă virtuală din discursul precedent (deci se califică și el pentru poziția tematică) încheie enunțul, aparținând în plus secvenței focale.

3.2.2. În prezența mărcilor tematizării forte, mărcile de tematizare slabă pot opera convergent, întărindu-le (situația preferențială comunicativ, fiind mai economică din punctul de vedere al efortului de codificare / decodificare), sau divergent (unanim, ori selectiv).

Anumite mărci tematice forte se asociază obligatoriu cu o marcă din categoria tematizatorilor slabi: topica. Cele trei tipuri de tematizatori forte sintactici (construcțiile cu ***de*** + *constituent tematizat* + *predicat verbal / nominal*; cele două tipuri de construcții cu *dacă* fals condițional – vezi *supra,* **3.1.2**), precum și unele procedee de tematizare lexico-sintactică (vezi *supra,* **3.1.3**) impun secvenței tematizate poziția inițială în enunț.

În rest, tema forte (principală) se poate dispensa de mărcile tematizării slabe ori le poate contrazice, sau poate fi chiar concurată de una sau mai multe „teme" slabe (secundare). Astfel, în afară de:

↑***Acest personaj***↑(#) *este admirat, în mod surprinzător, și de destui inși aparent inteligenți.*,

în care tema (marcată intonațional) este subiect, referențializat anaforic, cu poziție inițială, nonfocalizat (deci cumulează și mărcile tematizării slabe), putem avea și:

↑***Cu oameni fără cuvânt***↑(#), *e mai bine să nu ai de-a face.* (tematizare intonațională a unei sintagme referențiale indefinite complement prepozițional),

↑***Cât despre colegi*** – *DE ÉI a fost împins în poziția de acum.* (tematizare lexico-sintactică a unui element informațional simultan focalizat),

Eu așa ceva – (#)↓***despre un înalt magistrat***↓(#) – *nu pot să cred.* (temă intercalată, marcată forte intonațional, referent indefinit, concurată de temele secundare: *eu* – deictic simbolic, subiect, poziție inițială – și *așa ceva* – anaforic, reluând direct tema discursivă anterioară).

3.2.3. Este, de asemenea, posibil ca un enunţ să prezinte mai multe secvenţe tematizate forte, de obicei prin procedee diferite (enunţ pluritematic):

Dacă-i vorba de vacanţă$_1$***,*** *păi* ↑***împreună***$_2$↑(#) *n-am mai fost* – (#)↓***noi şi copiii***$_3$↓(#) – *de nu mai ţin minte când.* (1 – tematizare lexico-sintactică, 2 – tematizare intonaţională de tip iniţial, 3 – tematizare intonaţională de tip median).

Atunci când secvenţele tematizate sunt contigue, ele pot primi acelaşi tratament (acelaşi tip de marcare), distributiv sau globalizant:

↑***Eu***$_1$↑(#) ***aşa ceva***$_2$↑(#) ***despre un înalt magistrat***$_3$↑(#) – *nu pot să cred,*, sau:

↑***Eu***$_1$ ***aşa ceva***$_2$ ***despre un înalt magistrat***$_3$↑(#) – *nu pot să cred.*, după cum pot primi mărci de tematizare diferite:

În ce mă priveşte$_1$ – ↑***aşa ceva***$_2$↑ (#) – ↓***despre un înalt magistrat***$_3$ ↓(#) – *nu pot să cred.*

4. CATALIZATORI (SEMNALIZATORI TEMATICI)

În afara *mărcilor de tematizare* propriu-zise, există o serie de elemente de expresie care, pe lângă funcţia lor sintactico-semantică specifică, au şi rolul de a *cataliza* procesul de tematizare (şi, din perspectiva decodificării, de a-l *semnala*).

Astfel de *catalizatori / semnalizatori tematici* (specializaţi) sunt conjuncţia *iar* şi locuţiunile conjuncţionale *în timp ce, pe când* (în lecţiunea nontemporală, opoziţională): propoziţiile cărora le servesc drept conectori sunt obligatoriu tematizate. În plus, *iar, în timp ce, pe când* semnalează şi *schimbarea tematică* faţă de propoziţia anterioară:

Soarele *dogorea din înaltul cerului,* **iar** ***marea*** *scânteia orbitor.*

Ea *e o fată cumsecade şi de cuvânt,* **pe când** ***el*** *a fost întotdeauna o hahaleră.*

Ei, dar toate nemulţumirile ***mele*** *sunt fleacuri,* **în timp ce** ***tu*** *chiar ai probleme adevărate.*

5. SINTAXA TEMATIZĂRII: INTEGRARE / NONINTEGRARE SINTACTICĂ

Un enunţ tematizat (forte) poate fi considerat corespondentul emfatic al unui *enunţ neutral* (netematizat decât virtual, prin mărci „slabe"; *enunţ-bază*); în această perspectivă, sunt relevante următoarele chestiuni de ordin sintactic:

(a) identificarea *constituenţilor structurii neutrale* a căror informaţie poate fi promovată ca temă

(b) identificarea *structurii sintactice a enunţului rezultat* în urma operaţiilor de tematizare, în raport cu enunţul netematizat corespondent

(c) identificarea raportului dintre *informaţia propusă ca temă* enunţiativă şi *informaţia globală a secvenţei* purtătoare de mărci tematice (problemă de natură semantico-pragmatică, dependentă însă de aspectul sintactic al secvenţei).

Răspunsul sintetic la problema (a) este că *orice* constituent sintactic poate fi tematizat – cu respectarea unor exigenţe suplimentare pentru anumite situaţii / clase de situaţii particulare.

Chestiunea (b) are trei tipuri de soluţii:

(b_1) secțiunea tematizată este izolată, *neintegrată sintactic* (nu dezvoltă un constituent al enunțului-bază, nici nu primește o funcție sintactică distinctă în enunțul rezultant – evident, dacă nu se instituie o funcție sintactică nouă, aceea de „temă"): ↑*Veneția*↑(#) – *acolo aş vrea să-mi petrec tot restul zilelor.*

(b_2) secțiunea tematizată este *integrată sintactic* prin păstrarea funcției sintactice din enunțul-bază (păstrând mărcile sintactice ale acesteia, la care se adaugă mărcile tematizării): ↑***Pe mama ta***↑(#) – *am cunoscut-o în primul meu an de liceu, era superbă.*

(b_3) secțiunea tematizată este *integrată sintactic* în enunțul rezultant, prin asumarea unei funcții sintactice diferite de cea a constituentului din enunțul-bază a cărui informație o tematizează: ***De mâncat,*** *nu mănâncă decât apă plată cu lămâie.*; ***Dacă i-am zis ce i-am zis,*** *a fost ca să mă eliberez de stres.*

Problema (c) are răspunsuri punctuale, în funcție de tipul de constituent tematizat și de tipul de rezolvare sintactică a operației de tematizare. O observație generică este aceea că în secvențele tematice integrate sintactic prin păstrarea funcției din enunțul-bază, informația tematizată cuprinde referentul *și* semnificația asociată poziției sintactice de origine (deci entitatea / starea de lucruri respectivă poziționată semantic / logic în raport cu restul elementelor conținutului propozițional): în ↑***Lui Mihai***↑(#) *n-o să-i mai adresez cuvântul în viața mea,* tema este „Mihai – Beneficiar / Destinatar al unei acțiuni"; în ↑***Cu mâna***↑(#) *nu se mănâncă decât la pădure.*, tema este „mâna – Instrument al unei acțiuni".

Această „poziționare semantică / logică" a entității / faptului referent poate fi mai precis determinată sau mai aproximativă (ambiguă ori abstractă), în funcție de gradul de specializare semantică a mărcii sintactice prezente în secvența tematizată; astfel, în: ↑***La Antonia***↑(#) *mă gândesc zi și noapte / n-o să mă refer acum / locuiesc de doi ani/ / o să mă duc mâine, dacă am timp,* secvența *la Antonia* tematizează o informație în care „Antonia" este poziționată semantic anticipativ, alternativ (ambiguu), ca „obiect al unui proces psihic / al unei activități locutorii / localizare statică / țintă a unei deplasări".

Atunci când secvența tematică este incidentă și *urmează regentului său,* valoarea semantică a mărcii sintactice este dezambiguizată, deci relația semantică a referentului tematic cu restul elementelor este determinată exact: *N-am mai fost acolo* – (#)↓***la hotelul „Belvedere"***↓(#) – *din primul an de căsătorie.*

5.1. Subiectul este tematizabil cu ajutorul mărcilor intonaționale, precum și cu acela al mărcilor lexico-sintactice.

De altfel, tematizarea pe cale lexico-sintactică este aplicabilă oricărui constituent, secvența rezultată integrându-se sintactic cu o funcție nouă în enunțul tematizat.

5.1.1. ***Marcat intonațional***, subiectul tematizat poate ocupa orice poziție lineară (preferențial, cea inițială); întrucât nominativul nu are mărci specifice, subiectul-temă poate fi considerat integrat sintactic în toate situațiile. Opțional, atunci când este plasat în poziție inițială, el poate fi reluat printr-un anaforic (cu rol de apoziție) sau poate fi precedat de un element cataforic, când poziția sa este incidentă sau finală (caz în care secvența tematizată devine apoziție a subiectului):

↑*Etruscii*↑(#) – *sunt un subiect la care mărturisesc că nu m-am gândit prea mult.*

↑***Ioana****$_1$*↑(#) – *ea$_1$ m-a ajutat întotdeauna la greu* (reluare anaforică).

Ăștia$_2$ au venit – (#) ↓***americanii****$_2$*↓(#) – *când nu-i mai aștepta nimeni* (anticipare cataforică).

A fost ridicată – (#)↓***problema refugiaților***↓(#) – *într-un moment deosebit de delicat* (poziție incidentă mediană, cataforă Ø).

Dacă este însoțit de determinativi, subiectul se tematizează obligatoriu împreună cu aceştia:

Problema cu reorganizarea şi mutatul sediului↑(#) – *se discută altădată.*

Poziția subiect cu expresie propozițională (subordonata subiectivă) este tematizabilă în aceleaşi condiții:

Că n-o să-ți mai dea niciodată banii înapoi↑(#) – *(asta) era limpede din prima clipă.*

Cine nu acceptă recalificarea↑(#) – *(acela) poate să-și ia adio de la slujbă.*

5.1.2. Când tematizarea subiectului enunțului-bază are loc cu ajutorul *mărcilor lexico-sintactice* (vezi *supra,* **3.1.3**), secvența marcată tematic dobândeşte un statut sintactic propriu – de circumstanțial(ă) de relație, care operează însă la nivel metadiscursiv, sau alte funcţii sintactice, de asemenea operante metadiscursiv; topica preferată net este cea cu secvența tematizată în poziție inițială (unele îmbinări – *cât despre, privitor la, referitor la* etc. – impun de altfel o topică fixă), celelalte poziții fiind, de multe ori, în absența unei intonații specifice puternic marcate, ambigue (permit interpretarea ca circumstanțial(ă) de relație propriu-zis(ă), nontematică):

În privința colaborării noastre*$_1$*, *ea$_1$ va fi tema viitoarei reuniuni* (reluare anaforică).

Că veni vorba de Anca – *ți-a mai scris, ți-a mai telefonat?* (reluare anaforică Ø).

În ce priveşte ce am discutat – *rămâne ferm stabilit, da?*

În interiorul secvenței tematizate lexico-sintactic, elementul care face obiectul tematizării poate avea funcții sintactice diferite de la o structură la alta.

5.1.3. Poate fi promovat ca temă a unui enunț pluripropozițional şi subiectul unei subordonate de grad inferior, traversând multiple nivele de regență:

↑***Viața neveşnică***↑(#) – *nu credeam să-nvăț vreodată a accepta că merită trăită.*

5.2. Predicatul beneficiază, pentru a fi tematizat, de procedee specifice, de natură sintactică (vezi *supra,* **3.1.2.1**), ca în *De văzut, l-am văzut bine.*

5.2.1. În afara ***mărcilor sintactice*** forte, mai pot fi utilizate procedee de ***marcare intonațională***, asociate cu topica; la aceste procedee se apelează cu precădere (dar nu exclusiv) în enumerări:

↑***Doarme***↑(#) – *ziua;* ↑***citeşte***↑(#) – *noaptea;* ↑***scrie***↑(#) – *nu știu când;* ↑***iese din casă***↑(#) – *niciodată; asta nu e viață.*

Atât în cazul marcării sintactice, cât şi în acela al marcării intonaționale, predicatul tematizat poate fi însoțit de (o parte dintre) complinirile sale, caz în care informația tematică le include şi pe acestea:

↑***S-ar plimba cu cățelul***↑(#) – *la orice oră din zi și din noapte;* ↑***ar ieşi cu nevasta***↑(#) – *dacă se poate, niciodată.*

↑***Trăieşte cu apă, aer şi salată***↑(#) – *de când îl știu; dar asta nu-l ajută să dea jos măcar un gram.*

5.2.2. Din punctul de vedere al informației tematizate, între marcarea sintactică și marcarea intonațională a predicatului se observă o deosebire importantă: în construcțiile cu ***de*** + *supin* (însoțite sau nu de compliniri) este propusă ca temă o acțiune / stare virtuală, eventual detaliată, dar nefixată ca poziție față de universul discursiv (nemodalizată în raport cu acesta), această poziție urmând a fi precizată în partea rematică (în care mai pot figura, opțional, informații suplimentare):

De trecut puntea înfrățindu-se cu dracul – *ar trece-o bucuros, dacă ar putea / ar fi dispus să o treacă?*

În enunțurile în care predicatul (singur, sau cu adjuncții săi) este tematizat intonațional, tema o constituie o acțiune / stare actualizată, fixată referențial și modalizată în raport cu universul discursului, despre care partea rematică oferă doar detalii în plus.

5.2.3. Prin ambele tipuri de tematizare se poate promova tematic predicatul unei subordonate:

De văzut*, s-ar putea să nu mai ai vreodată ocazia să vezi așa ceva.*

↑***Să vezi așa ceva***↑(#) – *s-ar putea să nu mai ai vreodată ocazia.*

5.3. Numele predicativ și predicativul suplimentar pot fi tematizate fie împreună cu verbul-centru al predicatului, fie în calitate de constituenți distincți; pentru ambele poziții sintactice se pot utiliza procedeele de tematizare sintactică (cu *de* – operator de tematizare; vezi **3.1.2.1**) – sau cele intonaționale.

5.3.1. Tematizarea intonațională, în calitate de constituenți distincți, atât a numelui predicativ, cât și a predicativului suplimentar, impune restricții de topică (secvența tematică ocupă poziția inițială):

↑***Isteață***↑(#) *era de când era mică;* ↑***ambițioasă***↑(#) *a devenit abia în adolescență.*

↑***Egoist***↑(#) *te-am știut din totdeauna;* ↑***necinstit***↑(#) *te descopăr acum.*

Secvențele tematizate rămân integrate sintactic, păstrându-și rolul din enunțul-bază.

Realizările propoziționale ale ambelor funcții sintactice sunt de asemenea tematizabile intonațional, cu aceleași restricții de topică; opțional, secvența tematică poate fi reluată anaforic:

↑***Cum o știm cu toții***↑(#) – *(așa) a fost și o să rămână cât o trăi*; ↑***cum se crede ea***↑(#) – *n-a fost niciodată.*

↑***Cum mi-aș fi dorit***↑(#) – *nu l-am văzut niciodată* (fericit și împlinit).

5.3.2. Numele predicativ și predicativul suplimentar (cu realizare propozițională sau nu) pot fi promovate teme ale enunțului-frază, chiar dacă provin dintr-o subordonată:

↑***Atât de cinică***↑(#) – *nu-mi închipuiam că ai putea deveni.*

↑***Cum a ajuns***↑(#) – *nu s-ar fi zis că are șanse să ajungă.*

↑***Ce e acum***↑(#) – *s-a străduit mult să-i facă pe ceilalți să-l facă.*

↑***Conciliant***↑(#) – *nu credeam să ajung să-l văd vreodată.*

5.4. Complementele (direct, indirect, de agent) sunt tematizate intonațional, cu integrare sintactică (prin păstrarea mărcilor sintactice din enunțul-bază) sau fără integrare sintactică. Este, de asemenea, posibilă și tematizarea prin mijloace lexico-sintactice (ca, de altfel, pentru orice constituent, cu reorganizarea radicală a sintaxei enunțului).

5.4.1. ***Complementul direct***, tematizat intonațional, integrat sintactic, preferă poziția inițială, dar admite și poziții incidente (mediană sau finală):

↑***Pe profesoara de chimie***↑(#) – *am mai văzut-o din când în când, de-a lungul anilor;* ↑***pe dirigintă*** *însă*↑(#) – *nu.*

Știi că am văzut-o ieri?(#↓***pe profesoara de chimie***↓).

Tematizarea complementului direct *fără* integrare sintactică permite numai poziția inițială:

↑***Profesorul de sport***↑(#) – *îl iubeau toate fetele, în taină.*

Deseori, neintegrarea sintactică este compensată prin reluarea anaforică printr-o formă tonică, purtătoare a mărcii de caz:

Omul ăsta$_i$↑(#) – *pe el$_i$ / ăsta$_i$ nu-l antipatizează nici dușmanii, doar îl urăsc.*

Completiva directă tematizată intonațional este întotdeauna integrată sintactic (își păstrează conectorul), ocupă poziția inițială sau, mai rar, incidentă și poate fi dublată de un anaforic generic (*asta*):

↑***Că au rude în Argentina***↑(#) – (*asta*) *au aflat*(*-o*) *abia după Revoluție.*

↑***Cum au ajuns la Paris***↑(#) – (*asta*) *n-o s-o știu niciodată.*

↑***Să mă ierți***↑(#) – (*asta*) *nu ți-am cerut; aș prefera să mă înțelegi.*

Asta nu ți-am cerut – (#)↓***să mă ierți***↓ (– *aș prefera să mă înțelegi*).

5.4.2. ***Complementul / completiva indirect***(***ă***) tematizată intonațional se comportă similar:

↑***Părinților tăi***↑(#) – *măcar telefonează-le zilnic.*

Măcar telefonează-le –(#)↓***părinților tăi***↓(#) – *dacă nu te duci să-i vezi cu lunile* (integrare sintactică).

↑***Autoritățile locale***↑(#) – *poți să li te adresezi cât vrei, tot n-or să-ți răspundă* (nonintegrare sintactică).

↑***Cui i se cuvine***↑(#) – (*aceluia*) *rareori i se dă.*

5.4.3. ***Complementul de agent*** este tematizat destul de rar, de obicei atunci când preia, în ecou, o formulare similară precedentă (cu intenție polemică) – caz în care poziția este inițială:

↑***De primărie***↑(#) *a fost refăcută doar clădirea primăriei; restul și l-au făcut oamenii singuri.*

Este posibilă și poziționarea noninițială:

S-au făcut totuși destul de multe lucruri bune – (#)↓***de către oameni***↓(#); *autoritățile încă mai redactează proiecte.*

Completiva de agent tematizată intonațional acceptă, pe lângă poziția inițială, și poziții incidente:

↑***De către cine va veni***↑(#) – *nu cred că se va mai afla mare lucru.*

Se va afla poate odată și odată – (#)↓***de către cine va veni după noi***↓(#) – *adevărul; noi poți fi sigur că nu-l vom ști niciodată.*

5.5. Între **circumstanțiale**, cele care exprimă relații logice (*cauzale, finale, concesive, consecutive, condiționale*) au o situație specială, fiind tematizate doar cu respectarea anumitor condiții:

– să reia, prin „ecou”, o secvență similară precedentă;

– să ocupe poziția inițială în enunț;

– secvența rematică să fie focalizată (de preferință contrastiv), prin marcare intonațională specifică.

Tematizate intonațional, aceste circumstanțiale rămân integrate sintactic, cu aceeași funcție și aceleași mărci ca în enunțul-bază.

5.5.1. Cauzale:

↑*De frică*↑(#) *nú cred c-a plâns vreodată; poate doar şi-a scos ghearele.*
↑***Fiindcă i-a promis marea cu sarea***↑(#) *l-a pus în gárdă, nu l-a cucerit.*

5.5.2. Finale:

↑***Pentru bani***↑(#) *a făcut compromísuri (nu eforturi).*
↑***Ca să facă carieră***↑(#) *şi-a abandonat adevărata vocáţie (în loc să şi-o urmeze).*

5.5.3. Concesive:

↑***Deşi beat***↑(#), *a reuşit să controleze toată discúţia (asta e de mirare, nu că a ajuns cu bine acasă).*
↑***Deşi te-a pus în gardă***↑(#), *tot faţă de ea ai resentiménte (asta mă miră, mai mult decât că nu i-ai dat ascultare).*

5.5.4. Consecutive:

↑***Până la lacrimi***↑(#) *se emoţionează doar când ascultă múzică.*
↑***Cât să cadă sub masă***↑(#) *nú s-a îmbătat niciodátă.*

5.5.5. Condiţionale:

↑***În caz de cutremur***↑(#) *nú se fuge pe scări (cum face lumea de obicei, şi cum susţii tu că e bine).*
↑***Dacă i-ar jura iubire veşnică***↑(#) *ar speria-o de moárte (n-ar cuceri-o, cum crezi tu).*

5.6. Celelalte circumstanţiale (realizate ± propoziţional) admit tematizarea intonaţională fără restricţii speciale, semantice sau pragmatice (toate preferă însă poziţia iniţială şi integrarea sintactică):

↑***Cu copiii***↑(#) *e mai bine să mergi la mare.* (sociativ)
↑***Pe masă***↑(#) *nu era decât cheia ta.* (circumstanţial de loc)
↑***Unde s-au dus ei***↑(#) *mi-ar plăcea şi mie.* (circumstanţială de loc)
↑***Când se întoarce şeful***↑(#) *e mai bine să nu vă găsească aici.* (temporală)
↑***Cum lucraţi voi***↑(#) *mai lucrează şi alţii.* (circumstanţială de mod)
↑***Cu cuţitul***↑(#) *ştìam că nu se taie peştele.* (instrumental)

5.7. Atributul pare a fi singura poziţie sintactică rezistentă la tematizarea selectivă (desigur, poate participa la tematizarea grupului nominal, în asociere cu centrul de grup).

Există o aparentă excepţie – atributul substantival (de tip prepoziţional sau genitival – cu echivalentul său pronominal), care poate apărea izolat, în poziţie incidentă, cu intonaţie specific tematică şi cu valoarea tematică standard („atenţie, vorbim despre X!"):

N-aş fi vândut colierul – (#)↓***al mamei***↓(#) *– pentru nimic în lume.*
Nu şi-a putut înăbuşi supărarea – (#)↓***pe cumnatu-său***↓(#) *– multă vreme.*

Atare situaţii sunt însă interpretabile prin elipsă – de fapt, nu „mama" sau „cumnatul" sunt propuşi ca teme, ci „colierul *mamei*", „supărarea pe *cumnatu*-său".

ORGANIZAREA FOCALĂ A ENUNȚULUI (TOPIC / FOCUS)

1. PREZENTARE GENERALĂ

Prin **organizarea focală (focalizare)** se asigură inserția *unui tip* de informație nouă adusă de enunț (ca mesaj minimal) în ansamblul informațional preconstituit până în momentul producerii lui în cursul discursului / dialogului – şi, prin aceasta, se contribuie la progresia acestui ansamblu informațional (universul conversațional, comun interlocutorilor).

Informația nouă furnizată de enunțul focalizat este una de *identificare*: în cadrul unei descrieri parțiale de stare deja achiziționate şi acceptate de interlocutori drept parte a universului conversațional, pot exista componente semantice neidentificate (*variabile semantice*: entități / proprietăți / relații neidentificate, dar aflate în raporturi determinate cu celelalte componente ale stării de lucruri în cauză), pe care focusul enunțiativ le substituie prin entități / proprietăți / relații identificate univoc. Altfel spus, *focusul* comunicativ „completează" un „loc gol" într-o structură informațională preconstituită.

> În cadrul acestui capitol, *secvența focală* este indicată, în exemple, prin ***aldine cursive***; atunci când distincția *focus contrastiv vs neutral* este relevantă, marcăm prin MAJUSCULE *secvența focală contrastivă*; în toate cazurile, accentul pe o silabă indică *accentul frastic* al secvenței focale.

Astfel, când locutorul spune:

Cutremurul s-a produs ***la ora trei şi douăzeci dimineáța.***,

el identifică *ora* producerii cutremurului şi comunică această informație alocutorului, pornind de la faptul (presupus cunoscut şi acceptat de ambii interlocutori) că „a avut loc un cutremur (la o anumită oră)".

De asemenea, în:

Prietenul tău cel mai bún *e cel care ți-a pus, pe ascuns, bețe în roate.*, ceea ce se comunică este identitatea *persoanei care* „i-a pus (alocutorului) bețe în roate pe ascuns" – faptul că „cineva" a făcut-o fiind considerat stabilit de către ambii interlocutori, aşa cum în:

Lasă-mi cheile ***pe etajéră!***,

locutorul indică alocutorului *locul unde* trebuie să-i lase cheile, fiind deja stabilit că urmează să i le lase „undeva".

În enunțurile interogative parțiale, informația de identificare este *solicitată* (şi nu comunicată) alocutorului, acesta urmând să o furnizeze în răspuns; în:

– ***Cu cine*** *ai vorbit la telefon?* – *Am vorbit* ***cu máma.***, locutorul cere identificarea, de către alocutor, *a persoanei cu care* „a vorbit la telefon cu puțin înainte"– fapt evident pentru amândoi, în contextul situațional dat.

Întrebările parţiale pot fi folosite ca test empiric pentru verificarea depistării corecte a focusului enunţiativ: „*Când* s-a produs cutremurul?", „*Cine* ţi-a pus beţe-n roate?", „*Unde* să-mi laşi cheile?" etc. – enunţul admis ca răspuns fiind focalizat pe componenta care *substituie* cuvântul interogativ.

Acceptabilitatea (în context) a unor atari enunţuri este condiţionată strict de consensul prealabil al interlocutorilor asupra stării de lucruri a cărei componentă variabilă este vizată prin operaţia de identificare; dacă această precondiţie nu este îndeplinită, reacţia firească a alocutorului este aceea de a contesta legitimitatea formulării mesajului (de exemplu: *Păi ce, a fost vreun cutremur? / N-a fost niciun cutremur, ai visat.*, *De ce, crezi că mi-a pus cineva beţe în roate? / Nu mi-a pus nimeni beţe în roate, fii serios, n-am ştiut eu să mă descurc.*, *N-am vorbit la telefon cu nimeni, s-a auzit de la vecini.*).

1.1. Aşadar, un enunţ focalizat este constituit, **la nivelul conţinutului informaţional**, din trei elemente structurale solidare (care se implică reciproc):

(a) informaţia „veche", privind o stare de lucruri asumată de ambii interlocutori drept existentă, ca precondiţie obligatorie a acceptabilităţii enunţului, constituie ***presupoziţia*** (***P***) *asociată structurii* focale; aceasta poate fi convertită lingvistic printr-o structură propoziţională asertivă, conţinând (cel puţin) o variabilă (cea pe care focusul enunţiativ o va identifica): „(Cineva) ţi-a pus beţe-n roate"., „A avut loc un cutremur (la un anumit moment)"., „Ai vorbit la telefon (cu cineva)".

Structura focală este doar *unul* dintre numeroasele elemente / tipare de expresie purtătoare de presupoziţii („declanşatori presupoziţionali": sintagme nominale definite, anumiţi cuantificatori, expresii iterative, factive, subordonate temporale şi de loc, atributive determinative etc.); presupoziţia asociată structurii focale (*presupoziţia focală*) este deci unul dintre numeroasele tipuri de presupoziţii.

(b) *elementul informaţional nedeterminat* (variabila *x*) din componenţa descrierii de stare care constituie presupoziţia, element *care face obiectul identificării* prin focusul enunţiativ, constituie ***topicul***; acesta poate fi echivalat lingvistic prin convertirea structurii propoziţionale reprezentând presupoziţia la o structură de tip *nominal* (*generic*) + *relativă* (***x*** care **P**): „*ora* la care s-a produs cutremurul", „*persoana / cel* care ţi-a pus beţe-n roate", „*persoana / cel* cu care ai vorbit la telefon".

(c) *elementul informaţional care identifică* topicul: ***focus***; acesta poate fi convertit lingvistic printr-o structură propoziţională ecuaţională de tip ***x*=A** („Ora la care s-a produs cutremurul este trei şi douăzeci"., „Cel care ţi-a pus beţe în roate e prietenul tău cel mai bun". etc.

1.2. La nivelul expresiei lingvistice, numai *focusului* informaţional îi corespunde obligatoriu, în orice enunţ focalizat, o ***secvenţă focală***, celelalte două componente informaţionale putând fi implicite.

Dată fiind solidaritatea obligatorie a *informaţiei focale* cu o *secvenţă de expresie* marcată focal, vom putea utiliza pentru amândouă (atunci când confuzia planurilor nu e posibilă ori distincţia nu e relevantă) termenul ***focus***.

Topicul nu se manifestă explicit în structura de suprafață decât în enunțuri perifrastice de tip „structură (pseudo)scindată" (nominal generic + relativă, vezi *supra*, **1.1.b**), în rest rămânând subiacent secvenței focale; un enunț ca:

(i) ***Prim-miníștrului*** *îi va reveni sarcina ingrată de a rezolva cvadratura cercului.*

este echivalent comunicativ cu:

(i') *Cel căruia îi va reveni sarcina ingrată* [...] ***este prim-miníștrul.*** (perifrază de tip ecuațional în care prezența explicită a ***secvenței topice*** emfatizează incertitudinea anterioară cu privire la identitatea nefericitului responsabil).

Presupoziția este reprezentată explicit în enunț printr-o ***secvență presupozițională*** numai în anumite contexte – ca în (i) *supra* (în special în discursul monologic, în intervențiile dialogice extinse sau în situațiile de relativă discontinuitate tematică), în timp ce în altele se preferă enunțul eliptic, redus la secvența focală, ca în perechile întrebare parțială – răspuns:

Cu cine ai vorbit? – ***Cu mama.****; Unde să-ți las cheile? –* ***Pe măsuță.***

2. CONDIȚIONĂRI CONTEXTUALE / PRAGMATICE ALE FOCALIZĂRII

Organizarea focală a enunțului este supusă unor condiționări contextuale / pragmatice.

2.1. „Informația veche / dată" care constituie presupoziția enunțului focalizat poate avea ca sursă (a) secvențele de discurs / dialog anterioare, (b) evidența situațională, (c) experiența extracomunicativă anterioară comună a interlocutorilor (cunoștințe împărtășite, de tip enciclopedic ori factual particular). Poate constitui, de asemenea, „informație veche" utilizată presupozițional orice consecință logică evidentă a unei informații de tip (a)-(c).

Enunțul focalizat activează această informație prealabilă, comună interlocutorilor, și o amplifică prin informația identificatoare purtată de secvența focală. Activarea se poate produce în succesiunea imediată a introducerii sale în conștiința interlocutorilor (pe cale discursivă sau situațională) sau la oarecare distanță, cu anumite *constrângeri legate de relevanța dialogică / discursivă* (starea de lucruri evocată trebuie să se înscrie în linia de interes tematic dezvoltată de discurs / dialog până în acel punct).

Astfel, în:

(*Știi, Nic era în Sri Lanka, la un congres, exact în perioada tsunami-ului.*) *Când a venit puhoiul, erau* ***pe plájă.***, secvența de discurs imediat precedentă enunțului focalizat introduce informația contiguității spațio-temporale a personajului aflat în atenția interlocutorilor cu un eveniment catastrofic presupus cunoscut de amândoi, ceea ce conferă relevanță presupoziției aferente secvenței focale („Când a venit puhoiul, Nic (și soția lui) se aflau *undeva.*") și identificării focale a acelui „undeva" (deja stabilit, pe calea unei inferențe banale, ca un loc extrem de periculos, în zona dezastrului).

În *Tu ai venit din Drumul Taberei* ***pe jós!*** (rostit către cineva care tocmai a sosit, obosit și cu mare întârziere), informația presupozițională („Alocutorul a venit

din Drumul Taberei, (printr-un mijloc oarecare)") e de proveniență mixtă: evidență situațională (sosirea), informație prealabilă extracomunicativă (punctul de pornire al călătorului), iar relevanța dialogică a mesajului e de sorginte extracomunicativă.

În schimb, dacă spunem *Pizza autentică se coace* ***la foc de lémne***., într-un context în care discutăm despre pictorii prerafaeliți, enunțul este inacceptabil, deși informația presupozițională este împărtășită de interlocutori („Există o pizza autentică, ea se coace (printr-o metodă oarecare)"), întrucât mesajul de identificare („*Cum* se coace pizza") apare ca nonrelevant în context (noncooperant comunicativ).

2.2. Acceptabilitatea enunțului focal este, așadar, condiționată de consensul interlocutorilor asupra informației evocate presupozițional, precum și de relevanța contextuală a activării acestuia. În anumite situații, aceste constrângeri pot fi însă eludate:

(a) în discursul de tip monologal (narațiune, conferință, confesiune etc., dar și intervenție extinsă în dialog), vorbitorul poate trata presupozițional informații încă neintroduse în universul discursiv pe nicio cale, dinamizându-și astfel expunerea prin „punerea în scenă" a unei complicități informaționale cu destinatarul. Astfel, un text narativ poate începe cu:

Sunt trei áni *de când nu mai știu nimic de fosta mea soție.*, fără ca cititorul să fi fost pus la curent în prealabil cu faptul că eroul-narator a fost însurat, a divorțat și a pierdut contactul cu fosta soție – informații pe care este însă dispus, în virtutea convențiilor literare, să și le asume.

De asemenea, într-un curs universitar, putem spune:

Cele trei componente informaționale ale unei structuri focale ***sunt topicul, focusul și presupoziția***., sperând ca studenții să ne acorde credit și să accepte ca sigură informația că o atare structură există, și că are exact trei componente – urmând să primească informații suplimentare ulterior.

(b) în dialog, locutorul poate introduce insidios, pe cale presupozițională, o informație asupra căreia nu există consens, în scop de manipulare; agentul unei societăți de asigurări își întreabă, de regulă, potențialul client:

Deci, ***pentru cáre*** *dintre schemele noastre de asigurare optați?*, cu mult înainte ca acesta să se fi decis dacă să aleagă vreo schemă, tocmai pentru a-i induce ideea că a acceptat deja și nu mai poate da înapoi.

(c) un locutor care are o revelație bruscă, strict personală, asupra unei stări de lucruri care-l preocupă și asupra căreia este singurul informat, poate exclama, în mijlocul unei conversații despre, să zicem, ultimele apariții editoriale:

Aha, ***la catédră*** *mi-am uitat cheile!*, fără ca alocutorul să-l considere deplasat ori să pună la îndoială informația (până atunci ignorată) că și-a uitat cheile undeva.

3. TIPURI DE FOCALIZARE: *NEUTRALĂ* VS *CONTRASTIVĂ*

În funcție de circumstanțele și de rațiunea furnizării informației de identificare prin enunțul focalizat, putem distinge între o ***focalizare neutrală*** și o ***focalizare contrastivă.***

3.1. Prin **focalizarea neutrală** se realizează simpla identificare a unei variabile semantice dintr-o clasă (deschisă sau închisă) de opțiuni posibile, explicite sau implicite; locutorul nu corectează o variantă de identificare

alternativă, nu polemizează, răspunde doar unei exigențe comunicative care operează într-un moment determinat al procesului discursiv: aceea de a completa un „gol informațional".

Astfel, într-o discuție pe tema obiceiurilor culinare ale diverselor popoare, putem spune:

În India, și la cele mai rafinate mese se mănâncă ***cu mâna***., identificând neutral modul de manipulare a alimentelor dintr-o paradigmă de opțiuni deschisă („cu furculița și cuțitul", „cu bețișoare", „cu o lingură comună" etc.).

Tot cu o identificare neutrală avem de-a face și când răspundem, cooperant și senin, la o întrebare explicitând o clasă închisă de opțiuni:

(a) *Și cum mergi la Milano, cu avionul, cu trenul sau cu autocarul? – (O să merg)* ***cu aviónul.***

3.2. Un enunț cu **focalizare contrastivă** identifică variabila în cauză *substituind* varianta de identificare „corectă" unei / unor alte variante concurente, actualizate sau actualizabile în discurs, pe care le rectifică.

Rectificarea poate avea un caracter *propriu-zis polemic,* atunci când se contestă o variantă de identificare asertată (sau doar formulată ipotetic) explicit de partener – ca în răspunsul alternativ la întrebarea din (a):

(b) *(O să merg)* ***CU AVIÓNUL,*** *n-am de gând să-mi rup oasele o zi și o noapte în autocar.*,

sau când doar se deduce din context o convingere / ipoteză contrară a partenerului:

Păi Rodica ***E NEVASTA LÚI!*** *(și nu o simplă colegă)* – ca replică la mirarea celuilalt că vede cele două personaje tot timpul împreună.

Focalizarea contrastivă poate avea și un caracter *polemic anticipativ,* atunci când locutorul dorește să blocheze preventiv o opțiune alternativă (în plan factual) a alocutorului:

Când vin, să te găsesc ***LA LÉCȚII!*** *(și nu la fotbal / la televizor / jucându-te pe calculator)*,

după cum poate viza *corectarea* (anticipativă sau post-factum) a identificării eronate / imprecise, *de către alocutor,* a unor elemente informaționale implicate de discursul locutorului:

Eu mâine pe vremea asta o să fiu ***ACÁSĂ*** *(dacă n-a fost clar până acum; deci n-are rost să mai treci să-mi uzi florile).*

În sfârșit, tot prin focalizare contrastivă se poate corecta o informație furnizată anterior în discurs *de către locutor,* pe care acesta o consideră eronată ori nu și-o mai asumă:

Nu, ne-am văzut ***ALÁLTĂIERI*** *(și nu ieri, cum mi s-a părut și am spus).*

Ba, hai mai bine să ne întâlnim ***LA TÍNE*** *(la mine, unde te invitasem, o să fie prea multă agitație).*

Se poate observa că în toate cazurile de focalizare contrastivă există și o componentă implicită metadiscursivă: dat fiind că se evocă, spre a se respinge, o variantă alternativă, verbalizată explicit în context sau verbalizabilă implicit, enunțul operează simultan în planul informației factuale și în planul procesului interdiscursiv, în care introduce clarificări sau corecții.

3.3. Am putea interpreta drept un tip particular de *focalizare contrastivă,* operând exclusiv *la nivel metadiscursiv,* emfatizarea unui *segment de expresie*

pentru a-i asigura receptarea corectă, în contrast cu alte segmente de expresie asemănătoare formal, cu care ar putea fi / a fost confundat:

(*Am spus că*) *ea* ***INFÍRMĂ*** (*nu că* ***E INFÍRMĂ***).

De cele mai multe ori, emfaza contrastivă în planul expresiei antrenează şi planul conţinutului:

A fost o alegere ***FORTUÍTĂ*** (*nu* ***FORŢÁTĂ***).,

fapt exploatat deseori ludic, prin jocuri de cuvinte:

Misiunea mea s-a terminat. Hm! Émisiunea s-a terminat. (TV, 2005).

Acest tip de focalizare contrastivă poate opera şi asupra unor secvenţe sublexicale, morfematice sau nu (ca în exemplul de mai sus).

3.4. Diferenţei de natură pragmasemantică dintre *focalizarea neutrală* şi *focalizarea contrastivă* îi corespunde o diferenţă de marcare prozodică, ce permite să discernem între cele două situaţii, chiar în cazul unor enunţuri cu expresie lexico-sintactică şi contextualizare identice: secvenţa focală contrastivă este pronunţată cu intensitate superioară secvenţei focale neutrale, şi cu o diferenţă de înălţime mai mare între silaba purtătoare de accent frastic şi restul secvenţei (vezi *infra*, **4.1.2**):

O să merg ***cu avi**$_{\textit{ónul}}$*.*	vs	*O să merg* ***CU AVI***$^{\textit{Ó}}$***NUL.***
(focus neutral)		(focus contrastiv)

4. MĂRCILE SPECIFICE ALE FOCALIZĂRII

Focalizarea enunţiativă se realizează prin ***mărci specifice***, de natură ***prozodică****: accent* (de intensitate) şi *intonaţie* (pentru focalizarea de tip contrastiv, vezi şi **Organizarea prozodică a enunţului**).

4.1. Ambele tipuri de focalizare (neutrală şi contrastivă) impun ca *secvenţa focalizată* să fie pronunţată „legat" (fără pauze), cu o intensitate globală mai mare decât cea a restului enunţului şi cu un accent frastic pe ultima silabă purtătoare de accent lexical a secvenţei.

Când secvenţa tematică focală este mai extinsă (constituent dezvoltat sau un grup de constituenţi focalizat unitar), se remarcă şi o preferinţă pentru rostirea întregului grup într-un tempo mai rapid decât în enunţul nonfocalizat, ceea ce, împreună cu accentul frastic unic, îi subliniază coeziunea şi tratamentul informaţional distinct în cadrul enunţului.

Secvenţa presupoziţională (în măsura în care este prezentă) preferă, de asemenea, o rostire legată şi un tempo uşor accelerat, cu un contur intonaţional modificat (final uşor ascendent, pauză virtuală – semnalul de „suspensie informaţională").

4.1.1. În cazul ***focalizării neutrale,*** secvenţa focală reprezentând *un unic constituent* păstrează în general conturul intonaţional caracteristic enunţului corespondent nonfocalizat, fiind doar pronunţată cu intensitate sporită, compară:

O să plec din Bucureşti sâmbătă dimineaţa, cu ma$_{\textit{şina}}$*.* (enunţ nonfocalizat: întreaga informaţie este nouă, locutorul îşi face planuri de vacanţă)

(*M-am mai gândit:*) *O să plec* (*din București sâmbătă dimineața*) ***cu ma***$_{\textit{șína}}$.
(enunț focalizat: era deja stabilit că va pleca sâmbătă dimineața, întrebarea era cu ce mijloc de transport).

Când este focalizat global *un grup de constituenți*, acesta este tratat prozodic ca fiind unitar (se anulează pauzele dintre constituenți, întregul grup se rostește cu intensitate sporită și primește un unic accent frastic, pe ultimul element cu accent lexical; se păstrează conturul intonațional al ultimului constituent, în timp ce tonalitatea restului grupului este relativ uniformizată):

(*M-am hotărât:*) *O să plec din București* ***sâmbătă dimineața cu ma***$_{\textit{șína}}$.

4.1.2. În cazul ***focalizării contrastive***, intensitatea medie cu care se rostește secvența focală este și mai mare (în raport cu focusul neutral), accentul frastic, și mai puternic, intervenind în plus și o modificare intonațională față de enunțul nonfocalizat: amplificarea diferenței de înălțime dintre silaba purtătoare de accent frastic și restul secvenței focale (vezi *supra*, **3.4**) și inversarea tipului de proeminență în raport cu enunțul-cadru (secvență focală cu proeminență negativă în enunțurile cu intonație ascendentă, cu proeminență pozitivă în cele cu intonație descendentă – vezi **Organizarea prozodică a enunțului**):

O să plec ***CU MA***$^{\textit{ȘÍ}}$***NA*** (↓) (*nu cu trenul, cum mi-ai sugerat*).

Vrei să mergi ***CU MA***$_{\textit{ȘÍ}}$***NA****?*(↑) (*ai renunțat la ideea de a merge cu trenul?*).

Secvența focală contrastivă extinsă, complexă (grup de constituenți focalizați global) se comportă similar celei cu focalizare neutrală (vezi *supra*, **4.1.1**), cu diferențele de marcare specifică descrise.

5. SINTAXA FOCALIZĂRII

Enunțul focalizat poate fi considerat *corespondentul emfatic* (supraorganizat comunicativ) al unui *enunț-bază*, nefocalizat.

> O atare interpretare este nu numai utilă metodologic, ci și acceptabilă ca modelare a unui proces real în cadrul construcției enunțului de către locutor: odată ce am stabilit că rolul comunicativ al enunțului focalizat este acela de a identifica o variabilă semantică ale cărei raporturi sunt predeterminate, și, odată ce aceste raporturi sunt captate de structura sintactică, este rezonabil să vedem focalizarea ca o operație care se aplică unei forme enunțiative structurate (actualizabilă ca atare).

Din această perspectivă, în *interpretarea sintactică* a enunțurilor focale sunt relevante următoarele chestiuni: procedeele sintactice antrenate obligatoriu / opțional în procesul de focalizare, în asociere cu mărcile specifice (prozodice), precum și eventualele condiționări (contextuale sau semantico-pragmatice) ale acestor asocieri; tipurile de enunțuri care admit focalizarea; tipul și numărul constituenților enunțului-bază care pot fi focalizați; constrângerile asupra tipului de focalizare legate de tipul de constituent focalizat; poziția sintactică a secvenței focale în enunțul rezultat în urma operației de focalizare.

5.1. Pentru *marcarea focală a unei secvențe* oarecare sunt *necesare și suficiente mărcile prozodice*; acestora li *se pot asocia, opțional, anumite operații sintactice,* cu rol de emfatizare a anumitor componente pragmasemantice și *fără o specializare exclusiv focalizantă* (pot fi folosite ca procedee secundare și în alte procese de supraorganizare comunicativă – cea tematică, de exemplu). Operațiile sintactice în cauză sunt: reorganizarea sintactică în „structuri (pseudo)scindate", dislocarea lineară (schimbarea topicii „normale") și dublarea ana- / cataforică; constrângerile specifice ale acestora vor fi arătate *infra,* **5.3**.

În ce privește tratamentul sintactic rezervat celorlalte două componente informaționale (*topicul* și *presupoziția*):

– *topicul* este de cele mai multe ori implicit (subiacent poziției *focusului*); la suprafață se manifestă doar în structurile „scindate", și numai în asociere cu mărcile prozodice specifice (vezi *supra,* **1.1, 1.2** și *infra,* **5.1.3**), având rol de subiect sau de nume predicativ (în majoritatea cazurilor, atribuirea acestor funcții sintactice în structurile ecuaționale este indecidabilă și nu depinde nici de structura focală, nici de cea tematică – vezi **Organizarea tematică a enunțului, 2.1.3.3**).

– *secvența presupozițională* este prezentă sau nu în enunț, în funcție de contextul comunicativ, care determină gradul de expectație al apariției unui mesaj de identificare. Când acest grad este maxim, ca în întrebările parțiale simple, forma „normală" a răspunsului este cea a unui enunț eliptic, reprezentat doar de secvența focală:

Cui intenționezi să te adresezi pentru problema asta? – ***Ministrului în persoánă.***

Și dacă nu reușești, ce-o să faci? – ***O să mă spânzur sau o să-mi iau cámpii.***,

reluarea presupoziției comune întrebării și răspunsului fiind rară și puternic conotată: apare fie în răspunsurile școlărești (greșit recomandate de profesori, dar servind și pentru a câștiga timp), fie în cele în care se emfatizează importanța stării de lucruri evocate (vezi și **Repetiția**).

În proximitatea directă a unui enunț (precedent) care formulează explicit informația utilizată ulterior presupozițional, ea este evocată trunchiat (atât cât este necesar pentru a-i semnala activarea) sau / și prin expresii reprezentând inferențe evidente, sau / și prin proforme anaforice:

Și acolo cum o să ajungă? – **O să meargă *cu trénul.*** (presupoziția „va ajunge acolo" este evocată sumar, printr-o consecință logică evidentă: pentru „a ajunge", trebuie „să meargă"),

S-a pomenit de azi pe mâine că nu mai avea nici casă, nici familie, nici nimic. **Asta s-a întâmplat *când avea 16 áni.*** (presupoziția evocată sintetic, prin pronume generic și pro-verb).

În structurile ecuaționale (pseudo)scindate în care topicul este reprezentat prin secvența de forma *nominal* (*generic*) + *relativă,* relativa explicitează presupoziția *in extenso* (vezi însă *infra,* **5.2,** notă, pentru comentariul privind noninterpretabilitatea univocă a acestor structuri, în absența mărcilor prozodice).

5.2. *Toate tipurile fundamentale de enunț* (asertiv, injonctiv, interogativ) permit focalizarea:

În vacanță o să merg ***la Dórna!*** („Am ales".).

În vacanță du-te ***la Dórna!*** („Ascultă-mă pe mine, *acolo* e de tine".).

Ți-ai petrecut vacanța ***la Dórna?*** („Vreau să-mi confirmi că *acolo.* / Mă mir că *acolo*".).

Unde ți-ai petrecut vacanța? (interogativă parțială, focalizată inerent pe cuvântul interogativ).

Când** ți-ai petrecut vacanța **la Dórna? (interogativă parțială, dublu focalizată).

5.3. De asemenea, *orice constituent / segment al enunțului-bază* poate fi focalizat, inclusiv secvențe sublexicale, cu anumite constrângeri privind tipul de focalizare acceptat (focalizarea sublexicală, de exemplu, nu poate fi decât contrastivă).

Dată fiind specificitatea rolului semantic al focalizării (identificarea unui element *poziționat semantic* în ansamblul informațional care îl cuprinde), secvența focală va fi întotdeauna *integrată sintactic* în enunțul-cadru, cu două variante: (a) în cazul în care topicul rămâne subiacent (poziția sa lineară fiind ocupată de focus) – deci în toate situațiile de focalizare numai prin marcare prozodică, precum și în acelea în care avem, în plus, dislocare și / sau dublare ana- / cataforică – secvența focală își păstrează rolul sintactic (și mărcile respective) din enunțul-bază; (b) în cazul în care topicul este explicitat în cadrul unui structuri scindate, enunțul focalizat este reorganizat sintactic în raport cu enunțul-bază, iar secvența focală primește un rol sintactic care nu depinde de rolul inițial; mărcile sintactice ale poziției inițiale sunt preluate de elementul relativ.

Astfel, în:

(a) ***Tú** ești cel căruia i-am dedicat cei mai frumoși ani din viață.*, echivalent cu enunțul nonscindat:

(b) ***Țíe** ți-am dedicat cei mai frumoși ani din viață.*,

enunțul scindat (a) are o structură ecuațională, în care focusul (*tu*) este subiect, provenit dintr-un complement indirect în enunțul focal nonscindat (b), precum și în corespondentul său nonfocal:

(c) *Ție ți-am dedicat cei mai frumoși ani din viață.* (este vorba despre „ce am făcut eu pentru tine", nu despre „cui i-am dedicat cei mai frumoși ani").

> Structura scindată, în sine, nu fixează univoc focusul, iar când această fixare are loc, poziția de *secvență focală*, respectiv *secvență presupozițională* poate fi ocupată de oricare dintre cei doi termeni ai ecuației, în funcție de marcarea prozodică. Putem avea (pentru *Și-a dorit întotdeauna realizarea profesională.*):
>
> (a) *Ceea ce și-a dorit întotdeauna este / a fost **realizarea profesionálă.*** (focus pe al doilea termen; topic explicitat în primul – relativa),
>
> (b) *Realizarea profesională este / a fost **ceea ce și-a dorit întotdeaúna** (dar a ratat-o).* (focus pe relativă, topic subiacent: „**ce** a însemnat realizarea profesională pentru el"), dar și:
>
> (c) ***Ceea ce și-a dorit întotdeaúna** a fost realizarea profesională (și nu rezultatul întâmplător al unor conjuncturi),* cu aceeași structură comunicativă ca (b), ceea ce dovedește că nici distribuția lineară nu joacă un rol determinant în identificarea *focusul*ui.

Majoritatea funcțiilor sintactice permit atât focalizarea neutrală, cât și cea contrastivă, prin marcare prozodică, cu sau fără asocierea unor procedee sintactice suplimentare (scindare, dislocare, reluare ana- / cataforică); de asemenea, acceptă focalizarea unui constituent ± propozițional. Focalizarea neutrală a unui constituent

se face integral (centru de grup + determinativi); focalizarea contrastivă permite extragerea din grup a oricărui element (regent / determinativ) şi chiar a unor secvenţe sublexicale, inclusiv nonmorfematice (vezi *supra*, **3.3**).

Poziţiile sintactice ilustrate în paragrafele de mai jos sunt cele ale *constituenţilor din enunţul-bază* supuşi procesului de focalizare.

5.3.1. ***Subiectul***:

Tatăl méu *m-a sprijinit întotdeauna, orice aş fi întreprins.* (neutral: „Cine m-a sprijinit?"; contrastiv: „El, şi nu unchiul, cum pretinde".; marcare strict prozodică, poziţie iniţială).

M-a sprijinit întotdeauna, orice aş fi întreprins, ***tatăl méu.*** (neutral / contrastiv, marcat prozodic + dislocare: poziţie finală).

Cel care m-a sprijinit întotdeauna, orice aş fi întreprins (*acela*) ***a fost tatăl méu.*** (scindare, ± reluare anaforică a topicului).

Subiectiva:

Să plătească ***cine e vinovát. / Cine e vinovát*** (*acéla*) *să plătească.* (subiectivă, poziţie iniţială / finală; posibilă reluare anaforică, şi ea focalizată. Subiectivele introduse printr-un relativ fără antecedent par să nu suporte scindarea.).

M-ar bucura ***să te văd fericít.*** (neutral / contrastiv).

Să te văd fericít (*ásta*) *m-ar bucura* (*şi nu neapărat bogat*).

În poziţie iniţială, lecţiunea preferenţială e cea contrastivă; este posibilă reluarea printr-un anaforic pro-frază, tratat focal (în poziţie finală, anticiparea printr-un cataforic împinge subiectiva în rol de apozitivă).

Ceea ce m-ar bucura ar fi ***să te văd fericít.*** (scindare).

Să te văd fericít (, *ásta*) *e ceea ce m-ar bucura.* (scindare + dislocare ± reluare anaforică tratată focal).

5.3.2. ***Predicatul verbal*** (focalizat singur sau însoţit de compliniri; complinirile nonfocalizate aparţin secvenţei presupoziţionale):

(*Şi ce-o să faci tu la mare, singur-singurel?*) – ***O să mă prăjésc. / O să zac la soare cu o cárte.***

În aceste condiţii ingrate ***o să renúnţ*** (***la orice proiécte***). ***/ O să renúnţ*** (***la orice proiécte***) *în aceste condiţii ingrate.* (răspuns la: „Ce vei / voi face în aceste condiţii?").

Ce voi face (*în aceste condiţii ingrate*) *va fi* ***să renúnţ.*** (scindare, acceptabil ca ecou la o întrebare, reală sau imaginară: „Ce vei / voi face în aceste condiţii [...]?").

5.3.3. ***Numele predicativ*** poate fi focalizat individual sau în asociere cu copula:

După toate aceste malversaţiuni, amicul nostru a ajuns ***deputát / a ajuns deputát.*** (neutral / contrastiv: „Ştii cumva ce a ajuns / ce s-a întâmplat cu amicul nostru, după [...]?" / „Ei bine, află, a ajuns deputat, şi nu deţinut de drept comun".).

Topica poate fi inversată, cu o nuanţă afectivă (surpriză / indignare etc.) în plus:

Deputát *a ajuns.* ***/ A ajuns deputát*** *amicul nostru, după toate* [...].

Scindarea produce rezultate inacceptabile:

**Ceea ce a ajuns amicul nostru* [...] *e deputat.*

În aceleaşi condiţii, se poate focaliza o ***predicativă***:

Vom fi ***ce-am fóst,*** *şi mai mult decât atât.* (neutral: „Ce vom fi?" sau contrastiv: „Ce-am fóst, nu ce vreţi voi să devenim".).

Inversiunea topică este posibilă, cu o preferință pentru lecțiunea contrastivă: ***Ce-am fóst*** *vom fi (și nu ce vreți voi să devenim).*

5.3.4. ***Predicativul suplimentar / predicativa suplimentară*** este focalizabil(ă) în condiții similare cu cele ale numelui predicativ:

[În dimineața în care a plecat] am văzut-o ***îngrijorátă*** */ am văzut-o* ***îngrijorátă***. (neutral: „**cum** am văzut-o?" sau contrastiv: „și nu disperată, cum ți s-a părut ție").

5.3.5. Atât ***complementele (direct, indirect, de agent),*** cât și ***circumstanțialele*** (mai puțin *concesivul,* al cărui potențial focal e discutabil), realizate ± propozițional, sunt focalizate fără restricții, și permit scindarea, dislocarea, reluarea ana- / cataforică (cu anumite condiționări).

5.3.5.1. Complementul direct:

Nu vreau să te invit decât ***pe tíne.*** */ Numai* ***pe tíne*** *vreau să te invit. / Singurul pe care vreau să-l invit* ***ești tú.***

Pe secretáră, pe eá *trebuie să o întrebi, ea le știe pe toate.* (reluare anaforică, tratată focal).

Completiva directă:

Spunea întotdeauna ***că mai e tímp.*** (neutral: „*Ce* spunea el întotdeauna?"; contrastiv: „Că mai e timp, nu că nu vrea să facă".).

Că mai e tímp *(,* ***ásta****) spunea el întotdeauna.* (contrastiv: „și nu că n-o să i se întâmple niciodată"; reluare anaforică facultativă, tratată focal).

Ce spunea el întotdeauna e / era ***că mai e tímp / să nu lași niciodată pe mâine ce poți face póimâine***. (scindare).

5.3.5.2. Complementul indirect:

Lúi *trebuie să i te adresezi. / Trebuie să te adresezi* ***lúi.*** */* ***Él*** *e cel căruia trebuie să i te adresezi. / Cel căruia trebuie să i te adresezi e* ***él.***

Completiva indirectă:

E bine să dai ***cui are nevóie.*** */* ***Cui are nevóie*** *(,* ***acéluia****) e bine să-i dai.*

5.3.5.3. Complementul de agent:

Tot ce vezi a fost făcut ***de mâna meá.*** */* ***De mâna meá*** *a fost făcut* [...].

Cel de către care a fost pusă piatra de temelie a sfântului lăcaș a fost ***Petru cel Bún.*** (emfatic, retoric, prețios).

Completiva de agent:

Toate sumele adunate vor fi folosite ***de cine are cu adevărat nevóie.*** (contrastiv: „nu de profitori")

Parcul ăsta e bătut ***de cine vrei și de cine nu vréi.*** (neutral).

Cei de către care vor fi folosite toate sumele adunate sunt ***cei care au cu adevărat nevóie.*** (scindare).

Inversiunea e posibilă, cu o preferință pentru interpretarea contrastivă.

5.3.5.4. Circumstanțialul de loc:

Sub bradul ăsta *(,* ***aíci****) vreau să-mi dorm somnul de veci.* (neutral / contrastiv; topică inversată; ± reluare anaforică).

Locul unde / în care vreau să-mi dorm [...] *e* ***sub bradul ásta.*** (scindare).

Circumstanțiala de loc:

Să te duci ***unde te-oi căuta éu.***

Mi-am găsit agenda ***unde mă așteptam mai puțín*** *(în dulăpiorul din baie)* – neutral / contrastiv; inversiune topică posibilă; reluare anaforică posibilă („acolo").

5.3.5.5. Circumstanțialul de timp:

Geanta asta o am ***din vremea studenției.*** (neutral / contrastiv; inversiune topică posibilă).

Circumstanțiala de timp:

Mi-am dat seama cine e abia ***când a început să-și justifice poziția dinainte.*** */ Momentul în care mi-am dat seama* [...] *a fost abia* ***când a început*** [...]. (scindare)

5.3.5.6. Circumstanțialul / circumstanțiala de mod:

Unui om sensibil ca el trebuia să-i vorbești ***cu blândéțe.*** (neutral / contrastiv; dislocare la stânga posibilă).

Persoanelor cu handicap auditiv trebuie să li se vorbească ***rar și răspicát.*** */ ?Felul în care trebuie să li se vorbească* [...] *este* ***rar și răspicát.*** (scindarea produce enunțuri cu acceptabilitate discutabilă).

5.3.5.7. Circumstanțialul / circumstanțiala instrumental(ă):

Melcii se sparg ***cu un cleşte speciál.*** */ Instrumentul cu care se sparg melcii e* ***un cleşte speciál.***

Fii sigur că și de mâncat, (***cu ásta***) *mânca,* ***cu secera și ciocánul.*** */* ***Cu secera și ciocánul*** (, ***cu ásta***) *mânca, fii sigur!*

(*Nu știu precis, cred că*) *arunca în bărbatu-său* ***cu ce-i cădea în mấnă.*** */* ***Cu ce-i cădea în mấnă*** (, ***cu ásta***) *arunca în bărbatu-său, na!.*

5.3.5.8. Circumstanțialul / circumstanțiala sociativ(ă):

Dacă tot te-ai dus la țară, trebuia să te duci ***cu copíii.*** */* ***Cu copíii*** *trebuia să te duci* [...].

Poți să vii ***cu cine vréi,*** *din partea mea! /* ***Cu cine vréi*** *poți să vii, mie mi-e perfect egal.*

Cel cu care mi-ar fi plăcut să vii ***e tatăl tắu.*** (scindare).

5.3.5.9. Circumstanțialul / circumstanțiala de relație:

Lucrurile stau excelent ***din punctul tău de vedére.*** */* ***Din punctul tău de vedére*** *lucrurile stau excelent.* (contrastiv: „pentru toți ceilalți stau mizerabil").

M-am lămurit ***în ce privește leáfa.*** („În privința perspectivelor profesionale nu mi-e nimic clar".).

5.3.5.10. Circumstanțialul / circumstanțiala de cauză:

Nu vorbea nimeni ***de frícă.*** */* ***De frícă*** *nu vorbea nimeni. /* ***De-ásta / áia*** *nu vorbea nimeni,* ***de frícă.*** */ Motivul pentru care nu vorbea nimeni era* ***fríca.***

Pare obraznic ***fiindcă-i timíd.*** */* ***Fiindcă-i timíd*** (, ***de-ásta***) *pare obraznic. / Motivul pentru care* [...] ***e că-i timíd.***

5.3.5.11. Circumstanțialul / circumstanțiala de scop:

Țineau camera „cea bună" ***pentru oáspeți.*** */* ***Pentru oáspeți*** *țineau* [...].

Face toate trăsnăile ***ca să-l bagi în seámă.*** */* ***Ca să-l bagi în seámă*** *face* [...]. */ ?Scopul în care* [...] *e* (***ca***) ***să-l bagi în seámă.***

5.3.5.12. Circumstanțialul / circumstanțiala condițional(ă):

Spargeți geamul (*numai*) ***în caz de perícol.*** / (*Numai*) ***în caz de perícol*** *spargeți geamul.*

O să vină și el ***dacă vii și tú.*** */* ***Dacă vii și tú*** *o să vină și el* (*„altfel, nu"*). */ Condiția ca să vină și el* ***e să vii și tú.***

5.3.6. ***Atributul / atributiva*** admit focalizarea individuală, fie neutral:

Mie-mi place fata ***cu părul róșu / care stă lângă fereástră.*** („*Care* fată îți place?"),

fie contrastiv:

*„Să te ferești de omul cu părul **rôș**” (spune o vorbă din bătrâni), cu blonzii n-are nimeni nimic.* (contrast corectiv, operând simultan la nivel factual și la nivel metadiscursiv).

Atributul / atributiva focalizat(ă) nu admite dislocare (decât împreună cu regentul său), nici scindare, nici dublare anaforică / cataforică.

5.3.7. Este, de asemenea, posibilă focalizarea globală a unei ***propoziții principale***:

*(Și ce s-a întâmplat după ce-am plecat?) – După ce-ai plecat tu **a izbucnit un scandal mónstru.** / **A izbucnit un scandal mónstru** după ce-ai plecat tu (ásta s-a întâmplat). / Ce s-a întâmplat după ce-ai plecat tu e **că a izbucnit un scandal mónstru.*** (focalizare neutrală).

*Cât ai fost tu plecat, **ea a stat toată ziua lângă telefón.*** („N-a profitat de libertate, cum te roade pe tine bănuiala”.) – focalizare contrastivă.

5.3.8. După cum s-a văzut din unele dintre exemplele prezentate, în enunțurile-frază este posibilă focalizarea unui constituent dintr-o subordonată, chiar depășind multiple nivele de regență:

***Cu tíne** am visat că mi-aș putea petrece tot restul zilelor.*

5.4. Am identificat, până la acest punct, tipurile de constituenți care pot face obiectul focalizării, ocupându-ne numai de situațiile în care secvența focală este reprezentată printr-*un* constituent unitar (simplu sau complex, ± propozițional).

Există însă posibilitatea ca un enunț să focalizeze *mai mulți* constituenți, după cum pot fi focalizate elemente informaționale a căror expresie *nu* este un constituent sintactic.

5.4.1. ***Focalizarea multiplă*** poate fi, în funcție de poziția lineară reciprocă a secvențelor focalizate, *continuă* sau *discontinuă.*

Din punct de vedere sintactic, focalizarea multiplă poate afecta secvențe aparținând aceleiași clase de constituenți sau unor clase diferite, fără diferențe relevante privind poziția lineară (grupată sau la distanță), tipul de marcare (vezi însă *infra* nota de sub **5.4.1.1**) sau natura focalizării (neutrală / contrastivă; uniformă / mixtă) – după cum se poate vedea din exemplele de mai jos.

5.4.1.1. În *focalizarea multiplă continuă,* constituenții focali sunt contigui, formând o secvență plurifocală, în care fiecare constituent este marcat prozodic distinct:

*Mi-a format gândirea lingvistică **profesorul Vasilíu, în anul întâi, cu „Fonologia limbii române”.***

Primul constituent poate fi marcat suplimentar, opțional, prin includerea sa într-o structură scindată:

*Cel care mi-a format gândirea lingvistică **a fost profesorul Vasilíu, în anul întâi, cu*** [...].

> Atunci când constituenții focalizați grupat sunt de același tip sintactic și de dimensiuni reduse, pot fi focalizați global și tratați prozodic ca un unic constituent: *Ne vedem **mâine la 8 la facultáte.*** (vezi *supra,* **4.1.1**).

În *focalizarea multiplă discontinuă,* constituenții focali se află la distanță, separați de secvența presupozițională:

Fratele méu (*e cel care*) *m-a ajutat întotdeauna,* ***cu sfáturi, cu báni, cu sprijin morál.***

În ambele cazuri, se preferă o focalizare de acelaşi tip a tuturor constituenţilor (*focalizare uniformă*: fie neutrală, fie, mai rar, contrastivă), nefiind însă imposibilă *focalizarea mixtă* (coprezenţa unor focus-uri de naturi diferite, neutrale *şi* contrastive, chiar intercalate):

Ca să-mi fac studiile m-a ajutat ***fratele méu, ÎN PRIMII ÁNI, cu ceva báni*** („numai în primii ani, pe urmă a trebuit să mă descurc singur").

5.4.1.2. Un caz particular este acela în care constituenţii focalizaţi sunt, *din punct de vedere semantic, solidari* (distribuţia lor în rolurile actanţiale este complementară), în consecinţă nu pot fi focalizaţi decât simultan:

– *Cine-a bătut aseară?* (într-un meci de fotbal) – ***Englézii*** (*i-au bătut*) ***pe céhi.*** / (*I-au bătut*) ***englézii pe céhi.***

Focalizarea multiplă solidară poate fi şi de tip contrastiv, caz în care locutorul corectează o distribuţie eronată a rolurilor actanţiale:

– *De când a părăsit-o pe Emilia, a luat-o razna rău de tot.* – ***Eá*** *l-a părăsit* *pe* ***él.*** (presupoziţie: „Unul dintre soţi l-a părăsit pe celălalt".).

5.4.1.3. O situaţie specială de focalizare multiplă este aceea a *focalizării încastrate,* cu două variante:

(a) focus suplimentar încastrat într-o *secvenţă focală extinsă;*

(b) focus suplimentar încastrat în *secvenţa presupoziţională.*

Astfel, în:

– *Şi ce voia să afle Anca?* – (*Voia să ştie*) ***dacă poţi să treci DISEÁRĂ pe la éi.***, avem o focalizare neutrală pe întreaga completivă directă, *în interiorul căreia* este focalizat contrastiv circumstanţialul de timp – spre deosebire de:

(*Voia să ştie*) ***dacă poţi să treci diseară pe la éi.*** (focalizare simplă neutrală, pe constituentul completivă directă).

În:

Iéri *am venit* ***CU TRÉNUL.,*** circumstaţialul de timp este focalizat neutral („*Când* am venit cu trenul?") sau contrastiv („ieri, nu săptămâna trecută, când am venit cu o cursă"), în timp ce secvenţa presupoziţională („Am venit cu trenul *cândva*".) cuprinde un focus suplimentar, contrastiv, pe circumstanţialul instrumental – spre deosebire de:

Iéri *am venit,* ***cu trénul.***, în care avem focalizare dublă discontinuă, fără încastrare (presupoziţie: „Am venit *cândva, cu ceva.*").

5.4.1.4. Un caz-limită al focalizării multiple este acela al *focalizării totale,* în care secvenţa focală acoperă întregul enunţ (fără ca acesta să fie eliptic, redus la constituentul focal, ca în răspunsurile la întrebările parţiale: – *Cum a venit?* – ***Pe jos.***).

(a) Enunţuri focalizate total pot apărea ca răspuns *sintetic* la o întrebare parţială generică:

– *Ce s-a întâmplat?* – ***O maşină a luat curba în viteză şi s-a oprit în pom.***

– *Şi cum mai stau lucrurile p-acasă?* – ***Mama e bine, tata, mai puţin, cu banii se descurcă aşa şi-aşa – mă rog, se poate şi mai rău.***,

sau ca răspuns *analitic* la o întrebare parţială, tot generică, dar multiplu detaliată:

– *Cine ce-a făcut, cum şi de ce?* – ***Mihái*** (#) ***a spart televizórul,*** (#)***cu míngea,*** (#)***că nu vrea să stea odată lócului.*** [Mama alarmată, intrând în camera de unde s-a auzit un zgomot de dezastru, cere socoteală celor doi copii; îi răspunde cooperant fratele delator.].

În ambele cazuri, informaţia „veche" împărtăşită de interlocutori (presupoziţia în baza căreia are loc transferul de informaţie identificatoare) este minimă, limitată la o presupoziţie comună tuturor enunţurilor: existenţa unui eveniment („S-a întâmplat *ceva*".) sau a unei stări de lucruri („Lucrurile stau *cumva*".) *relevante* în context; întregul enunţ focalizat identifică acel eveniment sau acea stare de lucruri.

Diferenţa dintre cele două situaţii ţine de expectaţia creată de tipul de întrebare: în cazul enunţului cu *focalizare totală sintetică*, acesta răspunde unei solicitări de informaţie formulate sumar, fără exigenţe analitice – în timp ce enunţul *focalizat total analitic* răspunde unei exigenţe explicite de a furniza o informaţie analizată într-un mod anume (cu un grad de complexitate şi de detaliere prestabilite); această diferenţă poate fi marcată prozodic: constituenţii focusului total analitic sunt delimitaţi prin pauze şi poartă, fiecare, un accent frastic (au un tratament similar situaţiei în care sunt focalizaţi individual), în timp ce focalizarea totală sintetică tratează întregul enunţ drept o unică secvenţă focală (accent frastic unic, fără pauze între constituenţi).

În cazul particular al enunţurilor focalizate integral (atât cele cu focalizare totală, cât şi cele eliptice, reduse la constituentul focalizat), marcarea focală specifică (prozodică) este facultativă, întrucât caracterul focal (identificator) al secvenţei respective este deductibil univoc din contextul precedent (întrebarea focalizată); atunci când marcarea prozodică este prezentă, ea are caracter emfatic (subliniază solicitudinea locutorului în a respecta întocmai exigenţele comunicative formulate în întrebarea partenerului).

(b) În mod analog, ca reprezentând cazuri de focalizare totală, s-ar putea interpreta acele enunţuri din discursul monologic, scris sau oral (în special de tip analitic / argumentativ), a căror informaţie integrală răspunde unei cerinţe de identificare impuse explicit de contextul lingvistic precedent, ca în:

Există două aspecte care mi se par fundamentale în raport cu o dreaptă înţelegere a autonomiei universitare: 1. ***ea nu este absolută, nerealistă, nu situează instituţia în afara sau deasupra legii şi 2. ea nu este dată o dată pentru totdeauna, ci se ştirbeşte şi se repară mereu.*** (S. Golopenţia, *America*),

unde enunţurile 1. şi 2. identifică „aspectele" legate de „autonomia universitară" a căror „existenţă" (relevantă discursiv) este anunţată în enunţul precedent.

Acest tip de focalizare poate cuprinde şi secvenţe mai ample, compuse din mai multe enunţuri, uneori întregi capitole de discurs, ca în:

În ceea ce priveşte nevoia de a reface mereu autonomia ameninţată, mă voi referi rapid la problema complexă a subvenţiilor. ***Guvernul federal şi marea industrie subvenţionează cu precădere cercetările de fizică, chimie, biologie, medicină, astronomie, care sunt legate de priorităţi eonomice sau politice. Cum banii primiţi o întăresc, universitatea beneficiară e insensibil adusă în poziţia de a valoriză şi transforma în departamente de vârf departamentele care efectuează cercetările aplicate respective. În felul acesta, autonomia ei este diminuată, cercetarea de bază riscă să treacă pe planul al doilea, iar departamentele umaniste sunt defavorizate, deşi, nu numai la origine, ci şi în prezent, lor le revine misiunea de a arma personalitatea şi de a redefini motivaţiile celor chemaţi să lucreze ca specialişti în societatea de mâine.*** (S. Golopenţia, *America*),

unde întreg textul care urmează după prima frază „identifică" acea „problemă complexă a subvenţiilor" anunţată ca temă.

> Se poate observa că în acest tip particular de focalizare totală, distincţia dintre organizarea tematică (temă / remă) şi organizarea focală (topic / focus) este neutralizată: secvenţa focală identifică un element (*topic*) pre-desemnat ca *temă*, servindu-i în acest fel drept *comentariu* (*remă*), ceea ce este posibil întrucât „a identifica" ceva *este* un mod de a „vorbi despre" acel ceva.

O situaţie specială e aceea în care *secvenţa focală* acoperă întregul enunţ, dar *informaţia focalizată* se reduce la *valoarea ilocuţionară* (acţională) asociată conţinutului său propoziţional (*focalizare ilocuţionară*). Astfel, în:

(1) *Mă întreb dacă să mă duc să-i cer scuze. –* ***Du-te şi cere-i scúze!***, sau:

(2) *– Am văzut-o la piaţă cu o diademă de perle.*

– Ai văzut-o la piaţă cu o diademă de pérle?,

ceea ce se identifică în a doua replică este relaţia stabilită de locutor între *descrierea de stare conţinută în enunţ* (şi preluată din replica precedentă) şi „lumea reală" (cea căreia îi aparţin interlocutorii şi în care are loc actul de comunicare), deci *modul* în care respectivul locutor *acţionează* asupra lumii *prin intermediul* acestei relaţionări: în (1), dă alocutorului sarcina de a introduce în lumea reală situaţia „Alocutorul se duce să-i ceară scuze".; în (2), cere alocutorului să confirme apartenenţa (improbabilă) la lumea reală a situaţiei „Alocutorul a văzut-o la piaţă cu o diademă de perle".

5.4.2. Procesul de focalizare poate afecta secvenţe care nu au statut de constituenţi sintactici independenţi: (a) elemente lexicale nonautonome (prepoziţii, conjuncţii, semiadverbe, verbe auxiliare etc.), (b) elemente sublexicale morfematice sau (c) nonmorfematice. Focalizarea de acest tip este exclusiv contrastivă (vezi *supra*, **3.2**, **3.3**):

(a) *Dietetic e să mănânci puiul* ***fắră*** *piele* („nu *cu*, cum îl mănânci tu, fiert şi fără sare").

S-a măritat cu el ***deşí*** *e bogat* („şi nu *pentru că*, aşa cum insinuezi").

N-o să-l ***mái*** *ajut* („până acum l-am tot ajutat, dacă nu ştii").

Se ***vá*** *lăsa de fumat* („nu s-*a* lăsat, cum se laudă").

(b) *L-au* ***éxclus*** *din grup* („şi nu *in*clus, cum ţi s-a părut că auzi").

(c) *Am* ***coróborat*** *acele materiale* („n-am co*la*borat la ele").

ORGANIZAREA PROZODICĂ A ENUNȚULUI

Comunicarea orală cuprinde, pe de o parte, elemente segmentale (succesiunea de foneme care constituie structura lexico-gramaticală a enunțurilor), și, pe de alta, trăsături prozodice (intonație, accent, durată, pauză, ritm, tempo). Dintre acestea din urmă, cel mai important rol în desfășurarea interacțiunii verbale îl au intonația, accentul și pauza.

1. INTONAȚIA

În sens larg, termenul *intonație* se referă la un complex de factori concomitenți și interdependenți, ca înălțimea vocii, intensitatea și durata, care acționează de obicei împreună pentru a crea tipare relevante din punct de vedere semantico-sintactic; de pildă: tonul înalt sau ascendent împreună cu durata (lungirea părții finale) caracterizează o anumită structură exclamativă cu conținut superlativ, intensitatea, înălțimea și / sau durata contribuie la exprimarea emfazei etc.

S-a optat aici pentru folosirea cu precădere a termenului intonație în accepția sa restrânsă (menționându-se, de câte ori a fost cazul, rolul intensității, al duratei, uneori și al pauzei în realizarea unui tipar intonațional): *intonația reprezintă variațiile în înălțimea vocii cu care se pronunță un enunț și care îndeplinesc un rol lingvistic semnificativ la nivelul acestuia*; înălțimea vocii este elementul perceptual care corespunde în plan acustic parametrului „frecvență fundamentală", determinat, la rândul său, în plan articulatoriu, de vibrațiile coardelor vocale.

Pentru a descrie intonația (sau „melodia") unui enunț, se vorbește despre tonuri „înalte", „medii" și „grave", prin compararea lor cu tonul celorlalte elemente din același enunț sau / și cu înălțimea medie a vocii vorbitorului care l-a rostit.

Intonația este folosită ca mijloc comunicativ în toate limbile lumii, dar tiparele în care se organizează și funcțiile pe care le îndeplinește sunt specifice fiecăreia dintre ele; de aceea folosirea intonației limbii materne contribuie la ceea ce se numește „accent străin", iar un fenomen similar se observă și în contactul dintre limba standard și graiuri sau dintre dialectele aceleiași limbi.

Întrucât în limba română intonația nu participă la distincții lexicale, ca în limbile „tonale" (chineza, japoneza, suedeza, norvegiana etc.), ea face parte, ca și celelalte limbi romanice, din grupul limbilor „intonative", în care intonația are rol distinctiv numai la nivelul enunțului.

Mișcarea tonului pe parcursul unui enunț rostit de un anumit vorbitor transmite concomitent cel puțin trei tipuri de informație:

– lingvistică (voluntară), determinată de manifestarea, de obicei simultană, a diverselor funcții ale intonației (modală, emfatică, expresivă etc.);

– paralingvistică (voluntară sau involuntară), determinată de starea sufletească a vorbitorului: emoții (bucurie, tristețe, surpriză, regret etc.) sau atitudini (reproș, deferență, protest etc.).

– extralingvistică (involuntară), determinată de acțiunea unor trăsături biologice ale individului, ca sex, vârstă, dimensiunea și forma aparatului fonator etc.

Tiparele melodice (sau *intonaționale*) sunt unități funcționale, scheme abstracte care se asociază în mod constant cu anumite structuri sintactico-semantice. Datorită împletirii diverselor tipuri de informație pe care le cumulează intonația unui enunț, există o mare varietate de contururi melodice cu care se poate pronunța una și aceeași secvență. Aceste contururi funcționează ca variante contextuale și / sau conotative ale tiparului intonațional respectiv.

Ultima silabă accentuată din enunț are o importanță esențială în determinarea tiparului melodic: în funcție de înălțimea (sau „tonul") ei, se poate vorbi despre câteva tipuri fundamentale de contururi melodice:

– conturul de tip *descendent* (caracteristic pentru enunțuri asertive, imperative, interogative parțiale): ultima silabă accentuată are ton grav și / sau descendent;

– conturul de tip *ascendent* (specific enunțurilor nonfinale și interogativelor totale): ultima silabă accentuată are ton înalt și / sau ascendent;

– conturul de tip *plat* (folosit, mai ales, în suspensii): ultima silabă accentuată are un ton similar cu cel al secvenței care o precedă sau este prelungită ca atare.

Intonația îndeplinește o mare varietate de funcții prin intermediul a două tipuri esențiale de acțiuni, care au ca rezultat niște „rupturi" în mișcarea tonului cu care este rostit un enunț (adică în conturul său melodic global):

– „rupturile verticale" creează proeminențe accentuale: pentru reliefarea unui anumit element, silaba sa accentuată este scoasă în evidență față de silabele învecinate fie printr-o proeminență pozitivă (ton mai înalt), fie printr-o proeminență negativă (ton mai grav);

– „rupturile orizontale" au ca efect crearea unor discontinuități în linia melodică a enunțului (de obicei însoțite de pauză), care corespund, în general, grupării elementelor sale în constituenți.

Dintre *funcțiile primare* ale intonației (în care folosirea ei are un caracter obligatoriu, acționând în toate enunțurile) fac parte:

– funcția de actualizare, de a transforma cuvintele, din unități apelative, în unități comunicative (enunțuri);

– funcția demarcativă, de a delimita enunțurile între ele și de a le segmenta conform structurii gramaticale și conținutului lor semantic;

– funcția de a indica structura informațională a enunțului (modul de exprimare a informației vechi și a celei noi);

– funcția modală, prin care se manifestă intenția vorbitorului (conform căreia enunțurile se pot grupa în asertive, interogative și imperative).

Dintre *funcțiile secundare* ale intonației (în care folosirea acesteia are, în general, caracter facultativ, putând acompania sau nu celelalte mijloace lingvistice) fac parte:

– funcția emfatică (de scoatere în evidență a unui anumit element din enunț);

– funcția expresivă, de manifestare a diverselor stări sufletești sau atitudini (care stă la baza realizării enunțurilor exclamative);

– funcția gramaticală, care se actualizează, mai ales, în cazul enunțurilor potențial ambigue din punct de vedere sintactic.

Majoritatea schemelor intonaționale prezentate mai jos se bazează pe analiza spectrografică a unor exemple pronunțate de câțiva vorbitori nativi ai limbii române standard, care au fost apoi validate ca reprezentative pentru tipul de enunț respectiv prin testarea lor de către un alt grup, de data aceasta de auditori (de asemenea nativi). Pentru a ușura accesul cititorului la aceste date, modificarea înălțimii (sau „mișcarea tonului") este indicată cu ajutorul mijloacelor tipografice, într-o reprezentare strict convențională, care încearcă să o sugereze prin așezarea literelor corespunzătoare secvenței sonore respective; de pildă, schema *C*
e? marchează intonația descendentă intrasilabică cu care se rostește cuvântul *ce* (nu faptul că această coborâre a tonului are loc între consoana *c* și vocala *e*). Elementul care poartă accentul frastic este marcat prin caractere aldine, iar locul pauzei este indicat prin semnul [#].

1.1. Funcția de actualizare comunicativă a intonației

Orice cuvânt (sau secvență de cuvinte sau de propoziții) poate deveni un enunț prin rostirea sa cu un anumit contur intonațional. În comunicarea orală, enunțul este astfel dublu constituit, având atât o componentă segmentală, cât și una suprasegmentală (înălțime, accent, durată etc.). În cazul enunțurilor nestructurate (cum sunt cele monomembre eliptice sau cele nonlexicale) latura suprasegmentală este cea care asigură predicativitatea necesară existenței lor (vezi *infra,* **1.6.2.1.a**, **1.6.2.2.a**).

1.2. Funcția demarcativă a intonației

Funcția demarcativă a intonației se reflectă în rolul său de a delimita enunțurile între ele și de a segmenta astfel discursul, organizându-l în unități distincte. Intonația acționează, de regulă, împreună cu pauza, realizând segmentarea ierarhică a enunțului: porțiunile de enunț caracterizate printr-un tipar intonațional de tip final și urmate de o pauză relativ lungă constituie unități de rang superior, care se împart, la rândul lor, în segmente având o intonație continuativă urmate de o pauză mai scurtă, care pot cuprinde și ele constituenți subordonați ierarhic formând unități intonaționale mai mici etc.

În vorbirea obișnuită, mai ales într-un tempo rapid, unitățile intonaționale nu se încheie în mod necesar cu o pauză. Aceasta este adeseori numai virtuală, funcția sa demarcativă fiind preluată de alți factori prozodici (urcarea sau coborârea bruscă a înălțimii, slăbirea intensității, încetinirea vitezei de rostire etc.). Un rol considerabil îl joacă și mărimea constituenților; de pildă, secvența *Mama vine.* se pronunță ca o singură unitate intonațională, dar secvența *Mama colegei mele de școală va veni astă seară la cină* conține două unități intonaționale: *Mama colegei mele de școală* (rostită ascendent) și *va veni astă-seară la cină* (rostită descendent).

Relația dintre grupul intonațional și tipul constituenților sintactici este esențială: izolarea prin intonație și pauză poate fi *obligatorie* (vocativele, interjecțiile, enumerările, apozițiile explicative, diversele tipuri de intercalări sunt, în general, separate de enunțul principal în care sunt inserate), *facultativă* (între verb și diversele sale completări pot exista sau nu ușoare separări prozodice etc.)

sau *exclusă* (între auxiliar şi verb, între prepoziţie şi adverb sau nume, între nume şi adjectiv etc. nu se face, de regulă, o delimitare prin intonaţie şi / sau pauză).

Funcţia demarcativă a intonaţiei este în mod special evidentă în cazul intonaţiei de continuitate, al celei de încheiere, precum şi al celei parantetice.

1.2.1. ***Intonaţia de continuitate şi cea de încheiere***

Partea iniţială a unui enunţ asertiv este, în general, pronunţată cu intonaţie urcătoare, care arată că mesajul nu s-a încheiat, iar partea finală, cu intonaţie coborâtoare, care marchează terminarea enunţului (de aici provin termenii „intonaţie de continuitate" şi, respectiv, „intonaţie de încheiere"). De aceea nu toate propoziţiile asertive au o intonaţie de tip descendent, ci numai cele independente sau cele care sunt plasate la sfârşitul unui enunţ.

> Intonaţia „de încheiere" poate avea şi alte forme, de pildă de tip ascendent, ca în cazul enunţurilor interogative totale (vezi *infra*, **1.4.2.2**) ori plat, ca în cazul unor tipuri de enunţuri exclamative (vezi, de pildă, *infra*, **1.6.1.1**).

Rolul intonaţiei de continuitate devine important în cazuri de posibilă ambiguitate sintactică (vezi şi *infra,* **1.7.1**); în astfel de situaţii poate fi utilă distincţia dintre două tipuri de contururi ascendente de continuitate: continuitatea „minoră" şi cea „majoră", care diferă în ceea ce priveşte amploarea urcării tonului. Astfel, în (a), circumstanţiala de timp *când ai să ajungi acolo* este subordonată propoziţiei *dacă te cheamă*:

lo#
amă *co* *spu*
(a) *Dacă te che* *când ai să ajungi a* *ne-*
mi.

iar în (b) temporala este subordonată propoziţiei *spune-mi*:

mă#
a *colo*
(b) *Dacă te che* *când ai să ajungi a* *spu*
ne-
mi.

Intonaţia *structurilor enumerative* este un exemplu tipic pentru folosirea intonaţiei de continuitate: conturul melodic al termenilor enumeraţi are un aspect simetric, în sensul că tonul urcă în silaba accentuată a celui dintâi, apoi coboară uşor, pentru a începe urcarea pe termenul al doilea şi aşa mai departe, până la ultimul termen, unde se produce coborârea de încheiere; după fiecare termen apare o scurtă pauză:

reşti# *jur#* *deţe#*
Au venit din Bucu *din satele din* *din alte ju* *şi chiar din străină*
ta
te.

În cazul enumerării de propoziţii, vârful melodic atins de urcarea enumerativă se află de obicei pe ultima silabă a fiecăreia dintre ele:

por# *mea#* *ine#*
De acolo se urca pe alt va *şi colinda lu* *şi învăţa limbi stră* etc.

Unele enumerări se pot rosti şi cu ton descendent, când enunţul are diverse conotaţii afectiv-atitudinale: *Ai uitat câte am făcut pentru tine: te-am dat la şcoli boiereşti↓ te-am dus la baluri↓ te-am plimbat prin ţări străine↓ ţi-am pregătit o zestre mare↓ ţi-am găsit bărbat bogat↓ şi tot nu eşti mulţumită!*

1.2.2. *Intonaţia parantetică*

Atunci când vorbitorul foloseşte anumite elemente modalizatoare (pentru a-şi exprima sentimentul sau atitudinea faţă de faptele la care se referă), pronunţă segmentele respective ca pe nişte informaţii secundare, pentru a evita confuzia dintre nivelurile comunicative. Această „paranteză" este izolată de enunţul în care este inserată prin pauze şi are o intonaţie specifică, imprimând secvenţei un aspect discontinuu: tonul iniţial al enunţului principal este uşor ascendent, apoi se produce o ruptură de ton, pentru ca segmentul inserat să poată începe de la un punct mai coborât decât finalul primului segment şi să fie rostit, la rândul lui, cu ton ascendent; după încheierea inserţiei, se reia fraza începută, care, în cazul unei aserţiuni, de pildă, se termină cu ton descendent:

doi# lor#
Cei norocul sunt
buni.

l# os#
E om seri va fa
ce trea
bă.

1.2.3. *Intonaţia suspensiei*

În interacţiunea verbală se întâmplă adesea ca un enunţ să fie întrerupt înainte de încheierea sa normală. Întreruperea poate fi intenţionată sau neintenţionată.

Întreruperea *intenţionată*, cea pe care vorbitorul o face lăsând să se subînţeleagă restul comunicării, este o *suspensie*. Intonaţia suspensiei are de obicei un aspect plat: tonul (înalt, mediu sau grav) este susţinut ca atare în ultimul cuvânt; o altă caracteristică a suspensiei este lungirea eventuală a silabei finale:

min
E cu te săraca# da' mai ştii...

va nuuu...
În ţă# că de

Întreruperea *neintenţionată* a mesajului este provocată de cauze obiective (vorbitorul este întrerupt de un eveniment neaşteptat sau, cel mai adesea, de către interlocutor) ori subiective (deplasarea atenţiei vorbitorului spre un alt aspect, detectarea unei erori şi oprirea pentru a se iniţia procedura de autocorectare, întreruperea în vederea unei reformulări etc.). Întrucât o astfel de întrerupere poate surveni în orice punct al discursului, intonaţia vorbirii în acel moment va corespunde tipului semantic şi sintactic al enunţului respectiv.

1.3. Funcţia intonaţiei de a indica structura informaţională a enunţurilor

O altă funcţie primară a intonaţiei este de a indica structura informaţională a unui enunţ, modul de exprimare a informaţiei vechi şi a celei noi, cu alte cuvinte, organizarea sa în „temă" – „remă" (vezi **Organizarea tematică a enunţului**).

1.3.1. ***Enunțuri cu topică normală***

În enunțurile bazate pe *ordinea normală* a cuvintelor, informația nouă este plasată la final:

tat
Am vizi *cas*
te
lul.
(temă) (remă)

1.3.2. ***Enunțuri cu topică marcată***

Prin ordinea marcată a cuvintelor și dublarea clitică (vezi **I**, **Pronumele personal propriu-zis, 2.2.2.6)** se poate realiza tematizarea unui element.

Când acesta este deplasat la stânga unui enunț asertiv, este rostit cu ton ascendent:

telul#
Cas *l-am vizi*
tat.

Când este deplasat la dreapta unui enunț asertiv, este rostit cu ton grav și plat (sau ușor descendent):

L-am vizi
tat# *cas*
telul.

Când este deplasat la stânga sau la dreapta unui enunț interogativ, este în general rostit pe un nivel melodic ceva mai grav, fiind pronunțat cu vârf melodic pe silaba accentuată, urmat de o coborâre pe silabele posttonice (dacă există):

tat?
te
Cas *lul#* *l-ai vizi*

tat#
L-ai vizi *te*
cas *lul?*

Elementul deplasat este izolat prin pauză de restul enunțului.

Pentru alte detalii legate de aspectul prozodic al tematizării, vezi **Organizarea tematică a enunțului, 3.1.1.**

1.4. Funcția modală a intonației

Funcția modală a intonației este de a diferenția enunțurile după scopul comunicării (vezi **Clasificarea enunțurilor după scopul comunicării**).

1.4.1. ***Intonația enunțurilor asertive***

1.4.1.1. Tiparul asertiv descendent

(a) Intonația enunțurilor asertive neutre

Intonația prototipică a enunțurilor asertive este tiparul descendent: conturul intonațional începe la un nivel mediu de înălțime a vocii, apoi urcă ușor, atingând un vârf în prima silabă posttonică, după care începe coborârea treptată a tonului, până la final, unde este atins punctul minim de înălțime; deși se produce o ușoară urcare în partea nonfinală e enunțului, porțiunea semnificativă a tiparului melodic este cea descendentă:

ma
Ma vi
ne
re
pe
de.

(b) Intonația enunțurilor asertive negative

În limba română negația este un tip de adverbial în general accentuat; ca urmare, propozițiile asertive negative sunt caracterizate printr-un tipar descendent cu proeminență pozitivă pe *nu*:

nu
Atunci era
curent elec
tric.

Dacă enunțul conține două componente negative, el se caracterizează, în general, printr-o singură proeminență pozitivă, asociată cu una dintre aceste componente, în funcție de intenția vorbitorului de a pune în evidență un element sau altul din enunț:

Nu
m-a chemat ni
meni a
seară.

ni
Nu m-a chemat ***meni***
a
seară.

(c) Intonația enunțurilor asertive cu vocativ

În limba română, ca și în alte limbi, distincția dintre vocativ și nominativ se bazează uneori (când cele două cazuri sunt omonime, vezi **I, Substantivul, 2.5.2.2**) pe intonație, la care se adaugă pauza care separă vocativul de restul enunțului.

Substantivul în vocativ poate avea rol de adresare sau de chemare.

Intonația substantivului în vocativ cu rol de *adresare* este caracterizată printr-un vârf de înălțime pe silaba sa accentuată, urmat de o coborâre abruptă a tonului în silaba (sau silabele) următoare:

A
n
a# vor veni la n
oi!

În cuvintele oxitone sau în cele monosilabice, coborârea se realizează intrasilabic:

f *D*
Ște a *a*
n! *n!*

Substantivul în vocativ poate fi folosit pentru a chema o persoană aflată la o anume distanță față de vorbitor sau în afara sferei sale vizuale. Intonația vocativului *chemării* este caracterizată printr-o coborâre *în două trepte* (între

silaba accentuată a cuvântului şi cea sau cele posttonice), care se încheie pe un ton mediu:

San *si*
da! *le!*
Va

Pentru a distinge mai clar intonaţia adresării de cea a chemării, să se compare aspectul melodic al cuvântului *Sanda* din următoarele două exemple:

San
S *daa!#* [*Vino până aici!*]
a
n
d
a# [*vreau să te rog ceva.*]

Vocativul adresării Vocativul chemării

În cazul cuvintelor monosilabice sau al celor oxitone, conturul melodic în două trepte al vocativului chemării se poate realiza prin scindarea vocalei, adică prin pronunţarea ei în două silabe; să se compare:

Vla
V *ad !*
l
a
d !
Adresare Chemare

Distincţia dintre adresare şi chemare se realizează aşadar prin opoziţia *contur continuu descendent* vs *contur descendent în două trepte*. Între cele două tipare melodice există şi alte deosebiri: în comparaţie cu vocativul adresării, vocativul chemării este de obicei plasat în registrul înalt al vocii vorbitorului şi este caracterizat printr-un interval descendent mai îngust, astfel încât treapta a doua este mai înaltă decât punctul final al vocativului adresării. De asemenea, vocativul chemării are, în general, o durată mai mare, determinată de prelungirea silabei finale a cuvântului sau de scindarea acesteia în două silabe.

Pot exista diverse alte variante intonaţionale de vocativ, în funcţie de contextul situaţional şi de conotaţiile respective, cum ar fi: apelul îngrijorat, aşa cum strigăm o persoană care s-a pierdut de grup (ton înalt şi / sau ascendent), adresarea cu mustrare sau reproş către cineva care a făcut sau a spus ceva nepotrivit (ton grav şi descendent) etc.

1.4.1.2. Tiparul asertiv ascendent-descendent

Tiparul intonaţional ascendent-descendent reprezintă intonaţia cu care sunt rostite, în general, enunţurile care exprimă o *alternativă,* construite cu conjuncţiile disjunctive *sau* şi *ori*. Intonaţia enunţurilor disjunctive asertive este caracterizată printr-un vârf melodic la sfârşitul primului termen, urmat de coborâre treptată până la final; întrucât conjuncţiile *sau* şi *ori* sunt plasate imediat după vârful melodic, ele sunt rostite cu un ton relativ înalt (dar nu mai înalt decât vârful precedent):

vin ori
Bei be
re.

Despre tiparul asertiv ascendent-descendent vezi şi *infra*, **1.4.2.4.a**.

1.4.2. ***Intonaţia enunţurilor interogative***

1.4.2.1. Tiparul interogativ descendent

Intonaţia interogativă descendentă este specifică **întrebărilor parţiale** (vezi **Tipuri de enunţuri în funcţie de scopul comunicării, 5.2.2**). Caracterul ei descendent este determinat de faptul că elementul interogativ, aflat de regulă la începutul enunţului, poartă accentul frastic, fiind rostit cu proeminenţă pozitivă, iar vârful melodic aflat pe silaba accentuată a cuvântului interogativ este urmat apoi de o coborâre abruptă (de obicei în acelaşi cuvânt), apoi de una graduală până la finalul enunţului.

Pentru intonaţia enunţurilor interogative parţiale emfatice, vezi *infra*, **1.5.1.**

(a) Tiparul descendent interogativ şi poziţia cuvintelor interogative

Poziţia *iniţială* a cuvântului interogativ este cea mai obişnuită. În acest caz, se actualizează tiparul melodic prototipic al întrebărilor parţiale, delimitat de valorile extreme ale înălţimii vocii pentru enunţul respectiv: maxima la început (formând un vârf pe silaba accentuată a cuvântului interogativ), iar minima, în punctul final al frazei:

C
u
m
v-aţi
înţe
les? [*O să lucraţi împreună?*]

Întrebările parţiale în care cuvântul interogativ este plasat în poziţie *internă* prezintă, de asemenea, un contur melodic de tip descendent, dar coborârea nu începe odată cu începutul enunţului, ci numai de la vârful creat pe silaba accentuată a cuvântului interogativ:

ce
şina
Cu ma s-a-ntâm
plat ?

· Întrebările parţiale în care cuvântul interogativ ocupă poziţia *finală* au de obicei rostul de a scoate în evidenţă în mod special acest cuvânt; reliefarea sa prin intermediul topicii neobişnuite este suficientă, făcând de prisos realizarea unei proeminenţe în acest scop. Tonul atinge punctul maxim înainte de cuvântul interogativ (pe silaba accentuată a verbului), după care intervine coborârea abruptă:

[A: *Îţi propun să ne întâlnim luni dimineaţă.*]
facem
B: *Ca să* ***c***
e*?*

(b) Întrebările parţiale cu *mai multe cuvinte interogative* pot avea diverse variante melodice:

– În cazul întrebărilor în care două (trei etc.) cuvinte interogative sunt alăturate şi situate în porţiunea iniţială a frazei se actualizează de obicei un contur melodic caracterizat printr-un vârf pe primul cuvânt interogativ (singurul scos în evidenţă prin accentul frastic), urmat de coborâre până la final:

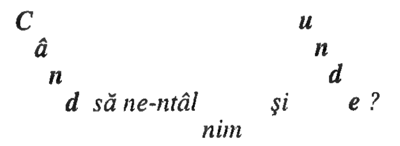
Cui
ce-i
pa
să că mi-
eşti
drag ?

– Când cuvintele interogative nu sunt imediat învecinate, tonul înalt al primului cuvânt interogativ se poate menţine ca atare până la silaba accentuată a celui de al doilea, după care se produce coborârea până la final; între cele două vârfuri de înălţime apropiată ia naştere un fel de „punte înaltă":

unde până u
De n
de ?

Formulele *de unde (şi) până unde?*, *de când (şi) până când?*, cu rol de întrebări retorice, s-au fixat ca expresii idiomatice, folosite de obicei în replici de tip polemic.

– Când vorbitorul vrea să sublinieze importanţa fiecărui cuvânt interogativ, poate folosi un contur melodic cu tot atâtea vârfuri distincte:

Procedeul de „rupere" a enunţului interogativ în mai multe întrebări este exploatat în teatru, când autorul vrea să imprime tensiune dramatică replicii:

C **C** **U**
u **â** **n**
m *ai pierdut-* **nd** *ai pierdut-* **de**-*ai pierdut-*
o? *o?* *o?*

(I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

(c) Intonaţia enunţurilor interogative parţiale negative

Apariţia negaţiei, plasată de obicei după cuvântul interogativ, nu modifică tiparul descendent interogativ, fiind cuprinsă în porţiunea treptat descendentă care urmează după silaba accentuată a cuvântului interogativ:

Ci
ne
nu
vi
ne ?

(d) Intonaţia enunţurilor interogative parţiale cu vocativ

Când vocativul se află în poziție *inițială,* tiparul intonațional al întrebării este caracterizat prin două vârfuri: primul, pe silaba accentuată a vocativului, al doilea, mai înalt, pe silaba accentuată a cuvântului interogativ:

ci
Ma ***ne***
mă# *vi*
ne
de
seară?

Când vocativul se află în poziție *internă,* silaba sa accentuată este rostită ușor mai jos decât secvența care o precedă, iar apoi apare coborârea caracteristică:

Cine *vine#*
ma
mă#
de
sea
ră ?

Când vocativul ocupă poziția *finală* într-o întrebare parțială, este de obicei inclus în conturul descendent specific acesteia:

Ce-
-ai
fă
cut#
ma
mă?

În general cuvântul în vocativ este izolat prin pauză de enunțul respectiv.

(e) Intonația unor enunțuri interogative parțiale eliptice

Întrebările parțiale care repetă un cuvânt sau o parte din replica anterioară a interlocutorului, solicitând o precizare în legătură cu elementul care este repetat, se pot construi cu oricare dintre cuvintele interogative, în afară de *cine*:

[A: *L-am întâlnit pe Dan.*]
B: ***Ca***
re
Dan ?
[A: *Fratele Adrianei.*];

[A: *Locuiește în Brăila.*]
B: ***Un***
de- *n Brăi*
la ?
[A: *Undeva pe lângă gară.*]

Unele enunțuri eliptice introduse prin *dacă* sunt la origine subordonatele circumstanțiale condiționale ale unei regente interogative parțiale:

– *Se-nvârtesc.*

– *Și dacă nu pot să se „învârtească" ? Și dacă nu se pricep ?*

– *Foarte rău. Eu ce să le fac?* (M. Sebastian, *Ultima oră*).

În urma elidării regentei, subordonata rămasă a preluat, printr-un fenomen de „transfer melodic”, intonația ei caracteristică de tip descendent; astfel întrebarea:

Dacă nu se pricep# c u m să se des curce?

devine:

D a c ă nu se pri cep?

Odată cu preluarea intonației de la secvența care s-a omis, enunțul eliptic preia și semnificația acesteia, adăugând-o conținutului său semantic originar; luarea în considerare a caracterului eliptic al întrebării introduse prin *dacă* permite neincluderea acestei conjuncții printre cuvintele interogative propriu-zise.

Prin realizarea tiparelor specifice menționate, intonația joacă un rol important în distincția dintre diversele ipostaze pe care le pot avea în limba română (ca și în alte limbi) *ce, cât, cum* etc., și anume ipostaza de cuvinte interogative, relative sau exclamative (vezi *infra*, **1.6.2.1.c** și **1.7.2**).

1.4.2.2. Tiparul interogativ ascendent

Tiparul interogativ ascendent este specific în primul rând pentru întrebările totale (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.2.1**); la acestea se adaugă și alte tipuri interogative (eliptice, „ecou”, „rememorative”), precum și unele formate numai din cuvânt interogativ.

(a) Intonația enunțurilor interogative totale afirmative

Interogativele totale sunt caracterizate printr-o intonație de tip ascendent.

Între enunțurile asertive și cele interogative totale există o deosebire importantă: în timp ce aserțiunea poate fi pronunțată complet neutru, întrebarea conține în mod necesar un component scos în evidență prin accent frastic, pentru a indica elementul asupra căruia se concentrează interesul interogativ și se așteaptă un răspuns; se poate spune așadar că accentul frastic este un element constitutiv în întrebările totale, în timp ce în enunțurile asertive el este numai facultativ.

Tiparul melodic al unei întrebări totale are două puncte „cheie”: silaba accentuată a elementului care poartă accentul frastic și tipul de contur terminal.

– Elementul care poartă *accentul frastic* în întrebările totale este caracterizat printr-un ton coborât sau / și descendent (proeminență negativă).

Întrebările în care accentul frastic se realizează prin proeminență pozitivă sunt în general marcate din punct de vedere expresiv (vezi *infra*, **1.5.2** și **1.6.1**, tipul *Pe noi ne urmăresc!?*).

Dacă accentul frastic este plasat chiar la începutul întrebării totale, tonul său specific coborât poate fi prelungit aproape nemodificat de-a lungul întregului enunț până la urcarea finală:

caz?
***Pot** să mă consult cu fratele tău în acest*

– *Conturul terminal* (constituit din ultima silabă accentuată din enunț împreună cu silaba sau silabele care, eventual, o urmează până la final) poate fi ascendent sau ascendent–descendent, în funcție de tipul accentual al ultimului cuvânt și de locul accentului frastic.

Un contur terminal *ascendent* se realizează dacă ultimul cuvânt este oxiton (indiferent dacă el poartă sau nu accentul frastic):

***a**?*
Mama
i („nu dă?")

ia?
ma
Ma („nu tata?")

sau dacă ultimul cuvânt poartă accentul frastic (chiar dacă nu este oxiton):

***ne** ?*
Ma
ma („nu pleacă?")
vi

Un contur terminal *ascendent-descendent* se realizează în cazul când accentul frastic se află în poziție nonfinală, iar ultimul cuvânt este nonoxiton:

vi
ne?
Mama („nu tata?").

Întrebările repetate de același vorbitor, de obicei la cererea interlocutorului (care n-a auzit sau n-a înțeles bine cele spuse) au intonația similară cu cele rostite inițial, dar uneori pot fi plasate într-un registru mai înalt al vocii și / sau rostite cu mai mare intensitate.

Pentru exprimarea emfazei în interogativele totale, vezi și *infra*, **1.5.2.**

(b) Intonația enunțurilor interogative totale negative

Tonul coborât al negației (care poartă de obicei accentul frastic) poate fi prelungit ca atare până la silaba accentuată a ultimului cuvânt din enunț, unde se produce o urcare abruptă; în general, acest platou grav se menține în întrebările totale negative, indiferent de lungimea lor:

tu
***Nu**-ți place expoziția care s-a deschis la Palatul Cul rii?*

Când un pronume sau un adverb este plasat ca al doilea element negativ, în silaba sa accentuată este atins tonul cel mai grav din enunț, care apoi continuă ca atare până la ultima silabă accentuată din frază, unde se produce urcarea finală abruptă:

i?
Nu vine o
***nimeni** la n*

O emfază specială pe al doilea component negativ se obține dacă în silaba care urmează celei accentuate din acest cuvânt se produce o urcare bruscă a tonului:

i?
o
Nu vine ***meni*** *la n*
ni

Când pronumele sau adverbul negativ este plasat înaintea lui *nu*, după punctul minim atins în silaba sa accentuată, tonul urcă în silaba următoare şi se prelungeşte la acelaşi nivel până la urcarea finală, luând astfel naştere un contur melodic în două trepte ascendente:

oi?
meni *nu vine la n*
Ni

(c) Intonaţia enunţurilor interogative totale cu vocative

Vocativul poate fi plasat înaintea unei întrebări totale, în interiorul ei sau după ea.

În poziţie *iniţială,* intonaţia vocativului se caracterizează prin ton înalt pe silaba sa accentuată, urmat de coborâre abruptă:

Sa *i?*
n *o*
da# *n*
vii *pe la*

Intonaţia descendentă a vocativului se actualizează şi atunci când acesta ocupă o poziţie *internă* în enunţul interogativ:

ii# *Sa* *i?*
V *n* *o*
da# *pe la n*

Când vocativul este ataşat după întrebare (poziţia *finală),* în silaba sa accentuată se actualizează concomitent atât vârful melodic caracteristic vocativului, cât şi cel final interogativ, după care urmează coborârea specifică:

m
a
ne # *m*
Vi *ă?*

Vocativul este, în general, izolat de restul enunţului prin pauză.

(d) Intonaţia enunţurilor interogative totale construite cu *şi, nici, iar, dar*

Unele întrebări eliptice de predicat sunt formate din substantive, pronume, adjective, adverbe, precedate de una din conjuncţiile *şi, iar, nici, dar.* Faţă de contextul imediat precedent aceste scurte enunţuri eliptice, rostite cu ton ascendent, funcţionează ca nişte întrebări „complementare", întrucât nu cer un răspuns de tip „da" sau „nu", ci o explicaţie suplimentară:

[A: *Erau cifre mari. Dar pe mine nu mă sperie cifrele.*]
nii ?
me
B: *Nici oa*
[A: *Ba ei, da. Când nu-i cunosc. Când nu ştiu cine sunt şi ce vor.*] (M. Sebastian,*Ultima oră*).

Întrebările eliptice introduse prin conjuncția *dar* au intonație ascendentă numai când conjuncția nu este accentuată; în caz contrar, întrebările respective au ton descendent și un conținut semantic diferit.

(e) Intonația enunțurilor interogative totale de tip „ecou"

O întrebare ecou poate repeta integral sau parțial antecedentul, adică enunțul rostit anterior de locutor și poate fi identică cu acesta sau ușor modificată. Structura și intonația ei depind de contextul și situația dialogală, de intenția vorbitorului și de structura antecedentului (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.3.2.2**).

– Dacă antecedentul este un enunț *asertiv*, ecoul ia forma unei întrebări totale care îl repetă integral sau parțial, marcând cuvântul care n-a fost auzit sau înțeles, care l-a surprins pe vorbitor sau pe care acesta îl consideră greșit, neadecvat etc. prin *proeminență negativă*, urmată de urcarea interogativă finală; antecedentul și ecoul au contururi melodice diferite, uneori chiar cu aspect opus:

Vi
ne
ea.

ea ?
ne
Vi

– Dacă antecedentul este un enunț *imperativ*, ecoul îl repetă, înlocuind modul imperativ prin conjunctiv, iar cele două enunțuri au intonații opuse: tipar descendent vs tipar ascendent:

Vi
no
a
ici!

lo?
vin co
Să a

– Dacă antecedentul este o *întrebare totală*, aceasta se reia în general precedată de conjuncția *dacă*; reluarea antecedentului se face, când este cazul, cu modificările cerute de situație:

noi?
Veniți cu

nim ?
Dacă ve

– Dacă se repetă ca un ecou o *întrebare alternativă*, ea este precedată, de asemenea, de conjuncția *dacă*, iar tiparul ei melodic specific ascendent-descendent (vezi *infra*, **1.4.2.4**) este modificat, în sensul că porțiunea finală descendentă devine ascendentă; să se compare:

sau
ma
Vine ta ma?
ta

tata mama?
vine sau
Dacă

– Dacă antecedentul este o *întrebare parțială*, ecoul ei este, de asemenea, rostit cu intonație ascendentă; să se compare:

C
â
n
d vi
ne
ma
ma?

ma?
Când vine
ma

(f) Intonația ascendentă a întrebărilor formate dintr-un cuvânt interogativ

Cuvintele interogative folosite izolat pot fi rostite cu intonație ascendentă atunci când vorbitorul nu este sigur că a recepționat corect o anumită informație:

[A: *L-am întâlnit pe Ion în Olanda.*]
de ?
B: *Un*
[A: *În Olanda.*]

Dacă *unde* se pronunță cu ton descendent, se cere o precizare suplimentară legată de locul întâlnirii („Unde în Olanda?").

Cuvintele interogative *ce* și *cum* folosite izolat pot fi pronunțate cu intonație ascendentă și atunci când vorbitorul *solicită repetarea* replicii precedente, pentru că n-a auzit-o bine:

[A: *A început iar să ningă.*]
e ?
B: *C*
[A: *Ziceam că a început iar ninsoarea.*]

sau pentru că n-a înțeles-o, din cauza unei erori a interlocutorului (vorbitorul inițiind astfel o strategie conversațională de rectificare, vezi **Repetiția, 4.3.6.3**).

Cu aceeași intonație și valoare conversațională se poate folosi și o interjecție nazală (sau un „semnal intonațional nonlexical", vezi *infra*, **1.6.2.1.a**):

[A: *Tu ai făcut cafea mai multă?*]
hm?
B: *M*
[A: *Mai ai un pic de cafea?*]

(g) Intonația interogativelor de tip „rememorativ"

Unele enunțuri introduse prin cuvinte interogative, pe care vorbitorul le formulează pentru a evoca un fapt deja menționat anterior între el și interlocutor au la bază o presupoziție de tipul: „Ziceai / ai spus / era vorba (etc.) că...?". Intonația acestor întrebări are aspectul unui platou melodic relativ înalt între cuvântul interogativ și ultima silabă accentuată din enunț, în care se produce urcarea finală; să se compare intonația descendentă a unei întrebări parțiale propriu-zise (a) cu cea de tip ascendent a unei întrebări „rememorative" (b):

(a) *Ce*
ți-a
spus
ea?

a?
(b) *Ce ți-a spus e*

Dacă ultima silabă accentuată din enunț este urmată de una sau mai multe silabe neaccentuate, vârful final este urmat de o ușoară coborâre:

tea
Când mergem la tru ? („Când era vorba că mergem la teatru?")

re
Cine a alergat cel mai pede ? („Cine ziceai c-a alergat cel mai repede?").

(h) Intonația enunțurilor interogative retorice

Întrebările retorice (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.3.2.1**) sunt pseudoîntrebări: vorbitorul face o aserțiune în formă interogativă pentru a sublinia caracterul ei peremptoriu.

De regulă, contextul lingvistic și situațional joacă rolul decisiv în determinarea naturii retorice sau nonretorice a unei întrebări; de pildă, cu ajutorul lui se înțelege că întrebarea *Se putea altfel?* din exemplul următor este retorică (adică înseamnă „Nu se putea altfel."):

Cațavencu (singur): *În sfârșit, capitulează!* ***Se putea altfel?*** [...] *Iubitul scumpul, venerabilul nenea Zaharia* (râde) *parcă-l auz deseară proclamându-mă candidat al colegiului.* (I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

Intonația întrebărilor totale retorice nu este totdeauna identică cu cea a întrebărilor propriu-zise. Ea se poate caracteriza uneori printr-un ton grav și destul de uniform, menținut ca atare până la ultima silabă accentuată din enunț, în care se produce o urcare foarte redusă, urmată de o coborâre în silaba (sau silabele) neaccentuate:

șea
Se putea să fac așa gre lă?

Spre deosebire de întrebările retorice, întrebările propriu-zise conțin totdeauna un cuvânt care poartă accentul frastic, pronunțat cu proeminență negativă. Exemplele de mai jos ilustrează deosebirea dintre o întrebare retorică (lipsită de accent frastic), pe de o parte, și două întrebări propriu-zise – cu accentul pe primul cuvânt și, respectiv, pe ultimul –, pe de altă parte:

fel?
Se putea alt

alt
Se ***pu***
tea *fel?*

fel *?*
tea
Se pu
alt

În general, intonația de tip ascendent a întrebărilor totale (și a celorlalte subtipuri menționate la **1.4.2.2** a – h) **se propagă și asupra subordonatelor** care o urmează:

spui? (I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*)
ce-ai să-mi
E ***lung***

1.4.2.3. Tiparul interogativ descendent-ascendent

Intonația descendent-ascendentă este caracteristică enunțurilor interogative compuse dintr-o propoziție asertivă și o scurtă întrebare finală, de care se desparte prin pauză, și care este formată din adverbe de afirmație sau de negație (*da?, nu?*),

interjecții (*ei?*, *ai?*) sau formule ca *nu-i aşa?*, *aşa-i?*. Ele sunt adresate de vorbitor interlocutorului pentru a-i solicita *confirmarea* pentru cele spuse de el însuşi în partea asertivă (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.3.2.2**): enunțul *Vii să m-ajuți, nu-i aşa?* se deosebeşte de întrebarea *Vii să m-ajuți?* prin faptul că cel dintâi este caracterizat prin expectabilitatea unui răspuns afirmativ. Exemplele următoare ilustrează tiparul descendent-ascendent al acestor structuri interogative „compuse":

da?
E vorba de a
vere#

Iar nu ?
n-am scris
bi
ne#

Când segmentul final rostit cu intonație ascendentă este format dintr-o interjecție nazală, el indică faptul că propoziția precedentă, în ciuda intonației sale descendente, are o valoare interogativă:

Vine mhm ?
ma
ma#

Un tipar melodic similar se poate obține şi prin adăugarea unui scurt segment interogativ după o întrebare parțială (caracterizată, de asemenea, prin intonație descendentă). În acest caz este vorba de supramarcarea modalității interogative (rostirea segmentului final nonlexical cu ton ascendent nu face decât să sublinieze caracterul interogativ al replicii, deja exprimat în porțiunea precedentă cu ajutorul cuvântului interogativ şi al intonației specifice întrebărilor parțiale):

Câ
nd
vi hm?
ne m
ea#

Prin alăturarea a două întrebări, una parțială şi una totală (care conține sugerarea răspunsului corespunzător întrebării precedente), rezultă, de asemenea, un tipar descendent-ascendent:

Ci
ne este tău?
domnul a Soțul
cela?

1.4.2.4. Tiparul interogativ ascendent-descendent

(a) Intonația interogativă ascendent-descendentă este caracteristică enunțurilor *interogative alternative* (vezi **Tipuri de enunțuri în funcție de scopul comunicării, 5.2.3**); ea are aspect similar cu intonația enunțurilor asertive disjunctive (vezi *supra*, **1.4.1.2**), de care se deosebeşte însă prin valorile mai ample ale unor parametri: vârful atins la sfârşitul primului termen al alternativei este mai înalt, intervalul melodic ascendent desfăşurat pe parcursul primului termen este mai amplu, domeniul de

înălțime al enunțului (diferența dintre punctul maxim și cel minim al înălțimii vocii) este mai larg; de obicei conjuncția disjunctivă (*ori, sau*) constituie punctul cel mai înalt al frazei:

```
                    ori
              vin
                          be
        Bei                  re?
```

Pentru a distinge enunțurile disjunctive asertive de cele interogative să se compare:

```
                                                        ori
          băm                                    băm         cumpărăm ca
Ne plim        ori cumpărăm ca            Ne plim                          do
                                do                                             uri?
                                   uri.
      Enunț asertiv                              Enunț interogativ
```

(b) Tiparul ascendent-descendent se întâlnește și în structura constituită dintr-un cuplu *întrebare totală + răspuns,* ambele rostite de același vorbitor:

```
                     dici? Îl ri
Trebuie să-l ri                  di
                                   ci! (I. L. Caragiale, O scrisoare pierdută).
```

Aceeași intonație globală de tip ascendent-descendent au frazele formate dintr-o subordonată condițională juxtapusă față de regenta sa, pe care o precedă:

```
                    are#
               mo          trebuie să-l
Vrea să ne o                          omo
                                          râm!
(I. L.Caragiale, O scrisoare pierdută).
```

Cele două tipuri, deși aparent deosebite din punct de vedere sintactic, sunt sinonime din punctul de vedere al conținutului semantic, încât folosirea unui semn de întrebare sau a unei virgule între cele două părți ale acestor structuri este facultativă. Repetarea unui element în cele două propoziții nu este obligatorie, esențial fiind ca propoziția subordonată paratactică să preceadă regenta: *Își pierde mințile, atât mai rău pentru el! Mă arestează, atât mai bine pentru mine*! (I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*).

1.4.3. *Intonația enunțurilor imperative*

Enunțurile imperative au o intonație descendentă: silaba accentuată a verbului la imperativ este rostită cu un vârf melodic și dinamic, fiind urmată de o coborâre abruptă a înălțimii vocii în silaba (sau silabele) următoare:

```
Vi
 n
  o
     re
        pe
           de!
```

Enunțul care cuprinde un imperativ și un vocativ este caracterizat prin două vârfuri melodice, cel al vocativului fiind, de regulă, dominat în înălțime de vârful aflat pe silaba accentuată a verbului la imperativ:

Vi
n
o# Da
na!

Un tipar melodic descendent se realizează şi atunci când forma de conjunctiv a verbului este folosită cu valoare de imperativ:

Plea *ple*
Să
că de-a *ce de-a*
ici! *ici!*

Intonaţia descendentă a imperativei se poate propaga asupra subordonatelor care o urmează:

Vi
no
să ne-ntâl
nim
cât
mai
repe
de!

1.5. Funcţia emfatică a intonaţiei

Scoaterea în evidenţă a unui anumit element din enunţ se realizează cu ajutorul unei intonaţii de contrast, care poate avea aspect de proeminenţă pozitivă sau de proeminenţă negativă.

1.5.1. ***Enunţurile cu tipar melodic descendent***

În enunţurile caracterizate prin intonaţie de tip descendent, evidenţierea se face cu ajutorul *proeminenţei pozitive*.

În enunţurile asertive scoaterea în evidenţă a unui anumit element este facultativă:

tat
Am vizi *cas*
te
lul.

tat

Am vizi *cas*
te
lul. [*Nu am locuit acolo.*]

În interogativele parţiale, când este scos în evidenţă un alt cuvânt decât cel interogativ, este vorba în general de o repetare a întrebării, menită să clarifice punctul ei de interes:

te
câ
[*Cred că nu m-ai auzit bine. Te-am întrebat*] *nd ai vizitat* ***cas*** ***lul****?* [*nu parcul.*]

1.5.2. ***Enunţurile cu tipar melodic ascendent***

În enunţurile caracterizate prin intonaţie de tip ascendent, emfaza se obţine cu ajutorul unei *proeminenţe negative* (pentru a produce o ruptură de contrast, prin tonul coborât, faţă de direcţia ascendentă a tiparului interogativ); acesta este cazul

întrebărilor totale, în care emfaza este, în general, obligatorie, din necesitatea de a se evidenția elementul asupra căruia este orientat interesul interogativ al vorbitorului:

sea
Ați vizitat ***cas*** ***lul*** *a* *ră?* [*nu parcul?*]
te

Când se marchează accentul frastic în astfel de întrebări printr-o proeminență pozitivă, se conferă o conotație specială enunțului (de pildă, surpriză puternică):

te

sea
lul *a* *ră?*
Ați vizitat ***cas***

Pentru alte detalii legate de realizarea prozodică a acestui tip de emfază, vezi **Organizarea focală a enunțului, 3.4 și 4.**

1.6. Funcția expresivă a intonației

Funcția expresivă a intonației, de manifestare a diverselor stări sufletești sau atitudini, considerată ca o „modalitate subiectivă", stă la baza realizării enunțurilor exclamative; în această sferă, rolul distinctiv al intonației se bucură de cea mai largă eficiență, ea fiind de multe ori singurul element care indică deosebirea dintre enunțuri identice în plan segmental, dar diferite din punct de vedere emoțional-atitudinal.

Deși, în mod tradițional, exclamativele sunt socotite ca o a patra categorie de enunțuri, alături de asertive, interogative și imperative, după unii autori ele nu pot fi considerate ca o clasă care se opune cu titlu egal celorlalte trei. În vreme ce acestea se clasifică, după intenția vorbitorului, în:

– asertive (care transmit interlocutorului o informație)
– interogative (care urmăresc să obțină o reacție verbală din partea interlocutorului)
– imperative (care urmăresc să declanșeze o acțiune din partea interlocutorului),

exclamativele se definesc prin faptul că exprimă un anume grad de afectivitate, care poate caracteriza practic *orice enunț* din celelalte categorii.

Datorită numărului foarte mare de afecte și atitudini, care pot fi exprimate prin tot atâtea intonații diferite, nu se poate vorbi despre o (anumită) intonație exclamativă. Ceea ce pare caracteristic exclamației este nu atât forma curbei intonaționale, cât domeniul mai larg în care se desfășoară mișcarea tonului, adică faptul că vocea vorbitorului tinde spre extreme (atingând puncte foarte înalte de înălțime sau, mai rar, foarte grave), frecventa plasare a întregului enunț pe un nivel mai înalt al vocii, precum și rostirea sa cu o intensitate și / sau durată mai mare.

Se poate vorbi despre enunțuri exclamative nemarcate în plan segmental și enunțuri exclamative marcate în plan segmental (lexical și / sau sintactic).

1.6.1. *Enunțuri exclamative nemarcate în plan segmental*

Enunțurile exclamative nemarcate segmental sunt cele al căror caracter exclamativ se bazează exclusiv pe folosirea mijloacelor suprasegmentale.

Întrucât orice tip sintactic poate fi exclamativ, variațiile melodice sunt foarte mari:

ud

Nici nu vreau să a de

aşa ce

va!

noi

ne urmă

Pe resc?!

Scriitorii, conştienţi că semnul exclamării ascunde intonaţii diferite, caută uneori să sugereze intonaţia indicând prin cuvinte sentimentul sau atitudinea pe care vor s-o exprime, cum se întâmplă, de pildă, în cadrul didascaliilor care însoţesc replicile unei piese de teatru:

Coana Sofica (rugătoare): *Plăcintele!*
Conu Grigore (imperativ): *Plăcintele!*
Părintele Ilie (cu dispreţ): *Plăcintele!*
Coana Sofica (cu scuză): *Plăcintele!*
Părintele Ilie (resemnat şi scârbit): *Plăcintele!* (V.I. Popa, *Muşcata din fereastră*).

1.6.1.1. Exclamative superlative

(a) Prin lungirea silabei finale a unui adjectiv sau adverb şi rostirea ei cu intonaţie de *suspensie*, adică un ton plat, plasat la nivelul mediu al vocii (vezi *supra,* **1.2.3**), se poate exprima ideea de superlativ:

harnicăăă!

Era

Şi sintagmele cuprinzând substantive pot căpăta sens superlativ, când sunt pronunţate cu intonaţie de suspensie însoţită de lungirea vocalelor:

cut zerieeee!

S-a fă o mi

La *verbe,* lungirea silabei finale sugerează continuitatea neîntreruptă a acţiunii, intensitatea sau durata ei deosebită:

cat miiit! (apud Puşcariu 1976).

S-a cul şi-a dor

(b) Structura **verb + *la* + substantiv nearticulat,** pronunţată cu intonaţie de suspensie şi însoţită de lungirea ultimei vocale „pline", are sens superlativ legat de *cantitate*; substantivul poate fi la plural:

oameeni!

Au venit la

sau la singular (dacă este un substantiv colectiv):

lumeee!

A venit la

Superlativul cantităţii se poate exprima şi prin structura ***ce* + *de* + substantiv nearticulat**: *ce de etaje!, ce de lume*! (vezi *infra,* **1.6.2.1.c**).

1.6.1.2. Exclamative retorice

Din categoria exclamativelor retorice fac parte enunţurile exclamative care sunt caracterizate prin polaritatea inversă dintre pozitiv şi negativ: când sunt formulate pozitiv, au un conţinut negativ, iar când sunt formulate negativ, au conţinut pozitiv; majoritatea provin din interogative retorice:

ti
sa *ne?!*
Vrei să-mi mai *ră inima şi pentru*

Un caz similar este cel al aserţiunilor ironice, care, printr-o intonaţie specială, contrazic cele afirmate prin structura lor lexico-gramaticală:

Ai
moor!
un u („Nu ai umor".)

Intonaţia poate distinge între enunţurile ironice şi „perechile" lor neironice; să se compare:

Enunţ ironic	Enunţ neironic
[A: *S-a spart ţeava şi apa curge fără oprire.*]	[A: *Am completat bibliografia lucrării.*]
B: *As* *ta ne mai lip* *sea!*	B: *Bine.* *As* *ta ne mai lip* *sea.*
[*Tocmai acum, în ajunul Anului Nou!*]	[*Acum putem s-o predăm la editură.*]

1.6.2. ***Enunţuri exclamative marcate în plan segmental***

Exclamativele pot fi marcate (adeseori concomitent) prin diverse mijloace: lexic de tip exclamativ, elipsă, topică (ordine inversă).

1.6.2.1. Lexic de tip exclamativ

(a) Interjecţii

Caracterul de „enunţuri esenţial exclamative" al interjecţiilor este în general marcat în plan suprasegmental.

Interjecţiile **primare** pot avea o mare varietate de intonaţii, care, împreună cu contextul conversaţional, permit identificarea afectelor sau atitudinilor pe care le exprimă.

Interjecţia ***ei!***, de pildă, rostită pe un ton înalt (precedând sau nu o întrebare), exprimă curiozitate, interes, participare:

i? *it?*]
E *ş*
[*Ai reu*

în timp ce rostirea sa pe un ton grav poate exprima dezacordul:

[*Cred că exage*
rezi!]
Ei!

Interjecţia ***aha!***, pronunţată pe un ton înalt şi ascendent, exprimă satisfacţia:

ha!
A [*Te-* *ins!*]
am pr

dar, pronunțată pe un ton mediu și descendent, funcționează ca marcă discursivă de receptare a mesajului emis de interlocutor:

A
ha# acum am înțe
les.

O categorie specială este reprezentată de **interjecțiile nazale**, marcate grafic prin convenții ca *mhm*, *hm*, *îhî* etc. Sunt emisiuni vocalice care pot îndeplini în conversație rolul unor replici de sine stătătoare, cu funcții dialogale precise; de pildă:

– interjecția nazală care funcționează ca răspuns afirmativ (echivalentă cu „Da") sau ca semnal de recepție (parafrazabilă prin „Te ascult, continuă să vorbești") este caracterizată printr-o intonație ascendentă în două trepte distincte;

– interjecția nazală care funcționează ca răspuns negativ (echivalentă cu „Nu") este pronunțată cu ton descendent, ca două „silabe" distincte, ambele precedate de un atac glotal;

– interjecția nazală prin care vorbitorul solicită repetarea replicii imediat precedente a interlocutorului (echivalentă cu „Ce-ai spus?", „Poftim?", „Ce?", „Cum?") este caracterizată printr-o singură „silabă", rostită cu ton ascendent.

Mai rar, aceste „semnale nonlexicale intonaționale" pot fi emise și în varianta nonnazală.

În cazul interjecțiilor **secundare** rolul intonației (alături de cel al contextului) devine și mai important, în măsura în care ajută la distingerea lor atât față de elementul care a stat la originea conversiunii lor în interjecții, cât și față de diversele omonime.

Un exemplu în acest sens este cel al interjecției ***poftim!*** (provenită din verb).

– Ca formulă de politețe, care însoțește oferirea unui obiect (și gestul corespunzător) sau invitarea interlocutorului de a se așeza ori de a intra într-o încăpere, *poftim* se pronunță cu ton mediu, de tip descendent:

Pof
tim! [Ți-am adus cartea.].

– Precedat de obicei de interjecția *ei*, *poftim* poate exprima ciuda, (auto)reproșul, când este rostit cu un ton grav, eventual ușor descendent:

Ei# [*Am întârziat și de data asta!*]
poftim!

– O reacție mai puternică, de surpriză neplăcută, de indignare sau chiar de protest se poate obține prin rostirea acestei interjecții pe un ton înalt și ascendent:

[A: *Voiam să nu mă prezint la examen.*]
tim?!

B: *Pof* [*Nici să nu te gândești la așa ceva!*].

– Când este rostită cu intonație ascendentă, interjecția *poftim* devine o întrebare de tip special, care are rolul de a cere repetarea mesajului anterior al interlocutorului (echivalentă cu „Ce-ai spus?", „Vrei să repeți?"), sinonimă cu *Ce?* și *Cum?* (vezi *supra*, **1.4.2.2.**f), precum și cu interjecția nazală *mhm?*, toate funcționând ca mărci dialogale:

[A: *A început să picure.*]

tim?

B: *Pof*

[A: *Ziceam că a început ploaia.*]

Interjecțiile secundare ***ce*** și ***cum*** (plasate mai ales înaintea unui enunț interogativ), rostite cu ton grav și ușor descendent, pot exprima surpriza, dezacordul, indignarea sau protestul:

C [*Crezi că-s prost?*]

e!

Interjecțiile provenite din substantive în vocativ se deosebesc de acesta prin faptul că pierd atât funcția de adresare sau de chemare, cât și intonația specifică (vezi *supra*, **1.4.1.1**.c, **1.4.2.1**.d, **1.4.2.2**.c); să se compare:

Do

am

ne# *ju*

a *tă-* *Do*

ne! *aaamne#* *ce păr lung avea!*

(*Doamne* – substantiv în vocativ) (*Doamne* – interjecție).

De regulă, interjecțiile sunt izolate de contextul în care apar prin pauze de mărime variabilă.

(b) Frazeologie exclamativă

Un număr considerabil de expresii frazeologice specifice limbii române au caracter exclamativ; dintre acestea fac parte saluturile (*Bun găsit!*, *Bine-ai venit!* etc.), formulele de politețe (*Mulțumesc!*, *Pentru puțin!* etc.) urările (*Drum bun!*, *La mulți ani!*, *Fie-i țărâna ușoară!* etc.), imprecațiile (*Arză-l-ar focul!*, *Lua-l-ar naiba! etc.*). Unele sunt structurate ca enunțuri imperative (*Zi-i pe nume!*, *Fugi de-aici!*, *Nu mai spune!*, *Ia vezi!*, *Fii pe pace!* etc.), altele, ca enunțuri interogative (*Ce-ți veni?*, *Știi că-mi placi?*), cel mai frecvent retorice (*Ce-are a face?*, *Ce mai atâta vorbă?*, *Ce folos?* etc.).

Unele expresii frazeologice au valoarea unor răspunsuri întărite: afirmative (*Cum să nu!*, *Cum de nu!*, *Ba bine că nu!*, *Fără doar și poate!*, *De ce nu!*, *Că bine zici!* etc.) sau negative (*Da de unde!*, *Doamne ferește!*, *Ți-ai găsit!*, *S-avem iertare!* etc.); de cele mai multe ori o astfel de formulă fixă funcționează în paralel cu combinația liberă a cuvintelor din care este constituită, de care se poate distinge numai prin intermediul contextului conversațional și al intonației.

De exemplu, formula idiomatică ***De unde!*** păstrează intonația întrebării retorice aflate la originea sa (ton slab modulat, plasat în registrul grav al vocii), în timp ce combinația liberă corespunzătoare are intonația tipică a unei întrebări parțiale autentice (vârf pe silaba accentuată a cuvântului interogativ, urmat de coborâre abruptă); să se compare:

Expresia frazeologică

[A: *Ai rezolvat toate problemele?*]

B: *D*

e unde! [*N-am avut timp.*]

Combinația liberă corespunzătoare

[A: *A făcut rost de bani.*]

un

B: *De*

de?

[A: *De la prieteni.*]

În mod similar, intonația expresiei frazeologice ***Ce folos!*** reflectă caracterul retoric al întrebării originare, în timp ce combinația liberă de cuvinte corespunzătoare are intonația caracteristică unei întrebări parțiale; să se compare:

Expresia fixă (frazeologică)	Combinația liberă corespunzătoare
[A: *Acum toată lumea o să-l caute.*]	[A: *Poate ne va fi de folos.*]
B: *C*	B: *Ce*
	fo
e folos! [*E prea târziu.*]	*los?* [*Să vedem ce știe să facă!*].

Expresia frazeologică ***Nici vorbă!*** poate fi folosită fie cu o semnificație pozitivă, fie cu una negativă, cele două variante deosebindu-se numai prin intonație: în cea negativă se insistă asupra adverbului negativ *nici* (unde apare un vârf melodic și de intensitate), iar în cea pozitivă se evidențiază cuvântul *vorbă* (cu vârf pe silaba sa accentuată); să se compare:

Varianta negativă	Varianta pozitivă
[A: *E adevărat că pleci în străinătate?*]	[A: *Crezi că o să vină?*]
B: *Nici*	*vor*
vor	
bă!	B: *Nici* *bă!* [*Doar e prietenul meu.*]

Nici poveste!, *Nici pomeneală!*, *Nici gând !* sunt sinonime numai cu varianta negativă a expresiei *Nici vorbă!*, având intonația similară cu a acesteia (vârf melodic pe *nici*).

(c) Cuvinte cu uz exclamativ

În funcție de registrul lingvistic în care sunt folosite și de contextul situațional, unele cuvinte au uz exclamativ, imprimând enunțului anumite conotații: *așa* (*de*), *atât* (*de*), *ce* (*de*), *cât* (*de*), *cum de* (*mai*) – standard; *că* (*mai*), *unde* (*nu*) – popular. De exemplu: *Este așa / atât de veselă!*, *Ce de tablouri frumoase aveți!*, *Cât m-am bucurat când l-am văzut!*, *Cât de frumos a cântat!*, *Cum de* (*mai*) *îndrăznește să dea ochii cu mine!*, *Că bine* (*mai*) *cântau!*, *Unde* (*nu*) *începu să urle la noi și să dea cu parul în stânga și-n dreapta!*.

Ce, cât, cum funcționează ca elemente exclamative în cazul în care precedă adjective, adverbe, substantive, verbe, formând împreună cu ele enunțuri (uneori eliptice) exclamative: *Ce bine îmi pare!*, *Ce de cărți ai cumpărat!*, *Ce surpriză!*, *Ce frumoasă e!*, *Câte etaje!*, *Cât de repede aleargă!*, *Cum* (*mai*) *plângea, sărmana!* etc. În majoritatea situațiilor, aceste cuvinte funcționează simultan ca mărci exclamative și superlative, motiv pentru care unii autori numesc enunțurile în care apar „exclamații superlative". Intonația lor se poate manifesta sub două variante:

– un contur intonațional cu două vârfuri, primul pe *ce*, *cât* sau *cum*, al doilea, pe silaba accentuată a cuvântului la care „se referă exclamația":

Ce *ni*
pe *bil!*

Cum
gea!
mai *plân*

– un contur intonațional cu un singur vârf, plasat nu pe cuvântul exclamativ, ci pe silaba accentuată a celuilalt cuvânt:

pri
Ce sur *ză !*

ta
je
Ce de *e* *a*
vea!

Cum și ***ce*** pot fi folosite izolat ca exclamații în unele întrebări care, aparent, cer repetarea cuvintelor interlocutorului, dar, în realitate, au rolul de a exprima diverse afecte provocate de ele (surpriza, mirarea, protestul, indignarea etc.); aceste enunțuri prezintă un interval ascendent mai amplu și sunt rostite cu o forță și o durată mai mare decât variantele lor neutre (vezi *supra*, **1.4.2.2.**f):

[A: *Zice că ești un ticălos.*]
m?!
u
B: *C*
[A: *Da. Asta e părerea lui despre tine.*]

Cum, atunci când are înțelesul „cum adică!”, imprimă întregii replici conținut metalingvistic și o anumită conotație (mirare, indignare, protest etc.):

[A: *Aveau un brad foarte frumos.*]
B: *C*
u
m
„br
ad”! [*Credeam că este molid.*].

Acest *cum* poate fi plasat înainte de orice element (substantiv, adjectiv, adverb etc. sau chiar propoziție):

[A: *Cred că vor veni amândoi.*]
B: *C*
um
„vor veni
amândoi”! [*Doar am invitat-o numai pe ea.*].

În cazul în care *cum* precedă un alt cuvânt interogativ, întrebarea prezintă un singur vârf, pe adverbul *cum*, urmat de coborârea până la final:

[A: *Când va veni?*]
B: *C*
u
m
„când
va ve
ni?” ! [*Ai uitat? Luni seara, la ora nouă.*]

Și cuvintele interogative care introduc interogative **retorice** pot fi considerate ca având uz exclamativ, întrucât aceste interogative sunt, în general, exclamative: *Când a lipsit ea de la vreo petrecere!*, *Cum* (*era*) *să lipsească tocmai ea!*. Intonația

reflectă caracterul lor neinterogativ: de pildă, cele introduse prin cuvinte interogative nu au tonul abrupt descendent tipic întrebărilor parțiale autentice, ci unul foarte uşor descendent, eventual plasat în întregime în partea inferioară a vocii vorbitorului; aşa este cazul întrebărilor care reiau un cuvânt din replica interlocutorului:

[A: *Dă-mi voie...*]
B: *C*
e voie! („ Nici o voie! Nu-ți dau voie!").

Când sunt mai puternic marcate afectiv, întrebările retorice pot fi însă pronunțate în întregime în registrul înalt al vocii vorbitorului:

[A: *Ai spus că tu nu vrei cafea.*]
Cum să nu vre
B: *au!*

Din astfel de interogative retorice, prin elipse succesive, au luat naştere numeroase expresii frazeologice exclamative (*Cum să nu!*, *Ce folos!*, *Cine ştie!*, *De unde!* etc.).

Tipul exclamativ constituit de întrebările retorice introduse prin ***unde*** (cu verbul la forma afirmativă şi la modul conjunctiv) este specific pentru limba română (în varianta populară şi familiară):

[*Fiind sub ascultarea bucătăresei, fata de împărat se silea în toate chipurile să-i fie pe plac.*] *Unde să se adune ea cu celelalte slugi din curte! Unde să scoată ea un cuvânt de pâră sau zâzanie! Unde să calce ea cuvântul bucătăresei şi să se amestece în certurile şi bicisniciile celorlalți!* [*Ferit-a Dumnezeu!*] (*apud* Iordan 1975).

Caracterul retoric al acestor exclamative se manifestă prin „polaritatea inversă": formulate pozitiv, au un conținut semantic negativ („Nu se aduna cu celelalte slugi...", „Nu scotea niciun cuvânt de pâră sau zâzanie" etc.). Ele au o intonație deosebită de cea întrebărilor parțiale propriu-zise, fiind caracterizată printr-un ton mai slab modulat, plasat în registrul înalt al vocii; să se compare:

Un
de să scoa *U*
tă ea *vâ* *n*
un cu *nt!* *d*
e să scoată e
a un cu
vânt?

Întrebare retorică — Întrebare propriu-zisă

1.6.2.2. Elipsă

Legătura strânsă dintre fenomenul elipsei şi exclamație este explicabilă prin starea sufletească tensionată care le provoacă pe amândouă.

(a) Enunțuri monomembre şi / sau nestructurate

În legătură cu elipsa, trebuie menționate mai întâi cazurile în care enunțul exclamativ este constituit dintr-un singur cuvânt, în general „strigat" (ton înalt şi / sau urcător, însoțit de o pronunțare energică, eventual de lungirea unor sunete):

tooor! Hoții! Repedee!!
Aju

sau pe un ton „răstit"(descendent după silaba accentuată şi forte):

fa Gu Li
A ră! ra! nişte!

Un alt tip de intonaţie, cea a „chemării" (vezi *supra,* **1.4.1.1.c),** caracterizată prin două trepte descendente, apare în scurte expresii folosite în viaţa cotidiană, ca:

Poş Ga In ma
ta! ta! tră! La să!

(b) Structuri sintactice eliptice

– Unele structuri exclamative de tip eliptic prin care se exprimă ideea de **superlativ** au, în mod obligatoriu, *accent frastic* pe unul din componente:

aşa **+ substantiv +** ***da***

da!
Aşa casă

ăsta (asta, ăştia...) da **+ substantiv**

da
Ăştia pri
eteni!

o dată **+ substantiv** (fam., pop.)

da
O ***tă*** *băr*
bat!

o minune / frumuseţe / splendoare... + de **+ substantiv**

doa
O splen re
de vre
me!

Adjectiv / substantiv + ***nu glumă***

tept# nu
Deş *glu*
mă!

– Enunţuri eliptice introduse prin ***dacă / de***

Structura ***de / dacă*** **+ verb la condiţional-optativ**, care actualizează valoarea *optativă* a verbului, de tipul *De-aş ajunge mai repede!* poate fi interpretată ca provenind din formula „completă" *Ce bine-ar fi de-aş ajunge mai repede!;* în urma elidării regentei exclamative, propoziţia rămasă devine principală **optativă exclamativă,** rostită cu o intonaţie specifică (ton aproape plat, cu un uşor vârf melodic şi dinamic pe silaba accentuată a verbului, plasat, de obicei, în registrul grav:

jun
De-aş a ge mai repede!

Când se actualizează ipostaza *condiţională* a modului condiţional-optativ, enunţul eliptic exclamativ are o intonaţie mai puternic marcată (prin vârfuri pe silabele accentuate ale verbelor); enunţul *Dac-ai şti ce-am păţit!* provine, probabil, dintr-o frază „completă" de tipul *Dac-ai şti ce-am păţit, te-ai minuna!:*

şti ţit!
Dac-ai ce-am pă

Cu intonaţie şi conţinut semantic similare se poate folosi şi verbul la conjunctiv (vezi mai jos).

Răspunsul eliptic exclamativ introdus prin *dacă* (*de* este exclus) din exemplul următor, caracterizat printr-o intonaţie aproape plată, plasată în registrul de jos al vocii, provine dintr-o frază în care *dacă* introducea o subordonată cauzală condiţională, subordonată unei întrebări retorice (*Dacă n-avea bani la ea, cum s-o cumpere?*):

[A: *De ce n-a cumpărat rochia?*]
B:
Dacă n-avea bani la ea!

O exclamativă cu sens de **ameninţare** introdusă prin *dacă* poate fi rostită pe un ton înalt:

nu bat rup!
Dacă te de te

sau poate fi pronunţată cu intonaţie de suspensie, asociată cu lungirea silabei finale:

nu spu
Dacă te-oi ne eu mamiii!

Cu intonaţie şi conţinut semantic similar de suspensie se poate formula şi un enunţ eliptic exclamativ introdus prin *când* (vezi mai jos).

În unele cazuri este dificil de reconstituit formula „completă" din care provine un enunţ eliptic, ca în exemplul următor, rostit cu intonaţie de suspensie (şi lungirea ultimei silabe):

n-a plâââns!
[*Numai o dată l-am lăsat singurel acasă.*] *Dacă*

Enunţuri eliptice construite cu adverbul ***când***

Unele structuri construite cu adverbul *când* exprimă **surpriza** puternică cu care vorbitorul reacţionează în faţa unui fapt neaşteptat care se petrece la un moment dat (marcat prin *când*): *Când m-am uitat în spate, lupul!*, cu variante eliptice mai reduse: *Când colo, lupul!; Când, lupul!*. Structura formată din acest *când* izolat prin elipsă şi elementul următor (denumind obiectul care a provocat surpriza) are un tipar caracteristic: ton ascendent + pauză + ton descendent:

d#
ân
C lu
pul!

Un enunţ care conţine un „*când* invers" cu valoare reliefantă, poate fi rostit cu intonaţie de suspensie (eventual însoţită de lungirea finală):

zut!...
Mă apropiasem mult de şarpe şi când l-am vă

Cu intonaţia finală de suspensie (asociată cu lungirea silabei finale), se poate rosti un enunţ eliptic introdus prin *când*, atunci când exprimă **ameninţarea**:

da cumaaa!
Când ți-oi una a

sau un enunț exclamativ care exprimă **regretul**, plasat în registrul grav al vocii, de tipul:

Când mă gândesc că l-am invitat chiar eu!

Enunțuri eliptice construite cu adverbul ***unde***

Atunci când este echivalent cu adverbul *când*, *unde* poate avea valoare exclamativă în structuri eliptice (cu verbul la forma afirmativă sau negativă); în ambele situații, exclamativele sunt rostite cu intonație de suspensie:

leşti!
Şi unde-am croit-o la fugă spre Humu

nu *plâns!* (*apud* Iordan 1975)
[*Rabdă ea cât rabdă, şi*] *unde* *se porneşte pe-un*

Enunțuri eliptice construite cu **conjunctivul**

Când conjunctivul are valoare de condițional, enunțul eliptic exclamativ are o intonație finală de suspensie, eventual cu vârfuri pe silabele accentuate ale verbelor:

zut *cau!*
Să-i fi vă *cum se ju*

Întrebările „ecou" care funcționează ca răspunsuri negative (contrazicere, respingere a replicii anterioare a interlocutorului), de obicei marcate afectiv, sunt rostite cu intonația ascendentă (vezi *supra,* **1.4.2.2.e**):

[A: *Lasă, că o să călătoreşti şi tu!*]
eu?
resc
B: *Să călăto* [*N-am bani pentru aşa ceva.*].

Pentru un enunț de tipul *Să-mi mai sară inima şi pentru tine!?* se poate presupune la origine o construcție de tipul: „Vrei să-mi mai sară inima şi pentru tine?" (vezi *supra*, **1.6.1.2**). Interogativa eliptică rezultată, retorică şi exclamativă, are un contur intonațional aproape plat, cu o uşoară urcare în ultima silabă accentuată:

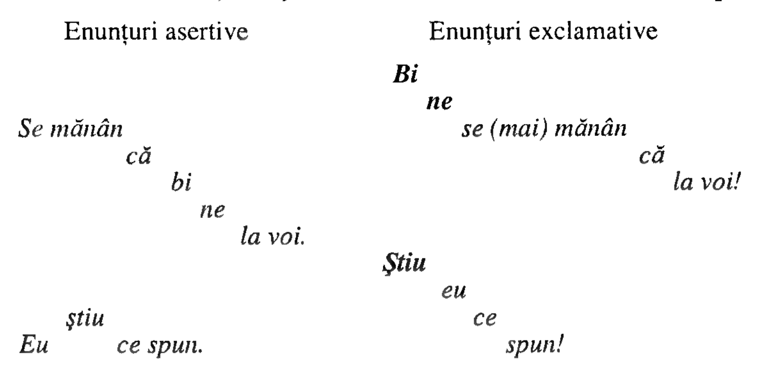
ti
Să-mi mai sară inima şi pentru *ne ?!*

În structura *Să-ncerce el să-mi țină calea!* se poate presupune că regenta care s-a elidat era o exclamativă care exprima indignarea şi amenințarea (în mare măsură şi datorită topicii inverse a subiectului cu predicatul, vezi *infra,* **1.6.2.3**): *Să-ncerce el să-mi țină calea, că o să-i arăt eu*! Enunțul eliptic este are un vârf (melodic şi dinamic) pe silaba accentuată a verbului *să încerce*, urmat de coborâre până la final:

cer
Să-n ***ce***
el să-mi țină ca
lea!

1.6.2.3. Topică inversă

Schimbarea ordinii normale a cuvintelor în enunț este un procedeu frecvent folosit în exclamații. Prin intermediul topicii inverse, împreună cu o proeminență melodică și dinamică a elementului plasat în față, vorbitorul poate exprima, odată cu conținutul semantic al enunțului, și o anume stare sufletească; să se compare:

Topica inversă este obligatorie în structuri emfatice de tipul *Vine el tata!* (cu exprimarea dublă a subiectului), în care starea afectivă specială a vorbitorului îl determină să reliefeze elementul care exprimă acțiunea verbală atât prin plasarea la începutul enunțului, cât și prin marcarea sa prozodică (ton înalt, intensitate crescută, uneori și durată mai mare):

Vi
ne
el
tata!

Diverse alte tipuri exclamative, mai ales eliptice, sunt caracterizate prin topică inversă; de pildă:

moa
Fru ***să***
fată!

ci
Feri ***tul***
de ti
ne!

1.7. Funcția gramaticală a intonației

În domeniul gramatical intonația are, în general, un rol secundar față de cel jucat de structura lexico-gramaticală a unui enunț; cu alte cuvinte, în afară de substantivele în vocativ și de verbele la imperativ, nu s-a putut identifica o corespondență univocă între o anumită intonație și o anumită valoare gramaticală (morfologică și / sau sintactică).

Rolul intonației poate deveni important la nivel gramatical atunci când acționează, de obicei împreună cu accentul și pauza, pentru *dezambiguizarea unor construcții omonime.*

Trebuie precizat că se poate vorbi de omonimie şi ambiguitate mai ales în ceea ce priveşte aspectul scris al unei secvenţe lexicale. Odată cu pronunţarea în cadrul unui schimb comunicativ şi transformarea sa în enunţ (vezi *supra*, **1.1**), secvenţa respectivă devine purtătoarea a două tipuri concomitente de informaţie (segmentală şi suprasegmentală); ca urmare, în cadrul comunicării orale, ambiguitatea gramaticală este destul de rar întâlnită (vezi *infra*, **1.7.4**), întrucât, prin aportul intonaţiei, accentului şi / sau pauzei, cazurile considerate potenţial omonime nu sunt şi omofone.

1.7.1. ***Dezambiguizare prin intonaţie şi pauză***

Intonaţia şi pauza contribuie la rezolvarea „ambiguităţii" care derivă din omonimii virtuale (de natură morfosintactică sau pragmatică), prin segmentarea unei secvenţe şi gruparea elementelor sale componente corespunzător cu structura constituenţilor sintactici (vezi *supra*, **1.2**).

Cu ajutorul intonaţiei şi al pauzei se disting din punct de vedere sintactic două sau mai multe enunţuri potenţial ambigue din cauza omonimiei dintre diverse **forme cazuale.**

Secvenţa *I-am dat cartea copilului lui Ion* poate avea trei interpretări sintactice datorită omonimiei formelor de ***genitiv*** **şi** ***dativ singular***:

– dacă enunţul are un contur melodic global de tip continuu descendent, *lui Ion* este forma de genitiv prin care se realizează poziţia de atribut al substantivului *copilului*:

I-am dat cartea
co
pilului lui
I
on.

– dacă substantivul *copilului* este rostit cu un ton uşor ascendent (şi este urmat, eventual, de pauză), *lui Ion* este în cazul dativ, formă prin care se realizează poziţia sintactică de complement indirect; separarea prozodică a celor două cuvinte arată că ele nu se află într-un raport sintactic direct (*lui Ion* este subordonat, de data aceasta, verbului *am dat*):

pilului #
I-am dat cartea co *lui I*
on.

– dacă substantivele *copilului* şi *lui Ion* sunt rostite fiecare cu ton descendent, ele sunt în cazul dativ; *copilului* ocupă poziţia de complement indirect, iar *lui Ion* este apoziţia substantivului *copilului*, de care se desparte prin pauză:

I-am dat cartea
co *lui I*
pilului # *on.*

Ambiguitatea potenţială datorată omonimiei dintre formele de ***genitiv, dativ şi vocativ plural*** se rezolvă în planul comunicării orale printr-o segmentare adecvată cu ajutorul pauzei şi al tipului de intonaţie care o precedă; de exemplu, secvenţa *Le place metafora poeţilor* poate avea trei interpretări:

– dacă intonația globală a propoziției este de tip continuu descendent, substantivul *poeților* este în cazul genitiv, ca o realizare a poziției sintactice de atribut genitival al substantivului *metafora*:

pla
Le ce
me
ta
fora poe
ți
lor.

– dacă substantivul *poeților* este rostit cu ton jos și plat și este izolat prin pauză de restul propoziției, el se află în dativ, ca realizare a poziției de complement indirect (deplasat la dreapta):

pla
ce
Le meta
fora# poeților.

– dacă substantivul *poeților* este rostit cu vârf melodic în silaba accentuată, urmat de coborâre abruptă, și este izolat prin pauză de restul enunțului, avem de a face cu forma sa de vocativ, corespunzătoare poziției de element incident din punct de vedere sintactic:

pla e
Le ce po
meta ți
fora # lor!

Ambiguitatea sintactică ce ar putea fi provocată de folosirea formei de ***nominativ* cu rol de *vocativ*** este înlăturată cu ajutorul intonației specifice acestuia din urmă, adică vârf melodic în silaba accentuată urmat de coborârea abruptă a tonului în același cuvânt (vezi *supra*, **1.4.1.1.c**) și printr-o pauză care separă vocativul (cuvânt incident) de restul textului; să se compare:

du a
Ra ve
nit.
Radu – nominativ (subiect)

Ra ni
a ve t!
du#
Radu – vocativ (cuvânt incident).

Prin intermediul intonației și al pauzei se pot distinge din punct de vedere sintactic două sau mai multe enunțuri a căror ambiguitate potențială se datorează omonimiei dintre diverse **forme verbale**, cum este cea dintre formele de ***imperativ***, persoana a doua singular și cele de ***indicativ prezent***, persoana a treia singular; să se compare:

Cum
pă
ră fructe!
cumpără – imperativ

Cumpără fruc
te.
cumpără – indicativ.

Rezolvarea ambiguității sintactice potențiale cu ajutorul intonației împreună cu pauza se realizează frecvent prin **segmentarea diferită a aceleiași secvențe**, atât la nivelul propoziției, cât și la cel al frazei.

Secvența *un volum de succes formidabil* poate avea (sub aspectul ei scris) două interpretări sintactice, dar ambiguitatea se rezolvă în comunicarea orală prin intermediul elementelor prozodice:

– dacă substantivul *succes* este rostit cu intonație ușor ascendentă, după care tonul coboară treptat până la final, adjectivul *formidabil* este atributul acestuia:

ces
Un volum de suc *formi*
da
bil.

– dacă substantivul *succes* este rostit cu ton descendent și urmat de o scurtă pauză, adjectivul *formidabil* este atributul altui regent (substantivul *volum*):

Un volum de suc *for*
ces # *mi*
da
bil.

Secvența *Copilul bolnav n-a venit la școală* ar putea avea două interpretări sintactice: în funcție de intonație și pauză, adjectivul *bolnav* poate ocupa poziția de atribut izolat sau neizolat:

lul# *nav#*
Copi *bol* *n-a ve*
nit la
școa
lă.

bolnav – atribut izolat

nav
Copilul bol *n-a ve*
nit la
școa
lă.

bolnav – atribut neizolat

Pronunțarea cu intonație descendentă a unei porțiuni de enunț, urmată de o pauză amplă, poate izola respectiva porțiune, transformând-o într-un element incident; să se compare:

Nu
în
chi
de *fe*
reas
tra!

N *chi*
în
u# *de* *fe*
reas
tra!

Izolarea prin intermediul intonației și al pauzei se poate realiza și la nivelul frazei:

bun
Trebuie să fi fost ne *ca să zic a*
șa.

Trebuie să fi fost ne
bun#
ca să zic așa.

Secvența *Ne-am pomenit c-un bilet să se ducă să se prezinte la Turnu-Severin* ar putea admite două interpretări sintactice, care sunt însă distinse în planul comunicării orale cu ajutorul intonației și pauzei:

– pronunțarea propoziției *să se ducă* cu un ton coborâtor și urmată de pauză conduce la interpretarea secvenței ca fiind formată dintr-o regentă (*ne-am pomenit*

c-un bilet), urmată de două atributive, coordonate copulativ prin juxtapunere (*să se ducă* şi *să se prezinte)*:

let
Ne-am pomenit c-un bi   *să*
se   du   *să se prezinte la Turnu-Seve*
că#   *rin.*

– pronunţarea propoziţiei *să se ducă* fără ton descendent face ca fraza să fie formată dintr-o regentă urmată de pauză (*ne-am pomenit c-un bilet*), determinată de o atributivă (*să se ducă*), iar aceasta determinată, la rândul ei, de o circumstanţială finală (*să se prezinte la Turnu-Severin*):

Ne-am pomenit c-un bi   *să se ducă să se prezinte la Turnu-Seve*
let#   *rin.*

Structura de tipul *N-am venit fiindcă m-a invitat el* admite două interpretări, care sunt distinse în planul vorbirii prin intermediul elementelor prozodice:

– „Am venit, dar nu pentru că m-a invitat el", dacă vârful melodic al întregii fraze se află pe negaţie (împreună cu auxiliarul), iar intonaţia globală este continuu descendentă:

N-am
venit
fiindcă m-a invitat
el.

– „N-am venit şi asta (tocmai) pentru că m-a invitat el", dacă prima propoziţie are intonaţie ascendentă şi este urmată de o scurtă pauză:

nit #
N-am ve   *fiindcă m-a invitat*
el.

Pentru rolul demarcativ al intonaţiei şi pauzei, vezi şi *supra*, **1.2.1.**

1.7.2. ***Dezambiguizare prin intonaţie, accent frastic şi pauză***

Intervenţia vorbirii directe poate „rupe" aspectul continuu al tiparului descendent asertiv, aşa cum se poate observa comparând următoarele exemple:

Mama ne spu
ne cât e
de
bun.

„C
Mama ne spu   *â*   *bun!"*
ne#   *t e de*

„C
â
Mama ne întreabă#   ***t***
e
de
bun?"

Tipul structural *Că nu scrie asta mă îngrijorează* ar putea admite (sub aspectul său scris) două interpretări sintactice, care se deosebesc însă în comunicarea orală prin acțiunea factorilor prozodici:

– dacă prima propoziție are intonație ascendentă, iar a doua descendentă, este vorba despre o subiectivă (*că nu scrie asta*) care precedă regenta (*mă îngrijorează*):

ta
Că nu scrie as *mă îngrijo*
rea
ză.

– dacă prima propoziție are intonație descendentă și este urmată de pauză, iar cuvântul *asta* poartă accentul frastic, este vorba de o subordonată subiectivă, reluată în regentă prin acest pronume:

as
ta
Că nu scri *mă îngrijo*
e# *rea*
ză.

1.7.3. ***Dezambiguizare prin plasarea diferită a accentului frastic***

Accentul frastic este un factor de contrast, prin care se scoate în relief cu ajutorul intonației un anumit element al enunțului, fie în mod explicit, față de alte elemente coocurente (axa sintagmatică): ***Ion*** *ne-a trimis veștile, nu Maria*, fie în mod implicit, față de alte elemente care ar putea ocupa aceeași poziție (axa paradigmatică): ***Ion*** *ne-a trimis veștile* (nu altcineva).

În cazul enunțurilor de tipul *Țara e poporul.*, cu predicat nominal al căror nume predicativ trebuie deosebit de subiect (ambele fiind substantive în cazul nominativ), unii autori consideră că termenul plasat înaintea verbului copulativ trebuie tratat, în mod convențional, ca subiect, iar cel plasat după copulă trebuie socotit nume predicativ, în timp ce alți autori consideră că ambiguitatea sintactică se poate rezolva prin accentuarea numelui predicativ; să se compare:

Ța
ra *e po*
po
rul.
țara – nume predicativ

po
Țara e ***po***
rul.
poporul – nume predicativ

Ambiguitatea sintactică potențială care derivă din omonimia dintre formele de nominativ și acuzativ poate fi înlăturată prin plasarea accentului frastic pe substantivul la nominativ, pentru realizarea poziției de subiect; să se compare:

rin
Își ajută pă ***ții***
copiii.
părinții – subiect

pii
Își ajută părinții co ***i.***
copiii – subiect

Pentru enunțurile de tipul *Prima a plecat.* sunt posibile două interpretări: subiect + predicat sau predicativ suplimentar + predicat; ele se pot distinge prin faptul că predicativul suplimentar poartă accentul frastic; să se compare:

Prima
a ple
cat.
prima – subiect

Pri
ma a ple
cat.
prima – predicativ suplimentar

O structură de tipul *Să-mi fi dat el, n-aş fi primit.*, caracterizată prin existenţa unui verb la modul conjunctiv în subordonată şi prin forma negativă a verbului din regentă, poate admite, datorită polivalenţei conjunctivului, două interpretări sintactice în funcţie de locul accentului frastic:

– „dacă mi-ar fi dat el, n-aş fi primit", când accentul frastic se află pe negaţia *nu* (pronunţată în aceeaşi silabă cu auxiliarul verbului din regentă):

n-aş
el
Să-mi fi dat *fi pri*
mit.

– „chiar dacă mi-ar fi dat el, n-aş fi primit", când accentul frastic se află pe subiectul subordonatei (*el*), ceea ce conduce la interpretarea ei ca o circumstanţială concesivă ipotetică („nici dacă mi-ar fi dat el, n-aş fi primit"):

el#
Să-mi fi dat *n- aş fi pri*
mit.

Distincţia dintre tipul deontic de modalizare şi cel apreciativ se poate face, în unele cazuri, cu ajutorul plasării diferite a accentului frastic (vezi **Modalizarea, 6**); secvenţa *E bine să pleci.* poate avea două lecturi, după cum este accentuat verbul din regentă sau cel din subordonată; să se compare:

bi
E ***ne să***
pleci. („plecarea e un lucru bun" – interpretare apreciativă)

ple
E bine să ***ci.*** („e recomandabil să pleci" – interpretare deontică)

1.7.4. *Omonimii nerezolvabile prin mijloace prozodice*

În afara cazurilor în care ambiguitatea semantică şi / sau gramaticală a unor secvenţe scrise este înlăturată în comunicarea orală prin diverse mijloace, rămân unele situaţii în care ea nu poate fi rezolvată cu aportul elementelor prozodice, ceea ce face ca secvenţele respective să rămână ambigue atât la nivelul scris, cât şi la cel al comunicării orale; de pildă: *A trecut noaptea* (*noaptea* – subiect *vs* complement), *A rămas profesorul nostru* (*profesorul* – subiect *vs* nume predicativ), *L-am cunoscut ca student* (*ca student* – predicativ suplimentar cu regenţi diferiţi, după cum înseamnă: „pe când eram eu student" / „pe când era el student"), *Eu am prieteni mai buni ca Ion* („Ion nu este prietenul meu cel mai bun" / „Ion nu are prieteni aşa de buni cum sunt prietenii mei"), *I-am citit versurile* (*i* – complement indirect: „lui i-am citit versurile altcuiva" / atribut în grupul verbal: „am citit versurile sale") etc.

În astfel de cazuri, mai cu seamă atunci când contextul lingvistic şi situaţional nu este lămuritor, vorbitorul este nevoit să ofere clarificări şi explicaţii suplimentare, fie spontan, fie la solicitarea interlocutorului, fapt atestat frecvent în conversaţiile obişnuite.

2. ACCENTUL

Accentul constă în reliefarea unui element față de cele învecinate cu ajutorul unei proeminențe bazată pe mijloace suprasegmentale (intensitate, asociată de obicei cu înălțime și / sau durată).

Accentul **lexical**, care marchează o anumită silabă din cuvânt, este liber, putând fi plasat pe oricare dintre cele șase silabe începând de la sfârșitul cuvântului: *muncitor, alergătură, repede, camerele, nouăsprezece, (al) nouăsprezecelea*; perechi minimale de tipul *umbrele* / *umbrele* sau *mobilă* / *mobilă* sunt destul de rare, dar cele de tipul *cântă* / *cântă, invită* / *invită, publică* / *publică,* relativ numeroase, atestă faptul că accentul lexical joacă un rol important în flexiunea verbală românească (vezi și **I, Diversificare flexionară. Clasificarea verbelor după criteriul flexiunii, 1.3**).

Accentul **frastic** marchează un anumit element din enunț. El participă, în general, împreună cu înălțimea, pauza, uneori durata, la realizarea tiparelor melodice asociate constant cu anumite structuri sintactico-semantice (vezi *supra*, **1.**), având astfel un important rol gramatical.

2.1. Accentul frastic – parte componentă a unor structuri sintactice

2.1.1. *Structurile sintactice contrastive și cele emfatice*

Structurile sintactice contrastive, adică cele care pun în opoziție două elemente coexistente în enunț au în mod obligatoriu câte un accent pe fiecare dintre ele: *El e* ***profesorul****, iar eu sunt* ***elevul.*** Numeroase tipuri de structuri contrastive au caracter repetitiv *Tu ești* ***tu****, iar eu sunt* ***eu.****, El ca* ***el****, dar să vezi* ***ea*** *ce pisăloagă este!, Ce e azi e* ***azi****, ce e mâine e* ***mâine****., Vorba-i* ***vorbă****, treaba-i* ***treabă.*** etc. (vezi și **Repetiția, 3.2.4**, **3.2.11**).

În categoria structurilor sintactice contrastive intră și cele care utilizează negația pentru a întări o afirmație (vezi **Negația, 2.4**), având două accente: unul pe negație, celălalt pe al doilea element: ***Nu*** *bea vin, ci* ***bere.****, Bea* ***nu*** *vin, ci* ***bere.*** Plasarea accentelor se menține în cazul exprimării prin juxtapunere: ***Nu*** *bea vin, bea* ***bere.****, Bea* ***bere****,* ***nu*** *vin.*

> Structurile sintactice contrastive sunt singurele care permit și accentuarea altor silabe decât cele care poartă accentul lexical al cuvântului (fenomen numit „accent de insistență logică"): *Securitatea a fost zece la sută* ***inspirație*** *și nouăzeci la sută* ***conspirație*** (TV, 2005).

Emfaza este tot o formă de contrast, dar pe axa paradigmatică (față de alte elemente lexicale din aceeași clasă care ar putea ocupa poziția respectivă); ea se realizează prin proeminență pozitivă în enunțurile asertive (*Am vizitat* ***castelul.***) și proeminență negativă în interogativele totale (*Ați vizitat* ***castelul****?*) (vezi *supra,* **1.5**).

Anumite structuri sintactice au accentul frastic pe pronume, fie pentru exprimarea contrastului, cu folosirea formelor tonice ale pronumelui personal (*Pe* ***tine*** *te-am invitat, nu pe el.*), fie pentru evidențiere; de pildă, pronumele de întărire este în general accentuat dacă urmează regentului (*Autorul* ***însuși*** *a venit la rampă*), și neaccentuat dacă este plasat înaintea acestuia (*Însuși* ***autorul*** *a venit la rampă*).

Structurile emfatice cu topică inversă și dublarea unei poziții sintactice prin pronume au accentul frastic pe verb: ***Vine*** *el tata!,* iar cele cu reluarea apozitivă a

numelui au accentul atât pe nume, cât şi pe pronume, care sunt izolate prin pauză: *Maria, ea știe bine germană.*

2.1.2. *Structurile sintactice cu conjuncții reluate sau cu corelative*

Conjuncțiile *reluate* sunt de obicei accentuate în enunț; ele pot fi coordonatoare sau subordonatoare, iar reluarea lor poate fi obligatorie sau facultativă.

– Conjuncții coordonatoare repetate obligatoriu: ***Ba** îmi scria, **ba** îmi telefona.*, ***Când** îl căutam eu pe el, **când** mă căuta el pe mine.*, ***Acum** plânge, **acum** râde.*

De remarcat că, în cazul acestor perechi de conjuncții care exprimă ideea de alternanță, cea de a doua propoziție este rostită integral pe un ton mai coborât decât prima.

– Conjuncții coordonatoare repetate facultativ: ***Şi** mănâncă, **şi** citeşte. **Ori** rămâi, **ori** pleci.*, ***Nici** n-a scris, **nici** n-a telefonat.*; când conjuncția nu este repetată, ea nu poartă în mod necesar accent (*Mănâncă şi citeşte.*).

– Conjuncții subordonatoare reluate obligatoriu prin corelativul cu aceeaşi formă: ***De ce** întârzia, **de ce** mă neliniştearn mai mult.*

– Conjuncții subordonatoare reluate facultativ prin corelativul cu aceeaşi formă: ***Cum** a sosit, **cum** mi-a telefonat;* când conjuncția nu este reluată, ea nu poartă accent (*Cum a sosit, mi-a telefonat.*).

În enunțurile care cuprind conjuncții sau locuțiuni conjuncționale care se folosesc cu *corelative* sunt accentuate atât conjuncțiile sau locuțiunile, cât şi corelativele lor.

– Conjuncții coordonatoare cu corelativ obligatoriu: *Mi-a scris **atât** mama, cât **şi** tata.*

– Conjuncții subordonatoare cu corelativ obligatoriu: *Pe **cât** era de frumoasă, pe **atât** era de talentată.; **Cum** ți-ai aşternut, **aşa** vei dormi.*

– Conjuncții subordonatoare cu corelativ facultativ: *De **câte** ori l-am invitat, de **atâtea** ori ne-a refuzat.;* când conjuncția nu este reluată, ea nu poartă accent (*De câte ori l-am invitat, ne-a refuzat.*).

2.1.3. *Structurile sintactice cu semiadverbe*

Folosirea semiadverbelor este legată de problema accentuării. Ele sunt lipsite de autonomie sintactică, întrucât nu pot apărea decât împreună cu alte elemente pentru a putea ocupa o poziție sintactică în enunț. Aceste combinații obligatorii atrag în general accentul frastic asupra unuia din componenții lor.

Cel mai frecvent este accentuat elementul însoțit de modalizator, cu o mare varietate de valori semantice (vezi **I, Adverbul, 1.3**); de exemplu: semiadverbul subliniază sfera semantică a cuvântului accentuat (*Chiar / tocmai **autorul** a susținut această idee*), o restrânge (*Numai / doar / barem / măcar / cel puțin **asta** putem face pentru micii orfani*), exprimă cumulul (*Trebuie să mai **punem** o farfurie pe masă*), nuanțează aspectul temporal (*Abia / deja / tocmai **ne-am întors** din excursie*) etc.

În funcție însă de intenția vorbitorului, poate fi reliefat accentual semiadverbul: ***Abia** l-am zărit.*, ***Şi** noi îl căutăm.* etc.

În unele cazuri elementul accentuat este semiadverbul, în diversele sale ipostaze semantice; de pildă ***tot*** poartă de obicei accentul frastic: când exprimă

continuitatea sau frecvenţa unei acţiuni (*Se **tot** uita la noi şi râdea.; Mă **tot** duc să caut în cutia poştală*), constanţa unei identităţi sau a unei calităţi (*Sânt **tot** ei la putere de zeci de ani.; După atâta vreme este **tot** frumoasă.*), o anumită corespondenţă (*Au jucat trei meciuri, în care au avut **tot** atâtea victorii*). De asemenea, *tot* este accentuat în sintagme verbale de tipul *Dacă **tot** ai venit, dă-mi o mână de ajutor!*, precum şi în cele în care are sens concesiv (*Izgonit de atâtea ori, el **tot** se întorcea la uşa ei.*).

Sunt situaţii în care sensul unor semiadverbe se precizează în context, în funcţie de locul accentului; de pildă, ***mai*** nu este accentuat când are sens durativ (*Aceste popoare mai **speră** că vor fi ajutate de bogaţii lumii.*) sau intensificator (*Palatul pare mai **alb** decât celelalte case*), dar este obligatoriu accentuat când are înţelesul „încă şi mai" (*Din cauza strălucirii zăpezii, palatul pare **mai** alb*). Când are sensul „aproape", *mai* este marcat atât printr-un vârf de intensitate, cât şi de înălţime: ***Mai** să-şi piardă capul văzând-o cât e de frumoasă.*

2.1.4. *Enunţurile care cuprind negaţii*

Elementele care exprimă negaţia sunt, în general, accentuate. În enunţurile asertive, caracterizate prin tipar melodic de tip descendent, cuvântul care poartă accentul frastic este evidenţiat printr-o proeminenţă pozitivă, ca atare negaţia constituie în general un vârf melodic (vezi *supra,* **1.4.1.1.b),** iar în enunţurile interogative totale, negaţia este marcată prin proeminenţă negativă (vezi *supra,* **1.4.2.2.b)**; în interogativele parţiale însă, negaţia, plasată de obicei după cuvântul interogativ, nu poartă accentul frastic, fiind cuprinsă în porţiunea treptat descendentă care urmează după silaba accentuată a acestuia: ***Cine** nu vine?* (vezi *supra,* **1.4.2.1.c**).

Enunţurile care conţin o dublă negaţie se caracterizează, în general, printr-un singur accent frastic, asociat cu una dintre cele două componente negative, în funcţie de intenţia vorbitorului de a pune în evidenţă un element sau altul din enunţ (***Nu** m-a chemat nimeni aseară., Nu m-a chemat **nimeni** aseară.*); în cazul negaţiei multiple, fiecare expresie negativă poate primi un accent frastic: *N-a făcut asta **nimeni, niciodată, nicăieri.***

Întărirea negaţiei prin diverse mărci de intensificare (*deloc, nicidecum, nici pe departe* etc.) este însoţită de accentuarea acestora: *N-a dormit **deloc.***

Semiadverbul *nici*, ca negaţie „adăugată" (vezi **Negaţia, 2.2.4**), este de obicei accentuat (*Nu vine **nici** el., Nu plecăm **nici** mâine.*), dar când se referă la predicat, *nici* nu poartă accentul frastic (*Nici n-am apucat să-i **vorbesc.***). În contextele în care *nici* este sau poate fi urmat de *măcar*, el nu este, în general, accentuat: *Nici (măcar) **apă** n-am găsit.*

În unele enunţuri cu verbul la forma negativă, *nici* poate lipsi de lângă un substantiv, dacă acesta este puternic accentuat: *Nu avea **urmă** de vulgaritate* (N. Djuvara, *Amintiri din pribegie*). Dacă substantivul respectiv este precedat de *un,* sunt două posibilităţi de accentuare: *N-am întâlnit un **student** care să cunoască această carte.* („niciun student"), *N-am întâlnit **un** student care să cunoască această carte* („nici măcar un student").

Accentuat puternic, *unul* poate însemna „niciunul" în enunţuri cu verbul la forma negativă (***Unul** nu mi-a dat telefon., **Unul** să nu se mişte!*).

2.1.5. *Enunțurile interogative*

Spre deosebire de enunțurile asertive, în care accentuarea unui anumit element este în general facultativă, enunțurile interogative conțin în mod obligatoriu un accent frastic, care marchează punctul de interes al întrebării: în întrebările totale elementul accentuat, adică cel asupra căruia se concentrează interesul interogativ, este evidențiat printr-o proeminență negativă, (vezi *supra,* **1.4.2.2.a** și **1.5.2),** iar în întrebările parțiale acesta este de obicei cuvântul interogativ, rostit cu un vârf melodic și de intensitate (vezi *supra,* **1.4.2.1).**

2.1.6. *Enunțurile exclamative*

Accentul frastic contribuie, de obicei împreună cu o intonație specială, la marcarea prozodică a unor enunțuri exclamative (multe de tip eliptic): *Ce **penibil!*** sau *Ce **penibil!*** (vezi *supra* **1.6.2.1.c**), *Așa casă **da**!, Ăștia **da**, prieteni! **O dată** bărbat,! Să-**ncerce** el să-mi țină calea!* (vezi *supra* **1.6.2.2.b**). În numeroase enunțuri exclamative se asociază topica inversă cu accentuarea elementului plasat inițial (vezi *supra* **1.6.2.3**): ***Bine** se mai mănâncă la voi!, **Știu** eu ce spun!, **Vine** el tata!, **Frumoasă** fată!, **Fericitul** de tine!*

2.2. Accentul frastic – mijloc de înlăturare a unor omonimii lexico-gramaticale

Plasarea diferită a accentului frastic poate înlătura omonimia lexicală, din care derivă de obicei și o omonimie gramaticală.

Cuantificatorul *puțin,* plasat înaintea unui substantiv, este accentuat când înseamnă „nu mult" (*Am băut **puțină** cafea.*), dar neaccentuat când are sens partitiv, însemnând „niște, ceva" (*Am băut puțină **cafea.***). Așa se explică posibilitatea celor două „lecturi" ale unui exemplu de tipul: *De la un ministru se cere puțină minte, puțină abilitate și puțin tact.* (*apud* Pușcariu 1976).

O opoziție similară se prezintă și în cazul în care *puțin* precedă un adjectiv (*Era **puțin** obosită. vs Era puțin **obosită.***).

Adjectivele ***diverse, diferite*** (numai la plural și plasate înaintea unui substantiv), pot avea două sensuri, după cum sunt purtătoare de accent sau nu (*Am cumpărat **diverse / diferite** ilustrate* vs *Am cumpărat diverse / diferite **ilustrate***); distincția semantică implică și o distincție gramaticală (atribut *vs* determinant).

Alt, din sintagma *un alt,* este accentuat când aceasta înseamnă „încă un" (*Un **alt** antrenor a plecat de la Dinamo*), și neaccentuat când înseamnă „nu acesta" (*Un antrenor era plecat, un alt antrenor era bolnav.*).

O dată se pronunță cu accent frastic, în structuri exclamative de tipul ***O dată** bărbat!* (vezi *supra,* **1.6.2.2.b)** sau ***O dată** se mărită fata mea*!, dar neaccentuat într-o expresie ca *odată ce.*

Unele adverbe se deosebesc de conjuncțiile cu care sunt omonime prin faptul că sunt în general accentuate în enunț; de pildă, ***și*** („încă"), ***dacă*** („abia dacă"), ***iar*** („iarăși, din nou"), ***dar*** („darămite"):

*Participarea mea ocazională la evenimentele din veacul meu se situa la un nivel atât de modest, încât nu prezenta interes pentru istorici și **și** mai puțin pentru marele public.* (N. Djuvara, *Amintiri din pribegie)*

Ce-i un pol de bani? ***Dacă*** *mi-oi cumpăra pe ei o mână de cuie!* (E. Camilar, *Negura*)

Ne-am bazat pe ajutorul lui, iar el ne-a dezamăgit ***iar****.*

Nu mai aveau ei bani pentru hrană, ***dar*** *pentru cărți!*

Faptul că adverbul este accentuat înlătură ambiguitatea potențială a unor construcții; astfel, exemplul următor are două lecturi posibile după cum *și* este accentuat sau nu: *Poate provoca mari probleme în aceste țări în plan social și în ce privește structurile culturale* (Radio, 2005).

Accentul frastic joacă rol gramatical și în alte situații deja menționate, legate de dezambiguizare (vezi *supra,* **1.7.2**, **1.7.3**).

2.3. Accentul – parte componentă a unor strategii discursive

2.3.1. *Strategiile de rectificare*

În *strategiile de rectificare*, accentul joacă un rol important: atât în cazul autocorectărilor, cât și al heterocorectărilor, vorbitorul pronunță elementul corect într-un fel diferit de cel eronat (pentru a sublinia contrastul dintre acestea), și anume rostind termenul al doilea (considerat de vorbitor ca fiind cel corect sau adecvat) pe un ton mai înalt și cu o intensitate sau / și durată mai mari:

– autocorectare: *Comuniștii care ...* ***victimele*** *comuniștilor din țările astea n-au avut un detașament puternic în Occident care să le țină partea* (CS);

– heterocorectare (realizată de interlocutor):

[A: *Trăgeau cu tunurile și după un om rușii. Și nu trăgeau o bombă. Trăgeau o juma' de oră. Cu mii de bombe trăgeau.*]

B: ***Ghiulele*** *vrei să spui.* (CS).

Atât în autocorectare, cât și în heterocorectare, negația care poate apărea pentru a sublinia respingerea termenului incorect este de obicei accentuată; în plus, vorbitorul care a fost corectat de interlocutor poate accepta corectarea și termenul „corector" propus de acesta prin repetarea sa cu accent:

A: *Duminică la amiaz m-a anunțat și la șapte dimineața a trebuit să fiu plecată.*

B: ***Nu nu. Sâmbătă*** *te-a anunțat.*

A: ***Sâmbătă*** *la... în trei mai.* (CS).

2.3.2. *Strategiile digresive*

În *strategiile digresive* se folosește adeseori accentuarea conectorilor specifici (*așa, ei, ei bine, dar, deci, în fine, or* etc.), prin care se marchează revenirea la firul discursiv inițial, după încheierea unei digresiuni; în exemplul următor s-a înlocuit lunga digresiune care urmează în conversația respectivă (creată prin participarea ambilor interlocutori) prin [...]:

A: *Mai întâi spune-mi cu... cu...*

B: *Cu rusul.*

A: *Da. Cum îl chema?* [...]

B: [...] *Eram vrând nevrând cu conștiința trează și mă uitam la ce se-ntâmplă și nu se mai întâmpla, știi?* ***Dar,*** *cu rusul ăla, tocmai asta vreau să-ți spun, că eram odată...* (CORV).

3. PAUZA

Pauza, care constituie o întrerupere de durată variabilă a vorbirii, poate fi intenţionată sau neintenţionată; dintre aceste două tipuri, numai pauza intenţionată interesează nivelul gramatical al comunicării.

3.1. Funcţiile pauzei finale

Pauza finală marchează încheierea enunţurilor independente, caracterizate prin intonaţia corespunzătoare tipului respectiv, în funcţie de scopul comunicării; pauza care indică *suspensia* (vezi *supra*, **1.2.3**), adică întreruperea intenţionată a enunţului, are, în general, o durată mai mare.

3.2. Funcţiile pauzei interne

Pauzele din interiorul enunţului, cu o durată mai mică decât cea finală, au diverse funcţii.

3.2.1. ***Segmentarea***
Vorbitorul face pauză pentru a realiza, de obicei în asociaţie cu o anumită intonaţie, segmentarea ierarhică a enunţului (vezi *supra,* **1.2).** În acest fel, pauza, împreună cu intonaţia, poate servi la înlăturarea ambiguităţii potenţiale a unor structuri sintactice, potrivit intenţiei vorbitorului (vezi *supra,* **1.7.1**, **1.7.2**).

> Uneori numai pauza poate înlătura ambiguitatea potenţială a unor construcţii; astfel, exemplul următor are două interpretări posibile după cum este rostit sau nu cu o pauză după cuvântul *orice:*
> [*Remarc aceleaşi reacţii primitive şi în privinţa lecturii cărţilor.*] *Refuzul a orice trece de realismul cotidian* (M. Cărtărescu, *Pururi tânăr).*

3.2.2. ***Marcarea elementelor incidente, a celor intercalate şi a celor izolate***
Vocativele (vezi *supra,* **1.4.1.1.c**, **1.4.2.1.d, 1.4.2.2.c**), interjecţiile (vezi *supra,* **1.6.2.1.a**), în general elementele incidente, sunt izolate, de obicei, prin pauză şi intonaţie de restul enunţului; de asemenea, diversele tipuri de intercalări sintactice: *El# că-i copil# şi tot înţelege.*

Se despart de regent elementele care ocupă poziţia de atribut izolat: *Copilul# bolnav# a lipsit de la şcoală.*, de apoziţie explicativă: *Singura parte din umanitate care mă interesa# fetele# se uita prin mine ca prin sticlă.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim*), *Îl vor dispreţui că a dezertat# el# ofiţer.*, de apoziţie cu identificare deictică: *Vinovatul# adică tu# va trebui să plătească.* etc.; de asemenea, se izolează prin pauză diversele elemente care formează un cumul de determinări (prin adiţionare) ale aceluiaşi regent: *Acolo# în parcul din faţa Ateneului# cu statuia lui Eminescu acoperită de zăpadă# am stat de vorbă.* (M. Cărtărescu, *De ce iubim*).

3.2.3. ***Juxtapunerea***
Pauza, asociată cu o anumită intonaţie, serveşte la marcarea prin juxtapunere a raportului sintactic, atât de coordonare (*Am cumpărat de toate# am ce să ofer musafirilor.*), cât şi de subordonare (*El a stricat-o# el s-o dreagă!, Nu mergem acum la plimbare# plouă.*); numeroase construcţii contrastive sunt, de asemenea,

paratactice : *O să dea telefon# n-o să scrie., N-o să scrie# o să dea telefon.* (vezi *supra,* **2.1.1**).

Pentru aportul pauzei la realizarea juxtapunerii vezi şi structurile repetitive de tipul: *Vrei nu vrei# bea Grigore agheasmă!, Ce mi-e popa Stan# ce mi-e Stan popa!, Car mi-a trebuit# car am găsit!* (vezi **Repetiția 3.2.7, 3.2.9, 3.2.16**).

Prin pauză se despart în general termenii unei enumerări (vezi *supra,* **1.2.1**), uneori şi cei ai unei repetiții, mai ales de tip tautologic: *Zăpadă nezăpadă# oricum plecăm la munte., La munte când plouă# plouă!,* etc.(vezi **Repetiția 3.2.7, 3.2.14**).

3.2.4. ***Elipsa***

Pauza poate substitui partea omisă a unui enunț, de pildă predicatul: (*Cine vrea poate să rămână*) *cine nu# e liber să plece.* sau numai copula: *Vorba lungă# sărăcia omului., Copiii# tot copii.*

Unele enunțuri bazate pe elipsă, în care pauza are un rol important, sunt de tip exclamativ; de pildă: *Când colo# lupul!, Când# lupul!* (vezi *supra* **1.6.2.2.b**).

3.2.5. ***Tematizarea***

Pauza este folosită, în asociere cu o anumită intonație, pentru tematizarea unor elemente, odată cu deplasarea lor la stânga sau la dreapta enunțurilor: *L-am vizitat# castelul., Castelul# l-ai vizitat?* (vezi *supra,* **1.3.2**); în aceeaşi situație sunt subordonatele antepuse regentei: *Ce-au vorbit ei acolo# n-am aflat niciodată., Ca să termine mai repede casa# lucrau din zori şi până noaptea.*

3.2.6. ***Vorbirea directă***

Pauza desparte discursul inserat în vorbire directă de discursul cadru, exprimat printr-un *verbum dicendi* sau prin sinonimele sale (vezi *supra,* **1.7.2**; **Vorbirea directă şi vorbirea indirectă, 2**) sau poate chiar suplini acest element: *io mereu# „stai dă iel mamă! vezi dă iel mamă!"* (TD); *„da cu tine ce e mă?"# odată sublocotenentu.* (TD).

3.2.7. ***Funcții discursive***

În planul realizării interacțiunii verbale, pauza este folosită cel mai frecvent ca o formă de ezitare, care poate servi vorbitorului pentru a câştiga răgazul necesar elaborării mesajului sau ca parte componentă a unor strategii de corectare (ezitarea care apare după producerea unei erori şi care precedă corectarea sau autocorectarea ei). Prin pauză se poate indica uneori rolul metalingvistic al folosirii unui anumit termen pe care îl precedă (cu sens figurat, neobişnuit, ironic, metaforic, glumeț, etc.), iar pauza „retorică" poate servi, alături de o anumită intonație şi / sau accentuare, la evidențierea unui element din discurs (*Invitata noastră# **ea** se cuvine să vorbească prima.*).

IMPLICAȚIILE SINTACTICE ALE PUNCTUAȚIEI

1. ASPECTE DEFINITORII

Punctuația este un sistem de semne grafice, care au rolul de a marca în scris anumite caracteristici fonetice – prozodice (vezi *infra*, **1.1**) – și / sau de organizare sintagmatică ale enunțurilor (vezi *infra*, **1.2**).

Semnele de punctuație întrebuințate în scrierea limbii române sunt: punct [.], semnul întrebării [?], semnul exclamării [!], virgulă [,], punct și virgulă [;], două puncte [:]; linie de dialog și de pauză [–]; paranteze rotunde ( ) și, în textele științifice, paranteze drepte [ ] sau unghiulare < >; puncte de suspensie [...], cratimă (liniuță de unire sau de despărțire) [-]; ghilimele (semnele citării) repetate [„ ”], uneori având formă unghiulară [« »], iar, în textele științifice, și ghilimele unice [‘ ’]; bară oblică [/].

Punctul, bara oblică, linia de pauză sunt utilizate și ca semne ortografice. Cratima are unele întrebuințări în punctuație, funcțiile sale principale fiind însă de semn ortografic.

1.1. Raportul dintre punctuație și caracteristicile prozodice ale comunicării constă în marcarea grafică a anumitor pauze fonetice, relevante pentru segmentare, și a intonației enunțurilor (în sens strict, de variație a înălțimii tonului – vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1**).

Punctuația poate constitui, astfel, un indiciu de lectură a textelor scrise.

Prozodia enunțurilor este redată numai parțial prin punctuație, care nu reflectă și intensitatea rostirii, lungirea sunetelor, ritmul, debitul vorbirii etc.

1.1.1. Punctuația este, de asemenea, un mijloc imprecis de redare a prozodiei enunțurilor, unele semne de punctuație fiind plurifuncționale, iar altele având aceeași funcție. Sugerarea intonației prin punctuație se realizează doar parțial, în unele situații.

Astfel, semnele prin care este notată pauza finală a enunțurilor marchează totodată tipare intonaționale diferite și / sau realizări diferite ale aceluiași tip de intonație.

Punctuația realizată prin punct, marcă a tiparului intonațional descendent propriu enunțurilor asertive, nu reflectă varietatea melodică prin care se realizează acest tipar, în funcție de prezența sau de absența negației (*Atunci nu era nimeni acasă*[.]. *Atunci Maria era acasă*[.]), în funcție de sublinierea emfatică, prin accent, a negației ***nu*** sau a altui component negativ al enunțului (*Atunci **nu** era nimeni acasă*[.], în raport cu *Atunci nu era **nimeni** acasă*[.]) etc. (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.1**).

Semnul întrebării (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.2**) marchează toate tipurile de intonație interogativă: intonația ascendentă a întrebărilor totale (*Maria citește[?]*), intonația descendentă a întrebărilor parțiale (*Ce citește[?]*), intonația ascendent-descendentă a întrebărilor alternative (*Citește cărți sau reviste[?]*). Semnul exclamării (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.4.3, 1.6**) marchează atât intonația descendentă a enunțurilor imperative (*Rămâi acasă[!]*), cât și diversele tipuri de contur melodic ale enunțurilor exclamative (*Ce de lume[!]*, *Au venit la oameni[!]*, *Ajutor[!]*, *Maria[!]*, *Vai[!]* etc.).

Semnul întrebării și semnul exclamării asociate marchează intonația de tip special a enunțurilor interogative exclamative. Ordinea semnelor, eventual repetarea unuia dintre ele, poate sugera care este tipul de intonație predominant:

Ana: *Ți-e chiar atât de greu să mă ierți?* Abel: *Doamne, ce-i în capul tău[?!] Ca să te iert, ar trebui să te socotesc vinovată față de mine.* (H. Lovinescu, *Jocul*),

E miezul nopții, la ora asta se vine acasă[!?],

Molimă[?!?] Universitățile (și studentul apăsă dur pe acest cuvânt) nu se închid pentru molimă. (G. I. Mihăescu, *Brațul Andromedei, apud* Beldescu 2004).

Punctul, semnul întrebării sau semnul exclamării marchează numai conturul intonațional „de încheiere" al enunțului; secvența precedentă, în cazul enunțurilor complexe, poate fi rostită cu diverse variații de înălțime ale tonului, care nu apar marcate prin punctuație (vezi și **Organizarea prozodică a enunțului, 1.2**):

Sultanii, fie ei magicieni formaliști, nu domnesc peste limbi, ci limba răspunde de ființa omului și domnește peste om, în așa fel încât, când mergem prin pădure – spunea gânditorul în căutarea ființei –, noi mergem prin cuvântul pădure, iar când ne croim drumul prin viață, străbatem cuvintele vieții[.] (C. Noica, *Repede*),

Un fiziolog care stabilește care sunt funcțiile organismului omenesc cum trebuie să înceapă[?] (P. Țuțea, *Între*),

Când acest om-orchestră se abate asupră-ți, ce tandră tortură[!] (G. Liiceanu, *Epistolar*).

Punctuația poate sugera diferența de durată dintre pauzele care intervin în vorbire. De obicei pauzele de la finalul enunțurilor, marcate prin punct sau printr-un alt semn de punctuație final (vezi și *supra*), sunt mai lungi decât pauzele dintre componentele enunțului.

Pauzele interioare ale enunțului sunt marcate prin virgulă, punct și virgulă sau două puncte. În principiu, virgula notează o pauză scurtă, iar semnele punct și virgulă sau două puncte, o pauză ceva mai lungă: *Mișcarea veverițelor[:] o succesiune uimitoare de fulgurantă și împietrire[;] momente de stază absolută[,] urmate de țâșniri rapide[,] de nevăzut.* (A. Pleșu, *Jurnalul*).

Punctele de suspensie notează, de obicei, o pauză lungă: *Sfințenia în sine nu e interesantă, ci numai viețile sfinților; procesul prin care un om renunță la sine și apucă pe căile sfințeniei[...] Dar procesul prin care cineva devine hagiograf? A merge pe urmele sfinților[...] a-ți umezi tălpile prin lacrimile lor[...]* (E. Cioran, *Lacrimi*).

În general, însă, durata pauzelor depinde de ritmul vorbirii, corespondența cu anumite semne de punctuație nefiind sistematică din acest punct de vedere (vezi și **Organizarea prozodică a enunțului, 3**). De asemenea, nu există o corelație sistematică între prezența pauzelor și cea a punctuației, multe pauze din rostire nefiind marcate în scris.

Uneori intonația asociată unei pauze interioare poate fi ascendentă sau descendentă: *Autorul inventează un personaj[,] apoi începe să semene cu acel*

personaj. (R. Petrescu, *Părul*). Intonația este descendentă de obicei înainte de punct și virgulă și frecvent înainte de două puncte:

Așadar, a-ți „lua" libertatea față de moarte înseamnă a-i „înțelege necesitatea", deci a o accepta[;] prin urmare libertatea nu presupune altă alternativă decât a „ți-o lua" sau nu, dar aceasta nu e o chestiune de alegere cât de înțelegere. (Al. Peleologu, *Alchimia existenței, apud* Beldescu 2004),

Paralel cu acest înțeles, termenul nostru „baladă" mai are încă o semnificație[:] cântec vechi, din bătrâni. (D. Caracostea, *Balada populară, apud* Beldescu 2004).

Virgula poate avea numai rol sintactic în majoritatea utilizărilor sale (vezi *infra,* **2**), pauza fonetică fiind facultativă în construcțiile respective. De asemenea, cratima corespunde unei pauze doar facultativ (vezi *infra* utilizările cratimei ca semn de punctuație, sub **2**).

Linia de pauză și virgula pot fi utilizate, în anumite contexte, cu rolul fonetic al parantezelor, încadrând, ca și acestea, o secvență rostită cu intonație specială, de tip parantetic (vezi **Organizarea prozodică a enunțului, 1.2.2**): *Medicii recomandă mersul pe jos [(]cel puțin 30 de minute pe zi[)], dar și înotul sau gimnastica.*, față de *mersul pe jos [–] cel puțin 30 de minute pe zi [–]*; *mersul pe jos[,] cel puțin 30 de minute pe zi[,].*

1.1.2. Linia de dialog, ghilimelele folosite ca marcă grafică a citatului, bara oblică (în cele mai multe utilizări ale sale) nu au rol prozodic, ci numai rol sintactic (pentru care, vezi *infra,* 2).

1.1.3. Semnele de punctuație pot sugera utilizarea unor mijloace *nonverbale* (precum tăcerea, mimica, gestul), pentru a exprima, prin așa-numitele „replici mute", diverse reacții ale alocutorului (de perplexitate, de indignare etc.), dar și atitudinea locutorului față de cele relatate. Sunt utilizate cu acest rol semnul întrebării, semnul exclamării, adesea combinate, și punctele de suspensie, combinate uneori cu semnul întrebării sau cu semnul exclamării:

– Dumneata știi care e răspunsul cel mai dezagreabil pe care ți-l poate da o femeie căreia i-ai făcut o declarație de dragoste?

– *[?]* (= Nu!)

– *Să-ți spună că ești deștept.* (Gr. C. Moisil, *Îndoieli și certitudini, apud* Beldescu 2004);

Culai: *Sunt și flori de sticlă, mă băiete...*
Andrei: *[!?]*
Culai: *...De diamant.* (Camil Petrescu, *Suflete*);

Patroana (cu ochii calzi): *Și de ce mă iubești?*
Mitică (rămâne năuc): *[!!!?]* (Camil Petrescu, *Mitică*);

Pamfil Șeicaru a luat hotărârea „generoasă"[(!)] „cavalerească"[(?!)] de a nu-l mai discuta pe Camil Petrescu niciodată în coloanele Curentului, mai ales ca să-l vorbească de rău. (E. Ionescu, *Nu*);

– Mă rog, unde este biserica Vărzaru?
– Unde a fost..., vreți să ziceți.
– [?...]
– A! am dărâmat-o!
– *[!...]* (I. L. Caragiale, *Dărâmarea bisericii Vărzaru, apud* Beldescu 2004);

– *Băiete, un pahar de protoxid de hidrogen.*
– *[...?!]*
– *Atunci dă-mi unul de* H_2O.
– *Cum? Nici măcar apă n-aveţi? zbieră Mitică.* (I. L. Caragiale, *Tot Mitică, apud* Beldescu 2004).

1.2. Rolul sintactic sau (într-un sens mai larg) sintagmatic **al punctuaţiei** (vezi *infra,* **2**) este, în mare măsură, o consecinţă a rolului său fonetic.

1.2.1. Pauzele şi intonaţia (vezi *supra,* **1.1**) segmentează fluxul sonor (al vorbirii) în grupuri sintactico-semantice. De exemplu, secvenţa *Ion scrie cu greşeli?* este cuprinsă între două pauze, care o delimitează într-un context mai larg; conturul intonaţional ascendent, marcat grafic prin semnul întrebării, caracterizează secvenţa ca fiind un enunţ de tipul întrebărilor directe totale. O pauză interioară, notată prin virgulă, *Ion scrie[,] cu greşeli.*, desparte două grupuri, dintre care primul este nucleul sintactico-semantic al enunţului, alcătuit din subiect şi predicat, iar al doilea, un circumstanţial modal slab legat de regent şi, ca atare, omisibil. Marcarea în scris a acestor delimitări, prin punctuaţie, este adesea indispensabilă pentru înţelegerea enunţului şi pentru evitarea ambiguităţii.

> În textul scris, punctuaţia este singurul element de diferenţiere a anumitor situaţii de omografie: *Ce citeşti?* (*ce,* pronume, complement direct), *Ce[?] Citeşti?* (*ce,* marcă interogativ-exclamativă); *Nu plâng[,] pentru că mi-e frică.*, *Nu plâng pentru că mi-e frică [ci din alt motiv].*; *Carmen începe examenul.* (*Carmen,* nominativ subiect), *Carmen[!] începe examenul!* (*Carmen,* vocativ); *Lui Ion nu-i place.* (*lui,* marcă de dativ a numelui propriu *Ion,*), *Lui[,] Ion nu-i place.* (*lui,* pronume în dativ, iar *Ion,* nominativ subiect, având referent distinct de al pronumelui).

Punctuaţia reflectă, de asemenea, fenomene discursive, precum focalizarea (*Telefonează-mi[,]* ***acasă!***), tematizarea (***Pe Ion****[,] nimic nu-l consolează.*), alte schimbări de topică (*Citeşte[,]* ***în fotoliu****[,] o carte.*).

1.2.2. Unele semne de punctuaţie (având sau nu şi rol fonetic) separă în textul scris planuri distincte: planul lingvistic de cel metalingvistic (*Verbul [„]a fi[”] este neregulat.*), vorbirea directă faţă de cea indirectă (*[„]Arăţi obosită[” –] îi spune mama.*, *Ai putea răspunde[:] Mulţumesc.*), citatul faţă de construcţia în care este inserat (*Din scrierile lui Tadeu Hâjdeu[: „]Fiţi cinstiţi fără a urmări să străluciţi prin cinste[”]*, A. Pleşu, *Jurnalul*) etc.

1.3. Rolul expresiv al punctuaţiei se manifestă în diverse situaţii.

1.3.1. Punctuaţia poate marca încălcarea anumitor reguli sintactice, cu intenţia de a crea efecte de emfază.

De exemplu, punctul poate marca fragmentarea unei propoziţii sau a unei fraze prin intonaţie, uneori şi prin pauză, subliniindu-se unităţile izolate de regenţii lor: comp. *O să-l vizitez[.]* ***Mâine*** (sau ***Când o să pot***)., *O să-l vizitez mâine* (sau *când o să pot*).

Semnul întrebării şi semnul exclamării pot fi utilizate între termenii unei repetiţii: *Vreţi să ne faceţi* ***un serviciu****[?]* ***Un foarte mare serviciu?*** (M. Eliade, *Incognito la Buchenwald, apud* Beldescu 2004), ***Cu dinţii****[!]* ***cu dinţii*** *am să-l rup!* (I. L. Caragiale, *D-ale carnavalului*).

Prin punctuație pot fi izolați diverși tropi: *În dreptul Cișmigiului [–]* ***crâng prizonier în cușcă*** *[–] mirosea a toamnă.* (I. Teodoreanu, *La Medeleni, apud* M. Mancaș, *Tablou*).

1.3.2. Semnul exclamării asociat enunțurilor exclamative marchează intonații foarte diferite (vezi *supra,* **1.1.1**), varietatea melodică fiind direct legată de expresivitate: *Ce de lume!* (mirare, dezgust etc.).

1.3.3. Punctuația poate marca diferite structuri sintactice de tip retoric, cum sunt seriile enumerative (*Cele mai mari regrete mi le-au provocat* ***visurile de fericire****[:]* ***Botticelli****[,]* ***Claude Lorrain****[,]* ***Mozart****[,]* ***Watteau și Corot.,*** E. Cioran, *Lacrimi*), construcțiile simetrice, în paralelism sintactic (*Dacă e vorba de nume, acestea [–]* ***natural sau convențional****[,]* ***motivat sau arbitrar*** *[–]* ***evocă sau invocă****, totuși,* ***lucrul sau persoana*** *pe care le numește.*, Șt. A. Doinaș, *Fragmente*) etc.

2. SEGMENTAREA FLUXULUI VORBIRII

Segmentarea prozodică a fluxului vorbirii (prin pauze și prin unitățile de intonație) coincide, în linii generale, cu organizarea sintactică a comunicării orale.

Grupurile sintactico-semantice delimitate prozodic au, de obicei, o anumită unitate la nivel sintactic, incluzând componente ale enunțului strâns legate între ele.

2.1. Astfel, foarte des se despart prin pauză, dar, grafic, nu se izolează prin punctuație subiectul și predicatul (sau verbul cu formă nepredicativă) la care se raportează: ***Ion citește.***, ***Cine întreabă*** *nu greșește.*, *Trebuie* ***să plec.***, *Înainte de a veni* ***tu*** *acasă, a fost o pană de curent.*, *Ușor* ***de spus****, greu* ***de făcut.***, *Firește* ***că sunt de acord.*** De asemenea, nu se despart de regent prin punctuație numele predicativ (*Maria e* ***studentă.***, ***Ce-ai fost*** *nu mai poți fi.*), celelalte determinări obligatorii: complementul direct (*Dresează* ***câinele.***), complementul indirect (***Îi*** *convine situația.*), complementul prepozițional (*Se bucură* ***de vacanță.***, *Se teme* ***că ar putea greși.***), unele circumstanțiale (*Procedează* ***cum crezi!***, *Locuiește* ***aici.***), dar și constituenți ai enunțului proveniți, prin reorganizare, din poziții sintactice obligatorii, și anume din subiect (complementul de agent, *Elevul a fost lăudat* ***de profesor.***), din numele predicativ sau din predicativul suplimentar (*Mi-o amintesc* ***cum era.***). Separarea acestor constituenți prin pauză are caracter emfatic.

> Constituenții sintactici de acest tip pot fi izolați prin intercalarea unei secvențe: un atribut izolat (***Ion****[,] nedumerit[,] cere explicații.*), un vocativ (*Trebuie[,] băiete[,]* ***să-ți încerci norocul.***), o construcție incidentă (***Ion*** *[(]cum probabil bănuiești[)]* ***nu a fost de acord.***, *N-a întâlnit[,] probabil[,]* ***pe nimeni.***) etc. Pauza (notată prin virgulă) marchează unele complemente tematizate (vezi *supra,* **1.2**) și dezambiguizează construcții, ca: ***Cine vrea****[,]* *să plece!* (propoziție subiectivă + regentă), față de *Cine vrea să plece?* (propoziție principală regentă + completivă directă); *Mi-a lăsat cărțile [–]* ***rupte.*** (predicativ suplimentar), față de *Mi-a lăsat cărțile* ***rupte.*** (atribut). (Vezi **Subiectul, Numele predicativ, Predicativul suplimentar, Complementul direct, Complementul indirect, Complementul prepozițional, Complementul de agent.)**

Vocativul poate fi neseparat prin pauză, dar este totdeauna izolat grafic, prin punctuație: *Joacă-te[,]* ***copile!***

2.2. Semnele de punctuație îndeplinesc, în planul organizării sintagmatice a enunțurilor, diverse roluri, asociate sau nu cu un rol fonetic.

Punctul marchează sfârşitul unui enunț asertiv: *Citesc[.]*, *Citesc şi scriu[.]*, *Cumpără ce doreşte[.]*. Punctul poate fi utilizat şi după propozițiile interogative indirecte totale sau parțiale, dacă acestea sunt inserate într-un enunț asertiv: *Mă întreb dacă e bine[.]*, *Te iscodesc unde pleci[.]*.

Semnul întrebării se utilizează după enunțurile interogative directe: *Cum[?] încă n-ai plecat[?]*, *De-aia muncim noi şi ne căznim, să te vedem pe tine strigând pe la porțile lui Bălosu[?]* (M. Preda, *Moromeții*).

Semnul exclamării se utilizează după enunțurile imperative (*Vino[!]*) sau cu predicat exprimat prin interjecție (*Iată-l[!]*) şi după enunțurile exclamative (*Ce frumos ninge[!]*, *Bine că ninge[!]*).

Semnul exclamării marchează, de obicei, vocativele (*Ioane[!] încă n-ai plecat?*) şi interjecțiile neintegrate sintactic (*Ei[!] că bine zici!*).

Virgula se utilizează în situații sintactice mai numeroase şi mai variate decât celelalte semne de punctuație.

Astfel, virgula delimitează, de obicei, unitățile sintactice coordonate în propoziție şi în frază, exceptând structurile în care conectorii *şi* (copulativ), *sau* (disjunctiv) nu sunt repetați: *Sosesc şi Ion[,] şi Maria.* (dar *Sosesc Ion şi Maria.*), *Sosesc Ion[,] Maria şi Ana.*, *Nu cumpără cărți[,] ci reviste.*, *Sau pleci[,] sau rămâi.* (dar *Pleci sau rămâi?*), *Tot ceea ce se uită şi nu vreau să uit[,] să pierd[,] să alunece[,] ar trebui să scriu aici ca să-mi reamintesc[,] ca să mă citesc.* (E. Ionescu, *Nu*).

Conjuncția copulativă *şi* poate fi precedată de virgulă, atunci când aceasta izolează un vocativ (*Stai, copile[,] şi ascultă!*) sau alte elemente intercalate (*Stai, spuse Ion[,] şi ascultă!*, *Îi displăceau culorile stridente, la modă astăzi[,] şi muzica zgomotoasă.*); *şi* poate fi precedat de virgulă atunci când este utilizat adverbial (*Nu doar citesc[,] şi învăț.* „în plus"), cu valoare adversativă (*L-am rugat[,] şi tot n-a vrut să vină.*) sau în construcțiile concluzive (*Lucra totdeauna în grabă[,] şi prin urmare superficial.*).

Virgula, după conjuncția *or*, marchează o pauză în structuri emfatice: *A fost numit director. Or[,] nu avea competența necesară pentru această funcție!*

Virgula poate nota pauza care marchează elipsa unui verb predicativ (*Eu[,] la facultate.*), copulativ (*Ion[,] încă elev, Maria[,] deja studentă.*) sau elipsa verbului *a fi* din construcțiile pasive (*Unul a fost certat şi celălalt[,] lăudat.*).

Virgula poate nota pauza care izolează, de obicei, atributele explicative (*Copilul[,] bolnav[,] a lipsit de la şcoală.*; *Studiul meu[,] scris de altfel cu câteva zile înainte[,] se deosebeşte de al d-sale.*, E. Ionescu, *Nu*), apozițiile cu rol explicativ (*Dumnezeu[,] ființă nemărginită[,] există.*, C. Noica, *Jurnal filozofic*, *apud* Beldescu 2004) sau diverse alte structuri intercalate (*Recolta era[,] după cât se pare[,] compromisă.*), inclusiv expresiile *dicendi* intercalate în vorbirea directă (*Plec[,] zise ea[,] plec negreşit!*); vezi **Atributul, Apoziția, Construcțiile incidente.**

De asemenea, virgula poate marca grafic izolarea vocativului şi a interjecției prin pauză: *Ce-ai cu mine[,] vântule?* (T. Arghezi, *Ce*), *Hai[,] vino!*

Virgula marchează schimbarea topicii (vezi şi *supra*, **2.1**), la:

– propozițiile completive (in)directe antepuse regentei: *Cum de s-a stăpânit[,] nu ştiu.* (O. Paler, *Autoportret*), *Păi de ce am dezvorțat-o pe Zița de el[,] gândeşti?* (I. L. Caragiale, *O noapte*);

– circumstanţialele intercalate între subiect şi predicat (de regulă, când subiectul precedă predicatul): *Bătrânul[,] atunci[,] a început să plângă.*,

– circumstanţialele deplasate spre stânga în context: *Îi prelungea[,] zilnic[,] exerciţiile cu o oră.*

Virgula poate izola diverse tipuri de circumstanţiale (vezi **Circumstanţialele**):

– construcţiile gerunziale, antepuse regentului, circumstanţiale instrumentale (*Tăcând eu[,] s-ar confirma versiunea lui.*), concesive (*Ştiind că nu îmi răspunzi[,] eu tot îţi scriu.*), temporale (*Fiind încă acasă[,] a început să plouă.*), cauzale (*Întârziind trenul[,] nu am ajuns la examen.*), îmbinările cu valoare cauzală, de tipul *având în vedere, dat fiind, luând în considerare, ţinând seama,* antepuse şi postpuse regentului (*A anulat examenul[,] dat fiind că lipseau mulţi studenţi.*); construcţiile infinitivale şi participiale circumstanţiale, plasate la începutul frazei: *Înainte de a ajunge acasă[,] a început ploaia., Înspăimântată de glas[,] mâţa s-a înnodat într-o săritură.* (T. Arghezi, *Ce*); (facultativ) gerunziile circumstanţiale, antepuse regentului (*Tăcând*[,] *aş confirma versiunea lui.*),

– circumstanţialele antepuse regentei, asociate cu un corelativ: circumstanţiale de loc (*Unde m-ai trimis[,] acolo m-am dus.*), temporale (*Când m-ai chemat[,] atunci am venit.*), modale (*Cum s-a priceput[,] aşa a răspuns.*), de măsură (*Cu cât se apropia examenul[,] cu atât Ion era mai tulburat.*), cauzale (*Pentru că e bolnav[,] de aceea lipseşte*)., condiţionale (*Dacă ai obiecţii[,] atunci vorbeşte!*),

– circumstanţialele slab legate semantic de regent: cauzale (*Într-o poveste orientală se vorbeşte despre un bogătaş avar care a fost pedepsit să nu mai poată scăpa niciodată de încălţările sale rupte[,] pentru că nu le-a aruncat la timp.*, A. Pleşu, *Jurnalul*), temporale (*Când îl chem[,] răspunde.*), condiţionale (*O să te iert[,] dacă o să meriţi.*) etc.,

– propoziţiile circumstanţiale finale (exceptându-le pe cele postpuse, asupra cărora se insistă în frază): *Ieşea la poartă şi vorbea cu oamenii[,] ca să treacă timpul mai uşor.* (faţă de *Întreabă ca să afle.*),

– circumstanţialele consecutive: *Ne-am înţeles[,] de minune., Munceşte[,] până la epuizare., Vorbeşte atât de încet[,] încât nu-l aud.*, (exceptând anumite tipuri – *prea... (ca) să, destul / suficient de... încât / ca să* ori construite cu conjuncţia *de,* plasate imediat după predicatul regentei; de exemplu, *E prea frumos să fie adevărat., E destul de isteţ încât să priceapă., A mâncat de m-a speriat.*),

– (frecvent) circumstanţialele condiţionale antepuse, marcate prin *în caz de, în locul* (*În locul tău[,] aş fi procedat mai prudent.*); (totdeauna) condiţionalele juxtapuse, de tipul *Ai carte[,] ai parte.*,

– (totdeauna) circumstanţialele de relaţie tematizate în tiparul sitactic *De bine[,] e bine.;* (frecvent) cele de tipul *cu privire la, în legătură cu, în materie de, din punct(ul) de vedere* etc.,

– (frecvent) circumstanţialele concesive (*Cu toate acestea[,] te iert., Te iert[,] deşi nu meriţi.*), opoziţionale (*În loc să citeşti[,] te joci.*), cumulative (*După ce că e prost[,] are şi pretenţii.*), de excepţie (în special cele construite cu conectorii (*în*) *afară că,* (*în*) *afară de, în afara* – *În afară că munceşti[,] altceva nu mai faci.*).

Virgula poate fi plasată între elementele unei construcţii simetrice (numerale, adverbe etc.), exprimând uneori aproximaţia: *A băut o cafea[,] două., Nu te cunosc de ieri[,] de alaltăieri!, A mâncat tot[,] tot[,] tot.*

Semnul ***punct şi virgulă*** are în special rolul de a segmenta frazele lungi, făcând astfel mai clară construcţia. Adesea urmează după intercalări: *Cunoaşte cultura bizantină, fireşte*[;] *cunoaşte perfect cultura islamică, trăind în mediul ei*

(*e inventatorul unui mod de transcriere a muzicii turceşti! Se mai ştie şi azi în Turcia că notele muzicale sunt o invenţie a lui „Cantemiroglu", adică a fiului lui Cantemir Vodă tatăl)[;] latina şi greaca antică le cunoaşte temeinic din cărţi.* (Neagu Djuvara, *O scurtă istorie*). Secvenţele separate prin punct şi virgulă sunt adesea enunţuri distincte, între care s-ar putea pune punct: *Spengler cugetă, deci, ideea unităţii de stil în mişcare[;] el o transpune în regimul devenirii şi obţine ideea de destin.* (T. Vianu, *Stil*).

Semnul ***două puncte*** se utilizează adesea pentru a marca discontinuitatea discursului rezultată din trecerea de la vorbirea indirectă la vorbirea directă sau din introducerea unui citat (vezi şi *supra*, **1.2.2**): *Ana l-a întrebat[:] De unde vii?*, *Este celebră, în această privinţă, observaţia lui Nietzsche[:] „Orice om de caracter are un anumit eveniment tipic, care se repetă necontenit în timpul vieţii sale"*. (T. Vianu, *Stil*).

În textul dramatic, semnul două puncte urmează după numele personajelor, introducând replicile acestora: Ana[:] *Era ca un fel de grădină mare, un parc mare, cu pajişti întinse, cu copaci înalţi...* (H. Lovinescu, *Jocul*).

Semnul două puncte poate introduce o enumerare (*Părţile de vorbire neflexibile sunt[:] adverbul, prepoziţia, conjuncţia, interjecţia.*), o apoziţie (mai ales în structurile în care aceasta se raportează la adverbe precum *astfel*, *aşa* – *Pătlăgelele aşa se fac[:] cureţi vinetele de pieliţă ca de obicei, la dai în undă, le scurgi de apă.*, G. Călinescu, *Nuvele*), o construcţie cu semnificaţie concluzivă sau consecutivă (*În curând se deschide sezonul de schi[:] mergem şi la schi...*), o structură explicativă (*Oricât aş vrea să nu cad în păşunism, simt artificiul şi monstruozitatea maşinii[:] e urâtă, fenomenal de urâtă!*, A. Pleşu, *Jurnalul*; *Nu ies din casă[:] plouă prea tare.*) etc.

Prin două puncte poate fi notată pauza care marchează elipsa verbului la mod predicativ: *Aratul are un aspect de execuţie. Tractoarele înşiruite la orizont par trupe de ocupaţie în marş. Plugarul[:] efort suprem într-o desăvârşită linişte. Tractoristul[:] efort minim într-un vacarm.* (A. Pleşu, *Jurnalul*).

Linia de dialog marchează grafic, în dialog, schimbarea rolului de locutor: *[–] Unde pleci? [–] La munte.*

Linia de pauză izolează o construcţie parantetică, precedând-o sau încadrând-o; construcţia parantetică poate fi reprezentată de o apoziţie explicativă (*Nici natura [–] cadrul de acţiune a ţăranului [–] nu e privită ca o finalitate proprie.*, E. Lovinescu, *Istoria*) sau de o secvenţă incidentă (*Veţi veni voi înşivă la Berlin la vară [–] aşa sper.*, T. Maiorescu, *Jurnal*). Linia de pauză poate marca un raport disjunctiv de tip alternativ: *Ba plouă [–] ba ninge.*, *E când cald [–] când frig.* (vezi şi *supra*, **Virgula**).

Linia de pauză este folosită în notaţia cifrică a datelor calendaristice, a intervalelor de timp etc.: *noaptea de 2[–]3 august* – „doi spre trei august"; *în perioada 15[–]20 mai* – „(de la) 15 (până la) 20 mai (inclusiv)".

Parantezele rotunde se utilizează în special ca mărci grafice ale pauzei prin care sunt izolate secvenţe ce exprimă informaţii suplimentare faţă de cele enunţate: *Scriu câteva rânduri, o frază, la care la ora 9 seara [(]noaptea, de fapt, dar nu pot scrie 9 noaptea, pentru mine noaptea începe după ora 10[)]] renunţ.* (R. Petrescu, *Părul*).

Punctele de suspensie au rolul principal de a nota pauza care marchează întreruperea vorbirii: Andrei: *Te rog să crezi că înţeleg[...] şi sunt convins că într-o zi[...]* (Camil Petrescu, *Suflete*), Andrei (o priveşte puţin mirat): *Dar[...]* (Camil Petrescu, *ibid.*).

Cratima, ca semn de punctuație, poate fi utilizată, ca și linia de pauză (vezi *supra*), între cuvinte repetate care alcătuiesc o unitate (*Pentru-a crucii biruință se mişcară râuri[-]râuri.*, M. Eminescu, *Scrisoarea III*), între numerale juxtapuse, care exprimă o aproximație (*A mers doi[-]trei kilometri.*), între cuvinte care indică limitele în spațiu sau în timp (*ruta Bucureşti[-]Roma, perioada 3[-]14 august*).

Ghilimelele se utilizează curent ca marcă grafică a citatului (*Dacă sunt alcătuit [„]după chipul și asemănarea Lui[”], atunci trebuie să dispun de capacitatea de a-L cunoaşte.*, A. Pleşu, *Jurnalul*), ca semn prin care se introduce vorbirea directă (*[„]A fi adult e a fi singur[”] – spune undeva Jean Rostand.*, A. Pleşu, *Despre îngeri*), un titlu (de publicație – *Citeşte [„]România liberă[”]*) etc. Ghilimelele pot marca un element folosit contextual cu o semnificație specială, diferită de cea curentă: *Ieri, spre seară, am urcat până la [„]pâlnia[”] de la capătul nordic al aleii cu plopi.* (A. Pleşu, *Jurnalul*).

Bara oblică este întrebuințată, ca semn de punctuație, mai ales în stilurile științific, administrativ, publicistic. Bara oblică se utilizează: în notația cifrică a datelor calendaristice (*noaptea de 2 [/] 3 august* – „doi spre trei august”; *ziua de 1 [/] 14 august* – „1 sau / respectiv 14 august”, după calendarul iulian şi după cel gregorian); vezi şi *supra*, **Linia de pauză**; în construcții care exprimă o opoziție (*distincția singular [/] plural* – „singular (față de / versus) plural” sau „dintre singular şi plural”), o alternanță (*alternanța vocalică a [/] ă* – „(dintre) *a* (şi) *ă*”), o asociere (*relația expresie [/] conținut* – „(dintre) expresie (şi) conținut”) sau o alternativă (*moştenire materială şi [/] sau spirituală* – „materială şi (ori) sau spirituală”).

Bara oblică este utilizată în notația cifrică a numeralelor fracționare (*2 [/] 3* – „doi pe trei”, „doi supra trei”) şi în formulele distributive ce conțin substantive indicând unități de măsură: *biți [/] secundă* („biți pe secundă”).

3. NORMA DE PUNCTUAȚIE

Norma punctuației este mai puțin strictă decât alte norme ale limbii literare (cum este, de exemplu, cea ortografică).

Există reguli obligatorii, prescriptive (cum este cea care cere marcarea prin punct a finalului frazelor enunțiative, *Citesc ce îmi recomanzi[.]*, sau izolarea interjecțiilor şi a vocativelor, *Hai[,] ne aşteaptă mama!, Răspunde[,] Ioane[!]*) sau prohibitive (de exemplu, regula care interzice separatea subiectului de predicat şi a determinărilor obligatorii față de regent, dacă nu există intercalări – *Ion munceşte., Citesc cartea., Sunt profesoară.* etc.); vezi detalii şi exemple, *supra*, sub **2.**

Multe reguli sunt însă facultative, permițând alegerea dintre mai multe semne de punctuație sau dintre utilizarea unui semn şi, respectiv, absența punctuației (vezi *supra*, 2). Astfel, semnul exclamării alternează cu virgula sau cu absența punctuației mai ales după interjecțiile urmate de vocative: *Măi[!] omule!, Măi[,] omule!, Măi omule!* Ghilimelele sunt utilizate în concurență cu linia de dialog, ca mărci ale vorbirii directe. Semnul două puncte poate însoți ghilimelele sau linia de dialog, precedând secvența în vorbire directă, sau se poate folosi, în absența altor semne de punctuație, ca marcă unică a vorbirii directe. Parantezele sunt utilizate în concurență cu linia de pauză şi cu virgula, ca mărci ale intercalării. Linia de pauză are funcții comune cu bara oblică şi cu cratima. Virgula şi cratima alternează în structurile care exprimă aproximația prin numerale juxtapuse.

SUMAR ANALITIC

INTRODUCERE
(Gabriela Pană Dindelegan)

ENUNȚUL
(Ileana Vântu)

RELAȚII SINTACTICE
(Ileana Vântu)

TIPURI DE ENUNȚURI ÎN FUNCȚIE DE SCOPUL COMUNICĂRII
(Andra Vasilescu, Ileana Vântu)

ORGANIZAREA STRUCTURAL IERARHICĂ

STRUCTURI SINTACTICE

GRUPURI SINTACTICE

GRUPUL VERBAL
(Gabriela Pană Dindelegan)

GRUPUL NOMINAL
(Camelia Stan, Andra Vasilescu)

GRUPUL ADJECTIVAL
(Magdalena Popescu-Marin)

GRUPUL ADVERBIAL
(Andreea Dinică)

GRUPUL INTERJECŢIONAL
(Blanca Croitor Balaciu)

GRUPUL PREPOZIŢIONAL
(Isabela Nedelcu)

CONSTRUCŢII SINTACTICE

CONSTRUCŢII PASIVE ŞI CONSTRUCŢII IMPERSONALE
(Gabriela Pană Dindelegan)

CONSTRUCȚII REFLEXIVE ȘI CONSTRUCȚII RECIPROCE
(Gabriela Pană Dindelegan)

CONSTRUCȚII CAUZATIV-FACTITIVE
(Blanca Croitor Balaciu)

CONSTRUCȚII CU PREDICATIV SUPLIMENTAR
(Blanca Croitor Balaciu)

CONSTRUCŢII COMPARATIVE
(Rodica Zafiu)

CONSTRUCŢII CU PROPOZIŢII RELATIVE
(Mihaela Gheorghe)

CONSTRUCȚII CU PROPOZIȚII CONJUNCȚIONALE
(Mihaela Gheorghe)

FUNCȚII SINTACTICE

PREDICATUL ȘI PREDICAȚIA

PREDICATUL
(Gabriela Pană Dindelegan)

NUMELE PREDICATIV
(Gabriela Pană Dindelegan)

COMPLEMENTUL PREDICATIV AL OBIECTULUI
(Gabriela Pană Dindelegan)

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR
(Blanca Croitor Balaciu)

SUBIECTUL ŞI RELAŢIA CU PREDICATUL

SUBIECTUL
(Gabriela Pană Dindelegan)

ACORDUL DINTRE SUBIECT ŞI PREDICAT
(Raluca Brăescu)

COMPLEMENTE

COMPLEMENTUL DIRECT
(Elena Carabulea)

COMPLEMENTUL SECUNDAR
(Elena Carabulea)

COMPLEMENTUL INDIRECT
(Marina Rădulescu Sala)

COMPLEMENTUL PREPOZIŢIONAL
(Marina Rădulescu Sala)

COMPLEMENTUL DE AGENT
(Marina Rădulescu Sala)

COMPLEMENTUL POSESIV
(Marina Rădulescu Sala)

COMPLEMENTUL COMPARATIV
(Rodica Zafiu)

CIRCUMSTANȚIALE

CIRCUMSTANȚIALUL. PREZENTARE GENERALĂ
(Dana Manea)

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP
(Dana Manea)

CIRCUMSTANŢIALUL DE LOC
(Domniţa Tomescu)

CIRCUMSTANŢIALUL DE MOD
(Rodica Zafiu)

CIRCUMSTANȚIALUL INSTRUMENTAL
(Andreea Dinică)

CIRCUMSTANȚIALUL SOCIATIV
(Andreea Dinică)

CIRCUMSTANȚIALUL CANTITATIV
(Rodica Zafiu)

CIRCUMSTANȚIALUL DE RELAȚIE
(Andreea Dinică)

CIRCUMSTANȚIALUL DE CAUZĂ
(Dana Manea)

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP
(Dana Manea)

CIRCUMSTANȚIALUL CONDIȚIONAL
(Dana Manea)

CIRCUMSTANŢIALUL CONCESIV
(Dana Manea)

CIRCUMSTANŢIALUL CONSECUTIV
(Dana Manea)

CIRCUMSTANŢIALUL OPOZIŢIONAL
(Camelia Stan)

CIRCUMSTANŢIALUL CUMULATIV579
(Camelia Stan)

CIRCUMSTANŢIALUL DE EXCEPŢIE
(Camelia Stan)

ATRIBUTUL
(Magdalena Popescu-Marin)

APOZIŢIA

(Raluca Brăescu)

ORGANIZAREA DISCURSIVĂ

ASPECTE ALE CONSTRUCȚIEI DISCURSULUI

DEIXIS
(Adriana Gorăscu)

ANAFORA
(Rodica Zafiu)

MODALIZAREA
(Rodica Zafiu)

AFIRMAŢIA
(Rodica Zafiu)

NEGAŢIA
(Rodica Zafiu)

CONECTORI FRASTICI ŞI TRANSFRASTICI
(Isabela Nedelcu)

STRUCTURI SINTACTICE DEVIANTE

CONSTRUCȚII INCIDENTE
(Domnița Tomescu)

ANACOLUTUL
(Domnița Tomescu)

ELIPSA
(Domnița Tomescu)

REPETIȚIA
(Laurenția Dascălu Jinga)

IMBRICAREA
(Domniţa Tomescu)

TIPURI DE DISCURS

DIALOGUL
(Andra Vasilescu)

VORBIREA DIRECTĂ ŞI VORBIREA INDIRECTĂ
(Ileana Vântu)

LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ
(Margareta Manu Magda)

ORGANIZAREA INFORMAŢIONALĂ A ENUNŢULUI

PREZENTARE GENERALĂ
(Adriana Gorăscu)

ORGANIZAREA TEMATICĂ A ENUNŢULUI (TEMĂ / REMĂ)
(Adriana Gorăscu)

ORGANIZAREA FOCALĂ A ENUNŢULUI (TOPIC / FOCUS)
(Adriana Gorăscu)

ORGANIZAREA PROZODICĂ A ENUNŢULUI
(Laurenţia Dascălu Jinga)

IMPLICAȚIILE SINTACTICE ALE PUNCTUAȚIEI
(Camelia Stan)

BIBLIOGRAFIE SPECIALĂ

ENUNȚUL

Avram, M., 1997, p. 299–302, 305–309, 405, 407–416.
Benveniste, E., 1966, p. 225–288.
Dimitriu, C., 2002, p. 1028–1030, 1105.
Drașoveanu, D. D., 1968, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL, XIII, 1, p. 19–32.
ELR, p. 29–31, 113–115, 141–144, 187–189, 207, 261–262, 289–290.
GA, II, p. 240–253.
Gheorghe, M., 2004, p. 252.
Graur, Al., 1956, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG, I, p. 121–139.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 9–70, 81–88.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2003.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 539–544, 546–564.
Irimia, D., 2000, p. 353–365, 369–370, 405–407, 460, 469, 483, 493–523.
Martinet, A., 1975, p. 89–100.
Moeschler, J., A. Reboul, 1999, p. 42–44, 55–57, 61–64.
Niculescu, Al., 1958, *Observații asupra conjuncțiilor adversative fundamentale în limbile romanice. Conjuncția adversativ-copulativă*, în *Omagiu Iordan*, p. 633–637.
Pană Dindelegan, G., 1992b, p. 31–66.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 155–157, 251–252.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds.), 1995, p. 165–175.
Secrieru, M., 1998.
Stati, S., 1965, *La construction des chaînes linguistiques potentielles*, în CLTA, II, p. 267–280.
Stati, S., 1967, p. 155–223.
Stati, S., 1990, p. 12–15.
Șerbănescu, A., 2002.
Teiuș, S., 1980, p. 46–136.
Vasiliu, E., 1995, p. 28–30, 37–41.

GRUPUL VERBAL

Coteanu, I. (red. resp.), p. 291–305.
Creissels, D., 1995, p. 155–182, 204–323.
Evseev, I., 1974.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds.), 2002, p. 43–322.
Lazard, G., 1994.
Maingueneau, D., 1994, p. 29–40.
Manea, D., 2001b.
Mierlă, A., 2003.
Niculescu, A., 1978, p. 253–273.
Pană Dindelegan, G., 1974.
Pană Dindelegan, G., 1976.
Pană Dindelegan, G., 1980, *Grup verbal*, în LL, 1, p. 78–81.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 211–231.
Picoche, J., 1995, *Définitions actancielles*, în „Cahiers de lexicologie", 1, p. 67–76.
Riegel, M., J.-Ch. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 103–145, 212–241, 433–451.
Stan, C., 2005, p. 169–233.

Touratier, Ch., 2000, p. 117–139.
Uşurelu, C., 2005.
Marleen Van Peteghem, 1991.

GRUPUL NOMINAL

Avram, M., 1997, p. 348–361.
Chierchia, G., 1997, p. 62–80, 219 –313.
Cinque, G., G. Giusti (eds.), 1995.
Renzi, L. (ed.), 1991, p. 273–531, 645–696.
Florea, M., 1983.
Irimia, D., 2000, p. 469–486.
Kleiber, G., B. Laca, L. Tasmowski (eds.), 2001.
Lyons, J., 1996, p. 294–302.
Pană Dindelegan, G., 1999.
Pană Dindelegan (coord.), 2003, p. 337–362.
Stan, C., 2003.
Tasmowski, L. (coord.), 2000.

GRUPUL ADJECTIVAL

Guţu-Romalo, Valeria, 1973, p. 65.
Pană Dindelegan, G. 1992a, p. 35–118.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2005, p. 39–48.

GRUPUL ADVERBIAL

Avram, M., 1997, p. 252–261.
Brâncuş, Gr., M. Saramandu, 2001, p. 192–217.
Ciompec, G., 1985.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 497–510.
Irimia, D., 2000, p. 289–303.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 85–117.
Renzi, L. (ed.), 1995, p. 341–412.

GRUPUL INTERJECŢIONAL

Minuţ, A. M., 1997, *Interjecţia în limba română*, I, în AUI, 43, p. 179–186.
Minuţ, A. M., 1998–1999, *Interjecţia în limba română*, II, în AUIL, 44–45, p. 157–172.
Şerbănescu, A., 1991, *Despre statutul lui **uite** vs **uită-te***, în SCL, XLII, 3–4, p. 151–165.

GRUPUL PREPOZIŢIONAL

Cuniţă, A., 1999, *La préposition roumaine **peste** au carrefour des théories linguistiques*, în „Cahiers scientifique de l'Université d'Artois", 13, *Fonctions syntaxiques et rôles sémantiques*, p. 53–60.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 31–33.
Pană Dindelegan, G., 1994, p. 37–38.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 165–182.
Rauh, G., 1994, *Prépositions et rôles: points de vue syntaxique et sémantique*, în „Langages", 113, p. 45–78.
Riegel, M., J.-C. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 369–373.

CONSTRUCŢII PASIVE ŞI CONSTRUCŢII IMPERSONALE

Dobrovie-Sorin, C., 1994, p. 128–195 (trad. rom.: 2000, p. 156–215).
Dobrovie-Sorin, C., 1998, *Impersonal **se** constructions in Romance and the passivization of unergatives*, în „Linguistic Inquiry", 29, 3, p. 399–437.
Gaatone, D., 1998.

Iordan, I., 1950, *Note sintactice*, în SCL, I, 2, p. 269–279.
Iordan, I., 1956, p. 375–376.
Lamiroy, B., 1993, *Pourquoi il y a deux passifs*, în „Langages", 27, p. 53–72.
Manea, D., 2001a, p. 193–198, 209–220.
Manoliu-Manea, M., 1977, p. 159–170.
Melis, L., L. Tasmowski, P. Verluyten, D. Willems, 1985, *Les constructions de la phrase française. Invitation à la réflexion sur le passif, le pronominal, l'impersonnel, le causatif*, Gand, Communication, Cognition & Studies in Language, 3.
Moortgat, W., 1990, *Le passif „plein" et le passif réfléchis: un cas de synonimie syntaxique*, în RRL, XXXV, 3, p. 197–223.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 124–133, 148–156.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 96, 133–141.
Rivière, N., 1990, *Le participe passé est-il verbe ou adjectif?*, în „Travaux de Linguistique et de Philologie", p. 131–169.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds.), 2002, p. 1427–1450.

CONSTRUCȚII REFLEXIVE ȘI CONSTRUCȚII RECIPROCE

Crașoveanu, C., 1974, *Cu privire la construcțiile care exprimă reciprocitatea*, în LR, XXIII, 3, p. 177–186.
Graur, A., 1938, *Les verbes „réfléchis" en roumain*, în BL, VI, p. 42–89.
Manea, D., 2001a, p. 199–202.
Melis, L., L. Tasmowski, P. Verluyten, D. Willems, 1985, *Les constructions de la phrase française, invitation à une réflexion sur le passif, le pronominal, l'impersonnel, le causatif*, Gand, Communication, Cognition & Studies in Language, 3.
Melis, M., 1990.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 134–144 (sau 1999, p. 93–100).
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 56–62.
Pană Dindelegan, G. 1992b, p. 70–78, 122–124.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 87–102.
Reichenbach, H., 1947.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds.), 2002, p. 1483–1504.
Tasmowski, L. (coord.), 2002.
Vasiliu, L., 1969, *Some grammatical and semantic remarks on the reflexive constructions*, în RRL, XIV, 4, p. 365–372.
Zribi-Hertz, A., 1987, *La réflexivité ergative en français moderne*, în „Le français moderne", 55, p. 23–54.

CONSTRUCȚII CAUZATIV-FACTITIVE

Baciu, I., 2004, p. 130–139, 208–220.
Cerbasi, D., 1997, *La causatività sintattica in romeno. Una proposta di caratterizzazione tipologica nel contesto della famiglia romanza*, în RRL, XLII, 3–4, p. 297–312.
Cornilescu, A., 2003, p. 339–343.
Cristea, T., 1989, *Opérateurs de causation pronominaux en français et en roumain*, în RRL, XXXIV, 1, p. 3–11.
Cuniță, A., 1984, *Remarques sur les verbes factitifs psychologiques*, în RRL, XXIX, 1, p. 49–53.
Iliescu, M., 1993, *Le factitif roumain*, în RRL, XXXVIII, 4, p. 297–305.
Lyons, J., 1968, p. 350–371.
Manea, D., 2001b.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2003, p. 107–115.
Papp, E., M. Rădulescu, 1975, *Verbe și construcții cu sens factitiv-cauzativ în limba română*, în LR, XXIV, 2, p. 101–119.
Talmy, L., 1976, *Semantic Causative Types*, în „Syntax and Semantics", 6, New York, Academic Press, p. 43–116.
Ușurelu, C., 2005.

CONSTRUCŢII CU PREDICATIV SUPLIMENTAR

Avram, M., 1961, *În legătură cu discuţia asupra „numelui predicativ circumstanţial"*, în LR, X, 6, p. 539–551.
Cornilescu, A., 2003, p. 381–415.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 146–154.
Niţă, S., 1958, *Predicatul circumstanţial*, în LR, VII, 4, p. 93–98.
Pană Dindelegan, G., 1999, p. 108–114.
Popuşoi, C., 2002.
Rădulescu, M., 1957, *Numele predicativ circumstanţial*, în SG, II, p. 121–130.
Stan, C., 1986, *Asupra structurii de adâncime a unor sintagme cu verbe „reflexive"*, în SCL, XXXVII, 6, p. 487–492.
Vasiliu, L., 1970, *„Double subordination syntaxique" et „ellipse"*, în RRL, XV, 5, p. 519–528.

CONSTRUCŢII COMPARATIVE

Avram, M., 1997, p. 386–387, 442–443.
Brown, K., J. Miller, 1999, p. 76–81.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds.), 2002, p. 1099–1170.
Irimia, D., 1997, p. 421–424.
Kennedy, Ch., J. Merchant, 2000, *Attributive comparative deletion*, în „Natural Language and Linguistic Theory", 18, p. 89–146.

CONSTRUCŢII CU PROPOZIŢII RELATIVE

Cinque, G., G. Giusti (eds.), 1995, p. 127–160.
Cornilescu, A., 1996.
Edelstein, F., 1971, *Despre „legătura relativă" în limba română*, în CL, XVI, 2, p. 339–343.
Fabb, N., 1990, *The difference between English restrictive and non-restrictive relative clauses*, în „Journal of Linguistics", 26, p. 57–78.
Gheorghe, M., 2004.
Godard, D., 1988.
Grosu, A., 1996, *The proper analysis of "Missing-P" free relative constructions*, în „Linguistic Inquiry", 27, 2, p. 257–293.
Guţu Romalo, V., 1957, *Propoziţii relative*, în SG, II, p. 161–171.
Kampers-Manhe, B., 1991.
Kleiber, G., 1987.
Malan, N., 1999.
Nilsson, E., 1969.
Touratier, C., 1980.
Van Riemsdijk, H. C., 2000, *Free Relatives*, www.cwis.kub.nl/~fdl/general/people/riemsdh/fr.pdf.
Wilmet, M., 1987, *À propos des relatives: une opposition controuvée*, în „Travaux de linguistique", 16, p. 163–176.

CONSTRUCŢII CU PROPOZIŢII CONJUNCŢIONALE

Biber, D., S. Johansson, G. Leech, S. Conrad, E. Finegan, 1999, p. 660–683.
Cornilescu, A., 2003, p. 58–214.
Pană Dindelegan, G., 1976 (1999).
Pană Dindelegan, Gabriela, 2003.
Vulpe, Magdalena, 1980.

PREDICATUL

Amiot, D., W. De Mulder, N. Flaux, M. Tenchéa (eds.), 1999, *Fonctions syntaxiques et rôles sémantiques*, în „Cahiers Scientifiques de l'Université d'Artois", 13, *Fonctions syntaxiques et rôles sémantiques*.
Baudet, S., 1990, *Représentation d'état, d'événement et d'action*, în „Langages", 100, p. 45–64.

Coteanu, I. (coord.), 1985, p. 239–240.
Dimitrescu, F., 1958.
DSL, p. 397–401.
François, J., 1990, *Classement sémantique des prédications et méthodes psycholinguistiques d'analyse propositionnelle*, în „Langages", 100, p. 13–32.
Giry-Schneider, J., 1987.
Guillet, A., Leclère, C., (eds.), 1981, *Formes syntaxiques et prédicats sémantiques*, în „Langages", 63.
Guțu Romalo, V., 1956, *Semiauxiliarele de mod*, în SG, I, p. 57–81 (republicat în Guțu Romalo, 2005, p. 156–183).
Guțu Romalo, V., 1961, *Semiauxiliare de aspect?*, în LR, X, 1, p. 3–15 (republicat în Guțu Romalo, 2005, p. 184–196).
Guțu Romalo, V., 1973, p. 124–132.
Irimia, D., 1997, p. 370–385.
Larson, R., G. Segal, 1995, p. 115–159.
Manea, D., 2001a.
Neamțu, G. G., 1986.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 76–82.
Pană Dindelegan, G., 1985, *Formule modalizatoare de certitudine*, în SCL, XXXVI, 3, p. 237–240.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 25–33, 111–117.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 165–182
Rauh Wuppertal, G., 1994, *Prépositions et rôles: points de vue syntaxiques et sémantiques*, în „Langages", 113, p. 45–78.
Reichenbach, H., 1947.
Riegel, M., 1985.
Wilmet, M., 1998, p. 499–541.

NUMELE PREDICATIV

Diaconescu, P., 1967, *Rolul elementului verbal în componența predicatului nominal*, în SG, II, p. 105–120.
Giry-Schneider, J., 1987.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 133–145.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds.), 2002, p. 251–271.
Irimia, D., 1997, p. 375–385.
Larson, R., G. Segal, 1995, p. 115–159.
Neamțu, G. G., 1986.
Pană Dindelegan, G., 1974, p. 133–154.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 105–110.
Remy-Giraud, S., 1991, p. 151–207.
Riegel, M., 1985.
Riegel, M., J.-Ch. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 233–241.
Van Peteghem, M., 1991.
Van Peteghem, M., 1992, *L'article dans l'attribut nominal en roumain: comparaison avec trois langues romanes* (*français – espagnol – italien*), în RRL, XXXVII, 2–3, p. 107–115.

COMPLEMENTUL PREDICATIV AL OBIECTULUI

Irimia, D., 1997, p. 486–491.
Olsson, K., 1976.
Pană Dindelegan, G., 1974, p. 133–154.
Pană Dindelegan, G., 1976, 105–110.

PREDICATIVUL SUPLIMENTAR

Avram, M., 1961, *În legătură cu discuția asupra „numelui predicativ circumstanțial"*, în LR, X, 6, p. 539–551.
Cornilescu, A., 2003, p. 381–415.
Drașoveanu, D. D., 1967, *Despre elementul predicativ suplimentar*, în CL, XII, 2, p. 235–242.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 146–154.

Hodiş, V., 1967, 1969, *Elementul predicativ suplimentar. Contribuţii*, I, în LR, XVI, 6, p. 485–489 şi II, în LR, XVIII, 2, p. 139–145.
Ionescu, D., 1998.
Niţă, S., 1958, *Predicatul circumstanţial*, în LR, VII, 4, p. 93–98.
Pană Dindelegan, G., 1999, p. 108–114.
Popuşoi, C., 2002.
Rădulescu, M., 1957, *Numele predicativ circumstanţial*, în SG, II, p. 121–130.
Secrieru, M., 2001.
Stan, C., 1986, *Asupra structurii de adâncime a unor sintagme cu verbe „reflexive"*, în SCL, XXXVII, 6, p. 487–492.
Vasiliu, L., 1970, *„Double subordination syntaxique" et „ellipse"*, în RRL, XV, 5, p. 519–528.

SUBIECTUL

Avram, M., 1997, p. 326–331.
Brâncuş, Gr., 2004, *Substantive nearticulate în balada populară*, în „Studii şi cercetări filologice", seria „Limba şi literatura română", 3, Piteşti, p. 8–11.
Dobrovie-Sorin, C., 1994, p. 112–127.
Dobrovie-Sorin, C., 1997, *Les verbes auxiliaires et la structure de la phrase en roumain*, în *Actas do XIX Congreso Internacional de lingüística e Filoloxía Románicas*, Universidade de Santiago de Compostela, publicadas por Ramón Lorenzo, p. 1123–1134.
Gawelko, M., 1996.
Givón, T., 1984, 1990, I, p. 239–268, II, p. 739–778.
Guţu-Romalo, V., 1973, p. 109–123.
Huddleston, R., C. K. Pullum (eds.), 2002, p. 235–243.
Iordan, I., 1956, p. 538–561.
Irimia , D., 1997, p. 385–403.
Neidle, C., R. Nunez (eds.), 1987, p. 215–224.
Pană Dindelegan, G., 1974, p. 58–92.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 211–231.
Renzi, L., 1989, *Considerationi tipologiche sul rumeno*, în *Analyse et synthèse dans les langues romanes et slaves*, Ve Colloque international de linguistique slavo-romane, Bad Homburg, Tübingen, Gunter Narr Verlag, p. 21–25.
Riegel, M., J.-Ch. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 129–140.
Teodorescu, E., 1972.
Touratier, Ch., 1987, *Définition typologique du sujet*, în „Trauvaux", 5, Cercle linguistique d'Aix-en-Provence, p. 59–79.
Ulrich, M., 1985.
Vulpe, M., 1980, p. 117–124.
Wilmet, M., 1998, p. 460–471.

ACORDUL DINTRE SUBIECT ŞI PREDICAT

Avram, M., 2001, p. 335–346.
Craşoveanu, D., 1969, *Extinderea acordului după înţeles*, în LR, XVIII, 6, p. 545–549.
Guţu Romalo, V., 2000.
Gruiţă, G., 1981.
Irimia, D., 2000, p. 396–401.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2002b, p. 11–30.
Ştefănescu, I., 1998, *Agreement with subject partitive phrases*, în RRL, XLIII, 3–4, p. 219–249.
Tomescu, D., 1998.

COMPLEMENTUL DIRECT

Drăganu, N., 1943.
Graur, Al., 1945, *Contribution à l'étude du genre personnel en roumain*, în BL, XIII, p. 97–98.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 155–172.

Niculescu, Al., 1959, *L'objet direct prépositionnel dans les langues romanes*, în „Recueil d'études romanes", Bucureşti, p. 167–185
Pană Dindelegan, G., 1994, p. 117–122.
Pană Dindelegan, G., 1999, p.61–63.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2002b, p. 25–40.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 104–105, 172–174, 222–226, 229.
Pottier, B., 1960, *„L'objet prépositionnel", fait et theorie*, în SCL, XI, 3, p. 673–676.
Puşcariu, S., 1922, *Despre* ***pre*** *la acuzativ*, în DR, II, p. 565–582.
Racoviţă, C., 1940, *Sur le genre personnel en roumain*, în BL, VIII, p. 154–158.
Vulpe, M., 1980.

COMPLEMENTUL SECUNDAR

Avram, M., 2001, p. 372.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 170–172.
Pană Dindelegan, G., 1999, p. 64–65.
Vasiliu, L., 1967, *Some aspects of the grammar of the verb phrase with special reference to prepositional constructions*, în RRL, XII, 4, p. 341–367.

COMPLEMENTUL INDIRECT

Avram, M., 2001, *Gramatica pentru toţi*, p. 374–379.
Dimitriu, C., 2002, p. 1397–1406.
Draşoveanu, D. D., 1971, *O categorie sintactică – unicitatea*, în CL, XIV, 2, p. 325–335.
Draşoveanu, D. D., 1993, *Despre* ***al*** *cu aplicare la o structură problematică*, în CL, XXXVIII, 1–2, p. 89–93.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 173–181.
Guţu Romalo, V., 2000, p. 99–100.
Irimia, D., 1997, p. 415–420.
Nagy, R., 2002, p. 154–178.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 94–97.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 35–45.
Rădulescu, M., 1992, *Complementul indirect în genitiv*, în LR, XLI, 1–2, p. 95–99.
Reinheimer, S., L. Tasmovski, 2005, p. 113–122.
Rizescu, I., 1961, *Complementul indirect sau al atribuirii*, în LR, X, 5, p. 432–444.

COMPLEMENTUL PREPOZIŢIONAL

Avram, M., 2001, p. 374–379.
Cervoni, J., 1990, *Prépositions et compléments prépositionnels*, în „Langue française", 86, p. 85–89.
Dimitriu, C., 2002, p. 1397–1406.
Draşoveanu, D. D., 1971, *O categorie sintactică – unicitatea*, în CL, XIV, 2, p. 325–335.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 202–204.
Iordan, I., 1954, p. 639–647.
Irimia, D., 1997, p. 415–420.
Merlan, A., 2001, p. 101–110.
Nagy, R., 2002, p. 154–178.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 97–101.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 45–52.
Pană Dindelegan, G., 1992b, p. 119–122.
Vasiliu, E., S. Golopenţia-Eretescu, 1969, p. 99–100.
Vasiliu, L., 1967, *Some aspects of the grammar of the verb phrase with special reference to prepositional constructions*, în RRL, XII, 4, p. 341–367.

COMPLEMENTUL DE AGENT

Avram, M., 1968, *Cu privire la definiţia complementului de agent şi a complementului sociativ*, în LR, XVIII, 5, p. 468–471.
Avram, M., 2001, p. 379–380.

Crașoveanu, D., 1973, p. 54–55.
Curteanu, N., O. Popârda, I. Oprea, 1986, *Analiza limbajului fondată pe strategia de parsing SCD și pe execuția procedurală a șabloanelor verbale*, în „Lucrările primului colocviu național de limbaje, logică, lingvistică matematică", Brașov, p. 89–96.
Diaconescu, P., 1959, *Exprimarea complementului de agent în limba română*, în LR, VIII, 2, p. 9–14.
Dimitriu, C., 2002, p. 1393–1396.
Gruiță, G., 1991, *Subordonata completivă de agent (variante nepronominale)*, în CL, XXXVI, 1–2, p. 57–59.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 195–196.
Irimia, D., 1997, p. 424–426.
Manoliu-Manea, M., 1988, *Pragmatique et sémantique du passif: l'agent et le réfléchi roman*, în „Revue romane", 23, 2, p. 198–210.
Merlan, A., 2001, p. 114–115.
Nagy, R., 2002, p. 145–154.
Pană Dindelegan, G., 1976, p. 124–133.

COMPLEMENTUL POSESIV

Asan, F., 1957, *Atributul pronominal în dativ*, în SG, II, p. 131–139.
Avram, M., 2001, p. 161–163.
Drașoveanu, D. D., 1971, *O categorie sintactică – unicitatea*, în CL, XVI, 2, p. 325–335.
Guțu Romalo, V., 1972, p. 100–101.
Manoliu-Manea, M., 1977, p. 88–97.
Milaș, C., 1991, *Dativul posesiv*, în CL, XXXVI, 1–2, p. 67–74.
Pană Dindelegan, G., 1992b, p.122–124.
Reinheimer, S., L. Tasmovski, 2005, p. 116–120.
Șuteu, F., 1962, *Atribut pronominal sau complement indirect?*, în LR, XI, 3, p. 267–276.
Tasmowski, L. (coord.), 2000, p. 101–111, 133–145, 149–160, 163–170.

COMPLEMENTUL COMPARATIV

Avram, M., 1997, p. 386–387, 442–443.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds.), 2002, p. 1099–1170.
Irimia, D., 1997, p. 421–424.

CIRCUMSTANȚIALUL. PREZENTARE GENERALĂ

Dimitriu, C., 2002, p. 1406–1478.
Drașoveanu, D. D., 1997, p. 219–225.
Feuillet, J., 1988, p. 145–166.
Guțu Romalo, V., 1957, *Propoziții relative*, în SG, II, p.161–172.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 184–195, 196–202.
Halliday, M. A. K., 1985, p. 211–227.
Irimia, D., 1997, p. 427–468.
Lazard, G., 1994, p. 81–84.
Maingueneau, D., 1999, p. 88–94.
Riegel, M., J.-Ch. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 140–145.
Vasiliu, E., 1978, p. 188–191, 204–209, 246–254 .

CIRCUMSTANȚIALUL DE TIMP

Avram, M., 1997, p. 381–383, 435–438.
Dimitriu, C., 2002, p. 1412–1418.
Drașoveanu, D. D., 1997, p. 209–211.
Guțu Romalo, V., 1957, *Propoziții relative*, în SG, II, p. 161–172.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 184–195.
Irimia, D., 1997, p. 432–437.
Vulpe, M., 1980, p. 143–179.

CIRCUMSTANȚIALUL DE LOC

Dimitriu, C., 2002, p. 1409–1412.
Iordan, I., 1954, p. 673–678.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 671.
Irimia, D., 1997, p. 429–433.

CIRCUMSTANȚIALUL DE MOD

Corblin, F., H. de Swart (eds), 2004, *Handbook of French Semantics*, p. 143–184.
Ernst, T., 2002.
Hoye, L., 1997.
Schäfer, M., 2002, *Pure Manner Adverbs Revisited*, în *Sinn & Bedeutung*, VI, Proceedings of the Sixth Annual Meeting of the Gesellschaft für Semantik, University of Osnabrück.

CIRCUMSTANȚIALUL INSTRUMENTAL

Avram, M., 1997, p. 388, 445.
Dimitriu, C., 2002, p. 1441–1442
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 665.
Irimia, D., 2000, p. 446–448.

CIRCUMSTANȚIALUL SOCIATIV

Avram, M., 1997, p. 388–389, 445–446.
Dimitriu, C., 2002, p. 1458–1459.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 663–664.
Irimia, D., 2000, p. 461–462.

CIRCUMSTANȚIALUL CANTITATIV

Dimitriu, C., 2002, p. 1426–1428.
Moltmann, F., 1991, *Measure adverbials*, în „Linguistics and Philosophy", 14, p. 629–660.
Rizescu, I., *Complementul de măsură și propoziția subordonată corespunzătoare*, în SCL, X, 1959, 3, p. 357–382.

CIRCUMSTANȚIALUL DE RELAȚIE

Avram , M., 1997, p. 388–390, 446–447.
Dimitriu, C., 2002, p. 1441–1442.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 665.
Irimia, D., 2000, p. 456–459.

CIRCUMSTANȚIALUL DE CAUZĂ

Avram, M., 1997, p. 383–384, 438–440.
Dimitriu, C., 2002, p. 1429–1435.
Drașoveanu, D. D., 1997, p. 209–225.
Guțu Romalo, V., 1973, p. 184–195.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 674–675.
Irimia, D., 1997, p. 448–449.
Vulpe, M., 1980, p. 197–204.

CIRCUMSTANȚIALUL DE SCOP

Avram, M., 1997, p. 384–385, 440–441.
Dimitriu, C., 2002, p. 1435–1439.
Guțu Romalo, V., 1957, *Propoziții relative*, în SG, II, p.161–172.

Guţu Romalo, V., 1973, p. 184–195.
Irimia, D., 1997, p. 449–451.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 200–203, 232–256.
Vulpe, M., 1980, p. 204–210.

CIRCUMSTANŢIALUL CONDIŢIONAL

Avram, M., 1997, p. 390–391 447–448.
Dimitriu, C., 2002, p. 1451–1454.
Guţu Romalo, V., 1957, *Propoziţii relative*, în SG, II, p. 161–172.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 184–195.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 675–677.
Irimia, D., 1997, p. 451–453.
Pană Dindelegan, G., 1992b, p. 84–88.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 200–203, 232–256.
Vasiliu, E., 1978, p. 188–191, 204–209, 246–254.
Vulpe, M., 1980, p. 211–218.

CIRCUMSTANŢIALUL CONCESIV

Avram, M., 1997, p. 391, 448–450.
Dimitriu, C., 2002, p. 1460–1466.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 673.
Irimia, D., 1997, p. 453–456.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 151–164, 232–256.
Vasiliu, E., 1978, p. 188–191, 204–209, 246–254.
Vulpe, M., 1980, p. 219–223.

CIRCUMSTANŢIALUL CONSECUTIV

Avram, M., 1997, p. 387, 443–445.
Dimitriu, C., 2002, p. 1439–1441.
Guţu Romalo, V., 1957, *Propoziţii relative*, în SG, II, p.161–172.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 184–195.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 673–674.
Irimia, D., 1997, p. 443–444.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 151–164, 232–256.
Vasiliu, E., 1978, p. 188–191, 204–209, 246–254.
Vulpe, M., 1980, p. 192–197.

CIRCUMSTANŢIALUL OPOZIŢIONAL

Avram, M., 1997, p. 391–393, 450–451.
Beldescu, G., 2004.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 40–41, 196–198.
Irimia, D., 2000, p. 466–468.
Lombardi Vallauri, E., 2000, p. 62.
Reichenbach, H., 1966, p. 329.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds.), 2001, I, p. 491 şi II, p. 557.
Serianni, L., 1998, p. 425–426.
Wilmet, M., 2003, p. 621.

CIRCUMSTANŢIALUL CUMULATIV

Avram, M., 1997, p. 393–394, 451–452.
Beldescu, G., 2004.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 40–41, 200–201.

Irimia, D., 2000, p. 462–464.
Lombardi Vallauri, E., 2000, p. 59.
Reichenbach, H., 1966, p. 329.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds.), 2001, I, p. 535, 543 şi II, p. 557.
Serianni, L., 1998, p. 431.
Wilmet, M., 2003, p. 613.

CIRCUMSTANŢIALUL DE EXCEPŢIE

Avram, M., 1997, p. 394, 452–453.
Beldescu, G., 2004.
Guţu Romalo, V., 1973, p. 40–41, 198–200.
Irimia, D., 2000, p. 464–466.
Lombardi Vallauri, E., 2000, p. 61.
Reichenbach, H., 1966, p. 330.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds.), 2001, I, p. 491, 536 şi II, p. 557.
Serianni, L., 1998, p. 432–433, 529.
Wilmet, M., 2003, p. 467, 573, 600, 613.

ATRIBUTUL

Avram, M.,1997, p. 348–361, 426–429.
Dimitriu, C., 2002, p. 1343–1368, 1489.
Florea, M., 1983.
Gheorghe, M., 2004.
Gruiţă,G., 1981, p. 13–16, 115–135.
Iordan, I., V. Robu, 1978, p. 605–630.
Irimia, D.,1997, p. 469–486.
Pană, G., 1966, *Propoziţiile relative în gramatica transformaţională*, în SCL, XVII, 3, p. 321–349.
Pană Dindelegan, G.,1982, *Structura sintactică Nominal + Adverb (sau Adjectiv) + Supin*, în LR, XXXI, 1, p. 5–14.
Pană Dindelegan, G., 1992a, p. 80–117.
Pană Dindelegan, G., 1992b (1994).
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 14, 71, 75–77, 80, 91, 112, 205, 239, 252–253.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2004, p. 183–193.
Stan, C., 2003, p.89–255.

APOZIŢIA

Combettes, B., 2000, *L'apposition comme unité textuelle et constituant phrastique: approche diachronique*, în „Langue française", 125, p. 90–105.
Diaconescu, I., 1989, p. 127–207.
Forsgren, M., 2000, *Apposition, attribut, épithète: même combat prédicatif?*, în „Langue française", 125, p. 30–45.
Guţu-Romalo, V., 1973, p. 43–61.
Hodiş, V., 1990.
Huddleston, R., G. K. Pullum, 2002, p. 1350–1358.
Irimia, D., 2000, p. 509–518.
Neveu, F., 2000, *Quelle syntaxe pour l'apposition? Les types d'appariement des appositions frontales et la continuité référentielle*, în „Langue française", 125, p. 106–124.
Noailly, M., 2000, *Apposition, coordination, reformulation dans les suites de deux GN juxtaposés*, în „Langue française", 125, p. 46–59.
Picabia, L., 1991, *Article zéro et structures apposées*, în „Langages", 102, p. 88–102.
Picabia, L., 2000, *Appositions nominales et déterminant zéro: le cas des appositions frontales*, în „Langue française", 125, p. 71–89.
Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik, 1972, p. 620–648.

DEIXIS

Bar-Hillel, Y., 1954, *Indexical expressions*, în „Mind", 63, p. 359–379.
Fillmore, C. J., 1971, *Toward a theory of deixis*, în „Working Papers in Linguistics", University of Hawaii, Honolulu, p. 219–242.
Fillmore, C. J., 1971.
Gorăscu, A., 1976, *Chi siamo **noi**?*, în RRL, XXI, 4, p. 479–482.
Gorăscu, A., 1980, *Le proforme: anafora o deissi?*, în RRL, XXV, 5, p. 505–509.
Iliescu, M., 1976, *Considérations sur le système des démonstratifs déictiques dans les langues romanes*, în „Études romanes", XI, p. 33–46.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1995, p. 65–83.
Keenan, E. L. (ed.), 1963, p. 61 ş.u.
Levinson, S. C., 1983, p. 54–96.
Lyons, J., 1995, p. 309–315.
Lyons, J., 1996, p. 260–344.
Moeschler, J., A. Reboul, 1999, p. 327–350.
Renzi, L. (ed.), 1995, p. 261–375.

ANAFORA

Cornilescu, A., D. Urdea, 1987, *Relaţii şi elemente anaforice în limba română: construcţii cu pronumele reflexive **se** şi **sine***, în LR, XXXVI, 2, p. 105–122.
Blackwell, S. E., 2001, *Testing the neo-Gricean pragmatic theory of anaphora: The influence of consistency constraints on interpretations of coreference in Spanish*, în „Journal of Pragmatics", 33, p. 901–941.
Corblin, F., 1998, ***Celui-ci** anaphorique: un mentionnel*, în „Langue Française", 120, p. 33–43.
Cristea, T., 1985, *Anaphore – traduction – contrastivité*, în „Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane", XV, *Sémantique lexicale et sémantique énonciative*.
De Mulder, W., L. Tasmowski (eds.), 1996, *Coherence and anaphora*, în „Belgian Journal of Linguistics", 10.
Dobrovie-Sorin, C., 2000.
Fox, B. A., 1987.
Gheorghe, M., 2004.
Halvorsen, A., 2002, *Le cas du roumain **respectivul***, în „Romansk Forum", 16, 2, p. 1063–1071.
Huang, Y., 2000.
Huang, Y., 2000 (b), *Discourse anaphora: four theoretical models*, în „Journal of Pragmatics", 32, p. 151–176.
Iliescu, M., 1988, *Reprise et non reprise pronominale d'un complément d'objet direct à valeur neutre*, în „International Journal of Rumanian Studies", VI, 2, p. 69–79.
Kleiber, G., 1994.
Kleiber, G., 2001.
Manoliu-Manea, M., 1993.
Mittwoch, A., 1983, *Backward anaphora and discourse structure*, în „Journal of Pragmatics", 7, p. 129–139.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2004, p. 239–252.
Popârlan, S., 2002, *Étude comparative des structures anaphoriques (pro)nominales et verbales en français, hindi et roumain*, în RRL, XLVII, 1–4, p. 29–46.
Sandfeld, Kr., H. Olsen, 1936.
Tasmowski, L., 1990, *Les démonstratifs français et roumains dans la phrase et dans le texte*, în „Langages", 97, p. 82–100.
Tasmowski, L., 1993, *Entre anaphore et deixis: l'emploi des pronoms dans „La chronique de Moldavie" de Grigore Ureche*, în *Actes du Congrès international de linguistique et philologie romanes*, XX, tome 1, section 1, p. 751–763.
Tasmowski-De Ryck, L., 1994, *Référents et relations anaphoriques*, în RRL, XXXIX, 5–6, p. 456–478.
Vlad, C., 1994, p. 98–122.
Vlad, C., 2000, p. 71–74.

MODALIZAREA

Avram, L., 1994, *Auxiliary configurations in English and Romanian*, în RRL, XXXIX, 5–6, p. 493–510.
Avram, L., 1999.
Borchin, M. I., 1999.
Bybee, J., Fleischman, S. (eds.), 1995.
Chafe, W. & Nichols, J. (eds.), 1986.
Croitoru, E., 2002.
Dendale, P., L. Tasmowski (eds.), 1994, *Les sources du savoir et leurs marques linguistiques*, în „Langue française", 102.
Friedman, V. A., 1997, *On the number of paradigms in the Romanian presumptive mood (modul prezumtiv)*, în SCL, XLVIII, 1–4, p. 173–179.
Gherasim, P., 1997.
Guentchéva, Z. (ed.), 1996.
Guțu Romalo, V., 1956, *Semiauxiliarele de mod*, în SG, I, p. 57–81 (republicat în Guțu Romalo, 2005, p. 156–183).
Hoye, L., 1997.
Brusegan, R., M. A. Cortelazzo (eds.), 1999, p. 97–112.
Iordan, I., 1979, *Or dormi = or fi dormind*, în LR, XXVIII, 1, p. 13–14.
Lyons, J., 1977, II, p. 787–849.
Merlini Barbaresi, L., 1987, ***Obviously** and **certainly**: two different functions in argumentative discourse*, în „Folia linguistica", XXI, 1, p. 3–24.
Nuyts, J., 2000.
Palmer, F., 1979.
Palmer, F. R., 1986.
Pană Dindelegan, G., 1985, *Preliminarii la semantica modalizatorilor*, în AUBLLR, p. 15–28.
Pană Dindelegan, G., 1985, *Formule modalizatoare de certitudine*, în SCL, XXXVI, 3, 1985, p. 37–240.
Pop, L., 1984, *Prezumtiv și presupoziție*, în LR, XXXIII, 2, p. 142–148.
Reinheimer-Rîpeanu, S., 1994a, *Om trăi și om vedea*, în RRL, XXIX, 2, p. 179–197.
Reinheimer-Rîpeanu, S., 1994b, *Ce-o fi o fi*, în RRL, XXIX, 5–6, p. 511–527.
Reinheimer-Rîpeanu, S., 2000, *Le présomptif roumain: marqueur évidentiel et épistémique*, în *Traiani Augusti vestigia pressa sequamur: studia linguistica in honorem Lilianae Tasmowski*, Padova, Unipress, p. 481–491.
Slave, E., 1957, *Prezumtivul*, în SG, II, p. 53–61.
Sweetser, E., 1990.
* * * *Etudes contrastives. Les modalités*, București, Tipografia Universității din București, 1981.

AFIRMAȚIA

GA, II, p. 44–51.
Ciompec, G., 1985.
Dimitrescu, Fl., 1955, *Procedee de afirmație în limba română*, în SCL, VI, 3–4, p. 265–286 (republicat în Dimitrescu 2003).
Dimitriu, C., 2002, p. 1549–1556.
Kerbrat-Orecchioni, C., 2001, ***Oui, non, si**: un trio célèbre et méconnu*, în „Marges linguistiques", 2, p. 95–119.
Năstase, V., 1999, *Afirmația sigură întărită în limba română*, în LR, XLVIII, 5–6, p. 419–425.
Năstase, V., 2003, *Afirmația în limba română*, teză de doctorat, București.
Niculescu, Al., 1961, *Afirmarea prin **da** în limba română*, în SCL, XII, 4, p. 479–485.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds.) 2001, p. 175–222.

NEGAȚIA

Avram, M., 1978, *Negații auxiliare devenite negații suficiente în limba română actuală*, în SCL, XXIX, 5, p. 497–502.
Berceanu, B. B., 1999.
Ciompec, G., 1977, *Adverbe negative*, în LL, II, p. 485–487.

Ciompec, G., 1984, *Negaţia*, în LL, III, p. 340–346.
Dominte, C., 2003.
Geurts, B., 1998, *The mechanisms of denial*, în „Language", 74, 2, p. 274–307.
Graur, A., 1939, ***Vreo** en fonction négative*, în BL, VII, p. 173–176.
Guţia, I., 1952, 1953, 1954, *Il metodo di negare nella lingua romena*, în „Orbis", I, p. 155–165, II, p. 94–103 şi III, p. 154–172.
Ionescu, E. (ed.), 2004.
Iordan, I., 1944 (1975).
Isac, D., 1996, *Negative concord and negative quantifiers*, în RRL, XLI, 3–4, p. 145–159.
Jespersen, O., 1917.
Moise, I., 1978, *Construcţii negative cu valoare afirmativă în diferite stiluri ale limbii române*, în LR, XXVII, 1, p. 3–10.
Moise, I., Gh. N. Dragomirescu, 1974, *Construcţii negative în limba română contemporană*, în LR, XXIV, 5, p. 429–441.
Mourin, L., 1979, *La négation dite explétive dans les langues romanes*, în SCL, XXX, 4, p. 315–328.
Muller, C., 1992, *La négation en français*, Genève, Droz.
Rizescu, I., 1963, *Cu privire la dubla negaţie în limba română*, în SCL, XIV, 4, p. 471–478.
Şerbănescu, A., 1988, *O structură sintactico-semantică: **nu... decât***, în SCL, XXXIX, 6, p. 491–511.
Zanuttini, R., 1997.

CONECTORI FRASTICI ŞI TRANSFRASTICI

Pană Dindelegan, G. (coord.), 2005, p. 230–245.
Pop, L., 1993, *Cuvintele coordonatoare între gramatică şi discurs*, în SCL, XLIV, 6, p. 469–488.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds.), 1995.
Riegel, M., J.-C. Pellat, R. Rioul, 1994, p. 616–623.
Spiţă, D. P., 2003.
Stati, S., 1990.
Ştefănescu, A., 1998, *Rolul inferenţial al conectorilor pragmatici şi efectele lor discursive*, în SCL, XLIX, 1–2, p. 327–337.
Ştefănescu, A., *Conectori pragmatici*, teză de doctorat, Bucureşti.
Tuţescu, M., 1998, p. 73–86, 293–324.
Zafiu, R., 1989, *Câteva observaţii asupra conectorilor pragmatici din limba română*, în SCL, XL, 3, p. 315–319.

CONSTRUCŢIILE INCIDENTE

Ciobanu, F., 1996, *Există propoziţii incidente legate?*, în LR, XLV, 6, p. 569–577.
Dimitriu, C., 1984, *Elemente incidente din limba română*, în LR, XXXIII, 2, p. 128–144.
Gabrea, M., 1965, *Construcţii incidente. Aspecte morfologico-sintactice şi stilistice*, în LR, XIV, 5, p. 445–468.
Indrea, A., 1961, *Construcţii şi cuvinte incidente*, în CL, VI, 3, p. 113–124.
Muţiu, I., 1964, *Construcţii incidente şi valoarea lor în limba română contemporană*, în AUT, III, p. 225–230.
Pop, L. 1991, *Incidenţa incidentelor*, în SCL, XLII, 3–4, p. 328–344.
Ungureanu, E., 1998.

ANACOLUTUL

Andrei, A., 1970, *Reluarea propoziţiei subordonate subiective*, în AUI, XVI, p. 125–128.
Avram, M., 1998, *Anacolutul*, în LLR, 1998, 3–6, p. 24–30.
Berutto, G., 1985, p. 59–80.
Coteanu, I., 1962, *„Discontinuitatea", un procedeu al stilului artistic actual*, în LR, XI, 1, p. 3–12.
Dascălu, L., 1987, *Modalităţi de redare a mesajului în mesaj*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice", A, 6–7, p. 228–239.
Dumitrescu, M., 1973, *O particularitate sintactică a exprimării orale: anacolutul*, în FD, VIII, p. 153–168.

Gheorghiu, M., 1986, *Un procédé de mise en relief: la dislocation en français et en roumain*, în AUI, XXXII, p. 54–59.
Merlan, A., 1998.
Stammerjohann, H. (ed.), 1986, p. 55–70.
Vincenz, I., 1969, *Anacolutul în graiurile populare în lumina gramaticii transformaționale*, în FD, VI, p. 173–180.

ELIPSA

Avram, M., 2001, p. 317–319.
Biber, D., S. Johansson, G. Leech, S. Conrad, E. Finegan, 1999, p. 155–158.
Stati, S., 1955, *Elipsa*, în LR, IV, 2, p. 68–74.
Vasiliu, L., 1970, *„Double subordination syntaxique" et „ellipse"*, în RRL, XV, 5, p. 519–528.

REPETIȚIA

Avram, M., 1996, *Pleonasmul și tautologia* (II), în LLR, XXV, 4, p. 3–6.
Bochmann, K., V. Dumbravă (eds.), 2002, p. 123–148.
Brâncuș, Gr., 1971, *Un aspect al repetiției în limbajul popular: temporala de reluare*, în LR, XX, 1, p. 33–37.
Byck, J., 1934, *La répétition en roumain*, în BL, II, p. 67–85.
Cvasnîi Cătănescu, M., 1982, p. 46–77.
Dascălu Jinga, L., 1979, *Despre funcțiile unor întrebări formulate de informatori în cursul anchetei dialectale*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice", A, 1, p. 331–338.
Dascălu Jinga, L., 1980, *A Romanian emphatic structure and its intonation*, în RRL, XXV, 5, p. 480–484.
Dascălu Jinga, L., 1997, *Rejective repetitions*, în RRL, XLII, 1–2, p. 47–59.
Dascălu Jinga, L., 1998a, *Self-repetition as a cohesive means in conversation*, în RRL, XLIII, 3–4, p. 199–211.
Dascălu Jinga, L., 1998b, *Repetiția ca acceptare a sugestiei interlocutorului*, în SCL, XLIX, 1–2, p. 93–105.
Dascălu Jinga, L., 1999, *Repetition as a cohesive means at the dialogic level*, în SCL, L, 2, p. 287–303.
Dascălu Jinga, L., 2002.
Dascălu Jinga, L., 2003, *Metadiscursive triads*, în M. Bondi, S. Stati (eds.), *Dialogue Analysis 2000. Selected Papers from the 10-th IADA Anniversary Conference, Bologna 2000*, Tübingen, Max Niemeyer, p.163–172.
Dascălu Jinga, L., L. Pop (coord.), 2003, p. 128–142.
Dascălu, L., S. Golopenția-Eretescu, 1977, *Les questions annulées par l'intonation en roumain*, în RRL, XXII, 2, p. 139–146.
Diaconescu, P., 1957, *Repetiția, procedeu artistic în poezia lui M. Eminescu*, în LL, 3, p. 27–48.
Dumitrescu, D., 1996, *Rhetorical vs nonrhetorical allo-repetition. The case of Romanian interrogatives*, în „Journal of Pragmatics", 26, p. 321–354.
GA, II, p. 407–417.
Golopenția-Eretescu, S., 1972, *What is right is right*, în „Semiotica", V, 2, p. 118–161.
Graur, Al., 1962, *Tautologia în limba română*, în SCL, XIII , 4, p. 443–448.
Guțu Romalo, V., 1960, *Repetiția, procedeu sintactic de exprimare a aspectului în limba română*, în SCL, XI, 3, p. 485–493.
Iordan, I., 1975, p. 232–248.
Pană-Boroianu, R., 1992, *Repetiția sintactică pleonastică în graiurile muntenești*, în FD, XI, p. 169–178.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 151–164.
Reinheimer Rîpeanu, S., 1994, *„Ce-o fi o fi"*, în RRL, XXXIX, 5–6, p. 511–527.
Vulpe, M., 1980, p. 83–86, 168–178, 216–217.
Vulpe, M., 2004, p. 406–418.

IMBRICAREA

DSL, p. 279.
Gheorghe, M., 2004.

Pană-Dindelegan, G., 1991, *O variantă a împletirii regentei cu subordonata: dubla subordonare a relativului*, în LLR, XX, 4, p. 6–8.

DIALOGUL

Crişan, A., 1990, *Aspecte ale sintaxei dialogului în limba română (în comunicarea orală)*, teză de doctorat, Bucureşti.
Cruceru, C, 1985.
Cvasnîi-Cătănescu, M., 1982.
Ionescu-Ruxădoiu, L., 1991.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1999.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2003.
Slama-Cazacu, T., 1961.
Slama-Cazacu, T., 1973.
Slama-Cazacu, T., 1982, *Structura dialogului: despre sintaxa „dialogată"*, I, în SCL, XXX, 3, p. 211–224 şi II, în SCL, XXX, 4, p. 301–320.

VORBIREA DIRECTĂ ŞI VORBIREA INDIRECTĂ

Avram, M., 1997, p. 461–465.
Bălăşoiu, C., 2004, p. 158–180.
ELR, p. 533–536.
Fischer, I., E. Vasiliu, 1953, *Vorbirea directă şi indirectă*, în LR, II, 4, p. 35–40.
GA, II, p. 342–355.
Golopenţia, S., 1959, *Despre o variantă a vorbirii indirecte*, în SCL, X, 4, p. 593–594.
Mancaş, M., 1972, p. 7–14, 42–60, 79–98.
Manea, D., 2001b, p. 173–176, 186–191.
Spitzer, L., 1946, *Sur le discours direct lié*, în BL, 14, p. 17–45.

LIMBA ROMÂNĂ VORBITĂ

Bochman, K. (ed.), 2004.
Bochman, K., V. Dumbravă (ed.), 2002.
Cazacu, B., 1964, *Langue parlée, langue écrite, style oral*, în RRL, IX, 4, p. 397–406.
Ciolac, M., 2003.
Coteanu, I., 1990.
Dascălu Jinga, L., 2001.
Dascălu Jinga, L., 2002.
Dascălu Jinga, L., L. Pop, 2003.
Flydal, L., 1951, *Remarques sur certains rapports entre le style et l'état de langue*, în „Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap", XI, p. 240–257.
Gheţie, I., 1975.
Ghiga, G., 1999.
Göschel, J., P. Ivič, K. Kehr (eds.), 1980, p. 106–122.
Guţu Romalo, V., 2000.
Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (eds.), 2001, III, p. 19–471.
Holtus, G., 1984, *Codice parlato e codice scritto*, în *Dialetto dall'oralità alla scrittura. Atti del XVII-o convegno per gli studi dialettali italiani (Catania / Nicosia, 28 sett.1981)*, I, Pisa, p. 1–12.
Holtus, G., E. Radtke (eds.), 1985.
Holtus, G., M. Metzeltin, C. Schmitt (eds.), 1989, *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)*, I–III, Tübingen, Niemeyer Verlag, p. 165–175.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1995.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2003.
Kerbrat-Orecchioni, C., 1990.
Kerbrat-Orecchioni, C., 1992.
Manu Magda, M., 2003.
Milaş, C., 1988.

Mioni, A. M. ,1983, *Italiano tendenziale: osservazioni su alcuni aspetti della standardizzazione*, în *Scritti linguistici in onore di Giovan Battista Pellegrini*, Pisa, p. 495–517.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2002b, p. 399–430.
Pop, L., 1985, *Mărci dialogale*, în LR, XXXIV, 5, p. 420–426.
Sabatini, F., 1982, *La comunicazione orale, scritta e trasmessa: la diversità del mezzo, della lingua e delle funzioni*, în „Educazione linguistica nella scuola superiore", Roma, p. 105–127.
Sobrero, A. A. (ed.), 1993, p. 3–36, 37–92.
Spiţă, D. P., 2003.
Sauvageot, A., 1972.
Slama-Cazacu, T., 1959.
Slama-Cazacu, T., 1970, *L'étude du roumain parlé: un aspect négligé – l'„indicatio ad oculos"*, în *Actele celui de al XII-lea congres internaţional de lingvistică şi filologie romanică*, I, Bucureşti, p. 591–599.
Stati, S., 1990.
Şerbănescu, A., 2002.
Schippel, L., 1999, *Limba română vorbită*, în LL, XLIV, 2, p. 34–56.
Ştefănescu, A., *Conectori pragmatici*, teză de doctorat, Bucureşti.
Vachek, J. (ed.), 1964, p. 441–452.
Vulpe, M.,1980.
Vulpe, M., 1984, *Dialectal, popular, oral*, în TDR, p. 134–138.
Vulpe, M., 2004.
Zafiu, R., 1989, *Câteva observaţii asupra conectorilor pragmatici din limba română*, în SCL, XL, p. 315–319.
Zafiu, R., 2001.

ORGANIZAREA INFORMAŢIONALĂ A ENUNŢULUI

Abreu, A. S., 1975, *Um processo de ènfase em Português*, în „Revista Brasileira de Lingüística", 2, p. 3–12.
Benešová, E., E. Hajičová, P. Sgall, 1973, *Remarks on the topic / comment articulation*, în „The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics", 20, p. 3–42.
Boer, M. G. de, 1972, *Il problema dell'enfasi*, în „Scritti e ricerche di grammatica italiana".
Cinque, G., G. Salvi (eds.), 2001, p. 39–64.
Cîrstea, M., 1972, *La generazione di alcuni costrutti enfatici nell'italiano contemporaneo*, în „Scritti e ricerche di grammatica italiana".
Dascălu-Jinga, L., 2001.
Dik, C., 1978.
Fillmore, C. J., D. T. Langendoen (eds.), 1971, p. 23–42, 45–54.
Firbas, J., 1971, *On the concept of communicative dynamism in the theory of functional sentence perspective*, în „Sbornik Prací Filosoficke Fakulty Brnenske University", A, 19, p. 135–144.
Givón, T., 1990.
Gorăscu, A., 1977, *L'enfasi: che cos'è?*, în RRL, XXII, 2, p. 161–163.
Gorăscu, A., 1979a, *Problemi della struttura topica dell'enunciato*, în RRL, XXIV, 4, p. 377–383.
Gorăscu, A., 1979b, *Sur les types d'information structurale de l'énoncé*, în RRL, XXIV, 6, p. 557–561.
Gorăscu, A., 1981, *Analiza funcţională a enunţului*, în „Interacţiunea lingvistică. Anuarul Institutului de cercetări etnologice şi dialectologice", B, 1, p. 185–211.
Gorăscu, A., 1982, *Linguistic Empathy*, în RRL, XXVII, 2, p. 149–155.
Halliday, M. A. K., 1967, *Notes on the Transitivity and Theme in English*, II, în „Journal of Linguistics", 3, p. 199–244.
Halliday, M. A. K., 1969, *Systemic Grammar*, în *La grammatica. La lessicologia. Atti del I° e del II° Convegno di studi della Società di Linguistica Italiana*, Roma, Mario Bulzoni, p. 23–32.
Hornby, P. A., 1971, *The Role of the Topic-Comment in the Recall of Cleft and Pseudocleft Sentences*, în „Papers from the 7th Meeting of the Chicago Linguistic Society", 7, p. 445–453.
Kilham, C. A., *Thematic Organization of Wik-Munkan Discourse*, în „Pacific Linguistics", B, 52, Canberra, The Australian National University.
Kuno, S., 1975, *Three Perspectives in the Functional Approach to Syntax*, în „Papers from the Parasession on Functionalism", Chicago, Chicago Linguistic Society, p. 276–336.

Kuno, S. (ed.), 1975, p. 1–74, 467–480.
Li, C. N. (ed.), 1976, p. 25–56, 149–188.
Lyons, J. (ed.), 1971, p. 140–165.
Martinet, A. (ed.), 1968, p. 435–512.
Moeschler, J., A. Reboul, 1999, p. 431–438.
Muraki, M., 1974.
Pană Dindelegan, G., 2003, p. 151–164.
Renzi, L. (ed.), 1988, p. 115–225.
Ringbom, H. (ed.), 1975, p. 317–334.
Rossi, M., 1999, p. 57–129.
Ringbom, H. (ed.), 1975, p. 409–415.
Sebeok, T. (ed.), 1963, p. 23–42.

ORGANIZAREA PROZODICĂ A ENUNȚULUI

Avram, A., 1968, *Transferul accentual în limba română*, în SCL, XIX, 5, p. 457-462.
Avram, A., 1972a, *Mot accentuel, mot intonationnel et sens lexical en roumain*, în „Acta Universitatis Carolinae", III, Symposium on Intonology, Prague, October 6–8, 1970, p. 31-33.
Avram, A., 1972b, *Intonation curves in the English of Romanians*, în RECAP, 3, p. 7-42.
Avram, A., 1973, *Particularități ale intonației interogative în graiul din Muscel*, în FD, VIII, p. 43–64.
Bolinger, D., 1986.
Byck, J., 1937, *L'emploi affectif du pronom personnel en roumain*, în BL, V, p. 15–32.
Copceag, D., A. Roceric Alexandrescu, 1968, *Intonation et structure logique*, în RRL, XIII, 5, p. 499-502.
Dascălu Jinga, L., 1996, *Prosodic features of some non-lexical signals in Romanian*, în RRL, XLI, 1-2, p. 11-31.
Dascălu Jinga, L., 2001.
Dascălu Jinga, L., 2002.
Dascălu Jinga, L., L. Pop (coord.), 2003, p. 128-142.
Dascălu Jinga, L., S. Golopenția-Eretescu, 1977, *Les questions annulées par l'intonation en roumain*, în RRL, XXII, 2, p. 139-146.
Dragoș, E., 1963, *Câteva procedee de exprimare a ideii de superlativ în limba română*, în StUBB, VIII, 2, p. 93-98.
Florea, L. S.,1992, *Esquisse de typologie des énoncés exclamatifs*, în RRL, XXXVII, 1, p. 33-43.
Graur, Al., 1939, *A mânca la pâine*, în BL, VII, p. 183-184.
Graur, Al., 1967, *Monosyllabes accentués?*, în „Word", 23, 1-3, p. 208-213.
Graur, Al., 1982, *Și de întărire și de atenuare*, în LR, XXXI, 1, p. 99.
Graur, Al., 1984, *Accentul în frază*, în LLR, XIII, 3, p. 3-4.
Greenberg, J. (ed.), 1978, II, p. 471-524.
Hirst, D., A. Di Cristo (eds.), 1998, p. 239-260.
Holtus, G., M. Metzeltin, Chr. Schmitt (eds.), 1989.
Iordan, I., 1975, p. 29-77, 218-231, 249-264.
Kallioinen, V., 1965, *Contribution à l'étude de l'intonation roumaine*, în *Omagiu Rosetti*, p. 33-435.
Ladd, R. D., 1978, *Stylized Intonation*, în „Language", 54, 3, p. 517-640.
Ladd, R. D., 1983, *Phonological features of intonational peaks*, în „Language", 59, p. 517-540.
Lehiste, I., P. Ivić, 1980, *The intonation of yes / no questions – a new Balkanism?*, în „Balkanistica", 6, p. 43-53.
Manciu, Gh., 1972, *Valoarea gramaticală a accentului în limba română*, în „Studii lingvistice", p. 15-22.
Myers, T., J. Anderson (eds.), 1981, p. 389-397.
Neamțu, G. G., 1985, *Cuvinte relative exclamative*, în LR, XXXV, 2, p. 108-112.
Niculescu, Al., 1969, *Per uno studio contrastivo dei sistemi fonematici italiano e rumeno*, în „Il veltro", XIII, 1-2, p. 287-302.
Pană Dindelegan, G. (coord.), 2002b, p. 415-425.
Pop, L., 1994, *Les „blocs exclamatifs"*, în RRL, XXXIX, 1, p. 33-38.
Popescu-Marin, M., 1961, *Cu privire la propoziția interogativă și intonația ei în limba română*, în SG, III, p. 179-186.

Puşcariu, S., 1937, p. 464–469.
Puşcariu, S., 1976, p. 46–50, 109–113.
Puşcariu, S., 1994, p. 91–108, 180, 187, 190–192.
Rizescu, I., 1961, *Propoziţii subordonate paratactice*, în SG, III, p. 107–137.
Robu, Vl., 1977, *Contribuţii teoretice privind accentul intensiv şi accentul logic*, în PLG, VII, p. 87–96.
Roceric Alexandrescu, A., S. Golopenţia, 1961, *Observaţii asupra intonaţiei în limba română*, în SCL, XII, 1, p. 29–34.
Roceric Alexandrescu, A., D. Copceag, 1966, *Sugestii pentru cercetarea structurală a intonaţiei*, în SCL, XVII, 1, p. 7–14.
Roceric Alexandrescu, A., 1967, *Intonaţie şi context*, în SCL, XVIII, 1, p. 271–284.
Roceric Alexandrescu, A., 1971, *Intonaţie, sistem, normă şi vorbire*, în FD, VII, p. 115–117.
Sfârlea, L., 1967, *Observaţii cu privire la raportul dintre punctuaţie şi prozodie în limba română*, în LR, XVI, 1, p. 55–64.
Sfârlea, L., 1970.
Spitzer, L., 1938, *„Vine el tata"*, în BL, VI, 245–258.
Şerbănescu, A., 2002.
Stati, S., 1955a, *Elipsa*, în LR, IV, 2, p. 68–74.
Stati, S., 1955b, *Funcţiile virgulei şi folosirea ei cu rol gramatical*, în LR, IV, 4, p. 17–24.
Stati, S., 1955c, *Contribuţii la studiul definiţiei şi clasificării propoziţiilor*, în SCL, VI, 3–4, p. 284–312.
Stati, S., 1966, *Omonimia sintactică*, în LL, XI, p. 387–395.
Stati, S., E. Weigand, F. Hundsnurscher (eds.), 1991, p. 287–293.
Teiuş, S., 1971, *Delimitarea enunţurilor în graiurile dacoromâne*, în CL, XV, 1, p.109–120.
Teiuş, S., 1980, p. 21–40.
Tohăneanu, Gh., 1965, *Consideraţii cu privire la stilul artistic al lui Ion Creangă*, în LR, XIV, 4, p. 453–466.
Ulrich, M., 1985, p. 244–302.
Vachek, J. (ed.), 1964, p. 206–251.
Vasiliu, E., 1965.
Vulpe, M., 1980, p. 52–83, 217–218.

PUNCTUAŢIE

Avram, M., 1997, p. 303–304.
Avram, M., 1987, p. 193–216.
Catach, N., 1994.
Dascălu-Jinga, L., 2001, p. 111–124.
Drillon, J., 1991.
Drincu, S., 1983.
ELR, p. 472–473.
Graur, Al., 1974.
Serafini, F., F. Taricco, 2001.
Serianni, L., 1997, p. 48–58.
Vulpe, M., 1977, *Transcrierea fonetică impresionistă şi problema delimitării unităţilor lexicale*, în CL, XXII, 1, p. 93–100 (republicat în Vulpe, 2004, p. 134–143).
Wilmet, M., 2003, p. 476–477, 616–619, 629–633.
***, 1995, *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, ediţia a V-a, Bucureşti, Univers Enciclopedic.
***, 1980, „Langue française", 45.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

Abeillé, A., 1993, *Les nouvelles syntaxes. Grammaire d'unification et analyse du français*, Paris, Armand Colin.
Alboiu, G., 2002, *The Features of Movement in Romanian*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Alexandrescu, V., 2001, *Pragmatique et théorie de l'énonciation: choix de textes*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Anderson, J. M., 1971, *The Grammar of Case: Towards a Localistic Theory*, Cambridge, Cambridge University Press.
Anghelescu, N., 1981, *Semantica modalităţilor în limba arabă*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Arrivé, M., F. Gadet, M. Galmiche, 1986, *La grammaire d'aujourd'hui. Guide alphabétique de linguistique française*, Paris, Flammarion.
Augerot, J. (ed.), 1973, *Romanian Grammar Pamphlets*, f.l.
Austin, J. L., 1962, *How to Do Things with Words*, Oxford, Clarendon Press.
Avram, A. (coord.), 1988, *Antologie fonetică a limbii române*, Bucureşti, Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice.
Avram, L., 1999, *Auxiliaries and the Structure of Language*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Avram, L., 2003, *English Syntax. The Structure of Root Clauses*, Bucureşti, Oscar Print.
Avram, M., 1960, *Evoluţia subordonării circumstanţiale cu elemente conjuncţionale în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Avram, M., 1986, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Editura Academiei Române (ediţia a II-a: 1997, ediţia a III-a: 2001, Bucureşti, Humanitas).
Avram, M., 1987, *Probleme ale exprimării corecte*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Avram, M., 1997, *Anglicismele în limba română actuală*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Avram, M., 2005, *Studii de morfologie a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Avram, M., M. Sala, 2000, *May We Introduce the Romanian Language to You?*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române (trad. rom.: *Faceţi cunoştinţă cu limba română*, Cluj-Napoca, Echinox, 2001).
Baciu, I., 1994, *Wh-movement in English and Romanian*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Baciu, I., 1996, *Interrogative Constructions in English and Romanian*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Baciu, I., 1998, *English Morphology: Word Formation. A Generative Perspective*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti (ediţia a II-a: 2004).
Bălăşoiu, C., 2004, *Discursul raportat în textele dialectale româneşti*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Bejan, D., L. Bot, A. Danciu (coord.), 1997, *Grammaire du roumain*, Cluj-Napoca, Echinox.
Beldescu, G., 1957, *Contribuţii la cunoaşterea numelui predicativ*, Bucureşti, Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice.
Beldescu, G., 1995, *Punctuaţia în limba română*, Bucureşti, Procion (ediţia a III-a revăzută: 2004, Bucureşti, Gramar).
Benveniste, E., 1966, 1974, *Problèmes de linguistique générale*, I–II, Paris, Gallimard (trad. rom.: *Probleme de lingvistică generală*, I–II, Bucureşti, Teora, 2000).
Berceanu, B. B., 1971, *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Berceanu, B. B., 1999, *Negația. Sistemul negațiilor în limba română*, București, Crater.
Berutto, G., 1985, *Sintassi e morfologia della lingua italiana d'uso*, Roma, Bulzoni.
Beyrer, A., K. Bochmann, S. Bronsert, 1987, *Grammatik der rumänischen Sprache der Gegenwart*, Leipzig, VEB Verlag Enzyklopädie.
Biber, D., S. Johansson, G. Leech, S. Conrad, E. Finegan, 1999, *Longman Grammar of Spoken and Written English*, London, Longman.
Bidu-Vrănceanu, A., N. Forăscu, 1984, *Modele de structurare semantică*, Timișoara, Facla.
Bîrlea, R.-M., 2003, *Le futur épistémique en roumain. Une analyse pragmatique*, București, Editura „Grai și suflet – Cultura Națională".
Blinkenberg, A., 1960, *Le problème de la transitivité en français moderne. Essai syntacto-sémantique*, København.
Bloomfield, L., 1933, *Language*, New York, Holt, Rinehart & Winston.
Bochmann, K. (ed.), 2004, *Gesprochenes Rumänisch in der Ukraine. Soziolinguistiche Verhältnisse und linguistische Strukturen*, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag.
Bochmann, K., V. Dumbrava (eds.), 2002, *Limba română vorbită în Moldova istorică*, I, Leipzig, Leipziger Universitätsverlag.
Bolinger, D., 1986, *Intonation and Its Parts. Melody in Spoken English*, Stanford, Stanford University Press.
Borchin, M. I., 1999, *Modalitatea și predicatul verbal compus*, Timișoara, Helicon.
Borer, H., 1984, *Parametric Syntax*, Dordrecht, Foris Publications.
Borer, H. (ed.), 1986, *Syntax and Semantics. The Syntax of Pronominal Clitics*, New York, Academic Press.
Borsley, R. D., 1992, *Syntactic Theory. A Unified Approach*, London, New York, Melbourne, Auckland, Edward Arnold.
Bosque, I., V. Demonte, 1999, *Gramática descriptiva de la lengua espagñola*, I–III, Madrid, Espasa Calpe, S. A.
Brâncuș, Gr., 1976, *Limba română contemporană. Morfologia verbului*, București, Tipografia Universității din București.
Brâncuș, Gr., 1994, *Limba română*, București, Coresi.
Brâncuș, Gr., 2002, *Introducere în istoria limbii române*, I, București, Editura Fundației „România de mâine".
Brâncuș, Gr., M. Saramandu, 2001, *Morfologia limbii române*, București, Credis.
Breban, V., 1973, *Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic*, București, Editura Științifică.
Bresnan, J. (ed.), 1982, *The Mental Representation of Grammatical Relations*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Brown, K., J. Miller (eds.), 1996, *Concise Encyclopedia of Syntactic Theories*, Oxford, Pergamon.
Brown, K., J. Miller (eds.), 1999, *Concise Encyclopedia of Grammatical Categories*, Oxford, Elsevier.
Brusegan, R., M. A. Cortelazzo (eds.), 1999, *Il tempo, i tempi: omaggio a Lorenzo Renzi*, Padova, Esedra.
Bulgăr, Gh., 1968, *Limba română. Sintaxă și stilistică*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
Burzio, L., 1986, *Italian Syntax. A Government-Binding Approach*, Dordrecht, Boston, Lancaster, Tokyo, D. Reidel Publishing Company.
Bybee, J., S. Fleischman (eds.), 1995, *Modality in Grammar and Discourse*, Amsterdam, John Benjamins.
Byck, J., 1967, *Studii și articole. Pagini alese*, București, Editura Științifică.
Cadiot, P., 1997, *Les prépositions abstraites en français*, Paris, Armand Colin.
Caragiu-Marioțeanu, M., Șt. Giosu, L. Ionescu-Ruxăndoiu, R. Todoran, 1977, *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pegagogică.
Catach, N., 1994, *La Ponctuation*, Paris, Presses Universitaires de France.
Cazacu, B., 1960, *Studii de limbă literară. Probleme actuale ale cercetării ei*, București, Editura pentru Literatură.
Cazacu, B., 1981, *Limba română literară. Probleme teoretice și interpretări de texte*, București, Societatea de Știinte Filologice.
Călărașu, C., 1987, *Timp, mod, aspect în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, București, Tipografia Universității din București.

Chafe, W., J. Nichols (eds.), 1986, *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*, Norwood, Ablex.
Charaudeau, P., 1992, *Grammaire du sens et de l'expression*, Paris, Hachette.
Chierchia, G., 1997, *Semantica*, Bologna, Il Mulino.
Chomsky, N., 1957, *Syntactic Structures*, The Hague, Mouton.
Chomsky, N., 1965, *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Chomsky, N., 1981, *Lectures on Government and Binding*, Dordrecht, Foris Publications.
Chomsky, N., 1986, *Knowledge of Language. Its Nature, Origin and Use*, New York, Praeger (trad. rom.: *Cunoaşterea limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1996).
Chomsky, N., 1987, *La Nouvelle Syntaxe; concepts et conséquences de la théorie du gouvernement et du liage (traduction et commentaires d'Alain Rouveret)*, Paris, Seuil.
Chomsky, N., 1995, *The Minimalist Program*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Chung, S., W. A. Ladusaw, 2004, *Restriction and Saturation*, Cambridge, Mass., London, The MIT Press.
Cinque, G., 1995, *Italian Syntax and Universal Grammar*, Cambridge, Cambridge University Press.
Cinque, G., G. Giusti (eds.), 1995, *Advances in Romanian Linguistics*, Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
Cinque, G., G. Salvi (eds.), 2001, *Current Studies in Italian Syntax. Essays offered to Lorenzo Renzi*, Amsterdam, New York, The Hague, Holland Academic Graphics.
Ciolac, M., 1999, *Sociolingvistică românească*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Ciolac, M., 2003, *La communication verbale*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Ciompec, G., 1985, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie şi diacronie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Coja, I., 1983, *Preliminarii la gramatica raţională a limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Comeş, E., 2000, *Cours de grammaire sémantique française*, Constanţa, Universitatea Ovidius din Constanţa.
Comorovski, I., 1996, *Interrogative Phrases and the Syntax-Semantics Interface*, Dordrecht, Kluwer.
Comrie, B., 1981, *Language Universals and Linguistic Typology. Syntax and Morphology*, Chicago, University of Chicago Press (ediţia a II-a: 1989).
Constantinescu-Dobridor, Gh., 1974, *Morfologia limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Cook, W., 1979, *Case Grammar: Development of the Matrix Model (1970–1978)*, Washington, Georgetown University Press.
Copceag, D., 1998, *Tipologia limbilor romanice*, Cluj-Napoca, Clusium.
Corbin, D., 1987, *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*, I–II, Tübingen, Max Niemeyer Verlag (ediţia a II-a: 1991, Villeneuve d'Ascq, Presses Universitaires de Lille).
Corblin, F., H. de Swart (eds.), 2004, *Handbook of French Semantics*, Stanford, CSLI Publications.
Cornilescu, A., 1976, *The Transformational Syntax of English. The Complex Sentence*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., 1982, *English Syntax*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., 1995, *Concepts of Modern Grammar. A Generative Grammar Perspective*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., 1996, *Montague Grammar and the Analysis of English and Romanian Relative Clauses*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., 2003, *Complementation in English. A Minimalist Approach*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., D. Chiţoran, 1986, *Elements of English Sentence Semantics*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Cornilescu, A., I. Dimitriu, 1997, *Accuracy and Fluency: Infinitives, Gerunds, Participles*, Iaşi, Institutul European.
Coşeriu, E., 1962, *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, Madrid, Gredos (trad. rom.: *Teoria limbajului şi lingvistica generală: cinci studii*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004).
Coşeriu, E., 1977, *Estudios de lingüística románica*, Madrid, Gredos.
Coşeriu, E., 1977, *Principios de semántica estructural*, Madrid, Gredos.
Coşeriu, E., 1978, *Gramática, semántica, universales*, Madrid, Gredos.
Coşeriu, E., 1981, *Textlinguistik. Eine Einführung*, Tübingen, Narr.
Coşeriu, E., 1985, *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*, Madrid, Gredos.

Coşeriu, E., 1994, *Prelegeri şi conferinţe, 1992–1993*, Iaşi, S. C. „Dosoftei" S. A.
Coşeriu, E., 1995, *Introducere în lingvistică*, Cluj-Napoca, Echinox.
Coşeriu, E., 1996, *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugen Coşeriu realizat de Nicolae Saramandu*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române.
Coşeriu, E., 1997, *Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice*, Bucureşti, Editura Enciclopedică.
Coşeriu, E., 2000, *Lecţii de lingvistică generală*, Chişinău, Arc.
Coşeriu, E., H. Geckeler, 1981, *Trends in Structural Semantics*, Tübingen, Narr.
Coteanu, I. (red. resp.), 1967, *Elemente de lingvistică structurală*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Coteanu, I., 1973, 1985, *Stilistica funcţională a limbii române*, I, *Stil, stilistică, limbaj*, II, *Limbajul poeziei culte*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Coteanu, I., 1981, *Structura şi evoluţia limbii române (de la origini până la 1860)*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Coteanu, I., 1982, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Albatros.
Coteanu, I. (coord.), 1974, 1975, *Limba română contemporană*, I–II, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică (ediţia a II-a : 1985).
Coteanu, I., 1990, *Gramatică, stilistică, compoziţie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Coteanu, I., L. Wald (coord.), 1970, *Sistemele limbii*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Coteanu, I., L. Wald (coord.), 1981, *Semantică şi semiotică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Craşoveanu, D., 1973, *Limba română contemporană*, fascicula a II-a, *Sintaxa propoziţiei, Complementul*, ediţia a II-a, Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara.
Craşoveanu, D., 1992, *Categorii sintactice circumstanţiale*, Timişoara, Amphora.
Craşoveanu, D., 2002, *Categorii sintactice necircumstanţiale*, Timişoara, Mirton.
Crăiniceanu, I., 1997, *The Category of Aspect in English and Romanian, with Special Reference to the Progressive Aspect*, Craiova, Editura Universităţii din Craiova.
Creissels, D., 1995, *Éléments de syntaxe générale*, Paris, Presses Universitaires de France.
Cristea, T., 1975, *Le locatif spatio-temporel en français contemporain*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Cristea, T., 1977, *Éléments de grammaire contrastive. Domaine français-roumain*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Cristea, T., 1979, *Grammaire structurale du français contemporain*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Cristea, T., 2000, *Grammaire française. Le nom et le groupe nominal. Le verbe et le groupe verbal*, Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de mâine".
Cristea, T., Al. Vladuţ-Cuniţă, 1986, *Modalités d'énonciation et contrastivité: les énoncés exclamatifs et interrogatifs en roumain et en français*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Croft, W., 1990, *Typology and Universals*, Cambridge, Cambridge University Press.
Croft, W., 1991, *Syntactic Categories and Grammatical Relations. The Cognitive Organization of Information*, Chicago, London, University of Chicago Press.
Croitoru, E., 2002, *Mood and Modality*, Iaşi, Institutul European.
Cruceru, C., 1981, *Dialogul în proza artistică actuală*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Cruceru, C., 1985, *Dialog şi stil oral în proza românească actuală*, Bucureşti, Minerva.
Cvasnîi-Cătănescu, M., 1982, *Structura dialogului în textul dramatic, cu aplicare la dramaturgia românească*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Daniliuc, L., R. Daniliuc, 2000, *Descriptive Romanian Grammar: An Outline*, München, Lincom.
Dascălu Jinga, L., 2001, *Melodia vorbirii în limba română*, Bucureşti, Univers Enciclopedic.
Dascălu Jinga, L., 2002, *Corectare şi autocorectare în conversaţia spontană*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Dascălu Jinga, L., 2004, *Grammatica romena per italiani*, Alessandria, Edizioni dell'Orso.
Dascălu Jinga, L., L. Pop (coord.), 2003, *Dialogul în româna vorbită*, Bucureşti, Oscar Print.
De Mulder, W., N. Flaux, D. Van de Velde, 1997, *Entre général et particulier: les déterminants*, Arras, Artois Presses Université.
Delaveau, A., F. Kerieroux, 1985, *Problèmes de syntaxe française*, Paris, Armand Colin.
Diaconescu, I., 1977, *Infinitivul în limba română*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Diaconescu, I., 1989, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Diaconescu, I., 1995, *Sintaxa limbii române*, Bucureşti, Editura Enciclopedică.
Diaconescu, P., 1970, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Dik, S. C., 1989, *The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause*, Dordrecht, Foris Publications.
Dimitrescu, F., 1958, *Locuţiunile verbale în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Dimitrescu, F. (coord.), 1978, *Istoria limbii române. Fonetică, morfosintaxă, lexic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Dimitrescu, F., 1995, *Dinamica lexicului românesc*, Cluj-Napoca, Clusium, Bucureşti, Logos.
Dimitrescu, F., 1982, *Dicţionar de cuvinte recente*, Bucureşti, Albatros (ediţia a II-a: 1997, Bucureşti, Logos).
Dimitrescu, F., 2002, 2003, *Drumul neîntrerupt al limbii române*, I–II, Cluj-Napoca, Clusium.
Dimitriu, C., 1979, 1982, *Gramatica limbii române* explicată, I, *Morfologia*, II, *Sintaxa*, Iaşi, Junimea.
Dimitriu, C., 1999, 2002, *Tratat de gramatică a limbii române*, I, *Morfologia*, II, *Sintaxa*, Iaşi, Institutul European.
Dinu, M., 1997, *Comunicarea*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Dirven, R., G. Radden (eds.), 1987, *Concepts of Case*, Tübingen, Narr.
Dobrovie-Sorin, C., 1994, *The Syntax of Romanian. Comparative Studies in Romance*, Berlin, New York, Mouton de Gruyter (trad. rom. *Sintaxa limbii române. Studii de sintaxă comparată a limbilor romanice*, Bucureşti, Univers, 2000).
Dominte, C., 2003, *Negaţia în limba română*, Bucureşti, Editura Fundaţiei „România de mâine".
Dragomirescu, Gh. N., 1995, *Dicţionarul figurilor de stil*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Dragoş, E., 1995, *Elemente de sintaxă istorică românească*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Dragoş, E., 2000, *Introducere în pragmatică*, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă.
Draşoveanu, D. D., 1997, *Teze şi antiteze în sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Clusium.
Drăganu, N., 1943, *Morfemele româneşti ale complementului în acuzativ şi vechimea lor. Un capitol de sintaxă românească*, Bucureşti, Institutul de Lingvistică Română.
Drăganu, N., 1945, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Bucureşti, Institutul de Lingvistică Română.
Drillon, J., 1991, *Traité de la ponctuation française*, Paris, Gallimard.
Drincu, S., 1983, *Semnele ortografice şi de punctuaţie în limba română. Norme şi exerciţii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Dubois, J., R. Lagane, 1997, *La nouvelle grammaire du français*, Paris, Larousse.
Ducrot, O., J.-M. Schaeffer, 1995, *Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Seuil, 1995 (trad. rom.: *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, Bucureşti, Babel, 1996).
Dumistrăcel, S., 1978, *Influenţa limbii române literare asupra graiurilor dacoromâne*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Duţescu-Coliban, T., 1983, *Grammatical Categories of English*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Edelstein, F., 1972, *Sintaxa gerunziului românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Edmondson, W., 1981, *Spoken Discourse. A Model for Analysis*, London, New York, Longman.
Ernst, T., 2002, *The Syntax of Adjuncts*, Cambridge, Cambridge University Press.
Erwin-Tripp, S. M., 1973, *Language Acquisition and Communicative Choice*, Stanford, Stanford University Press.
Eţcu, I., 2000, *Sintaxa elementară a limbii române. Introducere în sintaxologie*, Chişinău, Institutul de Lingvistică al Academiei de Ştiinţe a Republicii Moldova.
Evseev, I., 1974, *Semantica verbului. Categoriile de acţiune, devenire şi stare*, Timişoara, Facla.
Farkaş, D., 1985, *Intensional Descriptions and the Romance Subjunctive Mood*, New York, Garland.
Fauconier, G., 1974, *La coréférence: syntaxe ou sémantique?*, Paris, Éditions du Seuil.
Ferro, T., 2002, *Latino, romeno e romanzo. Studi linguistici*, Cluj-Napoca, Dacia.
Feuillet, J., 1988, *Introduction à l'analyse morphosyntaxique*, Paris, Presses Universitaires de France.
Fillmore, C. J., 1971, *Santa Cruz Lectures on Deixis*, Indiana University Linguistic Club.
Fillmore, C. J., D. T. Langendoen (eds.), 1971, *Studies in Linguistic Semantics*, New York, Holt, Rinehart & Winston.
Flaux, N., D. Van de Velde, 2000, *Les noms en français: esquisse de classement*, Paris, Ophrys.
Florea, M., 1983, *Structura grupului nominal în limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Forăscu, N., 2002, *Dificultăți gramaticale ale limbii române*, București, Editura Universității din București.
Fox, B. A., 1987, *Discourse Structure and Anaphora. Written and Conversational English*, Cambridge, Cambridge University Press.
François, J., 1989, *Changement, Causation, Action*, Geneva, Droz.
Fuchs, C., P. Le Goffic, 1992, *Les linguistiques contemporaines. Repères théoriques*, Paris, Hachette.
Gaatone, D., 1998, *Le passif en français*, Paris, Bruxelles, Champs Linguistiques Duculot.
Galaţanu, O., 1988, *Interprétants sémantiques et interaction verbale*, București, Tipografia Universității din București.
Gary-Prieur, M.-N., 1994, *Grammaire du nom propre*, Paris, Presses Universitaires de France.
Gawelko, M., 1996, *L'étude sur l'ordre des mots dans les langues romanes*, I: *La position du sujet*, II: *La passivisation*, Lublin.
Găitănaru, Ş., 1993, *Numeralul în limba română. Studiu descriptiv și istoric*, Pitești, Calende.
Găitănaru, Ş., 2002, *Studii și articole de gramatică*, Pitești, Editura Universității din Pitești.
Geckeler, H., B. Schlieben-Lange, J. Trabant, H. Weidt (eds.), 1981, *Logos Semantikos. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu 1921–1981*, Berlin, New York, Madrid, De Gruyter, Gredos.
Gheorghe, M., 2004, *Propoziția relativă*, Pitești, Paralela 45.
Gherasim, P., 1997, *Semiotica modalităților*, Iași, Casa Editorială „Demiurg".
Gheție, I., 1975, *Baza dialectală a românei literare*, București, Editura Academiei Române (ediția a II-a: 1986).
Gheție, I. (coord.), 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, București, Editura Academiei Române.
Ghiga, G., 1999, *Elemente fatice ale comunicării în româna vorbită*, București, Alcris-M94.
Giry-Schneider, J., 1987, *Les prédicats nominaux en français. Les phrases simples à verbe support*, Geneva, Droz.
Givón, T., 1984, 1990, *Syntax. A Functional-Typological Introduction*, I–II, Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
Godard, D., 1988, *Les relatives en français*, Paris, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique.
Goodall, G., 1987, *Parallel Structures in Syntax. Coordination, Causatives, and Restructuring*, Cambridge, Cambridge University Press.
Göschel, J., P. Ivič, K. Kehr (eds.), 1980, *Dialekt und Dialektologie*, Wiesbaden.
Graur, Al., 1929, *Nom d'agent et adjectif en roumain*, Paris, Champion.
Graur, Al., I. Coteanu (red. resp.), 1959–1977, *Probleme de lingvistică generală*, I–VII, București, Editura Academiei Române (din 1961, red. resp. I. Coteanu).
Graur, Al., 1965a, *La romanité du roumain*, București, Editura Academiei Române.
Graur, Al., 1965b, *Nume de persoane*, București, Editura Științifică.
Graur, Al., 1967, *The Romance Character of Romanian*, București, Editura Academiei Române.
Graur, Al., 1968, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, Editura Științifică.
Graur, Al., 1970, *Scrieri de ieri și de azi*, București, Editura Științifică.
Graur, Al., 1971, *Puțină... aritmetică*, București, Editura Științifică.
Graur, Al., 1972, *Nume de locuri*, București, Editura Științifică.
Graur, Al., 1973, *Gramatica azi*, București, Editura Academiei Române.
Graur, Al., 1974, *Mic tratat de ortografie*, București, Editura Științifică.
Graur, Al., 1987–1988, *Puțină gramatică*, I–II, București, Editura Academiei Române.
Graur, Al., J. Byck (red. resp.), 1956, 1957, 1961, *Studii de gramatică*, I–III, București, Editura Academiei Române.
Graur, Al., M. Avram (red. resp.), 1959–1972, *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, I–VI, București, Editura Academiei Române.
Graur, Al., M. Avram (coord.), 1970, 1978, 1989, *Formarea cuvintelor în limba română*, I, *Compunerea*, II, *Prefixele*, III, *Sufixele*, București, Editura Academiei Române.
Greenberg, J. (ed.), 1978, *Universals of Human Language*, I–II, Stanford, Stanford University Press.
Greimas, A. J., 1966, *Sémantique structurale*, Paris, Larousse.
Grimshaw, J. B., 1990, *Argument Structure*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Gross, M., 1968, *Grammaire transformationnelle du français. Syntaxe du verbe*, Paris, Larousse (ediție nouă: 1986, Paris, Éditions Cantilène).
Grosu, A., 1994, *Three Studies in Locality and Case*, London and New York, Routledge.
Gruiță, G., 1981, *Acordul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Guentchéva, Z. (ed.), 1996, *L'énonciation médiatisée*, Louvain, Paris, Peeters.
Gueron, J., J.-Y. Pollock, 1991, *Grammaire générative et syntaxe comparée*, Paris, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique.
Guillaume, G., 1970, *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps*, Paris.
Guţia, I., 1967, *Gramatica romena moderna*, Roma, Mario Bulzoni Editore.
Guţu Romalo, V., 1968, *Morfologia structurală a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Guţu Romalo, V., 1972, *Corectitudine şi greşeală. Limba română de azi*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică (versiune nouă: 2000, Humanitas Educaţional).
Guţu Romalo, V., 1973, *Sintaxa limbii române. Probleme şi interpretări*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Guţu Romalo, V., 2005, *Aspecte ale evoluţiei limbii române*, Bucureşti, Humanitas Educaţional.
Haegeman, L., 1991, *Introduction to Government and Binding Theory*, Oxford & Cambridge, Mass., Blackwell (ediţia a II-a: 1994).
Haegeman, L. (ed.), 1997, *Elements of Grammar*, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
Hale, K., S. J. Keyser, 2002, *Prolegomenon to a Theory of Argument Structure*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Halliday, M. A. K., 1985, *An Introduction to Functional Grammar*, London, Baltimore, Edward Arnold Publishers Ltd.
Harris, Z. S., 1951, *Methods in Structural Linguistics*, Chicago, University of Chicago Press (ediţia a II-a: 1963, *Structural Linguistics*).
Harris, Z. S., 1976, *Notes du cours de syntaxe*, Paris, Seuil.
Hazy, Şt., 1997, *Predicativitatea: determinare contextuală analitică*, Cluj-Napoca, Dacia.
Heim, I., A. Kratzer, 1998, *Semantics in Generative Grammar*, Cambridge, Amherst, Mass., Blackwell Publishers.
Hirst, D., A. Di Cristo (eds.), 1998, *Intonation Systems: A Survey of Twenty Languages*, Cambridge, Cambridge University Press.
Hjelmslev, L., 1928, *Principes de grammaire générale*, Copenhague, Ost et Son.
Hjelmslev, L., 1959, *Essais linguistiques. Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague*, 12, Copenhague, Akademisk Vorlag.
Hjelmslev, L., 1961, *Prolegomena to a Theory of Language*, Madison, Wisconsin University Press (trad. rom.: *Preliminarii la o teorie a limbii*, Bucureşti, 1967).
Hjelmslev, L., 1966, *Le langage*, Paris, Éditions de Minuit.
Hoarţă Lăzărescu, L., 1999, *Sinonimia şi omonimia gramaticală în limba română*, Iaşi, Cermi.
Hobæk Haff, M., 1987, *Coordonnants et éléments coordonnés*, Oslo, Solum Forlag A / S.
Hobjilă, A., 2003, *Microsistemul deicticelor în limba română vorbită neliterară actuală*, Iaşi, Casa Editorială „Demiurg".
Hodiş, V., 1990, *Apoziţia şi propoziţia apozitivă*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Hoekstra, T., 1984, *Transitivity: Grammatical Relations in Government-Binding Theory*, Dordrecht, Foris.
Holtus, G., E. Radtke (eds.), 1985, *Gesprochenes Italienisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, Gunter Narr.
Holtus, G., M. Metzeltin, C. Schmitt (eds.), 1989, *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)*, III, Tübingen, Niemeyer Verlag.
Hoye, L., 1997, *Adverbs and Modality in English*, London, Longman.
Hristea, Th., 1994, *Probleme de cultivre şi de studiere a limbii române contemporane*, Bucureşti, Academia Universitară Atheneum.
Hristea, Th., Gr. Brâncuş (coord.), 1972, *Sinteze de limba română*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică (ediţia a III-a revăzută: Hristea, Th. (coord.), Bucureşti, Albatros, 1984).
Huang, Y., 2000, *Anaphora. A Cross-linguistic Approach*, Oxford, Oxford University Press.
Huddleston, R., G. K. Pullum (eds.), 2002, *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge, Cambridge University Press.
Huot, H., 1981, *Constructions infinitives du français. Le subordonnant* ***de***, Genève, Droz.
Iliescu, M., L. Mourin, 1991, *Typologie de la morphologie verbale romane*, Innsbruck, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft.
Iliescu, M., S. Şora. (eds.), 1996, *Rumänisch: Typologie, Klassifikation, Sprachekarakteristik*, Würzburg, München, Wissenschaftlicher Verlag A. Lehmann.
Ionescu, A., M. Steriu, 1999, *Verbul românesc*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Ionescu, D. C., 1998, *Small Clauses in English and Romanian*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Ionescu, E., 1992, *Manual de lingvistică generală*, Bucureşti, All (ediţia a III-a, revizuită: 2001).
Ionescu, E. (coord.), 2004, *Understanding Romanian Negation. Syntactic and Semantic Approaches in a Declarative Perspective*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1991, *Naraţiune şi dialog în proza românească. Elemente de pragmatică a textului literar*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 1995, *Conversaţia: structuri şi strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, Bucureşti, All (ediţia a II-a: 1999).
Ionescu-Ruxăndoiu, L., 2003, *Limbaj şi comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, Bucureşti, All Educaţional.
Iordan, I., 1937, *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Cartea Românească (ediţie nouă: 2005, Bucureşti, Semne).
Iordan, I., 1943, *Limba română actuală. O gramatică a „greşelilor"*, Iaşi, Institutul de arte grafice A. A. Ţerek (ediţia a II-a: 1948, Bucureşti, Socec).
Iordan, I., 1944, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Institutul de Lingvistică Română (ediţie definitivă: 1975, Bucureşti, Editura Ştiinţifică).
Iordan, I., 1954, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Ministerului Învăţământului (ediţia a II-a: 1956).
Iordan, I., 1963, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Iordan, I., M. Manoliu-Manea, 1965, *Introducere în lingvistica romanică*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Iordan, I., V. Guţu Romalo, Al. Niculescu, 1967, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Iordan, I., V. Robu, 1978, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Irimia, D., 1976, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Iaşi, Junimea.
Irimia, D., 1983, *Structura gramaticală a limbii române. Sintaxa*, Iaşi, Junimea.
Irimia, D., 1986, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Irimia, D., 1987, *Structura gramaticală a limbii române. Numele şi pronumele. Adverbul*, Iaşi, Junimea.
Irimia, D., 1997, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom (ediţia a II-a: 2000).
Irimia, D., 1999, *Introducere în stilistică*, Iaşi, Polirom.
Jaeggli, O. (ed.), 1982, *Topics in Romance Syntax*, Dordrecht, Foris.
Jakobson, R., 1963, 1973, *Essais de linguistique générale*, I–II, Paris, Éditions de Minuit.
Jespersen, O., 1917, *Negation in English and Other Languages*, Copenhague, A. F. Host.
Jespersen, A., 1937, *Analytic Syntax*, Copenhague, Munksgaard.
Jackendoff, R., 1972, *Semantic Interpretation in Generative Grammar*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Jackendoff, R., 1977, *X-BAR Syntax: A Study of Phrase Structure*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Jackendoff, R., 1990, *Semantic Structures*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Joseph, B. D., 1983, *The Synchrony and Diachrony of the Balkan Infinitive: A Study in Areal, General, and Historical Linguistics*, Cambridge, Cambridge University Press.
Kampers-Manhe, B., 1991, *L'opposition subjonctif / indicatif dans les relatives*, Amsterdam, Atlanta, Rodopi.
Katz, J. J., P. Postal, 1964, *An Integrated Theory of Linguistic Description*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Kayne, R. S., 1994, *The Antisymmetry of Syntax*, Cambridge, Mass., London, The MIT Press.
Keenan, E. L. (ed.), 1963, *Formal Semantics of Natural Language*, Cambridge, Cambridge University Press.
Kerbrat-Orecchioni, C., 1977, *La connotation*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon.
Kerbrat-Orecchioni, C., 1980, *L'énonciation*, Paris, Armand Colin.
Kerbrat-Orecchioni, C., 1986, *L'implicite*, Paris, Armand Colin.
Kerbrat-Orecchioni, C., 1990, 1992, 1995, *Les interactions verbales*, I–III, Paris, Armand Colin.
Kerbrat-Orecchioni, C., 2001, *Les actes de langage dans le discours. Théorie et fonctionnement*, Paris, Nathan.
Kleiber, G., 1987a, *Du côté de la référence verbale: les phrases habituelles*, Berne, Peter Lang.
Kleiber, G., 1987b, *Relatives restrictives et relatives appositives: une opposition „introuvable"?*, Tübingen, Niemeyer.
Kleiber, G., 1994, *Anaphores et pronoms*, Louvain-la-Neuve, Duculot.
Kleiber, G., 1999, *Problèmes de sémantique. La polisémie en question*, Lille, Presses Universitaires du Septentrion.

Kleiber, G., 2001, *L'anaphore associative*, Paris, Presses Universitaires de France.
Kleiber, G., E. Tyvaert (eds.), 1990, *L'anaphore et ses domaines*, Paris, Klincksieck.
Kleiber, G., B. Laca, L. Tasmowski (eds.), 2001, *Typologie des groupes nominaux*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes.
Koster, J., E. Reuland (eds.), 1991, *Long Distance Anaphora*, Cambridge, Cambridge University Press.
Kuno, S. (ed.), 1975, *Harvard Studies in Syntax and Semantics*, I, Cambridge, Department of Linguistics, Harvard University.
Lakoff, G., 1970, *Irregularity in Syntax*, New York, Holt, Rinehart & Winston.
Langacker, R. W., 1987, 1991, *Foundations of Cognitive Grammar*, I. *Theoretical Prerequisites*, II. *Descriptive Application*, Stanford, Stanford University Press.
Larson, R., G. Segal 1995, *Knowledge of Meaning. An Introduction to Semantic Theory*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Lasnik, H., J. Uriagereka, 1998, *A Course in GB Syntax*, Cambridge, Mass., The MIT Press.
Lazard, G., 1994, *L'actance*, Paris, Presses Universitaires de France.
Le Goffic, P., 1993, *Grammaire de la phrase française*, Paris, Hachette Supérieur.
Leech, G. N., 1983, *Principles of Pragmatics*, London, New York, Longman.
Lemaréchal, A., 1989, *Les parties du discours. Sémantique et syntaxe*, Paris, Presses Universitaires de France.
Levinson, S. C., 1983, *Pragmatics*, Cambridge, Cambridge University Press.
Li, C. N. (ed.), 1976, *Subject and Topic*, New York, San Francisco, London, Academic Press.
Lombard, A., 1954, 1955, *Le verbe roumain*, I–II, Lund, C. W. K. Gleerup.
Lombard, A., 1973, *Rumänsk grammatik*, Lund, C. W. K. Gleerup Bokförlag.
Lombard, A., 1974, *La langue roumaine. Une présentation*, Paris, Éditions Klincksieck.
Lombard, A., C. Gâdei, 1981, *Dictionnaire morphologique de la langue roumaine*, Lund, C. W. K. Gleerup, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Lombardi Vallauri, E., 2000, *Grammatica funzionale delle avverbiali italiane*, Roma, Carocci Editore.
Lupu, C., G. Price (eds.), 1994, *Hommages offerts à Maria Manoliu-Manea*, Bucureşti, Pluralia, Logos.
Lupu, C., L. Renzi (eds.), 1995, *Studi rumeni e romanzi. Omaggio a Florica Dimitrescu e Alexandru Niculescu*, I–III, Padova, Unipress.
Lüder, E., 1995, *Procedee de gradaţie lingvistică*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Lyons, J., 1968, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge, Cambridge University Press (trad. rom.: *Introducere în lingvistica teoretică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1995).
Lyons, J. (ed.), 1971, *New Horizons in Linguistics*, Hasmondsworth, Penguin Books.
Lyons, J., 1977, *Semantics*, I–II, Cambridge, London, New York, Cambridge University Press.
Lyons, J., 1996, *Linguistic Semantics. An Introduction*, Cambridge, Cambridge University Press.
Maingueneau, D., 1991, *L'énonciation en linguistique française*, Paris, Hachette.
Maingueneau, D., 1994, *Syntaxe du français*, Paris, Hachette (ediţia a II-a: 1999).
Malan, N., 1999, *La proposition relative en anglais contemporain. Une approche pragmatique*, Paris, Ophris.
Mancaş, M., 1972, *Stilul indirect liber în româna literară*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Manea, D., 2001a, *Elemente de gramatică funcţională*, I, *Predicaţia*, Bucureşti, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti.
Manea, D., 2001b, *Structura semantico-sintactică a verbului românesc*, Bucureşti, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti.
Manoliu-Manea, M., 1968, *Sistematica substitutelor din româna contemporană standard*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Manoliu-Manea, M., 1971, *Gramatica comparată a limbilor romanice*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Manoliu-Manea, M., 1973, *Structuralismul lingvistic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Manoliu-Manea, M., 1977, *Elemente de sintaxă comparată romanică. Tipologie şi istorie*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Manoliu-Manea, M., 1993, *Gramatică, pragmasemantică şi discurs*, Bucureşti, Litera.
Manoliu-Manea, M., 1994, *Discourse and Pragmatic Constraints on Grammatical Choices*, Amsterdam, Lausanne, New York, Elsevier.
Manu Magda, M., 2003, *Elemente de pragmalingvistică a românei vorbite regional*, Bucureşti, Dual Tech.
Marcus, S., 1963, *Lingvistica matematică. Modele matematice în lingvistică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Martin, R., 1983, *Pour une logique du sens*, Paris, Presses Universitaires de France.
Martinet, A., 1960, *Éléments de linguistique générale*, Paris, Armand Colin (trad. rom.: *Elemente de lingvistică generală*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970).
Martinet, A. (ed.), 1968, *Le langage*, Bruges, Gallimard.
Martinet, A., 1969, *Langue et fonction. Une théorie fonctionnelle de la langue*, Paris, Denoël.
Martinet, A., 1975, *Studies in Functional Syntax. Études de syntaxe fonctionnelle*, München, Wilhelm Fink Verlag.
Martinet, A., 1985, *Syntaxe générale*, Paris, Armand Colin.
Mateica-Igelmann, M., 1989, *Moyens d'exprimer les aspects de la phrase verbale en roumain contemporain (en perspective romane)*, Bochum, Studienverlag Dr. N. Brockmeyer.
McCawley, J. D., 1972, *Syntactic and Logical Arguments of Semantic Structures*, Bloomington, Indiana University Linguistic Club.
Mel'chuk, I., 1993, *Cours de morphologie générale (théorique et descriptive)*, I: *Introduction et première partie – Le mot*, II, *Significations morphologiques*, Montréal, Les Presses de l'Université de Montréal, Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique.
Melis, L., 1990, *La voie pronominale. La systématique des tours pronominaux en français moderne*, Paris, Louvain-la-Neuve, Duculot.
Merlan, A., 1998, *Sintaxa şi semantica-pragmatica limbii române vorbite. Discontinuitatea*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Merlan, A., 2001, *Sintaxa limbii române. Relaţii sintactice şi conectori*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".
Metea, Al., 2001, *Limba română esenţială*, Timişoara, Signata.
Meyer-Lübke, W., 1930, *Rumänisch und Romanisch*, Bucureşti.
Miclău, P., S. Marcus (coord.), 1981, *Sémiotique roumaine*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Mierlă, A., 2003, *Verbul românesc din perspectivă semantico-sintactică (Cu aplicaţie la verbele de mişcare)*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Mihăescu, N., 1978, *Aspecte lexicale şi gramaticale ale limbii române literare*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Milaş, C., 1988, *Introducere în stilistica oralităţii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Miron-Fulea, M., 2005, *Numele proprii. Interfaţa semantică – sintaxă*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Moeschler, J., A. Reboul, 1994, *Dictionnaire encyclopédique de pragmatique*, Paris, Éditions du Seuil (trad. rom.: *Dicţionar enciclopedic de pragmatică*, Cluj-Napoca, Echinox, 1999).
Motapanyane, V. (coord.), 2000, *Comparative Studies in Romanian Syntax*, Amsterdam, Elsevier.
Muller, C., 1992, *La négation en français*, Geneva, Droz.
Muller, C., 1996, *La subordination en français*, Paris, Armand Colin.
Muraki, M., 1974, *Presupposition and Thematization*, Tokyo, Kaitakusha.
Myers, T., J. Anderson (eds.), 1981, *The Cognitive Representation of Speech*, Amsterdam, North Holland.
Nagy, R., 2002, *Determinare completivă şi determinare circumstanţială în limba română*, Suceava, Editura Universităţii din Suceava.
Neamţu, G. G., 1986, *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Negomireanu, D. (coord.), 2000, *Ion Coteanu. In memoriam*, Craiova, Universitaria.
Neidle, C., R. Nunez (eds.), 1987, *Studies in Romance languages*, Dordrecht, Foris.
Nica, D., 1988, *Teoria părţilor de vorbire. Aplicaţii la adverb*, Iaşi, Junimea.
Nicolescu, A., 1970, *Probleme de sintaxă a propoziţiei*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Niculescu, Al., 1965, 1978, 1999, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, I–III, Bucureşti, Editura Ştiinţifică (I–II), Cluj-Napoca, Clusium (III).
Nilsson, E., 1969, *Les termes relatifs et les propositions relatives en roumain moderne. Étude de syntaxe descriptive*, Lund, C. W. K. Gleerup.
Nuyts, J., 2000, *Epistemic Modality, Language and Conceptualization*, Amsterdam, John Benjamins.
Olsson, K., 1976, *La construction verbe + objet + complément prédicatif en français: aspects syntaxiques et sémantiques*, Stockholm, Université de Stockholm.
Palmer, F., 1979, *Modality and the English Modals*, London, Longman.
Palmer, F. R., 1986, *Mood and Modality*, Cambridge, Cambridge University Press.

Pană Dindelegan, G., 1974, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*, București, Editura Academiei Române.

Pană Dindelegan, G., 1976, *Sintaxa limbii române*. Partea I. *Sintaxa grupului verbal*, București, Tipografia Universității din București (ediția a II-a: 1999, Brașov, Aula).

Pană Dindelegan, G., 1987, *Aspecte ale dinamicii sistemului morfologic verbal (perioada de după 1880)*, București, Tipografia Universității din București.

Pană Dindelegan, G., 1992a, *Sintaxă și semantică. Clase de cuvinte și forme gramaticale cu dublă natură*, București, Tipografia Universității din București.

Pană Dindelegan, G., 1992b, *Teorie și analiză gramaticală*, București, Coresi (ediția a II-a:1994).

Pană Dindelegan, G., 2000, *Admiterea la facultate*, București, Humanitas.

Pană Dindelegan, G. (coord.), 2002a, *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, București, Editura Universității din București.

Pană Dindelegan, G. (coord.), 2002b, *Perspective actuale în studiul limbii române: actele colocviului Catedrei de Limba Română, 22–23 noiembrie 2001*, București, Editura Universității din București.

Pană Dindelegan, G. (coord.), 2003, *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale (II)*, București, Editura Universității din București.

Pană Dindelegan, G., 2003, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, București, Humanitas Educațional.

Pană Dindelegan, G. (coord.), 2004, *Tradiție și inovație în studiul limbii române*, București, Editura Universității din București.

Pană Dindelegan, G. (coord.), 2005, *Limba română. Structură și funcționare*, București, Editura Universității din București.

Pătruț, I., 1974, *Studii de limba română și slavistică*, Cluj-Napoca, Dacia.

Perlmutter, D. M., (C. G. Rosen, 1984) (eds.), 1983, 1984, *Studies in Relational Grammar*, I–II, Chicago, University of Chicago Press.

Pesetsky, D., 1995, *Zero Syntax. Experiencers and Cascades*, Cambridge, Mass., London, The MIT Press.

Pop, Gh., 1998, *Morfologia limbii române. Structuri și sistem*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.

Pop, Gh., 1999, *Sintaxa limbii române*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.

Pop, L. (coord.), 2004, *Verba volant. Recherches sur l'oral*, Cluj-Napoca, Echinox.

Pop, L., 2005, *La grammaire graduelle, à une virgule près*, Berne, Peter Lang.

Popescu, R., 1999, *Diatezele pronominale în limba română*, Timișoara, Presa Universitară Română.

Popușoi, C., 2002, *Structuri sintactice ale limbii române cu element predicativ suplimentar*, București, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti".

Postal, P. M., 1974, *On Raising: One Rule of English Grammar and Its Theoretical Implications*, Cambridge, Mass., The MIT Press.

Pottier, B., 1962, *Systématique des éléments de relation*, Paris, Klincksieck.

Pustejovsky, J., 1992, *The Syntax of Event Structure*, Cambridge, Mass., Blackwell Publishers.

Pușcariu, S., 1937, *Études de linguistique roumaine*, Cluj-Napoca, București, Imprimeria Națională.

Pușcariu, S., 1940, *Limba română*, I, *Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol" (ediția a II-a: 1976, București, Minerva).

Pușcariu, S., 1959, *Limba română*, II, *Rostirea*, București, Editura Academiei Române (ediția a II-a: 1994).

Pușcariu, S., 1974, *Cercetări și studii*, București, Minerva.

Quirk, R., S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik, 1972, *A Grammar of Contemporary English*, London, Longman.

Radford, A., 1988, *Transformational Grammar*, Cambridge, Cambridge University Press.

Reichenbach, H., 1947, *Elements of Symbolic Logic*, London-New York, Macmillan C. (ediția 1966: New York, The Free Press).

Reinheimer-Rîpeanu, S., 1993, *Structuri morfosintactice de bază în limbile romanice*, București, Editura Universității din București.

Reinheimer, S., L. Tasmovski, 2005, *Pratique des langues romanes*, II, *Les pronoms personnels*, Paris, L'Harmattan.

Remy-Giraud, S., 1991, *À la recherche de l'attribut*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon.

Renzi, L., G. Salvi, A. Cardinaletti (coord.), 2001, *Grande grammatica italiana di consultazione*, I, *La frase. I sintagmi nominale e preposizionale*, II, *I sintagmi verbale, aggetivale, avverbiale. La subordinazione*, III, *Tipi di frase, deissi, formazione delle parole*, ediția a II-a, Bologna,

Il Mulino (ediţia I: 1988, ed. L. Renzi; ediţia II, 1991, eds. L. Renzi, G. Salvi; ediţia III, 1995, eds. L. Renzi, G. Salvi, A. Cardinaletti).

Renzi, L., A. Andreose, 2003, *Manuale di linguistica e filologia romanza*, Bologna, Il Mulino.

Riegel, M., 1985, *L'adjectif attribut*, Paris, Presses Universitaires de France.

Riegel, M., J.-C. Pellat, R. Rioul, 1994, *Grammaire méthodique du français*, Paris, Presses Universitaires de France (ediţia a III-a: 1997).

Rigault, A. (ed.), 1971, *La grammaire du français parlé*, Paris, Hachette.

Ringbom, H. (ed.), 1975, *Style and Text*, Stokholm, Sprakförlaget Skriptor AB.

Rosetti, A., 1943a, *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Ziarului „Universul".

Rosetti, A., 1943b, *Le mot. Esquisse d'une théorie générale*, Copenhague, Einar Munksgaard, Bucureşti, Institutul de Lingvistică Română.

Rosetti, A., 1983, *Études de linguistique générale*, Bucureşti, Univers.

Rosetti, A., 1985, *La linguistique balkanique*, Bucureşti, Univers.

Rosetti, A., B. Cazacu, L. Onu, 1971, *Istoria limbii române literare*, I, *De la origini până la începutul secolului al XIX-lea*, Bucureşti, Minerva.

Rossi, M., 1999, *L'intonation. Le système du français; description et modélisation*, Paris, Orphys.

Rothstein, S., 2004, *Structuring Events. A Study in the Semantics of Lexical Aspect*, Oxford, Blackwell Publishing.

Rousseau, A. (ed.), 1995, *Les préverbes dans les langues de l'Europe*, Lille, Presses Universitaires du Septentrion.

Ruwet, N., 1967, *Introduction à la grammaire générative*, Paris, Plon.

Ruwet, N., 1972, *Théorie syntaxique et syntaxe du français*, Paris, Seuil.

Ruwet, N., 1982, *Grammaire des insultes et autres études*, Paris, Seuil.

Sala, M. (coord.), 1989, *Enciclopedia limbilor romanice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Sala, M., 1997, *Limbi în contact*, Bucureşti, Editura Enciclopedică.

Sala, M., 1998, *De la latină la română*, Bucureşti, Univers Enciclopedic.

Sala, M. (coord.), 2001, *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Univers Enciclopedic.

Sandfeld, Kr., 1930, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris, Champion.

Sandfeld, Kr., H. Olsen, 1936, 1960, 1962, *Syntaxe roumaine*, I, *Emploi des mots à flexion*, II, *Les groupes des mots*, III, *Structure de la proposition*, Paris, Droz (I), Copenhague, Munksgaard (II–III).

Sauvageot, A., 1972, *Analyse du français parlé*, Paris, Hachette.

Săteanu, C., 1980, *Timp şi temporalitate în limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Searle, J. R., 1969, *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge, Cambridge University Press.

Sebeok, T. (ed.), 1963, *Current Trends in Linguistics*, Hague, Mouton & Co.

Secrieru, M., 1998, *Nivelul sintactic al limbii române*, Botoşani, Geea.

Secrieru, M., 2000, *Elemente de sintaxă sincronică comparată*, Iaşi, Universitas XXI.

Secrieru, M., 2001, *Cumulul de funcţii sintactice în limba română („elementul predicativ suplimentar")*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Seidel, E., 1958, *Elemente sintactice slave în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Serafini, F., F. Taricco, 2001, *Punteggiatura*, Milano, Scuola Holden.

Serbat, G., 1981, *Cas et fonction*, Paris, Presses Universitaires de France.

Serianni, L., 1998, *Italiano*, Milano, Garzanti Editore, Torino, Unione Tipografico.

Sfârlea, L., 1970, *Pronunţia românească literară (stilul scenic)*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Slama-Cazacu, T., 1959, *Limbaj şi context*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.

Slama-Cazacu, T., 1961, *Dialogul la copii*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Slama-Cazacu, T., 1973, *Cercetări asupra comunicării*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Slama-Cazacu, T., 1999, *Psiholingvistica – o ştiinţă a comunicării*, Bucureşti, All.

Sobrero, A. A. (ed.), 1993, *Introduzione all'italiano contemporaneo. La variazione e gli usi*, Roma, Bari, Laterza.

Spencer, A., A. M. Zwicky (eds.), 1998, *The Handbook of Morphology*, Oxford, Blackwell Publishers.

Spiţă, D. P., 2003, *Les connecteurs en français et en roumain: plans d'organisations du discours*, Iaşi, Institutul European.

Stammerjohann, H. (ed.), 1986, *Tema – Rema in Italiano*, Tübingen, Gunter Narr.

Stan, C., 2003, *Gramatica numelor de acțiune din limba română*, București, Editura Universității din București.
Stan, C., 2005, *Categoria cazului*, București, Editura Universității din București.
Stati, S., 1967, *Teorie și metodă în sintaxă*, București, Editura Academiei Române.
Stati, S., 1972, *Elemente de analiză sintactică*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
Stati, S., 1982, *Il dialogo, considerazioni di linguistica pragmatica*, Napoli, Liguori Editore.
Stati, S., 1990, *Le transphrastique*, Paris, Presses Universitaires de France.
Stoichițoiu-Ichim, A., 2001, *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică, influențe, creativitate*, București, All (ediția a II-a: 2005).
Sweetser, E., 1990, *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*, Cambridge, Cambridge University Press.
Șerban, V., 1964, *Curs practic de sintaxa limbii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică (ediția a II-a: 1970).
Șerbănescu, A., 2002, *Întrebarea. Teorie și practică*, Iași, Polirom.
Ștefănescu, I., 1984, 1988, *English Morphology*, I, *Word Structure*, II, *The Nominal and Verbal Categories*, București, Tipografia Universității din București.
Ștefănescu, M., 1980, *Substantivul*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
Tamba Dănilă, E., 2004, *Vechi și nou în sintaxa limbii române*, Iași, Casa Editorială „Demiurg".
Tasmowski-De Ryck, L. (coord.), 2000, *The Expression of Possession in Romance and Germanic Languages*, Cluj-Napoca, Clusium.
Tasmowski-De Ryck, L., 2000, *Trăsături neașteptate ale limbii române*, București, Editura Academiei Române.
Tasmowski-De Ryck, L., 2001, *Cours de grammaire roumaine*, București, Editura Fundației Culturale Române.
Teiuș, S., 1980, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
Tellier, C., 1995, *Éléments de syntaxe du français: méthodes d'analyse en grammaire générative*, Montréal, Presses Universitaires de Montréal.
Tenny, C., J. Pustejovsky (eds.), 2000, *Events as Grammatical Objects. The Converging Perspectives of Lexical Semantics and Syntax*, Stanford, CSLI Publications.
Teodorescu, E., 1972, *Propoziția subiectivă*, București, Editura Științifică.
Tesnière, L., 1959, *Éléments de syntaxe structurale*, Paris, Klincksieck (ediția a II-a: 1965).
Tomescu, D., 1998, *Gramatica numelor proprii în limba română*, București, All Educațional.
Toșa, Al., 1983, *Elemente de morfologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
Tourattier, C., 1980, *La relative. Essai de théorie syntaxique*, Klincksieck.
Touratier, C., 2000, *La sémantique*, Paris, Armand Collin.
Trandafir, Gh. D., 1973, *Categoriile gramaticale ale verbului în româna contemporană*, Craiova, Casa Corpului Didactic a județului Dolj.
Tuțescu, M., 1972, *Le groupe nominal et la nominalisation en français moderne*, București, Societatea Română de Lingvistică Romanică.
Tuțescu, M., 1986, *L'argumentation*, București, Tipografia Universității din București (ediția a II–a: 1998, București, Editura Universității din București).
Țenchea, M., 1999, *L'expression du temps dans le système des prépositions du français. Préposition et verbe*, Timișoara, Mirton.
Ulrich, M., 1985, *Thetisch und Kategorisch. Funktionen der Anordnung von Satzkonstituenten am Beispiel des Rumänisch und anderer Sprachen*, Tübingen, Gunter Narr Verlag.
Ungureanu, E., 1998, *Construcția incidentă în limba română actuală*, Râmnicu-Vâlcea, Conphis.
Uricaru, L., 2003, *Temporalitate și limbaj*, București, Allfa.
Ușurelu, C., 2005, *Categoria factitivului în limba română*, București, Editura Universității din București.
Vachek, J. (ed.), 1964, *A Prague School Reader in Linguistics*, Bloomington, Indiana University Press.
Van Eeden, W., 1994, 1997, 1998, *Grammatica van het Roemeens*, I–III, Amsterdam, Grammar Publications.
Van Peteghem, M., 1991, *Les phrases copulatives dans les langues romanes*, Heidelberg, Gottfried Egert Verlag.
Van Peteghem, M., 1993, *La détermination de l'attribut nominal. Étude comparative de quatre langues romanes (français, espagnol, italien, roumain)*, Bruxel, Paleis der Academiën.

Vasiliu, E., 1965, *Fonologia limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică.
Vasiliu, E., 1970, *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Vasiliu, E., 1978, *Preliminarii logice la semantica frazei*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Vasiliu, E., 1990, *Introducere în teoria textului*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Vasiliu, E., 1995, *Elemente de filosofie a limbajului*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Vasiliu, E., S. Golopenţia-Eretescu, 1969, *Sintaxa transformaţională a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române (trad. engl. : *The Transformational Syntax of Romanian*, The Hague, Mouton, 1972).
Vlad, C., 1985 (coord.), *Textul şi coerenţa*, Cluj-Napoca, Tipografia Universităţii din Bucureşti.
Vlad, C., 1994, *Sensul, dimensiune esenţială a textului*, Cluj-Napoca, Dacia.
Vlad, C., 2000, *Textul aisberg*, Cluj, Casa Cărţii de Ştiinţă.
Vrăjitoru, A., 1999, *Interferenţe categoriale la substantivele româneşti*, Iaşi, Vasiliana '98.
Vulpe, M., 1980, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Vulpe, M., 2004, *Opera lingvistică*, I, *Dialectal, popular, vorbit*, Cluj-Napoca, Clusium.
Wilmet, M., 1986, *La détermination nominale*, Paris, Presses Universitaires de France.
Wilmet, M., 1997, *Grammaire critique du français*, Louvain-la-Neuve, Duculot, Paris, Hachette (ediţia a II-a: 1998, ediţia a III-a : 2003).
Zafiu, R., 2000, *Naraţiune şi poezie*, Bucureşti, All.
Zafiu, R., 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.
Zanuttini, R., 1997, *Negation and Clausal Structure: A comparative Study of Romance Languages*, Oxford, Oxford University Press.
Zdrenghea, M., 1996, *The Tense-Systems of English and Romanian*, Cluj-Napoca, Clusium.
Zribi-Hertz, A., 1996, *L'anaphore et les pronoms*, Lille, Presses Universitaires du Septentrion.
Zugun, P. I., 1977, *Unitate şi varietate în evoluţia limbii române literare*, Iaşi, Junimea.
Zugun, P., 1983, *Cuvântul. Studiu gramatical*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică (ediţia a II-a, revăzută: Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", 2003).
*** *Etudes contrastives. Les modalités*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti, 1981.
*** 1995, *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, ediţia a V-a, Bucureşti, Univers Enciclopedic.
*** 1956, *Limba română. Fonetică – Vocabular – Gramatică*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

SURSE

Sigle

22 = „Revista 22".
AC = „Academia Cațavencu".
Adev.lit.art. = „Adevărul literar și artistic".
AR = „Albina românească".
As = „Formula As".
AT = „Anunțul telefonic".
CG = G. Ghiga, *Elemente fatice ale comunicării în româna vorbită*, București, Alcris-M94, 1999.
CN = „Curierul Național".
CORV = L. Dascălu Jinga, *Corpus de română vorbită (CORV). Eșantioane*, București, Oscar Print, 2002.
DV = „Dilema veche".
EM = „Expres magazin".
EZ = „Evenimentul zilei".
IVLRA = L. Ionescu Ruxăndoiu (coord.), *Interacțiunea verbală în limba română actuală. Corpus (selectiv). Schiță de tipologie*, București, Editura Universității din București, 2002.
JN = „Jurnalul Național".
LAI = „Litere, Arte, Idei".
LD = „Libertatea de duminică".
LM = „Lumea Magazin".
OC = „Observator cultural".
PA = „Pagini aurii".
Rlib = „România liberă".
Rlit = „România literară".
SC = „Suplimentul de cultură".
ST = „Sport total".
ZF = „Ziarul financiar".
TDM I = B. Cazacu (red.), *Texte dialectale Muntenia*, I, București, 1973.
TDM II = B. Cazacu (red.), *Texte dialectale Muntenia*, II, București, 1975.
TDM III = C. Bratu, G. Ghiculete, M. Marin, B. Marinescu, V. Neagoe, R. Pană, M. Tiugan, M. Vulpe, *Texte dialectale Muntenia*, III, București, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, 1976 (1987).
TDO = B. Cazacu (red.), *Texte dialectale Oltenia*, București, 1967.
TE = „Transilvania Expres".
Verba = L. Pop (ed.), *Verba volant. Recherches sur l'oral*, Cluj-Napoca, Echinox, 2004.
VL = „Viața liberă".

Texte

Adameșteanu, G., *Dimineață pierdută*, București, Gramar, 1997.
Agârbiceanu, I., *Arhanghelii*, București, Eminescu, 1986.
Agârbiceanu, I., *Pagini alese*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.
Agopian, Ș., *Fric*, București, Polirom, 2003.
Agopian, Ș., *Sara*, București, Eminescu, 1987.
Alecsandri, V., *Opere*, I–III, București, Editura pentru Literatură, 1966.
Alexandrescu, Gr., *Opere*, I–III, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1972.
Alexandrescu, S., *Identitate în ruptură: mentalități românești postbelice*, București, Univers, 2000.
Amzulescu, Al., *Balade populare românești*, I–III, București, Editura pentru Literatură, 1964.
Antoniu, G., *Noul cod penal. Codul penal anterior*, București, All Beck, 2004.
Arghezi, T., *Opere*, I–IV, București, Univers Enciclopedic, 2000–2003.

Arvinte, V., *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice", VIII, 1, 1957, p. 1–185.
Bacovia, G., *Opere*, București, Univers Enciclopedic, 2001.
Baiski, D., *Luna și tramvaiul 5*, Timișoara, Marineasa, 1999.
Barbu, I., *Opere*, I–II, Univers Enciclopedic, 2000.
Bălcescu, N., *Opere*, I–II, București, Editura Academiei Române, 1953.
Bănulescu, Ș., *Elegii la sfârșit de secol*, București, Allfa, 1999.
Bârlea, O., *Antologie de proză populară epică*, I–III, București, Editura pentru Literatură, 1966.
Bârseanu, A., *Imnul Unirii (Steagul nostru)*, Viena, 1880.
Beniuc, M., *Versuri alese*, I–II, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.
Bittel, A., *Întâlnire la Paris*, Timișoara, Marineasa, f.a.
Birta, A., M. Mitea, C. Ștefan, *Matematică pentru clasa a VIII-a. Geometrie: manual preparator*, București, Niculescu, 2002.
Blaga, L., *Opere*, I–VI, București, Minerva, 1982.
Blandiana, A., *Autoportret cu palimpsest*, București, Eminescu, 1986.
Blandiana, A., *Calitatea de martor*, București, Cartea Românească, 1970.
Blandiana, A., *Eu scriu, tu scrii, el, ea scrie*, București, Cartea Românească, 1976.
Blandiana, Ana, *Poezii*, București, Minerva, 1989.
Blandiana, A., *Stea de pradă*, București, Cartea Românească, 1985.
Bodiu, A., *Jurnalexpress Europa*, Pitești, Paralela 45, 2000.
Bogza, G., *Scrieri în proză*, I–V, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.
Boia, L., *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Humanitas, 2005.
Boroi, G., O. Spineanu-Matei, *Codul de procedură civilă*, București, All Beck, 2005.
Botoșaru, C., *Dacă-i musai, cu plăcere*, București, LiterNet, 2004.
Brătescu-Voinești, I. Al., *Întuneric și lumină. În lumea dreptății*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
Brânzei, D., D. Zaharia, M. Zaharia, *Aritmetică, algebră, geometrie: clasa a VI-a*, I–II, Pitești, Paralela 45 Educațional, 2003.
Breban, N., *Animale bolnave*, București, Editura Tineretului, 1969.
Buzura, A., *Fețele tăcerii*, București, Albatros, 1991.
Buzura, A., *Vocile nopții*, București, Cartea Românească, 1980.
Camilar, E., *Negura*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1961.
Caragiale, I. L., *Opere*, I–IV, București, Univers Enciclopedic, 2000.
Caragiale, M., *Opere*, București, Univers Enciclopedic, 2001.
Cazimir, O., *Grădina cu amintiri*, București, Cartea Românească, f.a.
Călinescu, G., *Opere*, I–XIV, București, Editura pentru Literatură, Minerva, 1965–1972.
Cărtărescu, M., *De ce iubim femeile*, București, Humanitas, 2004.
Cărtărescu, M., *Nostalgia*, București, Humanitas, 1997.
Cărtărescu, M., *Orbitor*, I, *Aripa stângă*, II, *Corpul*, București, Humanitas, 2002.
Cărtărescu, M., *Pururi tânăr înfășurat în pixeli*, București, Humanitas, 2003.
Cărtărescu, M., *Travesti*, București, Humanitas, 2005.
Cerna, P., *Poezii*, București, Minerva, 1976.
Chiriță, C., *Cireșarii*, I–V, București, Albatros, 1972.
Cimpoieșu, P., *Simion Liftnicul – roman cu îngeri și moldoveni*, București, Compania, 2000.
Cimpoieșu, P., *Povestea Marelui Brigand*, Cluj-Napoca, Dacia, 2000.
Cioran, E., *Lacrimi și sfinți*, București, Humanitas, 1998.
Cioran, E., *Schimbarea la față a României*, București, Humanitas, 2001.
Coșbuc, G., *Opere alese*, București, Editura pentru Literatură, 1966.
Crainic, N., *Puncte cardinale în haos*, Iași, Timpul, 1996.
Crăciun, Gh., *Introducere în teoria literaturii*, Brașov, Magister, 1998.
Creangă, I., *Opere*, București, Univers Enciclopedic, 2000.
Cristea, V., *Totu-i în floare, și el a fost la fel. Din jurnalul unui pictor naiv*, Timișoara, Marineasa, 1999.
Delavrancea, B. Ștefănescu, *Opere*, I–X, București, Editura pentru Literatură, 1965–1979.
Dicu, Al., *Manualul fotografului amator*, București, Editura Tehnică, 1961.
Dimitriu, P., *Nuvele*, București, Editura de Stat pentru Literatură de Artă, 1951.
Djuvara, N., *Amintiri din pribegie (1948–1990)*, București, Albatros, 2002.
Djuvara, N., *O scurtă istorie a românilor povestită celor tineri*, Humanitas, București, 2001.
Dobrogeanu-Gherea, C., *Studii critice*, I–II, București, Minerva, 1976.
Doinaș, Ș.-A., *Opere*, I–III, București, Național, 2000.

Drăghici, V., *Robinson Cruzoe sau întâmplările minunate a unui tânăr*, I–II, f.l., Tipografia Albinei, 1835.
Eliade, M., *La ţigănci*, Bucureşti, Humanitas, 2004.
Eliade, M., *Maitreyi*, Bucureşti, Minerva, 1994.
Eliade, M., *Noaptea de Sânziene*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1998.
Eminescu, M., *Opere*, I–VII, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1999.
Flonta, M., *Apropieri. Convorbiri cu Romulus Brâncoveanu*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2005.
Fortunescu, I., *Braque*, în *Clasicii picturii universale*, Bucureşti, Meridiane, 1977.
Galaction, G., *Opere alese*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959.
Gane, C., *Trecute vieţi de doamne şi domniţe*, I–III, Bucureşti, Editura Ziarului „Universul", 1936–1941.
Gârbea, H., *Enigme în oraşul nostru*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Pro, 2001.
Gheţie, I., *Fructul oprit*, Bucureşti, Universal Dalsi, 2004.
Gheţie, I., *Nodul gordian*, Bucureşti, Universal Dalsi, 2005.
Ghica, I., *Opere*, I–III, Bucureşti, Editura pentru Literatură.
Giurescu, C. C., *Jurnal de călătorie*, Bucureşti, Sport-Turism, 1977.
Goga, O., *Opere*, I, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2001.
Golopenţia, S., *Cartea plecării*, Bucureşti, Univers, 1995.
Goma, P., *Alte jurnale*, Cluj-Napoca, Dacia, 1998.
Graur, Al., *Scrieri de ieri şi de azi*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970.
Grigorescu, D., *Marile canioane*, Bucureşti, Eminescu, 1977.
Grimal, P., *Civilizaţia romană*, Bucureşti, Minerva, 1973.
Groşan, I., *Caravana cinematografică*, Bucureşti, Cartea Românească, 1985.
Groşan, I., *O sută de ani de zile la Porţile Orientului*, Braşov, Aula, 2002.
Hasdeu, B. P., *Opere*, I–VII, Bucureşti, Minerva, 1986.
Heliade Rădulescu, I., *Opere*, I–II, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2002.
Hogaş, C., *Opere*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1956.
Ibrăileanu, G., *Opere*, Bucureşti, Minerva, 1974.
Ionescu, E., *Nu*, Bucureşti, Humanitas, 2002.
Ionescu, G., *Copacul din câmpie*, Bucureşti, Polirom, 2003.
Iordan, I., *Note sintactice*, în SCL, I, 2, 1950, p. 269–279.
Iordan, I., *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Ministerului Învăţământului, 1956.
Iorga, N., *Cugetări*, Bucureşti, Albatros, 1972.
Iorga, N., *Discursuri parlamentare*, Bucureşti, Editura Politică, 1981.
Iorga, N., *Pagini alese. Fragmente autobiografice*, I–II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965.
Iorga, N., *O viaţă de om, aşa cum a fost*, Bucureşti, Minerva, 1984.
Iorga, N., *Oameni care au fost*, I–II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967.
Iovan, I., *Comisia specială*, Bucureşti, Cartea Românească, 1981.
Ispirescu, P., *Opere*, I–II, Bucureşti, Minerva, 1969–1971.
Istrati, P., *Opere alese*, I–VIII, Bucureşti, Editura pentru Literatură, Minerva, 1966–1983.
Ivanciuc, C., *Cartea cuceririlor*, Bucureşti, LiterNet, 2003.
Ivasiuc, Al., *Corn de vânătoare*, Cluj-Napoca, Dacia, 1972.
Ivasiuc, Al., *Păsările*, Bucureşti, Cartea Românească, 1971.
Jarník, I. U., A. Bârseanu, *Doine şi strigături din Ardeal*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968.
Lahovari, Al., *Discursuri parlamentare*, Bucureşti, 1888.
Legea 190 / 1999, publicată în „Monitorul Oficial", 611, din 12 noiembrie 1999.
Liiceanu, G., *322 de vorbe memorabile ale lui Petre Ţuţea*, Bucureşti, Humanitas, 2000.
Liiceanu, G., *Declaraţie de iubire*, Bucureşti, Humanitas, 2001.
Liiceanu, G., *Despre limită*, Bucureşti, Humanitas, 2004.
Liiceanu, G., *Epistolar*, Bucureşti, Humanitas, 1996.
Liiceanu, G., *Jurnalul de la Păltiniş*, Bucureşti, Humanitas, 1996.
Liiceanu, G., *Uşa interzisă*, Bucureşti, Humanitas, 2002.
Lovinescu, E., *Critice*, I–X, Bucureşti, Socec, 1909.
Lovinescu, E., *Istoria literaturii române contemporane*, Bucureşti, Minerva, 1989.
Lovinescu, E., *Mite, Bălăuca*, Bucureşti, Eminescu, 1989.
Lovinescu, H., *Teatru*, I–II, Bucureşti, Eminescu, 1973.
Macedonski, Al., *Opere*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969.
Maiorescu, T., *Critice*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.
Maiorescu, T., *Jurnal şi epistolar*, I–IX, Bucureşti, Minerva, 1975–1989.
Mancaş, M., *Tablou şi acţiune. Descrierea în proza narativă românească*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2005.

Maniu, A., *Versuri*, Bucureşti, Minerva, 1979.
Manolescu, N., *Teme*, Bucureşti, Universalia, 2000.
Marin, S., *Carte de bucate*, Bucureşti, Humanitas, 2005.
Marino, A., *Pentru Europa: integrarea României*, Iaşi, Polirom, 1995.
Martin, M., *G. Călinescu şi complexele literaturii române*, Bucureşti, Albatros, 1981.
Massof, I., *Teatrul românesc. Privire istorică*, Bucureşti, Minerva, 1976.
Mihăescu, G., *Donna Alba*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967.
Minulescu, I., *Versuri*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1964.
Mugur, F., *Firea lucrurilor*, Bucureşti, Cartea Românească, 1988.
Munteanu, G., *Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1980.
Neagu, F., *Îngerul a strigat*, Bucureşti, Eminescu, 1984.
Negruzzi, C., *Opere alese*, I–II, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1957.
Nicolau, I., *Haide, bre! Incursiune subiectivă în lumea aromânilor*, Bucureşti, Ars docendi, 2001.
Niculescu, A., *Individualitatea limbii române*, III, Cluj-Napoca, Clusium, 1999.
Noica, C., *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Bucureşti, Humanitas, 1996.
Noica, C., *Jurnal filozofic*, Bucureşti, Humanitas, 2002.
Noica, C., *Mathesis sau bucuriile simple*, Bucureşti, Humanitas, 1992.
Noica, C., *Modelul cultural european*, Bucureşti, Humanitas, 1993.
Noica, C., *Repede aruncătură de privire asupra limbii*, în „Secolul 20", 1988, 325–327, p. 9–20.
Odobescu, Al., *Opere*, I–XIII, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1965.
Olăreanu, C., *Ucenic la clasici*, Bucureşti, Allfa, 1997.
Paleologu, Al., *Despre lucrurile cu adevărat importante*, Iaşi, Polirom, 1998.
Paleologu, Al., S. Tănase, *Sfidarea memoriei*, Bucureşti, Du Style, 1996.
Paler, O., *Apărarea lui Galilei*, Bucureşti, Cartea Românească, 1978.
Paler, O., *Autoportret într-o oglindă spartă*, Bucureşti, Albatros, 2004.
Paler, O., *Deşertul pentru totdeauna*, Bucureşti, Albatros, 2001.
Paler, O., *Scrisori imaginare*, Bucureşti, Albatros, 1998.
Paler, O., *Viaţa pe un peron*, Bucureşti, Albatros, 1981.
Papacostea, Ş., *Evul Mediu românesc – realităţi politice şi curente spirituale*, Bucureşti, Corint, 2001.
Papadat-Bengescu, H., *Opere*, I–V, Bucureşti, Minerva, 1972.
Papu, E., *Feţele lui Ianus*, Bucureşti, Univers, 1970.
Papu, E., *Existenţa romantică. Schiţă morfologică a romantismului*, Bucureşti, Minerva, 1980.
Patapievici, H.-R., *Cerul văzut prin lentilă*, Bucureşti, Nemira, 1995.
Pauliuc, S., C. Dinu, *Geologie structurală*, Bucureşti, Editura Tehnică, 1985.
Pavelcu, V., *Elogiul prostiei. Psihologie aplicată la viaţa cotidiană*, Iaşi, Polirom, 1999.
Petrescu, Camil, *Patul lui Procust*, Bucureşti, Eminescu, 1978.
Petrescu, Camil, *Teatru*, I–II, Bucureşti, Minerva, 1981.
Petrescu, Camil, *Turnul de fildeş. Nuvele*, Bucureşti, Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor, 1950.
Petrescu, Camil, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Bucureşti, Minerva, 1989.
Petrescu, Camil, *Un om între oameni*, I–V, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1962.
Petrescu, Cezar, *Întunecare*, Bucureşti, Cartea Românească, 1984.
Petrescu, Cezar, *Scrisorile unui răzeş*, Bucureşti, Cugetarea – Georgescu Delafras, f.a.
Petrescu, R., *Eclipsa*, Bucureşti, Cartea Românească, 1993.
Petrescu, R., *Într-o după-amiază de vineri*, Bucureşti, Cartea Românească, 1997.
Petrescu, R., *Ocheanul întors*, Bucureşti, Allfa Paideia, 1996.
Petrescu, R., *Părul Berenicei*, Bucureşti, Cartea Românească, 1981.
Petreu, M., *Filosofii paralele*, Cluj-Napoca, Limes, 2005.
Peţan, A. (coord.), *Marius Sala. Contemporanul lor, contemporanii lui*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2002.
Philippide, Al., *Visuri în vuietul vremii*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969.
Pillat, I., *Poezii*, I–II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967.
Pleşu, A., *Chipuri şi măşti ale tranziţiei*, Bucureşti, Humanitas, 1996.
Pleşu, A., *Comédii la porţile orientului*, Bucureşti, Humanitas, 2005.
Pleşu, A., *Despre îngeri*, Bucureşti, Humanitas, 2003.
Pleşu, A., *Jurnalul de la Tescani*, Bucureşti, Humanitas, 1993.
Pleşu, A., *Limba păsărilor*, Bucureşti, Humanitas, 1994.
Pleşu, A., *Minima moralia*, Bucureşti, Cartea Românească, 1998.
Pop, A. Z. N., *Mărturii. Eminescu – Veronica Micle*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1967.

Pop Reteganul, I., *Poveşti ardeleneşti culese din gura poporului*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1957.
Popa, V. I., *Muşcata din fereastră*, Bucureşti, Vremea, 1930.
Popa, V. I., *Take, Ianke şi Cadâr*, Bucureşti, Univers, 1972.
Popescu, C. T., *Copiii fiarei*, Iaşi, Polirom, 1998.
Popescu, R., *Purtătorul de cuvânt. Jurnal*, Bucureşti, Universalia, 2002.
Popescu, S., *Exuvii*, Bucureşti, Nemira, 1997.
Popovici, T., *Străinul*, Timişoara, Facla, 1989.
Preda, M., *Cel mai iubit dintre pământeni*, I–III, Bucureşti, Cartea Românească, 1987.
Preda, M., *Delirul*, Bucureşti, Expres, 1991.
Preda, M., *Jurnal intim. Carnete de atelier*, Bucureşti, Ziua, 2004.
Preda, M., *Întâlnirea din Pământuri. Desfăşurarea. Nuvele*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966.
Preda, M., *Moromeţii*, I–II, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1955–1967.
Preda, M., *Viaţa ca o pradă*, Bucureşti, Albatros, 1977.
Preda, S., *Parţial color*, Bucureşti, Cartea Românească, 1985.
Puşcariu, S., *Memorii*, Bucureşti, Minerva, 1978.
Ralea, I., *Scrieri din trecut*, I–III, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1957–1958.
Rebreanu, L., *Opere*, I–XVI, Bucureşti, Minerva, 1968–1989.
Rosetti, Al., *Note din Grecia. India. Israel. S.U.A. Albania. Diverse. Cartea albă*, Bucureşti, Minerva, 1973.
Sadoveanu, M., *Opere*, I–XXII, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Editura pentru Literatură, 1954–1974.
Sandfeld, Kr., H. Olsen, *Syntaxe roumaine*, I, *Emploi des mots à flexion*, Paris, Droz, 1936.
Săndulescu, Al., *Memorialişti români*, Bucureşti, Universal Dalsi, 2003.
Sbiera, I. G., *Poveşti şi poezii populare româneşti*, Bucureşti, Minerva, 1971.
Schwartz, Gh., *Paranoia Schwartz*, Cluj-Napoca, Clusium, 1999.
Sebastian, M., *Cum am devenit huligan*, Bucureşti, Humanitas, 1999.
Sebastian, M., *Jocul de-a vacanţa*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965.
Sebastian, M., *Jurnal. 1935–1944*, Bucureşti, Humanitas, 1996.
Sebastian, M., *Ultima oră*, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1956.
Sevastos, E. D. O., *Literatura populară*, I–II, Bucureşti, Minerva, 1990.
Simion, E., *Scriitori români de azi*, Bucureşti, Cartea Românească, 1974.
Simionescu, M. H., *Toxicologia*, Bucureşti, Cartea Românească, 1983.
Singer, Al., *Dialoguri contemporane*, Bucureşti, Actami, 1999.
Slavici, I., *Opere*, I–IV, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2001–2003.
Sorescu, M., *Opere*, I–II, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2002.
Stancu, Z., *Desculţ*, I–II, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1955.
Stănescu, N., *Opera magna*, I–II, Bucureşti, Editura Muzeul Literaturii Române, 2004.
Steinhardt, N., *Jurnalul fericirii*, Cluj-Napoca, Dacia, 2003.
Teodoreanu, I., *În casa bunicilor*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1968.
Teodoreanu, I., *La Medeleni*, I–II, Bucureşti, Minerva, 1978.
Teodorescu, G. Dem., *Poezii populare române*, Bucureşti, Minerva, 1982.
Tudoran, R., *Toate pânzele sus!*, I–II, Bucureşti, Minerva, 1973.
Topârceanu, G., *Opere*, I–II, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1956.
Tran, V., I. Stanciugelu, *Teoria comunicării*, Bucureşti, Comunicare.ro, 2003.
Tupan, M., *Rhizoma*, Bucureşti, Fundaţia „Luceafărul", 2004.
Ţărnea, G., *Cartea inimii albastre*, Râmnicu-Vâlcea, Conphys, 2001.
Ţoiu, C., *Galeria cu viţă sălbatică*, Bucureşti, Eminescu, 1979.
Ţuţea, P., *Între Dumnezeu şi neamul meu*, Bucureşti, Arta grafică, 1992.
Vasiliu, A., *Poveşti şi legende, culese de Alexandru Vasiliu*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1927.
Verdeş, O., *Muzici şi faze*, Bucureşti, Univers, 2000.
Vianu, T., *Opere*, I–XIV, Bucureşti, Minerva, 1971.
Vinea, I., *Ora fântânilor*, Bucureşti, Minerva, 1979.
Vîrgolici, T., *Studiu introductiv* la M. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1968.
Vlahuţă, Al., *Versuri şi proză*, Bucureşti, Albatros, 1971.
Voiculescu, V., *Opera literară*, I–III, Bucureşti, Cartex, 2000–2004.
Vulpescu, I., *Sărută pământul acesta*, Bucureşti, Tempus, 2000.
Zamfir, M., *Discursul anilor '90*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1997.
Zamfirescu, D., *Opere*, I–V, Bucureşti, Minerva, 1970.
Zanne, I. A., *Proverbele românilor*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1959.
Zarifopol, P., *Din registrul ideilor gingaşe. Pagini alese pentru a ţine la curent pe tinerii cultivaţi şi serioşi*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1926.

INDICE DE MATERII

B

C

D

P

T

Ț

U

V

Z